R
F I
O P

An liceat vindictã ā iudice ex animo petere ne sit contra dilectionem proximi
tra. 5. parag. 52. f. 274
Nō est dictum sui sacerdotis. tra. 5. n. 158.
vestis candida in baptismo quare detur. tra. 5. N. 34. et sequ.

Flentes tres ad merendam remissionem. tra. 4 N. 140 f. 115.
Dimittere nostra utile. ibidem
Iuvini co morte desiderare licet. tra. 4 N. 53. f. 48.
De 7 verbis salvatoris. tra. 5. Num. 245 f. 425.
Nam bonum melius quam thesaurum. Tra. 4. f. 125. N. 153.
patientia medica. T. 4. N. 186 et seq.
vindicare se quas possibile quaerit. Tra. 4. f. 88. N. 108.
Comu et ceruci asperitas comparata ad iram. Tr. 5. N. 137. f. 342.
Martyrij duo genera. T. 4. n. 221. f. 178.
publicani unde dicti. T. 4. n. 243. f. 196.

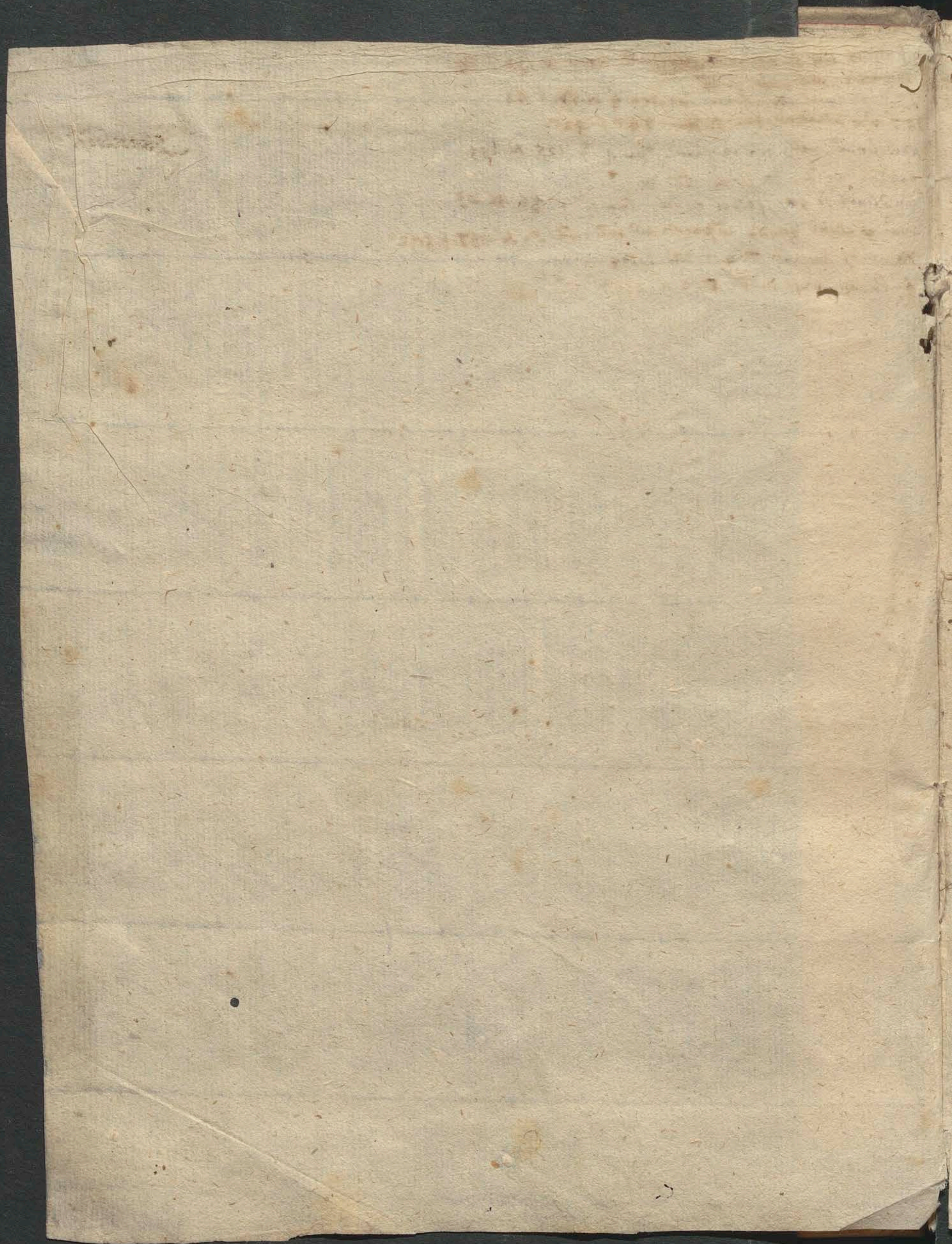

TRACTATVS QVARTVS, DE DILECTIONE INIMICORVM, ET MODO FACIENDÆ IVSTITIÆ, DE QVIBVS SIC LOQVITVR CHRISTVS DOMINVS APVD *Sanctum Apostolum & Euangelistam Matthæum:*

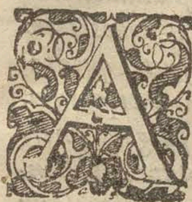

AVDISTIS, quia dictum est: Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, benefacite ijs qui oderunt vos: & orate pro persequētibus, & calumniantibus vos: vt sitis filij Patris vestri, qui in cœlis est: qui Solem suum oriri facit super bonos & malos: & pluit super iustos & iniustos. Si enim diligitis eos, qui vos diligunt; quam mercedem habebitis? Nonne & publicani hoc faciunt? Et si salutaueritis fratres vestros tantùm; quid amplius facitis? Nonne & ethnici hoc faciunt? Estote ergo vos perfecti, sicut & Pater vester cœlestis perfectus est. ¶ Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis: alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum, qui in cœlis est. Cùm ergo facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis, & in vicis, vt honorificentur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua, vt sit eleemosyna tua in abscondito, & Pater tuus, qui videt in abscondito reddet tibi.

Matth. 5. 43.

Cap. 6.

Argumentum quarti Tractatus.

Ræceptum dilectionis tam excellens est, vt dixerit Apostolus, illum qui diligit proximum, legem implêsse, *&*
Rom.12.8. 10. *quod* plenitudo legis est dilectio. *De illo autem scribens S. Ioannes Euangelista, primò dicit, esse* mandatum, non
1.Ioan.2.7 nouum, sed mandatum vetus, quod habuimus ab ini-
1.Ioan.2.8. tio: *deinde autem statim & è vestigio subdit:* mādatum esse nouum, *quia verè illud & in antiqua lege datum fuit: sed ita à Christo in noua & Euangelica renouatum, vt quasi nouum vocari possit. Duplex propterea Tractatus de præcepto dilectionis inimici constituendus est: In primo explicandum est, quatenus est mandatum vetus ab initio traditum, & quod perpetuò homines ad sui obseruationem obligauit. In secundo explicandum est, quatenus nouum est, ac spiritui Euangelicæ legis proprium. In hoc igitur tractatu quarto (qui primus est de dilectione inimicorum) explicatur & ostenditur, mandatum hoc, antiquos etiam homines obligasse, quibus in antiqua lege traditum iam fuit, quod tamen, quia mendaci Scribarum & Pharisæorum stylo erat antiquatum, & quasi obliteratum, Christus renouandum assumit, & purgandum erroribus, quibus propter eorundem malitiam erat corruptum. Substantiam proptereà præcepti clarè ac perspicuè iterum proponit, & quasdam rationes indicat, alias expressè subijcit, quæ ad illud obseruandum inducunt & obligant. Cuius occasione, Scribarum & Pharisæorum hypocrisim condemnans, breuem modum, quo virtutum opera agenda sunt, exponit.*

PROOEMIVM, ET totius Tractatus diuisio.

MAlachias depinxit Christum sub typo argentarij, sedentis, & emundantis argentum, quod implet Dominus sedens in monte, legem repurgans & conflans.

PRIMA PARS DE IMpuritate, quam præceptum dilectionis à Pharisæis contraxerat.

§. 1. *CHristus Dominus duo intendit; & antiquam legem à Pharisæis & à Scribis maculatam emundare, & altiora per legem Euangelicam statuere.*

§. 2. *Antiqua lex dilectionem præceperat inimici: Scribæ tamen & Pharisæi, solius amici statutam suaserant.*

§. 3. *Scribæ & Pharisæi dilectionis præceptum corruperant, primò arctando proximi nomen ad solum amicum.*

§. 4. *Corruperunt etiam legem Pharisæi, addendo, odiendum inimicum, quod Deus non dixit.*

SECVNDA PARS, de purgatione mandati dilectionis per Christum.

§. 1. *CHristus legis immunditiam à Pharisæis inuectam purgat, sicut Simon aquæductus, & Isaac puteos: similis Ieremiæ, & exeunti seminare semen suum.*

§. 2. *Ostendit Christus tempus sui aduentus, esse tempus putationis, & se comprobat quem Esaias prædixit, reparatorem sepium.*

§. 3. *Christus perfectius quàm Iosias, renouat diuinam legem, quam primò Deus interius in cordibus, deinde exterius in tabulis scripserat.*

§. 4. *Legem Dei contraria consuetudo nõ abrogat: ideo præceptum dilectionis inimici perpetuò stat, non obstante vsu in contrarium, propter quem singulariter Hispani describuntur damnati apud Ezechielem.*

TERTIA PARS, CONtinens substantiam præcepti dilectionis inimici.

§. 1. *CHaritas ita necessaria est; vt qui illa caret, etiamsi cæteris virtutum operibus abundet, nihil sit apud Paulum, & ædificet absq; temperamento apud Ezechielem.*

§. 2. *Vera charitas inimicum diligit, est enim ignis in aqua & gelu ardens, instar lãpadum Spõsæ, ignis Eliæ, & quem pluere consueuit Dominus.*

§. 3. *Quia diligere est velle bonum; sicut tenemur diligere inimicum, ita & velle illi bonum, & tristari de eius malo.*

§. 4. *Quia ratio diligendi inimicum est Deus ipse; licet velle ei malum, & lætari, quando ad Dei gloriam fuerit expediens.*

§. 5. *Quoniam amor otiosus non est; sicut tenemur inimicos diligere, ita & eisdem benefacere.*

§. 6. *Orandum est pro inimicis, quorum damnatio certa reuelatione præcognita non est: si enim certò fuerit cognita, Ioannes pro illis non dicit orandum.*

§. 7. *Diligere calumniantes, & pro eis orare tenemur: iustum est tamen ab impositis calumnijs hominem sanctum se purgare.*

QVARTA PARS DE rationibus huius præcepti in eiusdem verbis implicatis.

§. 1. *DEus præceptum hoc tradens, eiusdem rationes simul indicat, qui propterea inducitur à Moyse legem ferens in dextera, & ab Habacuc ferens cornua, aut flammas ignis lucidas.*

§. 2. *Singula verba huius præcepti cùm Dauid requirenda & obseruanda sunt, & cum Tobia exenterandus hic piscis immanis, vt totus salubris reddatur.*

§. 3. *Primam rationem ex legislatore indicat pronomen illud, Ego, supremam illius potestatem exprimens, qui Rex est, cuius os Salomon obseruabat.*

§. 4. *Abyssus ac venti obediunt Deo spontaneè, vt ait Sapiens, & hominis effrænem iram, condemnat mare.*

§. 5. *Seipsum supponit Deus huic præcepto, cui qui eum profitetur Dominum, etiam*

 iuxta

iuxta Pharaonis iudicium tenetur obtemperare.

§.6. *Christus sicut Iob, primò præcepit per seruum, nunc ore proprio deprecatur: & si sermo quiuis per Angelos fuit firmus, multò magis, quem Deus ipse firma profert sententia.*

§.7. *Secunda ratio est, quia hoc præceptum est bonum, vtpote conforme voluntati diuinæ, quam sine replica complendam ostendunt multa, quæ in Scriptura recensentur.*

§.8. *Quæ Deus statuit, approbanda, non examinanda docent Seraphim: nec homo, vt ait Iacobus, est Iudex legis, sed executor: vnde qui concilia pro lege duelli congregant, verbis Ieremiæ & obedientia Roboam condemnantur.*

§.9. *Tertia ratio est, quia hoc præceptum est iustum, & iustè iuxta Augustinum & Gregorium, cuius est interdicta vindicta, quamuis iustè antiquis dictum fuerit: Oculum pro oculo.*

§.10. *Considerandum est ad patienter sustinendas iniurias, quod nullatenus Deus vult inultas relinqui.*

§.11. *Deus non intendit, impunes dimittere offendentes te, quos potius sibi puniendos assumit: cuius consideratio sedare potest animum iratum.*

§.12. *Quæ dicta sunt, confirmantur exemplis.*

§.13. *Quarta ratio est, quia hoc præceptum est vtile, nam vindicator magis sibi quàm inimico nocet.*

§.14. *Grandes vtilitates ex remissione iniuriæ expendit prudenter prudens Abigail.*

§.15. *Huius præcepti obseruantia singulariter inducit securitatem conscientiæ ad orandum, quam expertus fuit Dauid.*

§.16. *Vtile est hoc præceptum quærentibus remissionem peccatorum, ideo in principio Quadragesimæ illud proponitur, etsi difficile & perfectum.*

§.17. *Amor erga inimicos maximi est meriti, & quasi oleum Elisei in vasa vacua, aptus ad satisfaciendum pro debitis.*

§.18. *Tempus Quadragesimæ opportunum est ad orandum pro remissione peccatorum, quam sine dilectione inimicorum non obtineri, docuerunt Sapiens, Ezechiel; & Christus per admirabilem parabolam.*

§.19. *Qui non dimittit, non dimittetur ei, etiamsi cum lacrymis oret, vt Saul, Esau, Antiochus ostendunt, explicatq; mors Ioab, & sententia Ionæ, excellenterq; factum Dauidis.*

§.20. *Quinta ratio est, quia hoc præceptum ad honorem conducit, quamuis posset Christus iustè iubere, illum contemnere, quem Dauid vanitatem iudicauit.*

§.21. *Causam honoris tantum profert homo, ne Deo obsequatur, cùm ad vocem dæmonis, mundi, carnis illum profundat, vt dixit Ieremias.*

§.22. *Parcere inimico verum inducit honorem. Quis iste sit, & vnde procedat, Deus ipse explicare voluit, contra homines veri honoris iniquos æstimatores.*

§.23. *Qui parcit inimico suprema fortitudine præstat, imò & Deus omnipotentiam suam parcendo demonstrat, vt annotant Moyses, Dauid, Sapiens, Paulus.*

§.24. *Dauidis historia confirmat quæ diximus, quam excellenter expendit Chrysostomus.*

§.25. *Qui inimico visibili parcit, prudentem & fortem se comprobat, quia ad inimicum inuisibilem vincendum se conuertit, sicut Iob & Christus, hocq; est, carbones congerere super caput eius.*

§.26. *Vera fortitudo in patientia præcipuè posita est, quæ sola fortes Israël comprobat, & beatum Iob manifestè fortem dæmoni ostendit.*

§.27. *Verum honorem in patientia, dilectione, beneficentia ad inimicos consistere, demonstrat primo Deus ipse, qui sui honoris est zelator insignis.*

§.28. *Quomodo Sponsus maiores offensas sæpe magnis compenset beneficijs, docuit Sponsa, inducens illum similem botro Cypri.*

§. 29. *Deus ita sibi reputat honorificum parcere inimicis, vt id vocet laudem & gloriam suam, quam Apostolis enarrandam commisit.*

§. 30. *Moyses hanc Dei gloriam & honorem videre & exhiberi petijt, Christum morientem pro inimicis, hæcq; fuit gloria, quam ad sui satietatem Dauid optabat.*

§. 31. *Rem esse honorificam, parcere & patienter ferre inimicos, etiam sancti viri demonstrant, quorum vita tāquam speculum conspicienda est, vt nostram componamus.*

§. 32. *Factum B. Stephani singulariter expendendum est, & cur eius oratio peculiariter Paulo profuerit, & quorum iudicium sequendum sit in causa honoris.*

§. 33. *Philosophi & Sapientes, sola naturalis rationis luce iudicarunt rem honorificam, inimicis parcere & benefacere.*

§. 34. *Sexta ratio est, quia hoc præceptum possibile est nobis, qui iræ motum possumus tenere, sicut Iacob plantam Esau, & id est nobis omnino necessarium.*

§. 35. *Egregiè Apostolus iram contra offendētes statim comprimendam, docuit, dicens: Sol non occidat, &c. innumera enim mala ex ira, si perseueret, sequūtur.*

§. 36. *Septima ratio est, quia huius præcepti verba modum indicant, quo facilius compleri possit à nobis, qui similes esse debemus equitatui Pharaonis.*

§. 37. *Ira inter omnes affectus, rationis fræno est regenda, quæ similis est equo, & cani, qui aliquando acuendi & vrgendi sunt, aliquando continendi.*

§. 38. *Facilè homo se ab appetitu vindictæ temperabit, si Deū imitetur, qui iuxta Tecuitis dictum ad Dauid, retractat cogitans.*

§. 39. *Decem breuissimæ rationes quarum cōsideratione homo iræ affectum, & vindictæ appetitum facilè poterit comprimere.*

§. 40. *Earundem rationum & considerationum prosecutio.*

QVINTA PARS, CONTINENS RATIONES HUIUS PRÆCEPTI EXPRESSAS À CHRISTO.

§. 1 *MAnifestè Christus probat nullatenus à Deo dici potuisse, odiendos inimicos: imò exemplo Patris cœlestis diligendos ab ijs, qui illius sunt filij.*

§ 2. *Poterat Deus iubere amare inimicos sine præmio, sed grandi operi, grandem proposuit mercedem dicens: Vt sitis filij patris, &c.*

§. 3. *Grandis est merces, esse & vocari filium Dei, quod nomen, Dauid parcens inimicis expectabat bonum in conspectu sanctorum.*

§. 4. *Ad patris cœlestis exemplar tenemur eius filij nostras disponere actiones, ideoq; debemus sicut ille beneficos nos exhibere ad amicos & inimicos.*

§. 5. *Qui à Deo mercedem expectant, maiora debent agere, quàm Ethnici & Publicani. Quinam hi fuerint, explicatur.*

§. 6. *An dilectio amici & resalutatio ad salutantem, sit meritoria, & an sit potior dilectio inimici, quàm amici.*

SEXTA PARS, DE MODO FACILI & IUSTO DILIGENDI INIMICOS.

§. 1. *CVr Deus dicatur perfectus ex sola misericordia, quæ aptè omnibus operibus illius præfertur, cui similes nos exhibere debemus, non in essendo sed in agendo.*

§. 2. *Modus quo debemus contendere esse perfecti, est imitari Deum in misericordia & patientia erga inimicos, ratione cuius ille perfectus dicitur.*

§. 3. *Similis diuinæ debet esse perfectio nostra, non æqualis, quæ propterea multas patitur imperfectiones, nec contra eam est, conturbari ad subitum inimici conspectum.*

§. 4. *Perfectum modum diligendi inimicum exhibet pater cœlestis, amando naturam, odiendo culpam, quem in distinctione rerum, clibano & lampade, indicauit.*

§. 5. *Inimicorum omnium legalium & moralium culpa odio habenda est, & diligenda natura, vt maledictio Chanaam designauit.*

§. 6. *Perfectum modum vincendi inimicum pater cœlestis indicat, per beneficia, qua de causa, amor dicitur à Sponso fortior morte.*

§. 7. *Excellenter Christus hunc vincendi modum comprobat, & ostendet cum tradet regnum Deo Patri.*

§. 8. *Perfectum modum vincendi inimicos tenuit Dauid, per dilectionem, de qua dictum est: Cornua in manibus eius, ibi abscondita est fortitudo eius.*

SEPTIMA PARS DE MOdo faciendæ iustitiæ.

§. 1. *IVstitiæ nomine, Christus omne opus bonum intelligit, quod tantùm prohibet coram hominibus eo fine fieri, vt ab eis videatur & laudetur.*

§. 2. *Quid sit tuba canere ad eleemosynam, & quomodo hoc fugiendum.*

§. 3. *Quomodo sinistra non debet scire eleemosynam quam facit dextera, & quid dextra & sinistra nomine Christus intelligat.*

P. F. HIE-

R. P. F.

HIERONYMI BAPTISTÆ DE LA NVZA,

ORDINIS PRAEDICATORVM, ET SACRÆ THEOLOGIÆ PROFESSORIS,

TRACTATVS QVARTVS EVangelicus, qui est primus, de dilectione inimicorum.

PROOEMIVM, ET TOTIVS TRACTATVS DIVISIO.

Malachias depinxit Christum sub typo argentarij, sedentis & emundantis argentum, quod implet Dominus, sedens in monte, legem repurgans & conflans.

§. 1. BEATVS AVGVSTINVS (absquè cuius nominis mentione, fatetur S. Hieronymus a, se nec vnâ horâ præterijsse) insigne opus edidit b, contra Faustum Manichæum, in quo per triginta & tres libros, omnes ferè Manichæorum errores reuincendos assumpsit; qui satis ei noti erant, quippe qui ad trigesimum vsq; annum fuerat eisdem detentus. Libro autem duodecimo, illam eorũ blasphemam hæresim refert, qua asserebant; antiquos Prophetas nullatenus audiendos, aut curandos, qui nihil de Christo prænunciarunt, aut prædixerunt. Quem errorem integro illo libro confutat, singulariter obseruans, hunc omnium Prophetarũm fuisse scopum, CHRISTVM sub varijs figuris & formis exhibere: quod tam egregiè perfecerunt, vt cuiuis homini etiam obtusi sensus, consideranti Prophetarum dicta & CHRISTI opera & facta, manifestè appareat summa eorum inter se conuenientia. Quod

a Epist. 80. ad Aug.
b Habetur tom. 6.
Cap. 1.
Cap. 6. 7.

Quod Deus ipse non obscurè admonuit, vt obseruant sancti Patres, expendentes illa verba: *Locutus sum super Prophetas, & ego visionem multiplicaui, & in manibus Prophetarum assimilatus sum.* Locutus quidem est Deus super Prophetas, id est, ad Prophetas, phrasi Hebræa: *Factum est verbum Domini super Ioannem,* id est, ad Ioannem: &, *Videbitis angelos ascendentes & descendentes super filium hominis,* id est, ad filium hominis. Vnde Chaldaica, *Locutus sum cum Prophetis:* Septuaginta, *ad Prophetas.* Varijs autem formis & figuris, in visione imaginaria aut intellectuali se illis manifestabat, vt sub eis ipsum depingerent: id enim significabat illud, *In manibus Prophetarum assimilatus sum:* in Hebræo verbum *Dimah,* quod significat similitudines facere. Manus in Scriptura sacra dicitur ministeriũ & instrumentum; q.d. Ministerio Prophetarum varias similitudines effinxi. Non ergo minus pictores, quàm scriptores, videntur Prophetæ sancti, quorum calami, vices penicilli habuerunt, quibus diuersas Christi actiones & opera depingebant. Ita locum istum intellexerunt antiqui Patres, Dionysius Alexãdrinus *a*, Chrysostomus *b*, egregiè & ex professo Origenes *c*, Isychius presbyter Ierosolymitanus *d*, quondam Gregorij Nazianzeni auditor, & eleganter Hieronymus *e*, illisque omnibus antiquior S. Iræneus *f*. Quoniam enim Christus multa, illaq; varia facturus erat, quem vnica effigie tam diuersa faciẽtem non poterant exprimere, sub variis figuris repręsentare necessarium fuit. Vnde ipsum exhibent sub figura regis imperantis, & serui obsequẽtis; diuitis abundantis, & mendici egentis; pastoris pascentis, & deducentis oues, & ouis quæ ducitur; iudicis iudicantis, & hominis in iudicio comparentis, leonis rugientis, & agni mãsueti, hic viuificantem mortuos: illic vitam expirantem, &c. Vnus, inquit Chrysost. eum refert stantem, alius sedentem: vnus antiquum dierum, alter puerum, &c. Hęc quidem omnia, ait Augustinus, secundum diuinæ sapientiæ ordinem facta sunt, vt nos opera Christi considerantes, exerceamus mentem, videntes, quam ad viuũ quæ ille fecit, fuerint prius à Prophetis exhibita, & inde animus tali consonantia, non minus quam suaui musica allectus, delectationẽ spiritualem capiat. Inter hos ergo egregios pictores, fuit S. Propheta Malachias: inter duodecim minores, vltimus loco, non spiritu & dignitate; cuius excellentiam, vel nomen ipsum apertè declarat. Malachias enim, vt dixit August. *g*, Angelum significat; quem propterea Clemens Alexandr. *h*, Angelum absolutè vocat, quo nomine, Septuaginta vocem Hebræam transferũt: credidítque Origenes *i*, vt refert Hieronymus *k*, verum fuisse Angelum, qui in humano corpore assumpto fuit locutus. Hebræi censent: vt annotauit Hieronymus *l*, & Augustinus *m*, fuisse illũ famigeratissimũ sacerdotem scribamq; legis Esdram, ꝙ & Hieronymo *n*, placuit: qui ideo dictus est Angelus, qui tam familiaris fuit ipse Angelis, vt quæcũq; prædicaret, cõfestim cõfirmaret aliquis angelus de cœlo descẽdens, vt Epiphanius *o*, & Isidor. *p*, annotarũt. Hic ergo homo angelicus (siue fuerit Esdras, siue alius hoc nomine dignus) volens omniũ oculis Christũ exhibere, eum depingit sub effigie fabri argentarij, sedentis ad conflatorium, emundantis & repurgantis argentum. Oculos in primis attentos petit æternus pater, vt eũ cõsideremus. *Ecce,* inquit *q*, *ego mitto angelum meũ, & præparabit viã ante faciẽ meam.* Hęc verba cõpleta exhibuerunt Euangelistæ *r*, imò & Christus Dominus in persona S. Ioannis Baptistæ Præcursoris, qui multis rationibus angelus fuit vocatus. *Et statim veniet ad templum sanctum suum dominator, quem vos quæritis, & angelus testamẽti, quem vos vultis.* Christũ his verbis exprimi, omnes etiã & Hebræi fatentur: quẽ verum Deum esse, Propheta sanctus exprimere voluit, primò in eo quod dicit, *ad templum sanctũ suum:* solius enim veri Dei est habere templũ; illudq; antiquum solius veri Dei templũ dicebatur, de qua re Galatinus. Deinde in eo ꝙ eum vocat: *Dominatorem:* in Hebræo, *Haadon,* id est, Dominus ille, vt vertit Leo Iudas; Septuaginta, ò kyrios, cum arti-

Marginalia (left): Osee 12.10 — Luc. 3. 2. — Ioan. 1. 51. — Brixi. in arca f. 118. col. 4. — דִמָּה — a Epi. cont. Paul. Samosatenũ. — b Hõ. 32 & 58. in Gen. & hom. 14 in Ioan. & hom. 1. ad Hebræ. — c Ho. 24. in Gen. & li. 3. con. Celsum. — d Lib. 2. in Leui. ca. 8. — e In ca. 12. Oseæ & in præf. eiusdem. — f 4 Cõt. hæres. cap. 37 circa medium. — 12. Cont. Faust. cit. cap. 7.

Marginalia (right): ¶ 2. — g 20. De ciu. cap. 25 — h Li. 1. stroma. — i In Malac. — k In proœmio in Malach. — l In prolog. duode. Prophet. & in proœm. Mala. — m 20. De ciui. ca. 25. — n In illud Malac. 2. Ang. dom. exercit. — o Li. de vita Prophe. — p Li. de PP. vet. test. — q Mal. 3. 1. — r Matt. 11. 10. Marc. 1. 2. Luc. 7. 27. — Lib. 4 c. 10 — האדון

articulo, id est, Dominus ille, cui per se cōuenit supremum dominium. Hieronymus, vt vim articuli suppleret, ostenderetque eius singulare dominium, vertit, *Dominator*. Tertiò vocat eum Angelum testamenti, quia nūtius est, inquit Augustinus, nouæ legis, & testamenti æterni autor: aut certè alludit ad angelum, qui in monte Sina legem dedit, qui diuini verbi typum expressum gerebat. Quasi autem venientem incipit eum Propheta contemplari, & depingere. *Ecce venit, ait Dominus exercituū: & quis poterit cogitare diem aduentus eius? & quis stabit ad videndum eum?* Prius dixit, *Veniet*, nunc, *ecce venit*. Illa repetitio veniendi, firmitatē diuinæ promissionis designat. Duæ autem illæ interrogationes, non terrorem sed summum desiderium, magnitudinemque exprimunt beneficij. *Quis poterit cogitare diem aduentus eius?* In Hebræo *Michalchel*, quod à verbo *chul*, non tam cogitare significat, quam comprehendere, mensurare, metiri, apprehendere; cui affine credunt verbum & nomen latinum, Calculo, & Calculus. Vnde vult dicere Propheta: Quis poterit ita calculare aut metiri dies, vt apprehendat diem aduētus eius? eo modo quo Balaam dicebat: *Heu, quis victurus est, quando ista faciet Deus?* Aut verò vult dicere: Quis poterit metiri, aut comprehēdere illius diei maiestatem, gloriam, lætitiam, & gaudium? Hoc magis explicat subdens: *Aut quis stabit ad videndum eum?* quasi alludens ad reginam Saba, quæ videns illius pacifici Salomonis gloriam, *Non habebat vltra spiritum*, aut ad cœlestem Sponsam, quæ considerans Sponsi sui pulchritudinem, stare non posse præ cordis lætitia, in eius conspectu, clamabat: *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.* Quis ad huius solis radios stare poterit? quis tantam gloriam claritatemque sustinere? Cuius animus nō deficiat præ lętitiæ magnitudine? *Ipse enim quasi ignis conflans.* Ignis maximam habet actiuitatem, talem vt possit fortissima metalla colliquare, purgare, renouare, clarificare. Quasi dicat: Erit quasi ignis omnia renouans, purificans, clarificans, & illustrans. Et vt designaret magis in particulari, quid acturus erat; eum depingit sub typo argentarij, purgantis argentum: *Et sedebit conflans & emundans argentū.* Chaldaica, *ipse sicut vir qui conflat & emundat argentum.* Conficit argentarius in conflatorio argenti vas argenteum, pulchrum, splendidum, & illustre; tradit illud hominibus habentibus manus impuras & immorigeratas, vnde statim vas non solùm contrahit sordes, sed & laceratur & conteritur: oportet propterea, vt idem artifex vas suis iterum manibus suscipiat; quod ad conflatorium reuocat, vt non solùm purgatum sordibus, sed suæ integritati restitutum exhibeat. Hoc CHRISTVS acturus erat: & tanquam si iam Propheta videret illum, id agentem, eum depingit. Est quidem diuina lex, vas argenteum, quod Deus confecit, tradiditque nouum, recens, pulchrum, splendidum, ex monte Sina, succenso ingentium flammarum ignibus tanquam conflatorio ardenti extractum. *Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, purgatum terræ, probatum septuplum.* Illa decem præcepta, quasi ex naturæ visceribus extraxit Deus, purgata omni impuritate. *Lex Domini immaculata*, dicebat idem Dauid. Hoc vas tradidit Deus dispensandum hominibus immundis & impuris, doctoribus sc. scribis & sacerdotibus; quorum intererat, legis mysteria manibus suis pertractare & explicare, per manus enim magistrorum legem & doctrinam tradidit, quæ procedit ab ipso tanquam à *magistro vno*. Illę manus erāt immundæ, quas *sanguine plenas*, dixit ipse Deus. Erant illi repleti odio, inuidia, cupiditate. Hinc factum est, quod lex impuritatem & sordes quasi contraxerit: quia doctores legi ipsi impuros suos affectus inserebant; quam ita tradebant, vt dicerent, illam tantùm prohibere opera externa homicidij & adulterij, non autem internas concupiscentias, & tantùm præcepisse amorem circa amicos, statuisse autem odium circa inimicos. Hocque est quod Christus eis dixit: *Irritum fecistis mandatum Dei propter traditiones vestras.*

[Marginal notes: 18. *De ciu. cap.* 35. — ¶ 3. — *Pagnin. in thes. col.* 1139. מכלכל — *Nu.* 24. 23 — 3. *Reg.* 10. 5 — *Cant.* 2. 5. — *Psal.* 11. 7. — *Psal.* 18. 8. — ¶ 4 — *Eccl.* 21. 11 — *Esai.* 1. 15. — *Matt.* 15. 6.]

Quo factum est, vt non tantùm huiusmodi impuritates contraxerit vas, sed & confractum fuerit. Ita conqueritur Propheta:
Hab.1.14. *Lacerata est lex.* Nec mirum: confringitur enim vas, quod in terram proijcitur, sa-
a Esa.5.24 cerdotes autem *a, abiecerunt legem Domini*
b Iere.6.19 *exercituum: b, legem meam proiecerunt.* Idē igitur artifex qui primò vas conflauit, e-mundandum & restaurandum suscipiat. *Ecce,* inquit, *venit, & sedebit conflans & emūdans argentū.* Lex non solum impuritatem contraxerat & sordes, sed & contrita erat; ideo oportebat, vt emundaretur, & quasi de nouo conflaretur. *Sedebit.* Vide il-
Matth.5.1. lum in mōte, in quem ascendens, *sedit,* in-
Exod.19. tendens vas emundare, & quasi de nouo conflare. In monte Sina non defuit conflatorium, totus enim mons ardebat, & tam ingentes flammarum copias emittebat, vt terrorem cunctis videntibus incuteret; inde legem quasi ex conflatorio primum extraxit Deus: nunc in monte non deficit
Luc.4.1. ignis ardentissimus Spiritus sancti. *Iesus enim plenus Spiritu sancto regressus est à Jordane.* Huius conflatorij ardentissimū ignē prænuntiauit Ioannes, qui quasi volens explicare, quis esset ignis, de quo Propheta loquebatur, dixit: *Ipse vos purificabit in*
Matt.3.11. *Spiritu sancto, & igne,* id est, qui est ignis, vt
Luc 3.16. exponunt sancti Patres, Cyrillus *c,* Hiero-
c In cap.4. Esaiæ. nymus *d,* Leo Papa *e,* & Euthymius *f.* Hoc
d In idem cap. igne erant ignita & succensa CHRISTI viscera, tanquam ardentissimę prunæ in conflatorio ad purificandum & purgandum. I-
e Epi.4. ad Episc. Siculi c.6. pse ergo Christus tanquam artifex excellentissimus, qui antiquitus vas argenteum legis conflauerat, nunc inueniens immun-
f In cap.3. Matth. dum & contritum propter impuritatem, quam è manibus impuris doctorū contraxerat, illud quasi manibus suis accipit, & ad conflatorium reuocat, inde nouum, integrum, pulchrum, splendidumq; extra-
Matt.5.21 cturus. *Audistis,* inquit, *quia dictū est antiquis: Non occides, & omnis qui occiderit, reus erit iudicio:* quasi solùm homicidiū fuerit
§. 5 per legem prohibitū. *Ego autem dico vobis: quia omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit*
Mat.5.27. *iudicio,* & *Audistis quia dictum est antiquis:*
Matt.5.43 *Non mœchaberis,* quasi solū opus interdictū fuerit: *Ego autem dico vobis, quia omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam: iā mœchatus est eam in corde suo:* & *Audistis quia dictum est: Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum,* quasi lex ipsa præceperit inimici odium: *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros.* Vide quomodo sedet conflans & emundans argentum. Ex quibus possumus explicare, quid sit, quod cum Propheta CHRISTVM depingere voluerit tanquam argentarium conflantem & emundantem argentum, descripserit illum sedentem: artifex enim, qui in conflatorio emundat aut conflat vel purgat argētum, nō sedet, sed stat. Veruntamen aptissimè eum depinxit sedentem; primò, vt indicaret quod CHRISTVS aggrediebatur hoc opus ex professo & accuratè, non leuiter aut transcursim vel raptim. In scriptura enim, vt annotauit Euthymius, cum exhi- *In illud ps. 1. in cathe. pestilentiæ non sedit.*
betur aliquis sedens, faciensq; aliquid, indicatur id fieri ab eo, ex professo, & accuratè. Deinde, quoniam Propheta voluit exprimere Christum repurgantem immūditias, quas lex ob impuritatem doctorum contraxerat: & quia id erat facturus sedens in monte, eum depingit sedentem. Quid autem per hoc opus intenderet Christus, declarat Propheta subdens: *Et purgabit filios Leui;* non filios Leui secundum carnē, sed secundum spiritum, id est, fideles suos, quos voluit disponere ad offerenda spiritualia sacrificia Deo accepta: vt id autem præstare possent, necessarium erat, vt essēt purgati & mundi, non tantum exterius in opere, sed interius in corde, signanter ab odio, & inimicitia. Quasi ergo legem ad conflatorium reuocans, indeq; eam integram & quasi nouam extrahens, septem facit. Primò exponit impuritatem, quam ex immundis Scribarum & Pharisæorum manibus lex ipsa cōtraxerat, cui suam impiam traditionem inseruerant. Secundò, legem emundandam & purgandam assumit. Tertiò, legem ipsam proponit perspicuam & claram, qua statuit, quidnam erga inimicum agere debeamus. Quartò, legem proponens, rationes eiusdem simul indicat. Quintò, alias expressas subinfert,

qui-

quibus omnia quæ dixit confirmat. Sextò, modum, quo lex ista seruanda est, proponit: quo finito, ad modum, quo iustitia sit agenda, septimò progreditur. Quæ omnia ipso duce à nobis sunt explicanda: iuxta quæ, in septem partes erit hic tractatus distinctus, in quibus septem, quę diximus singillatim prosequemur.

PRIMA PARS, DE IMPVRITATE, QVAM PRAECEPTVM DILECTIONIS A PHARISÆIS CONTRAXERAT.

§. I. *Christus Dominus duo intendit, & antiquam legem à Pharisæis & Scribis maculatam emundare, & altiora per legem Euangelicam statuere.*

¶ 6

AVDISTIS *quia dictũ est: Diliges amicum tuum & odio habebis inimicum tuũ.* In aliquibus codicibus additum est, *Antiquis*, sicut cùm Christus Dominus in superioribus dixerat: *Audistis quia dictum est antiquis: Non occides*: *Audistis quia dictum est antiquis: Non mœchaberis:* sicque Chrysostomus *a*, & Augustinus *b*, legunt. Aggreditur Christus Dominus indicare impuritatem, quam lex ex immundis manibus Scribarum & Pharisæorum contraxerat. Quod vt explicemus, obseruandum est: grauem esse difficultatem, Quid CHRISTVS Dominus per hæc verba intendat: an legem aliquam nouam promulgare, quam nunquam antiquus populus audiuit, an verò antiquã legem, Scribarum & Pharisæorum malitia corruptam renouare, & renouatam tradere. Quidam contendunt, CHRISTVM, legem quandã nouam, statui Euangelico conuenientem, promulgasse, quæ nunquam in antiqua lege fuit tradita, in qua nũquam (inquiũt) Deus dilectionem inimicorum præcepit; quoniam legem antiquã tradidit populo imperfecto, & in virtute paruulo & infirmo, à quo propterea nequaquam exegit, id quod viris ipsis perfectis est difficile, diligere scilicet inimicos: hoc enim reseruabatur populo Christiano, quem ad altiora euexit, & cui ea quæ viris perfectis sunt digna, imposuit. Hoc autem ita esse probari potest, quoniam sic multi Sancti Patres sentire videntur, qui fatentur, imò & supponunt tanquam certum, verè in lege antiqua statutum fuisse, *Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum*: & CHRISTVM Dominum, cùm dixit: *Audistis quia dictum est antiquis:* verè voluisse, antiquæ legis dispositionẽ in medium proferre, ex quo procederet, ad præceptum Euangelicum, præceptis antiquis superius & perfectius, promulgandum, dicens: *Ego autem dico vobis.* Itaque voluit dicere: In lege antiqua vobis præceptum fuit, diligere amicos, & odire inimicos: Ego verò id quod ibi prę̨ceptũ non fuit, præcipio, vt sc. diligatis inimicos. It[e]m sæpe B. Augnst. asserit, dicẽs *a*, in veteri testamẽto, scriptum quidem: *Diliges amicum tuũ & odio habebis inimicum tuum b:* id tamen non tanquã vocem iubentis iusto accipiẽdum esse, sed permittentis infirmo. Et ob ijcientibus Adimanto *c*, & Fausto *d*, Manichæis

Matt. 5.21 27.33.

a *Homi.*13. *in imperf. & ho.*8. *ex varijs in Matth.*
b *Lib.*1. *de serm. dom. in monte cap.*21.

a *Ser.*168. *de temp.*
b *Lib.*1. *de serm. dom. in monte.*
c *Lib. cont. Adimant. c.*7
d *Libr.*19. *cont. Faust. cap.*24.

chæis, huius præcepti iniustitiam, non eis negauit Augustinus talem sententiam in veteri lege scriptam esse, sed id potius liberè concedens, & asserens ita scriptum esse, ad illam declarandam procedit. Hæcque causa est, cur præceptum de dilectione inimicorum absolutè ad legem Euangelicam pertinere liberè fateatur *e*: quod Hieronym. *f*, præceptum Apostolicum vocauit, id est, pertinens ad Euãgelicam legem, quã Apostolis Christus intimauit. Et ex his explicat ipse Augustinus *g*, quod dixit Dominus *h*: Non veni soluere legem; sed adimplere. Cùm aliqua scala erigitur ac extruitur, qua ad supernum locum ascendatur, ille, qui gradui primo ac infimo, quem iam stratum & extructum inuenit, alium altiorem superaddit, quo scala perficiatur, non gradum priorem destruit aut soluit, sed potius complet & perficit intentionem eius, qui priorem gradum statuerat. In scala dilectionis & lenitatis, qua ad cœlum ascenditur, lex antiqua primum gradum posuit, diligere scilicet amicos; ibique substitit, nec altiorem gradum extruxit: venit Christus Dominus, non hunc gradum destruens, sed alium superaddens, & confirmans atque supponens dilectionem amici, quam lex mandabat, aliam superædificauit vlteriorem, quam lex non iubebat, diligere scilicet inimicos: ideo non legem soluit, sed perfecit. Ita Augustinus *a*, non semel dicere videtur. Ita etiam Hilarius *b*. Amari, inquit, proximum, lex eligebat: & in inimicum licentiam odij dabat. Christus autem ad perfectam vitam nos instituit, &c. Similiter & & ille antiquus Chromatius Aquilegiensis Episcopus *c*: Iam dudum, inquit, in lege præceptum est, diliges amicos, & odies inimicos; sed populo terreno & carnali secundum tempus data ista præcepta sunt, sicut & illud: *Oculum pro oculo, dentem pro dente*: Nunc autem euangelico populo traduntur præcepta cœlestis & perfectæ iustitiæ, vt inimicos diligamus, odientes amemus. Chrysostomus perpetuus in hac sententia videtur, quam docet & probare contendit multis in locis: sed ex professo

e Lib. 1. de ser. dom. in mõte & li. 1. retract. cap. 22.
f Epist. ad Demet.
g Lib. 2. de ser. dom. in monte c. 9.
h Mat. 5. 17
¶ 7.
a Loc. ci. & li. con. Adiman. c. 8.
b In cap. 5. Matth.
c Ser. 1. de hoc Euan.
Exo. 21. 24 Deu. 19. 21 Leuit. 24. 20
Hom. 18. in Mat. ho. 8. ex diuersis in Mat. & homi. 8. de pœnit.

eam tradit, volens ex illa excellentiam Dauidis expendere, qui cum inimicos dilexit, & eis pepercit, opus supererogationis fecit, nolens vti permissione legis; sicuti Paulus, qui cum posset ex euangelio viuere, nolebat eo vti, quod sibi lex concedebat, sed manibus suis victum quærebat. Ita Sanctus Dauid, inquit ille, cùm lex ei permitteret vlcisci de inimicis, non se cõtinuit intra hunc modum legis, sed eum longe superauit. Hoc ipsum confirmat ex illis verbis Christi Domini: *Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum*. Voluit enim manifestè docere, eos qui ad legem euangelicam pertinent, non debere esse contentos, si id agant, quod lex vetus antiquis præcipiebat, sed altiora esse illis agenda, quæ lex ipsa Euangelica statuit. Chrysostomum sequuntur eius perpetui sectatores, Theophylactus, & Euthymius, id quod etiam Rupertus, & alij multi liberè asserunt; & illis omnibus antiquior Sanctus Irenæus martyr, idipsum dixisse visus est. Ex his videtur inferri, verè Christum Dominum his verbis propositis tantùm intendisse, præceptum nouum Euãgelicum promulgare, quo extenderet mandatum dilectionis, quod lex antiqua tantum ad amicos pertingere iubebat, vt etiã ad inimicos perueniret. Hæc attendens quidam nostri temporis diligẽs author, tanta asseueratione hoc contendit, vt dicat, hæreticorum fuisse commentum, dicere: Christum Dominum aliquid aliud intendisse. Rigida sanè censura, & miror virum alioquin doctum tam acri infamia, multos Sanctos Patres subnotare voluisse: sunt enim multi eorum grauissimi, signanter S. Irenæus *a*, Augustinus *b*, & Diuus Thomas *c*, qui existimant, Christum Dominum, non tam antiquam legem perficere & extendere & præceptum nouum promulgare; quam eos errores corrigere voluisse, quos circa illã impiæ Pharisæorum traditiones (quas Deuteroses vocant) inuexerant, de quibus sæpe Sancti Patres tractant, Clemens Papa *d*, Iræneus *e*, Hieronymus *f*, & Epiphanius *g*, de quibus

In psal. 7.
Li. de Virg. c. 83. & 84. to. 5
Mat. 5. 20.
In ca. 5. Matth.
Lib. 4. cõt. hære. c. 26. 27.
¶ 8
Maldo. in c. 5. Matt. tom. 21. 44
a Li. 4. cõt. hæres. cit.
b Li. 19. cõ. Fau. c. 24.
c 12. q. 107 a. 2. & qu. 108. a. 3. ad 1. et 2. & in c. 2. ad Ephes. lect. 5.
d Li. 1. cõt. Apo. ca. 6.
e Lib. 4. ci. cap. 25.
f In cap. 8. Esai.
g Cõt. hær.

h *In c.* 2. *ad Ephes. lect.* 5.
i *Matth.* 5. 20.

bus alio in loco. Vnde, vt scitè obseruat D. Thomas *h*, quando Christus Dominus hunc sermonem incœpit, non induxit legem ipsam, sed Scribas & Phariſęos dicēs *i*: *Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam Scribarum & Pharisæorum:* quia Pharisæi peruersè legem corrumpentes, dicebant sufficere, non occidere, posse autem hominem irasci, & contumeliæ verba proferre: similiter asserebant, sufficere ad seruandam legem, diligere amicos, posse autem hominem inimicos suos odio habere, &c. In huius quæstionis explicationem multa varia, ac quæ contraria videntur, Sancti Patres asserunt. Ego verò D. Thomæ modestiam sequēs, indignum viro pio ac plenè catholico perpetuò iudicaui, se inter Sanctos Patres iudicem constituere, & eorum sententias, quas Ecclesia non reijcit, impugnare aut condemnare, quos tāquam magistros à Deo, eademque sancta illius Ecclesia propositos, suscipiendos & venerandos censeo: in quibus si aliquid inuenio, quod dissonum videatur; aut iuxta D. Thomę consuetudinem piè explicandum assumo, aut humiliter meam profiteor ignorantiam. Gigantes sunt illi, quibus nos comparati, minores locustis inuenimur. Omnium igitur Sanctorum Patrū sententias circa quæstionem quam explicandam assumpsimus, expendens, & vndequaq; considerans, certissimum esse credo, Christum Dominum vtrumque simul intendisse, perficere scilicet antiquam legem, ad maiora & grauiora nos inducens; & etiam corrigere ac repurgare errores ex impia Pharisæorum & Scribarum interpretatione introductos. Ita docuit, ex professoque tradidit D. Irenæus *a*, ita & Origenes *b*, expendens quomodo Sanctus Isaac typum Christi tenuit, qui duo egit; puteos namque antiquos à Palæstinis humo obturatos, suo nitori restituit, purgauit, & refodit; simul etiam nouum puteum aquarum viuentium effodit. Christus enim Dominus, & ipsius antiquæ legis præcepta, Pharisæorum malitia obturata, purgauit, & nouæ legis puteum aperuit, noua præcepta promulgans & proponēs: de quibus statim latius: quam doctrinam ex professo explicat & probat D. Thomas, demonstrans, Christum duplici ratione antiquam legem adimpléſſe, primò, purgando errores; quos impia Pharisæorum malitia circa eam introduxerat: secundò, superaddendo quædam Euangelica consilia, quę perfectioribus essent conuenientia.

a *Lib:* 4. *cont. hæres. c.* 25. 26. & 27.
b *Hom.* 13. *in Genes.*
Genes. 26.

1. 2. *q.* 107. *ar.* 2. & *q.* 108. *a.* 4.

§. 2. *Antiqua lex dilectionem præceperat inimici: Scribæ tamen & Pharisæi solius amici statutam suaserant.*

§ 9

QVomodo antiquam legem perfecerit Christus, aliquid altius nunc statuens, sequenti tractatu explicabimus; videamus in præsenti, quomodo illam ab impia Phariseorum traditione purgandam assumpserit. Ad hoc supponēdum est, quod ex professo S. Irenæus probat, vnius & eiusdem esse substantiæ, quę secundùm legem, & quæ secundùm Euangelium, ex duplici capite: primò, ex authore; quia omnia ab vno eodemq; authore, qui Deus est, processerunt: quod & Dominus ostendere voluit dicens: *Omnis Scriba doctus, similis est patrifamilias, qui profert de thesauro suo noua & vetera.* Paterfamilias, inquit Irenæus, Christus est, qui vniuersæ domui paternæ dominatur: ea autem, quæ de thesauro suo proferuntur noua & vetera, sine contradictione duo testamenta dicit, vetus quidem, quod ante fuerat legis datio, nouum autem, quod secundum Euangelium est, &c. Huic similis esse debet omnis scriba doctus in regno cœlorum, quo nomine, discipulos suos, & doctores Euangelicos intelligit, quos ipse Christus Scribas vocauit, dicens: *Ecce mitto ad vos sapientes, & Scribas*, qui ex vtroque testamento, quæ docenda sunt, debent extrahere. Hæc Irenæi interpretatio legitima est, quantumcunque impudentissimus Gallasius hæreticus propter eam Iræneum irrideat. Eandem enim postea sequuti fuerunt Patres Græci, Origenes,

Lib. 4. *con. hæres. c.* 21. & 26.
Matth. 13. 5.
Matth. 23. 24.

a *In cap.* 13. *Matth.* b 20. *de ciuit. c.* 4. *& lib. qq. in nouum testam.* c *Tract.* 7. d *Feuardent. in c.* 21. *lib.* 4. e 1.2. *q.* 107. *art.* 1. f *Li.* 4. *cōt. hæres. c.* 26 g *Luc.* 10. 25. h *Mat.* 19. 16.

genes *a*, Chrysostomus *a*, Theophylactus *a*; & Latini, Hilarius *a*, Hieronymus *a*, Augustinus *b*, & Gaudentius Brixianus *c*, de quibus Scholiastes Irenæi *d*. Secundo, ex fine, quia eundem finem vtraque lex habet, scilicet, vt homines subdantur Deo, & saluētur: quod ex professo D. Thomas *e* prosequitur. Ex quibus infert Irenæus *f*, quod vtraque lex ea pręcepta continet, quę necessaria sunt, vt homines salutem consequantur, & sine quibus saluari non possunt: id quod de Euangelica lege certum est, & de antiqua cōstat, ex eo quod Christus respondit interroganti tam tentanti legisperito *g*, quàm adolescenti *h* cupido sciendi, quid sibi agendum ad vitam æternam consequendam: *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata:* Signanter autem de adolescente, Marcus exprimit, Christum decalogi præcepta antiquitus tradita explicatim proposuisse: *Præcepta*, inquit, *nosti: Non adulterabis. Non occides*, &c. Hæc conformia sunt doctrinæ Theologorum, asserentium cum D. Thoma, in mandatis decalogi omnes virtutum actus necessarios, fuisse præceptos, & insuper in lege Euangelica nulla præcepta fuisse superaddita, pertinentia ad mores, præter ea quæ ad explicitam fidem & sacramenta pertinēt: vnde ea, quæ quasi de nouo Christus in sermone in monte præcepit, dicens: *Audistis quia dictum est antiquis: Non mœchaberis: Ego autem dico vobis, qui viderit mulierem, &c. Audistis, quia dictum est: Non occides: Ego autem dico, &c.* Iam in antiquis præceptis decalogi erant mandata, in quibus nō tantum adulterij, furti, & homicidij externa opera prohibebantur, sed & interna cōcupiscentia & ira. Rectè enim Apostolus dixit: *Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, non concupisces.* Quoniam autem primò & maximè necessaria est dilectio Dei & proximi (inquit Sanctus Irenæus) hæc in vtraque lege statuta & præcepta est, aut vt inquit D. Thomas, supponenda est omnibus præceptis decalogi, sicut & præceptum fidei: qua de causa dixit Christus, quod ex illa *pendet vniuersa lex & prophetæ.* Idcircò tale præceptum à Ioanne vocatur, *antiquum & datum ab initio.* Ideoque Christus aliud maius hoc præcepto nō detulit, inquit Irenæus: sed hoc ipsum renouauit suis discipulis, iubens Deum diligere ex toto corde, & proximos, quemadmodum se. Ex his argumentum fit manifestum, ad demonstrandum in decalogi præceptis antiquitus datis, iam præceptam esse dilectionem inimicorum. Primò, quia ibi à Deo omnia fuerunt præcepta & statuta, quæ necessaria sunt ad salutem, at præceptum dilectionis inimici tale est, vt D. Thomas *a* demonstrat. Imò & S. Basilius *b* censet, esse præceptum pertinens ad legem naturalem. Quod duobus modis explicari potest: primò, vt id omne dicatur pertinere ad legem naturalem, quod statuitur in præceptis decalogi, in quibus non tantum præcipiuntur actus virtutum naturalium, sed & supernaturalium: sub primo enim præcepto de vno Deo colendo, continentur pręcepta trium virtutū Theologicarum, vt Augustinus explicauit. Secundò, vt loquatur de dilectione & amore pertinente ad virtutes morales conformes rationi rectæ; nam dilectio inimici quæ viribus naturæ haberi potest, ad talem virtutem pertinet, ad quam ipsa naturalis lex obligat. Aut verò, ideò illud vocat præceptum legis naturalis, quia etiam in illo statu, qui legis naturæ communiter dicitur, ante legem scilicet antiquam, iam homines iusti ad illud se teneri, Spiritu sancto suggerente interius, quod exterius non legebant, confitebantur, vt optimè B. Gregorius annotauit: tali enim tempore fuit B. Iob, qui apertè professus est, quod si inimicum odiret, esset à Deo puniendus maledictione perpetua, qui ita iuxta Chromatium dixit: *Si gauisus sum in delicto inimici mei; si dixi in corde meo, benè factum est, audiet auris mea maledictionem.* Quod noster Vulgatus legit: *Si gauisus sum ad ruinam eius, qui me oderat, & exultaui quod inuenisset eum malum*, &c. Circa quæ multa dici possent: quibus tamen omissis, dico, in ipsamet antiqua lege manifestè patere, dilectionem inimici esse præceptam, quæ non semel, sed sæpè illam decernit: *Si occurreris,*

Mar. 10. 18 *Luc.* 18. 18.

1.2. *q.* 100. *a.* 2. *& seq.* 1. 2. *q.* 108. *ar.* 2.

ad Rom. 7. 7.

Li. 4. *c.* 25.

1. 2. *q.* 100. *a.* 4. *ad* 1.

Matth. 22. 37.

1. *Ioan.* 2. 7 *&* 2. *Ioan. vers.* 5.

¶ 10

a 2. 2. *q.* 25. *a.* 8. *&* 9. b *In regul. breuio. respons.* 176.

Lib. 22. *Mor. c.* 11.

Iob 31. 29.

Exod. 23. 4.

Deut. 22. 4 reris, inquit, *boui inimici tui aut asino erranti, reduc eum: si videris asinum odientis te iacere sub onere, non pertransibis, sed subleuabis eum:* quæ verba expendens Cyrillus infert, *Lib. 8. de adorat. pa 197.* hoc ipso quod Deus præcepit inimicorum iumenta curare, voluisse manifestè designare, maiori cura inimicis opera charitatis impendenda. quod & similiter expendit Augustinus, *Ser. 168. de tempore.* & illo prior Clemens Alexandrinus, annectens ad idem institutum, *Li. 2 stromat. p. 424* quod in eadem lege Dominus præceperat: *Deut. 32. 7* *Non abcminaberis Idumæum, quia frater tuus est, nec Ægyptium, quia aduena fuisti in terra eius.* Nomine Ægyptij, inquit S. Clemens Alexandrinus, gentilem quemlibet, vel quemuis mundi hominem comprehendit. *Lib. de charitate. to. 2. pag. 84.* Quod ex Philone mutuasse videtur, qui hoc idem docens, obseruat, inter omnes gentes, quas Iudæi poterant inimicas reputare, & credere quod licebat eas odio prosequi, fuisse Ægyptios, à quibus omne iniuriæ genus passi fuerant, & inaudita crudelitatis monstra pertulerant: & nihilominus prohibet Deus, eos odio prosequi. Imò

¶ 11 *Leuit. 19. 18.* & in Leuitico, in eo loco, quem inducit nunc Christus, dicturus Deus: *Diliges amicum tuum sicut te ipsum,* præmisit: *Non oderis fratrem tuum in corde tuo,* &c. Et, *nõ quæres vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum.* Hæc verba legis expendisse visus est Hieronymus, *Epist. ad Demetri.* dicens, præceptum fuisse à Propheta traditum: *Vnusquisq; malitiam proximi sui non reminiscatur in corde suo.* Sanè vocat Prophetam ipsum Moysen, qui legem tradidit: cui postea Sapiens allusisse visus est, dicens: *Omnis iniuriæ proximi ne memineris, & nihil agas in operibus iniuriæ.* *Ser. 168. de tempore.* Hoc apertè vidit Augustinus. In ipso, inquit, veteri testamento legimus scriptum: *1. Reg. 12. 32.* *Itinera eorum, qui iniuriam retinent malè facti, in mortem.* Et verè Samuel peccatum esse iudicauit, si non oraret pro illis, qui se ipsum graui iniuria offenderant, dicens: *Absit à me hoc peccatum in Domino, vt cessem orare pro vobis.* Et Dauid ipse, inquit Augustinus, pœnam grauem sibi debitam *Psal. 7. 5.* iudicabat, si non parceret inimicis: *Si reddidi, ait, retribuentibus mihi mala, decidam meritò ab inimicis meis inanis.* Imò & ipsemet Dauid expressè asserere videtur, se vindictam nequaquam sumere ausum fuisse, quia Deus eam prohibuerat in lege. Ita docet Origenes, intelligenda illa verba, *Hom. 1. in Psalm. 37.* *Propter verba labiorum tuorum ego custodiui vias duras.* *Psal. 16. 4.* Vocat verba labiorum Dei, eius præceptum, & vias duras appellat patienter sufferre inimicum. Id significauit illis verbis (vt annotat Gregorius) *Principes persecuti sunt me gratis, & à verbis tuis formidauit cor meum.* *Ps. 118. 191.* Videtur enim respondere obiectioni tacitæ: Si te persequuntur Principes, tu eorum persecutioni terminum imponito, occidendo eos, qui leones & vrsos interficere solebas. Respondit Dauid: Id quidem facerem, nisi timuissem à verbis Dei, prohibentis inimicos persequi & occidere. Videtur alludere, ad id quod accidit in spelunca, quando Saulem persequẽtem se, potuit occidere, nec tamen ausus est, timens facere contra Dei legem, de quibus infra. Et certè manifestè Apostolus asserit, in antiqua lege vetitam fuisse vindictam de inimicis. *Non vos defendentes* (in Græco, *vlciscentes*, quomodo legit interpres Chrysostomi, & alij) *sed date locum iræ,* *Ad Rom. 12. 19. 3* id est, diuino iudicio, in quo Deus iram suam ostendet: relinquite vltionem, vt Augustinus *a*, Chrysostomus *b*, Anselmus *b*, Oecumenius *b*, & alij interpretantur. *a In Ps. 78.* *b In illum locum.* Ita autem fieri debere, probat Apostolus, *quia scriptum est: Mihi vindictam, & ego retribuam,* id est, mihi vindictam reseruate. S. Anselmus credit, locum esse apud *In cap. 12. ad Rom.* Ezechielem, in quo vbi nos legimus: *Appropinquauerunt visitationes vrbis,* *Ezech. 9. 1* Septuaginta interpretes transtulerunt, *Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit Dominus.* Communis tamen sententia est, haberi locum in cantico Moysi, in quo ex persona Dei dicitur, *Mea est vltio, & ego retribuam eis in tempore.* *Deut. 32. 35* Neq; hunc tantummodo locum, sed & alium ex libro Prouerb. inducit Apostolus, quo admonemur, nos beneficos erga inimicos exhibere. *Sed & si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitierit, potum da illi: hoc enim faciens, carbones ignis congeris super caput eius.* *Prou. 25. 21.* Ex quo tandem infert Paulus: *Noli vinci à malo, sed vince in bono malum.*

malum, suppones, eum qui vindicari vult, verè vinci à malo affectu iracundiæ, aut à diabolo, qui absolutè in scriptura malus vocatur, vt dicemus. Hæc omnia tam exploratafuerūt S. Augustino, vt Manichæis probare contendentibus, Euangelium esse contrarium antiquæ legi, quippe cùm ista statuat odium & vindictam erga inimicos, illud autem præcipiat eos diligere, respondeat, vocans illos blasphemos, & totius legis ignaros, quam qui vel à limine salutauerit, inueniet præcipientem, diligere inimicos, & eisdem benefacere: cuius occasione peculiaria quædam loca legis antiquæ Augustinus expendit. In antiqua igitur lege verè prohibitum fuit odium & vindicta circa inimicos; præceptaque fuit eorum dilectio. Vnde ergo ita introductum fuit odium inimicorum, vt tanquam legis verba haberentur: *Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum?* Certè, inquiunt Irenæus *a* & Origenes *b*, ex impietate & malitia Scribarum & Pharisæorum, qui iuxta cōcupiscentias & carnales affectus suos legem explicabant, & proponebant, suasque impias traditiones tanquam si legis essent verba, eidem legi adiungebant. Dicebāt enim, vt annotat Albertus Magnus, è R. Iohanna, & R. Iosue, & alijs, Deum duplicem legem tradidisse, vnam scriptam in lapidibus, & alteram in cordibus sapientum, & illam per istam esse corrigendam & explicandam. Ex qua doctrina processerunt ad multas traditiones inducendas, iuxta cordis sui affectus prauos, dicentes, illas esse seruandas tanquam potiorem Dei legem. Illis propterea meritò dixit Christus: *Irritum fecistis mandatum Dei propter traditiones vestras.* Quod & apertè eisdem prædixerat Deus per Ieremiam Prophetam, vt annotat B. Irenæus, dicens; *Quomodo dicitis: Sapientes sumus, & lex Domini nobiscum est?* Ecce vocem Scribarum & Pharisæorum, qui dicebant, se esse sapientes, quibus lex Domini tradita esset, vt eam iuxta sapientiam suam explicarent. Ex quo quid ortum sit, subinfert Deus: *Verè mendacium operatus est stylus mēdax Scribarum:* & iterum: *In Prophetis Ierusalem vidi similitudinem adulterantium, & iter mendacij, & confortauerūt manus pessimorum*, &c. Adulterare rem aliquā, nihil aliud est quàm eius sinceritatem mixtione alicuius rei extraneæ deprauare. Vnde illa repetita Apostoli verba: *Non sumus adulterantes verbum Dei*, ita quidam transferunt, *Non sumus cauponantes verbum Dei.* Solent namque qui cauponariam exercent, adulterare pretiosum vinum, admiscendo ei aquam; & thymiamata puluerésque ac species odoriferas, admiscentes pulueres carbonis, vt suæ satisfaciant cupiditati. Ita ergo agebant Scribæ & Pharisæi, qui iuxta affectus sui concupiscentiam, legem Dei puram suis traditionibus adulterauerant, & eam tradebant populo impuram, immundam, & adulteratam. De illis hac de causa Sanctus Irenæus intelligit illud Isaiæ: *Caupones tui miscent vinum aqua.* Dei namq; præcepto puro, forti, ac lætificanti cor, miscebant seniores aquatam traditionem, per quam legem Dei, suis conscientijs accommodatam ac congruam redderent. Quod & similiter Beatus Ambrosius expendit: neque enim, inquit, de ijs cauponibus Sanctus Esaias loquitur, qui publicis ministerijs seruientes, meram vini speciem fraudulenta aquæ colluuione permiscent, (nec enim hoc ad beatum virum more iudicis seculi pertinere poterat, cum corruptis tabernarum vasculis, minus ebrioso potu populus vteretur) sed de illis vtique cauponibus loquitur, qui præsunt Ecclesijs, non tabernis, qui sitientibus populis non concupiscentiæ calicem porrigere debent, sed virtutis; non ebrietatis ministrare poculum, sed poculum salutatoris: legem puram populo tanquam salutare poculum ministrare tenebantur, sed hoc in eis increpat Propheta, arguit, & obiurgat, quod vino aquam permiscerent. Hanc interpretationem sequutus est Hieronymus, & eam Propheta non tacuit, qui ad Synagogam loquens, subdit: *Principes tui infideles.* Infideliter namque referebant, quæ à Deo dicta fuerant. Erant legis doctores illi, per quos Deus ad populum loquebatur, sed minus fideliter verba Dei tradebant populo:

Marginal notes: *Lib.* 1. *cōt. aduers. leg. & prophet. c.* 17. — ¶ 12 — a *Lib.* 4. *con. hæres. c.* 25. — b *Hom.* 13. *in Genes.* — *In cap.* 5. *Matth.* — *Matt.* 15. 6 — *Ierem.* 8. 8. — *Lib. cont. hæres. cit.* — *Ierem.* 23. 14. — 2. *Co.* 2. 17. & *c.* 4. 2. — *Lib.* 4. *con. hæres. c.* 25. — *Esai.* 1. 22. — *Serm.* 78. — ¶ 13 — *In c.* 1. *Esa.* — *Esai.* 1. 23.

pulo: quædam enim, inquit Irenæus, auferebant, alia addebant, & omnia ad sui appetitus normam interpretabantur. Hoc pacto *iter mendacio* aperuerunt, introducentes tanquam diuinam legem, quod potius ipsi legi erat contrarium, idq; signanter circa dilectionem proximi perfecerunt. Hocque est, quod Christus Dominus nunc dicere vult: *Audistis, quia dictum est antiquis: Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum.* Quasi dicat: Sunt Scribæ & Pharisæi ac legis doctores, qui legis verba auribus vestris inferunt, quos audistis dicentes, Deum dixisse antiquis patribus vestris, quando legem tulit, diligendos amicos, & odiendos inimicos: verè mendaciũ operatus est stylus mendax Scribarum. Ego qui legem tuli, nunc eandem quasi manibus accipio, & eandem ad conflatorium reuocans, purgatam & integram vobis profero, dicens: *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros,* &c. Christus ergo, inquit S. Irenæus, aliud maius hoc præcepto non detulit, sed ipsum renouauit suis discipulis, idq; ipsum, quod verè antiquitus præceperat, quasi nouum producens, dicit, *Ego autem dico,* &c. Hæc expressè tradidit Augustinus, ex ijs explicans illud: *Non veni soluere legem, sed adimplere.* Audito, inquit, & non intellecto, quod antiquis dictum erat, *Oderis inimicum tuum,* ferebantur homines in hominis odium, cum deberent non odisse, nisi vitium. Hoc corrigit Dominus, dicendo: Diligite inimicos vestros; vt qui iam dixerat: Non veni soluere legem sed adimplere: ideoq; de odio inimici, quod scriptum est in lege, non soluerat: præcipiendo vtique vt diligamus inimicos, cogeret nos intelligere, quonam modo possemus, vnum eundemque hominem, & odisse propter culpam, & diligere propter naturam.

Lib. 4. con. hæres. c. 25. & 26.
Ier. 23. 14.
Lib. 4. cit.
Li. 19. con. Faust. c. 24
Matt. 5. 17

§. 3. *Scribæ & Pharisæi dilectionis præceptum corruperant, arctando proximi nomen ad solum amicum.*

§ 14. DVplici ex parte Scribæ & Pharisæi præceptum dilectionis proximi corruperant, primò, quia carnaliter & terrenè illud explicabant: vocem enim Proximi, aut Amici, vt ait Augustinus, tantum extendebant ad eos, quos secundum communem terrenamque phrasim, proximos, coniunctos, aut amicos vocamus; cum tamen verè Deus, omnes mundi homines, etiam inimicos comprehendere voluerit. Hoc egregiè explicat D. Thomas, annotans, cùm Deus præcepit, diligere amicum vel proximum, ita proposuisse præceptum, vt simul rationem illius indicaret: ideoque non dixit absolutè, Diliges omnes homines, sed *diliges amicum tuum, aut proximum tuum:* quia sufficiens ratio diligendi aliquem, est illum esse proximum, coniunctum, vel amicum nobis: naturæ siquidem consentaneum est, vt vnusquisque ea, quæ sibi sunt proxima, coniuncta, aut amicabilia diligat. Duplex autem est coniunctio, vel proximitas, aut affinitas, vt idem Augustinus prosequitur, vna terrena & carnalis, quæ tantum se extendit ad eos, qui coniuncti sunt secundum carnem, aut secundum carnalia & terrena: hæcque non se extendit ad omnes homines, sed ad eos tantum, quos mundus vocat affines, vel amicos: alia est affinitas, aut coniunctio secundum animam, secundum quam illi omnes dicuntur coniuncti, affines vel proximi, qui ab eodem patre spirituum & animarum, Deo videlicet, procedunt secundum naturalem eius imaginem, & secundum eiusdem hæreditatis supernæ capacitatem: hæcque reperitur inter omnes homines, imò & inter homines & Angelos; omnes enim ab eodem authore procedunt, tanquam ab vno parente, ad eius imaginem, naturam, scilicet, intellectualem, liberam, capaces eiusdem beatitudinis & gloriæ. Vnde absolutè

Li. de catechiz. rud. c. 26. to. 4.
2. 2. q. 44. art. 7.
L. de catec. rud. cit. & Epist. 52. ad Maced.

Deus dicitur, Pater omnium. *Nunquid non*
Deut.32.6. *ipse est pater tuus, qui fecit te? &c.* Et *vnus*
Mal.2.10. *est pater omnium*: & Christus dixit: *Vnus*
Mat.23.9. *est pater vester, vos autem omnes fratres estis.* Si enim fratres & coniuncti vocantur, qui ab eodem procedunt patre secundum carnem, & ad eandem terrenam hæreditatem habent ius: multo magis proximi & fratres dicuntur, qui ab eodem principio procedunt secundum spiritum, & ad eandem æternam hæreditatem (si per eos non stat)
2.2.q.44. sunt admissi. Ex his infert D. Thomas, ni-
cit. hil referre, vtrum dicatur, Diliges proximum, vel diliges fratrem, vel amicum: quibus modis sæpe scripturæ loquuntur, idipsum exprimere volentes; aliquando enim
Mat.22.39 dicitur: *Diliges proximum tuum*; aliquan-
1.Ioa.4.21. do, *Diliges fratrem*; aliquando, *Diliges ami-*
Leu.19.18. *cum tuum*: Idem enim his vocibus significatur; omnes siquidem homines fratres sumus, quatenus ab eodem Patre Deo secundum naturalem eius imaginem procedimus: omnes itidem sumus proximi & coniuncti secundum eandem naturam intellectualem, quam à tali Patre participamus. Signanter autem de nomine amici,
7.Mor.c.10 docet Gregorius, expendens illud Iob:
Iob 6.14. *Qui tollit ab amico suo misericordiam*: ami-
¶ 15 ci enim nomine, quiuis proximus intelli-
2.2.q.26.a. gitur. Infert ex eisdem D. Thomas, præce-
3.&q.44. ptum dilectionis proximi, aut fratris, nul-
art.7. latenus extendi ad creaturas irrationales, quia non sunt nobis proximæ aut coniunctæ, secundum Dei naturalem imaginem, nec secundum capacitatem gloriæ. Imo
5 Ethnico. vt ex Aristotele probat idem D. Thomas,
c.3.&4. nec vera dilectio amicitiæ potest esse inter homines & creaturas irrationales, quæ tantum communicant cum illis in natura sensibili & terrena, & in bonis corporalibus, quæ non sunt propria homini, secundum propriam eius naturam. Et ex eo-
2.2.q.25. dem principio infert, propriè loquendo,
art.6. omnes homines inter seipsos dicendos esse proximos, & ad omnes homines veram amicitiam extendi debere, etiam ad peccatores & infideles, quia omnes inter se communicant & coniuncti sunt in eadem rationali seu intellectuali natura, & ad eiusdem beatitudinis participationem sunt
creati. Infert similiter *a*, ex B. Augustino *b*, *a 2.2.q.25. art.10.*
Angelos sanctos verè dici & esse proximos nostros, cum quibus communicamus in natura intellectuali, & ad eandem beatitudinem, quam illi habent, participandam, creati sumus. Infert etiam, dæmones & homines damnatos in inferno, iam rationem proximorum excessisse, nec tanquam proximos esse diligendos, quia nullatenus iam nobiscum communicare possunt in participatione veri boni, quod est secundum virtutem, & secundum aptitudinem ad gratiam & gloriam. Proximus ergo, aut amicus secundum Dei & scripturæ sacræ phrasim, omnis homo est, qui eiusdem est nobiscum naturæ, eiusdem rationis & mẽtis, & ad vnum idemq; bonum participandum nobiscum creatus & aptus. Ita docuerunt sancti Patres, Basilius *a*, Augustinus *b*, Irenæus *c*, D. Thomas *d*, & alij. Imo & S. Augustinus *e*, hoc ex professo pertractans, contendit, etiam apud gentiles, nomine proximi, omnem hominem intelligi: postquam enim explicans præceptum quod dicit; Diliges proximum tuum: Proximus sanè hoc loco, non sanguinis propinquitate, sed rationis societate pensandus est, in qua socij sunt omnes homines: nam si pecuniæ ratio socios facit; quantò magis ratio naturæ, &c. subdidit: Hinc & ille comicus *f*, cum ab vno sene alteri seni dictum componeret: Tantum ab re tua est tibi ocij, aliena vt cures, ea quæ nihil ad te attinent? responsum ab altero reddidit: Homo sum, humani à me nihil alienum puto: quam sententiam ita ab omnibus intellectam & approbatam fuisse, dicit Augustinus, vt omnes intelligerent, omnem hominem, quemcunque alium, sibi proximum debere sentire. Cæterum ita intelligendum esse secundum sacræ scripturæ phrasim, ex ipsismet sanctis scripturis fit manifestum, quæ hoc nomine omnem hominem comprehendere voluerunt. In Exodo: *Non concupisces domum proximi tui, nec desiderabis* *Exod.20.7*
vxorem eius: certè nomine proximi, omnẽ hominem intelligit, nisi velis dicere, tantum prohibitam vxorem amicorum, concessam

b 1. De doctrin. chri. c.30
ar.11. ibid.
a In illud Ps. 4. Nec fecit proximo, &c.
b Lib.1. de doctr. Chr. c.29 & 30.
c Li.4. cõ. hæres. c.15.
d 2.2.q.44 art.7.
e Epist. 25. ad Maced. de vera fœlicita. ante finem.
f Terent. in Heaut.

concessam autem alienigenarum. In Leuitico: *Si mœchatus quis fuerit cum uxore alterius, & perpetrauerit adulterium cum uxore proximi sui*, id est, cuiusuis hominis etiã inimici: quem enim primò vocat, *alterum*, postea vocat, *proximum*, vt verè quiuis alter, sit proximus. Expendit ad hoc institutum acutè B. Cyrillus duo loca, quibus eadem res præcipitur. In exodo namq; cum primum lex data est, ita dicitur: *Si occurreris boui inimici tui, aut asino erranti, reduc ad eum: si videris asinum odientis te iacere sub onere, non pertransibis, &c.* In Deuteronomio autẽ, quod iterata lex dicitur, quia quod primo fuit traditum in monte Sina, iterum Moyses morti proximus promulgauit: *Si videris*, inquit, *bouem fratris tui, &c. si videris asinum fratris tui, aut bouem cecidisse in via.* Quem in Exodo vocat inimicum, in Deuteronomio vocat fratrem & proximum, vt intelligerent, inimicum verè habere nomen fratris & proximi. Præcipiens ergo Deus proximum aut fratrem aut amicum diligi, omnem hominem etiã inimicum & alienigenam voluit intelligere. Quod & manifestissimè Christus Dominus exposuit *a*, (vt annotarunt Basilius *b*, & Augustinus *c*) cùm Pharisæo dicenti in lege scriptum esse: *Diliges Dominum Deum tuum, &c. & proximum tuum sicut teipsum*, & interroganti: *Quis est meus proximus?* Dominus parabola descendẽtis ab Ierusalem, compulit, vt ipsemet Pharisæus fateretur, Samaritanum verè dicendum proximum; hoc ipso ostendens omnem hominem etiã Samaritanum reputandum proximum, in quem dilectionis opera exercenda sunt. Ita Augustinus expendens hoc præceptum, *Diliges proximum tuum.* Qui sano, inquit, intellectu, scripturę diuinæ sensum cognoscere cupit, sententiam istam hoc modo intelligat, vt diligat omnem hominẽ: proximum enim (inquit ipsemet) non carnaliter aut terrenè intelligere debemus, sed omnem illũ, qui in ea sancta ciuitate potest esse siue iam, siue nondum appareat. Nec enim (ait alibi) sic debes intelligere proximum, velut fratrem, vel cognatum, vel affinem. Proximus est omni homini omnis homo, nihilq; tam proximum, quam homo & homo. Vnde (ait alibi) cum dicit Apostolus: *Loquimini veritatem vnusquisq; cum proximo suo*, nemo cogitet, cum Christiano loquendam veritatem, & cum pagano mendacium: proximus est enim omnis homo, qui tecum natus est ex Adam & Eua, & ad eandem beatitudinem creatus. De ijs egregiè D. Thomas varijs in locis istam B. Augustini doctrinam sequens & exponens. Deus ergo, nomine proximi aut amici, omnem hominem intelligebat, cum præcipiebat. *Diliges proximum tuum aut amicum tuum.* Idcirco, vt annotauit Ambrosius, dixit Dauid: *Latum mandatum tuum nimis.* Quia Deus non proximitatẽ aut coniũctionem terrenã, quæ stricta & arcta est, tantũ se extendẽs ad eos, quos mund⁹ coniunctos vel amicos vocat, accipiendam voluit; sed latam nimis, illã scilicet, quæ ad omnes homines etiam inimicos & infideles se extendit, iuxta quam omnes coniuncti & proximi sunt, secundũ quam eundem habent patrem, à quo eandem naturam intellectualem participant, & ad eandem hæreditatem possidendam creati sunt, & apti atq; capaces. Pharisæi autem, inquit S. Irenæus, proximi nomen malè interpretati sunt. Habebant illi cor constrictum & arctum frigiditate malitiæ, vt dixit Ieremias: erant homines graui corde, diligentes vanitatem & quærentes mendacium, vt dixit Dauid: rebus seculi ita inhærebant, vt tantum secularia bona æstimanda & temporalia mala fugienda censerent, & ideo proximi & amici nomine, tantũ intelligebant eum, qui nobis cõiunctus est in bonis temporalibus, secularibus, & terrenis, quem communiter secũdum mundi phrasim amicum vocamus: & ita aurib. populi inuexerunt, cũ De⁹ dixit antiquis Patribus: *Diliges amicũ aut proximum tuũ*, iuxta cõmunem mundi phrasim locutum, vt non omnem hominem intelligeret, sed eum tantum, quẽ cõmuniter vocamus amicum. Hunc ergo errorẽ purgaturus Dominus, legem quasi ad conflatorium reuocat, & idem ipse, qui antiquis legem dedit, nunc candẽ quasi nouam, & suo pristi-

Leu.20.10
§ 16
Li.8. de ad pa.197.
Exod.23.4
Deut.22.1.4.
a *Lu.10.27*
b *In Ps.14.*
c *In Ps.118 cont. 8. & 1. de doctr. christian. c.29. & 30*
Ser.168.de temp.
Li. de cat. rudib.c.26 tom. 4.
Lib. de discip. Chri. c.3. & 4. to. 9.
Ser.221.de temp.
Ephes.4.25
2.2 q 25 & q.44. art.7 & in c.13. ad Rõ. lect. 2. ad fin.
Serm.12. in Psal.118.
Ps.118.96.
Li.4. cont. hæres. c.25.
Ierem.6.7.
Psal.4.3.

pristino nitori restitutam profert, explicãs manifeste, quid nomine proximi intellexerit, sub quo etiam inimicum voluit comprehendere: *Ego autem dico vobis, Diligite, &c.* quasi dicat: Audistis à Pharisæis; Deum dixisse patribus vestris, diligendum tantum proximum, id est, amicum: nihil tale Deus asseruit, sed dixit, quod & nunc ego dico, etiam diligendum inimicum, quem proximi nomine, comprehendere voluit.

§. 4. *Corruperant etiam legem Pharisæi, addendo, odiendum inimicum, quod Deus non dixit.*

¶ 17 Secundò, insuper legem corruperant Pharisæi, quia vt annotat S. Irenæus, *Lib. 4. con. hæref. c. 25* non solum contrahebant vocem amici & proximi, vt dictum est, sed nequius multò eandem legem adulterarant, tanquam caupones aquam vino commiscentes; addentes legi Dei, suas impias traditiones, quas tanquam diuinæ legis verba intimabant: taleque est, quod addebant: *Et odio habebis inimicum tuum*: hoc enim nunquam Deus dixit, sed ipsi ex suis traditionibus addiderunt, quo omnino præceptum dilectionis proximi irritum facerent, & euacuarent. Si enim homo tantum diligit eum, qui se diligit, & tantum resalutat eum, qui se salutat; quam, inquit Christus, mercedem habebitis? Certè si Christus hoc tantùm intenderet, præceptum nouum promulgare, quo contraponeret statum nouæ legis statui veteris legis, non dixisset: *Si tantùm diligitis eos, qui vos diligunt, etiam Ethnici & Publicani hoc faciunt*: sed *Mat. 5. 46. Luc. 6. 32.* diceret: Etiam Iudæi antiquæ legis obseruatores id faciunt, quibus vos debetis esse potiores & perfectiores. Gentes ergo, quæ sine lege viuebant (vt dixit Paulus) *Ad Rom. 2. 14.* induxit Christus, vt ostenderet, quid agere debeant illi, qui sub lege erant. Patet igitur ex his, in antiqua lege non fuisse permissum odium inimicorum, sicut permittebat Deus, *dari libellum repudij, & dimittere uxores, ad duritiam cordis Iudæorum*, vt *Deut. 24. 1* Christus Dominus explicauit: neque vnquam in illa absolute dictum fuisse: *Odio habebis inimicum tuum*, neq; tale in ea scriptum inueniri, sed viuæ vocis oraculo à *Mat. 19. 8.* Pharisæis fuisse huiusmodi dictum introductum. Quod si opponas, sanctorum Patrum sententias supra relatas, qui liberè fatentur, id in lege scriptum fuisse: Respondebo ex D. Thoma, id ab illis dici, non *1. 2. q. 108. art. 3. ad 2.* quod formaliter ita Deus statuerit, sed occasionaliter: quia ex quibusdam decretis à Deo in lege traditis, occasionem sumebant Iudæi, vt crederent, Deum odium inimicorum statuisse. Præcepit enim eis, vt *Exo. 34. 12* aliquas infidelium gentes inimicas ita auersarentur, vt nullas cum eis contraherent amicitias, nec aliquod pacis pactum cum eis inirent. Quod & Iosue eisdem in *Iosu. 23. 12.* memoriam postea reuocauit. Mandauit insuper, quod Amalecitas inimicos, qui Iudæorum populum offenderunt, ita persequerentur, vt perpetuo bello eos impete- *Exo. 17. 16.* rent, & quod Chananæos sibi inimicos, penitus disperderent. Præcepit etiam, inquit *Nu. 33. 52.* D. Hieronymus, vt odio haberent gentes *In cap. 5. ad Gal.* inimicas, Madianitas, Ammonitas, & alias nationes: signanter illas tres, de quibus ¶ 18 Deus ipse dicit: *Duas gentes odiuit anima* *Eccl. 50. 33* *mea, tertia autem non est gens, quam oderim: qui sedent in monte Seir, & Philisthijm, & stultus populus, qui habitat in Sichimis*, id est, Idumæos, Philisthæos & Samaritanos. Istę namq; tres nationes erant Iudæis vicinæ, & peculiariter infestæ, Idumæi à Meridie, Philisthæi ab Occidenti, & Samaritani à Septentrione, à quibus Iudæi innumeris cladibus perpetuo afficiebantur, vt ex sacra Regum historia patet. Has tres nationes peculiariter Deus statuebat Iudæis, vt odio haberent, non tam quod eis erant infensæ circa temporalia bona, quàm quod eis erant contrariæ in Dei cultu, fide, & religione, à quibus maximum imminebat Iudæis periculum, si cum illis contraherent amicitias, cuius causa volebat Deus, vt eas tres nationes peculiariter auersarentur. Quibus tribus generibus inimicorum, in- *Vide Ianse. in cap. 50. Ecc. ver. 33* quit Rabbanus, tres successerunt præcipui hostes Ecclesiæ, vt & ipsa dicere possit, se tria

tria potissimum odio habere hominum genera: in Idumæis intelliguntur Iudæi tum quia Idumęi idem sunt secundum nomen, ac rubicundi, qui Christi sanguinem fuderunt, & super se ac filios suos suscepe-runt; tum quia sicut Idumæi ex eisdem Patriarchis cum Iudæis prognati sunt, ita Iudæi eosdem cum Ecclesia, habent Patriarchas, easdemq; Scripturas. In Philisthæis, qui à populo Israel erant omnino alieni, nec aliquid cum illis habebant commune, rectè intelliguntur gentes infideles omnino, vt idololatræ, & nunc Turcæ, nominis Christiani hostes. In Samaritanis autem, cum Iudæis de religione concertantibus, hæretici aptè sunt designati, qui nobiscum in quibusdam conuenientes, in alijs omninò dissident. De quibus omnibus D. Thomas egregiè disputauit. *2.2.q.10.* Nec tamen absolutè iussit Deus, tales inimicos odire, inquit Hieronymus, sed potius eorum mores & peccata: sicuti nunc Christiani, religionis Christianæ inimicos odio habemus. *In cap. 5. ad Gal.* Cæterum quia populus ille insipiens erat, rudis ac puerulus, nondum aptus ad hæc distinguenda, permittebat Deus, inquit Augustinus, tales inimicos absolutè odire ad vitandum malum, quod ex eorum amicitijs contrahere poterant. *Li.1.de ser. Domini in mõte c.21. & li. cont. Adim. c.17 ¶ 19 Ser.168. de temp.* Et hinc factum est, vt tanquam commune legis mandatum illud haberetur. S. Augustinus aliter respondet. Dicitur quidem, inquit, in veteri testamento: *Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum,* sed qui sano intellectu, Scripturæ diuinæ sensum agnoscere cupit, sententiam istam hoc modo intelligat, vt diligat omnem hominem proximum suum; odio habeat diabolum, inimicum suum. Quod etiam in vno homine malo impleri potest. In ipso enim vno, qui malus est, & proximum habes & inimicũ: nam quod homo est, proximus tuus est; quod malus est, non solũ nõ tuus, sed suus etiam inimicus est. Dilige ergo in eo carnem & animam, hoc est, proximum tuum, quem Deus fecit, & odio habe malitiam, quam ipso consentiente, diabolus intromisit. Quod cum sancto & pio animo feceris, vices cœlestis medici agis, odio habens morbum, & diligens ægrotum. Iuxta hæc dicendum est, verè Deum nunquam in antiqua lege statuisse odium personæ inimici, sed odium malitiæ illius, cum dilectione personæ. Ex quibus annotat ipsemet, verè Pharisæos corrupisse legis præceptum: nã quod Deus præcipiebat de malitia inimicorum, vt eam quisque odio haberet, intelligendum docebant, de ipsa inimici persona. *Li.19 cont. Faust. c.24* His adde, Deum præcepisse Iudæis, vt inimicis bellum inferrẽt, autoritate publica, quomodo & Christianis idipsum licitum est; nec enim iura belli Deus vnquam prohibuit, sed populum, cui sciebat omnes nationes opponendas, peculiariter instituit, docens, licere omnes gentes inimicas bello petere, & persequi, iusti belli seruatis legibus. Pharisęi autem inde eliciebant, inimicos omnes odio habendos, quod Deus nullatenus statuit, nec decreuit. Hoc igitur certum sit, Pharisæos diuinam legem impiè corrupisse; & in eam inuexisse id, quod Deus nullatenus præceperat, personam scilicet inimici odio habendam: hanc scoriam argento purissimo legis induxerant, quam purgari oportuit. Idcirco Christus argentum scoria fœdatum, quasi in manibus accipit, dicens: *Audistis quia dictũ est antiquis, &c.* & sedens & conflans illud, omni inquinamento purgatum extraxit, dicens: *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros.*

SECVNDA PARS, DE PVRGATIONE MANDATI DILECTIONIS PER CHRISTVM.

§. 1. *Chriſtus legis immunditiam à Phariſæis inuectam purgat, ſicut Simon aquæductus: & Iſaac puteos, ſimilis Ieremiæ, & exeunti ſeminare ſemen ſuum.*

Vdiſtis, *quia dictum eſt an-*
tiquis: Diliges, &c. Ego au-
¶ 20 *tem dico vobis, &c.* Progre-
ditur iam Chriſtus, & ſe
totum conuertit ad legem
emundandam, & purgan-
dam ab immunditia, quam malitia Phari-
ſæorum inuexerat. Simonem Oniæ filium,
Sacerdotem ſummum, magnis egregijſq;
laudibus extollit Spiritus ſanctus, cuius in-
ſignia opera recenſens, illud fere in exor-
Eccl. 50. 3. dio obſeruat, quod *in diebus ipſius remana-*
uerunt putei aquarum, & quaſi mare adim-
pleti ſunt ſupra modum. Antiquis tempori-
bus Ezechias Rex, intelligens quam ſit ne-
ceſſaria aquarum abundantia ad ciuitatis
conſeruationem, curauit varios fontes
per aquæductus in Ieruſalē inducere, quos
multis expenſis confecit & aptauit: *Muni-*
uit ciuitatem ſuam, & induxit in medium i-
Eccl. 48. 21 *pſius aquam, & fodit ferro rupem*, ad aquędu-
ctus conficiendos, per quos aqua flueret:
& ædificauit ad aquam puteum: græci plu-
raliter legunt, quomodo & Rabbanus: *Æ-*
dificauit puteos ad aquas, vel propter aquas,
id eſt, omnia confecit, quę neceſſaria erant,
4. Reg. 20. vt aquæ abundantes influerent in Ieruſa-
2. Paral. 32 lem: de quibus ſcriptura ſacra in libris Re-
gum, & Paralipomenon. Tempore autem
procedente, inter varia diſcrimina, quæ Ie-
ruſalem paſſa eſt, hoc vnum fuit, quod a-
quæductus cœno & terra obturati fuerunt,
quo ita ſiſſit diminutæ aquæ, quæ in ciui-
tatem fluebant, vt nullatenus eſſent ſuffi-
cientes: hocq; eſt, quod textus græcè indi-
cat, qui legit; *In diebus ipſius diminuti ſunt*
fontes aquarum: quia cum primum Simon
ſacerdos ſummus, Pontificatum aſſumpſit,
attendens quænā in ciuitate eſſent reficiē-
da, hoc inuenit, diminutos fuiſſe fontes a-
quarum. Vnde ſtatim curauit, conductus
cœno purgare & emundare, vt aquæ tam
plenè effluerent, quod *quaſi mare abunda-*
rent ſupra modum. Hocq; eſt, quod dicitur:
In diebus ipſius remanauerunt, id eſt, iterum
emanare cœperunt putei aquarum. Quis
fuerit Simon iſte ſummus ſacerdos, nō fa-
cile eſt explicare. Certū eſt virum fuiſſe in-
ſignem, quiq; Chriſti Domini typū geſſit
admirabilem. Induxerat quidē Deus tem-
poribus antiquis ad populi ſui cōſeruatio-
nē aquas abundantes diuinę legis: ſed quo-
niam per *manus magiſtrorum*, tanquam per Eccl. 52. 11.
aquęductus, ad populum fluebant, illiq; re-
pleti fuerunt terreni affectibus, cœpit di-
minutè aqua effluere. Deus enim antiquitus
apertè expoſuit, nō ſolùm continēdas ma-
nus à furto, ſed & voluntatem à concupi-
ſcentia rei alienæ: ſimiliterq; non ſolū ca-
uendum eſſe adulterium, ſed cōprimēdam
concupiſcentiam vxoris extraneæ: nō ſolū
vitandū homicidium opere, ſed etiam deſi-
derio. Inſuper parentes honorandos, non
tam verbis, quam opere. Huiuſmodi aquæ
ita diminutè fluebant, vt ad populi aures
tantùm perueniret, non eſſe furandum, nec
adulterandum, nec committendum homi-
cidium opere: licere tamen cōcupiſcere fa-
cultates proximi, eius vxorem, & eius exi-
tium, ſufficere parentes honorare verbo, et-
iam ſi nullatenus illis neceſſaria à filijs ſub-
miniſtrarentur, &c. Deus ſanè in principio
fontem dilectionis, vt abundantiſſima a- ¶ 21
qua effluerct, conſtituit, quæ videlicet ad
omnes homines perueniret, dicens: *Diliges*
proximum tuum, id eſt, omnem hominem,
qui tibi ſecundum rationem mentemq; eſt
proximus. Propter affectuum tamen im-
mun

immunditiam conducti, per quos huiusmodi lex fluebat ad aures populi, ita obturati sunt, vt paucissima aqua efflueret; dicebant enim populo, Deum tantum præcepisse, amicos diligere, concessisse autem, inimicos odire: quæ omnia egregiè explicat D. Thomas. Hic summus sacerdos in suæ prædicationis initio, hoc sibi faciendum assumpsit, vt fontes aquarum abundantissimè remanarent, cœnum terramq; aut potius affectus terrenos, quibus conducti obturati existebant, remouens & expellens: *Audistis*, inquit, *quia dictum est antiquis: Non occides*: hæc tantum aqua ad aures vestras peruenit, quod à Deo prohibitum sit homicidium: Ego autem dico vobis, non tantum cauendum homicidium, sed & iracundiam. *Audistis, quia dictum est antiquis: Non mœchaberis*: breuis aqua est, quæ fluit. Non tantum adulterij opus vitandum est, sed & concupiscentia. qui enim viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est, &c. *Audistis, quia dictum est: Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum*, quia obturati sunt aquæductus terrenis affectibus, hæc tantum aqua ad aures vestras per eos peruenit, quod Deus præcepit antiquis, diligere tantum amicos, odire autem inimicos, sed huiusmodi cœnum tollens ego, abundantissimam aquam profluere instituo: *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, & benefacite, &c.* His iuxta Origenis mentem concinunt, quæ scriptura de beato Isaac enarrat. Foderant antiquitus pueri patris sui Abrahæ in Palæstina puteos ad aquandos greges, & irrigandos agros: in Palæstina enim ob terræ ariditatem puteorum vsus fuit omninò necessarius, vt Plinius dixit. Palæstini autem, quibus terræ illius gubernatio competebat, puteos illos *obstruxerunt, replentes humo*. Quapropter veniens in terram illam Isaac, legitimus ac naturalis filius Abrahæ, puteum ibi aquæ viuæ ipse eiusq; pueri foderunt; cuius occasione pastores Palæstinorum ingentem calumniam excitarunt, vt vocatus fuerit puteus ille *Calumnia*: in hebræo verbum, *Ghesech*, quod significat calumniari, vel violentiam inferre, aut iniustitiam, vel iurgari. Antequam tamen hunc puteum aquæ viuæ foderet, primò aggressus est, purgare eos puteos, quos pueri patris sui Abrahæ foderant, extrahēs humum, quam Palæstini coniecerant, pristino nitori eorum aquas restituens. Quis hæc legens, ait Ambrosius, terrena magis quam spiritualia opera arbitretur; quod & Abraham fodit puteos vel Isaac? Intuere, inquit Origenes, nostrum Isaac, qui pro nobis oblatus est hostia. Hic in mundum venit, foditque puteum aquæ viuæ. Hic, ait Ambrosius, est profundæ altitudo doctrinæ. Puteus certè, quem Christus fodit, lex Euangelica est, profundas, salubres, cœlestesque aquas continens, de quibus dictum fuerat: *Effundam super vos aquam mundam, &c.* Lex Euangelica, aptè puteus aquarum viuentium dicitur: continet enim gratiam Spiritus sancti, de qua dixit Christus: *Aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ viuæ, salientis in vitam æternam*: quod Theologi ex scripturis sanctis cum D. Thoma probant & explicant. Hic puteus fuit, propter quem Pastores Palæstinorum, id est, Sacerdotes, Scribæ, & Pharisæi calumnias contra Christum eiusque Apostolos instruxerunt, quærentes eum occidere, quia doctrinam Euangelicam prædicabat: aperiebat mysteria gratiæ, & aquas manifestabat viuas, dicens: *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ*. Antequam tamen hūc foderet puteū, antiquos, quos serui patris sui effoderant, quosq; Palæstini humo repleuerāt, refodiēdos & repurgandos assumpsit. Puteos dico (inquit Origenes) legis & Prophetarum. Puer patris sui fuerat Moyses, de quo dixit: *Seruus meus Moyses*, qui foderat puteum legis: Pueri patris sui, fuerant Dauid, Salomon, & Prophetæ, de quibus dictū est: *In manu seruorum suorum Prophetarū*. Hi puteos effoderunt, qui libros scripserūt veteris testamēti, quos terrena & sordida repleuerant intelligentia. Scribæ, Pharisæi & Sacerdotes, gubernatores erant, quib. Iudæorum respublica erudienda tradita fuit: hi terrenam & carnalem intelligentiam suisq; con-

Marginalia: 1.2.q.107. art.2. & q.108. art.3. ad 1. & 2. — *Hom.13. in Genes.* — *Gen. 26.* — *Lib.31.c.1.* — *Gen.26.15* — *Gen.26.20* — עשק — *Li. de Isaac & ani. c.4* — ¶ 22 — *Li. de Isaac cit.* — *Ezec.36.25* — *Ioa.4.14.* — 1.2.q.106. — *Ioan.7.38.* — *Num.12.7* — *3.Re.21.10.*

concupiſcentijs congruẽtem in lege ponebãt. Hos ergo puteos ſtatim in ſuæ prædicationis exordio, antequam profunda legis Euangeliſtæ myſteria aperiret, repurgandos aſſumit Chriſtus dicens: *Audiſtis, quia dictũ eſt antiquis, &c. Ego autẽ dico vobis.* Et rectè quidẽ progreditur, dum ad legẽ Euangelicam promulgandam procedens, per quam purgati fideles reddantur, & ſint
*Malac.*3.3. apti *offerre ſacrificia in iuſtitia,* prius argentum legis emundãdum, purgandumq; ſuſcepit, impias Phariſæorum traditiones excludens, & eradicans iniqua germina, quæ
¶ 23 ex Scribarum ac Phariſæorum malitia ex-
a *In c.*1. *Ie.* orta fuerant. Obſeruauit B. Hieronymus a,
b *Hom.* 1. *in Ier.* ꝙ & Origenes *b* ſimilier annotauit, multos docuiſſe aliqua, quæ à Ieremia dicuntur, non tam de illo in ſeipſo, quam ex perſona Domini Saluatoris accipi debere, in quem & Ieremiæ nomen quadrat. Ieremias enim interpretatur (ait Hieronym.) Excelſus Domini: quod egregiè Chriſto cõuenit, de quo
*Eſa.*52. 13. dixit Deus: *Ecce puer meus exaltabitur, & e-*
*Ad Heb.*7. 26. *leuabitur & ſublimis erit valde*: & Paulus: *Talis decebat, vt eſſet nobis Pontifex, ſanctus,*
Li. de ben. *innocens &c. excelſior cœlis factus.* Videndus
*Pat. c.*11. eſt Ambroſius, qui id ꝙ dicitur: *Priusquam te formarem in vtero, noui te, & antequã exi-*
*Ierem.*1. 5. *res de vulua, ſanctificaui te,* de Chriſto accipiẽdum credit, ſicut & Origenes & Hiero-
*In c.*1. *Ier.* nymus explicãt. Signanter autẽ id de Chriſto à multis explicari, ait Hieronym. quod
*Ier.*1. 9. 10. dictum eſt: *Ecce dedi verba mea in ore tuo, ecce conſtitui te hodie ſuper gentes & regna, vt euellas, & deſtruas, & diſperdas, & diſſipes, & ædifices & plantes.* Nihil enim frequentius in ſcriptura ſacra, quàm quod Pater æternꝰ
a *Deu.*13. 18 dedit verba ſua in ore Chriſti. Ita antiqui-
b *Iſa.*51. 16 tus in lege *a*: *Ponam verba mea in ore eius.* Et
c *Ioa.* 7. 17 iterum *b*: *Poſui verba mea in ore tuo,* Quod
d *Ioa.* 8. 26 & Chriſtus ſæpe profeſſus fuit *c*: *Mea doctri-*
e *Ioa.* 12. 29 *na non eſt mea, ſed eius, qui miſit me.* Et iterũ *d*: *Ego quæ audiui ab eo, hæc loquor in mundo.* Et *e*, *Ego ex meipſo nõ ſum locutus, ſed qui miſit me pater, ipſe mihi mandatum dedit, quid*
f *Ioan.*13. 3. *dicam & quid loquar.* Conſtituit autem eũ
g *Ioa.*5. 27. ſuper gentes & regna, quia *f*, *omnia dedit ei*
h *Mat.*28. 18. *Pater in manus*: & *g*, *omne iudicium dedit filio,* qui dicere potuit *h*, *Data eſt mihi omnis* *poteſtas in cœlo & in terra.* Inter ea, quæ Pater ei agenda cõmiſit, hoc erat ſingulare: vt diuina verba tanquam diuina quædã ſemina ſeminaret, & euãgelica dogmata in hominum cordibus plantaret. Vt autem hoc faceret, primo illi imponit, eradicare iniquas plantationes, & euellere ac diſſipare impia germina, quæ ex impia Phariſæorum malitia fuerãt exorta. Hocq; fuiſſe Chriſti inſtitutum, demonſtrant Hieronym. & O- *In c.*1. *Ier.*
rigenes ex illo, quod agens contra impias Phariſæorum traditiones, dixit: *Omnis plãtatio, quam non plantauit Pater meꝰ cœleſtis,* *Mat.*15. 13.
eradicabitur. Hoc igitur nunc aggreditur, qui inueniens illã plantationẽ iniquam, & peruerſum dogma: *Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuũ,* eradicandũ aſſumit & plantandam diuinam plantationem: *Ego autẽ dico vobis: Diligite inimicos veſtros.* Et rectè dicitur: *& plantes*, quaſi de nouo nãq; lex ab ipſo conſtituta fuit. Quãuis enim antiquitus iam datum fuerit præceptũ de dilectione; ſed illud quaſi extinctum & ¶ 24.
eradicatum fuerat, cuius loco iniqua Phariſæorum traditio erat introducta & plantata. *Exijt,* inquit Chriſtꝰ, *qui ſeminat ſemi-*
nare ſemen ſuum: & cecidit pars ſeminis *in-* *Luc.* 8. 5.
ter ſpinas, id eſt, in loco, vbi ſpinarũ ſemina erãt, & *ſimul exortæ ſpinæ ſuffocauerunt triticũ.* Antiquis temporib. Deus exijſſe dictus eſt, cum ad mõtem Sina deſcendit ſeminaturus ſemen diuinæ ſuæ legis, ſed cecidit in terrã, vbi ſpinarũ erant ſemina. Dixit S. Iacobꝰ, immoderatũ ſui amorem & cõcupiſcentiam, eſſe ſemẽ ſpinarũ, & contẽtionũ
ac litium. *Vnde,* inquit, *lites & contentiones?* *Iac.*4. 1.
Nõne ex concupiſcentijs veſtris? Erãt Iudæi repleti affectib. cõcupiſcentiæ carnalis & terrenæ, ex quib. inuidiæ, odia, & lites oriebãtur, & in tantũ hæ ſpinæ creuerunt, quod ſuffocauerunt triticum. Non enim tanquã lex diuina habebatur, quę præcipit inimicũ diligi, quin potius oppoſitũ tanquã diuinã legem introduxerant, aſſerẽtes, dictũ fuiſſe à Deo ferẽte legem antiquis patrib. *Diliges amicũ tuũ, & odio habebis inimicũ tuum.* Eradicanda propterea fuit huiuſmodi plãtatio, & quaſi de nouo plantandum diuinum *Mat.*3. 12.
germẽ: *Ego autẽ dico vobis: Diligite inimicos.* *& Lu.*3. 17

Alio

Alio modo hęc expendere possumus,ex eo quod Ioannes de illo dixit, quod purgaturus erat aream suam,congregaturus triticū in horreū, traditurus paleas igne perpetuo comburendas. Agricola siquidem mundū,
1.Co.15.37. *nudumq; granum*, vt dixit Paulus, seminat, omni palea purgatum: terræ tamen mādatū, ex illius humore, herba,ac paleis vestitum profertur in lucem: oportet, vt iterum ab eodem agricola assumatur, excutiatur, mundeturq; à palea, qui illud in horreum congregans,paleam igni tradat consumēdam. Seminauerat Deus tam nudū purūq; legis granum, vt Dauid vocet, *legem immaculatā*. Ex terreni cordis humani malitia,
Psal.18.8. cum in lucē erupit,apparuit mixtū & opertum paleis traditionum Pharisæorum & Scribarum: oportuit, vt agricola diuinus, triticum purgandum assumeret, à paleaq; separaret, quod & vere fecit, diuinam legē à traditionibus Pharisæorum iniquis purgās & secernēs, has igne damnationis perpetuæ absumendas, triticū in Ecclesiæ suæ horreum, aut in cordibus suorum fideliū, tanquam in viuis horreis includendum.

§. 2. *Ostendit Christus, tempus aduentus sui,esse tempus putationis,& se comprobat,quem prædixit Isaias, reparatorem sepium.*

¶ 25
Epi.9. quæ est ad Tit.
OBseruat S. Dionysius Areopagita,librum Canticorum mysteria continere diuina, reconditæ Theologiæ lumine plena, velata tamē varijs metaphoris & similitudinibus, quibus excellentissimè talia mysteria indicat: signanter autem tempus, quo Dei filius in mūdum venit, elegantib. symbolis describit: excitatq; propterea Sponsus Sponsam, vt dicit Ambros.
In Apo.posterior. Dauid,c.8
Cant.2.10.
ad ingentem lætitiam & alacritatem, dicēs: *Surge,propera amica mea,&c. iā enim hyems transiit,imber abijt,& recessit,flores apparuerunt in terra nostra, tēpus putationis aduenit.* Hæc verba in ipso cortice difficultatē habēt: nec enim agriculturę regulas nosse videtur Sponsus, qui vernum tempus cū vites arboresq; florent, esse temp⁹ putationis
Eccl.3.1. asserit. *Omnia*, enim,*tempus habent, & suis spatijs cuncta transeunt sub sole*, vt dixit sapiens: & vt demonstrauit Columella, nequa- Li. 4. de re rust.c.9.10
quā fieri potest, vt vno eodemq; tēpore vi- 23. 28. &
tes & arbores putentur & floreant, sed in sequent.
hyeme putantur, in vere autem florent, & eo ipso quod effloruit arbor aut vitis, nullatenus putanda est. Erat iam vernū tempus, & flores apparuerant in arboribus, *& vineæ florentes dederant odorem suum*; quomodo ergo dicit, *Tempus putationis aduenit?* Hebraizantes dicunt,in hebræo haberi vocem
Zamir, quæ significat putationem, & cantillationem,aut cantilenam: ideoq; dicunt, זמיר
transferendum esse: Tempus cantillationis aduenit, quia proprium signum est verni temporis auium cantilena & garritus; omnia enim tunc auium cantu vbiq; resonant. Ita R. Selomoh, Auen Ezras, imo & De quibus
quidam catholici, Agathius, Genebrardus Soto maior
& alij: cui suffragatur trāslatio antiqua Hi- in c.2.can.
spanica. S. Gregori. Nyssen. legēs eo modo, pag.535.
quo omnes græci, *Tempus sectionis aduenit*, In orat. 5.
intelligit, non de sectione quæ fit per puta- in Cant.
tionem, sed per collectionem florum, quasi velit dicere: Tēpus colligendi & decerpendi flores aduenit. Ita & Psellus apud Theo- Præfat. in
doretū, & idipsum Ambros. indicauit. Cæ- Psal.41.ad
terum recondita mysteria hæc verba cōti- fin.
nēt, quæ multi sancti patres expendūt. Hebræi quidem ad Synagogam verba referūt, vt eam Sponsus post innumeros labores in
Ægypto trāsactos, quos hyemis & imbriū a Hær. 59.
typo descripsit, vocet verno tempore inci- Catharor.
piente, vt in terram repromissam profectu- b Li. 10. de
ra surgat, properetq;. Verè tamen ad Christi ador.p.241
tempus verba referenda probant & asse- c In Ps. 118
runt communiter sancti Patres, Epiphani⁹ serm. 6. &
a, Cyrillus *b*, Ambrosius *c*, Theodoretus *d*, præf. in Ps.
Psellus, & trium patrum interpretatio, a- 41.
pud eundem Theodoretum, Hieronymus d In ca. 2.
e, Bernard⁹ *f*, Gregorius *g*, D. Thomas *h*, & Cant.
alij. Et conuenientissimis, aptissimisq; me- e Li.1. con.
taphoris tempus antiquæ legis & aduentus Iouin.
Christi exprimuntur, dum illud vocatur f Ser.58. in
hyems, hoc autē verni temporis symbolo Cant.
indicatur. Hyeme enim, sol longè distat, g In cap. 2
calor abest, rigent omnia frigore: at tēpore Cant.
verno, sol propinquus fit nobis, luce, lętitia h In c.2.
& gaudio omnia etiam prata redundant. Cant.

¶ 26 Natura, inquit Philo *i*, in hyeme quasi in-
i Lib. quod tus conclusa quiescit, & quasi omnes fru-
De° sit im- ctus in semetipsa tanquam grauida conti-
mutabilis. net, in vere autem, omnia quasi part° tempore adueniente germinat, & parit pāpinnos, palmites, clauiculos, racemos. De hyemis asperitate multa authores dicunt, sicut de verni temporis suauitate frugalitateq;
a Orat. in signanter Gregorius Nazianzen. *a*, & Am-
nouam Do brosius *b*. A scriptura sacra, vt annotat Hie-
minicam. ronymus *c*, vernum tempus per antono-
b Serm. 36. masiam vocatur, Tempus electum: quod
c Li. qq he- enim d. citur de Iacob, *Venit verno tempore*
braic. inc. *ad terram, qua ducit Ephrata*, melius est, in-
35. Genes. quit Hieronymus, si trāsferatur *in electo tē-*
Gen. 35. 16. *pore, cum introiret Ephrata:* vernum enim tempus significat, cum in florē cuncta rūpuntur, & anni tempus electum est, vel cū transeuntes per viam carpunt, & eligūt ex vicinis agris quodcunq; ad manus venerit, diuersis florib. inuitati. Qua de causa recte à tempore verno tanquam ab excellentiori
Li. de Noe annum incipere, demōstrat Ambros. Hye-
& arca ca. me (inquit ipsemet, exponens illud, *Orate,*
14. 17 23 & *ne fuga vestra fiat hyeme*) arbores ventus suo
li. 10. in Lu. honore despoliat, & asperitas frigoris, te-
Mat. 24. 20 neras frondes in speciem mortis interficit: vere autem resurgunt semina, & tanquam noua æstas naturæ viriditatis adolescit. Vnde meritò transacta hyeme vernoq; tēpore adueniente subiecit: *Flores apparuerunt in terra nostra.* Vere sinum tellus aperit, floresque ministrat, inquit Poeta. Agens Theo-
Lib. 1. c. 14. phrastus de causis plantarum, optime dis-
& 17. putat, prosequiturq;, quomodo arbores ac radices omnes in hyeme sint prægnantes, verno autem tempore pariant, & quæ in visceribus continebant, eructent. Ex his sancti Patres procedunt, vt demonstrent, apte hyemis nomine, tempus antiquæ legis, veris autem figura, tempus aduentus Christi designari. Tempus Mosaicæ vel antiquæ
Lib. duar. legis, inquit Origenes, instar hyemis cu-
hom in cā- iusdam, tenebricosū, triste, importunum,
ti. ho. 2. & inamœnum: tempus autem Christi, in-
li quat. ho. star cuiusdam veris noui, lucidum, sere-
hom. 4. num, amœnum, iucundum, &c. quæ simi-
Hæres. 59. liter expendit Epiphanius. In antiqua lege
Catar. ea quæ erant quasi prægnantia, intra seipsa continebant mysteria, quæ tempore Christi erant reuelanda, & lex illa quasi grauida, intra seipsam sacramenta continebat, quæ adueniente Christo parere visa est. Vnde Apostolus; *Priusquam veniret fides,* *Ad Gal. 3.*
sub lege custodiebamur inclusi in eam fidem, *23.*
quæ reuelanda erat. Adueniente igitur Christo, lex germinasse ac produxisse dicitur illum, cuius nomen erat *Germen*, aut *Flos*, aut *Fructus*. Tunc *hyems* veteris legis *transijt*. Symmachus transfert: *Terminū accepit*, quia in Christo lex illa terminata finitaq; est: *Finis enim legis Christus.* In hoc autem verno tempore aduentus Christi, *flores apparuerunt in terra nostra.* In hebræo non habetur pronomen *nostra*, sed simpli-
citer, *Flores apparuerunt in terra*, quomodo *Li de Isaac*
legit Ambrosius, vniuersam terram intelli- *& anima*
gens. Nomine autem florum intelligit *cap. 4.*
gratias, merita, dona, &c. Ante aduentum, *In Psa. 118.*
inquit, Christi, hyems erat: venit Christus, *serm. 6.*
fecit æstatem: tunc omnia erant florum ¶ 27
indiga, nuda virtutum; venit Christus, & omnia cœperunt nouæ gratiæ fœcundari germinibus. Alibi autem intelligit Aposto-
los: quos Christus elegit tanquam fragran- *In c. 3 Luc.*
tissimos flores, &c. Sed Theodoretus in- *pag. 1658.*
telligere videtur, promissionem regni cœ- *In c. 2. Cāt.*
lorum, & dona quæ Christus præstitit ad illud assequendum. Flores enim præcedunt fructus, & iam in floribus videmus fruct°, suntq; in illis secundum quandam inchoationem. Apparente enim Christo, aperti sunt cœli, & in terra vox Patris intonuit, imò & Christus ascendit in montem, & cœ-
pit dicere: *Beati pauperes spiritu, quoniam* *Matt. 5. 3.*
ipsorum est regnum cœlorum, beati mites, &c. beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur, &c. beati mundo corde, &c. Iā ergo apparuerunt illæ promissiones regni cœlorū in terra, quæ eiusdem regni odorem continebāt. Aut verò, his verbis significat, id quod ex-
plicasse visus est Apostolus: *Apparuit beni-* *Ad Tit. 3. 4.*
gnitas & humanitas saluatoris nostri Dei. In græco *Philanthropia*, nō significat humanitatem, aut naturam humanā à verbo diuino assumptā, sed potius beneuolentiam, affabilitatemq;: quomodo Hispanice dicimus, aliquē esse maxime humanum. Appare-

parebat ante, Dei iustitia, seueritas, maiestas, & se exhibebat inter spinas pungentes & inter flammas ardentes, fulgura, & tonitrua, vt nimis esset omnibus horribilis, sed nunc apparuit eius benignitas, humanitas, suauitas, beneuolentia erga homines, quibus tanquam suauissimis floribus omnes alliciebat. Vide quales flores benignitatis & humanitatis apparebant, *dum ascendens in montem* iuxta Matthæum, sedit cum discipulis suis, & *descendens stetit in loco campestri, & turba discipulorum eius, & multitudo copiosa plebis, ab omni Iudæa, &c. & omnis turba quærebat eum tangere, quia virtus de illo exibat & sanabat omnes.* Tunc autem infert apte: *Tempus putationis aduenit.* Quod varijs modis exponi potest, primò iuxta B. Gregorium Nyssenum, qui legit & explicat: *Tempus colligendi aduenit*, quia vere tūc *omnis turba quærebat eum tangere*, quasi flores vn⁹quisq; colligere contēdēs, *quia virt⁹ de illo exibat & sanabat omnes.* Philo Carpathius intelligit, ideo dici aduenisse tempus putationis, quia veniente & apparente Christo in mundo, tollenda præscindēdaq; erant omnia scelera atque delicta: quod & visus est indicasse Apostolus: *Apparuit*, inquit, *gratia Dei saluatoris nostri, omnibus hominibus, erudiens nos, vt abnegantes impietatem & secularia desideria, sobrie, & iuste, & pie viuamus in hoc seculo.* Et certe carnales delitias & voluptates Christo adueniēte resecandas, insinuauit Propheta, clamans: *Vsquequo delitijs dissolueris filia vaga? quia creauit Dominus nouum super terram, fœmina circundabit virum.* Trium Patrum expositio apud Theodoretum, credit idcirco adueniente Christo dici tempus putationis, quia ipsemet dicit in Euangelio: *Non veni mittere pacem, sed gladium, veni enim separare hominem aduersus patrem suum, & filiā aduersus matrem suam.* Cæterum hæc verba, vt dixit S. Dionysi⁹ Areopagita, mysteria cōtinent diuina, ingenti Theologiæ lumine plena. Videturq; loqui metaphora sumpta ab eo, quod in agricultura frequētissimum est. Hyemis enim tempore inseruntur arbores, modo omnib. noto. Oleaster verbi gratia, fructum reddit amarum, omnibusq; modis ingratum gustui: inserendus est propterea, vt fructū referat suauem, qui Deum hominesq; delectat, vt ille dixit. Hoc autem fit, dū ex legitima oliua ramus decerpitur, & in corde oleastri inseritur, hoc quidem in hyeme, sed tamen insitione facta, statim virgulta quædā ex radice oleastri pullulant iuxta ramum insitū, quæ prohibent, ne talis ramus fructificet, crescat, aut extendatur, quin potius eū extenuant, infirmant, & languidum reddunt. Idcirco tunc sapiens agricola ad ea virgulta, quę suborta sunt amputanda se conuertit, gladioq; acuto discindit & secat. Prob⁹ enim putator, inquit Columella, ferramēto duro, tenuissimo tamen & acutissimo, vti debet. Erat populus Iudæorum in Ægypto tanquam oleaster amarus, qui ingratū Deo fructum reddebat, omnia agens secundum prauum sensus sui affectum. Vt autem fructum redderet suauem, decreuit De⁹ hunc oleastrum inserere, quod & præstitit educens illum ex Ægypto, & inducens in desertο. Est quidem diuina sapientia *lignum vitæ*, ex hoc ligno decerpsit ramum diuinæ legis, quem in corde populi insereret, tanquam in corde oleastri. Hocq; sonant illa frequentissima verba: *Erūt verba, quæ præcipio tibi in corde tuo, &c.* Hæc insitio facta est in hyeme, id est, tēpore antiquæ legis. Virtute tamen caloris male inflāmantis, id est, cōcupiscentiæ, ex radice oleastri cœperunt virgulta pullulare. ex doctorib. enim, qui quasi radices erāt populi, ortæ sunt traditiones iniquæ circa legem, quæ legē ipsā extenuarunt, compresserunt, & infirmarunt. Circa prohibitionem siquidem adulterij, & homicidij, inquit D. Thomas, ęstimabant solū exteriorem actum prohiberi, nō autem interiorē appetitum, & circa periuriū, habebant falsum intellectum, credētes periurium quidem esse peccatum, iuramentum autē per se esse appetendū, & frequentandū, quia videtur ad Dei reuerētiā pertinere. Deinde, quædam quæ in lege tātum permittebantur, dicebant esse iusta, vt repudium vxoris, & vsuram, & quæ lex statuebat facienda propter iustitiam, dicebant fieri debere ad vindictam, ideoque dice-

Margin notes: *Exod. 3. & c. 19. 16.* — *Matth. 5. 1* — *Luc. 6. 17.* — *Orat. 5. in Cant.* — *ad Tit. 2. 11* — *Iere. 31. 22* — *Iu c. 2. Cā.* — *Mat. 10. 34* — ¶ 28. — *Epist. 9. ad Titum.* — *Iudic. 9.* — *Li. 4. de re rustic. c. 24 & 25.* — *Deut. 6. 6.* — *1. 2. q. 108. art. 3. ad 1. & 2.*

dicebant licitam esse internam iram, & appetitum vindictæ, amoremque tantum ad amicos extendendum, non verò ad inimicos. Huiusmodi virgulta, legem extenuabant, infirmabant, & impediebant, ne legitimos fructus produceret.

¶ 29. Christus ergo Dominus adueniens, hyemem suo aduentu pellens, vernumque tempus fructificationi aptum inducens, ad putanda & excindenda huiusmodi virgulta, acutissimo diuini verbi gladio manus conuertit. *Audistis*, inquit, *quia dictum est antiquis: Non occides*: & quod his verbis homicidiũ quidem prohibitum est; sed concessum irasci cõtra alium: *Ego autẽ dico vobis: Qui irascitur fratri suo, &c. Audistis, quia dictũ est, Nõ mœchaberis*, licere tamen concupiscere vxorem alienam: *Ego autem dico vobis, Qui viderit mulierem ad concupiscendã eam, &c.* Audistis, quia dictum est, amoris præceptum erga amicum exercendum: *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, &c.* Ex his egregiè intelligitur locus Isaiæ, in quo Christus vocatur ædificator sepium, aut structor rupturarum maceriæ. *Et vocaberis ædificator sepiũ, auertẽs semitas in quietem.*

Isa. 58. 12.

De Christo enim hoc intelligendum docent sæpissimè Hieronymus *a*, & Ambrosius *b*. Hæc Iudæi, & amici tantum occidentis literæ, inquit Hieronymus, ad instaurationem referunt vrbium Palæstinorum, vel factã sub Zorobabel, & Esdra, & Nehemia, vel in vltimo tẽpore futurã cõtendunt, & ad instaurationem Ierusalem, & in circuitu ciuitatũ, altissima fundamenta iacienda, & tam excelsos muros ædificãdos, vt nullus hostium possit intrare, & omnium inimicorum prohibeatur ingressus: sed maiora voluit Propheta prædicere, cum Dei nomine magnificis promissionibus Ecclesiam consolatur. In hebræo, vt annotat Hieronymus, ita legitur: *& vocabitur in te*, aut orietur in te, *ædificator sepium*, de eo loquens, de quo alibi dictum est: *Homo natus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus.* Vulgatus tamen, quasi ad Christum sermonem conuertens, dixit: *Et vocaberis ædificator sepium, auertens semitas in quietẽ.* In hebræo *Goderpheres*, structor maceriæ: quibus verbis Ambrosius allusionem indicat fieri manifestã, ad illam duorum filiorum Iudæ historiam, quorum vnus vocatus est Phares, quia propter illum diuisa est maceries.

a *In ca. 58. Isa & in c. 31. Ierem.*
b *In cap. 3. Luc. in illud qui fuit Abraha.*

צרדפרע.

Pheres enim, vt annotat noster temporis diligens autor, est dirupta apertio in maceria, aut muro, quam aliquando interpres, confractionem, aliquando maceriam vocat, quam Hispanicè, *Portillo*, vocamus, ex quo verbum ducitur, *Aportillar*. Idcirco idem est ædificator sepium hoc in loco, quod instaurator confractionis aut ruptionis muri vel maceriæ. Vnde & Vatablus transfert: *Vocaberis ruptura reparator, Reparador de la cerca, que cierra los portillos.* Et ad eam metaphoram, qua sæpissimè Prophetæ vtuntur alludit, desumptam ex oliuetis aut vineis.

Arias Môtan. in c. 58. Isai.

¶ 30. Qui enim plantat vineam, sæpè circundat ei, ne bestiæ ingrediantur, & demoliãtur: accidit tamen rupturas fieri, per quas, semitas faciũt latrones & animalia, ingredientes ad vineam destruẽdam. *Vinea Domini exercituum*, inquit Isaias, *dom⁹ Israel est.* Hæc est, de qua dixit Dauid; *Vineam de Ægypto transtulisti*, & in terra Chanaam, *eiecisti gentes, & plantasti eam.* Hanc, inquit Ambrosius, circumdedit maceria, qui dixit: *maceriam circumdedi*. Neq; dubium est, hanc maceriam fuisse diuinam legem. Maceria enim est, inquit Ambrosi⁹ *a*, qua ager circundatur fructuosus, feris remouetur incursus, quæ culta concludit, & deserta secernit. Hæc, inquit Hieronymus *b*, sepes est, quam qui destruxerit, iuxta Ecclesiasten *c*, *mordebit eum coluber, &c.* Hac maceria voluit Dominus vineam suã seruare, & prohibere per eam ferarum ingressum, id est, eorum affectuum, qui sunt contra rationem. Cæterũ huiusmodi maceria, vel sepes disrupta est & confracta, à Scribis & Pharisæis, & semitæ ab eis confectæ sunt per rupturas, per quas malæ bestiæ libere ingrederentur. In ea enim sepis parte, qua Deus prohibebat homicidium, rupturam fecerunt, per quam iracundia & contumelia in fratrem, liberè ingredi posset, dicentes, hæc licita esse, & solam occisionem esse prohibitam. In ea similiter parte, qua Deus fornicationẽ prohibebat, ru-

Isai. 5. 7.
Ps. 79. 9.
a *Li. 3. in illud Luc. 3. Qui fuit Phares.*
b *In c. 58. Isaiæ post med.*
c *Eccl. 10. 8.*

pturam fecerunt, per quā liberè omnis cō-cupiscentia vxoris alienæ ingredi posset, hanc enim licitam esse prædicabant. In illa itidem parte, qua præcipiebatur, diligi proximum; maximam rupturam excauarunt & suffoderunt, per quam tanquam rupto muro, odium omnisq; appetitus vindictę, & iræ conatus, libereingrederentur: dicebant enim, Deum tantum præcepisse, diligere amicos, cōcessisse vero inimicos odio prosequi. Rupturæ istæ reparandæ erant, ab eo certè, qui reparat ruinas, quiq; propterea vocatur ædificator, aut reparator sepium, aut rupturarum maceriæ, qui ita eas reparandas & reædificandas assumit, vt *ponat semitas in quietem*, id est, auferat semitas, & faciat, quod per eas nullus pateat deinceps ingressus. Hoc enim secundū phrasim hebræam, est, *semitas quiescere*. Hæc omnia egregiè nunc præstat, sedens in monte, tanquam supremus legis author, reparatorq;. *Audistis quia dictum est antiquis, Non occides*, irasci tamen poteris: *Ego autem dico vobis, qui irascitur fratri suo sine causa, &c. Audistis, quia dictum est, Non mœchaberis*, concupiscere tamen quamcunq; mulierē, tibi licitum dimittitur: *Ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est, &c. Audistis, quia dictum est: Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum, ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, & benefacite, &c.* reparat certe, clauditq; rupturas maceriæ diuinæ legis, vt semitæ, quas inuenerant Pharisæi, iam vltra cessent, finem accipiant & quiescant.

§. 3. *Christus perfectius quam Iosias renouat diuinam legem, quam primo Deus interius in cordibus, deinde exterius in tabulis scripserat.*

MIrifico encomio Spiritus sanctus regem illum iustissimum Iosiam celebrat. *Memoria*, inquit, *Iosiæ in compositionem odoris, facta opus pigmentarij.* (¶31. *Eccl.* 49. 1.) Alludit (vt textus græcus indicat) ad thymiama illud, quod Dei ordinatione confici iussum est, ex septem speciebus odoratissimis, quæ in compositionem vnius massæ aut pastillæ, opere pigmentarij miscebantur; cuius odor erat omnibus modis excellentissimus. (*Exo.* 30. 34) Multa ibi refert Spiritus sanctus, propter quæ tali encomio rex ille erat dignus, signanter autem, quoniam *tulit abominationes impietatis, & in diebus peccatorum corroborauit pietatem.* Hoc autē ideo dicit, quoniam Iosias non solum abstulit idola & simulachra, & demolitus est altaria idolorum, & Dei cultū restaurauit, sed etiam propter Dei legem, quam renouauit. Erat hæc obliterata, & liber legis erat in tēplo puluere totus oppletus, *reliquerūt enim legem altissimi reges Iuda, & contempserunt timorem Dei.* (*Ecc.* 49. *ci.*) Eius autē pietate in Deū puluis excussus est, & liber legis suo nitori restitutus, Dei etiam leges, quæ in illo erant, ita promulgatæ, ac si de nouo proponerentur, id quod latè sacra Regū & Paralipomenon narrat historia. (4. *Reg.* 22. *Paral.* 34.) Iosiam verò expressum Christi typum tenuisse, multis rationibus patere potest: primò, ex eo quod notat B. Augustinus, hunc regem tātæ fuisse excellentiæ, vt per tres annorum centurias, antequam conciperetur & nasceretur, fuerit per Prophetam regnum eius prædictum, & nomen expressum, vt sacra Regum narrat scriptura. (*Lib.* 17. *de ciuit. c.* 14.) (3. *Reg.* 13.) Deinde, quia Iosias, vt obseruat Hieronymus, interpretatur, Eleuatio Domini, fuitq; filius Amon, quod nomen interpretatur fides, quasi dicas: filius fidei. (*In ca.* 1. *Sophon. in pr.*) Est autē Christus Dominus is, quem multis antea seculis prædixerūt prophetæ, qui omnes *prænuntiauerunt de aduentu iusti*, in quo natura humana eleuata est ad esse filij Dei, & homo ita eleuatus dicitur, vt peruenerit per gratiam vnionis, ad æqualitatem paternæ gloriæ, qua de causa dixit propheta, quod *ad antiquum dierum peruenit.* (*Acto.* 7. 52.) (*Dan.* 7. 13.) Estq; filius fidei, quia non ex operibus hominū processit in mundum; sed ex fide, quæ diuinis promissionibus nitebatur. *Ideo ex fide*, inquit Apostolus, *vt secundum gratiam firma sit promissio.* (*ad Rō.* 4. 16) Huius memoria tam odorifera est, vt vel solum *eius nomen, sit vnguentum effusum*, animas ad sui dilectionem trahēs. (*Cant.* 1. 2.) Multa hic diuinus Iosias fecit, summa cōmendatione digna, signanter tamen quod

legem Dei renouauit, & corroborauit: Erat diuina lex quasi obliterata & puluere affectus terreni obuoluta, impiæque traditiones Pharisæorum pullulauerant, *reliquerunt enim legem altissimi & contempserunt timorem Dei:* legem de parentum honore, irritam fecerant; præceptum de non concupiscendo, de non irascendo &c. euacuauerant: signanter autem præceptum dilectionis ita iacebat puluere proprij affectus oppletum, vt non nisi ad amicum illud pertinere appareret. Librum ergo legis puluere purgat, illum excutit, *& corroborat pietatem,* id est, in pristinum robur renouat, & quasi de nouo illud promulgans, dicit: *Ego autem dico vobis, &c,* Quādo Deus in mundi exordio creauit hominem, simul in eius mente & corde scripsit præcepta legis naturalis, vt egregiè docet Spiritus sanctus: *Deus de terra creauit hominem &c. creauit ex ipso adiutorium similem sibi &c. creauit in illis scientiam spiritus, & sensu impleuit cor illorum, & mala & bona ostendit eis.* Scientiam spiritus vocat diuinam legem, per quā bona facienda & mala vitanda cognosceret, de qua Dauid; *Multi dicunt: Quis ostendit nobis bona? signatum est super nos lumē vultus tui Domine.* De hac lege in cordibus hominum scripta, dixit Paulus: *Gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt, & ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, &c.* Quia tamē hęc lex, inquit D. Thomas, obscurata fuit propter peccatū (calor enim concupiscentiæ vapores excitauit, qui rationis lucem obscurarent) idcirco necessarium fuit, vt Deus apertè & manifeste externis oculis eandem legem exhiberet, sicut reuera exhibuit, scriptam in tabulis lapideis, quā nulla deleret obliuio, nulla consuetudo antiquaret. Et hoc est, vt explicuit D. Thomas, quod ibidem subditur: *Addidit illis disciplinam & legem vitæ hæreditauit eos, testamentum æternum constituit cum illis.* De lege antiqua loquitur, quam addidit ad legē naturalem. Hanc primò scripsit interius in cordibus, sed quoniam ita fuit in aliquibus obscurata & corrupta, vt existimarent esse bona, quę naturaliter sūt mala, & talis corruptio correctione indigebat, addidit legē, exterius in tabulis lapideis scriptā, in æternum seruandā. Antiqua .n. lex, quoad decē præcepta, ęterna erat. Hanc legem nō dedit in occulto, sed publice in monte Sina, viderunt enim Deum magnifice apparentem in igne, cum tonitruo & fulgure & voce tubæ, & audierunt eūm ex igne sua voce loquentem, & decem præcepta promulgātem. *Magnalia,* inquit, *honoris eius, vidit oculus illorum, & honorem vocis audierūt aures eorum.* Non in abdito, aut in abscondito aut in secreto legē tulit, sed publice præcedente ignis lucida flāma, & ingentib. tonitruis & fulminibus, eo modo quo leges promulgantur cum tubis & tympanis, *con trompetas y atables.* Et quoniā, vt inquit D. Thomas, pręcipuè lex obscurata erat, quoad præcepta in ordine ad diligendum proximum, ea fuerunt clarissimè exprimenda: *Dixit enim illis: Attendite ab omni iniquo:* quia maior pars præceptorum erat ad prohibendum & vetādum, quod iniquum est. Signanter autem, *mandauit illis vnicuiq; de proximo suo:* id est, præcipuum mandatum fuit, de dilectione, qua vnusquisq; proximum suum diligere debet. Hæc quidem lex clara fuit, & tam perspicua, vt diceret Dauid: *Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos:* nec enim clarius sol oculos illustrat, quam lex Domini, hominum mentes. Iterum tamen fuit obscurata propter carnalem affectum hominum, signanter Scribarum & Pharisæorum, qui dicebant, proximi nomine, solūmodo esse intelligēdum amicum. Vnde & necessarium fuit iterum clarius sub expressioribus verbis eādem renouari & corroborari. Hocq; est meo iudicio, quod ibidem ad finem capitis subditur, quasi respondere volens ad obiectionem, quæ fieri poterat: Quomodo possibile fuit, legem tam perspicuam, clarā & manifestam obscurari? quomodo potuit, quod tam clare dictum fuit reuocari in dubium? *Quid,* inquit, *lucidius sole? & hic deficiet. Quid nequius, quā quod excogitauit caro & sanguis? & hoc arguitur.* Quasi dicat: Lucidissimus quidem est sol, clarissimaq; in se luce fulget, obscuratur tamē propter nebulas

Marginalia (left column): § 32 — Eccles. 49. cit. — Eccl. 17. 1. — Psal. 4. 6. — ad Rō. 2. 14 — 1. 2. q. 100 a. 5 ad 1. — 1. 2. q. 94. art. 5. ad 1. — Eccl. 17.

Marginalia (right column): Eccl. 17. ci. — 1. 2. q. 100. art. 5. ad 1. — § 33 — Psal. 18. 9. — Eccles. 17. 30. cit.

las & vapores insurgentes, & eclipsim patitur, propterea quod luna interponitur inter illum & aspectum nostrum, ita lex Domini lucidissima, perspicuaq; est: cæterũ propter motus rationesq; sensualitatis, quas excogitat caro & sanguis, & interpositionẽ affectus carnalis, obscuratur & obtenebratur. Quamuis enim clarissimè Deus prohibuerit cõcupiscentiam rei & vxoris alienę, & compresserit affectum internum iracundiæ & odij, tamen propter rationes à carne & sanguine procedentes, ad hoc fuit deuẽtum, vt dicerent, tantum prohibita esse per legem, opera adulterij & homicidij, non autem internos affectus concupiscentiæ, iræ, & odij: & tantummodo diligendos amicos, inimicos vero odio habendos: ideo oportebat hæc argui, & reprobari, *& hoc,* inquit, *arguitur.* Id nunc præstat Christus, arguens reprobansq; deprauatum sensum, secundum quem, legem promulgatam esse dicebant, & legem corroborans, nouumq; robur & firmitatem ei tribuens: *Ego,* inquit, *dico vobis: Diligite inimicos vestros.*

§. 4. *Legem Dei contraria consuetudo non abrogat, ideo præceptum dilectionis inimici, perpetuo stat, non obstante vsu in contrarium, propter quem singulariter Hispani describuntur damnati, apud Ezechielem.*

§ 34 Diuina pręcepta non possunt per contrariã consuetudinem abrogari, aut per interpretationes hominum secundum carnem & sanguinem procedentium, modificari. Hoc siquidem ab humanis differunt, vt annotauit ex professo D. Thomas, quod lex humana per contrariã consuetudinem potest abrogari; præualet enim contra eam consuetudinis potentia, etiam si ab illicitis actibus sumpserit initium, vt ibidem ex eodem D. Thoma Caietanus docet: Lex autem diuina non potest per quamcunq; cõtrariam inueteratãque hominum consuetudinem abrogari: non enim hominum consuetudo, potest esse potentior diuina authoritate. Et certe, vt egregie expendit Chrysostomus, nullum iam diuinæ legis præceptum extaret: quoniam nihil magis consuetum est apud homines, quam contra talia præcepta agere. Vnde & Deus re attente considerata, iudicium tulit apud Oseam dicens: *Non est scientia Dei in terra, maledictum & mendacium, & homicidium & furtum, & adulterium inundauerunt, & sanguis sanguinem tetigit.* Quod & apud Ieremiam prædixerat: *Circuite per vias Ierusalem, & aspicite, & considerate, & quærite in plateis eius, an inueniatis virum facientem iudicium,* id est, seruantem dispositionem diuinæ legis. *Ego autem dixi: Forsitan pauperes sunt, & stulti, ignorantes viam Domini, iudicium Dei sui,* id est, decretum diuinæ legis: *Ibo igitur ad optimates, &c. & ecce magis hi simul confregerunt iugum, ruperunt vincula.* Expende illa verba: *magis hi simul.* Vide quam communis vsitataq; fuerit consuetudo, vniuersorum vsu recepta, agere contra diuinam legem, contra quam optimates, principes, & potentes, omnes simul agunt. Itaque si consuetudo contraria posset diuinam legẽ abrogare, nullum iam diuinæ legis præceptum staret. Tanta tamen est diuinæ autoritatis potestas, vt contra eam nulla possit consuetudo præualere. Quod & Sapiẽs, loco quem paulo ante exponebamus, annotauit. Postquam enim dixit, Deum impressisse legem suam cordibus hominum, cui etiam addidit eãdem legẽ exterius scriptam in tabulis lapideis, & quod testamẽtum æternum constituit, subdit: *Non sunt absconsa testamẽta per iniquitatẽ illorũ.* Vocat testamẽta, diuinæ legis præcepta. Quãtumcunq; contra illam multiplicentur iniquitates, vt in consuetudinem iam illæ transierint, non propterea testamenta aut præcepta erunt absconsa. Loquitur meo iudicio, allusionem faciens ad aquas diluuij. Omnia siquidem nauigia, humana industria fabricata, per illam potentissimam aquarum eluuionem absconsa sunt sub aquis, & aquarum impetui succubuerunt. Si enim credimus Baptistæ Fulgoso, nauis reperta in Berna oppido Heluetiorum, sub terra, ad brachia centum, intra quam erant ossa quadraginta hominum, ex illis erat, quæ

Marginalia: 1. 2. q. 94. a. 5. & 6. & q. 97. a. 3. — 1. 2. q. 97. art. 3. — Li. 1. de cõpunct. cor. in pri. to. 5. — Osee 4. 1. — Ierem. 5. 1. — Eccl. 17. 17 — Li. 1. ca. 6.

quæ tempore diluuij submersæ fuerunt & absconditæ sub aquis, imò & sub terra. Arca tamē illa, diuino ordine & prescriptione ex multis lignis compacta, nullatenus potuit per immensum aquarum impetum & cursum, & aquarum multiplicationem abscondi, sed semper ferebatur super aquas, quia illa, vt inquit S. Augustin. diuina prouidentia, non humana prudentia gubernabatur & dirigebatur. Humanæ leges, tanquam naues humana prudentia fabricatæ, cedunt consuetudini, impetu fluenti, à qua absorbentur & absconduntur. Mirū est enim, quot, quantasq; leges antiquas, tā ecclesiasticas, quam ciuiles, contraria consuetudo iā absorptas & absconditas cōtineat. Lex autem diuina similis est arcæ Noe, ex varijs præceptis tāquam ex varijs lignis, diuina sapientia excisis, leuigatis, & compactis constructa, cuius omnis structura & machina, ac lignorū contignatio, *termina tur ad cubitū*, quia omnia mandata, vt Apostolus dixit, ad vnicum dilectionis præceptum terminantur. Et benè vocatur lex Dei arca, intrà quam inclusi homines tenentur eo modo, quo dixit Apostolus: *Sub lege custodiebamur conclusi*, id est, constricti, vt Anselmus, aut seruati, vt D. Thomas interpretantur, ne ad malū prorumpamus. Hæc nullis aquarum viribus cedit, omnib. aquis supereminet, quantumcunq; enim adulterium, homicidium, furtum cæteraq; peccata, vt dixit Propheta, inundent, *non sunt absconsa testamēta super iniquitates illorum*. Lex tua, inquit Augustinus *a*, (quem D. Thomas *b*, refert) quam nulla vnquā potest delere iniquitas. De illa propterea S. Basilius *c*, illud rectè dictum à Dauide demonstrat: *Fidelia omnia mandata eius, confirmata in seculum seculi, facta in veritate & æquitate.* Et quidem si aliquod diuinum præceptum posset per contrariam consuetudinem abrogari, hoc præcipuè esset, de inimicorum dilectione. Vt enim prosequitur B. Chrysostomus, nihil communius, aut vsitatū magis apud omnes hominū status, quàm inimicos odio maledictisq; prosequi; & tā firma cōsuetudine statutum est, vt qui aliqua iniuria affectus fuerit, aliam rependat grauiorem, vt sapientes mundi in consilium soleant vocari, qui tanquam per leges statutas, quas duelli vocant, iudicium ferunt, secundum quas, non solum vindictam esse sumendam diffiniunt, sed & modum, quasi lege præscriptum proferunt, vt scilicet dicenti tibi: Mentiris, colaphum impingas: colaphizantem autē te, baculo percutias, in impetentem te baculo, arundinem mittas, & arundine te prosequenti, mortem inferas. Inter omnes autem nationes magis hæc præualuit consuetudo apud Hispanos, adeo vt si legem diuinam posset consuetudo aut vsus contrarius abrogare, iam penitus apud eos præceptum dilectionis esset extinctum: hoc enim singulariter eis Deus tribuere visus est. Ad Ezechielem namque loquens, præcipit, vt lugubrem cantilenam sumat super aliquas nationes, quas describit, quasi iam in inferno receptas & sepultas. Postquam autem de Ægyptijs, Assyrijs, Ælamitis, & alijs quibusdam nationibus loquutus fuit, causam exprimens, ob quā ad infernum deducantur, de Hispanis sermonem instituit, eos etiam ostendens ad infernum deduci, ibiq; sepeliri, & causam suæ damnationis egregiè quasi sub quodam hieroglyphico (quomodo sæpe scriptura loquitur, vt S. Clemens Alexandrinus annotauit) depingit, & causam damnationis illorum exprimit. *Ibi*, inquit, *Mosoch & Thubal, & omnis multitudo eius in circuitu eius, sepulchra eius, qui descenderunt ad infernum; cum armis suis, & posuerunt gladios suos sub capitibus suis, & fuerunt iniquitates eorum in ossibus eorum, quia terror fortium facti sunt in terra viuentium.* Mosoch & Thubal fuerunt fratres, nepotes Noe, ex filio Iaphet, cui Noe prædixerat, quod erat dilatandus, quia eius posteri maximam orbis partem obtinuerunt. Totam enim Europam cū maiori parte Asiæ, & maris Mediterranei Insulas incoluerūt. Quod & Moyses expressit dicens: *Ab his diuisæ sunt Insulæ gentium in regionibus suis*, &c. Insulas vocat, terras aut regiones, quomodo in Ecclesiastico: *Plantauit Dominus in illa insulas.* Et quidē Mosoch, prouinciā Cappadociæ fundauit, vt perpetuò S. Hierony-

Marginalia: ¶ 35 — *Lib. 15. de ciu. c. vlt.* — *Rom. 13. 9.* — *Ad Gal. 3. 23.* — *Osee 4. 2.* — *a 2. Confes. cap. 4.* — *b 1. 2. q. 94. art. 6.* — *c In schol. in Psal. 10.* — *Psa. 110. 11.* — *Libr. 1. de cōpunct. in pri. to. 5.* — ¶ 36 — *Ezech. 32.* — *Li. 5. strom.* — *Gen. 10. 2.* — *Gen. 10. 5.* — *Eccl. 43. 23*

a *Lib. qq. in Gen. & in c. 27. & 58. Ezech. & alibi sæpè.*
b *Lib. 5. de Antich. c. 10.*
c *1. Antiq. cap. 6.*
d *Lib. 9. demonst. Euāg. c. 3.*
e *In qq. Hebrai. in Gen. & in c. 27. & 38 Ezechi.*
f *Li. 5. Antic. c. 12.*
g *In ca. 32. Ezech.*

ronymus *a* contendit, quāuis alij Moschouiam potius ab eo fundatam credant; de quibus egregiè Maluenda *b* noster. Thubal autem cum filijs suis ad Hispaniam incolendam & habitandam se contulit: qua de causa nomine Thubal, Hispanos communiter intelligunt autores, Iosephus *c*, Eusebius *d*, Hieronymus *e*, alijque innumeri, quos idem noster Maluenda *f* refert. Thubal itaque Hispaniam primus incoluit, & condidit anno centesimo quadragesimo post diluuium, ante Troiam conditam anno sexcentesimo trigesimo septimo; & ante Christi aduētum, anno bis millesimo cētesimo septuagesimo quarto, vt ex Hieronymo & Eusebio, Pintus *g* refert. Ideoque Hispaniam sæpè Scriptura sacra cōditoris sui nomine vocat Thubal, sicuti & Cappadociam, aut Moscouiam vocat Mosoch. Et ideò coniungit Deus apud Ezechielem Hispanos cum Cappadocibus aut Moschouitis, quia hæ prouinciæ ab illis duobus fratribus Mosoch & Tubal conditæ fuerunt, quæ & similes mores habere videntur. De Hispanis ergo peculiariter hoc loco Deum loqui, multi senserunt autores, imò & id tanquam certum supponunt Theodoretus, Lyranus, Burgensis & alij. Hi itaque describuntur in inferno sepulti, *& sepulchra eorū in circuitu eius*, quoniam etsi quamplurimi ex Hispanis egregia sanctitate fulgeant, & eorum ingens ac innumera multitudo in cœlo sit recepta, vt innumerabiles fortissimique Martyres, Pontifices excellentissimi, fulgentissimi Doctores, Virgines splendidissimæ, quas colimus, testantur; sed eorum multi in inferno sepeliuntur. Quamuis autem id propter varia peccata accidat, sed quasi propriam iniquitatem eorum voluit Deus describere. Multos ibi depingit ad infernū ductos, & ibi sepultos propter ignominiosa peccata, auaritiæ videlicet aut ebrietatis, de quibus ait: *Et portauerunt ignominiam suam:* alios propterea quòd fuerunt timidi & effœminati, de quibus ait: *Et portauerunt confusionem suam*, &c. Sed Iberes, inquit Theodoretus, id est, Hispanos cur deducantur, declarat subdens: *Iniquitates eorum in ossibus eorum: quia terror fortium facti sunt in terra viuentium.* Hæc iniquitas Hispanorum, superbia in eorum ossibus & medullis inclusa, qui volunt ab omnibus nationibus timeri, & quod illis reuerentiam exhibeant vniuersi, qui honoris causam omnibus alijs anteponunt; & eo ipso quo quis eos offendit, ad arma manus conuertunt, tantaque temeritate tenentur: vt omnibus terrorem incutere velint, non solùm tenuibus, inquit Theodoretus, sed ijs quoque qui potentia & robore gloriantur. Idcircò dicuntur descendere ad infernum cum armis suis, & quod *posuerunt gladios sub capitibus suis.* Depingitur à Deo vnusquisque in inferno sepultus sub peculiari figura, vt quasi quodam hieroglyphico damnationis cuiusque causam exprimat. Quidam ibi habebant ignominiam sub capitibus suis, qui videlicet cedentes passionibus ignominiæ, ignominiosis vitijs se ipsos tradiderunt: alij exprimuntur, timentes & trementes: quia eorum peccata fuerunt ex infirmitate & mollitie procedentia. Hispani tamen depinguntur in sepulchris inferni iacentes, habentes gladios sub capitibus suis, id est, vt ait Hieronymus, requiescentes in animo perduelli: quia hoc eorum est peculiare peccatum, gladio contra offendentes & iniuriam inferentes vti, duelli leges habentes in mente. Quantumcunque ergo in vsum Hispani aut aliæ nationes duxerint, odio & vltione prosequi inimicos; intelligant diuinam legem nulla posse contraria consuetudine abrogari; quam propterea quasi de nouo Christus promulgat & renouat, dicens: *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos, &c.* Accensam lucem, cursu temporis fauillæ ex terreno lychno procedentes, vehementer obscurant, & deficiente oleo, lampas quæ fulgentissima erat, extingui iam penitus videtur. Is cuius interest, lucem conseruare, fauillam excutit, lucemque exhibet purgatam & oleum lampadi subministrat, quam quasi de nouo splendenti fulgore reddit illustrem. Ita se habet Christus Dominus. Erat siquidem lucerna diuinæ legis accensa à Deo, à quo talis lex

In cap. 32. Ezech. (Theodoretus)

§ 37 (at "Quamuis autem id propter")

Ezech. 32. 24. (at "quibus ait: Et portauerunt ignominiam")
Ezech. 32. 30. (at "Et portauerunt confusionem")
Sect. 12. in Ezech. cir. finem. (at "Sed Iberes, inquit Theodoretus")
In cap. 32. Ezechiel. (at "vt ait Hieronymus")

tanquam diuina lux, in corda hominum profecta est, dicente Dauid: *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* Hanc, vt rectè incederet idem Dauid, secum ferebat dicens: *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lux semitis meis:* sed successu temporis grandem fauillã ex terrea lychni materia, id est, ex corrupta humana natura lex ista contraxerat, & obscurata fuerat. Tradidit similiter Deus lampadem diuini præcepti, fulgidam quidem, sed quæ deficiente charitatis oleo, extincta penitus videbatur. Christus Dominus cuius interest, *illuminare omnem hominem, qui venit in hunc mundum*, huius lucis fauillam purgat & excutit, oleumque lampadi infundit, quo lucem fulgentissimam oculis nostris exhibeat, dicens: *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros.*

Psal. 4. 7. *Psal.* 118. 105.

TERTIA PARS, DE SVBSTANTIA PRÆCEPTI DILECTIONIS INIMICI.

§. 1. *Charitas ita necessaria est, vt qui illa caret, etiam si cæteris abundet virtutum actibus, nihil sit apud Paulum, & ædificet absque temperamento apud Ezechielem.*

¶ 38

EGO autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, benefacite iis, qui oderunt vos, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos. Tertium, quod proposuimus, Christus exequitur. Proposuit ille vas argenteũ diuinę legis, ꝓpter Scribarũ & Pharisæorum impuram malitiam ingẽti scoria & immunditia fœdatum, imò & quasi cõfractum, illud propterea cœlestis argentarius, quasi ad conflatorium sui diuini cordis reuocans, inde tanquam nouiter igne ardentissimæ suæ charitatis conflatum, omnique sorde purgatum, profert, declarans præceptum dilectionis proximi, non tantùm ad amicos, sed ad inimicos debere extendi; & quod eos tenemur diligere, eis benefacere, & pro illis orare. Proponit ergo pręceptum clarum, lucidum, & quod nulla falsa interpretatione possit vltra quis adulterare, exprimens tria, quæ agere tenemur: diligere inimicum; benefacere illi, & orare pro illo. Apud Lucam alia addit, de quibus infra dicemus; sed de his tribus omnia voluit comprehẽdere, & statuere, quod rectè nos habeamus erga inimicum, corde, ore, & opere: corde per dilectionem, ore per orationem, opere per beneficentiam. Quia autem amor, seu dilectio radix est eorum, quę agimus (est enim, vt dicebat Augustin. amor meus pondus meũ, ab illo feror quocumq; feror) primò vult eam in corde radicari, & illam primo loco decernit, dicens: *Ego autẽ dico vobis: Diligite inimicos vestros.* Hoc igitur primò vult docere, omnem hominem teneri diligere inimicos suos. Hoc enim est præceptum diuinũ, quod obligat de necessitate salutis, vt D. Thomas ex his verbis Christi demõstrat. Et quantum existimo, hoc assumpsit probandum summus ille Theologus in tertij cęli schola edoctus & laurea magisterij insignitus, & hoc credo fuisse illius institutum, ad Corinthios scri-

Lucæ 6. *Lib.* 11. *de ciuit. c.* 28. 2. 2. *q.* 25. *art.* 8. 1. *Cor.* 13.

Lect. 1. & 2. in illud caput. ſcribentis, vbi vt D. Thom. expendit, illud tanquã certiſſimum firmiſſimumq; ſtatuit fundamentum, charitatẽ ita eſſe neceſſariã, & in pręcepto, vt ſine illa nulli poſſit patere ſalus, ſine qua nec ipſa diuina dona poſſunt ad ſalutem proficere. Hoc vt demõſtret, illam ſuponit celebrem propoſitionem, qua tanquam cœleſtis tuba reſonat, dicens: *Si linguis hominum loquar & Angelorum, charitatem autem non habeam, factus ſum velut æs ſonans, aut cymbalum tinniens. Si habuero prophetiam, & nouerim myſteria omnia, & omnem ſcientiam, & ſi habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil ſum. Et ſi diſtribuero in cibos pauperum omnes facultates meas: & ſi tradidero corpus meũ, ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodeſt.* Hæc verba expendens B. Gregorius *a* & S. Bernardus *b* indicant, alluſionem fieri ab Apoſtolo, ad illum ignem ſanctum, è cęlo delapſum, ſine cuius ardore nullum quantumcunque excellens ſacrificium aut holocauſtum, Deo erat acceptum aut gratum. Hoc enim ſolum Deus ſacrificium accipit, inquit Gregorius, quod ante eius oculos in altari boni operis, flamma charitatis incenditi; ſine qua, inquit Bernardus, nec martyrium quidem aliquid eſſe putat Apoſtolus. Magna profectò res eſt (inquit Auguſtinus hæc Apoſtoli verba expendens) fides montes transferens, magna itidem diſtributio omnium facultatum in pauperes, cui Chriſtus tantum tribuit, vt dixerit; *Si vis perfectus eſſe, vade & vende quæ habes, & da pauperibus,* &c. Suprema autem videtur eſſe martyrium, nihil enim amplius fieri poteſt pro aliquo, quàm vitam pro eo dare, vt ipſemet Chriſtus dixit. Hæc quidem, inquit Auguſtinus, in ſe magna ſunt, ſed ſi ego illa ſine charitate habeam, nihil mihi proſunt; adde charitatem, proſunt omnia; detrahe charitatem, nihil proſunt cætera. *Nihil,* inquit, *ſum:* nihil (inquit D. Thomas) ſecundum eſſe gratiæ & meriti, de quo dicitur; *ipſius ſumus factura, creati in Chriſto Ieſu in operibus bonis;* quomodo & contra quendam dicitur: *nihil factus es, & non eris in perpetuum.* Quantitas ergo auiuſuis animę

a Hom. 35. in Euang.
b Epiſt. 7. ad Adam monachũ.
Ser. 50. de ver. Dom. cap. 2. & 3.
Matth. 19. 21.
In 1. Cor. 13
Epheſ. 2. 10.
Ezech. 25. 19.

(infert D. Bernard.) æſtimatur de menſura charitatis, quam habet: vt verbi gratia, quæ multum habet charitatis, magna ſit, quæ parum, parua: quæ verò nihil, nihil, dicẽte Apoſtolo: *Si charitatem non habeam, nihil ſum.* Magna igitur & mirabilis eſt charitas (infert Anſelmus) ſine qua nec locutio diuerſarum linguarum aliquid prodeſt, nec ꝓphetia, nec myſteriorũ & ſcientiarũ notitia, nec fides, nec facultatũ diſtributio, nec martyrij paſſio: & cũ hæc quę maiora ſunt, nihil ſine charitate proſint, manifeſtum eſt, quia nec cætera bona prodeſſe valent ſine charitate. Rectè huic inſtituto quadrãt illa diuina verba quæ Deus dixit: *Dic ad eos, qui liniũt abſq; temperatura, quod caſurus ſit paries: erit enim imber inundans, & dabo lapides prægrandes deſuper irruentes,* &c. Quantumcunq; quis lapides prægrandes expolitoſq; congerat, & ex eis parietem extruat, ſi illi aridi ſint, neq; adhibeatur tẽperatura, qua inter ſe vniãtur, & ad inuicem conglutinẽtur & copulentur, adueniente imbre, aut tempeſtate, vel terræmotu, cadent lapides, nec aliquid proderunt ei, qui ex eis parietẽ conſtruxerat. Opera bona in Scriptura ſacra vocantur lapides, ex quibus ſpiritualis vitæ paries extruendus eſt. Quantumcunque hi magni ſint, & prægrandes, ſi non vniuntur & colligentur tẽperatura charitatis (quæ nectit & colligat nos cum Deo, facitq; vnum cum eo, & cum proximo, omneſq; virtutũ actus nectit & copulat, in ordine ad vnum finẽ, Deum ſcil. qua de cauſa ab Apoſtolo vocatur, *vinculum perfectionis*) caſurus certè eſt paries, adueniente morte tanquam terræmotu & tempeſtate: tunc enim tales actus inuenientur ſine fructu, & omnia bona, inquit Anſelm⁹, quæ ſi adfuiſſet charitas, extitiſſent clara & vtilia, inuenientur deficiente charitate, vilia ac inutilia. Vnde quantumcunque quis angelorum lingua prædicet, & euangelizet, & tam valida fide polleat, vt per eam montes transferat, & omnes facultates ſuas pauperibus diſtribuat, imò & ſe ipſum acri martyrio tradat; ſi deſit charitas, nihil proderunt ad æternæ vitæ præmium recipiendum. Hoc egregiè demonſtrat

Ser. 27. in Cant. ante finem.
§ 39
In 1. Cor. 15
Ezech. 13. 11.
Ad Coloſ. 3. 14.
In 1. Cor. 13

Ser. 50. de ver. Dom. Mat. 7. 22. B. Augustinus ex verbis Christi Domini, quæ in hoc sermone in monte dixit: *Multi mihi dicent in illa die: Domine, Domine, in nomine tuo prophetauimus, dæmonia eiecimus, virtutes multas fecimus.* Verè enim sunt multi, inquit Augustinus, qui quasi linguis Angelorum loquuntur, sacramenta & mysteria diuina explicantes, fidemque habuerunt validam ad miracula facienda, expellendos dæmones, virtutes admirandas agendas (hoc enim nomine, *Virtutes multas fecimus*, innumera admirandaq; clauduntur) nec ille respondebit, inquit Augustinus, Non fecistis: siquidem in conspectu tanti iudicis non audebunt mentiri, aut iactare quæ non fecerunt: quia tamen charitatem non habuerunt, respondebit illis: *Nescio vos*, sicut & virginibus fatuis, quibus oleū defuit charitatis; quibus propterea nec virginitas ipsa aliquid profuit. *Tunc*, inquit, *confitebor illis, quia non noui vos, discedite à me operarij iniquitatis.* Quomodo eos vocat operarios iniquitatis, quos audit dicentes: *In nomine tuo prophetauimus, dæmonia eiecimus, virtutes multas fecimus:* hæc siquidem non sunt opera iniquitatis. Quia tam arctum necessariumque est charitatis opus, vt qui ab eo deficit, quantumcunq; alia multa bona opererur, dicitur operarius iniquitatis: cui alia bona opera non proficiunt ad meritum aut iustitiam, & violatio charitatis sufficit, vt absolutè & pleno ore operarius iniquitatis vocetur. *Non noui vos*, inquit. Non ait: Non noui opera vestra, quæ proponitis, quia fides montes transferens, prophetia, interpretatio sermonum, operatio virtutum, &c. non possunt non esse non nota & probata ei, qui taliū operū est author: vnde nec Apostolus dixit, vt Serm. 50. de verbis Dom. c. 2. obseruauit Augustinus, fidem, prophetiā, scientiam, &c. nihil esse, sed quod si ego sine charitate hæc operer, non illa, sed ego nihil sum, nihil mihi prosunt, quem talia opera sine charitate non faciunt iustum, & charitatis violatio sola sufficit facere operarium iniquitatis.

§ 40. In 1. cano. Ioā. tract. 5. Hinc S. Augustinus expedit tria. Primum est, rectè Ioannem, qui eximius doctor in schola charitatis fuit, ex sola charitate discreuisse filios Dei à filijs diaboli. *In hoc*, inquit, *manifesti sunt filij Dei, & filij diaboli.* 1. Ioā. 3. 10. Dilectio sola, inquit Augustinus, discernit inter filios Dei & filios diaboli. Signent se omnes signo crucis; respondeant omnes, Amen, baptizentur omnes; intrent omnes Ecclesiam, faciant parietes basilicarum: non discernuntur filij Dei à filijs diaboli nisi charitate. Qui habent charitatem, nati sunt ex Deo, qui non habent charitatem, nō nati sunt ex Deo. Magnum indicium, magna discretio. Quicquid vis habe: hoc solū nō habēs, nihil tibi prodest. Alia si nō habes, charitatē habe, & implesti legē: *Qui enim diligit proximū, legē impleuit*, ait Apostolus, & *plenitudo legis est dilectio.* Rom. 13. 8. Puto, istam margaritam esse illam, pro qua homo negotiator describitur in Euangelio, qui inuenit vnam margaritam, & vendidit omnia quę habebat, & emit eam. Matth. 13. 46. Hęc est margarita pretiosa, charitas, sine qua nihil tibi prodest, quodcunque habueris, quam si solam habeas, sufficit tibi, &c. Explicat secundò, cur idem Apostolus Ioannes vnicum tantùm cognoscere videatur peccatum, propter quod homo absolutè vocari possit iniustus, violatio scil. charitatis. In 1. cano. Ioā. trac. 5. *Omnis*, inquit, *qui non est iustus, non est à Deo, & qui non diligit fratrem suum.* 1. Ioā. 3. 11. Coniunctio *Et*, idem valet, ac, id est, vt secunda pars sententiæ, sit explicatio primæ: quasi velit dicere: *Qui non est iustus, non est à Deo*, id est, non est filius à Deo natus. Et si quæras: Quis est iste? subdit: *Qui non diligit fratrem suum.* Quibus verbis indicat Ioannes, ex solius charitatis defectu aliquem iniustum absolutè dici, quia quantumcunque quis alia virtutum opera faciat, si solā violet charitatem, non propter illa dicetur iustus, sed propter huius violationē absolutè iniustus vocabitur. Qui nihilominus, inquit Augustinus, propter nullam rem dicetur iniustus, si veram charitatem teneat & seruet. Ex eodem insuper principio ostēdit, cur idem Ioannes vnicum tantùm prę- In 1. cano. Ioā. trac. 5. ceptum agnoscere videatur, scilicet charitatis, quod vocat, *omnia mandata.* Loquēs enim de illis, qui hoc præceptum seruant, subdit: *Omnia eius mādata seruamus.* 1. Ioan. 3. 24. Quid est omnia mandata? inquit Augustinus, certè

certè præceptum charitatis, quia verè omnia mandata seruat ille, qui præceptum dilectionis adimplet. Alia si non habeas, [In 1. cano. Ioā. tra. 5.] inquit Augustinus, charitatem habe, & impleſti legem. Quod non obscurè dixerat [Rom. 13. 8.] Paulus: *Qui diligit proximum legem impleuit; nam, Non adulterabis, Non occides, Non furaberis, Non falsum testimonium dices, Nō concupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur: Diliges proximum* [§. 41] *tuum. Plenitudo ergo legis est dilectio.* Ex his omnibus manifestum est, summum præceptum diuinæ legis, esse de charitate. [Ser. 53. de temp. 1. Cor. 13.] Quæ omnia egregiè complexus est idem Augustinus. Oportet vos scire, fratres, quia in omnibus præceptis Dei, charitas obtinet principatum, sine cuius perfectione, Deo nihil placere posse, Paulus Apostolus testatur: qui nec martyrium, nec seculi contemptum, nec eleemosynarum largitionem, sine charitatis officio quicquam proficere posse, ostendit. Vnde & ipse Dominus à quodam scriba interrogatus: quod esset mandatum maximum, re- [Mat. 12. 37] spondit: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua.* Addidit quoque: *Secundum simile est huic: Diliges proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis vniuersa lex pendet, & Prophetæ.* Hæc ergo totius ædificij basis est, ac fundamentum, quodque necessario supponendum est, vt cætera stare possint. Ex his explicat Diuus [1.2.q.100. art. 4. ad 1. 2.2.q.44. art. 1. ad 3.] Thomas, cur præceptum charitatis aut dilectionis, non ponatur inter præcepta decalogi, quæ iudicantur suprema, vtpote ipsiusmet Dei digito scripta. Quamuis enim vulgariter dici soleat, primum mandatum inter decem esse, Diligere Deum super omnia; verè tamen, primum mandatum illud est: *Ego sum Dominus Deus* [1.2.q.100. art. 4. & 5.] *tuus, non habebis deos alienos,* vt Diuus Thomas demonstrat. Ratio autem hæc est, quam ipse tradidit, quia præceptum dilectionis supponendum est ad omnia decalogi præcepta, tanquam fundamentum & radix, à quo cætera pendent, & tanquā finis, ad quem cætera ordinantur: & in quo cætera includuntur. Sicuti nec præceptum fidei ponitur explicitè in decalogo, quia fides præambula debet esse ad omnia decalogi præcepta, vt idem Diuus Thomas *a*, ostendit; quod similiter de spe [a 1.2.q.100. art. 4. ad 1. & 2.2.q. 16. art. 1.] etiam demonstrat *b*. Præcepta ergo trium virtutum theologicarum, supponenda sunt tanquam fundamenta præceptorum decalogi. [b 2.2.q.22. art. 1.] Inter has autem virtutes theologicas, præstat charitas, vt dixit Apostolus. [1. Cor. 13.] Rectè igitur Christus Dominus dixit, supremum omnium mandatorum, à quo lex omnis pendet, esse præceptum dilectionis. Hæc quidem verissima sunt, sed [2.2.qu.23. art. vlt.] (vt Bannes noster eruditissimus, prudenter aduertit) quia tempora sunt periculosa, attendat Doctor Theologus, non esse decens coram rudi vulgarique populo, ea quæ supra diximus, nuda proponere: audiens enim quod sola charitas sufficit, & quod solum est ille iniustus, qui charitatem violat; credet non esse necessaria exercitia aliarum virtutum, & pœnitentiæ, & ieiunij, &c. & opera contra alia præcepta, non esse peccata. Poterit propterea rem totam explicare ex doctrina D. Tho- [2.2.q.23. art. 7. 8.] mæ, quam sequuntur Theologi; secundum quam dicendum est, rectè Apostolum dixisse, nulla virtutum opera, nec fidei transferentis montes, nec eleemosynæ largientis cunctam substantiam, imò nec martyrij, prodesse ad æternæ vitæ meritū, sine charitate. Nulla siquidem opera sunt meritoria coram Deo, nisi quæ propter Deum ipsum fiunt. Imò nec coram quouis homine, aliquis aliquid meretur, nisi in eo, quod propter ipsum operatur. Nec enim aliquis meretur apud te aliquid, nisi in eo, quod facit propter te. Charitas au- [§ 42.] tem est, quæ respicit Deum tanquam vltimum finem, cuius propterea opus proprium est, omnia ad Deum tanquam ad vltimum finem referre: illa siquidem est, quæ efficit, vt ieiunium, oratio, eleemosyna, martyrium, & cætera, propter Dei amorem fiant. Hac de causa vocatur à B. Ambrosio *c*, (vt refert & explicat Diuus [c Lib. 2. in Lucam.] Thomas *d*,) forma virtutum omnium: tūc enim dicuntur actus virtutum formati, [d 2.2.q.23. artic. 8.] cùm sunt rectè in ordine ad vltimum finē dispo-

Ibid. ad 1. dispositi & directi. Propter eandem rationem, vt Diuus Thomas expendit, vocatur eadem charitas ab Apostolo: radix & fundamentum. *In charitate*, ait, *radicati & fundati*: quia ex ea sustentantur & nutriuntur omnes virtutes, & ab ea diriguntur, vimque & valorem recipiunt. Hæc ergo sit ratio perspicua & clara. Nulla opera quantumcunque secūdum suam speciem excellentia, sunt meritoria vitæ æternæ apud Deum, nisi quæ verè propter ipsum fiunt; qui autem charitatem non habet, quantumcunque excellentia opera faciat, illa non operatur propter Deum ipsum, quoniam deest charitas, cuius proprium est, ea quæ fiunt, in Deum, propter Deum ipsum referre. Quod si dicas, fidem potius esse, cui conuenit esse fundamentum & radicem, sine qua, vt dixit Apostolus, *Impossibile est placere Deo*, quam & propterea fundamentum vocat, dicens: *Fides est substantia*, id est, fundamentum *sperandarum rerum*. Vnde & in sacro Concilio Tridentino dicitur fides, radix & fundamentum humanæ salutis, & iustificationis. Respondebo, vtrumq; verum esse. Duo siquidem sunt absolutè necessaria, vt quis aliquem finem consequatur; primum, vt illum cognoscat, & in mente habeat; nemo enim appetere potest rem aliquam, quam penitus ignorat, quia vt commune ex philosophia ait axioma, Omne volitum, est præcognitum. Secundum vt ad illum moueatur, & eius amore, ea omnia agat & exequatur, quæ ad illius consecutionem sunt necessaria. Hocque est, quod dicunt Philosophi, ex amore finis omnia fieri. Est quidem Deus vltimus finis noster, in cuius consecutione sita est nostra beatitudo: ideo duo sunt absolutè necessaria; primum est cognitio illius: hanc præstat fides, de qua propterea dixit Apostolus: *Accedentem ad Deum, oportet credere, quia est, & quia remunerator est*. Et ex hac parte vocat fidem fundamentum rerum sperandarum: non enim sperare possemus, quæ non cognoscimus, aut credimus. Secundum est, motus in illum finem, & tendentia ad illum, & directio omnium operum in illum. Hæc omnia sunt à charitate, cuius est illum finem amare, & omnia ad illius consecutionem ordinare. Ex hac parte vocatur charitas, totius meriti radix & fundamentum. Sed de ijs videndi sunt Theologi cum D. Thoma, qui multa ad hoc institutum tradunt.

[Margin notes: *Ad Eph 3. 17.* — *ad Heb. 11. 6.* — *Ad Heb. 11 1.* — *Seß. 6. c. 8.* — *Ad Hebr. 11. 6.* — *2. 2. q. 23. art. 7 & 8.*]

§. 2. *Vera charitas inimicum diligit, est enim ignis in aqua & gelu ardens, instar lampadum Spōsæ, ignis Eliæ, & eius, quem pluere consueuit Dominus.*

Recte igitur Apostolus charitatis necessitatem & vtilitatē explicauit, sine qua suprema & eximia dona, inutilia ad vitæ æternæ meritum sunt, cum qua etiam exigua bona redduntur immēsi ac infiniti pretij: vt meritò hæc expendens Augustinus exclamauerit: Quale bonum est charitas ista fratres? Quid preciosius? quid luminosius? quid firmius? quid vtilius? quid securius? Postquam autem Apostolus, hanc quam diximus, charitatis necessitatem & vtilitatem, statuit, quasi considerans nos solicitos, qui ad hāc pretiosam margaritam comparandam sumus excitati; & quasi audiret nos interrogantes, & quærentes, vt tantum bonum nobis describeret, quo vel leuiter cōiectare possemus, an illud adepti fuerimus: depingere cœpit, inquit Chrysostomus, immensam eius pulchritudinem, tanquam quibusdam coloribus, virtutis partibus, eius exornans imaginem, & omnia eius membra exactissimè componens. Et ne leuiter, inquit, percurras ea, quæ dicuntur ò dilecte, sed vnumquodque eorum examina diligentissimè, vt & rei videas thesaurum, & artem pictoris. *Charitas patiens est, benigna est, &c.* Cōsidera, inquit Chrysostomus, vnde nam incœperit, & quidnam primum posuerit. Quid hoc est? *Charitas patiens est.* Facit hominem lenem & patientem. Lenis, inquit, & patiens grę cè dicitur, macrothymos, id est, longanimis, quod longam & magnam quandām habeat

[Margin notes: § 43 — *Ser. 50. de verb. dom. cap. 3.* — *Hom. 33. in 1. ad Cor.* — *1. Cor. 13. 4*]

habeat animam: nam quod longum est, dicitur etiam magnum. Hoc primò operatur charitas, cor facere magnum, & animum extendere. Habet homo ex natura sua cor angustum, in quo tantùm capit, quæ sibi iudicat vtilia, disrumpitur autem, inquit Chrysostomus, si adueniât aduersa, & statim odium, maledicta, iram vindictamq; eructat. Charitas autem illud facit magnum tanquam mare, in quod etiam si innumera grandiaq; flumina influant, non redundat, sed ea omnia capiens, non pereffluit. Amplum, inquit Bernardus, facit charitas sinum cordis, vt mala ab aliis illata, æquanimiter toleret, & quod tam magnum facit, vt Deum ipsum capiat, dilatat etiam, vt & proximum quantumcunque contra nos agentem, recipiat. *Patiens est*, id est, longanimis, inquit Chrysostomus, quia facit hominem longanimē. Apud Hebræos dicitur longanimis quasi longus naribus, quod epitheton est illius, qui inuictam tenet patientiam, metaphora sumpta ab eo, quod hominem impatiētem, & ad iracundiam pronum, solemus dicere, quod strictis est naribus. Ira enim maximè ostenditur in respiratione per nares, quando tanta est; vt nares eam capere nō posse videantur. Idcirco hoc proprium est epitheton Dei, qui in Scriptura sacra frequentissimè vocatur longanimis, idest, longus naribus. Quando Moyses eum vidit, clamare cœpit: *Dominator, Domine Deus, misericors, clemens, patiēs:* in Hebræo, vt annotat Lippomanus, quod nos dicimus *patiens*, est, *Erech appaim*, id est, longus naribus, seu tardus ad iram, vel leni animo, quod nihil aliud est, quam patiēs, qui Græcè dicitur macrothymos. *Longanimis*, inquit Dauid, *& multum misericors.* Ingentes siquidem, quas contra eum offēsas agimus, ita æquanimiter tolerat: *vt solem suum oriri faciat super inimicos suos*, & super eosdem mittat pluuiam, qui de seipso dicit; *Tacui, semper silui, patiens fui:* & iterum: *Ego tacens, & quasi non videns.* Tam patiens est Deus, & ita æquanimiter offensas tolerat; vt occasionem inde acceperint impij, credendi & dicendi, quod non

Ibid paulo inferius.

Ser. 35. in Cantica.

Exod. 34. 6

In cap. 34. Exod.

Psa. 102. 8.

Esa. 24. 14

Esa. 57. 11.

videret, aut sciret, aut saltem non attenderet, quæ contra ipsum fiunt. Ita affirmabāt illi septuaginta viri de senioribus Israel, qui reptilibus & animalibus sacrificabant: *Non videt nos Dominus, dereliquit Dominus terram.* Qua de causa Dauid excitabat eum, vt non tanta patientia se contineret: *Exaltare qui iudicas terram, redde retributionem superbis. Vsquequo peccatores Domine, vsquequo peccatores gloriabuntur? &c. populum tuum humiliauerunt, &c. viduas & aduenas interfecerunt, &c. & dixerunt: Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Iacob.* Dicitur igitur Deus patiens & longanimis, quia dissimulat peccata hominum, nolens aliquos perire, sed ad pœnitentiam adducere: multoq; melius id agit, quod Saul, quando filij Belial eum despexerunt, & nolentes munera tanquam Regi legitimo afferre, multa opprobria contra eum sparserunt: *ille verò dissimulabat se audire.* Quoniam ergo charitas est quędam diuina qualitas, hanc diuinam tribuit proprietatem illi, qui eam habet: facit enim, vt patiens sit, & longanimis, æquanimiter ferens, quæ contra se fieri videt. Talis ille erat, qui dicebat: *Aduersum me loquebantur qui sedebant in porta, &c. ego verò orationem meam ad te Domine.* Et iterum: *Factus sum, sicut homo nō audiens, & non habens in ore suo redargutiones, &c. Et ego tanquam surdus non audiebam, & sicut mutus non aperiens os suum.* Integrum egregiumq; librum de patientia ediderunt sancti Patres, Cyprianus, & Augustinus, imitantes eum, quem magistrum vocabant, Tertullianum, qui elegantem de patientia librum scripserat: hocq; egregiè probant, charitatem facere hominem lōganimem, æquanimiter tolerātem propter Dei amorem offensas contra se factas. Si enim amor terrenus, qui concupiscentia dicitur, sufficiens est, vt homo pro eo quod concupiscit, omniū molestiarū dolorumq; aduersitates patiēter ferat, quantò magis id efficiet charitas & amor Dei, quæ quasi infinitè potentior ac validior est? Nec tantùm hunc effectum charitas facit, sed alium insignem, quē exprimit egregiè Apostolus

Ezech. 3. 10.

Psalm. 93.

§ 44

1. Reg. 20. 27.

Psa. 68. 13.

Psal. 37. 15.

a 1.Cor.13.4. b In Pasto. p.3.c.10. stolus a, subdens: *Benigna est*. Conuenienter, inquit B. Gregorius b, cum Paulus dixisset; *charitas patiens est*, illico adiunxit, *Benigna est*, ostendens, quia quos ex patientia tolerat, amare etiam ex benignitate non cessat: quia videlicet (inquit ipsemet) non sufficit aduersarios tolerare, sed necessarium est, eos diligere: ideoque dicitur, charitas patiens, quia mala & aduersa æquanimiter tolerat; sed & dicitur benigna, vt ipsos etiam, quos tolerat, amet. Patiens ergo (inquit alibi) est charitas, quia illata mala æquanimiter tolerat; benigna verò, quia pro malis bona largiter ministrat. Benignitatem distinguit Hieronymus à bonitate, docens, benignitatem iuxta Stoicos esse, quæ non rugosa, sed suaui facie alijs benefacit. Eleganter Sanctus Basilius dicit, benignitatem eam esse, qua quis alijs benefacit, nullam rationem meriti considerans in illis, sed solam bonitatem benefacientis: qua de causa, Deus parcens peccatoribus, dicitur benignus, quia solùm propter suam bonitatem, absque aliquo illorum merito, peccata condonat, & gratiam largitur. Qua de caussa dixit Gregorius c, Samuelem d, iure benignum appellandum, qui offensus à Iudæis, non destitit orare pro illis. Egregiè tamen Diuus Thomas e, vim nominis sæpe expendens, mentem Apostoli attigisse visus est. Benignitas enim dicitur, quasi bona igneitas, & benignus dicitur, quem bonus ignis amoris feruere facit, aut vt inquit S. Anselmus f, qui bonum ignem piæ dulcedinis habet: ideoque charitas dicitur benigna, id est, benè igniens: quia bono validoque igne amoris, cor succendit, & illud liquefacit, & emollit, vt per bona opera, in eos, quos patienter tolerat, fluat, sicut fluit cera à facie ignis. Viditurque verè Apostolus ad illud alludere voluisse: *Lampades eius, lampades ignis atque flammarum: aquæ multæ non poterunt extinguere charitatem, neque flumina obruent illam*. Quo in loco Salomon non de amore carnali, vt impij hæretici garriunt, neque de amore naturali, vt aliqui Catholici arbitrantur: sed de amore charitatis, qui

Hom.35. in Euang.

10. Moral. cap.8.

In ca.5. ad Galat.

De regul. breui. respon.

c Hom.5 in Ezec. 27. Mor. c.5. d 1.Reg.8. e In cap.13. 1.ad Cor. lect.2. & 1. 2.q.70.ar. 3. in Cor. et in Psal.51. f In cap.4. ad Eph. ad finem.

¶ 45 Cant.8.6.

est supernaturalis & diuinus, loquitur. Ita Diuus Ambrosius g, ex professo, de illo amore locum interpretatur, de quo loquebatur Apostolus, dicens h: *Quis nos separabit à charitate Dei?* & Augustinus i, Gregorius k, & Theodoretus l. Nulli certè dubium est, apud omnes autores tam sacros, quàm prophanos, ignem, symbolum fuisse amoris. Sacerdotes Ægyptij, Amorem per ignem exprimi voluerunt, ad eius supremam vim & efficacitatem exprimendam & ostendendam: nihil enim est magis actiuum aut efficax, quam ignis, de quibus Aulus Gellius m, vt alios Poetas prophanosque autores dimittamus. Apud autores autem sacros, suprema Angelorum agmina, quæ potentiora sunt, ab igne nomen acceperunt: vocantur namque Seraphim, quod significat, flagrantes, accensos, accendentes, & inflammantes, vt ex B. Dionysio n, & Chrysostomo o, docent Theologi cum D. Thoma p. Imò & in sacris litteris, Deus ipse, ignis vocabulo appellatur q: *Deus noster ignis consumens est*, ad ipsius vim & efficaciam demonstrandam; & Christus Dominus expresse, ardentem Dei amorem, ignis vocabulo expressit, dicens r: *Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi vt ardeat?* Sub typo ergo ignis, diuinum amorem voluit Salomon exprimere, eiusque efficacitatem declarare. Variæ autem sunt huius loci lectiones. Quidam legunt: Carbones eius, alij Sagittæ eius, alij, Alæ eius, alij, Aues eius, alij, Scintillæ eius. In Hebræo enim habetur, vox *Reseph*, quæ aliquando significat s, prunas copioso igne lucentes & candentes, aliquando t, auem, aliquando potentias arcuum, id est, sagittas u, &c. Vnum tamen sensum omnes hæ lectiones intendunt, & eandem rem magis magisque declarant. Cùm enim audis, inquit noster Almonazirius, lampades, carbones, flammas, scintillas, alas, sagittas, vim quandam diuini amoris intellige, quæ cor succendit, in opera prorumpit, diligentiam tenet, cor vulnerat, &c. Vnde & antiqui suum Cupidinem, alatum & cum sagittis pingebant: sed de ijs alibi. Lectio quæ

g Lib. de Isaac, & ani. ca.8. & in psal.118. ser.16.19. h Ro.8.35. i In Ps. 47. & in Psal. 121. k 10. Mor. cap.12. l In cap. 8. Cant. m Libr.19. cap.9.

n Libr. de cœlesti hier. c.7. o Ho.3. de incōprehē. Dei nat. p p.p.q.63. art.7. & q. 108. art.5. q Deut.4. 24. r Luc.12. 49.

s Ps.77.48 t Iob 5.7. u Psa.75.4

In cap. 8. Cant.

quæ optimè nostram vulgatam declarat, est, quam multi sequuntur, iuxta Hebræum: *Carbones eius, aut prunæ eius, carbones ignis flammæ Domini.* Flamma Dei seu domini, hebraismus est, pro, flamma vehementissima, seu ardentissima, vt annotat Aben Ezras, sicuti dicuntur *a*: *Montes Dei*, id est, montes altissimi, & *b*, *Cedri Dei*, id est, celsissimæ. Vult ergo dicere: Est amor Dei, ignis, cuius flammæ, vehementissimæ sunt, ac supra modum potentissimæ. Sed aliquid amplius vult cœlestis Sponsus meo iudicio declarare, dicens: flammas aut lampades charitatis, esse flammas ignis Domini, aut ardores ignis Domini, vel diuini. In scriptura siquidem sacra, valde differunt quoad efficaciam, ignis Dei aut diuinus, aut ignis terrenus: hic enim tantùm inflammat ligna disposita, nec flammam excitat, nisi ligna sint prius arida & præparata, qui aquæ frigiditatem non sustinet, quem aqua extinguit, & consumit, vt experientia compertum est: at ignis dei, tam validus est, itaque inflammat, vt non solùm ardeat in ligno disposito, sed & in aqua ipsa, quem aquæ nullatenus extinguere valent; quin potius eum nutriunt, & vehementius accendunt. Hoc patet in primis in illo celebri sacrificio Eliæ. Construxit enim sanctus Propheta altare ex duodecim lapidibus saxeis, *iuxta numerum tribuum filiorum Israel*, supra quod composuit ligna, quibus superposuit bouem, membratim concissum, fecitque circum altare aquæductum; super quæ omnia, iussit ter aquã tam abundantem effundi, quod *currebant aquæ circum altare, & fossa aquæductus repleta est:* Ad preces autem Eliæ, *cecidit ignis domini, & vorauit holocaustum, & ligna, & lapides; puluerem quoque & aquam, quæ erat in aquæductu lambens.* Vide efficacitatem ignis Domini. *Vorauit*, inquit, *holocaustum, & ligna & lapides.* Vorauit, inquit Abulensis, quia non solùm combussit carnes & ligna, redigendo in cineres, sicut facit ignis noster: sed vorauit, id est, omnino consumpsit, sicut homo, qui vorat cibum, nihil illius relinquit: ita ignis iste, ita vorauit omnia, vt nec cinerem relinqueret. Tanta fuit illius ignis efficacia, vt non solùm ligna & carnes, sed lapides illos grandes, & saxeos vorauerit. Neque id solùm, sed & puluerem quoque & aquam, quæ erat in aquæductu, lamberet. In Hebræo verbum *Lahechah*, quod est, lambendo carpere, aut lingua assumere ad sui nutrimentum, quomodo eodem verbo dicitur *a*: *Bos solet lingua herbas carpere.* Et quod *b*, *canis lambit aquas*, ad sui refectionem. Ignis itaque ille, aquas quasi ad sui refectionem trahebat, sicuti canis aquas carpit lingua. Id ipsum videre licet in igne descendente in Pentapolim, id est, in quinque Sodomorum ciuitates, qui ignis Domini dicitur à Moyse *c*. *Dominus pluit super Sodomam & Gomorrham, ignem & sulphur, à Domino de cœlo.* Quæ verba duplicem habent sensum. Primus est, quod Dominus filius, pluit à Domino patre, à quo sicut habet substantiam & essentiam, ita & potestatem faciendi aliquid & operandi, iuxta illud *d*: *Non potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem, &c.* Ita antiqui patres cõmuni sensu intellexerunt, ex hoc loco sanctissimæ Trinitatis mysterium aliquatenus expendentes, Iustinus martyr *e*, Tertullianus *f*, Cyprianus *g*, Irenæus, Gregorius Nyssenus *h*, Eusebius *i*, Hilarius *k*, Cyrillus *l*, & Hieronymus *m*. Imò & Concilium Syrmiense *n*, tempore Liberij Papæ congregatum, pronuntiat anathema contra eum, qui hunc sensum negare præsumpserit; quod Concilium, Catholicum ac sincerum probat Hilarius. Secundus sensus est, vt velit Moyses dicere, ignem illum, non fuisse terrenum, à terra ortum, aut naturalibus à causis productum; sed fuisse ignem Domini, ab ipso Domino procedentem & immissum. Ita multi docti autores, Abulensis *o*. Vatablus *p*, Oleaster *p*, Lippomanus *p*, & signanter Caietanus *p*, qui annotat in Hebræo haberi, *Pluit Iehoua à Iehoua.* Vox Iehoua, significat fontem essendi; quasi dicat: Ab illo fonte processit ignis ille, ad differentiam ignis procedentis à causis naturalibus, &

Marginalia: Sotomaior in cap. 8. Cant. — *a* Psa. 35.7. — *b* Ps. 79.11. — § 46 — 3. Reg. 18. 31. — 3. Reg. 18. q. 33. — ללחכה — *a* Nu. 22.4 — *b* Iud. 7.5. — *c* Gē. 19.24 — *d* Ioā. 5.19. — *e* Dialo. cũ Tripho. — *f* Cõt. Pra. c. 13. & 16. & l. de Trinit. cont. Nouat. ca. 21. & 26. — *g* Li. 3. test. ad Quiri. c. 33. — *h* 3. Cont. hæres. c. 6. — *i* Lib. testi. cõt. Iudæos — *k* Lib. 5. de demonst. Euang. — *l* Lib. 5. de Trinit. & li. de Syno. — *m* Li. 1. cõt. Iulia. — *n* In ca. 45. Isaia. — *o* Li. 50. de Synod. ad Hilar. — *p* Tract de myster. Trinit. — *p* In cap 19 Genes.

communiter apud nos ardentis. Idque
amplius exprimere volens, subdidit, *de*
cœlis, ad differentiam conflagrationis na-
turalis. Erat ergo ille, ignis Domini, id-
¶ 47 circo tantæ efficaciæ, vt omnia in mo-
mento consumpserit, quem non solùm a-
quæ non extinguebant, sed potius nutrie-
bant, roborabant & conseruabant; adeò
vt vsque in hodiernam diem aquæ illum
Lib. 17. conseruare videantur. Vt enim Strabo an-
notat, in ea regione, petræ cernuntur ad-
ustæ, saxa quasi guttas picis stillantia, &
demum ingens feruentium ac ardentium
1. par. c. 7. aquarum copia: & Brochardus se testem
num. 38. exhibet oculatum, quod aquæ fumantem
ardentemque vaporem emittunt, vt ad-
huc ignis in illis viuere appareat, de quo
a In ca. 16. propterea igne Sanct. Bonauentura *a*, ac-
Sap. cipit illud *b*, *In aqua supra virtutem ignis*
b Sap. 16. *exardescebat vndique:* quamuis alij aliter
19. intelligant, de quo statim. Tandem vt
alia innumera, quæ ex sanctis Scripturis
ad hoc institutum possent adduci, omit-
Exo. 9. 24. tamus, hoc ipsum videre licet, in illo igne
à Deo in Ægyptios misso, cuius vim & ef-
Sap. 16. 17. ficaciam tanquam admirabilem expendit
Spiritussanctus in libro Sapientiæ. *Quod*
enim, inquit, *mirabile erat, in aqua, quæ o-*
mnia extinguit, plus ignis valebat, &c. & in
aqua supra virtutem ignis exardescebat vn-
dique. Vide admirandam illius ignis vim
& efficaciam. Aqua illa potens erat ex-
tinguere quemcunque ignem terrenum,
erat enim abundantissima, quæ per plu-
uiam defluebat, atque frigidissima, quip-
pe cùm maior eius pars esset gelu & gran-
Exo. 9. 24. do, vt patet in Exodo, & nihilominus vbi
quiuis ignis terrenus extinguendus erat,
ibi ignis Domini, aut à domino *Plus va-*
lebat, potentius agebat, & supra virtutem
cuiusuis ignis naturalis & terreni, ignis
ille existens, in aqua frigidissima & quasi
congelata exardescebat. Non tantùm ar-
debat, sed *exardescebat.* Exardescere, est,
summè ardere, & quasi duplicato calore &
ardore incendere & inflammare, nec in su-
perficie tantùm, aut vna ex parte, sed *vndi-*
que. Ex his ergo iam patere potest, vis &
efficacia charitatis, aut amoris à Deo pro-

cedentis, quam cœlestis Sponsus descri-
bendam assumpsit. Lampades, aut ardo-
res, aut flammæ, aut carbones eius, sunt
flammæ ignis Dei, & eam habent efficaci-
am, quàm ignis à Deo procedens. Amor
terrenus aut naturalis, est quidã ignis ter-
renus & naturalis, infirmæ virtutis & effi-
caciæ, qui tantùm ardet circa ligna dispo-
sita, id est, circa eos, qui rectè erga nos sũt
affecti, & promerentur, vt eos diligamus,
quem extinguunt aquæ, id est, offensæ, in-
iuriæ, persecutiones, & tribulationes: Sed
charitas, est ignis quidam diuinus, à Deo
procedens. *Charitas*, enim, *diffusa est in* *ad Ro. 5. 5.*
cordibus nostris per Spiritum sanctum. Ideo-
que subdit Sponsa, *Aquæ multæ non potue-* *Cant. 8. 7.*
runt extinguere charitatem, nec flumina ob-
ruẽt illam. Nullis imbribus aut fluminibus
obrui potest, vel vinci: fouetur illis potius,
& in aquis congelatis exardescit vndique.
Aquarum nomine, intelligit Ambrosius *a*, *a Li. de Ia-*
pericula, pœnas, duros & acerbos succes- *cob, & vi-*
sus: Theodoretus *b*, verò, & Commentari- *ta beata*
us trium Patrum, intelligit ea, quæ nobis *c. 7*
videntur dura, acerba, difficilia, & intole- *b In cap. 8.*
rabilia: ita Dauid *c*: *In diluuio aquarũ mul-* *Cant.*
tarum, ad eum non approximabunt. Id est, *c Psa. 31. 6.*
in maximis ærumnis & calamitatibus, ho-
mo pius seruabitur à Deo, ne ab illis læda- *Psal. 68. 2.*
tur. Et iterum: *Intrauerunt aquæ vsque ad*
animam meam, id est, ita afflictionibus &
laboribus premor, vt iam suffocari videar.
Communissime tamen, in Scriptura sacra,
aquarum & fluuiorum nomine, inimici
persequentes exprimũtur, vt annotarunt *d Epist. 63.*
Cyprianus *d*, & Gregor. *e*, Ita Dauid *f*: *So-* *ad Cæciliũ.*
nuerunt & turbatæ sunt aquæ eorum: & Ie- *pa. 146.*
remias *g*: *Ecce aquæ*, id est, inimici, *ascendũt* *e 19. Mora.*
ab aquilone, & erũt in torrentem, & inunda- *cap. 4.*
bunt terram: & apud Esaiã *h*, *tumultus po-* *f Psa. 45. 4.*
pulorũ sicut sonitus aquarum sonabunt: & a- *g Ier. 47. 2.*
pud Ezech. *i*, *Cùm ascendere fecero super te* *h Esa. 17.*
voraginẽ, & operuerint te aquæ multæ, &c. *12. 13.*
Huiusmodi igitur aquæ, ignẽ terrenum ac *i Ezech. 26.*
naturalem solent & possunt extinguere; ex *19.*
tinguitur. n. facillimè amor, quo quis alte-
rũ prosequebatur, eo ipso quo videt illum,
aliquid contra se agẽtem. Fraternus amor, ¶ 48
quo Esau diligebat Iacob, extinctus est, eo *Gen. 28.*
ipso

ipso quo iudicauit, se ab illo offensũ, propter paternam benedictionem præacceptã. Amor naturalis, quo fratres Ioseph ipsum amabant, absumptus ac suffocatus est, hoc ipso quod crediderunt se ab illo fuisse offensos, quando ille ipsos apud Patrem accusauit crimine pessimo. Nec oportet ad huius confirmationem Scripturas sacras aut prophanas euoluere, cùm id quotidie apud nos contingat. Videmus siquidem multos, qui summo amore alios prosequi solebant, omni amoris igne destitutos; quoniam ab illis aliqua iniuria se affectos viderunt. Et certè breuis aqua, hunc terrenum ignem amoris terreni aut naturalis, tam facilè solet extinguere, vt propter res parui momenti videamus, homines ab amore, quo alios prosequebantur, defecisse. Cæterùm tanta est vis & efficacia amoris, aut ignis à Deo diffusi in cordibus nostris, quod aquæ multæ, id est, aduersitates, aut persecutiones innumeræ, quantumcunque rapidæ ac potentes videantur, fluentes ad modum fluminum, abundantissimis aquis fluentium, non poterunt illam extinguere, quin potius tunc magis accenditur & roboratur. Idque testimonio confirmant suo (inquit Theodoretus) cuncti, tam in veteri, quam in nouo testamento, sanctitate præstantes viri. Nam Abrahę charitatem erga Deum, nec vitæ traductio in terra aliena, neq; in inopia & fame necessitas, neq; vxoris ereptio, nec filij ablatio, neque de pueris contentio, potuit extinguere: neque Isaac charitatem, molestiæ, quibus afflictus fuit: neque charitatem Iacob, assidui labores & dolores vitæ. Quid Ioseph tentationibus acrius? qui à fratribus venditus est, & parentibus à quibus diligebatur, & maiorũ suorum priuatus est domo, & libertate, & fortunis, & indignè seruiuit, & pudicitiæ præmium, calumniam retulit, & in carcerem coniectus est, & incõmoda sustinuit innumerabilia: quibus tamen omnib. charitas eius erga Deum splenduit illustrior. Atq; vt magnũ Moysen, & Iosue Imperatorem, & eximios Prophetas, Samuelem, Dauidem, Eliam, & Eliseum silentio prætereamus, quid Babylonijs immanius, aut truculẽtius vnquã fuit? Quid camino ignis ab illis incẽso formidabilius? Attamẽ nec ille quidem trium puerorum extinxit charitatem, sed eam magis incendit, atq; excitauit. Quid leonibus illis, quibus B. Daniel obiectus est, sęuius aut terribilius? at illũ quoq; charitas erga Deum reddidit fortiorem. Deniq; vt sanctos alios in præsentia prætermittam, solus B. Paulus satis erit, ad indicandam nobis vim charitatis, quippe qui maximè omnium illam expertus est. *Quis, inquit, nos separabit à charitate Christi? tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? sicut scriptum est: Propter te mortificamur tota die, reputati sumus sicut oues occisionis: sed in ijs omnibus superamus, propter Christum, qui dilexit nos.*

[Margin: Gen. 37. — Inc. 8 Cãt. — Rom. 8.35. — Psal. 43.23]

Hæc quidẽ idonea sunt ad charitatis victoriam demonstrandam: verum illa, quæ sequuntur, celebrant atq; extollunt illam clarius multò. Subijcit enim: *Certus sum enim, quod neq; mors, neq; vita, neq; angeli, neque virtutes, neq; altitudo, neq; profundum, neq; vlla alia creatura poterit nos separare à charitate Dei.* Vt ostendat, eã esse rerũ omnium potentissimam; effingit creaturam, quę non est: cum illa comparat charitatem Dei, demõstratq; hanc esse fortiorem, &c. Vide ergo vim huius diuini ignis, qui quãtumcunque inimici consurgant persequentes, spoliantes, mortem intentantes, non solùm non extinguitur; sed potius his aquis accenditur & roboratur. Hoc demonstrat idem Theodoretus in Paulo, dicente, tam nomine suo, quam eorum, qui charitate præstare videntur: *Maledicimur, & benedicimus, persecutionem patimur, & sustinemus, blasphemamur, & obsecramus.* Benè ergo Paulus dixit, charitatem esse patientem, id est, sufferentem omnia, & esse benignam, id est, bono igne à Deo procedente, succendentem cor, quia non extinguitur inimicorum persecutione, sed potius tunc flammas amoris erga illos excitat. Ex ijs procedere possumus, vt egregiè consuluit Beatus Gregorius, ad nostræ salua-

[Margin: In c. 8. cãt. — 1. Cor. 4.12 — Hom. 30. in Euang.]

saluationis indicia argumentaque sumenda. Nulli enim salus patere potest, nisi ardeat charitatis amore: hoc autem amore, non ardet, nisi qui patientiam tenet, per quam suffert inimici persecutiones, & offensas, & per benignitatem benè ignitum & accensum habet cor, vt in flammas dilectionis erumpat. Interroget ergo se vnusquisque, an in via salutis incedat. Vide si æquanimiter iniurias illatas toleras, & si inferentes eas, amore prosequeris, &c. Patet ex ijs, verè esse præceptum, diligere inimicos: certum est enim charitatem esse in præcepto: at vera charitas inimicos diligit. Deinde, quia vt dictum est, sine charitate nemini patet regnum cœlorum, qui autem non diligit inimicum, non habet charitatem. Charitas enim benigna est, vt explicauimus, nemini ergo sine dilectione inimicorum, patere potest regnum cœlorum. Hoc syllogismo vtitur Concilium quartum Carthaginense, quod & præcipit clericis, ne oblationes recipiant eorum, qui inimicitias cum aliquibus gerunt: & Concilium Agathense, illos tanquam excommunicatos damnat; quod & similiter multi sancti Patres asserere visi sunt; quorum sententias Gratianus in decretis retulit. Estque peculiare decretum Fabiani Papæ præcipientis, eum qui fratri se offendenti & petenti veniam non pepercerit, puniendum asperis ieiunijs, quovsque ei se reconciliet, de quo videndi sunt, Augustinus *a*, & Chrysostomus *b*, & alij, quos citant autores Scholastici *c*, de hac re agentes.

Cap. 93.

d. 90. cap. si quis.

a Tra. 7. in 1. can. Ioa. & in ps. 7. b Hom. 18. in Matth. c 2. 2. q. 25. art. 8.

§. 3. *Quia diligere, est velle bonum, sicut tenemur diligere inimicum, ita & velle illi bonum, & tristari de eius malo.*

PRIMVM, quod præcipit Christus, est: *Diligite inimicos vestros.* Tria vt diximus, præcipit Deus exhibere inimicis, dilectionem in corde, orationem in ore, beneficentiam in opere: inter quæ primum locum obtinet dilectio, quæ est tanquam primum mouens in anima, ideoq; ex illa procedunt verba, & opera externa, vt D. Thomas *a*, ex D. Dionysij *b*, doctrina demonstrat. Hanc propterea CHRISTVS primo loco tanquam basim & fundamentum statuit, & tanquam radicem plantat, quæ germinet verba benigna, & opera benefica. Vt autem explicemus, quid nobis his verbis imponat, obseruandum est, actum charitatis duo includere, ipsam scilicet dilectionem, & rationem eius. Charitas enim est, quæ diligit proximum, non sub quacunq; ratione, sed amicum in Deo, & proximum propter Deum, vt B. Gregorius *c*, sæpe explicauit, annotauitq; ad hoc institutum D. Thomas *d*. Videamus ergo primò, quid sit diligere, vt intelligamus, quem actũ impendere inimico teneamur. Diligere, vt demonstrat ex Aristotele *e*, Diuus Thomas *f*, est velle bonum, ideoque diligere aliquem, est velle ei bonum, quod Hispana phrasi eleganter explicamus, dicentes: *Quiero le bien*, id est, bonum ei volo. Ex his explicat S. Augustinus, cur Scripturæ sacræ clament, peccatores non se diligere, sed potius odio habere. *Qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam*, inquit Dauid: iniquitas enim, malum supremum est animæ, ideoque qui iniquitatem diligit: nõ bonum, sed supremum malum vult animæ suæ; & id quod sufficit, inquit Basilius *g*, vt eam consumat & disperdat *h*. *Qui faciunt peccatum & iniquitatem*, inquit Angelus, *hostes sunt animæ suæ*. De ijs ex professo D. Thomas *i*, pertractat. Ex qui-

¶ 50

a 1. 2. q. 28. art. 6. b Cap. 4 de diui. nom. c 22. Mor. c. 10. ho. 27 in Euang. d 2. 2. q. 25. art. 8. e Li. 2. rhetori. f 1. 2. q. 26. art. 4. Li. de amicitia. to. 4. Psa. 10. 6. g Schol. in Psal 10. h Tob 12. 10. i 2. 2. q. 25. art. 7.

k 1.2.*q.* 26.*art.*4. quibus explicat *k*, quomodo qui mulierem diligit propter suam delectationem, non diligit illam, sed seipsum; non enim vult bonum illi, sed sibi, sicut qui diligit seruũ, propterea quod ad nutũ obedit, se potius, quàm illum diligit: sibi enim vult bonum, non alteri. Qui ergo præcipimur diligere inimicum, tenemur primò illi velle & optare, quod bonum est illi, simpliciter & absolutè loquendo: in primis bonum spirituale, quod ad animæ salutem spectat, gloriam, gratiam, spiritualia dona. Nec id solum, inquit Basilius, *De regul. breuior. interrog.* 176. sed & ea temporalia bona, quæ illi necessaria sunt, ad vitam spiritualem & corporalem; constat enim homo ex anima & corpore, & cùm vtrumque diligendum sit, vtrique debemus velle bona commensurata. Deindè tenemur lætari de bonis, quæ illi eueniũt, & tristari de malis, quæ eidem accidunt: vt enim demonstrat B. Augustinus *a*, a 14. *de ciuit. c.*7. *&* 9. cuius doctrinam sequitur, explicat, & cõfirmat D. Thomas *b*, b 1.2. *q.*15. *art.*2. *& q.*28. *ar.*6. amor quando est in corde, excitat lætitiam de bono, quod aduenit amato, & tristitiam de malo, quod illi accidit: quæ omnia complexus est S. Basilius *c*, c *de regul. breui. interrog.* 175. interrogans, quomodo deprehẽdatur aliquis, quod fratrem diligat ex mandato Domini, & quomodo item conuincitur, quod iuxta hoc mandatum non diligat: & respondet: Charitatis præcipua sunt hæc duo, dolere, & ¶ 51. angi in his rebus, in quibus læditur is, erga quem charitas habetur; similiterque ipsius vtilitate lætari, & pro eo laborare. Beatus igitur quicunque mœret, propter illum qui peccat, cùm eius periculum adeò sit metuendum, & lætitia afficitur propter illum, qui rectè facit, cùm eius lucrum incomparabile sit, sicut scriptum est, Quin & hoc etiam Paulus Apostolus testatur, cùm ait: 1. *Cor.*12. 26. *Si patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra; & si glorificatur vnum membrum, congaudent omnia membra.* Qui autem hoc modo variè non afficitur, de hoc prorsus dubitari non potest, quod fratrem ex mandato non diligat. Ita Basilius. Sicut ergo ex eo intelligimus, membrum participare spiritum vitalem corporis, si compatitur, & quasi tristatur ad dolorem alterius membri, & si congaudet, ad gaudium alterius membri; ita ex eo quod quis tristatur ad alterius læsionem, & lætatur ad ipsius gaudium, indicat se viuificari spiritu illo, à quo profluit charitas, de quo dixit Apostolus: *Charitas Dei diffusa est per Spiritum sanctum.* *ad Rom.*5. 5. Ex his infertur primo, quod homo non potest odire inimicum suum; hoc enim expressè Christus prohibet, & euidẽti ratione comprobatur ex eo quod impossibile est, vnam & eandem rem diligere & odio habere. Infertur secundò, homini non licere desiderare malum inimico suo: si enim tenetur eum diligere, & diligere est velle & optare bonum, non poterit ei desiderare malum. Sequitur tertio, hominem non posse lætari de malo, quod accidit inimico: ex amore enim erga dilectum, non sequitur nisi tristitia de eius malo. Ita B. Anselmus *a* a *In* 1. *Cor.* 13. expendit illud, quod Apostolus postquam dixit de charitate *b*: b 1. *Cor.* 13.5. *Non irritatur, non cogitat malum*, subdit: *Non gaudet super iniquitate*, id est, non de perditione aduersantium exultat. Sunt enim, inquit, nonnulli, qui nec faciunt malum, nec facere cogitant eis, à quibus aduersa perferunt, sed si factum illis ab alijs fuerit, lætantur: & ideò nunc, postquam dictum est, quia *charitas non irritatur*, id est, non prouocatur ad iram, & iniurijs lacessita, ad nullos se vltionis motus excitat, & quod *non cogitat malum*, id est, non cogitat, quomodo ei, qui sibi facit iniuriam, vicem reddat, additur, quia *non gaudet super iniquitate*, id est, non ei placet, si quid iniquè passus fuerit, vel ipse qui ei aduersatur. Vnde egregiè expendit S. Gregorius *a* a 22. *Mor. cap.*10. illa verba S. Iob *b*: b *Iob* 31. 29. *Si gauisus sum ad ruinam eius qui me oderat, & exultaui quod inuenisset eum malum.* Sciendum est, inquit, quia inimici dilectio, tunc veraciter custoditur, cùm nec de profectu addicimur, nec de ruina illius lætamur: nam sæpè in dilectionis imagine erga inimicum animus fallitur, seque hunc diligere existimat, si eius vitæ contrarius non existat. Sed dilectionis vim occultè & veraciter, aut profectus inimici aut casus interrogat: etenim de re, ad plenum semetipsum mens hominis nescit, nisi eum quem sibi aduersarium

sarium credit, in defectu vel profectu, mutasse modum sui status inuenerit. Si enim de prosperitate addicitur, & de calamitate se odientis lætatur, constat quod non amat, quem non vult esse meliorem, eumq; etiam stantem voto persequitur, quem cecidisse gratulatur. Hucusque Gregorius.

¶ 52 Quæ verè executus fuit ille insignis inimicorum amator Dauid, qui cùm audiuit mortuum fuisse eius crudelem acremque inimicum Saul, quamuis inde sperare posset, quod iam ad regni sedem sibi pateret ingressus, qua de causa cucurrit Amalecites ille ad renuntiandum ei, fingens etiam se illum interfecisse, sperans sibi pro opere
2. Reg. 1. 17 & nuntio donum magnum exhibendum, illum occidi iussit; & planxit Dauid, & filias Israël ad planctum excitauit, carmen lugubre componens, quod omnes ad lacrymas prouocaret. Quando item audiuit rebellem filium suum, aut potius hostem crudelem Absalom, qui eum exulare coëgerat, mortuum fuisse, irremediabilibus lacrymis flebat, sæpè illa verba amoris &
2. Re. 19. 4. doloris plena repetens: *Absalom fili mi, fili mi Absalom, quis mihi det, vt ego moriar pro te*, quæ egregiè expendit Ambrosius *a*, per
a *In Apolog. Dauid* quæ, vt annotat Gregorius Naziãzenus *b*, cum mortuo in gratiam redit, & quem au-
b *Oratio. de pace.* dierat recessisse in odio, renouato amore prosequitur, eius infœlicem mortem ita deplorans, vt cuperet ipse mori, si hostis posset propterea in vitam reuocari. Et vt tandem rem cõcludamus, si vis scire, quomodo tenearis diligere inimicos, audi Do-
Leuit. 19. 18. & *Matt.* 22. 39. minum dicentem: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*: nomine autem proximi, intelligendum inimicum, Christus hoc in loco expresè docere voluit, vt supra dictũ est. Itaque dilectio hominis ad se ipsum,
2. 2. q. 26. art. 4. inquit D. Thomas, est exemplar dilectionis ad proximum, & ex consequenti ad inimicum. Vnde Christus Dominus apud Lucam, postquam proposuit præceptum de diligendo & benefaciendo inimico; quasi respondens tacitæ interrogationi, quam poteramus facere; Quid debeo facere erga inimicum, vt hoc præceptum ad-
Luc. 6. 31. impleam? subdit: *Et prout vultis, vt faciant vobis homines, & vos facite illis similiter.* Quamuis enim videatur sermo communis ad omnes homines, sed illum protulit, docere volens, quomodo inimicus diligẽdus sit. Et quidem hæc propositio vna est ex illis duabus legis naturalis: Quod tibi vis, alteri facias: sub qua, inquit Tertullia- *Lib. 4. cõt.*
nus, continetur altera: Quod tibi non vis, *Marcio.*
alteri ne feceris. Cæterum quando dicitur diligendum inimicum sicut se ipsum, dictio, sicut, non significat æqualitatem; nec enim æqualiter nobiscum diligendus est inimicus. Certum est charitatem habere ordinem, vt demonstrauit D. Thomas, 2. 2. q. 26.
secundum quem meliora & nobis propin- *art.* 1.
quiora magis diligere debemus. Ita quam plurimi ex sanctis Patribus intelligunt illud: *Ordinauit in me charitatem:* quod melius explicauit Origenes in secunda *a* ex- a *Cant.* 2.
positione Canticorum, quam explicaue- 4.
rat in prima *b*. In hac enim tradẽs ordinem b *Homi.* 2.
charitatis, dixit amicos esse diligendos, *expos. pri-*
inimicos autem non odio habendos; Sal- *ma in Cãt.*
uator enim noster, inquit, astruens hunc ordinem in Euangelio dixit: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, &c.* Proximum autem nõ dixit diligendum ex toto corde, sed subiunxit, sicut teipsum: inimicos verò diligere sicut nos ipsos nõ præcepit, sed simpliciter dixit: Diligite inimicos vestros, ne odiatis illos, &c. Cæterum ¶ 53
correxit aut explicauit hoc ipse Origenes *a* a *Hom.* 3.
quod tanquam Euangelio contrarium re- *expos.* 2. *in*
ijcit S. Hieronymus *b*, & in secunda expo- *Can.*
sitione ita dixit: Ordinata charitas consi- b *In cap.* 5.
stit in hoc, vt Deum absque modo & men- *Matth.*
sura diligas, eum amans ex toto corde tuo, anima ac mente; totum quod in te est, illi tanquã Domino creatori ac patri tribuens. Vnde si Deum non diligis, quantum vires suppetunt tuæ, ordinem in amando non seruas. Proximum verò dilige sicut te ipsum, æqualitatem inter te & ipsum seruans talem, vt eum diligens tanquam eum, qui est membrum eiusdem capitis, cuius & tu es, attendens principalioribus membris, ampliorem dilectionẽ deberi quàm alijs, & secundùm ordinem dignitatis, ordinem futurum in amando. Inter inimicos verò illum

illum diligere plus debemus, qui minus malus est, quàm eum, qui omni ex parte perditissimus est, & sceleribus plenus. In quo sequeris ordinem quem Deus seruat: qui melioribus exhibet maiora amoris signa & officia. Ita ille: sed & adhuc ad huius expositionem obseruanda est Theologorum doctrina, quam tradit D. Thomas, & probat: cùm dicitur, nos teneri diligere inimicos, non ita esse intelligendum, vt teneamur semper aut sæpe producere actum positiuum voluntatis, quo illis velimus & optemus bonum: Istud enim, inquit D. Thomas, non est de necessitate charitatis absolutè, quia nec etiam erga alios homines tenemur tales actus positiuos producere; quia hoc esset impossibile. Est tamen de necessitate charitatis, in animi præparatione, vt scil. homo habeat animum paratum ad hoc, quod in singulari inimicum diligeret, si necessitas occurret ei: sed absque articulo necessitatis huiusmodi actus habere, non pertinet ad necessitatem charitatis, sed ad perfectionem. Ita D. Thomas: ex quibus explicat doctrinam B. Augustini, dicentis, diligere inimicos, non ad omnes, sed ad perfectos pertinere. Et vt vno verbo dicam; hoc præceptum est affirmatiuum, ideoque quamuis obliget semper, non tamen pro semper, vt Theologi scholastici loquuntur; sed quando occasio & necessitas se obtulerit. Itaque quamuis homo non teneatur hic & nunc producere actum dilectionis positiuum erga inimicum, aut aliquod dilectionis opus impendere: si tamen necessitas se offerret corporalis aut spiritualis, quæ ex natura sua obligaret producere actum, aut opus dilectionis; illum erga inimicum actum producere teneretur, quem erga amicum in simili necessitate constitutum.

2.2. q.25. art.8.

In Enchirid. c.73. & 74.

§. 4. *Quia ratio diligendi inimicum, est Deus ipse, licet velle ei malum, & lætari, quando ad Dei gloriam fuerit expediens.*

DIximus, quam dilectionem debeat homo habere ad inimicum: nunc ratio dilectionis expendenda est, ad varia dubia soluenda & intelligenda. Ratio & formalis causa diligendi inimicum, Deus ipse est, vt ex professo D. Thomas demonstrat: est enim actus charitatis, cuius proprium & adæquatum obiectum, Deus est, ideoque nihil diligit, nisi Deum ipsum, aut propter Deum. Hoc adeò verum est, vt cùm amicus, aut parens, aut filius, non propter Deum aut in Deo diligitur, nō sit amor charitatis, præmio & mercede æterna dignus, vt mirè exposuit B. Gregorius, & dicemus infra. Et quidem in dilectione inimici tam manifestū est hoc, vt nulla alia ratio ad eum diligendum, nisi Deus ipse incitet: si enim ipse ratione sui consideretur, potius per ea quæ contra nos egit, odium sibi & vindictam promeruit & conciliauit. Hanc rationem latè in sequenti tractatu expendemus: sufficiat nūc eam supponere, ex qua poterimus grauem difficultatem explicare. Dubium est enim, quomodo Deus præcipiat nos diligere inimicos, ita quod non liceat eos odio habere, nec desiderare eis mala, aut lętari in malis, quæ illis adueniunt. Nihil communius est in Scriptura sacra, quam quod Deus odio habet peccatores, & lætatur cùm eos punit: ita enim sępe scripturæ clamant. *Similiter,* (in Græco, *en iso*, id est, in æquali: ex æquo, pariter, ad eundem modum) *odio sunt Deo, impius & impietas eius:* quem locum expendēs B. Hieronyma rationem reddit: quia qui mala opera odit, malorum operum nō potest amare factorem *b. Odisti omnes qui operantur iniquitatē*, &c, c *odisti omnes qui fornicantur abs te*, & semel ac iterum: *d Altissimus odio habet peccatores, & impijs reddet vindictā*, &c, e *Esau odio habui*, &c, f *exosos habui eos propter malitiam adinuen-*

§ 54

2.2. q.25. art.1. & 8.

Hom.27. in Euang. & 22. moral. c.10.

Sapi.14.9.
a Epist. 6. ad amicū ægrotum, tom.9.
b *Psal.5.7.*
c *Ps.72.27*
d *Eccl. 12. 3.7.*
e *Malach. 1.2. & Rom. 6.13.*
f *Osea 6.15.*

adinuentionum eorum, de domo mea eijciam
eos, non addam, vt diligam eos. Et huiusmo-
di sæpè. Insuper vide quid dicat Moyses
Deut.18. 6.3. ijs qui Deum offenderint: *Sicut ante læta-*
tus est Dominus super vos, bene vobis faciens,
vosq; multiplicans; sic lætabitur disperdens
vos, vosq; subuertens, vt auferamini de ter-
Psal.57.11 *ra:* & Dauid dixit, quod *lætabitur iustus,*
cùm viderit vindictam, manus suas lauabit
in sanguine peccatoris. Certum est tamen,
Deum, qui præcipit diligere inimicos, id
ipsum perfectius agere, nec enim est ex il-
Matt.23.4 lis legislatoribus, qui subditis *imponunt*
onera grauia & importabilia, & nolũt ea vel
digito mouere: ipse est enim, de quo dicitur,
a 1.Ioan. 4.10 quod cùm non diligeremus eum, *a ipse*
prior dilexit nos; & quod *b non delectaris in*
b Tob.3.22 *perditionibus nostris;* & quod *c diligis omnia*
c Sap.11.25 *quæ sunt, & nihil odisti eorum, quæ fecisti;* &
d 2.Pet.3.9. quod *d non vult aliquos perire, sed omnes ad*
pœnitentiam reuerti, & quod *e non vult ani-*
e 2.Reg. 14.14. *mam perire, sed retractat cogitans, ne penitus*
pereat, qui abiectus est: qui & ipse clamat, ac
f Ezech. 18.32. sub iureiurando affirmat *f: Viuo ego, dicit*
Dominus, quia nolo mortem peccatoris, qui
quando vindictam de illis sumit, quasi co-
actum & gementem se exhibet, clamans:
Esai.1.24. *Heu, vindicabor de hostibus meis.* Imò &
Christus Dominus, illum tanquam perfe-
¶ 55 ctum exemplar ponit, ad obligandum, ad
huius præcepti obseruationem, de quo
subdit: *Qui solem suum oriri facit super bo-*
nos & malos, & tandem infert: *Estote perfe-*
cti, sicut pater vester cœlestis perfectus est.
Quod autem in oppositum adductum est,
communi sensu sancti Patres exponũt, di-
centes: Deum odire peccatores, quatenus
peccatores sunt; diligere autem eos, qua-
tenus opera sunt ipsorũ. Quod vnico ver-
In Ps.102. & lib. 50. hom. homil.35. bo solet August. explicare, dicens: Deum
diligere bonum, quod ipse fecit, odire au-
tem malum, quod homo fecit, de quo in-
fra. Quod autẽ dicitur, iustos lætari, cùm
viderint vindictam, mihi videtur (inquit
In Ps.118. serm.7. Ambrosius) quia lętantur, quòd ipsi euase-
rint, non quia impij puniantur: quomodo
lætatur, qui alios in captiuitatem ductos
22. Moral. cap.11. videt, se ipso integrę libertati tradito. S. ta-
men Gregorius egregiè rem hanc explica-
uit, docens, licere aliquando gaudere in
perditione & ruina inimici, & ei desidera-
re malum. Si enim, inquit, de inimici mor-
te gaudendum omnino non esset, Psalmi-
sta non diceret: *Lætabitur iustus cum vide-* Psal.57.11
rit vindictam impiorum. Sed quãdo & quo-
modo id fieri possit, explicandum est, ex
ratione dilectionis inimici, quam suppo-
suimus. Ratio diligendi inimicũ, est Deus
ipse, eius gloria & obediẽtia, qua tenemur
illius mãdata seruare. Quando ergo expe-
diens erit ad Dei gloriam, desiderare malũ
inimico, aut gaudere de illo, aut Deus illi
inferre malum præceperit: tunc hæc agere
licebit. Ex quo infert Gregorius, primò li-
cere desiderare malũ temporale inimico,
quod expediẽs est ad eiusdem bonum spi-
rituale, vt scil. à peccato desistat, aut humi-
lietur, & ad seipsum redeat, & cognoscat
quid egit. Ita S. Dauid: *Imple facies eorum* Ps.85.17.
ignominia, & quærent nomen tuum Domine,
cuius sententia explicari potest ex illa B.
August. consideratione ad hoc institutum Serm.151. de temp.
agentis. Sicut enim stercus in loco suo non
positum, immunditia est, & immundam
facit domum; loco autem suo positũ, ferti-
lem facit agrum; ita ignominia, calamitas,
opprobrium, quod iuisto est indecens, ap-
plicatum peccatori, illum fertilem reddit.
Hinc Paulus, fornicarium illum tradidit
Satanæ, in interitũ carnis, vt spiritus saluus 1.Cor.5.5.
fieret in diem Christi. Ita & corripiendos a-
liquos admonet, vt per malum quod expe-
riuntur liberentur, *à laqueis diaboli, à quo* 2.ad Tim. 7.26.
tenentur captiui ad ipsius voluntatem. Infert
secũdo, licere desiderare inimico mortem,
& lætari cùm ei aduenit, quando id neces-
sarium est, ad maiorem Dei gloriã, & con-
forme iustis legibus diuinis aut humanis
vt cùm impius publico suspẽdio punitur,
cùm infideles pestilentia feriuntur, aut in
bello cadunt. Ita desiderabant sancti, im-
pios Reges & Imperatores è medio tolli,
qui etiam iam defuncti clamabant: *Vindi-* Apoc.6.10
ca sanguinem nostrum Deus noster, de ijs qui
sunt in terra, &c. Ita & sancti exultabant &
gaudebant, videntes impios damnatos iu- Psal.149.5
ta illud: *Exultabunt sancti in gloria, &c. gla-* Esai.66.
dij ancipites, &c. & *egredientur & videbunt* 24.
cada-

cadauera mortuorum, &c. De quibus opti-
a 2.2.q.76 art.1. mè more suo D. Thomas *a*. Annotat tamē Gregorius *b* duo: primum est, non esse hæc
b 22. Mor. cit. desideranda, aut in eis lætandum, quatenus sunt mala inimici, sed ratione boni, quod inde sequitur, vel in ordine ad Dei gloriam, vel ad bonum reipublicæ, vel ipsius inimici. Ita expressit Apostolus ipse ad
1. Cor. 7. 8. Corinthios: *Etsi contristaui vos in epistola,*
§ 56 *non me pœnitet, sed gaudeo, non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad pœnitentiam.* Sic inducuntur sancti ad lętitiam pro damnatione dæmonum, quem sancti vicerunt propter sanguinem agni: *Propterea,*
Apoc. 12. 12. inquit, *lætamini cœli, & qui habitatis in eis,* quatenus id cedebat in gloriam agni. Similiter refert Ioannes, sanctos lætantes & applaudentes propter damnationem meretricis illius magnæ, quatenus eius condemnatio cedebat in laudem & gloriam
Apoc. 19. 1 diuinæ iustitiæ. *Audiui, inquit, quasi vocem tubarum multarum in cœlo, dicentium, Alleluya, salus & gloria, & virtus Deo nostro est, quia vera & iusta iudicia sunt eius, qui iudicauit de meretrice magna, quæ corrupit terram, &c. & iterum dixerūt; Alleluya,* &c. Oportet, inquit Gregorius, vt pereunte aduersario, subtiliter pēsare debeamus, & quid debemus ruinæ peccatoris, & quid iustitiæ ferienti. Nam cùm peruersum quemq; omnipotens percutit, & condolēdum est miseriæ pereuntis, & congaudendum est iustitię iudicis; vt nobis & in luctu sit pœna morientis proximi, & rursus in gaudium veniat exhibita æquitas iudicātis Dei; quatenus nec pereunti homini existamus aduersarij, nec iudicanti Deo inueniamur ingrati. Licet itaque gaudere de malo inimici, secundum quod est iustum & decens, & expediens ad aliquod bonum commune vel particulare. Vnde S. Anselmus egregiè annotat, Paulum quando voluit explicare, charitatem non gaudere de malo inimici, non id absolutè dixisse, *sed non gaudet super iniquitate.* Vocat iniquitatem, inquit Anselmus, malum quod iniustè & iniquè, & contra rationem & legem inimico illatum est; de hoc enim charitas nullatenus gaudet. Secundò annotat Gregorius, ad desiderandum malum inimico, aut lætandum in eo quod ei accidit, subtilissimæ discretionis examen necessarium esse: ne cùm nostra odia exequimur, fallamur sub specie vtilitatis alienę. Multi enim sunt qui dicunt, se inimici velle suspendiū, quia id expediens est reipublicæ bono, cui vtile est, peccatores puniri, & forte nō tam illos reipublicæ vtilitas, quam interius odium excitat. sed de ijs alio in loco latius.

§. 5. *Quoniam amor otiosus non est: sicut tenemur inimicos diligere; ita & eisdem benefacere.*

SEcundo addit Christus: *Benefacite ijs, qui oderunt vos.* Non nudam radicem § 57
exposcit dilectionis, sed quæ germina producat operum beneficorum ad inimicos. Altiorem gradum, inquit Chrysostomus, conscendere iubet, qui non in sola Hom. 18. in Matth.
dilectione sistendum, sed & ad opera progrediendum statuit, qui postquam dixit: *Diligite inimicos,* addidit: *Benefacite ijs,* &c. Vt autem hæc explicemus, obseruandum est, ex D. Augustino, non quamcunq; beneficentiam ad inimicum nobis præcipi; Tract. 5. in 1. can. Ioā.
sed illam, quæ ex charitate procedit, quæ ipsa dilectione altior est. Absolutè quidem loquendo, facilius est benefacere inimico, quàm illum diligere, vt S. Gregor. probat, Hom. 17. in Ezech.
ex eo quod per beneficentiā exteriora tantùm inimico largimur; per dilectionē verò cor ipsum interius: & experientia compertum est, facilius esse cuique dare aliquod exterius bonū inimico, quàm illum interno corde diligere. Imò & sæpè, inquit Augustinus, qui immani odio aliquos prosequuntur, eis exterius benefaciunt, aut propter iactantiam, aut propter commodum temporale, aut vt eos decipiant. Propterea Christus non quamcunq; beneficentiam erga inimicos exposcit, sed illam, quę procedit ex charitate, qua eos corde diligim⁹: hæc altius quid est, ipsa dilectione, estque necessaria, quam qui non habet, nō implet pręceptum dilectionis proximi, nec charitatis, de qua propterea scriptum est: *Charitas pa-*

1.Co.13.14 *tas patiens est, benigna est.* Quod ita intelligit Gregorius, vt dicatur patiens, quia offensas tolerat & suffert: benigna autẽ, quia beneficentiæ opera misericorditer impendit. Nota est amoris natura, qui si in corde residet, in opere seipsum manifestum facit. Vnde Sponsus ad Sponsam loquens: *Pone me*, inquit, *vt signaculum super cor tuum, vt signaculum super brachium tuum.* Eo ipso quod in corde residet amor, in brachio statim opera conspiciuntur. Vnde est illa celebris S. Gregorij sententia: Non sibi aliquis credat, quicquid sibi animus sine operis attestatione responderit: de dilectione conditoris, lingua, mens, & vita requirantur: nunquam est amor Dei otiosus, operatur enim magna, si est, si verò operari renuit amor non est. Hinc Spiritus sanctus qui est, amor, in figura ignis & vehementis venti aduenit: si enim rerum aspicias naturas, nullas inuenies, quæ minus patiantur teneri inclusas, absque eo quod exterius se manifestent, quàm ignis & ventus validus: de igne siquidem certum est id quod dixit Sapiens: *Quis potest continere ignem in sinu suo, & quod vestimenta eius calida non sint:* Eget ignis spiraculo, qui nullatenus patitur se inclusum teneri, vt patet in eo, quod montes ipsos concutit, quando sulphureo puluere caueis imposito, admouetur ignis. Ventus autem similiter clausus teneri non potest, qui si intima terrę ingrediatur, terræmotu horrendo rupes ipsas concutit, vt exterius prodire possit. Talis igitur est amoris natura, iuxta quam Christus, qui amorẽ præcipit erga inimicos, simul etiam statuit, vt ad exteriora prorumpat per beneficentię opera. Vt autem intelligamus huius præcepti vim, obseruãdum est, benefacere eo modo, quo Christus præcipit, non significare facere bonũ quomodocunque, sed facere quod quis iudicat bonũ aut vtile, animo benefaciendi. Contingit enim quempiam alteri bonum facere, dum malum putabat inferre, & ideò facit: sicut fratres Ioseph vendentes illum, vt perpetuò à suis conspectibus remouerent, quibus postea ille dixit: *Vos cogitastis de me malum, sed Deus vertit illud in bonum.* Hoc modo tyranni benefecerunt martyribus, qui existimantes illis extrema mala inferre, eis fuerunt occasio ingentis glorię. Quo etiã modo dixit Apostolus de Iudæis crucifigentibus Christum, quod *delictum eorum diuitiæ sunt mundi.* Hoc modo, vt Basilius annotat, potius inimicus tibi benefacit, quia per offensam, quam infert, materiam maximi boni offert. Nõ ergo Christus benefacere hoc modo præcipit, sed vt id facias inimico, quod ei vtile & bonum iudicas: & id quidem animo benefaciendi, sunt enim quidam qui benefaciunt inimico, animo decipiendi, aut sinistra alia intentione, quos egregiè S. Augustinus redarguit. Et vt rem totam certis regulis concludamus, dico primò, hominem ex vi huius præcepti teneri ad non malefaciendum opere aut voluntate inimico: cui enim præcipitur aliquid facere, hoc ipso illi prohibetur eius cõtrarium, vt D. Thom. *a* ex Augustino *b* annotauit. Secundò, tenetur homo auertere mala ab inimico, in quantum commodè potest. Qui enim iubetur inducere bona, hoc ipso tenetur prohibere mala contraria. Ita præcepit Deus antiquitus, *Si videris asinum odientis iacere sub onere, non præteribis, sed subleuabis*, &c. Tertio dico, hoc præceptum non ad omnia opera beneficentiæ, & omni tempore exhibẽda obligare: quod egregiè D. Thomas ex eo explicat, quod beneficentiæ opera, quæ iubemur exhibere inimico, sunt effectus charitatis, & ei debent proportionari. Sicut autem delectio interior ad inimicum, in communi quidem, est de necessitate præcepti absolutè; in speciali autem non absolutè, sed secundùm animi præparationem, vt dictum est: ita de operibus beneficentiæ est dicendũ. Sunt enim quædam beneficia dilectionis, quæ exhibentur proximis in communi, vt cum aliquis orat pro omnibus fidelibus in communi, vel pro toto populo, aut cùm aliquod beneficium impendit aliquis toti communitati: & talia beneficia inimicis exhibere, est de necessitate præcepti; si enim non exhiberentur inimicis, hoc pertineret ad liuorem vindictæ, contra id quod dicitur: *Non quæres.*

Marginal notes: 10. *Moral.* c. 8. & 22. cap. 12. — *Cant.* 8. 6. — *Hom.* 30. in *Euang.* — *Actor.* 2. 2 — *Pro.* 6 — *Genes.* 50. 20. — *Rom.* 11. 12. — *De regul. breuior. respõs.* 176. § 58. — *Serm.* 168. *de temp.* — a 1. 2. q. 71. *art.* 6. *ad* 1. — b *Lib.* 5. *de Trinit.* — *Exod.* 23, 5. — 2. 2. q. 25. *art.* 9. — *Leuit.* 19. *res.* 18.

res vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum. Alia verò sunt beneficia, quæ quis exhibet particulariter aliquibus personis: & talia inimicis exhibere, nō est de necessitate salutis, nisi secundùm præparationem animi, vt scil. subueniatur eis in articulo necessitatis, secundùm illud: *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum, si sitierit, potum da illi,* &c. Extra articulum autem necessitatis, huiusmodi beneficia exhibere inimico, non est de necessitate, sed de perfectione charitatis, per quam aliquis non solùm cauet vinci à malo, quod necessitatis est, sed etiā vult in bono vincere malum, quod est perfectionis. Ita D. Thomas, Quod si ijs opponas illud, quod Spiritus sanctus iubet, non omnibus benefaciendum: *Si benefeceris,* inquit, *scito cui feceris: benefac humili, & non dederis impio, prohibe panes illi dare,* &c. Respondebo cum D. Augustino, id intelligendum de impio, qua parte impius est, de qua re infra latior erit sermo. His suppositis dico, quod ex Beato Gregorio præmisimus: si vis intelligere an inimicum diligas, manus tuas interroga, & beneficia erga illum exhibita attende. Operatur enim amor si est: si operari renuit, amor non est. Obijcit tamen S. Augustinus: Si ita cum inimico agendum est, dormietne igitur omnis disciplina? cessabit omnis correctio? Respondet: Nequaquam: nam corrigere & castigare, seruantes iustitiæ modum, non est malefacere: ideoque id agit homo cum illo, cui vult benefacere. Quid enim, inquit, de luxurioso filio facturus es? non castigabis, non verberabis? seruum & ipsum tuum, si malè viuentem videris, non pœna aliqua, non verberibus refrenabis? Fiat hoc, fiat, admittit Deus: imò reprehendit, si non fiat: sed animo dilectionis fac, non animo vltionis. Ita ille: quæ clarius intelligemus, si quæ paulò ante circa præceptum dilectionis annotauimus, similiter huic præcepto beneficentiæ applicemus. Quoniam namque hoc præceptum benefaciendi inimicis, sicut & præceptum diligendi, pertinet ad præceptum charitatis, & ex consequenti, ratio quæ ad illud inducit, est bonum

Prou. 25. 21

Eccle. 12. 1.

In Ps. 102. *in illud: faciens misericordias Dominus.*

In eiusdē Psal. 102.

¶ 59

diuinum, aut Deus ipse; tantum tenemur benefacere inimicis propter Deum, quatenus scil. & quando Deus id præcipit, & est conforme bono diuino, vel reipublicę, vel proximi, vel ipsius inimici. Quando autem expedit ad Dei gloriam, vel commune bonum, vel proximi, vel ipsius inimici: si sit conforme iustis legibus, possumus illi malefacere, non intendentes malum quod ei infligitur, sed bonum quod inde sequitur. Vnde licitè potest iudex malefacere malefacienti, & possumus inimicos fidei in bello occidere: quia hoc est expediens & conforme ad bonū, quod Deus statuit procurandum. Ita postquam Leuitæ occiderunt innumeram multitudinem illorum, qui idolum adorauerant, dixit illis Moyses: *Consecrastis manus vestras hodie Domino, vt detur vobis benedictio.* Non polluit manus, qui iuxta ordinem à Deo vel eius Ecclesia statutum, sanguinem impiorum effundit, sed potius consecrat; & non maledictionem sibi, sed benedictionem Dei consequitur: similiter & Phinees interficiendo impudicos, quos vno pugione confodit, Deum non offendit: sed illum potius à populo offensum, placauit. *Stetit enim Phinees, & cessauit quassatio.* Ex quibus B. Augustinus respondet Adimanto Manichæo, qui contendebat, Euangelium contrarium esse legi antiquæ: in hac enim præcipit de Chananæis loquens, *Euersione euertite illos,* in Euangelio autem iubet inimicis benefacere. Hæc tamen contraria non sunt: nam qui ex Dei præcepto tenentur inimicis beneficia exhibere, poterunt eisdem inferre mortem, & mala, quando Deus ipse id præceperit. Qui enim iubente rege, tenetur ciui seruitium præstare, poterit eidem inferre mortem, si idem Rex, iusta sententia prolata, decreuerit.

Exo. 32. 39.

Libr. cont. Adim. c. 17.

Exo. 23. 24

§. 6. *Orandum est pro inimicis, quorum damnatio, certa reuelatione præcognita non est: si enim certò fuerit cognita, Ioannes pro illis non dicit orandum.*

¶ 60 TErtio subdit Christus: *Orate pro persequentibus & calumniantibus vos.* Grauem hoc præceptũ continet difficultatem, quam proposuit Macedonius
Est epist. 53 ad Augustinum scribẽs. Erat Macedonius,
inter epist. iudex Cæsareus, Augustino familiaris, qui
August. occasione earum, quas sacerdotes & Antistites preces interponebant pro reis, cœpit dubitare, an pro illis orare & intercedere liceret, quos iustum erat punire: & vehementer se angi profitetur, dubitans, an secundum religionem id fieri possit: si enim Deus vult peccata puniri, & id iustum est; qui orat ea remitti, hoc ipso vult illa manere impunita, & non fieri quod iustum est. Deinde, quia qui pro huiusmodi orant, eorum facta eo ipso quod illa impunita volunt, approbare videntur, & quod impunè malefici viuant. Hæc & alia Macedonius proposuit, quæ illum in ambiguo tenebant, quæ sibi ab Augustino ex-
Lib. 1. de plicari postulat. Sed & idem Augustinus;
ser. Dom. hoc Christi præceptum difficile reddi fa-
in monte. tetur ex ijs quæ in scripturis legimus, in
& ser. 59. quibus videmus, sanctos non tam orare
de temp. pro inimicis, quàm contra eos. *Confundã-*
Iere. 17. 28. *tur*, inquit Ieremias, *qui me persequuntur, & non confundar ego, paueant illi, & non paueam ego, induc super eos diem afflictionis, & duplici contritione contere eos.* Dauid fre-
Psal. 34. 4. quenter illud habet in ore: *Confundãtur &*
& 36. 15. *reuereantur inimici mei, qui quærunt ani-*
Ps. 82. 14. *mam meam*, &, *Deus meus pone illos vt rotã, & sicut stipulam ante faciem venti, sicut ignis qui comburit, &c. Erubescant & conturbentur in seculum seculi, & confundantur & pereant.* Et inter alia huiusmodi innumera peculiarem illum psalmum edidit, contra calumniatorem suum, aduersus quem co-
Ps. 108. 1. ram Deo positus ita cœpit: *Deus laudem meam ne tacueris. quia os peccatoris, & os dolosi super me apertum est, &c. constitue super eum peccatorem, & diabolus stet à dextris eius cùm iudicatur, exeat condemnatus, &c.* Triginta maledictionibus eum prosequitur, vt annotat Rupertus, talibus vt cũ Ecclesia contra aliquem supremam pœnam inducere vult, inde maledicendi modũ trahat. Illud insuper obijcit Augustin⁹, quod Ioannes in Apocalypsi refert, se vidisse *ani-*
mas interfectorum propter verbum Dei, &c. *Apoc. 6. 9.*
Et clamabant voce magna, dicentes: Vsquequo Domine sanctus & verus, non iudicas, & non vindicas sanguinem nostrũ de ijs qui habitant in terra? Grauem insuper fatetur Augustinus difficultatem, inducere locum
illum Ioannis: *Qui scit fratrem suum pecca-* *1. Ioã. 5. 15.*
re peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei vita, peccanti non ad mortem: est autem peccatum ad mortem, nõ pro illo dico, vt roget quis. Quibus verbis intelligendum est, esse aliquos peccatores, pro quibus non orare nobis præcipitur. Et tale videtur peccatum odij & persecutionis, præsertim apud S. Ioannem, qui dixit, eum qui non diligit manere in morte. Et hoc confirmare videtur Paulus, de quo notat Augustin. quod loquens de Alexandro ærario, nullo modo se exhibet orantem pro illo, de quo dixit:
Alexander ærarius multa mala mihi osten- *2. ad Ti-*
dit, reddet illi Dominus secũdum opera illius, *mot. 4. 14.*
quem & tu deuita. Hæc & his similia difficilem reddunt hanc legem, *Orate pro persequentibus & calumniantibus vos.* Hanc ta- ¶ 61
men quæstionem egregiè ipsemet Augu- *Epist. 54.*
stinus expendit, eidem Macedonio respõ- *ad Mace-*
dens, & docens, non malè nos facere, orã- *donium.*
do & intercedendo pro malefactoribus apud homines, qui iubemur pro calumniantibus & persequentibus nos, orare & intercedere coram Deo, dicẽte Christo: *Orate pro persequentibus & calumniantibus vos.* Id autem Diuus Augustinus explicat, supponens id quod sæpè in hac tractatione dictum est, in inimico & malefactore, calumniante & persequente, esse duo, personam, aut naturam, & culpam, quorum sicut culpam aboleri & absumi, ita personam seruari bonum & expediens est. Vnde ita pro illis coram Deo & homi-

hominibus intercedere debemus, vt absumatur quidem & finiatur culpa, & seruetur ac remaneat persona. Ex ijs Augustinus infert, & explicat, quid orandum, petendum vè sit, pro inimicis. Quid enim maximè, inquit, pro inimicis orandum est, nisi hoc quod ait Apostolus, *Vt det illis Deus pœnitentiam, & resipiscant à diaboli laqueu, à quo captiui tenentur secundum ipsius voluntatem?* Cuius verba mutuasse visus est Gregorius, idipsum docens: si enim diliguntur secundum charitatem, propter Deum diligendi sunt, & ideò hoc illis optandum, quod est necessarium, vt ad Dei gratiam reducantur, & ad eius gloriam perueniant. Et scitè Sanctus Augustinus dixit, hoc maximè pro illis orandum: quod si quidam recentiores annotarent, non Augustinum carpere intenderent, qui sciens, pro inimicis bona etiam temporalia necessaria ad vitam agendam esse petenda (& vere etiam pro eis petimus quando oramus dicentes: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*, vt Diuus Thomas annotauit) non dixit, hoc solummodo, sed hoc maximè pro eis orandum.

21. De Ciuit ca. 24. & ser. 59. de temp.

1. ad Tim. 2. 25.

34. Moral. cap. 16.

1. 2. qu. 25. art. 9.

Infert ex eadem doctrina Augustinus, præceptum hoc tantùm obligare, respectu eorum inimicorum, qui in eo sunt statu, in quo ad pœnitentiam fructuosam reduci possunt. Si enim iam in malitia confirmati sunt, non nisi otiosa esset oratio, quam Deus non præcipit, qui de omni verbo otioso rationem reddendam dixit. Hæc igitur causa est, inquit, qua fit, vt nunc Ecclesia non oret pro malis angelis, quos suos esse nouit inimicos. Eadem ipsa causa est, quâ fiet, vt in illo tunc iudicio, etiam pro hominibus æterno igne cruciandis; quamuis perfecta sit sanctitate, non oret. Nullus orauit pro fatuis virginibus, quibus iam clausa erat ianua; nullus pro illo, qui nō habēs vestem nuptialē, expulsus est, & dānatus ad tenebras; nullus pro illo, qui quoniam conseruo noluit compati, iussus est mitti in carcerem perpetuum. Eadem causa est, inquit, cur quamuis nunc pro viuis extremè malis oretur, nullatenus tamen pro defunctis infidelibus, impijsque, quorum certa est damnatio. Ex eodem principio infert Augustinus, quod si de aliquibus viuentibus ita Ecclesia certa esset, vt qui sunt illi, etiam nosset, qui licet adhuc in hac vita sunt constituti, tamen prædestinati sunt in æternum ignem ire cum diabolo, tam pro eis non oraret, quam nec pro ipso, sed quia de nullo certa est, orat pro omnibus dumtaxat inimicis suis, in hoc corpore constitutis, &c. Ita Augustinus: ex cuius verbis illa communis propositio deducitur: Si scirem aliquem esse absolutè reprobatum, non magis orarem pro ipso, quam pro diabolo. Cuius doctrinam reprobare contendunt aliqui recentiores, dicentes: quod etsi constaret alicui, calumniatorem & persecutorem suum, de reproborum numero esse, & propterea æterno igni deputandum, tamen, adhuc dum viuit, orandum pro illo. Nam verè dum vita superest, pœnitere potest, & absolutè loquendo, ad diuinam gratiam potest redire, cui propterea sacramenta non subtrahuntur; nec igitur oratio subtrahenda est. Verissima tamen est B. Augustini sententia, cuius authoritas minus quam par est à multis æstimatur, sicut & aliorum sanctorum Patrum, quibus tam liberè contradicunt, sicut possent mihi, aut alteri sibi simili & æquali. Magnifacienda est sanctorum Patrum doctrina, signanter Beati Augustini, quam semper magno in pretio habuit Ecclesia, vt dixit Ioannes Papa secundus in epistola ad Auienum senatorem. Dico igitur verissimam esse B. Augustini sententiam, quam dum in studijs scholasticis versaremur, euidenter meo iudicio demonstrauimus, illam pertractantes quæstionem in materia de spe, an si fieret absoluta reuelatio damnationis alicuius, posset vita æterna sperari. Nec enim talem reuelationem fieri posse vnquam dubitaui, sicut facta est in scriptura sacra de Antichristo, & de Iuda traditore. Probauimus enim illum, cui de seipso facta esset talis reuelatio absoluta & certa, teneri adhuc sperare, & habere actum virtutis spei; illum verò, cu de-

Lib. 21. de ciu. cit.

Matth. 25

Matth. 22

Matth. 18.

¶ 62

To. 4. Biblio. SS. Patrū p. 553.

2.2.qu.17. art.3. de altero facta esset talis reuelatio, non teneri sperare, aut actum spei erga illius saluationem proferre: nam vt D. Thom. docet, nō tantùm per virtutem spei nobis vitam ęternam speramus, sed etiam alijs. Itaque Antichristus etiamsi sciret se esse Antichristum, & quod eius condemnatio absolutè est reuelata, adhuc ipse teneretur sperare pro se, nos autē nullatenus pro illo. Multę enim intercedūt differentiæ, tam ex parte virtutis spei, quæ præcipuè datur cuique pro seipso, quam ex parte subiecti. Vnusquisque enim erga se ipsum habet libertatem, quam non habet erga alterum; quæ profundam Theologiam includunt ibidem à nobis explicatam, quam explicare nunc non vacat. Eodem igitur pacto censeo, quod si alicui fieret absoluta reuelatio suæ condemnationis, culpa sua incurrendæ, adhuc teneretur orare pro seipso. Si tamen alteri eadem reuelatio absoluta & determinata de illo fieret, nequaquam obligatus esset pro illo orare, quam sententiam etsi multis probare possem, illa suffi-
¶ 63 ciat historia, quam Sanctus Lucas refert de Simone Mago; qui cum sacrilegam illam symoniam apud Apostolos intentasset, Petrus quasi eorum princeps loquitur
Acto.8.20 primus (inquit glossa) dicens: *Pecunia tua tecum sit in perditionem, &c.* quæ verba ex-
2.p.pastor. ca.26. pendens B. Gregorius: imprecatio, inquit, & maledictio est, præuidentis diuinam de Simone sententiam, & huius reprobationem, atque æternam perditionem: quod similiter & Beda, & Glossa ordinaria obseruarunt: *Pœnitentiam itaq; age ab hac ne-*
Ibidem. *quitia tua, & roga Deum, si fortè remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui.* Duo iniunxit ei, cuius æternam damnationem nouerat: primùm, vt agat pœnitentiam, & ex consequenti, quod speret veniam, nam pœnitentia est dolor de peccatis cum spe veniæ, secundum quod oret pro peccati sui remissione. Respondit autem Simon: *Precamini vos pro me ad Dominum, vt nihil veniat super me horum, quæ dixistis.* Ita quidem ille postulauit; sed nec Petrus, nec cæteri Apostoli pro illo orasse perhibentur; cuius æternam damnationem domino reuelante cognouerant. Et certè nullus concedet, nunc aliquem teneri ad rogandum pro Antichristo, vt Deus illum saluet, nec sancti illi, qui suo tempore cum, Deo inspirante, cognoscent, à quo innumeras patientur persecutiones & calumnias, pro illo orabunt. Rogabunt quidem Deum, vt temperet eius malitiam in ordine ad iustos, ne quantum volet, noceat: sicuti nunc de diabolo inimico nostro orat Ecclesia; non tamen in ordine ad illum. Ideo nec Apostolus rogabat pro Nerone, cuius persecutiones patienter ferebat, & tolerandas prædicabat, *donec de medio fieret.* Et hanc credo rationem fuisse, propter quam non orabat pro suo acerbo persecutore Alexandro Ærario, quem nouerat æternis ignibus tradendum. Orauit Samuel pro Saul, quamuis Deus sibi reuelauerit eius reprobationem, in ordine ad regnum, & quia dubitabat, an illa reuelatio absoluta esset, an verò tantùm secundum præsentem iustitiam, semper persistebat orando: cùm vero Deus absolutam reuelationem fecit, & dixit: *Vsquequo tu luges Saul, cùm ego proiecerim eum?* nun- *1.Reg.16.1*
quam amplius pro illo orasse deprehensus est. His multa addi possent, sed nunc dicta sufficiant. Ex his explicat Sanctus Augustinus, quodnam sit peccatum, pro quo Ioannes non dixit esse orandum. Et quidem aliquibus in locis indicat, illud esse, quo aliquis, postquam per Dei gratiam ad Euangelium & fidem vocatus, & conuersus, atque euangelica gratia per CHRISTVM iustificatus, retrocedit, & odio, ac inuidia commotus, fideles & ipsum Euangelium impugnat. *Lib.1. de ser.dom.in monte, & ser.59.de tempor.* Peccatum ergo fratris ad mortem, inquit Augustinus, puto esse, cùm post agnitionem Dei per gratiam Domini nostri Iesu CHRISTI quisque oppugnat fraternitatem, & aduersus ipsam gratiam, qua reconciliatus Deo, inuidentiæ facibus agitur. Peccatum autem non ad mortem est, si quisquam non amorem à fratre alienauerit, sed officia fraternitati debita, per aliquam infirmitatem animi non exhibuerit. Quapropter, & Dominus in cruce orauit pro crucifixoribus, qui non-

nondum gratiæ Spiritus sancti participes facti, societatem sanctæ fraternitatis inierant: & Beatus Stephanus in Actibus Apostolorum, orat pro eis, à quibus lapidibatur, quia nondum Christo crediderant, neque aduersus illam communem gratiam dimicabant: & Apostolus Paulus, propterea credo, non orat pro Alexandro Ærario, quia iam frater erat, & ad mortem, id est, inuidentiæ facibus fraternitatem
§ 64 oppugnando, peccauerat. Ita Diuus Augustinus: cuius sententiam quidam recentiores impugnant ex eo, quod etiam qui talis est; adhuc iterum potest ad gratiam, à qua se auerterat, per Dei misericordiam reuocari: & potest fieri, quod sit prædestinatus, quales in sanctorum historijs ali-
21. de ciui. cap. 24. quos inuenimus. Cæterũ existimo, B. Augustinum esse interpretandum, ex ipsiusmet doctrina, qui apertè docuit, semper orãdum pro inimicis, quorum damnatio nõ certò cognita est. Propterea enim, inquit, Ecclesia ipsa, quia de nullo dum viuit certa est, orat pro omnibus inimicis suis: duntaxat in hoc corpore constitutis. Apertè itidem docuit, hoc tam certum esse, vt etiam pro inimicis iam vita functis, orandum sit, quorum & quamdiu nobis nõ est certa damnatio: vbi egregiam tradit doctrinam, quæ hæreticos nostri temporis negantes purgatorium, manifestè reuincit. Sicut ergo pro defunctis orandum est, dum nobis damnatio eorum non est cognita: ita pro viuis orandum non est, quando certa & cognita nobis esset. Ita Beatus Augustinus sensit. Non igitur absolutè potuit sentire, non esse orandum pro ijs, qui recepta euangelica gratia, odio exagitati contra fratres, ab ea recedentes, illam & fratres impugnant, nisi tales fuerint, quorum damnatio certo sit præcognita, qualis fuit Alexander Ærarius, vt dictum est. Et iuxta hanc doctrinam optimè Theologi communi sensu, peccatum, quod Sanctus Ioannes dixit ad mortem, finalem impœnitentiam intelligunt, per quam aliquis peccatum vsque ad mortem trahit, sicut ille, de quo dixit Iob: *Vs-*
Iob 24. 19. *que ad inferos peccatum illius*, siue tale peccatum sit præcognitum per reuelationem, siue euidentia facti conspicuum, cum quis manifeste in peccato existens è vita decedit. Et propterea S. Ioannes vtitur verbo sciendi, dicere volens: *Qui scit, fratrem suum peccare peccatum non ad mortem*, id est, peccatum, quod nondum vsq; ad mortem protraxit, *oret, & dabitur ei vita peccanti non ad mortem.* Dicitur, dari alicui vitam alicuius, quando propter illius preces conceditur, quomodo dictum est à Paulo: *Ecce donauit tibi Deus omnes, qui nauigant* Act. 27. 24
tecum. Oret igitur, & dabitur ei, id est, propter eius preces, vita peccanti non ad mortem. Cum autem subdit: *Est peccatum ad mortem*, idem verbum sciendi, intelligendum est, quasi dicat: Quando quis scit, fratrem peccare peccatum ad mortẽ, id est, quod vsq; ad mortem ipsam trahit, aut antea Deo reuelante, aut postea per euidentiam facti, *non pro illo dico, vt roget quis*, id est, nulli impono quod oret. Cur B. Augustinus peculiariter hoc illis applicauit, qui retrocedentes ab euangelica gratia recepta, ex inuidia, eandem, & fraternitatem impugnant, Respondebo? quia hi sunt, quorum vitam Ioannes ipse ponit tanquam desperatam, qui manifestè de eis in præcedentibus locutus fuerat, dicens: *Audistis, quia Antichristus venit; & nunc Antichristi multi facti sunt: vn-* 1. Ioa. 2. 18.
de scimus, quia nouissima hora est. Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis, nam si fuissent ex nobis, permansissent vtique nobiscum. Loquitur Ioannes de aliquibus, qui recepta Euangelica gratia, ab illa retrocedentes, impugnatores eiusdem gratiæ & fidelium facti sunt, de quibus Ioannes reuelationem habebat, quod non erant ex prædestinatis: hocque dicit: *Non erant ex nobis*, ideoque illorum sibi certa erat damnatio, sicut & Antichristi. Ita igitur pars § 65
secunda sententiæ. B. Ioannis intelligenda est, quæ huiusmodi eget expositione, sicut & prima. Cum enim dicit, quod orante iusto pro peccatore illo, qui nondum peccatum vsque ad mortem traxit, dabitur vita peccanti, non ita intelligen- Eod. li. 21. de ciuit.
dum est, vt id semper fiat. Vt enim annotat

tat Augustinus, orante Ecclesia pro multis, qui nondum in peccato vitam finierũt, non omnibus datur vita propter illius orationes, sicuti nec Stephano orante, data est vita omnibus lapidantibus, imò nec orante Christo, omnibus crucifixoribus, non ex impotentia orationis; sed alijs de causis alibi explicandis. Confidentiam ergo, quam habere debemus ad Dominum, per Iesum Christum, voluit Ioannes explicare, docens, talem eam esse debere, vt petentes pro his, qui illum offendunt, & vita animæ sunt priuati, confidamus, nostris orationibus eam esse concedendam. *Lib. 1. de ser. domin. in monte.* Ex his explicat B. Augustinus, cur Sancti Prophetæ & Apostoli, non solùm non se exhibeant orantes pro aliquibus inimicis suis; sed potius videantur mala eis imprecari, vt Dauid *a*: *Confundantur & pereant*, & Ieremias *b*: *Confundantur qui me persequuntur &c.* & Paulus *c*: *Reddet illi Dominus*: & iterum *d*: *Percutiet te Deus paries dealbate*, & alia huiusmodi, quæ supra retulimus: quia illorum damnatio ipsis per diuinam reuelationem nota erat: ideoque pro illis non orabant, sed futuram eorum perditionem prædicebant. Nec tales sententiæ accipiendæ sunt tanquam imprecationes, factæ maledicentis affectu; sed præuidentis spiritu, vt idem sit: confundãtur, & pereant, quod, confundentur & peribunt. Quomodo sancti Patres illas Prophetarum & sanctorum voces, quæ imprecationes videntur, interpretantur. Illud autem, quod Ioannes retulit, de sanctis martyribus petentibus vindictam contra eos, qui illorum sanguinem effuderunt, dicentibus: *Vindica Domine sanguinem nostrum*, non mouere nos debet, inquit Augustinus: non enim contra ipsos homines, sed contra regnum peccati, vindictam petebant, vt scilicet seruatis hominibus, regnum peccati aboleretur. Nam ipsa est syncera & plena misericordiæ vindicta martyrum, vt euertatur regnum peccati, quo regnante tanta perpessi sunt, cuius euersionem intendit Apostolus, dicens: *Nõ ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore.* Ita Diuus Augustinus, cuius sententiã

a Ps. 82. 14. b Ier. 17. 18 c ad Tim. 4 d Act. 23. 3. Apo. 6. 10. Ser. 59. de tempor. Rom. 6. 12.

cõmuniter sequuntur sancti Patres, quam egregia similitudine Beatus Gregorius Nyssenus illustrauit. *Li. de orat.* Quemadmodum ille, qui orat (inquit) ne sint ægritudines, non hominum interitum, sed morbi abolitionem fieri cupit; ita etiam dum quisque sanctorum orat vt id quod naturæ aduersum & inimicum est, ad interitum redigatur, suspicionem quidem imperitioribus præbet, quasi aduersus homines sæuiat, sed verè illud tantum orat, vt peccatum & iniquitas euertantur. Ex quibus illæ sanctorum sententiæ, quibus videntur mala peccatoribus imprecari, etiam exponi possunt, de quibus infra iterum redibit sermo.

§. 7. *Diligere calumniantes & pro eis orare tenemur: iustum est tamen ab impositis calumniis se purgare.*

Antequam tamen finem his imponamus, aliqua circa hoc pręceptum orandi obseruanda sunt, sicut & circa præceptum diligendi & benefaciendi obseruauimus: eadem enim de oratione dicenda sunt, quæ de dilectione & beneficentia dicta fuerunt. ¶ 66. In primis namq; per hoc quod Christus præcipit orandum pro inimicis, & persecutoribus, statuit vt contra eos nec maledicta, nec imprecationes malorum assumantur. Deinde, indicitur omnibus ex necessitate præcepti, oratio in communi pro inimicis, ita videlicet, vt orantes pro omnibus alijs, illos non excipiamus. Non autem tenetur aliquis ad orationem in particulari pro inimico, nisi in animi præparatione, cum necessitas ad illam nos ex lege charitatis obligauerit. Ita Diuus Thomas egregiè more suo tradidit. *2. 2. q. 25. art. 9.* Insuper, quoniam ratio orationis pro inimico, quę ex charitate procedit, est Deus ipse, aut diuinum bonum; quando Deus ad sui vel sanctorum suorum gloriã vel impiorum correptionem voluerit inimicis nostris malum imprecari, id licitè fieri poterit: non quidem intendendo illo-

rum

rum malum, sed bonum, quod inde Deus
4.Mora.c. eliciendum statuit. Ita D. Gregorius ele-
5.& 6. ganter docuit. Cum sancti viri (inquit) ma-
ledictionis sententiam proferunt, non ad
hanc ex voto vltionis, sed ex iustitia exa-
minis prorumpunt. Intus enim subtile Dei
iudicium aspiciunt, & mala foris exurgen
tia, quia maledicto debent ferire, cognos-
cunt, & in eo maledicto non peccant, quo
ab interno iudicio non discordant. Hoc
confirmat, ex eo quod Petrus hoc modo
maledixit Simoni mago, vt antea dictum
4.Reg.1.10 est: quo etiam pacto iussit Elias ignem ite-
rum atque iterum de cœlo descendere,
qui omnes illos combureret quinquagena-
4.Re.2.24 rios. Similiter & Eliseus, qui videns pue-
ros sibi insultantes, *Maledixit eis in nomine,*
Domini, & egreßi de saltu duo vrsi lacerauẽ-
rũt ex ipsis quadraginta duos: quomodo &
Iosue maledixit ei, qui reædificaret ciuita
Iosue 6.26 tem Iericho &c. Præterea obseruandum
§ 67. est, Deum, qui iubet orare pro calumnia-
toribus, pæcipere quidem ne maledicta
contra eos iaciamus, aut mala eis impre-
cemur, non tamen quod non contenda-
mus à calumnia ab illis illata nos purgare,
& innocentiam propriam defendere, qui-
bus dictum est: *Curam habe de bono nomi-*
ne. A calumnijs, inquit D. Basilius, conti-
Ora.10. de inuid. & odio ad finẽ cescere non oportet, non vt contradicen-
do nos ipsos defendamus, sed ne mẽdacio
progressum permittamus, circumuentos-
que damno affici patiamur. Scire enim vos
velim, quod contumelias imponere, & de-
trahere aliquibus perulanti lingua, ac mẽ-
te minimè candida, improborum & eorũ,
qui hominibus odium conciliant, opus es-
se: at omni studio conari mendacium re-
fellere virorum est frugi, ac eorum qui sibi
ipsis benè consulunt, & multorum securi-
Epist.73. tati student. Id quod repetit scribens ad
clericos Neocæsarienses. Et hac de causa,

eum qui calumnia est affectus, debere pro
seipso respondere: D. etiam Gregorius de- *Lib. 8. epi.*
monstrat, qui egregio discursu, duo ex sa- *45. ad Pal-*
cris scripturis ostendit: primum est, ne- *lad. presby.*
quaquam nos debere moueri hominum
calumnijs, si conscientia nostra nos non
accusat: secundum est, debere pro nobis
satisfacere, quando talis rei nobis imponi-
tur calumnia, quæ potest in audientium
cordibus scandalum generare. Quod la-
tius prosequitur scribẽs ad Theoctistam *a,* *a Li. 9. epi.*
fœminam illustrissimam. Hoc pacto Pau- *39. ad Theo*
lus pro se respondit, coram Agrippa *b: De-* *tistam.*
omnibus, inquit, in quibus accusor à Iudæis, *b Act. 26.*
Rex Agrippa, æstimo me beatum, apud te cùm
sim defensurus me hodie &c. propter quod ob-
secro patienter me audias. Similiter & B. *In Apolog.*
Hieronymus ad hoc institutum apologias
aduersus Ruffinum edidit, se ab ijs, quæ il-
li imponebantur, liberum comprobans.
Et S. Gregorius Nazianzenus respondit
ijs, qui eius fugam calumniati fuerant. D.
itidem Basilius, longioribus tractatibus re-
spondere aggressus est calumnijs sibi im-
positis, vt ex eius epistolis patet, &c. Ita *Epi. 79. 81.*
sancti Apostoli Simon & Iudas, calumni- *86.*
am quam diacono suo quidam imposue-
runt, stuprum ei imputantes, excellenti
miraculo purgarunt: & ipse CHRISTVS
Dominus totius sanctitatis exemplar, pro
se respondit ministro colaphizanti & ca-
lumnianti, quod irreuerenter respondisset
Pontifici, dicens: *Si malè locutus sum, &c.* *Ioa.18. 23.*
Et fortè hoc dicere voluit Spiritus sanctus:
Responde, inquit, stulto iuxta stultitiam suã,
&c. Ex his igitur omnibus manifestum
relinquitur præceptum dilectionis proxi-
mi, & quod illud Christus, clarè, perspicuè,
& manifeste, omni immunditia
Pharisæorum purgata ex-
hibuerit.

(o)

h QVAR-

QVARTA PARS, DE RATIONIBVS HVIVS PRAECEPTI IN EIVSDEM VERBIS IMPLICATIS.

§. 1. *Deus præteptum hoc tradens, eiusdem rationes simul indicat, qui propterea inducitur à Moyse legem ferens in dextera, & ab Habacuc, ferens cornua aut flammas ignis lucidas.*

§ 68 GO *autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, &c.* Præceptum dilectionis inimici, quibusdam visum est impossibile, quia videtur contra naturalem cuiusque inclinationem, quam nemo potest tollere: alijs, contrarium propriæ conseruationi & saluti; nulla enim res conseruari potest, si contrarijs non resistat & repugnet, vt docuit Aristoteles: alijs, oppositum rationi & æquitati, secundum quam, sicut iustum est diligere diligentem, & benefacere benefacienti, videtur iustum, odire odientem, & malefacere malefacienti, id namque est æqualitatem seruare. Ita multi gentiles antiquitus sentiebant, imò & quamplurimi, qui se fideles prædicabant, vt ex Marcellino *a*, Augustino *b*, Iustino martyre *c*, Hieronymo *d*, & alijs alibi latè retulimus. Cæterum Deus noster, *cui*, vt dixit Eliu *c*, *nullus similis in legislatoribus*, tam sapienter procedit, vt legem istam promulgans & statuens, simul rationes efficacissimas tradat, quibus demonstrat, illam non impossibilem, nec iniustam, nec rationi aut propriæ vtilitati contrariam; quin potius possibilem, iustam, secundum rationem, propriæq; vtilitati maximè conuenientē. Hæ rationes sunt in duplici differentia, quædam implicitæ, & inclusæ in eisdem verbis ipsius præcepti; aliæ explicitæ, quas statim post ipsum præceptum Christus adiecit: illæ priores in hac quarta parte, posteriores, in sequenti erunt expendendæ. Vt autem rationes in verbis diuinis latentes eruamus, duo agenda sunt: primum, diuinum auxilium supernamque lucem implorare ab ipsomet, qui legem dedit, quique pater luminum est; secundum erit, singula quæq; verba omni ex parte considerare, vt quæ in quouis eorum continentur rationes, eruamus. In primis igitur diuina lux necessaria nobis est. Duo petebat S. Dauid à Deo, legem scilicet, qua rectam viam teneret, & intellectum ad talem legē intelligendam. *Legem pone mihi Domine viam iustificationum tuarū, & exquiram eā semper. Da mihi intellectū, & scrutabor legem tuam, & custodiam illam in toto corde meo.* Primo petit legem, quæ sit via ad verā iustitiam & æquitatem tenendam: vt enim annotauit B. Ambros. hæc debet esse præcipua hominis cura, quęrere legem, secundum quam sine errore viam vitæ teneat, per quam iustè viuat, & ad vitam verā tēdat. Ad quod institutum expendit illam diuinam admonitionem: *Hæc dicit Dominus: State super vias, & videte, & interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, & ambulate in ea, & inuenietis refrigeriū animabus vestris.* Stare super aliquid, est diligenter considerare illud, qua phrasi Hispani com-

Lib. 2. de cœlo.

a Epi. 4. apud Aug. b Epis. 5. c Apol con. gen. d In cap. 5. Matth. c Iob 36. 22

Psal. 118. 33

In Psa. 118. octon. 5. vers. 2.

Ier. 6. 16.

communiter dicimus: *Estad in esto*: ideo stare super vias est, attentissimè considerare, quænam via tenenda sit. Et certè nullū negotium grauius se potest homini offerre, quàm quod ad rectam viam tenendam pertinet: si enim ab ea aberrauerit, irreme-
¶ 69 diabile malum incurret. Propterea huic negotio summa est adhibenda cura, magis quam pecunijs & quibusuis rebus seculi. Rectè ergo Deus clamat: *State super vias.* Et quoniam non potest homo a se ipso veram viam inuenire, hortatur Deus, vt interroget & quærat ab eo, qui illam potest docere. *Interrogate de semitis antiquis*, id est, securis & certis, quas antiqui patres tenuerunt. Dauid itaq; desiderans rectam viam tenere, à Deo postulat, vt eam sibi designet, & statuat, dicens: *Legem pone mihi Domine viam iustificationum tuarum.* Et rectè quidem ad Deum ipsum recurrit, primò quia leges imponere, propriū est Regum & dominorum: qua de causa,
Prou. 8.15. qui regnant, dicuntur: *Legum conditores, qui iusta decernunt.* Dominus est, qui legē imponit seruo: Rex, qui legem in Republica statuit. Intelligens Dauid, supremā Dei potestatem, & absolutum dominium, seque illius seruum profitens, legem sibi ab eo imponi postulat. Secundò, quoniam intelligebat, se à Deo creatum ad æternam beatitudinem, cuius viam solus ille nouerat, qui illam tanquam finem instituerat, qui solus sufficienter potest ad eam ordi-
a In ps. 118. octon. 5. vers. 1. nare. Obseruant Ambrosius *a*, & Hilarius *b*, Dauidem, cum hanc petitionem fecit, memoria tenuisse id, quod Deus cum an-
b In ps. 118. lit. Hebr. tiquis Patribus egit, quibus quando eos ex Ægypto eduxit, vt in terram promissam introduceret, quoniam per desertum erat
Exod. 13. iter agendum, facileq; poterant à recto itinere deuiare, columnam illam celebrem nubis & ignis, quæ per diem æstum solis temperaret, & noctu viam ostenderet ambulantibus, & tenebras fugaret, præstitit. Hocq;, inquit Ambrosius, est, quod
Psa. 98.7. Dauid dixit: *In columna nubis loquebatur ad eos*, per illam enim, non minus clarè, quam si verbis ageret & loqueretur, docebat & instruebat, quando, quomodo, & per quam partem iter esset agendum. Lex ergo viæ, inquiunt Ambrosius & Hilarius, colūna illa dici poterat, quā diuina prouidentia, non humanū arbitrium constituit. Et rectè quidem ad Deum pertinebat hāc viæ regulam dare populo, quem ad terram illam, quam nunquam viderat, & cuius viam ignorabat, destinarat. Similiter intelligens Dauid, sibi ad æternam patriam proficiscendū, & quod facilè potest homo ab scopo aberrare, si suæ rationis ductū solūmodo sequatur; petit à Deo sibi legē statui, quæ sit tanquam via, qua rectū iter teneat, per quam sine errore procedat. Cæterum nō tantùm petit à Deo, vt legem sibi imponat, sed & postulabat ab eodem intellectū ad eam intelligendā. *Da mihi intellectum & scrutabor legem tuam*: vt enim demonstrat D. Thomas, lex est actus in- 1.2. qu. 90. art. 1.
tellectus & rationis illius, qui eā imponit; & lex diuina, est actus quidam intellectus diuini: ea autem quæ ad intellectum diuinum pertinent, nemo nouit, nisi Deus ipse reuelet. Lycurgus, Solon, alijq; legislatores quos antiquitas cōmendauit, cùm leges ferebant, earundem legitimam intelligentiam tradebāt, quoniam erāt actus intellectus eorum, quos nemo rectè poterat capere, nisi ipsimet eosdem explicarent. Mul- ¶ 70
tò magis hoc ipsum dicendum est de illo, de quo scriptū est, quod *a*, *non est ei similis in legislatoribus*, cuius cogitationes tam altæ excelsæq; sunt, vt dicat Dauid *b*: *Cogitationibus tuis, non est qui similis sit tibi*: & si *c*, *quæ sunt hominis*, vt inquit Apostolus, *nemo scit, nisi spiritus hominis, qui in ipso est*, multo minus ea, quæ Dei sunt, cognoscet, nisi spiritus Dei, qui in ipso est, nobis reuelet. Id quod Deus ipse demonstrare voluit, quando in monte Sina apparuit Moysi, deferens in manu sua legem igneam, splendentem, ac fulgidam. *Dominus*, inquit, *de Sina venit, & de Seir ortus est nobis, apparuit de monte Pharan, in dextera eius ignea lex*: quem iuxta aliquorum sententiam, vt infra dicemus, similiter descripsit Habacuc: *Deus ab austro venit, & sanctus de monte Pharan &c. splendor eius, vt lux erit, cornua in manibus eius, &c.* In Hebręo,

a Iob 36.22 b Psa. 39.6 c 1. Cor. 2. Deut. 33.2 Haba. 3.3

h 2 Cor-

Cornua à manibus eius. Describit Deum ferentem legem in manu sua, & eximios splendoris radios ab eadem manu emittẽtem, quos cornua vocat, id est, flammas ignis, aut radios splendoris; eo modo, quo
Exo.34.29 30. facies splẽdida Moysi dicitur *cornuta*, quia radij splendoris tanquam pyramides & cornua ab ea procedebant, vt non possent in eam intendere filij Israel. In manu ergo Dei erat lex, & in eadem manu erat lux & claritas: quia sicut lex diuina ab eius manu procedit; ita & lux ad eã intelligendã: & sicut lex diuina nõ potest ad nos nisi ipso operãte & agẽte peruenire; ita neq; possum⁹ legitimam eius intelligentiam consequi, nisi ab eius manu & potentia, lucis radij ad nos procedant. Propterea Dauid non solum legem sibi statui postulat; sed & legitimum eius intellectum, ab ipso Deo exposcit, qui & alibi, beatum iudicat eum, qui hæc duo assequutus fuit: *Beatus*, in-
Psa. 93.12. quit, *homo, quem tu erudieris Domine*: id est, quem per leges tuas instruxeris: *& de lege tua docueris eum*: id est, cui eiusdem legis tribueris legitimum intellectum. Antiquitus legem Deus posuit & statuit, quam totam vnico dilectionis mandato perstrinxit: homines tamen, qui legem acceperãt, nequaquam illius legitimam perceperunt intelligentiam. Propterea idem Deus, cuius sicut interest, legem dare, ita legitimũ eius intellectum tradere, nunc genuinum sensum exprimit, tradiditq; dicens: *Audistis, quia dictum est antiquis &c. Ego autẽ dico vobis: Diligite inimicos &c.* Cùm Dauid ergo à Deo legem, & eius intellectum petamus, dicentes: *Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.* Si enim
Psa. 118.18 lucis suæ radio, oculos nostros illustrare dignatus fuerit, mirabilia quæ hæc lex continet, considerare poterimus. Eius igitur fauore & illustratione muniti, ad eam considerandam nos conuertamus.

§. 2. *Singula verba huius præcepti, cum Dauid requirenda & obseruanda sunt, & cum Tobia exenterandus hic piscis immanis, vt totus salubris reddatur.*

VT rationes huius præcepti, in eiusdem verbis inclusas eruamus, verba diuina, quibus illud nobis proponitur, singillatim sunt expendenda, & omni ex parte consideranda. Duo siquidem Dauid de diuinis præceptis dixit; vnum, quod sunt lucida, clara, & perspicua, quãtum ad rem, quam statuunt; Deus enim id quod præcipit, apertè, clareque præcipit: *Præceptum Domini*, inquit Dauid, *lucidum, illuminans oculos*: alterum est, quod *in semetipsis sunt iustificata*, quia secum ferunt rationem, propter quam iusta & recta iudicari censerique debeant. *Viuus*, inquit Apostolus, *est sermo Dei & efficax*, ideoque lex, quam diuinus sermo proponit, viua est, & in seipsa habet vitam & animam. Anima siquidem & vita legis, est ratio: secum diuina lex, ex Dei ore procedens, fert sui rationem, & quot verba continet, tot rationes secum trahit: imò quoduis singulare verbum, multas rationes includit; ideo diligenter omnia verba sunt consideranda & expendenda. Edidit Dauid psalmum egregium, docere volens, cur Deus, homini mandata quæ seruaret, imposuerit, demonstrans id esse congruum hominum necessitati, & diuinæ bonitati. Incipit propterea in persona humani generis feruẽti oratione petere, vt id Deus illi præstet, per quod possit euadere, ne tandem à suis inimicis irrideatur. *Ad te Domine leuaui animam meam, Deus meus in te confide, non erubescam, neq; irrideant me inimici mei.* Nihil amarius potest homini euenire, quàm se videre in tali miseria, quem pleno ore inimici sui irrideant. Et quasi Dauid audiret interrogantem Deũ: Quid igitur vis, vt inimicorum irrisionem euadas? subdit: *Vias tuas Domine demonstra mihi*,

Margin notes (right column): § 71 (beside "VT rationes huius præcepti"); Psal. 18.10 (beside "Præceptum Domini"); Psal. 24.1. (beside "Ad te Domine leuaui")

mihi, & semitas tuas edoce me. Dirige me in veritate tua, & doce me. Tunc singulariter homo ab inimicis suis irrideri posset, cùm viam teneret, per quam tandem ipsemet ad eorum manus ita deueniret, vt facere de eo possent, quicquid vellent. Quàm læti contemplarentur eum inimici illam viã ambulantem? quo risu eum tandem in eorum manus incidentem prosequerentur? & quàm vehementer ille erubesceret? Videbat Dauid gentes ambulantes in *vanitate sensus sui, tenebris habentes obscuratum intellectum. Quas Deus dimisit ingredi vias suas*, tales, per quas directè tendebant, vt in manus dæmonum, humani generis inimicorum, inciderẽt, qui eos omnibus pœnis cruciarent, & irriderent illos, qui existimantes se peruẽturos ad beatitudinem, tandem æternæ damnationis chaos incidebant. *Vias ergo tuas Domine demonstra mihi*: vias tuas, id est, ad te ducentes, sicut *via ciuitatis habitaculi* dicitur, quæ rectè ad ciuitatem, in qua habitarent ducit. Tu *lucem habitas inaccessibilem, quam nemo hominum vidit, sed nec videre potest*, nisi te ductore. *Iuuenes viderunt lumen, & habitauerunt super terram*, inquit Baruch, loquẽs de philosophis, qui existimabant se supremam lucem attigisse, qui quidem habitauerunt super terram, id est, ad terrena tantùm agnoscenda peruenerunt: *Viam autem disciplinæ ignorauerunt, neque intellexerunt semitas eius, neque filij eorum susceperũt eam: à facie ipsorum longè facta est; non est audita in terra Chanaam, neque visa est in Thema.* A Deo ergo ipso talis via tradenda est: *Quis enim hominum*, inquit Sapiens, *poterit scire consilium Dei? aut quis poterit cogitare, quid velit Deus? Cogitationes enim mortalium timidæ*, in Græco *logismi*, id est, ratiocinationes, discursus, pleni sunt timore, an rectè inferamus conclusionem, & sine errore. *Vias ergo tuas Domine demõstra mihi, & semitas tuas edoce me.* Vias vocat præcepta omnibus congruentia, semitas autem vocat consilia, quę non nisi paucis cõueniunt. Sunt multi qui viam communem tenebunt, alij qui per semitas, vt breuius ad terminum perueniant, ire nitentur. Ostende ergo vias, & doce semitas tuas. Hoc tam vehementi affectu petijt Dauid, vt demonstraret, quàm esset necessarium homini, quod Deus ipse legem ei traderet. Id autem Deum præstitisse deinde explicat, illius bonitatem commendãs, quod legem homini tradiderit: *Dulcis*, inquit, *& rectus Dominus, propter hoc legem dabit delinquentibus in via.* Dulcis, in Græco *Christos*, id est, suauis, benignus, bonus: *& rectus*, id est, iustus, rectitudinem seruans. Vide ex parte Dei duo principia, propter quæ legem homini dedit, quia scil. dulcis & rectus. Quia enim dulcis est, aut bonus, ab æterno decreuit homini regnum beatitudinis suæ conferre: est enim de ratione boni, se communicare. Hæc prima radix creationis mundi, & cõditionis hominis, quia Deus ex eo quod dulcis aut bonus est, voluit se illi communicare, & se ipsum ac omnia sua bona illi conferre: sed quia id voluit, quia dulcis aut bonus est; voluit etiam quia rectus est, vt homo tale bonum non consequeretur, nec regnum obtineret, nisi mundus sit & rectè dispositus. Esset enim contra rationem, vt inordinatus, immundus, & abominatione plenus, ad regnum illud perueniret, in quo omnia sunt recta, ordinata, & munda: meritoque Ioannes cùm illud contemplabatur, audiuit vocem dicentem: *Foris canes, foris venefici, &c. & omne faciens abominationem*, &c. Primo ergo Deus dulcis aut bonus dicitur, quia hoc est, quod primas in illo tenet, velle scilicet ex mera sua bonitate se nobis communicare, & nobis regnum suum conferre: sed quoniam rectus est & iustus, voluit, vt homo talem se exhiberet, cui tale regnum posset quadrare; quiq; posset in illud induci. Propterea legem dedit delinquentibus in via, id est, ijs, qui in via, quam tenent, si sibi relinquantur, innumeris modis errabunt. Legem dedit, vt in via qua ambulant, ab erroribus liberentur. Et quasi Dauid audiret nos interrogantes: Quales sunt viæ, leges, aut mandata, quæ dedit? subdit: *Vniuersæ viæ Domini, misericordia & veritas, requirentibus testamentum eius & testimonia eius.*

Marginalia: *ad Ephes.* 4. 7. — *Act.* 14. 15. — *Ps.* 106. 4. — 1. *ad Tim.* 6. 16. — *Baruch.* 3. 20. — *Sap.* 9. 13. — § 72. — *Titelman.* — *Apoc.* 22. 15.

Omnia verba expende. Est Deus dulcis aut bonus & misericors; est itidem rectus, & veritatem aut iustitiã tenens: tales ergo esse debent eius leges, *misericordia*, vtpote quæ à dulci & misericorde, *& veritas*; quia à vero & recto procedunt: tales qualitates in mandatis aspice, quales ipse habet in se, *Misericordia & veritas*, id est, in misericordia & veritate disposita & ordinata,
Psal. 110. 8 quomodo alibi dixit: *Facta in veritate & æquitate.* Misericordia respicit miseriam, cui subuenit; veritas res ipsas, quæ est adæquatio intellectus ad ipsas res. Lex Dei in misericordia est disposita, quia ad nostras miserias reprimendas, auferendas, & delendas est apta, & est in veritate statuta, quia integram conformitatem ad ipsum rectum & iustum tenet. Sunt itaque Dei mandata, in se quidem recta, æquo & iusto conformia, & ideo vera: sunt itidem nobis congruentissima, ideò in misericordia ad nostram miseriam absumẽdam ordinata. Hoc autem intelligere non omni-
§ 73 bus datur: sed *Requirentibus testamentum eius & testimonia eius*, id est, illi intelligũt, nihil nobis à Deo præceptum, nisi quod nobis sit salutiferum, & in se rectissimum & æquum, qui ea requirunt & amant: alijs enim videntur præcepta dura & iniusta.
נצר. Brixia. to. 1. fol. 472. p. 2. In hebræo verbum *Natsar*, quod communiter significat custodire, vnde Pagninus & alij transferunt: *Custodientibus testamentum eius*; qui enim legem custodiunt, verè experiuntur, illam esse ipsis salutarem, & in se ipsa rectè institutam: aliquando tamen significat, non vtcumque custodire; sed ad modum speculatoris, custodientis arcem, aut munitionem, qui attentis oculis, rem quam custodit lustrat & percurrit; vt idem sit custodire, quod attentissimè omni ex parte considerare & circunspicere:
Ierem. 31. 6 Ita apud Ieremiam dicuntur: *Custodes in monte Ephraim*: ita & apud Nahum Nabuchodonosor procedens ad deuastandam
Nahum 2. 1. ciuitatem Niniue dicitur: *Custos obsidionis*, id est, apertis, attẽtis, ac vt ita dicam, mille oculis, considerans murum illum famigeratissimum ciuitatis Niniue, vt qua ex parte obsideret, decerneret. Ita ergo diuinę legis præcepta apparebunt verè in misericordia ac suauitate, & in veritate ac rectitudine disposita, si oculos mentis ad ea omni ex parte lustranda conuertamus, & omnia eius verba attentissima circumspectione vndique consideremus. Quod &
Salomon indicauit dicens: *Non recedant ab oculis tuis, custodi ea in medio cordis tui*: oculos tuos ita ad legem contemplandam cõuerte, & suprema attentione percurre, omnia illius verba ponderans: sicque fiet, vt cordi tuo sit placita. Id quidẽ de omnibus præceptis diuinis verum est, singulariter autem de hoc, quod inimicorum dilectionem decernit: graue, asperum, incongruũ, imò cõtrarium naturæ & rectæ rationi videtur: sed si rectè singula verba expendas, videbis in misericordia & rectitudine illud verè statutum. Profecturo Tobiæ ad recuperandam substantiam, quam mutuo pater eius tradiderat, & arrepturo iter lõgum, Dei munere datus est comes itineris sui Raphael Angelus, in specie hominis. Statim autem post breuem viam confectam, accedere volens ad aquas, vt pedes lauaret; *Ecce piscis immanis exiuit*, quem expauescens Tobias, clamauit voce magna, dicens: *Domine inuadit me.* Et dixit ei Angelus: *Apprehende branchiam eius, & extrahe ad te in siceum, & exentera piscem hunc, & cor eius & fel, & iecur repone tibi; sunt enim hæc necessaria ad medicamenta vtiliter*: id est, sunt omnia quæ in hoc pisce continentur necessaria ad vtilissima medicamẽta: caro vtilis est ad comedendum, iecur ad dæmones effugandos, fel ipsum ad acuendum & restituendum visum: exentera piscem, quo nihil vtilius ac suauius. Tẽpore Quadragesimæ homo iter arripit ad ea, quæ quasi mutuò dederat, recuperanda, gratiam, Dei amicitiã, spiritualia charismata, quæ quare dicatur homo cũ peccat quasi mutuò donasse, supra exposuimus. Datur ei comes, qui eum dirigat, § 74
prædicator scil. & doctor, qui eũ instruat: ipso enim tempore, cuique parœciæ suus prædicator de more statuitur, qui angelus moribus, munditia & scientia esse debet, de quo dicitur: *Legem de ore eius requirent.* Mala. 2. 7.

Prou. 4. 21 · Tob. 6. 3.

quia angelus Domini est. Statim itinere arrepto, ad lauandum pedes, id est, affectus suos, se confert homo: propterea properat ad aquas diuini verbi, quæ celeri cursu toto Quadragesimæ tempore fluunt, de quibus dictum fuerat: *Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris:* statim tamen post breues passus confectos, *ecce piscis immanis* ex aquis istis prodit, hoc videlicet præceptum: *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros. Ecce,* attentionem inducit piscis immanis: videtur enim immane & crudele, me obligare, vt manus cõtineam erga illum, qui suas contra me mouit; & diligam eum qui me odit; & quod percutienti vnam maxillam, præbeam & alteram; & quod volenti tollere pallium, tradam & tunicam; quæ omnia Christus eodem capite quinto Matthæi tradit. Verè apparet, quod possis clamare: *Inuadit me.* Vt enim alibi diximus, multitudo hominum fuit, cui visum est hoc præceptum potius ad destruendam Rempublicam, quàm ad conseruandam esse aptum. Cæterum duo dico tibi: primum est, Extrahe in siccum: iudica & expende hoc præceptum, semotis humanæ carnis affectibus & passionibus, quas sancti Patres aquis vehementi celeritate currentibus comparãt; rem ipsam secundùm rectam rationẽ consideremus, omni semota passione. Aut extrahe à flumine vehementer currente, sola impetus vi, non ratione, id est, ab hominum carnalium & superborum censura, vt exponere videtur Augustinus, qui de rebus tam malè iudicant, vt dicãt, malum bonum, & bonum malum; qui tantùm iudicant secundùm visionem oculorum. & statue in sicco, aut firmo; id est, in eo, quod est secũdùm veram virtutem & rationem. Deinde, *exentera piscem hunc.* Magnam emphasim illud verbum habet, quo tantùm hoc in loco scriptura diuina vtitur. Exenterare, est vsque ad intima exta & recondita viscera penetrare. Non in superficie præceptum considerandum est, hoc enim pacto terrorem incutiet; sed exentera

In Psal. 57. in illud: Tanquam aqua decurrens.

illud, & videbis totum illud esse bonum, dulce, suaue, vtile, ex quo medicamenta vtiliora nostris infirmitatibus curandis conficiantur, & fel ipsum amarissimum, quod continet, est vnicum remedium ad illustrandos oculos animæ, & integram salutem restituendam. Hoc igitur agamus singula verba expendentes, & quæ in vnoquoque eorum latent, ad nostram extrahamus salutem.

§. 3. *Primam rationem ex legislatore, indicat pronomen illud, Ego, supremam illius potestatem exprimens, qui Rex est, cuius os Salomon obseruabat.*

¶ 75.

EGo autem dico vobis. Annotauit Beatus Ioannes Chrysostomus præceptum hoc de inimicorum dilectione, esse difficile ad seruandum nobis, qui maximè proni sumus ad iram & vindictam: est, vt ipse ait, *Valde magnum præceptum,* ideoque oportere, illud non nudè à nobis considerari; sed eas rationes expendi, quæ illud ostendunt iustum & rationabile, nobisque facile reddunt. Inter eas primum locum illa tenet, quæ desumitur ex authoritate & potestate legislatoris, quam verbis quibus legem ipsam promulgat, exprimit, dicens: *Ego autem dico vobis.* Volens S. Cyrillus Alexandrinus, mandata, quæ antiquitus Deus Iudæis in monte Sinai tradiderat, explicare, censet non tantùm illa esse obseruanda, sed in primis expendendũm modum, quem promulgando tenuit: nec enim nuda proposuit præcepta, sed exordium suis legibus fecit, breuissimum quidem secundùm verba, amplissimum tamen secundùm sententiam, quo suam potestatem supremam expressit. Opus enim erit, vt ij, qui diuinorum præceptorum iugum erant subituri, non ignorarent, quanta esset lagislatoris potestas; & hoc ipso scirent, iustum esse, imò & necessarium, obedire ei, & seruare quas

Hom. 71. ad populũ.

Lib. 7. de ador. p. 166.

quas imponebat leges. Idcirco ante primũ fundamentaleque præceptum illud præmisit exordium, dicens: *Ego Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo seruitutis: Non erunt tibi dij alij prater me.* Verba quidẽ breuissima exordij loco supposuit; sed quæ supremam illius potestatem in mentem reuocarent. Dicens enim: Ego Dominus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo seruitutis; voluit dicere, se esse eum, qui illorum in Ægypto prodigiorum author fuit, qui aduersus iniquorum dominorum insaniam vniuersam excitauit creaturam, qui imbres & grandinem armauit, & elementorum commutationes ostẽdit, qui mortem miserabilem primogenitis immisit, qui triduanas illis tenebras offudit, qui per medios fluctus, quibus voluit, ire concessit, qui Pharaonem obduratum, qui illius dominium nescire se dixerat, totumq; exercitum eius, & populi sui aduersarios nullo negotio contriuit, &c. Quoniam autem ipsemet, qui tunc legem illam antiquam tulit, nunc eandem, quæ obliterata erat nouiter promulgat, quique dicere potest: *Ego ipse qui loquebar, ecce adsum:* legem laturus, simile exordium præmittit, quo suam diuinam personam declarat, supremamq; authoritatem exprimit. Hac enim loquendi formula, vt obseruat Tertullianus, se verum Deum, supremum legislatorem exhibet. Non dixit, inquit Tertullianus, quemadmodum Zacharias Propheta: *Dixit mihi Angelus, qui loquebatur in me*; sed nec quotidianum illud Prophetarum: *Hæc dicit Dominus:* Ipse enim erat Dominus, qui supremam sui authoritatem pronuntiat, dicens: *Ego autem dico vobis*; vt hoc ipso intelligamus, absque aliqua contradictione vel replica, seruandum esse præceptum, quod promulgat. Hæc igitur prima ratio sit, quæ huius præcepti vim, nostramque ad illud seruandum, obligationem demonstrat, Deum ipsum esse, qui hanc legem statuit & promulgauit.

Exo. 20. 2.

Isai. 52. 6.

Lib. de carne Christi, cap. 4.

Zach. 1. 9. 13.

¶ 76 Quam rationem excellenter hominum sapientissimus Salomon expendit, & in illa sua celebri concione, quam ad omnes homines habuit, considerandam expressit: *Ego*, inquit, *os Regis obseruo, & præcepta iuramenti Dei, &c. quia omne quod voluerit, faciet, & sermo illius potestate plenus est, nec ei dicere quisquam potest. Quare ita facis?* Os sumitur pro eo, quod ore profertur, quomodo Christus pollicetur fidelibus suis, *os & sapientiam*, tempore persecutionis. Obseruare autem os alicuius, est, attẽtissimè intendere, quid ille vel minimo verbo præcipiat: quomodo fideles serui os dominorum obseruare dicuntur, & ex eo pendere. Quis igitur Rex iste est, cuius os Salomon obseruat? In principio libri (inquit Caietanus) concionator iste dixit, se Regem esse: *Verba Ecclesiastes filij David, Regis Ierusalem*: & nunc suam vult proponere authoritatem, dicendo: *Ego*, insinuans se, qui loquebatur, regiam habere authoritatem & potestatem. Et quidem talis Rex erat, de quo dicitur: *Magnificatus est Rex Salomon super omnes Reges terræ, diuitijs & sapientia; & vniuersa terra desiderabat vultum Salomonis, vt audiret sapientiam eius, quam dederat Deus in corde eius.* Vnde & Reges ipsi desiderabant eum audire loquentem, adeò vt Regina Saba ad eum audiendum profecta fuerit, quæ ex ore eius pendens, ipsum audiens, *non habebat vltra spiritum*, &c. Quis igitur iste rex esse poterat, cuius os tam attentè Salomon obseruabat? *Ego*, inquit, *os Regis obseruo.* Non alium certè videtur intelligere (inquit doctus huius loci interpres a) quàm Deum magnum Dominum, qui est, b *Rex magnus super omnes Deos.* Et est c *Dominus excelsus, terribilis, Rex magnus super omnem terram*, qui est d *Dominus Dominorum, & Rex Regum*, qui e *habet in vestimento & in fœmore scriptum: Rex Regum, & Dominus dominantium*, f per quem *Reges regnant*, g *cuius regnum in æternum non dissipabitur, & regnum eius alteri populo non tradetur*, h *cuius potestas, potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius, quod non corrumpetur.* i *Regni enim eius non erit finis.* Et quod iste sit Rex, de quo loquitur Salomon, patet ex eo quod subdit: *Et præcepta iuramenti Dei.* Diuinas enim leges, quas primo vocat, os Regis, quia ab ore

Eccle. 8. 2.

In cap 8. Eccl.

Ecclef. 1. 1.

3. Reg. 10. 23.

a Lorinus in cap. 8. Eccl.

b Ps. 94. 3.

c Ps. 46. 1.

d Apoc. 17. 14.

e Apoc. 19. 16.

f Prou. 8. 15.

g Dan. 2. 44.

h Dan. 7. 14.

i Luc. 1. 33

ab ore supremi Regis procedunt, postea vocat: *Præcepta iuramenti Dei*, quia quasi sub iuramento ea Deus statuebat, quando sub diuini nominis authoritate illa firmabat, subdens: *ego Dominus, ego Deus*: aut vero, quia homines quasi sub iuramento ad eorum obseruantiam se obstrinxerunt,
Exod. 24. quando inito fœdere & asperſi sanguine, promiserunt se illa obseruaturos. Summa ergo attentione Salomon diuinis præceptis intendebat, vt statim ea exequeretur. Et merito: hoc namque omnibus Regibus est commune, velle vt eorum subditi, absque replica, verbis mandatisque suis obediant, vtq; pendeant ex eorum ore, vt cum summa attentione auscultent, quæ præcipiunt, & absq; aliqua hæsitatione, aut contradictione exequantur. Ita in disputatione, de re fortiori; iuuenis, qui Regem o-
3. *Esdr.* 3. mnibus fortiorem contendebat, exposuit, *Rex super omnia præcellit, & dominatur eo-*
3. *Esdr.* 4. 3 *rum, & omne quodcunq; dixerit illis, faciunt, &c. & Regis verbum non prætereunt, &c. & ipse vnus solus, si dixerit: Occidite, occidunt, dixerit, Remittite, remittunt, dixerit, Percutite, percutiunt, dixerit, Exterminate, exterminant, dixerit, Ædificate, ædificant, dixerit, Excidite, excidunt, dixerit, Plantate, plantant, & omnis plebs, & virtutes eorum obaudiunt, &c.* Præcepit Rex Saul militibus &
¶ 77.
1 *Re.* 14. 24 toti populo; cum bellum parabat Philisthæis inferre, & iam tempus pugnæ imminebat, ne aliquis quicquam cibi per totam diem, vsque ad vesperam degustaret, mandatum quidem stultissimum, & omni insipientia plenum, vt demonstrant B.
a *Hom.* 14 Chrysostomus *a*, & Theodoretus *b*. Potius *ad pop.* enim milites multo labore fatigatos, refo-
b *q.* 31. *in* cillare debebat, vt ad pugnam essent vali-
1. *Regum.* diores, vt ipsiusmet Regis filius dixit *c*. Ni-
c 1 *Reg.* 14. hilominus tanta obseruantia omnis exer-
50. citus fuit hæc verba prosecutus, vt nullus vel minimum cibi ausus fuerit degustare, etiamsi ad manum haberent abundantiam mellis. *Et non manducauit vniuersus populus panem, omneq; terræ vulgus venit in saltum, in quo erat mel super faciem agri.* Erant illi milites, quibus consuetum est, quæcunque ad manum veniunt deuorare: ingenti insuper erant fame & inedia consumpti, ita, vt sacer textus dicat, quod *defecerat iam populus*: mel se illis offere- 1. *Re.* 14. 28
bat abundantissimum, quod vel solummodo extendendo manum, poterant accipere: nullus tamen aliquid mellis fuit ausus, vel leuiter degustare: & quoniam princeps Ionathas, ipsius Regis primogenitus filius, qui iam penitus deficiebat, nec præceptum Regis audierat, *extendit summitatē virgæ, quam habebat in manu,* 1 *Re.* 14. 27
& intinxit in fauum mellis, & conuertit manū suam ad os suum, & illuminati sunt oculi eius, morti fuit per sententiam patris addictus, quam vere passus fuisset, nisi totus populus pro eius vita supplex orasset. Tanta certe obseruantia, regum præcepta ser- *Dan.* 2.
uantur. Præcepit Rex Nabuchodonosor sapientibus Babylonis, vt quę ipse somniauerat, & iam obliuioni tradiderat, sibi referrent, & significationem aperirent, & quoniam tandem responderunt ei sapientes: *Non est homo super terram, qui sermonem tuum, o Rex, possit implere, &c. Rex in furore & ira magna præcepit, vt perirent omnes sapientes Babylonis, & egressa sententia sapientes interficiebantur, & quærebantur Daniel & socij eius, vt perirent.* Obserua in primis, quam iniusta & inhumana fuerit hæc sententia, lata enim fuit contra omnem iustitiam, ex irrationabili bestialique furore, quia erat sapientibus Babylonis penitus impossibile, præstare, quod rex petierat. Quam ob causam, Daniel quando id resciuit, admiratus interrogauit: *Quam ob causam, tam crudelis sententia, à facie Regis esset egressa.* Et nihilominus, eo ipso, quod illa ab ore Regis prodijt, *sapientes Babylonis interficiebantur*, id est, ducebantur iam ad mortem. Nullus reclamauit, nec fuit aliquis, qui se Regi opponeret, iniustitiam legis exponeret, & vitam sapientum defenderet, ostendens illos in hac causa innocentes, aut exponens sapientes necessarios Reipublicæ, & conseruandos, non occidendos esse. Obserua deinde, Regem tātum præcepisse occidi sapientes Babylonis, cum quibus de suo somnio pertractauerat: at ministri & serui eius, non tan-

tum illos occidere aggressi sunt, sed & alios omnes sapientes, etiam qui abfuerant, & idcirco quærebant Danielem & eius socios, vt eos perimerent: vt videas quam complete mandata Regum etiam iniusta, executioni mandentur, & quam superabundanter compleantur. Præcepit Salomon, vt infantulum innocentem occiderent: statim adfuit lictor tenens gladium, eum in duas partes dissecturus, & rem perfecisset, nisi Salomon ipse prohibuisset.

3. Reg. 3.

¶ 78. Quando miles ille vidit Absalonem pendentem ex quercu, idque renuntiauit duci Ioab, dicenti Ioab, *Si vidisti, quare non confodisti eum cum terra, & ego dedissem tibi decem argenti siclos, & vnum balteum:* Balteus apud Romanos, vt docet Quintilianus, cingulum erat ex corio bullis distinctum, ex quo pendebat ensis, quem Hispane dicere possumus, *cinto, o tahalí tachonado,* qui oblique ducebatur ab humero dextro ad sinistrum: eratq; ornatus equestris ordinis, aut clarissimi alicuius magistratus, publici vè honorifici muneris, vt in iure ciuili patet *a*. Hinc apud Poetam *b*, vocantur quidam cincti, id est, cincti balteo. Hic baltei vsus præcesserat in Iudæis multis annis ante Romam conditam, quo tempore Dauidis vtebantur duces. Ita inducitur Ioab, primus Dauidis dux, ornatus balteo, & multo ante erat ornatus regalis, vt indicat Iob, dicens: Deum aliquando *balteum regum dissoluere.* Itaque tempore Dauidis, dare balteum, credo fuisse, quendam nobilitatis honorem impendere, voluitq; dicere Ioab: Dedissem tibi decem argenti siclos, & nobilitatis quoddam insigne, aut ducem te constituissem. Cæterum respondit miles: *Si appenderes in manibus meis mille argenteos, nequaquam mitterem manum meam in filium regis: audientibus enim nobis præcepit rex, dicens: Custodite puerum Absalom.* Expende vim illius rationis: *Præcepit rex.* Quasi dicens: Qui præcepit, rex est, cui hoc ipso ita obedire tenemur, vt etiam si dedisses mihi mille argenteos, non fecissem: quæ enim præcipit Rex, nulla ratione, nec propter quodcunq; commodum, sunt transgredienda. Si ergo ita

2. Re. 18. 11

Lib. 11.

a l. C. de Metatt. & Epidemic. libr. 12.

b Horat. de art. poet.

3. Reg. 2. 5.

Iob 12. 18.

Regibus terrenis subditi obediunt, vt pendentes sint ex eorum ore, vt absque replica exequantur, quæ illi præcipiunt, qui sæpe iubent iniusta, & iniqua, sæpissime aspera & difficillima, qui tamen nihil aliud sunt, quam puluis & cinis, & eiusdem naturæ cum subditis, eisdemque infirmitatibus & miserijs obnoxij: quanto magis debemus obseruare os illius Regis, à quo nihil procedit non iustum, non rectum & æquum, cuius *præcepta sunt iustificata in semetipsa,* qui *manet inuictus Rex in æternum,* ad cuius pedes debent omnes Reges coronas submittere? *Sermo,* inquit, *illius potestate ita plenus est,* vt vel nudum eius verbum omnes creaturæ obseruent. Præcepit initio mundi cœlis, vt mouerentur super terram, & illius verbo ita *firmati sunt,* vt nec per momentum à motu cessauerint, præcepit terræ, vt fructus ferret, & mari, vt produceret pisces, & huius solius præcepti virtute, id ita compleuerunt, vt nunquam defecerint. Sol, & luna, stellæ, & lumen, cœli cœlorum, & aquæ omnes, ita obediunt eius verbo, vt hoc ipso, quod aliquid dixerit, statim factum exhibeant: *Ipse dixit, & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt, statuit ea in æternum, & in seculum seculi præceptum posuit, & non præteribunt.* Præcepit mari turbato, vt quiesceret, & ventis, vt silerent, & statim cessauit tempestas. Præcepit febri, vt socrum Petri dimitteret, & subito illa recessit. Præcepit Lazaro, vt sepulchro egrederetur, & statim exijt, qui erat mortuus, &c. Tanta est eius imperij potestas, vt ea, quę non sunt, statim ad verbum suum obediant. *Vocat enim ea, quæ non sunt, tanquam ea, quæ sunt.* Præcepit ipsismet dæmonibus, vt eos, quos obsidebant relinquerent, & subito id executi sunt, nullatenus vel minimum quid, eius repugnātes imperio. Si ergo eius nudus sermo, simplexq; verbum, sufficit, vt absq; replica omnis creatura id quod ipse fieri vult, faciat, non sufficiet hoc, quod ex professo hominibus antiquitus præcepit, & ad id de nouo præcipiendum venit de cœlo, & tanta emphasi promulgat, dicens: *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros.*

Psal. 18. 10.

Eccl. 18. 1.

Apo 4. 10.

Ps. 32. 6.

Ps. 148. 5.

Marc. 6. 51.

Luc. 4. 39.

Ioa. 11. 43.

Rom. 4. 7.

Luc. 4. 23.

§. 4. *Abyssus ac venti obediunt Deo spontaneè, vt ait Sapiens, & hominis effrænem iram condemnat mare, & pisciculus Remora.*

§ 79 RAtionabilis est valde querimonia, qua Deus de hominibus conqueritur. *Annuntiate*, inquit, *hæc domui* Iere. 5. 20. *Iacob, & auditum facite in Iuda, dicētes: Audi populo stulte, qui non habes cor: me non timebitis, ait Dominus, & à facie mea non dolebitis? qui posui arenam terminum mari: præceptum sempiternum, quod non præteribit, & commouebuntur. & non poterunt, & intumescent fluctus eius, & non transibunt illud: populo autem huic factum est cor incredulum, & exasperans, recesserunt, & abierunt.* Inter omnia, quæ apertius diuini præcepti vim nobis manifestant, est obedientia, quam mare ei exhibet. Nulla fera magis effrænis, quam mare, quod nullius subiacet imperio, nullius maiestatem, vel leuiter reuereatur, & nihilominus summam ad Dei præceptum exhibet obedientiam, quam Deus ipse ad suæ potestatis manifestationem expressit, agens cum beato Iob: Iob 38. 8. *Quis conclusit ostijs mare, quando erumpebat, quasi de vulua procedens, cum ponerem nubem vestimentum eius, & caligine illud quasi pannis infantiæ obuoluerem? Circundedi illud terminis meis, & posui vectem & ostia, & dixi: Vsque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.* Est quidem mare, iuxta multorum sententiā, altius ac superius multo terra ipsa. Quis igitur eius ingens pondus continet, & immensam cōprimit molem, ne in terram defluat? Certe diuinum præceptum, & verbum, cuius virtute, quasi infantulus fascijs ligatus intra cunas continetur, & in morem criminosi facinorosiq; hominis, vectib. & portis inclusum tenetur. Non autem muris lateritijs, aut lapideis propugnaculis, aut vectibus & portis æreis, aut virgis ferreis, illud cōtinet Deus, sed leuiculo arenæ puluere, quod perpetuo miraculo, sancti Patres Chrysost. *a*, Basilius *b*, Ambrosius *c*, Theodoretus *d*, D. Thomas *e*, alijq; tribuunt, si tamen miraculum dici potest, quod in cōmunem legē verbo Dei statutam transiuit. Clarius autem hæc maris obedientia ad diuinum præceptum ostenditur, cū agitatur ventis, & intumescunt fluctus eius. Aliquando enim ita erigit suos fluctus, vt cœlum pertingere videantur, & tanta vi ac impetu in terram irruit, vt eam penitus obruturum appareat. Hoc tamen ipso, quod arenæ pulueres infirmos & leues pertingit, ita se continet, vt nullatenus illos transgrediatur. Et quidē arena non est, quæ illius impetum detinet, vt ostendit D. Thomas, tum quia mare altius est terra, tum quia illa infirma est, quā vel leuis aura propellit, sed ipsummet mare, seipsum continet, obediens præcepto Dei dicentis: *Hucusq; venies, & non procedes amplius.* Nec enim mare obedire diceretur, si coacte & violenter diuini verbi virtute contineretur, vt indicauit D. Thomas *a*, & docuit expresse B. Augustinus *b*, quē ipsemet D. Thomas *c*, egregie explicat. Hanc que ipsam obedientiam optime exprimere voluit Sapiens *d*, eam tanquam vltimum quid subinferens, ad diuini verbi aut præcepti potestatem demonstrandam. Incœpit hanc commendare à creatione cœli & firmamenti, ex productione stellarum, solis & lunæ, iridis, pluuiæ, fulminum, &c. Tandemq; tanquam rem supremam subiecit: *In sermone eius siluit ventus, & in cogitatione sua placauit abyssum.* Ventus per seipsum res est indomita, qui nulli cedit, qui cum perflat validè, ac horrisonè, ita *vbi vult spirat*, vt qui inter homines omnes potentior est, non solum non possit compescere, *sed nescit vnde veniat, aut quo vadat*, & agitans mare, tam effræne illud reddit, vt nulla omnium hominum potestate possit, vel leuiter compesci. Tanta est autem diuini imperij potentia, vt horrisonum impetuosissimumq; ventum, solius vocis suæ leui sono silere faciat, & sola ipsius cogitatio placat abyssum, & eius impetum quietat. *In sermone enim eius siluit ventus, & in cogitatione sua placauit abyssum.* Vbi in primis expende, quam egregiè venti & maris spontaneam, vt ita dicam, obedientiam ad Dei præceptum exprimat: loqui-

Marginalia: a *In catena Iob.* b *Hō. 4. in Hexaem.* c *Li. 3. Hexaeme. c. 2 & 3.* d *In Ps. 103* e *1. p. q. 69. art. 1. ad 2. & 4. in c. 6. Iob.* — *1. p. cit. loc. & 1. 2. p. q. 104. art. 5. ad 2.* — *a 2. 2. q. 104. art. 2. ad 1. & 3. p. q. 44. a. 2. ad 1.* — b *26. cont. Faust, ca. 3 tom. 6.* c *1. p. q. 106 art. 6.* d *Ecc 43. 15* — § 80 — *Ioan. 3. 8.*

loquitur enim metaphora sumpta à seruo, cui validè vociferanti vel clamorose personanti iubet Dominus silere: tunc enim ad Domini sui sermonem, omni clamore deposito, ipsemet silentium tenet. Similiter tunc homo iratus dicitur placari, quando ad alterius sermonem & exhortationē, deponit iram, qua feruebat. Non ergo violenter ventus à Dei præcepto continetur, sed sponte, vt ita dicam, ad eius imperium omnem clamorosum sonum & velocissimum cursum continet. Nec mare violentiam passū, ad Dei præceptum, cōtinetur; sed potius ipsummet quasi in corde recipiens Dei præceptum, iram suam deponit, ipsius Dei ordinatione placatum. Obserua insuper mire supremam obedientiam maris exprimi, in eo quod dixit, ipsum in Dei cogitatione placari. Vt enim obseruat D.
1.p.q.23.a.3.in cor. Thomas, cogitatio est primum principiū cuiusq; operis nostri. Ante enim quam aliquid diffinias, aut statuas, primò illud in cogitationem venit: vnde volentes dicere, nos nihil penitus circa rem aliquam egisse, dicimus, quod nec dum de ea cogitaueramus. Ideoq; (vt expendit D. Thomas) volens Apostolus docere, salutem nostram non esse à nobis, dixit, quod *nec sumus suf-*
2.Cor.3.5. *ficientes cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis*; vt nec primum principium nostræ iustificationis, à nobis esse intelligamus. Ita ergo more nostro Sapiens loquitur, quasi etiam in Deo aliquid pręcipiente, primum præcesserit cogitatio, quasi velit dicere, tam subditum esse mare diuino imperio, vt non expectet, quando supremis ventis agitatur, ad hoc vt omnes fluctus suos cōtineat, & deponat, quod Deus præceptum ei imponat; sed hoc ipso, quod Deus cogitare incipit, imponere præceptum, subito seipsum exhibet placatum & obediens: metaphora sumpta à fidelissimo seruo, de quo dicere solemus, quod non expectat, vt dominus rem quam vult recipiat; sed hoc ipso, quod agnoscit dominum suum cogitare de re præcipieda, illam subito exequitur, quod Hispane dicimus: *Obedece, no solo a sus mandamientos; pero à sus pensamientos.*

§ 81 Idipsum Sapiens ipse similiter prædicere voluit illis verbis, quibus eximiam diuini verbi potentiam, ex obedientia maris voluit demonstrare: *In verbo eius stetit aqua,* Ecc.39.22.
sicut cōgeries, & in sermone oris illius sicut exceptorio aquarum, quoniam in præcepto ipsius placor fit. Singulæ voces expendendæ sunt. Stetit aqua firmiter se continens tanquam in exceptorio vase, aut vt dixit Dauid, tā- Psal.32.7. & 77.13.
quam in vtre, hocq; nō ad multa Dei opera, aut ad multa & multiplicata verba, sed *in verbo eius*, ad vnicum minimumq; verbum, & ratio est, *quoniam in præcepto eius fit placor*: in græco, beneplacitum, id est, quia beneplacitum est aquæ, se cōtinere ad eius minimam vocē. Hoc supposito, efficacissima cōuincitur querela, quam Deus de hominibus proponit, ideoq; & eam vult ad omnium aures peruenire, quasi omnes cōstituens huius negocij iudices: *Annuntiate*, inquit, *hæc domui Iacob, & auditū facite in Iuda, dicentes*: *Audi popule stulte, qui non habes cor.* Perpetuo Deus de hominib. cōqueritur, quod ita erga ipsum se gerant, ac si nō haberent cor. Cor enim est principiū obedientię timoris, amoris, &c. Homo autem ita viuit sine obedientia, timore, & amore, & cogitatione erga Deum, ac si corde præditus non esset. Qua etiam de causa dicitur: *Ephraim columba seducta non ha-* Osea 7.11.
bens cor. Et quasi admirans Deus hanc hominis vecordiam: *Me ergo*, inquit, *non timebitis, ait Dominus, & à facie mea non dolebitis?* Chaldæus, *à facie verbi mei, vel præcepti mei non contremiscetis?* Pagninus: Non pauebitis? *Qui posui arenam terminum mari, præceptum sempiternum, quod non præteribit.* Quando in mundi exordio tota terra erat aquis operta, volens Deus, vt appareret arida, solius verbi sui virtute, aquas in vnū locum adegit, quas omnes appellauit mare, cui terminum posuit ita debilem, qualis est puluis vel arena, & nihilominus, quia præceptum suum imposuit, dicens: *Hucusq; venies & non procedes amplius*, nullatenus limites illos prætergreditur. Præterea ventis vndequaque flantibus excitantur fluctus, & intumescunt, tantoque impetu feruntur, vt si sibi relinquerentur, vniuersam terram obruerent: solius tamen Dei præce-

præcepto, ita continentur, vt nullatenus statutos terminos pertranseant. *Populo autem huic factum est cor incredulum & exasperans.* Chaldæus: *Cor declinans & rebelle,* id est, tam rebelle, vt declinans in rem, quā vult, nullatenus se contineat, quantumcunq; diuinum adsit pręceptum. Vatablus: Populo huic fuit cor rebelle & contumax. *Recesserunt & abierunt*: non se continuerunt audientes diuinum præceptum, sed quo sua eos ferebat voluntas, recesserunt, & abierunt. Sufficit ad continendum mare, quantumcunq; ventis validissimis agitetur, minimum Dei præceptum, imò & præcepti signum vel indicium, & non sufficiet homini pręceptum tāta emphasi propositum & promulgatum: *Ego autem dico dico vobis: Diligite inimicos vestros?* Sufficit ad cor maris componendum & cōprimendum (cor inquam maris, eo modo, quo in
Ps. 45.3. & Ezech. 27. sæpissimè. scriptura dicitur, *cor maris*, illi⁹ profundū) minimum Dei verbum, & non sufficiet ad cōprimendam cordis tui iram, & vindictæ appetitū, tā expressum præceptum, *Ego autem dico vobis? &c.* Merito contra homines
¶ 82 nūc illæ Esaię *a*, voces assumi possent, sicut
a Isa. 23. 4. & B. Ambros. *b*, assumpsit: *Erubesce Sidō, ait*
b Li. de Elia & ieiu. cap. 19. *mare, fortitudo maris.* Quasi per vocē maris, inquit Gregor. *c*. ad verecundiam Sidō adducitur. Sidon ciuitas erat in Phœnice, in-
c In pasto. p. 3. admonit. 29. quit Hieron. *d*, quam Sidō primus Chanaā filius extruxit *e*; quæ mercatorib. & negotiatoribus fuit abundātissima, vnde & pau-
d Libr. de tradi. heb. lò ante, Isaias *f*, meminit negotiatorum Si-
e Gē. 10. 16 donis. Arguūt negotiatores perpetuo ma-
f Isai. 23. 2. re eiusq; fluctus, ait Ambrosius, perpetuas querellas & querimonias contra illūd mouentes, dicentes, mare effręne esse elementum, bestiam omnino indomitam, cui nullatenus fidendum sit, leuis enim aura ita illud agitat, vt in supremum discrimen validiores naues ducat. Hæc bestia, quā tu indomitissimam iudicas, te ad verecundiā prouocat. Verecundiores enim venti, ait Ambros. quam vestrę cupiditates, & maris fluctus magis domiti, quam vestri affect⁹: illi enim ad vnicum vel leuissimum diuini imperij signum placantur, & lege à Deo imposita ita continentur, vt quantumcunque implacabiles venti erigant fluctus vsq; ad cœlum, ita ad minimum Dei verbum eos continet mare, vt nullatenus limites & terminos ab eo statutos prætergrediantur, imo & subito placentur, & non solum mare quomodocunq;, sed & summa *fortitudo maris*, suprema vis & potentia, quando scilicet vehementissimis ventorum flatibus agitatum, ita intumescit, vt eius impetum totus orbis continere non sufficeret. At tu talis es, in quo ita insurgunt motus & affectus iracundiæ, vindictę, & odij, vt quantumcunq; audias non vnicum verbum solummodo, sed illam excellentem sententiam, suprema emphasi à Deo prolatam: *Ego autem dico vobis, &c.* nullatenus eos comprimas, sed potius effrænes relinquas, eructantes verba contumeliæ, minas, & maledicta. Sufficiens fuit vnius virgulæ applicatio & extensio, manu Moysi facta, vt mare totum suarum aquarum pōdus continens, in partes seipsum diuideret:
Et ingressi sunt filij Israel per mediū sicci ma- Exo. 14.22
ris, erat enim aqua quasi murus à dextra ipsorum & læua, & quidem non Deus per seipsum tetigit mare, aut ad illud loquutus est, sed per manus Moysi, cui dixit: *Tu autem eleua virgam tuam, & extende manum tuam super mare, & diuide illud.* Sufficiens similiter fuit arca illa, in qua tantum erat Deus in typo & figura; & ei⁹ lex in lapideis tabulis scripta, vt aquæ sūmo impetu flu-
entes ad mare, eo tempore, quo illæ tā ve- Iosu. 3. 15.
hementi fluebant abundantia, quod *Iorda-* 16.
nis ripas aluei sui, messis tempore repleuerat, se continerent: *steterunt enim aquæ descendentes in loco vno, & ad instar montis intumescētes, apparebant procul ab vrbe, quæ vocatur Adom*: & tibi non erit sufficiens Deus ipse, suamet voce personans, & clamorose resonans, & dicens: *Ego autem dico vobis, &c.* *Ego*, inquit, non per Moysen, aut aliquem Prophetam loquor, sed ego ipse dico: non virgulam extendi iubeo, sed euangelicam
legem, quam Dauid vocauit: *Virgam vir-* Psa. 109. 2.
tutis, egomet applico: *Ego autem dico vo-* ¶ 38
bis. Certissima sunt, quæ de pisciculo, quem græci Echeneida vocant, omnes autores fatentur, qui nauem ingentem,

quantumcunq; validoi, mpetuoso, imo & furioso vento deductam, continet immobilem, non multo agens labore, sed solummodo ei se coniungens, & carinis adhærens, quem propterea latini Remoram à remorando & detinendo appellant. Tanta facilitate, inquit D. Ambrosius, nauem ingentem in medio Pelagi statuit, vt quasi radicatam mari hærere videas, quam immobilem seruat & tenet. Maximas naues, inquit D. Basilius, extentis velis, secundo per equora flatu labentes, adeo facile sistit, vt immobiles haud paruo tempore detineat, moreturq; quasi in ipso mari radices altas fixas egissent. Hæc multorum experiētia comprobata, exhibet Plinius. Sic de illo pisciculo scribens: Ruant venti licet, & sæuiant procellæ, imperat furori vnus ac paruus admodum pisciculus, Echeneis appellatus, viresq; tantas compescit, & cogit stare nauigia, quod non vincula vlla, non anchoræ pondere irreuocabili iactæ. Infrænat impetus, & domat maris rabiē, nullo suo labore, nō retinendo aut alio modo, quam adhærendo. Hæc tantilla res, contra tot impetus, satis est, vt vetet ire nauigia, &c. Ita narrat accidisse Antonio, in magna naue properanti, quam ita detinuit pisciculus, vt necesse fuerit Antonio ad aliam nauem se transferre. Ita & sua ætate accidisse asserit Imperatori Caio, ab Astura Antium, sua classe remiganti, cum enim sola eius triremis, quam quadringenti remiges agebant, immobilis perstitisset, intelligentesq; qui aderant causam, exilientes protinus, qui quærerent, circa nauim inuenerunt remoram adhærentem gubernaculo, quam ostenderunt Caio, similem limaci magnæ. Hæc & alia Plinius. Quæ optimè poterit expendere, is, qui scit, qua celeritate, impetu ac vehementia triremis multorum remigum impulsu agitata fertur, cuius impetus maior vehementiorque est, quam explicari verbis possit. Potest igitur pisciculus, limaci similis, continere nauem, summo ventorum impetu agitatam & actam, & non poterit te homuncionem continere Deus magnus Dominus, cuius pondus immensum est, cuius *mensura longior terra & latior mari?* Sufficiens est sæpenumero ad continendam iram tuam, quantumcunque efferuescentem, alterius homuncionis exhortatio, aut respectus mundanus, aut leue aliquod commodum, & non erit sufficiens Deus ipse continere te, ne in odio prorumpas, & ad vindictam procedas?

5. Hexaem. c. 10. ad fin.

Hō. 7. hexaem. ante fin.

Lib. 32. c. 1.

Lib. 32. c. 1. & l. 9. c. 25

Iob. 11. 9

§. 5. Seipsum supponit Deus huic præcepto, cui, qui eum profitetur Dominum, etiam iuxta Pharaonis iudicium, tenetur obtemperare.

EGo autem, &c. Clarissime Christus Dominus præceptum dilectionis inimicorum proponit, nec tantum quid agendum sit, apertis perspicuisq; verbis exprimit, sed sicut supra cœpimus annotare, simul eisdem verbis rationes indicat, quibus ad illud perficiendum inducamur. Et vere de hoc pręcepto intelligi potest, quod dixit Dauid: *Prudentem me fecisti mandato tuo*, Præceptū namq; dilectionis est, quod absolute vocatur mandatum Domini, vt sæpe B. Augustinus admonuit. In hebræo, sapientem me fecisti mandato tuo, aut sapientiam mihi præbuisti per mandatum tuum, Est quidem sapientia habitus quidam, aut lux animæ, quo altissimas rerum causas cognoscimus, per quas de rebus iudicamus, vt ex Aristotele *a*, docuit D. Thomas *b*. Mandatum hoc sapientes facit, quia ita proponitur à Christo Domino, vt per singula verba altissimas eiusdem præcepti causas nobis exponat, per quas possimus de hui⁹ præcepti rectitudine iudicare. Obserua pronomen illud *Ego*, quod Christus Dominus, tanquam sapiens architectus, extruendæ machinæ supponit. Qui excelsam turrim extruere parat, primum omnium, validum submittit fundamentum, q̄ ingentem proceramq; altitudinis molem possit sustentare. Ita qui voluerunt turrim illam celebrem Babylonis ædificare, *cuius culmen pertingeret vsq; ad cœlum*, prius de eo, quod tanquam firmum fundamentum supponerent, cogitauerunt, ad quod præparauerunt *lateres pro saxis & bitumen pro camen-*

§ 84

Ps. 118. 98.

a *6. ethic. c. 3. 6. 7.*

b *1. 2. q. 57. art. 2.*

Gen. 11. 3.

cæmento, id est, ad cæmentum iaciendum. Et Christus Dominus eum dixit virum sapientem, qui ædificaturus domum suam, supponit firmam petram tanquam fundamentum. Cum enim ita sit, quãtumcunq; venti perflẽt, irruant flumina, & tẽpestates insurgant, firma manet domus, *fundata enim erat super petram*, sicuti quæ super arenam extruitur, statim adueniente vento valido, vel irruente flumine, cadit. Voluit Deus ædificium charitatis extruere in tantam altitudinem, vt vsq; ad inimicos perueniret, & quod per huiusmodi actum homo in eam ascenderet altitudinem, vt filius æterni Patris nominari, & esse posset. Ad ipsum virtutis cacumen (inquit Chrysostomus) nos eleuare contendit. Ad verticem virtutum, quo nihil maius inducit, inquit Theophylactus. Ad extremam perducit virtutem, inquit Euthymius, omnis enim virtutis corona ac vertex est, inimicos amare, &c. Sciebat, quod validi affectuum carnalium impetus, & mundi turbines, in hoc ædificium toto agmine erant irrupturi, idcirco firmum fundamentum statuit, & supponit illam firmissimam petram, de qua Dauid: *Dominus petra mea, & robur meum*, illam de qua Paulus, *Petra autem erat Christus. Ego*, inquit, *dico vobis.* Quis est is, qui loquitur? Ille, qui quærenti Moysi, quis esset, respondit: *Ego sum, qui sum.* Vide huius fundamenti firmitatem: Ego sum supremum summumq; ens, cui ita esse conuenit per essentiam, quod nullum tempus consumit, nulla aduersitas minuit, nulla infirmitas debilitat, in cuius cõspectu cætera etiam quæ firmissima videntur, verius non esse dicuntur. Multa ad hoc institutum docent sancti Patres, quæ D. Thomas breuiter perstringit, sed egregiè B. Gregorius, expendens illud: *Ipse solus est.* Nunquid, inquit Gregorius, non sunt Angeli, & homines, & cœlum, & terra, & cuncta animantia? certè scriptum est: *Creauit, vt essent omnia.* Veruntamen aliud est esse, aliud principaliter esse, & aliud esse mutabiliter, atque aliud immutabiliter esse. Sunt quidem hæc omnia, sed principaliter nõ sunt, quia in semetipsis nõ sunt, nisi gubernantis manu teneantur, &c. Et iterum: Solus Deus veraciter est, cuius essentiæ cõparatum esse nostrum, est non esse. Huic si cõiungimur, sumus, viuimus, sapimus &c. Voluit Deus hoc ædificium tanta firmitate extruere, quod nulla deleret obliuio, nullus affectus aut appetitus subuerteret, idcirco tale supposuit fundamẽtum, quod & cœlis ipsis firmius est: Nam *cœli sicut vestimentũ veterascent, tu autem idem ipse es.* Quod statim prima fronte Dauid, de diuinis præceptis aduertit, est id, quod dixit ipse: *Initio cognoui de testimonijs tuis, quia in æternum fundasti ea*, neq; enim diuina lex, vt supra diximus, talis est, quã possit aliqua contraria consuetudo abrogare, vel cõtrarius vsus antiquare. In æternum permansuram dedit legem, idcirco firmum posuit fundamentum, quod nullatenus potest deficere, *Ego*, inquit. Et quidem cõmune vsitatumq; est regibus, ac principibus, cum rem aliquam grauem præcipere volunt, nomen suum ac potentiæ magnitudinem supponere. Ita Artaxerxes, volens rem grauissimam præcipere; *Rex*, inquit, *magnus Artaxerxes, ab India vsq; Æthiopiam, centum viginti septem Prouinciarum, Principibus & ducibus, qui eius imperio subiecti sunt, salutem.* Et alibi, cũ voluit Rabsaces omnes ciues Ierosolymæ ad obedientiam regis Assyriorum conuertere, ita cœpit edictum ponere: *Hæc dicit Rex magnus, Rex Assyriorum*, & Nabuchodonosor, volens rem grauissimam præcipere, seipsum suo supposuit præcepto: *Nabuchodonosor Rex, omnibus populis, gentibus & linguis, qui habitant in vniuersa terra, pax vobis.* Ita & apud nos, dum Rex aliquam vult legem promulgare, suam supponit maiestatem: Philippus Dei gratia, Rex Castellæ, Leonis, Arago. &c. Maiestatẽ & potentiam regiam tanquam fundamentum legis, quam Rex promulgat supponit, vt lex tam firma sit, quam firma est illius potentia, qui præcipit, vtq; hoc ipso, subditos ad legis obseruantiam regiæ maiestatis, & potentiæ repræsentatione inducat, per quam punire inobedientes potest, & obsequentes, præmio afficere. Hoc ipsum Deus facere consueuit: quando enim.

Marginalia: *Mat.* 7. 24. 25. — *Hom.* 18. *in Matt.* — *In c.* 5. *Mat* — 2. *Reg.* 22. 2 — 1. *Cor.* 10. 4 — *Exod.* 3. 14 — ¶ 85 — 1. *p. q.* 13. *ar.* 11. — 16. *Moral. c.* 18. — *Iob.* 23. — *Sap.* 1. 14. — 18. *Mor. c.* 34. — *Psal.* 101. 27. 28. — *Ps.* 118. 152. — 1. *Esther.* 13 & 16. — 4. *Re.* 18. 19 — *Dan.* 3. 98.

enim aliquid graue prẹcipere vult, seipsum suamq; potentiam, tanquam fundamentum supponit, quo præceptum tali nixum fundamento, firmissimum statuatur. Ita volens Abrahæ præceptum perfectionis
Gen. 17. 1. imponere: *Ego*, inquit, *sum Deus omnipotẽs: ambula coram me, & esto perfectus.* Quasi dicens: Etsi graue videatur, quod præcipio, primum omnium considera, quisnam sit, qui præcipit: *Ego sum Deus omnipotens*, qui suprema potestate polleo, qui æterna beatitudine præmiare possum, & sempiterna
Libr. 7. de damnatione punire. Similiter (vt supra ex
ador. p. 166 D. Cyrillo annotabamus) quando Deus
¶ 86. voluit legem dare in monte Sina, totius
Exod. 20. 2 dandæ legis hoc fundamentum supposuit: *Ego sum Dominus Deus tuus: Non habebis Deos alienos, &c. Non assumes nomen Domini Dei tui, &c.* Seipsum suamq; maiestatem ac potentiam, tanquam fundamentum totius præcipiendæ legis supponit, hoc ipso legis firmitatem indicans, quæ tam valido nitebatur fundamento, quod euacuari nullatenus potest, & ad eiusdem obseruãtiam suæ maiestatis & potentiæ repræsentatione inducens. Hoc igitur in huius mãdati propositione obseruat: seipsum enim suamque essentiam, potentiam & maiestatem supponens: *Ego*, inquit, *dico vobis*, vt hoc ipso intelligamus huius præcepti firmitatem, & quod verè perstare oportet ædificium, tam valido fundamento subnixum. Mire profecto scriptura sacra enarrat crudele factum, quod serui Absalom
2. Re. 13. 28 perpetrarunt. Mandauerat eis Absalom rem impiam, crudeleque fratricidium, vt scilicet occiderent fratrem suum Amnon, filium patris sui Regis Dauid. Quoniam autem res hæc grauis erat, & horrenda, quæ multis modis poterat in eorum cedere detrimentum, occidere videlicet principẽ filium Regis; vt Absalom omnem metum ac trepidationem tolleret, & ad tale facinus roboraret, seipsum supposuit, super quem tale mandatum niteretur: *Percutite*, inquit, *eum, & interficite, nolite timere: Ego enim sum, qui præcipio, roboramini, & estote viri fortes.* Erat Absalom princeps à rege vehementer dilectus, ideoq; magna præditus potentia. Quid autem factum sit, exprimit scriptura dicens: *Fecerunt ergo pueri Absalom aduersus Amnon, sicut præceperat eis Absalom.* Expende vim illius vocis, Ergo, quę, vt dialectici obseruant, est nota illationis & consecutionis, ex antecedentibus, ex eo siquidem quod supposuit Absalom: *Ego sum, qui præcipio*, consecutum est, quod ad tam difficile facinus perpetrandum absque timore se conuerterint. Attenderunt præcipientis personam, quæ magnæ erat autoritatis & potentiæ coram rege, de qua confidebant, quod non solum poterat illos seruare indemnes, sed & magno præmio afficere. Obserua itidem vocem illam: *Pueri Absalom.* Erant illi serui Absalom, & gloriabantur de tali domino, & gloriosum ducebant, illi inseruire. Vnde hoc ipso, quod ille præcepit dicens: *Ego sum, qui præcipio*, consecutum fuit, quod statim rem præceptam opere compleuerunt: id enim indicat nota illationis, *Ergo.* Si ergo vnius principis terreni & impij autoritas, tam valida fuit apud eius seruos, vt ad rem grauissimam agendam, sufficiens fuerit eiusdem principis supposita persona & autoritas, per pronomen illud *Ego*, quid nos facere oportet, quando audimus supremi regis personam, dicentem: *Ego autem dico vobis:* ego sum, qui præcipio? Sed ibi statim consecutum est opus præceptum, quia illi gloriabantur se illius principis esse seruos, nos autem hoc ipso, quod facere recusamus, & contemnimus, quæ præcipit Deus, fatemur, parum aut nihil eius seruitutem curare. Impia fuit Pharaonis rebellio, quam extremo supplicio puniuit Deus. Voluit ¶ 87
Dominus rem appetitui Pharaonis contrariam præcipere, vt scilicet dimitteret populum, qui sibi tanquam captiuus inseruiebat: misit propterea Moysen & Aaron, Exod. 5. 1.
qui ex Dei præscripto ingressi ad Regem dixerunt: *Hæc dicit Dominus Deus Israel: Dimitte populum meum, &c.* Supposuit Deus præcepto nomen suum ineffabile, quo summam suam potentiam & maiestatem expressit. Respondit autem Pharao: *Quis est Dominus, vt audiam vocem eius, & dimittã Israel? Nescio Dominum, & Israel non dimittam.*

runt autores, quid sibi velit hæc Pharaonis responsio. Quidam censent, illum fuisse atheum, similem ei, *qui dixit in corde suo. Nõ est Deus.* Burgensis credit, à Moyse prolatũ fuisse nomen Tetragrammaton, aut ineffabile, quod Pharaoni erat ignotum. Obseruandum tamen est, id quod notat Procopius *a*, indicauerantque Origenes *b*, & Cyrillus *c*, & nos alibi exposuimus, dæmonem in Ægypto sub diuersis animalium figuris fuisse tanquam Deum adoratum: hunc colebat Pharao, qui ei suadebat, vt populum in illa captiuitate detineret, & nullatenus dimitteret, quem nolebat, vt Ægypto egrederetur, sicuti sæpe Rupertus annotauit. Voluit ergo Pharao dicere: Vnusquisq; Deo suo obsequi debet, & ei tenetur quiuis obtemperare, quem Dominũ suum profitetur. Vos qui Deum Israel colitis, & Dominum vestrum confitemini, ei obtẽperate: Ego eum nescio Deum, nec Dominum agnosco, idcirco nolo, quod ipse præcipit exequi. Hocq; voluit illis verbis exprimere: *Quis est Dominus, vt audiam vocẽ eius?* id est, vt ei obediam. Hoc ipso, quod aliquem tanquam dominum agnosco, sequitur quod teneor illi obedire, istũ quem proponitis, quoniam tanquam Dominum non agnosco, nolo quod ille imperat perficere. Vide igitur nunc egregiam rationẽ, quam Deus, mandatum suum proponens, indicat, vt nos ad eius obseruantiam deuinciat. Venit ille in Ægyptum tenebrosam, & obscuram huius mundi, in qua tãquam princeps & Deus colitur diabolus, qui ab Apostolo vocatur *a*, *Deus huius seculi*; & alibi *b*, *Princeps & Rector tenebrarũ harum*, & à Christo *c*, *Princeps mundi huius.* Non mittit ad nos Moysen & Aaron, qui nomine suo loquantur, sed ipsemet, qui ad Moysen loquebatur, vt per Isaiam *d*, prædixit: *Ecce adest*, clamans: *Ego autem dico vobis, Diligite, &c.* Examina teipsum, & vide, quem audias. Est Deus Ægypti, id est, diabolus, qui odium erga inimicum suadet, qui ad vindictam excitat: Est Deus verus, qui ad te loquitur, pręcipiens, vt inimicum diligas: vide cui obtemperare decernis, da tempus cogitationibus opportunum, (inquit Basilius) ad optimam eligendi partem, nam vni ex his duobus obtemperandum est, & attende, te ei obedire oportere, quem Dominum confiteris: adeo enim coniuncta sunt hæc duo, confiteri aliquem Dominum, & illi obtemperare, vt Rex ille insipientissimus ac barbarus Pharao iudicarit, satius esse Deum negare Dominum, cui obtemperare nolebat, quam confitendo Dominum, eius præcepta contemnere, & mandata non auscultare. Expendunt sancti Patres verba quædam Christi Domini, quæ difficilia videntur, quæ ad Pharisæos dixit: *Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum, aut arborem malam, & fructum eius malum.* Quæ B. Augustinus perpetuo explicat, annotans, voluisse reprehendere illos suos inimicos, qui ore eum vocabant magistrum, & opere calumniabantur eius doctrinam, exterius cum illo agentes, eum laudabant tanquam veracem & iustum, qui nullius personam accipiebat, ex alia parte illum omni qua poterant diligentia vituperabant, ideo eis voluit dicere, congruum esse secundum naturæ ordinem, vt qualis arbor est in se, talẽ fructum exterius exhibeat; *nec enim potest arbor bona malos fructus facere, nec arbor mala bonos fructus facere.* Voluit alludere ad illa verba Eliæ, quæ dixit ad populum: *Vsquequo claudicatis in duas partes? si Dominus est Deus, sequimini eum, si autem Baal, sequimini illum.* Recte & secundum naturæ ordinem ambulatio fit, quando vterq; pes in eundem terminũ dirigitur, & dexter congruit, conuenit, ac correspondet sinistro. Si enim quis vellet vno pede progredi in Orientẽ, & altero in Occidentem, ex vtroq; claudicaret, & ad neutrum terminum integre vnquam perueniret. Erga Deum duplici pede tenetur homo ambulare, animo scilicet & corpore, opere & ore, interno corde, & exteriori actione. Quando his duobus pedibus simul homo in Deum tendit, recte progreditur, ad eumq; certo perueniet, si autem vno pede tendat in Deum, altero contra illum proficisci contendat, ex vtraq; parte claudicabit, & nullam integre pertinget.

Marginalia: *Psal.* 52.1. — a *In c.* 30. *Isai.* — b *Hom.*16. *in Leu.* — c *Lib.*16.*in Leui.* — *In li. de victoria verbi Dei.* — a 2.*Co.*4.4 — b *Ad Eph.* 6.12. — c *Ioa.*14.30 — d *Esa.*52.7 — *Hom.* 10. *quæ est de ira p.*168. — ¶ 88 — *Mat.* 12.33 — 2.*De serm. Domi.c.* 2. *& de actis cum Fœlice c.* 4. — 3.*Re.* 18.21

Populus ille ita se habebat, quod simul in dominum & Baal volebat tendere. vno pede in dominum ferebatur, exterius eum vocans dominum, & ore se illius populum appellans, altero in Baal tendebat, ei inseruiens & sacrificia honorifica eidem offerens: vtraq; ex parte claudicabat, nec integre ferebatur ad dominum, à quo operibus erat separatus, nec integre erga Baal, cui non integram confessionem externam tribuebat. Ne, inquit Elias, ex vtraq; claudicetis, sed vtroq; pede vnam viam tenete, & quem ore profitemini Dominum, congruis huic nomini operibus prosequimini. Hoc multis Christianis dicere possum: *Vsquequo claudicatis in duas partes?* duo sunt pedes, quibus tendere teneris & progredi, vera scilicet fides, & opera illi congrua, v-
§ 89 num sine altero non proficit, vt plene ad
Ad Heb. 11 terminum peruenias. Necessaria est fides,
6. *sine fide enim impossibile est placere Deo*: re-
Iac. 2. 20. quiruntur opera huic fidei congrua, nam *fides sine operibus mortua est*. Et si dicas, te fidem habere, & quod credis, oportet, vt *fidem tuam ex operibus ostendas*, quo illa proficua sit, & non maneat sine fructu, sicut fides coacta & omnino infructuosa *dæmonum, qui credunt* quidem *& contremiscunt*, sed tamen nihil agere in Dei obsequium volunt. In duas tamen partes claudicas, fide in Deum tendis, & opere proficisceris erga mundum & diabolum: fide credis Christum Dominum, cui obtemperandũ profiteris, opere diabolum & mundum tanquam dominum habes. Vide Christianum, qui iniuriam accipit ab aliquo, querentem & consilia congregantem, vt videat quomodo iuxta leges duelli mundo satisfaciat, & quomodo, & iuxta quem ordinem, & ad quam mensuram, sit vindicta sumenda. Certe in vtramq; partem claudicas: pede fidei, in Deum progrederis, pede autem operis, in Baal, & in mundum tendis. *Vsquequo claudicas in duas partes? si Dominus est Deus, sequere eum.* Quid sibi vult, vnum confiteri Dominum, & alterius te ad obediendum exhibere seruum? Similis aliqua ex partes impijs ministris, qui Christum ore, regem vocabant, & manu atque actione, eum percutiebant, arundine & spinis, quibus caput eius configebant. Quid namq; hic affectus, quo intendis vehementissime vindicari, nisi arundo vana & inanis, quam ventus superbiæ & vanitatis huc illucq; trahit? Quid actus odij & persecutionis erga inimicum, nisi spinæ pungentes, lacerantes, & torquentes animum & mentem? Hæc contra Christum vere opere ipso conuertis, cum non solum vis, quod ille præcipit agere, sed directe contra eius voluntatem insurgens, grauem illi irrogas iniuriam, eum vocas & confiteris Dominum, & non solum non vis, quod ille præcipit agere, sed toto corde, vt contra illum agas attendis. *Quid*, in-
quit, *vocatis me, Domine, Domine, & non* *Luc.* 6. 46.
facitis, quæ dico? Innumeris Christianis hoc dicere possemus, qui Deum multiplicatis vocibus vocant Dominum, sed multo pluribus operibus, ei se opponunt, & libere dicunt, se nolle facere quod præcipit, circa inimicum.

§. 6. *Christus sicut Iob, primò præcipit per seruum, nunc ore proprio deprecatur: & si sermo quiuis per angelos fuit firmus, multo magis, quem Deus ipse firma profert sententia.*

Aliam huius præcepti rationem ex- § 90
pende in emphasi, quam illa verba: *Ego dico vobis*, secum ferunt. Expen-
dit S. Gregorius, beatum Iob aliquo modo *Præfat. in*
inter cęteros Prophetas excellentius Chri- *Iob c.* 10.
sti personam expressisse, qui non tantum verbis, sed & actionibus ac passionibus,
eum retulit: signanter autem expendit *a*, a 14. *Mor.*
illud, quod beato illi viro cum seruo suo *c.* 21. *& 22*
accidit *b*. *Seruum*, inquit, *meum vocaui, &* b *Iob* 19. 16.
non respondit mihi, ore proprio deprecabar illum. Quamuis ille multos habuisset seruos, & hoc in loco singulare pro plurali accipi possit, forte tamen in singulari locutus est, vt mysterium, quod prophetice designabat, manifestius exprimeret. Valido, potenti, ac efficaci medio vtebatur vir ille,

ille, vt eius seruus rem à se præceptam exequeretur. Fieri potest, vt seruus alicuius Regis adeo sit contumax, vt dum Rex aliquid præcipit, medio aliquo alio seruo, aut per internuntium, vel literas, dissimulet, & non faciat: nullus tamen ita rebellis est, ad quem si rex ipse è maiestatis fastigio, & regali curia descendens, aliquid ore proprio, blande suauiterque præcipiat, non statim illud opere compleat. Erat quidem Iob Rex, quem Isidorus *a*, Regem Idumæorum, Gaudentius Brixianus *b*, Regem Arabiæ; Cæsarius *c*, S. Gregorij Nazianzeni germanus, Regem Hussitanum appellitant, & Ioannes Pineda *d*, Regem Regum fuisse, dicique posse probat. Nihilominus aliquid præcepit peculiari seruo, per alium seruum, aut internuntium, vel literas, qui dissimulans, nequaquam fuit illi obsecutus. Idcirco ipsemet accessit ad eum, ore proprio idipsum blande suauiterque præcipiens. Hoc quidem in beato Iob tanquam in figura præcessit, quod in Dei filio completum est, qui vere dicere potest: *Seruum meum vocaui, & non respondit mihi: ore proprio deprecabar illum.*

a *Li. de vi. & morte Sanctor.* b *Præfat. tractat. in Scriptura.* c *Dialog.* 3 d *Pined. in c* 3. *Iob. to.* 1 *num.* 18.

14. *Moral. ca.* 21. Quid enim (inquit Gregorius) Iudaicus populus nisi seruus fuit, qui non amore filij obsequebatur Domino, sed timore seruili? qua de causa Apostolus eum describit, habentem *spiritum seruitutis in timore.* Hunc seruum vocauit Dominus, dum

Rom. 8. 15. *& 2. ad Timot.* 1. 7. quæ agenda erant per alterum seruum, Moysen scilicet, ei intimauit, de quo ipse dixit: *Seruus meus Moyses, qui in omni domo*

Nu. 12. 7. *mea fidelissimus est, ore ad os loquor ei*, qua de causa fidelem seruum domus Dei, vocauit

Hebr. 3. 2. illum Apostolus, quia quæ Dominus ei dicebat, vt nomine suo præciperet populo, fideliter referebat. Signanter autem præcepit Deus per Moysen, vt vnusquisque suos diligeret inimicos, vt dictum est: seruus tamen ille non respondit Domino. Tunc enim seruus, cui aliquid præcipitur, benè respondet, quando opere complet, quod præceptum est, & Iudaicus populus non solum non fuit Domino obsecutus, sed potius illud ore reperebat, *Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum.* Qua de causa ipsemet Rex regum, quod antea per seruum impetrauerat, è regalibus sedibus veniens, ad seruumq; accedens, ore proprio clarius & expressius præcepit: *Aperiens namq; os suum* manifeste dixit: *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros.* Quasi dicens: Ego ipse, qui ante incarnationē meam per Moysen vobis præcepi, vt inimicos diligeretis, quia id facere recusastis, ecce ad vos de cœlis venio, & dico: Diligite inimicos. Et benè (inquit Gregorius) dicitur: *Ore proprio deprecabatur illum*, quia in carne monstratus, mandata vitæ humiliter dixit, blande, benigne, quasi rogans, & deprecans, & magno adhibito præmio agenda præscripsit, potestq; dicere quod Ioseph: *En oculi vestri vident, quod os meum loquatur ad vos.* Ex his rationem efficacissimam possumus elicere ad diligendum inimicum. Quæro enim ego abs te: Si inimicum haberes, quem toto corde odires & persequereris, & Rex noster Philippus mitteret ad te aliquem ex supremis curiæ suæ principibus, petens, vt inimico parceres, & ab odio & persecutione cessares, nunquid non ei obsequi curares? Quod si durus persisteres, & ipsemet Rex è suæ maiestatis curia veniret ad te, & ore proprio idipsum postularet, & proposito præmio, quod te in magnum erigeret Ducem & Principem, nunquid posses non ei obedire? Vide igitur, &c. Ex his forte D. Paulus ad Hebræos scribens, illam efficacem contexuit rationē, vt suadeat Christum esse audiendum, & obtemperandum eius præceptis. Supponit tanquam huius rationis fundamentum, quis est, qui loquitur. *Multifariè*, inquit, *multisque modis, olim Deus loquens Patribus in Prophetis, nouissime diebus istis loquutus est nobis in filio.* Aduerbium illud, *Nouissimè*, videtur esse nota temporis extremi & vltimi, vt idem sit, quod in fine temporum, vt multi sancti Patres intelligunt, Anselmus, Chrysostomus & Græci, qui legunt: In nouissimis hisce diebus. Sed credo Apostolum rem supremam exprimere voluisse, & quasi vltimum potentiæ. Quando enim quis varia media appli-

14. *Moral. cap.* 22.

Gen. 45. 12

§ 91

Hebr. 1. 1.

In illū locū

applicauit ad rem aliquam perficiendam, vltimo loco, supremum quod potest medium adiungens, dicitur nouissimum medium applicare. Id quod egregiè Christus
Mat. 21.37 Dominus in parabola vineæ explicuit. Postquam namq; paterfamilias varios misit seruos, qui ad agricolas loquerentur, & fructum exposcerent, *nouissime*, inquit, *misit filium suum*, id est, vltimum quod facere potuit, fecit, supremũ medium apposuit, mittere scilicet filium suum naturalem, & omnium bonorum suorum hæredem. *Multifariè* ait Apostolus, id est (inquit Anselmus) multis locutionum generibus, aliquando manifestè, aliquando obscurè, aliquando propriè, aliquando figuratè, aliquando per Angelũ, aliquando per occultam inspirationem, aliquando hebraicè, aliquando chaldaicè, aliquando blandiens, aliquando terrens: *& multis modis*, id est, diuersis & varijs actionum generibus: quia non solum dicta Prophetarum, sed & omnia facta eorum prænuntiauere, ea quæ nostris temporibus erant futura. *Nouissime tamen locutus est nobis in filio*: supremum quod fieri poterat, fecit, nullum enim habuit meliorem, quem mitteret, quippe qui eiusdem est essentiæ & substantiæ cum illo: *est enim splendor gloriæ & figura substantiæ eius*. Splendor gloriæ, inquit Anselmus, quasi lumen de lumine: Pater nãq; est gloria, sicut idem filius ei canit in psalmo: *Gloria mea, & exaltans caput meum*, & huius
Psal. 3.4. gloriæ, id est, patris, splẽdor, est filius, quia à Patre procedit, sicut splendor à sole, & coæternus est patri, sicut splendor coæuus soli. Vt autem Apostolus idipsum clarius demonstret, incipit probare Christum esse superiorem omnino omnibus angelis, etiam supremis, qui superiorem locum inter res creatas tenẽt: *Cui enim dixit aliquãdo angelorum, filius meus es tu?* Ex quo tandem quod proposuerat, concludit, supremum & vltimum potentiæ actum fuisse, quando Deus nobis locutus est in filio.

§ 92. Hoc supposito incipit expendere magnam obligationem, quę inde procedit, vt eũ audiamus, & ei obsequamur. *Propterea*, in-
Hebr. 2.1. quit, *abundantius oportet obseruare nos, ea quæ audiuimus, ne forte pereffluamus. Si enim qui per angelos dictus est sermo, factus est firmus, & omnis prauaricatio & inobedientia accepit iustam mercedis retributionem, quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem?* Non vacat quæstionem illã grauem prosequi, an ipsemet filius Dei, per suammet personam aliquando hominibus olim fuerit locutus, circa quam varie sancti Patres senserunt. Vere tamen videtur Apostolus supponere partem negantem, dum apertè asserit, tunc Deum locutum fuisse per Prophetas, & per filium solummodo nouissimè fuisse locutum. Quod & Lib. de cœlest. Hiera. cap. 4
apertè asseruit S. Dionysius docens eas apparitiones, quas legimus in scriptura antiquis Patribus factas, ita esse accipiendas, vt intelligamus angelos fuisse, qui apparebant, aut loquebantur, qui tamen quoniã Dei nomine loquebantur dicebant: *Ego Dominus, ego Deus.* Quod egregie prosecutus est B. Augustinus, annotans, quod Lib. cont. Adim. c. 9
angelus, qui apparuit Moysi, modo angelus, modo Dominus, & Deus nominatur, angelus videlicet propter propriam personam, Dominus autem, aut Deus, propterea, quod eius vices gerebat, & verba iudicis (inquit ipsemet) cum prçco pronuntiat, 3. De Trinit. ca. 11.
iudicis nomine vtitur, &c. Quod & Gregorius etiam tradit eleganter. Signanter In præf. in Iob cap. 2.
autem obseruat Dionysius, quando lex data est, nequaquam ab ipsomet Deo datam, sed ab Angelo, qui vices Dei gerebat. Et hoc, inquit, certum esse ex scriptura, ita enim dixit B. Stephanus, quod Moyses fuit *cum Angelo, qui loquebatur ei in monte Sina, qui accepit verba vitæ, &c.* & iterum: *Qui* Acto. 7.38.
accepistis legem in dispositione angelorum: quod & S. Hieronymus a, probat, ex illo Apostoli b, asserentis, legem *ordinatam fuisse per angelos, in manu mediatoris*, quæ duo loca etiam Chrysostomus c, annotauit. Lex itaq; antiqua per angelos data est, & angelus erat, qui loquebatur tunc, non Deus per seipsum. Et de hac antiqua lege Apostolum loqui, multi contendunt, quãuis enim vnus esset angelus, qui Dei nomine legem tradebat (quem multi Theologi credunt fuisse Michaelem) non possumus

a In c. 3. ad Gal.
b Ad Gal. 3. 19.
c Hom. 3. in Epist. ad Hebr.

ſumus tamen negare, inquit Chryſoſtomus, plures angelos ibidem extitiſſe, qui tubis & buccinis perſonabant, & cætera faciebant, hoc eſt, ignem, fumum & nebulas, vt vere dicatur in plurali, legem datam vel ordinatam per angelos. Qui ergo per *Angelos dictus eſt ſermo, factus eſt firmus*, id
Ibidem. eſt, ratus, ſtabilis in minis & promiſſis, vt exponit Anſelmus, & qui contra legem agebat, ſtatim duram experiebatur vltionē.
Leu. 24. 14 Hoc enim ipſo, quod quidam blaſphemauit nomen Domini, aut, vt Oleaſter expē-
In cap. 24. Leuit. dit, leue duxit nomen Domini, ex ipſius
Nu. 15. 36. Dei præſcripto ab omni populo lapidatus fuit, & quoniam quidam inuentus eſt, ſabbato colligens ligna, ex Dei ordinatione, à populo lapidibus obrutus expirauit, & quando populus ab illius legis obedientia deficiebat, ſtatim varijs vltionibus affligebatur. Hocq; tam commune certumq; erat, vt ipſis gentilibus & exteris nationibus id eſſet exploratum & compertum, vt longa oratione Achior coram Holoferne fuit
Iudit. 5. proſecutus. Chryſoſtomus, *Sermonis* nomine, non legem, quæ grauiſſimam rem
§ 93 continere videbatur, ſed quicquid angeli locuti ſunt, intelligit. Inuenimus enim angelos ſimplici ſermone multa dixiſſe, quæ magna cum veneratione excipiebantur; & qui à ſimplici verbo angeli deficiebat, ſtatim vltionis pœnas acres experiebatur, vt
Gen. 19. in ijs quæ Lot contigerunt, videre licet, cui ſimplici verbo angelus præcepit, ne aliquis eorum, qui in ſuo erant comitatu, oculos retro conuerteret; & quia illius vxor, leui ducta curioſitate, præceptum angeli neglexit, in ſtatuam ſalis eſt conuerſa. Mater Samſonis, qua diligentia, omnia quæ angelus ei propoſuit, obſeruauit? Nec
Iudic. 13. enim auſa fuit bibere vinum, aut comedere aliquid immundum, quia id angelus præceperat. Verbum ergo ſimplex cuiuſuis angeli, ſumma obſeruantia excipiebatur. *Propterea*, inquit Apoſtolus, *abundantius oportet obſeruare nos, ea quæ audiuimus, ne forte pereffluamus*. Abundantius, id eſt, ſtudioſi⁹, firmius, diligentius. *Nos*, quibus locutus eſt Deus, in ſuo naturali cōſubſtantialiq; filio, oportet obſeruare ea, quæ ab eo audiuim⁹, ne forte pereffluamus, id eſt, (inquit Chryſoſ.) ne forte pereamus, meta- Hom. 3. ad hebr.
phora ſumpta à liquore, qui dū ex vaſe defluit, deperditur, ſumpſitq; hoc verbum, inquit Chryſoſt. ex prouerbijs: *Fili*, inquit, *mi, ne perfluas*, Aduerbium autem *Fortè*, etſi rem dubiam cōmuniter ſignificet, ſæpe tamen tam in Scriptura ſacra, quam apud autores prophanos, certiſſimum euentum declarat, vt ex profeſſo B. Ambroſ. demon- Libr. 2. de
ſtrat. Certiſſima ergo imminet perditio, ſi pœnit. c. 5.
nō obſeruauerimus, quæ à Chriſto audiuimus, ſi enim quiuis ſermo quantumcunq; leuis, fact⁹ per angelos, qui ſerui erant, tāta obſeruatione fuit exceptus, & tāto rigore puniebantur, qui illum tranſgrediebantur, *quomodo nos effugiemus, ſi tantā neglexerimus ſalutē?* Teipſum facit iudicem Apoſtolus, inquit Chryſoſt. vt tu ipſe ſententiā Ibidem.
feras, id enim in rebus manifeſtis cōſueuimus, eum, cum quo agimus iudicem conſtituere. Fecit hoc in veteri teſtamēto Na- 2. Reg. 12.
than, fecit & in Euangelio Chriſtus Dominus, in parabola vineæ, quando Phariſæos ipſos, quos arguere inſtituebat, iudices cōſtituit, à quibus poſtulauit vt ſentētiā ferret, dicens: *Quid faciet agricolis illis?* Tam Mat. 25. 40
euidens ergo eſt, acri duraq; dignum pœna, eum, qui negligens eſt in obſeruatione eorum, quæ Chriſtus præcepit, vt idipſum illi ipſi Paulus cōmiſerit iudicandum. Et intuere, inquit Chryſoſtom. qualiter faciat Ibidem.
comparationem. *Si enim*, inquit, *qui per angelos dictus eſt ſermo*. Illic per angelos, hic autem per Dominū, illic quidē ſermo quiuis etiam leuis, hic autem ſalus. Et expēde emphaſim, qua Apoſtolus loquitur, qui nō ſalutem ſimpliciter, ſed cum illa peculiari nota propoſuit: *Tantam neglexerimus ſalutem*. Non enim nunc, inquit Chryſoſt. de prælijs nos liberauit, non corruptibilē ſalutem, quā vel leuis aura corrumpit, nobis affert, non nobis terram aut terrena bona largitur, ſi eius verba obſeruauerimus, ſed ſalutem æternam, vitam ſempiternam, liberationemq; à diaboli poteſtate, &c. Si Deus ita puniebat eos, qui nudum verbū per angelos propoſitum non ſeruabant, quid faciet illis, qui talem ſalutem per eius

legitimum filium oblatam & propositam negligunt? Si in statuam salis conuertit mulierem, quæ angeli verbum simplex nō seruauit, quid ei faciet, qui Christum loquentem & dicentem, *Ego autem dico vobis*, contemnit, & erecto collo ad vindictā sumendam se conuertit? Hanc rationem Christus Dominus præceptum dilectionis proponens, exprimere voluit dicens: Ego autem dico.

§. 7. Secūda ratio est, quia hoc præceptum, est bonum, vtpote conforme voluntati diuinæ, quam sine replica complendam ostendunt, quæ in Scriptura recēsentur.

¶ 94 Ego autem dico vobis: Diligite. Illam secundam rationem efficacissimam ad legem istam complendam, hæc verba ex eo indicant, quia eam exprimunt conformem diuinæ voluntati. Id siquidem agendum est, & sequendum, quod est bonum, bonum namq; omnia appetunt: hāc autem legem continere bonum, ostenditur manifeste: quia exprimit id, quod præcipit, esse voluntati diuinæ consonum & conueniens. Id siquidem bonum rectumq; est, quod est conforme regulæ rectitudinis & bonitatis, à qua cum aliquid deuiat, obliquum & obtortum est. Regula recti, iusti, boni, & æqui, est voluntas diuina, quę est bona & recta per essentiam, nec potest esse obliqua aut mala. Ita explicant sancti Patres illam grauem Christi sententiam, quam tres Euangelistæ expresserunt: *a Nemo bonus, nisi solus Deus.* Nunquid cætera non sunt bona? inquid B. Augustinus *b.* certe *c, vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona.* Bona quidem sunt, sed solus Deus bonus est per essentiam, cætera bona sunt, quia eius bonitatem participant, & in tantū sunt bona, in quantum illam participant. Ita idipsum explicauit D. Epiphanius *d*, contra Arrianos, annotans similem esse sententiam, quam dixit Paulus de Deo: *Qui solus habet immortalitatem*, quia quamuis aliqua dentur præter Deum immortalia, vt Angeli, anima rationalis, &c. Ipse tamen solus est immortalis per essentiam, & ita radix & principium totius immortalitatis, vt in tantum cætera immortalia sint, in quantum ab eo immortalitatem participant. Possumus, & consueuimus dicere, in Hispania solum regem habere dominiū & potestatem, quia quamuis multi dentur, qui potestatem habent iudicandi & regendi, ille tamen solus habet potestatem supremam, independentem in terra, cæteri autem eam habent ab illo participatam, & in tantum illam habent, in quantum ille communicare voluerit. De qua re omnes sancti Patres, Basilius *a*, Cyrillus Alexandrinus *b*, Ambrosius *c*, Augustinus *d*, Epiphanius *e*, omnes Theologi, cum D. Thoma *f*, id ex vera Theologia comprobantes & explicantes. In Deo siquidem est intellectus circa verum, & voluntas circa bonū: & sicut est impossibile aliquid esse conforme intellectui diuino, quod non sit verū, quia illa est regula totius veri, & impossibile est illum falli, aut à vero deficere, ita impossibile est aliquid esse secundum eius voluntatem, & non esse bonum, quia illa est regula totius boni, & impossibile est illam esse obliquam aut deuiam. Ex his infert Chrysostomus, hanc esse euidentem consequentiam: Hoc est conforme volūtati diuinæ, ergo rectum, bonum, appetendum, & sequendum, nec enim potest à bono deuiare quod est conforme regulæ ipsius boni. Infert secundo, postquam Deus declarauit aliquid esse suæ voluntati conforme, hoc ipso declarasse, illud esse rectum ac bonum, ita vt nihil vlterius, quātum ad hoc, inquirendum sit. Quod & ¶ 95
probat expendendo eloquentissimè historiam illam celebrem, quæ habetur in libris Regum. Volens Propheta quidam iuxta Dei pręceptum accedere ad reprehendendum Regem Achab, quod Regem Syriæ, quem bello ceperat, liberum contra Dei decretum dimisisset, vt propriam faciem, & vultum suum Propheta posset dissimulare, accessit ad quendam proximum suū, & dixit ei, *In sermone Domini*, id est, exponendo & declarando, quod dicebat, esse decre-

a *Mat.* 19. 16 & *Mar.* 10. 17. & *Luc.* 18. 16.
b *Epist.* 54 *ad Maced. circa medium,*
c *Gen.* 1. 31.
d *Hære.* 69
1 *Ad Tim.* 6. 16.

a *Ad Amphilochiū.*
b *Libr.* 2. *Thesau. c.* 1
c *In cap.* 12 *Luc.*
d *Li.* 3. *cōt. Maxim. Arria. c.* 25
e *Hære.* 69
f 1. *p. q.* 6. *art.* 2.

Ora. 1. *cōt. Iud. to.* 5.

3. *Re.* 20. 35

decretum Domini: *Percute me.* ille noluit, iniustum reputans percutere Prophetam, & ecce statim aduenit leo, qui eum deuorauit. Accessit ad alium similiter ei dicens: *In nomine Domini percute me*, quod ille ita executus est, vt caput eius graui vulnere feriret, quod cum fecisset, incolumis remansit. Quid hoc mirabilius? inquit Chrysostomus. qui percussit Prophetam, euasit incolumis, & qui se continuit, ne percuteret, graues supremasque pœnas luit? Recte quidem, vt intelligas, eo ipso quo agnoscis aliquid esse diuinæ voluntati conforme, iudicandum esse rectum & bonum & agendum. Propterea ille non simpliciter dixit: Percute me, sed addidit: *In verbo Domini:* hoc est, Deus præcipit, hoc ipso rectum bonumque erat, illum percutere, & malum, illi parcere: ideoque qui percussit, incolumis euasit, quia rectum & bonum operatus fuit; qui percutere noluit, pœnas luit, quia culpam commisit, & malum fecit, non agendo, quod Deus fieri volebat. Quo intelliges, inquit Chrysostomus, non oportere te esse curiosum examinatorem præceptorum Dei, sed sufficere tibi, scire aliquid, quicquid sit illud, esse conforme eius voluntati, vt illud bonum esse intelligas. Hinc Propheta Samuel reuicit Saulem, probans eum malum

1. Reg. 15. fecisse. Nota est historia, quando iussit Deus Sauli, vt percuteret cunctum populum Amalecitarum, à rege ad infimum vsque seruum, & omnia similiter, quæ illius erant, absumeret. Vidit quosdam optimos greges ouium & armentorum, quos reseruare voluit, sicut ipse dixit, vt ex eis sacrificium Deo offerret, & hac de causa Deus illum punire & priuare regno definiuit & decreuit. Cum autem Samuel hoc ei intimaret, miratus est, dicens se nihil fecisse, qui si aliquid reseruauit, fecit, vt Deo obsequeretur, eique ex animalibus electis ac pinguibus offerret sacrificium, respondit Samuel: *Nunquid vult Dominus holocausta & victimas, & non potius, vt obediatur voci Domini?* Holocausta & victimæ, & omne quod bonum videtur, in tantum est bonum, in quantum est conforme diuinæ voluntati, quæ totius boni regula est. Hoc ipso quod tibi dictum fuit, Dei voluntatem esse, quod nulli rei parceres, hoc fuit iustum, rectum, & bonum, & huius oppositum tam malum, quantum pœna, quam Deus infligere decreuit, demonstrat. Ex eodem principio eloquenter idem Chrysostomus *a*, discurrit circa factum Oziæ *b*, qui religiosum seruitium præstare Deo volens, thymiama ei obtulit, & certe videbatur actio maxime pia & religiosa, vt Rex seipsum exhiberet obsequentem Deo, nihilominus grauissime punitus est, quia vere non bonum, sed impium opus aggrediebatur, nec enim bonum aut religiosum opus est, quod quiuis secundum voluntatis suæ regulas tale iudicat, sed quod est secundum regulas voluntatis diuinæ. Ex hac eadem doctrina multa alia possumus explicare, quomodo scilicet Abraham voluit filium suum occidere, cum contra legem naturæ sit, eum qui dat vitam filio, illam auferre, certe quia Deus hoc illi præcipit. Hinc & illud Oseæ poterit explicari, cui primo iussit Deus ducere mulierem fornicariam, & quod filios ex ea susciperet, circa quod Theologi multas proponunt difficultates, sed aliam grauiorem possumus considerare, ex eo, quod postea eidem mandauit, vt diligeret mulierem nuptam & habentem virum. *Vade*, inquit, *& dilige mulierem dilectam amico, & adulteram.* Quidam contendunt hanc, eandem esse cum illa, quam primo Propheta visus fuit ducere, quam vocauit fornicariam, quæ erat Gomer filia Debelaim. Ita Theodorus Antiochenus, & Ruffinus, sed Dionysius Cartusianus censet, istam aliam esse ab illa, illa enim prior non erat vxorata, quam ideo Deus absolute fornicariam vocauit, hæc autem vxorata erat & nupta, quod patet ex eo quod vocat eam adulteram. Si adultera erat, certe maritum habebat, cui fidem per adulterium fregit. sed de ijs alibi. Dices, si mulier nupta erat & habebat virum, quamuis adultera, quomodo poterat Oseas eam diligere & ducere? Respondebo, Quia Deus hoc illi præcepit, cuius voluntas tam recta est, vt hoc ipso quod aliquid est

a *In princ. hom. in Visi Domini tom. 1. ad finem.*

b 2. *Par.* 26

¶ 96

Gen. 22.

Osea 1. 2.

Osea 3. 1.

est illi conforme, rectum debeat iudicari. Scio alijs rationibus hæc à Theologis explicari, quas non vacat prosequi. Non ergo id bonum est, quod mihi, vel tibi bonum videtur, non quod Aristoteles diffiniuit, nec quod Plato præscripsit, aut Lycurgus ordinauit, sed quod diuinæ voluntati fuerit conforme: & omnis lex eatenus bona est, quatenus hanc conformitatem seruat. Expende ad hoc institutum sententiam B. Hieronymi, qui demōstrare volens ignorantiam aliquando esse peccatum, & aliquos per ignorantiam peccare, explicat quęstionem illam, cur Habacuc propheta canticum suum, hoc inscribat titulo: *Oratio Habacuc Prophetæ pro ignorationibus*, quā varijs rationibus alijs autores explicant. Credit tamen Hieronymus, Prophetam peccasse per ignorantiam, videns enim ostendente sibi Deo, quæ Deus ipse permittere parabat, quæ facturus erat Nabuchodonosor contra populum Dei, quæ iā tanquam præsentia spiritu prophetico cernebat, audacter locutus fuerat ad Dominū, dicens: *Vsquequo Domine clamabo, & non audies, vociferabor vim patiens, & non saluabis? Quare ostendisti mihi iniquitatem & laborem, videre prædam & iniustitiam?* His verbis audacter nimis locutus est, pro quo seipsum reprehendens, quod fuerit per ignorantiam locutus, scribit canticum pœnitentiæ. Ita Hieronymus. Et quidem certum est secundum rectam Theologiam, Deum alio modo se habere circa mala culpæ, quam circa bona: illa enim non sunt conformia voluntati suæ, ideoque illa ipse non vult, sed tantummodo permittit: hæc autem directe vult & agit ac ordinat, & tāta est diuinæ voluntatis bonitas, vt non permitteret mala agi, nisi aliquod bonum inde elicere intenderet. Hocq; adeo certū est, vt peccatum sit, curiose nimis examinare velle, cur Deus hoc vel illud fieri permittat, quia hoc ipso, quod ille vult permittere, intelligere debemus, talem permissionem esse rectam, iustam, & bonam, cui propterea, *nemo dicere potest, Cur ita facies?* Et ideo iuxta D. Hieronymi sententiā, Habacuc peccauit, quia culpabilis ignorātia & reprehensione digna est, velle quærere à Deo rationem eius, quod sua voluntate permittit, etsi contra rationem illud fieri videatur. Melius propterea Dauid egit (vt ipse Hieronymus annotat) qui cum ei malediceret Semei, velletq; propterea Ioab illum interficere, Dauid eum compressit dicens: *Quid mihi & vobis filij Saruiæ? maledicat Semei, Dominus præcepit ei, vt maledicat Dauid. Et quis respondebit ei, Quare hoc fecisti?* Hoc secundum voluntatem Dei est, etsi non agentis, recto tamen consilio permittentis, voluntas autē Dei, inquit Hieronymus, non est discutienda, sed cū gratiarū actione patienda est, hoc enim ipso, quod illa vult aliquid fieri, certum est rationem boni ibi interuenire. Ad quod idē institutum, expendit verba illa, quæ Nabuchodonosor pœnitentia peracta dixit: *Altissimo benedixi, & viuentem in sempiternum laudaui, & glorificaui, quia potestas ei⁹, potestas sempiterna, & regnum eius in generatione & generationem, iuxta voluntatem enim suam facit, tam in virtutibus cœli, quā in habitatoribus terræ, & non est, qui resistat manui eius, & dicat ei: Quare fecisti, &c. cuius sunt opera in veritate, & viæ illius iustitia, &c.* Eo ipso quod ab illo iuxta voluntatem suam aliquid disponitur, tam circa virtutes cœli, quam circa habitatores terræ, eius dispositio iudicāda est recta, ac iusta, & subdit: *In ipso tempore, sensus meus reuersus est ad me, & ad honorem regni mei decoremq; perueni, & figura mea reuersa est ad me.* Superbierat antea, & cum Deo contendere voluerat, seque illi æquare fuerat ausus: Propterea sensu & figura hominis priuatus fuit, & ab hominibus inter feras proiectus: cum autem se humiliter Deo subiecit, confitens & profitens, Deum omnibus superiorem, & quod quicquid ille disponit, hoc ipso rectum est, quod à sua voluntate disponitur, sensus, inquit, meus redditus est mihi, quia vere sensu hominis priuatus videtur, qui ea, quæ sua voluntate Deus disponit, examinare contendit, & hominis figura priuandus venit. Ille hominis legitimum habet sensum, & figuram recte gerit humanam, qui hoc ipso quod agno-

Li. 1. dialo. cōt. Pel. ad fin. tom. 2.

Habac. 3. 1

Iob. 9. 12.

¶ 97.

Li. 2. dial. cont. Pel. p. 219. to. 2.

2 Re. 16. 10

Ad fi. eiusdem libr. 2 cont. Pela.

Dan. 4. 13.

agnoscit aliquid à Deo disponi, intelligit esse iustum & rectum, *cuius sunt opera in veritate,* id est, rectitudine & bonitate, *& viæ illius iustitia.* Hinc expende, qua censura digna sit hominis illius mens, qui iudicat bonum esse iniuriam vindicare, & in concilio eorum, quos mundus Homines vocat, proponit diffiniendum, quomodo cum inimico agendum sit, quomodo vindicta sumenda, vt benè & ordinatè procedat. Quomodo potest bonum esse, quod est contra expressam Dei voluntatem, & tantùm conforme iniquæ dæmonis voluntati, & legibus stultis & impijs mundi? Quis ita potest desipere, vt credat bonum esse, quod est conforme diaboli menti & voluntati; & contrarium voluntati & menti diuinæ? Certè & ratione, imò & hominis figura priuandus esset, qui in tantam deuenit stultitiam.

§. 8. *Quæ Deus statuit, approbanda, non examinanda, docent Seraphim, nec homo, ait Iacobus, est iudex legis, sed executor: vnde qui concilia pro lege duelli congregant, verbis Ieremiæ, & obedientia Roboam condemnantur.*

¶ 98 VT quod antea cœpimus, prosequamur, considera quomodo se habuerunt cœlestes illi spiritus, quos E-
Esai. 6. 1. saias vidit: Apparuit Dominus super solium excelsum & eleuatum more supremi regis, volentis aliquid disponere. & verè ita erat: voluit namque Prophetæ ostendere, quid tandem circa populum illum rebellem agere statueret, & tanquam supremus iudex decerneret, vt Ioannes ma-
Ioan. 12. 41 nifestè annotauit. Hoc autem ipso apparuerunt seraphim, qui stabant super illud solium, id est, iuxta illud, secundum phrasim scripturæ, quomodo dicitur Christus
Luc. 4. 39. sanaturus socrum Simonis, stetisse super illam, id est, iuxta illam: vnde & Septuaginta legunt: Seraphim stabant in circuitu eius. Stabant autem, hoc ipso se illius seruos profitentes, vt obseruat Chrysostomus *a*; Sicut enim sedere est domini, ita stare est serui, quomodo dicuntur stetisse serui Salomonis coram ipso, de quibus dixit Regina Saba: *b Beati serui tui qui stant coram te semper.* Habebat autem quilibet illorum sex alas, duabus velabant faciem eius, duabus velabant pedes eius. Quis est eius? Non Dei sedentis in throno, sed ipsiusmet seraphim. Ita ipsemet Chrysostomus ibidem ostendit. Cur facies suas velabant? quasi oculos suos operientes, profitentes hoc ipso, inquit Chrysostomus, se nullatenus tantæ claritatis splendorem ferre posse: eo modo, quo homo ad solem conuersus, oculos operit & obuelat; quoniam tanti luminis claritatem non sustinet. Oculos ergò suos operiunt & pedes. Aptè quidem sedebat Deus tanquam rex, volens multa grauissimaque circa populum suum disponere: seraphim hoc ipso oculos operiunt, quasi indicare volentes, se nullatenus habere intellectum ad ea examinanda, quæ Deus facere disponebat. Similiter operiunt pedes suos, & velant ipsos, id est, voluntatem per quam tanquam per pedes discurrunt, & se mouent, indicantes se nullam habere voluntatem, cùm Deus suam declarare aggreditur. Tantum restabant *duæ alæ, quibus volabant, & clamabant alter ad alterum: Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus exercituum; plena est omnis terra gloria eius.* Alter ad alterum clamant. Adstabant supremo Regi, ordinaturo quæ volebat circa suum antiquum regnum, Iudæos scil. relinquere & excæcare, ac supremæ miseriæ tradere, eo modo quo Theologi explicant: Et alter ad alterum clamabat, quasi dicere volens: Deus noster aliqua circa suum populum disponere aggreditur, quem vult permittere, vt excæcetur & pereat: id quod facit, an rectum sit & bonum, non est examinandum, per ordinem ad nostrum intellectum & voluntatem, quæ non sunt supremæ regulæ recti & boni; sed intelligendum, esse verum & rectum, quod est iuxta intellectum illius, & bonum, quod est secundum ipsius voluntatem. Ad nos tan-

a Hom. 3. *de incomprehen. Dei natura. & homil.* 8. *in Genes.*
b 3. *Reg.* 10

tantùm attinet intelligere, quod est, *Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus.* Egregius clamor, quo Trinitatis mysteriũ exprimere voluerunt iuxta sanctorum mentem, Basilij *a*, Epiphanij *b*, imò & Dionysij *c*, & aliorum. Vnde celebre illud trisagium eductum est, de quo in quinta Synodo Constantinopolitana, & alibi sæpè. Sed & terna confessione, qua clamant, *Sanctus, Sanctus, Sanctus*, supremam Dei sanctitatem, bonitatem & rectitudinem expresserunt, qui est sanctus in seipso, sanctus in ijs quæ agit & disponit, sanctus in ijs quæ permittit. Et hoc est quod voluit Ioannes, vt nos intelligeremus, subdens; hæc dicta fuisse ab Esaia, *quando vidit gloriam eius.* Hæc est enim Dei gloria, quòd illo disponente aliquid, nemo possit dicere: Cur ita facis? sed intelligat omnis spiritus, quod quicquid ipse disponit, rectum est. Ex his argumentum construit Chrysostomus. Spiritus illi sunt Deo propinquiores; id enim, inquit, significat illud, quod Seraphin stabant super illud, quo nõ tam loci propinquitatem significare voluit Spiritus sanctus, quàm indicare, illos inter res creatas diuinæ naturæ esse magis propinquos: illi sunt, qui è propinquo & proximo videre, aspicere, & contemplari possunt quæ Deus disponit; & nihilominus nullatenus audent vel leuiter examinare velle, quod Deus decernit, sit rectum & bonum, nec ne. Quid igitur homines agere debent? Quantum tenentur intellectum & volũtatem suam submittere, cùm vident multa fieri, quæ grauissima videntur, & cùm aspiciunt, quod ille celebris concionator, *in loco iudicij impietatem, & in loco iniustitiæ iniquitatem*; & *lacrymas innocentum, & neminem consolatorem, cunctorum auxilio destitutos*; & *seruos in equis, & dominos ambulantes super terram quasi seruos*? Hoc enim ipso quod Deus hæc permittere decreuit, intelligendum est, rectè, iustè & benè ab illo esse permissa, & talem permissionem esse bonam, vtpote à Dei voluntate, quæ mala esse nequit, procedentem. Si ergo quando Deus disponit permittere id, quod verè malum & iniustum est; nullus relinquitur locus examinandi, rectumne & iustum fuerit illud permittere, nec ne; intelligere enim debemus, hoc ipso quod à Dei voluntate processit talis permissio, illam esse rectam, iustam, & bonam: quanto magis id tenemur intelligere in ijs, circa quæ Deus non se habet permittendo, sed agendo, decernendo, & ordinando? Certè euidens est, eo ipso, quod ab illo aliquid decernitur, nullum nobis relictum esse locum examinandi, rectumne illud aut iustum sit. Optimè Chrysostomus peculiarem hanc legem de inimicorum dilectione proponens: Cùm Deus, inquit, denuntiauerit, noli causas à me requirere: lex enim est regia, qui tulit ipsam, & ipsius rationem nouit; nisi fuisset vtile, non prohibuisset vindictam. Expendit Beatus Hieronymus *a*, ad hoc institutum illam Iacobi Apostoli sententiam. *Si iudicas legem b non es factor legis, sed iudex.* Vult ibi sanctus Apostolus docere, quod nobis tantùm incumbit, leges à Deo, eiusque Ecclesia traditas custodire: *Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur.* Venerunt illi in mentem quidam qui iudicant legem. Ille iudicat legem, inquit Hieronymus, qui dicit, aliquid iniustè esse præceptum, & qui examinare contendit per suæ rationis discursum, legis bonitatem, æquitatem, & iustitiam. Ex his euidenter possumus demonstrare, blasphemam & iniuriosam Deo esse valdè mundi consuetudinem. Quando enim aliquis ab aliquo iniuriam accepit, cogit & congregat concilium amicorum, & eorum qui censentur valere iudicio & authoritate, vt pertractent, an offensa sit paruipendenda, an potius curanda & vindicanda, & quomodo iuxta leges duelli agere oporteat. Hoc certè est quasi in dubium reuocare, an lex statuta à Deo de diligendo & parcendo inimico, recta sit & benè decreta, & re ipsa monstrare velle, non congruè & aptè à Deo diffinitum esse, quid agere oporteat erga inimicos & afficientes iniuria: si enim benè intelligerent & sentirent, aptè & conuenienterrem esse diffinitam & decretam à Deo,

a *Lib.3.de Spiritu sancto.*
b *In Anchorat.*
c *Lib. de cœlest. hierar. c.7 & 13.*
¶ 99
Ioan.12.14.
Homi.3. de incomprehen. Dei nat.
Eccl.3.16.
Eccle.4.1.
Eccl.10.7.
Hom.16. ad populũ.
a *Lib.2. dial. cont. Pela. to.2. p.212.*
b *Iac.4.11.*
ad Rom.2.13.
¶ 100

Deo, non cōcilium congregarent, vt quid agendum sit, cùm iniuria quis se videt offensum, sciat & intelligat. Et verè qui in tali concilio sedentes suffragia sua ferunt, videntur dici posse iudices legis, qui assumunt iudicare de rectitudine & bonitate legis. Cùm enim Deus statuerit, parcendum esse inimico & offendenti, illi pertractandum assumunt, an rectum sit & bonum, parcere, an potius expediat vindicari. Vnde miror, cùm video homines, quos mundus graues, illustres, & cordatos vocat, concilio iunctos, examinantes, quid erga inimicum agendum sit. Et vt plenè intelligas inuerecundam huius concilij audaciam, & temerariam talium consiliariorum præsumptionem, considera Christum sedentem in monte inter discipulos suos, quasi in concilio quod celebrat, cum supremis ducibus exercitus Christiani, & cum magistris excellentioribus suæ academiæ Catholicæ, eo modo quo sacer Euangelista eum refert & describit: & vide illum in hoc concilio, determinatam sententiam proferentem in causa, qua quæritur quid agendum sit, cùm homo offenditur ab inimico: & re attentè considerata, & expensis eorum hominum iudicijs, qui sapientes iudicabantur, quales erant Scribæ & Pharisæi; tandem iuxta diuinam sapientiam resoluentem: *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros.* Hoc supposito, possibilene est, quod tanta sit hominum superba audacia, & temeraria præsumptio, vt contra hoc concilium, in quo Christus Princeps pacis præsidet, & rem inter illos supremos consiliarios decernit, aliud inter Christianos congregetur concilium, in quo verè præsideat satanas, princeps discordiæ, & quod reperiantur homines, qui se Christianos gloriantur, qui scientes & intelligentes Christum in concilio suo diffinisse & determinasse, quid agendum sit, & dixisse; *Ego autem dico vobis,* suam audeant interponere determinationem contrariam, & dicere: Ego autem dico, odiendum, imò & occidendum inimicum? Non ineptè ad hoc institutum possumus illam Sancti Prophetæ Ieremiæ admirationem & horrendum stuporem expendere. *Contritum est,* inquit, *cor medium in medio mei, contremuerunt omnia ossa mea à facie Domini, & à facie verborum sanctorum eius: quia adulteris repleta est terra.* Deus quasi habito consilio cum suis sanctis Angelis & Prophetis, super iniquitatibus populi, sententiam determinatam protulit, decernens illum puniendum, & tradendum manibus Chaldæorum, eo modo quo postea ad Nabuchodonosor dictum fuit, quod eius punitio & vindicta, *In sententia vigilum decreta fuit,* & diffinita. Iussitque Deus Ieremiæ, vt hoc concilij sui decretum notum faceret populo. Quod cùm Propheta compleret: ecce aliud concilium congregatum fuit, quorundam falsorum Prophetarum, qui loquebantur de corde suo, & secundùm mentis suæ iudicium, qui definierunt, contrarium dici & sentiri debere ab eo, quod Deus definierat; & suadendum populo, quod nullatenus commouerentur propter decretum concilij, quod Dei nomine Ieremias publicabat; quia id potius sequendum & credendum erat, quod illi in concilio suo definierunt: ideoque nullum malum aut captiuitatem timendam: & huius concilij decretum secutus fuit populus. Hoc videns Sanctus Propheta Ieremias, *Contritum est,* inquit, *cor medium in medio mei, & contremuerunt omnia ossa mea.* Consilium hominum contra consilium Dei? Et quod postquam Deus determinato concilio cum angelis & prophetis suis rem diffiniuit, & diffinitionem promulgandam mandauit, homines congregent concilium, & oppositum definiant & determinent, & hoc omnes sequantur? Quod verbis sanctis Dei se opponant verba iniquorum hominum, & præualeant apud populum? *Contritum est cor meum in medio mei à facie Domini, & à facie verborum sanctorum eius.* Conferto verba Dei cum verbis hominum, & sanctitatem illorum cum nequitia istorum; contritum est cor meum, videns

Ierem.23.9

Dan.4.14

¶ 101

videns præualere verba iniqua hominum, verbis sanctis Dei. In eo autem, quod subdit: *Quia adulteris repleta est terra*, quod dicere volebat, elegantissimè explicauit, vsus optima metaphora, qua Scripturę sacræ frequenter vtuntur, in qua lex vocatur maritus; & anima, quæ ei subijcitur illius vxor, quæ de illa concipit & parit opera, ipsi legi similia atque conformia: quam metaphoram aptissimè prosecutus est Apostolus Paulus loquens de lege veteri & synagoga: *Mulier*, inquit, *alligata est legi, quanto tempore vixerit vir eius: & tunc si fuerit cum alio viro, vocabitur adultera; cùm autem fuerit mortuus vir eius, soluta est à lege viri.* Habebat synagoga antiquam legem tanquam virum, de quo concipere & parere debebat opera ipsi legi tanquam patri conformia atque similia: ea lege stante, si alteri legi populi gentilis adhærebat, vocabatur adultera. Ita eam appellare Deus sæpè solitus fuit, quando ad gentilium mores & leges seruandas se conuertebat synagoga, vt patet apud Oseam & alios Prophetas. Mortuo tamen viro, id est, antiqua lege mortua, iam ad alterum virum, legem scilicet Euangelicam, potuit & debuit se transferre. Legitimus ergo vir synagogæ, erat diuina lex, & diuinum decretum, & verbum Dei sanctum & iustum, de quo debebat concipere timorem, metum, & reuerentiam. Hoc tamen viro relicto, alteri viro se tradebat: nam relictis diuinis decretis & verbis, quæ sancti Prophetæ promulgabant, legibus & verbis falsorum Prophetarum adhærebat. Ideò dicit Propheta: *Repleta est terra adulteris.* Aut verò alludit ad aliam metaphoram, in Scriptura sæpissimè vsitatam, qua Deus dicitur vir animæ, de quo illa concipit, *non per semen corruptibile, sed incorruptibile, quod est verbum Dei*, vt dixit Sanctus Petrus Apostolus. Quando hoc viro contempto & spreto, tradit se alteri viro, dæmoni videlicet, mundo vel carni, quorum verba auscultat & recipit, & ex eis tanquam ex semine concipit opera, illis conformia, dicitur adultera. *Terra ergo plena erat adulteris*, quoniam relicto Deo eiusque sacris verbis contemptis, ex quibus timorem debebant concipere, adhærebant falsis Prophetis, ex quorum verbis concipiebant spem & securitatem. Hocque est: quod Propheta dum videt, horret, conturbatur cor eius, & contremiscunt omnia illius ossa: quia videbat homines neglecto Deo, eiusque sanctis verbis spretis, adhærentes falsis prophetis, eorumque verba & decreta summa æstimatione acceptantes & prosequentes. Et rem totam concludere volens: *In nouissimis*, inquit, *diebus intelligetis consilium eius.* Vos qui in concilio congregamini contra concilium Dei, & vos qui neglecto eo quod Deus suo definiuit concilio, id sequimini, quod in concilio falsorum Prophetarum decretum est, in nouissimo intelligetis eius consilium, & quantæ fuerit rectitudinis, & quàm expediens fuisset vobis illud sequi, quando venient inimici, & circundabunt ciuitatem, & captiuos vos ducent in Babylonem: tunc intelligetis consilium eius, & vanitatem consiliorum vestrorum, & stultitiam impiorum vestrorum pseudoprophetarum. Quæ hominibus illius temporis, iure dixit Ieremias; potiori ratione dicere possum, propter ea, quæ inter Christianos fiunt. *Contritum est cor meum, & contremuerunt ossa mea.* Video enim Deum definito determinatoque consilio, quid agendum sit circa inimicos & offendentes, decreuisse i & lege inuiolabili sanxisse, nobisque promulgandum commisisse: & nihilominus cõspicio concilia congregari contra cõsilium Dei, & in illis definiri, quod diuino decreto & definitioni contrarium est, & contemni verba sancta Dei, & quod Deo dicenti: *Ego dico: Diligite inimicos*, audaci temeritate dicit vilis homuncio: Ego dico, vindictam sumendam de inimicis. *Contremuerunt ossa mea à facie Domini, & à facie verborũ sanctorum eius.* Video enim Deum cõtemni, eius verba sancta sperni, *& quod repleta est terra adulteris.* Non enim homines adhærent legitimo animæ suæ Sponso, vt ex eius verbis & doctrina cõcipiant, quod agere debeant, sed dæmoni & mundo; cuius

ad Rom. 7. & 1. Corint. 7. 39.

Osea 3.

§ 102.

1. Pet. 1. 23.

cuius sententias recipiunt, iudicia æstimant, & magnificaciunt. Hoc tantùm dico, *quod in nouissimis diebus intelligetis consilium eius*, quando adueniente hora mortis, in extremis constitutus, ea te angustabit cogitatio, quod coram eo iudice debes comparere, quem spreuisti, cuius faciem, & vultum, & verba sancta reueritus non fuisti, cuius decreto, tuum decretum ausus fuisti opponere. Sufficiat ergo ei, qui hominis habet sensum & mentem
Dan. 4. 31. audire, *Ego autem dico vobis.* vt inde inferat, quod barbarus ille Nabuchodonosor hoc esse in veritate & iustitia dispositum.
¶ 103 Rem mirandam refert Scriptura sacra, de
3. Reg. 12. illo impio crudelique Roboam Rege, qui
21. & 2. nolebat sequi consilia senum sapientum,
Par. 11. sed iuuenum imprudentium. Surrexit Ieroboam seruus eius, & ex duodecim tribubus super quas Roboam regnabat, decem tulit, super quas constitutus est Rex, duabus tantùm relictis ipsi Roboam, super quas regnaret. Venit propterea Roboam in Ierusalem, & conuocauit vniuersam domum Iuda & Beniamin (quæ erant duæ tribus, quæ sub eius obedientia remanserant) centum & octoginta millia electorum, atque bellantium, vt dimicaret contra Ieroboam, à quo recuperaret decem tribus, quas ille sibi acceperat. Factusque est sermo Domini ad Semeiam hominem Dei, dicens: Loquere ad Roboam filium Salomonis, regem Iuda, & ad vniuersum Israel, qui est in Iuda & Beniamin: *Hæc dicit Dominus: Non ascendetis neque pugnabitis contra fratres vestros, reuertatur vnusquisque in domum suam, quia mea gestum est hoc voluntate.* Qui cùm audissent sermonem Domini, reuersi sunt, nec perrexerunt contra Ieroboam. Et quidem multa sunt circa hanc historiam expendenda. Primum, Roboam hominem fuisse ineptum, & sui capitis. Secundum, quod diro vulnere fuit sauciatus, dum vidit ex duodecim regni sui partibus, decem sibi esse sublatas, duabus tan-
In imperf. tùmmodo remanentibus: & quod, vt e-
hom. 2. post gregiè ait Chrysostomus, illa ira in regi-
med. bus inextinguibilis est, quam regni zelus accendit. Tertium est, quod iam maior pars belli confecta videbatur, in eo quod congregauerat tam grandem, numerosum, potentemque exercitum, cum quo proficiscebatur iam contra Ieroboam; cuius vires non tanti æstimabantur, quippe qui modernus erat Rex, nec regni sui res adhuc suo modo composuerat. Quartum est, quod non Deus illi apparuit, vt ei suam voluntatem declararet, eum terrens, sicut apparuit Laban proficiscenti Gen. 31. 24
contra Iacob, neque verò angelum de cœlis misit, qui eum contineret districto gladio sibi opposito, sicut misit ad continendum Balaam, sed Prophetam, quemdam hominem, quem ipse reputabat communem: & nihilominus hoc ipso quod eum audiuit Dei nomine dicentem: *Hoc mea gestum* dispositum & ordinatum *est voluntate*, non solùm rex, sed & milites, qui ira succensi proficiscebantur, omnes reuersi sunt, & iudicauerunt, id rectum, bonum & vtile, quod dicebat Propheta, Dei voluntate gestum & ordinatum. Quid igitur agere debet homo, à quo inimicus non abstulit decem partes regni, quique non tam graue dispendium, sicut Roboam passus est, cui non Propheta, nec Angelus, sed Deus ipse, *Ego*, inquit, *dico vobis*, quasi dicens; *Mea voluntate hoc gestũ est*, & ordinatum?

§. 9. *Tertia ratio est, quia hoc præceptum est iustum, & iustè, iuxta Augustinum & Gregorium, cuiuis est interdicta vindicta, etsi dictum fuerit, Oculum pro oculo.*

EX eisdem Christi verbis, demonstrare item possumus hoc præceptum ¶ 104
non solùm esse bonum; sed etiam iustum & æquum. Quis est, qui præceptum ponit? Deus ipse, qui dicit: *Ego autem dico.* Inferto igitur, quod inde manifestè sequitur; ergo præceptum iustum est. Quis Psal. 114.
enim est Deus? *Iustus Dominus in omnibus viis suis*, inquit Dauid, quia omnis via, ad

quam declinat, & quam aggreditur, iusta est. Hocque inquit Augustinus, est, quod in omni euentu sancti viri supponunt, signanter cum patiuntur aliqua suæ voluntati contraria, Deum quidem iustum, se autem peccatores, qui iustè talia patiuntur. Ita Azarias & socij eius in fornace, ita & Daniel ipse in sua captiuitate, ita & Tobias in sua cæcitate: quod & similiter supponere omnes debemus, cum aliquid patimur, dicentes: Iustus Dominus in omnibus vijs suis. Talis est enim Deus, vt de illo dicat Dauid: *Iustus Dominus, & iustitias dilexit, æquitatem vidit vultus eius.* Vide quam iustus sit, quod iustitias diligit. Nihil Deo gratius, quàm mors filij sui, vt multis rationibus Scripturæ docent. Et quomodo Patri potest esse grata mors filij vnigeniti summè dilecti, quam illi inferunt eius inimici? Pro re summè detestabili ponit Sapiens: *Qui victimat filium in conspectu patris.* Ratio est, quoniam per illam satisfiebat iustitię, secundum omnem eius rigorem. Erat enim homo debitor, & non poterat satisfacere ad æqualitatem de rigore iustitiæ; nec id poterat præstare, qui Deus non esset. Poterat quidem Deus gratis debitum omne dimittere, & alijs modis, hominis lapsum reparare, vt ex B. Augustino *a*, demōstrat D. Thomas *b*: sed hic necessarius erat vt de toto rigore esset suæ iustitiæ satisfactum. Ita ergo iustitias diligit, vt gratissimam haberet filij sui dilectissimi mortem, per quam integrè & perfectè iustitiæ esset factum satis. Quod benè annotauit Paulus, tradens causam mortis CHRISTI, *ad ostensionem*, inquit, *iustitiæ suæ*, & vt iustitia sua plenariam omnino reciperet satisfactionem, filium suum pro seruo exposuit: *Iustus namque Dominus & iustitias dilexit, æquitatem vidit vultus eius*, id est, ad rem nullam conuertit vultum, nulla res de vultu eius prodit; nisi recta, iusta & æqua, de quo dixit Propheta: *Mundi sunt oculi tui Domine, nec vales ad iniquitatem respicere.* Iniquitas est contraria æquitati & iustitiæ, nihil ergo iniustum aut iniquum ab eo procedere potest. Hocq; est, quod tanquam fundamentum qualibet die supponebat Dauid, dicens: *Mane astabo tibi, & videbo, quoniam non Deus volens iniquitatē tu es.* Hoc quidem Deus habuit à principio, vel potius à sua æternitate, tanquam connaturale sibi, ideoq; veniens in mundū id ipsum retinuit: vnde non potuit præcipere, nec decernere, nisi quod iustum est. Inuehebatur frequenter Deus contra principes & præsules populi sui, quòd suis cōmodis tantùm attendētes, iustitiam quasi terra expulerant, in qua multa iniusta inuexerant, ad cuius remedium promittebat, se missurum talem principē, qui iustitiæ esset reparator, & eius partes ita ageret, vt nihil non iustum statueret. Ita apud Ieremiam: *Væ pastoribus, qui disperdunt, & dilacerant gregem meum.* Illa interiectio *Væ* non tam comminantis, quam lamentantis est, quasi dicere volentis: Lamentor gregem meum propter pastores eius, &c. Quid igitur fiet? *Ecce dies veniunt, dicit dominus, & suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet iudicium & iustitiam in terra, &c. & hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus iustus noster.* Expende illud, *Germen iustum*, id est, germen ad producendam iustitiam, qui sit radix & origo totius iustitiæ & sanctitatis, qui faciat iudicium & iustitiam in terra. Iustitia destructa est, & iudicium rectum defecit: veniet ille, qui ita iustitiam faciat, statuat, & roboret: vt inde nomē tracturus sit, quē vocabūt, *Dominus iustus noster*, Ita & apuod Sophoniā: *Principes eius in medio quasi leones rugiētes, iudices eius lupi.* Leo prævalet fortitudine, & lupus voracitate, quia illi principes & iudices id omne tanquam iustū decernebāt, quod de facto per violentiā exequi poterāt, sicut leones, qui quod violenter ore suo capiunt, ad se iure pertinere reputāt, quales illi, qui dicebāt: *Sit fortitudo nostra lex iustitiæ*, itéq; illud, quod erat secundū voracitatē aut cupiditatem appetitus sui, iudicabant iustū. Leo agit secundum motum irascibilis, lupus secundum motum concupiscibilis. Illa iudices illi statuebant, quæ suæ irascibili & concupiscibili erant congrua: ideoque *iniu-*

In illū Psa. | Dan. 3. 27. | Dani. 9. 7. | Iob 3. 2. | Psal. 10. 8. | Eccl. 34. 24. | a 13. De Trinit. c. 10. | b 3. p. q. 1. art. 2. | ad Rom. 3. 25. 26. | Hab. 1. 13. | Psal. 5. 5. | Ier. 23. 1. 5. | § 105 | Sopho. 3. 3. | Sap. 3. 11.

iniustè egerunt contra legem, id quod præcipiebant iniustum erat, & contra diuinã legem, quam seruare tenebantur. Quid igitur fiet? *Dominus iustus, in medio eius non faciet iniquitatem:* idest, qui verè est DOMINUS, totius iustitiæ autor, in medio eius stabit, omnibus se exhibebit videndum & agnoscendum (id enim est esse in medio) & quoniam iustus est, non faciet iniquitatem, id est, nihil iniustum, aut iniquum, aut contra æquitatem statuet. Ecce CHRISTVM in medio constitutum, in monte sedentem, omnium oculis expositum. Quis ille est? Dominus iustus: non ergo faciet aut proponet rem iniustam. His adde quod eius Respublica, quæ est Ecclesia, tam iustis legibus erat gubernanda, vt eius nomen futurum esset, *Ciuitas iustitiæ*, sicut prædixit Esaias. Rex iustus dans leges ciuitati iustitiæ, non solùm legem iustam, sed quæ iustissima sit, erat prolaturus. Et ipse, de quo Dauid prædixerat: *Virga æquitatis virga regni tui: Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem.* Si æternus pater, vt ostenderet, quantum diligit iustitiam, filium suum tradidit in mortem, vt iustitiæ omnino fieret satis; filius itidem non minus ostendit, quantum eam dilexerit, qui ad eius satisfactionem, semetipsum tradidit, & vt iniustitiam expelleret, & iustitiam introduceret, crudelem mortem pati voluit: rectè igitur infertur, id quod præcipit, non esse iniustum, aut iustitiæ vel æquitati contrarium. Sed dices: Quomodo iustum est, quod præcipit, *Diligite inimicos vestros?* Iustum est, vt id quod debeo soluam, & iustum præcipit lex, quæ id statuit: iniustum autem, vt iubeat persoluere, quod nullatenus debeo, Ego amico quidem

¶ 106 amorem debeo, quia amor amore iustè & æqualiter compensatur; sed inimico nihil debeo, nisi odium, & offensam; non ergo iustum est præcipere, vt ei cui nullatenus debeo, persoluam amorem & beneficentiam. Sanctus Augustinus facilè se expedit, dicens: si exenteres piscem hunc, rem esse claram, non enim CHRISTVS præcipit, vt diligas inimicitiam, sed inimicum. Duo siquidem sunt in inimico: est persona, quam Deus creauit, & ex consequenti, bona: quia omne quod facit Deus, bonum est. est etiam offensa, quam tibi intulit, quam non Deus, sed malitia diaboli suggessit, ideoque mala. Deus non iubet diligere offensam, sed personam; hoc autem iustissimum est: idem est enim, ac si præcipiat; Dilige bonum, quod est in inimico, & odio habeto malum, quod est in illo. Quod & conforme est naturæ rerum: bonum enim debet diligi, quia est, quod omnia appetunt; malum debet odio haberi, quia est quod omnia refugiũt, & auersantur. Primum medicinæ præceptum, & quasi fundamentalis regula est, quod medicus ex corde diligat infirmum, & se ei ostendat benè affectum, beneficum, & benignum, & illum sufferat: quia in infirmo duo sunt, persona & infirmitas. Cùm iubetur medicus diligere infirmum, de persona accipimus, quam diligit & amat, quam ideò summo affectu desiderat sanitati restituere, & in vitam seruare; ex quo oritur, quod totum eius odium sit contra infirmitatem, quam vellet penitus absumere & delere: sed de ijs latior infra erit sermo. Magis tamen in particulari ostendamus, iustè Deum interdixisse nobis, odire & persequi inimicos nostros, & præcepisse, vt eos diligamus: idque duplici ex capite, quod exprimere voluit in eo, quod dixit: *Inimicos vestros.* Primum est, quod indicat Beatus Augustinus, quia nostram naturam agnoscit & comprehendit, quæ talis est, vt perturbata, nesciat distinguere, quæ distingui oporteret. Homo quidem iniuria affectus, similis est ei, qui ictum recepit in capite, ex cuius commotione visus ita perturbatur, vt nesciat discernere inter hominem & lapidem: hoc enim facit offensa, qua homo percutitur, nam ex commotione iræ, intellectus & mens conturbatur, ita vt nesciat distinguere inter hominem & eius peccatũ, inter personam & offensam, quam intulit, sed vnico actu contra vtrumque se conuertit; & sic offensam respicit & odit, vt & personam etiam.

Esai. 1. 16.

Psal. 44. 7.

Li. 19. cõt. Faus. c. 24 & epi. 54.

ad Maced. in Psa. 102. faciens misericordias Dominus. & ser. 108. de temp. & alibi sæpè.

Epi. 54. ad Maced. in princ.

etiam odio prosequatur. Hoc autem iniustum est: non enim tunc tantùm odis malum, sed & bonum, nec tantùm te conuertis in id, quod tibi contrarium est, in offensam scilicet; sed etiàm in personam & naturam, quæ non solùm tibi non est contraria, sed potius valde proxima. Idcirco rectè CHRISTVS tibi prohibet, ne inimicum odio habeas. Iustum fuit decretum illud Patrisfamilias, quando intra triticum, quod ipse seminauerat, exorta sunt zizania, quæ superseminauit inimicus: tunc enim apparentibus zizanijs, dixerunt serui Patris familias ad eum: *Vis?*
¶ 107 *Imus & colligimus ea.* Respondit autem
Matt. 13. ipse: *Non, ne fortè eradicantes zizania, era-*
29. *dicetis simul & triticum.* Certè serui non intendebant triticum vel leuiter lædere, sed solùm contra zizania commoti erant, quæ solum eradicare contendebant; nihilominus tamen id eis prohibuit, *ne fortè* inquit, *eradicantes zizania, &c.* Sunt illa valdè implicata tritico, & quamuis tantùm intendatis zizania eradicare; fortè triticum eradicabitis; exponitis vos periculo eradicandi triticum, nam impossibile videtur, tam subtiliter ingredi & manum mouere contra zizania, quin triticum aliqua ex parte lædatis: idcirco relinquite id agendum messoribus, qui suo tempore separabunt à tritico zizania. Deus quidem seminauit bonum semen, animam scilicet in corpore proximi tui, fidem, spem, & cætera charismata, in agro
Serm. 168. *de temp.* Ecclesiæ. Venit inimicus, & superseminauit zizania, nam vt exponit Augustinus, dæmonis instigatione factum est, vt ille contra te zizania produceret, verba scilicet contumeliæ, vel offensam circa tuas facultates, aut honorem. Tu statim consurgis, non tantùm contra zizania, sed & contra triticum: nec enim irasceris tantùm contra eius malitiam & offensam, quam diabolus in eo seminauit; sed & contra triticum, corpus scilicet & animam, filios, vxorem, facultates, & honorem illius, omnia eradicare contendis. Si illis, qui tantùm contra zizania erant commoti, prohibuit iustè Paterfamilias, vt finerent, ne fortè intendentes eradicare zizania, contra triticum agerent; quàm iustius tibi, qui non solùm contra zizania te commoues, sed & contra triticum, dicet; *Sine?* Rem enim iniustam agis, cùm propter zizania velis & triticum eradicare. Et certè, id quod sæpe de iracundis repetunt sancti patres, Chrysostomus *a*, & Basilius *b*, iracundum similem esse feræ, aut animali irrationali, ideò dictum credo, quia hoc est animalium carentium ratione, non discernere nec separare vnum ab alio, & quasi alludere visi sunt ad illud, quod Dominus de quibusdam hostibus iracundis dixit: *Deuorabunt Israel toto ore*, metaphora sumpta à piscibus, qui videntes cibum, dicuntur toto ore procedere ad illum deuorandum; quia non discernunt, quidnam ibi contineatur inclusum: quo fit, vt deuorantes cibum sibi congruum, etiam deuorant id, quod sibi extremam necem infert, scilicet hamum. Ita iracundis accidit, qui toto ore procedunt contra inimicos, non discernentes inter naturam & culpam; sed deglutire volentes, quicquid in inimico reperitur, corpus, animam, facultates, filios: inde eorum perditio procedit, quoniam iniustitiam deuorant. Quid enim mali offensæ, ad bonum naturæ & personæ? quid filijs, ad offensam, quam eorum pater intulit? Quia cetus toto ore Ionam deglutiuit, animam, corpus, & quicquid habebat, passus est viscerum torsionem, qui coactus fuit Ionam euomere. Iustè ergo iracundo prohibetur contra inimicum procedere, ne iniustus existat, id odiens & persequens, quod diligi & amari debebat. Secundum caput, ex quo lex ista comprobatur iustissima, est. quod expendunt Sanctus Augustinus *a*, varijs in locis, & Diuus Gregorius *b*. Sunt namque homines, iniqui rerum æstimatores, & quæ sua sunt, ponderant statera auri, aliena autem statera ligni. Ita namque vnusquisque seipsum ac sua æstimat, vt quantumcunque leuissima sit iniuria contra semet commissa, grauissimam reputet: offendentis enim culpas, apud cogita-

Right margin notes: *a Hom.* 29. *& 30. ad popul.* — *b Hom.* 10. *de ira.* — *Esai.* 9. 12. — *Iona* 1. — ¶ 108 — *a Li.* 19 *cõt. Faust. c.* 25 *li. cõt. Adimantũ c.* 8. — *b* 28. *Mor. cap.* 17.

gitationem offensi, liuor accusator exag-
22. *Moral. cap.* 19. gerat, inquit Beatus Gregorius. Imò sæpe id quod verè iniuria non est, nec ab alio fit animo lædendi, tanquam supremum dedecus æstimatur. Saul, quia mulieres Is-
1. *Reg.* 18. 8. rael, ducentes choros, Dauidis triumphum celebrabant, tanto est succensus furore contra Dauid, vt parum sibi videretur eum occidere. Aman, quia Mardochæus quando ille fores palatij egrediebatur, non flectebat genua, nec se ad-
Esthe. 3. 6. orabat, *iratus est valde, & pro nihilo duxit in vnum Mardochæum mittere manus: audierat enim, quod esset gentis Iudææ, magisque voluit omnem Iudæorum perdere nationem,* quod & verè procurauit. Considera Ionam Prophetam & sanctum, qui postquã prædicauit, & prædixit ciuitatem Niniue post quadraginta dies subuertendam; quasi illius subuersionem optabat, quam vt oculis suis videret, egressus ciuitate, *fecit sibimet vmbraculum, donec videret,*
Ionæ 3. 5. *quid accideret ciuitati.* Et ratio huius erat, quoniam cùm ipse prædixisset, ciuitatem subuertendam, iudicabat contra honorẽ & veritatem suam futurum, si id non fieret. Tanti ergo honorem suum faciebat, & verbum suum tanti æstimabat, vt iudicaret iustum, quod ciuitas illa funditus periret, in qua innumeræ erant animæ, vt honor suus integer remaneret. Vide quãtum æstimat homo Propheta honorem suum, quod iudicat, præponderare debere vitæ tam ingentis hominum multitudinis. Et nonne videmus, inquit Augustinus, homines leuiter læsos, moliri cædem, sitire sanguinem, vix inuenire in malis inimici vnde satientur? Quis pugno percussus, non totum hominem contundere cupit? &c. Plus semper ira in vindicta exigit, inquit Gregorius, quam iniuria accepit. Hinc tam Augustinus, quam Gregorius, inferunt iustificationem illius legis, quam antiquitus Deus tulit: *Oculum pro oculo, dentem pro dente.* Non iussit Dominus, vt homo eruenti sibi oculum, oculum erueret, & excutienti dentem, dentem excuteret, sed populo infirmo, imperfecto, ad vindictam vehementissimè propenso, cui inquit Gregorius, tanquam debili & infirmo multa permittebat, modum imposuit, ne vltra damnum & offensam, vindicta procederet, &c. Quia ergo iniusti sumus æstimatores offensarum cõtra nos commissarum, & iudicamus sæpè, magno odio habendum, eum etiam, qui non solùm nos læsit, sed & beneficus fuit (sicut iudicauit Saul de Dauide, & peccator de eo, qui corripit ipsum) iure Deus hanc causam quasi è manibus nostris extrahens, prohibet inimicos odire, & persequi, vtque eos diligamus. Secundum ius commune, omnium gentium approbatione firmatũ, quo prohibetur vnusquisque in causa propria ius dicere, aut iudicem esse: quia præsumitur de vnoquoque quod decipi possit circa res suas, quas naturali inclinatione amat, & præponit alienis: quantò magis in hac causa, interdicendum est homini iudicium ferre, & exequi, ac decernere iustitiam, cum certum sit, propter passionem iræ, quæ eum conturbat, minus rectè ab illo rem esse iudicandam? Quis relinqueret gladium in manibus furiosi, qui sine ordine illo vteretur, in damnum & exitium, tantummodo intendens mactare, vulnerare, & ferire?

§. 10. *Considerandum est, ad patienter sustinendas iniurias, quod nullatenus Deus vult inultas relinqui.*

SEd dices: Num igitur impunè euasurus est, qui me offendit? Hoc enim vi- § 109
detur iniustum. Respondet Augusti- *Li. cõt. Adimantũ cap.* 17.
nus primò, Nequaquam Deum id velle: qui enim tibi præcipit, vt ei parcas, præcepit iudici, vt illum puniat. Iudex qui sine passione est, quique secundum leges iudicat, & non secundum affectum tuæ iracundiæ, iustam vindictam retribuet. Ita qui-
dam explicant illud Apostoli; *Non vos de-* *Rom.* 12. 19
fendentes charissimi, id est, vlciscentes, *sed date locum iræ.* Ibidem enim paulò inferius, *iram*, vocat potestatem coactiuam
& punitiuam iudicis, dicens: *Subditi esto-* *Rom.* 13. 5.
te, non solùm propter iram, id est, quia pote-

poteſtatem habet puniendi; *ſed etiam propter conſcientiam*, nec enim tantùm principibus ac iudicibus obtemperare debemus, quia poteſtatem habent puniendi, ſed quia ſecundum conſcientiam id agere debemus. Hinc fit, quod iudex non poteſt abſoluere pro ſua libertate eum, qui te offendit, niſi tu præſtes tuæ voluntatis conſenſum: ſed debet vindictam ex-
Ibidem. ercere, ſecundum qualitatem offenſæ. Reſpondet ſecundò idem Auguſtinus, quod Deus nunc tibi pręcipit inimicos diligere, & beneficentiæ opera exercere, ſi fortè hoc pacto reducantur ad hoc, vt ipſi ſeipſos tibi ſubmittant, pleneque ſatisfaciant. Si enim ita fieri contingat, tu iam tuæ læſionis ſatisfactionem recepiſti, & illi ſalutem & veniam conſequuti erunt: ſi autem non faciant, tradet tibi eos puniendos, vt tu ipſe vindictam ſumas, eo tempore, quo ita rectificata erit voluntas tua, vt non odio proſequaris, niſi quæ odium promerentur, neque ampliorem vindictam appetas, quàm quæ ad perfectiſſimè tibi ſatisfaciendum erit opportuna. Iubet itaque Deus, vt tu id cum inimicis tuis facias, quod ille cum ſuis. Ille quid agit cum inimicis ſuis? Eos ſuſtinet, expectat, opera beneficentiæ in eos exercet, ſi fortè reuertantur & veniam petant, & ſatisfaciant pro offenſis contra ipſum commiſſis: ſi enim ita fit, Dei offenſæ eſt ſatisfactum, illaque purgata manet, & pręterea ſaluatus eſt homo, & ereptus de perditione: ſi autem id non fiat, expectat, vt congruo tempore eam vindictam in eos ferat, quam eorum offenſæ merentur.

Tuncque tantò acrius eos puniet, quanto maioribus beneficentiæ donis, quibus vti noluerunt, eos fuerat proſecutus. Ita ex-
Hō.22.in plicat S. Chryſoſtomus, illam ſententi-
Epi.ad Rō. am famigeratiſſimam, quam ex Salomone
Pro.25.21 refert Apoſtol. *Si eſurierit inimicus tuus,*
ciba illū: ſi ſitit, potum da illi: hoc enim faci-
Rom. 12. *ens, carbones ignis congeres ſuper caput eius.*
20. In Scriptura ſacra, carbonum ignis nomine, intelliguntur pœnæ grauiſſimæ, atroces, & ineuitabiles. Ita agens Dauid de pęnis, quibus Deus inimicos quoſdam fuit proſecutus, eas vocat: *Carbones ignis:* & ad
exprimendas ſagittas irreparabiles, eas *Pſal.17.24*
deſcribit, *cum carbonibus deſolatoriis*, id eſt, *Pſal.119.4.*
ignitis. Vult ergo dicere Paulus: Beneficia præſta inimico tuo, ciba illum eſurientē, refice ſitientem, veſti nudum: ſi enim hæc non proſunt, vt ſeipſum tibi ſubdat, pleneque ſatisfaciat, hæc ipſa bona opera erunt carbones ignis, quos congeres ſuper caput eius, id eſt, conuertes ad acriorem pœnam infligendam, ſicuti de Deo ipſo dictum eſt. Si iuxta hūc modū explicetur ſententia Apoſtoli, non videtur ſenſus re-
ijciendus: nec iſte eſt, quem reijciunt Au- *a Ser.168.*
guſt. *a*, Hieronym. *b*, & alij S. Patres, ſi ex- *de temp.*
actè eorum dicta expendamus; quamuis ſi *b l.i.1. cōt.*
ſecundum corticem legantur, videantur *Pelag.*
reijcere. Non ergo prohibet Deus te vin- ¶ 110
dictam de inimico ſumere; ſed vult, vt id in congruum tempus differatur, quando rectè omnia fiant abſque læſione iuſtitiæ: imò quando ei perfectiſſimè ſatisfieri poſ-
ſit: quomodo Paterfamilias iuſſit differri *Matth.13.*
eradicationem zizaniorum, vſque ad tem- *c Ep.50.ad*
pus meſſis, quando illa ſine periculo diſ- *Bonif non*
pēdij tritici, fieri poſſet. Tunc ergo, inquit *longe ante*
Auguſtinus, illud fiet, quod dictum eſt: *finem.*
Tunc ſtabunt iuſti in magna conſtantia, ad- *d Sap.1.*
uerſus eos, qui ſe anguſtiauerunt, & abſtulerunt labores: quando totus mundus cadet, & nihil huius mortalitatis remanebit, ſtabunt iuſti in magna conſtantia: & ideo, inquit Auguſtinus, in magna conſtantia, quia in bona conſcientia: prædicens enim Chriſtus diſcipulis, quæ tunc euen-
tura ſunt, dicit: *Tunc leuate capita veſtra.* *Luc.21.28.*
eſtote ſine timore aut tremore. *Stabunt autem aduerſus eos, qui ſe anguſtiauerunt.* Videtur alluſio fieri, ad illud, ꝙ dixit Eli-
phaz: *Videbunt iuſti & lætabuntur, & inno-* *Iob 22.19.*
cens ſubſannabit eos: aut verius ad illud Da-
uidis: *Exultabunt ſancti in gloria, &c. gladij* *Pſal.149.5.*
ancipites in manibus eorū, ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis &c. gloria hæc, eſt omnibus ſanctis eius. Nullus ſanctus eſt, qui non patiatur inimicos viſibiles aut inuiſibiles: hæc erit gloria omnibus ſanctis, quod tunc tradet Deus inimicos in eorum manibus, vt vnuſquiſ-

que

que de inimico suo vltionem plenam perfectamque sumat. Tunc, inquit Augustinus, stabit Naboth iustus, contra Achab regem impium, qui vineam & vitam ei abstulit: tunc stabit Ioannes, cõtra Herodem, qui eum decollauit: Petrus & Paulus, contra impium Neronem, à quo totmodis angustiati fuerunt: tunc iusti contra peccatores; Christiani contra Paganos, &c. Tunc illud erit, quod dixit Esaias; *Erunt*
Esai. 14. 2. *capientes eos, qui se ceperant, & subijcient exactores suos.* Et ex ijs explicari potest illud, quod Ioannes vidit, animas interfectorũ propter verbum Dei, & clamabant voce
Apo. 6. 10. magna, dicentes: *Vsquequo Domine sanctus & verus, non iudicas, & non vindicas sanguinem nostrum, de ijs, qui habitant in terra? Et dictum est illis, vt requiescant adhuc modicum tempus, donec compleantur conserui eorum.* Quasi dicat: Qui fieri potest, vt cũ tu sanctus sis & iustus, non facias vindictam sumi de ijs, qui nos occiderunt? Expectate, inquit, modicum tempus, eo modo, quo dixit Paterfamilias de zizanijs, (Matth. 13.) quando serui clamabant, petentes, vt eradicarẽtur, Sinite vsq; ad messem. Propterea diem iudicij vocat ille excellens cõcionator: *Tempus omnis rei.* Supponit primò, (Eccl. 3. 17.) quod *omnia tempus habent,* & quod tunc res bene fit, quando opportuno tempore fit: qui enim seminare vult in æstate, & metere in hyeme, omnia peruerteret. Supponit secundò, se vidisse in mundo magnam inordinationem, & quod non sunt res relinquendæ inordinatæ, sed ad ordinem aliquando reducendæ. Et quando? In die iudicij. *Et tunc erit tempus omnis rei.* S. Bonauentura *a*, nomine omnis rei intelligit hominem, sequutus B. Gregorij *b*, dictum, id probantis. Cæterum *c* in Hebræo habetur nomen *Chephets*, quod significat voluntatem, desiderium, & affectum: quasi dicat: Tunc erit tempus, quo omnis voluntas, desiderium, & appetitus iusti, erga inimicum expleatur: tunc libera dimittetur voluntas, vt eum odio habeat; tunc libera erit facultas; vt vindictam de illo sumat, quando voluntas ita erit rectificata, vt non sit periculum, quod odio habeat aliquid, quod amandum potius erat, aut quod excedet maiori odio, quàm iustum est, inimicum prosequendo, aut puniendo id, quod iustè puniendum non est. Potesne amplius desiderare? certè egregiè satisfecit Abraham Saræ, cum Agar ancilla eius offenderat eam. *Ecce,* inquit Abraham, *in manu tua est, vtere ea, vt libet.* Hoc dicet tibi Deus de inimicis, qui te offenderunt, qui plenè non tibi fecerint satis.

a In cap. 3. Eccl.
b Hom. 29. in Euang.
c Brixian. tom. 1. fol. 253.

§. II. *Deus non intendit impunes dimittere offendentes te, quos potius sibi puniendos assumit: cuius consideratio sedare potest animum iratum.*

§ III.

Tandem, non iniustum esse vindictã interdicere ei, qui iniuriam patitur, ostendit Apostolus verbis citatis: *Quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes.* Si illi tibi offensas inferant, & bellum; tu habeto pacem. Et quomodo fiet? *Non vos defendentes,* id est, vindictam sumentes, *sed date locum iræ: scriptum est enim: Mihi vindictam & ego retribuam, dicit Dominus.* Quasi dicat: Non remanebit inimicus tuus sine vindicta, nam qui iubet quod tu eam non sumas, non ideò iubet, vt velit illam omnino dimittere, & inimicus liber euadat, remaneasque tu cum offensa tibi illata, sed sibi eam reseruat. Vult itaque Apostolus, vt tota offensionis & iniuriæ causa, relinquatur, remittatur, ac committatur Deo: quasi alludere volens ad id quod circa animalium sacrificia Deus statuit, & Beatus Cyrillus exposuit. Nolebat Deus, vt bos aut vitulus, sibi præsentaretur aut offerretur viuus, sed mortuus: sic tamen quod eius sanguis, in quo præcipuè vita eius consistit, effunderetur ad altare. Considera, inquit Cyrillus, quemadmodum vmbra nobis formam virtutis exprimat. Immolabatur quippe bos coram Domino, effundebatur autem sanguis ad altare. Namque

Rom. 12. 18
Lib. 16. de adoration. Leuit. 1.

mors illa, qua morimur mundo, illaque carnalium motuum extinctio, res est Deo iucūdissima, supernaq; inspectione digna. Ac fortasse, eiusmodi quidpiam psallit B.
Psa. 115. 15. Dauid his verbis: *Pretiosa est in conspectu Domini mors sanctorum eius.* Donum enim quoddam sacrum erit Deo, mors sanctorum: neq; enim mortem secundum carnē intelligo; sed potius eam nobis hæc verba significant, quam illi subire soliti sunt, qui mundo quidem moriuntur, Deo autem in pietate & sanctificatione viuunt; qui id agunt, quod ait Apostolus: *Non vos defendentes charissimi:*
adRom. 13. cit. sicut mortuus, qui contra offendētem, non se mouet, aut agit. Sed dices: Nunquid, qui offendit; inultus relinquendus est? Nunquid causa deserenda? Nequaquam, sed proijcienda in Dei curam: hoc enim significat illud, quod iussit sanguinem effundendum ad altare; sanguinis quippe nomine, vindicta intelligi potest, quæ ex ira oritur, cum accenditur sanguis circa cor. Hic sanguis proijciendus est ad altare diuinæ potentiæ, idque faciendum, quod ipse dicit: *Mihi vindictam*, subde, reseruate, *& ego retribuam.* Non itaque ideò tibi prohibet vindicari, vt velit sine vindicta remanere inimicum, sed vt acriori pœna à se puniatur, quàm tu posses eum punire. Videturque loqui metaphora sumpta à Rege. Si Rex ita aliquem diligeret equitem, vt videns eum recepisse offensam ab alio, vocaret, & diceret: Vidi offensam tibi illatam, quam verius contra me factam accipio: tu exiguis viribus præstas, ideoque non sufficientem vltionem poteris adhibere; ideò mando, vt tu circa vindictam, nullatenus te intromittas: Ego enim omnes regni mei vires adhibere intendo, vt debitam reddam contra offendentem pœnam: certè non solùm non esset iniustum mandatum, sed plenum summo fauore. Ita intellige, eum qui te offendit, ita deliquisse; vt non habeas tu vires sufficientes ad plenè puniendum. Si enim ille peccauit mortaliter te iniuriando, aut tibi malum inferendo, non est pœna condigna, quam tu potes infligere. Deus te diligit, & tuum honorem quasi suum ducit: idcirco tibi mandat, vt tu nō te intromittas circa vindictam; sed quod eam ipsi relinquas, quam solus plenè & ad iustum potest inferre: tu exiguis viribus præstas, tantùm potes corpus contingere, quod cùm occideris, potentia tua finitur: Deus autem potest non solùm corpus occidere, sed & postea animam in gehennam mittere, & in perpetuum torquere. Et expende verba Apostoli: *Date*, inquit, *locum iræ:* id est, Deo irato, vel Deo ¶ 112
acturo in die iræ. Respondere enim videtur tacitæ obiectioni, qua posses tu dicere: Ego benè relinquerem vindictam Deo, sed est adeò pius, vt ad minimum verbum, quo inimicus meus petet veniam, illam ei concedat. Propterea non dixit; Date locum Deo; nam hoc nomen præ se fert misericordiam: neque verò date locum supremo iudici, nam etiam hoc nomen admittit misericordiam, *& superexaltat misericordia iudicium:* nec tandem dixit; Iac. 2. 13.
Date locum Deo irato, quod sufficere videbatur, *horrendum est enim incidere in manus Dei viuentis:* Sed *date locum iræ:* ponit Ad Hebr. 10. 31.
nomen abstractum, quod, inquit, Diuus Thomas, nihil admittit de forma contraria, quasi iræ puræ Dei eum relinquite, & vt ei fiat iudicium sine misericordia. Et ipsemet Deus id confirmat, in eo, quod dixerat: *Mihi vindictam* relinquite, & quid fiet? Parcesne inimico meo? & eum qui me offendit, nec mihi satisfecit, liberum relinques? Nequaquam. *Ego retribuam.* Quid retribues? quam vltionem dabis? quam pœnam inferes? Non id explicat, sed ecclyptica oratione vsus, indicat, tam grauem fore retributionem, vt nullo possit verbo explicari. Et vt omnem dubitionem auferat, nomine suo promissionem subscribere visus est, subdens: *Dicit Dominus.* Expende verba illa Dauidis: *Faciens misericordias Dominus & iudicium, omnibus iniuriam patientibus.* Iniuriā patientibus, duo præstabit Deus, primò misericordias. Est enim patientia tā grata Deo, vt abundantissimas misericordias effundat in eos, quos tali viderit virtute affectos; Psa. 102. 6.

ctos; qui facit non misericordiam in singulari, sed in plurali, *misericordias* immensas & innumeras, iniurias patienter ferentibus. Ita exponere visus est Cyprianus illud, *Per patientiam expectamus*: quasi illa medium sit, per quod diuina dona nobis aduentura cõfidimus, & ostium, per quod Dei misericordiæ ad nos ingrediuntur, intrant & perueniunt. Nec solùm hoc præstat, sed & *facit eis iudicium*. Tunc alicui fit iudicium, cùm eius offensæ plena vindicta plectuntur: faciens enim eis misericordias, nõ reliquit illorum inimicos impunes. Et verè ijs allusisse visus est Christus Dominus, eos consolari volens, qui iniurias patiebantur & offensas, inducens eos, vt rem totam Deo committerent, qui verè vindicaturus esset eos: idque nõ simplici verbo, sed proposita egregia parabola, quam expendit S. Augustinus, de vidua quadam, quæ inimicum acrem patiebatur, & adibat iudicem quendam iniquissimum, qui nullo timore Dei, nec hominũ pudore tenebatur, & clamabat: *Vindica me aduersario meo*, & nolebat per multum tẽpus. Tandem quia molesta fuit, vindicauit eam plenè. Ita fecit iudex iniquitatis. *Deus autem non faciet vindictam electorum suorum, clamantium ad se die ac nocte, & patientiam habebit in illis?* Opponit Deum iudici iniquitatis, & electos suos viduæ, & clamorem eorum precibus illius dies ac noctes breuibus momentis, quibus vidua precabatur. Quasi dicat: Iudex iniquus fecit vindictam viduæ, quam non curabat nec nouerat, imò odio habebat, quia sibi molestiam inferebat: & Deus vindictam non faciet dilectis filijs suis, quos genuit, quos habet tanquam pupillam oculi, clamantibus ad se, id est, vehementi affectu, & maxima afflictione orantibus? Duobus modis possunt hæc Christi verba intelligi: primò, vt velit dicere; Vtique faciet vindictam, & circa illos patientiam, id est, benignum animum habebit: vt idem sit quod dixit Dauid; eis faciet misericordiam & iudicium, puniens illorum aduersarios. Ita placet Iansenio & alijs. Sed Theophylactus & Euthymius omnia ad inimicos referunt, vt voluerit dicere: *Deus nonne faciet vindictam electorum suorum? & patientiamne habebit in illis*, qui eos offenderunt? Quasi dicat: Deus patienter fert offensas, quas impij sibi inferunt; sed ita diligit iustos electos suos, patienter iniurias ferentes, & sibi eas puniendas relinquentes; vt sine dubio vindictam sit illaturus in eos, qui ipsos offendunt; nullamque patientiam habiturus erga illos. Quo etiam pacto dixit Spiritus sanctus: *Oratio humiliãtis se*, illius scil. qui humiliter iniuriam fert, *nubes penetrabit, & Dominus non elongabit, sed iudicabit iustos, & faciet iudicium; & fortissimus non habebit in illis patientiam, vt contribulet dorsum eorum*. Deum exprimit nomine *fortissimi*, vt videas quod non leniter agere decernit puniendo hostes iustorum: & non percutiet pedem aut manum, sed *dorsum*, quo intelligas eos omnino conterendos; & non leuem vindictam inferet; sed tam grauem, vt erga illos patientiam & misericordiam non sit habiturus; sed illud iudicium facietcis, quod Apostolus Iacobus vocauit: *Iudicium sine misericordia*. Aut verò illa interrogatione, *& patientiam illorum habebit?* vult dicere Christus, quod non differet, patienter expectans. Contra eos qui se offendunt, ita se habet, quod *patienter agit, nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reuerti*. Patientiam habet, vt benignitas & longanimitas sua ad pœnitentiam eos adducat. Contra eos tamen qui offendunt iustos, non est habiturus patientiam, id est, non se continebit. Et hunc sensum indicat Christus, subdens: *Dico vobis*, id est, certissimè affirmo, & meam fidem polliceor, *quia citò faciet vindictam illorum*. Non ita promittit se vindictam sumpturum, sicut communiter solent parentes promittere. Quantumcunq; infantulus excandescat, & ira sit commotus contra offendentem se, & excutientem lacrymas ab eo, omnem iram deponit ad promissionem patris, dicentis, & pollicentis, se puniturum eum, qui ipsum plorantem fecit: *Callad mi hijo, que con esta espada lo matare el bellaco: el me lo pagara*: quamuis pater id solo ore, non corde

Marginalia: *Lib. de bon. patient.* — *Epist. 121. ad Probã. de orando Deum. c. 8* — *Luc. 18. 4.* — ¶ 113 — *Cap. 124. concordi.* — *In cap. 18. Luc.* — *Eccl. 35. 21* — *Iacob. 2. 13.* — *2. Pet. 3. 9.*

corde dicat, qui nihil minus cogitat, quã manum contra alterum mouere. Quanto magis electi, qui sunt Dei filij (tam dilecti, vt eis dicat: *Qui vos tangit, tangit pupillam oculi mei*) debent omnem iram & appetitum vindictæ deponere ad hanc Dei promissionem, quod puniturus est offendentes illos, cùm id non solùm dicat ore, sed verius corde & mente? *Dico*, inquit, *vobis, quia citò faciet vindictam illorũ. En buenas manos esta la causa.* Annotabamus alibi, Deũ sæpissime grauius punire offensas factas contra electos suos, quàm contra se ipsum. Peccatum illud infidelitatis Israëlitarum grauissimum, conflantium & adorantium idolum, quod Moyses sæpè vocauit, *Peccatum maximum*, citò remisit, & ad breuem Moysi deprecationem patienter dimisit: similiter peccatum illud desperationis de diuina potentia, quo Deum vehementer exasperarunt, credẽtes, quod non poterat eos introducere in terram repromissam, ideoque voluerunt in Ægyptum regredi, ad vnicum Moysi verbum remisit: id quod ipse indicauit, dicens: *Dimisi iuxta verbum tuum*: non multa verba, non multiplicatas orationes, sed verbum tuum. Peccatum tamen Amalecitarum, quod contra populum fuit commissum, voluit, vt perpetuæ memoriæ traderetur, & scriberetur in monimentum perpetuum; & quod iuramento firmaretur, nequaquam illud dimittendum: quod etsi ad tempus dissimulasset, post quadringentos annos ad memoriam reuocauit & puniuit: & quia Saul rex ab eo electus pepercit quibusdam, illum regno priuauit & vita. Murmuratio, qua Maria soror Moysi, fratrem suum Moysen offendit, seuerè punita est acri obiurgatione & ingenti lepra: & quamuis Moyses se totum conuertit ad rogandum pro illa, feruentissimè petens, vt illi parceret, & à lepra mundaret; noluit eum audire, & quem tam facile exaudiebat orantem, pro ijs qui Deum ipsum grauissime offenderant; noluit exaudire rogantem pro sorore sua, quæ contra Moysen ipsum iniuriam murmurationis protulerat. Similiter superbiæ peccatum, quod Dauid contra Deum cõmisit, breui peste mulctauit, quæ Dauidem nõ tetigit, ast homicidium cõtra Vriã cõmissum, acerrimè puniuit morte quatuor filiorum, perpetuis persecutionibus & bellis, toto vitæ suæ tempore durantibus. Id ipsum probat Origenes, expendẽs in parabola serui, qui debebat decem mille talenta, dominum, quando illum inuenit tam immenso debito sibi obnoxium, non acri indignatione vsum fuisse, & facilè omne debitum dimisisse: quando autem ille in conseruum sæuijt, dura obiurgatione eum reprehendit, dicens: *Serue nequam, omne debitum dimisi tibi*, & nullatenus ei pepercit; sed iussit in carcerem mitti, &c. Ratio autem cur Deus maiorem patientiam tenere videatur erga offendentes se, quam erga offendentes seruos suos, qui patienter ferunt offensas, est, quia ipse longanimis est, & cor eius infinitè latum, ideoque longissime suffert. Nouit autem corda hominum, quod stricta sunt, & sæpissime deficiunt, si in longum persecutio protrahatur, & differatur vindicta: idcirco citius illam infert, vt verè dicat Christus: *Dico vobis, quia citò faciet vindictam illorum.* Quæ sententia duobus modis potest verificari, primò, quia omne tempus, quamuis hominum iudicio prolixum, cõparatione æternitatis, Deique æstimatione breuissimum est: ideò & Paulus totam præsentis vitæ tribulationem *momentaneam* appellat: & martyribus sanctis petẽtibus vindictam dixit: *Expectate modicum*; cùm vsque ad diem iudicij expectatio esset differenda. Secundò, quia id dicitur fieri citò, quod fit bene, vt idem sit, *citò faciet*, quod complete, cumulatè & ad votũ faciet: voluitque significare Dominus, nõ Deũ propterea minus curare electos suos, quod differat vindictam illorum, quam dilatat, vt congruo tempore plenè & cumulatè sumat. Qua de causa cùm sibi vindictam reseruauit, dixit: *Reddam illis in tempore*: tunc enim erit tempus omnibus modis aptum ad iustorum honorem, vt vindictam de inimicis illorum sumat.

Marginalia: Zach. 2. 8. — ¶ 114 — Exod. 31. 21. 30. 31. — Num. 14. 20. — Exod. 17. — 2. Reg. 24. & 1. Par. 21. — 2. Reg. 12. — Hom. 7. in c. 18. Mat. — Matth. 18. — 1. Cor. 4. 17 — Apoc. 6. 11. — Deut. 32. 35.

§. 12. Qua

§. 12. *Quæ dicta sunt, varijs confirmantur exemplis.*

¶ 115 IN huius confirmationem annota, nullum hominem in scriptura sacra dimisisse vindictam inimici sui Deo ipsi, de quo Deus illam non sumpserit. Dimisit Dauid iniuriam Deo, quam contra illum commisit Nabal, ad preces vxoris suæ Abigail, cumque pertransissent decem dies, percussit Dominus Nabal, & mortuus est, & dixit Dauid: *Benedictus Dominus, qui iudicauit causam opprobrij mei, & seruum suum custodiuit à malo, & malitiam Nabal reddidit Dominus in caput eius.* De Saule vindictam noluit accipere, cùm iure posset; sed rem totam Deo commisit: & tandem Saul ipse manibus suis sibi mortem intulit, quem nihilominus dicitur, *interfecisse Dominus.* Absalonis iniuriam noluit Dauid vindicare, quin potius omnibus exercitus ducibus clara voce iussit: *Seruate puerum Absalom.* Hunc Deus suspensum è quercu tenuit, vbi miserrima fuit morte finitus. A Semei acerrimam iniuriam ferens, Deo dimisit, qui tandem gladio percussus occubuit: & rem totam conclusit Dauid, dicens: *Ego dormiui, &c. & tu percussisti omnes aduersantes mihi sine causa.* Mardochæus patienter tulit iniurias Aman, & tandem Deus in patibulo illum suspendit. Ioseph neque de fratribus, neque de impia domina sua, vel per leue verbum vindictam voluit accipere: Deus tandem *mendaces ostendit, qui maculauerunt illum.* Iezabelis impiam persecutionem non vindicauit Elias, quam canibus Deus tandem tradidit deuorandam: & huiusmodi sunt innumera in scriptura sacra. Si ergo ipse ita de vindicta te securum reddit, bene poteris illam ipsi dimittere. Hoc institutum sequutus Beatus Cyprianus, eos qui varijs rationibus ab inimicis vexabantur, inducebat ad patientiam, hortans, vt grauamina sua Deo relinquerent, qui per Prophetam ad tales loquitur, dicens: *Expecta me, dicit Dominus, in die resurrectionis meæ,* id est, cùm resurgam redditurus retributionem superbis, *quoniam iudicium meum ad congregationes gentium, vt excipiam reges, & effundam super eos iram meam.* Id ipsum enim respondere videtur iustis clamantibus ad se in hac vita, quod respondit martyribus vita functis, petentibus vindictam: *Expectate modicum, &c.* Et verè hæc fuit Apostoli consolatio, cuius dictum expendit Hieronymus: *Alexander Ærarius multa mala mihi ostendit: reddet illi Dominus in illa die iustus iudex: quem & tu deuita.* Ærarius dicitur, aut quia faber æris erat, aut quia erat custos ærarij, vt D. Thomas & S. Anselmus intelligunt; & ponit Apostolus personæ qualitatem, inquit Chrysostomus; qui enim à magno aliquo premitur, nonnihil solatij videtur admittere; quòd persona sit eminens, à qua patitur; qui autem à vili atque abiecto, maiori afficitur mœstitia: & verè contristari poterat Apostolus talis, qui in cœlo ipso doctor creatus, pateretur contradictionem à fabro, & ab officiali æris, circa Euangelij prædicationem: *Multa,* inquit, *mala ostendit mihi,* id est, vt Chrysostomus intelligit, afflixit me varijs modis. Consolatur tamen discipulum, inquit Chrysostomus, quia ille recipiet vicem: ¶ 116 non quod sancti de pœnis delinquentium gaudeant; sed quia prædicationi opus erat, vt infirmiores quoque etiam ex hac parte solatium caperent. Nec ait, inquit Anselmus: Reddat ei Dominus secundum opera eius, sed *Reddet*, quod verbum prænuntiantis est, non imprecantis, quod & D. Thomas annotauit. Neque verò ait, inquit Chrysostomus, Puni, crucia, afflige, exagita, cùm posset licitè per gratiam facere, id est, ratione muneris Apostolici; sed ijs omnibus omissis, cedere eum humiliter iubet, Deoque permittere cruciatum: & ad infirmorum consolationem istud valet, quod prophetia est, dum dicit, *Reddet ei Dominus secundum opera sua:* Ita ille. Hæc itidem consolatio est, quæ con-

Marginalia: 1. Reg. 25. 38. 39. — 1. Par. 1. 14 — 2. Reg. 28. — 2. Reg. 16. 11. — 3. Reg. 2. 41 — Ps. 3. 6. 8. — Esther. 7. — Sap. 10. 14. — 4. Reg. 9. 33 — Lib. de bono patient. — Sopho. 3. 8. — Apoc. 6. 11. — Lib. 3. cōt. Pela. to. 2. pag. 226. — 2. ad Tim. 4. — Hom. 10. in epist. 2. ad Tim.

consolatur iustos, de quibus dixit Deus:
Eccl. 2. 21. *Qui timent Dominum, custodiunt mandata illius, & patientiam habebunt usque ad inspectionem illius.* Dies inspectionis in scri-
Eccl. 12. 4 ptura dicitur dies iudicij. Et iterum: *Impijs & peccatoribus reddet vindictam, custodiens eos in diem vindictæ*, &c. In Græco: Seruat autem eos in diem vindictę fortem. Quasi dicat: Non te affligas, si vides Deum nunc non vindictam sumentem, &c. Possumus tandem respondere, iustè Deum prohibere tibi vindictam eius qui te offendit: quia magis eius interest, quàm tui. Diximus
2. d. 23. q. iuxta D. Thomę doctrinam, inimicum of-
2. art. 2. fendentem te, non tam te, quàm Deum offendere, & multò maius debitum contrahere erga Deum, quàm erga te. Opus enim illius in tantum est malum, in quãtum est contra voluntatem & legem diuinam: ideoque si factus est debitor tibi centum denariorum, Deo factus est debitor decem
Matt. 18. millium talentorum, vt Christus Dominus explicauit. Et vt clarius dicam; ille qui te offendit, ideo debitor factus est, quia peccauit; peccati autem causa ad Deum pertinet. Et hinc intelliges, cur Deus sibi vindictam tam strictè reseruauerit, dicens: *Mea est vltio, & ego retribuam eis in tempore*; quia vindictam, quę plenè peccato conueniat, solus ipse potest inducere. Si quis offendens te, simul regem tam grauiter offenderet, vt ille solus per suam magnam potentiam posset complete vindictam sumere; congruè tibi Rex imponeret, vt sibi remitteres illius offensæ vindictam: tum quia illa magis ad eum, quàm ad te spectat: tum quia tu nõ habes vires sufficientes, ad plenam vindictam sumendam. Aptè rem istam concludit Tertullianus ad fi-
Lib. de patien. in fin. nem libri de patientia, postquam hortatus fuerat, Deo remittendam vindictam. Satis, inquit, idoneus patientiæ sequester Deus. Si iniuriam deposueris penes eum, vltor est; si damnum, restitutor est; si dolorem, medicus est; si mortem, resuscitator est.

§. 13. *Quarta ratio est, quia hoc præceptum est vtile: nam vindicator magis sibi, quàm inimico nocet.*

Si vlterius verba Christi expendamus, manifestè ostenditur, hoc præceptum non tantùm in se esse bonum & iustũ, vt ante expositum est; sed etiam quod nobis sit bonum & vtile. Statue enim illam maiorem propositionem, celebremq; præmissam, quam Deus per Prophetam statuit: *Ego Dominus Deus tuus, docens te vtilia:* vt vt alij transferunt: *quæ ad profectum tuum.* Qua propositione duo exprimit, quibus inducit & obligat ad sibi obtemperandum: primum quod ipse *est Dominus Deus tuus*, secundum quod omnia quæ docet ac præcipit, sunt nobis vtilia, & profectibus nostris congruentia. Huic suppone loco minoris, hanc quam Christus promulgat: *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros:* ex quibus manifestè conclusionem inferes: Hoc igitur præceptum vtile proficuumque nobis est. Quomodo autem hoc manifestè nobis constet, egregiè explicari potest, primò ex doctrina B. Chrysostomi demonstrantis, eum qui odit inimicum, & vindictam de illo sumit, grauius sibi nocumentum, quàm ipsi inimico inferre: illi enim non infert nisi malum temporale in bonis, vel honore, vel corpore; sibi autem infert damnum spirituale, interficiendo animam suam. Quod exemplo apis, Chrysostomus illustrat, quę læsa & irata, dum contra offensorem suum se conuertit, quasi in infinitum maius damnum sibimet, quam illi infert: nam illum pungere potuit, seipsam autem interfecit; & tantò certius & citius mortem incurrit, quanto vehementius in offendentem agere voluit. Ita S. Augustinus explicauit illud Ioannis: *Qui odit fratrem suum, homicida est:* non vtique illius, quem odit, qui viuus permanet, sed sui ipsius: nam se ipsum secundùm animam occidit: & illud, *Qui non diligit, manet in morte.* Itaque contra se ipsum agit, qui odit & persequitur inimicum,

[Right margin: ¶ 117; Isai. 48.; Hom. 30. & 68. ad popul.; 1. Ioan. 3. 15; 1. Ioã. 3. 14]

eum, & qui per iram in alterum excandescit, se ipsum perimit. Ita Eliphaz Themanites dixit ad Iob: *Verè, stultum interficit iracundia.* Expende aduerbium *Verè.* In aliquibus codicibus legitur, *Virum*; sed in Hebræo habetur aduerbium *Chi*, quod significat, certè, equidem, sine dubio, quod habetur in illis verbis Iob: *Tu quidem gressus meos dinumerasti*; in Hebræo *Chi*, certè, verè, equidem. Obserua itidem, quam aptè iracundum, ore pleno stultum appellet: iracundus enim, vt ait Gregorius, quando furore agitur, nihil ab arreptitio, & eo, qui mentis compos non est, differt. Vnde, quod noster Vulgatus legit: *Qui patiens est, multa gubernatur sapientia; qui autem impatiens est, exaltat stultitiam suam*, legunt Septuaginta: Patiens vir multus in prudentia, at *impatiens fortis stultus*: non stultus quomodocunque dicitur impatiens & iracundus; sed fortis stultus, *vn fuerte loco.* Qui talis est, quoniam quando furore tenetur, videtur ad alterum occidendum procedere; verè tamen non tam alterum occidit, cōtra quem gladium immittit, quam se ipsum, per iram, quam habet. Ita & Sapiens considerat, eum qui timore Dei deposito, ad vindictam proficiscitur, spirans cædem & minas: *Iracundia*, inquit, *animositatis illius, subuersio illius est.* Tigurina, Ruinam ei creat: prius enim se ipsum quàm alterum subuertit. Hæc egregiè prosequitur Gregorius, qui postquam multa ad hoc institutum dixit, concludit, cuiusdam sapientis sententiam celebrem inducens. Bene enim, inquit, ante nos quidam sapiens dixit: Cogitationes iracundi vipereæ sunt generationis, mentem comedunt matrem suam. Et hoc fortè est quod Deus dicere voluit illi primo diaboli discipulo (ita D. Basilius vocat Cain) qui odiuit & persecutus est fratrem suum, & quærebat illi mortē inferre, cui dixit: *Nonne si bene egeris*, &c. apud Septuaginta habetur illa communis lectio, quam omnes sancti Patres græci sequuntur, & plurimi ex latinis: *Peccasti? Quiesce, ad te conuersio illius.* Cuius? inquit Augustinus; nunquid fratris? Absit, sed peccati. Voluit enim eum

Iob 5.2.
כי.
Iob. 14.16.
5. *Mor. c.* 31
Prou. 14. 29.
¶ 118
Eccl. 2.28.
5. *Mor. c.* 31 *cit.*
Hom. 11. *de inuidia.*
15. *de ciui. cap.* 7.

ab odio & vindicta reuocare, dicens: Si peccasti odiendo fratrem, & intendendo eum occidere: quiesce ab hoc peccato, cessa & te contine ab illo: nam ad te conuersio illius, id est, totum malum, quod inferes fratri, in damnum tuum conuertetur, & mors temporalis, quam illi inferre desideras, in te conuertetur, inducendo tibimetipsi mortem animæ, vt idem sit, ac illud, quod postea dixit Propheta Dauid: *Gladium euaginauerunt peccatores, intenderunt arcum suum, vt trucident, &c. Gladius eorum intret in corda ipsorum.* Huiusmodi verba, vt sæpè admonuit B. Augustinus *a*, & D. Thomas *b*, quæ à Prophetis modo imprecatiuo dici videntur, intelligenda sunt modo enuntiatiuo, quo quid fiat exprimunt: vt dicere velit Dauid: Gladium euaginauerunt peccatores (id est, iracundi, odientes fratres, hoc enim peccatum est, quod apud Ioannem facit hominem ore pleno peccatorem) vt illum cōtra proximum suum mittant: sed gladius hic conuertetur contra eos, & eorum corda transfiget; qui si fortè eò peruenerit, vt alterius corpus occidat, verius tamen illorum corda & animas transfigit, quas mortuas coram Deo derelinquet. Ita & illa verba Lamech interpretatus est Chrysostomus, sequutus eorum sententiam, qui credunt, Lamech oculorum lumine orbatum, ductum à iuuene, occidisse Cain, quem putauit feram, & deinde dolore affectum, & ira aut furore occidisse iuuenem, qui se ducebat: qui veniens ad vxores suas dixit: *Audite me vxores Lamech, &c. quia occidi virum in vulnus meum, & adolescentulum in liuore meo.* Intellexerat ille, quod Adam, quia peccatum suum excusauerat, seuerè punitus fuit à Deo: intellexerat vlterius, quod Cain ipse, quia peccatum suum negare voluerat, maledictus ab eodem extiterat: idcirco ipse nec negat peccatum suum, sicut Cain, nec illud excusat, sicut Adam: quin potius damnum illatum libero clamore profitetur, dicens: Occidi virum in vulnus meum, id est, in mei damnum: nam illius corpus occidi, me autem in anima lethaliter vulneraui:

Psal. 36. 14.15.
a *In Ps.* 34. *cons.* 1. & *lib.* 2. *de ser. Domi.*
b 2.2. *q.* 76. *art.* 1.
Homi. 20. *in Genes.*
Gen. 4.23.

nerani: & adolescentulum in liuore meo, id est, interfeci adolescẽtem baculo, quem manu portabam; sed si corpus eius liuidum reddidi & occidi, verius animam meam peccato percussi, & liuore affeci & interemi. Optime hæc intellexit Beatus ille Pater Stephanus, quem miris laudibus
4. *Dialog. cap. 19.* effert Sanctus Gregorius. Is cùm die quadam messem suam, quam manu sua secuerat, decisam ad aream deduxisset, nihilque aliud cum discipulis suis ad totius anni stipendium haberet, quidam peruersæ voluntatis vir eandem messem incendit. Quod factum dum alter conspiceret, currens eidem Dei famulo nuntiauit, & postquam rem indicauit, adiunxit dicens: Væ, væ Pater Stephane, quid tibi contigit? Cui statim vultu & mente placida ille respondit: Væ, quid illi contigit, qui malum hoc mihi fecit? magis illi condolens, qui peccatum commiserat, quàm sibi, qui
¶ 119 peccati illius damna tolerabat. Hinc illa
1. *Ioan. 2. 9. 11.* beati Ioannis phrasis asserentis, quod *qui odit fratrem suum, in tenebris est, & in tenebris ambulat, & nescit quo eat.* Sicut enim, qui est in tenebris, ictum iaciens, quo credit percutere inimicum, sæpe percutit amicum, aut verò se ipsum lacerat, impingens in lapide aut pariete: ita, qui odit fratrem suum, dum credit contra ipsum mittere linguam, aut gladium, verius se ipsum vulnerat, & percutit. Et verè videtur
Num. 22. Ioannes alludere ad historiam Balaam, qui asinæ insidens, illam à cœpto itinere se continentem, calcaribus & verberibus acuebat: non mirum, quia quasi in tenebris ambulabat; nec enim videbat Angelum coram se euaginato gladio stantem, ideoque quo celerius cupiditate ductus, iter agere nitebatur, eo certius gladium contra se prouocabat. Cùm autem *Dominus aperuit oculos eius, & vidit Angelum stantem in via euaginato gladio*, à cœpto itinere desistens, *pronus in terram, eum adorauit.* Qui odit fratrem suum, vindictæque viam arripit, quasi calcaribus iræ & furoris spiritum suum acuit, considerans offensas sibi illatas, progrediturque, non vidẽs aut attendẽs gladiũ diuinæ vltionis, aut gladiũ, de quo dixit Salomõ: *Romphæa* *Eccl. 21. 4.*
bis acuta peccatum, qui sibi supremam mortem infert, & quod quantò velocius contra inimicum progreditur, tantò efficacius contra cor suum acuit gladium. In tenebris ambulas, aperi oculos tuos, & vt dixit Eliu: *Non te superet ira.* In Hebræo, *Iob 36. 8.*
verbum quod significat acuere aut excitare, metaphora sumpta ab animalibus, quæ calcaribus excitantur ad ambulandum, vt Caietanus obseruauit. Et hoc quantum *In cap. 36. Iob.*
existimo, voluit Salomon dicere, illa difficili sententia: *Qui impatiens est, sustinebit* *Pro. 19. 19.*
damnum, & cùm rapuerit, aliud apponet. Sermo est enim de iracundo. In Hebræo: *Qui magnus ira*, id est, qui iram ad vltimum vsque perducit, hic sustinebit damnum. In Hebręo, *portat pœnam*, quia, vt dictum est supra, interno dolore torquetur. *Et cùm rapuerit*, id est, cùm inimico fecerit malum, quod optat, aliud damnum sibi apponet, multò maius illo, quod inimico intulit: etsi enim illi intulerit damnum in corporeis bonis, sibi supremum damnum intulit in animo. Quando Balaam, vt diximus, asinã percutiebat, vt in itinere progrederetur, quantò magis eam vrgebat, tantò certius contra se acuebat gladium. Hinc illa Sapientis sententia, *Est qui promittit, & quasi gladio pungitur conscientia.* *Pro. 12. 18.*
In Hebręo pro verbo, *Promittit*, est, *Botah*, בּוֹטֶה
quod significat effutire, aut inconsideratè, & sine ratione impetu furoris loqui. Qui ira percitus & excitatus, contra inimicum loquitur, ventum contra illum emittit; sed conscientiam suam gladio acutissimo pũgit & transfigit. Quasi ergo malum infinitum sibimet infert osor & vindicator, aut vltor, à quo non solùm manet liber, qui diuinum seruat mandatum; sed nouo titulo & modo vitam animæ suę comparat, quæ est per charitatem, & illam pacem Dei, de qua Paulus dicit, quod *exuperat* *ad Phil. 4. 7.*
omnem sensum, cuius nomine omnia bona solet scriptura intelligere: signanter autem illam quietem animæ, quæ liberat ipsam à crudeli conscientiæ remorsu; propter quã etiam si aliud non interesset, posset hoc præceptum vtilissimum dici (vt inquit

quit

Orat. fune. de obitu Valentinia. iunior. quit Ambrosius) propter purioris conscientiæ suauitatem & quietem. Qui inimicum odit, & prosequitur conuitijs, contumelijs, & operibus duris, peccatum incurrit, vt dictum est, propter quod perpetua anxietate postea torquetur, & malum quod intulit, semper se eius oculis repræsentat, timorem animæ incutiens. Hinc *Hom. 70. in Ioan.* Chrysostomus: Lacrymis digni sunt, non qui afficiuntur; sed qui inferunt iniuriam: nam se ipsos maximè lædunt, nobis verò maximè proficiunt. Rapuit ille abs te aliquid, vel calumniatus est, pro iniuria gratias fecisti: multum illa gratiarum actione lucratus es, quemadmodum ille immensum sibi ignem præparauit. Hoc tandem confirmat exemplo Ioseph, in quo Deus clarè ad oculum demonstrare voluit, iniuriam à fratribus illatam fuisse beato viro excellentis claritatis occasionem; inferentibus autem illam, magnas anxietates peperisse, timorem inducens, satisfecerintne pro illa, nec ne.

§. 14. *Grandes vtilitates ex remißione iniuriæ, expendit prudenter prudens Abigail.*

¶ 120 *1. Reg. 25. 25.* Egregiè hæc quæ diximus, prudentissima Abigail ad Dauidem dixit, multas eloquenter proponens coram eo causas, quibus eum contineret à vindicta in virum suum Nabal, ad quam inferẽdam properabat. Prima, *Ne ponat, oro, dominus meus Rex cor suum super virum istum iniquum Nabal, quoniam secundum nomen suum stultus est, & stultitia est cum eo.* Expende verba illa: Rex cor suum, super virum istum. Communiter quanto homo, qui offenditur, nobilior est, & offendens vilior, maiori ira offensus excandescit; sed verè hoc ipso minus debet commoueri. Vidi annis præteritis leonem quendam cicurem, aut mansuefactum, contra quem incedentem canes (quamuis è longinquo) toto conatu latrabant, qui non solum nihil contra eos agere tentabat; sed nec oculos ad eos conspiciendos conuertebat, hoc ipso nobilitatem suam exprimens, quam latratus canum nullatenus poterat vel leuiter offendere. Hoc ipsum homo nobilis agere debet, & in huiusmodi occasionibus vellem, vt vnusquisque suam nobilitatem & excellentiam ita iactaret, vt crederet eam nullum detrimentum pati posse, propter dictum huius vel illius. Irascitur aliquis contra alium, quoniam contra honorem suum loquutus est. Nunquid honor tuus tam debiles habet radices, quod timeas, tam leui vento, qualem vnum verbum secum fert, eradicandas? Melius decori tuo consuleres, si alterius dictum contemneres. Egregiè Sanctus Augustinus eos qui nimis commouentur propter dicta aliorum, credit esse illos, qui ossa habere videntur contrita, ideoque nulla firmitate subsistunt, de quibus dixit Dauid: *Deus contriuit ossa eorum, qui hominibus placent.* Quid enim languidius? quid tam sine stabilitate ac fortitudine, quam ossa significant, quam homo, quem maleloquentium lingua debilitat, cùm sciat falsa esse, quæ dicuntur? Optimè Sanctus Basilius docet, virum egregium debere reputare se ipsum inuulnerabilem contumelijs & conuitijs, id est, tam validum, quem non possint conuitia vulnerare: tanta enim præstare debet animi generositate & fortitudine, vt credat, nullum vulnus sibi posse inferre aërem alterius lingua verberatum. Rex, inquit Abigail, cor suum, cor regium, cor illustrissimum, ponere debet & conuertere super hominem vilem? Stultus, inquit, est, & stultitia cum eo est. Si aliquis ex stultis, quos hospitale amentium continet, verbum contumeliæ contra te dixisset; quid ageres? poneresne cor super illum? certè eum tanquam stultum relinqueres, nec crederes illum tibi nocere posse, quem stultitia loquentem facit. Hoc, inquit Abigail, intellige, tu Rex de Nabal: & hoc quiuis Christianus intelligat, de eo, qui sibi offensam infert: nam ex eo quod peccat, in stultorum albo, Scripturæ sacræ describunt. Vnde illa

Epist. 64. ad Aurel. ante fin.

Psal. 52. 6.

Hom. 10. de ira ante medium.

Serm. 168. de tempor. vox frequens Sancti Augustini: Considera quod phreneticus est, & illi potius compatere. Quod argumentum egregie D. Petrus Chrysologus prosequitur. Secunda ratio, quam subdidit Abigail: *Faciens faciet Dominus tibi domino meo domum fidelem*, id est, perpetuam in æternum mansuram.
Sermo. 38.

¶ 121 Egregiam tradidit mulier doctrinam, quam sæpe Scriptura docet, quod scil. sicut nihil est, quod magis Deum prouocet ad extirpandum hominem, & radicitus cum domo sua de terra tollendum, quam odium & perpetuæ inimicitiæ: ita nihil est, quod magis domum & posteritatem alicuius firmet, quam pax & dilectio erga inimicos. Quod & postea Dauid ipse experimento didicit, qui, vt annotat D. Basilius, huius causa integrum edidit Psalmum, in quo hoc ipsum sæpe repetit. *Desine ab ira, & derelinque furorem, & qui malignantur, exterminabuntur: sustinentes autem Dominum, ipsi hæreditabunt terram.* Vocantur *sustinentes Dominum*, qui patientiam seruant propter verbum illius, remque totam illi committunt: subditque exemplum de Saul, dicens: *Vidi impium superexaltatum & eleuatum, &c. & transiui, & ecce non erat.* Nec enim sedes regni, aut regnum eius, aut domus, aut posteritas eius mansit. *Mansueti autem hæreditabunt terram*, &c. Loquitur præcipue de se ipso, qui in sua misericordia, & mansuetudine dicitur consecutus sedem regni. Et infra post huiusmodi multa: *Custodi*, inquit, *innocentiam, & vide æquitatem, quoniam sunt reliquiæ homini pacifico.* Quamuis Hieronymus & alij reliquiarũ nomine intelligant pacem, vt statim dicemus, sed non incongrue intelliguntur filij & posteritas, secundùm scripturæ phrasim, vt cùm dicit: *Benedictæ reliquiæ tuæ.* & iterum: *Maledictæ reliquiæ tuæ.* Et id insinuat Augustinus, qui filios reliquiarum nomine intelligere videtur, quoniam sunt reliquiæ parẽtis, iuxta illud: *Mortuus est pater eius, & quasi non est mortuus, quia similem sibi reliquit post se.* Et vere dixit Dominus: *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.* Hoc adeo verum est, vt Saul ipse, ex eo quod videbat Dauidem sibi parcere inferret, quod certissime esset habiturus in perpetuũ sedem regni, ipse & filij eius; signanter cum vidit, Dauidem sibi parcẽtem in spelunca, dixit ad eum: *Nunc scio, quia certissimè regnaturus sis.* Et cùm ei dormienti pepercit, similiter dixit: *Et quidem faciens facies, & potens præualebis.* Addit & aliam rationem prudentissima Abigail: *Non erit tibi hoc in singultum, & in scrupulum cordis Domino meo, quod effuderis sanguinem innoxium, aut ipse te vltus fueris, & cùm benefecerit Dominus Domino meo, recordaberis ancillæ tuæ.* Multa continet hæc ratio, quæ etiam si à Salomone dicta fuissent, admirationem inducerent. Singultus, est commotio quędam totius corporis, procedẽs ex eo, quod comedisti rem aliquã gustui suauem; sed quam naturalis calor non potest plene digerere, nec stomachus quiete tenere. Scrupulus autem est lapillus aut calculus, quem in via ambulans, intra calceum admisisti, vel inclusus est, qui hoc ipso quod alicubi figis pedem, te torquet. ¶ 122 Vnde apta metaphora ad omne peccatum trahi potest, vt dicamus, illud esse in singultum & scrupulum cordis. Comedisti enim dentibus & palato animæ, voluntate scil. & sensibus, id quod iniquum erat, quod tam difficilis est digestionis, vt nullus naturalis calor sufficiat digerere. Oritur hinc quædam totius hominis commotio & timor, quod cùm aliquid sibi accidit infaustum, iudicat, hoc propter illud sibi aduenisse: & dum pedes affectus sui monere vult in aliquam rem, ad quam fertur, malè torquetur, timens infœliciter successuram, propter illud peccatum, quod commisit. Hoc quidem in omnibus peccatis euenit, quæ quamuis dum comeduntur, dulcia apparent, postea tamen sui memoria torquent, & timorem inducunt, ne forte hoc, vel illud mali accidat, in illorum pœnam & supplicium ordinatum à Deo. Quod & Moyses accommodatissima etiam metaphora, rudi populo voluit significare, dum morti proximus, vt eum à peccato contineret, dixit: *Ne forte sit inter nos* (aut intra vos) *radix germi-*

Marginal references: Schol. in Ps. 36. in argu. — Ps. 36. 8. 9. — Ibid. fol. 10. 35. — Ibi. ver. 11 — Deut. 28. 3 — In Ps. 36. — Eccl. 30. 1. — 1. Reg. 22. 23. — 4. Reg. 22. 25. — Deut. 29. 18.

germinans fel & amaritudinem. Intelligere enim potes, eo ipso ac peccatum admittis, quantumcunque tunc dulce & suaue tibi videatur, quod in anima radicem plantas germinantem fel & amaritudinem, lacrymas, timorem, tremorem, anxietatem, pauorem, & metum, circa omnes successus; vt semper possis mente illud reuoluere circa Deum, quem offendisti, quod fratres Ioseph, etiam postquam in illius gratiam admissi fuerant, anxios tenebat, dicentes: *Ne forte recordetur iniuriæ, quam passus est, & reddat nobis omne malum, quod fecimus.* Hocque est, quod Deus dixit ad Cain, similiter eũ à male cœptis reuocare contendens: *Nonne si benè egeris recipies?* alij legunt, erit eleuatio: *sin autem malè, statim in foribus aderit peccatum*, id est, peccatum à te admissum, ita circa te se habebit, sicut qui in foribus est alicuius domus, qui continuis ictibus totam domum personare facit: sicut enim ex bono opere sequitur securitas conscientiæ, per quam homo potest ambulare eleuato capite, id est, sine timore & cum fiducia; ita ex peccato sequitur timor, quem ipsamet iniquitas generat, fores animæ perpetuis ictibus percutiens, vt alibi latius dicemus. Hoc ergo omnibus peccatis commune est, esse in singultum & scrupulum: peculiariter autem peccatis vindictæ, & effusionis sanguinis, conuenit, vt Sanctus Basilius annotauit. Odium enim, quo Cain cõtra fratrem surrexit, & eius sanguinem fudit, illum tremebundum toto vitæ suæ tempore tenuit, omnia quæ erant timentem, ne fortè in vltionem sceleris commissi illa pateretur. Homicidium, quod Dauid perpetrauit, illum perpetua anxietate torsit, vt quicquid accidebat aduersi, putaret meritò sibi in vltionem & pœnam peccati inflictum. Hocque illud est, quod dicere voluit: *Iniquitatem meam annuntiabo, & cogitabo pro peccato meo semper:* id est, cùm aliquid infaustum passus fuero, iniquitatem meam tanquam illius causam in memoriam reuocabo, & cogitabo semper, illud iure pro peccato meo inflictum. Gra-

Gen. 50. 15. *Gen.* 4. 7. *Hom.* 10. *de ira.* *Psa.* 37. 19. ¶ 123.

uissima peccata habuerunt fratres Ioseph, quos ipse *accusauerat apud Patrem crimine pessimo*, & Iacob ipse satis indicauit, dum eorum quosdam, morti propinquus, non tam benedixit, quam maledixit, vt primogenitum Ruben, *qui cubile patris sui maculauerat:* nihilominus quando in illa grandi angustia constitutos se viderunt, quod ligabantur, & in vincula conijci iubebantur tanquam exploratores; illud solummodo peccatum fuit in singultum, & fores animorum suorum percussit, quod multis ante annis commiserant contra Ioseph; & ita dixerunt ad inuicem: *Meritò hæc patimur, quia peccauimus in fratrem nostrum, &c. & dixit Ruben: Nunquid non dixi vobis, nolite peccare in puerum? en sanguis eius exquiritur.* Contra populum descendentem ab Esau iracundo & vindicatore, tenentem eius mores, dixit Deus, & comminatus fuit, quod *sanguis persequetur te.* Non dixit: Ego persequar te, neque, inimici persequentur te; sed sanguis, quem effundere voluisti; hic erit viscerum tuorum crudelis tortor, & hostis acerrimus, qui te perpetuò affliget & turbabit. Nescio enim quid habet hoc peccatum iracundiæ & vindictæ, quod inter omnia peccata, postquam admissum est, grauissimè torquet animam, timidamque & pauidam tenet. Et miror eius, quod fecit Dauid, cùm oram chlamydis Saul abscidit in spelunca; nolens enim eum occidere, cùm posset, quia ius ad illum occidendum habebat (vt Diuus Augustinus, demonstrat) tantùm *præcidit oram chlamydis Saul silenter: post hæc percussit cor suum Dauid, eo quod abscidisset oram chlamydis Saul.* Subitò ac oram chlamydis abscidit, percussit cor suum, quasi illud reprehendens pro re malefacta, sicut Publicanus, qui percutiebat pectus suum. Quid fecit? solius chlamydis oram abscidit. Quid si honorem? quid si carnem? quid si vitam? nihil enim est, quod magis reddere possit pauidum, & tremens, quàm contra inimicum aliquid agere. Magnum ergo damnum incurrit, qui inimicum odit, & persequitur: nam quasi intra

Gen. 37. 2. *Gen.* 50. 4. *Gen.* 42. 21 *Ezec.* 35. 6. 1. *Reg.* 24. 5 *In psal.* 131.

intra viscera sua condit serpentem & vermem perpetuò corrodentem, & torquentem, & radicem plantat, germinaturam fel & amaritudinem. Qui autē diligit inimicum, & ei parcit, ineffabili quadam pace fruitur. Hocque est, quod dixit Abigail, si peperceris inimico: *Non erit tibi in singultum, & scrupulum cordis, quod ipse vltus fueris,* quod te ipsum iudicem constitueris, cùm esses pars læsa, ideoque timere potuisses multis nominibus, sententiam iniustam protulisse. *Et cùm benefecerit Dominus Domino meo, tunc recordaberis ancillæ tuæ.* Locutione communi vtitur sapiens mulier. Quando consilium das alicui iuueni, optimum successum prædicens, subdis: Tunc recordaberis mei, quasi gratias mihi referens, quod tale consilium tibi dederim. Et verè hoc dicere potest CHRISTVS: Ego dico tibi: Dilige inimicum, &c. dimitte ei, &c. hoc enim vtilissimum est, vt singultum cordis effugias, & quando videris te hora mortis quieto & pacifico esse animo, tunc recordaberis eius, qui tale dedit consilium, gratias eidem referens. Hanc rationem egregiè Basilius prosequitur, & eam Sapiens tradidit prius, qui inducens ad obseruantiam huius diuinæ legis, inquit: *In nouissimis inuenies requiem in ea, & conuertetur tibi in oblectationem,* quasi alludens ad hæc verba Abigail.

Hom. 10. de ira.
Eccl. 6.

§. 15. *Huius præcepti obseruantia, singulariter inducit securitatem conscientiæ ad orandum, quam expertus fuit Dauid.*

¶ 124 AMplius fiet manifesta huius præcepti vtilitas, si latius explicauerimus pacem, quam eius obseruantia inducit, qua nihil vtilius esse potest. Pacem inquam & quietem conscientiæ, quæ fiduciam illam generat, de qua dixit Ioannes: *Charissimi, si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum, & quicquid petierimus, accipiemus ab eo, quoniam mandata eius custodimus, & quæ sunt coram eo placita,* id est, quæ ille iubet, *facimus.* Notum est enim, ibi de præcepto dilectionis loqui, quod tot tamque varijs modis commendandum suscepit. Nihil nobis vtilius oratione, quam propterea Dauid respirationi cōparauit, sine qua viuere non possumus. *Os meum aperui & attraxi spiritum.* Ad hoc autem, quod hæc oratio sit cum fiducia, nihil magis iuuat, quam ita tenere quietem conscientiæ, vt cor nostrum non reprehendat nos. Hanc singulariter præstat huius præcepti obseruatio, quam propterea, vt annotat B. Ambrosius, tanquam singulare præmium proposuit Ieremias, ferenti iugum graue Domini. *Sedebit,* inquit, *singulariter, & silebit, quia tulit iugum graue.* Ecce quid sequetur, quod singulariter sedebit & silebit. Sedere in scriptura sacra is dicitur aliquando, qui cum Deo agens, orationem longam, & ex professo, non transcursim & raptim, agere parat, sed cum magna familiaritate: metaphora sumpta ab eo, qui tecum ex professo familiariter agere volens, sedet. Ita explicat S. Augustin. illud, quod de Dauide dicitur, quod *sedit coram Domino.* Ita & Deus illos repulit, qui cùm eius essent inimici, volebant *coram eo sedere,* id est, ex professo & familiariter agere. Silentij autem nomine, vt alibi diximus, scriptura supremam pacem solet exprimere: vbi enim est vel minima contentio, silentium rumpere necesse est, & nunquam maius silentium est, quàm cùm omnes summam dormiendo tenent quietem. Iugum autem graue est, dilectionis præceptum, quo iubemur amare odientem, benedicere maledicentem, benefacere malefacienti: iugum quidem graue videtur, sed quod reddit leue vtilitas, quam capit qui illud fert. Sedebit enim singulariter, id est, dispositus erit ad orandum ex professo, & familiariter tractandum cum Deo; & silebit, id est, summa pace conscientiæ fruetur, cuius nullum clamorem, vel singultum, aut scrupulum, sentiet. Sicut enim, vt paulo ante annotabamus, quamuis omnia peccata possint singultum cordis inducere, nullum tamen sicut odium & vindicta; ita quam-

1. Ioa. 3. 21.
Psa. 118. 131
Oratio. funeb. in obi. Valē. Iuni.
Li. 2. qq. ad Simpl. q. 4.
2. Re. 7. 18.
Ezec. 20. 1.

quamuis omnia opera bona quietem animo inferant, nullum tamen ita plenè, ac opus dilectionis: hoc ita cor quietat, vt eo existente, cor nostrum non reprehendat nos; ex quo sequitur fiducia, vt quicquid petierimus, accipiamus. Et si iuxta dictum
In Psal. 7. B. Chrysost. iustitię nomine, intelligamus dilectionem inimicorum, & beneficientiā erga illos, quomodo intellexit Dauid, di-
Psal. 16. 1. cens: *Exaudi Domine iustitiam meam*, rectè etiam intelligemus, effectum qui ad huiusmodi opus consequitur, quem Esai-
Esa. 32. 17. as exprimit; *Erit opus iustitiæ pax, & cultus iustitiæ silentium, & securitas vsq; in sempiternum*. Vide qualem effectum, quamque vtilem, hęc iustitia producat, pacem, silentium, & securitatem æternam. Quam primò vocat pacem; deinde vocat silentium, & tandem securitatem immensam, & fiduciam, per quam quicquid petierimus, ob-
¶ 125 tinebimus. Ex quibus mihi videor ex-
psal. 29. 15 plicare posse, illud Dauidis: *Vt cantet tibi gloria mea, & non compungar*. Dubium est enim, qua occasione Dauid illum ediderit psalmum: nam eius titulus est, *Psalmus cantici, in dedicatione domus Dauid*. Huiusmodi autem dedicatio, nusquam in sacris litteris inuenitur. Certum tamen omnes iudicant, psalmum editum, cùm Dei munere, ex magna inimicorum oppressione se liberatum vidit, fortè à persecutione filij sui Absalom, per quam ad extremum periculum venit: post quam, quia ad domum suam, quam fugiens dereliquerat, cum pace & gaudio reuersus fuit, proponens in ea Domino deseruire, tanquam in loco quodam sancto, dicitur dedicasse domum. De ingentibus ergo periculis liberatus, incipit canere lætus, immensas gratias Deo referens, dicens: *Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me, nec delectasti inimicos meos super me*, alia multa in gratiarum actionem, vsque ad versum septimum, ad hoc institutum subijciens. Quoniam autē quasi suspensos nos videt, considerantes ipsius lætitiam, & auscultantes gratias, quas Deo refert; rem totam indicat, & aperit, exponens, Deum in vindictam adulterij & homicidij commissi, parumper auertisse faciem à se, eum tradens filio Absalon, tam grauiter impugnandum, & cōturbandum, vt iam se morti proximum reputaret, & descendentem in corruptionē. Quam persecutionem patienter tulit: nā operto capite incedens, & vestitus sacco & lugubri indumento, plorans, quasi pœnitentiam pro peccatis suis acceptans, nunquam ad agendū contra inimicū suum se vel leuiter cōuertit; quin potius replicatis eleuatisq; vocibus, ducibus suis præcepit, vt eū seruarent. Quo factū est, vt tandem Dominus misertus illius, deuictis & superatis hostibus, conuerteret luctum illius in gaudium, cōscindens saccum ac vestem lugubrem. Et quid tandem factum est? *Circumdedisti me lætitia, vt cantet tibi gloria mea, & non compungar.* Gloria mea, id est, anima mea, quæ decus est & gloria mea. Ita Iansenius. Ecce quid acquisiuit; ex eo quod inimicos dilexit, & eis parcere voluit? quod circundatus mansit lætitia, id est, vndique ea plenus, omni ex parte illam tenens, in corpore, in animo, in intellectu, in voluntate &c. per quam se poterat Deo orans repræsentare, absque eo quod sentiret in corde puncturam, secura & quieta mente. Nouit Dauid illud, quod postea dixit Propheta, quod sæpe *peccata* *Esai. 59. 12.*
nostra cùm oramus coram Deo, *respondent nobis*, & illa sunt, quæ petitiones nostras expediunt. Cùm crudelis diues petit misericordiam, sua met crudelitas respondet, illum indignum misericordia, qui non fecit misericordiam. Qui surdam ad Deū clamantem habet aurem, cum ipse tempore necessitatis clamat, suam surditatē respōdentem habet dicentē, indignū esse exaudiri à Deo illū, qui Deū nec audire voluit. Similiter cum quis petit peccati remissionem, ipsamet vindicta, quam dilexerat, respondet, non esse dignum remissione, qui non remisit. Hoc ergo obtinuit Dauid, di- ¶ 120
lectionis præceptum seruando, q̄ cor in oratione quietum teneret, & ab eo se pungi nō sētiret, & quasi serena facie diceret; *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos, &c.* Nihil.n. coram Deo cōstitutos acrius pūgit, quam charitas læsa, & dilectio violata per-

per odium & vindictam. Vnde Apostolus inducens viros ad perpetuam orationem, hanc solummodo tanquam maximè necessariam dispositionem expressit. *Volo, viros orare in omni loco, leuantes puras manus sine ira, & disceptatione.* Iræ nomine, ait Chrysostomus, iniuriarum memoriam significare voluit. Nullus adeò audax sit, vt inimicitias exercens, ad Deum pergat orandum: Nemo enim cum angore animi ac disceptatione orans, exaudiri se putet. Qui enim dixit: *Quæcunque petieritis, credite quia accipietis,* rursū dixit, *Cū statis ad orandum, dimittite, & dimittetur vobis.* Hoc nempe est, absque ira & disceptatione orare. Sic & Anselmus: manus, inquit, puras leuare iubemur, vt cum leuas manus ad Deum, veniant tibi in mentem opera tua. Quia enim manus istæ leuantur, vt impetres quod vis, ipsas manus cogita in bonis operibus exercere, ne erubescant ad Deum leuari. Et leuentur sine ira, vt ne retineas iram in corde tuo aduersus proximum, sed libera conscientia dicas: *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris:* & sine disceptatione, id est, sine litigio causarum, ne adhuc retineas in corde voluntatem contendendi iudicio aduersus fratrem tuum; sed remitte quicquid illud est, vt tibi oranti remittuntur peccata tua diuinitus. Si autem Dauid timebat, quod si vltionem de Absalon sumeret, posset aliquando propter eam, in compunctionem cordis venire, cùm iustè & sanctè posset illum occidere, & perdere, quia rex erat, quem iustitiam facere decebat; quid accidet ei, qui contra rationem, tantùm suo satisfaciens appetitui, vindictam sumit? Certe aliquando cor eius compungetur, & quod nunc agit, in graue erit singultum.

1. ad Tim. 2.7. Ho.8. in ep. 1. ad Timo. Marc. 11. 24. Mar. 11. 25 In illum locum.

§. 16. *Vtile est hoc præceptum quærentibus remissionem peccatorum. Ideo in principio Quadragesimæ illud proponitur, etsi difficile & perfectum.*

EXcellentius multo, quam Chrysostomus, Abigail, & Dauid, huius præcepti vtilitatem CHRISTVS Dominus demonstrat, adijciens pronomen illud, *Vobis*; quo in memoriam reuocare vult, quinam simus nos. Et certè, si quæsieris; Quinam omnes simus: nullo modo conuenientius respondes, quam dicendo: Peccatores. Omnes enim sumus peccatores, egentes Dei misericordia & largitate, dicente Apostolo: *Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei*: omnes infirmi sumus, & necessarium nobis est à Deo salutis authore salutem quærere. Ad eam autem ab ipso obtinendam, vtilissima est huius præcepti obseruatio. Hæc vt explicemus, annotandum est, dubium esse, cur Ecclesia, statim initio quadragesimæ hoc præceptum fidelibus intimet. Satis est notum, vulgatum axioma principis Philosophorum: A facilioribus & imperfectioribus, ad difficiliora & perfectiora procedendum esse. Cum enim puerum instruimus, quæ faciliora sunt ei demonstramus, prius docendo elementa, deinde syllabas, postea dictiones: & pictor prius imperfectas ducit in tabula lineas, & vlterius gypso vel carbone figuram imperfectam adumbrat, ad vltimum viuos perfectosque colores superaddit. Quod & natura ipsa sequitur, quæ ab imperfectis perpetuo initium sumit, vt tandem ad id quod perfectum est, perueniat: prius enim dat in generatione formam embryonis, deinde animalis, & tandē hominis: & arbor prius in gēmas, deinde in flores, vlterius ad immaturos fructus, tandem ad fructus maturos procedit. Et certè inter omnia præcepta diuinæ legis, hoc quod nunc nobis proponitur, difficilius ac perfectius

§ 117 Ad Rom. 3. 23. 1. Phy. c. 1.

fectius est. Difficilius quidem: quia nihil in natura videtur magis difficile, quam rem aliquam, eam quæ sibi contraria est, amare. Est enim ab ipsa natura indita inclinatio, vt vnaquæque res odio prosequatur illam, quæ sibi est inimica, quoniam aliter nulla posset natura conseruari. Si ouis non odiret lupum, & aqua non ageret contra ignem, eumque auersaretur; non possent in rerum natura perseuerare: de quibus alibi. Recole, inquit Augustinus, in omnibus iustificationibus Domini, nihil mirabilius & difficilius est, quàm vt suos quisque diligat inimicos. Grandis labor est (inquit alibi) inimicos diligere, pro persecutoribus supplicare. Tam difficilis visus est inimicorum amor aliquibus, vt quidam crediderint, illum esse impossibilem, & propterea plus præcipi nobis, quam humana natura patiatur, vt Beatus Hieronymus refert: qui quamuis id tanquam falsum conuincat, asserit tamen, rem esse tam difficilem, vt pro sua difficultate, aliquando communi locutione impossibilis dicatur. Est insuper amor inimicorum ad summam perfectionem pertinens. Vnde Chrysostomus expendens hoc CHRISTI præceptum, illud vocat vltimam coronam bonorum, & ipsum virtutis cacumen: Theophylactus, verticem, quo nihil maius: Euthymius, Extremam virtutem, quæ virtutis corona ac vertex est. Id quod & vera docet Theologia. Perfectio namque Christiana, in charitatis obseruatione posita est, vt verè dixerit Apostolus: *Plenitudo legis est dilectio: & Charitas, quæ est vinculum perfectionis.* Inter opera autem charitatis, supremum locum tenere videtur amor inimicorum. Vnde & Paulus, in hoc ait, Deum excellentissimam ostendisse charitatem, quoniam cùm inimici essemus, dilexit nos.

¶ 128 Perfectio misericordiæ, inquit Augustinus, vltra dilectionem inimici porrigi non potest: & verè ipsemet Augustinus, cuius sententiam refert Diuus Thomas, manifeste docet, diligere amicos, esse incipientium & proficientium, diligere verò inimicos, esse perfectorum, ad quem gradum homines non possunt peruenire, nisi post multas orationes. Hæcque causa est, quod in paucis huiusmodi actus reperitur, quos ideo cum magna commendatione, Scripturæ sacræ referunt: sicuti Ioseph, qui fratres suos, à quibus venditus fuerat, dilexit; Moyses, Samuel, Dauid, &c. vt obseruarunt Hieronymus *a*, Augustinus *b*, & Gregorius *c*, expendens illud *d*: *Si steterit Moyses, & Samuel coram me:* annotans, viros à Deo in medium adduci; qui ex inimicorum dilectione se perfectos comprobarunt. Et verè CHRISTVS Dominus hoc præceptum proponens, nos iam quasi perfectos ad eius inducit obseruationem, dicens: *e Estote perfecti, sicut pater vester, &c.* vt Beatus Augustinus *f*, annotauit. Si ergo amor inimicorum, inter opera, quæ Christianus agere debet, difficilius perfectiusque est; cur Ecclesia sancta illud initio Quadragesimæ, qua ad bona opera incipienda, nos vocat, proponit, & ab eo initium sumit? Relinquendum apparet ad finem quadragesimæ, quando iam per alia pœnitentiæ opera, quæ faciliora sunt, homo magis erit dispositus, & quando per opus eximiæ dilectionis CHRISTI, quo animam pro inimicis posuit, tunc celebrandum & commemorandum, ad inimicorum dilectionem induci poterit. Accidit aliquando, vt Beatus Chrysostomus populum Antiochenum docens, inciperet concionem, suadens huius præcepti obseruantiam, & hortans auditores ad inimicorum dilectionem; rationesque ad hoc institutum adducens, quasi ad se ipsum reuersus, & semetipsum corrigens: Quid, inquit, facio? Quid suadeo? Non aduertebam hæc dicens, cum ijs, qui neque parem se diligentibus exhibent charitatem, mihi sermonem esse. Et verè ita est. Paucissimi namque sunt, qui & ipsos amicos vero amicitiæ amore prosequantur. Amare enim aliquem, est velle & desiderare illi bonum propter ipsum. Quis autem est, qui ita alterum diligat, vt bonum illi desideret? omnes siquidem, quæ sua sunt quærunt, & si alicui bonum desidera-

In Psa. 118 ser. 7. ad finem & 8. 9

Serm. 5. de Sanctis.

In ca. 5. Mat. lib. 2. cõt. Pelag. to. 2. p. 214

Hom. 18. in Matth.

In c. 5 Mat

Ad Ro. 13. 10. Col. 3. 14. ad Ro. 5. 8.

Lib. 1. de ser. dom. in mõt. In enchir. c. 73. & 74. 2. 2. q. 27. a. 7.

a *In cap. 5. Matth.* b *Ser. 59. de temp.* c *Li. 9. moral. c. 9.* d *Iere. 15. 1.* e *Mat. 5 48* f *Ser. 59. de tempor.*

Hom. 71. ad pop.

deramus, non id propter ipsum agimus, sed propter nos ipsos, quatenus aliquid in eo se nobis ad vtilitatem nostram repræsentat. Vnde non illos, sed potius nos ipsos amamus. Quomodo ergo trahendi sunt ad inimicos diligendos, qui tam procul sunt ab isto mandato, inquit Chrysostomus, vt nec ea, quæ publicani agunt, efficiant? Ait enim Dominus: *Si diligitis diligentes vos, quid magnum facitis? Nonne & publicani idem faciunt?* Quæ spes esse potest, diligendum inimicum ab eo, qui necdum amicum vero prosequitur amore? Hoc peius est, inquit Diuus Augustinus, quod non solum inimicos non diligimus; sed nec amicis quidem fidem integram custodimus: tam longè sumus ab inimicorum dilectione; vt nec vera dilectio nostra sæpe ad amicos perueniat. Cur ergo Ecclesia ab hoc præcepto ducit initium, quod tam difficile est, tantæque perfectionis? Sed verè rectissimè Ecclesia sancta procedit, vtpotè quæ à Spiritusancto regitur & gubernatur. Huius autem instituti non incongrua est ratio, quam Sanctus Bernardus indicat: vt videlicet intelligamus, non sufficere ad salutem, ieiunium, quod prima die quadragesimæ indixit, nisi illi opera charitatis adiungantur. Quod ex sancti Ioel verbis, quæ eadem die Ecclesia induxit, probat Bernardus. Ita enim loquutus fuit Propheta: *Canite tuba in Sion, sanctificate ieiunium, vocate cœtum.* Petit primò sanctificari ieiunium, id est, agi ieiunium sanctum, aut se disponere ad sanctificationem per ieiunium, vt supra exposuimus. Huic tamen coniunxit, *vocate cœtum.* Cœtus erat festum, quo fideles in vnum conueniebant. Id ergo propheta exposcit, inquit Bernardus, vt ieiunantes, vno simus corde, & vnitatem cordis teneamus per amorem. Quod clarè ex eo etiam demonstrat, quia quibusdam inquirentibus, cur Deus ieiunia sua non acceptasset, & grata habuisset, respondit Deus ipse: quoniam ieiunijs non adiungebant charitatis & amoris opera; qui cum ieiunabant, debita non dimittebant, sed in debitores erant crudeles. *Nunquid* (inquit Deus) *tale est ieiunium quod elegi?* &c. Videndus est ad hoc institutum Sanctus Gregorius, expendens illud, *Laudate eum in tympano & choro*, vt charitatis concordiam, quam chori nomine exprimit, intelligas adiungendam ieiunio, quod nomine tympani expendit, de quo alibi. Meritò ergo Ecclesia postquam prima die ieiunium omnibus indixit, statim docere voluit opera charitatis esse adiungenda. Ideo die secunda quadragesimæ exposuit Centurionem, amantem amicum & seruum, & amoris opera illi impendentem: & tertia die intimat, addenda amoris opera erga inimicos, quos diligere tenemur, eisque benefacere. In huius explicationem satis probatum est supra, tam necessarium esse huiusmodi amorem, vt nec sacrificia, nec orationes, nec ieiunia Deus habeat accepta, vbi ille defecerit. Ipse etiam beatus Chrysostomus eandem videtur reddere rationem. Statuit Ecclesia ieiunij tempus, & illud nobis indicit ad peccatorum remissionem: sed non debemus existimare, solam inediam aut ieiunium sufficere nobis ad salutem, apertè enim Deus contra eos agit, qui ita censebant; vt dictum est. Oportet igitur ieiunio superaddere opera virtutum, signanter autem charitatis, quæ primas tenet inter virtutes, sine qua ieiunium mortuum est, magis quam fides. Supposuit propterea Ecclesia, charitatis primum ac præcipuum actum erga Deum, quem die prima quadragesimæ nobis commendauit, proponens CHRISTI doctrinam, quod omnia agamus propter Deum, cui soli placere intendamus: superaddit statim duo eiusdem charitatis opera, quædam erga amicos, & quædam erga inimicos: his namque tanquam duabus alis, ieiunium reddetur simile aquilæ, quod in cœlum vsque peruolet. Nec enim ieiunium nudum ad Deum pertinget: quomodo non pertingebant ieiunia illorum, qui dicebant: *Ieiunauimus & non aspexisti*, sicut nec aquila sine alis à terra eleuari poterit. Primam ergo alam addit ieiunio, amorem scilicet erga amicos & familiares, qualem exhibuit.

Serm. 5. de sanctis.

Ser. 4. in c. ieiun.

Ioel 2.

Esaia 58.

Hom. 8. in Ezec.

Hom. 4. in Gen.

Nota

Esai. 58. & Zach. 7.

Esai. 58. 3.

buit Centurio seruo suo dilecto; nunc aliam superaddit, amorem scilicet erga inimicos, eo modo, quo Christus illum statuit in hoc Euangelio. Aliam tamen rationem ad nostrum institutum tradere possemus, cur ab hoc tam difficili præcepto Ecclesia sumat quadragesimæ initia. Ipsemet enim Philosophiæ princeps, qui docuit à facilioribus & imperfectioribus esse sumendum initium, explicuit, ita quidem agendum, nisi necessitas aliud requirat. Certum est enim cor in homine perfectius esse cæteris partibus corporis; & tamen in hominis formatione, natura à corde initium sumit, illudque est quod primò efformat, quoniam ad hoc necessitas ipsa compellit. Est namque cor principium vitæ *à quo vita procedit*, nec possunt cætera membra vitam habere, nisi supponatur cor, idcirco ab illo initium ducit natura ipsa. Tempus sanè quadragesimæ, tempus est recuperandæ salutis, cui propterea aptè illud Apostoli accommodant Ambrosius, a, & Leo Papa b; *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.* Est enim animæ salus posita in remissione peccatorum, & participatione diuinę misericordiæ & gratiæ, ad quam peculiariter hoc tempus institutum est. Ad hanc autem obtinendam, supponenda est inimicorum dilectio, & remissio offensæ in nos commissæ: quæ ita est necessaria, vt qui obtinere vult remissionem peccatorum, quæ contra Deum cōmisit, debeat prius & ipse remittere offensas contra seipsum commissas. Nullumq; est opus aliud, vt annotat Chrysostomus, quod ita Deum prouocet, & (vt ita dicam) obliget, ad misericordiam nobis impendendam. Quod ita explicari potest. In tantum Deus æstimat aliquod opus, in quantum illud pro ipso agimus, iam enim dixit CHRISTVS, non sperandum præmium à Deo pro ijs, quæ quis pro mundi gloria, aut propter alium finem operatur: sicuti nec à te speranda est merces ab operario, cùm non propter te, sed propter vicinum tuum laborat. Memoria recole insigne opus Abrahæ, cùm filium suum sacrificare decreuit, illudque egit, quod minutatim

Prou. 4. 23

Tempus tempus salutis

a *Ser. 27 & lib. de Elia c. 1.*

b *Ser. 2. 4. quadrag. Cap. 1. Cor. 6. 2.*

§ 130

Hom. 26. in acta.

Matt. 6.

Spiritussanctus refert. Quanti autem Deus opus illud fecerit, expressit dicens: *Per memetipsum iuraui, dicit Dominus, quia fecisti rem hanc, & non pepercisti vnigenito filio tuo propter me, benedicam tibi & multiplicabo te &c.* Expende vim illius verbi: *Propter me,* quasi dicens, Nullam aliam habens causam, nullum motiuum, nisi tantùm mihi placere, & præceptum meum seruare; *Propter me,* absque alio respectu. Hoc in causa fuit, vt Deus tanti faceret illud opus. Multa sunt opera bona, quæ etsi homo agat propter Deum, alia tamen habet motiua, vt cùm pater curat, quæ ad filios pertinent, cum homo curam habet de bono nomine, cùm ea agit, quæ homines cōmuniter agere solent, vt audire sacrum, reuerentiam exhibere diuino nomini, cùm eleemosynam pauperi petenti tribuit. Nec enim ita purè propter Deum communiter hæc operatur homo, quin etiam ad ea agenda inducatur, propter naturalem inclinationem, & propter proprium affectum, & gustum, propter honoris respectum, aut propter communem Christiani populi consuetudinem. Quodnam opus est, quod purè & tantummodo propter Deum fit? Diligere inimicos, remittereque offensas. ad id enim neq; inducit naturalis inclinatio, aut proprius affectus, aut peculiaris delectatio, aut honor mundanus, sed solummodo Deus ipse. Hicque amor est purè & solummodo propter Deum, aut amor Dei purus sincerus, & non mixtus. Hic igitur est, quem Deus maximi æstimat, propter quem peccata condonat, & cœlestia bona largitur. Ideoque supponendus quærentibus remissionem peccatorum.

(∴)

Gen. 22. 16

§. 17. *Amor erga inimicos maximi est meriti, & quasi oleum Elisei in vasa vacua, aptus ad satisfaciendum pro debitis.*

¶ 131 *Orat. de B. Stepha. to. 1. p. 699.* QVod dictum est, ostendere & declarare possumus, ex admirabili discursu B. Gregor. Nysseni ingenio suo digno: qui de B. Stephano agens, hæreticos Pneumatomachos, id est, Spiritussancti hostes, refellendos assumit. Hi personam Spiritus S. negabant, & ad suum errorem verba B. Stephani expendebant, qui dum cœlos vidit apertos, vidit etiam gloriam Dei & ait: *Ecce video cœlos apertos, & Iesum stantem à dextris Dei.* (*Acto. 7. 55.*) Ad euersionem Catholicæ doctrinæ, in hunc modum illi dicebant: Si cum patre & filio, spiritum omnino numerari oportet, qui fit, vt Stephanus in apparitione vnà cũ filio, spiritũ non viderit? Tantum perhibetur videre in cœlo Patrem & Filium. Vbi igitur est Spiritus sanctus? Respondet Gregorius, stultos illos fuisse, qui nec à limine historiam B. Stephani expenderant. Si enim eam attendissent, vidissent, paulò ante præmisisse Euangelistam: *Cum autem esset Stephanus plenus Spiritusancto.* (*Acto. 7. 55.*) Sanè inquit Gregor. Nyssenus, ex eodem loco existit auxilium, quod euertat aduersarij incredulitatem. Quæris ò Pneumatomache, si gloria patris apparuit, & filius à dextris statione obtinẽs, vbi Spiritussanctus? In Stephano. Cùm enim esset Stephanus plenus Spiritusancto, &c. Quomodo autem Spiritussanctus in Stephano fuerit demonstratus, egregiè ibi prosequitur Gregor. Possumusque breuiter illud explicare, ex Gregorij Magni doctrina. (*Hom. 30. in Euang.*) Spiritussanctus est amor purus, sincerusque Dei, à quo procedit charitas, per quam Deus solus aut aliquid aliud purè & solummodo propter Deum amatur. In pectore propterea Stephani Spiritussanctus residens ostenditur, quia in eius pectore amor inimicorum demonstratur talis, qui omnes remittit offensas, & pro se lapidantibus supplicat & intercedit. Hic est amor, qui Spiritumsanctum demonstrat: purè enim, & solummodo propter Deum, ad hoc agẽdum inducebatur. Ex his ergo infertur, hoc opus esse, quod magis Deum mouet, & vt ita dicam, obligat ad misericordiam impendendam, & quod magis congruum est ad peccatorum remissionem obtinendã, quippe quod magis est propter Deum, imò quod purè & solummodo propter Deum fit. Hincque probat & demonstrat Apostolus valorem, & efficaciam sacrificij Christi Domini, ad emundanda peccata, & obtinendam peccatorum veniam: quia inquit, *per Spiritum sanctum se ipsum obtulit.* (*Heb. 9. 14.*) Quid est per Spiritumsanctum? Chrysostomus intelligit, (*Hom. 15. ad Hebræ.*) id est, non per materialem ignem, sicut antiqua sacrificia, aut non per aliquid alienũ à se; sed per Spiritumsanctum in semetipso existentem. Antiqua sacrificia offerebãtur per ignem extrinsecũ, extrinsecusq; existẽtem, at Christus per Spiritumsanctum in semetipso commorantem. Anselmus tamẽ ideo credit dici, se ipsum obtulisse per Spiritumsanctum: (*Ibidem.*) quia Spiritusancto instigante, impellente, & agente, mortuus est. Est Spiritus sanctus amor Dei purus, & Christus propter Dei amorem purè & solummodo mortem subijt. Erat namque illa oblatio exhibita pro peccatoribus & inimicis (*Cùm enim inimici essemus, Christus pro nobis mortuus est*) (*Rom. 5. 10.*) & vt tale opus pro inimicis ageret, nudus & purus amor Dei impulit, ideo dicitur, quod se obtulit per Spiritumsanctum.

¶ 132 Hocque forte illud est, quod æterna sapientia, quæ Christus est, de seipsa dixit: *Quasi balsamum non mixtum odor meus.* (*Eccl. 24. 21.*) Alludit ad id, quod Deus antiquitus suauissimis odorib. delectabatur, qui propterea pretiosissima thymiamata facere iussit, & altare statuit, in quo odoriferæ species comburerentur. Ita enim videbatur delectari suauibus odoribus, vt eos suscipiens, cor ipsius quasi dilatari videretur. Id quod in sacrificio, quod Noe obtulit, videre licet: tunc enim, *odoratus est Dominus odorem suauitatis, & ait: Nequaquam vltra maledicã terræ &c.* (*Gen. 8. 21.*) id est, maximè delectat⁹ est Deus odore illius sacrificij,

crificij; odorem illum gratissimum duxit, qui ab alijs vocatur, Odor quietis, & trãsferunt: *Odoratus est Dominus odorem quietis*: per illud enim quasi quies reddita est cordi eius, quod vehementissimè contra homines extiterat concitatum. In Christi ergo sacrificio verius dicere possumus: Odoratus est Dominus odorem suauitatis, aut quietis; quia odor illius sacrificij gratissimus Deo extitit, qui cor illius summè delectauit, & omnem ab eo iram depulit, quia *sicut balsamum non mixtum odor meus*: ita siquidem in Deum illud fuit relatum, vt ex puro & solo, ac nudo Dei amore, absque admixtione alterius motiui, vel causæ illud fuerit Deo oblatum. Erat namque pro inimicis, qui nullatenus merebãtur tale beneficium. Ideoque etiam ex hac parte potentius fuit, quàm sacrificium Abrahæ, cui verius dicere poterat æternus pater: Quia non pepercisti animæ tuæ, aut vitæ tuę propter me. Idcircò ergo tam potens fuit ad emundandas conscientias nostras, ad totius mundi delenda peccata, & omnium iniquitatum remissionem consequendam. Potentius itaque opus, quod homo præstare potest, ad peccatorũ suorum remissionem cõsequendam, & vt pro eis satisfaciat; est inimicos amare, eis benefacere, & offensas ab illis commissas, propter Deum remittere. Obseruat B. Augustinus Elisei factum circa viduam illam, quæ maximis debitis à viro suo contractis, erat oppressa. Et verè obseruanda est historia, circa quam multa Augustinus expendit. Quærebat anxiè vidua aliquid, quo pro debitis satisfacere posset. Iussit Eliseus, vt vasa vacua requireret, & ex oleo, quod in lecytho seruabat, infunderet in illa vasa vacua. Fecit hoc vidua, oleumque ita fuit auctum, vt sufficientissimum & superabundans esset, ad omnia debita persoluenda. Expende mysterij sacramentum. Vt habeat vidua, vnde omnia debita possit abolere, iussa est oleum in vasa vacua infundere. Omnes sanè debitores sumus: *In multis quippe offendimus omnes*, totque debita contraximus, quot peccata commisimus. Oleum autem, quod requiritur ad huiusmodi debita persoluenda, charitas est, de qua dixit Sapiens: *Vniuersa delicta operit charitas*: & princeps Apostolorum Petrus: *Charitas operit multitudinem peccatorum*. Tunc tamen potenter id efficit, quando in vasa vacua effunditur. Multi sunt, qui in vasa plena amoris oleũ infundunt. In eos enim amorem suũ conuertunt, qui multis abundant rationibus, propter quas diligi debent. Hoc quidem oleum exiguæ æstimationis est apud Deum, ideoque minus aptum, vt quæ ei debemus, persoluamus. Hocque est quod dicit Christus Dominus: *Si tantum diligitis eos, qui vos diligunt; quam mercedem habebitis? Nonne ethnici hoc faciunt? Etsi tantùm salutaueritis amicos vestros; quid amplius facitis? Nonne & publicani hoc faciunt?* Considerat S. Basilius, cur Deus parentibus nostris in paradiso interdixit esum arboris pulcherrimæ & suauissimæ, quæ clarè conspectantibus offerebat *fructum pulchrũ visu, & suauem ad vescendũ*, in quem appetitus ipse maximo poterat affectu inclinari. Nonne melius esset, iam quod volebat esum alicuius arboris prohibere, vt illa esset ex ijs quæ fructum ferunt asperum aut durum, & figura deformem, qui non solùm non excitaret appetitum sedatum & pacatum; sed excitatum potius & accensum, solo visu compesceret: vt quercus, castaneus, iuniperus? Ita enim securior fuisset præcepti obseruantia. Respondet Basilius, nequaquam ita agi oportuisse, sed optimo consilio Deum illam arborem prohibere voluisse, quæ fructum ferret, ad cuius conspectum appetitus maximè propenderet, & inclinaretur: vt hoc ipso, quod homo abstineret ab eo, quod maximè erat suo gustui & appetitui conforme; ostenderet se illud facere ex mera Dei obedientia & amore. Oportebat enim, vt hoc modo, tot tantaque beneficia suscepta, & quæ suscipienda sperabat, persolueret, purè propter Deum & eius obedientiam abstinendo: nam si abstineret ab ijs, quæ gustui suo erant contraria, non tam illa abstinentia propter Deum, quàm propter ipsummet sui appetitum esset, cuius incli-

Serm. 206. de tempor.

4. Reg. 4.

1. Iacob. 3. 2.

¶ 133.

Pro. 10. 12.

1. Pet. 4. 8.

Hom. 9. quod Deus malorum causa non sit.

Genes. 3. 6.

clinationem sequeretur. Hinc D. Basilius respondet multis dicentibus: Nonne poterat Deus mihi imponere, vt abstinerem ab ijs, quæ gustui meo sunt contraria, & concedere, quæ meo sunt appetitui conformia? sic enim semper illi securè obtemperarem. Cur præcepit, quæ meæ sunt contraria voluntati, abnegare me ipsum, voluptates contemnere, labores sequi? Nequaquam tamen ita agendum fuit; si enim tunc quæ Deus præcepit, seruares, non tam propter illum ageres, quàm vt tuum sequereris appetitum, & illius inclinationem. vt ei à quo tam grandia recepisti beneficia, & recipere speras, satisfacias, oportet te aliquid agere, quod plenè pro-

§ 134 pter illum fit, & purè. Deus ergo, vt obtineas remissionis beneficium, & eius cœlestia dona, noluit tibi iniungere, quæ secundùm appetitus tui inclinationem & propensionem sunt; quam enim gratiam, si hæc tantum ageres, mereveris? sed id à te agi vult, quod tuo appetitui & voluntati est contrarium: vt hoc pacto opus pro illo præcisè agens, magnam apud illum mercedem possis obtinere. Oleum ergo in vasa vacua conuerte. Vasa vacua sunt inimici, qui ratione & motiuo dilectionis carent: amor qui in eos funditur, mirum in modum meritum auget, & ad satisfaciendum pro peccatis & debitis est aptissimus. Hoc (vt idem annotauit Augustinus) non obscurè Christus nos docuit, qui modum petendi remissionem peccatorum præscripsit nobis, vt diceremus: *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Si vis, vt tibi debita relaxentur, debitoribus debita relaxa. Omnia delentur, inquit Augustinus, cùm ex vero corde, & plena fiducia dicimus ei, qui videt: *Dimitte nobis, sicut & nos dimittimus.* Dic toto corde, dic tota fiducia, dic securus; Dimitte nobis, sicut & nos dimittimus. Ex quibus hoc sit salutare homini Christiano consilium: cùm seipsum disponere vult ad peccatorum remissionem obtinendam, curet erga inimicos amoris actus producere, offensas ab eis illatas propter Deum remittere, pro eis orare. Non est

In Ps. 143. in illud, misericordia mea.
Matth. 6. 12.
Ibidem.

possibile, inquit Chrysostomus, quod homo, qui dimiserit proximo, non plenam remissionem assequatur. Incomparabiliter magis misericors est Deus, quàm nos. Si dixeris, iniuria affectus fui, iram domui, furoris vim pertuli propter tuũ præceptũ, non dimittet etiam ille? Omnino vtique dimittet, & ita si purificauerimus animam ab vltionis cupiditate: sufficiet nobis ad hoc, vt audiamur, & cum sedulitate multa oremus: vt obtenta ab eo copiosa misericordia, bona promissa consequamur. Hæc ille.

Hom. 26. in acta ad finem.

§. 18. *Tempus Quadragesimæ opportunum est ad orandum pro remissione peccatorum, quam sine dilectione inimicorum non obtineri, docuerunt Sapiens, Ezechiel, & Christus per admirabilem parabolam.*

Qvod cœpimus, libet amplius prose- § 135
qui. Tempus Quadragesimæ est peculiariter institutum ad orãdum pro peccatorum remissione. Quamuis enim semper orandum sit, dicente Christo: *Oportet semper orare, & nunquam deficere*: & hortante Apostolo, *sine intermissione orate*; cæterum vt efficacior sit oratio, tempus aptum, peculiariterque electum aliquando eligendum est, quo pro peccatorum remissione oremus. Expendenda sunt verba Sancti Dauidis (qui vt Chrysostomus sæpè dixit, orationis materiam probè nouerat) in eo Psalmo, quo de peccatorum remissione agit, beatos eos prædicans, *quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Pro hac,* inquit, *orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno.* Pro qua, hac, inquit Augustinus? Pro impietate, pro peccatorum venia: quod & communi sensu sancti Patres interpretantur. Pro hac orat omnis sanctus: hæc enim maxima sanctorum cura est, orare pro peccatorum suorum remissione, pro culparum venia: Christo enim

Luc. 18. 1.
1. Thessal. 5. 17.
Psal. 31. 1.
In Psal. 31.

a *In Ps.* 31. *qui est* 2. *pœn.* b *Lib. de nat. & grat. cont. Pelag. c.* 35 *Iob* 25. *iuxta LXX. Rom.* 7. 1. *Cor.* 4. 4. 1. *Ioan.* 1. 8. *Iacob.* 3. 2.

nim excepto, inquit Gregorius a (addit Augustinus b Beatam Virginem) nullus sine crimine viuit: scriptum est enim, *quia nemo sine peccato, neque infans, cuius est vnius diei vita super terram.* Quis enim sanctior Paulo, qui delectatur lege Dei secundùm interiorem hominem, qui nihil sibi conscius fuerat; sed nequaquam in hoc se iustificatum credebat. Quis sanctior illis duobus filijs tonitrui? quorum vnus clamat: *Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus.* Sanctus etiam erat qui dixit: *In multis offendimus omnes.* Certum est autem, eorum peccata non fuisse mortifera. Neque enim sancti essent: & nihilominus hæc maxima illorum cura, orare pro peccatis suis.

Ibidem. Quanto enim electus quisque (inquit Sanctus Gregorius) maiori sanctitate præeminet, tanto magis de his, sine quibus hæc vita non ducitur venialibus peccatis, dolet. Ad idque sancti eligunt tempus opportunum, sæpe enim, vt pius doctusque Titelmanus expendit, serui Dei, qui se sanctificare student, tempus eligunt, quo à cæteris occupationibus abstinentes, ad examen omnia facta, dicta, & cogitata, reuocant, & pro peccatis quæ se admisisse cognoscunt, aut timēt, plorant; Deumque precantur pro eorum remissione, ne si peccatum commissum statim non deleatur, suo pondere, iuxta Gregorij sententiam, mox ad aliud pertrahat. Si igitur sancti viri ad orandum pro leuium peccatorum remissione, tempus eligunt peculiare, aptum & opportunum; quid agere decet peccatores, qui grauissimis sunt inuoluti peccatis, & maximis impietatibus, Dei maiestatem offenderunt? Oportuit tēpus opportunum congruumque statuere, quo aptè possint pro eorum remissione orare. Hoc autem tempus est Quadragesimæ, quo Ecclesia sacrum, validumque inducit ieiunium, quod ad orationem congruentissimum est: corporali enim ieiunio comprimuntur vitia, eleuaturque mens. Quo etiam tempore Ecclesia ministros suos inducit pro peccatoribus orantes, vt ferè nulla sit

In Psal. 31. — 25. *Moral. cap.* 12.

oratio, quę peccatorum remissionem non postulet. Et verè hoc tempore tanquam opportuno, omnis sanctus pro peccatorum remissione instantissimè orat. Hoc igitur peculiariter tibi tempore isto agendum est, orare instanter pro peccatorum remissione. Vt autem oratio, quam fundis, sit efficax, egregium medium est, vt præmittas dilectionem inimicorum, remittens offensas, quas tibi intulerunt, id agens quod Christus iubet: *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros.* Hoc ex professo Spiritus sanctus in libro Ecclesiastici demonstrandum assumpsit. ¶ 136
Supponit primò tanquam certum axioma, illud principium: *Qui vindicari vult, à Domino inueniet vindictam, & peccatum eius seruās seruabit.* *Eccle.* 28. 1
Seruans seruabit, phrasis est scripturæ, sicut illa, *Euntes ibant,* id est, maxima celeritate, nullatenus parcentes labori itineris: ita seruans seruabit, id est, maxima cura custodiet, vt nullatenus, vel minimum eius peccatum pertranseat: non delebitur vllatenus de eius memoria, sed recentem illius recordationem conseruabit: vt videatur alludere ad illud Dauidis: *Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit?* In Hebræo verbum *Samar,* שמר. quod significat, maxima cura solertique diligentia custodire aliquid, ne aliqua ratione deperdatur: quomodo cuidam impositum fuit, vt virum quendam summa cura seruaret; ne elaberetur, cui dictū est: *Custodi virum istum, qui si lapsus fuerit, erit anima tua pro anima illius.* Quomodo etiam seruare dicitur vestes is, cui ad custodiam illæ sub determinata ratione & numero traditæ sunt, qui vocatur *custos* aut seruator *vestium.* Iniquitates dicitur Deus obseruare, quando eas in memoria & conspectu suo seruat, quorum veniam nullatenus concedit, vt Beatus Gregorius annotat. Hoc igitur supponendum est ei, qui non vult iniurias remittere, quique vindictam de inimico quærit, & exoptat, quod à Domino peccatorum suorum veniam non obtinebit; quippe qui eius peccata in cōspectu suo præsentia conseruat, vt vindictam pro eis referat: *Peccatum eius*

Ps. 129. 3. — *Brixia in arcâ. to.* 2. *fol.* 239. — 2. *Reg.* 20. 39. — 4. *Reg.* 22. 14. — *In Ps.* 129. *qui est* 5. *pœnit.*

eius seruans seruabit. Verè videtur alludere ad illud, quod ad filios Esau, iussus est Sanctus Ezechiel prophetare: *Factus est*
Ezech. 35.1 *sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, pone faciem tuam aduersum montem Seir, & prophetabis de eo, & dices illi: Hæc dicit Dominus: Ecce ego ad te mons Seir, & extendam manum meam super te, & dabo te desolatum atque desertum, eo quod fueris inimicus sempiternus.* Mons Seir est, in quo habitauit Esau, quem eius posteri incoluerunt, hæredes posteritatis paternæ: ita enim illi se habuerunt cum filijs Iacob, aut populo Israëlitico, sicut habuit se Esau cum fratre suo Iacob, vt videre licet apud Sanctos Prophetas, Ieremiam, & Abdiam. Ita autem se habuit Esau cum Iacob, quod nunquam odium contra eum voluit deponere, propter offensam, quam existimauit sibi ab eo fuisse illatam. Surripuit
Genes. 27. Iacob benedictionem & primogenituram; & quamuis iustè, quippe qui ius ad eam habuit ex Dei ordinatione: Esau tamen sibi grauem iniuriam fuisse irrogatam credidit, propter quam immane odium contra fratrem suum concepit, quod nunquam deponere voluit, cuius
Gen. 27. 41 illa vox erat: *Venient dies luctus patris mei, & occidam Iacob fratrem meum*, vt verè de eo dici possit, quod fuit *inimicus sempiternus*: quia toto vitæ tempore, iniuriam quam suspicabatur, memoria retinuit, & vindictæ appetitum conseruauit. Vnde Deus iubet, ad filios eius ipsi similes, dici, quod nec Deus obliuiscetur iniquitates eorum, quas graui vltione esset prosequuturus. *Propterea viuo ego, dicit Dominus, quoniam sanguini tradam te, & sanguis te persequetur, & cùm sanguinem oderis, sanguis persequetur te.* Propterea quia inimicus es sempiternus, quia perpetuum odium retines, quia nunquam appetitum vindictæ deponis, *extendam manum super te, & sanguis*, id est, peccatum tuum, memoria mea conseruatum, *persequetur*
§ 137 *te*, & graue tibi ingeret bellum. Hoc ergo dicere vult Deus. Inuenies hominem, cui hoc Epitheton mirè quadrat, *Inimicus sempiternus*, qui nunquam parcit, perpetuò iniuriam mente seruat, & offensam iugi memoria retinet recentem. Hic intelligat, quod Deus similiter eius peccatum perpetua memoria conseruabit, nullatenus excidet, *peccatum eius seruans* Eccli. 28. 2
seruabit. Quid igitur agendum? subdit: *Relinque proximo tuo, & tunc deprecanti tibi peccata soluentur.* Expende vim illius verbi, *Relinque*, est enim in græco idem verbum quod in oratione Dominica, quando dicimus, *Dimitte nobis*, vt intelli- Matth. 6.
gas, Deum idem verbum dicere ad te, quod tu dicis ad Deum. Tu Deum alloquens, dicis: Dimitte mihi: Deus dicit ad te: Dimitte proximo tuo: Quasi dicere volens, id quod ad hoc institutum egregiè Augustinus expendit: Aliquid & con- In Ps. 143. non longè à princ.
tra te teneo, aliquid & tu contra alterum tenes. Dimitte, & dimitto: Aliquid petis à me, aliquid peto à te; da & do: relinque aut dimitte proximo tuo, & tunc deprecanti *peccata soluentur.* Verbo vtitur, quo vsus est Christus ad designandam omnimodam peccatorum remissionem, primò ad Petrum: *Quæcunque solueris super terram*, &c. & iterum ad Apostolos: Matth. 16. 19.
Quæcunque solueritis super terram. Neque Matth. 18. 18.
id simplici asseueratione Spiritus sanctus dixit, sed & validas euidentesque rationes subdidit. *Homo homini reseruat iram, & à Deo quærit medelam?* Æqualis ad æqualem, vermis ad vermem seruat offensam; quid Deus ad hominem? *In hominem sibi similem non habet misericordiam, & de peccatis suis deprecatur?* similem sibi, id est, eiusdem naturæ, fragilis & defectibilis, quæ circundata est infirmitate, quæque propterea eget misericordia, quomodò dixit Sanctus Iacobus: *Elias homo erat similis nobis, passibilis*, id est, eisdem passionibus obnoxius, qui deficere Iaco. 5. 17.
poterat, &c. Qui ergo multis miserijs circundatus est, & eget misericordia, non agit misericordiam in eum, qui indiget, & à Deo, qui nullius egere potest, misericordiam obtinebit? *Ipse cùm caro sit, reseruat iram, & propitiationem petit à Deo? Quis exorabit pro peccatis illius?* expende vim illius vocis: *Ipse cùm caro sit.* Solent communiter

muniter homines vindictam expetere, dicentes se esse viros honoratos, & magnæ æstimationis, quorum honor res est maximi ponderis; signanter cùm is qui offendit, est vilior. Quid tu nisi caro? & ex consequenti fœnum & vermis? tu qui talis es, erga alterum seruas offensam, & eius quam in Deum commisisti, quæris veniam? *Quis exorabit pro peccatis tuis?* Quod tu profers, vt contendas, te non debere parcere offendenti; multò verius potest Deus proferre, vt tibi offendenti ipsum, parcere ille non debeat. Si tu cùm sis caro, vilisque vermiculus, credis reseruandam iram, & impendendam vindictam in eum, qui ausus fuit te offendere: quomodo credes, non seruandam contra te iram Dei, & ab eo tibi inferendam
Matth. 18. vindictam? Harum omnium rationum vim & efficaciam visus est Christus Dominus expendendam assumpsisse, in illa insigni parabola de domino, qui seruo debitori decem millium talentorum, omne debitum liberalissimè ad vnam simplicem illius petitionem dimisit: qui tamen seruus in conseruum, qui sibi debebat centum denarios, noluit vllam serua-
138 re patientiam, *sed tenens suffocabat eum, dicens: Redde quod debes.* Circa quam parabolam expendenda sunt multa: primum est, distantia inter personam & personam: ex vna enim erant dominus & seruus, ex altera seruus & conseruus. Secundum, distantia inter debitum & debitum: nam seruus debebat Domino decem millia talenta, quæ ingentem & immensam summam efficiunt (quamuis enim talentorum varia essent genera, tamen apud Iudæos communiter talentum sexcẽtos numos aureos valebat; vnde decem millia talenta, efficiebant numerum sexaginta sex millionum aureorum: & verè Christus Dominus, sub numero tam ingenti, quamuis finito, immensum & infinitum debitum voluit exprimere, quod seruus nullatenus potuisset persoluere quantumcunque venundarentur eius filij, vxor & omnia bona) at conseruus tantùm debebat seruo centum denarios, qui valorem habebant centum argenteorũ. Tertium est, diuersus modus agendi domini cum seruo, ab eo quem tenuit seruus cum suo conseruo. Dominus enim etsi iusserit eum venundari, & vxorem eius & filios; id egit ad ostendendum, quidnam secundùm iustitiæ rigorem agere poterat; nullatenus tamen manus in illum misit, nec verberibus affecit: seruus tamen agens cum conseruo, tenens eum, suffocabat eum dicens: Redde quod debes, vt cæteri conserui ob tantam crudelitatem fuerint admirati, & maxima miseratione in conseruum commoti. Deinde dominus ad vnam simplicem vocem serui, dicentis: *Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi*; non solùm id ei concessit quod petebat, sed omne debitum dimisit: at seruus ad humilem supplicationem conserui, petentis, vt patientiam haberet, non solùm non dimisit debitum, sed nec vllam patientiam in eum voluit tenere: vnde tantam crudelitatem cæteri conserui non sufferre valẽtes, rem totam ad dominum detulerunt. Qui tandem breuissimis verbis, quidnam mereretur talis seruus, expressit, dicens: *Serue nequam, omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me: nonne ergo & te misereri oportuit conserui tui, sicut & ego tui misertus sum?* Tantæ efficaciæ fuit ratio ista, vt nullus pro eo intercederet, sed iussus est mitti in carcerem, quousque omne debitum solueret. Quod cùm ei esset impossibile, verè ad carcerem perpetuum fuit damnatus. Iustè sanè ita cum eo actum est, & iustum erat, vt qui noluit dimittere, non dimitteretur: & qui noluit patientiam erga conseruum tenere, non inueniret patientiam erga se in domino suo. Infert ex his Christus: *Sic faciet pater meus cœlestis, si non dimiseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris.* Rectè quidem: eadem enim, imò & potior ratio militat. Considera siquidem in primis, Deum esse omnium Dominum, omnes autem homines esse huius domini seruos. *Ipse*, inquit Dauid, *est Dominus Deus,* *Psal.* 94.

 noster,

noster, nos autem populus eius &c. Vnde inter te & Deum, est distantia infinita; inter te autem & proximum ea est, quæ inter seruum & conseruum. Considera deinde, inquit Hieronymus, quantum sit debitum, quod tu huic domino debes. Tot enim debita contraxisti, quot peccata commisisti, & quidem vnius peccati mortiferi tantum est debitum, vt iure infinitum à Theologis censeatur: quod propterea nequaquam ad æqualitatem posses soluere, etiam si tuus esset orbis terrarum, & omnia creata, & pro eo offerres omne aurum & argentum, omnia quæ sunt in mundo, imò & cœlos, & ipsosmet angelos. Si autem expendas, quidnam tibi conseruus aut proximus debeat, inuenies debitum esse leuissimum. Si verbum protulit contra te, quidnam illud, nisi verberatus aër? & verè quicquid contra te fit, aut contra tuum honorem & vitam, non maiorem habet æstimationem, quàm tu ipse, qui quantumcunque Rex sis, dicere poteris cum Dauid: *Substantia mea tanquam nihilum ante te*, & cum Iob: *Contra folium, quod vento rapitur*, &c. Parum est quod ventus agit, etiam si folium rapiat: folij enim valor paruus est. Considera insuper diuersum modum, quem Deus tenet erga te, ab eo quem tenes cum proximo & conseruo. Quantumcunque enim sis tam immensi debiti erga Deum reus, non asperè contra te agit, quin potius te sustentat & alit, *& solem suum super te oriri facit*, & pluuiam suam super agros tuos mittit, & ad vnam vocem ex vero corde prodeuntem, qua misericordiam petis, omne debitum dimittit. Eo enim ipso, quod dixit Dauid: *Peccaui Domino*, audiuit; *Dominus transtulit peccatum tuum*: & ipse dixit: *Delictum meum cognitum tibi feci, &c. & tu remisisti impietatem peccati mei.* Tu verò asperrimè & implacabiliter in conseruum excandescis verbis & factis, & nullatenus vis patientiam habere. Tu homo ad hominem, seruus ad conseruum, caro ad carnem. Quid igitur acturus est Deus? *Peccata tua seruans seruabit*, id est, nullum peccatum dimittet, sed omne debitum à te exiget. Si enim tu tanti æstimas tuum honorem, & te ipsum, vt censeas nequaquam iustum esse dimittere, quod contra te actum est; quomodo iustum erit, vt Deus quod contra illum eiusque honorem egisti, dimittat? Tu homo offensam ab altero homine in te admissam, tantò pondere æstimas; tu caro, fœnum, & vermis, quæ contra te alius egit, ita ponderas, vt nequaquam iudices, hæc esse dimittenda; quomodo vis & oras, vt Deus tam graue debitum contra ipsummet commissum, dimittat, & tam graues offensas, quas contra illum commisisti, indulgeat? Hoc ergo est, quod dixit Spiritus sanctus: *Homo homini reseruat iram* (non solùm seruat vno die aut altero, sed reseruat per longissima tempora) & caro in carnem, durissimam crudelitatem tenet, *& pro peccatis suis deprecatur? Quis exorabit pro peccatis illius?* Nullus conseruus orauit pro seruo, qui tam crudelem se erga conseruum exhibuit: si enim in tua duritia permanere contendis; non est cur cæteri tui conserui orent, vt Deus tibi nolenti dimittere debita, remittat. *Sic*, inquit Christus, *faciet pater vester cœlestis, si non remiseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris.* Formidolosa sententia, inquit Hieronymus, ex qua illam visus est, B. Iacobus protulisse formidandam, quam ad hoc institutum annotat Sanctus Augustinus, *Iudicium sine misericordia fiet ei, qui non fecerit misericordiam.* Sine misericordia namque iudicabitur (inquit Augustinus, eam expendens) qui misericordiam non fecit, antequam iudicaretur.

Marginal notes: ¶ 139 *In cap. 18. Matth.* — *Psal. 38. 6.* — *Iob 13. 25.* — *2. Reg. 12. 13.* — *Psal. 31. 5.* — *Iacob. 2. 13.* — *In Ps. 143. & 21. de ciui. c. vlt.*

§. 17. Qui

§. 17. *Qui non dimittit, non dimittetur, etiamsi cum lacrymis oret, vt Saul, Esau, & Antiochus ostendunt, explicatq; mors Ioab, & sententia Ionæ, excellenterq; factum Dauidis.*

§ 140 DVo ad hoc institutum annota stupenda. Primum est, tres homines in Scriptura sacra describi, qui circa mortis tempus remissionem petierũt cum lacrymis, & eam apud Deum non inuenerunt. Vnus fuit Esau, de quo Apostolus:
ad Heb. 12. 12. *Non inuenit locum pœnitentiæ, quamquam cum lacrymis inquisisset illam.* Secundus
1. Reg. 28. 25. Saul, qui Philisthæorum exercitu pressus, ad orandum Deum se conuertit, qui non respondit ei, *neque per sacerdotem, neque per sacrificium,* nec vlla alia ratione, nisi tandem per Samuelem excitatum, prænuntiantem illi suam damnationem & perditionem. Tertius fuit Antiochus, de quo dicitur, quod magna oppressus infirmita-
2. Macha. 9. 13. te, *Orabat ille scelestus Dominum, à quo non erat misericordiam consecuturus.* Miranda res, quod hi cum lacrymis petentes veniã, non eam fuerint cõsecuti, & pulsantes misericordiæ Dei fores, misericordiam nequaquam inuenerint. Ne mireris: fuerunt hi ex illis, qui misericordiam non fecerũt, nec inimicis parcere voluerunt. Esau perpetuis inimicitijs persecutus est Iacob fratrem suum, qui propterea vocatur, *Inimi-*
Ezec. 35. 5. *cus sempiternus.* Saul odio immani excitatus contra Dauid, nequaquam illi placari aliquando voluit. Antiochus durus fuit erga offendentes se, qui propterea multorum viscera torserat: his iudicium sine misericordia meritò factum est. Secundum, quod in magnam rapit admirationem, est sententia, quam Dauid protulit contra Ioab, quando morti proximus, quæ iustissima erant, decernere volens, sicut hora il-
3. Reg. 2. 5. la exigebat, vocans filium suum Salomonem, quem regni sui relinquebat hæredem, ei imposuit, vt Ioab ducem illum famigeratissimum, morte puniret irremissibili. In huius mandati executionem, mortuo Dauide, statim iussit Salomon vt Ioab quæreretur, & interficeretur. *Ioab tunc ad* 3. Reg. 2. 21
tabernaculum Domini confugit, & apprehendit cornu altaris, credens quod ibi saluus posset seruari. *Nuntiatumq; est regi Salomoni, quod fugisset Ioab in tabernaculum Domini, & esset iuxta altare:* misitque Banaiam, vt illum interficeret. Qui videns eum iuxta altare, requisiuit ab eo, vt egrederetur inde: noluit Ioab altare dimittere. Vnde locum sanctum reueritus Banaias, ad Salomonem regressus, rem totam nuntiauit. Salomon nihilominus eum remisit, iubens, vt Ioab in tabernaculo existentem, & altare tenentem, occideret. Quod & factum est. Mirandum sanè factum. Quæ etenim potuit esse culpa Ioab, cui nec profuit tabernaculi refugium, nec extendere manus ad altare Domini? Disputat multis rationibus contra gentiles Sanctus Augustinus, quoniam tales habebant 1. de ciuit. c. 4. vsque ad 7.
deos, ad quorum templa & aras, qui confugerent, nullam sospitatem aut securitatem inde traherent: ideoque malefactores etiam ad deorum templa se recipientes, & eorum aras tenentes, puniebant, quo iudicabant, tales illos deos extitisse, qui nulli poterant esse auxilio, aut adiutorium alicui præstare. Hoc, inquit Augustinus, reseruabatur templis & aris veri Dei; quæ eos, qui ad illa confugiunt, protegunt, & defendunt, & securos conseruant. Expendendaq; sunt illorum duorum pijssimorum Imperatorum Theodo- *Habetur*
sij & Valentiniani verba, in illo celebri e- *to. 1. concil.*
dicto de Ecclesiarum immunitate, quo *in act.*
iubent securos dimitti eos, qui ad sacra *cõc. Ephes.*
templa confugiunt: Sufficiat, inquiunt, *p. 3. ad*
profugis istis Dei auxilium, cui & arma, *fin. in edit.*
& leges, & ipsa etiam regia maiestas sub- *vltim. Ro-*
iecta est, &c. Miraremur sine dubio, si ali- *mana p.*
quis iudex ita reum persequeretur, vt cõ- *717.*
fugientem ad aulam regiam, & regis pedes tenentem, pugione confoderet, quem nec regiæ maiestatis autoritas contineret. Quomodo ergo hoc fecit Salomon, Rex sapientissimus, eo præsertim tem-

pore, quo ingenti sapientia, & maxima in Deum pietate, religione, ac reuerentia pollebat? Quodnam tam immane potuit Ioab facinus commisisse, quod efficeret, vt nec tabernaculum Domini, nec illius
3. Reg. c. 2. q. 7. & 9. & 36. & 37. sacrum altare, vel ad breue tempus vindictam retardaret? Abulensis ex professo rem pertractat, & contra Lyranum contendit, & probat culpam præcipuam, propter quã tam acri sententia Ioab fuit mulctatus, fuisse occisionem Absalon filij Dauid, fratris Salomonis. Etsi enim Dauid mentionem fecerit iniquæ proditionis, quia Ioab interfecit Abner & Amasa; primo tamen loco, dum rem agendam cõmisit Salomoni, homicidium ipsius Absalom exprimere voluit, in eo quod dixit: *Tu nosti quæ fecerit mihi Ioab filius Saruiæ, quæ fecerit duobus principibus exercitus Israël, Abner & Amasæ.* In eo quod primò dicit: *Quæ fecit mihi Ioab*; illud Absalonis homicidium intelligit, quod contra se factum fuisse vehementer doluit. Iusserat Dauid ipsimet Ioab in particulari, cæterisque ducibus & militibus, vt patienter agerent cum Absalom, & eum seruarent:
3. Reg. 18. 5. *Præcepit* enim *rex Ioab, & Abisai, & Ethai, dicens: Seruate mihi puerum Absalom, & omnis populus audiebat præcipientem regem cunctis principibus pro Absalom.* Expende vim illius vocis: *Præcepit Rex*: non ait præcepit Dauid: sed *Rex*, is qui ius habebat præcipiendi, contra quem præcipuè Absalom delinquit, qui iustitiæ tenebat gubernacula. Nihilominus Ioab tanto odio, tamque crudeli contra illum fuit excitatus, quod videns illum in quercu pendentem, tulit tres lanceas, quas infixit in cor-
3. Reg. 18. 14. de Absalom; nullam erga illum habuit misericordiam, nullam patientiam: quem enim tunc, si patienter ageret, posset comprehendere, & ad Dauidem patrem suum ducere, & ita eius vitam seruare noluit; sed tribus lanceis eum confodit: nullam propterea ille inueniat misericordiam, nullam patientiam experiatur; sed subitò, etiam altare tenens, mulctam recipiat, absque eo quod tabernaculum vel altare, quæ loca erant misericordiæ, ei vel minimum prosint. Hæc quiuis homo vindictam insequens attendat. Inimicus qui contra te agit, filius Dei dici potest, saltem ratione naturæ, licet rebellis, sicut Absalom filius Dauidis. Et quidem Absalom contra Ioab videbatur pugnare, cuius exercitus contra exercitum Ioab agebat, præcipuè tamen & verius tale bellum erat contra Dauid patrem suum. Ita qui te offendit, inquit Diuus Thomas, con- 2. Sec. d.
tra te quidem agere videtur, & mouere 23. q. 2.
manum, sed verius & principalius con- art. 2.
tra Deum, quàm contra hominem. Vnde & Dauid ipse, etsi grauem iniuriam intulisset fidelissimo Vriæ; tamen grauiorem in infinitum fuisse offensam, quam contra Deum in illo met opere commisit, cõfessus est, dicens: *Tibi soli peccaui.* Quid Psal. 50. 6.
dicis Dauid? nonne peccasti in Vriam, cuius vxorem tulisti, & vitam; & Bethsabee, quam prouocasti & polluisti; & in populum, quem scandalizasti? Ita qui- ¶ 142
dem, sed tanto maior fuit offensa in eo opere contra Deum commissa, vt illa sit, quæ absolutè nomen peccati meretur, propter quam dico: Tibi soli peccaui. Grauius ergo inimicus tuus, etiam in eo quod cõtra te agit, Deum offendit, quàm te. Et nihilominus cœlestis iste pater clara voce clamat, præcipiens vt eum serues, illum diligas, illi parcas: *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, & benefacite, &c.* Tu nihil eius præceptum facis, sed crudelis in inimicum existis, tribus illum lanceis confodere procuras; bona enim illius perdere, & honorem eius destruere, & vitam auferre conaris & desideras. Vide quid agas: etsi enim Deus dissimulat nunc ad tempus, sicut tunc dissimulauit Dauid; tamen veniet dies, qua Deus vindictam sumet, fietque, vt nec tabernaculum Domini, nec eius altare tibi prosit. Tabernaculum Domini, eiusq; altare, sunt loca orationis & misericordiæ: Deut. 14.
domus enim mea, domus orationis est, dicit 25. & Isa.
Dominus. Fiet vt tu, qui inimico nõ parcis, 56. 7. &
confugiens ad deprecandum & orandum, Iere. 7. 11.
& vt misericordiam obtineas, quod nihil & Matt.
tibi prosit oratio: fiet, vt te recipiens ad 21. 13.
altare

Iaco.2.13. altare diuinæ misericordiæ, nihil tibi prosit: *Iudicium enim sine misericordia fiet ei, qui non fecerit misericordiã: & qui vindicari vult, à Domino inueniet vindictam.* Ex his illam possumus explicare sententiam, quã Ionas in ventre ceti positus orans protulit: *Qui custodiunt vanitates, frustra misericordiam suam derelinquent.* Deus (inquit B. Hieronymus hæc verba explicans) natura sua misericors est; nos autem vitio nostro paratam misericordiam & vltro se offerentem perdimus. Quinam eam perdunt? Qui custodiunt vanitates frustra. Non dixit (ait Hieronymus) qui faciunt vanitates, ne damnare videretur vniuersos, & cuncto generi humano misericordiam denegare: *Vanitas quippe vanitatũ, & omnia vanitas:* sed *qui custodiunt*, id est, qui toto corde attendunt, & quærunt & conseruant *vanitates frustra.* In Hebræo: *Qui custodiũt vanitates nihili,* id est, vanitates sine profectu, aut sine vtilitate, & quę nullius sunt subsistentiæ aut existentiæ, qui has custodiunt, tanquam ditissimum thesaurum. Hoc illis verè conuenire videtur, qui in hoc toti positi sunt, vt obseruent dicta ac iudicia mundi: hæc enim verè sunt vanitates frustra, id est, sine profectu aut vtilitate, aut vanitates nihili; minorem enim habent subsistentiam, quam fumus, qui à minimo vento dissoluitur. Vanitates aut vana vocantur, quæ aliqualem exterius apparentiam præseferunt: sed introrsus si ea consideres, nihil continent vtilitatis, quod tibi prodesse possit. Verè talia sunt mundi iudicia & dicta. Hæc aliquando Ionas ipse custodisse visus est, dum ad illa attendens, noluit facere, quod Deus sibi præcepit, vt scilicet iret & prædicaret in Niniue, vt supra dicebamus.

Eccl.28.1. *Iona 2. 9.* *Li.2.in Ionam to.5.* *Eccl.1.1.*

¶ 143 Nullus tamen verius, huiusmodi vanitates frustra aut nihili, custodit, quam qui vindicandis iniurijs vacat, obseruans & custodiens duelli & mundi leges. Hæ exterius honoris & gloriæ apparentiam habent, sed verè si introrsus examines, vaniores ipso fumo imò & ipsa vanitate comprobabis. Multi sunt, qui has vanitates custodiunt; quas Esaias deplorare visus est dicens: *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis.* Videbis hominem odio prosequentem inimicum, & vindictam de illo quærentem, & optantem. Hoc quidem iniquum est, quippe cùm sit contra Dei præceptum. Si tamen ab illo quæras, cur id faciat; quod iniquum est, dicet, se aliter facere non posse, qui in mũdo viuens, mundi legibus constringitur: trahit iste iniquitatem in funiculis vanitatis. Et benè funiculos vocat, huiusmodi mundi dicta & leges, quia non sunt funes, quæ veram virtutem habeant ligandi; sed funiculi, qui parum in se habent fortitudinis, & eos tantùm capiunt, qui obseruant vanitates nihili. Qui tales sunt, *misericordiam suam* (in Hebræo misericordiam eius, id est Dei) *derelinquent.* In Hebræo, verbum *Ghazab*, quod vt annotat Brixianus, aliquando de eo dicitur, qui simul duas res retinere non potest, tenens vnam, necessarium est, vt alteram relinquat. Ita in Genesi: *Propter hanc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ.* Quando hoc eueniet, quod homo simul non possit retinere societatem cum parentibus & vxore, adhærebit vxori, & necessarium erit ei propterea parentes relinquere. Considerat Propheta Ionas, hominem non posse simul hæc duo retinere, custodire scilicet vana mundi iudicia, per quæ inducitur ad odium & vindictam erga inimicum, & Dei misericordiam: hæc enim duo, simul coincidere non possunt, & qui *amicus est Dei, inimicus huius mundi constituitur.* Qui ergo vnum tenet, hoc ipso necessum est, vt alterum relinquat. Tu itaque qui vanitates has obseruas, quæ verè sunt sine fructu, iam misericordiæ Dei vale dixisti, & eum reliquisti, & deseruisti, ideoq; non prætendas misericordiam Dei, qui in proximum odiam tenes, & vindictam cogitas: *Iudicium enim sine misericordia fiet ei, qui non fecerit misericordiam: & qui vindicari vult,* non expectet à Deo misericordiam: *sed à Domino inueniet vindictam.* Nec putet aliquis, inquit Augustinus, ad hoc institutum, futuram in se misericordiam Dei, si ipse est im-

Esai.5.28. *To.2. arca fol.30.p.2.* *Gen.2.24.* *Iac.2.cit.* *Eccl. 28. cit.* *Psal.102. in illud Faciens misericordias Dominus.*

immisericors. Audi quæ sit mensura misericordiæ: *Diligite inimicos vestros.* Quid igitur primò agendum ei, qui vult orare dominum pro peccatorum suorum remissione? Remittere offensas, quas proximus illius contra eum commisit. Vnde subdit
Eccl.28.2. Sapiens: *Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi soluentur peccata.* Dicturus, *demitte nobis debita nostra,* prius oportet te id egisse, quod subinferre possis, *sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.*
§ 144 Edidit Sanctus Gregorius Nyssenus duos tractatus in Psalmos, in quibus id præci-
To. 2. tra. 2. circa fi. puè expendere nititur, quo tempore vnũquemq; psalmum Dauid composuerit, cõsiderans cuiusque psalmi inscriptionem: idque signanter & ex professo præstat erga psalmum quinquagesimum sextum, annotans illius titulum hunc esse: *In finem, ne disperdas Dauid, in tituli inscriptionem,*
1. Reg.24. *cum fugeret à facie Saul in speluncam.* Nota est historia, quam Scriptura sacra refert, quando existente Dauid in spelunca, ad quam cum suis militibus fugiens Saulem se persequẽtem, se receperat, ingressus fuit eandem Saul, vt quid rerum necessariarũ ageret, nullatenus suspicans, ibi periculum aliquod sibi imminere posse: Dauid autẽ tam egregiam nactus occasionem, vt de illo, qui tantas tamque graues iniurias intulerat, actuque inferebat, vindictam sumeret (ad quod magnis etiam suorũ suasionibus inducebatur) nullatenus voluit manum in eum extendere; sed stricto gladio clanculum à tergo Saulis se constituẽs oram chlamydis securè nulloque impediente abscidit. Egresso autem inde Saule, Dauid eundem insequens, & ei ex aduerso se constituens, cœpit clamare & ostendere oram chlamydis, hoc ipso demonstrans, quod eodem gladio, quo illam absciderat, potuisset vitam abscidisse. In hac occasione, inquit S. Gregorius Nyssenus, Dauid illum psalmum quinquagesimum sextum composuit, & se totum ad orandum con-
Psal. 56. uertens, cœpit clamare: *Miserere mei Deus, miserere mei, quoniam in te confidit anima mea.* Iterum atq; iterum misericordiam Dei postulat, & magna confidentia se præditum, ad eius consecutionem profitetur. Opportuno sanè tempore, & congruo ordine misericordiam petit à Deo, eo videlicet tempore, quo ipse in inimicum misericors extiterat, & hoc ipso quod ille eam exhibet hosti, confidentiam magnam cõcipit, quod Deus seipsum misericordem erga illum sit exhibendus. Nunc, inquit, in te confidit anima, nunc magna sum confidentia præditus, de misericordia tua obtinenda. *Fiducia magna erit coram summo*
Deo, eleemosyna (dicebat S. Tobias) *omnibus* Tob 4.12.
facientibus eam. Est eleemosyna opus misericordiæ, & qui eam præstat, seipsum disponit ad misericordiã consequendam; at excellentius opus est, misericordia erga inimicos, cũ eis cõpateris, eis propter Deũ parcis, quos posses perdere. Idcirco tale opus insignem confidentiam præstat, meritoq; qui inimico remittit offensã, clamare potest ad Deum: Miserere mei Deus, miserere mei, quoniam in te confidit anima mea. Tu dixisti; *Dimittite & dimittemini,*
date & dabitur vobis, in qua mensura mensi Matth.7.
fueritis, remetietur & vobis. Fecimus quod Luc.6.
iussisti, redde quod promisisti.

§. 18. *Quintò, hoc præceptum ad honorem conducit, quamuis posset Christus iustè iubere illum contemnere, quem Dauid vanitatem iudicauit.*

Ego autem dico vobis: Diligite inimicos
vestros. Ex his eisdem verbis, quibus § 145
CHRISTVS hoc mãdatum proponit, manifestè explicari potest & demonstrari, præceptum istud etiam esse honorificum. Hocque est maximè expendendum: nam maior difficultas, quæ homines ab eius obseruatione diuertit, est credere ei qui hoc præceptum seruaturus est, oportet deponere & exuere honorem: quia eum, qui non vindicat iniuriam, omnes reputant sine honore, qui nec hominis nomen, sed potius gallinæ aut leporis mereatur. Antequam tamen hoc, quod proposui, demonstrem, dico primò; honorem non tanti esse ponderis, vt propter illum debeat

beat homo vel minimum Dei præceptum transgredi: quanto magis præceptum dilectionis, quod est supremum & fundamentale. Quod enim honorem mundus reputat, nihil est aliud, quam leuissima quædam vanitas. Huiusque rei considera- tio, vt sanctus Basilius expendit, magnum solatium attulit Dauidi, in illa famigeratissima occasione, qua Semei contra illum stetit. Quænam enim tunc mente versarit, & intra se passus fuerit, & quomodo patienter tam graues pertulerit contumelias; expressit ipse psalmo trigesimo octauo, quem propter hoc institutum edidisse docet Basilius, eius argumentum exponens, cui titulum præfixit Dauid: *Pro Idithun*, nec immeritò, quamuis enim Idithun fuerit homo quidam (inquit Augustinus) sed hoc nomen significat idem, ac transiens eos, vt hic psalmus editus intelligatur, pro ijs, qui terrena & caduca huius vitæ, mente transiliunt & transcendunt, & ad cœlestia rapiuntur. Insurrexit ergo cõtra Dauid Absalon filius eius, & in tantum discrimen illum adduxit, vt coctus fuerit à facie eius fugiens egredi Ierusalem. Arripiens autem iter, intelligens se meritò hæc pati pro peccatis suis, statuit in corde suo patienter omnia sufferre, custodiens seipsum, ne per impatientiam opere vel verbo delinqueret. *Dixi*, inquit, *custodiam vias meas*, adeò, vt non solùm opere, sed nec *delinquam in lingua mea*. Et verè necessarium fuit renouare hoc propositum in itinere, nam dura se obtulit occasio, quod peccator contra me constitit: *Posui ori meo custodiam, cùm consisteret peccator aduersum me*. De Semei loquitur: nec dicit, inquit Augustinus, sistit ad me, sed consistit aduersum me: nec enim leuiter, aut transcursim egit cõtra Dauid, sed firmum se constituit, horrendis conuitijs & contumelijs, imò & lapidibus impetens, quem egregiè descripsit Spiritus S. nos inducẽs, vt oculos ad eum contemplandum cõuertamus. Venit, inquit, Rex Dauid vsq; Bahurim & ecce egrediebatur inde vir de cognatione domus Saul, & maledicebat mittebat que lapides contra Dauid, & contra

Hom. 10. de ira.

2. Reg. 16.

Schol. in Psal. 38.

In Psa. 38.

§ 146

vniuersos seruos regis, & ita loquebatur: *Egredere, egredere, vir sanguinum, & vir Belial: reddidit tibi Dominus vniuersum sanguinem Domus Saul, quoniam inuasisti regnum pro eo, & dedit Dominus regnum in manu Absalon filij tui, & ecce premunt te mala tua, quoniam vir sanguinum es.* Omnia verba singularem continẽt malitiã, & eorum pondus expendens Dauid, in graui se vidit occasione positum, & ne à proposito deficeret, non ignorans faciles linguæ lapsus, tunc *posui*, inquit, *ori meo custodiam*, metaphora sumpta ab eo, qui timet ne aliquis, qui clausus tenetur, egrediatur: nouiter enim ostium firmat, nouis vectibus roborat, ne qui intus vim agit, præualeat, & impetu egrediatur. *Obmutui*, ergo, *& silui à bonis, & dolor meus renouatus est, concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardescit ignis*, aut exarsit ignis. Quid agebat Dauid, consistente peccatore illo cõtra eum? Obmutui, inquit, & humiliatus sum coram Deo, intelligẽs iustè me pro peccatis affligi; & ita continui me ipsum, vt non solùm non proferrem contra eum verba mala, similia ijs, quæ dicebat ille: sed & silui à bonis, quibus iustè poteram eum reprehendere, & increpare (eram enim rex, qui iure contra eum me poteram conuertere) ne ab his incipiens, ad illa venirem. Duo tamen intra me sensi: Primò namque dolor meus, quem filius meus contra me insurgens intulit, renouatus est. videns etiam à vili mancipio me esse despectum. Secundò, multa intra me ipsum, magnaque surrexit conturbatio. Cœpit enim cor incalescere & accendi; ab innata humanæ carni impatientia & sensu, & in anxia solicitaque meditatione positus spiritus meus, quasi ardenti igne æstuabat; & tanto magis accendebatur, quanto magis ora occludebam, per quæ ille posset spirare. In magna propterea conflictatione & conturbatione positus eram: ignis enim clausus egredi nitebatur, ego illum comprimere procurabam. Quid agerem, quo me verterem, ignorans? tandem ad commune tribulationum refugium Deum ipsum me conuerti, linguamque meam

meam solui, non vt contra Semei aliquid proferrem, sed vt à Deo peterem, vt finem diebus meis imponeret, dicens ad eum: *Notum fac mihi Domine finem meum, & numerum dierum meorũ quis est, vt sciam, quid desit mihi: ecce mensurabiles posuisti dies meos.* Loquitur metaphora sumpta ab eo, qui dura seruitute pressus affligitur, & magno dolore commotus incipit inquirere: Quãto tempore hoc perdurare debet? si enim
¶ 147 citò finis non imponitur, non subsunt vires, ad tantum onus portandum: nec enim mihi ferreæ sunt aut æreæ vires, nam *substantia mea tanquam nihilum ante te*: id est, tu qui me nosti, scis, totum meum robur & firmitatem esse, tanquam nihilum. Hæc quidem dum pateretur Dauid, factus est Idithun, nam mortalia transiliuit, inquit Augustinus, dicens: *Veruntamẽ vniuersa vanitas, omnis homo viuens: Verũtamen in imagine pertransiit homo, sed & frustra conturbatur.* Non ineptè quidam hęc Dauidis verba accipiunt, quasi velit probare omnia, quæ sunt in mundo esse vana, ex vanitate hominis. Homo enim quicunque sit, vanitas est, & vmbra quædam, nullam tenens firmitatem, similis nuci vanæ, quæ exterius visa, videtur dulcẽ nucleum continere, cùm tamen ad eius interiora peruenitur, inuenitur reuera nihil includere, & ideò dicitur vana: sic est omnis homo viuens, cuius vita potius est picta, quam vera, cuius diuitiæ potius sunt secũdum apparentiam, quam secundum rem. Si autem homo ipse vanitas est, necessariò dicendum est, vanitatem esse omnia alia, quæ ei accidunt, & circa illum eueniũt: nec enim maiorem firmitatem habent accidentia, quàm substantia, qua sustentantur; sicut nec paries firmior esse potest fundamento, cui innixus subsistit: si homo ipse vanitas est, quid erunt diuitiæ? quid delitiæ? quid honores? quæ omnia multo sunt ipso homine inferiora: & si vana sũt omnia, frustra igitur homo propter illa conturbatur, quæ potius tanquam vana contemnere debet. Hæc communis explicatio: sed aliquid altius, quantum existimo voluit Dauid indicare. In Hebræo in medio versus habetur dictio illa *Selah*, quam alibi diximus, secundum litteram indicare eleuandam vocem à cantoribus, quando ad illud punctum perueniebant: secundum autem spiritum significare eleuationem animæ & mentis. *Veruntamen vniuersa vanitas omnis homo viuens, Selah: Veruntamen in imagine pertransiit homo, sed & frustra conturbatur.* Expende illud: *Omnis homo viuens*, nec enim absolutè omnis homo dixit; quia oculos conuertit ad hominem non quomodocumq; sed bonis omnibus huius vitæ cumulatũ, salute, diuitijs delitijs honore, &c. & ideò Pagninus vertit, *Omnis homo stans*: stare enim dicitur homo qui ijs omnibus bonis fruitur. Hic talis homo, & omnia talia bona, sunt vana; propterea quod homo illis repletus, pertransit in imagine. Imago fit & depingitur ad aliquid repræsentandum, quod reuera illa in seipsa non habet: ideoq; vana dici potest: sicut nux vana dicitur, quæ exterius videtur continere nucleum, quem reuera non continet. Imago canis verbi gratia, videtur continere canem currentem, & leporem fugientem, & hominem buccina sonantem: & tamen reuera interius nihil horum continet, sed in sola apparentia. Deus dedit homini bona ista, per quæ ille viuere, & stare dicitur: vt essent tanquam imagines futurorum bonorum; per quæ ille tanquam per quandam imaginem futura bona contemplaretur. Ad hoc dedit vitam hanc mortalem, vt ad immortalem erigat animum: ad hoc dedit diuitias transitorias, vt cœlestes diuitias nunquam transeuntes, contempletur: ad hoc honorem istum caducum, vt illum quo sanctos in cœlo coronabit Deus, consideret. Hæc itaque tantum sunt ¶ 148
quædam imagines vanæ, nihil cõtinentes nisi externam apparentiam, quæ propterea citò corruent: tantùm sunt quædam vmbræ, quæ subitò transibũt. Sicuti ergo dixit Paulus, quod omnia illa antiquitùs à Deo in lege ordinata, transierunt, & *facta* 1. Cor. 10. 6
sunt in figura: quia in se nihil verè continebant gratiæ aut boni, sed solummodo disposita erant, vt verum bonum repræsenta-

sentarent; similiter etiam, quod antiqua lex *vmbram habebat futurorum bonorum,* non ipsa bona, quia in se nihil erat, sed totum suum esse in eo erat, quod futura bona Euangelicæ legis significaret: ita bona ista omnia terrena, quæ omnia sub nomine, hominis stantis, Dauid voluit intelligere, facta sunt in figuram & imaginem illorum bonorum, quæ speramus. Egregie ergo Dauid verum se exhibuit Idithun, id est, transilientem, & transcendentem, & bene posuit *Selah*, signum eleuationis, eleuans mentem ex terrenis ad cœlestia, ex vmbra ad corpus, ex figura & imagine ad rem figuratam & significatam, sicut antiqui Patres videntes quæ fiebant in antiqua lege, transiliebant & transcendebant ad ea, quæ futura erant in noua, & illa parum æstimabant; ad hæc autem toto ferebantur spiritu & corde. Indeque tandem intulit: *Sed & frustra conturbatur?* quasi dicens, Si diuitiæ, delitiæ honoresque mundi, tantum sunt imagines & figuræ futurorum bonorum, non ipsa bona, vane ergo & insipienter homo propter hæc conturbatur, commouetur, inflammatur. Vane conturbarentur duces, si contenderent propter quandam figuram ciuitatis illius, ad quam coparandam toto agmine procedunt. Ridiculi essent accipitres, si contenderent inter se propter perdicem depictam, aut propter perdicis figuram. Irrisorie commouerentur canes, si se inuicem morderent, propter leporem depictum, aut propter figuram leporis. Vane pueri inter se corrixarentur, si propter vmbram pomi aut pyri commouerentur. Quasi ergo seipsum conturbatum propter contumelias & conuitia Semei corrigens Dauid, vanam ipsemet intelligit suam conturbationem, contemptoque & spreto honore terreno, totum se contulit ad honorem firmum, verum, & stabilem, desiderandum, & contemptis terrenis bonis tanquam vanis & vmbraticis, ad cœlestia bona animum eleuauit, dicens: *Et nunc quæ est expectatio mea, nonne Dominus, & substantia mea apud te est?* Id est: Quid mea refert, quid Semei loquatur, & honorem meum deturpet, imo & laceret? quid interest, quod quis vmbram pomi discindat, & vmbram arboris hac illacque agens, dilacerare contendat? vmbram honoris tangit, nam honorem verum nullatenus potest contingere, quia hic apud Deum est *substantia mea*, id est, bonum omne meum, verus honor meus, *apud te est*. Egregie Dauid discurrit, non mirum quia erat diuina luce illustratus. Refert Origenes, illos philosophos Anaxarchum & Epictetum, perpetuo in ore habuisse, nequaquam hominem conturbandum propterea, quæ egit inimicus, qui tantum corporis bona lædere poterat, non animæ: & idem esse propter ea conturbari, ac si turbaretur aliquis in magno palatio existens, quod quis parietes illius contingeret, qui nihil eorum, quæ intra continentur, vel leuiter attingere valeret. Quam rationem sæpe expendunt Chrysostomus & Basilius, & alij sancti Patres: qua de causa dixit Deus ad Iob, quod diabolus contra illum agens, paleas tantummodo absumit, de quibus alibi. Obseruat D. Thomas, recte Paulum agentem de Alexandro illo ærario, de quo supra, quem no minus contra se agentem sentiebat, quam Dauid ipsum Semei, dixisse: *Alexander ærarius, multa mala ostendit mihi*: non dicit, fecit, sed ostendit, nam impij non possunt, ea quæ absolute mala sunt, inferre iustis, nam malum est, quod priuat bono, impius non potest bona spiritualia auferre, quæ absolute bona sunt. Ostendit ergo mala, quia tota eius persecutio ad hoc peruenit, quod ostendit animum suum, quo volebat multa mala mihi inferre, sed non potuit, nisi vmbram malorum. Hæc Dauid altiori spiritu quam philosophi, & eodem quo Paulus, transiliens terrena dicere potuit, qui beatum vocat alibi illum, qui seipsum similiter exhibet Idithun, & transilientem aut transcendentem terrena: *Beatus*, inquit, *cuius est nomen Domini spes eius, & non respexit in vanitates & insanias falsas*, id est, qui ita respexit hæc bona, vt intelligeret illa non esse vera, sed vmbratica, non plena, sed inania & vana, non rata & firma, sed tantum figurata. Vtinam talis esses,

Ad Heb. 10 1.

¶ 149

Li. 7. cont. Celsum.

In ca. 4. 2. Epistol. ad Tim. lect. 3

esses, qui ita ad superna eleuatus, solum Deum, spem tuam reponeres: aut si nondum cum Dauide transcendere didicisti, saltem cum Poeta rebus seculi perpensis diceres: O curas hominum, quantum est in rebus inane: Attende, bona ista esse trãsitoria ad modum vmbræ, quæ deficiente sole deficiunt & euanescunt. Caue ne honorem terrenum diligens, finito die huius vitæ euanescentem, deplores sicuti illi, qui in inferno positi plorantes dicunt: *Quid*
Sap. 5. 8. *nobis profuit superbia?* In græco, periphania, id est, fastus, audacia, insolentia, ostentatio: *transierunt omnia illa tanquam vmbra.* Ita accidit Imperatoribus illis famigeratissimis, ita antiquis illis Monarchis, qui nihil magis, quam honorem curarunt. *Vbi*
Baru. 3. 16. *sunt principes gentium, & qui cum auibus cœli ludunt, &c. exterminati sunt, & ad inferos descenderunt.* Non igitur mirum esset, si Christus præciperet, vt honorem terrenũ contemneres, qui paruæ, debilis, imo & nullius est subsistentiæ, vt honorẽ æternũ comparares: sicut præcipit vitam istam tot ærumnis plenam contemnere, vt cœlestem adipiscamur.

§. 21. *Causam honoris tantum profert homo, ne Deo obsequatur, cum ad vocẽ dæmonis, mundi & carnis illum profundat, vt dixit Ieremias.*

¶ 150

DIco secundo, mirum esse, quod tantummodo cures honorem, quando se tibi offert aliquid in Dei obsequium agendum. Honorem tuum opponis, ne id facias, quod Deus præcepit? Vtinam illum opponeres, quando diabolus te ad aliquid agendum incitat, quod facere non potes, nisi totum tuum honorem pessundes. Tu, qui vt tuæ auaritiæ satisfacias, non soluis quod debes; qua de causa in ore omnium tanquam miser & iniustus versaris: honoremne curas? tu, qui vt tuam expleas concupiscentiam, mulierculæ vili te subijcis, quæ te tuaque omnia perdit: honorem niteris conseruare? Mirum est, quam vilia, & contra honorem suum operahomines etiam in summo loco constituti faciant, vt suis cupiditatibus obtemperent. *Magnus est Rex in potestate sua,* inquit Esdras, quoniam omnes regiones vereantur tangere eum: Videbam tamen Apemen filiam Bezacis mirifici, concubinam regis, sedentem iuxta regem ad dexteram, & auferentem diadema de capite eius, & imponentem sibi, & palmis cædebat regem de sinistra manu. & super hæc aperto ore intuebatur eam, & si arriserit ei ridet; nam si indignata ei fuerit, blanditur, donec reconcilietur in gratiam. Quotnam, vt ipsemet Esdras dicit, propter mulieres amentes fiunt, & serui facti sunt propter illas? Quotnam principes, suæ concupiscentiæ obtemperantes, deposito virili habitu & armis, muliebri induti arrepto fuso & colu, nentes inter mulieres sederunt? Facile ergo homo pro quacumquere, ad quam diabolus excitans appetitum, inducit, honorem totum profun- Iere. 11. 16.
dit: & in multis id exequi videmus, quod dixit Propheta: *Oliuam vberem, pulchram, fructiferam, speciosam, vocauit Dominus nomen tuum, ad vocem loquelæ grandis exarsit ignis in ea, & combusta sunt fruteta eius, & Dominus exercituum, qui plantauit te, locutus est super te malum.* Id namque in primis in omnium communi parente videre licet, quem Deus in honore constituit, & plantauit tanquam oliuam pulchram, fructiferam, speciosam; ad vocem tamen simplicem diaboli excitantis eius concupiscentiam grandis ignis exarsit, ac succensus est. Grandem ignem vocat, peccatum contra Deum, per quod diabolo se subiecit. Tam grandis est iste ignis, vt totus ignis inferni non ei sit æqualis, quippe cum per illum solum, non ad plenam æqualitatem puniretur. Hic ignis ardens, consum- Ps. 48. 13.
psit fruteta eius, id est, honorem & pul- 21.
chritudinem: *cum enim homo esset in honore, non intellexit, comparatus est iumentis, & similis factus est illis:* eo ipso quod loquelæ vocem audiuit, nec honorem opposuit, nec honoris seruandi cura illum continuit; sed totum profudit. Idipsum quotidie videre possumus: concupisces enim ho-

3 Esd. 4. 28

minem nobilem, diuitem, honore fulgentem, in quo ad vocem mulierculæ aut diaboli excitantis eius appetitum, accenditur ignis, quo succensus amittit diuitias, salutem, honorem, & venit in omniũ contemptũ. Hocq; est, quod Dei irã contra nos irritat. *Et Dominus exercituum*, inquit, *qui plantauit te, locutus est super te malum*: conqueri enim iustissime potest, q̃ quæ ille tibi concessit, profundas, & honorem, quem tibi dedit, pessundes, ad vocem dæmonis tibi loquentis: & tamen ad illius præceptum & clamorem, statim te opponis, tuum honorem proferens & causans. Loquitur Deus ad hoc institutum clamans: *Ne des alienis honorem tuum*, id est, honorem tuum æstima, & magni facito; ne illum expendas in obsequium alienorum, quem tibi Deus dedit, vt cum honore illi seruias; & tamen illum toto pectore profundis, cum aliquid præcipit *alienus*, id est, diabolus, aut carnalis appetitus, quem *peregrinum* vocauit Nathan, & Deo ipsi totius honoris authori aliquid præcipienti, te opponis, dicens: te illud seruare non posse, ne honorem tuum amittas aut perdas.

Prou. 5. 9.

2. *Re.* 12. 4

§. 22. ***Parcere inimico verum inducit honorem. Quis iste sit, & vnde procedat, Deus explicare voluit contra homines, veri honoris iniquos æstimatores.***

¶ 151 Dico tandem, hoc præceptum non esse contra hominis honorem, sed potius ad illius promotionem & augmentum. Id quod ex ipsis Christi Domini verbis infero. Statuo enim tanquam præmissam primam, quod ideo Deus leges fert, & præcepta mandat, vt per illorũ obseruantiam homines reddantur illustres, splendidi, summoque honore habiti. Quod egregie Moyses protestatus est, quando morti proximus, voluit inducere populum ad legis obseruationem: *Scitis, quod docuerim vos præcepta atque iustitias, sicut mandauit mihi Dominus Deus, sic facietis ea, & obseruabitis, & implebitis opere, vt dicant* populi, qui videmint vos illa seruantes: *En populus sapiens & intelligens, gens magna*, id est, magnifacienda, & summe æstimanda: Pagninus transtulit: *Tantum populus sapiens, & intelligens, gens magna ista.* Non potest aliquis populus ad maiorem honorem peruenire, quam vt de illo dicatur, vere illum solummodo dici posse sapientem & intelligentem, & quod eximia & maxima æstimatione dignus sit. Leges igitur fert Deus, quarum obseruantia, supremum inducit honorem. Huic principio suppone Christi verba, quibus fatetur, se qui Deus est, legem de diligendis inimicis ferre. Ex ijs euidenter inferes, illam non posse esse contra honorem, sed potius, vt qui videant populum illam obseruantem, dicant: Iste solummodo est populus sapiens, intelligens, & suprema æstimatione dignus. Et vere, inquit Chrysostomus, ad hoc institutum, Deus id mandat quod facit homines gloriosos: diabolus vero, ea quæ confundunt, pudoremque inducunt. Hoc autem ita esse varijs rationibus possumus demonstrare. Prima, ex ipsamet natura & ratione honoris. Quid est honor? est clara notitia cum laude. Ita illum diffiniuit D. Thomas ex Aristotele. Quæ diffinitio quadrat communi loquendi phrasi, qua dicimus, honorem esse, bonum quendam odorem, aut fragrantem fumum apud gentes: metaphora sumpta ab area, floribus odoriferis plena, quos dum ventus hac illacque trahit & mouet, eorum odorem ad nares circumstantium defert: qui propterea illam laudant; & etiam à thymiamate, aut massula odorifera, quæ ex varijs aromatibus composita, fumum emittit, quo allecti qui adsunt, eã commendant. Ita cũ homo tanquam quidam hortus, multarum virtutum flores continet, quas dum humanæ linguæ aura, aut concitatus ventus per locutionem commouet; gratus odor audientes recreat, qui in laudem illius prorumpunt. Hæc laus, quę ex cognitione & notitia aut perceptione virtutum procedit, honor est. Similiter, cum vita alicu-

Deut. 4. 5.

Hom. 29. *ad popul.*

1. 2. *q.* 2. *art.* 2. & 3. *cont. gent.* *cap.* 28.

alicuius tanquam massa thymiamatis ex varijs virtutum actibus composita, locutionis aut conuersationis igne accenditur, spirat fragrantem fumum, quē percipientes, illum laudibus efferunt. Est igitur honor, quidam bonus odor aut fragrās fumus, ex suaueolentibus floribus & aromatibus virtutum procedens & consurgens, cum laude. Ex his infero primo, nullum posse verum honorem tenere, nisi qui virtutibus præstat, & propter actus virtutum: hi namq; solummodo sunt, qui suauem odorem spirant, & fragrantem fumum emittunt. Qui enim vitijs traditus est, potius fœtidum odorem, & putorem emittit, qualis ex fœtidis & putidis herbis, aut rebus corruptis, solet consurgere. Hoc adeo

¶ 152 certum est, vt ex eo Romani, (sicut egregie prosequitur Augustinus) tam diligenti cura procurarint virtutibus moralibus excellere, fide ad homines, religione (quam veram credebant) ad omnes deos, clementia ad subditos, iustitia ad nocentes, circa quæ ipse Augustinus late discurrit, quia cupidissimi erant honoris & gloriæ, & naturali lumine intelligebant, se nullatenus per aliud medium, nisi per actus virtutum, posse honorem in toto orbe terrarum consequi. Qua etiam de causa, vt ipsemet Augustinus tradit, Cicero in libris, quos de republica scripsit, loquens de principe ciuitatis instituendo, docuit, illum alendum esse gloria, id est, appetitu honoris, huncque inserendum pectori eius, hoc enim ipso ad virtutes omnes erit inductus, sine quibus neminem posse verum honorem consequi, est omnibus notum. Infero secundo, eos solummodo verum honorem tenere, & sequi, qui diuinam legem seruant: nam ij solummodo sunt, qui virtutibus præstant, similes horto diuinæ Sponsæ, cuius flores volebat austri & aquilonis flatibus agitari, vt eorum aromata fluerent. Hinc Apostolus postquam dixit, quidnam ex vitiosis actibus sequatur, tribulatio scilicet & angustia, subdit: *Gloria autem, honor, & pax, omni operanti bonum*: id consequitur ad operationē boni. Quod & Spiritus sanctus prædixerat: *Si sequaris,* inquit, *iustitiam, apprehendes illam, & indues quasi poderem honoris.* Poderis, est vestimentum, totum corpus operiens, à collo vsque ad talos, aut talaris quædam tunica: iustitia autem, vt dixit Ambrosi⁹, vniuersalis est virtus. qui vndique virtutem facit, vndique honore circundatus & vestitus euadet. Ex his inferes tertio, quomodo debeas verum honorem examinare: hæc enim est impiorum stultitia, *qui nec iudicauerunt honorem animarum sanctarum,* & facti sunt honoris, iniqui & praui æstimatores, qui quod in dedecus cedit, honorem reputauerunt, & verum honorem quem tenent animæ sanctæ, tanquam areæ odoriferis floribus plenæ, æstimarūt dedecus. Illi potius sunt, qui omni honore carent, & ita *erunt decedentes sine honore, & in contumelia inter mortuos in perpetuum.* Hinc procedamus, vt videamus, quomodo præceptum dilectionis inimicorum, sit in honorem, & nullo modo in dedecus. Considera & statue duos, vnum, qui hoc præceptum seruans, inimicum diligit, ei propter Deum parcit, & benefacit, alterum, qui vindicandis iniurijs totum se tradidit: vide, vbi sint virtutes, & vbi vitia. Ille siquidem se exhibet, quasi hortum varijs odoriferis floribus, & aromatibus plenum, in quo reperitur obedientia ad Deum, humilitas, patientia, mansuetudo, fides, qua credit Deo præcipienti; spes, qua sperat in Deo promittente; charitas in Deum & proximum, nam inimicum diligit propter Deum. Vide, qualis erat beatus Stephanus pro inimicis orans, in quo omnes virtutes fragrantissimum spirabant odorem. Vide Paulum qualis erat, qui cupiens anathema fieri pro ijs, qui eius sitiebant cruorem, seipsum exhibuit pratum ¶ 153.
omnibus floribus ornatissimum. At qui vindictam sequitur, seipsum præstat sterquilinium quoddam, vbi putentes herbæ & fœtidum cœnum locantur, qui redundat inobedientia ad Deum, iracundia, maledicentia, furore, & odio in proximum: est in eo contemptus Dei, & eius diuinæ legis, & iniqua rerum æstimatio. Considera Saulem insequentem Dauidem, qui

omni

Marginal notes: Libr. 5. de Ciuit. à c. 13. & deinceps. — Cap. 18. — Cap. 13. — Rom. 2. 10. — Eccl. 27. 6 — Li. 2. in Lu. — Sap. 2. 22. — Sap. 4. 19.

omni vitio repletus, seipsum exhibuit diaboli habitaculum. Sicut ergo ex isto non potest nisi fœtor procedere intolerabilis, ita ex illo non potest nisi bonus fragrantissimusq; odor spirare. Iuxta hanc regulam debet vir fidelis & catholicus de honore & dedecore, de honorificis & inhonorificis rebus, iudicare. Quod & Spiritus sanctus longo sermone prosecutus est, qui non solum non nos obligat, vt verum honorem profundamus, sed potius iubet, vt illum diligentissima cura procuremus & seruemus. *Curam*, inquit, *habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quã mille thesauri pretiosi & magni.* Etenim hi cum vita finiuntur, honor autem verus in perpetuum durat. ideo subdit: *Bonæ vitæ numerus dierum*, id est, quæ iuxta communem locutionem, vitam faciunt bonam, lætam, splendidam, sub breui numero dierum continentur: *bonum autem permanebit in æuum.* Hoc videre licet in seculi diuitibus, quorum diuitiæ cum vita fuerunt terminatæ: at viri excellentes, qui egregio fulserunt honore, perpetuo illum in omnium notitia retinent. Quoniam autem statim inquirere possumus, quid nobis agendum sit, vt bonum nomen aut verum honorem possideamus, id, inquit, age, quod tibi verecundiam non inferat, sunt enim quædam, quæ dum aguntur, verecundiam inducunt & pudorem, alia autem honorem. Quoniam vero multa sunt, quæ aliquibus verecundiam inferunt, quæ vere eam inducere non debent, aggreditur ex professo nos docere, quænam sunt, à quibus verecundiã debemus concipere, quænam etiam, à quibus non solum verecundia non sit concipienda, sed honorifica & gloriosa sunt reputanda. *Veruntamen*, inquit, *reueremini ab ijs, quæ procedunt de ore meo, non est enim bonum omnem reuerentiam obseruare, & non omnia omnibus beneplacent in fide.* Diuersa sunt hominum iudicia. quidam confunduntur ab ijs, ex quibus honorari deberent, vt illi, qui Christum confiteri verecundabantur, propter homines. Quidam honorantur in ijs, ex quibus confundendi essent, sicuti qui gloriantur, cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis. Vult ergo Deus dicere: Ad bonum nomen retinendum & conseruandum, oportet ea facere, quę non verecundiam ingenerent, non quamcunque, sed iustam, sunt enim quidam, iniqui rerum æstimatores, qui de quib. verecundari oporteret, gloriantur, nec quæ secundum rectam fidem placere illis deberent, placent. Hac occasione, primo enumerat, quænam sint, quæ verecundiam vere inducere possunt, & decem & septem res tales iudicat. *Erubescite*, inquit primo, *à patre & matre de fornicatione*, ita erubesce de carnalibus vitijs, vt etiam coram patre & matre, qui tibi sunt magis familiares, propter illa confundaris. Secundo, *à præsidente & à potente de mendacio.* Erubesce mendacium coram iudice & potente. Tertio, *à principe & iudice de delicto.* Erubesce te negligentem exhibere in ijs, quæ tibi à principe vel iudice sunt commendata. Quarto, *à synagoga & plebe de iniquitate:* Erubesce à peccato & iniquitate, quæ ciuitati iã est nota. Quinto, *à socio & inimico de iniustitia:* Erubesce facere aliquid iniustum, etiam pro amico. Sexto, *de furto, de virtute Dei, & testamento*: Erubesce de furto, quod est contra Dei præceptum & ordinationem. Septimo, *de discubitu in panibus*: Erubesce esse voracem & gulæ deditum. Octauo, *ab offuscatione dati & accepti:* Erubesce ingratum te exhibere ei, qui tibi aliquid dedit, quod ab illo accepisti, & illius liberalitatem procurans offuscare, aut erubesce secreto accipere munera, quæ te corrũpant. Nono, *à salutantibus de silentio:* Erubesce non resalutare, qui te salutauit, aut verius non referre gratiam ei, qui in te fuit beneficus. Decimo, *à respectu mulieris fornicariæ*: Erubesce oculos sublimes, quos in mulierem vilem conijcis. Vndecimo, *ab auersione vultus cognati*: Erubesce, nolle respicere, aut auersari cognatum tuum, quem vides pauperem. Duodecimo, *ab auferendo partem, & non restituendo:* Erubesce, qui iudex factus, tulisti partem ab eo, cui illam dare debebas, & non restituis illi damnum illatum. Tertiodeci-

Eccl. 41. 15

¶ 154

decimo, *ne respicias mulierem alieni viri:* Erubesce oculos figere in muliere aliena; hoc enim iniustum est. Decimo quarto, *ne scruteris ancillam eius*: Erubesce solicitare ancillam mulieris alicuius, aut illā tanquā medium velle constituere ad dominā peruertendam. Decimo quinto, *ab amicis de sermonibus improperij*: Erubesce improperare amico, id quod ei dedisti. Decimo sexto, *ne duplices sermonem auditus:* Erubesce, referre quod audisti de proximo tuo, addens tu aliquid de tuo. Decimo septimo, *de reuelatione sermonis absconditi*: Erubesce, reuelare secretum, quod tibi commissum est. Hæc omnia erubesce, quæ veram inducunt verecundiam & pudorem, quæ si vitaueris, *eris vere sine confusione, & inuenies gratiam in conspectu omnium hominum.* Ecce quæ dedecus inducunt, honorem vero auferunt. Quænam sunt, propter quæ non debet homo cōfundi, aut verecundari, sed potius tanquam honorifica habere? Illa statim Spiritus subinfert: *Ne*
§155 *pro his confundaris, & ne accipias personam, vt delinquas.* Quæ subijciam talia sunt, pro quibus confundi, aut verecundari non debes, nec curare, quid iste aut ille in contrarium dicat, aut sentiat. Primo, *de lege altissimi & testamento.* Hoc primum fundamentum est. Non erubescere debes, seruans legem altissimi, & eius testamentum. Secundo, *de iudicio iustificare impium.* Non erubescas condemnare impium & pecca-
Esai. 5. 20. torem, & dicere esse malum, quod reuera malum est. *Væ enim, qui dicunt malum bonum, & bonum malum.* Hæc ergo & alia ibi Spiritus sanctus prosequitur, sed quæ diximus, nostro sufficiunt instituto. Non dico tibi, vt honorem pessumdes, sed potius *curam habe de bono nomine,* ait Dominus. Quomodo (inquies) id agere debeo? Respondet Deus: Non faciendo aliquid, quod erubescere possis: facere autem, quod Deus præcipit, non debes erubescere. Erubesce tot ac tanta faciens, quæ tibi diabolus suggessit, quod carnalibus sis deditus, mendacia loquaris, quod quæ agere debuisti, neglexisti, quod publicus peccator haberis, quod iniustitias mille committis, vt amicis subuenias, &c. non tamē erubescere debes de obseruantia mandatorum Dei, neq; de condemnando malum tanquam malum. Quæro enim ego à te: Diligere inimicum & ei parcere, bonumne est, an malum? si hoc dicas, te infidelem comprobabis, si illud affirmes, ne confundaris dicere bonum, quod bonum est, & profiteri honorificum, quod vere honorificum est. Confunditurne gentilis aliquis de obseruantia eorum, quæ dij sui suę fidei hominibus præcipiebant, quamuis illa essent summo pudore & verecundia digna, vt S. Augustinus annotauit? Verecundaturne Mahumetanus, præcepta impia Alchorani seruate, quamuis illa multa contineant immunda, obscœna, & quæ sunt contra rationem? Deplorandam B. Chryso- *Libr. 1. de*
stomus, Christianorum infœlicem sortem *compunct.*
demonstrant, qui non solum non obser- *cordis ad*
uant Dei legem & testamentum, sed ho- *Demetriū.*
norificum ducunt eam transgredi, & inhonorificum & contemptibile, eam seruare. Lugendum enim est, inquit, & verè lugendum, præsentis vitæ tempus, in quo tantam malorum labem, tantaque videmus quotidie flagitia cumulari, quæ si velis considerare per singula, nunquam poteris à lacrymis temperare. Etenim si quis extrinsecus vndecumq; adesset, & præceptorum Christi ac nostræ conuersationis confusionem ac perturbationem videret, nescio si alios magis vllos quam nos, inimicos esse & contrarios præceptorum Christi iudicaret, & quasi qui studium quoddam habuerimus, contraria in omnibus
gerere, quæ ille mandauit. Id quod etiam *Lib. 3. cōt.*
alibi prosequitur, de quibus alio in loco *vitupera.*
dicemus. Ne igitur confundaris de lege *vitæ mon.*
altissimi & testamento. Non potest homo, ad miseriorem statum peruenire, quā ad eum, quo seruare legem Dei & testamentum, reputet rem verecundia & pudore dignam.

§. 23. *Qui parcit inimico suprema fortitudine præstat, & Deus potentiam suam parcendo demonstrat, vt annotat Moyses, Dauid, Sapiens, Paulus, &c.*

¶ 156 DEinde hoc ipsum ex alia ratione demonstro. Tota ratio, propter quam homines iudicant inhonorificum, vindictam inimico non inferre, est; quia qui ab illa se continet, hoc ipso se exhibet infirmum, vilem, debilem, ac timidum, similem gallinæ aut lepori, aut alijs infirmis animantibus, quæ non se conuertunt in lædentem, quia non audent. Eo enim modo de homine secundum rationem agere debente, iudicatur, atque de animalibus, quæ passionis impetu feruntur, in quibus si læsum fuerit lædente potentius, contra illud in sui vindictam se conuertit, sin minus, seipsum contrahit, suam debilitatem & alterius fortitudinem hoc ipso manifestans. Cæterum hoc falsum esse, euidenter conuincunt sancti Patres, demonstrantes eum, qui patienter offensas fert, fortiorem esse illo, qui eis vindicandis se totum tradit: idque conuincunt ex illo: *Melior est patiens viro forti, & qui dominatur animo suo expugnatore vrbium.* In supremo honoris culmine constituit eum, qui papienter iniurias tolerat, præponens illum viro forti: ex omnibus enim virtutibus corporis, fortitudo maximam habet laudem, & supremum honorem apud omnes; nulli enim magis celebrantur, quam in bello præclari duces, qui hostes vicerunt, vrbes & prouincias subiugarunt: quo tamen prestantior & honoratior est patiens, qui iram vincit, & impetum spritus sui moderatur. Quæ sententia multis modis potest fieri manifesta. Primo, ex doctrina Augustini *a*, Chrysostomi *b*, & Gregorij *c*, qui considerant, cum homo, qui iniuriam accepit ab inimico, ira feruente contra illum commouetur, non esse inimicum, qui precipue illum vexat, aut contra eum agit; sed passionem iracundiæ in semetipso excitatam. Et certe quam fortis sit passio aliqua contra hominem, satis experientia docente intelligimus, videntes multos, qui validas quidem hostium externas prostrauerunt acies, non tamen potuerunt vincere passionem interius contra ipsos agentem. Samson, qui tot Philisthæorum cuneos facile vicit, ad genua mulieris victus remansit, non quidem superatus ab illa, quæ infirma erat mulier, sed à propria concupiscentia, quæ validos fortesque deiectos tenere solet. Dauid qui tot inimicorum exercitus prostrauit, cecidit deuictus à suæ cupiditatis affectu, de quo quærebatur, quod *Conculcabat eum*: & hoc satis commune dixit Esdras, vt supra indicabamus, egregieque annotauit S. Augustinus de Romanis agens, docens multos esse, qui populos sibi subieeerunt, qui eorum dominium acquisierunt, quibus etsi populi seruiant, ipsa dominandi libido dominatur. Vbi eius Scholiastes annotat; esse vetus prouerbium: tyranno seruire subiectos, ipsum vero tyrannum suis libidinibus & affectibus. Sic de Persarum ¶ 157 Rege dicebat Diogenes Cynicus: sic Cicero in paradoxis de Cæsare: Inter passiones autem, validior est iracundia, quæ ita in hominem præualet, vt eum quasi iudicio, mente & ratione priuet. Quod & Spiritus sanctus egregiè explicuit. *Qui patiens est, multa gubernatur sapientia, qui autem impatiens est, exaltat stultitiam suam*, id est, manifestam eam facit; quod enim in sublime tollitur, omnibus fit conspicuum. Aut dicitur exaltare stultitiam, quia magnam stultitiam ostendit. Quod, vt diximus supra, egregiè Septuaginta transtulerunt: Patiens vir, multus in prudentia; at impatiẽs, fortis stultus: *es vn fuerte, furioso, terrible loco.* Vnde hæc passio est fortissima, à qua fortissimi viri superantur. Ciuitates plurimas subiugauit, pene totã Asiam vicit, & Africam, Alexander ille magnus; & tamen iræ & furoris belluam, non solum non superauit, sed ab iracundia victus charissimos amicos, Parmenionẽ, Philotum, Clytum, & Calisthenem, trucidauit, vt alios eius similes relinquamus. Vnde infert August. eum qui vindictam sequitur, ita esse considerãdum,

Pro. 16. 23.

Vid. Ianse. a 1. De Ciu. Dei, ca. 1. & epis. 5. ad Marcel.
b Ho. 1. de Saule & Dauide.
c Hom. 18. Ezec. ante med. & hõ. 35. in Euã.

Iudic. 16.
2. Reg. 11.
Psal. 55. 1.
3 Esdr. 3. 18
1. De ciuit. cap. 1.
Viues.
Pro. 14. 29
Vide Ianse.

dum, quod etsi ipse contra inimicum agere videatur, est tamen passio interior, quæ fortius contra illum agit, quam ipse contra inimicum, & si ille inimicum externum vincit, vincitur ipse ab interno passionis
2. Re.15.16 affectu: non dissimilis ei, quod accidit Da-
2.Re.16.22 uidi, qui domo sua egressus, contra aut propter eos, qui in se rebellauerant, filium à se genitum patiebatur intra domum suã, fortius contra seipsum insurgentẽ, domũ ipsam & ipsius Dauidis honorẽ fœdissimè polluentem, suprema pericula honoris & vitæ inducentem. dum enim quis ad vindicandum iniuriam extra se procedit, habet intra se iram & furorem, filium à seipso genitum, qui in illum sæuit, illũ circumagit, polluit, & in suprema cõijcit discrimi-
Li.3.de ira cap. 12. na. Cõsiderauit Seneca factũ Platonis, qui cum aliquando cõtra rebellem seruũ magno furore excitatus esset, quẽ nudum flagellandum volens assumere, ad iram intra se positam, & contra se excitatam, considerandam, mentem conuertit, attendens, quod sic ipse in seruum agebat ira ipsum cõturbabat: sicq; perstitit eleuato brachio & manu, qua flagellũ tenebat. Cumq; tunc amicus forte fuisset ingress⁹, & admirãs, quod ita subsistebat, nulla percussione seruũ lædens, respondit ipse: Ne mireris, in meam enim iram & furorẽ nunc ago, oblitus siquidem iam serui, inquit Seneca, quem potius castigaret, inuenit, sei-
Epist.5. ad Marcel. psum. Ex his S. August. irridet gentiles, qui credebant, esse maximę fortitudinis opus, vindictam in offendentem exercere, cum potius sit opus infirmitatis & debilitatis. succumbere enim passionibus, infirmitatis
In Ethicis. est, vt Aristoteles ipse sæpe docuit. Vnde si vis scire, cur tanto impetu ad sumendam vindictam procedas, intellige, id non ex animi fortitudine, sed potius ex infirmitate eius procedere, qui à passione & affectu irę vincitur & superatur. Optime Sapiens ex eo dicit, Deum misericordem, omnibusq; parcentem, quia suprema potẽtia præstat.
Sap.11.24. *Misereris*, inquit, *omnium, quia omnia potes.* Non tu similis es homini, qui passionẽ suã plene reuincere non potest, ideoq; ei succumbens, infirmum se comprobat, tu qui nulli passioni cedis, sed omnia potes, misereris omnium. Et iterũ: *Ob hoc, quod omniũ* *Sap.12.16.*
Dominus es, omnibus te parcere facis, virtutẽ enim ostendis tu. Non tibi passio aliqua dominatur, nulli affectui succũbis, & omnib. parcens, non infirmitatẽ, sed *virtutem ostẽdis tu.* Emphasim habet pronomẽ, *Tu.* Homo miser, infirmus, ac debilis, virtutẽ, fortitudinem, & magnitudinem fortitudinis suæ ostendere credit, vindicando, occidẽdo, terrendo, fugando, discindendo, sed *tu* in hoc patientiæ tuæ virtutem, & tuæ fortitudinis inuictam potentiam ostendis, & quod omnibus plenè dominaris, omniaq; tuæ voluntati subiecta tenes, quod parcis, dimittis, suffers, & potenter sustines. ex omnipotentia enim & infinita potentiæ vir- ¶ 158
tute prouenit, se contra offendentes continere, non iritari, aut subitã excandescere ira, sed parcere eis, dimittere & sustinere. Hinc Ecclesia illud de Deo magnificũ canit: *Qui omnipotentiã tuã parcendo maxime & miserando manifestas.* Expendendum aduerbium superlatiuum, *Maximè*, Deus namq; non dubium, quod in omnibus suis operibus & actibus potentiam suam demonstrat, creando angelos, producendo mundum, orbẽ gubernando, regẽdo, vindictam de peccatoribus sumendo, mittendo diluuium inundans orbẽ, ignem cõburentem ciuitates, &c. Sed maxime ostendit parcendo, quo actu se ostendit tam potentem, vt nullus affectus ei dominetur. Hinc etiam Dauid illa duo optime coniunxit:
Deus iudex, fortis & patiens, prius posuit *for-* *Psal.7.12.*
tem, id est, potentem, a quo prouenit, quod sit patiens. Dictio, *Et*, vt sæpe annotauim⁹, non tam vim coniunctionis, quam causalis aliquando habet, ideoq; hoc in loco idẽ erit, *Deus fortis, & patiens*, ac si dicat: Deus ostenditur fortis, quia patiens, ex eo enim quod patienter sustinet, suæ fortitudinis ostendit inuictam virtutem, nulli passioni obnoxiam aut subiectam. Quomodo etiã *Exo.34.6.*
Moyses, quando Deum in transitu vidit, clamauit: *Misericors clemens.* In hebræo, *Fortis misericors*, quia fortis & potens, ideo misericors & parcens. Qua simili ratione dixit Dauid, hoc se in Deo audisse, & attẽtè consi-

psl. 61. cõsiderasse, *Quia potestas Dei est, & tibi Domine misericordia*: ideo est tibi misericordia, quia potestate & fortitudine præstas. Et rem totam concludere visus est is, qui in raptu clare viderat illius essentiã & naturam, Paulus, qui explicare volens, ex qua re clarius ostenderetur suprema Dei virt⁹, & potentia: *Volens*, inquit, *Deus notam facere potentiam suam; sustinuit in multa patientia vasa apta in interitum.* (Rom. 9. 22) Expende illud, *Volens notam facere potentiam suam.* Deus siquidem varia diuinitatis suæ attributa, varijs operibus demonstrare consueuit, vt ab omnibus cognoscantur. Voluit semel omnibus notam facere potentiam suam, id est, virtutem, fortitudinẽ, omnipotentiã. Et quomodo eam ostendit? Num rumpẽdo fontes abyssi magnæ, & cataractas cœli, & breui tempore mittendo diluuium, quo totus orbis inundatus periret? Num pluendo ignem & sulphur, quo subito illa Sodomorum regio, quæ erat tanquam Dei paradisus, redigeretur in fauillam? Num mittendo angelum validum, qui sub vnius noctis spatio, innumerum exercituum Senacherib iugulatum relinqueret? aut mittendo vrsos, qui pueros deuorarẽt irridentes Elisæum? Nequaquam, sed *sustinendo in multa patientia vasa iræ apta in interitum.* Omnia verba, maxima cõsideratione sunt digna. Vasa ab hebræis vocãtur, instrumẽta quæuis, vt vasa belli, vasa cãtici, &c.

¶ 159. Vasa iræ vocantur, instrumenta prouocantia Dei iram, ideoque hoc nomine intelligit quosdam homines obstinatos, qui tanquã quędã bombardę, peccata grauissima iram Dei excitantia emittebant, quibus seipsos aptos reddebant ad interitum id est, vt ira Dei interitum effunderet & mortem, qualis erat Pharao, suntque multi illi similes, qui peccatis suis iram Dei, grauissimis peccatis, quasi quibusdam arietib. impetunt & cõmouent, per quæ dignos se exhibent, vt subito interitu & æterna morte plectantur: & tamen Deus sustinet patienter, *In multa*, inquit, *patiẽtia*: expectat vna die, & multis; beneficia noua impẽdit, quibus alliciat, &c. Hoc modo Deus suæ fortitudinis omnipotentiam manifestat. Sustinere igitur patiẽter & parcere, nõ impotentiæ, sed potẽtiæ magnæ & summæ virtutis ac fortitudinis opus est. Sicut autem de Deo dicitur, quod cum parcit, omnipotentiæ virtutem & fortitudinem ostendit; ita de homine vere asseremus, quod ex eo quod nõ parcit, & ad vindictam procedit, manifestat, quia infirm⁹ est, cui passio iracundiæ dominatur, quem affectus cordis subijcit & prosternit. Ex quib. aptè B. Gregorius *a* explicat illud *b*: *In patientia vestra possidebitis animas vestras.* (a 3. p. Past. admon. 10. b Lu. 21. 19) Quid enim est aliquid possidere, nisi habere dominium illius? habebitis dominiũ animæ vestræ per patientiam: non enim est dominus animæ suæ impatiẽs, qui etsi toti orbi extra se existenti dominetur; ipsi tamẽ dominatur ira & furor, quib. obsequitur. Quod (vt Chrysostom. annotauit) nos ipsi fatemur, quãdo (Hom. 30. ad populũ.) excusare volentes, quæ irati fecimus, aut locuti sumus, dicere solemus: Nesciebam, quid dicerem, iræ fuerunt verba & motus. Per patiẽtiam ergo homo dominatur animæ suæ, subijciens eius appetitum & iram, faciens quod dixit Dominus ad Cain: *Sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illi⁹.* (Genes. 4. 7) Dominium quod propriè homini cõgruit, vt Gregor. annotare videtur, nõ est quod (3. p. Pastor. cit.) acquiritur per vires corporis, sed per vires rationis & mentis, secundum quã dicitur ad imaginem Dei factus, cuius causa dictũ est ei: *Dominamini piscibus maris, & volatilibus cœli, & vniuersis animantibus, quæ mouentur super terram*: (Gen. 1. 28.) & iterum: *Terror vester ac tremor sit super cuncta animalia terræ, & super omnes volucres cœli, & pisces maris.* (2. Gen. 9. 2.) Si homini conueniret Dominium per vires corporis, certe fortior creãdus erat Elephãte, Rhinocerote, Leone, &c. fortitudo tamen propria eius, est per rationem & mentem, dirigentem, ordinantẽ, cõprimentẽ. Voluitq; propterea dicere Domin⁹ ad Cain: Fortitudo & excellentia tua, non ex eo est expendenda, quod fratrem tuum persequaris, & occidas, qui tibi ingratus & inuisus est: dum enim contra illum agis, poti⁹ tu alterius dominio te subijcis, scil. cet appetitus tui; vnde si occidens fratrẽ, illo superior euaseris; inferior remanebis appeti-

tu tuo, qui tui dominatus fuit. In hoc tua fortitudo ostendi debet, quod appetitum tuum contineas, & tibi subijcias; sic enim dominaberis illius & animæ tuæ. Bene ergo, inquit Gregorius, dixit Salomon, *quod melior est patiens viro forti, & qui dominatur animo suo, expugnatore vrbium.* Minor enim victoria est, vrbes expugnare, quia extra se sunt, quæ vincuntur; maius autem est, quod per patientiam vincitur, quia ipse a se animus superatur; & semetipsum sibimet subijcit. Videndus est D. Thomas, qui ex professo demonstrat actum præcipuum fortitudinis esse patientiam, ideoq; amicus ille Iob, aptè eam fortitudini copulauit, dicens: *Vbi est fortitudo tua, patientia tua?* Hæc doctrina est etiam ipsorum gentilium, & philosophorum ore decantata. Fortior est, qui se (inquit ille) quam qui fortissima vincit Oppida, nec virtus altior ire potest. Et idem; Ardua res vicisse alios, victoria maior, Est animi fluctus, compo-suisse sui. Quibus concinunt, quæ vt B. Augustinus *a*, refert, carmine lyrico cecinit Horatius *b*: Latius regnes auidum domando Spiritum, quam si Lybiam remotis Gadibus iunges, & vterque Pœnus Seruiat vni.

Hom 18. in Eze. & hō. 35. in Euā. & 3. p. Pasto. cit.
2. 2. q. 123. art. 6.
Iob 4. 6.
Mantuan. Vide Iāse. in cap. 16. Eccles.
a 5. *de Ciuit. cap.* 13.
b *Libr.* 2. *Carmin.*

§. 24. *Dauidis historia, confirmat quæ diximus, quam excellenter expendit Chrysostomus.*

¶ 160 Plurima his similia possemus subijcere, sed omnia explicantur argumento B. Chrysostomi, expendentis factum Dauidis, sæpius repetitum. Erat Dauid in spelunca, quā ingressus Saul, ad manus illius nesciens venit, quem iure Dauid occidere poterat, vt Chrysostomus *a*, Augustinus *b*, & Gregorius *c*, demonstrant. Eo autem viso, interius ira quasi validus hostis insurgens, cor eius cœpit pulsare, & pungere, vt ad inimicum, quem coram videbat, perdendum, procederet, & illum perderet, & occideret: qui ipsius cruorem toto pectore sitiebat & quærebat. Huicq; interno hosti, fortissimè Dauidis cor impugnanti, additi sunt multi, quos in sua societate habebat milites, qui hanc è cœlo sibi oblatam occasionem cœperunt proponere, quos probabile est, ait Chrysostom. dixisse: Errones, exulesq; facti sumus, domo, patria, cæterisq; omnibus excussi, & omnium difficultatum tuarum consortes sumus; & tu horum autorem in manus traditum, cogitas dimittere, ne nobis liceat vnquam respirare? Si tuam salutem negligis, nostræ vitę parcas: Non tibi dolent antea acta, neq; memor es eorum, quæ ab illo perpessus es mala? Certe ob ea, quæ futura sunt, tolle hostem, ne maiora & acerbiora perpetiamur. Dauid autem, magis hunc hostem, qui cōtra cor suum agebat, quam Saulem reformidans, totam suæ mentis aciem contra eum direxit, hoc sibi proponens, dimittere Saulem liberum, & vincere internum furorem, militum exhortatione feruētem: hocq; vnum, inquit Chrysostomus, spectabat, quomodo posset redimiri tolerantię corona. Idcirco substitit: contra affectum suum vere agens, & iræ suæ dominans. Quod videntes milites, allegant, inquit Chrysost. diuinam autoritatem dicentes: *Ecce dies, de qua locutus est Dominus ad te: Ego tradam tibi inimicum tuū, vt facias ei, sicut placuerit in oculis tuis.* 1. Reg. 24. 5 Nō tuam vicem vlcisceris, Deo subseruis, eius minister es, illius sententiam comprobas: sed quo magis illi dicebant, eo magis ille internum hostem, quem cōmotum contra se sentiebat, comprimere curabat. Vt autem omnino illum vinceret, ad Saulem accessit, & abscidit oram chlamydis illius. Hoc enim non tantum fecit, vt ea postea ageret, quæ egit; sed vt abscindens oram chlamydis, internam iram abscinderet, & omnino mortificaret, similem se exhibens ei, qui suprema siti ardens, aquam labijs appropinquat, quam dum ibi tenet, nec bibit; sitim ipsam acerbi⁹ castigat. Imo ¶ 161 iram suam illo supplicio castigare voluit, quo fabulosum sitibūdum Tantalum, castigatum Poetæ referunt à dijs, inferentibus aquam vsq; ad os eius, non autem eā vel leuiter gustare permittentibus. Saulem igitur liberum dimisit, & iram suam internumq; hostem iugulauit. Hæc suprema Daui-

Hom. 2. de Daui. & Saule.
1. Reg. 24.
a *Hō. 2. cit.*
b *In Ps. 131*
c *Prolog. in Psal. 4. pœnit.*

Dauidis victoria fuit, inquit Chryso. multoq; maior, quam illa, quam de Goliath reportauit, magnificentior erat victoria hęc, præda illustrior, gloriosiusq; tropheum. Enimuero nunc fortiorem, multoque validiorem se comprobat. Quando namque leonem & vrsum occidit, leonibus & vrsis se validiorem ostendit. Quando deiecit gigantem, gigante se demonstrauit fortiorem: nunc autem vincens seipsum, fortiorem seipso euidenter comprobat. Hucusque Dauid fortiorem se alijs declarauit, qui alios vicerat; hoc ad supremam victoriam desiderabatur, quod vinceret omnium fortissimum, scilicet seipsum. Hoc nunc præstitit, vnde maiori nunc exultatione & gloria fuit plenus, quam cum gigantem vicit: Egressus enim, inquit Chrysostomus, è spelunca, tanta cum gloria, cum quanta tres pueri egressi sunt à camino ardente: nam quemadmodum illos non exussit ignis; ita hic non flagrauit iræ incendio: & illis quidem foris nihil ignis, in quo versabantur, nocuit; hic vero cum intus haberet carbones accensos, cum foris videret diabolum, caminum incendentem, idq; varijs modis ab inimici conspectu, ab exhortatione militum, à facilitate perficiendi cædem, à solitudine eorum, qui Sauli possent auxiliari, à præteritorum memoria, à futurorum periculorum metu (siquidem hæc sarmentis & stipulis ac cæteris omnibus, quibus caminus ille Babylonis incendebatur, lucidiorem excitabat flammam) tunc non exarsit Dauid, nec aliquid contra Saulem egit; quemadmodum consentaneum erat agere hominem, tot modis irritatum. Si ergo suprema fortitudo est vincere affectum iræ insurgentem, cui, qui se subijcit, infirmus debilisque est; fortissimus iudicandus est, qui inimico parcit; & debilis ac infirmus, qui à sua passione ducitur, & quasi raptatur. Hicque sit primus modus exponendi: quomodo pręstantior sit patiens viro forti, &c.

§. 25. *Qui inimico visibili parcit, prudentem & fortem se comprobat, quia ad inimicum inuisibilem vincendum se conuertit, sicut Iob & Christus: hocque est carbones congerere super caput eius.*

Secundus modus, quo explicatur, fortiorem, validioremque esse eum, qui iniurias patienter fert, vltore & vindicatore, est, quem indicant Chrysostomus *a*, Augustinus *b*, & ex professo Basilius *c*, tradit, qui annotat, cum inimicum patetis, non tam illum visibilem oculis corporis, quam alium inuisibilem acie mentis conspiciendum esse, qui illo est potior ac fortior, quique illum contra te agitat & mouet. Quod sub manifesto exemplo declarat. Si aliquis inimicus tuus te perdere volens, lapidem contra te mitteret (sicut mittebat Semei contra Dauid) quo te acriter percuteret, tuque tunc dolore ictus recepti, totum te conuerteres contra lapidem, contra quem ora & manus moueres, & toto corde intenderes illum conterere: certe irridendus esses, & rationis expers, qui canum more agens, contra lapidem ora & dentes conuerteres, & nouam lætitiæ materiam inimico subministrares, qui non solum gauderet, quod te acriter percussit: sed quod teipsum de nouo defatigantem, & dentes excutientem ad petram, qua te percussit, contemplaretur. Qui vere sapiens fortisq; est, tunc dimisso lapide, imo & oculis ab eo auersis, omnes vires contra inimicum, qui lapidem iecit, conuertit. Hoc considera, inquit Basilius, quando vides hominem, te offendentem: intellige illum esse lapidem, à diabolo contra te proiectum, tanto fortius, quanto maiori impetu agentem experiris. Quid agis? Si enim te totum conuertis contra hominem acturus, contra lapidem te cōuertis, nouoq; gaudio diabolū perfundis, dū quē prius ipse per lapidis ictum percussit, nunc considerat nouo dolore contra

¶ 162

a *Hom. 30. ad popul.*
b *Ser. 168. de temp.*
c *Hom. 10. de ira. p. 170.*

2. Reg. 15.

lapidem excitatū. Qui vere fortis est, homine offendente relicto, se totum conuertit, vt de præcipuo inimico vlciscatur: hoc autem facit opere dilectionis, quo diabolū magis percutit, quam percuteret hominē, si in illum baculum mitteret. Ita exponit Basilius, quod Christus dixit: *Qui irascitur fratri suo sine causa, reus erit iudicio*, id est, pœna graui, vt Euthymius *a*, intelligit. Hieronymus *b*, credit, particulam illam *Sine causa*, in probatioribus codicibus nō haberi, quam aliquis minus doctus textui inseruit. Quis enim, inquit, nesciat, sine causa irasci, esse peccatum, pœna dignum? Irenæus *c*, Iustinus *d*, Chrysostomus *e*, Augustinus *f*, Theophilactus *g*, Euthymius *g*, & alij, credunt, consulto Christum illam particulam addidisse; vt hoc ipso indicaret, non omnem iram esse peccatum, quin potius iustam esse posse, si causam habet. Sed Basilius de ira contra inimicum intelligēdum credit, quæ ira sine causa dicitur. Quomodo enim non sine causa ira in fratrem, cum sit alius, qui illum instigat, nēpe dæmon: ille fratrem contra te commouet, quasi lapidem mittens: sine causa irascitur percussus lapide ab alio iniecto contra lapidem, dimisso illo, qui lapidem misit.

Mat. 25.22 — *a In illum locum.* — *b Li. 2. cōt. Pelag. 10. 2. pag. 212.* — *c Li. 4. cōt. hæres. c. 27.* — *d In epi. ad Zenon. & Serenum.* — *e Hom. 7. in Mat.* — *f Lib. 1. de serm. Domini in monte.* — *g In cap. 5 Matth.*

§ 163. Hanc cœlestem philosophiam excellenter intellexit is, qui in huiusmodi conflictibus insignem reportauit victoriæ palmam. Sanctum Iob, inquit Chrysostomus, in medium producamus, magnum patientiæ pugilem, adamantem inquam illum, petram illam, quæ in Ausitide regione extitit, & verè virtutis suæ magnitudine vniuersum terrarum orbem collustrauit. Irruerunt Sabæi, & tulerunt boues & asinas, & pueros percusserunt gladio, & ignis de cœlo descendit, oues, puerosq; cōsumpsit: & Chaldæi fecerunt tres turmas, & inuaserunt camelos, & tulerunt eos, & pueros percusserunt gladio, & repente irruit ventus è regione deserti, & concussit angulos domus, quæ corruens oppressit liberos. Quid ille egit? *Surrexit Iob, & scidit vestimenta sua, & tonso capite, corruens in terram adorauit.* Surgendi actus proprius est eius, qui animo commoto, se exponit contra hostem pugnaturus. Similiter actus ille scindendi vestes, & radendi caput, proprius erat ijs, qui ad luctū descendebant, qui deponebant vestes, & capillos radebant: ne inimicus haberet, vnde posset firmiter arripere & tenere. Ita dixit Paulus: *Omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet.* Iob ergo seipsum exhibet, quasi in acie pugnam suscepturus. Et contra quem? Forsitanne contra Sabæos, aut contra Chaldæos, aut contra turbinem vel ignem, à quibus læsus videbatur? Minimè gentium; sed contra præcipuum inimicum, dæmonē scilicet, quem aduertit, hæc omnia contra se, tanquam lapides mittentem: idcirco ad congrediendum cum dæmone, se disponit, & omnes animæ suæ vires in eum retorquet: & quia sciebat, dæmonem hæc iacula contra ipsum iecisse, vt eius patientiam læderet; patientiam ipsā arripit, qua contra dæmonem agat, & eam tenens inuictam, cadens in terram adorat Deum. Addit diabolus sagittas acutiores, vermes famelicos, qui illius ederent carnes, & corroderent ossa, quorum famem vehementissimam excitabat; vt vel sic contra illos, quos tam propinquos patiebatur, iram conuerteret: non tamen vel leuiter id egit, quin potius, vt latè Origenes prosequitur, in singulis vermibus dæmonem videns agentem, & principalius se impetentem, ad dæmonis vires eneruandas, omnes suæ mentis cogitationes ordinabat. Et quia sciebat, dæmonem reuincendum per patientiam, quam ille infringere nitebatur; tenacius patientiam arripiens, per eam ita illum deuicit, vt idipsum dæmon ipse, cum maximo sui pudore & verecundia confessus fuerit. Quod Chrysostomus eloquentissimè prosequi intendens, ita incipit celebrem epistolam ad Olympiadem: Iob diaboli os contundit, & totam illius pharetram exinaniuit, &c. Hocq; ipsemet non tacuit. *Suscitatur*, inquit, *falsiloquus aduersus faciem meam, contradicens mihi.* Qui contra me falsum dixit testimonium ad Deum, toto pectore suscepit aduersum me bellum: *posuit me sibi quasi in lignum.* Chaldæi, Sabæi, ignis & ven-

Epist. 3. ad Olymp. to. 5 — *Iob. 1. 15.* — *1. Cor. 9. 25* — *Epist. 2. ad Olymp.* — *Iob c. 16. 9* — *Iob. 16. 13.*

ventus, sagittæ fuerunt, quas cõtra me hic inimicus coniecit. Non contra sagittas erant vires conuertendæ, sed contra illum,
¶ 164 qui iecerat. Hinc egregie explicari potest,
a *Rõ.12.20* quod & alibi sæpe explicauimus, quod A-
b *Prou.25.21.* postolus *a*, referens Salomonis *b*, sententiã, dixit: *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum,*
Epist. 5. ad Marcellin. *si sitit, potum da illi; hoc enim faciens carbones ignis cõgeres super caput ei⁹. Noli vinci à malo, sed vince in bono malum.* B. Augustinus, *Mali* nomine, internum irę & furoris affectum intellexit, qui malum absolute vocatur; quia multorum malorum est radix & causa. Vultq; dicere Apostolus: Noli vinci à malo, id est, ab affectu & passione iracundiæ; sed illud vince, bonum faciẽs inimico tuo. Si.n. tu inimicũ vincere nitaris, vinceris à tuo malo affectu; qui peior inimic⁹ est: si inimico parcas, hunc malum affectũ, sæuioremq; inimicum hoc ipso reuinces, vt paulo ante prosecuti sumus. Cæterum ipsemet Augustinus alijque multi Patres, nomine mali absolute prolati, dæmonem intelligunt, a quo liberari petimus dicẽtes:
a *Libr. de oratione.* *Sed libera nos à malo.* Ita Tertullia.*a*, Chrysostomus *b*, & alij, de quibus alibi. Vultq;
b *Hom. 20 in Matth.* que Apostolus dicere: Noli vindictam agens (hanc enim ille prohibendam assumpsit) vinci à malo, id est, dæmone, qui contra te inimicum excitauit: potius animæ patientiã & charitatem, in qua vita spiritualis consistit, lædere intendens, quã corpus; sed vince malum istum, in bono benefaciens, scilicet inimico tuo: cum enim id feceris, carbones ignis congeres super caput eius. Caput inimici lædentis te, diabolus est, qui illum mouet, regit, gubernat,
Haba. 3. 13 quiq; dicitur, *caput de domo impij*; est enim caput omnium impiorum. Hoc ergo caput est, quod præcipuè tibi bellum ingerit, vinces illud, benefaciẽs inimico, carbones ignis congeres. Rem supremæ actiuitatis exprimere voluit Spiritus sanct⁹, quasi dicens: Nihil contra eum agere validius poteris, nullam rem adhibere, quæ validius illum torqueat, quam opera beneficentiæ in inimicum, qui etsi patiatur ab igne inferni, quem perpetuo secum defert; potentiori tamen ac validiori igne illum torquebis, per talia dilectionis opera erga inimicum, quæ erunt carbones ignis illum acerrime torquentes. Hæc ergo summa fortitudo est, quã & egregiè supremus omniũ virtutum magister demonstrauit, qui bellum assumpsit cum dæmone, & venit vt hunc fortem armatum vinceret, atq; ligaret, imo vt mundo expelleret. Quid fecit hic inimicus contra Christum? Multos commouit, qui contra illum agerent; idq; tam valide, vt per illos fuerit in cruce positus. Contra illum mouit Iudam, qui eum venderet, Petrum qui negaret, Iudæos, qui persequerentur, Principes, qui condemnarent, milites, qui comprehenderent, ministros, qui illuderent, Pilatum, qui sententiam ferret, &c. Nunquid Christus contra hos commotus est? Iudam vocat amicum, eo tempore, quo traditionem perficiebat? Petrum misericorditer respexit, cum in eius negatione perstabat; eum qui alapam dedit, instruxit, & pie correxit; Principes suam diuinitatem docuit; ad Pilatum blãde respondit. Quid tandem? In cruce exaltatus, primam vocem emisit, supremam circa inimicos dilectionem ostendens, pro eis orans, & dicens: *Pater dimitte illis.* Quid hoc? Agnouit inimicum fuisse, qui hos omnes contra se tanquam acutas sagittas iaciebat, ideoq; eos excusat dicens: *Nesciunt, quid faciũt.* Sciebat, quod mo- ¶ 165
dus vincendi illum inimicum, erat patientiam tenere, patienter ferre, & offendentibus benefacere: idcirco totas suas vires eo direxit. Hocq; est, quod dixit Apostolus: *ad Col. 2. 15*
Expolians Principatus & Potestates, traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso. Manifeste, inquit, triumphum obtinuit de illis. Quomodo? Emittensne fulgura aut fulmina, aut mouens contra eos brachia? nequaquam, sed *in semetipso*, id *In cap. 2. ad Coloss.*
est, vt exponit Anselmus, in passione proprij corporis, in illa seruans intra se patientiam, patienter recipiens & ferens, quæ sibi ab inimicis inferebatur; eos potestate quã in humanum genus habebant, spoliauit, & *traduxit*, id est, in publicum ad verecundiã eduxit, malo pudore publice eos affecit. Ita *Hõ. 6. in epist. ad Ephes.*
Chrysost. & omnes græci Patres intelligunt,

gunt, quod eorum interpretes transferunt, *exemplauit*, vel *ostentauit*, *saco à la verguēca*, metaphora sumpta ab eo, quod cum iudices, aliquos puniunt, in publicum proferunt & ostentant, quasi in exemplum illos ponentes. Ita Deus iussit quosdam impios principes contra solem, id est, in meridiana luce crucifigi: *Suspende*, inquit, *eos contra solem*: Septuaginta, *Exempla*, seu in exemplum pone omnium conspectui. Et bene hoc verbo vsus est Apostolus, inquit Chrysostomus, nunquam enim diabolus tantā turpitudinem & verecundiam passus est. Non dissimili discursu hac eadem S. Augustinus prosequitur, expendens illa Dauidis verba: *Cōtristatus sum in exercitatione mea.* Cum aliquis tibi irrogat iniuriam, aut damnum infert, duos, inquit, inimicos constitue tibi ante oculos, vnum apertum & alterum occultum; apertum hominem, occultum diabolum. Cum ergo sint duo, vnū vide, alterum intellige; vnum dilige, alterū caue. Namq; & inimicus ille, quem vides, hoc in te vult humiliare, vnde vincitur, verbi gratia, si diuitijs tuis vincitur, pauperem te vult facere; si genere tuo vincitur, humilē te vult facere; si viribus tuis vincitur, debilem te vult reddere. Ea ergo attendit in te, vel deijcere vel auferre, quib. vincitur. Et ille occult[9] inimic[9]; illud tibi vult tollere, vnde vincitur. Homo enim hominē vincis humana fœlicitate, diabolū autē vincis inimici dilectione. Quomodo ergo homo ambit auferre tibi, & detrūcare, aut auertere fœlicitatem, qua vincitur; sic & diabolus hominem vult vincere, auferēdo vnde vincitur. Sed cura in corde seruare inimici dilectionem, qua diabolum vincis: sæuiat homo, quantū potest, auferat quicquid potest: si diligitur apertè sæuiens, victus est occulte sæuiens. Ita Augustinus, circa quæ longiore possemus discursu procedere, sed hæc sufficiant ad rationem, quā tradere cœpimus confirmandam. Si nāq; parcēdo inimico visibili, debilitate carnis infirmo, fortiorē inimicū inuisibilē expugnādū assumis, & vincis; inimico parcere, & ei benefacere, nō infirmitatis, sed potius egregiæ supremæq; fortitudinis erit opus.

Nu. 25. 4. — *Psalm. 56.*

§. 26. *Vera fortitudo in patientia præcipuè posita est, quæ sola fortes Israel comprobat, & beatum Iob, manifestè fortem dæmoni ostendit.*

TErtia huius rei demonstratio desumitur ex recondita Theologia, secundum quam, vera fortitudo non consistit in eo, quod est occidere, percutere, ferire, vulnerare, prosternere; sed in firma, constanti, inuictaq; patientia. Longo sermone rem hanc aggressus est explicare B. Ambrosius, qui multa suo ingenio digna prosequitur, sed quæ ille tradit & dici possunt, docuit cœlestis Sponsus, explicare volens fortitudinem veram illorum, qui ore pleno fortes dici possunt. *Collum tuū*, inquit, *sicut turris Dauid, quæ ædificata est cum propugnaculis: mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.* Priorem partem horum verborum alibi exposuimus, nunc expende posteriorem. *Mille clypei*, id est, innumeri. Est enim, inquit B. Gregorius Nyssenus, sacris literis familiare, per hunc numerum, magnam multitudinem significare. Ponitur, inquit Theodoretus, millenarius numerus pro quasi infinito. Ad quidnam tot tantiq; clypei? Cōsueuerunt, inquit R. Selemoh, Reges & principes seu Imperatores, illis priscis temporibus, ad ostentationem & vt terrorem inimicis imponerent, suspendere ex aliqua eminenti turri, scuta, pharetras, iacula, gladios, malleos, & alia diuersa bellica instrumenta; quib[9] facile possent munire milites ad pugnam. Voluit cœlestis sponsus similiter ostendere, in fortalitio suo arma esse innumera, ad muniendū & armandum omnes suos fortes. Et quænam illa? Innumeri clypei. Mirum est, hoc tantummodo genus armorum expositum fuisse: nam viri fortes diuersis armis se muniunt, sagittis quibus transfigant, gladijs quibus iugulent, lanceis quibus confodiant, malleis quibus contundant. Vere omnis armatura fortium ibi erat, quamuis solummodo essent clypei, quia hoc vera & propria ac sufficientia arma eorum, qui pleno ore

§ 166 — *Lib. 1. offic. à c. 35. vsq; ad 41.* — *Cant. 4. 4.* — *Hom. 7. in cant. post medium.* — *In hūc locū* — *In hūc locū vide Sotomaiorem.*

ore vocantur fortes, *mille clypei*: hi sunt omnis armatura fortium. Sunt isti fortes, quos paulo ante Sponsus vocauerat, *Fortissimos Israel*. Israel enim, vt S. Hieronymus contendit, significat fortem Dei, aut fortem in Deum, id est, suprema fortitudine præstantem: talem enim se exhibuit Iacob, quando vocatus est Israel. Hi fortes non armantur sagittis, gladijs, aut lanceis, quibus feriant, lacerent, iugulent, configant, confodiant: sed clypeis quibus sagittas & ictus contra se missos sustentent, & recipiant. Vnde patientiam significant, qua quis fortiter sustinet ictus ab alijs illatos: non vnus clypeus, sed multi, vt designet, verum fortem debere omni ex parte patientia muniri. Hoc armorum genere munitus incedebat Dauid, quem Spiritus sanctus describit principem fortium, cum à Saule acrem, & à filio duram & impiam persecutionem fuisset passus. Hoc itidem ille fortis athleta Iob, cui cum omnium dæmonum agmine bellum fuit indictum. Hoc munitos veros fortes docet Spiritus sanctus, de quibus dicit: *Qui timent Dominum, custodiunt mandata illius, & patientiam habebunt vsque ad inspectionem illius.* Hoc armorum genere, illos fortes Israel, & validos duces, quos exercitui suo præposuit Christus, muniuit: *Ecce*, inquit, *ego mitto vos; nolite portare sacculum, neque peram, neque virgam*: quid igitur? *sicut oues inter lupos*, arma ouis, est patientia. Multa arma sunt necessaria viro forti

Cant. 3. 7. Lib. qq. in Gen. c. 32. Gen. 32. 28. 1. Reg. 24. & 1. Par. 11. & Eccl. Eccl. 2. 21. Mat. 10. 10 & Luc. 10. 3

¶ 167 Israel: sed quænam illa sunt? primum armorum genus, clypeus; secundum clypeus; tertium clypeus; & clypeus est omnis armatura fortium. Recolenda sunt, quæ ex Demosthene retulit S. Augustinus, qui rogatus: Quidnam necessarium primo est oratori? Respondit. Pronuntiatio. Quid secundo? Pronuntiatio. Quid tertio? pronuntiatio: de quo supra. Idipsum cœlestis sponsus dicere videtur. Fortis vir, armis eget plurimis, est enim congrediendum cum varijs inimicorum generibus. Quodnam primum armorum genus desumendum? clypeus. Secundum? clypeus. Tertium? clypeus, & si millies quæras, millies idipsum respondebit: qui propterea mille clypeos dixit positos, ad omnem armaturam viri fortis. His ergo armis Christus suos Apostolos muniuit, quibus & clarius dixit: *In patientia vestra possidebitis animas vestras.* Hoc similiter armorum genere, illum strenuum militem armauit Paulum, qui cum toto terrarum orbe, imò cum principibus tenebrarum dimicaret; *Vas*, inquit, *electionis est mihi iste, vt portet nomen meum coram gentibus, & regibus, & filijs Israel, & ego ostendam ei, quanta oporteat eũ pro nomine meo pati.* Vide arma, ego ostendam innumera pati, non arcum tendere, non hastam vibrare, non sagittas mittere, sed pati. Quibus armis se vndique munitum ille exhibebat dicẽs: *Signa Apostolatus mei in omni patientia*, Hæc sunt arma verorum Apostolorum, quibus Christus fortes suos muniuit. His eisdem muniuit martyres, qui supremum fortitudinis gradum tenuerunt: quos nulla Imperatorum potentia, nulla carnificũ crudelitas, nullum pœnarum genus potuit, vel leuiter à suo mouere instituto. Quam fortis esset turris illa, quam nulla ventorum procella, aut fluminum rapidi incursus, imo & totius maris irruptio, posset vel leuiter mouere? Tales erant martyres, contra quos totus egit mundus, omnis principum potentia, & potuerunt in eis carnes ab ossibus separare, & corpora mẽbratim discindere, & omnia comminuere ossa; nec tamen potuerunt ab eo, in quo firmi perstabãt, vel latum vnguem separare. Et quæ erant eorum arma? mille clypei. Si comprehendebantur, patientia; si carceribus includebantur, patientia; si verberibus afficiebantur, patientia; si exules mittebantur, patientia; si ad mortem ducebantur, patientia. Hæc primo loco tenebatur, secundo itidem, ac tertio, & quæ victoriam parabat: *referebant enim fructũ, non arcus tendendo, non sagittas mittendo, non lanceas vibrando, sed in patientia.* Hi sunt fortes Israel. O quam mira est hæc Sophia (cantat Ecclesia) O quam noua cœli via, Vincit qui occiditur. Annotat Chrysostomus diuersam esse rationem for-

Epist. 56. ad Dioscor. Luc. 21. 19. Act. 9. 15. 16. 2. Co. 12. 12 Luc. 18. 15. In prosa Apostolorũ. In serm. vt benedica-

mus, maledicentibus, qui incipit, Ingemiscendi mihi tom. 5 fortitudinis, inter fortes Dei, aut fortes Israel, & fortes mundi: hi namq; tanto fortiores reputantur, quando minus sustinẽt, maiora vulnera infligunt, maiorem hostium numerum occidunt, & in olympicis ludis ille fortior censebatur, qui alterum deijciebat, & in terram prosternebat; qui autem percutiebatur, aut cadebat, infirmus iudicabatur. At in stadio fortium Dei, ille fortior est, qui validiores ictus sustinet. Non fortis est Nero, qui occidit Petrum & Paulum; sed fortis sunt Petrus & Paulus mortem sustinentes. Non fortis
§ 168 Dacianus, qui Vincentium mactauit; sed Vincentius, qui patienter iacuit occisus, quod nec Dacianus ipse negauit, qui admiratus eius constantiam cœpit clamare; *Victi sumus*: quod egregie expendit Augustinus: *Ser. 12. & 13. de Sanctis.* Quomodo victus tu, qui stas, qui vulneras, qui percutis? Potius victus videtur Vincentius, qui cadit, vulneratur, percutitur, & occiditur. Sed vere Vincentius est fortis Israel, qui vincit, munitus clypeis, patienter tot tantaque tormentorum genera sustinens, cuius vim & fortitudinem, ipsimet tortores confessi sunt. Hi ergo fortes ore pleno, non qui iniurianti colaphum impingunt; sed qui percussi in vna maxilla aliam præbent. Hi fortes, non qui auferenti pallium, vitam auferunt; sed qui auferenti pallium, etiam & tunicam tradunt. Hi fortes, qui nullis commouentur aduersis, non gladijs, non lanceis, non ipsa deniq; morte: apud Christianos namque qui fortes sunt Israel, inquit Hieronymus, *Epis. 77. ad Marcum presbyt.* non qui patitur, sed qui facit contumeliam, miser & victus est. Ex quibus videbis aperte, illum qui iniuriam illatam ferre non potest, ideoque vindicandam assumit, infirmum debilemque esse, tanquam domum tam infirmiter ædificatam, quam leuis aura conturbat, & titubantem facit,
Mat. 7. 26 & Lu. 6. 49 imo & subuertit: quem propterea similẽ possumus dicere viro stulto ædificanti domum suam super arenam, quam vel flatus ventorum diruunt. Egregie Sapiens hu-
Eccl. 19. 11 iusmodi homines descripsit: *A facie verbi parturit stultus, tanquam gemitus partus infantis.* Dictum est supra, parturire, in Scriptura sacra esse, doloribus premi & angi: quomodo mulier dum infantem parturit, gemitus clamorosos emittit. Dictum est itidem, apte in scriptura, eum qui vindictæ se tradit, dici parturire, qui anxietatibus, doloribus, timoribus, & solicitudinibus plenus est. Mirum est, quod à facie verbi, id est, propter vnum verbum, quod alius locutus est, homo conturbetur, & reddatur anxius, plenus solicitudine & cura, & cor eius pungatur *à facie verbi.* Si esset à facie Domini, a qua se abscondit Adam, fugit mare, mouetur terra: si esset à facie Angeli percutientis, à qua conterritus Dauid, tremuit: si esset à facie ardentis ignis, quem videntes Israelitæ non ausi sunt ad montem accedere: si esset a facie turbinis, qui domum Iob bene fundatam subuertit: si esset à facie alicuius exercitus, qualis erat ille, quem ferebat Holofernes, à cuius conspectu omnes treme- *Iud. 2. & 3*
bant; aut à facie alicuius draconis, qualis erat ille apud Babylonios; aut à facie alicuius regis supremi, qualis erat Assuerus, *Dan. 14.*
ante cuius conspectum cecidit Esther, &c. sed à facie verbi, quod nihil aliud est, quàm verberatus aer? Quod tam leuis aura te subuertat, & prosternat, & conturbet, & doloribus quasi parturientis te cruciet; Vide quam debilis imbecillisque sis. Hæc ergo summa fortitudo, patienter ferre, quam qui catholicus est, confiteri debet: nec enim negare potest, sanctos quorum vitas imitatur, eo fortiores extitisse, quo maiorem tenuerunt patientiam. Legis vitas martyrũ, quomodo B. Stephanus pro lapidantibus intercessit. Beatus Cyprianus carnifici dedit omne, quod habebat. B. Ignatius à decem militibus pass⁹, quãto illi maiores inferebant iniurias, tãto ipse maiora præstabat beneficia, quib. crudeliores reddebantur: vitas item Sanctorum, qui varias inimicorum offensas patientissime sustinuerunt. Quæro abs te, an § 169
iudices, illos infirmos & debiles, an fortes? certum est, quod dices, fortissimos extitisse. Hęc igitur vera fortitudo, quam tu, non

quia fortis, sed quia infirmus, tenere non vales. Et vt rem concludam, considera CHRISTVM, qui est fortitudo Patris, cuius nomen est ore pleno a: *Fortis* & b, *Dominus fortis & potens*, hic est qui c, *venit in fortitudine.* Quid egit? occidit? vulnerauit inimicos? percussit? prostrauit? quibus se armis muniuit? *Ipse tanquam ouis ad occisionem ducetur, & sicut agnus coram tondente erit sine voce.* Quid hoc? Mille clypeis erat armatus, patientia cùm comprehensus fuit, patientia cùm fuit consputus, colaphizatus, flagellatus, mortuus &c. Sic egit. Victus ne remansit, an vicit? Infirmus ne fuit, an fortis? Vides eius fortitudinem, inquit Chrysostomus? Pendens in cruce obscurabat solem, contremiscere faciebat terram, & lapides cõcuti; & nihilominus, *cùm malediceretur, non maledicebat, cùm pateretur, non comminabatur,* cum interficeretur, *pro transgressoribus rogauit, vt non perirent.* His adde quæstionem illam, quam sæpe Chrysostomus pertractat, quodnam sit maioris fortitudinis ac roboris, bona facere, an mala sustinere: & perpetuò diffinit, hoc præstantius, validiusque esse: quod exemplo Beati Iob sæpe demonstrat. Quærendum inquit, & explicandum erit, quanam ex parte Iob magis effulserit, virtutum opera agendo, an calamitates sufferendo? Quænam eius virtutes erant? *Ostium meum viatori patuit, oculus fui cæco, conterebam molas iniqui. Pater eram pauperum &c.* Vides eum, egestatem subleuantem, viduitati medentem, læsis opitulantem, lædentibus timorem incutientem &c. Qui membra truncatis restituere non poterat, membrorum instar ipsis existebat: *nam oculus fuit, &c.* Insignia ergo egit. Multa itidem passus est. Illic (inquit) virtutis opera agebat, hic patiebatur, & tamen maiorem splendorem quam illa, hæc attulerunt: hæc enim acerbissima prælij pars erat, maioremque fortitudinem ac animi firmitatem, mentis sapientiam, & charitatem, requirebat. Eaque de causa, cum illa fierent, oblectabatur diabolus, non credens eius sanctitatem & fortitudinem, imò de illa dubitans: at cùm hæc accidissent, pudore suffusus, terga dedit, ac secessit, vt qui nec impudentis quidem vllius obiectionis vmbram aliquam haberet, quam prætenderet: hoc enim coronarum colophon est, hoc summus totius virtutis apex, hoc perspicuum virtutis argumentum, hoc certissimum philosophiæ altissimæ signũ. Ita Chrysostomus discurrit. Et verè, vt infra dicemus, CHRISTVS viuens mira fecit, quibus non tantum virtutem demõstrauit, quantum mortem acerbam patienter sustinens: vnde diabolus, qui non cognouerat illum esse Dei virtutem, dum virtutes operabatur, cognouit illum, quãdo infractam eius patientiam attendit. Non igitur patienter iniurias ferre, & remittere, infirmitatis est, sed excellentissimæ fortitudinis. Ex his patet, hanc legem de diligendo inimico, potius fortitudinem & honorem promouere, quam prosternere: in dilectione enim & beneficentia erga inimicum, vera fortitudo abscondita est, & idcirco quò quis cor nobilius, fortiusque habet, magis pronus est ad parcendum inimico, vt in sequentibus ostendemus.

a Isai. 9. 6. — b Psa. 23. 8. — c Esa. 40. 10. — Esa. 53. 7. — Ser. de mã suet. to. 5. — 1. Pet. 2. 23 — Isai. 53. 12. — Epist. 2. ad Olymp. to. 5. — Iob 31. — Epist. 3. ad Olympiad.

§. 27. *Verum honorem, in patientia, dilectione, beneficentia ad inimicos consistere, demonstrat primò Deus ipse, qui sui honoris est zelator insignis.*

§ 170

HOc ipsum, quod scilicet inimicum diligere, ei parcere, in eum beneficum se exhibere, non sit inhonorificum, sed potius clarissimum honorem inducens, ex alio capite apertè possumus demonstrare, quod indicat S. Basilius, salutare consilium præbens; videlicet, quod ad compescendam iram, præpares & disponas mentem. Ita enim faciebat Dauid, qui & dicebat: *Paratus sum, & non sum turbatus.* Ideo non est turbatus ira aut furore, quia præparauerat se. Præparari

Hom. 10. de ira post medium. — Ps. 118. 60.

parari autem debet mens, attendens Dei ipsius, & sanctorum illius facta & exẽpla: similes enim præparationes, & animi dispositiones (inquit Basilius) morsus cordis & impulsus facilè delebunt, & animi cogitationes in tranquillum statum deducent. Ad Ieremiam puteo extrahendum, funes adhibuerunt, quibus teneretur: sed ne eius corpus lacerarent, pannos veteres addidit ille, qui ei dixit: *Pone veteres pannos sub cubito manuum tuarum, & super funes, &c.* Quid funibus, inquit Gregorius, nisi præcepta dominica figurãtur? quæ quia nos in mala operatione positos, & conuincunt & eripiunt; quasi ligant & trahunt, coarctant & leuant. Sed ne ligatus his funibus, dum trahitur, incidatur; simul etiam panni veteres reponuntur: quia ne præcepta diuina nos terreant, antiquorum Patrum nos exempla confortant, & ex eorum comparatione facere nos posse præsumimus, quod ex nostra imbecillitate formidamus. Vt ergo de profundo leuemur, ligemur funibus; vt tamẽ funes sine dolore teneant, & constringant, panni veteres adducantur, id est, præcedentium Patrum exempla, ne nos infirmos ac timidos præcepta subtilia vulnerent, dum leuant. Quasi quosdam pannos veteres Apostolus subiungebat, cùm leuandis discipulis suis, præceptis spiritualibus, exempla veterum commodabat, dicens: *Iusti ludibria & verbera experti &c. lapidati sunt, secti sunt, &c.* & paulò pòst: *Tantam ergo habentes impositam nubem testium, per patiẽtiam curramus, &c.* & iterum; *Mementote præpositorum vestrorum, qui vobis locuti sunt verbum Dei, quorũ intuentes exitum conuersationis, imitamini fidem.* Superius præcepta spiritualia loquẽs quasi funes miserat; postmodum memorans exempla maiorũ, quasi veteres pãnos adhibebat &c. Vt ergo videas, an res hęc sit inhonorifica, vel potius clarissimum splendoris decus inducens; huic præcepto, sanctorum exempla subijcito, & primum omnium sanctum sanctorum, Deum ipsum, coram oculis mẽtis tuæ pone. Nullus sanè est, qui ita honorem suum curet, sicuti Deus, qui tanti illum facit, vt perpetua voce clamet: *Honorem meum alteri nõ dabo:* cuius conditionem Moyses agnoscẽs, hoc ei solebat opponere, quando res difficillimas obtinere nitebatur; quod illud conducebat ad suum honorem, ne aliquis contra illum vel leuiter loqui posset.

Iere. 38. 12. | 25. Moral. cap. 7. | ad Heb. 11. 36. | ad Heb. 12. 1. | ad Heb. 13. 7. | Esa. 42. 8.

Quando propter vituli adorationem voluit Deus populum delere; tam indignatum se exhibuit, vt dixerit Moyses: *Timui indignationem & iram illius, qua aduersum vos concitatus, delere vos voluit.* Nihilominus suum honorem opponens, eum continuit dicens: *Ne quæso dicant Ægyptij, callidè eduxit eos, vt interficeret in montibus.* Id ipsum quando voluit Deus populum pestilentia ferire, & consumere, propter rebellionem, contra ipsum excitatam, se opposuit Moyses dicens: *Vt audiant Ægyptij, & habitatores terræ huius, quod occideris tãtam multitudinem &c.* Simili medio vsus est eius discipulus Iosue, quando ad placãdum Dominum, hoc repræsentauit: *Mi Domine Deus audient Chananæi, & omnes habitatores terræ: & quid facies magno nomini tuo?* Ita curat Deus honorẽ suum, vt vel minimũ verbum eius contẽni nõ patiatur, adeò vt Saulem regno priuarit & vita, quia aliqua ex parte verbũ eius contẽpsit. Quid ergo si ipsummet Deum plenè contempsisset? *Qui me contemnunt*, inquit, *erunt ignobiles.* Summè ergo Deus honorem curat, ideoq; nec aliquid facit, quod suo detrahat honori. Vide ergo quid faciat, cum offendentibus se: num subitò contra eos exardescit, & summo commouetur furore? Minimè quidem, *sed patienter agit*, inquit Petrus, & expectat *nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reuerti.* Visus est alludere voluisse, ad illud, quod prudentissima mulier Thecuites dixit ad Dauid, inducẽs illum ad parcendum filio suo Absalom: *Non vult Deus animam perire, sed retractat cogitans, ne penitus pereat qui abiectus est.* De Deo loquitur, humano more, sicut sæpe scriptura sacra facere solet, ad nostrã eruditionem, vt annotauit Chrysostomus. Quasi dicat: Meretur quidem peccator, vt Deus vltionem de illo sumat, quam Dei ipsius

Deu. 9. 19. | Exo. 32. 12. | Nu. 14. 13. | Iosue 7. 9. | 1. Reg. 15. | 1. Reg. 2. 30 § 171 | 2. Pet. 3. 9. | 2. Re. 14 14 | Orat. 3. cõ. Iuda. to. 5.

ipsius iustitia inferre cogitat: hanc tamen eius bonitas retractat cogitationem, & patienter agit, non tantum non inferens pœnam, sed beneficia exhibens, quibus procurat, vt peccator, qui per peccatum cœpit morti se tradere, non penitus pereat, sed potius se conuertat & consequatur salutẽ. Non itaque subitò ac peccator eum offẽdit, ad illum subuertendum se conuertit; sed potius de beneficijs eidem inferendis cogitat, hoc magis honorificum ducens, benefacere inimico, vt saluari possit, quam eum punire, vt penitus pereat. Hocque est, quod CHRISTVS de illo dicit: *Qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos.* Qui solem oriri facit super iustos, vt eos conseruet in bono, facit oriri eundem super peccatores, vt eos à malo conuertat; & qui pluit super iustos, eos sustentare volens, vt prosequantur bonum; pluit super peccatores, vt desistant à malo. Egregie hæc CHRISTI verba Cyprianus expendit, neque enim alio loquendi genere poterat magis CHRISTVS explicare, qualiter se habeat cum inimicis suis, quàm eos æquando amicis suis, iustis videlicet, & bonis, in huiusmodi beneficijs temporalibus, quæ oculis cernuntur, quæ ita præstat suis offensoribus iniustis, quando eum offendunt, sicut iustis sibi obsequentibus, quos diligit tanquam pupillam oculi sui, quando ei grata exhibent seruitia. Qualis, inquit Cyprianus, & quanta patientia est in Deo, quod in cõtumeliam suæ maiestatis & honoris insti tuta ab hominibus prophana templa, & terrena figmenta, & sacra sacrilega patienter sustinens, super bonos & malos æqualiter facit diem nasci, & lumen solis suboriri? & cum imbribus terra rigat, nemo à beneficijs eius excluditur? Videmus insuperabili æqualitate patientiæ, nocentibus & innoxijs, religiosis & impijs, gratias agentibus & ingratis, Dei nutu tempora obsequi, elementa famulari, spirare ventos, fontes fluere, grandescere copias messium, exuperare pomis arbusta &c. & cùm crebris, imò continuis exacerbetur

Lib. de bono patientiæ

offensis, indignationem suam temperat; & cùm habeat in potestate vindictam, mauult diu tenere patientiam, sustinens scilicet clementer & differens, vt si fieri potest, multum malitia protracta, aliquando mutetur: & tandem clamat: *Noli mortem peccatoris, &c.* Nec solùm æqualia huiusmodi beneficia impijs ac pijs præstat; sed & aliquando maiora in illis, quam in istis, dilectionis signa profundit, vt Chrysostomus docet & demonstrat, ex parabola duorum illorum filiorum, ex quibus maior, qui nec minimum præceptum patris fuerat transgressus, conquestus fuit, quod nunquam cum illo, non solùm æqualia minori facta fuerint, sed nec minora. *Ecce*, inquit, *tot annis seruio tibi, & nunquam mandatum tuum præterivi, & nunquam dedisti mihi hædum, vt cum amicis meis epularer; sed postquam filius tuus hic, qui deuorauit substantiam suã cum meretricibus venit, occidisti illi vitulũ saginatũ, &c.* Hæc sunt, quæ Dauid animæ suæ repræsẽtabat, vt ad Deum laudandum & toto corde diligendũ excitaret. *Noli*, inquit, *obliuisci omnes retributiones eius.* Nõ tributiones, dixit, inquit Augustinus, sed retributiones. Visus est Dauid memoria tenuisse verba illa, quæ sibi dixerat Saul, quando expendens, qualiter Dauid iniquè eius persecutioni retribuebat, dixit: *Iustior es tu quam ego: tu enim mihi tribuisti bona, ego autem reddidi tibi mala.* Dauid in primis cœperat benefacere Sauli, occidens gigantem, vitam suam pro illius salute exponens, & regnum illius in securitate constituens: Saul autem pro huiusmodi bonis retribuit ei mala: nam cùm pro eo quod Dauid fecerat, videret à mulieribus laudari, lanceam contra eum tulit, volens illum configere &c. & ita ad eum persequendum, se conuertit, vt nihil aliud curaret, pro nulla alia re solicitus esset. Et quamuis Dauid de facto, & de iure posset illi pro huiusmodi malis mala retribuere, & vim vi repellere, & in eum conuertere manum, quem manus suas contra se perpetuò iniustè mouere videbat, noluit; sed retribuit bona, illum seruans, & vitam

Hom. 5. de pœn. & ho. de duobus filiis.

Luc. 15. 29.

¶ 172

Psal. 102. 2

In psa. 102

1. Reg. 24. 18.

illius protegens. Hæc consideratio tantæ fuit efficaciæ, vt & saxeum illius reprobi ac impij hominis cor, posset ad tempus emollire, & lacrymas ab oculis excutere. Hanc inducit Dauid animæ suæ erga Deum, vt eam emolliat, & singulari amore erga eum afficiat: Dedit tibi Deus bona, & tu retribuisti ei mala, qui propterea merito dixit; *Retribuebant mihi mala pro bonis.* *Psa. 34. 12.* Pro quibus bonis? interrogat Augustinus. *In Ps. 102. cit.* Primò, quia cùm non esses, dedit tibi esse; sed est & lapis: dedit tibi & viuere; sed viuit & pecus: dedit tibi, quod est super omnia pecora, & super omnia volatilia, fecit te ad imaginem & similitudinem suam. Tu autem pro gratijs agendis, pro humilitate, pro obsequio, pro cultu religioso, id est, pro ijs omnibus bonis, quæ debebas Deo tuo, pro bonis quæ accepisti, quid retribuisti? Mala, quod scilicet fuisti blasphemus, persecutor, iniuriosus, &c. Pro his malis, quæ retribuisti tu, quid ille retribuit? quas retributiones facit? Quid pro offẽsis, pro quibus iustè eras puniendus? quid pro malis, pro quibus mala merebaris, tibi retribuit? Quæ eius retributiones? Remissio, salus, redemptio, vita &c. *Qui propitiatur*, inquit, *omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas, qui redimit de interitu vitã tuam, qui coronat te in misericordia & miserationibus*: coronat, id est, circundat omni ex parte: tu circundatus es infirmitate & peccatis contra eum commissis, & *induis maledictionem sicut vestimentum*, quę te totum *Ps. 108. 18.* operit, ille retribuit tibi misericordiam vndique te circundantẽ: *Non enim secundum peccata nostra fecit nobis, neq; secundum iniquitates nostas retribuit nobis.* Deo gratias, inquit Augustinus, quia hoc voluit, non quod merebamur accepimus, non secundum peccata nostra retribuit nobis. *Quomodo enim miseretur pater filiorum, misertus est Dominus, &c.* Videbis infantulum, pugno matrem percutientem, & contra eam contumelias balbutientem, & faciem ab illa diuertentem; ita enim quæ bona ab illa accepit, compensare solet: sed huiusmodi malis, mater bona retribuit, quem tunc summo cõplectitur amore; brachijs stringit, osculatur ora, vbera admouet, & tunc maioris dilectionis signa edit erga illum, quam cum ipse nihil eorum contra eam egisset. Ita se Deus habet, ita enim peccatoribus retribuit, *vt vbi abundat delictũ, superabundet & gratia*, & ibi sæpe maiora ac ¶ 173 *Rom. 5. 20.* superiora beneficentiæ & amoris signa exhibet, vbi maiores sunt offensę, grauioraq; peccata: tunc vbera misericordiæ & bonitatis, maioribus dilectionis signis exhibet, quando infantulus peccator, maiori rabie contra eum excitatus videtur. Quod non obscure Deus ipse in sacris scripturis manifestat. Communis est locus ille apud Esaiam, quando Rex Achaz & tota ciuitas Ierusalem, in magno discrimine versabãtur, propter obsidionem illorum duorum potentium Regum Syriæ & Israel. Accessit tunc propheta Esaias ad Regem Achaz Dei nomine diuinum fauorem contra acerrimos illos hostes promittens, cui *Esai. 7. & 4. Reg. 4.* impius rex credere noluit, imò nec aliquẽ honorem Deo præbere, quin potius sua perfidia ita illum prouocauit, vt clamaret Propheta: *Molesti estis & Deo meo.* In Hebræo habetur verbum, quod multa significat, & quidam transferunt; *Afflixistis Deum meum*, alij, *defatigastis Deum meum*, alij *angorem præbuistis Deo meo*, quæ omnia egregiè explicant, quantum impius ille Rex Deum offenderit. Tunc voce eleuata, clamare cœpit propheta: *Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum: Ecce virgo concipiet & pariet filium, &c.* Concors est sanctorum Patrum sententia, ibi promissum esse supremum omnium beneficium, Messiam scilicet nasciturum de Virgine, per quem liberandum esset humanum genus à maiori oppressione, quam illa, qua tunc Achaz eiusq; populus tenebantur. Et voluit dicere, quod non solum Deus missurus erat auxilium, quo liberaturus esset regem & ciuitatem, ab illis duobus regibus, sed quod etiam missurus erat Messiam de Virgine, per quem à principibus tenebrarum totum humanum genus eriperet. Iudæi volentes legitimum sensum peruertere, probare conantur; ibi non

fieri

fieri sermonem de Messia; nam supremum Dei beneficium erat Messias: quomodo ergo credendum est, Deum tunc tam expressis verbis illum promisisse, quando impius Rex tam grauiter Deum offendit? Nunquid pro suprema offensa, supremum beneficium impendendum est? Ita illi obijciunt, vt latè Hugo de sancto Victore refert. *In Esaiam* Quam obiectionem Theodoretus euacuare contendit, dicens: promissionem illam non fuisse factam regi impio, sed populo: auertens enim se Propheta ab impio rege propter blasphemum responsum, ad domum Dauidis verba faciens dixit: *Audite ergo domus Dauid*, &c. Sed verè non legitima solutio videtur, tum quia Rex Achaz erat legitima proles Dauidis, & caput domus & regni Dauidis, tum præcipuè quia non tantum Rex se impium exhibuit, verum etiam totus populus simili impietate Deum offendens. Ideoque Propheta non ad Regem solùm dixit, quod molestus fuerit Deo, sed ad Regem & populum verba dirigens: Audite, inquit, domus Dauid: Nunquid parum vobis est, molestos esse hominibus, quia molesti estis & Deo meo? Sicut ergo Rex impius sua impietate Deum offendit, etiam totus populus id ipsum præ-
§ 174 stitit; vt verè Rex & populus grauissimam
Brixian. Deo iniuriam irrogarint. Quid igitur
to. 1. fo. 324 tunc Deus cum eis egit? *Propter hoc*, in-
col. 4. quit, *dabit Dominus signum, &c.* In Hebræo habetur aduerbium *Lecheu*, quod significat, idcirco, ideò, propterea, propter hoc, & egregiè Vulgatus noster, per notam illationis, *Ergo*, vel igitur, illud
Gen. 4. 14. transtulit. Ita dixit Cain ad Deum: *Ecce eijcis me hodie à facie terræ, & à facie tua abscondar: omnis igitur, qui inueniet me, occi-*
Iudic. 8. 7. *det me.* Ita etiam Gedeon ad viros Soccoth, qui noluerunt cibum dare sibi & exercitui suo, properanti contra reges Zebee & Salmana: *Cùm ergo tradiderit Deus Zebee & Salmana in manus meas, conteram carnes vestras, &c.* Aliquando autem trãsfert per aduerbium *Pro*: quasi dicens, in commutationem & retributionẽ, vt cùm dixit Rachel ad Lyam: *Dormiat tecum hac nocte pro mandragoris filij tui*; quasi dicens: *Gen. 30. 15.* Hoc tibi retribuo pro illo. Vnde Esaiæ verba ita possumus transferre: Dabit ergo Dominus vobis signum, aut, pro hoc dabit, &c. & noster Vulgatus, Propter hoc. Res miranda. Quodnam antecedens suppositum fuit? Summa impietas regis & populi contra Deum. Quod ponitur consequens? Summum Dei beneficium, & supremum dilectionis opus. Nunquid hoc ad illud consequitur? Bene Cain intulit, se occidendum ab omnibus, quia proiectus erat à Deo: bene etiam Gedeon intulit, vindictam comminans ijs qui iniuriosè eum exacerbarunt; sed summum beneficium poni tanquam cõsequens ad summam impietatem, & ex ista dari illud in commutationem, res est stupenda. Attende tamen quid dicat Propheta: *Propter hoc Dominus ipse dabit, &c.* Quasi dicat. Hoc ipsius Dei opus, hæc eius bonitas, dum maioribus offenditur impietatibus, maiora sæpè gratiæ suæ dona concedere, & maiores offensas maioribus beneficijs compensare. Id ipsum ostendit Deus de Synagoga agens, vt D. Hieronymus & *In cap. 2.* Lyranus interpretantur; possumusque ad *Osea.* aliquam particularem animam vel personam, quæ in ea viuebat, arctare, iuxta regulam Ticonij apud Augustinum, quod *3. de doctr.* sæpe dictum est ad totam congregatio- *Christian.* nem, potest etiam accipi, quasi ad vnum- *c. 30. &* quenque illius dictum. Vidit igitur Deus *sequent.* animam ingratissimam, quæ se viro legitimo relicto, abijt post varios amatores, idola scilicet grauissimis offensis se prosequens, quibus commotus ipse: *Visitabo*, inquit, *super eam dies Baalim, quibus accendebat incensum, & ornabatur inaure sua & monili suo, & ibat post amatores suos, & mei obliuiscebatur.* Expendit Deus offensas, quas illa contra se commisit, metaphora sumpta à muliere, quæ relicto legitimo viro, à quo innumera acceperat dona, ad sequendos amatores se conuertit, quibus vt placeat, ornat se monilibus, sibi à legitimo marito traditis. Qualiter

enim maritus, qui hæc videret, se offensum iudicaret? Hoc illa agebat, dies ac noctes insumebat sequendo Baalim, id est, idola, quibus vt placeret, se ornabat inaure & monili suo, thuraque offerebat. Hoc Theodoretus, Lyranusque intelligunt, quod sicuti nunc, vt maiori affectu Deum sanctosque colamus, ad eorum sacra agenda, vestimentis & ornamentis pecu-
§ 175 liaribus nos ornamus; ita illa agebat. Alij intelligunt, Deum voluisse exprimere affectum, quo post idola tendebat, quæ solemnibus processionibus per ciuitatem deferebat, quę sequebatur illa, ornata monilibus suis: sicut enim nunc ad ostendendum affectum erga Christum vel sanctos, eius sacrum corpus, vel illorum imagines solenni processione deferimus, ad quas solemnius celebrandas, qui maiori affectu præstat, magis curat se ornare & componere: ita apud idolorum cultores consuetum fuit, solemnibus processionibus per ciuitates idola circumducere, & qui maiori affectu erga illa tenebatur, magis se ornabat, illa insecuturus. Nec enim processionum vsus à Beato Mamerto ini-
Lib. de inuētio rerū. tium habuit, vt Polydorus censuit, qui etiam antiquis temporibus receptus fuit.
1. Reg. 5. 8. 9. Azotij enim *circumduxerunt arcam Domini* è ciuitate in ciuitatem, id est, solemni processione, & Dauid arcam Domini celebri processione duxit de domo Abi-
2. Reg. 6. 5. nadab in domum Obededom: *Ahio enim præcedebat arcam, Dauid autem & omnis Israël ludebant coram Domino, in omnibus lignis fabrefactis, & cytharis, & lyris, & tympanis, & sistris, & cymbalis:* nec minus solemni, eandem de domo Obededom in tabernaculum, quod ipse construxerat,
2. Re. 6. 12. transtulit. *Erant enim septem chori, &c. & Dauid saltabat totis viribus ante Dominum, &c.* Multoque solemniori processione ab
3. Reg. 8. & 2. Paralip. 5. eius filio Salomone translata est eadem arca in templum ab ipso constructum, quam latè scriptura sacra describit. Tanto ergo affectu erga amatores illa exardescebat, quod post eorum imagines ornatissima procederet. Hocque est, quod dicit: *Et ibat post amatores suos.* Ita quidam re-

cens autor. Tanti sceleris immanitate commotus erat Deus, & comminabatur, quod hæc visitaturus esset, id est, graui supplicio puniturus. Sed qui ita se offensum & exasperatum perhibet, quam punitionem pro tam grauibus sceleribus intulit? *Propter hoc*, inquit, *ecce ego lactabo eam, & ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius.* Vult Deus, vt attentos oculos conuertamus ad videndum, quid huic, quæ tam acriter se offenderat, faciat; & nos vt inspiciamus prouocat, dicens: *Ecce.* Et quid facturus est? *Lactabo eam.* Quid facit mater erga filium, qui pugnum contra eam conuertit. Tunc, vt dicebamus, maiori affectu vbera admouet, & ad lac præbendum se conuertit. *Et loquar ad cor eius*, id est, blandis verbis eam consolabor. Et hoc, propter quæ opera? *Propter hoc*, inquit: Nonne dixerat, quod pro illis grauissimis offensis erat eam visitaturus, & puniturus? quomodo nunc addit, quod propter hoc lactaturus erat eam, & locuturus ad cor eius, aut mirifica dona largiturus? voluit grandem illius iniquitatem & infinitam sui bonitatem demonstrare. Illius quidem iniquitatem supremam ostendit, dicens, quidnam promereretur; merebatur siquidem summa vltione puniri, & ideo dicit, quod visitaturus erat iniquitates eius, id est, summum supplicium inducturus: suam autem bonitatem ex hoc facit manifestam, quod tunc maioribus beneficijs eam prosequitur, quanto maioribus ab illa offensis excitabatur, qui maiores offensas sæpe maioribus beneficijs compensat; & quando magis offensus, magis misericordiæ recordatur, vt Propheta dixit. Hic est Dei mos, hæc illius consuetudo. *Habac. 3.*

Paulus de Palacio in c. 2. Oseæ.

(?)

§. 28. *Quo-*

§. 28. *Quomodo Sponsus maiores offensas sæpe magnis compenset beneficijs, docuit Sponsa, inducens illum similem botro Cypri.*

§ 176 QVamuis autem ex ijs quæ diximus, Dei mores cognoscere possimus, eius tamen legitima Sponsa, quæ frequenti experimento eos comprobauit, apertius nobis faciet manifestos. Philisthæi meritò crediderunt neminem esse, qui magis posset Samsonis secreta reserare, quàm Dalilam, quæ quãuis verè Sponsa non esset, tamen cum ea, tamquam cum Sponsa quiescebat. Potiori iure credere possumus Sponsam Dei esse, quæ magis & apertius Sponsi sui mores & secreta reserare valet, quæ legitimo quodam matrimonio est illi copulata. Si ergo ab ea quæramus, qualis sit Sponsus? Respondet: *Botrus Cypri dilectus meus mihi, in vineis Engaddi.* Mirum est, quanta varietate locum istum authores explicent, quæ tota nascitur ex ambiguitate vocis *kopher*, quæ hoc loco in hebræo habetur: *Botrus kopher dilectus meus*, ex eo enim, quod botri nomen ad vuas videtur pertinere, multi per botrum kopher, intelligunt vuam florentem, vt Origenes *b*, Gregorius Nyssenus *c*, & cæteri Græci patres: quibus suffragatur paraphrasis Chaldaica. Alij intelligunt vuam maturam & dulcẽ, vt Augustinus *d*, Gregorius *e*, & Bernardus *f*, quæ fortè intelligentia occasionem præbuit Gregorio & Bernardo, vt Cypri nomen intelligerent, insulam illam celebrem, Iudææ satis proximam, quæ vuis selectissimis abundat, vinoque pretioso: qua de causa antiquitus Veneri, deæ amoris fuit consecrata & dicata, quoniam vinum est commune amoris hieroglyphicum. Alij intelligunt nomine Cypri, plantam quandam aromaticam, quam authores Cyperum vocant, de qua Plinius *g*, Cornelius Celsus *h*, Dioscorides & alij, quos noster Sotomaior *i* refert, de qua asserunt, esse valde odoriferam, ad modum nardi, ex qua cum alijs aromatibus confici pretiosum vnguẽtum, quo Reges Parthorum vtebantur, idẽ Plinius *o* tradit: & huiusmodi plantam inueniri in vineis Engaddi, intelligere possumus, quia Iosephus *k* describens fertilitatem agri Hiericho, qui proximus est Engaddi, dixit, illum esse feracem Cypri & myrrabolanorũ. Agathius *l* antiquus, perdoctus, & trium linguarum peritissimus author, intelligit eam quam Arabes vocãt Caphuram, & corrupto vocabulo Cãphoram, & apud nos *Alcanphor*: non quidem, qui est succus quidam frigidus, ad reddẽdas mulieres steriles aptus, de quo S. Isidorus & alij, quos Bellouacensis *m* refert; sed quæ est planta aromatica, vt Hebræorum doctores volunt (inquit Agathius) producens racemos cum granis, ad modum botri aut racemi vuarum: & certè lingua Arabica, proxima est hebrææ, vtpote eius proles, & quod hebraicè dicitur *kopher*, Arabicè dictum videtur Caphura. § 177 Quoniã tamen Sponsa ipsa semetipsam explicat, de botris vinearũ Engaddi, ex botris, quibus ager ille aut locus abundat, rem credo commodè explicandam. Est sanè Engaddi oppidũ, aut ager, vel campus, vel mons, iuxta D. Gregorium Nyssenum *n*, in sorte Gad, vnde forte nomen traxit, vel potius (iuxta alios) in sorte Iuda, iuxta mare mortuum, non longè à Iericho, cuius sępe scriptura sacra meminit *o*, vbi & aliquando fugiens Dauid Regem Saulem *p*, tanquam in locis tutissimis versatus est. Montes enim Engaddi (dixit Brochardus *q* in descriptione terræ sanctæ) sublimes sunt valde, pręruptis rupibus eminentes, qui videntibus incutiunt horrorem, & similes illis (inquit) non vidi. Hic locus famigeratissimus quidem erat, propter palmas pulcherrimas, quas ferebat, cuiꝰ propterea meminit Plinius *r*, quem vocat Engadda, Palmetorum fertilitate celebrem: idemq; est, qui vocatur *s* Cades, seu Gades, aut in græco, Gaddi, cùm dicitur, *Quasi palma exaltata sum in Cades.* Cæterũ, quod præcipuè hũc locũ celeberrimũ reddebat, vt dixit Origenes *t*, non tam erat quòd vineis abũdaret, quàm quòd balsamis floreret; quod sæpe docuit Hiero-

Marginalia (left): Iudic. 16. 15. — Cant. 1. 13. — כפר — b Li. hom. in Cantic. hom. 2. — c Hom. 3. in Cantic. — d In Ps. 8. — e In cap. 1. Cantic. — f Ser. 44. in Cantic. — g Multis locis præcipue lib. 21. nat. hist. c. 17. & 18. — h Lib. 31. cap. 21. — i In cap. 1. § Cantic.

Marginalia (right): o Lib. 13. nat. hist. c. 2. — k Lib. 5. de bello Iudaico. — l In cap. 1. Cantic. — m Lib. 11. specu. maior. ca. 117. & lib. 13. c. 88. — n Hom. 3. in Cantic. — o Iosue 15. & Ezech. 47. — p 1. Reg. 24. — q 1. p. c. 7. §. 19. — r Li. 5. nat. hist. c. 17. — s Eccl. 24. 18. — t Lib. homil. in Canti. hom. 2.

a In ca.27. Ezech. & lib. qq. hebrai. in ca. 24. Genes. *b In Ps.118 conc.3.* *c In cap.1. Cant.* *d Ser.44. in Cant.* *e Li.9. antiqu. cap.1. lib.14. c.7.* *f Li.15. antiq. cap.4.* *g Li.8. antiq. cap.6.* *h Lib.5. de bello Iudaico.* *i Li.15. antiq cap.4.* *k In cap.1. Cant.* *l Lib.12. nat. histor. cap.25.* *m Ser.44. in Cant.* *n Loco cit.* *o Lib.12. nat. hist. cap.25.*

Hieronymus *a*: id quod omnes authores tradunt, Ambrosius *b*, Gregorius *c*, Bernardus *d*, Iosephus *e*, id sæpe testatus est, imò & asserit *f*, solam illam terrã suo tempore feracem balsami fuisse, quam *g* plantam allatam tanquam pretiosissimam, inter alia dona Salomoni à Regina Saba; qui cum tanta rerum naturalium cognitione præstaret, intelligens regionem illam Ierichō *h* esse fertilissimam, præcipue autem agrum Engaddi, ibi illam plantam conseruit. Vnde Engaddi, inquit Iosephus *i*, balsamum generat, quod pretiosissimum est, & nusquam alibi nascitur. Iosepho consentiunt multi prophani authores, id ipsum asserentes, Theophrastus, Plutarchus, Strabo, Cornelius Tacitus, quos noster Statio maior *k* refert, signanter autem Plinius *l* de natura balsami agens: omnibus, inquit, odoribus præfertur balsamum, vni terræ Iudææ concessum, quondam in duobus tantum hortis, vtroque regio, altero iugerum viginti nō amplius, altero pauciorum, &c. Quoniam autem, vt annotat B. Bernardus *m*, arbusculæ balsami, in modū vinearum excoluntur, inde vineæ vocantur illæ, quæ in Engaddi balsamum ferunt. Censet noster Brocardus *n* in circuitu montis cuiusdam, vineam balsami consitam fuisse, quæ tempore Herodis magni, à Cleopatra Regina Ægypti, in odium ipsius Herodis in Babylonem fuit translata. Cæterum Plinius *o* apertè asserit, Iudæos voluisse quidem huiusmodi vineas perdere, quando à Romanis fuerūt oppressi, quod tamen Romani diligentissime prohibuerunt: & S. Hieronymus *p* agens de peregrinatione S. Paulæ, asserit ad eam regionem peruenisse, ibique contemplatam fuisse vineas Engaddi, de huiusmodi vineis balsami loquens. Quoniam igitur ager Engaddi, huiusmodi arbusculis balsami celeberrimus erat, quæ in modum vinearum succrescunt; aptè de illis est locus intelligendus. Arbuscula hæc ramusculos emittit floribus plenos, vt Iosephus indicat, quos modum formamque botri tenere possumus existimare, sicut apud nos in ramusculis, floribus turgentibus mali arancei videmus, quibus aptè Sponsa, similem Sponsum suum dicit: *Botrus*, inquit, *cypri*, id est, ramusculus floridus balsami, *dilectus meus mihi*. Intelligendum namque est ex eodem Iosepho, quod quamuis omnis liquor, qui ex huiusmodi arbusculis distillat, balsamum sit pretiosum; illud tamen pretiosissimum, inquit, est, & vnguentum optimum, quod flos acuto lapide incisus distillat. Acuto, inquit, lapide; nam vt annotauit Plinius, ferrum arborem perdit & exiccat; acutus tamen gladiolus ex vitro, lapide, aut ossibus confectus, arborem scindens, balsamum extrahit, flores autem incidens, vnguentum pretiosissimum extrahit. Ecce naturam & cōditionem botri balsami, qui pretiosius vnguentum tūc emittit, effundit, atque eructat, quando gladio inciditur & feritur: vnguentum, inquam, sanandis omnibus vulneribus aptissimum, summa suauitate fragrantissimum. Et quidem hęc dixit Sponsa in principio libri, cùm scil. (sicuti annotāt, qui ex professo librum expendunt) animam refert in suæ conuersionis initio recenter à peccatis auersam, & ad suum legitimum Sponsum conuersam: tuncque hoc se in Sponso inuenisse considerauit, quod sibi similis fuerit botro balsami, aut ramusculo florido balsami. Cùm enim ipsa varijs peccatorum generibus, quasi acutissimis gladijs cōtra Deum egisset, ille non indignationem perimentem, aut absumentem flammam ignis eructauit, aut contra illam emisit; sed pretiosum balsamum, misericordiam scilicet ingentem, sanantem eius peccata, mundantem illius malitiam, & nequitiam. Quod verè Synagoga, quā Sponsa (vt multi sancti patres censent) referebat, dicere potuit. Quid enim egit circa Sponsum suum, illum Nazarenum floridum, illum botrum aut ramusculum balsami, floribus suauissimis redundantem? Illum totum incidit, caput spinis, manus & pedes clauis, corpus flagellis, latus lancea? Quid ille emisit? Balsamum pretiosissimum sanguinis sui, quo Sponsam sanaret & mundaret, omniq; macula nitidam exhiberet.

Ibidem. *Li.12. nat. hist. c.25.* *p Epist.27. ad Eustochi.* ¶ 178 *Li.14. antiq. cap.7.*

Quid

Quid percussus & incisus emisit botrus iste in cruce leuatus? Orationis balsamum suauissimi odoris, quo iram diuinam continuit, dicens: *Pater ignosce illis.* Sed Paulus id ipsum dicere potuit: *Botrus balsami dilectus meus mihi*: quasi dicens: Si scire vultis, quid mihi cum dilecto meo euenerit, intelligite similem mihi fuisse botro balsami: nihil aliud efficacius contendebam, quam lapideo corde, & viribus rabidis illum incidere. Quid enim cupiebat Paulus, nisi Christum exscindere? & quia illum in seipso inuenire non poterat, in discipulis incidere contendebat: & cùm acrius id ageret, dum spirans minarum & cædis, epistolas quæreret, & Damascum ad Christum totaliter exscindendum proficisceretur, non ignem sicut super Sodomam, nec vrsos, sicut super pueros irridentes Eliseum, nec leones, sicuti super Samaritanos ex se emisit, sed vnguentum pretiosum misericordiæ suæ. *Qui prius*, inquit, *fui blasphemus, contumeliosus, &c. misericordiam consequutus sum.* Id ipsum prodigus ille dicere potuit, qui postquam patris honorem quasi excidit, suauissimum balsamum spirantem, illum inuenit: hocque quotidie peccatoribus accidit, qui Deum quantum est ex se exscindentes, inueniunt effundentem super eos pluuiam, solem, & innumera beneficia. Imò & Iudas ipse exscindens Christum ore peruerso, statim balsamum prodeuntem, potuit si voluisset, præsentire in illis verbis: *Amice ad quid venisti?* Quid potest patientius (inquit B. Cyprianus) quid benignius dici? Viuificatur Christi sanguine, etiam qui fudit sanguinem Christi. Talis est ac tanta patientia, quæ nisi talis ac tanta existeret, Paulum Apostolum Ecclesia non haberet. Vis discere, inquit Chrysostomus, qualia passus est Deus? Ipsius altaria suffoderunt, Prophetas occiderunt, & omnia ferebat: num superne fulmen emittere poterat? sed postquam quosdam Prophetas misit, & cùm hos etiam peremerint, supremum intulit beneficium: *nouissimè enim misit filium*: tunc, inquit Chrysostomus, misit filium suum; quando maiorem aggressi sunt impietatem, maioribus eos prosecutus est beneficijs. Idipsum B. Hieronymus latè probandum assumit, expendens Dei clementiam, quę tanta est, quod cum maioribus offensionib. videt se prouocari, sæpe maiora dilectionis signa exhibet: ad quod institutum expendit illud, *Si vxor dimiserit virum suum, &c. Veruntamen ad me reuertere.* Illam item vocem: *Conuertimini, qui profundum consilium cogitatis: reuertere ad me, redimam te*: & alia similia. Hoc igitur Deus agere consueuit, ita cum offendentibus se gerere solet. Et quidem hoc, non sibi inhonorificum vllatenus reputat, qui suum honorem nullatenus pessumdat; sed potius pro summa gloria supremoque honore æstimat, vt statim ostendemus.

Luc. 23. 34. — ¶ 179 — *1. ad Tim. 1. 13.* — *Matt. 26. 50.* — *Lib. de bono patientiæ.* — *Hom. 31. ad populu.* — *Matt. 14. 37.* — *Epist. 46. ad Rusticum.* — *Ierem. 3. 1.* — *Esai. 31. 6.*

§. 29. *Deus ita sibi reputat honorificum parcere inimicis, vt id vocet laudem & gloriam suam, quam Apostolis enarrandam commisit.*

¶ 180

Qvomodo inimicis parcere & benefacere non inhonorificum reputet Deus, sed potius pro summa habeat gloria & honore, si sacras litteras expendamus, erit manifestum; signanter apud Esaiam. Supponit Deus populi sui rebellem contumacemq; ceruicem, per quam semper ei restitit, & illum offendit. *Sciui,* inquit, non tanquam rem nouam eam comperio, quam ab initio expertus sum, *quia durus es tu*, pertinax, nec blanditijs emolliris, nec terroribus commoueris, similis adamanti, in quo nec graues ictus, vel leue percussionis signum relinquunt: *Et neruus ferreus ceruix tua*: nullatenus iugum legis meæ sustentare aut ferre volens. In scriptura sacra communi locutione, superbia qua homo non vult Deo obedire, exprimitur per indomitam ceruicem, metaphora sumpta à bobus, qui super ceruicem iugum portant: qua ratione dicere Deus solet, *populum duræ ceruicis.* Imò & apud gentiles inobedienti hæc

Esai. 48. 4 — *Exod. 32.* — *Ierem. 7.* — *Act. 7.*

pœna erat constituta, quod in collo percuteretur: cuius meminit Cicero *a*, & Plinius *b* loquēs de M. Liuio Druso, & Titus Liuius *c*. *Et frons tua area*, quam nulla verecundia peccatorum afficit. Vide quales depingit inimicos suos, quales etiam eos descripserat dicens: *Quadraginta annis offensus fui generationi huic, & dixi semper, hi errant corde. Quibus allusit* B. Stephanus, dicens: *Dura ceruice, & incircuncisis cordibus & auribus, vos semper Spiritui sancto restitistis*. Tales ergo illos exhibet Deus.

a 5. *In Verrem. & oratio. pro Cluent.*
b *De viris illustrib.*
c *Lib.* 4.
Ps. 94. 10.
Act. 7. 15.

Esai. 48. 6. *cit.*

Quid igitur Domine, cum illis qui tam impudenter te offendunt, agis? *Audita feci tibi noua ex tunc, & conseruata sunt, quæ nescis*. Quidam censent, sermonem facere de liberatione à captiuitate Babylonica, quā ante eandem captiuitatem prædicit. Alij tamen de beneficijs per Christum exhibēdis locum intelligunt, quæ noua vocantur in scriptura. (*Nouum*, inquit, *faciet Dominus super terram*) hæc à principio cœpit Deus populo manifesta facere, ea promittens; quasi dicat: Pari passu procedimus, tu offendendo me, & ego misericordias tibi impendendo. A principio cœpisti contra me mala facere, & à principio cœpi ego tibi bona mea promitttere. Septuaginta legunt: *Audita feci tibi noua, ex nunc quæ debent fieri*: Tu peccata contra me noua quotidie committis, ego nouas misericordias quas in te effundere dispono, annuntio. Etsi multa autem à me prædicta sunt, *conseruata sunt quæ nescis*: Id est, bona tibi habeo reseruata, talia quæ nescire nūc nō potes. Loquitur de supremis donis per Christum exhibendis. Hisque visus est Apostolus alludere, dicens: *Mysterium, quod absconditum fuerat à seculo, & à generationibus, nunc autem manifestatum est sanctis eius, quibus voluit Deus notas facere diuitias gloriæ sacramenti huius*. Quod dixit Esaias: *Conseruata sunt quæ nescis*, dixit Paulus *manifestatum, &c*. Et alibi: *Alijs generationibus non est agnitum filijs hominū, vt nunc reuelatum est sanctis Apostolis eius.*

Iere. 31. 22.

Colo. 1. 26.

ad Ephes. 3. 5.

§ 171 Talia ergo erant quæ inimicis Deus promittebat, vt ipsi non possent capere tanti beneficij magnitudinem, ideoq; cōseruabat illud explicandum, quādo beneficium ipsum exhibitum esset, adessetq; Spiritus sancti abundās gratia, per quam illud possent intelligere: talib⁹ enim beneficijs inimicos suos prosequitur; & quo maiores ab illis offensas recipit, maioribus sæpe donis ac misericordijs cumulat. Quia autē posset quis à Deo inquirere; Quomodo talem te exhibes erga inimicos? si nosti eorū obduratam rebellionem, & quod nullis beneficijs emolliuntur, quare tam beneficū erga illos exhibes? respondet: *Propter nomē meum longè faciam furorem meum, & laude mea infrænabo te, ne intereas*. Variè authores hæc verba explicāt. Quidam censent Deū prædicere pœnam inferendam, quem sensum alibi prosequemur: sed non ineptè explicari potest, vt dicamus longè facere aliquid esse idem, quod totaliter expellere illud, vt nusquam cōpareat. Ita apud Ioel: *Eum qui ab aquilone est, procul faciam à vobis, & expellam eum in terram inuiam & desertam*. Et apud eundem Esaiam: *Longe fugabuntur, qui absorbebant te*: & Ieremias: *Longe factus est à me consolator*. Loquitur ergo quasi metaphorā sumpta à patre, qui iratus & commotus contra filium propter eius rebellionem, gladium arripit; sed nolens illum perdere, gladium lōgè proijcit, ne si manu teneat, compellat ferire illum, ipsius filij perfida nequitia. Ita dicit Deus: Talia sunt quæ commisisti, vt iustè furor & ira grauissima excitata sit; sed ne te perdam, quasi tua ipsa rebellione compulsus, lōgè mittam & faciam furorem meum. Id autem faciam *propter nomen meum*, id est, vt nomen meum sit honorificum & celebre, ac gloriosum. In hebræo dictio *Sem*, quæ significat famam, honorem, gloriam, quod à nobis dicitur *nombradia*. Ita dicūtur *a facere sibi nomē*, id est, celebres se reddere, & *b nomen alicuius egredi* ad exteras nationes: & *c perdere nomen alicuius de sub cœlo*, & *d nomen alicuius perire*, de quibus Brixianus. *e* Signanter autem habetur vox eadem, quando dixit Iosue *f*: *Et quid facies nomini tuo magno*. Et verè dicēs Deus, *propter nomen meū longè faciam furorem meum*, allusisse visus est ad eas historias, quas supra

Esai. 48. *cit.*

Ioel. 2. 20.

Esai. 49. 19.

Thre. 1. 16.

שֵׁם

a *Gen.* 11. 4.
b 1. *Paral.* 14. 17. & 2. *Paral.* 26. 15.
c *Deut.* 7. 24.
d *Ps.* 40. 6.
e *To.* 2. *fol.* 2. 9.
f *Iosue* 7. 9.

præcepimus expendere. Iratus enim Deus semel & iterum contra populum propter illius peccata, Moyses illum placauit, & quasi cōpulit furorem deponere, nominis sui gloriam inducēs g. Quod clarius exprimit subdens: *Et laude mea infrenabo te, ne intereas.* Septuaginta legunt: *Gloriosa mea inducam super te, vt non destruam te.* In hebræo habetur vox *Hehilal*, quæ significat laudem, qua vtitur Habacuc, dicens: *Laudis eius plena est terra*, id est, famæ, honoris, gloriæ eius. Quasi dicat: Non propter peccata tua, quibus me offendisti, inducam ignem ardentem, qui te consumat; neque leonem frementem, qui te deuoret, neque gladium acutum, qui te discindat; sed misericordiam meā, beneficia mea, ne intereas.

g *Exo.* 32. 12. *nu.* 14. 13.

הלל

Habac. 3. 3.

¶ 182 Rectè autem hanc misericordiam & beneficentiam, vocat laudem vel gloriosa sua: quia nunquam maiorem suæ laudis & gloriæ materiam Deus videtur exhibere, quàm cùm misericordem erga peccatores se exhibet, cùm eis parcit, & ingentia illis confert beneficia. Tunc mundani duces honoris sui materiam copiosam historiographis & futuris seculis se præbuisse existimarunt, quando inimicorum innumeras acies prostrauerunt, & in campo mortuos reliquerunt: illiq; Cæsares tanquam sui triumphi materiam, inimicos victos, alligatos, & prostratos deferebant. Cæterum Deus hanc sui triumphi gloriæ & honoris materiam iudicat, inimicos liberare, & liberos ab omni malo dimittere, donis cœlestib⁹ ac supremis ornare: hæc sunt *gloriosa Dei.* Ideoque sicut historiographi & Poëtę illorum victorias resonant, dicētes: Arma virumq; cano, proferentes scil. illorum inimicos vinctos & alligatos, aut occisos: ita diuini Poëtæ & Dei historiographi canunt & proferūt misericordiam, qua Deus benefacit inimicis suis, & dicūt: *Misericordias Domini in æternū cantabo*: & iterum: *Laudate Dominū omnes gentes, &c. Quoniam confirmata est super nos misericordia eius, &c.* Et nobis exhibent Dauidem peccatorem dimissum, Paulum inimicum suprema dignitate ornatum, & ad tertium cœlum euectū; Petrū anathematizantem, constitutum eius vicarium summum, &c. nihil enim gloriosius ducit aut honorificentius, quàm inimicis parcere, benefacere, honoremque exhibere, adeo vt hoc reputet ipsam gloriam suam. Hinc intelligemus mysterium, quod verba illa continēt, quæ in celebri hymno Angelorū canit Ecclesia: *Gratias agimus tibi propter magnam gloriam tuam.* Videtur certè hæc impropria locutio. Magnitudini enim aut excellētiæ alicuius non debetur gratiarum actio, sed admiratio, congratulatio aut commendatio, vel laus: gratiarum actio tātummodo debita est beneficijs receptis. Regi enim gratias agimus, cùm beneficium aliquod ab eo recipimus, eius tamen gloriā & maiestatem non gratiarum actione, sed congratulatione, aut admiratione vel laude prosequimur. Videbaturque dicendum: Gratias agimus tibi propter gloriam tuam & dona nobis collata. Aptè tamen Ecclesia sancta loquitur: agēs Deo gratias propter magnam illius gloriā, quia hæc est gloria, quā ore pleno Deus vocat & reputat magnam ac supremam, nobis peccatoribus, inimicis suis remittere offensas, dare gratiam, & cœlestia sua dona abundanter cōferre. Quā loquendi phrasim Ecclesia mutuata est ab Apostolo dicente: *Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei, iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in Christo Iesu.* Impropria videtur locutio, *Peccatores egent gloria Dei:* videbatur enim propriè dicēdum, egent gratia Dei. Et verè Chrysost. quasi hac difficultate mot⁹, legit: *Omnes peccauerūt, & destituuntur gloria Dei.* Quia qui peccauerunt, iustè gloria Dei destitui meruerunt. Sed tamen egregia est nostra vulgata translatio: gloriā enim Dei, vocat eius gratiam, & beneficia gratis in peccatores collata, quam clarius expresso nomine postea exprimit, subdēs: *Iustificati gratis per gratiam ipsius.* Hæc est illius gloria magna, iustificare gratis, remittere gratis offensas: & cùm peccator merebatur ab eo puniri, excellentia dona in illū effundere, vt S. Anselmus, D. Thomas cæterique patres interpretantur. Et alludere visus est Paulus ad alia verba

¶ 183

Rom. 3. 23.

Hom. 7. *in epist. ad Rom.*

In hunc locum.

Dauidis, quibus, vt ipsemet expendit, prę-
Rom.10. 18. uidebat Apostolos per vniuersum orbem
Psal.18.2. prædicantes. *Cœli,* inquit, *enarrant gloriam Dei, &c. In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorũ.* Quam Dei gloriam tam vocali sono enarrant, vt in omnem terram exeat sonus illorum? Certè Euangelium Christi, qui eis dixit:
Marc.vlt. 15. *Euntes in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ.* Et quid conti-
Luc.24. 44. net hoc Euangelium? *Hæc sunt verba* (inquit ipse) *quæ locutus sum ad vos, &c. oportebat Christum resurgere, & prædicari in nomine eius pœnitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Ierosolyma.* Ecce quid in omnes gentes intonant, *Remissionem peccatorum.* Hæc est gloria Dei, quam cœli, id est, Apostoli enarrant: quia hanc Deus magnam ducit gloriam, remittere inimicis suis offensas, & maioribus inimicis maiores offensas. Vnde expende illud: *Incipientibus ab Ierosolyma.* Erat Ierosolyma ciuitas illa, quæ occidit prophetas, & tandem ipsummet Deũ infamissima morte trucidauit. Quid resurgẽs acturus videbatur? clamabat Dauid: *Exurge Domine, iudica causam tuam, &c. Exurgat Deus & dissipentur inimici eius, Exurge,* & tanquam alter Noë filium impium, populum inquam Iudæorum, malè dicito: *Exaltare, & redde retributionem superbis.* Sed verè hoc agit, quod mittit discipulos, vt suo nomine omnibus inimicis suis offerant remissionem offensarum, & primò ijs, qui proximius supremam intulerant iniuriam: Incipientibus, inquit, à Ierusalem. Hoc est, quod prædicant, & hæc est gloria Dei, quam enarrãt:
2.Cor.4.4 ideoque Apostolus vocauit *Euangelium gloriæ Christi*: quia hæc est suprema Christi gloria, remittere crucifixoribus & offensoribus suis: & hoc ipso quod passus est acerbissimam mortem, mittere legatos, qui gratiam ac dona sua, imò & regnum suum offerant ijs qui sibi passionem intulerunt. Hoc ipsemet Apostolus verbis subsequentibus explicat, cùm enim dixisset: *Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei,* respondere volens quærenti: Quænam est hæc gloria Dei, qua omnes egẽt? addit: *Iustificati gratis per gratiã ipsius per redemptionem, quæ est in Christo Iesu.* Hæc est gloria Dei, redemptio per Christum exhibita, per quam iustificamur, & grati Deo reddimur.

§.30. *Moyses hanc Dei gloriam & honorem videre & exhiberi petijt, Christum morientem pro inimicis: hæcq; fuit gloria, quam ad sui satietatem Dauid optabat.*

SI verba autem ista Apostoli attendamus, intelligemus eum alludere voluisse ad illam celebrem petitionem ¶ 184
Moysi. *Loquebatur Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut solet homo ad amicum suum.* Et tantis fauoribus à Deo se vidit prosecutum, vt eum audiret dicentem sibi, semel & iterum: *Inuenisti gratiam coram me, & te ipsum noui ex nomine:* quæ verba maximæ familiaritatis & amoris fuisse signa, expendit egregiè D. Cyrillus, quibus indicauit Deus, se illũ maiori fauore prosequi, quàm cęteros omnes alios. Hoc igitur fauore animatus, statim in illam insignem prorupit petitionem: *Ostende mihi gloriam tuam.* Cui respondit Dominus: *Ego ostendam tibi omne bonum.* Varias hęc petitio & responsio cõtinet difficultates. Prima est, quam B. Gregorius proponit. Præmisit Spiritus sanctus, quod Moyses loquebatur facie ad faciem cum Deo: si hoc iam habebat, quam gloriam sibi ostẽdi petebat? tunc enim Deus gloriã suam ostendit, cùm facie ad faciem se exhibet videndum. Deinde, si Moyses petit sibi ostendi gloriam; quare Deus respondet: Ostẽdam tibi omne bonum, & non dixit, ostendam tibi gloriam meam? Tertio, si Deus promisit Moysi, se ostensurum omne bonum; quando hanc promissionem adimpleuit? Hæc egregia continent sacramenta. Et quidem in Hebræo, vt annotat Lippomanus, habetur dictio *Chabod,* quæ significat honorẽ & gloriã: vnde & Caietan[9] trãstulit, *Fac me videre nũc honorem tuum,* id est, rem,

Exod.33. 11.
Exod.33. 12.17.
Lib. 1. in Ioan. c. 21.
In lib. 1. Reg. c. 10.
כבד.
In cap. 33. Exod.
Exod. 33.

rem, in qua supremum honorem & gloriã constitutam habes. Quod autem respõdit Dominus: Ego ostendam tibi omne bonum, ita iuxta alia exemplaria (inquit Augustinus) legitur: Ego transibo ante te in gloria mea. Ita enim Chaldæus transfert: ego transire faciam omnem gloriam meã super faciem tuam, id est, coram oculis tuis. Hęc (inquit Augustinus) magna prophetia est. Desiderat videre Moyses, id in quo Deus constitutum habet supremum suum honorem & gloriam, quod absolutè vocauit gloriam suam, & respõdit Dominus: Ego coram te transibo in gloria mea, id est, istum honorem meum, supremamque gloriam tibi demonstrabo, & coram oculis tuis exponam, in trãsitu meo. Moyses enim populi Iudaici tenebat vices, cui in transitu suo Dominus suum honorem & gloriam coram oculis erat expositurus. Quis transitus? Ille (inquit Augustinus) de quo Euangelista dicit, *Ante diem festum Paschæ, cùm veniret hora, vt transiret Iesus &c.* Et forsan ad transitum promissum Moysi alludere voluit sacer Euangelista, quia pascha (inquit Augustinus) transitus interpretatur, quasi iam illum transitum promissum describens, instantem & præsentem. In hoc transitu supremum suum honorem & gloriam declarauit. Dices, Quomodo id? Potius enim tunc, eum abiectum videmus, quem Propheta sic transeuntem considerans dixit: *Non est species ei, neq; decor, nos putauimus eum quasi leprosum &c. nouissimum virum &c. quasi absconditus est vultus eius, & despectus.* Verè tamen supremam suam gloriam & honorem patefecit: tunc enim inimicis pepercit, pro quibus sanguinem fudit, & vt eos à morte liberaret, morti se tradidit; vt illos solueret, ille ligari voluit & cruci affigi, etiam pro his, qui eum crucifigebant, & vt eos æternis pœnis eriperet, seipsum offerebat & clamabat: *Pater dimitte illis.* Hanc magnam Dei gloriam cupiebat Moyses videre; & visus est sibi optimam nactus occasionem ad eam postulandam. Viderat enim tunc Moyses Deum, vt honori suo consuleret, & eum conseruaret, veniam concessisse grandis ingentisque peccati, adorationis vituli, quod statim dimisit, ex eo quod Moyses, volenti populum perdere repræsentauit, quod si id faceret, cederet in sui nominis dedecus. Ex his, duo Moyses apud se de Deo concepit: primum, quod Deus facilè esset concessurus, quod ad sui gloriam & honorem conducere repræsentaret, qui rem tam difficilem, qualis erat venia pro peccato idololatriæ, hoc ipso conceperat, quòd repræsentauit, eam conducentem honori suo: secundum est, quod Deus verè gloriosum & honorificum ducebat, remittere offendentibus se. Hinc visus est hanc collegisse propositionem: Illam omnem remissionem peccatorum mihi concedet Deus, quam sibi summè gloriosam repręsentabo. Hinc audaciam sumpsit, vt peteret Christi mortem & passionem, per quam plena omnium peccatorum erat nobis exhibenda remissio: ideoque eam petijt, sub nomine gloriæ & honoris: *Ostẽde*, inquit, *mihi gloriam tuam.* Non ait, ostende mihi, aut exhibe filium tuum morientem, aut eum trade in mortem: sed ostende mihi gloriam tuam, id est, CHRISTI mysterium & passionem: si enim gloriosum ducis remittere offensas, per illam plena peccatoribus, omnium peccatorum concedetur venia: & si concedis, quod ad gloriam tuam conducit, per illam plenè es glorificandus: si namque gloriosum ducis, remittere offendentibus, illud plenè per tale mysterium facturus es: Ostende iam mihi hanc gloriam. Non itaque petijt Christi passionem & mysterium, ex eo quod hominibus esset necessarium; sed quod Deo futurum esset gloriosum: cui nihil gloriosius, quam remittere & parcere. Quod & ipsemet Deus per Esaiam explicasse visus est, qui inimicis suis eximia dona prius offert, dicens: *Audite me duro corde, qui longe estis à iustitia: prope feci iustitiam meam, non elongabitur, & salus mea non morabitur.* Duro corde, in Hebræo, robusti corde, qui cor habetis indomitum, neque est, qui à peccatis, quibus me offenditis retrahat. Iustitiam suam vocat Deus filium suum, mitten-

Marginalia (left column): *Li. qq. in Exod. 9. 154.* — *Ioan. 13. 1.* — § 185 — *Esa. 53. 2*
Marginalia (right column): *Esa. 46. 12.* — *Forerius.*

tendum in mũdum, ad mortis passionem, totius iustitiæ & sanctitatis originem: de
1.Cor.1.30 quo dixit Paulus, quod *factus est nobis iu-*
Esa.45.8. *stitia*, quem paulò ante idem Propheta iustitiam vocauerat, dicens: *& iustitia oriatur, &c.* Longè, inquit, estis à iustitia, id est, si merita vestra consideranda essent, potius istam iustitiam, id est Christi mortem, à vobis elongare deberem, & non illũ tradere ad mortem, vt vos viuatis; sed potius vos perdere, qui tot nominibus mortem promeremini. Ego tamen propter me illam prope faciam, per quam, salutem consequamini. Deinde exprimere volens, quo in loco eam exhibiturus esset, subdit:
¶ 186 *Dabo in Sion salutem, & in Ierusalem gloriã meam.* Loquitur, vt communi sensu sancti patres intelligunt, de Christo, cuius mortẽ prædicit, per quam salus humano generi & Deo gloria erat inducenda. Dabo, inquit, in Ierusalem gloriam meam: Ibi eam coram omnium oculis faciam manifestam. Quomodo hoc? si enim attendamus quæ in Ierusalem futura erant, non videbitur ibi manifestam fieri eius gloriam, sed potius contumeliam, quam CHRISTVS Dominus eo tendens prædixit. Nec enim erat sicut Paulus, qui ascendens Ierosoly-
Act.20.22 mam dicebat. *Vado in Ierusalem, quæ in ea ventura sunt mihi ignorans*, sed *Ecce*, inquit,
Mat.21.18 *ascendimus Ierosolymam, & filius hominis tradetur principibus sacerdotum, & scribis, et condemnabunt eum morte, & tradent eũ gentibus ad illudendum, flagellandum, & crucifigendum.* Benè nihilominus dicit, dabo in Ierusalem gloriam meam, illam quam populo Iudæorum in persona Moysi, me ostensurum in transitu promisi. Quasi dicere volens: Propter honorem meum & gloriam, vobis offendentibus sæpe peperci, & mala contra me agentibus, contuli bona. Id tamen in summo gradu acturus sum in Ierusalem: ibi dabo salutem hominibus, quia ibi totum humanum genus ad vitam est reparandum, ibi manifestã dabo gloriam meam, quam in hoc præcipuè repositam duco, summas offensas remittere, & suprema mala contra me commissa, supremis donis compensare. Ex quibus etiam illud Dauidis desiderium explicari potest: *Satiabor, cum apparuerit gloria tua.* Psa.16.15.
Quamuis enim communi sensu, de beatitudinis gloria, hæc verba accipiantur, sicut & illa, quibus Moyses petebat sibi gloriam ostendi, nihilominus sicuti exposuimus, gloriam quam desiderabat Moyses videre, fuisse Christi passionem & mortem: ita & eandem possumus intelligere à Dauide præoptatam, vltra quam, quia nihil amplius restabat, quod Deus pro inimicis facere posset, dixit: *Satiabor,* Hebr.9.9.
cùm apparuerit gloria tua. Quod summe Dauid optabat erat, à peccato mundari, & in Dei gratiam recipi. Hoc sciebat, fieri non posse per illa sacrificia, sacramenta, cæremonias, quæ tunc habebat, quæ vt Paulus demonstrat, *non poterant perfectum facere seruientem.* Intelligebat, omnia illa esse figuras & vmbram; corpus autem & veritatem esse CHRISTVM in cruce morientem, & sanguinem suum in pretium & lauacrum effundentem, vt idem Paulus explicauit: nemo autem, qui rem aliquam desiderat, satiatur per illius figuram aut vmbram; quantumcunque illa sit exacta, quousque rem ipsam contingat: idcirco clamat Dauid: *Satiabor,* Hebr.10.
cum apparuerit gloria tua. Vmbram huc usque dedisti, figuras exhibuisti, imagines præstitisti nostræ salutis & redemptionis per mortem Christi præstandam, sed non hæc satiant: tunc satiabor, quando rem ipsam exhibueris. Hancque eius gloriam vocat, quia hoc Deus pro gloria habet, inimicis parcere & benefacere, quod in gradu supremo præstiturus erat in morte Christi, quando pro ijs, qui eum actu interficiebant, vitam suam offerebat, & sanguinem suum in lauacrum eiusdẽ iniquitatis, quam comittebant illius effusores. Rem hanc concludamus, expendentes cũ Beato Cypriano ordinem quem Christus statuit in oratione, quam edidit, docens nos orare: sic enim orandum dicit. *Panem* ¶ 187
nostrum quotidianum da nobis hodie, & di- Li. de oratio. Domi.
mittite nobis debita nostra. Panis nomine, omnia quæ ad vitam sunt necessaria, solet sermo diuinus intelligere, & voluit, vt Mat.6.11.
quo-

quolibet die illum peteremus, idcirco non petendum nisi pro hodie. Voluit Christus, vt petens à Deo sibi necessaria dari, simul adiungeret confessionem offensarum cõtra illum cõmissarum, subdens, *& dimitte nobis debita nostra.* Videtur certè incongruum ei, qui beneficium ab alio obtinere cupit, quem offendit; petendo beneficium, in
Gen. 50. 15. memoriam reuocare offensam. Pro cõstãti habebãt fratres Ioseph, quòd si memoria ille retineret offensam, quam contra ipsum commiserant, non esset futurus eis beneficus; idcirco eam omnino obliuisci optabant. Qui enim petens beneficium offensam quam commisit contra bene facientẽ commemorat, potius videtur illum obligare, vt à conferendo beneficio se contineat. Egregiè tamen Christus petitiones ordinat: hoc enim Deus pro gloria habet, benefacere offendentibus se, & eis non solùm remittere offensas, quas confitentur, sed & ingentia bona largiri. Idcirco aptè statuit, vt petiturus beneficia, confiteatur offensas, quo ostendatur summa Dei bonitas, qui quotidiè dat panẽ, & omnia necessaria ei, qui quotidie eũ offendit. Et hoc est, quod etiam nunc Christus exprimere voluit, Dei referens consuetudinem, qui solem dat super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Hæc omnia adeò erant Apostolo comperta & eius prædicationi conformia, vt
ad Ro. 6. 1. ipsemet illam poneret obiectionem: *Nunquid manebimus in peccato, vt gratia abundet* & Dei gloria? si enim ex eo, Deus gloriam suam ostendit; quod maioribus peccatoribus sæpe maiores misericordias confert; videtur conueniens, graues culpas committere, vt maior Dei gloria fiat manifesta, & Deus nostro loquendi modo reddatur gloriosior, Respondet Apostolus: *Absit:* peccata enim per se, potius sunt ad Dei dedecus & contemptum: ex eius bonitate fit, vt illa remittat ad sui gloriam ostendendam, de quibus alibi. Ex ijs efficacissimum argumentum constituit Beatus Cyprianus ad nostrum institutum.
Li. de bono patiẽtia. Nullus est, qui magis honorem suum curet, quam Deus; quique minus permittat honori suo detrahi: Deus autem, non tantum non censet esse cõtra suum honorem, inimicis parcere & benefacere; sed potius hoc tanquam supremum honorem & gloriam reputat: non igitur contra honorem & gloriam est inimicis parcere & benefacere. Nihil certè stultius esse potest, quam vilem vermiculum, id sibi reputare inhonorificum, quod Deus ipse sibi gloriosum censet, prædicat, æstimat, & clamat. Si ijs adiungamus B. Dionysij doctrinam, quod tunc creatura perfectior est, quãdo magis se diuinis moribus conformat, huius argumenti vim & efficaciam clarissime intelligemus.

§. 31. *Rem esse honorificam parcere, & patienter ferre inimicos, etiam sancti viri demonstrant: quorum vita tanquam speculum conspicienda est, vt nostram componamus.*

HOC ipsum manifestè vlterius ostẽdemus, si ad viros illos, oculos conuertamus, quos honorificos, & gloriosos, omnes iudicamus, sanctos sc. viros, quorum si laudamus facta, imitari debemus exempla. Horum opera si expendamus, videbimus, parcere inimicis & offensoribus, ac eis benefacere, non solùm non esse rem inhonorificam; sed quæ summam gloriam & honorem infert B. Chrysostomus homiliam aut tractatum egregium edidit, cuius titulus est: Quod vtiles sint moderatæ tentationes ad omnes, vbi egregiè, bona quæ ex tentationibus & tribulationibus proueniunt, prosequitur. Quoniam autem non leuis tribulatio & tentatio est, quæ oritur ex iniurijs contra nos illatis, sermonem totum conuertit ad ostendendum, multa & innumera bona ex patientia & remissione iniuriarum oriri, conficitque multa argumenta ad eam tenendam. Obseruatque in primis, debere mouere nos exemplum Dei, qui inimicis suis quotidie parcit, & benefacit; & exemplum Christi, qui tot tantaque ab inimicis pertulit. Expenditq; dictũ illud ad-

¶ 188

Ho. 62. ad populum.

Mat. 26. 52. ad Petrum: *Mitte gladium tuum in vaginam: calicem quem dedit mihi pater, non vis vt bibam illum?* Passionem suam, calicem *Ioa. 18. 11.* vocat, quasi potionem amaram, quam sumens, *purgationem peccatorum*, quam di- *ad Heb. 1. 3* xit Paulus, erat facturus, vt intelligas, ea quę ab inimicis pateris, esse quandam amaram potionem, quam si patienter feras, purgare peccata poteris. Et CHRISTVS, inquit Chrysostomus, non vult pro se irasci, nec vt Petrus pro illo gladium euaginaret, quem ad vaginam conuerti iussit: vt intelligas, multo minus pro temporalibus corruptibilibusq; bonis, vanioribus vento, iram excitandam, soluendas manus, & euaginandum gladium. Sed dices, inquit Chrysostomus: ille Deus est omni ira & passione superior, ego verò homo sum, quem passio violenta impellit atque perturbat. Eia ergo, inquit, tibi homines producamus, similes tibi, in quibus cõspicere possis bonum, quod ex patientia possis reportare, & honorem, quem iniurias remittens, consequeris. Id vt nos faciamus, obseruanda est ex Gregorio Nysseno vtilitas, *Oratio de dormient.* quam ex speculis habemus. Nihil decentius homini, quam faciem suam tenere & exhibere mundam, sed qui aliorum facies facilè videt, suam videre non potest; propterea prouide à natura data sunt specula, in quibus homo propriam faciem possit intueri. Acutos habent homines oculos, vt alios conspiciant & circumspiciant, qui seipsos non contemplatur, cum tamen hoc magnum sit cuiusque bonum, nosse se ipsum. Vt ergo homo animæ suæ faciem possit componere, specula lucidissima ei data sunt. In primis ante oculos nostros ponitur speculum mundissimum ac purissimum, Deus ipse, ad cuius conspectum, si animæ nostræ faciem componamus, pulcherrimam reddemus. Quod & CHRISTVS Dominus suadere voluit, dicens: *Estote perfecti, sicut pater vester cœlestis perfectus est.* Quoniam autem dicere homo potest, speculum hoc esse longè positum, & Deum habitare lucem inaccessibilem, quam nemo hominum vidit. datum est *speculum* *Sapi. 7. 26.* illud *sine macula*, Christus Dominus, qui nos hortatur, vt ad eius imitationem, nostras componamus actiones, & quod sequamur ipsum. Sed quoniam similiter homines clamare solent, inquit Chrysostomus, illum fuisse Deum, & impossibile ¶ 139 esse, vt homo vilis vermiculus & infirma caro, *suum sequatur factorem*, alia specula nobis propinqua data sunt, ad quorum conspectum, animas nostras componere *Eccl. 2. 12.* possimus: hæc sunt sanctorum virorum exempla. Hæc Augustinus, cum fœditatem animæ voluit deponere, sibi conspicienda proposuit, qui exempla seruorum *Lib. de Catechizand. rudib. c. 7.* Dei considerabat, quos de mortuis per considerationem & contemplationem quasi viuos sibi proponebat contemplandos. Huiusmodi exempla à nobis tanquam lucidissima specula sunt conspicienda. Non sine magno mysterio Moyses labrum illud æneum aut æreum fecit, id est, concham, quam Deus fieri iusserat, *fecit & labrum æneum cum basi sua, de speculis mulierum, quæ excubabant in ostio taber-* *Exod. 38. 8* *naculi.* Grande certè vas illud erat, vtpote quod tantam aquæ quantitatem caperet, quæ sufficeret ad abluendas manus & pedes ministrorum, sicut Deus statuerat, quod propterea ingentis ponderis esse videbatur; tum propter grauitatem æris, ex quo confectum erat; tum propter aquarum magnam quantitatem, quam continebat. Et nihilominus fecit Moyses basim eius, à qua sustentaretur, *de speculis mulierum, quæ excubabant ad ostium tabernaculi.* Multa ibi circa hoc vas obseruata *Exo. 30. 18* sunt: nunc rem annoto admiratione dignam. Nihil enim fragilius esse potest, quam specula mulierum, quæ ex vitro confici solent, quod non solum ad tactum æris, sed & cursu suis lapidis confringitur. Quomodo tam fragilis materia, tam ponderosam machinam sustentabat? Egregium tamen ibi præfigurabatur mysterium: labrum enim illud, legem Dei significabat, continentem aquam diuinæ doctrinæ: hæc grauis videtur, tanquam vas ponderosum: sed verè non est, quam res tam fragilis, qualis est speculum vitreum mulierum, potest sustentare. Vide legem

Dei,

Dei, quam fingis tanto pondere prementem, vt importabilem iudices; eam ferunt mulieres infirmæ, puellæ, virgines debilioris sexus, quæ quasi coram Augustino expositæ, quando in suæ conuersionis initio grauem iudicabat legem, clamabant: Nunquid non poteris tu quod nos? Deinde confecta erat basis ex speculis mulierum, quæ excubabant ad ostium tabernaculi. Mulieres illæ erant, (inquit Lippomanus ex multorum sententia) quæ à se vanitatem seculi reiecerant, & soli Deo placere studebant, & specula, quibus vsæ fuerant, in vsum tabernaculi obtulerant, & seipsas continuis orationibus tradiderat. Quæ propterea animarum sanctarum iustè typum tenebant. Hoc ipso insinuare volens Moyses, quod si videre vis quomodo lex Dei sit à te seruanda, sanctorum vitas & exempla, qui eam supertulerũt, consideres; eorum acta & opera tanquam speculum clarissimum contempleris, & præ oculis habeas, secundum quod te ipsum componas. Mulier ad faciem mundandam & componendam eget aqua, qua illam lauet, & speculo ad cuius conspectũ ornet. Aquam ad faciem conscientiæ lauandam, continet vas diuinæ legis: speculum autem, secundum quod eam componas, præstat sanctorum vita & exempla. Si ergo nosse vis, an aliquid tibi in honorem vel ignominiam cedat, non rem in te ipso conspicias: nam ex nimia propinquitate impedieris, rectum ferre iudicium: ad specula oculos conuerte, aut rem ipsam in alio, videndam repone. Hoc enim facere consueuerunt homines, qui cùm dubitant an illis quadret vestimẽtum aliquod, melius iudicant, si illud alteri superpositum considerent, & aliquantulum à seipsis procul ponant. Vide quid sancti egerunt, certè non tantùm inimicis pepercerunt, & in eos se exhibuerunt beneficos, sed id pro summo duxerunt honore. Oculos conuerte ad speculum illud clarissimum, quod in lege naturæ fulsit, Ioseph, quod expendendum Augustinus proponit. Nosti quam grauem à fratribus suis tulerit offensam; nosti etiam, quam læto animo, non solùm eis pepercerit, sed innumera contulerit beneficia. Quæro à te: An id Ioseph fecit, iudicans honorificum, an contra honorem? Certè tam gloriosum fuit, quod illum reddidit apud omnes gentes & omnia secula illustrem. Oculos conuerte ad Dauidem, & in eo contemplare illud factum, quod omnibus suis facinoribus anteponit Chrysostomus, cùm inimicum impium sæuissimè persequentem se, tam liberum dimisit, & tam egregia erga eum dilectionis signa demonstrauit: & interrogabo te, an illud contra eius honorem factum iudices. Legis Christophorum alapa percussum, patienter tulisse, dicendo: Christianus sum, qui patientiam teneor seruare: num propterea aliquid fecit indecorum, aut inhonorificum? Audisti Apostolum dicentem: *Maledicimur, & benedicimus, persecutionem patimur, & sustinemus, blasphemamur, & obsecramus.* Nunquid honorem suum amisit aut perdidit, an verò æternam sibi gloriam comparauit, & illustrissimum sibi nomen fecit? Considerandum exponit B. Cyprianus sanctum Iob, à Chaldæis, Sabbæis, famulis, vxore, amicisque persecutione dura impetitum: qui tamen ad summum fastigium laudis, patientiæ virtute prouectus est. Quando eum vides, inuictam patientiam tenentẽ ad impetum Chaldæorum & Sabbæorum, & adorantem Deũ, eiq; se subijcientem, & dicentẽ: *Dominus dedit, Dominus abstulit &c. Sit nomen Domini benedictũ*, Nunquid videtur tibi contra honorem suum egisse? Acutè certè B. Gregorius Nyssenus obseruat inscriptionem trium psalmorum Dauid, sc. quinquagesimi sexti, quinquagesimi septimi & quinquagesimi octaui, quibus omnibus hic præfixus est titulus: *In finem, ne disperdas, Dauid in tituli inscriptionem.* Edidit Dauid hos psalmos, canens quod sibi accidit, cum Saulis pateretur crudelem & sæuam persecutionem, cui semper pepercit, vt sacra narrat historia. Particula illa. *In finem*, inquit Gregorius Nyssen. victoriam exprimit, eiusq; testimoniũ est. Vnde & alij vertunt *victori*, quasi dicas: Hæc est victoria Dauidis.

Marginalia: *In cap. 38. Exod.* — § 190 — *Ser. 168. de tempor.* — *Hom. 2. de Dauide & Saule.* — *1. Reg. 24.* — *Li. de bono perseuer.* — *Iob 1.* — *To. 1. tra. 2 in psa. c. 14 15. 16.* — *Psa. 56. 57. 58.* — *Cap. 15.*

Quod verò subdit: *Ne disperdas in tituli inscriptionem*, annotat dictum fuisse, metaphora sumpta à magnis ducibus & principibus, qui ex insignioribus victorijs, quas reportarunt, arma & stemata sibi faciunt, quasi honoris sui trophæa: quæ posteris suis relinquunt, vt in illis perpetuò conseruentur ipsorum triumphi. Has propterea sculpi curant in lapidibus duris, aut in æneis laminis, nec in superficie tantùm, sed quod in profundum incidantur, procurãt; quatenus perpetuæ sint, nec abradi, aut disrumpi possint, & in circuitu litteris profundè excauatis, quæ deleri non possint, breui scriptura totam victoriam indicant, quæ illos celebres in perpetuum cõseruet. Ita quidem Dauid, vidit se euectũ ad regiã dignitatem, & quod stemata nobilitatis suæ formanda erant: quoniam autem nobilitatem non à parentibus, sed à proprijs operibus habebat; stemata voluit sculpi, non ex antiquorum parentum factis, sed ex suis victorijs desumpta. Sed dices. Quę nam stemata elegit? quænam trophei sui arma sculpi voluit? *In finem*, inquit, id est, victoriam celebrem, eximiã & famigeratissimam. Sed quam? num illam, quam de leonibus reportauit, quos quasi agnos reputabat, *& cum leonibus lusit, sicuti cum agnis?* num leones in stematibus fuit ponendos eliget? Nequaquam. Num vrsos, quos manibus comprimebat, *& suffocabat, & de eorum dentibus prædam liberabat?* minime. Num Goliath illum superbũ, vnico iactu lapidis deiectum, & proprio illius gladio decollatum? certè enim hæc celebris fuit victoria eius, propter quam mulieres Israel canentes, chorosq; ducentes, dicebant, *eũ percussisse decem millia:* quia maior victoria fuit, cùm vnicũ Gigantẽ vicit, quam si exercitum decẽ milliũ militũ vicisset. Sed neque hãc victoriam suo honori reputat dignam, ex qua stemata & arma sculpat. Quã igitur victoriam? Eam, quam reportauit cùm Sauli inimico suo semel & iterum atque iterum pepercit. Hęc suprema victoria illius, quod & supra ex Chrysostomo demõstratum est, hancq; eligit, ex qua arma suæ relinqueret posteritati. Hæc sculpi ita

§ 191.

Eccl. 47. 3.

1. Reg. 17. 34. 35.

1. Reg. 18. 6

voluit, vt nulla obliuione delerentur, neq; disrumperẽtur, sed perpetuò seruarentur illæsa. Idcirco illis psalmis, quos ad hanc victoriam celebrandam composuit, hunc præfixit titulum, In finem, ne disperdas in tituli inscriptionem &c. Alij legunt, *In finẽ, ne disperdas insigne aureolum Dauidis*, quasi hanc victoriam tanquam aureolam insignem sibi eligeret, ad triumphum perpetuis futuris temporibus celebrandum. Notum est enim, aureolas triumphatoribus & victoribus dari solitas, quibus tempora redimerent, & summo honore afficerentur: erantque quasi coronæ honoris & gloriæ. Hinc sibi aureolam petit Dauid, quod inimicum crudelem dilexit, persequentem sustinuit, & cupientem occidere, à morte seruauit, illudq; vult perpetuò conseruari. Et verè ita est, res enim, quã magis Dauid honorificam duxit, hæc fuit. Imò & credo, hoc ipsum, quod Dauid fecit, fecisse sanctos viros, qui trophæi sui arma & stemata honorifica elegerunt ex patientia, quam tenuerunt, cum persecutionem paterentur ab inimicis. Petrus Apostolorum princeps, crucem fert tanquam trophæi sui arma, non in qua crucifixit inimicum, sed quam patienter tulit ab inimico, in qua vitam finiuit, orans pro ijs, qui ei mortem inferebant. Paulus vas electionis, primo quidem, vt annotat Chrysostomus, catenas & persecutiones tanquam nobilissima stemata ferebat, non quibus alligauerit inimicos, sed quibus ligatus pro Christo tenebatur, & persecutiones quas patiebatur, tanquam nobilitatis arma pręferebat dicens: *Nemo mihi molestus sit: ego enim stigmata Domini Iesu in corpore meo porto:* Gladius deinde datus est in eius manibus, non quo alterum iugularet, sed quo iugulatus cùm esset, patienter & gloriosè pro Christo fuit occisus. Matthæus lanceam defert, nõ qua aliquẽ transfigeret, sed qua transfixus est. Stephanus lapides secum fert, tanquam trophæi & victoriæ arma, non quos contra alios iecit; sed quos ab alijs contra se proiectos patienter tulit, orans pro se lapidantibus. Ita & Laurentius craticulam, & Lucia oculos, & Apollonia dentes.

Vatabl.

Ad Gal. 6. 17.

dentes &c. Hæc illorum stemata: nec mirum, nam si CHRISTVM Dominum cõsideres, videbis similiter sui triumphi arma esse Crucem, quam super Regum coronas, & Imperatorum diademata, & Põtificum tyaras voluit eleuari. Hæc est signum victoriæ suæ. Vnde dicitur; *Signum filij hominis.* Non quidem erat crux, in qua crucifixit eos, qui se persequebantur; sed in qua ab eis mortem patienter ita sustinebat: vt pro eis oraret, pro eis se offerret, pro eorum vita mortem sustineret. Gloriosissimam ergo rem iudicas in illis, inimicis pepercisse, quæ sanctos illos reddit ipsis astris splendidiores: non igitur tu rem tibi inhonorificam facies, id ipsum agens.

Matth. 24

§. 32. *Factum S. Stephani singulariter expendendum est, & cur eius oratio peculiariter Paulo profuerit, & quorum iudicium sequendum sit in causa honoris.*

¶ 192 QVoniam singulariter speculũ quoddam lucidissimum nobis contemplandum, est B. Stephanus, vt Cyprianus *a*, annotauit, obseruare licet, circa illius orationẽ, quã pro lapidãtibus fudit, per quam, vt frequenter annotat August. Paulus conuersus est. Si Stephanus, inquit *b*, non orasset, Ecclesia Paulum non haberet. Cui concinit illa B. Fulgentij *c*, sententia: Quò processit Stephanus in cœlũ trucidatus lapidibus Pauli, illic sequutus est Paulus adiutus orationibus Stephani. Quæri enim potest, cur singulariter in Paulo, Stephani oratio effectũ habuerit. Oecumenius probabile reputat, non tantùm Saulo profuisse orationem Stephani, sed alijs multis lapidatoribus eius, quibus propter illius orationem, censet dimissum fuisse peccatum. Sed quamuis ita sit, dubiũ est, cur tam peculiariter profuit Saulo. Duplexq; ratio reddi potest, prima, quoniam quamuis multi essent, qui Stephanum lapidabãt, illorũ tamen omniũ rabies & malitia in vnico Saulo claudebatur, quẽ propterea egregiè S. Euãgelista describit dicẽs: quod *testes deposuerunt vestimenta sua, secus pedes adolescẽtis, qui vocabatur Saulus:* & ꝙ *Saulus erat consentiens neci eius.* Vocatur Saulus adolescens, in Græco *Neaniu*, quæ vox nõ tantùm significat illum, qui minorem ætatẽ nondum excessit; sed etiam qui nondum ad prouectã ætatem peruenit, nã apud Græcos ex sententia Pythagoræ, adolescentia vsq; ad 40. annum procedebat; aut saltem vsq; ad trigesimum, apud Varronem, quem Cælius citat. Et verè credo significare iuuentutem, aut iuuenilem ætatem. Id quod B. Gregor. *a*, docet, & probat ex illo *b*, *Lætare iuuenis in adolescentia tua*, id est, iuuenili, robusta, firmaq; ætate: itemq; ex illo, quod ipse Paulus, Timotheum iam Episcopũ vocat adolescentẽ: *Nemo* inquit, *adolescentiam tuam contẽnat*, id est, iuuentutem, quæ omnia similiter in hunc locum annotauit Anselm. Et certè iam tũc Saulum minorem ætatem excessisse, & iuuenilem tenuisse ac virilem, patet primò, quia Ananias illum absolutè virum vocauit: *Audiui*, inquit *de viro hoc, &c.* Et ipsemet Paulus fatetur, se ante sui conuersionem, iam ad iuuenilem ętatem peruenisse. *Et quidem*, inquit, *vitam meam à iuuentute, quæ ab initio fuit in gente mea in Ierosolymis, nouerunt omnes.* Et qui chronologias aut annales construunt, expensa eius ætate, qua mortuus est, & qua vixit post conuersionem, colligunt, cùm lapidaretur Stephanus, iam ad annum trigesimum, vel circa peruenisse. Illum enim mortuum fuisse senem, patet ex eo, quod ipse ad Philemonem scribens, se iam senem profitetur, quia iam ad minus sexagesimum quintum annum agebat: qui post suam conuersionẽ vixit triginta quinque annis, aut circa. Conuersus est enim, anno Christi trigesimo quarto, mortuus anno Christi, sexagesimo nono. Saulus ergo ipse poterat Stephanum validè ac potenter lapidare, non tamen id fecit; sed vestes lapidantium seruare voluit, inquit Augustinus *c*, vt omnium lapidantium manibus lapidaret ille. Omnium manibus lapidasse censendus est, inquit Gregorius *e*, qui ad lapidan

Marginal notes (left column): a Lib. de bono patientia. b Ser. 1. 4. de sanctis & ser. 94. & 99. diu. c Ser. de sãcto Stepha.

Marginal notes (right column): Act. 7. 57. Act. 7. 59. Apud Calepi. dictio. Adolescẽtia. Li. 19, c. 21. a Ho. 2. in Ezec. & 3. p. Pasto. admo. 26. b Eccl. 11. 9 1. ad Tim. 5 In c. 4. 1. ad Tim. Acto. 9. 13. Act. 26. 4. Epist. ad Philem. 6. Vide Baroniũ tom. 1. ¶ 193 c Ser. 93. & 94. diu. & Serm. 1. de sanct. d Ho. 19. in Euãg. & l. 4. in 1. Re. c. 10.

dandum, omnes expeditos reddebat. Quidam credunt Stephanum olim condiscipulum Sauli fuisse. Oecumenius *a*, credit etiam eius fuisse consanguineum aut affinem, qui seruare voluit vestes lapidantium, vt omni deposita cura, eò validius & potentius, quò liberius lapidarent. Id quod ipse postea confitens peccatum suum, dicebat: *Et, cùm funderetur sanguis Stephani testis tui, ego astabam, & consentiebam, & custodiebam vestimenta interficientium illum.* Expēde vim omnium verborum. *Ego astabam*; quasi illos animans, hortans, inducens, & ideò noluit ille lapidare, vt liberius videret Stephanum in suo sanguine volutantem, eo modo, quo quis astat spectaculo, qui vt liberius gratiusq; delectari possit, illud videndo, nulli alteri rei vacare vult. *Et consentiebam* illis omnibus, ita quod vna eius voluntas, omnium aliarum iniquarum voluntatum capiebat actus; & qui consentiebat cum omnibus, peccabat cum omnibus. *Et custodiebam vestimenta*, robur illis tribuebam, dum eos ab alia quacunque cura liberans, validiores reddebam ad lapidandum. Vnus ergo Sauli animus, totam aliorum malitiam, rabiem, ac iniquitatem complectebatur. Orans igitur Stephanus, pro quonam singulariter erat orandum, quem peculiariter conuertet? Certè pro illo, qui omnium personam agebat. Hæc victoria Stephani, similis illi, quam Dauid de gigante reportauit. Erat Goliath præcipuus Philisthæorum, qui illorum omnium personam agebat. Contra quem Dauid lapidem mittet? Certè contra istum: illo enim deuicto, omnes Philisthæi victi succumbent. Ita Stephanus, vult inimicos se lapidantes vincere, victoriam celebrem de eis reportare, non eo modo, quo mundi milites eam referūt, occidentes inimicos, sed diuino more, benefaciens eis. Orationis ergo lapidem fūdens, quem erat inimicum à perfidia & peccato deiecturus? Certè illum, qui omnium gerebat & tenebat personam, maiorem inimicum, & qui omnium rabie ferrebat. His adde secundā rationem. Cēseo enim Stephanum, cùm esset plenus Spiritusancto, & ex consequenti charitate & amore Dei, excellentissimum actum charitatis proferre voluisse: ille autem fuit, orationem quam pro omnibus fecit peculiariter fundisse pro eo, quem maiori rabie, crudeliori inimicitia, ac sæuiori odio contra se videbat succensum, quiq; acrius ipsum lapidabat, & totum orationis suæ pondus in crudelioris inimici bonum (quantum existimo) conuertit: & quoniā ille erat Saulus, Saulum vicit, deiecit, de eo triumphauit, quem CHRISTO ita subiecit, vt crudelissimam postea pro illo mortem subiret. Hæc victoria Stephani.

a In cap. 7. actor.

Act. 22. 20.

Interrogo igitur, num Stephanus in honorificum aliquid egit? num honori suo dedecus induxit? Certè talem honorem consecutus est, quod inter martyres palmam ferat, Prothomartyr meritò vocatur. Stephanus Græcè, inquit Augustinus, latinè corona appellatur, per hanc charitatem non solum non honorem amisit, sed sui nominis coronam sibi iure promeruit: quod & communiter sancti Patres obseruarunt, Sanctus Petrus Chrysologus, & Beatus Maximus & alij: sed & alterum Stephanum monachum profert Beatus Gregorius, qui hoc singulariter curauit, gratias referre offendentibus se, qui propterea tanto honore fuit habitus, vt cùm mors eum vrgeret, omnes qui eum nouerunt, ad eum confluxerunt, tam sancto viro suas animas commendantes, de quo alibi. Hæc egregiè prosequitur beatus Basilius, qui postquam multos sanctos protulit, qui erga inimicos eximiam dilectionem & beneficentiam exercuerunt, qua de causa celebres apud omnes & ad omnia secula facti sunt, subdit: Quorum ergo tu dic mihi, cupis esse discipulus? beatorumne hominum, & Deo gratorum, an eorum, qui spiritu referti sūt maligno? Approbas illorum facta, confitērisque illa ipsis fuisse honorifica, & tibi credis in dedecus cedere, inimico parcere? Quòd si dicas, illos extitisse excellentissimos viros, quorum exempla suprema sunt, quæ tu attingere non vales: non solum

§ 194

Serm. 2. de sanct.

4. Dialog. cap. 19.

Ho. 10. de ira, p. 168.

solùm Petrum & Paulum, & Stephanum, sed & minores, ac longè inferiores, inquit Chrysostomus, oculis tuis videndos exponam. Heli Annam derisit, dicens: *Digere vinum tuum, quo mades.* Quid hoc contumeliosius? Quid igitur hæc dixit mulier? *In aspera die ego sum.* Eadem autem hæc, & suam habens æmulam, non est eam contumelijs persecuta, sed quid? ad Deum confugit, & orans, nec eius meminit, neque dixit: Quoniam illa mihi improperat, defende me: tam sapiens erat mulier, erubescamus viri. Publicanus à Pharisæo contumeliam passus, contumeliam non reddidit; licet si voluisset, vtique potuisset: sed æquè tulit, dicens: *Propitius esto mihi peccatori.* Miphiboseth à seruo accusatus, & passus calumniam; nihil dixit, aut fecit in eum mali, neque coram rege suo. Vis & meretricis audire sapientiam? Audi Christum dicentem, cùm pedes ipsius capillis extersit: *Publicani & meretrices præcedent vos in regno.* Vidisti eam stantem & confidentem, & propria abluentem peccata. Vide quomodo Pharisæo non est irata cùm improperaretur: ait enim, *si sciret quia peccatrix est hæc mulier, non eam dimisisset*: nec ad eum dixit: Quid enim quæso, tu mundus es à peccatis? sed plus patiebatur, plus gemebat, feruidiores effundebat lacrymas. Si verò mulieres & meretrices, & publicani philosophantur, & hoc ante gratiam; qua sumus digni venia, qui post tantam gratiam, bestijs efficimur feriores, mordentes, & calcitrantes, &c. Ita Chrysostomus. Iure ergo illa Pauli verba possumus inducere, *Habentes ergo tantam impositam nubem testium, per patientiam curramus.* Quot sanctos tibi conspiciendos profert, tot tibi exhibet testes, quibus conuincit honorificum esse & gloriosum, inimicis parcere & remittere eorum offensas. Communi sensu in casu honoris eos consulendos censemus, qui de honore aptum congruumque iudicium ferre possunt: & bene dicimus: nam Spiritus sanctus ex professo demonstrauit, de quacunque re ab ijs consilium sumendum, qui illius sapientes sunt. Vnde tanquam indecentissimam rem & irrisoriam ponit, *si cum viro irreligioso tractes de sanctitate, & cum iniusto de iustitia, & cum timido de bello, & cum muliere de æmulatione, & cum agricola de operationibus regalis curiæ,* &c. de rebus igitur honorificis, cum quibus tractandum est? Quorum dicto erat standum? Annotat Sapiens excellentiam diuinæ sapientiæ: quia autem hæc à multis reputatur stultitia, docet, quinam de illa consulendi sint, & quorum iudicium sequendum. *Generositatem,* inquit, *illius glorificat, contubernium habens Dei.* Procedit vera sapientia à Deo, in illius tantùm domo reperitur eius origo, inde illa genus suum ducit: ille ergo tantum poterit optimè de eius generositate, excellentia, & veritate iudicare, qui cum Deo habet contubernium, aut conuictum, qui familiaris est domus ipsius: ille namque solus poterit de nobilitate alicuius equitis iudicare, qui familiaris est domui patris sui, à qua ille procedit. Ita Latini interpretes exponunt. Simili modo de vero honore dicendum est. Verus honor à Deo ipso procedit, in *cuius domo* dicitur *esse gloria,* id est, honor, & decus, cuius populus dicitur *honorificatus.* Quis de honore poterit aptè iudicare? qui Deo, veri honoris fonti & origini familiaris est; eius leges, consuetudines & statuta nouit. Num possent de honore nobilium iudicare agricolæ, & campestres homines, qui nunquam regis curiam viderunt, nec eius leges vel leuiter legerunt? hi de terra apta ad fructus, de melopeponum & ceparum satione, de arborum insitione, iudicium ferre possunt. Qui Deum non norunt, nec cum eo habent familiaritatem, nec quæ in eius domo aguntur, considerant, de rebus terrenis, quibus dediti sunt, iudicare possunt. Sancti qui illi sunt familiares, quos Dauid, *nimis honorificatos* vidit, hi de vero honore iudices sunt & testes. Qui ergo de vero honore iudicare apti sunt, ita sentiunt, sicut diximus; imò verò & tu ipse eos considerans, verè rem hono-

Marginalia (left column): Hom. 62. ad pop. cit. — 1. Reg. 1. 14 — Lucæ 18. — 2. Reg. 19. — Matth. 21. 31. — Lucæ 7. — ad Hebr. 12. 1. — ¶ 195
Marginalia (right column): Eccl. 37. 12 — Sap. 8. 3. — Eccles. 24. 16. — Ps. 138. 17.

honorificentissimam iudicas, illos ita agentes: quomodo igitur in te iudicas indecorum, quod illos tam gloriosos, illustres, clarissimosque reddidit; Si his addas, quid iudicandum censeas de ijs, qui nullatenus iniurias remittere voluerunt, id quod intendimus clarius cognosces. Eundem vide Chrysostomum, comparantem Saulem & Dauidem, & coram oculis tuis exponentem; vt iudices, quis eorum magis honori suo prospexerit, Saulne, qui Dauid, quem inimicum reputabat, mille modis iniuriosus fuit, an Dauid, qui totidem modis ei pepercit? Quis factus est clarior? Nonne ille à dolore suffocabatur & malo dæmone; hic autem super solem, triumphis & Dei beneuolentia coruscabat?

Hom. 45. ad populũ.

§. 33. *Philosophi & Sapientes sola naturalis rationis luce iudicarunt, rem honorificam, inimicis parcere & benefacere.*

¶ 196 TAndem ostendere libet, quod proposuimus, ex ijs, qui de rebus secundum rationem naturalem iudicarunt: vt hoc non tantùm diuinæ legi, sed & naturæ ipsi esse conforme comprobemus. In primis Pythagoras ille, à quo originem habuit genus philosophiæ Italicum, ita discipulos suos instructos habebat; vt quasi magnum dedecus reputarent, si ante discessum solis non reciperet homo ad sui gratiam illum qui se offenderat: quibus illud erat commune prouerbium; Sol non occidat super iracundiam, vt infra dicemus. Hoc demonstrat etiam Origenes ex sententia illorum duorum, qui celebres inter philosophos habiti sunt, Anaxarchus & Epictetus, qui varijs iniurijs affecti, nullatenus contra offendentes commoti sunt, existimantes indignum viro sapienti, de vlciscenda iniuria curare, diffinientes solummodo ab insipientibus & stultis vindicari offensas, quas qui verè sapiunt, facilè remittunt.

Lib. 7. cõt. Cels. to. 4.

Plato, qui inter philosophos diuini nomen obtinuit, introducit Socratem cum Critone disputantem, an vindicandæ sint iniuriæ, inimicique odiendi, & probat id omnino sapienti humanoque viro esse indecens. Refertque Origenes ipse ad idem institutum, Lycurgum Lacedæmonum legislatorem, qui cùm in potestate sua accepisset virum, qui ipsius eruerat oculum, non solum tam graue damnum & iniuriam non vindicauit, sed ingentia in eum contulit beneficia: & aliud quid simile de Zenone Stoicorum principe refert. Cicero item, Iulij Cæsaris virtutes commendandas suscipiens, clementiam cæteris anteponendam diffinit; qua facilè offensas contra se commissas remittebat: quia in cæteris, inquit, magnificè ac fortiter factis, cæteros mortales vicit, in suarum autem iniuriarum obliuione, seipsum. Quàm non minus elegantem, quàm veram Ciceronis sententiam, retulit laudauitque Beatus Augustinus, asserens, Cæsarem aduersarijs vitam dignitatemque donasse. Imò & ex ea argumentum sumit, quo Romanos conuincat, qui dicebant, præceptum de inimicorum delectatione, & offensarum remissione, contrarium esse naturæ, bonisque Reipublicæ moribus. Argumentaturque primò ex ipsis Romanis, qui nihil honorificentius æstimauerunt, quàm parcere subiectis, sicque Rempublicam suam ex parua & inope, magnam opulentamque fecerunt; quia accepta iniuria, ignoscere quàm persequi malebant. Insuper Cæsaris, illius Reipublicæ administratoris mores extollens Cicero, dicebat: Quod nihil obliuisci soleret: nisi iniurias. Dicebat enim hoc tam magnus laudator, aut tam magnus adulator: si laudator, talem Cæsarem nouerat: si adulator, talem esse debere ostendebat, principem ciuitatis, qualem istum fallaciter prædicabat. Ecce, inquit Augustinus, in suis principibus, Romani laudandum iudicant, quod in Euangelio reprehendunt. Quid est enim non reddere malum pro malo, nisi abhorrere ab vlciscendi libidine? Quid est accepta iniuria

Lib. 8. cõt. Cels.

Orat. pro Q. Ligur. & orat. pro Marco Marcel.

Lib. 3. de ciui. c. 30.

Epist. 5. ad Marcel.

ria ignoſcere malle, quàm perſequi, nihil niſi iniurias obliuiſci? Suo igitur ore, quando rem ſine affectuum perturbatione conſiderant, proferunt, nihil honorificentius & vtilius, quàm offenſas remittere & relaxare, qui hoc commendabilius in Cæſare iudicarunt. Hinc illa celebris apud philoſophos propoſitio, quam ſæpè referunt Chryſoſtomus & Auguſtinus, quod nihil magis regium eſt, quàm iniurias beneficijs compenſare, nihil honorificentius, quàm clementer inimicis parcere. Ad hoc oſtendendum, edidit Seneca opus illud inſigne, de clementia, in quo illam ſtatuit propoſitionem: Nihil eſſe regibus aut principibus magis decens, quàm clementiam. In huius confirmationem Chryſoſtomus illam narrat hiſtoriam, quæ tempore Theodoſij fuit celebris, quam ipſe Chryſoſtomus refert. Cùm Antiochiæ imagines Imperatorum progenitorum, ac prædeceſſorum Theodoſij eſſent conſtitutæ, populuſque quadam altercatione commotus, illas confregerit, Theodoſius magno furore ſuccenſus, exercitum miſit Antiochiam, quo facilius rebelles puniret. Tunc à ciuibus Antiochenis electus fuit præſul quidam, qui ad Imperatorem procederet, veniam petiturus. Qui coram Theodoſio poſitus, & regias ingreſſus aulas, procul à rege conſtitit mutus, lacrymans, deorſum inclinatus, latitans, quaſi ipſe eſſet, qui omnia illa patraſſet. Hoc autem faciebat habitu, aſpectu, & luctibus prius mouere illum volens ad miſericordiam, & tunc defenſionem pro populo incipere. Cùm autem loquendi tempus incidit, inſignem ad Imperatorem habuit orationem, quam Chryſoſtomus eloquentiſſimus eloquentiſſimam iudicat: demonſtrans viris magnis, nullam maiorem occaſionem ad oſtendendam animi ſui magnitudinem, quàm offenſam grauem remittere. Sæpius namque in priuatis hominibus hoc factum eſt, quod magnæ & intolerabiles offenſiones, magnæ charitatis materia factæ ſunt, &c. Quoniam autem videbat

Lib. 1. de Clemen. cap. 3.

§ 197

Hom. 17. 18. & 20. ad populũ.

Hom. 20. ad populũ.

Imperatorem commotum, quòd per offenſionem illam honori ſuo dettactum iudicaret, ſapiens antiſtes totum ſe conuertit, vt oſtenderet, nihil ab illo fieri poſſe, quod clariorem illum redderet, quàm offenſam illam liberaliter dimittere. Nũc, inquit, te contumelia affectum dicis, & pertuliſſe, quæ nullus vnquam Regum ſuperiorum. Sed ſi velis, ô humaniſſime & ſapientiſſime, diademate iſto clariorem & maiorem tibi coronam, hæc afferet contumelia. Hoc nempe, diadema quidem eſt, & tuæ virtutis inſigne eſt, & Dei liberalitatis indicium: ſed corona ex hac humanitate contexta, tuum ſolius erit & ſapientiæ tuæ meritum: nec te tantum omnes admirabantur propter iſtos lapides pretioſos, quantum propter victoriam, de indignatione ſuperata reportatam, laudabunt. Deſtruxerunt ſtatuas tuas, ſed illis clariores reſtituere tibi licet: ſi enim iniuriæ authoribus crimina remittas, & nullam ipſius inferas pœnam, non æreas iſtas in foro erigent, nec aureas, nec lapillis coagmentatas; ſed omni materia pretioſiorem ſtolam indueris, humanitatem ſcilicet & miſericordiam. Talem in mente quiſque ſua te ædificabunt, & tot habebis ſtatuas, quot orbem habitant homines, & habitabunt. Non enim nos tantùm, verum & poſt nos futuri, & poſt illos omnes hæc audient, &c. Et vt diſcas, quod nõ tantùm exercitus, & arma, & pecuniæ, & ſubditorum multitudo, & alia quidem huiuſmodi ſplendidos facere Reges conſueuêre, quantum animi diſciplina & manſuetudo; antiquum tibi referam ſermonem. Beatus dicitur Conſtantinus, imagine ſua quandoque lapidata, multis ipſum inſtigantibus & dicentibus, quod omnem ipſius faciẽ percuſſerũt ſaxa iaculantes, manu faciem palpans, & leuiter ridens, dixiſſe: Nuſquã vulnus in fronte factum video, ſed ſanũ quidem caput, ſana verò & facies tota. Illi verò reueriti & confuſi, ab hoc iniquo deſtitere conſilio. Hoc verbũ hactenus canunt omnes, nec tãtum temporis tabefecit, aut huius ſapientiæ memo-

memoriam extinxit? Quot non sit hoc trophæis splendidius? Multas vrbes ille condidit, & multos barbaros superauit, sed meminimus illorum nihil: hoc autem verbum vsque in præsentem diem canitur, & posteri nostri, & posteri illorum, omnes idipsum audient. Nec hoc solum est admirandum, quod audient, verum etiam quod laudibus & benedictione prosequentur, dicentesque laudabunt, & audientes gratè suscipient. Si verò propter illud verbum apud homines tanta potitus est gloria, quot apud benignum Deum
¶ 198 coronas assequetur? Hæc & alia mirè Chrysostomus refert, quæ sufficientissima fuerunt ad placandum Imperatorem, & compellendum ad remittendam offensam: hoc enim honorificum sibi intellexit. B. item Basilius (docens adolescentes, quomodo ex gentilium libris proficiant) multa Philosophorum ad hoc institutum exempla commemorat. Conuitia, inquit, iactabat quidam plebeius homo in Periclem: hic autem non animaduertebat, & per totam diem perseuerabat, ille quidem opprobrijs immodicè diuexans ipsum, hic verò non curans illum: deinde vespere iam facto, & tenebris obortis, cùm discederet conuitiator, cùm lumine ipsum Pericles deduxit, ne quid in philosophiæ studio amitteret. Rursus quidam Euclidi Megarensi iratus, mortem minatus est, ac iurauit; hic verò contraiurauit, se placaturum ipsum, ac sedaturum, vt ne quicquam illi molestus esset. Percutiebat quidam Socratem, in ipsam faciem impetu facto: hic verò nihil renisus est, sed exhibebat se, vt ebriosus ille se ira exsatiaret. Intumuit facies eius, & præ plagis saniosa facta est. Vbi autem à verberibus ille cessasset, Socrates quidem nihil aliud fecisse dicitur, sed fronti velut statuæ inscripsisse opificem: Ille faciebat, & in tantum sanè se de illo vindicasse. Hæc prosequitur Basilius, expendens, Socratis factum conforme fuisse illi præcepto, quod percutienti vnam maxillam, alteram præbere conuenit. Periclis autem & Euclidis factum simile esse illi, quod percutientis iram leuiter tolerare oportet, & illi, quod inimicis bona optare, & non mala imprecari oportet. S. Ambrosius refert & laudat Architæ Tarentini dictum, quod ad villicum suum, contra quem iratus erat, dixit: O te infœlicem, quàm te afflictarem, nisi iratus essem. Diuus Augustinus: Egregius, inquit, Romani nominis Marcus Marcellus, qui Syracusas vrbem ornatissimam cepit, refertur eam prius fleuisse ruituram, & ante eius sanguinem suas illi lacrymas effudisse. Innumera sunt apud omnis generis authores similia exempla, & verè nos cùm huiusmodi facta audimus & legimus, illos qui inimicorum offensas contempserunt, & in offensores extiterunt benefici, laudamus, & iudicamus, non solùm propterea dedecus non incurrisse, sed honorem splendidissimum sibi fecisse. Quare mirari possum, sicuti Augustinus de Romanis mirabatur, quoniam quæ in alijs laudanda censebant, & honorifica, quorum fama ad eos peruenerat, in se ipsis iudicabant vituperatione digna. Et qui legentes apud Ciceronem, hanc esse summam Principis gloriam, clementer offensas obliuisci, & Rempublicam tunc augendam, quando clementissimè indulgeret inimicis; cùm audiebant Euangelicam vocem resonantem, *Diligite inimicos vestros, benefacite ijs, qui oderunt vos*, reputabant rem honori ac bonis moribus contrariam. Satis ergo superque probatum est, nullatenus esse contra honorem, imò potius pro ipso esse homine, inimicis parcere, & benefacere.

Hom. 24. & oratio. 11. de patient. & tolerant.

Lib. 1. offic. cap. 21.

Lib. 1. de ciuit. c. 6.

Epist. 5. cit.

§. 34. *Sexta*

§.34. *Sexta ratio est, quia hoc præceptum poßibile est nobis, qui iræ motum possumus tenere, sicut Iacob plantam Esau, & id est nobis omnino necessarium.*

¶ 199 EGo *autem dico vobis.* Piscem hunc adhuc exenteremus, & expendamus pronomen illud, *Vobis*, quod magna continet sacramenta, quo Christus ostendit & explicat, hoc præceptum possibile esse. Difficultatem & impossibilitatem circa huius præcepti obseruationem expendere solet homo, dicens: Quomodo possum hoc præceptum seruare? Impossibile est, inquit Aristoteles, quod visis non tangamur, & quod viso inimico, non conturbetur cor. Hoc certè rerum experientia comprobatum est: nam ad præsentiam occisoris, totum cadauer quasi commouetur, & eius sanguis qui iam concretus ac congelatus erat, accenditur, qui ebulliens & feruens egreditur, natura se ipsam contra homicidam commotam exhibente. Si talia in corpore extincto fiunt, in quo non est memoria iniuriæ receptæ, nec irascibilis, quæ excandescat, & iram excitet, nec spiritus vitalis, qui sanguinem accendant, & feruentem faciant; quid in viuente fiet, dum inimicum coram se positũ videt? quomodo possibile est, nõ commoueri irascibilem? non accendi sanguinem circa cor, & iram non excitari, totumque hominem alterari? Quomodo ergò possibile est, tunc inimicum diligere, & beneficum erga illum exhiberi? Attende, quod Christus proponens præceptum, expressit, quibusnam illud imponat. *Ego*, inquit, *dico vobis.* Scire enim oportet, quod non semper cùm aliquid agis, es tu, qui illud agis: quia sæpenumero est alius intra te, qui te nolẽte illud operatur. Homo siquidem est animal rationale, id est, quod operatur deliberatè secundùm regulam & consilium rationis: ideoque id propriè homo dicitur agere, quod facit ratione deliberante, & consulente, quid agi oporteat. Quod autem facit ratione nullatenus deliberante, aut deliberare valente, sed ante omnem illius deliberationem & consilium, quales sunt motus, quos primo primos Theologi vocant, non dicitur facere homo, sed interior affectus aut concupiscentia. Vides hominem prudentissimum, ardenti febre vsque ad phrenesim æstuantem, quem conspicis res indignas facere & dicere; non propterea conturbaris, sed dicis, non esse hominem illum, qui talia facit, sed febrem, qua interius agitur. Ita sanè, homo habet intra se ipsum febrem concupiscentiæ, secundum quam natura inordinata est, & æstuans, quæ aliquando homine minime deliberante, aut valente deliberare, aliquid excitat, aut ad opus mouet, circa quod ratio nullatenus deliberare potuit: sicuti cùm ad visum mulieris pulchræ, subitò inordinatus concupiscentiæ motus insurgit, & ad præsentiam & odorem suauis cibi consurgit motus intemperantiæ. Hos motus non operaris tu, sed interior febris, quos propterea Dauid *Alienos* vocat, vt alibi dicemus. *Psal.* 18. 14 Huiusmodi sunt motus omnino indeliberati circa res fidei, & illi quos, qui agitantur spiritu blasphemiæ; sentiunt. Id quod cœlestis philosophus Paulus ex professo docuit. ¶ 200 *Non* (inquit) *quod volo bonum, hoc facio, sed quod odi malum, illud ago.* *ad Rom.* 7. 15. Loquitur de homine, in quo absque aliquo rationis consensu, concupiscentia excitat inordinatum aliquod desiderium. In hoc opere non agit homo quod vult, qui nollet tale desiderium insurrexisse: quin potius illud tanquam malum odit secundum rationis deliberationem. Ex quo infert Paulus: *Si autem quod nolo, illud facio, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.* *Ibidem.* Vocat peccatum, Concupiscentiam, quam peccati fomitem Theologi vocant; vt sancti Patres, imò & Concilium sacrum Tridentinum explicant. *Seß.* 5. *canno.* 4. Facio aliquando aliquid, quod non ego operor, sed concupiscentia, quæ in me est. *Video enim aliam legem in membris, repugnantem legi mentis meæ,*

& captiuantem me in legem peccati. Hocq; est, quod sæpè idem Paulus de duplici homine, qui in vnoquoque nostrum reperitur, nouo scilicet & veteri, aut carnali & spirituali, repetit, de quibus alio in loco. Vide ergo quid Deus præcipiat. Non dicit: Præcipio concupiscibili, quod non subitum odij affectum erga inimicum excitet; aut irascibili, ne viso inimico, iram suscitet subitam & indeliberatam; aut sanguini, ne viso inimico feruescat: sed *Dico vobis*, vt scilicet deliberatè & secundum rationis consilium agentes, non odio habeatis inimicum, quin potius compresso odio eum diligatis. Ita doctrinam hanc explicat B. Augustinus, docens, sæpè nobis nolentibus excitari iram, vel à complexione, vel à dæmone agente circa corpus, &c. quod & ex professo S. Anselmus *a* pertractauit, dicens, multos esse, qui dicere possunt cum Apostolo *b*: *Condelector legi secundùm interiorem hominem*, quamuis sentiam in membris meis aliam legem repugnantem, &c. Hoc itaque facere teneris: odium quod suscitat concupiscentia, per rationem comprimere, sicuti in alijs inordinatis affectibus te facere oportet. Recteque ages, si te similem præstiteris sancto Iacob, qui laudatur à Deo ipso, quod *in vtero supplantauit fratrem*. Erant in vtero Rebeccæ illi duo paruuli, qui inter se collidebantur, volens vnusquisque alterum cōtinere, & primus egredi. Non autem valente Iacob detinere Esau, hic primus egressus est: cæterum Iacob statim manum ad eius tenēdam plantam conuertit, quasi illum continens: quo factum est, vt nullatenus ille ortus præiudicare potuerit ipsi Iacob erga primogenituram. Vnusquisque nostrum duos fert paruulos, carnem scil. & spiritum. Hi inter se perpetuo bello contendunt: *Caro enim concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem: hæc enim sibi inuicem aduersantur, vt non quæcunque vultis, illa faciatis.* Vult spiritus cœlestia meditari, opera charitatis & mortificationis exercere; aduersatur caro, cuius opera sunt, fornicatio, immunditia, impudicitia, inimi-

Epist. 115. *ad Nebridium.*
a *Lib. de similitudin. c.* 162.
b *ad Rom.* 7.22.
Osee 12.3.
Gen. 25.25.
ad Gala. 5.17.

citiæ, &c. quibus aduersatur spiritus. Et § 201
rectè sub typo Esau caro ipsa significata est: nam Esau idem est, quod ruffus, aut accensus; caro autem est, quam accendit feruor mali desiderij, aut concupiscentia, quam etiam bestia illa ruffa, quam vidit Ioannes, propter eandem rationem indicat, vt alibi annotatum est. Sicut autem Esau egressus est, ipso Iacob nullatenus cōsentiente, ita caro sæpenumero egreditur, per affectus & desideria mala, nullatenus consentiente, aut deliberante spiritu vel ratione: sed sicut Iacob ne sibi talis egressus posset esse nocumento, manu plantam illius apprehendit, quasi ipsum continens; ita & in nobis spiritum agere oportet, qui hoc ipso quod attendit, motus aut affectus carnis progredictes, debet illos comprimere & continere: vt sicut caro sæpè comprimit motus spiritus, vt non quæcunq; vultis illa faciatis, ita spiritus comprimat & contineat motus carnis, non permittens eos, quo caro ipsa impellit & excitat, vt egrediantur. Ita Paulus motus contra fidem exortos ex carnis affectibus, comprimendos docet: *In captiuitatem*, inquit, *redigentes omnem intellectum in obsequium fidei:* ita & carnis affectus in semetipso comprimebat, *castigans corpus suum, & in seruitutem redigens*. Quamuis autem hanc curam debeat homo habere, comprimendi omnes inordinatos carnis affectus: peculiariter tamen ad comprimendos iræ motus, debet solerti vigilia esse solicitus, vt B. Augustinus annotauit, expendens illud: *Irascimini & nolite peccare*, Idque multis de causis. Primò, quia talis inordinatus irę motus rarò est sine peccato & culpa. Dixi inordinatus motus: nam quando est secundum rationem, virtus est, non peccatum, vt dicemus statim. Et quidem D. Hieronymus contendit, talem motum nunquam esse sine peccato, imò hoc argumento contra Pelagianos probat, nullum dari hominē, qui aliquod peccatum non habeat, quia nullus est, qui non aliquo iræ motu conturbetur: omnis autem talis motus peccatum est. Quod probat ex illo S. Iacobi: *Ira viri iustitiam* Dei

Apoc. 17.3.
2. *Cor.* 10.5.
1. *Cor.* 9.27.
Psalm. 4.5.
Lib. 2. *cōt. Pelag. pag.* 212.
Iacob. 1.20.

Dei non operatur. Non, inquit, iram Dei,
sed iram viri posuit: ira enim Dei iusta est,
ira autem viri ex turbata mente procedit:
quo etiam modo eundem locum visus est
D. Gregorius expendere, in quem addit
Psal.4.5. Hieronymus etiam & illum: *Irascimini &*
nolite peccare. Hic namque versiculus, in-
quit, quem sensum habeat, Apostolus do-
Ephe.4.26 cet, dicens: *Sol non occidat super iracundiam*
vestram, vt peccatum omnino sit, vel leui-
ter irasci, iustitia autem, iram celeri pœni-
tudine mitigare. Hac de causa contendit,
Christum absolutè dixisse; *Qui irascitur*
fratri suo, reus erit iudicio: quod enim in a-
liquibus codicibus additum est, *sine cau-*
sa, superfluum videtur. Quis enim nesciat
sine causa irasci, peccatum esse? Addit iti-
dem illam Sapientis sententiam, *Ira per-*
Prou.15. *dit etiam sapientes.* Cæterùm hæc B. Hie-
¶ 202 ronymi sententia explicatione eget. Cer-
tum est enim apud Theologos, dari ali-
quos motus iræ, ita omnem deliberatio-
nem & voluntatem præuenientes, qui sic-
ut nihil habent voluntarij, ita nihil ha-
bent peccati: quod frequenter Theologi
Sess.6. docent, & diffinisse visum est sacrum Cō-
cilium Tridentinum. Sed quod vult dice-
re, est, difficile esse tales motus sine aliqua
culpa reperiri; quia raro homo tanta soli-
citudine curat eos comprimere, & præue-
3.p.q.41. nire, quanta tenetur: sicuti etiam dixit D.
art.1.ad3. Thomas, inordinatum motum carnis
non esse sine peccato: quia semper, inquit
Augustinus, nonnullum peccatum est,
quando caro concupiscit aduersus spiri-
tum. Quod ita explicuisse visus est ipse-
Epist.9. ad met D. Hieronymus, agens de perturba-
Saluinam. tionibus præcedētibus rationis iudicium,
quas ante passiones dicere possumus (in-
quit ipse) de quibus multa in Theologia
disputauimus. Secundò, ira maxima, so-
lertique vigilantia est comprimenda: quo-
niam si dimittitur, innumera damna & su-
premum inducit malum, quod est odium;
supremæ virtuti charitatis directè contra-
rium. Ita intelligi potest illa Sapientis sen-
tentia, quam alibi ad aliud institutum la-
tius iuxta sanctorum Patrum sensum ex-
Eccl.10.4. posuimus: *Si spiritus potestatem habentis*
ascenderit super te, locum tuum ne dimise-
ris, quia curatio cessare faciet peccata maxi-
ma. Spiritus potestatem habentis, idem
est quod spiritus potentissimus, validissi-
musque, ideoque hoc nomine B. Ambro- *Lib.1.offic.*
sius intelligit affectum iracundiæ, qui vt *cap.21.*
diximus, inter omnes alios est validior,
vehementior, ac potentior. Si hic spiritus
ascenderit super te, id est, vt exponit Am-
brosius, si præuenerit te, & occupauerit
mentem tuam; locum tuum ne dimiseris:
tente en buenas, dicimus hispanè. Locus
tuus, inquit Ambrosius, patientia est, lo-
cus tuus sapientia est, locus tuus ratio est,
locus tuus sedatio indignationis est. Hic
magna cura seruandus est, alioquin se-
quentur peccata maxima, multa, & noci-
ua. Et breuiter his verbis id nobis dicere
vult Sapiens, quod Eliu dixit ad Iob, rem
totam concludere volens: *Non te ergo su-* *Iob 39.18.*
peret ira. Hanc rationem expendit B. Au- *In Psal.30,*
gustinus, supponens, iram nō esse odium: *concio.2.in*
nondum enim odimus eos, quibus irasci- *illud, con-*
mur: sed si ista ira manserit, & non citò e- *turbatus*
uulsa fuerit, crescit & fit odium. Ex quo *est in ira.*
possumus illud, quod alibi cœpimus ex-
plicare: *Ecce,* inquit Dauid, de iracundo *Psal.7.15.*
Saule loquens, *parturijt iniustitiam, conce-*
pit dolorem: & peperit iniquitatem. Videtur *Titelma-*
aliquibus ordo præposterus, quia secun- *nus.*
dum rectum naturæ ordinem, prius est
concipere, quàm parturire. Rectum ta-
men ordinē tenuit Dauid: cùm enim quis
aliquam recipit offensam, primum om-
nium parturit iram, quam iniustitiam vo-
cat Dauid; quia ad iniustum odiū & vin-
dictam excitat: hic primus partus. Si illa
retineatur, & radices in corde mittat, con-
cipiet dolorem, id est, odium, quod men-
tem & animum grauat, & angit, & tristi-
tiam generat alieni boni: ex quo tandem
proceditur ad iniquitatem, quam tunc
quis parit, quādo vindictam sumit. Quod ¶ 203
& ex illis Esaiæ verbis possumus intellige-
re: *De radice colubri egredietur regulus, &* *Esai.14.19*
semen eius absorbens volucrem. Hæc verba
recondita mysteria secundum litteræ sen- *Libr.6.in*
sum continent, alibi explicanda, quæ Di- *Esai.in c.*
uus Hieronymus secundum quandam *14.*

accommodationem, ad nostrum explicat institutum. Possumusque per semen colubri, iram intelligere, quæ nihil est aliud, quàm semen quoddam serpentis antiqui, in corde nostro repositum, aut radix quædam ab illo plantata, de quo semine pessimo nascitur regulus, qui rex serpentium est, inquit Hieronymus, qui afflatu suo atque conspectu homines occidit; hicque absorbet volucres. Regulus qui ex ira nascitur, odium est, quod in eo sensu omnium peccatorum tenet primatum, quod est directè contra charitatem, quæ inter omnes virtutes tenet principatum. Et hic regulus talis est, qui flatu suo omnes inficit volucres. Volucris nomine, opera ex natura sancta, æternæque vitæ meritoria, possumus intelligere, quæ in cœlum natura sua volant, & conscendunt. Hic regulus omnes tales volucres absumit, quia consumpta per odium charitate, neque fides montes transferens, neque misericordia omnes facultates pauperibus distribuens, neque fortitudo tradens corpora vsque ad incisionem & ardorem, neque alia hujusmodi ad æternam vitam volare, aut pertingere possunt, vt Apostolus ex professo docuit. *Cor.* 13.1. Si quis in domo sua deprehenderet ouum serpentis, ex quo si relinqueretur, sciret nasciturum regulum, qui flatu suo interficeret, & lethali inficeret veneno; qua cura procuraret tale ouum radicitus tollere & expellere? Talis est ira, ouum serpentis, ex quo crudelis basiliscus, omnia inficiens oritur, odium. Hinc, vt exponit Augustinus, ille timor *In Psal.* 54. Dauidis: *Cor meum conturbatum est in me, & formido mortis cecidit super me.* *Psal.* 54. 5. Patiebatur inimicos, qui acres ei inferebāt persecutiones: cor illius conturbatum fuit per iram; sed hoc ipso, quod illam in semetipso aduertit, timuit, ne illa mortem induceret per odium. Cor meum conturbatum est in me, quando conturbatus est præ ira oculus meus: & si oculus turbatus est, quid sequitur? formido mortis cecidit super me. Vita nostra dilectio est, ergo mors odium est: cùm cœperit homo timere, ne oderit, quem diligebat, mortem timet; quia occiditur anima: cùm quis se ira videt turbatum, formidet, ne mors inde nascatur per odium. Propterea, inquit idem Augustinus, dixit Apostolus: *Sol non occidat super iracundiam vestram.* *Ephe.* 4.26. De qua sententia statim dicendum est.

§. 35. *Egregiè Apostolus, iram contra offendentes, statim comprimendam docuit, dicens: Sol non occidat, &c. innumera enim mala ex ira si perseueret, sequuntur.*

Sancti Patres hoc Apostoli prouerbiū ¶ 204 paulò ante inductum: *Sol non occidat* *ad Ephes.* *super iracundiam vestram*, perpetuo 4.26. repetunt, quod varijs etiam modis explicant: primo, vt Solis nomine intelligamus dictamen rationis, quasi dicat: Ira perturbat rationis iudicium & lucem, cùm parua est; cùm autem creuerit, obscurat ipsam, manetque homo tanquam in tenebris ambulans, & nesciēs quo vadat, ideoque multa offendicula incurrit. Vult itaque dicere: Si irascimini, iram subitò comprimite, ne quæ exorta perturbauit rationem, permanens eam obscuret. Ita Hieronymus *a*, Gregorius *b*, D. Thomas *c*, & Augustinus *d*, explicans illud *e*: *Turbatus est in ira oculus meus.* Primò enim, per iram oculus rationis conturbatur, offuscatur eius lux, non extinguitur: permanente tamen ira, ac transeunte in odium, ita obscuratur, vt verè dixerit Ioannes *f*: *Qui odit fratrem suum, in tenebris est vsque adhuc.* Nota est illa Christi Domini sententia *g*: *Qui ambulat in nocte, offendit, quia lux in eo non est.* Mirum est, illum qui ambulat tenebris circumfusus, per viam offendiculis plenam, quot quantisque modis impingat; quocunque se verterit offendit: talis est, qui iram insurgentem non comprimit, quam dimittit obscurare rationis lucem, per quam homo manet in tenebris: innumeris namque modis offendit & impingit, vt ex professo demonstrat Grego-

a *Lib.* 2. *in c.* 4. *in Ephes.*
b *Lib.* 5. *Mora-c.* 31
c *In c.* 4. *ad Ephes. lect.* 8.
d *In Psal.* 30. *cont.* 2.
e *Psal.* 30. 10
f 1. *Ioan.* 2.
g *Ioan.* 11. 10.

Gregorius *a*, demonstraueratque Diuus Chrysostomus *b*, offendit in verbo, in aspectu, in motibus, in oculis, qui non diuersa facit ab arreptitijs, qui ipsemet postea aliqua rationis luce perfusus, verecundatur, & in sui excusationem dicit, se talia egisse; quia extra seipsum erat propter furoris impetum. Tales describit Dauid inimicos suos, qui iram contra illum non solùm non comprimebant, sed seruabant, quae aucta, in tenebris illos constituit, sicque multis modis impegerunt. Quod enim dicit: *Fiant via illorum tenebrae & lubricum, & angelus Domini persequens eos*: Haec, inquit Augustinus, non optantis sed praedicentis affectu dicuntur, quasi enarrans Dauid, quae illis euenirent. Horrenda via, inquit Augustinus. Tenebras solum quis non horreat? lubricum solùm, quis non caueat? si autem ista adiungas, vt homo ambulet in tenebris, & per viam lubricam, quem insequatur alius impellens; qualia incurret damna? Talia ergo incurrunt illi, qui iram retinentes & non comprimentes, quasi luce rationis destituti, ambulant per viam ipsius irae lubricam, quos impellit furor. Hinc tot mala ac peccata oris, cordis, & operis, committunt. Secundus sensus est, vt nomine Solis, intelligatur CHRISTVS Dominus, Sol iustitiae: & hunc sensum anteponendum censet Anselmus, ita locum exponens: Noster sol, Christus est, qui veritas, & sapientia, & iustitia est: cuius luce anima humana illustratur; sed hanc lucem desinit mens videre, cum perturbatione iracundiae fuerit tanquam nubilo superata: & tunc quasi occidit super iracundiam hominis Sol; quia cùm menti, iracundia confusionis tenebras incutit, huic Deus radium suae cognitionis abscondit. Communis tamen sensus est, vt velit Apostolus dicere, quod si contingat iram excitari, statim illam ante solis occasum deponamus. Ita Gregorius Nyssenus *a*, Hieronymus *b*, Augustinus *c*, Diuus Thomas *d*, Anselmus *e*, caeterique sancti Patres, signanter Chrysostomus *f*, varijs in locis, & praecipue haec verba exponens: quasi dicat, Apostolus: Bonum est non irasci: si verò in morbum hunc quisquam aliquando inciderit, videat, tantum ne ingrauescat: satis ad hoc fuerit, vna vel altera hora, sol abiens non relinquat vos inimicos, &c. Et patet hoc ex ipso contextu: praemisit enim Apostolus illud Dauidis *g*: *Irascimini & nolite peccare*, & subdit: *Sol non occidat super iracundiam vestram.* Expendamus dictum Dauidis: admiranda namque fuerunt, quae in illius verbis Paulus considerauit, *Irascimini & nolite peccare, quae dicitis in cordibus vestris, & in cubilibus vestris compungimini.* In Hebraeo habetur verbum *Damam* quod significat quiescere & silere. Vnde Pagninus legit, *In cubilibus vestris quiescite*: sumit metaphoram ab eo, qui somno se tradere vult, & quiescere, qui omnibus, qui strepitum excitant, iubet silere. Ita, inquit Dauid, cùm somno vos tradere vultis, curate ad quietem animam cōponere: hoc autem fiet, si affectus iracundiae, qui excitati fuerant, & strepitum concitauerant, faciatis silere & quiescere. Eodem verbo vsus est Ieremias, loquens ad mucronem quendam, quem euaginatum videbat, comminantem vindictam: *O mucro Domini, vsquequo non quiesces? Ingredere in vaginam, refrigerare & quiesce.* Quasi haec verba tu, irae excitatae dicas, vt eam quiescere silereque facias. Sed adhuc credo maius quid in verbis Dauidis praeuidisse Apostolum. Enimuero verbum, *Damam*, quo vtitur Dauid, in Hebraeo idem est cum illo, quo vsus est Iosue, quando pugnabat contra inimicos: qui intelligens periculosum esse belli conflictum occidente Sole, dixit ad Solem: *Sol contra Gabaonem ne mouearis*: in Hebraeo: *Quiesce, sile, motum tuum contine.* Ita sane vidit Dauid, periculosissimam esse perturbationem, aut bellum, quod contra rationem insurgit, cùm excitatur ira, si homo illam retineat, etiam decedente sole. Quod egregiè expendit Chrysostomus ex eo, quod si nocte ira remanet, illa diuersis cogitationibus cor agitat, radices mittit altas, & illa quae ig-

a Li. 6. Moral. c. 31.
b Hom. 29. & 30. ad populum.
Psal. 34. 7.
In Psa. 34. cont. 1.
In cap. 4. Epi. ad Ephes.
§ 205
a Orat. 1. de Resurr.
b Lib. 2. in ca. 4. ad Ephes.
c In Ps. 30.
d In c. 4. ad Ephesios.
e In cap. 4. epi. ad Ephes.
f Hom. 3. in Ioan. & 14 in epist. ad Ephe.
g Psal. 4. 5.
Brixi. to. 1. pag. 119.
Ier. 47. 6.
Iosu. 10. 12
Ho. 14. in epist. ad Ephes.

nis est, magnopere totum hominem accendit. Quando Sol per diem non potuit nebulam consumere, recedente Sole illa densior efficitur, nocturnisq; vaporibus ita augetur, vt grauis tempestatis causam & materiam exhibeat. Idcirco Dauid statuit, vt si irasceris, antequam diei valedicas, & somnum arripias, in cubiculo tuo iram comprimas, & silere facias: periculosum est enim bellum recedente sole, & in tenebris, vbi credens homo se inimicum ferire, proprio se mucrone vulnerat,
§ 206 aut ipsius inimici gladio seipsum transfigit. Hæc propterea considerans Apostolus, dictum Dauidis explicare volens, subdit: *Sol non occidat super iracundiam vestram.*
2. Reg. 2. 24. Aut verò visus est Apostolus, alludere voluisse, ad historiam Abner: qui occidit velocissimum illum cursorem Asael, persequentem se, nolentemque aliqua ratione à persecutione cessare; pro cuius nece irati Ioab & Abisai fratres eius, qui fuerat occisus, illum cum suo exercitu persequi cœperunt, persecutique sunt quousque *Sol occubuisset.* Tunc conuersus Abner ad Ioab, clamauit: *Num vsque ad internecionem tuus mucro desæuiet? vsquequo non dicis populo, vt omittat fratres suos persequi?* Quasi diceret: Quod persecutio tota die perdurauerit, non mirum, nec enim alia se obtulit occupatio, quæ compelleret alio mentem diuertere, & commune est satis, hominem illud prosequi opus, quod cœpit, quousque ad aliud diuertere compellatur; sed quod occumbente sole, quando ipsius lucis defectus, tenebræque ingruentes, cogunt homines à suis operibus cessare, & se in propria ad quietem recipere, adhuc persecutio duret, hoc intolerabile est, & internecionem ipsimet persecutori inferens. Hæc ratio sufficiens fuit, vt Ioab seipsum ac totum exercitum contineret ab insequendo Abner, & vt vnusquisque propriam quietem nocte ingruente procuraret. Ad hanc historiam alludere visus est Paulus, dicens: *Sol non occidat super iracundiam vestram.* Quasi dicens: Quod ira per aliquot horas duret, cum offensa recens est, dolorq; sentitur, nec alio cogitationem diuertere necessum fuit, non mirum: quod tamen occidente sole quando vnusquisque ad quiescendum se recipit, & animum à lassitudine eorum quæ in die acciderant defatigatum, ad quietem reuocat, adhuc in ira perseueret, per quam suam propriam quietem impediat; hoc est durum & maximè nociuum. Quando recedente Sole tenebræ occupant terram, bestiæ quidem syluę discurrunt; *catuli leonum rugientes, vt rapiant,* homo tamen ad quiescendum debet se recipere. Quā autem quietem poterit habere, qui iram continet? Tertullianus eadem verba Apostoli expendens, annotat, Apostolum loquutum, metaphora sumpta à febri, quæ hominem arripit: si enim illa ephemera sit, aut diaria, tolerari potest, nec magnum nocumētum potest inferre: si autem illa in plures dies protrahat ardorem, sanguinem totum corrumpit, & inficit, & mortem inducit. Ita, inquit Tertullianus, de ira esse philosophandum, quæ similis est febri, hominem succendenti & inflammanti: si enim illa perduret, certè innumera damna, imò & mortem spiritualem inducit. Augustinus aliam innuit metaphoram, desumptam ab aceto, vel ab alio liquore venenato, aut pestilenti, qui si diutius in vase retentus fuerit, vas corrumpit, & ineptum reddit, vt in eo liquor alius pretiosus effundatur: sic (inquit) ira corrumpit cor, si in alium diem durauerit. Diuus Chrysostomus eadem Apostoli verba ex eo probat, quod ira flamma est, & ignis succensus circa cor: *parua autem scintilla, si non statim extinguatur, totam syluam incendit.* Vehemens, inquit, est iræ affectus, & omni flamma vehementior. Quod si nox ira percitos nos comprehenderet, omnes operationes nostræ grauiores subsequerentur, cum ignis plurimum memoria excitetur: si per ocium omnia animum prouocātia atrocius nobis reputentur. Noctis tenebræ, vt idem Chrysost. annotat, melancholicum humorem acuunt, qui excitatus, ab ira, ipsam auget, & cum per ocium liberè possit cor ad tristes cogitationes impellere,

Psa. 103; 21
Lib. de patient. c. 12.
Epi. 87 ad Felicit. & Rusticum.
§ 207
Homi. 3. in c. 1. Ioan.
Iacob 3. 5.
Ibid. & ho. 14. in ep. ad Ephes.

pellere, ira altas mittit radices. Priusquam igitur tam exitiali vacemus otio, & vehementiorem flammam accēdamus, præueniendum præcipit, & quicquid pectus nostrum vrit, penitus extinguendum. Id ipsū ex alia ratione demonstrat: quia ira fera est vehemens & furibunda, leone fortior, & lupo voracior. Si vides lupum oues tuas inuadentem, non eum dimittis, vt liberè per noctem inter eas cubet, & remaneat: quas enim in die viuas dimiserat, nocte absumet. Alio in loco eadē verba Apostoli confirmans: Ita (ait) neque vsq; ad vesperā maneat, inquit Apostolus: sicut enim putredo quædam ac tinea, ita mentis nostræ radicem arrodit. Si Ionas attenderet vermiculum rodentem radicem hederæ, non eum tota nocte dimitteret, qui adueniente mane, omnino eam consumptam reliquit. Quare bestiam, inquit Chrysostomus, in viscera tua includis? Melius esset viperam vel serpentem in corde positam esse, quam iram: hæc enim manet semper, dentes fortiter infigens, immissoque veneno, pessimarum cogitationum exercitus producit. A Paulo vocatur *Radix amaritudinis sursum germinans*, (vt dicemus) id est, radix, quæ multas amaritudines producit. Quisnam in horto suo illam plantam dimitteret, altas radices mittere, quam nouit tam amaram: quæ omnes alios fructus, quātumcunque dulces redderet amaros? Quis intra domum retineret eum, à quo sciret, se omnino subuertendum? talis est ira. Ita dixit Sapiens, quendam iracundum quasi considerans: *Iracundia animositatis illius* (Septuaginta, *Impetus iræ eius*) *subuersio illius est.* Loquitur metaphora sumpta à terræmotu, quo valida subuertuntur ædificia: includitur enim ventus aut vapor, intra viscera terræ, qui dum accenditur calore solis, vt foris prorumpat, montes ipsos subuertere solet. Quod clarius videmus in sulphureo puluere, quo ad subuertendas turres vtuntur milites; eo enim intra terræ viscera condito, igneq; admoto, flammam emittit subuertentem turrim vsque ad fūdamenta. Aut verò loquitur, metaphora

Homi. 47. in Ioan.

Ho 41. in acta ad finem.

Hebr. 12. 15

Eccl. 1. 28.

sumpta à naui, quam ventorum impetus discindit: quanto enim scissura maior fuerit, tanto citius nauis per illam submergitur: vnde nauclerus vigilanti solicitaque cura statim ad illam resarciendam se totū conuertit. Iræ ventus scissuram facit, hominem à proximo suo diuidentem, & separantem, per quam odium & alia peccata ingrediuntur, quæ animam in interitum mergunt & perditionem: ideoque dicit, quod iracundia animositatis, id est, valida, fortis, dura, subuersio est illius, qui illam habet. Id quod Tigurina translatio clarius expressit: *Ruinam ei creat, ipsius ad iram procliuitas.* Hęc omnia egregiè prosecutus est B. Gregorius, damna referēs, quæ ex ira sequuntur, quo hortetur eam comprimere. Per iram, inquit, sapiētia perditur vt quid, quo ve ordine agendū sit, omnino nesciatur, sicut scriptum est: *Ira in sinu stulti requiescit:* quia nimirū intelligentiæ lucem subtrahit, cum mentem permouendo confundit. Per iram vita amittitur, etsi sapientia teneri videatur, sicut scriptum est: *Ira perdit etiam prudentes:* quia scilicet cōfusus animus nequaquam explet, etiam si quid intelligere prudēter valet. Per iram iustitia relinquitur, sicut scriptum est: *Ira viri iustitiam Dei non operatur:* quia dum perturbata mēs iudicium suæ rationis exasperat, omne quod furor suggerit, rectū putat. Per iram gratia vitæ socialis amittitur, sicut scriptum est: *Noli esse assiduus cum homine iracundo, ne discas semitas eius, & sumas scandalum animæ tuæ:* & idem, *Quis poterit habitare cum homine, cuius spiritus facilis est ad irascendum?* Quia qui se ex humana ratione non temperat, necesse est, vt bestialiter solus viuat. Per iram concordia rumpitur, sicut scriptum est: *Vir animosus parit rixas, & vir iracundus effundit peccata.* Iracundus quippe peccata effundit; quia etiam malos, quos incautè ad discordiam prouocat, peiores facit. Per iram lux veritatis amittitur, sicut scriptum est: *Sol non occidat super iracundiam vestrā:* quia cùm menti iracundia confusionis tenebras incutit, huic Deus radium suæ cogitationis abscondit. Per iram Sancti

¶ 208

5. Mora. c. 31.

Eccl. 7. 10.

Iaco. 1. 20.

Pro. 22. 24

Pro. 18. 14.

Eccl. 28. 10 11.

ad Eph. 4. 26.

Sancti spiritus splendor excluditur, quo contra iuxta antiquam trãslationem scriptum est: *Super quem requiescet spiritus meus, nisi super humilem & quietum & trementem sermones meos?* Cùm enim, humilem diceret, *quietum* protinus adiunxit. Si ergo ira quietem mentis subtrahit, suam Sancto spiritui habitationem claudit, cuius recessione animus vacuus, ad apertam mox insaniam ducitur, & vsque ad superficiem ab intimo cogitationum fundamento dissipatur; nam iræ suæ stimulis accensum, cor palpitat, corpus tremit, lingua se præpedit, &c. Hæc & alia Gregorius. Quis ergo talem hospitem cordis sui cubiculò contineat, qui tot tantaque inducit, infertque mala? Meritò citò expellendam iram dixit Apostolus, quæ ad breuem horam tenta, perturbat; sed diu retenta, omnino hominem perdit. Ex his procedit Beatus Hieronymus ad inexcusabilem reprehensionem nostram. Si Apostolus (inquit) interpretatur, *Sol non occidat super iracundiam nostram,* quid agemus nos in die iudicij, super quorum iram, non vnius diei, sed tantorum annorum sol testis occubuit? multis certè illud dici potest: *Maledictus furor eorum, quia pertinax, & indignatio eorum, quia dura.* Quamuis igitur in potestate nostra situm non sit, iram ita continere, ne vllatenus exurgat: possumus tamen eam per rationem & deliberationem comprimere, saltem propter ipsammet nostam vtilitatem, quibus Deus tanquam hominibus ex deliberatione agentibus statuit, diligere inimicos.

Esai. 66. 2

Epi. 36. ad Castorinã matertera͂

Gen. 49. 7.

D

§. 39. *Septima ratio est, quia huius præcepti verba, modum indicant, quo facilius compleri possit à nobis, qui similes esse debemus equitatui Pharaonis.*

Ego *autem dico vobis.* Hoc eodem pronomine, *Vobis*, modum quo facilius istud adimplere possimus præceptum, exprimere voluit Christvs Dominus: non enim loquitur ad leones, vel tigres, vel dracones, vrsos, vel lupos, aut canes, qui contra lædentem se, impetu passionum feruntur: sed ad homines quos similes sibi fecit, in eo quod rationem & mentem illis indidit, per quam suos actus disponerent, eorumque dominium haberent, vt ex B. Damasceno *a*, Diuus Thomas *b*, obseruauit. Edidit breuem, sed excellentem tractatum S. Gregorius Nyssenus *c*, aduersos eos, qui ægre reprehensiones ferunt: in quo vt fundamentum supponit, admirationem, qua tenebatur, attendens hominis miseriam, qui cum à Deo tanta sit veritate rationis donatus, vt cætera extra se ipsum quantumcunque indomita possit domare, & subiugare, suoque dominio subijcere, passiones tamen & affectus intra seipsum existentes, nullatenus moderatur, quin potius illis subiectus iaceat. Ratione, inquit, sumus fortibus fortiores, cum simus corpore imbecillo, & in seruiture͂ omnia redigimus, & vsui nostro ministrare cogimus. Ea tauros domamus, & iugo subiungimus, & afficimus, vt aratris terram proscindant, & equum celerem habenis lupatisq; reprimentes, reddimus obedientẽ, & tardum; asinum fuste vrgentes, facimus celeriorem; mulosque peruicaces, currus trahere, & onera ferre cogimus: elephantorum autem, carnis vastam molem, & camelorum magnitudinem, callidè & artificiose tractamus, & deducimus ad id, quod nobis videtur. Hinc & profunda transimus, & paruo ligno, arte gubernandi freti, ingredimur maria, ad quæ non patet aditus, &c.

¶ 109

a Li. 2. Ortho. fid. ca. 12.

b In Prologog. 1. 2.

c Orat. aduer. eos qui ægre ferũt repreh. pa. 607. to. 1.

Mitto scientias, relinquo artes necessarias, & quæ sunt excogitatæ ad omnes delicias, variumq; studiorum & exercitiorum ambitum. Hoc autem animal sapiens, vi agendi & celeritate præditum, valensque memoria, quod hic est, & aspicit alia, quæ sunt alibi, trahitur varijs voluptatibus, & diuersis affectionibus: vnum negligit nempe veram vitam, & propriam salutem, &c. Mirum sine dubio, quod qui tanta cura moderatur ac domat externa, suis passionibus & affectibus nullum modum imponit; quin potius ab illis quasi captiuus in mille ducitur præcipitia, cum tamen hoc sit magis necessarium, internos motus & affectus suos moderari, frenare, & comprimere. Insigne mysterium continent illa Sponsi verba, quæ ad Sponsæ laudem protulit.

Cant. 1. 8. *Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilauit te, amica mea.* Etsi doctores sacri varie verba ista declarent, certum est tamen apud sanctos Patres, illa insignem Sponsæ laudem continere:

Hom. 3. *in cant.* multas namque & magnas laudes, inquit B. Gregorius Nyssenus, simul verbum hoc complectitur. Has vt indicemus, & legitimum sensum, qui nostro inseruiat instituto, eruamus, notandum est primo, Salomonem habuisse ingentem equorum

3 *Re.* 4. 26. 2. *Par.* 9. 25 multitudinem: *habebat enim quadraginta millia præsepia equorum currilium, & duodecim millia equestrium, quos nutriebant regis præfecti.* Hos equos ex varijs regionibus

3. *Re.* 10. 28 2. *Par.* 1. 16 asportabat: *educebantur* namque *Salomoni equi de Ægypto, & de Coa: negotiatores enim regis emebant de Coa, & statuto pretio perducebant. Egrediebatur autem quadriga ex Ægypto, sexcentis siclis argenti; & equus, centum quinquaginta: atque in hunc modum cuncti reges Hethæorum & Syriæ equos venundabant.*

¶ 210 Inter hos illi præstabant, quos à Pharaone rege Ægypti habebat, siue pecunia emptos, siue dono acceptos. Censent enim quidam, quod quoniam Salomon in vxorem accepit filiam Pharaonis regis Ægypti, plura ab eo dona accipiebat,

Lib. 16. signanter equos, quorum Ægyptus ferax

2 *Re.* 10. 25 2 *Par.* 9. 23 cissima est, vt Strabo testatur: nam, vt Scriptura sacra narrat: *Omnes reges terrarum desiderabant videre faciem Salomonis, & deferebant ei munera, vasa argentea, & aurea, & equos, & mulos, per singulos annos.* Si omnes Reges mittebant equos, multo magis credendum est, de rege Pharaone, cuius filiam Salomon duxerat: & id munus congruum erat regioni, quæ equos excellentes ferebat. Siue ergo dono datos, siue pecunia comparatos, habebat Salomon equos multos, qui fuerant Pharaonis regis Ægypti. Nec solos & nudos equos emebant negotiatores regis; sed cum suis curribus, quorum vsus ita erat communis, vt raro nisi in curribus ducerentur reges & equites. Sicut autem equi Ægypti præstantissimi erant; ita & currus ex Ægypto adducti, alijs omnibus excellentiores fuisse, credendum est: habent enim inter se correspondentiam equi & currus. Hi autem equi, qui fuerant Pharaonis, in eo erant excellentes, quod ad nutum obtemperabant frenis. Secundo obseruandum est, varie discurrere hebraizantes, circa vocem

hebræam *Lesusati*: nam quoniam nomen, לססתי *sus*, equum aut equam apud hebræos significat, quidam transferunt: *equo meo assimilaui te*, alij, *equæ meæ*: Vulgatus tamen apte transtulit, *equitatui meo*: nomen enim equitatus, nec tantũ significat equos, nec tantum equites; sed equites in equis procedentes: quomodo dicitur *a*, *Omnis equitatus & currus Pharaonis*: & *b*, *Si exieris ad bellum, & videris equitatus & currus*: & *c*, *Cum vidissent principes equitatus Iosaphat*, quam vocem Hispane dicimus, *Caualleria*, sicut dicere solemus: *Gran caualleria vino à esta ciudad.* Itaque equitatus dicit, milites in equis. Quoniam vero tunc milites raro equis insidebant, nisi in curribus, quos ducebant equi, addidit, *In curribus.* Intelligendum ergo est, ad comitandum Salomonem, cum domo egrediebatur, vt per ciuitatem discurreret, aut ad domum saltus se conferret, varios currus cum equis dispositos fuisse, in quibus ibant equites illum comitantes, fiebatque equitatus maiestati Salomonis conueniens & aptus. Equites, qui ibant in curribus, & equis, ex Ægypto adductis, diceba-

a *Exo.* 14. 9. 23.
b *Deu.* 20. 1
c 2. *Par.* 18 31.

tur *Equitatus in curribus Pharaonis.* Hic
¶ 211 pulcherrimus erat, & præstatissimus, quoniam illi equi, obedientissimi erant aurigæ & ductori, quos ad nutum per frenum hac illacq; ducebat: quem propterea Salomon, *Suum*, vocabat. Tanquam rem autem insignem & egregiam ponit excellentiam illius equitatus, in quo equites curru insidẽtes, ad nutum equos trahebant & voluebant, detinebant, & vrgebant, in dextram & in sinistram inclinabant: & merito; id enim est in equis summa æstimatione dignum, quod freno cedant, & aurigæ facillime obtemperent. Etsi enim negari non possit, id quod Plinius *a*, multis exemplis probat, & confirmat B. Ambrosius *b*, generosum equum, animal esse fidele, non solum habile ad cursum, pugnam, victoriã, & triumphum; sed etiam docile, & capax disciplinæ, adhortationis & gloriæ, (quod egregie ipse De⁹ cum beato Iob loquẽs, descripsit inter alia de illo dicens: *Quod procul odoratur bellum, exhortationem ducum, & vlulatum exercitus*) certum est etiam, nullum esse animal, quod maiori impetu in aliquid feratur, & minus possit contineri. Ideoq; vt Aristoteles *a*, & Plinius *b*, annotarunt, cõmuni prouerbio dicitur; Furia seu rabies equina: & latinorum Poetarũ princeps cecinit *c*: Scilicet ante omnes, furor est insignis equorum: cuius propterea typo, eum qui vehementi supremo & potentissimo impetu fertur, sacra Scriptura expressit, vt cum angelus dixit *d*, *Qui sua libidini vacant, sicut equus*; & Dauid *e*, *nolite fieri sicut equus.* & Ieremias *f*, *equi amatores in fœminas:* & iterum *g*, *Quasi equus impetu vadens ad prælium, &c.* Hinc credo motos Lacedæmonios, vt equum in monte Taygeto soliti sint ventis immolare, cuius postea cineres, ventis flãtibus spargendos exponebant, vt autor est Festus, hoc ipso equorum impetum, ventis perflantibus similem exprimentes. Equitatum ergo suum dixit Sponsus, equites insidẽtes curribus, moderantes equos, ita frenis compressos & obedientes, vt ad nutum sessoris obedirent. In qua similitudine egregiã Sponsæ pulchritudinem voluit exprimere.

a *Li. 8. nat. hist. cap. 4. & 42.*
b *Libr. de Cain & Abel cap. 1*
Iob. 39. 21. 25.
a *Lib. 6. de nat. anim. cap. 22.*
b *Libr. 8. na. hist. c. 4*
c *Virg. 3. Georg.*
d *Tob. 6. 17*
e *Psa. 31. 9.*
f *Ierem. 5. 8*
g *Iere. 8. 6.*
Apud Pierium lib. 4 ad finem.

Et est quidem laudum Sponsæ catalogus, inquit Gregorius Nyssen. *h*, quæ his equis facta fuit assimilatio. Sponsæ nomine D. Bernardus *i*, quamuis animam sanctam intelligit: Nec mireris, inquit, vnam animam equitatus multitudini *similatam, si aduertas, quantæ in ipsa vna, quæ tam sancta anima sit, virtutum acies habeantur, quanta in affectionibus ordinatio, quanta in moribus disciplina, quanta in orationibus armatura, quantum in actionibus robur, quantus in zelo terror, quanta denique ipsa cum hoste conflictuum assiduitas, numerositas triumphorum: quæ propterea dicitur *k*, *Terribilis vt castrorum acies ordinata*: & iterum *l*, *Quid videbis in Sunamite, nisi choros castrorum*? Cæterum ¶ 212
egregie, Sponsæ nomine, sanctam Ecclesiã intelligunt sancti Patres, quam frequentius in illo cœlesti epithalamio, pro ea tantum parte, qua sanctos continet, describit, qui cœlestem Sponsum delectant, cum quibus amore sancto copulatur; quamuis aliquando eadem, pro alia parte, qua continet plurimos grauesq; peccatores, etiam exprimat, quæ propterea se *nigram sicut tabernacula Cedar, & formosam sicut pelles Salomonis*, exhibet, hoc propter iustos & sanctos, illud propter peccatores & impios, vt Ambrosius, Origenes *a*, Athanasius *b*, multiq; alij patres annotarunt. Congregatio igitur iustorum & sanctorum, quam sibi amicam, cœlestis Sponsus vocat, summe illius oculis est grata, quam vidit similem equitatui illi, quem Salomon ad sui gloriam præcipuum habebat, ex curribus & equis Pharaonis, aut ex Ægypto adductis, quibus equites Salomonis insidebant; quorum vnusquisq; suo currui insidebat, quem ferebant equi mira obedientia excellentes, qui ita freno comprimebantur, quod non gradiebantur, nec ferebant, nisi iuxta dirigẽtis voluntatem, directionem, aut permissionem. Sanctorum Patrum doctrina communis est, animam in corpore existentem, similem esse equiti sedenti in curru, quam ferunt affectus & passiones, tanquam equi. Qua metaphora latissimè B. Ambrosius animæ progressus expendit, cuius

h *Hom. 3. in Cant.*
i *Ser. 39. in Cant.*
k *Cant. 6. 3*
l *Cant. 7. 1*
Cantic. 1. 5
In Psal. 118 serm. 12.
a *Hom. 2. in Cant.*
b *In synop.*
Li. de Isaac & ani. c. 8

cuius bonos equos dicit esse virtutes, malos autem passiones & affectus. Cuius doctrinam expresso ipsius Ambrosij nomine prosecutus est S. Augustinus *a*, huiusmodiq; metaphora ad idem institutum vsus fuit Philon *b*, quam latè tradiderat Plato *c*, quæ & apud ipsos philosophos communis est. Quorum omnium rationem tradens B. Hieronym. *e*, sensus inquit, corporum, quasi equi sunt sine ratione currentes; anima vero in aurigæ modum retinet frena currentium: & quomodo equi absque rectore præcipites runt; ita corpus sine ratione & imperio animæ, in suum fertur interitum. Certe nihil est, quod ex se validius potentiusq; feratur & excitetur, quam equus; qui sicuti si freno contineatur, vtilissimus est equiti ad currendum, pugnandum, & vincendum: ita si freno sit destitutus, nihil certius inducit præcipitium. Ita fortissimæ sunt vehementesque animæ passiones, quæ sicuti freno compressæ & moderatę, maximo sunt adiumento ad vitam virtutis percurrendam, & spirituales victorias reportandas: ita si freno destituantur, certissimum inducunt præcipitium. Id quod Scriptura sacra indicat, dicens, hac tanquam grauiori pœna Deum maiores peccatores punire, quod *dimittit eos*, vt sequātur, *desideria cordis sui*, quomodo dimisit philosophos illos, diuinæ luci rebelles, quos dimisit sequi passiones, qui propterea ad ignominiosum, quod Paulus refert, præcipitium ducti sunt. Cœlestis ergo Sponsus, Sponsam suam vult similem exhiberi equitibus illius equitatus, qui equos freno compressos tenebant, quos ad sui directionem & ductum progredi, solummomodo permittebant. Anima illa omnibus modis miserta est, cui certissimum imminet præcipitium, quæ suis affectibus modum non imponit, quibus tanquam equis omni freno destitutis ducitur, illos sequens, qui dicebant: *Nullum sit pratum quod non pertranseat luxuria nostra.*

a *Li.2.cōt. Iul.c.5.*
b *Lib.2.allegor. to.1. pag.90.*
c *In Phædro vel de pulchro.*
d *Li.2.cōt. Iouian.ante med.to.2*
Psa.80.13.
Rom.1.24.
Sapie.2.8.

§. 37. *Ira inter omnes affectus, rationis freno est regenda, quæ similis est equo, & cani, qui aliquando acuendi & vrgendi sunt, aliquando continendi.*

§ 213.

HÆC in communi de omnibus passionibus dicta sint: sed ad institutū accedamus. Inter omnes animę passiones, quibus illa ducitur & fertur, equo similior est ira; ideoq; sancti Patres de ea philosophantes, desumpta ab equo similitudine, circa eam discurrunt: signanter B. Basilius. Equus ex se, fortissimus vehementissimusque est, qui sicuti freno compressus & obsequens, multis nominibus est vtilis: ita illo destitutus, innumeris titulis est nociuus, vt dictum est. Ira ex se, passio est vehementissima, hominem rapido potētissimoq; impetu ferens; imo extra illum ducens, vnde & illa nomen accepit. Dicitur enim ira, ab eo quod est ire, nam à se it, qui irascitur; qui etiam cum irā deponit, ad se dicitur redire. Vnde comicus *a*, communi vsus prouerbio: Tandem inquit, reprime iracundiam, & ad te redi: de quare eleganter discurrunt Chrysostom. *b*, Basilius *c*, Gregorius *d*, & signanter D. Thomas *e*, qui ex professo demonstrat ex sanctis Patribus & Aristotelis philosophia, iram inter omnes passiones magis hominē concitare, & inflāmare, & magis rationis iudicium perturbare, ꝙ primas in homine tenet. Hæc si freno rationis compressa fuerit, multis modis vtilissima est. Quod egregia ratione D. Basilius explicat, demonstrans, iram summopere necessariam ad perfectam sanctitatem tenendā. Vitę nāq;, bonitas & sanctitas, duas illas habet partes, quas expressit Dauid, declinare à malo, & facere bonum. Ad bonum faciendum & sequendum, fertur animus per amorem, quem acuit spes & desideriū ipsiusmet boni: ad declinandum autē perfectè à malo, necessarium est odiū illius, cōtra quod ira accendit, instigat, & impellit: qua de causa dixit Aristoteles, eam necessariam præci-

Hom.10.de Ira.
a *Terent. in adelph.*
b *Hom.29 & 30. ad populum.*
c *Hom. cit cit.*
e *1.2.q.48. art.2.&3.*
Hom.1 .6
Psal.36.27

pue esse iudicibus, & gubernatoribus, ad malos puniendos, & vitia Reipublicæ extirpanda: eosque probat minus bene esse dis-
Rom. 13. 5. positos, quos ira non acuit. Imo & Paulus, eos qui gladium portant, in vindictam malefactorum, vocat iram ipsam; quia hæc in illis contra malos debet relucere: quod egregijs symbolis ipse Basilius declarat & probat: Est, inquit, ira, pars animi irascibilis, ad multa virtutis opera necessaria, quando velut miles quidam apud ducem arma sumens, paratus est eius iussu, auxilium præbere: sic iracundia rationi adiutrix, contra peccatum fuerit. Neruus est animæ, indignatio, fortitudinem constantiamque ac robur ad res bene agendas præbens, quæ animam fortiorem ex remissa reddit: neque enim si contra iniquitatem desit indignatio & ira, satis eam odio, quo decet, persequi poterit, &c. Vnde ipse Dominus in Euangelio, solummodo qui irascitur fratri sine causa, damnat:
Mat. 5. 22. illum vero, qui tanquam pharmaco ad ea, quæ oportet, ira vtitur, minime condẽnat.
Gen. 3. 15. Dicitur namque, *Ponam inimicitias inter te & serpentem:* & rursus, *Hostes sitis Madianitis,* docentis verba sunt, vt ira veluti armis vtamur. Ideo Moyses veluti omnium hominũ mansuetissimus, vituli idololatriam damnans, leuitarum manus in cædem
Exo. 32. 27. fratrum armauit. *Vnusquisque,* inquit, *vestrum gladium ad latus teneat, & transite à porta in portam, & suum quisque fratrem interimat:* & paulo post ait: *Manus vestras hodie Domino consecrastis, quilibet in filio suo, & in fratre suo, vt detur vobis benedictio.*
Num. 25. 7. Quid Phinees, iustum reddidit? nonne iusta contra fornicantes ira? qui alioquin mitis ac mansuetus existens, postquam stuprum Zambri & scorti Madianitidis palam in populo vidit, minimè tam indignũ facinus passus, ira vt oportebat vsus, protinus vtrumque trucidauit. Samuel
1. Reg. 15. 32. 33. autem Agag regem Amalech à Saule contra Domini mandatum seruatum, nonne iusta ira in medium trahens occidit? sic itaque fit sæpenumero ira, bonarum actionum ministra. Helias Zelotes, quinqua-
3. Re. 18. 40. ginta supra quadringentos turpitudinis sacerdotes, comedentes de mensa Iezabel, § 214
iusta sapientique indignatione in totius Israel vtilitatem, vt morte mulctarentur, effecit. Ita Basilius: cui consentiens Gregorius annotat, tam vtilem huiusmodi esse iram; vt propter hanc dicatur Phinees, 5. Mor. c. 33
confodiendo fornicantes, placasse Dominum, & cessasse quassationem, aut plagã, qua Deus Israelitas percutiebat, occidens Psa. 105. 30
viginti quatuor millia: quæ sane non crudelitas, sed *reputatum est* opus illud *ad iustitiam, vsque in sempiternum*: pro illo nãque opere, promisit ei Deus sacerdotium Nũ. 25. 12.
sempiternum. Quamuis enim ad modicum tempus, illud fuerit in familia Ithamar, de qua fuit Heli; ius tamen illius perpetuo mansit in familia Phinees, vnde & Vide Iãse. in Ps. 105.
ad eam mox redijt, in Sadoch scilicet, quẽ 3. Reg. 2. 27
reiecto Abiathar ex filijs Heli, constituit & Eccl. 45
Salomon summum sacerdotem, in cuius 28. & 1.
familia mansit vsque ad Christum. Tam Machab. 2.
necessaria est huiusmodi ira, vt quia Heli 54.
(inquit Gregorius) illam non habuit, mo- 1. Reg. 3. 13.
tum contra se implicabiliter supernæ vl- 14.
tionis excitauit. Hæc Gregorius prosequitur possemusque nos multa congerere, vt Dauidem, qui quamuis mansuetudinem tanquam supremum nobilitatis suæ insigne præferebat, *In matutino tamen interficiebat omnes peccatores terræ, & disperdebat de ciuitate omnes operantes iniquitatem*: Similiter & Iob, quem Chrysostomus *a*, vo- Ps. 100. 8.
cat magnum patientiæ pugilem, Augusti- a Epist. 3. ad Olymp.
nus *b*, vero fatetur se non inuenire nomen, b Ser. 225. de temp.
quod illius viri virtuti sit æquale aut par; qui cum Rex esset, quo pacto muneris sui partes exequeretur expressit, dicens: *Conterebam molas iniqui, & de dentibus illius auferebam prædam*: vt ita contra iniquos Iob 28. 17.
spoliatores pauperum se iratum exhiberet, sicuti postea Dauid contra leones & 1. Re. 17. 35.
vrsos, quorum mentum apprehendebat, & In Catena Iob 28.
suffocabat eos. Quæ expendens Chrysostomus, annotat, ita oportere iudices & principes in malefactores irasci; vt illos comprimant, & rempublicam in pace cõseruent. Sed vt rem istam concludamus, consideremus Sponsum ipsum, qui Sponsam, quam primo laudauerat ex modera-

tis

tis infrenatisque passionum affectibus, deinde iterum eam laudat, ex naso. *Nasus*, inquit, *tuus sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum.* Commune dubium est, quomodo cœlestis Sponsus, qui Sponsam dixerat totam pulchram, nunc tam eminenti ingentique naso eam describat. Pulchritudo enim resultat, vt Augustinus annotauit, ex debita partium proportione Et certe inter vitia magis contraria pulchritudini mulieris, hoc secularis Poeta præfert, magnitudinem nasi. Propter hoc dubium, varie hanc Sponsi sententiam sancti Patres intelligunt. Rabbini autem multa commenta confingunt in eorum explicationem. Quæ enim speciei laus est (inquit eorum vnus) si habeas narem magnam, & instar turris eleuatam? Sed in re aperta cæcutiunt Rabbini. Enimuero etiam secundum nudum litteræ corticem, egregiam Sponsæ pulchritudinem ex naso Sponsus expressit; magnum enim & paruum, vt Aristoteles dixit, non absolute dicuntur, sed comparatiue. Et quidem turris illa, magna erat comparatione ad faciem mulieris, tamen comparatione ad faciem & eminentiam montis Libani, erat proportionata. Erat Damascus ciuitas Israelitis infestissima, quæ caput erat totius Syriæ, cuius reges duris incursionibus vexabant Iudæam & Ierusalem: vnde quando Salomon pacifice regnum obtinuit, disponens quæ necessaria erant ad pacis conseruationem (hac enim de causa varias equorum copias in diuersis ciuitatibus munitis totius regni, habebat dispositas, vt sacra narrat historia) turrim in monte Libano ædificauit contra Damascum. Erat enim mons Libani altissimus, ex quo tota Damascenorum regio lustrari poterat. Vt autem ita asseram, eo argumento ducor, quod huius turris, nulla nisi hoc in loco facta fuerat in Scriptura sacra mentio. In illa erant milites constituti, qui contra Damascum respiciebant, vt si aliqui inde exurgerent ad incursus faciendos, possent eis obsistere, aut dato signo per fumum, sicut moris est, totam Iudeæ terram admonerent, vt ad resistendum inimicis se præberet paratam. Et quidem turris illa, cum admiranda proportione ad montis faciem & aspectum erat ædificata, quę propterea illum pulcherrimum aspicientibus reddebat. Inde Sponsus laudem nasi Sponsæ trahit, qui non minori proportione erga illius faciem, ordinatissime prominens, illam pulcherrimam reddebat. Hæc quantum ad literæ corticem. Altius tamen mysterium cœlestis Sponsus indicare voluit, qui eatenus pulchritudinem faciei Sponsæ extollit, quatenus illa pulchritudinem spiritualem repræsentat. Nasi siquidem nomine, in Scriptura sacra, intelligitur ira aut indignatio, quæ maxime in naribus ostenditur; dum enim illa excitatur, spirando & inspirando aerem, nares extenduntur, in quibus excitatæ iræ sonus auditur. Cum ignis accenditur, spiraculum per quod fumus egreditur, ignem ipsum indicat: ita cum accenditur ira, fumus aut inspiratio & respiratio, in naribus ostenditur. *Ascendit*, inquit, *fumus in ira eius*: & ita communi locutione dicimus, *subiole el humo à las narizes*, de illo qui irascitur. Sponsa ergo castissima, ad suæ pulchritudinis conseruationem, nasum eminentem habere debet, tanquam turrim contra Damascum: nec enim virgo munditiæ pulchritudinem seruabit, nisi ira excandescat in eos, qui honestatem suam tentant: *sino pone vna cara de hierro contra el mocuelo liuiano*: nec mulier castitatem seruabit, nisi acrē indignationem contra excitantem se ad malum ostendat: nec tandem anima seruare poterit mentis integritatem, nisi ira excandescat contra eos, qui ad malum incitant, & indignatione exardescat contra iniquitates & peccata. Iram propterea Basilius egregie comparat cani, quem pastor in sua ferre debet societatē, ad ouium custodiā: nec oues securæ essent nisi adesset canis, qui contra lupos latraret, ringeret, dentes ostenderet, & morderet: similem etiam esse debere militi (vt ex eodem dicebamus) qui ad custodiendum lectulum Sponsi cœlestis stat, tenens gladium propter timores nocturnos. Si huiusmodi canem aut militem secum Heua tenuisset, quem con-

Margin notes: Cant. 7. 4. — 22. de ciui. cap. 19. — Horat. Satyr. 2. lib. 1 — R. Salomo. — In categor. ca. de quātitate. — § 215 — 3. Reg. 10. — Ps. 17. 9. — § 216. — Hom. 10. cit.

tra serpentem excitasset, & acuisset, non ab illo fuisset superata: similiter & Heli, si contra filiorum suorum iniquitates, hoc cane vel milite vsus fuisset; nequaquam perisset; sicuti nec Saul, si contra Amalecitarũ regem, iræ canem vel militem prouocasset. Imo & aliquando necessarium est, acuere, prouocare, & excitare, sicut pastor excitat canem dormientem contra bestias, quas accedentes videt, & sicuti eques equum, quem segnem videt, calcaribus impellit ad cursum arripiendum, qui necessarius se offert. Ita Christus Dominus in semetipso excitauit iram & indignationem, semel & iterum; vt aptè in eos aduerteret, qui emendo & vendendo, templum prophanabant, in quo illa insurgere non potuisset, nisi ipse excitasset & prouocasset, vt alibi dictum est. Hac de causa Deus aliquando voluit, quod eius ministri illam in semetipsis excitarent, ad recte agendum, quæ contra impios agere iubebat. Ita dixit ad Ezechielem: *Obfirmabis faciem tuam ad eam,* Ierusalem, scilicet, id est, vt D. Gregorius exponit, seueram, asperam, ac duram faciem ostendens, *vna cara de hierro*: quod & sæpe sapientes viros facere debere (inquit Gregorius) ostendit ipse dicens: *Filiæ tibi sunt? custodi corpus earum, & non ostendas hilarem faciem ad eas.* In negatione hilaris faciei, inclusa est affirmatio seueri vultus: oportet enim, vt parentes in honestate, & pudicitia filias contineant; sæpe ostendere seueram indignatamq; faciem; etsi ira pigre ac segniter agat, & moueat, quæ contra eos, quos diligimus, segniter excitari solet, calcaribus quasi equus est pungenda, ac excitanda, & acuenda tanquam canis dormiens. Ira itaque necessaria est, inquit Basilius, & vtilis: sed quando tanquam iugalis equus rationis freno fuerit compressa: quo si destituta fuerit, non minus in præcipitium ducet hominem, quam equus freno non compressus, equitem, vt ex eodem Basilio, Chrysostomo, & Gregorio, paulo ante demonstratum est. Ita ergo se gerere debet homo cum affectibus iræ vel indignationis, sicut se habet prudens eques cũ equo, quem cum videt impetu ferri, antequam ad metam vel præcipitium perueniat, freno incipit paulatim illum retrahere, quod Hispane dicimus, *Va lollamando*, id est, continendo, egregia metaphora desumpta ab eo, quem à cursu volumus, hoc ipso quod cum incitamus, vt ad vocantem conuertat mentem & sensum, facimus vt remittat impetum, quo ferebatur. Ita homo agere debet, cum videt in se iram excitari contra aliquem, à quo offensam passus est. Hunc equum totaliter impedire ne exeat, est impossibile moraliter loquendo; sed illum impetuose procedentem, per rationis considerationes, tanquam per lora freni, debet homo paulatim continere, ne metas iustitiæ & rationis prætergrediatur, neuè in peccati præcipitium inducat. Quod qua ratione fieri debeat, statim dicemus. Nunc illud exploratum sit, Deum apte loqui dicentem: *Ego dico vobis*, quia ad homines loquitur; qui etsi non possint impedire passionum suarum ortum & exitum; possunt tamen illarum impetum per rationem comprimere & continere, ne ad præcipitium vsque tanquam effrenes equi perducant.

Ioan. 2. & Matt. 21.

Ezech. 4. 3 Hom. 12. in Ezec. ad fi.

Eccl. 7. 26

§. 38. *Facile homo se ab appetitu vindictæ temperabit, si Deum imitetur, qui iuxta Tecuitis dictum ad Dauid, retractat cogitans.*

IPsum met pronomen. *Vobis,* amplius ad idem institutum expendamus: ad homines enim aperte loquitur, qui rationis freno, animum stimulis iræ punctum, & tanquam validissimum equum excitatum, debent continere, eo modo, quo eques moderatis tractibus freni, equum currentem paulatim retinet, ne metas prætergrediatur, aut in præcipitium ferat & ducat, vt dictum est. Huiusmodi tractus, rationes sunt, quas homo eidem animo suo debet repræsentare, quibus eum currentem aduocans, dum ad illa attẽdenda, quæ repræsentat, inducit, ab impetu, quo ¶ 217

quo per iram currebat & ferebatur, temperat & continet. Ita hominem agere debere, ad animum suum continendum, sancti Patres Basilius *a*, Chrysostomus *b*, Gregorius *c*, & Ambrosius *d*, docuerunt. Certe si quis feruentem ollam, quæ totaliter supergreditur, igne extrahere vult, non eam apprehendit ex illa parte, qua ignis flammis inflammatur, sed ex opposita, quæ temperatior existit. Si vis cor tuum feruens & excandescens (quod tanquam bulliens iam supergreditur, foras emittens verba, motusque incompositos) ab igne, quo ardet extrahere, ne mittas mentis manum, ad eam partem ignis, qui illud facit ebullire, ne inquam mentem applices ad considerandam & expendendam iniuriam, tibi ab altero illatam, quæ tanquam ignis ollam cordis succendit, sed ad aliam partem, mentem applica, & talia considera, quæ temperata sunt, & accensum ira animum temperare possunt. Neque hac in re aliquid faciet homo sibi indignum aut indecens, cum Deus ipse semetipsum ita facientem exhibeat, ad suam contra offensores iram, quam illorum iniquitates succenderant, temperandam. Ita sapiens illa mulier Tecuites, volens iram Dauidis, quam merito contra filium suum fratricidam conceperat, moderari: *Recordetur*, inquit, *Rex, Domini Dei sui.* Quasi dicat: Quamuis Rex sis, nullum superiorem in terra recognoscens, habes tamen Deum, qui omnibus modis est tibi superior Rex, tantoque perfectior eris, quanto magis fueris illum imitatus. Et quid facit Deus? *Deus* (inquit illa) *non vult animam perire, sed retractat cogitans, ne penitus pereat, qui abiectus est.* Scriptura sacra (vt supra cœpimus circa hunc locum annotare, expenditque B. Chrysostomus) sæpe inducit Deum agentem aliqua, quæ sibi videntur indigna, vt nostræ se attemperans humilitati, nos doceat, quæ in aliquibus euentibus facere debeamus. Cogitare enim, vt ex Augustino *a*, docuit, Diuus Thomas *b*, est multa simul mente cogitare, cum suspensione rei faciendæ: qualis est homo, qui in aliqua dubia an-

a Hom. 10. de ira cit.
b Hom. 29 & 30. ad popul.
c 5. Mor. c. 32. & hom. 35 in Euan.
d Li. 1. offi. c. 21. & 48.
2 Re. 14. 14
Hom. 22. in Genes.
a Li. de præ dest. SS. an. meit. & 15. de Trinit. c. 16.
b 2. 2. q. 2. art. 1.

cipitique occasione positus, cui pro hac & illa parte rationes se offerunt, hęret suspensus, expendens in quam debeat inclinare, qui nunc in hanc partem propter aliquam rationem inclinat, nunc in aliam propter diuersam & oppositam propendet. Ideoq; verbum hoc indecens Deo videtur. Nunquid enim, inquit Chrysostomus, ignorare potest Deus, aut suspensus manere, quid agere oporteat? Deinde tunc dicitur aliquis quod retractat quæ cogitauit, quando postquam mente statuit aliquid agendum, alia se offert ei ratio in contrarium, quæ obligat illum retractare, quod statuerat, & oppositum decernere. Decreuisti in mente tua dare aliquid alicui, quem credebas amicum; intelligis postea illum potius tibi esse inimicum, retractas quæ cogitaueras. Quare, retractare cogitationem, fieri non potest, nisi aliqua interueniat ignorantia, quæ in Deo nullatenus locum habet. Quomodo ergo dicitur, quod *retractat cogitans*? Certe quia sæpe Deus ad modum nostrum se nobis repræsentat, vt suo nos doceat exemplo. Ipse nõ vult animam perire, idcirco ne perdat eam, qui se per peccatum prouocauit, *retractat cogitans.* Quando homo illum offendit, statim insurgit in Deo (nostro modo loquendi) iustitia aut ira, quæ incitat ad illum perdendum. Cæterum, subsistit Deus (vt eodem humano modo loquamur) quasi cogitans, id est, multa mente pertractans, attendens suam benignitatem, quæ ad misericordiã impellit, & hominis imbecillitatẽ, qui puluis est, quem quilibet ventus cicumtrahit; & quod qui culpam cõmisit, est ille, propter quem filium suum tradidit in mortẽ, & quod sanguis filij sui, remissionem clamat, &c. sicq; retractat, quod secundũ iustitiam suã statuerat, & decernit, ne pereat penitus homo, & quod illi locus ad pœnitentiam cõcedatur, &c. Ita seipsum depingit ipsemet apud Oseam, qui cum maxime cõmotus excitatusq; esset propter populi sui peccata, decreuissetq; eius iustitia illũ perdere, subsistit cogitans & dicens: *Quomodo dabo te Ephraim? protegam te Israel? Quomodo dabo te sicut Adama? ponam te* *vt*

Orat. 6. cont. Iuda.
¶ 218
Osea 11. 8.

vt Seboim? conuersum est in me cor meum, pariter conturbata est pœnitudo mea, non faciam furorem iræ meæ, non conuertar, vt disperdam Ephraim. Notum est, Adama & Seboim vrbes fuisse in regione Sodomæ: talia autem erant Iudæorum peccata, vt similem imo & maiorem mererentur pœnam, vt Deus ipse dixit apud Ezechielem, & Ieremias in Threnis: quibus prouocatus Deus, quamuis iustitia eius ad vltionẽ eum excitaret, vide quam suspensum & cogitabundum se exhibeat, mentem suam alio diuertentem. Quid, inquit, tibi faciam? quæ verba egregie expendit Chrysostomus. Nihilominus seipsum exhibet cogitantem variaque expendentem, qui etsi dum peccata & offensas attendebat, ad vltionem excitabatur; sed attendens suam bonitatem & humanam imbecillitatem, retractabat vltionem, & misericordiam agere statuebat. *Conuersum est in me cor meum,* &c. Nulli obnoxius Deus perturbationi, inquit Chrysostomus, hominem imitatur commotum affectibus, & matrem repræsentat, quam filius offendit, quæ etsi ex offensione iram trahat; sed ex maternis visceribus ad benignitatem se conuertit. Hunc eundem locum expendens Hieronymus, multa egregia ad hoc institutum annotat. Deus ergo, qui nullis potest perturbari affectibus, nec illis impelli ad aliquid iniustum, aut inordinatum, quando ab aliquo offenditur, se exhibet quasi rationes, quibus iram quam offensa excitat, temperet & contineat. Quanto magis id debet agere homo, quem passio iræ & furoris perturbat, & impellit, vt in præcipitium feratur? Da locum, inquit B. Basilius, cogitationibus sanctis, quibus currentem equum contineas, antequam transgrediatur rationis & iustitiæ metas, & in exitium te inducat.

Ezec. 19. 48
Thren. 4. 6
Proœmi. 1. sup. Esai.
Epist. 46. ad Rustic.
Hom. 10. de ira cit.

§. 39. *Decem breuissimæ rationes, quarum consideratione homo iræ affectum, & vindictæ appetitum facilè poterit comprimere.*

COgitationes & rationes, quas homo sibimet considerandas proponere potest, vt iræ & vindictæ affectum temperet, innumeræ sunt; quarum multas late in his tractatibus sumus prosequuti; sed ne in immensum producantur, breuiter alias nunc accipe, à teipso latius expendẽdas. Prima sit ducta ex doctrina B. Chrysostomi, pertractantis quæstionem circa factum Noe, quem cum offendisset filius suus Cham, non illum maledixit, sed filium illius, videlicet Chanaam: *Euigilans enim Noe ex vino, cum didicisset, quæ fecerat ei filius suus minor, ait: Maledictus Chanaã, seruus seruorum erit fratribus suis.* Erat Chanaam filius ipsius Cham. Quid hoc? offendit Cham, & maledicitur filius eius Chanaam? Videtur factum hominis nondum plene à vino & somno excordati. Imo vt intelligamus, iam omnino illum sibi redditum, præmisit scriptura, quod euigilauerat à vino, & totaliter sui compos iam erat. Id quod factum ipsum indicat: recordatus enim fuit Noe, quod quando de arca egressus fuit, Deus benedixit illum, & ipsius filios, quorum vnus erat Cham. *Benedixit,* inquit textus, *Deus Noe, & filijs eius:* indecens propterea iudicauit, illum maledicere, cui Deus semel benedixerat: neq; enim tam inuerecundus erat Noe, sicuti illi, *qui maledicunt, quem Deus benedixit.* Qua ratione Balaam, quamuis impius, continuit se, ne populum Dei malediceret, ad quem maledicendum vocatus fuerat, grandi proposito præmio à Balac Rege Moabitarum; iam enim constitutus in monte, ex quo populum Dei intuebatur, oblatisque dæmoni sacrificijs, vt valide progredi ad maledicendum posset: *Quomodo,* inquit, *maledicam, cui non maledixit Deus? qua ratione detester, quem Dominus non detestatur? Deus illum eduxit de Ægypto,* cuius

¶ 219
Prima ratio.
Hom 29. in Genes.
Gen. 9. 24.
Genes. 9. 1.
Ps. 108. 28.
Num. 22.
Num. 23.

cuius fortitudo similis est Rhinoceroti. Considerauit quidnam Dominus pro illo populo fecerit, quem sibi elegit, & eduxit de Ægypto, in manu forti, & transtulit per mare rubrum, & ad terram repromissam dirigebat: quasi dicat: Quem Deus elegit, & tot bonis cumulauit, & sibi adiunxit; ego debeo abominari, persequi aut detestari? *Quomodo?* verbum hoc in scriptura, inquit Ambrosius, magnam habet emphasim, & idem valet, ac nullo modo. Hãc rationem debes mente versare: cum aliquis te offendit, cogita, quod quamuis ita sit, quod ex hac parte pœna sit dignus; & supplicio ac odio, sed ex alia, est quem Deus benedixit, & eduxit de Ægypto, de potestate tenebrarum, per mare baptismi, & quod tanti Deus eum facit, quod pro illo dedit vitam & sanguinem: & forte quamuis cum te offendit peccauit, iam facti pœnitens, in Dei gratiam est admissus: & quod si impius Balaam continebatur, ne populum malediceret, quia Deus ad illius liberationem ex Ægypto mira egerat; multo magis tu continendus es, attendens, qualia Deus pro illo, qui te offendit, operatus fuerit.

Secunda ratio. Secunda ratio est, quam eloquentissime idem Chrysostomus *a*, & Gregorius *b*, expendendam proponunt. Aut qui te conuitiatus est, verum dixit, vel falsum: si verum dixit, patientiam debes tenere; si enim tunc conuitium patienter feras, nec conuitieris illi vicissim, sed amaro gemitu Deum implorans; protinus omnem culpam deposuisti. Hoc autem ita Chrysostomus probat: Erat Pharisæus quidam, & quidam publicanus, quorum hic quidem ad summam progressus erat malitiam, alter ad summam suo iudicio peruenerat iustitiã: ambo ascenderunt, vt orarent. Pharisæus dicebat: *Non sum sicut cæteri, &c. sicut ille publicanus*: at Publicanus, procul stans, non regessit contumeliam, neq; vicissim dixit conuitium, neque protulit ista vulgaria verba: Tune audes vitæ meæ mentionem facere, melior te sum, &c. nihil horum locutus est publicanus; sed amare suspirans pectusque percutiens, hoc tantum dicebat. *Deus propitius esto mihi peccatori, & descendit iustificatus.* Vides celeritatem? accepit probrum, & abluit probum Agnouit peccata, & abluit peccata, & criminum improperatio facta est illi criminum remissio, & hostis insciens, factus est beneficus. Quot labores erant publicano subeundi, ieiunando, humi dormiendo, vigilando, bona sua egenis impartiendo, longo tempore in sacco & cinere sedendo, vt illa tam multa peccata posset deponere? At nunc cum nihil tale fecerit, simplici verbo omnem deposuit iniquitatem, ac probra conuitiaque Pharisæi, quæ videbantur illum contumelia afficere, pepererunt iustitiæ coronam; idque sine sudoribus, sine laboribus, & absque longi temporis mora. Vide quomodo etsi vera dicat, qui conuitiatur, si amare ingemiscentes Deum pro delictis nostris exorauerimus, omnia peccata deponere possumus. Ita Chrysostomus.

a *Hom.* 3. *de Saule, & Dauide.*
b *Lib.* 8. *Epist.* 45. *ad Pallad. & lib.* 9. *epist.* 39. *ad Theodistam.*
Luc. 18. 10.

Hæc vt ostendunt Ambrosius *a*, & Gregorius *b*, fuit consideratio, quæ Dauidem continuit, quando Semei contra illum contumeliosissimis verbis agebat. Volenti enim Ioab ire ad vltionem sumendam, dixit Dauid: *Dimitte, vt maledicat iuxta præceptum Domini, forte pro maledictione hac dabit Dominus benedictionem.* Non solum, inquit Ambrosius, non offendebatur conuitijs, sed illis potius delectabatur, & illa exoptabat, pro quibus sibi veniam reddendam arbitrabatur. O vere hominem secundum cor Dei, clamat Bernardus, vetuit prohiberi maledicum conuitiantem, questum æstimans maledicta. Et addidit: *Dominus mittit illum ad maledicendum Dauid.* Prorsus secundum cor Dei, quia de corde Dei ferebat sententiam, seruiebat lingua maledicta, & ille intendebat, quid in occulto ageret Deus: vox maledicentis in auribus, & animus inclinabat se ad benedictionem. Nunquid in ore blasphemi Deus? Absit, sed eo vsus est, ad humiliandum Dauid. Nec latuit prophetam, quippe cui incerta & occulta sapientiæ suæ manifestauerat Deus: & ideo dicit: *Bonum mihi, quod humiliasti me, vt discam iustificationes tuas.* Vides quia humilitas iustificat nos? ita Bernardus.

a 1. *offic. cap.* 48.
b 3. *Moral. cap* 17.
2. *Reg.* 16.
Ser. 34. *in Cant.*

Ora. de ira & inimic. p. 821.
1. Pet. 2. 19. 20.

Agnoscebat Dauid, vt S. Basilius annotauit, quod aliqua quæ Semei in illum iactabat, vera erant, vt quod esset vir sanguinum, qui sanguinem Vriæ proditorie fudit. Et vere, vt indicat Petrus, non magnũ quid est sufferre, vt tibi sit dictum, quod à te iniuste est factum. Si autem falsum dicat, qui contra te maledicta iactat; attende, quantum bonum comparare possis, si patienter feras, quem Christus ore proprio beatum prædicat, dicens: *Beati estis, cum maledixerint vobis, & exprobrauerint mentientes, &c.*

Matth. 5.
¶ 221
Hom. 35. in Euang.

Inter omnia, inquit Gregorius, maiora opera quæ facere potes, hoc vnum est, patientiam tenere cum mendaciter exprobraris; martyrij enim coronam tibi pariet. Si namque adiuuante nos Domino, virtutem patienter seruare contendimus, & in pace Ecclesiæ viuimus, martyrij palmam tenemus. Duo quippe sunt martyrij genera: vnum in mente, aliud in mente simul, & actione. Itaque martyres esse possumus, etiamsi nullo percutientium ferro trucidemur. Mori quippe à persequente, martyrium in aperto opere est: ferre vero contumelias, & odientes diligere, martyrium est in occulta cogitatione.

Duo gna marty.

Hocque fuisse martyrium, quod Ioannem Apostolum martyrem fecit, censet Gregorius; quia passionem, quam non suscepit in corpore, seruauit in mente: imo, & fortius martyrium illi reseruasse visus est Deus: durius siquidem multo, inquit Chrysostomus, est opprobrium, & conuitium viro strenuo, quam corporis vulnus aut plaga: nam hæc præcipue corpus, illud animum transfigit, & pungit,

Hom. 31. in Acta.
Hom. de fide Anna, tom. 1.

Quod ex professo pertractans idem Chrysostomus, hoc demonstrandum assumpsit in Dauide, & Iob, quorum vtrumque impetens diabolus, ad vltimum conflictum, opprobria tanquam grauiora iacula seruauit, quibus acrius feriret. Tandem enim Dauidem, postquam malitia Absalonis ciuitate expulit, conuitijs Semei impetiuit: Iob autem tandem per vxoris contumeliosa verba afflixit, similiterque per amicorum conuitia, postquæ nihil grauius sibi restare inferendum agnouit; ideoq; à torquendo cessauit. Et quidem, quoniam Christus Dominus erat martyrum supremus, grauiori multo martyrio coronatus, imo ferens ipse solus grauius martyrium, quã omnes martyres simul, vt D. Thomas demõstrauit; eius passionis calix ex duob. tormentorum generibus erat plenus. Erant siquidem vulnera circa corpus, erant & conuitia ac opprobria circa animam: *Nam multa in eum blasphemantes dicebant, & latrones, qui crucifixi erant cum eo, conuitiabantur ei.* Quanto autem interuallo hæc superarent, verba Prophetæ demonstrant, dicentis: *Saturabitur opprobrijs*: vt videas quando potentius opprobria torserint, & afflixerint, quam vulnera: his enim non dicitur satiatus, sicuti illis. Ex huius calicis plenitudine omnes bibere debent: & quidem Iacobo dedit bibere vulnera, quæ corporalem mortem inferrent: Ioanni autem opprobria, & conuitia, innumerasque animi afflictiones, quas passus est: hoc enim martyrij genus aliqua ratione grauius est.

3. par. q. 46. art. 5. & 6.
Matt. 27. 39. 44. & Marc. 15. 19. 30. 31. & 32.
Thren. 3. 30.

Et nos ergo, inquit B. Gregorius, hoc exemplo, sine ferro martyres esse possumus, si patientiam veraciter in animo custodimus. Graue quidem est conuitium in te iactum; sed maius meriti bonum, quod immensum gloriæ pondus operatur. Hoc confirmat Gregorius, exemplo Stephani, præfecti cuiusdam monasterij, qui etsi omnibus virtutibus præstaret, virtutem tamen patientiæ adeo singulariter coluit, vt eum sibi amicum crederet, qui aliquid sibi molestiæ irrogasset. Reddebat contumelijs gratias, omnes suos aduersarios, nihil aliud quam adiutores, æstimabat. Hunc cum dies mortis vrgeret, conuenerunt multi, vt tam sanctæ animæ de hoc mundo recedenti, suas commendarent: ex quibus multi ingredientes, corporis oculis Angelos ei assistentes viderunt. Quid huic suus conditor intus dedit, de quo tantam gloriam in die eius exitus, foris innotuit? Quibus hunc credamus, nisi sanctis martyribus sociatum, quem attestantibus quoque oculis corporeis à beatis spiritibus constat esse susceptum? Nullo iste gladio percussus occubuit.

Loco citato.

buit, & tamen coronam patientiæ, quam in mente tenuit, in egressione percepit, &c. Tertia ex dictis oritur consideratio, quam optime prosequitur B. Gregorius. Certum est, neminem posse cum Christo regnare, qui non calicem eius biberit, vt alibi dicemus: quid ergo tu illius calicis gustas, qui in omnibus delectationem te nere curas? Deus tibi compatiens, calicis poculum porrigit per inimicum persequentem. Cur ergo non bibes calicem, quem dedit tibi Christus, sicut ille calicem, quem sibi dedit Pater? An putas quod sine calice regnum cœlorum possis obtinere? Recole illam Dei sententiam, quam per Ieremiam promulgauit: *Hæc dicit Dominus: ecce quibus non erat iudicium, vt biberent calicem, bibentes bibent, & tu quasi innocens relinqueris?* Oculos aperi, aduerte, considera: id enim vox illa, *ecce*, significat: nullus sanctoum sine calice, quem biberet, imo *& omnes qui pie viuere volunt in Christo Iesu, persecutionem patientur*: Bibentes enim, inquit, bibent, id est, certissime bibent; & calicem quidem amarissimum. Qualem calicem bibit Petrus in cruce positus, Paulus gladio iugulatus, Baptista carceribus conclusus, Stephanus lapidibus obrutus. Imo & Christus, qui est *Dominus gloriæ*, non ad eam fuit à Patre admissus, nisi per calicem, eo modo, quo ipse dixit, discipulos purgans ab scandalo crucis: *Oportuit Christum pati, & ita intrare in gloriam suam*: & tu sine calice vis ad gloriam admitti? Tu solus relinquendus es sine calice; Tu illum manibus tuis non sumis, quin potius quantum potes, fugis? non ieiunijs asperis carnem affligis, non dura catena eam maceras, non lapidem durum capiti ad dormiendum supponis: calicem tibi offert Deus, volens te per eius potum ad gloriam introducere.

(Margin: ¶ 222 *Tertia ratio.* — *Li. 9. epist. 39. ad Theotistam.* — *Ier. 49. 12.* — *2. ad Tim. 3. 12.* — *1. Cor. 2. 8.* — *Luc. 24. 26*)

§. 40 *Earundem rationum, & considerationum prosecutio.*

QVarta similiter consideratio, ex his sequitur. *Deus peccata hominum in tribulatione dimittit*, quam tanquã ignem purgantem adhiberi vult. Inter omnes tribulationes, grauissima est illa, quã homo patitur ab inimico persequente. Vnde Deus quando populum suum grauissimis peccatis implicatum videbat, tradere solitus fuit manibus inimicorum persequentium, qui eo modo, quo scriptura sacra docet, & Theologi explicant, excitabat hostes, vt manus contra illum conuerterent, vexarent, affligerent, diriperent. Ita B. Ambrosius expendit rationem, quam Ieremias tradidit, propter quam Deus, Chaldæorum potestati ciuitatem suam electam Ierusalem tradiderit: *Quia si abiecit*, inquit, *& miserebitur secundum multitudinem misericordiarum suarum: non enim humiliauit ex corde suo, & abiecit filios hominum.* Abiecit quidem ciuitatem sanctam, & manibus inimicorum tradidit; sed vt peccata dimittat per tribulationem, & misericordiam conferat; ideo inimicos excitauit, aut permisit. Cum aurum est immundum, & scoriam contraxit, ignis ardoribus traditur emundandum; & tanto maioribus & ardentioribus, quando grandior fuerit scoria. Voluit Deus populum suum purgare grandi peccatorum scoria, in grandem ignem immisit, quem idem Ieremias viderat, *ollam*, inquit, *succensam ab aquilone ego video*: Chaldæorum potentiã indicans aduenientem, & succendentem. Inimicorum ergo persecutionem De⁹ peculiariter permittit, ad peccata per talem tribulationem purganda. Vnde cum inimicus contra te surrexit, aut aliquis te iniuria affecit, considera Deum velle tua peccata purgare, & dimittere, quæ quia grandia sunt, grandis ignis ardore egent: ideoque si patienter iniurias, & offensas tibi illatas propter DEVM feras, certo poteris expectare peccatorum tuorum remis-

(Margin: ¶ 223 *Quarta ratio.* — *Tob. 3. 13.* — *1. de pœnit. cap. 4.* — *Thren. 3. 32* — *Ierem. 1. 13.*)

remissionem. Ita B. Chrysostomus hortatur, vt per hanc considerationem, iram comprimamus. Huic (inquit) indomitæ beluæ nolimus habenas remittere, sed sed præduro freno, metu scilicet diuini iudicij eam cohibeamus, quotiescunque dolore aliquo amicus, te vel familiaris affecerit, & ad iram concitauerit, veniant in mentem, quæ tu contra Deum commiseris, quodque si à proximo offensam & contumelias æquo animo toleraueris; leuius in te iudicium Dei prouocabis. Hac consideratione Dauid vsus est, cum Semei sibi conuitiaretur, vt dictum est.

Hom. 3. in Ioannem.

2. Reg. 16.

Quinta ratio. Quinto, quando verborum contumelia tentaris, inquit Basilius, illud existima, periculum de te fieri, an Deo per patientiam adhæreas, an potius per iram ad inimici partes declines. In area sumus: qui ad ventum contumeliæ & persecutionis firmus manet, triticum se comprobat in horrea diuina congregandum; qui illo impellitur, & huc illucque ducitur, se paleam demonstrat, æterno igne concremandam. Non Deus homines ad se recipit, neque tanquam suos omnino admittit, nisi probatos & examinatos; illumque acceptat, *qui probatus est in illo, & perfectus inuentus est, & erit illi gloria æterna.* Probare autem Deus solet persecutionibus, quæ verum aurum instar ignis demonstrant. *Probasti nos Deus, igne nos examinasti sicut examinatur argentum.* Ex quibus examinare teipsum poteris, an pertineas ad triticum, cœlestis gloriæ horreo includendum, an ad paleam perpetuis ignibus concremandam: si enim verba contumeliæ, & conuitij, quæ ab ore inimici tanquam quidam aquilonaris ventus procedunt, non deducunt aut secum ferunt, sed firmum te vides permanere per patientiam; ad triticum te pertinere poteris coniectari: si autem videas, te à vento duci, perduci, ac in circuitum ad eius impetum ferri; in te paleæ conditionem agnosce, & ad illos te pertinere time, de quibus Dauid: *Non sic impij, non sic; sed tanquam puluis, quem proijcit ventus à facie terræ.* In Hebræo, vt annotat Caietanus, habetur dictio, quam transfert ipse, & alij, *glumma*, quæ significat folliculos illos, intra quos granum tritici continetur, qui leui vento acti, celeriter feruntur, absque aliqua resistentia, quibus illi similes sunt, qui ad leue etiam conuenti verbum, vehementer & celeriter excitantur & commouentur, qui nullo patientiæ pondere stant, nec continentur. Te igitur ipsum examina, & inquire, ad quam partem pertineas, saluandorumne, an eorum, quæ æterno sunt igni tradendi: vide, quonam signo te intuearis expressum. Et quidem Deus militibus suis signum dedit, quomodo etiam diabolus suis. A Deo datum est signum, dilectio videlicet inimicorum; signum diaboli est odium, quo signatum se exhibuit *Cain, qui erat ex maligno.* Mirum ergo est, quod cum possit te inter eos, qui Dei sunt, teipsum constituere, diligens inimicum, & ei parcens; velis teipsum inter eos, qui ex maligno sunt, collocare.

Hom. 10. de ira.

Eccl. 31. 10

Psal. 65. 10

¶ 224.

Psal. 1. 4.

In Psal. 1.

1. Ioan. 3. 12.

Sexta ratio. Sexto: cum vides inimicum contra te agentem, cogita, inquit Basilius, illum passionis vi extra se positum & phreneticum, & quod misericordia potius, quam odio dignus est: sicut cum is, qui febre laborans, contra medicum insurgit: neque enim (inquit Chrysostomus ad idem institutum) aliquis febribus laboranti irascitur, qui potius ad sui misericordiam, & lacrymas mouet. Colligit Beatus Hieronymus quædam ænigmata ex Aristotele, quorum vnum erat, *Ignem gladio ne confodias.* Si videres hominem, qui valido igni se opponeret, tenens & stringens gladium, nitens illius flammas secare; stultus iudicaretur: ad ignem, siquidem absumendum, aqua est, quæ conducit. Ita stultus est, qui cum inimicus igne succensus, flammas conuitiorum emittit, gladium persecutionis aut vltionis adhibet: adhibeat aquam lacrymarum, plorans illius miseram sortem, qui talibus flammis ardet, & in mentem reuocet, inquit Chrysostomus, quam graue supplicium, illum maneat coram Deo & quod ea agit, de quibus non multo post pœni-

Hom 10. de ira cit.

Hom. 47. in Ioan.

Apolog. cont. Ruff. tom. 2.

Hom. 47 in Ioan.

pœnitentiam acturus est. Illum ergo phreneticum considerans, caue, ne similem te illi facias, inquit Ambrosius: nihil enim facilius, quam vnum stultum, alium sibi similem stultum facere. Iuxta hanc doctrinam possumus illud Sapientis consilium accipere: *Ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam, ne efficiaris ei similis.* Est qui iniuste te offendit, stultus, quia non ratione ducitur, sed passione, & iuxta cordis sui affectum: ne tu similiter respondeas, sequens passionis tuæ impetum; nam similiter te stultum comprobabis. Videtur alludere ad rationem, qua sapientissima Abigail Dauidem continuit, ne cum Nabal ageret iuxta illius stultitiam. *Neponat,* inquit, *Dominus meus Rex, cor suum super virum istum Nabal, quoniam secundum nomen suum stultus est, & stultitia est cum eo.* Stultus ille est, & stultum se comprobauit Nabal, agens non secundum rationem, sed secundum cupiditatis affectum: ne ei respondeas iuxta stultitiam suam, ne ei similis efficiaris. Septimam rationem indicat idem Ambrosius, secundum quam considerare debes, quod diabolus non contentus est perdere illum, qui te offendit; sed & nititur teipsum etiam perditioni tradere: quod vere consequitur, quando tu iniuria lacessitus, contra offendentem maioribus conuitijs illum prosequens, te conuertis. Quando aliquis nobis conuitiatur, inquit Ambrosius, lacessit ad iurgium vocat, tunc muti fieri non erubescamus: peccator est enim, qui nos prouocat, qui iniuriam facit, & nos sui similes facere desiderat. Diabolus venator ille est callidissimus, qui per acceptam auem, inclusam cauea, aliam comprehendere nititur, & procurat: qui ideo dum inimici tui cor apprehendit, illud incitat ad conuitia proferenda, vt ad illas voces, tu tanquam incauta auis respondens, & correspondens simili cantu, te similiter capiat, & includat in illa odij cauea dura, forti, & grandi; quæ maiores peccatores inclusos tenet: quos Ioannes vocat; *ex maligno,* quasi aues maxime ipsi diaboli similes, & cantui suo concinentes, qui rabido odio perpetuo succensus est, & quærit quem deuoret. Octauo, diuinæ scripturæ verba, & historias recole. Fera pessima, inquit Chrysostomus, est ira vehemens, & furibunda, incantemus eam diuinæ scripturæ carminibus. Considera, Deum assistentem & dicentem tibi: *Ego dico vobis: Diligite inimicos vestros.* Considera, quod tibi dicitur: *Terra & puluis es, &c. Quid superbis terra & cinis:* & quod, *Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur.* Ita faciebat Dauid, grandibus persecutionibus pressus, qui de seipso illud fatetur: *Nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc forte perijssem in humilitate mea.* Recole sanctos, qui in cœlo sunt, qui per huiusmodi persecutiones illuc peruenerunt. Similem te exhibe nautæ, qui actus tempestatis persecutione, oculos ad sidera tollit, vt inde, qua nauis dirigenda sit discat. Nono, considera rem esse miserrimam, viroque excelso indignam, ad cuiusque voces & verba commoueri, & alterari, & quod non debet esse in cuiusuis facultate, teipsum conturbare, & perdere. Hæc excellenter prosequitur B. Gregorius, explicans illud, quod Christus in Ioannis commendationem dixit, quod non esset *arundo vento agitata;* quem voces laudantium aut vituperantium hac illacque possent trahere, & commouere. Misera est nauigij sors, quod quæuis aura huc illucque trahit; & cogit ventus, omnia pretiosa, quæ intra se deferebat, quæque multo labore conquisierat, breui spatio in profundum maris mergere. Noli tam miseram sortem tuam facere, qui ad venti concitati flatum, ad verba inimici, quæ vento ipso leuiora sunt, ita commouearis: vt multa animæ tuæ bona, quæ graui labore consideras, breui tempore profundas. De huiusmodi metaphora à tempestate sumpta, optime ad hoc institutum Chrysostomus loquitur. Difficilia sunt verba illa, quibus Deus Elephantem, describens, dixit: *Omnes bestiæ agri ludent ibi:* in hebræo verbum *Sahhak,* quod, vt alibi explicicuimus, significat illudere, irridere; quod quidam ita expli-

Lib.1.offic. cap. 5. — *Pro.26. 4.* — *1.Re.25. 25.* — ¶ 225 *Septima ratio.* — *Lib.1.offic. cap. 5.* — *1.Ioa.3.12.* — *Octaua ratio.* — *hom.47.in Ioan.* — *Gen.3.19.* — *Eccl. 10. 9.* — *Matt. 5. 9.* — *Ps. 118. 92.* — *Nona ratio* — *Lib.9. epist. 39. ad Theotistam.* — *Matth. 11.* — *hom. 31. in Acta.* — *Iob. 40. 15* — ¶ 226

cant, vt voluerit Deus rem mirabilem circa Elephantem explicare. Ipse est, qui inter animalia terrena primas tenet, nihilominus hæc illius grandis miseria, quod à minimis animalibus ita impetitum sesentiat, quod sui irrisionem causat: nam lacessitus ab eis, motibus furiosis, & inordinatis circumagitur. Videns siquidem murem, conturbatur, quem maxime odit, Chamalæon ab ipso nesciente inter pabula deuoratus, tanquam venenum totum eius corpus alterat: suis aut porci grunnitu ita grauiter perturbatur, inquit Plinius, vt quamuis à primo ætatis tempore domitus sit, & mansuetus, tanquam furijs incitatur, nullumq; tenet ordinem, cuius exempla Ælianus tradit: hirũdine in potu hausta intolerando afficitur dolore, & mirum in modum torquetur à vermiculis cœruleis prope Gangem, de quibus omnibus, idem Plinius, Solinus, & alij. Certe res miranda, tantum tamque grande animal, quod omnibus alijs eminet, ita à minoribus bestiolis conturbari posse, vt illum totum trementem, & rugientem reddant. Sed magis mirandum est, quod hominem prudentem, & strenuum, qui ratione eminet, per quam potest cognoscere, quam parui momenti sit verbum hominis sibi improperantis, qui nihilominus à minimo verbo, ita conturbatur, quod seipsum exhibeat ira trementem, & toto pectore inflammatum. Huic

Pin. in ca. 40. Iob.

Lib. 8. c. 10

Lib. 1. c. 33.

Lib. 8. c. 10 & 17. & li. 9. c. 15. c. 38

affinis est decima ratio, quam considerandam tradit B Basilius: quod scilicet attendas, indignum esse, te tam parum æstimare bona spiritualia animæ, vt cuicunque vento exponas rapienda. Bona temporalia tanti facis, & tanta diligentia custodis, quod nullatenus pateris, esse in cuiusuis potestate, illis te spoliare; quæ tam firmis concludis ostijs, & vectibus, vt nec validiores latrones, quantumcunque omnes vires suas exerant, possint rapere: bona autem spiritualia tam parum curas, vt permittas cuiuis ea rapere, & cuicunque vento exsufflanda exponas: nam ad cuiuscunque verbum contra te prolatum, illa pessumdas, profundis, & iracundiæ vento ducenda tradis. Hanc rationem ex professo expendit S. Augustinus, qui postquam docuit, quanti fecerint viri sancti charitatem, quam ne amitterent, omnia tormenta perpessi sunt, vt Paulus indicabat; Nimis inquit, dolendum est, nos interdum ociosis fabulis à charitate separari, & nonnunquam ob paruissimum conuitium, tam excelsum donum pessumdare, &c. Huiusmodi rationes ex sanctis Patribus, possemus sine fine prosequi, & alias multas grauesq; inuenies apud Chrysostomum. Hæ nunc sufficiant, & ad eas considerandas, quas explicite Christus tradit, progrediamur.

Decima ratio.

Orat. 9. de ira, & inimici. p. 821

Serm. 168. de tempore

Hom. 80. in Matth.

QVINTA

QVINTA PARS, CONTINENS RATIONES PRÆCEPTI HVIVS, A CHRISTO DOMINO EXPRESSAS.

§.1. *Manifeste Christus probat, nullatenus à Deo dici potuisse, odiendos inimicos, imo exemplo Patris cœlestis diligendos, ab ijs, qui illius sunt filij.*

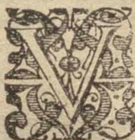

§ 227 VT sitis filij Patris vestri, qui in cœlis est. Quamuis Christus Dominus sola, & nuda sua asseueratione, & assertione, posset esse contentus, vt intelligeremus impiam fuisse traditionem Pharisæorum, dicentium, Deum antiquis præcepisse, diligere amicum, & odire inimicum, & quod præceptum Dei sit, diligere inimicum, & ei benefacere: quamuis itidem præponens præceptum de diligēdo inimico, simul rationes eiusdem validas indicauerit, quas explicauimus, quæ sufficere posse videbantur: voluit tamen expresse alias superaddere, quibus probat, inique Pharisæos Deo tribuisse, quod dixerit antiquis, Odio habebis inimicum tuum, quibus etiam demonstrat, iustum esse, & nobis infinite proficuum, diligere inimicum. His igitur verbis, primo implicite probat, esse impossibile, quod Pharisæi dicebant, dictum à Deo, odio habendum inimicum; & deinde explicite ad illum diligendum, proposito excellentissimo præmio, nos inducit. Propterea verba eius expendenda sunt. Et vere videtur nunc plene satisfacere desiderio, quo tenebatur Dauid, remedium pro magno euidentique periculo petens, eo Psalmo, in *Psal.* 119. quem sæpe incidimus. Magna angebatur Dauid tribulatione, à qua solus Deus poterat illum liberare. *Ad Dominum*, inquit, *cum tribularer clamaui, & exaudiuit me.* Magna tribulatione anxius fui, quæ me compulit ad Deum confugere, & magnis clamoribus personare. Quæ potest esse tribulatio, quæ virum tam validum, in tantas conijciat angustias? Lingua quædam dolosa & deceptoria ac subdola. *Domine libera animam meam à labijs iniquis, & à lingua dolosa.* Labia iniqua vocat, quæ ad iniquitatem inducunt: linguam autem dolosam, inquit Augustinus, intelligit subdolam, quæ sub *In Psa.* 119. prætextu & imagine consulendi, introducit perniciem nocendi. Et certe Dauid spiritu prophetico actus, oculos conuertit ad sacerdotes, Scribas, & Pharisæos, multo post tempore futuros, habentes labia iniqua; quia iniquitatem suadebant, sub lingua tamen dolosa, & deceptoria: mala enim tanquam bona, & diuinæ legi conformia, proponebant. Ad impietatem quidem prouocabant filios, sed sub prætextu diuinæ religionis & cultus: ad vltionem iniustam incitabant iniuria lacessitos, sub lingua tamen dolosa, dicentes; hoc à Deo statutum fuisse, cum antiquis patribus legem tulit, dicente: Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Hoc quidem grauissimum esse damnum, periculosamq; tribulationē, cōsiderat Dauid. Nullum siquidem potest maius periculū incurrere cæcus, quam à cæco ducatum habere: neque potest esse nisi graue periculum.

culum, quod imminet ciuitati, si canales per quos aqua ad eam fluit, lethali sint veneno infecti. Erant sacerdotes & Pharisæi Duces illius populi, quorum ducatum omnes sequebantur: si illi excæcati erant malitia, magnum periculum incurrebat populus. Similiter erant illi, quasi canales, per quos aqua diuinæ doctrinæ ad populum perueniebat, de quorum ore, legem debebat requirere, quorum decreto stabat Rex, & omnis Ierosolyma: si illi lethaliter infecti erant; quid sperandum erat populo? Propterea Dauid illius nomine, à Deo remedium petit, & clamat: *Domine libera animam meam à labijs iniquis, & à lingua dolosa.* Cui respondet Dominus: *Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam?* Qua interrogatione indicat, difficile est tanto malo mederi, & tã lethali vulneri efficacẽ medicinam applicare. Non debet esse vulgare aut cõmune remedium: necessariæ enim sunt *sagittæ potentis acutæ, cum carbonibus desolatorijs.* Singula verba expende. Requiruntur sagittæ, non quæcunq; sed *acutæ*, & penetrantes: nec illæ sufficiunt, nisi mittantur à brachio potentissimo, & prçualido, quo non superficiem solum aut cutem incidant; sed vsq; ad intima perueniant, quibus, & superaddi necessarium est, carbones desolatorios, ignitos, ardentes, suprema vi præstantes. Ignis enim est maxime actiuus, & si quid actiuius reperiretur, illud esset applicandũ. In hebræo, *Cum carbonibus iuniperinis aut iuniperorum,* qui vehementissimum ac dẽsissimum ignem tenent, quem longiori tẽpore cõseruãt. Potentissima est lingua dolosa, nec efficaciter ei subueniri potest, nisi per sagittas acutissimas, à potẽtissimo brachio iactatas, vt ad intima vsq; penetrent, cum carbonibus ardentissimis, qui malitiã ibi firmiter radicatam comburant, & consumant. Hoc responso audito Dauid, quasi desperans, se tale remedium in terra inuenire posse, illa exire desiderans, ad suam in ea detentionem deplorandam se cõuertit, dicens: *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est.* Heu, vox est miseriæ, inquit Augustinus, vox est calamitatis, & infœlicitatis. Cæterum, hoc remedium Christus, in mundum veniens adhibuit, nunc; exhibet, dum contra labia iniqua, & linguam dolosam Pharisæorum, per quam populum decipiebant, inficiebant, & ducebant ad perditionem, dicentes, Deum antiquis præcepisse: Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuũ: producit sagittas verborum suorum, ex sui pectoris pharetra, illas quas idem Dauid præuidens, acutissimas vidit, quæ ad intima cordis penetrarent, *sagittæ tuæ acutæ,* quas potentissimo brachio iactat: nam tãquam verus Deus, Deiq; autoritate & potentia, verba iacientem se exhibet, dicens: *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros,* quibus addit carbones validissimos ignitos, exempla, scilicet, desumpta ab æterno Patre: *Vt sitis,* inquit, *filij patris vestri, qui in cœlis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos.* Exempla sanctorum superaddita doctrinæ diuinæ, inquit Augustinus, carbones sunt desolatorij: nam omnem consumunt excusationem. Parum est, ait Augustinus, verbis agere contra linguam subdolam, & labia iniqua; exempla itidem superaddenda sunt, quæ desolent, quæ vastent, quod radicatum & ædificatum erat. Si autem exempla virorum sanctorum carbones sunt tales; quales erunt actiones Dei, nobis tanquam filijs in exemplum propositæ? Ecce carbones desolatorios, actiones æterni Patris, qui solem suum oriri facit super inimicos, qui pluuiam eis dat: quo nomine omnia bona necessaria intelligit: nam pluuiæ de cœlo, & solis radij sunt, per quos, quæ ad vitam agendam conducunt, habemus. His carbonibus Christus desolat, & absumit malitiam, quam lingua dolosa inuexerat: multasque rationes ad id agendum his verbis exhibet. Prima desumpta est ex ijs, quæ Deus facit. Semper Deus detestatus est eos homines, qui quod in suis actionibus proprijs tanquam iustum commendant, in aliorum actibus damnant. Hoc

Malach. 2. Matth. 2.

¶ 228

Psa. 44. 6.

In Psa. 119 cit.

Hoc enim male diuiſum mentis iudicium
Hom.4. in Ezech poſt medium. (inquit, beatus Gregorius) corrigere per
legis præceptum Moyſes ſtuduit, cùm di-
xit, quod *iuſtus deberet eſſe modius, æquuſq; ſextarius.* Hinc Salomon ait, *Pondus & pondus, menſura & menſura, vtrumq; abominabile eſt apud Deum.* *Leu.19.36. Pro 20.10*
Omnis homo,
qui aliter penſat ea, quæ ſunt proximi, &
aliter ea, quæ ſua ſunt, pondus & pondus
habet. Hoc quidem abominabile eſt apud
Dominum: ideoque non debet ipſe Deus,
in ſeipſo & actionibus ſuis, exhibere ali-
quid tanquam bonum, iuſtum, & ſanctũ,
cuius oppoſitum noſtris actibus exequẽ-
¶ 229 dum ſtatuat. Si ergo ille hoc tanquam iu-
ſtum & ſanctum agit, noſtriſq; oculis cõ-
templandum proponit, quod inimicos
ſuos varijs beneficijs proſequitur; non
nobis tanquam iuſtarum actionum regulã
poterat proponere, quod huic contrarium
eſt, odire ſcilicet inimicos & eis maleface-
re. Secundo inducens Deum, non ſub ali-
quo ex alijs nominibus, quibus ſæpe in
ſcriptura vocatur, ſed ſub nomine Patris
noſtri; & nos ſimiliter, ſub nomine filio-
rum illius, argumentum efficaciſſimum
conſtruere contendit, ex ratione patris &
filij deſumptam. *Vt ſitis,* inquit, *filij patris
veſtri.* Verbum illud, *ſitis,* idem valere po-
teſt, ac oſtendatis, vel comprobemini: vt
velit dicere: Vt vos comprobetis filios pa-
2. Reg.2.7. tris veſtri. Ita dixit Dauid ad viros Iabes
Galaad: eſtote filij fortitudinis, id eſt,
comprobate & oſtendite vos filios forti-
tudinis, aut viros fortiſſimos. Ita & Iudas
Machabæus: *Accingimini filij, & eſtote po-*
1. Mach.3. 58. *tentes,* id eſt, vos potentes comprobate: &
ita dicere ſolemus alicui: Hoc te facere
oportet, vt ſis vir, aut ſis homo: id eſt, vt
te virum fortem comprobes: & certè com-
mune eſt ſatis in ſcriptura ſacra, aliquid
dici fieri tale, cùm oſtenditur eſſe tale, vt
De decem chord. c.8. alibi oſtendimus. Filius, vt S. Auguſtinus
annotauit, eſt imago patris viua. Hæc eſt
autem differentia inter imaginem viuam,
& pictam, vt idem Auguſtinus annotat,
quod hæc imitatur prototypum, ſolum-
modo ſecundum externam figuram, non
verò in actionibus vitalibus, quas cum a-
nima careat, exercere nõ poteſt: illa autem
imitatur prototypum, etiã ſecundũ actio-
nes. Qua de cauſa homo dicitur, *imago* *1. Cor.7*
Dei, apud Apoſtolum; & Deus cum illum
condidit, dixit: *Faciamus hominem ad ima-* *Gen.1.26.*
ginem noſtram. quia homo Deum erat ex-
preſſurus, non tantùm in ſuperficie, ſed præ-
cipuè in operationibus intellectus, & vo-
luntatis, vt D. Thomas ex B. Damaſceno
docet. Filius igitur eſt imago Patris, inquit *In Prol.1.2*
Auguſtinus, non picta, ſicut quæ eſt in
numo aut denario, quæ exteriora tantùm
refert, & imitatur lineamenta; ſed viua,
quia cùm filius habeat eandem cum Patre
naturam, quæ eſt operationis principium,
eaſdem debet habere operationes. Ex qua *Ibid.ca.11.*
ratione Chriſtus, vt idem Auguſtinus ob-
ſeruauit, ſe comprobauit filium Dei legi-
timũ, & naturalem, quia omnia facit, quæ
facit Pater: *Amen amen dico vobis, non poteſt* *Ioan.5.19.*
*filius à ſe facere quicquam, niſi quod viderit
Patrem facientem, quæcunq; enim ille fecerit
hæc & filius ſimiliter facit: ſicut Pater ſuſci-
tat mortuos, & viuificat, ſic & filius, quos
vult, viuificat.* Quamuis enim Cyrillus *a,* *a Lib.2. in Ioa.c.135.*
& Chryſoſtomus *b,* credant hæc verba di-
cta fuiſſe à Chriſto ratione humanitatis, *b Ho.37. in Ioan.*
eſſeq; verba humilitatis, quibus Chriſtus
ſeipſum ita ſubiectum Patri exhibet, vt ni-
hil faciat, niſi quod faciẽdum ille præſcri-
pſerit; communior eſt tamen SS. Patrum
ſenſus, verè his verbis probare voluiſſe, ſe
filium Dei naturalẽ, ex eo quod eadem ipſe
operetur, quæ Pater. Ita Baſilius *c,* Gregor. *c Epiſt.141*
Nazianzen. *d,* Hilarius *e,* Auguſt. *f,* Ambr. *d Orat.4. Theolo.*
g, & alij. Filius igitur imago patris viua eſt,
quæ ipſius vitam tenere, actiones imitari *e Li.7.& 8 de Trinit.*
debet. Hac de cauſa de filio loquens Scrip-
tura *h,* *Mortuus eſt,* inquit, *Pater eius, &* *f Tract.20. in Ioan.*
*quaſi non eſt mortuus: ſimilem enim ſibi reli-
quit poſt ſe,* id eſt, eandem habens naturam, *g Serm.20 in pſa.119. to.4. lib.4. de fide c 3.*
& conſequenter eandem operationem: o-
perationes ſiquidem naturas conſequun-
tur. Sicut igitur filius habet eandem cum
patre naturam, ita & eandem operationẽ, *h Eccl.30 4*
de qua re idem Auguſtinus videndus eſt, *Lib. de In-*
expendens illud, quod dictum eſt: *Genuit* *car. verb. c.11.14.15.*
*Adam Seth, ad imaginem & ſimilitudinem
ſuam.* Ex his patere incipit vis rationis, *Gen.5.3.*

¶ 230 quam Christus Dominus insinuat, vocans Deum Patrem nostrum, nosque filios illius, cuius opera exprimit, & ante oculos ponit. Quamuis enim homo non sit filius Dei per naturam, eandem numero cum illo substantiam habens (hoc enim diuini verbi proprium est) dicitur tamen filius: quia procedit à Deo in similitudinem naturæ quasi specificæ, quia non solùm recipit ab ipso naturam secundum communes gradus, quos aliæ creaturæ, sed secundum vltimum essendi: quia ab illo recipit animam, quæ est spiritualis, & intellectualis naturæ, ratione cuius frequenter dicitur à sanctis Patribus, quod est de natura & substantia Dei: non quòd sit aliqua pars substantiæ illius, vt quidam hæretici commentati sunt, sed quia participat quãdam excellentem similitudinem diuinæ naturæ, per intellectum & voluntatem, ratione cuius vt ex B. Damasceno *a* obseruauit. D. Thomas *b*, dicitur homo procedere, & factus ad imaginem & similitudinem Dei. Vnde producturus Deus hominem, non illum simplici verbo produxit, sicut cætera alia, sed *spirauit in faciem eius spiraculum vitæ.* Sicut enim qui spirat, ex intimo pectore producit spiritũ, quem emittit; ita Deus ex intimo cordis sui, hominis animam produxisse visus est, & verè absolute dixit Moyses: *Nunquid non ipse est Pater tuus, qui possedit te, fecit te, & creauit te?* Si igitur homo filius Dei est, naturam eius participans, ratione cuius est illius imago viua, nihil potest esse conueniens aut condecens naturæ illius, quod diuinæ naturæ, quam participat, contrarium sit. Neq; enim natura filij, potest ad contraria naturæ Patris inclinare: hæc enim ab illa procedit, ad similesque propterea operationes inclinat. Hoc autem connaturale est Deo, propter naturæ suę bonitatem, quod erga inimicos est beneficus, quos multis bonis cumulat: non igitur huius oppositum, naturæ nostræ potest esse conueniens, aut congruum: ideoque nec ab illo præcipiendum erat, nec statuendum, vt vnusquisque suis malefaciat inimicis. Indecens est enim, vt pater præcipiat filio, nisi quod congruum est naturæ illius. Vt ergo vos comprobemini filios Dei, vt demonstretis illius participare naturam, vos opera conformia operibus illius facere, necesse est, à simili enim natura, similes producuntur operationes. Neque hæc dicens Christus, excludit gratiam, & auxilium diuinum, quo natura eget ad perfectam inimicorum dilectionem, & ad eliciendа opera similia operibus Patris cœlestis; de quo alibi dictum est: demonstrat tamen euidenter, indecentissimum & incongruum fuisse, Deo tribuere, quod filijs suis imposuerit facienda, quæ ipse suæ naturæ reputat contraria. Hęcque ratio est, quam supra demonstrauimus, quod ad comprobandum, an sis filius Dei, an potius sis ex patre diabolo, vide qualia opera producas. CHRISTVS Pharisæis se filios Abrahæ iactantibus dixit: *Vos ex patre diabolo estis*; idque probat, quia similia opera facitis: *Desideria enim eius*, inquit, *vultis perficere: Ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit*: Hæc vos facitis, nam homicidium me interficiendo perpetrare desideratis, & à veritate diuinæ legis defecistis, illam in impios sensus pertrahendo. His concinit B. Ioannes, qui in hoc perpetuus est, quod discernuntur filij Dei à filijs diaboli ex dilectione vel odio, de quo alibi late.

a 2. fid. ort. cap. 12.
b 1. 2. In Prolog.
Gen. 2. 7.
Deut. 32. 6
Ioan. 8. 6.
1. Ioa. 3. 10.

§. 2. *Poterat Deus iubere, amare inimicos sine præmio, sed grandi operi grandem proposuit mercedem, dicens, vt sitis filij Patris, &c.*

NON Solùm Pharisæorum placita Christus efficaci ratione, quam explicuimus reuincit, sed præcipuè nos validissimo medio, ad propositi pręcepti obseruationem inducit, ex præmio insigni: *Vt sitis filij Patris vestri.* Hicque legitimus sensus horum verborum est, quibus CHRISTVS promittit, tanquam præmium seruantibus hoc mandatum, quod erunt filij Dei. Ita sancti Patres docent, ¶ 231

imò,

imò & expreſſe tradit S. Lucas, qui inducit Chriſtum, hoc idem expreſſis verbis pro-
Luc.6.35. mittentem. Diligite, inquit, inimicos veſtros, &c. Benefacite, &c. *Et erit merces veſtra multa, & eritis filij altiſſimi.* Poſſet quidem Deus nobis præcipere, quicquid vult, abſque alicuius præmij ſpe; cui vel ex eo ſolum obedire tenemur, quod Deus eſt, à quo totum eſſe habemus: quomodo ei obſequitur Sol (inquit Ambroſius) &
In cap. 17. Lucæ. obtemperat Luna, & obediunt elementa, nullam reportatura mercedem. Quod ex profeſſo CHRISTVS Dominus propoſita parabola demonſtrauit. *Quis veſtrum habens ſeruum arantem aut paſcentem, qui re-*
Luc.17.7. *greſſo de agro dicat illi: Statim tranſi, recumbe: & non dicat ei: Para quod cœnem, & præcinge te, & miniſtra mihi donec manducem & bibam, & poſt hæc, tu manducabis & bibes? Nunquid gratiam habet ſeruo illi, quia fecit quæ ei imperauerat? Non puto. Sic & vos cùm feceritis omnia quæ præcepta ſunt vobis, dicite: Serui inutiles ſumus, quod debuimus facere fecimus.* Beatus Auguſt. *a*, Euthymius *b*, & Theophilactus *b*, credunt
a *Lib.2.qq. Euāg.c.39* hæc dicta fuiſſe à Chriſto, ad comprimendam ſuperbiam illorum, qui de maioratu
b *In cap.17 Lucæ.* in regno ſuo obtinendo contendebant, & primas illius ambiebant ſedes. Communeque eſt apud Patres, Chriſtum his verbis noluiſſe meritum bonorum operum
a *Epi.6.& l.3.ad Quirin.ca.51.* tollere: certiſſime enim datur; ſed voluiſſe rationem familiarem nobis proponere, ad humilitatem tenendam, quando videmus
b *Hom.12. in Ioſue.* nos aliquid in Dei obſequium feciſſe: ſerui enim eius ſumus, & quod debuimus
c *Epiſt.ad Cteſiphōtē cont. Pela.* facere fecimus. Non eſt autem cur ſeruus ſe extollat, & ſuperbiat contra Dominum, & multam gratiam requirat,
d *Ser.de pœnit. & cōf.* quando fecit, quod facere tenebatur. Ita Cyprianus *a*, Origenes *b*, Hieronymus *c*,
e *In caten. D.Thom.* Chryſoſtomus *d*, Cyrillus *e*, Theophylactus *f*, Bernardus *g*. Quomodo rem con-
f *In cap.17 Lucæ.* ſiderabat ad ſui humilitatem Apoſtolus, dicens *h*: *Nam & ſi euangelizauero, non eſt*
g *Ser.4.in Pſa.90. & epiſt.142.* *mihi gloria: neceſſitas enim mihi incumbit.* Sed credo, non incongruam eſſe intelligentiam, ſi dicamus, voluiſſe Chriſtum
h *1.Cor.9. 16.* proponere, quod ex rei natura procedit, ſumpta metaphora à mancipio vel ſeruo: quia enim quidquid ſeruus eſt, Domini eſt totum quod facit, & poteſt in Domini obſequium, ita debitum eſt, vt nullam propterea teneatur Dominus reddere remunerationem aut gratiam. Id quod validiori ratione Deus facere poſſet, cuius ſumus, quidquid ſumus, vt & ipſi Gentiles agnouerint, quod *in ipſo viuimus, moue-* *Act.17.28*
mur & ſumus, vt Paulus retulit. Non dicūt quod ex ipſo viuimus, mouemur, & ſumus, quia non tantum ab illo habemus *vitam, & inſpirationem, & omnia*, ſed in ipſo hæc omnia, quaſi nituntur, & conſeruantur: viuimus enim & ſumus, ipſo nos ſua virtute ſuſtentante, nam *ex ipſo, & in ipſo,* *ad Rom.11.*
& per ipſum ſunt omnia. Quamuis autem *36.*
ita ſit, quoniam nouit Dominus hominis ¶ 232
dies, & mores eſſe ſimiles mercenario, de quo dixit Iob, *ſicut mercenarij dies eius,* *Iob 7.1.*
quem ad laborandum propoſita merces impellit & animat, propoſuit cuſtodientibus præcepta ſua talem, qualem Dauid expreſſit; *in cuſtodiendis*, inquit, *illis retri-* *Pſal.18.2.*
butio multa. Propterea, vt Diuus Auguſtinus annotat, dicitur ab eodem Dauide: *fi-* *In pſa.118.*
delia omnia mandata eius, quia non fallunt: *Pſa.110.8.*
fidelis enim eſt, qui reddit, quod promiſe- *Gen.31.7.*
rat ſeruienti ſibi, non ſicut Laban, qui decies mutauit mercedes ſtatutas ipſi Iacob. In Hebræo eſt, *Neuman*, quæ vox ſignifi- *Brixi.to.1.*
cat complentem promiſſa, & quæ ſub pa- *fol.421.*
cto fuerunt conſtituta: quomodo dicitur Deus fidelis, quia cuſtodit pactum & pro- *Deut.7.9.*
miſſum. *Scies quia Dominus Deus tuus, ipſe eſt Deus fidelis, cuſtodiens pactum, &c.* Quo- *Pſa.88.29*
modo etiam teſtamentum Dei dicitur *fidele*, quia certiſſimè reddit, quæ promiſſa ſunt. Omnia ergo Dei mandata fidelia dicuntur, quia omnibus mandatis mercedem deſignauit, infallibiliter & certiſſimè obſequentibus reddendam. Propterea quanto præceptum grauius eſt, tanto maiorem mercedem conſtituit. Quoniam autem inter omnia præcepta, nihil grauius eſt hoc, quo ſtatuit diligere inimicos, vt ex D. Auguſtino & cæteris patribus probauimus, huic ſupremū præmiū explicite proponit, *vt ſitis*, inquit, *filij patris veſtri.*

1.*Ioan*.3.1. Ecce ſupremum donum, quo Deus nullũ maius habet creaturis conferendum. *Videte*, inquit Ioannes, *qualem charitatem dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur, & ſimus.* magna res eſſet, etiamſi ſolummodo Deus nobis concederet, quod filij eius nominaremur. Contentæ erant mulieres illę, quas
Eſai.4.1. Iſaias refert, quæ apprehendentes virum dicebant: *panem noſtrum comedemus, &c. tantummodo inuocetur nomẽ tuum ſuper nos, aufer opprobrium noſtrum.* Quando rex aliquis alicui concedit, vt eius vocetur filius, hoc ipſo in tantam dignitatem euehit, vt nullus ſit, qui illũ audeat lædere, aut cõuitiari, ſuper quem nomen Regis inuocatum eſt. Hoc ipſo res aliqua ſupremam videtur obtinere ſecuritatem, imò & excellentiorẽ honorem, quod Regis nomen, aut arma ei ſuperponuntur. Quanti igitur æſtimari deberet, hoc ſolum, quod Deus nobis concederet, eius nos filios nominari? Sed non hoc contentus eſt, qui nobis dat, *vt filij eius nominemur, & ſimus.* Viſus eſt Ioannes memoria tenuiſſe, quod ſacra Macchabæorum narrat hiſtoria. Cùm enim Alexander Antiochi filius, qui cognominatus eſt Nobilis, vellet principẽ illum ſtrenuum Ionathan, ad id quod petebat obligare, ad eũ
1.*Mac*.10.20. ſcripſit dicens: *Audiuimus de te, quod vir potens ſis viribus, & aptus es, vt ſis amicus noſter: & nunc cõſtituimus te hodie ſummum ſacerdotem gentis tuæ, & vt amicus voceris Regis.* Tanquã quid ſupremum ei cõcedit, vocari, & eſſe amicum Regis. Rem hãc ſupremam terrenus Rex iudicabat, quam æſtimabat ſufficientẽ, ad quoſcunq; labores ferendos. Vide quid Deus proponit, largitur, & concedit, vt nominemur eius filij, & ſimus. Res ſuprema hæc eſt, eſſe filiũ Dei:
ad Ro.8.17 nam qui hanc aſſequitur, hoc ipſo ius habet ad omnem hæreditatẽ & regnũ illius
ad Heb.1.2 qui *ſi filij, & hæredes.* Filio naturali omnia
Mat.11.27 ſua tribuit Deus per naturalẽ generationẽ, *quem conſtituit*, inquit Paulus, *hæredem vniuerſorum*, qui de ſeipſo dicit: *Omnia mihi tradita ſunt à Patre meo*: Filijs autem ad-
Matt.24.48. optiuis, omnia ſua tribuit per gratiã, quorum vnicuiq; promiſit CHRISTVS, dicens:
Luc.12.44 *Amen dico vobis, ſuper omnia bona ſua cõſti-*
¶ 233

tuet eum. Egregie huius dignitatis excellẽtiam Spiritus ſanctus expreſſit, hortans iudices, vt in pupillos & viduas, ita ſint miſericordes, quod pupillis ſe exhibeant tanquam patres, & viduis tanquam viros illarum: *& eris tu, velut filius Altiſſimi obediẽs,* *Eccl*.4.11.
id eſt, eris tu illi, tanquã filius vnicè charus quòd fueris obediẽs præceptis eius, *& miſerebitur tui, magis quã mater.* In Græco, *diliget te.* Nullus amor vehementior eſt, quã maternus, cui propterea Dauid amorem *2.Reg*.1.26
quem erga Ionatham habebat, cõparauit. Ecce præmium, quod eris tanquam filius Altiſſimi. Et ne crederes, rem hanc eſſe de ſolo nomine, ſubdit: *ſapientia filiis ſuis vitã inſpirat.* Vitæ nomine omne quod pretioſum eſt, ſolet ſcriptura intelligere: ideo, vt Dauid exprimeret, quam ſit æſtimatione digna miſericordia Dei, dixit: *Melior eſt miſericordia tua ſuper vitas.* Nihil vita pre- *Pſal*.62.4.
tioſius, & omni vita pretioſior eſt tua miſericordia, quia verè Deus, eos quos filios ſuos facit, non ſolo nomine donat, ſed vita, & omni bono pretioſo: vitam enim confert gratiæ, per quam *pretioſa promiſſa* *2.Pet*.1.4.
donat, vt ſimus conſortes diuinæ naturæ. Sicut ergo cùm Deus produxit Adam, inſpirauit in faciem eius, & dedit ei vitam humanam, ſic cùm aliquem in filium recipit, inſpirat in eum vitam diuinam, proprietates quaſdam diuinas, & ius ad omnem Dei hæreditatem. Supremum ergo bonum, & nomen, quod Deus pręſtare poteſt, eſt, dici, & eſſe filium Dei. Omnibus nota eſt illa Apoſtoli demonſtratio, qua comprobat, Chriſtum omnibus Angelis ſuperiorem, *ad Hebr*.1.
eo quod nomẽ, & eſſe filij Dei per æternam & naturalẽ hęreditauit generationẽ. Quia autẽ hoc puris creaturis communicari per naturam non poterat, ſupremum quod fieri poteſt, facit, communicare ſe. illud per gratiam. Hoc tam excellens donũ offert, & proponit tanquam præmium diligẽtibus inimicos. *Diligite*, inquit, *inimicos, veſtros &c.* vt ſitis, id eſt, vt ad ſupremã gratiã, & donũ excellẽtius pertingatis. Si pręceptũ inter omnia difficilia, quæ Deus mãdat, primas tenet; pręmiũ attendite, quod inter omnia pręmia, quæ nõ ſolũ ab hominibus,

nibus, regibus, & supremis terræ Monarchis, sed ab ipso Deo, secundùm suam omnipotentiam, quæ illimitata est, puræ creaturæ dari potest, est eminentius. Quod & verba, quæ apud Lucam habentur, superius proposita, clarè demonstrãt. *Luc.6.35.* *Diligite*, inquit, &c. *& erit merces vestra multa, & eritis filij Altissimi.* Quam sententiam ego ita intelligo, vt secunda pars sit explicatio prioris. Erit merces vestra multa, id est, magna & suprema. *Et*, id est, quia (sæpe enim non tam coniunctiuæ, quàm causalis vim habet huiusmodi coniunctio) eritis filij Altissimi. Egregiè hanc rationem expendit Chrysostomus, *Hom.71. ad populũ.* docens, aptè tale præmium, tali operi designatum, etsi præceptum est valde magnum (inquit ille) tamen si præmium propositum seruantibus cogitaueris, nihil omnino videbitur. Si hoc, ait, feceritis, similes eritis Patri vestro qui in cœlis est: filius enim similis est Patri, &c. Vides qualiter in summum verticem hãc legem obseruantem eduxit. Non itaque solùm facti difficultatem charissime cogites, sed prius intra te reputa, quanto sis decorandus honore; & honoris occasio, licet sit quid graue & onerosum, leue tibi reddetur. Nonne enim debes habere gratias, quod per beneficium inimico collatũ, occasionẽ nancisceris, vt apud Deum tibi fiduciæ fores reserentur, & peccatorum tibi fiet absumptio?

§.3. *Grandis est merces, esse, & vocari filium Dei, quod nomen Dauid, parcens inimicis expectabat, bonum in conspectu sanctorum.*

§ 234 EX his intelligo verba Dauidis, illius magni obseruatoris huius præcepti. Grauissimam iniuriam receperat ipse ab illo vili impioque Doeg Idumæo, qui *1.Reg.22.* apud Saulem persequentem Dauid, occasio fuit, vt Saul occideret octoginta quinque sacerdotes, vestitos Ephod lineo, in *Psal.51.* odium ipsius Dauidis. Quod summo dolore Dauidem affecit, cuius occasione Psalmum edidit quinquagesimum primum, cuius titulum obseruauit B. Basilius: *In finem intellectus Dauid*, quo significatum est, Dauidem non præsentem iniuriam, quam Doeg intulit considerasse, sed intellectum euexisse ad considerandum finem, quem res erant habituræ, si patientiam teneret. *Scholia in Psal.51.* Vnde & prædicit miserum & infœlicem interitum ipsius Doeg, sibi autem magnum præmium reseruatum, quo in æternum frueretur. *Propterea* (inquit de illo loquens) *Deus destruet te in finem, euellet te, &c.* Neque enim, vt supra satis probatum est, relinquit Deus sine vltione & pœna eos, qui iustos persequuntur. De se autem loquens, subdit: *Ego autem sicut oliua fructifera in domo Dei, speraui in misericordia Dei in æternum, &c. & expectabo nomen tuum, quoniam bonum est in conspectu sanctorum tuorum.* Si in superficie verba consideremus, aptè se oliuæ fructiferæ comparat, vt inde misericordiam Dei speret: Oliua Symbolum est misericordiæ, & qui illam producit erga proximos, misericordiam Dei expectare potest, qui dixit: *Date, & dabitur vobis, dimittite, & dimittemini.* *Luc.6.37.* Sed mysterium profundius indicare voluit. Oliua inter arbores duo habet singularissima, primum est, quod floret in rigore æstatis, quando calor vehementer vrit, nullaque alia arbor flores tenet, quos calor absumeret & dissiparet: florent enim arbores in primo vere, quando calor temperatus producit flores, qui adueniente æstatis vrente calore, iam in fructus duruerunt, vt illum possint sustinere. Oliua est, quæ in caloris ardoribus flores emittit & tenet. Secundum est, quod oliua fructũ refert in media hyeme, quando cæteræ arbores non solùm omni fructu, sed & folijs omnibus sunt destitutæ. Et ratio huius est, quoniam virtus huius arboris est magna, non in superficie solùm, sed in intimis eius penetralibus, talis, quam nec adustio caloris dissipat, nec rigor hyemis & & frigoris contrahit. Vnde symbolum egregium tenet eius, qui inimicum diligit, & eo tempore, quo persecutionem ab illo

patitur, se erga eundem exhibet beneficum. Est tempus persecutionis inimici, quando viget calor vehementissimus, accenditur cor, & inflammantur præcordia. Est itidem tempus hyemis & frigoris: odium enim frigidum reddit cor, & contrahit, ne erga eum fructus producantur, qui nos odit. Qui cùm ardet ira inimici persequentis, emittit flores dilectionis & orationis, & cùm odium illius viget, fructus beneficos erga illum profert, oliuæ meritò comparari potest. Talis erat Dauid, qui cum maioribus afficiebatur iniurijs, maiora beneficia offendentibus præstabat, vt sæpe dictum est: ideo dicit: *Ego sicut oliua fructifera, speraui in misericordia Dei in æternum, & in seculum seculi.* Misericordiam spero, non quamcunque, sed æternam à Deo, quia feci ego misericordiam, & dimitti spero offensas, quas commisi contra eum, quia dimisi ego, quas contra me inimici mei admiserunt iniurias. Nec hoc

§ 235 solùm spero, sed *expectabo,* inquit, *nomen tuum.* Quod est hoc nomen quod expectas, propter tale opus erga inimicos? Nomen filij Dei, quod dicitur nomen Dei, quia à solo Deo nomen hoc est inuentum & concessum. Quomodo explicari posse credo, quod imminente passione dixit

Ioan. 12. 28. Christus Dominus: *Pater clarifica nomen tuum.* Quam sententiam B. Augustinus & Euthymius intelligunt de nomine ipsius Dei, quod per mortem Christi erat clarificandum. Si enim dictum est Petro, quod

Ioã. 21. 19. *sua morte erat clarificaturus Deum,* multo magis de Christi morte id dici potuit. Sed Theodorus Heracleotes exponere videtur, de illo supremo nomine Christi, quod est Iesus: petebat enim Christus, vt hoc nomē redderetur per passionem suam clarissimum. Hoc autem Pater ipse concessit, respondens: *Et clarificaui, & iterum clarificabo:* iam enim nomen illud, per Christi miracula ad illius inuocationem factum erat celebre, sed celeberrimum factum est

ad Phil. 2. 8. per mortem: nam Apostolus dixit: *Humiliauit semetipsum vsq; ad mortem, &c. Propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu, &c.* Sed dices? cur ergo non dixit Christus, clarifica nomen meum, sed clarifica nomen tuum? Quia hoc nomen verè dicebatur nomē Dei, quoniam Deus illud composuit, formauit, & de cœlo misit, vt sacri referunt Euāgelistæ, quod nulla creatura posset comprehēsiuè efformare, aut imponere. De quo Cyrillus intelligit illud: *Et vocabitur tibi nomen nouum,* *Matt.* 1. 21.
quod os Domini nominabit. Septuaginta, *& Luc.* 1. 31.
vocabit te nomen tuum, illud nouum, quod i- *& c.* 2. 21.
psum os Domini vocabit ipsum. Quia ergo *Lib.* 5. *de*
Deus ipse, ore ipso suo vocauit, & impo- *Tri.*
suit, dicitur nomen Dei. Hoc modo Ce- *Esai.* 62. 2.
phas aut Petrus potest dici nomen Chri- *Ioan.* 1. 42.
sti, quia impositum est à Christo illi, qui nomine parentum, id est, à parentibus imposito, vocabatur Simon. Similiter & Is- *Gen.* 32. 28
raël dici potest nomē Dei, quia à Deo inditum est illi, qui parentum nomine vocabatur Iacob. Eodem modo dico, Dauid vocare nomen Dei, hoc nomen quo filij Dei nominamur: solus enim Deus tantam gratiam, tamq; ingens beneficium posset conferre, imò & solus ipse poterat hoc nomen hominibus adaptare, qui solus poterat filios Adā facere filios Dei. Vnde quando in sacro ritu Missæ oratio Dominica recitanda est, præmittit Ecclesia præfatiūculam illam: *Præceptis salutaribus moniti, & diuina institutione formati, audemus dicere: Pater noster:* Neque enim homo vnquam excogitare sufficeret, quod aliquādo, aut aliquo modo posset Deum pleno ore vocare Patrem, & ipse decorari nomine filij Dei, vt absolutè filius Dei nominetur & sit. Hoc nomē est, de quo subdit Dauid: *Quoniam bonum est in conspectu sanctorum tuorum.* Bonum est, quod omnia appetunt, id est, quod summè appetitur, desideratur, & in supremo pretio habetur, in conspectu sanctorum, qui de rebus per intellectum illustratum, fide, ac diuina luce iudicant, rerumq; omnium finem cōtemplantur, quibus conuenit titulus huius
Psalmi; *Intellectus Dauid.* Qui tantùm se- § 236
cundùm visionem oculorum iudicāt, alia *Gen.* 11. 4.
nomina æstimant, & magni faciunt, vt illi *Ps.* 48. 12.
qui voluerunt celebrare nomen suum in *Matt.* 23. 7
mundo,

mundo, illique qui *vocauerunt nomina sua in terris suis*: & qui appetebant summopere, *ab hominibus vocari Rabbi*: apud sanctos tamen supremum celeberrimumque nomen ad donum excellentius, quod potest cõmunicari, est, vt quis filius Dei nominetur, & sit. Quod si his opponas locũ illum difficilẽ, quo Deus quibusdam promittit nomẽ quoddam melius, quibus dicit: *Dabo eis in domo mea, & in muris meis locum, & nomen melius à filijs & filiabus*: vbi ad eos qui cœlibatum elegerint loquitur, iuxta B. August. *a* aut verò ad eos qui virginitatis munditiam tenent, iuxta Basilium *b*, Ambrosium *c*, Hieronymum *d*, & Gregorium *e*, quibus videtur repromittere nomen ac donum melius à filijs & filiabus, quorum status tam celebris est, quantum illa indicat B. Cypriani *f* sententia: Nunc nobis, inquit, ad virgines sermo est, quarum, quo sublimior gloria, maior & cura est. Flos est ille Ecclesiastici germinis decus atque ornamentum gratiæ spiritualis, læta indoles, laudis & honoris opus integrum atque incorruptum, Dei imago respondens ad sanctimoniam Domini, illustrior portio gregis Christi, &c. Respondebo, secundum exactam intelligentiam nolle dicere, quod eis daturus sit nomen, melius nomine filiorum Dei, vt quidam interpretantur; sed vult dicere, quod cœlibatum & virginitatem colentibus propter Deum, daturus esset nomen melius & illustrius, quam sit illud, quod habere poterant à filijs & filiabus, id est, ex generatione & posteritate. Celebre siquidem nomen est, quod sibi faciunt, qui multos filios, grandemque relinquunt posteritatem: quod sapiens designat, vnum ex illis duobus, quibus aliquis nomen suum firme ac stabile in mundo relinquit. *Filij*, inquit, *& ædificatio ciuitatis confirmauit nomen*: quo titulo, illustrissimum fuit Abrahæ nomen, cui Deus promisit: *Patrem multarum gentium posui te*. Melius tamen ac cœlestius nomen promittit virginibus propter Deum renuntiantibus posteritati & filiorum generationi carnali, quos sibi Deus in filios assumit & adoptat, quosque

Esai. 56. 5.

a *Lib.* 1. *de virg. c.* 23. *&* 24. *& lib.* 14. *con. Faust. ad fin.*
b *Lib. de vera virg.*
c *In exhort. ad virgin. in princ. & lib. de inst. virg. c.* 6.
d *Li.* 1. *cõt. Iouin.*
e 3. *p. pasto. cap.* 29.
f *Lib. de discipl. & habi. virg.*

Eccl. 40. 19.

Gen. 17. 4. *& Rom.* 4. 17.

filiorum suorum nomine decorat. Hoc ergo nomen est, quod pleno ore bonum est in conspectu sanctorum. Hocque est; ¶ 237
quod tãquam supremum decus expectat, exoptat, & quærit Dauid sibi concedendum: sed pro quibus factis? Pro quibus operibus? Num quia leones & vrsos sola manuum suarum virtute tenebat, & facilius quàm agnos suffocabat? Num quia gigantem illum deiecit, qui talem incutiebat timorem, vt omnes vel solo suo aspectu in fugam conuerteret; qua de causa supremus honor etiam à mulieribus Israël illi delatus est? Num quia regnum Israëla Philisthinorum tyrannide liberum reddidit? Aut verò quia facilime ducenta Philisthæorum præputia Sauli attulit, & ita se gessit, *quod celebre factum est nomen eius nimis*? Nequaquam; sed quia fuit sicut oliua fructifera, quæ fructum retulit in maiori hyemis rigore: quanto enim maioribus odij & inimicitiæ operibus, cum prosequebantur inimici, tanto maiores fructus beneficẽtiæ & dilectionis proferebat, & reddebat. Hoc est, quod celebre nomen illi peperit, cui operi Christus in præmium hoc designat, vt sitis, inquit, filij Patris vestri. Grande opus est, sed grãde præmium considera, inquit Chrysostomus. Dic mihi, inquit, si quis Rex super terram talem tulisset legem, vt inimici placarentur, vel mors esset supplicium, nonne propter eius corporeæ mortis metum, omnes ad explendam legem concurrerent? Quanta ergo non esset dignus accusatione, propter mortem corpoream, quam omnibus & naturæ debitum infert, omnia facere, & propter mortem, cui nulla consolatio potest inueniri, legis ab omnium Domino latæ curam gerere minorem? Ita ille. Quod si his animaduertas, Regem præcipientem placationem ad inimicum, sub pœna mortis, addere sibi obsequentibus tale præmium, quod verè illos filiorum suorum nomine decoraret, & verum ius ad regnum suum obtinendum conferret, quisnam esset, qui tali nõ emolliretur promisso? Quis ad tanti honoris conspectum nõ omnem iram deponeret? Effica-

1. Reg. 18. 30.

1. Hom. 71. *ad populũ.*

Efficacissimam crediderunt quidam promissionem illam ad Mathatiam, qua vsi sunt ministri Regis Antiochi, ad supremum facinus committendum: *Fac iussum Regis, & eris tu, & filij tui inter amicos Regis, & amplificatus auro & argento, & muneribus multis.* Tanquam rem grandem illi insignes Duces Machabei duxerunt, recipi in amicitiam, & gratiam Romanorum, quia *potentes erant viribus*, suosque amicos validè defendebant, & honoribus cumulabant: efficacissima est igitur Christi inductio ad huius præcepti obseruationem, qui tale designat præmium obseruatoribus, *vt sitis filij Patris vestri,* quo nomine omnia diuina bona promittuntur, & peculiaris Dei amicitia & protectio, & fauor multo maior, quàm esse possit is, quem quicunque terrenus Pater summo amore erga filium præstare potest.

1. *Mach.* 2. 18.

1. *Mach.* 1. 19.

§. 4. *Ad Patris cœlestis exemplar, tenemur eius filij nostras disponere actiones, ideoq; debemus sicut ille beneficos nos exhibere ad amicos, & inimicos.*

¶ 238 QVi *solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos.* Secundam rationem, qua nos obligatos ad huius præcepti obseruationem inducit Christus, desumpta ex Patris cœlestis moribus, quos illius filij imitari tenentur. Ille tam beneficus est ad amicos & inimicos, vt solem suum oriri faciat super bonos & malos, & pluat super vtrosque. Beneficia temporalia suprema exprimit Christus, quorum nomine omnia ad vitam necessaria comprehendere voluit: vt enim homo cunctis ad temporalem vitam necessarijs abundet, duo secundum communem locutionē requiruntur, quædam ex parte hominis, quædam verò ex parte Dei. Ex hominis parte requiritur, quod terram colat & seminet; ex parte verò Dei, quod pluuias mittat, & Solem. Est vnumquodque horum summe necessarium: sine pluuia enim humectante terrā, nullatenus fructus possunt nasci. Ideo tempore Eliæ, quando clausum est cœlū, ne plueret super terram, omnis terræ fructificatio ita cessauit, vt nec herbas produceret. Sol autem tam necessarius est, vt sine eius calore nihil generari possit, vnde & sponsus naturæ à Philosophis vocatus est, & à Salomone vocatur *Spiritus*, quasi viuificans mundum, vt Rupertus censet. Hæc autē duo ab ipso Deo pendent. Quis enim, inquit ipse, *est pluuiæ Pater, aut quis genuit stillas roris?* Id est, quisnam alius pluuiam potest inducere? Solem insuper, quis nisi ipse præstare potest? Est Sol, *Vas admirabile, opus excelsi*, id est, instrumentum supremum, per quod Deus operatur: opus tam sublime, quod inter omnia corporalia eminet. Et ideo Christus dicit, *Solem suum*: quamuis enim omnia alia quæ Deus produxit, sua sint, peculiariter tamē Solem dicit esse suum, tāquam rem excellentissimam, quam ipse regit ac gubernat. Quæ ex parte Dei necessaria sunt ad vitā, sicuti iustis amicis suis, ita præbet iniustis inimicis suis, quos huiusmodi beneficijs cumulat. *Solem*, inquit, *suum.* Ipse qui Solem gubernat & regit; ipsum ducit, illuminans inimicos suos, & ac si esset eorum famulus, ferens ante eos facem accensam, ita eos illuminat, hoc luminare ferens, quocunque illi voluerint ambulare. Et expende vim illius verbi, *Oriri facit.* Sol enim non ex se oritur, sed Deo præcipiente, & mouente, vt dixit Sapiens, qui vocat Solem *Vas admirabile,* id est, instrumentum, per quod omnia producuntur: *Magnus,* inquit, *Dominus, qui fecit illum, & in sermonibus eius festinauit iter:* nec enim oritur, nisi Deo id per verbum suum præcipiente: & verè si suæ naturæ relinqueretur Sol, nequaquam oriretur ad illuminandos malos: hac namque ex parte dicitur: *Subiectus vanitati, non volens,* vt alibi dicemus; sed Deus illum oriri facit. Et potest quidem facere, vt ortus tantùm illuminet bonos, relictis malis in tenebris, sicut fecit in Ægypto, *Quando omnis orbis terrarum limpido illuminabatur lumine; solis au-*

3. *Reg.* 18. 5.

Eccles. 1. 6.

Lib. 4 *in Gen. c.* 22.

Iob 38. 28.

Eccl. 43. 2.

Eccl. 43. 5.

ad Rom. 8. 20.

Sapi. 17. & 18.

lis autem illis interposita erat grauis nox, sanctis autem tuis maxima erat lux: id tamen non facit, sed Solem suum oriri facit super bonos & malos. Exhibet autem Christus Patrem cœlestem æqualia beneficia, Solem scil. & pluuiam, iustis & iniustis exhibentem; vt quod dixerat confirmet. Præmiserat impium Pharisæorum dogma: *Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum.* Quod refellere volens, subdit: *Ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros.* Quasi dicat: Impie illi docuerunt, dicentes: diuersimodè cum amicis ac inimicis agendum. Ego autem statuo, vt non aliter erga inimicos, quàm erga amicos vos exhibeatis, quantum ad hoc, quod sicut amicos non habetis odio, quin potius eos diligitis, & eis benefacitis, ita & inimicos non solum odio non prosequamini, sed eis
§ 239 benefaciatis. Idcircò subdit exemplum in cœlesti Patre, qui æqualia confert iustis amicis, & iniustis inimicis. Qua dicendi forma cęlestis magister non vult ordinem charitatis auferre, sed proponens tantummodo beneficia generalia & communia, acutissimè illam doctrinam tradere voluit quam supra explicauimus, talia beneficia nullatenus subtrahenda inimicis, ex eo quod inimici sunt: hæc enim illis impendere, sicuti amicis tenemur, quamuis particularia beneficia, nisi necessitatis tempus instet, non illis sicut amicis conferre teneamur. S. Lucas Euangelista aliquantulum diuersè, magis tamen significanter,
Luc.6. hæc Christi verba expressit. *Quia ipse* (inquit) *benignus est super ingratos & malos.* Apud Matthęum duo vocabula posuit, quibus inimicos Dei expressit, *Malos & iniustos,* quos eosdem apud Lucam similiter duobus nominibus designauit, *Ingratos & malos.* Nomine malorum, exprimere voluit Dei inimicos: per malitiam enim, & iniquitatem homo Deum offendit, fitque ei inimicus. Hos peculiari consilio, ad benignitatem Dei clarius ostendendam vocat ingratos, qui beneficia, quæ à Deo recipiunt, graui compensant ingratitudine, & tali, vt illa sibi instrumenta faciant ad offendendum Deum: id enim faciunt inimici Dei, qui eisdem beneficijs à Deo receptis ipsum impugnant: luce Solis, pluuijs, & bonis temporalibus vtuntur, ad grauia peccata committenda, vt videas quàm sit benignus Pater ille cœlestis, qui, etsi sciat, quod eius inimici per ipsamet beneficia, quæ accipiunt, sint eum offensuri, non illa subtrahit: & quamuis agnoscat, quod illius hostes dilectionis suæ opera compensant nouis offensis, nequaquam ab illis exhibendis, propter illorum malitiã se continet, vt verè videatur, nullo modo posse amplius illius paterni pectoris benignitas demonstrari. Ipse, inquit, benignus est super ingratos & malos. Est benignitas, bonitas non quæcunque, sed illa quę tantùm necessitatem alterius considerat, nullatenus attendens ad eius demerita, vt B. Basilius annotauit, & supra ex *In reg. bre.*
D. Thoma explicuimus: quæ idcircò in *respō. 214.*
Deum egregiè quadrat, quem pleno ore scripturæ sacræ benignum vocant, quem
Dauid orabat, *Vt benignè faceret in bona* *Ps. 50. 20.*
voluntate sua Sion. Id est, attendendo, quæ illi erant necessaria, auertendo oculos ab illius iniquitatibus & demeritis, quæ illum à benefaciendo possent continere. Deus enim non attendens ad inimicorum suorum offensas & demerita grauissima, solum considerans, quæ illis sunt necessaria, liberalissimè illa confert. Talis est Pater cœlestis, cuius exemplo Christus efficacissimum conficit argumentum. Nihil enim efficacius est ad prouocandos filios, quàm parentum suorum exempla. Ita Matathias ille, filios suos efficacissimè credidit se prouocare ad obseruantiam legis propter exempla parentum suorum,
quibus dixit: *Nunc ergo filij æmulatores* *1. Mach. 2.*
estote legis, & date animas vestras pro testa- *50.*
mento Patrum vestrorum, & mementote operum Patrum vestrorum, quæ fecerunt in generationibus suis. Abraham nonnè in tentatione inuentus est fidelis? Ioseph in tempore angustiæ custodiuit mandatum, &c. Dauid in sua misericordia consecutus est sedem regni, &c. Imò & Deus ipse excitans Iudæos ad ea agenda, quæ eos agere oportebat, similiter eis proposuit conspiciendum il-

Esai. 51.2. tum insignem eorum Patrem: *Attendite, inquit, ad Abraham Patrem vestrum:* Nec enim meretur nomen filij, qui parentis sui opera imitari dedignatur. Vnde & ad ip-
Ioan. 8.39. sosmet Iudęos dixit Christus: *Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite.*
¶ 240 Optimè ergo Christus opera benefica Patris cœlestis erga suos inimicos proponit, vt nos ad similiter agẽdum, ex eius imitatione compellat. Hęcque consideratio fuit, quæ sanctum Ioseph roborauit, & firmauit, vt fratribus suis, à quibus grandes offensas sustinuerat, non solùm eas remitteret, sed magnis beneficentiæ operibus cumularet: quod Sanctus Iacob, eius Pater exprimere voluit, verbis illis supra inductis, quę nũc alio modo ad hoc institutũ possumus explicare. *Filius,* inquit, *accrescẽs Ioseph, filius accrescẽs.* Non tã voluit exprimere, Ioseph filium esse suum, quàm Dei, quem filium vocat accrescentem, id est, qui non est filius solo nomine, sed opere & fructu se similem æterno Patri exhibens. Et in quo? *Exasperauerunt eum, &c. Et sedit in forti arcus eius, & dissoluta sunt vincula brachiorum, & manuum eius, per manus potentis Iacob: inde pastor egressus est lapis Israël.* Verba sunt difficilia, & clarius in Hebræo habentur, vt Oleaster annotauit. *Sedit,* inquit, *in forti arcus eius, & roborauerunt se brachia eius, de manu potentis Iacob.* Nomine arcus, iram intelligit, à qua sagittæ acutæ prodire solent contra inimicos. Hic arcus sedit, id est, quieuit in forti, id est, propter Deum, quem fortem & potentem nouerat. Iram enim compescuit Ioseph, ne contra fratres sagittas emitteret, propter Deum præcipientem diligere inimicos; sed non solùm iram compressit, ne eis, cùm posset malefaceret, sed totis viribus se conuertit ad benefaciendum eis. Et si quæras: Quomodo potuerunt brachia Ioseph moueri ad benefaciendum ijs qui illa alligauerant? Respondet: Roborauerunt se brachia eius de manu potentis Iacob, id est, considerando manus & brachia Dei, quem potentem Iacob vocat. Deus namque ita se habet, quod beneficentiæ opera ingentia inimicis confert, & solem suum oriri facit super bonos & malos, &c. Ex hac consideratione pastor egressus est lapis Israël, id est, egressus est, vt fieret pastor, pascens fratres, & eis opera impendens, quæ pastor ouibus impendere solet; & vt fieret lapis Israël, id est sustentaculum & fũdamentum, super quod fratres eius vnirentur, & ædificarentur in Ægypto: totius enim illius Reipublicæ ædificium, quæ in Ægypto fuit extructa, primus ac fundamẽtalis lapis fuit Ioseph. Brachia tua debent roborare, vt benefacias inimicis, manus potentis Iacob, id est manus Dei, qui cùm valde offensus sit ab inimicis, non solùm manus non mouet contra eos, sed potius mouet, vt eis benefaciat, *qui solem suum oriri facit super bonos & malos; & pluit super iustos & iniustos,* id est omnibus bonis necessarijs ad vitam agendam eos cumulat. Dices: Non mirum quod Deus beneficum ac benignum se erga inimicos exhibeat, qui quantumcunque agant contra illum, nullatenus vel leuiter ei nocere possunt: at inimicus meus nocet mihi, & damnũ mihi reuera infert, quod ad cor vsque pertingit. Vtrumque horum expressit Eliu, agens cum Iob:
Si peccaueris, quid nocebis ei? Et si multiplicatæ fuerint iniquitates tuæ, quid facies contra eum? Job 35.6.
Quantumcunque multiplices peccata, & adhibeas omnes machinas, dolos, & industrias, quibus infirmiora præualent contra fortiora, sicut vulpes contra
leonem, &c. *Homini, qui similis est tui, nocebit impietas tua.* Psal. 90.
Non ergo mirum, quod Deus non commoueatur ira, *ad quem non accedit malum, nec flagellum appropinquat tabernaculo suo.* At inimicus meus nocuit mihi, verè abstulit facultates, honorem, salutem: magna ergo est in hac parte differentia inter nos & Deum. Respondebo ¶ 241.
tibi, verum quidem esse, peccatorem quãtumcunque multiplicet peccata, non nocere Deo; id tamen non esse ex parte ipsius peccatoris, sed ex parte Dei. Quod communi exemplo Theologi explicant: Si homo contra Regem agere contenderet, & contra eum sagittam lethalem mitteret, quæ, quantum est ex se, illum transfigeret:

figeret: quoniam tamen Rex corpus habebat armatum, nullum ei damnum intulit, certè ille homo ita offenderet regem, ac si eum interfecisset; nam quantum est ex se, id omne præstitit, quod ex se sufficiens erat ad regem interficiendum. Ita de peccato & peccatore philosophantur Theologi. Peccatum quantum est ex se, sagitta est lethalis, quæ diuinum esse destruit: & qui peccat, hanc sagittam contra Deum mittit, quantum ex se intendens Deum destruere. Quod egregiè Eliphaz Themanites impium describens dixit: *Cucurrit aduersus eum erecto collo, & pingui ceruice armatus est.* Currere erecto collo, indomitam quandam petulantissimamque superbiam indicat, quomodo dictum est, *Ambulauerunt filiæ Sion extento collo*: & vt indicat Olympiodorus, videtur loqui metaphora sumpta à vitulo procaci, qui excusso iugo, contra herum suum currit, quem cornibus impetat. Septuaginta legunt: *Cucurrit contra eum iniuria*, id est, inferens iniuriam per peccatum, quo Deũ impetit. Quoniam tamen Deus armatus in se ipso est, ipsa natura sua diuina, quam nullum malum potest lædere, non eum occidit, aut destruxit. Ita rem egregiè explicauit D. Thomas, quem Theologi sequuntur. Quantum igitur ex se est, ita homo cùm peccat, agit contra Deum, ac si ei reuera noceret: ideoque ita ipsius Dei iram prouocat, ac si Deus nocumentum recepisset. Qualis tamen esset benignitas regis, qui erga illum, qui contra se sagittam misit, non solùm non commoueretur ira, sed illi magna beneficia conferret, daret censum mille aureorum? Maior est Dei benignitas, qui cùm verè ita iniuria afficiatur a peccatore, ac si ab illo maximum recepisset nocumẽtum, non ira statim contra illum succenditur; sed tam beneficum se exhibet, quod facit solem suũ oriri super eum, qui eum illuminet luce, sustentet virtute, & roboret influentijs, & det pluuiam, per quam fructus terræ ad vitam agendam teneat. Quod si his addas quod verè aliquando iniquitates hominum nocuerunt Deo, quando homines

Iob 15. 26.

Esai. 3. 16.

1. 2. q. 21. a. 4. ad 1. & q. 47. ar. 1.

potuerunt illum apprehendere, quando scil. homo factus, ab inimicis tot ac tanta perpessus est, vt verè dicere posset; *Videte, si est dolor similis sicut dolor meus*: & tamen nec tunc ira contra inimicos commotus fuit, quin potius nunquam maiora beneficia hominibus exhibuit, quam tunc, vt alibi dictum est. Quid potest patientius, inquit Cyprianus, quid benignius dici? Talis est ac tanta Christi patientia, quæ nisi talis esset, ac tanta existeret, Paulum Ecclesia Dei non haberet. Sed de ijs tractatu sequenti.

Thren. 1. 12.

Li. de bon. patienti.

§. 5. *Qui à Deo mercedem expectant, maiora debent agere, quam Ethnici, & Publicani. Quinam fuerint explicatur.*

§ 242

SI enim diligitis eos, qui vos diligũt, quam mercedem habebitis? Nonne & Publicani hoc faciunt? Et si salutaueritis fratres vestros tantùm, quid amplius facitis? Nonne & Ethnici hoc faciũt? Tertiam subdit Dominus rationem ex eo desumptam, quod qui à Deo mercedem expectant, aliquid in eius obsequium agere debent, vt illam cõsequantur. Si enim, inquit, diligitis eos, qui vos diligunt, &c. Apud Lucam hæc, aliaque similia supponuntur, ad id quod Matthæus præmisit, *vt sitis filij Patris vestri.* Ita enim legit: *Si diligitis eos, qui vos diligunt, quæ vobis est gratia? Nam & peccatores diligentes se diligunt: & si benefeceritis ijs, qui vobis benefaciunt, quæ vobis est gratia? Si quidem & peccatores id faciunt. Et si mutuum dederitis ijs, à quibus speratis recipere, quæ gratia est vobis? Nam & peccatores peccatoribus fœnerantur, vt recipiant æqualia. Veruntamen diligite inimicos vestros, benefacite & mutuũ date, inde nihil sperãtes, & erit merces vestra multa, & eritis filij altissimi.* Ex his argumẽtum Christi clarissimũ redditur. Supposuit Christus, se cũ eis loqui, qui præmiũ à Deo sperabãt; idcirco postq̃ in cõmuni locutus est, dicẽs, Beatos pauperes, beatos mites, &c. addidit: *Sed dico vobis,*

Luc. 6. 32.

vobis,qui audistis: Diligite inimicos vestros.
Qui audiebant,erãt eius discipuli, & tur-
ba quæ conuenerat, vt audiret eum. Sup-
ponit secundo, tamquam rem certam,
quam non oportuit exprimere,quod om-
nibus notum est, meritum & præmium
inter se habere correspondentiam & pro-
portionem;neque enim cui non operatur,
Rom.4. debetur merces aut præmium. *Merces,*in-
ad. quit Apostolus,*imputatur ei,qui operatur:*
& non datur præmium magnum pro par-
uo merito. Supponit tertio, id quod ex-
presse subinfert, non esse magnum dilige-
re amicos, & benefacere benefacientibus
sibi;nam hoc illi etiam agunt, qui à Deo
nullum præmium sperant, scilicet Publi-
cani & Ethnici. Aliquid igitur magnum
agendum est, vt merces magna reddatur
vobis. Quid hoc erit? Repetit, quod in
principio proposuerat: *Veruntamen diligi-
te inimicos vestros, benefacite, & mutuum
date,nihil inde sperantes, & erit merces ve-
stra multa,& eritis filij altissimi.*Mercedem
magnam intendistis?Opus facite magnũ,
& illam habebitis ingẽtem & supremam,
quam nec oculus vidit, nec auris audiuit,
¶ 243 &c.Eritis enim filij Altissimi. Publicani e-
rant exactores vectigalium, & Gabella-
rum, quæ Principibus soluebantur à sibi
subditis & subiectis populis.Iudæi se libe-
ros iactabant, quorum illa erat perpetua
Ioan. 8.35. vox:*Semen Abrahæ sumus, nemini seruiui-
mus vnquam.*Gloriabantur propterea val-
de,quod ad nullum seruitium, aut vecti-
gal extraneo alicui domino persoluẽdum
tenerentur:imò & id lege statutum fuit, si
verum est testimonium, quod ex Deute-
Lib. de Pu- ronomio citat Tertullianus: *Non erat ve-
dici.c.9.* *ctigal pendens ex Israël,* quod vbinam ha-
beatur nõ inuenimus, vt Scholiastes Ter-
tulliani obseruat. Postquam autem pro-
pter sua peccata traditi sunt, & constituti
sub Romanorum imperio,coacti sunt tri-
buta & vectigalia persoluere:tuncque ad-
Matt.22. huc apud illos res erat dubia, *liceretne cen-
sum dari,an non;* fortè quia illud in lege
In catena videbãt,quod Tertullianus retulit. Quo-
in cap.5. niam autem,vt D.Thomas annotat, qui
Matth. prius id ordinauit,fuit Publius Romano-
rum Rex, illi qui ab eo constituti sunt ad
huiusmodi tributa exigenda, Publicani
vocati sunt. Et in principio quidem,ad id
munus homines etiam ex equestri ordine
designati sunt, officiumq; honestum fuit
habitum, vt Plinius *a* & Cicero *b* testan- a *Lib.33.*
tur; quoniam tamen huiusmodi exactio *cap.2.*
omnibus est infensa, recusantes officium b *Lib.3.e-*
homines strenui ad infimos & viles, imò *pist.famil.*
& ad viliora mancipia est deductum. E- *epist.10.*
rantque huiusmodi homines omnibus in-
fensi, tum propter exactionis opus, tum
quia ipsi insolentes erant, sicuti esse solent
homines viles, quibus aliquod negotium
regium demandatur: adeo,vt & ipsis gen-
tilibus essent inuisi, vt Cicero ipse tradit; *ad Q.frat.*
summopere verò Iudæis, non solùm pro- *li.1.epist.1.*
pter hoc, sed quia rem illis execrandam
exercebant,quos vocabant Gabbim,qua-
si Gabellarij, vnde Gabellæ nomen pro-
cessit,aut Parisim,id est, dissipatores liber-
tatis,de quibus vidẽdus est Tiraquellus *a*. a *de nobil.*
Tertullianus *b* credit, huiusmodi homi- *cap.34.*
nes fuisse Gentiles,Iudæis enim per legem b *Loc.cita.*
ex Deuteronomio citatam, credebat in-
terdictum, vectigalia exigere. Ita namque
ille intelligit: *Non erit vectigal pendens,*id
est,exigens,*in Israël.* Cæterum Hierony- *Epist.ad*
mus eius sententiam reijcit,quæ Euange- *Damas.*
licæ historiæ repugnat,in qua Matthæum *146.*
legimus publicanum,quem Iudæum fuis-
se,certum est, sicut & omnes Christi A-
postolos. Aliqui asserunt,Principes publi-
canorum Gentiles fuisse, alios inferio-
res potuisse esse de Iudæorum gente: vn-
de & Zachæus,qui *a Princeps erat publica-* a *Luc.19.*
norum, gentilis fuit, vt docet Cyprianus *b* b *Lib. de*
à Christo dictus *filius Abrahæ,* non natu- *ope & e-*
ra,sed imitatione fidei: quod & similiter *leemos.*
alij sancti Patres, Chrysostomus *c*, Am- c *Homi. de*
brosius *d*, Beda *e*,& Tertullianus *f*, Euthy- *Zachæo.*
mius *g* non tantùm publicanos esse dictos d *In cap.*
censet, qui vectigalia exigebant, sed et- *19.Lucæ.*
iam commerciarios,qui scilicet mercibus e *Ibidem.*
viuunt commutandis; erantque homines f *Li.4. cõt.*
maximè infames,qui artes huiusmodi ex- *Marc.*
ercebant tanquam iniusti, auari, & scele- g *In cap.5.*
rati. Vtcumq; tamen sit, certũ est publica- *Matth.*
nos homines fuisse, apud quos nec vesti- ¶ 244
gium,

gium, inquit Euthymius, erat virtutis: homines, inquit Augustinus, qui sectabãtur lucra, & exigebant vectigalia per negotiationes, fraudes, furta, scelera, & periuria; homines auaros, raptores, quorum studia, inquit Chrysostomus, & exercitatio impudentiæ ac crudelitatis plena erãt, quæstus nota illiberalis, turpis quædam mercatura; imò rapina: homines tandem omnibus vitijs adeo implicatos, vt sicut annotat Euthymius, hæc duo nomina, publicanus & peccator, synonyma reputarentur: quod illæ demonstrant locutiones a, *Cum publicanis & peccatoribus manducat:* & b, *Publicani, & peccatores præcedent vos in regno Dei.* Quod & Euthymius ex eo demonstrat, quia quos Matthæus c, dixit hoc loco publicanos, Lucas d, eandem historiam referens vocat peccatores. Ethnicus autem, vt Diuus Augustinus e, annotat, idem est quod Gentilis. Ethnos enim Græcè, gens dicitur Latinè. Vocabãtur autem Gentiles aut gentes, qui nulla diuina lege aut fide exculti fuerant geniti, de quibus dicit Apostolus: *Gentes quæ legem non habent:* nullam legem geniti receperunt, *se e stan cerriles:* Hos Iudæi tanquã perditissimos habebant, quos habebant, quos etiam absolutè peccatores vocabãt: quomodo & CHRISTVS Dominus dixit f, se tradendum *in manus peccatorum*, id est Gentilium. Id enim per hæc verba intellexit, quod clarius ipse prædixerat g: *Tradent eum gentibus ad illudendum.* Quod & Paulus clarius expressit h: *Nos*, inquit, *natura Iudæi, & non ex gentibus peccatores:* Quos tam impios Iudæi iudicabant, vt vel ex eo solùm se polluendos crederent, quod cum illis loquerentur, aut manducarent, qui dicebant: *Recede à me, ne appropinques mihi quia immundus es.* Qua de causa contra CHRISTVM murmurabant, quando venit ad domum Zachæi, *quod ad hominem peccatorem*, id est Gentilem *diuertisset.* Quomodo etiam postea cum Petro disceptarunt, quod *introiisset ad viros præputium habentes.* Tales ergo erant Publicani, & Ethnici, vt rem totam concluserit CHRISTVS dicens: *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi tãquam Ethnicus, & Publicanus.* Ex his primo CHRISTVS impiam Pharisæorum doctrinam reuincere vult. ¶ 245
Deus certè ab eis, quos ad sui peculiare obsequium elegit, & vocauit, aliquid amplius exigere debuit, quam ab ijs, qui eum nesciunt, quales sunt Publicani, & Ethnici: similiter, qui se illius seruos gloriantur, aliquid amplius præstare tenentur, quam illi, qui nullam de illo curam egerunt, quales sunt publicani & Ethnici: sed isti diligentes se, diligunt, & benefacientibus sibi, benefaciunt, & quantumcunque peccatis sint traditi, ad hoc vel ipso pondere naturæ feruntur, à vobis igitur, quos Deus sibi in populum elegit, amplius quid debuit exigere, vosque ipsi amplius quid exhibere tenemini: hoc autem est diligere inimicos, & benefacere ijs qui oderunt vos. Secundo ex eadem ratione CHRISTVS inducit ad præcepti obseruantiam, proposito præmio. Magnum enim præmium, & merces ingens, non debetur, nisi aliquid magnum agenti; at diligere amicos & benefacere benefacientibus, tanquam nihil reputatur: quippe quod ethnici & publicani faciunt: aliquid igitur magnum exhibendum est, si vultis mercedem magnam consequi: hoc autem erit dilectio inimicorum, cui respondebit illud insigne supremumque donum, quod eritis filij Altissimi. Obserua autem quod apud Matthæum dicitur: *si diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis?* apud Lucam legitur: *si diligitis eos qui vos diligunt, quæ vobis gratia?* quæ contraria videntur, nam gratia & merces opponuntur, vt Paulus prosecutus est; ei enim qui operatur, *imputatur merces non secundum gratiam sed secundum debitum, & si ex meritis iam non ex gratia.* Cæterum intelligendum est, quod quamuis secundum strictam propriamque significationem, gratia significet, id quod gratis nullis præcedentibus meritis datur, communi tamẽ locutione idem significare solet, ac retributio vel merces, vt in commune prouerbium abierit, Referre gratiã, pro eo quod est, verbo vel opere recompensare. Ita Petrus:

Marginal notes (left): Ser. 59. de tempor. — Hom. 31. in Matth. — In cap. 5. Matth. — a Mat. 9. 11 & Mar. 2. 16. — b Matt. 21. 32. — c Matth. 5. 46. — d Luc. 6. 33 — e eod. ser. 59 — In cap. 5. Matth. — Ad Rom. 2. 14. — f Matt. 26. 45. Marc. 14 41 Luc. 24. 7. — g Matt. 21. 14. — h ad Gal. 2 15. — Esai. 65. 5. — Luc. 19. — Act. 11. 2. 3. — Matth. 18.
Marginal note (right): ad Ro. 4. 4.

1.Pet.2.19.20. Petrus: *Hæc est gratia, si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias, patiens iniuste:* vocat gratiam, opus quod apud Deũ est mercede ac recompensatione dignum. Quo etiam modo CHRISTVS dixit de Luc. 17. domino, cui seruus obsequitur: *Nunquid gratiam habet seruo illi, quia facit quod ei imperauerat?* id est, nunquid aliquid ei retribuit, quia fecit quod iusserat? Quomodo cõmuni locutione dicere solemus, quod gratiæ non sunt reddendæ, ei qui fecit, quod facere tenebatur; id est, non recompensatio aliqua aut retributio est exhibenda: & hac ratione ex professo de ea 2.2.q.106. disputat D. Thomas, varias pertractans quæstiones de gratia seu gratitudine, vtrum scilicet homo teneatur pro debitis gratiam referre, & secundum quem ordinem.

§ 6. *An dilectio amici & resalutatio ad salutantem, sit meritoria, et an potior sit dilectio inimici, quam amici.*

§ 246 SI *diligitis eos, qui vos diligunt quam mercedem habebitis?* Non paruam difficultatem verba ista habent. In primis enim significare videtur CHRISTVS, nullam mercedem repositam pro amicorum dilectiõne: Quam, inquit, mercedem habebitis? id est nullam. Deinde apertè dicere videtur, magis meritoriam esse dilectionem inimici quam amici, cui propterea maius præmium propositum exhibet. Hoc autem falsum esse, varijs rationibus Diuus Thomas demonstrat: nam ille a- 2.2.q.27. art. 7. ctus præstantior est, qui præstantius obiectum habet; at præstantius obiectum est amicus, quam inimicus, quia melior est amicus, quam inimicus. Deinde illud est melius, & magis meritorium, cuius oppositum est peius & magis demeritorium: sed peius est, & magis demeritorium amicos odio habere, quam inimicos; ergo melius & magis meritorium est, amicos diligere, quam inimicos. Quo eodem argumento probant Theologi magis meritoriam esse dilectionem propinquioris & coniunctioris, & eius qui melior est, vt idem D. Thomas demonstrat. Certè si ma- 2.2.q.26. art.7.&8. gis meritorium esset dilectionis opera exhibere inimicis, quam amicis, deberet homo tempore necessitatis se conuertere ad fauendum, & benefaciendum inimicis, & extraneis, relictis amicis ac sibi propinquioribus. Insuper, si ratio debiti tolleret meritũ, sequeretur ꝙ esset magis meritorium, extraneis & inimicis fauere, quam parentibus; nam magis tenemur ad parentes, quam ad extraneos & inimicos. Ad primam tamen dubitationem dicendum est, verissimam esse CHRISTI Domini sententiam: loquitur enim de dilectione & beneficentia, qua quis diligit amicum, aut ei benefacit, non propter Deum, sed præcisè quia amicus est, aut benefactor, cuius amori & beneficentiæ debitum amorem & beneficentiam rependit. Ita Diuus Chrysostomus *a*, obseruat, ita & Diuus Thomas *b*, CHRISTI sententiam interpretatur, & vere certa est Theologorũ sententia, quã docuit Apostolus *c*, sine charitate nullum meritum constare posse, loquendo de eo merito, quod absolutè tali nomine dignum est, quod est meritum vitæ æternæ. Est enim charitas radix & mensura meriti apud Deum: ideo siquidem aliquis apud alium meretur, quia propter illum operatur, & in tantum apud eum meretur, in quantum pro illo operatur. Charitas autem sola est, quæ facit opera esse propter Deum: vnde vbi illa non est, etiamsi sit fides montes transferens, vel misericordia omnes facultates distribuens in cibos pauperum, nullum vitæ æternæ meritum consistit. Illa mensura a- Apo.21.15.16. rundinea, quam Ioannes videbat, quod per eam metiebatur angelus omnia, quæ erant in beatitudine, symbolum tenebat charitatis: nam secundum illius mensuram erit quantitas gloriæ, quam quis in cœlesti illa ciuitate est habiturus, vt sæpe diximus: vbi magna charitas, magnum gloriæ meritum, vbi remissa remissum, vbi nulla nullum. Est itaque dilectio amici, § 247 & beneficentia in illum, opus ex se bonum & de-

a *Homi.13. in Matth.*
b 2.2.q.27. art.7.&1.
c 1.Cor.13.

& debitum, & pertinens ad quandam partem potentialem iustitiæ, vt ex Macrobio dixit Diuus Thomas *a*, qui etiam
a 2.2.q.114. art.2. ex professo de hac re disputat *b*, agens de gratia seu gratitudine; & sicut inique ageret homo, non diligens diligentem se, ita
b 2.2.qu. 106. benefacit diligendo diligentem se, &c. Sed hæc dilectio eatenus erit meritoria, in quantum propter Deum fit. Idcirco benè dicit Christus, publicanos diligentes eos qui se diligunt, nullam mereri mercedem, quia id faciunt non propter Deum; sed vt amorem alterius sua dilectione persoluant. Similiter, qui dant mutuum, aut benefaciunt amico, non propter Deum, sed quia sperant inde commodum suum, aut quia satisfaciunt beneficijs receptis; non merentur præmium apud Deum. Hocque est quod Christus dixit: *Date mutuum, nihil inde sperantes:* si enim ex eo das, quia inde ab eo, cui das aliquid speras, & nullomodo propter Deum das, nihil apud Deum promeruisti. Recole, quæ superius à nobis ad hoc institutum dicta sunt, & cura id agere, quod Apostolus hortatus est, *siue comedatis, siue bibatis, siue aliquid aliud faciatis, omnia in gloriam*
1.Cor.10. 31. *Dei facite:* hac enim tantùm ratione, hæc poterunt esse meritoria. Quamuis negandum non sit, Deum pro operibus bonis moralibus, quæ sine charitate fiunt, præmia aliqua temporalia rependere, vt sæpe dictum est: quia tamen hæc, quasi nihil sunt in conspectu eius, absolutè dicit, quod nullam meretur mercedem, &c. Attende autem Theologiam insignem, quam cœlestis magister his verbis tradit, absolutè docens, eum qui diligit amicum, si inimicum odio habeat, nullum pro amici dilectione præmium promereri: qui enim talis est, non diligit amicum ex charitate, sine qua nullum constat meritum: si enim charitatem haberet, & amicum diligeret propter rationem & impulsum charitatis, id omne diligeret, in quo talis ratio reperiretur. Hæc autem non solum reperitur in amico, sed etiam in inimico; quoniam ambo sunt eiusdem naturæ, creati à Deo, ad beatitudinem, & vtrumque Deus diligere iubet. Si ergo amicum quis diligeret hac de causa, etiam inimicum diligeret, in quo eadem illa existit: verè tamen non diligit amicum propter rationem charitatis, sed propter amorem peculiarem, quem in eo sibi impensum videt, quem in inimico non videt. Hæc omnia indicauit Chrysostomus. Secundam autem difficultatem egregiè Hom.13.in Matth.
expendit Diuus Thomas, dicens, duobus modis posse comparari inter se actus dilectionis amici & inimici, vno modo ex parte obiecti, quod diligitur, alio modo ex parte rationis propter quam diligitur. Primo modo, dilectio amici præeminet dilectioni inimici, quia amicus & melior est, & magis coniunctus, vnde est materia magis conueniens dilectioni, & propter hoc actus dilectionis, super hanc materiam transiens, melior est: vnde & eius oppositum est deterius: peius enim est odire amicum, quam inimicum: secundo autem modo, dilectio inimici præeminet propter duo: primo quia purior est, nam præcisè & purè inimicus diligitur propter solum Deũ, amicus, autem etiam ob amicitiam. Secundo, quia est fortior, quia ad remotiora se extendit, scilicet ad inimicum; sicut virtus ignis, tanto ostẽditur esse fortior, quantò ad remotiora diffundit suum calorem. Tanto ergo ostenditur dilectio Dei
esse fortior, quanto propter ipsum difficiliora implemus, sicut virtus ignis, tanto § 248
fortior apparet, quanto comburere potest minus combustibile: sed sicut idem ignis in propinquiora fortius agit, quam in remotiora: ita charitas feruentius diligit cõiunctos, quam remotos, &c. Ita Diuus Thomas: cuius doctrina exemplo duorum ignium explicari potest. Sit ex hac parte flamma ignis, ardẽs sine impedimẽto, in materia calida, sibi conuenienti, vt in aere, vel ligno arido, aut palea: sit illa alius ignis in materia ex se frigida, & ad incensionem inepta, vt in ære, vel ferro ignito: si quæras quisnam horum ignium perfectior sit, respondebo, absolute loquendo, priorem illum esse perfectiorem, si absolutè naturam ignis considerremus,

2.2.q.27. art.7.cit.

remus, quoniam est quasi in propria materia, & magis secundum modum suæ naturæ conuenientem, ideoq; non deficit, nec materiam deserit, dum illa manet. Si autem consideretur potentia, fortitudo, & actiuitas, iste posterior perfectior est, quoniam cùm propter densitatem materiæ plurimas habeat partes caloris, maiori efficacitate & actiuitate operatur. Itaque vt philosophi dicunt, ille superat perfectione multitudinis, qui multus ignis, magis quā ille dicitur. Ita se habent dilectio amici & inimici: ille enim absolutè perfectior est, quia ad obiectum perfectius, & conformius naturæ dilectionis, cuius obiectum est bonum: ista vero excedit, quia multa est, multo enim maior dilectio requiritur ad inimicum diligendum. Hæcque ratio est, quare dilectio inimici vocatur maior, vt merito Diuus Bernardus, expendens illud Ioannis: *Maiorem charitatem nemo habet, quam vt animam suam ponat quis pro amicis suis:* Maiorem, inquit, tu Domine habuisti, qui pro inimicis animam posuisti. Quod & Paulus prius dixisse visus est: *Commendat Deus charitatem in nobis, quoniam cum inimici essemus, Christus secundum tempus pro nobis mortuus est.* Bene dicit, *Commendat*, quo verbo, inquit D. Thomas, immensitatem quandam diuinę charitatis assignat. Tūc, inquit Anselmus, charitas, commendatione digna est, quādo indebitè aliquid reddit: qui enim amico rependit amicitiam, quam debet, non dignum esse mercede, dixit Christus. Nihil autem magis indebitum, quam aliquem mori pro ipsis suis inimicis: hoc immensam charitatis magnitudinem aut multitudinē designat. Et ex his intelligitur quare sępe amor inimici dicatur melior & perfectior, id enim dicitur, quia maior est charitas, quomodo numus aureus tanto dicitur melior & perfectior, quanto maior est. Hac etiam de causa dilectio inimicorum dicitur pertinere ad perfectos, vt ex B. Augustino *a*, expendit, Diuus Thom. *b*, & docuit Sanctus Gregorius *c*, de quibus supra diximus. Imò & CHRISTVS Dominus petens dilectionem inimicorum, petit vt simus perfecti, sicut pater cœlestis perfectus est: quia vt ait Augustinus *d*, hāc dilectionem non perficit, nisi qui perfectus est: de quo statim dicemus.

Ser. fer. 4. hebdō. pœ. *Ioan. 15. 13.* *Rom. 5. 8.* *In c. 5. epis. ad Rom. lect. 3.* *In c. 5. epis. ad Rom.*

a *In Enchiridio. c. 73. & 74.* b 2. 2. q. 27 *art. 7. cit.* c 9. *Moral. c. 9.* d *Ser. 59. de tempor.*

SEXTA

SEXTA PARS, DE MODO FACILI ET IVSTO DILIGENDI INIMICOS.

§. 1. *Cur Deus dicatur perfectus ex sola misericordia, quæ aptè omnibus operibus illius præfertur, cui similes nos exhibere debemus, non in essendo, sed in agendo.*

¶ 249 STOTE *ergo perfecti, sicut pater vester cœlestis perfectus est.* Iam ad vltimum, quod circa præceptum dilectiónis inimici se offerebat, peruenit Christus, remq; totam concludens hortatur, vt simus perfecti, sicut perfectus est pater noster cœlestis, de quo dixit, quod erga inimicos se exhibet beneficum, solem & pluuiam & alia beneficia eis conferentem. Quibus verbis, non solum vltimam illamque grauissimam rationem tradere vult, qua nos ad propositi præcepti obseruationem inducat, sed modum præcipue exprimit, quē in dilectione inimicorum tenere debemus. Antequam tamen sententiam istam expendamus, obseruādum est, quod Matthæus dixit: *Estote ergo vos perfecti, sicut pater vester cœlestis perfectus est,* Lucam ita dixisse: *Estote ergo misericordes, sicut pater vester misericors est.* Luc. 6. 36. Ideoq;, quod vnus dixit, patrem cœlestem esse misericordem, alter dixit esse perfectum. Quæ loquēdi forma, nullam inducit contradictionem: imò potius reconditum ex S. Theologia continet mysterium: idem enim est in Deo, esse misericordem, & esse perfectum, eo modo nunc loquitur Christus Dominus, qui nō sermonem facit de perfectione, quæ conuenit Deo secundum se, & in ordine ad se ipsum, & ad intra, vt dicunt Theologi, sed de illa, quæ cōuenit in ordine ad creaturas, erga quas perfectum se exhibet, benignè & misericorditer disponens omnia, quæ operatur circa eas, cui nihil deest, quod necessarium sit ad creaturarum bonum & profectum. Huiusmodi autem perfectio (vt elegantissimè Sanct. Augustinus annotauit, expendens illud Psalmi, *Deus meus misericordia mea*) egregiè exprimitur per misericordiam, non autem per alia attributa, nostro modo intelligendi considerata: secundum quem non est idem, Deum esse Sapientem, & esse perfectum, nec Deum esse iustum, & perfectū; nec Deum esse bonum, & perfectum: est autem idem, esse misericordem, & perfectum. *In Psal. 58. Psal. 58. 18.* Per sapientiam namque etiam infinitam, iuxta nostrum modum intelligendi, non dicitur Deus perfectus in ordine ad creaturas, quia per sapientiam solum cōcipimus peculiarem perfectionem, tollentem solam ignorantiam. Per bonitatem similiter, etiam infinitam, iuxta captum nostrum conceptam, non dicitur vndiq; perfectus in ordine ad easdem creaturas, per quam solum intelligitur liber ab omni malitia, & quod solum potest tollere malitiam. Per potentiam itidem aut fortitudinem etiam infinitam, eodem modo intellectam, intelligitur carens omni infir-

firmitate & debilitate, & per quam non
potest nisi debilitatem tollere, ideoque nec
per illam simpliciter intelligitur perfectus.
At per infinitam misericordiam, intelligi-
tur omnibus modis perfectus, in ordine
ad creaturas, quia misericordia est, quæ
miseriam tollit, & infinita misericordia,
quæ infinitas & quascunque miserias po-
test tollere. Qui autem omnes mise-
rias tollere potest, nullam in se debet ha-
bere, ideoque debet omnibus, omnium
generum bonis abundare, & intelligitur
vndiq; perfectus, qui in se nullam habet
imperfectionem, aut miseriam, vt à crea-
turis possit omnes miserias tollere, igno-
rantiæ, & malitiæ, & debilitatis. Itaque,
qui infinitam habet misericordiam, ex hoc
solum intelligitur habere infinita & toti-
us generis bona, quibus infinitas & toti-
us generis miserias possit tollere. Hoc au-
tem est esse omnino & vndique perfe-
ctum. Hinc illa Sapientis excellentissima
sententia: *Misereris omnium, quia omnia*
Sap.11.24. *potes.* Non posset omnium miserias suble-
uare, & omnium misereri, nisi omnia præ-
stare posset, non sapientiam, nisi esset Sa-
piens; non bonitatem, nisi esset bonus,
non fortitudinem si ipse esset debilis &
infirmus. Esse ergo misericordem proue-
nit ex hoc, quod omnia potest: hoc autem
¶ 250 est esse perfectum. Hinc ratio illius vocis,
Exo.32.18. qua clamauit Moyses, quando vidit omne
bonum Dei. Petierat ille: *Ostende mihi*
gloriam tuam, & respondit Dominus: *O-*
stendam omne bonum tibi. Quando id Deus
Exod.33.6 fecit, clamauit Moyses: *Dominator, domi-*
ne, Deus, misericors, clemens, patiens, & mul-
tæ miserationis. Ostendit illi Deus suam
perfectionem, quæ in hoc est posita, quod
omne bonum habet, & Moyses videns eã,
omnia bona complectentem, volens illam
exprimere misericordiam solummodo re-
censet: & merito quidem, nam misericor-
dia infinita est, quæ omnes miserias tollit:
ad omnes autem miserias auferendas, om-
ne bonum requiritur, ideo idem est dicere,
Omne bonum, aut perfectum, quod infi-
nite misericors: & idem est dicere: Esto-
te perfecti, sicut pater vester cœlestis per-

fectus est, quod, estote misericordes, si-
cut pater cœlestis misericors est. Ex his
intelligitur, cur in Scriptura sacra mise-
ricordia efferatur, *super omnia opera eius.* Psa.144.9.
cur itidem Deus peculiariter dicatur, *Di-* Ad ephe.2.
ues in misericordia, quamuis diues sit sapi- 4.
entia, cui omnia nota sunt, antequam fi-
ant; & potentia, qui potest quicquid vult;
& bonitate, qui nulla malitia potest in-
quinari, &c. Cur perpetuo misericordiam
suam, ad sui laudem ille proferat, cur iti-
dem dicatur: *Secundum magnitudinem ip-* Eccl.2.23.
sius, sic & misericordia illius cum ipso est:
quamuis etiam secundum magnitudinem
suam sit eius potentia, sapientia, iustitia,
bonitas, &c. & alia huiusmodi. CHRISTVS
ergo loquitur de perfectione Dei, non
quam tenet in ordine ad se, aut ad intra,
sed quam tenet in ordine ad homines, er-
ga quos omnes se exhibet benignus, bene-
ficus, & misericors, erga bonos & malos,
erga amicos & inimicos, vt ex hac parte ei
similes nos contendamus exhibere. Sed vt
ad Christi doctrinam expendendam ac-
cedamus, explicandum est primo, quam
similitudinem ad Deum à nobis exigat.
Mirum est enim, quod hortetur, vt similes
esse Deo contẽdamus: qui nouimus eum,
qui dixit: *similis ero altissimo,* sede sua de- Esa.14.14.
iectum, & in profundum laci demissum:
& illum qui concupiuit esse, *Sicut Deus,* Gen.3.3.
sciens bonum & malum, sibi, omnibusque a Ser.4.cõ.
filijs suis miseram mortem & triste exiti- Arria.
um induxisse. Cæterum apta est CHRISTI b Lib.de in
doctrina, quam explicant Athanasius *a,* car. Dom.
Ambrosius *b,* Augustinus *c,* Remigius *d,* sacra c.10.
Beda *e,* cæterique sancti Patres, obseruan- c Ser.59.de
tes duplicem esse similitudinem, vnam temp.
per æqualitatem, aliam per imitationem: d In catena
aut vt alij dicunt, vnam in essendo, aliam D.Tho. in
in operando. Non debemus contendere c.5. Matt.
esse Deo similes per æqualitatem, aut in e In cap.5.
essendo, hæc enim similitudo soli filio eius Matth.
Iesu Christo conuenit, qui dicitur *f, Ima-* f 2.Cor.4.
go Dei & g, figura substantiæ eius. Hanc si- 4. & Colo.
militudinem appetijt diabolus, non abso- 1.15.
lutam sed proportionalem vt Theologi g Ad Heb.
ex D. Thoma *h,* declarant. Neque enim 1.3.
ille concupiuit habere esse, Deo absolutè h 1.p.q.63.
& omni- art.3.

& omnino simile, quod nouerat omnino impossibile, sed per quandam proportionem, eo modo, quo Dominus paruæ villæ dicitur habere æqualem potentiam, cum domino magnæ ciuitatis, non æqualitate opum aut ditionis, sed æqualitate proportionali; quia sicut hic absolutus est Dominus magnæ ciuitatis, non recognoscens superiorem, ita ille Dominus est absolutus paruæ suæ villæ. Hic fuit diaboli conatus, appetere similitudinem Dei secundum esse, non absolutum, sed proportionale. Sicut enim Deus omnia quæ habet, ita à semetipso habet, vt nullatenus superiorem agnoscat, cui illa accepta ferat, ita diabolus, sic sibi complacuit in donis, quibus se ornatum vidit, ac si illa à semetipso
¶ 251 habuisset, nec pro illis teneretur alteri gratias referre. Hinc iusta exprobatione ad eum dictum est *a*: *Dedisti cor tuum, sicut cor Dei*: & iterum *b*, *eleuatum est cor tuum in altitudine tua.* Hocque virus conatus fuit transfundere in parentes nostros, quos induxit, vt appeterent esse sicut Deus, non secundum æqualitatem absolutam, sed proportionalem, vt sicut Deus nullo indiget præceptore, ac gubernatore: ita illi essent, non pendentes à Deo, *scientes* à seipsis *bonum & malum.* Huiusmodi similitudinem appetere, non solum non est bonum, sed est supremum facinus, & peccatũ superbiæ, quod maximè irã Dei prouocat. Quod quia Nabuchodonosor tenuit, sui regni gloriã iactans, in quo tanquam Deus se regnare credebat, ab alio non dependẽs, qui propterea gloriabatur dicens: *Nonne hæc est ciuitas magna, quam ego ædificaui in domum regni & in robore fortitudinis meæ, & in gloria decoris mei?* Quibus verbis, ita Deus se offensum exhibuit, quod *cum sermo adhuc esset in ore regis, vox de cœlo ruit: Tibi dicitur Nabuchodonosor Rex: Regnum tuum transibit à te, & ab hominibus eijcient te, & cum bestiis & feris erit habitatio tua:* in qua miseria iacuit, quoadusq; *oculos in cœlum leuauit, & altissimo benedixit, & cognouit, quod potestas eius potestas sempiterna, & quod omnes habitatores terræ apud Deum, in nihilum reputati sunt, qui gradientes in superbia, potest humiliare.* Id quod similiter accidit illi impio Regi Antiocho, qui similitudinẽ istius æqualitatis ad Deum contendebat: propterea percussus à Deo tam graui vulnere fuit, vt coactus fuerit clamare, *iustum est, subditum esse Deo, & mortalem non paria Deo sentire.* Non ergo contẽdere debemus nos similes exhibere Deo in essendo, quin potius, tenemur nostram profitentes humilitatem, nos omnino dissimiles confiteri, quoniam ipse à nullo dependet, nos autem omnimodam ab illo tenemus dependentiam. Similitudinem tamen in operando debemus procurare, contendentes similia, atque ille operari. Neque hanc debemus ambire, ea ex parte, qua ille operatur secundum potentiam. Hanc enim, quæ infinita est, imitari non possumus, sed ex ea, qua illas virtutum operationes exequitur, quas nobis exercendas proposuit. Ita Beatus Augustinus *a*, expendit, rectè CHRISTVM, cum dixit *b*: *Discite à me*, subiecisse, quænam à nobis erant addiscenda & imitanda. Discite inquit, à me, non mundum fabricare, non cuncta inuisibilia & visibilia creare, non in ipso mundo mirabilia facere, non mortuos suscitare, sed *quoniam mitis sum & humilis corde.* Neque in his (inquiunt Augustinus *c*, & Remigius *d*,) debemus velle similes nos Deo exhibere secundum æqualitatem, id enim proprium est CHRISTO, qui æqualem habens cum patre potentiam, dicere potuit: *Omnia quæ viderit filius patrem facientem, hæc & filius similiter facit.* Expende aduerbium, *similiter*, per eandem scilicet potentiam, sapientiam, bonitatem: sed similes secundum imitationem, quomodo hortamur discipulum, vt se magistro suo similẽ exhibeat, eius opera imitans. Nota est enim Aristot. propositio, quod aliud est esse perfectum, vt Deum, aliud perfectum vt hominem: sicut aliud est, aliquem esse perfectum tãquam magistrum, & aliud esse perfectum tanquam discipulum. Qui enim magister est artis, verbi gratia scribendi, perfectissimos debet characteres efformare, vt

a Ezec. 28. 2.
b Ezec. 31. 10.
Dan. 4. 27
2. Mach. 9. 12.
a Ser. 10. de ver. Dom.
b Matt. 11. 29.
c Ser. 59. de temp.
d In cat. D. Thomæ in c. 5. Matt.
Ioan. 5.

perfectus magister dicatur; cuius discipulus perfectus dicetur, quando quamuis nō cum æquali perfectione characteres efformet, characteres tamen à magistro efformatos scribendo imitatur. Hoc ergo CHRISTVS à nobis exposcit, de quo statim latius.

§. 2. *Modus, quo debemus contendere esse perfectos, est imitari Deum in misericordia & patientia erga inimicos, ratione cuius ille perfectus dicitur.*

§ 252 EStote ergo vos perfecti, sicut pater vester cælestis perfectus est. Vt quæ CHRISTVS his verbis dicere voluit intelligamus, explicandum est dubium, quod circa verba ista se offert. Certum est Christum loqui de peculiari opere, de dilectione scilicet inimici, & beneficentia erga illum. Quod expressius verba Lucæ indicant: *E-* *Luc. 6. 36.* *stote misericordes, &c.* Cur ergo Deum, ex hoc solo opere perfectum describit, & nos, vt simus perfecti, tantùm proponit, quod in hoc opere Deum imitemur, quos hoc opus, cum vnum sit & particulare, non potest perfectos facere: nam ad perfectionem, omnium aliarum virtutum actus requiruntur. Hoc tamen dubium ex prædictis manifestum relinquitur. Dicendum est enim primo, ex inimicorum dilectione & beneficentia, dici aliquem perfectum, quoniam illa in summo perfectionis est: enimuero *plenitudo*, aut *ad Rom. 13. 10.* perfectio *legis est dilectio*: plenitudo autem & perfectio dilectionis in eo ostenditur quod ad inimicos vsque pertingit, neque enim amplius procedere & pertingere potest. Dicendum est secundo, Deum benignitatem & misericordiam, qua erga inimicos suos beneficum se exhibet, tanti facere, vt eam suis cæteris operibus anteponere videatur, tanquam supremam & excellentiorem, ratione cuius laudari & perfectus haberi vult, vt paulò *Lib. de bono patient.* ante dictum est. Ex quibus Beatus Cyprianus rationem efficacissimam construit, ad suadendam patientiam erga inimicos. Edidit ille peculiarem librum de bono patientiæ, egregium sane, imitatus Tertullianum, quem magistrum vocare solebat, opus adeò excellens, vt ipsemet inter omnes libros, quos scripsit, commendandum iudicauerit: Libellum, inquit, de bono patientiæ, quantum valuit nostra mediocritas, permittēte domino & inspirante, conscripsimus: huius meminit Diuus Augustinus, cuius doctrina vtitur, illum allegans. Quantum autem bonum sit patientia, qua iniurias ferimus, & beneficos nos erga inferentes exhibemus, explicare, contendens Cyprianus: id inquit, inprimis supponendum est, tam magnum bonum, necessariumque esse patientiam, vt & illa necessaria sit ad audiendum, quæ de illa vobis dicturus sum. Sed ipsius excellentiam ratio illa cōmendat, quod est nobis cum Deo virtus ista communis. Inde patientia incipit, inde claritas eius, & dignitas caput sumit. Diligenda siquidem res est homini, quæ Deo chara est, bonum quod amat, quodque maiestas diuina commendat. Atque vt plenius intelligere possimus, quia patientia res Dei est, & qui patiens est, Dei imitator est, posuit in Euangelio, & dixit: Audistis, quia dictum est, diliges proximum tuum, &c. Ego autem dico, diligite inimicos, & benefacite, &c. & rem concludit: Estote ergo perfecti, sicut pater vester perfectus est. Quæ gloria est similem Deo fieri? quanta fœlicitas habere in virtutibus, quod diuinis laudibus possit æquari? Ita ille: cuius hæc vltima verba expendenda sunt: verè enim Deus ita commendatam vult huiusmodi virtutem, vt exhibens seipsum patientem, & beneficum erga inimicos, hoc ipso seipsum perfectum exhibere videatur, quo nomine nos ad summam laudem & perfectionem similem extollere volens, hortatur dicens: *Estote ergo vos perfecti.* § 253
Hanc doctrinam toto opere prosequitur Cyprianus, demonstrans, hoc opus esse, quod præcipuè nos Deo similes reddit. Quod & ostendere conatus fuit Seneca, in illo

Epist. ad Iubaianum.

Lib. 4. cōt. duas epist. Pelag. c. 8. & 9.

Seneca.

illo opere de clementia, illeque qui aptè cecinit:

- Cùm vindicamur in omni
Munere, sola Deos æquat clementia nobis.

Hanc ergo rationem Christus construit, qua Pharisæorum dogma refellit, qua & probat, summè nos decere tanquam rem honorificam, regalem, perfectam & diuinam, inimicos diligere, & beneficijs eos prosequi: certum est enim, Deum in summo esse excellentiæ, bonitatis & perfectionis; ideoque quod magis illi fuerit simile, esse excellentius, melius & perfectius. Illa siquidem natura excellentior est, quæ naturæ diuinæ est similior: illa itidem operatio est melior, quæ magis diuinæ operationi assimilatur: ex qua ratione Aristoteles demonstrat, intelligẽtias motrices cœlorum, nunquam cessare ab actu: quoniam enim perfectiores sunt, magis similes Deo se exhibent in operando, ideoque semper sunt in actu, sicuti Deus. Illa tandem perfectior erit operatio, quæ perfectioni diuinæ operationi similior erit. Perfectior autem inter diuinas operationes in ordine ad creaturas, est eius patientia, misericordia, & benignitas, qua inimicis suis parcit, offensas remittit, suæ bonitatis dona confert, qua omnipotentiam suam manifestat, & maiestatis suæ magnitudinem declarat, in qua præcipue ipsam suam perfectionem (modo supra exposito) constitutam indicat. Illa ergo operatio erit perfectior; & hominem perfectiorem faciet, quæ huic similis erit. Bene igitur Christus rem totam sub illa conclusionis nota, *Ergo*, claudit: *Estote ergo vos perfecti, sicut pater vester cœlestis perfectus est*: quasi dicens: Hæc ratio rem totam concludit; nam in primis impium Pharisæorum dogma euidenter refellit: deinde & apertè ostendit, vobis decentissimam esse patientiam, dilectionem, & beneficentiam erga inimicos, tanquam rem excellentem, & quasi supremam, in qua, qui Deũ imitatur, perfectus dici potest. Hinc B. Chrysostomus inuehitur in illos, qui dicunt: Non remitto, ne homines me vilipendant, & irrideant, contra quos postquam multa dixit, rem totam breuissimis verbis concludit. Quod Deo, inquit, parem facit, non vlcisci & remittere; hoc risum tu existimas?

Lib. 12. metaph. c. 9.

Homo. 30. ad populũ.

§. 3. *Similis diuinæ debet esse perfectio nostra, non æqualis, propterea multas patitur imperfectiones, nec contra eam est, conturbari ad subitum inimici conspectum.*

Estote ergo perfecti, sicut & pater vester cœlestis perfectus est. Non solum his verbis egregiam, quam explicauimus rationem, inducentem ad propositi præcepti obseruationem, exposuit Christus; sed & modum, quo illud adimplere debemus, elegantissimè explicat. In primis in eo quod dilectionem aut perfectionem petit, ad similitudinem patris cœlestis, indicat se non exigere actus æqualis perfectionis cũ actibus patris cœlestis, sed qui imitentur perfectionem illorum. Edidit S. Hieronymus tres illos eruditissimos libros, aut dialogos cõtra Pelagianos, quorum hic inter alios vnus erat error, posse hominem in hac vita ad tantam perfectionem venire, vt nullam imperfectionem habeat. idq; probabant multis Scripturæ sacræ testimonijs, præsertim autem ex his Christi verbis. Nec enim ille nobis præciperet, vt essemus perfecti sicut pater cœlestis perfectus est, nisi hanc perfectionẽ tenere possemus. Pater autem cœlestis ita perfectus est, vt nulla imperfectione polluatur, nec defectum admittat. Hanc tamen doctrinam, tanquam erroneam Hieronymus ex sanctis Scripturis reprobat, in quibus manifestè dicitur, neminem in hac vita perfectum esse, qui non aliqua imperfectione maculetur. Nec enim fictè dixit Ioannes: *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est.* Quam eandem veritatem, ex eodem loco, alijsque sæpe similiter demon-

§ 254

Habentur tom. 2.

1. *Ioan.* 1. 8.

Li. de nat. monstrauit Beatus Augustinus, semper
& grat. excipiens Christum Dominum & beatam
cont. Pe- Virginem, de qua cùm de peccatis agitur,
lag. c. 36. nullam voluit haberi mētionem. Ad huius
tamen expositionem obseruat B. Hiero-
nymus, duas in scripturis sanctis esse per-
fectiones, duasque iustitias: primam in-
comparabilem, & omnibus modis perfe-
ctam, quæ Deo competit: aliam quæ no-
stræ conuenit fragilitati. Illa nullam ad-
mittit imperfectionem, hæc autem mul-
tas, variasque secum patitur, quæ compa-
rata ad illam, potius imperfectio & iniu-
Ps. 142. 2. stitia dici potest, iuxta illud: *Non iustifica-
bitur in conspectu tuo omnis viuens.* Ex his
infert Hieronymus, verè dari viros perfe-
ctos in mundo: si enim non dari possent,
Gen. 17. 1. non dixisset Dominus ad Abraham: *Am-
bula coram me, & esto perfectus:* neque di-
Deut. 18. 13. xisset ad suos: *Perfecti estote in conspectu
Domini Dei vestri.* Hos tamen viros perfe-
ctos, certum est varias imperfectiones ha-
Gen. 6. 9. buisse: ipse enim Noë, qui *perfectus dicitur
in generationibus suis,* inebriatus iacuit. A-
braham, cui dictum est, *esto perfectus,* re-
prehenditur, quando Deo promittenti fi-
Gen. 17. 7. lium, risit in corde suo, dicens: *putasne
centenario nascetur filius?* Zacharias, de
Luc. 1. 6. quo & vxore eius præmittitur, quod, *e-
rant ambo iusti ante Deum, incedentes in o-
mnibus iustificationibus Domini sine quere-
la,* incredulus reperitur, & propterea mu-
tus effectus fuit, &c. Quamuis enim per-
§ 255 fecti essent, sed erant perfecti, vt homi-
nes, quorum perfectio imperfecta est, in-
quit Hieronymus, & imperfectiones ad-
mittens. Imò tanto quis perfectior est in-
ter perfectos, quanto maiores suas repu-
tat imperfectiones, & se imperfectiorem
iudicat. Ex quo explicat illa verba diffi-
cilia Pauli, qui supponens primò, se ea
ad Phil. 3. quæ dixit, dixisse, non quasi se ipsum per-
12. fectum exhibere volentem: *Non,* inquit,
*quod iam acceperim, aut perfectus sim, perse-
quor autem si quomodo comprehendam, &c.*
statim subinfert: *Ego fratres me non arbi-
tror comprehendisse: vnum autem, quæ re-
tro sunt obliuiscens, ad ea quæ sunt priora ex-
tendens me ipsum, ad destinatum persequor,
&c. Quicumque ergo perfecti sumus, hoc sen-
tiamus.* O Apostole Paule (inquit Hiero-
nymus) ignosce mihi, quasi homunculo,
mea vitia confitenti, si audacter interro-
gem. Dicis te nondum accepisse, & non-
dum comprehendisse, & nondum esse per-
fectum, & præteritorum semper obliui-
sci, & ad priora te extendi, si quomodo
posses occurrere in resurrectione mortuo-
rum, & consequi brauium supernæ voca-
tionis: quomodo ergo infers: *Quotquot er-
go perfecti sumus, hoc sapiamus?* Quid ergo
sapere debemus, qui perfecti sumus? Im-
perfectos nos esse, confiteri, & nondum
comprehendisse, necdum accépisse, nec-
dum ad eam perfectionem venisse, quæ o-
mni imperfectione sit libera. Perfectum
ergo se Paulus profitetur, & adhuc se im-
perfectum vocat, quoniam cunctorum in
carne iustorum imperfecta perfectio est,
inquit Hieronymus, & ille perfectus est,
qui sapienti humilitate agnoscit se imper-
fectum, & quod nondum supremam per-
fectionem attigit, ad quam debet se ipsum
extendere, &c. Ex hac doctrina explicat
S. Basilius, illam Dauidis petitionem: *Iu-* *In Psal. 7.*
dica me Domine secundùm iustitiam meam, *Psal. 7. 9.*
& secundùm innocentiam meam super me.
Videbitur hic sermo, inquit Basilius, ali-
quid forte iactabundum & gloriosum, &
simile aliquid orationi Pharisæi sese extol-
lentis, habere. Candidè tamen perspicien-
ti rem, Propheta noster ab hoc vitioso af-
fectu procul omnino esse iudicabitur. Au- *In Psal. 7.*
gustinus non hæc verba iactantis, sed hu-
militer confitentis intelligit, qui enim pe-
tit: Iudica me secundùm iustitiam meam,
& secundùm innocentiam meam, addi-
dit, *super me*, exprimere volens, iustitiam
& innocentiam quam habebat, secundum
quam iudicari volebat, non esse à se, sed à
Deo. Basilius tamen rem explicaturus an-
notauit, multas iustitias in Scriptura dici,
multasque in ea perfectiones indicari. Est
enim & angelorum iustitia, quæ huma-
nam superat; est & diuina iustitia aut per-
fectio, quæ omnem excedit intellectum.
Me ergo iudica Domine, inquit Dauid,
secundum iustitiam meam, hoc est ho-

minibus tantum conuenientem, & possibilem ijs qui in carne viuunt: hæc enim adiunctam habet simplicitatem & innocentiam, quam statim Dauid confitetur addens: *Et secundum innocentiam meam super me*, vt sic maximè constet, eius affectum longissimè à Pharisæi arrogantia distare.

¶ 256 Innocentiam enim suam nominat, perinde ac simplicitatem, ignorantiam inexperientiamque eorum, quæ vtilia sunt cognitu, quomodo sumitur hispana phrasi innocentia hoc modo, pro ignorantia, & dicere solemus de aliquo, quem ignorantem volumus significare, esse magnum innocentem, quomodo & in Prouerbijs dicitur: *innocens credit omni verbo.* Quasi dicat Dauid: iustitia mea admittit multas ignorantias & defectus, & innocẽtias: ideoque non à me illa est exposcenda iustitia, quæ nullum ex aliqua parte defectum habeat, nec illa perfectio, quæ omni penitus imperfectione careat, sed quę humanam decet conditionem & fragilitatem. Ita Basilius. Hæc humana conditio est, quæ suis affectibus varios excitat motus, contrarios legi Dei: *qui nos captiuos ducunt in legem peccati & mortis.* Hæcque suo pondere & continuis necessitatibus impedit à iugi cœlestium contemplatione, & cogit ad terrena & temporalia animum conuertere, & corruptibilibus inhærere. Quod & idem Hieronymus ad eosdem Pelagianos reuincendos annotauit. Putasne, inquit, Apostolum Paulum, eo tempore quo scribebat: *lacernam, seu penulam, quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer, & maxime membranas*, de cœlestibus cogitare mysterijs, & non de ijs, quæ in vsu communis vitæ vel corporis necessaria sunt? Da mihi hominem, qui non esuriat, nec sitiat, nec algeat, nec doleat, nec febricitet, non torminibus, & vrinæ difficultatibus torqueatur, & ego tibi concedam, posse hominem nihil aliud, nisi de virtutibus cogitare: quo fit, vt nostra perfectio multas admittat imperfectiones, propter quas necesse est, spirituales actus sæpe intermittere, quos aliquando nonnisi cum magna difficultate & rebellione exequimur. Christus igitur præcipit nobis tenere perfectionem diuinam, non autem modum illius perfectionis. Perfectionem enim vocat actum dilectionis, aut misericordiæ, vel benignitatis, quo non tantum diligamus, & benignos nos exhibemus amicis, sed etiam inimicis, vt dictum est. Hanc quidem iubet tenere, non tamen modum: id enim impossibile est: Inprimis enim Deus ita diligit inimicos, & eis benefacit, quod nullam ad id sentit difficultatem aut repugnantiam, imò cum maximo gaudio & lætitia, inimicos veniam petentes, in sui gratiam admittit, & innumeris excellentibusque beneficijs cumulat, vt in ijs, quæ cum filio prodigo pater egit, videre licet, & in eo quod Christus expressit: *Gaudium est in cœlo super vno peccatore pœnitentiam agente, magis quàm super nonaginta nouem iustis, qui non indigent pœnitentia.* Nos autem non possumus, communiter loquendo, non sentire magnam difficultatem & repugnantiam, in actibus beneficentiæ & dilectionis erga inimicos. Deus cùm inimicum videt coram se, nulla perturbatione agitur, qui nullis contrarijs affectibus vrgetur; imò si veniam petat, id facit quod pater cum filio prodigo, quod ruens super collum eius osculatur eum, &c. At nos moraliter loquendo, non possumus viso eo, qui grauem nobis iniuriam intulit, non perturbari & commoueri, vt supra ex Beato Anselmo dictum est. Quam differentiam egregiè Spiritus sanctus in Canticis expressit. Laudauerat cœlestis Sponsus Sponsæ suæ oculos, dicens: *Oculi tui columbarum:* illa similiter oculos illius laudandos assumens: *oculi*, inquit, *eius, sicut columbæ super riuulos aquarum, quæ lacte sunt lotæ, & resident iuxta fluenta plenissima.* Quidam existimant eisdem verbis Sponsam voluisse oculos Sponsi laudare, quibus suos ab illo laudatos audierat, & par pari referre, iuxta amatorum mores. Sed si attentè rem inspiciamus, diuersa multo sunt, & maiora, quæ Sponsa oculis Sponsi, quam quæ Sponsus oculis

Marginal notes: *ad Rom. 7. 23.* — *Lib. 3. cōt. Pelag. to. 2. p. 226.* — *2. ad Tim. 4. 13.* — *Luc. 15. 7. 10.* — *Lib. de similitud. c. 102.* — ¶ 257 — *Cant. 4. 1.* — *Cant. 5. 12.*

oculis Sponsæ tribuerat. Sponsus enim, non dixit, oculos Sponsæ similes columbis, sed oculis columbarum: Sponsa autem, non dixit oculos Sponsi, similes oculis columbarum, sed columbis ipsis: *Oculi*, inquit, *eius sicut columbæ*, non qualescunque, sed *quæ lacte sunt lotæ, & resident iuxta fluenta plenissima.* Hæc autē diuersa inter se sunt. Sunt quidem oculi columbæ casti, quibus non nisi consortis placet aspectus, vt dictum alibi est: sed qui nihilominus inter oculos auium celerius & citius accipiunt speciem rei visæ, subitosque affectus excitant iuxta naturam rei, quam viderūt, lætitiam scil. ad conspectum consortis, conturbationem autem ad presentiam accipitris, vel alterius auis rapacis: cùm enim columba vnguibus rostroque careat, quibus se possit defendere, soliusque volatus celeritate sibi prouideat, hoc ei à natura inter cæteras aues datum est. Tales sunt oculi cœlestis Sponsæ, quibus solus diuinus placet Sponsus, atque ex hac parte egregiam laudem promerentur, quam & Sponsus illis tribuit: sed qui iuxta naturam eorum quæ videntur, excitant affectus, lætitiæ ad præsentiam amicorum, & eorum qui nobiscum conueniunt; conturbationem autem, ad præsentiam inimicorum, & eorum qui nos lædere procurant. Cæterum oculi Sponsi similes dicuntur, non oculis columbæ, sed ipsis columbis, quæ lacte sunt lotæ, & residēt iuxta fluenta plenissima. Columba enim ipsa, signum est mansuetudinis & quietis: & apud Ægyptios Symbolum erat hominis, nulla passione conturbati; quoniam hæc auis felle caret. Idcirco, vt annotat D. Cyprianus, Spiritus sanctus in columbę specie venit, quia columba, inquit, simplex animal & lætum, non felle amarum, non morsibus [redacted] nō vnguium laceratione violentu[redacted] Vnde & græci cùm mansuetudinem exprimere vellent, *Quietam columbam* dicere consueuerunt. Est igitur columba ex se signum animi quieti, nulla fellis amaritudine conturbati: cui si addas, quod lacte sit lota, id expressius indicabis.

Pierius lib. 22.

Lib. de vnitat. Eccle.

Quia enim lac in Scriptura sacra Symbolum est dulcedinis & suauitatis, idem erit columba lacte lota, quod summa voluptate, lætitia & dulcedine perfusa. Quæ dum tandem inducitur, residens iuxta fluenta plenissima, omni conturbatione expers indicatur: tunc enim quæque res maximam quietem tenet, quando est in loco sibi magis voluptuoso & connaturali: loca autem columbis voluptuosiora, sunt aquarum fluenta, vt dixit Varro: ideò *De re rust.* cùm ibi sunt, in centro suo esse videntur. *lib. 3. c. 7.* Ecce oculos Sponsi cœlestis, qui ad nullius rei conspectum conturbantur; sunt enim columbis similes, quæ in primis nullum ex se habent fel aut amaritudinem: Deus enim in se ipso, & ex se ipso omni amaritudine caret, nihil in se habet triste aut amarum, aut quod pœnam vel dolorem possit incutere. Insuper lacte perfusus § 2,8 totus est, id est, suauitate, benignitate, & misericordia: totus enim suauis, benignus & misericors est: *Nam secundùm magnitudinem ipsius, sic & misericordia cum illo est.* *Eccle. 2. 23* Et residet iuxta fluenta plenissima: diuina viscera sunt quædam fluenta tam plena, vt ex eis omne bonum profluat: *omne* enim *Iacob. 1. 17.* *datum optimum, & omne donum perfectum, desursum est: procedens à patre luminum:* cui canit Ecclesia, *Deus à quo bona cuncta procedunt:* de quo dixit Apostolus, quia *ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia:* inde *ad Rom. 11. 36.* prouenit, quod nulla conturbatione Deus commoueatur ad peccatoris conspectum. Si esset mater duos habens filios lactentes, cuius vbera adeo plena & tumentia essent lacte, vt disrumpi & crepere præ nimia plenitudine timeret, & ex filijs vnus esset nimia fame confectus, alter verò, qui quoniam lactatus fuit, non desiderat lac, nec vbera quærit: certè mater ad conspectum filij famelici non solùm non conturbaretur, sed potius nimio exultans gaudio vbera offerret & exhiberet, vt ille lac sugeret, cuius nimia abundantia illam affligebat, & arctabat. Ita se habet Deus, cuius viscera sunt tanquam vbera, infinito misericordiæ lacte redundantia, ideoque

non

non solùm non contristatur aut commouetur ira, quando videt filium famelicum, peccatorem scilicet ad se venientem, sed
Luc.15. gaudio tunc ingenti afficitur. Considera Patrem illum, qui cùm vidit filium minorem, extrema fame consumptum ad se venientem, obuiam processit, & procumbens super collum illius, osculatus est eum, & iussit præparari conuiuium, & afferri stolam primam, & tandem maiora tunc lætitiæ signa edidit, quam vnquam ad conspectum & aduentum filij maioris sibi obedientis exhibuerit. Inde ergo Deus non conturbatur ad peccatoris inimici sui conspectum, quem potius ipse quærit, & vt inueniret de cœlo in terram venit. Nostri autem oculi carnei sunt, residentiuxta cor & viscera egena & infirma, ex quibus nihil boni procedit, suntque similes oculis columbarum, qui ad conspectum inimici, aut rapacis auis facillimè conturbationem excitant & mouent. Ex his inferre licet, quod non propterea debet homo Christianus, qui audit, *Estote perfecti, sicut Pater vester cœlestis perfectus est*, contristari aut affligi, quod sentiat in se commotionem aut alterationem ad conspectum inimici: cui enim præcipitur similem perfectionem aut dilectionem, vel beneficentiam erga inimicum tenere,
§ 259 quam tenet Pater cęlestis, non similis modus perfectionis imponitur: nec enim iustum esset, à mortali homine innumeris violentisque affectibus agitatum & commotum, eam petere perfectionem in dilectione inimici, quam Deus ipse tenet, quam nec ipsi Apostoli, qui primitias spiritus acceperunt, potuerunt tenere. In cuius confirmationem id obseruat Hieronymus, in eadem contra Pelagianos disputatione, quod ad multorum solatium conducit, expendens id, quod Paulus cùm cæsus esset à ministro, contra Pontificem, qui cædere imperauerat verba dirigens:
Act.23.3. *Percutiet*, inquit, *te Deus, paries dealbate: & tu sedens iudicas me secundùm legem, & contra legem iubes me percuti?* vim expende verborum. Vocauit enim principem sacerdotum parietem dealbatum, id est, hypocritam magnum, illud nomen in eum iaciens in particulari, quo Christus Pharisæos & Scribas in communi notauerat, vocans eos sepulchra dealbata, vt annotauerunt Ambrosius *a*, & Augustinus *b*. Deinde eum vocat & comprobat iniquum iudicem contra legem iudicantem. Multa circa hæc Pauli verba considerant sancti Patres, inquirentes, an conuitium sonent, necne? De quibus singulariter egit Beatus Augustinus *c*: sed ad rem nostram egregiè B. Hieronymus discurrit. Vbi est, inquit, illa patientia Saluatoris *d*, *qui quasi agnus ductus ad victimam, non aperuit os suum*, sed clementer loquitur verberanti *e*: *Si malè locutus sum, argue de malo, si autem benè, quid me cædis?* Non Apostolo detrahimus, inquit Hieronymus, si gloriam Domini prædicamus, qui in carne passus, carnis iniuriam superat & fragilitatem; neque enim detrahere Pauli sanctitati est, intelligere & asserere, eius patientiam non tam perfectam fuisse, quam patientiam Christi: id quod ex alijs Apostoli verbis similiter expendit, dicentis: *Alexander ærarius multa mala mihi ostendit, reddet illi Dominus in illa die iustus iudex.* Non similia Christus contra persequentes se iactauit, qui pro illis ipsis, à quibus patiebatur, sanguinem profundebat, & offerebat; sed non mirum, quia nec Pauli dilectio tam perfecta erat, sicut dilectio Christi, ideoque non tam perfectum se exhibuit in inimicorum dilectione sicut Christus.

Matth.23 27.

a *In Ps.61. & in c.3 Luca.*
b *In Ps.95. & lib.1. de serm. Domini in mõte c.19.*
c *Lib.1. de serm. Domini in mõte. c.19.*
d *Isai.53.7*
e *Ioan. 18. 23.*

2. ad Tim. 4.

§. 4. *Perfectum modum diligendi inimicum exhibet Pater cœlestis, amando naturam, odiendo culpam, quem in distinctione rerum, clibano ac lampade indicauit.*

¶ 260 *Epist. 54. ad Macedon.* E*Stote perfecti, sicut pater vester cœlestis perfectus est.* Egregiè & ex professo Beatus Augustinus ad Macedonium scribens, vt supra retulimus, verba Christi expendens, modum ex illis elicit, quo inimicos diligere, eis benefacere, & pro illis orare tenemur, ad imitationem scil. Patris cœlestis, illum tenentes modum, quem in suorum inimicorum dilectione, ipse solitus est seruare: sic enim ille diligit peccatorem, vt tantum diligat in eo, quod dilectione dignum est, illud autem odiat, quod iustum est odio prosequi. Hoc autem, ita Augustinus explicat. In inimico duo sunt: est inprimis natura, quæ bona est, nam est homo ad imaginem Dei conditus, ad beatitudinem æternam ordinatus: est deinde offensa, quam intulit, quæ mala est, quoniam est peccatum. Diuersa sunt inter se hæc valde, quamuis tam vnita in vno eodemque homine, inquit Augustinus, vt facile sit atque procliue, malos odisse, quia mali sunt, rarum autem & pium eosdem diligere, quia homines sunt. Deus autem ita se perfectè habet, quod naturam bonam diligit, offensam autem quæ peccatum est, summopere prosequitur odio: nec enim perfectus esset, odio habens quod bonum est, aut dilectione prosequens, quod est
Deut. 4. 24. malum. Idcirco dicitur, *De*[illegible]*us consu-*
me[redacted]i admoueas aurum scoria pollutum, auri naturam seruat, & puram reddit, scoriam verò penitus absumit, vt
a Ser. 168. de tempo. videatur naturam auri amare, & scoriæ immũditiam odire. Benè propterea Chri-
b Ser. 38. stus Deum vocauit nomine Patris, ex quo
c Hom. 10. de ira. sancti Patres Augustinus *a*, Petrus Chrysologus *b*, & Basilius *c*, frequentissimè rem totam explicant. Certè quando filius magna febre vsque ad phrenesim corripitur, nihil magis est: quod Pater odio habeat, quam febrem ipsam, contra quàm omnia quæ potest adhibet, medicos, medicamenta & facultates suas expendit, vt febrem illam eradicet & consumat: nihil etiam est quod magis amet, quàm filium, cuius vitam & salutem procurat, & si posset proprio sanguine, sanitati restituere, illum profunderet. Ita quidem peccator inimicus Dei tenetur febre peccati, qua correptus contra pium patrem suum, peiora facit, quam qui corporali phrænesi laborat contra patrem carnalem. Certè nihil est quod hic cœlestis Pater maiori odio prosequatur, quàm febrem peccati, cuius tota cura est, illam eradicare & ab-
sumere. Non potuit Samson magis expri- *Iudic. 16.*
mere odium, quo Philisthæos proseque- *30.*
batur, quàm occidendo se ipsum, vt illos à
vita exterminaret: nec potius Eleazarus a- *1. Mach. 6.*
pertius indicare odium in crudelem illam *45.*
bestiam, quæ ingentem stragem contra Dei populum faciebat, quàm eligere sui mortem, ad hoc, vt eidem mortem inferret. Non potuit Deus magis explicare o- ¶ 261
dium, quo prosequitur peccatum, quàm eligendo mori, vt peccatum interimeret. Si enim quæras, Cur Deus mortuus est? cur cruci affixus? cur tam dure vexatus?
Respondet Paulus, *Vt destruatur corpus* *ad Rom. 6.*
peccati: quasi alludens ad historiam, quam *6.*
indicauimus Eleazari, qui vt destrueret corpus bestiæ, oppressus à bestia mori elegit. Si quæras: Quid intendit Deus è cœlis in terram veniens, tot labores sustinẽs,
& c. respondet Propheta: *Hic est omnis fru-* *Isai. 2. 79.*
ctus, vt auferatur peccatum. Illud ergo summo prosequitur odio, cui dixit Pro-
pheta: *Mundi sunt oculi tui, nec vales ad* *Habac. 1.*
iniquitatem respicere, metaphora sumpta *13.*
ab eo, qui rem quam summe odit, non potest rectis oculis aspicere, * sicuti Saul ip-
sum Dauidem. Hic autem, qui summo o- *1. Reg. 18. 9*
dio peccatum prosequitur, summa etiam dilectione diligit peccatorem, quem, vt sanitati restituat, nullum non mouet lapidem: nullusque Pater vnquam tales expensas

pensas pro salute filij, quem vnicè diligit, fecit, quales Deus, vt peccatorem per peccatum infirmum, integræ sanitati reddat: *Sic enim Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam:* sic Dei filius peccatores dilexit, quod *venit in hunc mundum peccatores saluos facere:* & propter nos homines, & propter nostram salutem descendit de cœlis, & incarnatus, natus, mortuus, sepultus est. Ecce modum, quem tenet Pater cœlestis, perfectum se nobis exhibens & imitandum. In mundi exordio duo opera Dei considerat Diuus Thomas ex sanctis Patribus: opus creationis, & opus distinctionis. Opus creationis fuit illud, per quod omnia simul vnita, sub quadam confusione creauit, producens illam massam communem, quam philosophi ab Hebræis edocti, vocauerunt chaos, rudem, indigestamque molem, de qua Scriptura dixit: *In principio creauit Deus cœlum & terram, & terra erat inanis & vacua, & tenebræ erant super faciem abyssi.* Intelligendum est enim, propriè & in rigore, illud solum fuisse opus creationis: quoniam ex nihilo massam illam confusam produxit. Alia namque, quæ ex illa massa produxit, non propriè dicitur creasse, quæ ex materia supposita produxit. Imò verè nihil præter animam rationalem, propriè loquendo, deinceps Deus creauit. Opus autem distinctionis fuit, quando postea ex illa massa res singulas educens, à se inuicem illas distinxit, & diuisit; nam *diuisit aquas ab aquis*, vnicuique earum suum locum concedens, & *diuisit lucem à tenebris*, proprium cuique tribuens nomen: *appellauit* enim *lucem diem, & tenebras noctem.* Omnes insuper creaturas materiales ex illa confusa massa produxit, & eduxit, & inter se diuisit, suum cuique locum concedens, iuxta cuiusque naturam, auibus, piscibus, animalibus, plantis, &c. Et quidem propter opus creationis dicitur Deus omnipotens: nam ad creandum virtus infinita & omnipotentia requiritur. Propter opus autem distinctionis dicitur Deus perfectus in suo opere, quod vsque ad illam imperfectum erat, qua supposita dicitur: *Igitur perfecti sunt cœli & terra, & omnis ornatus eorum.* Ita se habuit Deus in mundi creatione. Similiter se habet in eiusdem reparatione, quæ fit per illius dilectionem: *Sic* enim *dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in ipsum non pereat.* Est opus, per quod Deus se ostendit omnipotentem, & est opus, per quod se ostendit perfectum. Ostendit se omnipotentem, dum absolutè de illo dicitur, quod diligit inimicos, eis parcit, & benefacit. Hoc enim opus esse omnipotentiæ, supra demonstratum est ex illo: *Misereris omniū, & parcis omnibus, quia omnia potes,* cui Ecclesia canit: *Deus, qui omnipotentiam tuam, parcendo maximè & miserando manifestas.* Per opus autem distinctionis se perfectum exhibet, distinguens inter naturam & culpam, inter peccatorem & peccatum, vnicuique id concedens, quod decet vnumquemque. diligit enim naturam bonam, & odio habet culpam malam: contendit summopere peccatum destruere, & summè procurat peccatorem saluare. Hæc aliquo modo adumbrata credo, in illo famigeratissimo Abrahæ sacrificio, in quo illa Deo obtulit animalia, quæ Deus ipse præceperat, accepit animalia, quæ offerēda erāt, & *diuisit ea per mediū, & vtrasque partes altrinsecus coram se posuit*, id est, vnam contra alteram ordinatè posuit, seruata partium correspondētia. Cùm autem sol occubuisset, facta est caligo tenebrosa, *& apparuit clibanus fumans, & lampas ignis transiens inter diuisiones illas.* Hæc duo quantum intelligo, simul apparuerunt, & simul incedebant: ex vna erat clibanus fumans, ex altera lampas ignis splendida: & clibanus ea, ad quæ illius calor pertingebat, absumebat: lampas [redacted] quæ eius lux se extendebat, illustrabat, & reddebat clarissima, ita quod clibanus & lampas; contraria operabantur circa res diuisas. Hæc ita fuisse, quando ex professo alibi rem hanc exponemus, ostendemus. Sufficiat nunc annotare, in

1. ad Tim. 1.15.
1. p. q. 66.
Genes. 1.1.
Genes. 2.1.
Ioan. 3.16. ¶ 262
Sap. 1.11.4.
Gen. 15.10.

Scriptura sacra, clibani nomine intelligi odium Dei, vindictam & supplicium, quo in impios exardescit: quo propterea nomine clibani, dies iudicij describitur. *Ecce*, inquit, *venit dies Domini succensa quasi caminus*. Et de peccatoribus dixit Dauid: *Pones eos, vt clibanum ignis, in tempore vultus tui.* Lampas autem ignis, amorem diuinum designat, de quo dictum
Malach. est: *Lampades eius, lampades ignis atque*
4.1. *flammarum, aquæ multæ non potuerunt ex-*
Psal.20. *tinguere charitatem.* Nec amor Dei, nec o-
10. dium feruntur confuse in peccatores, vt
Cant. 8.6. omnia quæ in illis sunt, Deus diligat, aut odio habeat; sed diuisione facta, & vnaquaque re suo loco reposita, simul clibanus & lampas procedunt: nam circa eundem peccatorem diuidit Deus peccatum & naturam; & circa peccatum excitatur clibanus odij, quo illud consumere procurat; circa naturam autem effunditur lex lampadis charitatis ita lucentis, vt solem suum oriri faciat super malos, & pluat super iniustos. Ecce modum diligendi inimicum, diligere quod in illo bonum est, & odio habere quod in illo malum est: sicut enim impium esset, diligere quod malum est, ita iniustum esset, odio habere quod est bonum. Ita agere, est agere perfecte: nam odire hominem in se bonum propter culpam malam, imperfectum est & iniustum. Ita ergo & tu facere teneris, imitans cœlestem Patrem, odio habere culpam inimici & offensam, quam intulit, contra quam irasci debes. Diligito autem hominem, & ei beneficentiæ opera exhibeto, sic, inquit Diuus Augustinus, vt in vno simul, & culpam improbes, & naturam approbes: ac propterea culpam iustius oderis, quod per eam fœdatur natura, quam diligis.

Ita, qui huius cœlestis Patris [illegible]nos se exhibent, faciunt.

§. 5. *Inimicorum omnium moralium, & legalium culpa odio habenda est, & diligenda natura, vt maledictio Chanaam designauit.*

IN eorum quæ diximus explicationem, § 263
S. Augustinus illam dissoluit quæstio- Lib.16. de
nem, quam alibi sæpe ad aliud institu- Ciuit. c.1.
tum expedimus: Cur peccante Cham cō- & 2.
tra patrem suum Noë, pater non ei maledixit, sed filio illius Chanaan; dicens: *Maledictus puer Chanaan, seruus seruorum erit*, &c. Respondet Augustinus, id grandi mysterio factū fuisse: filius enim est fructus, effectus, & opus patris. Malè dicitur itaq; Cham, nō in sua persona, sed in suo effectu & opere; vt maledictio eius nefario operi, non suæ personæ, quæ bona erat, intelligatur inflicta. Quod & conuenienter filij nomen indicat, inquit August. vocabatur enim Chanaan, quod interpretatur *motus eorum*, vt intelligas, Noë non in personam sui filij Cham, sed in eius motum nefandū & impium maledicta cōiecisse: sicut enim iniustū videbatur, personam bonā propter malum opus maledicere; ita nō erat æquū, propter bonam naturæ personam sibi complacere in opere illius iniquo. Hinc idem
Augustinus egregiè quędam Scripturę lo- In Psal.
ca explicat, quæ contraria videtur. In quo- 102. in il-
dam enim loco scriptum est: *Desudet elee-* lud: Fa-
mosyna in manu tua, donec inuenias iustum, ciens mise-
cui eam tradas, & si diu non inuenitur, diu ricordias
quære. Ita legit D. August. & quantum ex- Domini.
istimo, locus habetur apud Ecclesiasticū, Eccl. 12. 1.
qui eleemosynam suadere volens, supponit in primis illam non omnibus dandam. *Si benefeceris, inquit, scito cui feceris, & erit gratia in bonis tuis multo.* Prius expende personam, cui benefacere debes, vt tibi in bonum cedat. *Benefac iusto, & inuenies retributionem magnam, da misericordi, & ne suscipias peccatorem; da bono, & non receperis peccatorem: benefac humili, & nō dederis impio: prohibe panes illi dare.* Itaq; prohibet dare impio, & eū suscipere, quod lectio, quā sequitur Augustinus, emphaticè præcipit:

Desudet,

Desudet, inquit, *eleemosyna in manu tua, donec, &c.* Quo verbo indicat, fortiter continendam & retinẽdam, ita vt ex multo tẽpore, quo illa cõtinetur, & ex vi, qua manu conclusa tenetur, desudet manus; metaphora sumpta ab eo, quod cùm firmiter & multo tẽpore rem manu clausa tenemus, solet manus sudorem emittere. Ita ibi statutum est: & nihilominus alio in loco dicitur: *Omni petẽti te, da*: & iterũ: *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum.* Si prohibitum est dare peccatori, & suscipere peccatorem, inquit August. quomodo omni petenti te, da? Quomodo si esurierit inimicus tuus, ciba illum? Quasi contraria videntur: sed aperiuntur in nomine Christi pulsantibus, & manifesta erunt quęrentibus. Ne tradas peccatori, & ne suscipias peccatorem, & tamen omni petenti te da, & si peccator est qui te petit, da non tanquam peccatori. Quando das peccatori, tanquam peccatori? Quando in quo peccator est, hoc tibi placet, vt des: Deum offendis. Paululum attendat charitas vestra, donec euoluatur res etiam exemplis, multum vtilis ad intelligendum. Tibi homo peccator occurrit. Cum dico, occurrit tibi homo peccator, duo nomina dixi: hæc duo nomina nõ superflua sunt: duo nomina, aliud quod est homo, aliud quod peccator: quod homo, opus est Dei; quod peccator, opus hominis est. Da operi Dei, noli operi hominis. Et quomodo, inquis: me prohibes dare operi hominis? Quid est dare operi hominis? peccatori dare propter peccatum, placenti tibi propter peccatum. Et quis hoc faciet? inquis. Quis hoc faciet? vtinam nemo, vtinam pauci, vtinam nõ publicè! Qui venatoribus, qui histrionibus, qui meretricib9, &c. Hunc autẽ sensum probat August. ex eo, ꝙ danti iusto promittitur merces. *Benefac*, inquit, *iusto & inuenies retributionẽ.* Quomodo qui benefacit iusto, retributionem & mercedem recipiet? benefaciẽs iusto, cũ additamento. Ait enim Dominus: *Qui recipit iustum, in nomine iusti, mercedẽ iusti accipiet*: id est, ideo iustum recipiens, quia iustus est: *& qui recipit Prophetam*, nõ quomodocunque, *sed in nomine Prophetæ*, hoc in illo honoras, quod Propheta est: ad extremum, *qui dederit calicem aquæ frigidæ vni ex minimis istis, tantum in nomine discipuli*, id est, propterea quod discipulus Christi est: *Amen dico vobis, non perdet mercedem suam.* Quomodo ergo intelligis: Qui receperit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet, sic intellige: Qui recipit peccatorem, in nomine peccatoris, mercedẽ perdet. Ergo fratres exercete misericordiã, extendite dilectionem vsque ad inimicos, sic vt odientes eos in quantum peccatores, quod fiet odio habendo eorum peccata, diligatis eos, in quantum homines, æternę beatitudinis capaces. Hæc sæpissime S. August. cæterique sancti Patres prosecuti sunt, & statim latius explicabitur. Ex his infero, falsam esse quandam explicationẽ præcepti dilectionis inimici, quam quidã gloriantur se nouiter inuenisse: qui duplex inimicorum genus distinguunt, legalium sc. & moralium. Inimici legales dicuntur, qui legem nostræ contrariam tenent, quales erga Iudæos erant Amorrhæi & Chananæi, & erga nos sunt omnes gentiles, hęretici, & infideles, Christiani nominis inimici: morales inimici dicuntur, qui solis moribus nobis contradicunt, quales sunt Christiani, qui nos persequuntur & impugnant. Illos quidem (inquiunt) libere possumus odio habere, sicuti mauros, turcas, & hæreticos: quomodo & Sapiens dixit: Eccl. 50. ¶ 265
Duas gentes odiuit anima mea; tertia autem non est gens, quam oderim: qui sedent in monte Seir, & Philisthijm, & stultus populus, qui habitat in Sichimis. Inimicos autem morales diligere tenemur, de quibus CHRISTVS: *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros.* Doctrina tamen hæc noua est, quam nullus sanctorum Patrum tradidit, quippe quæ cõtraria est explicationi, quam Christus Dominus exhibuit, imò quæ Pharisæorũ menti est conformis. Duobus enim modis, Pharisæi præceptũ dilectionis exponebant: quidam legentes; Diliges amicum tuum, omnem cuiusq; generis inimicum odio prosequi concedebant. Alij aũt legentes, Diliges proximum, aut fratrem tuum, videntes in lege, fratris, aut proximi no-

Luc. 6. Pro. 25. 21. Ro. 12. 20. 27.

¶ 264.

nomine, sæpe intelligi illum, qui eiusdem erat generis & legis, omnem & solum Iudæum diligendum asserebant. Vtrosque autem CHRISTVS refellendos assumpsit, docens omnem hominem, qui proximi nomine gaudet, diligendum, quantumcunque inimicus sit, vt supra expositum est. Et quòd hæc noua doctrina sustineri non possit, ita demonstro: Quando dicunt, inimicos legales odio prosequendos, inimicos autem morales diligendos, aut loquuntur de illis cõsideratis secundũ naturam humanam bonã, quã habent, aut secundũ quòd inimici sunt, tenẽtes sc. cõtrariam legem, aut cõtrarios mores. Si loquantur de illis, secundum ipsorum naturam, certè sicut diligendi sunt inimici morales, ita & legales: vtrorũq; enim natura absolute sumpta, bona est, vtpote à Deo creata, & ad beatitudinẽ ordinata. Si autẽ loquantur de illis, secundũ quòd inimici sunt; sicut odio habẽtur inimici legales, ita & morales: nã qui tenemur odio prosequi Gentilium & hæreticorum infidelitatẽ, tenemur & fidelium improbos mores odio habere. Simili argumento S. August. refellit aliquorũ sententiam, qui dicebãt, Christianum cũ dat eleemosynam, debere curare, ne videatur ab infidelibus, posse autẽ videri à fidelibus: aut enim, qui id dicũt, inquit August. intelligũt de visione, qua humana gloria quæritur, aut de ea, qua Deus glorificãdus est. Si de illa loquãtur, sicut nõ possunt quærere, videri ab infidelibus, ita nec à fidelibus: si autem de ista, sicut possũt videri à fidelibus, ita & ab infidelibus. Sic expresse August. *a*, ipse, semel & iterũ quęstionẽ hanc definiuit, docẽs charitatẽ, etiã ad diligẽdos incredulos & infideles extendendã, quibus etsi nõ pro merito, pro ipsa tamen cõmunis naturæ societate debetur. His & Hierony. *b*, cõsensit, qui annotauit, Deũ cum præcepit Iudęis, vt odirent Chananæos, & infideles nationes, non de eorũ naturis, sed peccatis intellexisse. Omnes igitur inimici diligendi sunt. Quæ autem beneficẽtiæ opera in eos exequi teneamur, iam supra expositum dedimus.

Li. 2 de ser. Domin. in mont. c. 4.

a Epist. 121. ad Probã, cap. 6. ad Epist. 107. ad Vitalẽ Carthagi.
b In cap. 5. Epist. ad Gal.

§. 6. *Perfectum modum vincendi inimicũ pater cœlestis indicat, per beneficia, qua de causa, amor dicitur à Sponso, fortior morte.*

ALium perfectionis modum, quẽ tenet Pater cœlestis benefaciẽdo inimicis, explicat Augustinus, ad eundem Macedonium scribens. Ille est, quod Deus beneficũ se exhibens inimicis, perfectam victoriã de eis reportat, dũ inimicos destruit, & homines seruat: ad hoc namq; ordinari eius beneficam benignitatẽ, expressit Apostolus (inquit Augustinus dicens: *An ignoras, quia benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit?* Pœnitentia est, per quam aliquis desinit esse inimicus, & Deo se exhibet subiectũ. Si benignitas Dei ad pœnitentiam adducit; hoc facit, quòd inimicus pereat, & permaneat homo, Deo omnino subiectus: quo genere victoriæ nullum excellentius dari potest. Hanc doctrinam sæpe tradunt S. Patres, signanter autem B. Augustinus, quæ egregia est, & fiet manifesta, si annotemus illos duos modos vincendi inimicos, quos sapiens Herennius explicauit. Erant Romani, hostes acerrimi Samnitum: quos potenti exercitu expugnandos assumpserunt. Samnites autem se illis opposuerunt, quos in quadam valle angusta, quasi in cauea, ita concluserũt, vt de eis facere possent quod vellent. Hærentes autem animo Samnites, quid agere esset opportunius, miserunt legatos ad sapientissimum quendam senem, Herennium nomine, qui in eorum ciuitate, prudentissimi nomẽ sibi comparauerat. Qui respondit; Dimittendum populum Romanũ in pace. Mirati Sãnites de huiusmodi responso, suspicantes, minus bene legatos intellexisse sapientis senis responsum, iterum illos ad eundem remiserunt, quid agendum esset, quærentes. Ille respõdit; Occidendum Romanum exercitum, vt nullus superstes remaneret. Maiori tunc admiratione tenti, tertio legatos remiserunt ad eum, quærentes, vt quæ dixerat expli-

¶ 266
Epi. 54. ad Maced.
Ad Ro. 2. 4.
Pineda li. 6. Monar. cap. 8.

explicaret: contraria enim videbantur. Ille tunc exposuit eis duos esse modos vincendi inimicos, inferendo mortem, & concedendo vitam: si inimicos occiditis, vincitis quidē, similiter si eos in pace dimissos, vita donatis. Perfectior autē modus vincendi, hic est: si enim eos occiditis, quos tenetis conclusos, non multum honoris conquiritis, & fieri poterit, quod eorum cognati, iusto dolore commoti, nouo vos bello perdant. Si autem eos in pace dimittitis liberos, inimicos vincetis, quia nullus ex his remanebit inimicus: videntes enim se tali beneficio affectos, iam nō erunt inimici, quin potius vobis vitam debere agnoscentes, illos omnes perpetuò vestro habebitis obsequio subiectos. Hicque modus perfectissimus est vincendi, per quem nullus superstes inimicus relinquitur, & tot vobis comparatis seruos, quot antea infensissimos hostes fueratis experti. Propterea hunc vincendi modum, primum, ac præcipuum vobis insinuare volens, primo dixit, vt Romanos in pace liberos dimitteretis; quem si sequi non vultis, secūdum tenete, occidendo Romanos, quem minus honorificum, & periculis plenum vobis expono. Hunc elegerunt Samnites: & nolentes sapientis senis consilium sequi, quæ prædixerat pericula, & mala incurrerunt: nam occidentes omnes Romani exercitus milites, alio maiori validiorique Romanorum exercitu oppressi statim fuerunt, qui maiori ira concitati propter necē suorum militum, illos miseræ perditioni tradiderunt. Quę sapiens ille senex proposuit, certa sunt, quæ & CHRISTVS Dominus in Patre suo conspiciēda nobis & imitanda proponit.

§ 267 Duos enim modos habet ille vincendi inimicos: vnus est, cum odiens operantes iniquitatem, eos perdit &
a1. Par. 10. 14. destruit, quomodo *a*, *Saulem propter iniquitates suas interfecit*, & Her primogeni-
b Gen. 38. 7 tum Iudę *b*, *occidit, quia fuit nequam in con-*
c Genes. 38. 10. *spectu Domini*, & Onam illius fratrem *c*, *percussit, quod rem detestabilem faceret*: quo etiam modo vniuersum ferè hominum genus de terra deleuit, *quia corrupta erat*
Gen. 6. 11. *omnis caro*, & Sodomitas incendio absum-
Gen. 13. 13 psit: *quia pessimi erant & peccatores coram*
Exod. 15. 4. *domino nimis*, & Pharaonem, & *exercitum eius proiecit in mare*. Alius est, cum diligens inimicos, eis parcit, benefacit, & eximijs donis prosequitur: quomodo vicit Paulum blasphemantem, Petrum negantem, Dauidem adulterantem. Et quamuis in Deo, secundum se omnia sint æque perfecta nostro tamen modo concipiendi hic perfectior modus vincendi iudicatur: nec mirum; nam ipsemet CHRISTVS Dominus, ratione huius, patrem cœlestē perfectum exhibet, vt dictum est. Quis enim perfectior modus vincendi, quam exciso & expedito inimico, fidelissimum seruum reportare? Ita, vt diximus, victus est Paulus: nam consumptus est inimicus, & substitutus est fidelissimus obsequentissi- *In Psa. 50.*
musque seruus; prostratus est sæuissimus persecutor, inquit Augustinus, & erectus est fidelissimus prædicator, tam subie- *Li. 50. Hō. homil. 6.*
ctus, vt perpetuis lacrymis, quam tenuerat inimicitiam deploraret. Qui persequebatur, inquit Augustinus, mortuus est: quære persecutorem & non inuenies iam, vt surgente Paulo, possis dicere: Inimicus perijt, abijt, non est hic, sed fidelissimus seruus. Et vere credo, ex ijs, illa Sponsi ver- *Cant. 8. 6.*
ba, quæ omnium ore circumferuntur explicari posse: *Fortis est, vt mors dilectio*. Quia Hebræi cōparatiuo carent, sępe loco illius, positiuo vtuntur: id, quod his verbis fieri quidam credunt, intelligentes dicere voluisse: Fortis est quam mors, id est, magis quam mors dilectio; aut fortior est morte dilectio: quam sententiam multi sancti *Iuc. 8. Cāt.*
Patres tenent, quam demonstrant ex eo, quod vbi feruet amor, mors ipsa contemnitur & succumbit: quod Theodoretus in Paulo demonstrat, qui dilectione CHRI- *Rom. 8. 35.*
STI succensus, ipsammet mortem incertamen vocat: dicens: *Quis nos separabit à* *Epist. 7.*
charitate Christi? Certus sum, neq; mors, neq; vita, &c. Hoc ipsum B. Ambrosius ex puellis teneris ostendit, quæ amore CHRISTI *Orat. in*
succensæ, ad mortem, quasi ad immortali- *laudem*
tatem festinarunt. Sanctus Gregorius Na- *Basilij.*
zianzenus confirmat, ex historia illa

seu

seu fabula, qua Poetæ fingunt, Orestem Agamemnonis filium, & Pyladem, tanto se inuicem amore complexos, vt mortuo Pylade, Orestes vnà cum eo ad infernum decendere voluerit. Vere tamen duos modos vincendi inimicos, cœlestis Sponsus expressit: vnus est per mortem, alter per dilectionem. Fortis est mors, quam cum Deus infert inimico, illum vincit; sed fortior dilectio, per quam validius & perfectius eũ interimit, & nobiliorem de illo triumphũ reportat. Cùm enim inimicum vincit per mortem, interficit quidem hominem, sed manet inimicus in perpetuum: quomodo interfecto Saule, Cain, Pharaone, & alijs huiusmodi, manserunt, & in perpetuũ permanebunt rabida ira contra Deum excandescentes, & *blasphemantes nomen sanctum eius*. Cum autem inimicũ vincit per dilectionem, inimicũ interficit & extinguit, & hominẽ seruat perpetua sibi seruitute subiectum, vt videre est in Petro, Paulo, cæterisque, quibus pepercit, & egregijs beneficentiæ donis auxit. Deinde, qui vincit per mortem, corpus quidem superat, & ad pedes suos iactatum prosternit: animum autem & cor, nequaquam sibi subdit. Qui autem vincit per dilectionem & beneficia, amicum & cor sibi subiectum facit, ideoq; tanto præstantius est vincere per dilectionem, quanto animus ipse præstat corpore. Hoc adeò est, vt qui inimicum solùmodo vincunt per mortem corporis, sæpe potius victos, quam victores se æstimauerint: vincentes enim corpore, vincuntur corde. Vnde & Dacianus, cum Vincentium inuictissimum martyrem interfecit, clamabat: Victi sumus; quam rem egregiè Diuus Augustinus annotauit. Meritò ergo propter hunc modum vincendi inimicos, Christus Patrem [illegible]estem vocauit perfectum.

Apoc.16.9 11.21.

Ser.12. de sanctis.

§. 7. *Excellenter Christus hunc vincendi modum comprobat, & ostendet, cũ tradet regnum Deo & Patri.*

QVam sit vincendi modus perfectior præstantiorque, explicuit Apostolus, de ipso CHRISTO agens, illa verba dicens, quę peculiaribus tractatibus & homilijs sancti Patres prosecuti sunt, Gregorius Nyssenus, Chrysostomus, & alij. *Deinde*, inquit, *finis, cùm tradiderit regnum Deo & patri, cum euacuauerit omnem principatum, & potestatem, & virtutem: oportet autem illũ regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius.* Hic mihi diligenter animum intendatis volo, inquit Chrysostomus, ne quid horum vos præterlabatur: cum inimicis vobis res est. Quid est quod dicit: Vbi tradiderit regnum Deo & patri? si enim regnum tradit, iam deinceps illud non habebit: nam si quis, quod habet, tradit alteri, cessat habere deinceps ipse. Neque hoc solum incommodum sequitur, sed nec qui accipit, priusquam acciperet, quod accipit tenebat. Nec pater ergo prius rex erat, cui tunc tradetur regnum, nec filius postea remanebit Rex, qui regnum suum alteri tradidit. Hæc autem constare non possunt: nam de patre dixit ipsemet Christus: *Pater meus vsque modo operatur, & ego operor*: de ipso vero Christo dixit Daniel, quod *regnum eius, regnum perpetuum & non interiturum*. Deinde, quid est quod dicit, euacuandum omnem principatum & potestatem? Quodnam imperium abolendum esse dicit? Angelorumne? absit. Fidelium ne? neque hoc. Quod igitur? sed egregium diuinumque mysteriũ Paulus explicare voluit, qui supponit, oportere Christum sibi subijcere omnes inimicos suos: Nec enim tantum regem decebat, quod aliquis remaneret eius inimicus, quem nõ vinceret, & sibi redderet subiectũ. Inimicorũ autẽ nomine, omnes homines intelligit *a*: *omnes enim peccauerũt* & *b*, *sũt natura filij iræ* & *c*, *inimici.* Quo-

§ 268

1.Cor.15. 24.

Hom.39.in Epi.1.ad Cor.

Ioan.5.17.

Dan.7.14.

a Ro.3.10.
b Rom.5.8. 10.
c Ephe.2.3.

Quoniam autem multi adhuc supersunt inimici, qui nondum ei subiecti fuerunt, quales sunt omnes infideles, & multi fideles peccatores, finis mundi detinetur. Cum autem omnes inimicos subiecerit, *tunc*, inquit, *erit finis*. In mundi itaque fine, omnes ipsi existent subiecti: tuncque euacuabit omnem principatum, & potestatem. De eis intelligit, inquit Chrysostomus, de quibus alibi loquens dixerat: *Non est lucta vobis aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus mundi dominos, rectores tenebrarum huius seculi:* non enim nunc sunt aboliti prorsus, qui multa bella contra Christum excitant, & contra eum operantur: tunc autem cessabunt. Vide quomodo omnes victos subiectosque tenebit, qui de omnibus aget & disponet: quosdam mittet in lacum æternæ mortis, alios secum ducet in vitam æternam. Tunc tradet regnum Deo & Patri: nam cœlum ingrediens Christus cum sanctis suis, illos exhibebit Patri, tanquam triumphi sui trophæum exhibens, quos propterea regnum vocat, quia in illis regnat, quos gloriæ suæ regnum fecit. Videturque Paulus dicens, Tradet regnum Deo, alludere voluisse ad illa verba Esaiæ: *Et eis corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui.* B. Augustinus Christi triumphum celebrari credit ijs verbis, quibus manifeste Propheta Ecclesiam sanctã alloquitur, quod præcipue de ea intelligi potest, quando prolata in bonos & malos sententia, Christus regredietur in cœlum cum iustis. Hanc iustorum congregationem vocat regnum eius: *Tunc*, inquit, *eris corona gloriæ in manu Domini.* Loquitur metaphora sumpta à regibus, quibus solent coronæ ex auro & lapidibus pretiosis fieri, quæ etsi capiti imponi consueuerint, eas tamen in manibus aliquando tenent, ad earum pulchritudinem contemplandam. Vel alludit ad coronas, quæ ex floribus fiunt, quas manu tenent, earum speciositatem considerantes. Aut vero Paulus hæc Prophetæ verba considerans, alludere visus est ad illos celebres Imperatorum triumphos: triumphatores namque post subiectos inimicos, & victoriam partam, quosdam relinquentes in campo morti traditos, auibus deuorandos, quosdam secum vinctos ferentes, ad ciuitatem, qua egressi fuerant reuertebantur, quibus corona victoriæ imponebatur, qua gloriosi & ornatissimi reddebantur. Recta autem via incedentes, ibant ad templum deorum, Iouis, vel Martis, vel Mercurij, vel alterius, cuius opem peculiariter implorauerant, seque eis sistebant, coronam manu tenentes, quasi illam eis offerentes, tribuentes eisdem totius victoriæ gloriam, quam illorum auxilio se consecutos hoc ipso profitebantur. Simili modo Paulus videtur Christum considerare, quod in die iudicij, lata in iustos & impios sententia, omnium illorum victoriam, iam erit consecutus; tuncque impios relinquens morti perpetuæ traditos, infernalibus auibus depascendos, iustos secum feret vinctos & captiuos, non captiuitate affligente, sed suauissima & gloriosa, qualis illa fuit, quam Dauid considerabat in in sanctis, quos ascendens in cœlum secum duxit, de quibus cecinit: *Ascendisti in altum, cepisti captiuitatem:* quam nunc amplius explicare non vacat. Et illi quidem triumphatores, coronam sibi imponebant, non confectam ex captiuis, quos ferebant vinctos, sed ex auro, lapidibus pretiosis, lauro, myrtho, amarãtho, vel ex alia simili materia. Christus autem, coronam non nisi ex eisdem, quos victos secum feret, sibi contexet, ex Patriarchis scilicet, Prophetis, Apostolis, martyribus, doctoribus, virginibus, pœnitentibus. Nunquam Rex aut Monarcha coronam tam splendidis & pretiosis lapidibus radiantem habuit, qualis hæc Christi corona erit, in qua tot erunt pretiosissimi splendidissimique lapides, quot sancti, quos sua virtute saluos fecit. Perueniens autem ad templum gloriæ, ibi æterno Patri se sistens, quasi coronam in manu habebit, quam illi offeret, tanquam totius illius victoriæ & triumphi autori: eo modo, quo Diuus Chrysostomus considerat, fecisse in die ascensionis, quando humanitatem suam,

Ephes. 6. 12
§ 269
Esa. 62. 3.
Libr. 1. de vnitat. Eccl. ca. 7.
Forerius.
Mos triũphãtium.
Ps. 67. 19.
Ser. de Ascens. to. 3.

§ 270 suam, sanctorum agminibus sociatam, æterno patri obtulit. Christus (inquit Chrysostomus) ascendens in cœlum, naturæ nostræ primitias obtulit Patri, & oblatum donum miratus est pater, quod & tanta dignitas offerebat, & quod offerebatur nulla macula fœdabatur. Nam & suis manibus suscipit oblatum, &c. Expende hyperbolem illam, *Oblatum donum miratus est pater*, tale enim illud fuit, vt si admiratio in eum cadere posset, vere fuisset miratus doni, quod offerebat pulchritudinem, speciositatem, & gloriam. Id ergo non minori ratione in die iudicij eueniet, quādo Christus sociatus innumera sanctorum multitudine, cœlum ascendet, seq; cum eis, patri æterno sistet, illos eidem offerens, ostēdens & dicens: Ecce redemptionis meæ fructum, ecce quod processit ex dilectione, qua diligens mundum, me dedisti & misisti: ecce Petrum, qui offendit negando, quem clementer respexi: ecce Paulum, qui offendit persequendo, quem misericorditer sustinui & vocaui: ecce Magdalenam, quæ inimici partes agebat, quam diligendo, mei dilectricem feci: ecce omnes istos, qui inimici erant, sed exhibens dilectionis & beneficentiæ opera, consumptis inimicis, seruati sunt homines, qui se fideles seruos exhibuerunt. Hocq; est, quod huic sanctorum congregationi dicit Propheta: *Eris corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui.* Nomen *gloriæ*, in hebręo est *Thiphereth*, quod significat decorem, pulchritudinem, speciosita-

Esther 1. 4 tem: quomodo dicūtur: *Diuitiæ gloriæ regni Assueri*, illæ, in quibus & per quas gloriabatur. Eris corona gloriæ, per quam sibi gloriam, splendorem, honorem, decus trophæum, & triumphum acquiret. Hoc est ergo, quod dicit Paulus, quod tunc tradet regnum Deo & Patri. Quod de ipso, ratione humanæ naturæ, secundum quā est inferior patre, expresse omnes sancti Patres intelligunt. Tunc itaq; Christus iā omnes inimicos habebit subiectos. Si enim impios conspiciens, interroges: Qui sunt ij? Respōdebo, hos fuisse Christi inimicos, quos iā vicit, & superauit, æternæ morti ac perditioni tradens, quos iusta vindicta puniuit: si autem ad iustos conuersus, similiter interroges, sicut apud Ioannem: *Qui sunt hi?* Respondebo, hos fuisse quondam inimicos Christi, quos tamen ille vicit, diligens eos, parcens eis, & remittens offensas, ac egregijs beneficijs donans, & vt Esaias dixit, quos *Angelus faciei saluauit in dilectione sua, & indulgentia sua ipse redemit eos*, aut, vt Septuaginta legunt, quos ipse Dominus saluauit, eo quod diligeret eos, & parceret eis, ipse redemit eos. Gloriosus certe triumphator, cui iā prædixit Dauid, quod *dominaretur in medio inimicorum suorum*: quasi enim in medio constitutus, his dominatur diligendo, illis puniendo. Sed qua ex parte gloriosior triūphus? Sine dubio ex ea, qua vicit, inimicos diligēdo, per quam inimicos quidem abstulit, sed ex eisdem fidelissimos eduxit seruos, ex quibus gloriosum illud regnum construitur, de quo canit Ecclesia: *O quam gloriosum est regnum, in quo cum Christo regnant omnes sancti, amicti stolis albis, & sequuntur agnum quocunq; ierit.* Per hunc vincendi modum habet Deus regnum gloriosum & illustre, in quo perpetuo regnabit, illudq; completum erit: *Regnabit in domo Iacob in æternū, & regni eius non erit finis.* Per hunc habet seruos fideles, qui perpetuis laudibus misericordiam celebrent, dicentes: *Dignus est agnus, qui occisus est accipere virtutem, &c.* &c, *redemisti nos Domine in sanguine tuo, ex omni tribu, &c.* &c, *Benedictio, & claritas, & sapientia, & gratiarum actio, &c.* Per alterum quidem modum, iusta vltione inimicos deiecit, sed per quam relicti sunt perpetui blasphematores diuinæ gratiæ, gloriæ, & redemptionis: ille igitur perfectus vincendi modus. Victor quidem euasit Christus Iudæ proditoris, eum perpetuæ damnationi tradens, victor itidem Pauli, dilectione summa & beneficijs prosequēs, remittens eius offensas. Quænam victoria celebrior? imo vero quænam illustrior hac esse potest, in qua inimicum tollens & absumens, seruauit hominem, quem tam fidelem obsequentem & frugiferum seruū accepit, qui dicere potuit, *Abundantius omni-*

Marginalia (right column): *Apoc.* 7. 13. — *Esai.* 63. 9. — *Psal.* 109. 2. — § 271 — *Luc.* 1. 32. — *Apoc.* 5. 9. 12. — *Apoc.* 7. 12.

1.Cor.15.10 *omnibus laboraui*, qui maiori fortitudine & solicita cura mortem pro illo sustinuit, quam fuerit rabies aut diligentia, qua illũ fuerat persecutus? Quæ illustrior victoria, illa quam de Petro anathematizante reportauit, non fulgur de cœlo in eum vibrans, sed oculorum suorum radium splẽdidissimum emittens, & eius offensam remittens, quem tam fidelem postea seruum & amicum tenuit, vt totam Ecclesiam suam super illo fundare, totumq; suum honorem libere eidem committere potuerit? Hoc modo Christus sæpe inimicos suos superauit, auferendo, absumendo & delendo, quod inimicum erat, & relinquendo personas, quæ sibi obsequia gratissima præstitissent. Hunc modum tanquam perfectissimum D. August. demonstrat, ex quo illud explicat, quod de gentibus inimicis per Prophetam semel, & iterum dixerat: *vltus sum in eis*. Quid hoc est? Vindicaui me de ipsis. Quomodo? occidendo in eis errorem, suscitando fidem: quicquid enim erat mali, & aduersi, deletum est; separauit pretiosum à vili, & consumpsit vile, quo ipse non indigebat, eratq; sibi inimicum; & pretiosum ad suæ gloriæ, & maiestatis augmentum seruauit. Sapientiores duces tanto honorificentiorem victoriam consequutos gloriantur, quanto inimicis consumptis, maiora spolia ex illis reportant, vt nihil pretiosum manus eorum effugerit, quantoq; omnia, quæ apud inimicos erant æstimatione digna, sibi subdita, ad sui gloriam, & triumphum faciunt & conuertunt. Ita, inquit August. te facere oportet, verum inimicum tibi aduersum odio habe, absumere contende, peccatum scilicet, & iniquitatem offendentis te, seruata in tui vsum, & gloriam persona. *Si separaueris*, inquit, *pretiosum à vili, tanquam os meum eris*. Hęc perfectio Patris cœlestis: huius similitudinem à te exposcit Christ⁹. Huiusmodi vincendi & vlciscendi gloriã, etiam Gentiles intellexerunt. Cum enim quidam detraheret ore rabido Regi Alexandro, & excitaretur Rex à suis, vt vltionem de illo sumeret, inferretq; mortem; Alexander eum magnis beneficijs cumulauit: quo factum est, vt detractor in prædicatorem Alexandri mutatus fuerit fidelissimumq; ei seruum se exhibuerit. Tunc hæc, inquit Alexander, mea potentia, vt in mea voluntate situm sit, amicos facere ex inimicis, & resecata, & absũpta inimicitia, nouum in mei obsequium seruum suscitare.

Li.50.ho. ho.6.& 35. & in Ps.50 in illud. Ecce veritatẽ dilexisti.

Ps.117.10. 11.

Lib.50.ho. hom.6.

Iere.15.19.

§. 8. *Perfectum modum vincendi inimicos tenuit Dauid, per dilectionem, de qua dictum est: cornua in manibus eius, ibi abscondita est fortitudo eius.*

EX dictis liquido patet, modum perfectiorem, potentiorem, ac gloriosiorem vincendi inimicum, esse quem Pater cœlestis tenet, ratione cuius, hoc loco inducitur à Christo perfectus, cum scilicet ita agitur, vt victo & abolito inimico, seruetur homo, vincentis obsequio obligatus & traditus. Hunc, vt teneamus, his verbis excitat Christus, nos ad perfectionem cœlestis Patris imitandam exhortans. Cum vas aureum impuritate, & scoria oculos tuos offendit, facile potes offensionem tollere, confringendo illud, aut in profundum puteum fluminis vel maris, vbi non amplius compareat, mittendo: hoc tamen imprudentissimum est, & damnosum. Illum propterea modum tenemus, quo scoriam & impuritatem præcisam & solam absumentes, vas reddamus splendidum, & nostris vsibus vtilissimum seruemus. Hoc autem nulla virtute validius efficaciusq; præstari potest, nisi igne, qui consumpta scoria, aurum seruat. Est inimicus vas aureum, quia homo est ad imaginem Dei conditus, scoria tamen, & impuritate inimicitiæ & peccati pollutum. Facile forte esset tibi illum pessumdare, odio & maledictis, & vitiosis prosequi, quo illum in sepulturam mittas: hoc tamen impotentiæ & damni opus est, vt supra probauimus. Ille excellentissimus modus est, si solam scoriam & immunditiam inimicitiæ & peccati tollas, & consumas, persona tuis iam vsibus vtilissima ser- ¶ 272

seruata. Et quomodo id fiet? Virtute ignis, id est, charitatis, amoris, & beneficentiæ: neque enim tam valide ac potenter, ignis scoriam, quæ auro adhærebat absumit, sicut beneficentiæ opera, inimicitiam, odium, & peccatum, quod inimici cordi adhæret. Id quod tam Sapiens, quam Paulus dicere voluerunt, illa famigeratissima sententia: [*Prou.21.25 & ad Rom. 12.20.*] *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum, si sitierit, potum da illi: hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput eius*: quem locum grandi diligentia [*Ser.168. de temp.*] admonet obseruandum B. Augustin. & explicandum iuxta eum sensum, quem Spiritus sanctus viris sanctis reuelauit. Solent enim, inquit, hoc præceptum nonnulli; quasi ad satiandum furorem assumere. Dicunt namque apud se: Ecce cibo inimicum meum, vt ardeat in æternum. Auertat Dominus huiusmodi intelligentiam ab animis nostris. Qualiter ergo accipi debeat locus iste, sancti & antiqui patres, reuelante Spiritu sancto, diffinierunt. Caput enim in homine, sensus rationalis intelligitur, qui sensus, cum à feruore charitatis recedens factus fuerit [*Mat 24.12*] frigidus (vnde scriptum est, *quia abundauit iniquitas, refrigescet charitas multorum*) necesse est, vt quod obest, saluti contrarium sapiat; vt cui deberet esse amicus, inimicus existat. Ad sanandum ergo talem phreneticum, homines sanctos & charitatis igne succensos hortatur Spiritus sanctus, dicens: *Carbones ignis congeres super caput eius.* Cum enim inimico tuo, pio animo frequentius benefeceris, quantumlibet sit impius, & crudelis, barbarus, & cruentus; tamen tandem aliquando erubescit, & dolet, & pœnitere incipit, quod admisit: nam cum pœnitentiam cœperit agere, sensus rationalis, hoc est, caput ipsius incipit charitatis igne succendi; & qui prius quasi frigidus, & phreneticus contra te consueuerat iracundiam tenere, spirituali calore de tua charitate succēsus, incipit toto corde diligere. Ecce quomodo sancti Patres, hunc locum esse intelligendum dixerunt. Ita Augustinus, quod & similiter annotauit Origenes, qui post- [*Li.9. in c. 12. epist. ad Rom. to. 3.*]

quam sensum tradidit à nobis alibi expositum, subdit, aliquid dignius continere huius mandati intellectum: isti enim carbones, qui congregantur super caput inimici, in adiutorium ipsius congregantur. Potest enim fieri, vt amens, ferus, & barbarus inimicus, si sentiat beneficium nostrum, si humanitatem, si affectum, si pietatem, compunctionem cordis capiat, commissi pœnitudinem gerat: & ex hoc ignis quidam in eo succendatur, qui eum pro commisso conscientiæ torqueat, & adurat: & isti erunt carbones ignis, qui supra caput eius ex nostro pietatis opere congerantur.

¶ 273 Rem hanc efficacissimè, & eloquentissime B. Chrysostomus demonstrat, [*Homi.3. de Dauide, & Saule. tom.1.*] & explicat ex illo famigeratissimo, sæpiusque repetito Dauidis facto, qui cum posset Saulem inimicum suum occidere, [*1.Reg.24.9*] & vt id faceret maxime vrgebatur à suis militibus; noluit, nisi illius vitam seruare. Quod & ipsi Sauli notum fecit, illas amoris, obseruantiæ, & benignitatis voces post illum emittens, ostendens ei partem chlamydis, quam absciderat: *Domine mi Rex. Et respexit Saul post se: & inclinans se Dauid pronus in terram adorauit, dixitque ad Saul: Quare audis verba hominum loquentium: Dauid quærit malum aduersum te? Ecce viderunt oculi tui hodie, quod tradiderit te Dominus in manu mea in spelunca, &c. & peperci tibi. Pater mi, vide & cognosce oram chlamydis tuæ in manu mea, quam cum præscinderem, nolui extendere manum meam in te: vide quod non est in manu mea malum, &c.* Singula verba Diuus Chrysostomus considerauit. [*Hom 2. de Saule, & Dauide.*] Illum, quem inimicum Dauid experiebatur, infensissimumque hostem, cuius regnum in seipsum translatum à Deo nouerat, & quod illi dictum fuerat à Samuele, [*1.Reg.15.28*] *Scidit Dominus regnum Israel à te hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te*, vocat Dominum & Regem suum. Deinde, suprema inclinatione se coram eo demisit, eundem adorans, quem à dæmone possessum sciebat. Insuper causam mali in alios transferr. Præterea, euidenter oculis illius repræsentat, se vitam illius seruasse.

nasse. Patrem illum vocat, & tandem se, non solum non odio contra illum, sed ardenti amore exhibet inflammatum. Quid inde factum est? *Cum autem complesset Dauid loquens sermones huiuscemodi ad Saul, dixit Saul: Nunquid hæc vox tua est fili mi Dauid? & leuauit Saul vocem suam, & fleuit: dixitque ad Dauid: Iustior es tu quam ego. Tu enim tribuisti mihi bona: ego autem reddidi tibi mala, &c. & nunc, quia scio quod certissime regnaturus sis, &c. iura mihi in Domino, ne deleas semen meum post me, neque auferas nomen meum de domo Patris mei, &c.* Singula itidem verba Diuus Chrysostomus expendit: Ostendit, inquit, quod verba Dauid mollia tetigerunt cor Saulis, & ex hoste fecerunt amicum, & Patrem, cum dixit; *vox ista tua fili mi Dauid?* Antea nec proprio nomine eum censuerat dignum, vocans filium Iesse, nunc proprio nomine appellat, & iam adoptat in filium: mansuetudo Dauidis ex homicida facit Patrem, ex lupo ouem; ad vocem vnam Dauidis, cor Saulis incaluit, & abiecit inimicitiam; non ad longos illius sermones, sed ad vnam vocem, tot consecuta sunt bona in obstinato corde Regis. Nec sustinuit Saul vocem ipsius Dauid audire sine lacrymis, sed plorauit amarè, animæ sanitatem, quam Dauid illi contulerat, lacrymis declarans; huius modestia & tolerantia hostem è furore ad sobrietatem composuit, & animum nactus sanguinis sitientem, repente ad lamenta compulit: *quia leuauit Saul vocem suam & fleuit.* Non perinde miror Moysen, quod è saxo prærupto fontes elicuit aquarum, vt admiror Dauidem, quod ex oculis lapideis fontes eduxerit lacrymarum: siquidem ille vicit naturam, & hic vicit animi decretum: ille virga percussit lapidem, hic sermone pepulit cor, non vt contristaret, sed vt mansuetum redderet, &c. Et Saul tandem, quem reputarat hostem, relinquit filijs tutorem, domus suæ seruatorem, suasque proles in illius deponit manus, &c. Hæc & alia Chrysostomus, quæ similiter fiunt manifesta ex alio simili facto Dauidis, quando Saulem domientem videns, noluit occidere, sed scyphum aquæ & hastam tulit, quæ postea ostendens ipsi Sauli, illius cor emolliuit; quem audiuit loquentem ad se, & dicentem: *Peccaui: reuertere fili mi Dauid, nequaquam enim tibi vltra malefaciam, &c.* Quod non potuit facere Samuel, quando aperte peccatum, quod Saul commiserat contra Deum, reprehendit, vt scilicet illud confiteretur, nunc Dauid solo beneficentiæ opere perficit, & cogit eum clamare: *Peccaui.* Hanc eandem doctrinam ex illo cõfirmat Chrysostomus, quod in eodem capite, quo Sapiens de carbonibus congerendis consilium dedit, dixit: *Lingua mollis confringet duritiam*: sententia satis similis ei, quam præmiserat; *Sermo mollis frangit iram*: circa quam, egregiam Philosophiam obseruare videtur Chrysostomus: Secundum quidem naturæ cursum, non potest quod durum est, a re molli confringi aut conteri, sed potius è diuerso: nec enim ferrum ligno frangis, sed è contra. Nulla res durior est ira, nec validior, aut impetuosior, vt supra probatum est, demonstratque Diuus Gregorius ex illo: *Spiritum facilem ad irascendum, quis sustinere potest?* Quem locum, ita ille legit: Quis poterit habitare cum homine cuius spiritus facilis est ad irascendum? Cui & alia similia annectit. Quod etiam confirmari potest ex illo: *Graue est saxum, & onerosa arena, sed ira stulti vtroque grauior. Ira non habet misericordiam, nec erumpens furor, & impetum concitati quis ferre poterit?* Nulla autem res est mollior benignitate & suauitate verborum: nihilominus, non confringit durities illius, mollitiem huius, sed potius è diuerso? nihil enim, inquit Chrysostomus, potentius ipsa benignitate, humanitate, & charitate suauia verba eructante, quæ propterea igni comparatur, qui inter omnia elementa, violentius, potentius, fortius, ac citius agit. Et ex ijs forte, non incongrue explicare poterimus, illud Prophetæ Habacuc: *Splendor eius, vt lux erit, cornua in manibus eius, ibi abscondita est fortitudo eius, ante faciem eius ibit mors.* Iuxta multorum sententiam, ad memoriam reuocat

Margin notes: *Libr. 3. de Saule, & Dauide.* — *1. Reg. 62.* — ¶ 274 — *Prou. 25. 15* — *Prou. 15. 1.* — *5. Moral. cap. 31.* — *Prou. 18. 14* — *Prou. 27. 3.* — *Habacu. 3.*

uocat legem, quam Deus antiquitus dedit in monte: illud enim futurum, *Erit*, pro præterito accipi potest, iuxta Prophetarum phrasim: imò & iuxta eundem Habacuc, qui paulo ante verba præteriti, cum verbis futuri temporis confundit, dicens: *Deus ab austro veniet, operuit cœlos gloria eius.* Qua loquendi forma indicant Prophetæ, se ita de rebus præteritis agere; vt alias futuras præcipue considerent. Consirat ergo Propheta Deum, quando venit dare legem in monte Sina, qui splendore ingenti micabat, cuius splendor vt lux erat, id est, erat lucidus, clarissimus. In hebræo vox est, quæ significat fontem lucis, quasi dicens: venit Deus splendidus, tanquam lucis fons & origo, qui cætera red debat lucida, sicut est sol. Hinc est, quod tabulæ legis, quas in manibus habebat, erant etiam fulgidæ, & splendentes. *In ma-*
*Deut.*33.2. *nu eius*, inquit Moyses, *ignea lex.* Vocat legem igneam, quia tabulæ splendorem talem à Deo acceperunt, vt splendoris, & flammarum radios emitterent. Quoniam autem flammæ & splendores ignis, feruntur ad modum pyramidum retortarum, quæ figuram habent cornu, quod dixerat Moyses, *In manu eius ignea lex*, dicit Propheta: *Cornua in manibus eius*, id est, splēdentes flammæ, quas ex fonte lucis, tabulæ illæ legis participabant: quem splendorem, etiam ab eodem fonte participans
*Exo.*34.29 Moyses, dicitur, quod *facies eius facta est cornuta*, aut secundum aliam litteram, vt
In c 3 epi.2 ad Corint. lect. 2. D. Thomas annotauit, splendida. Flammę ergo aut splendores ignis erant in manibus Dei dantis legem, quibus splendebant tabulæ legis. *Ibi*, inquit, *abscondita est fortitudo eius.* Lex illa, quæ decem præcepta Decalogi continebat, tota ordinata erat ad dilectionem Dei & proximi, vt Apostolus
*ad Rō.*13.10 singula præcepta prosequens, demonstrat, concludens: *Plenitudo ergo legis est dilectio.* In hac est abscondita fortitudo eius. Nihil videtur fragilius, mollius aut facilius ad vincendum, quam dilectio, benignitas, remissio offensæ, patientia in persecutionibus: qui hanc tenent, iudicatur à mundo infirmus, debilis, & totius fortitudinis, & actiuitatis expers: nec mirum; mundus enim non repellit vim, nisi per vim; neque malum, nisi per maius malum; nec exercitum fortem, nisi per fortiorem: at fortitudo Dei ibi abscondita est. Hæc siquidem propria est fortitudo Dei, per quā se omnipotentem demonstrat, & vicit mundum, orbemq; sibi subiecit: Certum
est, Christum vicisse mundum, & quod § 275
ipse est lapis paruus, quem vidit Nabuchodonosor, qui statuam illam ingentem deiecit, & *creuit in montem maximum, qui re-* *Dan.* 2.35.
pleuit terram. Enimuero omnes Principes, & potestates sibi subiecit, & imperia subdidit, & regna ad sui adorationem traxit. Qua fortitudine? Nunquid congregauit exercitum Angelorum, qui id in mundo facerent, quod vnus eorum fecit in exercitu Senacherib? Nunquid congregauit milites ingētes sub Iulio Cæsare aut Pompeio? Nunquid gladios, aut hastas, aut falcatos currus prouidit? Minime gentium: sed superauit orbem per dilectionis opera, & patientiam, moriens pro illis, qui illum occidebant, dans sanguinem pro illis ipsis, qui illum offendebant, rogans pro ijs, à quibus blasphemabatur, & patiebatur: mittens Apostolos, nullis alijs bellicis instrumentis armatos, nisi patientia, & man-
suetudine, quibus dixit: *Ecce ego mitto vos* *Matt.*10.5
sicut oues inter lupos. Hæc illius fortitudo, per hanc totum sibi orbem subiecit, illud-
que adimpleuit, quod dixit: *Ego si exalta-* *Iohā.*12.32
tus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. Illo nomine, *omnia*, omnium hominum genera intellexit. Erant omnes homines eius inimici, voluit illos subijcere sibi, & quod deposita inimicitia, eius se obsequentissimos seruos exhiberent, & ad eum tanquam ad totius boni fontem currerent. Quomodo hoc fecit? Moriēdo, sustinendo verbera, flagella, clauos, crucem, &c. Videbatur quidē ipse vict[us] ab hominibus; sed ibi abscondita fuit fortitudo eius, qua de omnibus triumphauit. Et forsitan ex his explicari potest illud, quod dixit
Angelus: *Dabit illi Dominus Deus sedem* *Luc.* 1.32.
Dauid Patris sui: sicut enim Dauid vnctus est primo in Regem, absque aliquo præ-

præcedente opere, sedem deinde Regni obtinuit per misericordiam & benignitatem, quam habuit erga inimicos, de quo dixit sanctus ille Matathias: *Dauid in sua*
1. Mar. 2. 58 *misericordia consecutus est sedem Regni in secula*: Ita Christus, in sua conceptione vnctus est in Regem, cui omnes subdi deberent: tamen regnare in vniuersa terra obtinuit per misericordiam, qua in homines eget, moriendo pro eis, & suum sanguinem pro eisdem fundendo. Hæc igitur illius fortitudo. Hæc potentissima est ad dissipandum, & delendum odium. *Ante faciem eius ibit*, euanescet, aut dissipabitur *mors.* Mortis nomine, odium intelligitur: iam enim dixit Ioannes: *Qui odit fratrem*
1. Ioan. 2. 11 *suum, homicida est*: & iterum: *Qui non dili-*
1. Ioa. 3. 14. *git, manet in morte.* Nihil potentius est ad dissipandum odium, quod est in corde inimici, quam dilectio; nihil validius ad eius effrenem iram refrenandam, & furorem comprimendum, & inimicitiam abolendam, quam dilectio. In hoc igne abscondita est fortitudo diuina, & suprema. Non vulgaris laus est, qua cœlestis Sponsus,
Cant. 4. 3. Sponsæ suæ labia commendauit: *Sicut vitta coccinea labia tua Sponsa, & eloquium tuum dulce.* Secunda pars primam explicat. Coccineus color est, quasi igne succensus, quo indicare voluit, labia Sponsæ esse feruentia charitate & amore; eloquium propterea eius esse dulce & suaue, ac benignũ: inde bene similia dicit vittæ, quæ apta est ad alligandum aliquid. Nullus ita solutas habet manus, pedes, brachia, & linguam, quam iracundus; vt ex sanctis Patribus probatum est: si vis hæc omnia alligare, sint labia tua coccinea, amoris igne flagrãtia, benignitate suauia; ibi enim abscondita est fortitudo Dei: cum enim inimicus, qui te maledictis prosequitur, videt te è contrario benedicentem, hoc ipso alligatur, & comprimitur ab ijs, quæ faciebat, & deposita ira, incipit te amare & diligere.
¶ 276 Huius dilectionis fortitudinem experti sunt viri prudentes, qui benignos & beneficos se exhibentes erga inimicos, illos sibi subdiderunt. Ita Dauid: *Mansuetudo tua multiplicauit me.* Videbatur dicendum, Mansuetudo mea, sed apte dixit, *Mansuetudo tua*, hæc enim virtus est in Deo excellentissima, quam quasi rem quandam diuinam Dauid considerauit, 2. Re. 22. 36.
quam propterea vocauit mansuetudinem Dei. Hæc illum multiplicauit: nam cum pastor esset ouium, & paruulus inter fratres suos, sedem supremam Regni obtinuit, in mansuetudine, benignitate, & misericordia erga inimicos, quos sibi tandem per beneficia, & dilectionis opera subiecit. Ita induratum & lapideum illud Saulis cor emolliuit, & sibi subdidit, sicut paulo antea, ex D. Chrysostom. obseruatum est: ita & totam domum Saulis sibi reddidit obsequentem, cum iam plene consecuta Regni sede, inquisiuit, si esset aliquis de domo Saul, cum quo posset facere misericordiã. 2. Reg. 9. 1.
Ita & populum rebellantem, ad debitam subiectionem restituit, dulcissimis suauissimisq; verbis alloquens ad sacerdotes & 3. Re. 19. 11.
maiores natu Israel. Quando etiam illi impio Semei, qui in se tam contumeliosa maledicentiæ verba deprompsit, liberaliter pepercit, & cum ad vltionem sumendam eum hortarentur duces, eius propinqui, respondit: *Cur efficimini mihi hodie in Satan?* Qui propterea seipsum egregie comparauit *tenerrimo ligni vermiculo, qui octogintos interfecit impetu vno.* Expende vim 2. Re. 19. 22. 2. Re. 23. 8.
horum verborum, quibus insigne mysterium indicare voluit Spiritus sanctus, Indicauit quidem, Dauidem præstantissimũ fuisse viribus corporis, qui leones, & vrsos, & gigantes facillime superabat, & vno impetu, ipse solus interfecit octingentos, non tamen hæc fuit præcipua fortitudo Dauidis, qua sedem Regni obtinuit, & omnem populum sibi subdidit, sed benignitas & mansuetudo. Fuit enim quasi tenerrimus ligni vermiculus. Durum est lignum, & cor eius durissimum; mollis est vermiculus, qui intra lignum commoratur, quem, vel solo contactu potest quiuis comprimere: nihilominus hic tam mollis & blandus, cor ligni corrodit, & comedit, & facit, vt sibi sit in alimentum substantiæ & vitæ. Talis fuit Dauid, fortissimis quidem viribus corporis, sed tanta

tanta mansuetudine & benignitate agens, vt similis esset tenerrimo vermiculo, qui ab inimicis se persequentibus multa patiebatur: & sicut vermiculus non se conuertit contra lacerantes, & comprimentes se; ita nec Dauid contra eos, qui eum offendebant. Hac autem mansuetudine, eorum corda corrodit, comedit, & ad sui vtilitatem conuertit. Huiusmodi sunt innumera exempla in Scripturis sacris, & sanctorum historijs. Est tamen veritas hæc tam explorata, vt vel ipsa sola rationis luce constet, quam propterea confessi sunt ipsi Gentiles, inter quos excellentissimi fuerunt Romani, de quibus probat B. Augustinus, ad omnes nationes mundi sibi subijciendas, consueuisse parcere inimicis, & benefacere offendentibus, quorum hoc erat elogium: Ignoscendo, & remittendo, crescere imperia, & dominari nationibus, vt dixit Salustius (quem Diuus Augustinus vocat nobilitatæ veritatis historicum) in Catilinario bello de veteribus Romanorum moribus loquens: ex quo intulit Augustinus, quod Romani accepta iniuria, ignoscere malebant, quam persequi. Id signanter intellexit eorum primus Imperator Iulius Cæsar, quem hoc nomine sæpe Cicero commendauit, vt ex B. Augustin. supra dictum est: de quo refert Appianus Alexandrinus, quod cum Petreius & Affranius Duces Pompeij, ab eo missi contra Cæsarem, cum suis exercitibus ad manus Cæsaris venissent, ille cum posset omnes gladio ferire, noluit, sed liberos in pace dimisit, & vsque ad fluuium Varum benignissime comitatus est, magnis afficiens beneficijs: quibus valedicere volens: nostis inquit, quam facile mihi fuerit, vos omnes perdere, nec rem fecissem iniustam, quippe qui venistis missi à Pompeio, ad me expugnandum: nihilominus ecce vos liberos, amico animo in pace remitto: hanc tantum pro beneficijs gratiam exigens, vt cum ad Pompeium, eiusque gentem perueneritis, renuntietis omnia beneficentiæ opera, quibus vos cumulaui. Atque hæc de sexta parte tractatus, & de inimicorum dilectione.

Epist. 5. ad Marcell.

1. de Ciuit. cap. 5.

1. De Ciui. cap. 4.

Lib. 1. c. 1.

SEPTIMA

SEPTIMA PARS, DE MODO FACIENDÆ IVSTITIÆ.

§. 1. *Iustitiæ nomine, Christus omne opus bonum intelligit, quod tantum prohibet fieri coram hominibus, eo fine, vt ab eis videatur, & laudetur.*

§ 277] *ATtendite, ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis, alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum, qui in cœlis est.* Voluit Christus, hoc sermone in monte habito docere discipulos suos, & Christianos Euangelicæ legis professores, debere in duobus excedere antiquos Scribas, & Pharisæos: primo, in iustitia aut operibus sanctis, secundo, in modo operandi & faciendi illam. Scribæ & Pharisæi in duobus erant deficientes, primo, quia breuem, & decurtatam iustitiam tenebant; contenti enim erant opere tantum externo, non occidere, non mœchari, non peierare: diligere amicos, benefacere benefacientibus, resalutare salutantes, communem misericordiam tenere, & communes eleemosynas facere: & hanc breuem decurtatamque iustitiam, malo modo operabantur; tantum enim ex illa humanam gloriam & laudem quærebant. Christus docet discipulos suos, debere eos abundantiori iustitia præstare. *Nisi enim abundauerit*, inquit, *iustitia vestra, plusquam Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum.* Ideo non solum interdixit homicidium, sed & iram; non solum fornicationem, sed & concupiscentiam vxoris alienæ; non solum periurium, sed & iuramentum sine necessitate; non tantum diligendos amicos, sed & inimicos; non solummodo benefaciendum benefacientibus, sed etiam persequentibus nos, &c. Docet insuper suos, altiorem modum operandi iustitiam, ab eis tenendum, per quem non gloriam hominum, nec vanam laudem coram illis quærerent, sed perpetuam coram Deo mercedem sibi compararent. Illud docuerat in superioribus, tradens opera sancta, in quibus Pharisæorum iustitiam excedere debent: hoc nunc docere aggreditur, tradens modum, quem in iustitiæ operatione tenerentur habere. Ita sancti Patres expendunt hæc verba, præcedentibus cõtinua explicantes, Chrysostomus *a*, Augustinus *b*, Theophilactus *c*, Euthymius *c*, & alij. Vnde non video, cur quidam doctus intetpres *d*, credat discontinua superioribus esse, nec eisdem dicta, quibus & præcedentia. Ex his patere incipit, quid Christus iustitiæ nomine intelligat. Græci patres eleemosynam intelligunt, imo & pro iustitia, eleemosynam legunt Chrysostomus, Theophilactus, & Euthymius: videturq; primo conforme phrasi hebraicæ, secundum quam, iustitię nomine eleemosyna exprimitur. Ita Dauid *e*: *Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi*, quem locum Paulus *f*, ipse de eleemosyna est interpretatus, subdens: *Qui autem administrat semen seminanti, &c. augebit incrementa frugum iustitiæ vestræ*, vocat fruges iustitiæ, fructus, qui ex eleemosyna nascuntur. Deinde, consonum videtur ad seriem contextus. Statim enim subdidit Christus: *Cum ergo facis eleemosynam*, quasi explicare volens, quid iusti-

a *Hõ.* 19. *in Matt.* & 8. *ex varijs in Mat.* & 13. *in imperfect.*
b *Lib.* 1. *de ser. Domini in mõte.*
c *In cap.* 6. *Matth.*
d *Maldon. in c.* 6 *Mat*
e *Ps.* 111. 9
f 2. *Cor.* 9. 10.

iustitiæ nomine intellexerit. Ita intellexit & Hieronymus. Latini tamen Patres, communiter omnes legunt, *iustitiam*, quo nomine, omne opus bonum, & sanctum intelligunt, illud ipsum, quod intelligere voluit Christus, cum præmiserat: *Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam Scribarum, & Pharisæorum:* Nec enim de sola eleemosyna verba faciebat, in cuius elargitione non omnino Pharisæi deficiebant, sed absolute de quouis opere bono & sancto, quod in Scriptura diuina iustitiæ nomine vocatur. Ita Hilarius *a*, Augustin. *b*, Gregorius *c*, & alij; quomodo dixit Ambrosius, iustitiam vniuersalem esse virtutem. Cuius rei duplex est causa, primam tradit Haymon *d*, dicens: Ideo opera bona vocari iustitiam, quia per illa homo iustificatur, & ore pleno iustus dicitur: quomodo dixit Ioannes *e*: *Qui facit iustitiam: iustus est*, non per solam & nudam fidem. Aliam communius tradunt sancti Patres, quam explicat D. Thomas: illa est, quod per opus bonum, homo de iustitia sibi debitam facit mercedem. Certum est hominis ad Deum nullam absolute loquẽdo iustitiam posse interuenire: nec enim homo aliquid coram Deo de iustitia prætendere potest, cui omnia, quæ agit, & agere potest secundum rigorem iustitiæ sunt debita. Inuenitur nihilominus iustitia & meritum, vt Theologi dicunt, ex diuina gratia & pacto cum homine celebrato, per quod statuit Deus, se daturum gloriam ei, qui mandata sua seruauerit, & fecerit, quæ ipse præcepit. Vnde & diuinæ leges vocantur *iudicia iustitiæ*, quia illis statutis, secundũ iustitiam procedit iudicium, quod iuxta illas decernitur. Ita & Christus Dominus vocauit opera bona & sancta ex diuina gratia procedentia (hæc enim solummodo sunt meritoria vitæ æternæ) iustitiam regni cœlorum. *Primum*, inquit, *quærite regnum Dei & iustitiam eius*: hoc est, quod præcipue quærere debetis, regnum Dei, & opera sancta, per quæ illud consequamini, tanquam præmium iustum illis debitum. Ideo & Paulus de iustitia, sibi debitam dicebat coronam, propter opera bona: *Bonum certamen certaui, cursum consummaui, &c. reposita est mihi corona iustitiæ.* Postquam igitur Christus docuit, abundantiorem à Pharisæis iustitiam nobis agendam, modum, quo illa agenda est, aggreditur explicare, dicens: *Attendite, ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis.* D. Augustinus, hæc & sequentia Christi verba expendens, duas difficultates proponit, quas graues iudicat: Euangelica, inquit, lectio, fratres charissimi, quæ modo nobis recitata est, videtur mihi, quod secundum literam non possit intelligi, & ideo Deo auxiliante requiramus, qualiter ad eius sensum spiritualem peruenire possimus: sic enim ait Dominus: *Attendite, ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus.* Quomodo hoc secundum litteram accipere possumus, cum ipse Dominus paulo antea præmiserit: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est.* Hæc prima difficultas est, quam similiter proposuit Beatus Basilius ad baptizatos loquens, quæ doctrinam Euangelicam recipientibus se statim offert, quam propterea communiter omnes sancti Patres explicandam proponunt. Cui respondet ipsemet Augustinus dicens: Diligenter attendite fratres, & intellectum diuinæ Scripturæ humiliter & sapienter requirite: non enim sibi ipse Dominus in Euangelica lectione contrarius esse potest, &c. Dominus non præcipit, ne coram hominibus bona opera faciamus, quos potius bonorum factorum exemplo ædificare tenemur; sed ne opera coram eis faciamus, eo animo & fine, vt videamur ab eis: id namque expresse subdidit Dominus dicens: *vt videamini ab eis.* Sicut ergo inquit Augustinus, quando Christus præcepit, facere opera lucis coram hominibus, *vt videant*, inquit, *opera vestra bona*, non ibi substitit, sed addidit: *Et glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est*, quo significaret, Dei gloriam à nobis intendendam, cum bona opera coram hominibus facimus; ita cum dicit: *Ne faciatis iustitiam vestram coram homi-*

Marginal notes:
Li. 2. cont. Pelag. to. 2
§ 278
a *In cap. 6. Matth.*
b *Lib. 2. de Ser. Dom. in mõt. c. 5.*
c 8. *Mor. c. 30. & 3. p. pasto. adm. 36.*
d *Lib. 2. in Lucam.*
e *In cap. 6. Matth.*
f *Ioan. 3. 7.*
g 1. 2. q. 114
Matt. 6. 33.
2 *ad Tim. 4.*
Serm. 60. de temp.
Matth. 5.
Serm. 5. de baptis. c. 4. & 5
§ 279

hominibus, non finem fecit, sed addidit, *vt videamini ab eis*: quia non hoc à nobis intendendum est, cum bonum facimus, ab hominibus videri, laudari, & glorificari.
Lib. 2. de Ser Dom. in mõt. c.2 Hæc insuper loca Diuus Augustinus ad concordiam reducit expendens alia duo Apostoli dicta, quæ contraria similiter videntur, sed non sunt. Vno in loco dicit: *Si*
Ad Gal. 1. *adhuc hominibus placerem, seruus Christi*
1.Cori. 10. *non essem*: In alio vero dicit: *Placete omnibus per omnia, sicut & ego omnibus per omnia placeo.* Qui non intelligunt (inquit Augustinus) contrarium putant; qui intelligunt, suauem consonantiam inueniunt. Paulus quidem omnibus hominibus placere optabat, non vt illis placeret, sed vt eos Christo lucrifaceret, non tanquam rem principaliter intentam quærebat placere hominibus; si enim id ageret, non esset Christi seruus, cuius interest Christo tanquam legitimo Domino placere & seruire. Sicut ergo quærens nauem ad proficiscendum in patriam suam, non absurde loqueretur, si diceret, in hoc opere, quo nauem quæro, non nauem quæro, sed patriam: sic Apostolus conuenienter dixit, in hoc opere, quo hominibus placeo, non hominibus, sed Deo placere contendo: quia non hoc appeto, sed ad id refero, vt me imitentur, quos saluos fieri volo. Eodem modo explicat Augustinus illud eiusdem Apostoli, qui petens elee-
ad Phil. 4. 17. mosynam pro fidelium sustentatione: *Non*, inquit, *quæro datum, sed requiro fructum.* Quomodo non quæris datum? Petis tibi dari, & non quæris datum? quia non quærebat sibi dari aliquid, ratione commodi sui, sed vt illi commodum, & fructum reportarent, propter communionem charitatis. Idipsum adhuc idem Au-
Serm. 60. de temp. gustinus explicat, ex eo quod Christus, qui primo dixit, iustitiam non faciendam in conspectu hominum, deinde id de eleemosyna statuit, & tertio hoc idem de oratione subiunxit, dicens: *Intra in cubiculum tuum, & ora Patrem tuum in abscondito.* Ecce, inquit Augustinus; ipsi bene agnoscitis, quia non hoc semper secundum litteram potest adimpleri: nam & nos ipsi, & totus populus, non solum in cubiculis oramus, sed etiam publice ad Ecclesiam conuenimus, & simul cum omni populo genua flectimus, &c. Hæc & alia Augustinus, quæ similiter omnes sancti patres obseruant: ex professo autem Chrysostomus *a*, Basilius *b*, Petrus Chrysolog. *c*. Non ergo opera bona facienda sunt coram hominibus, vt videamur ab eis: *Alioquin*, inquit Christus, *mercedem non habebitis apud Patrem vestrum.* Non dicit, inquit Iansenius *d*, alioquin damnabimini, aut eritis rei gehennæ ignis, quia frequenter non peccatum mortale est humanam laudem ex bono opere quærere, aut vero, quia propria pœna taliũ operum est, amissio mercedis apud Deum: de quibus tractatu secundo late dictum est.

a *Hom. 19 in Matt. & 13. in imperfect.*
b *Ser. 2. de baptis. c. 4. p. 245.*
c *Serm. 9*
d *In conc. cap. 41.*

§. 2. *Quid sit tuba canere ad eleemosynam, & quomodo hoc fugiendum.*

§ 280

CVm ergo facis eleemosynam, *noli tuba canere ante te, sicut hypocritæ faciunt, in synagogis, & in vicis, vt honorificẽtur ab hominibus: Amen dico vobis, receperunt mercedem suam.* Quoniam sermones vniuersales minus sunt vtiles, quippe qui minus sensibus, qui circa particularia versantur, sunt propinqui, ad particularia Christus sermonem conuertit: & primo ad eleemosynam, cui iustitię nomen, quod præmiserat, frequenter tribuitur, deinde ad orationem, & tandem ad ieiunium, quę sunt tres capitales iustitiæ, ad quas cæteræ referuntur. Vt enim quis iustus absolute sit, & mercedem sibi apud Deum faciat debitam, debet iuste agere erga proximum, erga Deum, & erga seipsum: primum præstat per misericordiam, & eleemosynam, secundum per orationem, vltimum per ieiunium & mortificationem carnis: de quibus alibi. In ijs tribus iustitijs talem tenebant modum Scribæ & Pharisæi, qui eas inutiles reddebant, & sine fructu oram Deo: illas enim tantum faciebant, vt humanam sibi aucuperent globiam, & laudem vanam. Et de eleemo-

syna id egregie exprimit Christus, quam faciebant tuba ante se canente. Quod duobus modis explicari potest, primo vt sermo sit proprius, quomodo intellexit Lyranus, qui dixit consuetum fuisse Iudæis, & singulariter Pharisæis, tuba sonare & canere, quãdo eleemosynam daturi erant, vt pauperes conuocarent. Hoc tanquam certum supponunt Iansenius *a*, & Ribera *b*, & Euthymius refert aliquos ita sensisse. Secundo, vt sermo sit metaphoricus, metaphora sumpta ab eo, quod cum aliquid omnibus notum facere volumus, tuba cani facimus: signanter id in vsu erat apud hebræos, qui tubis, & buccinis ex edito loco personare consueuerant, cum populus erat euocandus, vt oculos & mentem ad rem aliquam, tanquam magni momenti conuerterent. Ita statuit Deus fieri tubas argenteas ad conuocandum populum *a*: *Cumq; increpueris tubis, congregabitur ad te omnis turba, &c.* Ita Gedeon *b*, *qui clangens buccina conuocauit domum Abiezer.* *c*, Et *Saul cecinit buccina in omni terra, dicens: Audiant hebræi?* & *d*, *buccinate in Neomenia tuba*: & ad Esaiam *e*, *clama ne cesses quasi tuba exalta vocem tuam*: apud Ioel *f*, *canite tuba in Sion, vocate cœtum, congregate populum, coadunate senes, &c.* Itaq; idem est, aliquid canere tuba, quod facere rem ad omnium notitiam peruenire. Ita Chrysostomus *a*, Theophilactus *b*, & Augustinus *c*, hæc, & fere omnia, quæ hoc capite Christus dicit secundum figuratam locutionem accipienda ex professo demonstrat, vt quod dicit de sinistra & dextra, de vngendo capite, lauanda facie, &c. Et vt exactius Christi verba expendamus, annotandum est cum Iansenio, egregie Christum hypocritas depinxisse. Hypocrita, vt annotat D. Hieronymus idem est ac simulator & repræsentans in theatro, de quo supra satis dictum est. Sicut ergo qui in theatrum proditurus est, id tantum intendit, spectari & videri ab hominibus, idcirco quando proditurus est, tuba canit aut fistula, vt omnium oculos aduocet, ita hypocritæ faciunt, qui tantum contendunt ab hominibus videri ab eisq; laudari. Hoc est, quod in illis Christus damnat, à suisque vitandum contendit, de quibus supra.

In c. 6 Mat.

a In cõcor. cap. 41.
b In cap. 5. Osea n. 20.

a Num. 10. 3
b Iud. 6. 34
c 1. Reg. 13. 3
d Ps. 80. 4.
e Esa. 58. 1.
f Ioel. 2. 1.

a Hom. 19. in Mat. & 13. in imp.
b In cap. 6. Matth.
c Serm. 60 de temp.

§. 3. *Quomodo sinistra non debet scire eleemosynam, quam facit dextera, & quid dextræ & sinistræ nomine Christus intelligat.*

TE *autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra, quid faciat dextera tua, vt sit eleemosyna tua in abscondito, & Pater tuus, qui videt in abscondito reddet tibi.* Secundam difficultatẽ circa hæc Christi verba ponit Augustinus, tum quia sinistra sensum habere non potest, nec scientiam, tum quia nullum inconueniens est, eleemosynam non solum sciente sinistra manu, sed & per ipsam sinistram porrigere. Quid enim faciet eleemosynam daturus, si ei manus dextra doluerit? Nunquid de sinistra eleemosynam dare non poterit? aut si vult captiuum redimere, quomodo aut sacculum soluere, aut arcam aperire poterit, si sinistram manum dextræ suæ non iunxerit? aut peregrinum excipere, & secundum præceptum Domini, *sanctorum pedes abluere*, non video, quomodo hoc nesciente sinistra manu possit impleri. Ita Augustinus, qui hinc colligit ea, quæ Christus hoc in loco dicit, non secundum literæ sonum, sed secundum figuram & spiritum accipienda. Aliquas propterea horum verborum expositiones Augustinus expendit: & primo quandam, quam Chrysostomus Apostolis placuisse dicit. Sicut Apostoli interpretantur (inquit Chrysostomus) in libro canonum, qui est de Episcopis: Dextera est populus Christianus, qui est ad dexteram. Christi, sinistra autem omnis populus, qui est ad sinistram. Hoc ergo dicit: ne Christianum facientem eleemosynam, qui est dextera, infidelis aspiciat, qui est sinistra, Christianus autem, si Christianum viderit eleemosynam facientem, non est contra Christi præceptum: quoniam ambo dextera sunt. Ita

§ 28.

Serm. 60. de tempor.

1. ad Tim. 5. 10.

Li. 2 de ser. Domin. in monte, c. 4 & 5.
Hom. 13. in imperf.

Ita Chrysostomus, & liber Canonum, est quem scripsit D. Clemens Papa de canonibus Apostolorum. Eandem expositionem tradidit Chrysostomus alio in loco, annotans, in dextra manu homines significari istos, in sinistra vero peccatores intelligi, secundum quod Salomon retulit: *Partes dexteræ nouit Dominus, peruersæ autem sunt, quæ sunt à sinistris.* Hanc expositionem, suppresso Chrysostomi nomine refutat Augustinus: si enim intellexeris, inquit, sinistram infideles dici, videbitur nulla esse culpa, placere fidelibus velle, cũ prorsus nihilominus in quorumlibet hominum laude, fructum & finem boni operis constituere prohibeamur. Quod autem ad id pertinet, vt te imitentur, quibus recte facta tua placuerint, non tantum fidelibus, sed etiam infidelibus exhibendum est, vt laudandis bonis operibus nostris Deum honorent, & veniant ad salutem. Si autem sinistram inimicum putaueris, vt nesciat inimicus tuus, cum eleemosynam facis, cur ipse Dominus inimicis Iudæis circumstantibus, misericorditer sanauit homines? Cur Apostolus Petrus sanato eo, quem ad portam speciosam debilem miseratus est, etiam iras inimicorum in se atque in alios discipulos pertulit? Deinde, si non oportet scire inimicum, cum eleemosynam facimus, quomodo cum ipso inimico faciemus, vt illud impleamus præceptum: *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum, si sitierit, potum da illi.* Ita Augustinus. Et vere Chrysostomus ipse in proprijs suis commentarijs, suam exprimens sententiam, etiam huiusmodi interpretationem reijcit. Aliam tradit B. Augustinus expositionem, quam suo tempore communẽ dicit, quam indicauit. D. Chrysostomus, cuius doctrina minus intellecta à populo, illi occasionem forte præbuit, illam expugnandi. Alia, inquit Augustinus, solet esse carnalium opinio, tam absurda, & ridenda, vt eam non commemorarem, nisi expertus essem, non paucos eo errore detineri: qui dicunt, sinistræ nomine vxorem significari, vt quoniam in re familiari tenaciores pecuniarum solent esse fœminæ, lateat eas, cum aliquid misericorditer viri earum egenis impẽdunt, propter domesticas lites. Quasi vero soli viri Christiani sint, & hoc præceptum non etiam fœminis datum sit. Hoc late prosequitur Augustinus, cui perpetuo illa placet sententia, vt verba Christi metaphorice intelligamus, vt scilicet dextræ nomine intelligatur amor Dei, qui dextre & recte opus in debitum scopum dirigit; sinistræ autem voce, amor mundanæ gloriæ, aut cupiditas vel vanitas mundi, quæ sinistre & contorte opera proijcit, à recto scopo valde exerrans. Iuxta quem sensum vult dicere Christus: Quod facit amor Dei, non corrumpat, aut perdat vanitas vel cupiditas mundi. Hunc dicendi modum sequuti sunt Beda *c*, & Haymon *c*, & signanter Gregorius *d*. Ambrosius *e*, etiam censet, Christi locutionem metaphoricam esse, qui nomine sinistræ intelligit, nobis coniunctos, propinquos, amicos, & familiares: nihil enim dextræ nostræ coniunctius est, quam sinistra, significans, neque his eleemosynas nostras euulgandas: quem sensum secutus videtur Chrysostomus *f*, & eum probat Euthymius *g*. Chrysostomus *h*, tamen alium, tanquam suæ mentis proprium sensum tradit, annotans locutionem Christi, non tam metaphoricam, quam hyperbolicam esse. Hæc enim dixit Dominus per exaggerationem, quasi dicere volens: Ita debes fugere videri cum facis eleemosynam, vt si sinistra manus scire & videre posset, quod facis, ab ea etiam te abscondi oportet. Quem sensum sequutus est Theophilactus & etiam approbat Euthymius. Per hyperbolem inquit, est sermo, quod & ipsam sinistram lateat dextera, per quod manifestatur, plurimum oportere laterẽ. Vide, inquit B. Petrus Chrysologus, quam vult nescire alterum, qui teipsum, qui facis, vult aliqua tui parte nescire. Hoc modo paulo ante in eodem sermone in monte Dominus dixerat: *Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & proijce abs te, &c.*

Marginalia: *Hom. 8. ex varijs in Matth.* — *Prou. 4. 27* — *Actor. 3* — *Prou. 5. & Rom. 12. Hom. 19. in Matth.* — ¶ 282 *Hom. 59. ad pop.* — c *In ca. 6. Matth.* — d 3. *p. past. admon. 21.* — e *Lib. 1. de offic. ca. 36.* — g *In cap. 9. Matth.* — h *Hom. 19 in Mat. & ho. 8. in 1. ad Timot.* — *In cap. 6. Matth.* — *Serm. 9.* — *Matt. 5. 29 30.*

Et si dextra manus tua scandalizat te, abscinde eam, & proijce abs te: quam sententiam iterum repetiuit, cum discipulis lo-
Matth. 18. quens. Circa quam, etsi mira & scitu digna meditati sint sancti Patres, planus tamen sensus est, vt sit hyperbolica locutio. Inter omnes enim corporis partes, maxime facimus manus & oculos, ideoque quando volumus explicare quantum aliquid æstimemus, oculos exprimimus, quomodo Paulus ad ostendendum quan-
ad Gal. 4. 15 tum à Galatis diligeretur, dixit: *Testimonium perhibeo vobis, quoniam si fieri potuisset, oculos vestros eruissetis, & dedissetis mihi.* Inter has autem partes, præcipue dextras æstimamus, oculum scilicet dextrum, & manum dextram, tanquam magis necessarias. Vult itaque dicere Christus: Adeo debes scandalum & peccatum fugere, vt si id quod maxime diligis, tibi scandalum ingerat, illud eruendum sit. Ita ergo, quæ de sinistra dicit intelligenda sunt: qui dicens, *Nesciat sinistra tua*, addidit: *vt sit eleemosyna tua in abscondito.* Oculos itaque spectatorum omnino fugiendos docet Dominus, quantum ad hoc quod est, intendere illis placere. Oculos etiam tuos, inquiunt Chrysostomus *b*, & Theo- b Hom. 19. in Matth.
philactus *c*, vult CHRISTVS, vt fugi- c In cap. 6. Matth.
as, qui nec tantum, non vt tibi placeas eleemosynam debes elargiri, sed tantum debes contendere videri & placere illi, à quo mercedem es recepturus, cui honor sit in secula sempiterna.

Tractatus Quarti, qui est primus de dilectione inimicorum, Finis.

ARGV-

ARGVMENTVM QVINTI TRACTATVS, QVI EST SECVNDVS DE DILECTIONE INIMICORVM.

PRæceptum dilectionis inimicorum, etsi antiquitus in lege fuerit traditum, congruentissimum tamen est spiritui Euangelicæ legis, quam Christus Dominus promulgauit. Non enim, vt Augustinus annotauit, pertinet ad veterem hominem, sed ad nouum illum, qui per Christum *secundum Deum creatus est, in iustitia & sanctitate veritatis.* Vnde quamuis tale mandatum iam homines antiquæ legis obligaret, vt in præcedenti tractatu ostensum fuit, singulari tamen ratione, tanquam nouæ legis præceptum Christianos, qui ad legem nouam pertinent, obligat, & deuincit. Ideo Christus Dominus tanquam nouæ legis autor & institutor, huiusmodi præceptum peculiariter intimat, & rationes, quæ nouæ legis hominibus aptissime congruunt, subijcit, quibus eos penitus ad illius obseruationem deuinctos demonstrat. Quos etiam instruit, & docet, iustitiæ, & sanctitatis opera perfectius, & vt Christianos decet, operari.

Tract. 1. in 1. can. Ioã.

Ad Eph. 4. 24.

Procemium, & totius Tractatus, diuisio.

GEntiles legem Euangelicam auersabantur, quod noua esset, & quod erga inimicos præciperet dilectionem, & beneficentiam: illis tamen egregie Augustinus respondit.

PRIMA

PRIMA PARS, AN sit præceptum Euangelicum de diligendis inimicis.

§. 1. *PRæceptum dilectionis inimicorum etsi antiquum sit, est etiam nouum, quod in lege Euangelica Christus promulgat, vt Esaias prædixit, Sponsa exposuit, & sancti Patres explicarunt.*

§. 2. *Christus tanquam verus Deus, Reipublicæ suæ leges tradit, complens quod per Esaiam prædixerat, & docens vtilia.*

§. 3. *Complet Christus, quod Zachariæ ostẽderat, ædificans Ecclesiam sub perpendiculo Euangelicæ legis, iuxta quam affectus sunt extendendi, & contrahendi.*

§. 4. *Fasciculus in terra fundatus est Ecclesia, quia quã ad normam cœlestis Reipublicæ extruxit Christus, dicitur descendisse de cœlo.*

§. 5. *Idem est autor legis & Euangelij, qui antiquis permisit, quæ Euangelij cultoribus non permittit.*

§. 6. *Deponenda est antiqua vetustas, ideo fidelis baptizatur in mortem, vt sit candidatus, & vngitur ad nouam vitam, & mores.*

§. 7. *Relinquendus est pædagogus ad præsentiam præceptoris, quem vidẽdum promisit Esaias ostendentem viam ad regnum cœlorum.*

SECVNDA PARS, Quidnam hoc præceptum contineat.

§. 1. *PRæceptum Euangelicum promulgans Christus, merito à dilectione sumpsit exordium, quæ spiritui Euangelico est congrua.*

§. 2. *Quomodo Christus, qui iubet odire patrem & matrem, præcipiat diligere inimicos.*

§ 3. *Non solum dilectionem, sed & beneficentiæ opera ad inimicos, exposcit Christus, nec enim arbor plantatur, nisi vt fructus referat.*

§. 4. *Christus iubens benefacere inimicis, nec prohibet iusto bello eos impetere, nec hæreticos, & fidei hostes igni tradere.*

§. 5. *Explicat Augustinus: An liceat vindictam à iudice contra inimicum petere, & dictum commune examinatur. Diligo inimicum; sed volo eum suspendi.*

§. 6. *Calumnia supremum malum ab inimico illatum, orationis supremo beneficio compensanda est.*

§. 7. *Quomodo percutienti dexteram, sit offerenda sinistra; auferenti vestem, danda tunica & alia agenda, quæ Christus hoc loco præcipit.*

TERTIA PARS, Quale sit hoc præceptum.

§. 1. *PRæceptum hoc difficile est, sed possibile: anathema enim illi, qui dixerit: Deum aliquid impossibile mandare.*

§. 2. *Inductione per omnes status: hoc præceptum esse possibile probatur.*

§. 3. *Difficile est præceptum, seruandum tamen, quia impositum ab habente supremum dominium, quod consistit in eo, quod creaturas liberas plene habet subiectas.*

§. 4. *Manifesta est Christianorum obligatio, ad hoc præceptum seruandum, quorum inobedientiam Rechabitæ apertè condemnant.*

§. 5. *Præceptum hoc leue comprobatur, quod mensura arundinea dicitur, diuersum à baculo ponderoso antiquæ legis.*

§. 6 *Antiqua lex, quæ propter sui grauitatẽ apte militia dicitur, completur per Christum, consolatoriam legem Euangelicam inducentem.*

§. 7. Chri-

§.7. *Christus pax nostra, legem grauem mandatorum, decretis Euagelicis suauissimis euacuat.*

§.8. *Aptè Apostolus suauitatem Euangelij, & obligationem ad eius obseruantiam, ex comparatione ad legem veterem demonstrat.*

§.9. *Præceptum hoc probatur facile, & suaue, ex natura legislatoris, ex qua leges dæmonis ostenduntur grauissimæ & difficiles.*

§.10. *Iugum imponit Christus, tam suaue & leue, vt vim respirandi & volandi conferat.*

§.11. *Lex de parcendo inimico, facilior & suauior est lege duelli, per hanc homo parturit iniustitiam, per illam spiritum salutarem.*

§.12. *Quam lætitiam pariat dilectio & beneficentia erga inimicũ, egregiè mulier, quam vidit Ioannes expressit.*

§.13. *Suaue esse hoc præceptum, ostedit perturbatio, quam patitur iratus, & quies, qua fruitur dilectionem tenens, patetq; in Stephano, & eius inimicis.*

QVARTA PARS, IMplicitas rationes propter quas tale sit præceptum, expendens.

§.1 ORdinatissime Christus procedit, euangelizans pacem, cuius singula verba sunt fenestræ quædam ad contuendam sapientiam, & parietes, quibus figendus est palus mentis.

§.2. *Christianus vetustatem exuas, lunã sub pedibus ponat, & sacrificet Deo, quæ mundani colunt.*

§.3. *Antiquos debet transcẽdere Christianus, quem Dominus in suprema arcæ mãsione locauit.*

§.4. *Christus amorem sibi debitum, inimicis consignat, ad modum, quo ignem altaris, in terram Angelus misit.*

§.5. *Exemplo Laban, & B. Stephani res explicatur, & cur Stephanus dixerit: Domine Iesu.*

§.6. *Facile iram continebis, si non inimicum, sed Christum attendas, nec festines in tempore obductionis, vt dixit Sapiens. Ita Dauid, & Alexander.*

§.7. *Vtilitates ingentes ex inimicis capere, Christus docet, seipsum exponens attẽdendum in dilectione & beneficentia erga illos.*

§.8. *Persecutor deseruiet ei, quem persequitur, & cooperari dicitur in bonum, quem Sancti inter benefactores computant.*

§.9. *Illud: Ego dico, silendum indicat à facie tanti Dei: vt docuit Sophonias; exemplumq; Iob aptè comprobat.*

§.10. *Sophonias ex discipulis Pythagoræ, videtur Christianos velle confundere, qui verbis Christi, leges duelli opponere audent.*

§.11. *Nullatenus esse contra honorem, sed pro illo, inimicum diligere, & ei parcere, verba Christi ostendunt.*

§.12 *Summus Pontifex Petrus melius, quam Salomon, legitimam honoris matrem, inducto gladio diffinit, manetq; iã lingua maris Ægyptij desolata.*

§.13. *Non est inhonorificum, inimico parcere, quia non est contra honorem ciuis, secundum sua Reipublicæ agere leges, & debet collo equi circundari hinnitus.*

§.14. *Christianus ligatus est, ideo non est illi inhonorificum, non se mouere contra offendentem, qua consideratione continebat Dauid seipsum.*

§.15. *Christianus non debet erubescere Euangelium, quod est virtus Dei, salutem afferens, & Magorum Pharaonis virgas deuorans.*

§.16. *Vexillum erigit Christus, quod qui sequi contemnit, potius inimicus, quam eius miles dici debet.*

§.17. *Christus his verbis, sibi assumit curam honorificandi eum, qui à vindicta se continet.*

§.18. *In Ioseph ostenditur cura, qua Deus hono-*

honorificat non vindicantes se: eius auris zeli respondet pro suorum honore, sicut pro Moyse.

§.19. *Nouus legislator, nouam legem promulgans, nouum exposcit populum, exuentem veteres pannos infantiæ, & induentem vestes virum decentes.*

QVINTA PARS, RAtiones præcepti à Christo explicite traditas, expendens.

§.1 D*Igna ratio potentiæ, sapientiæ, & veritati Christi: Eritis sicut Dij, breui compendio omnem legem, & omne præmium concludens, vt Esaias dixerat.*

§.2. *Apte diligentibus inimicos, & pacificis datur esse filios Dei, cuius faciem legitimam referunt, quam vidit Iacob, per quam à filiis diaboli discernuntur.*

§.3. *Christus comprobatus est filius Dei, diligendo offendentes: quem apertius cognouit diabolus patientem, quam miracula agentem, cuius passio, Glorificatio dicitur.*

§.4. *Christus viuens, ostendit se filium Dei per radios potentiæ, moriens autem per splendores patientiæ, tam claros, vt propter illos dixerit Ioannes: Vidimus gloriam eius, quasi vnigeniti à Patre.*

§.5. *Vt homo filius Dei efficiatur, eget remissione peccatorum: ad hanc necessarium est, vt ipse offensas contra se commissas remittat.*

§.6. *Necessarium esse deponere odium, vt Deo reconciliemur, ostendit Christus, præcipiens & dicens: si offers munus tuum ad altare, &c.*

§.7. *Deus non dimittit, non dimittētibus; qui dicendum tradidit: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos, &c.*

§.8. *Quæ & quomodo remittantur delicta remittentibus offensas, factum, & verba Dauidis aptè declarant.*

§.9. *Remittere offensas, disponit ad peccatorū remissionem, vt Dauid ostendit, & Christus orans pro inimicis in cruce, mirificè explicauit.*

§.10. *In Esau ostenditur reprobatio vltorum, quam exposuit Christus, explicuit Esaias, & Amos, in scelere Edom.*

§.11. *Vltorum damnationem Moyses egregiè, in facto Amalecitarum demonstrauit.*

§.12. *Æternam hæreditatem filij Dei, nemo obtinebit sine charitate, & pace, quam tanquam conditionem necessariam testator constituit.*

§.13. *In Sapricio & Dauide apparet, signum reprobationis esse, non remittere, & signum prædestinationis remittere.*

§.14. *Homo efficitur filius Dei imitādo Christum, quam Isaias attendendum dixit lapidem, ab hominibus effossum, & cauernam laci perforatam.*

§.15. *Arcanum decretū de prædestinatis filiis Dei, extrahit Christus per crucem, quem imitari debemus, & Sanctos, signanter Stephanum.*

§.16. *Deus Solem suum oriri facit super bonos & malos, qui sic dilexit mundum, vt daret filium suum vnigenitum, qui, apte, Sol suus dicitur.*

§.17. *Vt templum animæ Deum capiat, extruendum est, sub mēsura sex cubitorum, & palmi; non tantum debita, sed & indebita præstando.*

§.18. *Christianis, quibus nouus est legislator, nouaq; lex imponitur, nouum exemplar, quod imitentur exhibetur.*

SEXTA PARS, DE RAtione iustitiæ faciendæ.

§.1 Q*Vomodo sint agenda opera bona, docuit in typo vir metiens frontem templi, & Christus dilucidè.*

R.P.F.

R. P. F.

HIERONYMI BAPTISTÆ DE LA NVZA, ORDINIS PRAEDICATORVM, ET SACRÆ THEOLOGIÆ PROFESSORIS,

TRACTATVS QVINTVS EVangelicus, qui est secundus de dilectione inimicorum.

Procemium, & totius Tractatus diuisio.

Gentiles legem Euangelicam auersabantur, quod noua esset, & quod erga inimicos præciperet dilectionem, & beneficentiam: illis tam egregie Augustinus respondit.

§ 1. ANCTVS Augustinus, (cuius doctrinam, vt dixit B. Ioannes 2. Papa *a*, peculiariter sequitur & seruat Catholica Ecclesia, quam propterea multis aliorum SS. Patrum sententijs, quas refert, præponit) scripsit elegantissimam, suoque ingenio dignam epistolam, ad Marcellinum *b*, quasdam graues quæstiones, quas sibi explicandas proposuerat, declarans. Fuit Marcellinus ciuis Romanus illustris, Christianæ fidei studiosissimus, quam ipsis Gentilibus, & idololatris Romam degentibus suadere optabat: qua de causa Augustino se familiarem fecit, quem de ijs consulebat, quæ Gentiles sibi proponebant. Ad cuius propterea petitionem (vt ex eiusdem Marcellini epistola constat) ipse Augustinus illos excellētissimos libros de ciuitate Dei, omnigena eruditione refertos scripsit: i-

a *Epist. ad Auiennū Senat. Liberiū, &c. to. Bibl. SS PP. p. 554.*
b *Est epi. 5. ad. Marc.*
Est 4. inter epi. Aug.

Gentilium libros se legisse demonstrat, omnesque illorum Deos, religionem, & improbos mores refellit, & calumnias contra Christianam fidem reuincit. Ad eundem scripsit libros de Baptismo paruulorum, vt Diuus Hieronymus refert, subdens, illum inuidia tyrannidis Heraclianæ, ab hæreticis innocentem cæsum fuisse. Hic ergo talis tantusque vir, cum Gentilibus de religione agens; difficultates, quas contra Euangelicam legem proponebant audiebat, quas ad Augustinum referebat, illarū solutiones exposcens, quas ipsis Gentilibus traderet. In quadam autem peculiari epistola refert, se cum illustri illo viro Volusiano, quem maxime cupiebat ad Euangelicam religionem pertrahere, de eadem contendisse: qui duas peculiariter sibi proposuerat difficultates circa Euangelicam legem, propter quas tam ipse, quam alij Gentiles, Euangelium recipere recusabant, quas eidem Augustino Marcellinus soluendas proponit, deprecans, vt tale responsum præbeat, quod possit Volusiano alijsque Gentibus demonstrare.

Li. 3. cont. Pela. ad fi.

Est 4. inter epi. Augu.

1. Prima desumebatur ex ipso, quod Christiani dicebant, Euangelium esse legem nouam, quam abrogata antiqua Deus ipse factus homo promulgauit. Quisnam Deus iste est (dicebant illi) qui leges, quas ipsemet antiquitus tulit, nunc abrogat; quique spretis veteribus sacrificijs delectatur nouis? Nihil enim corrigi potest, nisi cùm constat, quod ante factum fuerat, minus rectè factum fuisse: & quod semel factum est, immutari non debet: & qui mutat, quæ semel rectè statuit, vanitatis & inconstantiæ argui potest. Aut ergo, quæ antiquitus Deus statuit, rectè constituta fuerunt, aut secus? Si non rectè statuta dixeris, hoc ipso fateri teneris, illum non verū Deum fuisse, qui minus recta decreuit. Si dixeris: rectè quidem fuisse illa disposita; etiam confiteri te oportet, illa immutanda non fuisse: nullus enim sine inconstantiæ & vanitatis nota, quæ semel bene statuit ac disposuit, alterat aut mutat.

2. Secunda difficultas, qua grauius vrgebant, erat, quod iudicabant, prędicationem Euangelicam & doctrinam, Reipublicæ moribus nulla ex parte esse conuenientem: quia aliqua præcepta (vt sibi videbatur) continet Euangelium, quæ ipsos Reipublicæ mores receptos destruunt, quale est illud, quod statuit: Nulli malum pro malo esse reddendum: & percutienti vnam maxillam, aliam esse præbendam: & eiusmodi esse videtur illud, quod statuit inimicos esse diligendos, & offensas ab eis illatas remittendas, & ipsis benefaciendum esse. Et vere hoc præceptum erat, in quo communius gentiles circa Euangelium offendebant, vt docet beatus Iustinus martyr, adeò vt huius occasione legē Euangelicam irriderent: censebant enim in primis, illud ipsi naturæ, & eius authori contrarium. Est siquidem (dicebant illi) contra naturalem cuiusque rei inclinationem, quam cunctis rebus author naturæ indidit: omnis namque creatura, naturali impulsu sibi inimicam odit, & contra eam agit, quam & destruere conatur. In primis si attendamus ad simplicia primaque corpora, quæ elementa vocamus, ex quibus omnia mixta coalescunt, videbimus perenni pugna contra seipsa agere, & vnumquodque eorum contendere sibi contrarium destruere: Ignis enim agit in aquam, & è conuerso; nec ab aqua, si ratione esset prædita, iure posset quis petere, vt ignem diligeret, eique se sociaret. Imò nisi mutuas contra se inimicitias tenerent elementa, non possent mundus eiusque corpora conseruari, vt ex professo Philosophiæ princeps demonstrandum assumpsit. Si vlterius ad res animatas sensibilesq; ascendamus, conspiciemus, perpetes inimicitias inter se ducere, sine quibus conseruari non possent. Agnus odio habet lupum, felisque canem: adeo, vt & minimā formicam videamus ora conuertere cōtra eum, qui se comprimit: & gallinam contra miluum reddi fortissimam, cum pullos suos rapi videt: imò, & si lapidem percutias, resistit tibi, & igneas scintillas contra te emittere videtur. Naturali ergo inclinatione cunctæ res odiunt sibi inimicas: naturalis autem inclinatio ab ipso authore naturæ

Matth. 5.

Luc. 6.

¶ 2.

In Apolog. pro Christ.

Arist. 2. de cœlo.

naturæ est. Quod & alia ratione expendere possumus. Notum est, secundùm rectam philosophiã, ab authore naturæ passiones animalibus omnib. tributas & congenitas, in irascibili & concupiscibili ad illorum cõseruationem, sine quibus eorum natura seruari non posset: signanter illæ quatuor, quas principales Augustinus vocat, quas & egregiè D. Thomas explicat, gaudium & tristitia, spes & timor; quibus tanquam fundamentum supponũtur duæ illæ primæ passiones, amor & odium, quæ omnino sunt viuentibus necessariæ. Ingenitus est cuiq; animali amor, circa omnia quæ sibi sunt amica, sicut auibus circa pullos, & animalibus circa suos fœtus, sine quo nequaquam possent eorum species, & natura seruari; circa ea itidem quæ suæ naturæ sunt consona. Similiter odium cuique animali ingenitum est, aduersus illa quæ suæ naturæ sunt contraria, sine quo illa non fugeret nec auersaretur, sicque periret: de quo D. Thom. ex Aristot. egregiè philosophatus est. Odium itaq; datum est ab autore naturæ, vt quæq; res sibi inimicam & contrariam auersetur. Secundùm ergo ordinationem authoris naturæ, sicut naturale est amicos diligere, ita naturale erit inimicos odio habere. Hanc rationem tanti fecit Aristoteles, vt indicans locum argumentandi à contrarijs, rectã esse hanc argumentandi rationem docuerit. Secundùm naturam amici diligendi sunt, eisque est benefaciendum: ergo secundùm eandẽ inimici odio habendi sunt & persequendi. Quod adeo naturale videtur, vt ipsemet dixerit, cum inimicis ne via quidem communicare homines velle, natura enim ipsa eos auersari, & refugere videtur. Ex his ergo duo inferebant gentiles: vnum est, Euangelicam legem, quæ præcipit inimicos diligere, contrariam esse naturæ, eiusque authori: alterum est, illam præcipere, id quod est impossibile. Est siquidem impossibile, rem aliquam contra naturæ suæ inclinationem agere. Tam valida autem visa est multis, etiam qui Christianos se profitebantur hæc ratio, vt ex hac parte iudicarent, Euãgelium rem impossibilem

14. de ciui. c. 7. & 9. *1. 2. q. 25. art. 2.* *1. 2. q. 24. vsq. ad 49* *1. Topi. c. 8.* *4. Polit. c. 11.*

præcipere, vt D. Hieronym. *a* refert, quod & Græcos sequutos, tradunt, qui eorum referunt errores *b*. Deinde gentilibus visa est lex ista rectis Reipubl. moribus contraria, vt exponebat Marcellinus *c* ad August. Si enim homo inimicis non resistit, actum est de vnoquoque: si auferenti pallium, danda est & tunica; ostium patens prædonibus paratur, vt impune quiuis eorum agere possit. Præterea nihil magis expediẽs est ad cuiusque Reipublicæ conseruationem, quam vt vnusquisq; suum seruet honorem, & ei prospiciat: si autem inimicis honorem offerentibus parcendum est, hoc ipso videtur facultas cuique concessa, vt sine timore in alterius honorem agat, & videtur iam de cuiusque honore esse actũ, qui in hoc positus est, & cõseruatur, quod vnusquisque suas vlciscatur iniurias; quod qui non facit, vilis homo, & nullius valoris iudicatur. Hæc & similia Marcellinus Augustino exposuit, ad quem Augustinus respondens, longam rescripsit epistolam, suo dignam ingenio, in qua duabus difficultatibus propositis, egregiè pleneque satisfecit. Et quidem ab illa priori egregiè sese expedit Augustinus, docens, bonum esse, imò & necessarium, diuersa diuersis temporibus statui: nec enim idipsum omnia tempora exposcunt, quæ sicut inter se contraria sunt qualitatibus (vt in hyeme, & æstate, in die & nocte videre licet) diuersa pro cuiusque temporis qualitatibus statuenda sunt: nam quod agricola æstate aliud iubeat, quã iusserat in hyeme, non ratio mutatur agriculturæ, aut ille potest in co nstantiæ argui. Nostræ insuper variantur ætates: adolescentia, pueritiæ non reditura cedit; iuuentus adolescẽtiæ non mansura succedit, finiens iuuentutem senectus, senectus autem morte finitur. Et quidem aliud magister adolescenti, quam puero solebat, imponit, nec proinde illius mutatur consilium; sicut nec cùm mane quis surgit, qui nocte quiescebat & iacebat, vitæ suæ consilium mutat. Nam magnus ille nostrorum temporum medicus Vindicianus (inquit Augustinus) consultus à quodam, dolori eius iussit adhi-

a In cap. 5. Matth. *b Dastro, & Prateol.* *c Ead. epistol. cit.* ¶ 3 *Est epist. 5.*

adhiberi, quod in tempore congruere videbatur: adhibitum, sanitas consecuta est. Deinde post annos aliquot, eadem rursus corporis causa cōmota, hoc idem ille putauit adhibendum: adhibitum, vertit in peius. Miratus, recurrit ad medicum, indicat factum: at ille, vt erat acerrimus, ita respondit: Ideo malè acceptus es, quia non ego iussi: vt omnes qui audissent, parumq; hominem nossent, non eum arte medicinali fidere, sed nescio qua illicita potentia putarent. Vnde cùm esset à quibusdam postea stupentibus interrogatus, aperuit quod non intellexerant; videlicet illi ætati iam non hoc, quod præcedenti, se fuisse iussurum. Non itaque verum est, quod dicitur, semel rectè factum, nullatenus esse mutandum: mutata quippe temporis causa, quod rectè ante factum fuerat, ita mutari vera ratio plerumque flagitat, vt cùm ipsi dicant, rectè non fieri, si mutetur, contra veritas clamet, rectè non fieri, nisi mutetur; quia vtrumque tunc erit rectum, si erit pro temporum varietate diuersum. Hinc Augustinus procedit, ostendens, quomodo antiqua lex, antiquaque sacrificia pro illo tempore illi populo, qui pueri statum habebat, erant conuenientia, quæ populo Christiano iam ad maiorem ætatem perducto, incongrua fuissent: cui propterea aliæ leges, aliaque sacramenta erant conuenientia. Nihil enim Deus iubet, aut statuit, quod sibi prosit, aut suæ vtilitatis vel voluptatis causa, sed quod proficiat illi cui iubet. Et verè hanc quæstionem dirimere posset illud, quod Rex Assuerus, edictum quoddam nouum proferens, quo in-

Esth.16.9. ueterauit antiquum, dixit: *Ne putare debetis, si diuersa iubeamus ex animi nostri venire leuitate, sed pro qualitate & necessitate temporum, vt Reipublicæ poscit vtilitas, ferre sententiam.* Ad secundam deinde difficultatem soluendam se conuertit Augustinus, ostendens Euangelica pręcepta, signanter illud quod de inimici dilectione statuit, non esse impossibilia, nec rectis Reipublicæ benè ordinatæ moribus contraria: quin potius esse congruentissima ad ipsius Reipublicæ conseruationem, ad honoris augmentum, nec perditionem aut exitium inducere, sed vitam, & innumera bona. Hoc à nobis in tractatu isto ex professo ostendendum est. Vt autem rectè procedamus, omnia Christi Domini verba, quibus hoc intimat præceptum, erunt expendenda, quibus quatuor illa explicat, quæ Aristoteles circa vnamquamq; rem considerandą proposuit: An sit, Quid sit, Qualis sit, & Propter quam rem talis sit. Quibus finitis, admodum faciendæ iustitiæ tradendum se conuertit. Hæc erunt à nobis explicanda: ideoque tractatus in sex partes erit distinctus: Prima ostendet dari præceptum Euangelicum de diligendis inimicis. Secunda, quidnam tale præceptum contineat explicabit. Tertia, illius qualitates exponet. Quarta (quoniam Christus duplex rationum genus proponit) rationes in eiusdem præcepti verbis implicatas, propter quas tale est, expendet. Quinta, rationes expressas, quas Christus superaddidit, tradet. Sexta, modum, quo facienda est iustitia, ex Christi institutione indicabit.

PRIMA

PRIMA PARS, AN SIT PRÆCEPTVM EVANGELICVM DE DILIGENDIS INIMICIS.

§. 1. *Præceptum dilectionis inimicorum, etsi antiquum sit, est etiam nouum, quod in lege Euangelica Christus promulgat, vt Esaias prædixit, Sponsa exposuit, & Sancti Patres explicarunt.*

¶ 4. VDISTIS, *quia dictum est: Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum: Ego autem dico vobis. Diligite inimicos vestros, &c.* Quæstionem proposuimus in præcedenti tractatu, An hoc preceptum diligendi inimicos proprium sit legis Euangelicæ: & an tanquam nouum proponatur à Christo Domino, quasi in antiqua lege statutum non fuerit. Hanc ibi explicuimus dicentes; Christum duo intendisse, primum innouare legem antiquam, quam corruperat impia Pharisæorum & Scribarum traditio, qui tanquam diuina lege decretum docebant, odio habendum inimicum, quod nunquam Deus statuerat: secundum, nouum Euangelicæ legis præceptum promulgare, ad quod antiqua lex non pertigerat. Hæc prædixisse visus est Euangelicus Propheta, in illo celebri capite, quo ex professo ad litteram, Christi conceptionem & natiuitatem ex virgine, superabundantiam gratiæ, & donorum Spiritus sancti, vitam, mortem, & sepulturam clarissimè prædixit: *Et erit,* inquit, *in die illa, adijciet Dominus secundo manum suam ad possidendum residuum populi sui, quod relinquetur ab Assyrijs, & ab* Esai.11.11. *Ægypto, & à Phetros, & ab Æthiopia, &c.* Certum est residuum aut reliquias populi sui, intelligi à Propheta, Apostolos & discipulos Christi, eosque, qui illi adhæserunt, de quibus ipsemet prædixerat: *Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen:* Esai.1.9. quæ verba de discipulis & adhærentibus Christo exposuit Apostolus, & ea expendens B. Augustinus obseruat, illos vocatos reliquias, & semen, vt appareat reliquias illas paucas, velut semen fuisse, vnde messis toto orbe consurgeret. Has reliquias possedit Christus, aut (vt Septuaginta legunt) zelauit, id est, ardentissimo amore prosequutus est. Ad ostendendum autem huiusmodi amorem, & plenè possidendas has reliquias, adiecit secundò manum suam. In hebręo habetur verbum, quod significat, innouare, & mutare, vt quidam nostri temporis diligens Author expendit, qui dicit, secundum vim hebræi sermonis, duobus modis verba transferri posse, primo: *Adijciet Dominus innouare manum suam:* Secundò, *Adijciet Dominus nouas leges manus suæ.* Quibus aptè vno eodemque verbo explicat Propheta, quid Christus intenderit. Primò *adijciet,* inquit, *Dominus innouare manũ suam,* metaphora sumpta à pictore, qui in tabula depinxit ima-

Rom.9.29. Li.1.qq.ad Simpli.q.2. Leo Castr.

imaginem, quam illius manum vocamus: si accidit illam luto aut vetustate aliqua ex parte deleri, conuertit secundo manum suam, vt excusso puluere & luto illam renouet, illustrioremque quàm fuerat à principio, exhibet. Deus digito manus suæ tanquam penicillo, imaginem illam antiquæ legis in tabula expressit; quæ tam inueterata fuit, & terrenis affectibus Pharisæorum ex ea parte deleta, qua dilectionem proximi exprimebat, vt tantum appareret dilectio amici: propterea ad illam iterum conuertit & adijcit manum suam, & imaginem, quam primo depinxerat, ita renouat, vt illustriorem & clariorem, quã fuerat à principio exhibeat, dicens: *Ego autem dico vobis, &c.* Non tamen hoc solummodo intendit, sed & nouum nouæ

¶ 5 legis præceptum promulgare. Quod eadem verba secũdum aliam translationem etiam significant: *Adijciet Dominus nouas*

Lib. 2. de demonst. c. 21. *leges manus suæ*, quam sequutus est Eusebius Cæsariensis: nec incongrue, habetur enim in loco verbum, quod significat nouam legem condere, quo eodem vtitur

Esther 3. 8. Scriptura, dum dicit: *Est populus nouis vtens legibus.* Itaque sensus Prophetæ erit: Ad antiqua dogmata & præcepta, adijciet Dominus alia noua: vt idem sit cum illo, quod testes de Sancto Stephano dixe-

Actor. 7. runt: *Audiuimus eum dicentem, quod Iesus Nazarenus hic mutauit traditiones*, aut le-

Ibidem. ges, *quas tradidit nobis Moyses.* Nec enim in hoc falsum testimonium Stephano imponebant, qui verè id dicere potuit, vt Caietanus annotauit. Adijciet ergo, id est, antiquitus contentus fuerat, clarè præcipere, vt homo suos diligat amicos; sed in mundum veniens, adijciet, addet, vt idipsum erga inimicos homo faciat, quod verè præstat dicens: *Audistis quia dictum est antiquis: Diliges amicum: Ego* superaddo, & dico; *Diligite inimicos vestros*, &c. Hæc quidem vera sunt, sed contradictionem inuoluere videntur. Si enim id renouat, quod antiquitus fuit decretum, quomodo nouum decretum condit? Non enim idem est aliquid renouari quod antiquatum erat, & de nouo aliquid condi aut fieri. Explicari tamẽ hæc possunt ex illis verbis Sponsi, quæ in Canticis habentur. Præ- Cant. 2.

stolabatur Sponsa diuina cœlestis Sponsi aduentum: & audiens vocis illius sonitum, substitit dicens: *Vox dilecti mei*, metaphora sumpta à Sponsa, quæ Sponsi sui aduentum summo desiderio expectans, & in omne latus se vertens, si eum venientem possit præsentire, dum vocis illius sonitum audit, incredibili gaudio affecta exultans clamat: En vox dilecti mei: *Aquella, la voz es de mi querido*: tuncque ad eum videndum conuersa; *En*, inquit, *iste venit saliens in montibus*, &c. Quoniam autem eum se alloquentem audit, aures offert & exhibet paratas, vt quod ille loquitur, percipiat: *En dilectus meus loquitur mihi: Surge propera amica mea &c. iam enim hyems abijt, &c. flores apparuerunt in terra nostra, &c.* Non dubium, his verbis explicatum fuisse, cœlestis Sponsi Christi Domini aduentũ, quo veniente hyems transacta dicitur, & flores iam apparuisse in terra. Egregia certè metaphora. In hyeme procul abest sol à nobis, quo fit, vt omnia frigore rigeant: tunc in radice flores tenentur compressi, nec omnibus apparent, sed illis tantùm qui nouerunt secreta naturæ. Vnde si in hyeme pertranseat homo, eorum ignarus, & videat arborem, iudicabit illam esse siccam, nec vllatenus flores aut fructus allaturam: qui tamen Sapiens est, illos in virtute præexistere videt. Prætereunte autem hyeme, flores qui tantum in virtute extabant, & illis tantum, qui naturæ penetrant secreta erant conspicui, iam fiunt omnibus manifesti, & ver adueniens illos ita extrahit, vt vniuersorum oculis conspiciendos proponat. Vnde verè quidem dicimus, flores iam in hyeme extitisse, non in sua forma, extensione & ¶ 6

pulchritudine, sed in radice & virtute. Verè itidem dicimus, flores non ad hyemis tempus pertinere, sed opus esse veris aduenientis, qui eos secundum totam suam extensionem & pulchritudinem extrahit, & conspicuos facit. Non dubium est, tempus antiquum aptè hyemis symbolo declarari, vt Origenes *a*, Epiphanius *b* & alij

a Li. duar. Homil. in Cat. hom. 2 & lib. 4. Homil. hom. 4.
b Hære. 59. Catar.

alij explicant. De quibus præcedenti tra-
c *Num.25.* ctatu *c*. Tunc sol iustitiæ longè distare vi-
debatur: *idcirco*, inquit Propheta, *ego plorãs*
& oculus meus deducens lacrymas, quia lon-
ge à me factus est consolator. Tunc pecca-
tum viuebat, & regnabat, vt Apostolus lo-
d *Rom.6. & 7.* quitur *d*, quod nondum extinctum erat: & certè *e*, *longe à peccatoribus salus.* Tunc
e *Psal.118. 155.* quidem plantata fuit à cœlesti agricola arbor illa veteris legis; ab ipso enim illa data est, & non à dæmone, vt impij Manichæi contendebant. Flores ac fructus quos tandem Deus prætēdebat, erat perfecta dilectio, quam propterea Apostolus vocat
Rom.13.10 *plenitudinem legis.* Verè equidem in hac arbore iam cōtinebatur amor inimicorum, compressus tamen & inclusus, nec manifestè apparens, tanquam in radice & in virtute: dicens enim Deus, & præcipiens diligere proximum, iam ibi inimicum sub illo nomine concluserat, qui vere proximus est. Idque intelligebant illi, qui vera sapientia præstabant, vimque diuinæ legis percipiebant. Vnde & sanctus Dauid, huius legis scrutator insignis sæpe confessus est, se sapienter inimicorum offensas tulisse, eosq; dilexisse, quoniam in eadem lege id inclusum præuidebat. Ita explicat
in Scholia. S. Basilius, illud, *Propter verba labiorum*
In Psal.16 *tuorum ego custodiui vias duras.* Credit enim Basilius editum Psalmum illum, cùm à Saule persecutionem, & omnis generis insidias pateretur. Durissimum quidem fuit tales iniurias sufferre, talem hostem amare: nihilominus id faciebat propter verba diuinæ legis. Insipientes autem, & qui tantum secūdum oculorum visionem huiusmodi arborem legis aspiciebant, nequaquam tales flores latentes videbant, sed potius censebant, nihil tale in ea reperiri. Tales erant Pharisæi, qui suaserunt populo, in lege solummodo præceptam amici dilectionem, quem proximum & coniunctum videbant; permissum autem inimicorum odium. Cùm tamen ad nos sol iustitiæ appropinquauit, & vernū pro-
Gen.35.16. iuxta Septuag. pterea affuit tēpus, quod electū Scriptura sacra vocat, iam flores apparere cœperunt. Hic enim sol diuinus, quæ in lege veteri erant inclusa & compressa, extraxit, & omnium oculis manifestissimè conspicienda. Hocque illud est, quod ipse dixit: *Non* *Matt.5.17*
veni soluere, sed adimplere. Non venit sol, cùm nobis appropinquat, & vernum tempus efficit, vt soluat, destruat, aut amputet arborem, quæ in hyeme plantata fuerat, sed ad eam complendam; id est, ad ea extrahenda, quæ in illa conclusa tenebantur. Id egregie Christus effecit, exhibens completa, quæ antiqua lege tenebantur inclusa, vt egregie sancti Patres explicant. Signanter autem dedit legi plenitudinem, aut adimpleuit legem, quoniam *plenitudo legis est dilectio.* Iam in lege tanquam in radice cōtinebatur quicquid ad præceptum dilectionis pertinet, ibique conclusa erat dilectio inimici; sed ad plenitudinem erat perducenda lex, tum flores qui in ea latebant, virtute diuini Solis extrahebantur, quos omnium oculis conspiciendos proponit dicens: *Ego autem dico vobis; Diligite inimicos vestros*, &c. Hoc ergo est, quod ad Sponsam dicit: *Surge, propera amica mea,* &c. Antiquam synagogam non vocabat amicam, nam homines ad eam pertinentes, erant in statu seruorum, illaque antiqua lex erat sicut *Agar, in seruitutem gene-* *Ad Gal.4 24.*
rans: at Ecclesiam nouam, amicam vocat, cuius primis fundatoribus dixit: *Vos dixi* *Ioan.15.14 15.*
amicos, & vos amici mei estis. Synagoga itaque eiusque populus imperfectus erat, humi repens, terrena sapiens; legem propterea in cortice solummodo considerabat, ideoque ad illa, quæ in eadem latebant, non peruenit. Populus ille in montis *Exod.19. 12.*
partibus inferioribus mansit, qui tantum imperfecta opera agebat: te autem ad superiora & altiora voco, quapropter *surge*, eleuare, altiora contende, *iam enim hyems abijt*: id est sol, rigores hyemis antiquæ legis expellens, & flores ita manifestos omnibus faciens, vt iam appareant in terra. Omnibus siquidem clare loquor: *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros* Hæc omnia breuissimis verbis complexus fuit Beatus Augustinus, exponens titulum *In Psal.72 in princip.*
Psalmi septuagesimi secundi, in quo Dauid dicitur filius Iesse. Tempore (inquit,

veteris testamenti, nouum testamentum occultatum ibi erat, tanquam fructus in radice. Si enim quæras fructum in radice, non inuenies: nec tamen inuenis in ramis fructum, nisi qui de radice processit, &c. Hoc igitur preceptum potest duobus modis considerari, in radice, vel in virtute, & in se ipso formaliter, vt Philosophi loquũtur: & quidem primo modo cõsideratum, ad veterem legem iam pertinebat, in qua cùm precipitur diligi proximus, etiam inimicus claudebatur. Si autem consideretur in semetipso, secundum quod clarè manifesteque dilectionem inimici sub hoc explicito nomine præcipit, mandatum est nouæ legis, ad Euangelium pertinens, eo modo quo flores in seipsis, non ad hyemis, sed ad veris tempus expectant. Hinc intelligere possumus, cur mandatum dilectionis vocetur antiquum & nouum. Loquens namque Christus cum discipulis
Ioã. 13. 34. suis: *Mandatum*, inquit, *nouum do vobis, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos:* & tamen
1. Ioan. 1. 7 B. Ioannes ad omnes fideles scribens, *Charissimi*, inquit, *non mandatum nouum scribo vobis, sed mandatum vetus, quod habui-*
1. Ioã. 3. 11. *stis ab initio:* & iterum, *Hæc est annuntiatio, quam habuistis ab initio, vt diligamus alterutrum:* & iterum scribens ad Electam
2. Can. ver. 5. dominam: *& nunc rogo te domina, non tanquam mandatum nouum scribens tibi, sed quod habuimus ab initio, vt diligamus alterutrum.* Si mãdatum nouum est, quomodo vetus, & iam ab initio in lege veteri
In lib. nu. 4. 738. traditum? Origenes censet, mandatum dilectionis dici nouum, quia nunquam veterascit, sicut mysterium Christi, de quo
Iere. 31. 22. Propheta: *Nouum faciet Dominus super terram:* vetus autem, quia ab initio mundi obligat. Aut dicitur nouum, quia nouos reddit in spiritu eos, qui illud adimplent: vetus autem secundùm sui obligationem. Sed dico, dici mandatum vetus, quia iam in antiqua lege traditum fuit, etiam respectu inimicorum in virtute & radice, in eo videlicet quod Deus præcepit proximum diligi. Nouum autem ex eo quod, illud quod non manifestè apparebat omnibus, expresso formalique mandato clarissimo

Christus præcepit. Et verè ita explicasse videntur sancti Patres, Chrysostomus *a*, Cyrillus *b*, Augustinus *c*, Beda *c*, Theophylactus *c*, Rupertus *c*, & alij, si attentè legantur: docent enim, mandatum vetus fuisse secundùm substantiam; nouum autem secũdum modum explicatum, quem Christus expressit. Et idem Ioannes ita rem totam visus est explicasse. Postquam enim dixit: *Non mandatum nouum scribo vobis*, statim subdit: *Mandatum nouum scribo vobis, &c. quia tenebræ transierunt, & verum lumen iam lucet:* quasi dicat: Mandatum quidem vetus fuit secundùm substantiam, sed nouum secundùm explicationem, quam vera lux, quæ Christus est, intulit. His addẽda sunt duo: primum est, in antiqua lege multa fuisse, ex quibus Iudæi occasionem accipiebant, vt crederent, dilectionis præceptum nequaquam ad inimicos extendi, sed potius permissum esse odium erga eos & vindictam: dixit enim lex semel & iterum *a*, *Oculum pro oculo, dentem pro dente.* Iussit *b* etiam Deus Iudæis, vt quasdam nationes illis infestas, auersarentur, & nullas ad illas exercerent amicitias. Præcepitque de Chananæis loquens, vt nullatenus eis parcerent, *sed euersione euertite illos, & delete eorum memoriam.* quem locum & alios similes expendebant Manichæi, vt probarent, antiquitus fuisse statutum odium inimicorum, vt sæpè refert B. Augustinus, signanter agens contra Adimantum Manichæum. Imò taliter Deus cum Iudæis hac in parte egit, vt & ipsi sancti Patres apertè aliquando fateantur, verba fuisse legis: *Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum*, de quo alibi dictum est. Alterum est id, quod sæpè annotat D. Augustinus, circa inimicum duo expendi posse: quædam sunt negatiua, vt non odire, non interficere, non vindictam sumere: alia sunt affirmatiua, vt eum diligere, ei benefacere, iniurias ab eo illatas sufferre, & remittere: aliud est enim non odire, non vlcisci, aliud diligere, & benefacere. Et illud quidem primum, aliquid continet boni, sed imperfectum illud est: secundum autem maiorem perfectio-

a *Lib. de virginit. c. 83. to. 5.*
b *Lib. 9. in Ioan. c. 23.*
c *In c. 13. Ioan. vers. 34.*
1. Ioan. 2. § 8.

a *Exod. 21. Deut. 19. & Leuit. 24.*
b *Exod. 34. 12. Exod. 23.*

Libr. contr. Adimant. c. 8. & 17.

Lib. 1. de ser. Domi. in monte.

fectionem dicit. Lex antiqua eo vsq; progrediebatur, vt prohiberet odium & vindictam erga inimicos: at eos diligere, & eis parcere, ac benefacere, nequaquam manifestè præcipiebat: id enim clarè in amicos tantum iubebat. Vnde in eo loco, quo de hac re Deus egit, loquens de inimicis, per negationes egit: *Non eris vltor, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum.* Statim verò loquens de amicis, positiuum verbum apposuit, dicens: *Diliges amicum tuum.* Et quamuis in illis negationibus, Deus voluerit affirmationes contrarias intelligere, sed id manifestè iubere & explicare, ad legem Euangelicam pertinebat. Gradum propterea, vt annotat Augustinus, videtur Christus facere voluisse, quasi dicere volens: Antiquis tanquam imperfectis præceptum fuit, non odire, non vlcisci de inimicis, sed vós ad altiora promoueo, quibus dico; *Surge propera;* ad perfectiora voco: Ego dico vobis: Diligite inimicos vestros. Ex his explicant sancti Patres illud, quod supra adductum est: *Nō veni soluere legē, sed adimplere,* quasi dicens: Non tollo quod lex statuit, non odire, non vlcisci, sed quia hoc imperfectum est, ad pleniorem perfectionem induco, & vlterius ego progredior, præcipiens diligere, benefacere, orare pro inimicis. Ita Irenæus *a*, Gregorius Nyssen. *b*, Basilius *c*, Augustinus *d*, & alij, quorum doctrinam secundùm reconditam Theologiam, D. Thomas *e* egregiè explicauit. Ex his etiam colligo, quomodo intelligenda sit illa celebris Theologorum propositio, asserentium: in lege Euangelica nullum præceptum contineri nouum, nisi ea quæ pertinent ad fidem & sacramenta. Dicendum est siquidem, præcepta Decalogi fuisse quidem omnia antiqua secundum substantiam, sed tamen ad legem Euangelicam aliqua eorum pertinere, si considerentur, secundùm claram & explicitam eorum normam. Quod egregiè D. Augustinus asseruit, qui omnia hæc, quæ diximus, eleganter docuit. Dixerat aliquando Augustinus, in veteri testamento ita

Leui.19.18

Libr. cont. Adim.c.8.

Matt.5.17

a *Lib. 4. cont. Hæres.c.27.*
b *Orati. de B. Stephano.*
c *In Ps.14.*
d *19. cont. Faus.c.19. & seqq.*
e *1.2.q. 107. art.2.*

§ 9

Lib.1. retract.c.22.
Libr. cont. Adim.c.3.

Deum instruxisse populum antiquum, vt nulla in Euangelica aut Apostolica doctrina reperiantur, quæ illis etiam libris veteribus desint: hoc tamen attentius deinde considerans, in libris retractationum: Addendum, inquit, erat pene, atque dicendum: Vt pene nulla in Euangelica & Apostolica doctrina reperiantur, quamuis ardua & diuina præcepta atq; promissa, quæ illis etiam libris veteribus desint. Quid est enim quod in sermone Euangelico in mōte Dominus dixit: *Audistis, quia dictum est antiquis, &c. Ego autem dico vobis:* si nihil ipse amplius præcepit, quam præceptum est in illis veteribus libris? &c. Proinde si figuræ discutiantur, omnia ibi prophetata reperiuntur, quæ sunt præsentata, vel expectantur præsentanda per Christum. Veruntamen propter quædam præcepta non figurata, sed propria, quæ non in veteri testamento, sed in nouo inueniuntur, cautius & moderatius diceretur; Pene nulla, quam nulla hic esse quæ non sint illic. Quamuis illic sint duo præcepta de dilectione Dei & proximi, quo rectissime omnia & legitima, & Prophetica, & Euāgelica, & Apostolica referuntur. Ita Augustinus: quibus verbis hæc duo asserit, vnū est, in illis antiquis præceptis de dilectione traditis, iam omnia contenta fuisse, quæ in Euangelica lege iubentur. Alterum est, quod nihilominus verè dicere possumus, præceptum dilectionis inimicorum acceptum eo modo, quo Christus illud protulit, verè ad Euangelicam legem pertinere, & tanquam eiusdem legis præceptum ab eodem fuisse promulgatum. Ex quibus credo explicari posse, cur Christus Dominus pręcepium dilectionis proximi Suum vocat. *Hoc,* inquit, *est præceptum meum, vt diligatis inuicem.* Certum quidem est, præceptum dilectionis peculiariter dici pertinere ad legem Euangelicam, quæ lex est amoris: præceptum autem dilectionis non vnum est, sed duplex, diligere scilicet Deum & proximum. Et quidem certum est, præstantius esse præceptum dilectionis Dei, & tanquam *Ioan.15.12*

radicem & fundamentum dilectionis proximi, vt Beatus Gregorius *a* docet, & Diuus Thomas *b* probat. Cur ergo non dixit; Hoc est præceptum meum, vt diligatis Deum? Respondeo: Quia præceptum dilectionis Dei nulla Pharisæorum malitia obscurauerat, quod omnibus erat manifestissimum: at præceptum dilectionis proximi multis modis reddiderant obscurum, imò impurum, primo docentes tantum erga proximum statutos aut prohibitos actus externos, non internos: deinde docentes, parentibus non rectam dilectionem & beneficentiam exhibendam, præcipue autem tradentes, inimicis nullum amorem impendendum. Quia Christus hoc, quod illis erat obscurum & difficile, explicandum clarissimè, & suadendum assumpsit, idcirco illud vocat præceptum suum. Ex qua ratione fit, potiori iure præceptum dilectionis inimici, suum esse vocandum, quod eo modo proposuit, vt legis Euangelicæ videatur proprium.

a 22. *Moral. c.* 11. *& hom.* 27. *in Euang.*
b 2. 2. *q.* 26 *art.* 1.

§. 2. ***Christus tanquam verus Deus, Reipublicæ suæ leges tradit, complens quod per Esaiam prædixerat, & docens vtilia.***

¶ 10 Considerans Euangelicus Propheta Esaias, Dei filium in mundum venientem, eum vocauit legiferum nostrum, de quo propterea, vt exponit Augustinus *a* dixit: *b Dominus legifer noster.* Et meritò: sanctus siquidem Augustinus fere totum librum secundum de ciuitate Dei insumit, disputans contra Romanos, & demonstrans, vere Deos non fuisse illos, quos Romani tanquam Deos colebant, quippe cùm nullas leges vnquam adhibuerint ad recte gubernandam Rempublicam illam, in qua tanquam dij colebantur. Hoc Romani pro summa ducebāt religione, omnium gentium deos colere, omnibus illis templa ædificare, altaria erigere, sacrificia offerre, & hanc, inquit B. Leo Papa *a*, magnam sibi assumpsisse videbantur religionem, quia nullam respuebant falsitatem, de qua re idem Augustinus *b* ex professo alibi pertractauit. Et nihilominus, inquit Augustinus *c*, cùm tot tantosque deos colerent, nullum eorum inducebant, qui legem aliquam tulerit, per quam quid agendum, quidve fugiendum esset præscriberet. Certum est (inquit ille *d*) ad verum Deum illam pertinere curam, vt sui cultores rectè incedant, vtque bonos mores habeant: nullus enim dominus est, ita mentis & rationis expers, vt in domo sua non aliquam legem seruis suis imponat, vt vel saltem, quę ad sui pertineant obsequiū, rectè iuxta ipsius voluntatem perficiant. Est Deus suprema mens, supremasque omnium rationes continens; pertinetque propterea ad consultores Deos, inquit Augustinus, vitæ bonæ præcepta non occultare populis cultoribus suis, sed clara prædicatione præbere: per vates etiam suos conuenire, atque arguere peccātes, palam minari pœnas male agentibus, præmia recte viuentibus polliceri. Dignū vtiq; erat, vt quomodo isti illorū sacra, ita illi istorum facta curarent. Nullas ergo leges Romanis Dij illorum tradiderūt, quibus vel bona præciperent, vel mala prohiberent. Quod si tales leges datas dicant Romani, inquit Augustinus *a*, eas proferant: id namque illis erit impossibile. Proferatur (inquit *b*) ostēdatur & legatur, quas deorum leges illi ciuitati datas, contempserint Gracchi; vt seditionibus cuncta turbarent, quas Marius & Cinna, vt in bella etiam progrederentur ciuilia, causis iniquissimis suscepta, & crudeliter gesta, crudeliusque finita; quas denique Sylla ipse, cuius vitam, mores, facta, describente Sallustio, alijsque historiæ scriptoribus, quis non exhorreat? Quod si dicant Romani, iam à sapientibus hominibus leges sufficientes traditas fuisse, ideoq; non oportuisse, vt Romanis nouas leges, Dij quos colebant, inducerēt, hoc refellit Augustinus, primo quia hæc non Romana, sed Græca sunt, aut si propterea iam Romana,

a *Lib. de quinque hæresibus. to.* 6.
b *Esai.* 33. 22.
Lib. 2. *de ciuit. Dei.*
a *Serm.* 1. *in nati. Apost. Petri & Pauli.*
b 1. *de consen. Euāg. per multa capita.*
c 2. *de ciui.*
d 2. *de ciuit. c.* 4.
a 2. *de ciui. c.* 6.
b 2. *de ciuit. c.* 22.
2. *de ciuit. cap.* 7.

mana, quia & Græcia, facta est Romana prouincia; non Deorum præcepta sunt sed hominum inuenta, qui vtcunque conati sunt ingenijs acutissimis præditi, ratiocinando vestigare, quid in rerum natura lataret, quod in moribus appetendum esset, aut fugiendum, quid in ipsis ratiocinandi regulis certa connexione traheretur, aut quid non esset consequens, vel etiam repugnaret, &c. Deinde si Philosophi fuerunt, qui aliquid inuenerunt, quod agendæ vitæ bonæ satis esse posset, Philosophis potius, quam Dijs diuini honores essent decernendi, & melius & honestius Platoni erigeretur templum, in quo libri eius legerentur, quam in templo Deorum illa sacra agerentur, quæ omnem impudentiam superabant. Et certè si à Dijs suis Romani leges rectè viuendi accepissent (inquit Augustinus) non aliquot an- ¶ 11. 2. De ciuit. cap. 26. nos post Romam conditam ab Atheniensibus mutuarentur leges Solonis, quas tamen, non vt acceperunt tenuerunt, sed meliores & emendatiores facere conati sunt. Anno siquidem trecentesimo ab vrbe condita (vt Scholiastes Augustini Viues ibid. ait), post multas inter plebem & patres dissensiones, tres legati missi sunt in Græciam, iussi leges Solonis transcribere, & mores atque instituta reliquæ Græciæ cognoscere, vt componi status ciuitatis Romanæ exemplo Græcorum posset. Gnauiter est negotium à legatis transfactum, & proximo anno redierunt, creatique sunt Decemviri legem ferendarum, qui primum decem tabulas iuris ciuilis Romani scripserunt, deinde addiderunt duas, approbatæque sunt omnes comitijs centuriatis: atque hæ sunt nobilissimæ leges duodecim tabularum, vt scribunt Licius *a* Dionysius *b*, & alij. Nec voluerunt Ro- a Lib. 3. b Lib. 10. mani *b* (inquit Augustinus) leges quas Lycurgus Lacedæmonijs tradidit, accipere, quamuis ipse ex Apollinis Delphi oraculo & authoritate se instituisse, fuerit professus, quoniam id Romani prudenter credere noluerunt. Erant siquidem, vt Plato & Aristoteles expendunt, leges agrestes & sanguinariæ, nec earum alius finis erat, quam vt inuictos bellatores facerent Spartianos. Dij ergo Romani Rempublicam suam, cui tanquam Dij præsidebant, tenebant sine legibus. Et quamuis Numa Pompilius, qui Romulo successit in regnum, quasdam leges ad ciuitatis regimen ediderit, de quibus Liuius, Dionysius, & Plutarchus in eius vita, tam insufficientes erant, vt coacti fuerint Romani, ab alijs nationibus leges mutuare. Hoc autem ideo ab illis Dijs factum est (inquit Augu- 2. De ciui. stinus) quoniam dæmones erant, qui ex- cap. 22. tremam hominum perniciem cupiebant, quos sine legibus tenebant, vt vnusquisq; in viam suam declinaret, & cuiusq; appetitus pro lege haberetur, quo in omnia vitia homines sub tali duce darentur præcipites: & ideò à populo tot templis, tot sacerdotibus, & sacrificiorum generibus; tam multiplicibus varijsque sacris, tot festis solennitatibus, tot tantorumque ludorum celebritatibus colebantur: vbi nihil dæmones nisi negotium suum egerunt, non curantes quemadmodum illi viuerent imo contendentes, vt etiã perdite viuerẽt, &c. Cupiebant, vt hominum concupiscentia nullo contineretur freno; audacia, nulla comprimeretur lege; ignorantia, nulla illustraretur luce: ideoq; nullas leges Reipublicæ suæ ad vitam instituendam tradiderunt. Quo tandem manifestè demonstrarunt, se non veros Deos esse, qui cultorum suorum curarent bonum, sed potius dæmones inimicos, qui illorum exitium & perditionẽ ¶ 12 intenderet. CHRISTVS autem Dominus, verus Deus est Reipublicæ Christianæ. Baru. 3. 36 *Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius ad eum.* Ad illum propterea pertinebat leges statuere, & promulgare, per quas demonstraret, se subditorum suorum curam gerere, eorum facta curare, actiones dirigire, per quas mala prohiberet, & bona præciperet. Ipse ergo, hoc ipso, quod Reipublicæ suæ se manifestum fecit, seseq; tanquam verum eiusdem Reipublicæ suæ Deum proposuit, statim ad leges ferendas, quibus illa gubernaretur, se conuertit. Idcirco sedens in monte, tanquam Dominus, *aperiens os suum*, Euangelicam legem,

per quam ad regnum cœlorum suos perduceret, promulgare cœpit; beatos vocans pauperes spiritu, mites, lugentes, &c. & multa statuens ad suæ Christianæ Reipublicæ institutionem. Inter hæc egregiè insigniterq; amoris lex circa inimicos splendet, qua modum præscribit, quē circa inimicum tenere debeamus, dicens: *Audistis, quia dictum est antiquis, &c. Ego autem dico vobis.* Et verè visus est CHRISTVS Dominus alludere voluisse, ad quædam egregia Esaiæ verba, quæ nunc in semetipso adimpleta exhibet. *Accedite ad me & audite hæc: Non à principio in abscondito locutus sum, ex tempore antequam fieret, ibi eram: & nunc misit me Dominus, & spiritus eius. Hæc dicit Dominus, redemptor tuus sanctus Israel: Ego Dominus docens te vtilia.* Quoniam hæc verba CHRISTI mysterium egregie explicant, in omne latus se vertunt Rabbini, vt in alium sensum detorqueant, cōtendentes illa de ipsomet Esaia Propheta esse intelligenda. Sed si contextus Prophetæ attendatur, manifestè apparet, Deum ipsum esse, qui loquitur, vt demonstrant sancti Patres, Ambrosius *a*, Chrysostom. *b*, Cyrillus *c*, Athanasius *d*, Eusebius *e*, & signanter B. Augustinus *f*, multis in locis, pręcipuè contra Maximinum Arrianum agēs, vbi cum huius capitis verba subiecisset, subdidit: Quid his apertius? Et mire vrget Origenes *g*, Iudæos, his verbis, quærens ab eis, vt dicerent, quis hic esset, qui loquitur: multa enim de se dicit, quæ in solū Christū possunt quadrare: primum, quod quando lex data est in monte Sina, ibi ipse erat, qui loquebatur (aut per se ipsum aut per Angelum) non certè in abscondito, aut secretè, sed tam publicè, quantum sonitus buccinæ, & horrisona tonitrua, ignisq; ardentissimus demonstrabant. Hocq; est, quod dicit: *Nō à principio in abscondito locutus sum,* id est: Ego sum, qui antiquitus legem tuli, non in abscondito, sed palam & manifestè ac conspicientibus cunctis. Ita Chrysostomus interpretatur. Et quoniam dicere quis poterat, quod postea Iudæi dixerunt: *Quinquaginta annos nondum habes,* & iam ibi fuisti? addidit, dicens, se antequam lex illa daretur, iam extitisse: quippe qui, antequam mundus fieret, iam erat. Id enim significat illud, *Ex tempore antequam fieret ibi eram.* Quod ita exponit Augustinus cōtra Arrianos: Ex tempore quid est? nunquid ex eo, quod tempus esse cœpit, quasi ipse non fuerit ante omne tempus? Non non sic impij, sed ex tempore, id est, antequam fieret tempus. Hanc intelligentiam confirmat nostri temporis quidam diligens autor, ex vi Hebraici sermonis, secundum quem, ita posset trāsferri: *Priusquam tempus essendi hæc* (id est, omnia, quæ habent esse, cœli, terra, & omnia creata, de quibus paulò ante locutus fuerat) *erā.* Is ergo, qui ante omnia creata, & anteq̄ mūdus fieret, iam erat, *nunc* in tempore missum se exhibet à Patre & Spiritusancto. *Et nūc,* inquit, *misit me Dominus, & spiritus eius.* Quibus verbis & sanctæ Trinitatis mysterium expresse satis indicauit, seque vnam ex tribus personis manifeste asseruit, vt omnes citati Patres annotarunt, signanter Athanasius *a*, Augustinus *b*, Basilius *c*, Gregorius Nyssenus *d*, & alij, quos præfatus nostri temporis autor citat. Considera ergo CHRISTVM Dominum in monte sedentem, tanquam regem supremum, & legislatorem summum dicentem: *Accedite ad me, & audite hæc:* Ego ipse sum qui legem antiquam tuli. Elegi olim populum Iudæorum, qui me haberet tanquam verum legitimumque Deum, quem coleret & veneraretur, ad me propterea hoc ipso expectabat leges eidem dare, per quas dirigeretur & gubernaretur. Illas non obscurè aut in abscondito tuli, sed publicè in monte Sina: Ego ipse qui legem illam olim tuli, nunc à Patre & Spiritusancto missus sum, qui Ecclesiæ Christianæ Rempublicam constituam, qui propterea leges, per quas gubernetur promulgo: *Venite,* ergò, *accedite, audite hæc.* Hac de causa paulò ante hæc verba præmisit: *Ego ipse, ego primus, & ego nouissimus,* vt egregiè annotauit Augustinus *e*, quasi dicens: Ego qui primus vester extiti legislator. Ego ipse nouissimus, à Pa-

Esa. 48. 16

a *Lib. 2. de fide. cap.* 4.
b *Hom. 1. de Spiritu sancto ad finem to.* 3.
c *In expos. fidei.*
d *Lib. 3. de Spiritusancto in prin. & med.*
e *Lib. 6. c.* 22.
f 20. *De ciuit. c.* 30. *& li. 3. cōt. Maximi Arria. ca. 20. to.* 6
g *Li. 1. con. Celsum.*
Ioan. 8. 58.

Oratio. de quinq; hæresi. tom. 5. § 13.
Leo. Castrensis. in c. 48. Esai.

a *Libr. 1. de assumptio. carn.*
b *Serm. 6. de temp.*
c *Aduersus negantes adorandum Spiritumsanctum.*
d *De cognitione Dei.*

Esa. 48. 12
e *20. De ciuit. c. 30. & libr. 3. cont. Maximi. Arria. ca. 20.*

à Patre missus, qui *a, nouissimè misit filium suum,* vt *b, nouissimè loqueretur in filio,* vt legem nouissimam ac vltimam, postquam alia expectanda non sit, proferam. Venite, accedite, audite. Antiquitus cum legem illam tuli, terroribus & fulminibus, ac tonitruis terrentibus circumdatus eram; nūc benignus, similem vobis me repræsento: Venite, nolite timere. Quasi autem iam se ipsum circundantes attentosq; nos considerans, quid dicere velit, exponit. *Hæc,* inquit, *dicit Dominus, redemptor tuus, sanctus Israel: Ego Dominus, docens te vtilia.* De Euangelica lege S. Patres hæc verba intelligunt. Antiqua lex aliquo pacto inutilis dici potest, eo modo, quem Paulus explicauit, dicens, illam tantum continuisse *infirma & egena elementa,* quæ malum quidem & bonū ostendebat, sed vires non poterat præstare ad perficiendum bonum, & fugiendum malum, vt ex professo idem Paulus prosequitur, docens, *quod cum aduenisset mandatum, reuixit peccatum, quod sine lege mortuum erat,* & quod *peccatum occasione accepta per mandatum, operatum est in me omnem concupiscentiam.* De quibus videndi sunt S. Patres, hanc doctrinam exponētes. Et certè eodem modo, quo Deus antiqua *præcepta* vocauit, *nō bona, & iudicia, in quibus non viuent,* possumus illa vocare inutilia: quod enim vtile est, bonum est, vt declarat Ambros. Inutilis lex, quæ vires non præbebat, ianuam cœli non aperiebat, prę-mium non poterat præstare: lex autem Euangelica aptissime dicitur vtilissima, quæ non solum bonum ostendit sequendum, & malum indicat fugiendum, sed & vires præstat, vt illud perficiatur, & hoc vitetur: continet enim gratiam S. Sancti, quæ adiuuat infirmitatem, & robur validissimum tribuit, vt egregiè exposuit D. Thomas *a,* alijque Theologi cum eo. His fauent quæ quidam *b,* annotant, in Hebræo haberi verbum, *Hoghil,* quod significat adiuuare, aut præstare vim, vel ferre opem, de quo Brixianus *c,* vt reddere possis: *Ego Dominus docens te adiuuantia,* id est, ea quæ tibi possunt esse auxilio; non *egena aut infirma elementa,* sicut antiquitus, quæ non poterant iuuare seruantem, sed Euāgelicam legem, continentem in se gratiam S. Sancti, *qui adiuuat omnem infirmitatem.* Alij legunt *subleuantia,* aut *leuamē, vel solatium adducentia:* lex namq; antiqua, grauissima erat, quam dedit Deus per Moysen, *cuius manus graues erant,* quam propterea Petrus vocauit, *Iugum, quod neq; nos, neq; Patres nostri portare potuimus.* Hoc iugum CHRISTVS Dominus excutit, ab illo Rempublicam suam liberans, legem Euangelicam suauem promulgat, quam *iugum suaue, & onus leue,* ipse vocat. Et rectè quidem, vt expendit Augustinus, ad Marcellini difficultatem primam, quam supra tradidimus respondens. Hoc enim lex omnis habere debet, vt recta sit, quod debet esse conueniens, & quadrans Reipublicæ, cui traditur: nec enim pueris eadē lex, quę viris imponenda est. Antiqua lex tradita est populo puerili, imperfecto, & infirmo; lex propterea illa imperfecta, infirma & quasi puerilibus occupationibus congrua esse debebat. At lex Euangelica traditur populo Christiano, quem ad sublimia euehit CHRISTVS, legem propterea sublimem, perfectam, & omnibus numeris absolutā, illi debuit tradere, quod & Deus ipse antiquitus se facturum promiserat dicens: *Ecce dies venient, & confirmabo super domum Iacob testamentum nouum, non sicut testamentum, quod disposui patribus eorum, cum eduxi eos de terra Ægypti, &c. Dabo legem meā in visceribus eorum, & in cordibus eorū scribam eam.* Antiquitus legem in tabulis, postea in cordibus. Vide Christum nunc hoc ipsum adimplentem: Audistis, quia dictū est antiquis, &c. Ego autem dico vobis. Non atramento aut calamo vtor adscribēdum, aut in lapidibus scribo legem, quam profero, sed in cordibus vestris: Ego dico vobis, &c.

§. 3. Com-

[Margin notes: a Matt. 21. 37. — b Heb. 1. 2. — ad Gal. 4. 9 — Rom. 7. 8. 9. — Ezech. 20. 25. — § 14 Lib. 1 offic. cap. 9. — a 1. 2. q. 106 art. 1. & 2. — b Leo Cast. — c Brixian. to. 1 fol 139 tom. 6. — ad Rom. 6. — Forer. ibid. — Exo. 17. 12. Acto. 15. 10 — Mat. 11. 30 — Epist. 5. ad Marcel. — Iere. 31. 32.]

§. 3. *Complet Christus quod Zachariæ ostenderat, ædificans Ecclesiam sub perpendiculo Euangelicæ legis, iuxta quam, affectus sunt extendendi & contrahendi.*

§ 15 SIcut CHRISTVS Dominus venit fundare ciuitatem & Rempublicam Ecclesiæ, ita & eidem leges tradere, per quas regatur & gubernatur. Hoc autem qua ratione factum fuerit, prædixit sāctus Vates Zacharias. Difficiles sunt sane illius sancti Prophetæ visiones, cuius propterea librum Hieronymus, obscurissimum vocat: earum autem prima ab omnibus iudicatur difficillima, quæ tamen insigne mysterium expressit. Tenebatur populus Dei captiuus apud Babylonem, eratq; iam captiuitatis septuagesimus annus, & iam de exitu ab illa terra, & reditu in patrium solū desperasse videbatur: Propheta nihilominus continuis precibus insistebat, orans pro populi liberatione. Quadam ergo nocte orationi insistens, vidit Archangelum Michaelem sub specie pulcherrimi equitis insidentis equo rufo. *Ecce*, inquit, *vir ascēdens super equum rufum*. Hebræi, vt Hieronymus annotauit, Michaelem Angelorum principem intelligunt, quem & ipsemet Propheta statim vocat *Angelum Domini*, vt Theodoretus & Lyrā. annotarunt. Eratque is cui populi Dei cura commissa fuerat. *Et ipse*, inquit, *stabat inter myrteta*, id est in loco amœno ac lætissimo, myrtis consito, quas Hebræi arbores vocant pulcherrimas, lætitiæ signum præseferentes, vt ex Hieronymo *a*, Lyranus *b*, obseruauit. Voluit Michael Archangelus hoc ipso designare, quod læta & iucunda erant, quę Deus Prophetæ ostendere parabat. Statim autē post eum, venerunt alij equites pulcherrimi, insidentes equis diuersorum colorum, rufis, varijs, & albis: quamuis enim tantū dicat Propheta, *Et post eum equi rufi & varij*, etiam hoc nomine ipsorum equorum sessores intelligi, satis ex textu colligitur, indicatq; Hieronymus & tanquam conforme omnium sententiæ Lyranus tradit. Erant autem hi equites, vt ipse Hieronymus intelligit, Angeli custodes aliorum regnorum. Regna namq;, quibus præerāt, sub equorum symbolo expressa sunt, propter eorum impetum, robur, & vim: varijs vero coloribus, quasi sub hierogliphico quodam cuiusque regni mores expressi sunt, vt nō obscure idem Hieronymus annotauit, omnesq; fatentur autores. Accedentes vero isti Angeli ad Principem eorū Michaelem, dixerunt: *Ambulauimus terram, & ecce omnis terra habitatur & quiescit*. Referebant enim Angeli præfecti aliorum regnorum ad Michaelem, vnusquisque quid in sua Prouincia ageretur & quod omnis terra pace fruebatur, & quiete omnes habitatores in suis Prouincijs viuerēt, absque aliquo bellorum strepitu. Huius occasione, inquit Hieronymus, Michael, qui Dei populo principabatur, ad Dominum pro eodem populo exorandum se conuertit, dixitque. *Domine exercituum, vsquequo tu non misereberis Ierusalē, & vrbium Iuda, quibus iratus es?* Quasi dicat: Omnes homines in suis prouincijs pace perfruuntur, & vnaquæque Gens in suo proprio & natiuo solo requiescit, solus populus tuus est, qui misera seruitute affligitur, quique extra ciuitates suas & propriam patriam exul, dura miseraque captiuitate ac seruitute absumitur. Quare ergo qui in barbaras & infideles nationes misericors es, non misereris populo tuo? maximè cum iam, iuxta promissa tua captiuitatis tempus impletum sit. *Iste enim iam septuagesimus annus est*. Hæc omnia attentissime sanctus Propheta auscultabat, & considerabat, & summo affectu expectabat, quidnam Deus supplicanti Angelo respōderet. Deus autem volens eidem satisfacere, iussit cuidam Angelo (forte erat Angelus Prophetæ custos) per quem illum instruere solebat, vt loqueretur ad eum *verba bona & consolatoria, dicens: Hæc dicit Dominus: Zelatus sum Ierusalem & Sion, zelo magno, &c. Propterea hæc dicit Dominus Reuertar ad Ierusalem in misericordiis, & domus mea ædificabitur, & perpendiculum exten-*

Prol. in Zacha. — *Zach. 1. 6.* — *Prol. in Zacha.* — *Zach. 1. 12* — *In cap. 1. Zach.* — *a Prol. in Zach. qui habetur in biblijs.* — *b In cap. 1. Zach.* — *In c. 1. Zac.* — *Ibidem.* — *In ca. 1. & 6. Zach.* — *In cap. 1. Zach.*

extendetur super Ierusalem. Voluit in primis Deus rationem reddere, cur populum suum dilectum, tam acri longaque captiuitate afflixerit: asseritque se id non fecisse ex odio, sed ex zelo & amore ardentissimo: & quomodo pius pater, qui propter amorem flagellat filium, vt corrigatur, quando iam humiliatum correptumque videt, ad eundem se conuertit, multa amoris & beneuolentiæ opera exhibens, ita ego, inquit Deus, propter amorẽ, populum meum affixi, vt corrigeretur: sed nunc cum eum humiliatum video, conuertar ad eum, magnas misericordias in illum effusurus. Et quoniam Ierusalem destructa est, & deserta, eam reædificabo, non quomodocunq; sed extendendo perpendiculum ad rectam ædificij directionem. Ne autem crederet Propheta, quod in longa tempora hæc essent differenda, statim quasi quod promittebat Deus opere complere volens, seipsum exhibuit Prophetæ oculis, sub typo architecti, procedentis cum perpendiculo & funiculo ad ędificandum.

Zach. 2. 1. *Et leuaui*, inquit, *oculos meos & vidi, & ecce vir, & in manu eius funiculus, mensorum, & dixi: Quo tu vadis? & dixit ad me: Vt metiar Ierusalem, vt videam quanta sit longitudo eius & latitudo*. Loquitur metaphora sumpta ab architecto, qui ædificium aliquod extructurus, prius funiculum aut chordam superextendit, vt metiatur longitudinem & latitudinẽ, sub qua illud includere decreuit. Hæc cum dixisset vir ille, audiuit vocem Angeli clamantis: *Absque muro habitabitur Ierusalem, præ multitudine hominum*: id est, Ita est ædificanda Ierusalem, vt nullo muro aut termino sit claudenda, cuius habitatores in tanta multitudine futuri sunt, vt nullo comprehendantur numero. Hæc sunt quæ audiuit & vidit Propheta. Circa quæ, il-

§ 17 lud singulare exoritur dubium, quomodo is, qui ad ædificandam Ierusalem procedebat, deferat funiculum, quem extendat ad metiendam latitudinem & longitudinem extruẽdæ ciuitatis, si illa nullo muro aut terminis erat concludenda? si illa talis erat futura, quæ nullo termino claudere-tur; quippe quæ innumeram & sine termino multitudinem hominum capere posset, & capiat; quomodo eius ædificator funiculum defert, vt sub peculiari longitudine & latitudine eam ædificet? sunt qui hæc carnaliter intelligunt, inquit Hieronymus, & completa credunt in reædificatione corporali Ierusalem & templi, quæ statim facta fuit per Zorobabel, & Iesum filium Iosedech, & Esdram, & Neęmiam. *In cap. 2. Zach.* Insufficiens tamen est intelligentia, quæ minus bene propositam difficultatem expedire potest, nec ad rem temporalem tanta talisque visio solummodo ordinanda. Hæc tamen legitima explicatio. Occasione liberationis ab illa temporali captiuitate, & reædificationis Ierusalem & templi illius, quæ iam instabat, quam Propheta desiderabat tunc, & Angelus postulauerat, transiuit Deus more suo, ad prædicendam liberationem à peccato, & ædificationem Ecclesiæ per CHRISTVM complendam: ideò enim, vt annotat Hieronymus, præcepit Deus Angelo, vt diceret ad Prophetam, *verba bona & consolatoria*: *In cap. 1. Zach.* consolatoria namq; dici iussit, propter necessitatem præsentem, quam patiebatur populus, quam iam reparare festinabat: bona autem, propter futurorũ promissionem, quam præcipue intendebat; nam illa absolute bona vocabantur, sicut scriptum est, *Quam pulchri pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona*. *Esaiæ 52. 7 ad Rom. 10 15.* Huncq; morem Deum & Prophetas seruasse, quod sc. ex ijs, quæ secundum præsentem occasionem se offerebant, transibant ad ea, quæ per CHRISTVM erant complenda, docet Chrysostomus *a*, & peculiariter de duodecim Prophetis minoribus docuit, S. Dorothæus martyr *b*, signanter autem de Zacharia, quem Chrysostomus *c*, vocat nobilem genere, & ditatum spiritu, qui futura dicebat, præsentia non tacebat, præterita non ignorabat. Expende igitur diuinam promissionem, completam quidem tunc secundum typum & figuram, in liberatione populi, & temporali reædificatione materialis Ierusalem: sed secundum veritatem & spiritum, complendam per Christum

a *Hom. 32. in Gen.*
b *In Synopsi. habetur to. 7. Blib SS PP. col. 139. & 141.*
c *Hom. in illud, Vir oriens, to. 1. col. 1418.*

stum: *Reuertar*, inquit, *ad Ierusalem in misericordiis.* Vide egregiam promissionem. Sui aduentum promittit Deus, per quem verè dictus est venisse in misericordijs,
Luc. 1. 78. quando *per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitauit nos, oriens ex alto*, quando
Ad Ephes. 2. 4. *Deus, qui diues est in misericordia, propter nimiam charitatem suam, viuificauit nos, &c.*
§ 18. In misericordijs, inquit: venit enim ad hominis miserias subleuandas, & quoniam illæ erant innumeræ oportebat innumeras etiam esse misericordias, vt dicere Dauid
Ps. 102. 4. posset, *Qui coronat te*, cingit, circundat, o-
ad Heb. 5. 2. mni ex parte, *in misericordiis & miseratione, quoniam circundatus es* omni ex parte *infirmitate* & miserijs. Venit insuper ad ædificandam Ierusalem, id est, Ecclesiam, in qua omnibus his misericordijs frui possemus. Et ideo (inquit Hieronymus) apparuit tanquam *vir habens in manu funiculũ mensorum*, aut architectorum, quasi ad ædificandum paratus, quoniam ipse est de quo dixerat Pater *a*: *Ipse ædificabit ciuitatẽ*
a *Esai.* 45. 13. *meam*, de qua dicitur *b*, quod *est eius artifex & conditor Deus*: & iterum *c*, *ædificans Ieru-*
b *ad Hebr.* 1. 10. *salem Dominus.* Ipseque est, qui ab Ezechiele *d*, cernitur habens funiculum in
c *Ps.* 146. 2. manu sua, vt metiretur & ædificaret Ieru-
d *Ezec.* 40. 3. salem & templum. Est perpendiculum aut funiculus, instrumentum quoddam architecti, quo tanquam regula, plumbo à filo pendente, rectitudo & obliquitas operis expenditur & examinatur, per quod suo quoque loco singuli lapides reponuntur, cuius directione comprimuntur, qui ni-
Brixia. in arca. to. 2. *fol.* 129. mis egrediuntur. In Hebræo vocatur *Kau*, cuius sæpe fit mentio in Scriptura sacra, estque symbolum legis, quæ nihil aliud est, quam regula, secundum quam opus vt rectum sit, construendum est. Non est CHRISTVS similis Dijs gentium, qui verè Dij non erant, qui Rempublicam suam nullis legibus rectificare aut gubernare
2. *De ciuit.* curabant, vt antea ex D. Augustino dictum est, sed Ecclesiæ suæ sanctæ Rempublicam ædificans, extendit perpendiculum, aut regulam, aut funiculum, qui illam sub peculiari lege ordinat & disponit, qua mala cohibeat, & bona inducat. Ex quibus explicare possumus difficultatem propositam, circa Zachariæ visionem. Quomodo is, qui Ierusalem ædificaturus erat, funiculum deferret, metiturus longitudinem & latitudinem ciuitatis ædificandæ, si illa nullis erat terminis includenda, quæ *absque muro erat habitanda, præ multitudine hominum & iumentorum?* Certè vt intelligeremus, non tam de illa Ierusalem terrena, quæ tunc erat reædificanda, quam de Catholica Ecclesia per CHRISTVM fundanda (quæ Ierusalem vere dici potest) sermonem fieri. Illa siquidem Ierusalem, ex materialibus lapidibus materiali calce reuinctis constructa, fuit cincta muro, & peculiaribus ac determinatis terminis conclusa, vt ex Neemiæ constat historia: at Ecclesia vel Ierusalem spiritualis, non ex *Pausa* 9. lapidibus materialibus, sed mysticis, componitur, & ædificatur ex multitudine hominum, scilicet iustorum, & iumentorum, id est peccatorum fidelium, sub vno capite CHRISTO. Hæc nullis terminis aut muris cingitur, quippe quæ per totum orbem erat extendenda, quæ ideò vocatur Catholica, id est, vniuersalis, quia ad vniuersum orbem ad vniuersasque nationes (vt demonstrat Augustinus) extenditur. Nihilominus sub perpendiculo aut fune *Epi.* 50. *ad* ædificatur, quo longitudo eius & latitudo *Bonifac.* metiri possit: nec enim fideles suos, ex quibus Ecclesia construitur, sine lege Christus reliquit, sed sub peculiari fide & Euangelica lege conclusit, secundum quam omnes affectus & opera vnusquisque metiatur. Quibus concinuisse visus est Sanctus Propheta, canens: *In omnem terram ex-* *Psal.* 18. 5. *iuit sonus eorum*: quod Apostolus, de *ad Rom.* 10 prædicatione Euangelicæ legis per Apo- 18. stolos fienda exponit. In Hebræo, *Kau*, id est, regula, mensura, lex, perpendiculum. Regulam adhibuit CHRISTVS ad Ecclesiæ ædificationem, non quidem ad metiendum determinatum locum, vel gentem, vel nationem: erat enim Ecclesia per totum orbem diffundenda, sed vt eius ciues secundum eam suas actiones affectusque extenderent, & contraherent. Ne credat homo Christianus, se per CHRISTVM

ad eam libertatem reductum, per quam nulli legi subiectus maneat: actiones nãq; vt rectæ sint, secundum determinatam regulam sunt agendæ. Quibus illud concinit, quod ex persona CHRISTI ad litteram dixit Esaias; postquam præmisit, Christũ tanquam lapidem fundamentalem, super quem Ecclesiæ ciuitas ædificaretur: *Et ponam,* inquit, *iustitiam in mensura:* in Hebræo vox *Kau,* quæ vt diximus, perpendilum, funiculum, regulam, qua fabri, architecti vel latomi vtuntur, vt ad eius normam & directionem opus perficiatur, significat: quasi dicat: Non sine lege relinquenda est ciuitas, super me ædificata, sed legem, mensuram, aut regulam, extendam, vel funiculum, quæ mensura sit iustitiæ, vt videlicet illud iudicetur iustum, quod tali mensuræ fuerit conforme: ponam iustitiam in mensura. Habuerunt Pharisæi suæ iustitiæ regulam & mensurã, legem scilicet veterem; sed quoniam ciues ciuitatis CHRISTI ampliorem iustitiam tenere debebant, quibus dixit: *Nisi abundauerit iustitia vestra, plusquam Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in Regnum cælorum,* oportuit excellentiorem regulam, ac mensuram ampliorem & capaciorem extendere, ad quam eorum iustitia conformaretur, quibus dixit: *Ego autem dico vobis, &c.* Euangelicam ergo legem

Esa. 28. 17

¶ 20 CHRISTVS Dominus superextendit, suam ædificans Ecclesiam per quam perscribitur modus affectibus nostris, quo comprimi vel extendi debẽt. In ea autem, quia lex amoris dicitur, egregium ac principem locum tenet præceptum dilectionis, per quod Christus statuit legem, secundum quam, amor sui comprimendus est, & ita extendendus amor proximi, vt etiam ad remotissimos & longe distantes inimicos pertingat, dicens: *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros.* Nec enim, vt impij hæretici contendunt, Christus illeges, aut sine lege reliquit suę ciuitatis habitatores, vt vnusquisq; id agat, quod sibi libitum fuerit. Si ergo ad Christi Rempublicam pertines, & illius ciuis diuinæ gratiæ dono es adscriptus, scito te peculiaribus legibus adstrictum, signanter ista, de dilectione inimicorum. Architectus quãdo ædificat, perpendiculum extendit, ad cuius normã lapides qui plus debito excedunt, & superegrediuntur, perstringit & contrahit: & eos qui nimis contracti tenentur, extrahit & producit. Ita CHRISTVS Dominus suscepit ædificandam Ecclesiam, sub peculiari lege Euangelica, secundum quam contrahit, quod nimis extendebatur, & producit, quod tenebatur contractum. Erat siquidem amor hominis erga seipsum nimis productus, qua de causa homo plus iusto corpori suo indulgebat, & delitijs nimis vacabat: oportuit propterea hunc lapidem perstringere, & iustum amorem contrahere. *Qui vult,* inquit, *venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me: qui enim voluerit animam suam saluam facere, perdet eam,* &c. Similiter amor erga parentes, filios & consanguineos erat nimis productus & extensus; oportebat propterea eum comprimi: *Qui non odit,* inquit, *patrem & matrem, non potest meus esse discipulus, &c. Veni separare filium aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suam,* &c. Quæ quomodo sint intelligenda, non vacat nunc explicare. Amor autem erga proximos, nimis erat compressus, nec protrahebatur nisi vsque ad amicos. Oportuit ergo hunc extrahi, vt vsque ad inimicos ipsos perueniat: *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros.* Manus contracta erat tantum ad benefacientes, oportuit, vt etiam ad malefacientes illa extenderetur; *Benefacite iis qui oderunt vos.*

Matt. 16. 24. *Luc.* 9. 23.

Matt. 10. *Mar.* 8. 34 *Luc* 14. 26 & 16. 3.

(o)

ii 2 §. 4. Fas-

§. 4. *Fasciculus in terra fundatus, est Ecclesia, quam quia ad normam cœlestis Reipublicæ extruxit Christus, dicitur descendisse de cœlo.*

¶ 21 AMPLIVS prosequi possumus, quod cœpimus, obseruantes sanctum Prophetã Amos, difficillimis quibusdam verbis altissimum mysterium expressisse. De Deo ille loquens. *Qui ædificat*, inquit, *in cælo ascensionem suam, & fasciculum suum in terra fundauit, &c. Dominus nomen eius.* Videtur loqui allusione facta ad Salomonem, qui iuxta Regum consuetudinem duplicem domum regiam ædificauit, vnam in ciuitate Regia Ierusalem, quæ metropolis erat Regni, in qua secundum regiam maiestatem viueret, & regaliter vt ita dicam ageret; alteram in nemore, quam ad venationem & animi recreationem extruxit, quam vocauit domum saltus Libani. Dicebatur domus saltus, aut syluæ vel nemoris, quia circa illam (vt inquit Lyranus.) erant viridaria, varijs arboribus consita: dicebatur autem domus Libani, quia de lignis montis Libani (inquit Glossa interlinearis.) fuit extructa. Illam ædificauit tanquam sedem maiestatis, in qua tam gloriosum admirandumque se exhiberet, cum viris excellentissimis sibi assistentibus, vt in admirationem omnes raperet, sicut Regina Saba, quæ videns illius domus maiestatem, & regis splendorem, exclamauit: *Beati serui tui, qui habitant coram te semper.* Hanc vero extruxit, recreandi animi causa, ad quam procederet aliquo determinato tempore, ad venandum, vel colligendum flores & fructus hortorum circunstantium. Et quidem, vt obseruat Lyranus, Scriptura sacra, cum domum regiam in ciuitate regali extructam describit, breuissimis verbis agit: tantum enim dicit: *Domum suam ædificauit Salomon tredecim annis, & ad perfectum vsque perduxit:* Dum autem describit domum in nemore ædificatam, longo vtitur verborum apparatu, exprimens longitudinem eius, & latitudinem, columnas & mansiones, & materiam, de qua constructa erat. Hoc autem ideo credit Lyranus factum fuisse, quoniã domus nemoris, ad normam & typum domus ciuitatis regiæ erat extructa, ideoque descripta vna, non oportuit aliam describere. Aut vero id factum credo, quoniam domus in ciuitate ædificata, tantæ erat maiestatis, tot tantaque admiranda ac mirifica erant in ea extructa, vt nullis posset verbis exprimi, & solummodo dicit Spiritus sanctus, quod tredecim annis durauit ædificium, & quod ad perfectum vsque perductum fuit, vt qui attendunt, Salomonem solo septem annorum spatio templum illud ædificasse, tam magnificum & sumptuosum, colligant, quid fecerit in ædificio in quo tredecim annos insũpsit: certe *ad perfectum vsque omnia perduxit.* Ædificiũ autem in nemore extructum, etsi regale fuerit, describi tamen potuit, & exprimi verbis, quæ in illo Salomon fecit. Et quidem ex eadem materia vtraq; domus fuit extructa, ex lapidibus sc. & lignis cedrinis, quæ tamen in domo nemoris non acceperant supremam perfectionem, neque suprema manu erant elaborata: in domo autem ciuitatis Regiæ, ad perfectum vsque erant perducta. Duplicem similiter sibi Deum fecisse domum aut habitationem indicat sacer Propheta Amos verbis citatis: vnam in illa regia ciuitate Ierusalem supernæ beatitudinis, in qua habitat cum ijs, qui secum regnant: *Qui ædificat*, inquit *in cœlo ascensionem suam.* Ascensio sumitur pro loco sublimi, ad quem non nisi ascẽdẽdo possumus peruenire: cœlumq; supremum intelligit, in quo Deus gloriæ suæ domũ aut palatium ædificauit. Chaldæus legit. *Qui collocauit in præsidio excelso, siue in alta arce maiestatem gloriæ suæ:* tam alta certè, ad quam non pertingere potest fames, sitis, nuditas, infirmitas, mors, lacrymæ, aut aliquid cuiusuis generis malũ. In Hebræo habetur: *ædificat in cœlo ascensiones suas*: qua dicendi forma, domum significat excellentissimam, omnium domorũ & habitationũ perfectiones cõtinentẽ. Solet

Marginalia: 3. Reg. 7. — In cap. 7. 3. Reg. — 3. Reg. 10. 8. — 3. Reg. 7. 1. — 3. Reg. 7. 2.

Solet enim apud Hebræos pluralis numerus vim superlatiui habere, vt alibi dictum est. Aut verò voluit Propheta indicare, in illa suprema domo quam Deus ędificauit, electisque suis parauit, multas esse ascensiones aut loca, ad quæ ascēdere possimus, eo modo quo dixit Christus Dominus: *In domo Patris mei mansiones multæ sunt.* Hæc domus tanta est, vt nullis verbis possit eius maiestas describi, aut explicari: *nec enim oculus vidit, aut auris audiuit, aut in cor hominis ascendit, quæ Deus præparauit ijs qui diligunt illum.* Sed & aliam domum Regiam in nemore voluit Deus extruere, Ecclesiam videlicet militantem, quam Scriptura sacra, nunc domum, nunc ciuitatem vocat, vt D. Thomas egregiè annotat: de qua Propheta subdit, *Et fasciculum suum in terra fundauit.* Ecclesiā antiquam intelligit paraphrastes Chaldæus, quam Propheta vocat fasciculum, sicut antiquitus Moyses vocauit funiculū dicens: *Quādo diuidebat altissimus gentes, &c. Iacob funiculus hæreditatis eius.* Verius tamen de Ecclesia à Christo fundata loquitur Propheta, quam fasciculum vocat, quia in sui exordio tam parua fuit, vt ipsemet vocaret eam, pusillum gregem, dicens: *Nolite timere pusillus grex.* Aut verò, vt rectè annotat Hieronymus, ideo Ecclesia à Christo Dominno constructa, fasciculus vocatur, quia fideles ex quibus constat, modum tenent fasciculi. In fasciculo namque multæ sunt virgulæ, debiles & infirmæ secundum se, non quidem solutæ, hac enim ratione statim omnes defluerent, & confringerentur, sed vinculo colligatæ, quo fortem fasciculum conficiunt; Ecclesiam suam fundauit Christus, id est, firmissimè ædificauit, ex virgulis debilibus, ex hominibus scil. secundum se infirmis, sed non illos reliquit solutos, quia nullatenus possent conseruari, sed illos peculiari lege Euangelica colligauit, illaque est, quæ eos tenet constrictos & ligatos. Vnde & ipsa religio, inquit Hieronymus, à religando & in fascem Domini vinciendo, nomen accepit. Et ipse quidem hunc fasciculum in terra fundauit, qui solus potens erat.

Ioan.14.2.
Esai.64.4 & 1.Cor. 2.9.
In cap.2. ad Ephes. lect.6.
Deut.32.9
Luc.12.32.
In cap.9. Amos.

Ecclesiam suam (quæ ex hominibus infirmis, sicut fasciculus ex virgis delicatis cōstat) tanta firmitate construere & ædificare, vt nec *portæ inferi possint contra eum prævalere:* ideò, inquit Hieronymus a, dicitur b eius *artifex & conditor Deus*, qui ad hoc venit in mundum, vt ciuitatem hanc ædificaret & fundaret, quem propterea viderunt Ezechiel & Zacharias sub typo architecti, procedentis cum perpendiculo ad ædificādum, vt paulò ante dictum est. Propter quod etiam ad eandem Ecclesiā Dominus loquens, inquit Augustinus, dicit per Prophetam: *Ego sum Dominus faciens te.* Vtraque autem domus ex eadem materia constituitur, ex eisdem videlicet lapidibus & lignis cedrinis; quia cœleste illud palatium construitur in cœlis ex eisdem hominibus, qui in mundo viuentes hanc constituebant Ecclesiam. In ea nondum plenam perfectionem erant consecuti; sicuti nec ligna & lapides domus nemoris: *cùm autem venit quod perfectum est, euacuatum est, quod ex parte*, & imperfectum est. Propterea conuenientissimum fuit, vt domus hæc ad illius normam & typum construeretur & ędificaretur, sicuti & domus nemoris ad similitudinem domus ciuitatis regiæ ædificata erat. Quod ex doctrina B. Augustini ita explicari potest. Tres sanè Respublicas agnoscimus, ad quas omnes habitatores reducuntur. Vna est Respublica inferni, in qua regnat & præsidet Lucifer, vbi diuina iustitia resplendet, puniens vnumquemq; iuxta culpæ suæ demeritum. Huius Reipublicæ habitatores sunt omnes damnati, angeli scil. rebelles, & homines impij, qui in iniquitate sua mortui sunt. Ibi situs est impius Cain, prophanus Esau; ibi iacent homines ex omnibus nationibus impuri, impudici, homicidæ, fures, adulteri, quos vidit Ezechiel, vt alibi diximus. Ibi sepulti sunt Dathan & Abiron, quorum superbiam non potuit terra sustinere. Ibi diues ille crudelis, qui cùm epularetur quotidie splendide, nec micas de mensa cadentes pauperi Lazaro dabat. Alia est Respublica mundi, in qua præsidet appe-

§ 23
Matth.16. 18.
a *In cap.2. Ezech.*
b *Ad Heb. 11.10.*
20. de ciui. cap.17.
Esai.45.28
1.Cor.13. 10.
In Ps.108. in illud, pro eo vt me diligerent.
Ezech.32.
Num.16.
Luc.16.

titus carnalis, & viuunt in ea, & ad eam pertinent homines, terrena solummodo curantes, quos Sanctus Iudas Apostolus, *Animales spiritum non habentes*, vocat, quibus Christus dixit: *Vos de deorsum estis*. Huius Reipublicæ habitatores erant ij, quos Sapiens descripsit, dicentes; *Venite fruamur bonis, &c. coronemus nos rosis, &c. Nullum sit pratum quod non pertranseat superbia nostra, qui ducunt in bonis dies suos, & tenent tympanum & gaudent ad vocem psalterij*, ad quos Dominus loquitur, dicens: *Qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris, qui comeditis agnum de grege: & vitulos de medio armenti, qui canitis ad vocem psalterij, bibentes vinum in phialis, & optimo vnguento delibuti, & nihil compatiebantur super contritione Ioseph*: qui dicere videntur: *Comedamus & bibamus; cras enim moriemur*, &c. Respublica hæc nimia varietate redundat: vnus moritur, alius nascitur, vnus ridet, alter plorat; vnus ascendit vsque ad cœlos, alius ad abyssos vsque submergitur: hoc tamen quisque contendit, quod *omnes quærunt quæ sua sunt*. Tertia est Respublica cœlestis, in qua Deus ipse præsidet, cuius ciues sunt omnes beati, de qua dicebat Propheta: *Oculi tui videbunt ciuitatem opulentam, &c. Ibi magnificus est Dominus Deus noster*: quã longa verborum serie descripsit Ezechiel, concludens: *Et nomen ciuitatis ex illa die, Dominus ibidem*. Egregie Sanctus Apostolus Ioannes, sicut eam viderat exprimit, annotãs eius habitatores, omnes esse sanctos, mundos, splendidos, quam *non intrat aliquid coinquinatum, aut faciens abominationem, aut mendacium, nisi qui scripti sunt in libro vitæ agni*. Ibi, inquit Augustinus, hymnidici Angelorum chori; ibi societas supernorum ciuium, ibi Prophetarum prouidus cœtus, ibi duodenus Apostolorum numerus, ibi innumerabilium Martyrum victor exercitus, ibi sanctorum confessorum sacer conuentus, ibi veri & perfecti monachi, ibi sanctæ mulieres, quæ voluptates seculi & sexus infirmitatem vicerunt, ibi pueri & puellæ, quæ annos suos sanctis moribus transcenderunt, ibi sunt oues & agni, qui iam huius voluptatis laqueos euaserunt, &c. Hæ tres Respublicæ sunt, vt purgatorium omittamus, quod non ad permanendum, sed ad satisfaciendum, extructum est. Vnaquæque autem Respublica suas habet leges. In inferno lex est, omnes odio prosequi, omnibus maledicere, omnibus malè optare, amicis, inimicis, consanguineis, extraneis, alijs, & sibimet: imò & ipsi Deo omnium conditori. Quod si dicas: Quomodo sub lege constituitur Respublica, de qua dictum est: *Vbi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat?* Respondebo, vnum ex alio sequi. Ibi nullus est ordo, quia omnis potentia est inordinata, intellectus, voluntas, memoria, & omnia alia. Ex quo sequitur primo, quod omnia sunt vehementissimo dolore plena: dolor enim in corpore ex eo procedit, quod membra sunt à sua naturali debitaque dispositione deordinata. Si esset homo, qui omnia corporis membra haberet extra sua loca, horrendo certè dolore torqueretur. Sicut ergo, quia in cœlo omnia sunt ordinatissima in vnoquoque nihil est, quod non gaudio & lætitia perfruatur; ita quia in inferno omnes potentiæ deordinatæ sunt, nihilque est quod rectum ac debitum ordinem teneat, sempiternus horror & dolor ibi regnat. Sequitur secundo, hoc esse commune, & tamquam inuiolabili lege seruatum in inferno, vnamquamque potentiam inordinatè agere: Ex quo oritur, quod damnati omnia odio prosequuntur, etiam se ipsos & desiderant, ac *quærunt mortem* sibi inferre, & cupiunt, & nituntur carnes suas deuorare, nec possunt. Hęc itaq; lex est inferni, omnes odio prosequi, etiã amicos & cõsanguineos, & eos quos beneficos fuerunt experti. Hanc legem sequuntur, qui ad illam Rempublicam pertinent: homines videlicet tales, qui moribus talibus sunt præditi, vt à damnatis, imò nec ab ipso dæmone differre videantur, qui omnibus malefacere desiderant, etiam amicis & consanguineis. Talis erat Cain, de quo propterea dixit Ioannes, quod *erat ex maligno, & occidit fratrem*

Marginalia: *Iudæ vers.* 19. — *Ioan.* 8. 23. — *Sap.* 2. 6- *Iob* 21. 13. — *Amos* 6. 4. — *Esai.* 22. 13 & 1. *Cor.* 15. 32. — *ad Phil.* 2. 21. — ¶ 24 — *Esai.* 33. 20 — *Ezech.* 48. 35. — *Apoc.* 21. 27. — *Lib. medit. cap.* 25. — *Iob* 10. 22. — *Apoc.* 9. 6. — *I. Ioã.* 3. 12.

trem suum: & propter quid occidit eum? quoniam opera illius maligna erant, fratris autem iusta: damnati siquidem quoniam impij sunt, ac in impietate obdurati, sanctos nimio odio prosequuntur, quorum opera vident iusta. Non solum Cain contra inimicos suos egit, quos vehementer insequebatur, vt Iosephus refert, sed & fratrem suum odiuit & interfecit. Talis itidem fuit Iudas, quem propterea Christus *diabolum* vocauit, id est, iam pertinentem ad diaboli Rempublicam, quippe qui Christum ipsum, à quo tot tantaque beneficia receperat, persequutus est. Huiusmodi sunt quidam homines, tam prauæ vitæ, vt omnibus malefaciant, de omnibus obmurmurent, &c. Respublica autem mundi aliam habet legem: illa est: Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Mundus enim sequitur inclinationem appetitus, secundum quam vnusquisque inclinatur ad eum diligendum, quem beneficum & amicum experitur; & odiendum eum, à quo iniuriam & læsionem accipit. Quod & in animalibus, quæ appetitu sensibili ducuntur, videre licet: diligit enim canis eum, qui se alit, in eum autem irascitur & insurgit, à quo percutitur lapide vel baculo. Hanc legem sequutus fuit ille mundanus Holofernes, qui dicebat ad Iudith: *Ego nunquam nocui viro, qui voluit seruire Nabuchodonosor Regi: populus autem tuus, si non contempsisset me, non leuassem lanceam meam super eum.* Lex autem Reipublicæ cœlestis (in qua, vt dicit Augustinus, plena & perfecta regnat charitas) est, omnibus bona optare, & omnibus benefacere, amicis & inimicis: de cœlesti enim Rege, qui ibi præsidet, dictum est: *Qui Solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos:* cui Dauid dicebat: *Homines & iumẽta saluabis Domine*; & iterum: *Oculi omnium in te sperant Domine, & tu das illis escam in tempore opportuno, aperis tu manum tuã, & imples omne animal benedictione.* Expende vim illius vocis, *Omne animal:* vim itidem illius verbi, *Imples:* & tandem vim illius, *Benedictione.* Omne animal, vt nullum sit, etiamsi mortifero veneno redundet, cui non benefacias, scorpionibus, serpentibus, regulis, leonibus, lupis: nec quomodocunque benefacis, sed *imples*, id est, abundanter bonum tribuis: *benedictione*, quo nomine, Scriptura sacra abundantissimam bonorum copiam solet explicare. Ædificaturus ergo Christus Dominus istam suæ Ecclesiæ domum aut Rempublicam, in mundi nemore, non æquum erat, vt eam ædificaret ad normam, & secundùm leges Reipublicæ infernalis, quam ipse tanquam domum suæ recreationis & solatij ædificabat, eas habiturus delitias, de quibus dicebat: *Delitiæ meæ esse cum filijs hominum.* Neque congruum erat, vt eam ædificaret ad modum Reipublicæ mundanæ, quam sibi inimicam sæpe fuit protestatus: *Mundus me priorem vobis odio habuit:* cuius habitatoribus dixit, diuersos esse à suis mores illorum & progressus: *Quo ego vado, vos non potestis venire: Vos enim de deorsum estis, ego de supernis sum, &c.* Expressè ad discipulos suos loquens, in quibus Rempublicam suam cœpit ædificare, dixit: *Pacem meam do vobis, non quomodo mundus dat, ego do vobis.* Oportuit igitur hanc domum secundùm formam domus cœlestis; & Rempublicã hãc secundũ leges Reipublicæ supernæ ædificari. Hac de causa Ioannes semel & iterum affirmat de ea agens, quod *illa descendit de cœlo.* Dicitur, inquit Diuus Thomas, Ecclesia hæc descendisse de cœlo, ratione sui principij, vt idem sit: Vidi Ierusalem sanctam descendentem de cœlo, id est, illam quæ in sui exordio de cœlo descenderat. Hoc autem dicitur propter conformitatem ad cœlestem Rempublicam, quia sub legibus constructa est similibus illis, quas seruant ciues cœlestis patriæ. Et verè iustum est, vt qui tandem illis sunt coniungendi in vna Republica, nunc moribus illorum se conformare studeant. Sicut ergo vna Respublica tunc ab alia procedere vel descendere dicitur, quando ad alterius

Marginal notes (left column): 1. Antiq. c. 4. — Ioan. 6. 71. 72. — § 25 — Iudith 11. 1 — Lib. medit. cap. 25. cit. — Matt. 5. 45 — Psal. 35. 7. — Ps. 144. 15.

Marginal notes (right column): Prou. 8. 31. — Ioã. 15. 18. — Ioan. 8. 22. 23. — Ioã. 14. 27. — § 26 — Apoc. 3. 21. & c. 21. 2. — In cap. 3. Apocal.

terius normam & leges ædificatur, ita Ecclesia dicitur à cœlesti illa patria descendere, quia ad mores & normam illius est constituta. Idcirco sæpe appellatur Regnum cœlorum, vt sancti Patres obseruarunt. Lex autem illius supernæ Reipublicæ est illa, quam diximus, omnibus desiderare bonum, omnium salutem appetere & procurare, omnibus benefacere: Deus enim qui est illius Reipublicæ Rex, amicis & inimicis benefacit, omnes diligit, de
Sapi. 11. 25. quo scriptum est: *Diligis omnia quæ sunt,*
ad Rom. 5. 10. *& nihil odisti eorum, quæ fecisti: qui commendat charitatem suam in nobis, quoniam cùm inimici essemus, pro nobis mortuus est:* & quando nos innumeris prouocaueramus offensis, nec eum diligeremus, *ipse prior dilexit nos.* Ad hanc normam & iuxta hanc
1. *Ioã.* 4. 10 legem, suam Rempublicam ędificat Christus, dilectionis præceptum imponens, & omnes huius Reipublicæ ciues tanquam in fasciculo colligat amoris vinculo, dicens: *Audistis, quia dictum est antiquis: Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum.* Hæc lex est secundùm quam mundi Respublica regitur, conformis appetitui suorum ciuium, qui de terra sunt, & de terra loquuntur, & secundùm terrenas leges viuunt, qui tantum quærunt, quæ sua sunt: Ego autem, qui Rempublicam superiorem mundo ædifico, & fundo, cuius habitatores tales esse debent, qui ad cœlestem Rempublicam transferantur, eam illis legem impono, quam cælestes ciues, & cœlestis Respublica obseruat: *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, vt sitis filij Patris vestri, & sitis perfecti, sicut Pater vester cœlestis perfectus est.* Qui ad hanc Rempublicam, & ad hunc fasciculum pertinet, hanc sciat legem à se esse seruandam.

(?)

§. 5. *Idem est autor legis & Euangelij, qui antiquis permisit, quæ Euangelij cultoribus non permittit.*

VT clarius intelligamus, quomodo hoc sit Euangelicæ legis præceptũ, obseruandum est, Manichæos legentes ea, quæ Christus hoc loco proponit, in illum errorem fuisse prolapsos, vt dicerent, Euangelicam legem contrariam esse directę legi antiquæ: hæc enim præcipiebat inimicos odio habere, illa autem præcipit eos diligere: quæ vere contraria videntur. Ex quibus procedebant, ad illum suum impium ac blasphemum errorem astruendum, quo dicebant, Deum veteris testamenti fuisse Deum malum, aut dæmonem, & legem ab illo latam malam fuisse & iniquam: idcirco venisse Deum bonum noui testamenti, qui bonus est in se, & illi contrarius, & tulisse legem nouam bonam, cõtrariam illi antiquæ. Deus etenim ille antiquus (dicebat Adimantus Manichæus) crudelis erat, cuius illa fuit vox: *Ego Dominus, vindicãs peccata patrum in filios, in tertiam & quartã generationem.* *Exod.* 34. 14. Ecce Deum, tam vltionis cupidum, vt nec *Deut.* 5. 9. filijs innocentibus parcat. Et cùm ille tam pronus esset ad vindictam, legem tulit crudelem, qua vindictam præcepit dicens: *Oculum pro oculo, & dentem pro dente:* qui- *Exod.* 21. que odium statuit dicens: *Diliges amicum* 24. *tuum, & odio habebis inimicum tuum.* Deus *Leuit.* 24. autem noui testamenti tam bonus est, vt 20. & non solùm innocentes non puniat, sed & *Deut.* 19. sit in iniustos benignus, de quo dicitur. 21. *qui Solem suum oriri facit super bonos & malos, &c.* Et legem summa bonitate plenam protulit, prohibens odium & vindictam erga inimicos, & præcipiens dilectionem & beneficentiam erga illos. Hæc omnia ex professo retulit Augustinus, erro- *Libr. cont.* res Manichæorum recensens & refellens, *Adim c* 7. signanter agens contra Adimantum, & *&* 11. *&* Faustum Manichæos, qui huiusmodi ob- *lib.* 19. *cõt.* iectionibus vrgebant. Et certè id in primis *Faus. c.* 19. demon- 24. 25. 26.

demonstrat Augustinus, eundem esse Deum, qui legem antiquam & nouam tulit: qui apte hominibus antiquis aliqua imperfecta permisit, quæ in lege Euangelica clarissime prohibuit. Obseruandum est namque, inquit Augustinus, Deum non ferre leges pro sui dilectione aut vtilitate, neque enim aliquid iubet quod sibi prosit, sed ad vtilitatem eorum, quibus legem infert. Quoniam autem lex congrua esse debet ijs, quibus imponitur, talis debebat esse, quam Deus ferebat, quæ hominum conditioni conueniret. Antiquitus autem erant homines, tanquam pueri imperfecti & serui: pueri quidem, quia Ecclesia, quã Deus tunc peculiariter elegerat, in sui erat exordio & principio, & quasi recenter nata, vt Deus apud Ezechielem exprimit: quo fit, vt hoc ipso imperfectiones haberet, quas in sui exordio res vnaquæque habet. In sui enim principio fructus arboris tam teneri sunt, quos vel breuis frigoris rigor absumit & tanta teneritudine arbores in sui exordio molescunt, vt vel minimo digito frangantur. Erant etiam serui, qui duro extabant corde, suisque tantum commodis attendebant. Vnde illis, talis congruebat lex, quæ imperfectiones permitteret imperfectis & pueris: ijs enim multa permittuntur, vt quod volumus faciant, sine quibus puerilis ætas non agitur, quos non ratione flectere possumus, ad quam plene percipiendam non sunt capaces. Talis itidem, quæ timorem incuteret tanquam seruis, quibus congruit pœna, cuius timore in officio contineantur. Cum autem Christus aduenit, iam tempus fuit, vt homo ad vlteriora progrederetur; nam ad virilitatem peruenit, & statum seruitutis excussit per Christum, per quem *accepit spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba pater.* Propterea talis lex ei danda erat per Christum, quæ exclusis imperfectis & puerilibus, perfectiora ac congruentia viris statueret, quæ ad vlteriora progrederetur, & altiora iuberet. Sicut enim incongruum est, vt puero ea præcipiantur, quæ viris conueniunt; ita indecens est, vt viris permittantur illa, quæ fuerant pueris permissa. Hæc breuibus verbis Apostolus expressit, de seipso agens, dum antiquam legem æmulabatur, & cum ad Euangelium per Dei gratiam fuit translatus. *Cum essem paruulus, loquebar vt paruulus, sapiebam vt paruulus, cogitabam vt paruulus: quando autem factus sum vir, euacuaui, quæ erant paruuli.* Ex his B. Augustinus respondet Adimanto Manichæo, qui Euangelium cõtrarium esse legi antiquæ probabat, quoniam in lege antiqua statutum fuit, vindictam sumendam: *Oculum,* inquit, *pro oculo, & dentem pro dente*: quod referens Christus subdidit: *Ego autem dico vobis, non resistere malo, sed si quis te percusserit in vna maxilla, præbe ei & alteram.* Hæc inquit Augustinus contraria nõ sunt, sed diuersis statibus congrue constituta. In ijs enim duabus sententijs, reuera duorum testamentorum differentia demonstratur, sed amborum ab vno Deo constitutorum: nam quia primo carnales homines ita ardebant, & cupiebant multo amplius se vindicare, quam erat illa iniuria, de qua querebantur, & si eis præceptũ fuisset, vt nullam sumerent vindictam, legem nullatenus tulissent, constitutus est eis primus gradus lenitatis, vt scilicet iniuriæ acceptæ mensuram nullomodo dolor vindicantis excederet: sic enim & donare aliquando posset iniuriam, qui primo eam non superare didicisset. Vnde Dominus per Euangelij gratiam ad summam pacem populum deducens, huic gradui superædificauit alterum, vt homo, qui iam audierat non ampliorem vindictam, quã quisque læsus esset, reddere; placata mente totum se donare gauderet. Sicut ergo qui ascensionem parat, primum scalæ gradum statuit solo & terræ hærentem, eoque contentus est tunc, vt postea superiorem alium superædificet; ita Deus, volens homines ab infimis ad superna eleuare, primo contentus fuit primum gradum statuere, vt scilicet homo vltionem sumens, non excederet quantitatem iniuriæ sibi illatæ, vt postea altiorem gradum posset struere, præcipiens illius omnimodam remissionem. Idipsum latius prosequutus est

Marginalia: *Epist. 5. ad Marcell.* — *Ezech. 16.* — § 27 — *Rom. 8. 15.* — *1. Cor. 13. 11* — *Libr. cont. Adim. c. 8.* — *Matt. 5. 39. 39.* — § 29

kk Augu-

Li.19.cōtr. Faust.c.19 signanter cap. 25. Augustinus, agens contra Faustum, hoc idem explicans. Ad reprimendas, inquit, flammas odiorum, sęuientiumque immoderatos animos refrenandos, ita præceptum est. Quis enim tantundem facile contentus est reponere vindictæ, quantum accepit iniuriæ? Nonne videmus homines leuiter læsos, moliri cædem, sitire sanguinem, vix inuenire in malis inimici vnde satientur? Quis pugno percussus, non totum hominem contundere cupit? &c. Idipsum circa præceptum dilectionis *Ibid. c. 24.* inimicorum idem Augustinus obseruat, *Li.1. de ser. Domin. in monte.* & expendit egregie, antiquitus quidem Deum manifeste præcepisse diligere amicum: *Diliges*, inquit, *amicum tuum.* Primū *Leu.19.18.* gradum dilectionis expressit, & contentus fuit hunc aperte & clare statuere populo; quem primum eleuare incipiebat: multi enim homines sunt, qui etiam eos, à quibus diliguntur, non diligunt, sicut luxuriosi filij, parentes coercitores luxuriæ suæ. Ascendit ergo aliquem gradum, qui proximum aut amicum diligit, quamuis adhuc oderit inimicum. Is autem, qui venerat legem non soluere, sed implere, illi priori gradui statuto aperte iam alterum addit, vt ad altiora promoueat, vt scilicet homo non tantum amicos, sed & inimicos diligat. Idem ergo est vtriusque legis autor, qui non contraria nunc præcepit ijs, quæ antiquitus præceperat, sed quæ iuxta cuiusque temporis rationem sunt congrua statuit. Hoc ipsum etiam ex pro- *Hom. 8. de pœnit.* fesso explicandum assumpsit Beatus Chrysostomus, hoc præceptum dilectionis inimicorum expendens. Supponit certum esse, illum ipsum, qui antiquam dedit legē, esse eundem, qui legem promulgat Euangelicam. Hoc probat ex illo: *Ecce dies ve-* *Ier. 31. 31.* *nient dicit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum, non secundum pactum, quod pepigi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Ægypti.* Multa testamenta antiquitus cum patribus constituit Deus, cum Noe, quando post diluuium: *Dispo-* *Gen. 9. 1.* *nam*, inquit, *testamentum meum tecum, & cum vniuersa carne, &c. Non erit deinceps diluuium dissipans terram:* iterum ad Abraham testamentum & pactum circumcisionis disposuit: *& statuam pactum meum in-* *Gene. 17. 7* *ter me & te, & inter semen tuum, &c.* Non de ijs testamentis loquitur, sed de eo, quod pepigit cum patribus eorū, in die, qua apprehendit manum eorum, vt educeret eos de terra Ægypti. Cum enim populus in *Exod. 24.* Ægypto teneretur, ipse veluti pater paruulum filium manu accipiens, in desertum duxit, vbi testamentum disposuit, ad cuius confirmationem voluit vitulos occidi. Tunc populus ille pueri paruuli tenebat statum, quem propterea, vt diximus sub specie puellæ recenter natæ depinxit apud Ezechielem, quæ adhuc in sanguine erat, *Ezech. 16.* & eum paulò ante vocat, *puerum delica-* *Ier. 31. 20.* *tum*, apud eundem Ieremiam: idcirco illis tanquam pueris & imperfectis non ea imposuit, quæ virilem facultatem exigunt, quin potius multa illis permisit, quæ puerorum statum comitantur. Nunc autem homine per Christum ad virilitatem perducto, maiora & altiora erant imponenda. Ille ergo ipse, qui pepigit fœdus antiquum cum patribus antiquis, fœdus nouum cum populo nouo fecit & statuit. Ex- *§ 30.* pedit Chrysost. quod Paulus ad huius explicationem egregie prosequutus est. *Scri-* *Gala. 4. 22.* *ptum est, quoniam Abraham duos filios habuit: vnum de ancilla, & alterum de libera.* Hęc non tantum facta sunt, vt essent, sed præcipue, vt alia significarent. Hoc enim, inquit Chrysostom. Deo proprium est, quod sicut nos voces formamus ad nostræ mentis conceptus exprimendos; ita ille res veras realesq; historias facit, ad res alias, quas intendit significandas, & sicut humana consuetudo verbis (inquit August.) ita di- *Epist. 49. q. 6.* uina potentia factis loquitur. Vnde & subdit Apostolus: *Quæ sunt per allegoriam di-* *cta.* Hæc namq; historia, inquit Chrysost. *In cap. 5. ad Gal.* non solum declarat quod apparet, verum & alia quędam altiora prædicat: vnde allegoria dicta est. Quid autem prædicauit? *Hæc enim sunt duo testamenta, vnum in seruitutem generans, quæ est Agar;* alterum in libertatem, quod expressit Sara: duæ vxores & duæ matres; duoque filij, sed vnicus

maxi-

maritus, vnicuíq; vir. Duo testaměta, duo populi; vnicus Deus; vnicuíq; legislator. Illud testamentum primum pertinebat ad seruos, & generabat spiritum seruitutis, hoc vltimum ad filios, & generat in libertatem filiorum Dei: vnde illud quod ad seruos generandos datum fuit, congruere debuit statui seruorum imperfectorum: hoc quod generat filios Dei, tale esse debet, quod congruat filijs Dei, qui potius sui imagině & similitudinem tenent. Ad altiora filius promouendus est, quam seruus. Illis tanquam seruis imperfecta permissa sunt: nobis tanquam filijs præcipitur, vt ad similitudinem Patris nostri, qui Solem suum oriri facit super bonos & malos, non tantũ amicos diligamus, sed & inimicos. Introducturus ergo legem nouam, inquit Chrysostomus, mentionem facit veteris dicens: *Audistis, quia dictum est antiquis*, quo discas, non esse huius & illius pugnam. Dictum est antiquis, cũ natura erat puerilis, imperfecta, & seruilis conditio: nunc, cum virilis est, & ad perfectionem vocata, & filialis nobilitatis conditione illustrata, audit: *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros*. Ex his procedere possumus ad examen de vnoquoq; sumendum: vide ad quã legem pertineas; nec enim adeo desipies, vt dicas, te nulli legi subiectum esse velle, aut vero vt asseras, te velle sub antiquæ legis mandatis seruire, qui ad Euangelicum statum per Dei gratiam perductus es. Si ad hanc legem te pertinere fateris, audi quid tibi dicatur: *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros*: & vide quam longe sis ab ea vita, quam tenere debes, qui nondum ad antiquæ legis iustitiam peruenisti. Iustitia antiquæ legis, inquit Augustinus, est diligere amicos, qui gradus tam infimus est, vt & Pharisæi ad eum ascenderint, & Christus illis hoc concedit, quod suos diligerent amicos: Tanta est autem nostræ prauitatis magnitudo, vt multi nec hunc gradum ascenderimus: pauci enim sunt, qui vere etiam diligentes se diligant, & veras amicitiæ leges cum amicis suis seruent, vt Chrysostomus deplorat. Tremenda est Christi sententia: *Amen dico vobis, nisi abundauerit iustitia vestra plusquam Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum.* Quæ illorum iustitia? inquit Augustinus. Diligere amicos. Quis nostrum est, fratres, qui vltra progrediatur, qui hanc Pharisæorum iustitiam superet? Imo multi sunt, qui nec ad hanc perueniunt. Examina teipsum, ad eum modum, quem Gregorius nos examinandos docet. Si nullus potest ingredi Regnum cœlorum, nisi abundantiori iustitia præstet, quam Scribæ & Pharisæi, quæ in hoc posita est, vt ipse Christus explicat, vt non tantum amicos diligamus sicut illi, sed & inimicos: interroga teipsum, an vere Regnum cœlorum ingressurus sis, qui nedum amicos, quanto magis inimicos, sicuti oportet diligis & amas.

Libr. 1. de ser. Domi. in monte. — *Hom. 71. ad popul.* — *Ibidem.* — *Hom 30. in Euang.*

§. 6. *Deponenda est antiqua vetustas, ideo fidelis baptizatur in mortem, fit candidatus, & vngitur ad nouam vitam & mores.*

Legem Euangelicã promulgans Christus Dominus, vetustatem non solum antiquæ legis, sed & veteris Adã deponendam, relinquendamq; indicat, dicens: *Audistis, quia dictum est antiquis, &c. Ego autem dico vobis*, lex enim Euangelica nouam vitam nouosque mores exposcit, quæ merito lex noua vocatur, non tam quia nouiter est introducta, quam quia hominem facit nouum, nouam vitam præstat, nouosq; mores exposcit, tradita sane ab eo, qui dicit a: *Ecce creo cœlos nouos, & terram nouam*: Et b, *Ecce ego noua facio omnia.* Idcirco eius ianua est baptismus, qui nouum esse ac nouam vitam tribuit, quippe cum noua generatio in eo interueniat. Egregie Beatus Hieronymus Epistola ad Oceanum ex professo declarat, quomodo qui legem Euangelicã profitentur, hoc ipso tenentur nouam vitam, moresque nouos habere, ex eo quod per baptismum antiqua veterique relicta, in

§ 31. — a *Esa. 65. 19* — b *Apoc. 21. 5* — *Epis. 83. ad Ocean.*

in nouam vitam regenerantur. Ad hoc institutum expendit illud Apostoli, quod in sequentibus latius à nobis exponetur: *An ignoratis fratres, quia quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in mortem ipsius baptizati sumus? Consepulti enim sumus cum illo, per baptismum in mortem, vt quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam Patris; ita & nos in nouitate vitæ ambulemus.* Quæ verba etiam ad idem institutum alij sancti Patres obseruant. Certe iustum est, vt qui baptizatur, non ignoret, quid per baptismi susceptionem profiteatur. Est baptismus sacramentum, & ex consequenti, in genere signi, vt D. Thomas declarat: & quamuis principaliter gratiam significet, alia tamen multa significat, tam scitu digna, vt nullus, qui baptizatur, debeat ignorare. Voluit itaque Paulus dicere, inquit D. Thomas: Quod vobis proponendum est, adeo est manifestum, vt vobis illud ignorare non liceat: *si quis enim ignorat ignorabitur. An ignoratis;* ac si dicatur, inquit Anselmus: Nunquid sacramentum ipsius baptismi ignoratis? Res sane quæ pudorem posset baptizatis inducere. Omnibus ergo illis hoc notum esse debet, *Quia quicunque baptizati sumus in Christo Iesu*, id est, baptismo Christi, *in mortem ipsius baptizati sumus*, id est, in similitudinē mortis eius, inquit D. Thomas, quasi ipsam mortem Christi in nobis repræsentantes: ad hoc vt & nos ipsi moriamur, sicut ille, inquit Chrysostomus; vt conformemur morti eius, vt id in nobis fiat per baptismum, quod factum est in illo per mortem. Christus vitam habuit passibilem, morti obnoxiam, mortale corpus, &c. oportuit hanc mortalitatem exuere: mortuus est, & sepultus; non quidem vt maneret mortuus in sepulchro, sed potius vt inde in nouam vitam resurgeret, immortalem, gloriosam. Hoc fit per baptismum. Habet homo ex Adam vitam terrenam, peccato subiectam, passionibus obsequentem: oportet hanc exuere, vt in nouam vitam resurgat: hoc fit per baptismum. Omnia quæ ad mortalitatem prioris vitæ habuit, in sepulchro visus est dimisisse, ibi reliquit syndonem, ibi sudarium, quo facies eius erat cooperta: vnde sepulchro egressus est, nouam vitam agens, de qua subdit Apostolus: *Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur.* Ita omnia, quæ ad vitam veterem ex Adam, aut ad veterem vitam seruilem antiquæ legis pertinent, oportet te exuere, vt iam omnes leges carnis & mundi excedens in nouitate vitæ ambules. Hāc doctrinam demonstrare voluit Dominus; Petro, quem Ecclesiæ suæ caput cōstituerat, vt annotarunt Hieronymus *a*, Augustinus *b*, & Gregorius *c*, quando sub specie animalium immundorum ei repræsentauit illos, qui in Ecclesiam per baptismum erant introducendi: vas enim descendebat quasi linteum, *in quo erāt omnia quadrupedia, & serpentia terræ, & volatilia cœli, & facta est vox ad eum: Surge Petre, occide, & manduca.* Apte hæc animalium genera Petro occidenda & comedenda Deus exposuit, quadrupedia, serpētia terræ, & volatilia cœli, quo triplici genere animalium, triplicem peccatorum differētiam indicauit apud Diuum Basilium: in quadrupedibus, ingenio tardos aut ignorantes; in serpentibus, inuidos ac iracundos, qui veneno pleni sunt; in volatilibus, leues & inconstantes. Et vere videtur illam omnium peccatorum differentiam complecti, quorum quidam peccant ex ignorantia, alij ex malitia, alij ex fragilitate. Glossa interlinearis, quam Lyranus sequitur, intelligit auaros, inuidos, & superbos. Sed & possumus intelligere carnales in quadrupedibus, auaros in serpentibus, quorum cibus terra est, superbos in volatilibus, ad quæ tria genera Ioannes omne quod est in mundo reduxit. Hæc ergo voluit Dominus manducari à Petro, id est, vt D. Gregorius exponit, in corpus illius traijci: quod enim manducatur, in corpus manducantis introducitur. Corpus Petri Ecclesia est, cuius ille caput extabat. Hæc autem omnia animalia voluit à Petro mãducari, quia omnia peccatorum genera voluit in Ecclesiam admitti, & nulli denegandum ingressum ad eam, siue carnalis sit,

Marginalia (left column): *Ad Rō. 6. 3* — *3. p. q. 60. art.* — *In ca. 6. ad Rom. lect. 1* — *1. Co. 14. 39* — *In ca. 6. ad Rom. lect. 1* — *Hom. 10. in epist. ad Rō.*

Marginalia (right column): *ad Rō. 6. 9* — ¶ 32 — a *In cap. 3. Thren. 16.* — b *Libr. 50. hom. hō. 45* — c 18. *Mor. cap. 22.* — *Act. 10. 11.* — *In cap. 14. Esai.* — *In cap. 10. Actuum.* — *1. Ioh. 16.*

sit, siue auarus, siue superbus, siue barbarus, siue Scytha, siue Græcus, siue Romanus idololatra, &c. hac tamen lege, vt prius mactarentur, sicque mactata ac mortua manducarentur. Quod mactatur, inquit Gregorius, à vita quam habebat, occiditur: quod comeditur, in comedentis corpus commutatur: quia qui in corpus Petri, id est, Ecclesiam, erant introducendi, & ab infidelitatis statu, ad Euangelicum commutandi: prius erant à priori vita mactandi: nec enim animal, quod comeditur, in corpus comedentis introducitur, nisi prius à priori vita mactatum fuerit. Hæc autem mactatio fit per baptismum, in quo sepelimur ad tenendam similitudinem mortis Christi, vt sicut ille mortuus est, vt ad nouam vitam se transferret, ita & nos morientes antiquæ veteriq; vitæ, nouam vitam teneamus. Obseruat autem Beda, in Græco & Syriaco haberi verbum, quod non simplicem mactationem significat, sed quæ fit à sacrificantibus: ideoque dicit, iuxta vim Græci sermonis transferri posse: *Petre immola, & manduca*, quasi allusio facta fuerit ad animalia, quæ à Deo offerebantur, quæ ita mactabantur, quod simul Deo sacrificabantur, quorũ carnes comedebantur à sacrificantibus, vt in lege antiqua patet: vt intelligamus, eum qui in Ecclesiam introducitur, sic mactari à præcedenti vita, vt Deo simul sacrificetur. Vnde baptismus, in quo hæc mactatio fit, quoddam sacrificium est hominis baptizati, per quod priorem vitam terrenam, ac veterem relinquit, & Deo se dicat & offert. Id quod, & B. Ambrosio hunc locum expendenti placuisse apparet, dum Cornelium Centurionem, quem tunc Deus in Ecclesiam introduci volebat, vocat primũ animal ex gentibus Deo immolatum. Hęc si baptizati attẽderent, vt annotauit Chrysostomus, suam intelligerent obligationem, viderentque quantum debeant à terrena veterique vita, quam ex antiquo Adam habebant, distare, qui ab illa iam se occisos & mortuos, ac Deo immolatos & oblatos considerare debent. Ex his intelligitur locus ille difficilis Esaiæ Prophetæ, qui tempus Euangelicæ legis vocat diem interfectionis. Prædicere cœperat tempus gratiæ futurum per Christum; & postquã multa de eo ad litteram dixerat, subdit: *Et erunt super omnem montem excelsum, & omnem collem eleuatum riui currentium aquarum, in die interfectionis multorum.* De Christi tempore hoc intelligendum probant Hieronymus e, Cyrillus e, & ex professo S. Augustinus f. Mirandum est, quomodo dicat, quod riui aquarum *currẽt* super omnem montem excelsum, & collem eleuatum, cum aquæ non per mõtes aut colles supremos, sed per valles demissos fluere soleant. Forte aquarum nomine intelligit gentes & populos, de quibus postea dixit Angelus ad Ioannem: *Aquæ multæ, populi multi.* Montium autem & collium nomine, altitudinem Euangelicæ legis intelligit, quæ sublimis est, ad quam etsi difficilis sit ascensus (est enim lex contraria, & repugnans affectibus carnis) tanta tamen velocitate & tam celeri cursu erant gentes ad eam defluxuræ, quãtum tenere solent aquæ decurrentes: qua phrasi ipsemet Propheta, celerem velocẽque cursum, quem gentes ad Christũ habituræ erant, expressit, dicens: *Erit in nouissimis diebus mons, &c. fluent ad eum omnes gentes*; quod & similiter postea dixit Michæas. Expende verbum, *fluent*; quod proprium est aquarum magno impetu decurrentium. Quamuis mons altissimus sit Christus, eiusque Euangelica lex, ad eum fluent, tanquam aquæ omnes gentes, eum impetum ascendendo tenentes, quem aquæ quando magno impetu fluunt. *Hoc*, inquit, *erit, in die interfectionis multorum.* Tempus sine dubio Euangelicæ legis exprimit, vt demonstrat Augustinus. Cur autem ita vocetur, dubium est: potius enim vocandum videbatur tempus viuificationis, quoniam c: *Dedit Deus filium suum, vt omnis, qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam*: Et d: *Misit Deus filium suum, vt viuamus per eum*, qui venit e: *Vt vitam* homines *habeant, & abundantius habeant*, in quo f, *Pater viuificauit nos, cum essemus mortui*, qui seipsum g, *vitam* ap-

Marginalia: *In cap. 10. Actuum.* — *Num. 18. 13* — *Serm. 10.* — ¶ 33. *Hom 10. in epist. ad Rom. in Moral.* — *Esa. 30. 25.* — e *In ca. 30. Esa.* — f *Li. qq. ve. & nou. test. q. 105.* — *Apoc. 17. 15* — *Esa. 2. 2.* — *Mich. 4.* — *Loc. cit.* — c *Ioan. 3. 15 16.* — d *1. Ioã. 4 9* — f *ad Ephes. 2. 1.* — g *Ioã. 15. 25 & ca. 4. 16*

pellat. Vnde, & Oseas *h*, tempus viuifica-
h *Ose.* 8. 3. tionis videtur appellare : *Viuificabit*, in-
quit, *nos post duos dies.* Et certe quamuis B.
Augustinus egregie explicet; cur tempus
Ibidem. Euangelicum vocetur *dies*, non tamen ex-
plicat cur vocetur *interfectionis multorum*:
quamuis insinuet, id quod multis placet,
ita vocari, propter multitudinem Iudæo-
rum, quos Romani interfecturi erant. Ve-
re tamen credo vocari diem interfectionis
multorum, quoniam multi innumerique
erant, qui ad Euangelicam legem se trans-
ferrent, & huiusmodi translatio per ba-
ptismum fit, quæ interfectio est vitæ, ve-
teris & antiquæ, vt in nouitate vitæ am-
§ 34 bulemus. Et hinc etiam intelligemus il-
lud, quod Dauid de lege Euangelica,
quam Apostoli, quos cœlos vocat prædi-
caturi erant: *Lex Domini immaculata*, in
·תם· Hebræo vox à verbo, *tam*, quod aliquan-
Brix. to. 2. do significat consummare, consumere, fi-
fol. 277. nire. Ita in libris Regum, agens de equis
4. *Reg.* 7. 13 quos ciues Samariæ consumpserunt, &
comederunt in illa ingenti fame: *Consum-
pti*, inquit, *sunt*: & Dauid ipse, ad dicen-
dum absumptas esse vires frameæ inimici,
Psal. 9. 7. eodem vtitur verbo: *Inimici defecerunt
frameæ.* Itaque possumus reddere: Lex
Domini consumens & absumens animas.
Quomodo eas consummit? Certe quia
priorem vitam absumit, vt iam nouam vi-
tam animæ agere incipiant: Ideo subdit:
conuertens animas: quas enim à priori vita
consumit, reuocat, & conuertit, vt a-
liam nouam vitam, & viam arripiant.
Christus igitur Dominus consulto legem
Euangelicam promulgans, antiquitatis
consuetudines, ac veteres mores conte-
mnendos docet, exuendam iram, relin-
quendam cupiditatem, vindictam abijci-
endam, tenendamque vitam nouam, no-
uos mores. Hocque ita per baptismum si-
gnificatur, vt nefas sit illud ignorare. Vt
autem hoc clarius Ecclesia exprimat, cō-
sulto duas illas peculiares cæremonias in
baptismo inducit, quod baptizatū induit
veste candida, & eum sacro Chrismate
vngit. Veste quidem candida induit: quā-
uis enim hanc hæreticus Theodorus Beza
eiusq; sectatores, tanquam nouum ritū ir-
ridebant, sed ab initio nascentis Ecclesiæ
eius fuisse vsum, id probat *a*, quod mētio- a *Apud Iod cū Cocium to.* 2.
nem illius agit Dionysius Areopagita *b*, di- *li.* 5. *art.* 19
scipulus Pauli, Origenes *c*, Cyrillus Ieroso- *p.* 584.
lymitanus *d*, Olympiodorus *e*, Damasce- b *Libr. de*
nus *f*, Procopius *f*, Theophilactus *f*, & alij *Eccles. hierar ca*₁. 2.
innumeri quos nostri temporis diligentis- c *Hom.* 12.
simi autores citant, & Theologi cum D. *in Exod.*
Thoma *g*, de hac egregie loquuntur. Ad d *Cathe.* 5.
quidnam autem hæc vestis candida detur, *mystagog.*
varie explicatur. D. Thomas *g*, ait dari in e *In cap.* 9.
signum resurrectionis gloriosæ, ad quam *Eccles*
homines post baptismum regenerantur. f *Apud Bellar. to.* 3. *l.* 1
Augustinus *h*, & Cyrillus Ierosolymita- *de baptis.*
nus *i*, & Ambrosius *k*, ad significandam pu- *ca. vlt.* &
ritatem vitæ, quam baptizatus tenere de- *Iod. Coc.*
bet. Rupertus *l*, ad significandū quod ve- *loc. cit.*
teribus exutus, nouos mores tenere de- g 3. *p. q.* 66.
beat: quod & vestis noua, qua indutus est *art.* 6.
Prodigus *m*, indicat: & similiter dicitur de h *Ser.* 157.
eo, quem vidit Zacharias *n*, qui vestibus *de tempor.*
sordidis depositis, *Indutꝰ est mutatorijs.* Cę- i *Cath.* 5.
terum ipsemet D. Thomas *o*, omnia com- k *Li. de ijs*
plecti volens, dicit significare nouitatem *qui sacris*
vitæ, quam dixit Paulus *p*: *In nouitate vitæ* *init. cap.* 7.
ambulemus. Quod vt intelligamus obser- l *Lib.* 7. *de*
uandum est, antiquitus, eos qui statum *diu. offic.*
inferiorem, quem habebant deponentes, *cap.* 10.
alium altiorem ambiebant, consueuisse in- m *Luc.* 15.
duere vestem candidam, & dicebantur 22.
Candidati (inquit Tertullianus *q*) à veste n *Zach* 3 5
candida, sicut Reges dicuntur purpurati à o 3. *p q.* 71.
purpura: & vt ibi notat eius Scholiastes *r*, *art.* 3.
Toga candida erat, quam petitores magi- p *ad Rom.*
stratuum induebant, à qua candidati dice- 6. *cit.*
bantur. Candidati ergo dicebantur, qui ad q *Lib. de idolo. van.*
alicuius magistratū, vel dignitatis acqui- *c.* 18 *nu.* 138
sitionem aspirabant à Toga candida, quā r *Pameli.*
per id tempus induebant, siue ad denotan-
dam integritatem, quam hic color sincerꝰ,
ac purus, & minime inquinatus indicat; si-
ue vt perspici ab omnibus possent. Itaque
Candidatus dicebatur, prætensor Regni
aut magistratus. Vnde Herodes volens § 35
Christo illudere, vestiuit illum veste alba, *Luc.* 13. 11.
exhibens eum, quasi prætensorem Regni;
quem vilem, despicabilem, & ab omnibus
irridendum indicabat. Istis candidatis,

præ-

prætensoribus scilicet Regni, vel magistratus, commune erat, vt Cicero indicat, infractam, inuictamq; patientiam tenere, in eos, qui iniurias ac conuitia illis irrogabant: nullum enim medium aptius erat, ad id quod optabant consequendum. Et hanc credo causam fuisse, cur huiusmodi Epitheton peculiariter martyribus tribuatur à Tertulliano *b*, & ab Augustino *c*, & Ambrosio *c*, canentibus: *Te martyrum candidatus laudat exercitus*: qui peculiares prætensores se exhibuerunt Regni cœlestis, ad quod consequendum patientiam insuperabilem tenuerunt. Hinc intulit Tertullianus, quemcunque prætensorem alicuius rei, vocari candidatum illius. Ita vocat *a*, Angelorum candidatos, qui Angelorum societatem prætendunt: & candidatum timoris vocat *b*, eum, qui paulatim discit timorem Dei: & vocat *c*, candidatum æternitatis illum, qui ad eam aspirat: & baptismum Ioannis vocat *d*, candidatum sanctificationis, quia qui illo baptizabatur, hoc ipso disponebatur ad baptismum Christi, per quod sanctificaretur: Imo, & homines improbos, peccatis traditos vocat *e*, candidatos diaboli, quia nihil vehementius videntur prætendere, quam diaboli societatem, & seruitium. Baptizatus ergo candida veste induitur, & candidatus absolute dicitur, quia vilem terrenumque statum, quem habet ex Adam, exuens, fit prætensor Regni, non terreni sed cœlestis, ad quod obtinendum toto animo, mente, corde, viribusque aspirat. Ad hoc autem noua vita est agenda, quæ tali regno comparando conducat. Deinde sacro Chrismate baptizatus vngitur: quod etiam quantumcunque impij hæretici oblatrent, ab initio Ecclesia facere consueuit, vt ex Chrysostomo, Augustin. Prospero Aquitanico, Innocentio I. & alijs, nostri temporis Authores demonstrant. Et quidem vnctio hæc multa significat. Communeque est apud sanctos Patres, significare ius ad regnum cœleste, quod homini in baptismo datur, quasi allusione facta ad vnctionem Salomonis. Quando enim Dauid pater eius voluit eum Regem futurum designare, & ius ad suum Regnum tradere, iussit eum adduci à Sadoc Sacerdote, & Nathan Propheta, alijs quibusdam domus suæ seruis assistentibus & comitantibus in Gihon, & quod ibi vngeretur in Regem, vt hæc vnctio ius ad regnum paternum obtinendum exprimeret. Erat Gihon fons ipse Siloe, ad quem ex Dauidis præscripto ductus est Salomon, vt ab illo fonte ius Regni eius inciperet. Quo factum est, vt postea Regnum Iuda, quod à Salomone processit, expressum fuerit per aquas Siloe, vt eum contra eos, qui Regnum Iuda dimiserant, duxerit Deus: *Quia reliquit populus aquas Siloe, &c.* Ibi ergo vnctus est Salomon, quasi hoc ipso significaretur ius, quod accipiebat ad Regnum paternum. Ita homine quem Deus elegit ad Regnum cœlorum obtinendum, disponit, vt ducatur ad fontem baptismatis, qui egregie per fontem Siloe fuit expressus, de quo multa dicemus suo loco, vt ab eius aquis vel ablutione incipiat ius Regni cœlestis. Hoc ius significatur per vnctionem, quæ significat internam vnctionem, quæ ibi fit per gratiam Spiritus sancti, quæ est pignus hæreditatis, vt ex professo Apostolus prosequutus est dicens: *Deus, qui vnxit nos, & dedit pignus spiritus.* Sed vere hæc vnctio videtur indicare mutationem cordis & cogitationis, quam baptizatus debet habere, vt allusio videatur facta ad Saul. Hunc virum infimum, & in minima tribu Beniamin in minimũ elegit Deus in Regem: qui ad primum verbum Samuelis de regno contempsit & risit dicens: *Nunquid non filius Iemini ego sum, de minima tribu Israel? & cognatio mea nouissima inter omnes familias de tribu Beniamin? Quare ergo mihi loquutus es sermonem istum?* Expende emphasim, quam habent illæ duæ voces, *mihi sermonem istum.* Quisnam ego ad regnum? quis ego? & quid regnum Israel? &c. Nihilominus cum oleo vnctus est à Samuele, *immutauit ei Deus cor aliud.* Antea vilis erat armentarius, de asinis curans, & de bestijs cogitans, nullique alteri rei attentius, quam quæren-

Pro Murena

b *Li de coron milit.*
c *In cant. Te Deum.*

a *Li de ora. c.5.p.211.*
b *Lib.2.ad vxor.ca.7. & li. de fuga in perse*
c *Li... adu. Marcio.*
d *Libr. de bapt.*
e *Li. de coro. mili.*

Iod. Coc. li. 5. de bapti. art. 9. & Bellar de bapt. c. 24. & 25.

3. *Re.* 1. 33.

Vide Villa. pa. in Eze. to.3. appar. fol. 191.

Esa. 8 6. § 36

2. *Cor.* 1. 22.

1. *Reg.* 9. 21.

1. *Reg.* 10. 9.

quærendis asinis intendens: tamen hoc ipso quod vnctus est à Propheta, omnes illas viles cogitationes exuit, & ad altissimas alias mentē suam conuertit, & cor eius, quod angustissimum erat, rebusque vilissimis hærens, immutauit Deus, ita vt illis omnibus neglectis, non nisi res altioris ordinis curaret. Hoc ergo in eo qui baptizatur intendit Ecclesia. Erat ille vilis filius illius terreni Adæ, eius vilitatem contrahens, & terrenum affectum: *qui enim de terra est, de terra loquitur*, de terra cogitat, & terrena apetit. Per baptismum autē, ad Regnum cœlorum obtinendum eleuatur. Vide quam vilis, ad quam supremū Regnum: vt mirari possit & dicere verius quam Saul: *Quare mihi locutus es sermonem istum?* Homo, filius hominis, vermis & putredo, ad diuinum Regnum obtinendum? Ita quidem: ideo vngitur, quo significatur per baptismum immutandum cor, & cogitationes ac studia, non iam terrena esse curanda ab eo, qui ad Regnum cœleste obtinendum adscribitur. Ex his ergo omnibus explicatum manet, eum, qui baptizatur, ideo baptizari: & hoc per baptismum fieri, vt moriens secundum veterem vitam, nouam aliam resumat; vtque nouus homo fiat, noua generatione renouatus, qui deinceps in nouitate vitæ ambulet.

Ioan. 3. 31.

§ 37 Quare quid baptizati intelligere debeant, concludit Paulus dicens, quod sicut Christus vitam mortalem assumpsit, & secundum eam mortuus fuit, & sepultus, vt resurgeret in nouam vitam immortalem, non amplius moriturus: *Ita & vos existimate, vos mortuos quidem esse peccato* (loquitur de vero peccato, quod per baptismum finiri debet, aut de vita veteris Adæ, quæ est secundum affectus carnis terrenos, quam Paulus sæpe in illo loco peccatum vocat) *viuentes autem Deo*, id est, ad honorem Dei, inquit D. Thomas, exercentes opera vitæ in Dei obsequium. Hoc quicunque baptizatus debet cogitare de seipso, vitam veterem iam esse finitam, & vitam nouam, quæ est secundum Deum, iam deinceps esse agendam. Videndus est adhoc institutum Augustinus scribens ad Ianuarium, explicans quomodo qui baptizantur debent ad Christi similitudinem in nouitate vitæ ambulare, & consurgere ex baptismo, vt sit nouus quidam homo. Hinc idem Augustinus Martianum veterem amicum, quem iam catechumenum factum, ad baptismum inducit, docet, hoc sibi intelligendum, hoc ipso ac percipiendo baptismo agit, nouam vitam nouosque mores esse tenendos, obseruans, in eos, qui baptizantur, quadrare illud, comicum quidem, sed aptissimum & vtilissimum versum: *Nunc hic dies vitam aliam affert: alios mores postulat.* Hocque vere est, quod Christus indicat, manifeste docens, eos, qui vitam euangelicam profitentur, omnem vetustatem exuere, & in nouitate vitæ ambulare debere, quibus sæpe locutus est dicens: *Qui vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam & sequatur me. Qui enim voluerit animam suam saluam facere, &c.* & iterum: *Qui non accipit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus.* & iterum: *Qui non renuntiat omnibus, quæ possidet*, (saltem secundum affectum) *non potest meus esse discipulus, &c.* Et hoc in loco: *Audistis, quia dictum est antiquis: Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum: Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, &c.* In nouitate vitæ ambulandum illi, qui meæ doctrinæ discipulus est. Nunc hic dies vitam aliam affert, alios mores postulat. Qui vitam veterem viuunt secundum Adam, affectus carnis sequuntur, & contra inimicos suos in iracundia loquentes, dolos cogitant: qui vitam instituunt secundum antiquam legem, quam Pharisæi tradunt, amicos diligunt, inimicos odio prosequuntur. Qui autem legem Euangelicam profiteri vult, oportet, vt non solum amicos, sed & inimicos diligat, eis benefaciat. Hinc Chrysostomus procedit ad ingemiscendum & plorandum, videns multos baptizatos, qui non solum non tenent vitam nouam, sed potius se totos ad vetustatem vitæ translatos comprobant, ambulantes non in nouitate spiritus, sed in vetustate litteræ & car-

Epist. 119. ad Ianua. cap. 14.

Epist. 155. ad Martian.

Terent. in Andr. Actor. 5.

Mat 16. 24

Luc. 14. 27

Luc. 14. 33.

Hom 10. in epist. ad Rom. in Mor.

carnis. Nec mirandum, quod Chrysostomus ploret, hos videns, cum Paulus ipse fleret, videns *multos ambulantes inimicos* ad Phil. 3. 18. *Crucis Christi*, affectus carnis ac ventris sequentes. Et vere hoc mirandum est, videre baptizatos, qui per baptismum in nouam vitam generati sunt, non nisi vetustatem tenere, qui non sequuntur nisi cupiditates suas, qui vitam instituunt secundum leges mundi & carnis.

§. 7. *Relinquendus est pædagogus ad præsentiam præceptoris, quem videndum promisit Esaias, ostendentem viam ad Regnum cœlorum.*

§ 38 DOctrinæ Euangelicæ præceptor Christus Dominus, iam officio suo fungitur, Euangelica præcepta auribus eorum, qui ad eum audiendum accedunt, intonans, & dicens: *Audistis, quia dictum est antiquis, &c. Ego autem dico vobis, &c.* Et insignem illam antiquamq; promissionem in semetipso exhibet completam: *Erunt oculi tui videntes præceptorem tuum, & aures tuæ audient verbum post* Esa. 20. 20 *tergum monentis: Hæc est via, ambulate in ea, & non declinetis ad dexteram, neque ad sinistram.* Vt hæc exponamus, adnotandum est, tempore Apostoli Pauli fuisse multos pseudoapostolos, qui apud Galatas, antiquam legem plus iusto extollebant, tribuentes ei multa, quæ illa nullatenus præstare poterat, quæque solus Christus exhibere valebat. Coactus propterea fuit Apostolus demonstrare, quodnam fuerit legis officium, quodnam etiam officium Christi, vt cuique suum proprium munus deferretur. Inter alia Gal. 3. 24. autem hoc concludit. *Lex pædagogus noster* In epist. ad Galat. *fuit in Christo.* Chrysostomus aliique Græci legunt, *Pædagogus fuit ad Christum.* Pæ- Ibid. lect. 8 dagogus, inquit D. Thomas, idem est, quod instructor pueri: dicitur enim à Podos, quod est puer, & Goge, quod est ductio, quasi ducens puerum. Expendamus, inquit Chrysostomus, quodnam officium pædagogi, & quodnam officium præceptoris. Pædagogus non statuitur ad docendum puerum: hoc enim magistri officium est; sed vt puerum ducat ad magistrum. Idcirco pater puero pædagogum designat, vt dum tardat hora præceptoris, pædagogus illum contineat, ne hac illacve deflectat, quem contineat timore pœnæ. Adueniente autem hora, qua præceptor in cathedra seipsum constituit, pædagogus puerum ducit ad magistrum, ac coram eo ponit, eumque illi instruendum tradit: quo facto, discedit pædagogus, & magister suum erga puerum officium exercere, incipit, docens eum. Vnde pædagogus, inquit Chrysostomus, non est contrarius præceptori, sed potius eum adiuuat, dum tempore, quo ipse tardat, puerum continet, & eo adueniente puerum ad illum ducit. Ex his explicare vult Apostolus officium Christi, & officium legis. Egebat homo præceptore, qui eum doceret viam iustitiæ, & salutis. Hoc solus Deus præstare debebat, qui venit, *ad dandam scientiam salutis plebi eius, in remissionem peccatorum eorum: & nunc*, inquit Pro- Luc. 1. 77 pheta Ioel, *filij Israel, lætamini in Domino Deo vestro, qui dedit vobis præceptorem iustitiæ.* Non poterat lex præstare scientiam sa- Ioel. 2. 23. lutis, in remissionem peccatorum, neque iustitiam veram. *Si enim*, inquit Apostolus, *per legem iustitia, ergo gratis Christus* ad Gal. 2. 21. *mortuus est.* Quid igitur lex? Pædagogus fuit ad Christum, ad hoc data fuit, vt pro tempore, quo hic præceptor tardabat, contineret puerum timore pœnæ, ne in vitia extrema deflueret. *Propter transgressionem* ad Gal. 3. 9 *posita est*, inquit Apostolus, *donec veniret semen, &c.* vt adueniente Christo, puerum duceret ad eum, tanquam ad magistrum, & præceptorem. Ex quibus illud insigne § 39 mysterium, quod in transfiguratione euenit intelligemus, in qua apparuerunt *Moyses & Elias loquentes cum Iesu*, discipulis co- Matt 17. 3. ram eis positis. Moyses typum tenuit legis, sicut Elias Prophetarum, discipuli autem typum fidelis populi, qui docendus erat, tenebant. Adsunt Moyses & Elias loquentes cum Iesu, adsunt discipuli præsentes. Quid illi loquebantur? sicut cum pæ-

dagogus puerum ducit ad magistrũ, puero coram magistro iam constituto, pædagogus loquitur, ipsum illi commendãs, & instituendum tradens, quo facto discedit, puerumque solum cum magistro relinquit; ita illi, fidelem populum Christo tradebant, qui illum eam doctrinam doceret, quæ iustitiam induceret, & peccata remitteret, & daret scientiam salutis in remissionem peccatorum eorum. Vox propterea Patris tunc intonuit, dicentis: *Hic est filius meus dilectus, &c. ipsum audite.* Dictum erat, me daturum præceptorem, quẽ oculis cerneres: *Hic est filius meus,* videte eum oculis vestris. Dictum itidem erat, hunc præceptorem, daturum verba auribus. *Ipsum* ergo *audite.* Quo facto statim discedentibus Moyse & Elia, remanserunt discipuli cum solo Iesu, *& eleuantes oculos, neminem viderunt, nisi solum Iesum.* Non mirum, discedit pædagogus, inquit Chrysostomus, cum puerum iam adduxit ad Magistrum, eumque illi commendauit: tuncque magister eum assumit instruendum. Hæc ergo quæ prædicta erant ab Esaia, nunc Christus in semetipso exhibet completa: nam omnium oculis se præsentem dat: neque quemadmodum Hiarchas cum paucis discipulis se recipit, quos in aureo throno sedens doceat, vt Hieronymus prosequitur, sed *ascendit in montem videns turbas,* vt omnes turbæ eum videre possent, & *accesserunt ad eum discipuli eius, & multitudo copiosa plebis, ab omni Iudæa, & Ierusalem, & maritima, & Tyri, & Sydonis,* & omnium oculi in eum erant intenti. Ipse propterea *aperiens os suum,* docere eos incepit, vt eorum aures audirent eum monentem, qui quasi iam pædagogum discedere iubens: *Audistis,* inquit, *quia dictum est antiquis:* non perfectum præceptorem lex antiqua agebat, quæ ad veram iustitiam docendam, & inducendã non poterat pertingere; pædagogus illa fuit, populum ad me ducens, quem ego præcepta iustitiæ docerem. Hoc officium complens, dico vobis: Diligite inimicos, &c. *Hæc est via, ambulate in ea, & non declinetis ad dextram, neq; ad sinistram.*

Epist. 103 *ad Paulin.*
Matth. 5. 1
Luc. 6. 17

Possunt hæc verba de dilectione accipi, cuius præceptum, proprium dicitur legis Euangelicæ, quæ lex amoris est. Hæc appellatur *via,* per quam ambulandum est, de qua loquutus est Apostolus, quasi hæc verba Prophetæ assumens explicanda. Ostenderat varias esse Spiritus sancti distributiones, & dona, quæ gratias gratis datas vocamus: *Alij quidẽ per Spiritũ datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum, alij fides in eodem spiritu, alij gratia sanitatum, alij operatio virtutum, alij prophetia, alij discretio spirituum, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonum.* Hęc quidem necessaria sunt corpori Ecclesiæ, non tamen cuiuis eius membro, *quæ operatur* propterea *vnus & idem spiritus, diuidens singulis prout vult.* Hæc quidem dona cœlestia sunt, sed ex illis *æmulamini charismata meliora.* Varia dona, inquit Anselmus, consueuit Deus fidelibus suis impendere, quæ non sunt æqualis vtilitatis: propterea vos æmulamini meliora, id est, desiderate vtiliora. Sunt inter illa dona, inquit Chrysostomus, aliqua maioris admirationis, vt loqui linguis, sanitates operari, &c. vos autem desiderate meliora, hoc est, vtiliora, & quæ magis ad salutem vestram conferunt. *Et adhuc excellentiorem viam vobis demonstro,* id est, vt exponit Chrysostomus, dona Dei ambire pergite, sed fontem vobis donorum ostendo. De charitate loquitur, quam tamen, inquit Chrysostomus, consulto noluit nominare, vt animos auditorũ attentiores redderet: si enim eam statim expressisset, forsitã cõtẽpsissent, quã toties audierãt ab Apostolo cõmendatam. Propterea nomine eius suppresso, rẽ excellentiorem nominat, quasi dicens: Omnia dona excellentia sunt, inter quæ, à vobis ea sunt magis expetenda, quæ vtiliora sunt: sed exprimere volo donum excellentissimum, quod qui habet, vel eo solo illustrissimus est: quo qui caret, omni perfecto bono est destitutus. Attendite, *excellentiorem* enim *viam vobis demonstro.* Quænam via? Illa quam Christus venit ostendere clamans: *Hæc est via,* quam necessario tenere debetis. Venit Christus, vt dixit Augu-

¶ 40
1. *Cor.* 12. 8.
In eũ. loc.

1. Retract. cap. 22. Augustinus prędicans Regnum cœlorum, cuius clara in veteri lege mentio non fuerat facta, ideo, & ad ipsum expectabat, secura viam ad illud Regnum demonstrare. Hanc ostendit: *Hæc est via.* Quænam via? Excellentiorem viam ostendo, charitatē. Hæc est via, quam qui non tenet, non potest ad Regnum peruenire, quam qui ingreditur, & sequitur, celeri certoque itinere ad illud perueniet. *Hæc est via*, sine qua extra viā est homo. Hæc ita tenenda est, *vt non declinetis ad dexteram neque ad sinistram.* Quidam in amore ad dextram declinant, dum plus iustò amicos, & bona seculi amant: alij ad sinistram, inimicos odio habentes. Hæc tenenda est via, vt non declinetis ad dexteram neque ad sinistram: non ad dexteram, quia amicos, & temporalia temperatè diligere præcipio: qui enim diligit parentes aut filios plusquam me, non est me dignus. Non ad sinistram, sicut illi, qui dicebant: *Diliges amicum, & odio habebis inimicum:* sed ego dico vobis: *Diligite inimicos vestros.* Hæc via, quam qui non ingreditur, non potest ad Regnum cœleste peruenire.

SECVNDA PARS, QVIDNAM HOC PRÆCEPTVM CONTINEAT.

§. 1. *Præceptum Euangelicum promulgans Christus, merito à dilectione sumpsit exordium, quæ spiritui Euangelico est congrua.*

¶ 41. D*Iligite inimicos vestros, & benefacite ijs qui oderunt vos, orate pro persequentibus, & calumniantibus vos.* Videamus iam secundo, quidnam sit hoc præceptum, & quid contineat. Hoc Christus Dominus clare his verbis expressit, præcipiens diligere inimicos; benefacere ijs, qui nos odio prosequuntur; orare pro ijs, qui nos persequuntur & calumniantur. Hæc quidem nunquam tam clare proposita fuerunt antiquis. In lege veteri præcepit quidem Deus inimicum diligere, sed quoniam loquebatur populo carnali, duræque ceruicis, & in virtute paruulo, non id clare expressit, nec enim præcepit diligere inimicum, exprimens illum sub nomine inimici, sed tantum sub nomine proximi: vt plurimum autem de inimico loquens, tantum præcepit erga illum, quædam beneficentiæ opera facilia, ad quę natura ipsa aliquomodo impellit, vt illud: *Si occurreris boui inimici tui, aut asino erranti, reduces eum:* & iterum, *Si videris asinum odientis te iacere sub onere, non pertransibis, sed subleuabis eum.* Exod. 23. 4 Deut. 22. 4 Nunc autem omnia clarissime exprimit, & quæ, à quo, & cui agenda sunt. In primis enim quæ agenda sunt manifesta proponit, pręcipiens dilectionē, & beneficentiæ opera, & orationem: quo nomine, vt Haymon annotauit, omnia quæ agere possumus comprehendit. Ad tria In cap. 5. Matth. namq; reducūtur, omnia quæ homo agere potest, ad ea scilicet quæ facere potest corde, & quæ ore, & quæ opere. Hæc tria exposcit: quod fieri potest corde, per dilectionem; quod ore, per orationem; quod opere, per beneficentiam. Clare ergo exponit quæ agere præcipit.

Sed cui hæc opera exhibenda sunt? Id etiam manifestissime exprimit. *Inimicis, ijs qui vos oderunt, ijs qui vos persequuntur, & calumniantur*, quo nomine omne inimicorum genus, & omnem inimicam actionem comprehendit. Quidam enim sunt inimici solo corde, alij corde, & ore, alij corde, ore, & opere. Inimici corde sunt, qui odio nos habent; ore, qui nos calumniantur; opere, qui nos persequuntur. Insuper in tribus nos potest aliquis offendere, in bonis personæ, in bonis honoris & famæ, & in bonis externis. Hos omnes comprehendit Christus. Personam enim offendunt, qui se exhibent nobis inimicos; honorem, qui nos calumniantur; bona externa; qui nos persequuntur. Quibus autem id præcipiat, manifeste exprimit dicens: *Ego dico vobis*: quod clarius expressit apud Lucā, præmittens; *dico vobis, qui auditis: Diligite inimicos vestros.* Illi cum audiunt, qui illius discipulos se exhibent, qui ad eius scholam pertinent. Loquitur ergo ad omnes discipulos suos, qui legem Euangelicam ab eo audiunt, & recipiunt. Hoc itaque est præceptum, quod Christus sub isto sententiarum pondere, & verborum claritate, tanquam Euangelicæ legis præceptum proponit, cuius partes breuiter explicandæ sunt. Primum omnium, quod præcipit est, *Diligere inimicos.* Apte quidem, præceptum Euangelicū, id quod Euangelicæ legi proprium est, tāquam fundamentum primum statuit, dilectionem scilicet, quam tanquam totius Euangelicæ legis basim, Christus Dominus illam promulgans supposuit. Breuis differentia, inquit B. Augustinus, sæpissime est, inter legem, & Euangelium, timor, & amor: lex enim antiqua data est paruulis, & seruis, quorum proprium est, induci per timorem, ad obseruantiam mandatorum: lex autem Euangelica datur filijs, & viris iam perfectis, qui amore ducuntur. Prҫterea in lege antiqua multa puerilia iubebātur, puerili populo: nunc in lege Euāgelica res grandes decernuntur, & proponuntur, viris virtute ac robore præstantib⁹ dignҫ, vt tollere crucem, contemnere vitā, non timere mortem, despicere terrena, cōplacere in tribulationibus, gaudere in persecutionibus: idcirco Christus, tanquam fundamentum huius legis amorem præmittit, cuius tanta vis est, vt nihil coram illo difficile sit, aut impossibile. Nihil, inquit D. Hieronymus, amanti durum est, nullus difficilis cupienti labor est. Intuere quanta passus fuerit Patriarcha Iacob, qui vt Rachel in coniugem consequeretur, æstu vrgebatur, & gelu; & tamen videbantur dies pauci præ amoris magnitudine, cum tamen septem annorum spatia voluerentur in tam grandi labore. Ascendens ergo Christus in montem, Regnum cœlorum manifeste proposuit, quod non nisi violenti & validi rapiunt. Quoniam autem nihil ita fortes, violentos ac validos reddit homines, sicut amor; aperiens os suum, & dirigere volens nostras actiones ad illud consequendum, non gladio, aut hasta, vel clypeo, aut alio huiusmodi armorum genere munit, nisi amore. Hunc *ignem venit mittere in terram, & quid*, inquit, *volo nisi, vt accendatur?* Hoc primum fundamentum supponit, ignem charitatis & amoris. Cum igitur hoc præceptum Euangelicum sit, primo statuendum est: *Diligite.* Deinde duplicem constituit Apostolus differentiam, inter legem veterem, & Euangelicam. Prima est, quod illa *Scripta est* exterius, *in tabulis lapideis*: hæc autem interius *in tabulis cordis carnalibus.* Quod ab ipso Deo per Ieremiam prædictum fuerat, post illam celebrem promissionem: *Fœmina circundabit virum, &c. Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Iuda testamentum nouum.* D. Augustinus legit, *Consummabo domui Israel*, id est, dabo legem consūmatam, & perfectam, quam propterea, inquit Augustinus, Dauid qui iam antiquam legem acceperat, desiderabat, & petebat, dicens: *Legem pone mihi Domine viam iustificationum tuarum*: illa enim iustificare non poterat, quod legi Euangelicæ relinquebatur. In hebræo pro eo quod transtulit Vulgatus *feriam*, habetur verbū *Charath*, quod significat ferire, aut excindere, aut suc-

[Marginal notes: *Luc. 6.* — § 42 *Lib. cō. Adim. ca. 16 & 3. contr. duas epist. Pelag. c. 4* — *Epist. 22. ad Eustoc. de cust. vir.* — *Luc. 12. 49.* — *2 Cor. 3. 3.* — *Ier. 31. 31.* — *In Ps. 118. cont. 11.* — *Psa. 118. 33.* — כרת.]

Brix. to. 1. fol. 334. succindere, quasi alludens ad tabulas, quas ad scribendum antiquam legem excindi
Exod. 34. 1 iussit: aut vero ad cæremoniam illam, qua, qui pactum quod celebrabant firma-
Gen. 15. 10. re volebant, excindebant animal medium,
Ier. 34. 18. sicut fecit Deus, pactum agens cum Abraham: quo eodem verbo vtitur Deus apud eundem Ieremiam: *Vitulum, quem succi-*
¶ 43. *derunt in duas partes.* Idem ergo est, Feriam testamentum, quod, firmissimum pactum inibo, quale illud erat, quod feriendo aut excindendo animal, celebrabatur. Sed quale futurum est hoc testamentum nouum? *Non secundum quod disposui cum patribus eorum, cum eduxi eos de terra Ægypti, sed dabo leges meas in visceribus eorum, & in cordibus eorum scribam eam.* Ex his intelligitur differentia illa, qua perpetuo A-
a Rō. 3. 27. postolus vtitur, qui legem antiquam vo-
b Eph. 2. 15 cat legem factorum *a*, & legem mandato-
c Rom 3. 27 rum *b*, legem autem Eaangelicam, legem
d In cap. 2. ad Ephes. lectio. 5. aut iustitiam fidei *c*, per charitatem (intellige) formatæ, vt D. Thomas *d*, cæterique omnes sancti Patres interpretantur. Dicitur lex vetus, lex mandatorum aut factorum, non quia aliæ leges mandatis careant, sed quia tantum mandata proponebat, & facta ac opera requirebat, nullam facultatem, aut virtutem interius, ad ea perficienda præbens. Nec mirum: nam principium vitale operationum humanarum est cor: ideoque ipsum iuuari debet, ad opera exequenda: lex antiqua exterius erat scripta, non in corde sculpta, ideo cor iuuare non poterat. Lex autem Euangelica, non solum facienda præscribit, sed & virtutem ad ea quæ mandat perficienda, confert. Et apte quidem, nam in ipso corde residet, in illo scripta est, ipsum iuuans, & roborans ad operandum. Quoniam au-
a 1. 2. q. 25. art. 2. & q. 18. art. 6. tem principium, quod cor excitat, & mouet ad opus, est amor, vt D Thomas *a*, ex
b 14. de ci. cap. 7. & 9. B. Augustino *b*, imo & ex D. Dionysio *c*,
c cap. 4. de diu. nom. demonstrat, primum quod illa statuit ac infundit, est amor, & dilectio, quam secū illa fert, vt D. Thomas demonstrat, & ex-
d 1. 2. q. 106. plicat. Quoniam autem quærere statim possumus, vnde lex Euangelica hanc virtutem trahat, aliam differentiam addens Apostolus, id explicat. Antiqua lex scripta 2 Cor. 3. cit
fuit digito Dei, at Euangelica scribitur, *spiritu Dei viui.* Deus non exhibetur viuificare per digitum, sed per spiritum, quē Gen. 2. 7.
emittit: ita *spirauit in faciem Adæ, & factus est homo in animam viuentem:* Et *emitte,* inquit Dauid, *spiritum tuum, & creabuntur.* Et spiritus Dei, qui virtutem viui- Ps. 103. 30.
ficandi habet, vt patet in ossibus aridis, Ezec. 37. 6
quæ videbat Ezechiel; & ipse perhibetur in mundi exordio fouens aquas, virtutem viuificatiuam eis tribuens, de quo dicitur, Gen. 1. 2.
quod *ferebatur super aquas.* Signanter autem spiritui Dei conueuit, id quod dixit Hom 30. in
D. Gregorius: Spiritus sanctus amor est, Euang.
cui propterea conuenit viuificare cor, quod sedes est amoris, quo ille vrgetur, & agitur ad opera vitalia agenda. Quia ergo lex Euangelica hoc spiritu scribitur, & insculpitur corde, qui est spiritus viuificans, qui cum sit amor, amorem, tanquam funfundamentum in corde, quod sedes est amoris, statuit, primum quod lex Euangelica statuere debet, ad amorem cordis pertinere debet. Hocque primum est, quod ¶ 44.
hoc Euangelicum præceptum exposcit, *Diligite inimicos vestros.* Præterea Christus Dominus voluit, hominem à Deo auersum, & deordinatum, erga illum recte cōponere & ordinare. Quoniam autem o- Prou. 4. 23.
mnis actio, & *vita à corde procedit,* vt Sapiens dixit, & ab illo exeunt, *quæ coinquinant* Matt. 15.
hominem, vt Christus contra Pharisæos agens demonstrauit, primo voluit cor ipsum rectificare, & ordinare erga Deum. Hoc autem fit per amorem charitatis, quæ cor ad Deum conuertit, tanquam ad scopum, & finem. Ex quo fit, quod sicut sagittarius, qui recte erga scopum compositus est, rectas mittit sagittas; ita cor, quod per charitatem erga Deum rectā est ordinatum, recta erga illum opera mittat. Similiter vt nos erga proximum rectificaret Christus, voluit cor erga illum recte ordinare: hoc autem fit per charitatem; nam qui diligit proximum, rectā erga illum ad Rom. 13.
operatur, vt demonstrat Apostolus. Idcirco tanquam fundamentum eorum, quæ circa proximum agenda sunt, charitatem

*Ioan.*13.34 *& ca.*15.12 ſtatuit, dicens: *Hæc mando vobis, vt diligatis inuicem: Hoc eſt præceptum meum, vt diligatis inuicem.* Nec his contentus eſt, ſed ne forte nos ſicut antiqui, proximi nomine ſolummodo intelligamus amicum, expreſſe aſſumpſit ordinare nos erga inimicos, & rectificare: & quia huius rectitudinis primum principium eſt amor & dilectio, per quam erga illos recte ſumus conuerſi; & affecti, hanc primo ſtatuit, dicens: *Diligite inimicos veſtros.*

§. 2. *Quomodo Chriſtus, qui iubet odire patrem & matrem, præcipiat diligere inimicos.*

¶ 45 ANntequam tamen ad expendenda, quæ vlterius Chriſtus præcipit, progrediamur, explicandum eſt dubium, quod circa iſta, quæ primo ſtatuit, ſuboritur ex illis verbis, quæ idem
*Mat.*10.37 *Luc.*14.26 Chriſtus dixit: *Si quis venit ad me, & non odit patrem ſuum, & matrem, & vxorem, & filios, & fratres, & ſorores, adhuc autem & animam ſuam, non poteſt meus eſſe diſcipulus.* Qui præcipit odire patrem, & matrem, & vxorem, &c. quomodo præcipit diligere inimicos? Egregie hoc dubium
*In Pſal.*118 *ſerm.*15. *in illud, Iniquos odio habui.* expendit S. Ambroſius, obſeruans rem rationi contrariam videri, iubere odire patrem & matrem, & diligere inimicos. Non poſſum inquit, ſaluo pietatis iure, odiſſe patrem, cui debeo quod creatus ſum; nec matrem, longo decem menſium faſtidio pij fœtus onere portantem, cui noſtra abſolutione plus pericli, in dilatione plus tædij eſt. Quid dulciſſimi merentur filij, vt paterno excludantur amore, cum ſit impium mori nolle pro filijs? Quid vxor chariſſima, vitæ cohæres, & conſortium communis naturæ? Quid fratres, eiſdem concreti viſceribus, atque formati eodem naturæ hoſpitio, in hunc vſum lucis emiſſi? Oderim ergo pignora charitatis, & diligam inimicum, qui vitam, quam dedit pater, quam aluit mater, quam adiuuant fratres, quam ſuſtentat vxor, quam filij lętam reddunt, auferre procurat? Eãdem difficultatem augent illa Domini verba, dicentis: *Nolite arbitrari, quia pacem venerim mittere in terram: non veni pacem mittere, ſed gladium: veni enim ſeparare filium aduerſus patrem ſuum, & filiam aduerſus matrem ſuam, &c. Et inimici hominis domeſtici eius*: Id eſt, veni facere, vt homo cum domeſticis ſuis inimicitias gerat. Quomodo, qui ſeparat eos, quos natura amoris vinculo ligat, coniungere vult illos, quos eadem natura à ſe inuicem ſeparatos continere videtur? Hæc erant, quæ Gentilibus difficillimam reddebant Euangelicam legem, vt D. Chryſoſtomus eleganter proſequitur. Reſpondet tamen Ambroſius, expendens illud, quod à Sapiente concionatore dictum eſt: *Tempus dilectionis, & tempus odij, tempus belli, & tempus pacis.* Inordinate ſe habebat homo erga parentes, conſanguineos, & amicos, & inordinate erga inimicos, contraria circa eos tenens extrema: parentibus enim, conſanguineis, & amicis, perpetua adhærebat pace, ideoq; ſæpe ad ea, quæ in Dei obſequium tenebatur agenda, negligebat procedere: inimicis autem perpetuo erat ſeparatus bello, ideoq; multa, quæ circa eos agere tenebatur, prætermittebat: illos omni tempore diligebat, quibus vt complaceret, ſæpe Deum offendebat: iſtos omni tempore odio proſequebatur, quos vt offenderet, multa contra virtutem agebat. Venit Chriſtus, & eũ ¶ 46
quem in extremis inuenit conſtitutum, voluit ad medium reuocare, indicens bellum, quod aliquando cum conſanguineis & amicis agat, eorum voluntati carnali, & iniuſte ſe opponens; & ſtatuens pacem, quam aliquando cum inimicis teneat: ſeparat pro aliquo tempore eos, qui ſibi ſemper adhærebãt, & coniungit aliquando illos, qui ſemper à ſe erant ſeparati. Moderari ergo voluit nimium amorem erga illos, & accendere, qui erga iſtos erat extinctus. Quotidianis exemplis, inquit B. Auguſtinus, videmus hæc. Placet iuueni alicui Deo ſeruire; diſplicet Patri: diuiſi ſunt aduerſus ſe: ille promittit terrenam hæreditatem, ille amat cœleſtem: aliud iſte pol-

Mat 10.34 *Luc.*12.51. *Hom.* 7. *in* 1. *ad Cori.* *Eccle.* 3. 8. *In Pſa.* 44 *accingere gladio tuo.*

pollicetur, aliud iste eligit. Non sibi putet pater, factā iniuriā, Deus sol⁹ illi pręfertur, & tamen litigat cum filio volente seruire Deo. Sed fortior est ille gladius spiritualis, quam copulans natura carnalis, &c. Inimici insurgunt contra Stephanum, eum educunt, & lapidibus impetunt. Quid ille facit? Diligit inimicos, orat pro illis. Quis hoc facit? Christus: qui sicut filium patri adhærentem, aliquando ab illo separat, ita facit, vt inimicum, qui longe existebat, amoris vinculo homo sibi faciat propinquum. His adde, quod homo ita adhærebat consanguineis, vxori, aut amicis, vt complacens sibi in persona, & eam diligens, etiam complaceret sibi in illius culpa, & eam amaret: vt videre licet in ijs, qui adhærentes vxoribus suis alienigenis, earum idola sibi placita habuerunt, quæ & adorauerunt, quod & Salomoni ipsi accidit. Ita autem erat homo ab inimico auersus, vt odio habens illius culpam & offensam, etiam odio haberet eiusdem personam, quam & persequebatur. Erga parentes ergo, vxorem, & amicos, homo peccabat ex amore, erga inimicos ex odio: id propterea Christus homini erga vtrosque indicit, quæ in eo erga vtrosque corrigere necessarium erat. Nimius erga parentes, & amicos amor corrigendus est per odiū, vt scilicet ita illorum diligat personas, ꝙ odio habeat culpas: & nimium odium erga inimicos corrigendum erat per dilectione, vt videlicet ita odio habeat eorum culpas, quod diligat eorum personas: hocque statuit dicens: *Diligite inimicos vestros.* Sed de ijs latius præcedenti Tractatu.

Num. 25.
3. Reg. 11.

§. 3. *Non solum dilectionem, sed & beneficentiæ opera ad inimicos exposcit Christus, nec enim arbor plantatur, nisi vt fructus referat.*

§ 47

BEnefacite ijs, qui oderunt vos. Superari vult odium inimici à nostra dilectione, dum iubet, vt illum qui interius nos odit, non solum diligamus, sed & beneficentiæ opera ei exhibeamus: & eius odium, non sola dilectione, sed & beneficentiæ operibus compensemus. Hocq; est secundum, quod continet hoc Euangelicum præceptum. Noluit Deus, vt arbores, quas in Paradiso plantauit, essent ociosæ, & sine fructu, quas propterea iussit, *vt producerent fructum*, vnaquæque *iuxta genus suum.* Charitatem erga inimicum plantat in corde eorum, qui legem Euangelicam, vt decet, profitentur; non vult istam ociosam esse, aut sine fructu, sed in omni opere bono fructificantem: idcirco postquam dilectionem statuit, dicens: Diligite inimicos vestros, iubet, vt hęc arbor fructum referat, subdens: *Benefacite ijs, qui oderunt vos.* Breuis est, sed abundantissimis mysterijs referta illa sententia Apostoli: *In charitate radicati, & fundati.* Duplici metaphora vtitur Apostolus, vt annotat D. Thomas, arboris, & domus; quæ vt stent, egēt quidem arbor radicibus, & domus fundamento. Homo dum viuit, ædificium construit ex operibus suis, quod vsq; ad beatitudinem perueniat. Qui ædificat, primo de fundamento cogitat, quod nisi firmum sit, facile ædificium ruit. Si vis ædificium firmum construere, firmum fundamentū construe. Quodnam illud erit? In charitate fundati. Charitas firmissimum fundamentum est, de qua idem Apostolus ait, quod *omnia sustinet*; non mirum, *Deus enim charitas est, & qui manet in charitate, in DEO manet.* Vide quam firmum fundamentum est charitas. Si vis quod stet oratio, ieiunium, eleemosyna, & tuipse; super charitatem ædifica. omnia propter Dei amorem facito, & te-

Genes. 1. 11.
Ephe. 3. 17.
In ca. 2. ad Eph. lect. 4.
1. Cor. 3. 7.
1. Ioh. 4. 16.

teipsum in charitate firma, & tam firmum erit ædificium, vt permaneat in seculum seculi. Homo insuper arbor est, qua metaphora etiam Philosophi illum expresserunt dicentes, esse arborem inuersam. Arbor eget radicibus, vt stet: nihil enim facilius est, quam arborem deijcere, quæ radicata non est. Vnde, vt Deus exprimeret facilitatem, qua aliquos tyrannos vel Reges (Theodoretus Nabuchodonosorem, & Senacheribbum, & alios similes intelligit) erat deiecturus, eos comparat arbori, quæ in terra non est plantata nec radicata: *Equidem, neque plantatus*, inquit, *neque satus, neq; radicatus in terra truncus eorum, repente flauit in eos, & aruerunt, & turbo quasi stipulam auferet eos.* Hinc Apostolus metaphoram sumit: vt possitis stare firmi, quos nec turbines tribulationum, nec tempestates persecutionum eijciant, estote in charitate radicati, & vt Interpres Chrysostomi legit, *fixis in charitate radicibus:* sic enim neque mors, neque vita, neque Angeli, neque potestates, nec periculum, nec gladius vos euertet; sicut Paulus in semetipso comprobabat. Sed vt hoc clarius explicemus, obseruandum est, incongruam videri Apostoli locutionem, cum dicit: *In charitate radicati.* Homo siquidem, non est in charitate, sed potius charitas est in homine, tanquam arbor in horto, vt paulo ante diximus, & omnis Theologia docet. Hortus autem non radicatur in arbore, sed potius arbor in horto: videturque propterea dicendum fuisse, charitas sit radicata in vobis. Egregie tamen Apostolus loquitur, tenens consuetam Scripturæ sacræ phrasim, qua propositio *In*, idem valet, ac *Per*. Ita intelligimus illud, *maledicta terra in opere tuo*, id est, per aut propter opus tuum: & *In baculo meo transiui Iordanem*, id est, per baculum, & *In lumine tuo videbimus lumen*, id est, per lumen tuum. Fundamentum super quod fundandi sumus, Christus est, dicente eodem Apostolo: *Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positũ est, quod est Christus Iesus: in quo omnis ædificatio constructa, crescit in templũ sanctum in Domino.* Terra insuper in qua transplantari debemus, ipse Christus est, Plantati eram⁹ in carne Adæ, à quo nascimur filij iræ, de qua dixit Apostolus: *Scio quod non est in carne mea bonum:* illos proinde ferebamus fructus, quos idem Apostolus exprimit: *Cum essemus in carne passiones peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris nostris, vt fructificarent morti.* Per baptismum autem, vt idem Apostolus ait, transplantati aut *complantati sumus* in Christo, à quo virtutem trahimus, vt fructus vitæ æternæ faciamus, referamus fructus dignos pœnitentiæ, & gloriæ. Arbor vt radices mittat in terra, ad quam transplantaur, eget humore aquæ, *ad cuius odorem* (dixit Iob) *radices mittit in terra* altas, quam per illas firmatam, non possunt impetus vẽtorum subuertere, nec à terra vllatenus radicare. Ita per charitatem homo radices altas mittit in Christo, & tam profundas, vt non possint eum eradicare totius inferni turbines & procellæ; sicut in B. Iob videre possumus, & clari⁹ in Apostolo, qui dicebat: *Quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio, an angustia?* Totius inferni, mundi, & carnis vires iunctæ sunt, vt Apostolos, & martyres, à Christo eradicarent, & separarent: id tamen nullatenus perficere valuerũt; & quamuis potuerint tyranni separare caput a corpore, carnem ab ossibus, animam à corpore, non tamen potuerunt eos à Christo auellere: erant enim firmiter in illo radicati per charitatem, quæ est etiam glutinum & bitumen, per quod ita super Christum fundati fuerunt, vt nullatenus potuerit omnis creata potentia, à tali fundamento euertere. Est itaque charitas humor aut aqua, cuius virtute radicatur homo firmiter in Christo: nec mirum, peculiariter enim illa procedit a Spiritu sancto, de quo dixit Apostolus, quod *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum:* & Spiritus sanctus, dicitur fons viuus, cuius gratia vocatur à Christo aqua, quã *qui biberit, non sitiet iterum.* Arbor autem ideo transplantatur, & per aquæ humorem radices mittit, vt fructum ferat abundantem. Ita Dauid de iusto, quod erit *tanquam*

Margin notes: In cap. 40 Esa. — Esa. 8. 35. — ¶ 48 — Rom. 8. 35. — Gen. 3. 17. — Gen. 32. 10 — Psal. 35. 10. — 1. Cor. 3. 10 — Rom. 7. 18. — Rom. 7. 5. — Rom. 6. 5 — Iob 14. 19. — ad Rõ. 8. 35 — ¶ 49 — ad Rom. 5. 5 — Ioh. 4. 13. — Psa. 1. 3.

quam lignum transplantatum secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo: Et clarius Ierem. *Erit tanquã lignum, quod transplantatur super aquas, quod ad humorem mittet radices suas, & non timebit cum venerit æstus, & erit folium eius viride, & in tempore siccitatis non erit solicitum, nec aliquando desinet facere fructum.* Ad humorem, inquit, aquæ mittet radices: virtute namque illius humoris, radicabitur in terra, ita quod nullatenus ab ea auelli possit: & non desinet facere fructum, nam hoc ab illo exigitur, quod ideo transplantatur, vt fructum ferat. Ita homo, qui transplantatus est in Christo, per viuam fidem, mittit radices altas ad humorem charitatis, aut per charitatem, sed hoc ordinatur ad id, vt referat fructum: *Omnis enim arbor, quæ non fert fructum, excidetur, & in ignem mittetur.* Hunc fructum Christus exposcit ab arboribus transplantatis, radicatis per charitatem: primo dixit Christianis: Diligite inimicos, supponens humorem charitatis ad radices mittendas, & statim subdit: *Benefacite ijs, qui oderunt vos*, fructum bonorum operum erga inimicos exposcens.

Ier. 17. 8. *Mat. 7. 19.*

§. 4. *Christus iubens benefacere inimicis, nec prohibet iusto bello eos impetere, nec hæreticos, & fidei hostes igni tradere,*

¶ 50 B*Enefacite ijs, qui oderunt vos.* Quidam sic intellexerunt hoc præceptum, vt crederent, non licere Christianis, qui legem Euangelicam profitentur, se conuertere, vt puniant & coerceant inimicorũ insolentiam, nec licere eis arma sumere contra inimicos suos, nec illos morti tradere. Ita hæretici Donatistæ, quorum illa erat communis propositio, vt refert S. Augustinus, bonos & sanctos, nemini persecutionem inferre, quibus tantum licet, patienter ferre persecutiones ab alijs illatas, melius quam illi, qui adhuc in veteri lege constituti, ne legem de sabbathi obseruatione violarent, dicebant: *Moriamur omnes in simplicitate nostra, & testes erunt super nos cœlum & terra, quod iniuste perditis nos.* Ecclesiam quandam Donatistæ inuaserant, in Maximianum Episcopum Vagiensem stantem ad altare irruentes, horrendo impetu & furore crudeli, fustibus, telis & lignis percusserunt, pugione itidem in inguine vulnerarunt, quo vulnere sanguis effluens, eum exanimem reddidisset, nisi ei ad vitam maior sæuitia eorum profuisset. Nam cum grauiter sauciatum per terram traherent, exundanti venæ puluis obstrusus, sanguinem continuit, cuius effusione, ibat in mortem. Cum ab eis relictum, fideles cum Psalmis auferre tentarent, viuum adhuc inuenerunt, curatusque tandem conualuit, & ad Imperatorem rem totam detulit, qui sententiam contra impios pertulit. Vociferabantur Donatistæ dicentes, rem impiam ab Episcopo Vagiensi factam, qui si legem Euangelicam profiteretur, non contra malefacientes debebat iustitiam postulare, sed libenter mala illata perferre. Quæ latè ibi Augustinus, ipsorum insolentiam exponens, prosequitur. Hinc multorum error processit, asserentium, non licere Christianis bellum agere contra inimicos suos, & eos occidere: id enim huic Euangelicæ legi, alijsque similibus contrarium contendunt. Ita Iulianus Apostata, alijque etiam nostri temporis hæretici, quos referunt Castro *a*, Prateolus *b*, & alij qui contra hæreticos scripserunt. Illa insuper similiter similiter hæresis hinc ortum habuit, quam multi tempore B. Augustini tenuerunt, nuncque asseuerant, non licere Ecclesiæ Christianæ, aut eius Principibus Ecclesiasticis vel secularibus, hæreticos illius inimicos persequi, & multo minus punire, ignique tradere: hoc namq; contrarium est huic legi, quam Christus omnibus Euangelicam legem profitentibus imponit: *Benefacite ijs, qui oderunt vos.* Cæterum in huius explicationem breuiter dicendum est, certum esse, Christianos ea agere posse contra inimicos suos, quæ necessaria sunt ad sui iustam defensionem, &

Epist. 50 ad Bonifac. *1. Mac. 2. 37.* *a Con. hæres. ver. bellum.* *b In Cath. hæreti.*

conseruationem, ad coercendam petulantiam inimicorum, & eorum culpam puniendam. Quod enim pro charitate institutum est, non debet contra charitatem militare. Secundum autem ordinem charitatis tenetur Respublica Christiana in communi, & fideles qui ad illam pertinent in particulari, seipsos diligere, & conseruationi propriæ attendere: vnde omnia, quæ ad hoc erunt necessaria, poterunt præstare; & ita inimicis se opponere, illos persequi, & eo contra illos agere, quæ propriæ saluti necessaria sunt. Vnde quando quis non potest vitam conseruare, nisi occidendo inimicum, potest illum occidere, cum moderamine inculpatæ tutelæ.

§ 51. Et quoniam ad conseruationem Reipublicæ necessarium est, punire malefactores, inimicos compescere, & eos perimere, iuste Respublica Christiana punit malos, hæreticos castigat, & Christi nominis inimicis se opponit, & superbientes persequitur, cuius, vt obseruat D. Augustinus illa Dauidis est vox, *Persequar inimicos meos, & comprehendam illos, & non conuertar donec deficiant*: quamuis hoc præcipue intendat, donec deficiant in vanitate, & in veritate proficiant. Ad quod institutum expendit similiter Augustinus persecutionem, qua Sara persequebatur ancillam Agar: tenebat enim Sara, sicut dixit Apostolus typum Ecclesiæ, sicut Agar, eorum qui illam persequuntur, moribus, dogmatibus, aut armis. Et certe Sara, quæ persequebatur Agar, potius persecutionem patiebatur ab illa, nam verius Agar persequebatur Saram superbiendo, quã Sara illam coercendo. Cum ergo opus est, & ferro defendenda est Ecclesia, & igne tuenda, & conseruanda religio, occidendi fures inuadentes illam, cõburendi tanquã transfugæ; & proditores apostatantes hæretici, nec vlla belli iustior causa esse potest, quam vt Dei honor, eiusq; hæreditas & religio defendatur. Vnde August. egregie demõstrat, nullas pœnas iustius à Principib. secularibus latas, & executioni mãdatas, quam quas imponunt cõtra eos, qui Ecclesiæ, religioni, & fidei se exhibent inimicos: de quibus egregie D. Thom. cæteriq; qui contra supradictos errores disputant. Id insuper obseruandum est, vnã virtutem alteri contrariam esse non posse: sicut enim vnum verum alteri vero non opponitur, ita nec quod vere bonum est, & rectæ regulæ conforme, alteri bono potest opponi, vt Theologi demonstrant. Cum autem iustitia virtus sit, nihil, quod est illi conforme, potest esse contra charitatẽ: ideoq; id omne quod secundum rectæ iustitiæ leges fit, charitati non contradicit. Quamuis enim quis, vt charitatem perfectius seruet, possit iuri suo cedere, & permittere se occidi absq; aliqua defensione; qui tamen secundum leges iustitiæ agit, non charitatem violat. Vnde iudices punientes malefactores secundum iustitiæ rigorem, Principes qui bellum secundũ iustitiam inferunt inimicis, nullatenus charitatem impugnant. De ijs aliqua dicta sunt in præcedenti Tractatu, aliaq; multa à Theologis traduntur, quæ latius nunc prosequi non conceditur.

Margin notes: *Epist. 50. cit.* — *Gen. 16. & 21.* — *ad Gal. 4. 10.* — *Epi. 50. ci.* — *2. 2. q. 40.*

§. 5. *Explicat Augustinus: An liceat vindictam à iudice contra inimicum petere, & dictum commune examinatur: Diligo inimicum, sed volo eum suspendi.*

§ 52. VT tandem quid his verbis præcipiatur intelligamus, explicandum est dubium illud commune, An qui iniuriam aut læsionem ab inimico accepit, possit vltra recompensationem damni recepti, velle, vt vindictam lege statutã pro iniuria, sumat iudex aut Respublica de offendente & lędènte, puniendo illum pœnis à legibus decretis? Dixi vltra recompensationem damni recepti, nam velle receptũ damnum resarciri, nullã cõtinet charitatis læsionem. Videturq; iuste vindictam pro iniuria à iudice inferendam appeti, & peti posse: talis enim vindicta iusta est, & ęqua: qui igitur illã appetit, id appetit quod iustum est; & qui illam exequi petit, id petit exequi, quod æquum est. Nullus autem agens, quod iustum est, à charitate deficit,

aut à recto deuiat. Et quidem facile difficultas hæc ex dictis expediri poteſt: quod tamē facile verbis dicitur: difficillime moribus tenetur. Quamuis enim, qui huiuſmodi vindictam expetunt, clamēt, & profiteantur, ſe quidem inimicos diligere, nihilominus velle, vt id circa illos fiat, quod iuſte fieri poteſt: hæc tamen duo, diligere, & vindictam expetere, difficile valde coniungi poſſunt. Vt tamen breuiter rem totā explicemus, id ſtatuendum eſt, tanquam fundamentum, quæſtionem hanc quæ ad mores pertinet, non ſecundum Metaphyſicas, ſed ſecundum morales regulas diffiniendam, & moraliter de ijs, quæ ad mores pertinent, non metaphyſice agendum eſt. Obſeruandum eſt ſecundo, illam explicatam fuiſſe à B. Auguſt. agente contra Adimantum Manichæum, qui nequaquā hæc duo ad concordiam reuocari poſſe cōtendebat, benefacere inimico, & vindictā de illo ſumere. Vnde aſſerebat, hoc Euangelicum præceptum, contrarium eſſe illi antiquo, quo De⁹ iuſſit Iudæis, vt Chananæos, inimicos ſuos euerterent. In huius igitur explicationem D. Auguſt. hanc ſtatuit primo propoſitionē. Fieri poteſt, vt quis vindictam appetat, quærat, & inferat, & charitatem teneat & præceptum dilectionis inimici ſeruet. Hoc probat Auguſt. ex eo, ꝙ Paulus fecit circa fornicarium: *Ego quidē*, inquit, *abſens corpore, præſens autem ſpiritu, &c. tradere hūc Satanæ in interitum carnis, vt ſpiritus ſaluus fiat in diem Domini.* Quid habet illa interfectio, niſi interitū carnis: ſed quia expoſuit Apoſtolus, quo animo id faceret, ſatis declarauit, in aliquem inimicum vindictam cum charitate poſſe procedere. Idipſum confirmat ex eo, quod idē Apoſtol. docet: *Propterea*, inquit, *inter vos multi infirmi, & ægri, & dormiunt multi. Si autem nosmetipſos iudicaremus, non vtiq; diiudicaremur: dū iudicamur autē*, id eſt, dū punimur, & vindictam ſuſtinemus, *à Domino corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur.* Ecce manifeſtum eſt, Deum cum dilectione, corrigere, & caſtigare, non ſolum infirmitatibus, & ægritudinibus, ſed etiam mortibus temporalibus, eos

Lib. cont. Adim. c. 17

Exod. 23.

1. Cor. 5. 3.

1 Cor. 11. 30

quos non vult damnare cum mundo. Nullus magis dilectionem & charitatem erga inimicos ſeruat, quam Deus: ille autem ſæpe eos punit, & caſtigat, & morte ipſa plectitur: poteſt igitur quis, punitionem & vindictam erga inimicum appetere, abſq; charitatis læſione, vere diligendo inimicum: idq; reuera fit, quando vindictam ſolummodo quis exoptat, ex zelo diuini honoris & gloriæ, & ex deſiderio publici boni, & vtilitatis ipſius proximi, cuius delictum temporalis pœna purgat, & correptus corporali morte, æternam damnationem euadit. Secunda Auguſt. propoſitio. Difficile eſt, vindictam appetere, diligendo inimicum, & non odire illum, cuius interitum exoptas. Hanc ita Auguſt. explicat. Tunc cum dilectione appetitur vindicta de inimico, quando ſolummodo eius peccatum odio habetur, & perſona diligitur; quando vindicta propterea expetitur, quia ipſi peccatori vtilior eſt, quam remiſſio; & ita expetitur ſolummodo, vt peccatum abſumatur, honor diuinus promoueatur, Reipublicæ bonum ſeruetur, & inimicus ſaluetur. Hoc autem quam difficile ſit, manifeſtum eſt: id enim, inquit Auguſtinus, perfectorum eſt, vt non oderint in peccatoribus niſi peccata, ipſos autem homines diligant; *Et cum vindicant, non vindicent acerbitate ſæuitiæ, ſed moderatione iuſtitiæ, ne ipſa relaxatio peccati plus noceat peccatori, quam pœna vindictæ.* Ita Auguſt. Qui ita vindictam appetit, dilectionis præceptum non lædit. Sed quis eſt, qui ita agat? Difficile eſt, & ſolummodo perfectorum, diligendo inimicum, illi⁹ vindictam expetere; aut vindictam exoptando, illum diligere: perfectorum ſiquidem eſt in charitate. Qui ſe inuenerit, ita in ea profeciſſe, vt id agere valeat, vindictam poterit de inimico exoptare, & à iudice expoſcere. In huius confirmationem obſeruat Diuus Auguſtinus, diuerſimode diuerſis temporibus CHRISTVM cum Apoſtolis egiſſe. Quando enim irati contra Samaritanos, quoniam ab eis non fuerunt hoſpitio recepti, quæſierunt à DOMINO, vt

§ 53

Luc. 9. 54

peterent ignem de cœlo descendere, quo illos punirent; respondit Dominus dicens, eos nescire cuius spiritus essent filij; quoniam illi animo inimico perdere volebant eos, quos volebant igni consummi. Postea vero, cum impleti essent Spiritu sancto, & perfecti facti essent, qui iam possent etiam inimicos diligere; vindictam in eos exercendo, acceperunt potestatem vindicandi, qui iam sine odio poterant vindicare. Qua potestate Petrus Apostolus vsus est, ad cuius sententiam ceciderunt vir & vxor, qui ausi sunt mentiri Spiritui sancto. Non itaq; Apostolis vindictam sumere, aut expetere cōcessit Christus, quousq; summā charitatis perfectionem attigerunt, quando repleti sunt Spiritu sancto, qui tanquam diuinus amor eos charitate repleuit; ideoq; nullo modo vindictam, nisi ad finem charitatis iam optabant. Ex his in illam ducor sententiam, vt credam, moraliter loquendo, fere omnes illos, qui vindictā de inimicis à iudice inferendam exoptant, & petunt, ab isto Euāgelico præcepto discordare, & id eis accidere, quod S. Gregorius annotat, in hac materia frequentius mentem humanam sibi mentiri, quæ quod liuoris affectu fit, tribuit iustitiæ, aut charitati, aut boni cōmunis desiderio. Tales sunt ij, qui dicunt, inimicos qui se læserant, diligere, cæterum vindictam velle sumi, vt Reipublicæ bonum seruetur, vt alij timeant, vt peccata vitentur, &c. Zelum iustitiæ ab boni publici ostentant, quos frequentius non dilectio, sed vere odium aduersus persequentes excitat. Nihil facilius est, inquit S. Basilius, quam hac in re vnumquemq; seipsum fallere: vnusquisq; enim sibi beneuolus est, indulgentiorque iudex; & quæ iucunda sunt, ea vtilia iudicat. Solicita propterea curā, inquit Gregorius, homo seipsum examinare debet & inquirere, an cum appetitu vindictæ peccati, dilectionem teneat hominis. Dices: Quomodo id cognosci poterit? Quisnam intelligere poterit, se solo zelo iustitiæ, non odio duci? Primo id deprehendes, si eodem zelo videas te commoueri, agi, & excitari erga illos peccatores, qui non tibi, sed alijs iniuriam intulerunt: si enim obiectum zeli & odij tui est solummodo bonum commune, & iustitiæ conseruatio; vbi simile est obiectum, similis debet esse actus, & vbi eadem causa & motiuum, idem effectus subsequi debet: ita siquidem violatur bonum commune, læditurq; iustitia, & diuinus honor pessundatur, per peccata & offensas contra alios commissas, sicut per eas, quas tibi sentis illatas. Si cognoscere vis, quidnam bilancem inclinet, pondusne rei an latens in bilance defectus, vna re subtracta, alteram eiusdem ponderis pone. Si enim res æqualis ponderis æqualiter bilancem inclinat, pondus rei, & non defectus bilācis id agit. Si agnoscere vis, quid volūtatem inclinet ad vindictam petendā, pōdusne peccati, & zelus boni communis, an tuæ voluntatis prauus affectus, subtracta inimici offensa, aliam alicuius extranei eiusdem ponderis substitue iniquitatem; vide an simili vindictæ zelo erga illum, ac erga inimicum commouearis. Deinde, si videas talem in te zelum, & odium excitari contra peccatores, qualis fuerit illorum culpa & offensa contra Dei honorem, ac commune bonum commissum: si enim culpa præcisa est, quæ zelum excitat, & mouet, maior culpa, maiorem zelum excitabit. Videbis hominem, qui propter leuius verbum contra se prolatum, ingentem magnamque exoptat, & quærit à iudice vltionem, & vindictam inferre, qui tamen nullatenus concitatur aut commouetur, vel minimo zelo, videns alterum contra Deum blasphemantem, aut pauperem opprimentem. Nescio quid sit, inquit Chrysostomus: nam omnino peccata quæ ad Deum pertingunt, inulta esse sinimus: si quis autem parum in nos peccauerit, eius graues sumus vltores, & accusatores, &c. si culpa tantum est, quam in inimico odis, & personam diligis, vbi maiorem vides culpam, maius odium maiorq; vindictæ appetitus, & iustitiæ, boniq; publici zelus insurgere deberet. Quando Propheta Samuel reprehendit Regem Saul, quod reseruasset de Amalech, oues, & boues pin-

Actor. 5.

¶ 54

22. Mor. cap. 11.

Lib. de reg. Mon. c. 22

Ho. 26. in Genes.

¶ 55

pingues, Saul conabatur se excusare, imo, & probare, se Dei præceptum seruasse: quod enim fecit reseruando oues, & boues, zelo diuini honoris à se factum profitebatur, vt scilicet haberet optimos greges, quos Domino sacrificaret. Probauit euidenter Samuel, illud falsum, & mendacium esse: quoniam si zelus diuini honoris te duceret, eo potius eras ducendus, vt id ageres, quod magis ad diuinum honorem pertinebat. Hoc autem erat demoliri Amalech, & omnia, quæ illius erant; quod propterea strictiori Deus iusserat præcepto. Non habuisti zelum in re grauiori, magisq; ad diuinum honorem pertinente, & in re minori, zelo honoris Dei te excitatum contendis? non ergo diuini honoris zelus, sed tuæ auaritiæ, & cupiditatis excitauit affectus. Eodem argumento vsus est Deus contra quosdam, qui iustificata ieiunia, & mortificationis opera se facere iactabant, tanquam zelo diuini obsequij excitatos: quæ cum Deus repulisset; quærentibus illis causam, & dicentibus: *Quare ieiunauimus, & non aspexisti, humiliauimus animas nostras, & nescisti?* Respondit Dominus: Quia non ex zelo obsequij mei hæc facitis, sed vestræ satisfacientes, & complacentes voluntati: *Quia in die*, inquit, *ieiunij vestri, inuenitur voluntas vestra*: id est, quia ex vestræ voluntatis affectu, non ex zelo obsequij mei ieiunia vestra procedunt. Hoc probat: si enim ex zelo diuini obsequij, hæc opera prodirent, multo magis alia opera faceretis, quæ magis sunt in Dei obsequium, & plus ab illo commendantur, qualis est eleemosyna in pauperes, misericordia in egenos, compassio, & patientia in debitores, qui debita soluere non possunt: hæc non facitis, quæ Deo gratiora cognoscitis; non igitur illa facta sunt à vobis, vt grata ei seruitia exhibeatis, sed quia conformia sunt vestræ voluntati, & inclinationi. Simili argumento vti solet Beatus Chrysostomus contra mulieres, quæ nimis se ornant, quæ & dicere solent, se id facere, vt maritis placeant. Argumentatur Chrysostomus, probans euidenter id falsum esse. Si ideo te ornas, & componis, vt marito placeas, tunc præcipue id agere deberes, quando coram eo debes consistere & permanere; at tunc id non facis, sed quando domo egredi vis; ab alijs potius quam à marito videnda: non igitur propter maritum, sed vt tuæ satisfacias voluntati & affectui, te ornas. Hoc igitur eodem argumento sæpe adducor, vt credam eos, qui dicunt, se tantum vindictam appetere propter ædificationem Reipublicæ, propter zelum iustitiæ, & propter diuinum honorem, non verum dicere, aut seipsos fallere: quia si ita esset, potiori iure eam expeterent in alijs criminib. grauioribus, in Republica commissis, quorum vindicta magis conduceret ad Reipublicæ ædificationem; & tamen nullatenus, nisi in ijs, quæ contra se facta sunt, vindictam appetunt. Non ergo quia mala sunt, quæ alter commisit, sed quia contra seipsos commissa sentiunt, puniri volunt. Hac de causa ¶ 56
Christus scite addidit: *Benefacite ijs, qui oderunt vos*, signanter indicans, timendum tibi malefacere ei, qui tibi offensam intulit: hoc enim ipso, suspectus debet tibi zelus esse, num ex iustitiæ desiderio, an vero ex vlciscendi libidine procedat. Hac de causa sancti viri, & qui timoratæ sunt conscientiæ, etiam quando legitimum ius habent petendi & appetendi vindictam, offensam totaliter remittunt, & quantum in se est vindictam fieri prohibent, & rogant, scientes difficile esse valde, huiusmodi appetitum, vt par est moderatum tenere, & difficilimum, non odire illum, cui mortem exoptas, qui vt interficiatur clamas, & instas. Dauid, inquit Augustinus, accepit in potestatem inimicum Regem Saul, vt ei faceret, quicquid vellet; & elegit potius parcere, quam occidere: non enim erat iussus occidere, sed neque prohibitus? imo etiam diuinitus audierat, se impune facere, quicquid vellet inimico: & tamen tantã potestatem ad mansuetudinem conuertit. Vbi ergo nec difficultas fuit occidendi, nec timor, dilectio profecit inimicorum, implens Dauid præceptum de eorum dilectione. Dedit Deus Dauid po-

1. Reg. 15.

Esa. 58. 3.

Lib. contr. Adimant. cit.

testatem occidendi inimicum, quia nouerat voluntatem serui sui: & vt cæteris etiam hominibus innotesceret, ea quæ in corde Dauid, iam nota erat inimici dilectio, &c. Ita Augustinus: in cuius verbis multa sunt annotatione digna. Primo, quod Deus non dedit potestatem Dauidi occidendi inimicum, nisi quia nouerat, quod tam perfectus erat, vt illa non esset vsurus: difficile est enim vti tali potestate, interficiendo inimicum, & non complacere in illius malo, non odio illum prosequi. Deinde Dauid non iussus fuit occidere Saul, sed nec prohibitus, in quo casu securius duxit, non occidere, sed remittere: nam remittens, nihil erat quod posset scrupulum mouere, at occidens, poterat aliquo timore angi: quod ex eo patet, quia cum oram chlamydis Saul abscidit, statim
1. Reg 24.6 scrupulo cœpit cor eius torqueri: *Percussit enim Dauid cor suum*, timens & dubitans, purone corde ab omni affectu odij, id fecisset, & an operi iusto admixtus fuerit humanus affectus, qui illud pollueret. Quid igitur fecisset, si reuera occidisset? quo scrupulo cor eius torqueretur? sed de ijs diximus explicantes illud, quod dixit Abigail, quod si abstineret à vindicta, nullatenus cordis singultum sentiret: vt enim idem annotat Augustinus, quamuis quis volens inimico pœnam rependi, quam meretur, & vt recipiat iuxta ea quæ fecit, iniustum non sit: sed ibi fere semper immiscetur vlciscendi libido vitiosa, qua de causa, non nisi iudici concessit Deus, pœnas peccantibus infligere, qui vlciscendi libidine liber esse debet. Aliud addo argumentum in huius rei confirmationem, ex diuina Theologia desumptum. In præcedenti tractatu disputauimus, quidnam maius esset, & difficilius, diligere inimicum, an ei benefacere: prætermissisque ijs, quæ tunc annotauimus, D. Thomas diffinit & probat, amorem esse primum donum, & præcipuum, quod amans dat amato; habet enim rationem principij, propter quod omnia alia gratuita donantur: suppositoque, quod quis alteri amorem suum dederit, quo ei vere vult bonum, facile est illi in ijs, quibus potest eidem benefacere. Ex quibus D. Thomas procedit, ad illam doctrinam catholicam ex Beato Augustino demonstrandam, quod nomen proprium, & personale Spiritus sancti est Donum, quo Ecclesia eum nuncupat, *Donum Dei altissimi*: Est enim amor diuinus, & procedit vt talis, & propterea est primum Donum, quod Deus confert ei, quem amat. Hoc dono supposito, facile cætera gratuita dona consequuntur, nam ex eo quod Deus dilexit mundum, *dedit ei filium suum vnigenitum, &c.* cum quo omnia nobis donauit, vt inquit Apostolus: qui enim dedit supremum donum, scilicet amorem, facilius alia donabit. Difficile est ignem accendere in viridi ligno, sed supposito quod ignis succensus est, facillimum est, per illum calefacere & illuminare. Difficile erat, Deum amare homines, qui eum offenderant: sed supposito quod amoris sui ignem in eos misit, facile fuit cætera beneficia largiri: nihil enim facilius, quam benefacere ei, quem ex corde diligis. Hæc etiam autoribus prophanis nota sunt, qui probant, eum qui amat, hoc ipso seipsum amato tradidisse. Primum ergo & præcipuum donum, amor est & dilectio. Ex quo infero, facilius esse, aliqua beneficia exhibere inimico, quam illum amare, & facilius esse, ei remittere offensam, quam illum diligere. Et vere inuenimus multos, dicentes, se libenter parcere inimico, & beneficia præstare illi, dummodo nunquam coram eis compareat. Ex his argumentum conficio: Grauius multo est inimicum diligere & amorem ei dare, quam remittere offensam: qui ergo nondum eo peruenit, vt offensam remittat; multo minus ad id censendus est peruenisse, vt inimicum ex corde diligat. Non igitur bene cohærent, communiter loquendo, vindictam postulare & optare, & dilectionem tenere, ad quam sub Euangelico præcepto Christus omnes, qui sub lege Euangelica militant, obligat. Sermones (vt dixi) sunt isti morales, moraliterque pertractandi, & intelligendi, secundum quos dico, quod Paterfa-

Marginalia: *In Ps. 108. in illud, pro eo vt me diligerent.* — § 57. — *1. par. q. 38. art. 2.* — *Lib. 4. de Trin.* — *Ioh. 3. 16.* — *Rom. 8. 32.* — § 58

familias dixit seruis suis, volentibus eradicare zizania posita in medio tritici: *Non, ne forte eradicantes zizania, eradicetis simul & triticum.* Difficile est eradicari velle peccatum, & offensam, amando, & seruando personam: hoc prudentibus messoribus dimittendum dicit Paterfamilias, qui zizania à tritico separare nouerunt. Quis tam sapiens sagittator, vt cristam capitis galli vel gallinæ, aut coturnicis præcise velit sagitta configere, absque hoc quod caput illius lædat aut transfigat? valde enim coniuncta est capiti. Ita velle puniri culpam & offensam, & peccatum inimici, vt nullo modo personam vltionis sagitta tangat, difficillimum est. Quomodo, inquit Chrysostomus, precatione illam dicetis, qua rogare iubemur, *Remitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*, si à debitore vestro pœnas exigatis? Tu sane, non solum culpam, sed & pœnam tibi remitti exoptas, & petis. B. Anselmus ita expendit illa Apostoli verba: *volo viros orare, leuantes puras manus, sine ira & disceptatione.* Leuentur sine ira, vt non retineas iram aduersus proximum, sed libera conscientia dicas: Dimitte debita nostra, sicut & nos, &c. *Et sine disceptatione*, id est, sine litigio causarum, ne adhuc in corde retineas voluntatem contendendi iudicio aduersus fratrem, sed remitte quicquid illi est, vt & tibi oranti remittantur tibi peccata tua diuinitus. Ita ille: iuxta quam sententiam seipsos examinent, qui dicunt: Ego illum, qui me offendit, diligo, sed volo litem sequi, quousque iudex eum damnet, &c. His subnectere placet doctrinam egregiã B. Augustini, qui docet, duplex esse genus inimicorum: quidam sunt, qui actu nos persequuntur: hos actu positiuo & particulari diligere, & gratiosa beneficia eis exhibere, difficile est; quod propterea tantũ inuenitur in ijs, qui perfecti sunt charitate. Alij sunt quidem inimici, qui fuerunt quidem & offenderunt, sed iam non sunt, immo supplices veniam petunt: & huiusmodi inimicis parcere, non est difficile; imo

Mat.13.29

Ho. in Euang. iũ cubicul. Archadij to.5.

1.Tim.2.8

Lib. Enchir. ad Laurẽt. c.73.&74.

nihil facilius, quam ei compati, & eius misereri, quem coram te vides prostratum supplicantem, & rogantem. Quisquis autem (inquit Augustinus) roganti, & sui peccati pœnitenti, non ex corde dimittit, nullo modo existimet à Domino sua peccata dimitti, quoniam mentiri veritas non potest. Quem vero lateat Euangelij auditorem, siue lectorem, quis dixerit: *Ego sum veritas?* Qui cum docuisset orationem hanc, in ea positam sententiam vehementer commendauit, dicens: *Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater vester cœlestis delicta vestra: Si autem non dimiseritis hominibus, nec pater vester dimittet vobis peccata vestra.* Ad tam magnum tonitruum, qui non expergiscitur, non dormit, sed mortuus est. Ita Augustinus, qui quandam efficacissimam rationem horum omnium colligit ex illis verbis Apostoli; *Sicut Deus donauit vobis in Christo, ita & vos.* Quomodo Deus donat & condonat? Non dicit: Ego peccatori dimitto, sed luat æternas pœnas? Ego illi parco, sed suspendatur à mea iustitia in inferno, &c.

Ioan.14.6.

Matt.6.14

Li. de diligendo Deo, c.22. to.9.

ad Ephe.4.23.

§. 6. *Calumnia supremum malum ab inimico illatum, orationis supremo beneficio compensanda est.*

ORate pro persequentibus & calumniãtibus vos. Hoc præceptum imponit nobis orare pro omnibus, qui quocunq; modo nobis malum inferunt: duobus enim tantum modis id facere possunt, aut opere, aut verbo; illos comprehendit nomine *persequentium*, istos vero nomine *calumniantium*. Et recte Christus hoc loco, ad vltimum referuat calumniantes, quibus orationis subsidia impendi iubet, quia hoc supremum locum in dilectione inimici tenere videtur: supremum beneficium, quod illi possumus præstare, est orationis adiutorium, vt supremum inimicum supremo prosequendum beneficio intelligamus. Hæc breuiter § 59

uiter explicanda sunt. Inprimis dico, supremum inimicum dici calumniatorem: quamuis enim his verbis Matthæus comprehendere voluerit omnem offensionem contra nos, verbo exhibitam, sed propriè loquendo calumniator dicitur, qui falsa crimina imponit apud omnes, signanter autem apud Iudices, & viros præcipuos: de quo Nonius & Marcianus apud Iureconsultos: & calumnia est illa, quam Christus proprijs verbis expressit, beatos dicens eos, qui patienter ferunt illos, qui contra se omne dicunt malum, mentientes. Estq; id, quod supreme torquet, commouet, & excitat sapientiores, & iustiores: nulla enim re magis commouetur aliquis, quam falsi criminis impositione apud Reges, & Principes, &c. *Calumnia*, inquit Sapiens a, *conturbat sapientem, & perdit robur illius.* Et iterum b, vocat illam, plagam dolosam. *Ad amicum*, inquit, *si produxerit gladium ne desperes: est enim regressus ad amicum: si aperuerit os triste, ne timeas: est enim concordatio, excepto conuitio, & improperio, & superbia, & mysterij reuelatione, & plaga dolosa.* Plagam dolosam vocat calumniam, quam vltimo loco, tanquam grauiorem ponit, cui nullum videtur locum reliquisse, vt illi parcatur. Hunc locum expendit egregie sanctus Basilius, qui ita legit: *Calumnia virum humiliat, calumnia pauperem conturbat*, intelligens omne genus hominum conturbari calumnia. Tantum enim malum est, vt virum humiliet, & pauperem conturbet. Perfectum appellatione viri significat, quem è sublimi deijcit: pauperis nomine, eum qui imperfectus est indicat; quomodo apud Ieremiam: *Forsitan pauperes sunt*, id est, intelligentia carentes. Quod & ipse Basilius in semetipso comprobatum exhibet, cui calumniati sunt inimici, quod Dianæum Episcopum sanctum anathematizasset. Quod putas (inquit ipse, scribens ad Bosporium Episcopum; qui illum de calumnia illata admonuerat) animum meum dolore affecit fama calumniæ illius, quam mihi offuderunt quidam, non metuentes iudicem perditurum omnes loquentes mendacium? Tanto videlicet, vt prope totam noctem propter dilectionis tuæ verba in somnem duxerim, ita ipsa cordis mei penetralia concepta mœstitia occupauit: reuera namq; vt Salomon ait: *Calumnia virum humiliat, & nemo ita stupidus est, qui animo nullam sentiat molestiã, & ad terram vsq; non deijciatur, si incidat in ora ad mentiendum procliuia.* Ita ille: qui quãta similiter fuerit altercatione cõmotus, propter hæresis calumniam sibi impositam, grauissimis etiam verbis exprimit. Cum enim admonitus de calumnia sibi imposita à Patrophilo Episcopo, vellet pro seipso respondere: Ad hasce inquit litteras animatus, vt par erat, ad tam inopinatam, & subitam immutationem animo perculsus, nè respondere quidem poteram: palpitabat enim mihi cor, lingua me destituebat, manus stupebat, & plane patiebar, quod animo solet parum forti accidere. Dicendum enim, quod verum est, & tamen venia dignum. Deinde parum aberat, quin odium erga humanum genus exorbitassem, suspectique mihi fuisse omnes hominum mores, arbitranti in natura humana non esse charitatis bonum, &c. Ita Basilius. Nec mirum, vt enim Sapiens dixit, suprema plaga, qua quis percuti potest, est, quam infert calumniatoris lingua. *Flagelli enim plaga liuorem facit, plaga autem linguæ comminuet ossa:* & sicut is, cuius ossa cõminuta aut confracta sunt, summo dolore torquetur, ita is qui calumnia percussum se intelligit, quam Eliphaz Themanites vocat *flagellum linguæ*, à quo liberandum eum, qui perfecte Deo seruit, tanquam supremum beneficium exponit. *A flagello*, inquit, *linguæ absconderis:* quod de calumnia Vatablus intelligit, qua tanquam supremo damno afficere contenderunt Ieremiam inimici illius, dicentes: *Venite cogitemus contra eum cogitationes*, id est, quæ illi falso imponere possimus: *Venite percutiamus eum lingua.* Quo etiam modo impij dixerunt, iustum summis cruciatibus torquere volentes, *Calumnia & tormento interrogemus eum, vt scia-*

Marginal notes (left column): *Lib. 1. §. ad Sen. consu. Turp. l. si calumniatus de ver. signific.* — a *Eccl. 7. 8* — b *Ec. 22. 26* — *epist. 79. ad Eustach. & epist. 86 ad Bospor.* — *Ier. 5. 4.* — *Epist. 86.*

Marginal notes (right column): ¶ 60. — *Epist. 82.* — *Eccl. 28. 21* — *Iob 5. 21.* — *Ier. 18. 18.* — *Sap. 2. 19.*

sciamus reuerentiam, & probemus patientiam ipsius. Ecce supremum malum, quo contra iustum agunt: fuitque quædam diuina prophetia, exprimens, quæ contra Christum erant acturi impij: qui tanquam supremum malũ, quo se conqueritur affectum, fuit, *Insurrexerunt in me testes iniqui.* Quàm magnum sit hoc malum, exposuit elegãter Iesus Sirach, qui gratias Deo reddens pro beneficijs in eum collatis, postquam eorum multa recensuit: *Liberasti me secundùm multitudinem nominis tui, à rugientibus præparatis ad escã de manibus quærentium animam meam, de portis tribulationum, &c. A pressura flammæ, &c.* tanquam supremam illam vltimo loco recenset: *A Rege iniquo, & à lingua iniusta,* id est, calũniatrice. Et optimè ista duo coniungit, Regem iniquum, & linguam iniustam: nihil enim ita torquere potest sicut Rex iniquus, qui voluntatem habet malefaciendi, quia iniquus; & potentiam, quia Rex: hic est qui omnibus modis torquere potest. Pharao, qui Israelitas torquebat operibus duris luti & lateris, Iezabel quæ Eliam fugere compulit, & tali tristitia affecit, vt mortẽ à Deo postularet; Sedechias, qui Ieremiam in puteum misit; Antiochus qui tot modis illos sanctos iuuenes vexauit; Herodes, qui innumeros infantes occidit, &c. Nihil violentius videtur ad opprimendum, quàm tyrannis Regis iniqui. Huic nihilominus adiungit linguam iniustam, iniquam & calumniatricem: Rex enim iniquus affligit verberando, & tundendo corpus: at lingua calumniatrix animam: & sicut anima præstantior est corpore, ita grauiores sunt animæ cruciatus, quàm corporis: ideo ad vltimum locum, linguam iniustam, tanquam supremum malum Sapiens reseruauit. David petit à Deo: *Redime me, aut libera me à calumnijs hominum, vt custodiam mandata tua:* quasi id indicans esse, quod potentius potest hominem deijcere & impedire à diuinæ legis obseruatione. Qui enim opprimitur calumnia (inquit Ambrosius hæc verba expendens) non facile potest custodire mandata diuina: tristitiæ necesse est plerumq; aut timori cedat, & affligatur, vel metu calumniæ vel dolore. Supremum ergo inter inimicos locum tenet calumniator, qui criminibus falso impositis hominem accusat, & criminatur. Huic supremo inimico iubet Christus suffragiũ orationis impendi, quod inter omnia quæ pro illo agere possumus, præcipuum locum obtinet: non solùm quia oratio pro aliquo fusa, excellentem locum obtinet, inter ea quæ illi prçstamus beneficia, sed quia nihil ita prodesse potest calumniatori, quam oratio eius, quem calũniatur: sicut in secularibus criminibus, nihil magis apud iudicẽ prodesse potest homicidæ, aut ei qui damnum intulit, quàm quod pars læsa pro illo intercedat & roget, sine cuius consensu non potest iudex offensionẽ remittere: eo autem intercedente, maximè inducitur iudex, vt vindictam suspendat. Itaque supremo inimico supremum beneficium impendere iubet Christus. David, qui inter dilectores inimicorum primas tenuisse visus est, qui erga omnes illos beneficentissimum se exhibuit, vt supra dictum est, quomodo erga calumniatores se habuerit, dubitari potest: quodam siquidem in loco apertè illis malum imprecari videtur, nam agens de eis, qui illum coram Saul calumniantes, hoc ipso excitabant Saulem, vt eum persequeretur: *Maledicti,* inquit, *sint in conspectu Domini.* Quod qua ratione dicere potuerit, ex dictis superius explicari potest. Semel autem cum calumnijs se impeti vidit, ad orationem confugit, dicens: *Pro eo, vt me diligerent, detrahebant mihi; ego autem orabam.* Quo tamen loco dubium est, pro quibus orationem funderet. *Loquuti sunt,* inquit, *aduersum me lingua dolosa, & sermonibus odij circundederunt me, & expugnauerunt me gratis. Pro eo, vt me diligerent detrahebant mihi: ego autem orabam.* Pro quibus oraret non exprimit. Basilius censet, pro semetipso orasse, petens à Deo auxilium & fauorem ad tam grande malum patienter ferendum. Et verè non videtur orasse pro calumniatore, quem statim eodem Psalmo multis maledictis horrendis insequitur: *Constitue super eum peccatorem, &* diabo-

Ecclesi. 51.

Ps. 118. 134 ¶ 61

Ser. 18. in Psal. 118.

2. Reg. 26. 19.

Psa. 108. 4.

Scholast. in Psal. 108.

diabolus stet à dextris eius, cùm iudicatur exeat condemnatus, &c. D. Augustinus censet, Dauidem in Christi persona loqui, qui cùm à Iudæis persecutionem & calumniā passurus esset, orauit pro discipulis suis, dicente ipso ad Simonem: *Ego rogaui pro te, &c.* Qui etiam in hoc summæ charitatis præbuit indicium, qui pro crucifixoribus & calumniatoribus rogauit. Quod si de Dauidis persona intelligatur: orat, inquit Augustinus, primò pro se, magno enim indiget fauore cœlesti qui calumniam patitur, vt eam sustineat: deinde pro calumniatore. Christus autem Dominus hoc Euangelico præcepto apertè & clarè imponit, vt oremus pro calumniantibus nos, vt videas altitudinem, ad quam Christus euehit eos, qui Euangelicam legem profitentur. Et verè hoc agere debet qui calumniā patitur: oret primò pro se ipso, vt Deus sibi patientiam ad ferendum, & robur ad standum conferat, ne tam graui sagitta transfixus cadat: oret itidem pro calumniatore, vt Deus det illi pœnitentiam, de quibus in præcedenti tractatu.

Luc. 22. 32

§. 7. *Quomodò percutienti dextram, sit offerenda sinistra, auferenti vestem, danda tunica, & alia agenda, quæ Christus hoc loco præcipit.*

¶ 62 ORate *pro persequentibus & calumniantibus vos.* Hic finem præcipiendi apud Matthæum Christus facit, qui alia quamplura apud Lucam adiunxit: *Benedicite maledicentibus vobis; & qui te percusserit in maxilla, præbe ei & alteram; & ab eo qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere: omni autem petenti te tribue, & qui aufert quæ tua sunt, ne repetas:* quæ Matthæus iam antea præmiserat, sed Lucas tanquam ad præceptum dilectionis pertinentia subnectit, grauissima quidem oculis carnalibus, quæ gentilibus videbātur intolerabilia, impossibilia, & optimis moribus tam incongrua, vt legem Euāgelicam hac de causa tāquam impossibilem, incongruam, & noxiam Republicæ repellendam censerent, vt ex Marcellino supra dictum est. Hinc etiā multi, qui eam profiteri se credebant, occasionem acceperunt, vt crederent, nullatenus licere Christianis se aut sua defendere, impugnantibus resistere, deprædantibus se opponere, bellum aliqua ex causa agere. Hæc insuper Manichæi perpetuo iactabant, ad suum errorem confirmandum, quo censebant, legem Euangelicam contrariam fuisse antiquæ, & propterea malæ, & à malo Deo traditæ, quę occisionem inimicorum concedebat, & dentem pro dente, oculumque pro oculo rependere ordinabat. Sed vt diximus supra, intolerabili errore decepti sunt: etsi enim hæc apertè spiritum amoris, quem lex Euangelica continet demonstrent; & ostendant, quàm alienum ab odio, vindicta & vlciscendi libidine suum requirat professorem; sed si rectè intelligantur, nec impossibilia sunt aut noxia, nec iustam defensionem & bellum prohibent, nec verò antiquæ legi contraria Christus præcipit, dum altiora exigit, quàm lex antiqua à suis professoribus. Et quidem hæc (vt S. Augustinus in primis annotauit, respondens Marcellino, aut potius gentilibus, qui pro huiusmodi legem Euangelicam irridebāt) non sunt iuxta corticem litteræ intelligenda: id quod probat argumento, quo ad id ipsum confirmandum vsus fuit Origenes, supponēs Christum dixisse: Si quis te percusserit in dexteram maxillam, præbe ei & alteram. Si enim secundùm litteræ sensum rem intelligere voluisset, non dixisset: Si quis te percusserit in dextra maxilla, sed dixisset, in sinistra: nam qui percutit, manu vtitur dextera tanquam fortiori, cui respondet sinistra maxilla percussi. Voluit ergo dicere Christus, inquit Augustinus: si quis in rebus grauioribus te persequitur, inferiora & minora ei concede. Sed neque, hæc, vt annotat D. Thom. ita intelligenda sunt, vt actu & in quacunque occasione fieri debeant; sed tantum in animi præparatione, quando illa fuerint absolutè necessaria ad bonum charitatis retinendum & conseruandum. Quasi dicat: Si quis te percusserit in vna maxilla, tam alienus esse debes.

Luc. 6. 28.

Epist. 4. inter. Epist. Aug.

Epist. 5. ad Marcelli.

Lib. 4. de princi. c. 2.

¶ 63

2. 2. q. 40.

debes ab odio, vindicta, & vlciſcendi libidine, vt ſi ad id neceſſarium fuerit alteram præbere, tenearis: & tam longe debet te inuenire à vindicta, is qui te percuſſit in vna maxilla, vt potius te exhibentem alteram debeat reperire. Multa ad hoc inſtitutum dici poſſent, quæ omnia breuiſſimis verbis complexus eſt D. Auguſt. ad Conſentium ſcribens: Exemplum, inquit, patientiæ, nullum quam ipſius Domini potentius & excellentius inuenimus: at ipſe cum alapa percuſſus eſſet, non ait: Ecce altera maxilla, ſed ait: *Si male dixi, exprobra de malo: ſi autem bene, quid me cædis?* Vbi oſtendit, preparationem alterius maxillæ in corde faciendam. Quod etiam Apoſtolus Paulus vtique nouerat: nam & ipſe cùm eſſet alapa percuſſus ante Pontificem, non ait, Percute maxillam alteram, ſed: *Percutiet te*, inquit, *Dominus, paries dealbate: & tu ſedes iudicare me ſecundùm legem, & contra legem iubes me percuti?* altiſſimè intuens ſacerdotium Iudeorum tale factum fuiſſe, vt nomine forinſecus niteret, intrinſecus autem luteis concupiſcentijs ſorderet. Quod tranſiturum eſſet vindicta Domini, videbat in ſpiritu, cùm illud diceret, ſed tamen cor paratum habebat, non ſolùm ad alias alapas accipiendas, ſed etiam quælibet pro veritate patienda, cum eorum dilectione, à quibus ea pateretur. Ita ille: quibus ſimilia omnes ſancti Patres tam vniformi ſenſu tradunt, vt opus nō ſit immorari in eorum ſententijs recenſendis. Illud inſuper ad memoriam reuocandum eſt, quod ſæpe ex D. Thoma annotauimus, rationem diligendi inimicum, benefaciendi ei, orandi pro eo, percutienti dexteram offerendi ſiniſtram, &c. eſſe amorem Dei, aut Deum ipſum, qui obiectum eſt charitatis primarium. Hæc ergo tunc agenda ſunt, quando illa agere ad Dei honorem conducit, & ad charitatem, quam ille præcipit erga ſe & proximum retinendam, & ſeruandam, neceſſaria ſunt. Ita martyres faciebant, qui percuſſi grauibus tormentis, non odio in tortores accendebantur, vel vltionis ardebant affectu, ſed ad maiora ſuſtinenda ſe ipſos exhibebant, ſicuti in B. Vincentio & B. Laurentio & alijs videre licet. Et ſi aliquis ſciret, propter huiuſmodi manſuetudinis exemplum, infidelem inimicum & percutientem ad fidem fore conuertendum, verè id teneretur ex charitate agere, non ſolum non odio habens ferientem & percutientem, ſed illius ſpirituale bonum, ſuo temporali commodo præponens: quod qua ratione intelligendum ſit, Theologi latè pertractant. Hæc nunc ſufficiant vt explicatum maneat, Quodnam ſit hoc præceptum Euangelicum.

Lib. de Mendacio ad Conſen. c. 15.

Ioan. 18. 23

Acto. 23. 3.

TERTIA PARS, QVALE SIT HOC PRÆCEPTVM.

§. 1. *Præceptum hoc difficile est, sed possibile: anathema enim illi qui dixerit, Deum aliquid impossibile mandare.*

¶ 64. EGO autem dico vobis: *Diligite inimicos vestros, &c.* Vidimus iam, vere in lege Euangelica dari explicitum præceptum de dilectione inimicorum; explicauimus itidem, quodnã illud sit, quidve contineat; iam tertium exponendum aggrediamur, quale scil. hoc præceptum sit, possibilene, an impossibile, facile vel difficile, vtile vel damnosum, obligãs omnes, vel aliquos, aut verò nullos, &c. Et quidẽ id primo est statuendum, hoc præceptum esse difficile, obligare nihilominus omnes qui legem Euangelicam profitentur. Duo siquidem fuerunt errores circa obseruantiam præceptorum Euangelij. Quidam dixerunt, illa nullam difficultatem continere: quod ex illo Ioannis probabant: *Mãdata eius grauia non sunt:* ex quo inferebãt, esse facillimum ea obseruare, & ad supremam perfectionem, quam præscribit Euangelium, venire. Ita dicebant Pelagiani, vt refert B. Hieronymus, contra eos agens qui ex professo hunc errorem assumpsit reuincendum, quem primo varijs Scripturæ locis refutat. Certum est siquidem, Euangelium dici *legem spiritus vitæ*, & ex consequenti esse contrarium legi carnis nostræ, quam superare difficillimum docuit Paulus, nisi per gratiam Christi Domini. Per Euangelicam equidem legem præcipimur facere contra ea, quæ volumus secundùm affectum carnis: hunc autem superare & comprimere, quàm difficile sit, quiuis in

1. Ioan. 5. 3.

Lib. 2. cõt. Pelagia. p. 213. to. 2.

Rom. 8. 2.

semetipso experitur. Deinde Euangelium iubet crucem tollere, & sequi Christum, dicentem: *Qui non tollit crucem suam & sequitur me, non est me dignus.* Crux Christi facilis est? Nudum post Christum ire, ludus est? iocus est? Et vbi præmia, quæ difficultate superata quæruntur? deinde facilene est illud: *Qui amat animam suam perdet eam?* &c. Audi etiam ipsum dicentem: *Non veni pacem mittere, sed gladium: veni diuidere hominem contra patrem suum, & filiam contra matrem, &c.* Et ne omnia percurrẽdo longiorem sermonem faceret, vno cũcta sermone comprehendit dicens: *Inimici hominis domestici eius,* &c. Vis audire facilitatem præceptorum Domini? Ausculta quod dicitur: *Quã arcta via & angusta est, quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inueniunt eam?* Pauci enim eam inueniunt, & pauciores ingrediuntur per eam. Ita Hieronymus, qui singulariter probat difficultatem præceptorũ Euangelij, ex isto mandato: *Ego dico vobis: Diligite inimicos vestros.* Postquam enim multa proposuit difficilima, quę in lege Euangelica continentur, subdit: Illud autem quod dicitur: Diligite inimicos vestros, benefacite ijs, qui oderunt vos, &c. forsitan in vestro cœtu inuenitur? Apud nos rara auis est. Difficilia ergo, valdeque arcta mandata, Euangelica lex continet. Ioannes autem, cùm dixit, præcepta non esse grauia, comparationem agebat ad superstitionem Iudaicam, in qua varia cæremoniarum ge-

Matt. 10. 38.

Ioan. 12. 25.

Matt. 10. 34.

Matt. 7. 14.

rum genera quærebantur, quæ iuxta Petri
Act.15.10. sententiam, nullus potuit explere, &c. Sed
§ 65 de iis infra. Secundus error fuit in alio extremo, asserentium, non solum esse difficilem legem Euangelicam, sed impossibilia esse quædam eius præcepta, signanter hoc, quod circa inimicorum dilectionem CHRISTVS statuit. Impossibile est enim cuique rei, non agere id, quod sibi secundum suam naturam conuenit: at secundum naturam cuique rei conuenit, ea omnia auersari & fugere, quæ sibi contraria sentit, alioquin nō posset eius natura conseruari, vt supra exposuimus. Ideoque sicut si Deus præciperet igni suæ naturæ relicto, ne ascenderet, rem impossibilem ei mandaret, quippe cum ei secundum suam naturam conueniat, locum superum petere ad sui conseruationem; ita præcipiens Deus, vt non auersemur inimicos, & diligamus eos, qui nostram perditionem procurant, rem impossibilem præcipere visus est. Ita Gentiles agebant, qui hac de causa legem Euangelicam, tanquam impossibilem respuebant, vt ex iis, quæ Marcellinus scripsit ad Augustinium, & ex D. Iustino martyre (vt supra diximus) constat. Imò & quidam, qui catholicos se vocabant, idipsum asseruerunt, vt referunt Hieronymus *a*, & Augustinus *b*, ac alij autores *c* recensentes errores Græcorum. Sed similiter B. Hieronymus *d* hunc reuincit errorem, cuius est illa celebris propositio *e*: *Execramur eorum blasphemiam, qui dicunt, impossibile aliquid homini à Deo præceptum esse.* Cui concinit illa altera Diui Augustini *f*. Deus neque impossibile aliquid potuit imperare, quia iustus est; nec damnaturus est hominem, pro eo quod non poterit vitare, quia pius est. Quod ex eiusdem Augustini doctrina manifeste potest demonstrari. Reges terræ sæpe impossibilia suis subditis præcipiunt, quoniam id, quod mandant, est in ipsorummet Principum vtilitatem; & sæpe quod vtile est Principi, impossibile est subdito: sæpe enim Reges imperant ducibus, vt contra aliquam ciuitatem vel Prouinciam proficiscantur, vtque eam suæ ditioni subijciant: quod vere duces præstare sæpissime nō possunt. Ita præcepit Nabuchodonosor Holoferni, dicens: *Egredere aduersus omne Regnum Occidentis, omnemq; ciuitatem munitam subiugabis mihi.* Hoc fuit impossibile ipsi Holoferni, vt ex sacra historia Iudith constat. Similiter præcepit ille alius Nabuchodonosor sapientibus, vt sibi somnium, quod ipse tenuerat, & oblitus fuerat, sibimet referrent, & significationem eius traderent: id enim vtile sibi iudicabat, quod tamen tam impossibile fuit sapientibus, quantum constat ex sacra Danielis historia. Pharao in Ægypto præcepit Israelitis, tot ac tantam copiam laterūm quotidie confici, ad ædificandas suas ciuitates; quam vere præstare illi non poterant. Deus autem, inquit Sanctus Augustinus, nihil præcipit propter suam vtilitatem, aut profectum, sed id solummodo, quod illi cui iubet, prosit. Quoniam autem nulli potest prodesse, quod sibi est impossibile exequi; nulli Deus id quod impossibile est ei, præcipit. Deinde Reges possunt præcipere aliquid fieri subditis, qui tamen vim & potentiam, quæ necessaria est ad illud, præstare nequeunt. Potuit namque Nabuchodonosor præcipere duci suo Holoferni, vt egrederetur ad subijciendas suo imperio omnes ciuitates; qui etsi ingentem exercitum, & multas bellicas copias & apparatus ei tradiderit, non tamen potuit omnem eam facultatem & potentiam tribuere, per quā omnia superaret, & omnia pericula euaderet, qui à fœmina superatus fuit. At Deus, cum aliquid præcipit, quantumcunque illud arduum sit & graue, potest dare omnem virtutem & facultatem, vt illud perfici possit. Hocque est, quod annotant sancti Patres, dicere voluisse ad Moysen: cui cū præcepisset, vt iret ad Pharaonem, & Moyses suam impotentiam & imperitiam sermonis ex balbutie ortam, profiteretur, remque sibi impossibilem causaretur; Deus iussit, vt baculum, quem manu tenebat, in terram proijceret, qui subito factus est serpens. Certè baculi nomine exprimere solemus hominem ignarum, inep-

Marginal notes: *Iudit.2.5.* — *Daniel. 2.* — *Exod. 5.9.* — § 66 — *Exod. 4.2.*

a In cap. 5. Matth.
b Ser. 59. de tempor.
c Castro et Prateolus.
d In cap. 5. Matth.
e In exp. symbo. ad Dam.
f Ser. 61. de temp. Epis. 5. ad Marcelli.

ineptum, insipientem, nullo modo aptum ad aliquid agendum. Ita intelligi potest
Osee 4. 12. illud, *Populus meus in ligno suo interrogauit, & baculus eius annunciauit ei.* Quamuis enim non incongruè locus intelligi possit, de quodam diuinationis genere, per baculos manu in altum missos, quo vtebantur veteres, quod Rhabdomantia di-
Lib. 7. ant. lect. c. 29. citur, de quo agit Cœlius Rhodiginus, sed verè ibi de idolorum adoratione, cultu, & obseruantia, sermo fit: vocatque Deus idolum, baculum, ad vilependium, & ostendendum illud nullam penitus scientiam aut verò sensum habere, quod nihil differt à baculo; ex quo reuincit stultitiam eorum, qui illum consulentes, ab eo responsa expectabant. Serpentis autem typo, summa prudentia exprimitur, eratque serpens singulariter apud Ægyptios, ad quos Moyses mittebatur, hieroglyphicum & symbolum prudentiæ: ideoque voluit Deus manifestè docere Moysen, tantam esse virtutis suæ potentiam, vt hominem ineptum, baculoque similem, possit subito in prudentissimum, sapientioremque serpentibus conuertere, & quod qui præcipiebat, vt iret ad Pharaonem, poterat sapiẽtiam præstare Moysi, qua egregie id, quod iubebat, opere compleret. Tertio Reges non penetrant intima hominis, ideoque fortem credunt & aptum ad rem aliquam, eum, qui omnino ineptus est ad illam: ideoque sæpe impossibile præcipiunt alicui, quem credunt vires habere ad id agendum, quod præcipiunt, cum tamen
Psal. 7. 10. & Ier. 17. 10. non habeat. At tamen Deus *scrutatur renes & corda*, scitque nostræ naturæ potentiam, & quid homo possit secundum naturæ facultatem, quid etiam secundum auxilium diuinæ gratiæ. Vnde Apostoli, volentes eligere eum, qui in locum Iudæ subrogaretur, timentes ipsi ne forte alicui officium illud demandassent, qui insufficiens esset, quamuis crederent sufficientissimum, ad Deum rem detulerunt,
Act. 1. 24. dicentes: *Tu Domine, qui corda nosti omnium, iudica quem elegeris vnum ex istis, accipere sortem ministerij huius:* quasi dicant: Apostoli sunt, quibus præcepisti dicens: *Euntes in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ:* nos quia nõ corda, aut internam virtutem cuiusq; cognoscimus, nescimus quisnam sit, qui pro dignitate possit hoc præceptum adimplere: tu ergo indica eum, cui impossibile non sit munus Apostolicum, & id agere, quod agendum Apostolis præcepisti. Deus ergo nihil impossibile præcipit, qui solummodo bonum eorum, quibus imperat intendit, quique simul cum præcepto virtutem & facultatem ad illud implendum præstare potest, & qui nouit quonam cordis humani vis, potentia, & facultas pertingere possit. Hoc egregiè significauit Spiritussanctus, de primis parentibus agens, quos condidit Deus plenos sapientia & sensu, ac liberi arbitrij ad bonum & malum: *Creauit enim illis scientiam spiritus, sensu impleuit cor illorum, & mala & bona ostendit illis.* Quoniam autem liberi erant arbitrij ad exequendum bonum & malum, quod eis ostendit & proposuit, oportuit, vt legem ac præceptum eis, circa tale bonum & malum traderet. Id quidem fecit: sed vide quo ordine. *Posuit,* inquit, *oculum suum super corda illorum, addidit illis disciplinam, & legem vitæ hæreditauit illos, testamentum æternum constituit cum illis.* Videtur loqui metaphora sumpta ab artifice, qui vestimentum alicui facturus est: prius enim cõuertit oculos ad corpus, cui vestimentum est aptandum; illudque cõsiderat & metitur, ne vestimentum quod constructurus est, sit excedens, sed potius illius corpori æquale, congruum atque ad iustum. Ita facit Deus: traditurus enim legem hominibus, posuit prius oculum super corda eorum, quasi expendens illorum vim, potentiam ac facultatem, quid illis congruum, aut incongruum esset, vt lex quam statueret, non excederet illorum potentiam, aut propriam, aut ab ipso Deo emendicatam: idcirco *posuit oculum super corda eorum,* penetrans eorum intima; ita quod *omnia opera illorum velut Sol, in conspectu Dei.* Manifestissimum illi erat, quænam homo posset operari, & quæ essent illi impossibilia. Ita potest intelligi illud, quod

Marginalia (right column): Mar. 16. 15 (beside "Euntes in mundum…"); § 67 (beside "Deus ergo"); Eccl. 17. 6. (beside "Creauit enim").

Esai.28.17 quod ad litteram ex CHRISTI persona dixit Esaias, postquam à Patre missum, tanquam lapidem angularem exhibet: *Et ponam in pondere iudicium.* In Hebræo verbum *Sakal*; quod proprie est librare in statera, aut bilance, eo modo quo apud eundem Esaiam dicitur, Deum *librare in pondere montes, & colles in statera*: quasi dicat: In bilance stateræ librabo & ponderabo iudicium. Iudicij nomine sæpe in Scriptura sacra intelligitur lex, quæ nihil aliud est, quam iudicium quoddam rationis, aut mentis legislatoris, quod tanquam sententia firma in subditos profertur. Ita Dauid *a*: *Iudicia Domini vera iustificata*: & iterum *b*, *super iudicia iustitiæ tuæ*, aut *iudicia iustificationis tuæ*: & Deus ipse conqueritur *c*: *quoniam iudicia mea contempserunt*: & iterum *d*, *populus meus non intellexit iudicium Domini* Hoc iudicium tradit quasi librando in statera: ita enim fert legem suam Euangelicam CHRISTVS, vt libret ac ponderet vires & facultates hominis, cui legem tradere parat, vt non sit maioris ponderis lex, quam sit virtus propria vel emendicata humeri illius, cui est imponenda. Pharisæos arguit CHRISTVS Dominus quoniam *alligant*, inquit, *onera grauia & importabilia super humeros hominum*, quia ea præcipiebant, quæ vires excedebant humeri subditorũ.

Forer ibi.

Brix. in arca. tom.2. fol.255.

Esa.40.12

a Psal.18.10

b Ps.118.62

c Ezeh.20.13.

d Ier.8.7.

Matt.23.4

§ 68 Deus autem legem daturus, ponderat prius, quasi in vna bilance vires hominis, vt lex in alia bilance posita, non sit maioris ponderis, quam ille portare aut sustinere possit. Hæc omnia mire complexus est ille diuinæ legis scrutator dicens: *Fidelia omnia mandata eius, confirmata in seculum seculi, facta in veritate & æquitate.* Expendit Basilius illud signum vniuersale, *Omnia*: non sunt mandata eius talia, vt vnum sit iustum & conueniens, alterum iniustum & disconueniens: omnia mandata eius fidelia, id est, firma, summa firmitudine stabilita, quæ propterea nulla contrária consuetudine abrogari possunt: & merito, quia omnia facta sunt in veritate & æquitate: *In veritate*, quia in se recta sunt, vtpote

Psa.110.8.

Schol. in Psal.110.

summæ veritati intellectus diuini conformia: ideoque, inquit Basilius, nihil obliqui, nihil tortuosi, nihil obscuri, sicut humanæ leges cõtinent: *Et æquitate*: quia omnia ad nostram commoditatem sunt instituta: aut in æquitate, quia secundum æquitatem constituta sunt; ideoque possibilia: non enim æquum esset, vt Dominus sub graui pœna præciperet seruo, id, quod illi esset omnino impossibile. De illis ipse Dauid ait: *Omnia mandata tua æquitas*. In Hebræo *Cedek*, id est, iustitia, & ita legit Pagninus. Talia ergo sunt omnia eius mandata, quod in se sunt recta, & in ordine ad nos possibilia & conuenientia. Augustinus legit, *In veritate & iustitia*: iustitia namque est, quæ æqualitatem facit, & attendit. Si mandata Dei inæqualia essent viribus nostris, Dei fauore adiutis, iniusta essent; sunt iusta, & in iustitia facta, ergo in æqualitate, quæ scilicet vires nostras modo exposito non excedant. Merito Eliu de illo loquens: *Ecce*, inquit, *Deus excelsus in fortitudine sua, & nullus ei similis in legislatoribus.* Quinam tunc erant legislatores? Quos enim celebrauit antiquitas, quosque refert Diuus Isidorus, & ex illo Gratianus in Decreto, Rex Phoronæus, qui leges dedit Græcis, Mercurius Trismegistus Ægyptijs, Solon Atheniensibus, Lycurgus Lacedæmonijs, Numa Pompilius Romanis, &c. omnes sunt posteriores ipso Eliu & Iob. Legislatores certe illo tempore erant tyranni, qui potentia & viribus præualebant, qui cæteros per vim sibi subiugabant, subiectosque tenebant. Hi leges imponebant secundum suæ tyrannidis affectum, qui propterea præcipiebant id, quod durum, asperum, importabile ac sæpe erat impossibile: Deus autem, cum illis omnibus sit potentior, non tamen suæ potentiæ leges commensuratas imponit, sed quæ congruant potentiæ ac facultati eorum, quibus legem imponit. Nullus ei similis in legislatoribus, nemo tam benignus, tam pius, tam æquus, &c. Deus ergo nunquam præcepit aliquid impossibile, & certe si id in anti-

Psal.118.172.

Iob 36.12.

5. Ethymo. cap.1.

d.7. c. Moyses.

antiqua lege non fecit, quam seruis, quos timore ducebat imposuit, multo minus in lege Eungelica id erat facturus, quam imponebat filijs, quos amoris dulcedine trahere contendebat: ideoque Euangelicã legem vocauit, *iugum suaue & onus leue:* Mat. 11. 30 iugum quidem, metaphora sumpta à bobus, quibus agricola iugum imponit, sed tale, quod eorum ceruicibus sit commensuratum: aliter enim illos perderet, in quibus totam suam substantiam habet expositam. Suaue verò, quia asperitatem legis antiquæ, multis nominibus temperauit, de quibus infra.

§. 2. *Inductione per omnes status, hoc præceptum esse possibile probatur.*

§ 69 Singulariter autem præceptum hoc de inimicorum dilectione, non esse impossibile, demonstrant egregiè sancti Patres, Hieronymus *a*, Augustinus *b*, ex eo quod in omni lege & statu inueniemus, qui illud exactè perfecteque seruauerint, quique hoc ipso comprobauerint, possibile esse hoc præceptum adimplere. In lege naturæ fuit Isaac (inquit Chrysostomus) qui offensus & expulsus ab habitatoribus Gerare, iniuriarum omnium penitus oblitus, mensam eis posuit, & celebrauit conuiuium, & in lege naturę constitutus, præceptum implet de dilectione inimicorum. In eadem lege naturæ fuit Ioseph *c*, cuius dilectionem Hieronymus *d*, miræ eloquentiæ verbis extollit. Priusquam, inquit Propheta diceret: *Vnusquisque malitiam proximi sui non reminiscatur in corde suo.* Ioseph pro odio reddidit charitatem, & cum videret fratres suos, imò inimicos ex fratribus, cumque ab eis cognosci vellet, dilectionis affectum pio dolore testatus est: deosculabatur singulos, & irriguis fletibus pauentium colla perfundens, odium fratrum charitatis lacrymis abluebat; quos tam viuo patre, quam mortuo, germano semper dilexit amore. Nec recordatus est illum, in quo ob necem deiectus fuit lacum, non cogitauit addictam germanitatem pretio; sed pro malis bonum retribuens, Apostolicum præceptum, sub naturæ adhuc lege compleuit. Ita ille: cuius verba mutuasse visus est beatus Augustinus: Beatus Ioseph, inquit Augustinus, pro parricidij crimine, impijs & inimicis fratribus suis, non odij amaritudinem, sed charitatis dulcedinem repensauit: osculabatur enim singulos, & per singulos flebat: quibus non solum nihil mali rependit, sed omnia bona retribuens, tam viuo quam mortuo patre, germano semper amore dilexit, &c. Beatus quoque Iob, qui in lege naturæ fuit, ita veram (inquit Augustinus) & perfectam charitatem etiam cum inimicis fideliter retinebat; vt gaudens, & libera conscientia ad Deum diceret: *Si gauisus sum ad ruinam inimici mei, & exultaui in eo, quod inuenisset eum malum, vel si in corde dixi: Bene.* Iob, inquit Chrysostomus hæc verba considerans, legem non audierat, & tamen lumine naturæ docente, hæc de se aiebat: *Si gauisus sum ad ruinam eius, qui me oderat, &c.* Quem locum ad idipsum confirmandum expedit Chromatius Episcopus Aquileiensis, & ita legit: *Quod si gauisus sum ad ruinam inimici mei: si dixi in corde meo: Bene factum est; audiet auris mea maledictionem.* Deinde in lege scripta, beatus Moyses, inquit Augustinus, cum frequenter eum populus rebellis, non solum contemnere, sed & lapidare vellet, diuinæ charitatis memor, ita pro illis domino supplicabat, vt clamaret & diceret: *Si non dimiseris peccatum populi tui, dele me de libro, quem scripsisti.* Sanctus itidem Samuel, dum graui iniuria à populo lacessitus esset: *Absit,* inquit, *à me hoc peccatum in Domino, vt cessem orare pro vobis ad Dominum.* Beatus quoque Dauid, § 70 inquit Augustinus, licet virtutibus multis fuerit exornatus, nulla tamen actio familiarius eum Deo coniunxit, quam dilectio inimicorum suorum, cui cùm inimicus suus in faciem malediceret, maluit parcere, & Dei iudicio reseruare, quam suæ iracundiæ satisfacere: & in tantum non fuit simu-

Marginal notes: a In cap. 5. Matth. — b Ser. 168. de temp. — Ho. 52. in Genes. — Gen. 26. — c Gen. 45. — d Epist. ad Demetr. — Ser. 168. de tempor. — Ibidem. — Iob 31. 29. — Hom. 8. ex varijs in Matth. — Ser. 1. in hoc Euãg. — Ibidem. — Exod. 32. 32. — 1. Reg. 12. 23. — Ibidem. — 2. Reg. 16. 5

simulata, vel falsa dilectio sua, vt ipsos et iam aduersarios suos fleret, & in illis, qui
2.Reg.1.14 17. eos occiderant vindicaret, (hoc enim egit plorans Saulem, & interficere iubens eum, qui se eius occisorem exhibebat) ideo securus in psalmo dicebat illud, quod omnes homines satis attento & trementi animo dicere debent: *Si reddidi*, inquit, *retribu-*
Psal.7.5. *entibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis: persequatur inimicus animam meam, comprehendat & conculcet in terram vitam meam, & gloriam meã in pulverem deducat.* Quid egit cum Absalon? à quo cum tam crudelem pateretur persecutionem, præcipiebat Ioab ac cæteris duci-
2.Reg.18.5 bus, audiente vniuerso populo: *Seruate mi hi puerum Absalon.* & illo, cõtra ipsius Dauid volũtatem mortuo, lamentabili voce,
2.Reg.8.33 illa verba repetebat: *Absalon fili mi, fili mi Absalon.* Expende quare toties Absalonis nomen repetat, vt enim annotat Augusti-
In Psal. 7. nus, Absalon, idem est, quod Patris pax. Illum ergo, suam pacem vocabat, qui tam crudele bellum sibi inferebat, & vt ait Gre-
Orat. de pace. gorius Nazianzenus, cum mortuo in gratiam redire conatur, &c. Tandem in lege
Acto.7.59 Euangelica vide Stephanum, inquit Hie-
In cap. 5. Matth. ronymus, qui pro inimicis se lapidantibus deprecatus est. Vide Paulum, qui *anathe-*
Rom.9.3. *ma esse cupit pro fratribus suis*, quæ eisdem
Ser.59. de temp. verbis expendit B. Augustinus, hanc addens rationem, vt hoc ipsum tandem confirmet. In reliquis, inquit, operibus bonis, interdum potest aliquis qualemcunque excusationem prætendere; in habenda vero dilectione, nullus se poterit excusare. Potest mihi aliquis dicere: Non possum ieiunare: nunquid potest dicere: Non possum amare; potest dicere: Propter infirmitatem corporis mei non possum à vino & carnibus abstinere: nunquid potest dicere, Non possum diligere? Potest aliquis dicere: Virginitatem non possum seruare: potest dicere; non posse res totas vendere & pauperibus erogare: nunquid potest dicere, Non possum diligere inimicos? non ibi aut pedes laborant currendo, aut aures audiendo, aut manus operando lassantur, vt nos per ipsam excusationem liberare conemur. Non nobis dicitur: Ite in orientem, & quærite charitatem; nauigate in occidentem, & inuenietis dilectionem; intus in corde nostro est, vbi redire iubemur, dicente Propheta:
Redite prævaricatores ad cor. Non enim in Esai.46.8.
longinquis regionibus inuenitur, quod à nobis petitur. Ita Augustinus, alludens ad illa verba, quæ Moyses morti proximus dixit ad populum, excitans illum ad legis obseruationem, quæ Paulus ad Euangeli- Rom.10.8.
cam legem citauit, valide ex illis comprobans, illam non esse impossibilem: *Manda-* Deu.30.14
tum, inquit, *quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, nec procul positum, nec in cœlo situm, vt possis dicere: Quis nostrum valet ad cœlum conscendere, vt deferat illud ad nos, &c. Iuxta te est sermo valde, in ore tuo. Prope*, inquit Paulus, *est verbum in ore tuo, & in corde tuo.* Hoc ergo Deus à te exposcit, quod non est procul positum, aut in extremis mundi situm, quod est in corde tuo; *Dilige inimicum*, & quod est in ore tuo: *Ora pro persequentibus te.* Non ergo impossibilis lex.

§. 3. *Difficile est præceptum, seruandum tamen, quia impositum ab habente supremum dominium, quod consistit in eo, quod creaturas liberas plene habet subiectas.*

EGO *autem dico, &c.* Constat ex ijs, quę paulo ante dicta sunt, pręceptum ¶ 71
hoc non esse impossibile, esse autem in se difficile valde. Nihilominus tamen tenemur illud adimplere: omnem enim ademit CHRISTVS excusationem, semetipsum huic mandato supponens, & nos omnes volens obligare; vt expendamus, quisnam sit, qui hoc mandatum imponit. *Ego*, inquit: nam visus est ad mentem reuocare voluisse, quædam Euangelici Prophetæ verba, in eo loco, quo illum de ipsomet Christo loquutum, docuit sanctus Luc.3.4.
Lucas Euangelista. Primo sanctus Propheta describit Ioãnem Baptistam, præcedentem tanquam præconem & vocem, &

post illum, *Reuelabitur*, inquit, *gloria Domini, & videbit omnis caro pariter, quod os Domini loquutum est.* Antiquitus loquebatur Deus cum amico suo Moyse, viro sublimi & electo; reliquum vulgus erat à longe semotum: cum autem veniet in carne, *videbit omnis caro pariter,* non tantum Apostoli electi, sed & omnis turba, ab omni Iudæa, & Ierusalem, &c. Multa huiusmodi Propheta subinfert, post quæ addit: *Ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium eius dominabitur:* Septuaginta, *Et brachium eius cum dominatione.* Duobus nominibus CHRISTVM expressit, dicens: *Dominus Deus:* in Hebræo, Adonai Iehoua, quæ soli Deo vero possunt conuenire: nomen quidem Adonai, Deum significat, id est, sustentatorem, sic tamen illud vero Deo tribuitur, quod etiam in Scriptura aliquando creaturis communicetur. Nomen autem Iehoua, quod, vt ait sæpe Caietanus, significat fontem essendi, aut totius esse, nunquam nisi vero Deo tribuitur: & hæc duo coniuncta simul, nulli nisi vero Deo competere possunt: ideò Propheta CHRISTVM esse verum Deum per essentiam, aperte expressit. His duobus nominibus duo verba, illis congrua subiecit. Quia enim Deus est, veniet in fortitudine. In Hebræo vox, quę supremam significat potentiam, sufficiētem ad quamcunque aliam quantumcunque validam reuincendam: quia CHRISTVS veram diuinam potentiam secum adduxit, talem, vt per illam omnem vim & robur diaboli, & principum & potestatum & rectorum huius mundi, imò & omnium Imperatorum superaret. Qui veniebat alligare *fortem armatum*, & vincere eum, oportebat, vt cum maiori veniret fortitudine. Quia autem est Dominus, venit cum dominatione, aut *brachium eius dominabitur*, id est, aliquid suis subditis præcipiet & mandabit: metaphora sumpta à domino, qui cum aliquid imperat seruo, brachium erga eum extendere solet. Celebris est D. Thomæ doctrina, Deum in mundi reparatione seruasse ordinem quem tenuit in eius creatione, vt reparatio creationi respondeat. In creatione autem, etsi multa sint annotatione digna, illud tamen Beatus Gregorius Nyssenus obseruat, egregiè Deum ostendisse & comprobasse, se esse Deum & Dominum: Deum quidem, ex virtute infinita, qua cuncta creauit, & vniuersum dispoluit; Dominum autem, imponendo præceptum homini. Hinc expendit illa verba, iuxta aliquos codices: *Præcepitque Dominus dicens: De omni ligno paradisi, &c.* Obseruare dignum est, inquit, in tota mundi conditione dictum esse: *Dixit Deus, fecit Deus, &c.* quæ quidem vox, Deus, opificem proprie significat. Domini autem appellatio, proprie Principis ac Regis potestatem significare videtur: ideò cum præceptum imponit, dicit: *Et præcepit Dominus.* Similiter & Diuus Augustinus, expendens illa verba: *Tulit igitur Dominus Deus hominem, & posuit ad paradiso:* Nullo, inquit, modo vacare arbitror, sed nos aliquid & magnum aliquid admonere, quod ab ipso diuini libri huius exordio, in quo ita cœptus est: *In principio creauit Deus cœlum & terram,* vsque ad hūc locum, nunquam positum est, Dominus Deus, sed tantummodo, Deus; nunc vero, vbi ad id ventum est, vt hominem in paradiso constitueret, cui præceptum imponeret, ita Scriptura locuta est: *Et sumpsit Dominus Deus hominem, quem fecit.* Hocque communiter sancti Patres obseruant, Deum non absolute vocatum fuisse Dominum, quoadusque homo conditus fuit, quia quamuis iam essent creaturæ irrationales; sed eis dominari, parui momēti est: quod supremum dominium constituit, est dominari creaturæ liberæ, & plene posse circa eam agere quicquid libet, seruata eius libertate. Quamuis ergo ab initio essent Angeli, quibus Deus dominabatur, quia tamen propter homines hæc scripta sunt (inquit Augustinus) hoc voluit indicare, Deum vere & proprie se ostendisse Dominum, ex eo quod homini præceptum imposuit: hic enim actus est proprius Domini erga seruum, aliquid illi præcipere, & mandare. Ita in rerum creatione factum est. Hoc ipsum in mundi reparatione licet intueri: nam Deus veniens

Marginalia: *Esai.* 40.5. — *Exod.* 19. 12. & c. 24. 1.2. — *Forer. ibi.* — *Luc.* 11.21. — 3. p. q. 3. ar. 8. — § 72 — *Apud Lip. pom. in capite Gen.* 2. — *Gen.* 2. 16. — 8. *de Gen. ad litterā. c.* 7. *tom.* 3. — *Ibidem.*

ens ad mundum reparandum, voluit se ostendere Deum & Dominum. *Ecce,* inquit, *Dominus Deus.* Deum se comprobauit *in fortitudine,* qua dæmones solo vocis imperio eiecit, languores curauit, & tali præstabat virtute, quod *omnis turba quærebat eum tangere, quia virtus de illo exibat & sanabat omnes.* (Luc. 6. 19.) Dominum autem se demonstrauit in eo, quod brachium eius dominatum fuit, id est, præceptum imponendo seruis: nam statim post illud cœpit leges promulgare, & mandata seruis ac subditis imponere, signanter hoc de quo agimus: *Ego autem dico vobis.* Et quidem, vt in mundi exordio homo teneretur adimplere præceptum sibi impositum, sufficiebat scire quisnam esset, qui illud præcipiebat, quod scilicet erat legitimus illius dominus: sicut enim ex hoc aliquis ostendit se alicuius serui dominum, quia illi præcipit, quod vult; ita ex hoc, seruus se seruum illius Domini demonstrat, quod sine contradictione eius præceptum opere complet.

§ 73 Hinc examinat beatus Augustinus obligationem, qua homo tenebatur, ad adimplendum præceptum sibi à Domino in paradiso impositum: *Ex omni ligno paradisi comedes, de ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas.* (Gen. 2. 16.) Fuerunt aliqui, vt Diuus Augustinus refert, qui Deum de hoc præcepto arguebant, tanquam crudelem: (Li. cōt. aduer. legis, c. 14. to. 6.) aut enim bona erat arbor, aut mala: si mala, ad quid condita est in paradiso, ab eo, qui omnia condidit valde bona? Si bona, cur eius fructum prohibet comedi, qui non nisi ad comedendum valere potest? Respondet autem egregie Augustinus *a*, multis in locis, signanter in illud Psalmi *b*: *Vsque in altissima quæ fecisti magnalia, Deus quis similis tibi?* Homo, inquit, positus sub præcepto audiuit à Domino suo: Nolo tangas: quid? Hanc arborem. Quid est enim illa arbor? si bona est, quare non tango? si mala est, quid facit in paradiso? Prorsus ideò est in paradiso, quia bona est: sed nolo tangas. Quare non tango? quia obedientem te volo, non contradicentem seruum. Bona est arbor, nolo tangas. Quare? Quia Dominus sum, & seruus es. Hæc tota causa. Et quid tibi iussurus erat Deus? Quia enim Dominus est, aliquid præcipit, quod facias. Quid tibi iussurus erat? Offer mihi sacrificium, dicturus est tibi? Obsequere mihi, dicturus est tibi, siue ad lectum cum requiesco, siue ad mensam cum me reficio, siue ad balneas cum lauo? Deus nullo horum indiget. Quia ergo nullo abs te indiget Deus, nihil tibi debuit iubere? Oportuit ergo, vt quia Dominus erat, aliquid præciperet, quod hoc ipso teneretur homo adimplere. Ideo autem illa arbor appellata est scientiæ boni & mali, non quia ex ea bonum & malum, quasi poma penderent; sed quicquid esset arbor illa, cuiuslibet pomi, cuiuslibet fructus, ideo sic vocata est, quia homo qui nollet bonum à malo discernere per præceptum, discreturus erat per experimentum, vt tangendo vetitum, inueniret supplicium, &c. Hæc ergo ratio sufficiens, vt intelligat seruus, se teneri ad seruandum præceptum, scire illud sibi à legitimo domino impositum. Vnde Deus antiquas leges promulgans, ante & post, & sæpe repetebat illud: *Ego Dominus,* & cum inducere volebat ad earum obseruantiam, idipsum exprimebat: *Ego Dominus, leges meas custodite:* Quasi dicens: Nullam aliam causam requiras, vt intelligas te ad legis obseruantiam teneri, quam attendere, quod ego sum Dominus, & tu seruus; & non ad seruum pertinet examinare mandatum Domini, sed illud complere. Vnde quando diabolus accessit, volens parentes nostros inducere ad frangendum Dei præceptum, dixit acute: *Cur præcepit vobis Deus?* Non dixit: Cur præcepit vobis Dominus; si enim ita dixisset, quæstio hæc secum responsionem adducebat, secundum quam dicere poterat: Quia Dominus est: hoc enim ipso potest ille præcipere, & nos, qui serui sumus, tenemur obedire; namq; ratio sufficiens est. Et eadem ipsa est sufficientissima, vt intelligamus, § 74 nos obligatos ad CHRISTI mandatum complendum: quoniam ipse non solum est Deus, sed est Dominus. *Ecce,* inquit,

a In Ps. 70. & 8. de Genes. ad lit. c. 7. & Ser. 34. de ver. Domin.

b Ps. 70. 19

Dominus Deus veniet. Attende, non solum esse Deum, sed esse Dominum: Deus est, quem supremo latriæ cultu colamus; Dominus cuius præceptis supremam obediētiam exhibeamus. Et vere, nullus est, cui verius ac perfectius conueniat esse Dominum, quiq; pleno ore hoc nomine possit vocari, vt D. Chrysostomus prosequitur. Perfectum siquidem Dominium, non in eo stat, quod quis multū habeat auri vel argenti, vel quod possideat multitudinem gregum aut armentorum, sed quod seruos habeat, qui libera mente & sponte ei obsequantur. Vnde quo quis dominatur seruis liberioribus & nobilioribus, eo excellentior Dominus est. Hoc vero excellentissimè conuenit Christo, qui non quærit dominari facultatibus aut diuitiis mundi, aut vero corporibus nostris, sed cordibus ac voluntatibus liberis. *Ego,* inquit, *constitutus sum Rex ab eo, super Sion montem sanctum eius*: id est, super Ierusalem spiritualem, quæ est Ecclesia, quā Apostolus dixit, Saræ typo expressam, quæ non erat serua aut ancilla, sed libera: quia Regnum Christi, ex personis liberis, quæ libera mente se in seruos & subditos ei tradiderunt, libereque obsequuntur, constat. *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam, terminos terræ.* Rex subditos habere debet, & Dominus seruos: dabo tibi (inquit Pater ad Christum) gētes hæreditatē tuā, & Regnum tuum. Gentium nomine, personas summè liberas intelligit Scriptura, quæ nulli iugo erāt subiectæ, quas *Deus permisit ingredi vias suas*, vt dixit Paulus: ideoq; idem est dicere: Dabo tibi gētes, quibus domineris, quod: Dabo tibi personas summe liberas, quæ libere ac spontaneè ad tibi obsequendum se tradant. Quod similiter Dauid ipse expressit in Psalmo illo, de quo dixit Augustinus, quod breuis est numero verborum, magnus autem pondere sententiarum: & vbi secundum nostram litteram habetur: *Tecum principium in die virtutis tuæ*, legit Hieronymus: *Populi tui duces spontanei in die fortitudinis tuæ.* Dies fortitudinis CHRISTI fuit, cum venit in mundum redimere homines, & eos liberare à dura diaboli seruitute: tunc non eligit seruos, quos timore duceret & terrore, sicut antiquitus, aut coactione vel violentia sibi subiugaret; sed qui sint duces spontanei, qui suprema libertate prædití, voluntariè sibi obsequerentur. *No sera tu Iglesia galera de forcados, sine ciudad de buena voglia.* Et vere credo, ideò CHRISTI Rempublicam vocatam à Paulo, *Ecclesiam primitiuorum*. Antiqua nāq; Dei Respublica, vocata fuit Synagoga: sed Respublica Christi, vocatur *Ecclesia*: notum est enim, inquit Augustinus, discrimen inter hæc duo nomina: nam Synagoga significat congregationem, quod nomen etiam pecoribus conuenit: congregantur enim oues & boues: Ecclesia autem significat conuocationem, quod tantum conuenit creaturis rationalibus liberis: hæ tantum conuocantur; vt intelligas, Rempublicam Christi ex personis magis liberis constitui, quas non terrore & tremore, sicut antiquum populum congregat, sed suaui voce conuocat, & ad sui sequelam inducit: ideoq; (inquit Augustinus) nostrā Ecclesiam nunquam Apostoli Synagogam dixerunt, sed semper Ecclesiam, sicut eam perpetuo vocat Paulus. Deinde *Primitiui* vocantur, qui principaliores sunt in Republica, quorum domus sunt antiquiores, & nobiliores; vt hoc ipso ostendatur, CHRISTI Rempublicam esse congregationem non seruorum aut ignobilium, sed nobilium & principum. Hęcque est summa Christi gloria, esse talem Dominum, cui qui se tradunt in subditos, tam liberi sunt, ac si essent supremi principes. In cuius confirmationem, qui vere sunt Reges & Principes, non recognoscentes in terra superiorem, se tradiderunt ei in seruos, de quibus dixit Dauid: *Adorabunt eum omnes Reges terræ, omnes gentes seruient ei.* Sæpe explicuimus visionem illam celebrem, quam habuit Ezechiel in principio prophetiæ suæ, de qua ipsemet subdidit, quod voluit ei Dominus ostendere gloriam suam. Vidit qua-

Marginal notes: *Hom.* 36 & 37. *in imperf.* — *Psal.* 2. 6. — *Gal.* 4. 31. — *Acto.* 14. 16. — *Psal.* 109. *In enarratio. in Psa.* 109. — *Psal.* 109. 3. — *Heb.* 12. 23. — ¶ 75 — *In Psa.* 77. — *In Psal.* 81. *in princip. enarrat.* — *Psal.* 71. 11.

quatuor illa animalia famigeratissima, quę alas habebant ingentis magnitudinis, quibus volabant *& audiebam*, inquit, *sonũ alarum, quasi sonum aquarum multarum, quasi sonum sublimis Dei, & quasi sonũ multitudinis & castrorum.* Vidit deinde firmamentum, quod superius erat capitibus animalium, in quo erat *similitudo throni: & super similitudinẽ throni, similitudo, quasi aspectus hominis*; à quo cùm fieret vox, *animalia stabãt, & submittebãt alas suas.* Quid hoc? *Hæc*, inquit, *visio similitudinis gloriæ Domini*, id est, visio qua ostensa est mihi excellẽtia & gloria Domini. Non, inquit, gloriæ Dei, sed glorię Domini; quia ostensa est excellentia dominij Christi, & quam gloriosum dominium eius sit. Neq; enim dubium est, quod sancti Patres annotant, ibi Christi mysteria expressa fuisse. Animalia illa, supremos orbis Monarchas designabant, quorum alæ extensæ, significãt illorum supremam potentiam, qua super omnes gentes & populos volabant & se constituebant. Hanc tribus rebus comparat sono aquarum multarum, sono sublimis Dei, & sono multitudinis & castrorũ, vt magnitudinem potentiæ declaret, cui nullus resistebat, aut se opponebat. Hoc enim ipso quod sonitus alicuius mandati ab illis prodibat, erat sicut sonus aquarum multarum, quibus decurrentibus summo impetu in conualle aut torrente, nemo se audet opponere: & sicut sonus sublimis Dei, qui omnia quæ vult, solo imperio perficit, ita enim fuerunt quidam Monarchæ, qui *sibi videbantur etiam fluctibus maris imperare, & montium altitudines in statera appendere:* & sicut sonus multitudinis & castrorum, quia eorum vox & potentia erat timorem incutiens & terrorem, sicut sonitus exercitus venientis, qualem incutiebat Holofernes, quando *profectus est ipse & omnis exercitus cum quadrigis & equitibus, & sagittarijs:* tunc enim *tantus metus prouincijs illis incubuit, vt vniuersarum vrbiũ habitatores, principes, & honorati, simul cum populis, exirent obuiam venienti, excipientes eum cum coronis & lampadibus, ducentes choros, &c.* Hæc animalia tam suprema, tam potentia, ad vocem procedentem de throno, stabant & submittebant alas suas. Quid hoc? Hæc visio similitudinis gloriæ Domini: tanta enim erat gloria dominij illius, quod supremis istis animalibus ita dominatur, vt ad eius vocem alas submitterent, & à cursu cessarent. Sedit enim Dei filius in humanitate, quæ throni similitudinem habet, *in qua habitat omnis plenitudo diuinitatis etiam corporaliter*, cui supremi Monarchæ, Reges, ac Principes, & qui nullum in terra superiorem agnoscebant, quin potius se ipsos omnibus superiores reputabant, omnimode se ei subiecerunt, vt verè conueniat ipsi, quod scriptum ferebat: *Rex Regum, & Dominus dominantium.* Non Dominus mancipiorum vilium, aut seruorum ferro vinctorum? sed Regum & dominantium. Si enim Regis ac Domini gloria in eo posita est, quod ei subduntur nobiles, principes, & qui magna præstant libertate, qualis gloria erit dominij Christi Domini, cui subditi sunt supremi Reges, Imperatores & Principes, vt meritò ei dicatur: *Tu solus Dominus?* Supremus itaque Dominus ex eo comprobatur Christus, quia cùm tot tantosq; habeat seruos, omnes sunt liberi, qui liberè eius se tradiderunt seruitio, & liberè ac spõtaneè in eo perdurant. Si ergo cùm primo homo conditus est, ex eo quod Deus naturaliter erat Dominus, debuit aliquid ei præcipere, quo se Dominum comprobaret; & ex eo quod homo naturaliter erat seruus, tenebatur illud exequi, quo se demonstraret illius seruum: potiori iure nũc, cùm Christus est Dominus, cui voluntariè te subdidisti, in cuius dominũ eius gratia adiuuante liberè translatus es, & permanes, saltem ad ostendendum se vere esse Dominum, aliquid tibi debebat præcipere, quod tu, vt te comprobes eius seruum, debeas opere complere.

Marginalia: Ezech. 1. 24. — Ezech. 2. 1. — § 76. — 2. Mach. 9. 8. — Iudith 2. 11. — Iudith 3. 9 — ad Coloss. 2. 9. — Apoc. 19. 16.

§. 4. *Manifesta est Christianorum obligatio, ad hoc præceptum seruandum, quorum inobedientiam Rechabitæ apertè condemnant.*

§ 77 HInc ad ostendẽdam obligationem, qua Christianus tenetur ad diligendum inimicum, procedere possumus. Nunquid non tu Christum tanquam Dominum habes, cui voluntariè te subdidisti? In quo ergo id ostendis, si non vis esse sub eius præcepto? Quid enim aliud est esse sub Domino, inquit August. nisi esse sub præcepto? Si quis spontaneè veniret ad Regem Philippum, dicẽs se velle eum habere tanquam dominum, sic tamen quod præcepta illius à se non essent seruanda, sed potius præcepta Turcæ, certè diceremus, illum potius sub Turca, quàm sub Philippo esse velle. Nulla enim alia ratione homo sub aliquo, tanquam sub domino se constituit, nisi in quantum profitetur, se velle sub illius præcepto esse. Qui se Christi dominio subdit, intelligat, sibi ab illo imponendam esse legem. *Quis est homo qui timet Dominum?* inquit Dauid. *Timentes Dominum* vocantur, qui Dijs falsis reiectis, sub veri Dei dominio viuere elegerunt. Qui igitur talis est, sciat, quod *legem posuit ei in via, quam elegit.* Renuntiasti vijs diaboli in baptismate, & viã Christi elegisti illam, quæ sola *ducit ad vitam:* intellige tibi legem esse imponendam: non enim vult Deus sine lege viuere seruos suos. Hæcque est ratio, etiamsi alia non subesset, propter quam obligatus manet homo ad eam seruandam. Reges (inquit Chrysost. hoc ipsum expendens) ferunt leges, nec omnes semper vtiliter: homines enim sunt, nec sicut Deus possunt semper vtile inuenire; & tamen paremus, siue vxores ducamus, siue seruos emere debeamus, siue agros: & id reputamus iustum, ac à nobis exequendum, quod Regis lege decretum est: & si quis aliquid contra eas facere voluerit, dicimus, inutile & inualidũ ab illo fieri. Itaque hominum legibus tantum attribuimus honorem; Dei verò leges ita conculcabimus? Et quali hæc digna defensione? quali venia? mirum est, qua obseruantia velit quiuis homuncio, vt quod ipse præcipit, seruus eius exequatur; & rationem reddere solet, cur id agere teneatur: Quia ego Dominus eius, inquit, sum, & ille seruus meus. Ipse igitur (inquit Cyprianus ad Demetrianum Africæ proconsulem) de seruo tuo exigis seruitutem & hominem parere tibi, & obedire compellis, & cùm sit vobis eadem sors nascendi, conditio vna moriendi, corporum materia consimilis, animarum ratio communis, æquali iure & pari lege vel veniatur in istum mundum, vel de mundo postmodũ recedatur, tamen nisi tibi pro arbitrio tuo deseruiatur, nisi ad voluntatem obsequiũ pareatur, imperiosus & nimius seruitutis exactor, flagellas, verberas, fame, siti, nuditate, ferro frequenter & carcere affligis & crucias; & non agnoscis miser Dominũ Deum tuum, cùm sic exerceas ipse in hominem dominatum? Ita Cyprianus. Et vt nostram miseriam deploremus duo sæpè annotaui. Primum est, inter omnes creaturas nullam esse, quæ minus Deo obsequatur, quæque minus recognoscat maiestatem dominij diuini, quàm homo. Imò nulla rebellis est mandato illius nisi solus homo. Ad nudum enim eius mandatum *cœli firmati sunt*, & iugi regularique motu perpetuo procedunt; *silet ventus ad illius vocem, & mare à feruore quiescit*, & terminos suos nullatenus excedit, quia audit vocem Dei dicentis: *Hucusque venies, & non procedes amplius:* terra perpetuo generat, quæ sibi generanda Deus præcepit. Quod egregie Dauid expressit: *In æternum Domine verbum tuum permanet in cœlo, in generatione & generationẽ veritas tua, fundasti terram & permanet.* Omnes res creatas, inquit August. voluit Dauid complecti, eas exhibens obedientissimas præcepto diuino, dum cœlum & terram percurrit. In cœlo permanet verbum Dei, quia tam angeli, quos cœli nomine Scriptura sæpè exprimit, quã corpora illa suprema eius præceptum vel minimum, nunquam trãsgrediuntur.

[Margin notes: *In Ps. 70. & ser. 34. de temp.* — *Ps. 24. 12.* — *Malach. 3. 16.* — *Hom. 16. ad populũ.* — *Lib. ad Demetrianum.* — § 78 — *Psal. 32. 6* — *Eccl. 43. 2.* — *Ionæ 1. 15.* — *Iob 38. 8.* — *Ps. 118. 89.* — *In Ps. 118. conti. 27.*]

diuntur. In terra perpetuo id fit quod De⁹ fieri statuit, dicens: *Germinet terra herbam virentem, &c. & lignum pomiferum,* & sub cœli & terræ extremis, media subintelligi voluit, aërem scil. & aquam, & quæ in eis sunt. *Ordinatione tua perseuerat dies:* eo enim modo, quo ab initio statuit, vt fieret vespere & mane, inuiolabili obseruantia perseuerauit dies, nunquam ab eo quod statutum est, vel per minutum deficiens: quod si aliquando dies longior facta fuit tempore Iosue, & Ezech. id fuit peculiari Dei mandato intercedente. Nec mirum, *quoniam omnia seruiunt tibi.* Mundus hic maior vocatur *omnia*, quia omnia continet, de quo dicitur: *Hoc quod continet omnia.* Solus homuncio, hic minor mundus est, qui Deo se exhibet rebellem, & est is, de quo Deus conqueritur, dicens: *Rupisti iugum, soluisti vincula, & dixisti: Non seruiam.* Secundum est, nullum esse Regem, aut Principem, aut cõmunem dominum, cui subditi sui minus obediant, & se præceptis eius subiectos exhibeãt, quàm Deũ respectu hominum. Nũquam certè visum est, quod in ciuitate, cui dominatur Rex aliquis, ita contemnantur illius mandata, quod nobiles ac ciues publicè prædicent & dicant, se nolle illa obseruare, quin potius velle leges alicuius inimici sui Regis seruare. Quidnam diceremus, si Rex noster Philippus ad hanc suam ciuitatem veniret, vt peculiarẽ aliquam legem suauissimã ipsemet ore proprio promulgaret sub pœna capitis, & ipsomet Rege vidente, nobiles, equites, ac ciues, varia quique eorum consilia congregarent, dicentes, non esse seruandam legem, quam rex protulit; sed videndum, quonam modo lex quam Turca proponit, completè sit executioni mandanda: quid Rex ageret? quid diceret? Quod lex Turcæ à subditis ipsius Turcæ obseruetur, nõ mirum: sed ab ijs qui se vasallos & subditos Regis Philippi in sua ipsa ciuitate summo studio seruetur, & ab ipsi⁹ Regis subditis lex contemnatur, admirandum est. Nemini dubium est, Ecclesiam sanctam esse ciuitatẽ Regis magni Christi, ad quem ipsemet descẽdit, ore proprio prolaturus legem & mandatum, sub pœnę æternæ interminatione, dicens: *Ego dico vobis: Diligite inimicos,* &c. Et nihilominus sæpè multi sunt ciues huius ciuitatis, qui in consilio iunguntur, vt pertractent, quomodo leges dæmonis, mundi & carnis; leges duelli & vindictæ seruandæ sint, consulentes quomodo vindicta ad plenum sumenda sit. Res sanè admiratione plena, quam considerans Chrysostomus, suam confitetur verecundiam & pudorem, quo suffundebatur: Si quis extrinsecus (ait) vndecunque adesset, & præceptorum Christi ac nostræ conuersationis confusionem ac perturbationẽ videret, nescio si alios magis vllos quàm nos inimicos esse & cõtrarios præceptorũ Christi iudicaret, & quasi qui studium quoddam habuerimus contraria in omnibus gerere, quam ille mandauit. Sed ne quis putet nos exaggerationis causa hæc verba proferre, probamenta iam adhibebo, non aliunde quàm ex ipsis Christi mandatis. Quid dicit Christus? Audistis quia dictum est antiquis: Non occides: Ego autem præcipio, non irasci, &c. Qui dixerit fratri suo: Fatue, &c. nos autem plusquã increduli & infideles calcamus hanc legem, & quotidie innumeris iniurijs fratres afficimus, &c. Hæc de alijs mãdatis prosequitur Chrysostomus: & clarè apparet in eo, quod apertè præcepit Christus: Diligite inimicos vestros: Dimittite, &c. & tamen nos, tanquam rem honorificam, nobisque expedientem ducimus, implacabile odium seruare & quærere, quomodo duelli leges ad plenum seruemus. Nec mirum quod Chrysostomus pudore se affectum fateatur, quandoquidem & ipsemet Dominus illo videatur suffusus, ex eo quod aspiciat homines tam liberè sua præcepta contemnentes: sicut verecundiam contraheret Rex, videns sua præcepta in oculis suis conculcari, & pro nihilo haberi. Id autem egregiè demonstrauit, dum querelam suam ad Ieremiam contra homines sui populi proponere intendens, prius præcepit, vt iret ad domum Rechabitarum, vtq; Rechabitas omnes introducerer

Marginalia: Gen. 1. 11. — Ps. 118. 91. — Sap. 1. 7. — Iere. 2. 20. — ¶ 29 — Lib. 1. de compunct. in prin. to. 5. — Ierem. 35.

ret in domum Domini, ibique præparato vino & vasis, eos induceret ad bibendum. Quod Deus imposuit, Propheta exequutus fuit: ducens enim Rechabitas in domũ Domini, *poscit coram eis scyphos plenos vino & calices* (credoque vinum fuisse pretiosum, & vasa pulcherrima, qualia illa de quibus dicitur, quod *etiam nolentes cogebãt ad bibendum.*) Et dixit ad eos: *Bibite vinum.*
Esther 1. 8. Qui responderunt: *Non bibemus vinum, quia Ionadab Pater noster præcepit nobis dicens: Non bibetis vinum, & filij vestri vsq; in sempiternum, & domum non ædificabitis, & sementem non seretis, & vineas non plantabitis, nec habebitis, sed in tabernaculis habitabitis cunctis diebus vestris. Obediuimus ergo voci Ionadab Patris nostri in omnib. quæ præcepit nobis, ita vt non biberemus vinum cunctis diebus nostris, &c. Et obedientes fuimus iuxta omnia quæ præcepit Ionadab Pater noster.*
¶ 80 Omnia & singula verba obseruanda sunt. In primis attende, quod voluit Deus Rechabitas in domum ipsius Dei adduci, vt omnibus constaret, rem illam in oculis ipsius Dei agi, quo clarius ostenderet, quã iusto dolore (vt ita more nostro dicam) teneretur, qui talem obedientiam videbat in Rechabitis erga Patrem suum, iam vita functum, & tam rebellem inobedientiam in populo suo erga seipsum, experiebatur; cui tanto maior obedientia debebatur, quanto potior erat obligatio, qua tenebatur populus erga illum, quàm illa, quam filij Ionadab erga patrem suum. Deinde expende vim illius notæ, Ergo. *Obediuimus ergo*, inquiunt. Est hæc vox Ergo, nota illationis & consequutionis. Vnde infertur, quod obedientes extitistis? Ex eo quod pater noster præcepit. Rectè enim sequitur: Pater præcipit, ergo filius obedire debet. Nulla alia vtilitas, nulla alia præmissa supposita fuit, vt hoc consequens inferretur: Obediuimus ergo, nisi hæc: Pater noster præcepit. Considera tertio illud, *Obediuimus ergo voci:* magnam enim emphasim habet. Simplici voce Pater noster vsus est, verbum simplex fuit sufficiens, vt obediremus; non strinxit gladium, non minas duras effudit, non maledictionem in eos coniecit, qui inobedientes se exhiberent, voce simplici ab eius ore procedẽte, quam leuis aura consumit, tantum loquutus est, & hoc sufficit vt obediamus. Tandem vide, quod addunt: *In omnibus:* nec enim vnam rem illis mandauit, sed tres, illasque difficiles ad obseruandum. Primo, vt non biberent vinum, cuius haustus lætificat cor, & viuidum reddit. Secundo, quod nõ plantarent vineas, nec eas possiderent, de quibus scriptum est; quod earum fructus lætificat *Deum & homines, & inter ligna cætera præeminent:* vnde & vocatur vinea Iudi. 9. 13.
possessio amantissima, quia multis præstat, Amos 5. 11.
quibus se amabilem reddit. Tertio, quod non haberent domos, sed in tabernaculis perpetuo morarentur, quæ minus apta esse solent ad defendendum hominem ab iniurijs cœli, tam in hyeme quàm in æstate. Multa ergo erant, quæ Ionadab filijs suis præcepit, & quamuis tot essent, tamque difficilia, tamen nullatenus difficultatem opposuerunt eius filij, non solùm circa omnia, sed neque circa aliquid eorum, & ad nudam vocem patris, *Obediuimus*, inquiunt, *in omnibus.* Ad quid hæc omnia facta sunt? *Vade*, inquit Dominus ad Ieremiam, *& dic viris Iuda, & habitatoribus Ierusalem. Nunquid non recipietis disciplinam, vt obediatis verbis meis, dicit Dominus? Præualuerunt sermones Ionadab, quos præcepit filijs suis, vt non biberent vinum, & non biberunt vsque in diem hanc, quia obedierunt præcepto patris sui: Ego autem loquutus sum ad vos de mane consurgens, & loquẽs, & non obedistis mihi:* Disciplinæ nomen, vt patet apud Cyprianum, & eius Scholiastem, idem est, quod correctio & castigatio; vt velit dicere: Numquid non sufficiet hoc ad vestram rebellionem corrigendam & inobedientiam castigandam? Pigri negligentiam corrigit formicæ diligentia; & Iudæorum ingratitudinem corrigit cognitio, qua bos cognouit possessorem suũ, & asinus præsepe Domini sui: vestram autem rebellem inobedientiam arguit, conuincit, & corrigere debet obedientia filiorum

Lib. de discipl. & habit. virgin. & ibi Pamelius.
Prouer. 6.

§ 81 rum Ionadab. Quis Ionadab, & quis ego? homo ad homines, mortalis ad mortalem, imò iam mortuus, & in cineres & vermes conuersus, ad nũc viuentes, loquutus simplici voce fuit, *& prævaluerunt verba Ionadab.* Expende vim verbi, *prævaluerunt*, quod proprium est eorum, quibus aliqui se opponunt. Multa erant quæ reclamabant, ne Rechabitæ agerent, quod Ionadab eis præcepit, quod videlicet præciperet multa, illaque difficilia; & quod non tantùm præsentibus, sed & futuris; non pro vna die aut anno, sed in sempiternum; & nihilominus prævaluerunt verba Ionadab: nuda verba erant, & hominis, quæ etiam viuente ipso homine, statim ac prolata sunt, desinunt esse: vt Dauid ad ostendendum, non debuisse fratres inquietari propter quædam verba quæ protulerat, dixerit: *Quid feci, nonne*
1. Reg. 17. 29. *verbum est?* Quanto magis illo iam vita functo? Et prævaluerunt, id est, omnem difficultatem superarunt, omnia quæ in contrarium exorta sunt reuicerunt, *quia obedierunt præcepto patris sui.* Hoc omnibus difficultatibus, quæ eos poterant in contrarium trahere, opponebant: Præceptum fuit Patris nostri: *Ego* autem *locutus sum ad vos*, &c. Ego Deus æternus, qui in æternum maneo, cuius dicere, facere est, in cuius ditione cuncta sunt posita, *locutus sum*, cuius *verbum permanet in æternum*, cuius verba non transibunt, etiamsi cœlum & terra transeant: *de mane consurgens, & loquens.* In scriptura de mane
Psalm. 5. 5. consurgere est, summa diligentia, ardore & studio aliquid agere: vt illud: *Mane astabo tibi, & videbo*, &c. Et loquutus sum, non simplici voce, sed *loquens*, id est, clamans, vociferans, comminans, rogans; & non obedistis mihi. Hæc quidem ratio illos inobedientes diuinis præceptis euidenter condemnabat, vt nihil habere possent quod responderent: & illa eadem nos etiam damnat. Prævalent sæpè apud te verba alicuius amici, aut consanguinei, vt facias aliquid, quod alias nullatenus fecisses; sed dicis te id facere, quia iustum est, morem gerere amico; & hoc opponis ijs, qui à te quærunt, cur id facias. Prævalent apud te verba amici, & non verba Dei? Prævalet apud te verbum Regis terreni (eo namque ipso, quod Rex aliquid à te fieri vult, & mandat, id exequeris) & non prævalebunt verba Dei? Vide Maurum aut Turcam, cui cùm præceperit Mahumetus ieiunium illud, omnibus modis irrationale, quod sæpè in media æstate euenit, & deficiunt vires, ac penitus languescit omne corporis robur, vt nec salivam deglutire audeat, & id præstat, apud eum prævalent verba Mahumeti. Vide illos, qui dæmonis cultores & seruos se exhibebant, cuius verba sufficiebant, vt filios suos ipsimet parentes immolarent, & necarent: &, *Ego*, in- Iosue 4.
quit Dominus, *loquutus sum ad vos, loquens*, &c. Vt Deus impetum Iordanis cohiberet, quando aquæ tam abundantes fluebant, vt totius aluei ripas implerent, non per seipsum, sed per mediam arcam se opponens, ita impetum continuit, vt aquæ se continerent ad modum montis, siccumque iter Israëlitis præberent. Vt la- Exod. 17.
pis durissimus, qui percussus ignem solet emittere, aquas abundantes effundat, sufficit quod Deus non per se, sed per Moy- Num. 20.
sen illum percutiat; imò & alia vice sufficiens fuit, quod Moyses & Aaron ad petram, quod Deus iusserat loquerentur: sufficiebat enim petræ, vt sibi diuinum mandatum per Dei ministros intimaretur: & tibi non sufficit, quod ipsemet Deus veniat, præcipiat, loquatur & dicat? Ego autem dico vobis: Diligite, &c. & vt iræ tuæ impetum contineat, vt non igneas scintillas succendentes, sed aquam lenitatis emittas?

§. 5. *Præceptum hoc leue comprobatur, quod mensura arundinea dicitur, diuersum à baculo ponderoso antiquæ legis.*

§ 82 DIfficile quidem est hoc præceptum in se, vt supra demonstratum est, sed quod facile & suaue reddi potest. Etenim B. Ambrosius mirè explicat, diuina Christi præcepta grauia quidem esse, & tamen posse leuia ac facilia reddi. Expendens enim virtutes illius excellentissimi principis Valentiniani Iunioris, in cuius obitu orationem funebrem agebat, & dicens eum fuisse, qualē Propheta descripsit: *Bonum est viro, cùm portauerit iugum graue, in iuuentute sua, sedebit singulariter & tacebit, quia tulit iugum graue:* proponit quæstionem, quomodo semel & iterum Propheta, Iugum graue vocet, quod Christus leue suaueque dixit: *Iugum*, inquit, *meum suaue est, & onus meum leue.* Et respondet primò, in Græcis exemplaribus non haberi adiectiuum illud *Graue.* Respondet secundò, Christi legem iugum graue dici & leue: graue quidem, ponderę disciplinæ, qua caro affligitur; suaue autem fructu gratiæ, spe remunerationis æternæ, & purioris conscientiæ suauitate: nam gratia Dei adiuuat infirmitatem nostram, estque sicut oleum, à cuius facie computrescit iugum, & præmium quod proponitur tam grande est, vt quicquid pro illo agitur, iudicari possit momentaneum & leue, quomodo ipsi Iacob septem anni videbantur dies pauci: & tanta est suauitas bonæ conscientiæ, vt labor omnis pro ea consequenda suauis reddatur. Has rationes infra prosequemur. Hieronymus easdem prosequitur, & alias addit, sed eam præfert, quam etiam contra Pelagianos ex professo tradit, Euangelica mandata leuia esse, comparatione mandatorum antiquæ legis: quod D. Augustinus eleganter more suo annotauit, obseruans, egregiè aptissimeque Ioannem antiqua decreta vocasse absolutè Legem, Euangelica autem Gratiam. *Lex*, inquit, *per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est:* ipsum enim legis & mandati nomen, grauitatem quandam molestam, & pondus durum secum defert, & timorem vel solo nomine incutit: idcirco pleno ore antiqua decreta Legem vocauit, noua autem & Euangelica, per quæ excusso spiritu timoris, recipimus *Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba Pater,* absolutè vocat Gratiam, quod nomen suauitatem & dulcedinem supremam explicat. Et certè sicut Christiano suauia, leuia, atque facillima, quæ Christus illi facienda imperat, si consideret, quænā Deus antiquis patribus præceperit: mandata namque erant innumera, & ad minus sunt sexcenta & tredecim, vt nihil se homini offerret, circa quod mandatum non haberet; circa comedenda, bibenda, circa ambulationem, sessionem, stationem, circa filios, famulos, armenta, &c. & illa erant grauissima, perpetuo enim illud insonabat: Qui fecerit hoc moriatur; qui fecerit illud, lapidibus obruatur; qui mortuum tetigerit, immundus habeatur; qui non ita vestitus fuerit, interficiatur, &c. & aliquando grauissimis pœnis res minimæ mulctabātur. Quidam sabbatho ligna collegit: dubitatum est, an pœnam legis incurrisset; consuluit Moyses Dominum, & decreuit legem tanto rigore seruandam, quod vel ex eo solum, quod stipulas ille homo collegerat, iudicandus esset, verè in pœnas legis incidisse, & ideò iussus est lapidibus obrui. Omnibus autem his grauissimis pōderosissimisque oneribus Christus nos liberauit, legem Euangelicam promulgans, tam suauem, vt vnico illo dilectionis præcepto claudatur, quod Christus mandatum suū propterea vocauit. Diximus supra, Christum ædificasse Ecclesiam: illamq; esse Ierusalem sanctam, quam Ioannes vidit, quę in sui exordio de cœlo descenderat, quam ædificauit & construxit sub peculiari perpendiculo & mensura. Quænam sit autem hæc mensura, à Ioanne explicatur: qui enim ei ciuitatem ostendebat, *habebat mensuram arundineam auream, vt metiretur ciuitatem,*

Marginalia: *Orat. funebri, de obitu Valentin.* — *Thren. 3. 27.* — *Matth. 11. 30.* — *Lib. 2. Dial. cont. Pelag. & in cap. 11. Matth.* — *Lib. 1. qq. ad Simpli. q. 1. tom. 4.* — *Ioan. 1. 17.* — *ad Rom. 8. 15.* — *Num. 15. 32.* — § 83 — *Apoc. 21. 15.*

uitatem, & portas eius, & murum. Ædificauit namque Christus Dominus Ecclesiam quam voluit extructam esse sub mensura, vnica quidem, aurea & arundinea. Hæc mensura est lex amoris & dilectionis, vnica erga omnes: hoc enim præceptum imposuit Apostolis & discipulis, & eis, qui eum audiebant, & qui ciues Ecclesiæ suæ futuri sunt, quorum omnes actiones, opera, cogitationes, mensura charitatis voluit metiri: nam secundum mensuram charitatis erit valor, æstimatio & meritum. Et vocatur mensura aurea, quia sicut aurum omnibus metallis præeminet, & omnibus illis splendorem confert, ita charitas inter omnes virtutes excellit, illaque est, quæ

2. *Cor.*12. & 13. eis valorem & vitam tribuit, vt Paulus lōgo discursu demonstrauit. Sed dicitur arundinea, quia leuis & sine pondere, vt ipsemet Ioannes, de præceptis Charitatis agens

1. *Ioan.*5.3. exponere visus est, dicens: *Mandata eius grauia non sunt.* Etsi res attentius consideretur, ex hac metaphora mensuræ arundineæ possumus explicare illas sancti

Iob 9.24. Iob voces: *Auferat à me virgam suam, & pauor eius non me terreat,* quas tanquā pro-

9. *Moral. c.* 31. & 32. pheticas mirè B. Gregorius expendit. Lex siquidem antiqua aptissimè virga vocatur: quo nomine non tam virgultum quàm baculum scriptura designat, & communi voce significat instrumentum flagellandi &

1. *Cor.*4.21 *Esai.*9.4. percutiendi. Ita Paulus: *Vultis, vt in virga veniam ad vos?* & apud Esaiam, *Virgam humeri eius, & sceptrum exactoris eius superasti.* Virga exactoris dicebatur, quam præfecti operum & tributorum ferre solebant, qua humeros & terga seruorum grauiter

*Exod.*5.14 cædebant, sicut dicitur in Exodo: *Flagellati sunt, qui præerant operibus filiorum Israël ab exactoribus Pharaonis.* Antiqua lex virga erat, per quam homines tot, tam varijsq; pœnarum generibus grauissimè flagellabantur, quæque propterea grauem timorem inducebat, vt lex timoris merito diceretur. Per legem ergo, inquit Gregorius, Deus virgam tenuerat, cum dicebat: Si quis hæc vel illa fecerit, morte moriatur. Mirum est, quot modis Deus per illam legem homines flagellaret, & percuteret: *Si non audieris vocem Domini Dei tui,* *Deut.*28.

vt custodias, & facias omnia mandata eius, 15.

& cæremonias, quas ego præcipio tibi hodie, venient super te omnes maledictiones istæ, & apprehendent te: maledictus eris in ciuitate, maledictus in agro, maledictum horreum tuum, maledictus egrediens, & ingrediens, &c. Percutiet te Dominus egestate, febri, & frigore, ardore, & æstu, percutiet te amentia, & cæcitate, &c. percutiet vlcere pessimo, &c. adducet super te gentem de longinquo, &c. Expende illud, *custodias & facias omnia mandata & cæremonias.* Mandata erant innumera, cæremoniæ quasi infinitæ, & omnium obseruantiam ita exigebat, vt si quis deficeret in aliquo, tam acerbas grauesque pœnas irrogabat. Quænam virga §. 84

acrius poterat flagellare, aut vulnus grauius infligere: Percutiet te Deus egestate, amentia, cæcitate, vlcere pessimo, &c. Non mirum, quod lex illa tam horrendum incuteret timorem, vt absolutè lex timoris dicta fuerit. Et huiusmodi voces sæpè Deus repetebat, dicens iterum: *Quod si non audieritis me, nec feceritis omnia* *Leuit.*26.

mea, visitabo vos velociter in egestate & ar- 14.

dore, qui conficiet oculos vestros, & consumat animas vestras, &c. ponam faciem meam contra vos, & corruetis coram hostibus, &c. Expende illud, *Nec feceritis omnia:* & illud, *visitabo vos velociter.* Non tam cito virgam conuertit contra seruum Dominus crudelis, ac Deus pœnas & vltionem contra illos, eo ipso quod mandata transgrediebantur. Eius propterea graue onus Sanctus Iob prophetico spiritu sentiens, clamat in persona populi fidelis antiqui: *Auferat à me virgam suam, & pauor eius me non terreat.* Hoc fecit Christus Dominus, qui illius legis asperitatem abstulit, & tot, tamque onerosa præcepta, ad vnicum dilectionis mandatum reduxit. Ex his Sanctus Gregorius, 4. *Moral.*

secundum allegoriam explicat factum E- *c.*32.

lisæi: Mortuo namque puero, ex eo quod Sol tempore messis caput eius penetrauit; ad eum suscitandum misit

4.Reg.4. Eliseus seruum suum Giezi cum baculo ipsius Elisei, quem in monte illi tradidit, superponendum puero. Id quidem fecit Giezi: sed baculus grauare potuit puerum, non suscitare, qui non poterat vitam restituere. Quapropter veniens ipse Eliseus, & è monte descendens, se puero ita copulauit ac iunxit, & magnitudinem suæ personæ cum illius paruitate ita contemperauit, vt vnum cum illo esse videretur. Tuncque baculi grauitate & acerbitate dimissa, cœpit oscitare super puerum, hoc est, anhelitum calidum, viuidumque ex ore proferre, & halare super eum, aut (vt inquit Gregorius) aspirare, quo calefacere cœpit puerum, & resumpsit vitam. Ita quidem homo mortuus fuit ex eo, quod diuinitatis Sol caput eius penetrauit, cum mente diuinitatis excellentiam concepit, & concupiuit; *puso sele en ca cabeça el ser Dios.* Deus autem quasi mortuum puerum doluit, inquit Gregorius, cùm extinctos nos iniquitatis aculeo, miseratus aspexit, misitque seruum suum Moysen, qui virgam ipsius Dei, id est, legem à Deo ipso traditam supponeret, quæ terrorem incuteret. Onerare quidem potuit illa, adeò vt eam vocauerit Petrus *iugum,*
Act.15.10. *quod neque nos, neque Patres nostri portare*
Heb.7.19. *potuimus:* sed viuificare non potuit: *nihil enim ad perfectum adduxit lex*, id est, nulli poterat gratiam præstare, per quam anima viuificatur. Venit autem Eliseus ipse, idque compleuit quod promisit per Pro-
Esai.35.4. phetam: *Deus ipse veniet & saluabit nos:* &
ad Phil.2.7. adiungens se puero, cùm *formam serui accepit in similitudinem hominum factus, & in*
ad Rom.8.10. *similitudinem carnis peccati*, reiecto baculo, & liberato puero ab illius pondere, ac à virgæ terrore spirare cœpit, legem Euangelicam promulgans, quæ calorem spiritus secum ferret, & ad vitam reuocaret defunctum. Hocque sacer Euangelista indicare voluit, dum eum exhibet aperto ore loquentem: *Aperiens,* inquit, *os suum, docebat eos.* Cùm volumus frigidam ore spirare auram, os ipsum contrahimus, sicut è diuerso, cùm volumus anhelitum calidũ effundere ad aliquid calefaciendũ, os ex integro aperimus. Aperuit ergo os suũ, qui legem Euangelicam, Spiritus sancti calore ardentem effunderet, per quam mundum inflammaret, hominemque ad vitam restitueret, quam sub vnico præcepto dilectionis conclusit. Virgam itaque abstulit grauem, & terrentem, & mensuram auream arundineam induxit, leuem quidem & splendidam, lætificantem corda.

§.6. *Antiqua lex, quæ propter sui grauitatem aptè militia dicitur, completur per Christum, consolatoriam legem Euangelicam inducentem.*

HVNC fœlicem statum promittere volens Deus per Esaiam, præcepit illi, vt clamaret, & diceret: *Consolamini, consolamini popule meus, dicit Deus vester. Loquimini ad cor Ierusalem, & aduocate eam, quoniam completa est militia eius, dimissa est iniquitas illius.* Et quidem apertam hanc esse de Christo promissionem, omnes sancti Patres docent, signanter Iustinus martyr, Tryphonem Iudæum, qui id negabat, apertè reuincens. Omnia verba expende, Consolamini, loquimini ad cor, aduocate. Verbum *Consolamini*, in Vulgata passiuum est: idemque valet, ac consolatione accipe popule meus, quomodo Hieronymus interpretatur. Cæterùm vim potest habere verbi actiui, præsertim iuxta Septuaginta, qui ita legunt: *Consolamini, consolamini populum meum, dicit Deus: Sacerdotes loquimini ad cor*, &c. Quam lectionem agnoscunt Ambrosius *a* & Basilius *b*. Loqui autem ad cor, inquit D. Gregor. Nazianzenus *c*, est magno affectu loqui, ita vt verba audientium animis scribantur. Secundùm tamen Scripturæ phrasim hebræam idem est, quod blanditijs lenire mœstitiam. Ita illud *d* de filio Hemor ad Dinã: *Tristemq; deliniuit blãditijs*, in hebræo est, *locutus est ad cor eius:* & q͂ de Ioseph dicitur *e*, *Consolatus est* fratres suos, *& blandè ac leniter locutus est*; in hebręo: locutus

Marginal notes (right column): ¶ 85. — *Esai.40.1.* — *Dialog. cũ Tryphone.* — *In hunc locum.* — a *In Ps.118 serm.10.* — b *Lib.2. de ieiunio in princip.* — c *In Apologeti.* — d *Gen.34.3.* — e *Gen.50.21.*

locutus est ad cor fratrum suorum *a*, & apud Oseam, *ducam eam ad solitudinem, & loquar ad cor eius.* Et alibi sæpe *b*, *Aduocate eam*, voce læta & clara, quasi rem summæ consolationis & gaudij annunciaturi. Et quænam dicere debemus, quæ tantam afferant consolationem, quibus omnem eius mœstitiam possimus lenire? *Quoniam completa est*, inquit, *malitia eius, dimissa est iniquitas illius.* In Hebræo habet nomen *Cjebach*, quod plusquam centies, vt annotat Arias Montanus exercitum & militiam Vulgatus vertit, idemque est vocabulum omnino, quod apud Iob, *militia est vita hominis super terram:* Et, *cunctis diebus, quibus nunc milito.* Vnde quamuis Vulgatus hoc in loco transferat malitiam, dicens: *Completa est malitia eius*, hoc nomine militiam voluit exprimere, propter varias rationes, quas prosequi non vacat. Militiæ ergo nomine beatus Iustinus martyr *c*, & Tertullianus *d*, legem veterem intelligunt. Et quidem familiare satis est Scripturæ sacræ, ordinem illum, quem seruabant sacerdotes, & leuitæ, & populus in tabernaculo, aut templo, militiam vocare. Ita iuxta Hebræos *e*: *Omnis qui ingreditur militiam, vt faciat ministerium in tabernaculo:* & apud Danielem iuxta Hebræos *f*: *Et sanctuarium & militia erunt in conculcationem.* Id autem multis de causis, vna est, quia in militia ita seruanda sunt, quæ cuique imponuntur, vt miles in magno periculo habeat vitam constitutam, si aliquo modo deficiat: eo enim ipso, quod ministerio suo deest, vita priuatur; nullusque status est, in quo tam cito pœna comitetur culpam, sicut status militiæ. Multa sane erant, quæ in templo & tabernaculo erant statuta, circa oblationes, & sacrificia, & orationes, tam in ordine ad sacerdotes, quam leuitas, quam reliquos de populo, quos ita oportebat perficere, vt si deficerent, statim pœna mortis mulctarentur. Non, inquit, bibant vinum, cum ministraturi sunt, ne moriantur, & operiant turpitudinem suam, cum ascendunt altare, ne moriantur, &c. Et vere status antiquæ legis merito militia vocatur: duo enim sunt, quæ excellenter in statu militiæ inueniuntur; primum est, quod inter omnes status est laboriosior, perpetuo homo graui armorum pondere grauatur, & vitam in supremo discrimine agit, curis, timoribus, anxietatibus plenus: & idem est esse in militia, quod in summo vitæ periculo versari: vnde & Debbora ad eos qui se milites constituerant: *Quicunque*, inquit, *de Israel animas vestras obtulistis ad periculum:* & Dauid cum militem agebat, de seipso dicebat: *Anima mea in manibus meis semper.* Idcirco sanctus Iob, vt exprimeret, quam grauibus laboribus & periculis vita humana plena sit, nulla aptiori metaphora explicauit, quam dicens: *Militia est vita hominis super terram.* Secundum est, promptra obedientia præceptis ducis & Centurionis. Vnde pro communi prouerbio ad promptam obedientiam exprimendam inducimus, obedientiam militarem: hæc enim tanta est, vt si vel ad momentum deficiat, statim morte inobediens plectatur. Talem erga se militum suorum obedientiam Centurio declarauit, dicens: *Habeo sub me milites, & dico huic: Vade, & vadit, & seruo meo: Fac hoc, & facit.* Vnde & Angeli merito in Scriptura milites Dei vocantur, ad eorum promptam obedientiam exprimendam, quam Dauid dixit: *Omnes Angeli eius potentes virtute, facientes verbum illius, ad audiendam vocem sermonum eius:* id est, in eodem instanti, quo audiunt vocem eius. Status veteris legis propterea militia merito vocatur, quia erat laboribus plenus: onere legis premebantur Iudæi, & solicitudine magna tenebantur, ne cito interficerentur, terrore & timore propter minas legis affligebantur, & tam promptam obedientiam eos tenere erat necessarium, quod lapidabatur statim, qui vel leuiter sabbathum violabat; & indicebatur ingressus in tabernaculum ei, qui vel minima corporali inquinatione polluebatur, & qui mortuum tangebat, ab alijs separare se tenebatur, quousque emundaretur. Merito ergo antiqua lex militia vocatur, & hanc credo

a Osea 2.
b 2. Reg. 19 & 2. Par. 30.
Osea 2. de quib. Foreri in c. 40. Esaiæ.
Iob 7.
c Dialo. cũ Tryphone.
d Li. 4. cõt. Marcio.
e Nu. 4. 3.
f Dan. 8. 13.
Leui. 10. 9.
Iud. 5. 1.
Ps. 118. 109 ¶ 86.
Iob 7. 1.
Matt. 8. 9.
Ps. 102. 20

In c.12. ad hebr lec.4. *Exod.19.* fuisse causam, vt innuit Diuus Thomas, quod cum illa dabatur, clamor buccinæ vehementer perstrepebat. Clangor namque tubæ ac buccinæ, proprius est ijs, qui militiam aggrediuntur, & militarem statum sequuntur. *Esai. 18.3.* Ita apud Esaiam: *Cum eleuatum fuerit signum in montibus, videbitis, & clangorem tubæ audietis.* Completa fuit militia hæc per Christũ, qui non venit soluere legem, sed complere & perficere, & ita completa, vt in illo finem acceperit, per quem etiam dimissa est iniquitas hominis. Et vere videtur alludere Propheta ad illa duo, quæ in baculo Elisei annotabamus: ille in primis premebat, & grauabat suo pondere, ac terrebat; deinde vitam restituere non valebat: nunc per Christum grauitas legis ablata est, completa est enim militia illius, & restituta vita, quia dimissa est iniquitas eius, & culpa per quam homo mortuus iacebat. Et sane ad hoc quod dicit Propheta, *completa est militia eius*, visus est CHRISTVS ipse expresse alludere voluisse, quando se iam in publicum dedit, & initium suæ prædicationi fecit, dicens: *Impletum est tempus, & appropinquauit Regnum Dei, pœnitemini & credite Euangelio.* *Marc.1.15* Quodnam tempus impletum est? certe tempus militiæ, quæ agebatur in veteri tabernaculo; *Forer. in c. 40. Esai.* finitum & consummatum est ministerium Leuiticum. Ita annotat Theophylactus verbum, quod Vulgatus transtulit, *pœnitemini*, in Græco haberi, quod non tam significat pœnitentiam agere, quam reuocari: quasi dicat; Reuocamini a lege, & eius

¶ 87 grauitate & asperitate, ad Euangelicam gratiam, & illius suauitatem suscipite. Idipsum adhuc idem Propheta ibidem prosequutus fuit, subdens verba, à quibus præcursor Ioannes suæ prædicationis initium erat sumpturus: *Esai. 40.* *Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur, & erunt praua in directa, & aspera in vias planas, & reuelabitur gloria Domini, & videbit omnis caro pariter, quod os Domini loquutum est.* Difficilis est via & laboriosa agenti iter (inquit beatus Cyrillus) *In cap. 40. Esaiæ.* quæ montibus & vallibus est referta; nam nunc assurgendum est ad montes altissimos, nunc ad profundos valles descendendum: difficilis est itidem & laboriosa via tortuosa, & circuitionibus plena, & lapidibus ac spinis aspera. Quam bene ageretur cum viatore, si talis via ita disponeretur, quod montes excelsi deprimerentur, & valles profundi exaltarentur, quo via tota remaneret æqualis & plana: si tortuosi itidem circuitus omnino auferrentur, & efficeretur recta, & tollerentur sentes & lapides, & eorum loco spargerentur flores pulcherrimi. Hoc CHRISTVS effecit. Et ita locum hunc intellexit Tertullianus *a*, & Theophilactus *b*, erat quippe difficillima via antiquæ legis, erat enim ex vna altitudo & sublimitas præceptorum, quæ in tantam multitudinem erant aucta, vt mõtem altissimum efficere viderentur, ad quem non poterant sine magno labore ascendere: erat ex alia profunditas humanæ imbecillitatis, & defectus virium, quas lex non subministrabat: oportebatque vt is, qui in imo erat secundum vires, in altum montem mandatorum conscenderet. Erat præterea via illa tortuosa, quia non directè in cœlum ordinabat, sed in temporalia bona & terrena, & non directe & clare Christum ostendebat, & eius mysteria, sed per circuitus sacrificiorum & holocaustorum: eratque plena spinis comminationum, quibus pungebantur & angebantur, qui illam perambulabant. Venit Christus, & illum montem quem altissimum conficiebat multitudo præceptorum, submisit, cum omnia præcepta iudicialia & cæremonialia soluit, & moralia ac naturalia reliquit, & perfecit, & quasi complanauit, modo à Diuo Thoma explicato. Vallem vero humanæ infirmitatis, gratiæ suæ fauore adimpleuit: *Ex eius enim plenitudine omnes accepimus*, & virtutem subministrauit ad ea præcepta complenda, quæ statuebat, tortuosos circuitus amputauit, qui viam directè ad cœlum tendentem constituit, quique propterea Regnum cœlorum hominibus manifestè exposuit, & spinas ac sentes minarum antiquarum abstulit, quarum loco flores

a Li.4. & 5 cõt Marci.
b In cap. 3. Lucæ.
1. 2 q. 107. art. 2.
Ioan. 1. 16

flores odoriferos sparsit, promissiones scilicet æternæ beatitudinis & gloriæ. Hæc egregie prosequitur Chrysostomus *a*, & etiam Euthymius *b*. Vide ergo quomodo vere dicere potest, iugum suum esse suaue, & onus leue. Hæc namque omnia nobis euenerunt propter CHRISTVM. Vnde subdit Propheta: *Et reuelabitur gloria Domini, & videbit.* Particula *Et*, non tam coniunctionis, quam causalitatis vim habet, vt familiare est in Scriptura sacra, vt velit dicere: Hæc erunt, quia reuelabitur gloria Domini, id est, Dei filius, qui, vt annotauit Bernardus, dicitur gloria Patris.

a Hom. 10. in Matth. *b In cap. 3. Lucæ.* *Ser. 1. in vigil. Natiu.*

§. 7. *Christus pax nostra, legem grauem mandatorum, decretis Euangelicis suauissimis euacuat.*

§ 88.

OMnia hæc mire prosequutus est Paulus, ex professo hoc mysterium ad Ephesios expendens. *Ipse*, inquit, *est pax nostra, qui fecit vtraq; vnum & mediam parietem maceriæ soluens, inimicitias in carne sua: legem mãdatorum decretis euacuans.* Vide quo nomine Christum vocet, congruum iis de quibus agebat: Pax nostra. Est, inquit Diuus Thomas, emphatica loquutio, ad maiorem rei expressionem. Dicitur CHRISTVS pax nostra, id est, caussa pacis nostræ: hic enim modus loquendi fieri consueuit, quando totum, quod est in effectu, dependet à causa, sicut cum dicimus de Deo, quod ipse est salus nostra quia quicquid salutis est in nobis, causatur Deo. Quia ergo quicquid pacis est in nobis causatur à Christo, dicitur pax nostra. Ita Diuus Thomas. Et alludere visus est Apostolus ad locum Esaiæ supra citatum. Nota est siquidem propositio B. Augustini, quam ex professo probat & explicat D. Thomas, quod militia & bellum geritur, vt pax acquiratur: nullumq; bellum aut militia potest esse iusta, nisi habeat pacem pro fine; nam omnis disciplina militaris ordinatur ad victoriam, cuius finis est pax

Ad Ephes. 2. 14. *In ca. 2. ad Ephes. lect. 5.* *2. 2. qu. 40 art. 1. ad 3.*

Lex vetus, quædam militia fuit, ordinata à Deo, quam hoc nomine Prophetæ vocant. Tota igitur illa ordinabatur ad pacem. Quænam pax: *Ipse est pax nostra.* hocque est quod dixit ipsemet Apostolus: *finis legis Christus*, sicut finis militiæ, pax. Merito propterea Angeli illo nascente hymnum canentes dixerunt: *Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Nomine pacis, non incongrue Christum ipsum accipi posse existimo, qui quoniam datus est ex mera, libera, & spontanea Dei voluntate, nullis nostris meritis obligata, dicitur Pax bonæ voluntatis, vt omnes sancti Patres Græci intelligunt, Gregorius Nyssenus *a*, Theophylactus *b*, Euthymius *b*, & alij, vt idem sit, In terra pax hominibus bonæ voluntatis, ac illud quod explicauerat Paulus ad eosdem Ephesios: *vt notum nobis faceret sacramentum voluntatis suæ, secundum beneplacitum eius.* Quia ergo adest pax, iam militia terminatur, finitur bellum, ideoque gloria in altissimis Deo. Ipse est pax nostra, *qui fecit vtraque vnum.* Hic est pacis effectus, pacificare, & adunare. Duplex populus erat antiquitus, & vnus longe distans ab altero, imo iuges, & immortales inimicitias inter se gerebat. Vnus erat populus Iudæorum colentium Deum verum, alter erat Gentilium colentium idola: ex vtroq; populo fecit vnum populum, vnam Ecclesiam, vt iam omnes vnum simus in Christo, & iam non sit distinctio Iudæi & Græci. Hoc autem fecit, *medium parietem maceriæ soluens.* Cõsidera, inquit D. Thomas, campum, multosque ibi homines congregatos, in cuius medio eleuaretur paries in circuitu, quosdam eorum includens, alios foris in eadem campi planicie relinquens: duo populi viderẽtur in illo cãpo esse, vnus eorum, qui inclusi parietibus tenentur, alter eorum, qui foris remanserunt. Si tunc aliquis accederet, & remoueret parietem, diuidentem illos; coniungeret illorum hominum congregationem in turbam vnam, & efficeretur populus vnus. Sic intelligẽdum est, quod *Ager est mundus*, qui plenus

ad Rom. 10 4. *Luc. 2. 14.* *a Orat. de Nati. Do.* *b In cap. 2. Luc.* *Ephes. 1. 9.* *In hunc locum.* *Mat. 13. 38*

plenus est hominibus, quibus dictum est:
Crescite & multiplicamini, *& replete ter-*
Gen.1.28. *ram.* In illo agro eleuatus est quidam
paries medius, quasi in circuitu quosdam
includens, alios extra relinquens. Hic
paries est lex vetus, secundum carnales
corporalesque obseruantias, qua Iudæi,
Gal.3.23. quasi conclusi tenebantur. *Sub lege*, inquit
¶ 89 Paulus, *tenebamur inclusi.* Extra hunc pa-
Ibidem. rietem manserunt Gentiles, quos antiqua
lex non obligabat, nec ad illos fuit data.
Et bene Apostolus parietem materiæ vo-
cauit, inquit Diuus Thomas, & non mu-
ri: tunc enim est paries maceriæ, quando
lapides in eo non cõglutinantur calce, vel
cæmento, nec erigitur, vt duret in perpe-
tuum, sed vsque ad tempus præfinitum.
In hūc locum. Maceria, inquit Beatus Anselmus, quasi
macra series dicitur: est enim congeries
lapidum, vbi nulla cæmenti colligatio est,
quæ leui pulsu ruinam patitur. Talis erat
lex vetus: nam non conglutinabatur cha-
ritate, quæ est quasi cæmentum congluti-
nans singulos sibi inuicem, & omnes simul
ad Eph. 4. CHRISTO. *Soliciti*, inquit Paulus, *ser-*
uare vnitatem spiritus, in vinculo pacis. Ve-
tus illa lex, homines per pœnas, & com-
minationes ad obseruantiam mandato-
rum inducebat: qui enim tunc ea ex cha-
ritate seruabant, non ad vetus illud, sed
ad nouum testamentum iam pertinere
dicebantur, secundum Augustinum. De-
inde lex illa data non fuit, vt perpetuò du-
raret, sed vsque ad tempus præfinitum, vt
Apostolus late prosequitur ad Galatas
ad Gal. 4. scribens. Hic ergo paries, omnem homi-
num turbam in agro mundi existentem,
in duos populos diuidebat: in populum
videlicet Iudæorum, qui intra parietem
continebatur, & populum Gentilem, qui
extra liber manebat. Venit CHRISTVS
& hunc parietem abstulit, ac soluit: in illa
enim lege erant præcepta moralia, iudi-
cialia, & cæremonialia: moralia præcep-
ta, quæ erant de iure naturæ, non soluit,
sed adimpleuit, superaddendo consilia, &
exponendo ea, quæ Scribæ, & Pharisæi
malè intelligebant: & hæc Iudæis & gen-
tibus de nouo promulgauit. Cæremo-
nialia vero & iudicialia soluit, quantum
ad eorum substantiam, adimplens ea quã-
tum ad id, quod figurabant. Omnem ita-
que veterem legem soluit, secundum ob-
seruantiam carnalem, quam Iudæorum
populus tenebat. Soluens hunc parietem,
soluit etiam *inimicitias*, illas, inquiũt San- *Ibidem.*
ctus Anselmus, & Diuus Thomas, quæ e-
rant inter Iudæos & Gentiles, inter quos
magnæ oriebantur contentiones, ex eo
quod illi maxime faciendam legem dice-
rent, isti eam non curandam contende-
rent: quæ omnes soluta macerie, etiam
solutæ sunt. Chrysostomus intelligit ini-
micitias, quæ erant inter Iudæos, & De- *In epist. ad Ephe. ho. 5.*
um, ratione violatæ legis: & credit, ipsum-
met parietem maceriæ, vocari ab Aposto-
lo inimicitias, vt velit dicere: soluens pa-
rietem maceriæ, id est inimicitias, quasi
alludens ad illud, quod Isaac, puteum
illum quem irrigandis agris effoderat, vo-
cauit *Inimicitias*, quia occasio fuit rixæ, & *Gen. 26.*
inimicitiarum inter habitatores terrę. Ta-
lisque fuit lex, inquit Chrysostomus. Ma-
ceries erat illa, munitionis gratia facta,
vnde & sepes nominata est, vt circumse-
piret. Audi Prophetam dicentem: *Et sepem*
illi circumdedit: & iterum: *Detraxisti sepem* *Esai. 5. 2.*
eius, & vindemiant eam omnes prætereuntes *Psal. 79. 13*
viam, &c. Legem Deus ad auxiliandum
dedit, sed illa minus seruata, inimicitias
inter illos & Deum induxit. Quemad-
modum ergo dicit Apostolus quod *lex i-* *Rom. 4. 15*
ram operatur, quoniam ex transgressione
ira Dei prouocabatur; & similiter ab eodẽ
vocatur mors, & quod *operatur mortem*,
occasionaliter, quia ex eo quod non serua- *Rom. 7.*
batur, incurrebatur mors; Ita vocat eam
inimicitias. Et vere possumus inimicitias
omnes intelligere, quia CHRISTVS soluẽs
legem, soluit inimicitias inter Iudæos &
gentes, & inter homines & Deum, quæ le-
gis illius occasione oriebantur. Soluit au-
tem *in carne sua*, immolata, inquit Diuus
Thomas, in quo sacrificio impleta sunt o-
mnia, quæ ad legem veterem pertinebant.
Vnde & tunc *velum templi scissum est à sum-*
mo vsque deorsum. Aut *in carne sua*, inquit *Mat. 27. 51*
Ambrosius, id est, assumens carnem, per ¶ 90
quam

quam mundum ingrediens, legem Euangelicam prædicauit. Et id fecit, quod *legem mandatorum, decretis euacuauit*. Vide quã egregie differentiam legis & Euangelij Apostolus exprimat: illam vocat legem mãdatorum: non (inquit D. Thomas) quod aliæ leges mandatis careant, sed propter duo: primum propter magnum numerum mãdatorum legalium, in tantum quod ab omnibus seruari non possent, iuxta illud: *Onus, quod neq; nos neq; Patres nostri portare*
Act.15.10. *potuimus*. Secundum, quia erat lex merè mandatorum, quæ non dabat gratiam nec virtutẽ ad illa adimplenda; quomodo baptismus Ioannis dicitur baptismus aquæ, quia nihil efficiebat, nisi quod aqua facit, mundare sc. corpus exterius. Et vere res est laboriosissima, multa mandata imponi alicui seruo, si per illa non detur virtus aut facultas ad ea opere complenda. Euangelicam autem legem vocat Apostolus *de-*
Hom.5 in ep. ad Eph. *creta*: multã enim, inquit Chrysostomus, hic inter mandatum & decreta differentiã ponit: quam & Anselmus explicat, dicẽs: mandata vocari, quæ non sunt stabilia; quæ enim mandantur, solent reuocari: decretum autem dici, quod adeo ratum est, vt illud permutari fas non sit. Dicit enim decretum, id quod ratione discurrente & discernente omnia, magna cum consideratione statuitur. Dedit quidem Deus antiqua mandata, quæ mutanda erant adueniente decreto Euangelicæ legis, quam in perpetuum duraturam promulgauit Christus. Legem ergo mandatorum decretis Euangelicæ legis euacuauit: eo modo (inquit D. Thomas) quo perfectum adueniens, euacuat quod imperfectum est: adueniente luce clara, euacuatur figura; & adueniente luce clara, euacuatur vmbra. Aut vero loquitur Apostolus, metaphora sumpta à vase terreo, vino pleno, quod dum vinum extrahitur, manet vacuum. Illa antiqua præcepta legis, eiusque cæremoniæ, vasa erant continentia intra se tanquam in figura, vinum mysteriorum Christi, lætificans corda: ad hocque Deus illa fabricatus fuit. Cum venit CHRISTVS, vinum illud, quod intra vasa latebat, extractum est: vnde iam remanent vasa vacua, & sine fructu. Sine fructu enim erit lagena, si iam vacua in perpetuum relinquitur, nũquam vlterius adimplenda. Ex quibus Apostolus processit ad Galatas scribens, contra quosdam pseudoapostolos, ad probandum legem antiquam post Christi aduentum, nullius esse valoris aut momenti; & nihil esse aliud illius cæremonias seruare, quam tenere lagenas vacuas, à quibus totum extractum est vinum. Teneant Iudæi cæremonias legales, præcepta legis Moysaicæ extollant, iam nihil habent nisi lagenas vacuas: legem enim mandatorum CHRISTVS euacuauit, decretis Euangelicis, & soluta multitudine mandatorum grauissimorum, decreta Euangelica suauissima supposuit. Et vere idimpletum est, inquit D. Thom. quod sub figura fructuũ dictum fuit: *Comedetis vetustissima veterum, & vetera nouis superuenientibus proijcietis*. Vocat vetustissima, circuncisionis præceptum datum Abrahæ, multo ante legem: itemque legis veteris mandata, ac cæremonias carnales. Et certe hoc satis cõmune est in fructibus arborum, pomis vel racemis, quod superuenientibus nouis, veteres putrescunt, aut vacui omni sapore remanent, vt nihil valeant, ideoque proijciuntur. Ex ijs statim procedit Apostolus, explicans beneficium quod accepimus, & nobis gratulatur dicens: *Iam ergo non estis hospites & aduenæ, sed estis ciues sanctorum, & domestici Dei*. Non simpliciter dicit (inquit Chrysostomus) ciues Iudæorum, sed sanctorum, quasi dicat: Iam pertinetis ad sanctam ciuitatem Ierusalem, quam Christus ædificauit, quamque sub mensura, aurea arundinea construxit, id est Euangelica lege pretiosissima quidem & leuissima.

In ca.2. ad Ephe. lec.5.
Leu.26.10
Hom.6. in ep. ad Eph.

(∴)

§. 8. *Apte Apostolus, suauitatem Euangelij & obligationem ad eius obseruantiam, ex comparatione ad legem veterem demonstrat.*

¶ 91 EOdem modo idem Apostolus alibi loquitur, mirifice suauitatem legis Euangelicæ ex comparatione ad legem veterem demonstrans: *Non,* inquit, *accessistis ad tractabilem, & accensibilem, & turbinem, & caliginem, & procellam, & tubæ sonum, & vocem verborum, quam qui audierunt, excusauerunt se, ne eis fieret verbum: non enim portabant, quod dicebatur: Et si bestia tetigerit montem, lapidabitur. Et ita terribile erat, quod videbatur, Moyses dixit: Exterritus sum, & tremebundus.* Singula verba expende, egregie enim, quam grauis fuerit antiqua lex demonstrant. Ad montem Sinai Deus descendit, illam daturus, terroris & tremoris horrendis signis circundatus. Erat in primis ignis ardentissimus toto monte dispersus, *tractabilis & accensibilis,* id est, non secundum imaginationem, sed vere palpabilis, & sensibilis, densissimus tanquam clibanus, quo Deus ostendebat (inquit Diuus Thomas) ardentem zelum, quo sumpturus esset vltionem de transgressoribus illius legis: quod & Moyses explicasse visus est, dum hortans populum ad legis obseruationem dixit: *Dominus Deus tuus, ignis consumens est, Deus æmulator.* Se ergo exhibebat ardentem zelo, quo non parceret, sicut nec sponsus inultum dimittit infidelis sponsæ crimen. Vulgata correctior legit, *Ad tractabilem montem, & accensibilem ignem.*

Ad Heb. 12. 18. — *Exod. 19. 2* — *Exod. 19.* — *In cap. 12. ad Hebr. lib. 4.* — *Deu. 4. 24*

Adfuit Angelorum multitudo, vt expendit Diuus Chrysostomus, non qui consolarentur, aut homines in bono animo, pacificoque firmarent, sed potius ingentes terroris, & tremoris causas efficientes.

Homi. 3. in ep. ad Heb.

Turbinem. Turbo, inquit sanctus Isidorus, est volubilitas ventorum, aut potius, vt ait Seneca, est plurium ventorum collu-ctatio, qua venti inter se pugnantes, circumagunt, & omnia in circuitum trahunt; ideo radicitus euellit arbores; commouet lapides, & conturbat omnia. Talis erat ille, quem vidit Elias, *grandis, & fortis, subuertens montes & conterens petras:* ille etiam ventus vehemens, quem diabolus excitauit, qui domum Iob, quæ firmissima erat, diruit: tantique terroris est, vt quando Deus voluit terrere Niniuitas per Prophetam Nahum, dixit, se venturum contra eos, *Dominus,* inquit, *in tempestate & in turbine via eius ; & nebulæ puluis pedum eius.* Cum enim turbo excitatur, puluere obscurissimo omnia replentur. Totus ergo mons Sinai commouebatur, lapides conterebantur, & subuertebantur, virgulta radicitus euellebantur. Quamuis autem totus mons arderet, non tamen ignis erat illuminans, sed potius *caliginem* inducens tenebrosissimam, quia ignis erat densissimus, vehementem fumum emittens, hocque ibidem dicitur: *Totus mons Sinai fumabat, ascendebatq; fumus de eo tanquam de fornace.* Hæcque caligo obscura terrorem augebat, tum quia timor est effectus tenebrarum, tum præcipue, quia audire voces horribiles, & neminem videre, formidinem grandem inducit. Erat itaque ignis ille, sicut quem ad Ægyptios tenendos Deus miserat, de quo dicit Sapiens: *Apparebat autem illis subitaneus ignis timore plenus, & timore perculsi illius, quæ non videbatur faciei, æstimabant deteriora esse, quæ videbantur.* Turbini, & caligini addebatur *procella,* quæ proprie significat tempestatem, cum horrendis tonitruis, & fulminibus, quam ibi interuenisse ipse etiam textus expressit. *Cœperunt,* inquit, *audire tonitrua, & micare fulgura, &c.* Lapidesque grandinis cadebant, non minus quam cum processit *a*, Deus contra illos quinque Amorrhæorum Reges, & *b*, contra Philisthæos, & antiquitus contra Ægyptios *c*. Insuper buccina formidoloso sonitu clangebat & personabat, quasi crudele bellum instaret; & sonitus hic reddebatur terribilior ex eo quod *d*, *paulatim crescebat, & in maius, & prolixius tendebatur.* Hæc quidem præcesserunt dationem legis.

Li. 15. orig. Apud Beluacens. in spec. maio. li. 4. ca. 39. — *3. Reg. 19. 11* — *Iob 1. 19.* — *Nahū. 1. 4* — *Exo. 19. 18.* — *Sap. 17. 6.* — ¶ 92 — *Exo. 19 16.* — *a Ios. 10. 11.* — *b 2. Reg. 15, de quo Ps. 17. 14.* — *c Exo. 9. 24* — *d Exod. 19. 16.*

legis. Post talem vigiliam, quale putas festum futurum erat? his tanti terroris signis comitantibus legem cœpit dare Deus, quā Paulus vocat, *vocem verborum*, propter multitudinem preceptorum, vt D. Thom. explicat: ita enim Deus præcepta multiplicabat, ac si tantummodo simplicia verba proferret. Et si illa fuissent leuia, res esset tolerabilis: sed tam grauia, & oneroso pondere importabilia erant, vt nescias, quid magis mireris, multitudinem aut grauitatem: fere nihil enim est, circa quod non legem Deus daret: cum homo stat, cum sedet, cum cubat, cum surgit, cum comedit, cum est in domo, cum est in via, cum puer, cum adolescens, cum vir, cum senex, &c. & sub grauissimis pœnis illa statuebat. Duo igitur ibi interuenerunt: primo summus timor, secundo summa grauitas & onus importabile: summus quidem timor, imò terror & horror, nam & omnia interuenire voluit Deus, quæ in Scriptura ipse solet proponere, cum maiorem timorem incutere vult, turbinem, caliginem, procellam, clangorem buccinæ. Ita cum supremum horrorem voluit excitare in populum, dixit per Sophoniam, quod imminebat *dies tenebrarum & caliginis, dies nebulæ, & turbinis, dies tubæ, & clangoris:* & apud Ieremiam: *Ecce turbo Domini, furor egrediens, procella ruens:* & alibi sæpe. Summum autem & importabile onus, patet ex multitudine pariter, & grauitate præceptorum: quo factum est, inquit Apostolus, quod *qui audierunt, excusauerunt se, ne eis fieret verbū: non enim portabant, quod dicebatur.* Etenim vt in textu dicitur, videntes hæc tam terrifica, *perterriti & pauore concussi steterunt procul, dicētes Moysi: Loquere tu nobis, & audiemus: non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur.* Adhuc non audierant Dei vocem, ferentem legem, & iam tunc non poterant portare eam; quasi dicat: vidētes tot tamq; horrēda signa, crediderunt vere, se non posse habere vires, nec subiectum, vt portarent legem, quam talia signa præcedebant. Quid egissent, si eam iam audissent? Ante eam datam, iam iudicabant importabilem futuram. Nec mirum quod ipsi conterriti pauerent: nam & *Moyses dixit: Exterritus sum, & tremefactus.* Chrysostomus credit tunc id accidisse, quamuis in Exodo non scribatur. Consueuerunt namq; scriptores sacri, cum aliquis eorum refert historiam præteriti temporis, addere aliquando aliqua, quæ non erant scripta in illo loco, vbi Scriptura talia narrauerat. Sapiens in libro Sapientiæ, referens, quæ contigerunt in eductione populi de Ægypto, multa narrat & exprimit, quæ in Exodo dicta non fuerant, vt illud quod *ignis ardebat in aqua*, & quod misit *ante faciem populi sui venenatorum dentes, qui eos non offenderunt*, & alia, de quibus alibi. Item & Oseas, referens luctam Iacob cum Angelo, subdidit illud: *fleuit & rogauit eum*, quod in Genesi, cum illa enarratur, non exprimitur. Imo & Beatus Stephanus multas historias retulit cum Iudæis disputans, nonnulla recensens, quæ non habentur eo in loco, quo illæ scriptæ fuerunt: hæc, aut per communem traditionem nouerunt illi sancti, aut per peculiarem Dei reuelationem. Et vere hoc quod de Moyse dicit Apostolus, censeo factum fuisse, quando Moyses adhuc stabat cum senioribus, *ad radices montis.* Tunc enim omnia illa horroris signa facta sunt, & *vocauit Deus Moysen in cacumen montis:* & tunc credo ista verba dixisse: *Exterritus, & tremefactus sum:* Exterritus (inquit D. Thom.) interius, & tremefactus sum exterius. Animo itaq; & corpore tremebat. Certe cum primum Deus Moysi in igne flammæ rubi apparuit, timuit quidem Moyses, & *abscondit faciem suam, nec audebat respicere contra Dominum*: non tamen tantus fuit eius timor, vt illum coram Domino aperte profiteretur, sed cum Deus illi præciperet, ire ad Pharaonem, timorem magnum, quem à facie illius conceperat, exposuit, recusans se coram illo comparere. At nunc, quantumuis cum Deo iā tantam familiaritatem cōtraxisset, & cum eo tanquam cum amico loqueretur, videns nihilominus hæc signa, *exterritus fuit & tremebundus*: idque libere coram

Ibidem.

Seph. 1. 16.

Iere. 30. 23.

Exo 20. 18

¶ 93

Sap. 19. 19.

Sap. 12. 9. 10.

Osea 12. 4.

Exo. 19 11.

Ibidem.

Exod. 3. 6.

Deo professus est. Nec enim vsquam Deus, contra infensiores hostes pugnaturus, eos tremore corripere volens, horribiliora signa visus est edidisse. Et si Moyses

Ibidem. ille timuit, inquit Anselmus, quid putandum est de cæteris? Moyses exterritus est, quoniam tanta erat asperitas, vt etiam perfecti terrerentur. Vide igitur qualis lex, qualis status veterum. Deo gratiæ infinitæ referantur, quia nobis non tam grauis status contigit: non accessimus ad illum montem: *sed accessistis*, inquit Apostolus, *ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis, Ierusalem cœlestem; & multorum millium Angelorum frequentiam, & Ecclesiam primitiuorum, qui conscripti sunt in cœlis, & iudicem omnium Deum, & spiritus iustorum, & perfectorum, & testamenti noui mediatorem Iesum, & sanguinis aspersionem, melius loquentem, quam Abel.* Loquitur Apostolus de Ecclesia Catholica fundata per Christum, quam quinque epithetis mirifice describit: *Montem Sion*, & *Ciuitatem Dei viuentis*, & *Ierusalem cœlestem*, & *Frequentiam Angelorum*, & *Ecclesiam primitiuorum*, id est primogenitorum, quæ infra latius exponemus. Accessistis ergo ad ciuitatem Dei viuentis Ierusalem: *Iam enim estis ciues sanctorum, & domestici Dei*, quos propterea Deus singulari honore & fauore prosequitur. Et quidem antiquitus erant millia Angelorum, inquit Chryso-

Hom. 3. in epi. ad Hebra. stomus, circa montem, qui terrorem incuterent, & tremorem, vt dictum est: nunc autem est in Ecclesia Angelorum frequentia, id est, conuentus, nobiscum communicans, qui quæ ad nostram consolationẽ conducunt procurat. Visus est Paulus memoria retinuisse, id quod eius discipu-

Luca. 2. 13. lus Lucas scripsit, quod nato CHRISTO, *facta est cum Angelo multitudo militiæ cœlestis laudantium Deum, & dicentium: Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus.* Quam Lucas vocat, multitudinem

¶ 94 militiæ cœlestis, vocat Paulus, Angelorum frequentiam. Erant Angeli milites Dei, qui homines terrebant, vel solum se

Iud. 13. 22. eorum oculis præsentes dando, vt patet a-

Tob. 12. 22. pud Manue patrem Samsonis, & Tobiam, & apparebant, tanquam milites habentes gladios in manibus, vt videre apud Eze- *Ezec. 9. 1.*
chielem licet: sed nato Christo hi milites canunt gloriam & pacem. Quando milites reiecto ense, accipiunt cytharas & lyras, & musica instrumenta, & cantibus lætitiæ vacant, signum est, finitum fuisse tempus belli, & omnia in summa pace esse composita. Hoc ergo illi cœlestes milites significabant. Et quoniam eorum Rex, filius Dei, in terris cum hominibus mansit, quibus promissit dicens: *Ecce ego vobiscum sum, vsque ad consummationem seculi*, ipsi etiam nobiscum permanent, & habitant in Ecclesia, quam in pace custodiunt. Bene ergo dicit Apostolus: Accessistis ad ciuitatem Dei, Ecclesiam sanctam, in qua est Angelorum frequentia. *Et ad Ecclesiam primitiuorum, qui conscripti sunt in cœlis.* Vide in qua sis Ecclesia, illa cuius primi ciues fuerunt, patres illi conscripti, quorum nomina scripta erant in cœlis: Apostoli scilicet, & discipuli Christi, illi excellentes viri. Nec tantum ad hos accessistis, Angelos scilicet, & Apostolos ac discipulos, sed ad totam sanctissimam Trinitatem, Patrem, Filium, & Spiritumsanctum, quibus familiares facti estis: hocque est, quod subdit: Accessistis *ad iudicem omnium Deum*, id est æternum Patrem, quem vocat iudicem omnium, vt annotat D. Thomas quia ab illo est omnis authoritas iudicandi, quam dedit filio quã tum ad corporalem præsentiam, quia sola persona filij corporaliter in iudicio apparebit. Patri ergo facti sumus familiares, & *Rom. 5. 2.*
habemus iam accessum ad Deum, vt ipsemet Paulus dixit: Similiter Spiritui sancto, quem vocat *spiritum iustorum perfectorum*. Ita legit D. Thomas, annotans hãc lectionem esse meliorem: & hoc nomine vocat Spiritumsanctum, quia eius munus est iustificare, & iustos facere perfectos in iustitia. Insuper & filio propinqui facti sumus: accessimus enim *ad testamenti noui mediatorem Iesum*, qui se dedit nobis fratrẽ, patrem, amicum, doctorem, redemptorem, & se nascens dedit socium, conuescens in edulium, &c. Is fuit mediator noui testa-

testamenti, id est, nouum testamentum
condens, excluso veteri & antiquo, quod
sui sanguinis aspersione cōfirmauit. Quo-
a Esai 9. 6 niam autem Iesus est *a Princeps pacis,* & *b*
b ad Ephe. 2.14. *ipse est pax nostra*, condidit testamentum
pacis, dicens: *c: Hoc est præceptum meum,*
c 1.Ioã.15.12 *vt diligatis inuicem.* Tota lex noua, totum
nouum testamentum in hoc verbo con-
cluditur. Dixerat Esaias, Messiam condi-
Esai.10.23 turum breuissimum testamentum: *Abbre-
uiationem faciet Dominus super terrã.* Hoc
est, verbum abbreuiatum, quod suo san-
guine firmauit, dicens: *Hic est sanguis noui
testamenti.* Et quidem quoniam hoc testa-
mentum est testamentum pacis, sanguis
eius melius loquitur, quàm sanguis Abel.
Ille enim vindictam petebat, hic effusus
est *in remissionem peccatorum:* ideoque re-
missionem exposcit: & vindictam prohi-
bet. Quale testamentum? Ego autem dico
vobis: Diligite inimicos vestros. Totum
nouum testamentum in perfecta dilecti-
one concluditur: dilectio autem perfecta
est, quæ non tantùm ad amicos, sed ad ini-
micos extenditur. Hanc Christus statuit,
hanc clamat. Vide si eius iugum suaue est,
& onus leue. Meritò subdit propterea A-
¶ 95 postolus: *Videte ne recusetis loquentem. Si e-
nim illi non effugerunt, recusantes eum, qui
super terram loquebatur, multo magis nos,
qui de cœlis loquentem nobis, auertimus.* Quę
verba duobus modis exponi possunt: pri-
mo vt sermo & comparatio inter Moysen
& Christum. Populo namque illi non lo-
Exod.20.19. quutus fuit Deus, qui timore ingenti cor-
reptus, dixit ad Moysen: *Loquere tu nobis,
non loquatur nobis Dominus, ne fortè moria-
mur.* Moyses fuit, qui loquutus fuit, legem
promulgans: illeque est *qui super terram
loquebatur.* Nobis autem ipsemet Christus
loquutus est, qui de cœlis venit: vt idem
Ioan.1.17. sit hoc, ac illud, quod dixit Ioannes: *Lex per
Moysen data est, gratia & veritas per Iesum
Christum facta est:* & clarius Ioannes Bap-
tista excellentiam Christi expendens, su-
per omnes alios. Prædicauerat Ioannes, &
eius discipuli nimio zelo commoti, quod
viderent Christum prædicantem, accesse-
Ioan.3.26. runt ad eum dicentes: *Rabbi, cui tu testimo-
nium perhibuisti, &c. omnes veniunt ad
eum, &c:* Respondit Ioannes: *Illum oportet
crescere, me autem minui, qui de sursum ve-
nit, super omnes est. Qui est de terra, de terra
est, & de terra loquitur: qui de cœlo venit, su-
per omnes est.* Ac si dicat: Oportet fateri
quod verum est, me illo omnibus modis
inferiorem, qui non solùm me, sed & o-
mnes alios excedit: omnes enim alij,
Moyses, Dauid, Esaias, &c. erant de terra,
& ex se non habebant potestatem, neque
virtutem, nisi loquendi de terra: hic autem
de cœlo venit, & cœlestia potest loqui,
quæ vidit. Hoc ipsum voluisse Paulum di-
cere, Chrysostomus intelligit: quod e-
nim dicit (inquit Chrysostomus) tale est: *Hom.32.*
Si illi qui recusauerunt legislatorem in *in epist. ad*
terra constitutum, non valuerunt effu- *Hebræ.*
gere, quomodo valebimus recusare eum,
qui nobis de cœlo legis peccata consti-
tuit? Si non valuerunt Iudæi effugere,
quin minus tenerentur onus illud grauis-
simũ portare, quod Moyses illis imposuit;
quomodo poterimus nos recusare vnicũ
præceptum dilectionis suauissimũ, quod
Dei filius nobis imposuit? Secundo po-
test exponi, vt dicamus, quod Deus cùm
antiquam legem tulit, dicatur loquutus
super terram, quia in tota illa lege non nisi
terrenorum bonorum, & corruptibilium
mentio fit: at Christus loquutus est nobis
de cœlis, id est, proponens Regna cœle-
stia, & æterna ac incommutabilia bona,
quæ statim Apostolus ibidem vocat, *Re-
gnum immobile:* vt velit dicere: Iudæi
quando Deus promisit bona terrena, non
effugerunt, recusantes eum, id est, non re-
fugerunt, neque recusauerunt legem ab
eo traditam, imò potius lætissimè quan-
do illa lecta fuit, dixerunt: *Omnia quæcun-
que præcepit nobis Dominus, faciemus, & e-* *Exo.24.6.*
rimus obedientes. Multo igitur magis nos
debemus auscultare eum, qui cœlestia
bona nobis proponit, ad quæ cōsequen-
da non innumeram præceptorum multi-
tudinem promulgat, sed dilectionis præ-
ceptum, quod & ad inimicos extenda-
tur, dicens: Ego autem dico vobis: Dili-
gite inimicos. Hunc sensum aliqua ex

Ibidem. parte Beatus Thomas, & S. Anselmus tradunt.

§. 9. *Præceptum hoc probatur facile & suaue, ex natura legislatoris, ex qua leges dæmonis ostenduntur grauissimæ & difficiles.*

¶ 96 *Hom.29. ad populũ.* ALium modum tradit sanctus Chrysostomus, quo huius præcepti difficultas ita temperetur, vt facile videatur. Dicis: Rem difficilem præcipit Christus, difficillimumque est me hoc agere quod præcipit. Respondet Chrysostomus: Fateor, difficile est, sed vtile: non enim venit Christus imperare, quæ nobis essent faciliora & suauiora, sed quæ vtilia, *Esa.48.17* qui dixit per Prophetam: *Ego Dominus docens te vtilia.* Nec enim qui facilia præcipit (inquit Chrysostomus) tunc nostri curam gerit, sed qui vtilia. Est Christus medicus, qui venit mederi contritis corde: certè medicus accedens ad curandum infirmum, non quæ illi sunt suauia & facilia præcipit, sed quæ vtilia; commune est enim, nihil damnosius esse infirmo, quàm quod illi est suaue & delectabile, sicut potus aquæ frigidæ, ei qui ardenti febre vritur: & nihil vtilius, quàm quod illi est difficile & asperum, vt potio amara, sanguinis missio, & sæpè abscissio cruris aut brachij. Patres itidem (inquit Chrysostomus) cui vt par est filios diligunt, non quæ sunt delectabilia iniungunt, sed quæ aspera illis videntur: hæc enim sunt vtilia, illa verò noxia. Minus propterea visus est *1.Reg.2.* curare filios suos Heli sacerdos, non interdicens validè & fortiter, quæ illis erant *Prou.13. 24.* suauia & placida: *Et qui parcit virgæ, odit filium suum: qui autem diligit illum, instanter erudit.* Difficile ergo est hoc, quod Christus præcipit; sed vtile, vt Deus tibi peccata dimittat, vt Regnum Dei acquiras, vt filius Dei efficiaris, & propter alia multa, quæ infra exponemus. Addit insuper Chrysostomus, eloquentissimo sermone probans, non concedendum hoc præceptum esse difficile, si illud rectè expendatur; & quæ ille dicit a nobis explicanda sunt. Visus est Beatus Ioannes, suo more totus ex ore Christi pendens, illum aperientem os & loquentem auscultare, præcipientem & dicentem: *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros:* qui hoc audito, se ad nos ipsos conuertit, quos, vt ad eius obseruantiam inducat, subdit: *Mandata eius grauia non sunt.* *1.Ioan.5.3.* Leges dicuntur filiæ legislatorum, quas generant ex se ipsis, & vt dicam, ex sua natura, conditione, & moribus: vnde qualis fuerit natura legislatoris, talis est natura legis ipsius. Est lex sententia quædam, quæ oritur ex pectore principis: quale fuerit pectus, talis erit lex. In liquatorio vase, ex herbis, quæ sunt in illius fundo, ascendunt vapores ad eius superius opertorium aut caput, vbi concrescunt & condensantur, & in aquam conuersi, per canalem vasis fluunt. talisque est aqua fluens, quales herbæ, quæ in fundo residebant; si illæ sunt dulces & suauè olentes, aqua etiam talis est: si autem sint amaræ & fœtidæ, aqua fœtorem, & amaritudinem secum trahit. Ita in legislatore, ex ijs quæ ille in fundo pectoris gerit, ascendunt eiusdem qualitatis cogitationes ad caput, ibique in sententiam quandam resoluuntur & concrescunt, quam iam legem factam & diffinitam per os emittit. Idcirco talis est lex illa, qualia quæ ipse in pectore gerebat. Est itidem legislator similis fonti, aquam in Rempublicam inducens. In cauerna namque terræ aër humectatur, & humiditate condensatur, & in aquam conuertitur, quæ per venas terræ profluit, & per os alicuius leonis in plateam ciuitatis effunditur: certè quales fuerint qualitates cauernæ, vbi conficitur, & colliquatur aqua, & quales qualitates carnalium, aut illicum, per quos fluit, tales contrahit aqua qualitates. Si conducti & venæ sulphurei sunt, aqua feruens profluit; si falsi vel amari aqua salsa egreditur. Si saccarei aut mellei essent, aqua esset dulcissima. Est cor legislatoris quasi caerna aut spelunca, vbi conflatur; fluit ¶ 97 per eius animum & mentem, tanquam per

per carnales, per illius os magna authoritate & maiestate, quasi per os leonis in platea profunditur. Qualia igitur interiora illius fuerint, tales sunt leges, quæ ab eo procedunt. Et certè iam Christus Dominus illam protulit sententiam, quod *ex abundantia cordis os loquitur: & bonus homo de bono thesauro profert bona, malus autem de malo mala:* etiam Sapiens prædixerat, quod *sicut rustificatio de ligno ostendit fructum illius, ita verbum excogitatum hominis, cor eius;* quasi dicat: Arbor quam terra producit, similis est ei, quod in corde terræ rusticus concluserat; ita verbum excogitatum, quod procedit ab ore hominis, simile est ei, quod in corde conclusum est, à quo procedit. Et verè lex nihil est aliud, quam conceptus aut verbum excogitatum in corde Principis. Hoc ergo verbum simile est cordi, quia talis est lex Principis, quale fuerit eius cor. Quid Pharao corde tenebat? crudelitatem, duritiam, & ingratitudinem; *qui non nouerat Ioseph,* id est, non æstimabat, nec reputabat beneficia, quæ antiquitus Ioseph illi Regno contulerat: lex propterea ab illo procedens, similis esse debebat cordi ipsius, crudelis, dura & ingratitudinis plena, quæ præcepit, vt filij Israëlitarum, eorum qui totis viribus sibi inseruiebant, in flumen proijcerentur. Nabuchodonosor cor plenum superbia tenebat, tam ingenti, vt & imaginem suam auream, tanquam Deum exponeret adorandam omnibus populis: ex ijs vapores superbiæ caput eius repleuerunt, quibus iudicabat, absq; mora sibi esse obtemperandum in omnibus: vnde legem protulit & sententiam, vt qui non obedirent, etiam in re impossibili, qualis erat proponere, & explicare sibi somnium, quod ipsemet habuerat, traderetur morti, quam propterea Daniel *crudelem sententiam* vocauit. Crudelis sanè sententia & lex à crudeli superboque Rege. Saul similiter, quia ipse fortis erat & robustus, omnibus eminens ab humero & sursum, qui inediam multo tempore ferre poterat, ex se ipso omnes alios dijudicans, legem tulit grauissimam, vt nemo, vel minimum cibum gustaret ante finitum bellum, cuius occasione multa inconuenientia suboriri potuerunt, vt eius filius Ionathas declarauit. Hæc supponere visus est Chrysostomus, vt procedat ad demonstrandum, leges Dei esse suauissimas, & faciles, & leges diaboli esse duras, asperas, & innumeris difficultatibus implicatas. Duo siquidem sunt Reges inter se contrarij, sub quorum dominio omnes homines viuunt, Deus & diabolus. Quilibet horum suis subditis leges imponit. Statim hoc audito, absque eo quod profundius rem inuestigemus, apertè quiuis inferet, leges Dei esse suaues & faciles, & diaboli difficiles, & asperas. Oritur enim lex ex corde, mente, & animo legislatoris, talis, qualia sunt illa quæ in eis continet. Quid diabolus in corde tenet? Quid intra viscera sua concludit, nisi malitiam, pœnam, dolorem, inquietudinem, mendacia, dolos? Tales ergo esse eius leges necesse est. Quid autem Deus intra se continet, nisi misericordiam, suauitatem, gloriam, & omne bonum? *O quàm suauis est Domine spiritus tuus in omnibus.* Interceptam sentētiam reliquit Sapiens, quia nullam rem inuenit, cui suauitatem spiritus Dei posset comparare, sicuti Dauid quādo dixit: *Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine.* Tales ergo leges ab illo procedentes, si rectè eas expēdas, inuenies. *Guttur illius suauissimū,* dixit Sponsa, designare volens illices & canales, per quos eius leges decurrunt, & se effundunt. in Hebræo, *Guttur illius suauitates.* Si aqua, quæ per saccareos canales fluit, dulcis est, quia ex canalibus dulcibus dulcedinem contrahit, quid de præceptis, quæ per guttur illud suauissimum eructat ille, qui est dulcis, imò & ipsa dulcedo? Multa sunt, inquit Chrysostomus, quæ non possunt obligare, vt Dei leges seruemus, diaboli autem contemnamus. Primo, quod ille Deus est, iste diabolus; ille qui naturam nostram creauit perfectā, innumeris gratiæ donis plenam, quique omnia

Margin notes: Matth. 12. 34. 35. — Eccl. 27. 7 — Exod. 1. 8. — Dan. 2. 15. — 1. Reg. 14. 24. — § 98 — Sap. 12. 1. — Ps. 30. 20.

omnia bona quæ habet, contulit; iste qui nostram naturam perdidit, & bonis omnibus spoliauit, & omnia mala quæ patimur intulit. Secundo, quod ille promittit præmium, hic pœnam: Deus enim, si eius leges seruaueris, promittit vitam æternã, gaudium æternum: diabolus verò promittit obedientibus sibi æternam pœnam, & ignem inextinguibilem. Quæ duo si considerare vellemus, inquit Chrysostomus, sufficeret. Si enim esset Rex nobilissimus, ex vna parte, qui Rempublicam extruxit, & ditauit; & ex alia latro quidam supremus, omnium latronum Princeps, qui illam destruxit, & bonis spoliauit; & ambo peterent suis legibus obtemperari: illeque obtemperãtibus sibi promitteret Regnum suum, & omnes diuitias suas; iste verò acerba vulnera, & acria verbera & flagella: quisnam esset qui non toto corde, cõtempto latronum Principe obsequeretur pijssimo & beneficentissimo Regi? Nunc, inquit Chrysostomus, idem fit: Deus enim est Rex pijssimus, qui nos creauit, ditauit, &c. latronum verò Princeps, qui nos, parentesque nostros bonis cœlestibus spoliauit, innumeris affecit incommodis, & infinitis plenus est malis, & nostram confudit gloriam & salutem, diabolus est. Ille promittit Regnum seruantibus leges suas, hic gehennam. Dignum est lacrymis, inquit Chrysostomus, videre quod agimus: Regnum enim Deus pollicetur, & contemnitur; gehennam ministrat diabolus, & honoratur. Quamuis autem hæc à nobis non considerarentur, etsi nihil horum foret (inquit Chrysostomus) nec hic quidem Deus, ille verò diabolus; nec hic quidem Regnum, ille verò gehennam præberet, ipsa mandatorum natura facilè persuadere

§ 99 potest, cui adhærere debeamus. Quid enim Deus mandat? Ea quæ faciunt gloriosos: diabolus, quæ confundunt: hic quæ nos innumeris inuoluũt ærumnis & ignominijs, ille multam quietem habentia. Videte quod non temerè dixi, quod etsi non esset diabolus, & Deus, ipsa per se præcepta poterant nos monere. Vide quid præcipiat Deus, etiam quando rem durissimã præcepisse visus est, mandans Abrahæ, vt illi filium suum vnigenitum, quem diligebat sacrificaret: hoc mandatum crudele in superficie videbatur, sed plenum erat suauitate & misericordia, quippe quod oriebatur ex visceribus misericordia plenis: *Deus enim, qui diues est in misericordia*, ipsamet sua bonitate instigabatur, vt misericordiam summam hominibus cõferret, promittendo, & dando filium suum, qui mundum redimeret. Ex his misericordiæ & bonitatis visceribus in mentem eius ascendit (vt more nostro loquamur) quid faceret, vt occasionem haberet promittẽdi, & dandi illum hominibus. *Ego*, inquit, *cogito cogitationes pacis, & non afflictionis.* Non intendebat Deus Abraham affligere, sed summam pacem eidem, ac humano generi conferre: idcirco namque decreuit mandare Abrahæ, vt filium suum sibi sacrificaret, vt ipse quasi cogeretur pro tali obsequio, tũc filium suum eidem promittere, in quo omnes gentes benedicerentur. Vnde sic præcepit, vt præceptum non pertingeret ad sanguinis effusionem, & internecionem Isaac, quæ crudelitatem præseferret, sed ad illud punctum perueniretur, in quo iam voluntas Abrahæ, quam Deus pro facto reputabat, omnibus fieret manifesta. Nec enim à misericordibus visceribus, poterat nisi misericordiæ mandatum prodire. Diabolus verò malitia & crudelitate plenus, quæ crudelissima sunt præcepit & mandauit cultoribus suis, vt scil. sibi non vnum aut alterum, sed quam plurimos filios offerrent; non quidem, vt inde aliquod bonum parentibus pararet, sed vt eos in hac vita crudeliter torqueret, quos propterea acrius in futura cruciaret. Præcepit filios sibi immolari, non semel, sed sæpè, non ab vno, sed à pluribus illis, de quibus Dauid: *Immolauerunt filios suos, & filias suas dæmonijs, & effuderunt sanguinem innocentem, quem sacrificauerunt sculptilibus Chanaam.* Nihil aliud ille intendebat, nisi vt effunderent sanguinem innocẽtem. Et præterea talia sacrificia exequi mandabat, modo crudeliori, qualis erat ille, quo iubebat filios includi in idolo æneo, vbi admoto

Genes. 22.
ad Ephe. 2. 4.
Iere. 29. 11.
Psal. 105. 37. 38.

admoto igne, viui inclusi cremarentur. Et huiusmodi petere perpetuò solitus est, & mandare obsequentibus sibi, adeo vt adhuc in regionibus Gentilium, vbi ille colitur, huiusmodi præcepta crudelitatis plena
¶ 100 na proponat & mandet. Ita nostris ferè temporibus faciebat apud Indos, antequam Euãgelica lux & suauitas illis affulgeret. In sola enim ciuitate Mexicana, quolibet anno plusquã viginti mille puerorum & puellarum, ipsi id præcipienti offerebantur, vt alibi dictum est. Quid crudelius? Sed quodnam aliud mandatũ procedere poterat ab eo, qui immanitatis visceribus affectus, tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret? Et vt res clarior fiat, quæro à te: Si Deus tibi præciperet quæ diabolus præcipit, nonne diceres, illum tibi res difficillimas imperare? Si iuberet, quod aliena bona suffurareris, & quod alterius vxorem ad malum solicitares, & quod proximis mala omnia inferre procurares, nonne diceres, res esse istas laboriosissimas, & quod te ad maximas angustias reduceret? Quis enim potest alienam furari sine periculo honoris & salutis? Quis alienam vxorem corrumpere sine discrimine vitæ, & ducendo noctes insomnes, & consumendo totam substantiam? Quis potest malum alteri procurare sine periculo, quod similia sit recepturus? Hæc clamares difficilia, & grauia, & importabilia indicares. Hæc & ijs similia sunt, quæ diabolus præcipit, quę sine labore non potes prosequi. Hæc illius mandata immensi ponderis & oneris. Non hæc præcipit Deus, sed quod quietam agas vitam, nemini malum inferas; nec prouoces alium qui tibi malum rependat; nullius vxorem solicites, quo pericula, & labores, & sumptus, qui in huiusmodi occupationibus interuenire
Lib. Sentent. solent, fugias. B. Bernardus explicans illud
Cant. 4. 11 Canticorum, *Mel & lac sub lingua tua*, egregiè differentiam ponit inter linguam dæmonis, & linguam Christi. Lingua enim Christi in superficie dura apparet, sed
Eccl. 12. 11. sub illa mel & lac continetur: *Verba siquidem sapientum, sicut stimuli & claui*, quæ pungere videntur, corrigunt (inquit D. Hieronymus) delinquentes, pungunt pigros, non palpant & præcipiunt, quæ carnis desiderijs sunt contraria: sed ibi mel & lac abscondita tenentur. Quibus nihil suauius inuenitur, quia ea Christus statuit, quæ si seruentur, quietem & dulcedinem inducunt. E contrario diaboli lingua: *Molliti*, inquit, *sunt sermones eius super oleum, & ipsi sunt iacula*. Pulchrè, inquit, molliti, non molles, quia in eis non tam solida & vera, quàm superducta & simulata est suauitas: exterius enim blandi videntur, sed verè sunt iacula, quæ præcordia transfigunt. Denique, inquit Bernard. *sub lingua eius labor & dolor*. Præcepta ergo Christi suauia sunt, diaboli verò grauia & ponderosa.

In cap. 12. Eccle.
Psal. 54. 22.
Psal. 9. 7.

§. 10. *Iugum imponit Christus tam suaue & leue, vt vim respirandi & volandi conferat.*

¶ 101 IVre optimo clamauit Christus: *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde: iugum enim meum suaue est, & onus meum leue.* Singula verba ponderatione digna sunt. Theophylactus distinguit, inter laborare & oneratum esse: nam laborare pertinet ad actionem (laborat namque ille, qui aliquid durum aut asperum agit) oneratũ esse pertinet ad passionem, quæ ex actione consequitur. Vnde laborare, refert ad Iudæos actionibus legis occupatos: qua de causa, vt exponit D. Thom. *a* lex illa dicitur à Paulo *b* *lex factorum*, quia tota posita erat in præcipiẽdo, quæ facere deberent Iudæi; & qui eam obseruabant, in hoc toti erant positi, quod faciebant & laborabant: nec ita laborat agricola toto die terram ligone proscindẽs, quantum laborabant illius legis obseruatores. Oneratos verò esse, refert ad gẽtiles, peccatorum pondere grauatos. Sed verè hæc verba simplici loquutione significant affligi, defatigari. Laborantes ergo & oneratos vocat ad se, id est, defatigatos, afflictos,

Matth. 11. 30.
In cap. 11. Matth.
a In cap. 2. Epist. ad Eph lect. 5.
b Rom. 3. 27.

ctos, dolore vel labore confectos. Et ad quid vocat? *Et ego*, inquit, *reficiam vos*. In græco, non ponitur verbum, quod significet refectionem per cibum, quasi vellet dicere; ego cibabo vos: sed quod significat, requiem præstare & recreare, estq; in Hebræo verbum, à quo deriuatur illud nomē מנוחה. *Menohhah*, quod in Scriptura sacra significat quietem aut requiē, vt *Benedictus Dominus, qui dedit requiem populo suo Israël*: Et *super aquam refectionis*; alij *super aquam requiei aut quietis*. Sumpta ergo metaphora à columba, quæ egressa ex arca, non habuit vbi requiesceret pes eius, ad arcam confugit vt requiesceret: ita vocat Christus omnes à se alienatos, qui laboribus sunt cōfecti, vt ad se veniant & requiescant. Et meritò; ipse est enim de quo dixit Propheta: *Qui dat lasso virtutem, & ijs qui nō sunt* (alij *& cui non sunt vires*) *fortitudinem & robur multiplicat*. Duo præstat, fortitudinem & robur: fortitudinem laborantibus, & robur oneratis. *Tollite iugum meum super vos*. Euangelicam legem intelligit, vt sancti Patres annotarunt. Sed quia poterat aliquis obijcere: Quomodo vocas eos qui onerati sunt, vt ab onere liberes, & requiescere facias, si intendis iugum tuum illis superponere? Si oneratum iugum superaddas, maiori onere grauabitur. Respondit subdens: *Discite à me, quia mitis sum & humilis corde: iugum enim meum suaue est, & onus meum leue*. Communis sensus est: Exemplo meo addiscite humiles esse, vt ait Chrysost. aut vt Augustinus, Discite à me, non miracula facere, non omnia visibilia & inuisibilia creare, sed quod mitis sum & humilis corde. Idem tamē Chrysostomus aliū sensum indicat. Vult Christus demonstrare, quod dixit, se requiem tribuere oneratis & laborantibus, venientibus ad se: hocque facit imponendo eis iugum suum. O quàm suaue iugūm, quod impositum oneratis & labore confectis, labores soluit, & onera tollit: non mirum, inquit, *discite* enim *à me*, id est, ex ijs quæ in me sunt, discite de rebus meis iudicare. Iugum & leges diaboli graues sunt, & quæ magno pondere premūt; quippe quæ oriuntur à visceribus plenis amaritudine, crudelitate & superbia: at ego *mitis sum, & humilis corde*, interiora mea sunt benigna, suauissima, humilitatis excellentia lenissima: ex isto fonte suauitatis & quietis id oritur, quod vobis tribuet quietem & refrigerium: *Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue*, id est, lex quæ à corde & visceribus suauitate diuina plenis oritur, talem secum trahit suauitatem & leuamen, vt non solum illa sit suauis & leuis, sed & potens oneratis, & laboribus pressis requiem tribuere. Non requiem tribuit Christus eis, qui graui iugo diaboli, vel mundi, vel antiquæ legis tenebātur, ex eo præcisè, quod ab eis iugum graue & onus ponderosum, quo premebantur, & cui subdebantur, auferat, illos absque iugo relinquens: quomodo solemus alleuiare oneratos, & eos qui graui pondere premūtur, sed imponendo eius iugū suum, id est, Euangelicam legem & mandata: hoc enim iugum est, quod requiem & refocillationē tribuit. Vnde subdit: *iugum enim meū suaue est, & onus meum leue*, id est, est iugū meum suauitatem & requiem tribuens, & onus meum non solùm non grauat, sed alleuiat grauatos & oneratos. *Suaue*, inquit, *est*. Quidam intelligunt dulce, delectabile palato mentis, quale iudicatur ab ijs, qui palato sunt sano, qualis erat qui dicebat: *Iudicia Domini vera, iustificata, &c. dulciora super mel & fauum*: &, *Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo*: quāuis qui gustu infecto & febricitanti sunt, non hāc dulcedinē sentiant. *Et onus meum leue*, id est, alleuians. Visus est Christus alludere voluisse ad illud quod Dauid in illo Psalmo, quo legis Euangelicæ prædicandę per Apostolos, quos cęlos vocat, excellentias decantādas assumpsit. *Lex Domini immaculata*, integra, perfecta, longe differens ab antiqua, quæ *neminem adperfectum adduxit*, completa & complemētum præstās & perficiēs omnia, quæ incompleta & imperfecta in antiqua lege existebant: *Cōuertens animas*. In Hebræo verbū *Hesib*, quod השיב. significat reducere, aut reuocare id quod deuium erat: quia lex Euangelica Iudæos à lege veteri, gentiles à lege dęmonū, quos cole-

Brixi. to. 1. 388.
3. Reg. 8. 56
Psal. 23. 2.
Esa. 40. 29.
Hom. 39. in Matth.
Ser. 10. de ver. Dom. § 102
In imperf.
Psal. 18. 11.
Ps. 118, 103.
Psal. 18. 8.
Heb. 7, 19.

colebant, reuocat ad Euangelicam vitam.
*Brixi.to.*1. Ceterùm verbum *Hesib* alia duo significat,
*fol.*184. *ad* facere sufflare, & facere volare, vt possis
fin. reddere, Faciens sufflare aut respirare animas: & Faciens volare animas. Faciens sufflare. Nihil magis hominem affligit, quam non posse respirare, & exsufflare, vt correfrigerium accipiat. Qui fatigatissima occupatione tenetur, dicere solet; Tanto labore teneor, vt non cõcedatur mihi respi-
¶ 103 rare. Tales sunt qui legibus dæmonis ser-
*Thren.*5. 5 uandis intendunt. *Nulla lassis dabatur requies*, quos captiuos ferebat Rex Babylonis, nec respirandi locum concedebat impius Pharao Israelitis, quos operibus duris luti & lateris grauabat. Non est locus seruis diaboli, vt aliquantulum quiescant, & somnum sine anxietate sumant: pleni sunt curis, timoribus, quos nunc cupiditas stimulat, nunc superbia inflat, nunc auaritia comprimit. Lex autem Domini facit respirare, vt videre est in ijs qui tali legi subduntur. Quàm quietè orant,
*Ps.*118.131. *aperiunt os, & attrahunt spiritum?* Quam quietè dor-
*Actο.*12.6. miunt, etiamsi educendi sint ad mortem, sicut *Petrus inter milites?* Hanc metaphorã visus est Christus Dominus tenere, dicẽs: *Inuenietis requiem*, refrigerium, *animabus vestris*, metaphora sumpta ab eo, qui per respirationem, aërem refrigerantem cor accipit: eo modo quo dixerat Ieremias:
Iere. 6.16. *state super vias, & videte quæ sit via bona, & ambulate in ea, & inuenietis requiem animabus vestris.* Lex diaboli nõ est via bona: lex item antiqua dicitur à Deo, quod conti-
*Ezech.*20. nebat *præcepta non bona*, modo alibi expo-
25. sito. Lex Euangelica est, quæ ore pleno dicitur bona: ambulate in ea, & inuenietis refrigerium, & requiem animabus vestris: nam exsufflare aut respirare facit animas. Vnde quidam transferunt, *Lex Domini immaculata quietans animas*, vt Fœlix. Alio modo transferri potest: *faciens volare ani-*
*Gen.*15. 11. *mas:* nam id etiam significat verbum, *Hesib*, vt in Genesi: *aues abigebat Abram*, in Hebræo verbum *Hesib*, Faciebat eas volare. Verè enim lex Christi alleuiat, ita quod
In Psa. 59. facit volare animas. Ita visus est intellexis-
in illud: se Augustinus: Alia, inquit, sarcina premit & aggrauat te, Christi autem sarcina sub- *exultabo*
leuat te, iuxta illud: *iugum meum suaue* *& diui-*
est, & sarcina mea leuis: alia sarcina pondus *dam Sichi-*
habet, Christi sarcina pennas habet, nam *mam.*
aui etsi pennas detrahas, quasi onus tollis, & quo magis onus abstulisti, eo magis in terra remanebit: quàm exonerare voluisti, iacet, non volat, quia tulisti onus: redeat onus, & volat. Talis est Christi sarcina, portent illam homines, non sint pigri; non attendantur illi qui eam ferre nolunt; ferant eam qui volunt, & inuenient quàm leuis sit, quàm suauis, quàm iucunda, quã rapiens in cœlum, & à terra eripiens, &c. Si quis inueniret aquilam sine plumis, corporis pondere depressam, nequeuntem vel leuiter se mouere; si ei plumas imponeret, quamuis videretur eam amplius onerare & premere, sed verius eam alleuiaret: nam onus quod imponit, est leue, & ita alleuians, vt per illud possit volare & requiescere. Eadem ratione dicere possemus de rotis, quæ videntur graues: si tamen superaddantur currui, non solùm non reddunt grauiorem, sed alleuiant, vt vel digito tota illius machina possit moueri. Bene autem subditur: *& inuenietis requiem animabus vestris*, quia sola animæ requies, vera est requies: & obsequentibus Christum non requies corporis datur, sed animæ &
spiritus. Si ergo Christus eos qui ponde- ¶ 104
re seruitutis diabolicæ grauantur, diaboli que præceptis obsequuntur, volens illorum pondus alleuiare, & eos reficere, vocat & hortatur, vt iugum suum ferant, quo requiescant, & suauiter viuant, euidenter infertur, præcepta Christi, aut iugum suæ Euangelicæ legis esse facilia, suauia, & leuissima: quod enim graue est, non potest alleuiare id quod ponderosum est. Et verè id experientia ipsa comprobat: quanta namque lassitudine tenetur mundanus, sequens, quam vocat Paulus *legem* *ad Rom.*7.
membrorum carnis suæ, & leges propriæ 23.
concupiscentiæ, quas diabolus imponit? Quot noctes ducit insomnes, qui obedit diabolo præcipienti, vt alienam vxorem solicitet? Quot dispendia patitur facultatum? quot occasionibus ex-

 ponitur

ponitur cōtentionum? quot periculis grauissimis patet? similiter qui auaritiæ subijcitur, eiusque legibus, quot vexatur curis? quibus ardet desiderijs? quot defatigatur itineribus? quibus angitur timoribus? omnes tandem diabolo obsequentes, protestati sunt: *Lassati sumus in via iniquitatis & perditionis.* Si autem tu, qui tam onerosam vitam ducis, diabolo seruiens, te ipsum reuocas ad Christi præcepta seruanda, qua requie perfrueris? quiescis in domo tua, quietè agens cum vxore, filijs & seruis, dormis securè, non sentis conscientiæ pungentes voces, nec pungeris stimulis, non periculis te committis. Suauia igitur sunt Dei præcepta & facilia: quæ difficilia, aspera & dura sunt, præcepta sunt & leges sunt diaboli: lex enim Domini eiusque iugum, animabus quietem, refrigerium & alas præstat, quibus possint volare. Hinc respondere possumus ijs quæ obijci possunt Christo dicenti: *Qui vult venire post me, tollat Crucem suam:* potius dicendum videbatur, expellat crucem: cùm enim aliquē inducimus, ad nos velociter currentes sequendum potius hortamur, vt expellat pondus, quàm quod illud super se ponat, & secum tollat. Hortaris Domine, vt te sequamur, qui tanquam gigas curris, velocius quàm ille Asael, de quo dicitur, quod *cursor velocissimus fuit, quasi vnus de capreis, quæ morantur in siluis:* melius ergo videbatur, quod nos ad expellendum pōdus crucis hortareris, quàm ad illud tollendum & ferendum, vt expeditius te possemus sequi. Vnde & Apostolus tuus, vt te currentem sequamur, iubet *deponere omne pondus.* Quodnam autem pondus grauius quàm crucis? Cæterùm aptè nobis consulit: is enim qui velociter debet currere, vt velocem cursorem sequatur, debet illud pondus expellere, quod grauat & deprimit; non quod alleuiat, & refrigerium præstat. Currus enim, qui paratur ad velociter currendum, & sequēdum eum qui præcedit, oportet quod onus illud deponat, quo premitur & grauatur; non tamen illud quod adiuuat, vt leuius velociusque currat, quales sunt rotæ. Pondus quod grauat animam, iugum diaboli est, & peccatum, vt B. Hierony. *a* demonstrat, & D. Chrysost. *b* ostendit. Hoc ita granabat Dauid, vt clamaret: *Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, & sicut onus graue grauatæ sunt super me.* Est hoc iugum, inquit Chrysost. talentum illud plūbeum, superpositum amphoræ, de quo Zacharias, quod quamuis in principio non videbatur eam grauasse, tamen tanto pondere postea eam fixit in campo Sennaar, vt non posset inde amplius amoueri. *Grauabit eam iniquitas sua,* dixit Propheta. Hoc pondus deponendum est ab ijs, qui ad veram quietem & vitam peruenire & currere desiderant. Quod egregiè Paulus dixit: *Deponentes omne pondus, & circumstans nos peccatū, per patientiam curramus, aspicientes in autorem fidei, & consummatorē Iesum.* Cùm dicit, *Pondus, & circumstans peccatū,* coniunctio, *Et,* potius vim habet explicātis, quàm cōiungentis, vt dicere velit: Deponentes omne pondus, id est, circumstās nos peccatum: quoduis enim peccatum mortale omnis ponderis grauitatem in se continet. Qui post Christum currere debet, hoc pondus deponat, assumat autem illud onus quod alleuiat, refrigerat, & volare facit animas, iugum scil. Christi, eius Euangeliū, & crucem. Hæc enim etsi grauet corpus, tamen volare facit animas, & summa quiete perfrui. Ad hoc institutum B. Ambrosius expēdit illud Esaiæ: *Qui sperant in Domino, assument pennas, vt aquilæ, current, & non laborabunt, ambulabunt, & non deficient:* docetque, hæc verba quadrare cum illis Christi, vocantis eos qui laborant & onerati sunt, vt eos reficiat, quibus iugū imponit, quod alas tam leues tribuit, per quas currentes non laborant, & ambulantes non deficiunt, &c. Meritò propterea Deus hanc tanquam grauissimam pœnam rebellibus peccatorib. imponit, quod eos relinquit seruire dæmoni, qui quasi iugo ferreo illis imposito eos conterat. Ita antiquitus dixit: *eo quod non seruieris Domino Deo tuo in gaudio cordisq; lætitia, seruies inimico tuo in fame & siti, & nuditate, & ponet iugū ferreū super ceruicē tuā, donec te cōterat.*

Marginalia: Sap. 5. 7. — Matt. 16. 24. — 2. Reg. 2. 18 — ad Heb. 12 — § 105 — a In cap. 1. Ioan. — b Hom. 1. de pœn. — Psal. 37. 5. — Zach. 5. 7. — Esa. 24. 20 — ad Heb. 12. 1. — 3. Offic. ad fin. — Esa. 40. 31 — Deut. 28. 47.

§. 11. Lex

§. II. *Lex de parcendo inimico facilior & suauior est lege duelli; per hanc homo parturit iniustitiam, per illam spiritum salutarem.*

¶ 106 *Hom. 29. & 30 ad populum.* QVod Chrysostomus in communi & absolute probauit, præcepta Christi esse suauia, & facilia, præcepta autem diaboli grauia & vehementissime prementia, peculiariter de hoc præcepto dilectionis inimicorum demonstrat, ostẽdens esse suauissimum & facillimum, si cum præcepto contrario diaboli conferatur. Supponamus enim ex hac parte Christum, sedentem in monte, & præcipientem suis, vt suos diligant inimicos, & offensas remittant, & vindictam deponant: ex illa autem dæmonem, regem super filios superbiæ, contendentem sedere super latera Aquilonis, & præcipientem suis, vt vnusquisque suos odio habeat inimicos, & vindictam de offensis sibi irrogatis sumat. Quodnam horum præceptum facilius est? Certè etiamsi non acuto sis ingenio, ipsa experientia ostendente iudicare teneris, præceptum dæmonis esse summis difficultatibus implicatum, à quibus omnibus liber est, qui præceptum CHRISTI exequitur. Qui enim vindicari vult, noctes ducit insomnes, à laboribus sibi congruis & conuenientibus cessat in die, cogitationibus absumitur, timoribus angitur, curis affligitur, facultates suas prodigit, amicos conuocare oportet, quibus maneat obligatus, periculis magnis se exponit, corporis vitam consumit, & animam mortuam quasi in loculo defert. Qui autem seruat, quod CHRISTVS præcipit, his omnibus liber manet, quietus dormit, sua curat, periculis se liberat, corpus seruat, animam saluat. Hoc ipsum confirmat Chrysostomus, expẽdens inquietudinem, quam secum fert iracundus, & vindictæ appetitor. Quis, inquit, tortor ita laniare latera potest, sicut ira & furor iracundum? Quæ ignita tela, ita corpus perforarent? Quis furor ex naturalibus ita sensibus excidere facit, sicut furor & iræ consternatio? Noui multos ex ira morbos incurrisse, & febrium difficillimæ præsertim hæ sunt. Si vero ita corpora læduntur, animas cogita, &c. Multi oculos amiserunt, in grauissimum morbum multi inciderunt, &c. Non est opus multa dilatione; ira acutus est morbus, *frequẽter ex ira verbum aliquis emisit, ad cuius remedium totius indiget vitæ, & aliquid cõmisit, quod omnem ipsius vitam subuertit.* Hoc enim est difficile, quod in breui tẽpore, & per vnã actionẽ, & per vnũ dũtaxat verbũ, æternis nos frequenter exclusit, & multos euacuauit labores. Ignis est vehemens ira, omnia deuorans, nam & corpus perdit, & animam corrumpit. Hæc & alia Chrysostomus prosequitur, qui ad hoc institutum expendit egregiè illud Dauidis: quod præcedenti tractatu *a*, indicare cœpimus. *Ecce parturiit iniustitiam, concepit dolorem & peperit iniquitatem:* credit enim, ad litteram de eo, qui vindicari vult, esse sermonem, cuius opus vocat, iniustitiam, sicut paulo ante, hoc, quod est remittere offensas, vocat iustitiam suam, dicens: *Iudica me Domine secundum iustitiam meam.* Dauid ergo, qui tot inimicorum passus fuit persecutiones, tanquam is, qui probe nouerat, quæ nam patiatur is, qui vindictam, & vltionem quærit, eum quasi digito ostendẽs ait: *Ecce parturiit iniustitiam, &c.* Estque commune dubium, quod Dauid videtur rerum ordinem peruertere: nam secundum naturæ cursum, prius est concipere, deinde parturire, & tandem parere: ipse autem prius ponit parturitionem, quam conceptum. Ecce, inquit, parturiit iniustitiam, concepit dolorem &c. Quomodo potest mulier parturire, nisi prius conceperit? Quidam respondet, non esse inconueniens, aliquantulum inuersum fuisse ordinem, quem Hieronymus clarius expressit, qui vertit: *Ecce parturit iniquitatem concepto dolore,* id est, postquã concepit dolorem: similiter Fœlix, qui transfert: *Enixus est iniquitatem, postquam concepit afflictionem.* Præpostero ergo ordine loquutus est Dauid, sed exprime-

Notãda Sẽtẽt. Chry.

In Psal. 7.

a N. 202.

Psal. 7. 15.

Psal. 7. 9.

¶ 107

primere volens id, quod secundum naturalem accidit ordinem, quem expressit
Iob 15. 35. Eliphaz, ad cuius dictum visus est allusisse
Scholia. in Psal. 7. Dauid, de impio agens: *Cõcepit*, inquit, *dolorem, & peperit iniquitatem, & vterus eius præparat dolos*. S. tamẽ Basil. mysteriũ egregium olfecit. In mulieribus parentibus, inquit, primũ concipitur, deinde parturitur: hic vero prius parturijt, & sic demum concepit. Quid igitur dicẽdum est? Quod illic quidem tempore partus, est parturitio; hic vero mox initio parturitur: simul enim atque mali quiquam cõsultatur, priusquam id animo concipiatur & insigatur, tumultuatur, ac perturbatio in eo nascitur. Aut aliter dicere possumus, Dauidem non seruasse ordinem, quem natura ipsa sequitur, sed illum inuertisse, significare volẽs, in eo quem describebat, omnia esse inordinata, & ex consequenti, confusione, & dolore plena: nam ex inordinatione membrorũ, sequitur dolor in animali, & ex inordinatione ventorum, sequitur confusio & tumultuatio in mari & in terra. Vere tamen credo, Dauidem exprimere voluisse, non tantum vnum fœtum aut partum, sed duos interuenire: si enim vnicus esset fœtus, nõ duplicem exponeret partum. Vnius namq; fœtus, vnicus partus est. Primo itaq; parturijt fœtum vnum, postea concepit alterum, quem peperit. Et verè ita est: primogenitũ siquidẽ, quem parturijt primo vindicator, est odium, q; Dauid vocat iniustitiam: ex quo concipit alterum filium, sc. vindictæ appetitum & propositum, quem tandem parit. Primò ergo qui talis est, parturijt iniustitiã: in ipso enim exordio, parturitio est vnius nati filij, sc. odij: nam hoc ipso iam homicidiũ patratũ intellige, iux-
1. *Ioa.* 3. 15. ta illud Ioannis: *Qui odit fratrem suum, homicida est*: & quia homicidium pertinet ad iniustitiam, dicitur parturisse iniustitiam. Et isto fœtu iam producto, tanquam ex patre, concipit alium, qui vocatur dolor: ex odio enim, in vtero voluntatis concipit appetitum & propositum vindictæ, quem bene descripsit, doloris nomine. Quid enim est appetitus iste, quem mentis vtero geris, nisi dolor? Non est spina, quæ sic pũgat; non serpens, qui ita mordeat; non lictor, qui ita torqueat: propterea fœtus hic, dum in vtero est, dicitur dolor. Pœna fuit peccati Euæ, quod conceptus vteri sui, tristitias, & mœstitias, animique deliquium induceret, cui dictum est: *Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos*. Quod vide- *Gene.* 3. 16. ¶ 108
re licet in mulieribus, quæ dum fœtum in vtero portant, quem conceperant, grauatæ & oneratæ sũt, & multis affligũtur tristitijs, & patiũtur varia animi deliquia. Nullus aũt conceptus est; qui ita eũ, qui cõcepit, affligat, sicut appetitus vindictæ. Non est vipera, quæ ita ventrẽ matris corrodat. Si mulier cõciperet iuniperum, aut rhãnũ, vel spinã, aut veprẽ, quæ dũ amplius procedunt, acutiores aculeos germinarẽt, qui viscera pũgerẽt, & præcordia transfigerẽt; qualis esset conceptus? si cõciperet serpentem rodentem interna ventris, & cordis, quomodo vocaretur conceptus iste? tristis certè ac dolore plenus conceptus. Sentiebat Rebecca, quod pueri, quos in vtero cõ-
ceperat, *collidebãtur*, quæ res ita eã afflixit, *Gen.* 26. 21
vt diceret: *si sic futurum erat, vt quid necesse fuit concipere?* Ad quid conceptus iste anxietate, & doloribus plenus? Qui ergo vindictam concipit, & mente proposuit, & gerit, dolorem cõcepisse, benè dicimus: est enim plenus curis, anxietatibus, timoribus, solicitudinibus, quę vehementius torquẽt cor, quam spina quæuis. Proprium malũ, inquit Chrysostomus, apud se nutriunt mali memoriam, quasi quẽdam tortorem. Quantum putas tormentum esse, homini præcordia percusso, qualiter vlciscatur, considerati? Priorem semetipsum punit & castigat, intra seipsum tumens, aduersus se pugnans & excandescens: nam necesse est, apud te ignem semper accensum esse, & febrem: temetipsum igne consumis, flagrantem semper & vigentem ferens flammam, nec animam permittens requiescere, sed semper sæuiens, & in turbatione mentem habens & procella. Quid hoc grauius, semper esse tristem, & inflatum, & semper ardere? Ex hoc conceptu qualis partus expectandus est? *peperit iniquitatem?*

Ecce ad quidnam ordinata fuit conceptio doloris, ad pariendam iniquitatem, id est, vindictam, quam conceperat, quam dum opere complet, parere dicitur. Infœlix partus. Mulieri tristitias, quas dum prægnans est, habet, & dolores quos secum fert partus, suffert, quia parit filium de quo gaudere potest: *natus est homo in mundo, & non meminit pressuræ propter gaudium.* Is tamen, talem post dolores & pœnas, quas pertulit, parit filium, qui non gaudium ingerat, sed perpetuam inducat tristitiam: nam *peperit iniquitatem.* Quid est iniquitas? Est filius, quem anima parit, ad sui destructionem & exitium. Infœlix partus. Si mulier post præteritas tristitias, grauedinem, & pœnas, quas nouem mensibus pertulit, post dolores, quos in partu sustinuit, peperisset filium, quem conspiciens gauderet, credens, quia natus est homo in mundo: si tunc accederet aliquis, qui ostenderet, illum filium quem credidit hominem, esse leonem, aut vrsum crudelem, à quo deuoranda esset, nisi prius illum acri dolore & angustia comprimeret & suffocaret, infœlix certè esset partus. Talis est filius, quem paris, dum vindictam exerces: credis te, etsi labores pertuleris, & graui onere fueris oppressus, tamen verè peperisse hominem in mundo, id est, rem virilem fecisse; & perfecisse id, quod decet hominem honoratum & excellentem, vt gaudere possis: non tamen rectè filium, quem peperisti, agnoscis. Illum tibi Dauid ostendit, esse crudeliorem leone, & vrso immaniorem. *Peperit*, inquit, *iniquitatem.* Crudelis filius, qui verè tibi exitium afferet, perditionem inducet, & perpetuam mortem, nisi illum lacrymis suffoces, nisi duris pœnitentiæ manibus eum interficias, & te illum genuisse lamenteris & doleas. Et bene Dauid, in oculis omnium exponit, dicens, & præmittens aduerbium illud *Ecce*: res est enim omnibus manifesta, quam à mundi exordio experientia ipsa comprobat. Vide Cain illum, quem D. Basilius vocat primum diaboli discipulum qui primus eius doctrinam accepit, & eius mores imitari cœpit. Primo parturijt

Ioa. 16. 21.

¶ 109

Hom. 11. *de inuidia.*

iniustitiam: nam hoc ipso, quod frater eius aliquid fecit non sibi gratum, parturiit iniustitiam, id est, odium fratris: *Ex maligno enim erat, & odiuit fratrem suum*, inquit, Ioannes. Hoc filio edito, concepit secundum, quem pareret: proposuit enim mente in illum vindictam exercere, & illum persequi, & occidere, & verè concepit dolorem: hic enim fœtus, in mente conceptus, eius viscera torquebat, vt Deus diceret ei: *Quare tristis es, & cur concidit facies tua?* Non est mulier, quæ post conceptum ita tristitijs angatur, sicut anima illa misera, postquam concepit vindictam. Illa enim erat quasi serpens corrodens viscera, quasi rhamnus transfigens interiora. Inde processit ad partum, & peperit illam iniquitatem horrendam, quod fratrem tandem occidit. Hunc filium peperit, qui illum perdidit, & perpetuæ morti tradidit. Idipsum in Saule videre licet. Quia aliquid actum est circa Dauidem, quod illi fuit ingratum, statim parturijt iniustitiam, id est, odium: *factusq; est Saul inimicus Dauid cunctis diebus*: ex quo concepit dolorem, illud scilicet propositum persequendi & occidēdi Dauid, quod eius viscera ita torquebat, vt arreptitius fieret, suamque sortem deploraret, nullibi requiescere valens: tandem ad partum prorupit, dum persequi Dauid totis viribus contendit, & coacto exercitu ad occidendum requisiuit: partus sanè cum maximis doloribus, & periculis, in quæ incidit, sed cuius filius ipsum tandem perdidit, & in æternam mortem coniecit. Hæc igitur manifesta sunt in eo, qui diaboli præceptum obseruans odit inimicum, vindictam appetit, & exequitur. Videamus nunc an similia patiatur, qui Christi præceptum seruans, inimicum diligit, cui propter Deum remittit offensam, & benefacere procurat. Quid enim huiusmodi seruis Dei accidat, expressit Esaias dicens: *Sicut quæ concipit, cum appropinquauerit ad partum, dolens clamat in doloribus suis: sic facti sumus à facie tua Domine, concepimus, & quasi parturiuimus, & peperimus spiritum, salutes non fecimus.* Ita in Vulgata, sed Septua-

1. *Ioa.* 3. 12.

Gen. 4. 6.

1. *Reg.* 18. 29.

Esai. 26. 17. 18.

tuaginta legunt: *Peperimus spiritum salutis.* In Hebræo, *salutes*, in plurali, *peperimus spiritum salutum.* Et quamuis, vt sæpe annotat ad hoc institutum Diuus Augustinus; quamuis quædam vocabula sint minus latina, sunt tamen magis apta ad mysteria explicanda, quibus propterea vtimur: quamuis enim latinus sermo non admittat sanguines in plurali, apte dicit
Psal.50.16 David: *Libera me de sanguinibus*, qua dicendi ratione mysterium exprimitur, ab
Ibidem. August. explicatum. Similiter quamuis hoc nomen salus, apud latinos plurale nō habeat, rectè dicitur, *Peperimus spiritum salutum*, ad exprimendum mysterium, quod statim dicemus. Qui diabolo obtem-
§ 110 perat, parturit, concipit, & parit, & omnia sunt in malum, & cum dolore, vt diximus. Qui Christo obsequitur, similiter parturit, concipit, & parit, vt dixit Propheta. O-
Ser. 20. de verb. dom. mnis namq; homo (inquit Diuus August. hæc duo loca Dauidis & Esaiæ expendēs) concipit animo, neque vllus potest esse sine conceptu, sed alij concipiunt de diabolo, alij de CHRISTO: de qua re egregiè & late Ambrosius, de hac animorum impręgnatione & partu disputans, &
Li.2. de inter. c.4. & l.1. de Cain & Abel, c. 10. de vtero, & semine, quo concipiunt. Quid parturiat, & concipiat, & pariat iracundus, dictum est: qui suscepto diaboli verbo, & instinctu, tanquam semine parturit odium, quod diaboli proles dicitur, vt patet apud Ioannem, agentem de odio, quod parturijt Cain ex maligno. Ex hoc fœtu tanquam ex semine, alium concipit fœtum, scilicet appetitum vindictæ, quem ad sui exitium parit. At iusti concipiunt, parturiunt, & pariunt. Dum Dauid ageret de vltoribus, ordinem peruertere visus est, ostendens illos inordinatissime agere: at de iustis agens Propheta, egregium ordinem tenet, dicens: *Concepimus, parturi-*
Foreri. *uimus & peperimus*: primo enim mulier de viro concipit, deinde parturit, dum doloribus partui appropinquat, *vadepario*, & tandem parit. A facie, inquit, tua concepimus: phrasis Hebræa, id est, propter te:
Rom.8.16. Psa.43.23. eodem modo quo dixit Apostolus, citans Dauidis sententiam, *propter te mortificamur:* suscepto enim Dei verbo, & præcepto, tanquam diuino semine, concipiunt propter Deum, amorem erga inimicos: inde procedunt, vt parturiant opera bona erga illos, & remissionem iniuriæ, quam exhibeant. Et bene dicit, *parturiuimus.* Id enim non fit sine dolore: neque enim, vt ex Hieronymo probatum est, huiusmodi opera fiunt sine carnis contradictione, repugnantia, dolore, ac mortificatione. Et hoc est quod dicit: *Sicut quæ concipit, cum appropinquauerit ad partum, dolens clamat in doloribus, sic facti sumus à facie tua:* considerans enim iustus, quod CHRISTVS præcipit, à facie eius, id est propter eius respectum, ex semine verbi illius suscepto; concipit amorem erga inimicum. Hic autem conceptus peruenit ad partum, quando amor in opera prorumpit externa. Cum hoc tempus adest, parturit anima, dolores sentiens, mortificans suum appetitum: sed tandem parit spiritum salutum, idest, bona opera in inimicum, vt remissionem offensæ, oratione pro eo, &c. Huiusmodi opera vocat Spiritum salutum. Ecce qualis filius, quem parit, spiritum salutum, non vnius, aut alterius, sed plurimarum salutum, corporis, animæ, mentis, & voluntatis. Spiritus salutum phrasi Hebræa dicitur, spiritus summè salutaris: tale est opus iusti erga inimicum, quod summam salutem ei pręstat, per quem remissionem peccatorum obtinet, & diuinam gratiam, in qua salus animæ sita est. *Mulier cum parit tristitiam habet*, quia maximis doloribus *Ioa. 16.*
tenetur; *sed cum pepererit, iam non meminit* § 111
pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundo. Hoc iustis accidit, cum inimicos diligunt, & opera benefica eis exhibent, offensas remittunt: etsi enim hoc, cum fit, sit difficile, & dolorem inferens; sed postquam factum est, summo gaudio affici possunt, qui talem filium genuerunt, per quem adoptionem filiorum Dei accipiunt. Hęc egregie Chrysostomus probat, in illo excellenti mansuetissimoque viro, *Ho. de Dauid & Saule.*
cui singulare fuit, quod Dux illius Ioab dixit: *Diligis odientes te*, considerans illud opus, omni commendatione dignius, *2.Reg.19.*
quod

quod egit erga Saul inimicum suum. Per-
4.Reg.24. sequebatur Saul ipsum Dauidem, & quærens illum ad mortem, incidit Deo disponente in manus illius, in spelunca, nam illã ingrediens Saul, vt naturæ necessaria expleret, latebat in ea Dauid, cum multis militibus. Vidit illum Dauid: & quamuis milites eius vehementer excitarent ad vindictam, ipse concepit à facie Domini, id est, propter Deum, dilectionem & amorem erga illum: ideoq; militibus respondit: *Viuit Dominus, non extendam manum meam in eum, quia Christus Domini est:* idest, quia vnctus est à Deo. Propter Dei ergo respectum, concepit amorem, & voluntatem parcendi illi: sed parturiuit & passus est dolores grauissimos, sicut parturientis, dũ opera amicitiæ in talem inimicum exercebat, cum illum sc. seruabat, & custodiebat, non solum à suis militibus, qui seipsos offerebant ad illum occidendum, sed præcipue à suamet passione, & carnis suæ affectu, quem seuerissimè mortificabat: & parcens Sauli, inquit Chrysostomus, suo proprio affectui non parcebat; sed illum iugulabat, & confodiebat: & gladius quo oram chlamydis Saulis abscindebat, sua ipsiusmet viscera discindebat, dum cum posset facilius vitam, quam vestẽ cõscindere, illam seruauit, hanc scidit, quo posset inde eum ad amorẽ reuocare. Quid tandẽ factum est? Peperit opera illa charitatis & amoris in Saul, peperit spiritum salutis & lætitiæ; nam cum tandem Saulẽ dimisit liberum, summo gaudio affectus fuit, quia talem edidit filiũ, per quem confidebat sibi salutem à Domino præstandam: & iam non meminit pressuræ propter gaudium, quia talem filium produxit. Egressus enim est è speluñca Saul, inquit Chrysost. ignarus omnium, quæ gesta fuerunt: egressus est & Dauid, liberis oculis cœlum intuens, & magis exultans, quam cum Goliath deiecisset: siquidem hæc magnificentior erat victoria, hæc magnificentiora spolia, hæc præda illustrior, hoc gloriosius trophæum quo sibi innumera bona acquisiuit, vt statim exponemus.

§.12. *Quam lætitiam pariat dilectio & beneficentia erga inimicum, egregiè mulier, quam vidit Ioannes expressit.*

His non ineptè concinunt, quæ de mulier e illa mirabili Ioannes enarrat, quam vidit *amictam Sole, & Luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellarum duodecim, quæ in vtero habens, clamabat parturiens, & cruciabatur, vt pareret:* tãdem filium peperit talem, qui raptus est in cœlum, summo pretio & honore à Deo donatus. Et quidem commune est satis apud S. Patres, mulierem illam, iuxta litteralem sensum, typum Ecclesiæ sanctæ tenuisse. Ita Gregorius *a*, Rupertus *b*, Methodius martyr *c*, & omnes huius loci expositores. Quoniam autem hæc, quæ de Ecclesia dicuntur, non possunt omnibus fidelibus conuenire, sed iustis, optimè secundum regulam Tisconij, quam tradidit Augustinus, animam iusti, sub mulieris istius symbolo, possumus accipere. Et quamuis multa sint, quæ Ioannes refert hoc consideratione speciali dignum est, quod ex vna mulier exprimitur amicta Sole, & Luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellarum, id est repleta omni luce. Ad illuminandum siquidem Deus totum orbem die ac nocte, nihil aliud creauit, nisi Solem, Lunam & Stellas, quas *posuit in firmamento, vt illuminent terram.* Omnes ergo fontes & principia lucis, hæc mulier in se habebat, cuius nulla pars erat, nec pedes qui non essent luce pleni, sub quibus lunã habebat. Ex alia, exprimitur habens in vtero, & clamans parturiens, & quæ cruciabatur doloribus partus. Hæc enim minus congruere inter se videntur: lux namque & dies, symbolum est lætitiæ, & prosperitatis apud omnes nationes, vt docuit B. Gregorius & S. Augustin. adeo, vt Scriptura ipsa ad designandam lætitiam, gaudium, & prosperitatem, nomine lucis vtatur; & ad exprimendam tristitiam, & aduersitatem, nomine noctis & tenebra-

¶ 112
Apoc.12.1.
a 34. *Mor. cap.7.*
b In ca.12. Apoc.
c In simpo.
3. de doctr. Chri.c.32.
Gen.1.17.
5. Mor. c.1. Epist.120. ad Honor. ca.7. & in Ps.1. & 21.

rum. *Lux*, inquit Dauid *a*, *orta est iusto, &* (pro, id est) *rectis corde lætitia*, Et alibi *b*: *Occidit Sol in meridie, & tenebrescere faciam terram in die luminis*: & ad designandam summam calamitatem, & tristitiam, quæ ex aduentu inimicorum imminebat, dixit Sophonias: *Dies iræ, dies illa, dies tenebrarum & caliginis*. Quando Iudæis euidentissimum mortis periculum imminuit, dicitur, quod *fuit dies illa tenebrarum, & discriminis, tribulationis & angustiæ &c.* quando vero liberos se viderant, *Lux & Sol ortus est*, & quod *noua lux Iudæis oriri visa est: gaudium, honor, & tripudium*. Si ergo mulier illa luce erat amicta, & quasi omnem lucem in se ipsa continebat, quo significabatur abundantia lætitiæ & gaudij, quo erat repleta, & prosperitas suprema, qua fruebatur; quomodo habebat dolores & cruciatus parturientis? summum enim dolorem ac pœnam solet Scriptura Sacra sub metaphora parturientis explicare. Sed dicendum est primo, vtrumque verum esse: nam ex vna summo erat gaudio repleta, & prosperitas ingens illi aderat, quamuis ex alia dolore parturitionis cruciaretur: iustus enim, cum dilectionis opera erga inimicum parere incipit, secundum corporis & carnis affectum, dolore ac pœna afficitur, iræ motum comprimens, & semetipsum mortificans: cæterum secundum spiritum, & animam, magno gaudio, & lętitia ac requie perfruitur, illa quam CHRISTVS promisit tollentibus iugum suum. Habet enim charitatem, & ex consequenti Spiritumsanctum, in se habitantem: *Nam charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis: fructus autem spiritus sunt, gaudium, pax, &c.* Ex tali arbore tam dulcis fructus procedit. Vide Stephanum, plenum Spiritusancto, & ex consequenti plenum dilectione & amore (nam Spiritussanctus amor est) dum grauissimas persecutiones patiebatur, ab ijs, qui falsum testimonium contra illum dicebant, eos diligens, & desiderans eis benefacere: *vidit cœlos apertos*. Communi locutione, ad summum gaudium exprimendum, quo aliquis affectus fuit, dicimus, quod cœli ei aperti sunt. Sed de ijs infra. Dicere secundo possumus, vtrumque verum esse, quod mulier plena erat lætitia & gaudio, & simul grauibus cruciabatur doloribus: sicut enim negari non potest, mulierem cum parturijt magnis doloribus cruciari, ita euidentissimum est, nullum esse maius gaudium, quam cum mulier videt se filium peperisse, cum sui omnimoda incolumitate. Hoc certè tale tantumque est, vt etiam dolores partus possit mitigare: qua de causa Rachelem parturientem, grauissimis doloribus cruciatam, obstetrix animosiorem reddere conabatur dicens: *Noli timere, quia habebis filium*. Non dubium, quin iustus, cum opera dilectionis erga inimicum parere nititur, crucietur: difficile est enim, amare illum, qui te odit; ei benefacere, qui tibi malefacit; pro eo orare, qui in te maledicta conijcit, adeo vt in aduersis rebus, nullæ fere reperiantur quæ maiorem dolorem, & anxietatem incutiant. Cæterùm nulla potest esse maior gaudij, & lætitiæ ratio, quam cum homo videt se talia opera peperisse: peperit enim primo cum sui incolumitate, seruauit namque vitam animæ, quæ in charitate posita est: deinde peperit filium, omni filio pretiosiorem, quem Deus tanti facit, vt in cœlum eum rapiat: *Raptus est*, inquit, *filius in cœlum*. Quibus verbis ostendit, quanti sint valoris & æstimationis hæc opera. Non est terra digna, huiusmodi filium retinere, & seruare, qui dignus est cœlo, erga quem tanta Deus auiditate tenetur, vt hoc ipso, quod hunc filium videt, ad se rapiat, tanquam rem pretiosam. Diximus siquidem alibi, Deum illa opera diligere, quæ propter se fieri videt: nullum autem opus, tam purè propter Deum fit, sicut dilectionis opus erga inimicos. Tanquam ergo rem ipsius Dei, & ipso Deo dignam, Deus eam rapit in cœlum. Et hinc prouenit, quod huius filij spes, etiam tempore parturitionis, & dolorum, eos mitiget, & lætitiam inducat: animantur enim sancti viri, ad hæc opera facienda, quasi sibimetipsis dicentes: Noli timere, filium habebis, cœle-

Marginalia: a Psa. 96. 11 — b Amos 8. 9 — Soph. 1. 15. — Esth. 11. 8. 11. & ca. 8. 16. — Rom. 5. 5. — Gal. 5. 22. — Acto. 7. 55. — ¶ 118. — Gen. 35. 17.

cœlestibus sedibus dignum. Ex ijs ergo, vide differentiam inter discipulum diaboli, & discipulum CHRISTI: ille concepit dolorem, & peperit iniquitatem, filium, qui in tantas angustias eum conijcit, vt propter illum perpetuæ morti sit addictus: iste peperit spiritum salutis, filium salutarem, per quem salutem æternam sibi parat. Vide Cain, quem supra induximus, parturientem, concipientem, & parientem: peperit tandem iniquitatem, cum vltionem de fratre suo sumpsit, suæque iracundiæ & furori satisfecit. Vide etiam Dauidem, qui Sauli pepercit, & peperit spiritũ salutis. Quid Cain ipsi post talem partum euenit, certe ille filius fuit ipsi causa perditionis, & maledictionis, propter quem

Gen.4.11. à Deo maledictus est: *Maledictus, inquit, eris super terram, quæ suscepit sanguinem fratris tui de manu tua: vagus, & profugus, &c.* Quæ omnia ad eos dici possunt, qui vindictam sumpserunt: Maledictus eris super terram, &c. vagus, & profugus, plenus timore & anxietate eris super terram, &c. Quid autem Dauidi postquam illud peperit opus, quo inimicum seruauit, & ei pepercit? Quod lætus potuit canere: *Et re-*

Psal.17.21. *tribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam, secũdum puritatem manuum mearũ in conspectu oculorum eius.* Iustitiæ nomine

In psalm.7 intelligit Chrysostomus, hoc quod est parcere inimicis: inter omnia enim opera, quę iustus facit, hoc maiorẽ rationem iustitiæ erga Deum inducere videtur, propter diuinam legem peculiariter hac in parte sta-

Luc.6.37. tutã: *Dimittite, & dimittemini.* Vide quam lætus maneat, quanta spe se erigat. His cõcinunt, quę annotat B. Augustinus, Euangelistam Lucam, postquam induxit S.

Ser.237.de tempor. Stephanum orantem pro inimicis genuflexum, subdidisse: *Et hæc dicens, obdormi-*

Acto.7.59 *uit in Domino.* Nihil enim magis ad requiem veram disponit, quam pro inimicis ex corde orare. O fœlix somnus, & requies vera, inquit Augustinus. Ecce quid est requiescere, pro inimicis orare.

§. 13. ***Suaue esse hoc præceptum, ostendit perturbatio, quam patitur iratus, & quies, qua fruitur dilectionem tenẽs, patetq; in Stephano & eius inimicis.***

ALIA ratione probat B. Chrysostomus facile esse hoc Dei præceptũ & leue, præceptum autem diaboli iubentis odire inimicos, & eos persequi maledictis & malefactis, esse graue & ponderosum, ex perturbatione scilicet, quam incurrit iste, & inquietudine, qua conteritur; & ex quiete & pace, qua ille fruitur: quam rationem sæpe ipsemet Chrysostomus *a*, & alij S. Patres, Basilius *b*, Augustinus *c*, Gregorius *d*, & alij prosequuntur. Quis enim ferre potest perturbationem, & inquietudinem, quam interius exterius que patitur iracundus, qui vindicandis iniurijs operam dat? *Conturbatus est*, inquit Dauid, *in ira oculus meus, anima mea, & venter meus.* In ira, id est, propter iram, secundum phrasim Scripturæ: *Maledicta terra in opere tuo*, id est, propter opus tuum: *In baculo meo transiui Iordanem*, id est, per baculum. Expende verbum illud, *conturbatus est*: in Hebræo est *Ghasas*, quod nullibi in scriptura Sacra, nisi in hoc Psalm. inuenitur, quasi peculiariter à Dauide inuentum, ad explicandum, quod intendebat: significatque interius corrodi, metaphora sumpta à ligno, intra quod generatur tinea aut vermis, eius interiora corrodens, & comedens. Talis est ira, vermis quidam genitus in corde, qui illud corrodit & comedit. Vide qualem quietem haberet homo, cuius cor vermis corroderet & comederet. Conturbatus est, inquit *in ira oculus meus, anima mea & venter meus.* Ventrem, inquit Basilius hic, promptuarium cogitationum vocauit: innumeras enim cogitationum procellas excitat furor & ira, non minus quam validus ventus vehemẽtes & varios fluctus in mari. Conturbatus est, inquit, ocu-

¶ 114 Ho.30. ad popul.

a Hom.29. & 30. cit.
b Hom.10. de ira.
c In Psa.30
d 5. Moral. c.31
Psa.30.10.
Gen.3.17.
Gen.32.10
Brix.to.2. fol.72.
Scholi. in Psal.30.

oculus meus, anima mea & venter meus: id est omnia, quæ in me sunt, interna & externa. Oculus namque omnes sensus externos significare solet, quoniam hoc sensus visus propter suam excellentiam obtinuit, vt sibi tribuantur omnium sensuum actiones. Dicimus enim nos videre, quam bonum odorem, bonum sonum, bonum

a 10. *Conf. ca.* 35. & 1. *de moribus Manichæ. cap.* 20. & *epi.* 111. *ad Paul. ca.* 2. saporem, res habeant, vt D. August. *a* & D. Thom. *b* annotarunt. Ventrem aūt, inquit August. *c*, pro interiotibus posuit: vt velit dicere: Interius exteriusq; vehementi conturbatione propter iram affectus sum. Interius in primis, iracundus perturbationē patitur, dum accenso corde, & inflamma-

b 2.2. *qu.* 1. *art.* 4. *ad* 4. *c In Ps.* 30. *cont.* 2. tis præcordijs, vapores ad caput eleuantur, qui illum obscurant, & obnubilant intellectum, eo modo quo ex terra calefacta, & madefacta ascendunt vapores, qui obducunt cœlum nubibus, & obscurant. Qua de causa, cum homo irascitur, vocatur à

Eccl. 2.3. & *c.* 5. 2. 13. Spiritusancto; *Tempus obductionis*, aut ob nubilationis, vt dicemus. Perturbatis interioribus, statim externa etiam nimia turbatione commouentur: tristes enim

Ho. 30. *ad popul.* oculi (inquit Chrysostomus) os obtortum membra mobilia & tumentia, lingua polluta, nemini parcens, indecens habitus, tædij multum. Efficitur, inquit Basilius,

Ho. 10. *de ira.* homo, fœdus aspectu, redduntur effrenes linguæ, ora incustodita, incontinentes

¶ 115

3. Mor. c. 31 manus. Iræ stimulis accensum, inquit sanctus Gregor. cor palpitat, corpus tremit, lingua se præpedit, facies ignescit, exasperantur oculi, & nequaquam recognoscuntur noti: lingua quidem clamorē format, sed sensus quid loquatur ignorat: ab arreptitijs non longe est, qui actionis suæ conscius non est, &c. Agens Deus de dæmone sub typo Balænæ, de eo dicit, quod

Iob 41. 21. *feruescere faciet, quasi ollam profundum mare, & ponet quasi vnguenta, dum bulliunt.* Vide duas metaphoras aptissimas, ad explicandum, quid diabolus in iracundis, qui sibi obsequuntur, efficiat. Prima desumpta à mari feruescente, quasi olla. Cō-

Ora. 28. *n.* 22. sueuerat Sanctus Gregor. Nazianzenus, vt ipse refert, aliquando à studijs & negotijs, quos pastoralis cura secum fert, defessus, ad maris oram, recreandi animi gratia accedere, vbi nec à sanctis cogitationibus vacabat: quin potius ex ijs, quæ in mari videbat, philosophicos discursus agebat. Illud autem diligenter attendebat, quod mare aliquando placidum quietumque extabat, aliquando vero illud quasi bullientem ollam, fluctus validos emittere videbat illudque considerabat, quod nunquam mare feces intra viscera sua latentes ita ostentabat, sicuti quando ventorum vi agitabatur & feruebat. Tunc enim ad modum bullientis ollæ, ex se emittebat densam spumam; resque immundas, quas tenebat absconditas, ad littus effundebat, quasi omnibus, qui aderant aspiciendas, & ferocem speciem exhibebat, omnibus horribilem. Ventus itaque, qui faciebat feruescere interiora maris, totam eius externam faciem replebat fœdis ac immundis rebus, & spuma densa, &c. Qua in re ad philosophandum circa cor hominis Sanctus Gregorius se transferebat, quod mari simile est. *Prauum est cor hominis, & inscrutabile*, & nemo scit quænam habeat intra *Iere.* 17. 9. se, sicut nec quæ mare in suo profundo tenet. Dum homo quietum tenet cor, placidam faciem, gratos oculos, aspectum iucundum videntibus offert: vbi autem vento iræ agitatur, mirum est, quantas immunditias exterius proferat, quot maledicta, conuitia, verba fœda & inordinata, incompositos motus, & si quid de inimico sciebat aut cogitabat, quod intra se continebat, illud foras emittit, vt rectè ei conueniat quod sanctus Apostolus Iudas de quibusdam dixit, vocans eos, *fluctus feri maris, despumantes suas confusiones.* *Iuda. ver.* 13. Addit Deus secundam metaphoram: *Ponet quasi vnguenta, dum bulliunt.* Cum vnguentarius ex diuersis rebus, radicibus, aut oleis, vnguenta facit, accendit admouetque ignem circa cacabum, vel caldariam, mirum est, hoc ipso quod accenduntur, quantas impuritates in partem superiorem & externam emittant, quam fœtidum odorem spirent, vt cogat abire circumstantes,

tes, qui nares manibus operiunt, &c. ita accidit ijs, quos diabolus ira succendit: ponit quasi vnguenta dum bulliunt, nam facit, vt exterius emittant impura & fœtida, & talia, quæ circumstantes audire recusant, aureſque ſibi occludunt, ne audiant. Quod adeò verum est, inquit Chrysostomus, vt iracundus multa tunc dicat, & faciat, quæ postea pudet scire aut recordari, & se excusare solet dicens: Nesciebam quid dicerem: Iræ sunt verba, non mea. Hæc possunt amplius confirmari ex illa loquendi forma, qua vsus fuit Spiritus sanctus apud Danielem: *Tunc Nabuchodonosor repletus est furore, & aspectus faciei illius immutatus est.* Vide quomodo inseparabiliter se comitentur, furor & immutatio faciei. Ex his infert B. Gregorius Nazianzenus, quod quamuis ira nihil aliud operaretur, quàm tantam, tamq; grauem perturbationem, interius exteriusque inducere, esset grauissima ad ferendum, & quod homini cordato sufficiens ratio ad eam deponendam, esse debet, attendere, quam incompositum omni ex parte eum reddat. O si te ipsum videres & attenderes, qualem te iracundia ponit similem, inquit Chrysostomus, rabidæ feræ, &c. quàm fœdum aspectum, inquit Basilius. Hac ratione curauit idem Gregorius Nazianzenus, Iulianum apostatam & infidelem ab iracundia compescere, repræsentans ei, quàm indignum aspectum, non solùm Imperatoris, sed & hominis haberet, quando ira excandescebat: inducens ad hoc institutum illud quod apud Gentiles erat celebre, de Dea aut nympha quadam, quæ canere & modulari fistula solebat. Cùm hæc aliquando iuxta fontem limpidissimum, tanquam clarissimum speculum fistula modularetur, vultumq; suum in aqua contemplaretur, vidit, quod dum anhelitum ad modulandum spirabat, faciem, labia, & genas reddebat deformes; nam genas quasi vtres inflatos exhibebat, labia plus iusto extendebat, totam faciem à suo naturali colore mutabat. Quo viso, fistulam ita proiecit ad petram, vt in frusta conscinderet; neque enim iudicauit, se retinere posse rem, quæ ita suam pulchritudinem alterabat & fœdabat. Non aliter tibi irato contingeret, si vultum & speciem quam tunc refers, contemplari velles. Hinc bene Spiritus sanctus illam tandem intulit conclusionem: *Ira & furor, vtraque execrabilia sunt, & vir peccator continens erit illorum.* Id est, tantummodo illa continebit & seruabit vir peccator, eadem phrasi ac illa, *qui continens est iustitiæ*, id est, qui seruat & tenet iustitiam. Peccatoris autem nomine sæpè Scriptura significat hominem vilem, despectum ac despicabilem. Ita dixit Bersabee: *Erimus ego & filius meus Salomon peccatores*, id est, contemptibiles, despicabiles & viles reputabimur. Tantum ergo continet iram & furorem homo vilis, despicabilis, qui honorem suum nihil facit, & moribus suis se contemptibilem exhibet. Tali itaque perturbatione diabolo obsequentes affliguntur. Qui tamen Christi præceptum custodit, dicentis: *Diligite inimicos vestros*, hoc ipso magna pace & quiete interius exteriusque perfruitur. In primis enim, interius non conturbatur, sed potius per charitatem comprimit eos motus & affectus, qui excitabantur ad sui perturbationem, & præcepto Domini se subijciens, obstruit ora leonum, irascibilis scilicet & concupiscibilis, vt quietus ibi, non minus quàm Daniel inter leones permaneat. Ita explicat Ambrosius *a*, vt supra dicere cœpimus illud *b*: *Bonum est viro, cùm portauerit iugum graue in iuuentute sua, sedebit singulariter & silebit, quia tulit iugum graue.* Ita Ambrosius legit. Graue iugum vocat legem Euangelicam, vt exposuimus: graue, non quod in se graue sit, sed quod à carnalibus tale reputatur. Vis scire quid contingat illi, qui portat hoc iugum, quod mundus graue iudicat? *Sedebit singulariter & silebit.* Silentij nomine Scriptura sacra summam pacem exprimere solet. Ita dicitur, quod *siluit omnis terra in conspectu eius*, id est, summa pace ita perfruebatur, vt nulla perturbationis vox resonaret. Summam pacem in corde retinet, & similis est, inquit Chry-

Marginalia: ¶ 116. *Hom.* 30. *ad populũ.* — *Dan.* 6. 19. — *Ibidem.* — *Loco citat. Hom.* 10. *Orat.* 4. — *Eccl.* 27. 33. — *Eccl.* 15. 8. — 3. *Reg.* 1. 20. — ¶. 117. a *Orat. funeb. de obitu Valenti. iunioris.* b *Thren.* 3. 27. — 1. *Mach.* 1. 3.

Hom. 29. ad populũ. Chrysostomus, quietissimæ siluæ, in qua spirant venti, aues canoræ cantant, aquæ clarissimæ decurrunt: quam metaphoram latè ille prosequitur. Et verè allusisse visus est Ieremias, ad illud quod Esaias promisit seruantibus Euangelicam legem, quam *Esai. 32. 17* Christus promulgaturus erat: *Erit opus iustitiæ pax, & cultus iustitiæ, silentium & securitas vsque in sempiternum.* Et quamuis de tota lege Euangelica sermo sit, quam vocat iustitiam, ad designandam excellentiam eius super veterem legem, per quã *ad Heb. 7. & ad Galat. 3.* iustitia præstari non poterat, vt B. Paulus demonstrat: possumus tamen intelligere iustitiæ nomine hoc peculiare præceptum de dilectione inimicorum, quomodo *In Psal. 7.* Chrysostomus intellexisse visus est, cuius rei rationem supra tradidimus. Erit, inquit, opus iustitiæ pax: id est, hoc sequetur ex eo, quod quis hanc iustitiam seruat dilectionis inimicorum, quod magna pace perfruetur: quo nomine Hebræi salutem, prosperitatem, incolumitatem & omnimodam fœlicitatem intelligunt: *Et cultus iustitiæ silentium:* ex hoc quod colit & seruat hoc præceptum, nulla erit perturbatio perstrepens, nullæ cogitationes resonantes, sed pax & securitas, &c. Ex hac interna pace sequetur etiam quies & pax exterior: qui enim hoc Christi præceptum seruat, compositionem membrorum retinet, placidam exhibet faciem, nullis perturbationum motibus se reddit fœdum aut horribilem. Hoc egregiè contemplatus est *Homi. 30. ad populũ.* Beatus Chrysostomus, in historia Beati Stephani. Vide illos, qui iracundiæ affectu tenebantur, quos egregiè depingit San-*Act. 7. 54. § 118* ctus Euangelista: *Dissecabantur cordibus suis, & stridebant dentibus in eum.* Expende interiorem perturbationem & rabiem, in membra externa prodeuntem. Super mar-*Serm. 6. de Sanctis.* tyrem Stephanum, inquit Augustinus, dentibus colubrinis stridebant, qui quasi serpentem in corde habebant. Aptè sanè. Interius iracundia premebantur, ac si eorum viscera duri serpentis morsu concuterentur, inde exterius, tam conturbatos & incompositos se exhibebant, quod stridebant dentibus in eum: qua phrasi Scriptura sacra, supremam furentis, rabidi & incompositi hominis speciem exprimere solet, vt Dauid loquens de satellitibus Saulis contra se concitatis, metaphora à canibus sumpta: *Frenduerunt*, inquit, *Ps. 34. 16.* *super me dentibus suis*: & Iob, *Infremuit* *Iob 16. 10.* *contra me dentibus suis hostis meus, terribilibus oculis intuitus est me, aperuerunt super me ora sua*: & ad ostendendum fœdum horrendumq; impiorum aspectum, quem exhibebunt impij in die iudicij, nimia perturbatione confecti, dixit Dauid (sicut exponunt Hieronymus & Augustinus) *Peccator videbit & irascetur, dentibus suis* *Ps. 111. 10.* *fremet & tabescet.* Iratus enim, similitudinem bestiæ ac rabidi canis, deposita figura hominis rationalis assumit, vt ex professo Basilius & Chrysostomus ostendunt. *Locis cita.* Ita quidem iracundi, & furore perciti homines. Sed vide Stephanum illum, qui inimicorum amore flagrabat, inter illos positum. *Intuentes eum omnes, qui sedebant in* *Act. 6. 15.* *concilio, viderunt faciem eius tanquam faciem Angeli.* Vide, inquit Chrysostomus, Beatum Stephanum non cum furore loquentem, quoniam non erat ira in corde: aspectum propterea expressit, quod viderunt faciem eius tanquam faciem Angeli. In ipso Stephano, inquit Hilarius Arela-*Hom. de B. Stephano.* tensis, abundantiam cordis transisse in decus corporis; & in exteriori gloria, candorem interius exundasse, & abscondita pectoris ornamenta speculum frontis irradiasse: & cùm haberet in se Spiritum sanctum os præse gestasse angelicum. Ex interna itaque pace, talis splendor externam eius faciem repleuit. Viderunt faciem eius tanquam faciem Angeli. In amico angelorum, inquit Sanctus Augustinus, ange-*Serm. 99. diuer.* licam similitudinem apparuisse, & in pedissequæ ouis Christi fronte, signum gestasse, cui sint patefactæ portæ cœlorum. Quomodo, inquies, viderunt faciem eius, tanquam faciem angeli? Gregorius *Orat. de B. Stephano.* Nyssenus inquit, quia in angelicum decorem, & angelicam formam mutata fuit eius facies. Augustinus insinuat, cœlesti *Serm. 99. diuer.* lumine

lumine faciem eius irradiatam fuisse, redditamque splendidam, sicut quondam faciem Moysi. Alij credunt, noua quadam claritate & pulchritudine faciem eius effulsisse, aut pulcherrimam apparuisse, quo pacto Nabuchodonosor dixit iuxta Septuaginta, vt Beatus Hieronymus annotauit, faciem illius quarti, quem videbat, fuisse sicut faciem angeli, id est, pulcherrimam. *Daniel. 3.* Vtcumque sit, hoc certè liquido constat, qua pace interius exteriusq; is, qui dilectionis præceptum seruabat, frueretur.

QVARTA PARS,

IMPLICITAS RATIONES PROPTER QVAS TALE SIT PRÆCEPTVM EXPENDENS.

§. 1. *Ordinatissimè Christus procedit, euangelizans pacem; cuius singula verba sunt fenestræ quædam ad contuendam Sapientiam, & parietes, quibus figendus est palus mentis.*

¶. 119 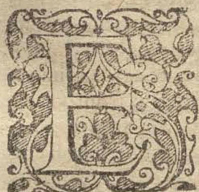

XPLICAVIMVS iam tria illa prima, quæ de præcepto dilectionis inimici explicanda proposuimus, nunc accedamus ad quartum, expendentes rationes, propter quas tale præceptum datum sit, quæ verè illud reddent facile, & ad obseruandum suaue. Et nunc in hac quarta parte rationes consideremus, quas Christus proponens, præceptum ibidem inculcat: hoc enim maximè necessarium est.
Rom. 10. 15 Obseruat Paulus locum illum Euangelici
Esai. 52. 7. Prophetæ: *Quàm pulchri super montes pedes annuntiantis & prædicantis pacem, annuntiantis bonum* (Septuaginta *euangelizantis bona*) *prædicantis salutem:* additq; Apostolus: *sed non omnes obediunt Euãgelio.* Quem locum, etsi Paulus de Apostolicis prædicatoribus intelligat, supponit tamen, de eorum capite Christo, omnium Apostolorum magistro, primo intelligendum, vt obseruarunt Origenes *a*, Tertullian. *b* Ambros. *c* & alij. Pedes autem non corporales, inquit Origenes, accipiendi sunt, sed metaphoricè, & significare possunt, inquit D. Thomas, *d* processus aut progressus super montes, quasi dicat: Quàm ordinatè procedit super mõtes. Et verè id Christo conuenit, quem Propheta considerat pulcherrime procedentem super montes. nam tota nocte in montis altitudine permansit, pernoctans in oratione Dei: deinde cùm dies factus esset, processit in monte, eligens duodecim, quos Apostolos nominauit: hinc processit ad prædicandum eis, & docen-

a *In c. 10. Epistol. ad Roman.*
b *Li. 3. cõt. Marcion.*
c *Libr. de Isaac, & anima c. 4.*
d *In c. 10. ad Rom. lect. 2.*

cendum, quodnam munus illis committebat, dicens: *Vos estis sal terræ, &c.* Inde processit ad demissiorem partem montis, quam Lucas *locum campestrem* appellat, vbi stetit, & omnia sanitatum genera impertiuit: *sanabat enim omnes.* Vide quàm pulchri, quàm formosi processus & progressus huius cœlestis prædicatoris & euangelizantis, qui postquam hæc præmisit, se pulcherrimum omnibus exhibens, quem omnis turba quærebat, vel saltim tangere, cœpit prædicare pacem, annuntiare bonum, & annuntiare salutem. Primò enim prædicat pacem talem, vt eam etiam erga inimicos seruemus, quos præcipit diligere, & eis benefacere; deinde annuntiat bonum, aut vt Paulus iuxta Septuaginta, euangelizat bona, quia hoc lætissimum nuntium exponit, quod possumus esse filij Dei, quod bonum tale est, vt in eo omnia quæ Deus dare potest, bona contineantur: & tandem annuntiat salutem, quæ est per remissionem peccatorum, dicens: *Si remiseritis fratribus vestris, remittet vobis Pater peccata vestra.* Verè pulcherrimus prædicator, pulchri pedes eius aut progressus, pulchra doctrina, pulchræ promissiones. Videtur iam nihil amplius desiderandum, & quod omnes qui hoc audiunt, summo gaudio affecti, conuertere se debeant ad infinitas gratias tali prædicatori tribuendas. Quod & Propheta Nahum visus est indicasse: postquam enim similia verba proposuit:

Nahum 1. 13. *Ecce super montes pedes euangelizantis & annuntiantis pacem,* subdit: *Celebra Iuda festiuitates tuas, & redde vota tua:* quasi alludens ad illud Dauidis, qui ingenti be-

Psal. 115. 12 neficio à Deo affectus dicebat: *Quid retribuam Domino, pro omnibus quæ retribuit mihi? vota mea Domino reddam in conspectu populi eius.* Quia tanto beneficio te Deus affecit, inquit Propheta, tu simili-

¶ 120 ter redde Domino vota tua. Quamuis autem hoc ita sit, inquit Paulus, *sed non omnes obediunt Euangelio:* quamuis id, quod nobis cœlestis euangelizator proposuit, fuit pax, bonum, & salus; non omnes obediunt Euangelio. Id dicebat Paulus de ijs, qui Euangelicam prædicationem non recipiebant: ego verò id dico de illis, qui Euangelio recepto, non obediunt Euangelio: quamuis enim Christianos se profiteantur, & Euangelicæ legis cultores, sed Euangelicæ doctrinæ præcipienti, diligere inimicos, & remittere offensas, quamuis pacem, bonum, & salutem contineat, nolunt obedire, iudicantes præceptum difficile, contrarium honori, &c. Cœlestis tamen euangelizator pulchrè procedit, pulchri eius pedes: sic enim prædicat pacem erga inimicos, quod in ipsomet progressu, rationes euidentissimas indicat, quibus ad Euangelio obediendum inducat. Pedum itaque eius nomine, possumus, vt dictum est, processum eius intelligere: tam pulchrè siquidem procedit, hanc ferens legem, vt simul rationes illius diuinas & egregias inculcet, quas oportet singillatim expendere. Hoc autem exequemur, si singula verba, quibus illud proponit, expendamus. Ita namque cœlestis magister, & diuinus legislator hoc mandatum promulgat, quod in vnoquoque verbo rationes varias efficacissimasque ad hoc ipsum inclusit: cui propterea illud egregiè conuenit, quod dixit Dauid: *Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos.* Psal. 18. 9.

Lucidum quidem est, quoniam præceptum est dilectionis, quam qui sequitur, in luce est, qui namque non diligit, in tenebris est, vt Diuus Ioannes sæpè 1. Ioan. 2.

clamat. Aut verò lucidum est, quia clarè, & sine aliqua amphibologia nobis 9. 10. 11.

proponitur. Sed & ipsummet illuminat oculos: nam ipsummet rationes claudit, quibus intellectus quilibet illuminatus remaneat & illustratus. Singula igitur verba expendenda sunt & attendenda, vt veram diuinam sapientiam capiamus. Sapientiam, inquam, id est, sapidam scientiam, quæ intellectum illustret, & voluntatem afficiat. Id quod non obscurè docuit Spiritus sanctus, huius diuinæ Sapientiæ autor & donator, exponens, quisnam

Luca 6.

Eccl. 14.23 quisnam eam inueniat, *vadens post illam, quasi inuestigator.* Quis est iste? *Qui respicit*, inquit, *per fenestras illius, & in ianuis illius audiens, qui requiescit iuxta domum illius, & in parietibus illius figens palum.* Multis vtitur Spiritus sanctus metaphoris, sed duas earum expendamus. Prima est, fenestræ. In domo fenestræ fiunt, vt qui illa inclusus est, per fenestras seipsum videndum
a Iud. 5.18. exponat ijs, qui foris sunt. Ita mater Sisaræ *a*, & Michol *b*, quando arca Domini
b 2 Re. 6.4
c 4 Re. 9.30 portabatur, & Iezabel *c*, illa, quæ ad fenestram se exposuit, videndam à Iehu, ornatam stibio. Secundo, vt qui foris sunt, interiora videant domus: & ad hoc præcipue fenestræ seruiunt, illi qui amore alicuius mulieris pulchræ intra domum inclusæ tenetur, qui semper per fenestras re-
Canti. 2.9 spicit: quomodo cœlestis Sponsus, *erat respiciens per fenestras*, Sponsam suam videre gestiens, quæ clausam intra domum se
¶ 121 continebat. Latebat quidem diuina Sapientia in mente diuina, vbi tam abscondita
Iob 28.1. erat, vt sanctus Iob maxima anxietate te neretur ad eam inueniendam. *Habet*, inquit, *argentum venarum suarum principia, & auro locus est in quo conflatur, &c. Sapientia vero vbi inuenitur? Abyssus dicit, Non est in me, &c. abscondita est ab oculis omnium viuentium, volucres quoq; cœli latet.* Hæc tamen fuit Dei misericordia, quod fecit multas variasque fenestras, per quas diuina Sapientia se nobis manifestaret, & nos per easdem illam possemus intueri. Fenestræ sunt diuina verba, quæ Deus loquutus est per Prophetas suos, & præcipue verba, quæ Christus Dominus loquutus est. Sunt quidem conceptus in mente tua, quos nemo nisi tu solus, potest cognoscere; sed per verba quæ aperto ore profers, illos manifestas, & alteri demonstras, qui per eadem verba, quæ latebant in mente tua, videt. Hac analogia vtitur Apostolus, ad ostendendum, impossibile fuisse diuinam Sapientiam nobis manifestam fieri, aut nos posse eam cognoscere, nisi Deo per diuina sua verba interne aut ex-
1. Cor. 2.11 terne illam reuelante. *Quæ sunt enim hominis, nemo nouit nisi spiritus hominis, qui in ipso est: ita, quæ sunt Dei, nemo nouit nisi spiritus Dei, qui in ipso est: nobis autem reuelauit, &c.* Verba ergo Christi Domini fenestræ fuerunt, per quas diuinam Sapientiam oculis nostris contemplandam proponebat, *quibus eructauit abscondita à constitutione mundi*; & id facere voluit Psa. 77.
quando sedens in monte, *aperuit os suum, & docebat, &c.* Mat. 13.
Qui ergo cupit diuinam cœlestemque istam Sponsam, diuinam, inquam Sapientiam videre, & contemplari concupiscit, respiciat per fenestras illius, id est, per verba illius. Singula verba expendat, & attentissime circumspiciat. Hæc prima metaphora. Secunda est, *de figente palum ad parietes illius.* Proprium est viatorum, deferre palum aut baculum, cuius auxilio varia terrarum spacia percurrunt: sed cum quiescere volunt, accedunt iuxta parietes alicuius domus; ibi sedent, & palum figunt ad parietes. Est homo viator; qui vtitur intellectu, tanquam palo & baculo, per quem rerum naturas proprietatesque percurrit: si vult veram Sapientiam inuenire, quiescat & sedeat ad parietem illius, & in illis figat palum. Parietes intra quos diuina Sapientia clauditur, est Scriptura sacra, cuius singula verba sunt, tanquam lapides, ex quibus illi extruuntur. Qui ergo illam desiderat consequi, sedeat, id est, humilietur: sedere enim in Scriptura sacra, vt inquit sæpe Diuus Augu- a In Ps. 126
stinus *a*, humiliari est. Humiliare tu, nam b Mat 11.15
Deus mysteria sua reuelat humilibus *b*, & c Ps. 118.130
à superbis abscōdit, de quo dicitur *c*, quod *intellectum dat paruulis.* Deinde intellectu figet ad parietes illius, diuina verba considerando, non pertranseundo ea legendo, sed figendo mentem omnem, circa quoduis verbum: ita enim Sapientiam inueniet. *Singula Scripturæ verba* (inquit sanctus Petrus Chrysologus) *si li-* Serm. 64.
bris singulis mandarentur, nec sic mysteria, quæ in ipsis sunt audientibus perlucerent. Figamus ergo intellectus nostri baculum ad hunc parietem, quem CHRISTVS ex diuinis suis verbis extruit: *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, &c.* & per singula verba, tanquam per singulares

tt fene-

fenestras, conemur latentem Sapientiam contueri, quam per ea Christus nobis manifestat: & in singulis verbis, tanquam firmis lapidibus, figamus mentis palum.

§. 2. *Christianus vetustatem exuat, lunam sub pedibus ponat, & sacrificet Deo, quæ mundani colunt.*

¶ 122 *Audistis, quia dictum est antiquis: Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, &c.* Primam rationem, illamque efficacissimam legis, quam promulgat, his verbis indicat Christus. Dices, præceptum videri durum ac difficile, propriæ inclinationi contrarium, & è diametro, huius mundi in quo viuimus, decretis aduersum. Respondet tibi: quamuis hoc ita sit, illis tamen, quibus eum audire, ex ipsius gratia datum est, hanc primam esse tenendam curam, antiquorum carnalium decretis se opponere, mundi iudicia contemnere, vetustatem
34 Mor. c. 7 ex Adam exuere, & ea quæ sunt secundum carnis inclinationem conculcare. Annotauit B. Gregorius insigne Sacramentum, illo hieroglyphico expressum, quo apparuit mulier habens Lunam sub pedibus suis. Est quidem mirabilis visio, quæ B. Ioanni ostensa est, quam breuiter ille propo-
Apoc. 12. 1. nit, breuissime à nobis nunc expendenda. *Signum magnum apparuit in cœlo: Mulier amicta Sole, & Luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellarum duodecim.* Non dubium quin secundum literalem sensum, Ecclesia Christi huius mulieris typo fuerit adumbrata, vt paulo ante ex sanctis Patribus dictum est. Merito illa sub mulieris figura exhibetur, quia est Sponsa Christi,
Esa. 9. 6. ex qua spirituales filios, ipse, qui *Pater est futuri seculi*, per regenerationis sacramen-
ad Eph. 5. 31 tum generat, cuius propterea typum illa
Libr 2. de symb. ad Catec. prima mulier ex ossibus viri extracta, tenuit, vt Apostolus, tanquam magnum sacramentum annotauit, & ex professo Augustinus explicauit. Vnde & ipse Apostolus monet viros, diligere vxores, *sicut Christus dilexit Ecclesiam.* In cœlo autem esse perhibetur, propter cœlestem vitam, cœlestes mores, & leges, propter præsidentiam Regis cœlestis, Angelorum cœlestium assistentiam, & propter eandem Apoc. 3. 12.
causam, qua idem Ioannes vidit illam, de & 21. 2
cœlo descendentem, de quibus supra. Huius Ecclesiæ figuram tenuit tabernaculum illud antiquum, quod ex Dei ordi- Exod. 36.
natione coopertum erat pellibus hyacinthinis, hoc est, cœlestis coloris: ideoque cuiuis à longe tabernaculum spectanti, quasi in quodam cœlo positum videbatur, vt Iosephus annotauit. Lib. 3. antiq. c. 7. Sed quod in ea præcipuum est, expressit Ioannes, illam perhibens amictam sole, sub qua sola figura, plura mysteria, quam dici possunt, expressa sunt. Certum est Christum Dominum vocari Sole: quod concordi sensu omni sancti Patres docent, explicantes illud: *Vobis timentibus nomen meum orietur* Mala. 4. 2
Sol iustitiæ, & sanitas in pennis eius: Hieronymus *a*, Ambrosius *b*, Cyrillus *c*, Au- a In cap. 4. Malac.
gustinus *d*, Gregorius *e*, Eusebius *f*, &c. Hoc Sole perhibetur amicta Ecclesia, e- b 4. Hexaë. cap. 1.
mittere radios lucis, quos pennas vocat, in quibus est sanitas. Antiquitus legem tulit c Lib. 1. in Ioh. c. 6. & lib. 4. c. 28.
Deus, per quam illuminaret Ecclesiam veterem, sed non erat sanitas in illis radijs, quia lex illa nullam virtutem præstabat ad d Epist. 119.
operandum, nec vim aliquam ad natu- e 8. Mor. c. 33.
ram sanandam habebat, nec virtute viuificea præstabat, vt ex professo Apostolus f Libr. 5. de demonst. Euan. c. 29.
demonstrat. At Christus radijs clarissimis legis Euangelicæ Ecclesiam suam illustrat, in quibus sanitas esse perhibetur, ¶ 123
quia lex hæc, non solum mentem illuminat, sed naturam sanat, voluntatem adiuuat, vires ad operandum præbet, & viuificam virtutem habet, per quam animas à morte reuocat. Et dicitur Ecclesia hoc Sole amicta vel vestita, singulari mysterio, ad designandam abundantiam donorum Christi, quibus perfusa est. In Scriptura enim sacra, indutum esse aliqua re, significat summam illius rei abundantiam participare. Ita dicitur Deus *indutus lu-* Psal. 103. 1

mine, sicut vestimento, quasi vndique circundatus lumine. Ita & Dauid, ad significandam abundantiam gregum, *induti*, inquit, *sunt arietes ouium*: Hieronymus legit, *vestientur greges agnis*, id est, magna & abundantissima copia agnorum cumulabuntur oues: & quod sequitur in nostra Vulgata, *Valles abundabunt frumento*, in hebræo legitur, *Valles vestientur frumento*, vt idem sit, vestiri & abundare. Ideo & Iob abundantiam iustitiæ & bonorum operum, quam tenebat, hoc loquendi genere expressit: *iustitia indutus sum*. Merito igitur Ecclesia, induta & amicta Christo perhibetur, quia non auarè Christus sua ei contulit dona, sed magna cum abundantia, cui dedit omnia sua sacramenta, merita, vitam, mortem, sanguinem, carnem, si gnanter in sanctissimo Eucharistiæ Sacramento, in quo omnes diuinitatis suæ diuitias, vt sacrum dixit Tridentinum Concilium, abundantissime profundere visus est. Et vt videas Scripturarum cohærentiam, allusionem credo factam, ad illud Esaiæ Prophetæ, qui postquam induxit Christum venientem in mundum, sua bona hominibus largientem, & dicentem: *Spiritus Dominus super me, eo quod vnxerit me, ad annuntiandum mansuetis misit me, &c.* inducit eius Ecclesiam, tanquam ipsius Sponsam, tanta donorum copia abundantissime perfusam, verbis lætitiæ & gaudij exultãtem, & dicentem: *Gaudens gaudebo in Domino, & exultabit anima mea in Deo meo, quia induit me vestimẽtis salutis, & indumento iustitiæ circundidit me, quasi Sponsum decoratum corona, quasi Sponsam ornatam monilibus suis.* Quæ verba, sancti Patres secundum litteram ad nostrum explicant institutum, Cyrillus *a*, Augustinus *b*, Eusebius Cæsariensis *c*, sed præcipue D. Hieron. *d*, qui annotat hebraice esse, Iesum, vt iuxta vim hebræi sermonis vertere possit, *Quia induit me vestimento Iesu*: aut, *Induit me vestimentum Iesu, & indumento iustitiæ.* Quod Vulgatus legit, vestimentum salutis, hebræi legunt, vestimentum Iesu, quia ipse est indumentum salutis, quo qui vestiuntur, verã consequuntur salutem, quiq; est vestimentum iustitiæ, quia *factus est nobis iustitia, sanctificatio, & redemptio*, vt Paulus ait, vt Theologi explicant. Et vere, vt annotat Cyrill[9], his alludere voluit idem Apostolus, dicẽs: *Quotquot baptizati estis in Christo, Christũ induistis*: & iterum: *Induimini Dominum Iesum Christum.* Huiusmodi vestimento Ecclesia amicta est, quæ omnia illius dona, gratias, fauores, abundantissime participat, quæ merito (inquit Eusebius Cæsariensis) propterea exultat, & canit: Gaudens gaudebo in Domino, &c. quam propterea Dauid, *amictam varietate* mirabili celebrat. Quod autem Esaias eam gaudentem videt, quod videat se decoratam corona, idem est cum eo, quod Ioannes vidit, *In capite eius corona stellarum duodecim*: vt enim mysterium prætermittamus, quod sępe B. Augustinus, circa Prophetæ verba expendit, id certum est, stellarum duodecim figura, duodecim Apostolos intelligi, quibus sacræ huius mulieris caput, tanquam diademate ornatur. Caput namq; Ecclesiæ Christus est, vt sæpe Apostolus clamat. Hoc ornatur, tanquam diademate & corona, duodecim Apostolorum choro, qui infima mundi elegit, vt confundat fortia, & eos qui erant in mundo, quasi omnium per ipsem a, tam illustres gloriososque fecit, vt in eis, & per eos, & ex eis, gloriam sibi constituere videatur. Quos propterea Paulus vocat, Gloriam Christi, dicens: *Fratres nostri, Apostoli Ecclesiarum, Gloria Christi.* Beatus Thomas legit in plurali, *gloriæ Christi*, quia per eos sibi gloriam, splendorem, & decorem, in mundo sibi comparare decreuit, quos tanquam cœlestes micantissimasq; stellas, ad Ecclesiæ illuminationem statuit, quibus sibi egregiam gloriam, & pulchritudinem parit. Quanta erat Christi gloria, quando in monte sedens, circundatus erat corona duodecim Apostolorum, quos paulo ante per Spiritum sanctum elegerat? Non ita splendebat summus sacerdos, duodecim lapidibus fulgentissimis, in humeris & pectore illius constitutis, quam Christus duodecim Apostolis, quos in

Marginalia: Psa. 64. 14 — Iob. 29. 14. — Sess. 13. c. 2. — Esa. 61. 1. — Esa. 61. 10. — a Li. de recta fide ad Theodos. & libr. 9. in Gen. in pri. — b Lib. 3. de doct. christian. c. 31. — c Li 10. histor. Ec. c. 4 — d In ca. 61 Esai. — 1 Cor. 1. 30 — Gala. 3. 27 — Rom. 13. 14 — § 124 — Psa. 44. 10 — Epist. 120. ad Honor. & libr. de vnit. Eccl. c. 7 & li. 3. de doctrin. christ. c. 31. — 2. Cor. 8. 23

in humeris & corde portabat, quia eis vires præbebat, summaque dilectione prosequebatur. Sed cum ipse sit Sol, qui Apostolos sibi, tanquam coronam stellarum copulauit, non ille ab eis, sed ipsi ab eo lumen recipiebant. Itaque inducuntur Apostoli circa caput Ecclesiæ, non quidem illuminantes caput, sed lumen ab eo recipientes, quod mulieris sanctæ pulchritudinem mirum in modum augebat. Quid actura est mulier tali vestimento induta, tali luce perfusa, talibus donis ornata, quæ tota cœlestis videtur? *Lunam habet sub pedibus suis*, quasi eam calcans, & terens pedibus, & primus, quem agit gressus est, ad lunam conculcandam. Notum est, vt D. Gregorius obseruat, quid lunę nomine significetur, quod & concordi sensu sancti Patres tradunt. Est luna, vt annotat Caietanus, infima, & vt ipse dicit, fex cœlestium corporum: nec enim tota diaphana est, quæ plene lucem capere valeat, sed partibus constat quibusdam, quæ nunquam integre possunt luce perfundi, vnde procedunt maculæ, quibus perpetuo apparet respersa: quia nec illæ proueniunt ex vaporibus à terra insurgentibus, vt quidam contendunt; nam si ita esset, reliqui planetæ, & stellæ ipsæ, similibus maculis apparerent obscuratæ, & ipsa aliquando aere vaporibus ventorum vi purgato, nullas præ se ferret maculas, quas tamen tunc clarius ostendit, quando aer serenior, purgatiorque est. In seipsa igitur imperfectas continet partes. Est præterea symbolum instabilitatis, quæ nec in luce, nec in tenebris firmitatem tenet, quippe cum à luce ad tenebras, perpetua alternatione procedat. Mundum propterea omni instabilitate & imperfectione respersum indicat, eiusque iudicia ac decreta: carnem, insuper exprimit, perpetua appetituum varietate instabilem. Hanc cœlestis mulier calcat, quia Ecclesia Christi aut fideles, in Christi Ecclesia congregati, induti Christo, eius veritate, donis, sacramentis, virtutibusque illustrati, primum quem debent gressum agere est, ad conculcandam lunam, ad contemnenda

Lib. 34. cit.

In cap. 25. Iob vers. 5. ecce luna etiam non splendet.

¶125.

hominum iudicia, mundi decreta, carnis appetitus & inclinationes. Et quia inter seculi leges, hæc primatum tenet: Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum; & inter carnis appetitus, ille potentior est, qui ad inimicos persequendos insurgit, hanc lunam primo præcipueque calcare oportet. Nec enim existimet Christianus, sibi secundum mundi leges viuendum, & secundum appetitum carnis agendum. Vetera iubet Christus calcare, & primum omnium contemnere & conculcare, quæ primas in mundo & carne tenent. Aptissime ad hoc institutum explicat S. Cyrillus Alexandrinus, quædam Moysi verba, quæ multis videntur valde difficilia. Petierat ille à Pharaone, vt dimitteret populum egredi Ægypto, vt sacrificaret Domino in solitudine: cumque Pharao ex vna parte plagarum verberibus, ex altera cupiditate retinendi populum in sui obsequio vrgeretur, medium proposuit, vt Caietanus annotat, concedens quidem populo sacrificare, sed quod terra illa non egrederetur. Vnde dixit: *Ite, & sacrificate Deo vestro in terra hac.* Cui respondit Moyses: *Non potest ita fieri; abominationes enim Ægyptiorum sacrificabimus Domino Deo nostro? quod si mactauerimus ea quæ colunt Ægyptij coram eis, lapidibus nos obruent.* Varijs modis verba hæc à diuersis leguntur, & intelliguntur, vt B. Augustinus ex professo annotat. His tamen alijsque omissis, dico, Cyrillum clarissimum tradidisse sensum, qui pluribus sanctorum Patrum placuit. Vocat Moyses, Abominationes Ægyptiorum, oues, boues, arietes, & huiusmodi animalia, quæ Ægyptij, tanquam Deos adorabant, & colebant, primum præcipuumque deitatis cultum exhibentes vitulo, quem Apim vocabant: Vnde & Israelitæ ipsi, ex Ægypto egressi, volentes in deserto Deum facere, quem adorarent, vitulum conflauerunt, ad similitudinem illius, quem in Ægypto, tanquam supremum Deum coli & adorari viderant. De quibus egregie D. Augustinus. Hinc quasi res quasdam diuinas, & Deo maxime propinquas, æstimabant

Lib. 10. de adoratio.

In cap. 8. Exod.

Exod. 8. 25.

Lib. qq. in Exod. q. 28

Lib. qq. in Exod. q. 28 cit.

Ægy-

Ægyptij boues, oues, arietes: ideo & abominabile ducebant eas occidere, & comedere: id enim erat in oculis eorum, quasi Deos ipsos occidere, & comedere, aut de-
Gen 46.34 uorare. Qua etiam de causa dictum est, quod *Ægyptij pastores ouium abominantur*, illos qui carnibus ouium vescebātur, quos interfectores & comestores Deorum vocabant. In cuius confirmationem illud
Luc. 8. *Ex.* Poetæ dictum adducit Caietanus: Lanatis animalibus abstinet omnis mensa. Vo-
§ 126. cat ergo Moyses huiusmodi animalia, abominationes Ægyptiorum, aut quia Hebræi Deos Ægyptiorum, sicut & aliarum gentium abominationes vocabant, vt Diuus Cyrillus ex diuina Scriptura demonstrat; aut quia Ægyptij, tanquam rem abominabilem & detestabilem ducebant, huiusmodi animalia, quibus diuinos deferebant honores, occidere & mactare. Hæc autem erant, quæ primum omnium populus Dei sacrificaturus & occisurus erat. Moyses enim, aut peculiari reuelatione diuina, aut memor illius sacrificij,
Gen. 15.9. quod ex Dei decreto obtulit Abraham, ex ariete, capra, vacca, & quod postea ob-
Gen. 22.13 tulit ex ariete, intellexit quod hæc erant primum omnium sacrificanda. Hanc intelligentiam tradit clarissime Paraphra-
In caten. Lippoma. stes Chaldæus, qui ita verba Moysi ad Pharaonem, legit: *Non decet ita fieri, quoniam animal, quod Ægyptij colunt, nos immolabimus, vt sacrificemus coram Domino Deo nostro. Quod si immolauerimus animal, quod ipsi colunt, ipsis videntibus, lapidabunt nos.* Hoc igitur agit fidelis Dei populus, primum omnium occidit, immolat, & in Dei obsequium mactat, quæ Ægyptij summa veneratione colebant. Qua in re significatum est, oportere Christianum populum similiter agere. Debet Christianus Deo sacrificare, & ei aliquid offerre, qui spiritualis sacerdos à Deo cōstitutus est, eo modo quo Scripturæ asserunt, & sacri Theologi explicant: debetq; esse solicitus sicut Pro-
Mich. 6.6. pheta, dicens: *Quid dignum offeram Deo, pro omnibus peccatis meis?* Venit Christus, offerens ignem & gladium: vno enim in loco
a *Mat.* 10.34 dicit, a, *Non veni pacem mittere, sed gladiū*: alio autem b, *Ignem veni mittere in terram.* b *Luc.* 12.4
Hæc duo sunt, quibus sacrificaturi egebant, quæq; cum quis deferebat, hoc ipso indicabat se ad sacrificandum progredi. Ita intellexit Isaac, videns Abraham deferen- *Gen.* 22.6.
tem ignem & gladium. Christus venit ponens in manibus nostris ignem & gladiū: vult igitur nos sacrificare, & aliquid offerre. Sed statim dicere potest quiuis, id quod dixit Isaac: *Pater mi, ecce ignis & gladius; vbi est victima holocausti?* Christus offert cuiuis ignem & gladium: vbi est victima mactanda & absumenda? Certe ipse, qui gladium & ignem cuiq; offert, non exhibet victimam occidendam & absumendā; hæc enim apud nos est, quia id sacrificandum & mactandum est, quod Ægyptij, tanquam Deos colunt. *Sunt*, inquit Pau- 1 *Cor.* 8.5.
lus, *in mundo Dij multi*: est pecunia Deus *ad Gal.* 5.20
auari: *est* namq; *auaritia idolorum serui-* *ad Philip.*
tus: est voluptas & commessatio Deus eo- 3.19.
rum, de quibus Paulus: *Quorum Deus venter est.* Honor ab ambitiosis & mundanis, tanquam Deus habetur, quem summopere colunt & æstimant. Hæc sunt mactanda igne & gladio Euangelicæ legis, & in Dei obsequium absumenda. Hæc sunt à Christiano, legis Euangelicæ gladio, & igne amoris, quo illa ardet occidenda, voluptas, delitiæ, diuitiæ, mundanus honor, mundi iudicia & decreta. Ita faciebat Paulus, qui cum antea magna in æstimatione haberet honorem mundi, & cætera quæ in mundo æstimari solent, *sed quæ prius mihi fuerunt* *ad Philip.*
lucra, hæc propter Christum arbitratus sum 3.8
detrimenta, & tanquam stercora, &c. Non recte cohærent, esse populum Dei, & colere, quæ Ægyptij in summa habent in veneratione. Vnde Christus Dominus, docens quomodo se quiuis deberet examinare, an ad eius scholam & Rempublicam pertineat, postquam multa dixit, de computatione sumptuum ad ædificandam turrim, & de exercitu cogendo, ad resistendū Regi, in contrarium venienti, tandem subintulit: *Sic ergo, omnis ex vobis, qui non re-* *Luc.* 14.33.
nuntiat omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus.

§. 3. *Antiquos debet transcendere Christianus, quem Dominus in suprema arcæ mansione locauit.*

¶ 127 AD altiora Christus discipulos suos & populum suum trahit, quibus veterum & antiquorum iustitiam transcẽdere iubet. Innumera sunt, quæ circa arcam Noe, obseruant sancti Patres, circa eius quantitatem, figuram, longitudinem, latitudinem, contignationem, de quibus B. Augustinus latè disputat. Id ad nostrum institutum primo obseruandum est, illam in tres mansiones aut cameras esse diuisam: quod nec Augustino displicet, & est conforme textui hebræo. Quod enim in nostra Vulgata legimus, Deum præcepisse Noe: *deorsum, cænacula & tristega facies in ea,* in hebræo habetur: *Inferiora, secunda, & tertia, facies in ea,* vt apud Pagninum: tribus enim habitationibus erat distincta, infima, media & suprema. In infima ex vna parte erant animalia, ex alia cibus pro eorum sustentatione seruatus. In media erant aues ex vna parte, ex alia quæ ad earum victum erant necessaria. In suprema erat Noe, & vxor eius, cum filijs, & vxoribus eorum. Et hæc arcæ diuisio conformior est tum textui sacro, quem citauimus, tum ei, quod dicitur finito diluuio, Noe *aperuisse tectum arcæ,* cui ille proximus sine dubio erat: cui etiam fenestra, quæ in superiori parte arcæ erat extructa, erat propinqua, ex qua emisit columbam, & coruum. Et certe, ita secundum rectam rationem videtur disponendam fuisse habitationem, quod animalia quadrupedia in imo, & alites in medio, homines in superis manerent, quo minorem ab animalibus & auibus molestiam sentirent. Secundo obseruandum est, arcam constructam fuisse ad modum pyramidis, quantum ad hoc, quod in inferioribus latissima erat: quo autem altius eleuabatur, erat strictior. Vnde quæ iubetur ita construi, vt in imo haberet trecentos cubitos latitudinis, iubetur consummari in cubito, dicente Domino: *In cubito consummabis eam.* Ex quo licet considerare, quanto in arctiori loco compressi tenerentur Noe & cæteri homines, in summo arcæ constituti, quam animalia, quæ erant in imo. Tertio obseruandum est, omnia illa, quæ de arca facta & scripta sunt, in typo sanctæ Ecclesiæ, & ciuitatis Dei, facta & scripta fuisse, cuius illa erat manifesta figura, vt Diuus Petrus dixit: *1. Pet. 3. 21.* facile namque erat Deo, Noe, & eius filios, & animalia, seruare absque tantæ molis constructione, sed noluit, nisi per arcam sub tot mensuris & mansionibus factam, vt in ea Ecclesiæ suæ sanctæ imaginem præberet descriptam, vt late B. Augustinus prosequitur, annotans hoc in mente perpetuo retinendum, cum de illa arca agimus, quæ figura erat peregrinantis in seculo ciuitatis Dei, hoc est, Ecclesiæ, quæ fit salua per lignum. Constans enim veritas est, nullum à mundi exordio salutẽ fuisse consecutum, qui hanc arcam nõ fuerit ingressus. Semper namq; vera est propositio, quod extra Ecclesiam, nunquam alicui patuit salus. Quomodo Ecclesia fuerit ab initio, quo etiam modo ad illam homines pertinerent, & quinam eam ingrederentur, non vacat nunc explicare: dicemus quæ communiora & manifestiora sunt, illam scilicet secundum tres mansiones distributam, & diuisam, iuxta triplicẽ statum, naturæ, legis, & Euangelij. In illa mansione status naturæ, fuerunt homines in magna latitudine viuentes, quos nulla positiua lex cõstringebat, sed per illam gubernabantur, quam in eorum cordibus Deus indiderat, quam quia propria concupiscẽtia satis offuscabat, & vnusquisque secundum appetitus sui impetum agebat, animalibus quadrupedibus similes dicebantur, suos tantummodo affectus sequentes: de quibus Apostolus latè loquitur. Sequutus fuit postea status legis, per quem homines ad altiorem gradum euecti sunt, ¶ 128 quos Deus ita exulit, vt dicat Moyses: *Non est alia natio tam grandis, &c.* & Dauid: *Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis.* Hi magis strictam pro-

15. De ciui. c. 26 & 27 · *Gene. 6. 16.* · *Gen. 8. 13.* · *15. De ciui. cit.* · *Deut. 4. 7.* · *Ps. 147. 20.*

profiteri vitam tenebantur, quibus per legem multa prohibebantur, quæ ante illam licebant. Status tandem Euangelij, tanquam vltimus & perfectus sequutus est, qui quo altior, eo est etiam arctior, & *Matt.7.14* *arcta* prædicatur à Christo *via* Euangelica, *quæ ducit ad vitam.* Debet enim Christianus, qui supremæ perfectionis legem profitetur, perfectiora agere, & excedere eos, qui in statu & naturæ & legis vixerunt, tãto discrimine, quãto homo excellit aues, *Li. de virgi. c.83. to.5* & quadrupedia, vt B. Chrysostomus prosequitur. His tribus statibus, illi tres mo- *In Psa.108.* di, quibus se habere potest quis, cum offendentibus se inimicis, correspondent, quos tradit D. Augustin⁹. Primus est, reddere mala pro malis; secundus, non reddere mala pro malis; tertius, reddere bona pro malis. Primus videtur pertinuisse ad statũ legis naturæ, in quo quia homines cõmuniter suos affectus sequebantur, & multa tenebantur ignorantia, tanquã animalia, offendentes se offendebant, & malefacientibus sibi, malefaciebãt. Secundus, ad statũ legis scriptæ, in quo quia expresse prohibita erat vltio, dicente Domino: *Non eris vl-* *Leui.19.18* *tor, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum,* id cõmuniter credebant sibi sufficere, nõ reddere malum pro malo. Tertius autem legi Euangelicæ congruit, reddere bonum pro malo, & benedictum pro maledicto, & dilectionem pro odio, & id facere ꝙ Domin⁹ ad eos, qui huiusmodi legem profitentur, dicit: *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, & benefacite ijs, qui oderunt vos.* Debet itaq; Christianus perfectiora & excellentiora agere, quam qui in statu naturæ, aut scriptę legis. Hęcq; est ratio, quã Christus insinuat dicens: Audistis, quia dictum est antiquis, &c. ego autem dico vobis &c. quasi dicat: qui in supremo loco arcæ constitutus est, propinquior cœlo factus, & ad altiora eleuatus, abundantiori iustitia pręstare debet, quam qui in medio, & infimo locati fuerunt. Si diligitis tantum eos, qui vos diligunt, non eos exciditis, qui in lege naturæ fuerunt, quales sunt etiam ethnici & publicani, qui naturæ impulsu eos diligunt, à quibus diliguntur. Si contenti estis, non malefaciendo inimicis, non estis perfectiores antiquæ legis obseruatoribus. Oportet, vt abundantior sit vestra iustitia, diligere scilicet inimicos, benefacere ijs, qui vos oderunt, & odium dilectione, & offensas beneficentiæ operibus compensare. Hoc est vitam euangelicam profiteri. Ex quo argumentum conficit B. August. contra multos, qui de Christiano nomine gloriantur. Debet sane Christianus, hunc vltimum statum tenere; qui autem nec dũ ad primum illum peruenit, quam longe erit à vita Christiana constitutus? Sunt enim multi, qui nondum vere diligunt diligẽtes se, nec amicitiam vera amicitia compensant, nec beneficijs receptis beneficia, sed potius mala rependunt, pro bonis mala referunt. Huiusmodi tanquam desperatos pronuntiat Dauid, qui quod imprecandi phrasi proponit, prædicentis spiritu accipiendum esse docuit Augustinus: *Posue-* *Li.1 de ser.* *runt,* inquit, *mihi mala pro bonis, & odium* *Dom.c.21.* *pro dilectione mea.* Quid huic annuntias e- *Psal.108.5.* uenturum? *Constitue super eum peccatorem, & diabolus stet à dextris eius, &c.*

§. 4. *Christus amorem sibi debitum, inimicis consignat, ad modum, quo ignem altaris in terram Angelus misit.*

EGo autem dico vobis: *Diligite inimicos vestros.* Pronomen illud *Ego,* quod § 129 supponit, validam efficacissimamque rationem indicat, per quam præceptũ redditur rationabile, facile, & valde proficuũ. Et vere visus est Christ⁹ Dominus alludere voluisse, ad illa verba, quæ lõge ante per Esaiam prædixerat. *Attendite ad me popule* *Esa.51.4.* *meus, & tribus mea me audite, quia lex à me exiet, & iudicium meum in lucem populorũ.* Septuaginta, *in lucem gentium requiescet:* vbi tam euidenter inducitur Christus, legẽ *Lib. vnico* Euangelicam promulgaturus, vt B. Au- *de vni. Ec.* gustinus hæc verba expendens, tandem rem concluserit, dicens: Quis tam surdus, quis tam demens, quis tam mente cæcus, vt istis tam euidentibus testimonijs obloquatur, nisi qui nescit quid loquatur? *Lex,* inquit, *à me exiet.* Manifestis-

festissimum est, inquit Chrysostomus *a*, non esse sermonem de lege antiqua, quæ iam multo ante à se prodierat: quo eodem argumento vsus fuerat Cyprianus *b*. De nouo igitur testamento sermo est, de quo idem Esaias dixerat *c*: *De Sion exibit lex, & verbum Domini de Ierusalem*, quia Dominus aliquando in monte, quem Sionis nomine intelligit, aliquando in Ierusalem, aut circa eam prædicans, legem Euangelicam tradidit, indeq; Apostolos ad eam gẽtibus prædicandam destinauit. Quod & alij antiqui Patres similiter obseruarunt, Hilarius *d*, Augustinus *e*, Eusebius Cæsariensis *f*, Tertullianus *g*. Quam autem primo appellat legem, deinde vocat iudiciũ: *Iudicium meum in lucem populorum requiescet*: familiare enim est Scripturæ sacræ, diuinas leges vocari iudicia Dei, vt apud Dauid *h*: *Auferuntur iudicia tua à facie eius*: & *i*, *Didici iudicia iustitiæ tuæ*, *& iudicia tua iucunda, &c.* & alibi *k*; *Populus meus non cognouit iudicium Domini*, id est, legẽ. Et merito, quia diuina lex, iustitiæ debitum fundat, vt eam seruantes dicere possint *l*: *Reposita est mihi corona iustitiæ*. Insuper, quia per legem Deus nobis manifestum facit iudicium & sensum suum, quidve ille agẽdum aut cauendum, tanquam lata sententia iudicet, & decernat. Hoc iudicium daturum se dixit, in lucem populorum aut gentium, quia Euangelica lex ad illuminandas omnes gentes erat ab eo tradenda, cui dictum fuerat: *Parum est, vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, &c. dedi te in lucem gentium*. Lucis nomine omne bonũ intelligit, metaphora sumpta à Sole, qui per lucem quam emittit, mundum fouet & conseruat: est enim lux, qualitas quædã viuifica, calorem salutiferum continens, sine qua nihil boni generari potest. Aptè autem dicit, quod requiescet hæc lex, quæ nullo vnquam tempore erat mutanda, sicut antiqua. In hebræo enim habetur verbũ *Ragagh*, quod significat cum perseuerãtia & permanẽtia quiescere, quomodo dicitur *a*, *Inter gentes illas non quiesces*: & iterum *b*, *Ibi cubauit lamia, &c.* Hanc autem legẽ laturus & promulgaturus, præmittit: *Attendite ad me*: Personam meam considerate, & videte, quis est qui legem fert: ex eo enim vobis constabit, præceptũ esse rationi cõforme, facileq; & suaue, & in magnũ vestri commodum. Hanc personam attendendã Christus exposuit, legem promulgans, dicens: *Ego autem*. Si enim attendas, quis est, qui tibi præcipit diligere inimicos, facillimum erit tibi, illud exequi, & valde rationi consonum intelliges. Hęc explicare possum⁹, cõmuni familiariq; exemplo ducto, ab vsu earum pactionum, quas consignationes vocamus: nihil enim communius, quam quantitatem alicubi debitam, consignari ab eo, dandam alteri, aut in totũ, aut in partem. Hæc consignatio, rationẽ inducit, propter quam, quantitatem consignatam soluere alteri teneris. Debes Regi aut tẽporali domino iure dominij, vel alio titulo, mille aureos: si ille tibi præciperet, vt ex illa quãtitate sibi debita, partẽ aliquam homini tibi penitus ignoto penderes, nullã tibi irrogaret iniuriam; quin potius teneris, partẽ consignatam persoluere: quamuis enim nihil illi homini ratione sui debeas, debes tamen ratione consignationis regiæ, cui illa & alia maior quantitas erat debita. Est Deus, Dominus noster, cui iure dominij, alijsq; multis titulis, debet homo totũ amorẽ cordis sui: ideoq; iure statutũ est: *Diliges Dominũ Deũ tuũ, ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex omni mente tua, & ex omnib. viribus tuis.* Tantum amorem ei debet, vt si posset habere infinitum, totus esset Deo debitus. Illa autem ex ea quantitate amoris sibi debita, iubet, inimico partẽ aliquã impendi, qui hanc legẽ promulgãs: Diligite inimicos vestros, & benefacite ijs, qui oderunt vos, quasi cõsignationis chartam, vel chirographum conficere videtur. Teneris igitur istum amorem persoluere illi, cui impendendũ consignauit, non quia illi tu debeas amorem, sed quia is, cui totũ amorem debebas, hanc partem illi soluendam consignauit. Quærit B. Augustin. cur sæpe teneatur homo benefacere proximo, cui nihil debet: omnis enim obligatio ab aliqua ratione debiti oritur. Si ego nihil debeo vicino, aut cõciui, aut homini mihi igno-

Margin notes:
a *Li. de cognitio. Dei* quẽ alij D. Greg. Nyss. tribuunt.
b *Li. 1. aduers. Iud. cap. 10.*
c *Esa. 2. 3.*
d *In Ps. 52. & 121.*
e *Tract. 6. in Ioan. & orat. adue. Iud.*
f *Li. 1. de demons. cap. 10.*
g *Li. 3 & 4 cont. Mar.*
h *Ps. 9. 26.*
i *Ps. 118. 7. 43.*
k *Ier. 8. 7.*
l *2 ad Tim. 4. 8.*
Esa. 49. 6.
Forer. in c. 51. Esa. ver. 4
רגע.
a *Deut. 28*
b *Es. 34. 14*
§ 130
§ 130
Deut. 6 5. & Mat. 22 37.
Serm. 149. de tempor.

ignoto, cur teneor sæpe ei beneficia impẽdere? Respondet Augustin. iure teneri, non ratione alicuius debiti erga illũ, sed ratione debiti erga Deum, quod Deus in beneficium proximi consignat. Tenetur enim homo omnia quæ potest in Dei obsequiũ facere: cæterũ quia Deus nullo indiget, ea quæ sibi debita sunt, consignat in homines indigẽtes. Est tua pecunia Deo debita, sed quia illa ipse non eget, cõsignat in bonum pauperis, viduæ, captiui, &c. Est tua cura, solicitudo, & virtus, Deo debita: quia tamẽ illi non est necessaria, consignat in vtilitatẽ proximi, vt erga illum facias, quod poteris, cum necessitate premitur. Hoc demõstrat D. August. ex historia illa, qua Christus Petrum ter interrogauit: *Simon Ioannis diligis me plus ijs?* Respondente enim Petro: *Tu scis Domine, quia amo te*, Christus semper adiunxit: *Pasce agnos meos, pasce oues meas*: quasi dicens: Dilectionem quã erga me habes, cõsigno, vt ostendas erga oues meas: & quod diligendo me, facere debueras mihi, volo, vt ouibus meis præstes. Ita Petrus obligatus mansit, omnẽ suam curam impendere ouibus, non ratione illarum, sed quia Deus, id quod debitum sibi erat, in bonum ouium consignauit. Hæc refert S. Ioannes, qui quantum existimo, hinc illam traxit doctrinam: *Hoc præceptũ habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligat & fratrem suum:* Deus enim, ex dilectione sibi debita in proximum cõsignat partem, & ideo tota ratio propter quã tenetur quis ex charitate diligere proximum, est, quia tenetur diligere Deum. Optime ergo hanc legem statuens clamat: *Attendite ad me popule meus*: ego enim, cui totum amorẽ debes, inimico partem consigno, dicens: *Diligite inimicos vestros.* Et vere huic rationi allusisse videtur Apostolus, ad Thessalonicenses scribens, cuius verba solita sua eloquentia S. Chrysost. expendit. *De charitate autem fraternitatis*, inquit Paulus, *non necesse habuimus scribere vobis, ipsi enim mandatũ habetis à Deo, vt diligatis inuicẽ.* Multa, inquit Chrysost. dixerat Apostolus, suadens Thessalonicensibus, castitatem, plurima hortans eosdem ad bonorum operũ

Ioh. 21. 15.

1 Ioh. 4. 21.

¶ 131.

1. ad Thess. 4. 9.

Hom. 6. in 1. ad Thess.

executionem, magna etiam de fide & spe docens, mortuos non sicut ab infidelibus lugendos. Qui de his minoribus tam late dixit, de eo quod supremũ ipse diffinierat, scilicet de charitate, nihil iudicauit scribẽdum aut dicendum? *Non*, inquit, *necesse habemus, vt scribamus vobis.* Sed qui ita loquitur, ad maiorem huius curam eos excitat: primo quidem, rem istam tam necessariam esse docens, vt ne doctrina quidẽ op[9] habeat: nam quę vehementer magna sunt, omnibus patent. Deinde quia addidit: *Vos ipsi à Deo docti estis*: quib. verbis magis charitatis præceptum commendat, quam si ipse illud proposuisset: Deum enim huius præcepti doctorem commemorat. Et vere non tantum voluit Apostolus dicere, præceptum charitatis à Domino esse traditũ: nam etiam ab eodem tradita erant præcepta spei, fidei, castitatis, & aliarum virtutũ, de quibus nihilominus Paulus, late paulo ante disseruerat: sed indicare voluit rationem, propter quam ad opera charitatis tenebantur, quæ ex ijs, quę Dominus præcepit tam manifesta est, vt non egeat cõmendatione. Pręcipiens enim charitatẽ & amorem, nihil aliud fecit, quam ex eo quod sibi debitum erat, partem cõsignare. Hac facta consignatione, nõ censuit Paulus necessariũ, aliquid scribere, sicut facta a Rege consignatione eius, quod ei debes erga alterũ, non necesse est, aliquid tibi vltra dici, vt intelligas, te ad id illi persoluendũ, esse obligatum. Hinc intelligimus factum illud celebre Moysi, quod Origenes expendit. Rebelli ac dura superbia Chore, Dathan, & Abiron, contra Moysen & Aaron insurrexerunt: quam Dominus euidenti mulctauit vltione: nam *disrupta est terra sub pedib[9] eorum, & aperiens os suum, deuorauit illos cũ tabernaculis suis.* Populus etsi tunc timore fuerit correptus, *die tamẽ sequenti; murmurauit omnis multitudo filiorum Israel contra Moysen & Aaron, dicens: Vos interfecistis populum Domini.* In tãtũq; orta est seditio, & tumultus increbuit, vt compulsi fuerint Moyses & Aaron fugere ad tabernaculum fœderis. Iratus propterea Dominus contra populũ, plagã immisit, quæ vniuersos ab-

Hom. 9. in lib. num.

Nu. 16. 12.

sumebat. Tunc Moses dixit Aaron: *Tolle thuribulum, & hausto igne de altari, mitte incensum desuper, pergens cito ad populum, vt roges pro eis.* Quod cum fecisset Aaron, cessauit plaga. Origen. maxime laudat Moysen & Aaron, propter excellentem charitatem erga inimicos, qui illorũ persecutionẽ insigni beneficio compensarunt; & soliciti fuerunt pro seruanda vita illorum, qui sibi mortem totis viribus conabantur inferre. Sed mysterium altius expẽde. Voluit Moyses, vt Aaron ad orandum & offerendũ sacrificium pro inimicis, se conuerteret: propterea partem ignis illius, qui in altari erat, iubet accipi, quam in bonum inimicorum profundat. Erat ignis ille sanctus, diuinus, ac Deo dicatus; qui propterea charitatis erga Deum tenebat typum, vt omnes sancti Patres annotarunt. Dicere ergo voluit: Nullum amorẽ tuũ illis impendere debes, nec peculiari affectu tuo naturali, illos quos inimicos experiris, teneris diligere: ideo non peto, vt ignem tuum peculiarẽ, in eorum bonum conuertas, sed de igne diuinæ charitatis, qua Deum teneris diligere, in illos partem effunde: hæc enim est voluntas Dei, qui inimicis cõsignat partẽ

¶ 132 amoris sibi debiti. Hinc aliqua ratione explicare possumus visionem illam, varijs difficultatibus implicatam, beati Ioannis, qui vidit Angelum, habentem thuribulum aureũ in manu sua, & accepit Angel⁹ thuribulum, & impleuit illud *de igne altaris, &*

Apoc. 8. 5. *misit in terram.* Non misit Angelus in terram, nisi partem ignis de altari acceptam. Alludit Ioannes ad altare holocausti, in quo tãquam in proprio loco, ignis ille sanctus, diuinus, quem Deus supernaturali virtute accenderat, ardebat, qui charitatẽ & amorem significabat, vt sancti Patres docent; quæ ignis quidam est diuinus, diuina supernaturalique virtute accensus, quem naturæ vis accendere non potest: est enim *charitas Dei diffusa in cordibus nostris,*

ad Rom. 5. 5. *per Spiritum sanctum.* Hic ardet in altari, quo nomine Deus ipse intelligitur, erga quem tanquam circa proprium obiectum, charitas ardoris suæ flammas emittit, cui totus talis amor debitus est. Habet quidẽ vnusquisq; thuribulum suum, propriam videlicet voluntatem, quæ sedes est amoris vel ignis. Quantumcunq; quis Angelus sit, non mittit in terram ignem de thuribulo proprio, id est, amorem naturalem suæ voluntatis, sed ignis partem de altari desumptam. Terræ nomine, peccatores & inimici intelliguntur, qui qualitates terræ habent. Sunt graues per offensionem, quam inferunt, frigidi, per odium, quod tenent, & sicci atq; aridi, quibus deest humor charitatis, & beneficentiæ: nec enim ab aliquo quantumcunq; sancto Deus exposcit, vt amorem naturalem voluntatis suæ, erga inimicum profundat. Talis nãq; amor cum sit vnicuiq; proprius, tantũ impendendus est ijs, quibus homo ratione sui deuinctus est, & obligatus: sicut quæ tibi propria sunt, non teneris elargiri, nisi quibus obligatus existis. Præcipit tamen, vt de igne altaris, de amore scilicet ipsi Deo debito, qui est amor charitatis, partem sumas, quam in thuribulo voluntatis tuæ positam, profundas in inimicos. Iure igitur id agere teneris. Hæc omnia fient manifesta, si expendas, quod Paulus ad Philemonem scripsit, rogans, vt seruum quendam, qui se offenderat, ad sui gratiam reciperet. *Tu illum,* inquit, *vt mea viscera* *ad Philem.*

suscipe. Si ergo habes me socium, suscipe illum *vers. 12. 17.*

sicut me. Si autem aliquid nocuit tibi aut de- *18. 19.*

bet, hoc mihi imputa. Ego Paulus scripsi mea manu: Ego reddam, vt non dicam tibi, quod & teipsum mihi debes. Quasi dicens: Tu teipsum mihi debens, hoc ipso absque alio præmio tenereris agere, quæ ego erga seruum tibi impono. Sed vere ego peculiariter tibi, quod pro illo feceris, satisfaciam: suscipe illum sicut me; quod pro illo egeris, pro me egisse, intellige, qui his verbis subscribo, &c. Certe omni reprehensione dignus fuisset Philemon, si quod Apostolus petebat, non exequeretur erga seruum. Et vere nullus est apud nos, qui si similem Apostoli epistolam reciperet, non reciperet ad sui gratiam inimicum. Quid igitur agere debes, dum Christum audis, ore proprio dicentem, præcipientem, mandantem: Ego autem dico vobis?

bis? Ex hac consideratione Dauid animam suam continebat, nec contra inimicos per vindictam procederet, illam saepe repetens vocem: *Nonne Deo subiecta erit anima mea? Ab ipso enim patientia mea.* Quasi respondet militibus excitantibus ipsum, vt Saul occideret, aut inimicos suos interimeret. *Ab ipso patientia mea:* à Deo scilicet, secundum multa genera causarum eius patientia procedebat, singulariter autem in genere causae exemplaris, quasi dicat: Ipse me docet, qualiter patientiam tenere debeam, quomodo Christus Dominus Beatum Petrum martyrem, quem quidam infamauerant, consolatus fuit. Pijs namque querimonijs agens coram Crucifixi imagine: Mi Domine, inquit, tu scis in causa illa innocentiam meam, cur permisisti me ita iudicari? respondit de cruce Dominus: Et ego Petre quid malefeci, vt cum tantis opprobrijs ad crucem damnatus fuerim: ex meo exemplo patientiam disce, &c. Sed eleganter verba intelliges, si dicas: Ab ipso patientia mea, id est, Deo debita est omnis patientia, quam tenere debeo: quicquid hostis agat contra me. Ille mi imponit, vt huius patientiae portionem inimico impendam: illam igitur inimico impendo, quam Deo debitam confiteor.

Ps. 61. 2. 6.

S. Antoni. 3. p. histor. tit. 23. c. 6.

§. 5. Exemplo Laban, & B. Stephani, res explicatur, & cur Stephanus dixerit: Domine Iesu.

¶ 133 HVius rationis vim percepit Laban ille, quamuis idololatra & infidelis, quando contra Iacob generum suũ furore succensus, fratribus & cognatis suis comitatus procedebat, vindicaturus offensam, quam sibi ab illo iudicabat illatam, quod se inscio, filias suas secum ducebat, quem & Deos suos furatum suspicabatur. Furijs enim inuecto procedenti, apparuit ei Deus in somnis, dicens ei: *Caue, ne quicquam aspere loquaris contra Iacob.* Cum igitur consequutus fuisset Iacob, cœpit eius probare facta dicens? *Quare ita egisti, vt clam me abigeres filias meas, quasi captiuas gladio? Cur ignorãte me fugere voluisti? Valet manus mea reddere tibi malum, sed Deus patris vestri, heri dixit mihi: Caue, ne loquaris contra Iacob quicquam durius.* Duo sunt circa haec verba annotanda, primum est, apte Laban expressisse appetitum vindictae, quo ardebat, dicens: *Valet manus mea reddere tibi malum.* In hebraeo est participium, *Leel*, id est, ad fortitudinẽ, aut ad impetendum, ad modũ arietis: quia enim aries vocatur *Ail*, à fortitudine, sub eius metaphora describitur, qui potẽs est, & excitatus aliquem impetere, sicut aries ille erat, quem vidit Daniel, habẽtem cornua excelsa, & ventilantem cornibus contra occidentem, qui Regem Darĩ exprimebat, gestientem impetere Alexandrum Magnũ, quem sub hirci figura ibidem Daniel vidit. Voluit ergo Laban dicere, quod manus eius instar arietũ impetere cupientiũ gestiebãt, & iam erant excitatae ad percutiendum. Doctrina est Aristotelis, irã in corde ardentẽ, mouere exteriora mẽbra ad vindictã sumendã; illaq; est, quae vires excitat, & quae gladium manibus imponit. Voluit dicere Labã: Ira qua excãdesco, iam acuit manus meas, vt ad agendũ contra te, non minus quam aries ad impetendũ excitatus, gestiens, & gliscens, sim excitatus. Alterum est: Laban nequaquam verum Deum coluisse, qui idololatra erat: ideoq; nõ dixit, Deus meus, sed *Deus patris vestri, dixit mihi.* Idololatra ergo, qui erga Deũ impie erat dispositus, manũ iam eleuatã & excitatam ad vindictam, gestientẽ illã inferre, continet, odium deponit, propositũ, quo malum inferre decreuerat, mutat, seq; tandem ad amorem, dilectionẽ, beneuolẽtiam, & beneficentiae opera conuertit, quia Deus ille, quem ipse non colebat, ita faciẽdum praeceperat, quem cognouerat fortem contra contemptores verborũ suorũ: quãto potiori iure Christianus, qui Deum verũ colit, cui omnia sua debita agnoscit, continere debet iram, deponere odium, & ad amorem se erga inimicum conuertere, cum Deus, qui pleno iure omnibus dominatur, id praecipit, qui & statuit, vt inimico

Gen. 31. 24

לְאֵל

לְאַיִל

Brix. to. 1. fol. 22.

Dan. 8. 4.

mico parte eius amoris & beneficentiæ, quam sibi te debere gloriaris, impendas? Quando ergo aliquis te iniuria affecit, irā excitauit, furorem succendit; attende ad Deum loquētem tibi: Ego dico vobis: Diligite, &c. & dicito: *Valet manus mea reddere illi malum, sed quia Deus meus præcepit mihi, &c.* Non ille mereretur à me diligi, nec beneficentiæ opera sibi exhiberi; sed Deus cui omnia debeo, amorem & beneficentiā sibi debitam, erga illum consignauit. Et verè etiam visus est Apostolus, voluisse nos instruere, vt ad attēdendum Deum in huiusmodi occasionibus nos conuertam⁹, id facientes, quod ille verbis superius inductis petit, legem promulgans: *Attendite ad me popule meus.* Id namq; hortari voluit, dicens: *Per patientiam curramus, aspicientes in autorem fidei, & consummatorem Iesum.* Quid petis ô Apostole, vt per patientiam curramus? Et quisnam patientiam tenere potest, erga illum, qui pro beneficijs à me collatis, maledicta rependit? Quæ patientia erga illum teneri potest, cui cum ego non solum non nocuerim, sed beneficus extiterim, me grauissima iniuria affecit? Patientiam tenere iubes? & non quomodocunq; sed vt per eam curramus? Vtinam lento testudineoq; gressu, patientiæ viam ambularemus. Per patientiam, inquit, curramus: id enim iustum & facile agnosces, si aspicias ad autorem fidei, & consummatorem Iesum: si id facias, quod ipse faciendum tibi imposuit, dicens: *Attendite ad me popule meus.* Vere quantum existimo, Paulus hæc dicens, memoria tenebat, quæ ipso vidente Stephanus fecerat, qui patientiam non solum tenuit, sed omnem eius viam cucurrit, & quasi volando peregit: nam dilectionem pro odio rependit, & lapides, quos inimici contra eū mittebant, vt vitam crudeliter adimerent, oratione pro illis fusa, vt viuerent, compensabat. Et quænam huius causa? Non lapides, inquit Chrysostomus, considerabat, nec quæ lapidantibus ipse debebat, attendebat, sed oculos leuauit, aspiciens in autorem fidei Christum, quem videns à dextris Dei, clamauit: *Domine Iesu, suscipe spiritum meum, & ne statuas illis hoc peccatum.* Expēde vim verborum, & quod aptè nunc Christum vocat Dominum: *Domine Iesu.* Considerauit enim eum esse Dominum, cui totus amor noster debitus est, erga quem patientiam tenere debemus, etiā si nos occidat, & lapidibus obruat. Recordatus est præterea, hunc Dominum, partem amoris & patientiæ sibi debitæ, consignasse erga inimicos nostros. Optime Augustin. agens de Stephano: Proba, inquit, Sancte, dilectonem tuam, videam⁹ si reddis duritiam cordis lapidib. duris, lapidib⁹ qui te lapidabāt, lapides n. mittunt lapides, dura duri: qui in lapide legem acceperunt, lapides mittunt. Videamus charissimi, spectemus magnum spectaculum. Ecce Stephanus lapidatur. Sit constitutus ante oculos nostros. Primo beatus Stephanus, stans orauit pro se, & ait: *Domine Iesu, suscipe spiritum meum:* deinde positis genibus, pro lapidibus orans, *Domine,* inquit, *ne statuas illis hoc peccatum.* Quasi igitur id, quod à Domino consignatum erat pendens, & soluens, patientiam erga lapidantes tenet, & amorem illis impendit & benefica oratione illos prosequitur.

Marginalia: ¶ 134. — *ad Hebræ. 12. 1. 2.* — *Ho. 22. ad popul.* — *Acto. 7. 58. 59.* — *Serm. 2. 37 de temp.*

§. 6. *Facile iram continebis, si non inimicum, sed Christum attendas, nec festines in tempore obductionis, vt dixit Sapiens. Ita Dauid, & Alexander.*

Dicens Christus, *Ego autem dico,* &c. non solum præmittit personam suam attendendam, vt inde intelligas te obligatum, ad impendendum amorem inimico, sed vt id facillimum reddat. Paulus, vt patientiam tam facilem nobis faciat, quod per eam curramus, nos hortatur, vt aspiciamus in autorem fidei, Christum, sicut paulo ante dictū est. Obseruanda est siquidem B. Augustin. doctrina, quam ad Pollentium tradidit, rem difficillimam illi suadens: videlicet, fidem non tantum esse necessariam ad supernaturalia dogmata creden-

Marginalia: ¶ 135. — *Libr. 2. ad Pollen. c. 6.*

credenda, sed vtilissimam, vt quæ dura, difficilia, & aspera nobis videntur, reddantur facilia, dulcia ac suauia. Ideoque si fides, inquit, adsit, nihil erit durum; per illam enim Christum, quem diligimus, ibi aspicimus, vbi oculi corporis nihil nisi quod nobis displicet vident. In paupere verbi gratia, sanioso, & fœtente, nihil vident oculi, quod non cogat faciem diuertere: sed ibi fides videt Christum, qui in ilius se constituit persona, recepturus quæ erga illum contuleris. Scit Christus nos esse auaros, & quod nostra nobis ita seruamus, vt nihil alicui, nisi sub alicuius lucri spe tribuamus. Quid facit, vt nos misericordes efficiat, & in eum bona tua profundas, à quo nihil speras? Se in illius persona tibi per fidem conspiciendum proponit, & seipsum exhibet recipientem, quæ pauperi dederis, & promittentem abundantissime illa persoluere, qui clamat:
Mat.25.40 *Quamdiu vni ex minimis meis fecistis; mihi fecistis.* Præcipit prælatis obedientiam & reuerentiam exhibere: isti aliquando tales sunt, in quibus nihil oculi aspiciunt, quod non sit vilipendio & contemptu dignum: ponit se ille in eorum persona, & in prælato impio seipsum exponit attendendum,
Luc.10.16 præcipientem, & dicentem: *Qui vos audit, me audit; qui vos spernit, me spernit.* Hac consideratione facile est, reuerentiam ei exhibere, quem ratione sui contemptu iudicas dignum: illam enim non ei, sed Christo potius te exhibere profiteris. Hoc similiter erga inimicum intelligendum est: si in illo tantum consideres offensam & iniuriã, quam oculi corporis vident, ad odiũ, & vindictam prouocaberis: sed attende Christum per fidem, qui se in illius persona cõstituit, & dilectionem, quã inimico exhibes, tanquam sibi exhibitam profitetur: si illum aspicias, cui res per patientiam. Et vere ita intelligi posse, indicat B. Ambrosius, quod Sponsus ad Sposam, dixit: *Pone me vt signaculum super cor tuũ; vt signaculũ super brachium tuum*, metaphora sumpta à sagittãte, qui in nulla re alia oculos collocat, nec aliud aliquid intendit, sagittã mittens, nisi signaculũ. Duo cœlestis Sponsus petit ab homine erga inimicum, dilectionem scilicet, quæ est actus cordis, & beneficentiam, quæ est actus brachij. Quomodo hæc exequetur homo facile? Pone me (inquit) vt signaculum, &c. non attẽdas ad illum, nec ad ea quæ cõtra te fecit, sed ad me, qui in illo sum, tanquam signũ, quod petere debes, recipiens dilectionem & benefica opera, quæ erga illum cõtuleris, qui illa præcepi, & remuneranda promitto. Egregia sine dubio, efficacissimaq; est Pauli consideratio ad Ephesios, quos postquam hortatus est, ad mansuetudinem, & iracũdiam deponendam, rem totam vrgentissima ratione cõcludere voles, subdit: *Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blasphemia, tollatur à vobis, cũ omni malitia: estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes inuicẽ, sicut & Deus in Christo donauit vobis. Estote ergo imitatores Dei, sicut filij charissimi.* Singula verba expendenda sunt. Primo petit tolli amaritudinem: hæc, inquit D. Thomas, est prima radix, generaturq; ex consideratione & memoria offensæ, inde procedit ira, quæ est appetitus vindictæ; & indignatio, secundum quam homo non vult admittere excusationẽ facti, & exterius prorũpit in clamorosas voces, aut incompositos motus. Omnia hæc, inquit Paulus, tollantur à vobis, & eorum loco in visceribus vestris collocate benignitatem, & misericordiam, per quas remittatis iniurias, & benefici sitis in offendentes vos. Et quo modo res hæc, quæ tam difficilis apparet, fieri poterit? *Donantes*, inquit, *inuicem, sicut & Deus in Christo donauit vobis.* Profundam Theologiam tradit Paulus, quam sæpe ipse docuit. Erant omnes homines inimici Dei, ei inuisi, & odio ab illo habiti, nec erat in eis aliquid, quod Deum ad remittendam & donandã offensam excitaret. Venit tamen filius Dei, humanam naturam assumpsit, & habitauit in nobis, nobisq; coniunctus est; & hominum causam tanquã propriam assumpsit, & seipsum pro illis offerens, rogauit Patrẽ pro illorum delictis. Quo factum est, vt omnem Pater deponeret iram, & indignationem, quam contra homines concepe-

Li.4. de insti. vir. c.17
Canti. 8. 6
ad Ephes. 4. & 5.
¶ 136
In cap. 4. ad Ephes. lect. 10.

rat, propter eorum offensas: non quidem attendens ad illos, hoc enim potius eius irã accenderet, sed attendens ad Christum filium suum, qui hominibus iunctus, pro illis intercessit. Hocq; est, quod dicit Apostolus: *Deus in Christo donauit vobis.* Quod & Pater æternus non obscure testatus est, dicens: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.* In eo sibi complacuerunt peccatores, qui ratione sui merebantur odium. Hocq; vt S. Ambrosius annotauit, idem Paulus explicare voluit, loquẽs de Patre æterno, & dicens: *Benedixit nos omni benedictione spirituali in Christo.* Maledictionem homo ratione sui merebatur, sed propter Christum, qui pro illo intercessit, & sanguinẽ fudit, benedixit nos omni benedictione spirituali, quasi alludẽs, inquit Ambrosius, ad factum Isaac, qui nullatenus Iacob benediceret ratione sui, qui minor erat natu, nisi sensisset fragrantiam vestimentorum Esau, quibus erat indutus, & nisi in illo speciem filij maioris attendisset. Ita quidem Deo facillimum fuit, iram deponere & indignationem contra homines acceptam, & se erga ipsos exhibere benignum & beneficum, parcens illis, quia non eorum demerita & offensas, quas sibi intulerant, attendit, sed Christũ pro illis intercedentem & orantem. *Estote ergo imitatores Dei, sicut filij charissimi,* inquit Paulus, *donãtes vobismetipsis, sicut De⁹ donauit vobis in Christo.* Fateor, si attendas, ad inimicum, & offensam quã intulit, non meretur, vt eum diligas, ei condones, sis in illum benignus, sed esto imitator cœlestis Patris, attende in illius persona Christum præcipientem, deprecantem, clamantem: *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros.* Hæc causa est totius dãni, hac in parte, quod non attendis Christum, sed tantũ oculos cõijcis in illũ, qui te offendit: ideo exardescis ira, succenderis furore. Diuinũ est consilium illud, quod Spiritus sanctus præbet homini, per iniuriam prouocato. *Deprime cor tuum, & sustine, & inclina aurẽ tuam, & suscipe verba intellectus, & ne festines in tempore obductionis.* Quando aliquis te affecit iniuria, deprime cor tuum,

Matt. 17. 5.

ad Eph. 1. 3

Gen. 27. 27

¶ 137

Eccle. 2. 2.

& sustine, ne frena laxes, nec permittas cordi tuo, vt tanquam effrenis equus procedat: certissimum enim tibi imminet præcipitium, magis quam si indomito equo, calcaribus puncto, insideres: sustine, detine illud, & suscipe verba intellectus: attende, quid fides tibi proponat, quid Christus præcipiat, quid tibi absolute sit expediens; da locum, inquit Basilius, cogitationibus sanctis: *Et ne festines in tempore obductionis.* Attende egregiam metaphoram, qua vtitur Spiritus sanctus. Tempus obductionis dicitur, cũ nubes dẽsæ & obscuræ, ad aeris regionem ascendentes, se expandunt, & lucẽ solis obnubilãt & obscurãt. Id quod accidit homini irato. Propter offensam enim sibi illatam, ascẽdunt cogitationes, à corde excitatæ ad caput, quę vindictam suadent, & odium cõciliant, quæ obscurant lucem rationis & intellectus, qui tanquam Sol est in anima, *conturbatur enim in ira oculus,* vt dixit Dauid. Ne festines tunc, sed id intellectui repræsenta, quod potest illum illustrare: suscipe verba intellectus, vt dũ per iræ affectum obtenebratur, per id quod repræsentas, luce clara illuminetur. *Ne festines.* Videtur alludere ad illud, quod de ceruo & coruo communiter asseritur. Est coruus inter aues callidissimus & astutissim⁹, de quo propterea Plinius caput peculiare scripsit, de intelligentia coruorum. Est pręterea rapacissimus & voracissimus, vt D. Basilius *a*, & B. Chrysostomus *b*, expendunt. Est insuper ceruus, qui inter omnia animalia velociori cursu in præcipitium fertur, adeo vt apud Ægyptios *c*, ceruus fuerit symbolum hominis præcipitati, & absque consideratione in præceps se dantis. Cum igitur coruus fame vrgetur, vultque cerui carnibus saciari, primo per arenam reptat, cuius pulueres intra pennas alarum suarum concludit: deinde supra caput cerui consistens, rostro illum valide ferit & pungit: conuertit se ceruus, ad videndum pungentem se, tunc coruus alas excutiens, pulueres in oculis cerui emittit; quibus illos obscurat, persistitq; pungendo, cuius ictibus excitatur ceruus, oculis puluere obtenebratis, cursum arripit, eo

Hom 10. *de ira.*

Psal. 30. 16

Li. 10. *c.* 43.

a *Homi. in diuit. aua.*

b *Hom. de Elia.*

c *Apud Pieriũ l.* 7.

tendens, quo dolor & passio ducit; nesciensque quo tendat, præcipitium incurrit, & se interimit: sicq; tandem corui efficitur esca. Tota ruinæ cerui causa fuit, oculos conuertere ad pungentem se, & eo tempore, quo oculos habebat puluere obtenebratos, festinatum cursum tenere. Hoc sæpe accidit hominibus. Venit inimicus tuus, & verbo aut facto, tanquam duro acrique rostro te pungit: oculos conuertis statim ad illum videndum, attendens quis ille sit, quam iniuste te offenderit, quam dignus sit vltione & mulcta, &c. Sed dum ita agis, in oculos cadit puluis iracundiæ, qui illos obscurat, & tenebris offuscat. Excæcat enim ira etiam sapientes, vt alibi late dictum est, si tunc festinas, currisq; per odium, maledicta, indignationem, clamorem, certum tibimet inducis præcipitium, & mortem animæ. Ne igitur ad coruum oculos conuertas, qui inde ex consideratione offensæ tenebris obscurabuntur, sed ad Christum, qui lux est, mentem eleua, illum attende præcipientem, & dicentem: Ego autem dico vobis. Ex his ex-

¶ 138 plicat D. Gregorius illud Apostoli: *Charitas non irritatur, non cogitat malum.* Quamuis enim communis sensus sit, quem tradit D. Thomas, & placuit B. Anselmo, quod de nullo cogitat malum, sed bene de omnibus suspicatur: tamen Gregorius intelligit, hoc ideo etiam fuisse, quia cum malum ab inimico patitur, non ad illud cogitationis oculos conuertit. Videturque vere Paulum hoc intendisse. Tota causa quare quis contra inimicum irritatur est, quia attente considerat, & cogitatione percurrit iniuriam illatam. Vnde & Dauid, agens de iniuria, quam sibi intulit Semei, manifeste asserit, quod cogitans, succensus fuit vlciscendi ardore: id enim indicant illa verba: *Cum consisteret peccator aduersum me, concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exarsit ignis,* vt alibi annotauimus. Charitas autem cogitationem auertit à malo, & iniuria recepta, & in Deum conuertit: ideoq; facit, ne propter illam homo irritetur. Non cogitat malum, quia charitatis obiectum Deus

10. Moral. cap. 8.
1. Cor. 13. 5.
In cap. 13. prima ad Corint.
2. Reg. 15.
Psal. 38.

est, hunc attendit, hunc considerat, ad illum conuertit oculos: ideoque patiens est, benigna est. Commune satis est, & vsitatum, cum puer, amici tui filius, lapidem iaciens te acriter læsit in pede, continere teipsum à percutiendo illum, dicendo ei: Hoc considero, quod filius es talis amici mei: hoc tibi suffragatur, quod es illius filius, quem ego amicitia prosequor. Id quod similiter facimus, cum seruus alicuius amici tui, tibi fuit ingratus: iram enim, quam contra illum in teipso excitari sentis, comprimis, considerans amicum, cuius ille seru⁹ est. Et hanc reddit causam B. Chrysostomus, cur Dauid pepercerit Saul in spelunca; quem postea *inclinans se Dauid pronus in terram adorauit.* Id namque in illo tunc considerauit, quod paulo ante attendit, quando militibus suis excitantibus, vt Saulem occideret, respondit: *Viuit Dominus, non extendam manum meam in eum, quia Christus Domini est.* Nihil in illo vidit Dauid, quod posset se continere ab occisione eius: ideo non illum considerauit, sed Deum, à quo ille, hoc ipso quod in Regem fuerat sublimatus, commendatus erat. CHRISTVS, inquit, Domini est, quasi dicens militibus, inquit Chrysostomus: Contemnitis conseruum vestrum? reuerimini Dominum: aspernamini electum? metuite eum, qui elegit. Idipsum egit Iacob erga Esau fratrem suum, qui *eius fuit inimicus sempiternus:* nam videns eũ venientem, *ipse progrediens, adorauit pronus in terram septies, donec appropinquaret frater eius.* Non illum adorauit ratione sui, sed Deum, quem in illo conspiciebat, præcipientem sibi, diligere eum, quem sentiebat inimicum. Nota est historia quam refert Iosephus, de Alexandro Magno: qui quãtumuis tanquã infidelis & idololatra, nullum honorem sacerdotibus Iudæorum sibi impendendũ putaret, videns tamẽ aliquando sũmum illorum sacerdotẽ Iaddũ, vestibus sacris indutum, equo descendens, pronus adorauit: cuius actum mirantibus, causam reddidit, dicens, in illo sibi visum fuisse, videre Deum quendam, qui anti-

quis

Hom. 1. de Dauid, & Saul.
1. Re. 24. 9.
1. Reg 24. 7.
Ezech. 35. 5.
Genes. 33. 3.
11. Antiq. cap. 8.

quis temporibus per visum in somnis, ei maiestatem ad quam se euectum videbat, prædixerat. Potuit ille infidelis, non considerata hominis persona, Deum in illo considerare, qui somniando locutus sibi fuerat: quanto magis Christianus, qui luce fidei illustratum habet intellectum, per quem Deus, non in somnis, sed in veritate Euangelica, clarissime loquens, seipsum in inimico repræsentat, dicens: Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros.

§. 7. *Vtilitates ingentes ex inimicis capere, Christus docet, seipsum exponens attendendum in dilectione & beneficentia erga illos.*

§ 139 Non tantum pronomen illud *Ego*, quod Christus legi præponit, demõstrat, præceptum esse rationabile, & illud reddit facile, vt dictum est, sed & valde proficuum ostendit: expresse enim Christus seipsum exponit, nomini suo adscribens, quam inimico impenderis dilectionem & beneficentiam, quam præcipit. *Hom. 5. de Pœnit.* Nullus, inquit B. Chrysostomus, dat opes suas ei, cui nihil debet, quem videt cunctis bonis spoliatum, nisi sub alicuius diuitis fidelisque mercatoris subscriptione, qui per chirographum manu sua subscriptum, illud sibi datum, & à se persoluendum fatetur. Quomodo Christus voluit obligare diuites, vt pauperibus bona sua tribuerent: nam seipsum, tanquam sub chirographo subscripsit, qui quod illis datum fuerit, à se receptum, & remunerandum promisit. Hoc ipsum nunc Christus præstat: videns enim, neminem esse, qui inimico velit dilectionem suam, & beneficia præstare, cui nihil debitum agnoscit, seipsum exhibet, qui dilectionem & beneficia nomine suo recipiat, & persoluenda promittat. *Plutarch.* Edidit Plutarchus tractatum illum famigeratissimum, de vtilitate ab inimicis capienda: & expendit eleganter, quid circa feras factum sit. Nulla namque Prouincia est, quæ ab eis sit libera: hanc infestant leones, illam tigres, hanc serpentes, illam lupi, & vulpes, &c. Et quidem primi homines fœlices se reputabant, ex hoc solum, quod modum inueniebant, quo ab illis se defenderent; hæcque vnica eorum erat cura, bestiarum illarum læsionem euadere: ad hunc finem cum eis congrediebantur, & illas persequebantur. Qui tamen postea consequuti sunt, videntes impossibile esse, omnes huiusmodi bestias exterminare, prudentissime meditati sunt, non tantum se ab eis defendere, sed vlterius progredientes, vtilitatem ex illis capere, vt non solum iam non inimicas, & noxias sed vtilissimas iudicent, & propter sua ipsorum commoda requirant, aut vt earum vescantur carnibus, in apris; aut vtantur vestibus, in tigribus & pardalibus, aut felle vel pinguedine ad medicamina, vt in serpẽtibus & vrsis, aut cornu vel vngue, in Rhinocerote, & vnicorne, aut ossibus, vt in equo marino. Ingentes vtilitates ex ceto inuenerunt, vt formidandam bestiam non fugiant homines, sed requirant, vt pinguedinem ad oleum, carnes ad pastum, ossa ad varios vsus extrahant. Viperam ipsam & scorpionem, ad varia efficaciaq; medicamenta requirunt. Sapienter quidem fecerunt, inquit Plutarchus: nam dato quod necessarium est huiusmodi feras sustinere, & impossibile penitus est illas exterminare. prudentissimæ sagacitatis est, ex ipsis vtilitatem capere, & earum rabiem in nostri commodum conuertere. Hinc probat, necessarium esse inuestigare vtilitates, quas ex inimicis capere possumus. Etenim impossibile est, omnino illis carere, & prius bestiæ in prouincia, quam inimici in Republica deficient. Sub hoc fundamento procedit, ad operis sui ædificium construendum, docens auditores suos, quomodo & quas vtilitates ab inimicis & persecutoribus possint trahere. § 140
Illis tamen relictis, philosophis certe consideratione dignis, ad alium Magistrum, omnibus modis superiorem auscultandum nos conuertamus, Christum, qui no-

nostræ saluti prouidens, sciens nunquam inimicos defecturos, melius quàm Plutarchus nos instruit, docens quomodo ex illis ingentem vtilitatem capiamus. Non dubium, quin ingentes sint diuitiæ & vtilitates, quas ex inimicis possumus reportare. *Nunquid thesauros grandinis aspexisti?* dixit Deus ad Iob. Nunquid, inquies, in grandine thesauri esse possunt? Imò destructio esse videtur: nam grandine aduenientе absumuntur omnia, & ideò Deus volens terram Ægypti depopulari, grandinem misit: *& grando vastabat omnia.* Sed verè si ex grandine thesauri extrahi non possent, quos Deus videbat, non diceret: Nunquid thesauros grandinis aspexisti? Inimicus persequens grandini similis est, quia omnia vastare videtur, honorē, quietem, diuitias & vitam: sed ingentes thesauri ex eo possunt extrahi. Extrahes igitur primò, si vt Christus docere vult, dum inimicum pateris, non illum consideres, sed Christum, qui sicut dilectionem & beneficentiam erga illum præcipit, ita seipsum primò exhibet, tanquam is cui dilectionem & beneficentiæ opera sibi exhibita, & à se persoluenda profitetur, verbis illis supra explicatis: *Attendite ad me popule meus.* Inter omnes infirmitates grauissimam iudico rabiem, non tantùm quia crudelissimè torquet, sed quia difficile & quasi impossibile est, ei mederi: vnicum enim illius remedium est aqua, quam bibat, in qua & lauetur qui rabie laborat, quoniam ex nimio calore succendente cor illa prouenit: id tamen miser agere non potest, quoniam rabies non solùm cruciat cor, sed & talem humorem ad oculos mittit, vt hoc ipso quod infirmus aquam videt, illum canem rabidum, qui se momorderat, contra se dentibus ringentem, in aqua conspicere videtur; idcircò non minus aquam ipsam, quam canem auersatur. Nullum propterea sibi remedium superest, nisi auertere oculos, ne vlla ratione canem conspiciat, tantum illos conuertens ad eum qui aquam porrigit. Qui ab inimico tanquam à rabido cane mordetur, rabiem incurrit, & furorem contra illum, qua vehementer torquetur. Huius mali remedium in hoc positum est, vt clarissimam aquam Euangelicæ doctrinæ bibat, dicentis: Diligite inimicos vestros: hæc siquidem rabiem tollit: nam *lex Domini immaculata conuertens animas*, aut vt alij legunt, quietans animas. Hoc tamen malum est, quod in ea videris te conspicere canem qui te momordit: dicis namque: Quomodo diligam eum, qui me odio prosequutus est, & iniuria affecit? Quomodo benefaciam illi, qui mihi grauem intulit offensam? Hoc tuum exitium est: oculos à cane auerte, & in illum tantummodo conuerte, qui tibi aquam subministrat, & ad tui salutem exhibet, qui propterea seipsum contuendum statim exponit, dicēs: Ego autem dico, quasi dicens: Hanc aquam Euangelicæ legis bibiturus, non illum consideres qui te læsit; nec in illum dilectionem profundas & beneficia, quasi in eum solummodo exhibita; sed vide & attende me esse qui dilectionem & beneficia tanquam mihi præstita æstimo, & persoluenda promitto. Ita faciebat Dauid, qui inimicos quasi rabidos canes se mordentes videbat: *Factus sum illis in parabolam, aduersum me loquebantur, qui sedebant in porta, & in me psallebant, qui bibebant vinum.* Et quid tu agebas? in quosnam oculos conuertebas? Quidnam considerabas? *Ego verò orationem meam ad te Domine, tempus beneplaciti Deus, in multitudine misericordiæ tuæ exaudi me, in veritate salutis tuæ.* Idem est, inquit Augustinus, ac si dicat: Ego autem ad te eram. Et quomodo? Orando. Oratio est eleuatio mentis in Deum, vt sacra Theologia diffinit. Orabam, inquit, id est, mentem meam ad te eleuabam, nequaquam illos considerabam, quorum contuitus rabiem posset augere; sed te, qui mihi te exhibes contemplandum, quique meam erga inimicos dilectionem tanquam tibi exhibitam magnifacis & prædicas, quam & à te persoluendam profiteris. Vnde aptè subdit: *tempus beneplaciti Deus.* Vocatur tempus beneplaciti illud, quo Deus se exhibet placidum & benignum, ad supplicationes audien-

Iob 38.22.
Exod. 9.25
Psal. 18. 8.
§ 141
Ps. 68.12.
In Ps. 68.

diendas, & beneficia conferenda, de quo
Esai. 49. 8. 2. Cor. 6. 2. Apostolus illud Prophetæ intelligit, *in tempore placito exaudiui te*: qui propterea hortatur, vt tali tempore accedamus ad supplicandum Deo, metaphora sumpta ab ijs, qui contendentes singularia beneficia à regibus obtinere, expectant tempus, quo illi se placidos & benignos o-
Esther 5. 3. & cap. 7. 3 stendant, sicuti fecit Esther, quæ petere quod optabat noluit à rege, quousque illum lætum post comestionem vidit. Tempore ergò beneplacito supplicationes ad Deum dandæ sunt. Etsi quæras, quodnam illud sit. Respondeo cum Beato
35. Moral. c. 7. Gregorio, illud esse, cùm inimicum diligis, pro illo oras, eique benefacis. Quoniam enim Deus hæc omnia, tanquam à te in semetipsum collata suscipit, se ipsum ita propter illa exhibet placidum & benignum, vt facilimè misericordiam, quam tibi impendendam postulas, largiatur. Quando ergo Dauid dilectionem & orationem inimicis impendit, tempus beneplaciti iudicat, vt misericordiam petat, & ideò subdit: *In multitudine misericordiæ tuæ exaudi me.* Non paruam peto misericordiam, sed multitudinem miserationum tuarum, innixus *in veritate salutis tuæ.* Quoniam tu fidelis es & verax, qui quod promittis, adimples, & qui promisisti veniam illis, qui eam inimicis concedunt, & misericordiam exhibentibus illam offensoribus suis, veniam & misericordiam mihi concede. De ijs latius infra, nam tantum nunc intendimus demonstrare, quomodo ex inimicis vtilitates ingentes capias. Ex illis certè hoc modo martyres sancti infinita sibi com-
§ 142 moda pepererunt. Quis enim tam acres rabidosque inimicos modo fert, quales tulerunt illi, quos carceribus horrendis includebant, flagris verberabant, in equuleo torquebant, membratim discerpebant, affigebant crucibus, quorum eruebant oculos, excutiebant dentes, abscindebant linguam, &c. Et quis explicare valeat, quas inde vtilitates traxerunt? quam gloriæ coronam? quam triumphi palmam?
Apoc. 7. 17. Deum refert Ioannes, *abstergentem lacrymas ab oculis eorum*, &c. Quomodo tantum commodum ex inimicis reportarunt? Quia id fecerunt, quod Dominus dixit: *Attendite ad me populus meus.* Erga inimicos inuictam tenuerunt patientiam, dilectionem admirandam, & beneficentiæ opera. Quidam pro illis orabant, vt Stephanus; alij bona sua eis impartiebantur, vt Cyprianus, & signanter Eusychius, In Martyrologio. die 7. Septem.
qui in Cæsarea Cappadociæ, sub Adriano Imperatore accusatus, quòd Christianus esset, in carcerem coniectus est; & paulò post inde emissus, patrimonium statim vendidit, & pretium partim pauperibus, partim accusatoribus distribuit. Sicut enim cùm pauperibus bona dabat, Christum in eis accipientem considerabat, ita & beneficia in inimicos distribuens, tanquam Christo exhibita considerabat. Alij salutaribus monitis instruebant, &c. Hæc enim, non tam inimicis, quàm Christo se exhibere considerabant: cui Apostolus nomine suo cæterorumque Martyrum dicebat, illud Prophetæ: Rom. 8. 16. Ps. 43. 23.
Propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oues occisionis. Quam vtilitatem eduxit Baptista Ioannes, ex illa vulpe fallaci Herode? Quam Petrus & Paulus, ex crudelissima bestia Nerone? Quam Andreas, ex terribili apro Ægea? Quam agnus mitissimus Ioannes Euangelista, ex lupo tetro Domitiano? Quam Vincentius & Laurentius, è tigribus Daciano & Decio? Quam Catharina, ex rabido cane Maxentio? cæterique sancti Martyres, ex acerrimis inimicis & tyrannis? Nunquam nisi tales bestiæ fuissent, tantam cepissent vtilitatem, nec tales coronæ eorum tempora redimerent, nec tam excellenti gloria fulgerent.
(?)

§. 8. Per-

§. 8. *Persecutor deseruit ei, quem persequitur, & cooperari dicitur in bonum, quem sancti inter benefactores computant.*

¶ 143 a Ser. 78. de temp. b In cap. 9. ad Rom. lect. 2. c ad Rom. 9. 10. Gen. 25. 23

EX his explicat B. Augustinus a (cuius mentem suo more sequutus est D. Thomas b) quæstionem illam grauẽ, circa verba quæ Apostolus expendit c, dicta ad Rebeccam, quando consulens Dominum, quoniam sentiebat, quod in vtero suo collidebantur paruuli: *Duæ gentes sunt in vtero tuo, & maior seruiet minori.* Quomodo hoc, aut quando impletum fuerit, inquirit Augustinus: nec enim videmus Esau, qui maior natu fuit, seruisse Iacob minori, quem potius perpetuò persequutus fuit, qui propterea, vt diximus, dicitur *Inimicus sempiternus.* (Ezec. 35. 5.) Id Sanctus Augustinus eloquenter explicat, & Diuus Thomas breuissimis verbis complexus fuit. Esau, inquit, seruiuit Iacob, non directè & ex intentione, sed occasionaliter, in quantum illum persequens; dedit ei occasionem, vt inde innumera bona Iacob traheret. Illo vtique modo, inquit Augustinus, seruierunt persecutores Martyribus, quomodo lima vel mallei auro, quomodo molæ seruiunt tritico, quomodo panibus coquendis fornalia, vt illi coquantur, illi consumantur. Quomodo in fornace aurificis palea seruit auro, vbi sine dubio palea consumitur, aurum probatur. Dices: Hoc non erat Esau seruire ipsi Iacob, sed potius lædere & nocere. Respondeo, hoc nihilominus in Scriptura vocari seruire. Expendenda est illa collocutio, quam Deus habuit cum Propheta Ezechiele, quam & expendit D. Thomas:

Ezech. 19. 18. 1. 2. quæst. 114. ar. 10. ad 2.

Fili hominis, Nabuchodonosor Rex Babylonis seruire fecit exercitum suum, seruitute magna aduersus Tyrum, & merces non est reddita ei, neque exercitui eius de Tyro pro seruitute, qua seruiuit mihi aduersus eam: Propterea hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego dabo Nabuchodonosor regẽ Babylonis in terra Ægypti, & accipiet multitudinem eius, & deprædabitur manubias eius, & diripiet spolia eius, & erit merces exercitui illius, & operi, quo seruiuit aduersus eam. Expende vim illius verbi, *seruiuit mihi:* certè nihil minus curauit Nabuchodonosor, quam seruire Deo, quem potius Idololatra ille contemnebat: suæ auaritiæ & cupiditati, ac superbiæ potius inseruiebat, quibus excitatus exercitum congregauit, quo contra populum Dei egit, quem tanquam crudelem inimicũ Dei, & populi ipsius, Habacuc Propheta de medio tollendum petebat: de illo enim loquebatur, quando dicebat ad Deum: *Quare taces, conculcante impio iustiorem se?* (Habac. 1. 13.) Quomodo ergò Deus dicit, sibi seruisse, & sibi operatum fuisse, cuius opera cùm mala essent, potius Deũ offendebant? Non seruiuit ille Deo, ex intentione, & directè, sed occasionaliter, quia ex illius sæuitia & crudelitate, qua contra populum Dei, & Tyrum, & Ægyptum egit, occasionem Deo præbuit vindicandi iniurias, & puniendi populum suum, & Tyrum, & Ægyptũ, propter peccata sua: & quantumuis Rex ille superbus hac solummodo ratione Deo inseruierit, mercedem illi constituendam decreuit Deus; cuius loco bona eorum qui castigati sunt, eidem cõcessit, sicuti iudex carnifici, vestes illius, quem suspendit, aut gladio ferit, vice mercedis donat. Ita ergo Esau seruiuit sancto Iacob, & Tyranni seruierunt Martyribus: ita & impij homines sanctos persequentes, seruiunt sanctis ipsis, quos persequuntur, inquit D. Augustinus, quia occasionem dant illis, innumera bona comparandi. ¶ 144 Quis non dicet illum inseruire cupido pecuniæ, qui occasionem eidem offert, vt ingentem diuitiarum copiam comparet? Quis non dicet, eum inseruire honorem ambienti, qui occasionem dat, vt ad supremam perueniat sedẽ? *Diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum,* inquit Apostolus. (ad Rom. 8. 28.) Expende verbum, *Cooperantur:* quasi enim tibi cooperatur, qui persequendo te, occasionem tibi dat, vt supremum bonum consequaris. Et verè alludere visus est Apostolus ad verba diuina paulò ante citata, in quibus

Deus Nabuchodonosorem & eius exercitum, tanquam sibi cooperantem, in puniendis illis quos Deus punire volebat, videtur inducere: *Operi*, inquit, *quo seruiuit mihi*, quamuis hoc nec Nabuchodonosor, nec illius exercitus vlla ratione intenderent. Id ipsum de Chaldæorum exercitu
Zach. 1. 16. dixit: *Ipsi adiuuerunt me in malum*, id est, in vltionem quam inferre populo meo decreui. Certè illi nihil minus curabant, quàm adiuuare Dei iustitiam; sed suam explere cupiditatem, & rapere Iudæorum facultates intendebant: & tamen quia eorum malo opere Deus quod volebat perfecit, punire scil. peccata populi sui, vocat
De reg. bre. resp. 176. & 177. eos adiutores suos. Hinc Basilius iudicat, inimicis tanquam benefactoribus impendendam dilectionem, quia ingentis boni nobis occasionem parant. Nunquam ex opere amici (inquit Basilius) talia bona possunt oriri, ac ex inimici persecutione, ex qua illud oritur, vt sis filius Dei. Quod est tandem, quod ab amico magnum adeò beneficium possit proficisci, quantum & hoc quod ab inimicis nobis datur, quorum opera fit vt beatitudinem illam assequamur, de qua Dominus loquens ait: *Beati eritis, cùm maledixerint vobis homines*, &c. Hinc ista celebris Augustini sententia agens de sanctis Innocẽtibus, quos Herodes ad mortem vsque persecutus fuit: Nunquam illis infantibus ita potuisset Herodes prodesse obsequio, quantum profuit odio. Hinc etiam Sanctus ille Stephanus Monachus (de quo alibi Diuum
Hom. 35. in Euang. Gregorium loquentem induximus) persecutores & inimicos, suos adiutores vocabat, & Eusychius Martyr, quem paulò ante commemorauimus, quos accusatores & calumniatores sentiebat, benefactores reputabat, & illorum persecutiones, beneficia sibi exhibita, mercede digna dicebat, quibus proptèrea bonorum suo-
§ 145. rum partem distribuit. Beatus Cyprianus bonam pecuniarum quãtitatem iussit dari carnifici, iugulanti se tanquam suo benefactori: & sancta Ioanna de Oruiero ordinis nostri, iniurias illatas, ita beneficia reputabat, vt pro iniuriatoribus & offensoribus, tanquam pro benefactoribus longam quotidie orationem faceret, communeque erat prouerbium, illam magis sibi beneficos reputasse inimicos & calumniatores, quã qui beneficijs ipsam prosequebantur. Tota ratio odij in nobis contra inimicos oritur ex eo, quod nos ipsos, & temporalem vitam, ac temporalia bona diligimus, in quibus inimicus nos læsit. Qui perfectione Euangelica pollent, seipsos odio habent, carnem suam sibi inimicam reputant, temporalia omnia contemnunt; idcircò eos, qui contra se agunt, considerant agentes contra rem, quam ipsi prosequuntur odio. Ita sancti Martyres Tyrannos irridebant, illis gratias referentes, quod illam sibi vitam auferebant, quam ipsi contemnebant; & eam affligebant carnem, quam ipsi tanquam inimicam verberare soliti erant; & quod ea agebant, quæ illis in summo pretio erant. Ita Beata Lucia, iudici comminanti sibi tormenta, respondit: Nisi diligenter feceris corpus meum à carnificibus vulnerari, nõ possum cum palma martyrij ad cœlum introire. Certè Rex Hispaniarum gaudet, quod Persarum Rex persequatur Turcam, non curans qua intentione illud faciat, sed tantùm attendens, quod suum persequatur inimicum, & eum comprimit, ne sibi possit inferre bellum. Ita Sancti considerabant tyrannos & inimicos agentes contra carnem suam, sibi inimicam, quam mortificabant, ne posset contra spiritum insurgere. Non ergo considerant sancti iniquam inimici intentionem, sed occasionem, quam illis præbent mortificandæ carnis, & merendi, & acquirendi magnam gloriam coram Deo: ideò eorum persecutionem beneficium reputant, & beatam vocant, sicuti Ecclesia dixit fœlicem culpam, quæ tantum ac talem meruit habere redemptorem. Possent hoc pacto quidam recentiores Basilij do- Tolet. in c. 6. Luc. annot. 38.
ctrinam expendere, & ab eius reprehensione abstinere. Ecce igitur modum, quo ingentem de inimicis persequentibus capies vtilitatem. Attende ad Christum, & amorem ac beneficium in inimicum,

tanquam in CHRISTVM collatum existima. Quod & clarum manifestumque reddet, factum illud, quod de Beato Ioanne Gualberto legimus. Cum ille vltionem expeteret cuiusdam, qui cognatum patris sui iniustè occiderat; obuiam illi fuit hostis, & inermis quidem, in loco tam angusto, vt nulla declinandi via pateret. Humi propterea prostratus, iunctis manibus, pro crucifixi amore sibi veniam postulauit. Illam concessit Ioannes, CHRISTVM attendens, & ei obsequi intendens, qui iubebat, inimicis parcere, & diligere. Progressus inde, & quãdam Ecclesiam sibi obuiam ingrediens, flectens genua coram Crucifixi imagine, vidit caput CHRISTI in cruce pendentis, ad se inclinari, tanquam gratias ipsi agentis, pro sibi exhibita reuerentia & amore, non tam inimico, quam sibi collato.

Apud Sur. 12.

§. 9. *Illud: Ego dico, silendum indicat à facie tanti Dei, vt docuit Sophonias, exemplumq; Iob aptè cõprobat.*

¶ 146. RAtionem aliam, illamque efficacissimam, illud pronomen *Ego*, adiunctum verbo *Dico*, indicat: sufficientissima enim ratio ad intelligendum, aliquid sine mora aut cunctatione agendum est, Deum, illud dicere aut iubere. Efficacissima ratione Propheta Amos demonstrauit, iure se prophetandi munus assumpsisse, quia id sibi Dominus dixerat. *Erat ille Pastor aut armentarius vellicans Sicommoros*, in quem subito insiluit spiritus Domini, cui præcepit, vt ad Prophetandum in curiam Regis se conferret: mirati sunt omnes, cur ille in regia curia Prophetare auderet, homo qui nunquam nisi bobus pascendis intenderat. Quibus ille respondit, *Leo rugiet, quis non timebit? Dominus locutus est, quis non prophetabit?* Quasi dicere volens: Leoni emittenti rugitum, nullum animal se opponit, aut

Amos 7. 14.

Amos 3. 8.

vox alicuius mussitare audet: Deo igitur emittenti vocem, nihil opponendum est, sed tantum ei obediendum. Si ergo Dominus loquitur, iubens alicui Prophetare, id agendum est, absque eo quod quis causam aliam requirat. Ita verba hæc possunt exponi, vt Prophetandi verbum, significet prædicere futura, quæ agenda sunt: quasi dicat: Ad vocem & rugitum Leonis, scit omne animal, quid faciendum sit, scilicet timere & fugere: eo enim ipso, quod vox Leonis est, qui omnibus præualet, nullatenus ei obsistendum omnes intelligunt, sed submittendam cuiusque animalis ceruicem: multo igitur magis, ad vocem Domini loquentis, & præcipientis aliquid, poterit quiuis diuinare, quid facere oporteat; se scilicet tali voci submittere, & nullatenus ei contraire. Si enim leonis voci nullum animal quantumcunque validum, se opponit, multo minus Dei voci & præcepto, licebit velleuiter se opponere, aut contradicere; sed eo ipso, quod ille loquitur, facile est diuinare, quid agendum sit; illud scilicet, sine contradictione opere complere, quod ille præcipit. Simili ratione egit Propheta Habacuc, cuius verba *Habac. 2.*
sunt multa expensione digna. Præuiderat ille impium Nabuchodonosor, cum exercitu grandi, venientem, magnas victorias obtinentem, & de regibus omnibus triumphantem, & quod id tribuebat Idolo suo, cui sacrificia offerebat. Ne autem populus Iudæorum, ad Idololatriam pronus, illo deciperetur errore, assumit Propheta demonstrandum, nullatenus Idolum potuisse vel minimum fauorem præstare. *Quid*, inquit, *prodest sculptile, quia sculpsit illud factor suus. Væ qui dicit ligno: Expergiscere; Surge, lapidi iacenti.* Ex- *Haba. 2. 18*
pergiscere & surge, verba sunt eius, qui aliquem in sui aduocat auxilium. Væ ei, qui ab Idolo auxilium vel fauorem postulat, quod nullatenus potest præstare. Hoc probat Propheta, quia nec loqui potest. *Nunquid ipse*, inquit, *docere poterit?* Verba præstare non potest, quanto minus fauorem? Nihil enim facilius est, quam verba

dare, quæ & qui nulla potentia fulgent, abundantissimè solent impartiri. Hoc quod minimum est, Idolum non potest dare, nec consulere, præcipere, vel docere agenda. Qua de causa, vt Apostolus Idolis exprobraret, ea vocauit *simu-*
1.Cor.12.2 *lachra muta*, quia tam infirma sunt, vt nec vocem possint præstare: *os enim habent*
Psal. 113. & 134. *& non loquentur.* Nec mirum, quia etsi *iste*, inquit Habacuc, *coopertus est auro & argento; omnis spiritus non est in visceribus eius:* id est nullum habet spiritum, aut vitam; eo modo quo CHRISTVS dixit:
Matth.24 22. *Nisi breuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro*, id est nullus homo saluus fieret. Longe ab illis distat verus Deus, qui Dominus est, cuius voci nullus potest resistere. Ideo subdit: *Dominus autem in templo sancto suo, sileat à facie eius omnis terra.* Silere, est nulla ratione se opponere, sed cum timore & reuerentia obedire. Ita dicitur de Alexandro Magno: *Et*
1.Mac.1.3. *accepit spolia multitudinis, & siluit omnis terra in conspectu eius:* quamuis omnia deprædaretur, & quicquid sibi liberet, ageret & imperaret, nullus ausus fuit contra dicere, aut coram eo mussitare, voci imperij sui nullus vel leuiter contradicere tentauit, propter timorem, quem conceperant à maiestate & fortitudine eius. Talis est Deus noster, tanta eius Maiestas, vt dum sedet in templo suo, & præcipit aliquid, iustum sit, vt omnis terra sileat coram eo, & omne os obstruatur, & fiat omnis mundus subditus Deo. Et vere videor mihi Prophetam Sophoniam contemplari, quasi audientem CHRISTVM Dominum in monte sedentem, & aperto ore hæc proferentem: *Ego autem dico vobis:* qui statim ad nos, qui illum audimus, se conuertere videtur, dicens: *Si-*
Sopho.1.7. *lete à facie Domini:* id est, reuerenter & absque aliqua contradictione hoc illius verbum recipite. Mirum est, quod Christianus, qui hanc CHRISTI vocem audit, audeat opponere vocem mundi, dicens: mundum leges suas tradidisse ijs, qui in eo viuunt, & esse multos, qui vindicandum asserunt, nec inimico parcendum. Silete, inquit, Propheta, à facie Domini. Voci diuinæ, quam magna asseueratione, expensione, & maturitate profert, (quam indicauit Matthæus præmittens, *Aperiens os suum docebat eos*) vocem mundi stulti, & hominum insipientium opponis? Silete à facie Domini. Alludit Propheta ad illam doctrinam Salomonis, exponentis, quanta sit autoritas Regis, sapientia præstantis. Hoc enim ipso, quod Rex Sapiens aliquid præcipit, omnes fine contradictione obediunt, & idcirco sibi sapientiam à Deo postulat, id sibi promittens fu- Sap.8.10.
turum: *Habebo propter hanc claritatem ad turbas, & honorem apud seniores. Tacentem me sustinebunt, & loquentem me respicient, & sermocinante me plura, manus ori suo imponent.* Vide quid Rex sapiens habeat: eum loquentem respiciunt, beneuolum animum oculorum conuersione demonstrantes: signum enim beneuoli animi auditoris, inquit Plutarchus, est, oculos in magistrum conuertere. *Et manus ori suo imponent.* Vim locutionis expende. Non contentus est dicere, tacebunt, sed quoniam accidit sæpenumero, vt is qui tacet, non aduertens aliquando, vocem aliquam emittat, manus imponent ori, vt nullatenus verbum egredi possit, loquente Rege sapiente: *Disponam populos, & nationes mihi erunt subditæ, timebunt me audientes reges horrendi.* Non potuit aptius significari, quanta sit præstantia Regis sapientis, cuius verba omnes summa acceptione digna iudicant, & absque vlla suscipiunt contradictione, Populi, Nationes, Seniores, Principes, & Reges etiam horrendi. Si tam potens est Regis sapientis locutio, tanta acceptione dignum illius verbum, vt omnes coram eo taceant: *Silete*, inquit Propheta, *à facie Domini*, ecce enim plusquam Salomon hic. Quid ei loquenti opponis verba nationum & populorum? Aut vero alludere videtur, ad sanctum Iob. *Erat ille vir magnus inter omnes Orientales*, sapientia quia disertissimus, potentia quia Rex, diuitijs, quia ditissimus. Hæc illum ita celebrem reddiderunt, vt summa cum reue-

¶ 148 Opusc. de audi.

reuerentia eius verba omnes susciperent, quam ille dissertissimis verbis exponit dicens: *Quando procedebam ad portam ciuitatis, & in platea parabant cathedram mihi.* Duo loca exprimit, portam ciuitatis, & cathedram, vt duos actus suos declaret. Erat enim iudex, sententiam in litibus ferens; erat itidem doctor, quæ agenda erant decernens. Porta ciuitatis, sedes erat iudicis, vt alibi dictum est, sicut cathedra sedes est doctoris: vultque dicere, quid fieret, quando iudex sententiam pronunciabat, & quando doctor, quæ agenda erant decernebat. *Principes*, inquit, *cessabant loqui, & digitum superponebant ori suo.* Illi qui potestatem habebant, quibus & loqui propterea datum est, tanta veneratione, quæ iudicabam & docebam prosequebantur, vt ora tenerent, digito labia comprimentes, ne vel per inconsiderationem aliquid in contrarium opponerent. *Vocem suam cohibebant duces.* In Hebræo, Vocem suam abscondebant, metaphora sumpta ab eo, quod dicere solemus, fœdum & turpe abscondendum coram pulchro. *Et lingua eorum gutturi suo adhærebat*, id est, manebat immota, non solum verba non proferebat, sed nec vel leuiter mouebatur. *Qui me audiebant, expectabant sententiam meam, & intenti tacebant ad consilium meum.* Sedebat Iob, inquit Caietanus, in cathedra, aut eminenti loco, circundatus auditoribus multis, & multa, vt inquit Philippus, tanquam præcepta, & firmam sententiam proponebat, alia tanquam consilia perfectioribus addebat. *Verbis meis nihil addere audebant, & super illos stillabat eloquium meum.* Apte stillandi verbo vtitur, inquit Diuus Gregorius, quia doctrina præceptoris, similis esse debet pluuiæ quæ ita omnibus virgultis accommodatur, vt cuique tanquam peculiariter sibi traditæ conueniat. *Expectabant me sicut pluuiam, & os suum aperiebant, quasi ad imbrem serotinum.* Non potuit aptiori metaphora explicare, quanta susciperent eius auditores beneuolentia, & affectu, verba eius, quam sub ea metaphora, qua terra arrida & sicca (hæc enim est quæ pluuiam expectat & exoptat) aquam è cœlo fluentem. Hæc alia & sanctus Iob refert, quæ qui attente considerare voluerit, dicet, rectè quidem factum esse: erat enim Iob sapientissimus, & sanctissimus, qui nec per errorem intellectus, aut prauitatem voluntatis, aliquid suis subditis & auditoribus erat traditurus incongruum aut indecens. Merito propterea omnes coram eo tacebant, illius verba auscultabant, præcepta audiebant, consilia venerabantur, & cuncta, quæ de illius procedebant ore, tanta auiditate, quanta arida terra pluuiam stillantem, suscipiebant. Hæc considerans Propheta, tanquam ex his rationem construens, rectè infert: *Silete à facie Domini*, sedentis in monte tanquam in cathedra, & docentis ac dicentis: Ego autem dico vobis: Diligite &c. Sapientior enim & sanctior est ipso Iob, cuius intellectus nullo potest decipi errore, sicut nec voluntas aliquo vel minimo affectu corripi. Quod ò Christiane profers mundum loquentem, & leges duelli proferentem, coram Deo docente & decernente, quæ agenda sunt? Confer to magistrum cum magistro, doctorem cum doctore, doctrinam cum doctrina, sapientiam cum sapientia, bonitatem cum bonitate. *Silete*, igitur *à facie Domini.*

Iob 29. 7.

¶ 149 *In catena.*

§. 10. So-

§. 10. *Sophonias ex discipulis Pythagoræ videtur, Christianos velle confundere, qui verbis Christi, leges duelli opponere audent.*

¶ 150 Sopho. 1. 7. VT profundius ex ista Sophonię Prophetæ sententia, validum ad nostrũ institutum trahamus argumentum, expendamus Pythagoræ Philosophi autoritatem, nec extra rem: fuit enim (quantum existimo) hic philosophus illi Prophetæ contemporaneus. Prophetare

Soph. 1. 1. namque Sophonias cæpit, vt ipse dicit: *In diebus Iosiæ, filij Amon Regis Iuda:* & credo prophetiam eius perdurasse vsque ad Se-

18. de ciui. cap. 33. dechiam Iosiæ filium. Constans namque est B. Augustini sententia, Sophoniam & Ieremiam, synchronos fuisse, & eodem

18. de ciui. cap. 25. tempore prophetasse: & certum est, Ieremiam viuente etiam Sedechia, fuisse vaticinatum, quo tempore (vt idem Augustinus annotat) Romanum regnum tenebant Ancus Martius, & Tarquinius Priscus illius successor: quo etiam tempore floruerunt illi famigeratissimi sapientes Græciæ, vt idem Augustinus ex Eusebio tradit, quem in temporum digestione sequi consueuit. Inter omnes autem, qui tunc floruerunt, primatum tenuit Pythagoras Samius, vt Augustinus tradit, ex

14. De trinit. c. 1. ex quo, inquit, cœperunt appellari philosophi. Vt enim ipsemet Augustinus annotauit, Pythagoras non ausus, se sapientem profiteri, sicut vsque ad illud tempus alij consueuerant, sed se philosophum, id est, amatorem sapientiæ, vocari voluit, à quo id nomen exortum, cæteris probatum est. Illius autem philosophia cele-

a Lib. 2. de Ord. ad fi. berrima fuit, quam idem Augustinus *a*, vocat venerabilem, prope diuinam, ve-

b Epist. ad Irenæum. reque probatam: & hunc virum. Diuus Ambrosius *b*, omnibus philosophis facit

c Li. 1. & 8. de vitis philosoph. superiorẽ, à quo vt tradit Diogenes Laertius *c*, & beatus Augustinus *d*, ex professo pertractat genus philosophiæ Italicum,

d Lib. 8. de ciu. cap. 2. duxit originem, sicut à Thalete Milesio genus philosophiæ Ionicum. Philosophus igitur iste insignis, quasdam insignes habebat propositiones, quas tanquam vulgatissima prouerbia discipulis inferebat, vt

annotat Sanctus Clemens Alexandrinus, Li. 5. Stromæ p. 566.

præter communem hominum consuetudinem, quæ non à se, sed ab Scriptura sacra hauserat, cuius notitiam per frequentem cum Hebræis communicationem, habebat: quod & cæteris philosophis & Poetis commune fuisse, demonstrat; inde concludens, omnia quæ eleganter, lepideque dicta ab illis fuerunt, ab Scriptura sacra suffuratos fuisse, in qua elegantiora symbola, tropi, prouerbia, phrasesque dicendi, quam in quouis scriptore inuenimus, quod similiter obseruauit Ambrosi-

us *e*, priusque obseruat Philo *f*. Tantam e Li. de bono mort. c. 5. & 1. offi.

autem autoritatem sibi apud discipulos Philosophus hic conciliauerat, vt quic-

quid de ore eius prodiret, tanquam rem f Lib. de vita Mosis, in princ.

diuinam, suscipiendam profiterentur, nulla alia quæsita ratione, apud quos illa erat suprema: *Ipse dixit*, Inter cætera vero illi- ¶ 151.

us prouerbia, illud, inquit Plutarchus, e- In Philadelph.

rat frequens: Solẽ non occidendum super iracundiam: nec enim homo iracundia agitatus, & furore commotus, quietam noctem dicere potest, cuius somnium impedit ipsa ira, cuius & mentem torquet, & cogit multa tota nocte in sui ipsius exitium & damnum machinari. Vnde & eius discipuli, si aliquando ad conuitia propter iracundiam procedebant, priusquam Sol occumberet, dexteras amplexi & exosculati conciliabantur. Ex quibus intelligemus, cur Apostolus volens Ephesios obligare, ad deponendam iram, hoc illis

prouerbium proposuit: *Sol non occidat super iracundiam vestram.* Vt namque Diuus Ad Eph. 4 26.

Chrysostomus annotauit, Ephesus Asiæ In arg. epi. ad Ephes.

erat metropolis, in qua vitam multi philosophi egerunt, inter quos celebrior fuit Pythagoras Samius, qui in illa ciuitate cathedram suam præcipuè tenuit constitutam, cuius memoria, maxima apud illos celebrabatur veneratione, cuius verbis vel solo auditu absque alia ratione obtemperandum credebant. Ex his clarissimum argumentum construere possumus ad no-

strum

ſtrum inſtitutum. Si tanta fuit autoritate præſtans purus homo, quoniam Sapiens iudicatus eſt, quamuis verè fuerit peccator, multiſque ignorantijs plenus, vt eius nudum purumque dictum, cenſeretur ſufficiens, vt ſine contradictione fieret, quod ipſe faciendum decernebat, nulluſque in contrarium vel leuiter loqui audebat: quanto magis ſufficiens eſſe debet, verbum illius, qui Deus eſt verus, Sapientia Patris, doctor è cœlo miſſus & deſignatus, cuius tanta eſt potentia, vt illud ſolum ſufficiens fuerit, ſtabilire cœlos, fundare terram, extendere maria, ex nihilo angelos producere, totum vniuerſum ſuſtentare, vt id fiat, quod faciendum ſtatuit? Rectè propterea Sophonias Propheta, Pythagoræ Philoſophi ſynchronus dicere potuit: *Silete à facie Domini.* Hinc patet impudens inuerecundia Chriſtiani, qui ab obſeruantia præcepti CHRISTI ſe excuſat, opponens dictum vocemque mundi. Heus tu, qui ita loqueris, expendiſtine, quis ſit mundus, & quis CHRISTVS? quænam autoritas vocis mundi, & quænam vocis Chriſti? Nũquid non tibi compertum eſt, id quod ſæpè D. Auguſtinus explicauit, mundum iſtum quem opponis, non eſſe aliud quam mundanos homines, ſecundum carnis affectum viuentes? Quidnam verbum hominis, ad verbum Dei? *Clama*, inquit Dominus ad Prophetam. *Et dixi: Quid clamabo? Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius, vt flos agri, exiccatum eſt fœnum,*
Eſai. 40. 6 *quia Dominus inſufflauit in eo.* Omnis homo fœnum eſt, tam paruæ aut nullæ ſubſiſtentiæ erga Deum, vt minimus Dei flatus, illum ad nihilum deducat. Si homo totus tális eſt, qualis erit ſubſiſtentia verbi illius? Si homo totus, minimo flatu Dei abſumitur, quid de hominis verbo produ-
1. Pet. 1. 25. cto, coram Dei verbo? *Verbum autem Domini manet in æternum.* Hæc Prophetæ verba expendens Petrus Apoſtolus, volens explicare, quodnam hoc verbum ſit, ſubdit: *Hoc eſt autem verbum, quod euangelizatum eſt in vos:* Hoc eſt verbum Dei, quod permanet in æternum, verbum Euangelij. Et quodnam Euangelij verbum magis expreſſum quam hoc: *Ego autem* § 152
dico vobis: Diligite inimicos veſtros? Nota eſt differentia Dei & hominis, & rerum diuinarum & humanarum. Tanta eſt diuina bonitas, vt ex ſanctis Patribus, Dionyſio, Auguſtino, Gregor. cæteriſq; Patribus Theologia docet, quod corã eo omnis bonitas, potius malitia dicẽda ſit: tantũ illius eſſe beneficiũ: vt corã eo omnia quæ ſunt, verius nõ eſſe dicantur: talis eius ſapientia, coram qua omnis ſapientia ignorantia dicenda eſt: talis potentia, vt eius reſpectu omnis potentia, verius ſit infirmitas appellanda: tale verbum Dei, coram quo, omne verbum, vanum futileque eſt. Quomodo ergo coram diuino verbo, audet homo hominum verba & decreta producere? Et vt ſub manifeſto exemplo rem expediamus, ſicuti Deus rem totam concludere volens, agens cum beato Iob, ſub interrogatione egit, ita & ego, *interrogabo te, reſponde mihi.* Si litem haberes magni ponderis ac momenti, in qua de illuſtriſſimo regno obtinendo vel amittẽdo ageres, habereſque ex vna fideliſſimum amicum, cuius amorem euidentibus ſignis comprobaſti, cuius tã probata eſſet vita, vt nullus de re mala eum potuerit conuincere; tam peritus iuris, vt omnes qui eius ſequuti fuerunt conſilium, perpetuo cauſam obtinuerint. Haberes ex altera inimicum, virum impium, ignorantiſſimum, ſtultum, cuius conſilium qui ſequuti ſunt, perpetuo cauſam perdiderunt, de quo noſti, quod tuæ perditionis eſt cupidiſſimus. Si amicus ille te admoneret, aliquid à te agendũ erga cauſam tuam, quod ſi feceris, certiſſimè obtinebis; ſin minus ſine dubio cauſam perdes: inimicus præterea, oppoſitum tibi perſuaderet, dicens, id tibi expedientiſſimum: dicito mihi, cuius conſilium ſequereris? cuius dictum teneres? forte ne retraheteris ab agendo, quod amicus fidelis, iuſtus, bonus, ſapientiſſimuſque ſuadet; opponens id, quod inimicus tuus impius, ſtultus, mendax, conſulit? Certè nullus eſt, qui non illam intelligat Spiritusſancti veram ſententiam: *Ne credas* Eccl. 12. 18.

inimico tuo in æternum: ideoque, quantumcunque expers esses iudicij, nequaquã relicto amici consilio, inimici dictum sequendum à te contenderes. Quod si faceres, quanta esses reprehensione dignus? & quam iustam amicus ille de te quærimoniam haberet, quod inimicum tuum ei præposueris? Causam gerimus grauem, in qua, non pro regno corruptibili, sed æterno litigamus. Dubius sane est causæ successus, & oportet vt diligentem agas litigatorem: huiusmodi enim dubium, sanctos & graues viros sæpissimè torsit, & clamare coegit: *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum.* Vt recte procedas, oportet te litigatoris more, consilium à Iurisperitis quærere. Habes amicum Christum, tam sapientem iuris, vt totius iuris autor sit, cuius dilectionem probatam euidenter habes, illo supremo signo, quod animam suam pro te posuit, *& maiorem hac dilectionem nemo habet.* Eum auscultandum admonet Pater clamans: *Ipsum audite*, de quo Paulus: *In quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi.* Dicere solemus, laudantes Iurisperitum aliquem, esse puteum sapientiæ: sed verius de CHRISTO, quod est ipsamet sapientia, talis, vt Deus nec minimum quid amplius illo sciat, cuius propterea consilium, omnes qui sequuti sunt, in causa obtinuerunt. Adest inimicus tuus, stultus, & ignorantissimus, mundus. Hūc à primæua ætate inimicum tuum professus es, qui tui perditionem exoptat, qui stultissimè de rebus iudicat, & malum dicit bonum, & bonum malum, iustificat impium, & iustum condemnat. Consilium tibi ambo præbent. Inimicus dicit: Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum: Non poteris tibi conuenienter prouidere, nisi honori tuo secundum duelli leges prospicias: Amicus autem ita loquitur: *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, & benefacite ijs, qui oderunt vos, vt sitis filij*, & hæreditatem regni obtineatis: si hoc non feceris, regnum nulla ratione poteris obtinere. Cuius dictum sequendum censes? Num iudicas, posse te refutare consilium amici, vt inimici dictum sequaris? Et vere grauissima iniuria Christum afficit, qui eius dicto, dictū mūdi opponit, & amplectitur; & veluti genus quoddam blasphemiæ est, dictū mūdi ipsius dicto æquiparare. Ex his licet consilium egregium educere, quod indicat D. Augustinus, quodque salutiferum est cuiuis Christiano, quo vti debet, quando ab inimico prouocatus vel offensus, venit mundus clamans, suadens & proponens vindictam, & vltionem, & legem duelli sequendam. Expendit enim egregiè Augustinus, victoriam Dauidis, quando Golias ille superbus & arrogans, & qui ex illius parte erant Philisthæi, verba superbiæ iactabant, & contra Dauidem agebant: Dauid namque solius lapidis iactu, quem in fronte inimici infixit, illum deiecit, prostrauit, sensu & viribus priuauit. Goliam magnum & robustum, inquit Augustinus, solus puer pauper, & inermis, vno lapidis ictu prostrauit, totaque Philisthæorum castra turbauit, atque fugauit. Notum siquidem est, Goliam mundi tenuisse typum, qui superbissimus est, & arrogantissimus: habet nihilominus quamplurimos in sui societatē, infinitus est enim stultorum numerus, qui mundi sequuntur vexillum. Et verè, aliquando Dei populum tenet Gigas iste oppressum, & timentem: sed facile est illum eiusq; affectus superare. Quomodo? emittendo contra eum lapidē iactum à Dauid. Quis lapis à Dauide missus (inquit D. Augustinus) nisi CHRISTVS? quem Deus per Prophetam lapidem vocauit dicens: *Ecce pono in Sion lapidem angularem, pretiosum, &c.* Apostolus similiter dixit: *Petra autem erat Christus.* Hunc lapidē dicitur misisse Dauid, quoniam in mundū venit, quasi à Dauide missus & genitus, quia *factus est ex semine Dauid secundum carnem.* Hunc lapidem mitte, & infige capiti mundi. Quando is, qui se amicum tuum vocat, mundi tenens personam, venit, & te ad vindictam de accepta iniuria sumendam excitat, quia mundus id petit & consueuit, oppone ei Christum dicentem: Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros.

Marginalia: 1. *Cor.* 4. 4. — ¶ 153. — *Ioan.* 15. 13 — *Mat.* 17. 5. — *Ad Col.* 2. 3. — *Orat. cōt. quinq; hæres. to.* 6. *in princ.* — ¶ 154 — *Isai.* 8. 14. & 28. 26. — *Rom.* 9. 33. — 1. *Cor.* 10. 4. — *Rom.* 13.

veſtros. Et quando nobilis, te ſecundum leges duelli agere oportere dicit, ei tu oppone Chriſtum, qui te ſapientiorem & vtiliorem legem tibi tradidit; dicens: Diligite inimicos. Certe namq; tunc ille ſtupidus, ſine capitis aut rationis viribus, quibus vlterius contra te agere poſſit remanebit: neq; enim aliquis erit tam vecors, qui cum tu Chriſtum proponas ad agendum, contra illum te excitet. Poſſumus tandem ad hoc inſtitutum annotare, quod alibi ob ſeruare cœpimus de Balaam. Cum enim
Num. 22. aſina vidit coram ſe Angelum ſtantem, euaginato gladio, quantumcunque puncta calcaribus, & baculo percuſſa, non fuit auſa vlterius progredi, ſed gradum tenuit, & ſtetit. Balaam ſimiliter, quamuis quando Angelum non videbat, progredi niteretur; cum tamen illum vidit, ſibi oppoſitum, diſtrictum gladium pectori ſuo opponentē, ſtetit & adorauit. Erat Balaam magus, ariolus, homo arreptitius, quem diabolus ducebat. Quantumcunque ſit quis à diabolo excitatus, & alter Balaam, non poterit non contineri, ſi attendat coram ſe Angelum euaginato gladio ſibi oppoſitū,
Ad Epheſ. 6.17. pectus intendentem. Quid Chriſtus, niſi *Magni conſilij Angelus*, cuius gladius, eſt verbum ipſius, quod Apoſtolus, *Gladium ſpiritus* vocat: eſt ſiquidem viuus ſermo Dei, & penetrabilior omni gladio ancipiti, nunc quaſi ſtat contra te, qui in inimicum furis & vindictam ſequeris, euaginato gladio, dicens: Ego autem dico vobis: Diligite &c. Quis eſt qui non ſe contineat? Hunc Angelum gladium diſtringentem, oppone ei, qui te ad vindictam prouocat, & excitat.

§. II. *Nullatenus eſſe contra honorem, ſed pro illo, inimicum diligere, & ei parcere, verba Chriſti oſtendunt.*

Præcepti huius alia ratio extrahi poteſt, ex illo pronomine & verbo, *Ego dico:* inde enim manifeſte inferre licet, id quod præcipitur, eſſe expediens ad noſtrum honorem & decus. Hæc ratio eſt ex ¶ 155
profeſſo expendenda: nihil enim magis homines ab huius præcepti obſeruatione retrahit, quam ſibi habere perſuaſum, id quod mūdus clamat, dimittere inimicum inultum, & parcere, non iraſci contra illum, non furere, & percutere, rem eſſe inhonorificam, & quæ magnum homini dedecus inducit. Vere tamen ex his Chriſti verbis: *Ego autem dico:* oppoſitum euidenter licet inferre: conſtans eſt namque Sapientis ſententia: *Honor & gloria in ſermone ſenſati*, id eſt: Quidquid homo ſen- *Eccl.* 5.15.
ſatus, re mature conſiderata & expenſa dicit, & conſulit, honorem & gloriam inducit. Conſtans itidem eſt, Chriſtum hominem eſſe ſenſatum, in cuius capite, vt ita dicam, omnis diuinus ſenſus clauſus eſt, & rem attente expenſam, & conſideratam, meditatamque nobis proponit. Quamuis enim nihil ille non oculatum, & ſumma ſapientia diſpoſitum, vnquam fuerit loquutus hæc tamen quæ nunc propoſuit, voluit, vt nos intelligeremus, magna meditatione fuiſſe ordinata. Volens ſiquidem Apoſtolos eligere, & quæ ab eis agenda, ordinare, tota nocte præcedente ſolus permanſit in oratione feruentiſſima, quam Lucas *Orationem Dei* *Luc.* 6. 12.
vocat. Cum autem dies factus eſſet, *duodecim elegit, quos Apoſtolos nominauit*, quos & cæteros, qui aderant, volens inſtruere, quæ (vt ita dicam) fuerat meditatus: *Sedens in monte, aperiens os ſuum*, docebat. Inter alia autem, hoc vnum fuit, quod illa em phatica protulit locutione: *Audiſtis, quia dictum eſt antiquis, &c. Ego autem dico vobis, &c.* Sermo igitur huius ſenſati, non

quæ contra honorem & gloriam, sed potius quæ pro honore & gloria, statuit. Expende verba illa diuinæ Sapientiæ, quæ CHRISTVS est. *Ego quasi vitis, fructificaui suauitatem odoris, & flores mei fructus honoris & honestatis.* Quæ verba intelliges, si recolueris, quæ supra annotabamus, aduentum CHRISTI dici in Scriptura tempus vernum, quando flores qui tota hyeme in radice tenebantur absconditi, luce & calore solis extrahuntur. Multa siquidem præcepta iam in antiquis præceptis Decalogi, tanquam in radice latebant, quæ Pharisæi non videbant, quæ tamen CHRISTVS adueniens, tanquam flores, ore suo produxit, qui propterea de aduentu suo dixit ad Sponsam: *Flores apparuerunt in terra nostra, vineæ florentes dederunt odorem suum.* Vitis itaque hæc cœlestis flores protulit, quando quæ in antiqua lege latebant, in lucem produxit. Sed quales hi flores? *Flores mei, fructus honoris, & honestatis:* hæc enim præcepta, quæ tanquam flores CHRISTVS emisit, honorem inducunt & gloriam. Venit in mundum ipse, vt hominem ad statum illum excellentem, imò & excellentiorem, quo exciderat, restitueret. Homo autem cecidit à statu honorifico: qui, *cum in honore esset, &c. iumentis insipientibus similis factus est.*

Eccl. 24. 23.

Cant. 2. 12.

Psal. 48. 13. 21.

¶ 156 Non igitur erga hominem ea debebat disponere, quę ab honoris statu illum deturbarent, & dedecus inducerent, sed quæ honorem pristinum, imò & maiorem inferrent. Quod vt Cyrillus & Procopius annotant, explicauit per Esaiam, cum postquam induxit seipsum dicentem: *Spiritus Domini super me, euangelizare pauperibus misit me, &c.* subdit: *Pro confusione vestra duplici, & rubore, laudabunt partem eorum.* Vocat confusionem duplicem, Hebræorũ more, confusionem grandem, & supremã: quomodo *contritionem duplicem* appellant, quæ magna est: & *duplicem honorem,* qui est excellentissimus. Magnam itaque confusionem & verecundiam, quam homo incurrerat, vocat duplicem, qui ab honorifico statu ad infimum vilitatis gradum se demiserat. Sed venit CHRISTVS hanc confusionem & ruborem tollere, & illius loco summum honorem inducere, & eleuare hominem ad magnum splendoris statum, & vt laudabilem faceret portionem eorum, & illustrem. Qui ergo venit tollere confusionem, & ruborem, & ponere portionem hominis honoricã, ab omnibus laudatam, non ita agere debebat, vt honorem vellet contemni; nec legem erat traditurus, per quam confusio & rubor induceretur. Hoc clarius intelliges, si diligenter, quæ ille iussit contemnere, attendas. Cuncta eius verba expende, & quamuis inueneris, eum requirentem à sequentibus se, quod contemnant, relinquant & odio habeant, patrem, matrem, fratres, sorores, vxores, adhuc & animam suam, nunquam reperies requirentem, contumnere aut odio habere honorem: primo quidem, quia vt probauimus, verus honor non potest esse contrarius virtuti; aut sanctitati Euangelicæ; qui potius sine vera virtute & sanctitate constare non potest. Secundo, quia CHRISTVS nobilissimus est, nec vult in sui obsequium gentem admittere vilem, & ignominiosam: huiusmodi enim seruos, dimittit obsequentes carni, mundo, & diabolo, de quibus omnibus dixit: *Qui me contemnunt, erunt ignobiles.* Non ergo ab eis, qui legem Euangelicam profiteri volunt, exposcit CHRISTVS honorem relinqui aut contemni; quin potius, amicos illius vidit Dauid nimis honore fulgentes. *Nimis,* inquit, *honorificati sunt amici tui Deus.* Honorauerat Deus populum illum antiquum, tanquam seruum, quem propterea fecit ita illustrem vt vere iactari posset dicens: *Quæ gens ita inclyta, &c.* Sed Christianum populum, honorificat tanquam amicum, adeò vt in eo honorificando nimius appareat. Mirum est enim, in lege Euangelica, quanta cura procurauerit, vt eius professores nihil facerent, vnde vel leuiter eorum honor posset lædi, quibus dixit: *Sic luceat lux vestra coram hominibus.* Vocat quidem omnes ad se dicens: *Venite ad me omnes.* Qui antea tantum electum populum vocauerat, nunc

In cap. 61. Esaiæ.

Esai. 61. 1. 7.

Ier. 17. 18.

1. Timot. 5. 17.

1. Reg. 2. 30.

Psal. 148. 17.

Deut. 4. 8.

Matt. 5. 16

Mat. 11. 28

nunc vocat omnes, inquit Paulus, *Non tãtùm ex Iudæis, sed ex gentibus.* Nec vocat vt honore priuet, sed vt magnifico cumulet decore & gloria. Talem se exhibet, dicẽs: *Ego quasi terebinthus extendi ramos meos.* Omnes complecti volens, ad omnes extendit ramos doctrinæ, omnes enim instruendos assumpsit, diuites & pauperes, nobiles & ignobiles, sapientes & indoctos, &c. quæ vnicuique agenda sunt, præscribens. Sed quales rami? *Et rami*, inquit, *mei, honoris & gratiæ*, qui inducunt honorem, splendorem ac decus: id namque sæpè in Scriptura sacra gratiæ nomine intelligitur. Hæc omnia summus Pontifex Petrus ita diffiniuit, vt rem totam relinquat manifestam. Hortatur fideles inprimis deponere omnem malitiam, dolum, inuidiam, iram, &c. & *vt sint tanquã modo geniti infantes, concupiscentes lac rationabile, & sine dolo*, quo nomine doctrinam Euangelicam, eiusque sacramenta intellexit, per quæ quis *crescit in salutem*, melius quàm puer per lac, quod ab vberibus matris sugit. Deinde excitat, vt accedant ad Christum, tanquam ad firmum fundamentum, inducens locum Isaiæ insignem: *Ecce pono in Sion lapidem summum: qui credit in eum non confundetur.* Quem locum etiam citauit Paulus, & in Hebræo habetur verbum *Hhos*, quod significat festinare, aut currere. Vnde Vulgatus legit: *Qui credit in eum non festinet.* Petrus tamen & Paulus sensum tenentes Prophetæ, transtulerunt, *Non confundetur*, aut non pudefiet. Festinare enim, sæpè hoc significat, ex quo phrasis Hispana processit, secundùm quam illum qui confunditur, aut pudeficit, dicimus, *Que se corre.* Et quidem multa possemus circa hunc locum obseruare, quæ annotant Augustin. a Cyprianus b, & Eusebius Cæsariens. c Hæc tamen tantùm verba ad nostrum faciunt institutum: *Qui credit in eum, non confundetur.* Ille in eum credere dicitur, qui illius Euãgelicam legem, prout decet, profitetur & seruat. Hic non confundetur: nec enim ex eo, quod quis legem Euangelicam seruat, confusione suffunditur, aut honorem amittit, aut dedecus incurrit. Ex hac præmissa, manifestam infert Petrus conclusionem: *Vobis igitur credentibus honor, non credentibus autem, &c.* Verum igitur honorem solùm habent credẽtes in eum. Positus siquidem est Christus tanquam fundamentum firmum: *Non est ille baculus arundineus confractus Ægypti, cui qui innititur*, confusionem incurrit; nam *perforatam manum ex eo tandem inuenit*: sed est lapis pretiosus & firmus: vnde qui illo nititur, non confundetur, non incurret aliquid, ex quo possit pudefieri. Honor ergo manet credenti in Christum. Quod, vt clarius adhuc Petrus comprobaret, addidit: *Vos autem genus electum, regale sacerdotium, &c. Qui vos vocauit in admirabile lumen suum.* Quasi dicat: Qui vos vocauit in splendidissimũ lumen suũ, non tenebris confusionis respergere vult, sed illustrissimos & clarissimos reddere, eligens vos in Reges & Sacerdotes. Et his nominibus egregiè vtitur Petrus, nõ tam alludens ad aliqua antiquæ Scripturæ loca, quibus Deus populum illum, quem voluit honorare, dicitur elegisse, *in Regnũ Sacerdotale*, quam exprimere volens, supremum honorem, ad quem per Christũ sumus euecti. Rex siquidem supremum honorem habet in temporalibus; Sacerdos autem in spiritualibus. Quo duplici nomine vti solent Scripturæ. Ita Ioannes semel & iterum: *Fecisti nos Deo nostro Regnum, & Sacerdotes.* Ex quibus legitima horum verborum intelligẽtia eruitur: nec enim volunt Scripturæ docere, omnes Christianos esse Sacerdotes, ordine sacro sacerdotali, ita vt nulla sit in Ecclesia ordinum diuersitas, hoc enim hæreticum est, & ipsis Scripturis, ac sanctis Patribus contrarium: sed dicuntur Sacerdotes, id est, ad magnum honoris & gloriæ statum euecti & eleuati, eo modo quo in Scriptura Sacerdotis nomen est signum honoris: quomodo *filij Dauid Sacerdotes* fuisse dicũtur, & *Zabud filius Natan Sacerdos, amicus Regis*, id est, maximo honore præstans, & ad amicitiam Regis admissus. Ita & *Ira Iairites, Sacerdos Dauid* dicitur, id est, amicus & fa-

Marginalia: *ad Rom.* 9. 24. — *Eccl.* 24. 22. — § 157 — 1. *Petr.* 2. — *Esai.* 28. 19 — *Rom.* 9. 33. — חוש — *Brix: to.* 1. *fol.* 229. — a *In Ps.* 94. & 111. & *tract.* 7. *in Ioan.* — b *Lib.* 2. *adu. Iud. cap.* 15. — c *Lib.* 2. *de demonst. Euang. c.* 5 — *Esai.* 36. 6. — § 158 — *Exod.* 19. 6 — *Apoc.* 1. 5. & *cap.* 5. 10. — 2. *Reg.* 8. 18 — 3. *Reg.* 4. 5. — 2. *Reg.* 20. 26.

& familiaris, & in pretio habitus. Quamuis etiam dici possint sacerdotes spirituales, offerentes spirituales hostias, mortificationis, laudis, & gratiarum actionis, vt Basilius *a*, Ambrosius *b*, Augustinus *c*, Leo Papa *d* declarant. Si ergo Christus contendit hominem ad supremum honorem eleuare, nullatenus credendũ est, ipsum velle Christianũ pessumdare honorem, & contemnere. Imò vt rem concludamus, ille solummodo verè & propriè sibi honorem parit, qui legem Euangelicã seruat. Quod elegantissimè citata B. Petri sententia, quã ex prophetico dicto intulit, *Vobis igitur credentibus honor*, declarat. Videtur enim S. Petrus tãquam summus Pontifex & supremus iudex, in re dubia sententiam protulisse, inducendo Scripturam sacram, similis Salomoni, qui legitimum filium, legitimæ matri gladio inducto adiudicauit.

a *Ser. 2. de Baptis. c. 8.*
b *Lib. 4. de Sacram. c. 1.*
c *Lib. 20. de ciuit. c. 10.*
d *Serm. 3. in anniuersar. assum. sua.*

§. 12. *Summus Pontifex Petrus, melius quàm Salomon legitimam honoris matrem inducto gladio definit, manetq; iam lingua maris Aegypti desolata.*

¶ 159 Expendit aliquo modo ad hoc institutum B. Ambrosius historiam. Erant duæ mulieres, quæ contendebant & disceptabant pro infantulo, quẽ vnaquæque sibi tanquam filium dandum prætendebat. Rem totam concludere volens Salomon, iussit gladium afferri, quo inducto, veræ matri filium applicauit, quem eius esse cognouit. His mulieribus similes sunt duæ vitæ; vna secundùm mundi leges, alia secundùm legem Dei & Euangelij. Vtraque earum contendit, honorem à se progenitum & natum. Mundi enim vita clamat & proponit, honorem nasci ex gestis fortioribus, occidendo, mactando, vulnerando, capiendo, vinciendo inimicos, & eos conculcando: quomodo Romani Imperatores, Principes, & triumphatores, honorem pepererunt, qui vsque in hunc diem celebres facti sunt. Vita tamen secundùm Deum & Euangelium, suũ potius filium esse honorẽ profitetur, quoniam verus honor non nascitur nisi ex veris & perfectis virtutibus, quarum actus vita Euangelica tenet. Hæc igitur est legitima mater honoris & gloriæ. Quis sententiam melius proferre poterit, quàm is, cui summa iudicandi potestas tradita est, Petrus, qui sapientior est Salomone, cui cœlestis Pater altiora reuelauit sacramenta, cui propterea conuenit veritates diffinire, & dubia dirimere? Hoc facit Petrus, educto gladio Propheticę illius vocis: *Qui credit in eum, non cõfundetur.* Ex hoc enim veram agnoscit matrem honoris, cui honorem tanquam filium adiudicat, dicens: *Vobis igitur credentibus, honor.* Euangelica vita, quæ sicut decet in Christum credit, & eius præcepta custodit, mater honoris est, ex qua ille tanquam ex legitima matre oritur & nascitur: *gloria enim & honor omni operanti bonum*, dixit Paulus: *non credentibus autem*, & contra legem Euangelicam viuentibus, confusio & dedecus, tãquam filius designatur. Non igitur est tibi honor, qui vindicandis iniurijs te totum tradis, nec ex tuis operibus, quæ contra inimicum moliris, hic nascitur filius, ex odio scil. maledictione, ira, furore; sed potius pudor, confusio, & verecundia. Iam ergo res hęc diffinita à summo Pontifice Petro, sicut cætera fidei dogmata apparet, adimpletaq; videtur illa magnifica promissio, quam Christi temporibus adimplendam pronuntiauit Esaias in illo celebri capite vndecimo, in quo Christi victorias prophetat, quarum hãc vltimam ponit, quod *Desolabit Dominus linguam maris Ægypti, & leuabit manum suam super flumen in fortitudine spiritus sui, & percutiet eum à septẽ riuis, ita vt transeant per eum calceati, & erit via residua populo meo.* Linguam maris Ægypti vocat oram illius maris, quod iuxta Ægyptum est, quod vocatur mare Suph, aut Rubrum: fluuium autem intelligit Nilum, qui ibidem per septem alueos influit in mare Mediterraneum. Ex his duobus, vt annotat Strabo, inexpugnabilis ferè Ægyptus iudicabatur: per oram enim

Lib. 2. de virg.
3. Reg. 3.
Esai. 28. cit.
ad Rom. 2.
10.
Esai. 11. 15.
Lic. vltim. Geogra.

enim aut linguam maris erat Ægyptus inaccessibilis, quoniam cœnosa erat tota, plena paludibus & lacunis, repletis cœno, luto, limo, lemis, & voraginibus profun-
¶ 160 dissimis. Similiter per aliam partem, qua Nilus in septẽ alueos diuisus fluebat, profundissimos rapidissimosque, ideoque impertrãsibiles. Sancti Patres, Hieronymus,
In cap. 11. Esai. Cyrillus, & Procopius credunt hanc prophetiam adimpletam quidẽ fuisse in cortice tempore Augusti Cæsaris, qui persequens Antonium, qui cum Cleopatra in Ægyptum, tãquam munitissimum locum se receperat, Deo miraculosè exiccante oram cęnosam maris, lacus & paludes eius, & extenuante alueos Nili, vt exigua aqua fluerent, Ægyptum intrauit, & sibi subiecit: quam historiam toto orbe celebratam meminerunt Plutarchus *a* & Dion *b*, alijque ex prophanis, quam & citati Sancti Patres tradunt. Secũdum autem spiritum credũt ipsimet Sancti Patres, adimpletam in Apostolis, quibus Deus totum orbem fecit peruium, ad Euangelij prædicationem, quorum iter, nec maria, nec flumina impedirent, aut retardarent. Quod & placuerat Origeni, & probauit Eusebius Cæsariẽsis. Possumus nihilominus, nec ineptè ad nostrum institutum prophetiam declarare. Ægyptus siquidem mundi typum perpetuò in Scriptura sacra gessit, cuius fortitudo posita erat in lingua màris, cœnosa & lutosa, voraginibus plena, & in alueis fluentibus. Lingua siquidem illius erat implicata delicijs & voluptatibus carnis, ideoque prædicabat beatos diuites, & eos qui tẽporalibus bonis redundant, fœlices illos, qui semper sunt in risu, qui voluptatibus indulgent & ventri; honoratum, qui nihil à quocunq; patitur: qui leui malo recepto, graue rependit: infœlices pauperes, & eos, qui esuriunt & sitiunt, quique persecutionem vbique patiuntur, illos esse sine honore, qui vindicandis iniurijs non attendunt, &c. Hæc lingua erat maris Ægypti. Aluei erant Philosophi, doctrina sua philosophica fluentes, qui nihil à sapiente credendum dicebant, quod ratio non probaret: qui Deum mori impossibile tradebant, & mortuum resurgere posse, omnino negabant, & huiusmodi alia. Hos alueos Christus extenuauit, dum Philosophorum doctrinam, quam celeberrimam illi credebant, ita fecit communem, vt plus sciat nunc puerulus de rebus altissimis, quam tota illorum Philosophorum schola, quorum doctrinam ita extenuauit, vt nec pueros, nec puellas iam illa possit sustinere; imò vt puellæ ipsos philosophos superarent, vt in historia S. Catharinæ virg. & martyris, aliarumque Sanctarum videre licet. Linguam tamen Ægypti desolandam nunc assumpsit, in fortitudine spiritus sui: sedens enim in monte, *aperiens os suum*, spiritum validissimum emittere volens, de quo ab eodem Propheta, eodem capite, paulo ante dictum erat, quod *spiritu labiorum suorum interficiet impium:* cœpit linguam mundi cœnosam exiccare dicens: *Beati pauperes, beati qui lugent, beati qui esuriunt, beati qui persequutionem patiuntur, &c. Væ vobis diuitibus, væ qui nunc ridetis, &c.* Desolat: directè enim, & à fundamento linguam mundi euertit. Signanter autem in eo, quod ad inimicos pertinet, desolandam assumit linguam cœnosam mundi. *Audistis, quia dictum est antiquis, &c. Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, &c.* quibus verbis non solùm vt dictum est, quod faciendum est præcipit, sed & id quod mundi lingua clamat, rem esse inhonorificam inimicis parcere, destruit. Et verè per suum vicarium Petrum omnino linguam mundi desolat, suam interponens diffinitionem: *Vobis igitur credentibus honor.* Hoc enim ita diffiniens Petrus, verè desolat linguam mundi, eo modo quo Propheta intelligebat. Est siquidem in Hebræo verbum *Herẽ*, quod sæpè in Scriptura sacra significat, rem ita destruere, vt nulli liceat eam vel ex parte erigere, quod in Scriptura dicitur, ponere in anathema, aut maledictionem. Quomodo voluit Iosue ciuitatem rebellem Ierícho *ponere in anathema*, quam ita destruxit, & maledictam declarauit, vt nulli liceret, vel rem minimam illius appetere, vel eam aliquo

Marginalia: *a In vita M. Antonij.* *b Lib. 51.* *Lib. 2. cõt. Cels.* *Lib. 1. de præp. Euangel.* *Esai. 11. 4.* ¶ 161 חרם *Brixi. to. 1. fol. 260.* *Iosue, 17*

quo tempore reædificare, qui in signum anathematis publico præconio clamare
Iosue 6.26. fecit: *Maledictus vir coram Domino, qui suscitauerit, & ædificauerit ciuitatem Iericho.* Vnde, quia Acham tulit aliquid leue *de anathemate*, malum magnum toti populo fuit inductum, & ipse lapidibus obrutus
3. Reg. 16. 34. perijt. Et quia Hiel de Bethel, ciuitatem anathematizatam reædificare tentauit, maledictionem comminatam incurrit. Hoc verbo vtitur Propheta: & ideo quidam ita transtulerunt: *Anathematizabit Dominus linguam.* Id fecit Christus per seipsum, vt ex Euangelica patet historia, condemnans mundi placita, decreta, & dicta: & tandem per vicarium suum Petrum illud dogma anathematizat, quod mundi lingua inter primarias assertiones profitetur, honorem seruari nō posse, nisi secundùm leges duelli quis agat, & nisi vltionem de inimico offendente ita sumat, vt vindicta iniuriam superet. Definit Petrus, verum honorem non esse, nisi ijs qui legem Euangelicam seruant, & eo ipso anathematizat linguam mundi, & declarat maledictum illum, qui eam vel ex parte erigit & reædificat. Nunc considerate quid dicendum sit de ijs qui in medio Christiani populi constituti, leges duelli excitant, & linguam mundi resuscitant, expendentes grauitatem iniuriæ, vt secundùm illam, quænam sit vltio sumenda, decernant, qui directè contra hanc definitam veritatem lingua mundi personant & clamant. Liquido igitur ex his constat, præceptum à Christo traditum, pro honore, non contra honorem, aliqua ratione esse, & illum solummodo verum honorem sibi parere, qui tale obseruat mandatum.

§. 13. *Non est inhonorificum, inimico parcere, quia non est contra honorem ciuis, secundùm suæ Reipublicæ agere leges, & debet collo equi circundari hinnitus.*

DIco vobis. Quamuis ex verbis Christi manifestè ostenderimus, huius præcepti obseruationem, non contra, sed pro honore esse, quoniam tamen hoc paradoxum omnibus mundi cultoribus difficile est, libet tam euidentibus rationibus, ex eisdem verbis erutis, idipsum demonstrare, vt cuique id fiat euidentissimum. Estq; egregia in primis, quam pronomen illud, *Vobis*, insinuat, quod Christus posuit, indicans se ad Christianos loqui, siue Reipublicæ Ecclesiæ ciues & habitatores. Vnaquæque ciuitas & Respublica leges suas habet, quibus disponuntur, quæ à ciuibus agenda sunt, sine quibus nec stare, nec conseruari potest. Est enim ciuitas, vt dixit B. Augustin. ciuium vnitas sub peculiaribus legibus disposita. Et certè nullus ciuis tam indigne de suæ ciuitatis aut Reipublicæ legibus sentit, vt suo honori contrarium iudicet, apud ciues suos illas obseruare, quas qui honoratiores sunt, honorificentissimas iudicant & seruant. Ille solummodo posset de obseruātia legūm pudefieri, qui rem pudendam duceret, inter illius Reipublicæ ciues adscribi. Hinc illud Apostoli: *Scimus, quoniam quæcunque lex loquitur, ijs qui in lege sunt loquitur, vt omne os obstruatur.* Lex imposita in ciuitate Cæsaraugustæ, ijs qui illam incolunt, qui sub tali lege sunt, loquitur, non extraneis, per quam omne os obstruitur. Si enim aliquis extraneus veniens ad istam ciuitatem, miraretur, videns te aliquid agere contrariū eius, quod in illius ciuitate fit, ei aptissimè responderes, te id exequi, quod tuæ ciuitatis legibus est conforme: hocque omnino os illius obstrueret. Ita Laban, quęrenti Iacob, cur Liam sibi tradidisset, cùm de Rachel tradenda

¶ 162 (margin)
Epist. 5. ad Marcelli. & Epist. 52. ad Macedon. (margin)
Rom. 3. 19. (margin)

tradenda actum prius fuisset, respondit: *Non est in loco nostro consuetudinis, vt minores ante tradamus ad nuptias.* Similiter & Ioseph quando fratres suos excepit hospitio, noluit Ægyptios cogere, vt cum fratribus suis comederent, sed seorsum illis parari mensam voluit, *quia illicitum erat Ægyptijs, comedere cum Hebræis, & profanū putant huiusmodi conuiuium.* Id exemplo familiari patet. Videbis duos fratres ex eisdem parētibus genitos, & gemellos, quorum vnus manet in Republica seculari, alter ad Rempublicam Ecclesiasticam se transtulit; ille ense accingitur, pretiosis induitur, barbam nutrit, armatus incedit, hocque sibi reputat honorificum: iste ensem deponit, communibus vestitur, barbam radit, arma nullatenus defert, & hoc sibi iudicat decorum. Si quæras, cur iste ita, cur ille aliter? Respondebo, quia in diuersis Rebuspublicis viuunt, & vnusquisque secundùm suæ Reipublicæ leges viuit. Hæc ratio adhibita omne os obstruit, nec aliquid vltro manet requirendum. Est Ecclesia, Christi Respublica & ciuitas admiranda, quam ille ædificauit, de qua *gloriosa dicta sunt*, quam Ioannes *vidit descendentem de cœlo, &c.* Eius ciues sunt Christiani, quibus Apostolus loquitur, dicens: *Iam non estis hospites & aduenæ, sed estis ciues sanctorum & domestici Dei.* Hęc est ciuitas, cuius, vt inquit Paulus, *vnus Deus, vna fides, vnum baptisma.* Vnus Deus, Rex illius supremus quem adorat; vnum baptisma, per quod homines in eius ciues admittuntur & adscribuntur; vna fides, aut Euangelica lex, quæ illius ciuibus agenda præscribit. Qui igitur huius Reipublicæ ciuis est, hoc debet sibi honorificum reputare, secundùm huius legis pręcepta viuere. Inter alia huius legis decreta hoc tenet supremum apicem, vt B. Chrysostomus, Euthymius, & Theophylactus demonstrant: *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros.* Non igitur potest aliquis, qui se ciuem huius ciuitatis gloriatur, iudicare rem sibi pudendam & indecoram, opera sua secundùm huius legis dispositionem ordinare: & hoc ipso, quod se huius Reipublicæ ciuem profitetur, & se agere secundum suæ Reipublicæ leges, omne os obstruit, vt nullus illi legis obseruantiam possit causare, aut iudicare sibi incongruā aut inhonorificam. Expendit S. Chrysostomus verba illa, quæ S. Ioseph respondit fratribus suis, qui videntes patrem suum mortuum fuisse, timentes & mutuo colloquentes: Ne fortè memor sit iniuriæ, quam antiquitus passus est, & reddat nobis omne malum quod fecimus, dixerunt ei: *Pater tuus præcepit nobis antequam moreretur, vt hæc tibi verbis illius diceremus: Obsecro, vt obliuiscaris sceleris fratrum tuorum, &c.* Quibus ille respondit: *Nolite timere, num Dei possumus resistere voluntati?* Chrysostomus sequitur lectionem, quæ ita habet: *Ne timeatis, Dei enim sum ego:* id est, seruus sum Dei, domesticus illius, ad illius domum pertineo. Nullus seruus adeò est vecors, vt leges domus Domini sui non custodiat, & non honorificum ducat, eas seruare. Ideoq; hoc, tanquam rem decoram & honorificam duco seruare leges, quas eius domestici seruant. Huiusmodi autem lex est, diligere inimicos, benefacere ijs qui oderunt vos: hanc legem seruare iudico decorum, & mihi honorificum. Ioseph hæc agens, quamuis ante legem scriptam, iam ad Euāgelicam secundùm spiritum pertinebat, vt D. Augustinus, & B. Hieronymus considerant. Et qui tam de longinquo ad hanc Dei ciuitatem pertinebat, tam honorificum ducebat eius leges seruare, quāto potiori iure Christianus honorificam sibi debet reputare huius præcepti obseruationem, qui tam singulari fauore istius ciuitatis est ciuis effectus? Huius rationis vis magis intelligitur, sub familiari exemplo iam supra indicato. Si aliquis eques nobilissimus ex seculari Republica se transferret ad Rempublicam monasticam, sicuti B. Dominico, D. Thomæ Aquinati, & alijs multis accidit: hoc ipso renunciaret legibus secularis Reipublicæ, & monasticas amplecteretur. Vnde quod prius sibi reputabat honorificum, postea indecorum sibi iudicaret, & è diuerso. Manens enim in Republica secu-

Marginal notes: *Gen. 29.26* — *Gen. 45.32.* — *Psal. 86, 3.* — *Apoc. 3.12. & 21.2.* — *Ad Ephes. 2.19.* — *Ad Ephes. 4.5.* — *In cap. 5. Matth.* — *Hom. 67. in Gen.* — *Gen. 50.15.* — *Ser. 168. de tempor.* — *Episto. ad Demetria.*

seculari, gloriabatur in veste pretiosa, & annulis, in capillorum crispitudine, armorum vsu, hastiludio, & his similibus, tuncque sibi rem illusione dignam iudicabat, tonsuram, vestem vilem, cucullum, humiles actus, &c. quia illud legibus Reipublicæ secularis congruum, hoc incongruum est. Translatus tamen ad Rempublicam monasticam gloriatur in veste vili, armorum depositione, contemptu diuitiarum, &c. & sibi indecorum reputat arma deferre, hastiludio intendere, &c. quia hoc secundum leges Monasticę Reipublicæ indecens est, illud autem decen-
§ 164 tissimum. Cùm autem videmus aliquem ad monasticam Rempublicam trãslatum, appetentem, quæ priori vitæ congruunt, congaudentem sibi in rebus seculi, & honorificum ducentem ornatum vestium, capillorum crispitudinem, &c. dicimus illum non æstimare religiosum statum, ad quem se transtulit, & indignum se esse statu monastico, qui viuere secundùm leges monasticas ducit indecorum. Ita de nobis philosophandum est. Erat homo in Republica Adæ, cui diabolus dominabatur, qui Adam & omnem eius posteritatem sibi fecit subiectam. Huius Reipublicæ leges sunt, quæ carni & appetitui congruunt:
ad Galat. 5.19. *Manifesta enim sunt opera carnis, quæ sunt, ira, impudicitia, contentiones, homicidia*, &c. Quid facit Christus? Ex illa Republica, te in suam transfert, cui dominatur ipse. Excellentissima certe gratia, qualem expendit Apostolus: singularissimum Dei donũ,
ad Col. 1. 12. omnem commẽdationem excedens. *Cum gaudio*, inquit, *gratias agentes Deo, & Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis Sanctorum in lumine, qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum Filij dilectionis suæ, per quem habemus redemptionem & remissionem peccatorũ.* Magnũ donũ, eruere Israelitas de potestate Pharaonis, à quo captiui tenebantur, & inducere illos in terram illam, vbi rerum omnium abundantia perfruerẽtur. Sed sine comparatione maius donum nobis est collatum, cùm Deus nos ex diaboli Republica, in qua captiui ab illo tenebamur per peccatum, transtulit in hanc suam ciuitatem, vbi omnium gratiarum & donorum abundantia perfrui possumus. Ex his argumenti propositi vis fit manifesta. Quando quis in Republica Adæ subditus dæmonis imperio viuit, gloriatur illa agens, quæ suæ Reipublicæ sunt conformia: ita gloriantur infideles in Idolorum cultura, in vindicta, comessationibus & ebrietatibus, &c. tuncq; indecorum & pudendum ducunt, viuere secundùm leges Reipublicæ Christianæ, quæ suę Reipubl. legibus sunt contrariæ. Quando in Christi Rempubl. se videt ex Dei gratia translatum, agere secundùm eius leges, debet sibi decorum & honorificum reputare, incõgruum autem viuere, secundùm leges præcedentis Reipublicę. Sicut ergo Gentilis & infidelis gloriatur, vindictam de inimico sumens, quia id suę Reipubl. legibus est conforme: ita cùm Christianus effectus est, gloriari debet in dilectione & beneficentia erga inimicos. Hanc rationem expendit Apostolus, volens hortari Ephesios ad patientiam, mansuetudinem, & mutuam charitatem. *Obsecro itaque vos ego vinctus in Domino, vt digne ambuletis, vocatione qua vocati estis, cum omni humilitate & mansuetudine, cum patientia, supportantes inuicem in charitate*: id est, vt exponit Anselmus, vt alter sustineat alterum in ijs quæ sunt grauia & aspera, quales sunt iniuriæ & offensa. Vocatus es ad Ecclesiam Christi: debes igitur iam ambulare digne, id est, ea agere quæ digna sunt & conformia huic Reipublicæ. Hoc vt efficaciter persuadeat, postquam expendit Apostolus huius Reipublicæ vnitatem, ex capite & spiritu viuificante, sacramẽtis, lege, &c. subdit: *Hoc igitur dico, & testificor in Domino, vt iam nõ ambuletis sicut gentes ambulant, in vanitate sensus sui, tenebris habentes obscuratum intellectum, alienati à vita Dei.* Trãslati estis à Republica dęmonis, in qua gentiliter secundũ illius leges vitã agebatis, ad Christi Rempublicam: non igitur iam vos docent quę gentiles agunt, nec vobis congruunt, quæ sibi decora & conuenientia illi iudicant: *Deponite vos secundum pristinam conuersa-*

ad Ephes. 4.1

In cap. 4. ad Ephes.

§ 165.

uersationem veterem hominem, qui corrũpitur secundùm desideria erroris, & induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est, in iustitia & sanctitate veritatis. Reliquistis veterem Rempubl. Adam; exuite illius mores veteres, & induite mores conformes Christo, in cuius Rempubl. estis deducti. Idipsum prosequitur Apostolus
1.Cor.12.2 ad Corinth. scribens: *Scitis quoniã cùm gentes essetis, ad simulachra muta prout ducebamini euntes.* Expendit D. Thom. illum loquendi modũ, *prout ducebamini euntes.* In
In ca.12.1. ad Corin. lect.1. eo enim quod dicit, *euntes*, significat prõptissima ac diligentissima mente currẽtes: in eo autem quod ait, *prout ducebamini*, indicat illos processisse quasi ductos ab alio. A quonam ducebantur? A dæmone, vel ab ipsa lege & consuetudine Gentiliũ: viuentes enim in Republ. Gentilium, ab ipsa lege & consuetudine Gentilium ducebãtur, vt id sine resistẽtia, imò cum maxima prõptitudine agerent, quod suę Reipubl. legibus erat dispositum. Vult ergo dicere Apostolus: Cum eratis gentiles, peculiaribus legibus ducebamini, quibus obtemperare tam gratum vobis erat & honorificum, vt sine aliqua difficultate, imò cum maxima diligentia ageretis. Et quidem id agebatis, quod execrandum est & irrationale, idola scil. muta adorare; multo igitur magis nũc ad Rempubl. Christi translati, ab ipsa lege eius ducti, id agere cum diligentia debetis, quod ipsi legi est conforme: idq; vobis honorificum reputare debetis. Et mirum certè est, quod omnis homo honorificum ducit, viuere & agere secundum suæ Reipublicæ leges, & de eis gloriatur; Gentiles
ad Rom.2.17. in idolorum cultura; Iudæus *requiescit in lege, & gloriatur in Deo*, sibi illa tradente: Mahumetanus in lege Mahumeti, &c. solus Christianus est, qui tanquam rem indecoram & pudendam æstimat, legis Reipublicæ suæ obseruantiam. Difficilia sunt verba, quæ de generoso equo dixit Deus ad Iob, sed reconditum mysterium continent, quod Beatus Gregorius in-
¶ 166 dicauit. *Nunquid*, inquit, *probabis equo*
Iob 39. 19. *fortitudinem, & circundabis collo eius hinnitum.* Quid sibi hoc vult? quomodo hinnitus equi potest collum eius circundare? nunquid ex hinnitu potest catena valida confici, qua collum eius circundetur & ligetur? Notum est, hinnitum esse vocem equi, quam quasi suam nobilem fortitudinem iactans, à longè adhuc positus, emittit, ad terrendum hostem in bello, ad quem quasi se natum agnoscit: quomodo dixit Ieremias: *A Dan auditus est fremitus* Iere. 8.16.
equorum eius, à voce hinnituum pugnatorũ eius commota est vniuersa terra. Fremitum vocat hinnitum, quia equus hinniens ad bellum fremere videtur, & hinnitu quasi fremitu terrere. In Hebræo habetur dictio
Raghamh, quæ hoc tantummodo loco in רעמה Scriptura ponitur, quæ significat, tonitruum, aut strepitum terrentem, à verbo *Ragham*, quod tonare aut tonitruum emittere significat. Generosus enim equus Brixi.to.2.
hinnitum tam validum emittit, vt toni- fol.181.
truum effundere videatur. Hũc hinnitum circundat Deus collo eius. Certum est enim, sub huiusmodi equo Deum voluisse Christianum describere, cui ille tanquam fideli equo insidet, vt Rupertus prosequi- Lib. de
tur. Huic Deus fortitudinem dat: Nam vict. verbi
mirabilis Deus in sanctis suis, Deus Israël ipse Dei. cap. 4
dabit virtutem & fortitudinem. Nec e- Ps. 67. 36.
nim posset sine illa inimicos suos vincere. Huius equi hinnitus vox valida est, qua magno cum gaudio exultans, se esse Christianum, & Christi seruum, eiusque Euangelicam legem colere profitetur. Hoc hinnitu tanquam tonitruo valido, antiqui illi martyres terrebant tyrannos, Imperatores, iudices, imò & omnem inferni exercitum. Hunc hinnitum collo eius circundat Deus, quia illo tanquam fune & catena valida obligat eius voluntatem. In Scriptura, collum significat voluntatem, quæ instar colli lege tanquam fune ligatur, cui eiusdem legis iugum imponitur: qui eam recusant, vocantur: *Du-* Exo. 32. 9.
ræ ceruicis, dirumpẽtes vincula, & proijcien- & 33.3. &
tes iugum. Hinnitum ergo collo circundat Act. 7. 51.
Deus, vt B. Gregorius explicare videtur, Psal. 2.3.
quia voce quam ab intimo pectore Chri- 31. Mora. c.
stianus hinniens & exultans profert, Deus 19.
ipsum ligat & obligat: nam ex hoc ipso,

 quod

quod gloriaris te esse Christianum, intelligere debes te obligatum ad tenēdam vitam Christianis præscriptam: *Quid proderit fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? Ostende mihi fidem tuam ex operibus.* Quomodo demonstrabis te gloriari in fide, cuius præcepta seruare indecorum & vile tibi æstimas? Ore proferre se Christianū, & collum legibus duelli submittere, indecentissimum est.

Iacob.2.14

§. 14. *Christianus ligatus est, ideò non est illi inhonorificum, non se mouere contra offendentem, qua consideratione continebat David seipsum.*

§ 167 *In Ps.101. cant.2.* Aliam rationem, quam indicat B. Augustinus, possumus ex dictis eruere, qua pateat, non esse inhonorificum Christiano, ab vltione & persecutione inimici abstinere. Christianus eo ipso quod talem se esse gloriatur, profitetur se Christi legibus ligatum: id enim est, Christianum esse. Considera hominem vndique ligatum, manus compressas manicis ferreis, pedes compedibus inclusos, os vecte ferreo occlusum. Si hic ita ligatus, ab aliquo percuteretur, nec moueret contra percussorem manus, aut pedes, aut linguam; nunquid hoc illi esset inhonorificum? Nequaquam certe, quoniam ligatus tenetur. Ecce statum hominis Christiani: ligatur enim ille vndique & omni ex parte Euangelica lege. Proprium namque est cuiusuis legis ligare, quæ à ligando dicitur; singulariter autem id Christianæ leges efficiunt. Vnde & S. Augustinus *a* intulit, Christianam vitam excellenter vocatam Religionem. Religionis namque nomen variè deducunt Autores. S. Isidorus *b* sequutus Ciceronem *c*, existimat dici à relegendo ea quæ sunt diuini cultus, quia huiusmodi sunt frequenter in corde legenda, relegenda ac reuoluenda, iuxta illud Sapientis *d*: *In omnibus vijs tuis cogita illum.* Alij credunt religionem dici à reeligendo, quia per illam Deum quem dereliquimus, aut amisimus per negligentiam, iterum eligimus, quod aliquando ipsi Augustino *e* placuit. Aliam etymologiam tradit Ambrosius *f*, quasi religio dicatur, quod per eam homo Angelus efficitur. Cæterùm Augustinus *g* ipse, seipsum corrigens illam censet aptiorem etymologiam, qua religio dicitur à religando, quod qui illam profitetur, ligatus ac religatus est peculiaribus legibus, ritibus & cæremonijs. Quod & placuerat Sancto Hieronymo *h*, qui explicans illud Prophetæ *i*, vocantis Ecclesiam Dei, *Fasciculum*: Iste fasciculus, inquit Hieronymus, vt à Domini religione constrictus est. Vnde & ipsa religio à religando, & in fascem Domini vinciendo, nomen accepit. Hæc omnia egregiè S. Thom. *k* prosequitur. Hinc igitur egregio discursu S. August. *l* infert, inter omnes professiones excellenter Christianam vocari religionem: neque enim vnquam Respublica aliqua, ita omni ex parte ciues suos legib⁹ ligauit, sicut Christiana Respublica ligat Christianum, corde, mente, voluntate, oculis, manibus, pedibus, imò & ore, vt nec minimum verbum ociosum proferat, nec aliquid faciat non congruum, & rectum, & legi conforme. Vnde Christus Dominus eos qui in hanc Rempublicam admitti voluerunt, admonuit, rem esse grauem quam intendebant, & magna expensione dignam: sicut enim prælatus religionis, iuuenem qui ad illam admitti petit, admonet, vt videat quid agat, & rem maturè expendat, nec existimet religiosam vitam esse deliciosam aut voluptuosam, sed quæ grauia cōtinet multa; & oportere illū qui eam profiteri vult, ex corde renuntiare omnibus, quæ sunt seculi: ita ille, cum venirent multi cupientes ad eius scholam admitti, conuersus dixit ad illos: *Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & vxorem, &c. nō potest meus esse discipulus: & qui non baiulat crucem suam, & venit post me, non potest meus esse discipulus.* Quam doctrinam duabus subiunctis parabolis declarat, docens quanta expensione opus esset. § 168

a Li. de vera Relig. cap.55.
b 10. Etymolo. c.17.
c 2. de nat. Deo.
d Prou.3.6
e 10. De ciuit. cap.4.
f Lib.1. de Virgin post medium.
g 1. Retract. cap.13. ad finem.
h In cap.9. Amos ante medium.
i Amos 9. 6.
k 2.2.q.81. art.1.
l Lib. de vera Relig. cit.
Luc. 6.14 25.

Quis,

Quis ex vobis, inquit, *volens turrim ædificare, non prius sedens* (id est attenta consideratione) *computat sumptus, qui necessarij sunt, si habeat ad perficiendum, ne postquam posuerit fundamentum, & non potuerit perficere, omnes qui viderint, incipiant illudere ei, dicentes: Quia hic homo cœpit ædificare, & nō potuit consūmare?* Aliam addidit parabolā, de rege volente committere bellum cōtra alium regem, qui si prudens est, prius computat & confert vires, sumptus, milites, copias, attendens, an vincere possit inimicum, &c. Quibus parabolis id Christus docere voluit, eum qui Ecclesiam suam & discipulatum aggreditur, oportere intelligere, vitam Christianam non esse deliciosam, aut voluptuosam, aut in Ecclesia viuendum esse sine lege; quin potius rem esse arduam. Esse namq; Christianum, est esse hominem ligatum lege comprimēte, & alligante appetitum, irā, concupiscentiam, oculos, manus, pedes, vt nihil fiat nisi iuxta legis dispositionem. Hocq; singulariter operari debet Euangelium in Christiano. De S. Alexandrino sene, refert Cassianus; quod cum turbis infidelium circumfusus, non solum maledictis, verum etiam grauissimis impellentium eum, vrgeretur iniurijs illique à subsannantibus diceretur: Quid miraculi Christus vester, quem colitis effecit? *Vt ijs* (respondit) *ac maioribus, si intuleritis, non mouear nec offendar iniurijs.* Expende excellentissimam Theologiam quam breuissimis verbis complexus fuit. In huius confirmationem expendit Diuus Augustinus illam sententiam Spiritusſancti, excitantis hominem, vt diuinæ Sapientiæ Scholam ingrediatur. *Audi*, inquit, *fili mi, & accipe consilium intellectus: inijce pedem tuum in compedes illius, & in torques illius collum tuum.* Hortans, vt homo diuinæ sapientiæ efficiatur discipulus, petit, vt pedes mittat in compedes, & collum in torquem aut catenam. Et bene dicit: Accipe consilium intellectus: non enim hæc, corporis sensibus & secundum visionem oculorum sunt expendenda: quis namque non refugeret compedes & catenas? Id intellectu, & illustrato quidem cœlesti lumine, quo agnoscat, esse discipulum CHRISTI, nihil esse aliud, quam inijcere pedem in compedes, manus in manicas, colum in catenam, & vndique esse ligatum. Ideo (inquit Augustinus) Dauid sæpe vocat sanctos compeditos: *Intret*, inquit, *in conspectu tuo gemitus compeditorum:* & iterum, *vt audiret gemitus compeditorum.* Quinam isti compediti sunt? De martyribus loquitur Dauid, & vnde martyres (inquit Augustinus) dicuntur compediti? nonne catenati potius, quam compediti? Ductos enim sanctos Dei martyres post iudices, per prouincias, &c. Compediti tamen & catenati dicuntur, non propter illos compedes & catenas, quas tyranni pedibus & manibus eorum inferebant, à quibus facile possent liberari, si tyrannis consentirent, sed compedibus, & catenis, ac manicis, diuinæ legis. Quis enim ligatam tenebat manum, ne thus idolis offerrent? quis pedes continebat, ne ad idolorum cultum tenderent? quis linguam, ne maledicerent persecutoribus? quis corpora ne à tormentis duris se subtraherent? Alligauerat eos Dominus, inquit Augustinus, istis compedibus, duris quidem & molestis, ad tempus, sed tolerandis propter promissa eius, cui dicitur: *Propter verba labiorum tuorum ego custodiui vias duras.* Ligati ergo & constricti tenebantur, euangelicæ legis præceptis, & promissionibus, de quibus statim Spiritus sanctus subdit: *Vincula illius, alligatura salutis.* Non ligat te, vt perdat te, sed vt saluet te. Signanter autem Euangelica lex erga inimicum, tenet hominem vndequaque ligatum; cor, ne illius odio habeas; os, ne ei maledicas; manus, & pedes, ne illi malefacias: quin potius statuit, vt corde diligas, ore benedicas, & ores pro eo, manibus illi benefacias. Non igitur contra honorem tuum erit, non mouere manus feriendo, pedes persequendo, os maledicendo, aut cor odio habendo inimicum, qui vndique ligatus contineris. Hæcq; consideratio deberet esse viri Christiani, qua sæpe vsos fuisse sanctos viros agnouimus. Ita de beato Chri-

Collat. 12. c. 13

In Psa. 101. con. 2.

Eccl. 6. 24

Psal. 78. 11.

Ps. 101. 21.

¶ 169

Psal. 16. 4.

Eccle. 6. 31. cit.

Christophoro refertur, quod cum alapa à ministro esset percussus, illum respiciens, tantummodo dixit: Nisi Christianus essem: ac si diceret: Nisi ligatum me teneret lex Euangelica, quam profiteor, non impune euasisses. Ita respondendum docuit Chrysostomus. Dic, inquit, te vrgenti: Quid faciam tibi? alius mihi dextram & linguam cohibet, & ligatam tenet. *Hoc profectò verbum, & tibi & illi fiet Philosophiæ materia.* Et certè hac dicendi phrasi vsus fuerat Dauid, cum magnam ab inimicis persecutionem passus fuisset, cuius occasione edidit psalmum vigesimum sextum, cuius titulus est, *Psalmus Dauid priusquam liniretur.* Ter, inquit Diuus Basilius, vnctus fuit Dauid, primo in Bethleem à Samuele, secundo in Hebron à tribu Iuda, tertio ab omnibus tribubus in Hebron. Non est intelligendum, editum esse psalmum, ante primam vnctionem, sed ante secundam & tertiam, per quam pacifice sedem regni accepit; eo scilicet tempore, quo grauissimas iniustissimasq; persecutiones passus fuit à Saule, eiusque ministris, tales quales ipse ibidem refert. *Insurrexerunt*, inquit, *in me testes iniqui, & mentita est iniquitas sibi*. Demonstrauimus superius, nihil esse grauius ad ferendum calumnia & testimonio mendaci. Hanc iniuriam inferebant Dauidi, inimici eius, qui firmiter & constanter insurgentes, testimonium iniquum contra eum ferebant apud regem Saul: neque id solum, sed mendacia composuerunt, & attente meditati sunt calumnias, quas illi imponerent. Id enim illud significat, *Mentita est iniquitas sibi*, aut apud se. Hieronymus legit; *surrexerunt contra me testes falsi & apertum mendacium* (subde) loquuti sunt. Quid fecit Dauid? *Credo*, inquit, *videre bona Domini in terra viuentium.* In Hebræo: *Nisi credidissem videre bona Domini.* Est figura aposiopesis, quando oratione imperfecta, magno animi affectu prolata, volumus aliquid, quod non exprimimus, declarare: quomodo dixit CHRISTVS, videns ciuitatem: *Si cognouisses & tu.* Quomodo dicere solemus, volentes aliquem admonere: Nisi tibi attendas, subintelligendum relinquentes: malum magnum tibi eueniet. Ita Dauid: Nisi credidissem videre bona Domini; reliquit subintelligendum, vt annotauit R. Iacob, Vindictam sumerem tali iniuriæ conuenientem: Nisi credidissem, nisi fidelis essem, nisi me ligatum diuinis legibus & promissionibus vidissem. Et hoc ipsum in similib. euentibus nos agere hortatur subdens: *Viriliter agite, & confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in Domino.* Sperantes in Domino sunt fideles & Christiani, nam *fides est substantia sperandarum rerum.* Omnes qui estis fideles, diuinis legibus vos ligatos attendite, & quod talia vincula sunt alligatura salutis, per quæ vobis æternam vitam comparatis. Speras in Domino, speras videre bona Domini in terra viuentium? Viriliter age, & confortetur cor tuum per patientiam & tolerantiam. Similem discursum indicat B. Anselmus, expendens illud Apostoli: *Existimate, vos quidem mortuos esse peccato, viuentes autem Deo in Christo Iesu.* Nulla ratione esset contra honorem alicuius mortui, si percussus ab aliquo, nō illum repercuteret, aut maledictis insequeretur: non enim habet animam, quæ est principium sentiendi, & mouendi. Baptizatus, debet se mortuum existimare: vt enim Apostolus ibidem demonstrat, in baptismo homo moritur vitæ carnali, & in nouam vitam secundum Christum surgit, vt supra dictum est. Vnde nullo modo potest sibi esse indecorum aut pudendum, quod non vindictam sumat de offendente se: hic enim motus, procedit à spiritu carnali & mundano, qui iam mortuus esse debet in baptizato, qui tantum viuere debet secundum Christum: ideoq; tantum debet moueri secundum eius impulsum, ad id quod ipse illum excitat, dicens: *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, & benefacite iis, qui oderunt vos.* Ita agebat Paulus ipse, qui mortuum se vitæ mundanæ, & viuentem secundum Christum æstimabat, dicens: *Viuo ego, iam non ego, viuit in me Christus.* Viuo ego, non tamen ego secundum vitam carnalem, sed secundum vitam Chri-

Marginal notes: *Homi. 3. in cap. 1. Ioa.* — *Psal. 26.* — *Scholia in Psal. 26.* — *1. Reg. 16. 13.* — *2. Reg. 2. 4.* — *2. Reg. 5. 1.* — § 170 — *Genebrar.* — *Luc. 19. 42* — *Ad Heb. 11. 1.* — *In c. 6. epi. ad Rom.* — *Rom. 6. 11.* — *Hebr. 11. 1.* — *Rom. 6. 4.* — *Gal. 2. 20.*

Christi. Quid inde sequutum fuit? Quod nec inimicos odio habebat; nec maledictis prosequebatur, nec vltionem sumebat; hæc enim procedunt à spiritu carnali: sed potius eos diligebat, & cupiebat esse anathema pro fratribus suis, qui illum immani odio prosequebantur; maledicentibus sibi benedicebat, pro persecutoribus orabat, &c.

§. 15. *Christianus non debet erubescere Euangelium, quod est virtus Dei salutem afferens, & Magorum Pharaonis virgas deuorans.*

¶ 171 *In Ps. 101. cont. 2.* QVÆ dicta sunt, fient manifestiora, si cum B. Augustino expendamus verba, quæ loco citato subdit Spiritussanctus. Postquam enim hortatus est, vt pedes mittamus in compedes sapientiæ diuinæ, & collum in torquem aut catenã eius, quoniam timere poteramus, quod ex compedibus redderemur inepti & infirmi ad ambulandum; & ex catena collo circundante, similes nos exhiberemus seruis & mancipijs vilibus catenatis, subdit, iuxta lectionem Græcam, quam sequitur *Eccl. 6. 30.* Augustinus: *Erunt compedes eius in protectionem fortitudinis, & torques illius in stolã gloriæ. Decus enim aureum est in illa, & vincula illius fila hyacinthina.* Ne putes huiusmodi compedes & catenas, similes esse materialibus: nam compedes ferrei hominem debilitant & detinent, ne possit recte ambulare; isti autem compedes, erunt potius in protectionem fortitudinis; nam per hos poteris rectos facere gressus, & ambulare fiducialiter in via Domini. Catenæ quibus homines vinciuntur, sunt illis ad verecundiam: cæterum hæc catena aut torques diuinæ legis, erit tibi potius in stolam gloriæ, in qua decus aureum est: aut vt alij legunt, ornatus aureus. Nec enim *Gen. 42.* ita ornauit collum Ioseph *torques aurea*, quam Pharao *circumposuit collo suo*: neque *Dan. 5. 29.* ita gloriosus redditus est Daniel, per torquem auream, qua Rex Baltassar similiter collum eius circumdedit, sicut ornat, & gloriosam reddit animam huiusmodi torques, cum affectum suum ea circumdat. Et vincula eius, dicuntur fila hyacinthina, metaphora sumpta à virgine pulcherrima, varijs nexibus hyacinthinis aut purpureis circumdata, quibus pulchritudinem suam auget: ita & anima, huiusmodi præceptis aut nexibus diuinæ legis. Non itaque confusionem aut verecundiam inducunt, sed gloriam, decorem, & honorem. Conqueritur Deus semel & iterum apud Ieremiam, aut potius nostro modo loquendi, miratur hominum inscitiam & ignorantiam, qui nesciunt eru- *Ierem. 6. 15. & ca. 8. 12.* bescentiam, id est nesciunt de quibus debeant erubescere, & in quibus debeant gloriari. Erubescunt namque de ijs, de quibus gloriari, & gloriantur de ijs, de quibus erubescere debebant. *Confusi sunt, quia abominationem fecerunt: quinimo confusione non sunt confusi, & erubescere nescierunt.* Fecerunt abominandas res, & ideo confusi sunt, id est, confundi debuerunt; sed nullatenus confusione sunt affecti, qui nesciunt erubescere, id est nesciunt de quibus erubescere aut gloriari debeant. Abominationem fecerunt, & non sunt confusi, quin potius gloriari solent, de quibus dictum est: *Gloriantur cum malefecerint & exultant in rebus pessimis.* Dauid morti pro- *3. Reg. 2. 5.* ¶ 172 ximus, præcepit filio suo Salomoni, vt impium Ioab facinus non relinqueret impunitum. Illud fuit, quod non solum occidit illos duos Principes sibi inimicos. Abner filium Ner, & Amasa filium Iether, sed illud tanquam rem sibi gloriosam exhibuit, quod *posuit cruorem prælij in baltheo suo, qui erat circa lumbos suos, & in calceamento, quod erat in pedibus eius.* Erat baltheus, ornatus militaris, quem tanquam signum nobilitatis milites ostentabant; ideoque eratid, quod oculis omnium offerebant conspiciendum. Hunc Ioab tinxit sanguine eorum, quos occidit, omnium oculis volens proponere factum gloriosum; & similiter calceamenta sanguine respersit, vt omnibus indicaret, quam forti vulnere inimicum percusserit, ex quo ea abundan-

ter sanguis effluxit, vt & illius calceamenta respeserit. In hoc gloriabatur ille, qui tamen potius inde deberet confundi, qui proditorie viros illos occidit. Impius Absalom gloriabatur in eo, quod vxores patris sui polluebat, inde & extendi sibi
2.Reg.16.22. fecit *tabernaculum in solario*, totius ciuitatis oculis exposito, in quo tantum facinus commisit. Huiusmodi sunt multi in mundo, qui gloriantur in fornicatione, in dolis, & fraudibus, quibus alios decipiunt; in superbia, fastu, contemptu proximorum: & sæpe id ad sui gloriam magis proferunt, quod ad maiorem illorum confusionem esse deberet. Hi nihilominus confunduntur de ijs, de quibus vere possent gloriari: nihil enim est, quod maiorem gloriam inducat, quam opera bona & sancta, quæ lucis nomine in Scriptura sacra describuntur; quia illustres & gloriosos reddunt autores suos: & de ijs confunduntur, de humilitate in subiectos, de misericordia in pauperes, &c. Et ea magis reputant inhonorifica, quæ in Euangelica lege primatum tenent, Crucem Christi, patientiam in persecutionibus, & tolerantiam offensæ ac iniuriæ. Optime Paulus: *Non erubesco Euan-*
Rom.1.26. *gelium, virtus enim Dei est, in salutem omni credenti.* Expende in primis, quod dicit: Non erubesco Euangelium. Non dixit: Non timeo Euangelium, aut euangelizare, quamuis propterea mortis periculum sibi imminere præsentiret; sed non erubesco: quoniam prima fronte, Euangelium ea statuere videbatur, quæ inhonorifica erant, & pudorem ac confusionem afferebant. Iulianus apostata, vt Diuus Gre-
Cont. Iuli. gorius Nazianzenus refert, doctrinam Euangelicam, tanquam vilem, contemnendam dicebat: & Celsus Iudæus, vt tra-
Lib.2.cōt. Celsum. dit Origenes, Euangelium quasi doctrinam irrationabilem irridebat; & multi, rubore se putant afficiendos, seruantes Euangelicam legem. Quos omnes irridens Paulus: Non, inquit, erubesco Euangelium: nulla ratione rubore, pudore, aut confusione afficit. Quod efficaci ratione comprobat, subdens: *Virtus enim Dei est, in salutem omni credenti.* Quibus verbis, videtur primo alludere voluisse, ad eam ¶ 173
differentiam, quam ipse statuit inter legē antiquam & Euangelicam, vbi, vt Diuus *In 2. ad*
Thomas annotat, Apostolus loquitur *Cor. cap.3.*
profunde: legem enim antiquam vocat, *lect.2.*
Ministrationem mortis & damnationis, ita 2.Cor.3.7.
quod, Deus illam legem dans, visus est dare mortem & damnationem, non directè, sed occasionaliter, vt ipsemet Paulus & Theologi declarant: lex siquidem illa, *Rom.7.*
nec salutem, nec vires, nec gratiam præstabat, & vt breuissimis verbis ait Anselmus, occidebat, & damnabat lex illa transgressores suos, quos statim morti tradendos decernebat, non reseruans eos ad pœnitentiam: legem autem Euangelicam *In cap.3. 2. ad Cor.*
vocat, *Ministrationem spiritus, vitæ*, & salutis, quia eam dans Christus, dedit simul Spiritumsanctum, eiusque gratiam, per *2.Cor.3.7. cit.*
quam homo potens esset, ad eius obseruantiam, & æternam consequeretur salutem. Et quamuis talis esset lex antiqua, nihilominus tamen (inquit Apostolus) illa fuit *in gloria*: tantam siquidem lucem & claritatem conferebat Moysi, qui illam portabat, & sustinebat, & tam splendidum illum reddebat, *vt non possent intendere filij Israel in faciem Moysi, propter gloriam.* Ex quo argumentatur Apostolus: Si lex illa, ministratio mortis, & damnationis, tam gloriosum faciebat deferentem & portantem se, *quomodo non magis ministratio spiritus erit in gloria?* Quomodo non magis lex Euangelica, quam Christus ministrauit in salutem, & vitam, gloriosos eos faciet, qui illam ferunt, seruant, & custodiunt? Non erubesco Euangelium, quia virtus est, in salutem. Ita Paulus. Non erubescebant Iudæi legem illam, ministrationem damnationis, & mortis, sed in illa gloriabantur, & illam obseruare, sibi honorificentissimum reputabant, quanto minus debet Christianus erubescere Euangelicam legem, ministrationem spiritus & vitæ? Sed & aliam rationem videtur Apostolus indicare, dicens, Euangelium esse virtutem Dei. Videtur enim alludere ad virgam Moysi. Nota est historia.

Quando Moyses comparuit coram Pharaone, vt populum Dei ab eius captiuitate liberaret, virgam proiecit in terram, quæ in serpentem subito conuersa, terrorem astantibus incussit. Magi & sapientes Pharaonis, virgas similiter proiecerunt in terram, quæ in serpentes itidem conuersæ fuerunt; quibus tota Pharaonis aula replebatur: *sed deuorauit virga Aaron virgas eorum*, quam omnes in suum corpus traiecit. Serpentes erant, quas vocat virgas, ab eo quod ante fuerant. Lex quæuis, apte virgæ aut regulæ, & serpentis typo exprimitur: nam quæuis lex imponitur, vt tanquam virga dirigat, & tanquam regula ordinet & rectificet. Deinde debet esse summa prudentia referta, quam serpentis effigies apud omnes nationes exprimit. Signanter autem lex Euangelica virga vocari potest, quo nomine Scriptura sacra eam describit: *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion:* & iterum: *Virga directionis, virga regni tui.* Est etiam serpentis tenens effigiem, quia prudentissima est, conformis non prudentiæ carnis, sed spiritus; ab illo capite procedens, in quo tota Dei sapientia clausa est: & prima facie terret: nihil enim magis ad primum conspectum pauorem incutit, quam lex Euangelica, quæ paupertatem laudat, humilitatem extollit, Crucem prædicat, persecutiones optandas proponit, propriam vitam odiendam & mortem appetendam clamat. Hanc virgam proiecit, & in medium misit Dei Filius, erepturus hominem de potestate infernalis Pharaonis; cuius tota aula repleta similiter fuit serpentibus, à suis sapientibus confectis: totus enim mundus plenus erat varijs legibus, quas qui sapientes habiti sunt, promulgarunt. Mirum est, quot quantæque leges in mundo essent, à diuersis legislatoribus constitutæ, Solonis, Licurgi, Trismegisti, Appollonij Tianæi, Zoroastris, Platonis, Zenonis, Pythagoræ, & aliorum, quos Beatus Isidorus recenset, & ex illo Gratianus, & ex vtroque Cœlius Rhodiginus. Merito tamen vocata est lex CHRISTI, *Virga virtutis tuæ:* nam diuina virtute ita egit, quod omnes alias virgas deuorauit, & in corpus suum traiecit: nam Euangelium omnes leges sibi subiecit, & ad sibi obtemperandum reduxit, & vt Diuus Chrysostomus ex professo demonstrat, Crux in qua Euangelium totum clauditur, quæ omnibus legibus erat maledicta, & pedibus conculcata, ac supremum abominationis supplicium, omnes coronas Regum, diademata Imperatorum, tiaras Pontificum, sibi nunc subdidit: & quam omnes abhorrebant, nunc eius figuram tantopere quærunt, vt vbique ea inueniatur, apud Principes, apud subditos, apud mulieres, &c. Omnes ea se signant, inscribendo in nobilissima parte faciei, &c. Quod & late ipsemet prosequitur, expendens quomodo lex Euangelica in mundo à Christo emissa, omnes alias leges deuorauit, & aboleuit, & sibi concorporauit, vt iam illæ non appareant. Vbinam leges Solonis? Quidnam factum est de legibus Pythagoræ, tanta æstimatione celebratis? Quonam abierunt leges Zenonis, Tyanæi, &c. Omnes illas Euangelica lex absumpsit, & illa sola manet firma, immobilis, & secura. Et quidem hæc nondum erant Pauli tempore completa, nec enim adhuc tunc hæc virga, sapientum virgas deuorauerat, nondum sibi omnes leges subiecerat, nec Euangelicam Crucem omnibus reddiderat gloriosam: quia tamen hoc futurum præuidebat Paulus, iam in Euangelio gloriabatur, & in Cruce; iam clamabat: Non erubesco Euangelium: Virtus enim Dei est &c. Nunc autem iam huius legis virtutem oculis conspicimus, cui omnes leges subiectas videmus, cuius Cruci omnia diademata subiecta manent. Possibile igitur ne est, quod apud nos maneat adhuc virga mundanæ legis, & liber duelli? Et quod Christianus erubescat Euangelium, & reputet sibi in confusionem, illius magnum præceptum seruare? Quod confusionem adducebat, fecit, vt esset in gloriam, & quod etiam apud Philosophos honorificum fuit, parcere scilicet inimicis non gloriosum & honorificum faciet? Sed vere sapiens Legislator, cordis nostri duritiam

Marginalia: *Exod.* 7.12 — *Psa.* 109.2. — *Psal.* 44.7 — ¶ 174. — *Li.* 5. *Ethimol.* — *Lib.* 7. *cap. Moyses.* — *Li.* 18. *c.* 19 — *Ora.* 2. *cō. Iud. tom.* 5.

ritiam agnoscens, nos admonuit dicens:
Luc. 9. 26. *Qui me erubuerit & sermones meos*, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in gloria Patris sui & sanctorum Angelorum.

§. 16. *Vexillum erigit Christus, quod qui sequi contemnit, potius inimicus quam eius miles dici debet.*

¶ 175 Hom. 8. in Ezech. EGO *autem dico vobis: Diligite inimicos vestros.* Ex doctrina D. Gregorij aliam possumus rationem annotare, in his CHRISTI verbis contentam, qua non solum probatur, hoc præceptum rationabile, sed etiam honorificum. Ego, inquit, dico vobis. Attende quis est qui præcepit, & quinam sint illi, quibus præceptum imponit. Qui pręcipit, CHRISTVS est: quibus hoc præceptum imponit, sunt fideles in Ecclesia sua viuentes. Si autem adhuc inquiras: Qui ille sit, respondebunt Prophetæ, esse ducem populi Christiani. Ita Deus apud Esaiam: *Dedi eum ducem*: Et apud Michæam: *Bethleem, ex te exiet Dux, qui regat populum meum.* Similiter autem si pressius quæras: Qui sunt fideles: Respondebunt Scripturæ sacræ, esse milites, quorum vita est *militia super terram*, qui perpetuis congressionibus inimicorum vrgentur, & impugnatur, vt sæpe Paulus clamat. Quod summe necessarium est militibus, inquit Gregorius, est vnionem seruare, & nullatenus contra seipsos dimicare: si enim vnius exercitus milites à se diuisi sunt, aut mutuis impugnationibus se cædunt, erunt similes Madianitis, *qui mutua cæde se trucabant*, & sine externo persecutore, victi fuerunt. Idcirco CHRISTVS Dominus, tanquam Dux sapientissimus, id perpetuo suis militibus iniunxit, vt pacem seruarent, vnitatem tenerent, & ne contra se inuicem manus conuertant, aut inimicitias gerant. Hæc omnia explicat beatus Gregorius, expendens verba illa, quæ de famigeratissimis Ezechielis animalibus dicta sunt. *Cum ambularent, quasi sonus erat multitudinis, & quasi sonus castrorum.*

Esai. 55. 4. Mich. 5. 2. Matt. 2. 6. Iob 7. 1. Iud. 7. 22.

Rectè quasi sonum castrorum tenent ij, ad quos Apostolus clamat: *Induite vos armaturam Dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli, quia non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus Principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ.* Sanctorum ergo multitudo, castra sunt, quæ bellum contra aereas potestates susceperunt. Vnde sancta vniuersalis Ecclesia, ita sub specie dilectæ describitur, vt dicatur: *Pulchra es amica mea, suauis & decora, sicut Ierusalem, terribilis, vt castrorum acies ordinata.* Dicitur Ecclesia suauis & decora, sicut Ierusalem, quia autorem suum diligens, ad eius visionem sperans se vēturam, spe gaudet, vt inquit Apostolus. Quoniam tamen perpetuam grauemque inimicorum sentit impugnationem, constituitur terribilis, vt castrorum acies ordinata. Quid est, inquit Gregorius, quod sancta Ecclesia ab hostibus suis vt castrorum acies sit timenda? Non enim à magno intellectu vacat ista comparatio, & idcirco est subtiliter intuenda; scimus enim, & constat, quia castrorum acies, tunc hostibus terribilis ostenditur, quando ita fuerit constipata atque densata, vt in nullo loco interrupta videatur: nam si ita disponitur, vt locus vacuus, quem hostis possit ingredi dimittatur, profecto iam suis hostibus terribilis non est. Et nos ergo cum ¶ 176. contra malignos spiritus, spiritualis certaminis aciem ponimus, summopere necesse est, vt per charitatem semper vniti atq; constricti, nunquam interrupti per discordiam inueniamur; quia si qualibet bona in nobis opera fuerint, si charitas desit, per malum discordiæ locus aperitur, vnde ad feriendos nos hostis valeat intrare. Antiquus vero inimicus, castitatem in nobis si sine charitate fuerit, non timet, quia ipse nec carne premitur, vt in eius luxuria dissoluatur. Abstinentiam non timet, quia ipse cibo non vtitur, quia necessitate corporis non vrgetur. Distributionem terrenarum rerum non timet, si eidē operi charitas desit, quia diuitiarum subsidijs nec ipse eget. Valde autem in nobis charitatem

Ad Ephe. 6. 11. Cant. 6. 3.

veram, id est amorem humilem, quem nobis vicissim impendimus, timet, & nimis concordiæ nostræ inuidet, quia hanc nos tenemus in terra, quam ipse tenere nolens, amisit in cœlo. Bene ergo dicitur *Terribilis, vt castrorum acies ordinata*, quia electorum multitudinem, eo maligni spiritus pertimescunt, quo eos per charitatis concordiam munitos contra se & conglobatos aspiciunt, Ita Gregorius. Ex quibus patet primo, quare Apostolus suadens vnitatem & pacem, & deponendam iracundiam & inimicitiam, tanquam rationem

Ad Ephes. 4.27. adhibuerit: *Nolite locum dare diabolo*: per discordiam enim & separationem militũ à se inuicem, datur locus inimicis ingrediẽdi, & expugnandi. Nota est enim historia, quam Scriptura sacra refert, quando Holoforne occiso à sancta Iudith, milites

Iudi. 15. 4. illius fugere cœperunt: *& quoniam Assyrij non adunati in fugam ibãt præcipites; filij autem Israel vno agmine persequentes, debilitabant omnes, quos inuenire potuissent.* Inimici nostri vniti sunt, de quibus Dauid: *Qui cu-*

Psa. 70.10 *stodiebant animam meam consilium fecerunt in vnum, dicentes: Deus dereliquit eum, persequimini & comprehendite eum, &c.* Si nos nõ vnitatem tenemus, facilè vires nostras eneruabunt. Patet secundo cur idem Apostolus, tanquam rem primo loco necessariam iniunxerit, dicens: *Soliciti seruare v-*

Ephes. 4. 3. *nitatem spiritus in vinculo pacis.* Expende illud, *soliciti*, quasi hac in re debeamus sũmam adhibere solicitudinem; & apte quidem, sine qua cætera non timentur ab ini-

Loco cit. micis, vt D. Gregor. dixit. Patet tertio, cur Christus Dominus tanta cura cõmendauerit vnitatem, dilectionem, & pacem, quia videlicet, qui contra hostes nos muniebat, id præcipue commendabat, quod magis necessarium nobis intelligebat. Patet tãdem, cur tam stricte prohibuerit inimicitias, & vetauerit discordias, vt non contentus præcipere, quod non persequamur inimicos, iussit eos diligere, & eis benefacere: sicut enim ex vnione militum prouenit fortitudo exercitus; ita nihil est, quod facilius illius vires eneruet & absumat, quã mutua inter se militum discordia & pugna, vt de Madianitis dictũ est; & procul dubio, tanquam rem certam conclusit

Apostolus: *Quod si inuicem mordetis*, sine *Gala. 5. 15.*

manu aduersariorum *ab inuicem consume-* ¶ 177

mini Hinc intelligemus, quod sibi voluerit Christus Dominus, illud tam iteratis

vicibus repetens a: *Mandatum nouum do* a *Ioa.* 13.34

vobis, vt diligatis inuicem b, Hoc est præceptũ b *Ioa.* 15.12

meum, vt diligatis inuicem c. Hæc mando vo- c *Ioa.* 15.17

bis, vt diligatis inuicem d: In hoc cognoscent d *Ioa.* 13.35.

omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem. Tanquam enim Dux populi Christiani, voluit proprium vexillum militibus suis erigere, sub quo vnirentur. In hunc siquidem finem vexilla inuẽta sunt. Cum namq; summè necessariam intelligant duces, vnitatem militũ, hanc sub vno vexillo conseruare intendunt. Est vexillum diminutiuum à velo, vt inquit Paulus ex Festo, videntur namq; vexilla primitus fuisse vela, aut flamulas quasdam expansas, & vt sub illis vnirentur, vnitiq; tenerentur milites, nomen ducis in vnoquoq; scribebatur, vt patet ex illo versu Senecæ Tragici e: *Nomen ducum vexilla præscriptum ferunt.* De qua re multa Alexander f, agens de signis militaribus, & B. Gregorius Nazianzenus g, agens de Labaro, magno illo Imperatorum Romanorũ vexillo, & alij autores innumeri. Dimissis tamen ijs, quæ apud scriptores seculares de secularibus militibus dicuntur, id ex Scriptura sacra possumus demonstrare. Quando filij Israel in terram promissionis proficiscebantur, militari ordine incedebant, & ad seruandum tabernaculum, militum more circa illud castrametabantur. Vt autem omnes, qui ad vnam tribum pertinebant, vniti possent seruari, quæuis tribus proprium vexillum ferebat, peculiaribus insignijs depictum. Ita statuit Deus: *Singuli per turmas, signa atq; vexilla, & domos cognationum suarum, castrametabuntur filij Israel per gyrum tabernaculi fœderis. Ad Orientem tribus Iuda, cuius Princeps fuit Naason*, ferebat vexillũ viridis coloris, qualis erat color lapidis rationalis, in quo nomẽ Patriarchæ Iudæ scriptũ erat, cuius insigne erat Leo, cui

Vide nostrũ Sot. maiorem in ca. 2. cant.

e *In Thebai de act. 2.* f *Lib. 4. Gonial. c. 2.* g *Orat. 1. cont. Iul.*

Num. 2. 2.

Iacob comparauit illum dicens: *Catulus Leonis Iuda.* Ad meridiem erat tribus Ruben, *cuius Princeps fuit Elisur, filius Sedeur:* ferebat vexillum rubri coloris, qualis erat color lapidis rationalis, in quo scriptum erat nomen Patriarchæ Ruben, cuius insi-
Gen. 49.3. gne erat hominis effigies, propter id, quod ei dixit Iacob: *Ruben primogenitus meus.* Sicque de cæteris Deus disposuit, vt vnaquæque tribus sub peculiari vexillo sociata contineretur, excubiasque ageret ad tabernaculum, de quibus longe lateque disputant multi autores, longissime vero
In c.2. nu. 9.5. & seq. Abulensis multa ad hoc institutum obseruans. Cum igitur CHRISTVS Dominus Dux sit exercitus Christiani, necessarium fuit, vt aliquod erigeret vexillum, ad quod omnes milites conuolarent, & sub
¶ 178. quo vniti tenerentur & incederent. Huiusmodi autem vexillum, quodnam sit, ex-
Cant.2.4. pressit cœlestis Sponsa: *Introduxit,* inquit, *me Rex in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem.* Cellæ vinariæ nomine, intel-
Li.3. Hex. c.10. & in Ps. 118. ser. 5. ligit Diuus Ambrosius mysteriorum intellectum, & spiritualem lætitiam & gaudium, ad quæ Ecclesia se introductam profitetur. Cui (loquendo de ea, qua parte iustos continet) data est notitia cœlestium sacramentorum, quam diuinus amor tanquam vinum suaue & feruens tenet lætam, iucundam, & quasi maden-
Li. de diui. nom. c.4. tem, vt Beatus Dionysius egregie de effectibus diuini amoris agẽs, explicat. Quod autem dicit: *Ordinauit in me charitatem,* multi ex Hebræo vertunt: *Vexillum eius super me charitas.* Ita Agathius, Pagninus, & translatio antiqua Hispanica. Ecce vexillum Christi, dilectio, charitas, & amor. Idcirco toties illud erexit, & leuauit dicens: *Hoc est præceptum meum &c. Hæc mando vobis, &c.* Adeo hoc verum est, vt ex hoc Diui Ioannes comprobari doce-
1. Ioa.3.10. at, an aliquis ad CHRISTI exercitum pertineat, an vero ad exercitum diaboli, vt sæpe expositum est. Imo & CHRISTVS Dominus expresse docuit, ex hoc milites suos
Ho.17. in Ezech. ad finem. cognoscendos, vt Diuus Gregorius colligit ex illo: *In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem.* Hoc vexillum in suæ prædicationis exordio leuat, & erigit: ita enim facturum prophetauit Esaias, illius victorias *Esai.11.12.* excellentissimas prædicens: *Et leuabit,* inquit, *signum in nationes,* metaphora sumpta à duce, qui bellum acturus, primum omnium erigit, leuatq; vexillum, sub quo milites congregentur. Vexillo opus est, di- *Lib.10. ad* cebat Cicero, & conuolabunt. Et vt illud *Atticũ ep.* milites agnoscant, leuabit, & extendet suũ *15.* peculiare insigne, omnibus illud manifestum faciens. Eodem siquidem modo egressurus erat CHRISTVS (& vere egressus est) ad pugnam, qua dæmonem, mundum, & carnem vinceret, & omnes nationes suo erat subditurus Euangelio: primo vexillum erigit & leuat. In monte namque constitutus, quasi gentem & exercitum congregare volens, eligens in primos tribunos & Centuriones Apostolos, vexillũ erigit, & vt omnibus pateat ipsius insigne, illud extendit. Vexillum enim, quod erigit & leuat, est dilectio & amor, tam extensus, vt vsque ad inimicos peruenire debeat: *Ego autem dico vobis: Diligite inimi-* *Iudic.5.8.* *cos vestros, &c.* Noua *bella elegit Dominus,* dicebat sancta illa Prophetissa: nouos milites requirit, nouum vexillum erigit: deposito siquidem antiquo illo signo: *Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum,* nouum dat signum, *Ego autem dico vo-* ¶ 179. *bis: Diligite inimicos vestros.* Ex his reuincitur intolerabilis error, quem supra proposuimus, aliquorum Christianorum, qui sibi inhonorificum iudicant & pudẽdum, patienter iniurias ferre & inimicis parcere. Quis vnquam miles iudicauit sibi indecorum, sequi vexillum Regis & ducis sui? Et quis miles, nisi transfuga proditorque fuerit, contempto ducis sui vexillo, ad sequendum inimici signum se transfert? Erigit mũdus, inimicus Christi, vexillum suum: *Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum:* Christus illum expugnaturus, suum erigit vexillum; *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros.* Quis tã impius miles Christi esse potest, qui ex eo ad inimici vexillum sequendũ se cõuertat, quod iudicet, sequi Christi vexillum, inducere

inducere confusionem & ruborem, & sibi esse potius rem honorificam, sequi vexillum inimici? Quod inimicum sequaris, relicto Christo, malum est: quod tamen non solùm illum sequaris isto relicto, sed etiam iudices, illud tibi esse ad honorem & gloriam, & sequi huius signum, esse ad pudorem & confusionem, hoc est intolerabile, & maximè Christo iniuriosum. Hos vocat Paulus: *Inimicos Crucis Christi*, qui annotat multos esse, qui se amicos Christi gloriantur, qui tamen inimici sunt Crucis illius. Qui autem isti sint, intelliges, si consideres, quænam sit Crux Christi. Hoc enim nomine, vt supra diximus, non tam lignũ materiale, in quo Christus tribus horis pependit, intelligendum est, quam hoc, quod est patienter ferre persecutiones & opprobria, & benefacere inimicis crucifigentibus, pro eis rogare, sanguinem dare pro effusoribus illius, & vitã pro ipsismet interfectoribus absumẽtibus illam. Qui his rebus sunt inimici, iudicantur à Paulo inimici Crucis Christi, & contra eos agit, demonstrans esse intolerabile, contendere, esse amicum Christi, & de illo gloriari, & esse inimicum Crucis eius, & illam cõtemnere. Nec enim potest quis amicus esse Christi, qui Crucis eius fuerit hostis & aduersarius. Rationemque illam Paulus indicat, quam sæpe expendit D. Bernardus, quia Christus affixus est Cruci, & non inuenitur Christus in mundo sine Cruce. Vnde Paulus, *Christo*, inquit, *confixus sum Cruci*: non possum Christo copulari, nisi Cruci fiam propinquus, & cum illo simul cõfixus sim; nec possum illi fieri proximus, fugiens Crucem, in qua ille manet confixus. Vnde quia Paulus gloriabatur in Christo, simul etiam gloriabatur in Cruce, & vocem illam edidit: *Mihi autem absit gloriari, nisi in Cruce Domini nostri Iesu Christi.* Quæ verba expendens Chrysostomus: Talem, inquit, oportet esse Christianum, & hanc vocem semper habere in ore: Gloriari in Cruce Christi est, gloriari in persecutionibus, & tribulationibus, & angustijs, patientiam tenendo, &c.

Ad Philip. 3.18.

Ad Galat. 2.19.

Ad Gal. 6. 14.

In epist. ad Galat. ad fin.

§. 17. *Christus his verbis sibi assumit curam honorificandi eum, qui à vindicta se continet.*

¶ 180

Ego autem dico vobis: *Diligite inimicos vestros.* Horum verborum emphasim alio modo licet expẽdere, in quo nouam alteram rationẽ eiusdem inuenimus. Deus verè nos amat, nec vult vt bonorum nostrorum iacturam patiamur. Ideoque cum aliquid præcipit, quod nostris commodis videtur contrarium, simul exponit & exhibet seipsum, qui nos indemnes seruaturus sit. Præcepit antiquitùs Israëlitis, vt quolibet anno omnes viri ascenderent ad locum, in quo tabernaculum locatum esset. *Tribus*, inquit, *temporibus anni, apparebit omne masculinum tuum in conspectu omnipotentis Domini Dei Israël.* Quoniam autem statim timere poterat vnusquisq;, quod relicta domo sua, seque longè ab ea constituto, possent latrones liberè bona omnia suffurari, addidit: *Nullus insidiabitur terræ tuæ, ascendente te, & apparente in conspectu Domini Dei tui ter in anno.* Nec enim volebat, vt proprijs ciuitatibus & domibus relictis, ita ad se adorandum & colendum proficiscerentur, quod damnum propterea incurrerent: ideò perenni miraculo id agebat, quod ipse remanebat custodiens illorum bona. Similiter præcipiens iusto, vt mentem eleuet, & tantum attendat ad supernam legem suam, quia poterat iustus timere, ne aliquis coram se laqueum poneret, aut pedibus suis se aliquod offerret offendiculum, in quo impingeret, sicut accidere solet ijs, qui tantum cœlo intendentes progrediuntur; vt omnem timorem deponat subdit: *Dominus enim erit in latere tuo, & custodiet pedem tuum, ne capiaris.* Nec enim vult, ita sua à nobis attendi, vt damnum inde possit nobis prouenire. Similiter, vt diximus supra, sæpeque annotauit Chrysostomus, cùm præcepit diuitibus de bonis suis eleemosynam facere, ne crederẽt diuites, Deũ velle, vt bonorum suorum iacturam faciant,

Exo. 34. 23.

Prou. 3. 26

ciant, perpetuo addidit, se esse qui centuplum esset redditurus. Hoc est quod dixit Sapiens, agens de ijs, qui secura spe ei obtemperant: *Quis, inquit, permansit in mandatis eius, & derelictus est?* Derelinqui dicitur à Domino, cui malum euenit, à quo Deus eum non defendit & liberat: ac si dicat: Quis malum incurrit, ex eo quod Dei mandata seruauerit? Quis curauit seruare mandata Dei, qui à Deo derelictus sit incurrere mala & incommoda? Et subdit: *Væ duplici corde.* In Græco: *Væ cordibus timidis:* cui allusisse visus est B. Iacobus, qui *virum duplicem animo* vocat, *timidum & hæsitantem*, & infirma fide postulantem. Duplex animo, idem est quod timidus & hæsitans. *Væ timidis cordibus*, hominibus inquam, qui timent malum sibi euenturū, si legem Dei seruent. Hos tanquam dānationi destinatos ostendit Angelus dicens: *Timidis autem & incredulis, pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure.* Bene autem timidos, iunxi incredulis; qui enim timet malum sibi euenturum ex obseruantia mandatorum Dei, incredulus videtur verbo eius, quo promittit, omnia prosperè euentura obtemperanti diuinæ legi: nec enim vult Deus, vt illam cum tui perditione & dispendio serues, quam potiùs tuæ vtilitati & commodo consulens, tradidit. Præcepit nunc Christus id quod contra hominis honorem esse videtur: si enim inimicus, & qui mihi iniuriam intulit & offensam, abstulit honorem, si ego prohibeor contra illum id agere, quod necessarium videtur ad honorem recuperandum, spoliatus honore permanebo. Propterea Christus hac loquendi forma & emphasi: *Ego autem dico vobis,* nos securos reddere vult, quod non honorem amittemus, quippe cum se ipsum exponat, quæ ad nostrum pertinent honorem curaturum. Et videtur loqui eadem forma, qua locuta fuit Rebecca ad Iacob, quando illa præcipiens ei, vt se loco fratris sui supponeret, & illius assumeret personam, rem sanè, per quam Iacob iudicabat, magno periculo se exponendum fore, ideoque recusans dixit: *Timeo, ne putet me sibi*

Eccl. 2. 12.

Iaco. 1. 6. 8.

Apoc. 21. 8

¶ 181

Gen. 27. 12

illudere voluisse, & inducat super me maledictionem pro benedictione: respondit illa: *In me sit, ait, maledictio ista fili mi, tantùm audi vocem meam.* Quæ Rebecca præcipiebat, erant Dei ordinatione disposita, quam illa agnouit, *cùm ad consulendum Deum se contulit,* cùm pueros in vtero collidentes senserat, vt sancti Patres sæpè annotant. Sciebat autem illa, Deum non ea præcipere, ex quibus homo maledictionem reportet: sed hoc ipso ac aliquid mādat, quod videtur maledictionem inducere posse, ipsemet se exhibet ita acturum, vt non maledictio, sed benedictio sequatur. Hoc intelligens illa; in me sit, inquit, maledictio ista fili mi, &c. Recole doctrinam D. Augustini: Ad rectè intelligendam vim aliquorum verborum sacræ Scripturæ, adhibendam esse quandam pronuntiationem in vultu, & modo vocis, qui exprimi litteris non potest, ex qua totius sententiæ intelligētia pendet. Id quod & sæpe in loquendi communi phrasi obseruandum est. Suadet tibi amicus, vt aliquid facias, vnde tu times damnum incurrere: ille manum pectori suo applicans: Fac, inquit, quod dico, nec aliud quæras: tali gestu & pronuntiatione, vt securum te reddat de successu. Ita Rebecca; ita & Christus loqui videtur. Præcipit inimicos diligere, patienter ferre: quia times honorem tuū inde absumi posse, tali modo & forma id præcipit, vt te securum reddat de futuro successu: ipse enim se exhibet ita acturum, vt id tibi in magnum decus & honorem cedat, dicens: *Ego autem dico vobis: Diligite, &c.* Sæpe admonuit Christus, se nobiscum agere, sicut Pater cum illo egerat. *Sicut misit me Pater,* inquit, *& ego mitto vos: Sicut dilexit me Pater, & ego dilexi vos.* Quomodo egit Pater æternus cum Christo? Præcepit ei, vt id aggrederetur, quod videbatur suo honori omninò & directè contrarium: pati scil. & & sustinere ignominiosissimam mortem Crucis, inter duos latrones, quasi illorum maximus. Cæterùm noluit Deus, vt Filius eius, quem vnicè & infinitè diligebat, hoc faceret, quo sine honore confusus remaneret,

Gen. 25. 22

Epis. 59. ad Paulinum post med.

Ioan. 20. 21

Ioan. 15. 9.

maneret, qui potius propterea assumpsit,
ita illius honorem procurare, vt ex eo
quod confusionem inducere videbatur,
exaltationem supremam eliceret. Hocq;
ad Phil.2. est, quod Apostolus annotauit: *Humilia-*
9. *uit semetipsum Dominus noster Iesus Chri-*
stus, factus obediens vsque ad mortem, mor-
tem autem Crucis. Verè enim Pater illi
præcepit, vt mortem Crucis subiret: nec e-
nim obediens est, nisi is cui aliquid præ-
§ 182 cipitur. Hocque erat illud mandatum,
quod ille sæpe exposuit: *Propter quod &*
Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen,
quod est super omne nomen, vt in nomine Ie-
su, &c. Ex eo quod Christus id fecit, quod
Pater præcipiebat, quodque videbatur ad
confusionem & dedecus, quasi obligatus
mansit Pater, honori eius consulere, sicuti
reuera consuluit, summum illi tribuens
honorem & gloriam. Similiter igitur
Christus nobiscum egit, qui præcipiens id
quod videtur nobis confusionem & ru-
borem inducere, sufferre scil. patienter ini-
micum, ita loquitur, vt seipsum exhibeat
acturum, quatenus inde honorem potius
& gloriam trahamus. Ita intelligi pos-
Esai.60.15 sunt illa ipsius verba apud Esaiam: *Pro eo*
quod fuisti derelicta, & odio habita, & non e-
rat qui per te transiret, ponam te in super-
biam seculorum, gaudium in generatione &
generationem: & suges lac gentium, & ma-
milla regum lactaberis, & scies, quia ego Do-
minus saluans te, Redemptor tuus fortis Ia-
cob. Ad Ecclesiam hæc verba dicta fuisse
a In Ps.44. docent sancti, Basilius *a*, Cyrillus *a*, & Pa-
b In Esai. tres in secunda Synodo Nicæna *c*, quomo-
c Act.2. do intellexerat Origenes *d*. Et verè de illa
d In illud possunt intelligi iuxta regulam Ticonij,
Ioã.2. Di- quam tradit Augustinus *e*, qua ex parte
cebat de bonos & iustos obedientes diuinis legi-
tẽplo cor- bus continet, qui patienter tribulationes
poris sui. & persecutiones ferunt, & offensas, &
e Lib.3. de mundi contemptum, quales signanter fu-
doct. Chri- erunt Martyres sancti. Si eos attendas, de-
stian.c.32. relicti fuerunt à proprijs, odio habiti ab o-
mnibus, nec erat qui eis se coniungere au-
deret: in inimicorum tamen persecutione
gaudebant, & tanto alacriores se esse pu-
tabant, quanto maiori contemptu despe-
ctos se videbant. Sed quid factum est?
Sicut Pater æternus, quia Christus pa-
tienter tulit Crucem, quæ confusionem
inducere videbatur, eum extulit, & no-
men dedit illi super omne nomen, ab om-
nibus adoranndum, ita ille fecit cum mar-
tyribus: pro eo quod ea passi fuerunt, quæ
ipsis præcipiebat, exaltauit eos tali hono-
re, vt Reges & Principes prostrati iaceant
ad eorum sepulchra, illorum intercessio-
nem efflagitantes. Ita enim acturus erat,
qui salutem nostram, non mortem, qui
honorem nostrum, non cõfusionem quæ-
rit & exoptat. Quis honor similis ei, quem
Apostolorum Principi detulit, qui Cru-
cem quam illi sustinendam præcepit, pas-
sus fuit, ad cuius sepulchrum Reges dia-
demata deponunt? Qualis honor cuiuis
viro sancto collatus, qui patientiam pro-
ut ille iussit tenuit, quem omnes nunc ad-
orant, & coram eo procumbentes vene-
rantur.

§. 18. *In Ioseph ostenditur cura, qua Deus honorificat non vindicantes se. Eius auru zeli respondet pro suorum honore, sicut pro Moyse.*

ALludere visus est Esaias, verbis præ- § 183
dictis, ad historiam sancti Ioseph,
quem ex carceribus, vinculis, &
grauissimis offensionibus, quibus videba-
tur honor eius absumptus, ad supremum
Regium honorem extraxit, quia patienter
tulit offensas, remq; totam Dei manibus
committebat. Ex quibus illa verba sancti
Iacob patris illius, quæ alioquin difficilia
sunt, explicat Rupertus: *Filius, inquit, ac-* Lib.9.in
crescens Ioseph, filius accrescens, & decorus a- Gen.c.36.
spectu: sed exasperauerunt eum, & iurgati Gen.49.
sunt, inuiderúntq; illi habentes iacula. Qui- 22.
dam legunt: *Filius fructescens Ioseph*, quibus
verbis Iacob eximiã illius patientiam cœ- Regia.
pit indicare, per quam ingẽtem retulit fru-
ctum: vt enim Christus docet, illi abundã-
tius fructificãt, *qui fructũ referũt in patien-*
tia. Erat autem Ioseph decorus, qui à Patre Luc.8.15.
plus

plus amabatur; ideò exasperauerunt eum, & iurgati sunt, inuideruntque illi habentes iacula, id est, fratres eius. Videntes namque quod à Patre plus cunctis fratribus amaretur, oderant eum, nec poterant ei pacificè loqui; idcircò asperè & iurgando loquebantur, & exasperabant eum, qui & excitante odio non poterant quicquam pacificè, nec sine iurgio loqui. Habentesque iacula in ore suo, *Dentes quippe eorum arma & sagittæ,* dicentium: Venite occidamus eum, venite venundemus eum, inuiderunt, & inuidiam suam opere compleuerunt. Pagninus legit: *Amaricauerunt* aut *amaritudine affecerunt.* Quod etiam intelligi potest de calumnia, qua Domina sua calumniata fuit eum, propter quam in carcerem coniectus fuit; talique afflictione tentus, qualem declarat Dauid: *Humiliauerunt in compedibus pedes eius, ferrum pertransijt animam eius.* Sed quid fecit Ioseph? *Sedit,* inquit, *in forti arcus eius, & dissoluta sunt vincula brachiorum & manuum eius, per manus potentis Iacob: inde pastor egressus est, lapis Israël.* Fratres inuiderunt, habentes liuoris sagittas: Domina amaricauit, calumniam eidem inferēs horrendam, verum hic, inquit Rupertus, arcum suum & arma pugnandi in Deo posuit, qui fortis est pugnator: nihil contra inimicos iaculantes egit, nullam sagittam contra eos iecit, nec contra fratres, quos posset de venditione accusare, vel minimū protulit verbum; nec Dominæ suæ scelus aperuit: tantum in carcere tentus dixit: *Furto sublatus sum de terra Hebræorum, & hic innocens in lacū missus sum.* Arcum quidem habebat & sagittas, poterat enim ille vindictam sumere, si fratrum impietatem accusaret, & improbæ fœminæ declararet luxuriam: sed nec minimam sagittam iecit, nec verbum contra eos loquutus est, qui arcum suū posuit in manu Dei: quasi dicens: Possum ego pro honore meo respondere, & sagittas emittere, quibus inimicos meos configam, rem tamen totam tibi Domine committo. Hoc significat illud: *Sedit in forti arcus eius.* Arcum namq; vocat potentiam, quam habuit Ioseph, agendi contra inimicos, cuius sagittę erant verba, quæ contra illos poterat proponere & probare. Hæc arma, quibus poterat vindictam sumere, in manu Dei, tanquam in proprio loco & sede reposuit, primo quidem intelligēs, iam ante legem, quod postea in illa Deus explicauit, sibi esse reseruatam vindictam, dicenti: *Mihi vindictā.* Hoc, inquit Chrysostomus, fidelis & vrbanus seruus agere solet, cùm à conseruo offenditur, in manu Domini & potestate vindictam relinquere, quo ipse charior Domino redditur, & vindicta plena offendenti infertur. Si enim conseruus ipse de conseruo vindictam sumat; & offenditur Dominus, & nulla iam amplius vindicta conseruum censet puniendum. Secundo timens sibi ipsi, ne excederet, si vindictam ipse de inimicis sumeret, aut contra eos loqui vel agere inciperet. Qui habet arcum, timetq; manibus suis, ad subitam feræ præsentiam cōmotus, ne erret iaciendo in eam sagittam, arcum ponit in manibus sapientis sagittarij, qui certè & securè sagittas ita dirigat, vt fera certo capi possit. Arcum habebat Ioseph, & sagittas, vt dictum est: poteratque contra fratres suos & Dominam suam agere: timebat tamen sibi, iniurijs excitato, ne forte minus bene sagittas mitteret, & sibi potius quàm illis damnum inferret. Ita enim, vt supra demonstrauimus, timent sancti viri, vltionem sumentes, ne fortè potius appetitu vindictæ, quàm zelo iustitię ferantur, ne excedant modum, &c. Idcircò arcum posuit in manibus sapiētissimi sagittarij, Dei scil. qui eas habebat potentissimas, quas vocat *manus potentis Iacob,* quia illarum potentiam & vim, ad fauendum ijs, qui se totos illis committunt, sæpè in ipso Iacob demonstrauerat, qui quod agendum erat ad bonum ipsius Ioseph, melius quam Ioseph ipse exequuturus erat: ideò rem totam in manu eius posuit. Quo etiam modo sapientissime fecit Rex Ezechias, qui excitatus verbis iniuriosis & blasphemis Regis Sennacherib, quæ ore & scripto protulerat, ascendit in domum Domini, *& litteras expandit* coram

Marginal notes: *Psal.* 56. 5. — *Ps.* 104. 18. — *Gen.* 40. 15 — ¶ 184 *Hom.* 50. *in Ioan.* — 4. *Reg.* 19.

coram Domino, &c. *Audi*, inquit, *omnia verba Senacherib, &c.* Nihil ipse respondit, imo iussit, ne quis impio Senacherib vel minimum verbum responderet; sed rem totam ad Deum retulit, dicens: *Audi Domine, &c.* intelligens, Deum multo melius scire expendere grauitatem iniuriæ, quam inferebat Senacherib, & quid ille iuste merebatur, rependere. Ita ergo & Ioseph prius fecerat, nihil contra inimicos agere volens, arma sua manibus fortis Dei tradidit. Sed quid factum est tandem? *Dissoluta sunt vincula brachiorum, & manuum eius, per manus potentis Iacob.* Deus qui est potens Iacob, id est, qui in Iacob magnam potentiæ suæ fecit euidentiam, cui se suumque honorem commiserat, ex vinculis & carceribus soluit, & non è carcere eduxit ad rem quamcunque sed supremam, *vt esset pastor, & lapis Israel.* Hæc sunt quæ Sa-
Sap. 10. 14 piens exposuisse visum est: *In vinculis non dereliquit illum, donec afferret illi sceptrum regni, & potentiam aduersus eos, qui eum deprimebant: & mendaces ostendit, qui maculauerant illum, & dedit illi claritatem æternam.* Cuncta verba expensione digna sunt, signanter illa: *Mendaces ostendit*, quod non solum de adulterij crimine intelligo, sed de omnibus, quæ contra illum loquuti fuerant fratres: quamuis enim in Genesi hæc non dicantur, noluit tamen Spiritus sanctus, quod maxime ad gloriam Ioseph faciebat, silentio præterire. Illud itidem, *& dedit illi claritatem æternam*, quod dicit propter illam gloriam, ad quam in regno Pharaonis fuit euectus, & illam quam in omnium memoria perpetuo tenebit. Hæc Iacob expressit illis verbis: *Inde*, ex carcere scilicet, *egressus est pastor, lapis Israel.* Dupli-
¶ 135 ci nomine, honorem ad quem illum Deus eleuauit, exprimit, Pastoris & Lapidis. Egressus est Ioseph, vt esset pastor, id est, Dux, Princeps, & Rex, quem fratres adorarent super terram: & vt esset lapis, id est, fortitudo, robur, & firmamentum, tenens locum supremum, sicuti lapis, qui est totius ædificij fundamentum. Et vere nescio, quid in lapide præuidebat Iacob, qui perpetuo ad rem grandem & excellentem designandam, lapide vtebatur. Ita cum in deserto quiescere voluit, lapidē capiti Gen. 28. 11
suo supposuit: & cum celebrem illam scalam vidit, quam portam cœli appellauit, & Gen. 28. 18
Dominum magnifica sibi promittentem audiuit, erexit lapidem in titulum: & cum iterum Deus ei apparuit, res grandes illi promittens, iterum *erexit lapideum titulum, libans super eum libamina.* Gen. 35. 14
Et nunc rem grandem de Ioseph dicere volens, eum appellat lapidem Israel, Christum forte in lapide præuidit, & in Ioseph designare voluit, quod Dauid intelligens, ex his quæ in Ioseph præcesserunt, explicauit quæ in Christo fuerunt subsequuta, sub eadem lapidis metaphora: *Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.* Ps. 117. 22.
Sicut Ioseph, qui reprobatus à fratribus factus est lapis, supremo in loco collocatus, à quo totus eorum honor, salus, & vita penderet, sicut à lapide in fundamento posito, omnium aliorum ordo & compositio. Ex his aptissime explicari posse credo, sententiam illam Sapientis, qua homines voluit a murmuratione, detractione, & contumelia continere, & eos qui murmurationem & detractionem patiuntur, à vindictæ appetitu temperare.
Quoniam auris, inquit, *zeli audit omnia, & tumultus murmurationum non abscondetur.* Sap. 1. 10.
Genitiuus apud Hebræos, habet vim superlatiui: idemque est *auris zeli*, quod auris zelosissima, sicut *filius dilectionis*, filius dilectissimus, filius perditionis, filius perditissimus. Aurem autem Dei vocat zelosissimam, id est, acutissimam, attentissimamque ad audiendum quicquid dicitur de seruus suis: nihil enim magis aures alicuius attentas facit, ad auscultandum, quam zelus; sicuti cum vir nimio zelo spōsam diligit, attentissime auscultat, quidquid de ea dicitur: & qui honorem alicuius magno zelo desiderat, auditu attentissimo auscultat, quidquid dicitur, vt pro illius respondeat honore. Deus magno amore seruos suos diligit, eorumque zelat honorem. *Zelatus*, inquit, *sum Ierusalem, & Sion zelo magno.* Zach. 1. 15.
Propterea attentissime auscultat, quidquid contra eorum honorē di-

dicitur, vt respondendi munus suscipiat. Sapie. I. II. Ideó subdit statim Sapiens: *Custodite ergo vos à murmuratione, quæ nihil prodest, & à detractione parcite linguæ, quoniam sermo obscurus in vacuum non ibit.* Sermo obscurus Li. de Mē-dac. ca. 16. vocatur ab Augustino, murmuratio aut detractio clandestina, in abditis & obscuris facta, intra priuatos parietes. *Hæc in vacuum non ibit*, aut vt Vatablus legit, *non abibit impune.* nam Deus attentissima aure audit, zelans seruorum suorum honorem, qui propterea debitā pro murmuratione vindictā rependet. Si autē quod clandestine & in abditis dicitur cōtra alicui⁹ honorem, Deus puniendum assumit, quāto magis quod aperte dicitur contra aliquē, qui rem totam Deo ipsi vindicandā cōmittit? Aut vero, *sermo obscurus* vocatur, quidquid
§ 156 dicitur ad obscurū alterius honorē & gloriā: illud Deus zelotypa aure audit, ideoq; debitam vindictā inferet. Alludit ad illud, quod de Moyse scribitur cœpimusq; alibi expendere. Murmurarunt contra Moysen Nume. 12. fratres eius, Maria & Aaron, & eius honori detraxerunt: imo vt probat Oleaster, in faciem Moysi verba cōtumeliæ coniecerunt: erat enim ibi, vt textus indicat, Moyses cū eis. Murmurantibus autem illis, quid factū fuerit sacer textus egregie descripsit. *Quod cū audisset,* inquit, *Dominus (erat enim Moyses vir mitissimus super omnes homines, qui morabātur in terra) statim loquutus est, &c.* Expendenda sunt multa: primo apte Spiritum sanctū, Moysi mansuetudinē expressisse, vt intelligamus, Deum maxime curare honorem eius, qui māsuetus est, & non irritatur cōtumelijs, & esse accinctū ad illū defendendum. Secundo noluit indicare, Moysē nihil respōdisse fratribus suis murmurantib. cōtra se, imo ita se habuisse, ac si esset homo non audiens: ideoq; De⁹ audiuit, quod ipse nō audire visus fuit. Tertio voluit explicare aurem Dei zelosissimā, quæ eo ipso quod murmurauerunt Maria & Aaron contra Moysen, omnia murmurationis verba audiuit, & quia zelabat honorē Moysi, ad respondendū pro eo se ac-Hom. 7. in Num. cinxit. Ideoq;, vt Orig. annotat, duo fecit, separans & ad partē trahens murmuratores: primo vt Aaron reprehēderet, tot tantaq; magnifica de Moyse retulit, vt nunquā maiorib. laudibus fuerit ipsum prosequutus, eum maiorē Prophetis alijs vocans, & fidelissimum inter omnes seruos suos appellans, cui loquebatur non sicut ad alios in visione, vel per somnium, sed ore ad os &c. Deinde vindictam grauissimā intulit, ingēti lepra Mariā percutiēs, vt alibi expēdimus. Hoc ergo vult dicere Christus Dominus, dum ait: *Ego dico vobis: Diligite inimicos:* Sedeat in forti arcus vester, rem totā manib. meis credite. Est siquidē Christ⁹ fortis, cuius hoc nomē propriū tradit Esaias: *Vocabitur nomē eius fortis,* qui potens est su- Esa. 9. 6. perabūdātius, quā petimus, honori nostro prospicere, & quæ in dedecus cedere videntur, conuertere in honorem & gloriā.

§. 19. *Nouus legislator, nouam legem promulgans, nouum exposcit populum, exuentem veteres pannos, infantiæ, & induentem vestes, virum decentes.*

Rem concludamus, & eam rationem § 187
vltimo loco præcepto inclusam annotemus, quam ipsa sua prima facie, Christi verba indicant, quam & omnes annotant: ideo breuiter erit expendenda: illa est, Euangelium quod ipse promulgat, legem esse nouam, & idcirco iustum esse, aliquid nouum statuere. *Audistis,* inquit, *quia dictum est antiquis: Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum.* Hoc ad vetusta decreta, prout vobis a Scribis & Pharisæis proponuntur pertinet. *Ego autem,* qui legem nouam promulgo, nouum a Apo. 21. 5 & Is. 43. 19
etiam mandatum impono, dicens: Diligite inimicos vestros, &c. Venit Christus ad b Es. 65. 17
auferendam vetustatem, & innouare o- c Li. 20. de ciu. ca. 21.
mnia, adeo vt eius fuerit vox illa, quam Ioannes audiuit *a*, *Ecce ego noua facio omnia,* d Li. 1. de Fid. vn. & Trin.
quod per Esaiam prædixerat *b*, *Ecce ego creo cœlos nouos, & terram nouam, & non erunt in memoria priora:* quamuis enim e De Resurrect.
hæc verba Augustinus *c*, Athanasius *d*, Tertullianus *e*; & Ambrosius *f*, intelligant f In cap. 1. epi. ad Heb
de statu resurrectionis, sed Theodoretus g In ca. 65
g, de eo, quod Christus fecit, veniens in mun-

mundum, exponit, de quo & præcedentia verba intellexerant, Hieronymus & Cyrillus. Et obserua regulam Scripturæ sacræ, quæ dum extrema commemorat, media etiam subintelligit: sicut cũ dicit Christus; *Data est mihi potestas in cœlo & in terra*, etiam quæ inter cœlum & terram continẽtur, hoc nomine expressit. Dicens ergo: *Ego creo cœlos nouos, & terram nouam*, omnia etiam alia noua creasse, aut produxisse, intelligendus est. Et merito: condidit enim nouum sacerdotium, nouum sacrificium, noua sacramenta, nouos ritus, nouas cæremonias, nouam Ecclesiam, noua promulgauit mysteria, nouas promissiones, nouas phrases, noua dogmata proposuit, vt vere dicat Apostolus: *Vetera transierunt, ecce facta sunt omnia noua.* Signanter autem his verbis: Ego autem dico vobis, tria noua ponit, primo nouum legislatorem: *Ego*; non quia non ipsemet fuerit, qui legẽ antiquam dedit, sed quia nouo se nunc exhibuit modo: eratq; nouus homo, qualis nũquam fuit. Secundo nouã legẽ, *Dico.* Hoc nomine ab antiquo iam tẽpore vocata est lex Euangelica: apud Ieremiam dicitur, *fœdus nouum*, quod Christus ipse vocat, *nouum testamentum.* Tertio nouum populũ aut nouam Rempublicam: *Vobis.* Noua enim Respublica necessaria erat, nouusque populus, vt nouum legislatorem audiret, nouamq; legẽ reciperet, qualis est Respublica aut populus Christianus, quem vocat Deus, *populum suum electum, quem formauit sibi*, de quo prædixerat: *Et vocabunt eos, Populus sanct⁹, redẽpti à Domino.* Manifesta est illa doctrina Christi Domini, qua docere voluit, cuiq; ea esse demandanda, quæ eius captui congruunt. *Nemo*, inquit, *mittit commissuram panni rudis*, id est, noui & fortis aut grossi, *in vestimentum vetus: tollit enim plenitudinem eius à vestimento*, id est, quod integrum erat, lacerat, *& peior scissura fit, neq; mittunt vinum nouum in vtres veteres, alioquin rumpuntur vtres, & vinum effunditur, & vtres pereunt: sed vinũ nouum in vtres nouos mittunt, & ambo conseruãtur.* Cõparat legem Euangelicã pano nouo & forti, & vino nouo feruenti & bullienti, propter plenitudinẽ spiritus & charitatis: homines autẽ antiquos, vestimento veteri, & vtribus veteribus. Non erat congruum, legẽ Euangelicam nouã, spiritualem, in homines veteres, carnales, mittere: rumpuntur enim illi, & doctrina deperditur. Cœpit Christus in Iudæos nouæ legis sacramenta prædicando profundere, sed rupti sunt: *Et dissecabantur cordib⁹*, sicut & postea prædicante *a*, Stephano *b*, *scandalizabantur* audientes verbum Euangelij, & aliquãdo dicebant *c*: *Durus est hic sermo, & quis potest sustinere eũ?* Aliquando autẽ doctrinã nõ sustinentes, dicebãt *d*, *Quænã doctrina hæc noua?* Aliquando vero *e*, *irridebant eum diuites qui erant auari*, audientes eum Euangelicam paupertatem prædicantem, & diuitiarum iactantiam damnantẽ. Hæcq; causa est, propter quam voluerunt eum occidere. *Vultis*, inquit, *me interficere, quia sermo meus non capit in vobis.* Ideo de noua doctrina accusarunt: vnde *Põtifex interrogauit eum, de discipulis eius & de doctrina.* Noui propterea homines requirebantur, quibus hæc doctrina traderetur, & vere ad hoc venit Spiritus sanctus, quando Euangelica lex erat plene cordibus Apostolorum infundẽda, vt illos faceret nouos quosdam homines. *Emittes*, inquit Dauid, *Spiritum tuum, & creabuntur.* Per creationem res tota nouiter producitur; nam quasi in nouos homines fuerunt commutati, deposita vetustate carnis & literæ. Spiritualia enim (inquit Augustin.) non capit carnalis: *& animalis homo*, vt dixit Apost. *non capit quæ Dei sunt.* Hinc ea verba Christi, quæ supra induximus, explicantur. Calumniabantur quidam Christum, quod discipulis suis grandia ieiunia non imponeret. Respondit Christus, non fuisse adhuc tempus congruum: quia erant adhuc discipuli carnales, & exiguis viribus, ideo expectandum tempus, quo noui homines fierent, vt ieiunia aliaque grauissima mortificationis opera subirent. Nouus igitur cum sit legislator, noua etiam lex, nouus itidem populus; vetera abijcienda sunt, & noua tenenda. Hoc fuit argumentum præcipuũ, quo Apostolus refellit eos, qui Galatis

Marginalia: Mat. 28. 18 — 2. Cor. 5. 17 — Ier. 31. 31 — Mat 26. 28 — Mar 14. 24 — Luc. 22. 20 — Esa. 43. 7. — Esa. 62. 12. — Mat. 9. 16. — § 188. — a Actor. 7. — b Mat. 25. 12. — c Ioh. 6. 61 — d Mar 1. 27 — e Luc 16. 14 — Ioan. 8. 37. — Ioct. 18. 19. — Psa. 103. 30 — Ser. 186. de Temp. — 1. Cor. 2. 15 — Mat. 9. 14.

latis persuadebant , adhuc tempore legis
Leu.26.10 Euangelicæ, seruanda fuisse, quæ antiquis
præcepta erant. Iam enim lex ipsa statue-
rat: *Vetera nouis superuenientibus proijcie-
tis.* Quæ non præcipue dicta sunt de
fructibus, de quibus in cortice loqui Deus
videbatur, sed de Sacramentis, sacrificijs,
In Prolog. epi. ad Gal. lege, doctrina, moribus, vt D. Thomas in
prologo super eadem Epistolam annotat.
Hoc eodem argumento vsus est Aposto-
lus, ad Colossenses scribens, qui postquam
ostendit , legem veterem deponendam,
quam Christus antiquauit per Euangelica
decreta, vlterius progreditur, inquit D.
In ca.3. Epist ad Colos. lect. 1. & 2. Thomas, ad demonstrandum, etiam ve-
teres mores deponendos esse , & nouos
tenendos, congruentes legislatori nouo,
legi nouæ, & hominibus nouis. *Nunc au-
adCol.3.8. tem,* ait, *deponite vos omnia, &c. Expoliantes
vos veterem hominem cum actibus suis, &
induentes nouum , eum qui renouatur in
agnitionem Dei , secundum imaginem eius,
¶ 189 qui creauit eum.* Expende aduerbium
temporis, *nunc autem* : alludere enim vi-
Gen.41.14 detur ad id , quod de Ioseph dictum fu-
it. In carcere ille constrictus, vestem &
capillos habebat carcerato congruentes :
eductus tamen, vt staret coram Pharaone,
totonderunt eum, & veste antiqua deposita,
nouis vestimentis indutus fuit, nec enim
decens erat , quod illam vetustatem con-
seruaret , ad nouum excellentem & Regi-
um statum eleuandus. Antiquitus ho-
mo carcere culpæ inclusus, & vinculis le-
gis tenebatur alligatus : *tenebamur* (in-
ad Gala.3. quit Apostolus) *conclusi intra legem.* Tunc,
non mirum , quod homo opera carnalia,
& mores secundum carnis & literæ vetu-
statem teneret. *Nunc autem* , quando
per Christum eleuatus est , vt stet coram
Deo, quando de statu serui, euectus est ad
statum filij , *hæredis quidem Dei, cohæredis
ad Rō.8.17 autem Christi,* noua vita, nouique mores,
depositis veteribus, tenendi sunt. Vnde
& subdit Apostolus , tanquam conclusio-
nem, quæ ex præmissis manifeste sequitur:
*Induite vos ergo sicut electi Dei, sancti, & di-
lecti Dei, viscera misericordiæ, benignitatem,
humilitatem, modestiam, patientiam, sup-
portantes inuicem, & donantes vobismetipsis.*
Aut vero alludit Apostolus , ad magnum
illud mysterium , quod Deus beato Iob
proposuit. *Quis conclusit ostijs mare, quan-* *Iob 38. 8.*
*do erumpebat , quasi de vulua procedens ?
Cum ponerem nubem indumentum eius , &
caligine illud quasi pannis infantiæ obuolue-
rem ?* Notum est secundum litteræ cor-
ticem, Deum de illo opere loqui excellen-
ti; quo cum creasset aquas , terram ope-
rientes, illis tenebris circumfusas, de qui-
bus dicitur : *Tenebræ erant super faciem* *Gen.1. 2.*
abyssi, illas in vnum locum abire præcepit,
quem mare vocauit , in quo tāquam in
carcere visus est concludere. Sed aliquid
profundius sub ista littera B. Gregorius *28. Moral.*
contemplatur. Maris nomine , populus *cap. 17.*
ille antiquus merito exprimitur , qui non
minus huc illucque suis affectibus exci-
tantibus ducebatur , quam mare vento-
rum impulsu. Erupit autem quasi de vul-
ua , quando de Ægypto egressus est. Sic-
ut enim mulier suscepto semine , illud
multo tempore retinet, vt crescat, forme-
tur, & efficiatur puer , postea vero illud
magnis doloribus enititur ; ita Ægyptus
suscepit illos primos Patriarchas, tanquam
semen, quos sub paruo numero *Septuagin-* *Gen. 46.*
ta duarum animarum Scriptura sacra ex- *27. &*
pressit : ibique creuit , & populus forma- *Exod. 1. 5.*
tus est talis, vt timorem incuteret Pharao-
ni, & habitatoribus Ægypti , dicentibus :
Ecce populus iste Israel magnus est. Tunc
ipsomet Ægypto enitente (*Vrgebant enim
Ægyptij filios Israel , vt egrederentur de Æ-
gypto*) magnis & ingentibus doloribus.
quos Ægyptus sustinuit, per plagas & sub-
mersionem Pharaonis , & exercitus illius,
erupit populus, tanquam de vulua proce-
dens. Vnde & sæpe in Scriptura sacra e-
gressio illa vocatur natiuitas , aut partus
Ægypti, signanter apud Ezechielem, dies
qua synagoga egressa fuit de Ægypto, vo-
catur *dies natiuitatis, aut ortus illius*: quæ *Ezec.16.4.*
propterea ab eodem depingitur tanquam
puella, ex vtero matris nata , adhuc san-
guine natiuitatis fœdata. Tunc populum ¶ 190.
illum conclusit ostijs , præceptis scilicet
antiquæ legis : nam post quinquaginta

dies,

dies ab egressu ab Ægypto, lex data fuit in monte Sina. Egregia vero metaphora exprimit legis præcepta, quibus populum tunc constrinxit. *Cum ponerem*, inquit, *nubem vestimentum eius, & caligine illud, quasi pannis infantiæ obuoluerem.* Puer statim ac ex vtero prodijt, vestitur ab obstetrice, vestibus quidem à patre pueri traditis, illi ætati conuenientibus, pannis scilicet & fascijs stringentibus, & colligantibus brachia, manus crura, pedes, & totum corpus. Quoniam namque tener tunc est, oportet omnia membra, vt seruentur, colligari & inuolui. Moyses obstetricis officium gessit, & vestimentis à Deo datis, præceptis inquam legis, quæ Deus Moysi tradidit, totum puerum omni ex parte exterius colligauit. Mirum est enim, quot quantaque præceperit: nulla siquidem res externa est, circa quam præceptum non fuerit impositum. Præcepit enim circa cibum, potum, vestes, domos, agros, lectos: quomodo & quid comedere deberent; quomodo & quid bibere, quomodo domus essent extruendæ, quomodo & quibus seminibus agri essent serendi, quibusve iumentorum generibus essent colendi, quomodo & qui fructus essent colligendi, quomodo segetes metendæ, & vt vno verbo concludam, quomodo per secreta naturæ secessus essent emittendi: & quamuis hæc videantur Deo indigna, sed omnia ista insignia excellentissimaque continebant sacramenta, quæ propterea vocat nubem & caliginem: *Vmbra enim habebat lex futurorum bonorum*: nihilque erat quod non mysterium aliquod, sub illa caligine reseruaret. Sicut autem illa pannorum & fasciarum obuolutio, congrua est puero, dum tempus pueritiæ durat; cum tamen is in virum euasit, illa puerilia vestimenta deponit, & viriles vestes induit, congruentes ætati & actionibus viri: ita lex illa, eiusque præcepta, congruentia fuerunt illi populo, qui puerilem tenuit ætatem: at quando per Christum ad virilitatem fuit perductus, iam illa omnia erant deponenda, & assumendæ vestes virili ætati conuenientes. Id quod sub proprijs terminis idem Apostolus dixit, illa proferens verba, quæ rationem possunt reddere, cur antiquas deposuerit *traditiones*, quarum tam acerrimus æmulator prius extiterat; quia *cum essem paruulus, sapiebam vt paruulus, sentiebam vt paruulus, iudicabam vt paruulus: quando autem factus sum vir, euacuaui quæ erant paruuli.* Recte igitur his alludens Apostolus dixit: *Nunc autem deponite vos omnia, &c. Exuentes veterem hominem cum actibus suis, & induentes nouum, &c.* Hancque rationem indicat Christus, dicens: *Audistis, quia dictum est antiquis: Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum:* Hæc ad antiquam vitam pertinent; antiquis Iudæis carnalibus lex ista congruit, qui carnis affectibus ducebantur: *Vobis autem*, quos in nouum populum creaui, quos tanquam nouas creaturas noua generatione regeneratos in Ecclesia mea constitui, alij mores, aliæque leges tenendæ sunt: Diligite inimicos vestros, & benefacite, &c. His mire illa concinit Apostoli exhortatio ad Romanos, qua visus est, ad hoc pronomen, *Vobis*, alludere voluisse. *Peccatum*, inquit, *vobis non dominabitur, non enim sub lege estis, sed sub gratia.* Et postquam, vt hoc explicaret, egregie probauit, homines per Christum solutos fuisse obligatione legis subdit: *Cum enim essemus in carne, passiones peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris nostris, vt fructificarent morti; nunc autem soluti sumus à lege mortis, in qua detinebamur, ita vt seruiamus in nouitate spiritus, & non in vetustate litteræ.* Apud Paulum, communi phrasi, esse in carne, significat viuere & iudicare de rebus secundum iudicium & affectum carnis, vt Chrysostomus *a*, Augustinus *b*, Hieronymus *c*, & Cyrillus *d*, demonstrant; signanter ex illo, quod ad eosdem Romanos dicit *e*, *Vos non estis in carne.* Adhuc carnem tenebant, sed non secundum carnales oculos & affectus, iudicabant & agebant. *Cum essemus*, inquit,

ad Hebr. 10. 1.

1 Cor. 13. 11

§ 191

Rom. 6. 14

Rom. 7. 5.

a Hom. 22. in Gen.
b 11. Cont. Fau. c. vlt.
c Epist. 63.
d 14. De Adorat.
e ad Rō. 8. 9.

quit, *in carne*, id est, cum viuebamus secundum legem carnalem, de rebus tantum carnaliter iudicantes, passiones quæ per legem erant, operabantur in membris nostris. Sæpe Apostolus repetit, legem antiquam tantum ostendisse & prohibuisse malum, nullas autem vires ad illud cauendum præstitisse: & quoniam priuatio acuit appetitum, ex illa lege prohibente, potius appetitus excitatus est, vt maiori conatu in vetita procederet. Ideo dicit, passiones per legem illam, operatas fuisse & produxisse peccata, tanquam fructus mortis. Non mirum, quod apud illos id pro lege haberetur: *Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum*, cum viuerent in carne, id est, de rebus iudicarent secundum oculos carnales, & affectus carnis sequerentur. Non mirum, quod illis passio, ira, & furor dominata fuerint, qui carnalia sequebantur, & ea non transcendebant. Vobis autem, qui non estis sub lege, sed sub gratia, qui ad nouitatem spiritus translati estis, peccatum dominari non debet: non ira, aut indignatio, aut affectus carnis, quibus incongruum reputandum est, quod ad antiquos pertinebat: *Dico vobis, Diligite inimicos vestros.* Hæc igitur Christi ratio, quam manifeste verbis propositis indicat, quam sub breuitate proponere volo. Quæro abs te: An intelligas, fideles solutos ita esse ab antiqua lege, & ad legem Euangelicam translatos, vt iam tanquam indecorum & sibi pudendum reputent, seruare quod ad illius professores pertinebat; & certe, nullatenus dubito, te libenter id asseueraturum. Hoc igitur ipso, fateri teneris, iam iram, & odium erga inimicos esse deponendum, & vltionem relinquendam: nam hæc omnia ad illorum vetustatem pertinent, quibus hoc erat commune dogma: Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum.

QVIN-

QVINTA PARS, RATIONES PRÆCEPTI A CHRISTO EXPLICITE TRADITAS, EXPENDENS.

§. 1. *Digna ratio potentiæ, sapientiæ, & veritati Christi, Eritis sicut dij, breui compendio omnem legem, & omne præmium concludens, vt Esaias dixerat.*

T sitis filij Patris vestri, qui in cœlis est. Quamuis rationes, quas Christus indicauit, promulgans præceptum de diligendis inimicis, sufficere possent ad illius iustificationem, & inducendum ad ipsius obseruantiam; voluit tamen alias rationes ad idipsũ explicite proponere. Prima & principalis est, quia hoc opus dilectionis & beneficentiæ erga inimicos, tale est, per quod homo ad supremam dignitatem eleuatur, vt scilicet dicatur, & sit filius Dei: bonum igitur est opus, & appetendum. Et quidem Christus Dominus sapientissimum legislatorem se comprobat, dum legem proponens eximiam, & nouam, eximium ei & nouum præmium designat, longe diuersum ab illo quod constituit, obseruantibus legem veterem. Hoc optime explicat D. Thomas, annotans, ad sapientem legislatorem pertinere, proponere præmia congrua. Sicut enim in scientijs speculatiuis, vt doctor inducat audientes ad assentiendum conclusionibus, quas persuadere nititur; proponit eorum intellectui media opportuna, & congrua cognitioni audientium; ita legislator, vt populum excitet ad obseruandas leges, quas proponit, debet eorum voluntati repræsentare præmia, vel pœnas eis conuenientes. Antiquus populus erat *puer paruulus* in virtute, & sanctitate, vt sæpe Beatus Paulus loquitur: pueri autem puerilibus promissis & præmijs inclinantur, ad id agendum, quod eis præcipitur: idcirco puerilia præmia eis proposuit, bona scilicet temporalia & terrena; pœnas itidem corporales & sensibiles, vt patet pluribus in locis, signanter in Deuteronomio, vbi explicite præmia & pœnæ obseruantibus & transgredientibus legem proponuntur. *Si audieris vocem Domini Dei tui, vt facias atq; custodias omnia mandata eius, venient super te benedictiones istæ: Benedictus fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ, fructusque iumentorum tuorum, greges armentorum tuorum: & caulæ ouium tuarum: benedicta horrea tua, &c.* Et huiusmodi bona temporalia multa promittit. *Quod si nolueris audire vocem Domini Dei tui, vt custodias & facias omnia mandata eius, maledictum horreum tuum, maledictus fructus ventris tui, &c. Percutiet te Deus egestate & febre, &c.* Quoniam autem populus Christianus ad ætatem virilem per Christi gratiam & Euangeliũ peruenit, vt idem Paulus sæpe loquitur, nõ inducendus erat per promissiones pueriles, sed grandes & ingentes: idcirco ei Christus proposuit Regnum cœlorum, beatitudinem æternam, & quod erunt filij Dei. Hinc idem D. Thomas, ex D. August. annotat, hanc inter vetus & nouũ Testamẽtum differentiã, quod illud tantũ promittebat carnalia & temporalia præmia, hoc autem

§ 192

1. 2. q. 99. art. 6.

ad Galat. 4

Deu. 27. 28

1. 2. q. 107. art. 1. arg. 2. & ad. 2

Lib. 4. cõt. Faust. ca. 2

autem spiritualia & æterna. Inter hæc autē primum & supremū locum hoc tenet, quod nunc Christus proponit, hoc præceptum seruantibus, esse scilicet filios Dei: *Vt sitis*, inquit, *Filij Patris vestri, qui in cœlis est.* A-
Luc. 6. 35. pud Lucam: *Et eritis*, inquit, *filij altissimi.* Archangelus Gabriel ad turbationem sedandam, quam *in sermone eius* conceperat beatissima Virgo, rem magnam ac supremam, ad quam nuntiandā venerat, expres-
Luc. 1. 31. sit dicens: *Ecce concipies in vtero, & paries filium, &c. hic erit magnus, & filius Altissimi vocabitur.* Supremū Christi esse, supremāque altitudinē & excellentiā voluit explicare; ideo coniūctio, *Et*, vim habet causalis, iuxta Scripturæ morē, redditq; rationē eius, quod dicit: *Hic erit magnus*, quia Filius altissimi vocabitur; nihil nāq; altius esse aut cogitari potest, ad quod quis possit peruenire, quam vt Filius altissimi sit, & dicatur. Hoc est in Christo magnum & supremū, dici, & esse Filiū Dei per naturā; hocq; est supremum, quod puro homini potest cō-
§ 193 uenire, dici & esse filiū Dei per gratiā. Probat Apostolus supremū donū ab æterno Patre nobis collatū fuisse eius filiū. Qui enim
Rom. 8. 32. illū pro nobis tradidit, *quomodo nō etiā cum illo omnia nobis donauit?* Quæ ratio etiā demonstrat, supremū donum, quod Deus puro homini cōcedit esse, dici, & esse filium Dei; cū hoc enim, omnia, quæ Deus habet, donat, regnū, bona, hæreditatē, imo & sei-
Rom. 8. 17. psum. *Si enim filij & hæredes* omnium bonorum. Merito autē huic operi dilectionis tale proposuit præmium. Obseruauit Apo-
Rom 9. 28. stolus verba Esaiæ, ad probandā excellentiam Euāgelicæ legis, quæ gratiā, salutem, & vltimā perfectionē potest præstare. *Ver-*
Esa. 10. 22. *bum consūmās, & abbreuians in æquitate, aut iustitia, quia Verbū breuiatum faciet Dominus super terram.* Citauit Apostolus locū, more suo iuxta trāslationē Septuaginta: Vulgatus ita legit: *Cōsummatio abbreuiata inūdabit iustitiam, cōsummationem enim & abbreuiationē Dominus Deus exercituū faciet in medio omnis terræ.* Quoniā Apostol. de lege Euangelica locum intelligit, omnes sancti Patres de eadem similiter intelligunt. Erat lex antiqua longissima ac latissima, *quem*

neq; nos, neq; patres nostri portare potuimus, Acto. 15. 10
inquit Petrus. Propterea promittit Deus, se facturum verbum abbreuiatum super terram. Hoc fecit tradens Euāgelicam doctrinam, breuissimam, in qua, vt inquit D. In ca. 9. ad
Thomas, dixeratq; prius Eusebius Cæsa- Rom. lect. 5
riensis, tam innumera variaq; sacrificia, in Libr. 2. de
vno sacrificio breuiauit; & tam multa præ- Demonstr.
cepta, vnico dilectionis præcepto conclu- Euan. c. 40
sit, dicens: *Hoc est præceptum meum*, &c. Vide quantam breuiationem fecerit: quā rationem expendunt SS. Patres. Voluit, inquit Augustinus *a*, Euangelium apertum a Lib. 1. de
esse & breue, breue, ne non vocaret legere, discipl.
apertum, ne non liceret intelligere. Breuia- Chri. to. 9.
uit (inquit alio in loco *b*) legem & Prophe- b Tract. 16
tas, Euangelio continente pręceptum vni- in Ioa.
cum dilectionis. Compendiatum est Eu- c Li. 4. cō.
angelium, inquit Tertullianus *c*, & legis Marc. in
laciniosis oneribus expeditum. Ita Cyril- prin.
lus *d*, Ambrosius *e*, Hieronymus *f*, & cæteri d In ca. 10
Patres, qui optime annotant, Euangelium Esa.
vocari consummationem, & abbreuiatio- e Libr. de
nem, aut verbum consūmans & abbreui- Tobi. c. 22.
ans: consūmans enim dicitur, id est, perfi- f In ca. 10.
ciens, ad differentiam legis, quæ prima tā- Esa.
tum rudimenta pueris tradebat, *& neminē ad perfectum adduxit*: abbreuians autem, quia breuissima sunt, quæ continet, vt dictum est. Et recte, inquit D. Thomas, de In ca. 9. ad
Euangelico verbo loquens Propheta, hæc Rom. lect. 5
duo coniunxit, consummationem aut perfectionem, & abbreuiationem, quia quanto aliquod verbum est perfectius, tanto est altius, & per consequens simplicius & breuius. Quanto Angelus aliquis perfectior est, tanto perfectiora verba producit, ideoq; simpliciora & breuiora: & quia verbum, quod Deus producit, perfectissimū omnibus modis est, vnicum simplicissimumque illud est, per quod omnia intelligit, & loquitur: & illud verbum apud homines perfectius est, quod simplicius, & breuius plura sub maiori breuitate continet. Verbum Euangelicum perfectū est, § 194
consūmans, perficiens, & complens omnē veterem legem & perfectionem supremam inducens, vt dixit Christus ad iuuenem:
Si vis perfectus esse, &c. Ideoque tam breue Mat 19. 22
est,

est, vt vnicum sit, quia omnis Euangelica lex, *vnico verbo instauratur; Diliges.* Quomodo & D. Hieronymus illud intelligit *Dabit tibi Dominus panem arctum, & aquã breuem.* Si verba hæc ad Saluatoris referantur aduentum, panis arctus & aqua breuis, iuxta Apostolum Paulum, & hunc eundem Esaiam, Euangelicus sermo prædicatur, qui pro laciniosis legis obseruationibus atque mandatis, in vno verbo recapitulauit omnia. *Diliges.* In cuius confirmationem obseruauit Chrysostomus, id quod Patriarcha Iacob, ad Christum, in persona filij sui Iudæ loquens, dixit: *Ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem ò fili mi asinam suam.* Asinæ & pulli nomine, intelligit Ecclesiam Christi, in quam conueniunt Iudæi, quos asina, quæ oneribus erat lassa, & Gentiles, quos pullus qui nullo subditus fuerat iugo, exprimunt. Alligat quidem, quia legem obligantem suis imponit: sed non alligat ad cratem, aut fornacem ferream, sicut Pharao in Ægypto, aut ad quercum duram, aut arborem infructiferam & intractabilem, sed ad vitem, plantam omnium suauissimam, cuius fructus, vt dixit ille, *lætificat Deum & homines;* & ad palmitem (ita enim legit iuxta Septuaginta Chrysostomus) teneram, vuisque abundantem, ad dilectionem scilicet, ad hanc ligat & obligat, quæ vino apud autores tam sacros, quam prophanos, comparatur, propter suauitatem & dulcedinem. Ad breuissimam itaque arbusculam ligat. Et obserua ex nostro Oleastro, dictionem hebræam *herechah*, non vitem quamcunque, aut quomodocunque significare. Quidam enim dicunt significare vitem optimam & electam, cuius vuæ non habent acinos, quales in Candia esse dicitur: alij dicunt significare vitem ferentem vuam subrufam, quæ suauiorem fructum producit, vt illa, quæ apud nos vocatur, *Morate.* Ad breuissimam ergo plantulam, omniumque dulcissimam & suauissimam ligat, quia vnico dilectionis præcepto, quod breue suauissimumque est, obligat. De hac autem Euangelica lege dicit Propheta: *Consummatio abbreuiata inundabit iustitiam.* Consummatio, id est, perfectio legis, abbreuiata, id est, reducta in breuissimum Euangelij compendium, inundabit iustitiam, id est, plenam reddet iustitiam, plenitudinem inducet bonorum. Inundare dicitur fons, quando aquarum copiam profundit superabundantissimam, quam aluei ripæ comprehendere non possunt. Deus fons est totius iustitiæ, sanctitatis, & gratiæ: inundareq; tunc dicitur iustitiam, quando gratiæ & sanctitatis dona, quæ omnem captum excedunt, profundit. Per legem autem Euangelicam huiusmodi dona in nos effudit abunde, gratiam, dona Spiritus sancti, Regnum cœlorum, æternam beatitudinem, de quibus dixit Propheta: *Nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascẽdit, quæ præparauit Deus ijs, qui diligunt illum.* Id est, legem Euangelicam seruantibus, qui spiritu timoris deposito, spiritu dilectionis & amoris abundant. Sicut autem omnia præcepta antiqua, vnico præcepto dilectionis breuiauit, quod nunc exponit Christus; ita omnia gratiarum dona & præmia, sub vnico breuiauit & conclusit; *Vt sitis filij patris vestri,* sub hoc enim, omnia alia comprehenduntur. Hocque promittit dilectionem Euangelicam tenenti illam, quæ non tantum ad amicos, sed ad inimicos se extendit. Vere modo de Christo dici potest: *Qui replet in bonis desiderium tuum:* Id est, abundanter confert, quidquid potes desiderare. Desiderium, quod homo habuit, fuit se esse Deum quendam, aut similem Deo, & vt D. Thomas docuit, peculiariter desiderauit similem esse Filio Dei, nam singulariter appetijt similem esse Deo in sapientia, & tenere sapientiam diuinam, quæ filio in diuinis tribuitur. Tanto autem huius similitudinis diuinæ arsit desiderio, vt per huius promissionem diabolus eum traxerit, ad faciendum quidquid vellet. Dicens enim; *Eritis sicut dij, scientes bonum & malum,* ad grande facinus induxit. Et quidem, qui promittebat, diabolus erat, in figura serpentis callidissimi loquens, promissio mẽdax erat, id quod pro ea petebat, erat malum,

Libr. 9. in Esa.

Hom 67. in Gen.

Gen. 49. 11

Iudic. 9. 13

Esa. 64. 6.

§ 195

Psa. 102. 5.

3. p. q. 3. art. 8

Gen. 3. 5.

lum, omnibus modis execrandum & horribile, transgredi scilicet mandatum Dei, & illum offendere, à quo innumera bona paulo ante homo receperat. Nihilominus quia audiuit: Eritis sicut dij, ad tantum bonum etiam mendaciter promissum, nihil cunctatus, non hæsit, non difficilem se exhibuit, sed subito id omne exequutus fuit, quod diabolus postulabat. Ita quidem tunc. Quanto igitur magis nunc, homo debet id facere, quod Christus proponit, cum veraciter & certissime & clare promittat: Eritis filij altissimi? Miratur Rupertus, quomodo fieri potuerit, quod mulier tam pacificam teneret collocutionem cum serpente, cui notum erat, illum ex sui natura non potuisse loqui; ideoque ab aliquo superiori moueri os eius, & linguam: & quia Deus esse non poterat, qui quæ contra Deum erant, proponebat, necessario futurus erat diabolus. Et nihilominus, neque hoc attendit, nec considerauit, sed familiare ducit colloquium, interrogans & respondens, & toto affectu se illi coniungens, ex ore illius pendens, & ad illius nutum obediens. Quomodo hoc fieri potuit? Quia rem grandem serpens promittebat, & supremam. Nihil est, quod ita hominem pacificum teneat, etiam coram serpente, quam quod inde aliquod bonum speret prouenturum. Videbis in regijs curijs homines adorantes eos, à quibus nimia ingratitudine tenentur offensi, seruientes placide illis, quos videre vellent in patibulo suspensos, patienter ferre eos, qui grauissimum iugum imponunt; quia aliquid ab eis expectant, aut vero quia promittunt aliquid se facturos, quia tamen reuera nihil præstare possunt, mendaci spe tenentur, vt res durissimas agant, & sustineant. Serpentem mulier tulit pacifice, & affectuosam conuersationem cum illo tenuit, quia sperauit se obtenturam, quod promittebat: *Eritis sicut dij.* Si primi parentes cum serpente amicitias contrahunt, & ei afficiuntur & coniunguntur, propter promissionem mendacem, quanto magis debes inimico per dilectionem coniungi, & eum patienter ferre, audiens illum, qui veritas est, & mentiri non potest, promittentem, si id facias, quod eris filius Dei? Sed vere homo perpetuo in contrarium suæ salutis agere nititur: & rem appetit, quando non licet; & quando licet, eam contemnit. Condidit Deus hominem, & voluit, vt ita se hominem esse intelligeret, quod nullatenus crederet, se Deum esse posse. Ideo condidit *illum de limo terræ*, quæ inter omnia creata vilior est, vt intelligeret, quam longe à nobilitate & excellentia naturæ diuinæ, humana natura distaret. Ideo etiam & præceptum illi imposuit, vt intelligeret, inquit Augustinus, quod non esset æqualis Deo, sed sub Deo, cuius sub præcepto viuere deberet. Tunc cum Deus voluit, vt nullatenus diuinum esse affectaret, illud toto pectore concupiuit, & cum diabolus ei proposuit, quod esse poterat sicut Deus, nihil intentatum reliquit, vt id consequeretur, etiam illud agens, quod extremum corporis & animæ sibi intulit detrimentum. Volens autem Deus, illum ad meliorem frugem reducere & reparare, per Euangelicam legem suauissimam & dulcissimam, visus est (vt more nostro agamus) considerasse, nulla re magis induci posse hominem ad eam seruandam, quam si id illi proponeret in præmium, quod tantopere concupierat, esse scilicet Deo similem. Idcirco legem Euangelicam promulgans, hoc proponit: *Eritis filij altissimi.* Et nunc quando vere Deus vult, vt homo hoc concupiscat, & procuret consequi, nihil minus curat, imo vult in veteri vilitate se continere, subiectum legibus dæmonis, carnis, & mundi. *Filij hominum, vsque quo graui corde? Scitote quod mirificauit Dominus sanctum suum*, eum qui legem Euangelicam seruat, quem ad supremam euehit dignitatem.

Lib. 3. in Genes. c. 3.

¶ 196

§. 2. *Apte*

§. 2. *Apte diligentibus inimicos & pacificis datur esse filios Dei, cuius faciem legitimam referunt, quam vidit Iacob, per quam à filiis diaboli discernuntur.*

¶ 197 VT *sitis filij Patris vestri, qui in cœlis est.* Explicat D. Thomas *a*, quod tradiderant Cyprianus *b*, & Chrysostomus *c*, cur Christus hoc posuerit & designauerit pacificis præmium, quod dicendi essent filij Dei. Pauperibus spiritu, regnum cœlorum promisit, satietatem esurientibus; consolationem lugentibus, &c. *Sed beati*, inquit, *pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur.* Et ratio huius est, quoniam filius alicuius dicitur, qui similis est illi in propria natura. Natura autem Dei est, bonitas, pax, & dilectio a: *Deus enim charitas est*, & b, *ipse est pax nostra*, & communi voce dicitur c, *Deus pacis & veritatis.* Hanc ostendit, omnes diligens, & amans, & cunctis benefaciens, de quo dictum est d: *Diligis omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum, quæ fecisti.* Et Christus Dominus id ad hoc institutum obseruauit, qui naturam Patris cœlestis exprimere volens, cui similes esse debemus, vt filij eius dicamur, subdit: *Qui solem suum oriri facit, super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos:* qui cum inimici essemus, sic dilexit nos, vt Filium suum vnigenitum daret. Qui ergo eam dilectionem & pacẽ tenet, vt cum ijs, qui oderunt pacem sit pacificus, & diligat odientes se, & benefaciat persequentibus se, huic merito in præmiũ datur, quod dicatur & sit filius Dei. Multa sunt annotanda circa luctam Iacob cum Angelo, quam propterea sæpe inducimus: nunc rem grauissimam expendẽdam censeo. Luctatus fuit Iacob cum Angelo tota nocte. Quid autem tũc factum fuerit grauissimis verbis declarauit Oseas: *In fortitudine sua directus est cum Angelo, & inualuit ad Angelum, & confortatus est, fleuit & rogauit eum.* Dirigi in scriptura sacra significat, prosperum & ad votum ac desiderium habere successum. Ita dicitur: *Reuela Domino opera tua, & dirigentur cogitationes tuæ*, id est, ad votum & concupitum, quæ cogitasti succedent. Et iterum, *qui abscondit scelera sua non dirigetur.* Vt ergo indicaret Propheta, quod Iacob prosperum & prout desiderare potuit habuit in lucta successum, dicit, in fortitudine sua directum fuisse. Quod sequenti verbo amplius declarauit, dicens: *Et inualuit ad Angelum.* Vicit itaque: vnde & nomen Iacob traxit, quod significat vincens aut præualẽs in Deum, vt Hieronymus ex professo demõstrauit. Multi existimarunt, Iacob significare, videntem Deum, vt Philo *a*, Origenes *b*, Eusebius *c*, Chrysostomus *d*, Augustinus *e*: sed quamuis grandis autoritatis sunt, inquit Hieronymus *f*, & eloquentiæ & ipsorum vmbra nos opprimat, qui Israel virũ, siue mentem videntẽ Deum transtulerũt, nos magis Scripturę, & Angeli, vel Dei, qui ipsum Israel vocauit autoritate ducimur, &c. Vicit ergo Iacob Angelum: tuncq; cõfortatus est. Vere credo, vsum esse Prophetam metaphora à luctatoribus sumpta, inter quos, qui colluctatorem deijcit, statim se ipsum huc illucq; circumagit, quasi roborans seipsum, & confortans, vel potius iactans suum robur & fortitudinem, qui colluctantem iactat & proiectum in terra tenet. Tunc autem fleuit & rogauit eum, id agens quod in Genesi scriptum est, petens benedictionem illius: quam cum obtinuisset, dixit: *Vidi Deum facie ad faciem, & salua facta est anima mea.* Miranda historia, nec sine magno sacramento factum est (vt annotat sæpe D. Augustinus, cæteriq; sancti Patres) quod vere luctans Iacob cũ Angelo, in eum præualuisse, & quasi luctando deiecisse dicatur: & quod ab illo, quem vicit, cum benedictionem petat, & à victo benedici desideret. ¶ 198
Et vere ab illo obtinet benedictionem, pro qua rogat, tuncque se; Deum facie ad faciem vidisse profitetur. In magni siquidem mysterij signum, hæc omnia facta fuisse, idem Augustinus sæpe demonstrat. Vt enim ille cæteriq; Patres obseruant, Iacob in hoc opere, typum tenuit populi Israelitici, cuius ipse pater erat. Angelꝰ autẽ tam expressam

a 1.2.q.69. art. vlt.
b Libr. de bono pati.
c Serm. de mansuetu. tom.5.
Matt.5.19.
a 1 Ioa 4.16
b ad Eph.2 14.
c Rom 15.33 & 16. 20. & 1. Cori. 14.33
d Sap.11.25
Gen.32.
Ose.12.3
Prou.16.3.

Lib. tradi. Hebrai. in Gen.
a *Libr. de Abraham.*
b *Ho. 2. in Num. & Prolog. in Can. & to. 11. in Mat.*
c *Lib. 7. de præpar. Euan. c.3.*
d *Hom. 16 in epist. ad Rom. ante med. & Hom. 14. in Ioan.*
e *16. de ciu cap. 29. & serm. 20. de verb. Do.*
f *Libr. nomin. Hebr. Gen.32.30*

figurā filij Dei tenuit, vt Concilium Syrmiense, ipsummet Dei filium fuisse decernat, de quo alibi. Luctatus est autem Iacob cum Angelo, quando populus Iudæorum contra Christum agere cœpit, tempore passionis illius. Sæpe manus cum eo conserere voluerunt, sed non dabatur eis locus; at tandem ipsomet Dei filio permittente,
Luc.22.53. & dicente: *Hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum*, ad manus ventū est, & lucta valida incœpta. Et bene dicitur, luctam toto Gen.32.24. nocte factam fuisse, cū omnia tenebris essent obscurata. Cū enim contra Christum Iudæi egerunt, omnia tenebris erant obuoluta. Tenebræ erant in illo decreto diuino, ad quod capiendum nulla mēs potuit pertingere: Tenebræ in Sacerdotum consilio, cui præerat Caiphas, omnes namq; obcæcati erant malitia: Tenebræ in discipulis scandalizatis, in Petro negante, in Iuda vēdente, in Iudice cōdenante, in militib. crucifigentibus. Bene in huius signum *obscuratus est sol, & tenebræ factæ sunt super vniuersam terram.* Sicut autem qui luctā commisit, vt colluctantē deijciat, nunc in hāc, nunc in illam partem trahit, impellit, & agit; ita illi, vt Christū omnino deijcerent, & prosternerent, nunc ad Pilatū, nunc ad Herodē, nunc iterū ad Pilatū impellebant. Tandem in fortitudine sua directus est, *& inualuit ad angelum*, quia tam fortiter agere cœperunt omnes vna voce, tanquā vni⁹ luctatoris vicem tenentes, vt inualescerēt. Et vere his visus est alludere sanctus Euangelista Lucas, qui enarrans quomodo Pilatus volebat Christum dimittere: *Illi instabant vocibus magnis, postulantes, vt cruci-*
Luc.23.23. *figeretur, & inualescebant voces eorū.* Inualuit ergo populus Iacob contra Christū; & eum vicit; quia vere occidit, & morti tradidit, & in Caluariæ monte reliquit extinctū. Et ex his patet, cur vere dicatur, Iacob ad Angelum inualuisse, & eum vicisse. Tuncque confortatus est: postquam enim Christum in Crucem adegit, in illū multa blasphemiæ & cōtumeliæ verba iactabat, quasi de victoria sua se iactans, & post illum occisum, quasi firmam victoriam tenere cupiens, omnes vniti *venerunt ad Pilatum, dicentes: Domine recordati sumus, quod seductor ille, &c.* Hæc in illa lucta præuidit Iacob, & sibi tunc à Deo fuerunt ostensa. Mat.27.63
§ 199 Quapropter videns filiorum suorum perditionem, & offensam contra Deum commissam tam ingentem, propter quam merito extremæ perditioni tradendi videbantur, ad preces cum lacrymis se conuertit, rogans pro illius peccati remissione. *Fleuit & rogauit eum.* Hocq; fuit benedictionem postulare, aut rogare sibi impendi. Quam libentissime angelus concessit: Christus enim resurgens à mortuis, iubens Apostolis prædicare in nomine suo pœnitentiam & remissionem peccatorum, statuit, vt *primo inciperent ab Ierusalem.* Benedictionē Luc.24.47. ille obtinuit à patre omnibus hominibus per mortem; hanc autem primū omnium voluit exhibere Iacob, id est, populo Iudæorum, illis qui se paulo ante occiderant, & crucifixerant, eisdem primo redemptionis suæ fructum offerens, gratiam suam & peccatorum remissionem spondens. Hoc cōsiderans Iacob; *Vidi*, inquit, *Deum facie ad faciem.* Non vidit clare diuinam essentiā, nec habuit visionem illam, quam Theologi facialē vocant; vt D. Thomas ex omniū 1.p.q.12. artic.11.ad primum. sanctorum patrum doctrina definit: cur igitur dixit, se vidisse Deum facie ad faciē; quia in Deo vidit quod peculiarem eius faciē vocaret, illiq; tam proprium esset, vt geminam ac legitimam faciem referret, diligere scilicet inimicos, qui rabido furore & odio ipsum prosequebātur, benefacere ijs, qui tot sibi intulerant mala, tormenta, iniurias, Crucem, mortem. Hæc propria facies Dei, hoc illius naturæ proprium, vt inde eius facies exprimatur. Facies alicuius est, in qua, quæ magis propria sunt cuiusq; personæ patent. Hæc igitur Dei est facies. Ex quibus patet, cur ijs qui in huiusmodi dilectione Deo assimilantur, tribuitur esse Dei filios: tanto enim magis aliquis se alterius filium comprobat, quanto magis faciei eius similitudinem tenet, aut ei similis est in facie. Obseruant Hebræi, vt an- In c.3. lib. 2.Reg. notat Lyranus, causam cur Dauid filium, quem suscepit ex Abigail, vocauit Che- 2.Reg.3. leab. Duxerat enim ille Abigail, quæ fuerat

rat vxor Nabal Carmeli, & ex ea filium genuit: quoniam autem multi erant inimici Dauidis, qui omnia, quæ ad eum pertinebant calumniabantur, & dicere poterant, infantulum illum non Dauidis fuisse filium, sed Nabal, qui moriens vxorem Abigail prægnantem dimiserat; Dei opere factum est, vt puer natus, faciem haberet similimam faciei Dauidis, quem propterea vocauit Cheleab, id est, similem patri: hoc enim statim ac puer nascitur, considerare solent omnes, cuius faciem facies pueri referat. Hinc colligit discipulus dilectionis Ioannes, qua ratione cognoscendi sint filij Dei. Loquiturq; de cognitione coniecturali, qualis in hac re haberi potest. *In hoc, inquit, manifesti sunt filij Dei, & filij diaboli:* Filij enim Dei, similes illi, in natura bonitatis, & dilectionis se exhibent, & in eo quod Deo proprium est, misereri scilicet, & parcere: sicut filios diaboli se comprobant, qui illi similes sunt in malitia, per quam odio prosequitur homines. Ita quidam explicant verba Christi Domini, dicentis: Diligite inimicos vestros, vt sitis filij Patris vestri, id est, vt vos comprobetis filios Patris cœlestis, de quo in præcedenti tractatu. Videturque examinare filios Dei, quemadmodum aquila examinat pullos suos, legitimine sint vel adulterini. Quod tradidit B. Ambrosius pertractens, cur aquila aliquos pullos ex nido proijciat: non enim id facit auaritia nutriendi, sed examine iudicandi. Fertur namque probare, quos genuit, ne generis sui inter omnes aues quoddam regale fastigium, degeneris partus deformitas decoloret. Itaque asseritur, quod pullos suos radijs solis obijciat, atque in aeris medio pio paruulos vngue suspendat, ac si quis repercussus Solis lumine, intrepidam oculorum aciem inoffenso intuendi vigore seruauerit, probatur, quod veritatem naturæ sinceri obrutus constantia demonstrauerit: sin vero lumina sua perstrictus radio Solis inflexerit, quasi degener & tanto indignus parente reijcitur, nec æstimatur educatione dignus, qui fuit indignus susceptione. Ita Ambrosius: quod & similiter asseruerunt Hieronymus *a*, Augustinus *b*, & inter seculares Plinius *c*. Sicut ergo ex acie visus erga radios Solis, aquila legitimos filios examinat, ita ex acie, & robore voluntatis aut dilectionis, docet Christus examinandos filios Dei: qui enim cum inimicus offendens se offert, tali voluntatis robore præstat, vt patienter ferat radios offensæ, & iniuriæ, diligens offendentem, & ei benefaciens, legitimum se Dei filium comprobat: sicuti qui tunc voluntate deficit, quæ quasi sustinere non volens inimicum, ab eo per odium auertitur; filium adulterinum se demonstrat, quippe qui à natura Dei, & conditione valde degerat.

¶ 200

1 Ioh. 3. 10.

Li. 5. Hexam. cap. 18.

a In cap. 40 Esa. ad fin.

b Tract. 36 in Ioan.

c Li. 10. c. 3

§. 3. *Christus comprobatus est Filius Dei, diligendo offendentes, quem apertius cognouit diabolus patientem, quàm miracula agentem; cuius passio, Glorificatio dicitur.*

¶ 201

VT *sitis filij Patris vestri, qui in cœlis est.* Sæpe Christus Patrē cœlestē, suum vocare consueuit dicēs *a*: *Vident faciem Patris mei*, & *b*, *Sic faciet Pater meus cœlestis*: & *c*, *Pater meus vsque modo operatur.* Nunc inducere nos volens ad remittendas offensas fratribus, dixit: *Vt sitis filij Patris vestri*, quasi alludens ad illud, quod sapienter fratres Ioseph, volentes eum obligare, vt iniuriam antiquam dimitteret: dixerunt: *Pater tuus præcepit nobis, antequam moreretur, vt hæc tibi verbis illius diceremus.* Erat quidem Iacob, pater etiam illorum, sed totam paternitatem ergaillum referre visi sunt, vt Ioseph totam obligationem filiorum omnium erga patrem, in seipso collectam consideraret, & quod tenebatur facere, quod sibi illius nomine dicebatur, qui peculiariter pater appellabatur ipsius. *Pater*, inquiunt, *tuus.* Ita Christus Dominus, Patris sui nomine loquens, suprema vult nos obligatione vincere; ideo quasi omnem

a Mat 18. 10

b Mat 18. 35

c Ioh. 5. 17

Gen. 50. 16

paternitatem diuinam ad nos referre videtur, vt omni obligatione, quam vniuersi filij Dei habent, nos intelligamus deuinctos. Duplicem sensum possunt hæc Christi verba habere: primus est, quod illud, *vt sitis*, significet, Vt comprobemini vos, vt demonstretis vos filios Dei. Secundus est, vt velit dicere, per dilectionem & beneficentiam erga inimicos hanc dignitatem excellentissimam obtineri, hominem scilicet esse filium Dei. Et quidem hic secundus sensus allicit voluntatem ad tale opus, per quod tam ingens bonum homo consequitur, de quo statim dicemus: primus autem conuincit intellectum, vt agnoscat, rem esse bonam, excellentem, & omnibus modis iustam, quam Christus præcipit, cum per illam homo se Dei filium demonstret, & comprobet. Hunc sensum paulo ante indicauimus, & nunc expendendus est, annotando, inter omnia quæ homo agere potest, vt se filium Dei ostendat, hoc opus tenere primas. Ita D. Augustin. *a*, & ex professo Tertullianus *b*, obseruans inter ea quæ magis ostenderunt Christum filium Dei, fuisse patientiam & dilectionem, quam erga inimicos tenuit, ex qua magis cognouit eum diabolus, quam ex omnibus alijs. Venit filius Dei *absconditus*, vt dixit Esaias, & ita oportuit venire: nam *si eum cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.* Oportuit nihilominus, vt seipsum manifestaret, quatenus credere possent in illum. Id fecit varijs modis. Et vere ex multis potuit illum diabolus suo perspicacissimo ingenio cognoscere, ex conceptione, & natiuitate: nec enim eum latuit matris integritas: ex miraculis talibus, vt diceret: *Opera quæ ego facio in nomine Patris mei, illa testimonium perhibent de me:* ex eo quod *in potestate ipsismet spiritibus immundis imperabat:* Ex remissione peccatorum, quæ solius Dei est opus. Hæc & alia vidit, & nunquam certo cognouit Christum esse Filium Dei. Vnde & ad inferendam ei mortem, toto conatu processit: si enim cognouisset, nunquam Dominum gloriæ crucifixisset, aut crucifigi fecisset. Attamen, qui non cognouit Christum mira operantem, cognouit eum ita patienter mortem sustinentem ab inimicis, vt nec opere, nec verbo, nec motu, aliquid contra offendentes se, egerit. Tam excellens patientia erga inimicos, in tam ingentibus iniurijs & offensis, clarius illi ostendit, Christum fuisse Filium Dei. Vnde quem prius vehementissime desiderauerat morti tradere, postea conatus fuit à morte liberare: & qui primo Sacerdotes & iudices excitauit, vt Christo inferrent mortem, postea procurauit ab incœpto reuocare. Hinc illas visiones in somnijs vxori Pilati ingessit, persuadens, vt de Christo dimittendo ad Pilatum scriberet. Hæc difficilia videntur, sed quæ clarissima reddentur ex doctrina B. Chrysostomi, scribentis ad virginē Olympiadem, vbi quæstionem pertractat, quando diabolus magis cognouerit veram sanctitatem beati Iob, quando excellentissima opera agebat, an quando grauissima damna patientissime ferebat: vtro tēpore esset insignior, cum filiorum causa sacrificium offerebat, eosque inter se conciliabat; an cum ipsis domus ruina oppressis, atque obrutis, & acerbissimo mortis genere de medio sublatis, patienter casum tulit? Cum de ipsius ouium velleribus, nudorum humeri calefiebant, an cum allato nuncio, ignē de cœlo cecidisse, & vniuersum gregem vna cum pastoribus assumpsisse, minime perturbatus est? Cum firma valetudine iniuste persecutionem patientibus subueniebat, an cum corpus suum à vermibus corrodi conspiciebat? Illic virtutis opera agebat, hic patiebatur: & tamen hæc maiorem splendorē quam illa attulerunt: hoc enim acerbissima prælij pars erat, maioremque fortitudinem, animi firmitatem, mentis sapientiam, & charitatem in Deum, requirebat. Eaque de causa, cum illa fierent, imprudenter quidem & improbe obluctabatur diabolus, dicens: *Nunquid Iob frustra colit Deum?* At cum hæc accidissent, pudore suffusus, terga dedit, ac secessit, vt qui ne impuden

Marginal notes: *a* Trac. 5. in 1. can. Ioa. — *b* Li. de patien, cap. 3. — Esa. 53. 3. — 1. Cor. 2. 8. — Ioan. 10. 25 — Mar. 1. 27. — § 202 — Epist. 2. to. 5. ad finem. — Iob 1. 10.

dentis quidem vllius obiectionis vmbram aliquam haberet, quam prætenderet. Hoc namque coronarum colophon est, hoc summus virtutis apex, hoc perspicuum virtutis argumentum, hoc certissimum Philosophiæ signum. Ita Chrysostomus, qui hanc doctrinam sæpe prosequitur. Sicut igitur diabolus, quamuis excellentissima fuerint opera, quæ viderat Iob agentem, non ita tunc eũ cognouit, sicut quando vidit illum patientiam inuictam tenentem; ita Christum non ita cognouit miracula operantem, sicut quando vidit illum inimicis & hostibus vndique circundatũ, & innumeris grauissimisque iniurijs ab illis offensum, & nulla contra eos ira aut indignatione, odio, vel maledicto, commotum: hoc enim magis eum manifestabat Filium Dei, similem Patri. Ex quibus sancti Patres illa Christi Domini verba, explicant, quibus imminente passione orauit ad Patrem, dicens: *Pater venit hora clarifica filium tuum.* Aliquis clarificari dicitur, vt annotauit D. Cyrillus, expendens vim nominis & verbi Græci, non tantum cum noua aliqua dignitas ei confertur, quomodo Pharao clarificauit Ioseph, sed cum alij illustrem de eo opinionem concipiunt: quomodo dixit Salomon: *Habebo propter hanc claritatem ad turbas & honorem apud seniores, & in conspectu Principum admirabilis ero.* Idem est ergo, Clarifica filium tuum, vt omnes cognoscant, me filium tuum esse. Nec id semel tunc postulauit, sed iterum atque iterum: statim enim subdidit: *Et nunc clarifica me, tu Pater apud temetipsum, claritate quam habui, priusquam mundus esset apud te.* Claritas quam Christi persona habuit, antequam mundus fieret, erat ipsum esse Filij Dei: nam id sibi ad æterno conuenit. Petijtque, vt sicut ipse ab æterno agnoscebat eum filium suum, ita nunc fieret, vt mundus similiter filium suum esse agnosceret. Ita multi sancti Patres censent, claritatem quam Christus petijt, fuisse quod homines eum Filium Dei esse cognoscerent, Ambrosius *a*, Cyprianus *b*, Cyrillus *c*, Basilius *d*, Hilarius *e*, & alij. Dubium est autem, quomodo id CHRISTVS petat instante morte, & passione, nam tunc non ea erant agenda, quibus ille clarus, illustris, & Dei Filius appareret; sed illa quibus eius vultus maxime absconderetur, vt adimpleretur illud *f*: *Quasi absconditus est vultus eius, & despectus: vnde nec reputauimus eum.* Hoc petendum videbatur, quando transfigurari volebat: tunc enim gloriam suam ostendit, apparuerunt Moyses & Elias, testimonium illustre, & clarum illi reddentes, & vox Patris innotuit, *Hic est filius meus dilectus, &c.* Incongrue autem videtur petere moriturus, quod tunc Pater eum clarificaret, & demonstraret filium suum, quando ita acturus erat, vt eum deserere visus fuerit, adeo vt clamaret Christus: *Deus meus, vt quid dereliquisti me?* S. Augustinus credit loqui, de clarificatione Christi, ratione humanæ naturæ, aut de gloria ad quam humana natura in Christo fuit ab æterno prædestinata, quam per mortem erat consequutura. Alij de clarificatione nominis Christi intelligunt, quod homines eum cognoscerent esse Filium Dei, non tamen quæ ipso tempore mortis fieret, sed quæ statim post mortem erat futura, per eius Resurrectionẽ & Ascensionem, quando Pater in præmium obedientiæ vsque ad mortem, exaltauit illum, & dedit illi nomen quod est super omne nomen: quod & multi sancti Patres similiter interpretantur. Origenes tamen expendens illud Exodi: *Gloriose magnificatus, seu honorificatus est*, de clarificatione ipso mortis tempore fienda intelligit: quomodo etiam B. Ambrosius, & Hilarius intellexerunt. Duas namq; Christi clarificationes aut glorificationes distinguit Origenes, alteram gloriosam, alteram non gloriosam. Gloriosa est, eius Resurrectio, Ascensio in cælos, Sessio ad Patris dexteram: non gloriosa est, passio eius, & mors. In vtraque clarificatus est, & demonstratus Filius Dei; in illa per gloriam, in ista per ignominiam. Clarificatus quidem est Filius Dei per gloriam, resurgendo à mortuis, ascendendo pro-

Marginalia (left): *Vide Ho. 1. ad popul.* — § 203 — *Ioan. 17. 1.* — *Li. 10. Thesau. cap. 9.* — *Gen. 41. 40* — *Sap. 8. 10.* — a *Lib. 4. de fid. cap. 6.* — b *Libr. de dupl. mar.* — c *Lib. 11. in Ioan. ca. 14* — d *Li. 4. cõt. Euno. prope finem.* — e *Lib. 5. de Trin.*

Marginalia (right): f *Esa. 53. 3.* — *Mat. 17. 5* — *Mat. 27. 46* — *Tract. 104 In Ioan.* — *Hom. 6. in Exod.* — *Li. 4. Hex. cap. 2.* — *Libr. 3. de Trin.* — § 204

propria virtute in cœlum, &c. sed clarificatus est etiam per ignominiam mortis, per quam mortem destruxit, diabolum vicit, peccatum aboleuit, hominem Deo reconciliauit, ianuam cœli aperuit. Signāter autem clarificatus est per illam insuperabilem patientiam in offensis & iniurijs, per illam charitatem erga inimicos, à quibus cum acerbiora pateretur, in crucem actus, totum se ad orandum pro illis conuertit. Tunc cognouit eum latro, qui simul cum eo crucifixus erat: tunc cognouerunt eum Centurio, & qui cum eo erant, dicentes: *Vere filius Dei erat iste*: tunc qui ipsum crucifixerant, *Reuertebantur percutientes pectora sua*. Quod optime annotauit Chrysostomus, perpendens, manifeste Christum se filium Dei tunc comprobasse, & similem Patri se exhibuisse: sicut enim Pater offensus à suis inimicis, cum possit vindictam sumere, non sumit, sed beneficia eis præstat Solis & pluuiæ; ita & ipse faciebat. Nec enim casu factum est, inquit Chrysostomus, vt ipso Domino in crucem acto, Sol obscuratus fuerit, terra mota, petræ scissæ, monumenta aperta, sed vt ostenderet, se etsi manibus ac pedibus confixis, potestatem habuisse, per quam posset facere, inimicos suos à terra deglutiri, à sepulchris deuorari, à lapidibus conteri & obrui, à cœli fulminibus feriri, vt discerent omnes, inquit Chrysostomus, qui impias manus intulerant Domino, quam non fuisset difficile ipsos punire, qui tam facile terram commouit, & Solem repente obscurare præcepit. Qui tamen, non solum mansuete crucifixores tulit, sed *& pro ipsis rogauit, ne perirent*. Hinc est quod Christi mors sæpe in Scriptura sacra vocatur glorificatio, & exaltatio; non solum quia via fuit ad eam gloriam, & exaltationem, quam postea in Resurrectione, & Ascensione obtinuit, sed etiam quia vere tunc Christus clarificatus est. Ita Ioannes: *Nondum spiritus erat datus, quia Iesus nondum erat glorificatus*: Chrysostomus, id est crucifixus: in ipsa enim crucifixione, glorificatus est. Similiter, & Euthymius, & ex professo Hieronymus, post multa concludens, & dicens: *Glorificatio igitur est patibulum triumphantis.*

Mat 27. 45
Luc. 23. 48
Serm. de mansuetu. qui incipit, omnibus vobis, to. 5.
Esa. 53. 12.
Ioan. 7. 39.
Hom. 50. in Ioan.
In c. 7. Ioa.
epist. 150. ad Hedib. quæst. 9

§. 4. *Christus viuens, ostendit se filium Dei per radios potentiæ, moriens autem per splendores patientiæ, tam claros, vt propter illos dixerit Ioannes: Vidimus gloriam eius quasi vnigeniti à Patre.*

NOn inepte iuxta hoc institutum explicari potest, quod Dauid in spiritu præuidens cecinit: *Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum, ex vtero ante luciferum genui te. Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es Sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech.* Loquitur de te tempore mortis Christi, per quam promeruit sedere ad dexteram Patris, omnibus inimicis sibi subditis & subiugatis, & positis scabellum pedum suorum: tunc exhibuit se Christus Sacerdos, secundum ordinem Mechisedech, quando abolendo Sacerdotium secundum ordinem Aaron, seipsum primo in cœna velatum sub speciebus panis & vini, deinde in propria specie in cruce *se obtulit immaculatum Deo.* Tunc eius principium cum illo fuit, Principium Filij, Pater est: quamuis secundum portionem inferiorem clamauerit Christus, *Vt quid dereliquisti me*, tamen secundum superiorem rationem, dixit: *Qui me misit, mecum est, & non reliquit me solum.* Aut vero principij nomen, in Græco, significat principatum: ideo quidam legunt: Tecum Principatus in die virtutis tuæ. Dies illa vocatur apte dies virtutis eius, quia tunc per *mortem, destruxit eum, qui mortis habebat imperium*, occidit mortem, soluit hominis captiuitatem, aboleuit peccatum, aperuit cœlum. In illa die ostendit, quod secum haberet Principatum, dominium & imperium, quippe qui, vt annotat Chrysostomus, tunc obscurauit Solem, commouit terram, sepulchra aperuit, rupes & lapides concitauit, mortuorum multitudinem suscitauit,

¶ 205
Psal. 109.
Mat 27. 46
Ioan. 8. 29.
ad Heb. 2. 14.
Hom. 11. in Ioan.

tauit, vt verè se omnium viuorũ & mortuorum Principem & dominum cõprobaret, quem vt talem agnouit latro, qui tãquam à supremo Principe ac Rege, qui in semetipso habebat Principatum & potestatem Regiam, petijt vt sui memoriam haberet, veniens in Regnum suum. Tũcque ostensus est genitus à Patre, aut Filius æterni Patris, *in splendoribus Sanctorum.* Vox, splendor accipienda est, vt significet radios claritatis, quales emittere solet Sol, dum clarissimus ac serenus illucet. Vox autem, sanctorum, in Hebræo singularis est, *Kodes*, quæ significat sanctitatem. Vnde in splendoribus sanctorum idem erit, quod in radijs clarissimis & fulgentissimis sanctitatis. Christus enim per radios clarissimos sanctitatis, quos emisit in passione, seipsum demonstrauit Filium ab æterno Patre genitum: quamuis enim Sol ille diuinus in cruce eleuatus, aliqua ex parte retraxerit radios potentiæ, quos viuens emittebat, resuscitans mortuos, mundans leprosos, illuminans cœcos, faciem suam exhibens resplendentem sicut Solem, & vestimenta sua alba sicut niuem, sed radios tunc emisit fulgidissimos sanctitatis, & omnium virtutum, quarum actus in heroico gradu demonstrauit, patientiæ, mansuetudinis, pietatis, religionis, benignitatis, sapientiæ: signanter autem charitatis, qua omnium virtutum, & totius sanctitatis summa continetur: *Qui enim cùm malediceretur, non maledicebat, cùm pateretur, non comminabatur:* Et *sicut ouis ad occisionem ductus, cùm malè tractaretur, non aperuit os suum;* & cùm crucifigeretur, sanguinem suum offerebat, & seipsum, pro crucifixoribus, & vitam illorum operabatur, qui sibi inferebant mortem; ac primum quod in cruce eleuatus egit, fuit, pro illis orare qui se crucifigebant. Hi splendores sanctitatis fulgentissimi, ita illum ostenderunt Filium à Deo genitum, vt illis latro illustratus, eius innocentiam primo professus, deinde ad eum tanquam ad Filium Dei deprecandum se conuerterit: Centurio, & ij qui cum eo erant, huiusmodi splendidissimis clarissimisque radijs illuminati, clamauerunt: *Verè Filius Dei erat iste:* cæterique qui mortem ei intulerant, ibique adstabant, his splẽdoribus conspectis, reuerterẽtur percutientes pectora sua. Hinc B. Augustinus annotat, cur cùm Iudæi clamabant: *Si Filius Dei est, descendat de cruce, & credimus ei,* descendere noluerit. Videbatur enim cõueniens id facere quod petebant, vt ad credendum illos compelleret. Nequaquam tamen, inquit D. Augustin. hoc decens fuit, varijs enim temporibus varios modos tenuit Christus ostendendi se Filium Dei. Dum vixit, ostendit se Filium Dei per splendores & radios potentiæ, qui sufficientes fuerunt illuminare omnes: ideoque inquirentibus, vt diceret illis, si ipse esset Christus, respondit: *Opera quæ ego facio, testimonium perhibent de me:* & iterum: *Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent.* Tempore autem mortis ostendit se filium Dei, per splendores & radios sanctitatis, quæ in charitate & patiẽtia posita est. Nec minoris efficaciæ isti, quàm illi, vt Tertullianus contra Pharisæos agens demonstrat: sed qui per malitiam non cognouerunt Christum per radios splendidissimos potentiæ, quin potius tanquam aues nocturnæ magis excęcati remanserunt, nec per splendidissimos radios sanctitatis & patientiæ illustrati fuerunt. Iam tẽpus præterierat, quo splendores potentiæ emitteret; in cruce autem erat tempus, quo splendoribus sanctitatis & patientiæ fulgeret, ideo non fuit decens, vt hos retraheret, per quos vniuersum orbem illustrauit: ideoque nec decens fuisset, quod de cruce descenderet, in qua, & ex qua radios sanctitatis clarissimos emittebat. Egregiè illos contemplatus fuit Ioannes, cœlestis aquila, qui peculiariter ex illis Christum Filium Dei ostensum exhibet. Ita enim intelligit Diuus Chrysostomus illud quod ait: *Vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à Patre, plenum gratiæ & veritatis.* Annotat inprimis aduerbium illud, *Quasi,* non similitudinem, sed veritatem indicare:

Marginalia: *Luc.* 23. — *Genebrar.* — קדש — 1. *Pet.* 2. 23. — *Esai.* 53. 7. — § 206 — *Matt.* 27. 54. — *Tract.* 37. *in Ioan. ad fin.* — *Matt:* 27. 42. — *Ioã.* 10. 25. — *Ioã.* 15. 24. — *Lib. de patien. cap.* 3. — *Hom.* 11. *in Ioan.* — *Ioan.* 1. 14.

care: ut velit dicere, vidimus gloriam eius, qualem decet & conuenit Filio vnigenito Patris: Ioannes enim sequutus est communem loquendi morem. Qui Regem aliquando preciosissimo cultu ornatum, preciosisque vndique fulgentem lapidibus conspicati, alijs speciem illam ac maiestatem enarrare volunt, purpureum florem, gemmarum magnitudinem, albas mulas, auratos currus, solium adstãtium oculos nimio fulgore perstringens, pro viribus enarrãt. Cum verò & his & alijs collectis, cultum illum omnem, maiestatemque verbis cõprehendisse sibi non videantur, continuo addunt: Quid multis opus est? vno verbo dicam, Quasi Rex, cùm ex hoc verbo, Quasi, non similem Regi, sed ipsum Regem velint significare. Ita hoc loco Euangelista, *Quasi*, inquit, ad gloriæ maiestatem, & incomparabilem excellentiam significãdam. Ita Chrysostomus, qui deinde explicat, quando Christus ostenderit istam gloriam suam, de qua dicit Ioannes, *vidimus gloriam eius:* & dixit, verè
Luc. 2. 14. eam ostendisse multis modis: quando recenter natus; *facta est multitudo militiæ cælestis, laudantium Deum & dicentium: Glo-*
Matt. 2. 2. *ria in altissimis Deo:* quando statim ac na-
Matt. 17. 5. tus est, *venerunt Magi ab Oriente*, qui eum adorauerunt: quando super eum, *Cæli aperti sunt, & vox Patris intonuit: Hic est fi-*
Ioan. 2. 11. *lius meus dilectus*: quãdo aquam in vinum commutauit, *ostendens discipulis gloriam*
§ 207 *suam*; quando miracula fecit stupenda, quando transfiguratus fuit in monte; sed annotat, signanter hoc dictum esse à Ioanne pro tempore passionis ipsius, cùm affixus fuit cruci, flagellis & alapis cæsus, & consputus ab ijs, de quibus tam bene merebatur. Siquidem in ijs ipsis, quæ probri & ignominiæ plena esse videbantur, ipsum rursus verbum clarissimum apparuit. Hoc Ioannes gloriam appellauit: tunc enim mors abolita est, maledictum perijt, dæmones confusi sunt, & de ijs triumphatum est, &c. tunc ardentissime charitatis præbuit insigne, cùm pro inimicis rogauit, pro eis sanguinem fudit, & vitam dedit. *Vidimus gloriam eius, quasi vnigeniti à Patre.* Viderat primò Ioannes Christi gloriam, quasi vnigeniti à Patre per radios clarissimos potentiæ, dum Christi miracula vidit, quæ solus Deus poterat operari, signanter in mysterio transfigurationis. In morte tamen vidit eius gloriam per radios splendidissimos sanctitatis & charitatis, quam ipse contemplari cœpit in cœna, quando vidit Christum diligentem, & amantem vsque in finem, tales radios charitatis ardentissimæ, quales decebant vnigenitum à Patre. Videturque memoria tenuisse, Christi doctrinam, quod tunc aliquis se ostendit Filium Dei, cùm diligit inimicos, & benefacit ijs qui se persequũtur, & orat pro calumniantibus se, & similem se exhibet Patri cœlesti, qui Solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Hæc omnia stans iuxta crucem, vidit in actu heroico & supremo à Christo præstita; illum enim conspexit diligentem inimicos, & eis benefacientem, qui se persequebantur; quippe qui pro illorum peccatis patiebatur, ianuam cœli illis aperiebat, eos Patri reconciliabat, quantum in se erat: vidit orantem pro calumniantibus, imò & crucifigentibus se; & tandem vidit illum ad instar Patris cœlestis, Solem suum effundentem super bonos & malos, & mittentem pluuiã super iustos & iniustos. Cum enim *venit vnus militum, & lancea latus e-* Ioan. 19.
ius aperuit, & continuò exiuit sanguis & a- 34.
qua, Ioannes attentis oculis id conspiciebat: *Et qui vidit*, inquit, *testimonium perhibuit:* ideoque vidit distinctè, aquam & sanguinem à Christi latere promanãtem. Sed alta mente contemplabatur, quod hoc ipso, Christus similem se Patri cœlesti exhibebat, qui riuulos sanguinis tanquam rubicundos Solis radios, & aquæ fluenta, tanquam cęlestem & salutiferam pluuiam effundebat super bonos & malos, & super iustos & iniustos. Nec enim sanguinem solummodo pro amicis dabat, & aquam pro ijs qui sibi obsequebantur, sed & pro impijs, & pro his qui ipsum sanguinem effundebant, eundem sanguinem offerebat in pretium, & in eos qui ipsum vulnerauerunt,

rauerunt, effundebat aquam in lauacrum. Qui tam vnicè se Patri similem exhibuit, vnigenitum se illius hoc ipso demonstrauit. Hæc videns Ioannes dixit: *vidimus gloriam*, splendores sanctitatis eius, *quasi vnigeniti à Patre.* Tuncq; se exhibuit plenum gratiæ & veritatis: *Gratiæ*, quia per illam mortem gratos nos reddidit Patri, *cui reconciliati sumus per mortem filij eius*: *Et veritatis*, quia tunc omnia quæ de se dicta erant, vera comprobauit, & opere compleuit, vt explicat B. Augustinus. Hoc ergo dicere vult Christus: Diligite inimicos vestros, vt sitis filij Patris vestri, id est, vt ei similes existentes, illius vos comprobetis filios. Hoc enim quod est, ex charitate diligere inimicos, & eis benefacere, opus est tale, per quod aliquis se Filium Dei probat.

ad Rom. 5. 10.

Tract. 37. in Ioan. ante fin.

§. 5. *Vt homo Filius Dei efficiatur, eget remißione peccatorum: ad hanc necessarium est, vt ipse offensas contra se commissas remittat.*

§ 208 VT *sitis Filij Patris vestri.* Est secundus sensus horum verborum, vt velit Christus hoc proponere tãquam præmium, obseruãtibus mandatum istud, quod erunt Filij Dei, vt hoc ipso ad illius obseruantiam homines excitet. Quando voluit Deus rem aliquam, quam præcipiebat, maximè commendare, & facere, vt libenter illam homines opere complerent, præmium grande solitus fuit proponere. Ita cùm præcepta Decalogi promulgauit, volens inducere filios, vt liberaliter & hilariter patribus honorem impenderent, grande pręmium illis statim in ipsamet lege assignauit, dicens: *Honora patrem tuum, & matrem tuam, vt sis longæuus super terram, quam Dominus daturus est tibi*: cùm tamen nulli alteri præcepto tunc pręmium proposuerit. Volens itaque nunc Christus homines incitare ad huius præcepti obseruationem, & eos impellere, vt hoc opus arduum & difficile affectui carnis, hilariter & diligenter exequerentur, præmium statim ei designauit, grande sine dubio: *vt sitis*, inquit, *filij Patris vestri, qui in cœlis est.* Quid autem huiusmodi præmium contineat, & quomodo quadret in eos qui hoc præceptum obseruant, explicandum est: Homo efficitur filius Dei, ex duplici dono ex remissione peccati, & ex infusione gratiæ. Hæcque duo promittuntur à Christo illi, qui hoc præceptum, sicut decet, seruauerit, quod Pater cęlestis ei dimittet peccata, & suam in illum gratiam profundet, per quam particeps sit naturæ diuinæ, & ius habeat ad gloriam: possitque propterea ore pleno filius Dei dici. Explicemus nunc primum, postea explicaturi secundum. Primum igitur sub hac promissione Christus promittit remissionem peccatorum. Ita intellexit Chrysostomus: Non solum (inquit) facti difficultatem charissime cogites, sed prius intra te reputa, quãto sis decorandus honore, & honoris occasio, licet sit graue quid & onerosum, leue tibi reddetur: imò gratias referre teneris, quod per beneficium inimico collatũ, tanta possis obtinere, quod apud Deum fores tibi fiduciæ reserẽtur, & peccatorum tibi fiat absumptio. Hoc B. Augustinus ex professo explicandum suscepit, duplicique declarat propositione. Prima, neminem esse, qui non coram Deo multis peccatis sit constrictus, propter quæ timere debet, & orare Deum, vt sibi remittantur. Hanc probat multis Scripturæ sacræ locis, signanter ex illo Iob: *Homo natus de muliere, breuis vitæ, & plenus iræ.* Ita ille legit, iuxta Septuaginta, quod noster Vulgatus legit, *Repletur multis miserijs.* Et D. Augustinus hoc quod dicitur, *plenus iræ*, præcipue credit dictum propter peccatum originale, de quo dixit Apostolus: *Eramus & nos natura filij iræ, sicut & cæteri*: quod quia omnium miseriarum & peccatorum initium est, dicitur qui illud contraxit, plenus iræ, aut repletus multis miserijs. Sed & de actualibus peccatis potest intelligi, propter quæ puniri homo

Exod. 20. 12.
Deut. 5. 16

Hom. 71. ad popul.

In Enchri. cap. 33.

Iob 14. 1.

ad Eph. 2. 3

homo meretur; quam punitionem, iram
vocat Iob, quomodo & Dominus Iesus,
Ioan.3.36. inquit Augustinus, dixit: *Qui non credit
in Filium, non habet vitam æternam, sed ira
Dei manet super eum.* Omnis ergo homo
est plenus iræ, quia *etiam iusti septies in die
cadunt*; & quia merentur à Deo puniri,
dicuntur pleni ira: quomodo Iob ipse iu-
stus & sanctus dicebat: *peccata mea, qui-
bus iram merui:* & apud Michæam, *iram
Domini portabo, quoniam peccaui ei.* Et re-
ctè Vulgatus, quod Septuaginta transtu-
lerunt iram aut peccata, vocat *miserias*,
quia nulla maior miseria est ipso pecca-
to, dicente Spiritu sancto: *Miseros facit*
§ 209. *populos peccatum.* Aut verò, quia summa
humanæ naturæ miseria est, peccatis per-
petuò implicari, vt nullus inueniatur li-
ber à sorde. Semper cùm ita loquitur Au-
a *Lib. de* gustinus *a*, Christum excipit, & beatissi-
pecc. meri. mam Virginem, de qua cùm de peccatis
& remis- agitur, nullam vult fieri mentionem *b*. A-
siô. c.13. & lij legunt *plenus tremore*: & rectè, vnum
alibi sæpe. namque sequitur ex alio. Si enim plenus
b *Lib. de* est ira, aut peccatis, pro quibus iram pro-
natura, & meretur & pœnam, iusto tremore & ti-
grat. c.36. more terretur & pauet. Id ipsum demon-
Lib. 50. strat Augustinus, ex eo quod frequenter,
Homil. inquit, cantauimus: *Beati quorum remissæ
hom.6.* *sunt iniquitates, & quorum tecta sunt pec-
Psal.31.2.* *cata.* Locus est, quem Apostolus peculia-
riter induxit, vt probaret, omnes esse pec-
catores, & egere diuina gratia ad pecca-
torum remissionem. Non enim dixit, in-
quit Augustinus, Beati qui non fecerunt
peccata, sed, Beati quorum remissæ sunt
iniquitates: si enim quæris, qui non fece-
rit, non inuenies. Vnde ergo quisquam e-
rit beatus, nisi remittatur quod fecit, nisi
tegatur quod cōmisit? Inuehitur hac oc-
casione D. Augustinus in eos, qui se iu-
Rom. 4. 7. stos iudicantes, aspernantur cæteros tan-
quā peccatores, qui sæpè maioribus pec-
catis coram Deo tenentur, quam illi quos
ipsi peccatores iudicant: sicuti Pharisæus,
qui Publicanum iustiorem se, tamquam
maximum peccatorem contemnebat, &
Simon qui absolutè Magdalenam pecca-
tricem iudicabat, quæ iam amore diuino
ardebat, & sanctior illo fuerat effecta.
Hinc colligit Augustinus, omnibus ne-
cessarium esse orare pro peccatorum re-
missione, quibus Christus statuit vt dice-
rent, *dimitte nobis debita nostra.* Quem lo- *Matth. 6.*
cum sæpè ipse expēdit signanter cōtra Do-
natistas & Pelagianos, qui dicebant, ho- *Lib.2. cõc.*
minem ad eam posse vitæ perfectionem *Epist. Par.*
deuenire, vt nullo vel leui maculatus es- *c.10. & li.3*
set peccato. Qui enim omnibus imposuit, *contra*
vt dicerent: Dimitte nobis debita nostra, *duas Epist.*
omnes debitis obligatos supposuit, quæ *Pelag. c.5.*
debita, peccata esse (inquit Augustinus) *& lib.3. de*
quamuis manifestum sit, postea tamen *pecc. meri.*
manifestius declarauit, dicens: *Si enim di-* *& remis. c.*
miseritis peccata hominibus, dimittet & vo- *13. & Epist.*
bis Pater vester peccata vestra. Secunda *50. ad Bo-*
propositio Augustini: Nullum medium à *nif. & 54.*
nobis efficacius præstari posse (exceptis *ad Maced.*
sacramentis) ad obtinendam peccatorum *& 89. ad*
remissionem, quam remittere gratis pro- *Hilarium.*
ter Deum offensas contra nos commissas.
Hanc demonstrat ex eo, quod Christus e- *In Enchri.*
leemosynam designauit in magnum pec- *cap.71.72.*
catorum remedium, qui dixit: *Date elee-* *& 73.*
mosynam, & ecce omnia munda sunt vobis: *Luc.11.41.*
& Propheta eam suasit, vt grauissimorum
peccatorum Rex iniquus remissionem ob-
tineret dicens: *Peccata tua eleemosynis re-* *Dan.4.24*
dime: & Scriptura sacra sæpè dixit, *Fide &* *Prou.15.28*
eleemosynis purgari peccata. Multa autem
cùm sint eleemosynarum genera, quę cùm
facimus, adiuuamur, vt nobis nostra di-
mittantur peccata, sed ea nihil est maius,
qua ex corde dimittimus, quod in nos
quisque peccauit: minus enim ma-
gnum est, erga eum pauperem esse be-
neuolum, siue etiam beneficum, qui tibi
nihil mali fecit: istud multo grandius, &
magnificentissimæ bonitatis est, vt tuum
quoq; inimicum diligas, & ei qui tibi ma-
lum vult, & si potest facit, tu bonū semper
velis, faciasq; cùm possis, audiens dicētem
Iesum: *Diligite inimicos vestros, & benefaci-
te ijs, &c.* Hanc eleemosynam esse sum- § 210
mam, probat Augustin. quia est eleemosy- *Lib.50.*
na cordis. Scitote, inquit, fratres charissi- *Homil.*
mi, quia duæ sunt eleemosynæ, vna cor- *hom.6.*
dis, alia pecuniæ: eleemosyna cordis est,
dimit-

dimittere ei, à quo læsus es: eleemosyna pecuniæ est, tua temporalia bona indigenti largiri: & quanto cor præstat pecunijs & exterioribus facultatibus, tanto eleemosyna cordis superat eleemosynam pecuniæ. Vnde postquam longo sermone ad hanc cordis eleemosynam fuit hortatus, subdit: Non vobis ergo graue sit, per ipsius Domini misericordiam, vos obtestor, quia spes nobis alia non est, nisi dimiserimus, quicquid nos læserint homines: nemo vos fallat; aliud maius sacrificium non est, quod debeamus Deo, nisi quidquid boni est, etiam malis hominibus fecerimus. Dicit tibi Deus: Ego non ex te cresco, sed tu ex me, sacrificium volo, quod prosit homini: sic ad me peruenit, quod tibi prosit. Ita Augustinus, rationem egregiam prosequens qua misericordiam Dei erga nos magnificat. Deus vt nobis remittat peccata, vult vt aliquid faciamus, quo eum ad id inclinemus: ipse in se nullo eget, propterea in proximos aliquid fieri vult, quod tanquam sibi collatum acceptat. Ad remissionem peccatorum, non congrue sola eleemosyna pecuniæ esset designata: omnes enim sunt peccatores, & egent remissione, nec tamen omnes habent pecunias, ex quibus eleemosynam tribuant: quærenda igitur erat eleemosyna maior, Deoque gratior, quam omnes possent impendere. Hæc est eleemosyna cordis, cum quis gratis remittit offensas. Omnes sumus peccatores, omnesque hanc eleemosynam possunt facere: nullus siquidem est, qui aliquos non patiatur inimicos, aut aliqua ab alijs lædatur offensa. Vnde, dare aliquid indigenti aliquando quæris, & non habes; indulgere peccanti, quantum volueris, redundabit tibi. Aurum, & argentum, vestem, frumentum, vinum, & oleum, fieri potest, vt aliquoties non habeas, vnde pauperibus tribuas: vt autem omnes homines diligas, & hoc alijs, quos tibi ipse velis, & inimicis tuis indulgeas, nunquam te poteris excusare: quia si in cellario, vel in horreo non habes, quod dare possis, de thesauro cordis tui potes proferre, quod tribuas. Et quia sicut ipsi videtis, fratres charissimi, ad remissionem omnium peccatorum, si substantia terræ non fuerit, charitas & dilectio inimicorum satis abundeque sufficiunt, nulla nobis excusatio de hac re in die iudicij remanebit, nec dicere aliquis poterit, non se habuisse, vnde sua peccata redimeret, &c. Ita Augustinus, qui rem totam alibi concludit, dicens: Multa sunt genera miserationum, quæ cum facimus adiuuamur, vt dimittantur nobis peccata nostra: sed ea nihil est maius, qua ex corde dimittimus, quod quisque peccauit. Vt autem CHRISTVS hoc nobis manifestum & certissimum faceret, cum de hac re egit, illam proposuit, quasi expressum pactum, & fœdus iniens inter nos & Deum: *Dimittite*, inquit, *& dimittemini: si dimiseritis peccata hominibus, dimittet vobis Pater peccata vestra:* Et *Sic faciet Pater vester cœlestis, si non dimiseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris.* Nulla alia de causa, vt notat Tertullianus, Deus, qui nulli potest obligatus manere, se magis voluit exhibere ex pacto à se constituto obligatum, quam ex remissione iniuriæ & offensæ, qui expresse professus est, & promisit, se dimissurum dimittenti, non dimissurum non dimittenti. Recenter baptizatos assumpsit instruendos Sanctus Basilius, & explicat difficultatem quandam; An ea quæ CHRISTVS præcipit, nulla pœna expressa, teneantur baptizati seruare. Sæpe enim simpliciter, & sine alicuius pœnæ expressione, aliqua iussit, vt *Date mutuum nihil inde sperantes:* & *Nolite iurare, & sit sermo vester, Est, est, Non, non:* aliquando autem manifeste pœnam impositam designauit, sicuti cum dixit: *Qui credit in Filium, habet vitam æternam, qui vero non credit, non videbit vitam, sed ira Dei manet super ipsum.* Quando enim pœnam non expressit, non visus est voluisse eam inferre, in transgressores. Sine dubio tamen, inquit Basilius, sub pœna grauissima, omnia quæ ille præcepit obseruare tenemur: primo quia ipse diffinite pronuntiauit, de lege loquens antiqua: *Iota vnum, aut vnus*

Ser. 203 de temp.

Mat. 5. 14. Luc. 6. 37. Mat. 18. 35.

Li. de pat.

¶ 211.

Serm. 2. de bapt. c. 5. et 6. pag. 245.

Ioan. 3. 36.

Mat. 5. 18.

apex non præteribit à lege. Si quæ legis sunt ita habent, quanto magis quæ sunt Euangelij, sicut & ipse Dominus sæpe affirmauit? Deinde, quia sicut antiquitus data lege, quamuis non in singulis præceptis fuerint pœnæ expressæ, tamen ex Dei de-
Deu.27.12 creto ascenderunt quidam in montem Hebal, alij in montem Garizim, ad benedicendum in communi omnes obseruantes legem, & maledicendum omnes transgredientes quoduis illius præceptum, ex quo pœna expressa mansit contra transgressores cuiusque præcepti legis; ita promulgante Christo Euangelium, adfuit Ioannes, quo nemo maior est inter natos mulierum, sua diffinitione contestans, & dicens: *Qui filio non credit, vitam non habebit, sed ira Dei manet super ipsum.* Quamuis itaque CHRISTVS mandata ore suo proferens, pœnam sæpe reticuerit, intelligendus est tamen Ioannes adesse, ad omnia, & singula CHRISTI verba, hanc suam addens diffinitionem. Quin & CHRISTVS ipse expresse, postquam multa statuit nulla mulcta explicite declarata,
Mat.7.24 tandem addit: *Omnis ergo, qui seruat verba mea assimilabitur viro sapienti, &c. Qui aũt nõ seruat assimilabitur viro stulto,* &c. Quod ad sermones suos addendum voluit, sicut & omnibus antiquæ legis præceptis, addita est generalis aduersus transgredientes maledictio à Moyse, tandem subinferente: *Maledictus omnis qui non permanet in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis huius:* ex qua pateret pœna, cuiusuis præcepti transgressori imposita.

Quamuis autem hoc ita sit, singulari tamen cura, vt annotat Sanctus Basilius, quę circa inimicos iubet, voluit declarare, vt omnem penitus dubitationem & prætextum excusationis repellat: nec contentus fuit sub communi comminatione aut promissione, quam in obseruantes & trãsgredientes tradidit, illos comprehendere, sed expresse præmium proposuit, hoc mãdatum seruantibus, & expressissime pœnam, illud transgredientibus. Apertissime
¶ 212 siquidem, præcipiens diligere inimicos,
Matth.5. præmium expressit: *Vt sitis filij Patris vestri:* & iterum: *Dimittite, & dimittemini:* Et *si dimiseritis peccata hominibus, dimittet vobis Pater, &c.* & pœnam similiter circa transgressores minutatim declarauit, dicens: *Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio: qui dixerit, Racha, reus erit concilio: qui autem dixerit: Fatue, reus erit gehennæ ignis:* Et, *Sic faciet Pater vester cœlestis, si non dimiseritis vnusquisque fratri suo, &c.* Nullaque res est, in cuius mãdato præmiũ & pœnam per doctrinã, rationes, parabolas & similitudines magis expresserit. Ad confirmanda (inquit Basilius) corda nostra in fide sana, volens nos iudiciorum Dei timorem docere, non solum per verba, sed & per exempla propterea quod ipsis rebus veritatis nobis persuasio penitus infigitur. Ex his, concordi sensu omnes sancti Patres obseruant doctrinam Scripturæ sanctæ, quæ semper & vbique nos docet, eum qui orare vult pro peccatorum suorum remissione (& tales debent esse omnes) oportere prius, remittere offensas contra se commissas. Id singulariter prosequitur Beatus Cyprianus, Li. de vni.
toto fere illo insigni opere, quod de vnitate Ecclesiæ scripsit. Eccl.
Supponit ille necessariam esse vnitatem, vt orationes nostræ exaudiantur. Hinc oratio puerorum illorum missorum in caminum ignis ardentis, efficacissima fuit, qui inter se vnanimes permanebant, absque eo quod ardens flamma eos combureret, aut diuideret. De quibus dicitur: *Hi tres quasi ex vno ore*
laudabant, & benedicebant, &c. Dani 3.51.
Hæc vnitas sub Apostolis fuit, charitatis mandatum seruantibus, de quibus dicitur: *Et e-*
rant perseuerantes vnanimiter in oratione: Acto.1.14.
& ideo efficacioribus precibus orabant, & impetrare potuerunt cum fiducia, quodcunque de Domini misericordia postulabant. Et optimam huius indicat Cyprianus rationem. Orationes nostræ efficaces sunt ex Spiritu sancto agente, & impellen-
te nos ad orandum, nam *nos quid oremus* Rom.8.26
nescimus, sed Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, id est, facit nos po- 1.Cor.14.
stulare: Spiritus autem Sanctus non est 13.
Deus dissensionis sed pacis, qui ideo in specie Luc.3.22.
columbę

columbæ super Christum venit, quæ animal est diligens vnitatem, felle carens, longeque ab illis abest, qui dissensionum & odiorum amaritudine sunt affecti. Deinde rem magis in particulari Cyprianus considerans, annotat, hoc singulariter curandum ei, qui ad orandum pro peccatorum suorum remissione se confert; quod prius remittat ipse inimicis offensas: quod probat ex ipsius Saluatoris verbis: *Cum steteritis*, inquit, *ad orationem, remittite si quid habetis aduersus aliquem, vt & Pater remittat vobis peccata vestra.* Nec enim recte procedit ad orandum, qui dissensionem à fratre in corde gestat.

Mar.11.5.

§. 6. *Necessarium esse deponere odium, vt Deo reconciliemur, ostendit Christus dicens: Si offers munus tuum ad altare, &c.*

¶ 213. *Li. de vni. Eccles. cit.* *Mat.5.23.*

Occasione horum, expendit B. Cyprianus, doctrinam illi Christi: *Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum.* Rem totam voluit CHRISTVS concludere, ideoque notam illam resoluendi & concludendi, *Ergo*, posuit, quasi dicẽs: Hæc sit certa diffinitaque resolutio, sicut Hispane dicimus: *En resolucion digo.* Grauissima autem est hæc Christi sententia, quam non solum Cyprianus, sed & omnes sancti Pattes expendunt, multa circa illam obseruantes. Hieronymus, vt demonstret falsam esse Pelagianorum doctrinam, dicentium, nihil difficile in Euangelio contineri, hunc locum expendit, annotans, rem magnæ difficultatis nobis imponi. Meæ, inquit, est potestatis, vt non habeam aliquid contra fratrem meum: vt autem ille aduersum me habeat, aut non habeat, in illius voluntate consistit. Quid ergo faciam, si ille reconciliari noluerit? Obsecrẽ? Flectam genua? sed audire contemnet. An obtorto collo nolentem in ius amicitiæ traham? Et quę est maior inimicitia, quam amicitias necessitate sociare? Neque enim dixit: Roga eum, vt tibi concilietur; sed Reconciliare primum fratri tuo, & sic offeres munus tuũ ad altare. Et alio in loco: Vide (inquit) quid dicat. Non dixit: Si habes aliquid contra fratrem tuum, sed si aliquid frater tuus habet contra te. Rem quasi iniustam nobis videtur imponere. Si enim dixisset: si habes aliquid contra fratrem tuum, in nostra erat potestate, quod habeamus. Quid dicis? Si habet aliquid aduersum te. Respondeo ei: non est hoc in mea potestate Domine. Si frater meus habet aliquid aduersum me.; ego nihil habeo contra eum. Et quare non vis suscipere munus meum, sed dicis, vade ad illum? Ecce ego nihil habeo: si ille habet, ad me quid pertinet? Hæc Hieronymus: qui respondet primo, Deum non præcepisse aliquid impossibile, in tantum tamen patientiæ necessitatem extollere voluisse, vt prope impossibile pro difficultate, præcipere visus sit. Respondet secundo, hoc præcepto voluisse Christum docere, tanta nos charitate debere flagrare erga proximos, vt non solum curemus cor nostrum liberum ab odio seruare, sed si agnoscimus cor fratris, contra nos commotum, & excitatum, curramus ad iram illius extinguendam, similesque simus Prophetæ dicenti: *Cum iis, qui oderũt pacem eram pacificus.* Si ergo iram de corde alterius eradicare iuberis, antequam sacrificium offeras; & non est acceptum sacrificium tuum, si non prius cor alterius sedas, quanto magis oportebit, te prius de corde tuo iram & furorem remouere, & ad quietem illud reuocare erga fratrem tuum, remittendo quæ contra te ille commisit? Ab altari (inquit Cyprianus) vult reuocare, cum dissensione ad sacrificium venientem. Quod similiter Beatus Hieronymus infert. Nec immerito: non potest namque vulnus, quod transfigens pugio aut gladius intulit, curari, nisi primum omnium pugio extrahatur, ac foras mittatur. Notum est, odium esse gladium.

Li.2. cont. Pela. to.2. pa.214.

In Psa.119 Cũ ijs qui oderunt pacem.

Psa.119.6.

Li. de vni. Eccl. cit. Epist.36.

Psa.36.14. dium transfigentem cor. *Gladium*, inquit Dauid, *euaginauerunt peccatores, vt trucident, & gladius eorum intret in corda ipsorum.* Gladium, quem homo contra inimicum distringit, cordi suo immittit. Vitam sane animæ (inquit Gregorius) quælibet culpa polluit, seruatus vero contra proximum dolor, occidit, dicente Ioanne: *Qui odit fratrem homicida est*, sui plane ipsius: menti namque vt gladius figitur, & mucrone illius ipsa viscerum occulta perforantur: qui si à transfixo corde prius non educitur, nihil in precibus diuinæ opis obtinetur; quia & vulneratis membris imponi salutis medicamenta nequeunt, nisi ferrum à vulnere ante subtrahatur: nisi enim remiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis. *Si ibi*, inquit, *recordatus fueris.* Hac dicendi phrasi, inquit Hieronymus, hoc ipsum CHRISTVS maxime commendatum reliquit, ac si dicat: Ibi in ipsa ara, ibi stans iam coram Deo, iam sacrificio incæpto, illud inchoatum relinque. *Recordatus fueris.* Non mirum esset, quod ab altari iuberet recedere eum, qui accederet cum mala conscientia, conscius, & memoria tenens, se fratrem offendisse; sed quod is, qui cum sana mente processit, & ex obliuione reliquit reconciliari fratri, præcipiatur relicto sacrificio, quod inchoauerat, ire ad sedandum animum fratris, res est admiratione digna: nec enim apud nos, qui iam coram altari est genuflexus, sacram Eucharistiam suscepturus, moreque fidelium generali confessione præmissa, iam in omnium conspectu illam recipere parat, si tunc recordetur se aliquem offendisse, non tenetur relinquere sacram Eucharistiam in manu parochi, sed sufficit, quod ea suscepta, id agat, quod agere tenetur erga fratrem. Deinde, apud omnes nationes actus qui minus patitur interruptionem, est sacrificium: actus est enim, quo homo negotium agit cum Deo: etsi nullus intercidere audet orationem, quam alloquens Regem cœperat, minus intercidendus est a-

§ 214

10. Moral. cap.11.

1.Ioan.3.15

Epi.36.cit.

ctus, cum Deo ipso incœptus. Quando inuenit Moyses hircum, quem obtulerant filij Aaron, Eleazar, & Ithamar, combustum, & quod non illum comederant sacrificantes, iratus est, quoniam sacrificium incompletum reliquerant, quod in comestione rei oblatæ terminabatur: quia non licebat sacrificium inchoatum relinquere, & oportuit, vt Aaron ei satisfaceret, exponens, se filiosque suos in tali luctu fuisse, qui comestioni vacare non potuerunt. Nota est historia, quam Valerius Maximus refert, de adolescente illo assistente Alexandro sacrificanti: quo tenente vas, in quo erat thus, quod offerebat Alexander, cum circa illum ita flamma arderet, vt necesse fuisset recedere, si vellet ignem euadere, passus fuit sibi brachium exuri, ne Alexander sacrificium interrumperet, ipseque reus intercepti sacrificij teneretur. Prophanam Reginam inducit Poeta, quæ volens remanere sola, vt libere sibi mortem inferret, sororem suam à se misit, confingens, se sacrificium inchoasse, necessariumque sibi esse illud perficere: Sacra Ioui Stygio, quæ rite incœpta paraui, Perficere est animus, & huiusmodi multa, tam apud sacros, quam prophanos autores inuenimus. Nihilominus tamen, quando odium ira vel dissensio intercedit, iubet CHRISTVS relinqui sacrificium inchoatum, nec procedendum vlterius, donec animus sedatus sit, & ira deposita: quia nec sacrificium aliquod illi gratum esse potest, quod cum corde irato, & à fratre discordante per odium aut iram offertur. Beatus Chrysostomus hæc expendēs, miratur primò & exclamat: O admirabilem benignitatem, & ineffabilem Dei erga homines amorem. Honorem suum despicit, dum in proximo charitatem requirit. Quid enim his verbis mitius esse possit? quid leuius? interrumpatur, inquit, ministerium meum, vt tua charitas integretur. Propterea quippe non dixit, Postquam obtuleris, priusquam offeras: sed munere ipso iam posito, & inchoante sacrificium, reconciliandum mittit ad fratrem,

Leu.10.16

Lib.3.ca.3

Virgil. 4. Æneid.

Ho.16. in Matth.

§ 215

trem, &c. Quam igitur ob causam illud fieri iubet? Duo sunt quæ per ista designat & conficit: vnum, ostendere volens, quod honorat maximè charitatem, & hanc acceptissimum esse sacrificium ducat: absque ista verò, nec illud profectò suscipiat. Aliud vero, quo irrefutabilem quandam reconciliationis necessitatem imponat: quinamque iussit, non prius munus offerri, quam reconcilietur offensio, etiamsi non ob proximi charitatem, saltem ne sacrificium maneat imperfectum, currere ad contristatum iubet, inimicitiasque dissoluere. Ita Chrysostomus. Ecce, inquit Gregorius, à discordantibus non vult accipere sacrificium, holocaustum recipere recusat. Hinc ergo perpendite, quam sit malum discordia, propter quod & illud abiicitur, per quod culpa laxatur, &c. Ad idem institutum obseruat Cyprianus, meritò sacrificium Cain fuisse à Deo repulsum: nec pacatum habere poterat Deum, qui cum fratre pacem per zeli discordiam non habebat. Quod postea latius annotauit Diuus Hieronymus, exponens, cur Deus non aspexerit, aut acceptauerit sacrificia ieiuniorum & mortificationis, quæ quidam offerebant, qui corde erga proximos erant duro, aspero & dissono. Obliti, inquit Hieronymus, erat veteris historiæ, cur non respexerit Dominus ad Cain, & ad munera eius; qui rectè quidem offerebat, sed non rectè diuidebat cum fratre. Alludit Hieronymus ad id, quod, iuxta Septuaginta, dixit Dominus ad Cain: *Nonne si rectè offeras, male autem diuidas, peccasti?* Male diuidebat Cain, quia mala diuisione à fratre, se per odium & iram separabat, & sacrificium quod in se rectum est, & bonum, vtpote vero Deo oblatum, vitiosum redditur, & à Deo respuitur, si offerens à fratre suo sit hac mala separatione diuisus. Tollenda igitur primo ad sacrificium & orationem hæc est, per charitatem, quæ est vinculum perfectè vniens & socians. Ita Beatus Augustinus idipsum exponit, obseruans, rectè

Hom.8. in Ezec. ante med.

Eod. lib. de vnit Eccl. & li. de or.

Lib. 16. in c. 58. Esai.

Esai. 58.

Gen. 4.7.

Ser.170. de tempor.

dictum esse: *Misericordiam volo, & non sacrificium:* non quia sacrificium Deus absolutè respuat, sed illud, quod est sine misericordia. Noli propterea sacrificium offerre sine misericordia, inquit Augustinus, quia non remittuntur tibi peccata, nisi offeras cum misericordia & charitate, quam erga offendentem exhibeas. Obseruat autem Chrysostomus, sacrificij nomine non tantum intelligendum illud, quod ex ouibus, vel bobus, vel alijs animalibus, offerebatur, sed & de oratione, quæ sacrificium in Scriptura sacra dicitur. *Sacrificium,* inquit, *laudis honorificabit me:* & iterum, *Immola Deo sacrificium laudis:* Et, *Eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum.* Itaque, si orationem offeras, sciens quod frater habet aliquid aduersum te, melius est orationem relinquere, & ad reconciliationem fratris excurrere, & tunc venies ad orationis sacrificium offerendum: neque enim oratio grata esse potest, nisi remota ira, & odio relegato & deposito. Debilis, & maculata est nostra oratio (inquit Hieronymus, explicans illud: *Maledictus dolosus, qui offert debile*) quando ira, inuidia, inimicitijs, & alia quacunque perturbatione corrumpitur; si offerentes munus ad altare, & recordati, quod aliquid habeat frater aduersum nos, non ante pergimus, & ei satisfacimus: aperte enim Apostolus præcipit: *Volo viros orare in omni loco, leuantes puras manus, sine ira, & disceptatione.* Quæ verba expendens Ambrosius, pacificum, inquit, animum in oratione esse debere docet. Egregiè tamen Chrysostomus annotat primo, Apostolum omni in loco orationem fieri velle, vt excellentiam Euangelici temporis insinuet: Iudæis namque fas non erat, nisi vno in loco ad Deum accedere, atque libare hostias & cætera legis obsequia inferre, atque ad ipsum locum, vndique ex toto orbe concurrere necesse erat, omnemque expiationis ritum in templo perficere. Non eiusmodi nostra sunt: nam iam in omnibus locis orare optimum est, &c. Annotat secun-

Osea 6.6. Mat. 6.13.

Hom.16. in Matt. cit.

Ps. 49.14. 23.

Psal. 140.2 § 216

In cap. 1. Malach. Mal. 1.14.

1. Tim. 2.8. In cap. 2.1. ad Timot. Hom. 8. in 1. ad Cor.

secundo, quid sit, *leuantes puras manus*, id est non aqua lotas, sed mundas, *absque ira & disceptatione*. Iræ, inquit, nomine, prophanam iniuriarum memoriam significare voluit: munda sit orantis intentio huiusmodi memoriæ peste: nec vllus adeo audax sit, vt inimicitias exercens, ad Deum orandum pergat. Nemo cum angore animi ac disceptatione orans, exaudiri se putet: non licet prorsus ambigere, si puras leuemus ad Deum preces, nos exauditum iri: *Quæcunque enim petieritis*, inquit, *credite quia accipietis: & cum statis ad orandum, dimittite & dimittetur vobis*. Hoc nempe est, absque ira & disceptatione orare. Ita Chrysostomus: quod & similiter annotauit Anselmus, & Diuus Thomas, alijque sancti Patres. Ex his infert Beatus Hieronymus, quali mente, quamque quieto animo debeat Christianus ad sacram Eucharistiam sumendam accedere. Si munera nostra absque pace offerre non possumus, imò nec ad orationem permittimur accedere, nisi deposita omni ira, odio, & disceptatione; quanto magis hæc deponenda sunt, ad illum cœlestem panem sumendum, quo CHRISTVS vnitatem & charitatem maxime voluit commendare? Audiant hoc (inquit Chrysostomus) qui cum inimicitijs ad communionem altaris accedunt. Sed de iis alibi. Hoc exploratum maneat, eum qui accedere vult ad orandum pro peccatorum remissione, oportere omnem iram & odium deposuisse.

Marc. 11. 24. 25.

In cap. 2. *prin. ad Timoth.*

Epist. 62.

Ea lè hom. 16.

§. 7. *Deus non dimittit, non dimittentibus; qui dicendum tradidit: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos, &c.*

§ 217

QVam sit necessarium, qui sibi remissionem peccatorum cupit, prius remittat offensas cõtra se commissas, explicauit egregiè Petrus. *Estote*, inquit, *prudentes, & vigilantes in orationibus. Ante omnia autem mutuam in vobismetipsis charitatem habentes, quia charitas operit multitudinem peccatorum*. Medium necessarium ad obtinendam remissionem peccatorum, est oratio. Vnde in illa parabola dixit Rex: a *Omne debitum dimisi tibi quoniam rogasti me*: Et, b *Pro hac* remissione videlicet, inquit Dauid, *orabit ad te omnis Sanctus*: Et Petrus ad Simonem magum, hoc suasit: *Roga Deum, si forte remittatur tibi, &c.* Ideo quia *non exorauerũt pro peccatis suis antiqui Gigantes, destructi sunt*. Quoniam igitur omnes sumus peccatores, frequenter nobis orandum est, & postulanda peccatorum remissio. Sed hac in parte, inquit Petrus, oportet esse prudentes, & vigilantes, id est oculatos: primum enim omnium præmittenda est charitas & dilectio. Videtur alludisse ad illud, quod paulo ante induxim⁹ CHRISTI verbum: *Cum steteritis ad orãdum, primum remittite, &c.* Et vere visus est Petrus hæc dicens, memoria tenuisse factum Ioseph, quando fratres suos, quibus incognitus erat, de proditione accusabat: qui hoc pactum cum eis fecit, vt si vellent pacificè à se recipi, cum coram se venirent, secum deferrent fratrem minimum, quem tunc domi reliquerant. Vnde cum postea Iacob ad eos diceret: Reuertimini, & emite nobis pauxillum escarum, respondit Iudas: *Denuntiauit nobis vir ille sub attestatione iurisiurandi dicẽs: Non videbitis faciem meam, nisi fratrem vestrum minimum adduxeritis vobiscum. Si ergo vis eũ mittere nobiscum, pergemus pariter, & ememus tibi necessaria: sin autem non vis, non ibimus. vir enim, vt sæpe diximus, denuntiauit.*

1. *Pet.* 4. 6.

a *Matt.* 18. 32.

b *Psa.* 31. 6.

Acto. 8. 22.

Eccl. 16. 8.

Mar. 11. 25.

Gen. 42. 33.

uit nobis dicens: Non videbitis faciem meam, absque fratre vestro minimo. Prudenter certè respondit Iudas. Pactum à viro semel, & iterum statutum est, quod sicut si fratrem minimum nobiscum adduxerimus, pacificè nos recipiet; ita sceleris conuincet, si sine illo coram ipso præsentes nos exhibuerimus: nullo igitur pacto possumus ad eius conspectum venire, quin fratrem nostrum minimū, in nostra feramus societate. Estote, inquit, prudentes, in orationibus; & attendite, ac vigilantibus oculis, quæ præmittenda sunt perficite. Necessarium nobis est, coram Deo præsentes nos dare per orationem, vt quæ ad vitam animæ necessaria sunt, comparare possimus: id namque est orare, coram Deo nos exhibere præsentes, per mentis eleuationem, vt ab illo obtineamus, quæ ad animæ vitam seruandam conducunt. Pactum tamen expressum à viro illo nobilissimo statutum est: *Cum steteritis ad orandum, prius remittite,* hoc est, fratrem vestrum minimum, videlicet inimicum, in corde vobiscum adducite; aliter non videbitis faciem meam, nec pacificè suscipiam, sed sceleris reos conuincam. Imprudenter ergo ad orandum accedit, qui non prius per charitatem, fratrem suum minimum, id est inimicum in corde suo reponit, eum diligens, ei parcens & pacem cum illo tenens. Aut vero recordatus est Beatus Petrus illius parabolæ, quam occasione cuiusdam interrogationis suæ, Dominus proposuit. Quæsierat Petrus: Quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? vsque septies? Respondit Dominus: *Non dico tibi vsque septies, sed vsque septuagies septies.* Huius occasione illam celebrem subintulit parabolam Regis, remittentis seruo immensæ quantitatis debitum, ad humilem illius supplicationem: quem tamen, quia noluit conseruo remittere centum denarios, iussit in carcerem mitti, & venundari eius vxorem & filios, & omnia quæ illius erant, dicens: *Serue nequam, omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me: nonne ergo oportuit, & te misereri conserui tui, sicut ego tui misertus sum?* Et rem totam conclusit CHRISTVS dicens: *Sic faciet Pater meus cœlestis, si non remiseritis vnusquisque fratri suo, de cordibus vestris.* Hanc parabolam perpetuo Petrus mente retinuit, tanquam ad se peculiariter dictam. Ex qua primo intellexit, per humilem orationem remitti peccata, sicut debita dimissa fuerunt illi deprecanti. Secundo agnouit, cuncta quæ contra nos committere potest inimicus, parua esse, quæ omnia, etiam si septuagies septies nos offendat, sub exigua quantitate centum denariorum claudantur: & quam paruæ sint quantitatis offensæ, quas proximus contra nos commisit, agnoscemus, si eas cum illis conferamus, quas nos contra Deum committimus. Tertiò grauem illam, acerbam, & acrem increpationem, quam considerauit Origenes, mente perpetuo retinuit: *Serue nequam.* Nouerat CHRISTI suauitatem in loquendo, cui ipse Petrus dixit: *Quo ibimus, quia verba æternæ vitæ habes?* Erat siquidem, vt Sponsa asseruit, *guttur illius suauissimum:* recordabatur, eum, quem inuenit in nuptijs veste nuptiali carentem, cum increparet, vocasse amicum: *Amice, quomodo huc intrasti?* Iudam itidem, qui se horrenda proditione tradebat, simili voce reprehendisse: *Amice ad quid venisti?* Hunc autem conseruum, contumeliæ & opprobrij voce reprehendens, iram quam contra illum conceperat ostendere volens, *Serue,* inquit, *nequam.* Illam tandem conclusionem, quam CHRISTVS intulit: *Sic ergo faciet vobis Pater meus, &c.* perpetua recordatione Petrus versabat, & tanquam statutam legem considerabat; idcirco nos admonet, vt procedentes ad orandum, ne tam imprudentes simus, vt nobiscum causam repulsæ, & increpationis feramus, si cum odio, & ira contra fratres procedimus: propterea charitatem, per quam inimicos diligamus & remittamus offensas, extendendam, per quam peccata nostra operiantur, & remittantur. Aut tandem voluit Beatus Petrus alludere, ad id, quod CHRISTVS Dominus, modum orandi tradens, do-

Mat. 18. 22 § 218.

Hom. 7. in c. 18. Mat.

Ioan. 6. 69

Cāti. 5. 16.

Matt. 22. 12.

Mat. 26. 50

cuit, vt diceremus: *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Circa quam sententiam multa annotant sancti Patres. Cyprianus obseruat, multas petitiones ante istam positas fuisse, absque aliqua conditione & moderatione, quales illæ: *Adueniat Regnum tuum: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie:* Regnum absolutè petendum, & panem similiter docuit: remissionem tamen peccatorum, cum hac moderatione: *Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Adiunxit plane, ait Cyprianus, & addidit legem, certa nos conditione & sponsione cõstringens, vt sic nobis delicta dimitti postulemus, secundum quod & ipsi debitoribus nostris dimittimus: scientes impetrari non posse, quod pro peccatis petimus, nisi & ipsi circa debitores nostros paria fecerimus. Idcirco & in eodem sermone dixit: *In qua mensura mensi fueritis, remetietur & vobis.* Excusatio igitur nulla tibi in die iudicij superest, cum secundum tuam sententiam iudiceris; & quod feceris, hoc & ipse patiaris. Ita Cyprianus. Te fecit (inquit Basilius idipsum expendens) esse medicum tui ipsius: in manu tua posuit mensuram, qua ille tibi remetiatur. Et vere nulla alia ratione magis tuo poterat satisfacere desiderio, quam in tua voluntate dimittens modum, quo tibi remissionem ipse concedat. Multa dixit CHRISTVS Centurioni, illis verbis: *Sicut credidisti fiat tibi:* maiora Chananeæ, dicens: *Fiat tibi sicut vis*, voluntatem enim suam visus est, in illius voluntate collocare: idem tibi proponit, qui iubet dicere: Dimitte nobis, &c. sicut & nos dimittimus. Beatus Gregorius Nyssenus, magni Basilij frater, integrum tractatum in horum verborum obseruationem edidit. Supponit primò, immensam Dei istos bonitatem, qui humanam naturam conditione diuina quodammodo mutat, & vt dij fiant homines, sancit. Debitorum namque remissio, proprium ac peculiare Dei munus, & officium est: quia dictum est, quod, *nemo potest remittere peccata, nisi solus Deus.* Hoc nihilominus homini concedere videtur, cui dicẽdum tradit; *nos dimittimus debita nostra:* nam hæc debita esse peccata, paulò inferius ipsemet expressit, subdens: *Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater vester cœlestis delicta vestra.* Nobis ergo cõcedit peccata contra nos commissa, remittere, ideoq; hoc dicturus bene præmisit, docens, vt Deum vocaremus Patrem, ad cuius nos similitudinem tenendam euexit. Qua autem ratione homo dicatur peccata contra se commissa dimittere, alibi expositum est. Annotat secundò nulla ex re potuisse hominem magis extolli, quam ex hac, per quam sui ipsius iudex constituitur: vt videas, Deum nolle te acriter iudicare, qui tui iudicium tibimet agendum committit. Licet (inquit) tibi, quidquid ex Deo cõmodum est, animo ingenuo atq; libero ad arbitrium habere: ipse tibi sis iudex, ipse te tua sententia absolue ac serua: remitti tibi a Deo debita desiderans, tu dimitte, & Deus decreuerit, atque sententiã tulerit, nam iudicio de proximo quod in tua potestate est, qualecunque fuerit, sententia par erit & respondebit: quæ enim apud te statueris, hæc tibi per diuinum iudicium confirmabuntur. Obseruat tertio, temerarium esse, velle mente concipere omnia, quæ his verbis continentur. Deus ad bene agendum imitandus semper proponitur, cuius voluntas ipsius rectitudinis est regula: ideo dicit Paulus: *Imitatores Dei estote sicut filij charissimi.* Ipse perpetuo se ipsum ad imitandum proponit; quia ex eius imitatione bonum omne perficiendum est: nunc autem nos positi sumus, quorum facta Deus imitetur; vt tu item ad Deum dicas: Quod ego feci, fac: imitare seruum tuum tu Domine, pauperem, & egenum, qui rerum vniuersarum regnũ obtines: remisi debita, ne tu quidem exigas, supplicem repellere veritus sum, ne tu quidem supplicantem submoueas atque repellas: lætum & alacrẽ dimisi meũ debitorem, talis itẽ tuus fiat, ne tuũ debitorem meo debitore tristiorem reddas: ambo pariter & æqualiter exigentibus gratias agãt, par ab ambobus remissio decernatur, tuo

Marginal notes: *Mat. 6. 12.* — *Tracta. de oratio.* — *Matt. 7. 2.* — ¶ 219 — *Hom. 29. de pœnit.* — *Mat. 8. 13.* — *Mat. 15. 28.* — *Lib. de ora. dom. ora. 5.* — *Luc. 7.* — *Mat. 6. 14.* — *Ephes. 5. 1.*

tuo simul & meo debitori. Ille meus est debitor, tuus autem ego: quo animo ego fui aduersus hunc, quamque de eo sentẽtiam sequutus sum, hæc item apud te obtineat: solui, solue; dimisi, dimitte: magnã ego proximo exhibui misericordiam, imitare tu Domine serui tui humanitatem.
¶ 220 Ita ille. Obseruat tandem, non dixisse; Dimitte nobis debita nostra, quæ aut qualia nos dimittimus debitoribus nostris: breuissima enim esset regula & mensura: nam quæ nos erga Deum contraximus debita, immensi infinitique sunt ponderis, quia sunt peccata; quorum minimum tota natura hominum & Angelorum creata, & quæ creari potest, persoluere suis viribus ad perfectum non potest. Quæ autem nobis debita sunt, leuissima esse, vel hoc manifestè comprobat, quod omnis homo viuens, vanitas est: quanto igitur vaniora erunt, quæ ad eum spectant? Quod ergo dici iubemur, hoc est: Dimitte nobis debita nostra, magna, grandia, ingentia, sicut nos dimittimus debitoribus nostris, parua, leuissima, ac aërij ponderis. Si quis propter crimen proditionis, aut læsæ maiestatis, damnatus esset ad mortem, & accederet ad Regem, rogans & dicens: Remitte mihi pœnam quam promerui, siquidem ego remitto cuidam seruo tuo acum, aut paleam, quam à me rapuit; quid diceret Rex? Quomodo tam insolentem posset ferre petitionem? Et nihilominus Rex supremus hoc nobis, qui crimina læsæ maiestatis commisimus, statuit orandum: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos debitoribus nostris: vide si potest hæc misericordia vel Angelorum linguis pro dignitate commendari. Tu legem (inquit Chrysostomus) scribis de venia & pœna, tu in tui causa fers sententiam, & an Deus peccatorum tuorum recordetur, tui iuris est, tu Dominus. Alij vigilando, in nuda humo dormiẽdo, carnem assiduis laboribus macerando, delent peccata: facilior tibi exhibetur via: Dimitte nobis debita nostra, sicut dimittimus. Vide quid dicis, ne contra te ensem vt insanus & furens stringas, &c. D. Augustinus sæpissime hæc verba

Hom. 38. in Ioan.

Serm. 170. de tempo.

meditatus est. Expẽdit inprimis magnam Dei misericordiam, qui quoniam quid oremus nescimus; ipse orationem, quam proferremus aptissimam, composuit & docuit. Docuit (inquit) te pauca verba, quæ quiuis idiota potest tenere, & dicere: & in eis constituit tibi causam tuam. Docuit te ius cœleste, quomodo preceris: nunc aduocatus tuus est, tibi supplicationem componens. Secundo obseruat, voluisse Christum nobis indicare sacrificium gratissimum, quod Deo offerre possimus, præstantius eo sacrificio quod Noë obtulit, cuius odore ita Deus delectatus est, vt dixerit: *Nequaquam vltra maledicam terræ, &c.* Imò & id indicauit, quod quocunque sacrificio est Deo gratius, misericordia scil. & charitas, de qua clamat: *Misericordiam volo, magis quàm sacrificium.* Quia ergo aduocatus noster Christus est, & nos agere causam nostram egregie docuit, quia sciebat, nobis petentibus: Dimitte nobis debita nostra, illum dicturum: Quid mihi das, vt ego dimittam tibi debita tua? Quale munus offers, quale sacrificium conscientiæ tuæ imponis altaribus meis: continuò docuit te, quid petas, & quid offeras. Pete: *Dimitte nobis debita nostra,* & offer, *sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Tandem his verbis legem quandam, & pactum constitutum obseruat Augustinus, idem est enim, ac si dicat Deus: tu debitor meus es, ille debitor tuus. Hoc facio ego tibi debitori meo, quod tu feceris debitori tuo. Quod alibi excellenter exposuit. Cum vita, inquit, ista mortalis & fragilis, quæ inter tot terrenas tentationes periclitatur, & orat, ne submergatur, non potest esse in quouis iusto sine qualibuscunque peccatis. Vnum est remedium, per quod viuere possumus, quia docuit nos magister Deus, dicere in oratione: *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Pactum & placitum cum Deo facimus, & conditionem soluendi debiti in cautione subscripsimus: Dimitte nobis, plena fiducia petimus, si & nos dimittimus: si autem non dimittimus, dimitti nobis peccata

Gen. 8. 21.

Osea 6. 6.

Li. 50. homil. hom. 40.

non putemus. Non nos ipsos fallamus. Homo se non fallat, Deus non fallit, &c. Eadem verba considerans idem Augustinus, magnam misericordiam sonare ex eo probat, quia ex nostro iudicio & voluntate iudicat nos Deus, & quodammodo in potestate nostra collocat, quomodo iudicemur à iudice. Si iudex aliquis ita à se te iudicandum decerneret, vt non nisi eo modo quo tu velles, sententiam proferendam diceret, summo te beneficio, quo nullo maius posses desiderare, afficeret. His addit Augustinus, excellentem Dei misericordiam, qui ad remissionem peccatorum non à nobis exigit, quod fortè aliquando in nostra non esset potestate. Si peteret diuitias tradi, quid ageret pauper? Si ieiunia, quid ageret infirmus? Tantum petit quod quiuis præstare potest, scil. dimittere. Idipsum obseruauit Chrysostomus. Vide, inquit, à nobis tota hæc res sumit exordium, futurumque de nobis in nostra est potestate iudicium. Nec enim enim vel irrationabilis quispiam, aut in magno aliquo aut exiguo delicto de iudicio Dei conqueri posset: ipsum reum, dominum illius fecit esse sententiæ. Quemadmodum, inquit, tu tibi ipse iudicaueris, ita etiam tibi iudicabo: nam si dimiseris conseruo tuo, à me quoque eandem gratiam consequeris. Posset absque hoc omnia peccata dimittere, vult tamen beneficium etiam per ista conferre, mille tibi occasiones pietatis suæ ministrans, & quod in te belluinum est depellens, iram, furorem, &c. Beatus Leo Papa hoc quod Christus dici iubet, vocat sacratissimum pactum, & hortatur, ne exactor sis vindictæ, qui petitor es veniæ. Dicentes enim: Dimitte sicut dimittimus, durissimis nos vinculis illigamus, nisi quod profitemur, impleamus. Hæc ferè omnia Diuus Gregorius eleganti stylo complexus est. Ecce, inquit, in nos grauiter inimicus deliquit, damna intulit, iuuantes læsit, amantes persequutus est. Retinenda hæc essent, si remittenda nobis delicta non essent: aduocatus etenim noster, precem nobis in causa nostra composuit; & ipse eius-

Serm. 203. de tempo.

¶ 221

Ser. 157. de tempo.

Hom. 20. in Matth.

Serm. 5. Dom. 1. Quadrag.

Hom. 27. in Euang. ad fin.

dem causæ iudex est, qui aduocatus: preci autem quam composuit, conditionem inseruit, dicens: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, vt nosmetipsos hoc dicendo amplius ligemus. Aut fortassis conditionem hanc in oratione intermittimus, & aduocatus noster precem, quam composuit, non recognoscit, atque apud se protinus dicit: Scio quid monui, non est ipsa oratio quam feci. Ita ille. Itaque singulari consilio Christus nobis tradidit modum, quo remissionem peccatorum peteremus, vt simul nos ipsos obligaret, ita petere, remitti debita nostra, vt simul ore proprio profiteremur, nos debitoribus nostris remisisse. Multa alia obseruant sancti Patres, sed hæc sufficienter ostendunt, ad obtinendam peccatorum remissionem, necessariam esse dilectionem inimici, & remissionem offensæ, quam nobis intulit. Cæterum obseruandum est ex B. Augustino, aliquos perperam intellexisse hanc doctrinam, existimantes per solam remissionem offensæ, omnia peccata ita dimitti, vt quamuis homo per totam vitam in eis permaneat, censeantur nihilominus sibi dimissa vniuersa, si offensas contra se commissas ille dimiserit. Putant, inquit Augustinus, eis qui perditè vixerint, donec claudant diem huius vitæ extremum, per hanc orationem qualiacunque, quantacunque fuerint, omnia quotidie peccata dimitti, sicut ipsa quotidie frequentatur oratio, si hoc tantummodo custodisse meminerint, vt quando ab eis veniam petunt, qui eos peccato qualicunque læserint, ex corde dimittant. Hunc errorem euidenter confutat Diuus Augustinus, demonstrans, intelligẽdum esse, quod Christus docet, dimitti peccata, dimittentibus, quia non dimittit Deus non dimittentibus: sed vt ijs dimittat, necessarium est vt à peccatis desistant, & faciant fructus dignos pœnitentiæ. Vult ergo Christus dicere: quod dimittentibus dimittetur, nisi aliud impediat ex alia parte. Huius occasione multa dicit ibi Diuus Augustinus suo ingenio digna, ibi viden-

Lib. 21. de ciui. c. 22.

Eod. lib. c. 27.

videnda: quod autem peculiari consideratione dignum tradit, statim erit exponendum.

§. 8. *Quæ & quomodò remittantur delicta, remittentibus offensas, factum & verba Dauidis aptè declarant.*

¶ 222 Vt quæ tradere cœpimus, fiant manifestiora, explicandum restat, quænam peccata homini dimittantur, ex eo quod ipse debitoribus suis remittit offensas, & de quibus peccatis id intelligendum sit: *Si dimiseritis peccata hominibus, dimittet & vobis Pater vester peccata vestra.* Videtur namq; D. Augustinus censere, tantum venialia, quæ quotidiana dicuntur, remitti: nam respondens ijs qui dicebant, per solam offensæ remissionem omnia peccata dimitti, etiam nulla alia pœnitentia addita, imò permanente homine in peccato, postquam id falsum comprobauit, addit: Oratio verò quotidiana, quã docuit ipse Dominus, vnde & Dominica nũcupatur, delet quidem quotidiana peccata, cùm quotidie dicitur: Dimitte nobis debita nostra. Idque duobus argumentis confirmat ex ipsis Christi verbis desumptis; nam ipsa verba tanti magistri & Domini nostri vigilanter intuenda sunt: primum, quia non dicit: Quæcunque debita, sed absolutè, debita aut peccata, quo nomine absolutè prolato, ea intelliguntur, sine quibus nec Sancti vitam agunt. Secundum, quia verba intelligenda sunt, conuenientia ijs, quibus Dominus loquebatur, qui erant eius discipuli iusti. Considerantes igitur quibus loquebatur, & audientes absolutè dictum, peccata vestra, nihil aliud debemus existimare, quàm parua, quoniam talium iam non erant magna. Ita ille, cuius doctrina explicanda est: quia videtur prima facie falsa. Ipsemet tamen Augustinus, si attentè legatur, ita explicat, vt verissima sit, & obseruatione maximè digna: vult namque docere, vnde

Matth. 6. 14.

Lib. 21. de ciuit. c. 27.

habeat Dominica oratio vim, quam illi Theologi tribuunt, remittendi peccata venialia: & docet, ex eo, quod illam dicentes, actum facimus, quo communes offensas contra nos commissas remittimus. Et ideò obseruat Augustinus, hanc orationem vere istum habere effectum, si quod ore profertur, corde perficitur, & id fit, quod dicitur; cùm videlicet ita oramus, vt verè actu interno dimittamus propter Deum offensas, contra nos commissas, quales quales illæ fuerunt. Sicut ergo cùm communiter oramus, generaliter loquendo, communes offensas intelligimus, quas communis vita fert, etiam à familiaribus & amicis; ita per illam communium peccatorum, sine quibus vita ista non agitur, remissionem obtinemus. Ex quibus explicat Augustinus, quo affectu oratio Dominica dicenda sit, quam tanquam antidotum Dominus tradidit, quotidie dicendã, vt quia quotidiana sunt peccata, quotidiana medicina purgentur. Ita enim oratio proferenda est ore, vt dicere possimus cum Dauide: *Auribus percipe orationem meam, non in labijs dolosis,* id est (ait Augustinus) quam effundo, non in labijs mendacibus. Labia mendacia sunt, quæ contra id, quod in corde est, proferunt verba. Multi dicentes: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, in labijs orant dolosis: istis debita non remittuntur, sed qui fidelibus labijs deprecantur, ore id proferentes, quod corde perficiunt. Itaque peccata venialia quotidie per hanc orationem tolli, docet Augustinus. Non tamen vult negare, etiam peccata grauia & particularia dimitti, cùm quis propter Deum, particulares grauesque offensas remittit. Absolutè namque Christus loquitur, & qui absolutè & simpliciter dicens: *Si dimiseritis hominibus peccata*, voluit non solum leuia & communia, sed grauia & particularia comprehendere: absolutè dicens: *Dimittet vobis Pater vester peccata vestra,* etiam particularia grauissimaque peccata voluit exprimere. Vnde expresse idem ¶ 223

Psal. 16. 1.

In Psal. 16.

Augusti-

Augustinus, si attentè legatur, paulò infe-
rius satis manifestè tradit, grauissima et-
iam peccata dimitti dimittentibus offen-
sas, si alia ex parte impedimentum remis-
sioni non opponant. Itaque remittenti ti-
bi ex corde offensas quotidianas & com-
munes, à familiaribus & quibusuis contra
tē commissas, remittet tibi Deus offensas
familiares, & communes fragilitati huma-
næ, qualia sunt peccata venialia: remittē-
ti tamen tibi aliquam grauem magnam-
que offensam cōtra te factam, graues ma-
gnasq; offensas, quas contra Deum com-
misisti, remittet ille, si aliàs impedimen-
tum non apponas. Et verè ita docent Scri-
In Psal. 7. pturæ sacræ, quæ, vt D. Chrysostomus ob-
seruat, remissionem offensæ vocant iusti-
Psal. 7. 9. tiam (ita intelligit illud: *Iudica me Domine*
secundùm iustitiā meam) non quòd homo per
illam de iustitia mereatur remissionē cul-
pæ: hæc enim non cadit sub meritū, sicut
nec prima gratia, quæ gratis confertur, vt
ex sacris Scripturis & Patribus demon-
1. 2. q. 114. strant Theologi, cum D. Thoma; sed quia
art. 5. quando remissio fit propter Deum, & eo
modo quo fieri debet, maximè adiuuat,
In Enchri. vt dixit D. Augustinus, & mirificè ad re-
c. 71. & 72 missionem peccatorum obtinendam, &
magnam fiduciam præstat ad illam peten-
dam & impetrandam ratione diuinæ pro-
Serm. 5. missionis, quam S. Leo Papa pactum sa-
Dom. 2. cratissimum vocat; ratione cuius, id quod
Quadr. ait Augustin. dicere Deo possumus: *Redde*
quod promisisti, quia fecimus quod iussisti.
Vnde & apud Lucam, ita Christus dixit, à
Luc. 11. 4. nobis dicendum: *Dimitte nobis debita no-*
stra, siquidem & nos dimittimus omni deben-
ti nobis. Aduerbium enim illud, *siquidem*,
vim obtinet causalis & motiui, vt velit di-
cere: Dimitte nobis, quia nos dimitti-
In illud mus. Ita idem Augustinus expressè do-
Psal. 143. 2 cuit, cuius sententiam alibi citauimus, qui
Miseri. postquam tradidit, sæpe dæmonem nos in
mea. peccata conijcere, indicat remedium, quo
illorum remissionem obtinere possimus.
Omnia, inquit, delentur, cùm ex vero cor-
de & plena fiducia dicimus: *Dimitte nobis*
debita nostra, sicut & nos dimittimus. Dic
toto corde, dic tota fiducia, dic securus:
Dimitte nobis, sicut & nos dimittimus,
&c. Vis, inquit, vt dimittam? dimitte. Ali-
quid & contra te teneo, aliquid & tu con-
tra alterum tenes: dimitte, & dimitto. Ali-
quid petis à me, aliquid petit alter à te. Da,
& do, &c. Hinc intelligemus Psalmum
Dauidis sextumdecimum; quem, vt Basi- *Scholast.*
lius censet, edidit, cùm duras & acres per- *in Psal. 16.*
secutiones ac iniurias à Saule pateretur,
quas quam libenti animo propter Deum
remiserit, sacra narrat historia. Ad Deum
igitur conuersus, primo petit, vt ad instar
iudicis recti, rectum erga id quod præten-
dit iudicium proferat. *Exaudi*, inquit, *Do-* *Psalm. 16.*
mine iustitiam meam. In Hebræo, non est
pronomen, *meam*, sed tantum: *Exaudi Do-*
mine iustitiam. Quasi dicat: Id peto fieri,
quod iustitia ipsa exposcit: eo modo, quo
is, cui sua est explorata iustitia, iudicem
interpellat dicens, vt id pronunciet, quod
iustitia ipsa suggerit & clamat: *Intende de-*
precationem, quia id fieri peto, quod iustū
est. *Auribus percipe orationem meam, non in*
labijs dolosis, subde, proponentem res con-
fictas, aut dolo excogitatas, sed quas ve-
rè, & syncero corde exequutus sum. *De*
vultu tuo iudicium prodeat: omnia nuda &
aperta sunt oculis tuis, in quos nullus er-
ror aut deceptio cadere potest: vidisti quæ
promisisti, vidisti itidem quæ feci: sicut
res ipsas oculis & vultu agnoscis, iudicium
proferto. *Oculi tui videant æquitatem*, id
quod iustum & æquum est pronūtia. Hæc ¶ 224
procœmij loco subiecit Dauid: & deinde
ad rem ipsam exponendam progreditur, &
quidnam sit, in quo iudicium fieri postu-
let, exponit: *Probasti*, inquit, *cor meum, &*
visitasti nocte, igne me examinasti, & non est
inuenta in me iniquitas, vt non loquatur os
meum opera hominum. Nox vocatur in
Scriptura, tempus afflictionis & persecu-
tionis. *Nocte* (id est, tempore afflictionis &
tribulationis) *tacere feci matrem tuam*, di- *Osea 4. 5.*
xit apud Prophetam. Illud propterea vult
exprimere tempus, quo grauissimas à Sau-
le passus est persecutiones, quas quomodo
tulerit, exemplo auri explicat, quod tunc
clariores radios emittit, quando maiori-
bus ignis flammis exurendum videtur: ita
Dauid,

Dauid, cùm maiores persecutiones passus fuit à Saule, maioribus charitatis radijs ardentissimis & splendidissimis, illum prosequebatur; ei remittebat offensas, quas ingentibus beneficijs compensabat, vitam seruans illius, & honorem illi supremum exhibens. In grauissima igitur persecutione positus, nullatenus in me inuenta est iniquitas odij, aut persecutionis erga illum, imo nec verbum malum de ore meo prodijt. Ita enim me gessi, vt *nec os meum loquutum fuerit opera hominum*. Attende egregiam dicendi phrasim. Opera hominum communiter vocamus, vindictam & vltionē erga inimicos. Dicimus namque, hoc hominum opus, diligere amicos, & odio, & persecutione prosequi inimicos; & communiter eum hominem reputamus, qui vltionem de inimico sumpsit. Hæc hominum opera, inquit Dauid, non solum non re ipsa perfeci, sed nec ore loquutus sum: quia nunquam, vel minimum verbum de vltione sumenda protuli. Quid igitur fecisti? *Propter verba labiorum tuorum ego custodiui vias duras.* Similiter considera optimum loquendi modum. Vias faciles, & appetitui suaues vocat, amare amantem, benefacere benefacienti, benedicere benedicenti, odire odientem, persequi persequētem, maledicere maledicenti, at diligere odientem, benefacere persequenti, benedicere maledicenti, vias duras, quia contra carnis inclinationem sunt, meritò vocat. Has, inquit Dauid, custodiui, & perambulaui, non ab eis vel leuiter deflexi. Id autem feci: *Propter verba labiorum tuorum*, quibus præcepisti, & promisisti remissionem peccatorum, & veniam, illa seruantibus. Hæc præcepisti sub promissione, hæc ego perfeci sub spe: iudica ergo, & sententiam proferto: redde quod promisisti, quia feci quod iussisti. Et verè visus est Dauid alludere ad factum illud insigne,

1.Reg.26. quando Saulem se persequentem, quem dormientem inuenit, potuit occidere, contentúsque fuit solummodo hastam & scyphum aquæ, qui erat ad caput illius, secum ferre, hoc ipso euidenter demonstrans, potuisse tam liberè illum perimere, & vitam eripere, sicut potuit, quæ illi erant proxima auferre. Possumusque annotare, iuxta B Chrysostomi institutionem, quā alibi cœpimus indicare, Dauidem voluisse appropinquare Sauli, & manum extendere ad lanceam & vas, quæ ad caput Saulis erant, vt mortificaret cor suum, & appetitum carnalem irascibilis: sicut qui magna siti exardescit, & ad aquam labia appropinquat, quam bibere eis non concedit: sicut etiam ipsemet Dauid fecerat, quando quam summopere eius appetitus concupierat, tenuit quidem, manu appetitui suo eam repræsentans, sed illum magna mortificatione affecit, non concedens illam bibere, quam Domino offerebat, ipsam effundens, & non bibens, quam facile bibere poterat. Non dubium, § 225
quod appetitus inferior Dauidis, vehementer optabat Saulem interficere: Dauid volens eum mortificare, ad Saulem accessit; iuxta illum se constituit, manus liberè circa eum mouit, auferens quæ voluit auferre, hoc ipso proponens appetitui suo Saulis vitam, quam facillime poterat auferre, & quod eius persona erat suæ dispositioni subiecta, quem tamen nec leuiter voluit contingere, sed appetitum suum & motum ac affectum carnis suę mortificabat, vitam Saulis nolens tangere, sed Deo illam tanquam gratum sacrificium offerre. Propter verba enim Dei has vias duras custodiuit. Positus deinde Dauid ex aduerso in vertice montis, vocansque Abner, excitatus est Saul. *Vox, inquit, hæc tua fili mi Dauid?* Et ait Dauid: *Vox mea Domine mi Rex. Quam ob causam Dominus meus persequitur seruum suum? Ecce hasta Regis, &c. Dominus autem retribuet vnicuique secundùm iustitiam suam & fidem: tradidit te enim Dominus hodie in manum meā, & nolui extendere manum meam in Christum Domini, & sicut magnificata est hodie anima tua in oculis meis, sic magnificetur anima mea in oculis Domini.* Omnia verba singulari animaduersione sunt digna, primo illa: *Retribuet vnicuique Dominus secundùm iustitiam & fidem.* Fidem enim

vocat illam quam habebat, dum in Rege impio, quem videbat, Deum quem non videbat recognoscebat, & venerabatur: ideoque vt Beatus Chrysostomus annotauit, eum vocauit *Christum Domini*, Dominum in illo reueritus. Diximus supra, quomodo secundum fidem agendum sit cum inimico, in ipso Christum, & eius promissiones viua fide contemplantes. Aut verò fidem sumit pro fidelitate, quæ in pactis tenetur, vt velit dicere, Deum redditurum cuique iuxta ea quæ fecerit in legum suarum obseruatione, quam propterea iustitiæ copulauit, dicens, *secundùm iustitiam & fidem*: Vocat enim iustitiam, meritum quod sibi quis comparat, seruans quæ Deus sub promissionibus præcipit, hoc ipso illas sibi debitas de iustitia faciens. Secundò obserua illa verba: *Sicut magnificata est anima tua in oculis meis, ita magnificetur anima mea in oculis Domini.* Exprimere namque vult, quid sibi ex opere suo acquisierit: quia ex eo quod ipse propter Deum Saulem ita magnifecerat, vt eum occidere posset, potius seruaret, & vitam ei concederet & incolumitatem; ita se à Deo æstimandum & seruandum inferebat, quia nota iam sibi erat, quæ postea Christus clarius expressit dicens, eadem mensura, qua mensi fuerimus, remetiendos esse, & imponens nobis dicere: *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.*

Hom. 2. & 3. de Saule & Dauide.

§. 9. *Remittere offensas, disponit ad peccatorum remissionem, vt Dauid ostendit, & Christus orans pro inimicis in Cruce mirificè explicauit.*

§ 226 *In Psal. 38.* *Psal. 38. 9.* Idipsum annotauit Beatus Chrysostomus, expendens illa eiusdem Dauidis verba: *Ab omnibus iniquitatibus meis eripe me, opprobrium insipienti dedisti me, obmutui, & non aperui os meum.* Loquitur Dauid de eo quod factum est, quando ipso fugiente rebellem filium suum Absalom, Semei in occursum eius egressus, verbis factisque acri persecutione & contumelijs afflixit. Volentique Ioab vltionem sumere, dixit Dauid: *Dimitte, vt maledicat, iuxta præceptum Domini, si forte respiciat Dominus afflictionem meam, & reddat mihi Dominus bonum pro maledictione hac hodierna.* *2. Reg. 16. 7.* Verba omnia considera. *Dimitte*, inquit, *vt maledicat, iuxta præceptum Domini.* Annotabamus supra illa verba Domini ad Iob: *Nunquid thesauros grandinis aspexisti, quos præparaui in diem pugnæ & hostis?* Consultò non dixit Deus, sed grandinem congelare aut efficere, sed quod eo vtitur ad pugnam contra hostes, ex quo ingentes thesauros extrahit: grandinis enim nomine impios persequentes, & impiè agentes intelligit. Deus illorum voluntatem non facit prauam, nec quod in frigidissimum grandinem concrescat: id siquidem operatur malitiæ frigiditas, quæ in illa reperitur; ipsa tamen Deus aptè vtitur ad victoriam de inimicis suis reportandam. Sæpe namque per impios, tanquam immisso grandine omnia vastante, illos qui se offendût, punit: quomodo per Reges Chaldæorum Ierosolymam, eiusque populum castigauit, qui & Assur propterea vocauit *Virgam furoris sui.* *Esai. 10. 5.* Hoc grandine agit contra offendentes se, inde magnos thesauros trahens: nam per huiusmodi flagella, virgam & persecutiones, eos qui peccauerant, ad pœnitentiam adducit, culpas eorum pœnis excutit, & trahit vt conuertantur ad Deum punientem, quem benignè agentem contempserant. Hoc ergo considerauit Dauid, videns Semei verba contumeliæ effutientem, & lapides contra se mittentem, quod quamuis Deus illius voluntatem non fecerit iniquam, ea tamen vtebatur ad vindictam de peccatis suis sumendam: ideò non attendebat illa, quæ Semei faciebat & loquebatur, tanquam ab ipso prodeuntia, sed tanquam flagella per quæ Deus illius delicta castigare intendebat. Hocque, inquit Basilius, debet is qui inimicos patitur considerare: excitantur enim Dei peculiari *Homil. de Ira. 10.*

culiari permissione, vt puniant offensas contra illum commissas, & peccatores à peccatis, quibus se tradiderant, auertat. Nam inter alias pœnas, quibus Deus eos, in quos aduertere vult, vti solet, non infimum locum, imò supremum tenet persecutio inimicorum. Eo ipso quod Salo-
3. Reg. 11. 14. 23. 26. monà Deo defecit, *Suscitauit Dominus aduersarium Salomoni, Adad Idumæum de semine regio.* Insuper *suscitauit quoque ei Dominus aduersarium, Razon filium Eliada.* Deinde *Ieroboam quoque filius Nabach Ephratæus leuauit manum suam contra Re-*
§ 227 *gem, &c.* Ita intelligi potest illud Dauidis, qui quid ageret, cùm inimici eum per-
Psalm. 34. sequebantur, exprimit: *Surgentes testes iniqui retribuebant mihi mala pro bonis: ego autem cùm mihi molesti essent, induebar cilicio, humiliabam in ieiunio animam meam.* Hæc omnia signa sunt animi pœnitentis, quia eo ipso quod Dauid inimicos patiebatur, timebat ne pro peccatis talia sustineret, ideoque tunc ad agendam pœnitentiam se conuertebat. Deinde expende illud: *Si fortè respiciat Dominus*: quamuis
2. De pœnitent. c. 5. enim, *forte*, vt B. Ambrosius annotat, sæpissimè aduerbium sit dubitantis, aliquando tamen est nota certissimè confidentis. Et verè Dauid, ex eo quod dimittebat propter Deum offensam grauissimam contra se commissam, quam poterat iustè punire (quia Rex erat, & Semei ei subditus) certissimam concepit fiduciam, sibi à Deo dimittenda peccata, aut pœnam peccatis debitam. Idcircò statim post illud factum, Psalmum edidit orans: *Ab omnibus iniquitatibus meis eripe me; opprobrium enim enim & contumeliam*, qua me affici voluisti, patienter tuli, *obmutui & non aperui os meum*, non vltus sum, nec vltionem de illo sumi permisi. Ad omnium ergo peccatorum remissionem, mirificè disponit alicuius grauis iniuriæ aut offensæ propter Deum remissio. Et certè si vera est illa bea-
Tob. 3. 13. tæ Saræ nurus Tobię loquentis ad Deum, sententia: *In tempore tribulationis peccata dimittis ijs, qui inuocant te*: nulla maior tribulatio, quam illa, quam excitat persecutio grauis, & calumnia inimici. Quando illam quis patitur, tempus est inuocandi Dominum, & petendi remissionem, quam *tempore opportuno*, petendam dixit Psalm. 31.
Dauid. Hinc rationem colligo eius, quod Christus egit: qui in Cruce eleuatus, primum omnium, antequam ad dilectissimam matrem & discipulum electum verba faceret, antequam spiritum suum patri commendaret, se totum ad orandum pro inimicis conuertit, dicens: *Pater ignosce illis, &c.* Cuius rei varias san- Luc. 23. 34
cti Patres rationes meditati sunt: duas ad nostrum institutum sæpè consideraui. Prima, quia id opere voluit perfectissimè complere, quod sermone docuerat. Dixerat eum, qui oblaturus est sacrificium, ita cor suum ab ira & dissensione purgatum habere debere, vt si ante altare recordetur, fratrem suum aliquid contra illum habere, antequam sacrificium offerat, reconciliandum fratri. Accessit Christus ad altare sanctissimæ Crucis, ad offerendum supremum illud infiniti valoris sacrificium: posset que aliquis, qui non nouerat eius charitatem existimare, se vehementer contra inimicos commotum, itaque succensum, à quibus tot tantaque iniustissimè patiebatur: primum omnium ostendere voluit, cor suum tam liberum ab ira & odio contra illos, vt nihil illi esset charius salute ipsorum, quam tam grandi affectu exoptabat, quanto eius orationis verba ostendebant. Secun- § 228
da, certum est Christum Dominum nullum habuisse peccatum proprium, omnium tamen hominum peccata super seipsum assumpsisse, pro illis satisfacturum. *Posuit enim Deus in eo iniquita-* Esa. 53. 6.
tem omnium nostrum. Vt autem plenè pro illis satisfaceret, ita illa assumpsit, ac si Epist. 120. ad Honoratum.
sua essent: vnde vt annotauit Beatus Augustinus, & sua ille vocauit, dicens: *Longe à salute mea verba delictorum meorum*, qua de causa dicitur *factus pro nobis maledictum.* In Cruce autem iam eleua- Psal. 21. 2. ad Gala. 3. 13.
tus, pro illis patiens, omnium illorum remissionem obtinere parabat: doctri-

nam proinde, quam verbo docuit, opere exercuit. Vt sibi peccata remitterentur, quæ tanquam sua sibi imposita erant, primò quæ contra se commissa erant, quantum erat ex se, remisit; & remitti à Patre postulauit. Vnde & Esaias in illa famigeratissima prophetia, qua Euangelistam se exhibere videtur, hæc duo coniunxit: *Ipse peccata multorum tulit, & pro transgressoribus rogauit.* Expende vim illius adiectiui, *multorum.* Ponit, inquit Diuus Augustinus, aliquando Scriptura, pro omnibus, *multos,* propterea & Abrahæ dictum est: *a Patrem multarum gentium posui te,* cui tamen & alio loco: *b In semine,* inquit, *tuo, benedicentur omnes gentes.* Ita & Daniel c: *Multi dormientium in terræ aggere exurgent,* quod dixit Apostolus d, *Omnes quidem resurgemus:* & Christus e, *Omnes qui in monumentis sunt, audient vocem,* & c. Cęterum Hebræa vox grande mysterium indicat. In Hebræo habetur vox *Rabim,* quæ sæpe in Scriptura non solum multos, sed infinitos significat, qui nullo numero comprehendi possunt: imò & quod omnem numerum excedit, quæ vox habetur, cùm dicitur; *Vincitur numerus magnitudine.* Itaque idem est, peccata multorum, quod omnium, & plusquam omnium: non enim solum satisfecit pro peccatis omnium hominum, qui sunt, sed qui esse possunt, etiam si infiniti darentur mundi. Si ergo Christus ad remissionem peccatorum obtinendam, præmittit remissionem offensarum, contra se commissarum, quanto magis nos id agere tenemur, vt ad omnium peccatorum dimissionem adiuuet & disponat?

Esa. 53. 12. *Lib.* 20. *de ciuit. c.* 23. *ad finem.* a *Gen.* 17. 4. b *Gen.* 22. 18. c *Dan.* 1. 22. d 1. *Cor.* 15. 51. e *Ioã.* 5. 28. רבים 1. *Paral.* 22. 14.

§. 10. *In Esau ostenditur reprobatio vltorum, quam exposuit Christus, explicuit Esaias, & Amos in scelere Edom.*

His adde, nihil magis congruum esse diuinæ bonitati & conditioni, quam charitatem, per quam dimittuntur offensæ & diliguntur inimici: *Deus enim charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo*: nihilque magis contrarium illi, quàm odiũ, per quod vltio de inimico expetitur. Et sicut nihil magis inclinat Deum, ad remittendas cõtra se offensas, quam nos remittere contra nos commissas; ita nihil magis contingere eius bonitatem, ne nobis indulgeat, quam nolle nos alijs indulgere. Hoc satis euidẽter demonstrat illa parabola sæpius inducta de Rege, qui seruo, cui omne debitum iam dimiserat, iterum voluit sibi integre persolui; & remissionem factam, irritam fecit, & debitum extinctum iterum reintegrauit, quia ille postea noluit conseruo suo sibi debita remittere. Et quidem hæc non ideò à Christo Domino dicta sunt, quasi Deus, peccata quę semel dimisit, iterum integre persolui & puniri velit; *Sine pœnitentia enim sunt dona Dei,* & peccata dimissa, per sequens peccatum, absolutè loquendo non reuiuiscunt, vt Theologi cum D. Thoma docent: sed argumentum euidentissimum voluit proponere, ad ostendendum, nulli qui non remittit, expectandam esse remissionem: si namque Rex debitum iam dimissum & extinctum voluit in pristinum statum restitui, ac si non dimissum esset, quia post dimissionẽ seruus conseruo nõ remisit, certissimum est, quod si seruus prius remittere nolens conseruo, sui debiti remissionem ab illo exposceret, nullatenus eam Rex concederet, nec debitum condonaret. Et hoc tanquam certissimum de Deo nobis tradidit, subdens: *Sic faciet Pater meus cœlestis, si non remiseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris.* Et verè in hunc mundum ideò venit (vt

229 1. *Ioã.* 4. 16. *Matth.* 18. *ad Rom.* 11. 29.

nit (vt obseruat Beatus Augustinus) vt peculiariter demonstraret, vindicatori non esse remittenda peccata, nisi à vindicta desistat. Ideò, inquit, venit CHRISTVS, de quo tanto ante dictum est: *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem, vt destruas inimicum & vindicatorem*, id est, eum qui se voluit vindicare, vt non illi dimittantur peccata sua. Est vehemens animaduersor & punitor eorum, qui dilectionem inimicorum contemnunt, inquit Chrysostomus. In huius confirmationem annota, in Scripturis sanctis, Deum erga nullum peccatorum genus, se acriorem & duriorem exhibuisse, quam erga vindicatores & osores inimicorum. Mirum est, quanta ira excandescentem, se Deus ostẽdat perpetuò contra Esau, & eius progeniem. Illum ponit typum reproborum Apostolus; sicut Iacob prædestinatorum, illud inducens, quod dictum est: *Iacob dilexi, Esau odio habui*: in illo enim, reproborum mores; sicut in isto electorum, videre licet, vt annotauit Diuus Augustinus. Ideo & Iacob dicitur filius repromissionis, cui hæreditas seruata est, & mansit in domo in perpetuum: Esau autem illa eiectus est, paterna hæreditate priuatus. Similiter Esau figuram peculiarem vindicatorum tenuit, de quo dicitur, quod ex vtero *egressus, rufus erat, & totus in morem pellis hispidus*: qua de causa postea vocatus est *Sehir*, vt ait Diuus Hieronymus, quia pilosus erat & hispidus, ex quo montes quos incoluerunt Idumæi, qui ab illo orti sunt, vocati sunt *a*. *Montes Sehir*, de quibus Ezechiel: cuius illa fuit perpetua & perennis vox *b*: *Occidam fratrem meum*. Iacob autem *c*, *Vir simplex, habitans in tabernaculis*, id est in societate, & *lenis* typum tenuit eorum, qui benignos & misericordes & lenes se exhibent, diligentes omnes, etiam inimicos. Hinc factum est, totam Scripturam sacram plenam esse promissionibus & benedictionibus in Iacob, & eius filios aut imitatores, & minis ac maledictis contra Esau, & eius successores. Benedictiones & promissiones in Iacob notæ sunt, tam in libris historicis, quam propheticis. Mirum est, quibus promissis Deum illum prosecutus fuerit, quando timens iram fratris sui, pacem seruare cupiens, quasi exul à paterna domo secedens, in desertum venit, & affectus tristitia, somno se tradidit, vidit scalã illam celebrem, Angelos ascendentes & descendentes per eam, & Dominum innixum scalæ, quo, vt annotat Rupertus, prouidentiam, quam erga illum habebat per se & per Angelos suos voluit Deus demõstrare, & magnificis promissionibus cum consolatus est: *Ego*, inquit, *sum Deus Abraham, terram in qua dormis dabo tibi, & semini tuo, eritq́; semen tuum quasi puluis terræ &c. Et benedicentur in te & in semine tuo cunctæ tribus terræ, &c.* Vereiam tunc ostendit, quod postea dixit: *Beati mites, quoniam possidebunt terram*. Et iterum apparens ei, benedixit ei dicens: *Cresce, & multiplicare &c. Reges de lumbis tuis egredientur, &c.* Et huiusmodi sunt innumera. Similiter apud Prophetas loquentes de eius successoribus, aut imitatoribus; de quibus David *a*: *Elegit nobis hæreditatem suam, speciem Iacob, quem dilexit*: & *b*, *Exultabit Iacob, & lætabitur Israel*: & *c*, *Filij Iacob electi eius*. Et apud Esaiam *d*, *Miserebitur Dominus Iacob*: & *e*, *Tu Israel serue meus, Iacob quem elegi &c. Ne timeas quia ego tecum sum, &c. Et suscepit te dextera iusti mei: ecce confundentur & erubescent omnes, qui pugnant aduersum te, &c.* Comminationibus similiter plenæ sunt Scripturæ sacræ, contra Esau & eius filios, aut verius imitatores, qui inimicitias tenent, inimicos odio, maledictis & malefactis perpetuo insequuntur. Aliqua loca breuiter expende. Primus sit ille Esaiæ, vbi iuxta Sanctorum sententiam, signanter D. Hieronymi, de extremo iudicio verba facit. Incipit propterea omnes conuocare, vt omnes pariter audiant, quod ad omnes spectat. *Accedite gentes & audite, & populi attendite audiat terra & plenitudo eius &c. Quia indignatio Domini super omnes gentes, &c.* Hęc in communi præmittit: statim autem inducit Deum, summa ira commotum, gladium acutissimum ferentem, exprimen-

Marginalia (left): *In Psa.* 102 *Faciens misericordias Dominus.* — *Hom.* 16 *in Matth.* — *Rom.* 9. 11. *Mal.* 1. 2. — *Li.* 16. *de ciui. cap.* 32. 35. 42. — *Gen.* 25. — *In ca.* 1. *Amos & in Abdiam.* — a *Ezec.* 35. 2. — b *Gene.* 27. 41 & *Abd* 1. 10. — c *Gen.* 25. 27. 27. 11. — § 230

Marginalia (right): *Gen.* 28. 13 — *Matt.* 5. 4. — *Gen.* 35. 10. — a *Psa.* 46. 5. — b *Psa.* 52. 7. — c *Psa.* 104. 6. — d *Esa.* 14. 1. — e *Esa.* 41. 8. — *Esai.* 34. 1. — *In cap.* 34. *Esai. & ex professo lib.* 2. *cõt. Pel.* 10. 2.

temque contra quem sit magno furore acturus. *Inebriatus est*, inquit Deus, *in cœlo gladius meus: ecce super Idumæam descendet, & super populum interfectionis meæ ad iudicium &c. Victima enim Domini in Bosra, & interfectio magna in terra Edom.* Magnam emphasim habent illa verba: *Inebriatus est in cœlo gladius meus.* Idumæa aut Edom, erat terra, quam incoluit Esau, cuius habitatores erant eius filij, quos appellat *populum interfectionis meæ*, id est, quem peculiariter interficiendum assumo, contra quē

Forerius.
gladium meum singulariter distringo. In Hebræo, populum anathematis mei, aut populum anathematizatum. Diximus supra, Christum peculiariter venisse ad anathematizandum vindicatores, & leges duelli; contra hos omnes, gladij sui vires conuerteret, ita vt *gladius Domini repletus sit sanguine.* Idumæa, inquit Hieronymus,

Lib. 2. cōt. Pelag. cit.
interpretatur sanguinaria: erat namque Esau sanguinarius, non solum colore, quia rufus, sed animo implacabili: contra sanguinarios gladius Domini ita desæuiet, quod repletus sit sanguine. Et quamuis tūc contra omnes peccatores terræ, gladiū

§ 231
sit conuersurus, sed *victima Domini in Bosra, & interfectio magna in terra Edom.* Edom ipsa Idumæa erat, terra Esau & sectatorū eius. Bosra duplex est, altera in Moa-

Iere. 4. 8.
bitarum regione, de qua Ieremias, altera in terra Idumeæ, de qua sæpe Esaias, quæ

In cap. 34. Esai.
erat ciuitas præcipua illius. Bosra enim Hebraicè, idem est quod munita. Victimam autem vocat, inquit Theodoretus, iugulationem, & stragem magnam. Contra omnes peccatores procedet Deus, sed vbi magna erit strages, vbi gladius tanquā in proprium obiectum procedet, erit in vindicatores, de quibus peculiariter illud Diuus Augustinus interpretatur: *Iudicium*

Lib. 21. de ciu. ca vlt.
sine misericordia illi, qui non fecit misericordiam. Secundus locus sit, ex Propheta A-

Iacob. 2. 13.
mos. Erat ille ex pastoribus Tecuæ, quem Deus Prophetam elegit, & misit, vt illum, tot tantisq; hominum peccatis offensum, prædicaret iam vindictam parantem, & di-

Amos 1. 2.
ceret: *Dominus de Sion rugiet, & de Ierusalē dabit vocem suam:* id est de templo, quod monti Sion adiacebat. De Ierusalem, vbi Deus sedem suam habere dicebatur: *Magnus Dominus & laudabilis nimis in ciuitate Dei nostri in monte sancto eius.*

Psal. 47. 1.

Et quamuis hoc ipso, quod dixit, Dominus rugiet, & dabit vocem suam, satis explicarit horrorem, quem omnes possent concipere: rugire enim dicitur, metaphora sumpta à leone, quo rugiente omnes timent: & *Vox Domini confringit cedros, & comminuit eas, &c. Concutit desertum &c.* & mortem fortissimis infert, cum increpat: *Ab increpatione namq; eius dormitauerunt qui ascenderunt equos*, id est, fortissimi Duces, equites, & milites: tamen exprimere voluit Amos, quam fuerit horribilis Dei rugitus.

Psal. 28 5.
Psal. 75. 7.
3. Reg. 11.
1. Reg.

Luxerūt, inquit, *speciosa pastorum, & exsiccatus est vertex Carmeli.* Carmelus erat mons, non ille in quo vixit & sacrificauit Elias, qui est in tribu Zabulon, longe distans à Tecua, in qua Amos morabatur, sed is in quo Nabal pascebat pecora sua, à quo & Carmelus vocatus est, qui fertilissimus erat, Tecuæ propinquus. Tam horrendus fuit sonus vocis, & rugitus Dei, vt pascua speciosissima omnem amiserint pulchritudinem, & vertex Carmeli fuerit siccatus, metaphora sumpta ab homine, rubro colore fulgente, qui ad vocem horrendam, colorem pulchrum amittit, & pallidū contrahit. Et si quæras: contra quem peculiariter, vocem istam horribilem Deus profundet? Id exponit dicens, Deum iratum contra Damascum, Gazam, vbi erant Philisthæi, & Tyrum: quorum nomine infideles intellexit. Signanter autem eum contra Edon, exhibet vehementi furore concitatum dicentem: *Super tribus sceleribus Edon, & super quartum non conuertam eum.* Et quodnam hoc quartū est? *Eo quod persequutus est in gladio fratrem suum, & violauerit misericordiam eius, & tenuerit vltra furorem suum, & indignationem suam seruauerit vsq; in finem.* Erant habitatores Edom, aut Idumæi, descendentes Esau, non solum filij illius secundum carnem, sed verius secundum mores: nam sicut Esau odio perpetuo & implacabili persequutus fuit Iacob fratrem suum, ita Idumæi sem-

per

per se exhibuerunt crudeles hostes populi Israelitici. Tria autem singulariter commisit scelera, quæ Deo valde displicuerũt: primum cum procedentibus Israelitis ex
Num. 20. Ægypto in terrã repromissam, misit Moyses nuncios ad Regem Edom, qui dicerẽt. *Hæc mandat*, id est, ad te mittit dicenda, *frater tuus Israel: Nosti omnem laborem, qui apprehendit nos, quomodo descenderint patres nostri in Ægyptum, &c. Obsecramus, vt nobis liceat transire per terram tuam: non ibimus per agros, nec per vineas, non bibemus aquas*
§ 232 *de puteis tuis &c.* At ille non tantum transitum non concessit, *sed statim egressus est obuius, cum infinita multitudine & manu forti, &c. quamobrem diuertit ab eo Israel.* Secundum, cum ipse primus extitit, qui contra regnum Israelis suscitatus fuit. Subiecerat Dauid omnes fere inimicorum prouincias, signanter autem Idumæam, aut Edom, quæ vniuersa facta est seruiens Dauid, qui hoc peculiariter prætendebat: *In*
2.Reg.8 14 *Idumæam extendam calciamentum meum,*
Psa.59.10. *mihi alienigenæ subditi sunt*: sicque totum
& 107.10. regnum magna in pace compositum reliquit Dauid filio suo Salomoni, cui, vt Scriptura ait *a*, omnis terra, omnesq; Re-
a3.Reg.10. ges deferebant munera. Primus qui exci-
25. tatus est contra hoc regnum *b*, *fuit Adad*
b3.Reg.11. *Idumæus, qui erat de terra Edon.* Expende
14. illud: *Qui erat de terra Edon*: quasi dicens: De illa debebat esse terra qui primus Israe-
4.Reg.8. lis regnum vellet perturbare. Tertium, cũ adhuc subiectus teneretur Edom Regibus
2.Para.21. Israel, & videret res Iudæorum afflictas, cum iure fraternitatis teneretur ei fauere,
4.Re.8.20 non solum non fauit, sed tunc *recessit Edon,*
2.Par.21. *ne esset sub Iuda, & constituit sibi Regem*: &,
10. *rebellauit Edom, vsq; in diem hanc.* Hæc tria peculiaria crimina Deum prouocare potuerunt, vt iratum se exhiberet cõtra Edõ. Sed si ibi ille stetisset, finemq; imposuisset furori & iræ suæ, adhuc videretur, quod sperare posset misericordiam & remissionem. Cæterum vlterius processit, ita enim persequutus est fratrem suum, & leges charitatis fraternæ violauit, quod vltra progressus est: *& indignationem suam seruauit vsq; in finem.* Decreuit, non desistere, donec plenam vltionem, ad mensuram sui desiderij consequutus fuisset. Et vere ita fuit: nam Idumæi, memoria semper tenẽtes, quod Iacob pater Israelitarum, fecit Esau, patri suo odium, quod cœpit tenere Esau contra Iacob, prosequuti sunt. Et his cõcinit illud, quod per Ezechielem eidem
dicitur: *Eo quod fueris inimicus sempiter-* Ezec.35,5.
nus. Propter hoc, inquit, *Non conuertam eum.* Certe si Deus non conuertit eum, non conuertetur ipse: certa est siquidem sen-
tentia Prophetæ: *Conuerte nos Domine ad* Thre.5.21.
te, & conuertemur: & iterum: *Considera,* Eccl.7.14.
quod nemo possit corripere, quem ipse despexerit. Hoc Deus contra eos, qui inimicitias tenent, pronunciat, se non præstiturum auxilium, vt verè à peccatis conuertantur, sicque in illis vitam finiant, & in perpetuũ pereant. Annotauimus in præcedentibus, non mirum, quod quis iræ & furoris passione victus, aliquid cõtra inimicum agat, cum recens est iniuria & dolor, quem illa excitat. Sed quod quis indignationem seruet vsque in finem, hoc adeo intolerabile est, vt Deus illum de peccatorum remissione desperantem reddere videatur. Indignationem & furorem Simeon & Leui ma-
ledictum vocauit Iacob: *Maledictus,* in- Gen.49.7.
quit, *furor eorum, quia pertinax; & indignatio eorum, quia dura.* Quod quis furore succendatur, cum iniuria læditur, non mirum: sed quod tam pertinacem teneat furorem, vt perpetuò duret, & tam duram indignationem, quam nec tempus nec ratio, nec preces possunt emollire, maledictus furor eorum.

§.11. Vl-

§.11. *Vltorum damnationem Moyses egregiè in facto Amalecitarum demõstrauit,*

§ 233 Exod. 17.

SIт tertius locus ille, quo Deus iurauit, se perpetuum bellum acturum contra Amalec. Nota est historia. Quando Amalecitæ populo Israelis ex Ægypto ad terram promissam progredienti, occurrerunt, magno exercitu coacto, ad iter impediendum, orante Moyse & pugnante Iosue, deuictus fuit Amalec. Re tota confecta, dixit Dominus ad Moysen: *Scribe hoc ob monumentum*, ad perpetuam rei memoriam, *in libro, & trade auribus Iosue*, vt non solum res sub scriptura contineatur, sed per traditionem seruetur, *quia delebo memoriam Amalec de sub cœlo. Ædificauitque Moyses altare*, iubente Domino, *& vocauit nomen eius, Dominus exultatio mea, dicens: Quia manus solij Domini, & bellum Domini erit contra Amalec à generatione in generationem*, id est perpetuo. Vatablus ex Hebræi sermonis proprietate, explicat, his verbis significari, Moysen erexisse altare, super quod eleuauit manum, id est iurauit (id namque apud Hebræos est leuare manum) & iuramentum Dei nomine protulit quia manus solij Domini, & perpetuum bellum futurum sit contra Amalec. Obserua locutionis phrasim: Manus solij Domini. Solium siquidem Domini, significat sedem eius regiam, excelsam, supremam, & primam; & quando Deus aliquid magnum acturus est, inducitur sedens in solio suo. Ita apud Esaiam: *Vidi Dominum sedẽtem super solium excelsum &c.* reprobationem Iudæorum pronuntiare volebat. Vnde, Manus solij Domini, est manus potentissima, regia, valida: nec enim contra Amalec acturus est leuiter percutiendo, sed potentissimam super eum manum mittẽdo: idemq; propterea est, in manu solij ac in manu potenti: nec id tantum per diem, aut annum, sed in perpetuum. Duo hæc sunt, quæ supremam vltionem apte exprimunt. Nunquam contra aliquam nationem Deus tam iratum & acrẽ se exhibuit. Quænam ista natio est, quæ ita Deum misericordẽ prouocauit? Amalec, inquit Strabo, significat & idem est, ac populus bibẽs vel lambens sanguinem. Annotat Caietanus, non esse vertẽdum in dubium, populum Amalecitarum, originem habuisse ab illo vindictæ patre Esau, cuius nepos fuit *Amalec*, in cuius familia ille sanguinolentus animus Esau conseruabatur. In hunc igitur Deus se iratum exhibet, & à se perpetuo bello impetendum iurat, vt videas, qua spe & fiducia possint esse, qui secundum spiritum ad huiusmodi populum pertinent, qui perpetuo odia seruant, iniuriam memoria tenent, vltionem expetunt. Huiusmodi multa alia loca induci possent. Sed, vt D. Augustinus annotauit, sufficere deberet similitudo aut parabola illa, quam ipse, Valde terribilem vocat, de Rege remittente seruo decem millia talenta &c. quem tam acriter puniuit, quia cõseruo remittere debitum noluit. Ad nostram institutionem, inquit B. Augustin. hanc parabolam proposuit, & admonendo perire nos noluit: *Sic*, inquit, *& vobis faciet Pater meus cœlestis, si non remiseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris.* Ecce fratres, res in aperto est, admonitio vtilis, & valde salubris. Ita Augustinus. *Sic*, inquit, *faciet Pater meus.* Non dixit, inquit Chrysostomus, pater vester, sed meus, non enim digni sunt isti, quorum Pater Deus vocetur, cum ita nequam sint, vt homines odio prosequantur. *Memento igitur nouissimorum; & desine inimicari.* Vide quod in nouissimis ad iudicium vocandus es, & quod rationem de debitis illis es redditurus, quæ omnem tuam facultatem in immensum superant, ad quorum remissionem, id singulariter videndum est, an remiseris parua & inania debita: *Sic enim faciet Pater meus cœlestis, &c.*

In cap. 17. Exod.

Esai. 6. 1.

Apud Lippoma. in Caten. Exod. 17. fol. 45.

In cap. 17. Exod.

Genes. 36.

Ser. 15 de verb. dom.

Hom. 2. in Matth.

Eccl. 28. 6.

§.12. Æ

§. 12. *AEternam hæreditatem Filij Dei nemo obtinebit sine charitate & pace, quam, tanquam conditionem necessariam testator constituit.*

§ 234 VT *sitis Filij Patris vestri, qui in cœlis est.* Vt filij Dei efficiamur, non tantum nobis imponit Christus, remittere offensas, sed &, vt dilectionem, & beneficentiæ opera inimicis impendamus. Enimuero, vt homo Filius Dei efficiatur, non solum requiritur formaliter loquendo (vt Theologi loquuntur) quod Deus ei peccata remittat, sed & vt gratiam suam conferat, per quam *efficitur diuinæ consors*
Ser. 15. de Verb. Do. cit. *naturæ.* Propterea meritò (inquit Beatus Augustinus) duo Christus exigit ab ijs, qui filij Dei effici voluerint: *Dimittite & dimittemini, date, & dabitur vobis.* Non tantum contendit homo, sibi peccata dimitti, sed sibi donari gratiam. Est gratia qualitas quædam diuini ordinis, per quam Deus suam naturam diuinam homini communicat, hominem diligit, & illius ad æternam hæreditatem confert: ideò non tantum homo contentus esse debet, dimittendo, sed debet etiam dilectionem & beneficentiæ opera inimico impendere, vt sicut adiuuatur & disponitur per remissionem, ad remissionem obtinendam; ita adiuuetur per dilectionis & beneficentiæ largitionem, ad hoc, vt sibi Deus gratiam suam largiatur. Vt igitur homo gratiam recipiat, per quã filius Dei, dilectus Deo, & hæres æternæ beatitudinis efficiatur, suos debet diligere inimicos, & benefacere ijs, qui se oderunt. Expendunt ad
Heb. 12. 14 hoc institutum sancti Patres, verba illa Apostoli, magna expensione digna. *Pacem sequimini cum omnibus, & sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum: contemplantes, ne quis desit gratiæ Dei, ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediat.* Pax effectus est dilectionis & charitatis, vt sæpe docet Apostolus, & nomine effectus causam intelligit. Non tantum cum amicis, & his, qui nobiscum tenent pacem, pacem tenere debemus, sed cum omnibus hominibus, quod alio in loco idem Apostolus dixerat: *Si fieri potest, quod in vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes.* Et Rom. 12. 18
attende, inquit Diuus Thomas, non dicere: Pacem habete, sed sequimini, id est, persequimini, alludens ad illud: *Inquire pacem, & persequere eam.* Quando propter offensas & iniurias, quas tibi inimicus intulit, pax videtur fugere, & non eam in teipso inuenis, persequere eam, & quære, donec inuenias. Paci adiunxit sanctitatem. *Pacem, inquit, & sanctimoniam.* Etsi Beatus Chrysostomus & multi ex Græcis patribus; intelligant sanctimoniæ nomine, castitatem, sed Gregorius a, Diuus Anselmus b, & Diuus Thomas b, intelligunt puritatem vitæ, & perfectionem morum, quam communiter sanctitatem vocamus: sine charitate enim & pace vera sanctitas constare non potest. Quantumcunque namque quis eleemosynis, ieiunijs, vigilijs, & bonis operibus intendat, nunquam veram sanctitatem habebit, nisi illis sit adiuncta charitas. In cuius confirmationem explicat Beatus Gregorius illud: *Laudate eum in tympano & choro.* Tympani nomine mortificationis opera intelliguntur, per quæ caro comprimitur: in tympano namque sicca & percussa pellis resonat. Quoniam autem in choro, voces sociatæ concordant, chorus pacem & charitatem designat. Non sufficit laudare in tympano, sed oportet etiam in choro; quia vt homo sanctus sit, non tantum opera mortificationis debet habere, sed & charitatis. Ad idem institutum expendit Beatus Gregorius illud S. Iacobi: *Si contentiones sunt in cordibus vestris, nolite gloriari, & mendaces esse aduersus veritatem, &c. vbi enim zelus & contentio, ibi inconstantia & omne opus prauum.* Non igitur vera sanctitas esse potest cum contentione: ideoq; rectè eam sociat Apostolus paci. Annotari idem illud, § 235
quod per semetipsam veritas dixit. *Habete* Mar. 9. 49
sal in vobis, & pacem habete inter vos. Non sal solum sufficit, sed pax ei adiũgenda est. Salis nomine sapientiam significat: quia quantumcunq; quis sit sapiẽs, si charitate

In cap. 12. ad Heb. lect. 3.
Psal. 33. 15.
In cap. 12. ad Hebræos.
a Pasto. 3. p. admoniti. 23. & hom. in Ezech.
b In cap. 12 ad Hebr.
In Past. & in Eze. & li. 7. ep. 193 ad Anastasium.
Psa. 150. 4.
Iacob. 3. 14

& pace sit destitutus, sanctus non erit. Et rem Apostolus conclusit. *Si linguis hominum loquar & Angelorum, &c. Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, &c. Si tradidero corpus meum, ita vt ardeam charitatem autem non habuero, nihil sum.* Si sine charitate nihil est, non vtique sanctus sine charitate esse poterit. Iure igitur charitatem & pacem copulat Apostolus, *sine qua nemo videbit Deum*, id est, sine qua sanctimonia, & sine qua pace. Videre Deum est, beatitudinis hæreditatem obtinere: nullus sine pace & charitate hæres æternæ beatitudinis erit, sine qua nec sanctus, nec Dei filius esse poterit. Obseruat Beatus Augustinus contra Arrium agens, neminem posse hæreditatem, sibi iure testamentario conuenientem, obtinere, quin conditiones à testatore decretas custodiat. Si quis enim contra voluntatem testatoris facere voluerit, hæreditate carebit. Nobis æternæ hæreditatis possessio conuenit iure testamentario, quia per Christum hæredes sumus instituti: antiquato namque veteri testamento, in quo ad terrena possidenda vocabantur homines, nouum condidit, nos regni cœlestis hæredes instituens. *Hæc,* inquit Ioannes, *est repromissio, quam pollicitus est nobis, vita æterna.* Ratione huius noui testamenti Christi Domini, ius habemus ad hæreditatem regni cœlorum. Quod mirificè beatus Bernardus morti proximus, dæmoni respondit, quærenti, quomodo ipse cum homo esset vilis, & inutilis, prætendere posset tā excelsum regnum, quale est Regnum cœlorum: Dominus, inquit, meus Iesus CHRISTVS, illud duplici iure possidet, & quia Filius est Dei naturalis, & propter meritum Crucis: illo ipse contentus, istud hominibus tradidit, & testamento legauit. Hanc tamen hæreditatem sub conditione reliquit, quod pacem teneremus & dilectionem ad inuicem. Hancque multis modis seruandam expressit. In primis ingrediens mundum, pacis præconia fieri voluit: cum enim primò Angelus illius Natiuitatem annuntiauit: *Subitò facta est cum Angelo, multitudo militiæ cœlestis, laudantium Deum & dicentium: Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Erat qui nascebatur pax, de quo Apostolus: *Ipse est pax nostra.* Lege (inquit Augustinus contra Arrium agens) & inuenies, Prophetam de domino loquentem: *Magnificabitur vsq; ad terminos orbis terræ, & erit ipse pax.* Illorum sententiam verissimam credo, qui hanc Angelorum multitudinem, visibilem apparuisse censent, sicut & Angelus, qui Natiuitatem annuntiauit, visibilis apparuit. Sensibilia namq; erant, quæ hominibus sensibilibus tradebantur. Vnde & cantus fuit sensibilis. Et obserua Euangelistam non dixisse: Multitudo Angelorum, sed *multitudo militiæ cœlestis*, ad magnum indicandum mysterium. Nullū potest esse maius argumentum & indicium temporis belli, quam si videres clericos & religiosos, qui nunquam de bello egerunt clamantes & personantes bellum, & arma & mortes inimicorum, & depositis breuiarijs, & rebus sacris, manus ad arma cōuertentes. Nec aliquod potest esse argumentum certius temporis pacis, quam si videres milites clamantes, & vociferantes, pacem & dilectionem, & depositis armis omnibus, assumentes musica instrumenta, & cantilenis amoris & pacis resonantes. Voluit ostendere & demonstrare CHRISTVS, se veniente in mundum, tempus pacis incœpisse, tam manifesto argumento, quod milites suos, per quos bellum hominibus inferebat, iam exhibet vociferantes, personantes, & clamantes pacem, & harmonico concentu, cantilenis sensibilibus, eam decantantes. Hæc quidem fecit CHRISTVS mundum ingrediens. In eo viuens, dici non potest, quot verbis, rationibus, parabolis, similitudinibus, hanc pacem & charitatem commendauit. *Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem. In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei estis, &c.* Signanter obseruat Beatus Gregorius Nazianzenus, id quod morti proximus Christus dixit: *Pacem relinquo vobis:* phrasi enim testamentaria loqui videtur, nam verbum *Relinquo*, testamentorum propriū est. Vnde & Dauid de diuitibus testamentum.

Marginal notes: 1. Cor. 13. 1. — Orat. cōt. quinq; hæres. tom. 6. — 1. Ioa. 2. 25. — Luc. 2. 14. — Ephe. 2. 14. — Mich. 5. 4. — § 236. — Ioan. 15. 12. — Orat. 14. — Ioa. 14. 27.

Psa. 48. 12. tum agentibus dixit; *Relinquent alienis diuitias suas:* quia hanc peculiariter nobis testamento legauit, & hæreditario iure reliquit, vt intelligamus, quanti à nobis facienda sit. Sufficientissima ratio fuit, vt Naboth, etiam ipsi Regi petēti vineam suam, denegaret, quia parentum suorum testa-
3. Re. 22. 4. mento sibi erat legata. *Non,* inquit, *dabo tibi hæreditatem patrum meorum.* Et eadem sufficere deberet, vt pacem seruare curaremus, quam pater noster CHRISTVS testamento legauit. Sed obserua, nobis pacem relictam, tanquam conditionem necessariam ad hæreditatem: est namque hæreditas, quam nobis relinquit, Regnum cœlorum, vt dictū est: sed sub hac expressa conditione, quod pacem & charitatem erga omnes teneamus. Idcirco Euangelici
Isaia 52. 7. prædicatores dicuntur *Annuntiatores,* & commendatores *pacis* ab Esaia, quia hoc eorum munus, suadere pacem & charitatē, per quam homines repromissam hæreditatem consequantur. Et huius obligationis
Lib. 5. cōt. Marc. c. 5. memor Apostolus (vt annotat Tertullianus) in omnibus Epistolis, primum omnium eam commendat, dicens: *Gratia vobis & pax.* Hæc tanquam inuiolabilis conditio posita est à testatore, ei qui ad hæreditatem est admittendus. Annotat Augustinus propositionem fuisse Ciceronis: *Silent inter arma,* sed hic silere non possunt, vbi tam manifestè testator arma silere iussit, pacem commendauit & charitatem, per quam homines Filij Dei efficiuntur, & hæreditatis iura obtinent, qui aperte clamat, & dicit: Diligite inimicos, &c. vt sitis filij. Non potestis hæreditatem possidere, nisi filij efficiamini, quibus solum-
§ 237 modo hæreditas legata est: filij autem sine charitate esse non potestis. Rectè argo dixit Apostolus: Pacem sequimini & sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum. Vide conditionem necessariam. Aut ergo hæreditati renuntiandum tibi est si non vis pacem & charitatem & dilectionem erga inimicum tenere, aut hanc amplecti debes, si hæreditatis iura vis con-
Ruth. 4. seruare. Egregia est historia libri Ruth. Erat quædam agri pars, quæ fuerat quondam Elimelec, cuius fatica & optio, iure propinquitatis ad virum illi propinquiorem spectabat, sub hac tamen conditione, quod si possidere agrum vellet, tenebatur ducere in vxorem Ruth Moabitidem, quam si respueret, transibat ius agri ad Booz, virum illum insignem, qui post illū propinquior erat ipsi Elimelec. Vnde *Ascendit Booz ad portam,* id est, locum iudicij, & interpellauit coram probatis testibus virum illum, cui primo ius cōpetebat, dicens: *Partem agri fratris nostri Elimelec vendet Noemi, &c. Si vis possidere iure propinquitatis, eme & posside: sin minus, indica mihi, vt sciam quid facere debeam: nullus enim est propinquus excepto te, qui prior es, & me, qui secundus sum. At ille respondit: Ego agrū emam. Cui dixit Booz: Quando emeris agrū, &c. Ruth quoq; Moabitidem debes vxorem accipere, vt suscites nomen propinqui tui.* Qui hoc audiens, grauem iudicans cōditionē, respondit: *Cedo iuri propinquitatis.* Sunt multi, quibus exposita cœlestis hæreditas placet, eam appetunt, & dicunt se eam velle, & quod acceptunt hæreditatem sibi à Christo relictam: sed attende, hæreditatē esse sub conditione legatam, quod debes ducere Ruth Moabitidem, pacem sc. & charitatem: *Sine hac enim nemo videbit Deum.* Et verè, vt B. Augustinus annotat, vi- Ser. 168. de Temp.
sus est Apostolus memoria retinuisse illud Dauidis, quod ipse Augustinus eloquen- Psal. 174.
tissime prosequitur, id quod nobis & suauiter resonat, vocans terribile. Illud (inquit) fratres charissimi cum grandi tremore cōsiderare debemus, quod in psalmo terribiliter Spiritussanctus dixit. Cum enim illam cœlestem Ierusalem, id est, cōgregationem omnium Sanctorum, quæ cum Christo est regnatura, ad laudandum Dominum prouocaret, cum dixisset: *Lauda Ierusalem Dominum,* addidit: *Qui posuit fines tuos pacē.* Ergo, vt ipsi videtis, Ierusalē illa cœlestis, muros de pace cōstructos habet: qui namq; talem pacē & charitatem habet vt omnes homines diligat, & pro bonis oret, vt meliores fiant; pro malis supplicat, vt cito se corrigant, de qua parte voluerit intrare illius cœlestis Ierusalem,

portas apertas merebitur inuenire. Qui autem non vult habere talem charitatem, qualem & CHRISTVS præcepit, & Apostolus docuit, ex omni parte Ierusalem portas clausas inueniet, & quia oleum charitatis habere noluit, clausis ianuis Sponsi, cum illis fatuis virginibus, illam metuendam audiet vocem: *Amen dico vobis, nescio vos.* Quomodo namq; illis quinque virginibus, quæ charitatis oleum habuerunt, illa cœlestis Ierusalem aperiet ianuas suas, vt intrent in gaudium Domini sui, sic illis è contrario, qui sine charitate veniunt, claudet, & æterna à se separatione repellet, & implebitur illud, quod in psalmo dicitur de Ierusalem: *Quoniam confortauit seras portarum tuarum.* Clausis portis, & confirmatis seris, nunquam exiet amicus: nunquam intrare poterit inimicus, quia sicut iustus nunquam erit exiturus à gloria, ita & peccator nunquam poterit liberari à pœna. Et ideo si volumus vt ab istis malis, nos dignetur diuina pietas liberare, vt feliciter ad illam cœlestem Ierusalem mereamur intrare, totis viribus laboremus, vt in nobis impleatur illud, quod Apostolus dixit: *Quis nos separabit à charitate Christi, tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius?* Et iterum: *Certus sum, quia neq; mors, neq; vita, neq; Angeli, neq; Potestates, neque altitudo, neq; profundum, neque instantia, neq; futura, neque creatura alia, poterit nos separare à Charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro.* Ecce, sicut audistis, beatum Apostolum, & Apostolicos viros, tãta ac tam terribilia à charitate Dei separare non poterant. Vnde nimis dolendum est, quod cum illi, nec tormentis à charitate Dei poterant separari, nos interdum otiosis fabulis separamur, & nonnunquam ob paruissimum conuitium, & cuiuscunque miseri hominis detractionem, ita derelinquimus charitatem, vt non solùm cum eo multis diebus, sed etiam multis mensibus, fortassis & annis, nec loqui, nec ad conuiuium peruenire velimus, & non attendimus, quia dum inuicem nos odio habemus, ita muros ciuitatis Ierusalem contra nos claudimus, vt nullus nobis aditus remaneat, per quem intrare possimus. Et quia ciuitas illa habitatorem Deum habet, dicente Ioanne Euangelista: *Deus charitas est*, qui charitatẽ habere noluerit, qua fronte vel qua conscientia, ad Dominum, qui est charitas, præsumet accedere? Hęc omnia fratres charissimi, dum vobis paterna pietate frequenter insinuo, absoluo apud Deum conscientiam meam, & quia nullus vnquam erit, qui se in veritate valeat excusare, quod veram pacem & veram charitatem tenere non possit; totis viribus misericordiam Dei deprecemur, vt nobis illam charitatem, *sine qua Deum nullus vnquam videbit*, insinuare ac donare dignetur. Ita Augustinus. Ex his patet, quam aptè Apostolus, charitatem & pacem commendauerit, *sine qua*, inquit, *nemo videbit Deum*, siue Propheta sit, siue Martyr, siue Doctor, siue virgo, siue etiam Apostolus. Propterea ad insinuandam summam curam, quam ad eam habendam & conseruandam tenere debemus, subdidit: *Contemplantes, ne quis desit gratiæ Dei, neque radix amaritudinis sursum germinans impediat.* Non simplicem inspectionem postulat, sed contemplationem. Contemplari est, attentissimis, apertissimis, ac immobiliter defixis oculis, rei alicui attendere. Contemplantes, inquit, ne ne quis desit gratiæ Dei. Gratia Dei est, per quam filij Dei efficimur, & ius ad æternam hæreditatem possidendam obtinemus, vt dictum est. Hanc Deus gratis offert, omnibus facientibus quod est in se, & nullum impedimentum apponentibus, vt D. Thomas annotat, & Theologi explicant: ideo Apostolus hoc petit, ne impedimentum apponamus. Voluit autem, vt idem D. Thomas obseruat, explicare singulare impedimentum gratiæ: illud est, *Radix amaritudinis*: hæc est, odium, dissensio, ira, aut vindictæ appetitus contra proximum, quæ sursum germinans dicitur: nec enim tam certo &. breuiter noxia radix germinat herbam venenatam, quam odium & ira, verba inordinata, & inordinatos ac incompositos motus, &c. Hæc singulariter impe-

Mat. 25. 12. · § 238 · *Rom. 8. 35.* · *1. Ioa. 4. 16.* · *In cap. 12. ad Hebr. lect. 3.*

impedit, inquit D. Thomas, quia Deus noster, *non est Deus dissensionis, sed pacis,* cuius *in pace locus factus est*. Hoc impedimentũ singulariter auferendum est nequis desit gratiæ Dei, quã Deus offert: ad quod, inquit B. Augustinus, vt misericordia Dei adiuuet, instantissime est deprecanda.

1. Cor. 14.

Ser. 168. de tempor.

§. 14. *In Sapricio & Dauide apparet, signum reprobationis esse, non remittere, & signum prædestinationis, remittere.*

¶ 239 *Refert Surius in vita S. Nicepho. Martyr. 9. Febru. ex Metaphrast.*

QVÆ diximus, confirmat Sapricius presbyter, qui Antiochiæ tempore Valeriani Imperatoris, multis operibus sanctis celebris & Christi confessione mirabilis, iussu tyranni tentus est: habebat tamen in corde radicem amaritudinis contra Nicephorum, hominem secularem, à quo aliquando offensus fuerat. Persistente igitur Sapricio in Christi confessione, ideoque morti adiudicato, cum ad supplicium duceretur, obuiam ei venit Nicephorus, veniam petens, & dicens: Martyr Christi, ignosce mihi, quia peccaui. Noluit illum audire. Iam genua flexerat, & carnifex euaginato gladio ceruicem abscindere nitebatur: redit iterum Nicephorus, denegatam veniam iterum exposcens: quam nec tunc voluit concedere Sapricius. Res omni tremore & horrore digna. Subitò Sapricius ad carnificem conuersus: Expecta, inquit, ne me iugules, quia Christo renuntio, eum abnego, & ei anathema dico. Tunc Nicephorus ad eundem carnificem: Ego, inquit, Christum confiteor, quem Deum meum adoro, & idola anathematizo. Statim è fœlicissimo illo loco, dimisso Sapricio, qui iam iam ad coronam martyrij manum extendebat, & apostata facto, inductus fuit eius loco Nicephorus, illam reportans, & per martyrij palmam ad Deum conuolans. Expende immensitatem iudiciorum Dei, quam ad hoc institutum considerat tremens Beatus Cyprianus. Attende itidem meritò Deum permisisse, vt is qui inimico parcere noluit, ad æterni regni coronam, quam iam capere videbatur, non perueniret: quam iustè acciperet alius. Vnde inter certiora reprobationis signa illud est, nolle inimico reconciliari, aut offensam remittere: ac inter certiora prædestinationis indicia præstat, dimissis offensis, beneficentiæ ei opera impendere. Factum Dauidis in spelunca, tam excellens est aurifodina, vt semper nonas auri particulas offerat, quas D. Chrysostomus tribus Homilijs, ingenij sui acie extractas proponit: qui obseruat primo nullam habuisse Saul occasionem persequendi Dauidem, quem potius affectuosissimè tenebatur diligere, quia, vt ei dixit filius suus Ionathas, Dauid pro salute eius, & totius regni & populi *posuit animam suam:* odio cœpit eum habere, quia vidit mulieres illum laudasse, canentes: *Percussit Saul mille, & Dauid decem millia:* nam ab illa, non rectis oculis eum aspexit. Iniustè certè iratus est, inquit Chrysostomus: plus namque laudatus est Saul, cui mille dederunt, quàm mereretur: nam si ille ad bellum finiendum, vel paululum aliquid momenti contulisset, rectè tunc dictum fuisset: *Saul percussit mille:* at si ipse pauidus ac tremens domi sedit, in singulos dies mortem expectans, hic autem totum facinus peregit: si indignandum erat, Dauidem potius conueniebat indignari, quod cùm solus totum gessisset, alterum haberet laudis participem. Obseruat secundo, quam liberum seruarit Dauid animum ab odio & ira contra Saulem, in quo amaritudinis radix nequaquam inseri potuit, nec à militibus suadentibus, vt Saulem occideret, quem tunc in manibus tenebat, nec ab occasione, quæ se offerebat, nec à molestijs, quibus iam delassus tenebatur: sed illa fuit sibi perpetua vox: *Non extendam manum meam in eum, quia Christus Domini est.* Vnde non solum remittebat offensas, sed & dilectione & beneficentia eum prosequebatur, tanta perfruens pace, quantam ostendit egrediens de spelunca post Saulem, cui pepercerat.

Libr. de Lapsis.

1. Reg. 24.

De Dauid & Saul.

1. Reg. 19.

1. Reg. 18. 7

¶ 240 *Hom. 2. de Dauid & Saul.*

Egressus est, inquit Chrysostomus, ex spelunca, tanta cum gloria, cum quanta tres pueri egressi sunt è camino ardenti. Nam quemadmodum illos non exussit ignis, ita hic non flagrauit iræ incendio. Et illis quidem foris nihil ignis, in quo versabantur, nocuit: hic verò cùm intus haberet accensos (offensas scil. quas corde sentiebat sibi illatas) cùm foris videret diabolum caminum incendentem, idque varijs modis ab inimici conspectu, ab exhortatione militum, à facilitate perficiendi cædem, à solicitudine eorum, qui Sauli possent auxiliari, à præteritorum memoria, à futurorum periculorum metu: siquidem hæc & sarmentis & stipulis, ac cæteris omnibus, quibus caminus ille Babylonis incendebatur, ardentiorem ac lucidiorem excitabant flammam: tunc non exarsit Dauid, nec vllo pacto fuit sic affectus, quemadmodum consentaneum videbatur affici hominem, tot modis irritatum. Tertio expendit verba Dauidis. Vocauit ille Saulem, dicens: *Domine mi Rex: & respexit Saul post se*, quem Dauid inclinans se pronus in terram, adorauit, & dixit: *Quare audis verba hominum dicetium, Dauid quærit malum aduersum te? Ecce hodie viderūt oculi tui, quod tradiderit te Dominus in manu mea, in spelunca, &c. & dixi: Ne extendam manum in Dominum meum*, &c. Id inprimis aduerte, optime Dauidem causam odij & iræ Saulis reiecisse in id, quod audiebat verba eorum, qui sibi referebant, illum multa loquutum fuisse contra se. Ita annotat Basilius, expendens illud: *Surgentes testes iniqui, quæ ignorabam interrogabāt me:* id est, imposuerunt mihi: qualis fuit Doeg Idumæus, & Ziphæi, & alij multi, qui videntes animum Saulis contra Dauidem commotum, rem gratam illi agere volentes, calumnias coram eo contra Dauidem sine intermissione consuebant, & concinnabant dolos. Hæc communis sæpè apud homines causa odij & dissensionis audire verba hominum dicentium: Ille quęrit, aut dicit malum aduersum te: quos merito B. Chrysostomus comparat ministris Regis Babylonis, qui *succendebant fornacem naphta, stupa, pice, & malleolis: & effundebatur flamma super fornacem cubitis quadraginta nouem.* Quid mirum, quod tam ingens flamma succensa fuerit, quam ministri Babylonici Regis talibus nutrimentis acuebant? Tales sunt, qui ad te deferunt, quæ alter contra te dixit, aut fecit, sæpenumero mentientes, aut addentes verbis illius in substantia, aut in modo: remque ita tibi proponunt, vt ira accendatur in fornace cordis, & se effundat flāma exterius per inordinata verba & incōpositos motus. Miraris sæpe, quomodo talis vir, sapiens & circumspectus, se maximè incompositum exhibuerit, verba indecentissima proferens, & motus indecoros edens. Sed non mirum: talia namque ac tanta sibi ministri diaboli retulerunt, quod accensus est ignis furoris & flammę, se effundentis in verba & motus inordinatos. Huiusmodi homines sunt, quos maledictos Spiritus sanctus vocat: *Susurro & bilinguis maledictus: multos enim turbauit pacem habentes.* Et alludere videtur ad id, quod ipsemet Dauid dixit ad Saulem, de huiusmodi loquens: *Filij hominum excitāt te aduersum me, maledicti sunt in conspectu Domini, qui eiecerunt me hodie*, &c. Non in Saule retulit, quod eiectus esset à Saulis amicitia & domo, sed in huiusmodi susurrones & bilingues, qui ad Saulem ea deferebant, quæ iram illius accenderent cōtra Dauid. Propterea admonet Spiritus sanctus, non credere his, qui talia ad nos deferunt; aut verò nullas aures præbere. *Qui cito credit*, inquit, *leuis est corde, & minorabitur, & qui deliquit in animam suam, insuper habebitur*, id est, habebitur quasi qui delinquit in animā suam, quomodo multi legunt. Minorari dicitur, qui decidit ab honore, aut bonis quæ possidebat, quod Hispanè dicimus, *Venir a menos.* Qui enim quæ sibi susurrones & detractores dicunt, credit, præterquam quod seipsum leuem comprobat, sibimet inducet dedecus & damnum per iram, quam concipit contra alterum. Subdit autem Sapiens: *Qui odit loquacitatem, extinguet malitiam.* Malitiam vocat, odium & iram contra proximū: qui vult

Daniel. 3.
Ead. hom. 2.
1. Reg. 24. 9.
Scholia in Psalm. 34.
Psalm. 34.
Hom. 2. de Dauid & Saul.
Dan. 3. 46
¶ 241
Eccl. 28. 15
1. Reg. 26. 19.
Eccli. 19. 4.
Eccl. 19. 5.

vult hanc in semetipso extinguere, odio habeat loquaces & susurrones, qui quæ alij contra se dixerunt, deferunt. *Cùm defecerint ligna*, inquit Salomon, *extinguetur ignis, & susurrone detracto iurgia conquiescunt.* Ad victimam pacificorum, ouem aut bouem offerri statuit Deus, *amputata tamen aure*, qui namq; animum suum cupit Deo in pace offerre, & cordis quietem, pacem, & charitatem seruare, ita amputata debet esse aure, vt non audiat susurrones, & eos qui verbis suis iram & furorem succendunt: ex his siquidem oritur odium & ira. *Quare* (inquit Dauid) *audis verba hominum dicentiū: Dauid quærit malū aduersum te?* Meritò Spiritus sanctus huiusmodi susurrones, vocat: *Filios Belial*, id est, diaboli. Si namque, inquit Grego. iure filij Dei vocantur, qui pacem faciunt & conciliant, proculdubio Satanæ sunt filij, qui pacem turbant, & in inimicitias excitant. Aptè propterea inter eos quos Deus habet inuisos, in vltimo & supremo loco ponit eos idem Spiritus sanctus, qui connumerans illos sex, quos Deus detestatur, tandē concludit: *Et qui seminat inter fratres discordias.* Tandè obserua, quod Saul viso opere Dauidis, dixit: *Nunc scio, quia certissime regnaturus es, & habiturus in manu tua regnū Israël.* Multa argumenta habere potuit Saul, quæ illud sibi certum facerent. Nam inprimis Samuel Propheta, qui eum vnxerat in Regem, apertè Dei decretum illi intimauit, dicēs: *Scidit Dominus regnū tuum, & tradidit proximo tuo meliori te.* Deinde, quia Dauid vnctus fuit ab eodem Samuele in Regem, & quāuis procurauit Samuel ita illum vngere, vt id Saulē lateret, vnxit tamen *eum in medio fratrum suorum*, qui multi erant, & impossibile videtur, quod res tandem Sauli non fuerit nota. Nihilominus fortius argumentum ac firmius, ad id credēdum fuit, videre Dauidem remittentem offensas grauissimas, & diligētem ac benefacientem crudeli inimico. Nunc, inquit, *scio, quia certissimè regnaturus es.* Ille de regno temporali loquebatur, sed res ad Regnum æternum trāsferri potest. Certiora indicia, quod homo obtenturus sit Regnum cœlorum, sunt opera charitatis, inter quæ præcipuum obtinent locum, quæ erga inimicum fiunt, remittendo offensas, eas beneficijs & dilectione compensando; magnum certè argumentum præstant, vt credamus verè regnaturum, qui talia operatur, cui Christus ipse hoc singulariter promittit, quod filius Dei erit: *Si autem filius & hæres.*

Prou. 26. 20. Leuit. 22. 20. 1. Reg. 27. 3. p. Pastoral. cap. 1. admonit. 24. Prou. 6. 19. 1. Reg. 15. 28. 1. Reg. 16. 13.

§. 14. *Homo efficitur filius Dei, imitando Christum: quem Esaias attendendum dixit, lapidem ab hominibus effossum, & cauernam laci perforatam.*

COmplet Christus Dominus id, cuius gratia venerat in mundū, facere homines filios Dei. Deus & homo eundem finem prætendere visi sunt, sed diuersa media apposuerunt. Homo voluit effici filius Dei: voluit namq; similis Deo fieri, quod filij proprium est. Idipsum & Deus voluit, qui illum creauit, vt Regnum suum hereditate possideret, ad quod oportebat, ipsum filium Dei fieri. Idē ergo, De⁹ & homo intenderunt: sed media diuersa fuerunt. Homo namque hoc prætendens, elegit medium à diabolo sibi propositum; illud, quo idem diabolus volens *similis esse altissimo*, vsus fuit, superbiam scil. per quam nollet esse sub Deo, aut sub precepto, vt sepe B. August. exponit. Per tale medium, nō solū non fuit consecutus homo esse filium Dei, sed potius diaboli seruus, & inimicus Dei effectus est. Deus autem medium suæ sapientiæ & bonitati congruum statuit, At scil. homo curaret se similem exhibere Filio Dei naturali. Ille siquidem primam, veram, naturalem, & præcipuam rationē habet Filij Dei; ideoq; qui se illi similem exhibuerit, filius Dei effectus erit. Hoc est quod dixit Apostolus: *Quos præsciuit, & prædestinauit cōformes fieri imaginis Filij sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus.* Quos præsciuit scientia & notitia approbationis, quos elegit ad hæreditatem cœle-

§ 242 Rom. 8. 29

cœlestem obtinendam, & vt sint filij eius, prædestinauit & præordinauit, vt similes fierent filio suo naturali, vt sit ipse primus inter omnes. Primum in vnoquoque genere, vt Aristoteles docuit, est causa exemplaris cæterorum: sicut Sol est primum quid in genere lucidi, ideoque est causa exemplaris omnium lucidorum, quia in tantũ aliquid lucidum est, in quantũ Soli assimilatur: & Paulus verbi gratia causa est exemplaris omnium figurarum, quæ de ipso pinguntur; & in tantum aliqua figura aut imago speciem Pauli habebit, in quãtum ei similis fuerit. Est ille primus in ratione filij Dei, cui conuenit esse filium Dei per naturam: & propterea est causa exemplaris cæterorum, qui in tantum sunt filij Dei, in quantum ei similes se exhibuerint. Ex his intelligitur illud quod Ioannes dixit, explicans aduentum Verbi æterni in
Ioan. 1. 12. mundum. venit enim, & *dedit potestatem filios Dei fieri ijs, qui credunt in nomine eius.* Homo per naturam est vilis vermiculus,
Sap. 7. 1. creatura corruptibilis, *de genere terreno illius, qui primo formatus est pater orbis terrarum:* filius Dei fieri non potest, nisi per gratiam & participationem: & quoniam nihil quod est in potestate tale, reducitur ad actum, nisi per id quod est actu tale, iuxta Philosophorum dogma (non enim quod potest fieri calidum, fiet actu calidum, nisi per id quod actu calidum est) ita homo, qui potest esse filius Dei, nunquam erit filius Dei, nisi per illum qui actu & naturaliter erat filius Dei. Idcirco ergo venit in mundum, vt homines filij Dei efficerentur. Ad hoc primum omnium necessaria est fides, per quam primum gressum homo
ad Hebr. mittit, accedens ad Deum: *quia accedentem*
11. 6. *tem ad Deum oportet credere.* Sed hæc non
§ 243 sufficit, vt vera Theologia docet, principium. Fides est coniunctionis hominis ad Deum: & ideo etiam principium iustificationis dicitur. Propterea non dixit Ioannes, illos esse filios Dei, qui credunt, sed quod ijs qui credunt, dedit potestatem filios Dei fieri; illi namque solummodo filij Dei esse possunt qui credũt in nomine ei[9].
In c. 1. *Ioã.* Ita annotãt sancti Patres, Chrysostomus, Augustinus, Beda, Theophylactus, Euthymius, hæc verba expendentes. Per quid igitur efficiuntur filij Dei credẽtes? Ex hoc quod fiunt conformes filio Dei naturali Christo per gratiam & bona opera. Vt autem id fieri posset, *Et Verbum caro factum est, & habitauit in nobis,* inquit Ioãnes. Dictio, *Et*, vt annotant Augustinus *a*, Chrysostomus *b*, & Theophylactus *b*, non coniunctionis, sed causalis vim tenet. Voluit namque dicere: Ad hunc finẽ, propter hanc causam, Verbum caro factum est, vt homo filius esset Dei. Voluit siquidem Deus hominem filium Dei fieri per gratiam, ex hoc quod se exhiberet similem filio suo naturali. Vt autẽ hoc agere posset homo, oportebat, vt filius Dei se illi videndum, imitãdum & sequendum proponeret. Nec enim pictor, quantumcunque sit Appelles, figuram similem alicui efficiet, nisi prototypũ, ad cuius similitudinem est effingenda, coram oculis positum videat. Idcirco Verbũ, quod in se inuisibile erat, & latebat in mẽte, corde & sinu Patris, nobis se visibile exhibuit, & coram oculis nostris apparuit, & habitauit in nobis, cuius vitã sequeremur, actiones imitaremur, gratiam participaremus. Inter alia autem, quæ filius Dei omnium oculis expositus, tanquam prototypus cui assimilaremur, egit, per quod seipsum demonstrauit filium Dei, fuit actus singularissimæ charitatis erga inimicos, quem, vt inquit B. Hierony. imitari possumus, sed adæquare non possumus. Illis namque remisit offensam, & dilectione tali dilexit, quod pro eis orauit, sanguinem suum in remissionem eorum, à quib. effundebatur, obtulit; vitam suam in redẽptionem illorum, qui eam auferebant, exhibuit. Hunc propterea oportet imitari. Vnde ipse, qui prius ascendens in montem, verbo docuit, & præcepit diligere inimicos, & benefacere ijs qui oderunt nos, vt filij Dei efficiamur, tandem ascendens non solum in montem, sed & super Crucem, monti tanquam cathedram superpositam: coram oculis nostris, tanquam prototypum, quem imitemur, exposuit; per eius imitationem disponendi, vt filij Dei

a *Epist.* 120 *ad Honora.*
b *In cap.* 1. *Ioan.*
Lib. 3. *cõt. Pelag. to.* 2. *pag.* 226

Dei efficiamur. Possumus in huius rei explicationem, insignem locum obseruare Esaiæ, clamãtis: *Audite me, qui persequimini, quod iustum est, & quæritis Dominum: attendite ad petram vnde excisi estis, & ad cauernam laci de qua præcisi estis.* In præcedenti capite sermonem finierat Propheta aut Deus per Prophetam, diuidens populũ Iudæorum in duas partes; in eos videlicet, qui recepturi erant Christum, & in eũ credituri: & eos qui reprobaturi erant lapidẽ illum pretiosum, de quo idem Esaias loquutus fuerat. Hos perpetuo igni, flammis malitiæ & furoris sui succenso tradendos relinquens, ad illos instruendos se conuertit. *Audite,* inquit, *me, qui persequimini, quod iustum est.* Persequi hoc loco, non est aduersari, sed sequi, cum desiderio apprehendendi rem: quomodo dixit Dauid: *Inquire pacem, & persequere eam*: quo etiam modo dictum est supra ex Apostolo, *pacem sequimini,* aut persequimini, vt eam teneatis, tanquam rem pretiosam, vobis summe necessariam. *Attendite ad petram, &c.* Cõmunis sensus est, Deum velle mentem Iudæorum reuocare, vt Abraham & Saram à quibus processerant, contemplarentur, & illorum insignem fidem sequerentur. Septuaginta tamen ita legunt: *Inspicite in solidam petram, quam excidistis, & in foueã laci, quam fodistis.* Quam lectionem qui sequi voluerit, inquit Hieronym. de Saluatore nostro poterit intelligere, qui solida petra est, quam Deus apud eundem Esaiam repromisit, *in fundamentis Sion mittendam*: vt D. Petrus explicauit: quomodo doct⁹ nostri temporis autor *a*, intelligendum ex Origene *b*, & Procopio *c*, contendit, annotans in Hebręo haberi verbum, quod significat dolare, vt possimus transferre: *Attendite ad petram, quam dolastis.* Habetur itidẽ verbum, quod significat perforare, vt legere possis: *Et ad cauernam laci, quam perforastis.* Quo supposito, apta erit intelligẽtia, si rem totam ad Christum referamus: est siquidẽ ipse petra illa aut lapis celebris, quem apud Zachariam posuit Deus *coram oculis Iesu, filij Iosedech*, dolandum manibus Iudæorum & militum, de quo alibi. Attendite ad petram, quam dolastis colaphis, sputis, flagellis, &c. Illius cor erat cauerna aut lacus cœlestium Sacramentorum, quẽ perforarunt, dum *vnus militum lancea lat⁹ eius aperuit, & continuo exiuit sanguis & aqua.* Annotat Forerius in hebræo haberi *Nakdetthen*, quod significat perforationem aut effossionem oculorum. Oculus autem, communi sermone significat orificium, per quod fons limpidissimus scaturijt. Sic dicere solemus: *Vn ojo de agna.* Sensus propterea erit: Perforastis oculum illũ aquarũ viuentium, latus videlicet Saluatoris, ex quo scaturijt fons ille diuinus & viuificus, sanguinis & aquæ, vnde Sacramenta dimanarunt. Venit igitur filius Dei, vt ijs, qui crediderint in nomine eius, daret potestatem, vim, modum, & formã, filios Dei fieri. Hos præuidens Propheta credentes in Christo, quærẽtes filios Dei fieri, instruendos assumit, mediũ per quod id, quod persequũtur, id est, desiderãt tenere, cõsequãtur. Audite me, qui persequimini, id est, sequimini, desiderantes obtinere iustitiam, per quam iusti & grati, & Dei filij efficiamini. Attendite ad petram: Septuaginta, *Inspicite*, eodem verbo, quo Deus loquutus est ad Moysen, quod eleganter annotauit Paulus, & Stephanus: *Inspice, & fac secundũ exemplar, quod tibi in monte monstratum est.* Ascendit Christus montem Caluariæ, & Crucem, vt seipsum præberet exemplum & typum, cui similes nos reddere contenderemus. Ibi quidem, vt supradictum est, omnis splendor sanctus fulget, omnis virt⁹ micat, singulariter autem charitas splẽdet, quam voluit ostendere, & declarare erga inimicos, talem, vt per eam cognitus sit filius Dei, vt dictum est. Inspice igitur, & fac secundum exemplar, quod tibi in monte monstratum est. Antea datus tu ipse eras regula dilectionis proximi, cui dictũ fuit; *Diliges proximum tuum sicut teipsum*: aliud nunc tibi exemplar proponitur imitandũ, cui cõformari teneris, qui propterea dixit: *Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicẽ, sicut dilexi vos*: non sicut vos diligitis vos ipsos, sed sicut ego dilexi vos. Huic imagini similis fieri debes. Hoc eleganter prose-

Marginalia (left): Esa. 51. 1. — Esa. 50. 10. — For. in c. 51 — Esa. 28. 16. — ¶ 244 — Psal. 33. 15. — ad Hebr. 12 14. — In c. 51. Es. — Esa. 28. 16 — 1. Pet. 2. 6. — a Leo Castrens. — b Ho. 12. in Num. — c In cap. 51 Esa. — Zach. 3. 9.

Marginalia (right): Ioan. 19. 34 — Forer: — Exo. 25. 40 — ad Heb. 8. 5 — Acto. 7. 44 — Ioh. 15. 12. — ¶ 245

Ser 170. de temp. quitur B. Augustinus, qui postquam suasit remissionem offensæ, & dilectionem inimici, quibusdam dicentibus, se quidem dimissuros, si is qui lædit eos, roget, & supplex veniam petat: Attende igitur, inquit, magistrum tuum, & Dominum Deum, nõ in cathedra sedentem, sed in ligno pendentem, circunspectis vndiq; turbis inimicorum, & dicentem: *Pater ignosce illis.* Nunquid tunc Dominus, pro rogantibus rogauit, & non potius pro insultantibus, & interficientibus? Nunquid deseruit medicus officium suum, quia phreneticus sęuiebat? Ignosce, inquit, quia nesciunt quid faciũt. Attende vbi hoc fecit; in Cruce, non in cœlo: semper namque in cœlo cum Patre, in Cruce autem pro te homo, vbi se imitandum præbuit omnibus, pro te emisit ipsam vocem, vt ab omnibus audiretur. Nam potuit orare pro illis in silentio, sed tu nõ haberes exemplum. Ita Augustinus. Hoc idẽ *Ser. 11. ex 25. var. to. 5* tradidit Chrysostomus, annotans, quomodo Christus in cruce terram mouit, Solem repente fecit obscurari, vt intelligerẽt illi, quam facile posset vindictam sumere, si vellet; & tamen pro inimicis orat, ne cœlestibus aduersus impios telis Pater vteretur. Videndus est S. Bernardus: Fecit, inquit, bonus Doctor, quod iusserat: orat nõ solum pro persequentibus, sed etiam pro occidentibus se, dicens, Pater ignosce illis. *Tracta. de pass. Dom. cap. 8.* Recondein thesauro cordis tui hoc verbũ, vt quotiescunq; sæuiunt inimici, memoriam abundantiæ suauitatis Iesu valeas eructare, hoc clypeum contra inimicorum insultus, opponens. Ibidem expendit, cur Christus orans, Patris nomen vsurpauerit, dicens: Pater ignosce, vt magis Patrem flecteret: nam solent pueri, aliquid affectuosius orare volentes, nomen Patris v- *Mat 29. 39* surpare, &c. Et obserua, quod cum orauit pro seipso, conditionem opposuit: *Pater si possibile est,* &c. cum pro inimicis orat, ab- *a Libr. de bon patie.* solute & sine conditione toto affectu clamat: *Pater ignosce illis,* &c. Quod similiter *b Ho. 10. de ira ad fin.* prosequuti sunt Cyprianus *a*, & Basilius *b*, cæteriq; Patres. Adhoc Christus in Cru- *Ho. 70. in Ioan.* cem ascendit, vt si verbo simpliei, quæ facturus es, non intellexisti, discas exemplo.

Hæc omnia excellenter prosequutus fuit B. Chrysostomus, expendens connexionem quorundam verborum Christi Domini. Postquam enim pedes discipulorum lauit, cœnaque perfecta, dixit eis: *Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis.* *Ioan. 13. 15. 16.* Subditque rationem: *Amen amen dico vobis: Non est seruus maior Domino suo, neque Apostolus maior est eo, qui misit illum.* Quibus verbis voluit docere, quod qui ipsius erant discipuli & serui, debebant ipsum imitari. Vt autem scirent, in quo essent imitaturi, subdidit loquens de Iuda, prophetiam Dauidis inducens completam: *Vt adimpleatur Scriptura: Qui manducat mecum panem, leuauit contra me calcaneum suum.* *Ps. 40. 10.* Quibus verbis aperte demonstrat, se nullam occasionem dedisse Iudæ, vt contra se ageret, qui nihil mali erga illum fecit, nisi tantummodo beneficia ei conferre, & tam peculiaris amoris signis prosequi, vt cibum, quo ipse reficiebatur, dederit ei, quod Hispane recte transferes, si dicas: *Quit auame el bocado de la boca para darselo à Iudas.* Hoc namque ille significat: *Qui edebat panes meos,* &c. Quasi dicat: Nullam causam persequendi & prodendi me habuit, nisi quod eodem cibo, quo meipsum, reficiebam illum, quem nihilominus Christus ad mensam secum sedere fecit, pedes lauit, amicum vocauit, remissionem offensæ obtulit, si ille acceptare vellet. Hæc optime coniunxit Dominus, inquit Chrysostomus: videtur enim mihi (inquit) illam particulam: *Non est seruus maior Domino suo,* ob hoc dictam esse, vt si quando à seruis, vel ab alijs quibusdam vilibus & abiectis, quicquam mali paterentur, non perturbarentur, ad Iudæ exemplum respicientes, qui multis à Iesu beneficijs affectus, male beneficium acceptum remuneratus est. Et in hoc opere Christus se imitandum exhibet.

§. 15. Ar-

§. 15. *Arcanum decretum, de prædestinatis filijs Dei, extrahit Christus per Crucem, quem imitari debemus, & Sanctos, signanter Stephanum.*

§ 246 OBseruauit B. Irenæus *a*, ad hoc institutum, circa factum Elisæi, ad ferrum securis extrahendum, mysterium insigne, quod ex illo mutuatus videtur Tertullianus *b*, & postea Augustinus *c*, & Eucherius Lugdunensis *d*. Cum illi, qui cum Elisæo erant, inquit Irenæus, conciderent ligna ad fabricationem tabernaculi, & ferrum excussum de securi cecidisset in Iordanem, & non inueniretur ab ipsis; veniens Elisæus ad ipsum locum, cum didicisset, quid factum esset, lignum in aquam misit. Hoc autem cum fecisset, supernatauit ferrum securis, & de superficie aquæ sumpserunt illud, qui ante amiserant. Ferrum securis verbum Dei est, per quod excindimus, quæ necessaria sunt, vt æternitatis tabernaculum nobis construamus. De hoc enim loquebatur Ioannes, dicens: *Iam securis ad radicem arborum posita est*: & Ieremias similiter ait: *Verbum Domini, quemadmodum bipennis aut securis cædens petram.* Ita Septuaginta transtulerunt, quorum translationem sequitur Irenæus, vbi noster Vulgatus transtulit: *Nunquid non verba mea sunt, quasi ignis, & quasi malleus conterens petras?* Quomodo verbũ hoc ceciderit, latuerit, & extractum fuerit, facile possumus explicare ex his, quæ sæpe annotata sunt. Verbum namq; Dei, decidit sæpe, absconditumque tenetur sub aquis, quia sæpenumero diuina verba, obscura redduntur, & latent, propter hominum malitiam, aut fragilitatem, aut insipientiam. Aperte satis Deus, diligendum inimicum antiquitus dixerat, cuius verbum sub aquis absconditum tenebatur, Pharisæorũ malitia, dicentium, dictum esse antiquis: Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Et huiusmodi multa Dei verba, sub impijs Pharisæorum traditionibus, quasi sub aquis, tenebantur abscondita. Huiusmodi ferrum aut securim venit Christus manifestare, & omnium oculis manifeste exponere. Et quamuis id verbo prius præstiterit, postea perfecit per lignum Crucis, Crucem ascendens, & ibi manifesto opere omnium oculis exposito, docens, quid Deus verbis suis dicere voluerit. Vnde qui non intelligit verbum Dei de patientia, religione, pietate, & signanter de inimicorum dilectione, oculos ad Christi crucem conuertat, & ibi illi fiet manifestum verbum illud: Diligite inimicos vestros, &c. vt sitis filij Patris vestri. Hæc congruentia sunt: sed profundius Irenæus mysterium expendit, quo, quæ ex Apostolo supra induximus, fient manifesta. Securis typum tenuit verbi ac decreti diuini, illius præcipue, quod ab æterno locutus fuit Deus, prædestinans & eligens homines in filios, qui æternæ suæ beatitudinis hæreditatem obtinerent, quos Paulus dicit *electos, ante mundi constitutionem.* Appellatur autem hoc verbum aut decretum, ferrum, propter eius firmitatem: *Firmum enim fundamentum Dei stat*, vt dixit Apostolus, quod tota mundi machina non soluet. Appellatur vero securis, quia hominem à statu terreno, & ab esse filij Adæ excindit, & transfert in statum diuinum, & eleuat ad esse filij Dei, per gratiam & participationem. Securis hæc cecidisse & deperdi visa est, quando homo peccauit: qui enim electus erat, vt esset filius Dei per gratiam, factus est illius inimicus per culpam; & qui approbatus erat ad æternam gloriam hæreditate possidendã, damnatus est, qui perpetuos vermes & æternam pœnam hæreditaret. Sub peccatorum ergo colluuione, quasi sub aquis, hoc tenebatur decretum & verbum absconditum, & quasi deperditum. Illud tamen sancti viri restaurandum orabant, & supplicabant. Ita Esaias: vbi noster Vulgatus legit: *Fecisti cogitationes tuas antiquas fideles*, Septuaginta legunt: *consilium tuum antiquum verum fiat.* Quasi dicens: Tuo æterno sapientissimoq; §247

Marginal notes: a *Li. 5. con. hæres. c. 17* — b *Li. cont. Iud. ad fin.* — c *Serm. 210 de temp.* — d *In lib. 4. Reg.* — *4. Reg. 6.* — *Matt. 3. 10* — *Ier. 23. 29.* — *ad Eph. 1. 4* — *2. ad Tim. 2. 19.* — *Esa. 25. 1.*

consilio decreuisti, vt homo filius tuus effectus, hæreditatem tuam obtineret: hoc videtur deperditum, quia homo consilium diaboli sequutus, quod intendebat amisit: verum igitur verbum tuum fiat. Et certe verum factum est, & securis deperdita, fuit restituta per lignum: per Crucem namq; Christi, homo iterum admissus est, vt filius Dei effici posset, & fit. Expendit autem peculiariter Irenæus, illa verba, quæ in historia habentur, quod misso ligno in aquam, *extendit manum suam*: ipse legit: Extendit manus suas, annotans, à quodam de senioribus, mysterium obseruatum fuisse. Erat (quantum existimo) senior iste, beatus Polycarpus, Ioannis Euangelistæ discipulus, & ipsius Irenæi magister, qui in hac manuum extensione, extensionem manuum Christi in Cruce, per quam duos copularet populos, intellexit, quam rem mire prosequuti sunt sancti Patres, Iustinus martyr *a*; Ambrosius *b*, Athanasius *c*, Gregorius Nazianzenus *d*, Chrysostomus *e*, Damascenus *f*, & alij innumeri. Per hoc igitur lignum, securis extracta est, & dictum cuilibet: *Tolle*, quia per Crucem Christi reconciliati sumus Deo, & ad æternam hæreditatem admissi sumus, & datum, vt Filij Dei effici possimus. Nō potest homo esse Dei hęres, nisi sit filius illius. Non potest esse illius filius, nisi ad imaginem primogeniti Dei seipsum depingat, & conformet. Ad hoc adhibitum est lignum, ad hoc in illo manus suas extendit, seipsum conspiciendum proponens, tanquam exemplar, cui conformemur, cuiuis iam dicit, *Tolle securim*. O insigne beneficium, cuiuis iam homini conceditur, posse tollere hanc dignitatem supremam, quod sit filius Dei; sed per lignum, non solum per meritum Christi morientis in ligno, sed ex eo quod illius figuram & effigiem homo in semetipso describit, & conformis efficitur imaginis filij Dei, per veram imitationem. Quid autem ibi imitandum peculiariter proposuerit, manifestum est ex his, quæ ipse viuens dixerat: *In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem*. Hanc singulariter à nobis tenendam, hanc moribus nostris delineandam ostendere voluit. Illum igitur imitare, & similis effici procura, vt filius Dei esse possis. Communis tamen hominum responsio est, vt inquit Chrysostomus, Christum fuisse Deum, ad cuius opera nemo potest peruenire: *Quid enim*, inquit Ecclesiastes, *est homo, qui possit sequi Regem factorem suum*: quasi non hæc ratio potius contra, quam pro illis esset. Si enim Deus, qui Dominus est supremæ maiestatis, grauissimas offensas, tibi vermiculo misericorditer remittit, nonne & tu fratri tuo, tibi æquali & simili, inania & leuia & nullius ponderes debita remittes? Vere hæc consideratio deberet omnem inimicitiam absumere: de hac namq; etiam, possumus intelligere illud Apostoli, de Christo in Cruce moriente: *Interficiens*, inquit, *inimicitias in semetipso*. Quænam enim inimicitia non eradicetur, dum videmus Deum, ita inimicis tam immensas offensas remittentem? Merito tunc, *sepulchra aperta sunt*: quia moriente Christo, sepelienda sunt iam peccata, dum pro peccatis mori illum videmus, & sepeliendæ sunt inimicitiæ & odia, dum videmus, ipsum ita inimicos dilexisse, & talia beneficia eis præstitisse, qui sanguinem suum, & vitam suam, & seipsum pro eis offerens, clamabat: Pater dimitte illis, &c. Quid tandem tale perpessus tu es, (inquit Chrysostomus) quale tuus, imo omnium Dominus, vinctus loris, verberatus flagellis, palmis ora temeratus, consputus à seruis, ad mortem vsq; deductus, & mortem turpissimam & infensissimam; & hoc postquam beneficia mille eis contulerat? Hoc exemplum sufficere posset, & deberet. Nihilominus tamen, vt plene nobis satisfaciat, inquit Chrysostomus, nobis homines nostri similes proponit, qui ipsum imitati fuerunt, & filij Dei effecti, nunc æternæ beatitudinis hæreditate perfruuntur. Quod signanter factum videmus in Stephano, inquit Cyprianus, qui cum à Iudæis vi & lapidibus necaretur, non sibi vindictam, sed interfectoribus veniam postulabat, dicens: *Domine*

Margin notes: 4. Reg. 6. 7. — a *Apolo.* 2. b *Serm* 55. c *Libr. de Incarn.* d *Orat.* 1. *Apol.* e *Tribus Homilijs de cruce.* f *Li.* 4. c. 12. — *Ioan.* 13. 35. — *Hom.* 2. *de Cru. & Latro.* — *Eccles.* 2. 12 — *ad Ephes.* 2. 16. — *Hom.* 18. *in Matt.* — ¶ 248 — *Homil.* 2. *de Cruce cit.* — *Li. de bono patien.*

ne statuas illis hoc peccatum. Sic esse o-
Act.7.59. portuit primum martyrem Christi, qui martyres secuturos gloriosa morte præcurrens, non tantum Dominicæ passionis prædicator esset, sed & patientissimæ lenitatis imitator. Ita Cyprianus. Si imitari non vis Dominum, inquit Augustinus,
Ser.163. de temp. & ser.1. & 4. de Sanct. imitare seruum eius Stephanum. Quemadmodum Christus inter crucifigentes se, relinquens Crucem, relinquens propriam persecutionem, pro crucifigentibus se deprecabatur patrem; ita & seruus eius, inter lapidantes se, suscipiens iacula saxorum & dolores, qui ex ipsis fiebant, dicebat: *Domine ne statuas illis*, &c. Et vt discas, quoniam cum omni solicitudine orauit; *Positis*, inquit, *genibus orabat.* Ita
Serm. 171. de temp. & ser.1. & 2. de Sanct. Augustinus. Et iterum: Si non Dominum, saltem imitare seruum Stephanum, positis genibus orantem: *Domine ne statuas*, &c. Disce & vide, quomodo pro se stans orauit, & pro illis genua flexit. Putamus fratres, quia plus eos dilexit, quam seipsum? Pro se stans, tanquam iustus, facile exaudiebatur, pro iniquis genu figen-
Act.7.59. dum erat. *Et cum hoc dixisset, obdormiuit in Domino*: obdormiuit in requie dilectionis, pacem pinguissimam inuenit, quia pacem inimicis optauit, &c. O somnum pacis, inquit idem Augustinus. Quid
Serm.1. de Sanct. illo somno tranquillius? Quid illo somno quietius? Qualis ibat ad amicos, qui sic
Serm.2. de Sanct. diligebat inimicos? Et iterum; Felix somnus, & requies vera. Ecce quid est re-
Serm. 5. de Sanct. quiescere, pro inimicis orare. Et iterum: Positis inquit, genibus clamauit, dicens: Domine ne statuas illis hoc peccatum. Videte dilectissimi affectum beati viri, videte magnam & admirabilem charitatem; in persecutione positus erat, & pro persecutoribus deprecabatur, atque in illa lapidum ruina, quando alius obliuisci poterat etiam charissimos suos, tunc ille Domino commendabat inimicos. Plus tunc illorum dolebat peccata, quam sua vulnera, plus illorum impietatem, quam suam mortem dolebat, & rectè plus; in illorum quippe impietate erant multa, quæ plangi potuissent, in ipsius autem morte non erat, quid debuisset doleri: illorum impietatem mors sequebatur æterna, huius autem mortem vita perpetua. Imitemur ergo in aliquo fratres tanti magistri fidem, tam præclari martyris charitatem. Ita Augustinus.

§. 6. *Deus Solem suum oriri fecit super bonos & malos, qui sic dilexit mundum, vt daret Filium suum vnigenitum, qui apte Sol suus dicitur.*

QVt Solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. ¶ 249
Nouum argumentum hæc verba continere possunt, inducens ad propositi præcepti obseruationem. Si enim Deus sic amat, & benefacit inimicis suis, cuius operatio, regula nostrarum actionum esse debet, hoc ipso, idem nos agere debere, est manifestum. Verius tamen continent rationem eius, quod præmiserat: *Vt sitis filij Patris vestri*: Filiorum enim est, parentibus esse similes. Quod expressius S. Lucas indicasse visus est, notam causalem apponens: *Eritis*, inquit, *filij Altissimi, quia ipse benignus est* Luc. 6. 35.
super ingratos & malos. Ratio filij, est ratio similitudinis; & in tantum aliquis dicitur filius alterius, in quantum ei assimilatur. Dicebantur antiquitus, *filij Pro-* 4. Reg. 2.3
phetarum, ratione morum & professionis, 5 7.15. & 4
quia in moribus & professione se illis ex- 38.
hibebant similes. Dicitur itidem filius 1 Cor.4.15
magistri, discipulus, ratione doctrinæ, a Ser. cont.
quia in ea debet discipulus magistro si- Arian.
milis fieri. Et Paulus dicitur pater, & *ge-* b Lib.1. in
nerare filios per Euangelium, quatenus au- Ioan. c.14
ditores in fide Euangelij sibi similes pro- c Lib.4. de
ducebat. Magna differentia est inter Fid.cap.4.
Christum & nos, in ratione filiationis di- d Lib.2. de
uinæ, vt annotant sancti Patres, Athana- cons. Euã.
sius *a*, Cyrillus *b*, Ambrosius *c*, Augusti- cap.3. & e-
nus *d*, & alij innumeri, quorum doctri- pist.120
nam explicat D. Thomas *e*. Nam ille fi- ad Honor.
lius Dei est per naturam, & intellectum; e 3.p.q.23.
art.4.

quia producitur naturali generatione, peractum intellectus: idcirco similis debet esse Patri, in natura substantiali & intellectu, cuius verbum & expressa species est, & conceptus mentis. Homines autem iusti, sunt filij Dei, per voluntatem liberam, quos *elegit secundum consilium voluntatis suæ*, per quam eos diligit & sibi adoptat ad æternam hæreditatem. Ideo dicitur: *Voluntarie genuit nos*. Idcirco debent ei similes esse in voluntate recta, id volentes, quod diuinæ voluntati est cõforme, vt explicauit B. Augustinus: & in tantum filij Dei dici poterunt, in quantum diuinæ voluntati fuerint conformes. Vnde Christus Dominus, cupiens nos filios Dei efficere, exprimit nobis, qualis sit diuina voluntas, vt ei nos exhibeamus similes. Talis illa est, vt diligat amicos & inimicos, & illis omnibus benefaciat: *Qui solem suum*, inquit, *oriri facit, super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos.* Duobus autem modis, iuxta Augustini mentem, hæc verba intelligi possunt: primo de Sole isto visibili, & pluuia materiali, per quæ Deus temporalia subsidia omnibus confert, amicis & inimicis: quem sensum præcedenti tractatu sequuti sumus. Secundo, de Sole iustitiæ Christo, & pluuia doctrinæ veritatis: & hunc sensum nunc expendemus, quem Augustinus ex eo probat, quod Christus in Scriptura sacra vocatur Sol, de quo dicitur: *Candor* (id est splendor) *est lucis æternæ*: & iterum: *Vobis timentibus nomen meum orietur Sol*, &c. Quod & Beatus Gregorius ex professo obseruauit, expendens illud Dauidis: *Quoniam videbo cœlos tuos, opera digitorum tuorum lunam & stellas, quæ tu fundasti.* Quærit Gregorius, cur Dauid Solem hoc in loco dimiserit, & tantum mentionem fecerit lunæ & stellarum: Et respondet, quoniam sermonem suum ad Christum, qui verus est Sol dirigebat, & ad eum loquebatur. Vnde non de ijs exterioribus loquutus est Propheta, inquit Gregorius: nec enim luminare maius prætermisisset, quod ante lunam & stellas expressisset. Dicendo itaque lunam & stellas, & tacendo Solem, qui factus est, indicauit, quia ad illum Solem loquebatur, qui non tantum solem & lunam, atque stellas corporaliter, sed etiam lunam Ecclesiam, atque stellas homines sanctos, spiritualiter fecit. Ipse ergo Christus Sol est: quem Pater oriri fecit, de quo verius quam de materiali sole, id dici potest: *Vas admirabile, opus excelsi: magnus Dominus, qui fecit illum, & in sermonibus eius festinauit iter.* De quo alibi. Pluuiæ etiam nomine, doctrina veritatis sæpe vocatur. *Concrescat, vt pluuia doctrina mea*, dicebat Moyses. Aut vero Christus ipse exprimitur, de quo dictum est *a*, *Descendet sicut pluuia in vellus.* Et *b*, *Rorate cœli desuper, & nubes pluant iustum*: & *c*, *Quasi diluculum præparatus est egressus eius, & veniet, quasi imber nobis temporaneus & serotinus terræ.* Vide qualiter Deus dilexerit inimicos, qui Solem suum, Filium suum oriri fecit super bonos & malos. Et bene Solem suum: est sol principium lucis, lætitiæ & totius boni. Est filius Dei, in quo omnis lux, sapientia, lætitia, gloria, bonumque Patris situm est: vnde & illud pleno ore vocauit: *Omne bonum meum.* Apte Christus ostendere volens, diuinum amorem erga inimicos, hoc induxit, quod eis dedit filium suum, Solem suum, ad eorum lucem, vitam, salutem, & profectum. Hoc enim supremum & maximum est diuini amoris opus & argumentum, quod propterea illa tam ingenti emphasi proposuit Christus Nicodemo dicens: *Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret.* Hoc argumentum maximum & excedens testimonium est diuinæ charitatis. Annotanda sunt illa Esaiæ verba: *Ecce testem populis dedi eum*; quæ Septuaginta legunt: *Ecce testimonium gentibus dedi eum.* In Hebræo habetur nomen *Ghad*, quod significat testem & testimonium, vt cum dicitur: *Tumulus iste testis erit*: &, *Non loquaris contra proximum falsum testimonium.* Quidam existimant, Christum dici testem aut testimonium passiue, quia ille est, de quo testimonia omnia Prophetarum loquuta sunt: *cui omnes Prophetæ testimonium perhibent.*

Ita

Marginalia (left): *ad Eph* 1.11 · *Iacob*. 1.18. · *Libr.* 1. *de ser. Dom. in monte.* · *Libr.* 1. *de ser. Dom. in mõte & serm.* 50. *de temp.* · *Sap.* 7. 26. · *Malac* 4.2 · *Hom* 13. *in Ezech.* · ¶ 250

Marginalia (right): *Eccl.* 43.2. · *Deut.* 32. 2 · a *Psal.* 71. 6 · b *Esa.* 45.8 · c *Ose.* 6. 3. · *Exod.* 33.19 · *Ioan.* 3. 16. · *Esa.* 55. 4. · עד. · *Gen.* 31. 48 · *Exo.* 20.16 · *Act.* 10. 43

In Psa. 118. *serm.* 5. Ita Beatus Ambrosius, qui propterea Christum Dominum: *Magnum testimonium* vocat, quem omnes Prophetæ testati sunt, & in quo omnia eorum testimonia complentur. Ita & Isychius. *In Leui. in princ.* Alij id intelligunt, quoniam vere Christus est in mundum missus, *vt testimonium perhiberet veritati*: *Ioa.* 18. 37 ipse namque solus esse poterat oculatus testis mysteriorum fidei, de quo dictum est: *Deum nemo vidit vnquam, vnigenitus qui est in sinu Patris ipse enarrauit*: *Ioan.* 1. 18. & ipsemet, *Amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur.* *Ioan.* 3. 11. *In Psal.* 118 *con.* 6. Cæterum S. Augustinus, suo dignam ingenio intelligentiam indicat, docens, cur Christus vere & proprie possit appellari via testimoniorum Dei, & testimonium.

¶ 251 Testimonia quippe sunt Dei, quibus quantum nos diligat nobis probare dignatur: nulla autem re magis aut apertius testificari potuit, quantum nos diligat, quam per ipsam Filij sui personam, quam dedit nobis. *ad Rõ.* 5. 8. *Commendat autem charitatem suam Deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est.* Magnũ testimonium, Iesus (inquit Ambrosius) *In Psa.* 118. *cit.* nulla enim re alia, potuit magis suum erga nos amorem testari. Ecce ergo testem paternæ charitatis, aut testimonium diuini amoris. Et visus est Propheta, ad locum quem insinuabamus, alludere. *Gen.* 31. 46 Quando Iacob & Laban fœdus inierunt, *tulit Iacob lapidem, quem erexit in titulum,* cui iussit omnes lapides aggregari, qui in circuitu erant, ex quibus magnus lapidum aceruus effectus est, quem Laban vocauit: *Tumulum testis*; & Iacob, *Aceruum testimonij, vterque, iuxta proprietatem linguæ suæ.* Dixitque Laban: *Tumulus iste erit testis, inter me, & te hodie.* Lapides tunc pro testibus substituebantur, vt ex historia diuina patet: quanto alicuius rei maius testimonium inducere volebant, maiorem lapidum aceruum faciebant, quasi plures testes ibi includentes. *Iosu.* 4. Ideo transmisso Iordane, maiores lapides voluit Deus congregari, & sustitui in testes, qui accervum facerent, testantes fauorem, quem Deus Israelitis tunc diuidendo aquas Iordanis præstiterat. Quando omnes lapides, qui circunstabant, coaceruabantur in vnum tumulum; supremum testimonium dicebatur, quod omnes testes in se claudere videretur. Obseruabamus itidem supra, Iacob sæpe lapidibus, in rebus maioris momenti exprimendis, vsum fuisse, quippe qui in lapidis typo Christum præuidebat: Idcirco & lapidem supposuit tanquam fundamentum, in titulum, cui omnes lapides circunstantes iussit aggregari: quia lapis à Iacob erectus in titulum, expressam Christi gerebat figuram, in quo omnes lapides, qui testes esse solebant, congregati sunt: vt vere dicatur: Aceruus testium, aut tumulus testimoniorum; quia omnia, quæ Dei amorem erga homines testari possunt, in illo continentur & clauduntur. Testes amoris sunt dona: Christus autem tale donum est, in quo omnia, quæ Deus dare potest includuntur; nec habet ipse, etiam secundum suam omnipotentiam, aliquid, quod alicuius sit valoris, quod in Christo non contineatur. Ecce ergo testimonium magnũ diuini amoris. Et vere id egregie ipsimet Nicodemo explicauit, in loco, quem paulo ante citauimus: *Sic*, inquit, *Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret.* *Ioan.* 3. 16. Singula verba, Dei amorem excellenter expendunt, & magnam inducunt admirationem. Primo enim expendit Christus, quem Deus amauerit: *dilexit mundum.* Deo naturale est amare, & sicut esse non potest sine intellectione, ita nec sine amore. Sine amore inquam, illo, quo seipsum amat, vt B. Augustin. demõstrat, à *Libr.* 15. *de Trin. c.* 20 quo cessare non potest, sicut nec ab intellectione, & cognitione sui. Hic amor Deo naturalis congruusq; est, in quo omne bonum continetur, & nihil est bonũ, quod in *Libr.* 8. *de Trin. cap.* 3 illo clausum non sit, vt idem Augustinus egregie demonstrat, docens, Deum tale esse bonum, in quo omnia bona, quæ in rebus sunt, & esse possunt, perfectissime continentur.

¶ 252 Quod ergo Deus se amet, naturale, & congruum est, cui conuenit diligere omne bonum, sed quod diligat mundum,

qui

qui est extra se, mirabile est: nam aut bonus est, aut malus: si bonus, iam omne bonum in ipso est: si malus quomodo potest malum Deus diligere? *Dilexit,* inquit, *mundum,* qui extra se erat, imo qui malus erat, quia *totus mundus in maligno positus est,* imo qui ipsi erat inimicus: *Commendat enim charitatem suam, quia cum inimici essemus, &c* Quæ ratio dilectionis esse potuit? Nunquid quia illi necessarius aut vtilis? Si totus mundus bene egerit, quid dare ei potest? An quia meruit amari? Sed potius sibi iram promeruit per peccata. An quia agnoscebat eum gratum futurum? Sed summam hominum ingratitudinem agnoscebat, qui maiora beneficia maiori erant ingratitudine compensaturi, vt D. Chrysostomus annotat. Dices; Videtur igitur amor irrationabilis, & ex consequenti temerarius: ille enim talis amor dicitur, qui nulla ratione ducitur. Non est amor temerari⁹, quia quamuis ex parte eius, quod diligitur, nulla sit causa, tamen ex parte amantis, motiuum inuenitur, summa scilicet bonitas & charitas: ideoque nulla ratio dilectionis, inquit Chrysostomus, nisi ipsamet bonitas Dei. Vides homines tam bonæ, quod dicimus naturæ; qui etiam sibi ignotos diligunt, & omnibus benefaciunt. Tam bonus est Deus, vt mundum sibi inimicum, nulla ratione nisi sua bonitate motus dilexerit. Vlterius tamen Christus progreditur; vt ostendat quantitatem amoris. Non mundum dilexit quomodocunq; sed *sic*: vehementiam & magnitudinem diuini amoris ostendit: *Vt filium suum vnigenitum daret.* Censuit Origenes, illa Dei verba ad Abraham: *Tolle filium tuum vnigenitum Isaac,* ita expendi debere, vt nullum sit, quod singularissimam vim, & emphasim non habeat. Multo magis hæc Christi verba expendi possunt: *vt Filium.* Annotant verbum Chrysostomus *a*, & Cyrillus *b*: non oues, aut boues, quæ sacrificarentur, sicut antiquitus in lege, non homines infideles, aut idolorum cultores, quos minus æstimat; non aliquem ex Patriarchis amicis suis, aut aliquem Angelum ex innumeris, qui ei assistunt, sed Filium: & non quemcumq; sed *suum.* Nullus pater habuit filium, quem omni ex parte suum esse dicere possit. In primis enim nihil est, quod totaliter sit hominis: omnis siquidem res Dei est, à quo omne bonum procedit, qui quãtumcunq; donet, nõ potest à seipso supremam dominij rationem abdicare. Ideo omnia, quæ homo habet, dicuntur à Christo, data. *Si vos,* inquit, *nostis bona data dare filijs vestris,* id est, nostis dare bona, quæ vobis à Deo data sunt. Deinde in cuiusuis hominis filio; Deus maiorem partẽ habet, quam parentes, qui eum genuerunt, non solum ratione animæ, quæ est præcipua pars, sed etiam ratione corporis, quod ipse compingit, ordinat, & organizat. Id quod sancta & sapiẽs illa sanctorum Macchabæorum mater dicebat: *Nescio qualiter in vtero meo apparuistis: neque enim ego spiritum & animam donaui vobis, & vitam, & singulorum membra non ego ipsa compegi, sed sed creator mundi, qui formauit hominis natiuitatem.* Ipse est, inquit Beatus Paulus, *qui dat vitam, inspirationem, & omnia.* Idcirco Christus volens hoc docere, dixit: *Nolite vobis vocare Patrem super terram, vnus est enim Pater vester, qui in cœlis.* Magis enim pendent ab illo omnes filij, quam à Patre, qui illos genuit. Tandem, quamuis substantia filij à Patre procedat, & sua sit, tanquam à principio; sed postquam filius illam suscepit, ita filij est, vt realiter sit distincta à patris substantia; ideoque iam non est patris. Deus autem omnibus modis potest Filium *suum* vocare: quia ita *suus*, vt nullo modo sit alterius: Non est Filius qui procedat ex patre & matre, vt partim patris sit, partim matris, sed totus à solo patre procedit, & ita illi suam substantiam dedit, quod vere eadem sit substantia Patris, nec alia sit substantia Patris, nisi illa, quam Filio dedit. Ideo dans illum, vere totam suam substãtiam dedit, & totum quod suum est. *Vnigenitum.* Vocatus fuit Isaac, vnigenitus Abrahæ non quia alium non haberet, vere namq; alium habebat, Ismael, sed quia ex libera, solum Isaac susceperat. At Deus filium habet, ita vni-

1 Ioan. 5. 19.
ad Rom. 5. 8
Hom 26. in epis. ad Rõ.
Hom. 7. in epist. ad Timot.
Hom. 8. in Genes.
a *Hom. 26. in epist. ad Rom.*
b *Lib. 2. in Ioan. ca. 51.*
Luc. 11. 13.
2. Macha. 22.
Acto. 17. 25
Mat. 23. 9.
¶ 153
Gen. 22. 2.

vnigenitum, vt nullum alium naturaliter genuerit, nec generare possit, in quo omnẽ suam generandi potentiam exhausit, cui omnem substantiam tradidit. Merito hũc, *Exo. 33. 19* loquens ad Moysen, *vocauit omne bonum suum*, vt dictum est. Hunc filium mundo *dedit*: non vendidit, non pro aliquo bono commutauit, non spe alicuius recompensæ tradidit, sed libere omnino dedit. Et ad quid? Ad crucifigendum: de illo enim mysterio agebat, cum Nicodemo, figurato per serpentem eleuatum in ligno: *Vt omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam*: ad bonum inimici, ad vtilitatem peccatorum. O inæstimabilis dilectio charitatis, vt seruum redimeres filium tradidisti. Hoc ergo est, quod Chri- *ad Ro. 8. 32* stus dicit: *Qui solem suum oriri facit super bonos & malos.* Quibus concinit Apostolus: *Proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum.* Pro iniustis quidem tradidit illum, non pro iustis, qui tunc es- *In Enchri. cap. 33.* sent, vt D. Augustinus expendit, imo & Apostolus: quia omnes eramus inimici, & filij iræ, sed pro iustis, qui per illum erant *ad Ro. 5. 7.* futuri. Nec tantum pro istis, *forsitan enim pro bono quis audeat mori*, sed & pro ijs, qui tanto bono erant futuri ingrati, compensaturi illud maioribus offensis: nec enim, vt catholica veritas contra impium Caluinum demonstrat, tantum Christus pro prædestinatis & saluandis datus est à Patre, & traditus in mortem, sed pro omnibus hominibus, vt quantum in se est, etiam pro Antichristo passus fuerit. Ex his *Libr. 1. de pœn. ca. 10* infert B. Ambrosius contra Nouatianos, impium esse dicere, denegandam pœnitentiam peccatoribus, quos ita Deus dilexit, vt pro illis Filium suum vnigenitum daret in mortem, vt non perirent. Indeque argumentum Christi efficacissimum apparet. Qui namq; filius Dei futurus est, illius debet charitatem & amorem imitari. Vide autem quam longe fit ilius amor ab inimicorum odio; qui ipsis inimicis talia dilectionis argumenta demonstrat: Qui Solem suum oriri facit, &c. Quæ de Sole dicta sunt, possunt etiam de pluuia similiter annotari. Nomine namq; pluuiæ, vt dictum est, Christus intelligitur: sicut enim descendit pluuia de cœlo, non in bonum pluuiæ ipsius, sed in vtilitatem terræ aridæ & siccæ, quæ sic pluuiam recipit, vt eam absumat, bibat ac deglutiat, sic missus est filius vnigenitus Patris, tanquam pluuia, quomodo B. Cyrillus illud intellexit: *Sicut descendit imber de cœlo, & inebriat terram, sic erit verbum quod egredietur de ore meo.* *In c. 55. Esa.* *Esa. 55. 10.* Descendit sicut pluuia, non in bonum ipsius, sed terræ aridæ, humanæ scilicet naturæ, quæ tamen hanc pluuiam recipiens deglutiuit; quia occidit Christum, & sub terra condidit in sepulchro. Hæc autem pluuia, missa est super bonos & malos, &c. Videndus B. Gregorius in illud, *29. Moral. cap. 15. & seqq.* quod dixit Deus ad Iob: *Quis dedit vehementissimo imbri cursum, &c. vt plueret super terram absque homine in deserto, &c.* *Iob. 38. 25.* *vt impleret inuiam & desolatam, & produceret herbas virentes? Quis est pluuiæ Pater, &c.* Quamuis enim Gregorius de verbo diuinæ prædicationis intelligat, de verbo æterno in terram misso similiter intelligi possunt.

§. 17. *Vt templum animæ Deum capiat, extruendum est, sub mensura sex cubitorum & palmi, non tantum debita, sed & indebita præstando.*

SI enim diligitis eos, qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Nonne & Publicani hoc faciunt? Et si salutaueritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis? Nonne, & Ethnici hoc faciunt? ¶ 254 Alteram rationem, illamq; efficacissimã addit Christus Dominus, qua obligat nos ad diligendum, non solum amicos, sed & inimicos. Oportet siquidem Christianos, qui maiora intendunt, quam Publicani & Ethnici, maiori cordis dilatione extendi: ideoque non tantum ea erga homines agere debent, quæ hominibus ipsis sunt debita, quæque agunt Ethnici & Publicani, sed & vlterius aliquid, propter Dei mandatum. Hanc rationem intelli-

ligemus, si conuertamus oculos ad illam visionem grauissimam Ezechielis, quam à capite quadragesimo vsq; ad finem prosequitur. Mirabiles fuerunt Ezechielis visiones, quem propterea, vt alibi diximus, Chrysostomus *a*, Admirabilium visionum speculatorem, & Gregorius Nyssenus *b*, Magnarum visionum spectatorem vocat. Inter illas autem prima & vltima tot difficultatibus implicantur, vt apud Iudæos prohibitum fuerit, illas legi ab eo, qui trigesimum annum nondum explesset, vt annotant Origenes *a*, Gregorius Nazianzenus *b*, & Hieronymus *c*. Vtramque visionem D. Gregorius *d*, ex professo explicandam assumpsit, qui tamen vltimam explicaturus, præmittit se nocturnum iter agere, & procedere palpando, illius difficultatem indicans. Eam consideremus, nō quidem illius intima scrutantes, sed quæ faciliora sunt expendentes. Vidit igitur Ezechiel in illius visionis exordio, *Virum cuius species erat, quasi species æris, & funiculus lineus in manu eius, & calamus mēsuræ in manu eius.* Quātæ autem esset lōgitudinis calamus iste, paulo post explicat, subdens: *In manu viri calamus mensuræ, sex cubitorum & palmi.* Veniebat ad metiendum templum sanctum, quod Dei sedes erat futurum, quod vndique sub mensura illius calami extructum erat. Hoc visionis initiū, quod nostro instituto sufficit: certum siquidem est, virum illum typum tenuisse Christi Domini, cui Scripturæ perpetuo viri nomen tribuunt. *Fœmina circundabit virum*, inquit Ieremias: *Ecce vir oriens nomen eius*, inquit Zacharias. Habere autem dicitur speciem æris, inquit D. Gregorius, propter doctrinę excellentiam, & resonantiam, cuius sonus in omnem terram erat audiendus. Æs siquidem, inquit Hieronymus, inter omnia metalla volacissimū est, ideoq; & apud Græcos excellentis doctrinæ symbolum fuit. Venit vir iste ædificare templum Domino, in quo Deus habitaret, quod sine dubio de Ecclesia sancta, quam ædificaturus Christus aduenit, intelligendum est. Quoniam autem omnipotens Deus, inquit Gregorius, sic de tota

a *Li.1. con. ritū vitæ Mon. to.5.*
b *Ora.3. de Resurr.*
a *In Proœmi. hom. in Cantic.*
b *Apol.1.*
c *Ep. ad Paulin. & prolog. in Ezech.*
d *Præf. in hom. 13. in Ezech.*
Ezec. 40.3
Ier. 31.22.
Zach. 5.12
In c.2. Dā.
Hom 14. in Ezec. ad fi.

simul Ecclesia loquitur, ac si de vna anima loquatur, & sępe quod ab eo de vna anima dicitur, nihil obstat si de tota Ecclesia intelligatur, ita ædificationem Ecclesia in tēplum Dei describit, vt id de vnoquoq; nostrum possimus intelligere. Quam regulā intelligens Paulus, quæ Deus de Ecclesia prædixerat, ad vnumquemq; accōmodat. Dixerat Deus: *Quoniam inhabitabo in illis, & ambulabo inter eos.* Paulus hinc probat, vnumquemq; nostrum esse templum Dei. *Vos*, inquit, *estis templum Dei viui, sicut dicit Deus: Quoniam inhabitabo in illis.* Ita ergo venit Christus ædificare Ecclesiam, quæ templum Dei sanctum sit, vt simul vnumquemq; tēplum efficiat capax, in quo Deus possit habitare. Ædificaturus templum ferebat in manu funiculum lineum, & calamum mensuræ: nec enim templum in quo Deus habitaturus est, debet nisi sub certa mēsura, ordine, & proportione, esse dispositum: *qui omnia disponit in numero, pondere, & mēsura.* Funiculi linei nomine, apte doctrina Euangelica exprimitur. Funiculus lineus, inquit Gregorius, subtilior est, quā qui ex canape, stuppa, aut ex alia conficiūtur materia. Antiqua lex funiculus fuit nō lineus, sed crassus, quia rudem populum non subtili prædicatione coercuit, in quo per pœnæ sententiam, non peccata cogitationis, sed operis resecabat. At Euangelica lex, funiculus lineus, subtilissimusque est, cordis intimas cogitationes pertingens, & ligans. *Audistis*, inquit Dominus, *quia dictum est antiquis, non mœchaberis: ego autem dico vobis, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo.* Calamus mensuræ typum tenet charitatis & dilectionis, vt alibi dictum est. Et recte lineus funiculus, calamo copulatur, quia Euangelicæ legis proprium est charitatis præceptum, dicente Domino: *Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem.* Et notandum, inquit Gregor. quia funiculus & calamus in manu est; id est, doctrina in opere: ipse namque ostendit opere, omne quod docuit sermone, sicut scriptum est: *Quæ cœpit Iesus facere & docere.* Templum extructurus Deo, Christus funiculum.

Luc. 26.12.
2 *Cor.* 6.16.
Sap. 11.21.
§ 255.
Matt. 5.
Ioan. 15.12.
Act. 1.1.

culum lineum & calamum mensuræ applicat, quia, vt quis templum tam amplum, & spaciosum fiat, quod Deum capiat, Euangelica legis præcepta, quæ in præcepto charitatis & dilectionis includuntur, debet seruare. Quod egregie Christus expressisse
Ioa. 14. 23. visus est: *Si quis*, inquit, *diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Non tenet doctrinam Euangelicam, qui non tenet charitatem: funiculo enim iunctus est calamus mensuræ. Qui sub huiusmodi mensuris fuerit dispositus, templum erit tale, in quo tota Trinitas mansionem facere possit. Expendit Gregorius, quomodo possibile sit, totum Deum intra vnius minimi hominis cor includi, ibiq; tanquam in amplissimo maiestatis suæ templo habitare. Qui fieri potest, vt tota Dei maiestas in paruo corde, tanquam in amplissimo templo & palatio habitet? Certum est, tale esse debere palatium, qualis est Rex, qui illud habitaturus est; taleque templum, qualis Deus, qui in illo est includendus. Dijs illis gentium, qui nihil aliud erant, quam frustum ligni, lapidis, auri, vel argenti, templa à suis cultoribus extructa, sufficientissima erant, imo & excedentia. Sed qualis quantusve est Deus noster? Egregie ille
Iob. 11. 8. amicus Iob Sophar Naamithes: *Excelsior cœlo est, & quid facies? profundior inferno, & vnde cognosces? Longior terra mensura eius, & latior mari.* Singula verba expensione sunt digna: secundum enim omnes dimensiones Deum exprimere visus est.
Esa. 66. 1. Est excelsior cœlo. Esaias eum describit *sedentem in cœlo*, maiorem sui partem, nostro intelligendi modo supra cœlum te-
3. Reg. 8. 27 nentem, de quo Salomon dixerat: *Cœli cœlorum te capere non possunt.* Signanter autem id obserua, quod dicit: *Longior terra mensura eius.* Si ille totam terram longo excedit interuallo, quanto magis hominem, qui ex pugillo terræ conditus fuit? Quomodo ergo homo totum illum capere poterit? Dilatando hominem. Hoc differunt amor & timor, quod timor angustat, & comprimit cor: amor autem dilatat & extendit, vt S. Anselm. docuit, & D. Thomas prosequutus est. In cap. 6. 2. ad Corint. Antiquitus homines per veterem legem habebant spiritum timoris, ideoq; angustum; sed per legem Euangelicam acceperunt Spiritum dilectionis, quam propterea Christus defert, volens templum latum ædificare: ferebat enim funiculum legis Euangelicæ, *per quã nobis preciosa promissa donauit, vt simus consortes diuinæ naturæ*, & calamum charitatis. Idcirco, inquit Gregorius, vocatur Hom 16. in Ezech. mandatum charitatis, *latum nimis*, quia tantum dilatat cor, vt totum Deum capiat, iuxta illud quod dictum est: *Si quis dili-* Psa. 118. 96
git me, ad eum veniemus, & mansionem apud 1. Ioa. 4. 16
eum faciemus. Nec mirum, quia *Deus charitas est*; & ideo cor, quod capit charitatem, Deum ipsum capit, & tantum capit de Deo, quantum de charitate. Quare non capere potest Deum cor, quod chari- § 256
tatem ipsam non capit. Sub hac mensura Christus templum extruit & dilatat. Vnde & Apostolus, dicturus: *Vos estis templũ Dei* 2Cor. 6. 16
viui, cœpit Corinthios hortari ad cordis dilationem. *Os nostrũ patet ad vos, ô Corin-* 2. Cor. 6. 11
thij, cor nostrum dilatatum est: id est, ex ijs, quæ ore loquor, vobis patere potest, quam dilatatum sit cor meum. Non cor angustũ ferebat Paulus, sed latissimum, nec mirũ, quia charitate totus ipse erat succensus, qui clamabat: *Quis nos separabit à charitate* ad Rõ. 8. 35.
Christi, &c. Quoniam autem Corinthij, aliquos pseudoapostolos audiebat, qui antiquam legem seruandam proponebant, quos libenter audiebant, subdit Apostolus: *Non angustiamini in nobis, angustiamini autem in visceribus vestris.* Non legem ego prædico, quæ angustet cor, quia legẽ Euãgelicam propono, quę illud dilatat: sed vos affecti antiquæ legi, angustiam cordibus vestris infertis. Quid igitur agendum est? *Eandem autem habentes remunerationem, tanquam filijs dico, dilatamini & vos.* Tanquam pater ad filios loquebatur, inquit Anselmus, quibus exponebat, eandem illis repositam remunerationem, si eandem tenerent cordis latitudinem: Dilatamini & vos, amplitudine charitatis, vt omnes homines pie diligatis, & non per timoris angu-

angustiam, sed per amoris latitudinem, bona faciatis. Hoc supposito illos hortatur, vt infidelium opera fugiant, qui in Dei templum extructi sunt. *Vos enim estis templum Dei viui*, non idolorum, quæ vitem non habent, sed Dei viuentis. Dilatamini igitur & vos, per charitatem, quæ cor ita dilatat, vt totum Deum capere possit. Vt autem templum hoc decentem latitudinem habeat, non cuiusuis mensuræ calamo metiendum est, sed *calamo mensuræ sex cubitorum & palmi*. Mirum est, cur palmus sex cubitis addatur: senarius enim ab omnibus iudicatur numerus perfectus, de quo multa Mathematici, & Philosophi disputant. Cur igitur perfectæ mensuræ additur palmus? Ad egregium mysterium indicandum. Numerus senarius apud Mathematicos & Philosophos, significat id, quod iustum est, ex eo quod omnis ratio numerica, iuste senarium efficit. Tria namq; sunt, quibus omne quod ad numeros pertinet continetur: vnitas, quæ est principium numeri; & numerus par, & impar. Hæc omnia iuncta iuste senarium conficiunt: nam vnitas, & primus numerus par, scilicet dualitas, & primus impar, scilicet ternarius, efficiunt senariū.
a *De somno Scipio.* 1 Hac certe ratione discurrendum circa istū numerum docuit Macrobius *a*, docentque Augustin. *b*, & Gregorius *c*, multa annotantes. Qua de causa significat charitatem, quam quasi ex lege iustitiæ homo tenere debet, diligens non solum Deum, sed & amicos, & eos à quibus diligitur, quibus amorem rependere tenetur. Sed breuis angustaq; esset mensura, si solum ad sex cubitos se extenderet, oportuit & superaddere palmum, quia angustus est amor, qui solis amicis, quasi ex debito iustitiæ rependitur: requiritur vt vltra id, quod debitum est, progrediatur. Id fit, cum vsque ad inimicos amor se dilatat. Volens igitur Christus, templum dilatare, mensuram sex cubitorum & palmi extendit, secundum quam templum ampliari debet. *Audistis, quia dictum est: Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum.* Amor iste angustus est, quia tantum mensuram numerij senarij tenet, solum enim se extendit ad id, quod omnino debitum est, diligere scilicet diligentem, & amare amicum. Vlterius progreditur mensura, nam & palmum superaddit senario, quia non ille amor sufficienter dilatat, qui debitus amicis exhibetur, sed ille requiritur, qui non debetur, & vltra debitum se extendit, qualis est amor inimici. Hocq; Christus euidenti ratione comprobat: *Si enim tantum diligitis eos, qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Nonne & Publicani hoc faciunt?* Illi qui angusto sunt corde, rebus terrenis contenti, ad hanc latitudinem perueniunt, vt diligentes se diligant: dilatandum est igitur amplius cor, &c. Et vere rationem hanc egregie prosequitur Ioannes, magnus istius præcepti prædicator. Supponit, quod Deus per veram charitatem habitat in nobis. *Deus*, inquit, *charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.* Ecce aliqualem proportionem, & quomodo cor tuum aliquo modo diuinam magnitudinem æquabit, & illam capiet. Deus charitas est; ideoq; recte conuenit & quadrat cum corde, in quo charitas manet, & miro nexu iungitur illi. Sed qualis charitas? Illa quæ nō tantum ad amicos, sed ad inimicos vsq; protenditur: illa quæ neminem odit, quātumcunq; offendentem & iniuriantē: *Nam si quis dixerit, quoniam diligo Deum, & fratrem suum odit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum, quem videt, Deum quem non videt, quomodo potest diligere?* Vide efficaciam rationis. Homo quiuis est tibi æqualis, & quantumcunq; sit magnus, tanquam Golias, totū illum visu comprehendis & capis: si igitur tāta est cordis tui angustia, vt non capiat hominem tam paruū, quem totum illum parua pupilla oculi tui concludis, Deum qui infinite omnes homines excedit, quomodo capere poterit? Hanc rationē etiam indicasse visus est Apostolus, illis verbis supra citatis: *Eandem remunerationem habentes tanquam filiis dico; dilatamini & vos.* Homo expectat gloriā immensæ & infinitæ magnitudinis, quam vocat ipse Paulus, *Æternum gloriæ pondus*:

qua

Marginalia: b *De ciuit. cap.* 30 & 4. *de Genesi ad lit. c.* 2 & 7; c 10. *Mor. cap.* 24. & *Homil.* 14. *in Ezech.* & 31. *in Euang.* — ¶ 257 — 1. *Ioa.* 4. 16 — 1. *Ioa.* 4. 20 — 1 *Cor.* 6.

1.Cor.4.17 qua de causa, inquit Augustinus, oportet dilatari cor per charitatem: Si tam angusto & infirmo corde es, vt non possis sustinere leue pondus iniuriæ & offensæ ab inimico illatæ, quomodo poteris æternum immensumq; pondus gloriæ sustinere? Qui talem remunerationem expectatis, *Dilatamini* Ho.14. & 15. in epist. ad Eph. *& vos.* Ex ijs infertur, ei qui intendit seipsū exhibere templum Dei, ad quod inhabitādum Deus maiestatis veniat, & quod apt[9] sit, qui totam diuini regni gloriam in se capiat, & includat, singulariter per dilectionem inimici, & beneficentiā erga eos, qui se offenderunt, esse disponendam, omneq; odium & iram deponendā. Ex his explicat B. Chrysostom[9] doctrinam Apostoli, scribentis ad Ephesios: qui postquam eos hortatus est, abstinere ab omni verbo inordiad Eph. 4. 30. nato contra proximum, subdit: *Et nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in die redemptionis*, id est, baptismi. Dices: Quid est contristare Spiritum sanctum? Nam in eo tristitia cadere non In ca.4. ad Eph. lec.10 potest. Respondet D. Thomas hoc intelligendum quantum ad effectum, quia sicut quando aliquis contristatur, recedit à contristante, ita Spiritus sanctus ab eo, qui illum offendit. Ita vult dicere: Nolite expellere à vobis Spiritum sanctum, aut, ne agatis id, propter quod compellatis Spiritum sanctum, quem recepistis in baptismo, à vobis recedere. Quid igitur agendum est? *Omnis amaritudo & ira & indignatio, cum omni malitia, tollatur à vobis, &c. Estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes* ¶ 258 *inuicem, &c.* Videtur, vt annotat Chrysostomus, loqui Apostolus, metaphora sumpta ab apibus. Illi qui apum studio tenentur, cupientes ad sua aluearia opes trahere, intelligentes eas fugari rebus immundis, & amaris, attrahi autem dulcibus & odoriferis, primo omni amaritudine vasā aut calathiscos mundant, deinde vaporationibus & virgultis bene olentibus, bonaque fragrantia, locum apibus deputatum commodum reddunt; melle vinoque fragranti vasa & calathiscos liniunt, sicque apes ad eos summa celeritate conuolant, fauos ibi componunt, & melle dulcissimo replent. Ita sane Spiritus sanctus, *mundus* est, vt Sapiens dixit: est iridem *super mel dulcis & suauis.* Idcirco nihil illi magis contrarium, quam immunditia & amaritudo, nihil magis illi conforme, quam munditia, dulcedo & suauitas. Idcirco, si vultis ad Spiritum sanctum ad cordis vestri alueare aut calathiscum adducere, qui tanquam argumentosa apis, fauos plenos dulcedine & suauitate gratiæ & donorum suorum conficiat; *omnis amaritudo, & ira, & omnis malitia tollatur à vobis*: hæc enim non solum non trahunt Spiritum sanctum, sed existentem expellunt: & linite vas cordis, benignitate, misericordia, remissione, & condonatione offensæ. Quando igitur te disponere paras per Sacramentorum susceptionem, vt Spiritum sanctum ad te trahas, illius adiuuante gratia, hoc tibi summe curandum est, mundare cor ab omni amaritudine, odio, & ira (Omnis, inquit, amaritudo & ira tollatur à vobis) & te exhibere benignum, remittentem offensas, diligentem inimicum, & orantem pro eo: quia tanto cum maiori plenitudine & abundātia veniet ad te, quanto magis liberum ab odio, & magis benignum te præstiteris. Considera Scripturas sanctas, & videbis, in ijs plenius habitasse, qui maiori erga inimicos amore erant succensi. Vide Christum Dominum, de quo Propheta prædixit: *Requiescet super eum Spiritus Domini:* & vere corporaliter, *in columbæ specie* super caput illius mansit, vt ostenderetur, cum quanta plenitudine in illo esset, de quo dixit Ioannes: *Non ad mensuram datum spiritum*, qui in cruce, *semetipsum obtulit per Spiritum sanctum, immaculatum DEO*, quam liberum ab amaritudine erga inimicos habebat cor, & qua dilectione eorum flagrabat, qui in cruce positus primo de illis habens curam, quasi vulnerum & dolorum suorum oblitus, ad rogandum pro illis se conuertit? Stephanus itidem templum fuit, in quo cum magna donorum abundantia habitauit Spiritus sanctus, de quo semel ac iterum dicitur, quod *erat plenus Spiritu sancto.* Non mirum, erat enim

Sap. 7. 23. Ecc. 24. 27 Sapie. 12. 1. Sap. 11. 2. Luc. 3. 22 Ioan. 3. 34 ad Hebr. 9. 14. Act. 6. 5. 8 & 7. 58.

cor illius mundum, & ab omni amaritudine & odio circa inimicos liberum; tantoq; ad eos amore inflammatum, vt cum pro se orauerit stans, genua posuerit ad orandum
Sap. 1. 7. pro ijs, qui se lapidibus obruebant. Est Spiritus sanctus *qui replet orbem terrarum*: nec angusti cordis vasculo potest comprehendi: oportet igitur illud ita dilatare, vt non solum capiat amicos, sed etiam inimicos: si namq; tantum diligis eos, qui te diligunt, quam habebis mercedem?

§. 18. *Christianis, quibus nouus est legislator, nouaq; lex imponitur, nouum exemplar, quod imitentur, exhibetur.*

§ 259 *Estote ergo perfecti, sicut Pater vester cœlestis perfectus est.* Rem totam concludit Christus conclusionemq;, quam intendit, ex prædictis infert, vt ea Christiani, quib. Euangelicam legem tradit, perfectionem teneant, per quam non Pharisæis, aut Scribis, aut cæteris hominibus similes sint, sed Patri cœlesti. Iudæis sufficere videbatur, sequi doctrinam & exempla maiorum suorum, Scribarum scilicet & Pharisæorum: Christianis altior doctrina sequenda est, altiusque exemplum imitandum, quibus Christus dixerat: *Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam Scribarum & Pharisæorũ, non intrabitis in regnum cœlorum.* Vt discipulus aliquid recte operetur, tradenda est auribus lex & regula, quæ facienda describat, tradendumq; oculis exemplar, cui opus suum conformari studeat: debetq; exemplar legi & regulæ respondere, vt qualis lex est, tale exemplar sit. Iudæis imperfectis, & in virtute pueris legem Deus tradiderat imperfectam, quæ doceret, ab illis agenda, quibus, qui reputabantur illius tẽporis sanctiores homines, quales erant legis Doctores, Scribæ & Pharisæi, se tanquam exemplar imitandum proponebant. Christianis altior doctrina traditur à Christo, scilicet Euangelica; altius etiam exemplar tradendum erat, quod imitarentur. Id Christus facit: proposito enim Euangelico præcepto, *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros*, exemplar imitandum proponit, dicens: *Estote perfecti, sicut Pater vester cœlestis perfectus est.* Perfectionem maiorem exposcit à Christianis, perfectius exemplar imitandum eisdem exhibet; &
proponit. Antiquitus petierat Deus à suis, Leu. 11. 44.
vt sancti essent, id semel & iterum repli- & 19. 2 &
cans, quod B. Petrus dixit: *Sancti estote, quo-* 20. 7.
niam ego sanctus sum Dominus Deus vester. 1. Pet. 1. 16.
Odit Deus iniquitatem, ab illa mundos vult seruos, quos in domo sua tenet. Etsi Dauid; eum qui habitaturus erat in domo sua, talem volebat, vt non faceret iniquitatem (*Non*, inquit, *habitabit in medio domus* Ps. 100. 7.
meæ, qui facit superbiam, id est, peccatum) multo magis Deus optabit sanctos esse, qui in domo sua essent habitaturi. Nunc autem non solum petit à suis, vt sancti sint quomodocunque, sed vt sint perfecti, imitantes Patrem cœlestem. Hinc colligit B. Li de Vir.
Chrysostomus, Christianos perfectiores cap. 83. to. 5
esse debere, & posse, omnibus antiquis, etiam illis famigeratissimis Patriarchis: nam habemus legem perfectiorem, scilicet Euangelium; media perfectiora, Sacramenta scilicet, & sanguinem Christi fusum; & perfectius exemplar, quod nobis imitandum proponitur, Pater scilicet cœlestis. Illi, inquit Chrysostomus, perfecti fuerunt, non absolute, sed secundum illius tẽporis conditionem, & secundum media, quibus illo tempore vti poterant: quomodo intellectum pueri, aut iudicium eius laudare solemus, non quod absolute magno discursu sit præditus, sed magno secũdum puerilis ætatis rationem. Ita expendit illud, quod de Noe dictum fuit: *Noe vir* Gen. 6. 9.
iustus atque perfectus fuit, in generationibus suis. Quo loco (inquit Chrysostomus) diuina Scriptura Noe miratur, non simpliciter, sed cum appositione quadam; nõ quod omnino perfectus esset, sed vt illa ætate. Multi namque perfectionis modi, temporum varietate diffiniuntur, fitq; imperfectum procedente tempore, quod olim
absolutum videbatur. Olim perfectæ lau- § 260
di dabatur, ex lege viuere: *Qui enim fecerit* Leu. 18. 5.
hæc, viuet in eis. Verum quæ tunc fuerunt & ad Gal.
absoluta, Christus aduentu suo imperfe- 3. 12

ĉta eſſe docuit, dicens: *niſi abundauerit iuſtitia veſtra, &c.* Tunc tantum videbatur prohibita cædes, nunc etiam conuitium: tunc periurium, modo iuramentum: nec ijs, qui in veteri teſtamento, erant præmia, quæ nobis propoſita ſunt; non abundans Spiritus ſancti gratia, quæ nunc effuſa eſt. Erat repugnans *lex in membris, quam ſentiebat* Apoſtolus, nec tunc *gratia per Ieſum Chriſtum, qua ille liberabatur,* illis eadem aderat. Nunc autem *Deus filium ſuum mittens, in ſimilitudinem carnis peccati de peccato damnauit peccatum in carne, &c.* Ideo nunc minus excuſationes poſſumus prætexere: nec qui ad nuptias ſine veſte nuptiali ingreſſus eſt, potuit reſpondere. Ita Chryſoſtomus: quæ non ita accipienda ſunt, quaſi velit obligare vnumquemque Chriſtianum, vt ſit perfectior omnib. antiquis, etiam ſanctis Patriarchis & Prophetis: quia id indecens eſſet, nec Chriſtus iuſſit nos debere ſuperare illos in operatione iuſtitiæ, ſed Scribas & Phariſæos. Non enim dixit, niſi abundauerit iuſtitia veſtra pluſquam Patriarcharũ & Prophetarũ, ſed pluſquam Scribarum & Phariſæorum. Id ergo vult Chryſoſtomus docere, vnumquemque Chriſtianum habere legem, media, inſtrumenta, & exemplaria ad perfectionem tenendam, altiora & excellentiora, quam omnes antiqui, ideo ijs conſideratis, perfectiorem illis eſſe poſſe, qui talibus caruerunt: qui *iuxta fidem defuncti ſunt, non acceptis repromiſſionibus, ſed à longe eas aſpicientes & ſalutantes.* A longe *vidit Abraham Chriſtum, & gauiſus eſt,* quem nos præſentem habemus, cuius corpus manducamus, ſanguinem bibimus, ſacramentis vtimur, quibus dicit: *Beati oculi, qui vident, quæ vos videtis: dico enim vobis, quod multi Prophetæ & Reges voluerunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt; & audire, quæ vos auditis, & non audierunt.* Et ſi Abrahæ, tanquam rem magnam propoſuit dicens: *Ambula corã me & eſto perfectus:* vnicuiq; noſtrum dicitur: Eſtote perfecti, ſicut Pater veſter cœleſtis perfectus eſt. Iuxta hoc exemplar Chriſtianus actiones ſuas examinet, ſignanter eas, quæ ad proximi dilectionem pertinent; nec contentus ſit imitari Duces, & Imperatores, quos antiquitas celebrat; aut Philoſophos, quos vetuſtas omnium ore commendat, ſed Deum ipſum, cui Apoſtolus dicit: *Eſtote imitatores Dei ſicut filij chariſſimi, & ambulate in dilectione, ſicut & Chriſtus dilexit vos.* Eſt tandem circa hæc Chriſti verba annotandum, Chriſtum docere voluiſſe, perfectionem Euangelicam, nullum habere terminum, & cuique quantumcunque perfecto dici poſſe: *Qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc; & qui ſanctus eſt, ſanctificetur adhuc:* dedit enim legem infinitæ perfectionis, quantum eſt in ſe: nam continet lex Euangelica gratiam Spiritus ſancti, quæ nullum habet terminum. Contulit itidem ſacramenta infiniti valoris, quæ gratiam ſine termino producere poſſunt, in hoc ſenſu, quod quauis data, poſſunt maiorem inducere. Propoſuit tandem exemplar infinitæ perfectionis, Patrem ſcilicet cœleſtem, cuius perfectio tanta eſt, vt quantumcunq; homo in perfectione profecerit, adhuc habeat quo vlterius progredi poſſit. Ex quibus hæreſis eorum, qui dicebant, poſſe hominem ad tantam perfectionem in Euangelico ſtatu deuenire, vltra quam progredi non poſſit, refutata manet, & conuicta. Atque hæc de inimicorum dilectione dicta ſufficiant.

Marginal references: *ad Rom. 7* — *ad Heb. 11. 13.* — *Luc. 10. 23* — *Gen. 17. 1.* — *ad Eph. 5 1* — *Apoc. 22. 1*

(:)

SEXTA

SEXTA PARS, DE RATIONE IVSTITIÆ FACIENDÆ.

§. 1. *Quomodo sint agenda opera bona, docuit in typo vir metiens frontem templi, & CHRISTVS dilucide.*

§ 261 *TTendite, ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis: alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrũ, qui in cœlis est.* Postquam docuit Dominus iustitiam abundantem, & excedentem iustitiam Pharisæorum, à suis agendam, modum quo illam agere tenentur, his verbis tradere incipit, quæ non rem omnino facilem continent. Beatus Hieronymus disputans contra Pelagianos, dicentes nihil difficile Euangelicam legem continere, vt eos reuincat, multa ex eadem lege profert, quæ magnam continent difficultatem, quæque sine diuinæ gratiæ fauore seruari non possent. Inter ea autem hoc Christi mandatum tam difficile iudicat, vt postquam præcedentia expenderat, addat: Quod autem sequitur: *Cauete ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, ne videamini ab eis,* nescio quis possit implere. Homo namque suapte natura, ita honoris, & laudis cupidus est, vt nihil præstantius ducat: verus autem honor, bonorum operum fulgorĩ, ad spectantium oculos perueniente comparatur. Si hæc ergo abscondenda sunt, præclusa videtur homini via, ad rem, quam summe exoptat comparandam. Idipsum, ex natura ipsius boni operis, difficile probat B. Petrus Chrysologus.

Lib. 2. con. Pelag. to. 2.

Serm. 9

Sunt enim opera bona lucidiora & splendidiora ipsis radijs Solis, clariorque est iusti bonum operantis splendor, quam Solis. Impossibile autem est, Solem radios suos ab omnium hominum aspectu celare. Deus in mundi exordio condens luminaria, non iussit vt lucem absconditā tenerent, sed vt lumen suum in omnem terram effunderent. Iustos autem voluit & posuit Christus, *tanquam luminaria in mundo,* vt luceant operum sanctorum fulgore, *in medio nationis prauæ & peruersæ.* Quomodo ergo fieri poterit, vt lucem suam teneant absconditam, & quæ omnium oculos lateat? *Nemo accendit lucernam, & in abscondito ponit, neque sub modio, sed super candelabrum, vt qui ingrediuntur lumen videant.* Si tamen aliquis diligenter expendat, inquit Chrysostomus, multam hoc præceptum continet cautionem, & ineffabilem quandam Dei erga homines curam, id vtique prouidentis, ne alicuius operis illi mercedem amittant. Nostrum commodum intendit Christus, & quod vnicuique rei, id quod sibi proprium est tribuamus. Obseruat B. Gregorius, bene à Domino antiquitus per Moysen dictum fuisse: *Iuste quod iustum est exequeris.* Nec enim sufficit iustitiam & id quod iustum est facere, nisi illud iuste fiat. Tunc iniuste iustum fit, quando id quod illi debitum est, ab eo auferimus: tunc

Hom. 19. in Matth.

Li. 9. Mor. cap. 19

Deu. 16. 20

tunc autem iustè, cum quod illi debetur damus. Iniustè ergo iustum fit, cùm quis illi detrahit præmium, quod ex sui natura debitum est, & ad minimam mercedem contrahit. Sicut faciebant Scribę & Pharisæi, qui opera iusta ad mercedem corruptibilem, inanemque contrahebant, tantum quęrentes per illa gloriam humanam. Iustè propterea vult Christus iustitiam à suis agi, vt illam per eam intendant mercedem, cuius ipsa est capax & digna, scilicet æternam & perpetuam apud Patrem cœlestem. Aptè propterea subinfert Dominus, explicans modum, quo opera sancta agere debeamus, dicens: *Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua, quid facit dextera tua, vt sit eleemosyna tua in abscondito, & Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi.* Ecce modum faciendæ eleemosynæ, & cuiusuis iustitiæ aut operationis studiosæ, solum intendere videri à

§ 262 Deo, placereque illius oculis. Cœpimus supra annotare visionem illam difficilem Ezechielis, qua ostensus est sibi vir ille singularis, mensuram deferens, qua totum templum metiretur. *Et eduxit me* (inquit) *ad viam australem, & ecce porta quæ respiciebat ad austrum, & mensus est frontem eius.* Templum illud Ecclesiam sanctam indicabat, cuius porta australis (inquit Gregorius) dicitur Sanctorum congregatio, qui charitatis calore succensi sunt. Horum frontem metitur Christus: frontis siquidem nomine intentio designatur, quâ ad id fortiter conuertimus, quo tendimus. Mensuram adhibet Christus huic fronti: hoc enim maximè curandum est, vt intẽtio rectam teneat mensuram, a qua si deficiat, inutilia redduntur omnia quæ fiunt. Solummodo ergo iustus intendere debet placere Deo. Et quoniam opus, quod in omnium oculis fit, periculo maximo subest deficiendi ab hac mensura (latenter enim vanæ laudis appetitus excitatur) Christus illud ita in abscondito fieri statuit, vt te faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua, quod facit dextera tua. Quam sententiam exponendam arbitror, eo modo

Ezec. 40. 24.

Hom. 19. *in Ezech.*

quo sancti Patres illam, quam in hoc eodem sermone in monte præmiserat Christus Dominus, omnino prohibens iuramentum. *Audistis, inquit, quia dictum est antiquis, Non periurabis ego autem dico vobis: Non iurare omnino, neque per cœlum, &c.* Noluit Christus Dominus in omni euentu iuramentum prohibere, quod si fiat cum debitis circumstantijs, opus est sanctum & religiosum, & dictum fuit à Dauid, quod *laudabuntur omnes qui iurant in eo.* Imò hæresis fuit antiqua, quam tempore D. Augustini quidam Syracusani tenuerunt, vt Hilarius Syracusanus ad eundem Augustinum scripsit, nullo modo licere iurare Christiano, quam tenuerunt postea Vuiclephistæ, & nostro tempore Anabaptistæ, de qua re cum D. Thoma Theologi disputant. Sed tam grandi emphasi loquens Christus, & per hyperbolem indicauit, tanta circumspectione opus esse, vt iuramentum vndequaque rectè fiat, quod frequentissime, qui iurant peccant, aut ex defectu veritatis, aut necessitatis, aut deliberationis. Ita communiter sancti Patres, Clemens Alexandrinus *a*, Basilius *b*, Ambrosius *c*, Augustinus *d*, Hieronymus *e*, & frequentissime Chrysostomus, cuius est illa communis sententia: Nisi iuramentum interdicatur, non possunt amputari periuria, quem ferè in omnibus Homilijs ad populum, & alibi sæpissime prosequitur. Et verè ita interpretari visus est Beatus Iacobus, qui dicens: *Ante omnia fratres charissimi nolite iurare, neque per cœlum, neque per terram, neque aliud quodcunque iuramentum*, addidit: *Sit sermo vester, est, est; non, non, ne sub iudicio decidatis*: id est, ne in condemnationem incidatis: res enim periculosa est iuramentum, & qui ei assuefit, difficile euadit. Similiter in proposito dicendum est. Non vult Christus præcipere, vt semper opera bona in abscondito fiant, qui nouit oportere sæpè in publico ea fieri: qui discipulis suis dixit: *Sic luceat lux vestra corã hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificẽt Patrem vestrum, qui in cœlis est.* Sed quoniam ipse

Matt. 5. 33.

Psal. 62. 12

Est epist. 88. *inter epist. Augus.*

2. 2. *q.* 189. *art.* 2. 4. 10

a *Lib.* 7. *stromar.*
b *in Ps.* 14.
c *Ser.* 14. *in Psal.* 118.
d *Lib.* 1. *de ser. Domi. & lib. de menda ad Consen.*
e *In cap.* 8. *Zach. in c.* 5. *Matt.*

Iacob. 5. 12

Matt. 5. 16

cognouit figmentum nostrum, scitque quam facile homo appetitu humanæ laudis vincatur, & quod in occasione gloriæ & laudis positus, vix ac nec vix quidem intentionem puram & immaculatam conseruat, idcircò vt hoc periculum indicet, omnesque circumspectissimos reddat, absolutè statuit, ita in abscondito faciendam eleemosynam, vt quam dat dextra, lateat sinistram. Quas vires nocendi habeat, humanæ gloriæ amor (inquit Augustinus) non sentit, nisi qui ei bellum indixerit; quia etsi cuique facile est laudem non cupere, dum negatur, difficile tamen est, ea non delectari cùm offertur. De quibus in præcedentibus abundè satis dictum est. Omnia igitur in Dei gloriam facere debemus, quæ ipsi sit in perpetuum, & beatissimæ Virgini, in cuius sacri Rosarij die festo, ac beatissimo Christi vexillifero Francisco dicato, hæc dicta sint.

Lib. 2. sen-ten. Prosp. & refer-tur à D. Thom. in cat.

(?)

Tractatus Sextus studio omissus est ab Authore, quem in altero Tomo pollicetur.

TRA-

TRACTATVS SEPTIMVS DE IEIVNIO ET TENTATIONIBVS CHRISTI DOMINI, DE QVIBVS SACER APOSTOLVS ET EVANGELISTA MATthæus sic scribit:

Tunc Iesus ductus est in desertum à Spiritu, vt tentaretur à diabolo. Et cùm ieiunasset quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, postea esuriÿt. Et accedens tentator dixit ei: Si filius Dei es, dic, vt lapides isti panes fiant. Qui respondens dixit: Scriptum est: Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei. Tunc assumpsit eum diabolus in sanctam ciuitatem, & statuit eum super pinnaculum templi, & dixit ei: Si filius Dei es, mitte te deorsum. Scriptum est enim: Quia Angelis suis mandauit de te, & in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Ait illi Iesus: Rursum scriptum est: Non tentabis Dominum Deum tuū. Iterum assumpsit eum diabolus in montem excelsum valde, & ostendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum, & dixit ei: Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me. Tunc dicit ei Iesus: Vade satana: scriptum est enim: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Tunc reliquit eum diabolus, & ecce Angeli accesserunt & ministrabant ei.

Matth. 4. Deute. 8. 3. Psal. 90. 11 Deut. 6. 16 Deut. 6. 13

Argumentum Tractatus ſeptimi, qui eſt primus, de ieiunio & tentationibus Chriſti.

1. Ioan. 3. 8. VONIAM, vt Sanctus Euangeliſta, diuinuſque Apoſtolus Ioannes dixit: *In hoc apparuit filius Dei, vt diſſoluat opera diaboli,* quando ſe mundo manifeſtare voluit, & munus exequi, cuius gratia à Patre miſſus fuerat, cum illo congredi voluit, & pugnare, nō tam, vt totaliter ſuperaret, quàm vt inimici vires ſoluere ac infringere incipiens, nobis pugnandi & vincendi exhiberet magiſterium. Huius inimici aſtus, callidas machinas, fortiſſimaſque vires, antiquitùs occulte, ſub metaphora duorum animalium, Elephanti, qui inter terreſtria, & Ceti, qui inter aquatica, primas tenent, deſcripſit, & à ſe vincendum, obſcuris verbis, & ſpeculatiue, ac theorice tantum, ſub eadem metaphora promiſit. Ipſum inimicum, nunc aperte oſtendit, eius vires, machinaſq; clare demonſtrat; & in praxi ac exercitio illum ſuperādum aſſumit: eum vincendi modum opere tenens, & oculis noſtris manifeſte exponens; quem obſcuris tunc verbis prædixerat. In hoc primo tractatu oſtendemus, quomodo, quæ antiquitus de dæmonis viribus, calliditate, machinis, deque modo, quo vincendus erat, ſub typo Elephanti propoſuerat, ipſo opere nunc compleat & oſtendat: idipſum in ſequenti tractatu de ijs, quæ de eodem ſub typo ceti prædixerat, demonſtraturi. Hæc autem in primo iſto tractatu exponuntur.

§. 1. *ETſi dæmon inſuperabilis videatur, eſſe tamen facile ipſum reuincere, oſtendit Deus, depingens illum ſub typo Elephanti, & Balænæ.*

§. 2. *Deus mundum, in quo hominem creaturus erat, prius dæmonibus repleuit ad ſuperbiam draconis conterendam, quem creauit ad illudendum ei.*

§. 3. *Deum reſiſtere ſuperbis confundendo illos, cognouerunt Philiſthijm, & ideo hominem oppoſuit dæmoni, vt confunderet Behemoth, quem ne timeamus, victum nunc exhibet.*

§. 4. *Deus dimittens dæmonū millia in mundo, voluit hominem obligare ad perpetuam vigiliam, & vt illius fauorem ſemper quæreret.*

§.5. *Deus creauit Angelos, quos præsciebat futuros dæmones, vt nobis victoriæ materiam ministrans, vnusquisque illam obtineat coronam, quæ diabolo, quem vicerit, erat parata.*

§.6. *Deus sub nomine & typo Behemoth, dæmonem ad litteram excellenter describit, quem dimisit in mundo ad maiorẽ gloriæ nostræ coronam.*

§.7. *Christus cum dæmone congrediens, nobis videndus exponitur, vt animosiores ad similes congressus reddamur: sicut primogenitus Gedeon, & pulli aquilarum.*

§.8. *Duo antiquitus à Deo promissa: quod nos erat docturus ad prælium, & inimicũ nostrum eneruaturus, nunc per Christum exhibentur, cui tenemur referre gratias.*

§.9. *Apertio cœlorum, & vox Patris, instar tintinnabulorum sacerdotis, excitant ad considerandos Christi gressus, qui prius opere, quã sermone nos docet.*

§.10. *Docet Christus, baptizatos debere à terrenis ad cœlestia mentem extollere, qui sicut aues ex aquis regenerati, in altũ volent.*

§.11. *Hæresis fuit aliquorum, baptizatos non posse tentari, quæ contra rationem ipsius baptismi est, in quo homo designatur miles, vngitur, & armatur ad pugnam.*

§.12. *Efficaci ratione Samuel obligauit Saul, præliari contra inimicos Dei, ex eo quod ad hoc vnctus fuit à Deo in Regem.*

§.13. *Ex ipsamet baptismi natura, nascitur obligatio ad opera mortificationis, & virtutum, quæ sunt arma lucis, contra Principem tenebrarum.*

§.14. *Christus primo vicit tentationes contra se, deinde contra alios excitatas, vt Prædicatores Euangelicos, similiter facere doceret.*

§.15. *Deus homines ducit, vt tententur, quo virtus diuini spiritus fiat manifesta, qua qui muniuntur, supremas mundi potestates possunt superare.*

§.16. *Vtiles sunt tentationes, vt homo, an veram vel solum fucatam habeat virtutem agnoscat; ideo diabolus vocatur Malleus, & Aquilo.*

§.17. *Vtiles sunt homini tentationes, vt per eas elaboretur, sicut aurum & argentũ & propter alias rationes à B. Chrysostomo traditas.*

§.18. *Christus ductus dicitur, vt tentaretur, quia per dona potius actus fuit, quam ageret per regulas virtutum.*

§.19. *Homo tentationum loca & occasiones fugiat, nec nisi à spiritu ductus ad illa procedat, sicut fecit Paulus.*

§.20. *Christus validum arripuit ieiunium, contra diabolum pugnaturus, docens nos arma, quæ ad illum reuincendum accipere debemus.*

§.21. *Ieiunium etsi contra carnem esse videatur, vere occludit ostia dæmoni, quod Angelus dum de piscis corde, & iecore comburendis egit, docere voluit.*

§.22. *Dæmon dicitur serpens, gradiens super ventrem, vt sciremus, quia ex ciborũ abundantia vires sumit ad tentandum.*

§.23. *Docuit Deus sub Elephanti figura, diaboli impugnationem, & fortitudinem ex ventris robore procedere.*

§.24. *Gladius Dei ad vincendum Behemoth, est validum ieiunium, quo non minus vincitur, quam Elephantus pugione, ventrem transfigente.*

§.25. *Vsque ad completum ieiunium, Christus non sensit famem, quæ tandem grauissimè excitata est, ad incitandum tentatorem.*

§.26. *Ita Christus ieiunauit, vt famem vehementissimam tandem sentiret, qui opera pœnitentiæ, eo modo egit, quo maiorem dolorem incuterent, ostendens quomodo à nobis agenda sint.*

§.27. *Dubius fuit satanas de Christi persona, quam velabat infirmitas, sicut in Sancta Sanctorum, & animali Ezechielis.*

§.28. *Tentator fuit Lucifer, quem Christus Principem mundi, Augustinus Principem dæmonum, Chrysostomus, Archidæ-*

Archidæmonem, Habacuc Reseph, & caput impietatis, Iob magnum vocant: ipsemet cetum, qui parentes nostros superauerat.

§.29. *His tentationibus intēdit diabolus Christum inducere, vt si verus erat Deus, se proderet, si purus homo, peccaret, cuius propterea nerui ramificati dicuntur.*

§.30. *Diabolus tentauit Christum solummodo extrinsece, quadraginta diebus, sub variis ferarum figuris, post illos autē, primò sub specie hominis sancti.*

§.31. *Probabile est, toto quadraginta dierum spatio, Christum varias dæmonum tētationes passum, certum autem, post illud, tribus fuisse impetitum.*

§.32. *Illum diabolus in tentationibus tenuit ordinem, quem Matthæus descripsit, & tres tentationes tales fuerunt, quæ omnes alias comprehenderent.*

§.33. *Exploraturus dæmon, an Christus filius naturalis Dei esset, opus Deo proprium, quantum ad substantiam & modum, postulauit.*

§.34. *Diabolus Christum de gula tentans, primo intendit accusare, & calumniari Deum, quod illum dimitteret fame cōsumi: meritò vocatur diabolus, id est, accusator.*

§.35. *Voluit diabolus suadere, falsò dictum fuisse; Hic est filius meus dilectus: sed insipienter argumentatus est.*

§.36. *Nondum erat Christus in necessitate extrema constitutus, quamuis id diabolus more suo persuadere fuerit conatus.*

§.37. *Christus similis est labro lucido, ad cuius conspectum omnes debent vitam suam componere: illi singulariter, quos diabolus ex fume tentat.*

§.38. *Diuini verbi gladio Christus tentatoris ictum repercutit, quo si muniamur, illius tentationes eludemus, qui idcirco curauit scripturam sacram abolere.*

§.39. *Meritò Sancti Patres ad legendam scripturam sacram inuitant, quam vtilius vulgares homines ex Catholicorum prædicatorum ore audire debent.*

§.40. *Apte Christus respondet, diuini verbi potentiam inducens, cuius virtute potest homo sine pane, imò & per ipsummet ieiunium sustentari.*

§.41. *Diabolus exactor est pro carne, cuius vox exaudienda non est.*

§.42. *Per verbum procedens de ore Dei, quidam Sancti Patres Christum intelligunt, qui seipso sine pane viuificaturus erat hominem.*

§.43. *Non omnes tentationes Christi in deserto fuerunt: nam verè inde ductus est in Ierusalem, & deinde in montem excelsum.*

§.44. *Christum assumpsit & duxit diabolus, sicut Angeli homines, vt transferant de loco ad locum, ad quod transfigurauit se in Angelum lucis.*

§.45. *Ierusalem vocatur ciuitas Sancta, & terra promissionis, vocatur Sancta, & Sacramentum Dei, & terra Deo chara.*

§.46. *Pinnaculum templi, ala erat aut subgrunda, super præcipuum templi parietem, locus toti ciuitati manifestè patens.*

§.47. *De inani gloria diabolus Christum tentat, quæ præcipuè solet excitari post aliquam de Principe tenebrarum victoriam.*

§.48. *Diabolus expertus Christi fiduciam in Deum, ad nimiam illum excitat confidentiam, de extremo ad extremum se transferens.*

§.49. *Viam difficillimam & periculosam conatur diabolus facilem & securam repræsentare, qui & præcipitium, tanquam rem gloriosam proponit.*

§.50. *Promisit Deus Angelos, qui custodiant iustum ambulantem in viis suis, non autem in præcipitiis.*

§.51. *Tentare dicitur Deum, qui potēs aliquid obtinere per media ab ipso constituta, miraculosè vult exhiberi.*

§.52. *Ostendit euidenter Christus dæmoni, se eius comprehendisse mentem, quod ad reuincendum illum, est medium efficax.*

§.53. *Loca sicut Balaam mutat diabolus; qui tandem duxit Christum ad altissimū mon-*

montem, non temerè diffiniẽdum, quis hic mons fuerit.

§. 45. *Regna mundi & eorum gloriam ostendit Christo diabolus in momento, quæ non vera, sed phantastica fecit apparere.*

§. 55. *Violenta fuit vltima tentatio, vt diabolus, quod intendebat, perficeret.*

§. 56. *Vltima tentatio fuit ambitionis & auaritiæ. quæ suprema est, vt diabolus ad sui adorationem trahat, vt in Aaron, Balaam, & Antichristo patet.*

§ 57. *Promissione bonorum temporalium diabolus ab hominibus obtinet, quod vult, qui cuique accommodata bona proponit.*

§. 58. *Diuinos honores sibi exhiberi, voluit diabolus, & qui in sui principio voluit similis esse altissimo, maiora postea ambit.*

§. 59. *Magna diabolus promittit, qui minima præstare non potest, cuius est loqui sublimia, sermones grandes, & verba ventosa.*

§. 60. *Quod diabolus offert, non est vtile, quippe cum minima promittat, & magna requirat.*

§. 61. *Christus diabolum, tanquam Elephantem acri vulnere percussit, omnia eius crimina vnico satanæ nomine eidem exprobrans.*

§. 62. *Adimpleuit Christus illud: Percussisti caput de domo impij: & denudasti fundamentum eius vsq; ad collum.*

§. 63. *Apte Christus legem citauit, vero Deo adorationem, & supremo domino seruitium statuentem.*

§. 64. *Recessit diabolus, cuius pharetra fuerat exhausta & euacuata, relinquens Christum in monte excelso.*

§. 65. *Exhibet iam Euangelista Behemoth, aut Elephantum vinctum, quem irrident Angeli, quorum innumeram multitudinem Christus habuit ad sui obsequium deputatam.*

§. 66. *Angeli varijs modis ministrarunt Christo, signanter autem deferentes cibum quo reficeretur.*

R. P. F.

R. P. F.

HIERONYMI BAPTISTÆ DE LA NVZA,

ORDINIS PRAEDICATORVM, ET SACRÆ THEOLOGIÆ PROFESSORIS,

TRACTATVS SEPTIMVS EVangelicus, qui est primus de ieiunio & tentationibus Christi, circa illam sacram Euangelicam lectionem, Matthæi quarto:

Ductus est Iesus in desertum, &c.

§. *1. Etsi dæmon insuperabilis videatur, facile esse ipsum reuincere, ostendit Deus, depingens illum sub typo Elephanti & Balænæ.*

§ 1.

a *In orat. pro eius festi.*

b *Epi. 103. ad Paulin.*

SANCTVS Hieronymus (cui Catholica Ecclesia *a*, in exponendis sacris scripturis, primas defert) cum de singulis libris sacris censuram tulit *b*, librum Beati Iob, tot tantisque mysterijs censet refertum, vt singula eius verba, plena profundis sensibus affirmet: quos ita Sancti Patres, ab initio nascentis Ecclesiæ obseruarunt, vt quãuis beatus Gregorius, se primum huius libri expositorem pronuntiet, fortè quod nullus ex latinis tanto studio & meditatione illum assumpserit exponẽdum; certum est tamen, nullum librum sacrum, plures ex antiquis Patribus expositores sorti-

Epi. ad Leãdrũ Hispa. Episcop.

sortitum fuisse. Nam ex Græcis, viginti quatuor fuerunt, longè D. Gregorio antiquiores, qui eum suis commentarijs illustrarunt, ex quibus omnibus, Olympiodorus Diaconus Græcus celebrem & antiquam concinauit catenam. Illi autem omnes (quibus & latini consentiunt) etsi totum librum mirabilem censeant, duo tamen penultima capita, summa obseruant diligentia, quod in illis Deus, pijs querimonijs Beati Iob satis facere volens,
Iob 40.41. proprijs coloribus diabolum, sub typo Elephanti & Balænæ aut Cœti, assumpserit describendum. Multas emiserat Iob querelas: inter quas, hæc videbatur præcipua, quod Deus illum tradiderit in manus satanæ, vt de eo faceret quidquid vellet, absque vitæ tamen exitio. *Ecce*, inquit,
Iob 2.6. *in manu tua est.* Hoc quidem visum fuit beato illi viro tam asperum, & durum, vt ex eo suam præcipuam institueret querimoniam. Vnde respondens amicis suis, qui eum reprehendebant, quod de Deo conqueri videretur; id in primis docet, eos idcirco tot contra seipsum multiplicasse verba, quod bona valetudine fruerentur, neque experimento didicissent, quàm grauia & acerba essent, quæ pateretur ipse. Sui propterea doloris caussas expositurus, quid egerit satanas, in cuius manus tradi-
Iob 16. 9. tus fuerat, exponit. *Suscitatur*, inquit, *falsiloquus contra faciem meam, contra dicens*
Iob 8. 44. *mihi.* Falsiloquum, vocat dæmonem, *qui mendax est, & pater mendacij, & cùm mendacium loquitur, ex propriis loquitur.* Qui peculiariter falsum testimonium loquutus fuerat contra Iob, quando Deo lau-
Iob 1.10. danti ipsum, dixit: *Nunquid frustra Iob timet Deum? Tu vallasti eum, &c. Veruntamen tange cuncta, quæ possidet, &c.* Hic falsiloquus, volens comprobare verum, quod dixerat, suscitatus est contra ipsum. In Hebræo verbum *Kum*, quod significat insurgere animo inimico & hostili:
a Deut. 22. 26. ita a, *Sicut latro consurgit contra fratrem suum:* & b, *In nomine tuo spernemus insurgen-*
b Psa. 43.6 Psal. 108. 28. *tes in nobis:* & c, *Qui insurgunt in me, confundantur.* Suscitatur ergo, inquit, animo hostili, & inimico contra me, non occultè bellum indicens, sed aperto Marte: id enim illud significat, *Contra faciem meam.* Insuper *collegit furorem suum in me.* Habebat furorem suum sparsum & diuisum in varios homines, & tanto minor erat erga vnumquemque, quanto illi plures erant, sed omnibus illis relictis, vt fortius ageret, totum furorem & rabiem collegit, quem contra me vnicum effunderet. Videtur enim diabolus, inquit Diuus Thomas in illum locum, totum furorem suum contra Iob collegisse, dum qui peculiaribus modis contra diuersos homines agebat, illos omnes simul contra vnum Iob conuertit. *Et comminans infremuit contra me dentibus suis.* Loquitur, inquit Diuus Thomas, in illum locum, metaphora sumpta à bestijs, quæ homini comminando, dentes contra ipsum stringunt, & concutiunt, vt patet in cane rabido vel apro, qui stringentes & concutientes dentes, terrifico sonitu immanem & crudelem mortem comminantur. *Conclusit me Deus apud iniquum, &* ¶ 2.
manibus impiorum me tradidit. Iniqui nomen principaliter diabolo conuenit, qui auctor & inuentor est totius iniquitatis, vt Gregorius annotauit. In Hebræo pro
verbo *Conclusit*, habetur verbum *Sagar*, 13. Mor. c. 8
quod propriè dicitur, quãdo quis ita clauditur cum aliquo, vt non pateat alicui aditus aut ingressus ad fouendum, vel egressus ad fugiendum. Ita ponitur, cum
dicitur a. *Clausit à foris ostium Dominus:* a Gen. 7.16
& b, *Angeli ingredientes domum, introduxerunt ad se Lot, & clauserunt ostium:* Et pe- b Gen. 19. 10.
culiariter ipse Iob dixerat, eodem verbo vtens: *Si incluserit hominem, nullus est qui a-* Iob 12. 14.
periat. Loquitur ergo metaphora sumpta ab his, quos tyranni includebant in circo, vel foro cum leone crudeli, quibus nullus fugiendi patebat aditus, nec verò alicui concedebatur ingredi, vt opem ferret inclusis, sed erant positi, spectaculum facti conspicientibus. Aut vero, est verbum *Sigar*, quod significat, aliquem tradere alicuius voluntati: ita dicitur: *Conclusit Do-*
minus inimicum tuum hodie in manus tuas: 1 Reg. 26.8
& alibi sæpe. Iuxta hunc sensum, secunda pars erit explicatio primæ. *Conclusit*, in-

quit, *me Deus apud iniquum*, id est, *manibus impiorum* (non enim solus vnus erat dæmon, qui contra Iob agebat, vt ostendit Origenes) *me tradidit*. Alludit ad illud, quod dixerat Deus: *Ecce in manu tua est*. Ex his, quid consequutum fuerit, explicat subdens: *Ego ille quondam opulentus, repentè contritus sum*. In Hebræo verbum *Pur*, à quo forte hispana phrasis qua dicimus; *Quedo apurado*, quod sine substantia & viribus remanserit, metaphora sumpta ab acino, qui torculo comprimitur: quasi dicens; Conclusit me Deus, & tradidit manibus dæmonis, quibus ille ita me contriuit, & expressit, vt remanserim sicut acinus omni humore expresso: relictus sum enim sine ouibus, & camelis, sine facultatibus & diuitijs, sine vxore, familia & amicis, sine domo, sine filijs, sine salute. *Tenuit ceruicem meam, & confregit me, & posuit me sibi quasi signum*. Loquitur metaphora sumpta a luctatoribus, inter quos qui potentior est, manu iniecta ad ceruicem alterius, eum ad terram allidit, prosternit, & confringit, sicut testam ad lapidem: quasi dicat: Quebrantome todo. *Et posuit me sibi quasi signum*: Nam etsi diabolus visus sit, iacula misisse contra oues, camelos, seruos filios; in me tamen tanquam ad signum, omnia illius iacula ferebantur. Has ergo, & similes querimonias Iob sæpe expenderat. Cui tandem apparuit Deus, vt illi satisfaceret: & post magnam attentionem excitatam, de turbine loquutus est, demonstrans in primis insufficientiam humani ingenij ad opera diuina perscrutanda, quod neque ad percipienda ea, quæ oculis patent, pertingit. Huius occasione proponit varia suæ potentiæ opera, creationem scilicet mundi, cœli & terræ productionem, constitutionem stellarum, extensionem maris, quod quasi carcere inclusit, naturam lucis, qua orbem illustrat, influxum astrorum, ordinem, motumque cœlorum, à quo omnia inferiora pendent: varia insuper genera metheororum, pluuiæ, grandinis, gelu, niuis, tonitrui, fulguris, & fulminis: naturam præterea auium, aquilæ, corui, vulturis, galli, struthionis, accipitris &c. proprietates deinceps aliquorum animalium, leonis, leænę, onagri, equi, rhinocerotis, capræ, cerui, &c. quæ omnia, vt Iob à Deo audiuit, cœpit confiteri, se leuiter loquutum fuisse, & sui ingenij paruitatem profiteri. Deus tamen his non contentus, maiorem attentionem ab eodem captans, tandem ex professo Elephantis & Balænæ magnitudinem ingentem, naturam formidabilem, proprietates horrendas, & immites, ac feros mores describit, sub eorum typo diabolum proprijs coloribus ita depingens, quod etsi magnus, insuperabilis, & horribilis videatur, sicut Elephas & Balæna, non tamen verè & realiter tanta sit eius potentia, & vis, quantam exterius præsefert: quinimò facillimum esse iustis, Dei auxilio munitis, hanc magnam beluam superare: idque fecit, vt demonstraret, non habuisse Iob iustas querelæ rationes, dum iudicauit asperum, & intolerabile, quod Deus eum concluserit, quasi in circo aut stadio, pugnaturum contra talem inimicum, quem cum magna sui gloria posset facilè reuincere, & superare. Vnde sic primò describit diabolum sub specie Elephantis, vt quamuis exterius eum depingat, quasi summè formidabilem, reuera tamen demonstrat, esse facilè, illum superare, & ea, quæ ad hoc institutum dicit, in hoc tractatu prosequemur, relinquentes in sequentem, quæ de Balæna similiter proponit. *Ecce*, inquit, *Behemoth, quem feci tecum, fœnum sicut bos comedet*. Nomen Behemoth, Elephantem significat, sub quo egregiè dæmonem demonstrare incipit, vt dicemus. Loquitur autem (vt annotauit Augustinus) non de productione dæmonis secundum naturam; hæc enim præcessit hominis conditionem: nam dæmon primo die creatus est, homo vero die sexta: sed de eo, quod Deus dæmoni concessit, vt in mundo remaneret cum homine, toto tempore, quo homo viueret super terram, vt sit sensus: Ecce diabolus, quem feci tecum, id est, cui concessi, vt tecum in mundo

Tra. 2. & 3 in Iob.

Iob 40. & 41.

§ 3.

Iob 40. 10.

11. De ciui. c. 15.

mundo maneret, cui & permisi, vt tecum congrederetur, tecum gereret bellum, & omnes vires suas in te conuerteret. Non tamen propterea iniquum aliquid egi, quoniam etsi crudelis, immanis, & insupera bilis hæc bestia videatur; fœnum tamen tantummodo comedit & consumit. Quæ verba duobus modis exponi possunt, sicut & vox fœni duo significat, primò bona terrena, diuitias, facultates, salutem, valetudinem corporis, & quæ ad mundi gloriam & prosperitatem pertinent, quæ omnia fœnum dicuntur, propter inconstantiam, instabilitatem, breuitatem, & modicum valorem. Ita *Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos agri: exiccatum est fœnum & cecidit flos.* De qua re videndus est Augustinus *a*, & Gregorius *b*, qui supponit, neminem esse, qui nesciat, quam tenera & fragilis herba sit fœnum, & quam expers fructus, qui in horrea possit congregari: ita & Hieronymus *c*, & Ambrosius *d*. Iuxta hunc sensum, vult Deus respondere querimonijs Beati Iob (vt inquit Philippus *e*) dicens: quod quamuis ipse tradiderit eum in manus inimici, sollummodo potuit ille bona temporalia auferre, & consumere: non in perditionem ipsius Iob, sed vt virtus animi ipsius cresceret, ac splendidior appareret: ac si dicat: Verum quidem est, à me hoc esse dispositum, aut potius peculiari prouidentia permissum, vt Elephas iste horribilis tecum ageret, in te irrueret, & totam suam rabiem contra te conuerteret, non tamen ad tui exitium, aut interitum, qui tantum potuit substantiam & facultates tuas, quæ fœno comparantur deuorare, & solummodo vilia quæque & temporalia tua auferre; nullatenus autem potuit, me adiuuante, quæ magna & grandia sunt, id est, animæ ornamenta, vel leuiter attingere. Ex quibus explicari potest, quod Deus dæmoni dixit: *Ecce in manu tua est, verumtamen animam illius serua.* Tantum ergo potest belua hęc, exteriora deuorare. Secundo sumitur fœnum, pro hominibus carnalibus, qui externa tantum gloria nitent, nullumque intrinsecus fructum referunt.

Esai. 40.
a *In Psa.* 71
b *In Ps.* 101
c *In Ps.* 128
d *Li.* 3. *Hexaem. c.* 4.
e *In Catena.*
Iob 2.6.

Ita dicitur: *Cum apparuerint peccatores sicut fœnum*, & iterum: *Fiant sicut fœnum tectorum.* Ita explicat Gregorius illud: *Verè fœnum est populus.* Vult igitur Deus dicere: Non est, cur tu, ô Iob, tot multiplices querimonias, quod te tradiderim in manus Satanæ, & quod ei concesserim, vt tecum pugnet, teque sagittis suis venenatis impetat: ille namque tantum deuorat & absumit homines carnales, delitijs deditos, fragiles, similes fœno, qui præsentia tantum cogitant, & externam solummodo gloriam affectant, interius autem vacui sunt robore, ac virtute: non tamen vires habet contra viros strenuos, qui pœnitentiæ operibus traditi, non solum non superantur ab eo, sed illum potius facilè superant & reuincunt. Hunc sensum sequi visus est, qui exploratam habebat Satanæ fortitudinem Antonius, qui monachis suis dicere solitus erat, illis, qui recto corde Deum diligunt, vigilias sacras agunt, ieiunia amant, orationi intendũt, non esse hanc bestiam timendam; qui non solum non vincuntur ab ea, sed potius egregias de illa victorias reportant. Hoc sane CHRISTVS Dominus ostendere nititur, in campum cum satana descendens, qui Spiritusancto plenus, ieiunio valido & orationibus feruentissimis intentus, ita eũ superauit, vt ostendat, facillimum nobis esse, diuino fauore munitis, superare eundem, quantumcunq; insuperabilis videatur. Idq; intendens Ecclesia Sancta, statim initio temporis, quo militia Christiana agenda est, hoc singulare certamen ante oculos nostros ponit, animos nobis faciens, vt timorem deponamus, & intelligamus, non tam fortem esse leonem, sicuti depingitur, nec tã insuperabiles eius vires, sicut exterius præsefert: quẽ Deus Elephãti specie, diuino cõsilio voluit indicare. Sũmum namq; timorem, imò & terrorem antiquitus Elephanti incutiebãt, adeo, vt supremi duces eos vehemẽter formidarẽt, victosq; se exhiberent ad illorũ præsentiã, quos videbãt, tam ingentibus viribus præstare, vt fortissimum quemq; militẽ, tuba (quã quidam proboscidem, alij promuscidem

Psal. 91. 8.
Psa. 128. 6.
32. *Mor. c.* 10. *hom.* 13 *in Euang. ad finem.*
Esa. 40. 8.
Refert Athana. eius vitã scribens.
§ 4.

vocant) capientes, ita ad parietem vel ad terram allidèrent, ac si leuis mollisque cucurbita fuisset: imò tanta vi præstant, quod, sicut dixit Plinius, eadem proboscide arbores capiunt ingentes, quas radicitus euellunt, & in terram prosternunt, vt earum fructum deuorent. Lapides magnos similiter Elephantus proijcit & allidit, imò, vt Plinius ait, eos integros deuorat, & arborum truncos, quasi dulcem cibum comedit. Lucretius eos vocat Anguimanos, eo quod tuba illa, quam ad modum serpentis aut anguis, hac & illac summa celeritate reflectit, tanquam valida manu accipit quidquid vult. Hinc factum est, quod sicut idem Lucretius asserit, magnas Martis soleat turbare cateruas: eo enim ipso, quod milites alicuius exercitus videbant Elephantes ab inimico exercitu adduci, turbabantur, & omnem animum deponebant. Prosternunt acies, inquit Plinius, prosternuntque armatos, de quibus infra. Omnis tamen timor depulsus est, quando, vtidem inquit Plinius, in bello, quod Pyrrhus agebat, miles quidam valido gladio aut ense vsus, proboscidem, aut tubam illam fortem, vnico ictu abscidit, quo facinore iam omnibus fuit manifestum, facile esse, Elephantum superare, si quis valide pugnare, & gladio vti voluerit. Sed, & hoc obseruat idem Plinius, Elephantum esse animal, quod vehementissimè afficitur verecundia & pudore, adeò vt abdita & secretissima loca quærat ad libidinis actum, non minus, quam verecundissima mulier: mirum est enim, quantum de ratione participare videatur: & huius occasione admiranda refert Plinius. Vnde & Diuus Epiphanius affirmat, illum cum se comprehensum, alligatum, ac superatum videt, dum solus manet, flere, & tristes querimonias, lamentabili, submissa tamen voce, edere, quas, cum aliquis spectator adest, simul & lacrymas subito comprimit, quasi eum pudeat, quod appareant in eo signa animi demissi & infirmi. Quapropter supremum supplicium, quo ille affici potest, est, conuitijs & contumeliæ verbis in eum agere, & verbis infamibus obiurgare, & dehonestare; magis enim torquetur, & affligitur verbis contumeliæ, quàm quibuscunque verberibus. Ita sanè diabolus ingentem terrorem antiquitus ingerebat hominibus, quoniam videbant illum potentiæ suæ vi egregios deiecisse viros, & exturbasse, ac quasi collisisse, veluti Adamum, Samsonem, Dauidem, Salomonem, &c. cuius propterea congressum reformidabant omnes. Nunc autem CHRISTVS Dominus, cœlestis militiæ dux, in arenam cum hac sæuissima bestia descendit, & vsus gladio verbi Dei, eius tubam aut proboscidem abscidit, dum omnes eius machinas eneruauit. Timorem igitur deponere possumus, qui eodem gladio diuini verbi vtentes, facilè eundem Elephantum superare poterimus; qui quoniam superbissimus est, dum ab homine mortali victum se conspicit, & contumeliosis verbis dehonestatum, tanta afficitur verecundia & pudore, vt fugiat, & per multum tempus non audeat eundem impetere, à quo semel victus fuit, vt Beatus Ambrosius dixit. Quomodo & CHRISTO Domino accidit, qui postquam eum deiecit, contumeliæ & exprobrationis verbis eum confudit, dicens: *Vade satana*, recessit ab eo vsque ad tempus, id est, per dies multos, quibus omnibus, non solùm ausus non fuit coram illo comparere, sed potius vehementissime eius refugiebat præsentiam, de quibus infra.

Marginalia: *Ibidem.* — *Lib. 5.* — *Ibidem.* — *Loco cit. Lib. 8. c. 7.* — *Lib. 8. c. 5.* — *Ibidem.* — *In Physiol. c. 4.* — *Lib. 4. in Luc.*

§. 2. *De-*

§. 2. *Deus mundum, in quo hominem creaturus erat, prius dæmonibus repleuit, ad superbiam draconis conterendam, quem creauit ad illudendum ei.*

5 PRofundius tamen mysteria, quæ in præfatis verbis clauduntur, expendere libet, vt gradum nobis faciamus, ad ea omnia, quæ in hoc tractatu dicturi sumus. Quæstio sanè fuit celebris apud Sanctos Patres: cur Deus tam ingentem multitudinem dæmonum reliquerit in hoc mundo, aut (vt Augustinus *a* loquitur & D. Thomas *b*) in hoc aëre caliginoso, qui, vt dicit Hieronymus *c*, per istum volitant aërem, & vt dixit Bernardus *d*, inter cœlum & terram ventosum hoc medium tenent, vnde & potestates huius aëris nominantur. Creauit sanè Deus statim in mundi exordio angelos, in magno, & quasi immenso numero, excedente omnem multitudinem rerum corporalium, vt ex B. Dionysio *e* probat & explicat D. Thomas *f*. Illorum quamplurimi, sua pulchritudine naturali ac supernaturali nimis delectati, superbè in suum creatorem agentes, cœlo deiecti sunt, remanentibus ibidem Angelis sanctis, qui humiliter suo se subdiderunt conditori. Quod putat Augustinus à Moyse subobscurè indicatum, illis verbis: *Dixit Deus: Fiat lux*, id est, Angelica natura: *Et vidit Deus lucem, quod esset bona, & diuisit lucem à tenebris*. Quamuis autem certum sit apud sacros Theologos, tunc plurimos dæmonum proiectos fuisse *vsque ad profundum laci*, id est, inferni, qui tunc conditus fuit à Deo, tanquam locus proprius & carcer, in quo omnes dæmones suæ iniquitatis pœnas darent, in quo post mundi finem includentur, vt Ioannes dixit, qui propterea dicitur à Christo Domino; *Paratus diabolo, & angelis eius:* certum est etiam, eorum quamplurimos & pene innumeros, in hoc mundo à Deo derelictos fuisse, in quo homines condere & locare decreuerat: propter quod non dicuntur in Apocalypsi, in infernum missi; *sed in terram*, inquit, *missi sunt*. Quærunt ergo sancti Patres, cur non omnes dæmones in infernum tunc miserit Deus, & incluserit carcere, quem eis parauit; sed potius ingentem copiosamque multitudinem in hoc mundo reliquerit: nam præterquam, quod videtur iustitiæ ipsius hoc derogare, secundum quam, spiritibus illis malignis hæc pœna conuenientissima videbatur, vt in profundum mergerentur, in quo humiliarentur, qui super astra exaltare se voluerunt; videtur etiam contrarium paternæ dilectioni, pietati ac prouidentiæ, quibus Deus erga homines se agere sæpissime profitetur. Quis etenim pius pater, dilecto filio domum præparans, in qua nasciturus est, & vitam acturus, priusquam in ea nascatur, illam replet serpentibus, scorpionibus, regulis, venenatisque animantibus, qui nihil aliud quàm venenum effundere procurent? Quisnam pastor ouibus suis, quas comparare intendit, caulas & pascuas, quæ prius præparat, replet lupis, leonibus, vrsis, vulpibus, alijsque animalibus crudelissimis, quorum perpetua sit cura, oues ipsas & agnos deuorare? Quisnam agricola volens triticum seminare in agro, vt inde impleat horrea sua, prius replet agrum totum locustis, brucho & rubigine, quæ triticum eo ipso quod nascitur, corrodere & deperdere nitentur? Produxit quidem cœlestis pater hunc mundum, tanquam domum, quam præparabat homini, quem statim erat in eo conditurus: quod obseruauit Chrysostomus, explicans cur Deus antequam crearet hominem, mundum cum ijs omnibus, quæ ad eius pertinent ornatum, condiderit: id enim, ait, factum fuisse, vt ostenderet quãti hominem faceret, quem quasi regio honore prosequebatur. Regi enim ingressuro ciuitatem, prius paratur palatium, aut domus, in qua recipiatur. Produxit similiter mundum diuinus pastor, tanquam caulam & locum pascuæ ouium suarum, quas ad dexteram suam aliquando collocaret; & tanquam agrum, in quo

Marginal notes: a 3. Super Gen. ad litt. c. 10. to. 3. & lib. de natur. boni ca. 33. to. 6. — b p. p. q. 64. — c Epist. 146 ad Damas. — d Ser. beati Martini — e c. 14. de cœlest. Hier. — f 1. p. q. 50. ar. 3. — 11. de ciui. c. 19. & 20 — Genes. 1. — Isai. 14. 15. — Apoc. 20. 9 — Matt. 25. 41. — Apoc. 12. 9 — Hom. 8. in Genes. — Matth. 25.

in quo tot tritici grana omnipotentiæ suæ manu erat seminaturus, quot animas rationales erat producturus, vt inde horrea cœlestia repleret, de quibus Ioannes
Matt. 3. 12 Baptista. Quomodo igitur congruit pie-
§ 6 tati paternæ, prius hoc palatium dæmonibus replere, qui non minus nitantur venena effundere, quam rabidæ viperæ, & venenati reguli, & immites serpentes? Quid mirum si homine condito, statim serpens vnus ad eum occidendum se conuertat, & crudele virus in totum huma-
Ioan. 10. 11 num genus effundat? Cur is, qui pastor bonus vocatur, oues suas in hoc mundo, tanquam in caula & pascuæ loco constituturus, prius huiusmodi caulam replet malignis spiritibus, quorum rabies & crudelitas longo interuallo superat leonum, luporum, & omnium animalium crude-
Matth. 13. 38. lium immanitatem? Cur cœlestis agricola, mundum, quem ipse agrum vocauit, antequam triticum animæ rationalis seminaret, repleuit locustis illis venenatis, quarum venenum, rabiem, & crudelita-
Apoc. 9. 3. tem Ioannes descripsit, quibus & illud mirificè congruit, quod de quibusdam locu-
Ioel. 1. 6. stis dicitur: *Dentes eius, vt dentes leonis: posuit vineam meam in desertum*, & quidem
Num. 21. 6 *misit Deus ignitos*, & venenatos *serpentes*, qui in populum virus suum effunderent; sed id fecit postquam Hebræi se ipsos rebelles contra eum exhibuerunt. Similiter
4. Reg. 17. 25. misit leones, qui Samariæ prouinciam replerent, qui crudeliter agerent contra illius habitatores; sed id fecit in vindictam
Exo. 10. 13 impietatis eorum. Terram itidem Ægypti locustis innumerabilibus repleuit Deus, quæ omnem herbam viridem, lignumque pomiferum corroderent; sed id exequutus fuit, vt in obstinatam Pharaonis duritiem aduerteret. Quod autem in mundi exordio, antequam homo ipsum offenderet, imò & antequam conditus esset, mundum quem homini parabat, tanquam suæ habitationis locum, prius serpentibus, leonibus, locustis infernalibus repleret, indecens videtur & incongruum suæ pietati ac benignitati. Quæstionem hanc multi sancti Patres ex professo agitarunt. Signanter Hieronymus *a*, Augustinus *b*, & Chrysostomus *c*, tribus integris libris, quos de Dei prouidentia inscripsit, & in oratione peculiari, quam similiter de prouidentia edidit, quæ nuper in Latinum fuit conuersa, incipitque: quam ob causam non ab initio Deus inimicum deleuit. Videndusque est D. Thomas *d*, qui egregiè eam diffinit, iuxta sanctorum Patrum doctrinam; qui omnes manifestè demonstrant, hoc non solùm non fuisse contra Dei paternam prouidentiam; sed potius eidem valdè conformem. Ad cuius expositionem id in primis, inquit Chrysostomus, supponendum est, Deum nō hoc ordinasse ad nostri exitium & perditionem, manifestè enim sacræ Scripturæ clamant, illum nostram cupere salutem, non solùm in communi, sed cuiusuis hominis in particulari. Quod probat ex illo *a*; *Non est voluntas coram Patre meo, qui in cœlis est, vt pereat vnus de pusillis istis.* Et Paulus ait *b*: *Qui vult omnes homines saluos fieri*: & ipse *c*: *Qui pluit super bonos & malos.* Si inimicis, inquit Chrysostomus, tanta cura & prouidentia prospicit fideles suos, qui diligenter ei seruiunt, quomodo contemnet? *Capilli*, inquit ipse *d*, *capitis vestri, omnes numerati sunt.* Et, *Quomodo misereatur pater filiorum*, inquit Dauid *e*, *misertus est Dominus timentibus se.* Et Isaias aliquid maius docuit, qui matris exemplo potius vsus est, quæ erga natos suos longè misericordius afficitur quàm pater. *Nunquid* *Isa.* 49. 15.
obliuisci potest mulier, vt non misereatur infantulo vteri sui? Et si illa oblita fuerit, ego non obliuiscar tui. Imò ipse Dei filius, cum Iudæis loqueretur, aiebat: *Si vos cùm sitis* *Matt.* 7. 11.
mali, nostis bona data dare filijs vestris, quantò magis Pater vester cœlestis dabit bonum petentibus se? Non ergò nostram intendit perditionem, de quo dixit sancta illa fœmina; *Non delectaris in perditionibus nostris.* *Tob.* 3. 22.
Cur igitur ita egit? Huius instituti varias indicant sancti Patres rationes. In primis, § 7
inquit Chrysostomus, id fecit Deus ad sui gloriam, vt dæmonis superbiam deijceret & puniret, & in hominis infirmitate suam potentiam demonstraret. Tanta namque

a *Lib.* 1. *in c.* 1. *Haba.*
b 11. *de ciuitat. c.* 15. *vsque ad* 22.
c *Lib. de prouident. & orat. de prouident. tom.* 5.
d 1. *p. q.* 64 *art.* 4.
a *Matt.* 18. 14.
b 1. *ad Timoth.* 2. 4.
c *Matt.* 5. 45.
d *Matth.* 10. 30. & *Luc.* 12. 7.
e *Ps.* 102. 14.
Luc. 11. 13.
Lib. 1. *de prouid.*

namque fuit dæmonis superbia, vt contra Deum ipsum agere velle visus sit, cuius cor dicitur, *exaltatum sicut cor Dei*, dixitque: *Ascendam, & similis ero altissimo*. Hãc superbam elationem, debita vltione volens Deus punire, non seipsum ei opposuit, sed hominem vilem vermiculum è terra conditum, longè secundùm naturam, dæmone ipso inferiorem: hunc ei designauit congressorem, à quo esset vincendus, deijciendusque. Superbè exaltauit seipsum Goliath contra Deum Israël, cui tamen non semetipsum Deus ipse opposuit: nec enim magna esset illius superbi gigantis deiectio, si à Deo ipso vinceretur, cuius potentia infinitè excedebat gigantis vires; sed minimum filium Isai, paruulum, contemptibilemque inter omnes fratres suos, qui nec ensem euaginare, nec verò arma portare nouerat, quem propterea Goliath ipse, tanquam sibi longè minorem & imbecilliorem despiceret, & irrideret, cùm sibi oppositum vidit. Et certè si Golias cùm victus fuit à Dauide, viuus remansisset, & conspicere seipsum posset ad pedes illius pueri deiectum, illumque de seipso triumphantem, superponentem pedem ceruici, & capiti suo; nihil durius, grauius & infœlicius posset ad suæ superbiæ pœnam euenire. Hoc ergo modo voluit Deus dæmonis superbiam frangere ac punire, cui in seipso superbienti non Deus ipse se opposuit; sed hominem infirmum, inter omnes creaturas intellectuales è terra conditum, qui cum eo congrederetur, ei resisteret, & illum vinceret. Et propterea nihil contumeliosius, ac magis indecorum potest ei euenire, quàm videre se ad pedes tam vilis vermiculi, qualis est homo, deijci, prosterni, conculcari. Hanc rationem ex professo notauit Chrysostomus *a*, & Augustinus *b*, qui in hunc sensum explicare videtur illud *c*: *Draco iste, quem formasti ad illudendum ei*: quod de pœna, ad quam post peccatum suum ordinatus est diabolus, intelligendum censet; qui positus est in mundo, & in eo relictus, ad illudendum ei, sicuti illuderemus homini, & irrideremus, volenti se contra fortissimum regem, aut gigantem erigere, quem puer infirmus & paruulus penitus deijceret, & conculcaret. Id ipsum ex professo sequutus est Beatus Hieronymus, virum illustrissimum Iulianum consolaturus, qui innumeras grauissimasque calamitates, tanquam alter Iob subitò incurrerat. Cuius occasione historiam ipsius Iob expendit. Certè cùm superbus, vilisque homo contra supremum ducem seipsum erigere contendit, nequaquam dux ipse in eum per seipsum agit: nec enim honorificum reputat cum eo congredi, quem omnes inferiorem agnoscunt: sed infimo seruo domus suæ imponit, vt vilem illum superbum puniat, & cum eo congrediatur, & baculo percutiat. Sicut autem in maximum ducis honorem cedit, quod minimus eius seruus, aut miles, sui inimici potentiam deijciat & superet; ita in talis inimici supremum dedecus & pœnam cedit, quod à minimo ducis seruo conculcetur & vincatur. Ex hac doctrina explicat Beatus Basilius illud, quod Deus ad serpentem, aut verius ad dæmonem ipsum, qui in serpente agebat, dixit: *Inimicitias ponam inter te & mulierem, & semen tuum, & semen illius: ipsum conteret caput tuum*. Eleuauerat se dæmon, & quasi victoriam contra Deum se obtinuisse gloriabatur, dum hominem, quem Deus creauerat ad possidendas sedes, quibus ipse pulsus fuerat, à diuina gratia exturbarat, & mortis captiuum, imò & sui seruum reddiderat. Deus autem, inquit Chrysostomus, dæmonem non dimisit, de quo Apostolus ait: *Deus superbis resistit*, vt eius superbiam comprimeret, non illi opposuit Angelum fortem Michaelem, cuius iam vires satanas maximo sui detrimento expertus fuerat; neque aliquem alium ex cœlestibus militibus, *sed inimicitias*, inquit, *ponam inter te, & mulierem, & semen tuum, & semen illius*. Ecce, quem tibi designo expugnatorem, mulierem infirmam, fragilem, ac debilem, *& semen illius*, filios huius, qui erunt homines nati de muliere, id est,

Marginalia: *Ezec.* 27. 6. *Isai.* 14. 14. — 1. *Reg.* 17. — a *Lib. cit. de prouid.* b 11. *de ciuit. c.* 15. c *Ps.* 103. 26. — *Epist.* 24. *ad Iulian.* — ¶ 8 — *Hom.* 9. *quod Deus malorum non est auctor. p.* 163. *Gen.* 3. 15. — *Hom.* 1. *de Ozia. Iacob.* 4.

id est, ex fragilitate & infirmitate: isti infirmi & debiles conterent caput tuum, & semen tuum, id est, angelos apostaticos euincent & superabunt. Et certè ita Deus perpetuo agere visus est cum ijs, qui superbè contra ipsum se erexerunt, quibus opposuit infimæ sortis milites, per quos deijciat superbos, quo sui gloriam, & illorum pœnam promoueat. Ita circa Goliath
1. Reg. 17.
Iud. 4. & 5 factum diximus: ita & circa Sisaram principem exercitus Iabin; cui Debboram opposuit, qui propterea tam illustrem reportauit victoriam, qualem ipsamet suo celebrauit cantico: similiter & superbissimo Holoferni, eiusque *quadrigis & equitibus, & sagittarijs, qui operuerunt faciem terræ sicut locustæ*, mulierem imbecillem opposuit, quæ postquam eum turpiter occisum deuicit, canere potuit, dicens: *Non cecidit potens eorum à iuuenibus, nec filij Titan percusserunt eum, nec excelsi gigantes opposuerunt se illi, sed Iudith filia Merari dissoluit eum.* Hoc eodem modo agere visus est, vt indicat Diuus Hieronymus, tempore sancti Iob, quando satanas, interroganti Deo: *Vnde venis?* superbè respondit: *Circuiui terram, & perambulaui eam.* Quibus verbis, suam contra Deum visus est iactasse potentiam, quam ita extulit, vt voluerit dicere, se omnia in sui potestatem redegisse, & in vniuerso mundo, tanquam in domo propria, & prædio suo agere, quem propterea liberè, tanquam dominus circuibat & perambulabat. Hanc superbiam punire & deijcere volens Deus, non seipsum, aut aliquem ex supremis Angelis suis ei opposuit; sed hominem designauit, de terra conditum, in terra habitantem, Iob scilicet, *qui erat homo in terra Hus:* de terra scilicet ortus, terram inhabitans, & hoc, inquit Hieronymus, indicauit Deus subdens: *Nunquid considerasti seruum meum Iob?* quasi eum illi opponens, cum quo congrederetur: quo tandem factum est, vt satanas ab infirmo homine deuictus & superatus, irrideri posset à Deo, eiusque Angelis.

Iudith 16. — *Ibidem.* — *Epist. 24.* — *Iob 1. 7.* — *Iob 1. 8.*

§ 9 Hinc Hieronymus infert, in magnam Dei gloriam cedere, cùm diabolus ab hominibus vincitur, & in ingentem eiusdem diaboli pœnam & contemptum: ideóque exultat Deus, inquit Hieronymus, in victoria famuli sui, & illius patientiam, suum dicit triumphum: diesque exultationis est in cœlo (nostro modo loquendi) cùm homo diabolum superat, & eius acies reuincit. Idcircò Deus, omnesque cœlestis curiæ ciues, tunc quasi talis certaminis spectatores in cœlo se exponere videntur, vt expressit Paraphrastes Chaldæus, qui ita legit: *Venit dies magni iudicij, & astiterunt Angeli, &c.* diem magni iudicij vocat illum, quo Deus superbam dæmonis arrogantiam, qui totius orbis dominium superbè sibi vindicabat, per hominem infirmum, vlceribus plenum, in sterquilinio iacentem, tanquam per vilem vermiculum erat deiecturus. Quod & D. Athanasius similiter obseruauit, de beato Antonio agens, annotans, Deum singulari sapientiæ suæ consilio permisisse, vt tot, tamque innumeræ dæmonum acies, virum illum etiam in prima adolescentia vexarent: ad confusionem, inquit, diaboli: qui enim similem se Deo fieri posse existimabat, nunc ab adolescente, vt miserrimus deludebatur; & qui contra carnem & sanguinem sæuiebat, ab homine, qui carnem portabat, elisus est. Ex quibus omnibus inferre licet, Deum aliquo modo posuisse honorem suum in manibus nostris, sicuti antiquitus gloriam populi sui in manibus Dauidis, quando ei commissum est certamen cum gigante insolentissimo; sicut etiam tota regis gloria posita esset in manibus militis, quem opponeret superbo inimico, contra se ipsum insurgenti: & idcirco *Spectaculum facti sumus mundo, Angelis & hominibus:* Deusque, vt ait Hieronymus, victoriam nostram, suum ducit triumphum. Ex quo relinquitur, qua obligatione teneamur strenuè contra dæmonem dimicare, saltem propter ipsius Dei gloriam; intelligentes, nos Deum & cœlestes ciues, spectatores certaminis lætificare, quando dæmonem vincimus; & occasionem eis dare, vt irrideant ipsum, deuictum à vili puluere & verme: sicuti etiam

Iob 1. — *In vita Antonij.* — *1. Cor. 4. 9.* — *Epist. 24. cit.*

etiam quando ab eo vincimur, occasionem ille arripere videtur, vt in Deum, & cœlestes ciues possit superbire, & vires suas iactare, vt Augustinus aliquando considerabat. *Lib. Solilo. cap. 27.*

§. 3. *Deum resistere superbis, confundendo illos, cognouerunt Philisthÿm: & ideo hominem dæmoni opposuit, vt confunderet Behemoth, quem ne timeamus, victum nunc exhibet.*

¶ 10 Breui subtilique discursu, hæc eadem exposuit Beatus Chrysostomus, expendens illam S. Apostoli Iacobi sententiam, quam ex Salomone induxit: *Propter quod dicit: Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam,* qua S. etiam Petrus Apostolus similiter vsus fuit. Circa quam obseruat primo Chrysostomus, quod latius D. Thomas explicat, non dictum fuisse, quod Deus dimittit superbos, quomodo de quibusdam peccatoribus dixit Dauid: *Dimisit eos secundùm desideria cordis eorum:* & de alijs dixit Paulus: *Dimisit gentes ingredi vias suas*, sed quod *superbis resistit*, eisque se opponit, vt deijciat, confundatque illorum fastum, & conterat caput ac superbiam illorum. Obseruat secundò idem Chrysostomus, Deum non quocunque modo resistere superbis; sed illo, quo eos relinquat confusos penitus, & delusoriæ irrisioni expositos. Hoc fiet manifestum, si locum, quem S. Iacobus Apostolus citat, profundè expendamus. Habetur ille in libro Prouerbiorum: & quamuis iuxta Septuaginta Interpretes, quorum lectione sancti Apostoli vsi sunt, legatur eisdem verbis, quibus ab Apostolo citatur: *Deus superbis resistit:* in Hebræo tamen legitur eo modo, quo Vulgatus transtulit: *Ipse deludet illusores.* Nec vlla est repugnantia: nam Vulgatus sequutus fuit propriam nominis Hebræi significationem, quia habetur nomen, *Lalettim,* quod propriè illusores aut derisores significat:

Hom. 1. de Ozia. *Iacob 4. 6.* *1. Petr. 5. 5.* *2. 2. q. 162. art. 6.* *Ps. 80. 13.* *Hom. 8. in Matth.* *Prou. 3. 34* ללצים

quoniam autem hoc proprium est superborum, qui per superbiam tumentes, cæteros contemnunt, derident & illudunt, quos Vulgatus transtulit, illusores aut derisores, Septuaginta transtulerunt superbos. Similiter, in Hebræo habetur verbum, *Lats,* quod propriè significat deludere, illudere, irridere, ideo Vulgatus transtulit, *Deludet:* nihilominus eleganter Septuaginta transtulerunt, *Resistit,* hoc ipso indicantes, Deum non quouis modo resistere, aut se opponere superbis; sed tali, vt illos deludat, confundat, grandique irrisioni exponat: hæc enim superbis pœna congruens est, vt qui superbientes alios contemnere, irridere, & deludere consueuerunt, irrisi, confusi, ac delusi maneant. Hoc patet ex Oziæ historiæ, quam Chrysostomus expendit. Superbia tumens Rex Ozias, voluit se supra id quod sibi licebat extollere; restitit illi Deus, non quomodocunque, sed deludens eum: percussit namque illum fœdissima lepra, non in quauis parte corporis; sed præcipuè in fronte, per quam tam confusus, & irrisioni expositus mansit, vt non solùm non ausus fuerit vltra inter homines se extollere; sed nec inter illos apparere, qui propterea confusus, se ad domum extra ciuitatem recepit, in qua ab humano consortio relegatus, mansit vsque ad diem mortis suæ, vitamque miserè finiuit. Idipsum videre licet in superbissimo illo Babyloniorum monarcha Nabuchodonosor, qui considerans ciuitatis suæ excellentiam, magna elatus superbia, se quasi contra Deum erigere voluit: cui tamen subitò restitit Deus, non quomodocunque, sed deludens illum: cui figuram bestiæ tribuit, irrisioni & lusui exponens, ex hominum consortio pellens, & vt fœnum tanquam bestia comederet, ac inter feras ab omnibus delusus, ageret. Sic & superbo Sennacherib, summa contra Deum superbia tumido, execrandasque blasphemias contra illum iactanti restitit, omnem illius exercitum, ad vnius militis sui, Angeli videlicet, ictum perdens, & tam grandi confusione afficiens, vt omnes ciues Ierusalem possent

לוץ *Brixia. to. 1. fol. 344. pag. 2.* *Dan. 5. 28*

sent illum irridere: hoc enim, vt quidam
4.Reg.19. volunt, significat illud: *Post te mouit caput*
21. & Isai. *filia Ierusalem*: nam mouere caput post a-
37.27. liquem, est illum deludere, irridere & sub-
sannare, quomodo de quibusdam impijs dictum fuit, quod volentes Christum subsannare, *prætereuntes mouebant capita sua, dicentes: Vah, qui destruis templum Dei, &c.*

¶ 11 Sic ciues Ierosolymitani mouebant capita super Sennacherib fugientem, exprobrantes illi suam, quam iactauerat contra Deum, potentiam. Iuxta hoc institutum
Hom.8. considerat Chrysostomus, excellenter
cit. Deum superbo Herodi restitisse, cuius superbia talis erat, vt etiam Dei ordinationem voluerit dissoluere, interficiendo Christum, quem natum Regem Iudæorum à Magis audierat, ne aliquem haberet in regno consortem. Huic illius tumenti superbiæ se opposuit Deus, non quomodocunque illi resistens, sed disponens; vt delusus, illusus, ac derisus maneret, sicuti de facto mansit, quando Deo disponen-
Matth.2. te, Magi *per aliam viam reuersi sunt in regionem suam*: qua de causa grandi excanduit ira, & *videns quoniam illusus esset à Magis, iratus est valde: & mittens, occidit omnes pueros, qui erant in Bethleem, & in omnibus finibus eius*: est enim diuinitatis verè dignum, inquit Chrysostomus, nō modo huiusmodi conterere inimicos, verum etiam cum omni facilitate decipere, confundere, & confundenti irrisioni expositos relinquere. In huius confirmationem eleganter expendit Chrysostomus rationem illam, qua sacerdotes & diuini Philisthinorum vsi sunt, quando illorum populus contra Deum superbiebat, arcam Dei, aut Deum Israël, quem in illa residere credebant, voluerunt subijcere Deo suo Dagon & illum retinere apud se, quasi captiuum & subiectum. Superbis enim illis Deus restitit, percutiendo illos plaga quadam fœdissima, confusione & pudore grādi illos afficiente: *Percussit enim in secretio-*
1.Reg.5. *ri parte natium Azotum, & fines eius, & ebullierunt villæ & agri in medio regionis illius: & nati sunt mures, & facta est confusio mortis magna in ciuitate.* Vide quomodò illis superbis illusoribus, qui Deum Israël deridere voluerunt, restitit, deludendo illos, & summæ confusioni & irrisioni exponendo; primò, per fœdissimam plagam, quam Dauid vocat, opprobrium
sempiternum, *Percussit*, inquit, *inimicos* Psal.77.66.
suos in posteriora, opprobrium sempiternum
dedit illis. Iosephus credit fuisse dyssente- 6. Antiq.
riam, per quam non solùm feces; sed & c.1. in prin.
intestina ipsa corrupta egerebant. Moriebantur, inquit, crudeli passione dyssenteriæ, & intestina eorum corrupta, corporis putredine ferebantur. Iosephum sequun-
tur Theodoretus *a*, Procopius *b*, & S. A- a In 1.Reg.
thanasius *c*, qui historiam refert, & expen- q.13.
dit, exponens quomodo Deus confusum b in 1.Reg.
relinqueret quendam superbum inanem habetur in
Arrianum, qui sellam ligneam, ex qua A- glos.
thanasius docere solitus erat, conuellere c Epist. ad
volens, fragmento ligni, inde in ventrem agentes
ipsius resiliente, intestina sua perforauit, vitam so-
& rupto aluo, intestina effudit. Sic enim litariam.
irrisores & delusores deludit, & irrisioni
exponit Deus. Brixianus credit, percussos Tom.2.fol.
fuisse grauissima hæmorrhoidum plaga, 53.p.2.
nam in Hebræo habetur; *Hhapholim*: hu- עבלים
iusque rationem ex verbo Hebræo tradere contendit. Caietanus censet percussos mariscis, quæ sunt tabercula, quædam vlcerosa & fœtida circa partes obscœnas & immundas, quas ficus alij vocant, à similitudine, quam cum fici fructibus habent. Sed siue hoc, siue illo modo dicas, constat, fœdissima confusissimaque plaga illos fuisse in corporibus suis percussos. Deinde, percussit terram illorum muribus, animalibus vilissimis & immundissimis, qui ita contra illos agerent, vt penitus eos vincerent, & tenerent confusos. Cùm ergo Phi- ¶ 7
listhijm sic percussi, adhuc in sua persistere vellent perfida superbia, dixerunt ad illos sacerdotes & diuini, aut sapientes ipsorum: *Quare aggrauatis corda vestra, sicut aggrauauit Ægyptus, & Pharao cor suū? Nonne postquam percussus est, tunc dimisit eos, & abierunt?* Sequitur Chrysostomus
lectionem Septuaginta Interpretum: qui הת
verbum, *Hithghalel*, quod passiuum est, & עלל
Vulga-

Vulgatus transtulit, *percussus est*, transtulerunt ordine: *Nonne postquam illusit eis, dimiserunt populum suum, & abijt?* Quomodo legit etiam Regia: cui conscribit lectio Caietani: *Nonne postquam illusit eis*, seu *irrisit in eis*. Certè modum intellexerunt illi sapientes Philisthinorum, inquit Chrysostomus, quo Deus superbo Pharaoni contra Deum se extollenti, & Ægyptijs se opposuit, quibus non quouis modo restitit; sed illa agendo, quibus remanerent illusi, delusi, & suprema confusione affecti. In primis enim non Angelos, aut vrsos, aut leones eis opposuit, sed cinyphes (quos multi credunt fuisse pediculos) & muscas, puluerem etiam & cinerem, per quæ illos misera confusione pudefecit. Deinde eisdem, inquit Chrysostomus, voluit illudere, & irrisioni exponere, quãdo lepido stratagemate bonis suis illos spoliare constituit, iubens, vt mutuo Israëlitæ vasa, & alia ab eisdem postularent, quo factum fuit, vt iusti ferrent spolia impiorum. Potuit quidem Deus potenter bonis suis, quibus superbè se extollebant, spoliare; noluit tamen, nisi quasi per lusum & iocum id agere, vt delusi remanerent Ægyptij. Tandem, non quouis modo restitit Pharaoni, superbè contra ipsum incedenti in curribus & equitibus, suamque potentiam iactanti, & dicenti: *Persequar, comprehendam, & implebitur anima mea*, &c. Sed voluit illudere illi, & quasi in muscipula capere inter medias maris vndas. Vnde & congruè iusti canere potuerunt: *Cantemus Domino, gloriosè enim magnificatus est, equum & ascensorem deiecit in mare.* Hoc siquidem modo Deus gloriosè magnificatur, quo non solùm vincit superbos, & deprimit illorum elationem; sed ita, vt remaneant confusi, & pudendæ irrisioni expositi, quibus propterea dicitur illudere. Hoc, inquit Chrysostomus, intellexerunt sapientes Philisthinorum, iudicaueruntque Deum eodem modo illorum superbiæ se opposuisse, qui illos fœdissimis plagis, vilissimisque animalculis percutiebat, quasi deludens illos, & irrisioni exponens: ex quo inferebant, nequaquam amplius in superbia persistendum, sed humiliter reducendam Dei arcam in locum suum. Hoc igitur modo Deus superbis resistit. Si autem ita cum omnibus superbis agere solitus fuit; nonne potius cum totius superbiæ principe, & illo, *qui est Rex super omnes filios superbiæ*, similiter debebat agere? Illi quidem superbienti, & contra Deum ipsum se extollenti, voluit resistere: sic tamen agere decebat, vt illum relinqueret confusum, delusum, contemptissimæ irrisioni expositum, & summa confusione illusum. Hac de causa noluit Deus semetipsum illi opponere: non enim grandis esset diaboli confusio, quod ab ipsomet Deo vinceretur, cuius potentia infinitè cunctas diaboli vires superat. Neque verò contentus fuit, Angelum aliquem illi opponere: constat siquidem sanctos Angelos, fortiores diabolo existere. Voluit propterea puluerem & cinerem ei opponere, hominem inquam, non ex quacunque terra, sed ex vilissimo puluere formatum, vt cùm ab illo vinceretur, summa remaneret confusione confectus, irrisionique supremæ expositus, & delusus. Hac igitur de causa dæmones in mundo posuit, in quo hominem erat conditurus, vt mundus esset tanquam circus, aut stadium, in quo cum dæmone congredi posset, & illi se opponere: vt dæmon ab homine vili puluere superatus, summa confusione maneret affectus. Ex quibus manifesta relinquitur illa Dauidis sententia, quam antea induximus, inducemusque postea, explicatque Beatus Augustinus: *Draco iste, quem formasti*, id est, quem in mundo reliquisti, *ad illudendum ei.* Quæ similiter Deus ipse ad B. Iob prædixerat de dæmone, sub typo Behemoth, aut balenæ agens, cuius sententiam ad hoc institutum eleganter idem expendit Augustinus. *Hic est initium figmenti Domini, quod fecit ad illudendum ab Angelis suis.* Sic enim habet textus, iuxta lectionem Septuaginta Interpretum, quorum Didymus, & Græci Patres sequũtur, vbi noster Vulgatus legit: *Ipse est principium viarum Dei, qui fecit eum, applicabit*

Marginalia: ¶ 21 — *Exod.* 15. 1. — 11. *de ciuit.* c. 15. & 17. — *Iob* 40.

abit gladium eius. Angelorum autem nomine, homines intelligendos, demonstrat Augustinus, quibus imposuit & commisit dæmonis potentiæ, & tentationibus se opponere, ad ipsius dæmonis confusionem & vilipendium. Hæc igitur Dei mẽs, hoc sapientis illius profundum consilium.

§ 13 N. Quoniam autem timere poteramus congredi cum tali hoste, cuius vires tam ingentes sunt, vt dixerit Deus ipse: Non est potestas super terram, quæ ei possit comparari, cuius elatio & superbia varijs triumphis, quos de viris primoribus comparauit, aucta est; Christus Dominus postquam in Iordane baptizatus fuit, & aquas suæ mundissimæ carnis contactu sanctificauit, cum illo congreditur, vt illius vires frangat, & fortitudinem eneruet, quo iam possimus nos facilè eum superare. Videturque nunc illud verissimè euenisse, quod in antiquo populo fuit præfiguratum, cecinitque Dauid in Psalmo, cuius titulus est: Intellectus Asaph, quia vt ibi obseruat Augustinus, Asaph Latine, congregatio est, vt illam Synagogam, aut congregationem considerantes, intellectũm ad Ecclesiam, quæ est congregatio fidelium eleuemus. *Tu,* inquit, *confirmasti in virtute tua mare, contribulasti capita draconum in aquis, tu confregisti capita draconis, dedisti eum escam populis Æthiopum.* Confirmauit quidẽ Deus antiquitus in virtute sua mare, quando aquas eius fluidas diuidens, solidauit, vt instar muri firmissimi, à dextris & sinistris Israëlitarum starent. Ibi autem cõtribulauit capita draconis in aquis: quia Pharao, & eius duces, videntes mirabilia quæ ibi fiebant, stupefacti sunt. Nihilominus quia tunc insequuti sunt Israëlitas, confractæ sunt eorum vires & robur, adeo vt facti fuerint esca populis Æthiopum, id est, dicti sunt in consumptionem populo dom⁹ Israël, vt exponit paraphrastes Chaldæus. Nam in Scriptura sacra, cùm quis inimicum facilè vincit & deijcit, dicitur eum comedere, aut in escam accipere. Ita Iosue & Caleb dixerunt: *Ne timeatis populum terræ huius, quia sicut panem, ita possumus eos deuorare.* Vocat autem Israëlitas, populum Æthiopum, nõ quod illi verè essent Æthiopes; sed quia vox, *Sijm,* quam Septuaginta transtulerunt, Æthiopes propriè significat, aridos sine humore, sine viribus, quales erant Israelitæ, quando ex illa misera seruitute Ægypti egrediebantur. Superueniat nunc Asaph, id est, intellectus transiliens illam congregationem, & pertingẽs ad populum Christianum, & videat, quomodo Deus confirmauit in virtute sua mare, id est, cõgregationes aquarum, cùm Iordanem ingressus sanctificauit aquas, quibus dedit virtutem sanctificandi animas per baptismũ, quem expressit ille transitus maris, vt dixit Paulus. Ibi quidem contribulauit capita draconis: quoniam cùm diabolus eiusque satellites attenderunt, ex vna Christum accedentem ad baptismum inter peccatores, ac si vnus esset ex illis; & ex alia viderent apertos super eum cœlos, & Spiritum Dei descendentem super eum sicuti colũbam, & Patrem intonantem: *Hic est Filius meus dilectus,* contribulata sunt eorum capita, nescientes quid hoc esset: propterea diabolus cum suis satellitibus insequutus est Christũm, & accessit, vt eum tentaret. Tunc autem confregit capita draconis. Intelligimus, inquit Augustinus, dracones, omnia dæmonia sub diabolo militãtia, quorum caput superbia est: quam ita Christus confregit, vt iam Æthiopes, id est, homines infirmi, aridi, & sine virtute propria, eum facilè iam deijciant & vincant, & pueri ac mulieres infirmæ, insignes victorias de eo reportent. Quod egregiè idem ipse Augustinus annotauit, expendens illud: *Dum anxiaretur cor meũ, in petra exaltasti me.* Anxius equidem reddebatur homo, dum sibi cum diabolo congrediendum considerabat, cuius timebat vires, fraudes, & machinas: *sed in petra exaltatus est.* Modo, inquit Augustinus, in Euangelio legebatur, quia Dominus Iesus Christus in eremo tentabatur à diabolo: in Christo enim tu tentabaris; quia Christus de te sibi habebat carnem, de se tibi salutem; de te sibi mortem, de se tibi vitam; de te sibi contu-

Marginalia: *Iob* 41. 24. — *Ps.* 73. 1. 13. — *Exod.* 14. 29. — *Num.* 14. 9. — צִיִּים *Genebrar. Brixian. to. 2. fol.* 112. — 1. *Cor.* 10. 1. — *Mat.* 3. 17. *Luc.* 3. 22. — *In Ps.* 60. *Psal.* 6. 2.

contumelias, de se tibi honores: ergo de te sibi tentationem, de se tibi victoriam. Si in illo nos tentati sumus, in illo nos diabolum superamus, &c. Et si quæras: Quomodo mihi vincendi viam fecit? *In petra*, inquit, *exaltasti me.* Quis factus sit petra, inquit Augustinus, audi Apostolum, dicentem: *Petra autem erat Christus:* in illo ergo ædificati sumus. Propterea petra illa in qua ædificati sumus, prior percussa est ventis, flumine, pluuia, quando CHRISTVS à diabolo tentabatur. Ecce, in qua firmitate te voluit stabilire. Hæc igitur prima causa est, cur Deus voluit tot dæmonum multitudinem constitui in mundo, in quo erat hominem conditurus.

1. Cor. 10. 4.

§. 4. *Deus dimittens dæmonum millia in mundo, voluit hominem obligare ad perpetuam vigiliam, & vt illius fauorem semper quæreret.*

¶ 14. *Li. 1. de prouid. & orat. de prouident. cit.*

ALiam causam adhibet idem Chrysostomus, cur Deus, tot dæmonum millia in mundo reliquerit, in quo hominem conditurus erat: vt scilicet Deus compelleret hominem, perpetuò ad se cōfugere, & ita sibi adhærere, vt nunquam se ab eius latere separaret. Videbis (inquit Chrysostomus) matres, vt paruulos secum adhærentes retineant, laruas agere, aut phantasmata quædam repræsentare, & tempore, quo ciuitates laruis replentur, pueri à matrum lateribus non discedunt, semper attendentes, necessarium sibi esse matris præsidium, si hac, vel illac laruæ occurrant. Similiter commune est satis, & familiare parentibus, seruos in domo ponere, qui phantasmata agant, qui paruulos filios terrefaciant, quo eosdem tandem compellant, ad se venire, & suum patrocinium quærere, sibique perpetuò adhærere. Propterea Deus mundum dæmonibus quasi laruis repleuit, tanquam seruis, qui phantasmata agant, vt nunquam ab eius latere separemur, & timentes, eos vbique nobis posse occurrere, vbiq; nobis esse necessarium diuinum patrocinium intelligamus. Huic similis est illa communis ratio, quam ad idem institutum sæpe sancti Patres expendunt, dicentes; hoc ideo à Deo ordinatum fuisse, vt homo perpetua cura, & vigilantia sibi prospiciat, qui attendens, se vndique inimicis circumseptum, qui omni tempore, omni loco, & in omni opere sibi insidiantur, vigilet, sibique attendat, & nunquam pedem moueat, aut manus extendat, oculos eleuet, aut vero aliquid aliud agat, nisi timens & prouidens, ne circumueniatur à Satana, vt dixit Paulus, qui perpetuò cogitat, quomodo possit nobis nocere. Certè si quis sciret, ciuitatem in qua habitat, repletam hostibus crudelissimis, qui omnes vias occupant, & plateas, & omnia loca ingredi possunt; quique necem suam summopere intendunt, cupiunt, & procurant, summa vigilantia sibi prospiceret, & eorum præueniret incursus, & arma nunquam deponeret. Huius rationis vim, eloquenti oratione prosequitur Chrysostomus, expendens illa verba, quę ille iuxta Græcum ita legit: *Agnosce, quod in medio laqueorum transis, & super propugnaculis vrbium habitas.* Qui sciret vbique inimicos adesse, insidias agentes, & laqueos tendentes, & qui positus esset in propugnaculo vrbis circundatæ inimicis, maxima vigilantia ad omnia attenderet. His proxima est ratio desumpta ex Beato Augustino, qui annotat, prudens consilium, quod Publius Cornelius Scipio Nasica tradidit Romanis. Hunc virum laudat Titus Liuius, & eum vocat Augustinus, Pontificem Maximum Romanorum, qui totius Senatus iudicio, vir optimus fuit designatus, quando sub terrore belli Punici, in suscipiendis sacris Phrygijs vir optimus quæreretur. Cum ergo Legati Romani, qui Carthaginem adierant renuntiassent, ingentem se naualis materiæ vim Carthagine inuenisse, & propterea in Senatu proposita fuisset quęstio: An Carthago inimica & æmula Romæ esset penitus diruenda, quo Romani absque hostibus quietam agerent vitam.

2. Cor. 2. 11

Ho. 15. ad popul.

Eccl. 9. 20.

1. *De ciuit. c. 30. & 31.*

Lib. 29.

tam, & Marcus Portius Cato decerneret, diruendam & funditus euertendam, illi se opposuit Scipio Nasica, dicens: nullum maius damnum Romæ posse euenire, quam quod inimicis omnino careret: metus enim hostis, ciuitatem in bonis artibus continebat, & ciues in vnitate conseruabat, & agebat, ne torperent ocio, & inimicitias domesticas in hostes conuertebat: Et idcirco necessarium esse terrorem, tanquam tutorem idoneum pupillis ciuibus, qui eos in officio contineret, & vigilantes efficeret. Quod & Appium Claudium dicere solitum, scribit Valerius. Nec eum, inquit Augustinus, fefellit sententia: nam re ipsa probatum est, quam verum diceret. Deleta quippe Carthagine, magno scilicet terrore Romanæ Reipublicæ depulso & extincto, tanta de rebus prosperis orta mala continuo subsequuta sunt, vt corrupta diruptaque concordia, prius sæuis cruentisque seditionibus, deinde mox malarum connexione causarum, bellis etiam ciuilibus, tantæ strages ederentur, tantus sanguis effunderetur, tanta cupiditate proscriptionum ac rapinarum ferueret immanitas, vt Romani illi, qui vita integriore mala metuebant ab hostibus, perdita integritate vitæ, crudeliora paterentur à ciuibus. Hæc prosequitur Augustinus, quæ & Sallustius scripserat: nam ante Carthaginem deletam, Populus, & Senatus Romanus, placidè modesteque Rempublicam inter se tractabant, neque gloriæ certamen, neque dominationis inter ciues erat, qui tantum intenti erant, de inimicis gloriam, & victoriam reportare: sed vbi formido à mentibus discessit, torpor & ocium Romanam Rempublicam plurimis vitijs infecit.

In bello Iugurthino, vt Viues ibid. tradit.

Hanc rationem obseruauit Diuus Thomas in illud: *Virtus in infirmitate perficitur*, nomine infirmitatis, intelligens etiam persequutiones, & inimicorum congressus, sicuti & Chrysostomus intellexerat, de quo alibi. In cuius confirmationem id etiam obseruat, quod sæpe legitur in Sacra pagina, quod Dominus noluit destruere omnes habitatores terræ inimicos Israelitarum, sed aliquos reseruauit, vt scilicet filij Israel exercitarentur, pugnãdo cum eis, & ne desidia & ocio torperent: quem etiam locum obseruat idem D. Thomas, explicans dubium illud, cur baptismus non auferat omnia, quæ pœnam inferunt, & concupiscentiam, quæ bellum nobis indicit: *Hæ sunt gentes*, inquit, *quas Dominus dereliquit, vt erudiret in eis Israelem, & postea edijscerent filij eorum, certare cum hostibus, & habere consuetudinem præliandi.*

In ca. 12. 2. ad Cor.

3. p. q. 69. art. 3. zh.. lo.

Iudic. 3. 1.

§. 5. *Deus creauit Angelos, quos præsciebat futuros dæmones, vt victoriæ materiam nobis ministrans, vnusquisq; illam obtineat coronam, quæ diabolo quem vicerit, erat parata.*

HViusmodi rationes & causas varias reddunt S. Patres: communis tamẽ & suprema illa est, quam D. Thomas, ex sanctis Patribus, & signanter ex B. Augustino reddit, dicens: dæmones relictos in mundo, ad nostram vtilitatem. Diligit enim Deus hominem, vt dictum est, cuius salutem intendit, vultq; omnes homines saluos fieri: non igitur in malum illius posuit dæmones in mundo; sed in bonum, vt scilicet possit eidẽ regna cœlestia iure conferre. Producere equidem voluit Deus hominem, non vt in mundo permaneret, cui cœleste regnum dare ab æterno constituerat: sed vt illum, tanquam illius regni Regem, gloria & honore coronaret. Ad coronam autem necessaria est victoria: ad victoriam verò necessaria est concertatio, & pugna: nam tanquam commune prouerbium dixit Paulus: *Non coronabitur, nisi qui legitimè certauerit*. Bellum aũt consistere non potest, nisi sint inimici & hostes, contra quos illud agatur. Propterea ergo Deus mundum producens, tanquam stadium, in quo homo victoriam reportare posset, simul inimicis repleuit illum, vt tot victoriæ coronas homo sibi compararet, quot in eo hostes inueniret.

¶ 16. *1. p. q. 64. art. 4.*

vtilitas.

2. ad Tim. 2. 5.

cum

cum quibus congrederetur. Hanc rationem sequitur Beatus Hieronymus *a*, & B. Ambrosius *b*, sequutus fuerat, ex professo illam tradit Diuus Cyprianus *c*, vt annotauit D. Pontius *d*, assumens conclusionem probandam, quod nisi præcesserit pugna, non potest esse victoria, quam cum quis consequutus fuerit in pugnæ congressione, datur vincenti corona. Cyprianum imitandum suscepisse videtur Augustinus edens peculiarem librum de Agone Christiano *e*, cuius fundamentum est, quod corona victoriæ non promittitur, nisi certantibus. Hanc eandem conclusionem ex professo demonstrat Ambrosius *f*, ex celebri Apostoli sententia. Meritò Paulus; *Certamen*, inquit, *bonum certaui, cursum consummaui : reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die, iustus iudex.* In illa, inquit, die reddet, non hic. Hic aūt in laboribus, in periculis, in naufragijs, quasi athleta bonus decertabat: quia sciebat, quia per multas tribulationes oportet nos introire in regnum Dei. Ergo nō potest quis præmiū accipere, nisi legitimè certauerit: nec est gloriosa victoria, nisi vbi fuerint laboriosa certamina. Ita Ambrosius, qui idem institutum prosequens obseruat, Christum non promisisse in Euangelio gloriæ coronam, nisi illis, qui in præsenti vita legitimè certauerint, laboresque subierint. Vnde præproperè, inquit Ambrosius, coronam exigis, antequam vincas. Iure propterea illorum explosa fuit petitio, qui sedes excellentes & coronas in Regno Christi petebant, antequam pugnarent & vincerent, quos propterea Dominus à tali petitione reuocat, inducens prius ad pugnam & calicem, dicens: Potestis bibere calicem? Ex hoc principio explicat Augustinus, difficilem quandam quæstionem, quam quidam contra Dei bonitatem mouebant. Postquam enim Augustinus ostendit, Deum creasse omnes Angelos in gratia & sanctitate, eorum tamen plurimos in veritate non stetisse; sed sua culpa malos ac impios factos fuisse, quærit: cur Deus, illos produxerit, quos nouit futuros malos, & ex Angelis sanctis in impios dæmones conuertendos. Et respondet, id à Deo in commodum & bonum factum fuisse. Neque enim (inquit) Deus, vllum, non dico Angelorum, sed vel hominum crearet, quem malum futurum esse præscisset, nisi pariter nosset, quibus eos bonorum vsibus cōmodaret. Statuit itaq; Deus ab æterno homines condere, quibus gloriam suam impartiret, quam illi actibus suis meritorijs, diuina gratia & fauore roboratis, compararet. Vt autem haberet homo materiam ad tales actus producēdos, voluit permittere, vt multi Angelorum, sua ipsorum malitia à bono deficerent, quā contra homines cō uerterent; quatenus sic homo varias occasiones ad excellentes actus meritorios edēdos habere posset. Sicut enim Deus, inquit Augustinus, naturarum bonarum est optimus conditor; ita malarum voluntatum est iustissimus ordinator, vt cum illi male vtuntur naturis bonis, ipse benè vtatur etiam voluntatibus malis. Ideoque sicut diabolus vsus est male natura bona sua ad malum; ita voluit Deus benè vti illius voluntate mala, ad bonum nostrū. Ex his explicat August. illud: *Draco iste quem formasti ad illudendum ei*, aut vt sępè legit, *Ad ludendum cum eo.* Certum siquidem est, diabolū à Deo fuisse creatū & formatum: nulla enim natura est, etiā in infimis, bestiolis, quā nō ille cōstituerit. Sed qui illū cōdidit qui se sua volūtate fecit malū, voluit vti malitia eius in bonum nostrum, illū statuēs in mūdo, vt illudatur à iustis, aut vt iusti cum eo ludant. Itaq; fecit, inquit August. vt diabolus, institutione illius bonus, voluntate sua malus, in inferioribus ordinatus, illuderetur ab Angelis eius, id est, vt prosint tentationes eius sanctis, quibus obesse desiderat. Et quoniam Deus, cum eum conderet, futuræ malignitatis eius non erat vtique ignarus, & præuidebat, quæ bona, de malo eius esset ipse facturus, propterea Psalmus ait: *Draco hic, quem formasti ad illudendum ei*, vt in eo ipso, quod eum finxit, licet per suam bonitatē bonū, iam per suā præscientiam præparasse intelligatur, quomodo ille vteretur & malo.

a Tom. 2. l. 3. dial. cōt. Pelag. pag. 227
b Lib. 4. in Luc. c. de recessu diabol.
c Lib. de mortal.
d In vita Cyprian.
e To. 3. li. de Agone Christia.
f Lib. 1. offi. c. 15. & 16.
2. ad Tim. 4. 7.
Mat. 10. 22
Lib. 11. de ciu. à cap. 11. ad 22. § 17.
11. De ciu. c. 17. & ep. 120. ad Honora. ca. 2.
Psa. 101. 26
Ibidem.

11. *de Gen. ad lit. c.* 22 & malo. Ita ille, qui id ipsum alibi repetit: Non illum, inquit, Deus malum condidit; sed quia cum faceret eum, ad hoc propria voluntate malum futurum, vt bonis noceret, creauit eum ad hoc, vt de illo, bonis ipse prodesset: hoc est enim, vt illudatur ab Angelis, quoniam sic illuditur, cum Sanctis prosunt tentationes eius, quibus eos deprauare conatur, vt malitia in qua ipse esse voluit, eo nolente sit vtilis seruis Dei, qui hoc praeuidens, finxit eum. Ita Augustinus; iuxta quem haec est notanda sententia, quod verè Deus ad hoc creauit Angelos, quos futuros nouit daemones, vt per eorum tentationes, hominum salus, & gloria pararetur: & idcirco dicitur diabolus, draco creatus *ad ludendum cum eo*, vt videamus, quantum aestimet victoriam nostram. Quae verba duobus modis exponi possunt; primus, vt ludere idem sit, quod pugnare, aut bellare. Ita dicitur: *Surgant pueri & ludant*
2. *Re.* 2. 14. *coram nobis.* Ludum, ait Theodoretus, appellauit eorum congressum. Et de Da-
In li. 2. *Re. q.* 9. uide dicitur; *cum leonibus lusit, quasi cum*
Eccl. 47. 3. *agnis.* Ita accepit Acatius *a*, illud: *b Vidit*
a *Apud Lyppo, in cate. Gen.* 21. *Sara Ismaelem ludentem cum Isaac*, id est, persequentem Isaac, satis consone Paulo *c*, qui ludum illum pro persecutone accipit. Secundus sensus est, vt idem sit ludere,
b *Gen.* 21. 9 aut illudere, quod irridere, aut irrisionibus
c *Gal.* 4. 29 aliquem prosequi per contemptum. Ita
Gen. 39. 14 dicitur: *Venit ad me seruus Hebraeus, quem*
Isa. 57. 4. *introduxisti, vt illuderet mihi.* Et Isaias, *super quem lusistis?* Loquitur de impijs ir-
¶ 18. ridentibus iustos & pios. Iuxta primum sensum facilis est loci intelligentia: vult enim dicere, draconem positum in hoc mari magno, ad pugnandum cum eo, & vt iusti qui Angeli dicuntur, cum illo perpetuum bellum agant, de quo reportantes victoriam, aeternae gloriae coronam percipiant. Sed iuxta secundum sensum, insigne mysterium haec verba continent, & declarant: nec enim tantum indicant, bellum quod cum diabolo agendum est; sed & modum exprimunt, quo tale bellum agere oportet. Duplex siquidem est inimicorum genus: quidam viribus corporeis agunt, brachia, manusque mouentes, quorum arma sunt omnibus manifesta: quomodo Romani agebant contra Carthaginenses, & Philisthijm contra Israelitas, quando Goliam praeficiebant, hominem ingenti corpore, viribusque praestantem, armis validissimis munitum. Huiusmodi bellum non est proprium hominum, aut creaturarum rationalium, quippe cum beluae etiam contra se ipsas illud agant, sicuti draco cum elephante, canis cum lupo, leo cum equo; inter quas, quae viribus praestant corporis, vincunt: ideoque victoria, quae per tale bellum comparatur, non valde est digna laude: comparatur enim viribus, quas quis à natura habet, & naturalibus, neque vituperationem, neque laudem promeremur, vt dixit Aristoteles. Alij sunt inimici, qui potius agunt viribus rationis & intellectus, strategemata inuenientes, laqueos struentes, machinas componentes, quibus inimicos arte potius & rationis discursu, quam viribus superant. Ita Rex Syriae 4. *Reg.* 6.
contra Israelitas agere parauit: ita & Io- *Iosue* 8.
sue habitatores Hai superauit. Hoc genus bellandi proprium est creaturae rationalis, quae intellectu & ratione agit: ideoque, qui victoriam hoc modo comparant, maximè celebrantur apud omnes, quippe qui seipsos comprobant maximo intellectu & discursu praestare. Hinc prouenit, quod cùm quis inimicum in huiusmodi bello superauit, illum irrideat, & subsannet, demonstrans se maiori intellectus acie praestare, qui illius laqueos praeuidit, & machinas aperuit, & suae rationis discursus illusit: ideoque illum subsannat adeo, vt & passerculi videatur irridere venatores, quorum laqueos effugerunt. Bellum ergo, quod cum diabolo gerimus, non est corporale sed spirituale; non viribus corporis agendum, sed rationis & spiritus: ita ille nobiscum pugnat. Vnde vocatur *Draco*, quia capite nititur, ratione mouetur, & machinis agit, instruit technas, laqueos tendit, insidias parat, vt annotauit Augustinus, imò & Paulus saepe expressit, signanter cum admonet, quod caueamus,

vt non

vt non circumueniamur à Satana: non enim, inquit, *ignoramus cogitationes eius*, id est, non ignoramus illum nobiscum bellum agere, cogitando, quomodo decipiat, irretiat, & illaqueet. Ecce draconem capite agentem, qui propterea si victoriam reportat, capitque nos laqueis, aut foueis, quas abscondit, nos irridet, & subsannat. Quod Dauid timebat: *Ad te Domine leuaui animam meam, Deus meus in te confido, non erubescam, neq; irrideant me inimici mei.* Deficere quidem corporis viribus, non cõfundit hominem; deficere tamen ratione & intellectu, illum erubescentem reddit, adeò, vt videamus non erubescere eũ, qui luctando succubuit, aut à fortiori deiectus fuit; erubescere autem eum, qui scachorũ ludo victus est, quia illud ad vires corporis, hoc ad rationis discursũ pertinet. Quia ergo diabolus positus est, vt contra nos pugnantem vincamus, & talis victoria obtinetur, ex hoc, quod eius laqueos euadimus, machinas detegimus, strata ragemmata eludimus, tuncq; ille manet illusus, & erubescens, dicit Dauid, eum positum *ad illudendum ei*, aut, vt à iustis illudatur, qui hoc ipso, quod cum diuina fauente gratia vincunt, superiores ratione & intellectu, se comprobant, illudque euenit, quod dixit Isaias: *Et erit, cum requiem dederit tibi Dominus*, id est, cum bellum fuerit finitum & victoria iam parta, requieueris, *à labore tuo, & à concussione tua*, id est, operibus virtutis, quæ labore exercentur, & quibus carnis concupiscentia conteritur, *& à seruitute tua dura*, id est, à pondere corporis, quo quasi captiuus tenetur spiritus: *sumes parabolam istam contra regem Babylonis, & dices: Quomodo cessauit exactor, &c. detracta est ad inferos superbia tua, &c. Quomodo cecidisti de cœlo Lucifer, &c. veruntamen ad infernum detraheris. Nunquid non iste est vir, qui conturbauit terram, qui concussit regna, qui posuit orbem desertum, & vrbes eius destruxit? Tu proiectus es de sepulchro tuo, quasi stirps inutilis, pollutus, & obuolutus cum his, qui interfecti sunt gladio, & descenderunt ad fundamenta laci, quasi cadauer putridum.* Ecce verba, quibus sancti irridẽt diabolum, quando victoriam de illo reportant, illudentes ei. Et quis poterit explicare verecundiam & confusionem, qua ille superbus, communisque inimicus afficitur, cum videt se illudi & derideri à puella tenera, & homine infirmo, qui dicere ei potest: Nunquid tu es, qui te extollere, & sedere iuxta Deum voluisti? qui perdidisti Adamum, & totum orbem tibi subiectum gloriabaris? Ecce te vilis vermiculus superauit, vicit, deiecitque. Est ad hoc institutum, optimus locus apud Isaiã. Postquam namque Deus fatetur se dæmonem creasse, quem fabri nomine describit, vt exponit Hieronymus, subdit iuxta trãslationem Septuaginta: *Ego autem creaui te, non in perditionem interficere, omne vas factum contra te non prosperabitur.* Vt ait hoc loco Cyrillus, ad hominem loquitur, dicens: *Creaui te*, non quidem ad interitum, id est, ad corruptionem & mortem, sed ad longæuam & æternam vitam. Leo etiam Castrensis, *Creaui te*, non vt perdam sed vt te gloria afficiam immortali. Optimè Chrysost. si in hoc Deus nos creasset, vt perderet, iure dubitasses de propria salute: cæterum, quia non ob aliud, quam propter bonitatem suam, quo bonis fruamur sempiternis, atq; in hoc omnia facit, & omnia molitur, vt salui simus, quis dubitationi relinquitur locus? Ita ille. Et quia posset quis obijcere: Cur igitur creasti fabrum, id est, dæmonem, qui tot machinis & tentationibus niteretur perdere me? respondet: *Omne vas factum contra te, non prosperabitur.* Vasi nomine intelligit instrumenta, quibus dæmon contra nos agit, quæ sunt tentationes, quas in conflatorio mentis suæ, sua malitia agente, conficit & præparat. Tales tentationes non solum non prospere illi succedent, sed potius in tuum commodum conuertentur: tunc enim non prospere succedit Domini agenti aliquid contra inimicum, cùm id quod agit, potius in inimici vtilitatem cedit. In bonum ergo nostrum dæmones in mundo dimissi sunt à Deo, vt cum eis pugnantes, & victoriam de eisdem reportantes, regni cœlestis corona digni efficiamur.

Marginalia: *Tract. 10. in Ioan.* — *2. Cor. 2. 11* — ¶ 19. — *Psal. 24. 1.* — *Isai. 14. 3.* — *Isai. 54. 17.* — *In cap. 54. Isaiæ.* — *Parænesi 1. ad Theodo. lapsum, ep. 15.* — ¶ 20.

mur. Quam rationem etiam prosequitur idem Chrysostomus, docens, hac in parte Deum honori nostro consuluisse, dum voluit & statuit, vt Regnum cœlorum, non nisi interueniente manuum nostrarum opera ac diligentia obtineremus. Honorificentius enim est, obtinere regnum, quando quis ab inimicis proprio labore & industria illud comparat, quam, cum illud per liberam, & meram alicuius principis donationem consequitur: & ideo Deum similem esse dicit Regi, qui filio suo hæredi, ad maiorem eius honorem imponit, vt cum inimicis suis pugnet, quo triumphum de illis reportans, sibi coronam regni debitam faciat, quamuis omnia perficiat adiutus à Patre, & ipso ministrante illi sumptus, copias, exercitum, &c. Ita sanè voluit Deus, vt cœli regnum, ad quod obtinendum creati sumus, nobis compararemus per bellum, & certamina, quod & nobis non obscure intimauit, dicens: *Regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud*, indicans armorum vi, & consertione manuum, illud esse acquirendum, ac propterea solum consequuturos illud, qui strenuè pugnauerint, & fortissimos milites se exhibuerint. His concinit discursus ille Origenis obseruantis illa verba, quæ dixit Dominus ad Iosue, quæ & prædixerat Moysi: *Omnem locum quem calcauerit vestigiũ pedis vestri, vobis tradam:* vbi ita legit Origenes: *Omnis locus, quem subdideritis vestigiis pedum vestrorum, erit vester.* Et annotat in primis, bellum contra inimicos his verbis expressum, & indictum Israelitis, quibus ille locus tantummodo concedebatur, quem armorum vi conquirerēt & occuparent, vincentes & pellentes inimicos illos, Chananæos, Pherezæos, Iebusæos, cæterasque illas barbaras nationes, quę loca terræ promissionis occupabant: non enim locum concedit eis, nisi quem armorum vi obtinerent, quia id significat vox illa: *Omnem locum quem calcauerit vestigiũ pedis vestri:* quod clarius ostendit translatio Masij ex Græco: *Omnem locum in quem ingressi fueritis, vestigio pedum vestrorum.* Obseruat deinde allegoriam, sub hac littera latentē, vt intelligamus, quid nobis Deus per huiusmodi verba repromittat: idque docere vult, nobis intelligendum, quod non per ocium & negligentiam, oscitantes & dormitantes, cœlestem hæreditatē possumus obtinere; sed deuictis prius istis inimicis, quibus talis hæreditas erat concessa. Sunt enim quædam aduersarum potestatum gentes diabolicæ, aduersum quas certamen nobis agendum est, & agones sustinendi. Fuerunt illi aliquando Angeli in Regno Dei magnifici, de quorum vno dixit Isaias: *Quomodo cecidisti de cœlo lucifer, qui mane oriebaris?* Sine dubio qui de cœlo cecidit, sedem, inquit Origenes, in cœlo habebat. Postquam verò factus est Angelus refuga, si eum vincere potuero, & subijcere pedibus meis; si meruero, vt Dominus meus Iesus conterat satanam sub pedibus meis, consequenter locum Luciferi habere merebor in cœlis. Ita quidem Origenes: cuius verba non ita accipienda sunt, vt credamus, angelos malos aliquando sedem gloriæ obtinuisse: nunquam enim beatitudinem cœlestem obtinuerunt; sed quod verè extiterunt in cœlo empyreo, in quo ornati eximijs gratiæ donis, creati fuerunt, & ad beatitudinem ordinati, quam meruerunt propter actum bonum, quem in primo instanti produxerunt: & sicuti inæquales fuerunt in gratia, ita & in merito: quapropter maior gloria vni quam alteri erat præparata: qua de causa per Ezechielem dicitur; Foramina illius tunc iam esse præparata, aut aperta, de quo alio in loco. Quoniam tamen in secundo instanti, non solum non perstiterunt in bono, sed potius à Deo defecerunt per superbiæ peccatum, omnibus cœlestibus donis fuerunt spoliati, & ex illa cœlorum sede deturbati, vt Theologi in materia de Angelis explicant. Hanc autem Origenis sententiam, multi sancti Patres sequuti sunt, asserentes, esse creatos homines, vt adimplerent sedes illas, quæ vacuæ remanserunt, cum Angeli, qui ad eas debebant peruenire, cœlo fuerunt pulsi. Statuitque propterea,

Marginalia: *Hom. 16. in Matth.* — *Matth. 11.* — *Homi. 1. in lib. Iosue.* — *Iosue. 1. 3. Deut. 11. 24.* — ¶ 21 — *Isai. 14. 12.* — *Ezech. 28. 13.*

pterea Deus, vt illius Angeli ſedem aliquis accipiat, quem vicerit, pedibuſque ſubdiderit ſuis. Quo fit, vt quo fortiores, altiores, excellentioriſque naturæ dæmones quis ſuperauerit, altiorem locum & excellentiorem ſedem ſibi debitam faciat, diuina gratia ſibi opem ferente: & in cœlo eò aliquem ſanctum altiorem locum obtinere, & ſedem ſublimiorem, quò ſublimiores angelos malos vicerit, in terra viuens. Qua doctrina niti poteſt illud, quod de Seraphico Franciſco reuelatum fuit cuidam ex fratribus ſuis, cui oſtenſa fuit ſedes præclariſſima, nimiſque ſublimis, quam ſuperbus angelus perdidit, quæque illi beatiſſimo feliciſſimoque viro erat parata, qui profundiſſima humilitate ingentem illius ſuperbiam vincebat: locus enim victi, cedit victori. Ita Diuus Bonauentura refert. Ex quibus tandem, & illud infertur, non ſolum eſſe contra bonum noſtrum, quod dæmones in mundo fuerint relicti, nobiſcum pugnaturi; ſed eò potius maius à Deo beneficium alicui conferri, quò maior difficiliorque pugna cum fortioribus inimicis peragenda committitur, & tanquam ſingulare beneficium accipiendum eſt, quando de aliquo dici poteſt, quod de Sancto Iacob: *Certamen fortè dedit illi, vt vinceret.*

In vita Beati Frãciſci cap. 6.

Sap. 10. 12.

§. 6. *Deus ſub nomine & typo Behemoth, dæmonem ad litteram excellenter deſcribit, quem dimiſit in mundo ad maiorem gloriæ noſtræ coronam.*

§ 22 OMnia hæc breuiſſimis illis verbis, quę ſupra expendere cœpimus, voluit Deus docere B. Iob, explicareque cur permiſerit, vt ille beatus vir traditus fuerit manibus ſatanæ, & innumeris eius ſatellitibus impugnandus & affligendus: *Ecce*, inquit, *Behemoth, quem feci tecum, fœnum ſicut bos comedet.* Diximus nomen Behemoth ſignificare Elephãtem, ſub cuius typo voluit Deus diabolum manifeſtè deſcribere. Quoniam autem hæc difficilia ſunt, myſteriaque diuina continent, breuiter à nobis ſunt explicanda. Omnes quidem, tam Græci, quam latini patres & authores ſummo conſenſu intelligunt, nomen Behemoth, eſſe nomen plurale apud Hebræos, quod beſtias in plurali ſignificat. Quid autem harum beſtiarum nomine ſignificetur, variè ipſi declarant. Quidam enim ex Græcis patribus, vt tradit Diuus Iulianus Græcus, credunt ſignificare multitudinem vermium, qui ipſi Sancto Iob adhærebant, quos propter voracitatem & edacitatem carnium illius, beſtias vocat Deus, qui quoniam tantum comedebant, carnem illius, quam fœni nomine intelligendam dixit Deus, & eius ſolam pulchritudinem deuorabant, animam autem eius & ſpiritualem illius pulchritudinem, non ſolum non abſumebãt: ſed ſplendidiorem reddebant, dicuntur comedere fœnum: quod & Olympiodoro non diſplicuit. Alij itidem ex Græcis, vt idem Olympiodorus recenſet, beſtiarum nomine dæmonum innumeram multitudinem intelligunt, quos Dauid beſtias vocat, dicens: *Ne tradas beſtiis animas confitentes tibi*, quod ex profeſſo proſequutus eſt Origenes, ſecundum quem ſenſum voluit Deus indicare, magnam dęmonum congeriem, & ingentem exercitum eorum fuiſſe, qui ad beatum Iob expugnandum proceſſerunt. Ita etiam cenſent aliqui ex Latinis, vt Caietanus *a*, imò & Diuus Auguſtinus *b*. Alij nomine Behemoth abſolutè intelligunt ſatanam, quem Deus vocat in plurali, Beſtiæ, quia etſi ipſe vnus ſit, omnium tamen beſtiarum feros, & immites continet mores. Ita ex Græcis Origenes *a*, Olympiodorus *a*, Gregorius Nazianzenus *a*, Athanaſius *a*, Didymus *a*, & ex Latinis Auguſtinus *b*, Gregorius *c*, Iſidorus *d*, Vrbanus Papa *e*, & alij. Multi intelligunt nomine Behemoth beſtiam aliquam terribilem, in qua tanquam in typo & figura coram oculis noſtris exprimeret Deus diaboli tyrannidem,

Iob 40. 10.

In Catena SS. Græcorum.

Iſai. 40. 6.

In catena Græca.

In eadem Catena.

Pſa. 73. 19.

Ho. 16. quæ eſt vltima in Leuit.

a *In lib. Iob*

b 11. *De ciuit. c. 15. & ſeqq.*

a *In catena Græca.*

b 11. *De ciuit. c. 15. & ſeqq. & 11. ſuper Gen. ad lit. cap. 20. & ſeqq.*

c *In ca. 40. Iob.*

d 8. *Ethi. c. 11. & lib. 3. Sen. ca. 5.*

e *In Pſ. 50. to. 1. bibli. SS. PP. col. 524.*

nequitiam, fraudes, fallacias, machinas. Ita Chrysostomus *a*, sentit. Quęnam autem sit talis bestia, difficilè est ad explicandum. Mirabiles quasdam fabulas Rabbini confingunt, vt eam explicent, indignas, quæ à nobis referantur, de quibus Hieronymus à sancta Fide *b*. Diligens quidam nostri temporis author *c*, multa congerit, vt id declaret. Sed verè Diuus Thomas *d*, visus est scopum attigisse, cuius sententiam sequuntur omnes Latini, imò & credo eandem esse, quam sancti Patres citati tenuerunt. Ad illam explicandam supponendum est in primis, Deum, vt satisfaceret B. Iob, & ea doceret, quæ nobis erant scitu necessaria, voluisse dæmonem coram oculis nostris exponere proprijs coloribus depictum, vt illum nō tantum in cute, sed intus etiam cognosceremus. Iste sanè superbus tyrannus, non tantum contendit dominari in terra, sed etiam in mari: qua de causa, quando cœlo expulsus dicitur, clamauit Angelus; *Væ terræ & mari, quia diabolus descendit ad vos, &c.* Voluit ergo terram & mare, tanquam sua possidere. Idcirco iuxta probabilem sententiam, idolum illud Dagon, quod Philisthæi tanta veneratione colebant, superius animalis terreni, inferius verò immanis piscis tenebat effigiem, qua diabolus ementitam diuinitatem in terra & mari dominantem, voluit exprimere. Vnde, sicuti Deus postea superbum Pharaonem describens, qui in terra & mari se dominari, iactabat, nomine duplicis animalis expressit, vnius terreni; alterius marini: *Leoni, inquit, gentium, & draconi qui est in mari assimilatus es:* ita loquens cum Beato Iob, dæmonis supremam superbiam descripturus, sub duorum animalium typo eum depingit, quorum vnum primas tenet in terra, alterum, quod supremum est in mari. Hæc duo sunt Elephantus, quem vocat Behemoth; & Cetus, quem vocat Leuiathan. Secundò observat Diuus Thomas, Deum quidem in cortice, horum animalium naturas, describere voluisse, non tamen de eis præcipuè agere intendisse, sed de dæmone ipso, sicut sæpe in Scriptura sacra agere consueuit, dum secundum corticem & superficiem, de re aliqua loqui incipiens, verius alteram in illa describere intendit: ideoque multa sæpe dicit, quæ rei, de qua loqui cœperat, non videntur posse conuenire, quæ egregiè quadrant in eam, ad quam exprimendam conuertit sermonem. Huius sunt innumera exempla in Scriptura sacra, de quibus alibi. Etsi ergo de his duobus animalibus sermonem videatur instituisse, verius tamen diabolum describendum assumpsit, quod & ipsemet, ita clarissimè manifestat, vt non credam, aliquam subesse posse dubitationem. Nam de Behemoth agens, volens explicare quis nam esset, subdit: *Ipse est principium viarum Dei:* quo nomine dæmonem postea apud Ezechielem describit. De Leuiathan similiter agens, tandemque volens manifestare quis nam esset, de quo præcipuè loquebatur: *Ipse,* inquit, *est rex super vniuersos filios superbiæ:* quod soli dæmoni conuenire manifestum est. Quod ergo veritas per se ipsam exposuit, inquit Diuus Gregorius, hoc aliter humana fragilitas explicare non præsumat. Tertiò, est obseruandum, optimè nomine Behemoth, Elephantum circumscribi, cuius in Scriptura non habetur nomen proprium: Behemoth enim, est nomen Hebræum plurale, quod significat bestias; per quod ideo aptè Elephantus circumscribitur, quia vnus cum sit, omnium bestiarum in se claudit quantitates, & qualitates: quantitatem quidem, quia vt Aristoteles *a*, & Plinius *b*, dixerunt, est omnium animalium maximum, cuius ingentem magnitudinem Ælianus *c*, descripsit. Imò & B. Isidorus *d*, propter eam à Græcis Elephantem vocari asserit, quasi montem: Græcè enim Eliphio, dicitur mons: ideoque B. Gregorius Nazianzenus *e*, Elephantum vocat, carnis vastā molem. Qualitates autem & proprietates, quia vt idē Aristoteles indicat, habet dētes fortissimos sicut leo, quos eboris natura demōstrat, cornua valida, sicut taurus, nō à capite, sed ab ore procedentia, serpentis agi-

Margin notes (left column): *a In catena Græca.* *b Li. 1. cōt. Iudæos, ca. 9. to. 4. bibli. SS. PP. col. 1063.* *c Camare. li. 4. de anim. c. 12. & seqq.* *d In ca. 40 Iob.* ¶ 23. *Apoc. 12. 12.* *Iud. 16.* *Ezec. 32. 2.* *Ibidem.*

Margin notes (right column): *Iob 40. 14.* *Ezech. 28.* *Iob 41. 25.* *Hom. 15. in Euang.* ¶ 24. *a Lib. 4. de hist. ani. c. 4.* *b Li. 8. c. 1.* *c Lib. 1. c. 2 & 31.* *d l 12. Ethi. cap. 2.* *e Orat. aduers. eos, qui ægre ferunt repre hens. pag. 607.* *f 2. de part. ani. c. 16.*

agilitatem, in proboscide, aut tuba, (quam huc illucque versat; ideò anguis à quibusdam vocatur) lupi & vrsi voracitatem, nam ingentem cibi copiam absumit, ceruorum viuacitatem (cui Aristoteles ducentos annos vitæ concedit, Plinius trecentos, Strabo *a* quingentos) tigridum iram & furorem, summè enim excandescit in offendentes, ouium in pastorem; & eum qui se sibi subijcit, & illum superiorem agnoscit, mansuetudinem: qua de causa Ælianus duplici corde & sensu illum præstare confirmat, quorum vno ira accenditur, altero mitigatur: vt verè nihil aliud Elephas esse videatur, quàm congeries quædam bestiarum. Idcircò ergo ab Hebræis vocatur Behemoth, id est, bestiæ, iuxta eorum phrasim, qua rem aliquam supremam, naturas inferiores continentem nomine plurali illarum vocitare solent. Certè vnus est splendor Christi, vnaque claritas, quæ fulgebit, cùm veniet cum maiestate iudicaturus orbem, quem tamen Dauid iuxta Theodoretum, vocat in plurali splēdores: *Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum*: quia illa claritas & splendor, omnem splendorem purum, sanctum, illustrem, & mundum, vt solis, lunæ, stellarum, &c. in se continebit. Similiter peccatum originale, vnum cùm sit, vocatur in plurali peccata & iniquitates: *In iniquitatibus*, inquit Dauid, *conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea*: quoniam illud quasi in radice & semine omnia peccata continere videtur. Hac de causa Deum Scriptura sacra vocat, *Elohim*, id est, *iudices* in plurali, quod in se contineat omnes iudices, id est, omnem potestatem iudicandi. Qua eadem phrasi vocatur, *Adonim*, id est, domini, quia omnē continet dominandi rationem. Ex quibus aptè explicat Vatablus illud: *Egressus eius à diebus æternitatis*. Vox *egressus*, in Hebræo, & apud Septuaginta, pluralis est numeri: *Egressiones eius*. Sermo quidem est de vnica Christi natiuitate æterna, secundum diuinitatem, vt veteres Patres volunt, Hieronymus, Cyrillus, Chrysostomus, Eusebius, Theodoretus, & alij, quæ vna cùm sit, in plurali vocatur, Egressiones, quod hæc vna, omnium natiuitatum, egressionum, aut productionum, contineat perfectiones, vt splendoris à sole, fructus ab arbore, filij à patre, floris à virga, radij à sydere, &c. Simili ergo phrasi Elephantus, vocatur in plurali Behemoth, id est, bestiæ, quod vnus cùm sit, omnium bestiarum congeriem in se claudere videatur, quasi dicas, *Es vna muchedumbre, o vn monton de bestias*. Et diuinæ Sapientiæ consilio, ita vocat Elephantum, quia non tam elephantum, quam dæmonem voluit describere, cui mirè quadrat nomen Behemoth, id est, bestiæ in plurali, quia in se vna omnium bestiarum mores ferinos & crudeles ac immites continet. Vnde in Apocalypsi describitur, *habens capita septem*, id est, innumera, iuxta phrasim Scripturæ, vt vincat Herculis hydram, quam Lernam lacum inhabitasse volūt Alcæus, Hesiodus, Aratus, Horatius, de quibus recens doctusque auctor, quæ apud aliquos septem, apud alios octo, apud Alcæum quinquaginta, apud Symonidem nonaginta capita habebat. Omnium ergo bestiarum feros continet mores: ideoque in Scriptura omnium bestiarum nominibus describitur: vocatur enim leo, regulus, tigris, serpens, aspis, basiliscus, &c. Certè Antichristus, in quo tota diaboli malitia claudetur, hac de causa à Ioanne describitur, sub typo non vnius bestiæ, sed plurium. *Et vidi*, inquit, *bestiam, &c.* &, *bestia, quam vidi, similis erat pardo, & pedes eius sicut vrsi, & os eius sicut os leonis, &c.* quod egregiè Maluenda noster tractat. Vbi id inprimis annotandum est, quod Arethas innuit, non vocari animal, sed bestiam: animalis enim nomen sæpè in Scriptura tribuitur mitibus & pacificis animantibus, vt apud Ezechielem, & Ioannem in Apocalypsi: tamen bestiæ nomen, non nisi pro noxia & fera bellua frequentius vsurpari solet, quæ veneno aut morsu, aut vnguibus nocet; quales sunt leones, apri, lupi, viperæ, serpentes, &c. ideò vipera mordēs Paulum, bestia vocatur. Hinc etiam apud Latinos bestiarij dicti sunt, qui misera-

a Lib. 15. *Lib.* 1. *c.* 39. *In Ps.* 109. *Psal.* 109. 3. *Psal.* 50. 7. *In Mich. c.* 5. *Mich. c.* 5. *Apud Riberam. Mich.* 5. ¶ 25 *Apoc.* 12. *Camarēs. lib.* 4. *c.* 17. *Apoc.* 13. 2. *Lib.* 4. *de Anti. c.* 18. *& li.* 5. *c.* 7. *Ezech.* 1. 5. *Apoc.* 3. 6. *Act.* 28. 4.

bili tristique spectaculo, ad bestias in circo proiecti, cum illis pugnare cogebantur, à quibus momento discerpebantur, vt apud Ciceronem *a*, Suetonium *b*, Iulium Capitolinum *c*. Hinc etiam sæpissimè in actis Sanctorum inducuntur ad bestias damnati, de quo egregiè Chrysostomus *d*: eiusmodi est, quod de se Paulus ait: *Ad bestias pugnaui Ephesi*: ibi namque Paulum bestijs obiectum; sed singulari miraculo ereptum, sentiunt Ambrosius *e*, Theodoretus *f*, & Nicephorus *g*. Quamuis alij bestiarum nomine intelligant, homines habentes ferinos animos & mores. Ioannes ergo Antichristum vocat bestiam, inquit Arethas, ob crudelitatem, feritatem, & sanguinis auiditatem: & quoniam nō sufficit vnica bestia ad eius noxios mores exprimendos, vnam ex varijs bestiarum differentijs compositam vidit Ioannes: *Et bestia*, inquit, *quam vidi, similis erat pardo, & pedes eius sicut vrsi, & os eius sicut os leonis*: quo eius sæuitia, insatiabilis crudelitas, & sanguinis auiditas ostenderetur. Optimè ergò diabolus, Behemoth, id est, bestiæ, vocatur, qui vnus cùm sit, omnium bestiarum feritatem præhabet. Habet enim crudelitatem tigris, voracitatem vrsi, rabiem leonis, astutiam vulpis, calliditatem serpentis, virus reguli, venenum viperæ, mordacitatem rabidi canis, petulantiam vituli. Hinc intelligere possumus, quod Procopius annotauit, explicans illud: *Onus*, aut visio *iumentorum*, aut bestiarum (in Hebræo Behemoth) *austri, in terra tribulationis & angustiæ, leæna & leo, ex eis vipera, & regulus volans*. Ita ille punctuandum censet, iuxta Septuaginta. Iudæi ea spe deposita, quam in Deo habere debebant, totam suam fiduciam collocarunt in Ægypto, cuius regem vt gratum sibi redderent, ingentes thesauros ad eos miserunt. Hoc reuocare contendit Propheta, dicens: *Visio iumentorum*, aut bestiarum, *in terra austri, in terra tribulationis & angustiæ*.

§ 26 Quo nomine Ægyptum intelligit; quam vocat terram austri, quia erat Iudææ ad austrum. Terram autem angustiæ & tribulationis, quia ibi Hebræi acerbas tribulationes passi fuerunt, volens hoc ipso explicare, Hebræos ab Ægyptijs non nisi tribulationes expectare debere, vt supra latè exposuimus. Quid autem in tali terra videret Propheta, exprimit subdens: *visio Behemoth*. Ita habetur in Hebræo, id est, visio bestiarum, quasi velit prouocare Hebræos vt videant, apud Ægyptios, diabolum coli & venerari, quem nomine bestiarum describit, quia vnus cùm sit, est leo, & leæna, & regulus, & vipera, & serpens volans: vnus enim idemque dæmon, sub plurium bestiarum crudelium specie in Ægypto colebatur, sub specie scil. leonis, leænæ, viperæ, reguli, serpentis volantis, aspidis, vt Herodotus alijque tradiderunt, de quibus diligens nostri temporis auctor. Hac eadem de causa volens dæmonem sub typo supremi animalis aquatilis, quod est cetus, describere, quamuis hoc animal proprium habeat in scriptura nomen, noluit vocare nisi Leuiathan, quo nomine cetus circumscribitur: significat enim additamentum eorum, quia cetus habet magnitudinem talem, vt addat ad magnitudinem omnium aliorum pisciū, vt alibi dicemus. His ergò statutis intelligendum est, Deum voluisse B. Iob respondere, & ostendere se non crudeliter cum illo egisse, dum tam atrocem inimicum illi designauit, cui concessit, vt toto agmine, & quasi signo dato beatum virum impeteret, quod non ad sui exitium; sed potiùs ad ingens bonum & excellentissimam coronam fuisset ordinatum. *Ecce ergo*, inquit, *Behemoth, quem feci tecum*. Neque loquitur de creatione dæmonis secundum naturam, vt supra diximus; sed de ordinatione diuina, qua malitiam dæmonis ordinauit in bonum nostrum, vt exposuit Augusti. *a* & exposuerat Origenes *b*, eo modo quo dicitur, *Deus qui fecit Moysen & Aaron, & eduxit patres nostros de Ægypto*: id est, ordinauit, vt Moyses & Aaron vires suas & cogitationes conuerterent ad hoc, vt populum de Ægypto educerent. Ita fecit Deus Behemoth, id est, satanam, aut dæmonum multitudinem, cum homine, quia, vt ait Augustinus, ordinauit, vt dæmo-

a *Orat. pro Sestio.*
b *In Claudio. ca. 34.*
c *In M. Aurelio.*
d *Peculiari hom. de S. Ignatio, ad fin. to. 5.*
1. Cor. 15.
e *In 1. Cor. 15.*
f *Ibidem.*
g *Lib. 2. hist. c. 25.*
Apoc. 13. 2.
In cap. 30. Isai.
In Euterpe.
Leo Castr. Isai. 30.
Vide tract. 8. nu. 3.
a *Lib. 11. de ciuit. cit.*
b *In catena pag. 229*
1. Reg. 12. 6
Ibidem.

dæmones in mundo remanerent, qui bellum agerent cum homine, vt tandem eius malitia in bonum hominis cederet, qui dæmoni resistendo, imò & eum vincendo, coronam victoriæ posset reportare. Et huc tendere videntur verba, quæ inferius Deus subiunxit, de dæmone sub typo Le-*Iob 41.1.* uiathan, aut Balænæ agens: *Non quasi crudelis suscitabo eum.* Verbum suscitandi, in Scriptura sacra sæpè militare est, quando quis, Deo permitente, vel agente, contra *3.Reg.11. 14.* alterum mouetur: vt, *Suscitauit Dominus aduersarium Salomoni*: Et Isaias: *Isai.10.26* *Suscitabit super eum Dominus exercituum flagellum.* *Iob 16.9.* Conquestus fuerat Iob, dicens: *Suscitatur falsiloquus contra faciem meam, &c. tenuit ceruicem meam, & confregit me, &c.* Deus eodem verbo suscitandi vsus respondet: *Non quasi crudelis suscitabo eum,* sed tuum intendens commodum & vtilitatem: *feci enim Behemoth tecum,* id est, in tuum pro-§ 27 fectum. Et forrè allusio quædam videtur facta ad verba quædam, quæ Deus ipse dixerat. Creauerat Deus hominem, vt ab illo tanquam à capite & principio innumera hominum prodiret multitudo: hoc autem fieri non poterat, si homo solus in *Gen. 2.18.* mundo permansisset. Idcircò, inquit; *Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adiutorium simile sibi.* Hebræi legunt: Faciamus adiutorium coram eo, aut iuxta eum, aut cum eo, quasi dicat: Faciamus adiutorium cum eo. Et dicitur quidem Heua facta cum Adam, non quidem quod *1.Tim.2. 13.* facta fuerit simul cum illo. nam *Adam primus formatus est,* vt ait Paulus, *deinde Heua,* sed quoniam fecit vt Heuæ cohabitatio cum Adam, esset in ipsius Adæ adiutorium, vt scil. id consequi posset Adam, habēs Heuam in sui societate, ad quod productus fuerat, quod sine illius societate nullatenus perficere posset. Ita quidem creauit Deus hominem ad vitam æternam consequendam: quoniam autem non erat eam consequuturus, nisi strenuè pugnando, & victoriam obtinendo; hoc autem præstare non poterat, si solus esset in mundo, & inimicos non haberet, de quibus posset victoriam reportare, disposuit, vt diabolus simul remaneret in mundo cum homine, tanquam in stadio. Hocque vult exprimere, dicens: *Ecce Behemoth, quem feci tecum,* id est, in tuum profectum, ad tuū commodum & vtilitatem: feci iuxta te, id est, ad tuos vsus, vt sit tibi in adiutorium, non quidem secundùm eius intentionem, aut voluntatem, sed vt tu mea gratia adiutus, illum reuincens, excellentiorem victoriæ coronam merearis. *Loc. citat.* Ita B. Augustinus expendit, obseruans, Deum non fecisse, vt Angelus factus fuerit diabolus, id enim per eiusdem Angeli malitiam factum est: neque fecisse, vt dæmonis voluntas esset mala & procliuis ad hominis impugnationem; nam id ex illius inuidia & malitia oritur: sed hoc sua omnipotenti virtute ordinasse, vt malitia dæmonis, & impugnatio in bonum hominis cederet, sicuti medicus, non facit voracitatem sanguisugæ, appetitumque humani sanguinis insatiabilem, quem habet; vtitur tamen eo, ad salutem hominis procurandam: & idcircò facit, vt sanguisuga sit cum homine, ei adhæreat, vt dum os suum ipsa in illum conuertit, & eum mordet & cruciat, sanitatem ille consequatur. De qua re egregiè D. Thom. *1.p. q. 114. art.1.* quam & breuissimis verbis S. Basilius exposuit. *Hom.9. quod Deꝰ nō sit causa malorū. pag.163.* Postquam, inquit, ab authore suo defecit inimicus Dei, inimicus etiam hominis ad imaginem ipsius constituti factus est: nam ideò Misanthropos existit, & ideò Deo rebellis: nos verò, vt opus Dei odio prosequitur, vt eius imaginem insectatur. Ille tamen sapientissimus & prouidentissimus rerum humanarum dispensator, eius malignitate ad nostram vtilitatem, quemadmodum medicus viperæ veneno, ad salutarem medicamentorum præparationem vtitur. Ita ille.

(?)

§.7. Chri-

§. 7. *Christus cum dæmone congrediens, nobis videndus exponitur, vt animosiores ad similes congressus reddamur: sicut primogenitus Gedeon, & pulli aquilarum.*

§ 28 EX his sumitur ratio, propter quam Christus Dominus nūc bellum cum dæmone aggreditur, cum Behemoth pugnat, cum dracone ludit, aut potius ei illudit, vt animos nobis faciat ad certandum cum eo. Positus quidem est homo in mundo, tanquam in stadio, vt cum dæmone congrederetur, manumque consereret. Poterat autem timere. Cuique namq; homini, etiam fortissimo videtur dici posse, quod Saul dixit ad Dauid, quando cum Goliath congredi nitebatur: *Non valebis resistere Philisthæo isti, nec pugnare aduersus eum, quia puer es, hic autem vir bellator est ab adolescentia sua.* (1. Reg. 17. 33.) Valet diabolus ingenio, quippe qui angelicum habet intellectum; præstat viribus, quia fortissimus est, consuetudine etiam præualet, qui à mundi initio pugnare non cessat, nunquam vel ad minimum tempus arma deposuit. Aduersarius, inquit Cyprianus, vetus est, & hostis antiquus, cum quo prœlium gerimus. (Lib. de exhortat. ad martyr. in princip.) Sex millia annorum iam pene complentur, ex quo hominem impugnat, omnia genera tentandi, artes atque insidias deijciendi, vsu ipso vetustatis edidiscit, circumuenit nescium, fallit incautum, decipit imperitum. Ita Cyprian. Est inimicus noster bellator ab adolescentia sua, id est, à mundi exordio: & quasi à prima sui conditione, à veritate deficiens, factus est homicida, & primos illos, cum quibus cōgressus est, quamuis viribus, sapientia, & originali iustitia perfectos; primo certamine subiugauit: Dauidem, qui cum leonibus quasi cum agnis ludebat, qui gigantes ad primum fundæ ictum deijciebat, & insignes validosque hostes superabat, in terram deiecit, conculcauit, & compulit, vt clamaret: *Miserere mei Deus, quoniam conculcauit me homo, tota die impugnās tribulauit me, conculcauerunt me inimici mei,* &c. (Psal. 56. 7.) Salomonem supremo sapientiæ dono preditum, ad idolorum insanam culturam adegit. Petrus vocat eum, *Leonem rugientem*, (1. Pet. 5, 8.) quem fortissimum omnium bestiarū dixit Salomon, *ad nullius occursum pauentem:* (Prou. 30. 30.) sic enim, *factus est, vt nullum timeret*, sicut dixit Deus describens illum sub typo Leuiathan, aut Balænæ, (Iob 41. 24.) singularissimas fortitudinis illius circumstantias, quas toto capite prosequitur, qualem à se visum diabolum asserebat S. Antonius, vt B. Athanasius refert. (In vita Antonij.) *Oculi eius quasi species luciferi, ex ore eius procedunt lampades incensæ, crines quoque incendijs sparguntur, & ex naribus eius fumus egreditur, quasi fornacis æstuantis ardore carbonū, halitus eius, vt pruna, flāma verò ex eius ore glomeratur.* (Iob 41.) Cum huiusmodi terroribus, inquit Athanasius, visus est ab Antonio princeps dæmonum, qui superba elatione omnia contemnere videbatur, *Arbitratur enim ferrum, vt paleas; æramentum, vt lignum putridum; maria vt sata erasa, abyssum vt deambulatorium: non est potestas super terram, quæ comparetur ei, qui factus est, vt nullum timeret.* (Iob 41. 18.) Et tanta superbia videbat Antonius ipsum elatum, vt sicut ipse retulit, dicere videretur verba illa, quæ superbissimus Rex Sennacherib dicebat: *Persequens, comprehendam & omnem terrarum orbem manu mea, vt nidum tenebo, & vt oua derelicta aufe-ram.* (4. Reg. 19. Isai. 10. & cap. 17.) Aspice terrarum orbem, & vbique videbis egregios viros ab illo superatos fuisse, de quo sub typo regis Babylonis dixit Deus; *Sagittæ eius acutæ, & arcus eius extenti*, (Isai. 5. 28.) id est, in omnem partem directi: quē hac ex parte non vulnerat, vulneret ex illa.

§ 29 Innumeri sunt quos per carnem superauit; *Multos enim vulneratos deiecit, & fortissimi quique ab ea interfecti sunt.* (Prou. 7. 26) Qui hos carnis laqueos euadit, alijs sagittis configitur. Iudam rapuit per auaritiam, cui non profuit in Collegio Apostolico fuisse educatum, & virtutem accepisse à Christo Domino ad expellendos dæmones. Petrum Apostolorum Principem, pro quo Christus

Domi-

Dominus rogauerat, per timorem ad vnius mulierculæ vocem misere deiecit: Iacobum & Ioannem illos supremos viros, Mar.3.17. quos Christus vocauit, *Filios tonitrui*, ambitione commouit: Paulum raptum ad tertium vsque cœlum, & primitias spiritus habentem, colaphizauit, afflixitque, quem coegit ad Dominum clamare, & ter rogare, atque auxilium deposcere. Vniuersos sane Apostolos aggressus, expetiuit eos cribrare sicut triticum, *Lleuarlos al retortero*; quibus propterea Christus Dominus iniunxit, vt vigilarent & orarent, ne intrarent in tentationem. Et mire Deus huius bestiæ voracitatem expressit, dicens: Iob.40.18. *Ecce absorbebit fluuium, & non mirabitur: & habet fiduciam, quod influat Iordanis in os eius.* Quod ideo dictum credit Li.33. Moral.c.7 & 8 B. Gregorius, quia non solum facillime deglutit infideles & impios, quorum vita lubrica est, & per terrena ad modum fluuij defluit; sed & deglutire sperat iustos, & qui cœlestia dona perceperunt, quos Iordanis exprimit, vt dicemus. Quis igitur non timebit congredi cum tali hoste? quis non formidabit leonem rugientem? quis non contremiscet ad præsentiam hostis tam validi? Vt tamen deponamus timorem, & resumamus vires, aduenit filius 1.Ioan.3.8. Dei, de quo dicit Ioannes, quod *in hoc apparuit, vt dissoluat opera diaboli.* Qui statim initio suæ prædicationis, cum primum baptizatus est, & seipsum manifestare parabat, certamen cum illo voluit habere, vt nobis spectantibus & videntibus, modum quo diaboli laqueos eludit, vires eneruat, caput conterit, machinas dissoluit, timorem pellit, animos ad similiter vincendum & superandum faciat. Certe Isaias, qui, vt ait Hieronymus, In Epi.103 ad Paulin. potius Euangelium quam prophetiam texere videtur, duos singulariter à nobis sensus exposcit erga Christum, visum scilicet & Esa.30 20 auditum. *Erunt oculi tui, inquit, videntes præceptorem tuum, & aures tuæ audient verbum post tergum monentis: Hæc est via, ambulate in ea, &c.* Et merito: nam duo fuerunt singularissima in Christo, opera scilicet quæ fecit, & doctrina, quam docuit: *Cœpit enim facere & docere.* Primo fecit, deinde etiam docuit. Actor.1.1. Ad opera, quæ fecit contuenda, exposcit visum; & ad doctrinam, quam docuit, auditum, qui disciplinæ sensus à Philosophis dicitur. A Pharisæorum discipulis erga magistros suos, auditum solummodo exposcit Christus: *Super cathedram Moysi*, inquit, *sederunt scribæ & pharisæi: omnia quæcunque dixerint vobis seruate & facite, secundum opera eorum nolite facere: dicunt enim & non faciunt.* Mat.24.2 A Christi autem discipulis, visum & auditum exigit Propheta, qui prius factis, deinde verbis erat eos instituturus: *Fuit enim vir potens in opere & sermone.* Luc.24.19 ¶ 30 Nunc ergo oculos à nobis exigit, vt videamus, quomodo cum diabolo pugnat, congreditur, & certat. Ita enim hæc historia scribitur a sacris Euangelistis, vt quasi oculis nostris manifeste proponant, quæ facta sunt, vt ea dicamur conspicere posse, eo modo quo Paulus ad Galat. dixit, Christum *ante eorum oculos proscriptum fuisse, & coram eis crucifixum:* ad Gal.3.1 non quod Galatæ spectaculo crucifixionis Christi reuera adfuerint; sed quia ita historiam illa considerare deberet, ac si coram eorum oculis, illa omnia, quæ sacri scriptores enarrant, accidissent: quæ nec minus nobis sunt nota per fidem, & conspicua, atq; conspecta, quam si oculis proprijs ea conspiceremus, vt exponunt Hieronymus, Chrysostom. D. Thomas, & alij. In illũ locũ Hic ergo cœlestis præceptor, priusquam verbis doceat, quomodo dæmonis vires à nobis sint superandæ, & artes ac machinæ eludendæ, nunc opere ipso id nobis demonstrat, dum in acie constitutus, omnes inimici tentationes superat, vires frangit, & artes eludit. Hoc enim opere, seipsum proponit exemplar, vt eodem modo, quo ille egit, vincere nitamur: de quo propterea, vt exponit D. Thom. dixit Paulus, illum fuisse *tentatum per omnia, pro similitudine absque peccato*, ad Hebr.4 15. vt nobis scilicet exemplum proponeret, quatenus secundum ei[9] similitudinẽ omnes diaboli laqueos & tẽtationes sine peccato, imo cum maximo fructu, & illustri victoria sustineremus.

Nec solum hoc ille præstitit; sed etiam vires inimici eneruauit, capitaq; confregit, vt intelligamus, nos iam cum inimico prostrato, confracto, & deuicto pugnare. Gessit se propterea nobiscum, sicuti Gedeon ille excellens dux populi Dei, cum primogenito suo Iether, cui iniunxit, vt congrederetur cum illis fortissimis regibus Madian, Zebee & Salmana, & irrueret in eos,
Iud. 8. 20 illosque occideret. *Qui non eduxit gladium, timebat enim, quia adhuc puer erat.* Tunc coram eo surrexit Gedeon ipse, & gladium suum contra eos conuertens, facillime deiecit, & occidit. *Surrexit enim Gedeon, & interfecit eos, & tulit ornamenta, & bullas, quibus colla regalium camelorum decorari solent, &c.* Quo facto omnem à filio abiecit timorem, & eum instructum reliquit, vt similiter in simili euentu ageret. Gedeon
¶ 31. expressam tulit Christi figuram, vt ex nominis significatione probant Gregorius *a*, & Rupertus *b*, latissime: nam Gedeon, inquit, significat, circumiens in vtero. Dominus enim noster, qui per maiestatis potentiam omnia circumplectitur, per dispensationis suæ gratiam, in vterum Virginis venit: qui & datus est ab æterno Patre, vt sit dux supremus populi Dei. Qui etiam Pater noster vere dici potest: sicut namq; Adam genuit nos per naturam ad mortem; ita ille generat nos per gratiam ad vitam æternam, qua de causa vocatur, *Pater futuri seculi*, aut vt alij vertunt, Pater æternitatis. Imposuit quidem nobis, cum principibus tenebrarũ congredi; sed quia paruuli sumus, videtq; nos timore concussos, ipse nobis gladium suum in eum conuertit. Est siquidem *gladius spiritus, verbum Dei*, vt dixit Paulus, quo inimicũ vincit & iugulat, vt sic nos instruat, & animos nobis faciat. Habet se etiam ad modum aquilæ, vt de eo apte dicere nunc possimus: *Sicut aquila prouocans ad volandum pullos suos.* Aquila namq;, vt B. Ambrosius, tradidit, perpetes cum dracone gerit inimicitias. Vt autem (sicuti Physiologi scribũt) doceat naturali instinctu pullos suos, superare draconem aut serpentem, bellum cum eo, pullis suis spectantibus, aggreditur, & ipsis conspicientibus cum illo congreditur, cuius caput præcipue impetens & discerpens ipsum omnino deijcit, ac superat, & viribus destitutum & confractum tradit pullis suis, quo illi timorem deponant, & ad sui exemplum deinceps cũ serpente congredi addiscant. Ecce ergo verã aquilam, cum dracone, nobis quasi conspicientibus pugnantem & congredientẽ, eius caput & machinas, vbi illius virtus præcipue posita est, suæ sapientiæ ac diuini verbi rostro confringentem, & aperientem, quem vinctum nobis tradit, vt iam non timeamus cum illo congredi; & intelligamus, iam nobis bellum esse cum dracone deuicto, viribus fracto & alligato, quem etiã eius exemplo addiscamus vincere & superare. Dæmonem ergo iam nobis victum exhibet & prostratum, sicut Sanctus Iosue illos improbos reges, quorũ vires postquam contriuit, dixit Israelitis: *Ponite pedes vestros super colla regum istorũ.* Iof. 10. 24.
Qui cum perrexissent, & subiectorum colla pedibus calcarent, rursum ait ad eos: Nolite timere, nec paueatis, confortamini & estote robusti: sic enim faciet Dominus cunctis hostibus vestris aduersum quos dimicabitis. Sicq; adimpleuit Christus quod dictum fuerat à Zacharia, quod venit auferre timorem de inimicis, & *Vt sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati, seruiamus illi.* Luc. 1. 74.
Hanc propterea rationem sancti Patres frequentissime tradunt, cur Christus tentari voluit, signanter D. Augustinus. Poterat, inquit Dominus, à se diabolũ prohibere; sed si non tentaretur, tibi tentando, vincendi magisterium non præberet. Et iterum: Si ille non vinceret tentatorem, quomodo disceres tu cum tentatore pugnare? B. itidem Ambrosius: Tentari se a diabolo Dominus omnium patitur, vt in illo omnes vincere disceremus. Hoc igitur facto, illud adimpletum est, ab Esaia prædictum: *Ponam filios tuos doctos à Domino:* quæ verba statim sunt expendenda.

Marginal notes: a Libr. 30. Mora. c. 32. — b In cap. 11 lib. Iudic. — Isa. 9. 6. Symachus Theod. & Aquila apud Leonẽ Castrens. — ad Eph. 6. 17. — Deut 32. 11 — Lib. de Salo. ca. 1. — In Psal. 60 — In Psa. 90 — Lib. 4. in Luc. in præfat. — Esa. 54. 13.

§. 8. Duo

§. 8. *Duo antiquitus à Deo promissa, quod nos erat docturus ad prælium, & inimicum nostrum eneruaturus, nunc per Christum exhibentur, cui tenemur grandes referre gratias.*

§ 32

a *Lib.* 1. *de consensu Eu.c.*31.& *lib. de vni. Ecc.ca.*17.
b *Li.*18. *de ciu.ca.* 29.
c *Lib.* 2. *in Esa ca.* 20

ANnotat B. Augustinus *a*, caput quinquagesimũ quartum Esaiæ, egregiam cohærentiam cum quinquagesimo tertio præcedenti habere: postquam enim in isto, ita dilucide passionem Christi descripsit, vt iuxta eundem Augustinum *b*, verius Euangelium, quam prophetia dici possit, & post euidentem, inquit Rupertus *c*, dominicæ passionis declamationem, fructus abundantes, qui per CHRISTI merita nobis prouenerunt, & bona excellentissima, quæ per illum nobis contulit Deus, capite sequenti aggreditur explicare. Vnde & incipit prouocans Ecclesiam Christianam, ad Dei laudes, & eximia signa lætitiæ edenda, quod multis nominibus superior futura esset, ipsa synagoga, & excellentioribus beneficijs donanda. *Lauda*, inquit, *sterilis, quæ non paris, decanta hymnum, & hinni, quæ non parturis, quia multi filij, &c.* Quem locum ad hoc institutum ipsemet Paulus prosequutus est. Post multas autem egregias promissiones, ad Ecclesiam factas, duo beneficia per CHRISTVM præstanda singulariter promittit: primum est, quod ipsemet docturus erat Ecclesiæ filios, & futurus eorum magister, qui institueret eos, ad bellum strenue agendum, & victoriam comparandam. *Paupercula*, inquit, *tempestate conculsa, &c. ego sternam per ordinem lapides tuos, fundabo te sapphiris, ponam iaspidem propugnacula tua.* Videtur militari modo & forma agere, quasi dicens: Quæ antea patebas omnibus inimicorum incursionibus, firmissima redderis, ita vt omnes inimicos vincas. Quoniam autem ad hoc necessarium est addiscere præliandi artem, (vnde & Dauid præcepit, vt filij Israel addiscerent artem sagittandi, vt possent Philisthæis, qui eos debellabant, resistere, imo & eosdem expugnare) ideo *ponam vniuersos filios tuos doctos à Domino*, aut vt Septuaginta legunt, *omnes filios tuos discipulos Dei.* Et quoniam bellum geritur, vt pax comparetur, nam pax sequitur ad victoriam de inimicis partam, summa pace frueris: nam dabo propterea *multitudinem pacis filijs tuis*, aut vt Septuaginta legunt: *Et multa pax filiis tuis.* Itaque ipse Dominus veniet, & docebit te bellandi artem, & ostendet, qua ratione cum inimico tibi congrediendum sit. Hoc vere Christus in semetipso adimpletum exhibuit, docens mysteria regni cœlorum, sed & id egregie etiam præstitit prius, inquit Chrysostomus, quando cum diabolo congressus est, docens, quomodo à nobis vinci posset: sic enim faciunt athletæ, qui cum discipulos suos vincere docent, data opera cum alijs in palæstris certamen exercent, vt in luctantium corporibus faciant artem expectare vincendi: ideo & famem habere voluit, vt diabolum prouocaret, quem propterea non repulit accedentem, sed cum suscepisset ad luctam, & semel, iterumque ac tertio, cum facilitate, quæ maxime eum decebat, quasi quasi coram oculis nostris elisit, &c. Christus, inquit Ambrosius, ante est præliatus, vt vinceret: non quod ipse egeret certamine, sed vt nobis formam debellandi describeret, & postea daret gratiam triumphandi. Hoc primum beneficium. Sed non hoc solo contentus, quo securius euadere possemus, secundum addit, quod videlicet, per eundem Christum, erat Deus confracturus & eneruaturus inimici vires & robur, vt bellum, quod nos manet, iam sit cum inimico quasi occiso, confracto, & viribus destituto. Vnde post pauca subdit: *Ecce ego creaui fabrum, sufflantem in igne prunas, & proferentem vas in opus suum: & ego creaui interfectorem ad disperdendum.* Obseruauit Beatus Augustinus, verba illa, quæ diuinæ prouidentiæ curam in bonum nostrum do-

ad Gal. 4. 27.

2. *Reg.* 1. 18

*Li. de Elia & ieiu.c.*1.
§ 33

*Esa.*54.16.

Libr. 11. *de ciu. cap.* 18

Eccl.33.15. docent: *Contra malum bonum est, contra*
mortem vita, sic contra pium peccator; &
sic considera in operibus altissimi, vnum con-
tra vnum, nec fecit quicquam deesse. Crea-
uit Deus, & statuit in mundo dæmonem,
qui nos impugnaret, produxit propterea
eum, qui eius vires eneruaret & frangeret:
Ego, inquit, *creaui fabrum.* Fabri nomine
In cap. 54. intelligunt Hieronymus, & Rupertus, dia-
Esa. bolum, quem vere Deus creauit, qui o-
Libr.11. de mnium creaturarum est conditor, vt et-
ciu. cap.15 iam demonstrat Augustinus. Et recte eum
vocat fabrum sufflantem in igne prunas,
nam omnium malorum, inquit Rupertus,
ille est artifex, qui flatu suo, persecutio-
num & tentationum excitat incendia. Et
sicuti faber in conflatorio per ignem edu-
cit instrumenta bellica, sicuti gladium, sa-
gittam, &c. quæ ab hæbreis, vasa vocan-
tur, ita ille in conflatorio sui intellectus,
per ignem odij, malitia & inuidia quasi
follibus sufflantibus, conficit tentationes,
quibus nos impetit. Et hoc est, quod di-
cit: Creaui fabrum sufflantem in igne
prunas, *ad proferendum vas in opus suum*,
id est, vt conficiat tentationes, quibus
quod intendit, consequi possit. Sed hoc
est insigne beneficium, quod *ego etiam*
creaui interfectorem eius, ad disperdendum.
Ecce Christi nomen; Interfector diaboli,
qui vires eius disperdit, & euertit. Nec
In c.54.Es. scandalizetur, inquit Hieronymus quis,
ad nomen creaturæ, qui illum vermem, ac
seruum, & germinatum legerit esse de
terra: dicitur enim creatus, aut secun-
dum humanitatem, eo modo quo per e-
Esa. 54. 8. undem Prophetam dixit: *Ego Dominus*
creaui eum, aut quia secundum phrasim
hebræam, idem est aliquando, esse crea-
tum, quod esse productum, sicut: *Ab initio*
Ec.24.1.4 *& ante secula creata sum:* & iterum: *Pri-*
Eccles.1.4 *mum omnium creata est sapientia.* Dicitur
autem Christus interfector diaboli, quia
eum omnino deuicit, & eius vires enerua-
uit, aut in captiuitatem coniecit, quomo-
do verbum interficiendi aliquando sumi-
tur, vt quod de Nabuchodonosor dicitur:
Haba.1.17 *Semper interficere gentes non cessat*, id est, in
captiuitatem ducere, superare, vincere:

quo etiam modo dictum fuit ab eodem
Esaia, *Occidet cetum* (Septuaginta *draco-* *Esa. 27.1.*
nem) *qui est in mari:* vbi de victoria, quam
contra dæmonem erat comparaturus agit:
& iterum: *Spiritu labiorum suorum interfi-* *Esa.11.4.*
ciet impium. Hoc ergo Christus præstitit, § 34
& in hunc finem venit, vt hunc impium
eneruaret, hunc fabrum interficeret, eius
vasa bellica confringeret. Vnde & subdit
Propheta: *Omne vas, quod factum est con-*
tra te, non dirigetur, id est, vires amittet, e-
rit iam fragile & nullius roboris. Qui-
bus concinit parabola illa, quam Christus
Dominus proposuit: *Cum fortis armatus* *Luc.11. 21*
custodit atrium suum, in pace sunt omnia,
quæ possidet: cum autem fortior illo superue-
niens, vicerit eum, vniuersa eius arma au-
feret, in quibus confidebat, & spolia eius di-
stribuet: de qua D. Augustinus egregie *Ser.197.de*
loquitur. Ex his intelligere possumus, *temp.*
maxima obligatione nos teneri ad red-
dendas gratias Christo Domino, qui ini-
micum nostrum prostrauit, confregit, ac
eneruauit. Erat Adarazer, rex Soba, super-
bus, insolentissimusque, qui contende-
bat dilatare imperium suum, vsque ad
fluuium Euphratem: signanter autem a- *2. Reg. 8.*
cerrime prosequebatur Thou regem He- *1.Paral.18*
math, quem quasi oppressum & tributa-
rium tenebat. Dauid autem videns illius
superbiam, statim initio regni sui cum eo
congredi decreuit, & eum superauit, ac
vicit, & robur illus & vires confregit, &
subneruauit omnes iugales curruum eius:
signanter autem eius acutas pharetras, vt
in textu dicitur, tulit in Hierusalem, vt o-
mnes eas viderent, de qua re videndus *1.Par.18.7*
est Abulensis. Cum autem audisset Thou *Lib.1.Par.*
rex Hemath, quod Dauid percussit omne *ca.18.q.22*
robur Adarazer inimici sui, & eum pro- *& 23.*
strauit, misit Ioram, aut Aduram filium
suum ad Regem Dauid, vt salutaret eum,
& congratularetur ei, cui gratias ageret,
quod expugnasset Adarazer, & percussis-
set eum, & misit eidem pretiosa munera,
vasa aurea, argentea & ærea, seipsum ipsi-
us obsequio perpetuo offerens. Hoc i-
psum nos agere oportet. Dauid namque
typum Christi Domini adeo expresse tu-
lit,

lit, vt Prophetæ eum, Dauidis nomine vocent. Statim autem ac seipsum cœpit mundo manifestare, cum superbo Adarazer, inimico nostro, id est, dæmone congredi voluit, cuius vires confregit, robur eneruauit, & eius tentationes, quas quasi sagittas acutissimas contra eum iecit, detulit in Hierusalem, in Ecclesiam suam, vt eas videamus, & agnoscamus, quales illæ sint. Nos, qui hoc audimus, mittamus ad eum filium, id est, actum cordis nostri, qui ex intimo corde procedat, primo congratulantes ei, pro victoria: deinde gratias eidem agentes, quod inimicum nostrum deiecit, prostrauit, & alligauit: & tandem nos eius obsequio perpetuo tradamus. Si enim Angeli post victoriam obtentam, accesserunt & ministrabant ei, quamuis talis victoria non esset ad eorum profectum, sed tantum, quia congratulabantur Regi suo; quid nos agere oportet, in quorum vtilitatem & commodum hæc omnia facta sunt, pro quibus Christus in desertum ductus est, vbi erat cum bestijs, vt ait S. Marcus, vbi ieiunauit, vbi tentatus est, ac victoriam reportauit?

Eze. 37. 24. 25. *& Ose.* 3. 5.

§. 9. *Apertio cœlorum, & vox Patris instar tintinnabulorũ Sacerdotis, excitant, ad considerandos Christi gressus; qui prius opere, quam sermone nos docet.*

¶ 35 *Epist.* 129. *ad fin.* TVnc ductus est Iesus in desertum à spiritu, vt tentaretur à diabolo. Si quæ D. Hieronymus scribit ad Fabiolam, de ornatu Sacerdotali, attendamus, intelligemus verba illa Esaiæ: *Et erunt oculi tui videntes præceptorem tuum, & aures tuæ audient verbum post tergum monentis: Hæc est via, &c.* explicari posse, quasi allusione facta ad illud, quod præcepit Deus, vt sũmus Sacerdos tintinnabula aurea ad oram tunicæ talaris deferret, quæ tinnitum ederent, dum sacerdos incederet, & se præsentem dare populo parabat. Obseruat namque Hieronymus mysterium, quod ibi latebat. Erat summus Sacerdos, quem Deus supremum designabat doctorem, quem omnes auscultare, & eius dicto obedire tenebantur, voluitque, vt ille tintinnabula ad extremitatem vestium ferret, quæ suo tinnitu inducerent omnes, ad conuertendos oculos & contuendos Sacerdotis gressus, incessus, & motus, quæ omnia, quasi vocalia esse voluit, vt prius populus addisceret, quomodo cuique esset incedendum, dum summi Sacerdotis gressus considerabant, quem postea verbis docentem erant auscultari. Primo ergo, vt addiscerent, quæ agere illos oportebat, debebant omnes oculos conuertere ad videndum, quomodo procederet summus Sacerdos, & deinde aures præparare ad illius verba auscultanda. Summus sacerdos, est Christus Dominus, *Secundum ordinem Melchisedech*, quem Pater æternus dedit nobis doctorem atque magistrum. Instabat iam tempus, quo se mundo manifestare oportebat: erat enim, vt inquit S. Lucas, *quasi annorum triginta.* Quod tempus expendit Cyprianus, annotans hoc ipso Christum docere voluisse, hanc ætatem esse tempus rationabile ad doctrinam dandam, & formam exercendi magisterium, quia non competit, inquit, annis impubibus, sedere in cathedra. In primogenitis boum aratio est per legem interdicta: non enim vituli ad arandum & triturandum, sed boues apti censentur. Ita Cyprianus, supponens quod Paulus docuit, prædicatores expressos in lege, sub typo bouis arantis & triturantis. Quod & similiter prosecutus fuit Beatus Gregorius, expendens, quod Ezechiel tricesimo anno ætatis suæ spiritum prophetiæ acceperit. Vnde, & ipse Dominus anno duodecimo ætatis suæ, in medio doctorum in templo sedens, non docens, sed interrogans voluit inueniri. Vt enim non auderent homines in infirma ætate prædicare, ille anno duodecimo ætatis suæ interrogare dignatus est homines in terra, qui per diuinitatem suam semper docet Angelos in cœlo.

Esa. 30. 20. *Exod.* 28. *Deu.* 17. *Psa.* 109. 4. *Luc.* 3. 23. *Lib. de ieiun. & tẽtat. Chris.* *Deut.* 15. 1 *Cor.* 9. 10. *Hom.* 2. *in Ezech.* *Ezec.* 1. 1. ¶ 36.

Quod & Moyses sub allegoriæ mysterio admonet, dicens: *Non arabis in primogenito bouis.* Primogenitum enim bouis accipimus, in infirma ætate, primi nostri temporis bonam operationem: in qua tamen arandum non est, quia cum prima sunt adolescentiæ vel iuuentutis nostræ tempora, nobis adhuc à prædicatione cessandum est, vt vomer linguæ nostræ proscindere non audeat terram cordis alieni. Ita Gregorius, qui ad hoc institutũ explicat, quando dixit Paulus ad Timotheum,

1 *adTim.* 4 *Nemo adolescentiam tuam contemnat*, adolescentiam, pro iuuentute sumi, vt alibi à nobis dictum fuit. Continuit ergo se Christus à doctrina in minori ætate: tuncque quando iam erat tempus opportunum ad docendum, & properabat quasi cathedram ascensurus, voluit vt aurea prius tintinnabula resonarent, dum scilicet cœli aperti sunt super eum, dum vox Patris audita est, dumque Spiritus sanctus corporali specie, sicut columbæ in eum descendit, vt quem postea audituri sumus docentem, prius contemplemur incedentem, se mouentem, & prius moribus & opere, quam verbis docentem.

2. *de ciu. c.* *Ibid. c.* 6. Obseruauit sanctus Augustinus, dæmonem astutissima calliditate introduxisse, vt homines colerent tanquam Deos, illos viros, qui grauissimas impietates & iniquitates fuerant operati, quales erant, Iupiter, Mars, Saturnus, Venus, Vulcanus, &c. & eosdem incitasse, vt talium Deorum impia opera, oculis omnium repræsentarent. Ad hoc enim curauit, vt diuersas festiuitates ad eorum cultum instituerentur, & varijs modis, imaginibus, picturis, sacrificijs, & repræsentationibus illorum facinora coram oculis omnium ponerentur, vt hoc ipso, quod talia Deorum suorum opera conspicerent, ad similia agendã incitarentur. Ad hoc institutum expendit Augustinus egregiam Persij rationem, dicentis, homines summe attendere Deorum opem, magis quam Platonis, aut cuiusque Philosophi doctrinam aut verba: nam Deorum opera, credebant esse supremam humanarum operationum regulam: & hinc, inquit, apud Terentium, flagitiosus adolescens spectabat tabulam quandam, pictam in pariete, vbi inerat pictura hæc: Iouem, quo pacto Danae misisse aiunt in gremium quondam imbrem aureum, atque ab hoc tanta auctoritate adhibet patrocinium turpitudini suæ, cum in ea se iactat imitari Deum, ad quem dixit: Qui templa summo sonitu concutit, ego homuncio id non faciam? Ego vero illud feci, ac lubens. Improbos ergo Deorum motus & opera, propterea curabat diabolus in eorum festiuitatibus oculis omnium repræsentare, vt ea homines imitarentur. Tales propterea erant festiuitates, inquit Augustinus, qualia erant festa illa, quæ *Ibid. cap.* 6 vocabantur fugalia, à fugatis hostibus, quæ verius dici possunt fugalia, à fugato pudore & honestate: celebrabantur enim effusa & inducta omni licentia turpitudinum; nam quidquid turpe videbatur à Dijs suis commissum, sibi licitum iudicabant. Miser certe hominum status, summaque miseria, à qua Deus nos liberandos per Prophetam promittit, dicens: *Erunt oculi tui videntes præceptorem tuum.* Homines impij introducebantur tanquam Dij, & doctores, ac præceptores rerum agendarum, qui suis impijs operibus, homines ad similia inducerent, sicque illorum perderent mores, vitam, & animam, & eos mergerent in perditionem. Ego, inquit, æternus Pater, introducam præceptorem, qui doceat te, non Deum fictum, aut falsum, sed verum, cuius opera oculis cordis tui contempleris, & imiteris, sicque salutem ac vitam possis comparare. Hoc nunc æternus Pater præstat, exponens coram oculis nostris filium suum verum & naturalem, ac propterea Deum verum, de Deo vero, vt eius attendamus opera, ideo aperuit cœlos, & vocem suam emisit, qua resonat: *Hic est filius meus dilectus, in quo bene mihi complacui.* In huius opera oculos vestros conuertite, quæ mihi sunt placita: huius opera sunt integra, perfecta, quæ tanquam totius rectitudinis regula vestris oculis exponun-

nutur. Idcirco, vt annotat Chryſoſtomus, nunc Pater æternus ſolummodo dicit: *Hic eſt filius meus, &c.* nec addidit, *Ipſum audite*: hoc enim ad poſteriora tempora reſeruat, quando Chriſtus inſtituet homines doctrina & ſermonibus: tunc *aures tuæ audient* verbum poſt tergum monentis: Hæc eſt via, ambulate in ea. Nunc oculos expoſcit, quos conuertamus ad videnda illius opera, qui greſſu, motu, actione & operatione nos docet, vt quæ agit ille, contendamus & nos operari, & curemus greſſus, motuſque noſtros, greſſibus & motibus ſuis conformare.

Hom. 3. in imperfecto ſup. Matt.

§. 10. *Docet Christus, baptizatos debere à terrenis ad cœleſtia mentem extollere, qui ſicut aues ex aquis regenerati, in altum volent.*

¶ 37 *Libr. 4. in Lucam in præfat.* TRia ſunt (inquit Ambroſius) quæ nunc operatur Chriſtus, quæque à nobis attendẽda ſunt, ſacramentũ, deſertum, & ieiunium: nam & baptizatus eſt, & ad deſertum aſcendit, & ieiunium validum inchoauit, cum dæmone congreſſurus, hoc opere nos inſtruens, nobis primum neceſſarium eſſe Sacramentum baptiſmi, deinde quod illo accepto; ad ſuperna aſcendere adnitamur, grauitatem corporis alleuiantes per ieiunium, quo & diſponi poſſimus ad congrediendum cum dæmone, vt de illo reportemus victoriam. Vide igitur huius ſummi Sacerdotis greſſus: primum ſuſcepit baptiſmum, in quo cœli aperti ſunt ſuper eum, & vox Patris intonuit, aſſerentis, illum eſſe filium ſuum dilectum, & Spiritus ſanctus in columbæ ſpecie ſuper eum manſit. Deinde confeſtim aſcendit de aqua, ad ſublimiora proceſſit: & tandem ieiunijs & alijs operibus ſanctis intendit, diabolum ſuperaturus. Huiuſmodi greſſus nos intueri oportet, qui non minus nos inſtruunt, quam greſſus ſummi Sacerdotis, tendentis ad Sancta Sanctorum, de quibus & illud dicere poſſumus: *Viderunt ingreſſus tuos Deus* (Auguſtinus legit, *inceſſus*) *ingreſſus Dei mei, regis mei, qui eſt in Sancto.* Quos egregie Beatus Chryſoſtomus conſiderat. Primo namque indicat & docet, baptiſmi Sacramentum ſupponendum eſſe, in quo ea nobis inuiſibiliter contingunt, quæ viſibiliter in Chriſti baptiſmo euenerunt. Aperiuntur enim nobis cœli, à quibus nos culpa exules fecerat, & quos peccatum clauſerat, ad quos in baptiſmo datur nobis ius, & pignus, ex eo quod illius virtute renaſcimur filij Dei per eius gratiam: *ſi autem filij, & hæredes.* Super te quoque (inquit Chryſoſtomus) cum ſacro fonte ablueris, Spiritus ſanctus venit, non quidem viſibili ſpecie, qua vtique non egemus, cum nobis pro cunctis ſola fides ſufficiat, nam ſigna non credentibus, ſed incredulis dantur: & ſignanter baptiſmus eſt Sacramentum fidei, ſecundum quam credimus, quæ non videmus. Deinde deſcenſus Spiritus ſancti in columbæ ſpecie, inſigne myſterium indicat; veteris enim (inquit Chryſoſtomus) hiſtoriæ nos admonere videtur: nam cum vniuerſum orbem aliquando naufragium commune merſiſſet, & omne prorſus hominũ genus periclitaretur, iſtud interim animal apparuit, finemq; illius tempeſtatis oſtendit, atq; ore ramum portans oliuæ, pacem mundo redditam nũtiauit. Quæ omnia erant futurorum figura: per baptiſmum namq; quaſi per diluuium, omnia moriũtur peccata, & pax diuina conceditur, &c. Hæc quidem in baptiſmo Chriſti Domini expreſſa ſunt. Baptizatus autem Chriſtus, *Confeſtim aſcendit de aqua*, vt diſcas etiam tu, inquit Chryſoſtomus, cum baptizaris, hoc fieri debere, Deo te iam ad patriam cœleſtem vocante, nihilque commune cum terra habere ſuadente, vt terrena deſeras, & ad cœleſtia mente & affectu aſcendere cures, & futura regna quotidie quæras, omniaque præſentia vmbram eſſe prorſus ac ſomnia, iudices. Neque enim ſi Rex terrenus aliquis te pauperem

Pſa. 67. 25 *Hom. 13. in Matth.* *Rom. 8. 17.* *Gen. 8.*

ac.

ac mendicum, repente sibi adoptaret in filium, tu iam ad tugurium & tugurij aspiceres vilitatem. Et certe non grandi
§ 38 hæc discrimine separantur. Ita igitur nunc, nihil putes præsentium esse pretiosum, longe quippe maiora sunt, ad quæ vocatus es capessenda: qui enim vocat, Dominus Angelorum est; ea vero, quæ conferuntur bona, & explicationem sermonis, & cogitationem mentis excedunt. Non siquidem te à terra transponit in terram, vt terrenus iste Rex, sed à terra extollit in cœlum, & à mortali ad immortalem profecto naturam, atque ineffabilem gloriam, quæ tunc solummodo bene à nobis cernenda erit, quando etiam possidenda. Tantorum igitur particeps futurus bonorum, noli auri, argentique curis onerare mentem, cæterisque huiusmodi vmbris, atque imaginibus illudere. Ita Chrysostomus, subijciens alia, ad explicandum, quomodo ex aquis baptismi emergentes, ascendere debeamus. Quibus multa alia possumus adiungere, signanter id, quod de auium productione communior Sanctorum Patrum tenet sententia: qui fere omnes existimant, aues ex aquis productas. Ita Basilius *a*, ex professo, & similiter Ambrosius *b*, Cyrillus *c*, Damascenus *d*, qui obseruat; per volatilia coniungi tria elementa: nam ex aquis illa prodierunt, & in terra diuersantur, & in aere volant. Hugo de S. Victore *e*. Richardus de S. Victore *f*. Magister sententiarum *g*, & D. Thomas *h*, quod & supposuerat similiter Philo, *i*, & Ecclesia canit *k*, ex D. Ambrosio: Magne Deus potentiæ- Qui ex aquis ortum genus- Partim remittis iurgiti - Partim leuas in aera: & Scriptura satis videtur aperte exprimere, inducens Deum dicentem: *Producant aquæ reptile, & volatile super terram*, de cuius textus integritate & sensu, egregie auctor glossæ magnæ *l*. Productæ igitur sunt aues ex aqua, non sola, sed superueniente illi virtute verbi & imperij diuini, dicentis: *Producant aquæ volatile, &c.* Eo autem ipso, quod aues receperunt vitam, pennas, & alas ex aquis, diuini verbi virtute in altum se extulerunt: quæ ad hoc productæ sunt, vt volent, sicuti ille amicus Iob dicebat *m*. *Auis ad volatum nascitur*. Confestim ascenderunt de aqua, in altum toto corpore se erigentes, vbi baptismi vis expressa est, vt sæpe Ecclesia Sancta confitetur, asserens, in aquis magna quæque Sacramenta Deum indicare voluisse. Quibus addere libet quod Augustinus Eugubinus *n*, vt hanc de auium productione sententiam confirmet, & ostendat, aquas esse materiam aptam ad aues producendas, affirmat, quod est mirabile dictu: esse locum extra Italiam, in quo ex arbore quadam nascuntur quædam vellera parua, rotunda, ad modum pilæ, quæ decidentia in flumen, quod inferne defluit & elabitur, vt primum aquam attingunt, in aues conuertuntur, & subito in superam regionem se eleuant, volantes sicuti & aliæ aues: quod & quidam authores *o*, referunt, & affirmat Boethius arbores esse in Scotia, quæ supra amnium ripam enatæ fructum ferunt, nonnihil anatibus similem, qui cum ad maturitatem peruenerit, decidit: ac si in aquam deciderit, mox animatus in vndis enatat, & volucris est: si in terram cadere contingat, putrescit. Iouius & Saxo Grammaticus, huiusmodi arbores in insulis Orcadibus, sub regno § 39
Scotiæ nasci, scribunt. Nec mirum hoc videri debet, consideranti quod Laurentius Surius certa disquisitione se accepisse scribit, in quadam insula, non longe à Tartaris Cazanensibus, semen quoddam inuenitii, non absimile melonum semini, paulo tamen maius & rotundius: ex eoque in terram condito, quendam agnum enasci, quinque palmorum altitudine. Nam & caput, & oculos, aures, cæteraque omnia in formam agni recenter editi, pellem etiam subtilissimam habere, qua permultis in locis ad subducenda capitum tegmina vtantur. Radix est illi ad vmbilicum, ceu ventris medium, & tantisper viuit, donec depastis circum se herbis radix ipsa, pabuli inopia arescat. Denique mira est eius suauitas, quæ lupos & cætera

a *Ho. 8. in Hexaem.*
b *L. in Hex. c. 12. & 14.*
c *Libr. 1. in Gen.*
d *Li. 2. c. 9*
e *In Gẽ. c. 6 & lib. 1. de Sacr. pa. 1. c. 26 & 27*
f *Lib. 2. ex-cept. c. 7.*
g *In 2. d. 14*
h *p. p. q. 71. a. vni.*
i *Libr. 1. de müd. opifi.*
k *In hymn. vesp. fer. 5.*
l *Ascanius Martine. to. 2. p. 110.*
m *Iob. 5. 7.*
n *In Cosmo peia.*
o *Bannes p. p. q. 71. a. vnic. & Martin. to. 2. glossæ magnæ, agens de auium productione.*
In comme. de reb. nostr. secul. anno 1504 ad finem.

cætera rapacia animantia ac illum deuorandum inuitet. Hæc quidem Dei opera in natura producuntur, per quæ mentem disponat, ad opera gratiæ nobis explicanda, sicut reuera de præfatis auibus ex aquis insurgentibus dicere possumus. Ecce namque Sacramentum baptismi, quia dum aquis adiungitur vis diuini verbi, aues producuntur: eo ipso, quod quis aquis abluitur, accedente verbo illo, *Ego te baptizo*, &c. statim quasi in auem, naturam supernam habentem, regeneratur; oriuntur pennæ, & alæ, fides scilicet, spes, charitas, cæteræque virtutes infusæ, quibus ad superna volare possit, & ad ea tendere. Et qui natus fuerat ex Adam tanquam emortuum vellus (*Omnes enim in Adam moriuntur*) aut ex illo tanquam fructus ex arbore nascitur, hoc ipso quod baptismi aquas attingit, nouam vitam per gratiam acquirit, quæ quoniam est quædam diuinæ naturæ participatio, statim incitat, vt ad Deum ipsum euolare contendat. Qui autem in huiusmodi aquas non incidit, perpetuæ corruptioni relinquitur absumendus, quales sunt omnes infideles. His alludere visus est Paulus, vt egregie obseruauit Basilius, insignem illam prosequens analogiam, secundum quam, is qui baptizatur debet se conformem exhibere Christo morienti. *Quicunque*, inquit Paulus, *baptizati sumus in Christo Iesu* (ad differentiam hoc dicit baptismatis Ioannis, quo baptizati illi erant, qui *nondum receperant Spiritum sanctum*, quod insufficientissimum erat, vtpote in aqua solum, nullam conferens gratiam) *In morte ipsius baptizati sumus.* Communis sensus est, vt velit exprimere baptismum habere virtutem ex Christi Domini morte & passione: fluxit enim ex eius latere sanguis & aqua, *vt exhiberet gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, neque rugam, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ.* Communiter tamen Patres legunt: *In mortem ipsius baptizati sumus*, id est, ad exprimendam CHRISTI mortem, aut ad similitudinem mortis eius tenendam, baptizati sumus. Ita legunt & intelligunt, Basilius *a*, Chrysostomus *b*, & alij Græci, imo & fere omnes Sancti Patres latini. Hieronymus *c*, Augustinus *d*, Ambrosius *e*, Anselmus *e*, & Diuus Thomas *e*. Est quidem baptismus, Sacramentum nouæ legis, ideoque vt inquit D. Thomas, rem sacram designat, & eandem operatur. Hæc autem est mors CHRISTI, quam in nobis efficit, & in nobis fieri significat. *In mortem*, inquit, *ipsius baptizati sumus*, id est, ad significandam, exprimendamque in nobis mortem Christi, & vt faciat in nobis, quod per mortem factum fuit in Christo. Sicut namque mors in Christo Domino hoc fuit operata, quod in illa & per illam absumptum fuit, quicquid in eo erat pœnalitatis, mortalitatis, ac infirmitatis, & vt inquit Caietanus, quicquid in illo erat vilitatis & ignominiæ, & per Dei virtutem surrexit nouam habens vitam, totius mortalitatis, infirmitatis, & ignobilitatis expertem: ita ad hoc baptizamur, & hoc significat baptismus in nobis fieri, hocque in nobis operatur, quod per illum absumuntur peccata, suffocanturque iniquitates in aquis, sicuti in mari rubro Pharao cum exercitu suo, & ex aquis egredimur, nouam vitam gratiæ habentes, quæ supernaturalis est ac plane diuina. Quod & D. Dionysius Pauli discipulus, breuissimis quidem, sed aptissimis verbis, exposuit. Per baptismum, inquit, quod turpe fuerat componitur, quod sine specie, formæ gratiam sumit, ac lucentis vitæ fulgore euadit prorsus illustre. Probat autem Apostolus, per baptismum hominem mori vitæ peccatrici, quam habebat ex Adam, ex eo quod subdit: *Consepulti enim sumus cum illo, per baptismum in mortem*, id est, ad mortem, vel vt moriamur. Supponit, baptismum esse sepulturam, & quod is, qui baptizatur sepelitur: quasi dicat, inquit D. Thomas: sepultura non datur nisi mortuis: *Sinite*, inquit Dominus, *mortuos sepelire mortuos suos.* Per baptismum autem, homo sepelitur cum Chri-

1 Cor. 15. 22
Ho. de baptis. p. 235.
Rom. 6. 3.
Act. 1. 5. & 19. 4.
Eph. 5. 27.
a *Hom. de baptis.*
b *Ho. 10. in epist. ad Rō.*
c *Episto. 38 ad Ocean.*
d *In Ench. cap. 51.*
e *In c. 6. Epist. ad Rō.*
In ca. 6. Epist. ad Ro.
Li. de Eccl. Hier. ca. 2. 3. circa finē
Mat. 8. 22.

Christo, id est, conformatur sepulturæ eius, & sepelitur, ad modum, quo Christus fuit sepultus: nam sicut ille positus fuit sub terra, ibique mansit per triduum; ita homo per trinam mersionem sub aqua ponitur: trina enim mersio, triduum illud significat, vt obseruauit Damascenus *a*, & D. Thomas *b*, omnesque Doctores, dicentes illam non tantum fieri ad fidem S. Trinitatis exprimendam, sed ad repræsentandum triduum sepulturæ Christi: & sicut triduum illud, non fecit nisi vnicam sepulturam, ita trina mersio, non efficit nisi vnicum baptisma. Inde etiam est, inquit Diuus Thomas, quod in sabbatho sancto solemnis baptismus in Ecclesia celebratur, quando commemoratur sepultura Christi, sicut & in vigilia Pentecostes, quando festum agitur de Spiritu sancto, ex cuius virtute aqua baptismi accipit purgandi virtutem. *Consepulti ergo sumus per baptismum*, id est, simul cum Christo sepelimur ad eius imitationem, in mortem, id est, ad mortem, vt homo veteri vitæ moriatur. Quod si dicas: Homo non sepelitur, vt moriatur, sed quia iã mortuus est: quomodo ergo sepelitur in baptismo ad mortem, id est, vt moriatur? Respondet Diuus Thomas, esse differentiam inter mortem corporalem, & mortem istam mysticam; nam ad corporalem sepulturam, oportet vt mors corporalis præcedat, tamen ad hanc figuralem & mysticam nequaquam: imò per ipsammet sepulturam, mors ipsa efficitur; quia Sacramenta nouæ legis efficiunt, quod significant; ideoque cum sepultura, quæ fit per baptismum, signum sit mortis antiquæ vitæ & veteris, ipsamet sepultura baptismatis illam efficit & operatur, id est, vt baptismus nobis mortem inferat, non secundum vitam naturalem, sed secundum vitam culpæ, vt per illum moriatur homo, quatenus peccator, & moriatur *homo vetus, qui corrumpitur secundum desideria erroris*, vt inde resurgat per Dei gratiam *homo nouus, qui secundum Deũ formatus est, in iustitia & sanctitate veritatis*, vt sicut *Christus resurrexit à mortuis per gloriam Patris*, id est, vt ait Ambrosius, per virtutem suam, quia ipse est virtus & gloria Patris, *ita & nos in nouitate vitæ ambulemus.* Cum audis, nouam vitam, inquit Chrysostomus, magnam varietatem, magnam mutationem quære. *Cum eramus in carne*, inquit Paulus, cum vitam carnalem agebamus, quam accepimus ex Adam, intendebamus operibus carnis, terrenisque, *adhærebat in terra venter noster*, id est, mens nostra, cura & solicitudo: eo autem ipso, quod baptizamur, nouam vitam supernaturalem, nouum esse diuinum, & nouam dignitatem cœlestem adepti, ad cœlestia tendere debemus: relinquenda sunt iam terrena & infima, & ad superiora conscendendum; vt de nobis dicat Spiritus sanctus: *Quæ est ista quæ ascendit dealbata*, vt Ambrosius obseruauit, annotans, ideo qui baptizatur accipere vestem candidam, indicantem nouam gratiæ vitam, quam per baptismum accipit. Optime propterea annotauit Hieronymus, cuique baptizato dici posse: *Ecce iam sanus factus es, noli amplius peccare.* Qui languet & infirmatur, in terra iacet. Non mirum, quod homo terrenis inhæreat, natus in peccato, & peccati infirmitate detentus; sed per baptismum sanatur: iam ergo à terrenis surgat, nec amplius illis inhæreat: hoc enim est peccare, terrenis rebus adhærere. Hæc omnia apte confirmari possunt, ex ijs, quæ tractatu quarto præcedenti diximus, explicantes, quomodo nouam vitam, noua studia, nouosque conatus, baptizatus habere debeat. Ex quibus recte constat, Christum magistrũ cœlestẽ aquis egredientem, continuo ascendisse de aquis, vt nos idipsum agere discamus.

§ 40

a *Li. 4. fid. orth. ca.* 10
b *Loco cit.*
ad Eph. 4. 22. 23. 24.
ad Ro. 6. 4.
Hom 10. *in Epi. ad Ro.*
ad Ro. 7. 5.
Psa. 43. 25
Libr. de ijs qui myster. initiantur cap. 7.
Li. 3. *cont. Pelagia. in princ. to.* 2.
Ioan. 5. 14.

§. 11. Ha-

§. II. *Hæresis fuit aliquorum, baptizatos non posse tentari, quæ contra rationem ipsius baptismi est, in quo homo designatur miles, vngitur, & armatur ad pugnam.*

¶ 41 SVmmus Sacerdos noster Christus, non solum baptizatus ascendit de aqua; sed qui, vt annotat Chrysostomus, omnia ad nos erudiendum, & facienda sibi & patienda susceperat, ad desertum se recepit pugnaturus cum diabolo, & graue certamen cum eodem subiturus, vt nos gressus suos & motus conspicientes, doceat, hoc ipso quod baptizati sumus, bellum nobis cum diabolo agendum, & congrediendum esse cum eo, eiusque tentationes à nobis esse sustinendas, & superandas. Idcirco non otiose Euangelista, tempus quo ductus est, vt tentetur, expressit, dicens: *Tunc*: Proculdubio namque, inquit Chrysostomus, ad illud tempus aptandum est, quo descendit Spiritus sanctus super eum in baptismo. Proposuit Beatus Hieronymus, ex professo, hæreses quasdam Iouiniani refellere, duobus libris contra illum editis: primam asserentem, æqualis meriti esse nuptias cum virginitate; toto priori libro confutat: ad secundam autem reuincendam procedit libro secundo. Illa erat, eos qui fuerunt baptizati, à diabolo iam non posse tentari, sed hoc ipso quod baptizantur, iam eos in tuto & securo esse. Et ne hoc stulte dicere videretur, adiecit: Quicunque tentati fuerint, eos aqua & non Spiritu esse baptizatos: quod in Simone Magno legimus. Quod etiam confirmabat ex illo: *Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen ipsius in eo manet: & non potest peccare, quia ex Deo natus est; & in hoc manifesti sunt filij Dei, & filij diaboli.* Et in fine Epistolæ: *Omnis qui natus est ex Deo, non peccat, sed generatio Dei conseruat eum, & malignus non tangit eum.* Certum est autem hominem nasci ex Deo per baptismum, vt exponit Christus Dominus. Si natum ex Deo; non tangit malignus, non igitur eum tentat, neque oportet solicitum esse baptizatum, quem nec malignus vel leuiter tangere, aut tentare potest. Cæterum Diuus Hieronymus, oppositum tanquam fidei dogma statuit, quod postquam multis confirmauit, concludit, non nobis blandiendum de baptismate, quod sicut priora peccata dimittit, sic & in futurum seruare non potest, nisi baptizati *omni custodia seruauerint cor suum*, vt admonuit Spiritus sanctus. Id vero, vt demonstret, varia Scripturæ sacræ loca expendit, signanter quod ipse Dominus dixit: *Simon Simon* (duplici nominis sui appellatione attentiorem eum reddere volens) *Ecce Sathanas postulauit, vt cribraret.* Et iterum: *Vigilate, & orate, vt non intretis in tentationem; Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.* Iam Apostoli baptizati erant, imo & sacra communione refecti. Quod si ante crucem dictum responderis, certe post crucem in oratione dominica dicimus: *Dimitte nobis debita nostra, &c. Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo.* Quid oramus ne intremus in tentationem & liberemur à malo, si diabolus tentare iam non potest baptizatos? Videtur Hieronymus, cum dicimus: *Libera nos à malo*, nomine, *mali*, diabolum intelligere, quomodo Beatus Cyprianus intellexit & Cyrillus. Qui ergo petimus à diabolo eiusque tentationibus liberari, ab ipso sine dubio validas tentationes sustinemus. Paulus (inquit Hieronymus) electionis vas, *castigat corpus suum, & in seruitutem redigit, ne alijs prædicans ipse efficiatur reprobus: & datus est mihi*, inquit, *stimulus carnis, Angelus Satanæ, qui me colaphizet*, &c. qui & ad baptizatos dicebat: *Timeo, ne sicut serpens decepit Heuam in astutia sua. ita corrumpantur sensus vestri à simplicitate quæ est in Christo.* Hæc & alia loca expendit Hieronymus: & tandem obseruat egregium illum locum, quo Deus de dæmone sub specie Leuiathan, draconis scilicet ingentis marini, loquitur, de quo sup-

[Margin notes: *Hom.* 13. *in Matth.* — *Ibid.* — *Habetur. tom.* 2. — *Act.* 8. — 1. *Ioan.* 5. 4 & 18. — *Ioan.* 3. — *Prou.* 4. 23 — *Luc.* 22. 31 — *Luc.* 22. 40 — *Mat.* 6. 12 — *Li. de orat. dominica.* — *Libr.* 6. *de ador p.* 154 — 1. *Cor.* 9. 27 — 2 *Cor.* 12. 7 — 2 *Cor.* 11. 13 — ¶ 42]

supponit, quod *saginantur in eo nationes* Iob. 41. *Æthiopum, & partiuntur eum Phœnicum gentes*, quia videlicet infideles diabolum colunt, & hoc habent pro summis delitijs, eum venerari, eidem obsequi. Ac ne forsitan, inquit Hieronymus, tacite legentibus, cogitatio putaret eas tantum Phænicum gentes & populos Æthiopum significari, quibus draco in escam datus sit, statim de ijs, qui per mare huius seculi transeunt, & ad portum salutis peruenire festinant, subditur: *Et in nauibus piscatorum caput eius stat, sicut incus infatigabilis.* Iob. 41. Ita legit Hieronymus, quod in nostra vulgata habetur; *Cum sublatus fuerit, timebunt Angeli: & eius cor indurabitur, quasi malleatoris incus.* Metaphoram sumit Dominus, hæc dicens, à Leuiathan aut balæna, quæ non contenta dominio, quod habet in pisces, qui aquam non egrediuntur, caput subleuat, & seipsam extollit super aquas impetens piscatores & nauigantes; eosque persequens, qui ad portum festinant, quorum arma non metuit: quippe quæ incudis fortitudinem tenet, quod nullis ictibus quassatur, aut conteritur, de quo propterea subditur: *Reputat ferrum vt paleas, & sicut lignum putre eas*, &c. De ijs alio in loco. Hæc eadem latius possumus demonstrare ex ijs, quæ idem Hieronymus docuit, exponens, quid sit, aliquem baptizari, qui baptismi diem, vocat diem tyrocinij. Recordare, inquit, ad Heliodorum, tyrocinij tui diem, id est, diem in quo Tyro factus es. Tyro enim vocatur nouus miles, quia vita Christiana, quæ in baptismo incipit, vita militaris est, & cum quis baptizatur hoc facit, quod seipsum in militiam Christianam adscribit. Ad hoc indicandum Ecclesia in baptismate circa baptizatum cæremonijs militaribus vtitur, a tempore Apostolorum, quidquid hæretici garriant. Duo namque agebant, qui se tradebant militiæ, aut se constituebant athletas, cum alijs luctaturos aut congressuros: primo namque nomen suum dabant, subscribebantque se vexillo, sub quo se militaturos profitebantur. Hocq; adeo

Epist. ad Heliodorū

erat in more, vt in commune prouerbium abiret, nomen suum dare, pro eo quod est, militem se constituere. Alterum erat quod athletæ, & qui in stadium luctaturi descendere parabant, hoc ipso vngebantur oleo, vt obseruarunt Chrysostomus *a*, & Ambrosius *b*, & ad consolidandos neruos, & corroborandas carnes, & membra redderentur agiliora. Hæc duo in baptismate fiunt: in primis enim baptizandus dat nomen suum; quod quamuis Illyricus hæreticus irrideat *c*, tanquam rem nouiter adinuentam, sed hoc in vsu fuisse ab Apostolorum tempore, patet ex D. Dionysio Areopagita *d*, & B. Dionysio Alexandrino apud Eusebium *e*, & ex Concilio Nicæno *f*. Qua sane cæremonia, qui baptismum recipit, profitetur, se velle militiam Christianam arripere, & sub crucis vexillo militare: & propterea tanquam designatus miles nomen suum dat, seque militiæ subscribit. Vngitur deinde baptizatus, non semel sed iterum atque iterum; nec in vna tantum corporis parte, sed in tribus, videlicet in lumbis, aut inter scapulas, in pectore; & in vertice, vel reluctantibus hæreticis antiquis, quales fuerunt Donatistæ, & recentioribus, vt Ioanne Hus, Luthero, Caluino, &c. quos recens quidam ac diligentissimus author refert, & refellit, ex innumeris Sanctis Patribus Græcis pariter & latinis, Dionysio videlicet Aeopagita, Chrysostomo, Augustino, Ambrosio, &c. qui omnes obseruant, ideo baptizatum vngi, vt hoc ipso athletarum more admoneatur, se ingredi stadium, in quo certamen, luctam, bellumque cum dæmone sit susceptūrus. Ita sancti Patres Chrysostomus *a*, Ambrosius *b*, Augustinus *c*, qui annotat, Christi nomen à chrismate dictum: chrisma autem græce, latine vnctionem nuncupari, quia ideo inquit, nos vnxit CHRISTVS, quoniam luctatores contra diabolum fecit. Quod & Prosper Aquitanicus *a*, obseruauit, & similiter Anselmus *b*, & Diuus Thomas, *c*, signanter autem obseruat Innocentius *d*, hominem in baptismo oleo vngi inter

a *In imperfe. ho. 5.*
b *Li. de Sacramentis.*
c *Belar. to. de bapt. in Li. 1. c. 26.*
d *Li. de Ec. Hier. c. 7.*
e *Li. 7. hist. cap. 20.*
f *Cā. 30. in translat. Turria.*

¶ 43.
Iodoc. Coccius tom. 2. lib. 5. de bapt art. 9.

a *In cap. 4. Mat. & ho. 6. in Epist. ad Colosse.*
b *Lib. de Sacrame.*
c *Tract. 33. in Ioan.*
a *Lib. sent. Aug. sent. 342*
b *In primā ad Cor. c. 9*
c *3. p. p. q. 66. a. 1.*
d *Li. 1. tit. 15. de sacr. vnct. c. 1*

inter scapulas, aut in lumbis, in pectore aut circa cor, & tandem chrismatis oleo vngi in vertice, quia videlicet tribus quasi præcipuis arietibus diabolus nos impetit, per luxuriam scilicet, auaritiam & superbiam, quæ Ioannes breuiter complexus est, dicens e: *Quicquid est in mundo,*
e 1. Ioan. 2 16. *concupiscentia carnis est, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ.* Et quidem luxuria, vt sæpe annotauit Gregorius, in lumbis residet; auaritia autem in pectore, vbi cor situm est: superbia vero in capite. Illas ergo corporis partes, quas præcipue diabolus impetiturus est, vngit Ecclesia, quasi nos ad bellum præparans & aptans, vt sicuti qui vngitur hoc ipso luctam iam imminere profitetur, ita qui baptizatur, hoc ipso sibi stadium ingrediendum indicat, vt cum dæmone luctetur, cuius varijs tentationibus excitandus sit, nunc ad luxum & voluptatem, vt honestatem mulieris virginis, aut vxoratæ sollicitet, & vt attendat conuersationi mulierum, &c. nunc ad diuitias congregandas per vsuras, furtum, rapinam, fraudes, periuria, &c. nunc tandem ad nimium honoris affectum per contemptum proximi, nimiam sui æstimationem, appetitum dignitatis, vindictam iniuriæ, &c. Et forte ijs alludere visus est Apostolus, dicens:
2. Cor. 1. 21. *Qui autem vnxit nos Deus, & signauit, & dedit nobis pignus Spiritus:* Vbi sermonem
In c. 1. secũda ad Cor. de baptismo interserit, iuxta Chrysostomum, Theophilactum, & Anselmum, in quo duo hæc, quæ prædiximus inueniuntur, quod homo vngitur, & quod dato nomine designatur miles. *Vnxit,* inquit, *nos Deus* in baptismo, tanquam reges (ij enim, inquit Chrysostomus, cum instituebantur, vngebantur) vnctiono diuinæ gratiæ, quam exterior vnctio, quæ in corpore fit significat: *& signauit,* vt nos faceret milites designatos, quibus in eodem baptismo characterem impressit, indelebile quidem signum. Et propterea in baptismo dat nomen, qui baptizatur, tanquam designatus miles, ad suscipiendum bellum cum dæmone. Videtur Apostolus in primis alludere ad Christi baptisma, in quo demonstratus est vnctus abundantissima gratia Spiritus sancti, qui in columbæ specie requieuit in illo; & designatus est à Patre, & declaratus tanquam illius filius, pronomine designatiuo & demonstratiuo: *Hic est filius meus dilectus, &c.* qui propterea, *confestim ascendens de aqua,* ad congrediendum cum diabolo *ductus est.* Visus est idem alludere voluisse, ad illam Eliphaz Themanitis Iob. 5. 7.
sententiam communem: *Nihil in terra sine causa fit, & de humo non oritur dolor. Homo nascitur ad laborem, & auis ad volatum.* Doloris nomine, quamcunque afflictionem, quam homo incurrit, intelligit. Si nihil in terra sine causa fit, etiam circa formicas, circa passerculos, Mat. 10. 29
quorum nullus, vt dixit Christus, cadit in terram sine Patre vestro, multo minus, quæ circa hominem fiunt, qui natus est ad laborem, sicut auis ad volatum. In hebræo, dictio translata *auis,* est *Reseph,* quæ vox significat multa: signanter autem carbonem ardentem deuolantem, aut auem volantem, aut dæmonem, vt infra dicemus. Hæc auis posita est ad volandum circa homines, quos suis tentationibus exerceat, & ad bellum prouocet, ideo namque in mundo diabolus relictus est. Necessarium est igitur, vt homo vitam laboriosam arripiat, quo nomine vitam militarem Scriptura intelligit, nullus enim maiori cum labore & periculo vitam agit, quam qui militiæ intendit, qui nec dormire quiete, nec stare secure, nec comedere sine cura, nec aliquid facere sine solerti vigilia potest. Nascitur homo noua natiuitate per baptismũ qui spiritualis regeneratio est. Nõ baptizatur aut nascitur vt ocietur, aut, vt se voluptatibus tradat, aut vt omnẽ curam deponat, sed ad laborem, ad vitam militarem, quia in stadio posita est auis, quo no- Luc. 8. 13.
mine Christus dæmonem intellexit, qui est carbo quidam accensus, pruna ardens, nihil aliud curans, nisi volatu suo inflammare & succendere. Ad hanc ergo vitam militarem nascimur in baptismo, in quo propterea Deus signauit nos, & vnxit.

§. 12 *Efficaci ratione Samuel obligauit Saulem præliari contra inimicos Dei, ex eo quod ad hanc vnctus fuit à Deo in Regem.*

¶ 44 Videtur insuper Apostolus, citatis verbis: *Qui autem vnxit nos Deus*, &c. alludere voluisse, ad illud, quod Samuel Propheta dixit ex Dei no-
1.Reg. 15. mine Sauli. *Me misit Dominus, vt vngerem te in Regem. Nunc ergo audi vocem Domini.* Intellige, Amalec quondam contra Dominum bellum agere voluisse, seque contra eum extulisse, te autem vnctum esse à Deo in regem, vt prælia eius suscipias, & contra illius inimicos pugnes. *Vade ergo, & demolire Amalec.* Recte illationis nota vtitur, quasi indicans, ex ijs, quæ Deus fecit, consequi manifeste, quod deberet pugnam contra Amalec suscipere. Si rex designaret quendam equitem in militem, ad singulare certamen, contra ipsius regis inimicum; ad hocque rex ipse propria manu eum armis muniret, galea, baltheo, gladio, &c. hoc ipso quod eques armatum se & designatum videret, intelligeret, necessarium esse proficisci, ad pugnandum cum inimico regis: neque enim signatur, armaturque miles, inquit Chrysostomus, vt sedeat, & requi-
Hom. 5. in imperfecto. escat. Hancque consequentiæ necessitatem indicat Samuel: *Misit me Deus, vt te vngerem in regem*: ad hoc te Dei nomine, honore regio affeci, ad hoc regnum & potentiam tibi tribuit ille, ad hoc populorum multitudinem tibi subiecit, vt contra eius inimicos prælium assumeres. *Nunc ergo audi vocem meam, vade & demoliri Amalec.* Maiorem tamen consequentiæ vim indicat Apostolus in nobis. Vnxit quidem Deus Saulem, non per seipsum, sed per manum Samuelis: at nos vnxit ipsemet DEVS. *Qui autem vnxit nos Deus*, inquit Apostolus. Emphasim habet illud *Autem*, quasi dicat: Non Samuel, aut Propheta, aut Angelus: quamuis enim requiratur minister ad baptismum, tamen ipse DEVS est, qui per sacramentum præcipue operatur: nam Ioan. 1. 33.
ipse est, qui baptizat, dixit Ioannes, tanquam præcipuꝰ autor baptismi & eius effectus. Vngit, inquam, vnctione gratiæ, quæ dat nobis nobilitatem supremam, esse regium & diuinum, quia gratia nihil est aliud, quam participatio diuinæ naturæ. Simul etiam homo spiritualia arma ibidem accipit, virtutes videlicet theologicas, & morales infusas, ac Spiritus sancti dona, quibus fortius homo armatus est, secundum animam, quam quibuscunque ferreis ac æreis armis, secundum corpus armari potest à rege: & armatur certe totus homo, secundum intellectum, & voluntatem, irascibilem, & concupiscibilem, secundum partem superiorem & inferiorem, erga omnia obiecta, & circa omnem materiam, vt videatur armatus circa omnem partem, quam diabolus potest impugnare. Certe ex hoc recte sequitur, quod hoc ipso tenetur homo cum dæmone congredi, & bellum suscipere ad reuincendas & prosternendas omnes illius tentationes, & impugnationes. Et hoc est, quod Apostolus clamat: *Hortamur vos, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis.* In 2.Cor. 6. 1.
vacuum arma recipit miles, qui nullatenus congredi cum inimico curat; aut qui ea contra inimicum nunquam conuertit. Ad hoc arma cœlestia accepisti, fidem, per quam cum diabolus tibi res terrenas proposuerit, illas despicias & contemnas, cœlestia bona considerans; spem, per quam cum inimicus exposuerit tibi, esse difficilem virtutis viam, sperare vaLeas immobile regnum, pro quo labores libenter suscipias; charitatem, per quam proponente tibi dæmone rerum creatarum pulchritudinem, præponas Deum omnibus creaturis; iustitiam, per quam, cum hostis antiquus te ad aliquid iniustum prouocauerit, ei valide resistas. Idcirco, inquit Chrysostomus, arma accepi- ¶ 45 Hom. 13. in Matth.
sti, non vt ocieris, sed vt pugnes. Id insuper quod subdit Apostolus, quodque in

in baptiſmo fit: *Dedit nobis pignus Spiritus*, expendendum eſt: reconditum enim continet myſterium. Et quidem non eſt dubium, Apoſtolum loqui de diuina gratia, quam Deus dicitur *dare*, quia non ex meritis eã confert, ſed ex mera ſua liberalitate & voluntate; quæ etiam vocatur *pignus ſpiritus*, quia Spiritui ſancto tribuitur; eo quod Spiritus ſanctus amor eſt, vt ait Beatus Gregorius, & ex mero amore nullis meritis noſtris gratiam DEVS confert, quæ vocatur pignus, quia, vt egregie explicat Diuus Thomas, gratia eſt pignus gloriæ: & nos facile hoc ipſum poſſumus explicare ex eo, quod omnibus notum eſt, per gratiam Spiritus ſancti adoptari hominem in Dei filium: ideo dicitur pignus gloriæ, metaphora ſumpta à rege, qui filium alienum ſibi decreuit adoptare in filium. Illa namque adoptio, eſt pignus, firmamentum, fundamentum, & titulus, quo is, qui adoptatur, ius habet ad regnum adoptantis: qui non accipit quidem regnum in re, ſed tantum in ſpe & radice. Similiter ergo baptizatus accipit gratiam Spiritus ſancti, quæ eſt pignus gloriæ, quia per illam adoptatur homo in Dei filium. *Videte* (inquit Ioannes) *qualem charitatem dedit nobis Pater*, id eſt, quid nobis ex mero ſuo amore nobis dederit, *vt filij Dei nominemur, & ſimus* Quando homo adoptat aliquem in filium, vere quidem ei dat, vt filius ipſius nominetur; non tamen dare poteſt, vt vere ſit filius ipſius; quippe qui eum nullatenus generat: at Deus, non tantum nobis concedit, vt filij ipſius dicamur, ſed vt vere eius filij ſimus: eſt enim gratia, iuxta veram theologiam, qualitas quædam & entitas nobis inhærens & diuinum ſemen, per quod, naturam diuinam miro quodam ac ineffabili modo vere participamus. Hoc autem ipſo quod filij ſumus ius habemus ad hæreditatem ipſius, vt late Apoſtolus proſequitur. Hanc autem hæreditatem gloriæ non accipit in re, qui iuſtificatur, ſed tantum in ſpe. Ex quo Apoſtolus inferendum reliquit, hoc ipſo eum teneri ad pugnam & bellum gerendum luctamque peragendum cum dæmone, intelligens id, quod poſtea egregie explicuit Auguſtinus, graue quandam explicans quæſtionem. Noſtis, inquit, qui in ſchola Chriſti eruditi eſtis, Iacob ipſum eſſe & Iſrael. Duo ſunt nomina, nam homo vnus fuit. Primum nomen Iacob, quando natus eſt accepit, quod interpretatur ſupplantator, quia plantam tenuit fratri ſuo; aut vt alij volunt, luctator, quia ponens manum ſub planta fratris, quaſi illius fundamenta concutiens, eum deiecit & quaſi ſub planta ſua poſuit. Poſtea vero cum rediret de Meſopotamia, cum Angelo luctatus eſt, qui Dominum IESVM exprimebat, & audit ab eo: *Iam non vocaberis Iacob, ſed erit nomen tuum Iſrael*, id eſt, videns Deum. Ita perpetuo Auguſtinus interpretatur nomen Iſrael, ſignanter & ex profeſſo libris de ciuitate Dei, quamuis alij alio modo interpretentur. Hoc ſuppoſito, proponit Auguſtinus quæſtionem: Quid ſibi vult, quod commutatum eſt nomen Abrabæ, aut huius Iacob, nam & ipſe Abram vocabatur prius, & Deus mutauit illi nomen & dixit: *Non vocaberis Abram, ſed Abraham*: & ex illo tempore, nunquam amplius eſt vocatus Abram. Quærite in ſcripturis, & videbitis, ſuperius antequam acciperet aliud nomen, non eſt vocatus niſi Abram, poſtquam accepit, non eſt vocatus niſi Abraham. Iſte autem Iacob, quando accepit aliud nomen, eadem verba audiuit: *Non vocaberis Iacob, ſed vocaberis Iſrael*: & nihilominus, ſemper etiam retinuit nomen Iacob. Reſpondet ſanctus Auguſtinus, id propterea factum eſſe, quia nomen Abrahæ in hoc ſeculo explicandum fuit, nam in hoc ſeculo factus eſt pater multarum gentium, vnde nomen accepit: nomen autem Iſrael, ad alterum ſeculum pertinet, vbi videbimus Deum clare & manifeſte. Quare populus Dei, inquit D. Auguſtinus, aut populus Chriſtianus, in hoc tempore & Iacob eſt, & Iſrael; Iacob in re, Iſrael in ſpe. Etenim cum baptizatur homo, per quod fit Chriſtianus, gratiam accipit, per

Marginal notes: *Hom. 30. in Euang.* — *1. Ioan. 3. 1.* — *Rom. 8.* — *Ser. 40. de ver. Dom.* — *Gen. 25.* — *Gen. 32. & 35. 10* — *Libr. 16. de ciuit. c. 39. ¶ 46.* — *Gene. 17. 5.*

per quam ad gloriam habet ius & pignus, sed remanens in hoc mundo, semper retinet nomen Iacob, id est, luctatoris, quia luctam perpetuam gerere debet: imo quia ad Dei Regnum vocatus est, Dei partes tenetur agere, & pro eius gloria fortiter dimicare, & vincere omnes tentationes, & impedimenta innumera, quæ diabolus apponit, ne ad gloriam, quam in spe possidet, perueniat. Ex hac doctrina, explicat Diuus Augustinus petitionem illam: *Et ne nos inducas in tentationem.* Quamuis enim multi contendant, hoc postulari, ne Deus nos ducat, quo tentari possimus, idque placuit aliquando eidem Augustino, vt infra dicemus, sed credit Augustinus hoc potius peti, ne Deus nos permittat, à tentationibus duci, aut illis consentire. Neque enim ita timere tentationes debemus, vt omne congressum fugiamus: non enim bonus videretur miles, inquit Augustinus, qui electus, signatus, & vnctus à Rege peteret, ne vllatenus illum ad bellandum mitteret, aut permitteret congredi cum inimico. Non itaque Christianis deficere possunt tentationes & bella, quos ad illa agenda Deus armauit. Rem concludamus, oculos conuertentes ad Christum Dominum, qui opere suo nos instruit, & dicere videtur illud, quod Deus ipsi Beato Iob conquerenti, cur permisserit, vt tam durum bellum diabolus contra eum ageret, postquam sub specie leuiathan aut balænæ, eundem diabolum expressit, subdidit: *Pone ergo manum tuam super eum, memento belli, nec vltra addas loqui.* Ponere manum super eum, inquit Chrysostomus, non est dare manum ad amicitiæ signa edenda, aut dexteram porrigere in amoris signum, sed est congredi, percutere, ad manus venire, & superare: quasi dicat: Si tibi difficile videtur cum eo congredi, *memento*, inquit, *belli*; quod Chrysostomus, exponere videtur, quasi Deus voluerit ei in memoriam reuocare, quod ipsemet Iob prædixerat: *Militia est vita hominis super terram*, alij legunt. *Tentatio est vita hominis super terram:* quasi dicat: Tumet ore proprio professus fuisti, quod hominis vita est militia perennis: nunc ergo tuo proprio ore adscriptus militiæ, ne vltra conqueraris, quod diabolus tecum pugnet. Philippus autem Diaconus intelligit, sermonem esse de bello, quod Christus cum diabolo gessit, quod Deus multo tempore antequam fieret, iam tanquam factum coram eius oculis proposuit, vt animos ei ad pugnam faceret, quasi dicat: *Memento*, mente reuolue, mentis oculos conuerte ad Dei filium, qui eo ipso quod mundo se manifestare parat, ad præliandum cum dæmone ductus est.

Li.2. de ser. Domin. in mont. c. 14. & Epi. 121 ad Probã. cap. 12.

In Catena.

Iob. 7. 1.

In Catena.

§. 13. *Ex ipsamet baptismi natura, nascitur obligatio ad opera mortificationis, & virtutum, quæ sunt arma lucis, contra principem tenebrarum.*

SImili argumento rem totam concludit Hieronymus contra Iouinianum. Filium, inquit, Dei tentare ausus est, & prima eius & secunda sententia repercussus, nihilominus caput leuat, & tertio vulneratus, *vsque ad tempus recedit*, differens magis tentationem, quam auferens, & nos nobis blandiemur de baptismate? Imo hoc ipso quod baptizati sumus, arripere debemus ieiunia, orationes & vigilias, & alia pœnitentiæ ac mortificationis opera, quia ex eo quod baptizati sumus ad cœlestem patriam ascendere incipimus; & si quis interrogauerit te, cur ieiunas, oras, vigilas? cur arma spiritualis pugnæ arripis, si iam baptizatus es, & in baptismo sunt omnia peccata dimissa? Respondebis: Imo quia baptizatus sum, & ad cœlestem patriam tendo, & ingressus illius mihi patet, hæc omnia facio. Mirũ est, quod narratur in libro Iosue: egressi filij Israel de Ægypto peruenerunt ad Iordanis fluuium, qui quasi ostium ac vestibulum erat terræ promissionis. Tunc-

¶ 47 *Li. 2. citat. contr. Iou.*

Luc. 4. 13

Iosue 4

Tuncque per solius arcæ Dei virtutem absque aliquo Israëlitarum labore aut defatigatione, Iordanis diuisus est, & eis patuit transitus absque impedimento, & absque sui labore positi sunt, quasi in atrijs terræ promissionis. Tunc summa lætitia afficiebantur, quasi iam nihil restaret agendum, nisi intrare absque aliqua defatigatione terram illam delitijs redundantem. Tunc vocauit Deus Iosue, dicens: *Elige duodecim viros, singulos per singulas tribus* (vt omnium nomine isti agant, quasi omnes in eis & per eos operentur) *& præcipe eis, vt tollant de medio Iordanis alueo duodecim durissimos lapides, quos ponetis in loco castrorum, vbi fixeritis hac nocte tentoria.* Præcipe, vt humeris suis lapides superponant durissimos, & ex consequenti grauissimos, quos deferant tota die, quoadusque tabernacula ad noctem sint ad requiem componenda. *Et quando interrogauerint vos filij vestri, dicentes: Quid sibi volunt lapides isti? Respondebitis eis: Defecerunt aquæ Iordanis ante arcam fœderis Domini.* Nulli dubium est, Iordanem figuram baptismi tenuisse, in cuius aquis Christus Dominus baptizatus est, baptismique Sacramentum instituit. Erat sanè Iordanis ostium terræ repromissæ, quem oportebat illum traijcere, qui terram promissionis erat ingressurus: & baptismus ianua est cœli, de quo dicit
Ioan. 3. 5. Christus Dominus: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in Regnum Dei.* Et iterum: *Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit.* Et
Mar. vlt. 16. sicuti Iordanis præbuit transitum Israëlitis absque eorum labore, per solam arcæ testamenti virtutem; ita in baptismo trãsfertur homo ab esse filij Adæ, ad esse filij Dei, & a deserto infidelitatis, ad introitum & atrium Regni cœlorum, per solam Christi Domini virtutem. Qui baptizatus est, lætari potest, videns se quasi in atrijs cœlestis terræ repromissæ constitutum: sed non propterea intelligat, iam omnia a se præstita fuisse, ex eo quod iam sibi peccata dimissa sunt, in Dei filium est admissus, & accepit pignus gloriæ: quin potius ex ipsiusmet Iordanis alueo debet durissimos lapides tollere, quos superponat humeris suis. Lapides duri, opera sunt virtutum, quibus carnem mortificamus: & durissimi vocantur, quia opera virtutum difficilia sunt & aspera; ideò enim dicitur virtus à vi, vt dixit Aristoteles, ad indicandum eius opera esse ardua & dura. Et si ijs addamus, quod postea ¶ 48
factum fuit, quando Dauid pugnaturus 1. *Reg.* 17.
cum gigante illo feroci, lapides limpidissimos de torrente elegit, quos mittens in peram pastoralem, superposuit humeris suis, quia nihil ita ferocem gigantem deijcit, quam ictus lapidis, quem super humeros ferimus, intelligemus opera pœnitentiæ quæ carni nostræ superponimus, & opera virtutum, quæ carnem macerant, & ideò dura videntur: vere esse lapides, quibus dæmonem superaturi sumus, & eius frontem impetituri, vt infra dicemus. Huiusmodi lapides extrahuntur ab ipsomet Iordanis alueo, quia ex eo ipso quod baptizamur, & virtutes cœlestes in eo recipimus, oritur, exercenda esse à nobis opera talium virtutum. Non enim in vanum & otiosè virtutes ibi datæ sunt, sed vt per earum actus contra dæmonem pugnemus. Hoc ipso quod baptizati sumus, & per baptismum facti vocationis cœlestis participes, debemus nos præparare ad talia bona consequenda, quod quidem fit per opera virtutum; quæ deferenda sunt tota die vsque ad noctem, id est, toto vitæ tempore, quoadusque corpus quod tabernaculum est animæ, componatur ad quietem, quod in morte eueniet. Itaque toto vitæ tempore à nobis virtutum opera sunt agenda. Potest autem aliquis quærere, cur id faciamus: videtur enim homini baptizato, nihil iam superesse agendum, postquam eius peccata iam fuêre in baptismo dimissa per Christum, propter cuius passionem & sanguinem iam Pater æternus, *dedit nobis adoptionem filiorum, & eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in Regnum* *ad Eph.* 1. 5

*filij dilectionis suæ, in quo habemus remissio-
nem præcedentium delictorum.* Obseruant
sane doctores, inter baptismum Ioannis
& Christi, differentiam indicari, in eo
*Matt.*3.11. quod Ioannes dixit: *Ego vos baptizo in a-
qua in pœnitentiam, ille autem baptizabit in
Spiritu sancto & igne.* Baptismus enim Io-
annis dicebatur, & erat baptismus in pœ-
nitentiam, id est, qui non erat institutus
ad dandam gratiam, sed ad instruendum
& mouendum homines ad pœnitentiam,
per quam peccata dimitterentur: itaque
qui illo baptismo Ioannis baptizabantur,
eo ipso arripere debebant pœnitentiæ o-
pera, & facere fructus dignos pœniten-
tiæ. Et idcirco baptismus ille semper vo-
*Matt.*3.11. catur baptismus pœnitentiæ, vel in pœni-
*Marc.*1.4. tentiam. At baptismus Christi dicitur in
*Luc.*3.3. Spiritu sancto & igne, quo ostenditur e-
*Act.*13.24. ius efficacia, quia per Spiritum sanctum
& 19.4. dimittuntur peccata, cuius virtute sor-
des animæ purgantur, non minus quàm
scoria auri & argenti virtute ignis; & il-
lud fit, quod dixit Esaias: *Abluet Dominus*
*Esa.*4.4. *maculas filiarũ Sion, & sanguinem de medio
eius, in spiritu ardoris.* Ideò post Christi ba-
ptismum non requiritur pœnitentia præ-
cedentium delictorum, quamuis illa an-
tecedere debeat, quando peccata actua-
lia præcesserunt, de quibus dixit Petrus:
Pœnitentiam agite, & baptizetur vnus-
*Acto.*2.38. *quisque vestrum:* quia & si pœnitentia ba-
§ 49 ptismum præcedat, sed post baptismum
nulla propter præcedentia delicta restat
pœnitentia agenda, quia in baptismo o-
mnia penitus peccata absumuntur. Cur
ergo lapides ferendi sunt ab ijs, qui ba-
ptismi Iordanem traiecerunt? Responde-
bimus: Imò potius propterea virtutis o-
pera grauia & difficilia à nobis esse arri-
pienda, quia defecerunt aquæ Iordanis,
ante arcam fœderis Domini, quia scili-
cet in Baptismo per Christum Dominum,
*Ephes.*1.6. qui est arca fœderis Domini (*nam gratifi-*
*ad Colos.*1. *cauit nos in dilecto filio suo*, qui fœdus fe-
20. cit, *& pacificauit omnia per sanguinem cru-
cis eius*, qui verè dicitur *sanguis* fœderis,
aut *noui testamenti*) defecerunt aquæ Ior-
danis, id est, peccatum originale, quod
ab Adam tanquam à fonte defluit, cuius
aquæ intrant vsque ad animam: & defe- *Psal.*68.2.
cit dominium illud, quo potestatibus te-
nebrarum subditi tenebamur. Hoc ipso
tenemur nos præparare ad resistendum
eisdem, qui eo ipso quod nos vidêt sua po-
testate liberatos, acrius bellum contra
nos mouent, vt iterum suæ subijciant ser-
uituti: sicut Pharao, eo ipso quod vidit fi-
lios Israël egressos fuisse, & fugisse suæ do- *Exod.*14.
minationis imperium, validiori exercitu,
& toto suæ potentiæ agmine contra ip-
sos pugnaturus processit, quos propterea
in magnas coniecit angustias, & in ex-
tremas coniecisset, nisi illi toto corde ad
Deum conuersi, suum fauorem fuissent
consequuti. Quibus forte alludere visus
est Paulus, egregiam inferens conse-
quentiam: *Nox præcessit, dies autem appro-* *Rom.*13.12.
*pinquauit, abijciamus ergò opera tenebra-
rum, & induamur arma lucis.* Quænam
est huius illationis vis? Nobis colucta-
tio est cum principibus tenebrarum, vbi
ergo tenebras excusserimus, iam non vi-
detur, quod eos formidare debeamus,
quippe qui iam eorum terminos excessi-
mus. Sed oppositum inferendum est. O-
ptimè sanè depingit Apostolus hominis
baptizati statum: quem constituit, quasi
in crepusculo diei, quando noctis tene-
bræ iam transierunt, sed nondum in plena
ac meridiana luce reponit, quin potius ad
eam procedit, & tendit: baptizatus enim
excussit tenebras peccati, lucemque fidei
recipit, similem luci crepusculi, quia est
cum ineuidentia: positusque est, quasi iam
progrediens ad plenam lucem in statu
gloriæ recipiendam. His conueniunt,
quæ excellenter more suo prosequitur
Beatus Augustinus, expendens quod A- *In Psa.*72.
postolus dixit, quæ facta sunt in transitu *in explic.*
maris rubri, in nostri figuram facta fuisse. *tituli.*
Et postquam explicuit, quomodo popu- 1.*Cor.*10.
lus ille captiuus sub Pharaone præsigna-
bat homines dæmonis subiectione capti-
uos, & quomodo liberatio populi per
Moysen significabat liberationem homi-
num.

num per Christum, subdit: Liberatur populus ab Ægyptijs per Moysen, liberatur populus à præterita vita peccatorum per Christum. Transijt populus ille per mare rubrum; iste per baptismum. Moriuntur in mari rubro omnes inimici populi illius: moriuntur in baptismo omnia peccata nostra. Intendite fratres. Post mare illud rubrum, non continuo patria datur, nec tanquam iam hostes desint, securè triumphatur: sed restat eremi solitudo, restant hostes insidiantes in via. Sic & post baptismum restat vita Christiana in tentationibus. In illo eremo suspirabatur patria promissa. Quid aliud Christiani suspirát, iam abluti in baptismo: nunquid iam regnant cum Christo? Nondum ventum est ad terram promissionis nostræ. Hoc audiant omnes fideles: sciant, vbi sint. In eremo sunt, patriam suspirant. Mortui sunt hostes in baptismo, sed insequentes à tergo. Quid est, insequentes à tergo? Ante faciem, futura habemus, à tergo præterita, Omnia peccata præterita deleta sunt in baptismo: quibus modo tentamur, non à tergo insequuntur, sed in via insidiantur. Vnde Apostolus adhuc in via huius eremi constitutus, *Quæ retro*, inquit, *oblitus, ad ea quæ ante sunt extentus, secundùm intentionem sequor ad palmam supernæ vocationis Dei.* Tanquam diceret: Ad patriam supernæ promissionis Dei. Et ibi iam fratres, in eremo, quicquid passus est populus ille, & quicquid Deus largitus est, significationes sunt rerum, quas in solitudine huius vitæ, ambulantes in Christo, quærentes patriam, & accipimus ad consolationem, & patimur ad probationem. Ita Augustinus. Similis est itaque baptizatus filijs Israël, qui potestate quidem Pharaonis iam erant egressi, & in terram promissionis rite ordinati, & coram ea positi, sed nondum ad eam introducti. Sicut ergo filij Israël in eo statu constituti, quamuis iam egressi fuissent ciuitatem Pharaonis, acrius tamen bellum ipsius tunc experti sunt; ita & baptizatus intelligat, hoc ipso quod egressus est à potestatibus tenebrarum, bellum durum & forte sibi ab eisdem manere; ideoque rectè infert Apostolus: *Induamur ergo arma lucis.* Vnicuique enim rei, per sibi contraria resistendum est. Dæmon est princeps tenebrarum, & arma eius sunt opera tenebrarum, ad quæ nos excitat, scilicet luxus, comessationes, ebrietates, impudicitiæ, contentiones, &c. Quare, vt ei resistamus, oportet, vt induamur arma lucis, id est, opera sancta, ieiunium, orationem, mortificationemque. Et concludit Apostolus: *Induimini Dominum Iesum Christum.* Induere personam alicuius, est ipsam repræsentare, & suis actionibus & moribus illum exprimere, sicut dicitur in Theatro quis induere personam Regis, aut militis: quasi dicat: Videte quid fecit supremus Magister Christus, & idipsum facere contendite; In illum oculos conuertite, & quod fecit ille, quando baptizatus arma induit lucis, ieiunium, orationem, vigilias, vt vinceret diabolum, hoc ipsum vos agere oportet. Videndus est Beatus Augustinus, qui probat, non sufficere quod Christiani facti simus per baptismum, sed potius hoc ipso nomine excitari debere ad opera egregia: & id ipsum prosequens: Scire, inquit, debetis fratres, quoniam ideò Christiani facti sumus, vt semper de futuro seculo, & de æterno præmio cogitemus, & plus pro anima, quàm pro corpore laboremus: quoniam caro nostra paucis annis erit in mundo, anima autem nostra, si rectè agimus, sine fine regnabit in cœlo.

ad Philip. 3.13.

Ser. 205. de tēpore.

Ser. 206. de tempor.

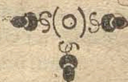

§. 14. *Christus primo vicit tentationes contra se, deinde contra alios excitatas, vt prædicatores Euangelicos similiter facere doceret.*

¶ 51 D*Vctus est Iesus in desertum à Spiritu, vt tentaretur à diabolo.* Mirum est, cur Christus statim, ac Spiritus sanctus super eum descendit, ductus sit in desertum & solitudinem, qui potiùs videbatur ducendus ad hominum maximam frequentiam. Venit namque in mundum, vt
Esa. 61. 1. id ageret, quod per Prophetam prædixit: *Spiritus Domini super me, eo quod vnxerit me, ad annuntiandum mansuetis misit me, vt prædicarem captiuis indulgētiam, & clausis apertionem, vt consolarer omnes lugentes Sion.* Multi sequentes Septuaginta legunt: *Cuius causa vnxit me*, id est, Spiritus sanctus vnxit me ad hoc, vt veniam ad prædicandum pauperibus, ad liberandum captiuos, ad consolandum mœstos. Verba
Lib. 3. cõt. hær. c. 10. hæc (probat B. Irenæus) esse Christi, secundum quod homo erat, de radice Iesse: secundum enim hoc, inquit, requiescebat super eum Spiritus Dei, & vngebatur ad
Ibid. c. 20. euangelizandum humilibus. Quibus verbis tres personas Sanctissimæ Trinitatis manifestè expressas, idem ipse comprobat; Patrem scil. vngentem, & vnctum filium, & vnctionem, quo nomine Spiritus sanctus exprimitur. Quod & Athanasius *a* similiter demonstrauit, aliíque Sancti Patres. Hanc autem prophetiam tunc completam fuisse, idem Irenæus *b* ostēdit, cùm post baptismum descendit super eum in columbæ specie Spiritus sanctus, vt de plenitudine eius oēs acciperemus. Quod etiam D. Augustinus *c* & Ambrosius *d* obseruarunt. Et verè ipsemet Christus id non obscurè testatus fuit *e*, qui post baptismum incipiens prædicare, in se ipso hanc prophetiam exhibere completam, dixit. Si ergo Spiritus sanctus descendit super eum, ad huiusmodi opera perficienda, videbatur post illius descensum, eo ducendum, quo posset illa præstare. Ad id autem, non locus aptus est solitudo, sed ciuitates populosæ, ad quas innumera hominum confluit multitudo. Quibus enim in solitudine prædicabit? quos ibi infirmos curabit? quos mœstos consolaturus est, vbi nullus mortalium commoratur? Dicendum est tamen ex D. Thoma, rectum ordinem te- *3. p. q. 40.*
nuisse Christum, qui veniens euangeliza- *ar. 1. & q.*
re, annuntiare, & prædicare humilibus, *41. a. 2.*
aut hominibus, aut pauperibus, prius præ- *ad 1.*
dicatores ipsos docere voluit, quàm cæteros homines per illos instituendos. Docuit autem eos, qui procedunt ad liberandos alios, à dæmonis potestate, tentationibus & incursibus, oportere prius, vt ipsi in seipsis vincant tētationes proprias: quas diabolus contra eos excitat. Neque enim aptè vincet dæmonem agentem contra alium, nisi prius vicerit eum agentem contra se. Quomodo enim dæmonem immūdum superabit in luxurioso, qui eidem per luxum miserè subiectus iacet? Quo pacto eum vincet in ambitioso, qui per inordinatum appetitum honoris, victus eidem succubuit? Qua ratione vincet in auaro illum, à quo per nimiam cupiditatem superatus captiuus tenetur? Propterea ipse Dominus (inquit Augustinus) quadraginta *Ser. 64. de*
diebus ieiunans, de diaboli tentationibus *tempore.*
triumphauit, vt ad prædicationem Euangelij iam victor accederet: nec enim nisi qui victor dæmonis erga seipsum euasit, debet ad eum vincendum contra alios agentem, procedere. Quibus conuenit visio illa Ioannis, quam S. Rupertus Abbas *Lib. 4. in*
mirè ad hoc institutum expendit. Aderant *Apoc.*
circa thronum agni quatuor animalia ple- *Apoc. 4.*
na oculis, quatuor facies habentia, homi- ¶ 52
nis, leonis, vituli, & aquilæ: *Et audiui*, in- *Apoc. 6. 1.*
quit, *vnum de quatuor animalibus, dicens: Veni & vide. Et vidi, & ecce equus albus, & qui sedebat super illum, habebat arcum, & data est ei corona, & exiuit vincens, vt vinceret.* Quatuor hæc animalia circa agnum stantia, quatuor indicabant mysteria ad Christum pertinentia, quæ nulli Christiano nescire liceat, inquit Rupertus, quod & simili-

a Epiſto. ad Serapionē Epiſcopū. b Li. 3. cõt. hæreſ. c. 10. c Tract. 74. in Ioan. d Lib. 4. in Lucam. c. de teſtim. ſcri. e Luc. 4. 21.

a In c. 5. Apocal. *b In proœmio in quatuor Euã.* *c Lib. 4. in Hexaem.*

similiter multi alij senserunt authores, Primasius *a*, Arethas *a*, Pannonius *a*, imò & B. Hieronymus *b*, & Anastasius Synaita *c*. CHRISTVS enim carnem suscipiens ostensus est homo, in morte vitulus; in resurrectione leo, in ascensione aquila, quibus omnia CHRISTI mysteria clauduntur; quibus scribendis quatuor Euangelistæ statuti sunt, qui horum animalium facies induisse videntur, Matthæus hominis, Marcus leonis, Lucas vituli, & Ioannes aquilæ: de quibus Sancti Patres late agunt. Primum ergo CHRISTI mysterium ostensum est, ad vocem primi animalis, quia CHRISTVM humanitate vera indutum, ingredientem mundum demonstrauit. Vidi inquit, id est, intellexi incarnationis mysterium, sic esse, velut equum & sedentem super illum. Non enim erat homo tantum, aut Deus tantum, inquit Rupertus, sed homo simul & Deus, in vnitate personæ coniunctus: nam quomodo equum & super eum sedentem hominem, vnum equitem dicimus, sic hominem hunc, & inhabitantem Deum, vnum confitemur Christum (Rupertus hominem sumit pro humanitate) & huic homini, Deus multo coniunctior est, quam equo homo qui illi insidet: quia homo ex equo descendit, ab homine autem isto Deus, qui illum assumpsit, nunquam discedit. Et hunc equum, illud esse iumentum, de quo in parabola eius, qui incidit in latrones dictum est, quod ferebatur à Samaritano, qui vulneratum à latronibus,

Luc. 10. 34

posuit super iumentum suum, quia vt dixit

1. Pet. 2. 24

Petrus, *qui peccatum non fecit, peccata nostra pertulit in corpore suo.* Idcirco equus albus dicitur, quia conceptus de virgine, nullum contraxit peccatum in suo ortu, nec illud aliqua ratione commisit. Ideo

Apoc. 19.

etiam ab eodem Ioanne iterum visus est eques iste, insidens equo albo, cuius e-

In Psa. 40. in illud, ampliauit super me &c.

quus, inquit Ambrosius, erat caro munda, aut corpus summum puritatis candorem habens, quod nulla peccati inquinamenta cognouerat. Nec mirum: si enim Deus erat eques, qui illi equo humanitatis insidebat, ille ita voluntatem ipsam regebat & gubernabat, vt quicquid faceret, sibi esset placitum, & ex consequenti rectum & iustum. Ecce ergo equitem equo albo insidentem, CHRISTVM in quo diuinum Verbum humanitate ferebatur. Habebat autem arcum in manu sua, cui datum est Euangelicam legem promulgare: missus est enim Euangelizare pauperibus, vt dictum est, cuius sagittæ erant illius verba, vt Diuus Augustinus aptè declarauit, de quibus Da-

In Psal. 76 & in Psal. 119.

uid: *Sagittæ*, inquit, *tuæ acutæ, populi sub te cadent.* Huiusmodi namque verbi sui sagittis, totum sibi subiecit orbem. Et

Psal. 44. 6

rectè arcus nomine, doctrinam Euangelicam expressit, quam legitimus sagittator in manu sua tenere debet, priusquam sagittas in alios mittat, sicuti CHRISTVS, qui primò cœpit facere, vt deinde doceret. Data est autem ei corona, quæ ornamentum est regium: quia procedens ad

Psal. 2. 6.

prædicandum, *constitutus est Rex super montem sanctum eius, prædicans præceptum eius.* Ipse siquidem est princeps doctorum & prædicatorum, imò autor totius Euangelicæ legis, quam tanquam Rex supremus promulgauit. Hic eques egredi iam debebat ad mittendas sagittas Euangelicæ prędicationis: ipse est enim, qui seipsum sub

Luc. 8. 5. & 53.

seminatoris hieroglyphico expressit dicens: *Exijt qui seminat* (cui ex officio

1. Pet. 1. 23.

proprio conuenit esse autorem & præcipuum seminatorem) *semen suum*, Euangelicam legem, quæ illius proprium semen dicitur; de quo Petrus, nos esse *renatos*, clamat, *non ex semine corruptibili, sed incorruptibili, per verbum Dei.* Iam ergo tempus instabat egrediendi ad prædicandum, quia *erat quasi annorum triginta:* tempus sane ad tale ministerium opportunum. Iam egredi oportebat, ad iaciendas diuini sui verbi sagittas, quibus totum terrarum orbem sibi subijceret, quibus dęmones inhabitantes hominem, fugaret. *Exiuit* propterea primò *vincens, vt vinceret.* Hic primus exitus: egreditur vincens diabolum contra se agentem, vt vinceret eundem, totum humanum genus subijcientem:

entem: exiuit vincens, vt vinceret, inquit Rupertus, id est, exiuit primo ad vincendas suas in se tentationes, vt postea nostras in nobis superaret. Ipse est enim, qui in nobis & per nos vincit, *& triumphat*, vt dixit Apostolus, cui propterea gloria victoriæ debetur, vt alibi dicemus. Nemo (inquit ipsemet) ingreditur domũ fortis, ad illius vasa & arma occupanda, nisi prius ipsum fortem in se vicerit & alligauerit. Eo namque deuicto, recte ad ea sibi accipienda, quæ ille retinebat procedit. Erat mundus dæmonis domus, cuius propterea ille princeps dicebatur, cuius homines, tanquam propria vasa possidebat. CHRISTVS qui ad huiusmodi vasa ab illius possessione liberanda, sibique acquirenda egredi parabat, prius ipsum fortem vincere debebat & alligare. Optimè ergo ab eodem spiritu, qui eum vnxit, & misit ad liberandos homines, & vincendum dæmonem in illis, prius eum duxit ad locum, in quo dæmonem vinceret in se, & alligaret. Nullus enim locus opportunior ad diabolum in seipso vincendum quam desertum & solitudo (vt ex SS. Chrysostomo *a*, Thoma *b*, & Ambrosio *c*, alibi dicemus) qui solitarios per seipsum statim tentandos aggreditur: quomodo & mulierem eo ipso quod solam in paradiso vidit, tentandam assumpsit. Ad prædicandum igitur processurus Christus, primo exprimitur, insidens equo albo, & quod processit vincere tentationes, quæ erga seipsum erant, adhibitis orationis, ieiunij, vigiliarum ac mortificationum operibus, vt doceat prædicatores, quomodo procedere debeant ad vincendum dæmonem in alijs, qui antequam id agant, albedine puritatis debent nitere: nec enim prædicationis munus, inquit Diuus Thomas, assumere debet, nisi qui prius fuerit purgatus, & in virtute ita perfectus, vt eius animæ puritas omnibus possit esse conspicua: Nam *peccatori dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum?* Bene ei qui insidet equo albo, datur arcus Euangelicæ prædicationis: infirmas namque sagittas mittet, qui peccatorum infirmitate debilis est; & leuiter contra dæmonem pugnabit, ex aliorum cordibus eijciendum, quem cordi suo dominantem sustinet. Commune satis est dictum apud eos, qui equorum mores pertractant, colorem album infirmitatem & debilitatem significare, qui propterea equos albos iudicant debiles, ac viribus carentes. Cæterum in spirituali militia, quam contra diabolum prædicatores gerunt, hæc præcipua est fortitudinis ac roboris origo, albedo, aut candor, quo vitæ munditia designatur: nihil enim ita fortem prædicatorem reddit, quam excellenti cognitaque vitæ sanctitate & candore fulgere. Oportet insuper, vt egrediatur vincens proprias tentationes, vt excitatas contra alios à dæmone, vincat. Egredietur autem ad suas tentationes vincendas, si procedat, sicuti CHRISTVS, muniens se ieiunijs, vigilijs, ac duris mortificationis operibus, vt dicemus. Ex quibus Diuus Thomas, difficultatem soluit: cur CHRISTVS Dominus statim post baptismum, tam asperam vitam arripuerit, tam durum ieiunium, tam rigidam mortificationem, quadraginta dierum & noctium. Non enim videbatur congruum, illum qui omnium erat magister, & omnibus tanquam exemplar proponebatur, vitam talem arripere, quam omnes non possent imitari. Respondet namque, CHRISTVM extitisse quidem omnium Magistrum, sed primum voluisse prædicatores & magistros instruere, quos hoc ipso docet, tunc aptos se iudicare posse ad prædicationis munus exercendum, quando carnem edomuerint vigilijs, ac ieiunijs; vt dicere possint illud Apostoli: *Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne forte cum alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar.* Expendit ad hoc institutum Beatus Gregorius factum illud Gedeonis, qui volens Madianitarum immensam multitudinem euincere, ex Dei præscripto elegit trecentos milites designatos, quibus iniunxit, vt vna manu laguneulam vacuam, intra quem esset lampas aut titio accensus, in alia

Marginalia: 1. Cor. 2. 14. — a Hõ. 13. in Matth. — b 3. p. q. 41. art. 2. — c Lib. 4. in Luc. c. de ductu Iesu. — 3. p. q. 41. a. 3. ad 1. — Psa. 49. 16 — ¶ 54 3. p. citat. — 1. Cor. 9. 27 — Li. 30. mor. c. 32. & 33. — Iudi. 7.

alia tubam deferrent: quibus dixit: *Quod me videritis facere, hoc facite.* Ipse vero prius lagunculam contriuit, ac confregit; sicque lux, quæ latebat, apparuit, moxque ad personandum & clangendum buccina se conuertit. Quod cum similiter milites facerent, gloriosam victoriam de inimicis reportarunt, quos perterritos conuerterunt in fugam. Quæ statim latius sunt à nobis pertractanda: tantummodo nunc ex Beato Gregorio annoto, Gedeonem tenuisse expressum Christi typum. Hic venit designatus dux à Deo, contra inimicas dæmonum potestates, qui & designatos milites elegit, Apostolos scilicet, quos peculiariter *per Spiritum sanctum*, præcedente longa prolixaque oratione, *elegit*, aliosque prædicatores successores illorum. Neque enim omnes apti sunt ad huiusmodi militiam agendam, vt ex professo Beatus Gregorius Nazianzenus *a*, & Sanctus Cyprianus *b*, demonstrarunt. Illis autem hoc iniungit, & imponit, vt contra dæmones totis viribus agant. Præliandi tamen formam prius in semetipso exprimere voluit. Cum enim tempus instaret, quo bellum per prædicationem suam diabolo inferre aggrediebatur, ipse primo conterit lagunculam carnis & corporis sui, quod macerat, & quasi conficit valido ieiunio, asperis vigilijs, & duris mortificationis operibus, sicque omnibus suum spiritum, nitidum, mundum, omni sorde carentem ostendit: id enim lucerna lampadis, aut titio ardens exprimebat. Tunc egregiè se contulit ad clangendum buccina Euangelicæ prædicationis. Hoc quidem egit, non quod huiusmodi operibus ad sui purgationem & purificationem egeret, qui cœlis omnibus & stellis mundior erat, sed vt doceret prædicatores, quibus dicit: Quod me facere videritis, hoc facite. Hi namque ita ad bellum procedere debent, vt primo conuertant manum ad lagunculam conterendam, id est, ad carnem suam mortificandam, castigandam, & purificandam, per opera pœnitentiæ & mortificationis: sicque animum ostendant ignitum, id est,

Acto. 1. Luc. 6.

a In Apolo. de fuga sua
b Li. de ieiu. & tët. Christi.

omnium peccatorum sordibus purgatum, splendenti luce fulgentem. Tunc aptè poterunt clangere buccina, & tuba Euangelicæ prædicationis personare: sic enim omnes dæmonum arces superabunt, & in fugam conuertent. Ita ille prædicatorum eximius fecit, qui, vt diximus, intonat: *Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, &c.* Ita & excellentissimus ille præco Ioannes, de quo prius Euangelista præmittit, quomodò sui corporis lagenam confregerit ac contriuerit, tam inauditis duræ pœnitentiæ operibus, cuius tam asperum fuit ieiunium, vt benè de eo dixerit CHRISTVS, quod venit, *non manducans, neque bibens*, quo Spiritum suum omnium oculis exposuit, lucentem, ardentem, nitidum, purgatum, & viderunt, quod *erat lucerna ardens & lucens*: sicque processit ad clangendum buccina, illaque terrifica voce personare, qua duriores ferro, contremiscere faciebat, & tam insignem victoriam reportauit, qualem ipsemet Euangelista sacer subijcit: nam exibat ad eum omnis Ierosolyma, & Pharisæi, & milites, &c. Hæc omnia considerans S. Cyprianus deplorat sui temporis calamitatem, & verius ac rationabilius nostræ ætatis possemus lugere miseriam. Inueniuntur, inquit, præpositi innumerabiles, qui ieiunia, & orationes, nec digito mouent. Venerunt periculosa tempora, quæ prædixit Apostolus, in quibus *sunt voluptatum amatores, magis quam Dei, speciem habentes pietatis, virtutem autem eius abnegantes.* Raro inueniuntur illi fortes Israel, quos cœlestis Sponsus describit. *En*, inquit, *lectulum Salomonis sexaginta fortes custodiunt, ex fortissimis Israel, omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi, vniuscuiusque ensis super fœmur suum.* Quidam censent, verè Salomonem habuisse lectulum, in quo peculiariter quiesceret, intelligendumq; illum, qui omnia habuit magnifica & opulēta, lectum habuisse miris excellentibusque ornamentis extructum, quem, vt quiesceret sine timore, cingebant sexaginta milites fortissimi, custodientes illum. Cæterum Sanctus Gregorius Nysse-

§ 55.
1. Cor. 9. 17
Mat. 11. 18
Ioan. 5. 35.
Lib. de ieiun. & tët. Christi.
Cant. 3. 7.
Soto maior. & alij.
Hom. 6. in Cant.

Nyssenus credit, nullatenus de materiali Salomonis lecto intelligi posse, cuius nunquam meminit Scripturæ sacræ historia, de Salomone agens, cuius regnum, mensam, domum, & reliquum in regno apparatum, totiusque vitæ formam diligentissimè & accuratissimè descripsit. Propterea, quod dixit, nouum quidpiam & alienum de lecto, necesse est, expositionem non manere in littera; sed aliquam accuratiorem comprehendere intelligentiam, mente abducta à materiali significatione ad spiritualem verbi contemplationem. Quis enim lecti nuptialis fuerit ornatus, ex sexaginta armatis? Quis, quæ belli sunt terribilia? Quis ornatus est ensis, quo accinctum est corpus? Quid verò est, qui circa eos est stupor nocturnus? Quis vnquam nuptialem thalamum ita præparauit? Est ergo omninò per hæc verba quærendus sensus consentaneus, ac consequens ijs, quæ instituto sunt accommodata. Ita Nyssenus. Sed siue secundum litteram nullus lectulus sit, nisi spiritualis, siue secundum spiritum, lectulus materialis Salomonis spiritualem Christi lectulum exprimat, parum refert: certum est enim, sicut Salomonis nomine exprimitur CHRISTVS, ita lectuli nomine, in quo requiescit, Ecclesiam esse præfiguratam. Hæc est, in qua Salomon cœlestis Sponsus ita quiescit, vt nunquam ab ea semo
Matt. 28. 20. ueat, dicente ipso: *Ecce ego vobiscum sum, vsque ad consummationem:* & Dauide prædi-
Psal. 45. 6. cente: *Deus in medio eius non commouebitur.* Non quiescit (inquit Augustinus) in congregatione Donati, aut in schola Platonis, vel alicuius alterius Philosophi; sed in Ecclesia sua, quam lectulum appellat, propterea quod angusta, breuisque fuit in sui exordio, & semper est illius maiestati breuissima. Ad eius custodiam adhibuit
§ 56. fortes Israel, validos luctatores: non enim cœlesti sponso placent milites effœminati, molles, imbecilles, aut discincti, quibus grauissimum prælium committitur, defendere scilicet lectum *à timoribus nocturnis*, id est, ab Angelis noctis & tenebrarum, qui noctibus solent validius impugnare, vt alibi dicemus. Vnde, & Chaldæus transtulit: *A spiritibus nociuis, & dæmonibus, qui ambulant in nocte.* Vt hos vincat, lectuloque suo exulare faciat, ponit milites selectos, fortesque, *doctissimos ad bella,* non ad vnum bellum tantum, sed ad omnia bellorum genera, quæ dæmones mouere possunt. Quorum typo prædicatores, & doctores sancti exprimuntur, quibus peculiariter hoc commissum est, Ecclesiam à dæmonibus, & eorum ministris, hæreticis scilicet & impijs, defendere, vt Beatus Augustinus egregiè prosecutus fuit. Vt autem id præstent, modum quem tenent expressit, dicens: *Omnes tenentes gladios.* Regia legit: *Omnes ipsi apprehensi gladio:* quo etiam modo legit Brixianus. Quibus verbis significat, quod illi, prius gladium in se conuertebant, & illo continebantur, & transfigebantur, quem in alios conuersuri erant. Quod clarius exprimitur, in eo quod subditur: *Vniuscuiusque ensis super fœmur suum.* Reuera namque (inquit Gregorius Nyssenus hæc verba expendens) vt rectè bellum geratur, oportet carni & sanguini, tanquam fœmori ensem habere accomodum: omnino enim intelligitis, qui Scripturæ sacræ ænigmatum non estis ignarus, quod gladius est verbum Dei, de quo Paulus: *Accipite gladium spiritus, quod est verbum Dei.* Et iterum: *Vnus est sermo Dei, & penetrabilior omni gladio ancipiti.* Fœmur autem, voluptates carnis, aut carnem ipsam exprimit. Vnde & Abraham, volens CHRISTVM ex carne sua descensurum annotare, iussit vt Eliezer, cum ad quærendam sponsam filio suo Isaac procedebat, iuraret, manu fœmori suo imposita. Qui ergo timores nocturnos, aut dæmonum incursus impetentes fideles, vult superare, prius tanquam sapiens bellator, aut doctissimus, ad prælium, gladium debet contra seipsum conuertere, quo resecet suos inordinatos motus, quo seipsum sub regula totius virtutis contineat: illum ponat super fœmur suum, id est, carnem suam mortificet, quam

Lib. 2. *cōt. Iuli. ca.* 10. *& vlti.*

In arca to. 1. *fol.* 17. *col.* 4.

Ephe. 5. 17.
Hebr. 4. 12

Gen. 24. 2.

quam gladio diuinæ doctrinæ transfigat, & motus illius inordinatos comprimat. Qui enim prius in seipsum agit, & huiusmodi dæmonis incursus in se concitatos vincit, aptè poterit ad eos expellendos procedere, quos contra cæteros excitat. Longo discursu prosequitur Gregorius ostendens, illum qui alios docturus est, oportere primo seipsum firmum in virtute constituere: arbusta enim plantata, si prius in terra radicata non fuerint, manu tacta citius arescunt: at si semel radicem fixerint, manus tangit, & tamen nihil officit: venti impellunt, nec tamen impellentes lædunt: & constructi parietes, si impellantur eruuntur, nisi fuerint prius à suo humore siccati, &c. Videndus est Beatus Chrysostomus, explicans, quam aptè CHRISTVS eos magnos futuros prædixit, qui fecerint, & docuerint: antequam enim doceant alios, oportet in se ipsis ea facere, quibus se ipsos ad illud aptos exhibeant: id etiam expendens, quod iustè Paulus in eum inuehitur, *qui docent alios, seipsum non prius docet*: ex quo tandem progreditur ad demonstrandum, illum rectè dispositum esse ad prædicandum alijs ieiunium, qui prius illud tenuit, & illum idoneum ad inducendam in alijs deuotionem, qui prius orationi intentus, veram tenere deuotionem, in seipso demonstrauit.

Hom. 2. in Ezech.

Ho 72. ad popul.

Rom. 2. 21.

(.·.)

§. 15. ***Deus homines ducit, vt tententur, quo virtus diuini Spiritus fiat manifesta, qua qui muniuntur, supremas mundi potestates facilè possunt superare.***

§ 57.

DVCTVS *est Iesus in desertum à Spiritu, vt tentaretur à diabolo.* Admiratione dignum est, quod Spiritus sanctus ducat hominem in desertũ, quasi in stadium, vt tentetur à dæmone: Deus enim, non solum non est tentationum autor, vt dixit Sanctus Iacobus, *& neminem tentat*, sed nec videtur eius bonitati congruum, vt hominem ducat ad locum, in quo tentetur; & multò minus, quod ducat eum, vt tentetur. Tentatio namque est cũ periculo, quod (vt dixit Beatus Cyprianus *a*, & ex eodem obseruauit Sanctus Augustinus *b*) quiuis propter humanam fragilitatem debet timere, quia facilè succumbimus, vt experientia ipsa compertum est. Quis pius pater, filium ad eum locum ducit, in quo facilè à vipera, vel leone possit impeti? & quis vnquam eundem, eo animo in campum tulit, vt ibi expectaret rugientem leonem, aut sibilantem serpentem, vt cum eis congrediatur, cum ingenti vitæ periculo? Vnde docuit CHRISTVS Dominus, vt ad cœlestem Patrem orantes diceremus: *Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo.* Quam petitionem ita quidam exponunt, vt petamus, non solum ne vincamur à tentationibus, & ducamur in eum finem, quem per eas diabolus intendit, sed etiam, ne ducamur in occasionem, qua tentemur; ita explicare videtur Tertullianus *a*. Ita & Diuus Cyprianus *b*, qui legit; *Ne patiaris induci nos in tentationem*, id est, ducinin occasionem, vel locum vbi diabolus tentationes contra nos excitet, quam lectionem in pluribus exemplaribus haberi demonstrat Pemelius *c*, & sæpe illam retinuisse Cyprianum, docuit S. Augustinus *d*: qui etiam illam sequitur *e*, lectionem, quæ multis est communis, *ne nos inferas in tentationem*,

Iacob. 1. 13.

a Lib. de orat. Dom.
b Lib. de dono perseu. cap. 6.

Matt. 6. 13.

a Lib de orat. cap. 8.
b Lib. de orat. Dom.
c In li. Cypri de orat.
d Li. de dono perseuerant. ca. 6.
e Epist. 121. ad Probã.

nem, id est, ne feras nos, vbi tentationem inueniamus. Ita explicare videtur Chrysostomus *a*, & Euthymius *b*: nostræ enim infirmitatis memores, timemus pericula, & ideo oramus, vt Deus non ducat nos, nec permittat, vt in illa loca feramur. Et rectè statim subiungimus: *Sed libera nos à malo.* Mali nomine diabolum multi intelligunt, Tertullianus *c*, Chrysostomus *d*, Chrysologus *e*, Gregorius Nyssenus *f*, Theophylactus *g*, & Euthymius *h*: & videtur manifestè comprobari ex nomine Græco, quod cum articulo ponitur, ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, quasi dicas: Ab illo supremo insignique malo, quod nomen malignum significat, quo & vsus fuit CHRISTVS in parabola sementis *i*: *Venit*, inquit, *malus, & rapit quod seminatum est in corde eius:* quam sententiam clarius posuit Lucas *k*: *Venit diabolus, & tollit verbum de corde eorum:* quo eodem nomine vsus est Ioannes *k*: *Cain ex maligno erat:* in Græco, τοῦ πονηρῶν. Ideoque frequentissimum est apud Tertullianum *l*, vocare diabolum, Malum, absolutè, vt eius Scholiastes *m*, annotauit. Petimus ergo omnino liberari ab illo insigni maligno, qui totius malignitatis caput est & principium, ne nos vincat, aut superet, aut vero nos tangat, vel impugnet suis tentationibus, ita quod omnino liberi ab eo remaneamus. Duplex ergo hæresis, duplici hac petitione infringitur. Quidam hæretici dicunt, hominem baptizatum non posse tentari, vt Iouinianus & eius sectatores, quos supra ex Hieronymo retulimus: alij dicunt, posse quidem tentari, sed & per vires suas posse ab omnibus maligni tentationibus liberari, vt de Pelagianis refert Augustinus. Duarum istarum hæresum falsitatem, duplex ista petitio demonstrat: vt enim Augustinus, Cyprianum explicans, docuit, vt tutiores simus, totum Deo oramus, quod nec ducamur in tentationem, quia infirmitatem nostram timemus, & quod liberemur à maligno, si contigerit nos ab illo tentari. Si ergo tam periculosæ sunt tentationes, & CHRISTVS Dominus nos docuit petere, ne ducamur, vbi eas

a *Hō. 10. in Mat. & 14 in imperf. & ho. 5. in epi. ad Hebræ.*
b *In cap. 6. Matth.*
c *Li. de fuga in persecut. & lib. de orat.*
d *Hom. 20. in Matth.*
e *Serm. 70.*
f *Li. de oratio. hom. 5. ad fin.*
g *In cap. 6. Matth.*
h *Matt. 13. 19.*
i *Cap. 8. 12.*
k *1. Ioa 3. 12*
l *Li. de pœnit. c. 5. lib. de patient. c. 11. de cultu fœmina cap. 5.*
m *Pam. eodem loco.*
Epist. 94.
Li. de dono perseuer. cap. 6.

patiamur, cur Spiritus CHRISTVM ducit ad desertum, non solum vbi tentetur, sed vt tentetur à diabolo? Ducit quidem Spiritus sanctus, sed in terram rectam: *Spiritus tuus Domine, deducet me in terram rectam.* Quod autem ad tentationes ducat, mirabile est. Dicendum est tamen, optimo consilio Christum ductum à Spiritu sancto in desertum post baptismum, in quo declaratus est Filius Dei, ad ostendendum (vt ait Chrysostomus *a*, quem refert & sequitur Diuus Thomas *b*) non esse inutiles tentationes, quibus diabolus nos impugnat; sed vtilissimas potius, ad quas propterea ducit Spiritus sanctus eos, quos in Dei filios per gratiam adoptat, & quos ille inhabitat, de quibus dixit Apostolus, quod *Spiritu Dei aguntur*, procul dubio ad tentationes, quas vincant, sicuti & CHRISTVS, de quo dixit Lucas, quod *agebatur à Spiritu in desertum*, vt tentaretur, & Marcus, quod *expulit eum Spiritus in desertum.* Primò, quidem vtiles sunt ad Dei gloriam, qui tali Spiritu viuificat filios suos, talibusque armis eos munit, vt quamuis in se sint puluis & cinis, possint nihilominus ipsius virtute, non solum *cum carne & sanguine, sed cum mundi rectoribus, & principibus tenebrarum harum colluctari.* Qui arma facit ad examen, aut periculum, *Haze armas à prueua*, eo ipso quod illa perfecit, tradit examinanda & probanda, & exponit ictibus aduersarij, vt ostendatur artificis peritia, qui ita ferrum aut æs contemperauit, & tanta firmitate roborauit, vt nullo aduersarij ictu concutiantur. Deus hoc ipso, quod opus aliquod facit, statim illud examinari vult, & periculo & examini subijcit; vt constet, illud non fucata & apparenti solum consistentia subsistere, sed firma ac vera subsistentia constare. Ita in rerum creatione, cum primum lucem produxit, statim illam examini subijcere voluit, & idcirco, quasi omni ex parte circumspiciens; *Vidit lucem quod esset bona.* Similiter cum arbores, ac plantas, animaliaque produxit, examinare illa videbatur, dum omnia omni ex parte, postquam

Ps. 142. 10.
a *Ho. 5. in imperf.*
b *3. p. q. 41. art. 2. ad 2.*
Rom. 8. 14.
Luc. 4. 1.
Mar. 1. 12.
Ephes. 12.
Gen. 1. 4.

quam illa produxerat, circumspiciebat, & videbat esse bona. Imò & in eiusdem mundi reparatione, id ipsum strictius voluit obseruare: statim enim ac primum illud miraculum operatus est, quo aquam in vinum conuertit, tradidit opus alijs examinandum, vt appareret, non vinum phantasticum illud fuisse, sed verum & optimum, & ideo præcepit, dicens: *Ioan.2.8.* *Haurite nunc & ferte architriclino*, vt ille re examinata, diceret: *Bonum vinum, &c.* Similiter, quando paralytico in porticu iuxta piscinam iacenti, salutem contulit, vt ostenderet illam veram ac firmam: *Ioan.5.12.* *Surge*, inquit, *& tolle lectum tuum & ambula*, quod idem præstitit erga alium paralyticum, quem in grabbato, *Luc.5.18.* *per tectum submiserunt*, *& coram illo posuerunt.* Cum insuper puellam suscitauit, *Marc.5.43* voluit veram vitam, quam illi tribuerat, examinare, præcipiens, vt *darent illi manducare*, comestio namque opus vitæ est: & cum suscitauit Lazarum, vt vita vera comprobaretur, quam restituerat illi, *Ioa.11.44.* *Soluite*, inquit, *& finite eum abire*, quasi suspecta namque esset salus, aut vita, quam non examini subiecisset. In baptismo igitur, aut cum homo iustificatur, dat illi Deus Spiritum suum sanctum, per cuius gratiam nouum esse accipit diuinum: vires itidem diuinas eiusdem dono recipit, superiores omnibus viribus infernorum. O-portet ergo, vt hoc ipso periculum fiat, vt constet armorum vis & efficacia, & eorundem firmitas ac fortitudo. Itaque non ducit Spiritus hominem ad tentationes inermem, & armis spoliatum, aut illum relinquens nudum ictibus inimici, quin potius eundem associat & comitatur, vires subministrans, quibus possit omnes tentationes etiam supremarum potestatum reuincere. Magna est enim & immensa, ac inuincibilis secundum se Spiritussancti virtus, qua si homo munitus fuerit, potest in arenam cum toto inferni agmine descendere, illudque superabit.

§ 59

Exod.2.14 15. Vide Moysen primum, adeò infirmum, & timore percitum, vt formidans Pharaonem, fugam arripuerit, totam eius ditionem relinquens, & in deserto Madian se recipiens: postea verò tanta fortitudine præstantem, vt non timuerit alterius durioris & superbioris Pharaonis vultum, *nec veritus eius animositatem*, coram eo se *Heb.11.27.* præsentem exhibens, grauissimis plagis eum impetebat, quem tanquam canem flagellis castigabat; & tandem illum ac totum eius exercitum virgæ solius extensione gloriosissimè superauit. Quis hominem infirmum, tam validum præstitit? Certè Spiritus Dei, qui *intrauit*, inquit, *in animam serui Dei, & stetit contra reges horrendos, in portentis & signis.* *Sap.10.16.* Expende vim illius verbi, *Stetit*: firmus mansit, immotus, impauidus, nullo timore cadens. Itidem & illud, *Contra reges horrendos*: non contra homines infirmos, aut imbecilles, sed contra reges horrendos, qualis erat Pharao, eiusque consiliarij & magnates, qui horrenda tyrannide oppresserant Dei populum. Ex his liquida manet differentia, inter baptismum Ioannis, & baptismum Christi, quam cæci hæretici, nostri præsertim temporis, agnoscere nolunt, quantumcunq; Ioannes eã apertissimè declarauerit, dicens: *Veniet fortior me post me, &c. Ego baptizo in aqua, ille baptizabit vos in Spiritu S. & igne.* *Matt.3.11.* Quibus verbis virtutẽ ac fortitudinem Christi, superiorẽ virtute ipsius Ioannis, Ioannes ipse demõstrat. Baptismus enim Ioannis, nullã præstabat virtutẽ, aut gratiam spiritualẽ, aut animi fortitudinem, vel robur: at baptismus Christi dicitur, *in Spiritusancto:* qui ab Isaia voca- *Isai.25.4.* tur: *Spiritus robustorum*, quia roborat hominem & fortissimum reddit: quem Ioannes ignem appellat. Hæretici, Seleuciani & Hermiani; ita vocati ab hæresiarchis Galatis, Seleuco & Hermia, credebant propter hæc Ioannis verba, baptismum Christi dandum in igne, & ita suos in igne baptizabant: & forte vt annotat Iansenius, in detestationem huius erroris, à quibusdam Græcis codicibus ablatum fuit illud, & *igne*; sed certè idem est, *in Spiritusancto & igne*, ac si dicat. In Spiritusancto, qui est ignis, tum quia Spiritussanctus sæpe

in igne fuit antiquitus adumbratus, & Christus Dominus eum vocauit ignem,
Luc.12.49 dicens: *Ignem veni mittere in terram:* & in ignis specie postea demonstratus est,
Actor.2.3. quando Apostolos repleuit: & meritò, quia virtus Spiritussancti nobis fit manifesta ex igne, nam totum hominem accendit, mutat, sordes peccatorum exurit, tenebras fugat, & ad virtutis opera hominem reddit ardentem.
§ 60. Mirum est enim, quanta vi ac celeritate ignis moueat, id quod occupat. Videmus globum ferreum, aut plumbeum, quod per se non potest moueri, imò nec ab alio nisi maxima cum difficultate, quod tamen si inuaserit parua ignis scintilla, aut breuis flamma impulerit, in bombarda, aut catapulta, tanta vi & agilitate mouetur, vt turres fortissimas concutiat, ædificia excelsa diruat, & pauorem suo strepitu excitet, vt nullus ei se opponere valeat. Hoc ipsum præstat Spiritussanctus, qui ignis est validissimus. Quid namque Apostoli nisi ferrum, aut plumbum graue, quod nullatenus poterat moueri, aut aliquid agere? Iacebant homines infirmi, indocti, idiotæ, imbecilles, tam exigua virtute, vt non solum omnes fugerint ad conspectum eorum, qui processerunt ad capiendum Christum; sed ad vnius mulierculæ vocem, eorum princeps misere fuerit deiectus: descendit tamen postea huius diuini ignis scintilla super eos: *Apparuerunt e-*
Acto.2.3. *nim dispertitæ linguæ tanquam ignis, seditque supra singulos eorum Spiritussanctus,* & tam validi ac fortes redditi sunt illius virtute, vt nec Iudæorum rabies, nec principum potentia, nec Romani Imperij suprema fortitudo, eos potuerit deijcere; quin potius de omnibus insignem triumphum reportarunt. Qua agilitate per orbem vniuersum discurrerunt? illos enim huius cœlestis ignis virtus rapiebat, expellebat, agebat, vt sicuti electrum illud,
Ezech.1. quod vidit Ezechiel, quamuis in se esset
Hom.2. in graue, quippe, quod metallum erat ex au-
Eze.&28. ro argentoque compactum, vt Diuus
moral.c.2 Gregorius annotauit, sed summa celeri-
ad finem.

tate huc, illucque discurrebat, vt vocaretur, *Visio discurrens*, quia ab igne quo in- Li.30.mo-
uolutum erat, agebatur. Idcirco vt idem ral.c 4.
annotauit Gregorius, vocati sunt à Deo Iob 38.35.
fulgura: *Nunquid mittes fulgura, & ibunt?* Fulguris enim materia, vilis est, & nullius actiuitatis, vapor scilicet crassus terreus, ac siccus, qui nulla in se fulget claritate, quin potius atrum in nube refert colorem; succensus tamen ignis virtute, quasi in chalybem conuertitur, splendoribus emicat clarissimis, & tanta rapitur vi, vt omnia quæ sibi opponuntur concutiat, & dissipet, & quasi ad nihilum redigat. Huius ignis virtus in Paulo apparuit, qui tam validum seipsum sentiebat, vt totum orbem in certamen vocaret. *Quis* Rom.8.35.
inquit, *nos separabit à charitate Christi? tribulatio, an angustia, &c? certus sum, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque Potestates, neque Virtutes.* Colliges hinc, quam parum sis huius diuini Spiritus particeps, qui tantam in te ipso conspicis imbecillitatem, vt ad impetum cuiusuis contra te agentis cadas, succumbas, prosternaris: eo namque ipso, quod mulierem vides, concupiscis, cum diuitias consideras, ardes earum desiderio; cum verbum asperum contra te audis, nequaquam te contines, aut stas. De te aptè dici potest illud:
Ecce iste coopertus est auro & argento, & om- Hab.2.19.
nis spiritus non est in visceribus eius: id est, nullus spiritus. Spiritus sanctus dicitur
multiplex, ratione diuersorum effectuum, Sap.7.22.
quos producit: *Vnus enim & idem Spi-*
ritus operatur multa, diuidens singulis, &c. Nullus ergo Spiritus S. effectus in te relucet. 1.Cor.11.12

§.16. *Vti-*

§. 16. *Vtiles sunt tentationes, vt homo an veram, vel solam fucatam habeat virtutem agnoscat: ideò diabolus vocatur malleus, & Aquilo.*

§ 61 *Lib. de dono perseu. cap. 6.* SEcundò, vtiles sunt tentationes, (inquit B. Augustinus) vt homo sibimet fiat notus, & cognoscat an vera sit pręditus virtute, vel fucata tantùm, & apparenti. Tentatio siquidem, inquit D. Thomas, ad scientiam ordinatur, quàm is qui tentat habere desiderat, aut sibi, aut alij. *1. p. q. 114. art. 2.* Hanc rationem ex professo expendit Origenes, obseruās, diabolum à Ieremia Propheta vocari malleum. *Homi. 3. in Ierem.* *Confractus est,* inquit, *& contritus malleus vniuersæ terræ:* *Iere. 50. 23* quod & similiter obseruauit Gregorius. *Lib. 34. moral. c. 6.* Quamuis enim ad litteram de rege Babylonis sermo sit, sed sub eius typo describitur dæmonis actio, qui aptè vocatur malleus: ad hoc namque, inquit Origenes, inter alia, applicatur malleus, vt probet lapidem, an verus sit adamas necne. Huius occasione, quæ de adamante circumferuntur obseruat, & latius multo post illum, B. Hieronymus, Xenocratis, *In cap. 7. Amos.* qui de lapidum gemmarumque natura scripsit, verba transcribens, Adamas (dicebat Xenocrates) sui nominis lapis est, quem Latinè indomitū possumus appellare, eo quod nulli cedat materiæ, nec ferro quidem: nam si ponatur super incudem, & graui ictu mallei feriatur, antea incus & malleus vulnus accipiunt, quam adamas conteratur. Cumque ignis omnia domet, & vniuersa metalla consumat, reddit adamantem duriorem, vt ne paruulum quidem in eo angulum vis nimij ardoris obtundat. Id ipsum tradit Augustinus *a*: in cuius expositionem eius Scholiastes *b* dictum affert Plinij *c*, hoc idem obseruantis. Sed annotat hoc quod de adamante dicitur, intelligendum esse de Indico & Arabico: neque enim vnum est adamantium genus, quinimò & B. Hieronymus ex Xenocrate quatuor eorum genera enumerat, Indicum, Arabicum, Macedonicum, Cyprium, pro qualitate regionū plus minusve duritiam possidentes. Licet ergo dentur adamantes, qui mallei ictu franguntur, vt experiētia teste comprobat Scholiastes Augustini, Indici tamen, aut Arabici, quam diximus fortitudinem tenent. Vidi (inquit Hieronymus) in auro adamātem, magnitudine milli: cumque vicinum consumatur aurum longo vsu ac nimia vetustate, solus adamas non atteritur, & nulla lima imminui potest, sed & è contrario limam terit, & quicquid attigerit lineis sulcat. Vnde qui lapidum mercimoniam, inquit Origenes, exercent, cùm voluerint probare adamantem, ignorantes verusne sit, an falsus, mallei ictibus supponunt, tuncque verissimum esse adamantem sibi persuadent, si indomitus lapis inter incudem & malleum perseueret. Quod idem dixerat Plinius, supponens illum, inter gemmas maximum habere pretium, si verus sit, id incudibus deprehendi: nam qui verus est adamas, ita mallei respuit ictum, vt ferrū vtrinq; dissiliat, qui propterea Græcè adamas vocatur; id est, indomita vis. His annectit Origenes, iustos in Scriptura sacra vocari adamātes. Ita Amos, iuxta Septuaginta: *Et ecce vir stabat super murum adamantinum, & in manu eius adamas.* Quem locum similiter & B. Hieronymus, de iustis secundùm anagogem exponit: stat enim Dominus super Sanctos, eos iustificans, protegens, defendens, quos tāquam murum validū statuit ad suæ Ecclesiæ defensionem, quibus (inquit Hieronymus) donauit, vt & ipsi adamantes vocarentur, & à nullo superari, dicerent cum Apostolo: *Quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio, an angustia?* &c. Accipit autem Dominus adamantem in manu sua, quia virum iustum accipit, offertque ictibus mallei, quo constet, omnibusque pateat illius vera sanctitas, & firma iustitia, & quod verus sit adamas, non tantum apparens: semper enim suspecta illa virtus & sanctitas est, quæ ad quemcunque ictum mallei, aut ad quamcunque tentationem con-

Marginalia (left): *a Lib. 21. de ciuit. c. 4.* *b Ludouicus Viues.* *c Lib. vlt. cap. 4.* *In cap. 7. Amos.*

Marginalia (right): *Viues 21. de ciuit. c. 4. eodem loco.* *Lib. vlt. cap. 4.* *Amos 7. 7.* *In eum locum.* *Rom. 8. 35.* § 62

confringitur & conteritur. Ideò ergò exponit adamantem, vt ictibus validis percussus, probetur verus adamas: & vt ita fiat, aliquando Deus ipse ictibus ferit, & tentat: vnde dixit Moyses: *Tentat vos Dominus Deus vester, vt palam fiat, si diligatis eum.* Sibi quidem nota est cuiusque virtus, sed vt hominibus illa fiat manifesta, tentationibus concutit. Ita *Abraham tentauit*, cui post tot validos ictus, quibus corpsius percussit, *nunc*, inquit, *cognoui*, id est, feci, vt tu omnesque homines cognoscant, *quod timeas Dominum.* Nullatenus credere poterat diabol⁹, inquit Chrysostomus, quod Iob verus pretiosissimusque adamas esset, quousque eum Deus, quasi adamantem manu tenens, exposuit validis huius mallei ictibus feriendum. Suspecta sit tibi tua virtus & sanctitas; nec credas te sanctum, & vera virtute præditum, quousque ictibus mallei expositus, infractus, integerque remaneas. Optimè Spiritus sanctus: *Qui non est tentatus, quid scit? Vir in multis expertus, cogitauit multa: qui non est expertus, pauca recognoscit: qui nō est tentatus, qualia scit?* quasi dicat; Qui nō est tentatus, quid scit de se ipso? num iudicabit veram sibi virtutem inesse, quam nulla tentatio probauit? Sicut adamas ille summo habetur in pretio, qui ictibus mallei ferientis probatus est, ita & illa virtus, quam dæmonis tentationes probatam relinquunt. Optimè illum laudat Spiritus sanctus; *Qui probatus est in illo, & perfectus inuentus est, & erit illi gloria æterna.* Vnde & Dauid, sicut annotat Augustinus, petebat: *Proba me Domine, & tenta me.* Tunc homo gaudere potest de sua sanctitate & virtute, quando illam habuerit probatam: quando videris te ad contumeliæ verba nō frangi; stare, cum persecutionibus impetitus fueris; cum paupertate contunderis, aut infirmitate percuteris: quanto enim magis iustus tentationibus cæditur (inquit Hieronymus) tanto fortior fit, & pro nomine Saluatoris inter flagella lætatur. His adiungere possumus illam diuinam vocem: *Surge Aquilo, & veni Auster, & perfla hortum meum, & fluent aromata eius.* Cuius variæ sunt expositiones, de quibus alibi: nunc eam sequemur, vt vterque ventus Aquilo & Auster in malum sumantur. Et quidem de Aquilone non est dubium, qui ventus est summè frigidus, ideoque noxius, quia frigiditas nimia, est inimica naturę. De Austro autem idipsum est manifestum, quem Philo Iudęus *a* malum, & per se valde noxiū vocat, quia est, inquit, aridus, inuehens dolorem capitis, & grauedinem, languorisq; tædium. Horatius *b* vocat eum ventum plumbeum, id est, insalubrem & pestilentem, & quo corpora ingrauescunt: Nec plumbeus, inquit, Auster. Ouidius *c*: Nocentem, inquit, corporibus Austrum: & rationem reddit Aristoteles *d*, quia humida & calida corpora efficit, quæ propterea disponit ad corruptionem. Certè natura consistit in quodam temperamento qualitatum: & sicut ventus Aquilo est ei noxius; propter excedentem frigiditatem, ita Auster propter excessiuum calorem. Sed & alia ratio est sublimior ex Scriptura sacra, propter quam hi duo venti in malum sæpè sonant. Hortus enim Domini erat Ierosolyma, aut Iudæa, in qua tantum Deus notus erat. Hæc à duabus prouincijs maximè infestabatur, à Babylonijs, Assyrijs, aut Chaldæis, qui ei erant versus Aquilonem; ideò dictū est: *Ab Aquilone pandetur omne malū, &c. quia ecce ego inuoco omnes nationes regnorum Aquilonis, & venient, & ponent vnusquisque solium suum in introitu portæ Ierusalem.* Et hæc ratio est, vt ait quidam doctus autor, ob quam vocabulum Aquilonis in sacris litteris odiosum est, & in malum frequentius accipitur, quia scil. regnum, seu imperium Chaldæorum, cuius Metropolis erat Babylon, ab Aquilone vel Septemtrione situm erat respectu Iudææ. Qua etiam de causa ab Ezechiele quasi ventus Aquilo demonstratus est Rex Babylonis, veniens contra Ierosolymam. Infestabatur etiam Ierosolyma ab Ægyptijs, quos ad partem Australem Iudæa habebat: ideoque etiam Auster aliquando in malum sonat. Erant itaque fideles constituti inter hæc duo regna, aut inter has prouincias, vnam

Marginalia (left): *Deut.* 13. 3. — *Gen.* 22. 12. — *Epist.* 2. & 3. *ad Olymp. to.* 5. — *Eccl.* 34. 9. — *Eccl.* 31. 10. — *Lib. de dono perseu. cap.* 6. — *Psal.* 25. 2. — *In cap.* 7. *Amos.* — *Cant.* 4. 16

Marginalia (right): a *Lib.* 1. *de vita Moysis.* — b *Lib.* 6. *Satyr.* 6. — c *Oda.* 14. *lib.* 2. — d *In Probl. li.* 2. *sect.* 16. *Vide Sotomaior.* — § 63 — *Iere.* 1. 14. — *Sotomaior.* — *Ezech.* 1.

vnam ad Aquilonem, alteram ad Austrũ, à quibus multa & grauia incommoda patiebantur. Qua de causa Reges Chaldæorum, vocãtur *Reges Aquilonis*; & reges Ægypti, vocantur *Reges Austri* : & potentia regum Babylonis, & potentia regum Ægypti, nomine ventorum Aquilonis & Austri exprimitur. Et rectè quidem: nam secundùm Scripturæ sacræ phrasim, omnis potentia regum terræ vocatur ventus, & idcircò omnium monarcharum, qui contra populum suum egerunt, volens Deus demonstrare potentiam, Danieli demonstrauit, ex quatuor ventis pugnantibus, in mari magno, quia tota supremorum principum terræ potentia, quasi ventus est, cito ac subito transiens, & euanescens. Et quidem sæpè hos ventos Aquilonis & Austri Deus excitasse visus est, vt agerent contra hortum suum: quod an effectiuè, an tantum permissiuè acciderit, non vacat nunc explicare. *Ecce*, inquit, *ego excito super vos gentem procacem, cuius non intelligatis sermonem, &c.* Et iterum: *Auditum audiuimus à Domino, & legatum ad gentes misit: Surgite & consurgamus aduersus eum in prælium*, quia sine Deo agente, vel peculiari suæ prouidentiæ ordine permittente, nequaquam inimicæ illæ potestates insurgere possent contra hortum suum dilectum; Id tamen ille ordinauit, vt fluerent aromata illius, metaphora sumpta ab eo, quod flores hortorum non spirant odorem suum abundantem, nisi ventorum vi agitentur: tunc enim vnusquisque flos odorem suum refert. Ad hoc ergo ab inimicorum vi agitari Deus fideles suos volebat, & eos exponebat violentiæ ventorum, vt sanctorum virtutes tunc odorem spirarent & fluerent, & ad omnium nares peruenirent. Vnde ad hoc credo ordinatam Dei permissione fuisse, illam superbam expeditionem Holofernis, qui omnia Iudææ loca concutiebat, & Bethuliam tam ingenti oppressione impetiuit, vt ostenderetur, quàm exigua fidei virtute essent eius ciues & presbyteri, & eorum principes Ozias & Charmi; & omnibus nota esset excellens sanctitas viduæ illius inclytæ Iudith, quæ quasi abscondita erat, nec patebat omnibus, quæ & presbyteros etiam instruere valuit, & rectam fidem & spem in omnibus excitauit. Similiter, ideo permisit, impij Sennacherib exercitum validum obsidere ciuitatẽ Ierusalem, quam in summa constituit afflictione, vt fides & pietas pateret sancti Regis Ezechiæ, qui toto corde conuersus est ad orandum Dominum. Propterea etiam cõcessit, vt multitudo magna Syriæ, quasi validus ventus veniret contra Ierusalem, vt flores excellentes virtutum & pietatis animi Iosaphat omnibus paterent; *Qui totum se contulit ad rogandum Dominum, & prædicauit ieiunium*, ad eum placandum, & orauit, dicens: *Cùm ignoremus quid agere debeamus, hoc solùm habemus residui, vt oculos nostros dirigamus ad te.* Idcirco etiam variè permisit vexari populum suum, & ab huiusmodi ventis Aquilonis & Austri, huc illucque rapi, vt virtutum odores spirarent sancti Israelitæ, qui ab impio Salmanasar ducti sunt in captiuitatem, vt Tobias illorum ventorum vi agitatus odorem referret fragrantissimum; *Qui in captiuitate positus, non deseruit viam veritatis*: & sancti illi pueri a Nabuchodonosor, ipsius superbiæ vento flante ita sunt agitati, vt & in ignem coniecti fuerint, quo virtutum suarum odorem ita spirarent, quod omnes compellerent ad Dei confessionem, etiam & ipsum Nabuchodonosor. Quomodo enim talis virtus, eiusque fragrantia pateret, nisi tanquam flores vento valido esset agitata. Hæc omnia in beato Iob videre licet, qui tanquam hortus erat omnium virtutum floribus consitus, quem violentis ventorum flatibus voluit Deus agitari, vt flores virtutum eius fragrantiam emitterent suauissimam, talem, qualem illis verbis expressit: *Dominus dedit, &c. si bona suscepimus, &c.* De quibus ex professo ad hoc institutum Beatus Chrysostomus. Ita igitur Deus, cuius hortus est anima iusti, ordinauit, quod tentationes contra eam excitentur, vt virtutum flores odorem

Marginalia (left column): *Dan.* 11. — *Dan.* 7. — *Ierem.* 5. 15 — *Abdiæ* 1. 1.

Marginalia (right column): *Iudith* 8. § 64 — 4. *Reg.* 19. — 2. *Para.* 20 — *Tobiæ* 1. 2. — *Dan.* 3. — *Hom.* 1. *ad popul. ad medium, & hom.* 4. *ante med.*

odorem spiret suauissimum, gratissimumque. Et quidem ventis contrarijs diabolus agit, & impetit eam: nunc enim incitat aliquem, vt te persequatur, & tibi iniuriam inferat, vt impatientia frangaris; nunc alterum mouet, vt super cœlos extollat, quo in superbiam eleueris. Si sanitate frueris, ad capiendas mundi oblectationes inducit: si infirmitate langues, vt te tristitia cõficias suadet; & nunc ad desperationẽ impellit, repræsentans te in paupertate constitutum, vt nisi à bono deficias non possis viuere; nunc ad præsumptionem mouet, ostendens magnam Dei misericordiam in peccatores, &c. Sicuti & contra Christum fecit, quem primò tentauit per desperationem, quia repræsentauit eum in deserto, in quo nihil nisi lapides reperiebantur; postea vt nimis confideret, excitauit, dicens: *Mitte te deorsum: scriptum est enim, quia Angelis suis*, de quibus infra. Vtiles ergo sunt tentationes, vt tibimet notum fiat, an flores odoriferæ sint, quas in anima plãtatas habes; an verò fœtidæ herbæ tetrum odorem emittentes, id tentationum tempore deprehendens.

§. 17. *Vtiles sunt homini tentationes, vt per eas elaboretur sicut aurum & argentum, & propter alias rationes à Beato Chrysostomo traditas.*

3 vtili; § 65

Tertio sunt vtiles tentationes, ad hominis perfectionem & bonum: nam illis homo ita aptatur, sicuti ferrum ictibus mallei elaboratur, & lapis politur tunsionibus. Obseruat B. Basilius, varijs de causis dici, baptismum Christi esse in Spiritu sancto, & igne, id est, in Spiritu sancto, qui operatur vt ignis. Cùm enim ignis ferrum penetrat, non hoc tantum fit, quod eius sordes absumit, sed & præparat illud, & disponit ad mallei tunsiones & ictus, vt illis superuenientibus, perfectam figuram suscipiat ad artificis intentionem, quam in ædibus & sublimi loco collocet. Ita per baptismum non tãtum homo à peccato purgatur, sed intẽdit Spiritus sanctus sua virtute & gratia illum aptare ac munire, vt superuenientibus mallei ictibus, id est, diaboli tentationibus, perfectior remaneat. Ita Origenes exponens, quod supra dicere cœpimus, quare diabolus dicatur malleus vniuersæ terræ, annotat in Scriptura sacra, si diligẽter eam percurramus, perpetuò inueniri vtilissimas mallei percussiones: si enim malleus non esset, non essent tubæ illæ ductiles, quæ iuxta legem ad solemnitatem Dei excitabant, & audientium animos suo clangore incitabant ad bellum cõtra inimicos. Necessarius certè est malleus, vt tuba ductilis fiat. Per mallei ictus, candelabrum illud ductile, lucens in tabernaculo perfectum est. Per varias mallei tunsiones aptati sunt lapides in lapicidinis, vt collocarentur postea in templo Salomonis, in quo iam non auditur sonitus mallei, vel securis aut serræ. Hæc operatur ictus mallei in ferro ignito, aut auro, vel argento, vel lapidibus: similiaque operantur tentationes in sanctis. Paulum, inquit Origenes, in tubam efformare Deus volebat, quæ non incertum ederet sonum: hoc autem tunsionibus perfecit, & varijs tentationibus, quibus extendebatur etiam eius animus ad maiorem spem, sicuti metallum tanto magis extenditur, quanto validioribus ictibus percutitur: & ita responsum est illi roganti; quod Deus tentationes auferret: *Virtus in infirmitate* (id est, tentatione, vt ait Chrysostomus) *perficitur:* aptatur enim homo, & secundum virtutem perficitur, tentationum ictibus percussus, & dicere potest: *Ad brauium supernæ vocationis extendens me ipsum*, metaphora sumpta a ferro vel ære, quod eo magis extenditur, quo magis tunditur. Similiter & sancti per varias tunsiones fuerunt expoliti in hoc mũdo, vt *in illo templo*, in quo *omnes dicent gloriam*, in quo non auditur sonitus, aut ictus mallei, vel securis, collocati subsistant. Quæ omnia egregiè prosequitur D. Thomas *a*, & docuerat Gregorius *b*, annotans, optimè dæmonem dici malleum vniuersæ terræ,

Marginalia: *Hom. de baptis. pag.* 235. — *Hom.* 3. *in Ierem. cit.* — *Num.* 2. 10 *& Ps.* 97. 6 — *Exo.* 25. 31. *&* 37. 17. — 3. *Reg.* 6. 7. — 2. *Cor.* 12. 9 — *Ad Phil.* 3. 14. — *Psal.* 28. 9. — a 1. 2. *q.* 102 *art.* 4. — b *Lib* 34. *moral. c.* 6.

terræ, quia etsi ad omnes personas, & ad omne tempus se extendat eius tentatio, id tamen tantum fit, dum homo viuit in terra, cuius vita est militia, dum super terram viuit: nam homine in cœlis constituto, iam non erit amplius, neque luctus, neque clamor, neque aliquæ aliæ insidiæ inimici. Ex his elicit Origenes, mysterium indicari, in eo quod Spiritus sanctus voluit exprimere, malleatores ortos esse
Gen.4.22. ex Cain: ab eo enim processit *Tubal Cain, qui fuit malleator & faber, in cuncta opera*
1.Ioã.3.12. *æris & ferri.* Erat sanè *Cain ex maligno*, ab eo agebatur, excitabatur, & mouebatur; & eius filij sunt impij, persequentes iustos tanquam malleatores, quorum studium est, ictibus ferire ferrum & æs, id est, iustos, fortes & validos: quos tamen Deus eisdem ictibus aptare intendit, vt figuram Christi Domini recipiant, & mortificationem eius referant, & conformes euadant imagini similitudinis eius. Omnia, inquit Origenes, malleatoribus plena sunt, quidam iustum feriunt contumelijs, alij rapina, alij odio, alij incitando ad malum: ideo permisit Deus tot tyrannos, qui quasi malleatores aptarent sanctos martyres, &c. ideo tot tantosque iniquos permittit propter bonum iustorum, quibus potius prosunt tentationes, quas diabolo instigante contra eos mouent, quam obsunt: per illas enim elaboratur, politur & perficitur homo, & eo magis agis animus ad brauium supernæ vocationis per spem extenditur, quo validioribus
¶ 66 ictibus fuerit percussus. De ijs egregiè
Homi.1.ad populum. Chrysostomus, qui varias rationes tradit & prosequitur, propter quas Deus iustos laboribus exponit: quæ omnes idipsum explicant, cur & tentationibus validis eosdem offerat: & hanc Christi historiam expendens rationibus, quas supra expendimus, alias breuissimè superad-
Hom.13.in Matth. dit. Nec enim, inquit, solum sunt vtiles tentationes, vt discas, quoniam Christi baptisma te facit fortiorem, & quod in eo accepisti arma, ne otieris, sed potius eorum fortitudinem facias manifestam, sed propter alias causas. Primò, vt in humilitate conuerseris, & in timore: qua de causa tentari permissus est Paulus: *Ne magnitudo reuelationum illum extolleret.* *2.Cor.12.7* Secundò, vt dæmon agnoscat, te verè & ex corde in baptismo ei renuntiasse: nam si statim post baptismum illi excitanti consentis, non videris perfectam renuntiationem tenuisse: nec enim miles, qui ducem deseruit, & in contrarium exercitum se transtulit, verè videtur ducem deseruisse, si ad primam eius vocem, ad ei obsequendum se conuertit. Tertiò, vt fortior & valentior tentationum exercitatione reddaris: vsus enim & exercitatio vires acuit, & auget: nam equus qui nunquam cursum aliquem agit, aut impetum sustinet, impotens omnino redditur. Et certè fortissimæ redduntur manus rustici, & in callum obdurantur, quas exercitatione continua agitat: cùm tamen qui eas semper tenet in ocio, ita delicatas reddit, vt minimo labore frangantur & vulnerentur. Quartò, vt capias grande documentum thesaurorum tibi à Domino creditorum, intelligens talia gratiæ dona Deum in te reposuisse, per quæ fecit te longè excellentiorem diabolo: neque enim malignus ille aduersum te ageret, nisi in maiori te honore conspiceret positum. Hinc & aduersus Adam insurrexit ab initio, quia excellenti dignitate vidit illum præstare. Propterea & contra sanctum Iob arma commouit, quia videbat illum à Domino miris laudibus coronatum. Hæc Chryso- *Hom.62. ad populū.*
stomus & alia prosequitur, qui etiam ad hoc institutum peculiarem edidit tractatum, ostendens quod vtiles sint tentationes ad omnes, demonstrans, quomodo ad ingentem vtilitatem nostram permittat Deus, nos varijs tentationibus vrgeri, quas non solùm diabolus per seipsum, sed & per interpositos homines, & per varias occasiones excitat, quas Deus, tanquam pius Pater non permitteret, nisi nobis proficuas videret. Ex ijs illa explicatur quæstio, quam in principio proposuimus: cùm enim dicitur, Spiritum sanctum

duxisse Christum, vt tentaretur à diabolo, & quod ducit etiam iustos ad hoc, vt tententur, & eos offert tentatori, qui contra illos agat, & impugnet, non ita intelligendum est, vt existimemus, quod Deus pro fine habeat tentationes, aut quod positiuè moueat tentatorem ad tentandum, qui tentationes ipsas in seipsis permittit quidem, non vult aut intendit; sed intendit tantum vtilitates & commoda, quæ illarum occasione consequitur iustus; eo modo, quo Rex aliquis offert filium suum qui congrediatur cum inimico, non quod velit inimici impugnationem propter se, aut quod positiuè moueat inimicum, aut vires ei præstet ad agendum contra filium suum; sed permittit inimico, vt agat contra filium suum quicquid potest, quoniam intendit victoriam, quam filius de illo reportet. Sed de ijs Theologi pluribus in locis.

§. 18. *Christus ductus dicitur, vt tentaretur, quia per dona potius actus fuit, quam ageret per regulas virtutum.*

§ 67 VTiles quidem sunt tentationes, vt dictum est, nihilominus expendendus est cum Beato Chrysostomo, loquendi modus, quo vtitur Euangelista, qui non dicit, Christum fuisse aut ex seipso processisse in locum tentationum, aut se coniecisse, aut seipsum exposuisse, vt tentaretur, sed ductum esse, vt aptissimè nobis significatum videamus, quia nō sponte nos ipsi ad tentationes debemus procedere, sed cùm tracti aut ducti fuerimus, viriliter repugnare: quod & similiter obseruasse visus est D. Cyprianus, cuius rationem refert, & sequitur B. Augustinus, quia videlicet fragiles sumus, & sicuti possumus vincere tentationes ex diuina gratia, ita & possumus vinci ex nostra infirmitate. Hæc vt explicemus, & videamus reconditam Theologiam, quam in his verbis insinuat sacer Euangelista, obseruandum est certum esse ex diuina Theologia, dari Spiritus sancti dona, de quibus difficiles habēt Theologi disputationes. Quidam enim censent, illa non esse distincta a virtutibus infusis: alij dicunt distingui quidem, non re ipsa, sed ratione: alij distingui non sola ratione, sed re ipsa, vt patet apud autores Scholasticos. Diuinitus tamen eorum naturam exposuit D. Thomas, quam explicat supponendo id quod commune est apud omnes: ad hoc scilicet, quod homo facile moueatur in bonum, indigere aliqua qualitate, qua reddatur facile mobilis ad illud: sicut enim ad hoc quod plaustrum nouum, graue, & ex aridis lignis constructum, facile moueatur per loca aspera, necessarium est, vt oleo aut pinguedine vngantur axes, quibus circumuoluuntur rotæ: ita quia homo graue pondus carnis & corporis fert: (*Corpus enim quod corrumpitur aggrauat animam*) & ad malum propendet: (*Cuncta enim cogitatio cordis humani, prona est ad malum ab adolescentia sua*) eget quibusdam qualitatibus, quibus axes animæ, id est, potentiæ ipsius, per quas omnem motum exercet, tāquam oleo & pinguedine vngantur, quo facile in bonum possint moueri. Ex his apertè colligitur necessitas virtutum & donorum in potentijs animæ. Duplex enim bonum reperitur, ad quod homo potest ferri: vnum est bonum secundum rationem aut naturalem, à natura inditam, aut supernaturalem à Deo nobis in Scripturis sanctis, vel per Ecclesiæ traditionem explicatam: aliud est bonum supra omnem rationem, cuius bonitas non desumitur ex regula rationis naturalis aut supernaturalis, sed ex peculiari Dei impulsu in particulari occasione. Ad hoc quod homo facilè moueatur ad bonum conforme rationi naturali, vel supernaturali, ponuntur virtutes acquisitæ & infusæ, quæ nihil aliud sunt, quàm habitus aut facultates quædam superadditæ potentijs, reddentes eas facile mobiles, ad bonum secundum rationem natura-

Hom. 13. in Matth. — *Lib. de orat. Domi.* — *Lib. de dono perseu. cap. 6.* — *In 3. d. 34. 1. 2. q. 68.* — *Sap. 9. 15.* — *Gen. 5. 6.*

naturalem aut ſupernaturalem. Temperantia verbi gratia, nihil aliud eſt, quam habitus aut facultas, qua appetitus redditur facile mobilis ad ieiunium, quando ad illud mouet ratio, aut diuina, vel Eccleſiaſtica lex, vel regula. Ad hoc autem, vt
¶ 68
homo facile moueatur ad bonum, quod eſt ſupra omnem regulam, ponuntur dona Spiritus ſancti, quæ nihil aliud ſunt, quàm habitus quidam infuſi à Spiritu ſancto, quibus homo redditur facile mobilis ad actus, excedentes omnem rationem & deliberationem rationis: aut vt B. Thomas dixit, ſunt perfectiones quædam aut diſpoſitiones potentiarum animæ, ſecundum quod ſunt natæ moueri à Spiritu ſancto ad actus excedentes omnem regulam rationis, naturalis & ſupernaturalis, qualis fuit actus, quo Samſon occidit ſeipſum dono conſilij & fortitudinis, & quo Dauid puer proceſſit inermis contra veteranum militem Goliath, omnibus armis munitum: hi enim actus non fuerunt ſecundùm rationem, ſecũdùm quam potius videntur actus vitioſi; homicidij ſcilicet & præſumptionis: neque enim aliquis poteſt ſeipſum occidere, ſi rationis regulas expendamus; neque euidenti periculo ſe ſubijcere: fuerunt tamen actus procedentes à donis Spiritus ſancti, quo in illo particulari tẽpore motus eſt Samſon ad mortem ſibi inferendam, & Dauid ad non timendum periculum, quod ſecundum rationem timere poterat. Idipſum dicimus de actu illo, quo Beata Apollonia ſe in ignem conieeit, & actus quo Iudas Machabæus aggreſſus eſt bellum illud inſigne, cum pauciſſimis, &c. Ex his manifeſtæ ſunt differentiæ inter dona Spiritus ſancti, & virtutes, non tantùm acquiſitas, ſed & infuſas. Primò namque actus virtutum procedunt ab homine deliberante ſecundùm rationem naturalem vel ſupernaturalem; ſicuti qui eligit ieiunium, quia eſt ſaluti corporis, vel animæ expediens, ſecundùm regulas legis naturalis, aut Eccleſiæ: at actus donorum non procedunt ab homine deliberante ſecundùm rationem, quamuis liberè eos operetur (quia

2.2.q.52. art.1.

3.p.q.7.a.5

Spiritus ſanctus mouens non aufert libertatem, vt egregiè expoſuit D. Thomas) *2.2.q.52. art.1.ad 3.*
ſed ab Spiritu ſancto interius per dona ſua excitante, & mouente in peculiari caſu & occaſione. Ex hac differentia prima ſequitur ſecunda; quod cùm homo operatur ſecundùm virtutes, poteſt reddere rationem ſui operis, quod ſcilicet illud fecerit, quoniam eſt ſecundùm regulam rationis: at cum homo operatur ſecundùm dona, neſcit rationem reddere illius actus, quem producit; non enim illum operatur ex virtute deliberante ſecundùm rationem, ſed ex dono Spiritus ſancti impellentis ad talem actum. Tertiò differunt, quod operationes virtutum examinandæ ſunt ſecundùm regulas rationis naturalis, aut ſupernaturalis; & vt homo rectè operetur ſecundùm virtutem, talem regulam debet conſiderare, vt actum producat ei conformem: at operationes donorum nequaquam ſunt ſecundùm talem regulam examinandæ: ſi namque ſecundùm regulas rationis expendantur, potius eſſent condemnandæ, quàm commendandæ, quales fuerunt illæ Samſonis, Dauidis, S. Apolloniæ, &c. ſed ſecundùm impulſum Spiritus ſancti in particulari occaſione ad illas excitantis. Tandem in actibus vir- ¶ 69
tutum dicitur homo plenè agere, & ſe mouere, quamuis non ſine Dei adiutorio: at in actibus donorum potius dicitur agi & moueri, quia impulſu Spiritus ſancti fertur ad id, cuius rationem ipſe, qui agitur, ignorat. Ita Paulus: *Qui Spiritu Dei aguntur.* Propter hanc itidem cauſam, talia dona vocantur ſpiritus aut impulſus, videlicet *Spiritus ſapientiæ, & intellectus, Spiritus conſilij, &c.* id eſt, impulſus quidam habitualis, vt Diuus Thomas *a* expendit. Ex ijs patet id quod annotauit Vatablus *b*, ſæpè qui per dona & impulſus prædictos mouentur à Spiritu ſancto, iudicari amentes & ſtultos, & agentes ſine ratione, quia operantur id, quod eſt ſupra rationem, ex peculiari Spiritus ſancti impulſu, quem ignorant, qui talia opera vident. Nec mirum, quod illi hoc ignorent, cùm is qui moue-

Rom.8.14.

Iſai.11.2.

a *1.2.q.68. art.3.*

b *In lib. 4. Reg.cap.9.*

tur, etiam sæpissimè ignoret, & nesciat à quo, aut quomodo moueatur; quod nunc explicare non vacat. Ita quando Prophe- 4. Reg. 9. ta ille discipulus Elisei ingressus est ad Iehu, & extrahens eum è medio fratrum suorum, introduxit in cubiculum interius, tenensque lenticulam olei, fudit super caput eius, dicens: *Vnxi te Regem super Israël*: qui viderunt eum venientem, & quasi ab alio motum & actum, dixerunt: *Quid venit iste insanus ad te?* Hæc doctrina adeò est vera, vt & Aristoteles aliquid a 1.2. q. 68. art. 1. illius cognouerit, vt D. Thomas *a* annotauit: tradit enim Aristoteles *b*, agens de b Li. 7. moral. ad Eudem. c. 18. bona fortuna; hominem cõmuniter moueri quidem ad bonum secundùm rationem per virtutes, sed aliquando ab ipso Deo moueri ad actus supra omnem rationem: & addit, quòd ijs qui mouentur secundùm instinctum diuinum, non expedit consiliari secundũ rationem, sed quod sequantur interiorem instinctum, quia mouentur à meliori principio, quàm sit ratio humana: sed de ijs egregiè D. Thom. qui naturam, numerum, vim, & necessitatem donorum Spiritus sancti explicat, & probat talia dona esse illa septem, quæ enumerantur ab Isaia, de quorum vnoquoque Isai. 11. suis locis peculiariter disputat. His In 2.2. addendum est, esse certum secundùm fidem, Christum Dominum non tantum habuisse omnes virtutes naturales & infusas, sed & dona omnia Spiritus sancti; idque cum maxima & ineffabili plenitudi- 3. p. q. 7. a. 5 ne. Hoc demonstrat D. Thomas, & patet ex communi antiquorum Patrum cõsen- Isai. 11. 2. su, id probantium ex illo: *Requiescet super eum Spiritus Domini, Spiritus sapientiæ & intellectus, &c.* Gregorij Nazianzeni *a*, Ba- a Oratio. in sanct. Penthe. silij *b*, Athanasij *c*, Irenæi *d*, Origenis *e*, Tertulliani *f*, Cypriani *g*, Ambrosij, Augu- b Contra Eunom. stini, Hilatij, Isichij, & aliorum, quos referunt Leo Castrensis *h*, & Magister no- ser. 1. c. 14. ster Medina *i*. Ita exponunt quidam id, c Lib. de fide sua. quod Ioannes Baptista *k* dixit: *Non ad mensurã dat Deus spiritum*: quod de Chri- d Lib. 3. cont. hæres. cap. 10. sto intelligũt Cyrillus *l*, Chrysostomus *m*, quem sequitur Euthymius, & exponunt multi de plenitudine donorum, in tanta

perfectione, quantum potest creata natura accipere; vt quod dixit Isaias: *Repleuit* e Hom. 6. in cap. 11. Numer. *eum spiritus*, dicat Ioannes: *datus est spiritus non ad mensuram*; eo modo, quo cùm f Li. 3. cont. Marcion. quis vinum dat alicui, volens totum vas quod defert replere, dicitur non dare ad g Li. 1. cõt. Iud. c. 10. mensuram, sed quantum vas ipsum capere potest; quod qua ratione explicandum h In ca. 11. Isai. sit, Theologi docent. Vt hæc abundantissima donorum plenitudo fieret manife- i 3. p. q. 7. art. 5. sta, descendit visibiliter Spiritus sanctus super eum in specie columbæ in baptis- k Ioã. 3. 34. mo, & eo Spiritu plenus, regressus à Iorda- l Lib. 2. in Ioan. c. 72. ne, ductus est ab eodem Spiritu in desertum, vt tentaretur à diabolo. Itaque iste a- m Hom. 29 in Ioan. ctus, quo processit in desertum, vt tentaretur à diabolo, non fuit actus alicuius vir- ¶ 7. tutis propriè loquẽdo: non enim est actus conformis rationi, vt homo ipse seipsum offerat, & exponat diabolo, vt ab eo tentetur aut impugnetur, qui potius, si secundùm rationem agit, tenetur fugere illius tentationes: sed fuit actus à Spiritu sancto per dona illius, quibus plenus erat. Et ita omnes Euangelistæ indicant, qui ita enarrant hunc Christi progressum, vt exprimant, quod ad illum potius agebatur, quam ageret. *Ductus est*, inquit Matthæus, Matt. 4. 1. *à Spiritu. Expulit eum Spiritus*, inquit Mar- Marc. 1. 12 cus. *Agebatur in Spiritu*, inquit Lucas. Et Luc. 4. 1. quidem Beatus Ambrosius *a* tribuit hunc a Lib. 4. in Luc. cap. de ductu Iesu. actum dono consilij, quia non ignarus, sed consilio ducebatur; non quidem consilio, quod deliberet secundùm rationem, sed quod agit secundum Spiritus sancti impulsum: cui subscribere videtur D. Thomas *b*, de quo dono agit ipse ex professo *c*. b 3. p. q. 41. art. 2. Alij tribuunt dono fortitudinis, quo etiam actus fuerat Dauid ad pugnandum c 2. 2. q. 52. cum gigante Goliath: de quo idẽ D. Thomas *d*. Alij tribuunt vtrique, sicuti reuera d 2. 2. q. 110 Dauid, vtroque dono consilij & fortitudinis actus processit contra Goliath: nam consiliatus est, non secundùm rationem, sed supra rationem, videlicet secundum impulsum Spiritus sancti, dicens: 1. Reg. 17. *Tu venis ad me in hasta & gladio; ego venio ad te in nomine Domini, &c.* Sed verè potest tribui Spiritui sancto, agenti & mo-

nenti

renti Christum, secundum omnia septem dona. Quod videntur Euangelistæ indicare, singulariter S. Lucas, qui postquam præmisit: *Iesus plenus Spiritu, regressus est à Iordane*, nomine Spiritus, plenitudinem omnium donorum Spiritussancti intelligens; statim eodem Spiritus nomine vsus, adiecit: *Et agebatur à Spiritu*, eundem Spiritum intelligendum indicans, quo præmiserat illum plenum, videlicet Spiritũsanctum, secundum omnia ipsius dona.

Li.2. de fide ad Regi. cap.5. Sic annotasse visus fuit Cyrillus, qui de CHRISTI sanctificatione agens, explicat CHRISTVM dici ductum, actum, & expulsum à Spiritu, non quod vi aliqua cogente & tollente libertatem arreptus, adductusque eo sit, aut quod motu corporali externo, & quasi violento sit impetitus, sed interno Spiritus sancti impulsu supra humanæ naturæ conditionem agente.

a Li. de ieiun. & tẽt. Cyprianus *a*, ductus, inquit, est à Spiritu, id est, processit Spiritusancto duce ac comite. *b Epist. ad Serapionẽ.* Athanasius *b*, à Spiritusancto inquit operante, & agente in illo. Ex his omnibus manifesta relinquitur ratio Chrysostomi *c*, *c Homi. 13. in Matth.* quam & tradidit Theophylactus *d*, *d In cap.1. Marci.* cur Euangelista sacer dixerit, Iesum ductum esse, non autem ipsum iuisse, aut seipsum exposuisse, vt tentaretur à diabolo. Hoc enim factum est à Christo, non secundum rationem seipsum mouente, sed à Spiritusancto per dona sua supra omnem rationem interius excitato, & impulso: nam non est conforme rationi, vt homo seipsum ducat ad locum, in quo tentetur à satana, & seipsum offerat tentatori, ab eodem tentationibus impetendo; imò est secundum rationem, tentationes fugere, & seipsum ab illis separare.

§. 19. *Homo tentationum loca & occasiones fugiat, nec nisi ductus à Spiritu ad illa procedat, sicut fecit Paulus.*

SI autem CHRISTVS Dominus, qui ¶ 71.
fortissimus est, *Qui sapiens corde est, & fortis robore, cuius iræ nemo resistere potest*, *Iob 9.4.* *Psal.14.4.* *in cuius conspectu ad nihilum deductus est malignus*, non procedit ipse vt tentetur, nec seipsum ducit ad locum, in quo tentari potest; multo minus homo debebit seipsum offerre tentationibus, & procedere ad locum, vbi tentetur à diabolo, cum infirmus sit *a*, *Tanquam folium, quod vento rapitur b, tanquam puluis quem proijcit ventus à facie terræ*; *a Iob 13.25.* *b Psal.1.4.* cuius fortitudo, imbecillitas potius dici potest, quam descripsit Dominus: *Et erit fortitudo vestra, vt fauilla stupæ, & opus vestrum quasi scintilla, & succendetur vtrumque simul, & non erit qui extinguat.* *Esai.1.31.* Eleganti metaphora hoc Spiritussanctus exposuit: *Quis*, inquit, *miserebitur incantatori, à serpente venenato, & omnibus qui appropinquant bestiis? Sic qui comitatur cum viro iniquo, & obuolutus est in peccatis suis.* *Eccl.12.13.* Egregijs comparationibus obligat Sapiens, fugere occasiones & loca, in quibus homo tentari potest. Certè qui inter serpentes incedit, quantumcunque incantator sit, si aliquando liber euadit, aliquando tamen alicuius serpentis morsu & veneno inficitur: ideoque quando malum incurrit, non meretur, vt aliquis illius misereatur, qui hoc ipso, quod inter serpentes voluit incedere, tanquam certum habere debebat, se aliquando tandem ab eis inficiendum. Idem dicendum est de illo, qui appropinquat leoni ferocissimo, aut inter cornua tauri crudelis seipsum vult constituere: hic enim nullam meretur commiserationem, cum malum incurrit; quoniam illud ipsemet eligere voluisse visus est, quando se ipsum in tali occasione & loco reposuit. Vnde vir prudens ab huiusmodi periculis procul fugit, & tales occasiones auersa-

tur. Sic, inquit, nullam meretur misericordiam, *qui comitatur cum viro iniquo, & obuolutus est in peccatis suis*. Virum iniquum, vocat diabolum tentatorem, qui ad iniquitatem impellit. Peccata autem vocat, illius tentationes & occasiones peccatorum, eo modo, quo Paulus, concupiscentiam vocat peccatum, quoniam ad peccatum excitat & inducit. Quis ergo eius miserebitur, qui ipsemet se propinquum facit diabolo, vt tentetur, ea petens loca, in quibus ille tentare solet? Quis miserebitur eius, qui seipsum obuoluit varijs occasionibus peccatorum, nunc cum muliere familiariter colloquens, nunc inter murmuratores se collocans, nunc ad videnda impudica spectacula procedens? Hoc enim ipso, quod quis talibus periculis se exponere vult, iam videtur ipsa peccata etiam committere voluisse. Propterea qui prudens est, pericula & omnes peccatorum occasiones auersatur, & fugit loca, in quibus ad peccatum se tentandum timet. Ille præsertim qui humanæ fragilitatis est conscius, & intelligit, nos nobiscum ferre propriam concupiscentiam, quam Theologi fomitem peccati vocant, quia non tam facilè ignis scintilla fomitem succendit, quam tentatio aliqua nostram concupiscentiam. Homo qui humeris suis portaret saccum, sulphureo puluere plenum, aut stupæ cirris vestitus esset, nequaquam ad eum locum procederet, vbi eius inimici ignita tela contra eum eijcerent: facile enim, propter dispositionem eorum, quæ secum fert, posset ignis in illis recipi, sicque totus homo succendi, inflammari, & consumi. Hæc

ad Rom. 7.

§ 72 alibi explicata sunt latius in Dauide, Salomone, & alijs: imò & in Adam, qui nondum talem fomitem habebat, cui non profuit æreum illud, & quasi adamantinum scutum iustitiæ originalis: nam cum primum ignitam pharetram inimicus in eum iecit, totus ipse succensus est. Quid faciet homo, qui adhuc quasi fumantem habet candelam animæ suæ, cuius peccatum nuper extinctum est, & adhuc calor remanet malæ inclinationis & affectus, quique nullatenus in virtute firmus est, nullasue radices illa in anima ipsius traxit? Obseruat Cyrillus illud præceptum: *Si quis nuper duxerit vxorem, non egrediatur ad bellum, neque ei quippiam necessitatis iniungetur*. Alij legunt: *Neque quippiam operis militaris ei iniungetur*. Non nudæ litteræ, inquit Cyrillus, est adhærendum, sed huius mandati spiritus quærendus. Hic autem intelligetur, si attendamus, notum esse ex Salomone, vxorem, quam homo debet sibi copulare, esse virtutem & sanctitatem, ex qua actus bonos, tanquam filios producat: de qua & illud dici potest: *Vxor tua, sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ; filij tui sicut nouella oliuarum, &c.* *Dic*, inquit Salomon, *sapientiæ: Soror mea es, & prudentiam tibi facito amicam.* Quando homo à peccato auertitur, & nuper despondet se virtuti & iustitiæ, idoneus statim non est, qui procedat ad bellum, qui probetur & tentetur: peruertetur enim, potius quam vincet. Sensualis, qui nuper peccata sua confessus est, si statim ad collocutiones, conuersationesque pristinas procedat; periurus, qui nunc ad Deum se conuerterat, si cito ad ludum reuertatur, &c. certum est, statim superandos esse ab inimico, quippe qui recenter virtuti fuere desponsati, nec multa eget fortitudine gigas, ad eradicandam herbam, aut arbusculam nuper plantatam, quæ nullas adhuc radices contraxit. Beatus Cyprianus, illam agitat quæstionem, liceat ne tempore persecutionis fugere: in cuius explicationem illam perpetuò tenet sententiam, quod homo nullatenus debet, aut potest seipsum offerre tyranno, qui illius fidem impugnet, quia timere debet fragilitatem & infirmitatem suam: quod & alibi *a*, docuit, sed egregiè scribens ad Nemesianum *b*, vbi postquam docuit illicitum esse homini fideli, se vltro offerre tyranno, vt ab illo eius fides impetatur, concludit di-

Li. 5. de ador. pa. 112.
Deut. 24. 5
Psal. 127. 3.
Prou. 7. 4.
Lib. de lapsis.
a Libr. de mortali.
b Est ep. 77

dicens: Dominus nos confiteri magis vult, quam profiteri. Profiteri dicitur quis, qui non requisitus, aut vocatus, vltro se offert ad profitendam fidem coram tyranno. Quod si inuenerimus sanctos aliquos vltro se tyrannis obtulisse, dicendum est, id eos fecisse, actos à Spiritusancto mouente, & instigante eos per dona consilij, fortitudinis, &c. supra ipsius rationis regulam, secundum quam tenetur vnusquisque qui in periculo potest perire, illud fugere, & nequaquam seipsum illi offerre. Hoc egregiè indicauit Paulus: *Et nunc ecce alligatus spiritu, vado in Ierusalem, quæ in ea ventura sint mihi ignorans, nisi quod Spiritussanctus mihi protestatur, dicens: Quoniam vincula & tribulationes Ierosolymis me manent.* Quid est, *Ecce alligatus spiritu?* Certè non loquitur de corporeis materialibusque vinculis, aut catenis, quas necdum Paulus sustinebat; & qui eis vincitur, non dicitur alligatus spiritu, sed corpore. Loquitur ergo, de instinctu & impulsu, quo agebatur à Spiritusancto Ierosolymam, in qua Iudæi erant contra illum multas & periculosas persecutiones excitaturi. Quibus verbis duo voluit Diuus Paulus indicare.

Actor. 20. 22.

¶ 73. Primum est, vis Spiritussancti impellentis, qui quamuis non auferat libertatem hominis, quem impellit, ducit tamen illum admiranda quadam & libera violentia, qua homo miro quodam modo, quasi ligatus ducitur & agitur ad actum, supra omnem rationis deliberationem. Secundum est, Paulum manifestè profiteri, quod non ipse seipsum ducebat Ierosolymam, in qua tot vitæ pericula erat incursurus: id enim sibi non liceret, si rem secundum rationis regulam expenderet, secundum quam vnusquisque tenetur cauere, vitareque pericula, vt ex professo demonstrat Sanctus Athanasius, qui illud peculiariter expendit, quod Dominus præcepit: *Cum vos persequuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam.* Si à ciuitate iubetur recedere homo, in qua persecutiones contra eum excitantur, quanto magis tenebitur quis, non ire in illam, vbi crudelis & periculosa persecutio parata est? In Ierosolymam ergo, in qua persecutiones & pericula erant contra Paulum excitanda, processit, potius actus, quam agens, impulsus & quasi alligatus spiritu. Si igitur ille, non seipsum confert in ciuitatem, vbi vitæ corporalis pericula statim erant contra eum excitanda, quanto magis homo tenebitur, non seipsum ducere & ferre in ea loca, in quibus pericula animæ sunt sibi parata, & vbi iure timere potest, quod validæ tentationes sint contra eum commouendæ? Ad hoc institutum expendit Sanctus Chrysostomus, quod de Moyse scribit Apostolus: *Fide reliquit Ægyptum*, quod intelligit de eo tempore, quo Moyses è terra Ægypti fugit in terram Madian, quomodo etiam intellexerunt Theodoretus, Theophilactus, Oecumenius, alijque patres Græci, nec displicuit Diuo Thomę. Quærit Chrysostomus, cur Moyses fugerit, reliqueritque terram Ægypti, si excellenti validaque fide præstabat, quę cor illius roborabat, ne malum aliquod timeret. Et respondet, benè dictum fuisse, fide illustratum Moysen fugisse & reliquisse Ægyptum, quia hoc fides recta docet, quod homo fugiat loca, in quibus pericula se possunt offerre, nec ad illa accedat, nisi Deo ducente & præcipiente: sicut nec Moyses redit ad Ægyptum, nisi ex Dei expresso mandato & ordinatione. Cum periculum vidit in AEgypto, AEgyptum fugit & reliquit, vt intelligas, non solum non te debere conferre ad loca, vbi tentari possis & cadere; sed si in illis te inueneris, esse relinquenda & fugienda. Quod etiam eloquenter idem prosecutus fuit Chrysostomus, in hunc sensum trahens illud: *Orate, ne intretis in tentationem*, id est, ne ducamini in stadium. Nō prouoces tentationes, inquit Chrysostomus: quando tibi ea, quæ ad pietatem pertinent, pro voto procedunt; vt quid tibi superflua accerses pericula? Tu quidem esto præparatus, sicut miles fortis

In Apolog. pro fuga sua.
Matth. 10.
Ho. 26. in epi. ad Hebræ.
Heb. 11. 27
In cap. 11. epist. ad Hebræ.
Hom. 5. in epi. ad Hebræ.
Matt. 26. 41.

fortis in armis, perpetuo sobrius, vigilans, semper hostem expectans: bella sane non excites; hoc quippe militis non est, sed seditiosi, &c. Cum autem te ad locum duxerit Deus, in quo inimicum inuenias, te aggredi cupientem, viriliter dimica; Deus enim qui te duxit, & quasi obtulit inimico ad tentandum, non patietur te tentari supra id, quod potes, sed faciet cum tentatione prouentum, vt possis sustinere. Ex his intelliges, quam sit tibi necessarium fugere & auersari occasiones peccatorum, & temetipsum in illis constituere. Quærit Sanctus Augustinus, cur Deus grandes excellentesque sanctos permiserit miserè cadere, qui in virtute egregios progressus fecerant, in illaque radicati videbantur, & firmiores cœlo reputabantur: & respondet, id à Deo sapientissimè dispositum, ad securitatem, quam de te præsumis eneruandam: & vt iudices nunquam in vita te iudicandum securum, quousque ad illam peruenias Ierusalem, cuius seras portarum confortauit Dominus, vbi nullus potest prævalere inimicus. Vnde Hieronymus, docens Israelitas tendentes ad terram promissionis, figuram nostri tenuisse, annotat, illos vigessima tertia mansione castrametatos fuisse in Thaat, quod pauorem ac timorem significat: est enim hic virtutum custos, cum sit securitas ad lapsum facilis, & ille dicitur, *Beatus est vir, qui semper est pauidus:* quam rem idem Hieronymus latius prosequitur exposito timore, quo Paulus semper angebatur, casu Luciferi, & aliorum, qui splendentes stellæ videbantur.

Lib. de corrept. & gra. cap. 13.

Epist. 127. ad Fabiol.

Pro. 28. 14.

Epi. 22. de cust. virg.

§. 20. *Christus validum arripuit ieiunium, contra diabolum pugnaturus, docens nos arma, quæ ad illum reuincendum accipere debemus.*

§ 74.

ET *cum ieiunasset quadraginta diebus, & quadraginta noctibus.* Indicat sacer Euangelista, quale fuerit ieiuniũ, quod arripuit CHRISTVS. Non fuit ieiunium commune, quo Iudæi vtebantur, qui per diem abstinebant, vespere autem comedebant, & reficiebantur; sed ieiunium tale, quod per quadraginta dies & noctes continuos, nullatenus comedit, aut bibit. Et hoc expresse asseruit Sanctus Lucas: *Nihil manducauit in diebus illis,* nomine manducationis, quamcunque refectionem, quæ per cibum, vel potum fit, intelligens. Ita Beatus Ignatius *a*, Cyrillus *b*, & Augustinus *c*, explicarunt, intellexitque Beatus Ambrosius *d*, dicens, quod CHRISTVS *vnum corpus effecit ieiunij*, id est, licet dies interrumperentur per noctes, & è contra, nullatenus tamen interruptum fuit ieiunium: expressit similiter Sanctus Augustinus, dicens: *Quadraginta dierum & noctium curriculo cibum omnino non capiens, vnum ac solidum ieiunij tempus effecit.* Sicque communiter sancta tradit Ecclesia. Duo autem sunt hoc in loco explicanda, primum est, cur hoc dierum numero CHRISTVS Dominus ieiunare voluerit: secundum, cur tam aspero, validoque ieiunio carnem suam affecerit, quæ præterquam quod nullum inordinatum motum excitabat, non erat illa, contra quam bellum erat constitutum, sed diabolus. Ductus enim erat in desertum, non vt contra carnem pugnaret, sed vt tentaretur à diabolo. Et quidem, illud primum sancti Patres explicant, multa annotantes circa numerum quadragenarium, qui aptissimus est ad singularia opera, præsertimque pœnitentiæ, & abstinentiæ exercenda, de quibus Beatus Augustinus *a*, & alij

Luc. 4. 2.
a *Epi. 8. ad Philip.*
b *Li. 2. de fide ad reginas*
c *Lib. 3. de mirab. Sa. Scrip. c. 6.*
d *Serm. 23. Sermo. 77. de temp.*

a *Lib. 2. de doct. Christian. c. 16.*

& alij quos suprà retulimus, vbi tradidimus D. Augustini *a*, peculiarem rationem, expendĕtis, voluisse CHRISTVM demonstrare, Euangelium quod ipse tradere parabat, non contrarium, sed potius consonum esse legi & Prophetis: *Lex enim per Moysen data est*, præmisso quadraginta dierum ieiunio *b*. Helias similiter, qui Pater, Magisterque Prophetarum dicitur *c*, quadraginta diebus ieiunauit *d*. Cum lege ergo & Prophetis, Euangelium quod Christus tradit, quadrat, qui similiter præmisit ieiunium quadraginta dierum. Cyrillus Alexandrinus *e*, expendens legem illā, *f* de percutiente prægnantem, aliam rationem tradit, quia scilicet in Christo nostra reformabatur natura, vt nouo partu nos ad vitam æternam parturiret: fœtus enim quadraginta dierum spacio in vtero mater no effingitur & formatur, vt animam rationalem nouamque vitam secundum rationem recipiat, qui tantum vita animali viuebat, quæ omnia supra sumus prosequuti. Secundum autem maiorem habet difficultatem, quare sc. CHRISTVS Dominus commissurus bellum cum diabolo, tam valido, asperoque ieiunio carnem suā affecerit, aut confecerit: omnibus siquidē notum est, quod dixit D. Thomas, tres esse inimicos animæ nostræ, mundum, diabolum, & carnem. Et quidem, quando bellum est contra carnem, quæ motibus inordinatis agit contra spiritum, aptè vtimur ieiunio, quo tales motus comprimūtur: non autem videtur ieiunium aptum, ad pugnandum cum diabolo; nam ieiunium contra carnem tantum agit, diabolus verò diuersam à carne & sanguine habet naturam, Vnde & clamat Apostolus: *Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates.* Quibus verbis, longe esse diabolum à carne & sanguine voluit demonstrare. Hanc difficultatem ex professo proposuit & prosequutus est B. Augustinus, libro peculiari de agone Christiano, & tam ipse, quam omnes sancti Patres eam expediunt, dicentes: aptè CHRISTVM Dominum præliaturum cum dæmone, tam validum arripuisse ieiunium, vt nos doceret, inter valid[i]ora arma, quibus contra dæmonem pugnaturi possumus muniri, ieiunium primas tenere. Ita & idem Augustinus, asserens, ideò CHRISTVM ieiunasse primum, quia se contra dæmonem armabat, docens nos suo exemplo, ieiunij arma esse arripienda, si volumus eum vincere. Similiter & Chrysostomus, qui postquam mirabiles ieiunij effectus in Moyse, Elia, Daniele, Niniuitisque expenderat, subdit: Et quid seruos versor? Ad communem Dominum veniamus, qui quadraginta dierum ieiunio declarato, sic contra diabolum certamen aggressus est, omnibus nobis exemplar dans, vt per illud armemur, & ex illo robur sumamus, ac si aciem contra illum instruamus. Ita & Basilius *a*, Cyprianus *b*, & Tertullianus *c*, quorum sententias refert diligens & recens autor *d*. Quod ex professo etiam demonstrauit Diuus Thomas *e*, ex eisdem Augustino *f*, & Chrysostomo *g*, quem sequutus Euthymius *h*, primum, inquit, ieiunauit CHRISTVS, innuens, quod magnum propugnaculum sit ieiunium. Et certè Beatus Augustinus *i*, hoc suæ disputationis statuit fundamentum, quod corona victoriæ non repromittitur, nisi certantibus: rectè namque Paulus clamat *k*: *Non coronabitur, nisi qui legitimè certauerit*: qui & de seipso dicit *l*: *Bonum certamen certaui, &c. reposita est mihi corona iustitiæ.* Debemus autem, inquit, cognoscere, quis sit ille aduersarius, quem si vicerimus, coronabimur, & quomodo ille à nobis reuincendus est. Vt hæc duo nobis demonstraret, venit Filius Dei in mundū, *m Qui in hoc apparuit, vt dissoluat opera diaboli.* Aduersarius enim, quem superare, & vincere venit, ostendit *n*, esse diabolum, quando Pharisæis blasphemantibus, quod dæmonem eiecisset ex pacto & conuentione cum illo, demonstrauit ex professo, hoc esse falsum; sed eum eiecisse, tanquam inimicum, ad quem reuincēdum venerat. Modum etiam, quo eum vincere aggreditur, nunc ostendere vult, demonstrans, ieiunium esse arma, quibus se munit, ad eū reuincendum: vt inde nos agnoscamus aduer-

Marginal notes (left column): *a Epist.* 119. *ad Ianua. cap.* 15. *Ioan.* 1. *b Exod.* 34. *& Deut.* 9. *c* 4. *Reg.* 2. *d* 3. *Reg.* 19. *e Lib.* 8. *de adorat pa.* 190 *f Deut.* 21. 3. *p. qu.* 41. *art.* 1. *Ephe.* 6. 12. *Lib. de agone Christ. tom.* 3. § 75.

Marginal notes (right column): *Serm.* 157 *de temp.* *Hom.* 1. *hexaeme.* *a Hom.* 1. *de ieiun.* *b Li. de ieiun. & tēt. Christi.* *c Li. aduersus Psychicos. cap.* 8. *d Xua.* 3. *p. q.* 41. *disp.* 29. *sect.* 2. *e* 3. *p. q.* 41. *art.* 1. *&* 3. *f* 4. *De Trinitat. c.* 13. *g Homi.* 13. *in Matth.* *h In cap.* 4. *Matth.* *i Lib. de agone Christia in pri.* *k* 2. *Tim.* 2 5. *l* 2. *Ti.* 4. 7. *m* 1. *Ioa* 3. 8 *n Luc.* 11.

aduersarium nostrum diabolum esse: & similibus armis à nobis esse superandum. Dominus Iesus, inquit Ambros. volēs nos aduersus diaboli tentamēta fortiores reddere, certaturus ieiunauit, vt sciremus, quia aliter illecebras mali non possumus vincere. Hęc egregiè prosequitur D. Thomas: quæ possumus explicare, multa desumente ex B. Gregorio, & expendentes factum Gedeonis, quod cœpimus supra annotare, quodq; Gregorius censet peculiari prophetantis mysterio dispositum fuisse. Misera seruitute & durissimo iugo subiecerant Madianitæ & Amalecitæ populum Dei, iustè id ipso Deo propter eorum peccata permittente, vt sacra narrat historia, sed ipsomet Deo tandem misericorditer agente, & volente populum suum ab illorū crudeli tyrannide liberare, elegit tanquam ducem populi sui Gedeonem, cui dixit: *Vade in hac fortitudine tua, & liberabis Israel de manu Madian, & Amalec, quorum populi fusi iacebant in valle, vt locustarū multitudo: cameli autem innumerabiles erant, sicut arena, quæ iacet in littore maris.* Vt autem Gedeon tam ingētem ac validam inimicorum vinceret multitudinem, ex Dei præcepto elegit milites designatos trecentos, quos comprobauit ad aquas, vt sacra historia refert. Et arma, quibus eos muniuit, non fuerunt hastæ, aut gladij, aut tormenta bellica, sed lagunculæ terreæ, & tubæ. Iussit enim, vt vnusquisq; eorum, sinistra manu lagunculam vacuam acciperet, intra quam lampas lateret (vbi Abulēsis notat, lampadis nomine, Hebræorum more intelligi faculam, aut tædam, vel titionem accensum, aut ignitum, qui facilè teneri, difficile autē extingui posset: quod & annotauit Lyra, obseruās, quod orificia lagenarum, erant inferiùs versus manus tenentium faculas) dextra autem teneret vnusquisque tubam: Omnibusque præcepit, dicens: *Quod me facere videritis, hoc facite. Ingrediar partem castrorum, & quod fecero, sectamini.* In Hebræo, vt annotat Vatablus: *Ex me videbitis,* aut *me expectate:* id est, diligenter attendite, & videte, quæ ego ago, & ita facite. *Ego veniam ad primam*

Epis. 81. ad Ecclesiam Vercelens.
3. p. cit.
Li. 30 mor. ca. 31. & 32
Iudi. 7.
Iudic. 6.
¶ 76
Super. hūc locum.
Ibidem.

partem castrorum (aut vt legit Vatablus) *Ego primus bellum aggrediar, quod fecero, hoc idē sectamini.* Dum ergo tempus instabat com mittendi bellum, Gedeon tanquam dux, omnes antecedens, ad cōterendam lagunculam suam conuertit vires, eam cōfregit, sicque apparuit titio ignitus in manu sua: adiecit statim clangorem tubæ, per quam personare contra inimicos cœpit, & factū est, quod *omnia,* inimicorum *castra turbata sunt, & vociferantes vlulantesq; fugerunt &c.* Admirandus sanè præliandi modus, quo nullus militum iecit lapidem, vel sagittam contra inimicos, sed ictus contra proprias lagunculas conuertebant, sicque inimici superati sunt. Quis vnquam (inquit Gregorius, à quo & verba mutuatus est Beda *a*) cum lagenis & lampadibus ad prælium venit? Quis contra arma veniens, arma deseruit? Ridicula nobis hæc profectò fuissent, si terribilia hostibus non fuissent. Sed ad insigne mysterium exprimendum, hæc à Deo ipso ordinata sunt, vt nobis scilicet fieret manifestum, quomodo inimicæ potestates à nobis essent reuincēdæ, quæ duro iugo, aspero, ac tyrannico dominio, humanum genus subiecerant: vt vocarentur, *Principes mundi huius, & rectores tenebrarum harum.* Ad huiusmodi enim potestates superandas missus est Dei filius, tanquam dux noster, qui victurus erat, eo modo quo Gedeon vicit Madianitas. Cui propterea, inquit Gregorius, dictum est: *Iugum oneris eius, & virgam humeri eius, & sceptrum exactoris eius superasti sicut in die Madian.* Vnde & nomen Gedeon mirè in eum quadrat. Nam Gedeon, inquit Gregor. interpretatur, circumiens in vtero: quod egregiè Christo conuenit, qui Virginis vterum circumire dicitur, assumens ex eo humanam naturam, sicut qui circuit forum, assumit ex eo pannum quo induit seipsum. Hic milites designatos elegit trecentos, quos in aquis designauit, nā Christus Dominus, vt supradictum est, elegit Christianos omnes, quos in aqua baptismi milites designat. Et rectè trecenti erant numero, quia, vt ait Gregorius, dixeratque prius Augustinus *a*, numerus tre-

a Li. qq. in li. Iud. c. 5. to. 8. & habetur in gloss. ordi.
Ephe. 6. 12.
Isai. 9. 4.

trecentorum, apud Græcos, littera, T ex
47. & ser. primitur: sicut apud nos centum exprimi-
108. de tem tur littera C. & quingenti littera D. Tau
pore. autem figura Crucis expresse refert. Quia
ergo hic numerus in T littera continetur,
& per eam species Crucis ostenditur, me-
ritò in ijs trecentis Gedeonem sequenti-
bus, illi designantur, quibus dicitur: *Qui
vult venire post me, abneget semetipsum, &
Matth. 16. tollat Crucem suam, & sequatur me.* Nume-
24. ro isto designati milites Gedeonis, pug-
§ 77. nant; quia Crucem CHRISTI in corpore
suo exprimere debent, qui Christi discipu-
los & milites se esse gloriantur. *Mihi*, ait
Gal. 6. 14. Paulus, *absit gloriari, nisi in Cruce Domini
nostri Iesu Christi.* Glorientur alij in diui-
tijs, alij in nobilitate: ego qui CHRISTI
sum miles, in hoc glorior, quod ad trecen-
torum numerum pertineo. Videamus er-
go Gedeonem nostrum, quibus armis ad
pugnam procedat. Lagenam certè aut hy-
driam, in qua ardens facula continebatur,
& tubam sonantem secum fert. Hidriæ,
L. 1. de Spi inquit B. Ambrosius, sunt corpora nostra,
ritu S. c. 16 figurata de limo, ratione quorum homines
vocantur vasa figuli, aut terrea. Ferebat
CHRISTVS hidriam, id est, corpus morta-
le, carnemque fragilem, intra quam erat
diuinitas purissima, mundissimaque, quæ
propterea igne designatur in rubo, & dicē-
Deut. 4. 24 te Deo: *Deus noster ignis consumens est.* Ignis
& Heb. 12. namque nullas patitur sordes, imò omni-
29. bus illis purgat metalla. Et quasi ostendens
Paulus ardentem faculam intra lagunculā,
ad Col. 2. 9 inquit: *In quo habitat omnis plenitudo diui-
Matth. 5. nitatis, etiam corporaliter.* Ferebat & tubam
diuinam sc. legem, quam *non venerat sol-
uere, sed adimplere.* Sicut ergo misit Deus
Gedeonem cum lagena & tuba, ita *misit
Gala. 4. 4. Deus*, (inquit Paulus) *filium suum, factum
ex muliere*, de qua habuit corpus mortale,
tanquam lagenam, *& factum sub lege*, qui
se diuinæ legis obseruantissimum exhibe-
ret, cuius præcepta tanquam tuba insonā-
te proponeret. Et ipse primus certamen
aggreditur, cum innumera dæmonum
multitudine: quamuis enim vnus exhi-
beatur loquens & tentans, aderant tamen
innumeræ dæmonum legiones, vt dice-
mus. Primumque omnium, iam cum ini-
micis volens conserere manus, per vali-
dum ieiunium ad suam lagunculam con-
terendam se conuertit: carnem enim suam
macerat; & afficit, & quasi conficit ieiunio
quadraginta dierum & noctium; osten-
ditque ibidem animum suum, tanquam
igne ardenti succensum, id est, nitidum,
mundum, purgatum, sordibus cunctis ex-
pertem. His adiecit Scripturæ sacræ ac di-
uinæ legis verba, cuius præceptis, tanquā
sonantis tubæ clangoribus contra inimi-
cos personat, dicens: *Scriptum est: Non in
solo pane, &c. Scriptum est: Non tentabis, &c.
Scriptum est: Dominum tuum adorabis*, quo
omnes illas infernales turbas in fugam cō-
uertit. Ad nos propterea clamat, dicens:
*Ex me videte: quod me videritis facere, fa-
cite.* Ex ijs, quæ egi ego, videte quæ vobis
facienda relinquo: eadem enim & vos fa-
cere oportet, conuertere scilicet manus ad
lagunculam, quam fertis conterendam, ad
castigationem scilicet carnis, & eius mor-
tificationem, qua (vt inquit D. Thomas) a- 3. p. q. 41.
nimus purgatur tanquam igne, & lucidus
redditur. Sicut enim offuscatur ille, & quasi
tenebris offunditur, ex comessationibus
& ebrietatibus, quæ vapores emittūt, qui-
bus rationis & mentis lux, quasi nube te-
gitur, ita serenus illucet intellectus, cum
ieiunium, vapores insurgentes ad caput ex
stomacho absumit: tuncq; propterea aptè
potest homo diuinæ legis tuba personare,
quam Deus illi proposuit, tanquam regu-
lam, cui actiones suas conformet, quam
& seruare tenetur; quippe quæ data est
à Deo, cui tot tanquam validis
titulis obedire sumus
obligati.

§. 21. *Ieiunium, etsi contra carnem esse videatur, verè occludit ostia dæmoni, quod & Angelus, dum de piscis corde & iecore comburendis egit, docere voluit.*

§ 78. SI his quæ diximus, opponas: ex his quidē, iam aliquo modo patere, quid nos agere debeamus ad vincendum potestates inimicas, dubium tamen adhuc explicatum non esse, quare CHRISTVS Dominus ad bellum cum diabolo gerendum, munierit se ieiunio, & cur doceat, nos similiter armari ieiunio ad vincendum eundem: ieiunium enim, tantum videtur aptum ad carnem comprimendam, non autem dæmonem. Hoc variè explicant S. Patres, Sanct. Gregorius Nyssenus, B. Basilij frater, qui in rebus militię Christianæ fuit peritissimus (cui Theodoretus *a*, principatum tribuit inter eos, qui monasticæ vitæ & seueræ viuendi disciplinæ operam dederunt) rem explicat *b*, exponens illud: *Panem nostrum quotidianū, &c.* annotans, diabolum venisse ad tentandum Patres nostros in paradiso, sub serpentis specie, eo quod serpentis tenuerit astutiam & morem. Hic enim est serpentis mos, quod cum totum corpus introducere vult, primò nititur intromittere caput, quo inducto, facile totum corpus inducit. Caput diaboli, gula est, aut ciborum nimius appetitus. Hoc primò introducere curat, vt statim totum corpus intromittat. Ita se gessit diabolus cum patribus nostris: principio namque curauit introducere caput, gulam scilicet, aut cibum in ventrem, ad cuius ingressum continuo tot tantaque innumera mala consequuta sunt, vt totum corpus introduxisse diabolus visus fuerit. Inde enim rebellio carnis ad spiritum, & desideria terrena, affectusq; innumeri à recto deflectentes, vt cibus ille à diabolo inductus in ventrem illorum, Troiano equo similis videatur, ad cuius introductionem, simul introducti sunt tot, tamque validi milites inimici, qui ciuitatem totam tumultuoso bello repleuerunt, & ardentibus flammis succenderunt. Hancque pugnandi rationem & modum diabolus deinde insequutus est, quippe cui primo tam ad votum res successerant. Nam expugnare nos volens, hoc præcipuè curat, vt carnem nimio cibo ac potu repleamus, ad quorum ingressum statim innumeri affectus insurgunt, qui tanquam dæmonis milites; *militant aduersus animam,* 1. Pet. 2. 11. contra quam crudele bellum excitant, & desiderijs ardentibus, quasi flammis, spiritum succendere nituntur. Non Ætnæi ignes, inquit Hieronymus, non Vulcania tellus, non Væseuus & Olympus, tantis ardoribus æstuant, vt iuueniles medullę vino plenę, & dapibus inflammatæ: ideo ab eodem Hieronymo, prima dæmonis arma, vocatur immoderatus potus, quem enim vincere desiderat, primo ad nimium cibum & potum excitat, vt inde omnia mala inducat. Ita se gessit diabolus tempore Noe, vt annotauit Chrysostomus, vt totum orbem subiugaret, ita tempore Lot, vt Sodomorum euerteret ciuitates, ita tempore Moysi, vt Israelitarum populum sibi subijceret, vt supra latè expositum fuit. Hæc sunt, quæ Deus ad beatum Iob de dæmone, sub elephanti figura dixit: *Huic montes herbas ferunt, omnes bestiæ agri ludent ibi.* Hoc de elephanto quidam ideo dictum existimat, quod voracissimus sit, ad quem vnum sustentandum videntur necessarij omnes montes herbifieri: qui cum in illis pascitur, ita se mitem exhibet, vt coram eo cætera animantia, adeo sine timore subsistat, vt ludere dicantur. Quibus aliquo modo concinunt, quæ de elephanto Plinius scripsit. Cæterum commodius multo de dæmone, quem Deus præcipue describebat explicantur. Loquiturque de illo, quātum ad ipsius corpus. Huic, inquit, montes herbas ferunt. Corpus dæmonis sunt omnes iniqui, voluptatum & delitiarum amatores, vt sæpè Beatus Gregorius annotauit. Huic montes herbas ferunt, nam ad hoc dæmonis corpus impinguandum, de lectan-

Marginal notes:
a Li. 4. cap. 28.
b Orat. 4. in orat. Dom. Luc. 11. 3.
Epist. 10. ad Furiam de seruanda viduitate.
Epistol. ad Eustochiū de custodia virginitatis.
Homi. 1. in hexaem.
§ 79.
Iob 40. 15.
Lib. 8. c. 7.

lectandum, & voluptate afficiendum, omnia fructificare videntur: ad illius delitias, voluptatem, & gulam seruiunt montes & valles, campi & horti, maria & aëra; ad voluptates illius quæruntur herbæ delitiosæ in montibus, fructus suaues in vallibus, expiscantur pisces maris, aues aëris capiuntur, & nemorum conquiruntur feræ. Sed quid inde sequitur? *Omnes bestiæ agri ludunt ibi.* Bestiarum nomine vitia intelliguntur, quæ quia tunc liberè oriuntur & procedunt, dicũtur ibi ludere. Ex nimia enim voluptate carnis illa vitia oriuntur, quæ Paulus enarrat, *fornicatio, immunditia, impudicitia, ira, rixa, &c.* Et verè accidit, quod dixit Esaias: *Requiescent ibi bestiæ, & replebuntur domus eorum draconibus, & habitabunt ibi struthiones, & pilosi saltabunt ibi, & respondebunt ibi vlulæ in ædibus eius, & syrenes in delubris voluptatis,* quem locum egregiè B. Chrysostomus ad nostrum explicat institutum. Quid mirum, si videas tot tantaque vitia liberè in te ipso discurrere, & quasi ludere, si corpus tuum ita voluptatibus impinguas, vt facias omnes mundi delitias illi seruire? si ventri tuo inseruiunt montes, valles, maria, &c. Ex hac ergo radice diabolus talia germina producit. Ex his infert D. Gregorius Nyssen. optimè Deum ipsum statim in mundi exordio voluisse exprimere modum, quo serpens superandus esset, conterendo scil. caput illius: ad hoc enim, inquit, præcepti Domini pertinet inuolucrum, & ænigma: *Tu obseruabis caput eius.* Si fugis bestiæ contubernium atque cohabitationem, caue caput, contere caput per abstinentiam & validum ieiunium: sicut enim si serpentis caput abscindas aut conteras, non patet illi via ad ingrediendum aut nocendum, ita dicere possumus, quod carne compressa per ieiunium, & contrito appetitu gulæ & ventris, videtur occlusa via diabolo ad inuadendum hominem; neque dæmonum insultus, dixit Basilius, ieiunantem impetere audent, quem sicuti serpens, illum qui eius caput petit, auersantur & fugiunt. Ex his facilè explicari

ad Galat. 5. 19. *Esa. 13. 21.* *Homi. 6. in Matth. in fin.* *Gen. 3.* *Homi. 2. de ieiunio.*

posse credo quæstionem grauem, quam multi autores pertractāt, circa remedium illud, quod ad dæmones fugandos docuit Raphaël Archangelus Tobiam. Occurrerat ad oras Tigris fluminis, piscis immanis, volēs Tobiam inuadere, quem Theophylactus *a* credit fuisse Balænam, similem illi qui deglutiuit Ionam: Carthusianus *b* Crocodilum, qui ita solet pueros deuorare, vt aliquando in eius ventre tres integri pueri reperti fuerint. Franciscus Gergius *c* credit fuisse Lucium, & non incongrua esset omninò sententia, si non istum Lucium communem intellexisset, sed lupum marinum, qui à Græcis dicitur λύκος. Vallesius *d* opinatur fuisse Callionymum, de quo Galenus *e* & Plinius *f* dicunt piscem esse carniuorum, & immanibus serratisque dentibus, quem Aristoteles *g* docet, ad vesperam circa littus dormitioni se tradere, quem alij, vt Plinius ait, Vranoscopum vocāt. Et videtur idem piscis ac ille, quem Rasis *h* vocat Saboth, quem Andræas Bellunensis ait, apud Persidem in flumine Phora reperiri. Et quamuis apud Plinium & Opianum piscis marinus sit, probat tamen Valles, pisces maris aliquando in fluminibus reperiri, varijs occasionibus. Et hanc sententiam veram iudico: neque enim balænam esse credere possumus, cui nihil eorum, quæ Angelus de pisce illo dixit, balænæ conuenire quispiam dixit. Neque credo crocodilum: nam crocodilus ex aquis extractus, liberè in terra ambulat, & non palpitat, sicut de pisce illo sacra narrat historia. Iussu ergò Angeli Tobias extraxit piscem, & exenterauit, seruauitque eius cor, iecur & fel, ex eiusdem Angeli præscripto, qui dixerat, hæc *esse necessaria ad medicamenta vtiliter.* Quærenti autem Tobiæ, quodnam remedium illa possent præstare, respondit: *Cordis eius particulam, si super carbones ponas, fumus eius extricat omne genus dæmoniorum, à viro siue à muliere, vt vltra nō accedat ad eos:* id est, vt non pateat via accedendi ad eos. Vbi id obseruandũ est, quod quamuis in Vulgata tantum habeatur hoc

Tobiæ 6. *a apud Serarium in Tobiam. c. 6. p. 92.* *b in Tobiā.* *c Tom. 6. problem. 189.* *d Lib. de sacraphilosofo. c. 42.* *e Lib. 10. de simpli. med. facultat. cap. 12.* *f Lib. 32. c. 7.* *g Lib. de animalib.* *h Lib. 9. cap. 27.* ¶ 80

loco *cor*, in græco tamen habetur *cor & ie-
cur*. Vnde cùm Tobias vellet ponere super
carbones, ad dæmonem effugandum, par-
Tob.8. tem, dicitur quod *protulit de casidili suo
partem iecoris, posuitq; super carbones*, vbi
quamuis in Vulgata tantum habeatur ie-
Tob.6. cur, in græco tamen habetur, *iecur & cor*.
Itaque græcè prius ita habetur: *cordis & ie-
coris particulam, si superponas, &c.* postea
Tob.8. verò, *protulit de casidili suo partem cordis &
a In Syno- iecoris*. Et ita legit B. Athanasius *a*, & Be-
psi. da *b*. Itaque præcipit Angelus seruari cor &
b In Tobiã iecur; quæ apposita prunis, fumo suo ex-
tricant omne genus dęmoniorum. Est igi-
tur grauis quæstio circa hæc angeli verba:
videtur enim indicare, quod hæc natura-
lem habeant vim effugandi dæmones: id-
que magis apparebit, si vim verborum an-
geli expendas. Dixerat ille, hæc esse vtilia
ad medicamenta: quærit Tobias vim ho-
rum medicamentorum: respondet: *Cordis
& iecoris particulam, si super carbones ponas,
fumus eius extricat omne genus dæmoniorum
à viro, siue à fœmina, vt vltra non accedat
Serarius ad eos.* Quis Dioscorides, Plinius, aut Ma-
in Tobiã. thiolus (inquit quidam recens autor) ni-
tam herbæ vim aliter enuntiet? Quibus a-
lijs verbis, quæ natura suggerit medica-
menta, eloquantur Theophrastes, Hip-
pocrates, vel Galenus? Hinc quidam cre-
diderunt verè habuisse vim naturalem cor
& iecur illius piscis, ad effugandos dæmo-
nes: & ita nonnulli existimant, de quibus-
dam herbis aut radicibus, vt de hyperico-
a Lib.7. de ne, ruta, rhamno. Iosephus *a* ait, radicem
bello Iu- Baraas, ita dictam à loco Baraas, dæmones
daico c.25. fugare. Vidi, inquit, quendam Eleazarum
de gente nostra, præsente Vespasiano & e-
ius filijs & tribunis, alioque simul exerci-
tu, curantem eos qui à dæmonio vexa-
bantur. Modus autem medicinæ fuit
huiusmodi: Intulit naribus eius, qui à dæ-
monio vexabatur, habentem subter signa-
culum, radicem à Salomone monstratam,
deinde dęmonem per nares odorantis ab-
b Lib. 8. straxit. Et iterum *b* ait, plures tales radices
antiq. c.2. à Salomone indicatas, quæ hanc vim ha-
c Lib.25.c. bebant. Plinius *c* Pæoniam nigram contra
4.

Faunos vtilem ponit. Faunos autem esse
dæmones, docuerunt Hieronymus *d*, & d In vita
Augustinus *e*. Tradit Apuleius *f*, Verbasci S. Hilario.
virgultum, vtilem ad omnem maligni in- e 15. de ci-
cursum vitandum. Dioscorides *g* Rhamni uit. c.23.
ramum, ait vtilem ad veneficia pellenda. et Cassian.
Fabarum nigrarum robur contra spectra lib.7. c.32.
celebrauit antiquitas, & huiusmodi cre- f Li. de vir-
dunt aliqui Solisequiũ, Leuesticum, Hy- tutib. her-
sopum, Saluiam, Pulegium, Sambucique barũ. c.71.
folia; quibus fauere videntur verba quæ- g Li.1. c.98
dam Hieronymi in Decreto *a* attributa; & a 26. q.7. c.
quæ traduntur in libro ad exorcizandum dæmoniũ,
composito, qui dicitur Flagellum dæmo- quod est
num, in quo *b* præcipitur, vt benedicta ru- vltimum.
ta, energumeni naribus admoueatur; & *c* b Exorcis-
statuitur quod accipiatur sulphur, Galba- mo.4.
nus, assa fœtida, Aristolochia, Hypericon c Exorcis-
& Ruta, omniaque propria benedictione mo.6.
benedicantur: in ignemque proijciantur. § 81
Concors tamen Catholicorum sententia
est, quod nulla res naturalis, siue animata,
siue inanimata, herba, arbor, radix, lapis,
fumus, nidor aut odor potest naturali vir-
tute dæmonem expellere. Huius rationem
omnes assignant, quia in omnibus rebus
naturalibus virtus agendi est ipsa quali-
tas, siue prima, vt calor & humiditas, siue
secunda, vt odor vel sapor: at istæ quali-
tates, quoniam sunt accidentia corporum
elementatorum, non possunt agere nisi in
elementata corpora; & ideò nec in corpo-
ra cœlestia, quæ ex elementis non sunt
composita, agere possunt: multò ergò mi-
nus poterunt agere in substãtias merè spi-
rituales, quales sunt dæmones. Hanc ra-
tionem perpetuo sequutus est D. Tho-
mas, quam latè prosequitur Abulensis *a*. a In 1. Reg.
Et hæc fuit sententia Iustini Martyris, qui c.16. q. 42.
ad gentilium artes hæc omnia pertinere & seqq.
sensit, quos dæmon varijs deceptionibus 11. de ciuit.
subijciebat: Cui & S. Augustinus subscri- cap.6.
psit, dicens: dæmones nullo fumo aut ni-
dore delectari aut fugari, sicut nonnulli
vani, inquit ipse, opinantur, sed homi-
num pascuntur erroribus, quibus hæc sua-
dere diabolus conatus fuit, vt eos ad sui
adorationem, & cultum, aut ad supersti-
tiosa

riosa opera traheret; cuius de hac re habetur decretum. *a* Et annotauit eius Scholiastes Viues *b*, explicãs illa verba eiusdem Augustini: Illiciuntur autem dæmones ad inhabitandum, &c. Dæmones ipsos sæpissimè docuisse homines, quibus potissimũ delectarentur rebus, tenerenturque. Infinita autem sunt hæc, vt nihil fere nascatur sub luna, quod non ad aliquos alliciendos dæmones valeat, & ad magicam facultatem conferat, sicut Michael Psellus *c* docuit. Ita ille. Et ipsemet Augustinus *d* ex professo contra Porphyriũ agens, ex ipsomet Porphyrio demõstrat, cur dæmones quibusdam delectentur nidoribus & fumigationibus: ipse enim met Porphyrius *e* dixit, non tantum vulgus ipsum, sed & Philosophos ac sapientes à dæmonibus deceptos, qui cultum Deorum in se transferre student, &c. videndus est Viues *f*: quod & iterum repetit idem Augustinus *g* docens; dæmones quibusdam rebus corporeis allici, aut fugari ab hominibus, quos ipsi prius astutissima calliditate seducunt: quo etiam in loco rem totam B. Augustinus explicasse visus est, annotãs, quod dęmones illiciuntur per creaturas ad inhabitandum; non quod eis delectentur, sicut animalium cibis, sed tanquam spiritus quibusdam signis, quæ repræsentantur per varia genera lapidum, herbarũ, lignorum, animalium, carnium, rituum. Ita videmus dęmones elegisse ad sui inuocationem hœdum nigrum, occisionem talis vel talis animalis; huius aut illius herbæ suffitum: non quod hæc in se aliquid habeant virtutis, ad dæmones conciliandos vel effugandos, sed ratione alicuius significationis, quæ ibidem exhibetur; ratione cuius, etiam aliquæ res naturales sunt, quas aptè Ecclesia adhibet, præmissa benedictione ad dæmones fugandos, quibus vel significat contemptum, quo eos prosequitur per fumigationem sulphuris benedicti aut rutæ; vel inducit Christum Dominum, per applicationem cærei accensi significatum, &c. De quibus non vacat latius disputare. Ex his videtur Augustinus progredi ad explicandum; cur illius piscis cor & iecur applicatum igni, vim haberet ad effugandos dæmones: id enim non habuit piscis ille ex naturali virtute, sed ex significatiua, qua Christum exprimebat; & sequutus est Augustinum D. Prosper *a*. Mysticum (ait) actionis huius, hoc est, quod ex interioribus piscis, & dæmon fugatus est, & Tobias illuminatus. Piscis enim ille Christum significabat, quem hoc nomine vocatum fuisse à Sybillis refert, qui ex carne satiat, & ex cuius interioribus in passione sua decoctus, illuminatur homo, fugatur diabolus; quod similiter Augustinus *b* prosequutus fuerat. Aliud tamen mysterium indicat Ambrosius *c*, ibidẽ expressum fuisse. Notum est, cor & iecur duos esse fontes, in quibus generatur sanguis, & ex quibus ad totum corpus ille diffunditur. Est namque duplex sanguis, vt obseruauit Galenus *d*, arterialis vnus, qui per arterias diffunditur, in quo sunt spiritus vitales, ardentes & validi, ac viuaces, quem propterea idem Galenus vocat flauum, tenuem, subtilem, spirituosum, & feruentem: alter venalis, qui per venas defluit, tanquam per quosdam canales, quo tota irrigatur caro, quo & nutritur, augetur & roboratur. Et quidem cor, est fons & origo sanguinis arterialis, à quo tanquam à principio & fonte, per arterias in totum corpus deuehitur & dispensatur. Iecur autem est principiũ & fons sanguinis venalis: ibi enim talis sanguis generatur, & per venas in totum corpus fluit; quo caro alitur & sustentatur. Ideoque à Galeno *e* vocatur iecur, officina sanguinis, & à B. Gregorio Nysseno *f*, agente de humani corporis structura, vocatur fons sanguinis. Quam doctrinam latè explicant inter alios Andreas Laurentius *g*; & Carolus Stephanus *h*. Vnde per cor & iecur intelligitur omne principium sanguinis, in quo caro nutritur, roboratur, accendi tur, & valida redditur, quo concupiscentia eius fouetur: ideoque B. Hieronymus *i* annotauit, cõmuniter asseri, concupiscentiam esse in iecore, quod Basilius *k* vocat concupiscentiæ organum, adducens ad id proban-

¶ 82 Sermon. 4. SS. Petri & Pauli.

a 26. q. 7. c. Non obseruetis.
b Lib. 21. de ciuit. c. 6. lit. e.
c Lib. de dæmonib.
d Li. 10. de ciuit. c. 11.
e Lib. 2. de abstinẽtia animal.
f Ibidem.
g Lib. 21. de ciuit. ca. 6.

a Lib. de promiss. & prædic. p. 2. cap. 39.
b Lib. 18. de ciuit. c. 23.
c In hymno feriæ Sabbati.
d Lib. 4. de vsu partiũ c. 4. 16. 17. & lib. 6. de placitis Hipoocratis, & Platoper totũ.
e Lib. 4. de vsu part. cap. 17.
f Lib. de opifici. hom. cap. 30.
g Lib. 1. de opere anathomico. c. 17. q. 32.
h Lib. 2. de dissectio. partiũ corporis humani, c. 9.
i In cap. 13. Matth. in illud de fermento.
k Lib. de vera virginit. ad finem p. 546.

probandum nonnulla sacræ Scripturæ loca. Quare per succensionem & consumptionem cordis & iecoris super prunas, intelligitur validum ieiuniũ, quo caro purgatur & emundatur, exiccatur, roburque amittit: ignis enim, vt supra diximus, hoc habet sibi proprium, res quæ in ipsum cõijciuntur, mundare, purgareque. Optimè ergò Angelus dixit, diabolum fugari, nec inuenire viam qua ingrediatur, si comburatur igne cor & iecur, quia si caro valido ieiunio fuerit compressa, & eius impetus & affectus purgati extiterint per mortificationis opera, dæmon inualidus redditur, ligatusq́, remanet, cui quasi non suppetunt manus quibus agat, aut pedes quibus procedat, quando carnis motus fuerint per validum ieiunium cõpressi. Quod vt clarius indicaret Angelus, dum Tobias comburebat cor & iecur piscis, dæmonem facillime ligauit, longéque religatum reliquit. Hæc meditatus videtur fuisse

Loco citat. Ambrosius, ita canens: Lumbos iecurque morbidum - Adure igne cõgruo - Accincti vt sint perpetim - Luxu remoto pessimo.

Serm. 2. de ieiun. to. 5. Hinc illa celebris B. Chrysostomi sententia: Vbi ieiunium adest, non habet qua diabolus ingrediatur: si immundus spiritus ieiunij respexerit vultum, ceu lapis

Lib. 2. cõtr. Iouinian. immobilis redditur. Hæc & B. Hieronymus docuit, expendens duo Scripturæ sacræ loca: primum circa Danielem, qui cùm obiectus fuit leonib⁹, eis, inquit Hieronymus, horribilis fuit, nec eis patuit via qua in eum ora conuerterent: Secundum

¶ 83

3. Reg. 13. de Propheta misso ad Ieroboam, qui ieiunus miracula fecit, pransus autem illico, hoc ipso se aptauit, vt leonis præda fieret,

1. Petr. 5. 8. quia, qui tanquam *leo rugiens circuit quærens quem deuoret*, non habet vnde possit mordere illum, qui carnem suam ieiunio valido habet compressam, facile autem superat, qui cibo potuque ventrem replet: de quibus supra ex professo dictum fuit. Hisque alludere visus est Apostolus, cu-

1. Cor. 15. 50. ius fuit illa vox: *Caro & sanguis Regnum Dei non possidebunt*, qui adhortans fideles, vt arma lucis sumerent, sane quibus imminebat bellum contra principes & recto-

res tenebrarum harum, primum omnium statuit abstinentiam, quasi illa posita nullus locus relinqui videretur alijs vitijs. *Abijciamus*, inquit, *opera tenebrarũ, & induamur arma lucis, &c. Non in comessationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicitijs, non in contentione & æmulatione, &c.* *Rom. 13. 12.* Vt quasi amputato capite serpentis, nullus eius corpori relinquatur locus. Quod Angelus adolescenti Tobiæ sub inuolucris docuit manifestè, Spiritus sanctus sancto Hilarioni iuuẽculo demonstrauit, de quo præmittit Hieronymus, in prima ætate *In vita S. Hilarionis.* cœpisse dæmonem superare. Quid, inquit, faceret diabolus? Quo se verteret? qui gloriabatur ante dicens: *In cœlum ascendam,* *Esa. 14. 14.* *super sidera cœli thronum meum ponam*, cernebat se vinci à puero, & prius ab eo calcatum fuisse, quam per ætatem illum calcare potuisset. Titillabat itaque sensus eius, & pubescenti corpori solita voluptatum incendia suggerebat. Cogebatur tyrunculus Christi, cogitare quod nesciebat, & eius rei animo pompam voluere, cuius experimenta non nouerat. Iratus itaque sibi, & pectus pugnis verberans, quasi cogitationes cæde manus posset excludere: Ego, inquit aselle faciam, vt non calcitres, nec te hordeo alam, sed paleis; fame te conficiam & siti, graui onerabo pondere, per æstus indagabo & frigora, vt cibũ potius, quam lasciuiam cogites, &c. Quamdiu ergò fame ac siti comprimitur caro, dæmonis astus fugantur. Optimè B. Basilius agens de *Homi. 2. de ieiun. citat.* Samsone: Ieiunium, inquit, Samsonem instar nutricis enutriuit, & donec vino ipsum adhærebat, per miliaria hostes cadebant, & portæ inimicorum diuellebantur, & leones manuum robur non sustinebant; vbi verò ebrietas & scortatio ipsum apprehendissent, iam hostibus captu facilis erat, &c. Ex his intelligere licet, cur dæmon tam facile homines ad omnia vitiorum genera pertrahat, imò & ea in eorum cordibus introducat: nam cum totum caput serpens infernalis introduxerit, eos ad summam gulam adducens, & ad innumeram ciborum copiam & abundantiam pertrahens; quid mirum, si inde sequan-

sequantur luxuriæ, iræ, rixæ, furta omniaque alia peccata, ad quæ diabolus postea per carnis affectus incitat?

§. 22. *Dæmon dicitur serpens gradiens super ventrem, ut sciremus quia ex ciborum abundantia vires sumit ad tentandum.*

§ 84 SEcundus modus explicandi, cur Christus Dominus, cum aggreditur diaboli insultus, & impetus frangere, se valido ieiunio munit, est B. Gregorij Papæ, explicantis illud, quod dixit Dominus ad serpentem: *Super pectus tuum gradieris.* Circa quæ verba obseruandum est ex Caietano, & Lippomano, in hebræo haberi vocem *Gahon*, quæ potius significat ventrem, quam pectus: ideo autem in Vulgata, positum esse pectus, quod in serpentibus nullum prope discrimen sit pectoris & ventris. Et ita habet Chaldaica: *Super ventrem tuum gradieris:* quamuis Septuaginta, vt annotat Hieronymus vtrumque posuerint, *super pectus tuum & ventrem tuum ambulabis*, quam lectionem sequuti sunt Chrysostomus, Ambrosius, Eucherius, Isidorus, & alij quos refert Lippomanus *a*, quam peculiariter sequitur Gregorius *b*. Quamuis autem his verbis visus sit Deus ad serpentem loqui, & ita accipiunt sancti Patres. Ephrem Syrus, Didymus, Epiphanius, Chrysostomus, & alij, quorum quidam credunt, aliam dispositionē habuisse serpentem ante peccatum, quia erectus incedebat, qui post peccatum damnatus est, vt super pectus suum graderetur: communis tamen sententia est sanctorum Patrum, Augustini, Ambrosij, Hieronymi, Gregorij, Albini, quos refert Lippomanus, ad dæmonem ipsum verba hæc directa fuisse, qui sicut in serpente locutus est, & decepit, inquit Albinus *c*, ita & in serpente maledicitur, & vt recte dixit Rupertus *d*, quamuis ita littera sonet, vt de animante serpente possit intelligi, nihilo tamen minus, & multo amplius de serpente diabolo totum oportet intelligi: alioquin quomodo pro maledicto, vel pœna maledicti reputabitur, quod dictum est ei: Super pectus tuum gradieris, cum hoc ipsum prius à natura habuerit, quam diabolus eo vsus fuit ad perditionem hominis? Quod & similiter Theodoretus annotauit. Voluit autem Dominus his verbis ostendere & manifestare, in quo consistat maxima dæmonis fortitudo: optima enim dispositio ad inimicum reuincendum est, id nosse: neque vnquam Philistæi potuerunt Samsonis impetus superare, quousque agnouerunt, in quo sita esset eius maxima fortitudo: ideoque tanta cura conati sūt id rescire. Vt ergo dæmon à nobis facile superari possit, statim Deus manifestauit, in quo eius consistat fortitudo, dicens ei: *super pectus tuum gradieris.* Quibus forte allusisse visus est Deus ipse, cum loquens ad B. Iob de dæmone, sub specie elephanti dixit: *Qui fecit eum, applicabit gladium ipsius.* Verbum applicandi in hebræo est, *nagas*, quod aliquando in Scriptura sacra significat offerre, & ita illud transtulit aliquando Vulgatus interpres, vt apud Amos *a*: *Numquid hostias & sacrificium obulistis mihi:* & iterum *b*: *offerentem munus Domino:* & apud Esaiam: *Oblatus est, quia ipse voluit:* Et alibi sæpe. Quoniam autem in oblationibus, interiora animalis nudabantur, & fiebant manifesta, oculisque omnium exponebantur, idcirco verbum illud significare potest, aperire, manifestare, mundare, quæ abscondita erant: vt sensus sit: Qui fecit eum, manifestabit, nudabit, explicabit gladium ipsius: ipsius inquam diaboli, vt explicant Gregorius *a*, Beda *a*, & Philippus *b*. Deus ergo, qui dicitur fecisse dæmonem, non solum quia eum creauit secundum naturam, sed quia peculiari suæ sapientiæ dispositione, ei permisit, vt hominem impugnaret, sicuti explicat Augustinus, ita se gessit, quod vt homo facile eum reuincere, & seipsum armare contra illius impetus posset, manifestauit, explicauit, in lucem emisit gladium ipsius, id est, vim & fortitudinem suam, qua homines impetit,

Marginal notes: 3. p. pastor. cap. 20. — Gene. 3. 14. — In c. 3. Gen. — גחון. — Lib. de qq. hebraicis. — a In catena Gen. 3. — b 3. p. pasto. cu. & 21. mor. cap. 2. — in catena Gen. 3. — c In qq. super Gen. — d Lib. 2. de victo verbi Dei, c. 15 — Lib. qq. in Gē. quæ. 34 — Iud. 16. — Iob. 40. 14 — a Amos. 5. 25. — b Malac. 2 12. ca. Esa. 53. 7. — a In hunc locum. — b In caten. — §. 85 — Lib. 11. de ciu. cap. 15. & 17. & li. 11. de Gen. ad lit. c. 22.

VVV aper-

apertissime declarauit. Quod si quæras: Vbinam Deus manifestum fecit, in quo diaboli maxima fortitudo posita sit, ad impugnandos homines? Respondebo id fecisse verbis prædictis: *Supra ventrem tuum gradieris.* Ita Diuus Gregorius. Certe serpens animal est noxium, quod insurgit in eum, quem inficere vult: ad insurgendum autem, quoniam caret manibus & pedibus, innititur super ventrem, vt obseruauit Philon Iudæus, & quo venter fuerit robustior ac validior, eo maiori vi insurgit, & fortiori impetu in altum caput & collum erigit; imo & seipsum eleuat, vt aduersarium impetat. Itaque maxima serpentis fortitudo in ventris vi ac robore posita est. Hinc Deus procedit ad aperiendum & demonstrandum, vbi dæmonis maxima fortitudo sita sit: illa enim sita est in ventris validitate & robore; & ventre innititur, à quo vires emendicat, vt possit ipse contra hominem insurgere, & in eum insilire. Id iam aliqua ex parte patere poterat, ex eo quod volens in parentes nostros in paradiso positos insilire, & suo veneno inficere, ventre nixus est: neque vim habuit aggrediendi, nisi dum vidit appetitum ventris Heuæ, quam ad esum cibi vetiti proinde cœpit incitare; & tantum potuit in eos serpens se erigere & insilire, quantum appetitus ille fuit validus ac fortis. Sicque etiam serpens iste contra homines agit, vt maximam fortitudinem ex ventre emendicet: non enim manibus agit aut pedibus innititur, sed insurgit per varias concupiscentias, quas in nobis excitare nititur, ad quas inducere conatur: hæ autem eo sunt validiores, ac fortiores, quo venter magis fuerit cibo & potu repletus. Vnde & Salomon, ventrem vocat fontem & originem totius concupiscentæ, dicens: *Et ventris concupiscentias auerte à me.* Id est, concupiscentias, quæ ex ventre, tanquam ex primo fonte oriuntur. Si igitur fortitudo dæmonis præcipue posita est in ventris robore & validitate, hoc primum agere debet, qui eum eneruare contendit, ventrem reddere imbecillum, & inualidum, & vires illius minuere; quod fit per ieiunium: de qua re egit Beatus Hieronymus, scribens ad Eustochium de custodia virginitatis, & ad Furiam de viduitate seruanda: docens hanc primam præcipuamque curam esse debere Christiano militi, ventris vires infringere per abstinentiam vini & carnium, & per validum ieiunium: quod non solum confirmauit Scripturæ sacræ varijs testimonijs, sed & Comici, vulgato prouerbio dicentis, *sine cerere & libero friget Venus.* Hinc sancti Patres, volentes dæmonis ictus infirmare, & infringere, magna cura stomachum & ventrem vacuum, atque infirmum & inualidum seruare, fuerunt soliciti, quia hoc ipso dæmonis vires eneruabant, ne valide posset contra seipsos insilire. ¶ 85. Certe si dux ciuitatem custodiens, intelligit inimicum potentissimum venientem, intendentemque occupare castrum aliquod, ciuitati propinquum, in quo seipsum muniat, & ex quo ciuitatem impetat, & quatiat varijs arietum & bombardarum ictibus; hoc primum dux ille, si sapiens fuerit, curabit, castrum illud destruere & solo æquare. Quod si tam imprudens esset, vt castrum potius muniret, & fortificaret, hoc ipso sibi suæque ciuitati manifestum pararet exitium: sicut enim quo castrum illud magis fuerit dirutum, & infirmum, eo minores & infirmiores ex illo ictus poterunt procedere, ita quo illud validius fuerit, fortiores etiam impetus poterunt ex eo contra ciuitatem excitari. Caro nostra nihil est aliud, quam castrum, tam propinquum ciuitati animæ, vt nullatenus ab illa separetur: ex quo diabolus contra animam varios impetus facit, sagittas globosque ferreos mittit: qua de causa dixit Paulus: *Scio enim, quod non est in carne mea bonum:* & alibi: *Caro concupiscit aduersus spiritum,* & certe diabolus varijs concupiscentijs carnis, quasi validis ictibus conatur ciuitatem animæ quatere. Castrum hoc firmum redditur ex ventre: quo ergo quis magis per cibum & potum ventrem replet, magis castrum fortificat, & propterea validius diabolus inde poterit hominem impu-

3. p. pastor. cit. — *Li. de mũdi opificio. ad finẽ p. 2.* — *Eccle. 23. 6* — *Epi. 22. ad Eustoc. & Epist. 10. ad Furiam* — *ad Ro. 7. 18* — *ad Gal. 5. 17*

impugnare, fortioribus concupiscentiæ ictibus, spiritum & animam impetens. Hoc igitur agat primo Christianus, si illius vires eneruare contendit: diruat castrum, comprimat carnis vires & robur, ventrem valido afficiens ieiunio. Ex quibus & illa Pauli sententia redditur mani-
2Cor.12.10 festa: *Quando infirmor, fortior sum ac potens:* Nam quanto carnis infirmitas, & ventris vacuitas, quæ eam inducit, fuerit maior, tanto magis eneruatur dæmonis fortitudo, & hoc ipso potentior redditur homo, ad eam reuincendam. Hinc & illud intelliget homo delitijs & voluptatibus deditus, quid agat, cum quærit quotidie epulari splendide, & cibos sibi parari curat, quos substantiales vocant, vina inquirit fragrantissima & valida: fortitudinem enim dæmonis auget, cui robustas hoc ipso vires subministrat, vt validius possit contra seipsum insilire.

§. 23 *Docuit Deus sub elephanti figura, diaboli impugnationem & fortitudinem ex ventris robore procedere.*

§ 87 *Habetur tom.* 3. TERtius modus explicandi propositam difficultatem est B. Augustini, peculiari libro, quem de hac re composuit, quem propterea inscripsit, de agone Christiano, docens: ieiunium quamuis contra carnem esse videatur, potius esse gladium acutum, qui interiora diaboli transfigit & confodit. Id autem elegantissime Deus demonstrat, satisfaciens Beato Iob, qui conquestus fuerat, quod traditus esset tam crudeli inimico impugnandus: cuius occasione Deus multa illi proponit, explicans omnia, quæ de diabolo dici possunt, agens de eo sub specie Behemoth aut Elephanti. Peculiariter autem quatuor, quæ sunt scitu dignissima, miro artificio declarat. Primum vnde procedat, quod diabolus possit homines impugnare: Secundum, qui sint illi, quos diabolus superat, & reuincit: Tertium, quibus viribus & armis agat: Quartum, quonam gladio sit feriendus & reuincendus. *Ecce,* inquit, *Behemoth, quem feci tecum, fœnum sicut bos comedet: fortitudo eius in lumbis eius, & virtus eius in vmbilico ventris eius, &c. Ipse est principium viarum Dei, & qui fecit eum, applicabit gladium ipsius.* Iob.40. Primum declarat, vnde procedat diaboli impugnatio, docens, procedere ex peculiari Dei prouidentia permittente, vt nobiscum ille congrediatur; *Ecce,* inquit, *Behemoth, quem feci tecum.* Deus in Scriptura sacra facere dicitur, non tantum quod directe operatur, sed & quod iuxta sapientiæ suæ ordinem peculiariter permittit: vt cum dicit a: *Ego Dominus decepi Prophetam illum:* b, *Ego indurabo cor Pharaonis, &c.* Vult ergo dicere: Ego sum, qui permisi diabolo, vt tecum esset, te impugnaret, tecum manus consereret, qui sane id nequaquam agere posset, nisi id ego illi permisissem: ad bonum certe & vtilitatem hominis, vt dictum est. Sed sicut Angelus à Tobiæ animo, metum quem concepit ex dæmonis impugnatione, excussit, demonstrans in quos ille præualeat. (*Audi me, inquit, & ostendam tibi, qui sunt quibus præualere potest dæmonium*) & docuit, illos esse, qui voluptati carnali se tradunt, tanquam equus & mulus: ita & Deus docet, dæmonem tantum præualere contra eos, qui carnalia sequuntur, quos fœni nomine exprimit dicens: *Fœnum tanquam bos comedet*; in hebræo, *Hhatsir:* quæ vox significat fœnum crassum, quod in locis incultis oritur, tantummodo aptum ad cibum animalium, cum viride est, & ad nutrimentum ignis postquam est excicatum. Loquitur de dæmone sub typo Elephanti, quem vt ait Strabo, apud Indos herba vel arundine viridi reficiunt, & huius fœni nomine illi homines exprimuntur, qui fœno similes sunt, tantum curantes carnis pulchritudinem, & nitorem, quos eodem nomine describit De⁹: *Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius, quasi flos fœni:* Et *Fiant sicut fœnum tectorum.* In hebræo eadem vox Hhatsir. Quibus alludere visus est Apostolus docens, qui sint illi;

Marginalia (right column): a Eze.14.9; b Exod.7.3; Tob. 6. 16.; Iob.40.10. הציר; Esa.40. 6.; Psal.128. 6

quos diabolus expugnat, & quibus præ-
ad Eph. 4. ualet. *Qui operatur* (inquit) id est, asse-
19. quitur, quod vult, *haze obra, in filios diffi-*
dentiæ, qui seipsos tradiderunt impudicitiæ in
immūditiam, quos Deus ipse terram vo-
cauit, quoniam terreni sunt, & in cibum
serpentis infernalis designauit, cui dixit:
Gen. 3. 14. *Terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ.* Hi
ergo, qui carnalia sequuntur, fœnum di-
cuntur, qui dum viuunt, pabulum diabo-
lo præstant, & post mortem ignibus tra-
dendi sunt. Progreditur Deus vlterius
§ 88 ostendens, vbinam sita sit dæmonis forti-
tudo, vndeque oriatur illius fortitudinis
Iob. 40. 11. virtus. *Fortitudo*, inquit, *eius, in lumbis eius,*
& virtus eius in vmbilico ventris eius. Ver-
ba sunt difficilia, quæ variè à varijs auto-
ribus explicantur: Cæterum facilia sunt,
a *Epi.* 8. *ad* si Hieronymi *a*, Olympiodori *b*, & Grego-
Demetria. rij Nazianzeni *c*, sequamur sententiam,
de seruan. quod sub metaphora ab Elephante
virgini. & desumpta, in cuius typo dæmonem descri-
Epis. 22. *ad* bit, Deus mire explicat, quod explican-
Eustoc. de dum assumpserat. Et quidem, quamuis
cust virgi. omnia animalia dicantur habere fortitu-
b *In caten.* dinem in lumbis, vt annotauit Hesychius
in Iob. signanter tamen inter omnia illa Elephan-
c *Orat. in* tus eam dicitur habere in lumbis; aut in
Sanc. Bap. dorso, vt Aquila transtulit, aut in lumbo,
p. 458. vt Septuaginta legunt; aut in scapulis, vt
In c. 3. *leu.* alij volunt: nam vt constat ex ijs, qui eius
naturam describunt, ingens pondus dor-
so, aut lumbis sustentat. Dorso nudo, in-
Apud Pin. quit Ælianus, tres bellatores fert, alterum
in Iob. 40. dextra, altera sinistra pugnantem, ac simul
quartum, bestiam dirigentem. Imo & cer-
tum est, tantam esse fortitudinem lumbo-
rum Elephantis, vt super illos turres li-
Libr. 2. gneæ construantur, quibus, vt inquit Phi-
lostratus, decem aut quindecim armati
homines superstant, qui ex illis turribus,
tanquā ex propugnaculis, in hostes iacu-
lantur, aut arcu sagittas intorquent. Et
non egemus prophanorum autorum te-
1 *Mac.* 6. 37 stimonio, cum Scriptura sacra narret, in
exercitu Antiochi, fuisse Elephantos tri-
ginta duos ductos ad prælium, & turres
ligneas desuper eos firmatas, ac protegen-
tes super singulas bestias, & super eos ma-
chinas; & super singulas, viros triginta
duos, qui pugnabant desuper, & Indus
magister bestiæ. Quapropter Plinius *Lib.* 8. *c.* 10
vocat, humeros turritos, quia turres fe- *Libr.* 5.
runt: Et Lucretius turrito corpore eos
vocat. Ingens ergo Elephanti fortitudo
in lumbis aut humeris aut dorso sita est.
Etsi quæras à quonam tanta fortitudo
proueniat, respondet: *Et virtus eius, in* *Iob.* 40. 11.
vmbilico ventris eius. Mirum est, quod
ex vmbilico ventris tanta fortitudo pro-
cedat: nihil enim debilius aut infirmius
in eo reperitur, quam vmbilicus ventris:
nam vt dixit Plinius, sicut durissimo tergo
Elephantus est, ita ventre maxime molli,
& ita refert Rhinocerotem agentem cum
Elephanto, aluum aut ventrem præcipue *Lib.* 8. *c.* 10
cornu petere, quem naturali instinctu no-
uit molliorem. Quod & vir ille nobilis 1 *Mach.* 6.
Eleazarus similiter obseruauit, ad Ele- 46.
phantum illum ingentem deijciendum.
Existimo vmbilici nomine exprimere vel-
le ventrem, (ita legit Symmachus, vt ob- *Cat. in Iob*
seruauit Olympiodorus) non quomodo-
cumque, sed appetentissimum cibi &
potus. Nam in primis animalia in vtero
matris, per vmbilicum attrahunt & su-
gunt alimentum, quo nutriantur, augean-
tur & roborentur: vnde communi loqu-
tione, quem videmus cibi appetentissi-
mum, & commessationibus deditum, di-
cimus, valido vmbilico præstare. Vult
ergo Deus exprimere, à quonam fortitu-
do lumborum Elephantis proueniat: illa
enim oritur ex eo, quod valido cibi &
potus appetitu præstat, multum comedit, § 89.
& plurimum bibit. Voracissimum est a- a *Li. de his.*
nimal, quod vt ait Aristoteles *a*, & Ælia- *anim. c.* 9.
nus *b*, multos hordei modios macedonicos b *Cap.* 43
quotidie edit, multasque metretas lacedæ-
monicas bibit: tam auidus est cibi, vt teste
Plinio *c*, palmas, excelsasque arbores pro- c *Li.* 8. *c.* 10
sternat, vt earum fructibus pascatur, & sic- d 6. *Hex.*
ut dixit Ambrosius *d*, nemora in uoluit ad *cap.* 5.
sui escam: & tanto potu vtitur, vt di-
cat DEVS infra, quod videatur fluuium
absorbere. Hoc ipsum DEVS ipse ibi-
dem voluit exprimere. *Huic*, inquit,
montes herbas ferunt: quod multi propter
vora-

voracitatem Elephanti dictum credunt,
cui videntur montes herbas ferre, quasi
ipse solus sit, qui omnes illas deuoret.
Fortitudo itaque huius animalis iuxta
Locis supr. mentem Hieronymi & Olympiodori, &
cit. Gregorij Nazianzeni in lumbis est, aut in
dorso, super quod & turres extruuntur, ex
quibus milites valida iacula emittunt:
sed hæc fortitudo vim & robur accipit ex
vmbilico ventris, id est, ex nimio cibo &
potu, quem Elephantus nimis appetit,
& assumit. Vnde & ad acuendum eo-
1.*Mach.*6. rum robur, ostendebant eis, sanguinem
34. vuæ & mori, quem vehementissime cu-
piunt & appetunt. Ex his profecto mi-
re, quæ circa dæmonem sunt expressit
Deus. *Fortitudo eius in lumbis eius.*
Lumborum nomine, caro ipsa, eiusque
affectus & motus designantur, vt sancti
a *Epist.*22. Patres non solum docent, sed ex Scriptu-
ad Eustoc. ris sacris confirmant. Hieronymus *a*, qui
*in cap.*16. varia loca expendit *b*, Basilius *c*, in illud
b *Ezec.* 16. Esaiæ *d*: *Lumbus Moabitidis clamat*, Grego-
c *In ca.* 15. rius *e*, ex illo *f*: quod Leui decimatus est
Esai. in Lumbis Abrahæ, & ex eo quod dictum
d *Esa.*15. ad Iacob *g*: *Reges de lumbis tuis egredien-*
e *Hom.* 13. *tur*: & ita intelligit ille *h*; varia loca: O-
in Euang. rigenes *i*, Theodoretus *i*, Basilius *i*, Di-
f *ad Hebr.* dymus *i*, ad carnis motus referunt illud:
7.5. *k*. *Lumbi mei impleti sunt illusionibus*, Hie-
g *Gē.*35.11. ronymus *l*, legit, ignominia, mirum est,
h *Libr.* 13. enim, quam ignominiosi motus ex carne
*mor.c.*9 & oriantur: statim vt eos senserunt paren-
*lib.*28.*ca.*7 tes primi, verecundia sunt affecti. In hu-
i *In caten.* iusmodi lumbis sita est dæmonis fortitu-
Danielis. do, nam ex carne affectus excitat, quos
k *Psa.*37.8 contra animam, tanquam iacula & vali-
l *In Psa.*37 das sagittas expellit. Vnde & Christus
m *Luc.* 12. Dominus, primum hortatus est *m*, lum-
25. bos præcingere & comprimere, vt anno-
n *Epist.* 22. tauit Hieronymus *n*, varia loca ad hoc
& *in ca.*16 institutum expendens: nam qui pascha
Ezech.cit. facturus est, accinctis, mortificatisque
o *Exod.* 12 lumbis facere præcipitur *o*, & ad Iob dicit
p *Iob.*38.3. Deus: *p*, *Accinge sicut vir lumbos tuos*: &
q *Mar.*1.6 Ioannes *q*, *Zona pellicea cingitur circa*
r *Luc.*12.35 *lumbos suos*: & Apostoli iubentur *r*, ac-
cinctis lumbis, euangelij tenere lucer-
nas. Inde extrahit diabolus desideria,
quæ militant aduersus animam: quam-
uis enim caro in se infirma imbecil-
lis videatur, id intelligendum est ad bo-
num: *Non est enim in carne mea bonum:* *Rom.*7.18.
inquit Paulus, sed ad malum potentissi-
ma est, tamque valida, vt super eam dia-
bolus machinas ac turres extruat, ex qui- *ad Galat.*5
bus illa venenata iacula emittat, quæ 19.
Paulus expressit: *Manifesta sunt opera*
carnis, quæ sunt, fornicatio, immundi-
tia, impudicitia, luxuria, idolorum ser-
uitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones,
æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, inui-
diæ, homicidia. Et forte, id quod paulo § 90
ante diximus, *lumbi mei impleti sunt illu-* *Psa.* 37. 8.
sionibus, potest ex hac doctrina explicari,
vt illusiones, vocet eas machinas, aut tur-
res bellicas, quas instar Elephantorum,
diabolus super lumbos eius extruebat, vt
ex illis tanquam ex munitis arcibus, sagit-
tas venenatas, id est, inordinatos affectus,
& motus mitteret. Commune est enim,
vt sæpe diximus in Scriptura sacra, ludum
pro bellico certamine accipi; & ita illu-
siones vocari poterunt, machinæ bellicæ,
quibus, qui vtuntur, illudere inimicis con-
tendunt. Hic ergo arcem suam dia-
bolus statuit; in lumbis fortitudo e-
ius, aut fortalitium vel arx, ex qua bel-
lum crudele indicit & exequitur; virtus
tamen à qua pendet & procedit talis for-
titudo, est in vmbilico ventris, in nimio
videlicet appetitu & vsu cibi & potus,
quo roboratur caro, & incrassatur, & apta
redditur, vt innumeros inordinatos mo-
tus excitet, quibus contra animam dia-
bolus agat. Ex his intelligitur quod ad
Ierusalem aut Synagogam dixit Deus, *Ezec.*16.4
sub specie mulieris: *In die*, inquit, *ortus*
tui, non est præcisus vmbilicus tuus. Dies
ortus Synagogæ dicitur, cum de Ægypto
eductus est populus ille: tunc enim quasi
formatus est, peculiaribus legibus & cæ-
remonijs a Deo institutis, cui dedit Deus
Moysen tanquam nutricem, qui populum
illum ex Ægypto, tanquam ex vtero, quo
tenebatur inclusus, prodeuntem reciperet,

& portaret in sinu suo, *sicut solet nutrix in-*
Num. 12. *fantulum portare.* Volens ergo Deus indicare vnde populus ille tot mala incurrerit, & vnde diabolus tantam habuerit fortitudinem, contra illum agens, vt ad suprema vitia etiam idololatriæ pertraxerit, *In die,* inquit, ortus tui, non est præcisus *vmbiliculus tuus.* Vmbilici nomine indicat nimiam ciborum appetentiam & vsum: ab illa siquidem die, qua eductus est populus de Ægypto, cœpit tradere se commessationibus & ebrietatibus, vt nihil aliud toto tempore, quo per desertum ambulauit cogitare aut quærere visus fuerit, nisi escas & potum ad manducandum & bibendum. Petebant illi cibos, suspirabant propter cepas & pepones, & ollas carnium: fiebant, qui non erant carnes, quibus stomachum replerent, & non aliud agebant, quam murmurare, quod non eam haberent ciborum abundantiam, quam optabant. Despiciebant manna è cœlo datum, quia leuissimus cibus eis videbatur. Hinc tot mala euenerunt, vt à dæmone vsque ad summum illud idololatriæ facinus protacti fuerint:
Exod. 32. 6 *Sedit enim populus manducare & bibere, &*
& 1. Cor. 10 *surrexerunt ludere,* id est, adorare idolum.
7. Quod & Deus ipse expressit, dum idem perditionis principium Synagogæ ac Sodomæ designat, saturitatem scilicet & abundantiam panis. *Hæc,* inquit, *fuit iniqui-*
Eze. 16. 49 *tas sororis tuæ Sodomæ, saturitas & abundantia panis.* Id est, tota iniquitas Sodomæ processit ex saturitate: quibus verbis manifeste dicit, quod antea metaphorice illis dixerat: *Non est præcisus vmbiliculus tuus.*

§. 24. *Gladius Dei ad vincendum Behemoth, est validum ieiunium: quo non minus vincitur, quam Elephantus pugione, ventrem transfigente.*

Postquam Deus expressit, vnde procedat diaboli impugnatio, & qui sint, quos diabolus reuincit, insuper quib⁹ viribus & armis agat, iam tandem exponit, quonam esset gladio feriendus, dicens: *Ipse est principium viarum Dei, qui* Iob. 40. 14
fecit eum, applicabit gladium ipsius. Multa annotant sancti Patres, vt explicent, quare dicatur diabolus principium viarum Dei: sed nunc planum verborum sensum sequentes, dicere possumus, vias dici, quas in humanitate assumpta ambulauit & confecit, ratione cuius à Ieremia dictus est Ierem 14. 8
viator: & commune habet Theologorum axioma, Filium Dei per carnis assumptionem factum esse viatorem. Ingressus est in primis viam vniuersæ carnis, factus mortalis, & ingressus mundum, tot tam variaque itinera confecit, de quo Dauid:
Exultauit vt gigas ad currendam viam. Si Psal. 18. 6.
autem nosse vis, quodnam fuerit principium, vt Filius Dei, qui in sinu Patris nullum iter confecerat, tot vias percurrendas assumpserit, respondebit sanctus Ioannes: *Vt dissoluat opera diaboli*: talia enim 1. Ioan. 3. 8.
fuerunt, tamque implicata, quæ in natura nostra operatus fuit, vt nisi Deus ipse veniret ad ea dissoluenda, apte solui non possent. Vnde & Propheta: *Ecce Deus ipse ve-* Esai. 3. 4.
niet, & saluabit nos. Induxerat diabolus mortem, peccatum, & inimicitiam Dei: hæc à solo Deo perfecte solui poterant, & ideo venit vt mortem nostram destrueret, peccatum tolleret, nos cum Deo reconciliaret. *Ecce,* inquit Ioannes, *Agnus Dei,* Ioan. 1. 29
& si quæris ad quidnam venit? Respondet, *Qui tollit peccata mundi*: Peccatum autem & mors per dæmonem introducta sunt. Idcirco dicitur diabolus principium, saltem occasionale viarum Dei. *Et qui fecit*

cit eum, id est, qui permisit, vt hominem vinceret, ipse cum venerit, *applicabit gladium eius:* cuius? eius ipsiusmet Dei. Ita aliqui sancti Patres, vt velit dicere: Applicabit Deus gladium tuum. Quia autem gladij nomine arma potentia ad victoriam consequendam intelligunt sacræ scripturæ (vt annotauit Hieronymus) idem est applicabit gladium suum, quod applicabit arma valida, ad illum reuincendum. Et si quæras: Quænam sunt arma, antiquis gladius Dei, quem ad dæmonem reuincendum applicat? cùm certe Euangelista exprimit: qui dum præmisisset, quod ductus fuit in desertum, vt tentaretur à diabolo, volens demonstrare, gladium quem arripit, subiunxit: *Et cum ieiunasset quadraginta diebus*, &c. Ecce aptum gladium ad talem reuincendum. Si enim ille fortitudinem suam habet in lumbis, id est, in carnis vigore & robore: hæc autem oritur ex virtute vmbilici aut ventris, id est, ex nimio appetitu & vsu ciborum, nullum armorum genus aptius esse potest, quam ieiunium, quod illam ventris virtutem eneruat. Expendenda autem est vis verbi, *Applicabit:* Nam videtur illud fuisse adiectum, metaphora sumpta à medicamento, quod stomacho applicatur, ad capitis vertigines, quæ ex stomacho oriuntur, depellendas: quamuis enim medicamentum illud tantum videatur stomachũ attingere, sed pertingit eius virtus vsq; ad caput ipsum, cuius vapores noxios consumit. Quamuis igitur ieiunium carni videatur tantummodo applicatum, sed gladius est pertingens vsque ad dæmonis ipsius vires, fortitudinem eius euacuans. Hinc intelligi potest illud, quod in facto Gedeonis, super exposito accidit, quando Madianitas superauit. Prædictum enim erat, quod victoriam esset consecuturus per gladium. Ita dixit, qui somnium alterius de pane subcinericio euertente castra Madianitarum interpretatus est: *Non est hic aliud, nisi gladius Gedeonis.* Vnde & Gedeon ipse suis militibus imposuit, vt tempore aggressionis clamarent: *Gladius Domini & Gedeonis.* Quæri potest, cur gladius Gedeonis introducatur, cum nullatenus ibi aliquis inueniatur districtus, aut memoratus, sed solum quod faciendum Gedeon imposuit, quod ad lagunculas cõterendas omnes sui milites conuerterent manum. Ex prædictis facilis patet expositio: hæc enim, vt annotauit B. Gregorius, mysterium reconditum tenent: nam gladij nomine, illa lagenarum contritio expressa est, quæ quamuis tantum ad lagenas ipsas, quas vnusquisq; ferebat, visa fuerit applicari, sed tamen vsq; ad inimicos vis illius contritionis peruenit, qua tanquam valido gladio fuerunt superati. Contritio autem illa lagunculæ, expressum symbolũ ieiunij tenet, vt dictum est, de quo dicitur: *Hic est gladius Domini & Gedeonis.* Hic ergo gladius est, quem Dominus applicat, vt dæmonem reuincat. Ex hac doctrina procedit S. Augustinus, vt explicet modum, quem filius Dei tenuit ad dæmonem vincendum. Postquam enim demonstrauit Christum venisse, vt Principes tenebrarũ mundo expelleret, hominesq; ad se traheret, dicente ipso: *Nunc Princeps huius mũdi eijcietur foras, & ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum:* similiterque postquam ostendit dæmonis fortitudinẽ positã esse in carnis cupiditatibus, per quas ille regnat in carnalibus: procedit, vt explicet arma, quibus Christus contra dæmonem dimicauit, & modum, quo de illo triumphauit. Id autem egregie ait, explicatum ab Apostolo dicente: *Expolians principatus & potestates, traduxit confidenter palam, triumphans illos in semetipso.* Augustinus ibi legit: *Exuens se carne Principatus & potestates exemplauit fiducialiter, &c.* Quod si dicas: Quomodo Christus, exuens se carne triumphauit, qui potius ad triumphandum carne indutus est? Beatus enim autor sæculi seruile corpus induit, vt carne carnem liberans, canit Ecclesia: & Paulus ipse, *habitu inuentus homo*, quo mori posset, & in arenam cum inimico descendere. Respondebo carnis nomine, non carnis substantiã, sed affectus intelligi, iuxta Pauli phrasim, quam sæpe obseruauit August. Et quamuis caro Christi non habue-

In cap. 66. Esa. in illud, & in gladio.

Iud. 7. 14.

¶ 92.

Libr. 30. Moral. c. 31 & 32.

Lib. cit. de agon. Christiano ca. 1.

Ioan. 12. 31.

ad Colos. 2. 15.

ad Phil. 2. 7.

buerit affectus, aut motus inordinatos, habuit tamen naturales, quibus appetebat cibum, potum, somnum, & quæ ad vitæ conseruationem & ipsam vitam conducunt. Hos affectus Christus compescuit, spolians carnem cibo & potu, somno & vita, per ieiunia, vigilias, & mortem: & quamuis quæ agebat, contra carnem suam esse videbantur, tamen potius erant arma, quibus aggrediebatur inimicos, Principes scilicet & potestates tenebrarum, de quibus hoc modo in semetipso triumphauit: quos traduxit palam, id est, confusione affecit, *los saco a la verguença.* Quæ omnia clarius intelliges, si obserues, quidnam fecit Christus dæmonem superaturus. Certe passus est ieiunia, vigilias, flagella, crucem, clauos, vulnera, &c. vt non minus attrita eius caro fuerit, quã la-

Esa. 53. 5. guncula, quam Gedeon ferebat, *Attritus est* enim, inquit Esaias. Hæc quidem in semetipso sustinuit, & per hæc carnem suam spoliauit ijs, quæ illa appetebat, salute scilicet, valetudine & vita ipsa. Hæc tamen quæ contra carnem esse videbantur, erant gladius acutus dæmonem transfigens, arma illius hebetans, potestatem illius ligãs,

§ 93 & in fugam infamem conuertens. Ita ille egit: in quo habemus magistrum, inquit Augustinus, qui hoc ipso nobis demonstrare dignatus est, quo modo à nobis inuisibiles hostes vincantur: ibi enim vincũtur inimicæ nobis inuisibiles potestates, vbi vincuntur inuisibiles cupiditates. Et ideo qui in nobis ipsis vincimus carnis cupiditates, hoc ipso in nobis ipsis vincimus & illum, qui per eas cupiditates regnat in homine. Vnde & Paulus, vt Augustinus expendit, ab hoc cœlesti magistro edoctus, eodem gladio, pugnandique modo

1 Cor. 9. 26 vsus est: quem & expressit dicens: *Ego autem sic curro, non quasi in incertum: sic pugno, non quasi aerem verberans, sed castigo corpus meum, & in seruitutem redigo.* Quem locum ad idem institutum ex-

Libr. 4. in Luc. pendit Ambrosius: sed clarius ad nostrum idem Augustinus. *Ego autem,* inquit Apo-

Li. 4. Hypognost. stolus. Expende vim illius pronominis: *Ego autem*: quasi dicat: Varijs armorũ generibus vtuntur milites ad pugnam, diuersos tenent multi pugnandi modos: Ego autem, qui in tertium cœlum raptus, diuina arcana noui, & omnes dæmonis machinas calleo, sic pugno, non quasi in incertũ. Tanquam ei diceretur, inquit August. Vbi est aduersarius tuus, contra quem pugnas? *Castigo,* inquit, *corpus meum,* vbi porro hostem meum in me, cuius potentiã destruo, cum castigans corpus meum, infirmor in me. Quibus verbis videtur Augustinus indicare, voluisse Paulum alludere ad illud, quod Eleazarus ad ingentem inimicorum exercitum vincendum fuit. Totius exercitus inimici robur & fortitudo in Elephantis posita erat, quorũ magnã ferebat multitudinem: super cuiusq; autem Elephanti limites turris lignea firmabatur, intra quã continebantur machinæ bellicæ, & vltra Indum, qui bestiam gubernabat, inclusi ibidem tenebãtur triginta duo milites fortissimi sagittas inde mittentes, magnam stragem facientes. *Vt ergo vidit Eleazarus vnam de bestijs loricatam loricis regis, & erat* *1. Mac. 6. 43.*
eminens super cæteras bestias, supposuit se, &c. & destrictum gladium misit per eius ventrem: & quoniam ab illo pendebat omne robur lumborum, cecidit Elephantus, & eo corruente, omnes inimicorum machinę corruerunt: quo opere tam insignem triũphum Eleazarus de inimicis reportauit, vt *Libr. 1. off.*
dicat Ambros. quod suo sepultus fuerit tri- *cap. 40.*
umpho. Quemadmodum enim cum sepeliuntur Imperatores, superponuntur eis lapides, in quibus eorum triumphi extant sculpti, ad eorum gloriam prædicandam; ita Eleazarus, Elephanti corpore super se ruentis, quasi lapide sepulchri coopertus extitit, qui insignem eius demonstrare victoriam. Agnoscebat sane Paulus, *Lib. cit. de*
vt probat Augustinus, quinam essent *agon. Chri*
eius inimici, contra quos bellum susti- *stiano à c.*
nebat, qui clamabat: *Non est nobis collucta-* *2. vsq; ad 5*
tio aduersus carnem & sanguinem, sed aduer- *ad Eph 5. 12*
sus Principes & potestates, aduersus spiritualia nequitiæ. Hos ergo innumeros inimicos, inuisibiles quidẽ agnoscebat, & nihilominus eos superaturus, quid agit? *Castigo,* inquit, *corpus meum,* nouerat namq; corpus

&

& carnem vices tenere Elephanti, super quam dæmones machinas bellicas instruunt, ex qua tot venenatas sagittas emittunt, quot inordinatos motus excitant: agnoscit ibi latentes inimicorum machi-
§ 94 nas bellicas contra Spiritum. Hoc ergo agit, quod pugionem contra Elephanti ventrem conuertit, dum corpus ieiunio quasi conficit, & verberibus castigat, & ita agẽs, non in vanum aut in cassum ictus emittit. quasi aerem verberans, sed hoc quod contra Elephanti ventrem esse videtur, potius ad prosternendas inimicas potestates conducit. His apte conueniunt, quæ ipsemet
1.Cor.10.4 dicit: *Arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo, ad destructionem munitionum, consilia destruentis*, &c. Si enim quæras: Quomodo arma non sunt carnalia, ieiuniũ, inedia, carnisque maceratio, quibus perpetuo Paulus vtebatur? Respondebo, quia quamuis contra carnem esse videantur, potius sunt contra Spiritus inimicos, quorum munitiones, cogitationes, & machinæ bellicæ; his armis, quæ contra carnem esse videntur, destruuntur. Sic Apostoli verba intellexit
30. Moral. cap. 13. Gregorius: *Ego sic pugno, non quasi aerem verberans, &c. Sed castigo, &c.* Cum carnem enim restringimus, inquit, ipsius abstinentiæ nostræ ictibus, non aerem, sed ipsos immundos Spiritus verberamus: & cum hoc quod est intra nos subijcimus, extra positis aduersarijs pugnas damus. Quibus concinunt quæ prædixit Esaias, quæ & S. Basilius ad Christi tempora per-
In cap. 14. Esa. tinere intellexit: *Interire faciam in fame radicem tuam, & reliquias tuas interficiam.*
Esa.14.30. Loquitur ad nationes Philisthæorum, quo nomine dæmonum cateruas accipimus. Radix virium & roboris illorum eradicanda est in fame: radix enim talis est nostra concupiscentia, carnisque affectus, per quos diabolus contra nos agit: hanc in fame interficiendam aut conficiendam docet, qua deficiente omnes diaboli machi-
Lib.cit c.6 næ corruunt. Ex his infert B. Augustinus, quid nos agere oporteat: Certe audire
1.Cor. 4.18 debemus Apostolum dicentem: *Imitatores mei estote, sicut & ego Christi*: quæ enim ille à Christo didicit factus eius discipulus, docet nos tãquam magister noster à Christo designatus, & nos ita ad inimicas potestates reuincendas instruit, ac si Christum Dominum contra diabolum pugnantem coram oculis haberet. *Confortamini*, in- adEph 6.10
quit, *in Domino, ac in potentia virtutis eius: Induite vos armaturam fidei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli.* Quæ verba ita intelligere possumus, vt dicamus, quod hortatur nos Paulus ad bellum, ex eo quod Christus illud sustinuit, & egit. Non mirum, quod seruus pugnet, si videt Dominum pugnantem valide & strenue, præsertim si Dominus ipse eisdem armis suis eũ muniat. Equidem quando Dauid egres- 1.Reg.17.
sus est, vt bellum cum Goliath ageret, arma Regis Saul induens, minus agens fuit redditus ad pugnandum, quia non sibi talia arma erant conuenientia: ac Christus Dominus talibus armis contra diabolum pugnat, vt ea ipsa nos induentes, fortissimi & aptissimi ad congressum reddamur. Et quod bellum sustinuit Christus? Cum quibus inimicis pugnauit? Certe non cum carne & sanguine, sed cum dæmone. *Ductus est enim à Spiritu, vt tentaretur à diabolo.* Quibus armis se muniuit? Valido ieiunio, & carni maceratione: nam ieiunium statim arripuit, tanquam scutum & gladium. His armis munitus integer, & perfectus stetit, non solùm non cedens inimico, sed omnes eius impetus confringens. Ita & nobis agendum, inquit Paulus. Inimici sunt dæmones, contra quos bellum sustinemus: *Non enim est nobis col-* adEphes. 6 12.
luctatio contra carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates: & propterea arma eadem à nobis sunt assumenda, vt stemus inuicti, & perfecti. *Propterea accipite armaturam Dei, vt possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare. State ergo succincti lumbos vestros.* Ita Paulus nos do- § 95
cet, inquit Augustinus, quod ille à magistro didicerat, qui certe castigans corpus suum in semetipso de potestatibus huius mundi triumphauit, sicut de Domino dixerat: cuius se imitatorem profitetur. Idipsum excellentissime docuit Petrus, disci-

XXX pulo-

pulorum Christi Princeps: qui postquam victoriam Christi prædixit, subdit: *Christo igitur passo in carne, & vos eadem cogitatione armamini, quia qui passus est in carne, desiit à peccatis.* 1.Pet.4.1. Scitis quid accidit Christo, quod mortificationem carnis sustinuit, vt per illam Principem peccatorum reuinceret: eadem cogitatione armamini, scientes, quod qui mortificat carnē, non carnem tantum vincit, sed & dæmonis astutias & tentationes prouocantes ad peccatum. Hanc doctrinam omnes sancti intellexerunt, qui contēdentes dæmonum superare potentiam, tanquam fundamentum validum statuebant, asperum ieiunium, duram carnis macerationem, & contra corpora sua tanquam contra inimicum supremum conuertebant manum. Quid hoc est? Quare hoc agebant? *Nemo*, inquit *ad Ephes.5.* Paulus, *carnem suam vnquam odio habuit, sed vnusquisq; nutrit & fouet eam.* Cur igitur ita eam vexabant, cruciabant, & torquebant? Certe quia hanc cœlestem philosophiam intelligebant, quod ad vincendas inimicas potestates, quæ per carnis motus, bellum homini indicunt, oportebat eandem carnem torquere & comprimere. *In Vita S. Hilarionis* Ita faciebant illi quos Hieronymus refert, qui omnibus diebus perpetuum ieiunium tenebant, vino semper abstinebant, paucis caricis erant contenti. Ita beatus Franciscus, qui hora mortis instante, veniam petijt à corpore suo, quod in eius tortura sæpe excesserat, non quidem quod illud odio haberet, sed timens inimicorum spiritualium insidias: cupiensque illas subuertere. S. Bernardus, vt annotauit Diuus *Quodl. 5. art. 18.* Thomas tam duris ieiunijs & abstinentijs se confecit, vt postea intellexerit & doluerit, quod hac in re nimium tenuerit excessum. S. Pater noster Dominicus, continuo ieiunio non contentus, ter in die catena ferrea vsque ad sanguinem carnem suam cædebat. B Petrus Martyr, eo per abstinentiam peruenit, vt exiccatum guttur eius redderetur, vt iam nisi maxima vi cogente, nihil per illud transire posset. B. Catharina Senensis, tam valida ieiunia arripiebat, vt solummodo sacra Eucharistia reficeretur, à feria quarta cinerum vsque ad pentecosten. Hæc non ideo dicta sunt, vt quæ in alijs sunt potius admiranda, quàm imitanda, opere compleamus, sed vt intelligamus, id quod sæpe repetit Diuus Hieronymus, signanterque dixit ad Rusticum monachum scribens: *Epist. ad Rusticum.* Vas electionis, in cuius ore Christus resonabat, macerat corpus suum, & subijcit seruituti, & tamen cernit naturalem carnis ardorem suæ repugnare sententiæ, vt quod non vult, hoc agere compellatur; & quasi vim patiens vociferatur, & dicit: *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius;* *Rom.7.* Et tu te arbitraris absque lapsu & vulnere posse transire *a*, nisi omni custodia seruaueris cor tuum: Idipsum repetit scribens ad Saluinam *b*, & ad Furiam *c*, de viduitate seruanda, & ad Eustochium *d*, de custodia virginitatis.

a *Pro.4.23.* b *Episto.9.* c *Epist.10.* d *Epist.22.*

§. 25. *Vsque ad completum ieiunium Christus non sensit famem, quæ tandem grauissime excitata est, ad inciliandum tentatorem.*

§ 96 *Hom.5. ex var. in Matt.*

P*Ostea esuriit.* Admirandam Domini patientiam expendit Chrysostomus in eo, quod esurire voluit, ieiunans pro nobis in deserto, qui iamdudum esurientem populum suum in solitudine per quadraginta annos cibo cœlesti refecit. Et cum Deus secundum incorruptam illam & beatam æternitatis suæ naturam, esurire nō potuerit, vt scriptū est: *De⁹ ætern⁹ non esuriet, neq; laborabit;* *Esa.40.28* tamen causa salutis nostræ, secundum corporis assumptionem, & tentari, & esurire dignatur, vt veritatem in se assumptæ carnis ostenderet, qui nihil recusauit pati, quod nostræ cōduceret redemptioni & saluti. Ita Chrysostomus. Tria tamen sunt hoc loco explicanda. Primum, an Christus Dominus per illos quadraginta dies & noctes, quibus ieiunauit esurierit: Secundum, quomodo tot diebus sine cibo permanere potuerit: Tertium, cur post quadraginta dies & noctes famem & esuriem voluit sentire.

Caiet. in c. 4. Mart. & Medin. 3. p. q. 41. Isidorus Clarius Orat. 8. in Luc.

tire. Et circa primum breuiter dicendū est, aliquos sensisse, Christum esurijsse, non tantum post quadraginta dies, quibus ieiunauit, sed etiam illis quadraginta diebus: alioquin, inquiunt, frustra ieiunasset, si nihil sensisset, nec aliquid tale ieiunium, vel ad meritum, vel ad corporis afflictionem, vel ad nostrum exemplū contulisset. Sed multo probabilius est, Christum nullatenus per quadraginta dies illos aut noctes esurijsse: nam expresse S. Matthæus dicit: *Postea esurijt*. Et Lucas, *Consummatis illis, esurijt*. Hic enim loquendi modus in Scriptura sacra significat manifeste, antea non esurijsse, vt ille a: *Postquam consummati sunt dies octo, vt circumcideretur puer:* b, *Postquam consummati sunt dies purgationis Mariæ:* c, *Postquam consummati sunt dies Pentecostes:* d, *Postquā resurrexero præcedam vos:* & e, *Postea inuenit eum Iesus in templo.* Ita intellexisse visi sunt sancti Patres, Hieronymus f, Ambrosius g, Basilius h, Gregorius Nyssenus i, Cyrillus k, signanter autem ita colligit ex textu Euangelij Hilarius l: *Postea esurijt*, Post quadraginta, inquit, dies, non in quadraginta diebus esurijt: similiter B. Petrus Chrysologus m, cum dicit, inquit, *Postea esurijt*, quadraginta diebus & quadraginta noctibus probat in illo esuriem non fuisse. Idipsum obseruauerat Chrysostomus n, Quadraginta, inquit, diebus non esurijt, hoc est enim quod dicit: *Et cum ieiunasset quadraginta diebus, postea esurijt*: esurire namque, & non manducare, patientiæ est humanæ: non esurire autem diuinæ naturæ. Qui ergo quadraginta diebus non esurijt, postea esuriens demonstrauit, quia esuritio eius voluntaria fuit, non necessaria. Ad hoc etiam institutum obseruat, hanc fuisse differentiam inter Moysen & Eliam, & Christum, quod illi ieiunauerunt quidem quadraginta diebus & noctibus, sed esuriem in illis sentiebant: at Christus ita ieiunauit, vt per quadraginta dies nullatenus esurierit. Hoc tamen non ab omnibus approbatur. Hilarius namque firmiter credit, Moysen & Eliam non esuriisse

a Luc. 2. 21 b Luc. 2. 22 c Act. 2. 1. d Mat. 26. 32. e Ioa. 5. 14. f In cap. 4 Matt. g In cap. 4 Luc. h Hom. 1. ieiun. i Li. de bea. Oratio. k Lib. 2. de fid. ad Reginas. l Can. 4. in Matt. m Serm. 11 n Homil. 5. in imperfe. Cano. 3. in Matt.

quadraginta diebus, quibus ieiunarunt: imo ex hoc infert, nullatenus dicendum, CHRISTVM esurijsse quadraginta dierum tempore, ne minor appareret Moyse & Elia. Quod & Beatus Maximus a, similiter tanquam certum supposuit: Moyses, inquit, non esuriuit, ne in homine fragili operata diuinitas probaretur. Sed de his videndus est Abulensis b. Hæc vt dixi sententia, valde probabilis est, sed non credo, quod omnino erraret, qui cum primis autoribus sentiret: quando enim sacer Euangelista affirmat Christum post quadraginta dies esurijsse, non de quacunque esurie aut fame loquitur, sed de validissima, quæ ita Christi carnem ipso permittente vexauit, vt iam illa deficere videretur, nam vt dicemus ex sanctis Patribus, esuries, quam sanctus Euangelista exprimit, talis fuit, vt per eam Christus præberet ansam diabolo, ad tentandum se, & incitandum, vt lapides conuerteret in panes, si virtute diuina præstabat; vt ne autem id diabolus petere posset, non erat sufficiens quæcunque esuries, quam quiuis posset sustinere, sed necessaria erat talis, per quam iam caro tam infirma reddita fuisset, ut nisi subito ei succurreretur per cibum, defectura esse videretur. Et ita sanctorum Patrum exponi possunt sententiæ, sed de ijs statim aliqua alia subinferemus.

Secundum iam explicemus: Quomodo CHRISTVS tot diebus & nocti- § 97
bus sine cibo potuque perstiterit. Et quidem facilis est responsio, si dicamus, fuisse DEO facile cohibere vim caloris natiui, ne ageret in humidum radicale. Sic enim, nec consumebatur humidum radicale, non consurgebat fames. Quidam tamen censent, id prouenisse ex altissima contemplatione, cui CHRISTVS, eremum & solitudinem ingressus, se tradidit: tam rapida enim vi per altissimam contemplationem animus aliquando ad superna fertur, vt actiones eius inferiores impediantur: quomodo Paulus tribus diebus, quibus

a Ser 3. de ieiu. Quadrages. b In c. 19. 3. Regumq. 8 & in 1. ca. Mat. q. 12.

Actor. 9.9 extasim passus fuit, non manducauit, neque bibit, & de Abbate Ioanne refert Cassianus, quod contemplationi vacans cibi & potus obliuiscebatur. Imo & Hieronymus refert in eo libro, quem Vitas Patrum vocant, aliquos ex illis sanctis Anachoretis, totum quadragesimæ tempus sine cibo & potu peregisse. Quod & Augustinus, agens de prolongato ieiunio, asserit de quodam fratre, ad quadraginta dies pertrahente ieiunium, sicut fecerunt Moyses & Elias, id quod à fide dignissimis se accepisse profitetur: quod & de B. Catharina Senensi certissimum est. S. Gregorius Nazianzenus refert, aliquos sui temporis monachos longa viginti dierum, vigintique noctium ieiunia conseruasse, sic canens; Bisque dies denos, noctesque impasta remansit Sæpius, omnigenis abstinuitque cibis. Beata Maria Ægyptiaca decem & septem annis tribus panibus fuit sustentata, vt ex libro Vitæ Patrum constat. Imo & de S. Simone Stylite, qui super columnam quandam se locauit, sic scribit Theodoretus: Ab illo tempore vsque ad hodiernum diem (iam autem præterierunt viginti octo anni) manet ieiunus, dies quadraginta, &c. Et ex Scriptura sacra manifestum est, Moysen & Eliam quadraginta dies sine aliquo cibo & potu peregisse. Ita quidem dicere possumus, dummodo hoc non sola naturali virtute fieri posse credamus. Quamuis enim quando animus altissima contemplatione rerum diuinarum rapitur, tanta intentione in superna fertur, vt aliquantulum impediantur & remittantur aliæ actiones inferiores animales & vegetantes, ideoque recta concoctio & digestio alimenti impeditur per contemplationem & studium, sed non omnino possunt tunc tales operationes impediri: quantacunque enim contemplatione rapiatur quis, calor naturalis naturaliter agens non omnino impeditur, ne aliquantulum saltem agat in humidum radicale, & ideo paulatim illud consumit: vnde nisi per cibum & potum reparetur, necessario totaliter absumendum erit. Quapropter dicendum est, necessariam esse diuinam virtutem supernaturalem, vt homo sine alimento tanto tempore perduret, per quam prohibeatur calor naturalis consumere humidum radicale, aut augeatur, vel roboretur, aut in eodem statu conseruetur: sicuti in statu resurrectionis conseruabitur. Tali virtute fuerunt muniti sancti illi, qui tot diebus sine alimento permanserunt: illi itidem septem dormientes, qui per aliquot annorum centurias dormierunt, vt eorum historia, quam Ecclesia recipit, testatur. Et hoc excellentius multo in Christo Domino possumus obseruare, qui in semetipso, & in ipsamet carne sua virtutem continebat diuinam, per quam sine fame & siti poterat conseruari, non solum plurimis diebus, sed & multis & infinitis annis; Si enim exterior Dei collocutio potuit Moysen & Eliam sine esurie tot diebus conseruare, quanto magis poterat conseruare illam carnem sanctissimam sine esurie, tota plenitudo diuinitatis, quæ illam etiam corporaliter inhabitabat. Hæc facile explicabunt ij, qui censent gloriam illam, qua caro Christi fuit in transfiguratione illustrata, non tam processisse a gloria animæ quam ab ipsamet diuinitate immediate, quæ in illa carne sanctissima erat, per quam & vere illa subsistebat & existebat, de quo suo agemus loco. Si enim per solam Christi voluntatem talis gloria tunc à diuinitate in carnem est deriuata, vt per illam non solum fuerit omni fame & siti liberata, sed & gloriosis quasi dotibus perfusa, quanto magis poterat eadem caro, cum Christus volebat, conseruari eiusdem diuinitatis virtute, absque eo quod famem & sitim, omni deficiente alimento, non sentiret? Hanc dicendi rationem sequitur B. Cyrillus *a*, quam & sequi videtur Hilarius *b*, quæ celebrem illam doctrinam indicat, quam latius tradidit Damascenus *c*, passiones naturales vere fuisse in Christo supra naturam. Fuerunt certe in Christo Domino naturales affectus, quas passiones vocamus, vt fames, sitis, dolor, tristitia, lassitudo, &c. Sed supra naturam: quoniam tales passiones, non excitabantur & consequebantur, nisi Christo Domino volen-

Marginal notes (left): *Actor. 9.9* / *Col. 19. c. 4.* / *Li. cit. p. p.* / *Epi. 86. ad Casul. post medium.* / *In carmin. ad Hellen.* / *In religiosa historia.*

Marginal notes (right): ¶ 98. / a *Lib. 2. de fide ad Reginas.* / b *Can. 3. in Matt.* / c *Li. 3. fid. cap. 20.*

lente. Vnde illa fames solummodo excitabatur deficiente alimento, quam ille excitari volebat & permittebat, ille etiam dolor, & tristitia in passione, quam ille permittebat excitari. Et hoc est, quod dicit Hilarius: Non inediæ sunt cepsit operatio, non est exorta esuries aut inedia per surreptionem, id est, præter rationis & voluntatis deliberationem & consensum. Qua etiam de causa dixit Chrysostomus, Dominum post ieiunium non necessitate, sed voluntate esurijsse. Et D. Gregorius Nyssenus: Dedit, inquit, quando volebat occasionem naturæ officio suo fungendi: quamuis enim naturaliter ad defectum alimenti sequatur inedia & fames in natura humana, in Christo tamen illa non poterat exurgere, aut excitari, nisi Christo Domino id deliberata voluntate agente: quæ omnia egregie explicauit D. Thomas. Ex quibus patet, quomodo potuerit ille quadraginta diebus & noctibus, quibus ieiunauit, sine fame & siti conseruari. Sed & ad maiorem huius explicationem, aliqua statim superaddemus, postquam tertiam explicauerimus quæstionem propositam: cur scilicet Christus Dominus voluerit post quadraginta dies ieiunij esurire. Quare enim, inquit D. Augustinus, consummatis quadraginta diebus esurire Dominus Iesus describitur, cum Moyses & Elias tanto temporis spacio, post ieiunium famem pati non memorentur? Cui quæstioni respondet Augustinus, Christũ Dominum voluisse offerre occasionem tentatori, vt accederet ad tentandum se, manifeste seipsum exhibens verum hominem, qui veram carnem, illamque infirmã gestabat. Ita omnes sancti Patres summo consensu docent: Ignatius *a*, Irenæus *b*, Tertullianus *c*, Hilarius *d*, Ambrosius *e*, Gregorius Nyssenus *f*, Petrus Chrysologus *g*, & apertis verbis expressit idipsum Basilius *h*, dicens: Vide quam mirabiliter ille tentatori per esuritionem præbuit ansam: alioquin propter naturæ diuinæ sublimitatem non patebat ad illum aditus diabolo, nisi se per esuritionem ad humanam imbecillitatem submisisset: Quæ omnia eleganter pertractauit Theodoretus *i*. Obseruandum est enim ex B. Maximo *k*, discrimen esse maximum inter Christum ex vna, & Moysen & Eliam ex alia: nam omnibus manifestissimum, euidentissimumque erat, illos duos veros fuisse homines, quorum humanos defectus & affectus omnes conspiciebant; ideoque cum in illis iam omnibus pateret humana infirmitas, quam ex se ipsis habebant, oportebat tantum ostendere, quid in illis diuina virtus operaretur: & ideo tantum expressum est, quod illa roborati, ieiunare potuerunt quadraginta diebus & noctibus: nec oportuit exprimere ad ostendendam eorum infirmitatem, quod postea esurierunt, quoniam talis infirmitas iam omnibus erat nota. At in Christo Domino viderat diabolus multa, quę diuinam virtutem indicabant, qualia fuerunt omnia illa, quæ in baptismo præcesserant, & quæ Ioannes Baptista prædixerat: post quæ viderat etiam illum tam excellenti virtute tot diebus ieiunasse: oportebat propterea eidem manifeste ostendere humanam infirmitatem, quam nisi vidisset, nullatenus, inquit Hilarius, ad eum tentandum accedere fuisset ausus. Concessit itaque Christus diabolo, vt manifeste conspiceret & cognosceret famem & sitim, quam eius caro patiebatur, tum ostendendo carnem suam languentem & pene deficientem, tum permittendo, vt videret diabolus humidum radicale penitus iam consumptum. ¶ 99 Cognoscit diabolus, quæ intra corpus alicuius sunt, nisi impediatur: videtque quomodo operatur calor naturalis erga humidum radicale, conspicit proinde quanta sit copia illius, in quam agat calor natiuus. Vnde sicut qui videt ligna deficere, in quæ ignis agit, videt esse necessariam lignorum appositionem, ne ignis extinguatur, & qui uidet defectum olei in lampade, cognoscit aperte necessariã illius superni infusionẽ, ne lumen deficiat, ita videns humidum radicale consumi, videt necessarium esse inducere cibum & potum, ne calor natiuus extinguatur, vitaque deficiat, & quod natura per famem & sitim illa postulat, vt dixit

Loc. citat. — *Hom. 5. ex var. Mat.* — *Lib. cit. de beatit.* — *3. p. q. 18* — *L. 3. de mirabi. sacræ Script.* — a *Epist. 8. ad Philip.* — b *Li. 3. cõt. hæret. c. 23.* — c *Lib. cont. Psychi. c. 8* — d *Cant. 3. in Matt.* — e *In cap. 4. Luc. & serm. 35.* — f *Libr. cit. de beat.* — g *Serm. 11.* — h *Homil. 1 de ieiun.* — i *Serm. 10 de prouid.* — k *Homil. 3 Domin. 1. Quad.* — *Can. 3. cit.*

a Libr. de Orat. Dō. *b Lib. 4. in Luc. cit.* dixit Beatus Gregorius Nyssenus *a*. Fames ergo Domini, inquit Ambrosius *b*, pia fraus est, vt in quo diabolus maiora metuēs niam cauebat, fames specie luctatus, tentaret vt hominem. Ex his colligo, quod supra dicere cœpimus, qualis scilicet fuerit esuries, quæ in Christo post ieiunium consequuta fuit. Credo enim talem fuisse, vt caro illius videretur iam omnino deficere. Hæc siquidem opportuna fames, ad ostendendam veram carnis infirmitatem, & ad ansam, vt dixit Basilius, præbendam dæmoni, vt statim accederet ad tentandum, sumpta occasione ex tali esurie & debilitate, quam caro Christi contraxerat, cui iudicaret subito subueniri oportere, ne penitus interiret. Quam occasionem cum diabolus vidisset, accessit subito, illū inducens, vt si diuinam habebat potestatem, lapides conuerteret in panes, quibus carnem suam reficeret, quæ extreme egebat alimento, cuius nulla copia poterat in illo deserto haberi. Ex his etiam mihi patere videtur modus sanctis Patribus conformis, ideoq; optimus explicandi quale fuerit ieiunium Christi, quid ve in carne illius fuerit operatum: qualis itidem fuerit fames, quam post illud Christus voluit excitari. Permisit etenim, vt per quadraginta dies, quibus ieiunauit, calor naturalis humidum radicale magna ex parte consumeret, quod tamen ita diuina virtute conseruabat, vt ne penitus absumeretur: quo factus est, vt ipsius caro maxime fuerit attenuata, debilis reddita, & quasi macie confecta: qui verius quā Dauid dicere posset: *Ps. 108. 24.* *Genua mea infirmata sunt à ieiunio, & caro mea immutata est propter oleum.* Id est, macra reddita est, propter pinguedinis defectum, vt intellexit Theodoretus. Quamuis autem hoc ipso, quod illis quadraginta diebus attenuabatur caro, naturaliter debebat sequi fames, tamen quoniam, vt diximus, non poterat illa excitari, nisi secundum Christi voluntatem, ille eam per omnes illos quadraginta dies compressit, quo magis diabolum in admirationem raperet, qui illius validum ieiunium circūspiciebat, & expendebat, illudque conferens cum ijs, quæ autem viderat, dubitare incipiebat, verane esset illa caro, an phantastica, verusne esset ille homo, an tantummodo apparens. Idcirco apte post quadraginta dies permisit, vt fames talis excitaretur, qualis in carne validissimo ac rigido ieiunio pene confecta, excitari solet, per quam verissimam carnem ostendebat, seque verum hominem comprobabat, quibus ansam præbebat diabolo, vt quem verum hominem cognoscebat, exploraret, an verus esset Deus. Ex his manifestum fit, quod dixit B. Cyprianus, Christum *Li. de ieiu. & tentat. Christi.* Dominum vere carnem macerare voluisse per ieiunium, vt cum diabolo dimicaret: cui omnes sancti Patres supra citati subscribunt, dicentes: Christum se per carnis macerationem voluisse munire, cum diabolo pugnaturum. § 100 Hoc enim non contradicit ei, quod ipsimet sancti Patres asserunt, Christum non esurijsse diebus quibus ieiunauit. Nam etsi famem non sensérit illis diebus, vigilijs tamen, & asperitate loci, & duritia soli, frigore, gelu, & æstu macerabatur caro illa sanctissima. Imo & ieiunio ipso caro eadem attenuabatur, & macra reddebatur, sed fames non prorupit, neque excitata est toto illo tempore, quia non ei permisit Christus excitari, quousque per dies quadraginta ieiunium perfectum & absolutum fuit. Tuncq; tam inualida fuit, qualis esset in homine, qui multis diebus cibo & potu abstinuit, vt iam caro illa purissima omnino deficere videretur. Ex his etiam considero, quo crudelitatis ardore, tali fame conspecta excitatus diabolus, accesserit ad Christum tentandum, superandum, imo & deuorandum. Inter illa siquidem crudelitatis genera, quibus Gentiles Principes Christianos vexabant, illud maxime expendit Suetonius, quod tanquam maxime inhumanum Gentilis ipse execratur, cum Christianos obijciebant leonibus maxima excitatis fame, non quidem nudos, sed ouina pelle contectos, vt leones, qui ad quamcunque prædam arripiendam erant dispositi, tota rabie se ad Christianos deuorandos conuerterent. Hoc enim quod Scriptura

ptura nos docuit, Deum dedisse homini faciem reuerendam, dicente ipso: *Terror vester sit super omnes bestias terræ*, naturali cognoscebant lumine, quibus notum erat hominis naturam superiorem esse naturis aliorum animalium, ideoque omnia animal a quodam terrore teneri ad hominis præsentiam & conspectum. Vt ergo leo nihil veritus omnes suas vires in Christianum hominem conuerteret, non tantum eius vultum operiebant, sed & id curabant, vt ouis speciem ille referret, ad quem propterea deuorandum absque terrore aliquo suprema vi & impetu accederet. Ita ergo Christus Dominus verus quidem erat Dei filius, ad cuius conspectum infernalis leo rugiens terreri poterat, volens tamen dæmonem contra seipsum sollicitare, vt ait Ambrosius, suam contexit diuinam virtutem, humanitatis debilis & esurientis & quasi deficientis specie, vt existimans ille, quod peccata contraxerat Adæ, qui pœnas Adæ sentiebat, omnes suas vires ad eum inuadendum conuerteret. Qui certe non minori rabie accessit, quam leones illi ad deuorandos Christianos, quos ouili pelle contectos conspiciebant. Hæc considerans Theodoretus: vidit, inquit, infelix hostis, sui famem, & victoriam sperauit, pugnamque confidenter aggressus est: atque Adamum se videre putauit, vbi famis passionē conspexit. His congruunt, quæ sanctus Petrus Chrysologus annotauit: Est, inquit, diabolus per se nequam, fit tamen nequior prouocatus, sicut leo crudelis est, sed crudelissimus, cum prouocatur; similiter & Taurus, cum acuto pungitur stimulo, grandi rabie contra pungentem se conuertit.

Genes. 9. 2. — *Serm. 35. de ieiu. Dom.* — *Ser. 10. de prouid. cit.* — *Serm. 12.*

(∴)

§. 26. *Ita Christus ieiunauit, vt famem vehementissimam tandem sentiret, qui opera pœnitentiæ, eo modo egit, quo maiorem dolorem incuterent, ostendens quomodo à nobis agenda sint.*

P*Ostea esuriit.* Singularem habet Beatus Ambrosius circa hæc verba dicendi modum. Post multa, inquit, ieiunia Christus esurire se simulat, vt diabolum, quem ieiunando iam vicerat, iterum esuriendo sollicitaret. Quæ verba duplicem inducunt difficultatem. Prima an vere Christus esurierit, nam qui asserit, quod se esurire simulauit, veram esuriem negare videtur. Cui fauere visus est Beatus Hilarius, qui expendens hæc verba: *postea esuriit*, inquit: Non cibum hominum esuriit, sed salutem. Similiter & D. Gregorius Nyssenus sentire reuisus est, dicens famem esse appetitum cibi, Christum autem non cibum materialem esurijsse, sed eum de quo dixit: *Meus cibus est, vt faciam voluntatem patris mei*, quos ita esurientes Christus beatos notat. Insuper & B. Petrus Chrysologus, Audi, inquit, verbum Patris verba salutis nostræ esurire, non panem. Secundo, Quomodo dicit Ambrosius, quod Christus iā per ieiuniū vicerat diabolum, qui cum eo nōdum cōgressus fuit, quousq; post ieiunium esurijt? & quidem huic secundæ difficultati primo satisfacientes, dicimus: Ambrosium tantum dicere velle, quod supra ex eodem, alijsq; sanctis Patribus comprobatum est, Christum se apte per ieiunium munisse, vt dæmonē vinceret: nec solum se prius ieiunio voluisse munire, sed postea voluisse per esuriem illum prouocare. Ad primam autem respondentes, dicimus, certissimum esse Christum Dominum vere esurijsse secundum carnem, qui quamuis præcipue salutem hominum esuriebat, & sitiebat, sed etiam caro eius famelica cibum appetebat. Quod expresse sancti Patres sūmo cōsensu docent, expendentes sancti Euangelistæ verba: Quæ & Hilarius *a*, declarat, & ipsemet Ambrosius *b*, ex profecto sæpe demon-

¶ 101 — *Serm. 35. de ieiu. Dom.* — *Cano. 3. in Matth.* — *Li. de beat. Orat. 4.* — *Ioan. 4. 34.* — *Ser. 11. ad finem.* — a *Cant. 3. cit.* — b *Serm. 35 cit. & li. 4 in Luc.*

demonstrat. Tantum ergo dicere voluit Christum per esuriem simulasse suam diuinitatem. Itaque non fuit simulata esuries, sed esuriendo suam simulauit personam. Ex quibus infero, Ambrosium duos peculiares effectus ieiunij Christi voluisse exprimere: primus fuit, carnis mortificatio, eius debilitas & imbecillitas aut infirmitas: ita enim per illud ieiunium carnem suam compressit Christus, mortificauit & debilitauit, vt apte hoc ipso fuerit munitus ad omnes dæmonũ impetus superandas, iuxta ea, quæ diximus supra. Secundus fuit vera esuries, tam vehemens, vt vere per eam posset suam diuinitatem simulare, cuius magna & perspicua signa diabol⁹ paulo ante in baptismo, & nũc in ipso ieiunio viderat. Vt intelligamus Christum Dominum non nudum ieiunium accipere voluisse, sed tale quod carnem suam debilitaret, quam infirmitate ac vehementi ieiunio torqueret. Poterat sane ille totius voluntatis suæ actu ita ieiunare, vt ieiunium nullatenus hæc operatum fuisset, cuius potentiam expendens Dauid,
Psal. 28. 7 ait: *Vox Domini intercidentis flammam ignis.* In flamma namque ignis duo sunt coniunctissima, quæ se inuicem ita consequuntur, vt secundum naturæ vires separari non possint, lux scilicet & combustio. Deus tamen solius vocis suæ imperio potest flammam intercidere, vt sola combustione manente non luceat, sicuti in igne inferni, & vt sola illuminatione manente non comburat, sicut in igne fornacis Babylonicæ erga pueros sanctos. Ita in ieiunio sunt aliqua ita coniuncta, vt naturali vi non possint ab inuicem separari, debilitas scilicet naturæ, & fames aut esuries: in natura enim, si recte disposita sit, eo ipso quod per ieiunium infertur debilitas, naturali necessitate sequitur fames, quæ est appetitus alimenti eiusdem naturæ, ad ta-
§ 102 lem debilitatem roborandam. Hæc quidem poterat Christus omnino separare, & facere vt stante ieiunio non sequeretur debilitas & mortificatio in carne, vtque hac stante nullatenus fames aliquando consequeretur. Voluit nihilominus hæc abundantissime consequi & excitari modo superius exposito, vt cœlestis Magister doceat nos, qualiter à nobis ieiunia, cæteraque pœnitentiæ opera agenda sint, qui semper curamus, illa eo modo perficere, quo minorem inferant carni debilitatem, compressionem & pœnam: orationi enim insistimus, curantes ne genua pauimenti duritia doleant, quibus propterea molles puluillos supponimus. Eleemosynam elargimur, id præcipue attendentes, ne aliquo pacto incommodum patiamur. Ieiunia agimus, curantes quadragesimales cibos talibus condimentis præparari, quibus gustu reddantur suauiores, & stomacho magis satisfaciant, quo minus naturæ debilitatem sentiamus. Non ita Christus ieiunat, qui pœnitentiæ & mortificationis opera eo modo exercuit, quo grauius carnem afficerent & maiorem pœnam inferrent. Optime Paulus hortatur: *In omnibus* *2 Cor. 4. 8.*
tribulationem patimur, &c. Semper mortificationem Iesu Christi in corpore nostro circumferentes. Quænam est mortificatio Iesu Christi? Hoc aliquantulum alibi ipse Paulus exprimere visus est, qui, quod in psalmo legimus: *Oblationem & hostiam,* *Psal. 39. 7.*
&c. corpus autem perfecisti mihi, tunc dixi: *& ad Heb.*
Ecce venio, &c. Legit ipse, *Corpus aptasti* *10. 5.*
mihi: non enim tantum fuit Christi corpus in se perfectum, id est, verum, non phantasticum, vt multi hæretici mentiti sunt, sed fuit etiam aptum. Maxima sane differentia inter perfectum, aut pulchrum, & aptum reperitur; ad quam explican- *Lib 5. conf.*
dam fatetur Augustinus se tres libros edi- *cap. 13.*
disse, quos de apto & pulchro inscripsit, qui nullatenus extant, ex quorum differentia grauem quæstionem, quam Mar- *Epist. 5. ad*
cellinus proposuerat, explicauit. Perfe- *Marcellin.*
ctum enim & pulchrum per seipsum consideratur atque laudatur, cui turpe atque deforme contrarium est. Aptum vero, cui ex aduerso est ineptum, quasi religatum pēdet aliunde, nec ex semetipso, sed eo cui connectitur, indicatur, sicut decens aut indecens. Vnde aliquid absolute dicitur perfectum aut pulchrum, quando in se habet rectam & debitam proportionem partium:

tium: aptum autem, nonnisi rectè cohæreat, aut sit compositũ in ordine ad aliud. Est sane adamas absolutè & in se pulcher & perfectus, sed nõ dicitur aptus, nisi rem addas, cui possit deseruire; vt si dicas, esse aptum ad ornandos digitos. Quod ergo dixit Dauid in persona Christi: *Corpus perfecisti mihi*, clarius exprimit lectio, quam Paulus sequutus est, *Corpus aptasti mihi*, quia corpus Christi non tam fuit compositum, vt in se perfectum esset, quàm vt esset aptum, ad perficiendum id, cuius gratia veniebat, vt scilicet pateretur, & pœnitentiam ageret pro peccatis nostris, & vt in sacrificium pro illis in crucis ara semetipsum offerret, quæ antiquis sacrificijs, aut cæremonijs carnis non potuerunt expiari. Disputat ex professo B. Chrysostomus, & demonstrat, maximè conducere ad hoc, vt opus meritorium sit, illud cum labore & passione perficere; adeo, quod illud est apud Deum maioris meriti, quod cum maiori labore & passione fit. Vt autem, inquit, cognoscas, quantum sit cum passionibus aliquid fortiter facere, & quanto minus sit, idipsum sine passione perficere, Nabuchodonosorem illum Babylonium Regem considera, qui Euangelicum opus perfecit. Post illam enim fornacem & gloriosam inopinatamque virtutem in toto orbe terrarum extitit prædicator, nec lingua solummodo, sed per litteras vbique sic scripsit: *Nabuchodonosor, populis, tribubus, linguis, habitantibus in omni terra, pax vobis adimpleatur; signa & prodigia, quæ fecit mecum Deus excelsus, placuit coram me annuntiare vobis; quoniam magna & fortia sunt, & quoniam ingens & forte Regnum eius, Regnum omnium sæculorum, & potestas in generationem & generationem.* Et edictum proposuit eiusmodi: *Omnis populus, tribus, vel lingua, si dixerint verbum contra Deum Sidrach, Misach, & Abdenago, erũt in perditienem, & domus eorum in direptionem.* Et adiunxit: *quoniam non est Deus alter, qui ita possit liberare.* Vides minas in litteris positas? vides timorem? vides doctrinam? vides excelsam prædicationem, & extensas litteras vbiq; terrarum? Quid itaque, dic mihi, paremne Apostolis accipiet iste mercedem, quoniam loquutus est Dei virtutem nõ imparì prædicatione, qui tanto studio tam bonum sparsit vbique sermonem? Non planè, nec quasi aliqua ex parte, sed supra modum prorsus minorem. Atqui idipsum opus fecit, quod & illi; sed quoniam non sic vel afflictiones, vel passiones videntur adiunctæ, ideo intercisa sunt iura mercedis. Hic namque cum potestate agebat, hoc totum in sceptris & diademate videns: illi verò prohibitionem & expulsionem sustinentes, pœnas omnes ferentes ac verbera, in miserijs constituti, præcipitati, submersi, fame necati, &c. *Nam vnusquisque accipiet mercedem secundum proprium laborem.* Non enim desinam hoc assidue repetere. Hæc & alia ibi Chrysostomus, quę & alibi repetit, vbi & latè prosequitur, cur Paulus maiorem sit adeptus coronam, quia maiori cum labore Euangelicæ prædicationis munus obiuit, vt sæpè ipse refert. Christus ergo Dominus, quoniam voluit opera eo modo exercere, quo magis ad meritum conducerent (quamuis omnia eius opera essent infiniti meriti) voluit tale corp⁹ assumere, quod aptissimum esset ad labores sustinendos, & pœnas maximo cum dolore ferendas. *Ad hoc*, inquit, *corpus aptasti mihi*: præparasti mihi corpus aptissimum ad patiendum, & sustinẽdum dolores & pœnas. Potuit quidem filius Dei corpus cœleste sumere, impassibile, vt quidam hæretici voluerunt, aut saltem ferreum, vel æreũ, quod etsi conteri posset, tamẽ esset insensibile: voluit tamen corpus maximè sensibile, delicatamque carnem assumere, quia illud aptum est ad patiendum, & sustinendos dolores; idcircò assumpsit corpus præparatum, & aptatum à Spiritu sancto, quod esset delicatissimum, summeque sensibile, quod maiori dolore afficeretur sola acus pũctura, quam reliqua corpora, etiam delicatissimorum Principum ex validi claui cõfixione. Certè artifex, qui tintinnabula, aut campanas confi-

Epist. ad Olympiadem to. 5.

Dani. 3, 15.

¶ 103

1. Cor. 3. 8.

In alia epist. ad Olympiad. tom. 5. pag. 1415.

conficit ex ære, maximè curat, illud ita virtute ignis attemperare, vt vel minimo calculi ictu maiorem edat sonum, quàm si graui malleo fortissimè percuteret quis lapidem, aut lignum. Ita sanè aptatum fuit corpus Christi ab æterno Patre, summo rerum artifice, per virtutem Spiritus sancti, qui ignis dicitur, vt esset summè sensibile, aptissimumque ad dolendum, & patiendum: non enim bene cohæreret, venire ad patiendum, & accipere corpus impassibile. Qui ergo corpus habuit aptum ad patiendum, non ita exercuit pœnitentiæ opera, vt corpus non sentiret pœnam ex illis, sed potius ita, vt maximo dolore & debilitate caro illius ex ipsis afficeretur. Ex his intelligemus, quæ alibi latius à nobis explicata sunt: cur scilicet Christus Dominus vinum myrrhatum, quod ante crucifixionem ei exhibitum fuit, bibere noluerit, vt di-
a *Matt.* 27. 34. cunt Matthæus *a* & Marcus *b*, & acetum, quod ipsi in Cruce pendenti fuit ob-
b *Mar.* 15. 23. latum, verè biberit: *Cùm accepisset enim acetum*, inquit Ioannes *c*, *dixit*: *Consummatum est*.
c *Ioan.* 19. 30. Ratio huius est, quoniam vinum illud dabatur crucifigendis ante crucifixionem ad hebetandum sensus carnis, quod eam reddebat quasi insensibilem, & quo minus dolores crucifixionis sentirent. Acetum autem potius sensus carnis acuit, & acceptum ab homine vulnerato, grauissimos eidem dolores excitat.

¶ 104 Christus ergo, qui venerat ad patiendum, atque ad hoc aptissimum corpus maximeque sensibile acceperat, noluit illud reddere insensibile per vinum myrrhatum, sed potius eius sensibilitatem acuere per sumptionem aceti, vt illa quæ patiebatur, maiorem inferrent dolorem. Ex
Isai. 53. 2. 3. quibus aptè & intelligi potest illud: *Desiderauimus eum virum dolorum, & scientem infirmitatem*: dolorem scilicet, debilitatem, & pœnam. Vocatur sanè Christus vir dolorum, aut quoniam eius dolores in quantitate & qualitate excedunt omnes dolores, quos quis vnquam in vita mortali passus est, adeo vt ipse solus ex doloribus nomen acceperit, & vocatus sit *Vir dolorum*; sicut qui ingentibus diuitijs affluunt, & redundant, dicuntur: *Viri diuitiarum*. *Psal.* 75. 6. Aut verò, quia nunquam in hoc mundo sine dolore fuit & pœna. Aut tandem, quia liberè in eo dolores operati sunt, tanquam in subiecto apto, & edito ad dolendum, & in eo dolores fuerunt quasi in aptissimo & præparato subiecto ad dolendum, eo modo, quo terra aliqua dicitur frumenti, quæ ad recipiendum frumentum, illudque fouendum est apta, & alia olei, in qua oliuæ, quantum earum natura exposcit se extendunt. Dicitur etiam *Sciens*, *aut Sapiens infirmitatem*, aut pœnam: est enim verbum, *Iadagh*, quod scire, vel sapere significat, ידע quoniam sapere est cum gustu & sapore aliquid accipere: *Que se saborea con los dolores y penas*. Vnde sicut qui delectatur in comestione perdicis, eam præparari curat tali modo, quo gustus magis saporem percipiat, & suauitate delectetur, ita Christus dicitur sapere pœnas & dolores, qui propterea tale corpus assumpsit, per quod magis illos persentiret. Sicut ergo *Viri diuitiarum*, dicuntur à Dauid, *Psal.* 75. 6. qui toto conatu diuitias quærunt, & eas pleno corde excipiunt, & in penetralibus suis recondunt, ita Christus dicitur Vir dolorum, qui dolores & pœnas pleno corde excepit, magis quàm illi diuitias. Huic intelligentiæ fauet Beatus Ambrosius, *In Psal.* 61. expendens eiusdem loci lectionem, quam Septuaginta sequuntur. Paginus legit, *Notus infirmitati*, quasi dicat: quem labores, fatigationes, lassitudines, fames, sitis, ieiunia, &c. notum ac veluti familiarem habent. De quo Arias Montanus. *In cap.* 53. *Isaiæ*. Hinc ergo aliquo modo potest intelligi mortificatio Christi, quam Paulus dicit: est enim mortificationis & pœnitentiæ opera illo modo exercere & suscipere, quo caro magis mortificetur, & maiori pœna afficiatur: quam in nostro corpore circumferre monet Apostolus, *2. Cor.* 4. 10. *cit.* quibus mortificationis & pœnitentiæ opera ad hoc iniunguntur, vt

pœni-

pœnitentiam agamus, & per dolores ac pœnas in carne, illas puniamus delectationes, quas contra rationem ipsa præcepit. Idcirco talia opera ita sunt à nobis exercenda, quod verè carnem puniant, & dolore ac debilitate eandem afficiant, & mortificent. Lapides, ex quibus altare construendum erat, nolebat Deus esse dolatos, sed quod cum illa ipsamet asperitate & inæqualitate laterum assumerentur, quam secum ferrent, dum scinderentur ex lapicidinis. Opera namque pœnitentiæ & mortificationis, lapides sunt, ex quibus quasi altare extruimus, ad offerendum Deo cor contritum & humiliatum: ideò enim ieiunamus, & sedemus in cinere, cilicijs induimur. Non ergò leniendi, aut complanandi, vel leuigandi sunt lapides, non auferenda ab eis asperitas, quam ex seipsis secum trahunt. Confessio peccatorum ita agenda, vt verecundiam inducat & pudorem, manifestè peccata confitendo, non dolando illa, &c. Oratio similiter, ita vt terræ figamus genua, imò & procidamus in faciem, totoque aliquando prosternamur corpore. Ieiunium ita, vt carnem debilitet ac mortificet, & comprimat, vt verè de nobis dicatur, quod Scriptura sacra de Dauid dixit: *Ieiunauit Dauid ieiunio.* Quidam enim ieiunant potius comestione, qui maiori sunt cura circa cibos diebus ieiunij, quàm alijs. Dauid quidem ieiunauit ieiunio, qui dicebat: *Genua mea infirmata sunt à ieiunio, & caro mea immutata est propter oleum.* Immutatā est, aut vt alij legunt, *exaruit propter oleum*, id est, ex defectu roboris & pinguedinis, ea phrasi, qua dixit Abraham, postquam Deus dixit: si fuerint quinquaginta iusti, non delebo, &c. *An delebis propter quinque vrbem?* id est, si a numero quinquagenario deficiunt quinque, num propter defectum horum quinque delebis vrbem, remanentibus quadraginta quinque? Itaque *propter quinque*, idem est, ac propter defectum quinque: ita & *propter oleum*, id est, ex defectu pinguedinis & roboris. Tale ergò erat ieiunium, quod nutabant & tremebant genua, caro quasi exiccata erat. Et certè pœnitentiæ opera eo sunt Deo gratiora, quo magis id perficiunt, quod per ea intenditur, dolere scilicet, mortificare membra, punire carnem, & comprimere illius affectus noxios contra rationem insurgentes. Vaccæ illæ, quæ arcam Dei deferebant, gratissimæ Deo fuerunt; *quæ itinere vno gradiebantur, pergentes & mugientes, & non declinabant ad dexteram, neque ad sinistram*, quantumcunque vitulos illos, quos lactabant, mugientes audirent. Neque enim laudandæ fuissent, si rectum iter confecissent, nullum mugitum vitulorum suorum sentientes. Vaccæ, quæ rectum iter conficiunt, non auscultantes aut curantes vitulorum mugitus; sed potius tunc maiori fortitudine arreptum iter prosequuntur, aptæ sunt iudicatæ, quæ soli Deo offerrentur, sicuti reuera eas obtulerunt holocaustum Domino. Ita dicendum est, non multa laude dignos esse illos, qui iter pœnitentiæ arripiunt, & proficiscuntur solummodo, quando nullos vitulorum suorum mugitus audiunt, cùm scilicet quis ieiunia tenet, dum non sentit stomachi mugitus, aut carnis famem; cùm quis in oratione vigilat, quando nullatenus eum somnus prouocat; cùm quis eleemosynam largitur ex eo, quod domo tanquam inutile expellere nitebatur. Ille autem egregia laude est dignus, qui his vitulis mugientibus non cessat ab itinere conficiendo. Ieiunia ergo ita à nobis tenenda sunt, vt carnem affligant, & debilitent, vt ieiunia Christi imitemur, cuius exemplum antiqui fideles egregiè cōsectabantur, qui nullatenus comedebant vsq; ad vesperam: ideoque non prandere, sed cœnare dicebantur: abstinebant non solùm à carnibus & lacticinijs, sed à piscibus pinguibus & suauibus, vino & melle, vt Hieronymus *a*, Chrysostomus *b*, Cyrillus *c*, & Clemens *d* Papa dixerunt. Tantummodo viliores pisciculi per summam indulgentiam concidebantur infirmis, vt patet in

Marginal notes: *Deut.* 27. 5. 6. — *2. Reg.* 12. 16. — § 105 — *Ps.* 108. 24. — *Gen.* 18. 8. — 1. *Reg.* 6. 12. — a *In epitaphio Paulæ.* — b *Homi.* 8. *ad populū.* — c *Catechesi* 3. — d *Lib. constitut. Apostol. c.* 17.

a Concil. Gerun. c. 3. Concilio Gerundensi *a*, & Concilio quarto Toletano. Et tale esse debere ieiunium
b In c. 10. Daniel. nostrum, docuit Hieronymus *b*, vt dicere possimus cum Daniele *c*: *Panem desi-*
c Dan. 10. 3. *derabilem non comedi, & caro & vinum non introierunt in os meum.* Hoc enim operatur in carne, & id perficit, quod intendimus, munire scilicet nos ad omnes diaboli incursus superandos. Ex his reprehendere possumus illos, qui tempore Quadragesimæ ludis, aut operibus recreationis se tradunt, aut quærunt recreationes, quibus ieiunij afflictionem temperent, conuersationibus vacant, cùm tamen ieiunium non sit nisi cum lacrymis, tristitia pro peccatis, & grandi mortificatione agendum. Quando Pharisæi quæsierunt à Christo, cur discipuli sui non ieiunarent, respondit Christus, quod nondum illis aduenerat tempus, quo ieiunare deberent, dicens:
Matt. 9. 15. *Nunquid possunt filij sponsi lugere, quamdiu cum illis est sponsus? venient autem dies in quibus auferetur sponsus, & tunc ieiunabunt.* Ieiunare & lugere pro eodem accipit, & interrogatus de ieiunio, respondet de luctu, quia verum ieiunium esse debet cum luctu & afflictione carnis. Quod similiter intellexit populus Dei, qui volens interrogare, an ieiunandum esset, quærebat; An sibi esset lugen-
Zach. 7. 3. dum; *Nunquid*, inquit, *flendum est mihi*, vt supra dictum fuit; indecentissimum est enim ieiunium cum ludo, risu, recreatione, frequentibus collocutionibus, discursibus per plateas & vicos.

(?)

§. 27. *Dubius fuit Satanas de Christi persona, quam velabat infirmitas, sicut in Sancta Sanctorum, & animali Ezechielis.*

Et *accedens tentator*. Non dubium, § 106
tentatoris nomine diabolum intelligi, cuius proprium officium est tentare: dixit Glossa, quæ expendens illud Pauli: *Ne fortè tentauerit vos is, qui ten-* *1. ad Thess. 3. 5.*
tat, subiungit, id est, diabolus, cuius officium est tentare: quod & Diuus Thomas docet & probat. Et certè, nunquam *1. p. q. 114. art. 2.*
verius potuit diabolus tentator dici, quàm nunc. Tentare siquidem propriè loquendo, est aliquid agere ad cognoscendum id, de quo aliqua subest dubitatio: idcircò enim tentamus tabulam, supra quam ascendere volumus, vt nobis innotescat firmane illa sit. Nunc autem diabolus, vt ex professo prosequitur Chrysostomus, maxima dubitatione tenebatur *Hom. 5. in imperf.*
erga personam Christi, essetne verus, naturalisque Dei Filius, an tantùm purus homo. Maxima namque arte vsus est Dei Filius, cùm in mundum venit. Oportebat enim in primis ex vna, vt seipsum manifestaret, & demonstraret quisnam esset, vt homines in eum crederent, eique adhiberent fidem: nam si id non fecisset, non peccarent homines, non credendo, sicut ipsemet dixit. Oportebat insuper ex alia seipsum occultare, *Si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent*; ideoque nec re- *Ioan. 15. 22* *1. Cor. 2. 8.*
demptionis opus, ad quod perficiendum venerat, potuisset consummare in Cruce. Idcircò, *qui facit concordiam in sublimibus* *Iob 25. 2.*
suis, ita se gessit, quod verè aliquando seipsum manifestabat & ostendebat, quisnam esset; statim autem velum subinferebat, quo seipsum occultabat, ne manifestè à diabolo, eiusque ministris cognosceretur. Ad quod institutum, illa obseruanda est dispositio, quam circa Sancta Sanctorum DEVS statuit:

qui

qui præcepit Moysi, vt ad operiendum Sanctum Sanctorum (in Hebræo sanctitatem sanctitatum, id est, supremam ac summam sanctitatem) in quo arca cum propitiatorio reponenda erat,
Exo. 26.31 conficeret velum, ex *hyacintho, purpura, cocco, & bysso, opere plumario, & pulchra varietate contextum:* in Hebræo, *Opere artificis facies illud Cherubim;* aut, *opere artificis facies illud picturis.* Septuaginta, *Opus textum facies illud Cherubim:* Chaldaica, *Opere artificis facies illud figuris Cherubim:* quæ omnes dicendi formulæ significant, velum ex pretiosa materia opere artificis doctissimi conficiendum, Cherubinorum figuris, & picturis, opere plumario ornandum. Quod propterea Chrysostomus vocat pretiosissimum valde. Hoc autem velum, vt Deus statuit, ponendum erat ante sancta sanctorum pendens ex quibusdam columnis de ligno Sethim deauratis, quibusdam funibus, ac fibulis, vel vncinis, ita dispositum, vt subito trahi retrahique posset: id enim significat illud: *Inseretur autem velum per circulos.* In Hebræo: *Pones velum subter circulos;* aut, *pones velum per vncinos:* Chaldaica, *Pones velum sub fibulis,* aut, *Affiges velum illud suis fibulis.* Sic itaque velum dispositum erat, inquit Lippomanus, vt mediantibus aureis circulis, posset & trahi & retrahi. Etenim dictio, *Karisim,* proprie significat circulos, aut fibulas, quibus cortinæ appensæ extendi possunt, & complicari, vt ex ipso textu patet. Velum ergo hoc expansum erat ante sancta sanctorum, arcam & propitiatorium, quod Dei erat sedes, operiens: sic tamen dispositum, vt facilè subitoque trahi ac retrahi posset: ideoque facile erat, illud complicando aut retrahendo, sanctum sanctorum aperire, & manifestare; & subito illud ipsum trahendo & extendendo, iterum operire & contegere. Hæc ex professo exponenda assumpsit Beatus Cyrillus Alexandrinus, docens nemini dubium esse posse, quid ista significent. Manifestum est enim, Sanctum Sanctorum, aut supremam illam sanctitatem, quam sanctitatem sanctitatum vocabant. Christi diuinitatem totius sanctitatis fontem & originem expressisse: velum autem significasse eius carnem, sicuti aperte Apostolus intellexit, idipsum exponens, & dicens: *Per velamen, id est, per carnem suam:* apteque Ioannes Sanctum Sanctorum velamine opertum expressit dicens: *Verbum caro factum est.* Meritò autem velum ita erat expansum, vt retrahi, plicarique posset, ad manifestandum Sanctum Sanctorum interius latens, subitoque posset trahi & expandi, ad illud ipsum occultandū, quia CHRISTVS ita se gessit, qui aliquando ea opera supra carnis virtutem faciebat, quibus quasi velamen retrahens suā diuinitatem, manifestabat: statim autem carnis fragilitatem oculis omnium expandens, diuinitatem quam detexerat quasi expanso iterum velo contegebat. Quod in baptismo manifeste videre licet. Veniebat CHRISTVS inter peccatores, vt tanquam eorum vnus baptizaretur à Ioanne, quo quasi expanso velo & superducto, diuinitatis mundítia ac suprema sanctitatum sanctitas latebat: subito autem velamen retractum fuit, cum ibidem aperti sunt cæli, & vox Patris intonuit: *Hic est Filius meus dilectus,* & Spiritus Sanctus super eum in columbæ specie descendit & mansit; cui & Ioannes supremum perhibuit testimonium. Subito iterum velum expansum fuit, dum Spiritus eum expulit in desertum inter bestias, vt ait sanctus Marcus, vbi pœnitentiæ opera grauissima arriperet: sed ibi etiam quasi velamen retrahens, ieiunat quadraginta diebus & noctibus sine esurie, suam hoc ipso diuinitatem aliquantulum demonstrans: statim vero illud superextendens, carnem famelicam ac maximè debilem dæmonis conspectui exhibuit, eandem diuinitatem quasi superinducto velo operiens, &c. Hoc ergo facto Christus Dominus suam diuinitatem, quam ex vna parte manifestabat, occultabat ex altera: de quo bene dixit Isaias *a*: *Expectabo Dominum, qui abscondit faciem suam, &c.* *b Et erit sicut vir, qui absconditur à* ven-

Vid. Lippoma in cat. Exod. 26.
Hom. 2. de cru. & latrone.
Exod. 26. 11.
Lib. 10. de ador. pag. 242. § 107
Hebr. 10. 20.
Ioan. 1. 14.
Matt. 3. 17
a Isai. 8. 17.
b Isa. 32. 2.

vento, & celat se à tempestate: Et iterum c: Isai.45.15. *Vere tu es Deus absconditus, Deus Israel Saluator.* In quibus responderi potest ad argumẽtum, quod statim cuique se offert. Quomodo fieri potuit, vt diabolus non cognouerit manifeste Christum esse Filium Dei naturalem, cui impossibile videtur latuisse diuina mysteria, quæ id clarè indicabant, matris scilicet integritas & virginitas, conceptio absque virili semine, præmisso Gabrielis nuntio, partus sine dolore, Angelorum concentus vocibus supernis resonantium: *Gloria in excelsis*: Luc.2.14. aduentus, adoratioque Magorum, resolutio concilij scribarum quos Herodes congregauit, & in baptismo apertio cælorum, vox Patris, descensio Spiritus S. Ioannis testimonium: ex quibus facile colligere poterat, in Christo adimpleta, quæ Scriptura sacra de Dei Filio in mundum venturo expresserat. Dicendum tamen est, manifestatam quidem fuisse Christi diuinitatem, sed qui ex vna manifestabat se Dei Filium, ex alia seipsum ita occultabat, vt dæmonem redderet dubiũ & ancipitem, cupidumque propterea sciendi, quisnam ille determinate esset. Magno, inquit Chrysostomus, tenebatur Hom.13.in Matth. ambiguo, nam neq; hominem illum esse, nondum credere poterat, propterea, quæ diuina vox de eo protulerat, nec rursus istud recipere, quod Filius esset Dei, quem esurientem videbat: itaque maxima rerum conclusus angustia, voces emittit ancipites. Vnde dubitantis est vox hæc (inquit idem Chrysostomus) *Si Filius Dei* Hom. 5. ex diuers. in Matth. ¶ 108 *es.* Et hinc patet, cur requirit, si ambigit; & quare interrogat, si ignorat. Audierat enim iam Virgini ab Angelo esse nuntiatum, quod esset Filium Dei paritura; viderat & Magos suo inanis scientiæ errore deposito natum puerum supplices adorare: viderat & post baptismum veluti columbam Spiritum Sanctum descendentem; audierat & vocem Patris de cœlo, dicentem: *Hic* Mat.3.17. *est Filius meus:* audierat & Ioannem publica voce attestantem: *Hic est, qui tollit* Ioan.1.29. *peccata mundi.* Tot igitur testimonijs perturbatus, nouissime consternatus hac voce & inter omnia, quæ audierat magis timuit, quia cum ipse mundum peccatis impleßet, audit venisse, qui tolleret mundi peccatum. Exterritus quidem his tot ac tantis vocibus fuerat, sed nondum plene credebat, quia quem audierat Dei Filium, interim hominem videbat & in carne conspiciebat, quem audierat tollere peccata mundi. Vtrum ergo vera essent, quæ audierat, pauidus ac tremebundus explorat. Vidit quidem Dominum quadraginta diebus & noctibus ieiunantem, sed non statim Dei Filium perditus credere voluit: recolebat enim Moysen & Eliam quadraginta diebus similiter ieiunasse: & ideo an vere ipse sit Dei Filius, signo aliquo propositæ virtutis exquirit. Ita Chrysostomus. Sed & alio modo hoc ipsum, iuxta mentem Lib. 4. in Lucam. Ambrosij, quem Diuus Thomas sequitur, explicari potest. Sciebat quidem 3.p.qu.41. art.1. ad 1. diabolus Dei Filium venturum in mundum, tum quia hoc illi Deus, cum ipsum condidit, reuelauit per fidem, quam omnes Angeli in sui conditione acceperunt: Idipsum ex Scripturis sacris & Prophetis intelligere potuit. Et quamuis vere potuisset ex prædictis cognoscere, CHRISTVM esse Dei Filium, quem venturum prænouerat, nullatenus tamen id certo credidit, quando ad humanitatis eius miserias oculos conuertebat: vnusquisque enim ex seipso de alijs iudicat, iuxta illud: *In via stultus ambulans,* Eccle.10.3. *cum ipse insipiens sit, omnes stultos æstimat:* & commune habet Aristotelis axioma, quod qualis vnusquisque est, tales iudicat & cæteros. Diabolus autem cum superbissimus sit, tale de se ipso iudicium fert, quod nullatenus voluntarie ad carnis miserias se demitteret, cum sit Spiritus immortalis, & miseriarum carnis expers. Idcirco impossibile omnino iudicabat, Deum, qui infinite naturam Angelicam excedit, & à carnis fragilitate distat, se demisisse ad carnis infirmitates, & dolores. Vnde quamuis videret opera

pera diuina in Christo, dum tamen in eodem humanitatem fragilem conspiciebat, & carnis infirmitates contemplabatur, nullatenus credere poterat, quod vere Deus esset, qui ad tam infima se ipsum demitteret. Hæc breuissimis verbis complexus fuit Ambrosius. Cognouerat, (inquit) diabolus, Dei Filium esse venturum, sed venisse per hanc corporis infirmitatem non putabat. Quod egregie animal illud sanctum apud Ezechielem adumbrauit: quod, etsi sub quatuor animalium specie inferatur, sed vere tantum vnum fuisse, & Sancti Patres expendunt, & Ezechiel ipse expressit. Illud igitur animal sanctum impetu Spiritus vbique ducebatur, cui duæ alæ erant, plumis abundantes; erantque plumæ, aut pennæ rectæ: Sed illis duabus alis, & earum pennis ita corpus suum contegebat, vt velatum illud redderetur: *Pennæ*, inquit, *eorum rectæ, alterius ad alterum, vnumquodque duabus alis velabat corpus suum.* Summo consensu omnes sancti Patres credunt, illud animal tenuisse CHRISTI Domini expressam effigiem, quam, iuxta omnem illius figuram, inter omnes sanctos Beatus Gregorius *a*, considerauit, quod & egregie præstitit & Sãct. Rupertus Abbas *b*. Ducebatur quidem animal illud impetu Spiritus, & CHRISTVS *c*, *à Spiritu agebatur in desertum* d, & *venit in spiritu in Galilæam* e, & *seipsum obtulit per spiritum*, & *f*, *Apostolos elegit per spiritum*, & omnia quæ fecit, nonnisi mouente Spiritu sancto fecit. Duæ alæ erant diuinitas & humanitas, quas diuinum suppositum Filij Dei sustinebat, quarum pennæ opera erant: rectæ quidem, quia rectissimam in omnibus operibus seruauit regulam, nihilque operatus est, nisi iuxta regulam rectam paternæ voluntatis, *Nihil enim operatur Filius, nisi quod viderit Patrem facientem.* Inter se autem magnum ordinem seruabant: nam quæ per humanitatem operabatur, per diuinitatem ad infinitum pretium & meritum eleuabat. Per humanitatem paupertatem sustinebat, per diuinitatem operabatur, vt illa paupertas nobis ineffabiles diuitias præstaret. Per humanitatem plorabat; per diuinitatem lacrymæ illę eleuabantur, vt æterna nobis gaudia compararent. Per humanitatem moriebatur; per diuinitatem mors illa vitam nobis perpetuam parabat, &c. Coniunctæ propterea erant alæ & pennæ alarum alterius ad alterum, nec se ab inuicem separabant, quia vt dixit B. LeoPapa, alterum sine altero prodesse non poterat. Sed corpus animalis eis tegebatur, quia per horum operum coniunctionem diabolus nequaquam conspicere poterat diuini suppositi veritatem. Quando enim diuina opera excitabant dæmonis mentem, vt Deum iudicaret; subito & simul aderant opera humanæ infirmitatis, quæ à tali iudicio retrahebant, & inducebant, vt purum hominem crederet, quem fragilem & infirmum cognoscebat. Summa propterea iniquus ille suspensione erga CHRISTVM tenebatur, non aliter quam teneretur medicus sapiens, qui apprehendens alicuius pulsum dextrum, inueniret regularissimum & validum, apprehendens autem sinistrum inueniret formicantem, deficientem, & mortis certissima indicia demonstrantem: hæsitaret enim ille, sanus ne aut infirmus homo ille dici posset, in quo pulsus ex vna summam valetudinem, ex alia summam infirmitatem demonstraret. Naturarum cõiunctio, inquit Cyprianus, diabolum excęcabat, quia impossibile & videbatur, vel quod esurire posset diuinitas, vel quod tantæ tolerantiæ posset esse tantæque potestatis corporalis humilitas: ideo in ancipiti & dubio inimicus versabatur.

Margin notes: Ezec. 1. — Ezech. 10. § 109. — Ezec. 1. 25. — a Hom. 4. in Ezec. in prin. — b In cap. 6. Apoc. — c Luc. 4. 1. — d Luc. 4. 14 — e Heb. 9. 14 — f Acto. 1. 2. — Ioan. 5. 19. — Epi. ad Flauia. & ser. de Nat. — Li. de ieiũ. & tentat. Christi.

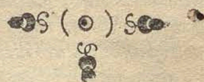

§. 28. Ten-

§. 28. *Tentator fuit Lucifer, quem Christus principem mundi, Augustinus principem dæmonum, Chrysostomus Archidæmonem, Habacuc Reseph, & caput impietatis, Iob Magnum Cetum vocant, ipsemet qui parentes nostros superauerat.*

§ 110 QVinque sunt nunc breuiter explicanda: Primum, Quis tentator iste fuerit: Secundum; Quid intenderit: Tertium; Quomodo tētauerit: Quartum; Quot diebus, quotue tentationibus: Quintum; Quo ordine in illis processerit, quodlibet enim horum difficultatem habet. Circa primum autem, Quis tentator fuerit, nulli dubium est, tentatorem fuisse diabolum, quem prius hoc nomine Euangelista expresserat, *vt tentaretur à diabolo.* Sed quisnam fuit? Sunt enim dæmones in magno valde numero, distincti inter se natura, nomine, sapientia, malitia,
1.p.q. 109. *art.*1.& 2. ac fortitudine, vt probat Diuus Thomas. Eorum supremus dicitur esse Lucifer, qui omnes Angelos à Deo creatos secundum naturæ conditionem superat, vt Gregorius probat, expendens illud: *Ipse est prin-*
Iob. 40.14 *cipium viarum Dei,* vbi septuaginta legūt: *Hoc est principium formationis Domini,* quia inter omnes creaturas, quas Deus formauit, ille principem tenuit locum secundum naturam, & secundum dona gratiæ, quæ tunc recepit. In cuius confirmationem
Li. 32. *mora.c.*24. & 25. late prosequitur Gregorius illud Ezechielis *a*: *Omnis lapis pretiosus operimentum tuum, &c.* Et iterum *b*, *Cedri non fuerunt*
a*Ezec.* 28. 13. *altiores illo in paradiso Dei, abietes non æquauerunt summitatem eius; platani non fue-*
b*Ezec.*31. 8. *runt æqui frondibus illius, omne lignum paradisi Dei non est assimilatum illi; & pulchritudini eius: quoniam speciosum fecit eum in multis condensisq; frondibus, &c.* Per hæc, inquit Gregorius, intelligit illa agmina
Lib. 9. *de demõs.c.*7. proceræ celsitudinis in paradiso plantata, &c. Et quidem dico in primis congruam ac verisimilem mihi videri consideratio- nem Eusebij Cæsariensis, innumeras dæmonum legiones ad desertum conuenisse, cum CHRISTVS in illud ductus est, quē admirati fuerant, videntes quæ in baptismo acciderant. Considerantes autem eius eximiam sanctitatem, quamuis summopere exoptabant illum inuadere, nemo tamen eorum ausus fuit accedere, quia vires suas impares tali militi cognoscebant, omnesque superari ac vinci refugiebant, & recusabant. Vnde ad alios superiores aduocandos se conuerterunt. Certa enim est doctrina illius exercitatissimi militis Antonij, quam docuit, tradiditque beatus Athanasius, illius vitam scribens, quod dęmones isti communes, qui apud nos sunt, cum aliquem insignis sāctitatis virum cōspiciunt, quem impetere non audent, alios aduocant superiores, quos Paulus vocat; *Principes tenebrarum, & mundi rectores,* qui bellum suscipere possint: & aperte indicatum est iuxta Lyrani sententiam in historia Regis Achab, quod nō omnes dęmones quodcunque certamen aggredi audent, Deo namque sedente super solium suum, assistentibusque à dextris Angelis sanctis, & à sinistris dæmonibus, tanquam ministris executoribus iustitiæ suę, vt Lyra *a*, interpretatur, satis conformiter ad mentem Hieronymi *b*, & Augustini *c*, proponenteque Deo id, quod permittere disponebat propter peccata Acab, & dicente: *quis decipiet Achab?* inter eos qui erant à sinistris, vt ait Glossa interlinealis, murmur exortum est: *Quorum vnus dixit verba huiuscemodi & alius aliter.* Dæmones enim, cum de decipiendo aliquo homine agunt, loqui possunt, & conferre inter se, & vnusquisque media cuiusque malitiæ apta ad hoc indicare, quæ Angeli sancti, qui omni carent decipiendi facultate, nullatenus vel excogitare valent: *Egressus est autem spiritus, & stetit coram Domino, & ait: Ego decipiam illum.* Contendebant dæmones inter se, quis ad tantum opus aptus esset, ad quod non quiuis eorum se sufficientem iudicabat: & sicuti quando Saul proposuit, quisnam egredi

[Right margin notes: *In vita Anton. pa.* 640. — *Ephe.* 6.12. — 3. *Reg.* 22. — a *In cap.* 22 3. *Reg.* — b *In cap.* 2. *Ioel.* — c *Li.* 2. *qq. ad simpl. q.*6. — 3. *Reg.* 22. 20. — § 111]

egredi posset contra Goliath, omnes qui præconium audiebant, inter se colloquebantur, & mussitabant varias res vno quoque eorum proponente; nullus tamen egredi audebat quousque Dauid Spiritu Dei actus, stetit coram Saule, dicens: *Ego egrediar, & superabo Philisthæum hunc:* ita & nunc, proponente Deo: Quis decipiet Achab? omnes dæmones, qui audierunt, inter se colloquebantur: nullus tamen audebut tantum facinus aggredi, quousque vnus ex præcipuis principibus, quem Spiritum sacer textus vocat, egressus stetit in medio, paratum se exhibens ad illud opus complendum: dicens: *Egrediar, & ero spiritus mendax, &c.* Vbi & vis illius verbi, Egrediar, expendenda est: nam est in scriptura verbum militare, cum scilicet quis egreditur ad pugnam, quasi dicens: Hanc pugnam ego assumo, hoc bellum ego aggrediar. Quare nullatenus sustinenda est sententia Rabbi Salomonis, credentis spiritum illum fuisse animam Naboth, quem Achab occiderat, sed vnum ex principibus tenebrarum, vt Abulensis probat. Christo ergo Domino in deserto constituto, & ad pugnandum cum dæmone parato, confusæ sunt dæmonum cateruæ, inter se quærentes: quisnam egredi posset, qui cum tanto milite valide posset congredi, & in certamen descendere. Nullus autem nisi dæmonum omnium princeps iudicatus est opportunus, qui cum eo congrederetur. Hocque indicare voluit Euangelista, ponens nomen diaboli absolute: *Vt tentaretur*, inquit, *à Diabolo*: hoc enim nomine principem dæmonum scripturæ sæpe exprimunt: vt apud Matthæum: *Qui paratus est Diabolo & Angelis eius*, id est, supremo tenebratum principi & angelis illius apostatui: & apud Ioannem: *Proiectus est draco magnus, qui vocatur Diabolus*: quod iterum atque iterum repetit. Hic ergo, omnibus malitiæ suæ armis ac telis munitus, bellum suscepit agendum, cæteris omnibus manentibus tanquam spectatoribus illius luctaminis. Intelligo siquidem ad hoc spectaculum, innumeras Angelorum legiones & infinitam propemodum dæmonum cateruam adstitisse. Si enim (vt alibi annotauimus) quando diabolus ille, qui ex principibus erat, subiturus erat certamen cum Iob, tot tamque innumera angelorum multitudo adfuit ad spectaculum; cui credendum est, etiam magnam astitisse dæmonum copiam: multo magis id nunc credendum est, quando CHRISTVS Dominus diaboli regnum & imperium subuertere incipiebat, & iam toti inferno timorem incutere parabat. Quare dæmon, qui ad eum tentandum accessit, fuit Lucifer ipse, omnium dæmonum supremus, qui peculiari Dei permissione inferno egressus, certamen cum Christo aggressus est. Hoc etiam sacer Euangelista indicat, si textum Græcum cum Theophylacto expendamus: in quo tentatoris nomen cum articulo ponitur: *Accedens opirator*, id est, ille pyrata: articulus namque magnam apud Græcos emphasim habet, vt sæpe Sancti Patres expendunt: sicut in illo quod à Ioanne pecierunt: *Propheta es tu?* in Græco cum articulo: Propterea ille magnus, Prophetarum omnium supremus, & Dominus es tu? Qui propterea se illum esse negauit: quamuis enim Ioannes Propheta esset, sed non ille, quem interrogando cum articulo expresserant. Similiter, quod dixit Petrus: *Tu es* CHRISTVS *Filius Dei viui?* in Græco cum articulo: ille filius, id est, qui inter omnes Dei filios primatum tenet. Ita hoc loco; *Accedens ille pyrata*, id est, ille, qui inter omnes prædones & pyratas principem tenet locum. Allusioque mirabilis fit ad illud. *Militia est vita hominis super terram.* Septuaginta: *Tentatio est vita hominis super terram*, quæ lectio est communis apud Ambrosium *a*, & Hieronymum *b*: & Ambrosius *c*, pro eo quod vulgatus *Militiam* transtulit, Græcum vocabulum retinens, legit; *Pyraterion est vita hominis*

Marginal notes: 1. Reg. 17. 32. — In cap. 22. 3. Re. q. 13. — Mat. 25. 41 — Apoc. 12. 9. Apoc. 20. 2. 10. — In cap. 4. Matth. — Ioan. 1. 21. — Mat. 16. 16 — ¶ 112 — Iob 7. 1. — a Lib. 2. de Interpell. cap. 2. — b Li. 2. cōt. Pelagi. — c Ser. 44.

nis super terram, quia videlicet totam vitam agere debemus, militiam gerentes cum dæmonibus, aut tentationes eorum sustinentes, qui in mundo, tanquam in mari magno pyratarum more agunt: summa namque attentione inuigilant, vt homines, qui tanquam naues per illud discurrunt, capiant, tantoque maiori astu, quanto aliquem viderint preciosioribus mercimonijs onustum. Supremus ergo pyrata est Lucifer: ille accessit. Ita & beatus Augustinus *a*, asserit, hunc fuisse omnium dæmonum principem, quem propterea Chrysostomus *b*, vocat Archidæmonem, id est, dæmonum principem, quod & clarè sæpe *c*, repetit: quibus concinit Diuus Hieronymus *d*, expēdens illud Habacuc *e*: *Egredietur diabolus ante pedes eius.* Aquila, inquit Hieronymus, pro diabolo, transtulit *volatile*: Symachus autem, & Theodocio, & quinta editio: *volucrem*, quod Hebraicè dicitur Reseph. Tradunt autem Hebræi, *Reseph*, illius dæmonis esse nomen, qui principatum tenet inter alios, & propter nimiam velocitatem atque in diuersa discursum, auis & volatile nuncupatur: ipsumque esse, qui in paradiso sub figura serpentis, mulieri fuit loquutus, & ex maledictione, qua à Deo condemnatus est, accepisse nomen: siquidem Reseph, reptans ventre interpretatur. Hoc est ergo quod Habacuc dicit: statim cum venerit Dominus, & in Iordane fuerit baptizatus, & ad columbæ descensum vox Patris intonuerit: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui*, exeunti de aquis, occurret diabolus, & ante pedes illius stabit mors, & coluber antiquus, qui quadraginta diebus tentabit illum in solitudine. Ita Hieronymus: ex cuius sententia id in primis habetur, duellum hoc, quod CHRISTVS cum dæmone egit, singulariter fuisse decantatum à Sancto Propheta Habacuc in illo famigeratissimo cantico suo; in quo gloriam Christi, qua in baptismo fuit illustratus primò cecinit, dicens: *Operuit cælos gloria eius*: etenim cæli aperti sunt super eum, & vox Patris intonuit, & Spiritus Sanctus super eum descendit: & laudis eius plena est terra; quia non tantum à cælo testimonium Patris habuit, sed & in terra Ioannes egressus è deserto, illud insigne testimonium tulit, quo ostendit, Christum summa laude omnique honore dignum: ex quo patebit, quod *splendor eius, vt lux erit*. Fuit quidem Ioannes virtutum splendore micans, sed non fuit ille lux, qui tantum venerat, vt testimonium de lumine perhiberet. Vera lux CHRISTVS erat, à quo omnis sanctorum splendor procedit, vt tam vox Patris, quam præconium Ioannis demonstrabant. Sic autem illustratus processit ad pugnam, nec sine ingenti fortitudine & robore, nam *cornua in manibus eius ibi abscondita est fortitudo eius.* Egregiè Christum depingit ex aquis ascendentem, procedentemque ad dæmonem reuincendum duo enim habebat; & virtutem diuinam, qua superaturus erat inimicum, & fragilitatem humanam, qua ansam præbebat illi; vt accedere auderet. *Cornua in manibus eius*, id est, maxima vi & potentia præditus est: metaphora sumpta ab eo, quod tunc in vsu erat: nā cum princeps aliquis ad bellum egrediebatur, ad ostendendam eius potentiam, quam ferebat, per quam hostes esset deiecturus, inducebatur aliquis, cornua valida in manibus habens; quæ huc illucque ducebat; quasi ventilans inimicos. Id expresse patet ex cornibus ferreis, quæ fecit Sedechias quando Achab egredi volebat contra Syriam, dicens: *His ventilabis Syriam, donec deleas eam*: & ex Zacharia, apud quem sub specie quatuor cornuum, inducūtur Reges & Monarchæ, qui per varias captiuitates populum Dei deiecerunt. Quoniam ergo considerat Habacuc, quod Christo baptizato, iam tempus aderat, vt bellum aggrederetur contra omnes tenebrarum principes, & quod ad hoc ducebatur in desertum; eum suprema potentia præstantem expressit, dicēs: *Cornua in manibus eius.* Quoniam autem si talis fortitudo manifesta dæmonibus fuisset nullatenus dæmon etiam supremus accedere

a Lib. 9. de ciu. ca. 21.
b In psal. 2.
c Ho. 5. ex varijs in Matth.
d Lib. 2. in Habac.
e Hab. 3. 5.
Matt. 3. 17.
Habac. 33.
¶ 113.
3. Reg. 22. 11
Zach. 1. 18.

dere auderet ad eum impugnandum, oportuit ibidem talem fortitudinem abscõdi: *Ibi,* inquit, *abscondita est fortitudo eius:* ieiunans enim in deserto quadraginta diebus, maximam famem & esuriem præ se tulit: hanc vt conspexit inimicus accessit: *Ante faciem,* inquit, *eius ibit mors, egredietur diabolus ante pedes eius.* Duplici nomine inimicum vocat, mortis & diaboli, quibus nominibus sæpe in scriptura sacra describitur, propter rationes alibi tradendas. Merito autem inducitur egrediens, dum enim Christus abscondens suam fortitudinem, speciem famescentis & esuriẽtis exhibuit, statim inimicus ante eius faciem se dedit, & egressus est, ante pedes eius se constituens, Septuaginta: *Egredietur in campum post pedes eius.* Egredi, vt dictũ est, verbum est militare, pro eo quod exire ad bellum. Pedes autem eius erant humani affectus, fames scilicet, esuries, sitis, debilitas, & infirmitas. Statim ergo, vt hos pedes vidit, in campum cum eo egressus est. *Accessit enim tentator, &c.* Sed obseruat bene Hieronymus, Prophetam exprimere voluisse quasi proprio nomine tẽtatorem, & hostem, quem propterea vocat *Reseph,* ita enim in Hebræo habetur, *Egredietur Reseph,* quo nomine Hebræi, inquit Hieronymus, supremos inter dæmones omnes significant. Et aptè quidem hoc nomine eum describit: mirum est enim quot, quãtaque hoc vnum nomen significet: quamuis enim Beatus Hieronymus dicat, significare, Reptans ventre, sed etiam constat alia multa significare; & talia, ac tanta, vt peculiariter ea assumpserit explicãda Rabbi Mardochæi in suis concordantijs. Significat enim Auem, serpentem, carbonem accensum, prunam, ferrum sagittæ, febrẽ ardentem, pestem, ignem, id quod volando adurit, & id quod adurendo & succendendo discurrit: de quibus recens & diligens autor, in librum Iob, late discurrit: quæ certe ostendunt, voluisse Prophetam inducere inimicum, omnibus armis munitum, omnique malitia instructum, & omnibus dæmonibus superiorem, qui

Pineda in c. 7. Iob.

& illorum omnium absolute princeps dicatur. Hoc autem ita esse, etiam Christus Dominus non obscure visus est asserere, quando instante passionis suæ tempore, dixit discipulis: *Iam non multa loquar vobiscum, venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquam, sed vt cognoscat mundus, quia diligo Patrem, & sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio.* Ad quã sententiam intelligendam obseruanda sunt verba illa Lucæ: *Consummata omni tentatione, recessit ab illo diabolus vsque ad tempus,* passionis scilicet: vsque ad illud enim nunquam ausus est amplius accedere ad tentandum Christum: tunc autem more suo; *assumens secum septem alios nequiores se,* id est, omnem potentiam principum inuisibilium & visibilium, Ecclesiasticorum & sæcularium, Iudæorum, & Gentilium, constituens Iudam Apostolum, tanquam omnium illorum ducem, in cuius cor intrauerat, iterum venit ad impetendum Christum. Vnde Chrysostomus credit, hunc dæmonis aduentum preuidisse Dauid, quando dixit: *Fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania, astiterunt Reges terræ & Principes conuenerunt in vnum aduersus Dominum & aduersus Christum eius.* Veniebat enim dæmonum & iniquorum princeps, omnem potestatem mouens & incitans contra Christum. Quando ergo ille, tam potenti exercitu congregato, iam actu veniebat ad Christum impetendum; inquit CHRISTVS ad discipulos: *Iam non multa loquar vobiscum,* iam parum superest mihi, iam mors proxima est: *Venit enim princeps mundi huius,* qui nullum ius habet vt agat contra me, quod vult; quia nullatenus peccatum in me est, per quod ille dominatur mundo, id est, iniquis & peccatoribus. Potestatem itaq; habiturus est, non suo iure sed meritò obedientiæ meæ. Diabolus ergo, qui cõsummata tentatione recessit, idem ipse est, qui tempore passionis iterum regressus fuit. Is autem est princeps supremus, quem propterea CHRISTVS Dominus absolute vocat, *Principem mundi*: & hic est, quem Haba-

Ioa. 14. 30

Luc. 4. 13.

Mat. 12. et Luc. 11. 26

¶ 114

In psal. 2.

Psal. 2.

Ioan. 12. 31 & Ioa. 14. 30.

cuc ipse ibidem vocat, *Caput domus impietatis*, quem CHRISTVS percussurus erat: quem vt Sancti Patres, Hieronymus *a*, Ambrosius *b*, & Gregorius *c*, obseruarunt, sanctus Iob *d*, in lectione septuaginta interpretum vocauit magnum cetum, reseruatum CHRISTO, à quo erat vincendus & superandus, vt infra dicemus. Hic est, quem, cum eiectus esset è cœlo, vocauit Angelus *e*, *Diabolum & Satanam*, quo etiam duplici nomine nunc in Euangelio nuncupatur, vt eundem hunc atque illum intelligeremus. Ratio itidem persuadet, quod diabolus iste esset omnium dæmonum Princeps; id enim expediebat ad gloriam CHRISTI, cui non fuisset gloriosum, vincere dæmonem aliquem inferioris naturæ, aut ex illis dæmonibus, quos alij homines superauerant, vt Iob, & alij sancti viri. Ex his patet, quod dixit Hieronymus, hunc dæmonem illum ipsum fuisse, qui parentes nostros in paradiso deiecit, qui fuit omnium dæmonum princeps, qui nulli alteri sibi inferiori primum illum congressum committere voluit, per quem totius regni sui fundamentum iacere parabat, propter quod principatum mundi erat obtenturus, cui post victoriam, Deus fuit comminatus, quod semen mulieris illius (qui est Christus) contriturum erat illius caput, vires scilicet, potentiam, sapientiam & astum. Christus ergo, qui veniebat ad euertendum diaboli principatum, oportebat vt illum ipsum dæmonem superaret. Hæc, inquit Ambrosius, est vera victoria, vt quia Adam immortalem, & gloriosum, & epulantem subuerterat, nunc ab homine mortali, humili, esurienteque vincatur: quod & similiter asseruit Theodoretus *a*, indicatque Diuus Thomas *b*, expendens id, quod etiam Chrysostomus *c*, annotauerat, eundem modum tenuisse nunc diabolum, cùm tentat Christum, quem tenuerat cum tentauit hominem in paradiso. Credo igitur, Luciferum ipsum primò cum parentibus nostris congressum fuisse, qui eos misere deiecit; qui tali victoria elatus nunquam amplius ipsemet per semetipsum, ad aliquem hominem impugnandum, quantumcunque sanctum, accessit: id enim egit per alios sibi inferiores principes tenebrarum, vt Diuus Irenæus annotauit. Nunc autem ipsemet egressus est, vt cum Christo congrederetur, cui reseruatum erat vincere illum, qui totum nostrum genus deiecerat, de quo dictum fuerat; *Ipsum conteret caput tuum.*

Hab.3.13. *a In c.2. Ionæ ad fin.* *b Lib.4. in Lucam.* *c 4. Moral. cap.11.* *d Iob 3.8* *e Apo.12.9.* *Lib.2. in Haba. cit.* *Serm. 44.* *a Serm.10. de prouid.* *b 3 p.q. 41. art. 4.* *c Homil. de lapsu hom. tom.1.* *Li: 3. cont. hæres. c.38. & l. 5. c. 21.* *Gen.3.15.*

§. 29. *His tentationibus intendit diabolus Christum inducere, vt si verus erat Deus, se proderet, si purus homo, peccaret, cuius propterea nerui ramificati dicuntur.*

¶ 115.

QVID diabolus per has tentationes intenderit, iam explicemus. Quidam Sancti Patres dicunt, intendisse explorare, essetne Christus Filius Dei naturalis, an purus homo: quæ enim in eo viderat, nunc in hanc partem, nunc in illam ipsum trahebant, vt dictum est. Ita Hieronymus *a*, Augustinus *b*, Chrysostomus *c*, Leo Papa *d*, & magis ex professo quam omnes Sanctus Maximus *e*. Alij sentiunt, intendisse inducere Christum ad peccatum, ad gulam videlicet, vel inanem gloriam, aut auaritiam, vel impatientiam. Ita Cyprianus *f*, Gregorius Nazianzenus *g*, Basilius *h*, Gregorius Papa *i*, & Chrysostomus *k*, ipse, imò & Diuus Thomas *l*, contendit perpetuo, cum diabolus tentat, intendere ad peccatum pertrahere. Sed vtraque sententia vera est; nam vtrumque malignus ille sub disiunctione intendebat, explorare scilicet Christi diuinitatem, essetne verus Dei Filius, aut eum ad aliquod prouocare peccatum, si homo purus erat. Hac ergo astutia ducebatur, & sic tentationes instruxit, vt si Christus erat verus Filius

a In cap 4. Matth. *b Lib.9. de ciuit. c.21. & in ps. 90 concio. 2.* *c Hom.5. in diue. Mat. & hom. de lapsu primi homin.* *d Ser.1. do. 1. Quadr.* *e Ho.1. Do. 1. Quadr. & homi.2.* *f Lib. de ieiun. & tēt. Christi.* *g Orat. in laud. Cyp.* *h Ser. de ab dicat. rerū temp.* *i Homi. 10. in Euang.* *k Hom. 13. in Matth.* *l 1. p. q. 114. artic. 2.*

Filius Dei, hoc posset per ea quæ proponebat, cognoscere; si autem esset purus homo, illum ad aliquod peccatum per easdem tentationes incitaret: sicque nullatenus sagittarum suarum iactus esset inanis, vt & nunc vera sit D. Thomæ sententia, quam diximus, quod semper peccatum intendit: sicut crudelis deprædator & raptor, qui in nemore inter lucis crepuscula constitutus, vidēs à longè vultum, de quo dubitat, sitne homo quem possit deprædari, vel arbuscula, aut truncus terræ inhærens, talem contra eum iacit sagittam, aut certè plumbeum globum, per quem, si arbor aut truncus est, possit cognoscere, vt dimittat; si homo, vt transfigat, & bona illius rapiat. Tales sunt illius sagittæ, aut globuli, qui si ex hac parte nihil possint efficere, efficiant ex alia. Hocque est quod Deus de eo agens, illiusq; technas & mores aperiens, quem sub specie elephanti descripsit, dixit, agens de neruis pudendorum eius: *Nerui testiculorum eius perplexi sunt.* Mirum est sanè, quod Deus ad pudēda elephāti describenda, sermonem suum demittat. Certè ibi aliquid latet, quod nos scire necesse sit: idque tanto amplius credendum est, quanto similibus verbis nunquam Deus in Scriptura vsus fuit. In primis enim vox Hebræa, *Phahhadim*, hoc tantum loco in Scriptura legitur, quæ videtur deduci à verbo, *Phahhad:* quod significat *timere:* & quia ea quibus timemus, abscondita seruamus, deductum est nomen *Phahhad,* quod pudenda, aut verenda significat, quæ abscondita propter honestatem sunt. Vnde alij transferunt; *Nerui verendorum eius:* & transferre possumus; *Nerui absconditorum eius: De sus partes secretas.* Deinde, verbum, *Sarag,* etiam solummodo hoc in loco in tota Scriptura sacra reperitur, quod vulgatus transtulit, *perplexi sunt,* Septuaginta, *complicati sunt,* alij *ramificati sunt:* à verbo enim, *Sarag,* deducitur nomen *Sarigim,* quod significat palmites, seu propagines vitis, sic à perplexitate dicti, quod multis hinc & inde abundet surculis, quos Basilius clauiculos aut capreolos vocat, quia ad vtramque

Iob 40. 12.

Brixian. in arca, to. 2. fol. 80. & 257.

פחד.

שׂרג.

Hom. 2. *hexam.*

partem quædam cornicula, quasi clauiculos habent; quibus palmites hinc aut inde arboris ramos apprehendant, & quasi colligatos teneant, quibus implicati adhæreant: propter quos palmes verè ramificatus est, aut perplexus dici potest. Non Deo magna erat cura, neruos absconditorum, aut pudendorum elephanti describere, nisi in eo aliquid altius intendisset circa dæmonem explicare, vt sępè dictum est. Vocantur nerui pudendorum eius tētationes, quibus generare intendit peccatum: ipse est enim mendacij & peccati pater, autor & genitor. Ramificatæ dicuntur huiusmodi tentationes, admodum propaginum aut palmitum, quæ varios clauiculos habent, vt vel ex hac, vel illa parte mentem comprehendere & religare possint: varia namque diabolus tentans intendit, aut hoc, aut illud; vt si tentatio ex hac parte non apprehendit, apprehendat ex illa. Cùm inducit te, verbi gratia, vt ad domum ludi te conferas, multa intendit; aut te ad periurium & furorem concitare; aut exponere, vt bona tua perdas, ex quo tibi innumera mala nascantur. Cùm inducit, vt ad periculosa spectacula te conferas, multa intendit, aut quod concupiscas virginem, aut vxoratam, aut aliquam saltem ex mulieribus in theatro repræsentantibus: sin minus, detractionib. & murmurationibus ibidem vaces, &c. *Siempre va à dos italiones; sino sale por aqui, salga por alla,* vt videas quanta oporteat te circumspectione omni ex parte muniri, de quibus latius infra. Sic ergo ad tentandum Christum procedit, vt vel ex hac, vel ex illa parte aliquem consequatur effectum; aut cognoscere Christum si Deus erat, vt illum fugeret, aut eum peccato inuoluere, si purus erat homo. Ita B. Ambrosius multis in locis, sed præcipuè in Lucam, vbi ex professo hanc historiam expendens, illam habet celebrem propositionem: Artificem diaboli disce versutiam; sic tentat, vt exploret; sic explorat vt tentet. Tentationis nomine intelligit Ambrosius, inductionem ad peccatum: sic enim diabolus Christi explorauit personam, vt simul ad

§ 116

Libr. 1. *de Cain, c.* 5. & *in ca.* 4. *Luc.*

ad peccatum induceret: & sic ad peccatum induxit, vt eius exploraret personam. Ita etiã Hilarius *a*, & egregiè Chrysostomus *b*, & Rupertus *c*. Dicebat ergo intra se inimicus, inquit Chrysostomus *d*: Ipse eum tentabo, & si inuenero eum hominem, dominabor illius, sicuti & omnium hominum; si autem inuenero filium Dei, recedam ab eo, nec cum eo congrediar, cuius vires maiores sunt. Intendebat, inquit Cyprianus, vt, aut Christus, si Deus erat, se proderet miraculo; aut intemperanter ad cibum properaret, si purus esset homo. Hanc doctrinam breuissimis verbis doctissimus Caietanus complexus est. Vtroque, inquit, modo sunt tentationes, vel deitatis agnoscendæ, vel peccato polluendi. In ordine ad filium Dei sunt explorationes; in ordine ad purum hominem, inductiones ad peccatum. Quæ autem fuerint peccata, ad quæ Christum, si purus esset homo, inducere intendebat, cum vnamquamque tentationem exponemus, indicabimus.

a Can. 3. in Matth. b Hom. 13. in Matth. c In cap. 4. Matth. d Hom. 5. in imperf. Lib. de ieiun. & tēt. Christi. 3. p. q. 41. art. 4.

§. 30. *Diabolus tentauit Christum solummodo extrinsecè, quadraginta quidem diebus sub varijs ferarum figuris, post illos autem, primo sub specie hominis sancti.*

¶ 117 DE modo quo Christus tentatus est, dicamus, annotantes, Originem existimasse, tot tamque varijs modis diabolum tentasse Christum, vt consulto illos Euangelistæ silentio præterierint; quoniam maiores erant, quàm vt litteris possent enarrari: etsi sic (inquit) oportet dicere, sicut mundus capere non poterat libros, si scripta fuissent, quæ fecit & docuit Iesus, sic quadraginta dierum tentationes, quibus tentatus est à diabolo, mundus ferre non poterat, si Scriptura docuisset. Origeni subscribere visus est Euthymius, asserens diabolum varijs modis tentasse Christum, non tantùm exterius, sed interius excitando in illo somnum, tristitiam, ignauiam, &c. aliosque motus inordinatos. Hoc tamē secundum rectam Theologiam dici nō potest, quam Damascenus *a* & Gregorius *b* explicant. Nos quidem tentamur a diabolo, non solùm exterius verbis & factis, quæ ille extruit, sed etiam interius per cogitationes pessimas, quas immittit, & concupiscentiæ motus quos excitat, etiam nobis nolentibus & repugnantibus: nam propter peccatum amissa est iustitia originalis, qua pars inferior & sensualitas subdita & compressa tenebatur, & remansit exposita incursionibus inimici, quam propterea nobis repugnantibus potest diabolus varijs modis mouere: de qua re videndus est D. Thomas, qui probat, posse Angelos immutare potentias nostras sensitiuas, etiam internas, ex eo quod possunt in humores corporis nostri agere, & eos alterare, & species corporeas imaginationis mouere; vnde dæmones possunt varias concupiscentias, etiam reluctantibus nobis in nobis ipsis excitare, sicuti experimur quotidie, & passa est Beata Catharina Senensis, vt latè tradit B. Antoninus, eius vitam scribens. In Christo autem nullatenus poterat diabolus hoc præstare, qui ita omnium suarum potentiarum partis inferioris habebat dominium, vt nulla posset excitari imaginatio, nullus motus, nisi ipso volente & consentiente. Ratioq; Damasceni clara est: si enim in Adam nullatenus potuit diabolus aliquid interius mouere aut excitare, quia per donum iustitiæ originalis pars inferior subdita erat, obediensque rationi, & nihil poterat in ea parte insurgere, quod ratio ipsa non sineret excitari; multò minus id poterat in Christo, cuius pars inferior, multò magis erat rationi & superiori parti ita subiecta, vt nullus posset excitari affectus aut motus, nisi parte superiori consentiente. Ex his infert D. Thomas ex Beato Augustino, Christum nullatenus tētatum esse interius tentationibus carnis, aut concupiscentiæ: hi enim motus in natura corrupta ex pec-

Hom. 29. in Luc. In cap. 4. Matth. a Lib. 3. fid. cap. 20. b Hom. 16. in Euang. 1. p. q. 108. art. 3. & 4. 3 p. histor. 3. p. q. 41. art. 1. ad 1. 19. de ciuit. c. 4.

ex peccato oriuntur, per quod amissa fuit iustitia originalis, partem inferiorem comprimens: at Christi natura & sensualitas nullatenus erat infecta, nec concupiscentiæ nouerat corruptionem, quippe quæ tam subiecta erat parti superiori, vt nullum motum indeliberatũ habere posset. Ex quo infertur, quod si tales motus concupiscentiæ in Christo reperirentur, peccata essent, quia cùm posset & teneretur eos comprimere, id non faceret. Exterius ergo tantummodo diabolus Christum tentauit per collocutionem, & alia quæ exterius repræsentabat: eo etiam modo, quo parentes nostros in paradiso tentauit. Vnde duo colligere licet: primum est, quod sicuti ibi eam figuram accepit, quam instituto suo accommodatiorem iudicauit, serpentis scilicet; ita & hoc in loco, vt ait Dionysius Carthusianus, figuram assumpsit corpoream hominis sancti, eremum incolentis, rebus diuinis traditi. Accessit, inquit Beda, per assumptam speciem tentandi, id est, per eam figuram, quam aptiorem ad tentandum iudicauit.

In cap. 4. Matth.

¶ 118 Alterum est, quod notat Caietanus, dæmonem non tantùm assumpsisse verba, quæ sacri Euangelistæ recensent, sed multis alijs ornatissimis, eloquentissimis, & maximè adulatorijs vsum fuisse, quæ ab Euangelistis omissa sunt, contentis tantum scribere ea, quæ substantialia sunt. His addo, iuxta sententiam eorum qui credunt Christum per totos quadraginta dies tentatum fuisse (de quo statim dicemus) non esse improbabile, per varias diuersasque figuras exterius repræsentatas, dæmonem procurasse cum satellitibus suis, vt in Christo aliqui insurgerent motus concupiscentiæ, quibus ad illicita ipsum moueret, aut verò aliquos affectus timoris, quo habitationem illam dimitteret, sicuti, inquit Caietanus ad tentandum Antonium, formauit, vt latè scribit Beatus Athanasius in eius vita, & coram Beata Catharina Senensi, vt refert D. Antoninus, varias hominum mulierumque lasciuientium formas, similiter effinxit: & coram

3. p. q. 41. art. 4.

Ead. q. ar. 3

In vita Antonij.

S. Martino, de quo refert Seuerus Sulpitius, quod frequenter diabolus, dum mille nocendi artibus sanctum virum conabatur illudere, visibilem se ei formis diuersissimis ingerebat: nam interdum in Iouis sonam, plerunque Mercurij, persępè etiam se Veneris ac Mineruæ transfiguratũ vultibus offerebat. Etsi hoc dicere voluisset Origenes, sustineri aliquatenus posset eius sententia, & credere possumus, dæmones cum Christo ea agere attentasse, quæ cum Antonio egisse narrat Athanasius, dicens: Sonitus repente increpuit; ita vt loco funditus agitato, parietibus patefactis, multifariam dæmonum turba exinde se effunderet; nam & bestiarum & serpentium formas induentes, omnem protinus locum repleuére phantasijs leonum, taurorum, luporum, aspidum, serpentium, scorpionum, necnon & pardorum atque vrsorum, & hæc singula secundùm suam fremebant naturã: rugiebat leo, occidere volens: taurus mugitu & cornibus minabatur; serpẽs sibilo personabat, luporum impetus inhiabat; pardus discolor à tergo autoris sui calliditates indicabat, truces omnium vultus, & vocis horridæ dirus auditus, &c. Ita dæmonem egisse cum Christo sensit Eusebius Cæsariensis, qui expendit dictum illud Euangelij S. Marci: *Erat in deserto quadraginta diebus, eratq; cum bestijs:* In Græco, *Cirion*, quod bestias feras, venenatasque significat, hoc enim de dęmonibus intelligit Eusebius, quos Dauid bestias appellat, dicens: *Ne tradas bestijs animas confitentium tibi:* quos & Psalmus, vbi hoc Christi duellum describẽdum assumpsisse visus fuit Dauid, sub nomine bestiarum venenatarum exprimit, dicẽs: *Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem.* Non ergo solùm cum multis venenatis bestijs, quibus illud desertum abundabat, fuit Christus, sed & cum his ferocissimis terrificisque bestijs à dæmonibus confictis: nam millia millium talium bestiarum passus est infestationes, toto quadraginta dierum spatio, quo finito Lucifer sub specie & in

Lib. 1. de vita S. Marti.

Lib. 9. demonstr. 7.

Marc. 1. 13.

Psal. 73. 19

Psal. 90. 13.

& in figurâ hominis ſancti, ad grauiorem vltimumque congreſſum, quem Euangeliſtæ referunt, per tres tentationes actum, acceſſit. Sed de ijs ſtatim aliquid etiam ſubinferemus.

§. 31. *Probabile eſt, toto quadraginta dierum ſpatio Chriſtum varias dæmonum tentationes paſſum, certum autem, poſt illud, tribus fuiſſe impetitum.*

¶ 119 QVot diebus, quot ve tentationibus Chriſtus Dominus tentatus fuerit, variè à Patribus explicatur; quidam enim eorum ſentiunt, tentatum fuiſſe totis quadraginta diebus & noctibus, quibus in deſerto fuit; paſſumque fuiſſe innumeras grauiſſimaſque dæmonum infeſtationes, quas Euangeliſtæ non ſcripſerunt. Ita Origenes *a*, Euſebius *b*, Chryſoſtomus *c*, Auguſtinus *d*, Autor commentariorum in Marcum, quæ nomine Hieronymi circumferuntur *e*, Remigius *e*, itidem Euthymius *e*, & Beda *e*. Quod Marcus *f* ſatis apertè dicere videtur, præſertim in textu Græco: *Et erat ibi quadraginta diebus in deſerto, tentatus à ſatana:* Similiter & Lucas *g*: *Agebatur in Spiritu in deſertum diebus quadraginta, & tentabatur à diabolo:* In Græco enim non habetur coniunctio copulatiua, ſed ſimplici oratione legitur: *Et agebatur quadraginta dies, tentationes patiens.* Vnde Euthymius, tanquam rem à Marco & Luca apertè ſcriptam ſupponit, Chriſtum toto tempore quadraginta dierum fuiſſe tentatum. Ex qua doctrina explicat Auguſtinus numerum quadraginta, totum vitæ præſentis tempus ſignificare, quod totum conſtitutum eſt, vt tentationibus vexemur. Alij credunt Chriſtum nullam diaboli tentationem paſſum, niſi poſtquam expletis quadraginta diebus eſurijt: tunc enim *acceſſit*, inquit Matthæus, *tentator*, quaſi verè diebus præcedentibus non acceſſiſſet. Ita Cyprianus *a*, Hilarius *b*, Chryſoſtomus *c*, Ambroſius *d*, Hieronymus *e*, Bernardus *f*, & alij multi, quos ſupra retulimus, qui dicũt dæmonem non auſum fuiſſe accedere ad tentandum Chriſtum, quouſque naturæ ſuæ infirmitatem conſpexit, quam eſuries indicauit. Vtroſque tamen poſſumus ad concordiam reuocare cum D. Thoma *g* & Euthymio *h*, dicentes: certum quidem eſſe, illas tres tentationes viſibiles, quas ſacri Euangeliſtę referunt, accidiſſe poſt expletum ieiunium quadraginta dierum; nihilominus tamen toto quadraginta dierum tempore præcedenti alijs tentationibus fuiſſe tentatum, non tamen à tentatore particulari. Innumera enim dæmonum caterua, inquit Euſebius *i*, toto eo tẽpore ibi fuit, & millia millium dæmonum ibi aderant, quaſi è longinquo contra Chriſtum agere nitentes: quamuis tandem eorum princeps ad ſingulare certamen poſt dies quadraginta deſcenderit. Intelligo itaque totis quadraginta diebus, dæmones in deſerto, vbi Chriſtus erat, varios excitaſſe ſtrepitus armorum, terræmotuum, fulminum, clamorum, &c. & ſub diuerſarum ſpecierum animalium figuris ſe repręſentaſſe, eorum mugitus, rugitus, ſibilos, & voces referentes, vt timorem, terrorem, triſtitiamve Chriſto incuterent: diuerſas perſonarum, hominum & mulierum, & rerum aliarum ſpecies ex aëre effinxiſſe, vt aliquem motum cupiditatis, ſenſualitatis, iræ, aut impatientiæ excitarent: nullum ¶ 120
tamen eorum in particulari toto illo tempore accedere auſum fuiſſe ad ſingulare certamen, quouſque completis quadraginta diebus, per famem & eſuriem Chriſtus ipſe anſam dedit, vt ſupremus dæmonum princeps accedere auderet. Tuncque tribus tentationibus, quas ſacri Euangeliſtæ referunt, eum impetiuit. Secundum hanc ſententiã (quam nullatenus D. Thomas condemnat) dicendum eſt, tres quidem poſt ieiunium paſſum fuiſſe Chriſtũ tẽtationes à principe dæmonum, qui alias multas ab illius ſatellitibus paſſus fuerat diebus quadraginta, quibus ieiunauit, quarum

a *Hom.* 29. *in Lucam.*
b *Lib.* 9. *de demonſt.* 7.
c *in imperfect. hom.* 5.
d *Lib.* 2. *de conſen. Euange. c.* 4.
e *In cap.* 1. *Marci.*
f *Marci* 1. 15.
g *Luc.* 4. 1.

a *Lib. de ieiu. Chriſt.*
b *Can.* 3. *in Matth.*
c *Hom.* 13. *in Matth.*
d *Lib.* 1. *de Cain, c.* 5. *& cap.* 4. *Luc.*
e *in cap.* 4. *Matth.*
f *Ser.* 14. *in Eſa. Qui habe. ad fin.*
g 3. *p. q.* 41. *art.* 3. *ad* 2.
h *In cap.* 4. *Matth.*
i *Lib.* 9. *cit.*

Luc.4.13. quarum occasione fortè dixit Lucas, *& consummata omni tentatione diabolus recessit ab eo.* Ita quidem probabiliter dici posse defendunt Caietanus & Medina, ex Diuo Thoma: quamuis certum sit, secundùm eundem D. Thomam, probabiliorem esse sententiam, quæ asserit, Christum tantum fuisse tentatum à diabolo post quadraginta dies, & tribus tantũ tentationibus, quas Euangelistæ referunt, quas Lucas omnem tentationem vocauit, propter rationem in dubij sequẽtis explicatione tradendam. Longam contexit Abulensis disputationem, quidnam egit Christus tam longo dierum spatio in deserto: ab omni enim hominum societate semotum fuisse, apertè indicant illa verba: *Et erat cum bestijs.* Quid igitur solus egit, præsertim si illis diebus nullam passus est tentationem? Facilem tamẽ habet difficultas solutionem: quadraginta enim dies egit Christus, orans & agens cum æterno Patre, cuius conuersatio nullum tædium infert. Breuissimum tempus visum est Moysi, spatium quadraginta dierum, quibus cum Deo loquens mansit, ab omnibus hominibus separatus. Tanquam instans & momentum solent sancti viri cum Deo agentes reputare longas noctes & tempora, de quibus multa apud sanctos Patres. Mansit igitur Christus quadraginta diebus & noctibus in oratione Dei, id est, feruentissima, eo modo quo postea dicitur, quod *erat pernoctans in oratione Dei.* In ea gratias agebat Patri, nomine humanę naturæ, pro ingenti missionis personæ suæ beneficio: ibi coram Patre lętabatur, quod iam tempus aderat se manifestandi hominibus, & vincendi hostem generis humani: ibi insuper coram Patre hominum peccata deflebat, pro quibus orabat, & vigilias, ieiunia, & cætera quæ propter loci asperitatem, & propter defectum domus & tecti patiebatur, offerebat, &c.

In 3.p.q.41. citata. — *In cap.4. Matt.q.15.* — *Luc.6.12.*

§.32. *Illum diabolus in tentationibus tenuit ordinem, quem Matthæus descripsit, & tres tentationes tales fuerunt, quæ omnes alias comprehenderent.*

¶ 121

QVem ordinem in tẽtationibus, quas sacri Euangelistę referunt, seruauerit tentator, iam tandem explicandum est; quam enim Matthæus secũdam, Lucas tertiam refert, & è diuerso, quam Lucas extremam, Matthæus secũdam describit. Quidam existimant codicem Lucæ, quem habemus, hac in parte vitiatum esse, & alicuius incuria transpositum ordinem tentationum: quod Ambrosius indicare videtur ex eo, quod ipsum textum Lucę expendens, quam Lucas tertiam tentationem proponit, ille secundam explicat; sicut & tertiam ille vocat, quam Lucas secundam describit. Hoc tamẽ nullatenus concedit Augustinus, qui propter hanc diuersitatem Euangelistarum concludit, verè incertum esse ordinem, quem diabolus tenuit in tentationibus, quod & D. Thom. *a* refert, & sequi videtur. Sed & B. Chrysostomus *b* iudicat, dæmonem sequutum fuisse ordinem, quem Lucas enarrando tentationes tenet; quia primò tentauit eum de concupiscentia carnis per gulam, secundo de concupiscentia oculorum, ostendens ei omnia regna mundi, & tandem de superbia vitæ, aut inanis gloriæ cupiditate, statuens supra pinnaculum templi: quod & clarius alibi scripsit *c* ac tradidit. Ita & Origenes *d* senserat, & idipsum Theophylactus *e* & Haymon *f* expresso. Caietanus *g* tamen annotat, Matthæum omnem abstulisse dubitationem: nam non tantum tentationes refert, sed & earum ordinem exprimere apertè videtur; finita enim prima tentatione dicit: *Tunc assumpsit eum diabolus*, consequutionem vnius post aliud apertè indicans: & similiter post secundam tentationem subiungit: *Iterum assumpsit eum diabolus in montem*

Lib.4. in Lucam. — *Lib.2. de consen. Euang. c.16.* — a 3.p.q.41. art.4. ad 5. — b *Homi. de lapsu primi homin. to.1.* — c *n Ps.90.* — d *Hom.30. in Lucam.* — e *In cap.4. Lucæ.* — f *In cap.4. Matth.* — g 3.p.q.41. *citat.*

excelsum valde, & ostendit omnia regna mūdi, postquam subijcit, diabolum deuictum recessisse: *Tunc*, inquit, *reliquit eum diabolus*. Hicq; communior est sanctorum Patrum sensus, Irenęi *a*, qui expresse tētationem, qua diabolus regna mundi promisit, vocat tertiam: Chrysostomi *b*, qui in commentarijs super Matthæum hoc sæpe repetit, rationem reddens, cur ad vltimum locum diabolus regna & diuitias reseruarit, & alibi sæpe idipsum repetit: Ambrosij *c* multis in locis, signanter in Lucam: vbi agens de vltima tentatione, quænam fuerit prima, quęnam secunda, quę itidem tertia, proprijs nominibus expressit. Leo Papa *d* idipsum fecit, & Euthymius *e* annotat, Lucam non tam ordinem tentationum, quàm tentationes ipsas scribere voluisse, vt sæpe scriptores sacri faciūt; Matthæum autem, qui primus scripsit, non solùm tentationes ipsas, sed & ordinem quē tentator tenuit expressisse. Quod & ex professo explicat D. Thom. *f* annotans ex B. Gregorio *g*, satanam, cùm viros spirituales tentat, hunc ordinem tenere, quòd à leuioribus incipiens ad maiora statim perducere contendit: quod diabolus (inquit D. Thom.) obseruauit in tentatione primi hominis: nā primò sollicitauit mentem ipsius ad esum ligni vetiti, dicens: *Cur præcepit vobis Deus, ne comederetis de omni ligno paradisi?* Secundò, ad inanem gloriam, cùm dixit: *Aperientur oculi vestri.* Tertiò perduxit tētationem ad extremam superbiam, cùm dixit: *Eritis sicut Dij, scientes bonum & malum.* Et hunc etiam tentandi ordinē seruauit in Christo; nam primo tentauit eum de eo, quod appetunt quantumcunque spirituales viri, scil. de sustentatione corporalis vitæ per cibum: secundò, processit ad id, in quo spirituales viri quandoque deficiunt, vt scil. aliqua ad ostentationē operentur, quod pertinet ad inanem gloriam: tertiò perduxit tentationem, ad id quod iam non est spiritualium virorum, sed carnalium, vt scil. diuitias & gloriam mundi concupiscant vsq; ad contemptum Dei. Et ideo in primis duabus tentationibus dixit: *Si Filius Dei es*; non autem in tertia, quę non potest conuenire spiritualibus viris, qui sunt per adoptionem filij Dei, sicut duæ primę. Ita D. Thomas. Ex quibus patet id, quod sancti Patres annotarūt, rectè dici posse, Christum omni tentatione tentatum, quem Paulus, tentatum per omnia asserit, quia hæ tres tentationes, quibus fuit impetitus, capita sunt omnium tentationum, ex quibus cæteræ oriuntur: sub quibus omnia mala comprehendit Ioannes: *Omne quod est in mundo* (cui diabolus dominatur) *aut concupiscentia carnis est, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ.* Ita annotarunt D. Thom. *a* & Anselmus *a*: ita & annotauerat ex professo Augustinus *b* & Ambrosius *c*, expendens illa verba: *Et consummata omni tentatione.* Propriè, inquit, omnium criminum fontes, hæc tria genera demonstrantur esse vitiorum: neque enim consummatam omnem tentationem Scriptura dixisset, nisi in ijs tribus esset materia omnium delictorum, quorum semina in ipsa origine sunt cauenda. Finis ergo tentationum, finis est cupiditatum, quia causæ tentationum, causæ cupiditatum sunt. Causæ autem cupiditatum sunt carnis oblectatio, species gloriæ, auiditas potentiæ. Hęc B. Ambrosius: quæ & similiter expendit Chrysostomus: Quomodo, inquies (ait Chrysostomus) quod omnem tentationem consummauerit? Mihi quidem videtur is, qui præcipua capita tentationum enumerauit, omnia dixisse, vt ea omnia intelligas, quæ sub istis tribus principalibus continentur. Hęc enim sunt, quę in se mala innumera comprehendunt, seruire ventri, inanis appetitu gloriæ quicquam facere, ac furioso pecuniarum amore superari: quod & sæpe repetere Chrysostomus ipse solitus fuit, quem Theophylactus, & Euthymius *e*, more suo sequuntur.

(?)

Marginal notes (left): a Lib. 5. cōt. hæres. c. 21. — b Hom. 13. in Matth. & hom. 5. in imperf. — c Lib. 1. de Cain, c. 5. & in cap. Luc. — d Serm. 4. Domin. 1. Quadrag. — e In cap. 4. Matth. — 1. p. q. 41. art. 4. — g Lib. 31. Moral. c. 32 § 122 — Genes. 3. 1.

Marginal notes (right): Ad Heb. 4. 15. — 1. Ioan. 2. 16. — a In cap. 4. ad Hebr. — b Tract. 2. in 1. can. Ioā. ad fin. — c In cap. 4. Lucæ. — Hom. 13. in Matth. — Homil. de lapsu primi hominis citata. — e In cap. 4. Matth.

§. 23. Ex-

§. 23. *Exploraturus dæmon, an Christus Filius naturalis Dei esset, opus Deo proprium, quantum ad substantiam & modum postulauit.*

§ 123 SI *Filius Dei es, dic vt lapides isti panes fiant.* Rectè, vt paulò ante cœpimus annotare, dixit Paulus, Christum tentatum per omnia fecisse: tria enim (inquit Augustinus) sunt ista, & nihil inuenies, vnde tentetur cupiditas humana, nisi aut desiderio carnis, aut desiderio oculorum, aut ambitione seculi: quoniam omne quod est in mũdo, sicut diuinitus dictum est, (ait Augustinus) concupiscentia carnis est, & concupiscẽtia oculorum, & ambitio seculi. Concupiscentia carnis, voluptatis infimæ amatores significat; concupiscentia oculorum curiosos; ambitio seculi superbos: & per ista tria tentatus est (inquit Augustinus) Dominus à diabolo: desiderio carnis, quando dictum est ei: *Si Filius Dei es, dic lapidibus istis, vt panes fiãt,* quando esuriuit post ieiunium: tentatus est & desiderio oculorum de miraculo, quando ei dixit: *Mitte te deorsum, quia scriptum est; Angelis suis mandauit de te, &c.* de ambitione autem seculi tentatus est, quãdo eleuauit eum in excelsum, & dixit ei: *Hæc omnia regna tibi dabo;* nam de elatione regni terreni voluit tentare Regem seculorum. Quibus tribus tentationibus tentatũ fuisse Adam probat Chrysostomus: *Vt vbi abundauit delictum, superabundet & gratia.* Nunc primam tentationem explicemus. Duo simul intendebat diabolus, vt ex Ambrosio dictum est, primum erat, cognoscere an Christus verus esset Dei Filius: secundum erat, si tantum esset purus homo, auertere illum à ieiunij proposito, & prouocare illum ad inordinatum appetitum cibi, quem vehementer fame oppressum videbat; aut ad tristitiam, quod cùm grauem esuriem pateretur, nec panis buccellam haberet: aut ad Dei contemptum, qui se in deserto, ad quod se receperat, vt ei inseruiret, non sustentabat, sicut sustentauerat Israëlitas & Eliam. Quoniam autem hæc omnia ad gulę peccatum spectant, communiter censent Patres, vt supra cœpimus insinuare, dæmonem his verbis, Christum de gula tentare voluisse, ita B. Ignatius *a*, B. Cyprianus *b*, & D. Gregorius Nazianzenus *c*, asserens, quod dæmon voluit Christum deijcere per esum, sicut Adam: quod eisdem verbis dixerunt Chrysostomus *d*, Basilius *e*, Ambrosius *f*, Augustinus *g*, & Gregorius *h*. Vnde diabolus sic tentationem cõstruit, vt si Christus facit, quod petit, hoc ipso cognoscere possit esse verum Deum; sin minus, ad ea quæ diximus posset eum excitare. Idcircò; *Si Filius Dei es,* inquit, *dic vt lapides isti panes fiant.* Duo petit, quæ propria sunt Dei: primum est, modus operandi: proprium enim est Dei operari sola dictione, aut verbi sui imperio, cui ad nutum obediũt omnia. Vnde idem est: Dic, ac impera, iube, præcipe, manda, tanquam totius naturæ Dominus, cuius dicere, facere est. Nec inusitatum est in sacra Scriptura, dicere Dei, sumi pro eo quod est imperare. Ita illud *i*: *Et dixit Dominus pisci:* Septuaginta reddunt: *Præcepit Dominus ceto:* id quod clarè Dauid *k* expressit, qui quod primò posuit, dicere, postea exposuit, mandare: *Ipse dixit & facta sunt: ipse mandauit & creata sunt.* Alterum est, res ipsa, quam fieri petit, immutare scil. naturam lapidis in panem: *vt lapides isti panes fiant:* vt enim docuit Ambrosius *l*, solius Dei proprium est, pro sua volũtate rerum immutare naturas, vt conuertere vxorem § 124
Loth in statuam salis, virgam in serpentem, aquam in vinum; quod & tradit Augustinus *m*, agens de nuptijs factis in Cana Galilææ, & ex professo Diuus Thomas *n* demonstrat. Primo itaque dolo, inquit Beatus Leo Papa *o*, scrutatus est, an ipse esset substantiarum creator, qui rerum corporearum posset, in quæ vellet mutare naturas. Quod si dicas: Nonne Magi multas fecerunt rerum transmutatio-

Ad Heb. 4. 15.
Tract. 2. in 1 can. Ioã. ad fin.
1. Ioã. 2. 16.
Lib. de vera religio. c. 38. tom. 1.
Hom. de lapsu cita.
Rom. 5. 20.

a *Epistol. 8. ad Philip.*
b *Li. de ieiun. & tet. Christi.*
c *Oratio. in laud. D. Cypri. & hom. in sanct. baptism.*
d *Hom. 13. in Matth.*
e *Hom. de abdica. rerũ corpor.*
f *Lib. 4. in Lucã. & epist. 82. ad Eccle. Vercellens.*
g *Tract. 2. cita. & lib. de vera relig. cit. & in Psal. 90.*
h *Hom. 16. in Euang.*
i *Ioan. 2. 11.*
k *Ps. 148. 5.*
l *Orat. de fide resurrect.*
m *Ser. 41. de verb. Domini.*
n *1. p. q. 114. art. 4.*
o *Serm. 4. Domin. 1. Quadrag.*

tiones? Iannes enim & Mambres præcipui inter maleficos Pharaonis (quorum tam celebris fuit memoria, vt eorum nomina multis postea seculis Paulus referat *a*, quorum & meminit Numenius Pythagoricus *b*, quem refert Eusebius *c*; meminit & Plinius *d*, quamuis falso credens, illos Iudæos fuisse) serpentes transmutarunt in virgas, & aquam in sanguinem, & ranas subitò produxerunt, vt patet ex Scriptura sacra. Et apud Gentiles inuenimus, magos admirandas operatos fuisse transmutationes, vt de Apollonio Tyanæo, cuius vitam pluribus libris scripsit Philostratus: de Zoroastre, quem Iustinus historicus *e*, & Augustinus *f* inuentorē magicæ artis constituunt: de Simone itidem mago, qui varijs eiusdem artis operibus, honores diuinos etiam apud Romanos Principes obtinuit. Sed dicendum est, illas non fuisse veras transmutationes, sed simulatas & fictas, atque tantummodo apparentes, quas vt obseruauit D. Thomas, multis modis potest diabolus, aut eius virtute magus præstare: primò per ludificationem & conturbationem sensuum eius, qui videt, cuius species, spiritus visibiles, diaboli operatione conturbantur, vt verè intueri credant, quæ nullatenus sunt. Non enim mirum, quod diabolus possit agere, & huiusmodi conturbare spiritus, quod facere potest, & facit vis morbi in phræneticis, aut melancholicis, qui propter conturbationem spirituum sensitiuorum videntur aspicere, quæ non sunt. Secundò, per ludificationem circa res, quas diabolus repræsentat: quod facit primò immutando species visibiles, quæ sunt in aëre, quas Philosophi, intentionales appellant. Si in oleo, in quo vua à primo flore vsque ad maturitatem fuit seruata, lucernam accendas, totum spatium quod illuminatur tali luce, plenum vuis pendentibus apparet; similiter si elychnum aqua vitis madefacias, & accendas, omnes astantes videntur habere languidas & deficientes facies, ad modum hominis expirantis: quid mirum, quod diabolus talia circa medium proferat, quæ referant species earum rerum, quas ipse voluerit repræsentare? Præterea per aëris condensationem: potest enim diabolus ex aëre condensato, rem, quam vult repræsentare: aut verò potest circa quodcunque corpus, ita aërem densum applicare, vt illud eam referat figurā; aut personam, vel rem, quam voluerit ostendere. Sicut enim potest ex aëre formare corpus phantasticum eius rei, quam vult exhibere, ita poterit hic circa virgam, verbi gratia, aërem condensare & præparare, vt serpentis expressam referat figuram, quam ipse mouere potest, vt nihil à serpente vero differre videatur. Hæc omnia breuissimis verbis complexus est ¶ 125
Tertullianus, dicens: Possunt & solent dæmones phantasmata præstare, & corpora fingere, quibus exteriores oculos circumueniant. Et aliquo ex his modis magos fecisse serpentes in Ægypto, censent multi sancti Patres. Iustinus martyr: Quæ ab incantatoribus, inquit, facta sunt opera dæmonum facta sunt, qui spectantium oculis eas præstigias effuderunt, vt qui serpens non esset, cum viderent, quasi serpentem; & non sanguinem, quasi sanguinem; & non ranas, quasi ranas. Tertullianus vocat opus magorum, mendacium, quod Moysi veritas deuorauit. Gregorius Nyssenus, Ambrosius, & alij, qui referuntur à Lippomano idem senserunt, quorum doctrinam egregiè complexus Rupertus: hoc signum, inquit, fecit Moyses, tanquam Deus Pharaonis, quia quod solius diuinæ potestatis est, virgam inanimatam in verum animal conuertit, videlicet quia transformauit in colubrum, deuorauitque virgas magorum, specie tātum serpentes. Illæ itaq; magorum virgæ erant quod fuerant, sed per incantationes Ægyptiacas, & arcana quædam opera, fascinauerant magi oculos hominum, vt virgæ viderentur eis speciem habere draconum. Deuorari ergo, & non deuorare potuerunt, quæ deuoratrices esse videbantur, & non erant. Hoc ipsum senserat Iosephus, & tales fuisse transformationes illas famigeratissimas, quib. Circes illa malefica Vlyssis socios in varias

a 2. ad Timoth. 3. 8.
b Lib. 3. de bono.
c Lib. 9 de præpar. Euangel. c. 3.
d Li. 30. c. 1
e Lib. 1. in princ.
f Lib. 21. de ciuit. c. 13.
3. p. citat.
Lib. de anima c. 57.
Quæst. 26. ad Orthod.
In caten. Exod. 7.
Lib. 1. in Exod.
Lib. 2. Antiquit.

varias animalium transformasse dicitur formas: illamque apud Arcades, vbi, qui quoddam stagnum traijciebant, vertebantur in lupos, vt ex professo tradit & disputat Augustinus, qui & narrat, suo tempore fuisse quasdam in Italia stabularias mulieres, quæ viatoribus, quendam caseum, maleficis incantationibus confectum dabant: quem qui comedebant mutabantur in iumenta, quorum opera ad portanda onera aliquandiu vsæ, in pristinas postmodum figuras reformabant. Potest insuper intelligi, fieri a dæmone veras transformationes, non quidem virtute propria, sed inuisibiliter applicando actiua passiuis. Sunt enim in rebus naturalibus virtutes occultæ, & ignotæ nobis, vt in quibusdam herbis, lapidibus, aquis, succis, animalibus, quæ incredibiles effectus producunt; quorum nonnulla exempla perhibent Plinius *a*, & Albertus Magnus *b*. Harum notitiam diabolus habet, quibus & Deo permittente vti potest, & effectus producere admirandos, qui tamen vera miracula non sunt, vt demonstrat Diuus Thomas, quia non virtute superante naturam, sed potius facultate naturali producuntur. Et ita credunt aliqui sancti Patres factos fuisse dracones in Ægypto à Magis, vt Augustinus *d*, Theodoretus *e*, Diuus Thomas *f*, quam sententiam tenuisse visus est Philo *g*, qui de magorum serpentibus, tanquam de veris serpentibus agere videtur; tenueruntque Lyra *h*, Burgensis *h*, Abulensis *h*, & ex professo Caietanus *h*, supponens, non esse vertendum in dubium, virgas magorum versas esse in serpentes: Scriptura enim, inquit, eisdem verbis vtitur, narrando transmutationem virgæ Aaron, & transmutationem virgarum magorum: verè namq; mutatæ sunt virgæ in serpẽtes, sicut verè mutata est aqua in sanguinem; & verè productæ sunt ranæ. Nec est impossibile, opera dæmonum applicando actiua passiuis, verti citò virgas in serpentes, &c. Hęc vt explicet, multa subinfert ibidem Caietanus: & certè quotidie experimur in æstate, subito ex terra aut vapore, ranunculas efformari, hoc ipso, quod aqua dum pluit, terram contingit. Ita & Appollonium varias fecisse transformationes, docuit Beatus Iustinus martyr; sed de ijs satis. Certum hoc sit, dæmonem aut magos, nullatenus posse virtute sua rerum naturas transmutare. Propterea igitur diabolus ad inuestigandum, an CHRISTVS verus esset Deus, non simpliciter postulauit, vt transformaret lapides in panem, sed quod hoc faceret sola voluntatis suæ iussione, mandato, & dictione. *Dic*, inquit, *vt lapides isti panes fiant*. In plurali autem numero loquitur apud Matthæum, & in singulari apud Lucam: *Dic lapidi huic, vt panis fiat*: frequenter enim (inquit Euthymius) apud Euangelistas, huiusmodi quæ nihil officiant diuersitates reperias, nec vlla est repugnantia: nam sæpe scriptores sacri, singulare pro plurali ponunt: Vt *a*, *venit musca grauissima*: quomodo Augustinus *b*, intelligendum docet illud, quod Dauid in singulari loquutus fuit, dicens *c*: *Misit in eos cœnomyam*, (aut cynomyam, id est, muscam caninam) *& comedit eos, & ranam, & disperdidit eos*. Et iterum *d*: *Dixit & venit cœnomya, & cinifes*: cum tamen multitudinem muscarum, ranarum, & cinifum voluerit intelligere: quo etiam modo credit intelligi posse, quod de turri Babylonica Scriptura loquitur; forsitan enim multæ fuerunt turres extructæ ad superbiam hominum indicandam. Sæpè itidem Scriptura plurale pro singulari ponit, vt *c*, *conualuerunt de infirmitate*, vbi sermo singulariter est de Ezechia: Iuxta hoc institutum explicat Augustinus *d*, illud Matthæi *e*: *Mortui sũt, qui quærebant animam pueri*, cum de vno Herode loqueretur. Theophylactus & alij credunt, verè diabolum numero plurali vsum, vt sic ad superfluos cibos excitaret illum, cui vnus panis sufficiens esse poterat. Incœpit autem à conditionali nota; *Si Filius Dei es*, quasi fundans in illa Patris confessione, quam paulò ante audierat in Iordane: *Hic est Filius meus dilectus*: & nesciens an de Filio naturali, vel potius adoptiuo, sermo explicandus esset, eadem

18. De ciu. cap. 17. & seqq.

Quæst. 24. ad Orthod.

In cap. 4. Matth.

a Lib. 2.
b Li. de mineral. & animal. 1. p. citat.

a Exo. 8. 14
b 16. De ciuit. cap. 4.
c Ps. 77. 45
d Psa. 104. 31.

d 3. De Trinit c. 7. & 8. & li. 83. qu. 79.
e In Exod. q. 18.
f 1. p. cit. & in cap. 24. Matth.
g Li. de vita Moysi.
h In cap. 7. Exod.
¶ 126

Genes. 11.

d ad Hebr. 11. 34.
c In ps. 108.
e Matt. 2. 20.
In cap. 4. Matth.

dem verba vsurpans: *si Filius Dei es*, ad id inuestigandum procedit: *Dic*, inquit, *vt lapides isti panes fiant*. Et vt egregiè annotauit Chrysostomus, nō dixit: Quando quidem esuris, sed, *si Filius Dei es*, videlicet existimans posse illi aliquid per laudum blandimenta suffurari. Idcirco nō cōmemorauit esuriem, ne hoc ei quasi exprobrare & & obijcere videretur: magnitudinē quippe tantæ dispensationis ignorans, istud erubescēdum ei putabat, propter quod dolosa illud adulatione palpando solius mētionem facit dignitatis. Ita Chrysostomus quem sequūtur Theophylactus & Euthymius.

Hom. 13. in Matth.

In cap. 4. Matth.

§. 34. *Diabolus Christum de gula tentans, primo intendit accusare & calumniari Deum, quod illum dimitteret fame consumi, meritò vocatur Diabolus, id est, accusator.*

§ 127 DIximus, Diabolum intēdisse agnoscere, an CHRISTVS verus esset Deus: si tamen non esset, ne in vanum rete misisset, voluisse inducere eum ad peccatum gulæ, tum, vt inde ille nunc inciperet, vnde quondam primò hominem in paradiso vicit, vt B. Ambrosius *a*, annotauit: tum quia primum diaboli telum & spiculum solet esse gula, vt idem Ambrosius *b*, obseruauit, quam Basilius *c*, primam malorum originē vocat. Ad gulam ergo vult per hanc primam tentationem excitare tētator. Ita illam explicare videtur Augustinus *d*, vt tentator Deum accusare velit, quod relinquat CHRISTVM esurire, & pati famem, postquam propter eius obsequiū, se in desertum receperat, & excellentissimum perfecerat ieiunium, volēs à ieiunio suscepto, & tali obsequio eum auertere; & incitare, vt ad quærendum cibum se conuerteret, quem Deus non ministrabat. Qua etiam tentatione primò inuasit Israelitas, quando excussa Pharaonis seruitute, & egressi de Ægypto, ex Dei præcepto ad ei obsequendum, inuenerunt se in deserto esurientes, & carentes cibis, quibus refici possent. Illis propterea suadere conatus est, quod melius esset in Ægyptum regredi, vbi cibos abundantes habebant, quam in illa manere solitudine, in qua is, qui illos eò aduexerat, relinquebat, vt fame morerentur: qua tentatione ita sunt commoti, quod variè afflixerunt spiritum Moysi. Secundò itidem, eodem modo eosdem tentauit, quando vociferabantur dicentes: *Cur eduxisti nos de Ægypto, vt moreremur in solitudine? Deest panis, non sunt aquæ, &c.* Hecque tentatio est, qua communiter expugnare contendit Diabolus illos, qui relicto peccato seipsos obsequio Dei tradiderunt. Videt mulierem, quæ postquam sceleratam vitam deposuit, famem sentit, nec habere videtur coram se nisi lapides: similiter & vsurarium, qui postquam restituit, quæ per vsuras rapuerat, videt se habere sacculos vacuos, horrea exhausta &c. Hos statim aggreditur, repræsentans, quod Deus dimittit eos, qui sibi obsequuntur, sine cibo, & facultatibus, vt nihil præter lapides eis occurrat, ad quod manum possint extendere. Ille est proprius ac principalis tētandi modus, quo dæmon vtitur, à quo & hoc nomen præcipuum accepit, quo Diabolus vocatur. Varijs certè nominibus, inquit Hieronymus, in Scriptura sacra ille describitur, quibus multiplex eius malitia designatur. Appellatur enim leo, vrsus, aspis, draco, basiliscus, belial, malleus vniuersæ terræ, de quibus nominibus videndus est Rupertus. Appellatur itidem & describitur à Deo, nomine & figura Behemoth, id est Elephanti, & leuiathan, id est balænæ, quod sicut ille omnia animalia, hæc omnes pisces continere videtur, quantum ad quantitatem & qualitatem, sic dæmon omnium malitiam solus ipse continet & includit, vt superius dictum est, qua de causa, vt annotauit Augustinus, à sancto Iob absolutè vocatur Impius: *Terra data est in manus impij*, vt Polichronius *e*, & Philippus *e*, diaconus exponunt, & Caietanus *e*, & Eusebius *e*, sentiunt. Et iterum: *Nun quid bonum tibi videtur &c. consilium impiorum*

a Lib. 4. in Luc.
b Epist. 82. ad Eccl. Vercell.
c Ho. de ab dica. rerū corp.
d In Ps. 90. cont. 2.
Exod. 16.
Nu. 21. 5.
Epist. 146. ad Damas.
Lib. 1. de victo. verbi Dei. ca. 6. & 7.
Epist. 120. ad Hono. c. 16.
e Iob 9. 24.
f In caten. Iob 9.
g Iob 10. 3.

piorum adiuues? id eſt dæmonum, iuxta Olympiodorum & Philippum. Similiter & a Chriſto Domino ſæpe vocatur, *Malus* abſolute, per antonomaſiam, non quod natura malus ſit, ſecundum quam eſt creatura Dei, ſed quia praua volũtate, omnem malitię nequitiam continet, vt ſæpè annotauit Auguſtinus, ſicut Deus dicitur abſo-
¶ 128 lute, *Qui eſt,* aut *ens,* quia omnium entium rationes in ſe altiſſime præhabet. *Omnis,* inquit CHRISTVS apud Matthæum, *qui audit verbum regni, & non intelligit, venit malus & rapit quod ſeminatum eſt in corde ipſius:* id eſt, *venit diabolus*, vt clarius expreſſit Lucas: & in grçco voci, Malus, prçmittitur articulus, vt ille malus, per excellentiam ſignificetur. Ita in oratione dominica *a, Sed libera nos à malo,* id eſt diabolo, vt Gregorius Nyſſenus *b*, Chryſoſtomus *c*, Tertullianus *d*, & Petrus Chryſologus *e*: ſicut namq; Deus dicitur abſolutè bonus, per antonomaſiam (*f Nemo bonus,* inquit CHRISTVS, *niſi ſolus Deus,* quia in ſeipſo habet totius bonitatis rationem, quæ in creatura quauis reperitur, eminentiori & excellentiori modo; ita diabolus abſolute vocatur malus, quia omnem malitiæ rationem, & quidquid noxium, in quouis venenato crudelique animali reperitur, eminentius præhabet. Qua etiam de cauſa, ab Apoſtolo vocatur abſolute *Nequiſſimus,* qui ſupremam totius nequitiæ rationem præhabeat. Nomina tamen, quibus proprius & explicatius Scripturæ ſacræ eum deſignant ſunt duo, diabolus ſcilicet & ſatanas. *Proiectus eſt draco magnus* (inquit Ioannes) *ſerpens antiquus, qui vocatur diabolus & ſatanas:* quo duplici nomine à Matthæo nunc deſcribitur. Primò enim vocat eum diabolum, dicens: *ductus eſt Ieſus in deſertum, vt tentaretur à diabolo*: & deinde vocat ſatanam, inducens Chriſtũ dicentem: *vade Satana.* De nomine ſatanæ infra dicemus; nunc ad noſtrum inſtitutum nomen diaboli oportet explicare. Et quidem Beatus Iſidorus credit, nomen eſſe ſimul Hebræum & Græcum, & quod apud Hebræos ſignificat deorſum fluens,

Mat.13.19
Luc.8.13.
a Mat.6.13
b Lib. de orat. Dom.
c Hom.20. in Matth.
d Li. de pœnit.
e Ser. 67. & 69.
f Marc.10. 18.
Ephes. 6. 16.
Apoc.12.9
Li.8. ethimol ca.11.

quoniam de cœlis decidit: apud Græcos idem, quod accuſator. Idipſum ſenſit Rupertus *a*, qui & contendit Dauidem fuiſſe, qui primo diaboli nomen vſurpauit quando dixit *b*: *Diabolus ſtetit à dextris eius:* quã uis beatus Iuſtinus *c*, martyr iam ſanctum Iob idem nomẽ vſurpaſſe ſupponat. Pamelius *d*, credit, has duas voces, diabolus & Zabulus, non eſſe diuerſas, ſed vnam & eandem, apud Græcos ſola pronuntiatione Atica, aut Dorica diſtinctas. Vnde ſæpè Sancti Patres, pro diabolo zabulum ponunt, vt Cyprianus *e*, Paulinus *f*, & Hilarius *g*, qui textum euangeliſtæ ita legit, *vt tentaretur à Zabulo,* imò & Eccleſia in Hymno Angelorum: *Michaelem in virtutem conterentem* Zabulon. Sanctus Irenæus *h* dicit, diabolum ſignificare Apoſtatã. Sed de ijs Beatus Hieronymus *i*, in illud: *Contra verſutias diaboli:* Vbi quamuis cõcedat, vocem, diabolus, ſimilitudinem habere cum voce Zabulus, eſſe tamen intelligendum, hanc vocem diabolus, tantum eſſe Græcam. Diaboli igitur nomen Græcum eſt, & ſignificat apud Græcos accuſatorem, criminatorem, calumniatorem, delatorem, aut detractorem, à verbo diaballo, quod eſt criminor, & à voce diaboli, quæ calumniam ſignificat, vt obſeruauit Auguſtinus, explicans verbum Græcũ diabolin; & ex profeſſo S. Baſilius *k*, Tertullianus *l*, Chryſoſtom. *m*, Iſidorus *n*, Rupertus *o*, omneſq; alij S. Patres. Vt autem benè obſeruarũt Origenes *p*, & B. Iuſtinus Martyr *q*, aptè appellationem hanc inimicus noſter nactus eſt, ſuis ſtudijs conuenientem: nihil enim magis illi propriũ, quã deferre, accuſare, calumniari, detrahere, & criminari. Id autem varijs modis facit: tres tamen ſunt præcipui, quos obſeruat Chryſoſtomus *r*, hoc ipſum explicans. In primis enim nos inter noſipſos criminatur, & ſeminat inter fratres diſcordias, ſatorque zizaniæ merito à Chriſto vocatur *ſ*. Ita antiquitus calumniatus eſt Chriſtianos, apud Gentiles, imponens illis varia ſcelera & crimina, vt Gentiles induceret, ad illos perſequendos; & ſæpe dum in Idolis § 129

a Lib.1. de victo. ver. c.6.25. & 26.
b Pſ.108.6
c Dia. cum Triphon. fol.71.
d In li. Cypri. contra Demet.
e Li. contr. Deme. nu. 41.
f Epi. 4. & 31.
g Can 3. et 26 in Mat.
h Li.5. cõt. hæreſ. c.24.
i In c. 6. ad Ephe. to.6. Lib. qq. in num. q.49
k Ho. 9. φ Deus non eſt autor malorũ ad finẽ & epi. 75. ad Neocæſaria. & 77. ad Epiſcopos trãs-
l Lib.ō. cõt. Marc. c.10 lib.5.c.18.
m Ho.2. in 2. ad Cor.
n Loco cit.
o Tract.1. in Iob. ad mediũ fol. 12. col.3.
p Dial. cũ Triph. cit.
q Loco cit.
r Matt. 13. 25.

Idolis responsa dabat, clamabatque, propter Christianos introductos, immisisse Deos fames, pestes, bella, & mala, quæ Gentiles patiebantur: de quibus calumnijs alijsque similibus, agunt egregiè Augustinus *a*, Tertullianus *b*, Cyprianus *c*, Arnobius *d*: Hoc similiter fecerat, quando *e*, vt totum populum Israel conturbaret, positus in ore suorum prophetarum, calumniatus est veros Dei Prophetas, signanter Michæam, apud Regem Iuda & Israel, & omnem populum, suadens, illum fuisse mendacem, & temerarium. Hac de causa illi impij, qui iustum Naboth apud Iudices & populum calumniati sunt, vocantur filij diaboli: *Adductis*, inquit *f*, *duobus viris filiis Diaboli*, qui à parente suo didicerunt calumnias, & crimina confingere, vt accusarent. Insuper hac de causa Iudas prædictus à Christo Domino diabolus, (*Vnus ex vobis diabolus est*) propter id quod postea fecit, dum calumniatus est Mariam, propter effusionem vnguenti apud condiscipulos, & CHRISTVM similiter apud Pharisæos, propterea quod eam permisit vnguentum expendere, propter quod factus est illius traditor. Accusat itidem, calumniatur & criminatur homines apud Deum: quod probat Chrysostomus ex historia beati Iob: cum enim audiret inimicus Deum laudantem, sanctũ, & dicentem: *Nunquid considerasti seruum meum Iob, quod non sit ei similis in terra, vir iustus & rectus, &c.* Statim cœpit illum accusare, & calumniari, dicens: *Nunquid Iob frustra timet Deum? tu vallasti eum &c. sed tange omnia, quæ possidet, nisi faciem benedixerit tibi.* Merito (inquit Origenes) diabolus est dictus, id est, accusator, sic namque & tunc Iob accusauit circa Deum, quasi non propter sinceritatem, sed propter pecuniæ blanditionem Deum coluerit: & Deum etiam accusauit, & reprehendit, non minime sed potius quam maximè, quasi non libere, sed cohibenter, Iob diuitias tribuerit, ob hoc solum, vt adorarent illum homines, & colerent. Id quidem tunc *quadam die factum fuit*, sed nunc die ac nocte hoc agit, qui propterea *accusator* dicitur *fratrum*, *qui accusat eos ante conspectum Domini die ac nocte*, id est, incessanter, perpetuo. Signanter autem (inquit Basilius *a*, dixeratque Origenes *b*) id facit erga peccatores, quos summo studio excitat ad peccandum: & hoc ipso quod ad peccatum pertraxit, se conuertit ad accusandum illos coram Deo. Idem, & in peccato cooperator & accusator noster est, ait Basilius: atque ipsemet capitalis noster hostis, solet Domino nostram exprobrare negligentiam, & qui nos à bono reuocare contendit, subito se conuertit, vt nostram coram Deo calumnietur segnitiem. Optime illius mores cognoscebat Dauid, quando diuinum auxiliũ postulans, dicebat: *Dixi: Ne quando gaudiant super me inimici mei, & dum commouentur pedes mei super me magna locuti sunt.* Hoc ipso quod vident pedes hominis motos ad committendum peccatum, loquuntur super illum magna, quia statim se conferunt ad illum coram Deo accusandum, & calumniandum. Vnde cum aliquid mali diabolus suadet, dicere ei possemus, quod sapienter respondit miles ille ad Ioab, cum illum increpabat, quod non occidisset Absalonem, quem viderat pendentem ex quercu: *Nequaquam*, inquit, *mitterem manum meam in filium Regis: sed etsi fecissem contra animam meam audacter, nequaquam hoc Regem latere potuisset, & tu stares ex aduerso.* Suadet dæmon, cum peccas, vt

¶ 130

in CHRISTVM Dei filium manum mittas, eius conculces sanguinem: attende quod hoc ipso atque id feceris, ille stabit, ex aduerso, coram Deo supremo Rege vociferans & petens, vt contra te commoueatur: qui enim in peccato nobis est cooperator, fit statim accusator. Ex his manifestissimum fit caput tertium Zachariæ, in quo propterea sanctus egregiam refert visionem. *Ostendit*, inquit, *mihi Dominus, Iesum sacerdotem magnum, stantem coram Angelo Domini: & satan stabat à dextris eius, vt aduersaretur ei: & Iesus erat indutus vestibus sordidis, & stabat ante faciem Angeli.* Multi hæc de Christo Domino sacerdote summo credunt intelligenda, in quẽ, vt dixit

a Lib. prioribus de ciui. Dei. b *In apolo.* c *Ad Demetrianum.* d *Lib. cõtr. gen.* e 3. *Reg.* 22. & 1. *Para.* 18. f 3. *Reg.* 21. *Ioan.* 6. 71. *Ho.* 2. *cit.* *Iob.* 1. 8. *Iob* 1. 9. *Tracta.* 2. *cit.* *Iob* 1. 6. *Apo.* 12. 10

a *Ho.* 9. *cit.* b *Hom.* 3. *in Leuit.* *Hom. cit.* & *orat.* 1. *de amore in Deum pag.* 796 *Psal.* 37. 17 2. *Reg.* 18. 12. *Zach.* 3. 1.

vt dixit Tertullianus, etiam nomen Iesu quadrat. Hebræi tamen, vt inquit Beatus Hieronymus, credunt sermonem esse de Iesu filio Iosedech, sacerdote magno, aut supremo, de quo multa Esdras in libris suis, & multa etiam Zacharias ipse secundum litteram enarrant: ita etiam sentiunt Cyrillus *a*, Theodoretus *b*, Euthymius *c*, Beda *d*, Lyranus, & recentiores. Dicitur autem indutus vestibus sordidis, quoniam verè peccauit, primo quòd negligens fuit in populi correctione, quem eo tempore in peccatis constitutum, sæpe describit Aggæus. Sub occasione enim captiuitatis, quam omnes patiebantur, eum incitauit diabolus, vt sua tantummodo curaret: qui namq; captiuitate tenetur, satis agere videtur, si sibimet prospiciat. Deinde vero, ex eadẽ occasione eũ induxit, vt permitteret filijs & fratribus, suis, ducere vxores alienigenas, imò vt ipsemet idipsũ faceret, sicut Hierony. censet & demonstrat: quod graue erat peccatum, & vehementer iram Dei concitabat, vt patet apud Malachiam Prophetam. Hocque est quod Esdras dicit: *Et inuenti sunt de filiis sacerdotum, qui duxerunt vxores alienigenas, de filiis Iosue, filij Iosedech, & fratris eius, &c.* Diabolus ergo, qui hæc suasit peccata, & eorum fuit cooperator, statim factus fuit accusator, criminator, & detractor coram Deo, aut Angelo illo, qui vices Dei & nomen gerebat, qui & paulò inferius ab eodem Zacharia vocatur, Dominus. *Et Satan*, inquit, *stabat à dextris eius, vt ei aduersaretur* Rectè (inquit Hieronymus) stabat à dextris eius, non à sinistris, quia vera erat accusatio, eo quod & ipse cum cęteris alienigenam accepisset vxorem, quod in Esdra & Malachia plenissimè scriptum est. Dicitur autem quod *stabat*, quia firmissime & constantissime eum accusabat. Et tam firma fuit illius accusatio, vt eum increpauerit Deus, qui ex misericordia volebat Iesum saluare, & eruere eum, sicut liberatur torris extractus ab igne, &c. Septuaginta hoc in loco, vbi nostra Vulgata legit cum Hebræo, *Satan*, transferunt, *diabolus*, quia hoc eius studium, accusare homines coram Deo: tuncque præcipuè constantissime accusat, accusandoque perseuerat, quando aliqua mala secundum eius inductionem committimus. Est enim ad peccatum instigator, suasor, & inductor, & statim in rigidum transit accusatorem. Pseudopheta, qui Prophetam Dei iniqua fraude decepit, & induxit, vt contra Dei mandatum ageret, & comederet ipsemet, hoc ipso, quod vidit illum Dei mandatum transgredientem, surrexit, iustamque damnationis & mortis sententiam contra illum tulit, intimauitque dicens: *Quia non obediens fuisti ori Domini, & non custodisti mandatum, quod præcepit tibi Dominus Deus tuus, non inferetur cadauer tuum in sepulchrum patrum tuorum.* Et certè sunt innumeræ horribilesque historiæ apud Climacum, Athanasium, & apud Gregorium, in quibus videmus, quam constanter diabolus officium accusatoris fuerit executus coram Deo, falsè & rigidè accusans de multis; rigidissimè autem de ijs, quæ verè fuerant eius instigatione commissa. Tandem autem hoc nomine dignus est (inquit Chrysostomus, quem sequitur Theophylactus) ex eo præcipue, quia sicut calumniatur homines coram Deo, ita vehementissime conatur accusare & calumniari Deum apud homines. Hoc primum fuit præcipuumque illius studium, in mundi exordio, cum Deo detrahere coram parentibus nostris contendit, quos Deus ipse paulò ante condiderat, a qua prima calumnia egregiè nomen diaboli promeruisse demonstrant Beatus Iustinus martyr, & Tertullianus, qui tres celebres calumnias, quibus Deo detrahere coram parentibus nostris voluit, deprehendit, quas omnes ferè Sancti Patres expendunt. Primò 1. enim accusauit Deum, quod graue præceptum durissimumque imposuisset, prohibens lignum pulchrum visu & suaue ad vescendum: mendaciumque inferens, quo rem duriorem faceret. *Cur*, inquit, *præcepit vobis Deus, vt non comederetis de omni ligno paradisi?* Mendacium, inquit Ambrosius, inseruit: non enim dixit Deus,

Marginalia: *In cap. 3. Zach.* — *a In cap. 3. Zach.* — *b In ps. 108* — *c In Epist. Iudæ.* — *d In cap. 3. Zacha.* — *In cap. 3. Zac. & li. 2. cõt. Ioui. Malac. 2.* — *Esdræ 10. 14. 17. 18.* — § 131. *3. Reg. 13. 20. 21. 22.* — *In scala spirit.* — *In vita Antonij.* — *Lib. 3. & 4. dialog.* — *Loco cit. In cap. Matth.* — *In orat. parænetic. ad gentes. Li 2. cont. Marcio.* — *Gen. 3. 1.* — *Lib de parad.*

us, quod non comederent de omni ligno paradisi, sed potius: *De omni ligno paradisi comedes:* quod & omnes Sancti Patres si-
Hom.16.in Genes. militer obseruant. Considera, inquit Chrysostomus, malignitatis excellentem subtilitatem: inducit namque sub ratione interrogationis, etiam quod non erat dictum, quasi scilicet curam ipsorum haberet. *Cur,* inquit, *præcepit vobis Deus?* Cur Deus, qui vobis deberet parare delitias, magna vos fruitione priuauit? Cur non concedit, vt participes sitis bonorum, quæ sunt in paradiso? Præstitit quidem, vt vesci frueremini, maiori tamen voluptate interdixit. Quare hoc? quæ vtilitas, versari in paradiso, & non frui ijs, quæ in illo
2 sunt? Secundo calumniatus est, & accusauit Deum, de inuidentia, vt Sancti Patres, signanter autem Rupertus expendit, quasi Deus ex inuidentia quadam prohi-
In cap.3. Gen. buerit esum: *Scit enim Deus,* inquit, *quod si comederitis, eritis, sicut dij, scientes bonum & malum.* Nullum, inquit, patitur sui similem &c. Et tandem, mendacium eidem imposuit, suadens illum esse mentitum, cum dixit: *In quacunque die comederetis ex eo, morte moriemini:* quasi Deus mendacij comminatione hominem auertere vellet ab esu illius ligni, eo modo quo nos mendacibus comminationibus pueros continemus, ne hoc vel illud comedant. Hoc ipsum studium sequutus deinceps diabolus fuit, procurans viros sanctos retrahere à Dei obsequio, eidem detrahens, illum
Loc.cit. accusans, & calumnias contra eundem excitans: quod Chrysostomus egregiè ex eadem Sancti Iob historia comprobat. Cum enim diabolus primo calumniatus fuisset virum illum iustum coram Deo, vt dictum est, deinde totum se conuertit ad accusandum Deum coram illo. Hoc enim contendebat cum dicebat: *Ignis Dei descẽdit de cœlo, & tactas oues, puerosque consum-*
Iob 1.16. *psit, &c.* Expende vim illius verbi, *ignis Dei,* quasi dicere voluerit: Non solũ te nõ defendit à Chaldæis, sicut par erat, cũ venerunt, vt bona tua raperent, sed ipsemet contra te bellum agit, & quæ illi reliquerunt, ipse consumpsit igne suo de cœlo missio; inimicorum tuorum conatus fouet &c. § 132

3 Et tandem suprema voce calumniatus est Deum, voce vxoris dicentis: *Adhuc* Iob 2.9.
tu permanes in simplicitate tua? Benedic Deo & morere. Expende pronomen, *Tu:* tu, qui sapientem te exhibuisti, qui credebas omnia tibi prospere euentura, si in Dei obsequio permaneres; tu, qui talia expertus es de Deo, vide quomodo tecum agat; tu benedicis & seruis ei, & ille te dimisit omnibus inimicis expositum, qui non defendit à Chaldæis & Sabæis, sed potius plagas & mala tua auxit, & mala tibi pro bonis retribuit, & etiamsi moriaris, nihil ille curabit. Quis tam tyrannus seruo fideliter obsequenti talia rependat? Vxor quidem Ibidem.
loqui videbatur, sed (vt annotat Chrysostomus) verius diabolus erat, qui Deum Tract. 2 in
accusabat: quod & obseruauit egregiè O- Iob post
rigenes, expendens illa verba: *Dixit ad e-* medium.
um vxor eius. Vxorem dixit dixisse, sed vere diabolus dixit: sic namque & olim ait: Gen 3.1.
Dixit serpens ad mulierem: serpentem dixit dixisse, non tamen serpens dixit, sed diabolus, qui per serpentem loquutus est. Sic & nunc isthic, vxorem dicit dixisse, sed vere non vxor dixit, sed aduersarius, qui per vxorem est loquutus. Ita Origenes: qui vt hoc paulò inferiùs probet, expendit illud verbum: *Respiciens in eam:* non dixit, respiciens eam, sed in eam, id est ad eum, qui in illa loquebatur: quod & similiter Chrysostomus obseruauit. Vide autem quo affectu Deum calumniari contendat. *Quousque,* inquit, *sustines.* Omnis substantia tua consumpta est: filij tui, quos fidem docuisti, quos pietatem induisti, quos charitatem ad inuicem circa omnes habere instruxisti: filij tui, pro quibus fuisti corde solicitus, & animo cogitasti, & singularia sacrificia immolasti, quos hæredes fore sperasti, à quibus sepulturam te accepturum expectasti, per quos nomen tuum, ac memoriam post te permanere credidisti: isti, quibus inter homines nihil est dulcius, &c. filij tui, quorum visionem non expectabis amplius, quorum faciem non videbis vlterius, &c. terra illos subitò

subitò cooperuit, domus ruina commune sepulchrum cunctis illis effecit: & non solum filij, sed & filiæ &c. Hæc omnia ille operatus est, cui tu benedicis. *Quousque?* liquefactæ sunt carnes tuæ; consumpta sunt ossa tua, & nerui: putrefacta est etiam ipsa terra sub te; quid adhuc sustines? nihil restat ei agendum, nisi te occidere, *adhuc,* inquit, *permanes in simplicitate tua? Benedic Deo & morere.* Quidam non incongrue simplicitatis nomine, stoliditatem intelligunt, videbaturque illi stolidum esse, persistere aliquem in eius obsequio, à quo extrema recipit mala. Cœpit Iob sentire bonorum iacturam, cum audiuit, venisse Chaldæos & furatos fuisse camelos, tunc benedixit Deum: statim audiuit, ignem descendisse de cœlo, & consumpsisse oues; similiter Deum benedixit. Illico audit filios suos tristi nece consumptos, & ad benedicendum Deum se conuertit. Tandem videt se vlcere pessimo percussum; & in eodem persistit. Clamat propterea vxor, aut verius diabolus in ea: Adhuc in hac permanes stoliditate? perseueras adhuc in re tam stolida, benedicere, & obsequi ei, qui tibi talia infert, qui ita te affligit, & in afflictione dimittit? Benedic Deo, & morere, perseuera in hoc & morieris; perseuera in hoc, & omnibus bonis te inuenies destitutum, vt iam sola mors sit à te expectanda. Ita enim se gerit Deus, quod tradit laboribus, ærumnis & miserijs obsequentes & benedicentes sibi: *Siruele, y hallaras, que te mueres, que te dexa sin cosa para beneficio*
In psa. 103. *de tu vida.* De ijs videndus est Beatus Augustinus, qui egregiè loquitur, in illud: *Draco iste.* Similiter possumus intelligere apud sanctum Tobiam, dæmonem fuisse, qui in eius cognatis & vxore, Deum calumniari contendebat, quando sanctus ille vir, post varia obsequia Deo exhibita,
Tob. 2. 16. 22. cæcitatem & paupertatem incurrit: propterea, vitam eius parentes & cognati eius
§ 133. irridebant, dicentes: *Vbi est spes tua, pro qua eleemosynas & sepulturas faciebas? Et vxor eius: Manifeste vana facta est spes tua.* Hæc certè verba, diabolo instigante proferebant, quibus calumniam contra Deum exprimere conabatur apud sanctum Tobiam, suadere intendens, Deum nullam mercedem rependere pro seruitio, & esse quouis domino crudeliorem: nullus enim Dominus est tam sæuus, qui pro seruitio grato rependat cæcitatem & miseriam: idcirco contendebat persuadere, vanam esse spem eorum, qui Deo obsequuntur, qui dimittit obsequentes sibi, vt incurrant cæcitatem paupertatem, contemptum &c. Hac tentatione Israelitas à Dei cultu, ad solis & lunæ & stellarum obsequium reuocauit, suadens eis, quod Deus talis est, qui dimittit, vt famem patiantur sui cultores, quos nec curare videtur: at si dijs seruirent, cibum, potum, vestimenta, omniaque necessaria essent habituri. Est ille insignis locus apud Ieremiam, vbi postquam Propheta longa oratione ex Dei nomine habita, Iudæos conatus fuit ab idololatria ad verum Dei cultũ conuertere: *Responderunt Ieremiæ omnes* Iere. 44. 15
viri & vniuersæ mulieres, quarũ stabat multitudo grandis, & omnis populus: Sermonem quem loquutus es ad nos in nomine Domini, nõ audiemus ex te; sed facientes faciemus omne verbũ, quod egredietur de ore nostro, vt sacrificemus reginæ cœli, id est lunæ, *& libemus ei libamina &c. & saturati sumus panibus, & bene nobis erat, malumq; nõ vidimus. Ex eo autẽ tempore, quo cessauimus sacrificare reginæ cœli, & libare ei libamina, indigem⁹ omnibus, & gladio, & fame consumpti sumus.* Simili tentatione, vt diximus, repræsentat diabolus mulieri, quod cũ ei obsequitur, omnibus necessarijs abundat; cuncta autẽ desunt, ex quo cœpit Deo inseruire, ideoque eam excitat, sicut illam quæ dicebat: *Vadam post amatores meos, qui dant mihi la-* Osee 2.
nam meã & vinum meum, oleum meum, & panem meũ. Similiter proponit mercatori, quod si secundum Dei leges negotietur, remanebit tandẽ sine lucro, & quod potius absumentur, quã augeantur eius diuitiæ, &c. Talis est hæc tentatio, qua Christum impugnat: *Si Filius Dei es, &c.* est enim quædam Dei detractio, calumnia, & criminatio: idem est namq; ac si dicat: Vide

qualiter Deus, qui te Filium suum vocauit, tecum agat: vide qualiter eos tractat, quos filios suos vocat, & qui eius seruitio se tradunt: nihil tibi prouidet, nihil mittit de cœlis, lapides solos, quos desertum secum fert, habes: aliam propterea oportet te viam tenere, si viuere cupis; necessarium est alio modo vitæ tuæ consulere: desertum relinque, in quo tantum lapides inuenies, cibum quære, ad alterius obsequium te conuerte, qui non te dimittat post tam longa ieiunia, inter meros lapides, ad quos solos ora conuertere possis. Ex quibus patet primò, satis esse similem hanc primam tentationem illi vltimæ, qua tandem Iob aggressus fuit per vxorem: *Adhuc tu permanes in simplicitate tua?* Cum enim dicit, *si Filius Dei es, &c.* idem est, ac si dicat: Quid permanes in Dei obsequio ieiunans, & fame te conficiens: qui nihil tibi, tot diebus ieiunanti contulit, vt nunc cum esuris possis refici? Ieiunasti primis diebus, & vacuus remansisti; perstitisti in ieiunio, & nihil tibi prouidit: tandem ductus es ad mordacissimam & molestissimam famem, & nihil tibi dedit, sed reliquit te inter lapides, ad quos nisi te conuertas, non habes aliquid aliud. Ne in hoc persistas, sed eum deserens, qui te fame affecit, ad ea quæ tibi expediunt quærenda festina. Patet secundò quanto maiores fuerint tentationes, quibus diabolus tentauit Christum, quam fuerint illæ, quas contra Iob extruxit, quæ enim fuit suprema, vltima & fortissima contra beatum Iob, hæc prima est, qua contra CHRISTVM agere incipit.

§. 35. *Voluit diabolus suadere, falso dictum fuisse: Hic est Filius meus dilectus, sed insipienter argumentatus est.*

Alio modo tentationem istam *Si filius Dei es, dic vt lapides &c.* explicat Chrysostomus, quē etiam indicat Augustinus, quod scilicet per eam voluit Diabolus inducere Christum, vt non crederet voci cœlo delapsæ, quam paulo ante audierat in Iordane: *Hic est Filius meus dilectus.* Hæc, inquit Chrysostomus, diabolus dicebat, vt ipsum de infidelitate conuinceret. Hac siquidem arte primos homines decepit, incitans eos, ne crederent id quod paulò ante dictum fuerat: *In quacunque hora comederitis, morte moriemini,* vt per hanc incredulitatem à Dei obsequio reuocaret, & ad malum perduceret. Et sicuti tunc incœpit, supponens vocē quam audierant: *Cur, inquit, præcepit vobis Deus &c.* ita & nunc aggreditur, supponens vocem, quæ ad Christum facta fuit: *Si Filius, inquit, Dei es,* quasi dicere volens: Cur dictum est ad te: *Hic est Filius meus?* Qui enim fieri potest, vt te Deus tanquam filium habere dicat, & dimittat affligi fame & esurie, & omni penitus alimento destitutum, vt nec panem habeas, neque aliquid ad manum, nisi nudos lapides ad quos te conuertas? Aut ergo ad experiendam huius vocis veritatem te applica, aut illam iudica fallacem; non enim dimittit Deus eum, quem in filium recipit, quod moriatur fame, cum sæpè dictum sit, quod, *non interficiet fame animā iusti:* quod, *non vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem &c.* Hoc ergo est argumentum diaboli, qui nescit coniūgere filium Dei, cum esurie, fame, inopia, & carentia panis. Impio tamen ille progreditur discursu. Imò hoc ipso quod voce cœlesti CHRISTVS dictus est filius Dei, erat consequens, vt famem, & sitim, & labores, quibus ageretur, sentiret. Quod egregiè Paulus prosequitur: *Obliti,* inquit,

¶ 134 *Homil.* 13. *in Matth.* *In Psa.* 90.

Gen. 2. 17.

Gen. 3. 1.

Prou. 10. 3. *Psal.* 36. 15.

inquit, *estis consolationis, quæ vobis, tãquam filijs loquitur, dicens: Fili mi, noli negligere disciplinam Domini, neque fatigeris dum ab eo argueris; quem enim diligit Dominus castigat; flagellat autem omnem filium, quem recipit.* Reprehendit illos in primis Paulus, quoniam laboribus afflicti, non reuocabant in mentem id, quod pro iustorum
Rom. 15. 4. solatio Deus scriptũ reliquerat; nam *quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus.* Oportebat igitur, inquit Paulus, non obliuisci illius sententiæ, quam ad filiorum solatium
Prou. 3. 11. Deus protulit, iuxta Septuaginta: *Fili mi, noli negligere disciplinam Domini:* In græco, *Ne paruifacias disciplinam*, tanquam donum magnum æstima, quod te affligi
2. Macha. 6. 13. sinat: *Statim enim vltionem adhibere, magni beneficij est indicium*, vt Spiritus sanctus dixit. *Neque fatigeris:* in græco, *ne dissoluaris animo*, ne despondeas animum, ne credas Deum te dereliquisse; quin potius oppositum iudica, & animos tibi fac, & crede hoc ipso te à Deo diligi: *Quem enim diligit Dominus castigat.* Non potes dicere, ait
Homil. 29. epist. ad Hebræos. Chrysostomus, quia est iustus aliquis, qui expers tribulationis existat. *Ego, quos amo,*
Apoc. 3. 19. *arguo, & castigo:* dixit Dominus. *Flagellat autem omnem filium quem recipit:* id est, vt
In cap. 12. ad Hebræ. ait Theophilactus, quem approbat, quem præ cæteris assumit, & familiarem amicũ sibi conciliat. Ita habẽt Septuaginta, quorum lectionem sequitur Paulus, quod in nostra Vulgata habetur. *Et quasi pater in filijs complacet sibi.* Pater, cùm in aliquo filio propter gratum seruitium sibi complacet, signa profert externa, quibus idipsum manifestat. Et quidem *parentes carnis* (ita
ad Heb. 12. 9. vocat Paulus eos qui nos genuerunt) signa exhibent carni conuenientia, & quæ certos reddant filios de hæreditate obtinen-
¶ 135 da: vnde eos ornant vestibus, auro, argento, vt omnes intelligant illis hæreditatem paratam, quos tali afficiunt honore, quo ad eam disponantur. Deus autem, qui *Pa-*
Ibidem. *ter spirituum*, ab eodem Apostolo vocatur, hoc ipso quod in aliquo tanquam in filio complacet sibi, signa dat, carni quidem contraria, sed spiritui conuenientia: illa sunt labores, fames, persecutiones; quibus spiritus ornatur & augetur, aptiorque fit ad illam hæreditatem comparandam, quam nemo pertingit, nisi per talem dispositionem. Ex quo tandem infert Paulus: *In disciplina perseuerate, tanquam filijs offert se vobis Deus: Quis enim filius, quem non corripit pater?* Græca clarius: *si disciplinã sustinetis, tanquam filijs se vobis offert Deus,* In cap. 12. ad Hebræ
vt Theodoretus, Theophylactus, & Oecumenius: id est, ne credatis, Deum vos vos dereliquisse ex eo, quod vos videtis vndique laboribus circumdatos; potius hoc ipso iudicare debetis, Deum se verum parentem vobis offerre, qui & hæreditatem sit redditurus. *In disciplina perseuerate:* agnoscite vestram fœlicitatem; non vos abijcit Deus, qui potius ex hoc notum facit, quod tãquam filios vos habet. Ex quo tandem infert: *Quod si extra disciplinam estis, cuius participes facti sunt omnes* filij Dei, *ergo adulteri, & non filij estis:* in græco adulterini, spurij, qui non filios Dei vos reputare possitis. Ex his patet, quam debili argumento nitatur diabolus: potius enim ex hoc quod Christus famem patitur, & inuenit se nudis lapidibus circundatum, inferre poterat, benedictum esse: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui:* quasi enim pater in filio complacet sibi Deus, in iusto, quem videt fortiter sustinere famem & esuriem: nec vnquam aliquando pater aliquis ità sibi in filio complacuit, videns eum aliquid gratum sibi facientem, sicut complacet sibi Deus in viro iusto, cùm videt eum laboribus & ærumnis circundatum, patientiam tenere, & firmius sibi adhærere. Certè Paulus, qui arguit Hebræos, quod non tenerent memoria, quæ ad eorum solatium scripta erant, nequaquam oblitus fuit historiæ sancti Iob, quæ ad nostram institutionem fuit scripta, ad quam verè alludere visus est: ad supremam namque & vltimam tẽtationem, vxorem adhibuit diabolus, (Fortissimum, inquit Chrysostomus, In catena in c. 2. Iob.

pugnandi instrumentum, quo Adamum deuicerat) quæ accessit dicens: *Adhuc tu permanes in simplicitate tua? Benedic Deo & morere.* Quæ verba aliter quàm supra diximus, etiam possumus ad nostrum institutum explicare. Varia enim & innumera fuerunt, quæ voluit diabolus ijs verbis exprimere, quibus Iob ipsum torqueret. Et nomen *simplicitatis*, alludit ad illud, quod paulò ante Deus de eodem Iob ad diabolum dixerat: *Vir simplex, adhuc retinens innocentiam.* Vult itaque dicere: Adhuc credis, quod Deo gratus sis: adhuc credis te innocentiam retinere? quando Deus tibi tribuebat bona, poteras credere te illi gratum extitisse; sed nunc cùm tibi mala etiam ad mortem vsque infert, quomodo te illius retinere gratiam credis? certè vel ex hoc ipso intellige, benedictiones, quibus eum benedicis, ei minus esse gratas, quod pro eis etiam mortem inferat & rependat. Respondit ille: *Quasi vna de stultis mulieribus loquuta es.* Chrysostomus refert ad
¶ 136 Heuam, quæ fuit vna, imò & prima de stultis mulieribus, vt velit dicere: Sicut Heua excitata à diabolo, insipienter & stultè loquuta fuit, vt Adamum deijceret, ita & tu. Ita Origenes. Sed obseruandum
נבל est, verbum Hebræum *Nabal*, quod verè
In caten. in cap. 2. Iob. & propriè exprimit, carere sapientia, sensu, discursu, ratione. Ità exposuit prudens
1. Reg. 25. illa Abigail, *Nabal, secundum nomen suum, stultus est:* apteque propterea hoc verbum de illis dicitur, qui minus bene & indigne & insipienter de Deo sentiunt. Idcircò eo-
Deut. 32. 6 dem verbo vsus Moyses: *Popule*, inquit, *stulte & insipiens.* Bene ergo sanctus Iob vxoris blasphemiam subnotauit, dicens: *Quasi vna de stultis mulieribus loquuta es:* id est: Insipienter de Deo sentis & indigne, atque ignoranter, de ijs quæ Dei sunt, iudicas. Insipientes & stulti hoc tanquam signum habent, ad iudicandum aliquem acceptum Deo, cùm bonis temporalibus vident eum abundare, & hoc ipso, quod vident aliquem laboribus opprimi, tanquam signum accipiunt, vt credant eum à Deo relictum, deiectum, & odio habitum. Hoc iudicium stultum est, id est, omni sapiẽtia vacuum. Certiora signa sunt, fames, sitis, persequutiones; ideoque nunc firmius credo, ait Iob, me illi gratum existere, quam quãdo bona temporalia conferebat: certiora nunc signa exhibet dilectionis: dum acri disciplina afficior, tanquam pater offert se mihi Deus, ad æternam hoc ipso me præparans hæreditatem. Vanas fuisse eleemosynas, & misericordiæ opera sancti Tobiæ, eius cognati, & verius vxor eius, comprobare nitebantur, quoniam post talia opera superuenerat ei cæcitas & fames. *Manifeste*, dicebat vxor *Tob. 2. 16.*
eius, *vana facta est spes tua, & eleemosynæ* *21.*
tuæ modo apparuerunt: quasi tribulationes illæ & necessitates, quas sanctus vir incurrerat, manifestè & euidenter ostenderent, vane & inaniter se credidisse, quod Deo esset acceptus, & eius eleemosynæ essent illi gratæ: sed imprudenter loquuta fuit: nam hoc potius ostendebat, quod ipse & eius opera Deo extitissent gratissima, qui propterea subintulit ea quæ Deus exhibere solet ijs, in quibus tanquam in filijs sibi complacet. Quod & Angelus postmodum clarissime pronuntiauit: *Quando ora-* *Tob. 12. 12.*
bas cum lacrymis, & sepeliebas mortuos, &c. Ego obtuli orationem tuam Domino. Gratus eras Domino, cuius preces tanquam pretiosas delitias eidem ego offerebam: sed hoc ipso, *quia acceptus eras Deo, necesse fuit, vt tentatio probaret te.* Qui enim extra disciplinam est, non est Deo tanquam filius acceptus, sed adulterinus iudicatur. *Necesse*, inquit, quia sine laboribus nullus potest æternam hæreditatem obtinere. Idcircò fortes estote fratres (ait Augustinus) & *In Psal. 90*
quando aliqua inopia tentamini, Deo flagellante & erudiente vos, quibus & parat & seruat æternam hæreditatem, non vobis suggerat diabolus: Si iustus esses, nonne per coruum tibi mitteret panem, quomodo misit Eliæ? vbi est quod legisti: *Nũ-* *3. Reg. 17.*
quam vidi iustum derelictum, nec semen eius *Psa. 36. 25.*
quærens panem? tu responde diabolo: Verum dicit Scriptura; Nunquam vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem;

panem; habeo enim panem meum, quem tu non nosti. Quem panem? Audi Dominum; *Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo Dei.* Ita Augustinus.

§. 36. *Nondum erat Christus in necessitate extrema constitutus, quamuis id diabolus more suo persuadere fuerit conatus.*

¶ 137 3.p.q.41. ar.4.ad 1. SAnctus Thomas alio modo istam tẽtationem expendit, explicans, an diabolus intenderit Christum ad peccatum prouocare, si ille purus esset homo. Non enim videtur quod peccaret Christus, etiamsi ea occasione ad quærendum miraculum se conuertisset: nam non est malum, miraculum à Deo quærere, quando nullatenus sine eo potest homo conseruari: tunc namque consueuit Deus miracula facere. Vnde & Dominus filijs Israël miraculosè manna præbuit in deserto, vbi aliunde cibus haberi non poterat. Et similiter Christus in deserto turbas pauit miraculosè, vbi aliter cibi non poterant suppetere. Cùm autem Christus in deserto post tam longum ieiunium esurijt, nullum videbatur subsidium interesse, quia ibi tantum lapides erant: Non igitur peccasset Christus, si ad miraculum quærendum se conuerteret. Respondet nihilominus D. Thomas, verè voluisse dæmonem inducere Christum ad peccandum, si purus esset homo, nam verè reputabat ille, quod Christus peccaret, si ad subueniendum fami miracula facere attentaret: quia etsi vti necessarijs ad sustentationem, non sit peccatum gulæ; sed est gulæ peccatum, si homo propter sustentationem aliquid inordinatum faciat. Inordinatum est autem, quod aliquis, vbi potest recursus haberi ad humana subsidia, miraculose sibi cibum quærere velit. Christus autem ad subueniẽdum fami aliter sibi poterat prouidere, sicut & Ioannes Baptista fecit, in eodem deserto se sustentans, vt legitur apud Matthæum (Matth. 3.): vel etiam ad loca proxima properando. Intelligendum est ergo, hanc fuisse dæmonis astutiam, quod verè Christus non erat cõstitutus in tali necessitate, cui sine miraculo subueniri nõ posset. Erat enim in deserto, in quo prius fuerat Ioannes Baptista, vt alibi dictum est, in quo locustis ac melle siluestri poterat sustentari, sicuti Ioannes ipse fecerat; aut ad aliqua oppida, quæ non longè distabant, se conferre: sed diabolus necessitatem illam tanquam extremam repræsentare voluit: quoniam nihil ibi nisi lapides esse videbantur, quos cùm comedere non posset, nisi in panes conuerterentur, excitauit Christum, vt hoc intentaret. Hocque ille agere solet, repræsentans res aliter quàm sint, vt ad id pertrahat, quod vult. Quando enim nos excitare intendit ad illicita, proponendo aliquid pulchrum, ita pulchritudinem illius repræsentat, vt quasi supremam eam demonstret. Ita pulchritudinem pomi repræsentauit Heuæ, & suauitatem cibi, vt nihil dulcius ac pulchrius excogitari posse videretur: id namque significat illud: *Vidit mulier lignum, quod pulchrum esset visu, & suaue ad vescendum.* Gen. 3. 6. Ita & vitulum in deserto repræsentauit splendentem, vt Hebræi iudicarent illum dignum, cui diuinos honores deferrent. Ita repræsentat luxurioso mulieris pulchritudinem, tanquam excellẽtem, quæ sæpè deformissima est: & auaro pecuniarum vtilitatem, quasi summam; & ambitioso honoris excellẽtiam, quasi in culmine bonitatis, sine qua viuere non possit. Similiter quãdo vult nos à bono reuocare, aut ad illicita inducere timore pœnæ, aut mali imminentis, illud tanquam supremũ & irremediabile repræsentare nititur. Ita repræsentat mulieri extremam miseriam esse, quam patitur, & quod non possit nisi ad amorem illicitum se conuertat, liberari. Similiter auaro repræsentat domus suæ necessitates, quibus non possit subuenire, nisi vsuras exercendo, &c. ¶ 138 Egregiè Deus, qui eius mores nouit, eum descripsit, dicens ad Iob: *Stringit caudam quasi cedrum.* Iob 40. 12. De Behemoth aut Elephante sermonem instituerat. Sed difficile est valde expli-

explicare, quomodo hæc verba possint elephanti conuenire: constat enim in primis, cedrum esse arborem altissimam, omnes arbores superantem, vt patet ex
Ezech. 28. Scripturis, & indicatur apud Ezechielem. Constat etiam, caudam elephanti breuiorem esse caudis omnium animalium, proportionaliter loquendo: omnia siquidem
Lib. 11. c. 25 animalia, vt docuit Plinius, caudas habent à natura, corporum suorum magnitudini respondentes: solus elephantus est, qui eam habet breuissimam, strictam, nullis pilis vestitam, adeò vt nec muscas possit cauda abigere; quas propterea occidit, cutem in rugas contrahens, intra quas illas capit & comprimit. Quomodo igitur potest elephanti conuenire, quod *stringit* (in
חפץ Hebræo *Hhaphast*, quod quidam vertunt, eleuat, erigit) *caudam quasi cedrum?* Sed certè diuina sapientia hæc sententia referta est, qua non tam elephanti caudam, quàm dæmonis actiones voluit describere. Breuissima sanè est elephantis cauda, & eam nihilominus conatur erigere, eleuare, stringere, quasi altissimam cedrum. Caudæ nomine in Scriptura sacra, cùm de dæmone agitur, significatur eius tentatio, qua ad agendum & nocendum, ac superandum vtitur, metaphora sumpta à dracone & serpente, qui cauda agit, percutit, & ea nititur ad inuadendum alterum, similiter metaphora sumpta à scorpione, qui cauda pungit, & per eam venenum emittit: vt enim dixit Plinius, scorpionis cauda semper in ictu est. Nullo momento diabolus meditari cessat, ne quando de-
Apoc. 9. 10 sit ille occasioni. Ita illæ *locustæ, quæ ex puteo abyssi ascenderant, habebant caudas, & in caudis aculeos*, quibus varias & validas diaboli tentationes Spiritus sanctus expressit. Ita & in Apocalypsi draco perhibe-
Apoc. 12. 4. tur, quod *cauda trahebat tertiam partem stellarum cœli*, quia tentatione & suasione sua, multos & innumerabiles ad ima pertraxit. Cauda ergo huius Behemoth breuissima est; sed eam stringit & erigit tanquam cedrum, quia si verè attendantur bona, quæ tentando promittit, ad quæ animum allicere cupit; & mala quæ tentando, fugienda proponit, à quibus nos auertere conatur, breuissima sunt & decurtata: sunt enim temporalia bona & mala, vnde tam bona, quibus allicit, quam mala, quibus terret breuissima sunt: illa tamen erigit & extollit quasi cedrum, & quasi suprema exhibet, quia bona ad quæ excitat, repræsentat tanquam excellentia, & mala tanquam omnino irremediabilia: quo fit, vt cor hominis hoc ipso stringat, & quasi ad supremas ducat angustias. Quis enim dicere potest, quomodo repræsentat mulieri necessitatem, quam patitur, tanquam supremam & extremam; & quod iam nullum remedium supersit, nisi illa agat, quæ ipse suadet? Quis explicare possit, quomodo stringat cor hominis, qui habet filios, familiamque copiosam, repræsentans ei, nullum remedium subesse, nisi manum ad illicita extendat? Quis dicat, quomodo Iudæ repræsentauit, quod non poterat viuere inter homines, qui tam detestandum commisit facinus, nec aliud medium subesse, nisi laqueo se suspendere? Christum ipsum ita stringere videtur, repræsentans ei necessitatem famis, quam patitur, talem, quam nisi miraculum induceret, non posset euadere: cum tamen ibi Christus haberet, quid edere posset, accommodans se loco & tempori, cibo vtens, quo Ioannes se sustentauerat. Ita quidem tu, ô mulier, attende, quod verè habes media tuæ sustentationi proportionata: labora, manuum operibus intende, alteri inseruito, &c. tu itidem homo contentus esto cibo, vestituque communi, &c.

(?)

§. 37. *Chri-*

§. 37. *Christus similis est labro lucido ad cuius conspectum omnes debent vitam suam componere: illi singulariter, quos diabolus ex fame tentat.*

QVi *respondens dixit: Scriptum est: Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei.*
¶ 139 Qui tentari voluit pro nobis (inquit Augustinus) magistrum se exhibet, docens nos suo exemplo, quomodo tentationes
In Psal.90 vincamus. Certum est Dei Filium venisse in mundum inter alia, vt omnibus hominibus seipsum præberet magistrum, qui omnes suo instrueret exemplo: quibus propterea dicere visus est: *Vos vocatis me Magister & Domine, & bene dicitis: sum etenim, exemplum enim dedi vobis, vt quemad-*
Ioan.13.13. *modum ego feci, ita & vos faciatis.* Quibus verbis alludere visus est, ad illud labrum, aut concham, quam præcepit Deus, vt faceret Moyses, cuius ad aliud institutum meminimus. *Facies*, inquit, *labrum æneum*,
Exo.30.18 (Septuaginta transferunt, *Peluim*: Chaldaica, *luterem*) *cum basi sua ad lauandum.* In Hebræo pro *Basi* habetur dictio, *Chan*, forte à verbo *Chon*, quod est firmare, quod
כון. maxima firmitate stabiliendum esset. *Po-nesque illud inter tabernaculum testimonij,*
Thesa. Pagnin. pag. 1149. *& altare; & missa aqua lauabunt in ea Aaron & filij eius manus & pedes.* Chaldæus, *Et pones ibi aquas & sanctificabunt Aaron & filij eius manus & pedes.* Cum hanc peluim fecit Moyses, dicitur: *Fecit labrum æneum, cum basi sua, de speculis mulierum,*
Exod.38.8. *quæ excubabant* (in Hebræo, *quæ conueniebant ad modum exercitus*) *in ostio tabernaculi* Chaldæus, *quæ veniebãt vt orarẽt in ostio tabernaculi fœderis.* Caietanus censet, cõchã dici factam de speculis mulierũ, non quod
In cap. 38. Exod. incrustata esset speculis, ita, quod specula superponerentur æri, sed quia æs ex quo confecta erat, tum tersum, & lucidum erat, vt vere tenerent speculorum omnium relucentiam & claritatem, ita quod, quãuis innumeræ essent mulieres, quæ ad spectandas seipsas, ad modum exercitus accederent, omnes ibi melius, quam in lucidissimo speculo se possent inspicere: ac si apertius diceretur, inquit Caietanus: Fecit concham æream, tam tersam, & lucidam, quod in illa videbant seipsas exercitus mulierum: ita quod non significatur concha incrustrata speculis æreis, sed ipsum æs conchæ tam tersum ac politum, vt esset in quo sisterent, ad seipsas videndum, mulieres ad instar exercitus conuenientes, ad ostium tabernaculi. Hæc autem Caietani sententia ex eo confirmari posse videtur, quod Deus, quando præcepit Moysi, vt labrum conficeret, non statuit, vt illud speculis mulierum incrustraret: & certum est, Moysen non facturum, nisi quod Deus illi præcepisset, cui dixerat: *Omnia facito secundum exemplar, quod tibi monstratum est.* Fecit ergo, quod Deus præcepit, conficiens labrum ex ære, tam tersum, vt vere quouis *Exo.25.40*
speculo esset lucidius. Deinde Salomon quando templum ædificauit, posuit in eo aliam concham, ad similitudinem illius, quam fecit Moyses, quam vocauit mare, propter ingentem aquarum quantitatem, *2.Reg.23.*
quam caperet, ad eundem effectum, ex ære quidem, quod Dauid deferri iusserat, tam lucidum & præclarum, vt auro ipso pretiosius tunc haberetur, sicut dicit Iose- *2. Reg. 8.*
phus: nec tamen illud incrustauit, aut operuit speculis mulierum, sed tam ter- *Li.7. anti. cap. 6.*
sum erat, vt quicunque accedens ad vas illud, clarius in illo, quam in quocunque speculo posset seipsum conspicere. Quod si Caietano opponas: labrum illud non fuisse positum, vt mulieres in illo se ipsas inspicerent, ideoque iubetur poni inter tabernaculum & altare, vt Aaron & Filij eius lauarent manus suas & pedes: Respondebo, nec Caietanum id negasse, sed tantum dicere voluisse, tam tersum fuisse æs, ex quo illa peluis fuit cõfecta, vt possẽt mulieres seipsas, tãquam in clarissimis speculis inspicere: quomodo solemus, de re aliqua clarissima loqui, dicentes, quod mulieres possunt in ea se conspicere, quã-
uis nec illam contingere valeant. Alij cen- ¶ 140
sent vere Moysen illam concham incrustasse speculis, quibus mulieres Hebrææ

In caten. Exod.38. abundabant, ex ijs quæ Ægypto deportauerunt, vt autor græcus apud Lippomanum. Apud Ægyptias enim mulieres frequentissimus erat speculorum vsus: & vt dixit R. Abraham, mos fuit omnib. Hebręis mulierib⁹, singulo mane ad specula ęnea aut cryſtallina, vel vitrea, suā decorare faciem, & aptare tiarā: & hęc specula cōtulerūt aliquæ deuotæ mulieres, quæ spreta seculi vanitate cōuenire solebāt ad orationē & doctrinam legis, ex quibus Moyses labrum illud incrustauit. Sed siue hoc, siue illo modo dicamus, certum est, statutam fuisse firmissime in tabernaculo concham ex ære confectam, cuius superficies omnibus speculis erat clarior, ad cuius præsentiam, omnes Sacerdotes & Leuitæ, possent seipsos videre & mundare, in qua etiam erat aqua, qua omnia quæ immunda deprehenderent, mundare valerent. Et quidem nemini dubium est, peluim illam, symbolum fuisse Christi Domini, qui clarissimis omnium virtutum fulgoribus splendens, omnibus seipsum exhibet tanquam vas lucidissimum, in quo quiuis possit id, quod agendum est conspicere, in quo & simul inueniant omnes ingentem aquarum gratiæ abundantiam, per quam animas suas emundent. Nec enim Christus tantum id efficit, vt deformitates quibus animæ facies fœdatur ostendat, sicuti lex antiqua faciebat, per quam tanquam per speculum, peccatorum immūditiæ patebant, gratiā tamē non præstabat ad eorū emundationem. Christus Dominus vtrū-

Ioan.1.14. que præstat: qui propterea dicitur: *Plenus gratiæ & veritatis*: veritatis quidem, aut claritatis, qua mentes nostras illustret, ad cognoscenda omnia, quæ agere debemus; gratiæ vero, qua nostram adiuuet infirmitatem, vt ea quæ ipso docente fugienda vel agenda cognoscimus, fugere vel agere possimus. Est igitur Christus Dominus, quasi speculum lucidissimum omnium oculis expositum, in quo omnes possunt deprehendere, quid vnumquemque agere o-

3 p.q. 40. art. 2. porteat: qui idcirco (vt D. Thom. demonstrauit) vitam gessit quasi omnibus cōmunem, vt omnibus se magistrum exhiberet. Quod & egregie dixit Nicolaus Papa 4. Cum Christus, inquit, omnibus sit propositus in exemplar virtutis, oportuit vt omnes, & infirmi in eo haberent, quod imitarentur, atque in illum intuentium, nullus posset de virtute consequenda desperare. Et hoc ipsum Chrysostomus colligit, ex illis verbis Christi Domini: *Venit Ioannes non manducans, neq; bibens, &c. venit filius hominis manducans & bibens.* Ex quibus etiam verbis, collegit B. Irenæus Christum ita conuersatum fuisse cum hominibus, vt eorum cōmunibus cibis vteretur, & vinum biberet: quæ & similiter prosequitur Augustin. quem D. Thomas refert & explicat. Cōmunem ergo vitam sequutus est Christus, per quā vnusquisq; suam posset reformare, & diuerso tēpore diuersa operatus est: nunc ieiunauit, & nūc comedit; conuiuijs interfuit aliquando in ciuitate, & esuriem sæpe passus est in deserto; iu hominum frequentia fuit sæpe conuersatus, & solitudinem non semel sequutus est; ex opere manuum, antequam ad prędicandum egrederetur victum quæsiuit, alio tempore ex eleemosynis vixit, & aliquādo ei tanquā omnium Domino, angeli ministrarunt: honores non semel fugit & refutauit, sæpe aliquando oblatos acceptauit; contumeliæ verba sustinuit, iterum laudis vocibus fuit exaltatus; nūc fugit inimicos, & se abscondit, aliquādo eis obuiam venit, aliquando lætatus est cū Apostolis in Spiritu sancto, aliquando vero fleuit amarè: quodam tempore nudis pedibus incessit, aliquando calceamenta portauit; cū peccatoribus comedebat aliquando, aliquādo etiam oblatos ab Apostolis cibos in Samaria non accepit. Certe magister cantorum omnes aliorum voces vnus ipse solus refert, & vocem agit communem, nunc supremam refert, nunc depressiorem producit, nunc mediam agit, vt omnes doceat, & vnicuiq; exemplum præbeat, ita quod in vna sua voce vnusquisq; cantorum suā reformare vocē addiscat. Sic omnia pro te factus est Domin⁹, inquit Ambro. ijs qui sub lege sunt, quasi sub lege esset, cū ipse sub lege nō esset: circumcisus est, vt eos qui sub

In c. Exijt qui semen, de verborū signif.

Hom.38. in Matt.

Mat.11. 18

Lib.4. con. hæres. c. 51

Lib.16. cō. Faust. c.30 & 31.

§ 141.

Præf. lib.4 in Luc.

lege

lege sunt lucrifaceret; his qui sine lege erāt, cōuiuij cōmunitate sociatus est, vt lucrifaceret eos, qui sine lege viuebāt. Fact⁹ est infirmis infirmus per corporis passionem, vt infirmos lucrifaceret. Omnib. postremo omnia factus est, pauper pauperibus, diues diuitibus, flens flentibus, esuriens esurientibus, sitiens sitientibus, profluus abūdantibus, in carcere cum paupere est, cū Maria flet, cū Apostolis epulatur, cū Samaritana sitit, in deserto esurijt. Ita Ambros. Ex his duo loca Pauli intelligūtur, quæ difficilia
Rom. 8. 30. alioquin videntur. Primus est: *Quos præsciuit, & prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus*, id est, statuit Pater ætern⁹, vt qui ad gloriā erant ab ipso approbati, cōformarēt vitam suam vitæ Christi filij sui. Quî fieri potest vt cum inter prædestinatos, sint homines tā diuersæ vitæ (quidam enim sunt pauperes, alij diuites, quidā in honore cōstituti, alij in contumelia, &c.) ad vnius Christi vitam possint suam conformare? Certè quia vita Christi talis fuit, vt vna ipsa omnibus exemplar perfectissimum
Rom. 13. 14 esse possit. Secūdus est: *Induimini Dominū Iesum Christum*, Id est, Imitamini ita eius vitam, vt Christi personam agere videamini. Nunquid vna eademq; vestis potest omnibus corporib⁹ cōuenire? quomodo nāque quæ in gigantē quadrat poterit esse apta pygmęo? Quia vna eademq; vita Christi, vere omnibus potest aptari, qui omnibus perfectum viuendi præbuit exemplū: estq; quasi quædam tela panni longissima, ex qua quiuis potest conscindere portionem, sibi aptissimam, & conuenientem, & quando paupertatem habet & quādo diuitijs & panib. abundat; quando infirmatur
¶ 142 & cū san⁹ est, &c. Omnibus propterea sua-
2. Cor. 4. 10 det Paulus: *Vt vita Iesu manifestetur in corporibus nostris.* Famē ergo & esuriem Chri-
In Psal. 90 stus pati voluit, inquit Augustinus, & eius occasione tentari, vt quoniam sępe famem patiuntur fideles, nec eis superesse videntur nisi lapides, cuius occasione à tentatore excitantur facere, quæ non conueniunt, doceat eos, quomodo respondere tentatori debeant, vt non vincantur, sed vincant; non superentur, sed superent: intelligant, ꝙ non propterea dimittuntur à Deo, quoniā panes deesse videntur: nec ægre ferant, ꝙ differat Deus eis prouidere, & quod post quadraginta dierum ieiunium non conspiciant nisi lapides: attendant ea, quæ scripta sunt, discant respondere sicut Christus respondit: *Scriptum est: Non in solo pane viuit homo, &c.* Inde diabolus cœpit (inquit L. 4. in Lu.
Ambros.) vnde iam vicit, & ideo inde incipio in Christo vincere, vnde in Adam victus sum, si tamē mihi Christus imago Patris, virtutum exemplum sit. Discamus igitur eius exemplo cauere gulā, &c. Et propterea vt annotauit S. Leo Papa *a*, & ex eodem obseruauit D. Thomas *b*, Christus a Serm. 1. Quad. ante medium
Dominus non restitit tentatori potestate suæ diuinæ virtutis, sed testimonijs legis, vt hostis humani generis, non quasi à Deo, b 3. p. q. 11. art. 4. in 0. ad finem.
sed quasi ab homine vinceretur, & hoc ipso plus hominem honoraret, quem docuit simili ratione inimicum reuincere. Ita & Ambrosius obseruauit: Vides, inquit, Loc. cit.
quo genere armorum vtatur, quod hominem a spiritualis nequitiæ incursione defendat, aduersus irritamenta gulæ septum atque munitum? non enim quasi Deus vtitur potestate (quid enim mihi proderat) sed quasi homo commune sibi arcessit auxilium, &c. His mire concinunt illa Apostoli verba, quibus Christum inducit *tentatum per omnia, pro similitudine absque* ad Heb. 4. 15.
peccato; quæ etsi varijs modis possint explicari, sed apte B. Anselmus & D. Thomas intelligunt de istis tentationibus, qui- In cap. 4. ad Heb.
bus à diabolo in deserto tentatus fuit: secundum quas dicitur tentatus per omnia, quia ad omnia vitiorum genera his tribus tentationibus Christum diabolus incitauit, vt ex sanctis Patribus dictum est supra. Dicitur autem tentatus pro similitudine, aut vt D. Thomas legit, secundum similitudinem, quia ideo tentatus est, vt daret nobis exemplum, vt secundum similitudinem eius, tentationem sustineremus, & omnia conaremur euincere. Sicut enim ille ita sustinuit, vt nullo modo peccato consenserit, sed Scripturæ sacræ doctrina omnem repulit tentationem; ita & nos

agere hoc ipso docet, & vt tentatori, cum ad illicita pertrahere conatur respondeamus dicentes: *Scriptum est: Non in solo pane, &c.*

§. 38. *Diuini verbi gladio Christus tentatoris ictum repercutit, quo si muniamur, illius tentationes eludemus, qui idcirco curauit Scripturam sacram abolere.*

¶ 143 ADimplere nunc visus est Christus, quod B. Iob promisit, quodq; supra iam alia ratione exposuimus:
Iob. 40.14. *Ipse est principium viarum Dei: qui fecit eum applicabit gladium ipsius.* Vt enim in principio annotabamus cœpit Deus describere dæmonem sub Behemoth aut Elephanti specie: & ita quamuis aliqua dixisset, quæ vere in Elephantum quadrant, tamen ita sermonem ad dæmonem describendum conuertit, vt difficile possint, quæ subdit, Elephanto conuenire, egregie autem dæmoni aptantur: qualia sunt hæc,
In c. 40. *Iob* quæ non nisi violenter, vt ibi ait D. Thomas, ad Elephantum applicant aliqui. Quomodo enim dicitur ille principium viarum Dei? Quisnam gladius est, quem Deus applicat contra eum? Dæmonem ergo, & quæ circa eum sunt, hæc verba mire describunt. Dicitur enim diabolus; principium viarum Dei, vt ibi exponit Grego-
32. *Moral. c.* 24. & 25 rius, quod naturæ & gratiæ dotibus creatus fuit, omnes creaturas excedens: iuxta
Ezec. 31. 8. illud: *Cedri non fuerunt altiores illo, in paradiso Dei, abietes non æquauerunt summitatem eius, platani non fuerunt æque frondibus illius; omne lignum paradisi Dei non est assimilatum illi, & pulchritudini eius, qui speciosum fecit eum in multis condensisque frondibus.* Quod vero subditur: *Qui fecit eum, applicabit gladium ipsius,* egregiam continet doctrinam, excellentemque Dei promissionem, quam Sacer Euangelista nunc adimpletam exhibere videtur. Qui
Ioan. 1. 3. enim fecit eum, Filius Dei est; *per quem omnia facta sunt;* qui per Esaiam dicit: *Ego creaui fabrum,* id est, dæmonem, vt Hie- *Esa.* 54. 16.
ronymus exponit. Ille qui in mundi initio, fecit illum, nunc applicat gladium suum. Aliqui intelligunt gladium suum, id est, ipsius diaboli; quem sensum supra prosequuti sumus. Alij intelligunt gladium suum, id est, ipsius Dei; qui sensus nostro nunc potest instituto deseruire. Gladius namque Dei, verbum diuinum est, iuxta Paulum: *Gladius spiritus, quod est verbum* *ad Eph.* 6.
Dei. Hunc gladium nunc applicat, quoni- 17.
am ad vnamquamque tentationem reuincendam, vt notat Rupertus, non diuinæ *In cap.* 4.
potentiæ vires educit, sed peculiare Dei *Matth.*
verbum cuique tentationi opponit, & Scriptura sacra descriptum, quo inimici vim & robur dissecat & eneruat. Nec dicit: Qui fecit eum percutiet eum, aut vulnerabit eum gladio suo; sed *applicabit gladium suum.* Verbum enim, *applicare,* significat, apponere aliquid, iuxta alicuius congruentiam: idcirco commune est apud medicos, qui pharmaca propterea dicuntur applicare, quia iuxta cuiusque infirmitatis exigentiam eam apponunt. In Hebræo, vt supra annotabamus, est verbum *Hagos,* quod significat offerre alteri, ideo- תגיש.
que, vt aduertit Brixianus in sacrificiorum *In Arcato.*
ritu sæpe vsurpatur. Idem est ergo, ac si di- 1. *p.* 132.
cat: Qui fecit eum, supponet, offeret ei gladium suum: metaphora, quantum existimo, sumpta ab eo, qui ictui inimici supponit, & offert gladium, quo illius ictum suscipiat: hoc enim frequens est in duellorum vsu. Gladium suum contra te inimicus tuus vibrat, gladium tuum illius ictui supponis, quo teipsum defendis, offers gladium tuum, quo gladium alterius excipias. Et si gladius tuus fortissimus, validissimusque sit, hoc ipso confringit, retundit, & discindit vires & aciem gladij inimici. Gladio equidem suo diabolus Christum impetijt; sed Dei Filius gladium suum supposuit, eumque obtulit, quo inimici impetum excipiat: offert namq; eius tentationi diuinum verbum: & quoniam ¶ 144
hic eius gladius validissimus est: (*Viuus est namque sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, &c.*) ita gladius ini- *ad Heb.* 4. 12.
mici

mici fuit retusus, confractus, & dissectus, vt dicere possimus: *Inimici defecerunt frameæ in finem:* finis enim, vt exponit Augustinus, Christus est, de quo dixit Paulus: *Finis legis Christus.* In eum inimicus vires suas conuertit frameis suis illum impetiuit, sed offerens ille gladium verbi Dei, omnes frameæ inimici hoc ipso sunt retusæ & defecerunt. Ex libro ergo Deuteronomij Christus Dominus diuina verba depromit, & cuique tentationi gladium proprium applicat & offert, in quo libro tota lex diuina continetur. Vocatur enim Deuteronomium, vt inquit D. Hieronymus, quasi secunda lex, aut iterata lex, quod legem quam Deus primo tradidit in monte Sina, secundo Moyses iam moriturus populo proposuit: de quo optime Abulensis. Quoniam autem, vt dictum est, Christus Dominus tentari voluit, vt magisterium vincendi exhiberet; hoc ipso, vt obseruauit Gregorius, docet nos, gladium hunc diuini verbi à nobis assumendum, applicandumque aut offerendum ictibus tentatoris, quo eius vires retundamus, & discindamus. Egregie de lectulo Salomonis loquitur Spiritus sanctus, id dicens, quod infra exponere cœpimus: *En lectulum Salomonis, sexaginta fortes ambiunt, ex fortissimis Israel, omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi, vniuscuiusque ensis super fœmur suum, propter timores nocturnos.* De lectis Salomonis quidam locũ intelligunt, quos credendum est fuisse magnificos excellentissimosque sicut & omnia alia, quæ habebat erant sumptuosa & illustria. Credendumque est viros fortissimos fuisse designatos ad custodiam Regis dormientis, qui excubias agerent. Id enim commune regibus fuisse tradit recens & doctus autor. Sed horum verborum spiritum attigisse visus est Philon Carpathius, qui supponit id quod omnes sancti Patres, tanquam constitutissimum statuunt, Salomonem typum expressissimum tenuisse Christi Domini. Hic, priusquam suo sanguine Ecclesiam comparasset, non habuit vbi caput reclinaret, sed postea non solum Ecclesiam, sed vnamquamque animam sanctam, tanquam quietis locum habet, dicente ipso: *Super quem requiescet spiritus meus, nisi super humilem & mansuetum, &c.* Et ideo, non lectus vocatur, sed lectulus, quia de quacunque anima sancta, in qua Salomon iste pacificus requiescit, sermonem instituit, quæ hoc ipso, quod humilis est, paruulam se reputat. Oportet autem diligenti custodia lectulum istum seruare, *propter timores nocturnos,* id est, propter dæmonum impetus & tentationes. Chaldaica, *à spiritibus nociuis, & dæmonibus, qui ambulant in nocte:* Nocturno enim tempore principes tenebrarum magis insurgunt, & qui tenebras diligunt, in tenebris maiori conatu se excitant. Vnde noctu dæmon suffocauit septem viros maritos Saræ, suffocaturus etiam nocte Tobiam, nisi Angelus peculiari custodia illum seruasset; media nocte Angelus (quem Hieronym. credit dæmonem fuisse) primogenita Ægypti interfecit: nocte B. Antonium diris, varijsq; tentationibus dæmones vrgebant, vt in eius vita refert B. Athanasius. Similiter & nocte S. Hilarionem sub mulieris specie sæpe tentauit, vt refert D. Hieronym. *a,* in eius vita & huiusmodi multa enumerant Seuerus Sulpitius *b,* & Palladius *c,* Sozomenus *d,* & Euagrius *e.* Oportet ergo animam seruare propter dæmonis impugnationes, quæ maxime nocturno tempore sunt timendæ. Vnde & maiori cura Sancti noctu seipsos tradunt pœnitentiæ & mortificationis operibus. Hanc autem oportet custodiri omni solicitudine, & integra ac omnimoda cura: quod expressit subdens: *Sexaginta fortes custodiunt, ex fortissimis Israel:* quasi alludens ad illas tam varias ac vigiles curas & solicitudines, quibus tẽtatus est Iacob, quando Israelis nomen promeruit: tunc enim intelligens, quod frater suus magna potentia stipatus, veniret contra se, summa solicitudine omnibus suis prospiciens, vxoribus, filijs, pecoribus, &c. magna vigilia nocte tota cũ Deo colluctans, precibus, lacrymis, & oratione agens, vt dicitur apud Oseam, victor euasit. Dicere ergo vult his verbis, quod alibi clarioribus expressit: *Omni custodia serua*

Marginalia: *Psal.* 9. 7. — *Rom.* 10. 4 — *Deut.* 6. & 9. — *Epi.* 103. *ad Paulinũ.* — *In* 4. *Reg. c.* 22. *qu.* 10 — *Hom.* 16. *in Euangel.* — *Canti.* 3. 7. — *Sotomaior in c.* 3. *Cãt.* — *Esa.* 66. 2. — *Tob.* 8. — *In cap.* 24. *Esai.* — *Exod.* 12. — *In vita Antonij.* — a *In vita Hilario.* — b *In vita Martini.* — c *In Lausiaca histor.* — d *Li.* 6. *hist. tripar. c.* 28 — e *Li.* 2. *c.* 13 *histor. Eccles.* — ¶ 145 — *Gen.* 32. — *Ose.* 11. — *Prou.* 4. 23

serua cor tuum. Hæ tamen curæ ac solicitudines, non inermes esse debent sed potius armatæ ac munitæ: *Omnes tenentes gladios,* id est, diuinæ legis præcepta, verba diuina, quibus possint omnes inimici impetus retundere. Et dicuntur *ad bella doctissimi,* quia cuique tentationi sciunt diuinæ legis peculiaria verba & sententias applicare: quomodo fecit Christus Dominus, qui propterea applicasse gladium suum dicitur. Notum est enim Scripturæ sacræ autorem, Deum esse, qui ita doctrinam suam nobis tradidit, vt nos circa quæcunque agenda, vere instruxerit. Vnde

2. ad Tim. 3.16. & Paulus: *Omnis Scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad docendum, &c. vt perfectus sit homo Dei, & ad omne opus bonum instructus.* Expende illud, *ad omne opus bonum instructus.*

In tractat. modus bene viuendi ad sororē, Ser. 55. Cant. 5.12. Egregie D. Bernar. expendit illud, quod de Sponso suo dicit Sponsa: *Oculi eius sicut columbæ super riuulos aquarum, quæ lacte sunt lotæ, & resident iuxta fluenta plenissima:* Oculi inquit Sponsi, sancti viri sūt, qui sicut columbæ in simplicitate viuunt: *super riuulos aquarum* esse perhibētur, quia semper in refectione sanctarum Scripturarum conuersantur: *Qui lacte sunt loti,* quia per gratiam Dei in baptismo a peccatis suis sunt mundati. Quid per *fluenta plenissima,* iuxta quæ sedent, intelligimus, nisi sacræ Scripturæ profunda & arcana dicta, quibus nos reficimus, dum ea legendo aut audiendo haurimus? Iuxta fluenta ista columbæ residere solent, vt vmbram volantium auium in aqua videant, super quam se proijcientes, vngues rapaces effugiant: sancti namque viri in Scriptura sancta fraudes dæmonis prospiciunt, & ex descriptione quam vident, quasi ex vmbra inimicum cognoscunt, & eius deceptiones fugiunt, &c. Ita Bernardus. Hæc

Hom. 29. in Gen. eadem longo discursu prosequitur Chrysostomus: Omnia, inquit, in diuinis Scripturis scripta, non alia de causa memoriæ sunt tradita, quam propter nostram vtilitatem & humani generis salutem. Hæc secum quisque expendat, suisque congrua vulneribus pharmaca imponat. Propterea enim tot cuiuis sunt proposita, &c. Nulla enim est in humana natura, vel corporis, vel animæ passio, quæ medicinam hinc accipere nequeat. Tristitia & negociorum solicitudine oneraris? Audi Prophetam: *Quare tristis es anima, & quare conturbas me? spera in Deo.* Ps. 41.6.12 Inopia premeris? Audi Prophetam: *Iacta cogitatum tuum in Domino:* Psal. 54.23 & iterum: *Ne timeas cum ditatus fuerit homo, & cum multiplicata fuerit gloria domus eius, quoniam cum interierit, &c.* Ps. 48.17 Calumnias sustines, & insidias? Doceris ab eodem Propheta, in talibus angustijs, non ad humanum præsidium confugiendum: vnde dicit: *Ipsi detrahebant mihi, ego autem orabam.* Psa. 108. 4 Hæc & alia ibi Chrysostomus: ex quibus annotare possumus, labrum illud aqua plenum, speculis circundatum, quod supra diximus fuisse symbolum Christi Domini, posse etiam ita accipi, vt sanctæ Scripturæ typum teneat, quæ aquam continet, id est, doctrinam, circa quamcunq; virtutem, & speculis abundat, quia historias refert, quas, vt dixit Paulus, ad instructionem & correctionem nostram Deus scribi voluit. 1. Cor. 10. 11 De quibus videndus est Gregorius *a*, & Basilius *b*, qui postquam peculiares sacræ Scripturæ historias, ad cuiusque vitam componendam aptas expendit, subdit: Quemadmodū pictores cum imaginem ex imagine pingūt, exemplar identidem respectantes lineamenta eius transferre conantur; magno studio ad suum opificium; ita qui sese meditatur, omnibus numeris virtutis absolutum reddere, veluti simulacra quædam spirantia & actuosa, Sanctorum vitas respicere oportet, probaque opera illorum, sua imitando facere. Quibus & concinit S. Bernardus, docens Scripturam sacram esse speculum, non quidem falsum, sed verum, de quo propterea dixit Dauid: *Tunc non confundar, cum prospexero in omnibus mandatis tuis.* Psal. 118.6. Ex his patet, cur tam solerti cura omnibus imposuit Deus, vt diuinæ suæ legi studiosissime attenderent. *Fili mi, ne obliuiscaris legis meæ, & præcepta mea cor tuum custodiat, &c.* Prouer. 3. 1 & *Fili mi, ausculta sermones meos, & ad eloquia mea* Prou. 4.20

§ 146

a Hom. 17. in Euang.
b Epi. 1. ad Gregoriū. Theolog.
In Euang. de septem panibus, cap. 15.

mea inclina aurem tuam, ne recedant ab oculis tuis, custodi ea in medio cordis tui: vita enim sunt inuenientibus ea, &c. & *Conserua fili mi præcepta patris tui, & non dimittas legem matris tuæ; liga ea in corde tuo iugiter, & circunda gutturi tuo, cum ambulaueris gradiantur tecum, cum dormieris custodiant te, & euigilans loquere cum eis, quia mandatum lucerna est, & lex lux, &c.* & *Fili mi, custodi sermones meos, & præcepta mea reconde tibi. Fili mi serua mandata mea & viues, & legem meam, quasi pupillam oculi tui: liga eam in digitis tuis, scribe illam in tabulis cordis tui, &c.* & ad Iosue: *Non recedat volumen legis huius ab ore tuo, sed meditaberis in eo diebus ac noctibus, vt custodias, & facias omnia, quæ scripta sunt in eo: tunc diriges viam tuam & intelliges eam.* Quibus verbis alludere visus est Dauid: *Beatus vir, qui non abijt in consilio, &c. sed in lege Domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte:* quem locum ad hoc institutum obseruauit Hieronymus, & latius & ex professo D. Augustinus a. Hinc illud insigne præceptum Domini b: *Cum sederit Rex in solio regni sui, describet sibi Deuteronomium legis huius in volumine, &c. Et habebit secum, legetque illud omnibus diebus vitæ suæ, vt discat timere Dominum Deum suum, &c.* Nec enim, vt annotauit Chrysostomus, tantum monachorum opus est, diuinę legi intendere, sed & homines negotijs implicati, tanto magis debent iuxta se habere eam, & mente reuoluere, quanto maioribus occasionibus ad lapsum & ruinam inducuntur. Describat ergo Rex sibi Deuteronomium, aut legis summam, in qua, quæ Deus regibus præcipit, videat; conspiciatque sanctorum & improborum regum historias, vt ex his, quæ in illis videt, addiscat, quomodo in quacunque occasione se gerere debeat.

¶ 147 Consideret diues diuinam legem, & attendat, quid diuitibus Deus præcipiat, quid aliquos diuites in Scriptura sacra reddiderit commendabiles, & quid alios in Gehennam pertraxerit. Animaduertat pauper, quid circa pauperes Deus statuat, & quorum pauperum in Scriptura sacra curam peculiarem Deus susceperit, & ita omnes cuiusuis status homines similiter faciant: etenim siue de rege loqui volens, inquit Chrysostomus, siue de militibus, siue de re familiari, siue de publicis ciuilibusque negotijs, videbis in Scripturis horum magnam copiam, & huiusmodi commemorationes magnam afferunt vtilitatem. Impossibile est enim, impossibile inquam est, animum in hoc genus historijs versantem à cupiditatibus superari. Ita ille. Sicut autem Deus valde commendat diuinæ legis studium, voluitque, vt librum legis homines perpetuo reuoluerent, quo se contra dæmonis impetus munirent, ita suprema dæmonis cura est, huiusmodi studium abolere: tunc enim quasi contra inermes procedere sibi videtur. Idcirco sæpe procurauit libros sanctos legis abolere, vel abscondere, quod cum obtinuit, ingentem in homines stragem inuexit. Ita tempore Achaz, vt ex Rabbi Salomone tradit Lyra, induxit Regem, vt omnes libros legis combureret: ex quo factum est illud, quod dixit Oseas, qui tempore huius Regis prophetauit: *Non est scientia Dei in terra; maledictum, homicidium, & furtum, inundauerunt, sanguis sanguinem tetigit, &c.* Ex quibus illam potuit haurire sententiam Chrysostomus: Scripturarum ignoratio vitam corruptam inuexit. Quoniam autem postea succedente Ezechia rege pijssimo, libri legis restituti sunt; iterum diabolus curauit, vt succedente impio Manasse, omnes abolerentur; cuius tempore perierunt omnes fere libri legis, vt Abulensis probat; adeo, vt cum Iosias ille pijssimus eius nepos regnare cœpisset, nullus liber legis reperiretur, nec facta fuerit in eius vnctione cærimonia illa, quæ ex DEI ordinatione fieri solebat, quod cum vngebatur Rex, ponebatur in manu eius liber legis, quam tam inconcusse erant soliti principes & sacerdotes seruare, vt etiam quando vnctus est rex Ioas, quamuis tantum ætatis esset septem annorum, *imposuerunt ei diadema, & testimoniũ, dederunt-*

Marginalia: *Prou. 6. 20* — *Prou. 7. 1.* — *Iosu. 1. 8* — *Psal. 1. 2.* — *In epist. ad Paulinũ.* — a *Li. qq. ex vtroq; testamẽ. to. 4* — b *Deu. 17. 18.* — *Hom. 8. in Luc. quæ est de Lazaro.* — *Hom. 1. de Dauide, & Saul ad finem.* — *In 4. Re. 22* — *Ose. 4. 1.* — *Hom. 8. in Luc. cit.* — *In 4. Re. c. 22. q. 13.* — *1 Par. 23. 11*

runtque in manu eius tenendam legem, &c. Non ergo, cum cœpit regnare Iosias, liber aliquis legis, aut eius breuis summa inueniebatur: sed eo iam regnante, & summa pietate curante, vt templum repararetur, inuentus est ab Helcia, qui erat summus sacerdos, liber legis. Refert Lyranus ex R. Salomone, quod cum antea impius Achaz quæsierit libros legis Domini ad comburendum, iste fuit absconditus in muro aut pariete templi: vnde cum ex ordinatione Iosiæ templum repararetur, inuentus est à summo sacerdote liber iste, quem tanquam rem nouam, & summo ardore conquisitam misit statim ad Regem Iosiam, quem cum pius Rex legi iuberet, statim totum se conuertit ad componendos mores, & religionis cultum instaurandum: de quo Abulensis. Insuper cum postea populus ad legis contemptum se conuertisset, & in talia incidisset peccata, vt propterea traditus fuerit in captiuitatem, ita curauit diabolus, vt omnes legis libri abolerentur, quod nullum iam exemplar reperiretur, adeo vt oportuerit, quod ille sanctus doctor Esdras, libros legis denouo scriberet, quos Dei fauore, memoriter tenebat: vnde & dictus est Scriba legis. Et tandem cum postea tempore Machabæorum in grauissimas angustias populus Dei incidit, quando Antiochum illum, quem *Radicem peccati* Spiritus sanctus vocat, côtra eundem Dei populum, diabolus excitauit: *Qui ascendit Ierosolymam in multitudine graui, & intrauit in sanctificationem cum superbia, & accepit altare aureum & candelabrum luminis, &c. & ædificauit abominandum idolum desolationis super altare Dei, & per vniuersas ciuitates Iuda in circuitu ædificauerunt aras, &c. Libros legis Dei combusserunt igni, scindêtes eos, & apud quêcunque inueniebantur libri testamenti Domini, & quicunq; obseruabat legem Domini, secundum edictum regis trucidabant eum.* Propterea certe curabat diabolus ita fieri, quoniam sciebat, quantum conducat legis notitia, contemplatio, & meditatio, ad quamcunque eius tentationem reuincendam.

4. Reg. 22. — *L. 4. Re. 22* — *In 4. Reg. c. 22. q. 10.* — *2 Par. 36. 15* — *1. Mac. 1. 11* — *1 Mac. 1. 22*

§. 39. *Merito sancti Patres ad legendam Scripturam sacram inuitant, quam vtilius vulgares homines ex Catholicorum prædicatorum ore audire debent.*

¶ 148

INtelligentes sancti viri, quam tradidimus doctrinam, diligenti studio curauerunt seipsos totos tradere contemplationi diuinæ legis, & sanctarum Scripturarum: & cum voluerunt populum à peccatis reuocare, hoc saltem curauerunt, ei persuadere, vt diuinæ legis lectioni aures accommodarent. Ita Moyses, Iosue, & Esdras: sancti itidem illi Machabæi huius lectione se sustentabant, qui dicebant: *Habentes solatio sanctos libros, qui sunt in manibus nostris.* Ezechiel iussus est deuorare librum, *in quo erant lamentationes, carmina & væ:* quia qui mentis ventre recondit Scripturæ sanctæ, & diuinæ legis verba, inuenit quibus excitetur, ad plangenda peccata, gaudia æternæ vitæ desideranda, timendas pœnas peccatoribus positas, vt Beatus Gregorius exponit. Hinc Bernardus ad sororem suam: Tu, inquit, soror in meditationibus sanctarum Scripturarum esto assidua, quia in eis poteris cognoscere, qualiter hostium insidias, valeas declinare: te consiliis sacræ Scripturæ ex toto committe, quia ibi inuenies, qualiter fraudes dæmonum fugias: ama scientiam Scripturarum, & contemnes vitia carnis. Ita ille, quæ & desumpsisse videtur ex Epistola Beati Hieronymi, cuius est illa celebris, sæpeque repetita propositio: Ama studia Scripturarum, & carnis vitia non amabis: qui propterea Demetriadem ad Scripturarum studium incitat, & ad Oceanum scribens, Fabiolam laudat, quod in lectione prophetarum, euangeliorum, psalmorum, & totius Scripturæ, maxime versaretur, & difficiles quæstiones dissoluendas, ipsimet Hieronymo proposuisset. Algasiam similiter commendat, epistola ad eam missa, quod studio diuinæ sapientiæ, sicut altera

1 Mac. 12. 9 — *Ezech. 2. 9* — *Hom. 5. in Ezech.* — *In modo bene viuêdi ad sororê serm. 55* — *Epist. 8. ad Demet. & Epist. 30. ad Oceanum.* — *Epist. 151. ad Algas.*

Epist. 150. ad Hedib. altera Regina Saba teneretur. Hedibiam itidem propter eandem causam, quod cum in extremis Galliæ finibus ageret, graues circa Scripturam sanctam quæstiones intelligere desiderans, ad ipsum misit Bethleemitico rure latitantem. *Epist. 27. post med.* Summis encomijs euehit Paulum, ad Eustochium filiam illius scribens, quod quasi memoriter Scripturam sacram teneret: vnde ad hanc tanquam ad sacram anchoram currebat, cum laboribus, tentationibus, persequutionibus, & infirmitatibus vrgebatur: quæ late ille tradit, & prosequitur in epistola ad Lætam, *Epist. 7. ad Lætam.* de educatione filiæ, tradens quænam oporteat, vt filiam suam doceret, vanitates scilicet fugere, virtutes sequi, &c. Pro gemmis, inquit, & sericis, codices diuinos amet, in quibus non auri & pellis babylonicæ vermiculata pictura, sed ad fidem placeat emendata & erudita distinctio: discat primo Psalterium, his se Canticis auocet, & in Prouerbijs Salomonis erudiatur ad vitam, in Ecclesiaste consuescat, quæ mundi sunt calcare: in Iob virtutis & patientiæ exempla sectetur: ad Euangelia transeat, nunquam ea positura de manibus: Apostolorum acta, & Epistolas, tota cordis imbibat voluntate: cumque pectoris sui cellarium his opibus locupletauerit, mandet memoriæ Prophetas, Heptateuchum, & Regum, & Paralipomenon libros: Esdræ quoque & Hesther volumina. Ad vltimum, sine periculo discat Canticum Canticorum, ne si in exordio legerit, sub carnalibus verbis, spiritualium nuptiarum Epithalamium non intelligens, vulneretur: caueat omnia apocripha, &c.

¶ 149 Cypriani Opuscula semper in manu teneat, Athanasij Epistolas, & Hilarij libros inoffenso decurrat pede, &c. Ita Hieronymus, *Epist. 8. ad Demetri.* qui epistolam longam citatam, quã ad Demetriadem de virginitate seruanda scripsit, ita fere conclusit: Finem iungo principio, nec semel monuisse contentus sum: Ama sanctas Scripturas, & amabit te sapientia, &c. *Hom. 8. in Luc. cit.* Similiter & Chrysostomus, omnes hortatur, vt lectionibus Scripturæ sacræ vacent, & docet, hoc magis necessarium esse secularibus, quam monachis, cuius verba, quoniam grauissima sunt libet transcribere: Ne quis mihi dixerit: Ego forensibus causis affixus sum, publica gero negotia, opificium exerceo, vxorẽ habeo, alo liberos, familiæ curam gero; mũdanus homo sum, non est meum legere Scripturas, sed eorum, qui mundo dixerunt vale, qui montium vertices occuparunt. Quid dicis homo? Non est tui negotij Scripturas euoluere, quoniã innumeris curis distraheris? Imo tuũ magis est, quam illorum. Neque enim illi perinde Scripturarum egent præsidio, atq; in medijs negotiorum vndis iactati: nam monachi quidem à foro, forensibus negotijs liberi, quique in deserto fixere taguriola, neque cum quoquam habent commertium, sed in illa quieta tranquillitate, cum omni securitate philosophantur, ac velut in portu sedentes, rebus vehementer tutis fruuntur: nos contra, velut in medio mari fluctuantes, innumerisque peccatis obstricti, semper opus habemus perpetuo, iugique Scripturarum solatio. Illi sedent procul à conflictu, eoque nec multa vulnera accipiunt, tibi vero, qui perpetuo stas in acie, qui frequenter accipis plagas, idcirco magis opus est remedijs, vt quem vxor prouocat, & filius contristat, atque ad iram commouet, & insidiatur hostis, & inuidet amicus, & vicinus insectatur, paupertas est molesta, & domesticorum amissio luctum affert, & prosperitas inflat, & aduersitas contrahit: breuiter, varia curarum, varia perturbationis, varia mœroris, varia iactantiæ, varia timoris, tum occasio, tum necessitas, vos vndique circumuallat, innumeraq; ex omni parte tela volitant, vnde necesse est indesinenter à Scripturis armaturam sumere. Agnosce quod in medio laqueorum incedis, &c. Quemadmodum arma regalia reposita, etiam si nemo fuerit, qui possideat, tamen ijs, qui habitant in ædibus, vbi reposita sunt, multam præbent custodiam, ac tutamen, dum neque latrones, neque parietum perfossores, neque alius quisquam sceleratorum, audet eam ingredi domum: sic vbicun-

que fuerint libri spirituales, illinc omnis expellitur vis diabolica, multaque inhabitantibus accedit consolatio. Si enim quippiam ausi fuerimus eorum, quæ prohibita sunt, reuersi domum, conspectis libris acrius nos condẽnat conscientia. Si in sanctimonia perstiterimus ex libris reddimus tutiores, firmioresque; nam simul atque tetigit aliquis euangelium, mox composuit suam ipsius mentem, & à rebus mundanis abduxit; id ex ipso solo aspectu. Quod si accesserit diligens lectio, non aliter quam in sacris adytis rebus diuinis vacans, anima sic repurgatur, meliorque redditur, Deo cum ipsa per ipsas Scripturas colloquente. Etiamsi non intelligas illic recondita, tamen ex ipsa lectione multa nascitur sanctimonia. Sume librum
§ 150 in manus, lege historiam omnem, & quæ nota sunt memoria tenens, ea quæ obscura sunt, parumque manifesta frequenter percurre. Quod si non poteris assiduitate lectionis inuenire, quod dicitur; accede ad sapientiorem, vade ad doctorem, &c.
Act. 8. Memento Eunuchi reginæ Æthiopum, qui cum esset homo barbarus, immensisq; distentus sollicitudinibus & negotijs, nec intelligebat quæ legebat, legebat tamen in curru sedens. Quod si in via tantam præstitit diligentiam, cogita, qualis fuerit domi versans: si nihil intelligens legebat, nec destitit à lectione, multo minus postquam didiscerat, &c. Magna aduersus peccatum munitio, est Scripturarum lectio, magnum præcipitium, profundum barathrum, Scripturarum ignoratio, magna salutis perditio. Ea res vitam corruptam inuexit, nam fieri non potest, vt quis sine fructu discedat, qui assidua, attentaque Scripturarum lectione fruatur. Ita Chrysostomus: qui hæc dicens, demonstrat, quid de nostra inscitia, & negligentia circa lectionem Sacrorum librorum sentiret, deque diligenti nostra cura, qua prophanos libros legimus ac relegimus. Tanta autem solicitudine sancti Patres ad Scripturarum studia omnes excitarunt, quod videns diabolus, iam non posse fideles à talibus studijs reuocare, quippe cum videret etiam mæchanicos artifices, & textorias mulieres Sacris literis personare, curauit medicinam in venenum conuertere, inducens vnumquemque, vt pro suo captu Scripturas sacras explicandas contenderet, ex quo innumeri errores orti sunt, adeo, vt oportuerit, quod Ecclesia sancta statueret, ne Scripturæ sacræ omnibus essent peruiæ, nec communi vulgarique sermone circumferrentur, nec paterent omnibus: curauit tamen, vt euangelicis prædicatoribus Ecclesia adeo abundaret, vt nunquam tanta eorum copia extiterit, qui Scripturam sacram varijs modis proponerent, & exponerent, vt ex eorum ore vtilius quisque fidelis addiscere possit, quod in Scriptura sacra continetur, quam ex propria cuiusuis hominis vulgaris lectione. Vnde hoc fidelibus vtilissimum est, diuini verbi prædicatores audire, eorum doctrinam pectori recondere, & facere quod CHRISTVS dixit: *Beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud.* *Luc. 11. 28.*
Custodire dicuntur verbum Dei, non tantum, qui illud opere complent, sed qui in mentis scrinio illud conseruant, extracturi tempore necessitatis, cum scilicet quis diaboli impugnatione impetitur, metaphora sumpta ab eo, qui arma in peculiari loco reponit, & reposita seruat. Vnde optime Beatus Gregorius Nyssenus, de Paulo alijsque sanctis prædicatoribus explicat illa Sponsi verba, Sponsam alloquentis: *Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis, mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.* Beatus quidem Gregorius Magnus, de sacra Scriptura intelligit, quæ propter eius eminentiam, turri comparatur, quæ continet vniuersi generis arma, contra spirituales hostes, quibus se possunt omnes fideles munire: quam Origenes comparat officinæ, omnibus medicamentorum, & remediorum; seu præsidiorum generibus refertæ: quod & similiter tradit Chrysostomus *a*, & Diuus Basilius *b*, quæ & congruunt ijs, quæ supra diximus, expendentes illud Apostoli de sacra

Hom. 7. in Cant. *Cant. 4. 4.* *Hom. 15. in Ezech.* *In Psal. 23.* § 151 a *Hom. 43. in Genes.* b *Epist. 1. ad Gregor. Theolog.*

sacra Scriptura, quod per eam instruitur homo Dei ad omne opus bonum. Aut vero elegantissima fit allusio ad Psalmos 119. & 120. si Hilarij expositionem audiamus. Psalmus 119. est primus Cantici graduum, vbi Propheta hominem depingit, patientem sæuam inimicorum impugnationem, qui & coactus fuit propterea ad Deum clamare, & ab illo petere fauorem, dicens: *Domina libera animam meam à labijs iniquis, & à lingua dolosa.* Sed quodnam remedium sufficiens erit, quod oppositum linguæ dolosæ eam confodiat, & mutam reddat? *Sagittæ*, inquit, *potentis acutæ, cum carbonibus desolatorijs.* Solæ Domini potentes sunt & acutæ sagittæ, inquit Hilarius, quæ linguam dolosam valeant configere, habentes in se virtutem perimendæ fraudulentiæ, atque vastandæ, de quibus in septimo Psalmo ait: *Sagittas suas arsuris operatus est*, (ita legit, quod Vulgata, *Sagittas suas ardentibus effecit*) quæ sibi vtraque conueniunt, Dei enim verbum omnem nequitiam configit, & omnem sensum petulantiæ conuulnerat, & ipsum illum vehementissimum mortis aculeum compungit, &c. Ita ille, quem sensum etiam sequutus visus est Beatus Augustinus, vt vere verbum Dei, sagitta sit acuta, qua configimus aduersarij linguam. Sed vbi sagittas has inueniemus? quisnam arma hæc suppeditabit? Certe Scriptura sacra, in qua Dei continentur verba. Vnde statim homo ad has sagittas hauriendas, quasi seipsum conuertens, inquit: *Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi.* Mentis oculos, inquit Hilarius, Propheta eleuauit in montes: quosnam montes? Non vtique in hos lucis, atque aris prophanatos, & conuentibus impios, neque in illos syluis horridos, saxis nudos, præruptis inuios, niuibus concretos? quid enim in ijs admirationis, aut spei situm est? Sed montes accipimus Propheticos libros, ex terra in altum elatos, per quos fit in superiora conscensus, &c. Ita ille. Montes itaque sunt Scripturæ sacræ libri, propter doctrinæ altitudinem eminent cæteris omnibus libris, sicut collum omnibus membris altius est. Quod ergo Sponsus vocat collum, quod simile dicit turri excelsæ, ex qua deducuntur omnes armaturæ fortium, Dauid vocauerat montes; vnde auxilium prouenire sperabat, ex Scripturis scilicet sanctis: inde auxilium homo extrahet, inde sagittas hauriet, quibus inimici impetum transfigat, cui quamcunque rem opponenti, respondere possit: *Scriptum est:* ita enim Christus respondit, vt nos doceat iuxta Chrysostomum, similiter tentatoris machinas eludere, eius linguam dolosam confodere.

Psal. 119. — *Psal. 119.* — *Psa. 7. 14.* — *Ibid.* — *Psal. 120.* — *Ibidem.* — *Hom 23. in Matt.*

§. 40 *Apte Christus respondet, diuini verbi potentiam inducens, cuius virtute potest homo sine pane, imo & per ipsummet ieiunium sustentari.*

NOn in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei. Egregie expendit Ambrosius, omnes tentatoris conatus Christum vnico verbo mirifice eneruasse. Ille quidem sic tentat, vt exploret; sic explorat, vt tentet. Tentationem namque proposuit ad vtramque partem: aut iste est verus Filius Dei, aut purus homo. Si filius Dei est, illum manifeste per miraculum, quod peto cognoscam: sin autem purus homo, eum ad gulam excitabo. E contra Dominus (inquit Ambrosius) sic fallit, vt vincat; sic adhuc vincit, vt fallat: sic enim seipsum dissimulat, vt non confiteatur aliquid de sua diuinitate; sic se hominem confitetur, vt nullo modo ad cibum præter Dei voluntatem quærendum, se exhibeat incitatum. Medie ergo respondit, (inquit Ambrosius) qui suam professus humanitatem, suam diuinitatem dissimulauit. Excæcauit propterea magis eum, inquit B. Irenæus, hominis confessione, qui de filiatione diuina, quam ille inquirebat, nihil re- spon-

Lib. 4. in Luc. — *Lib. 5. cont. hæres. c. 21.*

Homi. 5. in imperfe. spondit, & eum, vt Chrysostomus obseruat, in maiorem suspensionem, quam antea tenebatur, induxit, nihil enim de seipso confitetur, aut negat, imo nec de seipso in particulari respondet: sed sententiam profert omnibus hominibus conuenientem. Nec dixit, inquit Chrysostomus: Possum facere & nolo; ne se ostenderet Filium Dei, nec dixit: Non possum, ne mendacem se exhiberet. Non dixit: Non in solo pane viuo, vt non videatur de se peculiariter dixisse, sed medie: *Non in solo pane viuit homo.* Quid aliud poterat respondere, & Filius Dei abscondens se, ne ostendatur quod potest; & homo astutus excusans se, vt non ostendatur, quod non potest. Certum est autem sententiam istam scriptam fuisse in Deuteronomio, *Deut. 8. 3.* quam ad præsens institutum ita accommodauit Christus, vt manifeste demonstret, quam sit ad bella doctissimus, & quomodo gladium diuini verbi mirifice applicans & vibrans, omnem frangat impetum tentatoris. In Deuteronomio refert *Cap. 8.* Moyses, aut potius Deus, quanam de causa Israelitarum populum sustentauit cibo illo admirando è cœlo delapso. Egressus fuerat populus de Ægypto, traiectoque mari rubro, post mirifica prodigia, ductu columnæ lucentis per noctem, & operientis ab æstu solis per diem, venerunt in vastam solitudinem, in qua cum deficeret panis, nihilque nisi duros lapides conspicerent, cœperunt conqueri, dicentes con- *Exod. 16. 3.* tra Moysen & Aaron: *Vtinam mortui essemus per manum Domini in terra Ægypti, quando sedebamus super ollas carnium, & comedebamus panem in saturitate: cur eduxistis nos in desertum istud, vt occideretis omnem multitudinem Israel?* Tunc Deus admonens illos per Moysen, vt optima erigerentur spe, de cœlo misit manna, quo melius sustentarentur, quam quocunque pane, aut cibo terrestri: tamq; abundanter subministrauit, vt non per vnum diem, aut per mensem, vel annum, sed quadraginta annis quousq; peruenerunt ad terram repromissam, omni fructuum genere redundantem. Hoc Deus in memoriam reducens, dicit ideo factum, vt omnes scirent, quod quantumcunque quis se inuenerit sine pane, aut cibo, nec videat nisi duros lapides, poterit Deus dare vnde sustentetur. *Afflixit,* inquit, *te penuria, & dedit tibi cibum, manna, quod ignorabas tu & patres tui, vt ostenderet tibi, quod non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod egreditur de ore Dei.* Quasi diceret: Ad hoc ordinauit Deus, vt ille tam grandis populus suprema affligeretur penuria, & adduceretur in horridam solitudinem, in qua nec oculis videre, nec mente aliquid posset repræsentare, quod famem satiaret, vt omnes homines doceret, non deponere spem, nec retrocedere ab eius obsequio, qui sine pane, & vbi nihil sustentationi congruum apparet, abundantissime præstare potest, quicquid ad vitã seruandã fuerit necessarium. Certe violenta tentatio est, qua diabolus aliquem excitat, vt à bono opere cesset; & ab itinere virtutis arrepto, se ad priorem statum reuocet, repræsentans famem, quam sustinet, dum se tradidit Dei seruitio, & propterea suadent, vt in Ægyptum reuertatur, vbi panes abundanter supererant. Diximus supra ex sanctorum Patrum doctrina, dæmonem nostrismet affectibus vti, vt nos impugnet: & quo affectus vehementior fuerit, validiorem inde tentationem extruere. Inter omnes autem affectus, validior, violentior ac potentior est, appetitus cibi & potus, quippe cum non solum ad necessaria excitet, sed quod nihil magis sit intolerabile, quam vitam per famem, aut sitim absumi. Quod egregie ponderat Basilius: Humanarum, inquit, cala- *Hom. 8. in diui. auar.* mitatum, fames est caput, cuiusuis genere mortis duriorem afferens finem: in alijs namque periculis, vel ensis cuspide cito peribis, vel ignis impetus breuiter vitam extinguit, aut ferarum dentibus membra statim discerpta intereunt, quæ quidem dolorem morienti minime protrahunt: at fames diuturnius malum, ocius torquet, lentius tabefacit, sensim occidit. Quid fames non cogit? Naturæ leges sæpe peruertere ac transgredi mul-

¶ 153

tis,

tis suadet, & hominum corporibus, vel propinquorum vesci: matrem, quem pepererit natum, impulit in ventrem male recondere, quam tragædiam Iudaica commemorat historia, a Iosepho graui autore conscripta; quando Hierosolymitanos duræ pœnæ & iustæ apprehenderunt, &c. Ita Basilius, satis conformiter ad id, quod in lamentationibus suis dixit Ieremias: *Melius fuit occisis gladio, quam interfectis fame.* Egregio epitheto Poetarum princeps vsus est: Et metus, inquit, & malesuada fames, & turpis egestas. Nullum appositum, aut epitheton aptius poterat fami applicare, quam quod sit malesuada, id est, quod suadeat mala, sicut & egestas turpia. Quid enim suadet pauperi, furtum, mulieri luxum, & innumera facinora hominibus, nisi fames, quam fugiunt omnes per saxa per ignes? Expendit D. Cyrillus angustias illas, ad quas redactus fuit Abraham propter famem, qui descendit in Ægyptum, vbi ingens periculum incurrit, cum voluit Rex Ægypti eius vxorem auferre, vbi quanta mala fames suadeat prosequitur. Tam potens est illa ad suadenda mala, & remittenda bona, vt dixerit Beatus Petrus Chysologus, quod ex ea dæmon sumpsit occasionem, vt Christum à ieiunio & vitæ asperitate reuocare contenderet: Amputare, inquit, voluit ieiunium diabolus, non parare cibum.

Threm. 4. 9. Virgil. 6. Æneid. Libr. 1. de adorat. Gen. 12. Serm. 11.

¶ 154 Quoniam ergo tentatio hæc grauissima est, & admodum violenta, voluit Deus sufficientissimum antidotum ministrare, vt illam vinceremus. Qui propterea sæpissime seruos suos in summo quasi discrimine constitutos, vbi nullatenus panis aderat, pauit & sustentauit, vt palam faceret, quod potest vnumquemq; sine pane sustentare, quomodocunq; illi placuerit. Ita sustentauit Moysen in vertice montis, quadraginta diebus; similiter & Eliam: Henoch vsque in hodiernum seruat in loco, quem ipse scit: innumerum Israelitarum populum in teterrima solitudine agentem, vbi nihil nisi lapides & feræ reperiebantur, abundantissime aluit, ex cibo, quem illi nullatenus poterunt cogitare, aut vero desiderare: *Vt scires*, inquit, *quia non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei.* Semper voluit Deus suadere, quod ad sustentandos suos, non eget cibis, aut rebus, quas communiter necessarias censemus. Expendit Chrysostomus pulchritudinem Solis, de quo illud intelligit: *Ipse tanquam Sponsus procedens de thalamo suo: exultauit vt gigas, &c. nec est qui se abscondat à calore eius, &c.* Pulcher est, egressusque eius lætificat mundum, sicut egressus sponsi pretiosis monilibus ornati, procedentis de thalamo suo: velocissimus item est cursor, tanquam gigas, qui in instanti ab oriente, vsque in occidentem claritatis suæ radios diffundit; in vno temporis momento per totum orbem sua luce discurrit, & à finibus in fines radios suos mittit. Est insuper supremæ actiuitatis, qui ita omnia penetrat, vt nihil sit, quod virtutis illius participationem effugiat: *Non est qui se abscondat à calore eius:* intima terræ penetrat, & abditiora maris profunda illius operatio pertingit, nullaque res, quæ eius non indigeat. Quærit propterea Chrysostomus: si hoc ita se habet, cur non in mundi exordio eum creauit Deus, quem die quarta factum fuisse Scriptura sacra perhibet; & docet, ante Solis productionem, lucem fuisse creatam, & quod iam non semel, sed iterum, atque iterum factum fuerit vespere & mane, prima, secunda, & tertia die; & quod ante illam diem, in qua Sol creatus est, iam ad Dei præceptum terra germinauerat herbas & fructus, & aquæ produxerant pisces, & aues erant in aere. Apte tamen diuina Scriptura præuidens homines ad errorem & desperationem propensos, inquit Chrysostomus, docet nos post tertiam diem Solem conditum, postquam terra omnigena semina protulit, & secum accepit ornatu, vt nulli posthac dicere liceat, quod sine Solis cooperatione non maturescant fruges, & prouentus terræ: & idcirco monstrat tibi antequam Sol formaretur, omnia fuisse impleta, vt prouentuum fructus, non Soli adscribas, sed omnium opifici Deo, qui solo

Homi. 6 in Genes. Psal. 18. 6.

verbo suo produxit fructus, lucem, diem, vespere, & mane, qui sine Sole potest hæc omnia ipse modo quo volerit, producere. Iuxta idem institutum obseruat illa verba, quæ post omnium rerum creationem subnectit Spiritus sanctus: *Istæ sunt generationes cœli & terræ, quando creata sunt, in die quo fecit Dominus cœlum & terram, & omne virgultum agri antequam oriretur in terra, omnemque herbam regionis priusquam germinaret: non enim pluerat Dominus Deus super terram, & homo non erat, qui operaretur terram, &c.* Grandis thesaurus (inquit Chrysostomus) in pauculis istis verbis reconditus est. Hoc vult dicere, quod sermone & præcepto illius, quæ prius non erant, vt essent prouenerunt; & quæ non erant, subito comparuerunt. Et, dicens: *Herbam,* omnia semina dicit, sine pluuijs, sine manus humanæ, aut creatæ operatione, sine germine præexistente, absque eo, quod aliquid appareret, aut esset: quasi posteris omnibus dicat: Audite hæc & discite, quomodo ab initio omnes terræ prouentus sint producti, & ne terram colentium diligentiæ omnia tribuite, neque eis hanc germinandi vim, sed verbo & mandato, quod a creatore suo audiuit: vt intelligas, quod sola illius virtute, etiamsi nihil panis appareat, potest hominem sustentare. Egregie autem responsio hæc CHRISTI Domini, satisfacit tentationi inimici. Dixerat ille: *Si Filius Dei es, dic, vt lapides isti panes fiant.* Dic, inquit, solius verbi tui imperio vtere, Dei enim verbum efficax est ad ea omnia agenda, quæ voluerit ipse. Hoc quidem fatetur CHRISTVS, quod Deus solo verbo suo potest quicquid voluerit agere: ex quo infert, quod propterea non oportet esse solicitum illum, qui Dei seruitio intendit, quantumcunque panis desit, quem Deus ipse sine pane potest in vita seruare, solius verbi sui virtute. Panis sane virtutem habet sustentandi, quia Deus hanc illi verbo suo indidit: idcirco eiusdem verbi virtute potest à pane auferre sustentandi vim, & dare ei, quod sibi bene visum fuerit. Quod vt ostenderet, aliquando à pane talem abstulit facultatem, vt quando quosdam nimis comestioni intentos punijt, dicens: *Comedistis, & non estis satiati; bibistis, & non estis inebriati:* & aufert Deus aliquando, vt dixit Isaias; *Robur panis:* & hanc virtutem tribuit, vel aeri ipsi, imo & ipsi ieiunio, quo fit, vt sæpe saturior sit sanctus ieiunans, quam mundanus comedens: *Omnia enim portat & sustentat Deus verbo virtutis suæ.* Et sæpe per ieiunium ipsum, visus est egregie Sanctos suos sustentasse, vt expendunt sanctus Athanasius *a*, & Tertullianus *b*, ex illorum sanctorum iuuenum historia, quam Daniel recenset. Ducti fuerunt in captiuitatem filij Israel, ex quibus electi sunt, qui in palatio Regis starent, Daniel eiusque socij, iuuenes sancti, quibus *Constituit Rex annonam per singulos dies de cibis suis, & de vino vnde ipse bibebat, vt enutriti tribus annis, possent stare ante conspectum Regis.* Sed proposuit Daniel eiusque socij abstinentiam seruare. Vnde Principem Eunuchorum rogauit, ne tales cibos tam validos eis ministraret: & timente Principe Eunuchorum, quod macilentiores alijs redderentur, dixit Daniel: *Tenta nos obsecro seruos tuos diebus decem, & dentur nobis legumina ad vescendum, & aqua ad bibendum, & contemplare vultus nostros, & vultus puerorum, qui vescuntur cibo Regio, &c.* Mirum certe videtur B. Hieronymo, quomodo Daniel decem dierum spacium præfixerit ad experiendum, quod proponebat. Reprehensus namque est Ozias Princeps Bethuliæ à sancta Iudith, quod quinque dies præfinisset, post quos si non superesset subsidium, se traderent Assyrijs: *Et qui estis vos,* inquit, *qui tentatis Dominum? Non est sermo iste, qui misericordiam prouocet, sed potius, qui iram excitet & furorem accendat. Posuistis vos tempus miserationis Domini, & in arbitrium vestrum diem constituistis ei?* Daniel nihilominus, inquit Hieronymus, non temeritate, vel imprudentia, decem dierum terminum statuit, sed fidei magnitudine, fiduciaque diuini auxilij firmissima, certo credens, quod Deus miraculo manifesto apud

Marginal notes: *Hom. 12. in Genes.* — *Gene. 2. 4.* — § 155 — *Aggæi 1. 6.* — *Isa. 3. 1.* — *ad Heb. 1. 3* — a *Libr. de virginit.* — b *Libr. de ieiun.* — *Dan. 1. 5* — *Dan. 1. 12.* — *In cap. 1. Dan.* — *Iud. 8. 11.*

apud gentes illas & nationes barbaras declararet, quam sibi esset grata legis suæ obseruantia, & abstinentiæ cultus, vt vere per ieiunium magis sustentaret Deus Danielem, & socios eius, quam alij sustentarentur per cibos Regios. Vnde & id factum est, quod *post decem dies apparuerunt vultus eorum meliores, & corpulentiores, præ omnibus pueris, qui vescebantur cibo Regio.* Hoc

¶ 156 enim diuini verbi virtus operatur, & efficit, inquiunt Athanasius & Tertullianus, quod aliquando crudis leguminibus, firmiores, fortiores, pulchriores, & corpulentiores aliqui euadunt, quam qui voluptuosissimis vescuntur dapibus. Ionam in ventre ceti non solum carentem cibo, sed ipse quasi cibus piscis factus & deuoratus, tribus diebus valide sustentauit. Mariam illam sanctam Ægyptiacam, decem & septem annorum spatio, tribus panibus aluit, quos nec tam longo tempore absumpsit. Illa itidem Maria, admirabilis eremi cultrix, ad cuius speluncæ os, accedentes discipuli B. Quiriaci Anachoretæ, vt in eiusdem Quiriaci vita refert Metaphrastes, vox intrinsecus ex spelunca resonuit dicens: Quid ex me vultis? sum etenim fœmina. Instantibus autem eis, vt seipsam proderet: Nomen, inquit, mihi est Maria: cum autem essem psaltria, scio me plurimis præbuisse causam offensionis: Deum itaque rogaui, vt ipsa liberarer à laqueis diaboli. Aliquando autem corde contrita, & in anima diuino igne accensa, descendi ad sanctum Siloe, & cum vas aquæ implessem, quod apud me adhuc manet, lupinis in sporra acceptis huc accessi. Nihil autem horum est diminutum, vsque in hodiernum diem, neque ab illo tempore vidi hominem, nec vllum sum allocuta, &c. Septem dormientes per trecentos fere annos, eo ipso aere, quem respirabant, Deus sustentauit: & huiusmodi innumera in sanctorum historijs legimus. Hoc Deus illa sententia; *Non in solo pane viuit homo,* qua Christus tentatorem repulit, ex quo repulit (inquit Augustinus) docuit & pugnare militem, qui propterea, inquit, Chrysostomus, nunc testimonium de veteri protulit testamento, vt nos doceret similiter sentire & dicere, cum famem patientes, & necessitate agitati excitamur à dæmone, ad aliquid iuxta illius voluntatem faciendum: *Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei.* Certum est enim, quod qui tam facile potest quoscunque sustentare: *Non interficiet fame animam iusti:* qui vt hoc intelligeremus, non solum scriptam, sed à se factam, ordinatam, & constitutam, dixit Deus totam illam historiam filiorum Israel, vt omnis homo addisceret, necessitate premente, & tentatore vrgente, oculos conuertere ad Dei potentiam, & dicere cum Dauid: *Non cognoui literaturam, introibo in potentias Domini, Domine memorabor iustitiæ tuæ solius.* Litteraturam vocat rationes, discursus, quibus sæpe mens humana discurrit & turbatur, proponens difficile esse permanere in Dei obsequio, cum non nisi lapides remanere videntur; cum vrget fames, premit egestas: tunc enim oculi sunt ad diuinam potentiam considerandam eleuandi, & memoria recolere debet homo diuinam iustitiam; si enim inter homines nullus adeo est à bonitate alienus, qui dimittat vt fame moriatur ille, qui se totum illius mancipauit obsequio, præsertim cum facilime, & sine dispendio potest alere, sustentare, & à periculis liberare; quanto æquius & iustius est, hoc ipsum de Deo optimo maximo æstimare? qui ita iustos curat, vt dixerit Dauid: *Iunior fui, etenim senui, & non vidi iustum derelictum, & semen eius quærens panem, &c.*

Loc. citat. — *Ion. 2.* — *Apud Surium 29. Septembr.* — *Tract. 2. in 1. can. Ioa. ad finem.* — *Hom. 13. in Matth.* — *Prou. 10. 3.* — *Psal. 70. 15.* — *Psal. 36. 25.*

§. 41. *Diabolus exactor est pro carne, cuius vox exaudienda non est.*

¶ 157 *Lib. de vera reli. c. 38*

VErbis istis: *Non in solo pane, &c.* ille vnus & solus magister, inquit Augustinus, ita domitam docuit esse oportere cupiditatem voluptatis, vt nec fami cedendum sit: quod & similiter Chrysostomus obseruauit. (*Hom. 13. in Matth.*) Commune & vsitatum est dæmoni, per effectus carnis ad illicita pertrahere & à bonis reuocare, vt dictum est. Egregie S. Iob mortuorum statum extollit & laudat, qui in sepulcho positi: (*Iob. 3. 17*) *Ibi requieuerunt fessi robore, & quondam vincti pariter sine molestia, non exaudierunt vocem exactoris.* Quæ verba facilem habent intellectum, si tantum secundum corticem consideretur. Mors enim in primis à Philosophis dicitur terminus & meta laborum & periculorum, vnde quiescere dicuntur homines, cum moriuntur, & qui cum viuerent vincti erant, vitamq; in captiuitate agebant, amaritudine plenam, in sepulchro, iam tali molestia deposita quiescunt, in quo non conturbantur voce exactorum. Exactor communiter dicitur minister iustitiæ, qui ab homine rigide & moleste exigit, quod alteri debet, quomodo præfecti operum in Ægypto dicebantur, (*Exod. 5. 6.*) *Exactores*, qui dure & aspere exigebant ab Israelitis, illum laterum numerum, quem secundum Pharaonis statutum tenebantur quolibet die persoluere. Huius exactoris vox, illum, qui in sepulchro est, iam non molestat, nec arctat. Sed altiorem philosophiam in his verbis S. Gregorius (*4. Moral. cap. 41.*) ac cæteri sancti Patres contemplantur. Mortui namque sunt, & ad mortuorum numerum transferuntur, qui baptizantur, dicente Paulo: (*Rom. 6. 3.*) *Quicumque baptizati sumus in Christo Iesu, in mortem ipsius baptizati sumus: consepulti ei per baptismum in morte*, de quo supradictum est. Similiter & qui per veram pœnitentiam priori vitæ & peccato moriuntur, & Dei obsequio se tradunt, quibus dicit Paulus: (*ad Col. 3. 3.*) *Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.* Horum mortuorum statum videtur S. Iob considerasse: isti namque vere quiescunt. Quis enim nesciat, laboriosam vitam solummodo illam esse, quam quis in peccato agit *a*: *Tribulatio enim & angustia, in omnem animam hominis operantis malum: b, Non est pax impij: quorum c, cor est, quasi mare feruens, quod quiescere non potest.* Vnde vere Christus Dominus peccatores vocat *d, qui laboratis & onerati estis.* Mirum certe est, dum homo peccato viuit, quantas ab eo patiatur molestias; quot desiderijs carnalem suamet angit concupiscentia? quot timoribus & periculis illum premit? ad quos sumptus & curas eum obligat? Quantas patitur iracundias, & vltor afflictiones à sua passione? in quos eum conijcit labores? Quot quantisper inutilibus & nociuis desiderijs auaritia torquet auarum? ad quos labores eum adigit? Ambitio similiter, quam duram imponit seruitutem? Cum autem quis peccato moritur, tunc quiescit, & suaui quiete eius animus reficitur & gaudet: *Gloria enim & pax omni operanti bonum*, inquit Apostolus, (*Rom. 2. 10.* ¶ 158) cuius frequens est illa vox, qua gratiam cum pace coniungit, dicens: *Gratia vobis & pax*, (*Rom. 1. 7. & sæpe.*) quia vbicunque fuerit gratia Spiritus sancti, ibi vera pax & quies reperitur. Ibi ergo quieuerunt fessi robore, quomodo quieuit peccatrix ad pedes Christi, & Paulus ad pedes Gamalielis, &c. Ibique cum quondam vincti essent, iam excusso seruitutis iugo, sine molestia quiescunt, non minus, quam Israelitæ, liberati à dura seruitute Pharaonis, in qua ærumnis & molestijs affligebantur innumeris. Fœlices qui tali morte mortui sunt, per quam tam durum iugum asperasque molestias excusserunt. Hi similiter: *Vocem exactoris non exaudiunt.* Exactoris nomine B. Gregorius diabolum intelligit, (*Li. 4. Moral. cap. 41 cit.*) qui quæ carni & mundo à nobis debita videntur, ingenti molestia exigit, & ita instat vocibus extorquere volens quod petit, vt nunquam aliquis minister iustitiæ, ita quæ debita sunt suo principali tam dure exegerit. Quem propterea Christ⁹ Dominus (vt ait B. Gregorius) *Exactorem* vocat: (*Luc. 12. 58*) quasi

a Rom. 2. 9 *b Isa. 48. 22. & c. 57 21.* *c Isa. 57. 10* *d Mat. 11. 28.*

quasi enim carnis & mundi procurator, instat, vt ea præstemus, quæ carni & mundo præstanda videntur. Famem carnis repræsentat, sicut exactor necessitatem & inopiam sui principalis, quod ad relinquenda ieiunia & quærendos cibos instigat; mundi nomine à nobis exigit, vt honori nostro consulentes, non relinquamus iniurias inultas, &c. Mirum est, quàm durè ac rigide pro carne exigat, repræsentans, quod nisi ei succurras, deficiet caput, soluentur vires, nec poterimus officij nostri obligationibus satisfacere: quod si longum teneas ieiunium, oportebit te opera necessaria remittere, &c. Similiter rigide exigit pro mundo, petens, vt non patiaris honorem tuum minui, sine quo nullius efficacitatis eris in Republica: quod sumptus facias ad seruandum & augendum honorem, &c. Quasi itaque procurator carnis exigit acerbè & molestè, quæ carni videntur congruere, somnum, cibum, potum, delitias, voluptates, &c. Huius ergo exactoris vox est (inquit Gregor.) tentatio miseræ suggestionis, quam audimus, cum eius tentatione pulsamur; sed non exaudimus, si pulsanti resistimus: audit enim qui tentationem sentit; exaudit verò qui tentationi consentit. Dicitur itaque de iustis: *Nonne exaudierunt vocem exactoris*, quoniam suggestionem eius, etsi audiunt, quia tentantur; non exaudiunt, quia ei consentire contemnunt. Christus Dominus vocem exactoris audiuit, sed nequaquam exaudiuit, docens nos similiter agere; & qui non obstante tam valida fame, qua caro eius vrgebatur, nequaquam acquieuit tentanti, docuit nos, non ei acquiescere, quamuis aliqua vrgeamur fame, & premamur egestate, nondum enim quadraginta diebus sine cibo egimus.

§. 42. *Per verbum procedens de ore Dei; quidam sancti Patres Christum intelligunt, qui seipso, sine pane viuificaturus erat hominem.*

Libet propter reuerentiam B. Ambrosij, & aliorũ sanctorum Patrum, breuiter aliam explicationẽ horum verborum: *Non in solo pane, &c.* subnectere. ¶ 159
Ambrosius namque illum sensum tenet, ad quẽ aliqui sancti Patres alludere videntur, quod Christ⁹ Dominus locũ induxit, in quo Scriptura sacra de ipsomet Christo loqui videtur; qui dici potest; *Omne verbum, quod procedit de ore Dei:* quia nihil penitus Deus loquitur, nisi per hoc Verbum; & quicquid dicit, per hoc Verbum dicit: quod tantæ est virtutis, vt *omnia per illud facta sint, sine quo factum est nihil.* Idem est ergo, iuxta Ambrosij sententiam, ac si dicat: Non est solus panis, quo homo sustẽtatur in vita, quam præcipue potest sustẽtare verbum Dei, per quod omnia subsistunt & sunt. Si autem Verbum Dei tanta virtute præstat, vt ipsummet per se solum possit alia sustentare sine pane, aut alio cibo, multò magis ipsummet Dei Verbum sine pane poterit sustentari. Quod autem verius verbum Dei hominem sustentet, quàm panis, dictum credit Ambrosius, propter sacramentum Eucharistię à Christo instituendum, in quo ipsum Dei Verbum efficiendum erat cibus, de quo ille postea dixit: *Caro mea verè est cibus: qui manducat hunc panem, viuet in æternum.* Si igitur Verbum Dei tantam habet virtutem, vt factum panis, sine alio pane sustentet hominem, verius ac melius ipsum poterit sine pane sustentari. Voluit itaque dicere, quod ipse non egeret pane ad sui sustentationem, quippe cùm potius ipse esset, qui omnium vitas & esse sustentat. Ita etiam sensisse visus est Augustinus: Audi, inquit, Dominum: *Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, &c.* Putasne verbum Dei non sit panis? Si non esset panis, non diceret Verbum Dei, per quod

Serm. 35. *Ioan.* 1. 3. *Ioan.* 6. 56 *In Psal.* 90

facta sunt omnia: *Ego sum panis viuus, qui*
Serm. 13. *de cœlo descendi.* Similiter & Diuus Petrus Chrysologus: Videamus, inquit, quid responderit de pane, panis qui de cœlo descendit: *Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo.* Quam verè viuit in verbo Dei, Dei Verbum? quam verè panis non indiget pane? Ita ille. Apteque inducit Christus locum ex Deuteronomio citatum, in quo quamuis de manna, filijs Israël dato, sermo sit; quoniam tamen illud expressa erat figura illius supremi cibi, quem Christus daturus erat, voluit iam tunc per illud manna mentes hominum disponere ad illum cibum, quem manna ipsum præ-
Deut. 8. 3. figurabat. *Dedit,* inquit, *tibi Deus manna ad manducandum, cibum quem ignorabas, vt scires, quoniam non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei.* Id est, vt intelligeres, & mentem, ex his quæ oculis vidisti, ad altiora eleuares, quod qui nunc verbi sui virtute dedit tibi cibum admirandum, quem ignorabas, ad sustentandam vitam corporis; sine pane aliquando daturus est tibi cibum, ipsummet omne Verbum Dei integrum & substantiale, ad sustentandam vitam animæ, quæ verè & propriè vita dici potest
§ 160 & debet. Nunc datum est tibi Verbum Dei, non in substantia, sed in effectu & figura, scil. in manna; tunc dabitur ipsummet Verbum Dei, cuius manducatione homo viuat in æternum. Et fortè non ineptè, iuxta hunc sensum intelligere pos-
Sap. 16. 20. sumus illud: *Angelorum esca nutriuisti populum tuum, & paratum panem de cœlo præstitisti illis: substantia enim tua, dulcedinem tuam, quam in filios habes, ostendebat.* Quidam legunt: *Substantiam tuam, & dulcedi-*
Respons. contra Arrian. *nem ostendebas.* Ita B. Fulgentius: etsi ita legamus, egregiè mysterium Eucharistiæ exprimunt: per manna enim ostendebat substantiam suam, id est, Eucharistię mysterium, eo modo quo substantia per accidentia demonstratur. Accidens erat manna, tantum continens Dei Verbum in figura; at Eucharistia illud continet in substantia. Lectio tamen emēdatior est, *Substantia tua.* Nomine substantiæ, ipsum manna, escam illam Angelorum, panem illum de cœlo intelligit, vt volunt permulti authores, Hugo, Cantacuzenus, Iansenius, Vatablus, quem substantiam dicit, In cap. 16. Sapien.
quia vnum cùm esset, in se omnem saporem continebat: sed talis substantia, aut cibus substantialis ad nutriendum corpus datus est, vt per illum ostenderet dulcedinem, quam filijs suis reseruabat & daturus erat. Quamuis verum sit satisq; commune, Israëlitas vocari sępè Dei filios, sed propriè verè vocati sunt serui, quia populus ille statum seruorum habuit, qui *acceperat* Rom. 8. 15.
spiritum seruitutis in timore, vt dixit Paulus: sicut populus Christianorum, statum habet filiorum, qui *receperunt spiritum adoptionis, in quo clamamus: Abba Pater.* Esca ergo illa exhibita seruis, ostendebat dulcedinem, quam erga filios Dei erat exhibiturus: si enim seruis talem præparauit escam, quæ panis dictus est Angelorum, & quasi manibus Angelorum videbatur subacta, quæ & de cœlo descendere visa est, in quam omnem bonum saporem conclusit; quam escam daturus erat filijs, quos summo amore dilexit? Certè illam, qua nulla superior, validior, excellentiorq; dari posset, vt non iam homo solo pane viueret secundùm corpus, sed ipsomet Dei verbo, quod de ipso ore Dei procedit, viueret verius in anima: de qua verè diceret Christus: *Non sicut manducauerunt patres vestri* Ioan. 6. 50.
manna, & mortui sunt: qui manducat hunc panem viuet in æternum. Et iterum: *Non* Ioan. 6. 32.
Moyses dedit vobis panem de cœlo, sed Pater meus dat vobis panem de cœlo verum. Maiora ergo respondit Christus, quàm diabolus posset intelligere, quibus eum magis suspensum redderet, & rem grauissimam, quam Christus facturus erat, exprimere inciperet. De ijs tamen alio in loco.

§. 43. Non

§. 43. *Non omnes tentationes Christi in deserto fuerunt, nam verè inde ductus est in Ierusalem, & inde in montem excelsum.*

§ 161 TVnc *assumpsit eum diabolus in sanctam ciuitatem, & statuit eum super pinnaculum templi.* Quidam authores, quos suppresso nomine refert D. Thom. (3.p.q.11. ar.2.ad 3.) existimant, omnes tres tentationes, quas sacri Euangelistæ referunt, factas fuisse in deserto: supponunt enim Christum ductũ in desertum, vt tentaretur à diabolo, quasi desertum esset palæstra, & totius pugnæ stadium, in quo isti duo pugiles inter se decertarent: & certè si extra desertum tentandus erat, nõ oportebat in desertum duci, vt ibi tentaretur. Ita sensisse visus est B. Cyprianus, dicens (Lib. de ieiun. & tentat. Christi); hunc motũ, quo Christus assumptus dicitur in sanctam ciuitatem, & quo dicitur ductus in montem excelsum, non fuisse verum & realem factum à dæmone, sed potius spiritualem & imaginarium. A multis, inquit Cyprian. ambigitur, vtrum fuerit hæc translatio corporalis, & si de loco ad locũ Christus se trãsferri permisit, eo modo quo Habacuc de Iudæa in Chaldæam translatus (Daniel. 14.), & Philippus de Azoto in occursum Eunuchi (Act. 8.): sed quod corporaliter eum diabolus tulerit, videtur inconueniens, quod humeris eius Saluator insederit, & pro vehiculo vsus fuerit, quem præcipitatorem sciebat; vel ei ferẽdum se commiserit, cuius insidias cognoscebat. Suo itaq; spiritu credendus est ductus & in desertum, & super templum, vt vtrobique eum diabolus assumeret ad tentandum. Et localiter quidem in deserto prima tentatio fuit, sed cæteras eo modo circumduxit tẽtatoris astutia, vel circumduci passa est patiẽtia Saluatoris, quomodo Ezechiel (Ezech. 1. & 40.), cùm iuxta fluuium Chobar sederet, Ierosolymam raptus in spiritu, ciuitatẽ ædificat, metitur, & muros instaurat. Hoc modo super culmen templi Christus erat in spiritu, sciens quid antispiritus affectaret, & hosti se de vana gloria pulsaturo, oportunitatem parabat. Ita Cyprianus. Quibus verbis duo manifestè asserit, vnum est, Christum non realiter ductum à diabolo, nec in pinnaculum, nec in montem excelsum: alterum, quod ductus fuit in templum & montem ab eo Spiritu, à quo in desertũ fuerat ductus. Istam autẽ adductionem non fuisse realẽ, sed tantum imaginariam, aut secundum imaginationem vel mentem, subobscurè dicere videtur. Communis tamen sanctorum Patrum sententia est, verè secundum corpus Christum ductũ in pinnaculum templi, & mõtem excelsum, & ab ipsomet dæmone fuisse deportatum: nam sacri Euangelistæ verba planissima sunt, & historica, & cùm verè possint secundùm planum sensum accipi, nõ sunt in alio sensu detorquenda, alioquin nulla historica narratio secũdum sensum, quem verba ipsa referunt, accipi deberet. Ita Hieronymus *a*, Chrysostomus *b*, Beda *c*, Euthymius *d*, D. Thomas *e*, Gregorius *f*: de qua re Abulensis *g* longè lateque disputat. Quod si obijcias: Si extra desertum Christus duas tentationes sustinuit, cur dicitur ductus in desertum, vt ibi tentaretur à diabolo? Respondebo: Quoniam ibi cœpit diabolus Christum tentare, & ex ieiunio, quod in deserto vidit in Christo, accẽsus fuit summo desiderio explorãdi, an Christus verus esset Deus, quẽ fugeret; an purus homo, quem ad peccatũ pertraheret, vt supra dictũ est. Quod sentiunt illi, quos suppresso nomine refert D. Thomas (3.p.cit.), omnes tentationes posse dici in deserto factas, quia Ierusalem etiam dicitur desertum, quoniam erat iam à Deo derelicta, & de ea dicturus erat Christus: *Relinquetur vobis domus vestra deserta*, (Matth. 23. 38.) nullam habet cum textu cohærentiam, tum quia in sensu historico sacer Euangelista de Ierusalem agit, tum quia verè eam vocat ciuitatem sanctam, quo nomine non vocasset, si propter peccata vellet deserti nomine eam descripsisse. Certum igitur sit, Christum verè ductum à diabolo, tam in sanctam ciuitatem, quàm in montem excelsum.

a *In cap. 4. Matth.*
b *Hom. 5. in imperfe.*
c *In cap. 4. Luc.*
d *In cap. 4. Matth.*
e *3.p. q. 41. cit.*
f *Hom. 16. in Euang.*
g *In cap. 4. Matt. q. 7.*

§.44. *Christum assumpsit, & duxit diabolus, sicut Angeli homines, vt transferant de loco ad locum; ad quod transfigurauit se in Angelum lucis.*

¶ 162 *Assumpsit eum Diabolus in sanctam ciuitatem.* Variè explicant Doctores, quomodo Christus ductus fuerit Ierosolymam. Quidam enim existimant, nullatenus esse dicendum, quod diabolus rapuerit Christum, & trāsportauerit eum, ducendo eum super se, aut virtute sua per aëra: reputant enim indecens Christo, quod diabolus eum potuerit assumere, & ducere quo vellet, & quod ei se Christus crederet deducendum per aëra, cuius fallacias agnoscebat, & sciebat, quod in medio itinere poterat ab eo dimitti, & tunc si Christus virtute diuina se liberaret à dæmone, posset ab eodem cognosci, quod esset Deus. Ita philosophantur Cyprianus *a*, Chrysostomus *b*, Origenes *c*, & Anselmus *d*. Ductum igitur dicunt admonitione, eo modo quo vnus homo alium ducit, quo vult, ita quod vnusquisque eorum ꝓpria virtute progreditur & incedit; quomodo Christus duxit tres discipulos *e* in montem excelsum, vt se coram eis transfiguraret. Communior tamen sententia est, verè Christum assumptum fuisse, & acceptum à dæmone; cui permisit, vt se duceret quo vellet, sustentaretque suis ipsius dæmonis viribus, ac si purus esset homo. Ita Gregorius *f*, Hieronymus *g*, Chrysostomus *h*, Augustinus *i*: expenditque ad hoc institutum optimè Euthymius *k* verbum, quo vtitur Euangelista: Assumpsit, inquit, hoc est, assumendo duxit. Ecce, inquit Gregorius, cùm dicitur, Deus homo, vel in excelsum montem, vel in sanctam ciuitatem assumptus à diabolo, mēs refugit credere, humanæ hoc aures audire expauescunt, cùm tamen non esse ista incredibilia cognoscimus, si in illo & alia facta pensamus. Quid enim mirum, si permisit à dæmone in montem duci, & tentari, qui pertulit à membris illius duci in montem, & crucifigi? Quis nesciat, inquit Eusebius Emissenus, Pilatum, & Iudæos, qui eum occiderunt, non solùm membra diaboli, sed eius quoque seruos fuisse? Et quidem maior nobis iniuria esse videtur, quam à seruis alicuius hominis patimur, quam si ab ipso eorum domino eam pateremur. Vnde non magis horrendum est, quod Saluator noster à diabolo ducitur, quàm quod à Iudæis occiditur, & flagellatur: sicut enim Christus occiditur non sibi, sed nobis, sic nobis tentatus est, tum vt suo nos instruat exemplo ad vincendum tentatorem, tum vt illius vires eneruet, & victum exhibeat. Hanc rationem eleganter expenderat B. Epiphanius, docens se per eam Marcionistas quosdam reuicisse. Certum est enim, Christum ab hominibus ductum ad Crucem; & certum est, diabolum potentiorem esse hominibus: non igitur mirum est, quod permittat se duci ad templum à diabolo, qui postea permisit, se duci ad crucem ab hominibus iniquis ipsius ministris. Qua in re Chrysostomus non diaboli potentiā, sed Christi patientiam expendendam obseruat; quæ talis fuit, vt ab ipsomet dæmone duci se permitteret; Permisit postea se assumi in sacro Eucharistiæ sacramento à Iuda, quem diabolum ipse vocauit, & duci in illius corpore ad proditionem illam, ad quam illico impius processit. Permittit quotidie se à peccatoribus in sacra Eucharistia assumi, & duci ad ea loca, in quibus ingentia contra eum peccata committunt. Hæc illius patientia, nunc ad suæ bonitatis ostensionem: hæc illius patientia, tunc ad inimici nostri euersionem, cui patiēter indulsit, inquit Beatus Petrus Chrysologus, vt inimicus suomet laqueo teneretur, & caperetur inde, vnde capere se putabat. Permisit Deus arcam suam, in qua residebat, arripi, assumi, ac duci à Philisthæis, & statui in templo Dagonis sui: sed vt tandem victoriam de eis reportaret, eis illuderet, timorem suum eisdem incuteret, & omnes illorum conatus reuin-

Marginal notes: a Lib. de ieiun. & tent. b Hom. 5. in diuers. Matt. c Hom. 31. in Lucam. d In cap. 4. Matth. e Matt. 17. f Homi. 16. in Euang. g In cap. 4. Matth. h Hom. 5. in imperfe. i Lib. qq. ad Dulcit. q. 6. & lib. ... qq. ad simpli. q. 3. k In cap. 4. Matth. — Hom. in hoc Euāg. — Lib. 1. hæresi 42. — Hom. 5. in imperfect. — Serm. 11. — 1. Reg. 6.

reuinceret. Est dæmon draco, cui Deus voluit illudere, vt diximus supra, permittitque propterea illi, ad breue tempus agere, quæ vult, vt tandem illum vinctum retineat: sicuti piscator, qui illudere vult pisci, cui permittit, vt pleno ore escam arripiat, quo tandem eundem hami virtute subijciat, & comprehensum teneat. Permittit certè Deus, patiturque sæpenumero, iustos & sanctos arripi ab impijs, & duci, quo volunt ij, absque eò quod eis obsistat, vt materiam exhibeat iustis victoriæ, & excellentis coronæ. Ita permisit Deus Herodi occidere Iacobum fratrem Ioannis gladio, & *vt apprehenderet Petrum, & poneret eum in carcere vinctum catenis duabus*: & tyrannis permisit, vt Apostolos ducerent ad Reges & præsides: & alteri Herodi, vt faceret de Ioanne quicquid vellet: *Fecerunt enim in eum quæcumque voluerunt*, certè vt Chrysostomus demonstrat, quo fulgentiores victorias, coronasque ille consequi posset, de quibus alibi sæpe. Quomodo autem diabolus CHRISTVM assumpserit, & duxerit, fiet manifestum ex doctrina Diui Thomæ, quam omnis Theologia probat: quod Angelus potest naturali sua virtute mouere omnia corpora localiter, à quocunque loco, in quemcunque locum. Habet quiuis Angelus virtutem limitatam, ideoque non potest quiuis eorum mouere totam terræ molem, & ad orbem lunæ eleuare, vt Diuus Thomas docuit: imò nec totum vnum elementum à loco suo in alium locum transferre, quo totus ordo vniuersi solueretur, vt idem Diuus Thomas demonstrat. Cæterum quoduis particulare corpus, potest quiuis Angelus in quemcunq; locum transferre, etiam in ingentem montem, & grauissimum saxum, sola applicatione suæ virtutis, vt Diuus Thomas declarat. Ita duxit Angelus Habacuc de Iudæa in Babylonem, & Philippum à loco, in quo erat cum Eunucho, in Azotum. Quoniam autem dæmones verè sunt Angeli, nec naturalem virtutem & potentiam per peccatum amiserunt, similiter possunt quæcunque corpora ab vno loco in alium subitò mouere, & transferre, nisi Deus hoc illis impediat. Ita Simonem magum in aera eleuabat diabolus: ita & de Apollonio ferunt, quod cum esset in conspectu Domitiani Imperatoris, repente ex oculis astantium excessit, & in loco distante se præsentem exhibuit, sanè subitò à dæmone de loco in locum transportatus. Ita apud quosdam sanctos Patres, Magi Pharaonis, serpentes in omnium oculis exhibuerunt, quos inuisibiliter dæmon ex alijs locis subitò illo aduexit. Ita & verè mulieres maleficas sæpè diabolus ad remotissima transfert loca, subitoque in propria reducit: & hoc, inquit Abulensis, verè inuentum est, & iudicialiter punitum: nec potest dici illud per somnium solummodo accidere, cum non solum ipsi, qui ducti sunt, sed etiam plures alij huius rei testes extiterint. De ijs multa in Malleo maleficarum. Etsi his opponas Concilij Ancyrani decretum; ita dicentis: Sceleratæ quædam mulieres dæmonum illusionibus seductæ, nocturnis horis cum Diana Paganorum Dea, & innumera multitudine mulierum, credunt se equitare super quasdam bestias, & multa spatia terrarum trãsigere, quæ falsa opinione deceptæ hæc vera esse credunt, & credendo à fide deuiant, &c. & infidelis mens, hæc non in animo, sed in corpore opiniatur euenire, &c. Respondebo, sine dubio decretum Concilij non esse reijciendum, vt quidam faciunt, sub prætextu, quod illud Concilium fuit Prouinciale, nam hoc Concilium confirmatum fuit in Concilio Nicæno, vt refert Hermæus Græcus, & in sexta Synodo generali, & eius mentio fit in Concilio Florentino. Sed explicandum est decretum, prout ibidem ab Abulensi explicatur, qui dicit, ibi non negari mulieres portari à dæmonibus ad diuersa, distantiaque loca; sed asseri, nullatenus esse credendum id, quod illæ asserebant, quod ambulabant cum Diana Dea Paganorum, & cùm Herodiade, & quod à diuersis animalibus & bestijs duceban-

Marginalia (left): ¶ 163 — *Acto.*12. — *Mat.*17.12. — *Hom.*49. *in Matth.* — 1.*p.qu.*110. *art.*3. — *Opusc.* 10. *art.*5. — *De malo q.* 16.*art.* 9. *ad* 2. *& ar.* 10. *ad vlt.* — *Ibidem.* — *Dan.*14. — *Acto.*8.

Marginalia (right): *In cap.* 4. *Mat.q* 47 — *Refert.*26. *q.*5.*c.Episcopi.* — ¶ 164

cebantur : nam hæreticum est credere, dari Dianam, quæ Dea sit, & vera animalia non erant, in quibus ipsæ se credebant equitare : hæc sunt quæ prohibentur credi, tamen credere, quod sæpè mulieres istæ ducantur de loco in locum, non prohibet credere Concilium : hoc enim verum est, experientiaque compertum. Et ex his explicat idem Augustinus, quæstionem illam, quomodo anima Samuelis potuit Pythonissæ opere è limbo adduci, vt appareret Sauli. Verum quidem est, Augustinum dubium valde extitisse, an ille verus fuerit Samuel, an tantum eius spectrum à dæmone confictum. Quomodo enim fieri poterat, inquit ipse, vt arte magica attraheretur vir, & natiuitate sanctus, & vitæ operibus iustus? Aut si non attractus est, consensit : quod vtrumque de viro iusto credere absurdum est. Si enim inuitus adductus est, nullum suffragium habet iustitia : si autem voluntarius, amisit meritum spirituale. Vnde alibi dicit, fuisse aliquod phantasma, & imaginariam illusionem, diaboli machinationibus factam, quam Scriptura nomine Samuelis appellat, quia solent imagines rerum, earum nominibus appellari quarum imagines sunt. Vnde & Pharao dictus est vidisse spicas & boues, cum solum spicarum & bouum imagines in somnijs conspexerit, &c. Diuus Thomas dicit, quod si autoritas libri Ecclesiastici recipiatur, dicendum est, quod verè Samuel apparuit Sauli. Ita enim in illo dicitur : *Dormiuit, & notum fecit Regi, & ostendit illi finem vitæ suæ :* at certè illius libri autoritas, tam est sancta & irrefragabilis, sicut & cæterorum librorum Scripturæ sacræ. Certum est igitur animam sanctam Samuelis verè eo deductam fuisse. Dices : Quomodo ergo id factum est? Optimè Augustinus : Si hoc, inquit, mouet, quod licuerit maligno spiritui excitare animam iusti, & tanquam de abditis mortuorum receptaculis reuocare, nõne magis mirandum est, quod Satanas, ipsum Dominum assumpsit, & constituit super pinnaculum templi? Nisi forte quis dixerit, faciliorem diabolo fuisse licentiam, ad Deum viuum, vnde voluit assumendum, & vbi voluit constituendum, quam ad Samuelis defuncti spiritum à suis sedibus excitandum. Quod si illud ex Euangelio, nos ideo non perturbat, quia Dominus voluit atque permisit, nulla diminutione suæ potestatis & diuinitatis id fieri; non est absurdum credere, ex aliqua dispensatione diuinæ voluntatis, permissum fuisse, vt non inuitus, nec dominante ac subiugante magica potentia, sed volens atque obtemperans occultæ dispensationi Dei, quæ & Pythonissam illam, & Saulem latebat, consentiret spiritus Prophetæ sancti, se ostendi aspectibus Regis, diuina eum sententia percussurus. Ita ille. Potest itaque dæmon, res quas voluerit, ad diuersa loca deportare. Homines autem etiam inuitos, aliquando rapit & trãsfert, Deo permittente : voluntarios verò sæpè, vt ibidem Abulensis demonstrat : iustos etiam & Sanctos, quando id, quia expediens est, illi Deo permittente conceditur, vt de Samuele, & CHRISTO Domino obseruauit sanctus Augustinus. Diabolus igitur assumpsit CHRISTVM Dominum, consentientem quidem, & liberè permittentem, quem subitò per aera portauit Ierosolymam, & constituit supra pinnaculum templi. Nec oportebat, inquit Abulensis, quod super scapulas, vel super humeros suos poneret ipsum : nam Angelus portauit Habacuc de Iudæa in Chaldæam, non super humeros, sed per capillum vnum capitis. Quod ita intelligendum est, quasi Angelus per manum illius corporis phantastici, quod assumpserat, solummodo videbatur vnum capillum tangere, & tenere : cæterùm verè totum corpus Prophetæ inuisibiliter sustentabat, & ferebat : si enim solum vnum capillum teneret, pondere corporis capillus rumperetur, & caderet Habacuc : aut certe grauissimam pœnam sentiret. Itaque licet Angelus de corpore assumpto non applicaret aliquid ad ipsum Habacuc, nisi digitos

Lib. 2. qq. ad Simpl. cit. & li. 2. ad Dulci. cit. q. 6. Li. qq. vet. & no. test. q. 27.

Lib. 2. qq. ad Simpli. q. 3.

Gen. 41.

1. p. q. 89. art. 8. ad 2.

Eccl. 46 23

Ad Simpl. & Dulc. cit.

Locis cita.

In cap. 4. Mat. q. 35.

Dani. 14.

§ 165

digitos ad vnum de capillis illius, tamen extendebat virtutem suam inuisibilem, & illam applicabat toti moli corporis, & ita ab eo portabatur. Similiter igitur de dæmone dicendum est, quod CHRISTVM assumpsit, aut tenendo eius manum, aut brachium, si diabolus in hominis figura, quam primò acceperat permansit, & nihilominus applicando virtutem suam ad sustentandum & ferendum totum CHRISTI corpus. Vnde Chrysostomus obseruauit, dæmonem nunc deceptum verè fuisse, qui existimabat, se assumpsisse & duxisse CHRISTVM inuitum, & quasi non potentem resistere eius virtuti, sicut nec Habacuc potuit resistere virtuti Angeli ducentis ipsum: cum tamen Dominus verè sponte assumi permiserit, ideoque, inquit Chrysostomus, non infirmitas, sed ipsius patientia fuit, quod à dæmone assumeretur & duceretur. Vt hoc commodius intelligatur, supponendum est, quod indicat Beatus Hieronymus, finita prima tentatione, non amplius diabolum se merum hominem finxisse & exhibuisse; has enim transportationes, non posset purus homo facere: neque tamen se diabolum statim demonstrasse, sed se transfigurasse in Angelum lucis, imitans Angelos, qui similes fecerant assumptiones, vt tanto grauius tentaret, eoque maiorem sibi in suadendo conciliaret autoritatem, quo nobilioris naturæ personam ostendebat, sanctioremque se simulabat. Vnde existimo, quod statim ac CHRISTVS primam eius tentationem elusit, se ei repræsentauit, tanquam Angelum lucis, mirò fulgore splendentem, depromentemque erga CHRISTVM adulatoria verba, & quasi fingens, se velle tam excellentem hominem toti mundo notum facere, ne lucerna lateret sub modio, duxit Ierosolymam, & statuit super pinnaculum templi, vbi posset ab omnibus habitantibus ciuitatem videri, qui maximam sui admirationem captaret, si se deorsum mitteret. Ex his explicari potest difficultas illa: an omnes istæ tres tentationes, vno eodemque die factæ fuerint. Qui censent CHRISTVM ductum à dæmone per solam suasionem, eo modo quo homo ducit eum, quem vocat, vt sequatur se, oportet vt plures dies statuant, ad has tentationes: nam à deserto, vsque ad Ierosolymam sunt quasi duodecim leucæ, à Ierosolyma, vsque ad montem excelsum, in quo ostendit regna mundi, sunt multò plures, & tam longum iter non posset agi, nisi per spatium aliquorum dierũ. Ex quo consequens fieret, vt non solum ieiunauerit CHRISTVS quadraginta diebus, sed & aliquot alijs, quibus tentationes perdurarunt. Alij censent, vno quidem die tres istas tentationes fuisse finitas, & breue spatium interfuisse inter primam & secundam, & inter secundam & tertiam. Post primam enim tentationem, in qua diabolus superatum se vidit, recessit aliquantulum, & tunc iterum veniens in forma Angeli lucis, secundam tentationem intulit. Sed verè credo, diabolum postquã semel accessit ad tentandum Christum, nunquam ab eo recessisse, quousque omnes tres tentationes, quibus omnem malitiam suam effudit, fuerũt finitæ: *Consummata enim*, inquit Lucas, *omni tẽtatione recessit diabolus ab eo:* & Matthæus: *Tunc reliquit eum diabolus.* Hæc manifestè quadrant narrationi historicę sacrorum Euangelistarum. Primò enim venit diabolus sub specie hominis sancti; & cum nihil proficeret, secundò ibidem in Angelum lucis subitò se transfigurauit: & cum nec sic aliquid efficeret, subitò etiam tandem in vera Satanæ forma se demonstrauit, promittens regna mundi, vt dicemus.

Hom. 5. in imperf. — *In Psa. 90.* — *Luc. 4.*

§ 45. Ie-

§. 45. *Ierusalem vocatur ciuitas Sancta, & terra Promissionis vocatur Sancta, & Sacramentum Dei, & terra Deo chara.*

§ 166 IN *Sanctam ciuitatem.* Lucas nomine proprio eam vocat: *Duxit illum in Ierusalem:* Matthæus autem nomine communi, quo vulgariter appellabatur, scilicet ciuitas Sancta. Vocabatur autem hoc
In cap.4. Matth. nomine, inquiunt Beda & Haymon, quia in ea erat templum, & religio, cultusque omnipotentis Dei: vel propter differentiam ciuitatum Gentilium, in quibus Idola colebantur: aut, vt ait Euthymius, quia hanc ciuitatem elegit Deus, tanquam sedem suam, in qua solummodo sacrificia
2.*Par.*6.5. offerrentur. *A die,* inquit Deus, *qua eduxi populum meum de terra Ægypti, non elegi ciuitatem de cunctis Tribubus Israel, &c. sed elegi Ierusalem, vt sit nomen meum in ea.* Et
2.*Par.*7 16 alibi: *Elegi & sanctificaui locum istum, vt sit ibi nomen meum in sempiternum, & permaneant oculi mei, & cor meum ibi cunctis diebus.* Loquitur de templo Ierosolymis ædificato. Ideo vocabatur Ierosolyma *a, Ciuitas Regis magni,* & mons Sion, in quo illa ædificata fuit, vocabatur *b*, *Mons Sanctus, c Locus Sanctus,* communique nomine vocabatur Ierusalem ciuitas Sancta. Vt videre est varijs in locis Scripturæ sanctæ, apud Isaiam *d*, Danielem *e*, Zachariam *f*, Matthæum *g*, Ioannem *h*, & ab Ecclesiastico *i*, vocatur *Electa sanctitatis ciuitas.* Quin & tota illa Promissionis terra vocatur Sancta, quoniam in ea illi sancti Patriarchæ peregrinati sunt, quam acceperunt à Deo, tanquam singulare munus pro filijs suis: & in ea conseruatus fuit vnius veri Dei verus legitimusque cultus, ibi vera sacramenta & sacrificia, quæ tunc mundus habebat: in ea Deus erat assumpturus humanam carnem, cum hominibus conuersaturus, & totius mundi sanctitatem & redemptionem operaturus. Ita Sapiens loquens de Chananæis, quos Deus
1.*Sap.*12.3. ex illa eiecit: *Inhabitatores,* inquit, *terræ sanctæ tuæ.* Imò & multi non infimæ notæ autores credunt, ab eodem vocatam sacramentum Dei, qui ita legunt, quod ibidem sequitur: *A medio Sacramento tuo, autores parentes animarum inauxiliatarum perdere voluisti, per manus parentum nostrorum.* Sermo est de Chananæis, quos per manus populi Israelitici perdidit & eiecit, *à medio Sacramento suo,* id est, à terra *Psal.*73.12.
illa, quæ *in medio terræ* habitatæ posita dicitur in Scriptura sacra: vocaturque illa Sacramentum Dei, quia ibi erant omnia sacra secreta Dei, lex, prophetia, sacerdotium, sacrificium, quæ sacra Dei secreta continebant. Et paulò pòst dicitur de illa: *Quæ tibi omnium charior est terra:* hęc
enim est, de qua dixit Moyses: *Quod oculi Domini sunt super eam à principio anni, vsque in finem.* Nec mirum, quod charior Deo terra fuerit, in qua eius progenitores secundum carnem commorati sunt, in qua & ipse erat humanam carnem assumpturus, & acturus vitam, & operaturus redemptionis humanæ mirabilia Sacramenta. Verum quidem est, aliquando ciuitatem illam vocatam, meretricem, Sodomam, Gomorrham, vt apud Isaiam, & *Isai.*1.10.
Apocalypsim patet, tum propter suprema 21.
scelera, quæ commisit, tum quia sæpè eius *Apoc.*11.8.
ciues relicto Deo ad idololatriam se conuertebant, tum deinde, quia ibi persecutionem passi sunt Prophetæ, & facta fuit quasi carnificina Prophetarum, qua de causa dixit CHRISTVS, quod, *non capit* *Luc.*13.33.
Prophetam perire extra Ierusalem, tum pręcipuè, quia Dominum omnium Prophetarum, conditorem suum, erat crudelissima morte interfectura, quo scelere, ita Sodomorum iniquitatem excessit, vt visa sit illorum acta iustificare, sicut Deus per Ezechielem prædixerat: quod qua ratione *Ezec.*16.51
intelligendum sit, explicauit beatus Gregorius. Quæ tamen propter hanc ratio- *Lib.*28.
nem, ignominiæ nominibus meritò vo- *Mor.c.*17.
cata fuit: propter rationes superius dictas, iure ciuitas Sancta appellabatur, sicuti Ecclesia, quæ aliquando propter peccatores & impios vocatur nigra sicut tabernacula Cedar, quæ tamen absolutè prop-

ter

Marginal notes (left column): *Deut.*11.12; a *Psal.* 47.3 *Matt.*5.35. b *Ps.*47.2. c *Dan.*9.16 d *Isai.*52.1. e *Dan.*3.28 & c.9.24. f *Zach.*8.3. g *Matt.*27.53. h *Apo.*11.2. i *Eccl.*49.8

aCant.4. bIn ca. 14. Mat.tract. 30. & in ca.26.tracta.35. & cōt. Celsū, lib.4. cLi.4.c.8.

ter Sanctos, & propter leges, sacramenta, fidem, religionem, quam profitetur, vocatur formosa & pulchra *a*, sicut pelles Salomonis: de quibus Origenes *b*, & Diuus Irenæus *c*, aliiq; sancti Patres.

§. 46. *Pinnaculum templi, ala erat, aut subgrunda, super præcipuum templi parietem, locus toti ciuitati manifestè patens.*

¶ 167

ET *statuit eum supra pinnaculum templi.* Manifestum est, pinnaculum templi fuisse aliquem locum altum & eminentem: summum templi vocat Hilarius *a*, & Cyprianus *b*, & Origenes *c*, culmen templi. Dubium est tamen, quisnam locus templi in particulari dicatur pinnaculum. Quod enim quidam intelligunt, fuisse turrim quandam fastigiatam, & acuminatam, in qua locata esset lamina, ventorum flatu versatilis, ad templi summitatem, quæ pinnaculum vulgo dicitur, quale nunc in templis nostris cōspicimus, manifestè reuincitur ex eo, quod talis turris nullatenus in illo templo fuerit, cuius tectum supernè planum erat, sicut & cæteræ domus in Palæstina & Ægypto, quarum tectum erat complanatum, aptumque ad sedendum, deambulandum, confabulandum, & cœnandum, vt patet ex libris Iosue, Iudicum, & Regum, & alibi sæpè & latè demonstrat Hieronymus. Ita Salomonem ædicasse tectum templi, patet ex sacra Regum historia. Ex eisdem etiam patet, pinnaculum templi non fuisse dorsum tecti, quod à Græcis, vt ait Theophylactus vocatur, diriton, quale apud nos videmus, cum ædificata domo superponitur expansum tectum in duas alas, incipientes ab altiori quodam dorso, vt vtrimque aquæ fluant: non enim ita tectum templi erat extructum, vt dictum est. Euthymius, pinnaculum, inquit, erat, domuncula excelsa valdè, ad latus templi superstructa. Alij credunt fuisse aliquod tabulatum, adhærens parietibus templi.

aCan.3. in Matth. bLi. de ieiun.& tēt. cHo.31. in Lucam.

Iosue 2.6. Iudi.6.27. 1.Reg.9.23 Epist.135. ad Suniā, & Fratelā

Cauellete del tejado. In c.4. Matth.

Vt enim in libris Regum insinuatur, explicatque ibidem Beda, per circuitum templi erant tria tabulata, vel deambulatoria, que meniana vocātur, primum eleuatum à terra cubitis triginta, secundum cubitis sexaginta, tertium circa tectum altitudinis cubitorum centum viginti, de quibus idem Beda *a*, Angelonius *b*, Richardus *b*, Lyranus *b*, Comestor *c*, & signanter Abulensis *d*. Quidam ergo credunt ductum fuisse CHRISTVM, ad supremum illud tabulatum, illudque vocari pinnaculum templi. Ita ex professo Haymon *e*, tradit. Addunt aliqui, in quouis tabulato fuisse peculiarem locum pro doctoribus Iudæorum extructum, excelsiorem & patentiorem, quasi Cathedram, quam pinnaculum vocabant. Ita Remigius, quem refert Abulensis *f*. Nonnulli existimant, pinnaculū templi fuisse peribolum circa tectum templi extructum. Præceptum erat: *Cùm ædificaueris domum nouam, facies murum tecti, per circuitum, ne effundatur sanguis in domo tua, & sis reus labente alio, & in præceps ruente.* Huiusmodi murum circa tectum templi à Salomone ædificatum, probat Beda ex illo: *Et ædificauit tabulatum super omnem domum quinq; cubitis altitudinis*, in supremo sanè domus tecto per circuitum, ne quis ad altiora perueniens, repente laberetur ad ima. Tectum, inquit Lyra, desuper planum erat secundum modum domorum Palæstinæ, & vltra planiciem ascendebat quædam clausura in circuitu, per modum propugnaculorum, ad decorem & defensionem. Huiusmodi turriculæ, aut latera, aut peribola vocantur ab aliquibus pinnacula templi, supra quę statuit diabolus CHRISTVM. Beda ipse pinnaculum credit, ipsum tectum templi planum, ideoque CHRISTVS dicitur statutus super pinnacula templi, quia in illo tecto templi constitutus est. Vt tamen rem explicemus, supponendum est, templum illud (vt dimittamus porticus, atria & muros, quibus cingebatur) extructum in quadrum, ex quatuor parietibus, ad modum turris, vt de Salomonis templo Lyra obseruauit,

3.Reg.5. aLi qq. in lib.Regū, quæ.13. bIn 3. Reg. cap. 6. cLib.9. dIn lib.3. Reg.c.5.q. 11. eIn cap. 4. Matth. fIn cap. 4. Mat. q.33. Deut.22.8 3.Reg.6.5. In 3. Reg.6 Vide Riberā li.1.de fabrica tēpli cap. 12. 14. In cap. 4. Matth.

qui habebant altitudinem centum viginti cubitorum, quam eandem habuerat templum à Salomone primò ædificatum, vt
1. Paral. 3. constat ex Scriptura. Destructum hoc quidem fuit à Chaldæis, & restauratum à Zorobabele: tuncque eleuatum fuit ad altitudinem sexaginta cubitorum duntaxat,
1. Esdr. 6. vt dicitur in libris Esdræ. Sed cum tandem Herodes Rex Iudææ paucis annis ante Christi Natiuitatem, supremis sumptibus templum illud restaurandum assumpsit, secundum pristinam altitudinem ad centum & viginti cubitos altitudinis euexit, vt Iosephus Iudæus *a*, & Iosephus Gorionis *b*, tradiderunt. Huius templi tectum planum erat, sicuti & alibi tecta in Iudæa, vt dictum est, super quod ascendi poterat per cochleam iuxta parietes, aut potius intra parietes extructam: & quantum ex vtroque Iosepho colligitur, omni ex parte subgrundis extendebatur. Est subgrunda, vt ait Budæus pars tecti prominens, qua stillicidia à parietibus arcentur. Herodes enim maximè curauit, vt parietes templi, quos pulcherrimos etiam exterius perpolitosque extruxit, mundissimi conseruarentur, qui vbi deaurati non erant, candidiores niue apparebant; & ne ab insidentibus auibus polluerentur, aureis verubus in summo muniuit: multò igitur magis credendum est, subgrundas superposuisse, ne pluuijs, quæ ibi frequentissimæ sunt, manerent expositi. Et fortè huiusmodi subgrundæ, vocantur pinnacula templi, à pinna, quæ proprius pennam alarum significat, quod per huiusmodi subgrundas, admodum alarum se tectum extendat super parietes. Vnde quidam recens autor, vocem Græcam, pterigion, aliam dicit significare. Aut si ethymologiam ex Hebræo verbo ducas, vt dicatur pinnaculum, à verbo *Panah*, quod prospicere significat, quasi pinnaculum significet aliquid eleuatum, expositum omnium prospectui, aut ex quo quis aliquid possit prospicere. Quamuis autem circa tria templi latera, essent ædificata deambulatoria, aut tabulata, circa latus tamen ad orientem, in quo erat maior templi porta, nihil erat extructum, sed erat paries pulcherrimus, crustis aureis gratissimus, qui ad ortum Solis, igneo splendore lucebat, vt vterque Iosephus asserunt, in supremam altitudinem euectus, centum scilicet & viginti cubitorum: subgrundaque qua ille paries operiebatur, locus erat aptissimus dæmonis instituto, vt dicemus; quippe cum patentissimus esset, non solum omnibus accedentibus ad templum, sed & toti ciuitati, ex quo tota ciuitas patens erat ei, qui ibi erat constitutus: ipseque similiter toti ciuitati erat conspicuus. Vnde credo huiusmodi subgrundam, aut alam tecti, vocatam ab Euangelista pinnaculum templi, quam vocat Lucas pinnam, id est, alam. Quibus congruit Syriacum Euangelium, quod pinnaculũ, vocat *Canepha*, à nomine Hebræo, *Canaph* quod significat alam, oram, aut extremitatem, quo Scriptura sæpe vtitur agens de ora vestis, vt cum dicitur: *Præcidit Dauid oram chlamydis Saul:* similiter & de ora, aut extremitatibus terræ, vt cum dicit Ezechiel: *Venit finis super quatuor plagas terræ:* in Hebræo, *super quatuor Chenephath:* Septuaginta, super quatuor alas, aut extremitates. Hinc Hispana vox, qua extremitatem vestium, opere phrygionico contextam vocamus *çanepha*. Itaque pinnaculum templi, idem est, ac extremitas, aut ala tecti templi. Hæc sententia placuit docto cuidam Cardinali, qui asserit; pinnáculum templi dici extremitatem frontispicij, aut summam partem templi, quæ totum ædificium superabat, cuius summitas, dicta est pinna, siue pinnaculum.

Marginalia: *a Li. 15. antiq. c. 14.* — *b Lib. 5. histor. Iuda. cap. 25.* — *Ehala, orasede del teiado.* — *Beauxamis.* — כנף — *1. Reg. 24.* — *Ezech. 7. 2.* — *Toletus in c. 4. Luc.*

§. 47. De

§. 47. *De inani gloria diabolus Christum tentat, quæ præcipuè solet excitari post aliquam, de principe tenebrarum victoriam.*

¶ 169 ET DIXIT *ei: Si Filius Dei es, mitte te deorsum: scriptum est enim: Quia Angelis suis mandauit de te, & in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.* O nefanda artis astutia (clamat Chrysostomus) & damnanda temeritatis audacia. Qui viderat se à Domino, responso legis fuisse percussum, iam non tantum nequitiæ suæ armis vtitur, in quibus inutilis repertus est, sed & ipse legis testimonium mutuatur, & inde tentat vincere vnde dolebat se fuisse iam victum, & qui audierat: Scriptum est, audit & dicere: Scriptum est. Communis est autem sanctorum Patrum sententia, diabolum, ijs verbis tentare voluisse CHRISTVM, de inani gloria. Voluit quidem ille explorare, an verus Filius Dei esset, ita tamen, vt si purus esset homo, eum induceret ad desiderium inanis gloriæ, quo affectaret appeteretque ab hominibus æstimari & magnificari. Ita Cyprianus *a*, Ambrosius *b*, Chrysostomus *c*, Bernardus *d*, Augustinus *e*, Gregorius Nazianzenus *f*, Diuus Thomas *g*, Euthymius *h*, communiterque omnes sancti Patres. Augustinus *i*, sanè sensit, dæmonem tentasse nunc CHRISTVM de curiositate: quam sententiam sequutus fuit Rupertus *k*, vt scilicet, si crederet quod audierat se à Deo haberi tanquam filium, experimento vellet comprobari, mittens se ex alto, sperans Deum missurum Angelos suos, qui eum sustentarent. Sed hæc sententia in idem recidit: curiositatem enim, ad inanem gloriam diabolus ordinabat, vt scilicet omnes viderent, qualiter à Deo diligeretur homo, ad quem sustentandum Angelos suos mitteret, qui illum in manibus portarent. Hac igitur occasione loci, inquit Cyprianus, hortatur & consulit, vt in vrbe Sancta, & frequentia populorum, quasi nouus funambulus, in excelso pendulus, se deorsum ad spectaculum vulgi iactet intrepidus, addens ex testimonio Scripturæ, Angelorum affutura suffragia, quæ ruentem exciperent, & conseruarent illæsum. De inani ergo gloria eum tentaturus (inquit Abulensis *l*) aptè è deserto extrahit, & in celeberrimam totius orbis ciuitatem duxit, & in loco totius ciuitatis eminentiori statuit: inanis enim gloria tunc validè excitatur, cum quis in conspectu plurimorum habetur excellentissimus. Vnde obseruandum est, quod Diuus Thomas *m* ex Chrysostomo *n*, expendit, diabolum quidem in hac assumptione & adductione, illusum fuisse à CHRISTO. Nam diabolus, ita quantum ad suam mentem assumpsit CHRISTVM, vt crederet, quod CHRISTVS ab hominibus videbatur, tam cùm per aera ferebatur, quam cum in pinnaculo fuit constitutus, vt sic animum Christi ad inanis gloriæ cupiditatem inciperet inflammare, quem omnes mirarentur per aera volantem; qui & propterea confisus de Dei fauore, ad demittendum se ex alto procederet, vt cum Angeli accurrerent ad eum sustentandum, in sũma veneratione ab omnibus haberetur. Christus tamen, diabolo inscio, ita egit, vt à nemine videretur, nec cum ferebatur, nec cum statutus fuit in pinnaculo templi sicut & postea fecit, cum transiens per medium Nazareitarum ibat. Si enim Habacuc (inquit Chrysostomus) purus homo, à nullo visus est, quando ab Angelo per comam capitis portabatur de Iudæa in Babylonem, quantò magis est credibilius de CHRISTO, non fuisse visum, cum volens, à diabolo assumptus fuit? Callidissima autem astutia, vt obseruat Chrysostomus, diabolus postquam vidit CHRISTVM sanctum, & operibus mortificationis traditum, imò & victorem in primò congressu, statim se conuertit ad eũ tentandum de inani gloria; quia hoc vitiũ statim post huiusmodi opera excitatur:

Hom. 5. ex diuers. in Matth.
a *Li. de ieiu. & tent. Christi.*
b *In cap. 4. Luc. & li. 1 de Cai. c. 5.*
c *In psa. 90 & ho. de lapsu primi hominis.*
d *Serm. 34. in Cant. & ser. 14. in Psal. Qui habit.*
e *In Ps. 90.*
f *Oratio. in S. Baptist. non longè à princ.*
g *3. p. q. 41. art. 4.*
h *In cap. 4. Matth.*
i *Lib. de vera reli. c. 38*
k *In cap. 4. Matth.*
l *In cap. 4. Mat. q. 33.*
m *3. p. q. 11. art. vlt. ad 7.*
n *Ho. 5. in imperf.*
Luc. 4. 30.

& hoc generale malum, inquit Cyprianus, diabolus in humano genere agnoscebat, quod hoc ipso, atque quis victoriam de inimico tentante reportat, inanis gloriæ periculo subijcitur: statim enim illa excitatur validè, cum homo seipsum conspicit victorem, triumphatoremque: & illa, vt dixit Augustinus, benè proficientes animos tentare non cessat. Huius naturam Beatus Ioannes Climacus comparauit formicæ: sicut namque formica tritico ad maturitatem perducto & purgato, egreditur ad illud rapiendum & comedendum, ita cœnodoxia, aut inanis gloria opere aliquo ad perfectionem deducto. Quod Cassianus in Ezechia & Ozia eleganter demonstrat, de quibus supra latè dictum fuit. Et certè nihil est,

Lib. 5. de ciuit. c. 1. *In Scala spirit. gradu 21.*

§ 170 quod magis ad inanem gloriam hominem disponat, quam insignis aliqua victoria de validis hostibus parta. De Nabuchodonosore, quæ futura erant, Propheta Habacuc præuidens: *Ipse*, inquit, *de Regibus triumphabit, & tyranni ridiculi eius erunt: ipse super munitionem ridebit, &c. tunc mutabitur spiritus eius, & pertransibit, & corruet.* Symmachus, & Aquila, vt annotat Hieronymus, legunt: *& delinquet: Hæc est fortitudo eius Dei sui.* Certè quæ postea euenerunt prædixit Propheta. Cum enim Nabuchodonosor vidisset, se de Regibus triumphasse, & validas inimicorum munitiones facillimè euertisse, talibus victorijs ita fuit elatus, vt crederet se Deum esse, qui propterea sui auream statuam effinxit: quam proposuit omnibus hominibus adorandam, vt patet ex historia Danielis, & Chrysostomus explicauit. *Tum*, inquit, *mutabitur spiritus eius*, à principio namque Nabuchodonosor aggnouit, Deum esse cuius virtute ipse in filios Israel præualebat: quod & dux eius Nabuzardan confessus est, vt Ieremias dixit: sed victoria obtenta, *spiritus eius mutatus est*, sibimet gloriam tribuens talium victoriarum, quibus eleuatum fuit cor ipsius. Radix superbiæ Romanæ ac inanis gloriæ illius populi, fuerunt victoriæ, quas de cæteris gentibus reportarunt, vt tradit Augustinus: tuncque vt docet Sanctus Ioannes Climacus, aptissimus est homo, vt Cœnodoxiæ, seu inanis gloriæ spiritu imperatur, cum contra spiritualia nequitiæ dimicans, de principibus tenebrarum victor euasit. In cuius confirmationem refert, senem quendam mira sanctitate præstantem, & acutissimo mentis oculo illustrem, vidisse duos dæmones ad sui expugnationem properantes, quorum vnus eum impugnare cœpit, varias suggestiones inferens: quas cum ille Dei auxilio munitus, superasset, victorque euasisset, statim alius surrexit, eum excitans ad inanem gloriam, propter victoriam, quam obtinuerat, & inducens, vt seipsum magnifaceret, qui tam excellenti virtute præstabat, vt facilè dæmonem tentantem euicisset, quique tot tantisque fauoribus à Deo esset munitus. Hac agendi calliditate, vicit dæmon Heronem Anachoretam, de quo refert Cassianus, quod cum quinquaginta annis in deserto esset commoratus, rigorem continentiæ perpetuò seruans, & miro feruore opera mortificationis exercens, tandem ab Angelo Satanæ fuit delusus. Apparens enim illi, tanquam Angelus lucis, eidem suasit, vt se in puteum demitteret, qui enim tanti erat apud Deum meriti, confidere poterat, quod nullam læsionem inde corpus eius esset recepturum. Præcipitem se propterea dedit, misereque interemptus est, amittens per superbiam, quod lucratus fuerat per abstinentiam & mortificationem.

Haba. 1. 10 *Dan. 3.* *Lib. de repar. lapsi.* *Ierem. 40.* *Lib. 5. de ciuit. c. 13.* *Gradu 21. cit.* *Lib. 2. coll. cap. 5.*

§. 48. *Dia-*

§. 48. *Diabolus expertus Christi fiduciam in Deum, ad nimiam illum excitat confidentiam, de extremo ad extremum se transferens.*

¶ 171 CErtum esse, sub specie Behemoth, aut Elephanti, Deum voluisse describere dæmonem, docent sancti Patres, particulariter B. Gregorius Nazianzenus, illud obseruans admiratione dignum, quod in tali descriptione dixit Deus: *Ossa eius vt fistulæ æris.* Quæ verba dicta de elephante quidam credunt, propter dentes, qui fortissimi ac quasi ærei sunt, nulla cauitate vacui: alij propter omnia illius ossa, signanter costas, accipiũt, quæ quia fortissima sunt, ærea vocantur: vnde alij legunt: *Ossa eius velut fortitudines, robusta, violenta æris, aut chalybis.* Sed nec magnum quid hęc sententia continet, si de ossibus elephanti dumtaxat loquatur: vnde dæmonis ossa voluit Deus describere. Vocantur dæmonis ossa à Sanctis Græcis, eius tentationes, suggestiones, machinæ, consilia, fraudes: & meritò, inquit Gregorius; nam sicut in ossibus positio corporis robúrque subsistit, ita in fraudulentis consilijs tota se eius malitia erigit. Hæc ærea dicuntur apud sanctos Græcos propter obstinationẽ & pertinaciam, inflexibilémque malitiam: apud Beatum verò Gregorium, quod dulciter suauiterq; sonare videntur. Notum est siquidem, in Scriptura sacra, æris nomine eloquentiam significari: quapropter, vt annotauit Hieronymus, in statua illa, quam vidit Nabuchodonosor, venter æreus significabat Græcos, quia eloquentia ac sapientia vigebant; æs enim, inquit, est vocalissimum maximeque sonorum. Eloquenter ergò & suauiter ad modum fistularum ærearum diabolus sonare videtur, & varijs tentationibus agens, quasi varijs fistulis personat. In organo variæ sunt fistulæ æreæ, quas sapiens pulsator ordinatissimè pulsat: primò enim personat fistula depressum sonum emittente, & subitò conuertit manum ad eam pulsandam, quæ altissimũ acutissimumq́ue reddit, & ita acutum sonum cum depresso temperat, vt mirum concentum reddat. Accesserat diabolus ad tentandum Christum, sonauitq́ue fistula, quæ depressum ediderat sonum: *Si Filius Dei es, dic vt lapides isti, &c.* Quibus verbis, vt dictum est ex Chrysostomo, voluit animam Christi deprimere, titulo necessitatis & famis vrgentissimæ, excitaréque, vt de Deo diffideret, qui illum reliquerat in deserto sine pane, extrema fame quasi confectum, solis, nudisq́ue lapidibus circumdatum. Ex Christi tamen respõsione comperit, illum eximia in Deum confidentia præstantem, tali, vt crederet, quod Deus eum esset etiam sine pane mirabiliter sustentaturus. Subitò propterea se conuertit ad aliam fistulam pulsandam, quæ acutissimum redderet sonum, excitans, vt nimis de Deo confideret, ita quod etiamsi se demitteret ex pinnaculo, speraret Deum missurum Angelos ad sustentãdum se. Quasi dicens: Tu qui tam egregia in Deum confidentia præstas, vt credas, quod etiam sine pane, verbi sui virtute sustentabit te, quia id Deus in Scriptura sacra voluit docere, cùm cœlesti cibo Israëlitas aluit, hac confidentia innixus mitte te deorsum, qui enim illud scribi voluit ad iustorum solatium, hoc similiter scriptum reliquit: *Quia Angelis suis Deus mandauit de te, &c.* Obseruat Chrysostomus in illud: *Non ignoramus cogitationes eius:* hanc esse dæmonis astutiam, quod cùm hominem ad vnam partem non potest trahere, statim se conuertit, vt illum in contrariam deijciat. Consistit enim virtus in medio, ¶ 172 vt omnis Philosophia docet; & ideò iubemur sæpè in Scriptura sacra medium tenere, & non declinare ad dexteram, neque ad sinistram, vt apud Iosue & Isaiam. Vnde vt diabolus nos à statu virtutis deturbet, primò in vnum extremum impellit: dum autem nos, vt ei resistamus, in aliud

In catena Iob c. 40. *Iob 40.13.* *Li.32. Moral. c. 20.* *In cap. 2. Daniel.* *Dan. 2.* *Hom. 4. in 2. ad Cor.* *2. Cor. 2.11.* *Iosue 1.7.* *Isai. 30.21.*

videmur propendere, subitò vires suas conuertit, vt in illud deijciat, ad modum astuti luctatoris, qui cùm eum quem vincere cupit, conetur in dexteram partem impellere, videatque se id consequi non posse, quia in sinistram illum videt propendere, subitò vires suas conuertit, vt ad sinistram proijciat, ad quam senserat inclinatum. Ita expendit Chrysostomus, dæmonem egisse circa quendam hominem apud Corinthios, de quo Apostolus ad eosdem scribens loquitur; quem primò quidem excitauit ad hoc, vt non curaret peccatum quoddam graue quod commiserat, neque pro illo pœniteret. Postquam autem sui peccati grauitatem, Paulo prædicante & agente cognouit, cœpitque dolere, illum diabolus ad nimiam tristitiam & desperationem itā adigere fuit conatus, vt oportuerit Paulum Corinthijs cōmittere, quod illum consolarentur, *ne nimia tristitia absorberetur.* Timebat autem hoc Paulus: *Non enim,* inquit, *ignoramus cogitationes Satanæ.* Visusque est alludere voluisse ad illud, quod diabolo dictum fuerat: *Tu insidiaberis calcaneo illius:* vt ex D. Irenæo dictum est. Calcaneum namq; est pars corporis, cui præcipuè nititur, qui luctam sustinet: cùm autem diabolus accedit incitans aliquē ad aliquod vitium, hoc diligenter attendit, cui rei tanquam calcaneo nitatur, vt secundum illam extruat nouam tentationem & impetum. Ita ergo accessit primò ad tentandum Christum, & illum excitauit ad gulam, exponens quod nullus ibi panis esset, & idcircò quod si ibi perseueraret, non curans quo sustentari posset, certum sibi maneret exitium. Vidit Christum fortiter substitisse, fundatum in confidentia Dei, qui vel solo verbo suos sustentare nouit: subitò propterea ex hac confidentia nouam tentationem extruit, excitans vt se mittat de alto, confidens, quod Deus missurus sit Angelos, &c. Ex eadem solutione, qua Christus primam tentationem eius dissoluit, nouum construit argumentum, more acuti Dialectici vel Philosophi, qui ex solutione aduersarij nouum argumētum extruit ad eum concludendum. Hocq; diabolo esse in more, Chrysostomus ex S. Iob historia comprobat. Primò quidem cœpit illum tentare, dicens (censet enim Chrysostomus, nuntium qui venit ad Iob, ipsummet diabolum in specie hominis fuisse) *Boues arabant & asinæ pascebantur iuxta eos, & irruerunt Sabæi.* Hanc tentationem Iob reuicit & soluit, oculos & mentem ad Deum leuans, cùm vidisset se ab hominibus vexari; bonoque animo fuit, sperans, quod quamuis homines bona eius rapuissent, manebat Deus, qui alia daturus esset; qua sanè actione diaboli tentatio videbatur delusa: subitò propterea se conuertit ad ignem è cœlo dimittendum, quo oues beati Viri, puerosque consumpsit, & continuò eum diabolus in specie hominis impetiuit, dicens: *Ignis Dei descendit de cœlo, & tactas oues pueros q; consumpsit:* quasi directè contra solutionem datam nouum construens argumentum, & dicere volēs: Ne credas tibi suffragium manere in cœlo apud Deum, si homines contra te surrexerunt: ipse namque met Deus etiam de cœlo tibi aduersatur, qui de cœlo ignem contra te misit, vt quæ tua sunt absumeret. Hæc & alia latè Chrysostomus prosequitur, docens huius inimici callidas cogitationes; qui ex cometipso, quo primam tentationem eius dissoluimus, ad aliam validiorem extruendam se conuertit; & in oppositum omnino trahere cōtendit. Excitauit primò Israëlitas, vt odio haberent Moysen, quem Deus eis ducem & magistrum designauit, per quem illos instituendos assumpsit: cùm autem videret se id consequi non posse, quin potius oppositum expertus est, se conuertit, vt eos ad nimium amorem erga Moysen induceret, talem, vt oportuerit, quod eo moriente Deus illius corpus absconderet, ne tanquam Deum adorarent. Curat primò te à ieiunijs abstrahere, exponēs corporis imbecillitatem & infirmitatem, sed cùm te inueniat ad ieiunia propensum, vt carnis petulantiam coërceas, ad nimiam abstinentiam

Homil. 1. & 3. de patien. Iob.

Iob 1. 14.

¶ 173

Exod. 17. 2. & Numer. 14. 2.

nentiam inducit, per quam deficiat caput, vires, & salus, & reddaris inutilis ad alia, quæ agere oportebat, vt ex B. Hieronymo eleganter tradit D. Thomas. Cupit ille te ab orationis retrahere exercitio, sed cùm videat ab eo non posse auelli, quippe cùm audias Scripturam dicentem: *Orate ne intretis in tentationem*; hinc nouam extruit tentationem, incitans, vt nimis orationi incumbas, ita scil. quod propter orationem dimittas aliqua, quę secundùm tuum statum agere tenebaris. Itaque non solùm tentat diabolus ad secularia excitans, & ad gulam & loquacitatem impellens; sed cùm vidit nos spiritualibus affectos, inde nobis laqueos parat. Ita adigit vxoratam, quam ad vana pertrahere non potuit, vt mariti obsequium non curans, & familiæ suæ curam negligens, totam diem in templo agat: iudicem etiam, quem non potuit à spiritualibus reuocare, vt ita se eis tradat, quod processus & causas, quos percurrere tenebatur, negligat. Nec enim solummodo diabolus ad plateas, & seculi loca homines ducit, quasi ad secularia trahere volens, sed & ad templum eos aliquando ducit, suadens, vt nimis rebus spiritualibus intendant, nimiaq; confidentia in Deum delinquant.

Quodl. 5. art. 18. Matt. 26.

§. 49. *Viam difficillimam & periculosam conatur diabolus facilem & securam repræsentare, qui & præcipitium, tanquam rem gloriosam proponit.*

¶ 174 *Lib. 32. Moral. c. 20. & 21. Iob 40. 13.*

BEatus Gregorius alio modo explicat, quod supra de dæmone induximus dictum à Deo: *Ossa eius vt fistulæ æris.* Supponit Gregorius, quod & supra dictum est, dæmonis ossa esse eius tentationes, suggestiones, consilia, quibus tota eius vis nititur & sustentatur. Hæc similia dicuntur fistulis æreis, nam æris fistulæ, dum dulciter auribus sonant, animum demulcent & disponunt, vt sibi placeat musicæ concentus, & eius delectationem admittat. Magna certè dexteritate hic modulator fistula sonat, qui non nudas tentationes proponit, sed suauiter sonans easdem exhibet, gratissimam modulationem cuiusuis auribus inferre contendens. Propterea non nudè & simpliciter dixit Christo: *Mitte te deorsũ*, sed vt annotauit Chrysostomus, præmittens adulatoria illa verba: *Si Filius Dei es*: quasi enim ei adulans, dicere voluit: Vidi supra te cœlos apertos, cui cęli ipsi reuerentiam exhibere visi sunt: audiui supernam vocem resonantem, qua Pater te, tanquam Filium suum nobis suscipiendum proposuit. Quid facilius Dei Filio, quàm mittere se deorsum, in cuius obsequiũ iam Pater Angelos paratos exhibuit, dicens per Dauidem: *Angelis suis mandauit de te, &c.* Ita dulciter sonare procurat, & ita nititur aspera in vias planas conuertere, vt horrendum præcipitium, tanquam securum gloriosumque proponat. Ita ille agere solet, qui hoc modo facilè homines per vias difficiles ducit, & inducit, vt & in profundum se ipsos periculoso præcipitio demittant. Egregiè Dauid considerans vias, quas peccatores tenent, & præcipitia, quibus ruunt: *Via*, inquit, *illorum, tenebræ & lubricum.* Videtur Dauid respondere velle cuidam interrogationi, aut admirationi, qua miramur sæpè, attendentes quosdam homines, qui vias arripiunt difficiles, spinis plenas, & innumeris periculis septas, qui miserè in profundum peccatum se demiserũt: inquirimusque: Qui fieri potuit, quod talis homo nobilis, diues, qui quietam cum vxore agere posset vitam, ita se in vilissimum demisit luxum, &c. Qui fieri potest vt talis homo, inquietus totis noctibus incedat, &c. qui subitò potest vitam finire, &c. Respondet Dauid: *Via illorum tenebræ & lubricum.* Lubricum apud D. Isidorum, dicitur locus, in quo quis facilè labitur, & per quem potiùs fluit, quã percurrit, sicut terra glacie concreta, aut aqua durata gelu, aut terra argilosa humectata, aut marmora leuigata: vnde & piscis lubricus dicitur, qui facilè manibus effluit, vt anguilla: ideoque via lubrica dicitur, quæ ita

Hom. 5. in imperf.

Psal. 34. 6.

Lib. 14. Ethymol. c. 8.

disposita est, vt per eam quis facilime feratur aut defluat, à qua remota sunt omnia impedimenta, quæ detinere possunt. Talem exhibet diabolus peccatoribus viam, quam vt eos impellat, lubricat primò, aut lubricam facit. In Hebręo verbo, *Hhalach*, quod significat lenire, metaphora sumpta ab eo, qui cùm aliquem vult per scalam, aut per funem impellere, prius lenit & lubricat pinguedine, aut sapone, & sicut qui vult ostium impellere, cardinem oleo li-
¶ 175 nit: quia diabolus ita suis modulationibus viam linit, mollit, facilem, lubricamque reddit, & omnia impedimenta remouere videtur; vt facilè hominem per eam impellat & ducat: quæ eadem vox habe-
Ierem. 23. 12. tur apud Ieremiam: *Via illorum quasi lubricum in tenebris, impellentur enim & corruent in ea.* Hoc ipsum indicauit Spiritus
Eccl. 21. 11. sanctus: *Via peccantium complanata lapidibus.* Est namque via peccatorum innumeris difficultatibus plena, & summis periculis implicata: conatur tamen diabolus aspera conuertere in vias planas, & lapidibus planissimis viam sternere, & facillimam ad percurrendum reddere, impedimenta omnia, quæ detinere possunt, suis fraudulentis consilijs remouere: vt nunquam Cæsar tam facile reddiderit militibus suis iter per montes, quantum diabolus repræsentat facilem viam peccatoribus; imò & securum suadet præcipitium. Facilem ergo reddit viam viam difficillimam, & supremum præcipitium tāquam rem securissimam repræsentat, dicens: *Mitte te deorsum: scriptum est enim, quia Angelis suis, &c.* Deus qui te in filium suscepit, te tanquam filium diligit, cuius propterea mortem non vult; ideo Angelos innumeros posuit, quibus *mandauit de te*, id est, quibus te commisit, vt de tua tutela, salute & liberatione sint soliciti, qui parati sint te suscipere; *ne offendas ad lapidem pedem tuum*, id est, vt interpretatur
Scholia in Psal. 90. Basilius, nullum, vel minimum detrimentum incurras. Angeli sunt Sacerdotes, quorum tam ingens est multitudo, vt vbique eos inuenias paratos ad dimittenda peccata, quorum Principi Petro dixit: *Non dico septies, sed & septuagies septies.* Con- Matth. 18. 22.
fessarios in Ecclesia sua statuit, qui te manibus excipient, vt nullatenus illisus pereas; citò medicinam adhibebunt tam efficacem, vt nec cicatrix maneat, &c. Quomodo hæc & alia dulciter hic modulator auribus inferat, egregiè tradit Gregorius. Sæpè equidem parentes, qui vitam age- Loco cit.
re decreuerunt quietam in Dei obsequio, hortatur, vt ad illicitas etiam negociationes se demittant, quia scriptum est: *Pa-* 2. Cor. 12. 14.
tres debent thesaurizare filijs. Vxores similiter ad excessiuos ornatus, & corporis cultus impellit, quia scriptum est, quod debent placere viris. Eodem pacto virum nobilem incitat, vt vltioni intendat, quia scriptum est, honori esse prospiciendum, & curam de bono nomine habendam. Quem à ieiunio videt non posse reuocare, circumuenire curat, inducens, scriptum esse: *Rationabile sit obsequium* Rom. 12. 1.
vestrum. Ad illum, quem deprehendit carnis petulantiam cohibentem, accedit proponens scriptum esse; quod *nemo* Ad Ephes. 5. 29.
vnquam carnem suam odio habuit, sed vnusquisque nutrit & fouet eam. Quem misericordiæ & eleemosynæ operibus videt omnimodo traditum, reuocare ab eisdem nititur, clamans scriptum esse: *Vade ad formicam, quæ congregat in æstate, quæ* 1. Pro. 6. 6.
comedat in hyeme, &c. Ita lubricum facit iter, & lapidibus complanat, & omnes difficultates tollit. Sic & impius Rex Ie- Iosue 11.
bus contra sanctum Iosue processit, adducens in sui adiutorium reges Araba, iuxta Ceneroth. De quo annotatione sequenti.
(?)

§. 50. Pro-

§. 50. *Promisit Deus Angelos, qui custodiant iustum ambulantem in vijs suis, non autem in præcipitijs.*

¶ 176 SCriptum est : *quia Angelis suis Deus mandauit de te, & in manibus tollent te.* Locum Scripturæ desumpsit diabolus ex Psalmo nonagesimo. Multis tamen efficacissimisq; rationibus sancti Patres illum redarguunt, quod truncatè, cõtortè, extra institutum diuinum, imò contra illud Scripturam sacram citauerit, & allegauerit; quin & locum induxerit, qui iuxta legitimum sensum acceptus, potiùs dæmonis consilium eneruare poterat. Prosequitur egregiè Origenes huius inimici mores, sub typo regis Iebus, qui sanctum Iosue, superbo conatu expugnandum assumpsit. Hic cùm in primo congressu, quem cum sancto fortissimoque duce habuerat, se victum conspiceret, vt in secundo victor euaderet, in sui auxilium vocauit, duxitque reges, qui erant *in* Iosue 11. *Araba contra Ceneroth*, aut iuxta Ceneroth, vt dicitur in libro Iosue. Et quidem Hom. 14. in Iosue. supponit Origenes, quod Israël secũdùm carnem huiusmodi bellum carnaliter tantum considerabat, nihil nisi bella & sanguinis effusiones, congressusque corporeos intelligens : sed qui est Israël secundùm spiritum & fidem, altiora bella sub hac littera intueri debet, illa scil. quæ diabolus rex superbiæ contra nostrum inclytum ducem Iosue commisit. Superbus erbo rex iste, in primo congressu victus, fortiori impetu acturus, secundum bellum parat, munitus fauore regum Araba iuxta Ceneroth. Interpretatur autem Araba, insidiæ; Ceneroth verò, quasi lucernæ: non lucernæ, inquit Origenes, sed quasi lucernæ: aliud est enim lucerna, aliud quasi lucerna. Certè lucerna est Scriptura sacra, iuxta legitimum sensum inducta, de qua Psal. 118. & 105. Prou. 6. 23. ipse Dauid : *Lucerna pedibus meis verbum tuum:* & Salomon : *Verbum lucerna est, & lex lux.* Quasi lucernæ autem sunt loca Scripturæ sacræ, quæ contortè aut truncatè, vel fucatè inimici Dei, diabolus scilicet eiusque ministri inducunt, quibus vtuntur, insidiose agere contendentes, & per callidas suggestiones victoriam, quam expetunt, reportare cupientes. Ita se habet nunc diabolus, qui non aperta expugnatione, sed insidijs callidisque cauillationibus vtitur, fingens se Angelum lucis, & inducens diuinum testimonium, non secũdùm legitimum sensum, sed contortè & truncatè, vt non lucernam, sed quasi lucernam vere inducat : & cùm Dauid dicat: *Lucerna pedibus meis verbum tuum*, ipse quasi lucernam adfert, qua Christi pedes ad offensionem & præcipitium trahat. Ita, vt paulò ante ex Chrysostomo diximus, agere ille consueuit cum ijs, quos à manifestis vitijs videt abhorrentes, fugientes intemperantiam, ieiunia tenentes, &c. Disce propterea, inquit Ambrosius, quia Lib. 4. in Lucam. Satanas transfigurat se velut Angelum lucis, & de Scripturis ipsis diuinis laqueum fidelibus parat, qui testimonijs Scripturarum vtitur, non vt doceat, sed vt circumscribat & fallat. Quasi lucernam ergo diabolus in sui fauorem adducit, non lucernam : si enim legimè verbum Dei induxisset, potiùs contra se, quàm pro se egisset. Imò propterea locum non integre, sed trũcate citauit, vt egregio discursu docuit Bernardus, quasi per insidias agere contẽdens. Vide, inquit, quomodo seipsum occultauerit Basiliscus. Serm. 14. in Ps. Qui habitat. *Scriptum est*, inquit, *quoniam Angelis suis mandauit de te, & in manibus tollent te.* Quid scriptum est malignè? quid scriptum est? *Angelis suis mandauit de te.* Quid mandauit? animaduertite, & videte, quoniam subticuit malignus & fraudulentus, quod malignitatis suæ commenta dissolueret. Quid enim mandauit ? nempe quod in Psalmo sequitur: *Vt custodiant te in omnibus vijs tuis.* Nunquid in præcipitijs ? Qualis via hæc, de pinnaculo templi mittere se deorsum? non est via hæc, sed ruina; & si via tua est, non illius. Ita Bernardus. Vide ergo quid Deus viro iusto repromittat : *Angelis suis mandauit de te, vt custodiant te in omnibus vijs tuis.*

§ 177 *tuis.* Viam tene, fuge præcipitia: nec enim mandauit, vt te custodiant in præcipitijs, sed in vijs tuis. Et sanè sæpè in Scripturis sacris edocemur, quæ sint viæ viri iusti. Sanctus Bernardus latè id prosequitur, exponens, in Scriptura sacra multiplices vias inueniri: dantur enim viæ hominum, seu filiorum Adam, viæ iustorum, viæ impiorum, viæ dæmonum, & viæ Dei, de quibus agit ipse: quam doctrinam latius tradit Hugo Cardinalis. Sed quoniam in Psalmo nonagesimo de viro iusto agitur, expendendum est nunc solummodo, quænam viæ viri iusti in eadem sacra Scriptura dicantur. Hæ certè illæ dicuntur, quæ secundùm Dei legem stabilitæ sunt, sicut & illæ dicuntur viæ impiorum, quæ secundùm legem carnis aut appetitus sunt stratæ. Ita dicitur: *Iustorum semita, quasi lux splendens; via autem impiorum tenebrosa*: &, *Semita iusti recta est, rectus callis ad ambulandum.* Vbi quamuis quia in singulari de iusto sermo instituitur, Hieronymus de Christo Domino locum explicet, sed Septuaginta ad omnes iustos sermonem extendunt, quorum Christus caput & dux est, qui eos vocat, vt sequantur se: *Via iustorum recta facta est.* Dicitur autem via iustorum recta, quippe quæ rectificatur secundùm diuinæ legis regulam, de qua dixit Dauid: *Iustitiæ Domini rectæ.* Et vide quàm eleganti loquendi forma viam iustorum describat Propheta. Primò enim eam vocat semitam, quæ angusta esse solet: deinde vocat callem, quæ iuxta vim vocis Hebrææ significat viam tritam, amplam, & latam, quam plaustra & carrucæ percurrere possunt: Talis est via iustorum, quæ angusta videtur prima facie, de qua dixit Dominus: *Arcta est via quæ ducit ad vitam*: sed lata est ijs, qui charitate Dei inflammati, dicere possunt: *Viam mandatorum cucurri, cùm dilatasti cor meum*: & iterum, *latum mandatum tuum nimis*, &c. Aut verè vocatur callis rectus, *camino drecho carretero*; quia nihil magis contrarium est ei quàm præcipitia. Viro igitur iusto promittit Deus, missurũ se Angelos, qui eum custodiant, ambulantem in vijs suis, quia dum verè quis viam iustorum perambulat, quã & Deus approbat, (*nouit enim Dominus viam iustorum*) Angelos suos mittit, qui illum etiam in euidentibus periculis defendant & custodiant, prout saluti illius viderit expedire. Hocque ex ipsis sacris Scripturis manifestissimum redditur. Iussit Rex Darius ex impijssimorum Satraparum consilio, ne aliquis vllum Deum oraret: Daniel autem viam iustorum tenere decernens, totum se contulit ad orandum Dominum, sciens, inquit Chrysostom. iustum sine oratione vix ac nec vix quidem consistere posse: missus est propterea in lacum leonum, quem grandi lapide concluserunt. Sed quid factum est? *Misit Dominus Angelum suum, & conclusit ora leonum, & non nocuerunt ei, & nulla læsio inuenta est in eo, qui credidit Deo suo.* Omnia hæc expende: videtur enim Spiritus sanctus quasi digito indicare completum, quod promisit dicens: *Angelis suis mandauit de te, vt custodiant te, &c. ne forte offendas ad lapidem pedẽ tuum*, id est, vt exponit Basilius, vt nullam vel minimam læsionem incurras. Et quidem quamuis idem Basilius *a* hoc tribuat ieiunio Danielis, & B. Damascenus *b* virginitati, & Chrysostomus *c* vtrique, & S. Matthatias, innocentię & simplicitati Danielis (*Daniel*, inquit *d*, *in sua simplicitate liberatus est de ore leonũ*) sed clarius hoc ipsum explicãs ibidem Spiritus sanctus, id tribuit eius fidei: *Quia credidit*, inquit, *Deo suo*: quod & Paulus *e* expendens, confirmauit dicens, viros sanctos (loquitur peculiariter de Daniele, ponens plurale pro singulari) *per fidem obturasse ora leonum.* Credidit enim per veram viuamque fidem, ex qua certa processit confidentia, quòd Deus missurus erat Angelum, qui eum ambulantem in vijs suis custodiret. Idipsum & in Susannæ historia fit manifestum. *Parentes quidem eius, cùm essent iusti, erudierunt filiam suam secundùm legem Moysi*: & cùm iuxta Spiritus sancti sententiam, *Adolescens iuxta viam suam, etiam cùm senuerit, non recedet ab ea*; ita hanc virtutis tenuit viam, vt nullatenus

Marginalia: *Serm. 11. in Psal. Qui habitat.* — *In Psal. 90.* — *Prou. 4. 18.* — *Esa. 26. 7.* — *Psal. 18. 9.* — *Matth. 7. 14.* — *Ps. 118. 31.* — *Ps. 118. 96.* — *Psal. 1. 6.* — *Dan. 6.* — *Lib. 1. de orat. to. 5.* — *Dan. 6. 22.* — *Schol. in Psal. 90.* — a *Homil. de laudibus ieiunij.* — b *Lib. 4. de fide.* — c *Varijs in locis.* — d *1. Mach. 2. 61.* — e *ad Hebr. 11. 33.* — *Dan. 13. 3.* — *Prou. 22. 6.*

latenus eam deserere voluerit, etiam cum præsentissimo imminentissimoque mortis periculo.
§ 178 Sed vide, quomodo misit Deus Angelum, qui eam in via sua ambulantem custodiret. Nec enim tantum excitauit spiritum pueri iunioris, Danielis scil. qui Angelus dici poterat, sed & verè Angelum suum misit, quem Daniel ipse oculis clarioribus à Deo illustratus vidit, cum dixit ad impium senem: *Manet Angelus Domini habens gladium, vt secet te medium, &c.* Quod etsi de Angelo custode illius sanctæ pudicæque fœminæ, intelligi commode possit, sed etiam de alio Angelo, peculiariter ad eius custodiam misso accipere idipsum possumus: sicut & de Angelo comitante sanctam Iudith non contemnendi authores obseruarunt. Viam illa tenuit iustorum, percurrit, & ambulauit, mille quidem periculis implicatam, sed tandem audi ipsam dicentem: *Viuit autem ipse Dominus, quoniam custodiuit me Angelus eius, & hinc euntem, & ibi commorantem, & inde huc reuertentem. & non permisit me Dominus ancillam suam coinquinari, &c.* Quia enim res illa, quam aggressa erat, grauissima fuit, & magni momenti, credere possumus, Angelum aliquem excellētissimum è superis missum, ad eam seruandam, dirigendam, custodiendam, ne vel minimā læsionem incurreret. Quo etiam pacto peculiaris Angelus, vnusque ex septem, qui astant ante Dominum, missus fuit ad Tobiam; qui eum in vijs illis, quas ex patris sui præcepto arrepturus erat, custodiret, defenderet, seruaret. Id insuper latè expendit Daniel circa pueros illos sanctos, ad quos ambulantes in vijs iustorum, Angelum suum Deus misit, qui flammam ardoremque ignis in placidissimum rorem conuertit. Missi quidem fuerunt *in caminum ignis ardentis, colligati, &c. Et non cessabant, qui miserant eos ministri Regis, succendere fornacem naphtha, & stuppa, & pice, & malleolis* (id est, palmitibus vitis, &c.) *Angelus autem Domini descendit cum Azaria, & socijs eius in fornacem, & excussit flammam ignis de fornace, & fecit medium fornacis, quasi ventum roris flantem: & non tetigit eos omninò ignis, neque contristauit, nec quidquam molestiæ intulit.* &c. Hæc autem ita præstitit Deus, vt & impius Rex ipse coactus fuerit hoc confiteri, dicens: *Deus eorum misit Angelum suum, & eruit seruos suos, qui crediderunt in eum.* His annectere possumus Angelos missos, vt custodirent Eliseum; & Angelum missum, vt custodiret Iacob in omnibus vijs suis: & missum, vt Petrum è carceribus liberaret, & alia multa, quę D. Bernardus considerans, miram erga nos Dei beneuolentiam expedit, exponēs hæc verba: *Angelis suis Deus mandauit de te, vt custodiant te.* Mira, inquit, dignatio, & magna dilectio charitatis. Quis enim, quibus, de quo, & quid mandauit? studiosè consideremus fratres, &c. Iustus ergo intelligat, Deum præcepisse Angelis suis, vt eum custodiant, ambulantem in vijs suis: Si ad præcipitia diuertere velit, non vtiq; ab Angelis custodiendus, sed deserendus. Tene ergo viam viri iusti, & ne timeas pericula: in omnibus enim te Angeli seruabunt; sed si in præcipitia tendas, nequaquam id speres. Si tu Iuuenis graui te periculo exponis, vt tuæ satisfacias libidini, credis quod quantumcunque te Angelo commendes, aderit tibi, in re iniusta fauorem præstiturus? Si tu virgo contra legem Dei, parentumq; obedientiam, matrimonium clandestinè machinaris, & te præcipitem das: Si ludo tu immoderato totaliter intendis; si tu ambitionem tuam sequens, regum curias frequentas, maiores expensas faciens, quam tuę facultates permittant; si tu familiarem conuersationem cum aliena vxore contrahere contendas: hæc præcipitia sunt; in ijs ne speres, quod Deus mittet Angelum suum, qui te custodiat, quinimò miserè rues, & allides ad multos lapides pedem tuum, imò & te totum.

(?)

Margin notes: *Iudith* 13. 20. — *Tobiæ* 3. & *seqq.* — *Dan.* 3. — 4. *Reg.* 6. — *Gen.* 48. — *Act.* 12. — *Serm.* 12. *in Psal. Qui habitat.*

§. 51. *Tentare dicitur Deum, qui potens aliquid obtinere per media ab ipso constituta, miraculosè vult exhiberi.*

¶ 179 AIT illi Iesus: *Rursum scriptum est: Non tentabis Dominum Deum tuum.* Aduerbium, *Rursum*, potest præcedenti verbo adiungi, vt legas: *Ait illi Iesus rursum*, id est iterum; ac si dicat: Primâ eneruauerat Iesus diaboli tẽtationem, inducens sic sacræ Scripturæ locum, quod os illius omnino obserauit: idipsum fecit iterum, cùm secundam adiecit tentationem: & sicuti prius Scripturam ita induxit, quæ tentationem pelleret, & seipsum non faceret manifestum, ita & ad secundam tentationem reuincendam, illam Scripturam citauit, quæ vere tentationem eneruaret, & ipse nullatenus se proderet: siquidem illam Scripturam citauit, quam quiuis homo purus, si ita tentatus fuisset, posset respondens inducere. Ita Hieronymus *a*, Chrysostomus *b*, Hilarius *c*, Theophylactus *d*. Congruentius tamen aduerbium illud sequentibus adiungitur, vt sit vox à Christo dicto: quomodo exemplaria Sixti legunt: *Ait illi Iesus: Rursum scriptum est*, vt clauum clauo trudens, & Scripturam ineptè à dæmone traditam, per eam, quam ipse rectè apteque inducebat temperans, dicere voluerit: Fateor scriptum esse, quod dicis: sed iterum scriptum est, Deum non esse tentandum eam simul insignem explicandi sacras litteras regulam exhibens, ad legitimam earum intelligentiam, non tantum considerandum esse, quod in vno loco scriptum fuerit, sed expendenda etiam quæ in alijs locis sunt dicta, & vnum locum cum alio esse conferendum, vt latius alibi dicemus. Hanc lectionem indicat Ambrosius *e*, & sequuntur expresse Augustinus *f*, & Euthymius *g*. Communis autem huius responsionis explicatio in eo sita est, quod ex D. Thoma *h* docet eius interpres Caietanus *h*; tentationem interpretatiuam (vt relinquamus tentationem formalem) in hoc præcipue positam esse, quod homo velit per miraculum obtinere, quod naturali via consequi potest: & quod à Deo ipso velit fieri, quod per causas secundas secundum naturæ cursum à Deo statutas, potest obtinere. Quam doctrinam egregiè lateque prosequitur ex Scripturis sanctis Beatus Augustinus, qui illam habet celebrem propositionem: Pertinet ad sanam doctrinam, vt quando habet, quod faciat homo, non tentet Dominum Deum suum: sicuti vere agricola Deum tentaret, qui cùm posset messes colligere, terram colendo & serendo, his omissis actionibus, vellet miraculose à Deo sibi eas exhiberi. Prædicator itidem, qui cùm posset per studium concionem præparare, nullo præcedente studio eam agere aggrederetur, volens quod Deus miraculose dicenda suggereret: de quibus idem Augustinus egregie, sed excellentius Spiritus sanctus: *In via*, inquis, *ruinæ non eas; & ne offendes in lapides; nec credas te viæ laboriosæ, ne pones animæ tuæ scãdalum.* Diaboli consilium est, vt te præcipitem des, aut in periculo constituas, quod securus ab offensione futurus sis ex custodia Angelorum à Deo parata. Sed melius Spiritus sanctus consulit, te securiorem euadere ab offensione in lapides, si non te præcipitem des, & viam ruinæ fugias, nec te credas *viæ laboriosæ*, id est, difficili, in qua difficile sine peccato ambulari potest. Cùm diabolus te excitat, vt te periculo tradas, diuinum tibi fauorem proponens, quo liber ab omni offensione euades, intellige, certius te ab offensione liberandum, si non te exponas periculo. Hoc enim facere teneris, cùm necessitas non incumbit & arctat, ne Deum tentes, & tibi exitium pares. Christus poterat ex illa eminentiori parte templi per communem scalam descendere; templum enim ita ædificauit Salomon, quod in crassitudine parietis inclusit cochleam, per quam ad superiores partes templi, ad tabulata & cellas, quæ circa eius parietes erant, imò & ad tectum vsque ¶ 180

a In cap. 4. Matth.
b Hom. 13. in Matth. & hom. 5. in imper.
c Can 3 in Matth.
d In cap. 4. Matth.
e Lib. 4. in Lucam.
f In Ps. 90.
g In cap. 4. Matth.
h 2. 2. q. 97 ar. 1.
Li. 22. cõt. Faust. c. 35.
In prooem. lib. de doct. Christ.
Eccl. 31. 25.

vsque ascendi poterat. Ita intelligitur il-
3.Reg.6.8. lud : *Ostium lateris medij in parte* (alij tex-
In 3. Reg. tus communiter, *in pariete*) *domus dextræ*
c.6.q.11.12 *& per cochleam ascendebant &c.* Dicitur,
inquit Abulensis, ostium lateris, quia erat
in latere, scilicet in pariete, qui erat ad la-
tus templi : & dicitur lateris medij, quia
Li.8. anti. erat in medio parietis, & intra grossitiem
cap. 2. eius : de quo & Iosephus. Templum si-
militer secundum, quod tempore Nehe-
miæ extructum fuit, similem habuit co-
chleam : illud itidem quod tandem ab
Herode fuit reædificatū, vt apud Iosephū
videre licet. Per hanc ergo poterat Chri-
stus descendere facilè, hæc patens erat de-
scendendi via, ideoque si ea relicta vellet
descendere, se demittendo, sperans ab An-
gelis sustentandum, diceretur Deum ten-
tare, & in via ruinæ ire, & viæ laboriosæ
Tra.2. in 1 se credere : ideoque respondit : *Non ten-*
can. Ioan. *tabis, &c.* id est, vt inquit Augustinus : Si
ad finem. hoc fecero tentabo Deum. Ex quo intel-
ligere possumus, nequaquam nobis mi-
raculosè sperandum auxilium, dum com-
muni via & ad manum habemus, quæ
2.2.q.97. agere valeamus. In cuius confirmatio-
a.1. nem annotauit Diuus Thomas illud san-
2.Par.20. cti Regis Iosaphat : *Cum ignoremus quid*
11. *agere debeamus, hoc solum habemus residui,*
Loco cit. li. *quod oculos nostros dirigamus ad te.* Pertinet
22. contra enim, ait Augustinus, ad sanam doctri-
Faust. nam, vt cum homo habet quod faciat,
non tentet Dominum Deum suum: iuxta
quam, multi sunt qui Deum tentare vi-
dentur: tu videlicet, qui vis, quasi per An-
gelorum manus cibum obtinere, dum po-
tes labore manuum tuarum, aut inserui-
endo alijs, victum comparare, nec labo-
rare aut inseruire vis; similiter tu, qui quæ-
ris, vt Deus Angelos mittat ad portandum
in cœlum, cum tibi patens sit scala man-
datorum, quam cum tenere possis, non
vis vel attingere. Tu itidem qui te de-
mittis voluntariè ad occasiones peccati,
sperans quod Deus manibus suis te sustē-
tabit, ne offendas ad lapidem pedem tuū,
cum tibi pateat securitatis via, quam pos-
sis tenere, fugiendo talem occasionem.
Susanna quidem diuinitus sibi auxilium
dandum confidebat, *& cor eius erat fidu-*
ciam habens in Domino, quia nulla alia sa-
lutis via patebat, hocque solum habebat Dan.13.35
residui, vt oculos suos ad Deum dirigeret:
miracula tamen quærere, aut expectare,
quando necessaria non sunt, est tentare
Deum.

§. 52. *Ostendit euidenter Christus dæmoni, se eius comprehendisse mentem, quod ad reuincendum illum illum est efficax.*

PResssius hæc Christi responsio expen-
denda: nam Scripturam sacram tam
aptè induxit, sicut dicebat illum, qui ¶ 181.
eiusdem Scripturæ erat præcipuus autor
& conditor. Locus habetur in Deutero-
nomio, & quamuis in Hebræo, vt videre
est apud Pagninum, legatur in plurali: *Nō*
tentabitis Dominū Deum vestrum, sicuti tē-
tastis in loco tentationis, tamen apud Sep- Deut.6.16
tuaginta, iuxta quos CHRISTVS & Apo-
stoli frequentius Scripturas citarunt, sicut
Christus retulit, habetur: quo etiam mo-
do Hieronymus in Vulgata legit, nec vlla
est discrepantia, cum in singulari legitur,
Non tentabis, aut quia ibi sermo erat cum
singulari populo, aut vt ostendatur, ea
quæ in communi à Deo statuuntur, ita ab
vnoquoque legenda & accipienda, ac si
cuiusin particulari directa sint. *Non,* in-
quit, *tentabis Dominum Deum tuum, sicut*
tentasti in loco tentationis. Ad eam alludit
historiam, quæ habetur in Exodo, quan-
do tam impia tentatione populus tentauit Exod.17.7
Dominum, vt ab ea locus ille nomen ac-
ceperit, vocatusque fuerit, *Tentatio.* Ten-
tare propriè loquendo, vt ex professo ad
hoc institutum annotat Diuus Thomas,
est experimentum de aliqua re sumere. 2.2.q.97.
Vnde quando homo aliquid agit, tantum art.7.
ad experiendum & sciendum, dicitur ten-
tare, sicut is, qui equo insidet, non ad iter
agendum, sed tantum ad experimentum
sumendum illius: similiter, qui ostium
impellit, tantum ad experiendum, aper-
tum ne sit, an clausum. Idcirco tunc vere

aliquis dicitur tentare Deum, quando aliquid facit, aut ab eo fieri postulat, tantum intendens experimentum sumere diuinæ potestatis, seu pietatis, vel gubernationis, aut scientiæ: vt si aliquis peteret aliquid fieri à Deo, vt Deus ostenderet se rem aliquam scire, aut vero potestatem habere, vel prouidentiam, & gubernationem orbis. Hocque populus ille egit quando defectum aquarum sensit. Duo enim ibi peccata commisit, inquit Caietanus: primum iurgij aduersus Moysen: *Iurgatus enim est populus contra Moysen, dicens: Da nobis aquam ad bibendum.* Secundum tentationis contra Deum, dicens: *Estne Deus in nobis an non?* Et propterea Moyses hæc audiens, arguit eos dicens: *Cur tentatis summum Deum?* Verè enim tentabant, vertendo in dubium propter penuriam aquarum, vtrum Deus esset gubernator eorum: & optando se certos reddi, quæsierunt & exegerunt prouisionem aquæ, non tam vt haberent aquas, quam vt scirent, an Deus eorum gereret prouidentiam. Debebant autem visis tot miraculis præcedentibus, humiliter & reuerenter recurrere ad Deum, petendo fidelibus precibus, vt daret eis aquam; non verò quærere experimento prouisionis, an Deus prouidentiam haberet. Hæc similiter annotauit Hugo de sancto Victore, & Rupertus idipsum ex professo prosequitur, annotans, populum illum hanc petitionem ad sui etiam superbiam & iactantiam ordinasse, vt scilicet posset gloriari, quod Deus singularissimam illius curam gerebat. Et quamuis Deus vellet, vt omnes hanc sui erga populum illum curam intelligerent, ad ipsiusmet Dei gloriam; populus tamen ad sui ipsius gloriam & iactantiam ordinabat eiusmodi petitionem, vt scilicet posset se extollere, tali experimento comprobans, quod Deus esset

Exod. 17. *In cap.* 17. *Exod.* *In caten. Lippo.* k*In cap.* 4. *Matth.*

§ 182 cum eis. Tentauerunt ergo Deum, qui non vt eum colerent, aut præcipuè vt sibi prouideret, aquas ab eo postularunt, sed vt per hoc medium inuestigarent, an Deus tantam illorum gereret curam qualem per os Moysi promiserat, vt hinc possent in semetipsis extolli, & gloriari, quod habebant Deum ad mensuram oris sui. Quod factum, Deo ita displicuit, vt nunquam ab eius memoria excidisse visum fuerit: quam tentationem perpetuo illi populo improperauit; & propterea tandem in Deuteronomio, id est, secunda vel iterata lege, vt annotat Hieronymus, id apertè expressit: *Non tentabis Dominum Deum tuum, sicut tentasti in loco tentationis.* Hinc patet, quam aptè CHRISTVS Dominus nunc hanc inducat Scripturam: vult enim diabolus & petit, quod se demittat, non quidem humiliter à Deo postulando auxilium propter aliquam vtilitatem, sed ad inuestigandum inquirendum, & sciendum, an Deus eum tanquam filium diligeret. Excitat propterea CHRISTVM, vt experiatur, an Deus gerat illam ipsius curam, quam per os Dauidis promiserat: *Angelis suis Deus mandauit de te, &c.* Et id quidem non ad Dei gloriam, sed ad ipsiusmet CHRISTI factum & iactantiam, vt omnes viderent, quantus esset homo, quem cum se ex pinnaculo demitteret, Angeli manibus exciperent, vt dictum est. Optimè ergo ea verba inducit, quibus similis actio expresse & singulariter prohibita fuit à Deo, dicente: *Non tentabis, &c.* Et verè sensus iste non latuit Sanctos Patres, quem indicant Hilarius *a*, Chrysostomus *b*, Augustinus *c*, & Ambrosius *d*. Manifeste ergo CHRISTVS Dominus ostendit, se apertè comprehendisse dæmonis intentionem & mentem; qui verè illum inducebat, vt tentaret Deum: hocque dæmoni ipsi notum facit, vt expendit Beatus Maximus *e*, idem est enim, inquit, ac si dixisset: Hoc quod suades diabole, tentationis præsumptio est, non consilium sanitatis, iactantiæ vanitas, non virtutis exemplum: Deum enim tentat, qui iactantiæ suæ vitio superfluam & inutilem vult ostentare virtutem. Sic caput & mentem serpentis statim conterere voluit, inquit Sanctus Irenæus, sicut de illo prædictum, ostendens se eius mentem cóprehendisse. Occultam igitur diaboli inten-

In cap. 4. *Matth.* a*Can.* 3. *in Matth.* b*Hom.* 13. *in Vat. &* 5 *in imper.* c*In Ps.* 90. d*Lib.* 4. *in Lucam.* e*Hom.* 1. *et* 4. *Dom.* 1. *quadrag.* *Lib.* 5. *cót. Hæres. c.* 21

tentionem prodidit, & in lucem dedit, quo facile eum potuit reuincere: ostendens ac docens, quomodo tentationes quædam occultæ, quas diabolus titulo sanctitatis proponit, à nobis sint reuincendæ: id siquidem fiet, si cum ad aliquid excitamur, quod sanctum bonumque apparet, intentionem finemque excitantis discutiamus. Quod egregiè annotauit beatus Bernardus, expendens illud quod Sponsus dixit: *Capite nobis vulpes paruulas.* Circa quod, quærit duo: primum, cur tantum vulpes paruulas capi iubeat. Nunquid enim maiores vulpes relinquendas voluit? aut verò minus cauendæ sunt maiores, & seniores? deinde cur non abigi, occidi, fugari, expelliuè, sed tantum capi iubeat? melius & seuerius videretur, occidere eas, quam capere. Sed respondet in primis, Sponsum

Ser. 64. in Cantica. Cant. 2. 15.

§ 183. cœlestem, nomine paruarum vulpium, intelligere quasdam tentationes occultas, subtiles, quas titulo sanctitatis aut Scripturarum sanctarum exemplo, diabolus inducit: quas pusillas dixit, non malitia, sed subtilitate; astutum siquidem natura hoc genus est animantis, promptumque admodum ad nocendum in occulto; & videtur mihi congruentissime designare, subtilissima quædam vitia, specie palliata virtutum, nec enim aliter nocere queunt, nisi quod se virtutes, virtutum quadam similitudine mentiuntur. Sunt autem hæ cogitationes hominum, aut vanæ, aut factæ immissiones per Angelos malos, *Angelos Satanæ, qui se transfigurant in Angelos lucis, parantes sagittas suas in pharetra,* hoc est in occulto, *vt sagittent in obscuro rectos corde.* Vnde pusillas propter hoc reor dici, quod cum cætera vitia, quadam quasi corpulentia sui manifesta se præbeant, hoc genus pro sui subtilitate, haud facilè agnosci, & ideò nec caueri possit, nisi duntaxat à perfectis & exercitatis, & qui habeant illuminatos oculos cordis, ad discretionem boni & mali, maximeq; ad discretionem spirituum, qui cum Apostolo possint dicere: *Quia non ignoramus astutias Satanæ, nec cogitationes eius.* Et vide, ne forte ob hoc ab Sponso iubeantur, non quidem exterminari, vel abigi, vel occidi, sed capi, quod videlicet, huiusmodi spirituales dolosasque bestiolas, omni vigilantia & cautela obseruari oporteat, & examinari, & sic capi, id est, comprehendi in astutia sua. Ergo cum proditur dolus, cum fraus aperitur, cum conuincitur falsitas, rectissimè tunc dicitur capta vulpes pusilla, quæ demoliebatur vineam. Ita Bernardus: & acute quidem: verbum enim capiendi, absolute prolatum, non tantum significat, quod est manu aut laqueo apprehendere, sed & id quod est intellectu comprehendere, quod fit, cum videlicet mentem intentionemve alicuius assequimur. Ita intelligo illud Apostoli: *Capite nos:* id est, videte, quid ego intendam: ita & dicitur quis capere verbum alicuius, quomodo & CHRISTVS: *Non omnes capiunt verbum istud:* proprijssimeque dicitur hoc verbum, quando penetramus mentem, intentionemque eius, qui dolos contra nos instruit: hoc namque ipso, quod ei ostendimus, nobis iam eius mentem patere, ille comprehendi dicitur, qui iam hoc ipso nihil agere potest in nostri exitium. Et verè alludit Sponsus, ad naturam vulpis, quæ præcipuè fraudibus agit & superat, & vel hoc solo fugatur, quod quis ei ostendit, se illam vidisse. Quod eleganter prosequutus est Beatus Epiphanius, dæmonis mores ex vulpis conditionibus declarans, quas exprimunt, qui illius animalculi naturam describunt. Vulpes, inquit, versutum est animal: cum enim esurit & cibo caret, aprica loca adit, & humi strata, animamque continens, ac simulans se mortuam, supina iacet oculis & pedibus sursum erectis. Aues itaque dilabuntur, vt ipsa vescantur: illa vero arripit eas subito, ac pro libito deuorat. Ita ille. Quod & Gyllius clarius dixit: Cum auium, inquit, greges subuolantes videt, humi strata iacet, simul & oculos claudit, & rostrum in terram deponit, & animam continet, & dormientis, vel potius extinctæ speciem similitudinemque gerit. Cùm autem sic ad ter-

2. Cor. 11. 14. Psal. 10. 3. 2. Cor. 2. 11. 2. Cor. 7. 2. Mat. 19. 11. 12. In Physiol. c. 19. Ex lib. 2. Oppiani.

terram abiectam aues conspiciunt, mortuam arbitrantes, gregatim dilabuntur, in eaque hæsitantes, tanquam illudunt, ac vulpes eas ad rostrum appropinquantes, ore hiante atque imminente deuorat. Similiter eius fraudes describit Beatus Isidorus: & Albertus Magnus addit, eam exertam habere tunc linguam. Michael Herus subiungit, in argilla rubra eam prius volutari, inquinarique, vt vulnerata ac sanguine cruentata appareat. Itaque quasi mortis operculo se induit, quo securas reddat auiculas. Si illæ hanc vulpis mentem dolumue apprehenderent, dicerentur eam capere, & hoc ipso eam deluderent. Ita, inquit Epiphanius, diabolus nobiscum agit, operit se aliquo indumento securitatis, sicuti nunc agens cum Christo, Scripturæ sacræ verbis tentationem operit, idque sæpius facit, dum sub specie diuini verbi vel virtutis abscondit laqueum. Capienda est vulpecula, id est, mens eius comprehendenda, tenenda intentio illius, hoc enim ipso quod ostenderimus eius mentem percepisse, nihil habebit, quod agat. Dum ergo excitaris vt honori consulas, ne patiaris te ab aliis contemni, quia scriptum est: *Melius est nomen bonum quam diuitiæ multæ*, attente considera, an potius ad vindictam vel iram, quam ad verum honorem, quem Christianum decet, inducat. Si ad seruandas facultates diuitiasque impelleris, quia scriptum est: *Vade piger ad formicam, quæ congregat in æstate, &c.* cape excitantis mentem, an verius auaritiam, quam prouidentiam suadeat. Si ad proximorum opera consideranda vel inquirenda mouearis, quia scriptum est: *Vnicuique mandauit Deus de proximo suo*, vide ne potius ad curiositatem, quam ad proximi vtilitatem inducaris. Iuxta hanc doctrinam sæpe exponere visus est Beatus Hieronymus illud Ecclesiastes: *Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris: quia curatio facit cessare peccata maxima.* Spiritus nomine diabolum intelligit, sicut etiam Sanctus Gregorius Taumaturgus *a*, Olympiodorus *a* Ambrosius *b*, & Cyrillus *c*, & Gregorius Papa *d*: illum non simpliciter vocat Spiritum, sed cum addito, *potestatem habentis*, id est, Dei, quia nullam potestatem diabolus habet, nisi quam Deus, cui subest omnis potestas, ei indulserit, concesserit, vel permiserit, vt rectè annotant Augustinus *a*, & Gregorius *b*. Hic spiritus dicitur ascendere super te, cum surgit ad expugnandum te. Vnde Symmachus legit: *Si superuenerit tibi, aut irruerit in te, locum tuum ne dimiseris.* Hieronymus legit, *cor tuum*, quomodo etiam Diuus Cyrillus Alexandrinus *c*, amboque credunt, id nobis imponi, quod alibi dictum est, *Omni custodia serua cor tuum.* Itaque vult dicere: Cum tentator irruit, sta attentus, sta super teipsum, quod Hispanè dicimus, *Esta en ti*, diligenter attendens, quid tentator intendat: *Curatio enim facit cessare peccata maxima:* curationis nomine Hieronymus intelligit, diligentem solertemque curam, qua tentatoris mentem quis capit, & eius intentionem comprehendit: hoc enim ipso cessat ille tentare, quo suas fraudes nouit à nobis comprehensas sicuti & nunc factum est: hoc namque ipso quòd CHRISTVS explicuit se eius intentionem comprehendisse, & quod intellexit, se sub titulo confidentiæ, quam Scriptura sacra suadet, induci vere ad id, quod Deus manifestè prohibuit. scilicet ad tentandum Deum, non habuit quo vlterius progrederetur, sed ad tertiam diuersamq; omninò tentationem inducendam, se totum conuertit.

§.53. Lo-

Marginalia (left): ¶ 184 — Li.2.Ethimol.cap.2. — Prou.22.1. — Prou. 6.6. — Eccl.17.12 — Epist.8. & li.2. Apol. cõt. Ruffin. & in c 4. ad Ephes. — Eccl.10.4.

Marginalia (right): a In cap. 10 Eccles. — b In Ps. 37. 41. — c Catehe. 2 — d 3. li. mor. cap.17. — a Li 2. qq. ad Simpl. q.1. — b Lib. 18. mor. ca. 3. — c In cap.1. Esai. — Prou.4.23.

§. 53. *Loca, sicut Balaam mutat diabolus, qui tandem duxit Christum ad altissimum montem, non temerè definiendum, quis hic mons fuerit.*

§ 185 ITerum *assumpsit eum diabolus in montem excelsum valde, & ostendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum, & dixit ei: Hæc* *Num.23. & 24.* *omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me.* Balaam ariolus omnes suas vires applicauit, vt populo Dei malediceret: id autem in primo congressu consequi non valens, loca mutabat, & ad aliam partem diuertebat, instigante Rege Balaac, qui credebat, *In li. Nu.* vt ait Rupertus, ex mutatione locorum, mutandam populi fortitudinem, & quod quem ex vna parte fortem inuenerat, ex alia deprehendere posset infirmum. Idcirco secundo & tertio loca mutauit. Ita diabolus volens superare Christum, loca mutat, & quem ex vna parte primò considerauit, ex altera conspiciendum sibi proponit, & quem non potuit circa gulam vincere in deserti solitudine, vbi summa panis erat inopia, adduxit ad populosiorem orbis ciuitatem, vt ad inanem gloriam prouocaret. Quod cum minus potuisset perficere, locum tertiò mutat, & ex alia parte Christum aggreditur, ducens eum in montem excelsum, & promittens omnia regna *Hom.13. in Matth.* mundi, si ipsi cederet. Supremam fortioremque vltimo loco tentationem extruit, *Lib. de pœnit. ante medium.* inquit Chrysostomus, & vt dixit D. Ephrē Syrus, omnem suam euacuauit potestatem. Sicut fortis athleta, inquit Chrysostomus, tunc omni virium suarum potentia contra inimicum insurgit, quando videt se prioribus congressibus, non solum non profecisse, sed saucium, vulneratumque remansisse: & quanto in illis maiores inimici vires expertus est, tanto magis ipse suas exerit, sciens in vltimo congressu positam esse victoriç gloriam. Sicut ergo diabolus victus à Christo in deserto, eum assumpsit in sanctam ciuitatē, & statuit supra pinnaculum &c. ita & ibi, ab eodem superatus, locum mutauit: *Assumpsit*, enim *illum*, & duxit, *in montem excelsum valde.* *Lib. 4. in Luc.* Ambrosius, in montem altissimum, legit, ex quo omnia mundi regna posset osten- *Beaux. in harmonia* dere. Quidam censent, hunc fuisse mōtem Nebo, qui erat eminentissimus in campestribus Moab, vltra Iordanem: nam erat altior sublimiorque pars montis Abarim, cuius supremus vertex, dicitur Phasga, à quo tota regio circunstans, etiam Phasga vocatur, vt B. Hieronymus dixit. Huic *De locis Hebraic.* proximus est mons Phogor, ita dictus, propter eminētem altitudinem, quasi specula agri, vt ait Hieronymus, in cuius vertice Balaam ariolus tandem ascendit, maledicturus populo Dei, vt dictum est. In hunc autē mōtem Nebo, aut Phasga, Deus *Deut 33. Deut. 34.* subduxerat Moysen, totam promissionis terram eidem demonstraturus, vbi & mortuus est. De his montibus multa in libris Numerorum & Deuteronomij. Et vere si iste fuit mons, astute diabolus CHRISTVM duxit ad illū, quasi demonstrare volens, se largius cum illo agere velle, quam Deus cū Moyse: quasi dicens: Deus, vt probè ex Scriptura nosti, tantùm concessit Moysi seruo suo, cum illum in hunc montem duxit, videre regna Chananæorum, Amorrhæorum, &c. non tamen tradidit possidēda, imò nec permisit, vt aut leui vestigio calcaret: ego vero non tantum hæc regna terræ Chanaam, sed omnia regna mundi tibi ostendo, non tantum quæ oculis lustres, sed vt vere possideas, si mihi adorationis seruitium impēdere volueris. Deus *Adrichomius in theatro de tribu Bēiamin ex Saligniaco, &c.* Moysen seruum suum post plurima obsequia in hoc mōte defunctum reliquit: ego si mihi obsequutus fueris, non solum non defunctum relinquam, sed ad omnia, quæ conspicis regna, possidenda traducam. Alij censent, fuisse montem quendam eminentissimum, in tribu Beniamin, inter desertum, in quo CHRISTVS ieiunauit, & Ierosolymam, propinquissimum ipsi deserto à quo tantum distat per duo milliaria: estque propinquus ex parte Australi ciuitatibus illis famigeratissimis Bethel & Hai, inter quas Abraham tabernaculum tetendit. Vnde mons iste propinquus valde est § 186 *Gen. 12.*

loco illi celebri, in quo Iacob dormiens *Gen.28.* vidit scalam, qui cum prius vocaretur Luza, tunc vocatus est Bethel, & postea tempore Ieroboam, Bethauen: iuxta illum enim posuit Ieroboam vitulos aureos, de quibus in libris Regũ, & alijs in locis. Hũc *3.Reg.12.* autem fuisse montem, ex eo confirmant, quod vsque in hanc diem, hac de causa *Lib. de vit. Christ. capit. 17.* Mons diaboli nuncupatur. Ita sensit S. Bonauentura & aliqui qui referunt in illo monte constitutum sacellum, quod visitãtibus concessa est indulgentia. Et verè si hic fuit mons, astutissime egit diabolus: considerauit enim montem illum propinquisimum fuisse loco, in quo rex Ieroboam facillimè populum ad supremam im- *Os.7.7.* pijssimamq; idololatriã adduxit, promissionibus regijs, quibus illũ tam per seipsũ, quam per suos principes allexerat: de quibus egregie Oseas sub mira metaphora clibani & fermenti loquitur, nam sicut pruna clibano immissa, paulatim totum clibanũ succendit, & parua fermenti particula in massam cõiecta, totam paulatim corrumpit, ita rex Ieroboam misit in corpopuli promissiones regias, quæ paulatim illud ita per concupiscentiam succenderunt & corruperunt, vt summo affectu, quasi furentes procubuerinradorantes idola, aut dæmonem in idolis, & tam firmiter illis promissionibus radicata fuit adoratio sacrilega in ipsorum cordibus, vt nunquam amplius fuerit penitus eradicata: vt patet ex Prophetis. Vnde de hac re agens Domi- *Os.9.9.* nus: *Profunde*, inquit, *peccauerunt, sicut in diebus Gabaa.* In Hebræo: *Profundè fuerũt corrupti, sicut in diebus Gabaa.* Chaldaica: *Adauxere corruptionem, sicut in diebus Gabaa;* cum scilicet nõ solum ingens facinus Israelitæ commiserunt, sed & seipsos accinxerunt, ad illud, vsq; ad extremum vitæ spiritum defendendum, de quo in libro Iu- *Iud.19. & 20.* dicum. Quia ergo Rex Ieroboam quibusdam promisionibus tangens corda totius populi, sacerdotum, principum, nobilium & cæterorum, ita illa subiecit, vt omnes proni & procidentes adorarent dęmonem in idolis, quæ ille exhibebat, quamuis exigua respectu cuiusque posset esse promissio, quæ tot hominum millibus erat communis: credidit diabolus, quod facilius & efficacius posset cor vnius hominis subijcere, nõ decem tribuum, sed omnium regnorum mundi tam ampla promissione, vt illi soli illa omnia, vniuersamque eorum gloriam tradenda promitteret. Grauis certè imò grauissima & suprema tentatio, vt *Mald. in c.4. Matth.* dicemus. Alij tandem censent fuisse aliquẽ ex montibus propinquis Ierosolymæ, quã circundatam montibus perhibet Dauid, dicens: *Montes in circuitu eius.* Sed verè Eu- *Ps. 124. 2.* angelista, quamuis montem non nomi- *In cap. 4. Matth.* net, quia id, vt ait Euthymius, nihil ad rem conducebat, dixit altissimum illum fuisse, & excelsum valde: & vere circa Ierosolymam non est aliquis mons, cui hoc conueniat: montes namque qui sunt in circuitu, minores sunt monte Moria, in quo templũ erat extructum: ideoque pinnaculum templi illis omnibus eminebat, nec oportuisset ad regna mundi ostendẽda, CHRISTVM ad alium ex circumstantibus montibus transferre. Credo igitur montem fuisse altiorem pinnaculo, & omnibus montibus circa illum existentibus. Imò & Beatus Chrysostomus, quem citat D. Thom. *In cap. 4. Matth.* asseruit montem fuisse altiorem mundi, & hoc inquit D. Thomas, videtur sonare cũ dicitur: *Excelsum valde.* An autem fuerit mons Nebo, aut eius vertex Phasga, aut verò alius mons in tribu Beniamin, de quibus dictum est, nequaquam diffiniendum existimat Euthymius. Hoc certum sit, CHRISTVM à diabolo in montem excelsum ductum, quod considerans Chry- *Hom. 5. ex variis in Matth.* sostomus: Mira, inquit, & mirabilis Domini patientia, & diaboli singularis audacia: prouocat tertio nunc inimicus, & ascendit in montem excelsum, vt tentet, & Dominus sequi non dedignatur, vt vincat.

§. 53. Lo-

§. 54. *Regna mundi & eorum gloriam ostendit Christo diabolus in momento, quæ non vera sed phantastica fecit apparere.*

ET *ostendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum.* Origenes inquirit, quæ nam fuerint hęc regna mundi, quæ sibi tradita diabolus profitetur. Dixit enim apud Lucam : *Quia mihi tradita sunt, & cui volo do illa.* Et respōdet, mundum hoc in loco sumi, non pro machina ista à Deo creata, sed in malam partem pro hominibus carnalibus, aut mundanis, suos affectus prauos sequentibus. Eo modo, quo sæpè in Scriptura sacra dicitur: *Totus mundus in maligno positus est*, & *qui amicus est huius mundi, inimicus Dei constituitur.* Huius mundi diabolus dicitur princeps à CHRISTO Domino : *Venit*, inquit, *Princeps huius mundi.* Absit namque, inquit Augustinus, vt diabolum mundi principem ita dictum existimemus, vt eum cœlo & terræ dominari posse credamus : sed mundus appellatur in malis hominibus, qui toto terrarum orbe diffusi sunt: & hoc modo mundum sæpè in Scriptura accipi, frequenter docet idem August. Sūt autem huius mundi regna, homines diuersis peccatorū generibus traditi, super quæ diabolus regnat: hæcq; sibi tradita dicūtur. Sciebat igitur diabolus, inquit Orig. Christum venisse, vt regnum eius tolleret, & vt ij, qui sub eo erant, inciperent esse sub Christo: idcirco omnes homines vitijs traditos, tāquam diuersa regna in quibus regnabat, ei ostendit, dicens: Ideo venisti, vt aduersus me dimices, & tollas de imperio meo, quos nunc subiectos habeo: nolo cōtendas, nolo nitaris, ne habeas vllam in certando molestiā: vnum est quod precor: Procidēs adora me, & accipe regnū omne, quod teneo. Ita ille. Hāc sententiā sequi videtur B. Cyprianus: à cōmuni tamē sanctorū Patrum sensu procul abest, qui docēt, regna orbis terræ à diabolo esse ostēsa Christo. Voluit nāq; in eo cupiditatē excitare, & ideo illa ostendit, quæ ad eā excitandam poterant conducere, qualia sunt regna terræ, eorum amplitudo, diuitiæ & gloria. Ita Ambros. a Hierony. b, Chrysost. b, Rupertus b, Theophyl. b Euthymius b, D. Tho b, D. Ephrem Syrus c. Signanter autem quod Origenes dicit, dæmonem cognouisse Christū, minus probabile est: tota enim eius cura erat, hoc agnoscere, & ad hunc finem omnem tentationem destinauit, vt ex S. Patribus dictum est. Quomodo autem hæc omnia regna & eorum gloriam ostenderit diabolus, non facilè est explicare, præsertim cū S. Lucas dicat, ostensa fuisse: *in momēto:* quia videtur in primis impossibile, dari montem in mundo, ex quo omnia regna mundi cōspici possint: nam si talis mōs daretur, etiā ipse ex omnibus regnis posset videri : & certum est, nullū talē montē dari, qui ex omnibus mundi partibus videatur. Deinde, quia etiamsi daretur, non potest humanus obtutus quę longissimè distant, videre: nam debet inter potentiam & obiectū esse debita distantia : ideoq; multæ stellæ sunt in cœlo, quæ à nobis videri distinctè non possunt quāuis ingētis sint magnitudinis, quia lōgè distant. Et quāuis omnia regna mūdi ex aliquo eminenti loco videri possent, nō tamē inde posset discerni cuiusuis gloria, peculiaris ornatus: nam experientia compertū est, quod etsi montem à longè videamus, nullatenus arbores, fontes, herbas, aliaq; quæ ad eius ornamentū faciūt, visu deprehēdimus. Diabolus autē non quomodocūq; dicitur ostēdisse Christo regna, sed *& gloriam eorum.* Hoc ergo difficile est, ait Rupertus, nam neq; natura rerum, neq; oculorum, hoc admittit, vt de monte quolibet, quantumuis excelso, cūcta terræ regna, & regnorū omniū gloria simul & in momēto possit ab homine perspici. Deo sanè facilè esset, omnia regna & eorum gloriam, imò & minores atomos, clarissimè oculis cuiusque exponere videnda, sicut verè exposuit D. Benedicto, refertque Gregorius: nam cum sanctus vir nocturnas orans ageret vigilias, subito vidit lucem fusam desuper, cunctas noctis tenebras effugasse, tantoque splendore clarescere, vt diem lux illa reuinceret, sub qua omnis mūdus, velut sub vno solis

¶ 186. *Hom. 30. in Luc.* — *Luc. 4. 6.* — *1. Ioa. 5. 19.* — *Iacob. 4. 4* — *Ioan. 14. 30* — *Tract. 52. in Ioan.* — *Tract. 52. in Ioannē circa initiū & Epi. 120. ad Honor. c. 3. & 1. de Doctr. & Christ. ca. 12. & in Psal. 30. cōt. 3. &c.* — *Li. de ieiū. & tent. Christi circa finē.*

a *Lib. 4. in Lucam.* b *In cap. 4. Matth.* c *Libr. de Pœnit. ante mediū.* — *Luc. 4. 5.* — ¶ 188. *In cap. 4. Matth.* — *2 Dialog. cap. 35.*

radio collectus, ante oculos eius adductus est. Hoc, inquit Rupertus, mirantes veneramur, quod egit cum homine omnipotẽs Deus, qui cum totius lucis sit autor, quam voluerit lucem potest producere, & infundere, sub qua, omnia quæ ille voluerit repræsentare, clarissimè conspiciuntur. Sed tenebrarum autor nullatenus potest, quam vult lucem producere, sub qua totus mundus, & quæ in ea sunt gloriosa, clare cernantur. Vnde Diuus Thom. non approbat dictum B. Remigij, asserentis, dæmonem eo modo ostendisse Christo regna mundi, & eorum gloriam, quo Deus ostẽdit B. Benedicto vniuersum mundum, & omnia quæ in eo sunt, luce quadam desuper immissa. Deinde facile est Deo, per imaginariam visionem, omnia quæ vult ita repræsentare ac si oculis clarissimè cernerentur: quomodo futura ita Prophetis ostendit, vt videntes meritò dicerentur. Imò & diabolus ipse, hoc modo potest multa ita imaginationi repræsentare, vt oculis conspici videantur, quomodo sæpe lamijs res ostendit, vt cum vere immotę in vno loco persistant dormientes, credant se in tali vel loco reuera stetisse, hæc aut illa vidisse, &c. & quamuis sint, qui credant, ita dæmonem ostendisse Christo regna mundi, & gloriam eorum, species in eius imaginatione commouens aut inducens, sed non satis pium est, inquit Iansenius, dicere, diabolum interiores Christi sensus aut imaginationem commouere potuisse, nouis apparentium rerum speciebus. Nec vllatenus ita sensit B. Titus Bostren. quãuis quidam diligens autor ita illũ sensisse referat: tantum enim dicit, dæmonem ad modum eloquentis oratoris, verbis depinxisse regna mundi, & eorum gloriam, credidisseque, ita res à Christi mente conceptas, sicut ille verbis expresserat: Quomodo Titus Bostrenus credit, regna mundi à dæmone ostensa fuisse Christo. Alij dicũt, dæmonem ostẽdisse, non quidem expresse repræsentando regna & eorum gloriam oculis CHRISTI, sed digito indicando & demonstrando, dicens: In illam partem est regnum Persarum; versus istam est Romanorum regnum &c. *& eorum gloriã*, ostendit, quia in vnoquoque regno quid excellens esset recensuit. Ita Chrysosto. *a*, Euthymius *b*, D. Thomas *b*, S. Bonauent. *c* & multi ex recentioribus: hæcq; sententia probabilis est. Quidam nostri temporis doctus autor *d*, existimat, dæmonem vere omnia regna mundi, & eorum gloriam & ornatum, aut quæ in illo pretiosa sunt, obtulisse oculis CHRISTI, quia potuit species visibiles rerũ, quas philosophi intentionales appellant, ex remotissimis locis vsq; ad oculos CHRISTI deferre, per quas res omnes quarum illæ erant species, clarissimè intueretur. Hoc tamen vel ipsi philosophiæ repugnare credo, quæ docet, species visibiles pendere à rebus, non solum in fieri, sed & in conseruari: neq; puto, dæmonẽ tanta virtute præstare, vt possit cuiusuis rei veras species visibiles in quemcunque locũ deportare, aut conseruare, etiã in absentia rerum, quarum sunt species, vt latè probat Abulẽsis. Alij ergo tandẽ existimãt diabolum non vera regna mũdi obtulisse Christo videnda, sed phantastica & à se cõficta. Ita ex professo Rupertus, *e* & egregiè Theophyl. *f*, & eleganter D. Ephrẽ Syrus *g*. Hancq; credo verissimam esse sentẽtiam: hoc enim decens aptumq; est & cõditioni, & potentiæ dæmonis. Conditioni quidẽ, quia mẽdax est, & pater mendacij, & mendacia cõfingere, est illi maximè proprium, & solũ fucata bona exponere. Cõtendit B. Augustinus *h*, columbam, in cuius specie Spiritus S. apparuit in baptismo CHRISTI, verum animal fuisse: quia decuit, inquit, vt Spiritus veritatis, non vteretur fictione, aut figura mẽdaci. Quã sententiã docuerat Tertullia. *i*, & sequutus fuit Ansel. *k*, & ex professo D. Thom. *l*, propter eandẽ rationẽ demõstrat: quia indecẽs est Spiritui veritatis, fallax rerũ expressio: dæmon autem est spiritus mẽdacij, vt ore suo ipsemet fatetur *m*, & propriũ est illi mẽdacia loqui & fingere; idq; semper agit, cum ex proprijs agit *n*. Decens ergo erat, suæque cõditioni conueniens, nõ vera regna demõstrare, sed mẽdacia, falsa, & cõficta. Hoc ipsũ, est eius potentiæ proportionatũ: quia potest fictè repræ-

Marginalia (left): *In cap. 4. Matth.* — *In cap. 4. Lucæ. Toletus.*

Marginalia (right): a *Hom. 5. in imperf.* b *In c. 4. Matth.* c *in cap. 4. Lucæ.* d *Tolet. in ca. 4. Luc. annot. 16.* § 189. *In cap. 4. Mat. q 49.* e *In cap. 4. Matth.* f *In cap. 4. Mat. & in c. 4. Lucæ.* g *Lib. de pœn. cit.* h *Libro de Agone Chris. c. 22* i *Li. de carne Christi cap. 3.* k *In cap. 3. Matth.* l *3. p. q. 39. art. 7.* m *3. Reg. vlt. 22.* n *Ioa. 8. 44.*

repræſentare quaſcunque res duobus modis: primo ad modum peritiſſimi ſculptoris aut pictoris, qui poteſt tam excellenter & ad viuum res exhibere depictas, vt veriſſimæ videantur. Id namque potuit Zeuzis Heracleotes, qui vt refert Plinius, in certamen picturæ cum Parrhaſio deſcendens, ita perfectè vuas depinxit, quod ad eas comedendas aues ſe demitterent. Parrhaſius ſimiliter, qui linteum attulit pictũ, ita veritate repræſentata, vt Zeuxis ipſe flagitaret tandem remoto linteo, oſtendi picturam; intellectoque errore concederet illi palmam, quoniam ipſe aues fefelliſſet, Parrhaſius autem ſe artificem, vt idem Plinius recenſet. Secundo, ex aëre denſato poteſt dæmon quarumlibet rerum figuras & effigies, ac naturales motus effingere, vt humanos ſenſus fallat. Lamia illa, quã refert Philoſtratus, quæ ſimulauit ſe velle nubere Melippo iuueni, plurimas opes & pretioſa ornamenta, ingentemque vini & epularum copiam in conuiuio oſtentabat, quæ omnia cùm Apollonius diceret, fuiſſe phantaſtica & conficta, ſubitò euanuerunt. Hoc modo repræſentat diabolus lamijs palatia illuſtriſſima, omnibus mundi ornamentis excellentia, quæ ſubitò diſparent. Ita coram oculis B. Antonij aliquando innumeras pulcherrimarũ mulierum formas nudo corpore exponebat, vt refert D. Athanaſius, & aliquando ferociſſimorum animalium horribiles figuras. Quod & Catharinæ Senenſi accidiſſe ſimiliter enarrat B. Antoninus. Quo etiam modo coram S. Benedicto in ſolitudine ambulante, expoſuit vas argenteum, vt B. Gregorius enarrat: & huiuſmodi innumera ſunt in hiſtorijs Sanctorum. Ita ergo credo, diabolum oculis Christi Domini exterius, omnium regnorum, ciuitatum, hominum, &c. ſpecies ex aëre efformaſſe, vt apparerent vera mundi regna, veraque eorundem magnificentia & gloria.

Lib. 35. c. 10

Lib. de vita Apollonij cap. 5.

In vita Antonij.

3. p. Hiſtor. titu. 23.

§ 190 Ex quibus aptè explicari poſſunt duo: vnum eſt, quomodo regnorum gloriam potuit diabolus demonſtrare: alterum eſt, quomodo id potuerit, ſicut dixit Lucas, *in momento* perficere. Origenes namque dixit, Euangeliſtam more Scripturę loquutum, ſecundùm quam omne tempus quantumcunque longum, æternitati comparatum, iudicatur momẽtum breuiſſimum; & ante oculos Dei, *mille anni tanquam dies heſterna, quæ præterijt.* Alij intelligunt, momentum pro breui tempore poſitum ab Euangeliſta Luca, ſecundùm communem Scripturæ loquutionem: qua per Eſaiam ait Dominus: *Ad modicum, in puncto,* id eſt ad breue tempus, *dereliquite.* Ita Euthymius. Cæterum iuxta noſtram ſententiam manifeſtè apparet, quomodo in momento omnia regna mundi, & eorum gloriam oſtẽderit: quia ſubitò & citius quam necromantici omnes poſſent operari, ipſe talia regna fecit apparere. Credo enim ibi innumeras dæmonum legiones aſtitiſſe, ſuo principi famulaturas, quem videbant in prioribus congreſſibus ſuperatum, quæ omnes ex aëre, varia omnium regnorum expreſſerunt ſimulachra; & omnes eorum ciuitates pulcherrimas, ita expreſſerunt, vt quidquid in vnoquoque regno, & in quacunque ciuitate pretioſum, ſplendidum, concupiſcibileque eſſe poterat, fulgentiſſimum coram Christi oculis ita exhibuerint, vt omnia regna mundi, & eorum gloriam manifeſtè conſpicere videretur. Illic Romam exhibebãt triumphantem, ſumma concupiſcentia dignam. Iſthic Babylonem pulchrioribus muris cinctam, quam cum Semiramis muros illius extruxit, & cùm Nabuchodonoſor ex eius ſolo dominio in ſummam fuit elatus ſuperbiam. Ex illa parte regnum Ophir, auro ſplendidiſſimo abundans, ex iſta regnum aliud illuſtriſſimum, &c. Regna itidem repræſentabat, plena nobilibus clariſſimiſque viris, & redundantia innumera hominum multitudine, ornata fontibus clariſſimis, circumdata nemoribus fertiliſſimis, in quorum agris ingentes pecudum copiæ apparerent. Mare ſimiliter plenum triremibus & nauibus totius generis: inſulas etiam, &c. vt ſi vnius regni cupiditate homines ad quodcunque facinus impelluntur, omniaque ſibi licere, vt regnent, cenſere ſolent, valide poſſet

Luc. 4. 5.

Hom. 3. in Luc.

Pſal. 89.

Eſa. 26. 20

In cap. 4. Matth.

Christum inducere ad sui adorationem, cui propterea non vnum aut alterum, sed vniuersa regna tam illustria, cum omni, quam conspiciebat gloria, tam liberaliter offerret. Hunc dicendi modũ tenet Chrysost. quem breuibus verbis cõclusit D. Bonauentura. Omnia, inquit, concupiscibilia mundi, in quibus & per quæ homines regnant, ostendit. Neque incongruum iudico credere, dæmones omnia prædicta repræsentantes, illi supremo eorum principi varijs & plurimis reuerentiæ signis fuisse obsequutos, & ea subiectionis atque obsequij signa dedisse, quæ coram legitimo rege regna solent exhibere, vt validius hoc ipso persuaderet Christo, se illorũ regnorum omnium plenum accepisse dominium & potestatem. Id siquidem indicare videntur verba illa, quæ apud Lucam diabolus dixit: *Tibi dabo potestatem hanc vniuersam, & gloriam illorum.* Nomine enim *potestatis*, intelligũt Ambrosius *a* & D. Cyrillus Hierosolymitanus *b*, autoritatem regendi & dispensandi res, de qua dicit Apostolus *c*: *Non est potestas nisi à Deo.* Quasi dicere voluerit, iuxta mentem B. Bonauenturæ: Tibi dabo, vt habeas hoc dominium potestatis, & præconium laudis, vt tibi illud exhibeatur, sicut vides mihi exhiberi.

In Psal. 2. *In cap.* 4. *Lucæ.* *Luc.* 4. 6. a *Lib.* 4. *in Lucam.* b *Cathec.* 4. *ad fi. to.* 2 *Bibli. SS. PP.* c *Rom.* 13. 1

§. 55. *Violenta fuit vltima tentatio, vt Diabolus, quod intendebat, perficeret.*

§ 191 HÆc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me. Mendax, arrogans, falsa, dolosaque fuit hæc pollicitatio, vt dicemus. Quid tamen per eam diabolus intenderit, dubium est, & ex eo difficile, quod non præmisit nunc illud, quod duabus præcedentibus tentationibus: *Si Filius Dei es.* Neque aliquam habet probabilitatis speciem, quod dixit Origenes, diabolũ nunc iam cognouisse Christi personam, quod etiam B. Gaudentius Epis. Brixianus asseruit. Præterquam quod enim hoc est contra cõmunem sanctorum Patrum consensum, est etiam cõtra manifestam rationem, quam D. Thom. insinuat. Quomodo namq; diabolus si Christum cognouit, ab illo petisset se adorari, qui propterea quod eius personæ similitudinẽ, cùm primo creatus fuit affectauit, perpetuæ damnationi fuit addictus? Probabile est autem quod alij per oppositum censent, diabolũ ex præcedentibus tentationibus omnino deceptum euasisse, & deposuisse omnem illam, quam habuerat suspicionem, quod Christus erat Filius Dei, ex eo quod vidit, non conuertisse lapides in panem, & fortè credidit, quod à pinnaculo templi non se demisit, quia ausus non fuit se demittere. Videns insuper Christum à se liberè raptũ, & ductum quo volebat absque aliqua resistentia, credidit, quod verè non potuit illũ prohibere. Idcircò nõ iam exploraturus an esset filius Dei, quem purũ hominem, sanctissimum tamen credebat, se totum conuertit, vt ad grauissimum idololatriæ peccatũ induceret. Ita B. Hilar. *a* S. Bernard. *b* & S. Thom. *c* Cęterùm S. Ambros. *d* ppetuus est in ea, quam tanquam fundamentum præmisit; sententia, diabolum ita tentare, vt exploret; ita explorare, vt tentet; quia in omni tentatione conatus fuit explorare, an Christus esset Filius Dei, vt si esset, illum cognosceret & fugeret; si non esset, ad peccatum pertraheret. Quod & dixit S. Irenæus *e*, & clarius B. Hieron. *f* & D. Thom. *g* satis apertè indicauit. Fuit autem ad hæc duo, accommodatissima, validissima, & acutissima hęc vltima tentatio, vt sapienter meditatus est Caietanus *h* hãc quęstionem ex professo pertractans, cuius mẽtem sequutus videtur Iansenius *i*. Cogitauit apud se callidus tẽtator, inquit Caietanus, per viam indirectã explorare, imò & extorquere, an Christus esset filius Dei. Sciebat ille, quantum Deus odiret superbiam, & quod nullatenus patitur, vt aliquis sibi gloriam eius suffuretur. Nouerat in sui exordio, ex eo quod dixit: *In cœlum conscendam, & similis ero Altissimo: super astra exaltabo, &c.* perpetuæ damnationi ab ipso fuisse se traditum, cui proprium est superbis resistere. Sciebat itidem, Patrem æter-

Hom. 30. *in Lucam.* *Serm.* 18. *de villico iniq. to.* 2. *Biblioth. SS. PP. col.* 286. 3. *p. q.* 41. *art.* 4. a *Can.* 3. *in Matth.* b *Ser.* 1. *in die Pent.* c *In cap.* 4. *Matth.* d *Lib.* 4. *in Lucam.* e *Lib.* 5. *cõt. hæres. c.* 21. f *in cap.* 4. *Matthæ.* g 3. *p. q.* 41. *art.* 4. h *Ientacul. vlt. q. vlt.* i *In concord. c.* 19. *Esa.* 14. 13.

æternum per generationem æternam, omnia tradidisse Filio, quem constituit hæredem vniuersorum: ideoq; proprium esse Dei filio, quod omnia à Patre sibi tradita fuerint, & quod cùm homo fieret, adorandus erat ab omnibus Angelis Dei. Ex quo inferebat, quod si Christus erat verus Filius Dei, nullatenus pateretur superbum, extollentem se supra astra, & sibi vendicãtem, non solùm omnia, quæ Dei Filio tradita erant, sed & adorationem illi soli conuenientem: ideoque quod tunc ostensurus esset, se potius esse, cui omnia tradita fuerunt, quique ab omnibus esset adorandus; Et hac de causa diabolus non ad quoduis peccatum prouocauit, sed ad sui adorationem, & ad illum actum latriæ sibi exhibẽdum, qui soli Deo exhiberi potest. Violenta igitur tentatio fuit ad explorandum. Erat itidem validissima, ad inducendum purum hominẽ ad peccatum: nihil enim, inquit Chrysost. potentius hominem allicit ad aliquid aggrediendum, quàm honoris & bonorum consequutio: supremos autem honores, & suprema bona totius mũdi, diabolus pro vnico adorationis actu ita promittebat, vt diceret apud Lucam: *Tu ergo procidens, si adoraueris me, erunt tua omnia:* de quo statim latius. Dilemmate itaque acutissimo apud se diabolus agebat: Aut hic est verus Dei Filius, aut purus homo: Si Dei filius est, certum est, quod non sustinebit me superbientem, & iactantem quæ sua sunt, & exposcentem adorationem sibi ipsi soli debitam: sed hoc ipso ostendit, se potius esse illum cui omnia sunt tradita, quiq; ab omnibus est adorandus: nullus enim patitur, vt de bonis suis alius se iactet, & multo minus Deus ipse. Si autem purus est homo, vtique tam ingenti bonorum & honorum copia allicietur, ad id præstandum, quod tam facile & breui tempore, & sine labore facere potest, procumbens scilicet me adorare.

Hom. 13. in Matth.

§. 36. *Vltima tentatio fuit ambitionis & auaritiæ, quæ suprema est, vt diabolus ad sui adorationem trahat, vt in Aaron & Balaam, & Antichristo patet.*

Mos dæmonis est, inquit Chrysostomus, cùm tentat, à minoribus ad maiora procedere, & potentiores validioresque sagittas, ad postremos congressus seruare. Quod ex professo, tam ipse, quàm B. Ambrosius ex historia B. Iob demonstrant: cuius patientiam subuertere contendens, paulatim à minoribus ad suprema deuenit, & terribiliorem sagittã, ad vltimum reseruauit congressum, vt & Origenes egregie expẽdit. Hunc morem, inquiunt Chrysostomus, & Ambrosius, nunc tenuit, Christum impugnans: ideoque tentationem fortiorem, validioremque, tanquam potentissimũ acutissimumque telum ad vltimum reseruauit cõgressum, dicens: *Hæc omnia tibi dabo, &c.* Et quamuis Chrysostomus *a*, & Gregorius Nazianzenus *b*, censeant fuisse tentationem auaritiæ, & Ambrosius *c*, & August. *d* ambitionis; sed ipsimet se explicant, vt intelligamus, simul ambitionis & auaritiæ fuisse; quamuis enim propriè loquendo, ambitio sit cupiditas honoris & gloriæ, & auaritia cupiditas pecuniæ, & exteriorum bonorum; tamen, vt docuit D. Augustinus *e*, auaritia non solùm est pecuniarum, sed etiã honoris & potestatis ambitio. Simul autem dæmonem ad hæc duo, Christum excitare voluisse, docent Cyprianus *f*, Ambrosius *g*, & Diuus Thomas: *h* nam non solùm gloriam regnorum & supremam potestatem ostẽdit, sed & omnia regna cum omnibus bonis, quæ in vnoquoque eorum reperiebantur: ideoque suprema bona mundi, ac supremos eius honores demonstrauit, & omnia promisit, nihil excipiens, aut sibi reseruans. Ideò & sancti Patres expendere solent, dæmonem nunc totam suam extraxisse potentiam. Quasi semetipsum colligens, inquit Irenæus,

¶ 192
Hom. 13. in Matthæ.
Lib. 4. in Lucam.
Tract. 4. in Iob ante fin.
a *Hom. 13. cit.*
b *Orat. in sanct. baptisma non longè à princip.*
c *Lib. 4. in Luc. cit.*
d *Tract. 2. in 1. Cano. Ioã. ad fin.*
e *Lib. 11. super Gen. cap. 15. & in Ps. 118. Concio. 11.*
f *Lib. de ieiun. & tent.*
g *Libro de Cain c. 5.*
h *3. p. q. 41. ar. 40. & ad. 1.*

Lib.5.cōt. hæres.c.21. Irenæus, vniuersam quam habebat virtutem exeruit. Omnem suum impetum, inquit B. Ephrem Syrus, inimicus euacuauit. Inde Anselmus explicat quod dicitur, Christum fuisse *tentatum per omnia:* Vel in sola tentatione, inquit, qua diabolus ostēdit omnia regna mūdi, & gloriam eorum, in quibus omnia continentur, de quibus humana corda tentantur: quia ibi proponebantur res ad gustum suaues, ad videndum admirabiles, ad possidendum ditissimæ, ad regnandum celebres. Ibi innumeri homines obsequentes, mulieres pulcherrimæ applaudentes, deliciæ & voluptates, excitantes appetitum, Regna supremos honores exhibentia, &c. & hæc, ait Cyprianus, proposuit, non vt multo labore essent conquirenda, aut violenter coactis exercitibus extorquenda, sed quæ liberaliter ab eodem offerebantur, qui rogare videbatur Christum, vt illa vellet acceptare; vnicum ab eo, facilemque actum adorationis exposcens. Inter omnes cupiditates, illæ potentius agunt in cordibus virorum fortissimorum, quæ circa honores & diuitias versantur. Quid enim pro imperandi & regnandi libidine homines non egerunt, aguntque? Et quid non mortalia pectora cogit auri sacra fames? commune fuit mundi prouerbium: Ius pro sola dominandi cupiditate violādum: & *Multi dati sunt in auri casus.* Ex quibus explicat Cyprianus; quomodo diabolus ausus fuit in hoc tertio congressu, Christum ad supremum malum inducere, non occultè, aut fucatè, sed clarè & manifestè, quem in prioribus nec ad minora mala, etiam sub specie boni trahere potuit: hoc siquidem à dæmonis astutia videtur alienum. Quomodo enim obtenturus erat, vt peccatum supremum manifestè committeret ille, quem nec ad minorem culpam sub specie virtutis potuit inclinare? Sed scit diabolus tentandi artes, & inuerecundè (inquit Cyprianus) ambitiosos aggreditur, & eos, quibus terrena bona promittit. Experientia namque comperit, etiam ad idololatriam homines trahi, si eis offerat honores, aut terrena bona. Mirum est, quomodo Aaron tractus fuerit ad adorandū idolum, & committēdum illud nefarium scelus, quē Dominus verè pœna mortis mulctasset, inquit Theodor. nisi Moyses illius frater pro eo ingenti rogasset affectu, sicut ipse dixit: *Deprecatus sum Dominum pro Aaron fratre meo, & mortuus non est.* Certè non alia de causa, nisi propter sacerdotij honorem, quem sibi à populo auferri, si nō eius petitioni cōsentiret, timuit: & quamuis sciret, quod populus non poterat tollere sacerdotij dignitatem, quam à Deo ipso acceperat, ne tamen sibi subtraheret externum illum honorem sacerdotij, quo illum omnis populus prosequebatur, neglecto certo & agnito Deo, inquit Lippomanus, populo stulto acquieuit, in tam nefario facinore. Quod egregiè expendit Caietanus, dicens: Aaron primatum nolens perdere, ædificat altare coram vitulo, non expectans rogari, sed statim vt vidit vitulū, primus ædificauit illi altare ad sacrificandum ei. *Et præconis voce clamauit, dicens: Cras solemnitas Domini est.* Iuxta Hebræū habetur: *Et clamauit Aaron, & dixit: Festum Iehoua cras.* Non meretur à tanta blasphemia Aaron excusationem, sed potius meretur accusationem. Insaniuit enim ipse, longè magis quàm alij: nam alij, non nisi Elohim, & Elohe, quæ sunt nomina communia, attribuerunt idolo: ipse autem incommunicabile & ineffabile nomen Tetragrammaton, attribuit idolo, nullo ad hoc instigante: & quod peius est, voce publica. Et vide studium Aaron, ad accelerandum sacrificium: vt vidit vitulum, ædificauit altare, & clamauit: *Cras festum vitulo, tanquam summo Deo.* Non poterat festum citius indici. Ecce quo ducit ambitio principatus. Hæc & alia Caietanus. Ad tam impiam ergo adorationem vituli cum totius populi scandalo, diabolus ipsum Aaron, virum à Deo electum & probatū, miserè pertraxit, solius sacerdotij externum honorem eidem proponens. Ad nefandissimum parricidium Absalonem impulit, proposito regno paterno, quod se obtinere posse, si patrem occideret, suggerebat. Huiusmodi historijs pleni sunt

Marginal notes: *Lib.de pœnit.cit.* — *In cap.4. ad Hebræ.* — *Ad Heb.4.15.* — *Lib.de ieiun.& tēt.* — *Eccle.31.6.* — *Lib.de ieiun.cit.* — § 193 — *Exod.32.* — *In cap.32. Exod.* — *Deut.9.20* — *In caten. Exod.32.* — *In cap.32. Exod.* — *Exod.32.5.*

funt libri, tam facri, quam prophani: & vere id quotidie clarius in nostris actibus, quam in codicibus videmus. Ad quid enim non pertrahit diabolus hominem, cui honoris vel dignitatis excellentem offert gradum? Quot sunt, qui adorant idola; colunt, & venerantur impios, & eorum impietates, per quos sperant se ad eminentiora loca posse conscendere? Innumeri sunt; qui peruertunt iudicia, vt placeant ijs, quorum auxilio credunt, se altiorem honorem consequuturos. Similiter & qui testimonia dicunt contra eos, quos digniores agnoscunt, ne sibi præferantur. Insuper & qui corrūpunt muneribus, quos deceret esse incorruptos, &c. Eadem ratione consueuit dæmon, homines ad quodcumque facinus pertrahere, ex hoc, quod eis offert diuitias, & temporalia bona, vt an-
a Hom. 13. in Matth. notauit Chrysostomus *a*. Quod & alibi *b*, confirmat ex illo Iob *c*: *Omne aurum*
b Hom 5. ex varijs in Matth. *maris sub eo est*, id est, nititur diabolus auro, & super eo suas grauiores tentationes fundat: hoc fundamentum sternit, sub
c Iob. 41. 21 quo ad capiendam mentem animamque
§ 194 conscendit. Per occasionem enim auri, & cupiditatem diuitiarum, multos illaqueare & decipere consueuit. Egregieque dixit Spiritus sanctus, quod explicare cœpimus: *Multi dati sunt in auri casus*, *& facta est in*
Eccle. 31. 6. *specie ipsius perditio ipsorum*. Clarius Græca: *Multi dati sunt in casum propter aurum.* Innumeri enim fuerunt, & sunt, quos dæmon ad sui adorationem trahit, facitque vt cadentes, eum adorent, ex eo quod aurum oculis eorum ostendit & illius speciē ipsorum menti repræsentat. Videtur alludere his verbis ad factum Balaam. Vocatus ille fuit à Rege Balac, vt Deum eiusque populum malediceret: ad illumque pri-
Num. 22. 7 mo, *perrexerunt seniores Moab*, *& maiores natu Madian, habentes diuinationis pretium in manibus*: deinde alij plures & nobiliores, regis homine accesserunt dicentes: *Ne cuncteris venire ad me, paratus sum honorare te, & quidquid volueris dabo tibi, veni & maledic populo isti.* Iter propterea arripuit Balaam, admonitus non solum à Deo, sed ab asina ipsa, cui insidebat; & ab Angelo, quem gladio euaginato tandem vidit, viam suam nihilominus prosecutus est, & conatus fuit totis viribus, Deum eiusque populum maledicere: & semel & iterum quod intendebat aggressus, ædificatis septem aris dæmoni, sacrificijsque paratis, ad illius cultum & adorationem, coram eis cadebat, apertos habens oculos. Cadebat enim coram dæmonis altaribus, dæmonē ipsum adorans, sed oculos à vero Deo illustratos tenebat, vt videret pulchritudinem populi Dei, cui propterea maledicere non poterat. Et hunc credo sensum fuisse eorum verborum, quæ sæpe ipse repetebat: *Dixit auditor sermonum Dei, qui nouit* Num. 23
doctrinam altissimi, & visiones omnipotentis & 24.
videt, qui cadens apertos habet oculos. Coram dæmone eiusque altaribus cadebat, illum adorans, intelligens & videns, malum & iniquum esse, quod agere aggrediebatur. Tam misere autem coram diabolo cadebat eum adorans, quia diabolus prius pretium eidem ostendit in manibus nuntiorum regis Balac. De illo propterea dixit Apostolus Iudas, *mercedem effusum fuisse*, id est, se totum ex corde dæmoni subiecisse propter mercedem & pecuniam, quam ei ostenderat: quomodo dicitur de auaro: *In vita sua proiecit intima sua.* Et vere: *facta est in specie auri perditio ipsius:* Nam eo ipso, quod auri species coram oculis suis fuit exhibita, in perditionem prolapsus est. Inuerecunde namque, vt ait Cyprianus, dæmon eos aggreditur, quibus pecunias offert, ab eis libere petens, vt cadentes eum adorent. Specie auri ostensa, quid non obtinet? Hæc eleganter prose- Li. 4. qq. in
quitur B. Augustinus, inquirens, quomo- Num. q. 50
do fuerit possibile vt non terreretur Balaam, videns asinam loqui. Nimirum, inquit, tanta cupiditate ferebatur, vt nec tanti monstri miraculo terreretur; & responderet ad asinam, quasi ad hominem loquens. Expende insuper lectionem, quam iuxta Hebræum sequuntur multi: nam vbi vulgatus legit: *Perrexerunt senio-* Num. 22. 7
res, *habentes diuinationis pretium in manibus*, in Hebræo habetur, *diuinationes aut incantationes in manibus eorum*, vt obser-

uat Caietanus, legitque Regia. Et quidem prima fronte, incongrua videtur lectio: non enim illi, qui habebant pretium in manibus, habebant diuinationes aut incantationes, quas potius à Balaam postulabant, qui incantationes & diuinationes exhibere debebat, & Balaam potius erat, qui incantationes in manibus habebat, qui ideo vocabatur, vt per incantationes Dei populum perderet. Elegantissime tamen loquitur Spiritus sanctus, indicans, hoc ipso, quod seniores pretium habebant in manibus, quod offerebant incantatori, iam iudicari posse, quod in manibus habebant incantationes, quas postulabant: eo modo quo dicimus, omnia in manu habere illum, qui pecunias in manibus defert. Aut vero indicat, diuitias ostensas, esse incantationes quasdam, quibus potius, qui illas offerebant incantabant Balaam: nihil enim est, quod ita incantare videatur, etiam ipsum incantatorem, quam grandis pecuniarum aut bonorum quantitas ostensa, & oblata. Potius itaque incantatus mansit Balaam, à petentibus incantationes, quam incantaret ipse. Potentissimum enim hoc est incantationis genus, quo vnusquisque quasi incantat illum, à quo aliquid, quantumcumque magnum petit, grandi proposito pretio. Quomodo incantat virginem, quæ pudica erat, & vxoratam quæ honesta extiterat, ille qui aurum & argentum in manibus portat? Quomodo incantat hominem Christianum, qui ostenso pretio ad periurium incitat? Tandem obserua, quod dicebamus, seniores Moab, adduxisse Balaam, ad dæmonis adorationem, quam etiam apertis oculis, id est, videns, quod dæmonem adorabat, exhibebat, quia ad hos extremos casus inducuntur homines, propter aurum. Bene ergo dicitur: *Multi dati sunt in casum propter aurum.* Quot peccata propter aurum committuntur? quot periuria, fraudes, mortes, diræ crudelitates? vnde & merito ibidem subdidit Spiritus sanctus: *Lignum offensionis est aurum sacrificantium.* In Græco: *sacrificantibus illi.* Quidam censent

§ 195. (margin, beside "aurum. Quot peccata")

Eccle. 31. 7 (margin)

Num. 21. (margin)

allusionem fieri ad lignum illud, super quod serpens æneus fuit eleuatus. Sicut enim Deus, metallum illud in formam serpentis compactum, eleuari iussit, vt hoc ipso, quod aliquis illud conspiceret, consequeretur salutem, totusque in melius reformaretur; ita diabolus aurum eleuat, & menti nostræ contemplandum proponit, vt hoc ipso quod quis attente ad illud considerandum se conuerterit, ruinam & exitium sibi acquirat. Sed Rabbanus, quem refert Iansenius, credit allusionem fieri ad lignum illud paradisi, quod egregie dici potest lignum offensionis & scandali, in quod offenderunt & impegerunt, & misero casu ad pedes diaboli subiecti ceciderunt parentes nostri: sicut enim tunc illud fuit in offensionem, quoniam illius excellentiam & pulchritudinem eorum oculis mendaci promissione exponens diabolus, impulit, non solum vt transgrederentur mandatum, quod ex ipsiusmet ore Dei acceperant, sed vt seipsos eidem traderent perpetua seruitute subiectos; ita & nunc, ostenso auro & pecunijs, quæcunque vult diabolus hominibus suadet, quos illius promissione pertrahit, vt Dei mandata transgrediantur, & seipsos illi tradant in seruos & adoratores. Vnde optime subditur: *Væ illis, qui sectantur illud, & omnis imprudens deperiet in illo.* Hinc intelligemus astutiam diaboli, qua in fine mundi vsurus est, vt fere omnes homines Antichristum tanquam verum legitimumque regem, imo & Deum, adorent & venerentur. Erit quidem ille, vilis, despectus, & indignus omni honore seruili, nedum regio, vt dixit Daniel: *Et stabit in loco eius despectus, & non tribuetur ei honor regius.* De Antichristo à Catholicis Doctoribus hæc intelligenda dixit Hieronymus, quia vere ex vilissima & ignominiosissima stirpe, & ex parentibus extrema abiectione despicatissimis, abiectissimus homo orietur, cui nullo titulo regius honor erit dicens: imo in sui exordio nihil minus cogitabunt homines, quam vt ei regium honorem deferant. Id namque significat illud: *& non tribuetur ei honor regius.*

In c. 31. Ec. (margin)

Eccle. 31. 7. (margin)

Dan. 11. 21 (margin)

In cap. 11. Dan. (margin)

regius. Nihilominus diabolus faciet, eum tanquam regem, imo & tanquam Deum adorari: *Sedebit enim in templo Dei tanquam sit Deus.* Id autem iuxta eiusdem Danielis Prophetiam, perficiet diabolus, innumeras ei diuitiarum copias conferẽs, quas possit illis offerre, qui cadentes adorauerint eum. *Dominabitur,* inquit, *thesaurorum auri & argenti, & in omnibus pretiosis Ægypti.* Notum est enim, quod diabolus ei conferet omnes thesauros, qui abscondit i sunt in visceribus terræ, & in abditis locis, & in profundo maris, vt ex Scripturis sanctis noster demonstrat Maluenda. Diuitiarum ergo promissione homuncio ille, minimo etiam indignus honore, omnes fere homines, etiam reges & duces, nobiles, & pios trahet, vt se procidentes adorent, sibique regios honores, imo diuinos deferant. Quod & Beatus Gregorius egregie annotauit, expendens illud, quod de dæmone sub specie Behemoth aut elephantis dicitur: *Stringit caudam quasi cedrum.* Septuaginta, *erigit caudam, aut eleuat caudam*, quomodo etiam legit Gregorius. Antichristus quidem cauda dæmonis dicitur, tum quia in fine seculorum venturus est, eritque vltimus qui partes dæmonis est acturus, tum quia vilissimus homo erit, merito proinde sub typo caudæ elephantis expressus. Vt enim alibi diximus, inter omnes animalium caudas, vilissima & breuissima est cauda elephantis. Nihilominus eriget se & extollet, quasi cedrus altissima, aut potius diabolus hanc caudam eriget, & extollet, dans ei virtutem ad mendacia, prodigia, & signa: in manu eius ponens immensas thesaurorum copias. Quod egregie dixit Daniel, vt annotauit Gregorius: *Roborabitur fortitudo eius, non in suis viribus,* quia Satanæ virtute, diuitias quibus ad se homines trahet, obtinebit: *& interficiet,* inquit, *robustos,* id est, eos, qui sanctitate, videntur firmiter stare: *& in copia rerum omnium occidet plurimos.* De morte peccati præcipue est hoc intelligendum: innumeros enim trahet, ad negandum Deum, & adorandum se, *in copia rerum omnium:* cum namque hanc promittet, *faciet & prosperabitur.* Ita Daniel. Bene autem dixit Deus de dæmone agens; *stringit caudam quasi cedrum*, quia ille per Antichristum, ex eo quod ditissimum faciet, stringet firmissime ac valide corda Sanctorum: nam nihil magis cor arctat, stringit, & quasi compellit ad aliquid, quam abundantissima diuitiarum & omnium temporalium bonorum promissio. Si ergo diabolus omnes fere homines trahet, ad adorandum vilissimum homuncionem, filium terræ, quem omni honore indignum manifeste cognoscent, ex eo quod ita ditissimum faciet, vt possit abundantes diuitias offerre, quanto magis diabolus ipse trahet ad adorandum se hominem, si ei offerat omnia regna mundi, & vniuersa imperia, ac amplissimã omnium illorum potestatem & gloriam? Propterea ergo sub tam ampla & liberali promissione inuerecunde Christum ipsum adortus est dicens: *Hæc omnia tibi dabo.*

2. ad Thes. 2. 4

Dan. 10. 43

Libr. 6 de Antichris. c. 9. & seq. ¶ 196

32. Mor. c. 12. & seqq.

Iob. 40. 12.

Lib. 32. Mor. cit. cap. 13.

Dan. 8. 12. 24.

Loc. cit.

§. 57. *Promißione bonorum temporalium diabolus ab hominibus obtinet, quod vult, qui cuique accommodata bona promittit.*

DIximus alibi diabolum egregie à beato Iob, iuxta B. Gregorij mentem, descriptum; cum dixit: *Prædam pollicetur socijs:* quia hoc eis studium, ad sui societatem homines pollicitationibus & promissionibus trahere; ita, quod hoc perpetuo in ore habet: *dabo tibi.* Carnalem trahit ad luxum, dicens: *Dabo tibi* delectationem: auarum ad furtum, dicens: *dabo tibi* pecunias: mulierculam ad perditionem, dicens: *dabo tibi* victum & vestitum: iracundum ad vindictam, dicens: *dabo tibi* honorem, &c. Præcipua tamen promissio aut pollicitatio est, qua bona huius seculi (quæ alibi diximus, proprie prædæ nomine exprimi) promittit, inter quæ præcipuum locum habent diuitiæ ac facultates regno-

¶ 197

Iob. 17. 5

Libr. 13. Mor. c. 16.

regnorum: hæ enim vocari possunt gloriæ Regnorum. Ita de Assuero rege dicitur, quod *ostendit diuitias gloriæ regni sui:* quia tanto regnum aliquod est gloriosius & illustrius, quanto abundantius diuitijs & facultatibus. Propterea B. Bernardus dixit, diuitias & temporalia bona, esse laqueum, quem Dauid vocat, venantium. Quisnam, inquit, laqueus venantium? Nolo ergo adinuenire ex me, nec dubium aliquid tradere vobis: ostendat nobis Apostolus laqueum istum, ipse enim venatorum illorum non ignorat cogitationes. Dic nobis, inquam, beate Paule, quis sit laqueus iste diaboli, à quo se liberatam fidelis anima congratulatur? *Qui volunt,* inquit, *diuites fieri in hoc seculo, incidunt in tentationes & in laqueum diaboli.* Ergone laqueus diaboli diuitiæ sunt huius seculi? & quidem laqueus firmior, & potentior ad animas capiendas iste est, quem cum ille tendit pauci euadunt. Quod adeo verum est, vt nec Apostolus, cui laqueum istum diabolus parauit, euaserit. Qui propterea sapienti Dei permissione, exterius in corpore laqueo tentus vitam miserrime finiuit, vt ostenderetur, interius laqueo diaboli prius spiritum eius fuisse comprehensum. Tetendit enim diabolus laqueum, cum diuitias & argenteos oculis eius repræsentauit, & tam potens fuit, vt ad vendendum Deum ipsum, & supremam contra ipsum proditionem committendam induxerit. Vsque ad mortem Domini (inquit Cyprianus hoc expendens) amor lucri se ingerit, nec vitæ Saluatoris, quæstus desiderium parcit. Heu, inquit Beatus Bernardus, quam paucos inuenimus, qui ab hoc laqueo liberati exultent. Quam multos, qui dolent, quod parum sibi videntur irretiti, & adhuc quantum possunt, ipsi se inuoluere & intricare laborant. Quam potens laqueus esset is, ad quem non solum aues summa velocitate ac propensione se demitterent, sed qui illis ita placeret, vt & seipsas validius illo implicare, & arctare contenderent? Hic ergo est laqueus validus diaboli. Hæc magna ipsius fortitudo, qua sæpe munitiores vrbes capit, sibique subijcit. Hæc potentiora eius arma, inquit Chrysostomus, quibus quando fortius imminet bellum, vtitur. Sub typo illius crudelis tyranni Nabuchodonosor S. Propheta Habacuc de dæmone agit, cuius prophetia tribus punctis comprehenditur. Primo enim miratur, illius potentiam cõsiderans, qua omnibus dominatur, non tãtum barbaras nationes, sed & Dei populũ sibi subijciens. Deinde tamen illum à Christo reuincendum tradit, cuius victoriam, tandem elegantissime concinit. Dæmonis ergo potentiam, qua omnes subijcit, describere volens, modum quem, vt expugnaret munitiores ciuitates, tyrannus ille tenebat, exprimit verbis quidem obscuris, sed quæ non incongrue nobilis nostri temporis autor exposuit: *Ipse,* inquit, *de regibus triumphauit, & tyranni ridiculi eius erunt. Ipse super omnem munitionem ridebit, & comportabit aggerem, & capiet eam, &c. hæc est fortitudo eius, &c.* De Regibus & summis principibus, quos tyrannos Propheta vocat, ita triumphauit Nabuchodonosor, vt verius videretur ludere, quam serio agere, quando ad eorum expugnationem progrediebatur: ideoque dicuntur ridiculi eius, quos quasi irridens & ludens, facilime subijciebat. Ciuitates autem, quas expugnare aggrediebatur, quo munitiores videbat, magis irridebat, & ad eas sibi penitus subijciendas, non multa tormenta bellica aut falcatos currus, aut arietes validos ferebat, sed *comportabat aggerem.* In Hebræo vox, *Ghaphar,* quæ puluerem significat, qua eadem vsus est Deus dicens: *Puluis es, & in puluerem reuerteris.* Vrbes ergo expugnaturus, pulueris magnam congregari iubebat copiam, & erigi cumulos & aceruos pulueris coram eis, quos *aggeres* Propheta vocat, vt flante vento, & eleuante pulueres, & ducente ad oculos habitatorum ciuitatis, excæcarentur illi, & deficerent eorum vires: de qua pugnandi vincendique ratione, alibi dictum est. Quanto autem ciuitas, quam expugnare contendebat, maior & fortior erat, maiorem pulueris abundantiam circa

Marginalia (left column): Hester. 1. 4. — Serm. 3. in Psal. Qui habitat. — 1. ad Tim. 6. 9. — Li. de ieiu. cit.

Marginalia (right column): Hom. 13. in Matth. — Habac. 1. — Habac. 2. — Habac. 3. — ¶ 198 — Gueuara in Habac. — Hab. 1. 10. — Gen. 3. 19.

ea eam ſtatuebat, quo ſecurius eam poſſet capere. Mirus certe pugnandi ordo, ſed quæ de tyranno illo ad litteram Propheta explicabat, de diabolo ſecundum ſpiritum intelligi volebat. Hic eſt, qui de Regibus & principibus excellentiſſimis ſæpe triumphauit, qui omnem munitionem irridet, de quo Deus ipſe ſub ſpecie ceti di-
Iob. 41. 18. xit: *Reputabit ferrum quaſi paleas, & as quaſi lignum, &c. deridebit vibrantem haſtam, &c.* Si quæras, quiſnam modus ſit, quo vtitur ad munitas ciuitates capiendas, eas inquam animas, quæ ſanctitatis viam tenentes, quaſi munitæ ſunt ciuitates: ille ipſe eſt, quo vtebatur Nabuchodonoſor. Comportat enim aut congregat puluerem, & coram eis exponit, vt flante vento, oculos eorum, quos obſidet, excæcare poſſit. Quid puluis nomine, niſi diuitiæ & temporalia bona aptius intelligere poſſumus? Coram oculis hominum hæc exhibet, & oſtendit, & ſuaſione ac inſtigatione, ac promiſſione, quaſi valido vento
Ioan. 13. & perflat, dicens: *Hæc omnia tibi dabo.* Ita Iu-
Luc. 22. 5. dam (qui tanquam ciuitas erat ſupra montem poſita cepit, & ad nefandiſſimā pro-
4. *Reg.* 5. ditionem traxit. Ita Giezi diſcipulum Eliſæi ad ſymoniam incitauit. Ita milites cu-
Mat 28. 15. ſtodientes Chriſti ſepulchrum corripit, per Iudæos pecuniam abundantem promittentes, & ad ſacrilega mendacia impulit. Hoc modo munitas capit ciuitates; mulieris caſtitatem euertit, Iudicis integritatem corrumpit, ſacerdotis religionem prophanat, amicorum fidelitatem lacerat, filiorum pietatem exterminat: cum enim accedit, & puluerem ex aduerſo ponit, & perflat dicens: *Hæc tibi dabo*, raro in vxore remanet fidelitas erga maritum, in filio pietas erga parentes, in ſeruis ſecura ſubiectio erga dominos, in amicis amicitia vera erga amicos, imo nec in homine recta obedientia, ſubiectio, & religio erga Deum. Quo autem ciuitatem magis munitam experitur, eo maiores pulueris aggeres aut cumulos opponit, validiſſimoque vento perflans, eam totam puluere operire conatur. Nec enim Diabolus æqualiter omnibus bona temporalia promittit. Ad eos namque capiendos, quos infirmos & debiles comperit, breuem pugillum pulueris applicat, quem ſufficientem iudicat, quales erant illi, de
de quibus conquerebatur dicens: *Violabant me ad populum meum propter pugillum* *Ezec.* 13. 19
hordei & fragmen panis. Ad eos tamen expugnandos, quos tanquam ciuitates munitas inuenit, magnam pulueris copiam comportat. Annotanda eſt viſio illa ¶ 199
mirabilis, quam ad apertionem tertij ſigilli vidit Ioannes. *Et ecce equus niger, &* *Apoc.* 6. 5.
qui ſedebat ſuper illum, habebat ſtateram in manu ſua. Circa quam multa ſancti Patres annotant, & magno conſenſu aſſerunt, equum illum nigrum ſignificaſſe hæreticorum cœtum, qui ad modum equi effrænis (nec enim frænum habebat equus) in Eccleſiam irrumpere conatur, & ſecundum cordis ſui prauitatem effrænate procedunt: qui quoniam *tenebris obſcu-* *ad Eph.* 4.
ratum habent intellectum: colore nigro 18.
exprimuntur. Equitem autem, diabolum eſſe, qui eſt princeps tenebrarum, qui quoniam *excæcat mentes infidelium, ne fulgeat* 2 *Cor.* 4. 4.
illis claritas Euangelij gloriæ Chriſti; tali equo inſidere dicitur. Ita Rupertus, Ri- *In cap.* 6
chardus de S. Victore, D. Thomas & alij. *Apoc.*
Apte tamen deſcribitur ferens ſtateram in manu: ipſe enim etiam ſuo modo res diſponit in pondere & menſura: ſiquidem hic tenebrarum & deceptionum princeps, non eodem modo omnes aggreditur, ſed maxime cum pondere & quaſi in ſtatera librat & ponderat, quid ad vnumquemque reuincendum videatur neceſſarium & ſufficiens. Nec enim ſi breuiſſima re poteſt te deijcere, applicabit aliquid magnum. Ad fideles itaque, communi tantum virtute præditos, ſuperandos rem parui ponderis ſufficientem iudicans, non magnam applicat, aut inducit. Hinc eſt, quod talibus res paruas offert, vt per peccatum ſibi eos ſubijciat. Excitat te ad periurium, vna argenti dragma propoſita: incitat te ad mendacium, pro leuiſſimo cōmodo, quod proponit: vt honeſtatem exponat mulier, veſtimentum oculis illius oſtendit: vt vſuram committas, paruum

lucrum demonstrat. Quando autem inuenit hominem in virtute firmum, qui animo generoso præstat, nec vilia curat, rem magni ponderis proponit, & promittit, veluti honorem excellentem, dignitatem Episcopalem, abundantem copiam diuitiarum, &c. Itaque iuxta cuiusuis animi excellentiam, bonum proponit, vt per illud alliciat, & ad sui obsequium trahat. Et hæc causa est, cur Christo Domino tot tantaque ostenderit & liberalissime promiserit: *Ostendit omnia regna mundi & gloriam eorum.* Non tantum substantiam regnorum, sed qualitates, diuitias scilicet, & rerum abundantissimam opulentiam: eius namque sanctitatem & animi generositatem fuerat expertus, viditq; illum non esse de eorum numero, quem vel vnico pulueris pugillo capere posset, aut re parui momenti, vel ponderis, deijcere. *Hæc omnia*, inquit, *tibi dabo.* Expertus fuerat Dauid fidelissimi Vriæ fortissimum inuictumque animum: nam cum primo vellet cibo Regio illum allicere, non potuit: quem repulit Vrias, tanquam sibi, qui miles erat, indecentem. Deinde cum eum induceret, vt in domum suam se conferret, quo vxoris suæ potiretur consortio, nequaquam acquieuit, iudicans indecorũ militi, quiescere in lecto cum vxore, cuius dux super faciem terræ manebat. Propterea tandem statuit, illum ponere in supremo
2. *Reg.* 15. discrimine; *Vbi fortissimum erat prælium:* non tantum forte, aut fortius, sed fortissimum, vbi fortissimi cadebant milites, vbi paucissimi permanebant stantes: nec enim in loco minus ad cadendũ opportuno, credidit casurum, quem tam firmum expertus fuerat. Ita diabolus, primo Christum allicere voluit, vt indulgeret ventri, cibumq; caperet, nec potuit: deinde illum excitauit ad se demittendum è pinnaculo, nec consequutus fuit: tandem decreuit, eum statuere in loco, vbi fortissimum est prælium in monte, in quo ostendit omnia regna mundi, & eorum gloriam, quæ omnia illi promittit. Certe fortissimum est hoc prælium, in quo pauci remanerent stantes.

§. 58. *Diuinos honores sibi exhiberi voluit diabolus, & qui in sui principio voluit similis esse Altissimo, maiora postea ambijt.*

Si cadens adoraueris me. Deum se esse diabolus studuit profiteri, inquit Chrysostomus; & ita petijt adorari, ac si cunctorum esset creator. Vnde quamuis verbum adorandi, dumtaxat secundum Scripturæ vsum, significet eum honoris actũ, quem soli Deo exhibemus, qui latria vocatur, vt ait Beatus Augustinus, vt tamen clarius hoc ipsum exprimeret diabolus, non quamcunque adorationem petijt, sed eam quæ fit cum totius corporis demissione, vel subiectione, dicens: *Si cadens*, aut vt Lucas: *Si procidens.* Nulla equidem est corporis actio, aut demissio, quæ peculiariter sit à natura, vel ex diuina institutione determinata, ad Dei adorationem: sed adoratio latriæ præcipue in animi intentione & subiectione est posita, quæ aliquando solo interiori actu fit, aliquando cum corporis actione, vel motu, hoc vel illo modo. Vnde & Deum adoramus, non solum procidentes, sed aliquando etiam stantes, sicut cum *a*, *Moyses stetit in confractione*, & cum orabat pugnante Iosue *b*, aliquando etiam sedentes, quomodo Dauid adoraturus Dominum *c*, *sedit coram ipso.* Homines similiter, nedum Angelos, sæpe adoramus genua flectentes, imo & toto corpore procumbentes: quomodo fratres Ioseph adorauerunt eum *d*, Abigail *e*, *adorauit & cecidit ad pedes Dauid*; Iudith *f*, adorauit Holofernem; Achior *g*, adorauit ipsam Iudith. Nihilominus inter omnes actus exteriores, quibus Deum adoramus, magis proprius videtur is, quo toto corpore deijcimur, cum genua flectimus, aut cadimus, aut procidimus coram eo: significatur enim per illum, non solum animi, sed & omnimoda corporis subiectio. Ita Abraham *h*, cecidit coram Domino, Eliezer *i*, etiam, Moyses & Aaron *k*: & viginti-quatuor

¶ 200 *Hom.* 13. *in Matth.*
10. *De ciu. cap.* 1.
a *Ps.* 105. 23
b *Exod.* 17
c 2. *Reg.* 7. 18.
d *Gẽ.* 42. 6
e 1 *Reg.* 25. 23.
f *Iudith* 10 20.
g *Iudit.* 13. 30.
h *Gen.* 17. & 18.
i *Gẽ.* 24. 50
k *Nũ.* 14. 5.

l *Apo.4.10* quatuor seniores *l*. Ad hanc excitat Da-
m *Ps.94.6* uid, dicens *m*: *Venite adoremus, & procidamus ante Deum.* Hanc adorationem præstare consueuerunt homines ijs, quos tanquam Deos colebant. Hanc petijt Nabuchodonosor *n*, ab ijs, quos volebat, vt statuam suam auream, quam erexit tanquam Deum adorarent. Hanc exhibebant, qui profitebantur idola esse Deos *o*: *Conducentes aurificem, vt faciat Deum, & procidant, & adorent.* Hanc prædixit Dauid præstandam Christo, tanquam vero Deo *p*: *Coram illo procident Æthiopes*: talem exhibuerunt magi *q*: *Procidentes adorauerunt eum*: & is quæ cæcus fuerat *r*, alijque, qui hac ipsa adoratione CHRISTVM verum Deum esse profitebantur. Hanc ergo adorationem cum totius corporis demissione petijt diabolus a CHRISTO, qualis erat, quam ei præstitit Balaam *ſ*, cadens coram aris dæmoni extructis. Voluit quidem diabolus ab initio exaltare solium suum, & similis esse Altissimo *a*, & vt dixit Gregorius Nazianzenus *b*, primariæ excellentissimæque pulchritudinis gloriam, summumque ac Regium Dei honorem affectauit. Tunc Deus *confregit capita draconis*, vt dixit Dauid *c*, id est, vt exponit Augustinus *d*, omnem eius superbiam contriuit. Dicitur *e*, siquidem *superbia*, caput aut *initium omnis peccati*. Confregit autem, quia in summam miseriam eum præcipitauit, & dedit. Nihil aliud, inquit Gregorius Nazianzenus, consequutus est, quam vt pro luce, tenebris obtegeretur, pro excellentissimis, quibus affulgebat muneribus, innumeris malis maneret

n *Dan.3.10*; o *Isa.46.6*; p *Ps.71.9.*; q *Mat.2.11*; r *Ioan.9.38*; ſ *Num.23. & 24.*; a *Isa.14.13*; b *Orat. de calam. an. sua ad fin.*; c *Ps.73.14*; d *In Ps.73.*; e *Ecc.10.14*

¶ 201 subiectus. Quod & significat Dauid, subdens: *Dedisti eum escam populis Æthiopum.* Orta fuit superbia dæmonis, ex donorum excellentia, quibus vidit se ornatum: spoliauit eum Deus omnibus talibus donis, & remansit sicut dixit Propheta, tanquam vua expresso vino, cuius solummodo remanent vinacia, de quo alibi. Hoc sufficiens videbatur, ad eius superbiam conterendam. Ita per Prophetam: *Eleuatum est cor tuum in decore tuo, in terram proieci te, &c.* Omnibus ergo bonis spoliatus, non solum superbiam non deposuit, sed & auxit. *Superbia*, inquit ibidem Dauid) *eorum qui te oderunt, ascendit semper.* In Hebræo verbum, *Ghalah*, quod sæpe in Scriptura significat crescere, aut augeri, aut incrementa suscipere, sumpta metaphora a plantis & herbis, quæ quo magis ascendunt, maiora incrementa suscipiunt. Ita apud Isaiam: *Ascendet sicut virgultum coram eo*: & Amos: *In principio germinantium plantarum*, in Hebræo, ascendentium: vt velit dicere Dauid: Superbia eorum, qui te oderunt, etsi confringi conterique potuit, ex eo quod illos deiecisti, non solum tamen non extincta fuit, quin potius crescit, & maiora incrementa, quantum ad effectum quotidie recipit. Propterea, vt inquit B. Gregorius Nazianzenus, hoc perpetuo diabolus optauit, procurauit, & omni conatu contendit, exaltare solium suum, & similem se altissimo exhibere, cui omnia subiecta existũt. Et hac de causa sub tot Deorum simulachris seipsum exposuit, vt si non sub vna ratione, saltem adoraretur sub alia. Posuit se propterea sub specie Solis, lunæ, stellarum, ignis, aeris, aquæ, terræ, plantarum, animalium, hominum, fontium, fluuiorũ, montium, vallium, &c. vt in quacunq; re, ad quam quiuis oculos conuerteret, eum colere, & sub quacunque re, ad quam quiuis esset propensus, adorare posset. Qui lucis pulchritudine delectatur, in Sole; qui tenebras amant, in Plutone; qui cœlorum influxus attendunt, in stellis; qui sublunarium mutationem, in luna; qui sapientiam diligunt, in Mercurio; qui bella, in Marte; qui luxum in Priapo; qui ciuitates & diuitias amant, in Ioue; qui atra bili tristantur, in Saturno; qui sanguinei sunt, in Venere, qui ardoribus æstuãt, in fontibus; qui hominum frequentias fastidiunt, in montibus. Omnibus, inquit Gregorius Nazianzenus, omnia fieri, ille dolosus procurauit, vt omnes sibi redderet subiectos. Quod ergo ab exordio appetijt, similem esse Altissimo, perpetuo prosequutus est, quærẽs ab omnib⁹ hominibus, tanquam autor omnium adorari.

Ose.3.1.; *Exec.28.17*; *Psal.73.23*; עלה; *Esai.53.2.*; *Amos 7.1.*; *Orat. in sãcta lum. post princi.*

Sed

Sed nec hoc solo contentus; *Superbia eius semper ascendit*, & crescit, dum maiora sibi exhiberi, quam quæ Deo fuerunt exhibita concupiuit, procurauit, & vere aliquando obtinuit. Vnicum statuit Deus locum, in quo à sui populi hominibus coleretur, vbi sibi offerrentur sacrificia, ad quem qui longe erant venire tenebantur, cum sacrificaturi erant, & præcipua festa celebraturi.
In Psal.96 Diabolus autem, vt dixit Diuus Augustinus, talis extitit, & ita sibi honorem arrogauit diuinum, vt impleret mundum templis, & templa altaribus, & altaria simulachris, vt vbique eum honoribus diuinis ac sacrificijs prosequerentur homines, imo & in penetralibus cuiusque domus, sub typo Deorum, quos propterea Pennates
1. De ciuit. cap.2. & 3 & Viues. vocabant (de quibus idem Augustinus) adorari & sibi sacrificari voluit. Ab vnico homine Abraham, Deus petijt sibi filium
Gene.22.2 offerri, vt ostenderet se in mundo amicum, tam fidelem habere, qui non parceret vnigenito filio suo propter se: sed dia-
¶ 202 boli superbia vlterius progressa est, dum non ab vno, sed ab innumeris cuiusuis generis hominibus, filios in sui obsequium mactari postulauit. Et quidem Deus ita petijt ab Abraham, vt sola voluntate viri contentus, cædem excusari præceperit, & sanguinem filij effundi prohibuerit: diabolus autem vlterius progrediens; ita voluit fidelitatem suorum demonstrari mundo, vt non sola voluntate sibi satisfactum, sed opere ipso expresserit: & obtinuit, vt non solum homines de media plebe, sed & nobiles, imo & Reges in sui obsequium, filios primogenitos, regnorum hæredes, mactarent, & igne absumerent; nec tantum à Gentilibus, sed ab his, qui Dei populus dicebantur; quos deplorat Dauid,
Ps.105.37. & Deu.32. 17. dicens: *Immolauerunt filios suos, & filias suas dæmonijs, & effuderunt sanguinem innocentem, & sacrificauerunt sculptilibus Chanaam.* Deus petijt ab hominibus cor & viscera, ita tamen, quod quiuis illud offerret affectu & animo, non re ipsa corpus exenterans: quod clare professus
Deu.6.5 & Mat 22.37 est, dicens: *Diliges Dominum Deum tuum, ex corde tuo*; & ita petebat cor dicens: *Fili præbe mihi cor tuum:* & in hu- *Pro.23.29.*
ius signum, nunquam voluit, vt vere cor alicuius hominis ex corpore eductum sibi offerretur, sed tantum vt corda animalium, quæ sacrificabant, in huius signum, incenderentur. Hoc Deus contentus erat: sed diaboli superbia maiora postulabat, sed diaboli superbia maiora postulabat, vt scilicet re ipsa, corda & viscera ex ipsis corporibus hominum educerentur, sibique offerrentur super ardentes prunas. In huius confirmationem etsi multa possemus antiqua adducere, illud sufficere potest, quod religiosissimus vir Ioannes *Lib. de origine Seraph. religionis parte. 3.*
de Zumarraga Minorita, primus Archiepiscopus Mexicanæ ciuitatis, in Epistola ad sui Ordinis congregationem, collectam Tolosæ, anno 1532. refert, quod in sola illa ciuitate, cum diabolus ibi colebatur à Gentilibus, singulis quibusque annis, plusquam vinginti millia cordium puerorum & puellarum solita erant ipsi offerri: vt videas, non solum huius tyranni incredibilem crudelitatem, sed etiam quomodo erus superbia perpetuo creuerit: petijt enim multo maiora, quam Deus ipse vnquam petere cogitauerit. In principio quidem similis voluit esse Altissimo, sibiq; eadem, quæ illi præstari: postea tamen vlterius progressa est eius superbia, & maiora ipse petijt & voluit. Vide nunc quid petat ab ipso, quem Altissimum. Altissimique Dei Filium suspicabatur, vt se supplex & procidens adoraret, qui non tantum iam creaturas vult habere subiectas, sed & earum conditorem: non tantum sedem suam supra sidera exaltare nititur, vt similis sit Altissimo, sed & supra Altissimum sedem suam extollere contendit. Vt tandem consideremus, quam inuerecunde nunc CHRISTVM fuerit aggressus, & clare pateat, quod supra diximus, voluisse, vel hoc modo prouocare CHRISTVM, credens, quod si Filius Dei erat, nullatenas talem inuerecundiam esset dissimulaturus, quæ cogere eum posset, vt seipsum proderet, ad eam vindicandam. Si enim cum in principio voluit se Altissimo æquare, ab illo deiectus fuit

fuit in terram cum Angelis suis, nunc cum
*Apoc.*12.9. supra Altissimum se extollere proponit, acriori vulnere erat confodiendus. Sed nullum periculum timet, nullumque malum recusat, vt victor euadat, id assequens, quod per tentationes intendebat, aut cognoscere manifeste Christi personam, si Diuina erat, aut ad aliquod peccatum illũ pertrahere, si purus erat homo. Hinc clare patet eius suprema superbia, hirsutum cor, inflexibilisque ad malum voluntas.

§. 95. *Magna diabolus promittit, qui minima præstare non potest, cuius est loqui sublimia, sermones grandes, & verba ventosa.*

¶ 203 QVæ breuiter Matthæus perstrinxit, Lucas latius narrat, scribens dæmonem ostendisse Christo in momento temporis omnia regna orbis terrę, & di-
*Luc.*4.6. xisse: *Tibi dabo potestatem hanc vniuersam, & gloriam illorum, quia mihi tradita sunt, & cui volo do illa, &c.* Possumus certe diabolo dicere illud, quod beata illa Anna
1.*Reg.*2.3. Samuelis mater cecinit: *Nolite loqui sublimia gloriantes: recedant vetera de ore vestro, quia Deus scientiarum Dominus est, & ipsi præparantur cogitationes.* Solebat antiquitus dæmon se glorians, iactans, & sublimia loquens, homines decipere. Et ita possu-
*Hom.*21.*in Ezech.* mus, sequentes B. Gregorium, accipere illud, quod alibi ad aliud institutum expen-
*Iere.*11.16. dimus: *Oliuam vberem, pulchram, fructiferam, speciosam, vocauit Dominus nomen tuum, ad vocem loquelæ grandis, ignis exarsit in ea, & combusta sunt fruteta eius.* Quibus verbis expressa videtur humani generis perditio. Condidit Deus hominem, tanquam oliuam vberem. In Hebræo vox,
רענן. *Raghenan*, quæ viridem & vberem significat: aut à radice, *Raghah*, quæ significat, pascere; quasi dicat: oliuam pascentem, fertilem, fœcundam in fructu, ramis, & folijs, aut virentem & vmbrosam, vt legunt Septuaginta. Ita autem describitur homo, qui totius humani generis erat radix & principium, tanquam oliua pulchra, quam Deus omni virtutum & donorum genere ornauit; fructifera, aut fertilis & speciosa, qui filios generaret, non tantum sibi similes in natura, sed & in pulchritudine & gratia. Accessit diabolus loquens sublimia & grandia, promittens ipsum met esse diuinum, & dicens: *Eritis sicut Dij, scientes bonum & malum:* hæc fuit vox grandis lo- *Genes.*3.5.
quelæ. Ad quam vocem, ignis exarsit, quia cupiditate eius, quod promittebat, succensi fuerunt parentes nostri, & inde tam misera consumptio ramorum & fructuum prodijt, vt omnes in perditionem fuerimus coniecti, totamque humanam naturam sibi Satanas subiectam reddiderit. Hoc ipsum secundum literam de Synagoga intelligere possumus, quæ erat tanquam oliua fructifera, speciosa, cuius pulchritudinem omnes orbis nationes reuerebãtur, & mirantur, & mirabũtur; plãtata in terra Promissionis abundantissima; sed ad vocem loquelæ grandis, id est, promissionum, quibus dæmon ore Regum vtebatur, ignis exarsit in ea. Vt enim patet ex Prophetis, alibique probauimus, Reges magnificis Regijs promissionibus conati sunt, inducere populum ad idololatriam: ad vocem talium promissionum, omnes succensi sunt cupiditate erga promissa bona, & ita ad idololatriam deflexerunt, quæ fuit fons & origo illarum captiuitatum, in quas iusto Dei iudicio cõiecti fuerunt. Loquela ergo grandi vti solebat diabolus, ad res magnas conficiendas. Est eius lingua *Magniloqua*, qualis de- *Psal.*11.4.
scribitur à Dauide, quam & propterea dabit Antichristo, vt per eam possit totum sibi subijcere orbem. Quod sæpe replicat Daniel, dicens; cornu paruulo, id est, Antichristo, (quem sub paruulo cornu Deus ostendit, ad exprimendam eius vilem abiectissimamque prosapiam) fuit datum *a*; a *Dan.*7.8
Os loquens ingentia: & quod datum est ei b *Dã.*7.11
os emittens *b*, *vocem sermonum grandium*;
& tandem, quod datũ est ei *c*, *os loquẽs grã-* c *Dã.*7.20
dia. Cui cõcinit Ioan. *d*, *Datũ est ei os, loquẽs* d *Apo.*13.5
magna & blasphemias: quibus verbis duo expressit Ioannes, quæ procedent ab eius

ore, magna scilicet & blasphemiæ: qua dicendi ratione voluit indicare, non ideo dici, Datum est ei os loquens magna, quia blasphematurus sit Deum; id enim iam expresse postea exprimitur, sed quia loquetur de se sublimia, & vtetur lingua magniloqua, ingentes promissiones faciens hominibus, per quas viam sibi sternet ad blasphemandum Deum: per illas enim homines ita auertet à veri Dei cultu, vt simul conuertat ad honores diuinos sibi deferendos. Vnde, quod dicitur; *Et sermones contra excelsum loquetur*, Pagninus legit; *Et sermones ex parte Altissimi loquetur*, id est, ita de se loquetur, ac si ipse sit, cui Altissimus dedit omnia regna, & potentiam, vt possit ipse dare cui voluerit. B. Hieronymus obseruat Symmachum legere: *Sermones quasi Deus loquetur*, vt qui Dei assumpsit potentiam, inquit Hieronymus, verba quoque diuinæ sibi vendicet maiestatis. Os sane ita loquens, os diaboli est, qui dixit: *Hæc omnia tibi dabo, mihi enim tradita sunt, & cui voluero do illa.* Hæc quidem vsitata diaboli consuetudo, loqui magnifica, vti lingua magniloqua, iactanti, superba, sed per hanc imperitos & minus cautos decipit, non Christum. *Nolite loqui sublimia, gloriantes, recedant vetera de ore vestro, quia Deus scientiarum Dominus est.* Omnia nouit, & ab eo qui scrutatur renes & corda, non sunt absconditæ cogitationes, qui scit diabolum extrema paupertate premi, & nihil boni habere, quod dare possit, in quem egregie quadrat illud: *Nubes, & ventus, & pluuia non subsequentes, vir gloriosus & promissa non complens.* Videbis in æstate nubem atram, extensam, emittentem sonora tonitrua, & fulgentissimas coruscationes, quę abundantissimam aquæ copiam promittere videtur: & quidem homo insipiens, qui Philosophiæ regulas nescit, talibus tonitruis & fulgurationibus motus, aquam certo euenturam sperat; qui tamen sapiens est, irridet huiusmodi indicationes: nouit enim nubem illam non habere in se nisi partes siccas, & vapores aridos & ardentes, ex æstatis calore genitos, tumentes vento illic incluso, quæ omnia in ventum tandem resoluta, subito transibunt. Ita se habet diabolus, quem vocat virum gloriosum, in Hebræo, *Mithallel*, quod significat iactans, tumẽs, laudãs seipsũ, quomodo legit Pagninus: nihil namque magis illi proprium, quam iactantiæ verba effutire, adeo vt & cum ipsomet Deo agens, hanc eandem iactantiam inuerecunde tenuerit. *Vnde venis?* inquit DEVS. Respondet: *Circuiui terram, & perambulaui eam.* Septuaginta, *perambulaui eam, quæ sub cœlo est.* Quibus verbis, vt annotauit Didymus, voluit iactare se, quod pleno dominio subiectam haberet terram, & totam aeream regionem, quæ sub cœlo est, per quam, tanquam legitimus dominus incessisse se perhibet, quem nullus impedit; cui nullus obsistit: eo modo quo dominus in domo sua, & in suę ditionis terram ambulare potest. In Hebræo verbum, *Halech*, quod sæpe non simplicem deambulationem, sed eam, quam facit dominus in domo sua, & in terra suæ dominationi subiecta, significat: quomodo Dauid: *Perambulabam*, inquit, *in innocentia cordis mei, in medio domus meæ:* & de Deo: *Qui ambulas super pennas ventorum.* Imo & aliquando absolute positum, significat eam ambulationem, quam per supremam superbiam & iactantiam, tanquam supremus dominus non recognoscens superiorem, aliquis facit. Ita de Nabuchodonosor: *In aula Babylonis ambulabat, & dicebat: Nonne hæc est ciuitas Babylon, quam ego ædificaui, &c.* Quam deambulationem ipsemet postea pœnitentia ductus confessus fuit, eodem verbo, in Hebræo, vtens. Deus *gradientes in superbia, potest humiliare.* Itaque ambulare, aut perambulare est, incedere cum superbia, iactantia, fastu, tanquam supremus Dominus. Id ergo diabolus voluit dicere Deo, se perambulasse terram, tanquam dominum illius, cui omnia absque contradictione aliqua subiecta existerent. Quam inuerecundam iactantiam Deus non patiens, aut ferens, respondit: *Nunquid nosti seruum meum Iob, quod non sit ei similis*

Marginalia: § 204 — Dan. 7. 25. — In c. 7. Dã. — Pro. 25. 14. — מתהלל — Iob. 1. 7. — In caten. Græc. cap. 1. — הלך — Psal. 101. — Psa. 103. 3. — Dan. 4. 26 — Dan. 4 34. — Iob. 1. 8.

¶ 205 *similis in terra?* Inter omnia, quæ sub cœlo sunt, principem locum obtinet homo, inter omnes autem homines, ita cunctis excellit Iob, vt ille vnus, omnes alios longo superet interuallo. Quasi dicat: Quid te dominum vniuersorum, quæ sub cœlo sunt iactas? Vbi & seruum habeo fidelem, qui tuus non est (ideo vocat, *seruum meum Iob*) qui solus præstat omnibus alijs, & ipsa terra, & cunctis, quæ in ea sunt, pretiosior est: ac si clarius dicat: In ipsa terra, quam tuam iactas & profiteris, habeo ego maius aliquid, seruum scilicet meum Iob. Vnde aduerbium illud, *Quod*, intelligo hoc in loco vim causalis habere: voluit enim Deus probare, mendaciter dæmonem totius terræ iactasse dominium, in qua vere existebat Iob, qui illius dominio subditus non erat, quem Deus ore pleno suum seruum vocat. *Nunquid*, inquit, *considerasti seruum meum Iob?* In Hebræo: *Nunquid posuisti cor tuum super seruum meum Iob?* Septuaginta: *Nunquid attendisti seruum meum Iob?* Quasi dicat: Velociter cucurristi, non res omnes intrinsecus, sed tantum secundum externam superficiem considerasti: non profero cœlestis exercitus multitudinem, sed vnicum seruum meum Iob. Hic tuus non est, qui seruus meus vere existit. Et hoc solo nomine maius, quid ego habeo in terra: hic enim vnus, longo interuallo omnia alia superat: vnus namque meus, pro decem millibus, imo centum millibus tuis, computatur. Egressus autem Satan congredi cum sancto Iob totis viribus cœpit, cuius omnia bona perdidit, oues, boues, asinos, camelos, domum, filios, filiasque, nec tamen vel minimam portionem cordis illius beati Viri potuit acquirere, aut suam facere: quin & vidit illum, se Dei seruum exhibentem, illum corde, animo corporeq; adorantem & benedicentem. Et nihilominus, iterum secundo coram Deo se præsentem exhibens, interroganti, vnde veniret, simili iactantia superboque fastu, sicuti prius respondit:
In caten. Iob. 1. *Circuiui terram, & perambulaui eam.* Sciebat Deus, inquit Chysostomus, vnde Satanas adueniret, & quod à iusto iam superatus esset: sed tamen id agere volebat, vt diabolus, vel pudore coufusus, modeste illam priorem iactantiam temperaret, qua omnia sua esse, paulo ante se gloriose extollens, effutierat: & vere nullam modestiæ nouit partem, inquit Olympiodorus, qui totius est magister superbiæ & fastus. *In catena.* Vnde & iterum similiter respondit: *Circuiui terram & perambulaui eam:* quibus verbis, non solum omnia, quæ sub cœlo sunt, sua esse voluit iactare, sed vt Euagrius notat, omnes à se pertentatos, in suam ditionem redactos & subiectos iactanter voluit refirmare. *In eadem catena.* Recte ergo vocatur diabolus, vir gloriosus, id est, se iactans, superba gloriatione iactantiæ verba effutiens. Hic similis est nubi fulguranti, tonitrua emittenti, & ingentem aquarum copiam promittēti in æstate, quæ quoniam tantum partes habet vēto tumētes & vapores calidos, & siccos continet, nec guttam vnam vere dare potest. Nihil in seipso diabolus habet, per quod gloriā, aut honorem possit præstare, nihil continet ille nisi ardorem ignis æterni, & aridos ac siccos inuidiæ vapores, tumentes, & inflatos vento superbiæ: effundit propterea quasi fulgurationes clarissimas, & tonitrua resonantia, verba ventosa: *Hæc omnia tibi dabo, mihi enim tradita sunt, & cui voluero do illa:* vt dicere ei possimus, illud quod sanctus Iob ad amicum suum tumide iactanterque loquentem, dixit: *Nunquid habebunt finem verba ventosa?* *Iob. 16. 3* id est, turgida, inflata, plena vento (vt exponit Augus.) quibus teipsum extollis? vētosum dicitur apud Latinos, vento plenū. Ita apud Plin. *a*, Ventosus aer: & apud Virgilium *b*, Ventosi folles. Alij, inquit, ventosis follibus auras Accipiunt redeuntq;. Per translationem autē accipitur pro tumido, elato, inflato, iactantiosoq;. Ita apud Plinium *c*. Superbiebat, inquit, ventosa & insolens natio: & Virgilius *d*, ventosa gloria, & Horatius *e*, ventosa Plebs: & apud Ciceronem: ventosum imperium, & ventosus homo, is scilicet, qui multo sono reboat, & seipsum iactat, & de de seipso gloriosa præ-

a Li. 2. c. 18 *b 8. Ænei.* *c In Paneg.* *d 11. Æneı.* *e 1. epist. 19*

prædicat, qui in seipso nihil est. Ventosa ergo verba dicuntur, quæ iactat aliquis sũmo boatu reboans, quæ nihil eorum, quæ quæ exprimit & promittit, habet vel complere potest: & nulla propterea magis ventosa verba, quam hæc, quæ diabolus depromit, *Hæc omnia, &c. potestatem hanc vniuersam, &c.*

§. 60. *Quod diabolus offert, non est vtile, quippe cum minima promittat, & magna requirat.*

§ 206 SPiritus sanctus regulam statuit, quam seruare debemus, quando nobis aliquid promittitur, aut datur; considerare namque oportet, an illud acceptandum sit necne. *Est* enim, inquit, *datũ, quod*
Eccle. 20. 9 *non est vtile.* Etsi quæras: Quodnam hoc est? Respondet: Illud, quod non libere datur, sed pro quo aliquid repetitur, in duplo præstantius. *Datum*, inquit, *cuius retributio est duplex.* Certe cum quis dat rem, quæ valet centum, petens pro ea illam, quæ bis centum æstimatur, datum illius non est vtile. Ex quo infert paulo inferius, quod *datum insipientis non erit vtile tibi: oculi enim illius septemplices sunt: exigua dabit, & multa improperabit, & apertio oris illius, inflammatio est.* Quæ verba etsi de multis hominibus, de mundo & carne offerentibus nobis aliquid, intelligi possint, apte tamen in dæmonem quadrant, quem insipientis no-
Iere. 17. 11 mine expressit Propheta. Illius datum, vtile esse non potest: nunquam enim liberaliter & gratis aliquid donat, qui oculos dicitur habere septemplices, id est, omni ex parte attendentes ad id, quod à nobis expectat: nunquam dat, nisi intendens multis modis aliquid sibi retribui, & nunquam dat nisi exigua, pro quibus petit magna. Tantum namq; dat, aut potius offert breuem delectationem, vilem pecuniam, gloriam mundi inanem, & momentaneam; & multa improperat, id est, petit multa, in dedecus & opprobrium & improperium nostrum. Vnde vere id, quod petit, *inflammatio est*, id est, absumptio, vel consumptio: *Lo que pide es fuego, que te abrase y consuma.* Et hãc credo illi⁹ loci legitimã intelligentiam. Dat ergo exiguã, & petit pro illis pretiosissima. Promittit Christo, quod eum constituet Regem super Regna mundi, quorum gloria est momentanea; & petit ab eo, vt illum quantum est ex parte sua, constituat Regem super Regna cœlorum; petit enim, vt sibi tanquam vero Deo diuinos deferat honores: offert illi gloriam terrenam, & petit honores diuinos. *Hæc omnia*, inquit, *tibi dabo:* Nunquid liberaliter & gratis? Nequaquam, est namque datum insipientis, qui exigua dans, petit ea quæ opprobrium sempiternum inducunt: *Si cadens*, inquit, *adoraueris me.* Ille qui- Hom 13. in
dem, inquit Chrysostomus, multa sæpissi- Matt.
me pollicetur, non vt det, sed potius vt accipiat: promittit plurima de rapinis, vt auferat Regnum atque iustitiam, & quasi quosdam laqueos tendens, atque decipulas, thesauros pollicetur in terra, vt etiam nos & istis thesauris & cœlestibus spoliet. Et certe nulla res, magis nobis potest opprobrio esse, quàm adorare dæmonem, qui omnium creaturarum est vilissimus; & nobis tanquam Deum constituere eum, qui vilior redditus est mure, & verme, formica, & pulice. Hæc à nobis consideranda sunt: nunquam ille gratis aliquid dat, perpetuo pro exiguis quæ offert, petit magna, quæ ei exhibeamus. Offert enim tantum § 207
res huius mundi viles, caducas, & inanes; petit autem sibi offerri animam ipsam, & teipsum: notum est autem animam pretiosiorem esse omnibus Regnis mundi, cuius valorem optime probauit ille diuinus negociator, qui dedit omnia sua, vt cõpararet eam: imo qui *dedit seipsum, vt* ad Tit 2. 14
nos redimeret. Quando pyratæ capiunt in mari merces alicuius mercatoris, si videres mercatorem redimere volentem merces illius, dare pro eis immensas diuitias suas, inde colligeres, quanti sint valoris tales merces. Nos sumus Dei merces, vt dixit B. Gregorius Nazianzenus, quas cepit pyrata infernalis: vt has Deus redimeret, dedit omnia sua, imo & seipsum, suam diuinita-

nitatem, potentiam, gloriam, sanguinem, animam, &c. Vt hinc colligas, quam pretiosa sit anima tua, pro qua hæc omnia dedit Sapientissimus negotiator, vt vere illi dicere possimus, quod Saul dixit Dauidi: *Pretiosa fuit anima mea in oculis tuis.* Hanc petit diabolus, vt ei tradas, subijcias, sub eius dominio prosternas. Vide quod cum tibi loquitur, offerens aliquid, *Apertio oris illius, inflammatio est*, id est, perditio. Caue propterea datum insipientis, non enim est tibi vtile, nam maiora à te exigit, quando dat tibi delectationem in luxu, quando honorem in vindicta, quando diuitias in vsura, &c. Exigua dat, & magna improperat. Et hoc insuper attendendum est, quod non dat de præsenti, sed tantum offert de futuro: *Tibi dabo.* A nobis, inquit B. Gregorius Nazianzenus, semper petit quod de præsenti exhibeamus: qui semper quæ promittit, in futurum reseruat. Nec mirum, nam quod offert, non potest ille exhibere: offert namque appetitus nostri satietatem; hanc nullatenus potest ille præstare, quoniam tantum bona finita & exigua potest dare, & appetitus noster non nisi bono infinito repletur. Vnde tacitis dilationibus vtitur diabolus, & re vna exhibita, cum eius insufficientiam experimur, ad offerendam aliam se conuertit: sicque perpetuo ea, quæ daturus est, magnificat; cum ea, quæ exhibuit, experimur nullius fuisse ponderis, in quem egregie, vt supra diximus, quadrat illud: *Prædam pollicetur socijs, & oculi filiorum eius deficient.* Quos primo socios vocat, hos eosdem filios nuncupat, quibus perpetuo pollicetur prædam, sed quam attentis oculis expectant, nunquam manibus contingunt. De quo alibi latius. Tamen à nobis de præsenti petit, vt diuinos ei deferamus honores, & statim nos eius voluntati subdamus & tradamus.

1.Re.26.21
Orat. in sanctū Baptist. post princip.
Iob. 17.

§. 61. *Christus diabolum, tanquam elephantem acri vulnere percußit, omnia eius crimina vnico Satanæ nomine eidem exprobrans.*

¶ 208

TVnc dicit ei Iesus: Vade Satana: Scriptum est enim: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.* Multis nominibus posset Christus tentatorem appellare, quibus promiscue sanctæ Scripturæ vtuntur, de quibus alibi; sed appositissime Satanam eum nuncupauit, inquit B. Iustinus martyr *a*, appellationem hanc nactus, conuenientem suis studijs. Et quidem huius nominis varias significationes sancti Patres tradunt. Quidam credunt significare supremum dæmonem, aut vt Chrysostomus *b*, dixit Archidæmonem. Ita Nilus Abbas *c*, S. Anastasius *d*, Episcopus Nicænus, ex Theodoreto, & Euthymius *e*, videturq; Tertullianus *f*, idem sensisse. Alij dicunt significare Apostatam seu defectorē, vel transgressorem. Ita B. Irenæus *g*, D. Iustinus martyr *h*, idem insinuat Cyprianus *i*, D. Anastasius Episcopus Nicænus *k*, Beda *l*. Alij dicunt significare aduersarium, contrarium, inimicum. Ita Origenes *m*, & Tertullianus *n*, B. Hieronymus *o*, qui annotat, id quod in nostra Vulgata habetur in libro Genesis *p*, *Inimicitijs*, in Hebræo haberi, *Satan:* quam vocem aquila & Symachus traduxerunt aduersum, aut contrarium. Ita & alijs in locis idem Hieronymus asserit. B. etiam Basilius *q*, idipsum probat ex eo, quod in libris Regum dicitur *r*, *Excitauit Dominus Salomoni Satan, Ader Regem Syrorum.* Ita Cyrillus Hierosolymitanus *s*, Rupertus *t*, & D. Thomas *t*, alijq; innumeri. Multi credunt nomen Satan, vtrumque significare, Apostatam scilicet seu defectorem, & aduersarium seu inimicum. Ita Theodoretus *u*, & Isidorus *x*, omnesque credunt, ex Hebræo illam oriri significationem, quam intendunt. Et quamuis multi nostri temporis autores multa ad hoc institutum dicant, existimo

a *Dialo. cū Triph. post med.*
b *In Psal. 2*
c *Lib. de octo vitiosis cogit. in blibio SS. PP. tom. 5.*
d *Li. qq. in sac. Script. q. 61.*
e *Ap. Lipp. cat. Exo. 15*
f *Li. de testi. ani. c. 3.*
g *Li. 5. cōt. hæres. c. 21.*
h *Dial. cit.*
i *Li. de iei. & tentat.*
k *L. qq. cit.*
l *In cap. 16 Matth.*
m *Hom. 1. in Matth.*
n *Li. 3. cōt. Marcio. c. 21.*
o *Epist. 23. ad Marcel. & de trad. Hebraicis.*
p *Gē. 26. 21*
q *Homil. 9 quod De⁹.*
r 3. *Reg. 14.*
שטן.
s *Cathec. 2*
t *In cap. 12 Apoc.*
u *Li. qq. in 2 Re. q. 37.*
x 8. *Ethym.*

huius diuersitatis varietatem, ex varijs verbis Hebræis, à quibus nomen Satan potest deduci, processisse. Tria enim sunt verba Hebræa, inter se maxime similia: Primum est *Satah*, quod significat declinare, aut diuertere, aut in contrarium se detorquere, aut deficere à fidelitate, quam quis tenetur seruare: & nouem vicibus ad summum in Scriptura inuenitur, & semper in malum: præsertim autem de muliere dici-
y Nū.5.12. tur, quæ fidem coniugalem fregit: Ita *y*,
z Nu.5.20 *Vir cuius vxor errauerit*: & *z*, *sin autem de-*
a Nu.5.30 *clinasti à viro tuo*: & *a*, *Si declinauerit mulier à viro suo*. Ita sumitur pro eo, qui auer-
b Ps.39.50 titur à veritate ad mendacium *b*, *Qui non respexit in vanitates & insanias falsas*, id est, auersus est, defecit: & pro eo qui facit præ-
c Ps.100.3 uaricationem *c*, *Facientes*, inquit, *præuaricationem odiui, &c.* Ab hoc verbo existimat
d Dial. cit. B. Iustinus martyr *d*, oriri nomen Satanæ, ideoq; significare præuaricatorem, Apostatam, desertorem, & eum qui defecit à fidelitate, quā seruare tenebatur, quia scilicet à Deo & veritate deficiens, se conuertit ad mendacium, & ad seipsum, & in veritate non stetit. Censet autem nomen Satanæ, compositū ex verbo Satah, & nomine Nas, aut potius Nahas, quod serpentem, aut anguem, vel colubrum significat, à verbo Nihes, quod significat obseruare, & insidiari.
Genes.2.1. Hinc enim dicitur, serpentem callidissimū esse omnium animantium. Satan, inquit, Iudæorum, Syriorumq; lingua, desertorē significat: hæc autem vox Nas, quod interpretatur serpens Hebræis: ita ex vtroq; vnum vocabulum componitur, Satanas,
¶ 209 vt velit dicere, Serpens, apostata aūt deser-
שטם. tor. Secundum est verbum, *Satam*, quod significat odire, aut perpetes inimicitias
a Gē.39.41 ducere. Ita dicitur *a*: *Oderat ergo* (in He-
b Gē.49.23 bræo, Satam) *semper Esau Iacob pro benedictione*: & *b*, *inuiderunt illi habentes iacula*, & alibi sæpe pro inimico ponitur, in Hebræo Satam. Ab hoc verbo si educas vocem Satam, significat, osorem, odio habentem, inimicum, qui bandositates ducit nobiscum per modum habitus perpetui. Ter-
שטן. tium verbum est *Satan*, quod ita significat actu aduersari alicui, vt communi phrasi Hebræorum, esse in Satan, sit actu agere, aut insurgere contra aliquem, aut actu esse illi contrarium, vel inimicum. Ita dixerunt Philisthijm de Dauid *d*: *Conuertatur vir iste, & sedeat in loco suo, & non descendat nobiscum in prælium, ne fiat nobis aduer-* d 1 Re.29.4
sarius: in Hebræo, in Satan: & *e*, *Cur ef-* e 2.Re.19.22.
ficimini hodie mihi in Satan? & *f*, *suscita-*
uit Dominus Salomoni Satan: & signanter f 3.Reg.11.14.25.
cum inducitur aduersarius à dextris Iesu,
filij Iosedech, vt ei actu aduersaretur, vocatur *g*, *Satanas*. Ab hoc verbo educunt no- g Zac.3.1.2
men Satan, qui dicunt significare aduersarium, vel contrarium. Et ita ad concordiam omnes sancti Patres reuocari possunt. Ex his enim sequitur primo, vocem Satan, significare tria: primo defectorem, aut apostatam, à fideli veritate & seruitute, quam seruare tenebatur. Secundo inimicum, qui per modum habitus permanentis, inimicitias nobiscum gerit. Tertio inimicum, qui in actu particulari se exhibet aduersus Deum, vel nos aliquid gestientem. Sequitur secundo, aliquam differentiam posse tradi inter vocem Satan, & Satana, aut Satanas, vt non tantum differant ex terminatione Latina, vel Hebræa, quasi Satan Hebræam habeat terminationem, & Satana, aut Satanas, Latinam, sicut Saul & Saulus, Iacob & Iacobus: nam vox Satan, quia vere oritur à verbo Satan, quod est aduersari, proprie aduersarium significat: sed vox Satanas, quia orta videtur à verbo Satah, & nomine Nas, proprie significat serpentem, apostatam, aut defectorem, vt dixit Diuus Iustinus martyr: quamuis secundum Dial. cit.
communem vsum his nominibus promiscue, quasi synonimis vtamur. Sequitur ex his, nomen Satan proprie loquendo, non significare supremum dæmonem, quem Chrysostomus Archidæmonem vo- In Psal. 2
cat: omnibus enim dæmonijs hoc nomen apte conuenit, qui omnes apostatæ fuerunt, & aduersantur Deo, & nobis. Ideoque Christus Dominus maiores & minores hoc nomine nuncupauit, dicens: *Si Satanas Satanam eijcit.* Tamen ex accommo- Mat.12.26
datione, & per antonomasiam, sæpe ei &Lu.11.18

absо-

absolute nomen Satanæ tribuitur. Ita dum de illo agitur, qui est caput malorum Angelorum dicitur, proiectum fuisse, *& Angeli eius cum eo missi sunt, &c. qui vocatur Diabolus, & Satanas.* Quomodo dixit Tertullianus: Satanam nos dicimus malitiæ Angelum, totius erroris artificem, totius seculi interpolatorem, per quem homo à primordio circumuentus, &c. Vbi nomine Satan, tanquam declinabili vtitur Tertullianus, quamuis alibi *a*, (vt eius Scholiastes *b*, notat) indeclinabili tereo nomine, Hebræorum more vtatur. Iuxta has igitur varias significationes, expendunt sancti Patres, merito nunc diabolum à Christo vocatum Satanam. Quidam dicunt voluisse vocare illum, inimicum, aut contrarium, tam in actu, propter illud quod tunc petebat, quam in habitu; insinuans eum esse communem humani generis hostem: vt voluerit dicere: Vade inimice. Ita Hieronymus *a*, & Maximus *b*. Alij dicunt, eum vocare voluisse aduersarium Dei, qui perpetuo Deo aduersari contendit, procurans debitum illi honorem suffurari & aucupare. ita Rupertus *c*, & Diuus Thomas *c*. Alij credunt voluisse eum vocare, apostatam aut desertorem, quo nomine illius inuerecundiam, iustissimo & aptissimo improperaret opprobrio. Ita Beatus Cyprianus expendit, dicere voluisse: An me putas posse tecum apostatam fieri, & quod à Dei subiectione defecturus sim, allectus pulchritudine gloriæ, creatæ sicut tu, *cuius cor eleuatum est in decore tuo?* Voluit, inquit Remigius, in memoriam reuocare, antiquam illius iniquitatem, cui dixit: *Vade retro Satana*, id est, Reminiscere & recordare, in quanta gloria conditus fuisti, & in quantam miseriam cecidisti. Hoc idem breuissimis verbis Beatus Hilarius asseruit: Criminum, inquit suorum, in Satana nomen audiuit. Supremo igitur opprobrio voluit Christus diabolum, quem vincebat percutere, agnoscens illum mores elephanti tenere, quem vt sæpe dictum est, antiquitus sub specie elephanti descripsit: nullo acriori vulnere elephantus percuti potest, quam contumeliæ & opprobrij verbis eius ruditatem exprobrando. Illud namque quod Deus de illo agens, dixit, loquens ad Iob: *Ecce Behemoth, quem feci tecum:* quidam dictum intelligunt, quod inter omnia animantia, nullum est, quod magis ad hominis naturam accedat, quia videtur participare aliquid rationis & prudentiæ, adeo, vt Cicero non vereatur affirmare, non paucas hominum nationes, sensu & ingenio esse illo inferiores. Et vere talia facit, quasi rationis esset compos, quorum multa refert Plinius ingenti admiratione digna. Illud autem est singulare, quod sicut nulla re ita delectatur, sicuti cum reuerentia ei exhibetur, & honorificis verbis, & inclinationibus coram eo factis extollitur, eique adulatorijs verbis tribuuntur mens, ratio, nobilitas, quorum omnium est expers; ita nulla re offenditur, nec acriori vulnere lædi potest, quam cum verbis contumeliæ, contemptus, & opprobrij irrationalitas sua exprobrando proponitur. Hoc durius est, quam si ligno quocunque, vel fuste percuteretur. Huiusmodi mores diabolus tenet, qui cum superbissimus sit, nulla re ita delectatur, sicuti cum ei reuerentia illa exhibetur, cuius ille nulla ratione capax esse potest. Idcirco tot adorationis genera, tot sacrificiorum oblationes instituit, quib⁹ à Gentilibus tanquam Deus honoraretur. Idcirco nec aliquo acriore potest vulnere percuti, quam cum ei contumeliæ & opprobrij verbis sui miseri status infœlicitas exprobratur. Hinc viri cordati ad eum fugandum, cum quis se ab ipso impeti sentit, consulunt, eum verbis contumeliæ & opprobrij exprobrandum, quibus in memoriam reducatur eius miseria, qualia sunt illa: *Deum qui te genuit dereliquisti, oblitus es Domini creatoris tui:* illa itidem: *In profundum laci detractus es: Quomodo cecidisti de cœlo Lucifer?* Agnoui hominem, quem visibiliter diabolus insequebatur, qui nulla re ita illum, quam huiusmodi verbis fugabat. Nulla autem ad hoc institutum aptiora, quam illa, quib⁹ ei Christus exprobrauit apostasiam, infidelita-

Marginalia (left column): *Apoc.* 12. 9 — *Li. de testimo. ani. c.* 3 — a *Li.* 3. *cõt. Marc. c.* 21 — b *Pameli. ibid. n.* 155. — a *In cap.* 4 *Matth.* — b *Homil.* 2 *Domin.* 1. *Quadra.* — c *In cap.* 12 *Apoc.* — ¶ 210 — *Li. de ieiu. & tentat.* — *Ezec.* 28. 17 — *In caten. D. Thom.* — *Can.* 3. *in Matth.*

Marginalia (right column): *Iob.* 40. 10. — *Lib.* 8. *c.* 3. 4. & 5. — *Deu.* 32. 18 — *Isa.* 14. 15.

litatem, contrarietatem ad Deum: *Vade Satana*: omnia enim sua crimina, vt dixit Hilarius hoc solo nomine sibi obiecta cognoscit. Annotat insuper perdoctus recens autor *d*, (quod & Diuus Iustinus *e*, martyr insinuauit) hæc nomina, Diabolus & Satan, differre propter actionis & studij diuersitatem, quatenus enim dæmon agit apertum aduersarium, vel hostẽ, dicitur Satan: quatenus vero dolo, fraude, technis discurrit & vtitur, Diabolus vocatur. Vnde Paulus, quando eum inducit dolo & occulte agentem, vocat Diabolum. *Induite vos armaturam Dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli.* At quando aperto bello contra seipsum sentiebat agentem, vocauit Satanam: *Datus est mihi Angelus Satanæ, qui me colaphizet.* Idcirco in historia S. Iob semper Satanas vocatur, quoniam aperto certamine, & quasi signo dato, accessit eum expugnaturus: similiter & quando descriptus est agens contra Iesum filium Iosedech. Et hæc causa est, cur tentator in duabus primis tentationibus, quibus contra Christum egit, vocatur diabolus; quia callide potius, & sub velamine sanctitatis agebat: cum autem sese aperte prodidit, suosque aduersus Dei gloriam, conatus perspicue patefecit, vocatus est Satanas.

d Anton. Perez quod l. 3. expositiuo cap. 7. num. 55
e Dial. cit.
ad Eph 6.11
2 Cor. 12.7
Zach. 3.2.

§. 62. *Adimpleuit Christus illud: Percussisti caput de domo impij, & denudasti fundamentum eius vsq; ad collum.*

¶ 211 *Li. 5. cont. hæres. 21.*

VAde Satana. Egregie B. Irenæus obseruauit Christũ, qui hucusq; dissimulasse visus fuerat, quasi tentatorẽ nõ agnouisset, nunc hoc nomine tentatore denudasse, & manifeste ostendisse, quisnam ille esset, denudans eum, inquit Irenæus, per hoc nomen. Et vere alludere visus est S. Doctor ad illud: *Denudasti fundamentum eius vsque ad collum.* Edidit sanctus Propheta Habacuc canticum, insignequidem, sed plurimis difficultatibus implicatum, quod propterea, *Pro ignorantijs*, inscripsit, in quo quãplurimi autores contendunt decantasse victorias mirabiles, quas antiquitus populus Dei, illius fauore munitus, consequutus fuerat: quibus non contradico; sed existimo, in illis Prophetam vidisse Christi Domini excellentiores victorias, quæ sicut illis antiquis præfigurabantur, ita à Propheta in illis expendebantur, & canebantur. Ita Tertullianus *a*, qui per varia capita huius cantici versus enarrat, & Hieronymus *b*, Gregori⁹ Nyssenus *c*, Augustinus *d*, Eusebius, Rupert. Euthymius, Theophilact. & alij, quos doctus Ribera *e*, recenset. Excellentissimã autem victoriam concinit, dicens: *Egressus es in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo. Percussisti caput de domo impij, denudasti fundamentum eius vsq; ad collum.* De illa insigni victoria, quam de Pharaone reportauit quidam hæc verba intelligunt: & vere in cortice, illa exprimitur. Opprimebatur populus Dei operibus duris luti & lateris, & filij masculi proijciebantur in flumen, & tot malis premebantur, vt cõpulsi fuerint clamare ad Dominum: qui tunc egressus dicitur in salutem, cum descendit in rubum, vt liberaret populũ. Itaq; quod ibi dicit Deus: *Descendi liberare eum*, dicit Propheta: *Egressus es in salutem populi tui.* Exod. 3.8. Dicitur autem egressus, cum Christo suo, id est, Moyse, qui vocatur Christus, id est, vnctus: quia quamuis vere corporali vnctione non esset vnctus, tamen quia populi dux fuit, & Propheta, atq; sacerdos, vnctus vocatur, ex consuetudine postea subsequuta, qua Reges, Prophetæ, & sacerdotes vocabantur Christi, aut vncti, qui vere oleo vngebãtur. Vnde & Deus etiã eos antiquos Prophetas, qui nõ fuerunt corporaliter vncti, Christos suos vocat: *Nolite*, inquit, *tangere Christos meos*: qui autẽ hi sint, statim explicat subdens: *& in Prophetis meis nolite malignari.* Ps. 104.15. Aut vero dicitur vnctus, vnguento illo, quo Christus Dominus præ cæteris omnibus vnctus traditur: *Dilexi sti iustitiam, & odisti inquitatem, propterea vnxit te Deus oleo lætitiæ, præ consortibus tuis*, id est, præ omnibus Patriarchis, Sacerdotibus, Regibus, Prophetisque. Psal. 44. 8 Dicitur-

Haba. 3.13
a Li. 1. cõt. Marcio.
b In Proœmio, lib. 2. in Habac.
c Orat. 1 in Cantic.
d 18. De ciuit. c. 32 & 16. cõ. Fau. c. 19. & orat. contr. Iudæos initio to. 6
e In cap. 3. Habac.

citurque Deus egressus cum Moyse, alludens ad illud *a*: *Ego ero tecum*: & *b*, *Perge igitur, & ego ero in ore tuo*; & iterum *c*: *Loquere ad Aaron, & pone verba mea in ore eius, & ego ero in ore tuo, & in ore illius, & ostendam vobis: quid agere debeatis.* Quid igitur fecit? *Percussisti caput de domo impij, denudasti fundamentum eius vsque ad collum.* Domus impij vocatur Ægyptus, quã posteri impijssimi Cham habitauerunt. Certum est Cham vocari impium propter eam, quam contra patrem suum commisit inuerecundam impietatem, per quam vt Berosus narrat, non tantum patrem irrisit, sed & eum incantationibus ligauit, ne vlterius filios generaret: credit enim Berosus illum fuisse magicæ artis studiosum, quem Zoroastis nomine postea vocarunt. Inter alios filios genuit vnum, quem Mesraim vocauit, qui terrã Ægypti incoluit, cui & nomen suum ita dedit, vt in diuina Scriptura perpetuò Ægyptus vocetur, Mesraim, & vsque ad sua tempora hoc retinuisse nomen, testatur Iosephus. Quo factum est, vt in Scriptura sacra, terra Ægypti appelletur domus Cham, aut terra Cham. Ita Dauid plagas Ægypti recensens: *Percussit omne primogenitum in terra Ægypti primitias omnis laboris eorum in tabernaculis Cham*: &, *Intrauit Israël in Ægyptum, Iacob accola fuit in terra Cham*: & ibidem agens de Moyse & Aaron: *Posuit in eis verba signorum suorum, & prodigiorum in terra Cham*: &, *obliti sunt Deum, qui saluauit eos, qui fecit magnalia in Ægypto, mirabilia in terra Cham.* Caput autem huius domus erat Pharao, quia erat rex Ægypti: hoc caput percussit Deus: *Et denudasti fundamentum eius vsque ad collum.* Pharaonem, quem primò vocauit caput domus, nunc vocat fundamentum eiusdem, rex enim, sicuti est caput regni, ita dicitur fundamentum eiusdem, sicuti caput in homine fundamentum vocatur, qui dicitur arbor inuersa. Quomodo autem Rex dicatur fundamentum Regni, egregiè explicuit B. Gregor. Hoc modo fundamentum aut caput denudari vsq; ad collum, est totaliter tonderi & abradi, vel decaluari, vt nec minimus remaneat capillus: nam in Scriptura sacra, nudare caput, sæpe idem est quod tondere. Multa autem apud antiquos significabat capillorum abrasio, vel excisio, signanter autem duo: primò seruitutem: mox enim, vt quis in captiuitatem, vel seruitutem miseram venerat; ita tondebatur, vt decaluari diceretur, sicut apud nos, qui damnãtur ad triremes. Hinc prouerbium illud natum est (vt ex prophanis aliquid inseramus) quod Aristophanes vsurpauit: Seruus cùm sis, comam geris? Sed in Scriptura hoc sæpè insinuatur, quæ caluitij, aut tonsuræ, vel rasurę vocabulo, seruitutem atque captiuitatem exprimit. Describens futuram captiuitatem, ait Isaias: *Decaluabit Dominus verticem filiarũ Sion*: & Michæas: *Decaluare & tondere super filios delitiarum tuarũ, dilata caluitiũ tuum, sicut aquila, quoniam captiui ducti sunt ex te.* Est insignis locus in Deuteronomio: *Inebriabo sagittas meas sanguine, & gladius meus deuorabit carnes, de cruore occisorum, & de captiuitate nudati inimicorum capitis.* Minatur, quod inimicos suos est absumptur⁹, morte & captiuitate vilissima: morte quidem, vt fluat sanguis & cruor occisorum ab ictu sagittarum & gladij: captiuitate autem tali, vt inimici nudent & tõdeant eorum capita, quo nomine captiuitatem abiectissimam, despectissimam, & contemptissimam seruiturẽ declarat. Sunt aliquando serui, qui in pretio habentur & honore apud dominos, & honorificis deputantur ministerijs, qualis fuit Ioseph apud Putiphar in Ægypto, & Tobias in Niniue, & Daniel ac eius socij in Babylone: non hãc seruitutem comminatur Dominus, sed vilissimam, quam vocat captiuitatem, in qua inimici nudabunt, aut tõdebunt caput victorum. His concinunt, quæ Pomponius, agens de triumpho Elesiani, dicit: Moris, inquit, erat, vt omnes qui à captiuitate & seruitute inimicorum, industria, & viribus Imperatoris triumphantis liberabantur, in curru triumphali, rasis capillis in signum antiquæ seruitutis, à qua fuerant, illius triumphatoris virtute erepti veherentur. Erat itaque capillorum ab-

Marginalia (left): a Exo. 3. 12. — b Exo. 4. 12 — c Exo. 4. 15 — Gen. 10. 6. — Lib. 1. antiqui. c. 12. — Ps. 104. 36. — Ps. 104. 23. — Ps. 104. 27. — Ps. 105. 21. — ¶ 212 — 9. Moral. cap. 13.

Marginalia (right): In Auibus. — Isai. 3. 17. — Michea 1. 16. — Deut. 32. 42.

abscisio vel abrasio, seruitutis miserrimæ signum. Hinc factum est, quod tondere alicuius caput, idem esset, ac magnam ignominiam inferre, quam aliquæ nationes ad supremam pœnam acriorem ipsa morte reseruabant. Apud Indos, inquit Stobæus, aliqui morte damnantur propter aliqua crimina: illum autem qui maximum aliquod delictum perpetrauit, Rex tonderi iubet, tanquam extrema ignominia afficiendum. Apud Germanos (quod & Rauisius tradidit) adulterā scissis crinibus maritus expellebat domo, quam verbere per omnem vicum agebat. Imò & sanctus Esdras, eos qui impium facinus cōmiserant, ducentes mulieres alienigenas, puniuit: *Obiurgaui*, inquit, *eos, & maledixi, & cæcidi ex eis viros, & decaluaui.* Nuditas ergo capitis, eiusq; rasura summo probro ac suprema turpitudine fuit. Vnde dixit Poëta: *Turpe pecus mutilum, turpis sine gramine cāpus. Et sine fronde frutex, & sine crine caput.* Ha. de causa, inquiunt Beda a, & S. Germanus Cōstantinopolitanus Episcopus b Petro Apostolorum Principi cùm Antiochiæ prædicaret, caput ab improbis abrasum fuit, vt cunctis ludibrio foret, nec auderet egredi domo, aut inter gentes conuersari, quomodo & Demosthenes studiorum causa, vt intra domum ab omnibus remotus cogeretur manere, aliquādo caput radebat. Quod tamen Petro in opprobrium datum fuit, ad gloriam Ecclesia hoc ipso conuertit; & tonsuram ministris suis imposuit, de quibus diligēs Baronius videndus est. Significat secundò abrasio, aut tonsio capitis, ingens supremumque malum. Quando enim alicui incommodum aliquod eueniebat, quod supremum malū reputabat, radere caput solebat. Hoc ex Gentilium factis probat eleganter doctus quidam autor, nam Achilles in Protocli funere, ad grande malum exprimēdum cæsariem præscidit: Romani itidē in morte Germanici. Alexandrum in funere Hephæstionis, equos & mulos totondisse tradit Plutarchus, sibi autem & suis fortissimis militibus abrasisse capita, scripsit Ælianus. Hoc etiam sæpe Scripturæ sacræ in-

Vide Antonium Gueuara in Habac.

In sua officina.

2. *Esdr.* 13. 23.

Apud Gueuaram.

a *De gestis Anglor. lib.* 5. *c.* 22.

b *In Theori. rerum Ecclesiast.*

Tom. 1 *annal. an.* 58. *cap.* 103. & 104.

Gueuara loco cit.

§ 113

dicant, nam Iob audito omnium facultatum suarum dispendio, & filiorum nece: *Tonso capite corruit in terram:* & Ezechiel assumens lamentum super Tyrum, ait: *Et radent super te caluitium, & accingentur ciliciis, & plorabunt te in amaritudine animæ, ploratu amarissimo:* Et Isaias de Moab: *In cunctis capitibus eius caluitium & barba radetur.* Peculiariter autem hæc consuetudo apud Ægyptios fuit perpetua. Vnde cùm bos ille, quem Apim vocabant, & tanquā Deum colebant, iuxta ætatem, quam non permittebant excedere, à sacerdotibus mactabatur, dum alium quærebant, quem tāquam Deū adorarēt, qui in dextro latere candicantem maculam, aliaque insignia haberet, luctum ducebant, radentes capita, hoc ipso indicantes, se in supremo malo positos, qui Deum non habebant: apud quos etiam erat commune, in amicorum & consanguineorum funere tondere capita, & omnino abradere in signum mali supremi: quam consuetudinem voluit Deus à populo suo ex Ægypto egresso exterminare: qui propterea præcepit: *Non vos incidetis, neque facietis caluitium super mortuo:* vt scil. non de mortuis censerent ipsi, qui fideles erant, sicut sentiebant infideles Ægyptii. Hinc factum est, quod Deus cùm significare vellet, quod supremam ignominiā, extremumque malum inducturus erat, diceret, se abrasurum caput. Ita apud Isaiam: *In die illa radet Dominus in nouacula conducta in his, qui trans flumen sunt, in Rege Assyriorum, caput & pilos pedum, & barbam vniuersam.* Non tantum dicit, quod tondebit, sed quod radet: & quod omninò radet, vt nec in barba capillus, aut pilus remaneat: nam cùm capilli omnino abradebantur, suprema ignominia, extremo malo coniuncta indicabatur. Ita & hæc comminari volens Deus Iudæis dicebat: *Decaluabit Dominus verticem filiarum Sion, &c.* Ex his ergo clarè patet sensus verborum Prophetæ, celebrantis victoriam, quam Deus de impio Pharaone reportauit. Egressus fuit tunc in salutem, aut ad saluandum populum suum, cum Moyse, aut in Moyse Christo suo: & primò qui-

Iob 1. 20.

Ezech. 27. 31.

Isai. 15.

Deut. 14. 1.

Isai. 7. 20.

Isai. 3. 17.

mò quidem caput, aut Regem illius domus impij Cham, id est, Ægypti, acerbissimis percussit plagis, per virgam illam celebrem: & tandem ipsummet, qui erat totius Regni fundamentum & caput, omninò ac penitus decaluauit vsq; ad collum, abscidit capillos, quia supremæ ignominiæ, & extremo malo illum tradidit: sicuti videmus eum in medijs fluctibus miserrimè pereuntem, vt non solùm ipse, sed & omnes eius currus & equites ignominiosissimè se perire, & nullatenus euadere posse viderent. Hanc quidem victoriam in cortice decantare voluit Propheta: sed veriùs eam, quam Christus de supremo dæmone reportauit, voluit celebrare: *Egressus es*, inquit, *in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo.* Ad æternum Patrem videntur verba referri, præsertim si

In cap. 3. Hab. sextæ editionis lectionem, quam Hieronymus annotat, sequamur. *Egressus es, vt saluares populum tuum, per Iesum Christum tuum:* quibus alludere visus est Christus,

Ioã. 14. 10. illis loquendi formis: *Pater in me, & ego in Patre, & Pater in me manens, ipse facit opera:* aptissimè tamen ad Christum ipsum verba intelligemus directa, si sequamur lectionem Septuaginta: *Egressus es in salutem populi tui, vt saluares Christos tuos:*

a 4. Con. Marci. c. 39. quam sequitur Tertullianus *a*, Augustinus *b*, Eusebius *c*, Cyrillus *d*, Theodoretus *d*, & Hesychius *d*. Ecce ad quid Filius

b 18. de ciu. cap. 32. Dei venit: egressus est vt gigas, à summo cœlo egressus est, quia *e Exiui*, inquit, *à*

c De demõstr. c. 4. *Patre, & veni in mundum.* Egressus, quando Verbum, quod in principio erat apud

d In cap. 3. Habac. Deum *f*, *caro factum est*, & propter nos homines, & nostram salutem descendit de

e Ioan. 16. 28. cœlis. Est autem verbum egrediendi, vt sæpe diximus, verbum militare, quo Scri-

f Ioan. 1. 14 pturæ vtuntur, cùm describunt aliquem

¶ 214 egredientem ad bellum. Quomodo egres-

1. Reg. 17. sus est Dauid contra Goliath, in salutem populi sui. Egressus est Christus in salutẽ populi sui, qui ideò iussus est vocari Ie-

Matt. 1. 21. sus, quia *ipse saluum faciet populum suum, &c. vt saluares Christos tuos.* Cyrillus & Hesychius intelligunt, quos sanguine tuæ hostiæ vnxisti: Theodoretus autem Christos vocat eos, qui fidem consequuti sunt, & Euangelium recipientes, diuini Spiritus gratiam sunt adepti. Aut verò vocat Christos, Christianos, à chrismate, quos hoc ipso vngendos chrismatis oleo præuidebat Propheta. Aut certè hũc primum cõgressum cõsiderasse visus est Propheta, præuidens Christum, à Spiritu sancto ductum, & eodem Spiritu comitante procedentem ad desertum, qui egressus est in salutem populi sui: nec enim ipse tali egebat egressu, quo tanquam miles ad pugnam processit, armatus ieiunio & oratione. Caput de domo impij, vel impietatis, erat supremus dæmon: *Qui est Rex super omnes filios superbiæ.* Iob 41. 25.

Vt namque diximus, supremus dæmon fuit is, qui ad congrediendum cum Christo accessit. Hunc semel & iterum percussit gladio diuini Verbi: tandem autem denudauit hoc caput vsque ad collum, abrasit & decaluauit illud, quia summa eum affecit ignominia, & in supremas coniecit angustias, & extremo contemptui tradidit, dicens: *Vade Satana:* quibus verbis omninò caput eius denudauit, imò & abrasit. Operto capite ille accesserat, qui mentem suam perfidam, tanquam quibusdam capillis tegere voluerat; primò quidem titulo necessitatis & compassionis erga famelicum, deinde sub specie diuini fauoris promissi in Psalmo; tandem sub magnifica promissione illa: *Hæc omnia tibi dabo*, voluit se tanquam supremum Dei filium exhibere: sed Christus caput eius omninò denudat, abradit, & decaluat, quia ostendit manifestè quisnam ille sit, & hoc ipso eum suprema afficit ignominia, & in tales angustias conijcit, vt coactus fuerit fugam arripere. Et quidem Pharaoni non datus fuit locus fugiendi, quia vltimum congressum cum illo Deus in mari confecit: at diabolo locum concessit fugiendi, cum quo postea validius in Caluariæ palæstra erat congrediendum. Hoc est quod dicit Lucas: *Recessit ab eo, vsque ad tempus.* Luc. 4. 13.

Vade, inquit, *Satana*. Suprema ignominia eum affecit, eidem aptè repræsentans suam apostasiam & infidelitatem erga Deum, & quod à Deo recedens, qui est omne bonū, nullam habere poterat gloriam, quam daret, aut qua potiretur; repræsentans itidem eius perfidam mētem, qua perpetes nobiscum gerit inimicitias, maiores quàm Esau cum Iacob: quia in nos translatam videt benedictionem, quam iure primogenituræ ille prætendere poterat: tandem repræsentans eum, cùm aliquid promittit, nō amicum, sed aduersarium agere, qui perpetuò contendit Deo nobisq; aduersari: qui sicut expulsus fuit cœlo, quando voluit similis esse Altissimo; ita & nunc ignominiosè ex illa palæstra erat eijciendus, vbi tanquam Deus voluit adorari. Hęc omnia significare voluit, dicens? *Vade Satana*.

§. 63. *Aptè Christus legem citauit, vero Deo adorationem, & supremo Domino seruitium statuendum.*

¶ 215 *Deut. 6. 13. & cap. 20. 20.* SCriptum est: *Dominū Deum tuum adorabis, & illi soli seruies*. Habetur locus bis in Deuteronomio, sicut & alia duo quæ Christus ad duas præcedentes tentationes reuincendas induxit. Hocque considerādum est (inquit Haymon) *In cap. 4. Matth.* quod Dominus omnia testimonia cōtra diabolum ex Deuteronomio sumpsit. Quod in Dauid longè ante præfiguratum agnouimus, qui pugnaturus contra Gigantem, etsi quinque essent lapides limpidissimi, quos de torrente elegit, vnico tamen ex illis superbissimum hostem deiecit. Cùm quinque libros legis Dominus per Moysēn tradiderit, solius Deuteronomij autoritatem & verba contra diabolum iecit, quo caput eius contudit, mentem turbauit, superbiam strauit. Deuteronomium idem est, quod Secunda lex, ideoque Euangelium designat, nam omnis antiqua Scriptura pro vna lege habetur, Euangelium autem Secunda lex dicitur, quod antiquo Testamento succedit. Notandum, inquit Beda, *Ibidem.* quod Christus necessaria testimonia tantum de Deuteronomio protulerit, vt secundæ legis sacramenta monstraret. Rectè autem Christus Dominus locum inducit: *Dominum Deum tuum adorabis*. In Hebræo habetur verbum, *Iara*, quod quia ירא propriè significat timere, metuere, expauescere, Vulgatus vtrobique transtulit: *Dominum Deum tuū timebis*. Aptè nihilominus Christus dixit: *Adorabis*, legitimū sensum in Scripturis sanctis vsitatissimum tenens, in quibus timere, aut metuere, idem significat quod colere, reuereri, adorare: qui enim timet alterum, eum reueretur & colit, seque eidem submittit. Ideoque apud Hebræos, cōmuni phrasi, timere Dominum, ponitur pro eo quod est, eum adorare, & cultum supremum impendere. Qua etiam loquendi forma homines religiosi, fideliterque Deum colentes, vocantur Timentes Deū, sicuti de Iob dicitur: *Timens Deum*: & alibi; *Timenti Deum benè erit in extremis*: & apud Malachiā: *Loquuti sunt timentes Dominum*. In Psalmis semper est huiusmodi phrasis: quomodo dicitur de Tobia, quod *docuit filiū suū ab infantia timere Deum, &c*. Verum quidem est, verbum, Timendi & adorandi, in Scriptura sacra, significare sæpe reuerentiam exhibitam creaturis: *quia Abraham adorauit populum terræ*, videlicet filios Heth, Moyses cognatum suum, adhuc paganum, legitur adorasse: communeque erat adorare Reges, & viros illustres, adeò vt Dauid adorauerit Saulem se persequentem, diabolico spiritu agitatum: tamen quia, vt Caietanus sæpè annotauit, prædicata alicuius propositionis, verbum cui iunguntur, coarctant, cùm dicitur: *Dominum Deum tuum adorabis*, non de quacunque adoratione intelligendum est, sed de suprema soli Deo exhibenda, quam Græci Latriam appellant. Et ita intelligendus est Beatus Augustinus, qui hanc sententiam expendens, docet, verbum adorandi in ea positum, significare supremam seruitutem, & cultum illum exhibere, quem Græci Latriam vocant: non enim solam vim verbi dumtaxat considerauit, sed prædicatum ei adiunctum, quod verbum ipsum con-

Iob 1. 1. Eccle. 1. 13. Malac. 3. 16. Tob. 1. 10. Gen. 23. 7. Exod. 18. 7. 1. Reg. 24. 9. Epist. 66. ad Maximum.

contrahit, ad adorationem, quæ soli Deo
¶ 216 debetur, intelligendam. Verbum item, *Ghabad*, absolutè significat seruire: quomodo dicitur: *Fratri tuo seruies: & Inimico*
Gen. 27. 40. *tuo seruies.* Imò & significat, opus alteri impendere, aut operari circa aliquid: quomodo ponitur in Hebræo, vbi noster Vul-
Deut. 28. 48. gatus transtulit: *Homo non erat, qui operare-*
Gen. 2. 5. *tur terram*: hoc namq; apud Hebræos est alteri seruire, erga alterum opera exhibere:
Psa. 146. 8. quomodo dicitur: *Qui producit in montibus fœnum & herbam, seruituti hominum.* Id est, hominibus operantibus terram, & quoddam seruitij genus ei impendentibus. Nihilominus hoc in loco, nō de quacunq; seruitute Deus loquitur, sed de illa, quæ soli Deo, tanquā supremo Domino debita est. Quod vt Septuaginta explicarent, quā uis in Hebræo tantum legatur: *Et illi seruies*, addiderunt adiectiuum illud, *Soli*, scientes, hanc seruitutem Deum petere, quæ sibi soli debita est, quam alijs Dijs impen-
Rom. 13. 1. dere, prohibuit. Non itaq; prohibet Deus, adorationem & cultum impendere Sanctis eius, vt impij hæretici garriunt: imò nec quem, vt Apostolus docuit, Regibus ac Principibus tenemur exhibere. Similiter neque impedit seruitutem dominis temporalibus debitam, quam Spiritussanctus, eiusq; Apostoli & Prophetæ præceperūt, & commendarunt: quia loquitur tantum de adoratione & seruitute suprema, quæ soli Deo debita est, tanquam verò Deo, & supremo Domino. Duo ille habet: est enim verus Deus, est itidem supremus Dominus. Quia verus est Deus, illi debetur adorationis supremæ cultus: quia supremus est Dominus, suprema seruitia soli ipsi sūt exhibenda. Vt autem B. Augustinus anno-
Epi. cit. tauit, dictio, *Soli*, personam alienæ naturæ excludit: quia ex eo, quod solus Pater est suprema adoratione colendus, non excluduntur Filius & Spiritussanctus, qui licet sint distinctæ personæ, sunt tamen eiusdē numero naturæ. Sic vim vocum exclusi-
1. p. q. 31. a. & 4. & 1. 2. 2. q. 1. art. 1. uarum interpretandam D. Thomas ex sacra Theologia docuit. Ex his patet suprema execrandaque diaboli superbia, eiusq; inuerecundia intolerabilis, qui nō quamcunque adorationem, aut seruitutem sibi à CHRISTO impendi postulauit, sed illam omnium supremam, quæ soli Deo debita est, ipsiq; soli exhibenda.

§. 64. *Recessit diabolus, cuius pharetra fuerat exhausta & euacuata, relinquens Christum in monte excelso.*

TVnc reliquit eum diabolus. Chrysostomus censet, diabolum recessisse, ¶ 217
non voluntarium, sed coactum, vir- Hom. 5. in imperf.
tute & potentia Dei, qui non permisit, vt amplius tentando procederet: ipse namque, inquit, quantum est in se, nunquam cessaret tentans: nec enim aliud habet opus, quod agat. Non manducat, non bibit, non dormit, non aliquid operatur, nisi vt tentet, vt fallat, vt subuertat: hic cibus illius, hic honor, hoc gaudium. Propterea infatigabilis est in malo, sed potentia Dei repellit eum, cui tempus tentandi, & ten-
tationes determinat. Asserit itidem Chry- Hom. 13. in Matth.
sostomus, Christum Dominum verborum suorum vi & præcepto fugasse diabolum: & verè credo, ipsum nimio terrore corre-
ptum fugisse, vt alibi dictum est. B. Am- Lib. 4. in Luc.
brosius censet, ideò recessisse, quia iam nō videbat, quid amplius agere posset: expen-
ditq; verba S. Lucæ: *Et consummata omni* Luc. 4. 13.
tentatione, diabolus recessit ab eo, vsq; ad tempus. Omni quidem tentatione diabolus CHRISTVM tentauit, inquit Ambrosius, quia in his tribus, omnium est materia delictorum, quæ sunt carnis oblectatio, species gloriæ, auiditas potentiæ, quæ tria Paulus cauenda præscripsit, designans tres esse species peccatorum, à quibus liber ex-
pectat coronam iustitię: *Neq; enim*, inquit, 1. ad Thes. 2. 5.
in verbo adulationis fuimus, neq; in occasione auaritiæ; Deus testis est: neq; gloriam quærentes ab hominibus. Hæc & alia prosequitur Ambrosius, & similiter Chrysostom. & alij, de quibus supra. Omnes ergo sagittas suas Satanas expenderat, omnem malitiæ suæ pharetram euacuauerat, vt ait Beatus
Ephrem Syrus; nulla iam restabat sagitta, Loco citat.

quam iaceret; recessit propterea, cui nihil supererat agendum. Malitia quidem eius finita non fuit, nec consummata inuidia, inquit Ambrosius: finitæ sunt tamen nocendi artes & machinæ, & omnes sagittæ pharetræ exhaustæ, non tentandi cupiditas est finita, sed persistere & instare formidat, quia frequentius triumphari refugit. Vnde hic eius mos, quem ex S. Patribus notat D. Thomas, quod si in vnius generis tentatione vincitur, ad aliud transit, nec in eodem persistit: consummato autē omni genere tentationis, recedit ad tempus, considerans innatam hominum instabilitatem & mutationem, & quod si hac die non vicit hominem, sequenti eum superabit. Recessit propterea nunc, *vsq; ad tempus*, sc. passionis, vt ex B. Ambrosio notat D. Thomas quando reuersus fuit apertè pugnaturus contra eum, per manus Iudæorum, quibus propterea CHRISTVS dixit: *Vos ex patre diabolo estis, & desideria eius vultis perficere.* Ita ingressus est Iudam, in cuius cor misit, vt eum traderet: & in illis veniebat, quibus CHRISTVS imminente passione dixit: *Hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum.* Discessit ab eo vsq; ad tempus inquit Chrysostomus, ostēdens quod postea per sua aduersus eum instrumēta pugnaturus erat. *Reliquit eum diabolus.* Vbi nam? num in monte excelso? nam communis Sanctorum sententia est, Angelos ei ministrasse in deserto, in quo ieiunauit. Abulensis sententiam credo veram, qui dicit diabolum deuictum à Christo, & increpatum, fugisse relinquendo eum in eodem illo monte excelso, in quo omnia regna mundi eidem ostenderat: nec enim ille ausus fuisset iterum CHRISTVM assumere, vt in desertum à quo primò illum extraxerat reduceret: imò nec CHRISTVS iam id illi permisisset. Fugiēte autē diabolo, accesserunt Angeli, quorum ministerio reductus fuit ad desertum, in quo ieiunauerat, vel sua propria virtute ad illud desertum redijt: id namque sibi facillimum erat, in quo Angeli ei ministrarunt, parantes mensam, & deferentes cibaria. Ex hoc loquendi modo Euangelistæ, colligit Abulensis, diabolum non reliquisse CHRISTVM ab eo tempore, quo primū accessit, petens, vt ex lapidibus panes faceret, vsq; nunc, cum omnem finiuit tentationem: quibus consentit Lucas, dicens: *Consummata omni tentatione, discessit diabolus ab eo.* Non ergo discessit quousque omnem tentationem consummauit. Nec propterea credendum est longa temporū spacia cum CHRISTO duxisse. Ad has. n. tres tentationes, sufficiebat spacium vnius diei, imò & minus: continuæ namque fuerunt. Et prima tentatio breui tempore fuit consummata; secunda similiter, nam breuissimo momento ductus est CHRISTVS ad pinnaculum templi, & tertia cum ex illo ductus est in montem excelsum: imò credo, quod die ipsa Quadragesima prima, omnia ista perfecta fuerunt: venit diabolus, tentauit, victus & confusus aufugit, & eo recedente, Angeli ministrarunt Christo.

Marginal notes: 1. p. q. 114. art. 4. — 3. p. q. 41. art. 3. ad 3. — Ioan. 8. 44 — Ioan. 13. 2. — Luc. 22. 53. — Homil. 13. cit. — In cap. 4. Mat. q. 59. — In cap. 4. Mat. q. 58. — Luc. 4. 13.

§. 65. *Exhibet iam Euangelista Behemoth, aut Elephantum vinctum, quem irrident Angeli, quorum innumeram multitudinem Christus habuit ad sui obsequium deputatam.*

ET *ecce accesserunt Angeli, & ministrabant ei.* Triumphātem exhibet nobis Euāgelista Christum, & victoria potientem, qui post tot tamq; validos congressus, cōpulit inimicum fugam arripere, omni eius mente deuicta & superata. Vt enim supra diximus, vnum è duobus diabolus intēdebat, aut cognoscere Christū, si verus erat Deus; aut si purus erat homo, ad aliquod peccatum trahere. Et in vtroque victus confususq; remansit: quia nec vel ad minimum peccatum potuit eum pertrahere, nec cognoscere, an verus esset Deus. Nihil namq; CHRISTVS protulit contra illum agens, vt D. Leo Papa annotauit, quod non purus homo posset proferre, nam statuit illū ita vincere, vt puris homi- ¶ 218

Marginal note: Ser. 1. Do. 1. Quadr.

hominibus vincendi magisterium exhiberet, ideoq; nequissimi hostis astutiam, non potentia deitatis, quæ puris hominibus conuenire non potest, sed humilitatis mysterio Scripturæ sacræ doctrinam proferens, vicit. Vnde: illa testimonia diuinæ legis produxit, quæ quiuis purus homo posset inducere, & dæmoni opponere, quæque non dedecerent CHRISTVM, etiamsi verus Deus esset. Idcirco non potuit diabolus, quod inquirebat agnoscere. Qui venerat nõ decipi, sed decepta saluare, inquit D. Maximus, explorantis artem tanta mensura cautissimæ responsionis euacuauit, vt tenebrosus hostis, non solum mysterium pro nobis propositum videre non posset, sed magis magisque responsis Dominicis circumactus, obscuriore confunderetur incerto: tam simplex in eius responsione prudentia, & tam circumspecta simplicitas, per quam nec veritas reticeretur, nec reprobus poterat non probare, quæ inducebantur. Incertus igitur tentator venit, rediijt incertior, aggressus est vt probaret, reprobatus abscessit. *Fue por lana, y boluio tresquilado:* dubius venit, & in maiori ambiguo, inquit Hieronymus, fuit constitutus & relictus. Quando Deus loquens cum beato Iob, dæmonem sub typo Elephanti descripsit, quem à se vincendum proposuit, postquam eius fortitudinem, actiones, machinasque depinxit, rem totam concludit, dicens: *In oculis suis, quasi hamo capiet eum, & in sudibus perforabit nares eius.* Qui nimium cortici adhærent, & hæc verba ad litteram de Elephanto explicare contendunt, se in omne latus vertunt, & torquent, quærentes, quidnam in illo animali reperiatur, ratione cuius hæc verba possunt illi quadrare. Et quãuis varij varia expendant, illud non incongruum videtur, quod quidam existimant, hoc ideo dictum fuisse, quoniam venatores ad Elephantum capiendum, vincula & laqueos absconditos ponunt, quibus illum super ponsit cibum, qui Elephanto gratus est, quem ille oculis videns, currit ad illũ capiendum, sicq; capitur vinculis, non aliter, quam piscis properans ad deglutiendum cibum, quem videt, capitur hamo, quem cibus tenebat opertum. Vnus enim ex modis, quem autores, qui de capiendo Elephanto scribunt, iste est: de quibus Aristoteles *a*, Plinius *b*, Strabo *c*, Ælianus *d*, & D. Ambros. *e*, quos recenset nostri temporis doctus autor *f*. Sub hoc typo Deus descripsit modum, quo dæmonem capturus erat, quem & nũc tenet: seipsum enim coram oculis eius exposuit famelicum & infirmum, in similitudinem carnis peccati, ad quem propterea, tanquam ad cibum sibi congruum subitò accessit, vt deuoraret: qui tamen latenti diuinæ virtutis laqueo, captus mansit. Hunc sensum sequitur B. Gregorius *g*, annotans, id nos in oculis habere dici, quod coram nobis positum videmus. Exultabat diabolus, quod homines comprehendebat in oculis eorũ: *Sicut aues capiuntur laqueo, & pisces comprehenduntur hamo:* quia exhibebat eorum oculis, quod concupiscerent, sub quo laqueum peccati & perditionis tendebat, ideoq; illos currẽtes ad apprehendendum, quod sibi delectabile, aut vtile conspiciebant, laqueo tenebat comprehensos, quales erant illi, de quibus Apostolus: *A laqueis diaboli, quibus tenentur captiui ad illius voluntatem.* Quomodo & nunc multos comprehendit, ostensa voluptate carnis, alios exposita diuitiarum iactantia, multos exhibita honoris gloria: verè enim, ex eo quod vident, capiuntur in oculis suis, sicut pisces capiuntur hamo. Simili modo voluit Deus illum, qui capiebat, capere, cui prædixerat: *Qui prædaris, nonne & ipse prædaberis? & qui spernis, nonne & ipse sperneris?* Itaque in oculis eius, quasi hamo nunc illum cæpit. Sed de ijs multa in sequenti tractatu dicenda sunt. Alio modo possumus eadem verba intelligere, quod videlicet voluerit per illa significare subtilitatem, qua dæmonem cepit, vtens phrasi, quam Hispana loquutio egregiè explicat, subtilitatem & mirum artificiũ, quo quis aliquid agit alteri illudẽs, accipiẽs aliquid ab eo, aut comprehendens eum: *Cogiolo à sus ppriosoios, y a su vista; entre oios y cara lo cagio.*

Margin notes: Hom. 2. 3. & 4. Do. 1. Quadr. — In cap. 4. Matth. — Iob. 40. 19. — a Lib. 9. de nat. anim. cap. 1. — b Li. 8. c. 8. — c Lib 15. c. 16. — d Li. 15. & 16. — e Li. 6. Hexaem. c. 5. — f Pined. in c. 40. Iob. — g 33. Moral. cap. 10. — Ecclesiast. — ¶ 219 — 2. ad Ti. 2. 26. — Isai. 33. 1.

cogio, lo atrampò. Profundius tamen aliquid hæc verba includere credo, quibus iuxta superius dicta, veriùs quæ ad dæmonem, quam quæ ad elephantum pertinent, Deus expressit, cuius postquã vires, astus, machinasque descripsit, rem totam concludens, modum tradit, quo à se capienda erat hæc crudelis bestia, dicens: *In oculis suis, quasi hamo capiet eum*. Id dicitur fieri in oculis, quod manifestè, clarè, & euidenter fit, quodque nulla ratione potest abscondi. Voluit propterea dicere, se comprehensurum illum tam clarè, tamque apertè, vt nulla ille posset tergiuersatione obscurare. Nihil magis diabolus curat, vt indicat B. Chrysostomus, quam cum ab aliquo vincitur, illius obscurare victoriam, & suadere, se non victum, sed victorem potius euasisse: more aliquorum superborum militum, qui quando maiori lapsu victi sunt, magis sibi victoriam cessisse prædicant. Ideo CHRISTVS assumens hunc inimicum expugnandum & reuincendum, tam manifestè voluit illum superare, vt illi cæterisque omnibus esset euidentissima victoria. Ita annotauit Paulus, de suprema, quam contra illum victoriã reportauit, quod *spolians Principatus & Potestates, traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso*. Expende illud: *palam triumphans*, apertè, clarè, manifestè, vt in oculis suis verè captus esse dicatur. Idipsum & nunc præstitit: manifestè illum vicit, proiecit, fugauit, quod nullo posset ille colore offuscare.

Hom. 3. in epist. ad Coloss.

Colos. 2. 15.

Quomodo autem id perfecerit, aptissimè subdidit, dicẽs: *In sudibus perforabit nares eius*. Mirè profectò victoriam quam nũc retulit, in elephanto descriptam exhibuit. Nares elephanti sunt tuba illa, quam proboscidem, aut pronomidam vocauit Galenus, de qua multa superius dicta sunt. Hæc illi pro naribus, quæ ad extremum duo habet foramina, quibus odoratur & respirat, quam propterea Aristoteles, narem prolixam validamque, vocat. Hac ille vtitur, ad ea capienda quæ vult, non minus, quam venaticus canis. Si hæc foramina sudibus occludantur, omnis eius respiratio intercipitur, virtusque ita remanet compressa, vt seipsum omninò victum exhibeat. Sudes, inquit beatus Gregorius, pali sunt, aut ligna, quæ acuuntur, vt figantur. Quoniam autem, vt idem obseruat Gregorius, per nares odor trahitur, & reducto flatu hoc agitur, vt res etiam quæ longè posita est cognoscatur, narium nomine, callidæ dæmonis insidiæ describuntur, per quas sagacissimè nititur, ea quæ occulta sunt, quasi olfaciendo cognoscere. Et verè id nunc ille intendebat ad Christum accedens, qui tanquam venaticus canis ex pectore aerem expirando emittebat, vt respirando odorem traheret eius, quem exterius coram se videbat, & quis esset cognosceret. Accessit nares applicans, & expirans: *Si Filius*, inquit, *Dei es, dic vt lapides isti panes fiant*. Sudem tunc Christus immisit in nares, quia illud foramen ita occlusit, vt nec minimum odorem trahere posset, dicens: *Non in solo pane viuit homo, sed &c.* Ad aliam partem nares conuertẽs, expirauit similiter, illud: *Si filius Dei es, mitte te deorsum, &c.* odorem eius quem ante se habebat captare nitens: sed sudem aliam acutissimam immisit Dominus, qua illud foramen occlusit, vt nihil olfacere diabolus posset, dicens: *Scriptum est, Non tentabis, &c.* Tandem quasi toto naso spirans ad trahendum odorem: *Hæc*, inquit, *omnia tibi dabo, &c.* Sed acutiori prævalidaque sude, veluti omnia naris orificia occludens: *Vade*, inquit, *Satana &c.* eum omninò stupidum, ignarumque reliquit, & qui incertus erat circa CHRISTI personam, quando ad eam cognoscendam accessit, incertior factus, fugam arripere est compulsus, victum se manifestissimè exhibens. In victoriæ igitur signũ, inquit Christianus Druthmarus, accesserunt Angeli, eum adorantes, illiq; ministrãtes. *Ecce*, inquit, *accesserunt Angeli*. Ad hanc victoriam cõtuendam nos sacer Euangelista prouocat, qui nobis iam Behemoth, aut Elephantum captum & vinctũ exhibet, cui nos illudere iam possimus. Videtur enim dicere, id factum esse, quod

Iob 40. 19.

Lib. 17. de vsu parti. cap. 1.

Lib 1. de hist. anim. cap. 11. & lib. 2. ca. 1.

33. Moral. cap. 11. § 220

In cap. 4. Matth.

quod fit, cum Elephantus à venatoribus vincitur & alligatur. Est ille inter animalia terrestria robustior, vt sępè dictum est, qui nihilominus, si ingentem hominum multitudinem videt, reformidans fugit, ac in abditum se recipit: idcirco qui illum capere vult, eos quos secum in sua fert societate, abscondi & tenere silentium iubet, quo terribilis fera liberè, & sine timore egrediatur, & eo feratur, quo laqueis capi, irretirique possit. Ea autem iam comprehensa & irretita, egrediuntur omnes, illo gaudio lætantes, quo *exultant victores capta præda*, qui omnes bestiæ illudunt, & illã irrident. Ductus est CHRISTVS in desertum, vt ferum Elephantum, aut Behemot, sicut promiserat, caperet, & laqueis constringeret, ligatumque exhiberet. Ferebat CHRISTVS secum innumeram multitudinem Angelorum, non vt ei adiumentũ præstarent, sed vt obsequia exhiberent, triumphatorisque canerent trophæum. Si illos omnes diabolus videret, fugisset, & in abditis se continuisset absconditum: idcircò sapiẽtissimus venator voluit, vt omnes Angeli tunc laterent. Tempore quidem tentationis, inquit Euthymius, non permisit eos apparere, ne prædam perderet: sed iam ea capta, vinctoque crudeli Elephante, ecce accesserunt Angeli, omnes seipsos fecerunt manifestos, celebrantes victoriam, irridentes inimici superbiam, & illudentes ei, vt verè nunc illud adimpleat, quod iuxta Septuaginta promisit, se taliter exhibiturum illum vinctum, *vt illuderetur ab Angelis suis:* de quo suprà dictum est. Quæ etiam breui sermone B. Chrysostomus explicauit: Quandiu fuit in conflictu positus, inquit, nequaquam eos apparere permisit, ne sua præsentia ante victoriam dæmonem fugarent. Postquam verò per cuncta illum deuicit, & victum fugere præcepit, tunc Angeli consequenter apparent: *Accesserunt Angeli.* Non dixit, inquit Chrysostomus: Descenderunt Angeli de cœlo, vt ostendat, quia semper ad ministerium eius iam Angeli erant in terris. Hi, præcipiente Domino elongauerunt se ab eo, vt locus diabolo daretur, ne forte illos videns circa CHRISTVM, non auderet appropinquare ad eum. Ergo vt diabolus liberè accederet ad tentandum, steterunt illi à longè, diabolo quidem incogniti: nam, vt ait Chrysostomus, Angeli sancti quãdo volunt, etiã ipsi diabolo inuisibiles se reddunt: sed Regem suũ contemplabantur pugnantem, & duellum attentis oculis circumspiciebant. Hoc ipso quod CHRISTVM viderunt victoriam excellentem adeptum, & acri increpatione expellentem Satanam, *accesserunt*, non vnus, aut duo, sed in numero multitudinis, *Angeli.* Nota siquidem est D. Thomę doctrina, CHRISTO non fuisse datum aliquem singularem Angelum ad sui custodiam deputatum, sicuti cæteris omnibus singularis deputatur Angelus: non enim indigebat Angelica custodia, qui custodiebat Israel, imò & Angelos ipsos: & qui immediatè secundum quod homo, regebatur & dirigebatur à Verbo Dei, & secundum animam erat comprehensor & beatus. Ratione tamen passibilitatis corporis, secũdum quod erat viator, dati sunt ei quam plurimi Angeli, non qui tanquam custodes eius, essent illo superiores, sed qui tanquam inferiores ac serui, ei ministrarent. Ideoque perpetuò Angelorum innumera multitudo ei assistebat: vt verè dicere possimus, quod *millia millium ministrabant ei, & decies centena millia assistebant ei.* Et hos Angelos, aut eorum quam plurimos, aliquando visos esse ab Apostolis circa CHRISTVM discurrere, censent Caietanus esse certum, ex illo: *Videbitis Angelos ascendentes & descendentes super Filium hominis:* quamuis Euangelistæ non designauerint, quando hoc factum fuerit. Quod & egregiè colligit B. Cyrillus expẽdens illud, quod præcepit Deus Moysi, vt propitiatorio, ex vtraque parte apponeret Cherubim, quorum vultus ad propitiatorium essent intenti. Est namq; propitiatorium CHRISTVS, inquit Cyrillus, qui quamuis apparuerit in carne, nihilominus verè ac natura Deus est: ideo circum se, seruilem in modum stantes habuit supremas illas Virtutes, paratas ad sui obsequium,

Isai. 93. — *In cap. 4. Matth.* — § 221 — *Hom. 13. in Matth.* — *Homi. 5. in imperf.* — *1. p qu. 113. art. 4. ad 1.* — *Ioan. 1. 51.* — *Lib. 9. de adora. pag. 216.* — *Exod. 25.*

um, ideo & attentis sunt erga eum oculis, similitudinem fidelium seruorum exprimentes, de quibus David: Psa.122.2. *Sicuti oculi seruorum in manibus Dominorum suorũ.* Hoc ipsum sæpe idem Cyrillus comprobat, ex eo, quod similiter Deus statuit, vt arca, & propitiatorium circumdaretur cortinis, in quibus depicta essent Cherubim, vt verè arca videretur Cherubinorum præsentia circundata, quia verè sicut non est decens Regem sine famulis administrandum paratis existere, ita non fuit decens, vt Christus Dominus esset sine frequenti Angelo- ¶ 222 rum multitudine, qui omnes administrãdum ei essent parati. Et hos fuisse illos, de quibus nunc Euangelista loquitur, dicens: *Accesserunt Angeli & ministrabant ei,* B. Cyrillus & D. Thomas docent. Nec tãtùm eos nunc adfuisse Angelos existimo, qui administrandum CHRISTO fuerunt deputati, sed credo & alios innumeros cõuenisse, ad eius gloriam & victoriam celebrãdam: sicuti cum natus fuit, facta est cũ Angelo loquente pastoribus, multitudo cœlestis militiæ, laudantium, & dicentiũ: *Gloria in altissimis Deo, &c.* Expendit Chry- Luc.2.14. sost. moriente Lazaro quondam paupere, Hom.5. ex variis in Luc. non tantum illum Angelum astitisse, qui datus erat ei ad custodiam, sed & innumeros alios cõuenisse, qui victoriam patientiæ, & sustinentiæ illius celebrarent, & canerent: ideoq; Euangelistam in numero plurali dixisse: *Factum est, vt moreretur mē-* Luc.16.22 *dicus, & portaretur ab Angelis in sinum Abrahæ:* quantò magis nunc credendum est, innumeros conuenisse Angelos, ad Christi triumphum & celebrem victoriam decantandam? Neque his obstat doctrina Theologorum, asserentium, plures Angelos simul in eodem loco esse nõ posse, quã tradit D. Thomas cum Magistro; nam a.p.q.52. dr.3 &1. 1.37 q.3. art.3. vt ipsimet explicant, non est inconueniēs, plures Angelos simul concurrere ad vnum effectum, quando eorum multitudo superflua non est, sed vtilis, ad aliquem finem, & præcipuè ad Dei gloriam amplificandam. Quomodo multi Angeli conuenerũt moriente Lazaro ad eius animam deportandam, quia quamuis vnus sufficeret, sed multitudo vtilis erat, vt Deus ostenderet, quanta in æstimatione sit apud eum pauperculus, contemptus in mundo. Idcirco etiam nascente Domino, omnis multitudo cœlestis militiæ adfuit, vt gloriam nascentis, eiusq; maiestatem protestarentur. Ita & nunc, quamuis vnus sufficeret ad ministrandum, innumeri tamen accesserunt, quia id decens erat CHRISTI Domini maiestati & dignitati: deinde quoniam mihi probabilissimum, piissimumq; videtur, non ad vnum effectum Angelos conuenisse, sed ad plures, quos vnico verbo Euangelista exprimit, dicens: *Et ministrabant ei.*

§. 66. *Angeli variis modis ministrarunt Christo, signanter autem deferentes cibum, quo reficeretur.*

ET *ministrabant ei.* In quo ministrabant? Varijs modis hæc verba exponi ¶ 223 posse tradit Abulensis. Primò vt signi- In cap. 4. ficent, quod Angeli recedente diabolo se Mat. q. 62. præsentes exhibuerunt Christo, paratos ad omnia, quæ ille iuberet obsequia. Elongauerant se aliquantulum accedente tentatore, vt plenum tentandi locum concederent: eo recedente, iterum accesserunt, & *ministrabant ei,* id est seipsos exhibuerunt a Hom.5. in imperf. paratos ad ministrandum. Chrysostomus censet, verè in aliqua re ministrasse, eam tamen nobis ignotam esse. Quod ministrabant, inquit, ei Angeli, scimus: in quibus autem rebus illi ministrabant, scire non possumus, vtrum ad sanitates infirmitatum circa aliquos operandas, quemadmodum & per Angelum Raphaelem sanauit Tobiam, an ad correctionem animarum, an ad effugationem dæmonum, &c. Communis sententia est, ideo dictos ministrasse Christo, quia adduxerunt cibum & potum, quo CHRISTVS reficeretur, & ei comedenti inseruierunt. Notum est enim, in Scriptura sacra sæpè ministrãdi verbum absolutè positum, significare seruitium circa mensem, in ciborum apparatu, appositione, & exhibitione. Ita dicitur a: *Non est æquum, nos relinquere verbum* a Act. 6. 2. *Dei,*

Dei, & ministrare mensis: & Martha conqueritur b, *quod soror mea reliquit me solam ministrare:* Et socrus Petri c, *surgens ministrabat illis:* & d *Quis maior est, qui ministrat an qui recumbit?* & iterum e: *Transiens ministrabit illis.* Angeli ergo ministrarunt Christo, deferentes cibum & potum, quibus reficeretur, nam quamuis posset ille creare, noluit, sicuti nec ad sustentandum Eliam in deserto, & ad sustentandum Danielem in lacu leonum. Sicut ergo per manus Angelorum prouidit manna populo suo; ita voluit, vt sibi per Angelorum manus deportaretur cibus & potus. Sed vnde? Nunquid è nubibus? certè nescimus: fortè deportauerunt fructus ex arboribus remotis, aquam ex fontibus limpidissimis. Aut vero secundum piam apostolici concionatoris B. Vincentij Ferrarij sententiam ex domo beatissimæ Virginis: sicut cum Danielem famelicum voluit reficere, non aliunde cibum asportari voluit, nisi ex domo amici sui Habacuc; qui messoribus suis illum parauerat. Pauperculum cibum, quem Virgo beatissima sibi parauerat, Angeli detulerunt. Considero siquidem cum S. Bonauentura, eorum quam plurimos ad Virginem beatissimam accessisse, cui renuntiarunt, longum ieiunium, quod vnigenitus suus confecerat; quomodo valide Satanam vicerat, & quod fame valida esuriret. Offert virgo Deipara pauperem cibum, quem ditissimum iudicat, si filio suo exhibeatur. Illum Angelis offert, adiurans eos, vt reliquias filij sui, sibi ad sui satietatem reportent. Conueniunt ergo innumeri Angeli: quidam hos cibos deferunt, alij aquam limpidissimam comportant, alij flores odoriferos colligunt, alij mensam floribus sternunt, alij musicos edunt concentus, canentes triumphatori gloriam, & dicentes: *Nunc facta est salus, & virtus, & potestas Christi eius, quia proiectus est draco magnus, serpens antiquus & Satanas.* Alij varijs modulationibus concinebant: *Agno benedictio, & honor, & gloria, & potestas in secula seculorum.* Alij vires inimici confractas cantabant dicentes: *Cantemus Domino, gloriosè enim honorificatus est, &c. Defecerunt inimici frameæ in finem.* Illi se fœlicissimos censebant, qui in aliquo possent obsequi CHRISTO, omnesque coram eo se prosternentes exhibebant promptos, ad quæcunque ministeria præstanda illi, cui iustum est, vt omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum, in secula seculorum.

b Luc. 10. 40.
c Luc. 4. 39.
d Luc. 22. 27.
e Luc. 12. 37.
Ser Dom. 1. Quadr.
Dan. 14.
Lib. medi. de vita Christ. ca. 17.
Apoc. 12.
Apoc. 5. 13.
Exod. 15. 1.
Psal. 9. 7.

Tractatus septimi, qui est primus de ieiunio & tentationibus Christi, finis.

TRACTATVS OCTAVVS, QVI SECVNDVS EST DE IEIVNIO ET TENTATIONIBVS CHRISTI.

ARGVMENTVM.

DEvs, qui primo, sub metaphora elephanti obscurè dæmonis mores & vires descripsit, & modum, quo à se vincendus erat tradidit, secundo, sub obscura itidem ac difficili metaphora ceti, non minus eleganter idipsum exposuit. Quæ autem tunc sub ænigmate & in figura solummodo proposita erant, apertè nunc reipsa oculis nostris exposita inducit. In hoc tractatu, id prosequitur, quomodo Dominus opere compleat, quæ circa dæmonem agenda promiserat, cum sub typo ceti illum descripserat, sicuti in præcedenti tractatu, quæ de illo sub figura elephanti spoponderat, adimpleta demonstrauimus.

§. 1 *DEVS Dæmonem, quem antiquitus ad litteram typo Leuiathan aut balænæ descripserat, hamo capit, linguam eius fune ligat, maxillam freno comprimit, & tanquam passerculum ligatum exhibet illudendū.*

§. 2. *Christus melius, quam Michael nos roborans, ad desertum ducitur, feris venenatis plenum, quod prius Baptista incoluerat, idq; sexta Ianuarij die.*

§. 3. *Christus ductus est in desertum, non vt diabolus eum tentaret, sed vt diaboli tentationes sustineret, & vinceret.*

§. 4 *Desertum locus est aptior, quam ciuitas ad congrediendum cum diabolo ipso, ideo,*

ideo Christus vt ab illo tentaretur, in desertum ductus fuit.

§.5. *Desertum locus est aptus ad vincendum ipsum dæmonem, qui in populorũ frequentia est Leuiathan, sociorum auxilio vincens.*

§.6. *Sapientis sententia de rapto à Deo, quæ dicta sunt probat.*

§.7. *Non tam curat diabolus persequi carnales & mundanos, quam sanctos, quos Iordanis nomine Deus expressit.*

§.8. *Caput diaboli dicitur esse in nauibus piscatorum, quia principaliter Sanctos capere intendit.*

§.9. *Desertum locus est aptus ad virtutum opera, quibus diabolus prouocatur ad pugnam, ideò aptus etiam ad congrediendum cum eo.*

§.10. *Bene Sponsa, cùm describitur pulchra sicut Ierusalem, describitur etiam terribilis, vt castrorum acies.*

§.11. *Docet Christus primum armorum genus, quo muniendi sumus, esse assistentiam Spiritus sancti, cuius inuictam virtutem exposuit Isaias.*

§.12. *Christus filios suos munit Spiritus sancti virtute, potentiori contra dæmonis virus, quam Marsorum & Psyllorum contra serpentum venena.*

§.13. *Virtute Spiritus sancti homines ornantur, sicut cœli, & instar fulminis redduntur fortes, sicut dixit S. Iob.*

§.14. *Vt homo vincat dæmonem, Spiritum Dei secum habeat, sicut Iacob Angelum.*

§.15. *Requiruntur etiam ex parte nostri ieiunia, quibus equus celebris terram excauat, vt in occursum pergat armatus.*

§.16. *Spiritus sancti donis Christus adiunxit ieiunium, quia caro est mortificanda, vt simus adiutores gratiæ Dei.*

§.17. *A ieiunio initium sumit Christus, nostra enim perditio à gula sumpserat exordium.*

§.18. *Fame valida Christus Leuiathan prouocauit, vt venientem ad deglutiendam carnem fragilẽ hamo diuinæ virtutis comprehenderet.*

§.19. *Diabolus, sicut balæna ad expugnandum Christum accessit, videns carnem eius famelicam, cuius cura est impetere, quos videt Dei obsequio tradi.*

§.20. *Diabolus contra Christum, patris voce laudatum, vires suas conuertit: idem facit contra illos, qui habent testimonium Iesu Christi.*

§.21. *Diabolum vocat Euangelista, tentatorem, quia hoc eius officium, & dolos tota die meditatur.*

§.22. *Quia diabolus semper & vbique arcus habet intentos, Sancti semper & vbique se exhibent similes rotis oculatis Ezechielis, indutos veste oculata sacerdotali.*

§.23. *In quibus primus Adam victus fuit, vincit secundus; & inuentus est fidelis, tentatus, in quibus Israelitæ infideles fuerunt comprobati.*

§.24. *Diabolus ad gulam Christum famelicum excitat, qui vnumquemque in illo tentat, ad quod videt propensum, obseruans cuiusque calcaneum.*

§.25. *Tentatio est tam grauis quam occulta, hortari ad superflua sub specie vtilitatis: carni necessaria cõcedantur, superflua denegentur.*

§.26. *Diabolus pauperrimum se probat, qui solum ad ipsius hominis sumptus ipsum inuitat.*

§.27. *Diaboli astutia est, quæ grauissima sunt, tam facilia repræsentare, ac si solo verbo possimus perficere.*

§.28. *Fune diuini verbi linguam Leuiathan Christus alligat, & desolat linguam maris; sic iusti agunt.*

§.29. *Caput serpentis contriuit Christus, docens, non dandum locum diabolo, qui post caput totum corpus introducet.*

§.30. *Curandum, nec minimæ diaboli suggestioni concedere locum; nam inde ad vltimum exitium inferendum procedet.*

§.31. *Non tam panem corporis quàm animæ, nec tam cibum ad vitam corruptibilem,*

lem, quam incorruptibilem quærendum, docet Christus.

§.32. *Verbum Dei alimentum animæ, maximè faciendum, docet Christus, iuxta Sanctorum expositionem.*

§.33. *Diuina collocutione sæpè sustêtatur homo, de qua multi Patres Christi verba intelligunt.*

§.34. *Deus potest sustentare sine pane etiam per ipsummet ieiunium, qui creaturarum qualitates, sicut in organo transmutat.*

§.35. *Christus, quæ diabolus petebat facere noluit, quia nihil inutiliter operatur, quem potentes imitari debent.*

§.36. *Sufficiens ratio, ne Christus faceret quæ diabolus petebat fuit: esse inimicum: cui in æternum credendum non est.*

§.37. *Diabolus semel victus, ad acrius tentandum se conuertit, cuius cor cõstringitur, sicut malleatoris incus.*

§.38. *In loco eminenti statuit Christum diabolus, credens, qui in pinnaculis sunt, facilè præcipites dari.*

§.39. *Diaboli vox est, Mitte te deorsum; qui curat, vt caput deorsum demittamus, sicut Pythonissæ verba indicarunt.*

§.40. *Diabolus non potest compellere ad malum, sed sicut bos lingua agere, ideo habet cornua in capite, Deus in manibus, qui illius potentiam comprimit.*

§.41. *Deus nõ permittit dæmoni tentare vltra vires nostras, nec nisi ad vtilitatem nostram, ideo dicitur applicare gladium Behemoth, concludere mare, & cetum, & ventos librare.*

§.42. *Tantum cõceditur dæmoni agere verbis ad deprecandum compositis, ex quo Deus probat, se non esse crudelem, illum nobis suscitans impugnatorem.*

§.43. *Nemo læditur nisi à seipso; & cùm homo peccat, non tam in diabolum quàm in se culpam referat, vt dixit Sapiens, & exposuit Antonius.*

§.44. *Stultè diabolus tentat, Angelorum inducens custodiam, quæ tanta est, vt contra tria genera dæmonum impugnantium, tria genera Angelorum custodientium indicarint Sapiens & Zacharias.*

§.45. *Diabolus Scripturam sacram induxit diminutè, tantum inducens, quæ suo instituto satisfacere credebat.*

§.46. *Hæretici parentem suum imitantur, Scripturas sacras truncatè, & contra legitimum sensum inducentes.*

§.47. *Scripturam sacram, eiusq; legitimum sensum tradit Ecclesia Catholica: hæretici, diabolo similes ad sui intentum deprauant illam, & libros Sanctorum.*

§.48. *Sententias difficiles Scripturæ, iuxta Patrum sensum exponendas, & nouitates doctrinæ fugiendas, docuerunt Sapiens & Paulus.*

§.49. *Diabolus, tanquam astrologus, futura prædicit, diuersas constellationes ad inuicem non conferens, idcircò decipit.*

§.50. *Hæretici imitantur dæmonem, non conferentes diuersas Scripturæ sententias, quas ad modum cortinarum tabernaculi copulatas, quiuis simul trahere debet.*

§.51. *Cognosces, quæ tibi suggeruntur, vtiliane & sancta sint, si examines secundùm diuinæ Scripturæ regulas, iuxta sensum, quem Ecclesia recipit.*

§.52. *Difficilia visa sunt Salomoni, quæ facilia in Christo redduntur, signanter via colubri super petram.*

§.53. *Diabolus mentitur promittens bona, quæ tamen repræsentat gloriosa, cuius linguam Dauid vocauit, dolosam cum carbonibus desolatorijs.*

§.54. *Diabolus ostendit Regnorum gloriam apparentem, qui vera mala abscondit sub apparentibus bonis: è contra Deus sub apparentibus malis, vera bona abscondere solet.*

§.55. *Felix, quem non induxit in errorem artis pictura: qua diabolus seducere consueuit, sicut ciues Ierusalem Chaldæorum picturis.*

§.56. *Sicut alienigena mulier veste denudanda erat, ne ornatu & fuco deciperet;*

ret; ita quæ diabolus proponit ornata & gloriosa.

§.57. In momento, Regnorum mundi gloriam ostendit diabolus, quæ talis est, vt momento conspici possit: gloria Regni cœlestis æternitatem exigit.

§.58. Mentitur diabolus, dicens, sua esse Regna mundi, quæ potest dare, cui voluerit: sunt enim Dei, quæ ipse gubernat, dat, & transfert.

§.59. Mentitur diabolus, dicens, se dare gloriam Regnorum terræ, qui non nisi pœnas habens, solum potest pœnas dare: Deus est, qui dat diuitias, & terrenam fœlicitatem.

§.60. Ipse dæmon explicat, illum adorare, esse cadere; qui à minimis incipiens, tandem supremam suadet iniquitatem.

§.61. Aggreditur Christus, quod Iob prophetarat, opprimere magnum cetum, quem blasphemantem, verbi sui virtute fugauit.

§.62. Ab increpatione Christi talem nunc timorem diabolus concepit, vt deinceps solo eius nomine audito terreretur, nec staret.

§.63. Diabolus vincitur, ex eo solum, quod illi resistitur, victus aufugit; vincens cũ eo, quem vicit, manet & perseuerat.

§.64. Euangelista nos excitat ad videndos Angelos accedentes, ministraturos vincenti, animos ad pugnandum & vincendum nobis faciens.

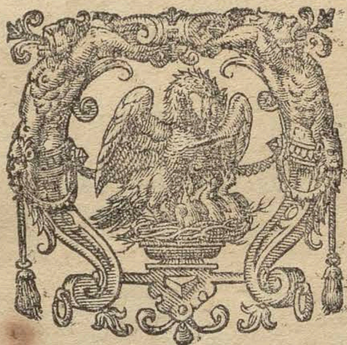

R. P. F.

HIERONYMI BAPTISTÆ DE LA NVZA,

ORDINIS PRAEDICATORVM, ET SACRÆ THEOLOGIÆ PROFESSORIS,

TRACTATVS OCTAVVS Euangelicus, qui est Secundus de Ieiunio & tentationibus Christi.

§. 1. Deus dæmonem, quem antiquitus ad litteram typo Leuiathan aut balænæ descripserat, hamo capit, linguam eius fune ligat, maxillam freno comprimit, & tanquam passerculum ligatum exhibet illudendum.

¶ 1 ANCTVS Gregorius Magnus, (quem in tractatione rerum moralium, cæteris Doctoribus præfert septima Synodus Toletana) edidit famigeratissimam illam expositionem moralem in librum B. Iob, tam excellentem, vt cùm deperditam dolerent Patres in octaua Synodo Toletana congregati, ad totius Ecclesiæ vtilitatem conquirendam decernerent. Ad idque (vt Rodericus Archiepiscopus Toletanus refert) Taionem Cæsaraugustanum Episcopum, qui ad illam Synodum conuenerat, Romam vsq; miserunt, cui, postquam quod quærebat, cum Pontifice summo contulit, post feruentes orationes, asperaque ieiunia, vigilias in templo B. Petri agenti, ad mediam noctem ipsemet S. Gregorius excellentissima illustrissimorum

Habetur tom. 2. Cōciliorum.

Lib. 2. rerū Hispanic. cap. 20.

rum Beatorum societate comitatus apparuit, & locum in quo latebat Moralis expositio, quam quærebat, indicauit, Deo manifestè huiusmodi miraculo ostendente operis vtilitatem, & excellentiam. Quamuis autem totum opus autoris sui mentem, manumque redoleat, quæ tamen circa vltima capita, B. Iob, scribit, admiranda sunt. Nec mirum: proponit enim Deus talia sapientiæ ac potētiæ suæ opera, quibus non tam naturæ mirabilia, quā quæ tempore gratiæ facere disponebat voluit exprimere, *quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt.* Inter illa autem eminet, quod ad vltimū locum, tanquam rem supremam Deus reseruauit, seipsum describens, vt idem Gregorius considerat, sub specie piscatoris: qui arundine, linea, aut funiculo, & hamo, procedit, immanissimum & ingentissimum piscem expiscaturus, cuius linguam ita erat ligaturus fune, & ora compressurus freno, vt pueri & puellæ cum eo ludere valerent, sicuti cum passerculo ligato, quem & eius amici possent facili negotio euincere & deuorare. *An*, inquit, *extrahere poteris Leuiathan hamo? & fune ligabis linguā eius? Nunquid pones circulum in naribus eius, aut armilla perforabis maxillam eius? Nunquid illudes ei, quasi aui, aut alligabis ancillis tuis? Concident illū amici, & diuident illum negotiatores.* Quid Leuiathan verè & propriè significet, dubium est. Hebræi enim varias fabulas cōfingunt in suo Thalmud, indignas quæ à nobis referantur. Nonnulli autores censent, esse draconem, aut animal ingens ferocissimumque terrenum, vt nostri temporis diligens autor latè disputat. Constans tamen & indubitatū est apud vniuersos ferè Patres Græcos & Latinos, Leuiathan esse vastissimum piscem, qui omnes alios magnitudine & voracitate superat. Quod B. Gregorius *a* ex ipso contextu Iob demonstrat, & Caietanus *b* ex nominis significatione confirmat. Leuiathan enim significat, additamentum eorum, idest, piscem tam vastæ magnitudinis, vt ad magnorum piscium quantitatem adhuc addat, illam longo excedens interuallo: quibus cōcinunt alij autores, qui dicunt, vocem Leuiathan, significare congregationem eorum, scilicet piscium, quasi dicas, aceruum piscium; eo quod tantæ sit magnitudinis, vt in illo vno, omnes alij coaceruati videantur, eo modo quo de Elephanto diximus, vocari à Deo, Behemoth, id est, bestiæ in plurali, quia vnus cum sit, omnes bestias in se continere videtur. Leuiathan ergo nomine, supremum piscem, omnium suffragio significari voluit Deus. Quoniam autem omnibus certum est, piscem omnium maximum esse cetum, idcirco communior, veriorque sententia est, Leuiathan significare cetum. Quamuis autem nomen ceti commune sit & genericum, ad omnes maiores pisces, balænam, physiterem, phocam, orcam, pristen, lamiam, caniculam, similesq; ingentis magnitudinis marinas bestias, vt ex variis autoribus, tam sacris, quam prophanis in historia Ionæ ostendemus, quoniam tamen, vt Plinius *c* dixit, inter omnes huiusmodi belluas balæna notior est, & omnibus maior: Nomen ceti cōmuniter assumitur, ad balænam significandā, cuius magnitudinem, qui de rerum naturis disputant, quasi immensam describunt. Solinus *d* namque & Plinius *e* ex presse asserunt, dari cetum tam grandis magnitudinis, vt occupet quatuor iugera terræ, hoc est, tantum spacium, quantum quatuor diebus par boum arare potest, ideoque magno monti ęquale. Quod & Caietanus *f* tanquam cōmunem sententiam affirmauit, & Ambrosius asseruit, se id didicisse ab illis, qui viderunt Constat (inquit Basilius) hæc animalia tantæ esse molis, vt maximis montibus æquentur, quæ cum ad summam aquæ superficiem enatarint, instar insularum sæpenumero apparent, ideoque vocantur *cete grandia*. Ita Basilius: de quibus multa in historia Ionæ subinferemus. Leuiathan ergo cetum significat. Quod & manifestè satis indicat Esaias, qui quem primo vocat *Leuiathan*, postea nominat, *cetum, qui est in mari.* Hoc supposito, admiranda apparent, quæ Deus ipsi Iob proponit. *An extrahere poteris Leuiathan hamo?* Non quamcunque expiscationem B. Gregorius intelligendam voluit: dantur enim modi apud aliquas nationes, quibus facilè hanc belluam expiscantur, quos Sanctus Basilius recenset; sed de piscatione, quæ fit per

Esa. 64. & 4. & 1. Corinth. 2. 9.
Libro 33. Mor. c. 12.
Iob. 40. 20.
Camerens. libro 4. de animal. c. 6. & seqq.
a *Libro 33. mor. c. 20.*
b *In Psal. 140. apud Hebræos.*
c *Lib. 9. c. 3. 4. 6.*
d *Cap. 36.*
e *Lib. 9. c. 3 4. 6. citat.*
f *In Psalm citatum.*
Libro 5. Heaxæm. cap. 10.
Homil. 7. Hexamer. post medium.
¶ 2.
Esa. 27. 1.
Homil. 10. Hexamer.

per arundinem, lineam aut funiculum, & hamum, quam ideo tanquam rem omni admiratione maiorem, & humanis viribus superiorem, Deus proponit. *An extrahere poteris Leuiathan hamo?* Qui enim fieri potest, vt accipiens homo arundinem, lineam, & hamum ex ea pendentem talem belluam possit expiscari? Certe Habacuc varia instru-
Haba.1.15. menta piscandi ponit: *Sagenam, rete, & hamum:* duo priora ad maiores pisces, hamum ad minores: & notum est satis, eum qui arundine & hamo ad piscationem procedit, neque intendere, neque posse capere nisi pisciculos paruulos; vnde & talem piscatorem sæpe irridemus. Quomodo igitur tam ingens bellua ita extrahi poterit? Quinimo & Deus ipse ibidem paulo inferius fateri videtur, tam gradem esse hanc bestiam, vt nec sagena nec rete capi possit: vnde interrogat:
Iob 40.26. *Nunquid implebis sagenas pelle eius, aut gurgustium piscium, capite illius?* Gurgustium piscium, vocatur instrumentum bimineum, quod Hispanè dicimus, *Garlito*, quasi indicans, quod hæc bestia non potest capi sagena, nec illis cunctis instrumentis piscatoriis, quibus capiuntur alij pisces. Quo igitur modo hamo poterit extrahi? Hæc quidem admiranda sunt: quod tamen hominibus est impossibile, Deus se facturum pollicetur. Neque hoc tantummodo, sed etiam, quod linguam eius esset fune ligaturus: *aut fune*, inquit, *ligabis linguam eius?* Miranda res: quæ namque manus tam valida esse potest, vt huius draconis aperiat os, eius dentes non reformidans, linguam eius apprehendat, ac liget? & quis funis tam validus, vt dentibus eius possit resistere, & linguam illius ingentē colligare? Sed insuper prædicit, se immissurum circulum in naribus eius, id est, eius superbos conatus cōpressurum. *Numquid*, inquit, *pones circulum in naribus eius?* Hie-
a *In ca.27. Esa.* ronymus *a* fere semper transfert: *Circumdabis capistrum naribus eius?* *Podras enea-*
b *Lib.9.c.6* *bestrar su narizes?* habent Balænę (vt ait
c *Lib.10. ca.1.* Plinius) *b* foramina aut orificia quædam in frontibus (fistulas Ælianus *c* vocat) per
Libro 12. Ethymol. cap.6. quæ spirant, quæ propterea nares vocantur, per quæ ingentem aquarum copiam efflant & eructant. Immò & Beatus Isidorus balænę nomen deductum censet ab emittendo, & fundendo aquas; balim enim enim Græcè, emittere dicitur: vnde forsan vox Hispana processit, qua globos ferreos plumbeos vel lapideos, quos tormenta bellica emittunt, balas vocamus. Et quidem Plinius id pecu- *Lib.9.c.4*
liare demonstrat, de quodam balænarum genere, quod propterea Physiter à Græcis dicitur, id est flator, quod reflando soleat ingentes nimbos emittere, de quo Strabo, *Lib. 15. ad finem.*
& alij quos refert diligens interpres Iob. Idcirco Deus ibidem cum Iob agens, sternutationem Leuiathan formidabilem notat, dicens: *Sternutatio eius, vt splendor ignis*, quia aquarum nimbos maxima vi per nares eructat, qui luce perfusi instar flammarum resplendent, vt verè videatur igneos fluuios per nares efflare, vt Diuus Thomas annotauit. *Ioannes Pineda, in cap. 40. Iob.* *In cap. 41. Iob. lect. 2.* Idcirco igitur tanquam rem summe difficilem proponit Deus: *Numquid pones circulum aut capistrum*, quo nares huius immensæ bestiæ possis comprimere? Id Deus se facturum pollicetur. Neque hoc solum, § 3.
sed & frenum se immissurum in os eius validum, quo crudelis bestia, non minus quam equus duro robustoque freno contineatur: quod explicat subdens: *Aut armilla perforabis maxillam eius?* Armillæ nomen, etsi communiter significet ornamentum brachij, in modum circuli, vt idem sit, quod brachiale, vox tamen Hebræa significat instrumentum curuum, instar vncini, aut hami acuti; & hoc in loco frenum exprimit validum, quod ex vncinis componitur: & non quodcunque, sed fortissimum, pungens, & perforans labia & fauces, ita illis infixum, vt nullatenus excuti valeat. Vnde & Theodoretus transtulit: *Freno perforabis maxillam eius?* neque hic finis, sed vlterius tam immanem ingentemque belluam, ita se ligaturum promittit, vt eam tradat pueris & ancillis ad ludendum. *Nunquid illudes ei, quasi aui? aut ligabis ancillis tuis?* Solent enim pueri ligatis passerculis illudere, quos nec ipsi, nec teneræ puellæ vllatenus timent. Et tandem prædicit, se tam inualidam & infirmam hanc belluam relicturum, vt eam contemnere possint, & ad nihilum ducere eius amici; & diuidere quicunque negotiatores.

Con-

Concident eum amici, diuident negotiatores. Septuaginta, *Pascentur eo:* Pagninus & Vatablus, *cœnabunt:* Caietanus, *prandebunt:* secundum enim phrasim Hebræam, comedere aliquem, est illum totaliter & facilitate summa reuincere & superare, vt noster annotauit Oleaster: quo modo dictum est: *Sicut panem, ita possumus deuorare eos:* id est, ita præualebimus, sicut in panem præualet, qui illum diuidit, & comedit. Quod obseruauerat prius Beatus Augustinus, in illud: *Dedisti eum escam populis Æthiopum.* Hæc quidem DEVS sibi facienda proposuit, *que, hecho pescador hauia de coger con anzuelo la gran ballena, atarle la lengua con vna trença, encabestrarle las narizes, infrenarle la boca, atarle de suerte, que como vn paxarito atado jueguen y burlen de ella los ninnos desu casa, y hagan della quanto quisierem.* Hæc omnia compleuit DEVS cum homo factus est: quæ mire explicat Beatus Gregorius, *a* & explicauerat prius Diuus Chrysostomus. *b* Et certè concors est sancto rum Patrum sententia, Deum sub typo Leuiathan, ita dæmonem ipsum exprimere voluisse, vt multa dicantur hoc in loco, quæ cetis conuenire nullatenus aut difficilè possint: sunt autem ipsi dæmoni propria, quem cum prius expressisset ac delineasset sub specie Behemoth, qui est inter animalia terrestria ferocior, tandem describit sub specie Leuiathan, qui inter animantia aquatilia primas tenet. In primis siquidem, vt annotauit Gregorius, & sancti Patres expendunt, Hieronymus, *a* Philippus, *b* Beda, *b* D. Tho. *b* nomen Leuiathan egregiè in dæmonẽ quadrat. Leuiathan namq; (vt diximus) significat additamentũ eorũ, dicitur à verbo *Lauah*, q; significat addere, adiungere, applicare, copulare, sociare, aut, vt alij clarius vertunt, idem est, ac sibi copulans, aut adiungens, vel associans, *el que junta otros à si.* Vnde & tertius Lyæ filius vocatus est ab ea, *Leui:* quæ postquam peperit, dixit: *Nunc quoque copulabitur mihi vir meus,* id est, mihi adhærebit, sociabitur, &c. Vnde & rectè in balænam tale nomen quadrat, aut quia vnus piscis cum sit, in seipso omnes alios quasi copulatos & iunctos tenet, quippe quę habet omnium aliorum voracitatem, crudelitatẽ, agilitatẽ, &c. aut quia omnes pisces & quidquid inuenerit, sibi copulat, & concorporat, deglutiens quidquid se sibi obtulerit: ideoq; vt Ionas à pisce deglutiretur, præparatus est cetus à Deo: quoniam n. animal hoc tam ingẽtis est magnitudinis & molis, summa fame ita perpetuo vrgetur, vt ne omnes pisces maris Mediterranei deuoret, à Deo summa prouidentia cuncta disponente, tanquã in carcere in magno Oceano inclusus sit, per fretum Gadditanum, tanquã per ostia valida, vt annotant sancti Patres in illud Iob: *Nunquid cetus ego sum, quia cõclusisti me carcere?* Sed melius multo dęmoni tale nomen conuenit, qui vnus, omnium piscium, imò & omnium bestiarum in seipso vnitos habet noxios crudelesq; mores, vt alibi dictũ est: qui etiam nõ solum nunc sibi sæpe alios spiritus immundos, & inimicos adiungit, ad expugnandum nos, vt dixit Christus Dominus, sed & ab initio conatus fuit sibi omnes Angelos copulare, quorum *tertiam partem* sibi adhærentem traxit: conatus est etiam in mundi exordio, omnem humanam naturam deglutire, & sibi copulare, perpetuoq; curat, omnes deuorare, & in corpus suum traijcere, quod ex ingenti iniquorum multitudine, quos sibi copulauit, tanquam ex membris cõstituitur, vt Deus ibidem describit, & B. Gregorius exponit. Est quidẽ Christus Dominus caput, cuius corpus Ecclesia est, quod Spiritu suo viuificat, & regit: omnes propterea homines conatur sibi copulare, & adiungere, qui Patrem orabat dicens: *Oro Pater, vt vnum sint, sicut & nos:* ideo & conatur omnes in corpus suũ traijcere, qui tanquam membra sua suo Spiritu viuificentur. Vnde & ipsi primo pastori (inquit Gregorius) dictũ est: *Macta & manduca.* Qui mactatur quippe, à vita occiditur; id vero, quod comeditur, in comedentis corpus commutatur. Macta ergo & manduca, dicitur, id est, à peccato eos in quo viuunt, interfice, & à seipsis illos in tuum corpus conuerte, &c. Diabolus è diuerso, omniũ malorum est caput, quorum vniuersitas, est ipsius corpus, quod ille regit, gubernat, & spiritu suo iniquo animat; quem propterea ibidem Deus, eandem sequens loquendi rationem

[Left margin notes:] *In cap.* 14. *nume.* *Num.* 14. 9 — *In Psal.* 73. *Psal.* 73. 14 — a *In ca.* 41. *Iob.* — b *Homil.* 5. *ex varijs in Matth. Vide tract.* 6. *n.* 23. 24. 25. 26. — a *In ca.* 27. *Esai.* — b *In ca.* 40. *Iob.* — לוה — *Gen.* 29. 34

[Right margin notes:] *Iona.* 2. — *Iob.* 7. 12. § 4. — *Matth.* 12. 44. *& Luc.* 11. 26. — *Apoc.* 12. 4. — *Libro* 33. *moral. c.* 30 — *Ioa.* 17. 22. — *Libro* 18. *moral. c.* 22 — *Act.* 10. 13.

Iob.41.25. caput omnium iniquorū dixit: *Ipse est caput super vniuersos filios superbiæ*, quos tanquam
Iob.41.6. corpus eius describit, dicens: *Corpus eius scuta fusilia, quasi squamæ se prementes, & spiraculum non incedit inter eas.* Hęc propterea ipsius summa cura, omnes homines sibi sociare, in tale corpus traijcere, & in mēbra, quę sibi cohæreant transmutare. Hic ergo Leuiathan aut balæna erat in hoc mari magno, supremam habens potestatē, vt pleno ore illius Princeps diceretur; nec vllus erat, qui hāc va-
Iob.41.24. stissimam belluam posset expiscari, *neque potestas erat in terra, quæ ei posset comparari.* Quare Deus nostri misertus, suaque omnipotentia vsus, manum apposuit, vt eam caperet, ligaret, infrenaret, & iam infirmā nobis exponeret reuincēdam, iuxta id, quod eidem sub typo Pharaonis Regis Ægypti cōmina-
Ezec.29.3. tus fuerat: *Ecce ego ad te draco magne, qui cubas in medio fluminum tuorum & dicis: Meus est fluuius, &c. extraham te de medio fluminum, & ponam frenum in maxillis tuis etc. & proijciā te &c. & bestiis terræ & volatilibus cœli dedi te ad deuorandum.* Eum au-
Libro 33. tem cepit, & extrahit hamo: vt enim B. Gre-
moral.c.12 gorius optime prosequitur, & annotauerat
Hom.5.cit. prius Chrysostomus, Christus Dominus re-
Hom.5. ex ctè hamus vocari potest. Hamus namque in
varijs cit. se ferream, aut æream habet naturam fortissimam, sed ita coopertus est exterius carne rubra vermiculi, vt verè nihil aliud quā quidam vermiculus videatur. Ita Christus Dominus, in se veram habebat naturam diuinā; nam verus erat Deus, æqualis Patri: coopertus tamen fuit carne rubra vermiculi, hominis scilicet, qui in Scriptura sacra sæpe vermis dicitur; & ita factus est *in similitudinem*
Rom.8.3. *carnis peccati*, taliterque ea fuit opertus, vt ab omnibus reputaretur vermis, id est, homo communis & peccator: immò & ipse per os
Psal.21.7. Dauid prædixerat: *Ego autem sum vermis.*
Ad Philip. Ostendit Paulus veram naturam æream, &
2.6. carnem infirmam cooperientem illam, cum dixit: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinā arbitratus est, esse se æqualem Deo; sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus.* Quod & Beatus Ioannes similiter præstitit, qui suppo-

nens, quod erat in principio Verbum Deus apud Patrem, carne ita se exhibet opertum, quod: *Verbum caro factum est.* Ecce ergo Ioan.1.14.
Hamū. Et sicuti hamus mittitur à piscatore ¶ 5.
in mare alligatus lineæ; ita Christus missus est hodie à Patre in desertum per Spiritum sanctum, tanquam per lineam, cui perpetuo adhærebat, vbi eum (inquit Gregorius) Leuiathan ad tentandum inueniret. Vnde sacri Euangelistæ, quasi hoc mysterium indicare volentes, eo verbo vtuntur, quo ad actum piscatoris mittentis hamum in mare alludere videantur. *Expulsit eum Spiritus in desertum,* Mar.1.12.
inquit Marcus: *Agebatur in Spiritu in deser-* Luc.4.1.
tum, inquit Lucas, sicut expellit piscator hamum per lineam, in mare; & hoc, vt tentaretur à Diabolo, qui videns vermiculi speciem, carnem scilicet Christi famelicam, & fame quasi cōfectam, accessit pleno ore Christum volens deglutire; nec enim fore suspicabatur Oratio in
(inquit D. Gregorius Nazianzenus) vt hu- laudem
manitatem & infirmam carnem aggressus, in Cypri.
diuinitatem incurreret. Sicut ergo in hamo Hom.5.cit.
(inquit Chrysostomus) escæ præda posita, pisces decipimus & illudimus, qui videntes escam, hamum non considerant; & dum auidi prædam volunt rapere, hamo capiuntur: sic & diabolo contigit, dum tantum corpus hominis in Dei Filio considerat, & Deum in corpore non agnoscit, quasi ad præparatam sibi prædam, solita rapina festinat, sed dum vult auidus prædam rapere ipse draco, vt piscis adductus in hamo, præda Domini captus afficitur, & comprehenditur, eo modo quo *pisces capiuntur hamo, & aues compre-* Eccl.9.12.
henduntur laqueo. Vnde idem Chrysostomus etiam id quod subdit Deus ad Iob: *Nunquid illudes ei quasi aui?* secundum hanc intelligentiam exponit, vt voluerit dicere, se dæmoni illusurum, ad eum modum quo venatores & piscatores deludunt aues & pisces, quibus exponūt exterius cibos, quos videāt, in quos dum feruntur, comprehenduntur hamo, & capiuntur laqueo, qui opertus erat. Proinde Ambrosius piam fraudem dicit ad- Lib.4. in
inuentam à Domino, offerente carnem fa- Luc.
nem famelicam, cuius specie allectus dęmō, ad tentandum, quasi piscis ad deuorandam

escam

escam se demitteret. Ita ergo dæmon captus est nunc, cuius linguam verè fune verbi Dei alligauit Christus; qui diuino verbo vsus, ita eius loquacitatem, & omnes rationes illius verbosas compressit, vt tãquam elinguis redditus fuerit. *Et posuit circulum in naribus eius.* Nares namque in Scriptura sacra indicant iracundiæ & superbiæ spiritũ: qui namque eo agitur, narium respiratione illum demonstrat. Conspicere visus est Ioannes hanc belluam, maxima ira concitatam, quasi ingentes aquarum nimbos naribus efflantem, quando de cœlo vidit expulsam, ideoque clamat: *Væ terræ & mari, quia diabolus descendit ad vos magnam iram habens.* Compressit tamen nunc Christus Dominus superbam & audacem eius iracundiam, qua in homines superbe agebat, dum tam plenum timore reliquit, vt nec coram seruis illius iam audeat respirare: *Et armilla perforauit maxillã eius.* Id est, tam valido freno compressit, & ita violentum eius impetum coercuit, vt iam quasi cũ ligato passerculo possint pueri paruuli, & infirmæ puellæ ludere. Idcirco (inquit Chrysostomus) subdit, hunc draconem, tanquam passerẽ ab infante illudi. *Alligabis* (ait Deus) *tanquam auem, & illudes illi, tanquam infantes passeri.* In quibus & potentia Filij Dei, infirmitas diaboli demõstrata est, quem iam ligatum tanquam passerem exhibet. Vinxit namque (inquit Olympiodorus) hostem Dominus noster, eumque vinculis constrictum, ijs qui conuersi sunt & effecti sunt paruuli, vti passerem quempiã illudendum obijcit. Saluator generis humani (inquit Hieronymus) qui virtutum & conuersationis suæ reliquit exemplum, post baptismum statim assumitur à Spiritu, vt pugnet contra diabolum, & oppressum, atque contritum tradat discipulis suis conculcandum, imò tanquam passer ligatus (inquit Origenes) & Domini benignitate ac munere vinctus Satanas, infantibus & lactentibus (è quorum ore laudẽ perfecit Deus) subiectus est, & tam inualidus iam nobis proponitur, vt possint amici Dei, & negotiatores Regni cœlestis eum concidere & diuidere, id est, verbi Dei gladio illum percutere, & ad nihilum ducere. Quod &

*Apoc.*12.12

§ 6.

In catena.

*Epist.*8. *ad Demetr.*

In catena.

verè Sanctos viros fecisse compertum est, si eorum vitam consideremus, quos videmus illudentes dæmoni & eum verberibus affligentes. Ludebat enim cum eo B. Dominicus & illudebat ei, vt D. Antoninus enarrat; similiterque eum contemnebat Sanctus Antonius, vt Diuus Athanasius latè prosequitur, & quasi omnino inermem & infirmum spernebat S. Benedictus, vt tradit D. Gregorius. Hæc omnia Christus Dominus nobis præstitit, quæ egregiè considerauit B. Augustinus exponens, quomodo Dauid in deserto superbiam Goliæ deijciens, fastum vincens, vires eneruans, caput amputãs, & relinquens viribus priuatum, typum tenuerit Christi Domini. Ante aduentum (inquit) Christi, fratres charissimi, solutus erat diabolus: veniens Christus: fecit de eo, quod in Euangelio dictum est: *Nemo potest intrare in domum fortis, & vasa eius diripere, nisi prius alligauerit fortem.* Venit ergo Christus, & alligauit diabolum. Dicet aliquis: Si alligatus est, quare adhuc tantum præualet? Sed tepidis, & negligentibus, & Deum in veritate non timentibus dominatur: alligatus est namque tanquam innexus canis catenis, & neminem potest mordere, nisi eum, qui se illi securitate mortifera coniunxerit. Iam videte fratres, quam stultus est homo ille, quem canis in catena positus mordet: tu te illi per cupiditates & voluptates seculi noli coniungere, & ille ad te non præsumet accedere: latrare potest, sollicitare potest, mordere animo non potest, &c. Ita ille. Hanc Christi victoriam, à Dauide prophetatam & decantatam considerat Ambrosius: Innumeris (inquit) validisque laqueis diabolus orbem repleuerat; sed videt Dauid eos omnes contritos, ideoque exultans canit: *Anima nostra, sicut passer erepta est de laqueo venantium, laqueus contritus est & nos liberati sumus.* Et quasi audiret interrogantem: Quisnam hos laqueos contriuit, nosque in libertatem reduxit? respondet: *Adiutorium nostrum in nomine Domini,* prophetans, quod venturus esset in hanc vitam, qui contereret laqueum diaboli præparatum. Sed non potuit melius conteri laqueus, nisi prædam aliquam diabolo

3. *p. histor. in vita Antonij.*

*Lib.*2. *dialogor.*

Serm. 197. *de tempo.*

1. *Reg.*17.

*Mat.*12.29

*Lib.*4. *in Luc.*

*Psal.*123.7.

bolo demonstrasset, vt dum ille festinaret ad prædam, suis laqueis ligaretur. Quæ potuit esse præda, nisi corpus? Oportuit igitur hanc fraudem diabolo fieri, vt susciperet corpus Dominus Iesus, & corpus hoc corruptibile, corpus infirmum; vt dum diabolus infirmitate excitatus, in eum irrueret, captus per diuinitatis vim remaneret, quem iam omnes vincere possemus. Hæc & alia Ambrosius.

§. 2. *Christus melius quam Michael nos roborans, ad desertum ducitur, feris venenatis plenum, quod prius Baptista incoluerat: idque sexta Ianuarij die.*

¶ 7. SI Filium Dei contemplemur humana carne vestitum, ductum & missum à Spiritu sancto, omnibus ipsius donis armatum ad impugnandas Luciferi cateruas, & inferni acies fugandas, poterimus vires resumere, vt infracto animo ducem istum sequentes, easdem inimicorum legiones reuincendas assumamus. Admirabilis est historia, quam ipse
2. *Mach.* 11.1. Spiritus sanctus refert, quæ sanctorum Machabæorum tempore accidit. Lysias, vir il-
a 1 *Mach.* 3.32. lustris quidam genere, *a Homo nobilis, de genere Regali, b & propinquus Regi*, dux
b 2. *Mach.* 11.1. superbus, suæ nobilitatis consideratione tumens, multis elatus victoriis, grande bellum contra Dei populum agere constituit, *& mente effrenatus, in multitudine peditum, & in millibus equitum, & in octoginta elephantis confidebat.* Tanto autem impetu Iudæam ingressus, procedebat, vt magnam stragem faceret, cunctisque timorem incuteret. Vnde fideles *cum fletu & lachrymis rogabant Dominum, vt bonum Angelum mitteret, ad salutem Israel.* Egredientibus autem illis, *Ierosolymis apparuit præcedens eos eques, in veste candida, armis aureis, hastam vibrans:* ad cuius conspectum, intelligentes illum datum sibi diuinitus ducem, qui inimicos esset superaturus, *omnes simul benedixerunt misericordem Dominum, & conualuerunt animis: non solum homines, sed & bestias ferocissimas, & muros ferreos parati penetrare. Ibant prompti, de cœlo habentes adiutorium. Leonum autem more impetu irruentes in hostes, prostrarunt ex eis vndecim millia peditum, & equitum mille sexcentos: vniuersos autem in fugam verterunt.* Vide quales animos illis fecit, videre cœlestem equitem præcedentem, quod nec homines nec ferocissimas bestias timerent, & parati essent muros ferreos, penetrare: omnesque leonibus similes se exhibuerunt, impetu irruentes contra inimicos. Et quidem non est dubium, equitem illum, fuisse Angelum, qui in assumpto corpore ex aere, apparuit. Satis fuit vsitatum, cum Dei populus inimicorum potenti exercitu affligebatur, misisse Deum Angelum, qui opem fidelibus suis ferret, & inimicos profligaret Sic misit contra potentem exercitum Sisaræ: hoc namque existimo Debbo- *Iudic.* 4.
ram Prophetissam suo Cantico exprimere voluisse, cum dixit: *De cœlo dimicatum est* *Iud.* 5. 20.
contra eos; stellæ manentes in ordine & cursu suo aduersus Sisaram pugnauerunt. Stellarum nomine, Angelos intellexit, qui pro Dei populo dimicare consueuerunt, vt Glossa interlinearis *a* intelligit, colligique potest ex a *In cap.* 5. *Iudicum.*
lectione quam Augustinus *b* explicandam b *Lib. qq. in Iudic. q.* 26.
assumpsit. Similiter nota est historia, quando contra exercitum Senacherib, obsidentem sanctam ciuitatem, misit Deus Ange- 4. *Reg.* 19. 35.
lum, *qui vna nocte percussit in castris Assyriorum, centum octoginta quinque millia.* Et tempore ipsorummet Machabæorum, *cum* 2. *Mach.* 10. 29.
vehemens pugna esset, apparuerunt aduersariis de cœlo, viri quinque, in equis, frenis aureis decori, ducatum Iudæis præstantes; ex quibus duo, Machabæum medium habentes, armis suis circumseptum, incolumem conseruabant: in aduersarios autem tela, & fulmina iaciebant; ex quo & cæcitate confusi, & repleti perturbatione, cadebant. Hoc igitur Dei fauore antea muniti, cum postea à Lysiæ exercitu obsiderentur, *cum fletu & lacrymis rogabant Dominum, vt bonum Angelum mitteret ad salutem Israel.* Vnde Angelus fuit, qui apparuit. Quis tamen esset, non constat.

constat. Quidam credunt fuisse Angelum Gabrielem, quem Sanctus Hieronymus
In cap.8. Daniel. vocat, *Præpositum prælii*, cuius nomen interpretatur; *Fortitudo Dei*. Alij censent, fuisse Michaelem, qui illius antiquæ Ecclesiæ dux extitit, & conseruator, vt omnes fatentur;
a *In ca.10.* traduntque Hieronymus, *a* Theodoretus
b *Hom.48 in imperf.* *b* & Chrysostomus *b* Sic indicat Beatus Gregorius, *c* qui docet, Michaelem esse,
c *Hom.34. in Euang.* qui mittitur, quotiescunque miræ virtutis aliquid agendum est. Hocque credo veritati conforme, nam ideo (vt alibi expositum
Zach.1.8. dedimus) vidit illum Zacharias Propheta, tanquam equitem, sedentem super equum rufum. Apparuit autem nunc in corpore ex aere formato, equo insidens, veste candida, armisque aureis indutus, hastam vibrans. Qui talem ducem de cœlo venientem vident, merito animos sibi faciunt tales, vt nullos impetus inimicorum, nec ferocissimas bestias, nec muros ferreos, timerent, sed tanquam leones in omnes hostes irruerent. Si ita animati sunt illi, vt omni timore deposito nullos fortissimorum hostium impetus formidarent, sed validè contra illos insurgerent, quali robore debemus nos firmari, videntes, non Michaelem, aut aliquem Angelum, sed ipsum Angelorum Dominum præcedentem, & ducem nostrum effectum ante nos procedentem, vt inimicorum nostrorum vires comprimat & eneruet, exercitum deijciat, & in fugam conuertat? Apparet, non in corpore phantastico, sed vero, & quidem Spiritus sancti opere in sacratissimæ Virginis vtero ex illius purissimo sanguine formato: quod quidem vestis candida dici potest, quippe quod nulla fuit labe infectum. Armatus insuper apparet, armis aureis omnium donorum Spiritus sancti diuini Verbi, aut Scripturæ diuinæ lanceam vibrans, cuius impetu omnes inimici impetus transfixit: quo factum est, vt omnes illius acies deuictæ manserint, deiectæ fuerint, & in fugam datæ. Vires igitur resumamus, & illius ducatum sequentes leonibus similes effecti: nec bestias inferni ferociores, nec muros ferreos potentiæ diaboli, timeamus. Videamus itaque ducem nobis de cœlo datum, præcedentem nos & procedentem ad inimicorum cateruas eneruandas. *Tunc ductus est Iesus in desertum à Spiritu, vt tentaretur à diabolo.* Quamuis vniuersa terra Promissionis ita fuerit habitatoribus plena, vt mirum sit, quomodo tam exigua terræ quantitas, tot tantaque hominum millia capere potuerit, erant nihilominus in ea quamplurimæ solitudines & deserta, quorum Scriptura sacra sæpe meminit. Hæc vocabantur deserta, non absolutè, sed sub peculiaribus nominibus: desertum Ziph, *a* quod erat inter occiden- a 1.*Reg*.26.
tem, & meridiem, longè à Ierusalem: deser- 2.
tum Maon, *b* illi vicinum: desertum En- b 1.*Reg*.23.
gaddi, *c* desertum Pharan, *d* desertum 24.
Idumææ ad meridiem. *e* Vnum tamen e- c 1.*Reg*.24.
rat, quod absolutè & simpliciter desertum 2.
vocabatur, quod, vt ait Hieronymus, *f* soli- d 1.*Reg*.25.
tarium valdè erat, montuosum & asperum, 1.
inter Ierusalem & Iericho, latronibus plenũ, e 4. *Reg*.3.
à quo egredientes, tot homines interficie- 8.
bant, vt ipsemet *g* dicat, ibi fuisse locum di- f *In c.* 20.
ctum *Adomim*, hoc est sanguinum, quia *Matth.*
multus ibidem sanguis, latronum incursio- g *Epist.*27.
nibus fundebatur, cuius occasione Christus *ad Eustho.*
Dominus parabolam construens, de homi- *Luc*.10.
ne incidente in manus latronum, huius loci meminit: de qua re Andreas Masius. Inci- *In cap.*2.
pit autem hoc desertum iuxta Anatoth, & se *Iosue vers.*
extendit super Galgala, vsque ad desertum 1. *&* *ca*.7.
Tecuæ, & Engaddi, iuxta mare Mortuum. *vers*.2.
Hoc desertum diuersum erat ab aliis prædi- ¶ 8.
ctis, nam alia non ideo deserta vocabantur, quod omnino habitatoribus essent vacua, sed quod minus frequenter habitarentur; eo modo quo apud nos sunt montana: ita Ioab sepultus dicitur *a* in domo sua in deserto, a 3.*Reg*.34.
quia aliquæ domus in illis desertis erant: & Idumæa desertum vocatur, *b* cum plu- b 4.*Re*.3.8.
res habeat habitatores; & Tribui Iuda sex ciuitates, cum suis villis in deserto assignatæ
dicuntur. *c* Desertum autem hoc, quamuis c *Iosue* 14.
in sui ingressu primo aliquos haberet inco- 61.
las, qui dicebantur habitare in deserto Iu- *Marc.*1.4.
dææ, tamen eius interiora omnino erant habitatoribus vacua, & hominibus inuia. In huius deserti interiori solitudine Ioan-

nes

Luc. 1. 80. nes à pueritia, vſque ad trigeſimum annum vitam egit, quod & Lucas indicauit, *Erat*, inquit, *in deſertis vſque in diem oſtenſionis ſuæ ad Iſrael*. Deſerta vocat in plurali, propter deſerta loca illius ſolitudinis, tam remota ab omni humana conuerſatione, vt per triginta fere annos, quibus Ioannes ibi manſit, nullum viderit hominem, nec ab aliquo homine viſus fuerit, vt Beatus Chryſoſtomus obſeruauit. Quod & D. Lucas in citatis verbis indicaſſe viſus eſt, dicens, fuiſſe Ioannem in deſerto, vſque ad diem oſtenſionis ſuæ ad Iſrael: nulli namque vſque ad illam diem Ioannes patuit, ſed in illa ſolitudine ab hominibus ſemotus, cum Angelis, inquit Chryſoſtomus, philoſophabatur: de quibus multa Origenes tradidit. Dum autem ibi Ioannes maneret, anno ætatis ſuæ quaſi trigeſimo, *Factum eſt verbum Domini ſuper eum in deſerto*, vt ſcilicet egrederetur iam ad prædicandum. In huius rei memoriam extat adhuc ſacellum ibidem, in honorem eiuſdem Ioannis conſtructum: de quo Adrichomius, ex Breidembachio, Brochardo, Vitriaco, & Saligniaco. Tunc autem Ioannes non ad populoſas ciuitates prædicaturus ſe contulit, ſed in priores ſolitudinis illius oras, Iordani proximas, ſe continuit; ibique prædicare cœpit, & baptizare. Ideoque dicitur prædicaſſe in deſerto Iudææ, iuxta Iordanem. *Hæc quia hæretici noſtri temporis non intellexerunt, varias nænias de Ioannis deſerto commentati ſunt. Ioanne itaque hoc deſerto egreſſo, CHRISTVS poſt baptiſmum illud ipſum ingreſſus eſt. Qua in re hoc obiter poſſumus expendere, quam verè Ioannes fuerit CHRISTI Præcurſor, quod verè viſus eſt CHRISTVS ibi pedes ponere, vnde Ioannes ſuos extrahebat. Nam ſicut Ioannes primo in huius deſerti interioribus vitam egit, quo ſe recepit, vt inde egrederetur ad prædicandum & manifeſtandum ſe mundo; ita illo inde egreſſo, CHRISTVS Dominus illud ingreſſus fuit, vbi vitam non paucis diebus egit, vt inde egrederetur ad prædicandum & manifeſtandum ſe hominibus. In hoc deſerto eſt mons altus, aſcenſu difficilis, hominibus inuius, beſtiis venenatis refertus, ex cuius pede fons ille celebris, qui ab Eliſæo dulcoratus eſt, ſcaturit, quique terram Iericho irrigat. Ad hunc ductus eſt Christus à Spiritu ſancto, qui propterea mōs, Quartanana hodie dicitur, quia in eo Chriſtus Dominus quadraginta diebus ieiunauit, in cuius cacumine ſacellum extat adhuc, ruinoſum quidem, ſed ieiunio & oratione Chriſti venerabile, vt ex eiſdem refert idem Adrichomius. Ex quibus intelligitur, id quod Marcus dixit: *Erat in deſerto quadraginta diebus, & cætera. eratq; cum beſtijs*. Vult enim, vt Chryſoſtomus *a* & Euthymius *b* annotarunt, indicare, quale deſertum illud fuerit, beſtiis ſcilicet plenum, & omni humano ſolatio deſtitutum. Beſtiarum autem nomine, ſecundum litteram, non dæmones intelligere voluit Euangeliſta, ſicut Euſebius Cæſarienſis ſentire videtur; ſed venenata animalia, beſtiaſq; crudeles, quas & nomen græcum *Cirion* indicat, quod ſignificat beſtiam feram & venenatam. Et verè quidam Autor, qui terra illa luſtrata, eam deſcripſit, ſcribit, adhuc nunc magnos, atros, horribileſque lacertos, ibi conſpici. Vnde & Rupertus vocat locum horroris & vaſtæ ſolitudinis. Multi quidem ſancti Patres cum beſtiis & feris vitam in deſertis incolumes egerunt, quibus illæ obſequebantur, vt coruus Eliæ, & Paulo Eremitæ, & leæna Malcho captiuo, & leones Antonio, cum Paulum ſepelire geſtiebat, tutiuſque illis fuit cum furioſis ſæuiſſimiſque animantibus in ſolitudine, quam cum hominibus in ciuitatibus habitare. Peculiariter tamen CHRISTVS Dominus illæſus inter beſtias egit, quippe qui pleno iure illis dominabatur, quibus & ille potius formidabilis erat (inquit Euthymius) cui potiori iure, quam Adæ, ante inobedientiam, illud conuenire poterat: *Dominamini beſtiis terræ: ſitq; terror veſter ſuper omnia animantia & beſtias terræ*. Ad hoc deſertum ductus fuit Chriſtus *Tunc*. Iſtud *tunc*, inquit Chryſoſtomus, ad illud proculdubio tempus aptandum eſt, quo deſcendit Spiritus ſanctus, cum inſuper delata vox ait: *Hic eſt filius meus, & cætera*. Quod Marcus expreſſit, dicens:

Marginal notes (left): *Luc. 1. 80.* — *Homil. 7. ex variis in Ioan.* — *Hom. 9. & 11. in Luc.* — *Luc. 3. 2.* — *In Theatro cap. de Tribu Beniam num. 94. 97. 98.*

Marginal notes (right): *4. Reg. 2.* — *Marc. 1. 13.* — *a In catena.* — *b In cap. 1. Marci.* — *Lib. 9. de monſtr. 7.* — *Aranda cap. 27.* — *In cap. 4. Matth.* — *In cap. 1. Marci.* — *Gen. 1. 28.* — *Gen. 9. 2.* — *Hom. 13. in Matth.*

dicens : *Statim*, scilicet post Baptismum, *Spiritus eum expulit in desertum.* Vnde si Christus baptizatus fuit die sexta Ianuarij, vt communiter Patres sentiunt, eadem sexta die in desertum ductus fuit, in quo ieiunans quadraginta diebus, vsque ad diem decimam quintam Februarij, qua tentatus fuit, mansit. Cùm igitur Christus esset quasi annorum triginta, instaretque propterea tempus, quo Deus erat Leuiathan expiscaturus, postquam baptizatus fuit, statim illum expulit Spiritus sanctus in desertum, tanquam hamũ in mare mittens, vt excitatus Leuiathan carnis infirmitate, quam videbat, & accedens ad eum deuorandum, captus comprehensusque virtute diuinitatis, quam non videbat, remaneret. Hocque est illud: *Vt tentaretur à diabolo:* hoc est, vt diabolus ipsum aggrederetur, & in eum ageret, in quem omnes vires suas conuerteret, quem & pleno ore, apertisque faucibus deuorare intenderet.

§ .3. *Christus ductus in desertum est, non vt diabolus eum tentaret, sed vt diaboli tentationes sustineret & vinceret.*

¶ 9 *Hom. in hoc Euangel.* DVbitat B. Eusebius Emissenus (aut is, cuius expositio in hoc Euangelium, sub nomine fertur Emisseni) à quonam spiritu Christus ductus sit in desertum. Suspicatur enim à spiritu illo ductum fuisse, à quo ductus in Ierusalem, & in mõtem excelsum postea perhibetur. Sed verè (inquit D. Gregorius) & absque vlla quæstione conuenienter accipitur, vt à Spiritu sancto ductus credatur in desertum, vt illic eum suus Spiritus duceret, vbi hũc ad tentandum malignus spiritus inueniret: quod ex professo demonstrant Origenes *a*, Hieronymus *b*, Chrysostomus *c* Theophylactus *d*, Euthymius *d*, Beda *d*, & alij. Et certè dum S. Lucas dicit: *Agebatur à Spiritu*, voluit illum Spiritum exprimere, quo Filij Dei aguntur, de quo postea dixit Apostolus: *Qui Spiritu Dei aguntur, ij filij Dei sunt.* Hoc supposito dubium cõmune quidam proponunt, qui fieri possit, vt Spiritus sanctus ducat Christum, vt tentetur à diabolo: tentatio namque diaboli opus est malum, & actio iniqua, per quam id quod verè malum est, intendit. Quomodo ergo Deus talem vult tentationem, cuius voluntas non potest malum intendere. Quod si dicas: Deum non intendisse malum, sed bonum, quod inde poterat oriri, statim obijciam Paulum docentem; Non esse facienda mala, vt inde oriantur bona. *Rom. 3. 8.* Quidam dicunt, explicandam esse Euangelistæ loquutionem permissiuè, vt velit dicere, Christum ductum à Spiritu sancto in desertum, vt permitteret diabolo, illum tentare: Certum est namque Deum nõ intendere malum, permittere tamen. Alij coniunctionem, *Vt*, exponunt, quod non habeat vim causæ finalis, sed explicet consequutionem, iuxta communem Scripturæ phrasim: ita illud: *Vt iustificeris in sermonibus tuis:* id est, parcens mihi, hoc consequetur, quod verba tua & promissiones, quibus promisisti pœnitentibus veniam, ostendentur veræ. *Psal. 50. 6.* Ita & illud: *Vt impleretur, quod dictum est per Prophetam;* id est, ex eo quod hoc factum est, consequens fuit, vt prophetia maneret completa. Sed de ijs alibi. Hic ergo erit sensus Euangelistæ: Ductus est Iesus à Spiritu in desertum, & statim hoc consequutum fuit, vt tentaretur à diabolo. Cæterùm loquendi forma, qua vtitur Euangelista, omnem tollit difficultatem: quia non vtitur verbo actiuo, nec dicit Christum ductum à Spiritu, vt diabolus tentaret eum, quasi intenderet Spiritus sanctus, vt diabolus tentaret Christum, sed vtitur verbo passiuo, *vt tentaretur à diabolo.* Duo enim sunt quæ in hoc opere possumus cõsiderare, actionem scilicet diaboli tentantis, & passionem Christi sustinentis tentationem. Actio quidem diaboli mala fuit, cuius voluntas erat iniqua: at passio, qua Christus eius tentationes sustinuit, & passus est, fuit sancta, & maximè frugifera, vt dicemus. Idcircò actio diaboli

Hom. 16. in Euang. — *a Hom. 29. in Lucam.* — *b In cap. 4. Matth.* — *c Hom. 13. in Matth.* — *d In cap. 4. Matth.*

non fuit intenta à Spiritu sancto, sed solummodo permissa; passio tamen illa fuit, quam verè Spiritus sanctus intendebat, quia omnibus modis erat bona. Sicut certum est, Deum non intendisse, vt Iudæi Christum occiderent; quia id erat omnibus modis malum: voluisse tamen, vt Christus mortem ab illis iniustè illatam, sustineret patienter: id namque innumera bona continebat. Similiter, nec volebat Deus, vt Tyranni martyres torquerent; volebat tamen, & intendebat, vt martyres pœnas ab illis illatas patienter ferrent, quia sicut actio erat mala, & inuisa Deo, ita passio erat bona, & Deo gratissima. Sicut ergo Deus non misit Filium suum in mundum, vt eum occiderent Iudæi, quia hoc malum erat, sed vt pateretur mortem, quam Iudæi Deo permittente erant illaturi, quia hoc erat ad nostram salutem expedientissimum, ideoque Caiphas, qui Dei sententiam nesciens expressit, non est vsus verbo actiuo, dicens: Expedit, vt vnum occidamus hominem, sed

Ioan. 11.50 passiuo: *Expedit, vt vnus moriatur homo:* ita & nunc Matthæus, explicare volens

§ 10 Dei decretum, cùm misit Deus Christum in desertum, non vtitur verbo actiuo: non namque actionem diaboli intendebat Deus, sed passiuo, *vt tentaretur*, inquit, quia hoc intendebat, quod Christus diaboli sustineret tentationes & ictus: nam hoc erat bonum & vtilissimum, vt de-

3.p.q.41. art.1. monstrat & explicat D. Thomas, multas rationes expendens, propter quas oportuit Christum tentari. Quia primo (inquit) ex eo quod tentatus est, tentatoris vires eneruauit: quam rationem explicat,

Hom.16. in Euang. ex illa celebri sententia B. Gregorij: Non erat indignum Redemptori nostro, quod tentari voluit, qui venerat occidi. Iustum quippe erat, vt sic tentationes nostras suis tentationibus vinceret, sicut mortem nostram venerat sua morte superare. Quam

Li. de passio. & Cru. Dom ad fi. eandem rationem obseruauerat Beatus Athanasius, expendens, tentatoris vires à Christo esse confractas, ita vt a Christianis possit iam conculcari, & ludibrio ha-

a Lib.4. in Lucam. beri. Idipsum & Ambrosius *a*, dicens, Christum nobis vicisse tentatorem: quod & Augustinus *b* egregiè prosequitur, & Beatus Maximus *c* excellenti sententia conclusit, dicens: Ergo nunc fratres charissimi, ieiunantis Domini victoriam recensentes, triumphum nostræ salutis agnouimus. Ad hoc institutum potest exponi illud: *Inimici defecerunt frameæ in finem.* Frameæ enim aut gladij inimici nostri, eius inquam tentationes, acies & astus defecerunt, eneruatæ sunt, & amiserunt vires, cùm ille in finem, id est Christum, eas conuertit; eo modo, quo gladij acies & vis retusa manet, si quis illum in durissimum lapidem, vel firmissimũ saxum conuertat. Secundò voluit tentari, inquit D. Thomas, propter nostram cautelam, vt nullus quantumcunque sanctus, se æstimet securum & liberum à tentatione; neque quispiam de cordis sui puritate confidat, inquit Sanctus Leo Papa, vt putet se nullis tentationum periculis subiacere, cùm peruigil ille tentator, eos acrioribus pulset insidijs, quos maximè videt abstinere à peccatis: nam à quo dolos suos contineat, qui ipsum quoque Dominum maiestatis ausus est calliditatis suæ fraude tẽtare? Et iterum: Cuius (inquit) hostis ille nequissimus, non audeat impugnare propositum, cuius non appetat violare ieiunium, quando versutias suas, nec ab ipso mundi Saluatore continuit? Hanc rationem tradiderunt Hilarius *d*, Chrysostomus *e*, & Tertullianus *f*, quam ex professo expendit D. Hieronymus *g*, refellens Iouiniani errorem, qui censebat, eo ipso quo quis baptizatus est, immunem ab omni tentatione reddi. Tertiò propter exemplum, vt scil. nos instrueret, qualiter diaboli tentationes vincamus: quam rationem egregiè prosequitur Augustinus *h*, expenderatque Cyprianus *i*: Voluit (inquit) Sapientia Dei, erudiendos informare exemplo, & contra tentamenta proponere documenta, &c. Propterea vt obseruauit Sanctus Leo Papa *k*, nequissimi hostis astutiam, non potentia deitatis, sed humilitatis mysterio vicit, ea solummodo agens & proponens, quæ quiuis purus homo agere

b Lib.3. de mirabili Sacræ script. c.6.
c Hom.1. Domin.1. Quadrag.
Psal.9.6.
Sermon.3. Domin.1. Quadrag.
Sermon.4. Domi.1. Quadrag.
d Can.3. in Matth.
e Hom.13. in Matth. & homi.5. ex varijs in Matth.
f Li. de baptis. c. vlt.
g Lib.1. contra Iouin.
h Lib.4. de Trin. c.13.
i Li. de ieiun. & tẽt. Christi.
k Serm.1. & 2. Dom. 1. Quadra.

mo agere posset & inducere. Vnde etsi diabolus victus remanserit, non tamen eius diuinam potentiam potuit manifestè cognoscere. Quartò, vt nobis fiduciam de sua misericordia largiretur. Vnde dicitur: *Non habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum autem per omnia, vt misericors fieret.* De ijs rationibus alibi multa diximus, & alia statim subinferemus. Ex his explicat B. Chrysostomus, cur Deus, quasi mores mutasse visus sit: antiquitus namque tam ægrè ferebat se tentari, vt homines tentantes se in deserto mortifero serpentũ morsu percusserit; idque perpetuo admonebat, ne aliquis auderet se tentaret, ne compelleretur ad nihilum illum redigere. Hinc recusabat ire cum populo, ne fortè illum consumere compelleretur, si aliquo modo tentaretur ab ipso. Nunc autem tentari ab ipsomet diabolo patitur, & tentatorem prouocaturus in desertum ducitur, quia id nobis erat expediens: patitur namque Deus quicquid nobis est vtile, quantumcunque sit contra eius conditionem & mores.

ad Heb. 4. 15.

Homi. 5. ex varijs in Matth.

Exod. 33. 3.

§. 4. *Desertum locus est aptior, quàm ciuitas ad congrediendum cum diabolo ipso, ideo Christus, vt tentaretur ab illo, in desertum ductus fuit.*

§ 11 3. p. q. 41. a. 2.

QVæstionem proponit D. Thomas, cur Christus ducatur à Spiritu in desertum, vt tentaretur. Si enim intendebat Spiritus sanctus, vt Christus tẽtationes sustineret, eò videbatur ducendus, vbi maior, abundantior, & frequentior esset copia tentationum, & tentatorũ. Hoc autem non est desertum, sed potiùs ciuitas, aut locus, in quem innumera hominum multitudo confluit. In ciuitatibus quippe sunt instrumenta & arma, quibus diabolus solet homines impugnare: ibi allicit mulierũ pulchritudine & ornatu; terret mundi iudicijs & vocibus; ibi diuitiæ, epulæ, luxus, amici instigantes ad omne malum, occasiones ad omne peccatũ. Vnde & viri sancti, vt tentationes fugerẽt, earumq; occasiones præciderent, ad deserta confugiebant, vbi non stimularet species pulchritudinis vanæ, nec mouerent syrenarũ voces, nec frangerent mundi tumentes fluctus. Dauid propterea desiderabat solitudinẽ. *Quis* (inquit) *dabit mihi pennas, sicut columbæ, & volabo & requiescam?* Nec mirum: *Nam vidi*, inquit, *iniquitatem, & contradictionem in ciuitate.* Egregia sunt verba Pauli, quibus exprimit Moysen Ægyptum reliquisse. *Reliquit temporalis peccati iucũditatem.* Quod quidam de palatio Pharaonis Regis Ægypti explicant, quod meritò Paulus vocat *iucunditatem temporalis peccati*, quia locus in quo peccata grauissima cum iucunditate & delectatione cõmittuntur, sunt palatia Regum & principum, in quibus innumeræ sunt peccatorum occasiones: ibi crapula & luxus, superbia, fastus, & ambitio, inuidia & liuor, mẽdacia, detractiones & proditoriæ persecutiones, ibi assentatores, & qui *laudant peccatores in desiderio animæ suæ.* Ab hoc loco abest longè veritas, mortificatio carnis, ieiunium, silentium, mundi contemptus, seculi & delitiarum, ac diuitiarum aspernatio, in quo aut veritas est neganda, si quis vult vitam conseruare, vt fecit Petrus; aut vita amittenda, si quis veritatem vult asseuerare, vt fecit Ioannes Baptista. Theodoretus verò, nomine *Temporalis peccati*, intelligit ciuitatem, impijs hominibus plenam, in qua tot tantæque se offerunt occasiones, vt vix ac nec vix quidem possit homo impollutum spiritum conseruare. Obseruauit Hieronymus, apud Hebręos fuisse in more, iudices in portis ciuitatis tribunalia sua habere cõstituta, adeo vt communi phrasi dicatur, *Sedere in portis*, pro eo quod est sedere in tribunali iudicis. Ita dicitur: *Nobilis in portis vir eius, quãdo sederit cũ senatoribus terræ*: & alibi: *Ibit ad iudices, qui sedẽt in porta ciuitatis.* Hoc autem ideo faciebant, ne homines simplices, qui in desertis aut oppidulis morabantur, cùm propter negotia aliqua ad ciuitates veniebãt,

Psal. 54. 7

ad Heb. 12. 25.

Psalm. 9.

In cap. 11. ad Hebræ.

In cap. 5. Amos.

Prou. 31. 23

Deut. 17. 5. 8.

occasionem haberent ingrediendi, & lustrandi illius vicos & plateas, ne qui simplices erant, malitia ciuitatis corrumperentur. Dauid, qui dum in desertis & solitudinibus manebat, conseruabat animam suam mundam, ac si esset in loco quodam sancto (*In terra*, inquit, *deserta, inuia, & inaquosa, sicut in sancto apparui tibi*) vbi & inimico suo pepercit, & cum cordis scrupulo oram chlamydis eius abscidit; in ciuitate positus non euasit tentationem superbiæ, qua diabolus excitauit eum, vt numeraret populum; nec oculos sine macula aperuit, qui videns Bethsabee, eam concupiuit, & fidelissimum Vriam proditoriè occidit: & huiusmodi sunt innumeræ historiæ. Hinc fit, quod si ab eo qui mundum deserere intendit, inquiras, cur id faciat, respondebit se id facere, vt laqueos diaboli effugiat, & tentationes vitet. Si Monachos, Eremitas, Anachoretasque interroges: cur relictis vrbibus, deserta abditiora quæsierint, respondebunt: vt liberum seruent animum ab inimici incursionibus. Et si ab Ecclesia quæras, cur Baptista ætate infantili hoc idem asperum desertum incoluerit, nec egressus fuerit vsque ad annum trigesimum, cùm factum est verbum Domini super eum: respondebit: Ne leui saltem, macularе vitam, famine posset. Propterea sancti Patres erant in *solitudinibus errantes, in montibus, & in speluncis, & in cauernis terræ*, vt dixit Paulus, qui securiùs vitam inter feras se posse seruare credebant, quam in hominum cœtibus & ciuitatibus, vbi omnia sunt inextricabilibus laqueis plena. Si ergo Christus ductus est à Spiritu sancto vt tentaretur, vtque tentationes fortissimas, validas, & multiplices sustineret, ad Regum palatia videbatur ducendus, vbi tentationes sunt abundantiores, aut saltem ad populosam numerosamque ciuitatem, in qua sunt validi laquei, atque multiplices, & non ad desertum, ad quod duxerat Ioannem, vt liberum à laqueis inimici seruaret. Respondet tamen D. Thomas, apto sapientique consilio Spiritum sanctum duxisse Christum in desertum, vt tentaretur à diabolo: necessarium namque erat, vt Christus Dominus diabolum vinceret, ad cuius opera & vires soluendas venerat, quem nisi ille vicisset, nos vincere non possemus. Vt autem eum vinceret, necessarium erat cum eo congredi & pugnare: vt verò cum eo cōgrederetur, expediens fuit eundem ad pugnam prouocare: ad hoc autem locus aptissimus desertum est, vt dixit Ambrosius. Comminatus fuerat Deus inimico nostro, postquam humanum genus deuicit (inquit D. Irenæus) quod semen mulieris, quam ille seduxerat, esset calcaturum & contriturum illius caput, talemque de illo victoriam reportaturum, vt relinqueret inualidum & infirmum, sicut manet serpens contrito capite. Voluit propterea Deus ipsum inimicum ita prouocare, vt per se ipsum ad pugnam accederet. Expedientissimum propterea fuit in desertum duci Christum, quod locus est proprius, in quo diabolus per seipsum pugnam committat & aggrediatur. Hanc doctrinam varijs rationibus possumus explicare: sitque prima desumpta ex familiari quodam exemplo. Quando Princeps, aut Rex aliquis per tyrannidem aliquam prouinciam sibi subiecit, eiecto proprio Rege, ac naturali domino, ipse quidem quando res tota confecta est, ad quiescendum se recipit in palatium. Quoniam autem semper in prouincia reperiuntur aliqui, qui minus benè ferunt tyranni dominatum, & legitimi domini ac Regis memoriam seruant & appetunt, curat tyrannus, duces aliquos validos in prouincia statuere, quibus committit, vt maxima solicitudine agant contra eos, quos in se rebelles persenserint. Id quidem præstant duces, nec tyrannus ipse ad bellum egreditur per seipsum, quamdiu illi ad id peragendum sufficiunt. Cùm verò aliquis insurgit vir egregiæ fortitudinis, qui tales duces, & eorum copias & vires contemnit, eosque superat, illorum gladios spernit, illudit astutias, & machinas, ipsemet Rex tyrannus ad bellum agendum se accingit,

Psal.62.3. — § 12 — *Ad Hebr. 11.38.* — *Ibidem.* — *Lib.4.in Lucam.* — *Lib.5.cont. hæres.c.21.*

cingit, ipsemet progreditur, vt cum tali viro congrediatur. Subiecit quondam sibi princeps tenebrarum prouinciam huius seculi, quando hominem in paradiso vicit, ac superauit; idque tam validè
Ioan.14.30 vt pleno ore, *Princeps huius seculi* diceretur. Quamuis autem talem prouinciam pacificè possidere videretur, intelligens fore multos, qui aliquando proprij naturalisque Regis tenerent memoriam, cui tanquam legitimo proprioque Regi affi-
Psal 41.3. cerentur, qualis erat ille, qui dicebat: *Sitiuit anima mea ad Deum viuum*: ille iti-
Isai.26.9. dem qui suspirabat, dicens: *Anima mea desiderauit te in nocte*, quosdam duces supposuit, quibus commisisse visus est, vt contra tales agerent bellum, omnesque sub dominio suo continerent. Hi duces sunt, mundus & caro. Astutoque consilio, eis diabolus vti voluit. Considerauit namque hominum genus duo mala incurrisse, in illo primò congressu, quando hominem vicit, ignorantiam scilicet & tenebras in intellectu, & infirmitatem ac fragilitatem in voluntate. Vt insipientes ac ignorantes, & stultos sub dominio suo contineret, mundum supposuit; contra hos namque agit mundus: armaque, quibus tales expugnat, sunt ipsius iudicia, dicta, & sententiæ, quæ nihilo ab inani aura vel vento differunt. Mirum certè est, quomodo tam leuia arma deijciant tot hominum millia: sed hoc ipso ostenditur, illos vanos & stultos, contra quos tam inane genus armorum præualet. Quam enim inanem hominem iudicares, & sine pondere, quem leuis aura aut exiguus vẽti flatus huc illucque propelleret & circumduceret? Hincque intelliges, cur tot homines ab huiusmodi duce vincantur, *quo-*
Eccle.1.13. *niam stultorum infinitus est numerus*, qui mundi iudicia sententiasque obseruant, qui proinde seipsos demonstrant stultos. Nonne stultissimus est homo, qui quietã potest agere vitam, si sua sit sorte contentus, qui tamen vt mundi expectationi satisfaciat, ingentibus curis, & solicitudinibus torquetur? Non minus seipsum stultum comprobat, qui omnes facultates, quibus commode viuere posset, in nimio vestium cultu consumit, vt vocibus mundi obtemperare videatur. Ille similiter, qui vt mundanam gloriam conseruet, aliena non restituit, & æternam gloriam perdit. Is itidem, qui cum tranquillè agere posset, & gratum obsequium exhibere Deo, parcens inimico, vitam summis inquietudinibus & corporis & animæ periculis plenam ducit, auscultans mundi voces, dicentes, honorem seculi cunctis rebus anteponendum. Vt verò infirmos ac debiles diabolus sibi subiectos teneat, alium ducem supponit, qui suas partes agat, carnem scilicet: quia hæc tantum deijcit infirmos. Quid nam- Isai.40.6.
que caro nisi fœnum? Quantæ infirmitatis ac debilitatis esset homo, quem alius sola fœni stipula prosterneret, vulneraret, occideret? Rem tam indignam iudicauit Abimelech ille, à fœmina occidi, vt cum mulier quædam à superiori arce fragmen iaciens, cerebrum eius confregerit, citò vocauerit armigerum suum dicens: *Euagina gladium tuum, & percute me, ne forte* Iudi.9.54.
dicatur, quod à fœmina interfectus sum, de qua re loquitur optimè Beatus Augusti- 4. De ciui. cap.18.
nus, ostendens, quam sit indecens & indecorum hominem à carne sua superari. His duobus ducibus seculum videtur diabolus commisisse, vt illud sibi subiectum conseruent. Quod & verè faciunt. Quot enim hominum millia diabolo subijciuntur, expugnati à mundo? Quot quantique sunt, qui eius voces auscultant, iudicia sequuntur, sententias tenent, adeò, vt cum se offert occasio, in qua aut lex Dei, aut iudicia mundi seruanda sint, semper hæc præponunt, illam autem transgrediuntur? Quot itidem quantiq; sunt, quos caro subiectos diabolo tenet? *Multos vulnera-*
tos illa deiecit: &, *Propter speciem mulieris* Pro.7.26.
multi perierunt. Idcirco diabolus non est ccle.9.9
solicitus, aut curat, in seculo per se ipsum bellum agere, & eos, qui in illo viuunt per seipsum impetere: quid namque opus est, vt ipse per seipsum solicitet, quem per

mundi voces deijcit, & vincit, & per carnis motum subiectum tenet? Quando autem datur aliquis vir egregius, qui illustratus à Deo, sapiētiaq; diuina præstans, mūdum spernit, eius vires vanas & stulta iudicia contemnit, seque à mundo separat, quiq; fortissimo animo rebellantem carnē per ieiunium, & aspera mortificationis opera comprimit, & frenat, contra hunc diabolus per seipsum insurgit, contra eum ipsemet bellum & acies instruit. Idq; egregiè Paulus expressit: *Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, aduersus mūdi rectores tenebrarum harum.* Expende pronomen illud, *Nobis.* Quasi dicat: Contra insipientes quidem ac stultos, contra infirmos & imbecilles, non per seipsos insurgūt principes tenebrarum, quos per duces suos, mundum sc. & carnem, deijciunt. Nō valdè solicitus est diabolus, bellum agere contra eos, quos videt seculo affectos, inseruientes carni, insequentes honorem, quærentes delitias: non curat impugnare mercatorem, qui animam vili pretio expositam habet; contra sensualem, quem quęuis mulieris species perturbat, &c. *Nobis,* seipsum reseruat, vt contra nos luctetur, qui primitias spiritus habentes, non spiritu huius mundi ducimur, quibus mundus crucifixus est, qui carnis petulantiam castigamus, & corpus in seruitutem redegimus. Hoc ipsum clarè patere poterit, si sāctorum Patrum acta consideremus: nam videmus dæmonem tunc per seipsum accessisse ad eos impugnandos, quando eos videbat contempsisse mundum, eiusq; iudicia calcasse; carnē etiam duris mortificationis operibus subiecisse. Ita cōtra B. Antonium, qui se ad solitudinē receperat, & contra S. Benedictū, & cōtra B. Catharinā Senensem, contra quos, vt ageret, ipsemet varias figuras assumebat, imò & innumera dæmonū multitudo confluebat, ex quibus aliqui supremā mulierum pulchritudinē referebant, alij varijs formis mūdi delitias exprimebant, & omnia, quæ in mūdo pretiosa sunt repræsentabant, alij horribiles formas oculis offerebant, vt timorem incuterent, &c. vt quos videbant nō posse à carne & mundo superari, à seipsis superarētur. Signanter autē diabolus id præstat, cū videt tales viros se ad deserta recipere, in quibus non sunt fœminę, quarum conspectus possit carnē ad luxuriam prouocare; nec mundi rumor auditur, quo excitetur quis ad obsequendū illi. Hinc potest explicari, cur dęmones dixerint, locū suæ habitationis eremū esse: vt enim refert B. Athanas. cum se S. Antonius ad desertum recepisset, in quo varias, diuersasque victorias de dæmonibus reportauit, formidantes amplius cū eo congredi, ad ostium habitaculi illius accesserūt multi, ac innumeri, vociferātes & dicētes: Quid te ingeris nostris habitaculis? Quid tibi & deserto? Abscede à finibus alienis, nec potes hic habitare. Cur diabolus vocat desertū habitaculum suū? Nonne verius in ciuitatibus commoratur, & in seculo, vbi quicquid cōspicitur: *aut concupiscentia carnis est, aut cōcupiscentia oculorum, aut superbia vitæ; quæ nō est ex Deo, sed ex maligno?* Ratio est, quoniā diabolus in seculo habet illos duos duces, quos diximus, quibus tradidisse videtur seculū, vt in eo suas partes agant: ipse autē ad desertum se recipit, ibi acturus bellum, quò seculum nō pertingit, & caro inermis redditur; in quo mundus non clamat, nec caro habet vnde vires resumat. Quoniam ergo volebat Spiritussanctus, vt CHRISTVS diabolum ipsum vinceret, ad hoc autem necessarium erat, vt ipsiusmet diaboli tentationes sustineret, quarum proprius locus desertum est, in quo alij inimici, mundus scilicet & caro minus versantur, illum ad desertum ducit.

§. 5. De-

Marginal notes: § 14 (beside "tem datur aliquis vir egregius"); *Ephe. 6.12* (beside "tio aduersus carnem"); *In vita Antonij, pa. 638.* (beside "pisset, in quo varias"); *1. Ioa. 2.16.* (beside "piscentia oculorum")

§. 5. *Desertum locus est aptus ad vincendum ipsum dæmonem, qui in populorum frequentia est Leuiathan, sociorum auxilio vincens.*

¶ 15. AD desertum meritò CHRISTVS trahitur, superaturus dæmonem, vt nos doceat, similem locum à nobis quærendum, si diabolum superare volumus. Tentatus est, vt ex Cypriano *a*, Augustino *b*, D. Thom. *c*, cæterisque Patribus dictum est, quatenus nobis vincendi magisterium præberet: vt autem id præstaret noluit (inquit D. Leo Papa *d*) illum vincere diuinitatis potestate, sed per ea media quæ homini puro, quem instruebat, essent congruentia. Inter media autem homini puro necessaria ad victoriam, vnum est, fugere populorum gentiumque mundanarum frequentiam, vbi diabolus magna pollet potestate, vbi non solus nos impetit, sed auxiliatoribus socijs comitatus. Quando homo aliquis habet inimicum validum, quem videt socios in sui adiutorium aduocasse, quibus comitatus incedit, timet: nec enim Hercules contra duos, quanto magis contra plures? Vt igitur commode illi possit resistere, ipsius occursum fugit in loco, quo socij ipsum comitantur, & ei auxiliari possunt, & ad illum trahere curat, in quo sociorum auxilio sit destitutus, vt solus cum solo congrediens, victoriam reportet, de qua poterat desperare, si ageret cum eo sociorum adiutorio munito. Inimicus noster diabolus est: *Aduersarius vester diabolus*, inquit D. Petrus. Et benè illum Deus, *Leuiathan* nomine, descripsit, quod vt diximus, significat, sibi copulans, aut associans; quia duos secum socios assumit & copulat, mundum scilicet & carnem, quos ad expugnandos nos secum trahit: adiutus siquidem violentis mundi vocibus, & iudicijs, & validis carnis motibus ac affectibus, contra nos agit. Vicit certè Regem Achab adiutus vocibus Pseudoprophetarum, qui ibidem in Regis palatio commorabantur, quos in adiutorium sumpsit: deiecit Dauidem adiutus carnis stimulis & motibus, quibus eius spiritum conculcauit. Hoc propterea timendum est, congredi cum illo, vbi videmus talibus socijs munitum: nam tunc de victoria desperare possumus. Quomodo namque diabolum vincere potest homo, qui mundanorum communione & frequentia non egreditur, semper in publicis ludis, spectaculis, iocis, perpetuò in plateis oberrans, speciem alienæ considerans, eorum se adiungens consortio, qui nihil nisi terrena curant, vbi mundi leges æstimantur & præualent, vbi caro comessationibus & ebrietatibus tradita, liberè carnalia appetens, innumeris, acutisque stimulis spiritum pungit? Quid faciet miser taurus, quantumcunque sit validus & fortis, idcirco positus, & conclusus, qui spectatorum vocibus, insultationibus, & sibilis, conturbatur, & cursorum circumstantium se stimulis vsque ad intima penetrantibus pungitur? Quid faciet spiritus hominis non fortis, sed infirmus, nullius virtutis exercitatione munitus, inter mundanorum frequentiam positus, illorum sibilis & vocibus perturbatus, & carnis aculeis stimulatus? His socijs adiutus diabolus, ferè semper securam habet victoriam. Ad vindictam ibi facillimè pertrahit, adiutus vocibus mundi, clamantis, vilem & infamem esse hominem, qui vltionem de inimico non sumit. Ad auaritiam impellit, mundi sibilis, magnificantis solummodo diuites, spernentis pauperes, & illum beatum iudicantis, cui facultatum abundantia subest, cuius etiam clamoribus adiutus in superbiam & ambitionem miserè deijcit. Ad luxuriam similiter inclinat, per carnem libertati donatam, cibo, potuque impinguatam, nescientem ieiunij frena, & mortificationis flagella non timentem. Vt ergo sancti viri inimicum istum vincant, curant à socijs suis illum separare, & ad eum locum conuertere, in quo soli cum solo congrediantur. Propterea deserta petunt, ad quæ mundus non peruenit, ¶ 16.

vbi

a De ieiun. & tent. Christi. *b* In Ps. 90. & 4. de Tri. c. 13. *c* 3. p. q. 41. art. 1. *d* Serm. 1. & 2. Do. 1. Quadr.

1. Pet. 5:8. 3. Reg. vlt. 2. Reg. 11.

vbi & carnem vehementer macerant, vt diabolum sociorum suorum destitutum adiutorio, vincant & superent. Hac de causa Esaias desertum & solitudinem laudat, *Esa.32.16.* quod ibi sit *securitas vsque in sempiternum.* *Lib.2. cōt. Pelag.* Irridet Pelagianos Beatus Hieronymus, quod assererent, hominem in medio ciuitatis positum, & quibusque occasionibus tentationum circumseptum, facilè posse easdem superare. Si namque hoc verum esset, inquit Hieronymus, cur ij, qui victores euadere cupierunt, deserta petebant, hominum fugiebant consortia, cellulis se includebant, oculos claudebant, ne fœminas aspicerent, aut pulchritudine auri incitarentur; occludebant aures, ne mundi voces auscultarent? Et ad hoc institutum illud obseruare videtur, quod iuxta Septuaginta dixit Zacharias: *Zach.9.15.* *Lapides sancti voluuntur super terram.* Sancti quippe viri, qui lapides dicuntur, ex quibus cœlestis Ierusalem extruitur, tanquam viuis ex lapidibus, dum in seculo manent, & terrarum loca inhabitant, in occasionibus positi, sæpe voluuntur; sicuti accidit Dauidi, dum in solario ciuitatis & domus suæ conspexit mulierem se leuantem: & Petro, domum Pontificis ingredienti, positoque in occasione timoris. Quid igitur faciet, qui nondum lapidis fortitudinem est assecutus, sed tanquam fragile lutum existit, quod vel leuis stipula poterit penetrare? Optimè propterea clamat Spiritus sanctus, inquit Hieronymus: *Eccl. 9.7.* *Ne circumspicias in vicis ciuitatis, neque oberraueris in plateis illius, neque circumspicias speciem alienæ: auerte oculos à muliere compta, & ne circumspicias mulierem alienam: propter speciem enim mulieris multi perierunt, & ex hoc concupiscentia, quasi ignis exardescet.* Nullum efficacius remedium sulphureo pulueri cōseruando, quam illum ab eo loco separare, in quo ignis succenditur, & scintillas multas emittit ardentes: qui enim fieri poterit, vt ab hac vel illa, non totus succendatur & pereat? Considera diabolum, cum in magna frequentia te positum videt, statim silice & ferro hinc & inde percutientem, excitantem scintillas ardentes, quibus, qui magis dispositus es, quam sulphureus puluis, succendaris. Ex pecuniarum abūdantia, quam vides, micantes scintillas auaritiæ excutit; ex iniuria tibi illata, scintillas iræ excitat, quibus te accendat; ex alienæ circumspectione, & ex conspectione pulchritudinis illius, luxuriæ flammam extrahit, ex qua *concupiscentia tua quasi ignis exardescat.* *Lib. de honestate mulierū. to.9.* In huius confirmationem expendit B. Augustinus, quod idem Sapiens clamauit: *Eccles.9.5.* *Virginem ne conspicias, ne fortè scandalizeris in decore illius.* Additque: nam & B. Ioseph, vt impudicam Dominam posset euadere, pallium quo apprehensus erat, reliquit, & fugit. *Hom. 15. ad popu. & alibi.* Videndus est B. Chrysostomus, qui sæpè eloquentissime illud perpendit consilium Spiritussancti, admonentis eum, qui in ciuitate aut hominum frequentia habitat: *Eccl. 9.28.* *Communionem mortis scito, quoniam in medio laqueorum ingrederis, & super dolentium arma ambulabis:* quasi eum alloquens, qui inter mundanorum frequentiam agit: Scito ibi communia esse mortis pericula, & quod iam cum morte habetur communicatio, quæ tam certa est, sicut aui volanti inter laqueos multos, captura & comprehensio; & ei qui ambulat super dolentium arma (in Græco, super pinnacula) certum præcipitium. ¶ 17. Chrysostomus lectionem Septuaginta sequutus, ita legit: *Agnosce quod in medio laqueorum transis, & super propugnaculis vrbium habitas:* quæ verba expendens, carnis (inquit) concupiscentiæ, *Hom. 8. in Lucam.* acriùs insurgunt aduersus eos, qui in hominum viuunt frequentia, quos & decora facies capit per oculos, & verbum obscœnum per aures ingressum, turbat nobis rationem frequēter &c. & iterum ex professo: *Hom. 15. ad popul.* Hoc (inquit) verbum, ipsi in mente nostra scribamus, & in memoria nostra semper circumferamus, & non peccabimus. Non dixit aspice, sed *agnosce,* quia obumbratus est laqueus, quandoquidem non aperte mors apparet, neque manifesta clades, sed vndique obrecta adiacet. Multa itaq; opus est agnitione, & diligenti scrutatione: sicut namque pueri terræ laqueos, sic diabolus

vitæ

vitæ voluptatibus peccata circumtexit. Itaque perscrutemur diligenter, si lucrum occurrit, ne lucrum aspicias solum, sed scrutare diligenter, ne fortè mors & peccatum intra lucrum sit absconditum: cum delectatio occurrit, ne solam respicias, sed ne fortè aliqua iniquitas in voluptatis profundo obumbrata sit: si honor se offerat, &c. Si insuper vnus aut duo laquei forent, facilis esset custodia; sed ipsorum multitudinem Salomon ostendere volens adiecit: *In medio laqueorum.* Vtrinque nobis voragines, vtrinque doli. Hæc & alia latè Chrysostomus, quæ similiter annotauit Augustinus, cadem Sapientis verba expendens. (*In Psa.* 141) Ex quibus facilè intelliges, quam sit difficilè, euadere illæsum, quem diabolus in medio seculi positum, impugnandũ aggreditur, vbi adiutus carnis motibus, & mundi rumoribus, & iudicijs, tot ac tantos laqueos vbique tendit, vt difficillimum sit homini, ac quasi impossibile, victorem omnino euadere. Hæc egregiè Deus ipse depinxit, agens cum beato Iob, & explicans, quomodo aliquis omnibus laqueis liberetur, soluaturque: *Quis* (inquit) *dimisit onagrum liberum, & vincula eius quis soluit? cui dedi in solitudine domum & tabernacula eius in terra salsuginis. Contemnit multitudinem ciuitatis, & vocem exactoris non audit.* (*Iob* 39.5.) Onager, asinus est syluester, vt B. Gregorius annotauit, animal notum satis, cuius feracissima est Asia, & Africa, vt Plinius scripsit. (*Lib.7.mo. c.3. & l.16 cap.23. Li.8.ca.15.*) Sed quæres: Cur magis de onagro, quam de alijs animalibus hęc dixerit Deus, quibus hæc magis conuenire videntur, qualia sunt ceruus, capreæ syluestres, vnicornis &c. hæc namque magis ab hominum frequentia separata viuunt, & liberiora à vinculis manent, quippe quæ nunquam capta eicuriunt, & hominibus non inseruiunt sicut onagri de quibus dixit Varro, eos captos mansuefieri, & maximo capientibus vsui esse; præsertim ad seminationem & agriculturam. Sed hinc ego ducor, vt ab illorum sensu sæpe discedam, qui cortici litteræ nimis adhærent, quasi Deo maxima cura esset de onagri libertate, & de solutione vinculorum eius, & de pastu illius esset valde solicitus. *Nunquid de bobus cura est Deo?* inquit Apostolus. (*1.Cor.9.9.*) Cura quidem illi est, qui *aperiens manum suam, omne animal implet benedictione: & nec vnus passerculus cadit in terram sine Patre vestro:* (*Psal.* 144. 16. *Matt.*10. 29.) non tamen de illis præcipua cura, sed de ijs, quos ipsorum voluit figura & typo significare. Vnde similia animalia describens, sæpe dicit, quæ illis difficile, ijs verò quos sub eorum nomine exprimit, mirificè congruunt. Onagrum propterea assumpsit, ad insigne mysterium explicandum. (§ 18 פרא) Onager enim, in Hebræo Vocatur *Phere,* & quamuis hoc nomen absolute, feram omnem syluestrem, fugientem hominum consortia significet, vnde fortè Latinum feræ nomen deductum est: peculiariter tamen onagro tribuitur, quia nomen illud dicitur à verbo, *Pharad,* quod est separare se & diuidere: vt idem sit Phere, quod solitarius, aut se separans & diuidens. Idcirco illi animâli peculiariter tribuitur, cui iuxta vulgarem opinionem solitudo gratissima est, & hæc illius maxima cura, se ab hominum frequentia & conuictu separare & diuidere: est animal timidum iuxta illud Poetæ, Sæpe etiam cursu timidos agitabis Onagros: (*Virgilius Georgicõ.*) ideo nusquam se reputat securum, nisi in solitudine, ab omni hominum frequentia semotum. Ideo Deus apud Ieremiam, illum à solitudine descripsit, vt Beatus Gregorius annotat: *Onager assuetus in solitudine:* & apud Oseam dicitur: *Onager solitarius sibi,* id est, qui solitudinem tanquam suam & sibi propriam reputat. (*Li.16.mo. cap,23. Ier.2.24. Iosea 8.9.*) Est igitur animal, cuius præda summopere leo delectatur, vt annotauit Albertus Magnus, quia Onagrum vehementi odio prosequitur, & eius esum gratissimum ducit. (*Li. de ani.*) Quod & Spiritussanctus docuisse visus est, eum vocans venationem leonis, quia hæc leonis venatio suprema. *Venatio,* inquit, *leonis Onager in eremo, sic & pascua diuitum sunt pauperes.* (*Eccl.*13.23) Tanquam nihil ducit leo, alias feras capere, Onagri venationem in pretio & delitijs habet. Ex eo tamen liber à vinculis & laqueis venatorum & leonis insi-

insidijs manet Onager, quia iuxta nominis sui significationem ad solitudinem se recipit, & ab omnibus se separat. Optimè propterea eius typo Deus iustum descripsit, vt B. Gregorius contendit, primò quia semper est pauidus, & vbique sibi timet, & in ipsa securitate, vt inquit Gregorius, securum se non reputat. Secundò quia ille est, cuius prædam rabidus leo vehementer exoptat, de quo Diuus Petrus; *Diabolus tanquam leo rugiens circuit, &c.* cuius faucibus hæc est suauissima esca, vt statim dicemus: quem hoc nomine Deus elegantissime describendum assumpsit: nec enim iumenti nomen indecens est iusto, etiam sapientissimo, cum Dauid, cuiusuis iusti nomine dixerit: *Vt iumentum factus sum apud te, &c.* Onagri autem epitethon egregiè ei quadrat, qui se separat & diuidit ab hominum mundanorum frequentia, vbi laqueorum innumera multitudo expansa est; & ex hoc liber manet, quia se separat & fugit loca, vbi laquei sunt extructi, & vbi diabolus tanquam leo rugiens insidias parat, singulari auiditate illum venari cupiens. *Quis*, inquit, *dimisit Onagrum liberum, & vincula eius quis soluit?* id est, quis eum vinculis & laqueis liberum seruauit? Deus est sine dubio, cuius fauore & gratia id fit: hoc namque huiusmodi interrogatione voluit indicare, vt B. Gregorius sæpè annotat. Sed quomodo iustum Deus seruauit liberum? *Cui dedi*, inquit, *in solitudine domum, & tabernacula eius in terra salsuginis, contemnit multitudinem ciuitatis.* Expende duo, quæ Deus facit, vt liber seruetur Onager à vinculis: primò ad solitudinem ducit; quam non transcursim, sed permanenter inhabitet: *cui*, inquit, *dedi domum in solitudine:* secūdo eius tabernaculum facit tanquam terram salsuginis. Quidam ad litteram, ideo hæc dicta credunt, quod Onagri nascantur & viuant in Arabia, quæ solitaria maximè est, & ideo vocatur *Arabia deserta*, vbi herbis salsuginosis sustentantur. Sed qui huius animalis naturam describunt, non hæc annotarunt: nec enim in Arabia sola viuunt, vt supra ex Plinio dictum

Li. 30. Moral. cap. 28. & seqq.

1. Pet. 5. 8.

Psal. 73. 23.

§ 19.

est, nec salsuginosæ terræ solum herbis aluntur, quin potius vt Oppianus apud Ælianum dixit, Onagri pastu aluntur herbarum, quas abunde fundit terra: quæ autem salsuginosa est, non abundanter fert herbas. Aliquid altius voluit Deus indicare: duo scilicet, quæ in iusto operatur, vt eum liberum seruet à laqueis, & vinculis diaboli. Primò eum separat à populorum frequentia, & mundanorum consortio, & multitudine ciuitatis: quo nomine impiorum & carnalium congregationem intelligit, quorum infinitus est numerus. Pauci sunt in ciuitate, qui iustitiam vndequaque teneant. *Circuite per vias Ierusalem*, inquit Dominus, *& quærite, si inueniatis virum facientem iudicium, &c.* Hanc multitudinem contemnit, ac se separat, & mundum fugit. Deinde tabernaculum suum constituit in terra salsuginis. Si Deus de animali loqui vellet, ad quidnam tabernaculi nomen vsurparet, quod animalibus incongruum vtique est: & vt Beatus Bernardus annotauit, vocabulum est pastorale, militare, & castrēse, in quo pastores & milites commorantur, vel castrametantur: significatque habitaculum mobile, & instabile, vnde & castra aut tabernacula moueri dicuntur in Scriptura. De qua re egit Origenes, ad mores conuertens, quæ de festo tabernaculorum Deus statuit. Nomen propterea est ad mysterium, quod Deus intendebat, explicandum, mire conueniens. Tabernaculum iusti est eius caro, vel corpus, in quo illius spiritus sicut in tabernaculo habitat, dicente Apostolorum principe: *Velox est depositio tabernaculi mei.* De quo argumento latè loquitur Pineda, ostendens, apte tabernaculi nomine humanum corpus exprimi. Hoc facit in terra salsuginis. Notum est, fertilem terram & herbarum feracissimam, sterilem reddi, si salsuginosa fiat, & conspergatur sale. Sic Deus reddidit, *terram fructiferam in salsuginem*, quæ si aliquid profert, id minimum, & parui momenti est. Est caro nostra terra, quæ abundantissimè herbas illas noxias profert, quas Apostolus enumerat: *Manife-*

Li. 5. c. 22.

Ierem. 5. 1.

Ser. 26. in Cantica.

Hom. 23. in Num.

Leu. 23. 40

2. Pet. 1. 34.

In Iob.

Psal. 106. 34.

Gala.5.19. *nifesta sunt opera carnis, quæ sunt impudicitia, ira, rixa, contentiones, &c.* per salem mordentem pœnitentiæ & mortificationis, hæc terra comprimitur, ne huiusmodi germinet, & proferat, quia corporali ieiunio Dominus vitia comprimit &c. vt non validi, sed exiles motus insurgant: tabernaculumque spiritui in terra salsuginis propterea dare dicitur. His duobus auxiliatoribus diaboli remotis, facilè erit illum superare, & eius vincula & laqueos euadere. Vnde subdit: *Et vocem exactoris non audit.* Quis alius, inquit Gregorius, nomine exactoris debet intelligi, nisi importunus ille persuasor, de quo dixit Dominus: *Et iudex tradet te exactori?* Huius vox est, tentatio miseræ suggestionis, quam qui mundum fugit & carnem compressit, non audit, nec admittit, sed liberè repellit, valideque obsistit. Mundo namque relicto, & carne superata, inualidus hic exactor redditur, qui illis sociatus, vires quasi insuperabiles resumpserat. Idcirco igitur pauci sunt, qui huius euadant laqueos, liberosque se à vinculis peccatorum seruent, quia pauci sunt, qui se Onagros exhibeant, fugientes mundanorum consortium, & carnis lasciuiam comprimentes. Adhuc tamen non omnia expressa sunt, quæ Deus propositis verbis indicare contendit. Hoc siquidem quantum existimo, voluit explicare, quomodo iustum ille seruet liberum à peccatis, & à laqueis diaboli: *quibus multi captiui tenentur ad ipsius voluntatem*, & quomodo victorem illum contra huiusmodi exactorem faciat: hoc enim opus Dei est, qui triumphat & vincit in nobis, & ab omni malo nos liberat, dicitque se id præstare, separando iustum à mundanorum consortio, & illius carnem mortificationis operibus comprimendo. Quærens namque: *Quis dimisit Onagrum liberum, & vincula eius quis soluit?* subdensque: *cui dedi in solitudine domum, &c.* voluit explicare, se per hæc media, illud operatum fuisse. Dices: Nunquid Deus non potest in media ciuitate conseruare iustum, & inter fluctus impiorum liberum seruare, qui arcam inter vndas aquarum seruauit illæsam diluuij tempore, & Danielem inter leonum ora & dentes? Potest quidem, sed non vult Deus miracula facere, nec ab illo petenda aut expectanda sunt, quando res secundum communem regulam & cursum fieri possunt. Et verè miraculum esset, liberum seruare à vinculis diaboli hominem, implicatum carnalium & mundanorum frequentiæ, & carnis desiderijs indulgentem.

¶ 20.

Luc.12.58.

1.Ti.2.26.

§. 6. Sapientis sententia de rapto à Deo quæ dicta sunt probat.

¶ 21.

IN huius confirmationem sæpe consideraui, id quod dicitur de illo, qui inter peccatores erat, quem Deus liberare voluit: *Placens Deo factus dilectus, & viuens inter peccatores: raptus est, ne malitia mutaret intellectum eius, aut ne fictio deciperet animam illius. Placita enim erat Deo anima illius; propter hoc properauit eum educere de medio iniquitatum.* Beatus Ambrosius *a*, locum de Henoch intelligit, de quo Scriptura sacra dicit *b*, quod *placuit Deo, & ab illo raptus fuit* ante diluuium: quam sententiam sequutus fuit Sanctus Bernardus *c*. Plurima Sanctorum pars de aliquibus in particulari iustis intelligit, quos immatura morte Deus rapit, vt liberet à peccatis, quibus si in vita permanerent, inquinarentur. Ita Cyprianus *d*, Augustinus *e*, Prosper *f*, Fulgentius *g*, Paulinus *h*, Anastasius Nicenus *i*, & ipse Bernardus *k*. Eo modo ij sancti Patres istam sententiam exponunt, sicut illam Esaiæ *l*: *A facie iniquitatis collectus est iustus:* de quibus supra dictum est. Sed siue de Henoch, siue de alio iusto sententia intelligatur, est magna expensione digna. Ante diluuium, quando iam incipiebat omnis caro corrumpere viam suam, vt Deus liberum seruaret Henoch, rapuit eum, & eduxit de medio iniquorũ: aut verò sæpè Deus iustum aliquem, quẽ diligit, & ab æterno præ-

Sap.4.10. a In Psal. 4 & lib.2. de Apol. Dauid c.4. & orat. fune. 2. de Obitu Satyri. b Gen.5.24 & ad Heb. 11.5. c Serm.3. Ascens. d Li. de im mort. & li. 3. ad Quirinũ c.58. e Epist.115. & 107. & Ser.1. de cõ sol. mort. f Li. de in grat. c.32. g Epist. 2. ad Gallã. h Epist.35. i Quæ.17. in Script. k Serm.5. in Psalm. Qui habit. l Esai.57.1.

prædestinauit, immatura morte rapit, quia inter peccatores viuens, & peccatorum & iniquitatum laqueis tandem comprehendendus erat, si in vita perstaret, ideo rapit eum Dominus. Nunquid non poterat Deus illum seruare incolumem & illæsum, & si omnibus circundaretur iniquis & iniquitatibus, & omnium peccatorum occasionibus esset circumseptus, sicut & seruauit pueros sanctos inter flammas ardentissimas fornacis, incombustos, & Danielem intactum, inter leones rabidos & famelicos; & Israelitas alacres & saluos inter maris vndas, & profundissimas aquas, & arcam suam & populum inter Iordanis fluenta rapidissima, cum ille aluei sui omnes ripas impleuisset? Certè tota terra Ægypti tenebris densissimis obscurata, seruauit Israelitas, ne obscurarentur, quibus erat lux maxima clarissimaque: & eadem aqua, quæ Ægyptijs erat sanguis venenatus, Hebræis potum dulcissimum ministrabat: & gladius Angeli percutientis, qui Ægyptiorum primogenita vastabat, non tetigit illos, quos in media Ægypto seruandos Deus decreuit. Cur igitur, vt seruaret Henoch, & seruet iustum inter peccatores constitutum, illum rapit & inde extrahit, quem tam facilè ibi potest seruare immaculatum? Et expende vim illius verbi: *Propter hoc, properauit illum educere de medio iniquitatum*, id est, occasionum seculi, & societate iniquorum. *Properauit*, diligentiam adhibuit, festinauit, metaphora sumpta ab eo, qui vt rem periculo maximo expositam liberet, properat, currit, ne si se contineat, iam de illa actum sit. Obseruauit beatus Augustinus, quæ circa arcam Noe facta & scripta sunt, expendens, non illis assentiendum, qui S. Scripturæ historias, secundum nudam litteram intelligendas & explicandas assumunt, cum certum sit, nec illas Dominum ordinasse, nec scribi voluisse, nisi magno significationis sacramento & mysterio. Potuit Deus diluuium missurus, humanum genus seruare sine arca, & rapere Noe & filios eius, sicut rapuerat Henoch, seruandos toto tempore diluuij, restituendos post illud mundo, ad illius propagationem: potuit & post illud, animalia de nouo condere, & hæc facilia multo in se essent, quam seruari per arcam tam ingentis magnitudinis & constructuræ. Et dato, quod arcam fieri vellet, vt animalia etiam seruarentur, posset illa sine cibo seruare, toto tempore quo inclusa manerent, essetque facilius, quam iubere in arca cibos recondi, pro animalium sustentatione. Quis, inquit Augustinus, nisi mente peruersus, hæc facta, & tanta diligentia dictante Spiritusancto scripta, & per tot annorum secula in Ecclesia conseruata credat, nisi aliquid spirituale vellet Deus per hæc corporalia facta, verba, & scripta demonstrare? Hæc latè circa arcam Noe prosequitur Augustinus, quæ eadem dicenda circa nostrum institutum censeo. Potuit Deus seruare Henoch inter improborum iniquitates, & in medio omnium occasionum, excitantium ad malum: potest & iustum quem diligit, inter peccatores constitutum, mundum ab omni iniquitate seruare: voluit tamen illum rapere, & educere de medio iniquitatis, ad eum seruandum; idque tam singulari verborum pondere scribi, vt demonstret, quam sit necessarium, eum qui vult laqueos diaboli effugere, & se ab illius vinculis seruare illæsum, fugere mundanorum consortia, & occasiones seculi, in quibus Deus ipse, vt iustum seruet liberum, properat educere & rapere. Potest itaque Deus inter laqueos mundi seruare iustum, immaculatum, & liberum; sed id quasi miraculum est. Quando Deus repleta terra Ægypti muscis, seruare voluit Israelitas ab illis liberos, rem miraculosam dixit se facturum: *Faciam*, inquit, *mirabilem in die illa terram Gessen, in qua populus meus est, vt non sint ibi muscæ*. Mirabilis & miraculosa terra, quæ coniuncta ei, quæ muscis est plena, à muscis non læditur. Similiter quando vastante grandine greges & possessiones Ægyptiorum, seruaturus erat greges & possessiones Israelitarum, dixit, se rem mirabilem factu-

Marginalia: *Lib 15. de ciuit. c. 20. 27.* — § 22. — Nota — *Exod. 8. 2.*

Exod.9.4. factum. *Et faciet,* inquit, *Dominus mirabile inter possessiones Israel, & possessiones Ægyptiorum, vt nihil omnino pereat, ex ijs quæ pertinent ad filios Israël.* Ipsemet Deus, in cuius conspectu nihil est mirabile, mirabile iudicat, liberum aliquem seruari inter eos, qui grandine vastantur & pereunt: quia verè nihil mirabilius videtur, quàm hominem seruare liberum à laqueis diaboli, implicatum mundanorum consortio, & carnis delitijs deditum. Miracula autem magna non facit Deus sine necessitate, ideo viam tenens communem, quam seruare vult, rapit & extrahit à carnalium societate & conuersatione, ducit ad solitudinem, & pœnitentiæ sale carnem eius comprimit. Quibus alludere visus est David:

Psal.4.4. uid: *Scitote,* inquit, *quia mirificauit Dominus sanctum suum.* In Hebræo verbum

§ 23. הפלה *Hiphlach,* quod significat separare, & diuidere, & mirabilem facere: ideò Hieronymus, quem sequitur Pagninus, transtulit: *Scitote, quia separauit Dominus sanctum suum.* Quem sanctum vult Deus facere, dæmonemque vincentem, separat Deus à mundanis rebus, conuersationibus & spectaculis, vbi mundus diabolum adiuuans, multos laqueos homini parat. Et expende idem verbum quo vsus est Dauid, significare mirificum aut mirabilem facere, & separare, aut diuidere, quia non facit Deus sanctos suos mirificos, & ipsi cœlo admirabiles, nisi separando eos à mundi consortio & carnis voluptatibus. Quomodo fecit Apostolos mirificos? quomodo Paulum, nisi segregando & separando eum à carne & sanguine in Euangelij ministerium? Quomodo martyres fecit inclytos, nisi diuidēdo eos ab affectu bonorum carnalium, & à mundi concupiscentijs & clamoribus? Quomodo Anachoretas? quomodo Religiosos? quomodo denique Vir-

Gen.19.16 gines præclaras? Idcirco *properauit,* inquit, *educere illum de medio iniquitatis.* Visus est etiam sapiens his verbis alludere voluisse ad illud, quod cum B. Loth Angeli fecerunt: cui cùm præcepissent egredi de ciuitate, ignis ardentissimis flammis succendenda: *Dissimulante illo, apprehenderunt manum eius, & vxoris, ac filiarum, eo quod parceret ei Dominus, eduxeruntque eum, & posuerunt extra ciuitatem.* Si parcere ei volebat Dominus, cur non illum inter flammas seruauit illæsum? quia miracula sine magna necessitate quærenda non sunt, nec expectanda. Si ergo Deus, quos vult mirabiles facere, victores diaboli efficere, & ab illius laqueis seruare, à mundanorum consortio, & frequentia populi educit, quia in occasionibus positos sine miraculo seruari non posse cognoscit: quomodo tu te illæsum seruare contendis, in mundo agens, mundanis rebus assistens, mundi voces auscultans? Si Deus salsuginosum reddit habitaculum iusti, id est, eius carnem pœnitentiæ & mortificationis sale comprimit, vt liberum seruet, quomodo seruare poteris tu carnem delicijs & voluptatibus roborans & fœcundans, & vires eidem, vt contra te agat subministrans? Illum qui liberari vult à dæmonis impulsibus & incursionibus, admonet Propheta, clamans: *Fugite de medio Babylonis, & saluet vnusquisque animam suam:* & Angelus Iere.51.6.

splendidissimus hortatur: *Exite de illa populus meus: vt ne participes sitis delictorum illius, & de plagis eius non accipiatis.* Non Apoc.18.4

vult te, qui in mundo es, compellere, vt de mundo egrediaris, sed quod à mundanis rebus te separes, fugias domum in qua ludo intenditur, spectacula in quibus periculum tibi imminet, conuersationes in quibus mundi leges æstimantur & expenduntur, carnem comprimas abstinentiæ & mortificationis sale: si enim diabolus his socijs destitutus fuerit, victus succumbet, & huius exactoris clamorem contemnere erit facillimum. Hæc ergo Christus cœlestis magister militiæ Christianæ præbere vult documenta, quem vt vincat diabolum, separat Deus ab hominum frequentia, & valido ieiunio carnem eius infirmam reddit.

§. 7. *Non tam curat diabolus persequi carnales & mundanos, quàm sanctos, quos Deus Iordanis nomine expressit.*

¶ 24 INter rationes, propter quas Christus tentari voluit, illam secundam ex Beato Ambrosio *a* tradidit D. Thomas *b*, vt diximus supra, quam & insinuauit Hilarius *c*, vt nos cautos redderet, & doceret, cuique quantacunque sanctitate fulgenti, timendos esse diaboli incursus, qui illos validius expugnandos assumit, quos clariori vitæ sanctimonia videt fulgẽtes. Vnde Spiritus sanctus volẽs Christum à diabolo validè fortiterque tentari, eximiam sanctitatis eius speciem illius oculis spectandam exhibuit, tum per ea quæ in baptismo præcesserant, tum per egregia ieiunij & mortificationis opera in deserto facta, vt hoc ipso diabolum prouocaret, eiusque auidam voluntatem capiendi & deglutiendi Sanctos, excitaret. Piscator namque, qui piscem vult hamo comprehendere, oculis eius exhibet hamum opertum, illo cibi genere, quod piscis concupiscit & appetit, & cuius conspectu efficaciter prouocatur, vt ad illud deglutiendum pleno ore se totum demittat. Vt ergo Deus Leuiathan aut dæmonem capiat, Christum tanquam hamum oculis illius exponit, ita specie sanctitatis fulgidum, quæ ostensa fuit in Iordane, super quem cœli aperti sunt, qui etiam in deserto operibus sanctis intenderet, mortificationis, orationis, & ieiunij, quia huiusmodi cibum ille vehementer appetit; de quo dixit Habacuc: *Cibus eius electus.* Hæc ratio fiet manifesta ex ijs, quæ sancti Patres docent, diabolum nihil facere eos, quos videt impios, iniquos & sceleratos: appetere autem viros sanctos & iustos, adeò vt eo ipso maiori appetitu & pondere, ac affectu in aliquem feratur, quo eum viderit sanctiorem, Deo obsequentiorem, maioribus donis cœlestibus auctum, carnis domitorem, mundi contemptorem, &c. Ad hoc institutum expendit B. Gregor. illam difficilem quæstionem, quam Deus proposuit B. Iob: *Per quam viam spargitur lux, diuiditur æstus super terram.* Circa quam etsi multa obseruare possemus, tam circa litteræ contextum, quàm circa eius intelligentiam; hoc tantum nũc considerandum est, quod B. Gregor. annotat, aptè Deum hæc duo coniunxisse, sparsionem lucis è cœlo, & ardorem æstus super terram: nam hoc ipso, quod Deus è cęlo lumen spargit, quo aliquem illustrat, & fulgore sanctitatis clarum facit, mundi rectores, aut principes tenebrarum, qui in terra missi dicuntur, rabido ęstu inflammantur, accenduntur, atque excitantur, vt contra eum agant & perdant: & eo ipso, quod quis bonorum operum claritate lucet, æstus ardoris inuidiæ succendit dæmonem, vt varijs diuersisq; modis illum expugnandum assumat. Præcipua enim causa, vt sæpè demonstrauit Basilius, ob quam diabolus nos expugnare contendit, est inuidia: nec enim ferre potest, vt homo vilis vermiculus è puluere terræ conditus, ad eam perueniat beatitudinis & gloriæ celsitudinem, quam ille qui excellentiorem habet naturam, amisit. Id quod egregiè indicauit Sapiens: *Sicut perdix, inquit, inducitur in caueam, & vt caprea in laqueum, sic & cor superborum:* vbi Græca: *Perdix capta in cauea, sic est cor superbi.* Perdix capta, & cauea conclusa, tristatur affligiturque quodam naturæ pondere, quod libertate sua amissa, non possit montium latera & campestria peruolare: ideoque naturali instinctu videns alias sui generis auiculas, illa libertate quam ipsa perdidit perfruentes, quasi cuiusdam inuidiæ stimulis puncta & agitata, simili cauea concludere optat & gestit. Vnde quo liberius eas per campestria videt incedentes, maiori conatu voces validas ac varias edit, sonoroque cantu personat; mirumque est quam edat harmoniam, vt per eam alias quas videt longè positas, aut à se recedentes cõuocet & sibi adiungat. Nec mirũ est, quod hoc Sapiens
¶ 25
tribuat perdici, cui Ieremias latrocinij insignem dolum de ea referat, vt alibi dicemus.

a *Lib. 4. in Lucam.*
b *3. p. q. 41. art. 1.*
c *Can. 3. in Matth.*
Habac. 1. 16.
29. Moral. cap. 14.
Iob 38. 24.
Apoc. 12. 11
Hom. 9. 11.
Eccl. 11. 32.
Ierem. 17.

mus. *Ita*, inquit Sapiens, *cor superbi*. Non sustinet superbus, qui corruit & miserè de excellẽti decidit loco, conclususq; carcere tenetur, videre alios stantes in sublimi, & liberè incedentes, &c. Summè torquebatur Aman videns Nardochęum hominem communem, suffectum, vt principatus locum, quo ipse deiectus erat, obtineret. Inter omnes superbos diabolus principatum tenet, de quo sub Leuiathan typo Deus

Iob 41.25. loquens, dixit: *Ipse est Rex super omnes filios superbiæ*, sicut & Balæna aut Leuiathan super omnes pisces maris: seipsum autem videt libertate amissa, perpetuæ damnationis carceri addictum, sicut de illo sub figu-

Iob 7.12. ra ceti dixit Iob: *Nunquid cete ego sum, quia carcere conclusisti me?* Vnde sicut perdix circumscripta cauea, miros variosque cantus edit, vt perdices, quæ libertate perfruuntur pertrahat, simili cauea concludendas; ita superbissimus dæmon, quem perdicis nomine expressit Ieremias, de cœlo pulsus, & æterna damnatione & pœna conclusus & colligatus, innumeras voces & cantus edit, varias, inquam tentationes excitat, eos quos videt ad cœlum tendere, deijcere cupiens; vt similibus pœnis damnationis, quas ille patitur inclusus, comprehendantur. Ideoque quo aliquem videt magis cœlestia petere, magis impetere curat, & contra eos virium suarum acies conuertit, quos videt cœlesti lumine illustratos, sanctitate fulgentes, mundum fugientes, carnem castigantes. Mirum est, qua rabie succensi fuerint Chananæi, qui terram repromissam incolebãt, cùm intellexerũt, Dei populum, ipsius virtute à potestate Pharaonis ereptum, & quod tendebat ad eam terram occupandam, quam ipsi paterno iure se possidere credebant:

Exo.15.15. *Tunc*, inquit Moyses, in illo triumphali Cantico, *conturbati sunt principes Edom, robustos Moab obtinuit tremor, obriguerunt omnes habitatores Chanaan.* Aptè Moyses principes Edom inducit conturbatos. Edom vocat filios & successores Esau, qui appellatus fuit Edom, id est, rufus, propter coctionẽ illam rufam lentium, quam appetiuit, pro qua primogenita vendidit. *Quam ob causam vocatum est nomen eius* Gen.25.30.

Edom. Non itaque, inquit Rupertus, na- In Abdiã.

turæ accidens color, quem à natiuitate habuit, reprehensus fuit, vt propter hoc tali vocabulo denotaretur, præsertim cùm & Sanctus Dauid rufus fuerit, quod & 1.Reg.16.

singulariter non ad vilipendium sui Scri- 12. & 17.

ptura diuina descripsit, sed animæ vi- 42.

tium, & immoderatus rufæ coctionis appetitus, qua de causa Deus illum eum vocat *contemptibilem & paruulũ*, qui cùm Abdiæ

maior natu honoratiorque esset, minor & vers.2.

contemptibilis factus fuit. Quãuis autem hoc fuerit; cùm tamen vidit reipsa Iacob vocatum à patre ad hæreditatem, à qua se intuebatur exclusum, *fleuit & irrugit clamore magno:* indeque implacabile odium Gen.27.34

contra Iacob concepit, vt alibi dictum est: nihilque illi execrabilius, quàm videre, se à primogenitis exclusum, ad illa Iacob vocatum, admissumque. Hic liuor & æmulatio Esau contra Iacob mansit perpetuo in eius filijs, contra filios Iacob, nulloque acriori vulnere poterat cor eorũ amplius feriri, quàm videndo filios Iacob minoris, ad ea possidenda vocatos & procedentes, quæ sibi ipsis iure maioratus & primogenituræ debita credebant. Vnde sicut quie- ¶ 26.

ti & læti manebant, videntes filios Iacob in Ægypto conclusos, & sub impio rege dura captiuitate oppressos atque detentos; ita videntes illos à Deo fauore singulari de Ægypto deductos, & libertati donatos, & ad terram illam patribus repromissam possidendam directos, qua se exclusos conspiciebant, *conturbati sunt.* In Hebræo *Nibhalu*, à verbo *Cahal*, quod si- נִבְהֲלוּ

gnificat tremere, turbare, ad modum furiosi agere & insurgere, ob nouum aliquod infaustumque successum: quomodo dicitur: *Et fama turbabit eum, ab Oriente & A-* Dan.11.44.

quilone. Ita illis accidit. Tunc namque ex vna conturbati sunt tremore & timore, ex alia, inuidiæ & liuoris zelo exagitati, quasi furiosos se ad arma capienda, & illos expugnandos conuerterunt: illique maiori conatu, qui inter eos maiorem locum obtinebant, & excellentiores principes erant. *Tunc conturbati sunt principes Edom.*

Adhuc

Adhuc filij Iacob à terra repromissa longè distabant, multi erant gressus agēdi, multa itinera terræque circuitus transeundi, & iam illi nimio zelo liuoreque ardentes, se totos ad illos expugnandos, & iter eorum impediendum rabido furore conuerterunt. Idipsum dæmoni accidit, quem sub typo Edom, egregiè Scriptura sacra, Moysesque ipse voluit declarare, cui primogenita debita videbantur: qui primo creatus, & quasi de vulua Dei procedens, cum gratia & donis supernaturalibus, beatitudinis iura, quasi primogenitus habuit. Cæterùm propter vnam escam rufam, propter vnum propriæ excellentiæ appetitum, quo fuit succensus (qua de causa sub colore rufo fuit Ioanni demonstratus draco ille, inuidentiæ & liuoris dolore concitatus) ius primogenituræ in hominem Deus transtulit: ideo nihil illi acerbius aut durius, quàm videre illum ad eam gloriam vocatum, qua ipse merito fuit priuatus: liuore tunc & odio ardet, furiosa ira succenditur. Vnde quando videt hominem misera captiuitate peccati, quasi in Ægypto detentum, non contra eum bellum mouet; quietus manet, quando videt aliquem carnis laqueis, & operibus carnalibus quasi in cœnosa Ægypto conclusum, aut duræ auaritiæ seruitute captum, aut superbiæ tyrannide tentum; aut Ægyptijs ollis, peponum, carnium & ceparum auidè suauiterque comedendis traditum. Quando autem videt hominem Dei potenti manu ex peccato eductum, & veræ libertati per diuinam gratiam restitutum, cœlestibusque donis & fauoribus auctum, ad terram illam cœlestem repromissam procedentem, cuius possessionis iura ille amisit, tunc conturbantur omnes principes Edom, & simili liuore, zelo, inuidia & dolore puncti, quo Edom aut Esau contra Iacob, furore rabido, & ira furiosa, ac odio implacabili, ad eum expugnandum, & iter eius impediendum se conuertunt: non solùm dæmones communes & minores, sed principes Edom; quos Apostolus vocat *Principes tenebrarũ harum, & mundi rectores.* Hanc escam ille appetit, cui à mundi exordio data est terra in cibum, cuique dictum est, *terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ.* Terra vsque ad nauseam satiatus, cœlum appetit, aut cœlestes viros, eos quos cœlestibus donis videt fulgentes. Hæc confirmari & explicari possunt ex duobus illis supremis animalibus, Behemoth, & Leuiathan, id est, Elephanto & Balæna, sub quorum typo ex professo Deus diabolum describit, vt sæpè dictum est. Agens namque primo de dæmone sub specie Elephanti, quem Behemoth vocat, eius insatiabilem sitim annotare volens: *Absorbebit*, inquit, *fluuium & non mirabitur, & habet fiduciam, quod influat Iordanis in os eius.* Quibus verbis Deus suo more agere primum de Elephāto videtur, sed ita statim transit ad dæmonem describendũ, vt quæ subdit, non Elephanto, sed dæmoni conuenire possint. Habet quidem Elephantus insatiabilem sitim; nec mirum, quia est corpore ingēti, & calore nimio abundat: vnde cùm ad bibendum accedit, tanta auiditate & insatiabili appetitu haustum ingentem facit, vt quasi totum fluuium exhaurire velle videatur, de qua Aristoteles. Hanc propterea sitim egregia loquendi forma explicat Deus, dicens: *Absorbebit fluuium, & non mirabitur*, id est, non pro magno ducet, non laborabit, vt id agat. Alij legunt, *Non festinabit*, id est, sine eo quod valde laboret. Quod autem summe exoptat, sperat, & desiderat, est, Iordanem ipsum deglutire. Quibus verbis dæmonis affectum exprimit, non Elephantis: nam vt docet Ælianus, non solùm non appetit Elephantus aquas claras, quales sunt aquæ Iordanis, sed eas fugit, & odio prosequitur. Claræ (inquit) aquæ potio Elephanto inimicissima est; turbulentam & sordidam suauissime bibit: & si ad flumen aut ad fontem accesserit, non priusquam cœnum pedibus perturbarit, & pulchritudinem aquæ deformarit, ad hauriendam aquam incũbit. Hæc ille. Dæmonis ergo sitim, non Elephanti, exprimere vult Deus. Et quidem vt egre-

Apoc. 12.3.
ad Ephe. 6. 12.
Gen. 3:14. § 27
Iob. 40.18.
Lib. 8. *de histor. animal. cap.* 9.
Lib. 14. *cap.* 44.

Li 33. mor. c. 7 & seqq. egregie ac late prosequitur B. Gregorius fluuij nomine, naturā humanam iniquorum egregie describit, quæ procedens à primo illo fonte infecto Adam, quasi fluuius tendit ad mare, id est, mortem & damnationem. Nomine autem Iordanis, intelligit viros sanctos, aut quia eos Iordanis vnda abluit, & sanctificauit, aut quia aquæ Iordanis, sanctæ reputantur, quas Deus tactu suæ mundissimæ carnis sanctificaturus erat, aut quia Iordanis, inquit Gregorius, dixeratq; Augustinus, significat, descensum eorum: quod in sanctificatis completur, in quibus reperitur descensus diuinarum personarum, dicente Domino: *Si quis diligit me, mandata mea seruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Hicque descensus considerari potest in Iordane: nam ibi descendere visus est Pater in voce, Filius in humanitate, & Spiritus sanctus in columbæ specie. Non ergo diabolus magnum facit, nec solitudine tenetur, vt deuoret auaros, superbos, iracundos, luxuriosos, qui naturæ corruptæ cursum sequentes, perenni cursu tendunt ad æternæ mortis mare. Quod summe exoptat, & quod vehementer appetit, est, deglutire iustos & sanctos, in quibus diuinas personas habitare conspicit, quos diuinis donis cœlo delapsis plenos videt. Antiquus hostis, inquit B. Gregorius, hoc pro magno non habet, quod sub iure suæ tyrannidis, terrena quærentes tenet: Propheta quippe attestante cognouim⁹, quia *esca eius electa.* Neq; enim mirum putat, si eos absorbebat, quos superbia erigit, auaritia tabefacit, voluptas dilatat, malitia angustat, ira inflammat, discordia separat, inuidia exulcerat, luxuria inquinans necat. Absorbebit ergo fluuium, & non mirabitur, quia pro magno non æstimat, cum eos deuorat, qui per ipsa vitæ suæ studia deorsum currunt. Sed illos magnopere rapere nititur, quos despectis terrenis studijs iungi iam cœlestibus contemplatur. Ita Gregorius. Quibus & illud quadrat, sicut expendit B. Hieronym. quod dixit Dominus: *Ecce Satanas expetiuit vos, vt cribraret sicut triticum.* In cribro, inquit Euthymius, triticum transfertur, concutitur, & cōfunditur: ideo cribrare est, turbare, mouere, concitare. Theophilact: cribrare, est turbare, nocere, tentare. Hoc Satanas expetiuit, concupiuit, & appetijt: iam equidem Iudam, sacerdotes, scribas, Pharisæos, Iudæosq; absorbuerat, quos omnes tanquam fluuium ad mare perditionis fluentem, intuebatur; id non magnifaciebat: expetiuit tamen tanquā rem sibi gratissimam, & palato suo maxime delectabilem, Apostolos: *Expetiuit vos.* Quid est *vos? Vos estis, qui permansistis mecum in tentationibus meis, & ego dispono vobis, &c. vt edatis & bibatis super mensam meā in Regno meo, & sedeatis super sedes, &c.* Hoc, inquit Euthym. Satanas expetiuit, cuius mos est, præstantiores expetere ad palæstram: hoc enim ipse, quod aliquem videt Deo familiarem, eius donis illustrem, & ab ipso cōmendatū, summa siti illum expetit: sicuti & beati Iob docet historia. Cum namq; tunc totū mundū, quasi fluuiū absorbuisse videretur, illud nō pro magno ducebat, concupiscebat autē beatum Iob (quem quasi Iordanē clarissimis aquis virtutū fluentem, à Deo videbat laudatū) deglutire & expugnare. Ita & Apostolos, quos vidit à Christo laudatos, q̄ secum permansissent in tentationib. & cœlestibus ac diuinis promissionib⁹ auctos statim expetiuit, & appetijt. Optime Hieron. cum prius Eustochium admoneret, illam famigeratissimā B. Petri vocem expendēs: *Aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens, circuit quærēs, quē deuoret,* subdit: Nō quærit diabol⁹ homines infideles, non eos qui foris sunt, & quorum carnes Rex Assyrius in olla succendit (alludit ad c. 29. Ieremiæ) de Ecclesia Christi rapere festinat: *Esca eius*: secundum Habacuc *electæ sunt*: Iob subuertere cupit: & deuorato Iuda, ad cribrandos Apostolos expetit potestatem. Ita Hieronymus. De qua re videndus Origenes, qui late prosequitur, diabolum nihili facere Gentiles, cunctis vitijs traditos, sed singulariter desiderare baptizatos noua regeneratione natos deglutire, similem Pharaoni, qui pueros populi Dei, hoc ipso

Marginal notes: *In illud Ps. 41. de terra Iordanis.* — *Ioan. 14. 23* — ¶ 28 — *Haba. 1. 17* — *Lib. 2. con. Iouin.* — *Luc. 22. 31.* — *In c. 12. Lu.* — *Luc. 22. 28* — *Epi. 22. ad Eustoc.* — *1. Pet. 5. 8.* — *Hab. 1. 7.* — *Hom. 2. in Exod.*

quod nascebantur, & in lucem prodibant suffocare & perdere nitebatur.

§. 8. *Caput diaboli dicitur esse in nauibus piscatorum, quia Sanctos capere principaliter intendit.*

§ 29 HOc ipsum Deus latius statim prosequitur, agens de eodē dæmone sub specie Leuiathan aut Balænæ, & cū in principio multa dicat, quę dum in Balænam quadrant, mire dæmonis mores describit: vt cum depingit Balænę os, oculos, nares, squamas, supercilia, carnes, ossa; ei⁹ itidem actiones, respicere, respirare, sternutare, incedere, &c. quædam tamen subinfert, quæ minus proprie possunt Balænæ conuenire, vt se de dæmone loqui demonstret, quæ & expendit B. Hieron. qui quod nostri a Vulgata legit: *Cor eius indurabitur, quasi malleatoris incus, cum sublatus fuerit timebunt Angeli, &c.* Ipse legit: *In nauibus piscatorum caput eius stat, sicut incus infatigabilis:* aliaque subdit Deus, quæ difficile explicari possunt, nisi de dæmone ipso intelligantur. *Sub ipso,* inquit, *erūt radij Solis, & sternet sibi aurum quasi lutum:* Et post alia tandem subinfert: *Omne sublime videt.* Et vt intelligamus, non tā de Balęna, quam de dæmone loqui, concludit: *Ipse est Rex super omnes filios superbiæ.* Quasi dicat: Is de quo omnia, quæ prædixi intelligenda volo, est Lucifer, qui dicitur Rex super omnes filios superbiæ: hūc describere volui, & exprimere curaui. De illo igitur optime dicit: *In nauibus piscatorum caput eius stat.* Prædixerat Deus, inquit B. Hieron. *Saginantur in eo nationes Æthiopum, & partiuntur eum Phœnicum gentes,* quo indicare voluit, diabolum habuisse quidem tanquam sui cultores Æthiopes, & Phænices, sub quorum typo omnes gentium populos intellexit, qui saginabantur eo, quia eius cultu sustentabantur, & delectabantur, & pro delicijs habebant eidē obsequi: diciturque diuisus, aut partitus inter eos, quia sub varijs figuris & idolis eum colebant. Et sicut voluntas Patris æterni dicitur cibus Christi, hæcq; data est ei in cibum, quoniam hanc ille curabat summe, & reuerebatur excellenter; ita diaboli voluntas, dicitur cibus gentium, quæ pro summis delicijs habebant, dæmonis voluntatem perficere, etiam si esset cum iactura salutis propriæ, & vitæ filiorum suorum. Sed omnes eorum populos, quantumcunque sibi subditos, & obsequentes, non ille magnifaciebat, non reputabat, aut tanquam rem gratissimam habebat: *Caput,* inquit, *eius in nauibus piscatorum stat.* Nulli dubiū est, hoc seculum, maris nomine designari, in quo homines magnifaciunt aurum, aut diuitias, & mundanum splendorem, & gloriā. Reperiuntur in mundo homines abundantes diuitijs, & fulgentes gloria mundana. Hos quidem nos magnificimus; sed ille, *Sternit subter se aurum, tanquam lutum, & radij Soli sub eo sunt,* quia nec diuitum facultates, nec mundanorum gloria, eius trahunt animū, aut excitant appetitum. Aut vero intelligit nomine auri & radiorum Solis, excellentes militum exercitus, qui omni armorum genere muniti procedant, inter quos quidam reperiuntur, qui spectantium oculos rapiunt, aut quia ita auro repleti sunt, vt nihil in eis nisi aurum appareat, aut quia lucidissimis armis induti, radios solis à seipsis emittere videntur. Hos quidem magnifacimus, & hos contendunt apud homines inimici superare, & appetunt euincere: istos tamen ille parum curat. Et vere credo hunc esse § 30
legitimum horum verborum sensum, quod clarius patebit consideranti, Deum ibi voluisse exprimere, quomodo diabolus, nullos ex militibus corporalibus timeat incursus, qui nihil reputat omnia armorum genera, ferrea, ærea, argentea, vel aurea. Non ergo appetit ille hominem, quem videt diuitem aut gloriosum in mūdo, aut maxima corporis fortitudine præstantem: sed *caput,* inquit, *eius in nauibus piscatorum est.* Pisatores namque sunt Apostoli, & apostolici viri, qui omnia pro Christo reliquerunt, & se totaliter ipsius tradiderunt obsequio, quos Dominus vocauit, vt sequerentur se: in his est caput ipsius, id est, hos appetit, & concupiscit, vt

Li. 2. cont. Ioui. non lōge à prin. Iob. 41. 15. Ioan. 4. 34.

vt hos capiat & subijciat, ita est eius tota mens, cogitatio, animus, *sicut incus infatigabilis:* id est, absque eo quod vel lassitudine, vel labore frangatur. Hocq; illud est, quod tandem subdit: *Omne sublime videt oculus eius.* Videre, est attente conspicere rem, quam desideramus, in qua oculos figimus: sicut *videt mulier lignum, quod pulchrum esset visu, & suaue ad vescendum.* Non res infimas contemplatur, non rapiunt eius oculos homines perditi, & qui seipsos eidem tradiderunt; sed in viros sublimes, & quos excellentiori videt sanctitate fulgere, maiori affectu insectatur. Optime propterea dæmon vocatur pyrata, vt annotauit Chrysostomus: pyratis enim nulla cura est, inuadere nudam tabulam, aut suberis lignum, quod vident super aquas natare, aut scapham conuulsam & laceratam, vacuam, & quam venti huc illucque ducunt: cum tamen vident nauem mercimonijs ditissimis onustam, aureis telis repletam, & plenam gente illustri, omnes cogitatus suos ad eam capiendam referunt & conuertunt. Quemadmodum, inquit Chrysostomus, pyratæ, qui mare nauigijs infestant, non tunc, vbi conspexerint naues è portu exeuntes inuadunt (quid enim fructus caperent, si scaphã inanem demergerent?) sed vbi redierint onustæ, plenæq; sarcinis, tunc demum, omnes expediũt artes; ita sceleratus ille dæmon, simul atq; videt aliquem multa collegisse, videlicet ieiunia, preces, eleemosynã, castitatẽ, reliquasq; virtutes omnes, vbi viderit nauigium nostrum esse plenum pretiosis pietatis lapidibus, tunc irrumpit, vndiq; thesauros perfodiẽs, vt in ipsis portus ostijs scapham demergat, atq; nudos nos ad portum deijciat. Ita ille. Quamdiu mulier illa peccatrix, per mare ciuitatis, tanquam scapha conuulsa, quouis vento ferebatur, non ipsam insequi curabat: cum autem eam vidit ad pedes Christi positam, vbi ditissimis thesauris, pretiosisque monilibus onustam conspexit, insequi statim toto pectore curauit, contra quam propterea excitauit Pharisęum murmuratorem, & Iudam frementem, imo & Martham reprehendentem. Non curat diabolus persequi te, cum tu ipse ad vitia procedis, & in peccatis iaces ei subiectus, cum te videt tanquam suberem ferri per mare, quouis vento aut impulsu: cum tamen videt te egredientem à sacello, in quo orasti, aut a pedibus confessarij, vbi diuinam gratiam accepisti; aut ex altaris pede prodeuntem, vbi pretiosum thesaurum Eucharistiæ tuo condidisti pectore, tunc appetit, & curat te insequi, & quo maiores in virtute feceris progressus, eo maiori conatu curabit te expugnare. Hinc magna illa celebrisque visio, quam habuit Antonius, quam Beatus Athanasius refert. Quadam enim nocte cum B. Antonius suo esset inclusus habitaculo, audiuit vocem clamantem & dicentem: Antoni, exurge, exi, & vide. Qui exurgens & egressus, eleuatis ad cœlum oculis, vidit quendam hominem longum atque terribilem, vsque ad nubes attollentem caput. Vidit insuper aues multas ad cœlum volantes, & peruenire cupientes, quibus ille se opponebat, & manus extendebat, vt eas prohiberet, & in eas maiori conatu agebat, quas promixiores cœlo conspiciebat. Et quidẽ quasdam apprehendebat, & elidebat in terram; tuncq; summo afficiebatur gaudio: alias autem cum retinere aut impedire non posset, mœrore summo conficiebatur. Hæc cum aspiceret Antonius, aliam vocẽ audiuit dicentem: Antoni animaduerte, quod vides. Et tunc cœpit illuminato corde intelligere, animarum esse conscensum, quem diabolus prohibere omnibus modis nititur. Qui nihil equidem curat eos, quos in terra iacentes pecudum more videt, sed in quos conspicit in modum auium se supra terram eleuare, & per eximia opera ad cœlum tendere, manus & vires suas conuertit, vt eos ad vitiorum ima deijciat. Ex doctrina ista explicat egregie Beatus Gregorius, explicaueratque prius Origenes, sententiam quam Israelitæ dixerunt, forte, inquit Origenes, nesciẽtes quid dicerent, sicuti Caiphas. Certe quandiu Israelitæ in Ægypto quiete permanebant, nullãq; repromissæ terræ referebant

Gen. 3. 6.

Hom. 3. in verba Esa. Vidi Dom. & Hom. 1. de Ozia.

¶ 31

In vita Ant. p. 650

Li. 29. Moral. cap. 14. Hom. 3. in Exod. circa finem.

rebant memoriam, nec aliquatenus egredi de Ægypto cogitabant, nullatenus gladium contra eos arripuit Pharao, quos quiete possidebat, tenebatque subditos, comedentes ollas carnium, pepones, cepas & alia. Cum vero Deus illos misericorditer aspexit, excitauitque, vt de egressu Ægypti cogitarent, & terram Promissionis concupiscerent, & cœperunt clamare: *Eamus in solitudinem, vt sacrificemus Domino Deo nostro*: (Exod. 5.3.) hæc ipsa vel sola vox, animum Pharaonis commouit, vt summa rabie contra eos agere inciperet: imo, & hæc sola sufficiens fuit, quæ gladium poneret in manu eius, vt eos ingenti persequeretur furore. Quod conspicientes Israelitę contra Moysen & Aaron voces querulas emittere cœperunt, dicentes: *Videat Dominus, & iudicet; quia fœtere fecistis odorem nostrum corã Pharaone & seruis eius*: (Exod. 5.21.) id est, odiosos nos reddidistis eis, hoc ipso quod de egressu nostro tractare cœpistis, metaphora sumpta ab eo, qui rem fœtentem sustinere non potest: *Et præbuistis ei gladium, vt occidat nos*, quia hæc fuit occasio, vt gladium contra nos arripiat, & ad persequendum nos se totum conuertat, videre, quod egressum de Ægypto cogitamus. Imo & Moyses ipse *reuersus ad Dominum*, dixit: *Cur Domine affixisti populum istum, ex eo enim quod ingressus sum ad Pharaonem, vt loquerer ex nomine tuo, afflixit populum tuum*. Hæc occasio quæ illum excitauit, vt fureret in populum tuum. Ita sane cum diabolus videt homines quietam in peccato vitam agere, & tantum intendere saciare appetitus carnis, traditos operibus luti, qui nec curant à peccato exire, nec vlla cœlestis patriæ memoria excitantur, nullatenus contra eos agere curat: cum vero à Deo excitatos videt ad supernam patriã aspirare, & diabolicæ seruitutis iugum velle excutere, hoc ipso maxime mouetur, vt illos subiectos teneat, & ab incepta virtutis via reuocet. Quæ omnia ad hoc idem institutum expendit sanctus Bernardus, (Serm 18. in Cant.) hortans eos, qui Dei obsequio se tradiderunt, quod hoc ipso se præparent ad resistendum impugnationibus diaboli, quæ & Cassianus expenderat: (Li. 21. c. 28) obseruauerantque omnes sancti Patres, considerantes illud: *Fili, accedens ad seruitutem Dei, sta in timore, &c.* (Eccle. 2. 1.) De quibus D. Thomas: (3. par. q. 41 art. 1, & 2. ad 2.) quæ statim latius prosequemur. Ex his patet, cur tu nullas sentias dæmonis tentationes: te enim pyrata iste contemnit tanquam lignum vile & inutile, quem super aquas natare videt, quem omnis ventus huc illucq; circumfert: nulla cura ad te retinendum agitur, dum videt, te nullatenus de exitu à peccato cogitare, per quod pacifice, tanquam rem suam te possidet.

§. 9. *Desertum locus est aptus ad virtutum opera, quibus diabolus prouocatur ad pugnam; ideo aptus etiam ad congrediendum cum eo.*

¶ 32

ALiam rationem, aut potius superioris explicationem possumus annotare, cur Spiritus sanctus Christum in desertum duxerit, cum vellet eum à diabolo tentari, quia videlicet desertum, vt dixit Beatus Ambrosius, (Libr. 4. in Lucam.) locus est propri⁹, in quo diabolus ad certamen vocatur & prouocatur ad pugnam: quia tunc quis ad pugnam excitatur aut prouocatur, quando aliquis contra eum agit, cum scilicet contra eum gladium stringit, iacit sagittam, aut manum mouet. Quantumcunque namque quis cum alio congredi recuset, si videt alterum contra se mouere manum, aut colaphum impingere, hoc ipso se ad pugnam prouocatum agnoscit, succenditurque ira, & ad eum qui se percussit expugnandum, conuertit. Contra diabolum tunc aliquis vere agit, quando orationi vacat, aut ieiunio carnem conficit, aut cæteris operibus sanctis intendit; cum se totum Deo tradit, & in Deum tota mente conuertit. Cum enim tale aliquid agit, quasi sagittam mittit transfigentem intima dæmonis, & quasi colapho illũ percutit. Id quod egregie Paulus indicauit, sua egregia virtutum opera referens: *Ego sit pugno, non quasi aerem verberans, sed castigo* (1. Cor 9. 26)

castigo corpus meum, & in seruitutem redigo. Id est, cum manus contra meam carnem conuerto, per ieiunium, & mortificationem, & cum castigo corpus meum, non in aerem aut in vanum ictus iacio, quin potius gladium contra diabolum stringo, & eum percutio. Vnde illud intelligitur, quod supra citatum est: *Fili accedens ad ser-*
Eccle.2.1. *uitutem Dei, sta in timore, & præpara animam tuam ad tentationem.* Hoc ipso quod Deo obsequeris, agnosce te diabolum prouocasse, qui se percussum videt opere sanctitatis, non minus quam Golias lapide, quem Dauid cõtra ipsum coniecit. Locus autem aptissimus ad hæc opera sancta, quibus diabolum percutimus, & vulneramus, desertum est, & solitudo. Ibi oratio feruens, ibi contemplatio quieta, ibi contemptus seculi, ibi ieiunium validum, &c.
Esa.32.16. *Habitabit in solitudine iudicium, & iustitia in Carmel sedebit, & erit opus iustitiæ pax, & cultus iustitiæ silentium, & securitas in sempiternum.* Carmelus mons est Galileæ,
Li.3. antiquit. cap.4. vt dixit Iosephus, sæpissimeque indicant Scripturæ sacræ, ad quem tanquam ad desertum quietissimum se recipiebant Elias & Elisæus, eorumque discipuli, qui Prophetarum filij dicebantur. Iudicium, quia proprie loquendo, vt dixit Diuus
2.2.q.60. art.1. Thomas, est actus iustitiæ, reddentis vnicuique quod suum est, significat id, quod quisque agere tenetur, tam erga Deum, quam erga seipsum, quamque erga proximum. Clamat autem sæpe Deus tale iudicium in ciuitatibus & populorum turmis minime inueniri: *Circuite,* inquit, *vias*
Ierem.5.1. *Ierusalem, & aspicite, & considerate, & quærite in plateis eius, an inueniatis virum facientem iudicium, & quærentem fidem, & propitius ero ei. Quod si etiam; Viuit Dominus, dixerint; & hoc falso iurabunt, &c. Ego autem dixi: Forsitan pauperes sunt & stulti, & ignorantes viam Domini, iudicium Dei sui. Ibo igitur ad optimates, & loquar eis, ipsi enim cognouerunt viam Domini, iudicium Dei sui: & ecce magis hi confregerunt iugum, ruperunt vincula, &c.* Similiter & conqueritur, quod iudicium & veritas quasi exulare de ciuitatibus videatur: *Conuersum*

est retrorsum iudicium, & iustitia longe stetit, quia corruit in platea veritas, & æquitas non potuit ingredi, & facta est veritas in obliuionem, & qui recessit à malo prædæ patuit. Esa.49.14
Egregijs rethoricis tropis, & figuris, Propheta aut Deus per prophetam, rem quam intendit declarat, loquens de iudicio, iustitia, veritate, & æquitate tanquam de personis habentibus mentem, & sensum, & per seipsas agentibus. *Conuersum est,* ¶ 33
inquit, *retrorsum iudicium.* In Scriptura, Sch. in Ps.
vt annotat sanctus Basilius, conuerti re- 34. & 39.
trorsum tunc aliquis dicitur, quando procedens ad aliquid agendum, tam valida potentique manu expellitur, vt cogatur fugiens locum deserere, & eodem itinere quo venerat, confusus regredi: quomodo accidit Regi Senacherib, qui ingenti exercitu coacto, progressus ad Ierosolymam occupandam, conuerti retrorsum coactus fuit, dicente Deo: *Non ingredietur vrbem hanc, neque mittet contra eam sagittam, &c.* 4. Reg.19.
per viam qua venit, reuertetur, & ciuitatem hanc non ingredietur. Ita Dauid petebat:
Auertantur retrorsum, & confundantur, Psal.34.4.
id est, confusi regredi cogantur: Et *conuertantur retrorsum, & reuertantur, qui volunt mihi mala.* Psal.39.15
Aut vero, conuerti retrorsum dicituris, qui cum maximo in pretio prius haberetur, fulgens potentia & diuitijs, ab illo statu decidit, & in tantum venit contemptum, vt nullus iam ad eum oculos conuertere dignetur: quomodo dixit Ieremias de Ierusalem: *Ipsa autem gemens, conuersa est retrorsum.* Thre.1.8.13
Conuersum est (inquit) retrorsum iudicium, quia progrediebatur illud, vt ciuitatem occuparet, in qua res æque & secundum regulam debitam componeret & ordinaret: tantam tamen ibi inuenit malitiæ & iniquitatis vim & potentiam, vt confusum regredi fuerit coactum, totum campum dimittens iniquitati, vt libere agat. Conuersum est etiam retrorsum, quia à suo nobili gloriosoque statu decidens, in omnium venit contemptum, vt nullus sit, qui oculos ad illum conuertat. *Et iustitia longe stetit.* Quando aliquis desiderat, ad aliquem locum accedere, qui violen-

ter detinetur, & nullatenus ei appropinquare permittitur, à longe stans, locum defixis oculis considerat: quomodo qui nauigant mare, & ad terram applicare nituntur, quos ventorum impetus impedit, & continet ne terræ appropinquent, illam à longe conspiciunt. Quomodo filij Prophetarum videntes Eliam & Eliseum trãseuntes Iordanem super pallium, non audentes accedere ad fluuij decursus, *stete-*
4. Reg. 2. 7. *runt è contra longe*, ne raperentur aquarum valido impetu. Aut vero qui ciuitatem succendi videt, quam liberare non potest, à longe stat, non audens appropinquare, quem flammarum ardor & vis repellit. Iustitia à longe stat, quam impetus iniustitiæ & impietatis continet, ne ad ciuitatem appropinquare possit: videt iustum opprimi, innocentem damnari, viduam affligi; appropinquare vult, & nititur, sed potentium impetuosi flatus & impulsus non permittunt, quos tanquam ventos vidit
Dan. 2. 7. Daniel, impetu furioso perflantes: videt totam ciuitatem acribus concupiscentiæ flammis ardentem, per quas violentia infertur pauperi, vis pupillo, iniuria egeno, iniustitia iusto: vellet illa appropinquare, sed ardentes flammæ, quas temperare non potest, impediunt; ideo stat à longe, sicuti Petrus non audens appropinquare ad defendendum Christum, & amici Dauidis ad ei præstandum auxilium, de quibus
Psal. 37. 12. dicit: *Amici mei & proximi mei de longe steterunt.* Idcirco libere iniusti iustos vexant, potentes deuorant pauperes, viduæ bonis spoliantur, virgines ad impudicitiam trahuntur, quia stetit à longe iustitia. *Corruit in platea veritas.* Egregia certe loquendi phrasis. In Hebræo verbum,
בשל. *Chasal,* quod dicitur vere & proprie, cum quis simpliciter & sine cautela impetu procedens, impingit in aliquid, quod forte iã ibi erat, aut ab antiquo latenter appositum fuit quo faciem lædit, oculos profundit,
§ 34 lucem amittit, caditq; & corruit. Ita cõminatus fuerat Deus, in illos, qui rebelles sibi extitissent, quod illorum pedibus offendiculo, quo impingerent posito, casuri essent, & ruituri. Illam namque vim in He-

bræo habet illud: *Corruent singuli in fra-* Leu. 26. 37.
tres suos: Ita & apud Nahum minatur, sic se impleturum ciuitatis plateas cadauerib⁹ mortuorum, quod *corruent*, id est, impin- Nahũ. 3. 3.
gẽt, *in corporibus suis.* Inducit Propheta veritatem plateam ingredientem, cuius est simpliciter plane progredi, & confidenter, quia qui ambulat simpliciter, ambulat cõfidenter: sed ibi statim pedibus eius opponuntur lapides, mendacia inquam dura, doli, fraudes, machinæ, garrulationes, quibus illa impingit, & oculos ac lucem amittit, & perdit, & quasi confusa, se in abdita recipit: id enim significat, quod subdit Propheta: *Et veritas facta est in obliuionem.* Verbum siquidem Hebræum, vt noster annotat Forerius, proprie significat, in angu- In cap. 59.
stum redigi, & veluti domi præ confusione recludi: vnde & alij transtulerunt: *Et est veritas collecta, & recessit à malo expoliata aut direpta:* metaphora sumpta à virgine pudorata & pudica, quam in platea inuaserunt impudici prædones, & spoliarunt, nudamque reliquerunt, quæ nihil magis curat, quam fugere, & se abscondere. Ita veritas, &c. *Æquitas non potuit ingredi.* Æquitatem vocat id, quod rectum est, & regulæ conforme, quod alij vertunt, rectum aut rectitudo: hæc ingredi non potuit ciuitatem. Considerat illam Prophetam, quasi conantem ingredi, & omnia ad ingressum media tentantem, & nulla sibi patuit via. Talibus sæpe muris, portis, vectibus, seris, & militum præsidijs clausa tenetur ciuitas, vt quantumcũq; quis ingredi procuret, non possit: ex hac parte impediunt mænia, ex illa portæ firmissimis vectibus conclusæ; ex alia milites prohibentes ingressum, &c. Ita ciuitas munita & clausa est, ne æquitas aut rectitudo ingredi possit, vt quocunque illa se vertat, viam omnem occlusam inueniat: nam tot sunt fraudes, furta, periuria, violentiæ, vt vix ac ne vix quidem pateat ei, quod rectum est & iustum, ingressus. *Nec enim de-* Psal. 54. 12.
fecit de plateis vsura & dolus. Hæc omnia à semetipso comprobata profitetur Deus, qui omnes prouocat, vt accedant ad audiendã sententiam, quam ferre ipse decreuit,

uit, visis omnibus quæ in ciuitatibus terræ reperiuntur. *Ose.4.1* *Audite,* inquit Propheta, *verbum Domini filij Israel, quia iudicium Domino cum habitatoribus terræ.* *3. Reg. 10.* Quasi dicens: *si omnis terra confluebat ad audiendam Salomonis sapientiam,* & currebant omnes, vt audirent iudicium, quod circa causam aliquam erat prolaturus, accedite nunc, vt audiatis sapientiam Dei, & iudicium, quod prolaturus est in causa, quæ coram eo pendet, circa habitatores terræ, id est, qui morantur in ciuitatibus & oppidis mundi. Id namq; significat vox, *iudicium,* sententiam, quam omnibus pensatis quis profert. Quæ est ergo sententia, quam Deus
¶ 35 ille supremus iudex, qui fallere nec falli potest, circa illos profert? *Non est veritas.* Omnia plena sunt dolis & fraudibus: *Non est misericordia,* omnia crudelitate redundant: *Non est scientia Dei in terra.* Scientia ad decipiendum proximum, ad augendas opes, ad sequenda desideria omnes abundant; sed scientia ad seruiendum Deo, ad virtutum opera, carent: *Maledictum, & mendacium, & homicidium, & furtum, & adulterium, inundauerunt, sanguis sanguinem tetigit.* Hinc fit, vt sæpe Sancti viri, qui verum iudicium facere cupiunt, & veritatem quærunt, sanctitatemque concupiscunt, ad deserta se conferre procurent. *Iere. 9.2.* *Quis dabit me in solitudine diuersorium viatorum?* Dicebat Ieremias: *& relinquam populum meum, & recedam ab eis. Quia omnes adulteri sunt, cœtus præuaricatorum, &c.* Nec mirum: *Nam habitabit in solitudine iudicium, & iustitia in Charmel sedebit.* Verbum sedendi, indicat ex professo habitare, aut permanere: ex quo dicendi modo explicat Augustinus illud, *Ser.119. de temp.* quod dicitur de Christo: *Sedet à dextris Dei:* de quo alibi. *Marc. vlt.* Si aliquando iustitia in mundo reperiatur, illud quidem est raptim, & per transcursum, quam impediunt innumeri doli, fraudes, impietates, obligationes, quibus quisq; clamat se tantum ad ea quæ status sui sunt curanda; & quam plurimæ occupationes, & seculi occasiones, vt si quis orare velit, non possit nisi raptim; & si bonum agere, id faciat transcursim, impeditus varijs curis, solicitudinibusque, quas Christus spinis pungentibus & suffocantibus triticum comparauit, *Luc.8.14.* quia sicut impossibile est aliquem quietum permanere, quem spinæ pungunt, & triticum referre fructum abundantem, quem spinarum copia in agro suffocat; ita impossibile est, quiete diuinis occupationibus vacare, & cum abundanti fructu, dum seculi solicitudinibus & curis aliquis angitur, pungitur, & eius mens quasi suffocata tenetur, vt alio diuertere non possit. In deserto autem seu solitudine, potest quis cum gustu & suauitate, quiete & ex professo intendere orationi, meditationi, ieiunio, conseruare pacem & quietem conscientiæ. Moyses, qui Deũ videbat (inquit Ambrosius) solus extra castra habebat tabernaculum, quando loquebatur cum Deo, & hostiarum quæ pro peccato fiebant, sanguis quidem altaribus inferebatur, quia nemo intra huius mundi vitia positus, peccatum deponit. *Epis.82. ad Eccl. vercellens ad finem.* Alludit Ambrosius ad id, quod præcipiebat Deus, vt animalia quæ pro peccato offerenda erant, ad altare adducerentur, quia vt quis peccata à se effundat, & expellat, quæ sanguinis nomine Scriptura sacra exprimit, à mundanis rebus superari, & ad altaria in quibus Dauid quietem inueniebat, se conuertere debet. Obseruans etiam idem Ambrosius, *Ibidem.* quomodo Elias fugiens pericula, ad solitudinem se recepit, vbi Angelus eum cibo & potu roborauit. *3.Reg.19.* Duratus igitur, inquit, ad patientiam est, solitudinum incolatu, & tanquam pastus ad virtutis adipem agresti alimento, processit fortior. Ioannes quoque in deserto adoleuit, & Dominum baptizauit, & conscientiam illic prius exercuit, vt postea Regem increparet, quoniam in deserto roboratur spiritus, &c. Ibi Sancti noctes diebus orando iungebant, absq; eo quod aliquis ab oratione impediret: ibi ad superna mentem eleuabant, & quasi choris Angelorum, vt Hieronymus de seipso dixit interesse videbantur: *Epi. 22. ad Eustoch. de cust. virg.* ibi patienter ferebant omnium rerum seculi inopiam, & cum solo Christo se ditissimos reputabant: ibi

ibi mundi contemptus perfectus, cum eorum spiritus *eleuabatur tanquam aquila, & in arduis ponebat nidum suum, &c.* Ibi in terra solo corpore constituti, cogitatione & auiditate in æterna patria commorabantur, in quibus id completur, quod de onagro Deus dixit: *Cui dedi in solitudine domum, & tabernacula eius in terra salsuginis:* Quod aliter, quam supra exposuimus, explicari potest, si annotemus, salsuginis terram dici posse illam, quæ herbas fert lepidas, sapidasque, quibus oues & armenta auidissime reficiuntur, quas magna cū delectatione carpunt, quia in solitudine orationis & contemplationis, ac cœlestis desiderij opera producuntur, quibus animus iusti suauissime pascitur, sapidissimeque reficitur: nec enim credendum est, opera sanctorum, qui mundi fugiunt consortia, insipida esse, sed potius salsissima, sapidissimaque. Hæc autem omnia sunt quædam valida iacula, quæ dæmonis præcordia transfigunt, gladij quibus illius viscera petunt, & lapides qui rabidi canis ora contundunt. Idcirco namque, qui terram cernens delonge, in deserto & solitudine talia agit, dicitur lapidibus & saxis munitus, & circundatus. *Iste*, inquit, *in excelsis habitabit, munimenta saxorum sublimitas eius:* quia eiusmodi opera lapides quidam sunt prævalidi, quos in diabolum proijcit. Propterea, vt annotat D. Thomas *a*, ex Ambrosio *b*, (quod & Chrysostomus *c*, eisdem docuit verbis) diabolus maxime obseruat eos, qui ad desertum se recipiunt: nam hoc ipso, quod videt aliquem solitariam vitam arripere, vt orationibus, ieiunijs, ac alijs sanctis operibus intendat, seipsum ad pugnam prouocatum intelligit. Hinc tot dæmonum cateruæ contra B. Antonium egressæ sunt, eo ipso quod desertum petijt; & quo ad secretiora deserta se recipiebat, eo maiores dæmonum insultus videbat contra se paratos, vt in eius vita annotauit Athanasius. Quod similiter D. Benedicto accidit, alijsq; innumeris, qui eremiticam vitam elegerunt. Eo ipso, quod mirabilis mulier illa in cœlum se recepit, vbi apparuit *amicta Sole, & Luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellarū duodecim*, visum est statim aliud signum in eodem cœlo: *Ecce enim draco magnus, & rufus, habens capita septem & cornua decem, &c. Et stetit ante mulierem, quæ erat paritura filium, vt cum peperisset, filium eius deuoraret.* Quid namq; cœli nomine, nisi desertum, & solitudinem intelligimus, vbi homo seipsum abscōdit & celat, vt libere possit Deo vacare? Anima quæ se ad hoc cœlū recipit, cœlesti luce illustratur, & mundana omnia (quorum typum Luna tenet) conculcat, & cœlestibus cogitationibus & desiderijs, tanquam stellis radiantibus caput eius splendet. Ibi nititur parere opera bona, quæ concepit Deo inspirante; ibi intendit mortificare carnem, & vigilias tenere, terrena contemnere, &c. Opera inquā, in quorum partu dolores sentit. Opera enim virtutum difficilia sunt, quorum parturitio dolorem carni affert. Sed ecce hoc ipso, draco seipsum prouocatum intelligit, ideoque subito ibidem assistit, *habens capita septem & cornua decem.* Id est, omnibus astutijs, & viribus munitus, vt mulierem impugnet partumque omnino absumat. Hoc ipso, quod te ad solitudinem receperis, aut oratorium ingressus fueris, vt ibi tanquam in cœlo teipsum Deo tradas, & hoc ipso, quod conuersationem mundanam fugere cœperis, & operibus sanctis edendis te tradideris, statim expectandus est inimicus, qui omnibus viribus contendat, tui animi affectus bonos deuorare. Nihil ille curat, quos videt in terra sedentes, id est, terrenis rebus inhærentes, qui dicere possunt: *Adhæsit in terra venter noster*, quibus & id conuenit, quod dixit Christus: *Qui de terra est, de terra loquitur.* Quos quasi ad cœlum euectos videt, appetit, & impetere totis viribus contendit.

Marginalia: Iob. 39. 30. — Iob. 39. 6. — ¶ 36 — Esa. 33. 16. — a 3. p q. 41. art. 2 — b Lib. 4. in Lucam. — c Ho. 13. in Matth. — In vita Antonij. — Apoc. 12. — Psa. 43. 25 — Ioan. 3. 31.

§. 10. *Bene Sponsa, cum describitur pulchra sicut Ierusalem, describitur etiam terribilis, vt castrorum acies.*

§ 37 HInc intelligemus verba cœlestis Sponsi, amorem quo flagrabat, redolentia, Sponsam alloquentis: *Pulchra es amica mea, suauis & decora tanquam Ierusalem, terribilis vt castrorum acies ordinata.* Cant. 6. 3 Quæ varie ac diuerse admodum SS. exponunt, propter ambiguitatem vocis Hebrææ *Tirsah*. Ita enim in Hebræo habetur: *Pulchra es amica mea, sicut Tirsah, & decora sicut Ierusalem.* Tirsah, duo significat, primo ciuitatem quandam speciosissimam, & pulcherrimam in terra Iuda, quam noster Vulgatus vocat Thersa, quæ regalis iam erat, quando Israelitæ ingressi sunt terram Promissionis, cuius Regem cum alijs illius terræ Regibus interfecit Iosue: regalisq; postea habita fuit, ideo Ios. 12. 42. cum Regnum Israel tempore Roboam diuisum fuit à Regno Iuda, sicut Reges Iuda habitabant in Ierusalem, tanquam in 3. Reg. 12. Regia ciuitate, ita Reges Israel in ciuitate Tirsah, ibi primus Rex Israel Ieroboam, vbi domus eius dicitur *a*, constituta: Illius a 3. Reg. 14 12. 17. itidem successor Basa *b*, in qua postquam regnauit, sepultus fuit *c*. Ibidem sedem habuit Ela, filius Baasa, qui ei in Regno b 3. Reg. 15. 21. 23. successit *d*. Ibi qui post illum regnauit Zambri *e*. c 3 Re. 16. 9 In eadem Amri *f*, qui Rex fuit post d 3 Re. 16. 6 Zambri, &c. Brixianus *g*, putat fuisse in e 3. Reg. 16. 15. 17. Tribu Gad, quia dicitur *h*, ex illa processisse Manahem, Regem Israel, filium Gadi. f 3 Re. 16. 23 Volens ergo Sponsus diuinus eximiam g *In arca. to. 1. fo. 287* Sponsæ suæ pulchritudinem, elegantiam formæ, & venustatem, exprimere, & indicare, h 4. Reg. 15 17. nihil in ea reperiri, quod non regale esset, maiestateque Regia dignum, imo in ea omne quod regale excellentissimumq; est, ac Regio splendore dignum, inueniri, duabus illis Regijs ciuitatibus pulcherrimis, quæ in Palæstina erant, Thersa & Ierusalem, eam comparauit. Hunc sensum Hebræi probant, signanter Auen Ezras: nec est omnino incongruus. Secundo significat Thirsah, beneplacitum, à verbo *Rasah*, quod significat placere, diligere, רצה. gratum habere, quomodo dicitur *a*: *Pater in filio complacet sibi:* a Pro. 3. 12 Et *b*, *Placuerunt illi lapides eius:* b Ps. 101. 15 Et *c*, *Assersit placens fratribus suis.* c Deut. 33. 24. Hanc significationem sequuntur Septuaginta, qui vocem Thirsah, transtulerunt voce Græca Eudocia, quæ beneplacitum significat, aut rem in qua summe complacemus, quomodo dixit Dauid: *Beneplacitum est Domino super timentes eum,* Psa. 146. 11 Et Paulus: *Non in pluribus eorum beneplacitum:* 1. Cor 10. 15 Quomodo Euthymius *a*, Paternam illam vocem explicat *b*: a *In cap. 3. Matth.* *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.* b Mat 3. & 17. Iuxta hunc sensum vult Sponsus indicare, quam grata Sponsa eius oculis esset, quasi dicat: Puchra es in oculis meis amica mea, in qua propter decorem & pulchritudinem complaceo, & beneplacitum est mihi, sicut in Ierusalem. Ita sancti Patres Græci explicant, Gregorius Nyssenus, *In cap. 6. cant.* Theodoretus, Psellus, Philo Carpathius Episcopus: ita & ex Latinis D. Ambrosius. *Li. de Isaac & ani. c. 7* Laudatur inquit, Sponsa à Sponso, quæ iam non solum soror dicitur, sed & beneplacita nominatur, quasi ei complacita, qui complacuit Patri. Ita & ex Hebræis R. Selemoh, qui ita transtulit: Pulchra es amica mea, quæ beneplacita es mihi, decora sicut Ierusalem. Alludere videtur Salomon ad illud, quod frequentissime vocatur Ierusalem, ciuitas à Deo electa, in qua beneplacitum illi erat habitare. Commune regibus fuit, ædificare sibi ciuitatem, suis moribus conuenientem, in qua gratissime habitarent. Ita Ieroboam factus Rex: *Ædificauit Sichem in monte Ephraim:* 3 Reg. 12. 25 Erat enim ipse Ephrathæus, *& habitauit ibi.* Similiter & Nabuchodonosor Babylonem reædificauit, quam § 38 tam gratanter habitabat, vt in aula Babylonis deambulans, sibi in illa ciuitate complacens diceret: *Nonne hæc est Babylon* Dan. 4. 27 *magna, quam ego ædificaui, in domū Regni & robore fortitudinis meæ?* Deus suprem⁹ Rex in mundo habere voluit ciuitatē Regiā, in qua gratissime habitaret: illa fuit Ierusalē,

quæ propterea in Scriptura vocatur *Dei electa ciuitas*, de qua Dauid ex professo: *Mons Dei, mons pinguis, mons coagulatus; mons in quo beneplacitum est Deo, habitare in eo, Etenim Dominus habitabit in finem.* Loquitur de monte Sion, super quem Ierusalem ædificata fuit, quem vocat Montem coagulatum. Dictio Hebræa, & Græca à caseo dicitur, vnde Euthymius vertendum dicit; Mons caseatus, & Augustinus, Mons incaseatus, quasi caseo conspersus: Hilarius, montes caseatos, vt significetur abundantia butyri & casei, præ pinguedine terræ. Montem etiam pinguem vocat: in Hebræo, Bassan, qui fertilissimus erat, ad illius fertilitatem exprimendam. In hoc monte, inquit, beneplacitum est Deo, habitare in eo, quia ciuitatem ibi extrui voluit, in qua regni sui sedes, quæ templum erat, collocaretur. *Etenim Dominus habitabit in finem.* Tam beneplacitam habuit hanc habitationem, vt in perpetuum ibi sit habitaturus. Hæc verius per allegoriam sunt explicanda, de quibus alibi. Hoc supposito recte Sponsi verba intelliguntur. *Pulchra es*, inquit, *amica mea*, & beneplacita mihi propter decorem, sicut Ierusalem: sicut enim illa est electa ciuitas, in qua beneplaceo habitare, gratissimam habitationem, placidamque mansionem habeo; ita & in te, tecum viuere, tecum commorari, conuersari, in corde tuo requiescere. Ex quibus possumus aliquatenus considerare, animæ iustæ & sanctæ, quam sibi Deus Sponsam assumpsit, excellentiam, in qua is, quem cœli cœlorum capere non possunt, gratissimam ducit habitationem, & beneplacitum est Deo habitare in eo, de quo dixit Christus: *Si quis diligit me, &c. ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Hoc Deus in delicijs habet, hoc sibi suaue & beneplacitum, in iusto habitare, cum eo conuersari, colloqui, & permanere in eius corde, tanquam in sublimi Regni sui sede, nec vnquam Rex aliquis tam grate & suauiter in aliquo Regno suo, quam Deus in anima iusti habitat: quæ propterea, vt Diuus Gregorius annotauit, dicitur: *Regnum cœlorum, & Cœlum, & Sedes sapientiæ.* Hæc si expendas, animæ sanctæ fœlicem sortem poteris ponderare. Sed si talis illa est, quomodo additur: *Terribilis vt castrorum acies ordinata?* Quod & iterum post pauca verba repetit. Ierusalem ciuitas est pacis, vt nomine suo indicat. Salem enim, pax est. Et quoniam Deus *non dissensionis, sed pacis Deus est*, talem ciuitatem, quæ pax vocaretur, elegit; de qua Dauid: *In pace* (in Hebræo, Salem) *factus est locus eius, & habitatio eius in Sion.* Sion mons excelsus erat, cuius vertex videbatur locus ab omnium inferiorum perturbatione quietus & alienus: idcirco habitatio eius in Sion, in excelso, in pace. Talis est locus in quo Sponsus suauiter quieteque requiescit, qui dicit: *Lectulus noster floridus.* Quomodo igitur, dicens Sponsam esse sibi beneplacitam ad quiescendum, & habitandum sicut Ierusalem, addidit: *Terribilis vt castrorum acies ordinata?* In Hebræo, nomen fœmininum *Aiumah*, quod nusquam alibi in Scriptura sacra reperitur, & significat terribilem, formidabilem, horribilem, horrorem cæteris incutientem, & tam paratam ad bellum, vt vexillum habeat eleuatum. Vnde Theodoretus legit, *terrorem inijciens*: Pagninus: *castra cum vexillis*: alij: *terribilis vt vexillata*, id est, vt castra quæ vexillo eleuato ad bellum prouocant & procedunt. Si sicut Ierusalem pacifica ad habitationem Sponsi beneplacita est, quomodo terribilis & terrorem incutiens? Diuus Gregorius Nyssenus confitetur, rem esse hanc difficilem ad explicandum, sed quæ nostrum institutum elegantissime declarat. Videtur namque Salomon allusisse, ad id quod de ciuitate Ierusalem Dauid, pater illius præcinuerat, quod egregie Beatus Basilius explicat. Dicit Dauid, Deum ædificasse super montem Sion, ciuitatem Ierusalem, quæ ciuitas Dei nostri, & ciuitas Regis magni vocaretur, in qua habitationis suæ sedem beneplacitam haberet: qui statim, vt inquit Basilius, Aquilonis meminit, quoniam illinc continuo exoriebantur ipsorum Barbarorum bella

Marginalia: 3 Reg. 8. 16 & 48. & 3. Reg. 11. 1. 3. 36. & alibi sæpe. — Psal. 67. 16. — In Psa. 67. — Iohn. 14. 23 — Hom. 38. in Euang. — 1 Cor. 14. 33 — Psal. 75. 3. — Cant. 1. 16 — אימה — In c. 16. Cã. § 39 — Orat. 15. in Cant. — Psal. 47. — Sch. in Ps. 47.

Ierem.1.13 bella, & Prophetæ continuo Aquilonis Regem exponentes, & ollam ex ea orbis regione ardentem descripserunt. Illuc enim Persarum sita est regio respectu Palæstinæ; Babylonia, Chaldæa, Syria, vnde insurgebant Reges inimici, Ierosolymam expugnaturi. Hæc egregie Dauid prosequitur. *Magnus*, inquit, *Dominus & laudabilis nimis.* Multis nominibus, & rationibus innumeris, laude dignus est, imo &

Eccl.43.33 *maior omni laude:* peculiariter autem *in ciuitate Dei nostri*, quam ędificauit in monte sancto eius. Ædificata fuit Ierusalem, vt diximus, in monte Sion, qui altior erat omnibus alijs montibus circunstantibus, qui propterea dictus est Sion, id est, specula, aut Moria, id est, locus conspicuus & excelsus. Idcirco in Scripturis sanctis dicitur *Cornu*, quod est in animalibus eminentius & altius. *Vinea*, inquit, *facta est*

Esa.5.2. *dilectio est in cornu*, id est, in monte Sion, *filio olei*, id est, vberi & pingui. Propter eandem causam dicitur Ierusalem *filia Sion*, quia ex monte Sion oriri videbatur, super quem erat fundata & extructa. Hæc ciuitas Dei nostri, *fundatur exultatione vniuersæ terræ*, quia iam homines Deum in peculiari loco habitantem conspiciunt, locumque sciunt, ad quem recurrere possint, quando sacrificium offerre, aut vota emissa adimplere, & peculiares orationes fundere voluerint. Sed eo ipso quod supra illum montem ciuitas extollebatur, impetenda exponebatur flatibus frigidissimis Aquilonis: *Latera Aquilonis ciuitas Regis magni*, id est, hæc ciuitas excelsa Regis magni, latera exposita habuit, ad Aquilonem, illius vehementissimis flatibus impetenda. Expende vim loquutionis. Huius enim ciuitatis latera, eo ipso quod eminebant, & ex fortissimis lapidibus erant constructa, Aquiloni se repræsentabant, illum ad flatus potentissimos contra se emittendos, quasi prouocabāt. Hoc, vt ex Basilio annotabamus, ideo dixit Dauid, quia Reges terræ, signanter illi, qui ad Aquilonem respectu illius ciuitatis erant, visu illius ciuitatis, pulchritudinis & firmitatis eius, quasi inde prouocati, acre bellum contra illam excitarunt: ideoque subdit: *Quoniam ecce Reges terræ congregati sunt, conuenerunt in vnum.* Quod Prophetice dicit, propter ea quæ facta sunt, cum tempore Regis Asa contra eam Æthiopes, decies centenis millibus venerunt; & tempore Regis Iosaphat, Moabitæ & Ammonitæ innumeras copias traxerunt; & tempore Regis Ezechiæ, cum Senacherib, innumerabili militum exercitu Ierosolymam circundedit: qui tamen omnes fracti sunt, & territi, Deo ciuitatem suam protegentę, & occidente nocte vna centum octoginta quinque mille virorum exercitus Regis Assyriorum. *Ipsi propterea videntes sic, admirati sunt, conturbati sunt, tremor apprehendit eos, ibi dolores vt parturientis, &c.* His igitur Salomon allusisse visus est, diuini Sponsi ergo Sponsam amatoria verba exponens. Pulchra es amica mea, & suauis, aut beneplacita mihi, ad habitandum & quiescendum, propter decorem, sicut Ierusalem. Ecce anima iusti, beneplacita Deo sicut Ierusalem, ædificata super montem excelsum, quia terrena relinquit, mundana contemnit, ad altiora se euehit, super montem Sion, id est, speculam, constituit oculos, ab inferioribus auertens, ad superna contemplanda erigens. Ex hoc ergo, beneplacitum Sponsi habitaculum, Sponsa fit, quod mundana & inferiora deserens, ad superna & sublimia procedit, & in montem Sion se collocat, vbi tanquam ex specula possit cœlestia contemplari, vbi tanquam Ierusalem ex sanctis meditationibus, orationibus, ieiunijs, vigilijs, &c. tanquam ex viuis lapidibus, vitæ suæ latera extruit & erigit: quæ hoc ipso ad Aquilonem exposita patent, ipsumque quasi prouocant, vt suis vehementissimis frigidissimisque flatibus impetenda assumat. Notum est, Aquilonis nomine, dæmonem in Scripturis exprimi, vt Augustinus *a*, hæc expendens annotat, & obseruarat Diuus Hieronymus *b*: nam hoc ipso, quod homo mun-

Marginal notes (right column): 2.Para.14 (beside "Quod Prophetice dicit"); 2.Para.20 (beside "Regis Iosaphat"); 4.Reg.19. (beside "Regis Ezechiæ"); ¶40 (beside "&c. His igitur Salomon"); a In Ps.47.; b In ca.40 Ezech.

dum relinquit, fecularia fugit, altiora loca contemplationi apta tenet, desertum incolit, & quasi supra montem Sion se constituit, vt Dei beneplacitum fiat habitaculum, seipsum exponit flatibus vehementibus, id est, validis tentationum incursionibus impetendum, & illa opera sunt, quasi vexillum quod eleuat, illũ ad bellũ aduocans & prouocãs: idem namque est, ad desertum se recipere, & ibi operibus sanctis intendere, quod ad arma signum dare, & tympanis resonare, quibus se diabolus prouocatum intelligit. Hoc experiuntur, qui mundana fugiunt, à secularibus se abstinent, & carnalibus desiderijs renuntiant: qualis erat Paulus, qui acri bello se perpetuo impetitum clamabat; qualis Dauid, qui iugem incursionem hostium se pati dicebat: tales Sancti omnes, qui pie viuere volentes in Christo, varijs sunt persecutionibus agitati: talis & Christus Dominus, quem cum Deus vellet tentari, in desertum duxit, ieiunijs, vigilijs & orationibus intentum, vt hoc ipso Aquilonem ad illum tentandum prouocaret. Hinc intelliges cur tentationes non sentias, nec diaboli impugnationibus affligaris. Quia si tu nec minimum lapidem contra eum mittis, nec vllo bono opere sanctove prouocas, sed quæ ei sunt placita perpetuo agis, quomodo ab illo impugnandus es? Si perpetuo manes in locis, vbi ipse regnat, obsequia illi grata perficiens, quid contra te aget? Si cum detractoribus perpetuo sedens, proximo detrahis, & cupiditatibus seculi traditus, quæ diabolus suggerere posset, tu quasi illum præoccupans, quæris, quidnam contra te debet mouere? Certe nihil minus ille curat, quam contra te bellum agere, quem quietum dimittis, cui nihil contra te agenti, magis te offers subiectum, quam si te acri bello impeteret. Nec serpens ipse contra eum excitatur, qui illum nulla ratione vrget.

§. II. *Docet Christus, primum armorum genus quo muniendi sumus, esse aßistentiam Spiritus sancti, cuius inuictam virtutem exposuit Isaias.*

¶ 41

D*uctus est Iesus in desertum à Spiritu, vt tentaretur à diabolo.* Videns Dauid Regem Saul, Principem Ionathan, & inclytos Israel Sagittis Philistinorum vulneratos, cecidisse in montibus Gelboe, statim initio regni sui *præcepit filijs Israel, vt addiscerent artem sagittandi*, qua se possent tueri à Philistinorum acutis sagittis. Omnes homines incipientes ab Adam, cadebant deiecti & vulnerati sagittis dæmonum venenatis; necessarium nobis erat, artem sagittandi addiscere, per quam possemus eius telis resistere. Hanc vt doceret venit Christus Dominus, qui ideo in desertum ducitur, postquam commendatus fuit à Patre in Baptismo, vt ipso suo opere & exemplo nos doceat, qualiter muniri debeamus, vt harum sagittarum vim valeamus infirmare. Poterat, inquit Augustinus *a*, à se diabolum prohibere, sed si non tentaretur, tibi tentando vincendi magisterium non præberet: si ille (inquit idem *b*,) non vinceret, quomodo disceres tu, cum tentatore pugnare? Ideo ducitur, inquit D. Petrus Chrysologus *c*, vt vincendi formam largiretur. Hodie (inquit *d*) Christus Rex noster, commilitones suos de Euangelico allocutus est tribunali, inimicorum dolos prodidit, & conatus, vbi, & quando, & quomodo confligendum sit, nobis triumphali constitutione signauit. Nunc in deserto Christus est (inquit Ambros.) agit hominẽ, instruit, informat, exercet: vide ergo arma Christi, quibus tibi, non sibi vicit. Hæc omnia, inquit Chrysostomus, propter te facta sunt: æmulare hanc, atque imitare victoriam. Sacer propterea Euangelista, statim in principio, arma quibus Christus munitus incessit, curauit exprimere, vt ad eadem resumenda nos excitaret. Ad victo-

2. *Reg.* 1. 18.
a *In Ps.* 60.
b *In Ps.* 90. *Con.* 2.
c *Serm.* 12.
d *Serm.* 13.
Lib. 4. *in Lucam.*
Hom. 13. *in Matth.*

victoriam namque reportandam, summe conducunt arma opportuna. Hæc prima Saulis cura, cum Dauid seipsum obtulit pugnaturum cum Golia; *imposuit enim galeam æream super caput eius, & vestiuit eum lorica:* & Dauid ipse, arma quæ sibi minus cōgrua agnouit, reliquit, & lapides limpidissimos elegit, quos iudicauit aptos ad Gigantē deijciendum. Duo autē armorum genera insinuat Euangelista, quibus Christus Dominus se muniuit, & armauit. Vnum est ex parte Dei, assistentia scilicet Spiritus sancti, eius virtus & fauor, alterum ex parte sui, validum scilicet, asperumque ieiunium. Primum armorum genus exprimit dicens: *Ductus est Iesus à Spiritu*: vult namque dicere, vt annotauit Cyrillus, Spiritus virtute armatus, supra humanæ naturæ conditionem incessit: aut vt Cyprianus: ductus est à Spiritu, id est Spiritu sancto duce & comite. Itaque fauorem Spiritus sancti, eius motum, impulsum, virtutem, dona, secum ducebat, quo fauore armati incedunt filij Dei, de quibus Paulus: *Qui spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt.* Vnde & optime Euangelista vocat, *spiritum*, absolute, & sine addito, quia *spiritus*, inquit Christus, *est, qui viuificat*, roborat, vires suggerit, & confortat. Spiritus ergo sancti fauore Christus munitur. Nunquid non ipse potens erat, omnes inimici vires absque aliquo labore confringere, qui est virtus Patris, omniaque portat verbo virtutis suæ? Solus, inquit B. Petrus Chrysologus, poterat obtinere victoriam: propter nos tamen, & nostram formidinem, adesse tota iussit præsidia de supernis, vt ea nobis necessaria omnibus modis intelligamus. Fuit Pelagianorum præcipua hæresis, asserentium, hominem posse omnes diaboli incursus viribus proprijs superare, absq; peculiari Spiritus sancti fauore, vt sæpe referunt sancti Patres: signanter B. Augustinus, cuius præcipuum institutum fuit, hunc errorem reuincere, & Hieronymus peculiaribus libris contra Pelagianos editis. Nobis autem tanquam certissimum Catholicę fidei dogma supponendum est, primum armorum genus, quo nos oportet muniri ad dæmonem vincendum, esse diuinum fauorem & gratiam, quam propterea, inquit Basilius, die ac nocte, implorare debemus, orantes & dicentes: *Deus in adiutorium meum intende.* Edidit B. Basilius quasdam Homilias de baptismo, in quib⁹ multa scitu digna explicat de baptismo & eius effectu: quoniam autem notum est, diabolum statim mouere bellum contra baptizatos, aliam subdidit Homiliam, cui titulum supposuit: *Quod sine diuina virtute & gratia nullus possit resistere Satanæ.* Vnde & ita incipit: Quibus inest diuina lex, non attramento & literis inscripta, sed Spiritu Dei viuentis, nec tabulis lapideis impressa, sed tabulis cordis carnalibus insita, illi mentis oculi illuminati exacte sciunt, quam impossibile sit proprijs viribus offendicula versuti hostis vincere, nisi insuperabilis potentia Dei succurrat. Qui Verbi Dei honore cumulati non sunt, ij frustra inflati, libero se putant arbitrio peccati occasiones inanire posse, &c. Vt hanc doctrinam Basilius confirmet, varia Scripturæ sacræ loca expendit. Certe dicturus Dauid de viro iusto, quod superaturus esset diaboli impugnationes: *Super aspidem*, inquit, *& basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem*: supposuit prius, illum munitum diuino adiutorio, & cœlesti Spiritus sancti protectione: *Qui habitat*, inquit, *in adiutorio altissimi, in protectione Dei cœli commoratur.* Impossibile namque, inquit Basilius, est, ambulare super aspidem & basiliscum, & conculcare leonem & draconem, qui non prius seipsum quatenus homini possibile est, repurgauit, vt possit corroborari ab eo, qui Apostolis dixit: *Ecce dedi vobis potestatem, calcare super serpentes, & scorpiones, & supra omnem virtutem inimici.* Si humana natura extra Spiritus sancti panopliam, diaboli insidijs resistere posset, vtique ab Apostolo dictum non esset: *Deus autem pacis conterat Satanam sub pedibus vestris breui.* Ex quibus infert, merito Christum Dominum, quando docuit nos orare, & quid petere deberemus, iussisse precari, non solum ne

Marginalia: *1 Reg. 17. 38* — *Li. 2. de Fide ad Reginas §. de Christi sanctifica.* — *Lib. de iei. & tentat. Christi.* — *Rom. 8. 14.* — *Ioan. 6. 64* — *Serm. 13.* — ¶ 42 — *Homil. de Bapt. p. 250* — *Habetur pagin. 253.* — *Psal. 90* — *Luc. 10. 19.* — *Rom. 16. 20*

ne ingrediamur in tentationem, sed vt liberet nos à malo, id est, diabolo, à quo sine Dei fauore liberari non possumus. Itaque qui diuinæ, inquit, gloriæ particeps esse cupit; opus habet, vt ex omni corde ac virtute noctes ac dies diuinæ potentiæ auxilium ambiat. Hoc ipsum ex professo demonstrare assumpsit Hieronymus, in cuius confirmationem expendit verba Christi Domini dicentis ad Petrum: *Simon, ecce Satanas expetiuit vos, &c. ego autem rogaui pro te, vt non deficiat fides tua.* Nam si in Apostoli potestate situm erat, vt si voluisset non deficeret fides eius, quid opus fuit, Christum sua oratione cœleste auxilium implorare? In quibusdam etiam, inquit, exemplaribus tam Græcis, quam Latinis inuenitur, scribente Luca: *Apparuit illi Angelus de cœlo confortans eum:* Haud dubium quin Dominum Saluatorem, *& factus in agonia prolixius orabat, factusque est sudor eius, sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram.* Saluator in passione ab Angelo confortatur & Critobolus meus (inquit Hieronymus, ironice Critobolum pro Pelagij persona supponens) non indiget auxilio Dei, habens liberi arbitrij potestatem: & tam vehementer ille orabat, vt guttæ sanguinis prorumperent ex parte, quem totum erat in passione fusurus. Qui tali se oratione ante certamen muniuit, demonstrauit aperte, quo affectu, debeat vnusquisq; diuinæ gratiæ fauorem implorare, cum dæmone congressurus. Deinde expendit etiam Hieronymus, quod ibidem subditur: *Quid*, inquit, *dormitis? Surgite & orate, ne intretis in tentationem.* Debuit, iuxta Pelagianos dicere, Surgite & resistite, nam liberum habetis arbitrium & semel concessa vobis à Domino potestate, nullius alterius indigetis auxilio. Insuper annotat verba illa Domini: *Non possum ego à meipso facere aliquid.* Arriani obijciunt calumniam: sed respondet Ecclesia, ex persona hominis dici, qui assumptus est. Si igitur Christus quatenus homo, nihil potest à seipso facere, nisi Patris fauore, & potentia munitus, quomodo poterit miser homo, sine tali fauore insignem de inimicis spiritualibus victoriam reportare? Huius occasione expenderat Hieronymus illud, quod cum Christus post discessum illius iuuenis diuitis dixisset: Facilius esse camelum intrare per foramen acus, quam diuitem intrare in Regnum cœlorum, interrogauerunt Apostoli: *Et quis potest saluus esse?* Et audiunt à Domino: *Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia apud Deum sunt.* Ergo aliqua quæ apud homines impossibilia sūt) inquit Hieronymus) ex eo possibilia ostenduntur, quod apud Deum possibilia sunt. Ex quibus procedit contra eosdem Pelagianos, ad probandam necessitatem diuini auxilij & fauoris, ad vincendas diaboli impugnationes: quia non minus possumus nos, quam Apostoli dicere: *Et quis potest saluus fieri?* Quia si homo non potest salutem consequi, nisi omnes diaboli incursus & vires superauerit, quis poterit saluus fieri? Certum est namque, tenebrarum Principem habere vires robustissimas, qui ideo comparatur leoni, draconi, basilisco, de quo ipse Deus fatetur, quod *non est potestas super terram, quæ ei comparetur.* Certum est itidem, hominem esse debilem & infirmum, quem Iob comparat *folio, quod vento rapitur*, & quem Dauid vocat, *vniuersam vanitatem.* Si ergo homo debet dæmonem vincere, vt saluetur, quis poterit saluus fieri? Optime respondit Christus, hoc quidē impossibile esse apud homines, possibile tamē esse Deo, qui vires, auxiliū, & fauorem hominibus præstat, vt homo possit de tali inimico victoriam reportare. In huius confirmationem expendit Hieronymus illud: *Domine, vt scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos.* Nemo enim coronatur, nisi qui legitime certat: ad legitimum certamen scuto indigemus: hoc præstat Deus, cum sua mera & libera voluntate nobis cœlestem fauorem subministrat. Nostra ergo victoria & corona victoriæ, inquit Hieronymus, illius protectione & clypeo paratur. Ex quibus infertur, quanta cura & solicitudine teneatur homo, cœlestem fauorem implorare, procurare, & quærere. Hæc latius ex Scripturis sacris

Marginal notes: *Li. 2. cont. Pelag. to. 2 pag. 217.* — *Luc. 22. 31.* — *Luc. 22. 43* — ¶ 43 — *Ioan. 5. 30* — *Mat. 19. 25* — *Lib. 3. cont Pelag.* — *Iob. 41. 24* — *Iob. 13. 25.* — *Psal. 38. 6.* — *Psal. 5. 13.*

ſacris exponenda ſunt, oſtendendumque
quomodo Chriſtus, Spiritus ſancti donis
munitus ad bellum proceſſerit, eiſdemque
donis nos oportere muniri, vt vincamus.
Ductus, inquit, *eſt Ieſus in deſertum à Spiri-*
tu. Videtur Euangeliſta alludere voluiſſe
ad illum inſignem locum Eſaiæ, vbi tam
manifeſte de Chriſto Domino ſermo eſt,
vt non ſolum omnes ſancti Patres id affir-
ment & probent, ſed & Chaldaicus Para-
phraſtes expreſſe aſſerat, & plurimi Rab-
Eſa.11.1. binorum affirmēt. *Egredietur*, inquit, *virga*
de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet.
Ieſſe pater fuit Dauidis, idemque eſt, de
radice Ieſſe, ac de domo & familia Daui-
§ 44 dis. Et conſulto Propheta non dixit, de ra-
dice Dauid, ne quis exiſtimaret, quod vir-
gæ & flori orituro, aliquid ex dignitate
In cap.11. Eſa. apud Leonem Caſtrenſ. Dauidis accreſceret. Annotat autem Pro-
copius id, quod ex Hebræis, ſignanter R.
Kimhi & multi Latinorum obſeruant, in
Hebræo non haberi vocem, *Sores*, quæ ſi-
שרש gnificat radicem ſub terra conditam, ſed
·גזע *Gazagh*, quod ſignificat truncum, à quo
etiam tanquam à radice oriuntur rami, &
non quomodocunque, ſed qui truncatis
diſſectiſque ramis ſuper terram, quaſi ſic-
cus relinquitur. Ita apud eundem Eſaiam:
Eſa.53.2. *Et aſcendet ſicut radix de terra ſitienti, non*
Iob.14.7. *eſt ſpecies ei neque decor*. Ita apud Iob: *li-*
gnum ſi præciſum fuerit, &c. ſi ſenuerit in
terra radix eius, &c. His itaq; verbis, Pro-
pheta magnū indicauit myſterium, ſup-
ponens Regnum Dauidis præſcindendū,
& remanſurum truncum, quod, vt annotat
B. Hieronymus, factum fuit tempore Se-
dechiæ, cui propterea dictum eſt. *Tu au-*
Ezec.21.25 *tem prophane, aufer cidarim, tolle coronam,*
impie Dux Iſrael, cuius venit dies in tempore
iniquitatis præfinita. Cidaris etſi frequen-
ter ornatum ſacerdotalem ſignificet, ſed
frequentiſſime etiā Regium diadema ex-
primit: nam proprie, vt Suidas dixit, ſigni-
ficat tiaram, quæ vox ornamentum Regi-
bus & Sacerdotibus commune deſignat.
Hanc cidarim, & coronam deponere iu-
betur, quia in Sedechia, qui Babylonem
captiuus ductus eſt, Regum ſeries ex Ieſſe
aut Dauid fuit præciſa, de quo propterea
iterum dictum eſt: *Scribe virum iſtum ſte-* *Ier.20.30.*
rilem, virum qui in diebus ſuis non proſpera-
bitur, nec enim erit de ſemine eius vir, qui ſe-
deat ſuper ſolium Dauid & poteſtatem ha-
beat vltra in Iuda. Quamuis non propter-
ea defecerit Prophetia Iacob, de Regno in *Lib.7. de*
Tribu Iuda conſeruando, vſque ad Chri- *Demon-*
ſtum. Nam poteſtas regia manſit apud Sa- *ſtratione*
cerdotes, qui ex parte matris fuerunt de *Euang.*
Tribu Iuda, de quo Euſebius Cæſarienſis, *Amos 9.11*
& nos alibi dicemus. Manſit ergo familia *& Act.15.*
Dauid aut Ieſſe, quaſi trunca, redacta in *16.*
priuatam familiam, & ideo dicitur: *Deci-* a *Hom.6.*
diſſe tabernaculum Dauid: Illam Prophe- *& 9. in*
ta inſinuare voluit dicens: *Egredietur vir-* *Numer. &*
ga de radice, aut de trunco *Ieſſe*, qui præci- *in c.2. Ier.*
ſus videbatur, & omni ramorum propagi- b *In Pſa.2.*
ne ſpoliatus. Et vere ita fuit: nam quando c *Li.3. Gf-*
domus Dauid iam abſumpta videbatur, *fic.cap.14.*
ortus eſt Chriſtus, &c. Virgæ nomine *& li. de I-*
multi Chriſtum intelligunt, Origenes *a*, *ſaac cap.8.*
Hilarius *b*, Ambroſius *c*, Clemens Alexan- d *Li.1. Pe-*
drinus *d*, Procopius *e*, annotantes, virgæ *dagog.c.7.*
nomine dignitatem Regiam explicari. Ita e *In cap.11*
& Thargum intellexit, quod ita transfert: *Eſai.*
Egredietur Rex ex filijs Iſai, & Chriſtus ex fi-
lijs Iſrael creſcet. Vnde quem primo vocat
virgam, à radice procedentem, poſtea vo-
cat florem, ab eadem radice prodeuntem.
Sed communius hoc nomine beatiſſimam
Virginem intelligunt, Tertullianus *f*, Hie- f *Li. de car-*
ronymus *g*, Auguſtinus *h*, Ephrem *i*, ſi- *ne Chriſti.*
gnanter autem B. Leo Papa *k*. In virga, ait, g *In cap.11*
non dubie, quod beata Maria prædicta eſt, *Eſa.*
quæ de radice Ieſſe progenita, Spiritu ſan- h *Ser.4. de*
cto fœcundata, nouum florem carnis hu- *temp.*
manæ vtero quidem materno, ſed partu i *Orat. de*
enixa eſt virgineo. *Et requieſcet ſuper eum* *Laud. Dei*
Spiritus Domini, Spiritus ſapientiæ, & intel- *paræ.*
lectus, Spiritus conſilij, & fortitudinis. Hoc k *Serm. 4.*
manifeſtum fuit in baptiſmo, quando Spi- *de Natiui.*
ritus ſanctus in columbæ ſpecie requieuit *Domini.*
in Chriſto. In Hebræo verbum, *Nahhah*, § 45
quod ſignificat, conquieſcere, & conſede- .נחת
re tanquam in proprio requietionis loco, *Eſa.57.2.*
ſicut apud eundem Eſaiam: *Veniat pax, re-*
quieſcet in cubili ſuo: & Salomon: *In corde* *Prou.14.33*
prudentis requieſcet ſapientia. In Chriſto
ergo tanquam in proprio ſuæ requietionis
loco

loco, requieuit & consedit Spiritus sanctus; quod demonstrauit, cum in eo visibiliter sub specie columbæ consedit, mansit, & requieuit; qui in typo veteris columbæ hucusque *non inuenerat*, vbi plene *pes eius requiesceret*. Et merito Propheta septem Spiritus sancti dona, & septem operationes enumerat, vt indicaret numero septenario plenitudinem Spiritus sancti, vt annotarunt Origenes *l*, & Athanasius *m*, quod & Euangelista expressit subdens *n*, *quod plenus Spiritu sancto, regressus est à Iordane*. Quid autem Christus postquam plenus Spiritu ostensus fuit, fecerit, explicat Propheta subdens: *Et delectabitur infans ab vbere, super foramina aspidis, & in cauerna reguli, qui ablactatus fuerit, manum suam mittet*. Beatus Ambrosius *o*, D. Gregorius *p*, & glossa ordinaria, similiter de Christo verba hæc accipienda credunt, qui sæpe ab eodem Esaia vocatur puer *q*, & paruulus *r*, & seruus *s*, propter humanitatem & humilitatem. Quibus verbis significat Propheta, quod Christus Dominus, postquam baptizatus fuit, & quasi ablactatus, & expositus, vt iam ad maiora edenda opera se conuerteret, vbi plenus Spiritu sancto fuit demonstratus, processurus erat, ad pugnandum cum diabolo. Hocque illud est: *Mittet manum suam ad foramen aspidum, & in cauernam reguli, &c.* Figurate (inquit Tertullianus) scorpios & colubros, appellat spiritalia malitiæ, quorum ipse Princeps dicitur serpens, draco, leo, regulus, quod illo Dauidis significatur: *Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem*. Mittere manum, apud Hebræos est, illam contra aliquem extendere: quomodo dixit Dauid: *Non mittam manum meam in eum: & super tribulantes eos misissem manum meam*. Ideoque *mittet manum*, id est, se totum conuertet, vt manus conserat cum Principibus tenebrarum, quos tam secure Spiritu sancto sociatus aggredietur, vt verius dicatur, quod *delectabitur* luctans cum illis: non timebit eorum venenum, qui Spiritus sancti donis est repletus. Ex quo & illud fiet cõsequens, quod nullatenus possint tales aspides & reguli illis nocere, qui eodem Spiritu muniti fuerint. Vnde & subdit: *Non nocebunt, neque occident in vniuerso monte sancto meo*. Septuaginta: *Non malefacient, neq; poterunt perdere vllum in monte sancto meo*.

Geneſ. 8. 9. — *l Hom. 6. in Num.* — *m Libr. de Fide vnitatis & Trinit.* — *n Luc. 4. 1.* — *o Præf. in Psal. 37* — *p Lib. 17. Mora. c. 18* — *q Esa. 9. 6.* — *r Esa. 11. 6* — *s Esa. 42. 1.* — *Li. 4. cont. Marcion.* — *Psal. 90. 13* — *1. Re. 24. 7.* — *Psal. 80. 15*

§. 12. *Christus filios suos munit Spiritus sancti virtute potentiori contra dæmonis virus, quam Marsorum & Psyllorum contra serpentum venena.*

¶ 46

Spiritum istum cum tanta plenitudine habuit Christus, vt de illa omnes eius filij possemus accipere, quem in Ecclesia sua reliquit (quam, vt inquit Gregorius, montem suum sanctum vocat) *vt nobiscum maneat in æternum*: ideo quantum ex se est, id præstitit, quod necessarium est, & sufficiens, vt huiusmodi serpentes & reguli iam in Ecclesia nulli possint nocere. *Non malefacient*, inquit, *neque poterunt perdere vllum*. Quibus verbis duo insinuantur, alterum, quod Christus ita diaboli vires eneruauit, vt iam amplius ille non possit nocere, modo alibi exposito: alterum, quod illis non nocet, nec eos superare potest, qui hoc Spiritu eius sancto roborantur, & viuificantur. Meminit Plinius Marsorum, qui erant quidam gentium populi, descendentes à Marso, filio illius Circis, Regis Sarmatarum vxoris, sororisque Æetæ Colchorum Regis, quam Augustinus Magam famosissimam vocat, quod eius incantationes famosissimæ sint, apud Homerum, Virgilium, Teocritum & alios Poetas. Hæc filium suum Marsum, ita suæ incantationis & vnctionis viribus muniuit, vt nullatenus contra eum possent vel aspides ipsæ præualere, imo leui sputo suo & halitu, earum, omniumq; serpentum venenum eneruabat. Qua virtute etiã præstabant ipsius filij, & ab eo descendentes, qui earundem incantationum & vnctionum reddebantur participes, quibus muniebantur, vt secure cum aspidibus & serpẽtib⁹ cõgredi possent. Qua de causa dixit

Li. 17. Moral. cap. 18. — *Ioan. 14. 16* — *Lib. 7. ca. 2* — *Lib. 18. de ciu. cap. 17.*

dixit Solinus, gentem Marsorum à serpẽtibus illæsam esse, qui auita potentia muniti venena contemnunt. Hoc apud omnes autores est receptũ, vt dixerit B. Hieronymus iam cõmuni nomine, illum qui serpentes incantat, & de latibulis trahit, vocari Marsum. Quod idem de Psylijs refert Plinius *a*, descendentibus à Psyllo Libiæ Rege, de quibus Lucanus *b*:

a *Lib.7.cit.*
b *Lib. 9.*

--Gens vnicas terras
Incolit, à sæuo serpentum innoxia morsu
Marmaridæ Psylli, &c.

Quo factum est, inquit Plinius, quod qui explorare volebat, an filius qui domi nascebatur, legitimusne, vel spurius esset, eum aspidibus & serpentibus obijciebat: adulterinus statim veneni potentia victus occumbebat; qui legitimus autem, inter serpentes & aspides manebat illæsus; imò & eorum venena vincebat & eneruabat. Quod similiter tradiderunt Silius *a*, agens de Atyro Psyllo, Gellius *b*, Crinnitus *c*, & alij multi, singulariter tamẽ Plutarchus *d*, qui scribit, Catonem iter per deserta Libyæ facientem, secum Psyllos duxisse, qui morsibus serpentum mederentur, partim ore sugentes & trahentes venenum, partim serpẽtes cantibus medicãtes. Et quidẽ vt annotat hæc eadẽ insinuãs Augustinus, nec laudamus, nec probamus Circis vnctiones & incantationes, nec incolumitatem Marsi, filiorumque illius, quæ ex diaboli opere procedebant, vt latius idem Augustinus demonstrat, sed ex illis similitudinem trahimus, inquit Augustinus, sicuti Christus ex iniquo iudice similitudinem construxit. Sic igitur Christus Dominus non Circis incantatricis, sed Virginis sanctissimæ filius, ita in eius visceribus genitus, vnctione Spiritus sancti fuit munitus, vt hoc ipso liberè posset cum omnibus dæmonum principibus congredi, à quibus nullatenus posset lædi. Hocque illa verba indicant: *Mittet manum suam in cauernam aspidum, &c.* Sed & omnes qui ab eo spirituali generatione regenerati descendunt, & participes sunt Spiritus & vnctionis illius, virtutem inde accipiunt, vt possint malignum inimici virus superare & eneruare. Et propterea in Sacramento regenerationis vnguntur baptizati, vt hoc ipso insinuetur, quod participes redduntur vnctionis illius, qua Christus vnctus est Spiritu sancto & virtute, potiori iure, quàm filij Marsi, vnctionis & incantationis paternæ: adeò, vt hoc ipso possis aliquo modo te ipsum examinare, si inter eius legitimos filios valeas connumerari. ¶ 47 Nam si quiuis incursus infernalis serpentis te deijcit, & cuiuis venenato congressui illius succumbis, videre poteris, te ipsum Spiritu Dei destitutum: nec propterea mirum, quod tam facile cadas & vincaris, si Spiritus sancti virtutem nequaquam participas, nec vllatenus ad eam habendam te disponis, per orationes, ieiunia, & mortificationis opera. His mirè concinunt verba illa Sapientis: *In hoc ostendisti inimicis nostris, quia tu es qui liberas ab omni malo: illos enim locustarum & muscarum occiderunt morsus, & non est inuenta sanitas animæ illorum, quia digni erant ab huiusmodi exterminari: filios autem tuos, nec draconum venenatorum vicerunt dentes: nam misericordia tua aduenien sanabat illos.* Sermo est de Ægyptijs, & de Israëlitis: Ægyptios sanè muscarum & locustarum occiderunt morsus: tam infirmæ belluæ in eos præualebant, & muscæ, quæ vel leui flatu agitatæ fugantur, illos deijciebant, *quia digni*, inquit, *erant ab huiusmodi exterminari*, id est, apti erãt, hoc ipso quod tua virtute destituti erant, tam infirmiter subsistebant, vt infirma animalcula possent eos exterminare. At filij tui, id est, Israëlitæ, tua erant virtute muniti, ideoque eos *nec draconum venenatorum vicerunt dentes.* Tradunt Nicander *a*, Plinius *b*, & Ælianus *c*, aspidibus venenũ esse in duobus dentibus, tenui fistula perforatis, per quos illud infundunt, vt videatur opponere leui fistulæ, qua musca pungit, dentes fortissimos ac venenatos, quibus draco aut aspis venena mortifera infundit: & ostendit, illorum imbecillitatem supremã, quos leuis punctura muscarum interficiebat; & horum inuictam virtutẽ, quos nec dentes supremo lethalique veneno pleni, possent

a *Lib.1.*
b *Lib.16.c.11.*
c *Lib.1.c.3.*
d *In vita Catonis.*
In Psal.57.
Lib.11. super Gen. ad litt. c.28.
Luc.18.2.
Sap.16.8.
a *In Theriacis.*
b *Lib.11. c.37.*
c *Lib.9. de anim. c.28*

possent vel leuiter lædere. *Misericordia*, inquit, *tua adueniens sanabat eos*: in Græco, *misericordia enim tua ex aduerso aduenit*, id est, eos muniuit, vt aduersarentur & se opponerent venenatis dentibus aspidum. Quando hæc facta fuerint, non omninò constat, quamuis namque de muscis & locustis inuadentibus Ægyptios, in Exodo sermo sit, sed de draconibus impetentibus Israëlitas, nihil ibi scriptum apparet. Et quamuis aliqui ad ignitos serpẽtes hoc referant, sed apertè satis indicatur, id quod verum credo, verè dracones validos & venenatos insurrexisse in Israelitas, quando egressi sunt de Ægypto: quorum ingẽs copia & multitudo incolit regionem, iuxta mare Rubrum, vt dixit Philostratus *a*, & alatis serpentibus Arabia, quæ proxima erat, abũdabat, vt docuit Solinus: imò & in Ægypto scorpiones alatos fuisse, autor est Ælianus *b*: quod non obscurè Esaias ipse dixit, in via Ægypti esse *viperam & regulum volantem*: de quo alibi. In hoc ergo ostendisti, te esse totius virtutis fontem & originem, & hoc ipso filios tuos comprobasti legitimos, & ab adulterinis discreuisti; quod istos, vel infirmarũ muscarum deiecerunt morsus & leues puncturæ: illos autem nec validi ac venenati dentes aspidum vel leuiter potuerunt inficere. Quid mirum, quod te vel leuis mulieris incessus, vel infirmus carnis appetitus, aut quæuis diaboli leuissima suggestio subijciat, qui Ægyptiorũ tenes mores, qui nec Deum curas, nec eius aliquam memoriam geris, qui terrenis tantum inhias, & totus traditus es? Quid mirum, quod quiuis leuis flatus antiqui serpentis te inficiat, qui forte verius quam nonnulli dicere potes: *Nec si Spiritus sanctus est nouimus*, cui non solum in corde tuo locum non concedis, sed ipsum longissimè fugas, operibus carnalibus & desiderijs turpibus addictus? *Nam Spiritus disciplinæ effugiet fictum*, illũ, qui nulla lege disciplinæ continetur, nullo mortificationis opere se disponit. Vide viros sanctos, quos nec vniuersa inferni potentia vel leniter inficere potuit, qui Dei misericordia & Spiritu muniti, se ipsos exhibent tanquam eius filios; quique propterea dum Spiritu Dei aguntur, omnium serpentum infernalium venena eneruant & calcant. Vide illum pulchrum adolescẽtem Ioseph, quem sæua fera illa, domina eius, in qua tota diaboli potentia agebat, nec leuiter potuit inficere. Considera sanctum Iob, contra quem diabolus suprema rabie excitatus, omnes quos potuit morsus inferens, non solùm non læsit, sed clarissimus ille ex pugna euasit. Oculos conuerte ad tres pueros, aduersus quos vniuersa diaboli potestas, verius quàm impij monarchæ Nabuchodonosor exarsit, qui non solùm non veneno infecti fuerunt, sed Regem ipsum infidelitatis infectione purgarunt. Attende B. Antonium, omnes diaboli cateruas, sub crudelium animalium figuris apparentes irridentem & illudentem, quod de sanctis Benedicto, Martino, Catharina Senensi, alijsque multis expendere poteris, sicut expendit B. Athanasius, annotans postquam Christus dixit: *Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes & scorpios*, iam pueros & puellas virgines calcare facile fauore Spiritus sancti serpentinas voluptates, fallacias, astus, machinas & vires. Sed hæc in sanctis Apostolis videre possumus, quos cùm Christus in mundum vniuersum mittere vellet, prius huius spiritus sui virtute armauit & muniuit, quo tam validi redditi sunt, vt supremas inimici vires subiecerint: de quibus Tertullianus id exponit, quod supra de Christo exposuimus: *Et mittet infans manum super foramina aspidis, & in cauernas reguli, qui ablactatus fuerit.* Apostoli namque, qui pueri dicti, propter simplicitatem, aut propter eorum naturalem imbecillitatem, qui ex seipsis erant indocti, infirmi & imbecilles: hi sanè Spiritus sancti virtute manus conuerterunt, vt cum tyrannis & suprema eorum potentia, cum Philosophis & eorum sapientia, cum potentibus & eorum diuitijs & facultatibus, imò verius cum totius inferni exercitu congrederentur, nec vllatenus victi, sed victores omnino euaserunt. Excellenter equidem hæc B. Ambrosius prosequitur, expli-

Marginal notes: *Exod.* 8. & 10. — *Num.* 21. — a *Lib.* 3. *de vita Apollonij c.* 2 — b *Lib.* 16. *c.* 42. — *Esa.* 30. 6. — ¶ 48 — *Act.* 19. 2. — *Sap.* 1. 5. — *Lib. de pass. & cru. Domini.* — *Luc.* 10. 19 — *Lib.* 4. *cõt. Marcionẽ.*

Lib.1.de Pœnit.c.13. explicans illud Apoſtoli: *Huiuſmodi hominem tradidi Satanæ in interitum,* id eſt mortificationem *carnis, vt ſpiritus ſaluus fiat.* Vide quomodo Apoſtolus manum mittat ad ſerpentem & regulum, & abſque aliqua læſione eum quo vult trahit & retrahit. Vides (inquit Ambroſius) quemadmodum à Paulo illudatur, vt in cauernam eius, ſicut puer ille Propheticus manum mittat, & nihil ſerpens noceat ei: de latebris eruat eum, de veneno eius faciat ſpirituale antidotum, vt quod venenum eſt, medicamentum fiat: venenum ad interitum carnis, medicamentum ſit ad ſalutem ſpiritus.

§. 13. *Virtute Spiritus ſancti homines ornantur ſicut cœli, & inſtar fulminis redduntur fortes, ſicut dixit S. Iob.*

¶ 49 *Iob 26.13.* AD hoc idem inſtitutum verba quędam Iob explicare poſſumus, quæ difficilia cùm ſint, in hunc ſenſum accepta, clariſſima redduntur. *Spiritus,* inquit, *eius ornauit cœlos, & obſtetricante manu eius, eductus eſt coluber tortuoſus.* Voluit S. Iob Dei potentiam & ſapientiam explicare, vt amicis ſuis, qui eandem potentiam extollebant, oſtēderet ſe altius quàm illos, de ipſa Dei potentia ſentire. Et poſtquam egregia diuinæ potentiæ & ſapientiæ opera ad huius argumenti amplificationem propoſuit, hoc tanquam ſupremam rem concludit, quod Spiritus eius ornauit cœlos & obſtetricante, &c. Quibus verbis duo potentiæ diuinæ opera tanquam excellentiſſima expendit. Primum eſt, ornatus cœlorum. Nota eſt D. *1.p.q.66. ſeq.* Thomæ ſententia, ex ſanctis Patribus, quam communi ſenſu Theologi ſequuntur, opus creationis diſtinctum fuiſſe ab opere perfectionis vel ornatus: nam ſicut ſtatuarius primo imaginem ex ligno nudo producit, & facit, quam poſtea viuis coloribus, & ſuperducto auro & argento pulchram viuidamque reddit; ita Deus, primo ex nihilo cœlos produxit, omni pulchritudine deſtitutos; quamuis ſtatim aliqua luce illi tempori & occaſione congruente illuſtrauerit, dicens: *Fiat lux:* *Gen.1.4.* poſtea tamen, die ſcilicet quarta, illos ornauit, cùm dixit: *Fiant luminaria in firmamento cœli:* *Gen.1.14.* tunc enim produxit Solem, Lunam, & Stellas, quibus cœlos reddidit pulcherrimos. Et obſeruandum eſt, verbū illud, *ornauit,* alludere ad illud: *Perfecti ſunt cœli, & omnis ornatus eorum:* in Hebræo habetur vox, *Sabaam,* quæ ſignificat *Gen.2.1.* צבאם exercitum, aut militiam: vnde multi legunt: *Perfecti ſunt cœli & omnis militia eorum:* quod dictum eſt ratione Solis, Lunę, & ſiderum, quæ in Scriptura communi voce dicuntur *militia cœli*, quia per hæc non ſolùm Deus pulchros reddidit cœlos, ſed potentiſſimos & magna vi ac robore præſtantes: horum namque ſiderum virtute vbique pertingunt, operātur, & quaſi toti terræ dominantur, ſicut Rex per potentem exercitum, quia propter Solis, qui vicem tenet Ducis ſupremi, & Lunæ, quæ illius vicem tenet noctu, & Stellarum influxum, vbiq; cœli penetrant, omnia producunt, & mundum ſubiectum tenent: quorum virtute producunt in viſceribus terræ aurum, argentum, ferrum, æs, &c. & in cauernis illius fontes, in ſuperficie herbas, in arboribus fructus, in aquis piſces: &c. Cœlos itaque Deus creauit, vt in totum orbem agerent, & ſub motu ſuo & ductu omnia inferiora continerent, quos propterea ornauit Stellis, quæ non ſolùm pulchros redderent, ſed quaſi militibus muniuit & armauit, quarum potenti virtute omnia inferiora tam terræ, quàm maris ſubiecta tenerent, & penetrarent, & vbique operarentur, producentes aurum, argentum, gemmas, herbas, fructus, piſces, &c. Hoc igitur vnum opus diuinæ potentiæ, quod Spiritu ſuo perfecit. Alterum eſt, productio aut parturitio colubri tortuoſi, qui naſcitur, manu eius agente officium obſtetricis, & extrahente eum ex viſceribus, vbi gignitur. Et quidem valde probabilis mihi videtur illorum ſententia, qui ſub hac meta-

phora intelligunt, voluisse Iob describere fulminis productionem, quod ex nubibus, quasi ex vtero materno, Dei manu agente prodire videtur. Inter omnia quæ philosophia iudicat admiranda, primas tenet fulmen, aut fulgur, tam si eius substantiam, quàm si motum consideres. Eius namque substantia aut materia, nihil
¶ 50 aliud est quàm vapor leuis, aut exhalatio sicca, qua nihil infirmius aut imbecillius esse potest, quæ à leui fumo non differt: & nihilominus cùm hæc accenditur in nube, tanta vi potentiaque præstat, vt nihil ei valeat resistere: turres namque fortissimas deijcit, ferrum & æs tanquam leuissimam paleam in momento absumit, saxa validissima comminuit & penetrat, & verè nihil reperitur, quod ei vllatenus possit obsistere. Motus autem illius mirabilior est,
1. *Lib. Metheorum.* quia, vt annotauit Aristoteles, est valdè irregularis, qui nullis philosophiæ regulis continetur. Nam si est naturalis, quomodo cùm ignis sit, descendit? Si est violentus, quomodo circuire videtur? Res enim quæ violenter impellitur, recto tramite fertur. Si res est animata, sub qua animalium specie continetur? Si inanimis, quomodo huc illucque tanquam si animal esset, fertur? Vnde egregiè à B. Iob vocatur Coluber tortuosus: coluber quidem, quia in modum colubri est prolongatus, tortuosus autem, propter motum huc illucque tendentem: qua de causa quasi proprio nomine à Philosophis vocatur, Obli-
a In Thiest. Act. 2. quum fulmen, vt dixit Seneca *a*, quod obliquè feratur, vt ipsemet exposuit *b*, de
b Lib. 2. Naturaliũ quæstionũ, cap. 28. quo Magnus noster Albertus *c*. Iuxta Hebræum aliqui transferunt, *Serpens fugax*, quod summam celeritatem teneat, & quod incessu suo videatur habere mo-
c Tract. de Fulmine c. 2. dum serpentis fugientis. Et sanè inter alias exhalationes ignitas, refertur quædam, quæ ab Astrologis dicitur, Draco volans, quia cùm accenditur, draconis volantis similitudinem gerit. Quoniam autem talis est fulminis natura, apud omnes nationes commune fuit, asserere, esse opus solius Dei, fulgura emittere:

vnde & Ioui (quem vt dixit Augustinus, *4. de ciuit. cap. 9. & 23 ad fin.*
Patrem Deorum, & eorum supremum Gentiles colebant) hæc arma tanquam sibi propria aduersus mortales tribuebant, quæ fingebant, rubente flammanteq; dextra in terras iaculari, cuius propterea nomen erat, Altitonantis Olympi. Imò & Deus noster, hoc sibi tanquam proprium opus vendicat, dicens ad eundem Iob: *Nunquid mittes fulgura, & ibunt?* Et qui- *Iob 38.35.*
dem propriè loquendo longè sunt diuersa fulgur & fulmen, vt Seneca *a* & Plinius *b* *a Lib. 2. Natur. quæst.*
annotarunt: nam fulgur nihil est aliud, quàm lux, quæ succenso vapore, nube discissa clarescit: fulmen autem est, vapor *b Lib. 2. c. 49.*
ipse succensus, in calybem aut lapidem, aut telum igneum coagulatus; fulgetrum à multis dicitur: in Scriptura sacra pro eadem re sumuntur, quia sibi valde coniunctæ sunt, vnde & ambo eodem nomine vocantur, *Barak*, vt patet in multis locis, ברק
quæ à Brixiano *a* expenduntur. Hæc autem fulmina duo habent, quod terrent scilicet & illuminant: terrent siquidem propter vim quam habent, & tonitrum concomitans: illuminant autem propter lucem, quam secum ferunt, qua de causa dicuntur iacula, quæ procedunt de lumine, vt annotauit B. Gregorius, expendens illud, quod iuxta Septuaginta dixit Habacuc: *In lumine iacula tua ibunt*: nam loquitur de fulminibus à Deo missis tempore Iosue contra Reges inimicos. Hoc igitur Iob, nunc rem concludens, tanquam excellentissimum Dei opus proponit. Et *Exod. 9. 23. 2. Reg. 22. 15. Psal. 17. 15. Ezech. 1. 13. Zach. 9. 14. &c. a To. 1. fol. 83. pag. 1. Li. 30. Moral. cap. 3. Habac. 3. 11. Iosue 10.*
sicut egregia metaphora colubri tortuosi, aut serpentis fugacis, fulmen expressit; ita eius ortum mirè verbo obstetricandi declarauit. Obstetricare, quia opus est mulieris, educentis fœtum ex vtero materno. Verbumque Hebræum significat etiam gemere, aut cum doloribus clamare, quia id euenit cùm fœtus ex vtero emittitur, quod clamat mulier parturiens in doloribus. Quibus verbis indicat fulminis ortum ex nube: illa etenim intra se recipit exhalationem, quæ materia est fulminis, sicut mater recipit semen, ex quo fœtus forma-

formatur ; quam postquam intra sei-
psam, tanquam in vtero fouit & gestauit,
suo tempore maximo tonitruo edito,
quod clamoris aut gemitus tenet vicem,
parturit & in lucem dat fulmen. Id qui-
¶ 51. dem fit Dei manu, aut potentia obste-
tricante, id est, educente ex intimis nubis,
& emittente fulmen, accendente scilicet
illam exhalationem, aut vaporem ten-
uem, & virtutem inuictam illi tribuente.
Hoc certe singularissimum Dei opus est,
exhalationem leuem, vaporem, aut fu-
mum infirmum ac fragilissimum, igne
succendere, & tam validum reddere, ac
fortem, vt non solum nemini cedat, sed o-
mnia vincat & subijciat: quem etiam i-
gnis virtute tam velocem facit, vt breuis-
simo tempore longissima spacia percur-
rat, adeò vt è supera aeris regione prius
ad terram perueniat, quam eruptionis so-
nus, aut tonitrui strepitus sentiantur, ve-
lociorque est motus realis fulminis, mo-
tu intentionali tonitrui, vt Philosophi ex-
pendunt. Hæc quidem iuxta verborum
corticem voluit Sanctus Iob dicere : sed
Lib.17. Moral. ca.16. & Ho.30. in Euang. Lib.11. Moral cap.14 Serm.6. de Temp. vt annotauit Beatus Gregorius aliquid
altius voluit Sanctus Iob prædicere. Erat
quidem ille Propheta, & qui sub verbo-
rum ac rerum communium typo, magna
prænunciabat mysteria, vt idem Grego-
rius sensit. Sub inuolucro ergo magna-
rum rerum, magna & stupenda futura
Dei opera prophetasse credendum est: in-
decens namque credo, eum quem Diuus
Augustinus eximium Prophetarum vo-
cat, id tantum voluisse tradere, quod cui-
que Philosophorum non erat ignotum.
Et si attentè totius capitis seriem consi-
deres, videbis Beatum Iob cum amicis
suis agentem, illos volentem redarguere,
tria de Deo supposuisse : primo illum esse
Iob 26. 1. potentissimum & fortissimum, *Qui fortis,*
inquit, *est :* Secundo esse sapientissimum
Iob 26.2. ac prudentissimum : *Qui habet,* ait, *sapien-*
Iob 26.3. *tiam :* Tertiò, illum esse totius vitæ & re-
spirationis principium : *Qui fecit,* inquit,
spiramentum. Quibus non incongruè tres
diuinas personas voluit ex appropriatis
attributis describere ; quia patri tribui-
tur potentia, Filio sapientia, & Spiritui
sancto respiratio aut vita. Postquam au-
tem potentiam Patris, & sapientiam Fi-
lij, quibusdam peculiaribus operibus
prænuntiauit, sub cortice quorundam
naturalium operum, progreditur ad o-
stendēdam virtutē Spiritussancti, qui Spi-
ritus Dei dicitur, cuius singulare, appro-
piatumque opus voluit describere, di-
cens : *Spiritus eius ornauit cœlos, & ob-*
stetricante manu eius, &c. illudque sub in-
uolucro operum naturalium depingit.
Non igitur de materialibus cœlis, aut or-
natu eorum visibili, nec de fulmine aut
fulgure ex nubibus, cum sensibili toni-
truo erumpente, præcipuè loqui voluit,
neque huiusmodi opera principaliter de-
clarare : id namque debile, depressumque
esset subiectum illi, quem insignem Pro-
phetam confitemur, qui si talia solum
vellet describere, superflue Spirituisan-
cto peculiariter tribueret: nulla siquidem
ratio subest, cur ornatus cœli, & colubri
tortuosi parturitio, aut fulminis vis &
motus, peculiariter Spirituisancto, ma-
gis quam Patri, aut Filio, tribui possit.
Cœlos ergo illos intellexit, quos & Da-
uid, quando dixit : *Cœli enarrant gloriam* *Psal.18.1.*
Dei : quod Paulus de Apostolis san-
ctis, intelligendum docuit. Hos qui in
se nihil erant amplius quam puluis & ci- ¶ 52
nis, primo CHRISTVS verbi sui vir-
tute, tanquam cœlos produxit, illud ad-
implens : *Ecce ego creo cœlos nouos,* quos *Esa.65.17.*
postea Spiritu suo ornauit. Primò nam-
que illos, vocationis suæ voce, quasi pro-
ducere visus fuit, quando vidit Petrum
& Andræam & vocauit eos : Iacobum
similiter & Ioannem; Matthæum & alios:
quibus statim lucem quandam imperfe-
ctam, illi tempori congruentem dedit:
nam misit illos Euangelizare, & prædi-
care Regnum Dei, sanare infirmos, &c.
Non tamen tunc plenè ornauit, quos or-
nandos, Spiritus sui virtute seruabat,
quibus dixit : *Multa habeo vobis dicere,*
quæ non potestis portare modo : cùm vene- *Ioa.16.12.*

rit Spiritus veritatis, ille vos docebit omnem veritatem. Tunc ergo, inquit Gregorius, hos cœlos ornauit Spiritus, cum repleuit. Quod Luca referente didiscimus, qui ait: *Factus est repente de cœlo sonus, tanquam*
Actor. 2. 2. *aduenientis Spiritus vehementis, & repleuit totam domum, vbi erant sedentes, & apparuerunt illis dispertitæ linguæ tanquam ignis, seditque supra singulos eorum, & repleti sunt omnes Spiritusancto.* Ex eo acceperunt ornamenta virtutis, quos immensa ante possederat fœditas timoris. Scimus namque quod ille, Apostolorum, id est cœlorum primus, ante acceptam huius Spiritus gratiam, quoties mori timuit, vitam negauit: qui non pœnis, non afflictionibus, non terribili potestate cuiusquam, sed vnius mancipij sola est interrogatione prostratus, & quidem mancipium, ne sexus firmior terribile demonstraret, ancilla est inquirente tentatus. Rursusque vt talis sexus infirmitas etiam officij sui deiectione vilesceret, non ab ancilla tantummodo, sed ab ostiaria est ancilla requisitus. Ecce quam vilis ad tentandum persona est requisita, vt apertè proderetur, quanta eum timoris infirmitas possideret, qui nec ante vocem ancillæ ostiariæ subsisteret. Sed hic iam paulò ante timidus, qualis post aduentum Spiritus extiterit videamus. Certè Luca testante didiscimus, contra Sacerdotes & Principes, quanta Dominum autoritate prædicauit. Nam cum facto miraculo, quæstio fuisset exorta, & Sacerdotum Principes seniores, ac Scribæ, in Apostolorum persequutionem concurrerent, eos in medio statuentes; in qua virtute miraculum fecerint, curauerunt percunctari. Quibus, repletus
Actor. 5. Spiritusancto Petrus, dixit: *Principes populi, & Seniores, si nos hodie diiudicamur in benefacto hominis infirmi, in quo iste saluus factus est, hoc notum sit omnibus vobis, & omni plebi Israel quia in nomine Iesu* CHRISTI *Nazareni, quem vos crucifixistis, quem Deus suscitauit à mortuis, in hoc isto astat coram vobis sanus.* Cumque erga hæc persequentium furor excresceret, eosque Sacerdotes ac Principes Iesum prædicare prohiberent, Petrus dixit: *Obedire oportet magis Deo, quam hominibus.* Sed cum autoritatem prædicantium, resistentium præcepta non premerent, ad flagella peruenitur. Nam tunc Principes Sacerdotum, cæsis denunciauerunt, ne loquerentur in nomine Iesu: sed Apostolorum virtutem flagella premere non potuerunt: nam *illi ibant gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.* Omni autem die, in templo, & circa domos, non cessabant docentes, & Euangelizantes CHRISTVM. Ecce ille paulò ante timidus, iam linguis loquitur, coruscat miraculis, infidelitatem Sacerdotum ac Principum libera voce increpat, ad prædicandum IESVM, exemplum autoritatis cæteris præstat: ne in nomine eius loqui debeat, verberibus prohibetur, nec tamen compescitur, contemnit flagella cædentium, qui paulò ante requirentium verba timuerat, & qui ancillæ vires requisitus expauit, vires Principum cæsus premit: Sancti namque Spiritus iam virtute solidatus erat. Hæc sunt ornamenta cœlorum. Ita Gregorius, qui ¶ 53.
ad idem institutum illud explicat, quod etiã obseruarat Diuus Augustinus: *Verbo Domini cœli firmati sunt, & Spiritu oris eius omnis virtus eorum,* id est, omni virtu- *In Psal. 32.*
te muniti, firmati, roboratique sunt. Re- *Psal. 32.*
colenda sunt, quæ paulò ante dicebamus, ornatum cœlorum, aut stellas, quibus cœli fuerunt ornati, vocari, militiam cœli, quia verè per virtutes & dona Spiritussancti, quibus Deus hominem ornat, ita etiam munitum relinquit, vt non iam minùs redditus sit fortis, quam si grandi esset exercitu, quo bellum ageret, roboratus. Virtutes namque & dona Spiritussancti, non solum ornant animam, sed sunt, quasi milites, potentissimi ad debellandas omnes inimicas potestates. Hac de causa, vt dicebamus supra, Sponsa, quæ instar cuiusdam

dam cœli, huiusmodi donis extabat ornata, inducitur, *Terribilis vt castrorum acies ordinata.* Hæcque egregiè quadrant ijs, quæ præcedenti tractatu tradidimus, hominem cum baptizatur, induci ad militiam & bellum, cui propterea Spiritus sanctus in baptismo confert virtutes & dona, quæ instar militum in eo existant. Hos ergo cœlos (Apostolos inquam) ornauit stellis, id est virtutibus & donis Spiritussancti, quibus illos ita muniuit, & armauit, vt totius mundi, Imperatorum, Regum, Sapientum, imò & totius inferni vires eneruarint, & omnem orbem subiecerint, & ad abditissimas ac remotissimas orbis, & terræ partes, eorum virtus peruenerit, mira stupendaque in cordibus hominum producentes. Hoc quidem primum opus. Sed & id in eis fecit, quod de tortuoso colubro, aut fulmine dixit Iob, quem Dei manus suo succedente igne, de nube extrahit tenebrosa; & qui primò leuis erat vapor, ignis virtute est; in calybem conuersus, omnem mundi virtutem superat, & deijcit, imò & diaboli ac totius inferni. Nam quis de materiali tantum fulmine, Deum loqui credat, cui singulari consilio, colubri nomen dedit, vt declaret, se de illis loqui fulminibus, quibus postea dicturus erat: *Ecce ego mitto vos, estote prudentes sicut serpentes?* Erant sanè Apostoli, ex seipsis, vapor quidam leuis, aut exhalatio quædam sicca, aut fumus nullius ponderis, quia nulla virtute præstabant, nec enim erant sapientes, nec potentes, nec diuites, aut fortes, sed contemptibilia mundi, peripsemata orbis. Igne tamen cœlesti, CHRISTVS eorum corda succendit: & qui in cœnaculo, quasi in quadam obscura nube, aut nubis vtero, conclusi tenebantur, statim hoc igne succensi, sicut fulmen è nube maximo tunc strepitu tonitruoque audito, egressi sunt, tam validi ac potentes, vt omnes Principum, Sacerdotum, Regum, Imperatorum, imò & diaboli ac totius inferni potentias facillimè vicerint. Omnis se illis orbis opposuit, omnis potentia seculi contra eos surrexit, & excitata est. Sæuit tyrannorum manus; gladius exacuatus est contra illos, &c. & omnia superarunt. De illis propterea egregiè beatus Augustinus illud intelligit: *Illuxerunt fulgura eius orbi terræ, vidit & commota est terra:* fulgore namque doctrinæ & miraculorum lucebant, & tota terra commota est his fulgoribus, à nubibus erumpentibus, & tanquam potentia fulmina, virtute potenti omnia sibi subijciebant, vt Diuus Gregorius similiter prosequitur. Quis illos infirmos, tam validos reddidit; illos fragiles, tam insuperabiles fecit? Certè Spiritus Dei, quo CHRISTVS, qui eiusdem Dei manus dicitur, de quo Beatus Augustinus illud intelligit (*Aperiente te manum tuam*) eos succendit, & quasi ex nube parturienti eduxit. Videndus est Beatus Gregorius, exponens illud, quod idem Deus dixit ad Iob: *Nunquid mittes fulgura, & ibunt?* Quod de Apostolis & Apostolicis prædicatoribus explicandum credit. His concinit, quod paulò antea induximus: *Verbo Domini cœli formati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum.* Certè omnis virtus hominis, ex spiritu procedit, quo recedente omnia cadunt, & in puluerem rediguntur. *Auferes,* inquit Dauid, *spiritum eorum,* vel ab eis, *& deficient, & in puluerem suum reuertentur.* Expende vocem, *puluerem suum,* id est, in id, quod ex seipsis sunt, & à se ipsis habent. Videtur allusisse ad hominis formationem. Finxit namque Deus hominem, puluerem de terra, ita quod in se nihil erat amplius, quam tenuis, leuisque puluis; ideoque nulla fortitudine pręstabat: sed *spirauit in eum spiraculum vitæ, quo factus est homo in animam viuentem,* & ita roboratus est, vt verè habuerit ossa, neruos, vim, & robur, quo stare subsistereque posset, vt videre possis quid Spiritus Dei in eo operetur. Quod & in ossibus aridis, coram Ezechiele expansis, videre clariùs licet, vt ex professo expendit Diuus Augustinus: cum namque spiritus virtutē erant destituta, humi iacebant, & nullatenus se mouere poterant: dum autem ad vocem Prophetæ, dicentis: *Veni*

Marginal notes: *Cant. 6. 9.* — *Matth. 10. 16.* — *In Psa. 96.* — *Psal. 96. 4.* — *Li. 30. Moral. cap. 3. § 54.* — *In Ps. 144.* — *Ps. 144. 16.* — *30. Moral. c. 3. & 4.* — *Iob 38. 35.* — *Psal. 32. 6.* — *Ps. 103. 29.* — *Genes. 2. 7.* — *Ezech. 37.* — *Lib. 10. de Gen. ad lit. cap. 5.*

Veni spiritus, & insuffla super interfectos istos, & reuiuiscant; statim spiritu adueniente, *steterunt super pedes suos, exercitus grandis nimis valdè*: erexerunt se, & in validissimos milites sunt mutata, qui possent quosuis inimicos subiugare. Omnis ergo virtus Apostolorum & Sanctorum, ex Spiritu Dei eos inhabitante procedit. Hæc omnia intelligens Dauid, conuertit se ad orandum: *Emitte*, inquit, *Spiritum tuum & creabuntur*, id est, accipient nouam vitam, robur, & fortitudinem. Hoc perpetuo orandum, inquit Basilius, vt Deus suo nos Spiritu roboret, & muniat, imò & curandum nos ita disponere, vt in nos Spiritus Dei adueniat, sine quo inimicum vincere non possumus. Hinc videre licet, cur miserè à quouis aduersario contra nos insurgente deijciamur, quia nihil minus curamus, quam Spiritu Dei abundare, carnisque contrariæ spiritui curas facimus, eam impinguamus, & voluptatibus delinimus, vt verè nihil in nobis spiritus, sed sola caro remansisse videatur, vt verè dicere possis illud Prophetæ: *Ecce iste coopertus est auro & argento & omnis spiritus non est in visceribus eius.*

Ps. 103. 30.

Homil. cit.

Hab. 2.

§. 14. *Vt homo vincat dæmonem, Spiritum Dei secum habeat, sicut Iacob Angelum.*

¶ 55 ALIO discursu hæc eadem prosequi possumus. Quando inualidus homo, inimicum habet robustissimum, nullatenus audet solus cum solo congredi, certissimè siquidem se reuincendum agnoscit: vocat tamen in sui societatem amicum, viribus præstantem, vt quod ipse viribus proprijs perficere non potest, adiutus amici præsentia consequatur. *Si quis enim prævaluerit contra vnum, duo resistent ei*: quem locum ad hoc institutum expendit Diuus Thomas. Homo namque cum infirmis viribus sit, inimicum fortissimum habet, dæmonem: scilicet, qui sicut superat hominem natura, ita & robore. Si homo solus sit, prævalebit absque dubio diabolus contra eum. Curet igitur homo, secum habere Spiritum sanctum, cuius virtus insuperabilis est, & duo cum sint, resistere poterunt. Hæc intelligebat Paulus, cum dicebat: *Omnia possum, in eo qui me confortat.* Videturque alludere voluisse, ad illam celebrem luctam sancti Iacob, quando luctatus est cum Angelo, Dei vices agente. Reuertebatur ille in terram suam, quoniam Deus hoc ei præceperat. Dictum est autem ei, quod Esau frater eius, veniret in occursum suum, cum quadringentis viris. *Timuit Iacob valdè*, quoniam agnoscebat vires suas impares, viribus Esau, & quod vincendus esset ab eo, si cum illo certamen singulare agere vellet. Ad orationem propterea se conuertit, petens diuinum fauorem: tuncque Angelus apparuit, qui tota nocte luctabatur cum eo. Adueniente autem aurora, dixit Angelus: *Dimitte me.* Respondit ille: *Non dimittam te, nisi benedixeris mihi.* Volens autem Angelus benedictionem dare, quæsiuit ab eo: *Quod nomen est tibi? Respondit: Iacob. Ait ille: Nequaquam Iacob appellabitur nomen tuum, sed Israel: & benedixit eum in eodem loco.* Multa sunt annotatione digna circa hanc historiam: nunc tamen id in primis annotandum est, quod Sanctus Iacob, vires suas intelligens impares viribus Esau, hoc conabatur, & requirebat, vt Deum in sui societatem adduceret, vt qui solus vincere non poterat, tali socio comitatus, vincere posset: & propterea illum nullatenus volebat dimittere. Deinde hoc ipsum clarius voluit Angelus explicare, dum antequam eum benediceret, nomen eius inquisiuit. Cur id fecit? nunquid Angelo non erat notum illius nomen? Ita quidem; sed hoc ipso voluit ad memoriam Iacob reuocare, illud quod accidit, quando natus fuit, nomenque Iacob accepit. Tunc namque collidebantur in vtero duo paruuli; & rixabantur, quasi

Ecclesi. 4. 12.

3. p. q. 41. art. 2.

Ad Phil. 4. 13.

Gen. 32. 7.

Gen. 25. 22.

quasi quiuis eorum primogenituram ambiens, primò nasci contenderet. In hac luctâ vicit Esau, qui primò natus fuit: alter autem, quia post eum natus est, tenens illius plantam, vocatus est Iacob. Voluit ergo Angelus dicere: Si solus incesseris, & occurreris fratri tuo, scito te ab eo reuincendum, qui te in illo primò congressu, ita superauit, vt te pedibus suis subiecerit, cuius tantum tu poteris attingere plantam pedis; qui idcirco vocatus fuisti Iacob, quasi hoc ipso nomine, te illo inferiorem viribus agnoscas. Ideoque nunc, cum victor euades, intellige, non tuis viribus, te assequutum fuisse victoriam, sed quod benedictione & fauore Dei munitus, incesseris, & in tui societatem Deum ipsum adducere curaueris. Tali socio comitatus dicere poteris: *Omnia possum,* non viribus fortitudinis meæ, *sed in eo qui me confortat.* Hæc omnia breui

¶ 56

discursu succingere possumus, iuxta beati Augustini doctrinam. Nobis quidem statuta est pugna cum dæmone: sed hoc ipso videtur, nos posse desperare victoriam: ille namque spiritus est, nos autem caro; & sine dubio spiritus potentior est carne. Quomodo ergo vincendus erit? Propterea Deus, qui nobis talem designauit inimicum, qui spiritus est, paratum offert spiritum suum, vt vires spiritus iniqui, viribus spiritus diuini reuincamus. *De spiritu suo* (inquit Ioannes) *dedit nobis.* Hoc spiritu nos præuenit, & munit, vt quoniam inimicus noster viribus spiritus agit, nos altioris spiritus robore illum superare possimus. Hac pugnandi ratione instructus fuit Dauid (vt Ambrosius annotat) dicens: *Anima nostra sicut passer erepta est, de laqueo venantium: laqueus contritus est, & nos liberati sumus.* Non dicit: Ego contriui laqueum, non ausus est hoc dicere Dauid: sed *Adiutorium nostrum in nomine Domini:* vt ostenderet vnde laqueus solueretur. Hocque etiam est, quod docuit Paulus: *Non,* inquit, *est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus spiritualia nequitiæ,* id est, contra omnes spiritus maligni nequitias. Propterea accipite armaturam Dei, vt possitis in omnibus perfecti stare. Non sufficiunt vires carnis necessariæ sunt vires spiritus: *Deus autem Spiritus est. Accipite ergo armaturam Dei,* vos spiritus Dei virtute accingimini, vt possitis stare. Certè CHRISTVS Dominus cum Apostolos mittebat, vt omnes inimici vires superarent, eos præuenit, dicens: *Vos autem manete in ciuitate, donec induamini virtute ex alto.* Quia neque Iacob, vt paulò ante dictum est, ausus fuit in occursum Esau progredi, nisi cœlesti priùs fauore & benedictione munitus, neque Dauid contra Gigantem processit, nisi in nomine Domini, id est, in virtute & fauore, & sub auxilio Domini, qui eum fortiorem redderet. *Vos,* inquit, *manete in ciuitate, donec &c.* nequaquam ad pugnam procedatis, nisi Spiritus sancti virtute priùs muniti fueritis. Qui Spiritus Dei virtute nō præstas, fuge pugnam, & congressus, vinceris enim. Si inimicum vincere cupis, te ipsum priùs præpara, Sacramentorum vsu, quo virtutem Spiritussancti comparabis; & id tantò maiori cura, quantò pugna quæ se offert, maiores requirit vires: ad orationem te ipsum reuoca, cum sancto Iacob orans Deum, vt te non dimittat. Ex quibus constat, quod diximus, primorum armorum genus, quod requiritur ad victoriam, esse ex parte Dei, scilicet Spiritussancti fauorem, auxilium & gratiam.

Lib. de natura & gratia, cōt. Pelag. cap. 58.

1. Ioa. 3. 24

Libro 4. in Lucam.

Psa. 123. 7.

Ad Ephes. 6. 12.

Ioan 4. 24 & 1. Cor. 3 17.

Luc. 24. 29

tttt §. 15. Re-

§. 15. *Requiruntur etiam ex parte nostri ieiunia, quibus equus celebris terram excauat, vt in occursum pergat armatis.*

¶ 57.

E*T cum ieiunasset quadraginta diebus, & quadraginta noctibus.* Diuino Spiritui, quo CHRISTVS erat plenus, quo & agebatur, & ducebatur in desertum, adiunxit validum ieiunium: quamuis namque ex parte Dei munitus esset ad pugnam, Spiritussancti donis, sed aliud armorum genus, ex parte sui *Lib. 4. in Lucam.* superaddendum fuit, asperum scilicet ieiunium. CHRISTVS sanè, inquit Diuus Ambrosius, non egebat ieiunio ad vincendum, nihilominus illud arripit, vt *Luc. 21. 34* prius ostenderet opere, quod postea docturus erat sermone: *Cauete, ne grauetur cor vestrum in vino & crapula:* vtque nos instrueret, ad victoriam comparandam, esse quidem in primis necessarium Spiritussancti fauorem, sed oportere etiam adhibere mortificationis & pœnitentiæ opera, quibus carnem nostram *Hom. 2. in Exod.* subijciamus. Ieiunās vincit (inquit Orig.) vt & tu scias, huiusmodi genus dæmoniorum, ieiunijs & orationibus superandum. Sapientissima fuit illa Salomonis oratio, qua suæ infirmitatis & imbecillitatis conscius, ad diuinæ Sapientiæ auxilium, & fauorem à Deo postulandum, se *Sapi. 9. 6.* conuertit: tam necessaria est enim: quod *etsi quis consummatus fuerit inter filios hominum, si ab fuerit ab illo sapientia tua, in nihilum computabitur.* Sapientię nomine, gratia Spiritussancti intelligi potest, quæ secum defert veram sapientiam, illuminantem ignorantiam, dirigentem intellectum, adiuuantem infirmitatem, robo- *Sap. 9. 10.* rantem imbecillitatem nostram. *Mitte,* inquit, *illam de cœlis sanctis tuis, & à sede ma-* *Lib. 4. de Trin. c. 20.* *gnitudinis tuæ, vt mecum sit & mecum laboret.* Augustinus legit: emitte illam, eodem modo, quo in Psalmo: *Emitte spiritũ* *Ps. 103. 30.* *tuum & creabuntur. Mitte,* inquit, *illam de cœlis sanctis tuis:* neque enim terra talia potest præstare: superna est, de qua Iaco- *Iacob 3. 17* bus dixit: *Illa autem sapientia, quæ desursũ est.* Petit autem etiam, vt eam mittat *à sede magnitudinis tuæ.* nam vt dixit CHRISTVS: *Luc. 11. 13.* *Pater cœlestis, de cœlo dat Spiritum bonum* *Psal. 103.* *petentibus se.* De quo dixit Dauid; *quirigat montes de superioribus suis.* Illam autem postulat, *vt mecum,* inquit, *sit, & mecum laboret.* Verbum Græcum, *Copiasi,* laborem denotat cum fatigatione. Non peto diuinæ tuæ sapientiæ & gratiæ fauorem, vt illa agat omnia, & ego somno & delicijs me tradam, sed vt per illam ego adiutus, opera virtutum, quæ cum carnis fatigatione, & labore exercentur, operer: illa quidem est, cui opera tribuuntur, sed ita, vt ego etiam, quæ mea sunt, simul perficiam. *1. Cor. 15. 10.* Quibus alludere visus est Paulus: *Laboraui, non ego, sed gratia Dei mecum:* quem *Li. de gratia, & li. arbitri. c. 15.* locum exposuit egregiè Augustinus, vt voluerit dicere, diuinæ gratiæ addendam esse diligentiam nostram. Hoc igitur armorum genus superaddendum est ex parte nostra, laboriosa opera, qualia sunt, ieiunium, mortificatioque carnis, vt victoriam de inimicis nostris reportemus. Celebris est illa equi descriptio, quam Deus suæ potentiæ opera commendans, tradi- *Iob 39. 19.* dit, agens cum Beato Iob. *Nunquid præbebis equo fortitudinem? Terram vngula fodit, exultat audacter, in occursum pergit armatis.* Admirandam equi fortitudinem expendit Deus, quæ à natura ipsa, videtur ad victoriam ordinata. Vnde quod Vulgatus posuit, *Fortitudinem,* in Hebræo est, *Gabar,* quæ vox, dominium, & triumphum significant, quia inter omnia animantia, videtur ordinata equi fortitudo, ad triumphum & victoriam: quapropter eam homines in bello sperant, fiden- *In quæstio. Rom. 97.* tes in curribus & equis, vt Sacræ Scripturæ sæpissime referunt. Vnde & Plutarchus refert, Romanos solitos fuisse Marti, bellatorum duci, immolare equum victorem, quia animosa, inquit, est bestia, & bello apta, per quam, quia victoria comparatur, dum hæc offertur Marti, significatur, tali Deo victoriam acceptam ferendam.

¶ 58 dam. Quod & Deus expressisse videtur, subdens: *Vbi audierit buccinam, dicit: Vah: procul odoratur bellum.* Dictio, *Vah*, interiectio est lætantis, aut excitantis, sicut ea, qua Hispani vtimur, *Ea, ea, sus, sus:* quam vocem fortè Hispanus sermo, sicut plures alias ad Hebræa lingua mutuatus est, in qua, equus vocatur, *çuc*, aut *sus*. Brixianus superfluum putat inquirere radicem, à qua ita dicatur. Pineda credit dictum fortè à radice, Sos, quod est gaudere & exultare, quod equus quasi gaudens sit & exultans audacter, & seipsum acuens ad bellum, cum buccinam audit: significatque Deus, hoc differre equum ab alijs animalibus: alia namque dum audiunt buccinam, fugiunt, aut certè terrefiunt; sed equus quasi agnoscens se natum ad bellum, hoc ipso quod buccinam audit, seipsum ad illud excitat, & vt dixit Aristoteles, feruidus fit & ardens. Et *Procul odoratur bellum:* præsagiunt namque (inquit Plinius) equi bellum tanquam rem ad quam productos se agnoscunt. Vnde & Virgilius dicit, quod Carthaginenses effodientes ac inuenientes caput equi, tanquam belli augurium illud acceperunt, & ait, quod cum quidam dixisset, se quatuor equos in gramine vidisse, patrem Anchisem, tanquam belli omen interpretatum visionem, dixisse: Bellum, ô terra hospita portas:- Bello armantur equi, bellum hæc armata minantur. Quomodo autem ad bellum procedat equus, explicat Deus, dicens: *Terram vngula fodit, exultat audacter, in occursum pergit armatis.* Non contentus est fortitudine, quam ab autore naturæ accepit, sed vt armatos impetat, terram vngula fodit. Non solum (inquit Gregorius) contra venientes inimicos non metuit, sed & in eorum occursum pergit: vires tamen resumit, & seipsum fortiorem reddit, dum priùs terram vngula fodit. Hoc namque legitimi validissimique equi proprium est, dum inimicos impetere parat, terram priùs vngula excauare, à quo caballi nomen apud Latinos & Hispanos sortiri visus est. Quod & annotauit Virgilius- Cauatq;- Tellurem, & solido grauiter sonat vngula cornu. Hanc autem pedum concitationem & excauationem terræ, quidam ad generositatem magnitudinem que animi referunt. Ita Nemissianus cecinit: Nec pes officium standi tenet, vngula terram- Crebra ferit, virtusq; artus animosa fatigat. Similiter & Ouidius: Quã tumidus, quantoque venit spectabilis actu- Compescatque solum generoso concita pulsu- Vngula? de quibus videndus est Ælianus, de equo agens. Verè tamen ad quandam naturæ inclinationem referendum est, vt per illam excauationem terræ, animos sibi faciat, vires acuat, & augeat, eo modo, quo qui cursum celerem aggredi vult, prius quosdam retro passus emittit, & seipsum huc illucque impellit, inde in seipso vires, agilitatem, & robur acturus. Vnde postquam terram vngula validè perfoderit, *exultat audacter*, in Hebræo, *in fortitudine*, vel *fortiter*, quasi inde se fortissimum redditum sentiens, & vires suas exacutas agnoscens: *Et in occursum pergit armatis*, militibus inquam, loricatis, omni armorum genere instructis & refertis. Septuaginta legũt: *Procedit in cãpum in virtute*, id est, postquam terrã vngula perfoderit, quasi iam inde robur & virtutem auxerit, & traxerit, in arenam descendit: vt simile sit ei, quod dicit Virgilius: Hinc bellator equus campo sese arduus infert. Hæc ¶ 59 quidem cùm à Deo tradita sint, nequaquam vacua cœlestibus mysterijs erunt credenda, vt sæpe similia, quæ Deus proposuit, explicans Gregorius admonuit. Etsi solummodo nunc, de equo, quæ in cortice sonant, voluisset Deus proponere, non maiorem sapientiæ profunditatem eius verba haberent, nec altiùs mentis illius conceptus procederent, quam Philosophorum & Poetarum, qui naturam, generositatem, audaciam, fortitudinemque equi canoro versu, & soluta oratione mirè prosequuti sunt: semperque in mẽte ego illam Beati Pauli sententiam habeo: *Nunquid de bobus cura est Deo?* Vtiq; propter nos hæc dicta sunt, quos sub typo eorum, quæ in quibusdam naturæ operibus expendit, altiori sapientiæ consilio

In arca. to. 2. fol. 4. In cap. 39. Iob.

3. Ethi. c. 7.

Lib. 8. c. 42

1. Æneid.

Lib. 31. Moral. ca. 23.

3. Georgic.

Li. 4. c. 19.

2. Georgic.

1. Cor. 9. 9.

vult instruere. Consideranda igitur sunt naturæ opera, sed ad altiora mens nostra est erigenda. Nec dubium esse potest, his verbis, Deum viros sanctos describere voluisse, quos vt ibi annotat idem Gregorius, sæpè equorum nomine & specie in Scriptura sacra depingit: vt *a*, *Viam fecisti*
a Hab. 3. 15 *in mari equis tuis*: Et *b*, *Posuit eos, vt equos*
b Zach. 10 *gloriæ suæ in bello.* Sicut namque equus ad
3. bellum est conditus, & in mundo consti-
Prou 21. 31 tutus (*Equus paratur in diem belli*, inquit Sapiens) ita ad hoc in mundo constitutus est homo, vt bellum agat contra dæmonem, quem superando, victoriæ coronam assequatur. Cuius propterea vita, dicitur, *Militia*, vt alibi demonstratum est.
Iob 7. De qua re videndus est Origenes, expli-
Hom. 2. in cans illud: *Equitatui meo in curribus Pha-*
Cantica. *raonis assimilaui te.* Huic quidem equo,
Cant. 1. 8. Deus præbet fortitudinem: ipse est nam-
c Psa. 42. 2. que, de quo dixit Dauid: *c Tu es Deus for-*
d Ps. 17. 35. *titudo mea*: & iterum, *d*, *Posuisti vt arcum*
e Psal. 29. 8 *æreum brachia mea*: & alibi: e *Domine in voluntate tua, præstitisti decori meo virtutem.* Homo namque ex seipso infirmus est, & imbecillus, qui nisi diuinæ gratiæ fauore muniatur, vincere nullatenus potest: bellum siquidem agit contra armatos, id est, contra dæmones, quorum Principem CHRISTVS vocauit *fortem ar-*
Matth. 12. *matum*: fortem, propter naturæ excellen-
& Luc. 11. tiam; armatum, propter innumeras nocendi artes, & machinas, quibus contra homines munitus est. Vt tamen equus victor euadat, non solum supponenda est fortitudo, quæ prouenit ex solo Deo agente, & adiuuante, sed & necessarium est, vt se ad excauandam terram conuertat, quasi inde virilem animum, fortitudinemque tracturus. Certum est namque, terræ nomine, carnem nostram exprimi, quæ de terra formata est, & terrenis inhiat. Hæc fodienda, & excauanda est, vngula dura, id est, ieiunijs, flagellis, vigilijs, alijsque mortificationis operibus: indeque animus fortior redditur ad inimicorum virtutem expugnandam: vt hoc
2. Cor. 12. dicere visus sit Apostolus: *Cum infirmor,*
19. per carnis mortificationem, *tunc fortior*

sum, & potens. Tunc namque *audacter in occursum pergit armatis*, cum homo Dei fauore munitus, carnem suam valido subiecit ieiunio, & eius vires forti mortificatione contriuit. Quæ & in ipso beato Iob videre possumus, quem tanquam equum gloriæ suæ videtur Deus posuisse. Quem Origenes *a*, vocat Sanctum Dei præliatorē, Chrysostomus *b*, Agonothetam cœle- a Tract. 2.
stem, & *c*, patientiæ pugilem, & Augusti- in Iob.
nus *d*, omnibus militibus superiorem. Et b Homil. in
quidem iuxta eiusdem Origenis sententiā, Iob.
sanctus ille vir, cum amissa bona vidisset, c Epist. 3. ad
extinctos conspexisset filios, & seipsum Olymp.
sentiret vlcere pessimo percussum, carnē- d Ser. 225.
que suam vermibus innumeris scatentem, de temp.
validum, durumq; arripuit ieiunium septem dierum, quibus nec comedit, nec bibit: id quod ex eo probat, quod dicitur de amicis venientibus, vt consolarētur eum:
Qui sederunt cum eo septem diebus, & sep- Iob 2. 13.
tem noctibus, & nemo loquebatur ei verbum:
videbant enim dolorem eius esse vehementem. ¶ 60
Qui os non aperuerunt ad loquendum, minus credendum est aperuisse ad comedendum: propterea, inquit Origenes, ieiuni, & sine potu, & sine sermone assederunt Tract. 3 in
septem diebus: quos credit, diuina virtute Iob.
confortatos fuisse. Illi autem ieiunauerūt, & tacuerunt, quia Iob videbant ieiunantem, & tacentem. Et quamuis censeat ille, S. Iob in domo sua sedisse cum amicis, verius tamen est, quod cōmuni sensu SS. Patres docent, textusq; ipse indicat, extra ciuitatē in sterquilinio se ipsum recepisse. Itaq; S. Iob vidēs mala, quæ sibi euenerāt, ciuitate egressus in sterquilinio seipsū locauit, & tam validū ieiuniū arripuit, vt & amicos venientes & astātes, ieiunare compulerit. Ratio horum est, quia intelligebat se equum, positum ad bellum, & vt in-
quit Origenes ipse, tot dæmones sibi op- Eodem tra-
positos conspiciebat, quantos vermes in cta. 3.
corpore sustinebat, in quorum vnoquoque peculiarem inimicum considerabat. Vnde Deo prius gratias agens, & eum adorans, quod spiritus sui fortitudine eum munierit, cœpit terram vngula fodere, carnem inquam suam, valido ieiunio,

quasi

quasi conficere, & testa eandem radere, & supra nudam humum iacere, vt armatis illis, quos videbat contra se venientes, in occursum pergeret: seque tam fortiter opponeret, vt omnes diaboli satellites confusione afficeret, & in fugam conuerteret. Et hoc ipsum in quampluribus viris sanctis videre licet, si eorum vitas expendamus. Beatus Antonius, postquam diuinæ gratiæ fauore se munitum confidebat, & carnem suam multa abstinentia, vigilijs & mortificationibus penè confecerat, omnes tenebrarum principes ad bellum prouocabat, quos magnæ contumeliæ verbis prosequebatur, eos vocans viles, infirmos, inertes, & totius potentiæ experres, vt Diuus Athanasius de illo refert. Beatus Martinus manebat in suo monasterio, vigilijs & abstinentijs intendens. Inde tanquam fortissimus equus ad Ecclesiam proficiscebatur, ad dæmones expugnandos, qui multorum corpora obsidebant: quo egrediente monasterio, non minori terrore dæmones afficiebantur, quàm rei, cùm iudicis aduentum, à quo se morte damnandos timent, præsentiunt: ita vt clerici, qui nihil de sui Episcopi aduentu cogitabant, illum aduenientem ex dæmonum tremendis vocibus manifestè cognoscerent. Id ipsum videre licet in multis Sanctis, quos quidem cœlesti videbis fortitudine & spiritu munitos, sed terram carnis suæ ita excauantes, vt quasi exanguem illam flagellis & infirmam, imò extinctam ieiunijs & vigilijs reliquisse viderentur: inde traxerunt vires, animosque sibi fecerunt, verius quàm cùm equus terram vngula fodit, quibus explorata erat illa Ambrosij sententia: Ieiuna si vis vincere: quod ex sequenti discursu fiet manifestius.

In vita Antonij.

Lib. 4. in Lucam.

§. 16. Spiritus sancti donis, Christus adiunxit ieiunium, quia caro mortificanda est, vt adiutores simus gratiæ Dei.

Saluator, qui Spiritu sancto plenus erat, ieiunij arma rectè subiecit, ieiunans quadraginta diebus & noctibus, quia vt Spiritus sanctus animam inhabitans, non opera prorumpat, quibus vincatur inimicus, requiritur, quod caro comprimatur, reddaturque infirma. Nota est siquidem doctrina Apostoli, carnem & eius opera contraria esse spiritui, impedireque illius opera. Vnde, sicut quantò caro fuerit validior & fortior, eò magis impedit spiritum, ne in opera sua prorumpat, ita quanto illa fuerit infirmior, & magis compressa, liberiùs spiritus sua opera producet. Hoc vel experientia ipsa compertum est. Excitat siquidem spiritus ad cœlestium contemplationem & meditationem: certè si caro edulijs vinoque fuerit repleta, ita à tali opere impeditur, vt vix possit homo vel leuiter ad superna mentem eleuare, quem somnus opprimit, & vapores cerebrum eius obnubilant. Similiter inducit spiritus ad castitatem & munditiam: hanc non solùm impedit caro, comessationibus & delitijs tradita, sed & immundos motus eructat: ideoque Apostolus comessationibus & ebrietatibus adiunxit cubilia & impudicitias: *Non in comessationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicitijs.* Ad pacem seruandam inclinat spiritus, quam qui carnem impinguat, difficile tenet, quoniam abundans sanguis circumdans cor, facilè accenditur, & implacabilem iram parturit. Cùm autem caro comprimitur, hoc ipso spiritus liberior redditur, vt opera sua perficiat. Idcircò Spiritui Dei debet homo addere mortificatioois opera, quibus eum (vt ita dicam) adiuuet, vt in sua opera prorumpere possit. Ex hac doctrina explicans Origenes illa verba Christi Domini:

§ 61

ad Gala. 5. 17.

Rom. 13. 13.

Hom. 1. in Psal. 37.

Matt.26. 41. mini: *Spiritus promptus est, caro autem infirma*, annotat, rectè infirmitati carnis adiunxisse promptitudinem spiritus, & aptè exposuisse, quod dum infirmabatur caro, spiritus promptus erat. Hæc namque, inquit, in se describens, nostris eruditioni- ques præbebat exemplum: quia propter nos & nobis infirmus erat. Ideò consideremus nosmetipsos, si infirma est caro nostra, si non delicijs luxuriaque resoluitur: vide si per abstinentiam quotidianam infirma efficitur caro, etsi per continentiam desideria resecantur, libido comprimitur, &c. Hinc dicitur homo, adiutor Spiritus, & coadiutor Dei in Scriptura sacra: quamuis Rom.11.34. namque dicat Apostolus, quod *nullus ad-* &1.Cor.2. 16. *iuuit Spiritum Dei*, hoc intelligendum est directè, & per se; bene tamen tanquam remouens, prohibens, quomodo adiuuat fontem fluentem, qui terram excauat, per quam liberè fluat: quod alibi latiùs exponetur. Et ita potest intelligi illud: *Adiu-* 2.Cor.6.1. *uantes autem exhortamur, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis*: nam quamuis communi sensu Patres intelligant, Apostolum 1.Cor.3.9. loqui de prædicatoribus, qui *Dei adiutores* ab eodem dicuntur, sed etiam possumus intelligere, quod loquatur de cunctis fidelibus, quos hortatur, vt adiuuent, ne in vacuum gratiam Dei recipiant. Vt namque gratia per quam Spiritus sanctus habitat in nobis, otiosa non sit, sed potius in opera per virtutum exercitationem prorumpat, oportet, vt & nos adiuuemus, eo modo, quo granum terræ mundatum adiuuat is qui terram aratro, aut vomere, aut ligone proscindit: nã quo terra magis fuerit aratro contrita, eo granum maiori potentia germen emittit. Ita cum Spiritus sancti gratia, quæ est quasi semen vitæ æternæ, in homine seritur, quo quis terram carnis maiori cura aratro & ligone pœnitentię scindere & excauare conatus fuerit, eo gratia ipsa potentiùs æternæ vitæ opera germinabit. In eundem sensum possumus Heb.12.14. § 62. & illud accipere: *Pacem sequimini cum omnibus, & vitæ sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum, contemplantes ne quis desit gratiæ Dei.* Cõmunis est Sanctorum Græcorum interpretatio, quod Paulus ad continentiam & castitatem hortatur, quam tile frequenter sanctificationem, aut sanctimoniã vocat. Ita Chrysostomus, Theophylactus, Theodoretus, Oecumenius: & ex Latinis, Anselmus. Alij intelligunt mũditiam ab omni peccato, vt Gregorius *a*, & D. Thomas *b*, sed B. Hieronymus *c* nomine sanctimonię, videtur intellexisse abstinentiam, ieiunium, & carnis mortificationem: nam quamuis, inquit, ieiunium & abstinentia non sit perfectissima virtus, cæterarum tamen virtutum fundamẽtum est: sine qua vera animæ sanctitas & munditia difficile consistere potest. Ad hanc autem hortatur Apostolus subdens: *Contemplantes, ne quis desit gratiæ Dei.* Est quidem gratia Dei totius boni radix, & fundamentum, & quantum est ex se adeo potens, vt minima gratia sufficiens sit, ad omnia peccata vitanda, & omnes inferni acies reuincendas, vt Theologi dicunt: sed ex parte hominis requiritur, vt ipse adijciat ea, quę conducunt ad hoc, vt talis gratia non impediatur, sed in opera prorumpat: inter quæ primas tenent ieiunium, vigiliæ, & carnis mortificatio: quia sicut nihil magis nos ineptiores reddit ad opera, ad quæ Spiritus impellit, quam ipsius carnis saturitas & luxus; ita nihil magis adiuuat, ad hoc, vt gratia Spiritus sancti in nobis existens, cum virtutibus infusis, in opera valida prorumpat, quàm eiusdẽ carnis mortificatio, quæ præcipuè fit per abstinentiam & ieiunium. Idcirco hanc exposcit Apostolus, admonens, quod cum homo non supponit illam, deficit in eo, quod tenetur agere ipse ex parte sua, agente Spiritu sancto per gratiam suam, quod suum est. *Contemplantes*, inquit, *ne quis desit gratiæ Dei.* Videtur Apostolus alludere voluisse ad illud, quod in Scripturis sacris sæpè edocemur: Deum quidem quantum est ex se, dare vnicuique spiritus sui fauorem, quo homo roboretur ad pugnam: idque tanta, taliq́ue diligentia, vt antequam diabolo concedat facultatem impugnandi hominẽ, iam ipse constituerit se promptum & paratum, ad fauorem illi pręstandum.

In cap.12. ad Hebr. & in illud Matth.5. Beati mũdo corde.
a *Lib.9. epist.10. ad Isiciũ Episcopum.*
b *In cap.12 ad Hebr. lectio.*
c *Epist.8. quæ est ad Demetr.*

dum. Id quod in historia beati Iob sancti Patres annotarunt, expendentes verba illa varijs difficultatibus plena: *Quadam die cùm venissent Filij Dei, vt assisterent coram Domino, affuit inter eos etiam Satan.* Quomodo, & vbi inter filios Dei affuit Satan? Filij namque Dei, Angeli vocantur, qui illi perpetuò assistunt, & *semper vident faciem Patris mei, qui in cœlis est.* Nunquid Angeli sancti patiuntur secum societatem eius, quem ab initio à sua excluserunt sodalitate, & eum habent inimicum sempiternum? Sed non vacat omnia hæc nunc explicare: perspicuam tamen intelligentiam indicat Paraphrastes Chaldaicus, qui legit: *Venit dies magni iudicij, & astiterunt Angeli.* Et quidem magni iudicij dies dicitur, cùm Deus statuit, hominem sanctum & iustum, & sibi perpetuò obsequentem, qualis erat Sanctus Iob, Satanæ tradere impugnandum, & eum exponere omnibus malitiæ suæ iaculis; ita quod in eo, vt dixit Chrysostomus, totam sagittarum suarum pharetram exinaniret. Spectaculum certè mirabile, quod nec tres sapientes Reges eius amici vllatenus intellexerunt. Id autem, quod dicitur; quadam die venisse Angelos, vt starent coram Domino, non significat, eos extra illius conspectum & præsentiam antea fuisse, sed se promptos exhibuisse ad aliquid agendum iuxta Dei imperium: metaphora sumpta à seruo, qui se præsentem exhibet, & stat coram Domino, cùm intelligit, eum sibi velle aliquid præcipere. Itaque omnes Angeli ad modum seruorum se constituerunt coram Deo, promptos ad agendum id, quod illis Deus committere volebat.

Iob 1.6.

Mat'h. 18 10.

*Epist.*3. *ad Olymp. to.* 5. *ad fin.*

§ 63 Cùm etenim vni dæmoni esset concessurus facultatem ad impugnandum beatum Iob, prius innumeros Angelos stantes coram se, repræsentari voluit, paratos ad auxilium ferendum illi beato viro, vt hoc ipso quod vnus dæmon accedere intentabat ad illum impugnandum, iam antea intelligamus, innumeros Angelos ad eum adiuuandum fuisse paratos: & verè dicere posset sanctus ille vir, quod postea dixit Eliseus: *Plures sunt nobiscum, quàm cum illis.* Quibus omnibus id significare voluit Deus, quod cùm facultatem dat dæmoni ad agendum contra nos, prius quantum est ex se, paratum exhibet fauorem, potentiorem, & superiorem multo, omnibus viribus inimici: vt verè dixerit Paulus: *Quod non patitur tentari vltra vires.* Nam quoniam dæmoni concessit, vt magna, imò & tota vi, contra Iob ageret, prius maiorem multò, quasi totius cœlestis exercitus virtutem in eius auxilium parauit. Et quidem non necesse Deo fuit, tot Angelorum legiones ostendere paratas, in adiutorium beati Iob, cùm ad id minimus Angelus sufficeret, contra omnes inferni portas & vires: voluit nihilominus hoc explicari, vt abundantiam auxilij & fauoris, quem impendere ex se ipso paratus est, agnoscamus, & expendamus, qui totum cœlum, aut omnes Angelos cœli prius paratos ostendit, ad auxilium ferendum beato illi viro, quam permitteret Satanæ accedere ad eum impugnandum. Et iuxta hunc sensum possumus etiam illa Dei difficilia verba intelligere, quæ de vinea sua agens dixit: *Ego Dominus, qui seruo eam, repentè propinabo ei, ne fortè visitetur contra eam, nocte ac die seruo eam:* quæ, etsi multi sancti Patres accipiant, quasi verba animi irati, & comminantis, vt videre est apud Hieronymũ & Cyrillum; sed alij exponunt tanquam verba summæ suauitatis & dilectionis erga vineam, vt ex Hebræo contendunt recentiores. Dominus siquidem in primis exhibet seipsum custodem vineæ: *Nisi enim Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat, qui custodit eam:* ideò præmisit: *Ego Dominus, qui seruo eam.* In Hebræo: *Ego Dominus seruans, aut custodiens eam.* Verbum custodiendi, ad studiosos curatores vinearũ aptè refertur. Ego, inquit, custodio, vt pupillam oculi, & sub vmbra alarũ mearum protego. Et propterea necessaria abundanter eidẽ tribuo. *Repentè propinabo ei.* In Hebræo verbum, *Sakah*, quod irrigare, aut aquam effundere significat: vt cum dicitur,

4. *Reg.* 6. 16.

1. *Cor.* 10. 13.

Isai. 27. 3.

In cap. 27. *Isaiæ.*

Forerius & Arias Mõtanus.

Psal. 126. 1.

שקה

Gen.2.6. dicitur, *Fons ascendebat de terra, irrigans vniuersam superficiem terræ.* Repente, subitò: quantumcunque clanculum veniat inimicus, non longè aberit meus fauor & gratia, tanquam aqua irrigans eam. Commune est namque in Scriptura sacra Spiritus sancti dona, sub aquarum irrigantium metaphora explicari. Aut *Repente*, in Hebræo est, *Singulis momentis*, seu *frequentissimè*: vt velit dicere, perpetuò irrigabo eam, singulis momentis aquam effundam vt irrigetur: meum fauorem perpetuò,
§ 64 quantum ex me est, ei præstabo. Neque hoc tantum, sed *ne fortè visitetur contra eam, die ac nocte seruo eam.* Verbum visitandi, frequenter in Scriptura sacra sumitur in malum, pro eo quod est contra aliquem agere. Ita; *Visitabo super fructum magnifici Regis Assur*: &, *Visitabit Dominus in gladio suo duro super Leuiathan, &c.* (*Isai.10.12.* *Isai.27.1.*) Vult itaque dicere: Quoniam inimicus venturus est ad eam demoliendam, ego prius me accingo ad eam seruandam, & illam perpetui fauoris auxilio succingo. Quidam legunt: *Ne fiat visitatio contra eam, nocte ac die cingo eam.* (*Forerius.*) Cingit Deus vineam suam miserationibus suis, & ad modum coronæ eam circuit, vt dicere possit Dauid: *Qui coronat te in misericordia & miserationibus*, id est, vndequaque suæ gratiæ fauore te munit; vt quacunque ex parte inimicus adueniat impugnaturus, te iam munitum inueniat. (*Ps.102.4.*) Huic expositioni fauet B. Ambrosius, verba Isaiæ citata expendens, iuxta Septuaginta, qui sic legit: Habes in Isaia, quia iusti anima dicit: *Ego ciuitas munita, ego ciuitas obsessa.* (*Lib.6.hexaemer. c. 8.post med.*) Munita per Christum, obsessa per diabolum. Si diabolus obsidet, adest Christi munimen, &c. de quibus infra. Deus ergo quantum ex se est, nobis paratum demonstrat, sui Spiritus & gratiæ auxilium & fauorem. Restat tamen, vt *nullus desit gratiæ Dei.* Quamuis namque ex se sufficiens sit, sed ex parte nostra exposcit, ad hoc, vt in opus prodeat, quod tua adsit diligentia, qua carnis impedimenta per mortificationis opera tollantur. Et propterea vt antea diximus, sanctus Iob, diuino fauori quo erat munitus, validum subiecit ieiunium, nolens deesse diuinæ gratiæ & fauori. Vnde & Paulus, quantumcunque audiuit ab ipsiusmet Dei ore *a*: *Sufficit tibi gratia mea*: nihilominus, *b castigabat corpus, & in seruitutem redigebat*, & *c*, *semper mortificationem Iesu Christi in corpore suo circumferebat*, & perpetuo *d*, *in ieiunijs multis, in vigilijs, in fame & siti, in frigore & nuditate erat*, sciebat namque, ita sibi agere oportere, ne deesset gratiæ Dei: vtque diuina gratia per virtutes infusas, quas secum trahit, in opera egregia facilè prorumpere posset: sciebat, tanto validius spiritum posse opera spiritualia producere, quantò caro, ieiunijs, & vigilijs mortificata, minus posset impedire. Ex quibus videre possumus, cur gratia Dei & fauor in nobis otiosus comprobetur: quoniam videlicet non subijcimus, quæ necessaria sunt, vt in opera fortissima prorumpat, quia potius carnem curamus, eam delicijs & voluptatibus impinguamus, quibus ipsum impedimus, & extinguimus Spiritus sancti fauorem, & non solùm non adiuuamus Spiritum Dei, sed & ipsi impedimenta præstamus, dum carni fauemus, quæ eidem Spiritui contraria est. Hoc Christus Dominus mirè nos docuit, qui hæc omnia ad nostri instructionem operatus est, vt ex B. Augustino *e* docuit D. Thomas *f*, qui Spiritus sancti donis, quibus erat plenus, subiecit validum ieiunium, quo carnem vehementissimè macerauit. Et vt ad aliud institutum obseruauit Cyprianus *g*, si qui non egebat tali mortificatione, quippe qui nullam carnis rebellionem patiebatur, vt nos instruat ita laborat, quid nos agere debemus, quorum spiritus à carnis nostræ concupiscentia ita vexatur, vt cum Dauid orare & dicere possimus: *Miserere mei Deus, quoniam conculcauit me homo, tota die bellans tribulauit me?* (*Psal.55.*)

a 2.Cor.12. 9.
b 1.Cor. 9. 27.
c 2.Cor. 4. 10.
d 2.Cor.11. 27.
e Lib. 4. de Trin.c.3. tom.3.
f 3.p.q.41. art.1.
g Epist.8. ad presb. & diacon.

§.17. Aie-

§. 17. *A ieiunio initium sumit Christus, nostra enim perditio à gula exordium sumpserat.*

¶ 65 A Ieiunio Christus Dominus initium sumit, & ducit (quod non otiosè tam explicitè sacer refert & scribit Euangelista) vt ordinatissimè procederet. Nam vt dixit B. Ambrosius & expendit D. Thomas, hoc opus Christi ordinatum fuit ad Adæ liberationem & reparationem. Quæ sententia varijs modis explicari potest, sed illum breuiter insinuemus, quod scilicet Christus initium reparationis Adæ sumpsit à contrario eius, quod exordium fuit perditionis illius. Nostræ perditionis initium fuit gula: sit nostræ reparationis principium ieiunium: contraria namq; contrarijs curanda sunt, vt recta curationis methodus teneatur, & vt dixit D. Hieronymus *a*, oportuit, vt quos saturitas de paradiso expulit, reducat esuries, & Augustinus *b* in Sermone, quem alij Ambrosio *c* tribuunt. Arbitror, inquit, hanc causam esse ieiunij: vt quia primus Adam in paradiso constitutus, per intemperantiam gulæ gloriam immortalitatis amiserat, eandem immortalitatem secundus Adam Christus per abstinētiam repararet: & quia ille contra mandatum Dei gustans de interdicta arbore, peccatum mortis inciderat, nunc secundū mandatum Domini, ieiunans Christus vitæ iustitiam mereatur. Hoc namque egit Saluator, vt eisdem vestigijs, quibus admissa fuerant delicta, purgarentur: hoc est, quia homo manducando deliquerat, corrigat abstinendo. Si expendamus, quæ in libris sacris scripta sunt, videbimus, quod destructio ciuitatis Ierusalem initium sumpsit à ruptura muri. Erat ciuitas illa insignis, quam quia Deus in suæ habitationis sedem elegerat, templo illo famigeratissimo, & diuitijs ingentibus cœlestibusque fauoribus erat illustrissima. Vt tamen hæc omnia seruarentur illæsa, muro valido cincta fuit, de quo quidam accipiunt, quod dixit Dauid: *Montes in circuitu eius*, id est, circundatur muro, non minus valido & firmo, quam si fortissimis montibus esset circundata. Rex Babylonis voluit eam diuitijs spoliare, & in suam redigere seruitutem: vt hoc perficeret, omnes munitionum suarum vires eò direxit, vt murum deijceret. Hoc cùm fecisset, facile potuit ciuitatem ingredi, & de facto eam ingressus, omnes eius diuitias rapuit, liberos in captiuitatem redegit, & templum Dei ardentissimis flammis succendit. Post multos autem annos volēs Deus illius ciuitatis reparationi intendere, misit illum insignem virum, Prophetam, Sacerdotem, & Doctorem sapientem Nehemiam, qui magno sui labore opus destructum reparandum assumeret. Hæc ille præstiturus, primum omnium manus adiecit ad muri reædificationem, vt inde initium sumeret ciuitatis reparatio, vnde orta fuerat eiusdem destructio. Natura equidem humana extructa & ædificata fuit à Deo, & ita condita, vt similis fuerit ciuitati Ierusalem, tum propter pacem, qua fruebatur; tum propter diuitias animæ & corporis, quibus abundabat; tum propter partem superiorē animæ, quam sibi Deus tanquam sedem elegit, in qua sicuti in templo, virtutum fulgore ornatissimo resideret. Ad horum omnium conseruationem murum abstinentiæ erigere visus est, dicens: *De ligno scientiæ boni & mali ne comedas: nam in quacunque die comederis morte morieris.* Rex autem Babylonis diabolus est, qui hanc voluit ciuitatem subiugare, eius diuitias deprædari, & illius templum succendere. Idcircò ad diruptionem muri omnes tentationis suæ machinas destinauit. Hoc namque curauit, vt abstinentiam præcepto Dei statutam & extructam euerteret, cùm dixit: *Cur præcepit vobis Deus, ne comederetis?* Quod & obtinuit, dum suasione sua parentes nostros ad comedendum induxit. Cadente muro, totam occupauit ciuitatem, quam & bonis cœlestibus spoliauit, & concupiscentiæ igne succēdit, vt dicere verè posset homo, quod Iob: *Quasi rupto muro, & aperta ianua,*

Marginalia: Lib. 4. in Lucam. 3. p. q. 41. ar. 2. — a Epist. ad Eusto. — b Serm. 77. de temp. — c Serm. 37. — 4. Reg. vlt. Ierem. 52. Esdr. 1. & 2. — Ps. 124. 2. — ¶ 66. — Gen. 2. 17. — Gen. 3. 1. — Iob 30. 14.

nua, irruerunt super me, & ad meas miserias deuoluti sunt. Cùm autem venit plenitudo temporis, misit Deus verum Nehemiam, id est Christum, cui Nehemiæ nomen egregiè quadrat, quia Nehemias idem est quod consolatio: vt namq; consolaremur, Christus apparuit, quem pro-
Esa. 40. 1. mittens Deus præmisit: *Consolamini consolamini popule meus, dicit Deus vester.* Et ipse in se adimpletam exhibuit prophetiam Esaiæ, dicentis, illum missum à Spi-
Esai. 61. 2. ritu sancto: *vt consolaretur omnes lugentes*
Esai. 51. 3. *Sion:* de quo & Propheta dixerat: *Consolabitur Dominus Sion, & consolabitur omnes ruinas eius.* Et quidem, si nascente Noë, di-
Gene. 5. 29. cere potuit Lamech eius pater: *Iste consolabitur nos ab operibus & laboribus manuum nostrarum, in terra cui maledixit Dominus,* verius nascente Christo, consolationem promittere potuit Angelus, di-
Luc. 2. 11. cens: *Annuntio vobis gaudium magnum, quia natus est vobis hodie Saluator, &c.* Egreditur igitur iam nunc Nehemias iste ad reparationis opus perficiendum: ad hoc, postquam baptizatus est, ascendit de aqua, & ducitur in desertum. Vnde initium sumet? certè à muri extructione, ab abstinentiæ opere. Hoc propterea quasi initium operum eius quæ fecit, cùm ad annum trigesimum perueniens, opus reparationis assumpsit, & tam validum murum erexit, & extruxit, vt ieiunauerit quadraginta diebus, & quadraginta noctibus.

§. 18. *Fame valida Christus Leuiathan prouocauit, vt venientem ad deglutiendam carnem fragilem, hamo diuinæ virtutis comprehenderet.*

¶ 67. POstea esuriit: Carnem ingenti esurie affectam, & quasi confectam exhibe-
Libr. 4. in Luc. capite de ductu Iesu in desert. re voluit, inquit Ambrosius, vt prædam aliquam diabolo demonstraret, vt dum ille festinaret ad prædam, suis laqueis ligaretur: vt verè iam cognoscamus, quomodo Deus id perficere velit, quod promisit, se hamo expiscaturum Leuiathan. Nam qui piscem expiscari hamo contendit, hamum exhibet opertum fragilis vermiculi specie, & tanto magis operitur hamus fortis, quanto magis vera ostenditur caro vermiculi, quæ illum operit. Volens propterea Deus hunc immanem piscem diuinitatis suæ hamo capere, illum humana carne operuit: & nunc quando eam oculis ipsius Leuiathan offert, hoc singulariter contēdit; veram carnē humanā demōstrare, vt tanto maiori conatu ad eam deuorandam draco iste procedat, quāto apertius eam videt, veræ humanitatis signis explicatam, inter quæ fames valida, & sitis, principem locum obtinere videntur. Validissima ergò fame & esurie, Christi Domini caro fuit afflicta. Et certè, vt obseruauit B. Hilarius, ita hac fame & e- In Psal. 68.
surie, diuinitatis suæ virtutem abscondit, vt dæmon postea semel & iterum deuictus, adhuc credere non potuerit, eum Deum, quem tali fame videbat affectum: & propterea ex Christi persona explicat Psal. 68. 11.
verba illa: *Operui in ieiunio animam meam, & factum est in opprobrium mihi:* quasi enim despexisse visus est diabolus illum, cuius tam fragilem cernebat naturam, quam ieiunium quasi conficeret; de quo propterea credidit, quod adoraturus esset eum, si terrenorum bonorum ei offerret multitudinem. Fuit, inquit Hilarius, ieiunium ei in opprobrium, quia per esuriendi opprobriū vsque ad adorandi Satanæ contumeliam, tentatus est. Verè nunc illud dici potest: *Vt faciat opus suum, alienū opus* Esa. 28. 21.
eius: vt operetur opus suū, peregrinū est opus eius ab eo. Nihil magis alienum aut peregrinum, & extraneum à natura rationali, cui tota diuinitatis plenitudo vnita est, quæ & infinitam continet totius appetitus & desiderij satietatem, quàm fames & esuries valida. Hanc tamen operatus est Christus in natura sua, quia ipso volente & consentiente fames consecuta est & excitata. Hoc autem à se extraneum & alienum fecit, vt operaretur opus suum. Quodnam opus eius? *In hoc,* inquit Ioannes, *apparuit Filius Dei, vt dissoluat opera* 1. Ioan. 3. 8.
diaboli.

diaboli. Aut verò, *opus suum* dixit, quod antiquitus sibi faciendum reseruauit, expiscari hamo Leuiathan. Hoc ipse solus præstare poterat, in quo vera erat diuinitas, & vera humanitas: hac allexit & prouocauit dæmonem, illa eum comprehendit & cepit, sicut piscator, qui allicit vermiculi specie, & capit fortitudine hami. Et videtur Esaias in mentem reuo-
Iosue 8. care voluisse factum Iosue. Superbus Rex ciuitatis Hai, populum Dei semel & iterum Deo permittente deuicerat; quibus victorijs elatus, nullum sibi obsistere posse credebat. Decreuit Deus illum reuincere per manus sancti Iosue, voluitque vt Iosue hoc perficeret vtendo insidijs, quas ita instruxit, quod in abscondito & latibulo posuit quinque mille viros electos, validos milites, quibus iniunxit, vt
§ 68 absconditi manerent. *Ego autem*, inquit, *& reliqua multitudo, quæ mecum est, accedemus ex aduerso contra vrbem. Cumque exierint contra nos, fugiemus, & terga vertemus, donec persequentes, ab vrbe longius protrahantur: putabunt enim nos fugere. Nobis ergo fugientibus, & illis persequentibus, consurgetis de insidijs, & vastabitis, &c.* Egregium certè stratagema, prouocare inimicum superbum, & insolentem, & eius animum acuere ad congressum, per fragilitatem & timorem, quem fuga indicabat, quam oculis exhibebat, & eum comprehendere virtute abscondita militum latentium. Certè Iosue vt faceret opus suum, capere scilicet superbum Regem, & eius vires eneruare, id quod à se alienum erat simulauit, scilicet timere & fugere. Non vacat nunc illam disputare quæstionem, an liceat in bello vti insidijs, nam mendacij cuiusdam speciem te-
a *Lib. qq. in Iosue q.* 11. nere videntur. Certum est tamen, vt diffinit Augustinus *a*, cuius mentem explicarunt Lyra *b*, & Abulensis *c*, in bello iusto licere, imò & esse opus insignis prudentiæ, celare inimicis mentem: & aliquando abscondere vires necessarium esse, demonstrat Vegetius *d* agens de re militari. Cæterùm Beatus Augustinus in facto illo sancti Iosue, mysterium absconditum profitetur, quod quamuis ille non explicet, videtur nunc fieri manifestum in Christo, cuius expressum typum, imò & nomen tenuit Sanctus Iosue, vt sæpè annotarunt Origenes *e*, B. Hieronymus *f* & multi sancti Patres. Ad dæmonem namque reuincendum, qui congenita superbia, præteritis aucta victorijs, summa elatione exultabat, validos milites, id est, diuinæ naturæ suæ attributa abscondit, sapientiam, potentiam, fortitudinem, diuitias, gloriam, &c. & seipsum præsentem dedit oculis eius, pauperem, infirmum, debilem, famelicum, & esurientem. Itaque superbum hostem prouocauit fragilitate carnis ostensa, cum eam quasi esurie confectam demonstrauit; & ideò (inquit Ambrosius) fames Domini pia fraus est, vt in quo diabolus maiora metuens, iam cauebat, famis specie allectus, tentaret vt hominem, ne impediretur triumphus. Et hac in parte figuram veritas ipsa præcellit. Nam Iosue simulauit timorem & fugam, cùm verè non fugeret, sed potius inimicos, specie fugæ prouocare & acuere intenderet: at Christus non simulatam, sed verissimam fragilitatem & famem oculis inimici exposuit, apto sanè prudentique consilio, vt dum ille ea excitatus, toto agmine ad eam capiendam procederet, virtute diuinæ sapientiæ, potentiæ, & fortitudinis retineretur captus: vt verè dixerit B. Leo Papa: Malitia nocendi auidus, dum irruit, ruit: dum capit, captus est; dum prosequitur mortalem, incidit in Saluatorem: neque suspicabatur, ait Gregorius Nazianzenus, vt humanitatem aggressus, in diuinitatem incurreret.

b *In cap.* 8. *Iosue.*
c *In cap.* 8. *Iosue q.* 6.
d *Lib.* 3. *de re militari*
e *Hom.* 1. & 4. *in libros Iosue.*
f *In cap.* 1. *Oseæ in princ.*
Lib. 4. *in Luc. de ductu Iesu in desert. ad fin.*
Serm. 9. *de passione.*

§. 19. *Diabolus sicut balæna, ad expugnandum Christum accessit, videns carnem eius famelicam; cuius cura est impetere, quos videt Dei obsequio tradi.*

¶ 69 *Serm. 10. de prouidentia.* ET *accedens tentator.* Vidit hostis, inquit Theodoretus, famem, & victoriam sperauit, pugnamque confidenter aggressus est, atque Adamum se videre putauit, vbi famis passionem cernit, &c. Non maiori auiditate piscis progreditur ad deglutiendum vermiculum, hoc ipso quod eum videt, quam diabolus accessit nunc ad deuorandum Christum, cùm eius infirmam carnem circumspexit. Certum est, sacrum Euangelistam, tentatoris nomine, diabolum intellexisse: qui hoc ipso, quod vidit Christum à Patre in Iordane commendatum, & tanquam Filium approbatum, super quem & cœlos apertos conspexit, accensus fuerat summo desiderio deuorandi illum. Magno namque studio diabolus Sanctos expugnare *Apoc. 13. 7.* desiderat. Vnde & dicitur: *Datum est illi bellum facere cum Sanctis.* Contra peccatores non oportet bellum agere, inquit *Homil. 5. in imperfect.* Chrysostomus, quos in sui obsequio pacificè retinet: nullus enim, quantumcunque tyrannus, quos sibi obsequentes videt, bello impetit. *Ego* (dicebat ille impius crudelisque Holofernes) *nunquam nocui viro,* *Iudith 11. 1.* *qui voluit seruire Nabuchodonosor.* Mun- *Ioã. 7. & 15* dus, vt dicebat Christus, nunquam persequitur aut odit eos, quos suos retinet, & eius amicitiam tenent: similiter & diabolus. In sanctificatis hominibus, inquit *Cano. 3. in Matth.* Hilarius, maximè diaboli tentamenta grassantur, quoniam victoria magis est exoptata de Sanctis. Post varia rerum discrimina, tertia & vltima vnctione vnctus *2. Reg. 5. 17.* fuit Dauid in Regem, quando ab omnibus tribubus Rex fuit acceptatus & prædicatus. *Audierunt autem Philisthijm, quod vnxissent Dauid in Regem*, & statim vehementissimo ardore moti sunt ad eum expugnandum: vnde & ingenti exercitu congregato, bellum eidem inferre decreuerunt, tale, vt opus fuerit, quod Dauid se totum conuerteret ad diuini fauoris auxilium deposcendum. Hoc ipso, quod homo vngitur in regem, in baptismo, exterius quidem oleo sancto, interius autem gratia Spiritus sancti, quam exterior vnctio significat, aut in alterius Sacramenti susceptione, aut per veram contritionem in diuinam gratiam admittitur, recipiturque in Dei Filium; & hoc ipso in hæredem regni cœlestis, summa rabie ingens dæmonum multitudo excitatur, & vires suas parat ad eum expugnandum. In huius confirmationem obseruauit Au- *Serm. 93. de temp.* gustinus, quod hoc ipso atque filij Israël *Exod. 17.* biberunt aquam illam miraculosam, fluentem de petra Oreb, statim Amalec contra eos fortitudinis suæ acies direxit. Videte fratres (inquit Augustinus) quia postquam quisque de petra biberit, id est, Christi Sacramenta susceperit, necesse est illi ad pugnam accedere. Tamdiu enim quisque diabolum contra se pugnantem non sentit, quamdiu opera illius exercere voluerit. Qui verò illum reliquerit, & de petra bibens, Christum sequi elegerit, necesse est vt illum patiatur infensum, cui iusto iudicio voluit præponere Christum. Ita Augustinus: quod & similiter obser- *Hom. 11. in* uauit Origenes, annotans illud quod di- *Iosue.* citur in libro Iosue, Iebusæum Regem *Iosue 10.* nullatenus contra Gabaonitas bellum indixisse, quoadusque vidit eos cum populo Dei fœdus inijsse. Tunc namque vocatis alijs quatuor regibus, se totum ad eos expugnandos conuertit. Sic etiam, inquit Origenes, anima humana, cum verbo Dei se sociauerit: dubitare non debet, statim se inimicos habituram: toto agmine diabolus ad inferendum contra eum bellum excitatur, vocatq; in sui adiutorium, tam iniquorum hominum quàm mũdi, quàm rebellantis carnis acies & vires. Hæc non obscurè admonuit Spiritus sanctus, verbis illis sæpè citatis: *Fili, accedens ad serui-* ¶ 70 *tutem* *Eccle. 2. 1.*

tutem Dei, sta in timore, & prapara animam tuam ad tentationem: quem locum ad hoc institutum obseruaunt Cyprianus *a*, Hieronymus *b*, Gregorius *c*, Diuus Thomas *d* & Sanctus Leo Papa *e*. Non dicit, cum perfectionis apprehenderis summam, aut ad consummatam virtutem perueneris: sed *accedens ad seruitutem Dei*, hoc enim ipso, quod a peccato destiteris, & viam virtutis ingredi cœperis, ad te expugnandum diabolus accedet. Videturque alludere ad illud: *Capite nobis vulpes paruulas*, id est, omnes vulpes, non tantum annosas & veteres, sed & quascunque: *Nam vinea nostra floruit.* Nihil suauius gustui vulpis, quam vuæ, vt dixerunt Galenus *f*, Marcus Varro *g*, Theocritus *h*, & Propertius *i*; quos refert noster Ludouicus Sotomaior *k*: signanter autem vulpes noxias esse viribus florentibus, tradidit Beatus Gregorius Nazianzenus *l*, dum enim palmites teneros absumunt & corrodunt, totum vitis fructum eneruant. Non curat vulpes, vites in hyeme, quando nihil præstantius præseferunt, quam siccam quandam radicem, aut aridum lignum: cum vitis incipit palmites emittere, prima erumpere virgulta, & teneros palmites, tunc ad eos lacerandos & deuorandos se conuertit. Vulpium nomine Beatus Gregorius Nyssenus dæmones intelligit, quos & Dauid vulpes vocauerat, dicens de impijs: *Et partes vulpium erunt.* Non curat diabolus fidelem, quem etsi per veram fidem in Ecclesia videt plantatum, sed eum conspicit instar vitis in hyeme, omni virtutum viriditate destitutum, qui actibus suis nihilo ab infideli differre videtur: imò & de quo aliquando *audiuntur aliqua, qualia nec apud infideles*, vt dixit Paulus: sed quem videt tanquam vitem in primo vere, frondes & flores virtutum emittere incipientem, hunc inuadere statim procurat. Nec solum insequitur viros, qui varios in virtutum via progressus fecerunt, similesque sunt vitibus, quæ vuis maturis abundant, sed & illos singulariter aggredi curat, quos videt primos in Dei obsequium propagines & flores emittere. Quod & egregiè obseruauit S. Bernardus, expendens rationem à sponso traditam: *Nam vinea*, inquit, *nostra floruit.* Non expectant vulpes, quoadusque vuæ ad maturitatem perueniant, sed hoc ipso quod vident vineas florentes, ad eas corrodendas properant. Non expectauit diabolus, vt peccatrix illa, multos in virtute perficeret cursus: statim in primo flore, cum ne adhuc pedibus CHRISTI excesserat, Pharisæum contra illam commouet, & ad murmurandum excitat: similiter & Publicanum; Pharisæi conuitijs impetiuit, statim ac pectus percutere cœpit, vt annotat Chrysostomus. Aut vero illis verbis: *Accedens ad seruitutẽ Dei, prapara animam tuam ad tentationem*, aut impugnationem, alludere videtur ad illud: *Ego murus, & vbera mea sicut turris, ex quo facta sum coram eo, quasi pacem reperiens.* Quæ verba Ambrosius accipit, ex persona sororis illius paruulę, de qua dictũ fuerat: *Soror nostra paruula est, & vbera nõ habet:* quæ pro se respondens, profitetur, se verè habere vbera, & illa quidem ad modum turrium. Verba sunt cœlestibus mysterijs plena. Circa quæ tantum id, quod in cortice relucet obseruo. Videtur enim dicere velle: Pacis fœdera cum dilecto meo iniui: sed ex hoc ipso tempore, me ipsam exhibeo tanquam murum, turribus validissimis munitam. Muri namque extruuntur, vt ciues ab inimicorum incursibus protegantur: extruuntur turres in eis, vt milites ibi residentes, illorum accessus impediant & repellant. Hoc namque ipso, quod anima pacis fœdera cum Deo celebrauerit, & accesserit ad obsequendum ei, oportet, vt se ad resistendum inimici incursionibus paret. Sed de ijs multa superius.

Marginal notes: a Libr. de mortali. b Li. 2. cõt. Iouin. to. 2. c Lib. 29. mor. ca. 12. & hom. 12. in Ezech. d 3 p. q. 41. artic 1. e Ser. 1. do. 1. Quadr. Cant. 2. 15. f Lib 3. de alim. facu. g Lib. 1 de re rust. ca. cap 8. h In Bucolicis. i Lib. 3. Elegiarum. k In cap. 2. Cant. l Orat. 2. de Theol. parum post principiũ pag. 335. Orat. 5. in Cant. Psa. 62. 11. 1. Cor. 5. 1. Luc. 7. Luc. 18. Hom. 62. ad popul. Cant. 8. 10 Ser. 22. in Psal. 118. Cant. 8. 8.

§. 20. *Diabolus contra Christum patris voce laudatum, vires suas conuertit, idem facit contra illos, qui habent testimonium Iesu Christi.*

§ 71. ACcedens tentator. Non distulit diabolus toto tempore quadraginta dierum tētare CHRISTVM, quod noluerit illum tentare; id namque tota mente totoque conatu desiderabat: sed quia nullum sibi videbatur ostium patere, per quod ingredi ad tentandum posset, quousque CHRISTVS exhibuit carnem suam esurientem & famelicam, vt obseruauit Beatus Hilarius *a*, & asseruit Diuus Petrus Chrysologus *b*. Ex fame, inquit, Diuus Ignatius *c*, audaciam sumpsit, vt ad tentandum accederet: siquidem hoc ipso quod in Iordane vidit Christi sanctitatem cœlesti voce prædicatam, eius personam ab æterno Patre commendatam, cœlum super illum apertum, & Spiritumsanctum descendentem in specie columbæ, cuius præstantiam Ioannes prædicare, & manifestam facere populo cœperat, ad eum expugnandum omnes fortitudinis suæ vires, & machinas conuertit. Nullum siquidem maiori conatu diabolus exterminare procurat, quam virum sanctum, cuius sanctitatem virtutemque cœlo, hominibusque probatam, & cognitam videt. Qui namque talis est, hoc ipso grauissimum nocumentum diabolo infert, dum ex illius potestate & dominio innumeros peccatores liberat. Nota est ipsi, experientiaque comprobata, illa Spiritussancti sententia: *Probata virtus corripit insipientes.* Illa dicitur virtus probata, quæ omnibus est nota, & varijs experimentis ac vsu comprobata. Hæc maximas vires habet, ad insipientium correctionem: quia nullus tam efficaciter peccatores corrigit, & ad meliorem frugem reducit, quam vir Sanctus, qui suarum virtutum luce, & verborum pondere, illorum tenebras expellit, adeo vt vnus talis, sufficiens videatur, ad vnius ciuitatis conuersionem. Et videtur hæc sententia in mentem reuocare velle, id quod dixit Dominus ad Abraham: *Si inuenero Sodomis quinquaginta iustos in medio ciuitatis, dimittam omni loco propter eos.* Non quoscunque iustos requirebat Dominus, sed eos, qui essent iusti *in medio ciuitatis.* In Scriptura sacra, esse aut habitare in medio ciuitatis, est esse notum, & in æstimatione habitum, apud omnes habitatores ciuitatis. Sic, quando mulier illa, cui suum fauorem Eliseus offerebat, respondit: *Mulier sum, quæ in medio populi habito,* id est: Non egeo alicuius fauore, quippe quæ nota sum omnibus, & in maxima æstimatione habita. Ita & Dauid: *Non habitabit in medio domus meæ, qui facit superbiam:* id est, non erit in æstimatione aut pretio apud me, aut in domo mea, peccator. Non ergo Dominus iustos quoscunque requirebat, vt Sodomorum ciuitatibus parceret: multos namque ibi pueros innocentes fuisse credendum est, sed illos qui essent *iusti in medio ciuitatis*, id est, quorum virtus toti ciuitati esset cognita & explorata. Si namque tales essent, decem eorum, imò & quinque, sufficientes ad illarum quinque ciuitatum conuersionem iudicarentur. Propterea Beatus Chrysostomus, eos comparat fermento, cuius modica quantitas sufficiens est, ad totam massæ cruditatem corrigendam. Vellem, inquit, sicut beatissimum illum (de Lot agit) virtute præstantes, in medijs ciuitatibus esse, vt quasi fermentum facti alijs, multos ad sui imitationem trahant. Quasi volens Deus aliquid fermenti commiscere, cum populus ille peccauit, dixit ad Moysen: *Descende, vade, peccauit populus tuus, quem eduxisti de terra Ægypti:* quasi vnicus Moyses sufficere posset, ad eos omnes reparandos. Quid vnicus egit Paulus, *qui ab Ierusalem vsque ad Illyricum, repleuit Euangelium*, tot animas ex dæmonis eripiens potestate, quot ad Euangelicæ lucis participationem pertraxit? Quid egit vnius Antonij vita, cum mundo patuit? Augustinum est dæmonis

Marginal notes: a *Can. 3. in Matth.* b *Serm. 12.* c *Epi. 8. ad Philip. to. 3 Bibli. SS. PP. pa. 21.* *Sap. 1. 3.* *Gen. 18. 26* *4. Re. 4. 13.* *Psa. 100 7.* *Hom. 43 in Gen. to. 2.* *Genes. 19.* *Exod. 32. 7* *Rom. 15. 16*

nis faucibus extrahere cœpit, vt ipse Augustinus fatetur, & multos Romanorum nobiles, ad sequendam Christi militiam allexit, vt B. Hieronymus dixit. Quid illius mulieris probata virtus, operata fuit? de qua refert D. Theodoretus, quod cum à pyratis ab Iberia in quandam Asiæ ciuitatem fuisset adducta captiua, vbi idola colebantur, tali vitæ puritate nituit in oculis infidelium, quod omnes summo cōsensu decernerent, illum Deum colendum & sequendum tanquam verum, quem talis, tam inculpatæ vitæ mulier colebat, quam propterea tanquam magistram elegerunt, & idololatria relicta ad CHRISTI fidem & cultum conuersi sunt. Quid excellentissimi Patres nostri Dominicus & Franciscus? quos Deus tanquam sufficientes duces ad totum mundum dæmonis potestate liberandum, beatissima Virgo Maria obtulit, & proposuit Christo, quando propter innumera scelera, tribus lanceis in manu vibratis, ira vehementissima succensus, veniebat ad illum destruendum & perdendum: vt Sanctus Vincentius Ferrarius in Epistola ad Benedictum tertium decimum late prosequitur, & expendit: & Diuus Antoninus enarrat. Hinc CHRISTVS sufficienter prouidit Ecclesiæ suæ, illos famigeratissimos duodecim viros relinquens, quos sufficientes existimauit, ad totius orbis conuersionem, quibus dixit: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona &c.* Si namque ad tenebras totius orbis fugandas, & corporeos oculos illustrandos, sufficientissime Deus prouidit, vnicum Solem producens in cœlo, quanto magis tot fulgentissimi Soles, luce clarissima virtutum, miraculorum, & doctrinæ radiantes, sufficere poterant, ad illuminandum mundum, pellendas ex eo tenebras, & illarum Principem effugandum? Quos propterea Sal terræ vocauit, quoniam sufficientes erant ad putorem, contagium, & corruptionem carnis pellendum. Lucem itidem mundi vocauit, propter rationem dictam. De illis, & eorum similibus dicitur: *Fulgebunt iusti, & tanquam scintillæ in arundineto discurrent:* quem locum Athanasius *a*, & Gregorius *b*, de Sanctis viris, clara virtutum luce fulgentibus, intelligūt, & aptè Gregorius arundineti nomine mundum aut seculum intelligit, in quo homines secularibus intenti, tanquam calami aut arundines viuunt, & crescunt. Rectèque vocantur arundines, tum propter inconstantiam in bono, quos leuis aura huc illucque trahit, quomodo CHRISTVS de Ioanne dixit: *Quid existis in desertum videre? arundinem vento agitatam?* tum propterea quod exterius viriditatem & pulchritudinem præseferunt, & intus vacui sunt: quomodo Propheta, Iudæorum populum vocauit calamum, quia virens exteriori apparentia, vacuus verò bono interius existebat. Et quidem scintilla si in arundineto accendatur, vigorem arundinum consumit, & eas igne splendente succendit, quia Sancti viri, qui virtutum fulgore coruscant, dum inter impios conuersantur, vitiorum viriditatem consumunt, & charitatis igne fulgentissimo accendunt: quia nec minus potens est gratia, quam natura, nec ignis diuinæ charitatis in Sanctis ardens & lucens, quam ignis corporeus in corporea materia succensus. Hos propterea diabolus peculiariter expugnandos assumit, tanto maiori conatu, quanto eos maiori vidit sanctitatis luce fulgere. Hinc intelligemus visionem illam celebrem, quam supra expendere cœpimus, & tredecim libris eruditissimis, quos de Victoria Verbi Dei inscripsit, explicandam assumpsit Rupertus. *Draco* ille rufus & immanis, habens capita septem, & cornua decem, primum omnium conatus fuit deuorare filium mulieris illius cœlestis; ita quod omnia capita, & omnia cornua, ad hoc direxit. Et quidem sicuti capitis nomine, intelligimus cogitationes, discursusque mentis, quomodo dicere solemus, aliquem carere capite, qui nullatenus discurrit, alium habere caput præstantissimum, quoniam magna sapientia & integro discursu vtitur: ita nomine cornu,

Marginalia (left): ¶ 72 — Li.8. conf. cap. 6. — Epi. 16. ad Principiā. — Nota. — mulier captiua cū conuersione pagan[orum] — 3. p. Histor. — Matt. 5.16

Marginalia (right): Sapi. 3.7. — a Libro de fuga sua. — b Libro 33. mora. c. 4. — Arundo, Homo — Matt. 11.7 — Esa. 42. 3. — Diaboli pugna — ¶ 73 — Libris de victoria verbi Dei. — Apoc. 12.

Scriptura sacra, vires & fortitudinem exprimit, quia animalia quæ illud habent, in eo sitam vim & fortitudinem habent, vt alibi dictum est. Draco ergo, septem capita (quo numero Scriptura vniuersitatem designare solet) id est omnia capita, omnem astutiam, omnem cogitationem, sapientiam &c. & omnia cornua, id est, omnem potentiam, fortitudinem, & virtutem direxit contra filium, quem mulier illa cœlestis enitebatur. Cum tamen non potuisset illum deuorare, quin potius vidit illum in cœlum se recipientem, cui potestas summa data fuit, conuertit se contra mulierem ipsam, & aquarum immensum flumen ex ore profudit, eandem suffocare contendens, quæ cœlesti fauore liberata fuit. *Et iratus,* inquit, *est draco in mulierem & abijt facere prælium, cum reliquis de semine eius, qui custodiunt mandata Dei, & habent testimonium Iesu Christi*: Quæ verba per recapitulationem explicanda credo, quasi voluerit Ioannes explicare, quomodo draco mulierem fuerit persequutus. Iratus namque in illam, omnes malitiæ suæ astus & machinas, (quos fluminis nomine, ad eorum perennem cursum & multitudinem indicandam, expressit) contra eã excitauit: hoc tamen ordine, quod post filium in cœlũ assumptum, bellum acturus cõtra mulierem, & malitiæ suæ aquas contra eam effusurus, primo *abijt facere bellum, cũ reliquis de semine eius:* id est, cum semine, quod in ea relictum fuerat: *Qui custodiunt mandata Dei, & habent testimonium Iesu Christi:* sicque bellum crudele contra mulierem excitauit. Quo pacto si visionem exponamus, facilè erit componere multa, quę apud Interpretes magnam habẽt difficultatem. Quæ omnia Rupertus tredecim libris prædictis eleganter exponit, demõstrans, primò dæmonem omnes astutiæ & potentiæ suæ vires, in eo posuisse, vt Christum perderet, & absumeret, quem mulier cœlestis, Ecclesia scilicet sancta, ex Abraham descendens, per beatissimam Virginem (quæ vterus propterea Ecclesiæ dicitur) erat paritura. Nullatenus tamen id diabolus consequi potuit: nam quo tempore credidit draco, se CHRISTVM deiecisse, quem ministrorum suorum manibus affixerat cruci, ille victor euadens, surrexit, & in cœlum *fuit assumptus, vbi sedet à dextris Dei,* absoluta & omnimoda potestate in cœlum & terram accepta. *Mar. 16. 19* Tunc draco, contra Ecclesiam omnes vires suas conuertit, eamque suffocare, tribulationũ & persecutionum aquis contendit, quas innumeras contra eandem excitauit. Hoc tamen ordine, quod post CHRISTVM in cœlum assumptum, summa rabie, omnes furoris sui machinas, & vires conuertit, vt bellum ageret contra semen, quod in ea relictum fuerat, vt ex eo innumerabiles filios parturiret. Pars enim magna (inquit Rupertus) restabat, pars nobis optabilis, & necessaria, quæ nobis Gentibus, tali enunciatione semel & iterum reposita est: *Et benedicentur in semine tuo omnes gentes.* *Lib. 13. de victor. verbi Dei c. 3.* *Gen. 22. 18* Ad hanc partem perficiendam, Apostoli duodecim electi fuerant, atque reseruati, ipso dicente: *Si ergo me quæritis, sinite hos abire; vt adimpleretur,* inquit, *sermo quem dixit, quia quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quẽquam, &c.* *Ioan. 18. 8.* Sed egregiè Ioannes, hac descriptione sanctos Apostolos, Apostolicosque viros expressit, in eo primum quod eos vocat, *Semen eius:* quo nomine sæpissime, aptissimeque illi in Scriptura sacra describuntur. ¶ 74 Cum ad litteram de CHRISTI mysterijs loqueretur Esaias, rem concludit dicens: *Semen sanctum erit, id quod steterit.* Vbi Theodotion, vt annotauit Hieronymus: *Semen sanctum columna fundationis eius:* quam lectionem, vt ait Origenes, apposuit, ex translatione Septuaginta, & refert etiam translationem Aquilæ: *Semen sanctum erit germen eius.* *Esai. 6. 13.* *In c. 6. Esa.* Quibus verbis nihil aptiùs dici posse videtur, ad Apostolos exprimendos, quos posuit tanquam columnas ad Ecclesiam fundandã, de quibus per Dauid dixit: *Ego confirmaui columnas eius* *Psal. 74. 4.* Posuit itidem tanquam semen sanctum, id est, semen sanctitatis aut Sanctorum, qui in Ecclesia futuri erant: sicuti in Sacra Scriptura, qui iniquos filios producturi erant, vocantur semen nequã, aut mendax. Et videtur Propheta ad illud

alludere voluisse, quod ipsemet prædixerat: *Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, &c.* Nisi enim CHRISTVS reliquisset Apostolos, ex quibus fidelium abundans seges consurgeret, omnia consumpta fuissent. Verè itaque dicuntur semen, quod relictum fuerat. Quod & similiter apud eundem Prophetam æternus Pater confirmauit ad litteram, cum Filio in carne subsistente loquens: *Et nunc,* inquit, *audi Iacob serue meus, & Israel quem elegi.* Vbi Septuaginta, vt annotat Hieronymus addiderunt, *Israel dilectissime,* quo clariùs Christi persona, Israelis nomine explicaretur. *Effundam Spiritum meum super semen tuum, &c. & germinabunt inter herbas.* Quæ verba Cyrillus de Apostolis, quos CHRISTVS, tanquam semen Ecclesiæ reliquit, intelligit, super quos misit & effudit Spiritum sanctum, vt germina emitterent: sicut aqua veniens super semen terræ mandatum, illud facit germinare: de qua re Ambrosius loquitur egregiè. Et huiusmodi sunt innumera loca. Sed & amplius eosdem describit Ioannes, subdens: *Qui custodiunt mandata Dei, & habent testimonium Iesu Christi.* Idem est, ait Rupertus, ac si dicat: Qui vigilantes sunt in bonis operibus, & sancto confirmati Spiritu: ipse namque Spiritus, testimonium est Iesu, *reddendo* (vt ait Apostolus) *testimonium spiritui nostro, quod sumus Filij Dei.* Richardus de sancto Victore: Qui custodiunt mandata Dei, id est, præcepta rectè viuendi, & habent testimonium Iesu CHRISTI, id est, fidelem confessionem Christi. Clariùs tamen hæc verba patebūt si obseruemus, in Scriptura sacra, habere testimonium, aliquid amplius significare, quam reddere testimonium. Habere namque testimonium, proprium est eorum, de quibus alij testimonium reddunt. Ita Paulus de eligendo in Episcopum: *Oportet autem & illum testimonium habere bonum, ab ijs, qui foris sunt: & vidua eligatur non minus sexaginta annorum, quæ fuerit vnius viri vxor, in operibus bonis testimonium habens.* Vnde, is habere dicitur testimonium Iesu CHRISTI, qui ita vitam suam, vitæ

Esai.1.9. *Esai.44.1.* *Lib.1. de Spiritus S. c.7.* *Rom.8.16.* *Par 2.l.4. in Apo.c.3.* *1.Tim. 3.7* *1.Tim. 5.10.*

Christi conformat, vt omnes testentur, eum verum esse CHRISTI sectatorem. Qua de causa de sanctis martyribus dicitur, eos occisos *propter testimonium Iesu Christi, quod habebant,* id est, quia omnibus patebat, illos fuisse CHRISTI sectatores, & omnes testimonium illis reddebāt, quod erāt Christiani. Apostoli igitur rectè dicuntur habuisse testimoniū Iesu Christi, quia omnibus erat notum, & omnes testimonium illis reddebant, quod erant serui, discipuli, & sectatores Iesu Christi. Et verè allusisse visus est Ioannes, ad illud: *Omnes qui viderint eos, cognoscent eos, quia isti sunt semen, cui benedixit Dominus.* De Apostolis, inquit Cyrillus, & discipulis Apostolorum, & prædicatoribus diuini verbi, hoc dictum est, qui toto orbe fuerunt nobilitati, & conspicui fama, & nomine: adeo vt ad illos vniuersus conflueret orbis, ita vt intra breuissimum tempus, totus orbis fit ad fidem conuersus. Ad hos igitur expugnandos, totis viribus conuertit se draco, hos maximè expetiuit. *Expetiuit vos,* inquit CHRISTVS: *Hunc cibum electum* quærit, cuius *caput* dixit Deus, *in nauibus esse piscatorum,* vt supra exposuimus. Isti sunt namque, qui eidem validum inferunt bellum, qui eius machinas detegunt, viresque eneruant, qui ipsius subditos à tyrannica subiectione liberant, & ad Christi seruitutem reuocant. Quam autem crudele bellum contra huiusmodi semen sanctum, & habentes testimonium Iesu CHRISTI excitauerit, facilè erit intelligere, si persequutiones, quas contra Apostolos, eorumque successores commouit attendamus. Petrum persequutus est, quem duris catenarum nexibus sub Herode vinxit, & in crucem sub Nerone adegit: Paulum plagis, flagellis, lapidibus, & innumeris laboribus prosequutus fuit per iniquorum manus, & capite tandem per Neronem truncauit: Andræam per Egeam cruci affixit, Bartholomæum pelle nudauit, Matthæum lancea confodit, &c. Similiter eorum successores Apostolicos viros, Linum, Cletum, Clementem, Irenæum, I-

Apoc.6.9. *Esai.61.9.* *In cap.61. Esa.* ¶ 75 *Luc.22.31.* *Hab.1.16.* *Iob.41.15.*

gnatium, Cyprianum, Dionysium, Polycarpum, & huiusmodi innumeros, quorum fidem, constantiam, religionem quatere, & destruere contendebat: nec his tantum visibilibus corporeisque persecutionibus impugnabat, sed maiora durioraque aliquando spiritualia bella inferebat, vt B. Ambrosius annotat, quibus perpetuo contendit, viros sanctitate præstantes euertere & perdere. Hoc modo draco dicitur crudele bellum indixisse contra mulierem: nullo namque modo magis validius ac potentius, Ecclesiæ diabolus bellum infert, quam persequendo viros Apostolicos, & sanctitatis claritate fulgẽtes; quia scit illos esse huius ciuitatis fundamenta, istius ædificij columnas, cœlos influentes in inferiora, clarissima sidera dirigentia illos, qui hoc enauigant mare, lumina fugantia tenebras &c. Idcirco bello eos impetens, verè dicitur omnes malitiæ suæ machinas contra sanctam mulierem commouisse. His quadrant, quæ Beatus Augustinus annotauit, non sine grandi consilio à Spiritusancto expressum fuisse, quod hoc ipso ac populus Dei bibit aquas illas famigeratissimas de Petra Oreb excitati sunt contra illum Amalecitæ, grande bellum committentes, vbi Deus firma cõstitutaque lege statuit, vt bellum esset perpetuum contra Amalech. *Bellum Domini erit contra Amalech, à generatione in generationem.* Bibit de petra populus, inquit Augustinus, & statim bellum Amalech excitatum est. Videte fratres, quia postquam quis de petra biberit, id est Christi Sacramenta susceperit, necesse est illi ad pugnã procedere: tamdiu enim quis diabolum contra se expugnantem non sentiet, quam diu opera illius exercere voluerit. Qui verò illum reliquerit, & de petra bibẽs Christum sequi elegerit, necesse est, vt illum patiatur infestum, cui iusto iudicio voluit præponere CHRISTVM. Quisquis ergo Christo coniungitur, non ad delitias, nõn ad voluptates, sed ad prælium præparetur, quia omnes qui volunt piè viuere in Christo, persecutionem patientur, qui intelligere debent, sibi perpetuum bellum

Li. 9. in ca. 21. Luc. in illud: Cũ audieritis prælia.

Ser. 93. de tempor.

Exod. 17.

indictum. Hæc & alia Augustinus. Ex his discant in primis, viri qui tales fuerint timere, & cum multo timore, & tremore salutem suam & aliorum operari, sicuti Paulus, qui dicebat: *Cum multo timore & tremore fuimus apud vos.* Ad quod institutum obseruat Augustinus illa eiusdem Apostoli verba sæpius à nobis inducta. *Ego nõn sic pugno quasi aerem verberans, &c. Sed castigo corpus meum, &c. ne reprobus efficiar.* Beatus Apostolus (inquit Augustinus,) suo tremore nos terruit. Quid enim faciet agnus, vbi aries tremit, &c. Vas electionis, (inquit Hieronymus, eadem verba expendens) in cuius ore CHRISTVS resonabat, macerat corpus suum, & subijcit seruituti, & tamen cernit naturalem carnis ardorem suæ repugnare sententiæ, &c. & tu arbitraris absque lapsu & vulnere posse transire, nisi omni custodia seruaueris cor tuum? Discant insuper alij, cum aliquem talem virum viderint cecidisse, eum excusare, nec tragœdias propterea excitare, considerantes, non mirum eam cecidisse muri portionẽ, qua omnes inimici vires quatere & rumpere conantur, vt scitè Diuus Thomas annotauit. Ex his patet, nullum maiores in hac vita passum fuisse tentationes, quam CHRISTVM, quem sicuti diabolus sanctiorem omnibus cognoscebat, super omnes persequi curauit, vt meritò dicat Apostolus: illum *tentatum per omnia fuisse:* quod & ea etiam quæ in passione contra ipsum diabolus tentauit, manifestum reddunt. Has tamen, tot, tantas, ac tam validas voluit tentationes sustinere, vt nos instrueret, & doceret modum, quo inimicum nostrum reuincamus, vtque eum viribus eneruatum nobis relinqueret, facilè superandum, vt alibi dictum est.

1. Cor. 2. 3.

Ser. 21. de verb. Apo.

1. Cor. 9.

Epist. 4. ad Rust. monach.

Hebr. 4. 15.

§. 21. Dia-

§. 21. ***Diabolum vocat Euangelista tentatorem, quia hoc eius est officium, & dolos tota die meditatur.***

§ 76 ACCEDENS *tentator.* Tribus nominibus hoc in loco sacer Euangelista dæmonem appellat: Diabolum, Tentatorem, & Satanam. De primo & tertio nomine dictum est supra, dicamus nunc de secundo: Vocatur quidem dæmon aptè tentator, ab officio, quod nihil est aliud, quam tentare, tentatione noxia, vt docuit Augustinus. Officium aliquod assumit quisquam, vt ei intendens, vitam transigere possit: propterea in quibusdam Republicis statutum legimus, quod omnes tenentur alicui officio se tradere, ne quis ocio torpescat. In hoc mundo diabolus agens, officium tentatoris ita assumpsit, vt nullus vnquam, ita alicui intenderit officio, sicut diabolus officio tentandi. Omnis enim artifex quantumcunque diligens, suæ artis opera intermittit, aut quia oportet, quod somno indulgeat, aut cibo sumendo intendat, aut à lassitudine releuetur. Cæterum diabolus, nunquam ab officij exercitatione cessat, qui nec dormitioni aut refectioni aliquando intendit, nec lassitudinem contrahit, semper, indefessè, omni occasione, quouis loco, *circuit quærens quem deuoret:* in hoc enim positus est, & concessum est ei, in mundo manere, vt tentationibus homines impetat, quibus illi victoriæ coronam sibi possint comparare, vt alibi dictum est. *Hoc*, inquit beatus Augustinus, *est continuum studium eius, hoc vnicum desiderium eius, vt animas deuoret, qui siue dormiamus, siue vigilemus, siue comedamus, siue bibamus, siue quodcunque opus operemur, omnibus modis instat die ac nocte fraudibus & artibus, nunc palam, nunc occultè, sagittas venenatas contra nos dirigens, vt interficiat animas nostras.* Ita Augustinus. Hoc officium non viribus corporis agit, sed mentis, seducendo, decipiendo, instruendo astute laqueos: ideo vocatur tentator, id est seductor, aut inductor ad malum, aut laqueorum seminator. *Qui seducebat gentes,* inquit Ioannes. Vnde vt annotauit Moyses Bar-Cephas, serpentis speciem in principio statim assumpsit, vt vel ex hoc ipso posset cognosci: hoc enim serpenti proprium est, in capite totam vim habere: ideo & astutiæ symbolum semper fuit, quia tota diaboli vis, qua contra nos agit, in fraudibus & machinis astutissimis sita est. Vnde & Paulus dixit: *Ne circumueniamur à Satana, eius enim cogitationes nouimus.* De quo infra latiùs. Hoc officium ita exequitur, vt nunquam ab illo cesset, semper & vbique laqueos extruere parat. Quod egregiè sanctus Dauid declarauit: *Vim faciebant, qui quærebant animam meam, & qui inquirebant mala mihi, loquuti sunt vanitates, & dolos tota die meditabantur:* quæ verba Basilius de ea persequutione explicat, quam passus fuit à filio suo Absalon, quãdo amici eius & proximi (quo nomine filium exprimit, & Achitophel, qui eius erat amicus) contra eum steterunt, & consilio coacto, dolos contra ipsum cogitauerunt. Quoniam autem Dauid expressam gerebat Christi figurã, Chrysost. August. & Gregorius de Christo omnia interpretati sunt, quem deseruerunt amici & discipuli, & contra quem Iudæi innumeros dolos meditati sunt. Sed ad nostrum institutum congruè omnia accipi possunt. *Vim,* inquit, *faciebant, qui quærebant animam meam.* In numero loquitur plurali, quia innumeros esse inimicos, qui in mundo relicti sunt & nos impugnant, notum erat ei, qui dicebat: *Multi bellantes aduersum me:* & iterum: *multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis.* Certũ est enim, non vnicũ dæmonẽ esse in mũdo, sed quã plurimos. Quod Origenes annotat, expẽdens illud, ꝙ contra S. Iosue congregati sunt Reges, & innumera multitudo, & exierũt ipsi & Reges eorum cũ ipsis: *sicut est arena maris in multitudine, & conuenerunt omnes Reges isti, & coierunt in vnũ ad aquã Marõ, pugnare cõtra Israel,*

Marginalia: Li. de dono perseue. ca. 6. tom. 7. — 1. Petr. 5. 8. — In Soliloq. cap. 16. — Apo. 12. 9. — Lib. de Paradis. c. 27. — 2. Cor. 2. 11 — Psa. 37. 13. — Scholia in Psal. 37. — 2. Reg. 17. — Psal. 55. 3. — Psal. 68. 5. — Hom. 14. in Iosue. — Iosue 11. 4.

Vide, inquit Origenes, quanta aduersum Iosue, & Israeliticum exercitum, contrariarum virtutum & pessimorum dæmonum, examina concitantur. Innumera ergo examina dæmonum, contra iustos conueniunt. Hoc etiam obseruauit Hieronym. expendens illa verba: *Adhæsit vni ciuium regionis illius.* Quod autem ait, inquit Hieronym. vni de Principibus, plures esse intelligendum est, qui per istum volitant aerem, vt diuersorum fraude vitioru genus hominum suæ subijciant seruituti. Imò & millia millium in mundo reperiri dicebat Antonius, vt refert B. Athanasius, demonstrauitque B. Hilarion, (quem Antonius, filium suum vocabat) ex Euangelica historia, quando Dominus integram legionem dæmonum ex vnius hominis corpore pellens, eisdem concessit, vt duo millia porcorum corpora inuaderent, & suffocarent in mari. Cur Dominus talem porcorum perditionem permisit? Ad institutionem astantium: postulauerat namque Dominus, cum dæmoniacum coram se habuit: *Quod est tibi nomen? at ille dixit: Legio mihi nomen est, quia multi sumus. Et deprecabantur eum multum, ne in abyssu irent. Erat autem ibi grex porcorum magnus, & deprecabantur eu spiritus, dicentes: Mitte nos in porcos: & concessit eis. Et exeuntes spiritus immundi, introierunt in porcos, & magno impetu grex præcipitatus est in mare, ad duo millia & suffocati sunt in mari.* Voluit Christus Dominus, vt astantes vere cognoscerent, innumeram dæmonum multitudinẽ vnũ illũ hominem vexasse: non autem aliter credere potuissent (dicebat S. Hilarion) de vno homine exisse tantam dæmonum multitudinem, nisi grandis porcorũ numerus, & quasi à multis actus pariter corruisset. Hæc refert Hieronymus scribens vitã S. Hilarionis, qui ex hoc ostendebat, immane odium, quo dæmones, homines prosequuntur, expendens tantam illorum multitudinem ad vnicum hominẽ torquẽdum conuenisse. Et quamuis quidã Theologi, vt defendant sententiam D. Thomæ, asserentis, plures Angelos in vno loco esse non posse, censeant, dæmones illos fuisse in diuersis partibus corporis illius miseri hominis, vt Capreolus *a*, & Ferrariensis *b*, verius tamen alij, iuxta eiusdem D. Thomæ sententiam censent, plures dæmones imò & innumeros aliquando simul in vno loco esse, vt ex Magistro Cano docent Bannes & Zumel *c*. quia tam auide in nostram perditionem coniurant, vt admodum exercitus se vniant: *& consilium in vnum faciant*, tum vt certius victoriam sperent, tum vt vnusquisque eorum, suæ satisfaciat malitiæ, cui minus satisfactum est, si non quiuis eorum manum ad nostrum exitium applicet. De quibus infra latius. Optimè ergo Dauid, de inimicis suis in numero plurali loquitur, qui vere dicebat: *Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant me? Multi insurgũt aduersum me:* de quibus egregiè ait: *Vim faciebant, qui quærebant animam meam.* Expende illud, *quærebant animam meam.* Non quærit diabolus aurum, aut facultates externas; sed animam: non contentus fuit, quod traderetur ei corpus S. Iob; sed animam sitiebat: *Cibus eius electus.* Data est terra sibi in cibum, non tamen hæc est, quæ illum delectat, sed animã concupiscit, quam quærit, vt perdat in gehennã. Vt hoc cõsequantur, *vim faciunt:* ad hoc omnẽ virium suarum potentiam dirigunt. In Hebræo habetur, *Vaiank sau*, à verbo, *Nakas.* Quod est illaqueare, aut laqueos tẽdere, vel extruere. Vnde Pagninus: *Et tenderunt laqueos, quærentes animam meam:* quoniam tota vis dæmonis in hoc posita est. Ecce serpentes, quorum tota vis in capite est, vt diximus, id est in machinis, & fraudibus. *Et qui inquirebant mihi mala, loquuti sunt vanitates.* In Hebræo: *Quærentes malum meum.* Ecce quid diabolus quærit, malũ meum, perditionẽ. Offert secundũ externã speciem bona, speciosa, pulchra, sed quid quærit? malũ tuum: sicuti videre licet in Adam, cui bona proposuit, sed malum eius inquisiuit. Ad hoc *loquuti sunt vanitates.* Vanum est, quod secundum exteriorem speciem videtur aliquod bonum intra se continere, sed reuera nihil boni habet, vt nux vana, aut amygdala. Tales sunt dæmo-

Epist. 146. ad Damas.
Luc. 15. 15.
In vita Antonij.
¶ 77.
Luc. 8. 30. Marc. 5. 9. & Matt. c. 8. 30.
In vita S. Hilari. to. 1. ad finem.
a 2. d. 2. q. 1. ad 1. cõt. 3. Conclus.
b 2. cont. Gent. c. 68.
c p. p. q. 52. art. vlt.
Psal. 3. 2.
Hab. 1. 16.

dæmonis suasiones, quæ secundùm externam speciem aliquid boni promittunt, sed omni bono interius vacuæ comprobantur *Et dolos*, fallacias, imposturas, fraudes, *tota die*, id est, sine cessatione (inquit Augustinus) perpetuo *meditabantur.* Meditari est, attentissima consideratione, apertissimisque oculis mentis cōsiderare; quomodo dixit idem Dauid de viro iusto: *In lege Dei meditabitur die ac nocte.* Dolos meditabantur, id est, omnibus mentis suæ viribus attendebant, qua ratione possent me decipere, dolis circumuenire, & fraudibus irretire: metaphora sumpta à venatoribus, quibus maximè conuenit dolos meditari ad auiculas capiendas. Mirum est, quàm auidè aucupes cupiant miseras auiculas comprehendere, qui forsan hoc nomine vocantur, propter cupiditatem, qua ardent, auiculas capiendi: ad hoc innumeras fraudes & dolos meditantur. Ramos virides in arido agro plantat venator, in quibus virgulas constituit visco refertas, quasi ostendens auibus sedem, vbi quiescere possint ad cantandum cum alijs auiculis, quas caueis inclusas ibidem exhibet: laqueos abscondit, iuxta quos grana expandit, quasi nihil aliud intendens, nisi cibum eisdem præparare. Auiculas caueis clausas cantantes, lætasque proponit, & quasdam caueas apertas exhibet, liberam exeundi facultatem simulans, & quasi ad illarum societatem easdem inuitans: earum cantus ore refert, quasi amicitiam earum captans, vt non fugiant, nec timeant eum, quem vocem voci suæ similem referentem audiunt. Quid his omnibus dolis venator quærit? Certè malum auibus, earum exitium & perditionem. Ad hoc dolos tota die meditatur. Hoc agunt dæmones, quos idem Dauid venatores aut *venantes* vocat; qui perpetuo fallacias componunt, vt nos capiant. Offert enim diabolus tibi delectationem, aut bonum delectabile, vel vtile, quasi nihil aliud intendat, nisi tui commodum, & pascere, sustentare, & delectare, & ramum viridem ac amœnum, in quo sedeas, præparare. Exhibet coram oculis tuis, quosdam alios peccati cauea inclusos, quasi in illa cantantes, qui in peccato persistentes, lætam ducunt vitam, vt eorum expetas societatem, & credas, te delitiosam vitam in peccato habiturum. Caueam exhibet apertam, repræsentans, quàm tibi liberum sit, quando volueris à culpa exire per confessionem & contritionem. Hoc agit tota die, hoc perpetuo operatur, hoc eius officium, laqueos extruere, tentationes parare. Et quidem tam sapiens huius operis est artifex, vt quouis loco, quocunque tempore, ex quauis re validissimas extruat tentationes. Qua de causa à Beato Gregorio Nysseno vocatur, tentationum inuentor. Merito absolutè coqui nomen vendicaret, qui ex quacunque re, etiam ex folijs fagi, aut raphanitis, delicïosissimos cibos præpararet: similiter qui ex quacunque etiam minima panni portione, integrum vestimētum homini magnæ staturæ extenderet & conficeret, iustè sartoris nomen mereretur. Talis est diabolus, qui ex quacunque re, quocunque loco, ex quauis occasione, tentationes fortissimas construit; qui propterea callidissimus aduersarius, & *inueteratus dierum malorum*, verius quàm senex ille, qui Susannæ honestatē conatus fuit prostituere, vocatur à B. Hieronymo *a*. Deest illi in deserto (inquit Ambrosius *b*) de paradiso amœnitas arborum, consiliatrix Eua, pomorum speciosa deceptio, tantum lapides in pauimento reperiuntur: ex eis tentationem construit. Obseruauit Philo *c*, Deum consultò noluisse legem tradere populo suo, dum in Ægypto commorabatur, sed cùm peruenit ad desertum, vbi procul abessent ab illis occasionibus, quas in Ægypto diabolus habebat ad tentandos eos, & excitandos ad legis transgressionem. Colebantur namque in Ægypto Dij multi, & varij, qui diuinitatis speciem ex altaribus, & sacrificijs præseferre videbantur: occasione itidem seruitutis, & timore pœnarum poterant Hebræi induci ad multa peccata contra legem Dei. Voluit propterea Deus, vt Ægypto egrederentur, quatenus à Dijs Ægyptiorum alieni,

In Psal. 37. — *Psal.* 1.2. — § 78. — *Psal.* 90.3. — *Li. de beatitu. oratio.* 4. — *Dan.* 13.52. — a *Epist.* 34. *ad Iulian.* — b *Serm.* 35. *de ieiun. Domi.* — c *Lib. de decem Oraculis.*

lieni,& à potentia tyranni liberati, nihil se illis offerret, quod à legis obseruantia impediret, imò in solitudine habitantes, solius veri Dei opera contemplantur cœlos, Lunam, & Stellas, quæ ille fundauit.

§ 79 Ita quidem factum est. Nihilominus ex ijs diabolus tentationes innumeras extruxit: nam contemplantibus illis, Solis elegantiam, Lunæ plenæ pulchritudinem, & Stellarum concentum & splendorem; & considerantibus planetas micantes, & scintillas quasi emittentes, persuadere inde cœpit, veros Deos esse, qui tali præstabant pulchritudine, & tot bona terris inferebant. Et ita ad eorum adorationem

Deut. 4.19 illos pertraxit, vt necesse fuerit, Deum prohibuisse astrorum curiosam contemplationem. Ex ipsa insuper solitudine occasionem accepit, vt eis persuaderet, necessarium sibi esse, aliquem Deum, quem coram se viderent & conspicerent, qui illos à tam deserta solitudine liberaret: & inde impulit ad extruendum vitulum conflatilem, quem oportuit comminui, & in pulueres redigi, vt à tali impietate

Lib. 1. *de Adoratione.* reuocarentur. Obseruauit similiter Cyrillus historiam sancti Loth, quem è Sodomis eductum, in montem ascendere iubent Angeli, & quidem vxore in itinere relicta, & in statuam salis conuersa, quæ Sodomis nimis affecta, posset Sodomæ memoriam excitare, ad sublimem perueniens speluncam, securus (inquit Cyrillus) iam esse videbatur, & esse de eorum nu-

Esai. 33.15. mero, de quibus dixit Esaias: *Qui ambulat in iustitia, &c. Hic habitabit in sublimi spelunca petra firma:* ibi nihilominus laqueos diabolus extruxit, & filias, ne sine posteritate pater earum decederet, ad incestuosos complexus excitauit, ex quibus illa impia Moabitarum & Ammonitarum orta est multudo. Hoc nos quotidie experimur, dum in quocunque statu, quocunque loco, & quacunque die, eius tentationes sentimus. Si diuitias habes, inde te de superbia tentat, & allicit ad luxum: si eis careas, ad furtum inducit. Si sanus es, pœnitentiam dilatare suadet: si infirmus impatientia ferire contēdit. Si nobilis, ad aliorum contemptum impellit: si plebeius, odium in te erga nobiles excitare nititur. Si vxoratus fueris, vxoris fastidium generare cupit & prouocat, vt leues eius defectus aduertas & magnifacias: si vxore cares, ad congressum cum aliena mouet. Si filios habes, vt nimis eorum profectibus intendas suadet: si cares, tristitiam incutere procurat. Vnde optimè Petrus clamauit: *Sobrij estote, & vigilate, quia aduersarius vester diabolus circuit, quærens quem deuoret.* Quibus verbis al- 1. *Pet.* 5.8.

ludere videtur ad illa: *Quid tu vides Ieremia? Et dixi: Virgam vigilantem ego video.* *Ierem.* 1. 11

Chaldæus, *Regem festinantem ad malefaciendum video.* In Hebræo verbū, *Sakued,* quod vigilare & festinare significat. Voluitque, iuxta aliquos Interpretes Propheta, Regem Babylonis indicare, quem Deus Prophetæ venientem ad destruendam Ierusalem ostendebat. Commune est namque apud omnes, sceptri aut virgę typo, Regem significari: ideò dicitur *virga Regni:* &, *ne tradas sceptrum ijs, qui non sunt,* id est, Regnum infidelibus. Sed eum *Psal.* 44.7. *Hesther* 14 11.

venientem vidit, & vigilantem ad malefaciendum, quia eum conspexit, attentissimis oculis considerantem ciuitatem; eam circuentem oculis suis, omni ex parte eam lustrantem, vt videret quomodo ei malefaceret. Vnde idem est ac si dicat: Video Regem Babylonis festinantem, & vigilantissimis oculis circuentem & considerantem Ierosolymam, vt videat qua parte melius possit eam destruere, omnia eius mœnia, omnes murorum partes, omnes portas considerat, vt ei malefaciat. Qui propterea dæmonis typum tenet, qui totus in hoc est positus, vt nobis mala inquirat. Vt hoc perficiat, oculis omnia lustrat, ad omnia quæ agimus mentem exigit, opera, verba, cogitationes, eo modo quo potest, attendit, vt impetum faciat. Oportet ergo nos omni ex parte vigiles esse, & non minori cura nostræ saluti, quam ille nostræ perditioni intendere.

§. 22. Quia

§. 22. *Quia diabolus semper & vbique arcus habet intentos, Sancti semper & vbique se exhibent similes rotis oculatis Ezechielis, indutos veste oculata Sacerdotali.*

§. 80 1. Petr. 5. 8. BEatus Petrus illis verbis quibus nos admonet: *Sobrij estote & vigilate, quia aduersarius vester diabolus, tanquam leo rugiens circuit*, &c. quæ paulò ante cœpimus explicare, ad illas videtur famigeratissimas rotas alludere velle, quas Sanctus Ezechiel vidit, quæ apud eundem singularibus describuntur aspectibus & figuris: quia tales erant, quæ à quodã mirifico animante, quod ipse Cherubim vocat, ducebantur, illiusq; sequebantur ductum in omnibus, quæ & ibant nec reuertebantur, quarum *totum corpus oculis*, inquit a; *plenum erat*, b, *& omne corpus eorum, & colla, & manus, & pennæ, & circuli, plena erãt oculis in circuitu quatuor rotarum*. Qua planè figura, egregiè vt sancti Patres docent, viri iusti describuntur; qui ductore Spiritu sancto feruntur, de quibus Paulus: *Qui Spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt*: eosque ducit secundùm suam voluntatem, quorum vnusquisque dicere illud potest: *Tenuisti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me*. Ad rotarum autem typum & symbolum describuntur, vt hoc ipso significetur, eos esse facilè mobiles ab eodem Spiritu sancto, quos tam facilè quo vult trahit, vt admodum Habacuc, vel vno capillo ducat. Rectè tamen oculis pleni inducuntur, quibus perpetuam vigiliam & attentionem ad omnia, quam Sancti habent, voluit indicare: oculus enim, vigilantiæ & solertis curæ symbolum, etiam apud Gentiles tenet. Insignis fuit illa Iouis statua, quam refert Pausanias insubdiali ara, ad quam Priamum Troia capta confugisse proditum est, tribus insignem oculis, quæ à Stehenelo Capanei filio Argos fuit translata: quibus tribus oculis, hieroglyphicè, curam & vigilantiam Iouis, qua erga cœlestia, terrestria & inferna erat attentus, indicare voluerunt. Non credebant, duos solummodo oculos sufficientes ei, qui tribus intentus esse debebat. Rotis autem sanctis, quas Propheta describit, non solum non sufficiunt tres oculi, sed & innumeri sunt necessarij, in capite, fronte, auribus, collo, labijs, ore, brachijs, &c. Et in ipsis oculis, vt nec Argos, cui perpetua vigilia mandata fuit, tot tantosque habuerit. Et rectè quidem tam vigiles & oculatos erga omnem partem Sanctus Ezechiel viros iustos describit. Descripserat namque Esaias Regem Babylonis Deo permittente venientem, ad expugnandam ciuitatem Ierusalem, habentem arcus paratos & intentos, in omnem partem. *Ecce*, inquit, *festinus, velociter veniet: non est deficiens, neque laborans in eo: Non dormitabit, neque dormiet, neque soluetur cingulum lumborum eius, nec rumpetur corrigia calceamenti eius. Sagittæ eius acutæ, & omnes arcus eius extenti*. Egregia dicẽdi phrasi inimicum aduenientem describit: vt vigilantes reddat omnes habitatores Ierosolymæ. Primo namque, quam expeditus ille veniat, exprimit: *Ecce festinus, velociter veniet*. In Hebræo, *Kal*, id est leuis, à verbo, Kalal, quod significat leuem esse, & nullo pondere impeditum. Nihil magis cursum impedit, quam pondus, quo quis grauatur. Vnde cursores etiam vestes exuunt, vt dixit Paulus: *Qui contendit in agone, ab omnib. se abstinet*. Loquitur de luctatoribus & cursoribus, qui prẽmium intendebant. Ideoq; ad cursum idem ipse nos excitãs: *Deponentes*, inquit, *omne pondus*. Vult ergo Propheta dicere. Veniet inimicus, nullo põdere impeditus, ideoq; festinans, tanta celeritate, vt præoccupet omnẽ diligentiam ciuitatis: nam quo tẽpore ciues attendent, iam pugnantium ictibus se præoccupatos inuenient. Nihil sanè est, quod magis astuti Duces procurẽt, quàm præoccupare eos, quos debellandos assumũt, vt subito & ex improuiso conuenientes, illos inueniant omni cura solutos: sicut Dauid fecit cum Amalecitis, quos propterea omnes expugnauit, absq; eo quod vel vnũ ex suis militem

Marginalia (left column): Ezech. 1. & 10. — a Ezech. 1. 18. — b Ezech. 10. 12. — Rom. 8. 14. — Psal. 72. 23 — Apud Pieriũ lib. 33.

Marginalia (right column): Esa. 5. 26. — קלל — 2. ad Timoth. 2. 5. & 1. Cor. 9. 25. — ad Heb. 12. 1. — § 81 — 1. Reg. 30.

litem amitteret. Deinde perseuerantiam in bellando exprimit, subdens: *Non est laborans, neque deficiens in eo, non dormitabit neque dormiet:* id est, nullo labore defatigabitur: ideoque non solùm non se tradet somno profundo, sed nec leuiter dormitabit. *Non soluetur cingulum renum eius.* Iuxta phrasim Hebræam, soluere cingulum, est cessare ab opere, cui quis erat intentus; sicut accingere, est, se præparare ad illud. Semper erit accinctus & paratus, & quasi in procinctu, & nec calceamenta vnquam detrahet aut deponet (hoc enim significat illud: *Nec rumpetur corrigia calceamenti eius*) non ligaturam corrigiæ calceamentorum suorum soluet, semper erit stans & currens, circuens & ambulans. Neque tempus insumet ad acuēdas sagittas, quas iam acutissimas parauit, *Sagittæ eius acutæ*, quæ penetrare omnia possint: *Et omnes arcus eius extenti:* iam sunt parati, armati, tensi, & intenti in omnem partem, vt eo ipso quod quacunque parte aliquis appareat, subito illum possit sagitta transfigere. Timendus certè inimicus talis, nec vnquā similem vidimus, qui ad omnes partes simul intendat, & contra quamcunque habeat iam arcum paratū, sagittamq; acutam in eo positam, imò & arcus in omnes partes tensos & directos. Vnde egregiè sub huius typo dæmonem sanctus Propheta describere voluit, cuius aptissimè Rex Babylonis figuram gerebat, vt Beatus
Lib.7.Moral.cap.16. Gregorius demonstrat: de quo melius quàm de quocunque terreno Rege dicere potuit: *Ecce festinus velociter venit.* Nullo namque corporis pondere tenetur aut impeditur. Non est nostri similis, in quibus
Sap.7.15. *corpus quod corrumpitur*, ita *aggrauat ani-*
Rom.7.24 *mam*, vt cogatur Paulus clamare: *Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* Vnde summa celeritate mouetur, & agit, & conatur propterea nos præoccupare, & imparatos inuenire. Et fit sæpè, quod reuera hominem prius impetit, quā attendere possit, sicuti experimur in subitis tentationibus, quibus aliquando prius
Par.2.in Psal.134. homo impetitus est, quam plenè eas aduertat, quas propterea Richardus de sancto Victore subitas vocat, quod plenum iudicium rationis præueniant. Festinus ergo velocissimusq; venit, qui nullo pondere grauatur, aut impedimento aliquo detinetur, perpetuo currit, & circuit. Non mirum (inquit Didymus, expendens il- In Caten. in Iob.
lud, *Circuiui terram, & perambulaui eam*) quod omnem terram, imò omnia quæ sub Iob 1.7.
cœlo sunt, subitò circuat, cùm sit spiritus, subitò per omnia discurrens & omnia percurrens. Et hinc (inquit Richardus, quod longè prius Tertullianus annotauerat) est In Apolog. cap.22.
quod Scriptura sacra, vitiorum incentores dæmones, sępè aues nominat: nam subito, & quasi auis volat, cùm mentem aliquando etiam ante deliberationem præoccupat, imò & antequam deliberare possit. Sępe enim tāta festinatione mens in turpem cogitationem labitur, vt priusquam aliquid deliberare possit, in delectationem subito rapiatur: tentatorque tunc, quasi auis volans est, cùm venit subitus & improuisus. Ex quibus explicat ipse Richar- Lib.6.in Apoc. ca.1.
dus, illud quod dicitur: *Cecidit Babylon, & facta est habitatio dæmoniorū, & custodia* Apoc.18.2.
(id est locus quietis) *omnis spiritus immundi, & custodia omnis volucris immundæ.* Dęmones, inquit, & spiritus sunt, & volucres: spiritus, propter naturæ subtilitatem; volucres, propter motionis velocitatem.
Is insuper inimicus non eget somno, nec ¶ 82
quiete, vt artus solutos reddat laboris vsui, quippe qui nullam contrahit ex labore lassitudinem, non circundatus est carnis infirmitate, qui ad modum *mercenarij* Iob 7.2.
desideret vmbram, aut finem operis sui, vt ad Ephes. 6.12.
paulatim quiescat, & resumat vires: *Quia non est colluctatio contra carnem & sanguinem*, sed contra inimicos spirituales, qui neque cibo egent aut potu, vel somno; ideoque indefesse expugnationi intendunt, & tam in procinctu sunt, quod sagittas iam habent paratas: *Sagittæ* namque *eius acutæ.* Non se detinet, cùm tēpus pugnandi se offert, ad acuendas sagittas: iam illas defert limatas, & tam acutas, quod illis omnia possit penetrare: quia nec tantùm impetit eos, quos inuenit stantes otiosos in foro, aut in biuijs viarum sedent,

ſedent, omnibus venti flatibus expoſiti, ſed & eos, quos in penetralibus abſconditos contemplatur. Nulla tam valida maceries monaſterij, quam tales ſagittæ non penetrent: nullus murus tam fortis circuit moniales, ad quem earumdem ictus non perueniant: nullus Anachoreta ita ſe ad intima deſerti recepit, ad quem huiuſmodi tela non pertingant, quæ & interiora cordis ſæpe attingunt, quibus homo ſentit ſuorum viſcerum præcordia ſauciari. Sed & *omnes arcus eius extenti* perhibentur, ſicut Rex Babylonis, exercitu ſuo circuens Ieruſalem, omnes arcus extentos habuiſſe dictus eſt, quia contra quamcunque partem murorum erant arcus intenti, & ſagittæ ſuper chordam aut neruum poſitæ, extenti, vt quacunque ex parte, aut quocunque modo aliquis appareret, poſſet illum ſubito transfigere. Ita ſe habet dæmon: omnes habet in omnem partem arcus extentos, vt in quacunque parte te viderit, poſſit ſagittam contra te emittere: ſi loquentem, impellit ad murmurationem, & detractionem; ſi circundantem ciuitatem, vt ſpeciem mulieris attendas, & deſideres: ſi te intra domum contines, melancholiæ triſtitiam acuit: ſi negotijs intendentem, auaritiæ iaculo ferire cupit: ſi in dignitate conſtitutum, ſuperbiam excitat: ſi orationi intendentem, mentis euagationem procurat. Vide quomodo ſe cum Iſraelitis geſſerit. Defuit aliquando Moyſes, quoniam aſcendit in montem, ad legem accipiendam: ſubito eos impugnat, proponens, quod non poterant ſine Duce, vel ad momentum perſtare, & eos
Exod. 32.1. propterea incitauit, vt *congregati aduerſus Aaron dicerent: Fac nobis Deos, qui nos præcedant: Moyſi enim huic viro, qui nos eduxit de terra Ægypti, neſcimus quid acciderit.* Cum autem Moyſes adfuit, qui illos regere ſtudebat, eos inde expugnare cœpit, quaſi ſuadens, quod indignum eſſet populum illum ſubijci homini, qui Deum ipſum tanquam Ducem habebat, & eos mouit, *vt ſtarent contra Moyſen & Aaron dicentes: Sufficiat vobis, quia omnis multitudo ſanctorum eſt, & in ipſis eſt Dominus: Cur eleuamini ſuper populum Domini?* Quaſi dicant: Dominus eſt, qui huic populo, qui eſt multitudo quædam ſanctorum, præeſt: vos ergo deſiſtite iam à principatu, & præſidentia. Vidit eos diabolus conſumptis cibis, quos ex Ægypto reportauerant, famem patientes, eos ſtatim excitauit, vt contra Dominum murmurarent; & ollas Ægypti concupiſcerent, & dicerent: *Vtinam mortui eſſemus in terra Ægypti, quando ſedebamus ſuper ollas carnium,* *Exod.* 16.3.
&c. Cur eduxiſti nos in deſertum iſtud, vt occideretis omnem multitudinem fame? Cum autem vidit eos cœleſti Manna abundare, cibo manibus Angelorum ſubacto, eos ad faſtidium prouocauit, & vt clamarent: *Nihil aſpiciunt oculi noſtri niſi Man, anima noſtra nauſeat ſuper cibo iſto leuiſſimo.* *Num.* 11.3. Cum vidit eos, quod iam ſolitudinis & itineris laſſitudine fatigarentur, excitauit vt conquererentur, quod tardaret Deus verbum ſuum, quo promiſerat, eos introducere in terram patribus ſuis repromiſſam. Cum autem iam iam vellet Deus eos introducere, & ad hoc præcepiſſet exploratores mitti, timoris affectu eos perterruit, repræſentans talem fortitudinem habitatorum terræ illius, vt diffiderent Dei potentia ad debellandos illos: qua de cauſa *vociferans omnis turba fleuit, & murmurati ſunt dicentes: Vtinam mortui eſſemus in Ægypto, & nõ inducat nos Dominus in terram iſtam, ne cadamus gladio, & vxores, ac liberi noſtri, ducantur captiui.* *Nũ* 13 & 14 Ad omnem partem arcus habet extentos. Eo ipſo, quod conſpexit mulierem contemplantem arboris prohibiti pulchritudinem, gulæ ſagitta cor eius transfixit. ¶ 83 *Geneſ.* 3. Cum vidit Cain attendentem, ad fauorem quo Deus fratrem ſuum Abel proſequebatur, ſagitta inuidiæ illum confodit. *Gen.* 4. Cum conſpexit Dauidem, contemplantem mulierem, ex aduerſo ſe leuantem, iaculo luxuriæ illum impetiuit. 2 *Reg.* 11. Cum vidit Iudam, conſiderantem vnguenti pretioſi effuſi valorem, auaritiæ & proditionis *Ioan.* 12. telo ſagittauit ei⁹ viſcera, ſicut & Giezi, cũ vidit eum attendentem, ad ea quæ Naaman magiſtro ſuo Eliſæo offerebat, de quibus paulo inferius adhuc ſermo erit. 4. *Reg.* 5.

Optime ergo sancti viri, oculis vndiq; circundatos se exhibent, quia non ignorant, vt ait Paulus, *cogitationes Satanæ*, & ideo curant, *ne circumueniantur ab eo*, [2.Cor.2.11.] qui ad omnem partem arcus habet extentos, vt nō minori vigilantia salutem suam, quam diabolus ipsorū perditionem, procurent. Oculis pleni sunt, quos habent in ore, solicite omnia verba, quæ loquuntur considerantes; in auribus attendentes, ne auscultent aliquid illicitum, in manibus considerantes omnia, quæ agunt; in pedibus omnes gressus suos conspicientes solicite; in oculis ipsis solicite prouidentes, ne eos figant, vbi non oportet. His concinere possunt, quæ circa Sacerdotis tunicam obseruant Hebræi. Præcepit namque Dominus Moysi, vt tunicam faceret summo Sacerdoti hyacintinam. *Facies*, inquit, *tunicam superhumeralis, totam hyacintinam:* [Exod.28.31] De qua egregie loquitur Diuus Hieronymus. [Epist. 127. ad Fabiol.] Hebræi autem annotant, tunicam istam, ita fuisse contextam, vt oculorum figuras opere phrygionico haberet, continuis, contiguisq; ordinibus, vt erant scutulatæ vestes apud Romanos: & vndulatæ apud nos. Ita R. Salomon, & R. Abraham, & R. Sahia, quorum sententiam sequuntur Lippomanus, [In Caten. Exo. 28.39] Vatablus, & alij, probantq; ex eo, quod ibidem additur: *Stringesq; tunicam.* In Hebræo habetur *vesibbatzta*, à verbo *Sabatz*, [שבץ·] quod significat, oculatum aliquid facere, opere phrygionico. Vnde & illi legunt: *Oculabis*, aut, *ocelabis*, de quibus Pagninus. Hæc quidem, sicut & alia, [Rom.15.4.] vt dixit Paulus, instituta & scripta sunt ad nostram eruditionem. Sacerdotis typo, omnem virum iustum voluit Deus designare; non quod illi omnes sacerdotes sint, ad consecrandum & offerendum verum Christi corpus in altari: id nāque ijs tantummodo conuenit, qui peculiari consecratione ad id sacrati & dicati sunt, vt fides Catholica profitetur, sed quia illis omnibus conuenit, offerre sacrificia laudis & gratiarum actionis, & mortificationis carnis, & exhibere corpora sua Deo, hostiam viuentem, vt dixit Paulus *a*, [a Rom.12.1] quæ Petrus *b*, [b 1.Pet.2.5] spiritales hostias, aut sacrificia vocauit, vt Basilius *c*, Augustinus *d*, Ambrosius *e*, Leo Papa *f*, cæteriq; sancti Patres tradiderunt. [c Ser. 2. de Baptis. d Li. 20. de ciuit. ca. 10 e Lib. 4. de Sacr. cap. 8 f Ser. 3. in Anniuer. Assumpt. suæ.] Veste igitur, vndiq; apertis, vigilantibusque oculis circundata, & ornata, voluit Deus sacerdotem vestiri, vt significaret, ita cuilibet iusto & sancto incedendum, quod oculis vndiq; circundatus, illisq; vigilantibus sit, vt aspiciat, conspiciat, & circunspiciat, vbinam pedes figat; ad quidnam mittat manus, brachia extendat, applicet aures, os aperiat, linguā moueat, & oculos conuertat: nouit enim Deus, ita inimicum nostrum tentatoris officium plene adimplere, vt vbiq; & ex quacunq; occasione tentationes eruat, laqueos paratos habeat. Circa quod, audiēda est diuina vox, sæpius à nobis citata: *Communionem mortis scito, in medio laqueorum ingredieris, & super dolentium arma ambulabis.* [Eccl.9.20.] Circa quæ verba, egregie loquitur Chrysostomus, [Hom 15. ad pop & 8. in Lucam.] vt supra insinuauimus: & videndus est B. Augustinus in illud: [In Ps. 141.] *In via hac, qua ambulabam.* Id est, in via Christi, *absconderunt laqueum mihi.* [Psal.141.4.] ¶ 84 Vbi expendens Augustinus locum Ecclesiastici citatum: Hinc, inquit, laquei, & illinc laquei, à dextris laquei, & à sinistris laquei: laqueum à dextris, prosperitas seculi, laquei à sinistris aduersitas seculi, laquei à dextris, promissiones, laquei à sinistris terrores: *Tu in medio laqueorum, &c.* & alibi: [In Soliloq. cap. 16.] *Inimicus*, inquit, *vt occidat, semper vigilat sine somno: & nos vt custodiamus nos, nolumus euigilare à somno. Ecce tetendit ante pedes nostros laqueos infinitos, & omnes vias nostras repleuit decipulis, ad capiendas animas nostras. Et quis effugiet? Laqueos posuit in diuitijs, laqueos posuit in paupertate, laqueos tetendit in cibo, in potu, in voluptate, in somno & in vigilia: laqueos posuit in verbo, & in opere, & in omni via nostra.* Ita Augustinus. *Multi laquei* (inquit Ambrosius) [Libr. 4. in Luc.] *quocunque progredimur: laquei in corpore, laquei in lege, laquei in pinnis templorum, in crepidinibus parietum tēduntur à diabolo: laquei in Philosophis, laquei in cupiditatibus, laqueus in pecunia, laqueus in religione, laqueus in studio castitatis, exiguus nāq; momētis mens inclinatur humana, & huc, atq; illuc*

pro versutia suadentis frequenter impellitur, &c. Oportet ergo oculatum vndiq; hominem esse. Ex his explicat Augustinus illa verba Apostoli loquentis de Christo: *Dedit,* inquit, *seipsum pro peccatis nostris, vt nos eriperet à præsenti seculo nequam,* aut malo. Inquirit Augustinus, cur præsens seculum vocetur, nequam aut malum. Nunquid Paulus sensit, quod postea Manichæi dicere conati sunt, hunc mundum malum esse, & à malo Deo conditum? Age (inquit Chrysostomus) dic mihi: Quid est seculũ? Tempus, diebus & horis discretum. Quid igitur? An spacium dierum malum est? An malus est Solis cursus? at nemo istud vnquam dicturus est? Dices: Non tempus dixit malum, sed præsentem vitam. Sed hæc præsens, innumerabiles coronas; præmiaq; parat: vnde & Paulus supra modum laudat eam: *Quod si viuere in carne hic mihi fructus operis est, & quid eligam ignoro:* & cum sibi proponat optionem, vtrum mallet viuere, an dissolui, & esse cum Christo; potius ducit, hic commorari, propter aliorum vtilitatem, necessitatem, & commodum: *Permanere,* inquit, *in carne, necessarium propter vos.* Quod si mala esset hæc vita, nequaquam hoc ille de seipso dixisset. Num hæc vita mala, in qua de futuris philosophamur, in qua ex hominibus facti sumus Angeli, cumq; cœlestibus virtutibus simul choros ducimus: Si hæc vita mala est, ne crimineris eos, qui sibiipsis consciscunt necem, qui enim se subducit malis, non criminationem, sed coronam promeretur. Si hæc vita res est mala, coronandi forent homicidæ, qui nos à malo liberarent, &c. Hæc & alia ibi Chrysostomus. Respondet tamen Augustinus, seculum hoc aut hunc mundum, aut vitam, dici nequam, vel malum, eo modo quo saltus pleni latronum incursionibus, dicuntur mali, id est, periculosi: & idcirco hoc seculum malum dicitur, quia periculis & laqueis plenum est, quos Paulus vbique conspiciebat: *In mari, in terra, in ciuitate, in solitudine, ex genere, ex gentibus, &c.* Quo etiam modo, dies idem Apostolus

Li. 21. con. Faust. c. 10
ad Gal. 1. 4
In cap. 1. Gal.
Ad Phili. 1. 22
2 Cor. 11. 26

vocauit *malos,* & Sapiens vocauit *tempus iniquum,* illud, quod plurimas iniquitatũ affert occasiones & laqueos. Et hoc est (inquit Chrysostomus) quod Christus Dominus fecit, iuxta Apostoli verba, quod nos *liberauit à præsenti seculo nequam,* quia nos à peccatis, quibus tenebamur, liberauit & contra pericula atque tentationes liberos reddidit, vincens tentatorem, & docens, ac instruens nos, quomodo eum vincere possimus, suæ gratiæ vires abundantissime quantum est ex se subministrans. Quia ergo dæmon, ita officij sui partes complet, vt omnia laqueis ac tentationibus compleat, optime tentatoris nomen sibi vendicat: ideoque oportet, Spiritum sanctum audire admonentem, & hortantem: *Homo sapiens in omnibus metuit, & in diebus delictorum attendit ab inertia,* id est, à desidia & negligentia. In omnibus metuit sapiens, quia scit tentatorem in omnibus laqueos parare: & *in diebus delictorum,* id est, toto tempore vitæ (quod ille modicum reputat, sibi concessum, vt nos ad peccata possit excitare) erit vigilans, & solertissimus. Et forte ad hæc verba allusit Petrus, loco supra citato: *Vigilate, quia aduersarius vester diabolus, circuit, &c.*

ad Eph. 5. 16
Eccl. 51. 16
Eccl. 18. 27
1. Petr. 5. 8.

§. 23. *In quibus primus Adam victus fuit, vincit secundus, & inuentus est fidelis tentatus, in quibus Israelitæ infideles fuerunt comprobati.*

SI *filius Dei es, dic vt lapides isti panes fiant.* Tribus tentationibus Christus post baptismum in desertum ductus, tentatus est, ait Rupertus, & fidelis semper inuentus est, vt eisdem modis à secundo Adam vinceretur diabolus, quibus primũ se vicisse gloriabatur, contra primum quippe hominem parentem nostrum, trib⁹ se tentationibus erexit, quia hunc videlicet gula, vanagloria, auaritia tentauit, & tentando superauit. Sed eisdem modis secundo homini tentatus succubuit. Ipse igitur Dominus Deus, qui tulit hominem

¶ 85
In cap. 4. Matt.

quem formauerat, & posuit eum in paradiso voluptatis, præcepitque ei dicens: *De omni ligno paradisi comede, de ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas*: permisitq; eum tentari, vt manifesta fierent Angelis, & omnibus superuenturis seculis, quæ erant in corde eius, ipse hunc hominem secundum, quem de ventre Virgineo formauerat, *Tulit*, siue vt alius Euangelista ait: *Expulit in desertum*: expulit inquam, tanquam reum, & illius primi hominis portantem reatum, quia *ipse posuit in eo iniquitates omnium nostrum*, vt inciperet vapulare ieiunando, quidquid cæteri in illo vno comedente peccauerunt. Perpulchrũ est, collationem facere illius primi hominis, & secundi in eo, quod ille positus fuit in loco amœnitatis & satietatis, & excepto vno ligno, appositæ sunt ei omnes deliciæ paradisi: & tamen in illa tali & tanta satietate, de gula in vno tentatus, facile succubuit. Hic autem expulsus est, in loco horroris & vastæ solitudinis, & quadraginta dierum ieiunium impositum est ei, quo peracto, esurijt, & tamen in illa esurie, de necessario pane tentatus, tentationi non succubuit. Hæc Rupertus: & addit: veruntamen, quoniam non solum illud originale peccatum, sed etiam actuales Deus in eo posuit iniquitates omnium nostrum: tribus ijs tentationibus tentari voluit, vt totidem tentationes, quibus homines postea tentati sunt, euacuaret. Tribus siquidem tentationibus tentati sunt Israelitæ, cum in solitudine quadraginta annis vitam egerunt, & infideles inuenti sunt, tentationibusque victi, succubuerunt. Prima fuit tentatio de panibus, quando dixerunt: *Vtinam mortui essemus in terra Ægypti, quando sedebamus super ollas carnium, &c. Cur eduxistis nos in desertum istud, vt occideretis omnem multitudinem fame? Deest panis, &c.* In hac tentatione infideles inuenti sunt, quia cum deesset panis, crediderunt, quod Deus eos non poterat sustentare. Quod & dixit Dauid: *Male locuti sunt de Deo, & dixerunt: Nunquid panem poterit dare, aut parare mensam populo suo?* Sic incipiens (inquit Rupertus) populus ille, per hoc vitium, scilicet per gulæ intemperantiam, deliquit. Secunda tentatio fuit superbæ curiositatis, quando deficiente aqua, *iurgatus est populus contra Moysen, & ait: Da nobis aquam, vt bibamus, &c.* & postquam dedit Dominus aquam de petra, *vocatum est nomen loci illius, Tentatio* (In Hebræo *Massa*) *quia tentauerunt Dominum dicentes: Estne Dominus in nobis an non?* vt quotiescunq; nomen loci Israelitæ audirent, suæ curiosæ incredulitatis recordarentur. Curiositatis ergo vitio tentati, succubuerunt tentationi. Imo & propterea curiose Deum tentauerunt ipsi, quia sine necessitate miraculum fieri voluerunt: iam enim aquam sufficientem habebant: Ex ipso namq; Manna, quod ad calorem solis liquefiebat, aquam necessariam habebant, vt annotant Doctores, obseruantes, per vnam & eandem rem, præbuisse illis Deum, cibum & potum. Nihilominus voluerunt miraculum fieri, non necessarium, sed pro sua curiositate inquirentes: *Est ne Deus in nobis an non?* De quo videndus est Abulensis. Tandem tentati sunt de oculorum cõcupiscentia appetentes Deũ, quem præcedentem se, coram oculis suis viderent: vbi in tentationem illam impiam inciderunt, quod fecerunt *vitulum conflatilem*, & in forma vituli diabolum adorauit populus. Eisdem tribus tentationibus tentari voluit Christus, & fidelem seipsum perpetuo comprobauit, vt patrum suorum deleret infamiam, nobisq; animos ad vincendum faceret. Namque primo, postquã gulæ nostræ vitium in semetispo puniuit, & emendauit, per ieiunium quadraginta dierum (quod propterea non vlterius erat protrahendum, inquit Rupertus quia sacra iubebat lex, vt *plagarum modus* non excederet quadragenarium numerum) de panis inopia & defectu, tentatus est: secundo de curiositatis vitio, dum diabolus eum incitauit, vt se deorsum mitteret, miraculumque fieri sine necessitate tentaret; & hoc ipso Deum obligaret, vt mitteret Angelos ad sustentandum se: tandem ad sui adorationem diabolus eum voluit inducere, ostendens & promittens ei, omnia regna

[Marginal notes: *Gen. 2. 17.* — *Esa. 53. 6.* — *Exod. 16. 3.* — *Psal. 77. 19.* — *Exod. 17. 2.* — § 86. — *In cap. 17. Exod. q. 3. ad finem.* — *Exod. 32.* — *Deut. 25. 2.*]

regna mundi, &c. vt in omnibus in quibus diabolus gloriabatur de victoria, victus subiectusque maneret. Et ex ijs intelligemus, vt expendit Rupertus, quam apte Christus, tria peculiaria Scripturæ loca adduxerit, quæ occasione illarum tentationum, quibus tentati sunt Israelitæ fuerunt scripta. Quia illud primum: *Non in solo pane viuit homo*, dictum fuit, cum ostendere voluit Deus, quam inepte Israelitæ victi fuissent, tentatione qua tentati sunt, de defectu panis, cum Deus posset eos sine pane sustentare, sicut & de facto
Deut. 8. 3. sustentauit. *Dedit, inquit, cibum, manna, quod ignorabas tu & patres tui, vt ostenderet tibi, quod non in solo pane viuit homo, sed in*
Deut. 6. 16. *omni verbo, &c.* Secundum autem illud: *Non tentabis Dominum Deum tuum* dixit, reprehendens populum, & in memoriam reducens illam tentationem, qua victi, tentauerunt Deum, petentes aquas, & miraculum sine necessitate. *Non, inquit, ten-*
Deut. 6. 13. *tabis Dominum Deum tuum, sicut tentasti in loco tentationis.* Tertium itidem dictum: *Dominum Deum tuum adorabis, &c.* scriptum habetur, volens Deus reprehendere Israelitas, quod educti de Ægypto, statim obliti sunt Deum, qui eduxit
Exod. 32. 4. eos, & fecerunt vitulum dicentes: *Hi sunt*
Deut. 6. 13. *dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti.* Vnde ita scribitur: *Caue diligenter, ne obliuiscaris Domini, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo seruitutis: Dominum Deum tuum timebis, & illi soli seruies.* Ex quibus & nos docet, quomodo tentationes insurgentes vincere valeamus, expendentes, quæ in similibus tentationibus scripta sunt: sed de ijs latius dicemus cum vnamquamque Christi responsionem expendemus.

§. 24. Diabolus ad gulam Christum famelicum excitat, qui vnumquemq; in illo tentat, ad quod videt propensum, obseruans cuiusque calcaneum.

SI *Filius Dei es, dic vt lapides isti panes fiãt.* § 87
Ex fame & esurie & appetitu cibi (fames enim nihil est aliud, quam appetitus cibi) quam vidit in Christo, tentationem instruit. Obseruauit Gregorius egregie, id quod Deus dixit ad beatum Iob: *Diuiditur æstus super terram*, intelligi apte de æstu tentationum, qui diuiditur super terram, quia non vna eademq; tentatione diabol⁹ impetit omnes homines, sed diuersis, iuxta id quod in vnoquoq; videt. Nam sicut optimus Dux (ait Cyrillus) ciuitatem expugnaturus, prius eam considerat, & circumspicit omnia mœnia, si forte videat aliquam muri partem inclinatam, aut minantem ruinam; quam vbi obseruat, versus illam omnes munitionis suæ machinas dirigit, ita diabolus: *Circuit quærens quem deuoret*, & obseruat, qua ex parte quis infirmetur, in quam partem appetitus vel affectus inclinetur, & quasi minetur ruinam, vt per eam tentationum suarum ictibus impetat. Ita Beatus Cyprianus considerat illud, quod clamans admonuit Petrus: *Aduersarius vester, tanquam leo rugiens, circuit quærens quem deuoret.* Quæ verba ex ipsa dæmonis confessione videtur sumpsisse, qui apud Iob, semel & iterum dixit Deo: *Circuiui terram, & perambulaui eam.* Communiter sancti Patres expendere solent, vim illius verbi: *Circuiui*, aut, *circuit.* Quidam dicunt, quod dicitur circuire, quia est spiritus subtilis, incorporeus, subito totum orbem percurrere valens, quem non impedit grauitas carnis, aut corporis, quia spiritus est, nec vnico loco continetur; quippe qui secum defert pœnam, quæ non sinit eum quiescere: ideoq; omnia loca ambulat, quærens requiem, & non inuenit: est omnino quietis impatiens, ideoque amat

(Marginalia: Li. 19. Moral. cap. 14; Iob. 38. 24.; Lib. 9. in Ioa. ca. 16.; Li. de Zelo & Liuore in princip.; 1. Pet. 5. 8.; Iob. 1. 7.; Iob. 2. 3.)

discursus & vias, *Fiatq́; coluber in via, & cerastes in semita*, vt vias & semitas continuo percurrere intelligatur. Ita Tertullianus *a*, Isidorus *b*, Didymus *c*, & Chrysostomus *c*. Videtur tamen B. Cyprianum attendisse vim verbi Hebræi, *Sut*, quod est attente discurrere, omnia circunspicere, & oculis emissitijs acute perlustrare. Circuit ille (inquit Cyprianus) nos singulos, & tanquam hostis clausos obsidens, muros explorat, & tentat, an sit pars aliqua murorum minus stabilis, & minus fida, cuius aditu ad interiora penetretur. Vnde affectus cuiusq; attente considerat, & circumspicit, quid quisq; appetat, aut secundum suam naturalem inclinationem, aut secundum occasionem præsentem, vt tentationem tali affectui aptam construat. Prius (inquit Gregorius) conspersionem vniuscuiusq; antiquus hostis perspicit, & tunc tentationis laqueos apponit. Alius namq; lætis, alius tristibus, alius timidis, alius elatis moribus existit. Quo ergo occultus aduersarius facile capiat, vicinas conspersionis deceptiones parat. Quia enim voluptas, lætitiæ iuxta est, lætis moribus, luxuriam proponit: & quia tristitia facile in iram labitur, tristibus, discordiæ poculum porrigit. Quia timidi, supplicia formidãt, pauentibus terrorem intentat: & quia elatos extolli laudibus conspicit, eos ad quæque voluerit, blandis fraudibus trahit, &c. Et vt idem Gregor. annotauit, accommodata vnicuiq; opponit; sicut qui decipulã, aut muscipulam ponit, in vijs illis statuit eam, quas solent mures ambulare. Exemplum est ipsiusmet B. Gregorij. Existũt, inquit, quædam qualitates morum, quæ certis vitijs sunt vicinæ, nam mores asperi, aut crudelitati aut superbiæ solent esse coniuncti, mores autem blandi, & quam decet paulo amplius lætiores, nonnunquam luxuriæ & dissolutioni. Intuetur ergo inimicus generis humani vniuscuiusq; mores, cui vitio sint propinqui, & illa opponit ante faciem, ad quæ cognoscit facilius inclinari mentem, vt blandis ac lætis moribus, sæpe luxuriam, nonnunquam vanãgloriã; asperis vero moribus, iram, superbiam, vel crudelitatem proponat. Ibi ergo decipulam ponit, vbi esse semitam mentis conspicit, quia ibi periculum deceptionis inserit, vbi viam esse inuenerit propinquæ cogitationis. Ita ille. *Vicinas complexionibus deceptiones parat*, inquit Basilius *a*, cui concinit B. Leo Papa *b*: *Omniũ*, inquit, *discutit consuetudines, ventilat curas, scrutatur affectus: ibi causas quærit nocendi, vbi quemq́; viderit studiosius occupari.* Et ex his intelligere possumus, quod huic antiquo serpenti, a primo mundi exordio, Deus dixit, quodq; annotauit B. Irenæus *c*, de tentationibus Christi agens, indicauitq; B. Augustinus *d*: *Tu insidiaberis calcaneo illius.* Calcanei namq; nomine, affectus, aut inclinationes cuiusque possumus accipere, quibus animus huc illucq; propendet: ideo dicitur obseruare calcaneum, quia vere cuiusque affectus & inclinationes diligentissime attendit diabolus, vt iuxta eas, paret cuiq; insidias. Illuc, inquit Cyrillus, impellit diabolus, quo per seipsos inclinari homines prospicit. Quod & egregie Dauid expressit, ad Dei misericordiam implorandam se conuertens: *Multi bellantes aduersum me.* Etsi quæras, quomodo illi se habeant? *Omnes*, inquit, *eorum cogitationes in malum, inhabitabunt & abscendent, ipsi calcaneum meum obseruabunt; sicut sustinuerunt animam meam*, id est, expectantes animam meam, vt ex Symmacho obseruat Basilius. Quod illi expectant, concupiscunt, & procurant, est anima mea. Hanc deuorare contendunt, & propterea *omnes cogitationes eorum in malum.* In Hebræo vox, *Hesebotam*, à verbo *Hasab*, quod est cogitare, machinari, metiri, supputare, cõsiderareq; quid cuiq; rei conueniat. Vnde proprie significat machinas, & technas, vt cum dicitur: *Fecit Ozias diuersi generis machinas, &c. vt mitterent sagittas & saxa grandia, &c.* Innumeræ sunt diaboli cogitationes: quid enim ille non cogitat? Innumera machinatur, & nihil nisi machinas astutissimas meditari solet: sed omnes illæ in malum nostrum sunt ac eo ordinatæ. *Cauete*, inquit Paulus, *ne circumueniamur à Satana, non enim ignoramus cogitationes eius.*

Marginalia: Gen. 49, 17 · שוט · a In Apol. cap. 22. · b Li. 11. different. c. 12 · c In catena Iob. · Li. 29. Moral. cit. · Li. 14. Moral. cap. 6. · § 88 · a Hom. 23. · b Ser. 7. de Natiuit. · c Li. 5. con. hæres. c. 21. · d In illud Ps. 48. Iniquitas calcanei, &c. · Lib. 9. in Ioan. cit. · Psal. 55. 3. · Sch. in Ps. 55. · חשב · 2 Par. 26. 15 · 2 Cor. 2. 11.

eius. Quid de cogitationibus eius non ignoras? *Quod omnes sunt in malum.* Vt hoc inducant, *inhabitabunt*, id est, congregabuntur: ita ex Symacho Basilius: *& abscondent* procul dubio laqueos, quibus me capiant, & vt eos abscondant, *calcaneum meum obseruabunt.* Diligenter attendent, quonam gressus mei dirigantur, in quidnam affectus meus propendat, vt iuxta affectum parent laqueum. Singulis igitur, vitijs conuenientibus (inquit Gregorius) insidiatur, neque enim facile captiuaret, si aut luxuriosis pecunias, aut auaris scorta proponeret: si aut voraces de abstinentiæ gloria, aut abstinentes de gulæ imbecillitate pulsaret; si mites per studium certaminis, aut iracundos capere per fauorem formidinis quæreret, &c. Qui nauiculam ad seipsum trahere cupit, diligenter obseruat, si aliqua pars funis aut restis ex ea egrediatur, tunc enim inde apprehendens, trahere potest facile nauem, nam funis egrediens adiutrix est illius, qui nauem trahere cupit. Ita de animæ passionibus aut affectibus dicendum est, quas propterea Beatus Basilius vocat, diaboli adiutrices, tum quia illæ sunt quasi ancilla ostiaria, quæ ostium aperit tentationi, tum quia illæ sunt, quibus se adiuuat diabolus, ad tentationes extruendas. Sunt illæ, vt dixit Augustinus, quasi pondus animæ, quo animus propendit & ducitur. Qui altum parietem vult in terram deijcere, obseruat qua parte ille propendat, nec in contrariã illum conuertere nititur; id enim difficillimum esset: sed eodem ipso pondere, quo paries ad vnam partem se inclinatum exhibet, vtitur ad eum versus illam facilime deijciendum. Ita diabolum se gerere, obseruauit Basilius, expendens; Iudam tanquã parietem inclinatum ad auaritiã. Expetebat Satanas discipulos, & diligenter obseruabat, qua parte aliquẽ videret inclinatũ: vidit Iudam cupiditate succensum; huius ipsius cupiditatis opera vsus, auarũ hominem ad cœlestissimæ proditionis lapsum, numis triginta argenteis stimulauit. Vidit Dauidem ociosum, & delicijs aliquando traditum, id enim (inquit Chrysost.) indicare voluit Spiritus sanctus, quando dixit, quod *eo tempore, quo solent Reges ad bella procedere*, animi recreationibus intendebat, ascendens solarium, ad carnis voluptatem excitauit, & induxit, vt mulierem se lauantem obseruaret, &c. Vidit Cain liuore & inuidia afflictum, & hoc ipso in fratris odium propendentem, ad fratricidium subinde eum impulit committendum. Obseruauit Heuam curiose circunspicientem lignum interdictum; & considerantem, quã suauis esset fructus illius ad vescendum, quẽ pulcherrimum cõtemplabatur, quem dulciorem reddebat hoc, quod prohibitus erat: ex hoc ipso pondere ad esum eiusdẽ arboris pertrahere fuit conatus. Nostris itaq; affectibus (inquit Cyrillus) quasi armis nos impugnat, & ex qua parte hominem sentit infirmum, & inclinatum (inquit Gregorius) eum tentat. Ita & in Domino facere tentauit (inquit Basilius) quando esurientem illum animaduertens, dixit: *Si filius Dei es, &c.* Imo, vt obseruauit B. Chrysologus, Christus affectũ famis, qui est appetitus cibi, in carne sua excitari voluit, vt sic tentandi materiam diabolus inueniret, qui ex nostris affectibus tentationum suarum laqueos extruere consueuit. Hinc iuxta doctrinã D. Cyrilli, explicare possumus, illud Iacobi dictum: *Vnusquisque tentatur à concupiscentia sua.* Quomodo tentatur vnusquisque à concupiscentia sua? Nonne tentatur vnusquisque à diabolo, qui propterea tentatoris nomen sibi assumpsit? Ita quidem, sed communis tentandi modus, quem tenet diabolus est, tentare vnumquemque iuxta cuiusq; concupiscentiam: *Omne enim quod est in mundo, aut concupiscentia carnis est, aut concupiscentia oculorũ, aut superbia, &c.* Considerat callidus, astutusq; tentator, quisnã sit affectus potentior concupiscentiæ cuiusquam, & in quam rem propendeat magis vniuscuiusq; concupiscentiæ inclinatio, tuncq; secundum eam, validum tentationis laqueũ parat. Ex hac doctrina intelligemus, quantum nobis expediat, sequi consilium illud Spirit⁹ sancti: *Fili, in vita tua, tenta animam tuã, etsi fuerit*

Margin notes (left): *Li.* 29. *Moral. cap.* 14. — *In reg. Br. resp.* 75 — ¶ 89 — *Hom.* 3. *in verb. Esa. Vidi Dom.*

Margin notes (right): 2. *Reg.* 11. 1 — *Eod. libr.* 9 *in Ioan.* — *L.* 7. *epi.* 53. — *Serm.* 21. — *L.* 1. *de ado.* — *Iacob.* 1. 14. — 1. *Ioa.* 3. 16. — *Eccl.* 37. 30.

rit nequam, non des illi potestatem. Tentare animam est, explorare eius affectus, videre in quam rem sit propensa, ad quam rem habeat inclinationem. *Vosmetipsos tentate,* dicebat Paulus: *& si fuerit nequam,* id est, si apprehenderis aliquem affectum malum, peculiariter in te insurgentem, qui ad illicita inclinet, *non des illi potestatem.* Loquitur metaphora sumpta à Domino, qui quem seruum agnoscit fugacem, aut latronem, non liberum dimittit, nec ei concedit libere ad sui voluntatem incedere, aut eo tendere, vbi possit libere quæ vult agere. Sunt affectus animæ tanquam serui illius, quibus vtitur ad ea, quæ sibi necessaria sunt, procuranda, & agenda: in id namque à natura dati sunt, vt Aristoteles docuit. Si aliquem affectum animæ tuæ inueneris rebellem, & ad noxia procliuem, maxime cura illum continere, & alligare, & ne ei concedas potestatem aut locum, vt libere possit agere. Si agnoscis te ad iram procliuem, attende illam comprimere, & ab occasionibus & locis, vbi potest illa excitari & accendi, te separa: si enim tu, qui te iracundum cognoscis, in domum ludi te recipis, tuum affectum noxium foues, eique potestatem das, & occasionem ac materiam præbes, vt ex ijs, quæ ibi accidere solent, vehementer accendatur, & exardescat. Si agnoscis vehementes esse carnis tuæ illicitos motus, illos comprime vigilijs, ieiunijs, flagellis, & non des ei liberam insurgendi & agendi potestatem, colloquutiones miscens cum mulieribus, aut ad earum domos procedens. Sicut igitur optimus ciuitatis gubernator, cum tempore belli ciuitas ab inimicis obsidetur, in eam partem muri, maiori inuigilat cura, quam inclinatam & minantem ruinam videt, quoniam illa est, quæ aditum potest inimicis offerre; ita iustus, qui carnis suæ curam diligentem gerit, erga illum affectũ maiori solicitudine attendit, quem magis sentit in aliquod malum procliuem, atq; propensum.

2 Cor. 1. 3. 5

(o)

§. 25. *Tentatio est, tam grauis, quam occulta, hortari ad superflua, sub specie vtilitatis: carni necessaria concedantur, superflua denegentur.*

OBseruauit Chrysostom⁹, quod cum dæmon accessit ad tentandos parentes nostros seipsum exhibuit, quasi illorum curam gereret, & quod intenderet bonum ipsorum procurare: quod & similiter nunc facere videtur. Considerant namq; idem Chrysostomus *a*, & Cyprianus *b*, dæmonẽ quandam compassionem simulasse erga Christum, quem valido ieiunio quasi confectum deplorabat, & subdola professione, quasi compatiens ei, subuenire periclitanti naturæ hortatur: sicque explorat, & tentat, nam necessitatis quasi extremæ titulo illum inducit, vt vel miraculum faciat, quo verum Deum esse cognoscat, aut impellat ad quærendum cibum, ieiuniumq; soluendum, quo vitæ suæ iam pene deficienti consulat. Qua de causa B. Petrus Chrysologus eum vocat, malum consolatorem. Intelligendum nãque est, id quod omnes fere autores hoc in loco meditantur, dæmonem sub specie hominis sancti accessisse, & ex vna magnificasse Christi sanctitatem, & ideo eius vitam vniuerso orbi vtilissimam exposuisse: ex alia ponderasse, tale ieiuniũ, quale Christus egit, esse supra naturæ vires; & ideo ad reparandam vitam vniuerso orbi necessariam, oportere cibum quærere, vel per miraculum, vel alio modo. Necessitatis ergo titulum opponit, vt inducat ad soluendum ieiunium, & desiderandum cibum, & excitandam gulã. Non itaq; vt Petrus Chrysologus ait, cibum parare vult, sed amputare ieiunium, & vt inquit Ambrosius, dum sanum ac vtile consilium præbere videtur, primum tormentorum suorum spiculum de voluptate intorsit. Panem malus ingerit consolator (inquit Chrysologus) vt virtutem mutet, & propositum violet ieiunantis. Hicq; modus est, quo diabolus sæpe Sanctos tentat, excitans eos ad cibos quæ-

¶ 90 *In illud Gen. 3. cur præcepit.*

a *Ho. 13. in Matth.*
b *Li. de iei. & tentat. Christi.*

Serm. 13.

Ser. 12. Epist. 82. ad Eccl. Verc.

quærendos, imo & carnis delicias, ac voluptates procurandas, titulum confingens & extollens necessitatis, & vtilitatis. Proponit namq; illis carnis infirmitatem, & quod necessarium sit eam reficere, vt possint vacare orationi, studijs, prædicationi, ac cæteris, quæ proximis vtilia sunt: quod deficiet caput, & celebrum non stabit, si non bene comedant, & dormiant, quod vires ad prædicandum non suppetent, si corp⁹ castigatione languescat. Hæc est tẽtatio illa periculosa, qua occulte diabolus viros impetit spirituales, vt annotauit B.

In Psa. qui habitat. Bernard. exponens illud: *A sagitta volante in die, à negotio perambulante in tenebris, ab*

Psal. 90. 6 *incursu & dæmonio meridiano.* Quædam diaboli tentationes sunt, quasi sagittæ in die missæ, quas quiuis videre potest, vt cũ ad manifeste illicita pertrahere conatur; quasi namq; sub meridiana luce diabolus incedit, dum ad id quod manifeste vitium est, incitat. Aliquando tamen negotiatur in tenebris, quando titulo sanctitatis & obsequij Dei, contendit ab ipsamet sanctitate

Tract. de vit. spirit. & Dei seruitio reuocare. Talisq; est hæc, vt inquit B. Vincentius Ferrarius, qua se viris spiritualibus ingerit, suadens, vt libere, & sine timore cõmedant, quia necessarium repræsentat eis, seipsos conseruare ad salutem proximorum, similiter vt temporalia bona abundanter nimis habere procurent, quo possint quietius spiritualibus exercitijs vacare, & vt omnem populũ ac Principes eius sibi subijcere procurẽt, quo facilius possint, Reipublicæ vitia comprimere, & omnes in officio continere. Hæc tentatio est, qua diabolus quasi in tenebris negotiatur: est enim obscura; dum namq; personam consolantis & compatientis sibi

Hom. 13. in Matth. assumit (inquit Chrysost.) & ea dicit, quæ cõmoda esse videntur, reuera lethifera &

¶ 91 venenosa inducit: de quibus etiam egregie

Lib. 3. Moral. cap. 19. Gregor. Optime Deus de diabolo sub specie Leuiathan dixit: *Faciem eius præcedit e-*

Iob. 41. 12 *gestas.* Quod potest exponi primo, iuxta ea quæ alibi annotauimus, quod egestas ostium patens exhibere videtur tentationi diaboli, nam hoc ipso quod videt aliquem egere, sequitur statim ille, ex ipsa egestate viam sibi sternens, inducensq; ad illicita: quo pacto mulierem egestate afflictã, inducit ad luxum, hominem inopia affectũ, inducit ad furtum. Sed apte etiã ad nostrũ institutum verba ista accipi possunt, quib⁹ Deus exprimere voluit modum, quo sæpe diabolus ad tentandũ procedit. Id enim facit, operiens faciem suam velo & operculo egestatis, vt sub titulo necessitatis, ad id ꝙ vult inducat. Neq; enim solũ sub tali specie inducit mulierem ad illicitam cõuersationem, & mercatorem ad vsurã, & ad furtum illũ, qui eget, sed & viros sanctos, corã quibus pallio egestatis se induit & velat faciem suadet, necessariũ esse indulgere carni, & eam nutrire, vt inseruire Deo, & proximorum saluti apti⁹ intendere valeant, & vt vires habeant, quibus orationi vacare possint. Caput namq;, inquit ille, ventre vacuo minus stat: venter esuriens, non sinit labori studiorum, & prędicationum attendere: cerebrum vigilijs lassatum, inepte dispositũ est ad acutos mentis progressus, corpus leguminibus pastum, infirmũ est, ad laboriosam cõcionandi exercitationem: aquæ potus, flegmata & cruditates in stomacho generat, &c. Difficilis sane, obscuraq; tentatio, qua sæpe viros spirituales diabolus pertrahit, ad hoc, vt saluti aliorũ consulẽtes, corpori suo nimis indulgeãt, & temporalibus ac terrenis nimis afficiãtur, & secularibus curis tradantur, & sic efficiãtur reprobi, idq; tanto vehementius, quãto eos videt feruentiores in Dei seruitio. Quibus propterea repræsentat in primis, nihil esse Deo gratius, quam procurare salutem proximorum, quod est opus maximæ charitatis. Deinde varijs rationibus suadere conatur, necessarium esse ad illud, vires corporis procurare, indulgendo carni & eam fouendo. Tali facie se operit, quando suadet prædicatoribus & ministris spiritualibus, vt ieiunia temperent, imo & dimittant, & relinquant carnis mortificationem, quo vires suppetant ad opera charitatis perficienda. Similiter quando excitat parentes, vt nimia solicitudine curent filijs thesaurizare, quia Deus parentibus filiorum curam commisit: quando etiam homi-

hominem impellit, vt nimis honori suo consulat, & vindictam propterea expetat, quia conseruare honorem tam expediens est ad Dei obsequium, vt homo sine honore, non reputetur homo, quando itidē proponit diuiti, oportere nimis diuitias conseruare, ne egestare pressus, ad aliquid cōtra Dei honorem impellatur. Cum insuper proponit viris spiritualibus, quod ad orationis exercitiū oportet comedere, bibere, & dormire, ne languescat caput, cerebrum deficiat, & quod corpus alimento optimo nutritum, optimis humoribus vigeat. Et sunt multi, qui tali tentationi liberalissime & gratissime succumbunt, in quos illa comminationis verba videntur dirigi:

Esa. 5. 18. *Væ qui trahitis iniquitatem, in funiculis vanitatis.* Iniquitatis nomine, intelligere possumus carnis voluptatem, delitias, & quæ appetitui nostro sunt conformia, quæ merito vocantur *Iniquitates*, quia sunt radices

Eze. 16. 49 iniquitatum, quomodo dicitur: *Hæc fuit iniquitas sororis tuæ Sodomæ, abundantia, & saturitas panis, otium, &c.* nam in vtroque

עון loco, eadem vox Hebræa *Ghauon* habetur. Sunt enim quamplurimi, qui funiculis vanitatis trahunt iniquitatem, id est, rationibus friuolis (quas propterea, non funes, sed funiculos vocat, quasi nullam vim habentes) & sub titulo diuini cultus, & obsequij inducuntur, vt agant ea, quæ potius cōducūt ad sui appetitus satietatē. Quib. dicere

Esa. 43. 24 Deus potest illud: *Seruire me fecisti in peccatis tuis.* Nomen enim peccati, sumitur sæpe in Scriptura sacra, pro appetitu, & cōcupiscentia, & carnis inclinatione, vt patet

Rom. 7. apud Paulum. Quosdam imo & innumeros inuenies, qui vt suis satisfaciant concupiscētijs, & cupiditatibus, Dei obsequiū

¶ 92 prætexunt, *toman à Dios por capa de sus gustos, y cudicias*, vt in ijs, quos prædiximus, videre possumus. Hac autem tentatione diabolus primum impetit Christum, supremum salutis humanæ autorem, & doctorem cœlitus datum, quia etsi multos hoc tentationis genere impugnet, præcipue tamen prædicatores, & eos qui salutē proximorum procurant, vt sæpe adduxerit aliquos, ad nimiam carnis indulgentiam, & ad credendum, remittenda esse ieiunia, & vigilias, imo & quod nullius sint meriti in prædicatore, cui magis expedit, vires corporis seruare ad ministeria, quæ saluti animarum conducunt. Contra quos illa agere videtur inuectiua, qua excandescit *Epi. 82. cit.*
Ambrosius in nonnullos, qui abstinentiæ, mortificationis, & continentiæ meritum, & vtilitatem tollebant, qui sub prætextu, quod salus necessaria est, ad opera spiritualia, ideoq; procuranda, optimo ciborū genere, somno quieto sibi nimis indulgebāt, & ex illis verbis Apostoli: *Castigo corpus* *1. Cor. 9. 27*
meum, & in seruitutē redigo, ne cum alijs prædicauerim ipse reprobus efficiar, infert: Ergo, qui non castigant corpus suum, & volunt alijs prædicare, ipsi reprobi habentur. Quæ istos Epicureos noua schola misit? Nō Philosophorum, vt ipsi aiunt, sed imperitorū, qui voluptatē prædicent, delitias suadeāt. Et infra: Qui sunt hi præceptores noui qui meritum excludunt ieiunij? Et paulo inferius: O stultum Elisæum, qui syluestribus *4. Reg. 2.*
ramis & amaris pascebat Prophetas, &c. Contra eosdem agit S. Bernar. probās, hos, *Serm. 30.*
qui tanta cura saluti intendunt, potius vo- *Cant.*
candos discipulos Hippocratis & Galeni, quam Christi. Vigilantia ergo sūma tibi opus est, per quam ita concedas carni, quæ necessaria sunt ad sui conseruationē, vt nō potius eidem vires præstes, quibus contra spiritū insurgat, & in discrimē vocet & trahat. Quando quis litē gerit cū homine versuto, callido, astuto, & versipelli, qui multa falsa pro iure suo sub veritatis specie proponit, maxime inuigilat, expendēs omnia, quæ ille proponit, & nimis attentus est, vt ea solūmodo eidem concedat ex ijs, quæ proponit, quę manifeste vera sunt, ne forte si aliquid aliud dubiæ veritatis admittat, hoc ipso eidē vires præbeat, & arma, vt cōtra se preualeat, & in lite obtineat. Quo fit, vt sæpe aliqua etiam vera, quæ ab illo proponuntur, eidem deneget, quorum veritas non est vndequaq; conspicua & manifesta. Non ignota est lis, quam caro contra spiritū mouet, quā Paulus sæpissime exprimit: *Caro concupiscit contra spiritū, &c.* Et quidē *ad Gal. 5. 17.*
caro astutissima est, versipellis, fallax plus-

quam

quã omnes vulpes. Fingit enim necessitatẽ, proponit ad suum ius pertinere, comedere, bibere, dormire, & circa hæc longas facit allegationes, adeo vt sæpe cogatur spiritus clamare: *Infelix ego homo, quis me liberauit de corpore mortis huius?* Inuigilet spiritus, & illi quidem ea concedat, quæ aperte iuris sui sunt, eam scilicet comestionem, cibum, potum & somnum, quæ necessaria sunt, vt illã in vita seruet: attendat tamen, ne aliquid vltra cõcedat, sibi enim præiudicium inferet, nam ex eo caro vires resumet, vt in grauissimas angustias spiritum adigat. Multis ac varijs rebus, inquit Gregor. Nyssen. nobis ad vsum propositis, quibus afficitur, quæque appetit natura, multa nobis opus est scientia, vt nobis in eiusmodi esculentis discernam⁹, quid nutriat, quid noceat, ne id quod loco cibi ab anima sumi videtur pro vita, mortem nobis, & pestem efficiat. Hoc ipsum longo discursu obseruat B. Gregor. expendens illud, quod de viro iusto, sub typo Onagri Deus dixit: *Clamorem exactoris non audit:* perpendens vocem illam *clamorem.* Non dixit vocem, aut sermonem exactoris non audit, sed *clamorem.* Nulli dubium est exactoris nomine, carnẽ nostrã intelligi, quæ tanquã durus exactor, quæ sibi sunt necessaria exigit, & vt dixit Gregor. Nysse. caro per famis affectionem, propemodũ vocem emittens, se nunc egere cibo, declarat. Sed magn⁹, inquit Greg. discretionis labor est, huic exactori, & aliquid impendere, & aliquid denegare, & non dando, gulã restringere, & dando naturam nutrire: quæ fortasse discretio subinfertur, cum dicitur: *Clamorem exactoris non audit.* Sermo namque huius exactoris est, necessaria postulatio naturæ: clamor vero eius, mensuram

¶ 93 necessitatis transiens appetitus gulæ. Hic itaq; Onager, exactoris huius sermonem audit, clamorem non audit, quia discretus vir ac continens, & vsq; ad temperandam necessitatem ventrẽ reficit, & à voluptate restringit. Ita ille. Et hinc factum est, quod Sancti viri, cum caro fame, siti, vigilijs & lassitudine affecta, petebat cibum, potum, somnum, & requiem sibi concedi, summo

Rom. 7. 24

Li. de beat. orat. 4.

Li. 30. Moral. cap. 25. & sequen. Iob. 39. 10.

Li. de beat. cit.

studio expendebãt, an vere peteret ea, quę præcise ad ius suum expectabant, & quoniam sæpe id ignorabãt, id eidem denegabant, etiã cum aliquando vere necessarium erat. Et considerantes illam B. Basilij sentẽtiam: Quantum carni detrahis, tantum facis animam spirituali bona valetudine relucere, excedebant aliquando circa carnis mortificationẽ. Vnde (vt refert D. Thom. egregie de hac re disputans) B. Bernard. se accusabat, quod aliquando corpus suũ ieiunando, & vigilando, nimis debilitauit: & B. Franciscus morti proximus, cũ lacrymis veniã petebat à corpusculo suo, quod plus iusto illud afflixisset. S. Petrus martyr, religionẽ ingressus tam cõstanter carnis restitit petitionibus, vt necessaria etiam eidem denegans, mortis pericula incurrens, à pręlatis fuerit reprehensus. Ita quidem illi, timentes ne carni cõcederent superflua, negabant necessaria. Nec mirum, inquit Augustinus: nam quanta solertia attendit medicus ĩnfirmo corpori & febricitãti, alimenta præbere, quæ febrẽ non accendant, & vitã cõseruent, tanta solicitudine viri iusti attendere debent, ita carni necessariã ministrare ad vitam, vt non potius sanguinis calorem accendant. Et iterum: sicut ęger, inquit, ad medicinam, sic ad sumendas dapes debet quisq; accedere: nequaquam videlicet in illis voluptatem appetens, sed necessitati succurrens. Hinc veritas dicit: *Attendite, ne grauentur corda vestra crapula & ebrietate.* Sustentãda igitur, inquit, sunt corpora, non grauanda, & quemadmodũ medicamenta, sic sunt alimenta sumenda. Caro, inquit Gregorius, aliquando adiutrix est in bono opere, aliquando autem seductrix in malum. Si ei plusquam debemus tribuimus, hostem nutrimus; & si necessitati eius quæ debemus non reddimus, socium necamus. Videndus est D. Thom. qui hanc Augustini & Gregorij doctrinam eleganter more suo expendit. Prudẽter igitur agendum est, & videmus, quod parẽtes curriculos quosdam conficiunt, in quibus filios suos paruulos collocant, vt ambulare addiscant, quos tali lignorum firmitate construunt, vt vere infantulos pos-

Serm. 2. de ieiun.

Quodli. 5. ar. 18.

Lib. qq. ex vtroq; test.

Li. de conflictu virtutum & vitiorum. tom. 9.

Luc. 21. 34

Li. 10. conf. cap. 31.

Hom. 19 in Eze. ad fin

2. 2. q. 146. art. 1.

sint sustentare ambulantes, ne cadant, sed currãt, ita leuigare ligna, vt suo põdere nõ impediant eos, cum ambulare, & pedibus agere nituntur. Similiter nos oportet erga corpora nostra agere: quę sunt quasi curriculi, in quib. spiritus, dum viuimus, posit' ambulat, ferturq; huc atq; illuc. Nec mirũ, quod ita dicamus, cũ à Spiritu sancto, corpora nostra vocentur equi, quibus insidet, ferturq; spiritus. Ita ergo agendum est, vt corpora stare quidem possint, quibus necessaria sunt ministranda, ne deficiant, sed tam moderate, ne grauiora reddantur, impediantq; spiritum affectibus, ne possit in cœlum tendere. Hinc primo colligit D.

Quodl. cit. Thom. iustum esse prouidere carni, quæ necessaria sunt, quæ nimio ieiunio, & vigilijs ac mortificatione, non est conficienda.

¶ 94 Sed hæc, inquit D. Thomas, adhibenda

Rom. 12. 1. sunt, cum quadam mensura rationis, vt scilicet concupiscentia deuitetur, & natura non extinguatur, secundum illud: *Rationabile obsequium vestrum.* Neq; immode-

Epist. 8. ad Demetr. rata, inquit Hieronymus, tibi imperamus ieiunia, & enormem ciborum abstinentiam, quibus statim corpora delicata franguntur, & ante ægrotare incipiunt, quam sanctæ conuersationis iacere fundamenta. Philosophorum sententia est, moderatas esse virtutes, excedentes modum atque mensuram, inter vitia deputari: vnde & vnus de septem sapientibus dicebat: *Miden agan:* Nequid nimis. Quod tam celebre factum est, vt Comico quoque versu expressum sit. Sic debes ieiunare, vt non palpites, & respirare vix possis, & comitum tuarum vel porteris vel traharis manibus, sed vt fracto corporis appetitu, nec in lectione, nec in Psalmis, nec in vigilijs, solito quid minus facias. Et infra: Noui ego in vtroq; sexu, per nimiam abstinentiam, cerebri sanitatem quibusdam fuisse vexatam, præcipueque in ijs, qui in humectis, & frigidis habitauere cellulis, ita vt nescirent, quid agerent, quove se verterent,

Refertur de consecr. d. 5. c. 3. nõ mediocrit. quid loqui, quid tacere deberent, &c. Ita D. Hieronymus, & D. Thom. refert eum, alibi dicentem: De rapina holocaustum offert, qui vel ciborum nimia egestate, vel somni penuria immoderate corpus affligit, &c. Colligit secundo, ita carnem esse curandam vt diligenter attendamus, ne quæ illa ad vitam quasi necessaria exigere videtur, potius sint ad voluptatem, & ad resumendas vires contra spiritum. Nec enim semper tanta necessitate tenetur, quã tam illa sæpe repræsentat. Expendẽda sunt quæ D. Hieronymus scribit de beata Paula, cum ipse aliqua tanquam necessaria ad vitam consulebat. Agens namq; de illius abstinentia, ita ait: Nulla iuuenum puellarum, sano & vegeto corpore, tantæ se dederat abstinentiæ, quantæ ipsa fracto & senili, debilitatoque corpusculo. Fateor, in hac re pertinacior fuit, vt sibi non parceret, & nullo cederet admonenti. Referã quod expertus sum. Mense Iulio feruentissimis æstibus incidit in ardorem febris, & post desperationem, cum Dei misericordia respirasset, & medici persuaderent, ob refectionem corporis vino opus esse tenui & parco, ne aquam bibens in hydropem verteretur, & ego clam Beatum Papam Epiphanium rogarem, vt eam moneret, imo compelleret, vinum bibere, illa vt erat prudẽs & solertis ingenij, statim sensit insidias, & subridens; meum esse, quod ille diceret, intimauit. Quid plura? Cum Beatus Pontifex post plura hortamenta exisset foras, quærenti mihi, quid egisset, respondit: Tantum profeci, vt seni homini pene persuaserit, ne vinum bibam. Hæc refero, non quod inconsideranter & vltra vires onera sumpta probem, monente Scriptura: *Super te onus ne leuaueris:* sed quod mentis eius ardorem & desiderium fidelis animæ, ex hac quoque probare velim perseuerantia.

Ita ille.

Quodl. cit. & 2. 2. q. 147. art. 1. ad 2.

Epist. 27. ad Eustoc.

Prou. 13.

§. 26. *Diabolus pauperrimum se probat, qui solum ad ipsius hominis sumptus, ipsum inuitat.*

§ 95 *Serm. 11.* ACutissime B. Petrus Chrysologus diabolũ ex suismet verbis reuincit, contendens illum, se suis tentationibus stultissimum, insipientissimum, & omni rationis luce expertem comprobasse. Hoc autem manifeste demonstrat S. Doctor ex eo, quod si has diaboli tentationes expendas, inuenies, quod in vltima mendacem, in media impotentem & inualidũ, & in hac prima pauperrimum seipsum cõuincat. Quanta esset illius hominis insipiẽtia, qui dum alterum decipere vult, aliquid illi suadendo, ita cum illo agit, vt seipsum eidem exhibeat & profiteatur, pauperrimum, impotentem, & mendacem? Hac ergo prima tentatione diabolus seipsum demonstrat pauperrimum, & quod nihil penitus in semetipso habeat, quod possit offerre Christo, vt eum ad comedendum alliciat: qui propterea tantum offert lapides, quos Christus coram seipso habebat. Diabole, inquit Chrysologus, & prodidisti te, & tuum Dominum non pauisti. *Dic vt lapides isti panes fiant.* Miser, malus vis esse, sed non potes, cupis tentare, sed nescis. Esurienti tenera offerre, non dura debuisti, famem non asperis palpare, sed blandis, inediam, non horridis vrgere debueras, sed gulosis. Istis, non modo Dei filium, sed hominis filium tu laqueare non posses. Ad præsentiam Christi deperire tibi artes tuas tẽtator intellige. Ita ille, quasi alludere vo- *1. Reg. 5. 4.* lens ad Dagonem, qui ad præsentiam arcæ, sine capite mansit. Dicito mihi, si Christus famescit, visq; propterea eius appetitum inflammare & excitare ad comedendum, cur non tecum defers gallum gallinaceum, perdicem, succis suaue olentibus præparata, aut coturnices aut pullos columbarum, aut aliquas suaues escas, tanta suauitate conditas, vt vel olfactu solo, vel visu, appetitum ipsum prouocarent? Cur, qui in principio paradisum ingressus, circa arborem interdictam substitisti, nõ aliquẽ fructum ex eadem arbore, aut ex dulcissimis eiusdem paradisi germinibus adduxisti, vt exhibens & præsentans fructum *pulchrum visu, & suauem ad vescendum,* ad comedẽdum excitares, sicut cum primis hominib. fecisti? *Genes. 3. c.* Quis vnquam illi, qui cibos fastidiuit, vt alliciat ad comedendum, patinã lapidibus plenam exhibuit? Certe qui ita offert, eum etiam, qui nimis comedere cõcupisceret, à tali appetitu reuocaret. Nihil sane habet diabolus ex se, q̃ possit offerre: nõ est in ei⁹ reposito aliquid, quod secum deferat ad comedendum. Ad illud propterea solũmodo inuitat Christum, quod ipsemet poterat sua virtute præstare, quasi dicens: Fame & esurie laboras, si potes lapides in panem conuertere, id fac, & famem extingues: sin minus, cibo carebis: ego enim nihil tibi do. Nõ igitur ò diabole Christo offers, nisi quod ipsemet potest præstare. Ad expensas itaq; ipsius Christi, Christum inuitas. Recte dixit Chrysologus: Cupis tentare, sed nescis. Quis namq; volens mulierem nobilem ad suam pertrahere voluntatem, in ipso statim conuersationis exordio, profitetur se nihil habere, q̃ ei offerat, aut donare possit? Quisnam, vt ab illa obtineret, quod vult, diceret: Tuis te vestibus indue, & iocalibus tuis ornare, vt mihi placeas, quæ si tua non habueris, à me non expectes, quippe qui tibi non possum nisi tua præstare: Agnoscite tentatorẽ, § 96 videte, quod pauperrimus est, & tentando seipsum prodit, quippe qui nec atomum, aut guttulam aquæ suã habet, quam exhibeat, nec aliquid suum aliquando offert, ad quod te inuitet, vt tuum saties appetitum, sed ad tuas tantummodo expensas, mensam offert & parat. Si tuis pecunijs aut diligentia, potes mulierem consequi, quã concupiscis, eam tibi offert & tradit: si illis cares, nihil tibi præstat. Si vires tibi suppetunt, vt tota nocte vespertilionis, aut noctuæ more incedens & circuens, delectationes apprehendas: illas tibi promittit; sin minus, nihil tibi dat. Si facultates & pecunias habes, & fauores potentium, quibus possis ambitioni tuæ satisfacere, & dignitates obtinere, honorem tibi offert:

sin minus, nihil ille ex seipso promittit. Te ad tui ipsius expēsas inuitat. Vide prodigum illum, in quo mire Christ⁹ Domin⁹ descripsit, quæ diabolus præstet ijs, quos in
Luc. 15. 13. sui obsequium recipit. *Consumpsit*, inquit, *substantiam suam viuendo luxuriose*. Ad substantię ipsius sumptus, præbebat ei diabolus delicias: vnde tam diu eas præstitit, quamdiu illius adolescentis substantia durauit. Consumptis tamen omnibus, quæ habebat, etsi fames valida eum oppressisset, sed *nemo illi dabat*. Si igitur substantiam habes, quam expendas, qua emas, quæ ad delectationes & appetitus tui satietatē conducunt, eam tibi diabolus offeret: si substantia cares, nihil tibi dabit. Si astutiā habes & potentiam, ad peruertendum cor mulieris honestæ, per largitiones & prodigas effusiones pecuniæ, & munerum, tuā expendendo potentiam & substantiam, te ad voluptatem, quam inde capias diabolus inuitabit: si potentia defuerit nec habueris, quomodo cor illius emollias, nihil tibi poterit elargiri. Egregie profecto Spirit⁹ sanctus huius tyranni, cuius mores probe nouerat, explicat dolos, vt B. Gregor. annota-
Li. 13. Moral. c. 16 Iob. 17. 5. uit: *Prædam pollicetur sociis*. Pagnin. *Amicis*: est enim in Hebr. vox, quæ frequentius amicos significat. Vtitur q; metaphora eius, qui ad venationem excitat illum, qui habet ea, quæ ad capiendam prædam sunt necessaria, canes venaticos, accipitres, equos veloces, seruos ministrantes in hoc famulatu, illi pollicens prædam. Is quidem nihil venatori dat, sed tantum allicit, vt venator ipse egrediatur, lucem matutinam præueniat, laboret, currat, expendat quæ sua sunt, vt proprijs sumptibus, venaticis suis canibus, retibus, & laboribus, prædam sit habiturus. Ita se habet diabolus: illis enim, quibus tanquam amicis blanditur, prædam ex ipsorummet venatione polli-
Cypr. Cist. cetur. Elegantissime autem Iob (vt ait nostri temporis autor) temporalia bona prædæ nomine descripsit: talia sunt namque, vt non possit quis ea consequi, nisi ad modum prædæ vel raptus: quia cum bona hæc finita sint, non poteris pecunias acquirere tu, nisi alius eas deperdat, nec dignitatem, nisi alius eam amittat, & nisi ad modum venatoris talia bona quæras, currens, laborans, circumspiciens, inquirens, ita quod nulla ferarum, aut auium præda, tanto labore, curaque comparetur. Si delectationem ex alia vxore capere vis, oportet ad venationis modum, insequi prædam capiendam, quod quæras, circumspicias, te in latibulo recipias, expensas facias: *Oculus enim adulteri obseruat caliginem, & circumspicit, &c.* Si lucrum quæras, quasi aucupem oportet te agere, oculos in omnem partem conuertere, currere, negotiari, &c. Si honorem adepturus es, ad modum venatoris est tibi agendum, & vtendum canibus venaticis, seruis scilicet, & personis interpositis. Quod Satanas ergo facit est, te ad venationem excitare, pollicens, quod si habes vires ad currendum, canes, accipitres, equos, & omnia necessaria ad comprehendendam feram, aut auem, eam capies. Nihil ille confert, tantū pollicetur, quæ tu viribus tuis, ac facultatibus, potes tibi ipsi præstare ac comparare. Ad hoc institutum obseruat egregie Cyrillus Alexandr. illum impium ducem Babyloniorum Rabsacem, typum diaboli tenuisse, qui oppugnaturus ciuitatem sanctam Ierusalem, postquam multa maledicta in Deum coniecit, ad extremum illis verbis est allocutus eos, qui in sancta ciuitate habitabant: *Hac dicit Rex Assyriorum: Si vultis benedici, egredimini ad me, & comedite vnusquisq; vitem suam, & ficus suas, & bibito aquam de cisterna vestra*. Ad tria inuitat, ad vuas, ficus, & aquam: quia diabolus ad nostræ concupiscentiæ satietatem inuitat, quę circa illa tria serri potest, quæ indicauit Ioannes dicens: *Omne quod est in mūdo, aut concupiscentia carnis est, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ*. Carnis ergo delicias aut mundi diuitias, aut seculi honores ille nostrę offert concupiscentiæ: non tamen omnes inuitat, sed eos, qui suas habent vites, quæ vuas possunt producere, & eos qui suas habent ficulneas, quæ ficus valent proferre, & eos, qui cisternas suas habent, in quibus aqua contineatur, quia certe tale est conuiuium, ad quod diabolus

Margin notes (right): § 97 — Iob. 24. 15. — Libr. 1. de adorat. — 4. Reg. 19. & Esa. 36. — 1. Ioa. 2. 16.

lius inuitat: non enim ille vuas promittit, nisi habentibus vites suas, nec ficus nisi habentib⁹ ficulneas suas, nec aquam, nisi habentib. cisternas suas: nã nec diabolus, vel minimã carnis delectationẽ præstare tibi potest, nisi salutẽ habeas & pecunias, quib⁹ eam compares, nec diuitias, nisi diligentiã astutiamq; & labores exhibeas, nec honores, nisi eas habeas facultates, quibus tibi possis illos comparare. Ex quibus patet, quam durum sit tali tyranno obsequi, qui certe similis est illi crudeli Pharaoni Regi Ægypti, qui cũ multam operam, laboribus plenam ab Israelitis exposceret, quorũ vitam ingenti lassitudine conficiebat, nihil tamen de suo illis præstabat, sed omnes expensas ab illis exhiberi volebat, vt nec lutum, nec paleas, ad laterum confectionem daret. Quam aliter Deus agit, cũ illis, quos ad sui seruitiũ excitat, quibus ipsemet præstat vires, facultatem, potentiã, quiq; *dat velle & perficere*, & *præstat omnia abũdanter.*

ad Philip. 2.13
1. ad Tim. 6. 5. 17.

§. 27. *Diaboli astutia est, quæ grauissima sunt, tam facilia repræsentare, ac si solo verbo possimus perficere.*

¶ 98 CVm res sit grauissima, & vltra naturæ vires, quã diabolus à Christo petit, dicens: *Dic, vt lapides, &c.* illam tamẽ tanquam facilem proponit, quasi vel solo verbo posset confici: *Dic*, inquit. Grauia sunt quæ pateris, facilimũ est tamen vel vnum verbum dicere. Quis non præstabit, quæ vel solo verbo potest perficere, vt à graui pœna, quam sustinet liberetur? Hic diaboli mos, expendere grauitatem eorũ, quæ patimur, & quasi leuissima, & facilima proponere, quæ à nobis petit, vt ab illis liberemur, cum tamen reuera, ingentis ponderis sit op⁹, quod petit. Visusq; est tenuisse illam loquendi, & suadendi formã, quam Ionadab tenuit cum Amnon cõsanguineo suo, filio Dauid Regis, quando vidit illum ardenti abominandaq; cupiditate erga sororem suã accensum. *Quare*, inquit, *sic attenuaris macie fili Regis per singulos dies? Cuba super lectum, & languorem simula, & cum venerit Pater tuus, vt visitet te, dic ei: Veniat oro Thamar soror mea, &c.* Quidnam difficile esse potest filio Regis? Quid facilius, quam simulare languorem, & super lectum cubare? Quid facilius, quam à proprio parente, vel vnico verbo petere, vt veniat soror ipsius decũbentis? Quid facilius, quam opprimere mulierem, quam quis solam in cubiculo habet? Grauia pateris, continuo & *per singulos dies:* facilia sunt, quæ præstare potes, vt omnem excutias pœnam, quæ vel solius verbi prolatione potest præstare: *Dic, vt veniat Thamar. Cur ergo sic macie attenuaris fili Regis?* Hoc ipsum diabolus dixisse visus est: vidit enim Christũ per dies quadraginta ieiunantem, & quod valida tandem affligeretur fame, quẽ audiuit vocatũ à Patre: *Hic est filius meus.* Si filius Dei es, cur tam grauem pateris esuriem, qui vel solo verbo potes habere, vnde famelicam carnem reficias? Non oportet in sudore vultus panem quærere: id enim peccatoribus congruit. Verbum quod dico, nõ est in cœlo positum, vt dicas: Quis ascẽdet inde, &c. nec in abysso constitutum, vt dicas: Quis ad abyssum descendet? Prope est verbum in ore tuo, dic. Centurio, ad ostendẽdum quam facile esset Christo salutẽ seruo suo præstare, *Tantum*, inquit, *dic verbo.* Nihil facilius, quam verbum proferre. Rem quidem grauissimam ille poscit, ad quam præstandam virtus infinita erat necessaria; & tamen tam facilẽ eã repræsentat, vt vel solius verbi prolatione, eam fieri deposcat. *Dic*, inquit, *vt lapides isti panes fiant.* Ita se gerit diabolus: repræsentat namq; tanquã grauissima, ea quæ patimur, & tanquam facilima, quæ à nobis petit ad illorum remedium. Grauem inquit, & tædiosissimam vitam ducis ò mulier, cum non habeas vnde comedas, aut vestiaris: facilimum est ei consentire, qui te ad luxum prouocauit, qui omnia necessaria subministrabit tibi. Dura est ò homo pauperies, quam sustines qui non solum te, sed & filios & vxorẽ alere teneris, facilimum est autem vsurã committere, aut aliena surripere. Ita diabolus tentat: & tamen si rem attente expendas, videbis, ea quæ petit, quæque tanquam

2. Reg. 13. 4
Matt. 3. 17
Matt. 8. 8.

quam familia exponit, esse tam grauia, tantique ponderis mala, vt sine omnipotentis virtute, & peculiari fauore, non possis ab illis liberari: tam grauis res est, quam à te fieri postulat, vt per eam amittas ius ad Regnum cœlorum, amicitiam Dei, societatem Angelorum, Spiritum sanctum in te manentem. Sed de ijs multa alibi subinferemus.

§. 28. *Fune diuini verbi linguam Leuiathan Christus alligat, & desolat linguam maris: sic iusti agunt.*

§ 99 QVi respondens dixit: *Scriptum est: Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei.* Non
Li. 5. cont. hæres. c. 21. abunde, inquit Beatus Irenæus, inimicum Christus destruxit, nisi ex dictionibus legis & Patris præcepto. Per præceptum enim legis repulit eum dicens: *Scriptum est, &c.* Sed tamen si expendamus, quæ S. Gre-
L. 33. Mor. c. 12. & 13. gorius obseruat, vere adimplet Dei filius, quod promiserat, se fune ligaturum linguam Leuiathan seu ceti, & quod eum traditurus esset alligatum, vt cum eo puellæ sicuti cum passerculo ligato luderent. *Nū-*
Iob. 40. 24 *quid*, inquit ad Iob, *fune ligabis linguam eius? Nunquid illudes ei, quasi aui, aut ligabis ancillis tuis.* Nulli dubium est in Scriptura sacra, funis nomine, diuinam legem, diuinumq; verbum intelligi. Nec mirum: certum est enim legem à ligando dici, quod liget ad modum funis, & eos quibus imponitur ligatos teneat & obligatos. Et quidem primo diuina lex tanquam funis alligat nos & obligat, ne vltra eam extendamur; imo vt secundū eam vitam instituamus. Ita Origines, funes tabernaculi iussu
Hom. 9. in Exod. Dei extructi, expendere videtur: Deus nā-
Exod. 25 que qui omnia quæ agenda erant præscribebat, cum præcepisset fieri tabernaculum, simul præcepit fieri validos funes, quibus illud, loco in quo manebant Israelitæ, firmaretur, nec huc, illucq; ventorum impetu duceretur, quorum funium expressam
Num. 3. 26 mentionem fecit Deus dicens: *Quidquid ad ritum altaris pertinet, funes tabernaculi, & omnia vtensilia eius:* quibus id Deus indicare volebat, quod vt firmi persistamus in bono, nec nos huc illucq; affectionum, passionum aut tentationum impetus ducāt, necessaria est diuina lex, diuiniq; verbi imperium, cuius virtute firmemur: nec mirum, cum verbum Dei sufficiens fuerit, vt per illud cœli firmati sint, & mare eius solò præcepto, terminos suos nequaquam fuerit transgressum. Non tamen solummodo funis iste aptus est ad alligandum nos, sed & aptissimus est, vt nos per illum linguam Leuiathan, id est, diaboli tentantis alligemus: quā Christus Dominus hoc fune, ita nunc alligat, vt quā cœperat tentandi viā coactus fuerit deserere. Fidelis siquidem seruus, sicut domini sui voce, & præcepto se alligatum sentit, ita nulla re potest fortius alligare linguam illius, qui ad oppositum eum excitare voluerit, quam hoc ipsum domini sui imperium & vocem exponendo, & opponendo. In hunc sensum aliqua ex parte B. Gregor. explicat illud Isaiæ: *Et desolabit Dominus linguā maris Ægypti.* No- *Esa. 11. 15.*
mine linguæ maris, oram maris intelligere possumus, quo loquēdi more Hispani præcipue vtuntur, dicētes: *Llego à la lengua del agua*, nam præterquā quod mare, ibi quasi linguam extrahere videtur, dum frequentatis vndis agit, certum est, quod ibi validius susurrat, fremit, inclamat, inarticulatas quasdam quasi voces edens, quibus eos qui in terra agunt terret. Ita Scriptura sacra agens de terminis sortis Iudæ: *Initium eius à summitate maris salsissimi, & à lingua* *Ios. 15. 2.*
eius, quæ respicit meridiem: id est, ab ora & littore meridionali. Et iterum: *Sunt exi-* *Ios. 18. 19.*
tus eius contra linguam maris salsissimi. Et quidem, quando Israelitæ ascendebant de Ægypto, ad littus maris venientes, quasi tremefacti sunt, audientes fremitus illos & susurrationes maris: sed cum Moyses vir- *Exod. 14.*
gam contra mare applicuisset, omnia illa defecerunt, & exiccatis aquis, aditus patuit manifestus, & desolasse tunc dictus est Deus linguā maris Ægypti, id est, exiccasse, vt Vatablus, Leo Castrensis, & alij *In cap. 11 Esa.*
sentiunt. Sed vere videtur loqui Propheta, metaphora sumpta ab altissimis turribus,

& arcibus ciuitatis, quæ venientibus ingressum omnem prohibet propter strepitum armorum, quem milites illic stantes & vociferantes, ac armis resonantes referunt: aliquando tamen ita à potente expugnatore desolantur, vt æquatæ solo, pateat omnibus ingressus planus & inoffensus. Ita intelligo factum fuisse, cùm Israëlitæ egressi sunt de Ægypto, & ad mare peruenerunt. Sicut namque postea, cùm peruenerunt ad Iordanis oras, voluit Deus, vt Iordanis omnes aluei sui ripas impleret, & quasi impossibilem exhiberet transitum, vt hoc ipso magis Dei potentia reluceret, si tunc facillimum Deus prę beret transitum; ita credo, cùm primum Israëlitæ peruenerunt ad maris rubri littus, altissimos fluctus fuisse excitatos, & quasi inarticulatè clamantes, frementes, & vociferantes ad modum militum armatorum, vndas & fluctus resonasse. Sed omnis hic clamor & strepitus timorem incutiens, breui contactu virgæ fuit ita compressus, excisus & desolatus, vt illis via pateret plana, facilis, delectabilis ac florida: ideoque dicitur, desolata lingua maris Ægypti. Ita & nunc euenturum, prædicere visus est Propheta. Mare siquidem Ægyptium, aut tenebricosum, diabolus est, cuius malitiæ profunditas non videtur habere terminum. Egregiè illos

Apoc.2.24 iustos laudat Dominus: *Qui non cognoue-*
Ioan. 4.11. *runt altitudinem Satanæ*: in Græco, *Profunditates*, eo sensu quo puteum altum appellat Ioannes, id est, profundum: qua
ad Ephe.3. 18. etiam voce vtitur Paulus: *Sublimitas & profundum charitatis Dei*: quo itidem modo dicitur: *Altitudines maris*, altitudines cogitationum aut conceptuum; quomodo de Ægyptijs in mare submersis dici-
Sap.10.19 tur: *Ab altitudine inferorum eduxit illos*, id est, ex profundo maris pelago, vbi suffocati sunt, eduxit, & ad littus deiecit. Altitudines ergo vel profunditates Satanæ dicuntur, immensum pelagus malitię, astutiæ, fraudis & doli, eo modo quo dicitur:
Prou.18.3. *Impius cùm in profundum venerit peccatorum, contemnit.* Illi autem non cognouerunt hanc altitudinem Satanæ, in quos tam ingens, multiplexq́; malitia non potuit aliquid efficere: eo modo quo in Scriptura dicitur, non cognouisse vim gladij aut sagittæ, qui eis non fuerunt vulnerati. Sicut autem in mari ex ingenti profunditate aquarum oriuntur validi fluctus, quibus firmam & continentem obruere videtur, ita ex immensa dæmonis malitia excitantur tot, tamque variæ tentationes, quibus etiam iustiores viri obruendi apparent. Huius ergo maris lingua perpetuò resonat, & submurmurat, dum varia repręsentat & exponit, quibus omnem transitum in via virtutis occludere conatur: sicuti quod non potest homo vitam seruare, si non rigorem remittat ieiunij, & carnis mortificationem: quod si Dei obsequio intendit instanter, deficiet panis, augebitur fames, & se inueniet, nihil nisi lapides duros habentem: quod nisi iniuriam vindicet, honorem amittet: quod si virtutem sequatur, tristitia absumetur: quod nisi curas seculares resumat, peribit; sicuti & nunc cum Christo fecit. Audi linguam maris Ægypti: *Si Filius Dei es, dic vt lapides isti panes fiant.* Sed is qui Moysi præcepit, vt virgam applicaret ad mare, quo eius vociferantes fluctus comprimerentur, & exiccaretur lingua maris; nunc virgam, diuinam Scripturam scilicet sacram applicat, dicens: *Scriptum est, Non in solo pane, &c.* cuius virgæ, vel solo contactu, exiccata tentatoris lingua ita remansit, vt quo vltra in hac tentatione progrederetur, non haberet: eiusq́; malitia quasi desolata, aut solo æquata fuit. Nihil ita ¶ 101
videtur validum ad linguam tentatoris omnino exiccandam, & vt loquendi vlterius amittat facultatem, quàm applicare virgam diuinæ legis. Optimè Dauid: *Si ambulauero in medio vmbræ mortis, non ti-* *Psal.22.3.*
mebo mala, quoniam tu mecum es: virga tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt. Medium vmbræ mortis, inquit Chrysosto- *In Ps.22.*
mus, agnoscimus, vitam tentationis: nam ille in medio vmbræ mortis ambulabat, qui dicebat: *Inhabitaui in tabernaculis Ce-* *Psal.119.5.*
dar, id est, cum filijs tenebrarum: *Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus, dum lo-*

quebar illis, debellabant me gratis. In medio vmbræ mortis ambulabat, qui talia tolerabat. Apostolus etiam, quando inter falsos fratres ambulabat, in medio vmbræ mortis incedebat: maledicebatur, benedicebat; iniuriam patiebatur, & non comminabatur; lapidabatur, & virgis cædebatur, & patienter ferebat: quando ista patiebatur, in medio vmbræ mortis ambulabat, &c. sed non timemus, quia Deus pro nobis est, & fortior nobiscum magis quàm cum illis, & potior est ille ad protegendum, quàm illi ad expugnandum. Ita Chrysostomus: *Virga tua & baculus tuus, &c.* Duo ista, inquit Chrysostomus, sacramentis sunt plena, virga & baculus.
In cate. Daniel. Barbar. Virga satis est, inquit Origenes, quid opus est baculo? qui virgam assumit, vtique baculum non tenet. Sed egregiè Beatus
Lib.33. Moral. cit. Gregorius: Virgam assumimus, vt percutiamus; baculum autem, vt sustentemur. Quod Scriptura sacra docet: de virga enim, quod ad percutiendum assu-
a Ps.88.32 matur, probat Origenes ex illo *a*: *Si mandata mea non custodierint, visitabo in virga iniquitates eorum:* & Chrysostomus ex il-
b 1. Cor.4.21. lo *b*: *Qui vultis, in virga veniam ad vos?* & alio loco *c*: *Reges eos in virga ferrea:* & pa-
c Psal.2.9. tet manifestè ex illo *d*: *Virga consurget de*
d Num.24.17. *Israël, & percutiet duces Moab:* & iterum *e*: *Noli subtrahere à puero disciplinam; si enim*
e Prou.23. *percutieris eum virga, non morietur: tu virga percuties eum, & animam eius de inferno liberabis, &c.* De baculo autem similiter sunt innumera loca, quod ad sustentandum assumatur ab aliquo. Ita Iacob: *In ba-*
Gen.32.10 *culo meo transiui Iordanem*: & in lege: *Si*
Exo.21.19. *surrexerit, & ambulauerit foris super bacu-*
Tob.5.23. & Tob.10.4. *lum suum:* sermo est de eo, qui ab infirmitate conualescit. Idcirco illi filium suum vocabant, *baculum senectutis.* Scriptura ergo sacra, aut diuina lex, baculus est, cui niti debemus, vt iter rectum agamus: sed etiam virga, qua percutimus linguam maris Ægypti, quia per illam inimici tentationem ita castigamus, vt eum relinquamus elinguem. Ligans ergo Christus Dominus fune verbi diuini linguam Leuiathan, & exiccans linguam maris Ægypti virga diuinæ legis, hoc ipso nos instruit, vt eodem fune eademque virga vtamur, qua huius draconis, ac tenebricosi maris linguam ligemus, exiccemus & desolemus: & vnicuique nostrum dicere videtur illud quod dixit Moysi: *Tu autem e-* Exod.14.16.
leua virgam tuam, & extende manum tuã super mare, & diuide illud. Ex his explicare In cap.6. ad Ephes.
videtur D. Thom. illud quod dixit Apostolus. *In omnibus assumentes scutũ fidei, in* Ephes.6.16.
quo possitis omnia tela iniquissimi ignea extinguere. Scutum summè necessarium est militi ad protegendum se, cùm circundatur inimicis, qui in abscondito & in tenebris sunt, & omni ex parte tela iaciunt. Exposuerat Paulus, nos esse potentibus inimicis circundatos, qui fortissima tela contra nos mittunt: *Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed ad-* Ephes.6.12.
uersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum. Quid ergo ¶ 102
agendum; *Accipite armaturam Dei*, id est, arma fortissima & valida: nam secundum Scripturæ phrasim, cùm aliquid est præstantissimum in aliquo genere, dicitur esse Dei: vt *Montes Dei, Cedri Dei.* Signan- Psal.35.7.
ter autem, *in omnibus sumentes scutum fi-* Psal.79.11
dei. Ad omnia valet hoc scutum, omnibus inimici ictibus hoc scutum est opponendum. In omnibus prælijs (inquit Anselmus) & in omnibus tentationibus, sitis In cap.6. ad Ephes.
sumentes scutum fidei, *in quo*, id est, per quod, *possitis*, non solùm repellere, sed etiam *extinguere omnia tela nequissimi*, id est: omnes suggestiones eius acutissimas, quibus corda nostra transfigere procurat. Tela dico, *ignea*, id est, ignem vitiorum accendentia: inflammant namq; mentes hominũ ad concupiscentiam, & igne malitiæ & cupiditatis succendunt. Opponite omnibus telis scutum Fidei. Fides est virtus Theologica, quæ diuinæ reuelationi, & diuinis verbis nititur. Tunc ergo scuto Fidei homo se protegit, & in eo excipit omnia tela inimici, cùm inimico tentanti opponit diuina verba, & quæ Deus in lege sua expressit. Vnde & Dominus, inquit D. Thom. diabolo tentanti, producebat Ibidem.
& opponebat autoritates sacræ Scripturę, & sic

& sic debemus facere. Si tentat de gula, in-
Rom.14. 17. ducendum illud: *Non in solo pane viuit homo:* vel illud: *Non est Regnum Dei esca, &*
Rom.13.9. *potus.* Si de luxuria, illud opponendum: *Non mœchaberis.* Si de furto, illud; *Non furtum facies*, & sic de alijs. Ita D. Thomas. Hoc scutum Dauid opponere videbatur,
Ps.118.85. quando dicebat: *Narrauerunt mihi iniqui*
Ps.118.92. *fabulationes, sed non vt lex tua:* & iterum: *Nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc fortè perijssem in humilitate mea*, id est, in tentatione, quam diabolus contra me excitabat. Ex his etiam possumus & illud
1.Pet.5.8. explicare: *Aduersarius vester diabolus circuit quærens quem deuoret, cui resistite fortes in fide.* Non dubium quod loquatur Apostolus de fide, quæ est virtus Theologica, quæ diuini verbi veritate nititur: non tamen de quacunque tali, sed de perfecta, quæ hoc efficit, vt homo non solùm credat mysterijs fidei à Deo reuelatis, sed & vt eam fidelitatem seruet erga Deum, quam fidelis seruus erga dominum suum seruare tenetur. Qui enim talis est, perpetuò attendit, quid dominus suus sibi præcipiat, & cuique suadenti oppositum, hoc tantum opponit, quod dominus eius hoc vel illud præcepit, eiq; faciendũ præscri-
Genes.39. psit. Non habuit Ioseph scutum validius ac fortius, quod opponeret impudicissimæ illi fœminæ, ad nefarium opus excitanti, quàm quod seruus erat viri sui; & ideò tenebatur eius honori prospicere, & nihil contra eum admittere, quem tanquam legitimum dominum reuerebatur: hoc scutum eius continuis blanditijs & suasionibus continuò opponebat, contra quod nulla tandem superfuerunt verba inuerecundæ mulieri, quibus persisteret suadendo malum, quod optabat: ideoque ad opera, manum extendendo ad illius pallium, se conuertit. Certè si diabolo tentanti & excitanti ad malum, hanc fidelitatem, quam secum perfecta fides trahit, opponamus, eum quasi elinguem reddemus.

§. 29. *Caput serpentis contriuit Christus, docens non dandum locum diabolo, qui post caput totum corpus introducet.*

Censet B. Irenæus, verè nunc Christum opere complere incœpisse, § 103
quod prædictum fuerat à Deo, ma- Lib.5. cõt. hæres. c.21
ledicente serpentem: *Inimicitias ponam* Gene.3.15.
inter te & mulierem, & inter semen tuum & semen illius, ipse tuum obseruauit caput, (ita ille legit, iuxta Septuaginta, quomodo & Cyprianus *a*, Ambrosius *b*, Augusti- a Lib.2.
nus *c*) *& tu obseruabis eius calcaneum.* Di- aduer. Iudæ. cap.9.
ximus supra, calcanei nomine, affectus nostros in Scriptura sacra intelligi, qui- b Li. de fuga seculi. cap.7.
bus animus huc illucque discurrit: quos obseruat diabolus, vt ex eis ad impetendum nos, procedat: ideoq; nunc diligen- c Lib.2. de Gene. cõt. Manich. cap.18.
ter obseruauit, si quem affectum in Christo deprehenderet insurgentem, vt ex eo ad tentandum viam sibi faceret. Deprehendés propterea famem vel esuriem, aut appetitum cibi, ad tentandum progressus fuit, dicens: *Si Filius Dei es, &c.* Ipse ergo calcaneum Christi obseruauit. Sed verius Christus caput eius contriuit, quia statim in principio eius repulit tentationem, illius ignitum telum extinxit, nullumque locum ei concessit, vt in ea tentatione ad vlteriora progrederetur. Hoc enim est, inquit Gregorius, caput serpentis contere- 1. Moral. c. 38. ad fin.
re, initia suggestionis eius à cordis aditu funditus extirpare. Vnde id Christus docuit opere, quod postea Paulus sermone, ad Ephes. 4.27.
dicens: *Nolite locum dare diabolo.* Illis namque verbis, vt innuit Theophylactus, ad mentem visus est Paulus reuocare voluisse, quod diabolus est serpens, cuius, vt etiam dixit S. Gregorius Nyssenus, hæc est In lib. Eccles. ho.4.
naturalis conditio, quod vbi caput immittit, mox reliquam corporis molem ingerit. Et propterea, inquit Ambrosius, ser- Lib. de Salom. c.3.
pens dicitur, à serpẽdo, quod serpat, dum namque locus illi in principio datur, vsque ad internas medullas se intromittit, vt vel ipsa experientia docente comperimus.

rimus. Caput namque applicauit serpens, cum Dauidē excitauit, vt solarium ascenderet, & intenderet mulieri ex aduerso se lauanti; inde viam sibi fecit patentem, qua totum corpus subinferret, dum ad desiderium accendit, ad adulterium excitauit, & ad homicidium induxit. Similiter & cùm Iudam perdidit, vt expendit Hieronymus: caput namque primò applicauit, dum ad aliqualem affectum pecuniæ illius cor excitauit; sed cùm miser ille caput non contriuisset serpentis, paulatim ingredi cœpit, dum misit in cor illius, vt Christum traderet; tandemque quasi totum corpus inuexit, quando Iudas nec Christi benignitate motus, nec beneficijs supremis illectus; *Post buccellam introiuit in eum Satanas.* Ita & agit nobiscum: excitat siquidem primò hominem, vt ad animi recreationem capiendam, cum muliere conuersationem admittat; dum caput hoc mittit, statim ad desiderium mouet & accendit, & ad illicita pertrahit. Similiter mulieri suadet, vt admittat alterius vrbanam salutationem, & eius recipiat amatorias litteras, mentem applicet ad eum auscultandum, quo paulatim voluntatem afficit, vt totum corpus introducat. *Nolite ergo locum dare diabolo*; sed caput eius statim conterite & obseruate.

In cap. 4. ad Ephes.

Ioan.13.27

Li.3. in Genes.c.20.

Annotauit Rupertus, admirandum esse, quod de serpentis capite, & mulieris plāta, vel calcaneo fida relatione eorum, qui rem explorauerunt, vt ipse asserit, comperit: nam si nuda mulieris planta viuacissimum serpentis caput vel leuiter presserit, statim totum cum capite corpus repentè interit, ita vt nullus omnino motus, nullus sensus in aliqua parte residuus sit, quod nec malleis, aut verubus, vel gladijs conscidentibus effici potest. E contra autem, si vel leuiter serpens caput suum applicans, calcaneo mulieris non statim cōteritur, sed locus ei conceditur, vt dentem leuiter figat, statim venenum suum effundit, & mulierem, imò & virum, breuiter interficit: nam morsu suo venenum sanguini admiscet, quod statim ad cor

¶ 104 peruenit, illudque inficit; ex quo mors sequitur. Inducit ad hoc institutum Rupertus illud Poëtæ:

Lucani. 4. Pharsal.

Noxia serpentum est admixtio sanguinepestis,
Morsu virus habent, & fatum in dente minantur, &c.

Ad hoc propterea Paulus videtur alludere voluisse, dicens: *Nolite locum dare diabolo.* Est ille serpens, qui summè curat calcaneo affectus nostri, caput dentesque applicare: si ei conceditur locus, vt dentem figat, venenum suum mittit, quod feruenti sanguini nostræ concupiscentiæ mixtum, ad cor peruenit, & illud afficit, imò & inficit ac interimit: vt signanter in eo quod de Iuda dictum est, videre licet, quod & cōsiderat Chrysostomus, expendens illud: *Cur præcepit vobis Deus, &c.* Per verba enim, quæ mulieris auribus applicauit, virus suum immisit. Vidit appetitum erga fructum prohibitum excitatum, considerauit calcaneum mulieris, quæ attentius fructum aspiciebat, & videbat, & considerabat, quod *lignum erat pulchrum visu, & suaue ad vescendum*: ad hunc calcaneū caput applicauit, dentes misit, verba proferens illa: *Cur præcepit, &c.* per quæ virus effundere cœpit, quo totam mulierem inficeret. Caput ergo eius summè est obseruandum, & conterendum; non concedendus illi aliquis locus. B. Hieronymus indicat, Paulum alludere voluisse ad illam celebrem Sapientis sententiam: *Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris, quia curatio cessare facit peccata maxima*: quàm egregiè explicat idem Hieronymus *a*, & alij Sancti Patres, Gregorius Taumaturgus *b*, Olympiodorus *b*, Ambrosius *c*, Cyrillus Ierosolymitanus *d*, & Cyrillus Alexandrinus *e*, qui omnes censent, de diabolo esse sermonem, quem vocat, *Spiritum potestatem habentis*, id est Dei, quia nullam ille habet potestatem, nisi quam Deus illi cōcedit: qua etiam de causa spiritus, qui exagitabat Saul, dicitur *f*, *Spiritus Dei*, vt latius in sequentibus ostendemus. Hic spiritus conatur ascendere super te, id est, dominari tibi, te sibi subditū facere, cùm teim-

Apud Lipom. in caten. Genes.

Genes.3.1.

Genes.3.6

In ca.4. ad Ephes. cit.

Eccle.10.4

a *Epist.8. ad Demet. & lib. 2. Apol. cont. Ruff. ante med.*

b *In c.10. Eccles.*

c *In Ps.37. & 41.*

d *Cathe.2,*

e *Lib.1.in Isa.pa.171.*

f *1.Reg.16. 15.& c.18. 10.*

te impugnat, & contra te agit: ideo Symachus legit: *Si spiritus potestatem habentis, superueniat tibi, irruat in te,* id est, tecum congrediatur: *Locum tuum ne dimiseris:* id est, omnem locum tuum tene, nullum illi concedas. Cyrillus Alexandrinus legit:
Prou. 4. 23. *Cor tuum ne dimittas,* adiungens illud: *Omni custodia serua cor tuum,* sicut adiungit etiam Hieronymus: *quia curatio,* id est, solicita cura & diligens, *cessare facit peccata maxima.* Hieronymus nomine maximi peccati, intelligit peccatum opere commissum; quia tunc peccatum ad summum venit in sua specie, quando non solum cogitatione, consensu, & locutione, sed & opere perpetratur. In quem sensum explicat illud: *Si mei non fuerint dominati, tunc*
Psal. 18. 14 *immaculatus ero, & emundabor à delicto maximo.* Ad peccatum maximum, quod opere perpetratur (inquit Hieronymus) non peruenies, si incentiua vitiorum statim mente iugulabis, & paruulos Babylonis allides ad petram, in qua serpentis vestigia non reperiuntur. Aut sensus est; quod diabolus ex minimis principijs, ad maxima trahere solet peccata: vt Cain ex inuidiæ motu, ad scelestissimum fratricidium; fratres Ioseph, ex liuore quem conceperant, quod Pater plus eum diligeret, ad
¶ 105 immensa impietatis flagitia: Dauidem ex conspectu mulieris, ad peccatorum barathrum: Iudam ex auaritiæ affectu, ad proditionem ipsius Dei, &c. Hæc peccata maxima, principium sumunt ex leuibus tentatoris insultis. Diligens ergo cura si adhibeatur, circa talia principia, cursum peccatorum excindet; & faciet, ne ad illa maxima perueniamus. In quem sensum trahit etiam Hieronymus illud: *Super tri-*
Amos 1. 2. *bus & quatuor impietatibus illius, & illius ciuitatis, nonne auersabor eam?* Ita ille legit. Inuenitur quidem Dominus contra varias ciuitates, & prouincias, & gentes, quod prioribus diaboli telis locum dantes, peruenerint ad vlteriora, & extrema mala: ex cogitatione scilicet, ad locutionem, ex hac ad operationem, & ex hac ad summam obliuionem. Paruuli ergo Babylonis statim ad petram sunt allidendi, ne si adoleuerint & creuerint, valida expugnatione reuincant. Vulpes paruulæ capiendæ sunt, & eneruandæ, ne si creuerint, vineam omninò demoliantur. Diabolus, inquit *In cap. 4. ad Ephes.*
Hieronymus, tanquam leo rugiens, quærit aditum, per quem possit irrumpere: quomodo namque pater & filius stant ad ostium & pulsant, vt introeant, & cœnent cum eo, qui se receperit; ita & aduersarius, semper in nos est paratus irrumpere, & cum locum dederimus, ingreditur. Solet autem antequam veniat, quædam iacula præmittere, & præcursorem aduentus sui facere cogitationem. Hanc si nos in corde nostro susceptam nutrierimus, & crescere fecerimus, cum in nobis prolem suam auctam viderit, & ipse audebit intrare. Denique & in Iudæ cor primam iecit sagittam, vt traderet Saluatorem, quam si exceptam ille miserabilis non fouisset, nunquam post intinctum panem introisset in eum Satanas. Ita ille. Claudendum est ostium cordis, inquit Anselmus, ne *In cap. 4. ad Ephes.*
tentator ingrediatur: si clausum inuenerit, transit. Quibus verbis videtur alludere voluisse ad Elisæi dictum celebre. Quærebat impius Ioram Rex Israel, perdere Eliseum Prophetam: & iurauit, dicens: *Hæc mihi faciat Deus, & hæc addat, si* *1. Reg. 6. 3.*
steterit caput Elisæi filij Saphat super ipsum hodie. Vt autem hoc opere compleret, præmisit virum, quem ille sequebatur. Hoc statim resciuit Eliseus, per diuinam certè reuelationem, vt probat Abulensis: idcirco dixit ijs, qui secum erant: *Nunquid* *In cap. 6. lib. 4. Reg. quæ. 41.*
scitis, quod miserit filius homicidæ hic, (erat enim Ioram, filius Achab, qui occiderat Naboth) *vt præcidatur caput meum? Videte ergo cum venerit nuntius, claudite ostium, & non sinatis eum introire: ecce enim sonitus pedum eius post eum est.* Nuncios ante sui ingressum diabolus mittit, cupiens intrare, & vitam nostram auferre: illi sunt, primæ suggestiones; quas quasi leues præmittit. Hoc ipso quod talis sonus auditur, diligenter claudendū est cordis ostiū, nullus locus est illi cōcedendus: ingredietur nāq; statim ille, & sonitus pedum eius post huiusmodi suggestiones est.

§. 30. *Curandum, nec minimæ diaboli suggestioni concedere locum: nam inde ad vltimum exitium inferendum procedet.*

¶ 106 QVoniam Dominus hoc tàm insigne opus, quod cum dæmone egit, ad nostram designauit eruditionem, voluit vt ex eo, omnes diaboli fraudes agnoscentes, vincere addiscamus. Quod ergo cœpimus tradere, latius prosequi libet, ostendentes, quàm egregiè CHRISTVS doceat nos, callidissimo tentatori illudere. Astutissimè certè callidus tentator CHRISTVM aggressus est, sed sapientissimè CHRISTVS illum profligauit, & subinde modum, quo eum expellamus, demonstrauit. Obseruarunt Sancti Patres, cancrum marinum, maximum symbolum esse deceptoris, cuius propterea fraudulentos mores ex professo prosecuti sunt, signanter Basilius *a*, & Ambrosius *b*. Cancer quidem (inquit Ambrosius) ostreo delectatur, & carnes eius epulam sibi quærit: sed vt appetens cibi, ita prospiciens est periculi, quoniam difficilis est venatio & periculosa: difficilis, quia testis validioribus esca interior occluditur, & velut muris quibusdam mollitiem carnis natura muniuit, quam medio testarum, quodam sinu concauo nutrit ac fouet. Ex quo (inquit Basilius) ostra, Cordemon, id est, animal testuceo operculo munitum, nomen accepit. Circuit cancer, attendens, qua via ostreum ingrediatur, eiusque omnia tentamenta sunt cassa, quia aperire ostreum clausum nulla vi potest. Cum illæ duæ concauitates (inquit Basilius) inter se aptæ & copulatæ ostreum cōcluserint, nihil omnino efficere cancri brachia, nihil cōtra moliri possunt. Sed quoniam si dum ostreum aperit testas, intra quas clausum seruatur, cancer brachiola sua immittat, fieri potest, vt si subitò eas ostreū claudat, cancrum comprimat & discindat, insidias noua fraude molitur. Explorat namque & expectat, si quando ostreum in locis ab omni vento remotis, contra solis radios, referet claustra testarum, vt libero aere voluptatem quandam capiat: tunc clanculo calculum immittens, impedit conclusionem ostrei, ac sic aperta claustra reperiens, tuto brachiola inserit, & viscera interna depascitur. Sicque (inquit Basilius) quod vi non poterat, astu perficit. Si tamen ostreum, lapillum à cancro immissum, subitò repellat, concludatque repente testarum ostia, omnes cancri astus inualidos reddit, imò & brachiola cancri, ostia sua occludens discindit. Et quidem in cancri fraudibus, dæmonis astutias, callidasque versutias Deus, qui naturæ est autor, videtur depingere voluisse. Satis certè manifestum est, CHRISTVM Dominum suam personam absconditam tenuisse, inter duas illas naturas, diuinam & humanam: ideoque diabolus, nequaquā ad eam expugnandam accedere audebat, quam inter diuersa diuinitatis & humanitatis signa, videbat inclusam. Expectauit propterea, si fortè aliquatenus ostreum, testas, aut ostia aperiret, si fortè panderetur ostium, per quod ei aliqualis aditus pateret. Quod reuera tunc factum fuit, quando CHRISTVS ab omni hominum ¶ 107
consortio, & conuersatione separatus, in illa occulta eremi solitudine, cœlestium contemplationi vacans, quasi radijs solis se exponebat: tunc namque veram famem & esuriem ostēdit, qua manifestè demonstrauit, se verum esse hominem. Hoc autem ipso, quòd astutus cancer ostia patuisse præuidit, subitò, nō lapillum, sed lapides obijcit, accedens & dicens: *Si Filius Dei es, dic vt lapides isti panes fiant:* si fortè lapides isti oblati, aliquatenus ostia retinerent aperta, sicque ad Christum expugnādum pateret via. Sed sapientissimus Magister, tanquam ostreum diligentissimum, lapidem subitò repulit, & ostia repente tanta firmitate conclusit, vt nullum locum subintrandi reliquerit. Imò & brachia, quæ diabolus misisse visus fuit, omninò confregit, atque contriuit, dicens: *Scriptum est: Non in solo pane viuit homo:* quibus verbis, vt supra dictum est, magis seipsum occul-

a Ho. 7. in Hexae. & orat. 10. de inuidia.
b Li. 5. Hexaem. c. 8.

occultauit, & in maiorem suspensionem diabolum adegit, & eius conatus omnino retudit. Ita nobiscum fraudulentus deceptor agit, & oportet propterea, vt dixit Apostolus, attendere, *Ne circumueniamur à Satana, quandoquidem iam eius cogitationes agnoscimus.* Callidissimus hic cancer, perpetuo circuit quærens, quem deuoret, & deglutiat, ostrea desiderat comedere, viros inquam iustos, quod vt faciat, vnumquemque obseruat, qua ex parte cordis, ostia aperiat, vt supra expositum dedimus, subitoque tentationem quasi lapillum mittit, quem nisi subitò repellamus, & claudamus ostia, extrema pericula incurremus. Ita cum Heua se gessit in paradiso, quam cum vidit arboris interdictæ pulchritudinem considerantem, in eam quasi lapillum misit quæstionem illam; cur Deus arboris illius fructum interdixisset, tam suauem & pulchrum: quia verò illa hunc lapillum non subitò excussit, statim post eum habuit ille ingrediēdi locum, imò & inferendi mortem & exitium. Similiter, cum vidit Dauidem in solario, quasi ostreum ad solem aperientem testas, seque recreantem, quasi lapillum misit, sua dens, vt oculos extenderet ad considerandam mulieris se ex aduerso lauantis pulchritudinem, quem quia non subitò repulit, habuit locum cancer ingrediendi & absumendi eius interna præcordia. Idipsum & cum Iuda egit, quem cum videret affectum pecuniæ, misit in eum quasi calculum, quòd consideraret valorem vnguenti, quod mulier vngendo CHRISTVM expendebat: & quia Iudas hunc lapillum non subitò proiecit, tandem post illum introiuit in eum Satanas, suadens, vt Christū proderet, quo posset pecuniam, quam mulier expenderat, recuperare. Christus ergo Dominus, subitò atq; lapillum diabolus misit, ad cognoscendam eius personā, aut excitandam gulam, dicens: *Si Filius Dei es, &c.* continuò illum repellens, ita testas occlusit, quòd diabolum, vt B. Ireneus annotauit, magis anxium & confusum dimisit, dicens: *Non in solo pane, &c.*

2. Cor. 2. 11

Lib. 5. cōt. hæres. c. 21.

§. 31. *Non tàm panem corpori, quàm animæ, nec tàm cibum ad vitam corruptibilem, quam incorruptibilem, quærendum docet Christus.*

NON *in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei.* Varijs rationibus Sancti Patres, hāc CHRISTI responsionem expendunt, & explicant. B. Gregorius Nyssenus singularem habet modum dicendi, asserens, dæmonem peruertere voluisse totius naturæ ordinem, dum CHRISTO esurienti lapides obtulit. Est siquidem fames appetitus cibi, aut nutrimenti necessarij, quo natura ad sui reparationem indiget: nam cum perpetuò per insensibilem euaporationem, actionemque caloris naturalis, humidum radicale consumatur, natura per famis affectionem, quasi clamat, petens necessarium cibum, ne natiuus calor extinguatur; sicuti lampas, si nō superfundatur oleum. Iniquus autē tentator, qui nostris naturalibus affectibus vtitur, vt nos ad eiusdem naturæ euersionem excitet, cum intellexit affectū famis in Christo, non cibū necessarium, sed lapides ad talem appetitum satiandū exhibuit. Hoc autem (inquit Grego. Nyssenus) est peruertere ac detorquere appetitum, à naturali cibo, ad ea quæ à natura aliena sunt. Non enim diuina prouidentia lapides fecit, vt per eos occurramus fami & siti, sed cibos aptos ad comedendum & nutriēdum, hac de causa produxit. Hoc amplius declarat, supponens, vnicuique rei præstandum esse alimentum, suæ naturæ congruum, & conueniens, quo fames satietur, & conseruetur natura. Et quidem duplex fames est in homine iusto, vna corporis, altera animæ, de qua dictū est. *Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiā.* Propriū cibum vnaquæq; exposcit, & vtriq; subueniendum est, ad vitam seruandā. Fames corporis satiatur pane, fames animæ satiatur adimplendo id, quod Deus verbo suo statuit, & præcipit: *Meus,* nam-

¶ 108.

Lib. de beatitu. ora. 4 pag. 530.

Matt. 5. 6.

namque, *cibus est, vt faciam voluntatem*
Ioan. 4.34 *eius, qui misit me, vt perficiam opus eius.* Incongruè igitur, & contra omnem naturæ ordinem, lapides tentator offert, qui nec corpori quidem satiando sunt apti. Et quando panem offerret, qui corpus satiaret, non esset prouisum sufficienter vitæ, quæ non tam posita est in hoc, quod corpori exhibeatur panis, quam in eo, quòd est voluntatem Dei, aut verbum quod ex ore eius procedit adimplere. Hunc sensum extendit ipse Gregorius Nyssenus, eleganter agens, & copiosè, contra eos, qui vt naturæ affectibus prouideant, multa quærunt, quæ nec corporis, nec animæ necessitatibus satisfaciunt. Quidnam enim ad famem corporis vel animæ satiandam, tot tantaque vasorum aureorum & argenteorum congeries? Quid tam exquisita mensarum & mapparum materia? quidnam ad nuditatis miseriam operiendam, tot sericorum & aureorum vestimentorum cultus? &c. Quæ omnia etiam meditatus fuerat Sanctus Clemens Alexandri-
Li.3. Pædagog.c.7. nus, hanc CHRISTI Domini responsionem expendens, qui multa disserit, à quo, quæ dixit Diuus Gregorius Nyssenus mu-
Lib. de resurre. carnis c.26. tuasse visus est. Tertullianus alium sensum indicat, quem etiam insinuat beatus Petrus Chrysologus, quòd loquatur Do-
Serm.11. minus de ea vita, quæ nomen vitæ verè, & pleno ore promeretur; illa est æterna: quia verè illa vita est (inquit Chrysologus) quæ sudorem nescit, dolores non habet, finem non sentit. Hæc quidem vita, non solò pane sustentatur, sed Dei verbo & virtute. Vnde sensus est: Non quæro nutrire vitam, quæ solo pane sustentatur; hæc namque vita carnis est, corruptibilis, sed illam, quæ diuini verbi virtute perpetua subsistit, quæ non eget cibo & potu visibili, & corruptibili: quem
Eodem lib. cap.62. eundem sensum, etiam tradidit idem Tertullianus docens, ad ostendendum, quòd in cœlo Sancti, quando cum Deo vitam agent, non erunt necessaria victus fulcimenta, ad talis vitæ præsidia, quadraginta diebus Moyses & Elias ieiunio functi sunt (inquit Tertullianus) qui solo Deo alebantur, & iam tunc dicebatur: *Non in solo pane viuit homo, sed in verbo Dei.* Ecce virtutis futuræ lineamenta. Ita ille. Cum ergo diabolus te excitat ad aliquid, quod necessarium repræsentat ad istam agendam, mentem erige, & expende, non vitā istā æstimandā, quæ solo pane sustentatur, qui sicut corruptibilis est, ita non potest incorruptionem conferre. Quærendus præcipuè est cibus aptus ad illam vitam consequendam, quæ æterna est, quam nullius famis, aut egestatis labor afficiat. Miseri homines, qui hoc ipso, quod esuriunt, continuo labori se tradunt, & quodcunq; opus, quantumcunque graue facile aggrediuntur, libertate se priuant, seruituti se subiiciunt, vigilias ingentes agunt, itinera longissima conficiunt, & omnia quæ possunt intentant, vt panem acquirant, quem sæpe tam difficilè comparant, vt quasi ex lapidibus extrahere videantur: & id quidem, ad seruandam vitam temporalem, corruptibilem, & omnibus malis refertam, quam breuissimè amissuri sunt, quam fames cruciat, sitis torquet, febris consumit, gladius discindit, &c. Vt hanc vitam seruent & nutriant, sæpe diabolum auscultant, etiam suadentem, vt ex lapidibus panes faciant, id est, ea committant, quæ laboriosa, difficilia, iniqua, & iniusta sunt: & tamen ad illam obtinendam, quæ æterna est, quam Deus promittit, nequaquam præcipiente illo, aliquid agere, aut pati curant.

§.32. Ver-

§. 32. *Verbum Dei alimentum animæ, maximè faciendum docet Christus, iuxta sanctorum expositionem.*

¶ 109 SED *in omni verbo, quod procedit de ore Dei.* Plerique sanctorum Patrum intelligunt, hoc loco sermonem fieri de doctrina Dei, quæ dicitur, verbum procedens de ore Dei, quasi diabolo inducenti CHRISTVM, ad quærendum & desiderandum cibum corpori reficiendo aptum, responderit, ex Scriptura sacra, non tam panem corporalem, quam eum cibum quærendum, qui animam in vita sustentat, quod est verbum de ore Dei procedens. Certum est vnamquamque rem viuentem, egere alimento suæ naturæ, & cōditioni proportionato, quo eius vita sustentetur, & conseruetur. Homo autem duplicem habet vitam, corporis scilicet & animæ: idcirco duplici alimento eget. Et quidem alimentum corporis, panis aut cibus corporalis est; animæ verò alimentū, est diuinum verbum, doctrina diuina, quæ de ore Dei processit. Sicut autem vita animæ tam longo interuallo vitam corporis excedit, quantò anima ipsum corp⁹; ita longè maiori cura quærendum est alimentum animæ, quam corporis: & inordinatè homo ageret, si remittens curam animæ, se totum ad quærēdum cibum corporis conuerteret. Hocq; Scriptura sacra iuxta sanctorum Patrum intelligentiam dicere voluit illis verbis: *Non in solo pane, &c.* Idcirco illa inducens, optimè CHRISTVS satisfecit callido tentatori, quasi dicere volens: Non hæc cura angere debet, quæ solummodo quærendo cibo ad corporis vitam sustentandam, intendit, sed potiùs curandum est alimentum animæ, quod est verbum de ore Dei procedens. Ita Cyprianus: Non, inquit, erat digna respōsione, quæstio malignantis; sed diuino eloquio satisfecit calumniatori, subtilissimo dogmate docens, corporis & animæ vitæ, proprijs alimonijs deberi subsidia: & cibum animæ, id est, verbum Dei, edulijs corporalibus præponendum, & citius, attentiusque menti prouidendum, quam ventri. Ita & B. Ephrem Syrus *a*, Ambrosius *b*, Hilarius *c*, Chrysostomus *d*, & Hieronymus *e*, Augustinus *f*, & Cyrillus *g*. Vt hanc Sanctorum intelligentiam expendamus, annotandum est, certum esse ex Scriptura sacra, doctrinam Dei, eiusque verba, quæ ab illius ore procedunt, esse animæ cibum, quo anima nutritur, reficitur, & sustentatur. Obseruat Origenes *h*, exponens illud, quod Paulus ex Dauide citat *i*: *Fiat mensa eorum, &c.* Scripturam sacram esse quasi quandam opulentissimam mensam, quam Deus tot ferculis exhibet plenā, quot verba in ea profert, de qua interpretatur illud *k*: *Sapientia ædificauit sibi domum, excidit columnas septem, &c. miscuit vinum, & posuit mensam.* Vt pater sufficienter prouideat filijs, non tantum debet illis extruere domum, & prouidere vtensilia, quæ ad vsum domus sunt necessaria; sed præcipue prouidere debet cibos, quibus super appositas mensas vescantur. Ita æterna Sapientia, quæ filiorum suorum vitam ita curat, vt dicatur *l*: *Sapientia filiis suis vitam inspirat*, non tantum filijs suis, id est fidelibus, prouidit domum, id est, Ecclesiam sanctam, quam Paulus *m*, *Domum Dei* appellat, quam ipse ædificauit, de quo dicitur *n*: *Ædificans Ierusalem Dominus:* sed & posuit mensam, Scripturam sc. sacram; tot Sacramentorum & Mysteriorum ac promissionum edulijs refertam, vt inde cibos abundantissimos ad vitam animæ sustentandam haberent. Corpus quidem (vt obseruat B. Gregorius Nyssenus) alimento corporali eget, quoniā eius vires paulatim deficiunt, per continuam actionem caloris natiui, & spirationem, aut insensilem, euaporationem, qua propter necesse est, continua subministratione alimenti vti, qua reficiantur vires, & quod deperditum est, reparetur. Similiter & anima, propter continuum concupiscētiæ ardorem, & labores, quos patitur, minuitur viribus, & deficere aliquando videtur: ideoque oportet, ei cibum præparari;

Deut. 8.3.
Li. de ieiū. & tent.
a *Ser. de cōpun. animæ pa.* 594.
b *Lib.* 4. *in Luc. & ep.* 82. *& ser.* 35. *ad finē.*
c *Canon.* 3. *in Matth.*
d *Hom.* 21. *in Gen.*
e *In cap.* 5. *Isai.*
f *In psa.* 90.
g *Lib.* 1. *de adorat.*
h *Lib.* 8. *in ep. ad Rom.*
i *Rom.* 11. 9.
k *Pro.* 9. 1.
l *Eccl.* 4. 12.
m 1. *Tim.* 3. 15.
n *Ps.* 146. 2.
Li. de beati. orat. 4.

cuius continua subministratione reparentur vires, & facultates roborentur. Et fortè hæc dicere visus est Apostolus: *Euangelium virtus Dei est, in salutem omni credenti.*
Rom. 1. 16. Videntur namque loqui, metaphora sumpta ab eo, cui iam vires ita deficiunt, vt nec stare possit: cui subuenire curamus, per bucellam panis, & poculum vini, quo vires resumit; sicut videre est in Amalecita illo, qui lassus in itinere remanserat, cui dederunt panem, &c. *qui cum comedisset, reuersus est spiritus eius, & refocillatus est.*
1. Reg. 30. 13. Ita sanè deficiunt vires animæ, per continuum concupiscentiæ ardorem, per labores quos patitur, curas quibus angitur, solicitudines, quibus torquetur, ita vt aliquando iam deficere videatur: cibus propterea aptissimus paratus est, Euangelium scilicet aut diuinum verbum, quo virtus reparatur, & reficitur: *Quæcunque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam,* id est, animæ pastum, *scripta sunt, vt per patientiam & consolationem Scripturarum spem habeamus.*
Rom. 15. 4. Dauid aliquando ita premebatur laboribus, & ita eius vires deficiebant, vt nisi hunc cibum anima eius sumeret, defecisset omnino. *Nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc fortè periissem in humilitate mea.*
Ps. 118. 92. Vnde & ad diuini verbi epulum, animam suam deficientem prouocabat, quo spes eius augeretur, nutriretur fides, roboraretur charitas: *Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in Deo, &c.*
Psal. 41. 6. Ita & sanctus Mathathias, filios suos penè deficientes, ob persecutionem gentium, induxit, vt ad memoriam reuocarent, quæ Scriptura sacra commemorat de sanctis Patribus, quomodo salui facti fuerint.
1. Mach. 2. Ita & Paulus Hebræos hortatur, vt sanctorum Patrum gesta, quæ Scriptura refert, recolant, vt animos sibi faciant ad virtutis & religionis opera perficienda, sustinendos labores, &c.
Hebr. 12. 1. Ita sancta & beata Paula (sic eam Hieronymus vocat) animæ suæ vires reparabat, vt idem Hieronymus ait, sacrarum Scripturarum lectione & assidua meditatione, quibus fortissima ad omnes labores reddebatur.
Epist. 27. Egregiè propterea Paulus, postquam dixit, Euangelium esse virtutem Dei, subdidit locum illum, quem alibi iterum atque iterum repetit: *Iustus ex fide viuit.*
Rom. 1. 17. Certum est, sermonem esse de fide viua, quæ per charitatem operatur.
Haba. 2. 4. Quomodo iustus ex ea viuit? Nonne vnusquisque viuit alimento suæ naturæ proportionato & conuenienti? Multis rationibus hoc Sancti Patres explicant, sed & hic non ineptus est: *Fides enim est ex auditu per Verbum Dei,* vt idem Paulus dixit.
Rom. 10. 17. Corpus quidem viuit, sumendo alimentum per os, & illud traijciendo in stomachum, vbi virtute caloris naturalis concoquitur, digeritur, & distribuitur: anima autem viuit, sumendo pabulum diuini verbi, diuinæque doctrinæ per auditum; quod transfusum in cor, si ibi digeritur per meditationem, & concoquitur per calorem charitatis, per illud anima viuit, nutritur, & roboratur. & inde opera vitæ valida, fortiaque procedunt.

§ III

Egregiè Origenes ad hoc institutum expendit illud: *Si sederis cœnare ad mensam potentis, diligenter intellige, quæ apponuntur tibi, & mitte manum tuam, sciens quia talia te oportet præparare.*
Loco citato. Prou. 23. 1. Ita ille, iuxta Septuaginta legit: quo etiam modo multi Sancti Patres legere consueuerunt. Inuitat nos Deus in hac vita, & non prandium dicitur parasse, sed cœnam, quia oris sui verba, & quæ nos docet, non sub clara luce, & euidenti nobis tradit, sed sub lucernæ lumine, cuius vsus est in cœnis, id est, sub reuelatione obscura, facta sanctis Apostolis & Prophetis. Ita namque dixit Beatus Petrus: *Habemus firmiorem Propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes, tanquam lucernæ lucenti in caliginoso loco.*
1. Pet. 1. 19. Sub hoc lumine nobis parat mensam Scripturæ diuinæ, in qua sunt varia fercula, tot ac tanta, quot sunt diuina verba, quæ in ea traduntur. Mitte ergo manum tuam, diligenter attendens, quæ tibi apponuntur. Sicut namque in conuiuio vnusquisque ad illud ferculum mittit manum, quod sibi aptius conuenientiusque iudicat, ita circa doctrinam diuinam agere oportet, vt vnusquisque men-

mentem conuertat, & id excipiat corde, quod sibi magis secundum occasionem
Epist. 1. ad S. Greg. Theolog. in qua est, potest congruere. Quod eleganter docuit Beatus Basilius ad Scripturæ sacræ studium excitans. In qua re, inquit, quisque nostrum senserit, se eo quod oportet defici, in illo assiduè incumbens, tanquam ab officina quadam medicinæ, appositum suæ infirmitati medicamentum inuenire poterit. Ac temperantiæ quidem homo cupidus, historiam Ioseph assidua lectione euoluat, ab ea namque ediscet actiones temperantiæ plenas; in fortitudine instituetur lector ex historia Iob. Rursus aliquis reputans, quomodo magnanimus idem & clemens esse possit, ita vt animo quidem obfirmato aduersus peccatum, clementia verò vtatur erga homines, illic Dauidem inueniet, generosum in bellicis facinoribus, clementem & placidum in inimicis vlciscendis. Talis erat Moyses, ingenti ille quidem ira in illos insurgens, qui in Deum peccauerant, sed miti animo perferens illos, qui sibi obtrectauerant. Honestatem addiscet mulier ex historia Susannæ: obedientiam filius, ex facto Isaac: timorem concipiet peccator, ex subuersione Sodomorum: superbus ex vindicta, qua rebelles Dathan & Abiron Deus puniuit: simulator ex morte Ananiæ & Sapphiræ: qui in virtutis via lassatur, attendat promissa, quæ ibi exponuntur: qui voluptates sequitur, consideret finem, quem proponunt, &c. Alimentum ergo aptum ad vitam animæ sustentandam, verbum Dei
¶ 112 ab ore eius procedens meritò dicitur. Patet ex ijs veritas sententiæ Scripturæ sacræ, quam CHRISTVS refert: *Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei.* Nec enim solus panis quærendus est ad vitam, qui tantum corpus nutrit, verior potiorque hominis vita, ea est, quam verbum Dei sustentat. Quoniam autem, vt annotauit Tertullianus, *Li. de ieiu. adue. Psychi. cap. 6.* tunc aptiùs homo potest animam meditatione diuini verbi pascere, quando corpus per ieiunium languescit, aptè nunc hanc sententiam inducit, eneruans diaboli tentationem. Patet etiam quam iustè Sanctus Ephrem inuehatur in eos, qui tantum attendunt quærere, & prouidere alimentum *Loco cit.* ad vitam corporis conseruandam, qui tamen nullatenus curant, vel minimam alimenti portionem animæ subministrare; quos egregiè redarguit Dominus: *Quare appenditis argentum non in panibus, & laborem vestrum non in saturitate? Audite audientes me, & comedite bonum.* Quare, *Esai. 55. 2.* inquit, omnem operam insumitis, circa illas res comparandas, quæ non sunt verus panis, id est, verum alimentum? & cur laboratis, vt ea acquiratis, quæ non veram inducunt saturitatem? nec enim quæ ad corporis vitam seruandam conducunt, veram habent rationem solidi alimenti, nec satietatem veram possunt adducere. Quidnam igitur quærendum? *Audite audientes me*, id est, diligenti studio attentas aures verbis meis præbete, vos ipsos conuertite ad verba mea percipienda: hoc namque est comedere bonum, hoc, est alimentum validum, & solidum sumere; quo anima sustentatur. *Comedite bonum:* est heterosis numeri, *bonum*, pro bonis: comedite vera bona. Audiat attentè diues, quid diuitibus Deus verbo oris sui promittat, & quod fecit Abraham, cum diues esset, quantam sibi peperit gloriam ex eo, quod non solum peregrinos recipiebat, sed & ad hospitium cogebat: quid autem diues ille epulo, qui Lazarum nullatenus curauit, de suis operibus & facultatibus reportauit, qui vel aquæ guttulam nullatenus accipere meruit, nec in æternum accipiet. Consideret nobilis, illam Dauidis veram nobilitatem, qui coram arca Dei se vilissimum reputauit, & pauperum ac oppressorum factus fuit protector. Attendat vxorata Susannæ pudicitiam, quam nec præsentissimum mortis periculum potuit flectere, sed summa in Deum fiducia maximum ei attulit honorem. Videat qui laboribus vndique se circundari dolet, sanctum Iob, omni dolorum genere vndequaque circumseptum dicentem: *Sit nomen Domini benedictũ*, quo & promeruit, *Iob 1. 21.*

vt omnibus sibi à Deo in duplo restitutis, multo tempore gauderet. Qui egestate premitur, Lazarum contempletur; cui nec micas de mensa diuitis cadentes accipere fuit concessum, & tamen quia patientiam seruauit, eius anima ab Angelis fuit deportata ad locum quietis. Qui inimicorum patitur insidias, recolat Ioseph à proprijs fratribus odio succensis, pretio vili distractum, à propria domina mendaci testimonio maculatum, qui tamen à Deo non fuit derelictus, *donec obtineret sceptrum re-*
Sap. 10. 13. *gni, & potentiam aduersus, eos qui eum deprimebant, & mendaces ostendit, qui maculauerunt illum, &c.* Hoc modo si quis animum cœlesti verbo pauerit, dicere poterit, quod dicebat Dauid: *Sustinuit ani-*
Psa. 129. 4. *ma mea in verbo eius:* & iterum: *propter ver-*
Psal. 16. 4. *ba labiorum tuorum, ego custodiui vias duras.* Sicut quotidie corpori, inquit Chrysostomus, cibum suppeditas, ita & animã non despicias, ne fame pereat, sed da ei cõgruum cibum, admonitionem videlicet
Hom. 21. in Genes. ad finem. ex lectione Scripturarum: non enim in pane, dicit, solùm viuit homo, sed in omni verbo quod egreditur per os Dei.

§. 33. *Diuina collocutione sæpè sustentatur homo, de qua multi Patres, Christi verba intelligunt.*

§ 113. Hom. 13. in Matth. CHrysostomus censet, CHRISTI verba: *Non in solo pane, &c.* intelligenda esse de alimento apto, ad vitam corporis sustentandam: quasi dicere voluerit, quod vita corporis, nõ solo pane sustentatur, sed etiam sine pane potest sustentari, solo verbo, quod de ore Dei procedit, id est, diuina collocutione. Vnde (inquit Chrysostomus) hoc est; quod dicit: Potest esurientem Deus, etiam verbo pascere. Et notandum, quod tunc dicitur, verbum de ore Dei procedere, quando Deus actu loquitur, vt Dei collocutionem & conuersationem exprimere videatur, quasi Dei conuersatio cum homine, sufficientissima sit, ad ipsius vitam sustentandam. Ita hunc locum intelligere visus est Tertullianus, continetque egregiam doctrinam, scituque dignissimã. Dei siquidem collocutio, ita potest to- Li. de ieiũ. adue. Psychic. cap. 6.
tum hominem sustentare, vt neque famem sentiat, neque deficiant vires. Id Tertullianus ex Moyse, Elia, & alijs, qui familiari collocutione cum Deo conuersati sunt, demonstrat, quos videmus admiranda, longaque ieiunia seruantes, egregia valetudine & corporis robore præstasse. Id insuper fiet manifestum, si vitas sanctorum Anachoretarum expendamus, qui multos dies sine cibo agebant, & cum aliquando ad illum sumendum se conuertebant, erat in tam parua quantitate, vt vix ad passerculum sustentandum videretur sufficiens; quos longissimam duxisse vitam est manifestum. Hinc processit, ieiunium illud Sanctæ Mariæ Ægyptiacæ, quæ per decem & septem annos, nec tres panes consumpsit. Hinc vita eorum, qui post Solis occasum, quatuor aut quinque caricas tantum comedebant: orationis namque exercitio intenti, perpetua Dei collocutione fruebantur. Et ne quæ antiquissima sunt solummodo proferamus, vide beatam Catharinam Senensem, integras quadragesimas sine vllo cibo aut potu egisse, solius Sacræ Eucharistiæ susceptione contenta, quia perpetuò Dei collocutione sustentabatur. Nec mirum: sæpe namque alicuius sapientis conuersatio aut collocutio, ita audientis animum ad se rapit, vt nullatenus dum audit, famis sentiat affectum: qua saturitate expleta erat Regina Saba ex collocutio- 3. Reg. 10.
ne cum Salomone, cuius conuersatione ita refecta manebat, vt nihil amplius desiderandum diceret. Ita Platonem *a*, ip- a Lib. 6. & 11. de Rep.
sum sensisse, censet quidam nostri temporis autor *b*, cum enim explicare vellet quę- b Leo Castr. in cap. 55. Esai.
stionem illã celebrem apud Philosophos, an voluptas sit expletio, & qualis, demonstrat, verè veteres sensisse, asserentes, voluptatem tunc esse, quando homo adimpletus est, non tamen cibo, potu, libi-

libidineve corruptibili, quibus plerique mortalium pecudum more satiari cupiunt, quæ implendo corpus, animam vacuam tenent, sed cùm anima completur Deo, qui est verum ens, & verum bonum, cui cùm homo adhæreat, eum audit, eius familiari conuictu perfruitur: quæ ita explicat Plato, vt existimet prædictus autor, illam, quam tradit doctrinam, ex Scripturis sacris hausisse, sicut & alia multa: signanter ex loco supra citato:

Esa.55.2. *Quare appenditis argentum & non in panibus, & laborem vestrum & non in saturitate? audite audientes me, & comedite bonum, & delectabitur in crassitudine anima vestra: inclinate aurem vestram, & venite ad me, audite & viuet anima vestra.* Contemplatur illo capite Deus homines, summo studio & laboribus durissimis defatigatos, quærentes bona terrena, quæ ad vitam perpetuò sustentandā non sufficiunt. Vnde quasi eis compatiens, incipit clamare: *Omnes sitientes venite.* Septuaginta,

¶ 114. *Heu qui sititis.* Heu, vox Hebræa aduerbium est dolentis, aut miserantis. Hominibus ergo compatiens, quod labores ingentes, pro rebus quæ nihil valent, offerunt, suadet, vt ad verum cibum quærendum se conuertant. *Audite audientes me, & comedite bonum.* Bonum ore pleno vocat, sui cōuersationem & collocutionem, qua qui perfruitur, magis sustentatur, quam si quosuis corporales cibos sumeret. Ex quo intelligitur quid sit, quod ad comedendum vocat audientes. Hoc enim quod est, ipsum audire, & perfrui Dei collocutione, est comedere; quia verè verbo Dei reficitur homo, non tantùm animo, sed & corpore. Et ideò subdit, quod

Ibidem. inde consequens futurum erat: *Et delectabitur in crassitudine anima vestra.* Vnde Tertullianus considerat Moysen, audientem quidem verba de ore Dei procedentia, & hoc ipso validiores vires corporis resumentem, quia illo substantifico collocutionis diuinæ pane reficiebatur, & eius inediam, Dei conuersatio saginabat. Ex hac doctrina dubium egregium mouet B. Ambrosius, expendens illud, quod *Serm.67.* Petrus dum esset in Ioppe in domo Sy- *Act.10.9.* monis Coriarij, ascendit ad superiora domus, *vt oraret,* id est, vt Dei conuersatione & collocutione frueretur: id namque agit, qui orat. Et benè (inquit Ambrosius) ad orationem ascendisse dicitur, quia omnis Sanctus quando orat, relinquens humilia in altum mentis extollitur, & in sublime suspensus rapitur, & cogitatione sancta cœlo vicinus efficitur. Post orationem autem esurijt, aut potius orando fames excitata est. Ita namque dicit sacer textus: *Ascendit Petrus in superiora, vt oraret circa horam sextam; & cùm esuriret, voluit gustare.* Mirandum, inquit Ambrosius, cur sanctum virum post orationem fames sequatur, cùm soleat fames oratione depelli; & esuriens anima non nisi obsecrationibus saginari. Sed puto, Petrum post orationem, non cibum esurijsse hominum, sed salutem: nec inedia vexatum esse corporis, sed inopia credentium laborasse. Cum enim Iudaicus populus & ingratus, illo prædicante, Christo, non crederet; famem quodammodo Petrus sui officij sustinebat. Ita Ambrosius. Itaque non famem corporis incurrit Petrus, sed fames salutis gētium excitata est, quia is, qui cum Deo conuersatur, & in oratione positus, Dei quasi collocutione perfruitur, non tàm famem corporis incurrit, quàm Spiritus, qua excitatur ad ea agenda, quæ saluti animarum congruunt, & quæ in Dei cedunt obsequium. Hæc non solùm asserit Ambrosius, sed & probat ex eo, quod Petro ad suæ famis satietatem non panis allatus fuit, aut aliquis corporalis cibus; sed in excessu mentis, aperto cœlo, esurienti sibi, inquit Ambrosius, hoc est cogitanti in sublimiori loco pro salute Iudaici populi, offertur vas, diuersorum generum animalibus plenum, velut diuinitate dicente sibi: Tu Iudæos solus esuris: ecce famem fidei tuæ, cunctarum Gentium diuersitate reficio. Nam vtique diuersa animalia collecta in vno vasculo, diuersarum Gentium congregatio-

gationem, collectam in vna Ecclesia demonstrant, quæ Ecclesia, dum non habet maculam, neque rugam, lintei nitore resplendet, &c. Ita Ambrosius: qui & similiter sensit, Christum non tam esurie corporis nunc affectum fuisse quàm animi, quia salutem nostram esuriebat: quod supra expositum est. Sed & si dicamus Petrum, veram corporis esuriem incurrisse, sicut communiter autores locum illum enarrantes sentiunt, mirè ad-
§ 115 huc nostro instituto deseruit historia. Esuriebat Petrus, adeò vt operam daret, ad refectionem sumendam. *Et cùm esuriret*, inquit, *voluit gustare.* Interpres Chrysostomi legit: *Cùm esuriret, & vellet cibum sumere.* Sed quid factum est? *Parantibus autem illis* (qui scilicet erant de familia Symonis Coriarij) aliquid quod Petrus comederet, *cecidit super eum mentis excessus.* Græcè, Extasis. Quid est extasis? inquit Chrysostomus. Spiritualis contemplatio facta est in illo; quasi diceret quis; anima excessit è corpore. Oecumenius, extasis dicitur, cùm extra sensibilia factus quispiam, ad spiritualia deducitur. *Et vidit cœlum apertum, & descendens vas quoddam, velut linteum, &c. in quo erant omnia quadrupedia, &c. & facta est vox ad eum: Surge Petre, occide & manduca.* A quonam facta est vox? Ambrosius, à diuinitate, aut à Deo ipso. Quid hoc est, quod Petro famem patiente validam, adeò vt iam cibi pararentur, Deus ad sui collocutionem eum reuocauit & induxit, vt vocem suam audiret? Nonne expectare poterat, vt prius resumpto cibo vires reficeret, famem & esuriem satiaret? Imò quia verè voluit eius famem satiare, & excellentiori modo reficere, parantibus iam seruis Symonis Coriarij cibos, Deus ad validiores epulas eum inuitasse visus est, vt scilicet mente quasi cœlum conscenderet, vbi verba Dei audiret, quibus arcana mysteria, circa Gentium vocationem edisceret: quibus sanè ita Petrus satiatus mansit, vt quantum existimo, nullam deinceps famem illo die sentiret. Quod vel ex eo patet, quia postquam ab illa oratione ac Dei collocutione est reuocatus, non ad comedendum properauit, aut de cibo corporali curauit, sed excipiens Gentiles, qui tunc ad domum, in qua perstabat, accesserunt, quos animalia illa, in linteo præuisa figurabant, eos docendos & instruendos assumpsit. Hæc itaque est Sanctorum doctrina, quam innumera Sanctorum exempla demonstrant, quam experiunturij, qui verè diuinorum contemplationi vacantes, dicunt cum Propheta: *Audiam, quid loquatur in me Dominus Deus*: quam Spiritus sanctus docere voluit Israelitas, cuius dictum Christus nunc inducit dicens: *Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei. Animalis homo non percipit quæ Dei sunt*, quia vt dixit Paulus, secundùm carnis regulas omnia examinare contendit: percipiet spiritualis, qui veræ contemplationi & orationi se tradere voluerit: quamuis namque communiter loquendo, etiam viri spirituales alimento egeant corporali, nec sine miraculo possint solius orationis & contemplationis opere vitam seruare, sicut alibi dictum est: Verè tamen hæc miracula sæpissimè conspiciuntur in Sanctorum historijs. Potest panis è terra procedens, hominem sustentare, & esurientem pascere, & verbum à Deo procedens, non poterit id excellentiùs multò præstare?

Psal. 84.9.

1. *Cor.* 2.14

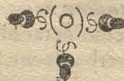

§. 34. *Deus*

§. 34. *Deus potest sustentare sine pane, etiam per ipsummet ieiunium: qui creaturarum qualitates sicut in organo transmutat.*

§ 116. MOdis supra expositis: alijsque alibi traditis, sancti Patres interpretati sunt hunc locum Scripturæ sacræ, quem Christus induxit; quorum sententiæ magna cum reuerentia sunt obseruandæ. Planus autem ille esse videtur, quem tradunt Euthymius & Theophylactus (*In cap. 4. Matth.*): vt per verbum ab ore Dei procedens, quamcunque rem à Deo bene visam intelligamus; quasi velit dicere: Non solus panis est, quo homo vitam seruare potest, sed potest sustentari quacunque re, quam Deus vel solo verbo iubens, exhibeat ad sustentandum. Ac si diceret, ait Euthymius: Ad quid mihi opus est panes ex lapidibus facere propter famem, quæ me vrget, vt illis visis alliciar esca? Atqui non solo pane hominum vita seruari potest, sed & alio præterea cibi genere. Omne siquidem verbum ab ore Dei egrediens, ad eum qui fame premitur, loco cibi vitam eius sustinet, & sufficit ei. Et verè hæc dicere voluisse visus est Deus in Deuteronomio, vnde Scriptura ista desumpta est. (*Deut. 8. 3.*) *Dedit*, inquit, *tibi cibum, Manna, quod ignorabas tu & patres tui, vt ostenderet tibi, quod non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, quod egreditur de ore Dei.* Hebræi, inquit Theophilactus, cibati sunt Manna, quod non erat panis, sed per verbum implebat omnem Hebræorum indigentiam, & fiebat omnia quæcunque comedere cupiebāt, siue piscem, siue ouum, siue caseum, &c. Potest itaque Deus sine pane sustētare seruos suos per quamcunque rem, quam ille vel solo verbi sui imperio exhibere voluerit: vt hinc primo pateat, quod Deus nō deseruit curam Christi, etiamsi panem non prouiderit ei, vt diabolus verbis suis suadere voluit, quia Deus sine pane potest eum, & quemcunque hominem sustentare. Patet secundò, diaboli tentationem Christum non cogere, vt retrocedat à Dei obsequio, & se conuertat ad quærendum cibum: quoniam facilè Deus solo verbo, quod de ore eius progreditur, id est, absque labore, absque eo quod necessum sit man⁹ admouere labori, solius verbi prolatione (qua re nihil facilius intelligimus) potest vitam sustentare. Hic itaque planus sensus est, quem ipse indicauit Spiritus sanctus in libro Sapientiæ, agens de Manna, quod Israelitis Deus dedit; vbi ex professo diuinam potentiam ostendit, secundùm quam sine pane potest sustentare, sine calore comburere, sine frigiditate congelare, & solius verbi sui virtute, quidquid vult, perficere. Expendit propterea ex professo, quæ Deus operatus fuit, quando Israelitas ab Ægyptiorum tyrannide liberauit, hos puniens, & illos in terram abundantissimam repromissam introducens. Tunc namque talia operatus est, quæ verè ab ipsomet Deo, in cuius conspectu nihil est mirabile, sæpè vocantur admiranda, stupenda, potētiæ, brachij & dextræ suæ opera. Hæc etsi à Moyse maxima ex parte fuerint relata, signanter in libro Exodi, sed multa quę ille tunc concisè enarrauit, voluit Deus latiùs explanare in libro Sapientiæ, in quo quæ in Sacris historijs Moysi minus expresse scribuntur, clarissime per multa capita recensentur. Capite itaque 16. aliqua explicantur, quæ tunc contigerunt, quando Israelitas ex Ægypto Deus liberauit. *Negantes*, inquit, *te impij nosse, per fortitudinem brachij tui flagellati sunt: nouis aquis & grandinibus, & pluuijs persecutionē passi, & per ignem consumpti.* (*Sap. 16. 16.*) Loquitur de superbo Pharaone, qui dixit: *Quis est Dominus, vt audiam vocem eius, & dimittam Israël? Nescio Dominum, & Israël non dimittam.* (*Exod. 5. 2.*) Vnde Deus validis flagellis contra eum egit, singulariter autem exprimit illam plagam; quam septimā refert Moyses: *Extendit Moyses virgam in cœlū, & Dominus dedit tonitrua & grandinem, ac discurrentia fulgura super terrā.* (*Exo. 9. 23.*) Ingentissimā tempestatem, vt dixit Philo, misit De⁹, imbres grādinibus, & lapidibus mixtos, procellas, (*Lib. 1. de Moyse.*) turbi-

¶ 117 turbines, collisiones nubium, continua fulgura & validissima fulmina, tonitrua horrisona, talemque tempestatem & turbinem, vt arbusta, segetesque vastarentur. Vocat autem, *nouas aquas*, quia res noua fuit in Ægypto pluere, in qua rarò aut nunquam decidebant pluuiæ, audiebantur tonitrua, aut videbantur fulgura, vt idem dixit Philo & Iosephus *a*, & Plinius *b*, imò & in Scriptura *c* expressit Deus. Valido ergò turbinis ac tempestatis flagello omnibus modis insolito, percussit Ægyptios. Sed obseruat Spiritus sanctus rem quandam mirabilem contigisse: *Quod enim mirabile erat, in aqua, quæ omnia extinguit, plus ignis valebat, &c. quodam enim tempore mansuetabatur ignis, ne comburerentur, quæ ad impios missa erant animalia, &c. Et quodam tempore, in aqua supra virtutem ignis exardescebat vndique, vt iniquæ terræ nationē exterminaret.* Res quidem erat stupenda, tam grandis insitataque tempestas, sed hoc in ea magis mirandum erat, quod calor ignis conseruabatur in aqua frigida, & frigiditas niuium & grandinum, in flammis comburentibus; ita quod verè nutrimentum ignis erat aqua: ideoque ignis ardebat in aqua; & nix & grando in igne potentem congelandi habebant facultatem. *Et ignis quodam tempore mansuetabatur, ne comburerentur, quæ ad impios missa erant animalia.* Iansenius optimè sicuti & Carthusianus intelligunt, hoc ideò dictum fuisse, quoniam etsi ardentissimis ignibus tunc æstuaret Ægyptus, ranas tamen & muscas, & alia animalia in vltionem Ægyptijs immissa, non consumebat ignis; imò illa conseruabat, & augebat. *Et quodam tempore, in aqua supra virtutem ignis exardescebat vndique*, id est, omni ex parte, quasi aquæ frigiditas acueret ignis ardorem. *Pro quibus Angelorum esca nutriuisti populum tuum, & paratum panem de cœlo præstitisti illis sine labore, omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suauitatem.* Quasi dicens: Omnium rerum quasi naturas immutabas, vt inimicos punires: è contra autem mira fuisti operatus, vt populum tuum sustentares; nam carenti panibus terrenis, præbuisti panem de cœlo. Vocatur Manna, Angelorum esca, aut quia Angelorum ministerio fuit facta, aut quia adeò erat delicata, vt si Angeli aliquo cibo, non alio, ab isto reficiendi viderentur: aut quòd excellens fuit esca, eo modo quo linguam excellentem vocat Apostolus linguam Angelorum. *Nix autem & glacies sustinebant vim ignis, & non tabescebant. vt scirent, quoniam fructus inimicorum exterminabat ignis ardens, in grandine & pluuia coruscans. Hic autem iterum, vt nutrirentur iusti, etiam suæ virtutis oblitus est.* Sæpe reperit quid Deus intenderit. Volebat sanè, vt Israelitę intelligerent, quod Deus per glacies & niues, & aquas pluuiarum conseruabat ignem viuacissimum, qui propterea dicitur sustentatus à niue & glacie; & hoc nutrimēto roborabatur ignis. Et non tabescebant. Attende mirandum Dei artificium. Voluit Ægyptios punire, comburendo & cōgelando, vt in eis exemplum aliquod vltimi infernalis supplicij exhiberet. Et poterat quidem ignem per se solum mittere ad comburendum, & niuem ac grandinem per se solum ad congelandum, sed noluit, nisi hæc permixta exhibere, vt viderent quòd ignis sustentabatur à niue, & nix ab igne; aqua flammis, & flammæ aqua nutriebantur. Ad quid hoc? *Creatura enim tibi factori deseruiens, &c.* Optima ratio. Creator plenum habet cuiusque creaturæ dominium: idcirco potest in quemcunque vsum quamcunque creaturam conuertere, & per ignem frigefacere, & per niuem comburere, & facere, vt nix ignem nutriat, & acuat, & excedens calor ignis, qualis est in fulmine, niuem & grandinem roboret ad infrigidandum: iustum est enim, vt omnia ei obediant, & dicatur: *Ignis, grando, nix, glacies, quæ faciunt verbum eius.* Vnde egregiè subdit: *Propter hoc, & tunc in omnia transfigurata, omnium nutrici gratiæ tuæ deseruiebat, ad voluntatem eorum, qui ante desiderabāt; vt scirent filij tui, quos dilexisti Domine, quoniam nō natiuitatis fructus pascunt*

Marginalia: a *Lib.* 2. *de antiquit.* b *Lib.* 2. *c.* 50. c *Deut.* 11. 10. 11. 12. — *In cap.* 16. *Sap.* — 1. *Cor.* 13. 1. — ¶ 118 — *Psal.* 148. 8

pascunt homines, sed sermo tuus hos, qui in te crediderint, conseruat. Locus difficilis, varieque à varijs autoribus expositus, sed quē egregiè explicauit Augustinus. Præmiserat Spiritus sanctus, quod creatura Deo factori deseruit: *Propter hoc, & tunc,* creatura *in omnia transfigurata:* Augustinus legit, *in omnia se transfigurans:* in Græco, *transtemperans*, quia vnaquæque creatura illam temperamenti rationem exhibebat, quam Deus verbo suo statuebat. Ignis cōtemperabatur aquæ, & aqua igni, calor frigiditati se aptabat, & calori frigiditas, vt vnaquæque res propriam videretur amisisse temperiem & figuram, & alterius naturæ temperaturam induisse. Omnis etiam creatura visa est transfigurata & trāstemperata, in vnico illo cibo, Manna scilicet, qui omnium ciborum videbatur naturam accepisse. Sicque omnis creatura, temperata ad oris tui imperium, *omnium nutrici gratiæ tuæ deseruiebat.* Gratiæ nomen, secundum latam significationem, significat quodcunque Dei donum, etiam naturale, ex Dei beneplacito proueniēs, vt obseruauit Augustinus: quamuis erraret Pelagius, qui, vt idem refert Augustinus, hanc solum gratiæ significationem approbabat. Itaque hoc in loco gratiam diuinam, vocat diuinum beneplacitum, gratuitam bonitatem, omnibus rebus prouidentem, quæ egregiè appellatur *Nutrix omnium:* nam omnia nutriuntur ijs rebus, quas Deus secundum beneplacitum exhibet: qui quamuis secundum naturæ cursum, cuique rei proportionatum alimētum designauerit, sed nihilominus hoc intelligendum est, quod nulla res habet nutriendi facultatem, nec agendi, nisi secundum quod Deus verbi sui præcepto aut prescriptione decreuerit. Et si fructus habent nutriendi virtutem, non eam habent, nisi quatenus Dei verbum aut eius beneplacitum illam eisdem confert. Vnde nec panis habet virtutem satiandi, nisi iuxta diuini beneplaciti decretum, nec *natiuitatis fructus* (in Græco, natiuitates, vel generationes fructuum) quos terra profert, pascunt homines, sed *sermo tuus:* Græcè, *Verbum tuum*, aut imperium de ore tuo procedens: hic pascit, sustentat, id est, tota sustentandi virtus ab eo procedit. Vnde quæcunq; res, cui Deus talem voluerit virtutem applicare, vim sustentandi habebit. Ex quo fit, vt sæpè sacræ litteræ clament, quod aliquando cum panis abundantia aliquis nequaquam roboratur; alius autem per cibos exiguę virtutis magno robore præstat: Deus namq; per quamcunque rem sustentare potest. Sicut ergo tunc congelabat per ignem, & calefaciebat per grandinem, & sicut calorem acuebat per frigus, & frigus per ardētis ignis calorem, ita potest per ieiunium ipsum, & esuriem sustentare, & per abundantes epulas famem & esuriem acuere.

Lib. 3. de Trinit. c. 1.

Epist. 91.

Lib. de gratia Christi c. 3. & seq.

Quod similiter indicauit Spiritus sanctus eodem libro, eadem iterum pertractans: tam grauia namque illa erant, & tam digna, vt à nobis considerentur, vt iterum atque iterum illorum tractationem inducat. *In se*, inquit, *elementa dum conuertuntur, sicut in organo qualitatis sonus immutatur, & omnia suum sonum custodiunt, vnde æstimari ex ipso visu certo potest.* Res comperta fuit, & experientia ipsa comprobata, omnium oculis patentissima, quod *elementa in se* inuicem *cōuertuntur:* in Græco, *transponuntur* aut *disponuntur:* quod namque nunc calefaciebat, postea infrigidabat, & è diuerso: & mutare videbātur qualitates suas, sicut fit in organo. In Græco non habetur, organum, quod nomen apud Græcos absolutè significat instrumentum, ad quoduis opus, sed habetur, *Psalterium*, quam vocem Vulgatus transfert sæpè, organum; significans, vt inquit Augustinus, instrumentum quoduis musicum, quod ad cantilenam aptatur. Sed hoc in loco egregiè transtulit Vulgatus organum, sensui Spiritus sancti satisfacere volens. Est enim organum, instrumentum musicum, ex varijs fistulis compositum, cui folles adhibentur: & mirum est, quomodo ad pulsantis volūtatem & motum transmutentur in organo qualitates sonorum. Eisdem namque fistulis nunc lætum sonum reddit, nunc tristem, nunc

¶ 119 Sap. 19.

In Psal. 56.

aptum concentum ad exhilarãdum, nunc ad affligendum: & fistula quæ nunc vocem acutam reddit, motu pulsantis statim reddit grauem. Ita se habuit Deus, qui mundum tanquam organum composuit varijs fistulis distinctum, dum varias naturas rerum in eo constituit, quarum quælibet in se suas qualitates seruat & tenet. Sed mutantur illæ ad nutum Dei, vt verè calefaciat per aquam frigidam & glaciem, & comburat per niuem, & congelet per ardentem ignem: In aqua conseruet agrestia, & natantia in terra arida, vnde subdit: *Agrestia in aquatica conuertebantur, & quæcunque erant natantia, in terram transibant.* Et quidem nouimus ranas, quæ morantur & natant in aquis, in terram transisse, quia exeuntes, vt ait Carthusianus, de fluuijs & paludibus venerunt per siccam terram ad domos Ægyptiorum, & interiora cubicula etiam Regis repleuerunt, ibique verè conseruabantur. Quando agrestia in aquis egerint, non constat apud omnes: certum est tamen id reuera accidisse, fuisseque vel visu ipso omnibus conspicuum, sicut hoc in loco dicitur: *Ignis in aqua valebat supra suam virtutem, & aqua extinguentis naturæ obliuiscebatur. Flammæ è contrario corruptibilium animalium non vexauerũt carnes coambulantium.* Certè qui toties hoc factum inculcat & repetit, apertè indicat, velle, vt illud à nobis consideretur, quod ignis nutriebatur ab aqua, & aqua non solùm non extinguebat ignem, sed viuum illum conseruabat. Quod dictum est, vel propter animalcula illa immissa à Deo, ad punitionem Ægyptiorum, quæ quantumuis flammæ fulminum domos incenderent, talia tamen conseruabantur animalia: aut sermo est de iumentis Israëlitarum, quæ cùm verè essent inter Ægyptios flammæ ardentes à Deo missæ, consumentesque Ægyptios, non consumebant Israëlitarum pecora. Itaque flammæ illa seruabãt, quæ occisura videbãtur. Et vt hanc Dei potẽtiam magis intelligeremus, subdit: *Nec dissoluebant sicut glacies, bonam escam.* Vocat bonam escam ipsum Manna, quod vocauerat escam Angelorum: hanc exiguus radius Solis minimo calore dissoluebat & liquefaciebat, maiori facilitate, quam dissoluitur & liquefit glacies, aut nix ad ignem: & nihilominus ingens ardentissimaq; ignis flamma non solum non liquefaciebat eam, sed coquebat potius, vt patet ex Scriptura sacra. Certè res miranda. Multo enim vehementius & validius potest liquefacere globulos glaciei flamma ardentissima ignis, quam Solis ardentissimus æstus: & nihilominus grana illa Manna, à minimo Solis radio liquefiebant, & à summa ardentissimaq; ignis flamma non solùm non liquefiebant, sed potius duriora reddebantur & concoquebantur. Ad quid nam hoc? vt intelligerent omnes, quomodo Deus per id quod maximè liquefactiuum est, non solùm non liquefaciat, sed rem reddat duriorem. Agit namque vnaquæque res id, quod ipse eidem præscribit, etsi contra particularem naturam rei videatur. Hocque voluit ¶ 120
Deus, vt omnes intelligerent, quod poterat per ignem seruare glaciem, & per niuem conseruare ignem, & per id quod res videbatur absumenda, eam nutrire, roborare, & perficere. Et certè non alienum videtur ab hoc instituto, quod Dauid cecinit: *Qui dat niuem sicut lanam:* quorum *Ps. 147. 16.*
verborum varius est sensus. Egregiè tamen B. Basilius: Inexpugnabilem inquit, *Schol. in Psal. 147.*
& infinitam Dei potẽtiam exprimit, quod & nondum existentes essentias mutat; & cuicunque rei valde adaptat: licet enim immotis naturæ finibus ligentur, hi tamen quando ei placent soluuntur, & aliquando ipsas essentias immutat, aliquando manentes ad aliam operationem transfert: Ita ille. Cuius mentem explicare visus est Genebrardus, docens, verè oporte- *In Ps. 147.*
re terram calefieri, vt generet & producat herbas ac fructus: nam calor est principium generationis mixtorum. Deus autem volens calefacere terram, niue eam operit. Etsi enim illa frigidissima sit, tamen dum halitus & expirationes terræ cohibet, ei calorem internum conciliat, & vim maximam fœcunditatis indit, instar lanæ,

lanæ, quæ calefacit & fouet corpus pecudis: vnde dicitur lætare, id est, fœcundare segetes, apud Poëtam. Ne verò, inquit Basilius, insensatorum quispiam omnia hæc nudæ naturæ tribuat, subiungit: *Emittet verbum suum, & liquefaciet ea*, id est, mandatum eius hoc facit, non natura ventorum. Itaque secundùm eius mandatum res omnes operantur, & ipse niue ad calefaciendum vtitur, & igne aliquando ad refrigerandum; aliquando per medicamenta, quæ salubria videntur, infirmat; aliquando per res quæ noxiæ iudicantur
4.Reg.20. sanat. Curauit Ezechiam massa ficorum, vlceri applicata, quæ secundùm medicinæ regulas propter calorem ficorum erat exitium allatura, tamen verbi Dei iubentis
Num.21. virtute, integram sanitatem adduxit. Serpentem æneum iussit exponi oculis eorum, quos morsus ignitorum serpentum infecerunt, cùm secundum naturam conspectus æris exitium afferat taliter affectis: & nihilominus verè quod ad mortem videbatur esse, vitam seruabat. Sanctum Ioseph ad regnum per captiuitates, carceres, vincula & infamiam prouexit. Et huiusmodi sunt innumera, vt intelligamus, Deum per mortem posse viuificare, per paupertatem ditare, per venenum sanare, & per famem & ieiunium vitam seruare, & alere, quacunque re sibi bene visa, aut à se concessa. Deficientibus cibis & panibus, consumptaque penitus farina, quam de Ægypto Israëlitæ asportauerunt, nihil nisi meros lapides videntibus, & famem patientibus, Deus cibum, quem penitus ignorabant, de quo nullatenus vel cogitare poterant, prouidit: *Vt scires*, inquit, *quia non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, quod, &c.* Iuxta hanc doctrinam intelligit S. Bernardus illam Da-
Serm.1.in capite ieiunij, ad fin. uidis sententiam: *Ecce oculi Domini super metuentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius, vt eruat à morte animas eorum, & alat eos in fame.* Notum est enim
Psal.32. 18.19. secundùm Scripturæ sacræ phrasim, præpositionem *in*, idem esse, ac *per*. Sicuti cùm
Gene.3.17. dicitur, *Maledicta terra in opere tuo*, id est,
Gen.32.10
per opus tuum: &, *in baculo meo transiui Iordanem*, id est, per baculum. Vnde idem est, *alat eos in fame*, ac per famem. Per famem namque & per ieiunium ipsum alit Deus & sustentat timentes & sperantes in se: ad quod considerandum Dauid omnes aduocat, dicens: *Ecce oculi Domini*, &c. Non despexit Deus sperantes in se. Per ieiunium, inquit Bernardus, sæpe Deus nutrit & impinguat hominem, sicuti in Daniele & socijs eius videre licet. Ex quibus explicat, quomodo Dominus præcipiat in die ieiunij caput oleo vngi & impinguari. Hoc certum sit ei, qui verè Dei obsequio se tradidit, quod Deus *non occidet fame animam iusti*, cui neque facultas deesse potest, nec voluntas. Non facultas, quia omnipotens est, cui ipsummet posse, subiectum existit, vt dicitur in libro Sapientiæ: *Prou.10.3.*
Subest tibi posse, cùm volueris. Non voluntas, quia pius & iustus est, & sæpe profitetur, quod mors hominis non est secundùm suam voluntatem. Nullus vnquam pius pater, aut clemens dominus, ita se durum exhibuit erga fidelem filium vel seruum, vt quem sine dispendio aut labore posset seruare, coram oculis suis sibi fidelissime obsequentem, dimitteret crudeli fame interire. De quibus alio in loco. Idcirco ergo aptè dæmoni suadenti, vt à Dei obsequio desistas, & te conuertas ad panes quærendos, responde: *Scriptum est, quia nō in solo pane viuit homo, &c.* ita namque respondit Dominus tentatori: & ad hoc pugnat Imperator, vt milites discant: *Sap.12.18.*
Idcirco sic respondet Dominus (inquit Hieronymus) quia propositum erat, non vincere tentationem potentia, sed humilitate, quam tu posses imitari. Non quasi Deus (inquit Ambrosius) vtitur potestate: quid namque mihi proderat? sed quasi homo, commune sibi arcessit auxilium. *In cap.4. Matth.* *Lib.4.in Lucam.*

§. 35. *Christus quæ diabolus petebat facere noluit, quia nihil inutiliter operatur, quem potentes imitari debent.*

¶ 121 *In Psal. 90.* QVid magnum erat Domino Iesu Christo (inquit Augustinus) de lapidibus panem facere, qui de quinque panibus tot millia satiauit? Vnde tunc processit panis? Fontes panis erant in manu Domini, &c. Quid ergo fratres, impossibile erat Domino de lapidibus panes facere? Homines fecit de lapidibus, dicente *Matt. 3. 9.* ipso Ioanne Baptista, *Potens est Deus, de lapidibus istis, suscitare filios Abrahæ.* Quare *Serm. 41. de temp.* ergo non fecit? Ita inquirit Augustinus, quod & similiter inquisiuit, expendens miraculum factum in Cana Galilçæ. Qui fecit, inquit, de aqua vinum, potuit facere de lapidibus panem: eadem enim erat potentia. Quare ergo non fecit? Ita similiter a *Hom. 13. in Matth.* quærunt Chrysostomus *a*, Rupertus *b*, & Petrus Chrysologus *c*, estque communis b *In cap. 4. Matth.* quæstio, quam sancti Patres proponunt, quam & D. Thom. *d* egregiè suscepit ex c *Serm. 11. ad finem.* plicandam. Mirum est namque, cur Christus nō fecerit, quod diabolus petijt, cùm d 3. *p q. 41. ar. 4. ad 1.* id posset facere sine peccato: nam verè tēpus erat oportunum, vt carni suę refectionem præstaret; & non minus esuriebat ipse, quam illi qui postea illum sequebantur in deserto; quos cùm vidit famescentes, nec panes ad manum subesse necessarios, non semel, sed & iterum, manifestum edidit miraculum in panum productione, vel multiplicatione, ne deficerent in via. Communis tamen omnium Sanctorum responsio est, Christum non fecisse, quod diabolus petebat, quia nullatenus miraculum poterat vtile esse ad diaboli salutem. Tam adæquatè Christo Domino nomen Iesu competit, quod Saluatorem significat, vt nihil vsquam egerit, quod ad alicuius salutem non esset vtile, vel expe*Ioan. 13. 3.* diens. *Dedit* quidem *ei omnia Pater in ma*- *Matth. 11. 27.* *nus*, vt dixit Ioannes, & ipsemet confessus est dicens: *Omnia tradita sunt mihi à Patre meo:* ipse tamen apertè professus est, se illam insignem potentiam accepisse, ad salutem nostram procurandam, & dirigēdum in vitam æternam. *Dedisti ei*, inquit *Ioan. 17. 2.* ipsemet de se ipso loquens ad Patrem, *potestatem omnis carnis, vt omne quod dedisti* *Deut. 33. 17.* *ei, det eis vitam æternam.* Allusisseque aliquatenus visus est ad id, quod de sancto Ioseph prædixit Moyses, quod de Christo Domino intelligit allegoricò sensu Ru- *Lib. 2. in Deut. c. 15.* pertus: *Quasi primogeniti tauri pulchritudo eius, cornua Rhinocerotis cornua illius, in illis ventilabit gentes, &c.* Pulchritudinem & fortitudinem sancti Ioseph haud dubiè elegantissimè describit. Pulchritudinem quidem depingit sub typo primogeniti tauri, aut iuuenci, agilis, venusti, qui omnium oculos ad se trahit, ad quem videndum omnes concurrunt. Ita sanè fuit Ioseph, quem pater eius benedicens dixit: *Ioseph decorus aspectu, filiæ discurrerunt per* *Genes. 49. 22.* *murum*; certè ad eum videndū, cùm transibat. Et constat, inquit Rupertus, quia propter pulchram faciem, decorumque aspectum sic a domina sua adamatus fuit, iuuenis decorus, velut a lasciuiente vacca taurus iuuenculus, & supra cæteros egregius appetitus est. Fortitudinem autem depingit, typo cornuū Rhinocerotis. Grauis difficultas est inter eos, qui animaliū naturas scrutantur, quodnam animal sit Rhinoceros: an scilicet sit vnum & idem cum Monocerote, aut Vnicorne. Et quidem si propriè loquendum est, differunt valde: nam Rhinoceros est animal ferum, indomitum, fortissimumque, de quo Plinius *a*, Solinus *b*, latiusque Strabo *c*: sed a *Lib. 8. cap. 20.* excellentius Deus ipse, qui loquens cum b *Cap. 43.* Beato Iob *d*, eius vires, indomitam feri- c *Lib. 16.* tatem & mores describit. Hoc animal d *Iob 39.* hiscè annis in Hispania vidimus deportatum ab ea insula Indica, quæ Habana dicitur, ingenti corporis mole, tamque firma pelle, qualem dixit Ælianus, quod ægrè iaculo possit penetrari, cornu vnico tam ingentis fortitudinis, vt oportuerit illud secari, quia resistere eidem nihil poterat. Et quoniam cor- ¶ 122 nu super nares habet, vocatur Rhinoceros,

ceros, quasi dicas, Naricornis, quoniam Græcè Rhinos est naris, & ceros, cornu, vt Isidorus *a*, dixit, de quo & Abulensis *b*. A nobis autem vocabatur Habada, corrupto aliquantulum vocabulo Habanæ insulæ, a quo fuit deductum. Vnicornis autem est animal Indicum, quod & Monoceros vocatur, quasi vnicum habens cornu. Cuius duæ sunt species. Prima vocatur asinus, aut equus Indicus, de quo ex professo Aristoteles *c*, Plinius *d*, & latius Philostratus *e*, qui virtutes illius cornu prosequitur, sicut & Ælianus *f*. Altera vocatur, Bos Indicus, qui vnicum etiam habet cornu, de cuius natura Plinius *g* de feris Indicis agens, cuius cornu depingit Solinus *h*; quod longum sit quasi quatuor pedum, splendore mirifico: eius figuram descripsit Ælianus *i*, de quo agit Cæsar *k*. Et hunc absolute vocant quidam vnicornem, vt videre est apud Albertum & B. Isidorum, quos refert Paulus Iouius *l*. Et ita sentire visus est Genebrardus *m* in illud: *Dilectus quemadmodum filius vnicornium*. De ijs omnibus diligenter satis recens Hispanus autor *n*. Cæterum in Scriptura sacra, quasi synonima sunt hæc vocabula Rhinoceros, Vnicornis, aut Monoceros, & interpres Latinus, nunc vno, nunc altero nomine indifferenter vertit, & promiscue his nominibus vtitur: & Septuaginta perpetuo Monocerotem aut vnicornem transtulerunt. Ita Philippus Diaconus *o*, annotauit, quod & Albertus Magnus *p*, & Vincentius Bellouacensis *q*, imò & illis antiquior B. Isidorus, docuerunt. Vnde & Tertullianus *r*, Rhinocerotem, vnicornem vocat. Igitur Moyses de Ioseph agens, expendensque eius fortitudinem, eam dixit similem cornibus Rhinocerotis, aut vnicornis. Sed dubium est, cur cum pulchritudinem sancti Ioseph comparauerit Moyses primogenito tauri, non etiam eius fortitudinem expresserit per symbolum cornuum tauri; fortissima enim etiam sunt, adeò, vt per illa, fortitudo valida fuerit apud Hebreos præfigurata, vt quando falsus ille Propheta, cornua quasi taurina efformauit, ad significandam fortitudinem Regis Achab *s*, & similiter quando visa sunt illa quatuor cornua *t*, quæ quantum conijcio, similitudinem habebant cornuum tauri, quibus quatuor præcipuæ vires & fortitudines significabantur. Sed egregiè sanctus Moyses locutus est, quoniam etsi fortia sint cornua tauri, totaque illius vis in cornibus sita sit, sicut & omnium animalium cornigerorum, tamen longa est differentia inter cornua tauri, & cornu vnicornis: nam cornua tauri nullatenus data sunt à natura ad aliorum vtilitatem, sed potius eis vtitur taurus ad aliorum exitium. Vnde & venenata dicuntur, & experientia compertum est, quod ita ardent, & inflammant eum quem petunt, ac si ignito ferro impeteret. At cornua vnicornis, ad aliorum commodum & vtilitatem data sunt, ad venena scilicet depellenda: de qua re mira refert Philostratus, alijque autores, qui de eo agunt. Illudq; communiter asseritur, quod cornu suum applicat ad aquas, veneno serpentũ infectas, vt animantia alia bibere possint. Ita ergo se habuit Ioseph, qui potestatem quidem supremam à Rege Pharone accepit, illa tamen non est vsus, nisi in bonum aliorum: neque enim insæuit contra fratres, qui eum vendiderant; neque in eos, qui eum maculare conati sunt, sed omnibus extitit beneficus: & potentiam quam illi concessit Rex, ad regni ipsius conseruationem omnibus modis conuertit, ædificando horrea ad reseruationem tritici, distribuẽdo illud, seruando populum, augendo Regias opes, & implendo eius æraria. Quo tandem factum est, vt corda omnium hominum, etiam eorum, qui in finibus terræ morabantur, ad se conuerterit, & suæ quasi subiecerit voluntati. Hocque est quod dicit: *In ipsis ventilabit gentes vsque ad vltimum terræ*. Hæc quidem de Ioseph Moyses dixit: sed vt dictum est ex Ruperto, verius de Christo Domino illa voluit prædicere, quem hac in parte egregie sanctus Ioseph præfigurauit. Fuit enim pulcher aspectu, de quo dixit Dauid: *Speciosus forma præ filijs hominum*; cuius pulchritudinem Sol & Luna mirantur, quam ¶ 123.

a 12. *Ethy. cap.* 2.
b *In ca.* 23. *Num. ante quæst.* 10.
c *Lib.* 2. *de histo. anim. c.* 1.
d *Lib.* 11. *cap.* 37.
e *Lib.* 3. *de vita Apollonij.*
f *Lib.* 5. *cap.* 22.
g *Li.* 8. *c.* 21 *& lib.* 37. *cap.* 11.
h *Cap.* 53.
i *Li.* 7. *c.* 3.
k *Libro* 6. *comment.*
l *Lib.* 18. *suæ histor.*
m *In Psa.* 28.
n *Hieronymus Huerta in annot. Hispa. ad li. Plinij li.* 8. *ca.* 20 *&* 21.
o *In Catena Iob.* 39.
p *Lib.* 22. *de anima lib.*
q *In speculo maio.*
lib. 19. *cap.* 104.
r *Lib.* 3. *contra Marcionem c.* 18.
s 3. *Reg.* 21
t *Zach.* 1. 18.
Lib. 3. *de vita Apollonij.*
Psal 44. 3.

Sponsa sæpe in Canticis describit. Eius tamen fortitudo similis dicitur cornibus vnicornis, quam loquendi rationem tenuerat Balaam: *Deus adduxit illum de Aegypto, cuius fortitudo similis est Rhinoceroti:* vbi quamuis Procopius credat, sermonem fieri de populo Israelitico educto de Aegypto, sed verius de Deo ipso, qui populum illum eduxit, locutus fuit, vt Glossa ordinaria sentit; & ita explicari posse locum, docuerunt Lyranus, & Abulensis. Et quidem Dei fortitndo dicta est similis Rhinoceroti: aut vnicorni, quia cornu potentiæ suæ, tantum est vsus in bonu m electorum suorum, quos à tyrãnide liberare volebat. Si enim Pharaonem afflixit, populum Aegyptiorum vexauit, mare aperuit, Aegyptios submersit, Manna pluit, aquam de silice extraxit; omnia in bonum populi sui operatus fuit. Glossa tamen de Christo sermonem fieri credit, qui venit liberare populum suum de crudeli dæmonis tyrannide & seruitute. Ille sane maxima venit cum potentia, de quo dictum est: *Ecce Dominus in fortitudine veniet.* Sed hæc similis dicitur fortitudini Vnicornis, quia non ea vtitur, nisi in bonum & vtilitatem eorum, qui saluari possunt, ad pellendum venenum infidelitatis iniquitatis. Vnde cum Apostoli eum excitarent, vt potentia sua vteretur in vltionem Samaritanorum, qui eum noluerunt excipere, respondit: *Nescitis cuius spiritus estis: filius hominis non venit animas perdere, sed saluare.* Similiter cum impij Pharisæi accesserunt, petentes, vt potestatem suam ostenderet, faciendo miracula de cœlo, quæ nullius futura erant vtilitatis, nullatenus eis acquieuit; sicut nec Herodi petenti miracula, tantum ad vanam curiositatem & ad solam ostensionem potentiæ. Certe non vsus fuit potestate sua, nisi ad salutem & vitam. Hoc illud est, quod diximus ab eo expresse dictum: *Dedisti ei potestatem omnis carnis, vt omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam.* Quod hoc loco dicit: *Omne quod dedisti ei*, est quod Moyses dicit, *Cornua* in plurali, quo nomine omnis potentia designatur. Ex quibus

Num. 23. & 24.

Apud glossam.

Esai. 40. 10.

Lucæ 9. 55

Ioan. 17. 2

Rupertus *a* soluit argumentum, quod Beatus Ambrosius *b* indicat, & indissolubile visum fuit R. Heliæ, contendenti, verba Moysi, non posse de Vnicorne intelligi: nam Moyses dixit in plurali, cornua, at Vnicornis non nisi vnicum habet cornu. Cum dixerit, cornua, inquit Ambrosius; quomodo posuit Vnicornium, requirendum est. Et quidem nonnulli respondent, quod singulare Rhinocerotis, ponitur pro plurali, quasi diceret, cornua Rhinocerotum: sicut è contrario dicere solemus, cornu tauri, pro cornua. Alij censent Vnicornem duo cornua habere. Ita Martialis geminum cornu tribuit Rhinoceroti, quasi oculatus testis. Lenius Marcilius credit duo cornua esse Rhinoceroti, alterum minutum quod quasi pro nihilo habetur; alterum præcipuum, cuius solius habetur cura. Ita sensit Genebrardus, & citat in hanc sententiam Iustinum martyrem, & Clementem Alexandrinum. Melius tamen resondet Rupertus Moysen cornua in plurali dixisse, quia omnem Christi potentiam voluit exprimere, quasi diceret: Eius omnes vires, omnesque potentiæ, similes sunt viribus, quas Vnicornes habent in cornibus. Si itaque ingredi velis potentias Domini, sicut Dauid, inuenies omnes eas in bonum & vtilitatem nostram ordinatas, vt nihil egerit, nisi quod nostræ saluti fuit vtile, quod expediens erat ad Dei gloriam, & venenũ peccatorum propulsandum. Vnde & apte subintulit (inquit Rupertus) *In ipsis ventilabit gentes:* id est gentes sibi subijciet, cui dictum fuit: *Dabo tibi gentes in hæreditatem, &c.* Ex isto principio sancti Patres difficultatem propositam explicant. Christus quidem miracula fecit, quando id expediebat ad salutem. Idcirco, vt annotarunt Augustinus, *a* & Rupertus, *b* aquam in vinum coram discipulis suis conuertit, quia id intendebat, quod ibidem subiungit Ioannes: *c Manifestauit gloriam suam, & crediderunt in eum discipuli eius.* Filium Viduæ suscitauit, quia per miraculum id futurum erat, quod *omnes timuerunt Deum dicentes: Propheta magnus*

a *Lib. 2 in Deut. c. 15.*
b *Lib. de Benedict. cap. 11.*

In Amphit. 22.

In Psal. 28 Dial. cõt. Triphon. Lib. 1. Pedagag. cap. 4.

Psal. 70. 16.

Psa. 2. 8. § 124.

a *Ser. 41. de temp.*
b *In ca. 4. Matth.*
c *Ioa. 2. 11.*

Luc. 7. 16.

Ioan. 11. *magnus surrexit in nobis, &c.* Lazarum à monumento vocauit, quia multi erant credituri in eum; & inde sibi ad passionem pro nostra salute iter parabat. Ioan. 4. Reguli filium iam expirantem, miraculose sanauit, quoniam *crediturus erat Pater, & domus eius tota, &c.* Nunc autem si miraculum faceret, quod diabolus petebat, nulla vtilitas poterat sperari, quin potius diabolus eum agnoscens, nullatenus cõtra eum 1. Cor. 2. 8. agere ausus fuisset. Et si ipsum *agnouisset, nunquam Dominum gloriæ crucifixisset*, vt Serm. 11. ait Paulus. Potest (inquit Beatus Petrus Chrysologus) de lapidibus panes facere, qui aquas conuertit in vinum; sed signa fidei sunt præstanda, non dolis; credenti danda sunt, non sunt danda tentanti, & facienda sunt ad petentis salutem, non ad facientis iniuriam. Diabole tibi, vt quid signa, cui totum restat ad pœnam, cui & signa proficiunt ad ruinam? Expendit ad 27. Mora. cap. 14. hoc institutum Beatus Gregorius, quod de Paulo scriptum est, qui cum peruenisset ad insulam Melitæ, inuenissetque Publium patrem Principis, id est prætoris aut Act. 28. 8. gubernatoris insulæ, magnis *febribus & dysenteria vexatum iacentem, cùm orasset & imposuisset ei manus, saluauit eum*: qui nihilominus ægrotanti Timotheo, non per miraculum voluit subuenire, sed dixit: 1. ad Tim. 5. 23. *Modico vino vtere propter stomachum tuum, & frequentes tuas infirmitates.* Quid est Paule, inquit Gregorius, quod ægrotum infidelem, orando ad salutem reuocas, & tamen adiutorem Euangelij more medici, per alimenta curas? nisi quod id circo fiũt exteriora miracula, vt mentes ad interiora perducantur, quatenus per hoc, quod mirum visibiliter ostenditur, ea quæ admirabiliora sunt inuisibilia credantur. Signo quippe virtutis pater Publij sanandus fuerat, vt mente reuiuisceret, dum miraculo ad salutem rediret: Timotheo autem adhibendum foris miraculum non erat, qui iam totus intus viuebat. Ita Gregorius, ex quibus tandem infert: Quid est ergo mirum, si propagata fide, crebro miracula non fiunt, quando hæc ipsi quoque Apostoli, in quibusdam iam fidelibus non fecerunt? Docet nos Christus hoc ipso (inquit Chrysostomus) vt etiam si aliquid facere possimus, nihil tamen vel absque ratione, vel cum aliqua vanitate faciamus: quod egregie prosequitur Cyprianus, docens, non opera nostra metienda esse ex potentia, sed ex vtilitate: nec enim facienda sunt omnia, quæ potes, sed ea quæ expediunt. Non ex eo laute comedendum, quia diuitijs abundas: non ex eo nimis vestium cultui intendendum, quia facultates habes: non ex eo contra inimicos agendum, quia potentia præstas, qua potes eos destruere. Hoc impiorum proprium est, qui dicunt: *Sit fortitudo nostra, lex iustitiæ.* Non id omne iustum æstimemus, quod possumus. Non omne, quod potest, fieri debet, inquit Cyprianus, cum scriptum sit: *Omnia licent, sed non omnia expediunt; omnia licent, sed non omnia ædificant.* Habeat se homo sicut Vnicornis, qui cornu coram oculis habet, vt nulli rei illud applicet, quam non vtroque oculo conspiciat, quia ita quiuis homo potens, agere debet, vt ad nullam rem extendat potentiam suam, nisi prius attente videat, quænam vtilitas inde sequatur, quidnam commodi vel incommodi inde possit oriri: & si nihil vtilitatis deprehendat, contineat potentiam suam, imitans Deum & naturam, qui nihil faciunt frustra. Si autem ita potentia exercenda est, vt nulli rei sine vtilitate applicari debeat, quanto minus erit applicanda rebus illicitis, & quæ salutem destruunt? CHRISTVS non solum non facit, quod est contra salutem, sed nec id, quod verè ad salutem non conducit.

Hom. 13. in Matth.

Lib. de Discip. & habitu virginũ.

Sap. 2. 11.

1. Cor. 6. 12.

(o)

§. 36. Suf-

§. 36. *Sufficiens ratio, ne Christus faceret, quæ Diabolus petebat, fuit, esse inimicum: cui in æternum credendum non est.*

¶ 125 ALIAM assignant rationem Sancti Patres, cur CHRISTVS noluit facere, quod diabolus petebat, quamuis posset; quia scilicet ille est inimicus perpetuus, & perennis hostis, hostile perpetuò cor gerens. Fas non erat (inquit Chrysostomus) Dominum voluntati diabolicæ obtemperare, quam profitebatur inimicam: ita enim natura comparatum est, vt multa agamus ad petitionem amicorum, ex eo solum, quod amicitiæ lex requirit, vt quantum possumus, illis morem geramus. Multa itidem, quæ licite, & libere facere possemus, ex eo solum dimittimus, quod scimus ab inimico nostro exposci & desiderari; & hoc ipso ea negamus, quod ab hoste nostro expetuntur, cui nullatenus volumus obtemperare aut complacere. Nec enim iustum videtur, vt homo ei gratum reddat obsequium, quem toto conatu suam perditionem, & exitium procurare nouit. Si ergo sufficiens ratio ad aliquid denegandum iudicatur, quod qui petit, est inimicus crudelis, sufficiens ratio ad negandum, quod diabolus petit esse posset, quod is inimicus hostisque noster est, qui nostrum sitit sanguinem, & nihil ducit dulcius, quam vltimum nobis inferre exitium. Hanc rationem insinuat Augustinus, docens, Christum nequaquam fecisse, quæ diabolus petebat, quia tentatoris inimici petitiones contemnendæ sunt: & eam ex professo expendit Chrysostomus, demonstrans, quod quamuis non essent paratæ pœnæ ijs, qui diabolo obsequuntur, vel ex eo solum deberemus, illi aliquid petenti non complacere, quod est hostis crudelis, omnibus modis curans, & procurans, vt æternas pœnas incurramus. Conuenerunt aliquando aliqui sancti Monachi, inter se de rebus spiritualibus conferentes, eaque apud illos interposita est cõuersatio, quodnam efficax esset remedium, ad reuincendas omnes diaboli tentationes. Quidam dicebat, quod se mortis muniebat memoria, & considerabat, quod cito erant transitura omnia, &c. Alter, se pœnarum infernaliũ cõsideratione roborari fatebatur. Tertius, iudicij extremi metum & terrorem opponendum tentationibus inimici, tanquam remedium validum credebat. Sicque singuli, quod in animo erat exponebant. Conclusit tamen conuersationem vltimus, dicens: hoc sibi maximum remedium, cum tentationibus vrgebatur, considerare; quisnam esset, qui eum excitabat, qui cum eo loquebatur, petens & suadens illicita: & hoc ipso quod expendebat, hunc dæmonem esse, inimicum, impium, crudelem, vilem, perpetuæ damnationis sententia condemnatum, eius pellebat tentationes, dicens: Nunquid ego, qui à Deo creatus sum ad gloriam possidendam, & ab ipso adoptatus in filium, huic vili mancipio, omnibus bonis priuato, omni iniquitate repleto, obsequi debeo? Ex quibus progreditur Chrysostomus, ad reprehendendã hominum nequitiam, inurbanam, & inuerecundam, quod Deo loquenti, petenti, roganti aliquid à nobis fieri, non obtemperamus, qui est Rex, Dominus, Pater, Amator nostri, vt vitam pro nobis verè posuerit, & sanguinem pro nobis dederit; cui vel hoc solo nomine deberemus obtẽperare: & dæmoni inimico, crudeli, acerboque hosti, qui nos genusque nostrum perdidit, & perpetuo id ipsum procurat, deformi, vili, & omnibus malis repleto, vel solo verbo excitanti, statim obedimus, vt vel hinc solum nos æterna damnatione dignos probaturus sit in Dei iudicio ipsemet inimicus: quem Cyprianus considerat, tunc proclamaturum coram iudice contra nos: Ego pro istis, quos mecum vides, ô Iudex æquissime, nec alapas accepi, nec flagella sustinui, nec crucem pertuli, nec sanguinem fudi, sed nec Regnum illis cœleste promitto, nec ad paradisum reuoco: & tamen mihi loquenti crediderunt, excitanti consenserunt, roganti morem gesserunt, &c. Quod & similiter ¶ 126

Homi. 5. ex varijs in Matth.

Ser. 41. de verb. Domini.

Hom. 29. ad popul.

Lib de Eleemosyna.

Ser. contra Iuda. Paga. & Arrianos to. 6 liter consideravit Augustinus, de quo alibi. Quando ergo iste inimicus id peteret, quod nos aliàs ex Dei vel Ecclesiæ præcepto aut consilio agere debemus, agendum quidem illud esset, non quia inimicus id petit, sed quia Deo & Ecclesiæ debemus obtemperare: quando tamen nulla vtilitas inde consequeretur, vel ex eo solum agendum non esset, ne complaceremus illi: quanto minus quando inde nocumentum maximum nobis metipsis inferimus, agendo ea, ad quæ excitat ille? Hęc omnia breuiter complexus est Theophilactus. *In cap 4. Matth.* Quod peccatum erat, inquit, facere lapides panes? Quia (inquit) audire diabolum in aliquo, peccatū est. Hanc tamen rationem profundius sancti Patres expendunt, signanter Augustin. *a*, Chrysost. *b*, Euthym. *c*. Certe diuina est illa Spiritus sancti admonitio, quod non statim cuilibet aliquid dicenti, homo credere debet. *Qui cito credit, leuis est corde, & minorabitur*, id est, minuetur; proculdubio omni bonorum genere: perdet enim multos amicos si credit cuicunque contra illos loquenti; perdet famam & honorem, quia ab omnibus reputabitur leuis; bona itidem sua expendet, credens omni suadenti eorum expensionem. Signanter autem Spiritus sanctus totus est in suadēdo, quod nullatenus credendum est inimico, quantumcunque ea proponat, quæ nobis expedire videntur, quantumuis insinuet, quod bonum nostrum intendit, & quærit, nostræque saluti consulit. *Ne credas*, inquit, *inimico tuo in æternum: sicut enim æramentum æruginat nequitia illius.* Id est, nunquā credas inimico tuo, quia etsi bona proponere videatur, sed illa in tui detrimentum cessura crede. Vas ex ære confectum, etsi secundum exteriorem speciem videatur splendere, sed nequaquam ei credimus aliquem excellentem liquorem, quoniam interior eius natura semper ex se emittit æruginem, ideoque statim corruptum inuenies, quod in illo reposueris. Ita si inimicus videatur amicitiæ signis splendere, & consulere, quæ nobis videntur opportuna, sed cor eius perpetuo profert contra

a 2. de doct. Chri. c. 2. 3
b Ho. 13. in Matth.
c In c. 4. Matth.
Eccl. 19. 4.
Eccl. 12. 10

nos odium, quo exitium nostrum desiderat. Vnde postquam late hæc prosequitur Spiritus sanctus, subdit, quod etsi cum lacrymis aliquid petat, quamuis amicabilia verba proferat, nunquam ei credamus; nā malum nostrum intendit, & subuersionē nostram, quam vt inferat, dulciter loquitur. *In labijs suis indulcat inimicus, & in corde suo insidiatur, vt subuertat te in foueam.* *Eccl. 12. 15* *In oculis suis lacrymatur inimicus, & si inuenerit tempus, non satiabitur sanguine; & si incurrerint tibi mala, inuenies eum illic priorem, & quasi adiuuans suffodiet plantas tuas, caput suum mouebit & plaudet manu.* Hæc quidam rigorem litteræ expendentes, credunt intelligenda de inimico, qui iam fuit reconciliatur, à quo cauendum esse monet Spiritus sanctus. ¶ 127 Cui illud celebre dictum Senecæ concinit: Nunquam fidelem credas tibi, quem ex inimico amicum habueris. Quod Scripturę sacræ historijs fit apertum: Dauid enim credidit Absaloni, sibi ex inimico reconciliato, cum dixit ei: *Vadam & reddā vota mea, quæ voui Domino in Hebron, &c. Et dixit Rex: Vade in pace: & surrexit & abijt in Hebron*, vbi crudelem contra patrem rebellionē excitauit. *2. Re. 15. 7* Similiter Triphon simulata amicitia occidit Antiochum adolescentem, & strenuissimum ducem Ionatham circumuenit, & interfecit. *1. Mac. 13.* *1. Mac. 16. 13.* Eademq; ratione Ptolemæus Simonē illum, quē Mathathias vocauerat Virum consilij, eiusq; filios peremit, postquam ab inimicitia ad amicitiam videbatur reuocatus. *1. Mac. 2. 65.* Sed vere credo sermonem esse de eo, qui vere inimicus est, qui semper nocere intendit, & ad hoc amicabilia verba proponit: vt videatur alludere ad factū Ioab, qui cœpit amicabiliter loqui ad Abner, & verbis amicabilibus eū perduxit ad mediū portæ, & locutus in dolo, percussit eum. *2. Reg. 3.* Aut vero, ad factum impij illius Ismahel, de quo narrat Ieremias, quod ibat *incedens & plorans*, quasi cōpatiens viatoribus, quibus viam ostendere volebat, & suo ploratu seduxit octoginta viros, quos omnes misere interemit. *Iere. 41. 6.* Verius autem credo sermonem esse de dæmone ipso, alijsque inimicis animę, carne videlicet & mundo.

Certe dæmon sæpissime loquitur nobis in dolo. *In labijs suis indulcat inimicus* iste, id est labijs suis dulcia profert verba. *In oculis suis illacrymatur inimicus iste*, id est maxima nostri compassione se commotum exhibet, quod duram sustineamus abstinentiam, quod carnem diro flagello percutiamus, quod honorem nostrũ despiciamus; repræsentat, se nostrũ quærere cõmodum in furto, nostram vtilitatem in mendacio, nostram voluptatem in luxu; dulcia verba profert, hortans, vt carni indulgeamus, nostræ vitæ consulamus, voluptatẽ capiamus, &c. sed *in corde suo insidiatur, vt subuertat te in foueam.* Ille est, qui cum tempus mortis aduenerit, cum mala te circundabunt, *inuenies eum illic priorem*, ad te accusandum & lacerandum: ille cum te viderit damnatũ, *caput sum mouebit, & plaudet manu.* Quod in illa prima collocutione, quam ad Patres nostros habuit, videre licet. Amicabilia enim verba visus est miscere, indicans quod eorum desiderabat bonum, immortalitatem, deitatem, sapiẽtiam, &c. & tamen postea firmus ibidem permansit, quasi accusaturus eos, qui sibi crediderant. Vnde & Serpens nec ab eis discessit, quem cum Deus accederet, adhuc ibi pręsentem, quasi iuxta eos, scriptura commemorat. Hoc ergo Christus Dominus sæpe docere visus est, vt nunquam dæmoni credamus. Vnde & etiam aliquãdo vera dicenti, *præcepit ei, vt taceret*: nuncque nequaquam ei consensit, repræsentãti amicabilibus verbis, quod ad sui refectionem ex lapidibus panes fieri attentaret. Esurijt (inquit Chrysostomus) & non obedit imperanti, nos profecto erudiens, ne vnquam diabolo credamus, Quia enim primus homo hinc offendit Deum, legẽque transgressus est, ex abundanti te docet, quod etsi non tibi præuaricationem ille præcipiat, nec sic quoque esse credendum. Et quid dico præuaricationem? etiã si vtile aliquid dæmones loquantur, nec sic quidem illos debes audire. Sic enim etiam illos dæmones loqui vetuit qui eum Dei filium prædicabant; & Paulus rursum idipsum inclamantes increpauit, & certè erat vtile, quod dicebant, sed magis eos, magisque deprimens, eorumque insidias destruens exagitabat; salutaria quoque dogmata prędicantes, vndique eorum ora claudens & tacere præcipiens. Idcirco ne tunc dictis quidẽ eius annuit Christus, sed quid ait? *Non in solo pane viuit homo.* Ita ille. Similia annotauit Basilius expendens illud; *Inimicitias ponam inter te & mulierẽ, & semen tuum & semen illius, ipsa conteret caput tuum.* Perpetuas hic inimicus nobiscum ducit inimicitias, caputq; eius plenum est dolis. Et quamuis ita loqui videatur, vt vtilitatem nostram videatur optare, vere tamen intendit nos decipere. Idcirco vociferatur Apostolus: *Ne circumveniamur à Satana, non enim ignoramus cogitationes eius.* Videturq; alludere velle ad illud: *Ne comedas cum homine inuido, & ne desideres de cibis illius: comede & bibe, dicet tibi, & mens eius non est tecum, cibos quos comederas euomes:* quæ verba mysticè expendens Iansenius, Rectè, inquit, per inuidũ istum, & parcum, diabolum intellexerimus, nostræ saluti inuidentem, qui etsi fauere nobis videatur, dum ad mundi voluptates nos inuitat, animo tamen est à nostra felicitate alieno. Proinde ne desideres de cibis illius, id est de voluptatibus mundi, ad quas pertrahit: quod si fecerimus, euomendũ aliquando, quod sumpserimus, siue nunc per pœnitentiam, siue postea per pœnam. Tuncque illud erit quod dictum est à Propheta: *Vomitus ignominiæ, super gloriam tuam*; id est, maior erit tunc pœnæ vomitus, quam sit nunc delectationis suauitas & voluptas.

[Margin: § 128 — Luc. 4. — Hom. 13. 14. — Luc. 4. — Act. 16. — Hom. 9. quod Deus malorum non est causa. — Gen. 3. 15. — 2. Cor. 2. 11. — Pro. 23. 6. — Hab. 2. 16.]

§. 37. *Diabolus semel victus ad acrius tentandum se conuertit, cuius cor constringitur sicut malleatoris incus.*

§ 129 TVnc *assumpsit eum Diabolus in sanctã ciuitatem, & statuit eum supra pinnaculum templi.* Sub Leuiathan aut Balænæ specie dæmonem omni ex parte Deus depinxit, vt sæpe dictum est: & qui eius partes sigillatim describit, singulariter

ter cor describendum assumpsit, & quis sit
Iob. 41. 15. illius effectus. *Cor, inquit, eius indurabitur;* id est durum est, *tanquam lapis, & constringetur, quasi malleatoris incus.* Cor in anima-
a Lib. 3. de parti. ani. cap. 4. libus, vt Aristoteles *a*, & Plinius *b* dixerūt, carneū est, & neruosum, quippe cum in illo validius vis animalis & sensitiua debeat
b Lib. 11. cap. 37. vigere: Cetus tamen, vt Plinius obseruat, cor habet durissimum, rigidū, & hirsutum, vt totū osseum lapideum, ac ferreū videatur; imo duritiem tenens incudis, qui quo
In cap. 41. Iob. validius percutitur, maiorē duritiam contrahit. Et quidē D. Thomas alijq; autores, hoc ideo de ceto dictū credunt, quia cetus aut Balæna tali cordis audacia ob suā fortitudinē præstat, vt neq; tēpestatibus, neq; maris ictibus, aut agitationibus quibus cæteri pisces cōcutiuntur, & debilitantur, aliquatenus cedat, quin potius maiori tūc fertur agilitate. Ex quo sequitur, quod
Iob. 41. 16. נשא Deus subdit: *Cum sublatus fuerit, timebunt Angeli, & territi purgabuntur.* In Hebræo verbum *Nasa*, quod cū puncto, Ciboleth, significat eleuare, aut in altū erigere, quia vt B. Isidorus explicat, cū cetus caput eleuat, aut super aquas quasi assurgit, summo timore afficiuntur nauigātes, quos Angelos, id est nuntios, hinc inde discurrentes, vocat: In Hebræo, *Elohim*, id est fortes, & potentes, *timore purgabuntur.* Quidam de purgatione peccati accipiunt, quia fortiores nauigatores, cùm vident cetū in aquis eleuantē caput, se totos ad Deum, propter timorem, quē concipiunt, conuertunt, & quasi in mortis periculo constituti, depurgandis peccatis per contritionē cogitant. Cum puncto autem, Siboleth, verbū *Nasa*, significat percutere, vel destruere, vt sit sensus, quod cum percussus fuerit, vel graui ictu impetitus, timebunt vehementer fortissimi milites, qui eum percusserunt, scientes illius bestiæ implacabilem rabiem, & quod quantò maiori impetu percutitur, maiori rabie contra percutientes excitatur, mare de nouo conturbans, & fluctus commouens, vt in vitæ periculo se constitutos timeant. In huiusmodi ergo ceti conditionibus, dæmonis qualitates mire voluit exprimere; cuius voluntatem, cordis nomine, secundum Scripturæ sacræ phrasim, nobis eleganter aperuit. Hæc enim in malo ita obstinata obdurataque est, vt nullis ictibus frangatur, aut emolliatur; quin potius, quo validiùs percutitur, durior redditur. Ex quo id euenit, quod protinus subditur: *Cum sublatus*, id est percussus *fuerit, timebunt angeli & territi purgabuntur.* Et merito quidem, tunc maiori timore pauent Sancti viri, cum validiori ictu aut vulnere inimicum istum percusserint. Quando nāque aliquis, contra illum inimicum agit, qui quo validiùs fuerit percusus, magis debilitantur eius vires, & eneruantur conatus; ad maiorem inimici percussionem, minus timet: sed quando talis est inimicus, quod ad maiorem percussionem magis augētur eius conatus, magis roboratur viribus, validiusque congressurus assurgit, certe maiorem percussionē, maior timor cōsequitur. Talisq; est hic inimicus noster, qui non frangitur ictibus, non cedit percussionibus: quod in eo quod subditur, indicatur: *Cum apprehenderit eum gladius, subsistere non poterit, neq; hasta, neq; thorax,* Iob. 41. 17.
Omnia fere bellica instrumenta, quibus milites in bello vti solent, Deus ibi recēset, gladiū, lanceam, vibrantem hastam, thoracem, arcū, sagittas, fundam, malleū, iacula ærea, &c. quibus omnibus quantumcumque inimicus hic percutiatur, nequaquam perijt, quin potius ad maiores congressus, seipsum excitat. Gladius qui con- ¶ 130
tra eū admouetur, *non subsistit*, id est non præualet: nec enim potest gladius illum discindere, aut eneruare. Quando Aod Iudi. 3. 22.
percussit Regem Eglon, obseruat Spiritus S. quod *nō eduxit gladium, sed ita vt percusserat reliquit in corpore.* Et merito quidem; quippe cū vnicus illius ictus, sufficiēs fuerit, ad occidendū Regē. Similiter cū Ioab gladio percussit Amassa, *secundū vulnus nō* 2. Re. 20. 1
apposuit, nec apponere curauit, quia primo ictu illum confecit. At non talis est inimicus noster, in quem etsi diuini verbi gladiū distringamus, non omnino eum conficimus, aut occisum relinquimus; quin potius valide percussus, valide consurgit,

git, percussorem suum impetiturus. Idcirco Sancti viri tanto vehementius timent, quanto acriori vulnere percusserint, & acutiori sagitta confixerint, qui propterea tunc orationibus, humilitate, & mortificationis operibus seipsos purgare contendunt, id est disponere, ac præparare, vt aptiores sint ad reuicendos congressus sequentes. Hanc huius loci egregiam esse interpretationem, vel ex eo colligo, quod illam tradidisse visus est validissimus ille miles Antonius, huiusmodi bellorum scientissimus; qui sicuti omnes Principis tenebrarum acies inuictè Dei auxilio munitus superauit, ita & omnes illius astus, machinas, callidasque cogitationes egregie calluit. Is autem, vt refert Beatus Athanasius, in eius vita, quam elegantissime descripsit, crebro asserebat, talem à se visum diabolum, qualem, & B. Iob Domino reuelante cognouerat. *Oculi eius, vt species luciferi, ex eius ore procedunt lampades, &c.* Et cætera refert, quæ in loco, quem explicamus, habentur. Duritiam autem & obstinationem, qua nobiscum agit, exprimens dicebat: dæmones quidem orationibus ac ieiunijs vinci posse: sed solent, inquit, saucij, grauius assurgere, & mutata arte pugnandi, acrius in eos qui se vicerant agere. Imo sicut prius idem Athanasius retulit, cum egregiam Antonius de diabolo tentante victoriam reportasset, neque Antonio (inquit) securitatem dedit hic vnus triumphus, nec diabolo semel fractæ defecere vires: nam & iste, vt leo rugiens quærebat aditum, per quem posset irrumpere; & ille scripturarum doctus eloquio, non ignorabat multas esse dæmonum captiones. Propter quod solerti propositum labore seruabat, considerans, quia posset Satanas in carnis colluctatione superatus, nouarum aduersus se artium machinas acrius commouere. Idcirco magis ac magis subiugabat corpus suum, ne victor aliorum, in alijs vinceretur, &c. Vide quomodo hic Angelus, eo ipso quod valide hunc percusserat inimicum, timore angitur, & seipsum purgare contendit, per mortificationis opera eximia; sciens, quod inimicus in primo certamine victus, statim erat aliud grauius bellum inducturus. Nemo securitatem sibi promittat, quantumcunque tentatorem deuicerit: quem enim de gula tentantem fortiter percussisti, statim experieris ad superbiam, vel inanem gloriam excitantem: & quem in luxuriæ materia, Deo adiuuante, superasti, subito senties, si attendis, ad murmurationem vel detractionem, vel aliud vitiorum genus pertrahere conantem. Vt hoc nos Christus Dominus doceret, seipsum exposuit tentandum, qui cum diuini verbi gladio inimicum de gula tentantem vicisset, non propter ea ille destitit ab incepto; quin potius ad acriores impetus inferendos, se conuertit: ideoque assumpsit, & duxit eum, & statuit supra pinnaculum templi; vt qui victus in primo fuerat certamine, in secundo vinceret & superaret.

In vita Anton. p. 640. — *Iob 41. 9.* — *pag. 636.*

§. 38. *In loco eminenti statuit Christum Diabolus, credens, qui in pinnaculis sunt, facile præcipites dari.*

¶ 131 Assumpsit eum Diabolus in sanctam ciuitatem, & statuit super pinnaculum templi, &c.* Erat terra Iudææ altior omnibus alijs, quæ in circuitu eius erant. Vnde qui ex illa ad alias proficiscebantur, descendere, qui è conuerso, ascendere dicebantur. *In Ægyptum descendit populus meus, &c. Ascendit Salmanasar Rex Assyriorum, &c.* Inter loca autem Iudææ eminebat Hierusalem: quare similiter qui ad eam tendebant ascendere, qui ex illa ad alia proficiscebantur dicebantur descendere. *Ascendit & Ioseph à Galilæa, &c. Vos ascendite ad diem festum hunc. Homo quidam descendebat ab Ierusalem, &c.* Ideoque Ierosolyma, locus omnibus altior erat. Vnde considerat Beatus Hieronymus, aptè in Scriptura sacra Ierosolymam per caput significari, & exprimi, quia sicut caput cæteris corporis membris altius est in homine, qui mundus minor dicitur, ita Ierosolyma in mun-

Esa. 52. 4. — *4. Reg. 17. & 18.* — *Luc. 2. 4.* — *Ioan. 7. 8.* — *Luc. 10. 3.* — *In cap. 5. Ezech.*

in mundo maiori, altior erat & excelsior cæteris mundi circũstantibus prouincijs. Illam propterea capitis typo voluit significare Deus, quando præcepit Ezechieli,
Ezech.5.1. vt acciperet *gladium acutum, radentem pilos*, id est, nouaculam, *& duces*, inquit, *per caput tuum, & barbam, &c.* Significare enim voluit, ciues Ierusalem, qui in ea nati erant, crescebant & sustentabantur, sicut capilli in capite, per Nabuchodonosorem, quem nouaculam vocat, radendos & tradendos, quosdam in gladium, alios in ignem, alios in captiuitatem, de quibus alibi. Erat igitur Ierosolymæ locus altissimus. Locus autem altior Ierosolymæ, erat is in quo templum erat extructum, mons scilicet Moria, qui altior erat etiam monte Sion, in quo domus Regia fuit à Dauide & Salomone constructa, ideoque qui ad templum proficiscebantur, dicebantur
Luc.18.10. ascendere: *Duo homines ascenderunt in tem-*
Act.13.1. *plum, vt orarent. Petrus & Ioannes ascende-*
Ps.77.69. *bant in templum, &c. Ædificauit enim Dominus sicut Vnicornium*, id est, sicut cornu Vnicornij, *Sanctificium suum*, quod in supremo erat vertice, tanquam cornu in capite. Locus altior templi erat pinnaculum eius, quod erat supremum illius fastigiũ: vt videas in altissimum totius terræ illius locum Christum adductum fuisse. Erat insuper locus ille sanctior omnibus alijs totius orbis. Totus namque mundus plenus erat templis, arisque dæmonum: so-
Psal.75.2. lummodo, *Notus erat in Iudæa Deus, & in Israël magnum nomen eius, & factus est in pace*, id est, Ierusalem, *locus eius, & habitatio eius in Sion.* Solummodo ibi Deo vero templum erat extructum, quod locus sanctus, aut sanctitatis dicebatur, in quo erãt res sanctæ, imò & Sancta sanctorum. Ideo sola illa terra in vniuerso orbe vocata fuit
a Sap.12.3. a *Sancta*, & b *ciuitas Sancta*, vocata fuit Ie-
b 2.Mac.1. rusalem. Vt hinc colligamus, Christum
12 & 3.1. ductum ad locum eminentissimum, & to-
Matt.27. tius orbis sanctiorem. Qui enim conten-
53.&c. debat Christum ad præcipitium inducere, locum quærere debebat aptissimũ præcipitio. Nullus autem melior eo, qui altior supremusque est, quale fuit pinnaculum templi. Egregiè Spiritus sanctus sermonem suum conuertit, ad instruendos homines potentes, & qui suprema in curijs Regum, Principum, & Pontificum tenent suffragia, vt hoc ipso caueant præcipitia, quæ paratissima sunt ijs, qui in eminenti loco sunt constituti. Præmiserat dicens: ¶ 132
Procul abesto ab homine potestatem habente Eccl.9.18.
occidendi: deinde illos qui latera Principum cingunt, & in supremis locis iuxta eos constitutos, videt, alloquens: *In medio*, inquit, *laqueorum ingredieris, & super dolentium arma ambulabis.* Græca sequutus Chrysostomus, ità legit: *In medio la-* Hom.15.
queorum transis, & super pinnacula ciuitatis ad populũ.
ambulabis: qua dicendi phrasi suprema pericula, in quibus versantur ij, qui in aulis Regum & Principum, tanquam in alto loco constituti sunt, voluit exprimere Spiritus sanctus. Nullus enim in maiori periculo constitutus est, quàm qui ambulat super pinnas vrbis: *Super dolentium*, inquit, *arma*: Græcè, *super pinnacula*: *Haz cuenta que andas sobre caualletes de tejados*, & quanto illa altiora fuerint; tanto periculum maius est. Facilis namque est, vt dixit Poëta, lapsus ex alto: & vt dixit D. Augustinus: Quanto quis in loco superiori, In regula.
tanto in periculo maiori versatur. Hoc
expendens B. Eusebius Emissenus anno- Homil.in
tat, Christum, qui nunc magisterij mu- c.4. Matt.
nus exercebat, ideo se permisisse duci à dæmone ad talem locum, in quo credebat diabolus, quod facile posset eum ad præcipitium inducere, vt intelligamus verè diabolum sæpe conari aliquos ad suprema loca ducere, & in supremo fastigio collocare, quo facilius possit illos ad præcipitiũ impellere. Sæpe aliquos ad altiores Ecclesiæ sedes extollit, quos statim excitat, vt voluntatis suæ affectum, quem in Deo constituere debent, ad ima propinquorũ, consanguineorumque demittant, & Ecclesiastica bona, quæ alendis pauperibus erant tradenda, in nepotes affinesque suos profundant. Quos sacerdotij excellentissima dignitate videt sublimatos, suadet, vt se demittãt ad res seculares pertractandas, negotiationes exercendas, facultates

temporales nimio quærendas affectu. Iudices, quos in supremis Reipublicæ sedibus videt locatos, vt in amicos, leges, iuraque, contra omnem iustitiam conuertant, ac demittant, hortatur. Quos in dominationis throno sedere videt, incitat, vt se ad virginem violandam, vxoratam solicitandam, tanquam ex superis ad ima proijciant, &c. Hinc videmus, sæpe viros Sanctos superiora loca recusasse, qui securiorem vitam in imo, quam in excelso credebant, scientes quod dicit Beatus
Serm. 13. Petrus Chrysologus, dæmonem suos eleuare, vt de alto præcipitet validius in ruinam; & in altum leuat, vt lapsu maiori ruant.

§. 39. *Diaboli vox est: Mitte te deorsum, qui curat, vt caput deorsum demittamus, sicut Pythonissæ verba indicarunt.*

§ 133 *Mitte te deorsum.* Expendentes sancti Patres hæc verba, omnes agnoscunt hanc esse propriam diaboli vocem: *Mitte te deorsum*, qui cupit omnes deorsum cadere, & qui de superis ad infima cecidit, summopere exoptat eos, quos videt altitudine meritorum euectos, ab illa deijcere, & ad ima deturbare. Ita Ambrosius *a*, Hieronymus *b*, Maximus Taurinensis *c*, Petrus Chrysologus *d*. Equidem diabolus dicitur Satanas, id est, aduersarius, quia aduersari & contradicere Deo contēdit. Deus autem perpetuo nos excitat, vt relinquentes ima, tendamus ad superna. Ideo Paulus vocationem Dei appellat supernam: *e Ad brauium*, inquit, *supernæ vocationis.* Imo & in hoc venit in mundum, ipse qui de cœlis est, vt de mundo ad cœlestia eleuaret. *Vos*, inquit *f*, *de deorsum estis, ego de supernis sum: g qui de terra est, de terra loquitur, qui de cœlo venit, super omnes est, & quod vidit & audiuit, &c.* Idcirco magno affectu suasit, thesaurum nostrum in superis constituendum,
Matt. 6. 10 dicens: *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, &c. Thesaurizate vobis thesauros in cœlo*, vt ad superna cor nostrum eleuemus: *vbi enim est thesaurus tuus, ibi est & cor tuū.* Propterea ille, qui totum bonum nostrum est, ad cœlos ascēdit, vt animum nostrum ad superna excitemus, vbi Pontifex pro nobis ingressus est Iesus, vt sicut ipse dixit: *Vbi fuerit corpus, ibi congregabuntur & aquilæ.* Matt. 24. 28. Ideo & Spiritum sanctum in igne super discipulos effudit, quia ignis natura est, ad suprema ferri, vt corda inflāmaret, & ad superna impelleret. Annotauit Augustinus, aptè, egregieq; dictum *In Præfa. in Ps. 119.* à Propheta: *Beatus vir, cuius est auxilium abs te, ascensiones in corde suo disposuit, in cōualle plorationis, in locum quem disposuit.* Psal. 83. 6. Ad hoc siquidem Deus auxilium hominū cōfert, ad hoc excitat, interius adiuuat, & mouet, vt ascēdat. Vbi ascensiones? in corde. Vnde ascendendum? A conualle plorationis: quo nomine omnia hæc inferiora possumus intelligere, vt verè nihil aliud sit mundus; quam conuallis plorationis, aut vallis lacrymarum. Ab illo propterea ascendēdum. Et quo? In locum quem disposuit. Nō alio modo id explicuit Dauid, sicuti neque Paulus, qui præmittens, quod *Nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit*, subdidit: quod *præparauit & disposuit Deus diligentibus se.* 1. Cor. 2. 9. In cor hominis non ascendit? Ergo cor hominis illuc ascēdat, in locum quem disposuit, &c. Ad excelsa ergo & sublimia Deus nos perpetuò excitat. Diabolus autem è diuerso, semper incitat, vt ad inferiora nos demittamus, & in illa feramur, quæ deorsum sunt, & longè nobis inferiora; ad quæ propterea tendentes, verè dici potest, quod nos deorsum mittimus. Hæc ergo (inquit Ambros.) perpetua dæmonis vox: *Mitte te deorsum.* Animum tuum, qui verè omnibus his inferioribꝰ pene infinitè altior est, § 134 ad hæc inferna omnino demitte. Summa solicitudine quære, quid comedas, quid bibas, quibus delecteris, quibus diues euadas, quibus fias splendidus in Republica, &c. Ita ab illo prodigo, filio quidem hominis nobilissimi, & ditissimi petijt, vt seipsum demitteret ad pascendos porcos. Et tales

a In cap. 4. Luc.
b In cap. 4 Matth.
c Hom. 2. Domin. 1. Quadrag.
d Serm. 13.
e ad Phi. 3. 4.
f Ioan. 8. 23
g Ioan. 3. 31

tales considerasse visus est Ieremias, quod cùm inclyti sint, se dimiserint ad vasa testea. *Filij Sion inclyti, & amicti auro primo, quomodo reputati sunt in vasa testea, &c. Qui vescebantur, voluptuosè interierunt in vijs, qui nutriebantur in croceis, amplexati sunt stercora.* Obseruanda sunt verba illa, quæ cum Samuel excitatus fuit, dixit Pythonissa ad Saul. Quærenti enim, quid vidisset: *Deos*, inquit, *vidi ascendentes de terra.* Et quidem mihi semper probabilior visa est sententia eorum, qui dicunt, verum Samuelem tunc excitatum, de qua alibi. Certum est itidem, ibi plurale pro singulari positum, secundùm Scripturę phrasim; eo modo (inquit Lyranus) quo cùm vnicum esset idolum, dixerunt Israëlitæ. *Hi sunt dij tui Israël.* Quod & Vatablus euidenter demonstrat ex eo, quod statim Saul in singulari de eo interrogauit: *Qualis*, inquit, *est forma eius?* & vnicum singularem mulier descripsit. *Vir*, inquit, *senex ascendit.* Imò & quidam codices in singulari legunt: *Deum vidi ascendentem de terra.* In Hebræo, *Elohim*, quæ vox nunc in numero plurali, nunc in singulari transfertur. Idem ergo (inquit Vatablus) est, ac si dicat: Hominem quendam diuinum vidi ascendentem. Quod ideo dictum credo, quia verè non incantationum virtute, aut dæmonis potestate excitatus fuit Samuel, sed Dei virtute, vt impium Regem corriperet, & ad pœnitentiam denuntiatę mortis pauore prouocaret: de quo alibi. Hoc autem (vt inquit ex Hebræis Galatinus, dixeratque prius Theodoretus) mulier agnouit, ex eo modo quo ascendebat Samuel; quia quasi modū diuinum tenere videbatur. Qui enim dæmonis virtute & magicæ incantationis vi excitabantur (siue homines essent, siue quod verius est, dæmones in hominum figura) ascendebāt inuersè, tenentes scilicet caput deorsum, & pedes sursum. Ita procedebant ij, quos diabolus excitabat. At Samuel ascendebat recta dispositione, caput scil. habens sursum, & pedes deorsum. Intellexit propterea mulier, hominem illum diuinum esse, quem Deus, non diabolus excitaret. Et verè ita se habet res. Quos enim Deus excitat & agit, ita feruntur, vt caput ab imis ad superna eleuent, mentem habeant in superna erectam & exaltatam, qui semper clamat: *Quæ sursum sunt quærite, non quæ super terram.* Quos autem diabolus impellit, ita agit, vt capite deorsum ferantur: nam id ille contendit, caput, id est, mētem & cogitationes ad ima demittere & incitare, vt terrenis adhæreant, de illis sint soliciti, illa curent, & illa solummodo intendant: ad quos perpetuo clamat: Mitte te deorsum. Ab ista, inquit Bernard. incœpit, in hac finiuit: nam qui nunc per seipsum in principio dixit Christo: *Mitte te deorsum*, ad finem vitæ ipsius clamabat per suos ministros: *Si filius Dei es, descende de cruce*, volēs, vt ex crucis fastigio se ad ima demitteret, totiusque Passionis gloriam pessumdaret.

Thren. 4. 2.

1 Reg. 28. 13.

Exo. 32. 4.

אלהים

De arcan. Catho. veri. Lib. quæst. in 1. Regū. q. 62. circa fin.

ad Colos. 3. 1.

Serm. 2. de Resurrect.

§. 40. *Diabolus non potest compellere ad malum, sed sicut bos lingua agere: ideo habet cornua in capite, Deus in manibus, qui illius potentiam comprimit.*

NON impulit (inquit Chrysostomus) non tetigit, nō appropinquauit, sed tantum dixit: *Mitte te deorsum*, vt sciamus, quia omnis qui obaudit diabolo, ipse se deponit deorsum, nam diabolus ad malum hortari potest, cogere non potest: Ita ille: quod & eisdem verbis annotauit Augustinus *a*, idem & Clemens Alexandrinus *b*. Hinc inferto, dæmonem nullatenus liberum hominis arbitrium cogere posse. Simul ergo (inquit Ambros. *c*) diabolus infirmitatem suam & malitiam designat, quia nemini potest nocere, nullumq; potest demittere, nisi illum, qui seipsum demiserit. Est quidē ingēs dæmonis potentia in se longè superior viribus nostris: sicut .n. superior est natura, ita & potestate. Quod & manifestū est ex nominibus, quibus Scriptura sacra eum describit. Appellatur nāq; *Leo rugiens*, qui *fortissimus est bestia-*

¶ 135 Hom. 5. in imperf.

a Tract. 12. in Ioan.

b Lib. 6. stromatū.

c Lib. 4. in Lucam.

1. Pet. 5. Pro. 30. 30.

est bestiarum: aspis, quæ flatu aërem inficit, *Basiliscus*, qui vel solo visu enecat, & vt diximus, Deus qui eum peculiariter describendum assumpsit sub typo Elephãtis & ceti, quod omniũ animalium pisciumque contineat robur, fortitudinem, feritatem & sęuitiam, tandem concludit: *Non est potestas super terram, quæ ei possit comparari, qui factus est, vt nullũ timeret.* A Paulo vocatur: *Princeps tenebrarum, mundi rector, spiritualia nequitiæ in cœlestibus*, quasi ex superiori parte nobiscum pugnans, vt habere videatur culmen & lapides, quod dicimus cõmuni prouerbio, sicuti & considerat B. Augustinus, hæc expendens, ab Angelo vocatur, *Exterminans*, quia omnia exterminare posse videtur. Vide quid breuissimo tempore egit, cùm Dominus ea quæ erant B. Iob, in manu sua posuit: subito enim homines de terra adduxit, ignẽ de cœlo demisit, turbinem ac vehementem ventum è deserti regione excitauit; & innumera quæ B. Iob possidebat, mirabili celeritate consumpsit. Ex quibus rationabilis querela moueri posse videtur: cur Deus, qui *omnia in numero, pondere & mensura disponit*, voluerit, vt nos, qui omnibus rebus infirmiores debilioresque sumus, similes folio, quod leui flatu rapitur, contra inimicum omnibus fortiorem cõgrederemur: quam querimoniam Sanctus Iob non semel cum Deo agens, proposuit, vt alibi dictum est. Cæterum intelligendum est, hunc inimicum, qui tanta in se potentia viget, respectu nostri infirmissimũ esse, qui non solum (inquit Chrysostomus) non potest nos præcipitare, aut deijcere, sed nec leuiter tangere: tantum potest à nobis petere, vt nos ipsi malum nobismet inferamus, & quod ipsimet nos præcipites demus, & dicere: *Mitte te deorsum.* Ex quibus egregie Deus processit, ad respondendum querimonijs, quas B. Iob hac de causa proposuerat, vt annotauit Methodius martyr, alijque Patres. Conquerebatur Iob, vt diximus, quod iniustum videbatur, Deum exposuisse illum inimico, viribus ac potentia longè superiori. *Respondens autem Dominus ad Iob de turbine*: Patres Græci legunt, *Suscipiens Dominus Iob de nube*: qua loquendi ratione, etsi secundùm Scripturæ phrasim tantum indicetur, quod voluit se Deus conuertere, ad respondendum ipsi Iob, sicuti, *suscipiens Iesus* legisperitum, *dixit*, &c. sed Græci patres magnam Dei benignitatem exprimi credũt. Vnde illi exponunt, *suscipiens*, id est, complectens aut complexus, quod quasi ad complectendũ Iob, se Deus conuerterit, eo modo quo pius pater ad filium, quem aliquandiu dimisit in tribulatione clamantem, se tandem conuertit, eumque complexibus suscipit. Et tanta (inquit Origenes) est Dei benignitas, vt non iudicis, sed eius, qui in iudicium vocatur, personam suscipiat. Ex quo genere illud est: *Venite & disceptemus*: nec non & illud: *Popule meus, quid feci tibi?* Deus ergo quasi benigne Iob complectens, ad satisfaciendum querimonijs illius se conuertens: *An*, inquit, *irritum facies iudicium meum?* quorum verborum (inquit B. Methodius Martyr) hic est sensus: Noli existimare, me absq; recti iudicij pondere processisse: tibi talem inimicum deputãs, qui cõgrederetur tecum: *Ecce enim Behemoth, quem feci tecum, quasi bos comedet paleas.* Cuius sententiæ plura sunt sacramenta, quàm verba, quæ & alibi cępimus aperire, annotãtes, quod apud sanctos Patres certum est, Behemoth aut elephanti nomine, dæmonem intelligere voluisse. Hic ergo, quem feci tecum congredi, tanquam bos comedet paleas. Obseruauit egregiè Origenes, hoc boui proprium inter animalia, quod ad scindendum fœnum, quod deuorare contendit, nõ vtitur manibus aut pedibus, aut vngulis, aut cornibus, aut verò dentibus, sicut & cætera animalia; sed sola lingua, qua fœnum quasi falce secat: qua de causa, inquit Origenes, bos fœnum comedens, eos significat, qui non ferro, aut armis validis, sed molli lingua, id est, solis nudisque verbis agunt. Voluit ergo dicere Deus ad Iob: *Non quasi crudelis suscitabo eum*: Ne me quasi crudelem iudices, qui tibi talem inimicum constitui, vt tecum congrederetur, qui quantũcunque in se va-

[Margin notes: Psal. 90.13 — Iob 41.24. — Ad Eph. 6. 12. — Lib. de agone Christiano to. 5. — Apoc. 9.11. — Sap. 11.21. — Hom. 5. cit. — In cat. Græ. — Iob 40.2. — Luc. 10.30 — In Catena Græca. — Esai. 1.18. — Michæ. 6.3 — § 136 — Iob 40.3. — Iob 40.10. — Hom. 13. in Numer.]

se validus sit, cum tamen tecum certamen assumit, non alia arma admouere potest, quam linguam & verba, qui solummodo ad malum hortari potest, & dicere: *Mitte te deorsum*: cogere autem, aut violentiam inferre non potest. His proxima sunt, quæ Ioannes exposuit, draconem illum validissimum describens, de quo duo dicit. Primum est, *quod habebat cornua decem in capite aut capitibus suis*. Secundum est, quod contra sanctam illam cœlestemque mulierem pugnaturus; *misit aquam ex ore tanquam flumen, vt eam faceret trahi à flumine*. Notum est in Scriptura sacra, per cornu significari & exprimi fortitudinem, & violentiam: animalia enim cornigera, in cornu sitam habent suam fortitudinem, & agendi virtutem. Vnde Sedecias ille Pseudopropheta *cornua ferrea* induxit, cum de bello inferendo ageretur, vt indicaret potentiam Regis Israel, qua deiecturus esset Syriam; sicut bos cornibus ventilat, id quod impetit. Ex quibus explicare possumus, cur de Christo Domino dicatur: *Cornua in manibus eius*. Vere in manibus suis habuit fortitudinem & potentiam *a*: *Cui omnia tradidit Pater in manus*, & potest quidquid voluerit facere *b*, *quia subest ei posse cum voluerit*: quique *c*, *potens est omnia facere, superabundanter, quam petimus aut intelligimus*. Diabolus vero habere cornua dicitur in capite, non in manibus, quia potest ille intendere malum, desiderare, cogitare, machinari; nequaquam tamen potest, quod vult opere complere. Insuper solummodo potuit contra mulierem aquas ex ore effundere; vt illa ab eis traheretur. Aquarum namque, & fluuij nomine, intelliguntur voces, suasiones, verbaque exhortatoria ex ore prodeuntia, iuxta Augustinum. *Eleuauerunt*, inquit Dauid, *flumina Domine, à vocibus aquarum multarum*: quæ verba de Apostolis intelligi possunt, quorum prædicatio validior fuit, vocibus Philosophorum, & omnium sapientum mundi. Non ergo violenter potuit mulierem trahere, aut coacte, aut efficaciter interius mouendo, sed solis verbis, hortationibus, ac persuasionibus agit, quibus trahere vnumquemque conatur, ac nititur. Hæc ad nostrum solatium egregie expendit, nobisque exposuit sanctus Dauid Psalmo sexagesimo primo, vt elegantissime & eloquentissime Augustinus obseruauit. Est Psalmus ille inscriptus, pro Idithum (inquit Augustinus) id est, pro transilienti: transilijt enim iste, qui cantat, omnia terrena, & vniuersam creaturam, & peruenit ad Verbum vnigenitum Dei, vbi audiret, quid locutus est Deus. Vnde & dicit: *Semel locutus est Deus, duo hæc audiui, quia potestas Dei est, & tibi Domine misericordia*. Vnica breuiq; locutione Deus omnia locutus est, & plura forte (inquit Augustinus) iste audiuit, sed tantum quæ nobis erant necessaria exposuit. *Duo*, inquit hæc, peculiariter obseruaui, auscultaui, *& audiui*. Quid est duo hæc audiui? Hæc duo quæ vobis dicturus sum, non à me vobis dico, sed quæ audiui dico. Quænam duo? *Quia potestas Dei est, & tibi Domine misericordia*. His duobus continentur prope omnes Scripturæ. *Potestas Dei est*, Bene quidem, quia *non est potestas nisi à Deo*. Et *est illi misericordia*, per quam, ita omnem potestatem temperat, & coercet, vt nihil permittat diabolo posse, vltra vires nostras. Diabolo (inquit Augustinus) potestas quædam est: plerumque tamen vult nocere, & non potest, quia potestas illa, sub potestate est: nam si tantum posset nocere diabolus, quantum vult, non aliquis iustorum remaneret, aut aliquis fidelium esset in terra. Ipse per vasa sua impellit quasi parietem inclinatum, sed tantum impellit, quantum accipit potestatem. Vt autem non cadat paries, Dominus suscipiet, quoniam qui dat potestatem tẽtatori, ipsi tentato præbet misericordiam: ad mensuram namq; permittitur diabolus tentare: *Et potabis nos*, inquit, *lacrymis in mensura*. Noli ergo timere, permissum aliquid facere tentatorem: quia habes misericordissimum Saluatorem. Tantum illi permittitur tentare, quantum tibi prodest, vt exercearis, vt proberis, vt qui te nesciebas, à teipso inueniaris. Nam vbi, vel vnde, nisi de hac Dei potestate & miseri-

Marginalia: Apoc. 11. 3. 14. — 3 Reg. 22. 11 — Habac. 3. 4 — a Ioa. 13. 3. — b Sap. 12. 18 — c ad Ephe. 3. 20. — In Psa. 92. — Psal. 92. 3. — In Psal. 61. — § 137 — Rom. 13. 1. — Psa. 79. 6.

ricordia, securi esse debemus, secundum illam Apostolicam sententiam : *Fidelis Deus qui non permittit vos tentari, supra id quod potestis?* Ergo *potestas Dei est, non enim est potestas nisi à Deo.* Noli dicere: Et quare dat tantam potestatem? Ita Augustinus: quæ & similiter obseruauit Basilius, peculiari quod edidit opusculo, cui titulum indidit: Quod sine diuina virtute & gratia, resistere Satanæ nullus possit. Ex quibus licet intelligere, duo esse, quæ animos nobis faciant, vt dæmonis impugnationem nequaquam timeamus. Primum est, quod ille non agit quantum vult, aut potest, sed quantum Deus ei permittit, sine cuius facultate aut permissione, nulla creatura habet virtutem agendi, in cuius manu sunt omnium potestates. Alterum est, misericordiæ diuinæ auxilia quibus nos munit, armat, roborat, vt inimicum vincere possimus. Hæc ansam præbent, vt aliter explicemus, quæ paulo ante induximus, obseruantes, dæmonem dici habere cornua in capite: Deum autem in manibus, quia diaboli desiderium, cupiditas, & cogitatio, manibus Dei comprimitur, & continetur, vt non solum non præualere, sed nec tentare, aut incitare vel leuiter possit, nisi Deo peculiariter ei permittente. Id quod Cyprianus annotauit, expendens illud: *Et ne nos inducas in tentationem*: qua in parte (inquit) ostenditur, nihil contra nos aduersarium posse, nisi Deus ante permiserit, vt omnis timor noster, deuotio, atque obseruatio, & obsecratio, ad Deum conuertatur, quando in tentationibus nostris nihil malo (id est, diabolo) liceat, nisi potestas inde tribuatur. Quibus verbis visus est Cyprianus, insipientissimum Gentilium errorem refutare velle, qui timentes diaboli potestatem, ad illum orandum, se conuertebant; petentes, ne mala sibi suisue rebus inferret, quem propterea sacrificijs placare, & beneuolum reddere procurabant. Insipienter quidem illi errabant, primo credentes, diabolum posse per obsequia illi exhibita, reddi beneuolum, cuius ita obstinata est voluntas in malum, contra Deũ & nos, vt non possit, vel leuiter, nocendi

1 Cor. 10. 13
Rom. 13. 1.
Hō. Quod sine diuina virtute, &c. pa. 253
Ei. de orat.
Matt. 6. 13

remittere desiderium. Vnde quando facultas ei conceditur à Deo contra aliquem, siue in hac vita (vt cum inuasit iuuenem, qui Agnetis virginis pudicitiam voluit deturpare) siue in alia, cum manibus eius traduntur impij torquendi, non minori rabie in eos qui sibi obsequuti fuerunt, inuehitur, quam si sibi acres extitissent inimici. Deinde stulto errore agebant, conuertentes seipsos ad rogandum diabolum, qui nõ agit, quod vult, sed quod Deus illi permittit, & concedit. Vnde sicuti si quis ferrum candens, lateribus alicuius applicaret, insipienter qui ardore ferri torqueretur, se conuerteret ad rogandum ferrum, sed tota eius oratio, & obsecratio, atque obseruatio, erga illum esset, qui ferrum candens tenet, applicatque: ita est diabolus, tanquam ferrum candens, succensumque pertinaci & inflexibili malitia, odio, & desiderio nocendi, vt non magis possit hoc remittere, quam ferrum candens vim comburendi: applicatur autem tantum, iuxta diuini beneplaciti permissionem & facultatem: ideoque non nostra erga diabolum debet esse obseruatio, & obsecratio, sed erga Deum, quem rogamus propterea dicentes: *Ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo,* id est, diabolo: quomodo egit Apostolus, qui sentiens se colaphizari ab Angelo Satanæ, non ad illum rogandum se conuertit, sed ad Deum. *Propter quod,* inquit, *Dominum rogaui, vt discederet à me, &c.* De quo statim lati⁹. Hæc doctrina mire concinit varijs Scripturę locutionibus, in qua diabolus vocatur *a, Seruus Dei sempiternus*, vt exponit Gregorius *b, & c, Spiritus Dei,* vt exponit Augustinus *d*: & dicitur ille *e, assistere Deo*, vt exponit Chrysostomus *f*, quia nihil nisi Deo concedente agere potest, de quibus alio in loco. Egregie tamen explicata est à Deo ipso, cũ dæmonem sub Elephanti specie describere voluit, dicens *g*: *Ipse est principium viarum Dei, qui fecit eum, applicabit gladium ipsius.* Quibus verbis, vt alibi dictum est, verius dæmonem quam Elephantum describit, cuius naturam, potentiam, actionesq; viuis depingit coloribus. Dicitur namque de

¶ 138
a Iob. 40. 23.
b 33. Mora.
c. 18. & 19.
c 1 Re. 18. 10
d L. 22. qq. ad simp. q. 1
e Iob. 1. 5 & 3. Re. 22. 19
f Hom. 3. de Patiẽ. Iob.
g Iob. 40. 14.

de eo, quod sit ipse principium viarum Dei, quoniam omnibus creaturis est excellentior, secundum naturam, vt late De⁹ ipse prosequitur. Quoniam autem, vt Bea. Dionysius docuit, ad naturam sequitur potentia, & vnaquæq; res tanto maioris est potentiæ, quanto est excellentioris naturæ, & hoc ipso quod fatetur Deus, illum esse superiorem secundum naturam, videbatur inferendum, quod omnes creaturas excedit, etiam secundum potentiam, quapropter nobis esse impossibile illi obsistere posse, subdit: *Qui fecit eum, applicabit gladium ipsius*: quæ verba, etsi alibi non incõgrue de gladio creatoris exposuerimus, apte etiã de gladio ipsius dæmonis intelligi possunt, sicut explicantur à B. Gregorio, annotante, applicare gladium, idem esse, quod restringere, replicare, implicare, vel inuoluere ad eũ modũ, quo acutũ gladium vagina implicamus, & inuoluimus, qua eius acies inclusa tenetur, ne ferire possit. Si ergo diabolus sibimetipsi relinqueretur, sicut omnes creaturas superat secundum naturam, ita superaret per suam potentiam, quam gladij nomine Deus expressit: hæc tamen potentia comprimitur, inuoluitur, restringiturque à Deo, vt non quantum vult, sed quantum ei permittitur, agere possit. Gladius (inquit Gregorius) istius Behemoth, ipsa nocendi malitia est: sed ab eo à quo bonus per naturam factus est, eius gladius applicatur, quia eius malitia, diuina dispensatione restringitur, ne ferire mentes hominum, quantum appetit, permittatur. Hisque alludere visus est Apostolus, dicens: *Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari, vltra id, quod potestis.* Et vide (inquit Gregorius) quomodo gladium eius replicauit Deus, quando contra sanctum Iob licentiam tentationis accepit: gentes mouit, greges abstulit, ignem de cœlo deposuit, perturbato aere ventos excitauit, domum concutiens subruit, conuiuantes filios extinxit, vxoris mentem in dolo prauæ suasionis exercuit, mariti carnem inflictis vulneribus confodit; sed eius gladius à conditore replicatur, cum dicitur: *Animam illius serua.* Gladio autem replicato, aut implicato, tam debilis eius redditur potentia (inquit Gregorius) quod vt Euangelista testatur, nec manere in obsesso homine potuit, nec rursus inuadere bruta animalia, non iussus, præsumpsit, dicens: *Si eijcis nos, mitte nos in gregem porcorum.* Malitiæ quippe eius gladius, quam sit replicatus ostenditur, cui si potestas summa licentiam non pręberet, nec grassari in porcorum gregem valeret. Ex quo infert Gregorius, dicens: Quando ergo iste sua sponte nocere factis ad Dei imaginem hominibus audeat, de quo nimirum constat, quod non iussus, contingere nec porcos præsumat? Hoc ipsum ex hac eadem historia similiter D. Thomas *a*, ex B. Chrysostomo *b*, expendit. Vult ergo Deus dicere ad Iob: Non est, cur nimis potentiã illius timeas, quæ etsi magna sit, tamen ita mea virtute comprimitur, vt nullam vim tuæ possit voluntati inferre.

Li. 33. Moral. ca. vlt.

1 Cor. 10. 13

Iob. 2. 6.

Matt. 8. 31 & Mat. 5. 12. & Lu. 8. 33

a 3. *p. q.* 44 *art. ad* 4.

b *Ho.* 24. *in Matth.*

§. 41. *Deus non permittit dæmoni tentare vltra vires nostras, nec nisi ad vtilitatem, ideo dicitur applicare gladium Behemoth, concludere mare, & cetum, & ventos librare.*

Peculiarem edidit tractatum B. Chrysostomus, ostendens, quod Deo gratias agere debemus, qui cõmensurata nobis certamina largitus est, in quo egregiam doctrinã tradit, ex qua eandem quã sæpe induximus Dei sententiam, dicentis de dæmone, sub typo Behemoth aut Elephanti: *Qui fecit eũ, applicabit gladiũ ipsius*, possumus clarius explicare, quam si recte expendamus, videbimus, vere Beat. Paulum eam explicandam assumere voluisse. Verbum enim, *applicandi*, vt alibi dictum est, proprium est medicorum, medicamenta applicantium. Vox autem Gladij in Scriptura sacra, iuxta sanctos Patres, Hieronymum *a*, Augustinum b, Gregoriũ,

¶ 139 *Hom. 65. ad popul.*

a *In ca. 65. Esa.*

b *Epist. 59. ad Paulin. quæst. 9. & in Psa. 104*

c Lib. 34. Mor. ca. 4. gorium c, id propriè significat, quod ad alterius destructionem, exitium, vel malum admouetur, quodq; tribulationem inducit. Ita dicitur de peccatoribus d: *Et gladius in ore ipsorum:* & iterum e, *& lingua eorum gladius acutus.* Ita persecutio illata sancto Ioseph, dicitur gladius aut ferrum: *Ferrum,* inquit Dauid f, *pertransiit animam eius:* & tribulatio Virgini beatissimæ inflicta in Christi morte, dicitur g, *Gladius pertransiens animam:* idq; conformiter ad vim Hebræi sermonis, quo gladius dicitur *Hereb,* propriéque significat exiccationem, desolationem, vastationem, vt Brixianus h, annotauit. Vnde colligit Beat. Gregorius, gladium diaboli dici eius malitiam, & irã, qua nos vastare, desolare, ac perdere nititur. Quo supposito, elegantissimè dixit Deus: *Qui fecit eum, applicabit gladium ipsius:* vt locutio sit, sumpta metaphora à medicis applicantibus medicamenta, quæ in se sunt contraria, & destructoria naturæ, qualia sunt purgantia, vrentia, exiccantia, mordicantia, quæ in se ita sunt naturę contraria, vt vere dicantur, eius venenum, quale est Diagridium, Scamonea, Coloquintidæ, Caustica: & hæc quidem quæ talia in se sunt, moderata & contemperata à medico, & applicata in determinata quadam mensura, vim habent medicamentorum, & maximè proficua ipsi naturæ redduntur. Vnde & medicus eorum malignitate vtitur ad salutem hominum promouendam, temperando illorum malitiam, mordicacitatem, noxiam vim & facultatem: qui solummodo ea applicat, cum ad salutem sunt necessaria, aut ad superfluos noxiosque humores expellendos vel exiccandos: id tamen præcipue obseruat in eorum applicatione, vt nullatenus vltra vires patientis, applicari permittat. Metitur propterea, & ponderat ea, non tantum secundum libras aut vncias, sed & secundum dragmas & scrupulos, imo & secundum grana, sciens horum vim contra naturam nostram, quæ nisi temperatissima applicentur, exitium & mortem certissimè inducent. Ita ergo Deus se habet: est siquidem diaboli malitia iniqua, & mala in se, contrariaque naturæ nostræ, cuius exitium omnibus viribus desiderat, & procurat: temperata tamen à cœlesti medico, nobis redditur proficua, ad superbiam purgandam, torporem excutiendum, exercendas virtutes, acuendas spirituales vires, disponendam animam ad excellentiorem coronam. *Non quasi crudelis suscitabo eum,* inquit Deus ad Iob, agens de dæmone sub specie ceti. Crudelis esset medicus, qui tantum ad torquendum hominem, & comburendum eum, applicaret ei potionem amaram, aut gladium scindentem carnem, aut serram secantem crura, aut cauterium ardentissimum, similis certe Neroni, qui tantum ad comburendam Romam, ignem iussit applicari. Pius tamen & benignus est, qui hæc quantumcunque aspera, acria, & mordicantia, applicat ad salutem, & bonam valetudinem. Non ergo Deus dæmonem suscitat, id est, permittit contra nos exurgere, & suscitari, quasi crudelis, sed tanquam pius benignusque medicus, ad nostram salutem: solummodo cum id nobis vtile expediensque est. Idcirco nullatenus concedit, vt absolute diaboli malitia nobis applicetur, nec eum finit agere, quantum vult, quin potius malitiæ suæ vires & facultates contemperat, & nulla ratione nobis applicari ordinat, nisi secundum determinatam mensuram. Mensurata (inquit Chrysostomus) nobis Deus dedit certamina; metitur propterea, & expendit attentissimè, qui cordis nostri intima lustrat, vires cuiusque, non tam eas, quas à natura, sed precipue quas ab auxilio gratiæ suæ, quiuis habet: nec vllatenus vltra tales vires permittit nobis, diaboli applicari malitiam, aut actionem. Ideoque nullam potest diabolus violentiam inferre: si namque id posset, iam vltra vires nostras esset concessa illi facultas. Hæc quæ dixit Dominus, explicuit Apostolus dicens: *Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari, vltra id, quod potestis, sed faciet cum tentatione prouentum, &c.* Quod & in semetipso Paulus expertus fuerat. Ad exiccandum siquidem humorem superbiæ noxium, qui suboriri poterat:

Marginal notes: d Ps. 58. 8. — e Psa. 56. 5 — f Ps. 104. 18 — g Luc. 2. 35 — חרב. — h In arca. to. 1 fo. 258. — Iob. 41. 11. — § 140 — Ho. 65. cit. — 1 Cor. 10. 13

terat ex diuinis reuelationibus, quibus se videbat illustratum, applicauit Deus, aut applicari ordinauit, acrem ardentissimamque diaboli sæuientis malitiam, quam tanquam, Recipe (quod dicimus) applicauit cœlestis medicus. *Ne magnitudo*, inquit, *reuelationum extollat me, datus est mihi Angelus Satanæ, qui me colaphizet: propter quod ter Dominum rogaui, vt discederet à me, & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur.* Tanquam medico diceretur (inquit Augustinus) posito forti epithemate: molestum est mihi hoc emplastrum, rogo te, tolle illud: & medicus: non opus est: diu ibi sit: non enim aliter sanare poterit: non vltra vires tibi applicatum est emplastrũ, &c. Iuxta hunc sensum accepisse videtur idem Gregorius illud, quod sanctus Iob dixit: *Nunquid mare ego sum, aut cetus, quia circundedisti me carcere?* Duo siquidem sunt; quorum impetum Deus peculiariter dicitur coercere, quæ & propterea quasi carcere inclusit. Primum est mare ipsum, in quo omnium aquarum multitudo congregata subsistit, quod vento aut tempestate agitatum, tanto impetu fertur, vt omnem terram fere subuerteret, si Deus eius potentiam & impetum non coercuisset, imponens & præfigens ei terminum, quem quantumcunque valido agitetur & impellatur vento, nec latum vnguem trãsire potest, cui dixit: *Huiusq; venies, & non procedes amplius, &c.* Secundum est, cetus, quem Deus in mari Oceano tanquam in carcere claudere visus est, per fretum Gadditanum, tanquam per ostia & portas; nec ei concedit, vt in mare Mediterraneum se transferat: quia est cetus, bestia aut draco immensæ magnitudinis, qui potens est, vel solus, validam procellosamque tempestatem excitare. Sicque si mare Mediterraneum ingrederetur posset nauiculas, quæ illud nauigant (quæ minoris sunt ponderis & magnitudinis) facile subuertere; eo præsertim, quod cum mare illud paruæ sit extensionis, comparatione ad Oceanum, fere semper quæuis nauicula cetum inueniret sibi occurrentem, & in magnum periculum conijcientem. Idcirco secundum diuinam prouidentiam statutum est, vt cetus non nisi peculiari Dei licentia, in mare Mediterraneum possit se infundere, in quo id solummodo agere potest, quod ei Deus peculiariter permiserit; sicut in facto Ionæ Prophetæ videre licet. Tunc enim peculiari ceto Deus indulsit, vt in mare mediterraneum se transferret, vtque Ionam ore exciperet, quem tamen non dentibus laceraret, sed integrum deglutiret, & in stomachum traijceret, & ibi illum retineret per triduum, non tamen vt absumeret, aut disperderet. Agit itaque cetus in mari Oceano, tanquam in loco suæ habitationis, quod sibi licet; sed in Mediterraneo id tantum, quod Deus ad peculiares fines illi permittit, in quo tanquam ligatus incedit. Est quidem dæmon similis mari, in quem omne genus malitiæ influit, vt nihil aliud esse videatur, quam totius malitiæ abyssus & congeries, vt alibi dictum est: cuius propterea profunditas immensa est, quæ vocatur: *Altitudo* aut profunditas *Satanæ*. Tali autem, tamque valido superbiæ & inuidiæ agitatur vento hoc mare, vt facile omnem terram, hominem scilicet, subruere posset. Terminus tamen ita a diuina prouidentia est suæ malitiæ, ac potentiæ præfixus, vt non ei progredi liceat, nisi vsque ad illum, quem Deus statuit. Vide quomodo terminum Deus præfigere visus est huic mari, quando licentiam petenti, vt in beatum Iob posset suæ malitiæ vndas extendere (nec enim sine peculiari facultate id facere poterat) audiuit: *Omnia quæ habet, in manu tua sunt, tantum ne extendas manum tuam in eum.* Tuncque malitiæ suæ vndas ad omnes facultates, & boni beati viri, ita extendit, vt illa omnia absumpserit: non tamen vel leuiter ad illum pertingere potuit. Iterum autem, cum expeteret, vt sibi potestas daretur, qua vlterius progredi posset, & vsque ad ipsum Iob fluctus suæ actionis iniquæ extendere, audiuit: *Ecce in manu tua est; verumtamen animam ipsius serua.* Quibus verbis, ad corpus illius per-

Marginalia: *2 Cor.* 12. 7 — *In Psal.* 90 — *Li.* 8. *Moral. ca.* 16. — *Iob.* 7. 12. — *Iob.* 38. 11. — ¶ 141 — *Ionæ* 2. — *Apoc.* 2. 24. — *Iob.* 1. 12. — *Iob.* 2. 6.

pertingere concessum est, non tamen ad vitam vastandam, vel animam contingen-
Epist. 120. ad Honor. cap. 16. gendam: qua de causa credit B. Augustinus, dictum fuisse ab ipsomet S. Iob: *Terra tradita est in manus impij.* Impij siquidem nomine, diabolum intelligit, qui tan-
Iob. 9. 24. tum habuit potestatem in id, quod Deus illi concessit. Solum autem concessit tangere terram, id est, bona temporalia & carnem, non vero animam, aut vitam auferre. Est itidem dæmon in Scriptura sacra typo ceti expressus, cuius propterea locus proprius est infernus, quod mari Oceano figuratur, in quo amplam habet facultatem agendi in damnatos, quos diuina iustitia illi torquendos tradit. Nequaquam tamen pro sua libertate permittitur mundum ingredi, vel in eo ad voluntatem agere, in quo tanquam in mari Mediterraneo homines nauigant: ideoque magni dæmones, qui in inferno tenentur inclusi, non inde egredi, pro voluntate possunt, nisi cum peculiaris Dei licentia intercedit, & in mundo positi, vt Beatus Gregorius annotat, compressi tenentur, ne in homines quantum volunt, agere possint, sed quantum Deus suæ prouidentiæ peculiari ordine permittit, non ad hominum perditionem, sed potius ad eorum probationem & gloriam. His addere possumus,
§ 142 quod idem ipse sanctus Iob annotauit, agens de diuinæ sapientiæ gubernatione, &
Iob. 28. 25. prouidentia. *Qui fecit ventis pondus:* Septuaginta, *libramentum.* Nihil magis sine mensura procedere videtur, quam ventus, qui non solum naues maris, sed & arbores, imo & turres in terra fundatas, ita impetit, vt appareat, quod nullius manu vllatenus comprimatur. Ita agere visi sunt
Dan. 7. quatuor venti in mari magno: ita & motum illius indicauit Christus Dominus,
Ioan. 3. 8. dicens: *Spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis, & nescis vnde veniat, aut quo vadat.* Certum est tamen, ventos ita librari à Deo, vt nec minimo flatu, vel leui aura fluant, nisi iuxta peculiarem mensuram, quam ab eo accipiunt: qua de causa dici-
Psal. 148. tur, quod *spiritus procellarum faciunt verbum eius:* quod non tam de vento isto corporali, quam de dæmone accipiendum credo, qui frequentissime ventorum, ac procellarum, & turbinum typo describitur, vt annotat Augustinus *a*, explicans ventos impingentes, in *b*, Domum bene aut male fundatam, & Gregorius *c*, expendens ventum *d*, turbinis venientem ab Aquilone, & Cyrillus *e*. Hic ventus aut turbo, non secundum omnium virium suarum potentiam agit, quin potius comprimitur à Deo, qui nullatenus eum permittit agere, nisi in numero, pondere, & mensura: id enim significat: *Qui fecit ventis libramentum:* ita namque ille, qui vires nostras agnouit, qui cognouit figmentum nostrum, & recordatur, quoniam puluis sumus, vires huius turbinis, aut venti comprimit, vt non nisi iuxta earumdem virium nostrarum mensuram agere possit; cum enim ille ventus sit, & turbo vehementissime perflans, & homo puluis siccus, & cinis aridus, si dimitteretur agere totum, quod potest, de homine omnino actum esset. Hæc omnia explicantur ex eo, quod is, qui in Christi persona apparuit Beato Ioanni, inducit se habentem claues in manu, dicentem: *Ego habeo claues mortis & inferni.* Quod Primasius dictum credit, ad indicandum, Apoc. 1. 18. Apoc. 6. 8.
Christum tenere dæmonem inclusum, cui nullatenus conceditur egredi ad tentandum, aut agendum aliquid, nisi secundum quod Christus illi concedere voluerit, qui in manu sua claues habet, qui iuxta suæ sapientiæ dispositionem ostium aperit, aut claudit, concedendo dæmoni tentare, aut comprimendo illum. Et certe mortis nomine, dæmonem intelligi, patet ex eodem Ioanne, qui eum descripsit sub typo equitis cuiusdam: *Et nomen*, inquit, *illi mors.* Christus itaque habet dæmonem & infernum, id est, omnem potestatem Luciferi & Principum eius, quasi sub claue quam tenet in manu, qui nihil penitus agere possunt, nisi quod agere permiserit. Nullam ergo nobis diabolus potest violentiam inferre, aut in malum deijcere: tantum hortari potest, vt nos ipsos deorsum mittamus. Vnde egregie Paulus

a Lib. 2. de Ser. Domi. in monte.
b Matt. 7. 24.
c L. 2. Moral. ca. 28. & lib. 11. c. 24. & li. 17 c. 5. & Hi. 2. in Ezec.
d Eze. 1. 4.
e Lib. 1. in Ioan. c. 22.

ad Ephes. 4. 27. lius: *Nolite locum dare diabolo.* Locus (inquit Diuus Thomas) datur diabolo, *In cap. 4. ad Ephes.* per consensum voluntatis, ideoque nullum locum in nobis ille habet, nisi quem libero nostræ voluntatis consensu ei concesserimus. Ex quibus patet, quam dignus sit reprehensione & pœna, qui à diabolo superatur, cuius tam compressæ, imo & eneruatæ sunt vires. Si esset aliquis Castellanus in arce vel fortalitio, constitutus à Rege, tanta fortitudine ab eodem munitus, vt aduersarius nullo modo ingredi posset, nisi libere locum ingrediendi ipse concedat: si præterea inimicum ita Rex teneret ligatum, vt contra Castellanum non posset mouere manum aut pedem, sed tantummodo linguam, diceremus sine dubio, talem Castellanum nihil amplius ad sui securitatem posse desiderare, & quod Rex illum in tuto reposuit, & quod vere crimen læsæ maiestatis, ac proditionis admitteret, si inimico concederet ingressum; quippe qui non coactus, sed spontaneus eidem se subijceret. Certe diabolus, nullatenus nostræ animæ arcem, id est, superiorem partem, potest occupare, nisi homo, liberæ suæ voluntatis consensu, ingrediendi locum ei concedat: & præterea, ita tenetur à Deo compressus, & ligatus, vt nullam possit violentiam inferre, sed solummodo linguam mouere, dicens: *Mitte te deorsum.* Verissime ergo intelligere possumus, DEVM quantum est ex se, hominem in tuto reposuisse, iusteque tanquam proditionis reum posse damnare & punire illum, qui locum diabolo concedit, ad occupandam arcem.

(o)

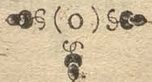

§. 42. *Tantum conceditur dæmoni agere verbis, ad deprecandum compositis, ex quo Deus probat, se non esse crudelem, illum nobis suscitans impugnatorem.*

PRÆcipua ratio, quam sanctus Iob inducebat, suas pias querelas Deo proponens, in eo sita erat, quod DEVS illi imposuerat congredi cum hoste, tam valido, potenti, ac sæuo, qualis est diabolus. ¶ 143. Si namque ille iussisset, vt cum alio suæ naturæ homine decertaret, rationabile illud videretur; sed quod bellum ageret cum eo, qui manifeste sicut natura, ita viribus longe est superior; durum asperumque iudicabat. Deus tamen eidem respondens, in hoc totus est positus, vt ostendat, nequaquam se illi rem duram, impossibilemve imposuisse, quippe cum facile sit inimicum reuincere, qui quantumcunque in se potens sit, & validus, quia tamen ligatus est, exiguis viribus præstat, vt non sit difficile illum reuincere. Hocque (vt sæpe diximus) explicat, agens de dæmone sub typo ceti, cuius vires fortes, validasq; ac quasi insuperabiles, miris coloribus explicaturus, ne homo audiens nimio terrore corriperetur, supponit prius, se eum tenere hamo captum, fune ligatum, ita, vt etiam, qui exiguis viribus præstant, quos ancillas vocat, possint ei illudere. Ex quo statim infert quædam verba, quæ varijs, innumerisque sensibus autores explicant, quæque non inepte ad nostrum institutum possumus accipere: *Non* *Iob. 41. 10.* *quasi crudelis suscitabo eum.* In Hebræo vox, *Achzar*, quæ tantum ter aut quater אכזר. in Scriptura inuenitur, significans crudelitatem & sæuitiam, qua quis vtitur, dum eum, quem protegere tenetur, relinquit sæuis inimicis aut crudelibus bestijs deuorandum. Ita Ieremias: *Filia populi mei* *Thren. 4. 3.* *crudelis, quasi Struthio in deserto.* Dicitur quidẽ Struthio crudelis, quia relinquit oua sua, pedibus transeuntium conculcãda.

Qua

Qua eadem voce vsus fuerat Iob, suas ad
Iob. 30. 21. Deum instruens querimonias: *Mutatus es mihi in crudelem, & in duritia manus tua aduersaris mihi.* Crudelis vocaretur pater, qui filium leonibus obijceret, quem dentibus & vnguibus lacerarent. Videbatur ergo beato Iob, agenti secundum partis inferioris discursum, quod Deus crudelem erga seipsum se exhibuerat, quem obiecerat dæmonum furori, cuius non solum bona exteriora, sed & carnem innumeris lacerarent plagis, morsibusque, adeo vt in vnoquoque verme (vt dixit Origenes) vnum dæmonem, carnem suam deuorantem, conspiceret. Deus propterea
Esa. 10. 26 eadem vsus voce: *Non*, inquit, *quasi cru-*
Zach. 13. 7 *delis suscitabo eum.* Suscitare in Hebræo est, *Ghur*, verbum militare, quod significat aliquem excitare, vt contra alium agat: vt cum dicitur: *Suscitabit super eum Dominus exercituum flagellum:* &, *Framea suscitare super pastorem meum.* Deus propterea fatetur, se dæmonem excitasse contra Iob, quia quando ille totius orbis dominium præseferre videbatur, Deus in medium protulit beatum illum virum, dicens: *Nunquid considerasti seruum meum*
Iob. 1. 8. *Iob, &c.* quasi illum eidem opponens, in quem malitiæ ac fraudis suæ tela conuerteret. Hæc quidem & similia agit Deus, exponens sanctos suos potentis inimici ictibus impetendos: sed nullatenus propterea crudelis debet iudicari, quippe cum ita comprimat, & eueruet huius validi hostis vires, vt nullam possit violentiam inferre, cui tantum concedit, verbis, suasionibus & hortationibus nos impugnare.
Iob. 41. 3. Hocq; statim exprimit subdens: *Non parcam ei, & verbis potentibus, & ad deprecandū compositis.* Græci legunt: *Non tacebo*; Pagninus, *Non silebo.* Etenim habetur in Hebræo verbum, *Hebheris*, quod apud Brixia-
תחריש. To. 1. f. 146 num significat silere, tacere, dissimulare, & ex consequenti permittere: qui enim tacet, & dissimulat, consentire, aut saltem permittere videtur. Ita de Saule: *Ille dissi-*
1. Re 10. 28 *mulabat se audire*, & Habacuc: *Quare ta-*
Haba. 1. 13. *ces?* id est, permittis, *conculcante impio iu-*
Num. 30. 4 *stiorem se?* &, *mulier si vouerit, quæ est in domo patris, & pater tacuerit:* id est, consenserit aut permiserit, *voti rea erit.* Vult ergo dicere Deus: Non ego permittam agere huic inimico, quidquid voluerit, non eum sinam, vt ad sui libitum manus moueat, sed hoc tantum, vt agere possit, *verbis potentibus, & ad deprecandum compositis.* In Hebræo vox, *Bad*, aut, *Baddim*, quæ vectes significat: ideo Pagninus: *Vectes eius, & verbum fortitudinum*, quia vectis in Scriptura, symbolum est fortitudinis & firmitatis, quia tota firmitas roburque portarum, aut domus, vel ciuitatis, in vectium & serarum fortitudine sita est. Ideo dicitur Deus, supernam Ierusalem firmissimam extruxisse: *Quoniam confortauit seras portarum eius:* & *frater qui adiuuatur à fratre, quasi ciuitas firma, & iudicia quasi vectes vrbium.* Vult ergo dicere: Tota dæmonis potentia, & fortitudo, qua eum agere permitto, sita est in verbis, compositis quidem, & ornatis, & aptis ad deprecandum. In Hebræo vox, *Gharach*, de qua Brixianus, quæ significat componere, aut ornare aliquid, ita quod per illud aliquis decipiatur, vel alliciatur, aut prouocetur. Ita Scriptura vtitur, cum Rahab composuit stipulas super exploratores, quos *aperuit stipula lini, quæ ibi erat:* id est, ita composuit super eos stipulam lini, vt deciperentur quærentes illos. *Sedisti in lecto pulcherrimo, & mensa ornata est apud te:* id est, composita extructa ad gustum prouocandum, & succendendum. Tota ergo dæmonis vis, quam Deus illi permittit, sita est in verbis compositis, ornatis, fucatis, aut (vt R. Dauid, & Complutensis transferunt) mendacijs, id est, verbis fallacibus, deceptorijsque, quia nihil aliud ille agere potest, nisi ornatis & compositis verbis, aptisque ad decipiendum locutionibus, excitare & inducere. Hoc sine dubio ille eleganter agit: mirum est enim, quomodo rationes componat, quo pacto res fœdissimas repræsentet pulcherrimas; & fulgentissimas illas, quæ obscurissimæ sunt; ac proficuas eas, quæ extremam inducunt perditionem. Quibus concinit, quod alibi dictum est ex Dauide:

Right margin: § 144 — בד. — Psal. 147. — Prou 18. 19 — In arca. to. 2. fol. 64. — Iosu. 2. 6. — Eze. 23. 41.

Psal.37.13 uide: *Qui inquirebant mala mihi, locuti sunt vanitates, & dolos tota die meditaban-*
Iob.40.13. *tur:* & illud quod exposuimus: *Ossa eius, sicut fistulæ æris.* Sed vere parua quidem ac exilis valde illius esset vis, qui te in altissima specula existentem, non posset vel digiti contactu attingere, aut ad præcipitium impellere, sed tantum verbis prouocare, vt tumet teipsum deijceres, demitteres, ac præcipitem dares. Tantum itaque potest diabolus verbis compositis & ornatis ad præcipitium inducere, sicut & nunc Christum prouocat, componens verba, & ex Scripturis diuinis ea ornans, supponens Scripturæ veritatem, diuinarum promissionum infallibilitatem, Dei erga iustos patrocinium, præsentissimam Angelorum custodiam & assistentiam: vt non sit facile omnibus, eius capere mentem: & idcirco subdit ibidem Deus, esse valde difficile reuelare & explicare, quid ille verborum suorum ornatu prætendat, de quo alibi dicendum erit. Hoc nunc certum sit, quod & Christus vult nobis manifestum facere, tam exiles esse vires dæmonis contra nos, vt solummodo possit mentem verbis compositis pulsare, & ad malum rationibus
Serm.197. de temp. fucatis inducere. Quod & Beatus Augustinus egregie prosecutus est, qui multa ad hoc institutum inducens: latrare, inquit, ille potest, solicitare potest, mordere omnino non potest, nisi volentem: quia non cogendo, sed suadendo nocet; non extorquet à nobis consensum, sed petit. Canis qui ita ligatus tenetur, vt tantummodo possit latrare, nulla autem ratione mordere, nisi volentes, non est timendus, quantumcunque in se magnas præseferat vires.

(o)

§. 43. *Nemo læditur nisi à seipso, & cum homo peccat, non tam in diabolum, quam in se culpam referat, vt dixit Sapiens, & exposuit Antonius.*

HÆC egregie expendit Chrysostomus, in illa celebri Homilia, Quod nemo læditur, nisi à seipso, quam propositionem, cum concionaturus, tanquam thema & fundamentum futuræ concionis statuisset: scio, inquit, quod crassioribus quibusq; & præsentis vitæ illecebris inhiantibus, atq; ijs, qui per omnia terræ adhærent, & voluptati, propriæque libidini deseruiunt, nec spiritualem sensum capere quærunt, nouus videatur hic sermo noster, ac mirus: & deridebunt nos fortasse, quod in ipsa statim tituli fronte, inepta satis, & quæ nulli videantur verosimilia, proponamus: læditur enim homo inuitus à latronibus, prædonibus, homicidis, persecutoribus, calumniatoribus, &c. Quod tamen intenderat Chrysostomus egregie demonstrat: quia læsio vera non est, nisi quæ per peccatum fit, per quod homo amittit bonum virtutis & animæ, quod tantum vere bonum hominis dicendum est. Certe nullatenus vitem lædit, qui latos pampinos, & diffusos palmites folijs spoliat, imo & amputat, si inde verius illa disponitur, vt ei densior fructus sit, & vua fœcundior: solummodo autem læditur vitis, cum aliquid patitur, per quod interna eius virtus absumitur, aut minuitur, ad producendos fructus. Similiter (inquit Chrysostomus) de oliua, & alijs huiusmodi arboribus contemplamur. Ita de hominibus dicendum est, quos vere ac proprie non lædit nisi peccatum, per quod amittunt bonum virtutis, rationis & animæ, quod vere & proprie hominis bonum dicitur. Hinc illa celebris sententia: *Non contristabit iustum, quicquid ei acciderit.* Pro.12.21 Accidens est apud Philosophos, quod adest, & abest, præter subiecti corruptionẽ:

[Marginal note: ¶ 145 *Hõ. Quod nemo lædit &c. to.* 5.]

propterea illa proprie dicuntur iusti accidentia, aut accidere iusto, quæ subiectum iusti non corrumpunt, illa scilicet, quę non destruunt iustitiam, gratiam, virtutem, per quæ iustus in ratione iusti constituitur. Hæc ergo non contristant iustum: quippe quæ nullam ei læsionem inferunt, Rom. 8. 28. quin potius, vt dixit Apostolus eis *cooperantur in bonum*. Vnde nec tyranni vllatenus sanctos Martyres lædere potuerunt, quibus (vt dixit Augustinus) magis profuerunt odio, quam prodesse possent obsequio: nullumque damnum intulerunt ijs, quibus tanto maior fiebat diuinorum bonorum accessio, quanto eos maioribus prosequebantur tormentis. Nec diabolus (inquit Chrysostomus) vllatenus læsit sancto Iob, qui clarior, illustrior, & excellentioribus donis euasit ornatus. Neque crudelis Nero læsit Petrum, quem crucifixit; nec Paulum, quem decollauit: nec Herodes Ascalonita verum malum intulit innocentibus, quos interemit; neque eius filius Herodes Antipas Ioanni, cuius caput ascidit; nec illius nepos Herodes Aggrippa Iacobo, quem occidit gladio, &c. quibus omnibus, potius per hæc, quæ videbantur mala, ad vera bona patuit ingressus. Sed dices, inquit Chrysostomus: Quid ergo? Qui calumnijs circumuentus proscribitur, & amittit vniuersam substantiam, non est læsus, cum paternis nudatus bonis vltima egestate cruciatur? Non. Imo vero non solum læsus non est, sed & lucri aliquid capiet, si vigilauerit. Quid enim, dic mihi, Apostolos Christi, penuria rerum corporalium læsit? Nonne in fame, & siti, & nuditate degebant, & pro his, clari magis, & magnifici habebantur, atq; ingentem per hæc fiduciam quæsierunt apud Deum? Quid autem & Lazarum? Nonne ægritudo & vlcera & egestas vltima, ad beatitudinem perduxit, & afflictio huius mundi, coronas ei in æternum parauit? Quid vero Ioseph? Nonne
¶ 146 quod opprobrijs domi & peregre, repletus est eo vsque, vt adulter putaretur, & quod seruituti subiectus, & parentibus & domo extorris effectus? Sed quid de exilijs & paupertate & opprobrijs illatis loquor? Mors ipsa, dic mihi, quid nocuit iustissimo illo Abel, & mors amara, & acerba mors parricidio illata, non homicidio? Nonne ob hoc in omni orbe terrarum canitur & celebratur Abel? Progreditur vlterius Chrysostomus demonstrans, quod non læsi sunt iusti ab impijs, sed potius impij seipsos lædebant, dum lædere iustos contendebant. Id probat in fratribus Ioseph, & in ipsomet Cain: Quid enim (inquit) dic mihi, infelicius erat, quam Cain? quia mors illa quæ manibus eius, fratri illata est, illum quidem iustum reddidit per secula; ipsum vero qui intulit, haberi fecit per secula fratricidam. Quid etiam Herodiade miserius, quæ caput Ioannis exhiberi sibi desiderauit in disco, vt suū caput perpetuis gehennæ ignibus, flammisque demergeret? Quid etiam ipso diabolo deterius, qui nequitia sua ita clarum reddidit Iob, vt quanto illi gloria, tanto huic cresceret pœna? &c. Hæc & alia eloquentissime prosequitur Chrysostomus, probans, hominem vere ac proprie non lædi, nisi vbi peccatum admittit. Ad peccatum autem, nullus potest eum cogere, aut efficaciter trahere, nisi ipsemet libero suæ voluntatis consensu feratur in illud. Tam nobilem namque nobis Deus concessit naturam, vt nullus possit ei inferre violentiam. Propter hanc excellentem illius libertatem) vt ex B. Damasceno *a*, annotauit D. Thomas *b*) dicitur homo conditus ad imaginem & similitudinem Dei, quia actuum suæ voluntatis plenum habet dominium, & libertatem, & constitutus ac *relictus est in manu consilij sui*. Vnde nec astra, aut vero omnia corpora cœlestia, vel eorum omnes influxus, nec Angelus, aut vero omnes Angeli simul, imo nec omnes creaturæ, à Deo productæ, vel quas producere potest, possunt vnius hominis liberam voluntatem efficaciter interius ex parte voluntatis ipsius mouere. Hoc enim solius Dei proprium est, qui eiusdem voluntatis est conditor, de quo Apostolus: *Ipse est, qui operatur in nobis, velle & perficere, pro bona voluntate sua*: & ali-

a *Li. 2. Fide Ort. ca. 12.*
b *In Prolo. 1. 2.*
Eccl. 15. 14.
ad Philip. 2. 13.

Prou. 21. 1 alibi: *Cor Regis in manu Domini, & quocunq; voluerit vertet illud.* Cætera omnia, tantum possunt mouere exterius, ex parte scilicet obiecti, repræsentando illud, & quasi suadendo, vt voluntas in illud prorumpat, & se demittat, vt ex professo ostēdit D. Thomas. (1. 2. q. 9. & 3. contr. Gent. c. 88 vsq. 92.) Vnde nisi homo ipse libere suadenti consentiens, seipsum in peccatum præcipitem det, non potest diabolus, imo nec omnes dæmones, illum præcipitem dare. Si ergo homo læditur, à seipso læditur. Ex ijs explicat D. Augustinus, (In Psa. 125) cur homo cum peccat, dicatur in Scriptura sacra, quod seipsum vendit dæmoni, & quod illius seruus & captiuus efficitur: sicut namq; hominem, qui natura liber est, non potest aliquis iure vendere extraneo, quantumcunq; magnum offerat pretium, nisi homo ipse seipsum vēdat, aut suæ venditioni consentiat; ita non potest homo, ab aliqua creatura, imo nec ab omnibus creaturis simul violenter impelli, vt seipsū tradat dæmoni, offerenti delectationem, aut temporale bonum, nisi ipsemet seipsū libere tradat. Et ita explicat B. Augustinus (Rom. 7. 14) illud: *Scimus enim, quia lex spiritalis est, ego autem carnalis, venundatus sub peccato.* Ecce (inquit Augustin.) vnde facti sumus captiui, quia venundati sumus sub peccato. Quis nos vendidit? Nos ipsi, qui consensimus seductori. Quod & Domin⁹ ex professo demonstrare visus est. (Isa. 50. 1.) *Quis* (inquit) *creditor est meus, cui vendidi vos? Ecce in iniquitatibus vestris venditi estis.* Quæ verba (Hom 16. in c. 15. Exod.) expendens Origenes: Diaboli, inquit, serui fiunt peccatores, & vide, qua pecunia eos emat, homicidio, adulterio, furto, similibusq;: hæc namq; est diaboli pecunia. Fecisti adulterium? Diaboli pecuniam suscepisti, nam in eo est diaboli imago & superscriptio, &c. quæ & similiter annotauit (Li. de Tob. cap. 8) Ambrosius. Imo & forte hæc Prophetę verba legerat Plato, (Libr. 9. de Repub.) sicut & alia multa, qui vt recens quidam autor refert, (Leo Castr. in c. 50. Is. § 147) expresse dicit, quoties peccat quis, se tradere obligatum catena domino pessimo, vt vilissimū mancipium, quod immanissimum est facinus, multo immanius (inquit) quam si filium, aut filiam, in mancipium dares hosti sæuissimo & pessimo, corruptus auro, aut argento, aut fœda aliqua voluptate; & tradit, qui peccat miseram animam, velut catenis reuinctam pessimo & sæuissimo domino, &c. Hoc ergo certum firmissimūq; manet, diabolum tantum posse solicitare, aut inducere hominis voluntatē, ex parte obiecti. Ex quo & illud, quod contendebamus, manifestum manet, exiguas esse diaboli vires contra nos, sicut & exilis esset eius potestas, qui te in alta turri existentem; nec contingere manibus posset, sed tantū verbis suadere, vt te ex alto præcipitem dares. Ex qua doctrina sequitur, inepte homines peccatores, quærentes, sicuti primi parentes, excusationes in peccatis, peccati sui culpam omnem in dæmonem reijcere, quasi ille eos fecerit peccare, quorum communis vox est: *Serpens decepit me*: quapro- (Genes. 3. 13) pter innumeris maledictis diabolum insequuntur. Sed audiant hi diuinam vocem: *Dum maledicit impius diabolo, maledicit ipse* (Eccl. 21. 30) *animam suam.* Quibus verbis, vt annotat (2. 2. q. 76 art. 1. ad 3) D. Thomas, eos vere reprehendit Spiritus sanctus, qui in diabolum peccati sui causam reijciunt. Si namq; diabolo propterea maledicit, quia peccati sui fuit causa, sibi magis maledicere propterea videtur, qui magis talis peccati causa fuit. Ad quod institutum ea facit historia, quam scribit B. (In vita ipsius pag. 644) Athanasius, inducens Antonium exhortātem filios suos, ne diabolum timerent, & rē quandam referentem, quam verā esse (inquit) nullus ambigat audientium. Pulsauit aliquando dæmon, Monasterij ostium: egrediens, video hominem enormi sublimitate porrectum caput vsq; ad cœlum. Cum ab hoc, quisnam esset, inquirerem, ait; Ego sum Satanas. Et ego: Quid inquam, hic quæris? Respondit: Cur mihi frustra imputant Monachi? cur mihi omnes Christianorum populi maledicunt? Et ego: Iuste faciunt; tuis namque frequenter molestantur insidijs. At ille ait: Nihil ego facio, sed ipsi se inuicem turbant: nam ego miserabilis factus sum. Rogo, nonne legisti; (Psal. 9. 7.) *Quia defecerunt inimici framea in finem, & ciuitates eorum destruxisti?* En nullum iam habeo locum, nullam possideo ciuitatem,

iam mihi nulla sunt arma: ipsi se quæso tueantur, & me sine causa non lacerent, &c. Communne est omnibus peccatoribus (inquit Augustinus) vt se excusent, quærere quem accusent: qui non valde impius est (nam magni peccatores adeo desipiunt, quod in Deum ipsum peccata sua reijciũt) ad manum Satanam habet, quem accuset. Satanas (inquit) fecit; ipse mihi persuasit: quasi Satanas habeat virtutem cogendi. Astutiam loquendi habet: sed si Satanas loqueretur, & taceret Deus, haberes vnde te excusares. Modo aures tuæ positæ sunt inter monentem Deum, & suggerentem serpentem: quare huc flectuntur, hinc auertuntur? Non cessat Satanas suadere malum, sed nec Deus cessat admonere bonum. Satanas autem non cogit inuitum, in tua potestate est consentire, aut non consentire. Ita Diuus Augustinus. Ex his Beatus Chrysostomus, nostram iniquitatem eloquentissime accusat, qui diabolum auscultamus loquentem, & inducentem ad præcipitium nostrum; Deum autem proponentem, quæ vtilia nobis sunt, nequaquam audire volumus: & nihilominus semper in diabolum peccati nostri culpam reijcimus. Firmus ergo sta, & dic cum Habacuc: *Super custodiam meam stabo, & figam gradum super munitionem.* Nec enim te deijciet inimicus, si tumet teipsum non deijcias. Et cum in peccatum lapsus fueris, in teipsum reducito peccatum ipsũ, & dicito cum Propheta: *Iniquitatem meam ego cognosco*: id est, agnosco, meam esse iniquitatem & culpam, quam nisi voluissem deliberate, non commisissem: & vt ait Augustinus, si aliquid persuadente Satana malifeceris, dimitte Satanam, & accusa te, vt accusatione tua misericordiam merearis: bene enim dixit Dauid: *Bonum est confiteri Domino*, in peccato tuo, quia tu fecisti. Inimicus namq; efficere non potest præcipitium; sed rogans & petens dicere:

Mitte te deorsum.

(o)

In Ps. 91. *Hom. 29. ad pop.* *Habac. 2. 1* *Psal. 50. 5.* *Loc. citat.* *Psal. 91. 2.*

§. 44. *Stulte diabolus tentat, Angelorum inducens custodiam, quæ tanta est, vt contra tria genera dæmonum impugnantium, tria genera Angelorum custodientium indicarint Sapiens & Zacharias.*

SCRIPTum est enim, *quia Angelis suis Deus, &c.* Beatus Hieronymus in librum Ecclesiastes, refert & sequitur expositionem Origenis & Victorini, qui intelligunt eo in loco, Dæmonem vocari, *Regem senem & stultum, qui nescit prouidere in futurum*, ad effectus consequendos, quos intendit. Et quidem diabolus appellatur Rex, qui huius mundi Principatum tyrannice occupauerat, quem propterea Christus vocat: *Principem mundi huius.* Senex autem est, quia ab initio mundi fuit à Deo productus, cui vere dici potest: *Inueterate dierum malorum.* Stultus, in Hebræo, *Chesil*, quæ vox significat fatuum, stultum, insipientem, inscium; eum qui imprudentissime agit in ordine ad finem, quem intendit. Quod Epitheton egregie diabolo conuenit: cum namq; summo affectu cupiat, vt suis tentationibus succumbamus, ita eas proponit, quod potius nos instruit ad firmiter resistendum. Quando dux aliquis intendit victoriam, si prudenter agit, conatur in primis magnam viriũ suarum coram inimico ostentare potentiam; & si vires deficiant, aut minuantur, curat, ne id notum fiat inimico. Deinde nititur persuadere eidem, exiguas esse illius vires ad resistendum potentiæ suæ, & quod nullus est, qui possit ipsi adiumentum præstare. Ita Rabsaces ille, dux Regis Assyriorum, cum obsessam haberet ciuitatem Ierusalem, tempore Regis Ezechiæ, vociferabatur ad eum, repræsentans ex vna, suam inuincibilem insuperabilemq; potentiam, qua innumeros Reges superauerat: *An ignoratis, quæ ego fecerim, & patres mei, cunctis terrarum populis? Nunquid præualuerunt Dij gentium, omniumq; terrarum, liberare regio-*

§ 148. *In cap. 4. Eccl. to. 5.* *Eccl. 4. 13.* *Ioa. 14. 30.* *Dan. 13. 52.* כסיל *4. Reg. 18. & 2. Par. 22. & Isa. 36.*

regionem suam de manu mea? Ex altera similiter, ipsius Ezechiæ imbecillitatem repræsentabat, cui nullus posset opem ferre: *An speras in baculo arundineo, atque confracto Ægypto, &c.* Stultissimus autem dux ille esset, qui descendens in arenam cum inimico, primo ei exprimeret, se vires adeo exiguas habere, quod nihil posset agere contra eum, qui sibi resistit: & quod tantum potest voce suaui resonare, aut pulsare cythara: deinde eidem reuocaret in mentem, quod haberet plurimos & validissimos milites ad sui præsidium destinatos. Hæc agit diabolus, ideoque seipsum stultissimum comprobat, qui bellum committens, primo manifestat vires suas adeo eneruatas, & exiles, quod nullā potest violentiam inferre, aut leuiter voluntatem interne mouere, aut attingere, sed tantum ei obiectum proponere, & voce ac suasione tantummodo personare, vt dictum est. Deinde ipsemet profitetur, nos innumeros habere fautores, & patronos excellentes, Angelos scilicet, quorum custodia munimur, & ipsamet tam imprudens est, quod hoc reducit in mentem, referens Scripturam sacram, qua Deus viro iusto repromisit, quod dixit Dauid: *Angelis suis Deus*

Serm.11.

mandauit de te, &c. Merito B. Petrus Chrysologus eum irridet, dicens: Miser, cupis tentare, sed nescis; quem similiter subsanat, quod suismet consilijs, seipsum prodat, & eneruet. Nota est diuinæ prouidentiæ cura, quā exposuit Sapiens, quod Deus vnicuique malo opposuit peculiare bonum, quod illi resisteret, ne omnino præ-

Eccl.33.15.

ualere posset: *Contra malum bonum est, & contra mortem vita; & sic contra virum iustum peccator: & sic intuere omnia opera Altissimi, duo contra duo, & vnum contra vnū.*

11. de ciuit. cap. 18.

Quod egregie annotauit Augustinus, vt alibi prosecuti sumus. Et quidem *Deus ab*

Eccl.15.14.

initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui: apposuit tibi aquam, & ignem, ad quod volueris, porrige manum tuam. Ante hominem vita & mors, bonum & malum; quod placuerit ei, dabitur illi. Homine autem sic constituto, statim ad illum perdendum constituit se diabolus, qui in Scriptura sacra sæpe absolute *malus* dicitur, non vnus tantummodo, sed quamplurimi. Primo namque statuitur, § 149

ad vniuscuiusque hominis perditionē peculiaris dæmon, cuius præcipua cura iugiter posita est, vt illum perdat, ideoque perpetuo ad malum inducere conatur. Ita Diuus Thomas *a*, docueratque Abbas Serenus *b*, inducens librum Pastoris, & varia Scripturæ sacræ loca: & docuit ex professo Beatus Gregorius Nyssenus *c*, asserens, id certum esse secundum traditionem. Huncque vocat naturæ nostræ corruptorem, in omnibus contra annitentem, ad male viuendum impellentem hominem. Ita & Origenes *d*, & Chrysostomus *e*, alijque quos referunt Theologi *f*. Imo & hoc aliqua ratione Gentilibus fuit notum. De Bruto enim scribit Plutarchus, quod cum noctu legeret ad lucernam, cōspexit quendam, cui dixit: Tu quis es? Cui ille respondit: Tuus malus Genius: in Philippis me videbis. Hæc deputatio fit à supremo Cacodæmone, tanquam à capite omnium malorum Angelorum, Deo id peculiariter permittente, vt saniores Theologi fatentur.

a *In 2.dist. 11.q.vnica art.5.*
b *Apud Cassian. coll.8.c.17*
c *Lib. de vita Moysis, col.125.*
d *Hom.20 in Lucam.*
e *Hom.5.in imperf.*
f *Bannes & Zumel. p.p.q.113. art.2.ad3.*

Deinde præter hunc particularem dæmonem, deputantur singulis personis publicis, vt Principibus, & Prælatis, singulares alij dæmones, qui omni diligentia procurent, eos inducere ad male exequendum officia sua, quo sibi alijsque perditionem afferant. Et isti eo fortiores ac altiores sunt, quo persona ad quam impugnandam statuuntur, maiori fulget dignitate. Ita D. Thomas.

2.dist. 11. citat.

Et talem credo fuisse dæmonem, qui B. Iob impugnandum suscepit, quāuis Abbas Serenus censeat, fuisse dæmonem singularem, qui à natiuitate suę impugnationi fuerit designatus. Talem insuper credo fuisse illum, qui Iesum filium Iosedech Sacerdotem magnum assumpsit impugnandum, qui postea stetit à dextris eius, vt ipsi aduersaretur, vt supradictum fuit.

Zach.3.1.

Tertio statuuntur etiam, præter hos, quos diximus, singuli dæmones, contra singulas Prouintias maiores, aut minores, iuxta Prouintiarum qualitatem, vt docuit Beatus Hieronymus, quem refert Diuus Tho-

In cap.10. Daniel.

2.dist. 11. Thomas. Tandem his singularibus dæmo-
cit. nibus, alij adiunguntur, missi à supremo
Cacodæmone, quos ipsi in suum auxilium
aduocant, iuxta diuersarum occasionum
exigentiam; adeo vt sæpenumero multæ
dæmonum legiones conueniant, ad vnius
hominis perditionem procurandã. Quod
Mat. 12. & Christus Dominus indicauit, dicens:
& Luc. 11. aliquando dæmonem vnum assumere se-
cum septem spiritus (id est, multos, iuxta
Scripturæ phrasim) nequiores se, vt ingre-
diatur animam alicuius. Hæc mala sunt ad
hominis perniciẽ ordinata. Deus propter-
ea sua paterna prouidentia, non passus fuit
quicquam deesse, sed statuit contra malũ
bonum, vnum contra vnum, duo contra
duo. Quoniam enim est vnus Angelus ma-
lus, cuiq; à natiuitate deputatus, qui indu-
cat eum ad malum, deputauit ipse Ange-
lum bonum cuique, qui ad bonum excitet.
1.*p.q.*113. Ita D. Thomas, & cum eo Theologi late
*art.*1.*&* 2. probant: qui referunt sanctos Patres id as-
serentes, quorũ multi, de huiusmodi An-
gelis intelligunt multa, quæ in Scriptura
habentur: vt illud Iacob: *Angelus qui eri-*
*Gen.*46.16 *puit me, & deduxit me, &c.* & ancilla dicen-
Act. 12. 15 te: Petrum pulsare ad fores, dixerunt: *An-*
gelus eius est: & illud: *Angeli eorũ semper vi-*
*Mat.*18.10 *dent faciem, &c.* & *a*, *Angelus Domini in cir-*
a *Psal.*33.8. *cuitu timentium eum, &c.* Tam certaq; est
hæc veritas, vt multis etiam Gentiliũ fue-
rit explorata, quos refert Augustin. Eugu-
b *Lib.*8. *de* binus *b*: quam expresse docuit Seneca *c*, di-
peren. phi- cens: cuiq; designatum esse Angelũ in cu-
losoph. c. 3. stodem, & pædagogum. Hinc Diogenes *d*,
8. *&* 22. disputat de Angelo Socratis, de quo librum
c *Lib.* 19. edidit Apuleius: quem de Deo Socratis in-
epist. 111. scripsit, & meminit Cicero *e*. Vnicuiq; ergo
d *Lib.* 2. Deus statuit Angelum custodem, qui ma-
e *Lib.* 2. *de* iori solicitudine procurat, vnumquẽq; ad
diuina. bonum, quam singularis cuiusq; dæmõ, ad
¶ 159 malum incitare. Cuius opera egregie pro-
2. *dist.* 11. sequitur D. Bonauẽtura: reprimit enim dę-
art. 2. *q.* 1. monem, ne quantum vult, nos impugnet,
confortat nos in via virtutis; vitij fædita-
tem manifestat, futuræ gloriæ magnitudi-
nem proponit, occasiones mali submouet,
aut temperat; ad orationem instigat, ora-
tiones nostras Deo offert, &c. Deinde,

quoniam viris in potestate, aut dignitate
constitutis, alius superadditur dæmon, ad
eorum impugnationem, alium eisdem ad-
dit Deus Angelum, qui peculiari cura eis
assistat. Ita insinuat Diuus Thomas *a*, & e- a 1.*p.q.* 113.
ius interpretes *b*, referentes Chrysostomũ *art.* 2. *ad* 1.
c. Talis fuit Angelus peculiariter datus illi b *Bannes*
celebri viro sancto Iacob *d*, parenti duode- *& Zumel.*
cim Tribuum, & ille qui sanctam Iudith *e*, c *Hom.* 3.
fuit comitatus, qui itidem sanctum Tobiã *ad Coloss.*
f, duxit & reduxit, qui fuit Raphael, qui d *Gen.* 48.
non fuit Angelus peculiaris custos Tobiæ, 16.
quippe qui erat vnus ex septem, qui astant e *Iud.* 13. 20
ante Dominum, sed ad peculiarem occa- f *Tob.* 3. 25.
sionem datus fuit socius Tobiæ, vt ma-
gnum dæmonem ligaret, & in grãdibus pe-
riculis Tobiam defenderet. Tertio, quo-
niam singulis Prouincijs, singuli dæmones
statuti sunt, ad earum impugnationem,
constituit Deus cuilibet earum singularẽ
Angelum, ad custodiam, vt D. Thomas e-
iusq; interpretes comprobant ex Scriptu-
ris, & sanctis Patribus, qui ita explicant il-
lud: *Constituit terminos populorũ, iuxta nu-* *Deut.* 32. 8
merum filiorum Israel? vbi Glossa sequens
aliam lectionem: *Diuisit terminos terræ, iu-*
xta numerum filiorum Israel, secundum An-
gelorũ custodientiũ diuersas Israelis familias:
& illud: *In vnamquamque gentem posuit re-* *Eccl.* 17. 14
ctorem, id est, Angelum. Multa de ijs apud
Danielem, cum agitur de Principe, id est, *Dan.* 10.
Angelo Regni Persarum, &c. Tandẽ quo-
niam sæpe multi dæmones, secundum va-
rias occasiones accedunt, ad vnum homi-
nem perdendum, ita sæpe numero multos
Angelos mittit De⁹, ad vnius hominis cu-
stodiam, vt patet, cum ad defensionem Eli- 4. *Reg.* 6.
sæi & pueri eius, misit Deus innumeros
Angelorum exercitus, qui apparuerunt in
specie curruum igneorum. Hæc ergo diui-
na prouidentia animos nostros firmat, vt
firmiter omnibus dæmonum impugnatio-
nibus resistamus: quam mire expressit
Deus ipse ad nostrum solatium: *Circun-* *Zach.* 9. 8.
dabo domum meam ex his, qui militant mihi,
euntes & reuertentes, & non transibit super
eos vltra exactor. Hebræa ita habent, vt an-
notauit eruditus Ribera: *Castra ponam do-*
mui meæ à malitia, siue exercitu transeunte
&

& reuertente, *aut propter exercitum*, *vel malitiam exercitus*, *euntium & reuertentium*: vt sit sensus: Circundabo domum meam, propter exercitum aduersariorum, propter transeuntes, inquam, & reuertentes, ne noceant ei: quē sensum cum Rabbi Dauid sequuntur recentiores. Bene tamen Beatus Hieronymus locum totum de Angelis intelligit, quos Deus milites suos vocat: sicut frequentissimum est in Scriptura sacra, ad ostendendam Angelorum fortitudinem, quæ tanta est, quanta decet milites talis Regis, qui talium militum vocatur dux, & ab eis nomen illud frequentissimum accipit, quo vocatur, *Deus Sabaoth*, id est, exercituum, vt annotauit Beatus Gregorius Nyssenus. Tam potentes, validique hi milites sunt, quod vnus tantummodo eorum, absque aliqua, vel minima defatigatione, vel labore, aut sudore, aut vero resistentia, percussit vna nocte centum octoginta mille viros; possetque eadem facilitate millia millium eorum interficere. Quod eloquenter annotat Scholiastes Augustini. Quoniam ergo nouit Deus, domum suam, Ecclesiam scilicet, aut animam viri iusti, habere varios inimicos & hostes, non carnales, sed spirituales, qui summis votis contendunt eam destruere, ad eius custodiam & munimen, mittit spirituales etiam milites, ex ijs, qui militant sibi, vt illam circundent, ad modum castrorum, vt sicuti tabernaculum circundabatur agminibus filiorum Israel, dum per desertum agebat, ita circundetur domus eius Angelorum custodia. Et sunt *euntes & reuertentes*, id est, summa cura attendentes ad omnem partem, aut sunt sicut apes, quæ nihil magis curant, quam ire & reuerti ad aluearia, ferentes florum diuersarum rorem, ad fauos dulcissimos intra ea componendos, aut similes sunt illis, qui in scala Iacob apparuerunt, *ascendentes & descendentes*, summam solicitudinem hoc ipso præferentes, vt annotauit Rupertus. Ex quo infert: *Non transibit vltra super eos exactor*, id est, non calcabuntur ab inimico, non eis dominabitur, non ei succumbent. Iuxta hunc sensum accipiendum censet Ambrosius, quod anima iusti dicit apud Esaiam, iuxta lectionem Septuaginta. Vbi enim Propheta iuxta Vulgatam, dicit ex persona Dei: *Ego Dominus qui seruo eam, repente propinabo ei*, Septuaginta legunt ex persona ipsius animæ sanctæ, dicentis, *Ego ciuitas munita*, *ego ciuitas obsessa*. Quasi dicat: obsessa quidem sum inimicorum innumera multitudine; sed scio me munitam maiori Angelorum custodia, vt non sit minor vis munientium, quam obsidentium. Hæc eadem indicare visus est Deus: *Capite nobis vulpes paruulas*, *quæ demoliuntur vineas*, *nam vinea nostra floruit*. Quem locum expendit egregie Beatus Gregorius Nyssenus. Et quidem (vt ipsemet annotat) verba sunt cœlestis Sponsi, ad venatores suos, aut (vt dixit Origenes) ad custodes vinearum, aut ad sodales, socios, famulosque suos, quos custodiēdis vineis statuit, quos propterea idem Gregorius Nyssenus & Origenes, Angelos esse credunt. In Hebræo habetur, vt omnes recentiores annotant: *Capite nobis vulpes*, *vulpes paruulas*: Cuius vocis repetitione, intelligo innumeram vulpium multitudinem, aut omnes vulpes, iuxta Scripturæ phrasim: vt a, *Illuc enim ascenderunt tribus tribus Domini*: & iterum b, *Generatio & generatio laudabit opera tua*: & c, *Homo homo natus est in ea*: & d, *Populi populi in valle concisionis*. Ita de militibus Antiochi, sæuientibus in Israelitas, qui leges Dei seruabant, dicitur: *Faciebant hæc populo Israel*, *qui inueniebatur in omni mense & mense*: id est, in omnibus mensibus. Quam loquendi phrasim etiam Hispanus sermo tenet: ad innumeram enim pluuiæ indicandam magnitudinem, dicimus. *Cayò agua y agua*, ad exprimendam gentium multitudinē immensam, dicimus. *Acudio gēte y gente*. Itaq; vulpium geminata voce, innumeram exprimere voluit multitudinem. Quarū nomine (inquit D. Gregorius Nyssenus) egregie dæmones nobis insidiantes explicauit, quos non vulpes absolute, sed vulpes paruulas vocauit: nullū enim animal timidius,

Marginalia (left column): *In cap. 9. Zacha.* — *Hom. 8. in Eccles.* — *4 Reg. 19.* — *Viues. 13. de ciu. c. 18* § 151. — *Gen. 28.* — *In cap. 28. Genes.*

Marginalia (right column): *Lib. 6. Hexaem. ca. 8* — *Isa. 27. 3.* — *Cant. 2. 15.* — *Hom. 5. in Cantic.* — *Hom. 4 in Cantic.* — a *Ps. 121. 4.* — b *Ps. 144. 4* — c *Ps. 86. 5.* — d *Ioel. 3. 14* — 1. *Macha. 1. 61*

dius, infirmius, & magis ad fugam procliuius quam vulpes, etsi illa paruula fuerit, multo magis infirmior, timidiorque erit. Ille, inquit Diuus Gregorius Nyssenus, de quo hæc dicuntur, homicida, qui potens est in malitia, cuius lingua tanquam nouacula acuta, de quo dicit Pro-
a *Ps.*119.4. pheta *a*: *Sagittæ potentis acutæ, cum carbo-*
b *Psa.*9.9. *nibus desolatorijs*: & b, *Insidiatur tanquam*
c *Ps.*103.26 *leo, in spelunca sua*: c, *Draco ille magnus apo-*
d *Hab.*2.5. *stata*: d, *Infernus dilatans os suum*: e, *Rector*
e *ad Eph.* 6 *huius mundanæ potestatis tenebrarum*: f, *Qui*
12. *habet imperium mortis*; & quæcunque ex
f *ad Hebr.* eius personâ narrat prophetia; g, *Qui au-*
2.14. *fert terminos gentium, quos constituit, nempe*
g *Deu.*32. *altissimus, pro numero Angelorum suorum*: h,
13. *Qui comprehendit orbem terræ sicut nidum,*
h *Isa.*10.14 *& eam tollit tanquam arundinem.* i, *Qui*
i *Isa.*14.13. *dicit, se positurum thronum suum, super nu-*
bes, & futurum similem Altissimo; & quæ-
*Iob.*40. & cunq; Scriptura de eo prosequitur in Iob,
41. quæ plane sunt terribilia, cuius latera quidem sunt ænea, aurum autem fusile spina, intestina autem lapis smyrites, & quæcunque sunt huiusmodi, per quæ terribilem illam naturam describit Scriptura. Hic ergo talis, & tantus imperator legionum dæmonum, à vera & sola potestate nominatur parua vulpes, & omnes qui eum circumstant, & vniuersus qui est sub potestate eius exercitus, omnes ex æquo despectui habiti, nominantur vulpeculæ, ab eo qui incitat venatores ad eos venandos,
¶152 &c. Et infra: Vnde non dixit, Venamini aprum, qui ex sylua vineam Domini depopulatur, aut rugientem ferum, aut rugientem leonem, vel magnam balænam, aut marinum leonem; vim namque aliquam inimicorum hæc verba præseferrent: sed illæ omnes, inquit terrestres potestates, & rectores tenebrarum mundi huius, & spiritus nequitiæ, sunt paruæ vulpes, dolosæ, & infelices, si cum nostris conferantur viribus, &c. Quamuis ergo inimicus noster in se magnas habeat vires, tamen respectu nostri tam imbecil-
In Psa. 88. lis est, vt merito vulpes paruula vocari
conc. 2. *ad* possit. Vulpes, inquit Beatus Augusti-
medium. nus, appellat sacra Scriptura dolosos, &

timidos, quos vel sola terret virtus aliena: hæc namque est huius animalis conditio, quod dolosum est, & timidum, quodque ex hoc solummodo fugat aliquis, quod resistit ei, & faciem iratam contra illum
conuertit. Dicunt aliqui (inquit Augu- *Li. de nat.*
stinus) Diabolus nobis aduersatur. Pror- *& grat.*
sus huic obiectioni illa verba respon- *con. Pelag.*
dent, quæ Beatus Iacobus dicit: *Resistite* *cap.* 4.
Diabolo, & fugiet à vobis. Vnde animad- *Iacob.* 4. 7.
uertendum est, quis posset nocere eis, quos fugit, vel quam virtutem habere intelligendus sit, qui vel solis præualere non resistentibus potest. Ita ille. *Resistite diabolo, & fugiet à vobis*, sicut vulpes, hoc ipso quod quis se contra eam conuertit, non solum non præualet, sed fugit. Et vere nihil facilius est, quam vulpeculam quærentem mordere calcaneum, eodem in illam retorto, caput eius conterere, & dentes excutere, aut saltem ad minus eam terrere, vt fugam arripiat. Vires ergo illius contra nos exiguæ sunt: ideo tantum dicitur, demoliri vineas florentes, & palmites teneros, illos videlicet, qui nulla in virtutis via fundamenta adhuc iecerunt. Et nihilominus nec hos imperfectos & incipientes, demoliri sicut desiderat, potest: statuit namque Deus Angelos custodientes: quibus committit, vt tales vulpeculas comprehendant, alligent, & comprimant. Quomodo Sanctus Michael dæmonis conatum compressit, volentis corpus Moysi manifestare populo, recenter ex Ægypto liberato, & ad idolatriam propenso, de quo sanctus Iu-
das: & Sanctus Raphael dæmonem li- *In sua Ca-*
gauit, ne posset iuueni Tobiæ, aut eius *nonica n.* 9
sposæ nocere, de quo in libro Tobiæ. Hac- *Tobiæ* 8.
que custodia muniti, facile possumus omnem inimici potentiam superare. Hocque est quod Deus ipse per os Dauidis promisit: *Angelis suis Deus mandauit de te, vt custodiant te, &c. In manibus portabunt te, &c.* Ex quo infert securitatem à dæmonum impugnatione, subdens: *Super aspidē, & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem, & draconem.* Non conculcaberis, sed conculcabis, non deijcieris, sed deijcies, &

pro-

prosternes inimicum, & super eum ambulabis. Ex his omnibus patet, verè dæmonem se comprobasse stultum tentatorem, stultissimeque hanc induxisse Scripturam, quæ aptissima potius est ad hoc, quod homo iustus, animosè & validè ei resistat, sciens & audiens se Angelorum custodia munitum, per quam omnes inimici vires, imò & ipsum inimicum, quantumuis aspis, basiliscus, leo, & draco sit, possit conculcare, deijcere, & ad ima prosternere. Nunc opportunè, quæ supra ex Augustino induximus, possemus contra peccatores repetere, qui se excusant, cùm peccant, quod dæmon suis suasionibus & suggestionibus fecerit eos peccare. Verum quidem est, dæmonem cor tuum excitasse ad malum: sed verissimum est, sanctos Angelos non minori affectu, cura & ratione, ad bonum induxisse, vt verè cùm peccasti, positum illud fuerit inter monentes Angelos, & decipientes dæmones: & quidem Angeli, quæ vera sunt exponebant, dæmones mendacium, dolosque extruebant: dæmon de more ad ima deijcere hortabatur, Angelus superna proposuit, ad quæ te conferres: Diabolus, vt tibi mortem inferas, Angelus vt vitam diligas & teneas, clamat. Quare ergo (inquit Augustinus) cor tuum hinc auertitur, & illic flectitur? Certè tua malitia in causa est. *In Ps. 91.*

§. 45. *Diabolus Scripturam sacram induxit diminutè, tantum inducens, quæ suo instituto satisfacere credebat.*

§ 153 *Scriptum est enim, quia Angelis suis Deus mandauit de te; & in manibus tollent te, ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum.* Singulari Dei prouidentia permissum est dæmoni, Scripturam sacram inducere, cùm tentauit Christum, vt multa fierent nobis nota, quæ nosse erat nobis necessarium. Annotat in primis B. Irenæus, dæmonem per diuinam veritatem suum abscondisse mendacium: & verbum suum, quod dixit: *Mitte te deorsum,* quod proprium eius est, sub diuini Verbi tegumento abscondere voluisse: non aliter certè quàm is qui alterum veneno interficere cupit, illud abscondit sub illo cibo aut potu, quem alteri gratiorem esse cognouit. Deinde veritatem Dei per ipsammet veritatem Dei impugnare contēdit, non quidem legitimè inductam (verum namque, vero contrarium esse non potest) sed ineptè & fraudulenter citatam. Hoc etiam alij antiqui Patres ex professo annotandum susceperunt, & obseruant in primis, dæmonem Scripturam quidem diuinam induxisse, sed contra eius legitimum sensum. Ita Origenes: Assumit, inquit, diabolus testimonium, & interpretatur illud de Christo, quod non de Christo, sed de Sanctis generaliter scriptum est: nam hoc quod Psalmus dixit, de Christi persona intelligi non potest, qui non indiget Angelorum auxilio, qui maior est Angelis, & melius ipsis hæreditatem est consecutus, & nomen: *Nulli enim vnquam Angelorum dixit Deus: Filius meus es tu, &c.* Non ergo indiget Angelorum auxilio Filius Dei. Quin potius disce Diabole, quod nisi Iesus adiuuerit Angelos, offenderēt & ipsi pedem suū: & qui Angeli offenderunt, ideò offenderūt, quia nō extenderūt manū suam ad Iesum, vt apprehensi ab eo non offenderent. Ita Origenes, quem secutus est Chrysostomus. Verè, inquit, Filius Dei Angelorum manibus non portatur, sed ipse magis Angelos portat. Nec enim creatura portat Creatorem, sed Creator creaturam: si autem creatura baiulat Creatorem, ergo Creator antequam faceret creaturam, à quo portabatur? Nam verè, etsi portatur manibus Angelorum, non ideò portatur, vt non offendat ad lapidem quasi infirmus, sed propter honorem potestatis, quasi Dominus, de quo scriptum est: *Qui sedes super Cherubim.* Ita & Hieronymus *a*, & Augustinus *b*, docens, hæc dicta de Christo, non in se, sed ratione corporis sui, quod est Ecclesia, ex cunctis fidelibus constituta. Ita & Theophylactus *c*. Sicque intelligendus est Ambrosius,

Lib. 5. cōt. hæres. c. 21.

Hom. 31. in Lucam.

Hebr. 1. 5.

Hom. 13. in Matth. & hom. 5. in imperf.

Psal. 79. 2.
a *In cap. 4. in Matth.*
b *In Ps. 90.*
c *In cap. 4. Matth.*

Lib. 4. *in Lucam.* sius, dicens, dæmonem induxisse Scripturam, continentem prophetiam de Christo. Fitq; hoc manifestum ex vera Theologia, quam tradit D. Thomas, secundum
1. *p. q.* 103. *art.* 4. *ad* 1. quam non est concedendum, Christum habuisse Angelum custodem: non enim egebat custodia Angelorum, quamuis plures habuerit Angelos, qui sibi ministrarent & obsequerentur. Optimè ergò
Lib. 2. *cōt. litt. Petiliani, c.* 51. ait Augustinus: Diabolus verba legis dicebat, sed cui diceret, non agnoscebat. Callidissimus tentator (inquit Cassianus) Domino Saluatori velut homini simplici
In collat. 1. *cap.* 20. tentauit imponere, dum ea quæ generaliter sunt super omnium iustorum personis intelligenda, maleuola interpretatione corrumpens, specialiter huic, qui Angelorum custodia non egebat, conatur aptare, dicens: *Quia Angelis suis, &c.* pretiosa scilicet eloquia Scripturarum, callida assumptione conuertens, & ad contrarium noxiumque sensum detorquens, vt imaginem tyrannici vultus, sub colore nobis auri fallentis obijciat, &c. Secundò, dæmon citauit Scripturam sacram, non attendens ad præcedentia vel sequentia.
Hom. 31. *in Lucam.* Ita obseruauit idem Origenes, annotans, ante verba à dæmone citata haberi, quod Deus liberat *à ruina, à dæmonio meridiano:* & post verba citata à dæmone, subditur: *Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & Draconem*, quæ etiam silentio præterijt, quia contra ipsum met dæmonem erant scripta. Silet (inquit Origenes) & transit versiculos, qui contra seipsum sunt: cùm enim dixisset: *Angelus suis Deus mandauit de te, &c.* tacuit illud quod sequitur: *Super aspidem &*
¶ 154 *basiliscum, &c.* Quare diabole siles, nisi quia tu es basiliscus, tu es omnium serpentium regulus, nocentiora habens venena quàm cæteri? Tu es leo, tu es draco,
Oratio. in sanct. baptisma non loge à prin. &c. Ita etiam obseruauit B. Gregorius Nazianzenus. O sophista malitiæ, inquit, cur sequentia supprimis? Rectè namque id noui, & si tu sileas; quoniam super te
a *In cap.* 4. *Matth.* aspidem & basiliscum ascendam, &c. Sic & Hieronymus *a*, Hilarius *b*, Chrysosto-
b *Canon.* 3. mus *c*, & Bernardus *d*. Tertio citauit Scripturam sacram diminutè, tacens illud,
in Matth. quod eius intentionem poterat eneruare,
c *Hom.* 5. *in imperf.* & solum referens, quod suo aptum videbatur instituto. Vnde tantum induxit:
d *Ser.* 14. *in Psal. Qui habitat.* *Angelis suis Deus mandauit de te, & in manibus tollent te, ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum:* quod autem Scriptura addit, *Vt custodiant te in omnibus vijs tuis*, omisit ille, qui non ad viam, sed ad præcipitium hortabatur. Ita annotat Gregorius Nazianzenus, qui hac de causa vocat dæmonem, peritum Scripturarum latronem. Ita & Hieronymus *a*, & Bernar- a *In Ps.* 90.
dus *b*. Mediam partem dimisit, inquit b *Serm.* 14. *cit.*
Hieronymus, tacuit quod sciebat contra se esse, & tantum quod pro se erat, expressit. Ita & B. Bonauentura *c*. Considera er- c *In cap.* 4. *Lucæ.*
go, inquit Beatus Chrysostomus *d*, dia- d *Hom.* 13. *in Matth.*
boli insipientiam, de testimonio quoque ipso quod protulit: nam ea quidem quæ à Domino prolata sunt, satis aptè vtique prolata, quæ verò ab illo vsurpata, ineptè nimium, ac prorsus incongruè, nec ad rem de qua agebatur, aptè accommodari possunt. Quartò verbis Scripturæ sua inseruit, inquit D. Chrysostomus, vt quod *Homi.* 5. *ex diuers. in Matth.*
potius aduersum se scriptum erat, pro se citaret. Scriptum quidem erat: *Quoniam Angelis suis mandauit de te:* sed de suo addidit: *Mitte te deorsum*, quod scriptum non erat: in quo cognoscimus antiquam eius & vsitatam versutiam; semper, vt fallere possit, malis suis bona miscere, & venena sua mellis dulcedine temperare. Sic namque & Adam iam dudum, vt de suo deciperet, quasi Dei verbum præmisit: *Quid* *Genes.* 3. 1.
vtique, inquit, dictum est vobis à Deo, Ab omni ligno paradisi non edetis? vt proposito Dei mandato, hominem incautum, & falsa interpretatione, & verborum adiectione deciperet: nam & ille de suo addidit: *Quid vtique dixit Deus: De omni ligno paradisi non edetis?* Cùm potius dictum à Domino fuisset: *De omni ligno paradisi edetis, de ligno autem scientiæ, quod est in medio paradisi non edetis.* Mutauit ergo dicta diuina, & verbis suis quædam dicta Domini sociauit, vt facilius suaderet; & suadendo deciperet. Immiscuit verbis diuinis

verba.

verba nequitiæ suæ, vt per dulcedinem mellis venenum mortis infunderet. Ita Chrysostomus. Sic dæmon euiscerat fidem, inquit Ambrosius *a*, sic iura pietatis impugnat, sic & hæreticos facit. Et hoc inquit Irenæus *b*, & Augustinus *c*, hæretici, dæmonis filij, à patre suo didicerunt, qui veritatem Dei ex ipsamet veritate Dei, & verbo subuertere nituntur. Non mirum, quod illi Scripturis vtantur, quas etiam mendacij pater diabolus ad mendacium suadendum induxit, & illi mendacium suum, sub inuolucro diuinæ veritatis inducere conantur, sicuti illa quæ sub calice deaurato venenum propinabat mortiferum. Propterea nihil frequentius hæretici in lingua habent, quàm Scripturam sacram. De Scripturis agunt hæretici (inquit Tertullianus) & de scripturis suadent: sed scripturas bonas (inquit Augustinus) non bene adducunt, nec bene interpretantur. Hæc hæreticorum prima cura, errorem suum sub tegumento sanctarum Scripturarum inuoluere, vt fideles bibentes aquam diuini verbi, simul eorum imbibãt errores, vt Origenes prosequitur. Qui tamen easdem scripturas diminutè, truncatè, comaticè, non autem integrè, & secundùm legitimum earum sensum inducunt.

a *Lib.* 4. *in Lucam.* b *Li.* 5. *cõt. hæres. cita.* c *Lib.* 2. *cont. litt. Petiliani.* *Apoc.* 17. *Lib. de præscrip. citat.* *Tract.* 18. *in Ioan.* *Hom.* 31. *cit.*

§. 46. *Hæretici parentem suum imitantur, Scripturas sacras truncatè, & contra legitimum sensum inducentes.*

¶ 155 *Apoc.* 8. *In cap.* 8. *Apoc.*

EGregiè ostensus est Ioanni hic hæreticorum mos, in citandis Scripturis, secundùm probabiliorem sentẽtiam Ambrosij, Ansberti, Haymonis, Pannonij, & signanter Richardi de sancto Victore. Demonstrare namque voluit Deus Ioanni, totum Ecclesiæ progressum, à tempore Christi Domini vsque ad mundi finem: quem in septem tempora diuisit, quoniam (vt inquit Richardus) omne tempus septem dierum circulo reuoluitur. Primò ergo vidit Ioannes Angelum, *qui stetit ante altare, habens thuribulum aureum, & data sunt ei incensa multa, vt daret de orationibus Sanctorum, &c. & ascendit fumus incensorum de orationibus Sanctorum de manu Angeli coram Deo.* Hic Angelus retulit Christum Dominum, qui quoniam legatus, nuntiusque æterni Patris ad homines fuit, qui de se dixit *a*: *Ab ipso sum, & ille me misit,* & *b*, *quæ audiui ab eo, loquor in mundo,* vocatur *c Angelus Testamenti,* & *d magni consilij Angelus.* Altare autem, Ambrosius, Beda, Primasius, Ansbertus, Ioachim, & alij, Ecclesiam electorum intelligunt, qui ideo altaris nomine exprimuntur, quod in eis spirituale sacrificium peragitur, & aromata offeruntur cœlestia. Ante hoc altare Christus Dominus stat, tanquam verus & legitimus Pontifex, per quem tanquam per mediatorem, munera nostra Patri offerimus: *Per ipsum enim offerimus hostiam laudis semper Deo:* & semper oramus, dicentes; Per Dominum nostrum Iesum Christum, &c. Deinde Ioannes vidit septem Angelos suo ordine, & sibi inuicem succedentes, canentes tuba, qui ordines prædicatorum Euangelij, qui in Ecclesia à Christi tempore vsque ad iudicium futuri erant, designabant: vidit similiter persecutiones, quas eisdem temporibus contra veritatem Euangelij excitaturus erat diabolus, qui (vt annotauit Tertullianus) variè cunctis temporibus æmulatus est veritatem. *Primus Angelus tuba cecinit, & facta est grando & ignis mixta in sanguine.* Hic Angelus primum concionatorum ordinem, id est, Apostolos (vt citati Patres exponunt) significat, qui tuba Euangelicæ prædicationis primò in Iudæa personuerunt, contra quos Iudæorum zelus, æmulatio, rabiesque excitata est, quam Christus prædixerat: *Ecce ego mitto ad vos sapientes, & scribas, & ex illis occidetis, & crucifigetis, & ex eis flagellabitis in Synagogis vestris, vt veniat super vos omnis sanguis iustus &c.* Secũdus Angelus sequutus est, qui *tuba cecinit, & tãquam mons magnus igne ardens, missus est in mare, &c.* qui eos prædicatores, qui

Apoc. 8. a *Ioã.* 7. 29 b *Ioã.* 8. 26 c *Malach.* 3. 1. d *Isai.* 9. *Heb.* 13. 15. *Lib. contra Praxeam. in princip.* *Matth.* 23. 34.

Apostolos consecuti sunt expressit, quique ad prædicandum gentibus surrexerunt. Contra quos excitatus est Mons magnus ardens igne, id est diabolus, qui mōs per tumorem, magnus per tumoris magnitudinem, igne ardens per inuidiam, missus est in mare, id est in corda Principum ac Imperatorum mundi, quos excitauit validè contra Euangelij Prædicatores ac sectatores, quos omnes tormentis crudelibus, & mortibus atrocissimis affecerunt, quosque propterea martyrij palma celebres conspicimus. Quando autem iam post longa tempora Imperatorum sæuitia in Christianos cessauit, tempore Cōstantini magni, surrexit *tertius Angelus, & tuba cecinit, & cecidit de cœlo stella magna, ardens tanquam facula, & cecidit in tertiam partem fluminū, & in fontes aquarum: & nomen stellæ dicitur Absynthium, & facta est tertia pars aquarum in absynthium, & multi homines mortui sunt de aquis, quia amaræ factæ sunt.* Nunquam Ecclesia in hoc seculo habitura est perfectam pacem, consumptisque ac deficientibus quibusdam inimicis, alij statim insurgunt. Post
¶ 156 Iudæorum namque persecutionem iniquam, & post Imperatorum ac tyrannorum crudelem rabiem, prædicante Euangeliū tertio Angelo, qui sanctorum Doctorum typum tenuit, insurrexerunt hæretici, quorum mores ac dolos egregiè Ioanni ostensi sunt sub typo stellæ cadentis de cœlo. Hæresum sanè Principes & autores, dicuntur stellæ cadentes de cœlo, id est, deficientes ab Ecclesia, quæ cœlum sæpè in Scriptura dicitur: *Ex nobis exierunt,* inquit Ioannes: *ex vobis ipsis exorientur,* inquit Paulus, *viri loquentes peruersa, vt abducant discipulos post se*: de quo Gregorius, exponens illud de dracone trahente tertiam partem stellarum de cœlo. Tertius Angelus tuba cecinit (inquit Richardus) id est, tertius prędicatorum ordo prędicauit, & cecidit de cœlo, id est, de Ecclesia, stella, id est, hæreticorum caterua, quæ bene dicitur stella magna & ardens tanquam facula: stella, per acceptam scientiam; magna, per superbiam; ardens

1. Ioā. 2. 19. Act. 20. 30. Li. 32. Moral. c. 14.

per inuidiam; tanquam facula, quia dum alios ad prauitatem incendit, semetipsam consumit. Vocatur autem *Absynthium,* quoniam summam tenet amaritudinem propter varias rationes. Prima, quia omne peccatum, per quod homo recedit à Deo, amaritudinem inducit, dicente ipso: *Scito, & vide, quàm malum & amarum est, reliquisse te Dominum, & non esse timorem eius apud te.* Maximè autem, cùm homo recedit à Deo per hæresim. Ideò cuiuis hæretico dici potest, quod dixit Petrus Simoni Mago: *In felle amaritudinis video te esse.* Secunda, quia in Scriptura peccata grauissima dicuntur absynthium, quoniam Deum amaricant, vt alibi dictum est. Ita, *Qui conuertitis in absynthium iudicium,* id est, opera iniquissima agitis, per quæ Deum ad amaritudinem & iracundiam prouocatis. Et iterum: *Conuertistis fructum iustitiæ in absynthiū,* id est, in peccata grauissima, Deo amara ad modum absynthij. Tertia, quia apud eos qui de herbis scribunt, absynthium vehementer acuit visum, & inter ea quæ oculis clarificandis & aperiendis apta iudicantur, ponitur. Hocque faciunt hæretici, quorum occasione visus Ecclesiæ ac Doctorum eius acuitur, coguntque oculos aperire, vt videamus quæ illi proponunt, ad respondendum eis, & quæ proponenda sunt eis ad reuincendum eorum errores. Ita Arethas in locum, quem explicamus, obseruauit. Mirum sanè est, quàm validè Arrius acuit antiquorum Patrum oculos, vt in Scripturis sanctis conspicerent æqualitatem & consubstantialitatem Filij cum Patre: quomodo etiam Pelagius aperuit oculos sanctorum Doctorum, vt diuinæ gratiæ efficaciam in diuinis litteris circumspicerent & obseruarent, &c. vt verè dicendum sit, diuina prouidentia hæreticos à Deo permitti ad nostrum profectum, vt fidelium oculi acuantur, eorumque exerceatur sapientia; sicut permissi sunt tyranni, vt patientia Ecclesiæ clarior redderetur, vt sæpe Augustinus admonuit. Itaque sicut ad oculorum lippitudinem tergendam applicat quidem

Iere. 2. 19. Acto. 8. 23. Amos 5. 7. Amos 6. 13. In cap. 8. Apoc.

quidem medicus absynthium amarum, quod tamen oculos clarificat, sed in sterquilinium tandem mittitur, aut in ignem; ita hæreticos amaricantes Deus permittit; qui Doctorum fidelium acuant oculos, excutiant lippitudinem, quo tandem illud fit, quod hæretici in sterquilinium aut ignē inferni mittuntur, sed remanent Ecclesiæ oculi clarissimi, ac mundissimi, ad salutis Sacramenta plenius percipienda. Quam rationem latius & ex professo Tertullianus prosequitur. Flumina autem, fontesque aquarum (inquit Richardus) dicuntur illi libri, in quibus origo & summa fidei comprehenditur, sicut sunt libri Legis, Prophetarum, Euangelistarum, & Apostolorum. Stella igitur de cœlo cadens, in tertiam partem fluminum, & in fontes aquarum cecidit, quia prauitas hæretica de sublimitate Ecclesiæ decidēs, Sacram scripturam in parte suæ assertionis corrumpit. Non totam Scripturam hæretici corrumpunt, quia si ea integrè completeque conspiciatur, corrumpi non potest, quippe quæ certam exhibet veritatem: ideo partem eius solummodo assumunt, suisque corrumpunt erroribus, & eam solummodo partem citant, & inducunt, quæ errores quos volunt, sonare videtur. Ex quo illud efficitur, quod plurimi homines ex harum aquarum potu interierint. Ita Arrius, tantum eam Scripturarum partem pronuntiabat, quæ exprimebat CHRISTI humilitatem, vt Filium minorem Patre persuaderet, sicuti obseruauit B. Gregorius Nazianzenus. Similiter & Praxeas hæreticus, tantum eas inducebat Scripturas, quæ vnitatem Filij cum Patre proferunt, vt Filium eandem cum Patre personam ostenderet, vt integro libro contra eum conscripto Tertullianus demonstrat. Pelagius itidem, eas Scripturas proferebat in medium, quæ arbitrij nostri libertatem & facultatem prædicant, vt illi totum iustificationis nostræ negotium tribueret, vt sæpe D. Augustinus obseruauit: de quo alibi. Hi ergo filij diaboli, patrem suum imitantur, *& desideria eius volunt perficere*, vt dixit Christus Dominus Iudæis. Diabolus incœpit, veritatem Dei ex ipsamet veritate impugnare, & mendacium per verba Scripturæ sacræ persuadere, citando Scripturam cōtra legitimum sensum, incompletè, corruptè, dimidiatè. Hoc illi perficere volunt. Quibus primo proprium est, veritatem Dei ex ipsamet veritate Dei impugnare, & errorem suum operire velle veritatis diuinæ verbis. Ita annotauit Tertullianus *a*, tradiditque Ambrosius *b* egregiè. Hæretici (inquit) sunt, qui legem per verba legis impugnant. Proprium namque sensum, verbis astruunt legis, vt prauitatem mentis suæ commendent legis autoritate. Impietas namque, sciens auctoritatem multum valere, fallaciam sub eius nomine componit, vt quia res mala per semetipsam acceptabilis esse non potest, nomine boni commendetur. Ita ille. Deinde est illis vsitatissimū, Scripturas sacras, aut nō respicere, aut tantū citare trūcatè, diminute, contortè, contra earū legitimū sensū. Ita late prosequitur Tertullianus integro libro de præscriptionibus hæreticorum, in quo dixit, quod hæresis, quasdam Scripturas non recipit: & si quas recipit, adiectionibus, & detractionibus, ad dispositionem instituti sui interuertit: & si recipit, non recipit integras; & si aliquatenus integras præstat, nihilominus diuersas expositiones commentata conuertit. Illam deinde celebrem subnectit propositionem: *Tantum veritati obstrepit adulter sensus, quantum & corruptor stylus*. Itaque nullas vires habet Scriptura sacra contra veritatem, nisi quas hæretica mens, corrumpendo stylum, sensum, & verba ei tribuit. Aliàs namque, vt idem Tertullianus egregiè prosequitur, non haberent, per quæ hæresim docerent: non enim illis (inquit) succedere potuisset corruptela doctrinæ, sine corruptela instrumentorum eius. Hoc quia in hæreticis deprehendit B. Cyprianus, eos vocat corruptores Euangelij, atque interpretes falsos, qui extrema ponunt, & superiora præterunt, partis memores, & partem subdolè comprimentes: vt namque ipsi ab Eccle-

Lib. de præscrip. cap. 1. & 2.

¶ 157

Oratione 2. in sanctūm Pasch.

Lib. cont. Praxeam.

Ioan. 8. 44.

a *Libro de præscript. cap. 17.*

b *In Epist. ad Titum ad finem.*

Libro de præscript. Hæret.

Eodem l. c. 17.

Eodem l. cap. 38.

Lib. de vnitate Eccle.

Ibidem. *a De Hære. hæresi 46. & 70 & libro 7. de Genesi ad litte.* *b In ca. 2. ad Rom.* *c Libro de præscript. cap. 17. & 38.* *d Pamelius ibid.*

sia (cissi sunt, ita vnius capituli sententiam scindunt. Quod Cyprianus de Donatistis probat, sicut & Augustinus *a* de Manichæis & de Priscillianistis, & de illis omnibus Origenes *b*, quos propterea vocat, Scripturarum fures, & adulteros. Tertullianus *c* varios modos breuissimè aperit, quibus Scripturam adulterant, & corrumpunt hæretici: id namque faciunt (inquit) detractione, vel adiectione, vel transmutatione: quæ latè eius Scholiastes *d* prosequitur.

§. 47. *Scripturam sacram, eiusq; legitimum sensum tradit Ecclesia Catholica: hæretici diabolo similes ad sui intentum illam deprauant, & libros Sanctorum.*

¶ 158 *Libro de præscrip. cap. 21.* *Ibid. c. 37.* *Cant. 4. 15* *In cap. 4. Cantic.* *Tract. 15. in Ioan.*

HANC regulam, tanquam præcipuũ fundamentum Tertullianus constituit. Nullatenus (inquit) cum hæreticis de Scripturis, aut ex Scripturis agendum, nisi eas inducant Scripturas, quas Ecclesia sancta nobis tanquam tales proponit, & eo modo, & sensu, quo ipsa illas interpretatur. Insuper expresè docet, regulam quidem fidei, eam esse doctrinam, voce vel Scriptura traditam, quam Ecclesia ab Apostolis, Apostoli à CHRISTO, CHRISTVS autem à Deo, accepit. Videturque alludere ad illud: *Fons hortorum, puteus aquarum viuentium, quæ fluũt impetu de Libano.* Quæ verba B. Gregorius & Honorius Augustodensis, de Scriptura sacra intelligunt, quæ frequentissimè, vt Gregorius ostendi, aquarum nomine designatur. Et egregiè simul fons & puteus dicitur (inquit Gregorius) quamuis hæc inter se videantur contraria. *Fons* namque dicitur, cum aquæ in superficie, & in promptu, ac sine labore patent haurientibus; puteus autem, cum aquæ profundæ sunt, & cum defatigatione extrahuntur: quod & Augustinus obseruauit. Sed hæc egregiè Scripturæ sacræ qualitates explicant; nam quantum ad corticem, & quantum ad doctrinam communem, moraliaque præcepta, frequentissimè omnibus patet: tamen quantum ad mysteria, & reconditos sensus, ita profunda est, vt ingentem haurientium requirat laborem. Vocatur autem *Fons hortorum*, id est particularium Ecclesiarum, inquit Honorius, aut diuersarum animarum, inquit Gregorius; in quarum mentibus virtutum semina oriuntur. Dicuntur itidem aquæ *viuentes*, id est perennes, fluentes, non sicut aquæ paludum, putidæ, cœnosæque in quibus ranæ, & sanguisugæ oriuntur, & conseruantur: de quibus videndus Augustinus, qui hæreticos ranis paludum egregiè comparat quia strepitum solummodo vocis habent, &c. Hæc autem *fluunt impetu de Libano.* Ita perspicuitatis causa transtulit Latinus: in Hæbreo namque non habetur vox, impetu, tantum dicitur, *fluentium de Libano*, nam ponitur participium *Nizlim*, à verbo *Nazal*, quod propriè significat fluxum sine vi, sed potius proprio pondere; quod propterea propriè dicitur de aquis fluentibus pondere proprio; quæ quia cum impetu fluunt, addidit Latinus, *quæ fluunt impetu de Libano.* Talesque erant aquæ Libani, fluentes in terram Promissionis: quoniam namque Libanus erat mons altior tota terra, aquæ quæ ab illo procedebant, pondere proprio flebant, & dilabebantur in terram illam. Et quidem Libanus, Ecclesiam sanctam in Scriptura exprimere solet, vt obseruarunt Origenes *a* & Hieronymus *b*: Libanus namque idem est, quod mons dealbatus, aut candidatus: quia semper candidissimis niuibus eius altitudo erat operta. Talis est Ecclesia; quam Christus Dominus suo sanguine mundauit, dealbat, ac candificat (vt ita dicam) *lauacro aquæ, in verbo vitæ*, vt ait Apostolus. Duo ergo his verbis indicare vult Spiritus sanctus: primum, quod aquæ, quæ irrigare debent peculiares Ecclesias, aut fidelium animas, à Libano debent procedere, quia eas tantum Scripturas, veluti sacras, debemus habere, quæ ab Ecclesia Catholica procedunt, id est quas Ecclesia tanquam tales offert, exhibet, emittit,

Lib. de cõuenientia decem præc. נזל *a Hom. 12. in Ezech.* *b In c. 14. Osea & in c. 10. Zac.* *Eph. 5. 19.*

tit, datque in lucem. Alterum est, quod illæ debent suo impetu ac pondere fluere, prout à Libani altitudine accipiunt cursum, quia ita Scripturæ sacræ accipiendæ sunt, vt nulla eis inferatur vis, non manu huius, vel illius, huc, vel illuc detorqueantur, sed prout ab Ecclesia cursum
¶ 159 accipiunt: id est prout Ecclesia eas explicat, & proponit. Duobus namque modis hæretici Scripturas contra fideles inducunt. Primo proponentes tanquam Scripturas sacras, quas illi volunt; & expungentes à sacrarum Scripturarum albo, quas expungere illis placet, vt optimè prosequitur Tertullianus. Quidam eorum reijciunt Vetus testamentum: quorum princeps fuit Simon Magus Samarita, vt aiunt Epiphanius *a* & Hieronymus *b*. Secuti sunt illum Basilides, Carpocras, Gnostici, Ptolomeitæ, & alij, de quibus Augustinus *c*: & deinde Manes, à quo Manichæi vt Epiphanius *d*: & post eum Faustus Afer, contra quem longo miroque opere Augustinus *e* egit. Alij reijciunt Pentateucum, vt Ptolomeitæ de quibus Epiphanius *f*. Alij reijciunt librum Psalmorum vt Nicolaitæ, de quibus Philastrius; *g* quos nostro tempore secuti sunt Anabaptistæ. Alij reijciunt librum Sapientiæ, & Ecclesiastici, vt quidam Pelagiani, quos refert Hilarius *h*. Euangelia reijciunt alij, de quibus Augustinus *i*. Imò & nouum Testamentum, nec à Christo, nec ab Apostolis scriptum, sed longo post tempore à quibusdam incerti nominis viris, contenderunt Manichæi, vt idē Augustinus *k* sæpe refert, contra Faustum agens. Euangelium Matthæi reijciebant Ebionitæ, vt ait Epiphanius *l*. Acta Apostolorum non recipit Tatianus hæreticus, nec Seuerus (à quo Seueriani) vt Eusebius *m* refert. Epistolas Pauli repudiauit Ebion, vt ait Irenæus *n*, & Helcheseitæ hæretici, vt ait Eusebius *o*. Apocalypsim reijciunt Alogi, siue Alogiani, de quibus Epiphanius *p*. Hicque hæreticorum mos, quod hoc ipso, quod aliquid reperitur in aliqua Scriptura, quod eorum errorem manifestè reuincit, clamant, illud

Libro de præscript. cit.
a In Anacephalæosi.
b In præf. epist. ad Tit.
c In Cata. hæres. & l. 2. contr. aduersar. legis c. 12.
d Libro 2. hæres. 66.
e Libris con. Faustum to. 6.
f Libro 1. Hæres. 33.
g In Cata. cap. 127.
h Epist. ad August.
i Libro 2. retract. cap. 16.
k Libris con. Faust.
l Libro 1. Hæres. 30.
m Libro 4 Histo. c. 29
n Li. 1. cō. Hære. c. 26

adiectum fuisse, & superadditum, quod frequentissimum est apud hæreticos nostri temporis, vt latè prosequitur noster Sixtus Senensis *q*. Nec tantum reijciunt libros Sacros, quos volunt, sed & similiter alios tanquam sacros, quos illi commentati sunt, inducunt. Illis quidem commune familiarissimumque est (vt dixit B. Isidorus *r*) sub Catholicorum Doctorum nomine, sua dogmata vulgare, & integros libros scribere, & in lucem emittere sub nomine alicuius Doctoris sancti: aut vero, Doctorum Catholicorum libros adulterare; aut delentes quæ doctrinam Catholicam confirmant, aut inserentes, quæ hæreses suas corroborent. Ita Hieronymus notauit Ruffinum, quod nomine Xisti Pontificis, vulgauerit librum Xisti Pythagorici: Illam, inquit, temeritatem, imò insaniam eius, quis digno possit explicare sermone, quod librum Xisti Pythagorici, hominis absque Christo, atque Ethnici, mutato nomine, Xisti martyris & Romanæ Ecclesiæ Episcopi, prænotauit? in quo iuxta dogmata Pythagoricorum, qui hominem exæquant Deo, & de eius dicunt esse substantia, multa de perfectione dicuntur, vt qui nomen Philosophi nesciunt, sub martyris nomine bibant de aureo calice Babylonis. Ita ille: qui etiam refert, eundem Ruffinum, librum Eusebij Cæsariensis, Pamphili martyris vocabulo commutasse, vt facilius tali laudatore libros impijssimos Romanis auribus conciliaret. Arriani varias confinxerunt Epistolas, quas nomine B. Athanasij vulgarunt, vt ipse Athanasius conqueritur: alijque hæretici, nomine Hieronymi, epistolam prodiderunt, ad quendam errorem suadendum, quod ipsemet Hieronymus audiens, obstupuit, vt ipse perhibet. Eutychiani hæretici, impijssimam epistolam in lucem dederunt, de morte Cyrilli Alexandrini, sub nomine Theodoreti, vt Nestorianam hæresim, eiusdem Cyrilli auctoritate firmarent. Extat epistola in quinta Synodo generali, cuius acta ab hæreticis magna

o Libro 6. Histo. c. 27
p Libro 2. Hæres. 50.
q Li. 7. & 8. Biblio.
r Libro 3. Senten. cap. 12.
Ad Ctesiphontem cō. Pelag.
In ca. 18. Ezech.
Apologia ad Constantium.
Lib. 2. con. Ruffinum. cap. 7.

ex par-

ex parte corrupta, & mutilata probat diligentissimus nostri temporis autor, Baronius. Apollinaris hæreticus, sub nomine Iulij Romani Pontificis, confixit epistolam; suos errores continentem, ad Dionysium Corinthi Episcopum, quam & similes eius fraudes ostendit Leontius, qui & docet, Eutychem & Dioscorum hæreticos, quasdam orationes euulgasse, sub nomine Gregorij Thaumaturgi, & Athanasij, & Iulij Pontificis, vt simpliciores deciperent. Nestoriani sub nomine Philippi Romanæ Ecclesiæ Presbyteri, euulgarunt epistolam in fauorem Nestorij hæresiarchæ, vt ait Cyrillus. Imò & eiusdem Cyrilli nomine, aliam sparserunt epistolam, vt ipsemet Cyrillus conqueritur. Monotelitæ epistolam confinxerunt, sub nomine Mennæ Episcopi Constantinopolitani, ad Vigilium Papam: imo & Eutychiani Epistolam vulgarunt, sub nomine ipsius Vigilij Papæ, ad suos errores suadendos, de quibus in sexta Synodo, actione octaua. Andreas falsus monachus, sub nomine Beati Gregorij, aliquos vulgauit sermones, ad suos errores inducendos, vt ipsemet Gregorius annotauit. Sub nomine Gelasij Papæ, annotationes in Epistolas Pauli ediderunt Pelagiani, vt refert Cassiodorus. Quod solent (inquit) facere, qui res vitiosas cupiunt gloriosi nominis autoritate defendere. Hæretici Iconomachi, Epistolas sub sancti Ioannis Damasceni nomine ediderunt; quæ fortè mortis ipsius sancti fuerunt in causa, vt Ioannes Patriarcha scribit. Photius hæreticus tractatum, sub nomine Ioannis Pontificis dedit, ad suum errorem asserendum; de quo idem nostri temporis egregius autor Baronius. Et quamuis innumera possemus afferre, quibus hic hæreticorum mos, ab initio nascentis Ecclesiæ omnibus pateret, tantum nunc libet referre, quæ in sexta Synodo generali acta sunt apud Constantinopolim. Tempore Agathonis Papæ, & Constantini Imperatoris quarti, Concilium coactum fuit cōtra Eutychianos, & Monotelitas, contendentes, in Christo vnicam esse naturam. Coram Pontificis legatis; & Imperatore, comparuerunt hæretici, qui suos errores comprobantes, exhibuerunt acta quintæ Synodi generalis, & innumera testimonia sanctorum Patrum, Athanasij, Gregorij Nazianzeni, Cyrilli &c. Quæ cum ad requisitionem Catholicorum exactè fuissent examinata, inuentum est manifestè, hæreticos falsarios fuisse, qui actis quintæ Synodi, inseruerant tres integros codices, continentes suos errores, vt patet actione tertia eiusdem Concilij: & collatis Sanctorum sententijs, cum exemplaribus, quę Imperator tanquam fidelissima in sua bibliotheca seruabat, etiam deprehensum est, eos omnium sanctorum Patrum dicta adulterasse, mutasse, addidisse, vt ibidem actione nona refertur. Ita hæretici antiqui. Moderni autem, maiori audacia idipsum prosequuntur, qui librum Bullingeri hæresiarchæ, contra visibilem Ecclesiam, sub nomine Athanasij, præfixo titulo, De vera & pura Ecclesia, prodiderunt: librum similiter impij Bucceri, contra merita bonorum operum, sub nomine gloriosi martyris Ioannis Roffensis euulgarunt; quem inscripserunt, De fiducia & misericordia Dei. Conciones scelerati Ochini, venditarunt sub nomine Thomæ Episcopi Iustopolitani. Oecolampadius opus emisit in lucem, contra diuinæ Eucharistiæ Sacramentum, sub titulo Bertrami Presbyteri. Carolostadius hæreticus opus prodidit contra Sanctarum imaginum vsum, sub nomine Caroli Magni, dicatum sextæ Synodo generali. Caluinus impudentissimum librum erroribus plenum vulgauit, sub nomine Catholici Alcuini. Neque solum hæretici circa Doctorum libros ita agunt, sed & circa Scripturas sacras. Fuit namque eis in more, varios libros à seipsis confictos, sub nomine Scripturæ sacræ euulgare. Ita sub nomine Christi, quidam eorum euulgarunt librum de Magia ad Petrum & Paulum, de quo D. Augustinus *a*. Petri nomine, inquit Hieronymus *b*, feruntur quinque libri, quorum primus Actuum Petri inscribitur; alius, Petri Euangelium; tertius,

Ann. 553. — *De Sectis acti. 8.* — *Epist. 29.* — ¶ 160 — *De ijs Baronius ann. 656.* — *Libro 9. Episto. 69.* — *De Diuina lect. cap. 8.* — *In vita Damasceni.* — *Ann. 879.*

a *Lib. 1. de consensu Euan. c. 10*
b *In Catalo scri. Ec.*

tertius, Prædicationes Petri; quartus Apocalypsis; quintus, liber Iudicij. Eosdem fere libros citant Eusebius *c*, & B. Clemens Alexandrinus *d*. Nomine Pauli similiter, varij tractatus ex officina hæreticorum prodierunt. Euangelium Pauli, Apocalypsis, reuelationes, ascensus ad tertium cœlum eiusdem, Actus Pauli, Tertia epistola ad Corinthios, Tertia ad Thessalonicenses; alia Leodicenses. Sub nomine itidem Ioannis Apostoli, nouam aliam ediderunt Apocalypsim Cherintiani hæretici. Alij similiter vulgarunt Euangelia varia sub nominibus diuersorum Apostolorum, Andreæ, Thomæ Iacobi, Bartholomæi, Philippi, Thadæi, Matthiæ, Barnabæ, imò & Marthæ Virginis, vt referunt Gelasius, Augustinus, Athanasius, Irenæus, Epiphanius, Origenes, Eusebius, Clemens Alexandrinus, Innocentius primus, quos refert Baronius. Imò & Iudæ proditoris Euangelium, quidam hæretici prodiderunt, vt referunt Epiphanius *a*, & Theodoretus *b*. Sed & B. Leo Papa *c* fatetur, Manichæos non solum Apostolicas paginas abstulisse, sed multa volumina sub Apostolorum nominibus, & sub verbis Saluatoris euulgasse. Hæc & alia nostri temporis autores diligentissimi prodiderunt.

c *Libro* 3. *Histor.c.*3. d *Libro* 3. *Stromat.* — *Tom* 1. *annal.* — a *Hære.* 38 b *Libro* 1. *hæretica. fabula.* c *Serm.* 4. *Epiphan.*

§. 48. *Sententias difficiles Scripturæ, iuxta Patrum sensum exponendas, & doctrinæ nouitates fugiendas, docuerunt Sapiens & Paulus.*

§ 161 2 *Pet.*1. 21 EX his omnibus liquet, quod dixit Petrus: *Non voluntate humana allatas esse Prophetias*: neque pro cuiusque libito aut iudicio eas inducendas, sed necessariam esse Ecclesiam, à qua illæ proponantur, & dentur, & euulgentur: ita vt nullas alias Scripturas, tanquam diuinas aquas recipiamus, nisi ab hoc monte Libano profluentes. Necessarium etiam est id, quod antea annotabamus, vt tales aquæ effluant vi & impetu suo, quem accipiunt ab ipsius montis descensu & cursu: quia Scripturæ sacræ, non sunt deprauandæ, aut per vim, huc illucque deflectendæ, aut detorquendæ; sed accipiendæ iuxta eum cursum & sensum, quem accipiunt ab ipso monte Libano, ab ipsa scilicet Ecclesia. Hæretici quidem Scripturas sacras violenter huc, illucque cōtorquent: quod dixit B. Petrus, agens de epistolis Pauli, *in quibus sunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles deprauant, sicut cæteras Scripturas, ad suam ipsorum perditionem.* 1. *Pet.*3. 16
Mentiuntur hæretici, qui dicunt, Scripturas sacras ita esse perspicuas, vt quiuis de populo eas posſit intelligere. In eis sunt *quædam difficilia intellectu*: etsi namque Scriptura fons sit patens, sed est etiam puteus profundus, vt dictum est. Merito Spiritus sanctus vocat sacras Scripturas, aquā sapientiæ, qua Deus potat fideles, & panē vitæ & intellectus, quo eosdem cibat. *Cibauit*, inquit, *illum pane vitæ & intellectus, & aqua sapientiæ potabit illum*: etsi namque aqua facilis sit, vt glutiatur, panis tamen eget dentibus, qui si non præmansus in stomachum traijciatur, infirmitates excitat. Est quidem aliqua ex parte Scriptura facilis, quam tanquam aquam possumus deglutire; sed ex alia est difficilis, quæ dentibus eget, id est Doctorum sanctorum diligentia, quos propterea Sponsus, *dentes* Sponsæ vocauit, vt B. Gregorius annotauit. Egregiè autem Petrus hæreticos vocat *indoctos & instabiles*: indoctos, quia nō sunt edocti ab aliquo, sed decepti à proprio Spiritu: instabiles autem, quia cum nullo firmo fundamento hæreant, recedantque ab Ecclesia, quæ est *columna & firmamentum veritatis*, nullam ipsi in semetipsis habent firmitatem, sed circumferuntur omni vento doctrinæ. Hi non solum epistolas Pauli, sed *& cæteras Scripturas deprauant*. In Græco *Streblusin*, id est in obliquum trahunt, detorquent, vt doctus diligensque Bozius annotauit: quo docendi genere, egregiè sanctus Apostolus exprimit vim, quam sanctis Scripturis inferunt, euertentes earum sensum, extrahentes eas à legitimo cursu, non curantes conferre sequentia cum anteceden-

*Eccl.*15. 3. — *Cant.* 4.2. — *In ca.* 4. *Cantic.* — 1.*Tim.* 3.5. — *Lib.* 3. *de signis Ecclesiæ c.* 4.

Adu. Apollinariū. tibus, nec præcedentia cum sequentibus, qui, vt egregiè B. Gregorius Nazianzenus dixit, ad sui dogmatis confirmationem adhibent quidem Apostolicam quandam vocem, sed neque Apostolicè intellectam, neque Apostolicè pronuntiatam: *Contra Constantium.* &, vt Hilarius annotauit, Scripturas sine sensu loquuntur, fidem sine fide prætendunt. Similes certè patri suo, vt obseruauit B. Athanasius. Cum vnaquæque, inquit, *Oration. 1. contr. Arrianos.* hæresis, sui commenti parentem habeat eum, qui ab initio peruersus, homicida, & mendax fuit, diabolum, ac pudore tam exosi nominis teneatur, pulcherrimum & quod super omnia est, nomen Saluatoris, profitetur, Scripturarumq; dictionibus amicitur; & verba quidem profert, veruntamen inde sententiam suffuratur, ac deinde intellectu, quem ipse confixerit, dolis inumbrato errorum, homicida efficitur. *Oratio. 2. contr. Arrianos.* Et iterum: Sin autem ex ignorantia ita æstuant; discant ex Scripturis, excogitatorem, inuentoremque hæresum, diabolum metu sui fætoris, Scripturarum voces vsurpare, vt illis obtectis, aspero veneno suo simplices decipiat. ¶ 162 Et vt ijs finem imponamus obserua illam excellentissimam Spiritus sancti sententiam: *Ecclesiastici 39. 1. 2* *Sapientiam omnium antiquorum exquiret Sapiens, & in Prophetis vacabit. Narrationem virorum nominatorum conseruabit, & in versutias parabolarum simul introibit.* Quibus verbis regulam præscribit diuinam, quam tenere debemus in explicandis sanctis scripturis, contra quam hæretici agũt. Primum quod supponit, est, exquirendã omnium antiquorũ Sapientiam. Vtinam hoc attenderent multi nostri temporis autores, quibus nihil magis est in animo, quam nouitates inducere, inauditas doctrinas celebrare, tantumque illa contendere dicere, quæ nusquam existimant dicta: similes Atheniēsibus, de quibus S. Lu- *Act. 17. 21.* cas dixit: *Athenienses autem omnes, & aduenæ hospites, ad nihil aliud vacabant, nisi aut dicere, aut audire aliquid noui:* qui de doctrina & sapientia censent; sicuti de fabulis & comœdijs, inter quas, illas magis æstimant homines & celebriores habent, quæ recentius sunt confictæ & nouæ in theatro repræsentantur. Qui verè sapiens est, *sapientiam antiquorum exquiret.* Sapientia enim continet solidam ac firmam veritatem: hoc autem veritatis est proprium, semper esse vnam, & eodem modo se habere. Vnde illam depingebant antiqui sedentem in lapide quadrato, qui firmus fixusque manet: mendacium autem in lapide orbiculati, quod facilè nouum tenet situm. Hinc perpetuo à viris Catholicis nouitas quæuis iudicata est periculosissima, & cuiusuis non solũ sentẽtię sed & nominis introductio varias curas & anxietates inducebat, vt videre est apud Hieronymum, in Epistolis ad Damasum, qui ingentem solicitudinem qua tenebatur, *Epist. 57. & 58.* propter quãdam vocum nouitatem quam in Syria audiebat, exponit, suppliciter orans beatum Pontificem, vt quibus verbis agere debeat, tradat. *1. Ad Tim. 6. 20.* Intelligebãt sanè viri Catholici, quod Apostolus grandi exclamatione ad discipulũ suum dixerat: *O Timothee, depositum custodi, deuitans prophanas vocum nouitates, & oppositiones falsi nominis scientiæ, quam quidam promittentes, circa fidem exciderunt.* Depositi nomine, Chrysostomus intelligit, Catholicæ fidei *Hom. 18. in 1. ad Tim.* doctrinam, quam vnam & eandem, non augendo, nec minuendo, debet Doctor Catholicus conseruare: B. Anselmus intelligit thesaurum veræ scientiæ. Cum plurima, inquit, Timotheo Apostolus iniunxisset, post omnia iubet, vt depositum idest commendatum sibi thesaurum, scientiæ videlicet, acceptum à Domino talentum bene custodiat, & idcirco nomine proprio illum vocat, vt vigilantiorem, & attentiorem reddat, adseruandum, quod admonet, dicens: *O Timothee.* Benè autem veram fidem, aut sapientiam, vocat depositum: non enim illa vera est fides aut sapientia, quam quis nouiter inducit, sed quam in corde Catholicæ Ecclesiæ, tanquam depositum quoddam Deus ab initio seculi, deposuit, seruandum à generatione in generationem. Vt hoc seruetur illæsum, vult Paulus vitandas *prophanas vocum nouitates, & oppositiones falsi nomi-*

nominis scientiæ : quo nomine doctrinas intelligo nouas, quas sub nomine nouæ scientię aut intelligentiæ quidam tradunt, quæ oppositæ sunt doctrinæ, quam antiqui Patres Ecclesiæ tradiderunt. Has nouitates qui promittunt, idest, qui clamant, se tradituros doctrinam quandam
¶ 163 nouam, oppositam antiquæ, *circa fidem exciderunt*: iam credendum est, illos à fide defecisse, contendereque, veros fideles ad illam deturbare. Hinc intelliges, quomodo audiendi sint, qui opponentes se sanctis Doctoribus antiquis clamant, se nouas quasdam inuenisse doctrinas, ad reconditiora Catholicæ doctrinæ mysteria exponenda & quod ipsi inuenerunt quæ antiquis Patribus fuerunt incognita. Sicut ergo qui depositum accepit custodiendũ, tantũ dat & extrahit, quod à prædecessoribus suæ custodiæ traditũ fuerat, ita legitimus Doctor, doctrinam illam tradere debet, non quam ipse confingere voluerit, sed quam ab antiquis Patribus acceptam tenuerit, *Sapientiam enim antiquorum exquiret sapiens*. Debet tradere sapiens sapiẽtiam: vt illam tradat, non credat à se inueniendam, ideo exquirat illam ab antiquis Patribus. His concinit diuina illa sententia, quà Deus per Ieremiam docuit fugiendos Pseudoprophetas, falsam pacem offerentes, & quærendos Doctores veros, qui verum doceant, & exhibeant pacem. Quia autem posset aliquis quærere, quosnam tales debeat iudicare, inquit: *State super*
Iere. 6. 16. *vias, & videte, & interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, & ambulate in ea, & inuenietis refrigerium animabus vestris.* Expende egregium loquendi modum. Volens cõmendare, vt quærat homo viam bonam, supponit, interrogare debere de semitis antiquis, nulla enim censenda est via bona, quæ non fuerit antiquis conformis. *Interrogate*, inquit, *de semitis antiquis, quæ sit via bona.* Non est, quod nouatores, & illos qui nouas inducunt doctrinas, & inauditas opiniones in Ecclesia Dei, interrogetis, quænam sit doctrina bona: tantum inuenietis bonam ad rectam fidem, illam, quæ fuerit de semitis antiquis, idest quam antiqui Patres probauerunt. *Interrogate de semitis antiquis*. Qui iter agit per terram sentibus, paludibus, præcipitijsquè plenam, nihil magis curat, quam semitas antiquas tenere, cui quæuis noua semita & recenter facta, suspecta est, de qua hoc ipso, quod nouam videt, timet ad præcipitium aliquod ducere. Sapientiam itaque antiquorum exquirit Sapiens. *Et in Prophetis vacabit*. Prophetarum nomine libros Sacros intelligit, quo nomine Christus complexus est illos, dicens ex persona Abrahæ ad diuitem epulonem: *Habent Moysen & Pro-* Lucæ. 16.
phetas. Horum studio, qui vere sapiens 29.
esse cupit, vacare debet. Sed vt id faciat, exquirat sapientiam antiquorum, id est antiquorum Ecclesiæ Patrum & Doctorum, sint illi tanquam baculi, quibus sapiens innixus, pelagus sanctarum Scripturarum ingrediatur. Hoc est, quod Sapiens agere debet, ad Scripturas sacras intelligendas. Quod elegantissimè magis explicat Spiritus sanctus in eo, quod subdit: *Narrationem virorum nominatorum conseruabit, & in versutias parabolarum simul introibit.* Expende aduerbium *simul*, quod magnum continet mysterium. Versutias parabolarum vocat, difficiles quasdam Scri- ¶ 164
pturæ Sacræ sententias, quas in varios sensus potest quis trahere: dicunturque versutię à verbo verto, quod in varios contrariosque sensus verti possunt. Vnde, vt annotat Iansenius, in Græco habetur, *Stro-* In cap. 39. Ecclesiast.
phea à verbo, *Strophen*, quod est, vertere. Tales sunt Scripturæ illæ, de quibus Apostolus Petrus dicit, quod paulo ante annotabamus, *in quibus sunt aliqua difficilia intellectu, quæ indocti, & instabiles deprauant.* 2. Petr. 3. cit. Qui ad harum sententiarum intelligentiam introire parat, non solus introeat, sed simul cum narratione virorum nominatorum aut innixus doctrinæ virorũ nominatorum, quo nomine Ecclesiæ Doctores intelligit, quos Ecclesia nominatiores & famigeratissimos habet, quos tãquam duces nobis exponit, vt simul cum illis ad sacras Scripturas intelligendas & explicandas, introeamus. Secure quis

ingreditur ad loci alicuius intelligentiam, quando simul ingreditur cum Augustino, Hieronymo, Ambrosio, Gregorio, Thoma, Bonauentura &c. Fuit quidam nouæ cuiusdam doctrinæ inductor, qui B. Bernardum carpere contendebat, quod de baptismo agens, minus benè explicaret verba Christi Domini, dicentis: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto &c.* Qua de re, admonitus fuit Bernardus à celebri Magistro Hugone de sancto Victore: ad quem respondens, postquam excellentem tradidit doctrinam, demonstrare volens, se recte Christi verba explicuisse, ostendit, sequutum fuisse mentem Ambrosij & Augustini, & subdit: *Ab his duabus columnis (Augustinum loquor, & Ambrosium) mihi crede, difficilè auellor. Cum his, inquam, me aut errare aut sapere fateor &c.* Sicut igitur non sufficit visio eorum, quæ Deus ostendit, nisi quid sub his quæ visui exhibet, intelligere velit demonstret, ideoq; dictum fuit: *Intelligentia opus est in visione:* vnde nec Pharao, quid significauerint vaccæ pingues & macræ, quid spicæ plenæ & vredine absumptæ quas videbat, intellexit, quousque Ioseph id sibi exposuit: similiter nec Nabuchodonosor, quid statua, quam viderat, portenderet, nisi Daniele exponente percepit: nec Baltassar eius nepos, videns Scripturam, vllatenus ipsius percepit significationem, nisi eiusdem Danielis adiutus ministerio, ita Scripturæ sacræ (inquit B. Hieronymus) non in legendo consistunt, sed in intelligendo: alioqui si litteram sequimur, possumus & nos quoque nouum nobis dogma componere, vt asseramus in Ecclesia non recipiendos, qui calceati sunt, & duas tunicas habent, dum legimus: *Non duas tunicas, neq; calceamenta portabitis.* Necessarij igitur sunt, qui quę legis, tibi exponant, & intelligentiam tradant: ideoque non solus, sed simul cum illis ad percipienda Scripturæ sacræ mysteria procedas. De ijs satis.

Ioan. 3.

Epist. 77. ad magist. Hugonē.

Dan. 10. 1.

Dialogo. aduer. Luciferia. in vlt. verbis.

Math. 10.

§. 49. *Diabolus tanquam Astrologus, futura prædicit, diuersas constellationes ad inuicem non conferens, idcirco decipit.*

Ait illi Iesus: *Rursum scriptum est: Non tentabis Dominum Deum tuum.* Modum quem habiturus erat Deus ad reuincendum dæmonem, expressit ipsemet, de eo sub typo ceti vel balænæ agens: *Non* inquit, *parcam ei*, subde, agenti *verbis potentibus, & ad deprecandū compositis.* Quę verba iam antea exposita, altius expendēda sunt, quæ in Hebræo ita habentur: *Non tacebo,* aut *non silebo, & eius verba potentia explicabo.* R. Dauid & Complutensis, *Non tacebo mendacia eius.* In Hæbræo vox pluralis *Baddim*, quæ sæpe in Scriptura sacra sumitur, ad significandas prædictiones Diuinorum, aut Astrologorum, quos iudiciarios vocant, quæ vt plurimum mendaces sunt. Ita Esaias, vbi noster Vulgatus legit: *Irrita faciens signa diuinorum*, habetur in Hebræo: *labefactans signa Baddim,* id est Astrologorum: & Ieremias, vbi Vulgatus legit: *Gladius eius super diuinos eius,* in Hebræo: *Et gladius eius super Baddim,* id est Astrologus. Et quia vt plurimum Astrologi mendaces sunt, ideo & pro mēdacio hoc nomen, ab ipsomet Iob vsurpatum eleganter legimus: *Mendacijs tuis silebunt homines?* in Hebræo *Baddehha:* de quibus diligens autor nostri temporis. Expendit sæpe Augustinus, mendacia Astrologorum, quos ipse sicut & antiqui Patres, Mathematicus vocat, signāter autem prosequitur, quomodo illi mendacia cōponant. Motus certè cœlorum illi inducunt, & stellarū aspectus producunt, regulas itidem citant à Sapientibus obseruatas & traditas, ex quibus de futuris iudicia proferunt, & vni promittunt longam vitā, si sic vel aliter se temperet; alteri diuitias, si hoc vel illud agat; & tamen ferè semper mentiuntur, aut quoniam regulas sequūtur fallaces, quoniam non recte cœlorum motus speciemq; cōsiderant, aut quia minus

§ 165

Iob. 41. 3.

בדים

Esa. 44. 25

Ier. 50. 36.

Iob. 11. 3.

Brixia in arcato. 1. fol. 57. col. 4.

nus bene stellarum aspectus lustrant. Si namque attendunt peculiarem constellationem, quæ fauere videtur ijs quæ prædicunt, ignorant aliam, in altera cœli parte, quæ illius effectum attemperat & modificat, aut impedit. Vnde semper irridet Augustinus eos, qui Astrologos auscultant, quos emptores mendacij vocat. Vt Astrologus rectum iudicium prædictionemque certam possit tradere (id enim circa naturales effectus est possibile) non vnam solummodo constellationem debet attendere, aut quod vna sola stella indicat inducere, sed plures considerare tenetur, vnamq; alteri conferre, & influxum vnius cum influxu alterius commensurare: nam stellæ, aut cœlestes constellationes, influxus suos adinuicem modificant & côtemperant. Est Scriptura sacra cœlum, in qua quot sententiæ, imò apices sunt, tot fulgentes stellæ, aut cœlestes constellationes reperiuntur. Qui astrologari circa eas contendit, vt veras proferat prædictiones, non vnam aut alteram debet solummodo conspicere, sed omnes, quæ ad institutum faciût.

§ 166. Vnus enim Scripturæ locus, vnumque Spiritus sancti verbum per aliud modificatur, explicatur, & temperatur. Hocque est quod Theologi dicunt, Scripturas sacras considerandas ad conferentiam, aut cum conferentia vnius loci cum altero. Si vnam tantum, qui ex Scripturis Astrologatur, constellationem attêdat, proferet mêdacia intoleranda. Talem Astrologum agit dæmon, de quo idcircò dicit Deus: *Non tacebo mendacia*: in Hebræo; Astrologationes aut diuinationes *eius*. Mêdacijs namque agit ad modum Astrologi; semper futura prædicit, & ex Scripturis sanctis & doctrina sana prædictiones instruit: sicuti nunc Christum inducit, vt se demittat; prædicens ex Scripturis sacris, quod nullum incurret periculum, vnicam illam côstellationem attendens: *Scriptum est* (inquit) *quia Angelis suis, &c.* Quo etiam modo inducit homines, vt se à statu virtutis demittant ad ima vitiorum: Scriptum est enim, quoniam Deus est misericors, qui posuit Angelos, Sacerdotes scilicet, & ministros Sacramenti Pœnitentiæ, qui te manibus excipient, vt peccatum nullatenus iam te offendat, nec exitium inferat. *Mitte te deorsum*: nam scriptum est: *In quacunque hora ingemuerit peccator, &c.* Scriptum est, quod eo ipso, *quod ad omnipotentem reuersus fueris, ædificaberis, & non remanebit malû in tabernaculo tuo, &c.* Iob 22.23.
Sed Christus Dominus nunc reuelat, non silet, exponit, & in lucem profert verba illius mendacia, & eum comprobat Astrologum mendacem, qui tantum considerat vnius stellæ influxum, cùm & alterius directionem oporteret considerare, quæ illius influxum modificat & attemperat. Verum quidem est, Deum Angelis commisisse iusti custodiam, vtq; eum seruent, ne offendat ad lapidem: hoc tamen modificandum est per alterius Scripturæ influxum, aut considerata illa alia constellatione, qua Deus statuit dicens: *Non tentabis Dominum Deum tuum*: Angeli enim aderunt custodientes, cùm homo nô vult id agere, per quod Deum tentat; cùm non præcipitia eligit, sed viam mandatorum Dei simpliciter perambulat. Vt discamus eludere prædictiones illius Astrologi mêdacis. Si namque excitet, vt te mittas deorsum, quia scriptum est: a *Misericors &* a Ps. 110.4
miserator Dominus; responde ei: Rursum scriptum est: b *Iustus Dominus, & iustitias* b Ps. 10.8.
dilexit, &c. Si dicat: *Mitte te deorsum*, quia scriptum est: c *Non vult mortem peccato-* c Ezech 18
ris; & iterum, d *Parcit pœnitentibus, &c.* d Sap. 11.
Responde ei, rursum scriptum esse: e *Per-* 24.
des omnes qui operantur iniquitatem: f *Ira* e Psal. 5.7.
eius in peccatores respicit, &c. g *Vultus Do-* f Eccl. 5.7.
mini super facientes mala, &c. Si scriptum g Ps. 33.17.
est; h *In quacunque hora ingemuerit pecca-* h Ezech.
tor: rursum scriptum est: i *Vigilate itaque,* i Matt. 25.
quia nescitis diem neque horam. His qua- 12.
drant, quæ paulo ante induximus, de Sapiente, de quo dicit Spiritus sanctus: *Nar-* Eccl. 39. 2.
rationem virorum nominatorum conseruabit, & in versutias parabolarum simul introibit. Etsi namque virorum nominatorum appellatione supra sanctos Doctores intellexerimus, possumus etiam Scriptores ipsos sacros accipere, quia Sapiens non

ingreditur ad vnam sententiam difficilem explicandam, nisi simul secum ferens aliam, quæ ipsam possit explicare: quomodo Christus agit. Diabolus vnam sententiam inducit Dauidis, *Angelis suis Deus*, &c. Christus ad eam explicandam simul cum narratione viri nominati Moysis, quam ...ente conseruat, ingreditur, dicentis, *Non tentabis, &c.* de quibus statim latius.

§. 50. *Hæretici imitantur dæmonem non conferentes diuersas Scripturæ sententias, quas ad modum cortinarum tabernaculi copulatas quiuis simul debet trahere.*

§ 167 HIc dæmonis antiquus mos, ad modum insipientis mendacisq; Astrologi, vnam tantum Scripturæ sententiam, non conferendo cum alijs, inducere, vt mendacia persuadeat: quem eius discipuli Hæretici perpetuo secuti sunt, vt annotat Tertullianus, impiè propterea ex Scripturarum sanctarũ constellationibus astrologantes. In Scripturis sanctis, quæ Christum describunt; quædam dicuntur, quæ eius humanitatē exprimunt; vt quod est minor Patre, quod nescit diem iudicij, quod fleuit, mortuus est, &c. Alia quæ eius diuinitatem prædicant; vt quod sit ante Abraham, quod sit vnum cum Patre, quod sit Dominus gloriæ, &c. Arriani, vt mendacium suum persuaderent quod filius inferior erat Patre, inducebant tantum Scripturas, quę id asserebant; sed non attendebant, quod etsi scriptum sit, Filium minorem Patre, rursum scriptũ erat, quod erat vnum cum Patre, & quod ex diuersorum locorum cōferentia resultabat, Filium minorem & æqualem Patri, minorem secundùm humanitatem, æqualem secundùm diuinitatem. Similiter Manichæi, vt suum persuaderent errorem, quod Filius nō habebat veram naturam humanam, eas tantùm inducebant Scripturas, quibus asserebatur, eum esse verũ Deum. Si tamen non

Libro de præscript. cap. 38.

solum istiusmodi Scripturas, sed alias attenderent, quas cũ illis conferrent, in quibus manifestè Christus verus homo asseritur, rectam & veram prædictionem proferrent. Veritas namq; perfecta & integra, inquit Tertullianus, non ex vna sententia Scripturæ, sed ex integritate pendet Scripturarum. Pelagius multas adducebat sententias Scripturæ, vt probaret, nos viribus nostris posse omne bonum perficere, quia scil. scriptum est: *Posuit Deus hominem in manu consilij sui*, & quod *Deus vnicuiq; dedit secundùm propriã virtutem, &c.* Lutherus è contra, multas affert Scripturas, contendēs, Deum ita operari omnia in nobis, vt homo nihil agat, sed sit motus à Deo tanquam inanime organum: *vt omnia opera nostra operatus es in nobis Domine: ipse est, qui dat velle & perficere pro bona voluntate sua.* Sed ambo hæretico spiritu falluntur, quorum vterq; vnam tantum Scripturam considerat. Etsi namq; scriptum sit, hominē esse liberi arbitrij, & posse facere quod sibi libet, rursum scriptum est necessarium esse diuinæ gratiæ fauorem, sine quo nihil homo potest facere: & quamuis scriptum sit, ita esse hunc fauorem necessarium, vt omnia opera nostra Deus operetur, sed rursum scriptum est, hominem esse liberi arbitrij, & debere cooperari diuinę gratię: & vt sacrum Concilium Tridentinum dixit, cùm in sacris litteris dicitur: *Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos*, libertatis nostræ admonemur, cùm respondemus: *Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur*, Dei gratiam nos pręuenire confitemur. Ita & D. Ambrosius hæc annotauit: Quidam (inquit) hæretici, ad probandam vnitatem personarum, expendebant in illis Christi verbis: *Ego & Pater vnũ sumus*, vocem illam, *vnum*. Alij ad probandam diuersitatem naturarum, expendebant tãtum verbum plurale, *sumus*. Si hæc simul integreque expenderent, viderent, vnitatē essentiæ, in eo quod dicit *vnum*, & distinctionem personarum, in eo quod in plurali dixit, *sumus*. Et huiusmodi sunt innumera, quæ sancti Patres annotant. Ad hæc latius explicanda, possemus annotare cortinarum

Eccl. 17. 6. Matth. 25. 14.

Esai. 26. 12. Ad Philip. 13.

Sess. 6. c. 5. Zach. 1. 3.

Thren. 5. 21.

Lib. 4. in Lucam.

Ioan. 10. 30

tinarum compositionem, ex quibus Deus iussit fieri tabernaculum, ad seruanda & continenda in prima & secunda eius parte omnia Sancta, vt mensam propositionis, candelabrum, arcam, propitiatorium, vt dixit Apostolus. Tabernaculum ergo ad Sancta continenda, fieri iussit, *ex decem cortinis, de bysso, hyacintho, purpura, coccoq́ bis tincto, variatas opere plumario.* Rupertus & Hugo de sancto Victore, intelligunt per opus plumarium id, quod fit acu; per quã byssum varijs figuris ornamus: ideoque alij legunt: opere Phrygionico: sunt enim Phrygiones, qui vel acu, vel textura, varias figuras in aulæa & tapetia introducunt, qui vernacula lingua, Reclamatores vocantur. Caietanus verò intelligit, opus polymitarium, id est, contextum ex filis variorum colorum miro artificis ingenio. Id namque, inquit, significat vox Hebręa. Hæ omnes cortinæ eiusdem mensuræ erant construendæ: *vnius mensuræ,* inquit, *sicut vniuersa tentoria.* Sustentandę autem erant quibusdam columnis sibi inuicem fortissimis vectibus vnitis, firmiterque in terra defixis: columnis inquam, nam etsi in nostra Vulgata appellentur tabulę stantes, Septuaginta tamen columnas scripserunt, quam lectionem secutus est Origenes *a*, & Prosper Aquitanus *b*, & id Augustinus *c* ex professo obseruauit. Quoniam autem pulchra quidem cortinarum varietas (inquit Rupertus *d*, & dixerat Gregorius *e*) & pretiosa textura est, non erat exterius relinquenda nuda, quæ sustineret imbrium, ventorum, grandinum, & pulueris iniuriam, iussit Deus eas operiri sagis filicinis, aut (iuxta Hebræum, vt ait Caietanus) cortinis caprarum, id est, confectis ex lana caprarum; Augustinus *f* vocat vela capillacea, quia ex pilis aut capillis caprarum erant confecta. In Hebræo: *Facies cortinas ex pilis caprarum, in fine ad operimentum.* Sed quod maximè Deus circa cortinas illas statuit, est, vt sibi mutuo iungerentur, & sibi ita cohærerent, vt vna alteri esset quasi colligata: ideo *ansulas hyacinthinas,* inquit, *in lateribus ac summitatibus facies cortinarum, vt possint inuicem copulari,* vt qui vnam apprehenderet cortinam, hoc ipso aliam etiã traheret, nec vnam sine alia trahere posset. Itaq; iunctæ esse debebant, vt quamuis cortinæ diuersæ essent in se, vnicum tamen efficerent tabernaculum: *Vt vnum tabernaculũ,* inquit, *tabernaculum fiat.* Sub huius tabernaculi typo (vt annotauit D. Thomas) aliqua miræ excellẽtiæ mysteria voluit Deus exprimere, possumusq́; Scripturam sacram accipere, sub qua Deus voluit sancta includi & teneri; sub illa enim, quæ ad mysterium Trinitatis Dei, secretũ humanitatis Christi, virtutẽ passionis, & Sacramentorũ eius quæ ad Sanctorum gloriam, peccatorum vindictã, &c. voluit Deus conclusa teneri & seruari. Vnum quidẽ erat tabernaculũ, etsi multis cortinis constitutum, quia vna est absolutè Scriptura sacra, etsi multis libris varijsque sententijs constituta. Vocatur *a vnus liber,* & vocatur *b*, vnicum *Euãgelium gloriæ Christi,* quamuis varij libri, & diuersæ Scripturæ, tanquam diuersæ cortinæ. Vna ergo est Scriptura tum ex parte principalis scribentis, qui est Spiritus sanctus, tum ex parte doctrinæ, quia vnicam continet fidem; tum ex parte finis, qui est Christus, aut beatitudo æterna. Sunt cortinæ diuersæ, quia differentes libri diuersę sententię, omnes quidem summo artificio depictæ & variegatæ, quia in eis descriptũ est, quid credendum, quid agendum, quid sperandum, &c. variatæ diuersis sensibus, quos in se continent. Eiusdem itidem sunt mensuræ, quia eiusdem veritatis, & eiusdẽ fidei; quippe cùm omnes ab vna prima veritate reuelante procedant, & omnes ad vnam supremã fidẽ stabiliendam pertingãt. Ab artifice summa sapientia prædito sunt contextæ, quia à Spiritu S. ita Scripturæ sanctæ concinnatæ sunt, vt omnem sapiẽtiam creatam excedãt; tali artificio, vt nec minimum filum supersit, aut desit: ideoq; sæpe admonemur, nec detrahere, aut addere vel minimum iota. Has operiunt saga cilicina, vel aulææ seu cortinæ ex lana caprarũ; litteræ scil. cortices, qui impoliti & inculti sæpenumero apparent, & aliquando ex his rebus contexti, quæ ad lanam capri-

Margin notes (left column): ¶ 168 | ad Heb. 9. | Exod. 26. | Apud Lippomanum Exod. 25. | a Hom. 9. in Exod. | b Lib. de promissio. par. 1. c. 1. | c Lib. qq. in Exod. q. 100. & 109. | d In cap. 25. Exod. | e Lib. 25. Moral. c. 22. | f Quæst. 173. in Exodum.

Margin notes (right column): 1. 2 q. 102. ar. 4. in cor. & ad 1. | a Apoc. 5. 1 | b 2. Cor. 4. 4. | ¶ 169.

Tob.11.9. caprinam videtur pertinere, vt quod Tobiæ canis habebat caudam, qua applaudebat, &c. sub quibus excellentissima continetur cortinarum pulchritudo, vt egregiè *a In Ps.90.* Hieronymus *a* annotauit, & Chrysosto- *b Hom.10. 14.15.18. in Genes. & 1. de Dauide.* mus *b* sæpissimè. Cortinæ istæ columnis summa coniunctione vnitis firmatisque sustentantur & extenduntur. Columnarum nomine (inquit Origenes) *Hom.9. in Exod.* sacros Apostolos, Doctores, & Prædicatores, Prælatosque Ecclesiæ intelligi oporet, de quibus dixit Paulus: *Ad Gal.2. 9.* *Petrus, Iacobus, & Ioannes, qui videbantur columnæ esse.* Quod & similiter obseruauit Rupertus, Prosper Aquitanicus, Gregorius, Beda. *In Catena Lippoman. Exod.25.* Sacri ergo Doctores firmati & firmiter stantes, in fide vniti & coniuncti in vna Ecclesia, cortinas sustentant; quia ea legitima Scriptura iudicanda est, quam sancti Doctores in vna Ecclesia vniti, tradunt. Hi extensas explicatasq; habent cortinas, quia ad eos pertinet Scripturas sanctas nobis proponere & explicare: nosque Scripturas secundùm eorum explicationem accipere debemus. Vnitæ tamen sunt tanta adhæsione, vt vnam ab altera non liceat separare, quin potius vna alteram trahere debet, quia nequaquam vna tantùm Scripturæ sententia consideranda est, sed altera statim inducenda, quæ illam sequatur, remque totam explicet. Non tantùm consideranda tibi ea Scriptura est, qua Deus dicitur misericors, & quod miseretur omnibus & dissimulat peccata; sed & illa trahenda est, qua Deus dicitur iustus, & qui peccatores infœlicissimæ damnationi tradit, vt ex vtraque timorem spemq; simul concipias: *Psal.100.1* *Et misericordiam & iudicium cantare* cum Dauide addiscas. Si tantum percurras legens, quæ Deus tibi facienda præcipit, animo forte deficies, nisi & cum his ingentia præmia, quæ Deus sibi obsequentibus parata reseruat, similiter legas. Si consideras vilia, quæ de Christo in Scriptura dicuntur (inquit Ambrosius) *Lib.2. in Lucam.* fortè ad illum contemnendum induceris: idcircò percurre similiter, quæ de eo magnifica scribuntur, & si consideras vilia, considera mirifica, ex qua vtraque Scriptura rectam fidem de eo concipies. Ita sancta Margarita, impio iudici obijcienti, quod crederet in hominem crucifixum: Vnde oro (inquit) didicisti, Dominum Iesum fuisse crucifixum? Tunc præses: Ex libris Christianorum. Cui Margarita: Quænam verecundia est, vt cum in eisdem libris legatur & pœna Christi & gloria, alterum credatis, alterum respuatis? Cur dimidiam Scripturam trahis? Trahe integram, & si scripta sunt ea quæ sunt humilitatis, rursum scripta sunt, quæ diuinitatem eius manifestant. Hæc obseruanda sunt, non solùm, vt impios reuincamus hæreticos, sed & eos conuincamus peccatores, qui ad peccatorum suorum excusationē Scripturas sacras inducunt. Hi certè diabolo obtemperarunt, dicenti: *Mitte te deorsum, Scriptum est enim, &c.* Ita Theodosius Imperator, B. Ambrosio sibi opus impium exprobranti, respōdit: Scripturam sacram exponere, quod Dauid peccauit, qui tamen sanctus fuit: sed subiunxit egregiè sanctus Antistes: Sequutus es errantem? Sequere pœnitentem. Quasi diceret: scriptum quidem est, Dauid peccasse, sed rursum scriptum est, grauissimam egisse pœnitentiam. De qua re agit egregiè Augustinus, *In Psal.50.* & in eos inuehitur, qui vnam Scripturæ sententiam considerant, qua § 170 Dauidis peccatum describitur, ad peccata defendenda, excusanda vel committenda, & non integras Scripturas attendunt, in quibus si Dauidis peccatum enarratur, etiam eius pœnitentia describitur, vt non eius casus, illos qui stant in virtutis altitudine ad se demittendum inducat, sed potius eius resipiscentia, illos qui se ad vitiorum ima deiecerunt, ad arripiendam pœnitentiam excitet. In multos id conuenire videtur, quod ex Dauide retulit Apostolus: *Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in captionem, & in scandalum.* *Psal.68.23 ad Rom.11.* Vbi non imprecantis, aut optantis affectu, sed prædicentis & deplorantis spiritu locutus est Dauid, vt Augustinus *a* & Anselmus *b* annotarunt. *a In Ps.68. b In c.11. ad Rom.* Mensæ siquidem nomine, sacram Scripturam multi Patres intelligunt: Origenes *c*, Anselmus *d*, *c Lib 8. in ep. ad Rō.* D.Tho-

a *In cap.*11. *ad Rom.* b *In Ps.*68. c *Serm.*29 *in Can.* d *Prou.*9. 2. e *Eod. lib.* 8. f *Prou.*23.1 g *Tract.* 47. *&* 82. *in Ioan.* h *Lib.*1. *Offic. c.*13. בין

D. Thomas *a*, Hilarius *b*, Bernardus *c*. Verum namque panem, scil. Verbum Dei, quo Spiritus viuit, & spiritualem cibum sermonis diuini in hac mensa nobis Deus voluit ministrare, in qua & varijs sententiarum ferculis nos pascit: de qua propterea D. Thom. illud *d* intelligit: *Posuit mensam*, quod & similiter Origenes *e* annotauit, qui & illum locum ad idem institutum expendit, quem supra tetigimus: f *Si sederis cœnare ad mensam potentis, diligenter attende, quæ apponuntur tibi, &c.* Ita enim habetur apud Septuaginta, quam lectionem sequuti sunt Augustinus *g* & Ambrosius *h*. *Diligenter*, inquit, *attende*. In Hebræo, *Considerando considerabis: Bin Thabin*, à verbo, *Bun*, quod significat penetrare, discurrere, circumspicere. Et aptè quidem hoc admonemur: cibus namque qui in hac mensa appositus est ad vitam, poterit mortem inducere, nisi diligenter attendas & circunspicias. Nam quæ tibi apponūtur, vt laqueos euadas, tibi in laqueum cedere poterunt, nisi attentè consideres. Si enim tantum attendas Dauid peccasse, Samsonem defecisse, Petrum abnegasse, Paulum persecutorem fuisse, fortè diabolus mensam procurabit esse tibi in laqueū, te incitans, vt te demittas, & tradas in laqueum, qui poteris liberari, sicut & illi liberati sunt. Si tantum percurras legendo, Deum esse misericordem, & quod in Ecclesia est potestas dimittendi peccata; & quod Deus peccantibus habet paratam misericordiam, fortè quæ ex mensa Scripturæ accipis, erunt tibi in captionem, nisi diligenter attendas, circunspiciasque alia quæ in eadem mensa tibi apposita sunt. Omnia ergo considera, & vide, quod si Sanctos cecidisse legis, etiam eorum ingentem pœnitentiam ibidem habes expressam: & quod si scriptum est, Deum esse misericordem, & quod peccantibus parcit, rursum scriptum est, illum esse iustum, qui disperdit omnes, qui operantur iniquitatem, vt paulò ante dictum est.

(?)

§. 51. *Cognosces quæ tibi suggeruntur, vtiliane & sancta sint, si examines secundùm diuinæ Scripturæ regulas, iuxta sensum, quem Ecclesia recipit.*

NOn tentabis Dominum Deum tuum. ¶ 171
Demonstrat Christus Dominus, eum qui vt se demitteret, excitabat, Satanam fuisse, qui se transfigurauerat in Angelum lucis; quippe qui id suadebat, quod expresse cōtra Dei præceptum erat, dicentis in Scriptura: *Non tentabis, &c.* Difficile est aliquando ad cognoscēdum, an aliqui impulsus, quibus homo excitatur, à Deo sint, an potius à dæmone. Ita enim aliquando Satanas se transfigurat, & talia suadet, talibusque rationibus vtitur, vt videatur Angelus lucis. Quod & Deus ipse testatus est, agens de eo sub specie ceti: qui postquam præmisit, eum agere verbis dolosis, & sermonibus ad decipiēdum aptissimè compositis, subdit: *Quis reuelabit faciem indumenti eius? Et in medium oris eius qui intrabit?* (*Iob* 41. 4.) Faciem suam (iniquam scilicet mentem) ita operit aliquando, indumento iustitiæ, vt difficile sit eam detegere: & verba oris eius tanta duplicitate constant, vt ad intimum eorum difficile sit peruenire. Hac de causa maximè laborauerunt sancti Patres, præscribentes regulas ad discernendum spiritus & impulsus, vt agamus, quod dixit B. Ioannes: *Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus vtrum ex Deo sint.* (1. *Ioan.* 4. 1) Summè enim necessariam esse hanc scientiam discernendi spiritus, docebat Antonius; vt Cassianus refert. (*Collat.* 2. *c.* 4.) Quamuis autem varias regulas sancti Patres tradant, quibus hanc scientiam comparemus, illa tamē certa communisque est, quam omnes illi præscribūt, quod si id, ad quod excitaris, est contra fidem, vel contra expressam legem Dei, vel Ecclesiæ, iudicare debes talem impulsum esse ab Angelo Satanæ, quantumcunque ad illum excitandum, Scripturæ loca, aut

alia virtutis præseferat indumenta, transfigurat enim se in Angelum lucis. Ita B. Vincentius Serrarius hoc remedium inter alia assignat, ad resistendum dolis inimici. Omne (inquit) sentimentum quantumcunque altum, & omnis visio quantumcunque sit secreta: & secreto tibi appareat, quæcunque sit, ex quo ducit cor tuum ad opinionem vel infectionem contra aliquē articulum fidei, vel contra bonos mores, & maximè contra humilitatem, vel contra honestatem, exhorrescas, quia sine dubio ex parte diaboli venit. Propterea iure
Collat. 2. c. 7. reprehendit Cassianus illum Heremitam, qui dum longo tempore dæmonem in Angeli suscepit claritate, tandem iussus ab ipso, vt Deo filium suum, qui cum eo pariter in monasterio manebat, offerret, vt hoc scilicet sacrificio, Abrahæ Patriarchæ meritis in nullo inueniretur inferior, hoc agere attentauit, perfecissetque nisi aufugisset puer, videns illum acuentem gladium: hoc enim contra expressum Dei
Exod. 20. præceptum est: *Non occides.* Similiter & Mesopotamenum Monachum, propterea
Ead. Collat. 2. c. 8. deceptum refert idem Cassianus, quod cùm diabolus sæpe tanquam Angelus lucis multa ei reuelaret vera, tandem eundem impulit, vt ad Iudaismum se transferret, &c. Certè facilè poterat cognoscere, non Angelum lucis esse, qui veram lucem fidei extinguere conabatur. Et huiusmodi sunt innumera exempla. Ex his intelligitur, cur lex Dei vocetur lucerna &
a Psal. 118. 115. lux. a *Lucerna pedibus meis verbum tuum:* b *Mandatum lucerna est, & lex lux:* hæc e-
b Prou. 6. 23. nim est lucis natura, manifestare, & *omne,* inquit Paulus c, *quod manifestatur, à lumi*
c Ad Ephes. 5. 13. *ne manifestatur.* Vnde si vis manifestum facere impulsum, quo te excitari intelli-
§ 172 gis, adhibe lucem diuinæ legis, & vide, an talis impulsus eidem legi sit conformis, an potius contrarius: ex hoc enim manifestū tibi erit, qualis sit impulsus ille. Vnde &
Prou. 7. 5. ibidem de diuinis præceptis subditur: *Vt custodiant te à muliere mala, & à blanda*
In cap. 7. Prouer. *lingua extraneæ.* In Hebræo, vt notat Caietanus, *à blanditijs linguæ extraneæ.* Caro excitat sæpe ad delectabile bonum; dæmonis itidem lingua varijs nos allicit blanditijs: si vis non decipi, attende, si aliquid tibi contra legem Dei suggeritur, aut suadetur. Vnde religiosus, cui Angelus splendidissimus appareret, & induceret, vt vxorem duceret, hoc ipso intelligere deberet, illum esse Angelum Satanæ, qui rem sacrilegam, legeque prohibitam peteret; quantumcunque multas validasq; suo iudicio rationes proponeret: nec vllam probabilitatem posset religiosus prætendere, si consentiret; sed tantum dæmoni, suæq; libidini satisfacere velle. Similiter fidelis, cui Angelus similiter nimio fulgore rutilans appareret, si eum excitaret, quantumcumcunq; fortissimis rationibus, vt summi Pontificis obedientiam non teneret, aut superiorum leges transgrederetur, hoc ipso iudicare teneretur, illum non lucis, sed Satanæ Angelum fuisse, qui contra id, quod scriptum est: *Obedite præpositis vestris, & subiacete eis,* loquitur. Apertè qui- ad Heb. 13. 17.
dem & manifestè Apostolus dixit, nullatenus credendum, quod nobis contra Dei ad Galat. 1. 8.
statutum proponitur, à quocunque aut quacunq; ratione proponatur, quantumcunque sit Apostolus, aut verò Angelus de cœlo: nec posse illud aliquo pacto reputari probabile, quod potius hoc ipso tanquam anathema execrari debemus. *Licet nos, aut Angelus de cœlo, euangelizet vobis, præterquam quod euangelizauimus vobis, anathema sit.* Alludere videtur ad Prophe- 3. Reg. 13. 14.
tam, qui contra Dei mandatum egit, inductus à quodam Pseudopropheta, tanquam Dei voluntatem proponente, quod erat contra illius apertum mandatū: quem debebat hoc ipso anathematizare, non illi credere, aut probabile reputare quod proponebat. Inquirit S. Bernardus quando Ser. 57. in Cant.
possimus credere, & iudicare, verè Deum esse, qui nos ad aliquid instigat, interiori vel exteriori excitatione: & respondet, tunc, quando id, ad quod instigamur, ad veram iustitiam & sanctitatem confert, & disponit: vt enim Deus ad aliquem veniat, iustitiam præmittit, quam ille sequitur, iuxta illud: *Iustitia ante eum ambulabit, & ponet in via gressus suos.* Vbi aptè ad Ps. 84. 14.
hoc

hoc institutum B. Bernardus locum istum
Psal. 88.15. explicat: illumque adiungit: *Iustitia & iudicium præparatio sedis tuæ.* Non ergo sedes paratur Deo in anima, per id quod non est iustum, aut per id quod contra diuinam legem est; sed potius dæmoni. His e-
Ps. 118.24. gregiè fauet illa Dauidis sententia: *Consilium meum iustificationes tuæ:* in Hebræo, vt ait Pagninus: *Viri consilij mei, iustificationes tuæ.* Iustificationes vocat, diuina præcepta, iustificata in semetipsis. Consi-
Homil. 45. ad populũ. derat B. Chrysostomus hominem, quasi Regem sedētem in solio cordis sui, quem multi inducunt ad hoc, vel illud agendum. Eget propterea consiliarijs, quorum directione sine errore procedat. Quos ergo consiliarios adhibebit, vt rectè se determinet? *Viri consilij mei, iustificationes tuæ:* quia id solum homo rectum iudicare debet, quod consulit diuina lex, vel diuinum præceptum statuit, secundum legitimam Ecclesiæ intelligentiam. Quacun-
In Ps. 118. que persuasione reiecta, ait Basilius, obedire oportet iustificationibus Domini, id est, diuinis eius legibus. Hanc regulam nobis cœlestis magister nunc suo proponit exemplo, qui id ad quod excitabatur, impium esse, & malum colligit ex eo, quod diuinæ Scripturæ contrarium est, dicenti: Non tentabis Dominum Deum tuum.

§. 52. *Difficilia visa sunt Salomoni, quæ facilia in Christo redduntur, signanter via colubri super petram.*

§ 173 I*Terum assumpsit eum diabolus in montem excelsum valde, & ostendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum, & dixit ei: Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris*
Lib. de Salomone. *me.* Beatus Ambrosius peculiarem librum ideo de Salomone inscripsit, quia totum illum consumpsit in explicatione earum
Prou. 30.18 quæstionum, quas Salomon explicatu difficiles, imò impossibiles (iuxta lectionem Septuaginta, quam sequitur ipse) proposuit: vestigia aquilæ volantis, vias serpentis super petram, semitas nauis, & vias viri in iuuentute. In primis miratur Ambrosius, cur Salomoni hæc impossibilia ad explicandum visa fuerint, qui sapientissimus omnium hominum fuit & Propheta. Petijt ille à Deo sapientiam, qua omnia sciret: *Da mihi Domine sedium* *Sap. 7. & 9*
tuarum assistricem Sapientiam, vt sciam dispositionem orbis terrarum, virtutes elementorum, initium & consummationem, & medietatem omnium rerum: hanc sibi à Deo concessam fatetur ipse: *Omnium artifex* *Sapi. 7.21.*
docuit me Sapientia: & iterum: *Inuocaui & venit in me spiritus Sapientiæ.* Et quidem quod tam locuples possessor sapientiæ Salomon, cùm omnia cognouisset, quæ in carnis abditarum dispositionum tenebantur abscondita, hæc sibi impossibilia prætendit, quippe qui à Deo esset sapientiam consecutus, qui nouerat mundanæ dispositionis introitum, qualiter esset hoc cœlum omne quod cernimus, ardua sublimitate suspensum; quemadmodum fieret aëris istius circumiectus & fusus, æquo moderamine libratus in medio; quibus modis pigro ad imum dilapsa terra pondere subsisteret, qua ratione intra certas littorum metas, liquidi elementi impatiens fluctus lapsus exæstuet: quod principium rerum; quis finis, & quę essent media: quæ iterum diuisiones & mutationes temporum, non latebant, qui comprehenderat, qualiter sibi annorum mutua vicissitudo, redeunte orbe succederet, qua causa varios stellarum ageret cursus, præcedendo se nonnunquam, aut subitò subsequendo, vnde earum esset ortus, aut obitus, & alia multa, quæ sapientia docente cognouerat. Mirum inquam, quod ista, quæ sibi impossibilia esse dicit, aut scire non potuit, aut videre. Et admirationem auget, res istas tales videri, quæ nec difficiles, nedum impossibiles ad intelligendum, tres saltem primæ quæstiones videntur. Quot enim venatores sunt, qui aquilæ cursum & volatum, etsi cęlum fere pertingentem, viderunt oculis, & explicarunt verbis? Facile est ad intelligendũ, cur nul-

nullum volatus sui vestigium in aëre relinquat, quoniam aër facilimè à volantibus scinditur, sed facilius eis transeuntibus continuatur. Facilior videtur via nauis in mari: quot namque nauigatores sunt, qui vias eius in mari certis regulis circunscribunt; & qua ratione illas certissimè conficiat tradunt? Nullamque sui itineris relinquit semitam, quia aquæ fluidæ sunt, quę facilius ad seipsas redeunt, quam à se inuicem separantur. Sed & ita est facilimum intelligere, vias colubri super petram, vt potius, quid ibi sit difficile, non appareat. Nec enim difficile est ad intelligendum, duriorem esse petræ fortitudinem, pectore quantumcunq; duro serpentis. Vnde quantumcunque serpens, omnes quas voluerit vias super petram agat, hac & illac super eam feratur, nullatenus vel leuiter petram excauare poterit, suæ viæ aliquod vel minimum relinquens vestigium, sed potius eius pectus, quo super petram reptat, remanebit contusum,
¶174 contritumque. Hæc nihilominus (inquit Ambrosius) impossibilia ad explicandum tunc visa sunt Salomoni, qui quoniã prophetice loquebatur, & ea quæ futuro tempore erant complenda, figurabant, tunc cùm prædicebantur, videri manifestè non poterant: nec enim adhuc tempus erat, quo vmbra corpus fieret; aut veritas de figura. Nobis verò quibus Dominus Iesus Christus ostendit, quod omnia de seipso essent in lege conscripta, quibus aut nihil est occultum, quod nõ reueletur: & postquam signatum illum septem sigillis librum, nemo alter potuit reserare, quàm Christus, permissum & indultum est nobis, vt omnia & videre possimus & nosse, sicut ipse Dominus ait: *Pater, abscondisti hæc à sapientibus, & reuelasti ea paruulis:* & iterum: *Vobis, inquit, permissum est scire mysterium hoc.* Non ergo Salomon reprehendendus, quod non potuerit scire, quæ multo post eum tẽpore erant manifestanda, qualia erant mysteria illa Christi profundissima, quę in via nauis, aquilæ & serpentis præsignata agnoscebat. Signanter autem per vias colubri super petram, quæ

Matth. 11. 25.
Luc. 8. 11.

faciliora omnibus videtur, arcanum mysterium voluit præsignare, inquit Ambrosius. Quis enim serpens? Quæ petra? Quæ viæ? Quid est, quod nullum ibi serpens reliquerit vnquam vestigium? Hanc petram, Dominum nostrum esse, ambigere non debemus: quia sic Apostolus ait: *Bibebant autem de spiritali consequente eos petra: Petra autem erat Christus:* & Psalmographus: *Inpetra, inquit, exaltasti me:* Et Moyses in Cantico Deuteronomij: *Lactauit eos mel ex petra, & oleum de solida petra.* id est, quod dulcem daturus ijs esset Euãgelij suauitatem, aut Spiritum sanctum, per Chrismatis vnctionem. Et alibi ait: *Beatus qui tenet, & allidit infantes suos ad petram.* Quod vtique in religiosis parricidium erat, si petra ista figuram Christi corporis non haberet. Nemo enim beatus in funere est, qui infantes suos allidit ad petram; sed ideo beatus est, quod illos coniungit ad petram. Dixi ergo petram, Dominum & Saluatorem nostrum in Scripturis omnibus inueniri: serpens autem, ex ipso nomine, quod sit diabolus apparet, sicut callidior omnium bestiarum, quæ sunt super terram, id est, diabolus, qui ideo serpens dicitur, quod occultè serpat, & quod sensus hominis tenuiter in labendo pertentet: quos si conuicerit, medullis se hominum atque ossibus implicat & immergit. Hic serpens, in corpore hominis, quod Dei filius induerat, nulla malitię suę potuit imprimere vestigia, quamuis illud ausus fuerit sæpe tentare, sicut ipse Dominus in Euangelio ait: *Ecce venit Princeps mundi, & in me nihil inuenit:* & alibi: *Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis nõ nocebit eum.* Hæc est ergo petra .i. caro Christi nulla inimici iniquitate respersa, in qua nullũ serpentis vestigium apparet, vt scriptũ est, *Qui peccatũ nõ fecit, nec dolus inuẽtus est in ore eius.* Ita Ambros. Quę & eisdẽ fere verbis tradidit Chrysost. annotans, vere nũc sanctum Euãgelistam Matthæum, clarissimam huius quęstionis exhibuisse explicationem. Vias namq; (ita enim in plurali ex LXX. legit Ambrosius, quamuis in Vulgata, *Via* in singulari legatur)

Eod. lib. cap. 3.
1. Cor. 10. 4.
Psalm. 6. 3.
Deut. 32. 13.
Psal. 136. 6.
Ioã. 14. 30.
Psal. 88. 23.
1. Pet. 2. 22.
Hom. 5. ex diuersis in Matth.

tur) serpens super petram egit, quia omnes tẽtationes, quibus agere ille cõsueuit, nũc induxit, in omne latus se conuertit; nulla fuit via, quam non teneret, nullum iaculum, quod non emitteret, nullus sui pectoris dolus, quo non circa petram se circumuoluerit: sed nullum penitus vestigium reliquit; nihil namque eorum, quæ intendebat fuit consecutus: nam nec an
¶ 175 Christus esset filius Dei, potuit deprehendere; nec vllatenus tanquam hominem, vel ad leuissimum peccatum potuit inducere; vt vere hinc Paulus dicere potuerit,
In cap. 4. ad Hebræos sicut explicant Anselmus & D. Thomas: *Hebræ 4. 15.* *Tentatum per omnia, absque peccato.* Tentatus fuit per omnia, quia omnes tentationes suas diabolus induxit, omnesque vias suas serpens peregit, sed absque peccato: quia nullum vel leue ex vijs & itineribus istis, peccati vestigium fuit relictum. Non vnicam viam serpens egit, sed omnes, quas potuit, quia non vnica tentatione cursum perfecit, sed iterum atque iterum regressus, per omnia tentationum genera vagatus est, & omnem viam voluit tenere. Idque varijs modis: primo ex parte obiecti, quia ad omnem concupiscentiam excitare fuit conatus; ad concupiscentiam carnis per gulam, ad concupiscentiam superbiæ per ambitionem; ad concupiscentiam oculorum per auaritiam, vt bene di-
Luc. 4. 13. xerit Lucas: *Consummata omni tentatione*: quod nõ diceret (inquit Ambrosius) si non
Lib. 4. in Lucam. omnium tentationum genera tentasset: de quo supra. Secundo, ex parte agentis: omnes enim figuras & formas, quibus decipere solet, assumpsit. Namque initio sub specie hominis sancti accessit, inducens Christum, vt ex petris panes faceret: deinde sub specie Angeli lucis, eundem incitauit, vt ex pinnaculo se demitteret: & tandem propriam dæmonis personam referens, impijssimã idololatriam suadere voluit. Tertio ex parte locorum, nam ad omnia, quæ voluit loca, quæ suis tentationibus aptiora iudicabat, Christum duxit. Et tandem ex parte numeri ternarij: tres enim congressus, ad omnimodam victoriam statuti videntur belligerantibus, secundum communem æstimationẽ, iuxta quam dicimus: *A la tercera va la vencida:* & iuxta Philosophorum doctrinam, quam tradit & refert Aristoteles, numero ternario rem omnem comprehendi. Pro- *Lib. 1. de*
pter tria namque, inquit Aristoteles, Py- *Cœlo Tex.*
thagoricorum doctrinam citans, omnia *2. & 3.*
sunt, ipsumque ter, est omnia quæque. Nam quæcunque res numero ternario continetur & absoluitur, principio, medio & fine. Propter quod, inquit, numerum ternarium Deo Gentes in sacrificijs tribuebant, volentes hoc ipso, Deo id, quod totum & perfectum est exhibere. Et certe in Scriptura sacra omnis actio frequenter numero ternario finitur. *a* Ter a 2. *Cor.*
Paulus Dominum rogauit, *b* ter Christus 12. 8.
orauit ad Patrem; *c* ter Petrum de dile- b *Matth.*
ctionis affectu examinauit, sicut ille 26.
ter, id est omnino denegauerat, quasi nu- c *Ioan.* 21.
mero ternario completo, non sit vltra progrediendi locus. Communiter quidem, diabolus semel victus, fugit (inquit Am-
brosius, *d* & D. Thomas *e* explicat) quo- d *Lib.* 4.
niam cum superbissimus sit, maxime ti- *Lucam.*
met sæpius vinci, & superari. Aliquando e. 1. *p. q.*
tamen ita ex professo bellum contra ali- 114. *ar.* 4.
quem assumit, vt totum suum honorem in eo constitutum iudicet: tuncque si in primo congressu victus fuerit, non ad eundem reuertitur, sed ad alium transit fortiorem. In quo si iterum succubuerit, omnes tandem fortitudinis suæ vires educit.
Id quod Origenes in Beato Iob (quem ex ¶ 176
professo tanquam rem in qua suum con- *Tract. 2.*
stitutum cernebat honorem & æstima- *in Iob. in*
tionem, expugnandum assumpsit) consi- *prin.*
derauit. Admirabilis Iob, inquit Origenes, cum prima congressione victoriam de diabolo perfecisset, atque triumphator de maligno extitisset, quanto magis victoriam de illo sumpsit, tanto amplius illum ad zelum circa se, & ad maius certamen atque bellum commouit: velut enim inextinguibilis ignis flamma succensus nequissimus tractans apud semetipsum dixit: Nunc mihi est belli tempus, nunc euidenter cecidi propter tolerantiam eius: non est mihi fugiendum: adhuc est

mihi congrediendum. Timeo ne rursus terribiliter cadam ante eum; sed melius est, vt congrediar: forsitan tandem victoria ad me reuertetur: forsitan contemnit sua; ideo ille in primo vicit congressu: forsitan & filios non summe diligebat, & ideo in secundo congressu victor euasit: sed seipsum non contemnit, suum proprium corpus non spernit, proprios suos dolores non despiciet. Quæram illum, ipsum requiram, corpus ipsius percutiam dolore, liquefaciam vulneribus, consumam vermibus, forsitan his doloribus succumbens, maledicet; forsitan hanc pœnam non sufferens, blasphemabit. Adhuc mihi spes est victoriæ. Hæc itaque & his similia cogitans, atque apud semetipsum tractans nequissimus diabolus, rursus impudentia vtitur, rursus importunitatem demonstrat, rursus tanquam canis rabidus in baculum irruit. Hæc & alia Origenes. Assumpserat diabolus tanquam rem sibi summe honorificam, beatum Iob ad aliquam blasphemiam trahere. Primo itaque congressu, bona eius absumpsit; secundo iam fortius agens, filios illius occidit, & cum se in hoc congressu victum cerneret, tanquam rabidus canis percussus, validiori ira & indignatione summe commotus, omne venenum tandem euomens, ipsummet vulnere seu vlcere pessimo impetiuit. Similiter igitur nunc cum Christo Domino agere contendit, & tanto validius contra illum insurgit, quanto eum fortiorem ipso beato Iob experitur; & victus tanto maiori confusione manet respersus, quanto Christus validius, quam sanctus Iob eius contriuit conatus, quem quasi calcans, tandem omnimodè pudefecit, dicens: *Vade Satana.*

◆§(o)§◆

§. 53. *Diabolus mentitur promittens bona, quæ tamen repræsentat gloriosa, cuius linguam Dauid vocauit dolosam, cum carbonibus desolatorijs.*

SEMEL & iterum coluber reptauit super petram, nullatenus tamen petra cessit, nec aliquod itineris sui vestigium potuit in ea relinquere, propterea § 177
tertio, *iterum*, inquit Euangelista, fortius toto pectore nititur, laborat, & reptat, & eam aggreditur viam, qua fortiora corda solet emollire. Illa est, cum ingentia & excellentia bona repræsentat, liberaliter offerens illi, qui quæ suadet compleuerit. Huius tentationis efficaciam ostendit Propheta ipse, vt annotauit B. Gregorius Nyssenus, expendens Dauidem, illis verbis: *Sagittæ potentis acutæ, cum carbonibus desolatorijs*, dicere voluisse, illas esse sagittas acutiores & potentiores, quæ sunt cum carbonibus desolatorijs. (*Homil. 5. in Can. ad finem. Psal. 119. 4.*) Potētis nomine, iuxta Gregorium Nyssenum, diabolus intelligitur, cuius potentiam ipse varijs Scripturæ locis ostendit, quam & expressit Deus dicens: *Non est potestas super terram, quæ ei possit comparari.* (*Iob. 41. 24.*) Sagittæ illius sunt tentationes, quibus animam impugnat. Hæ aliquando sunt infirmæ ac debiles, tunc autem sunt validæ ac potentes, quando sunt cum carbonibus desolatorijs: & his vtitur ipse, quando omnes suæ potentiæ vires extrahit, vultque totaliter rem conficere. Carbones desolatorij, apud Basiliū & Chrysostomum, sunt, qui desolationem faciunt, & consumptionem. (*In Psa. 119*) In Hebræo, vt annotat Chrysostomus, dicuntur carbones iunipetini aut iuniperei: inter omnia enim ligna, iuniperus est aptior ad recipiendum & conseruandum ignem, ita quod carbones iuniperi, ardentiorem acutioremq; continent ignem validissimum ad succendendam & colliquandam rem duriorem, etiā lapides ipsos; quo propterea vtuntur conflatores,

res, quando duriora metalla volunt emollire aut colliquare. Idem est ergo, cum carbonibus desolatorijs, & cum carbonibus ardentissimis, ignitis, splendentibus, micantibus, quales sunt iuniperini, qui ad succendenda & desolanda ea, quæ fortissima sunt, validiores existũt. Hos autẽ carbones intelligit Nyssenus, bona terrena, diuitias, facultates, honores, quæ quoniam diabolus repræsentat tanquam ignita, splendentia, fulgentia, ac micantia, tanquam carbonibus ardentissimis, ardore concupiscentiæ per illa cor succendit, sicque desolat corda, & omne animæ bonum consumit, & ad malum quod vult, eorum promissione perducit. Ex quibus non incongrua Psalmi intelligentia erui potest. Dauid vt annotauit Augustinus, *In Psa.* 119 estque communis sensus sanctorum Patrum, illum Psalmum edidit, ex persona hominis ascendentis ad superna, qui propterea primus est eorum, qui pro Cantico graduum inscripti sunt, vt sæpe annotauimus. Hic autem, eo ipso quod ascendere nititur, tribulationes experitur, quibus compellitur orare ad Dominum, qui propterea in principio inducitur dicens: *Ad Dominum cum tribularer clamaui, & exaudiuit me.* Et si quæras: Quidnam est, quod magis torquet, & quid est quod magis timet iste ascendens, propter quod ad diuinum fauorem implorandum se conuertit? Ipsemet seipsum explicat, subdens: *Domine libera animam meam à labijs iniquis, & à lingua dolosa.* Non dubium, per labia iniqua & linguam dolosam, intelligi labia, linguamque dæmonis, non quidem carnea, sed spiritualia, quibus spiritualiter loquitur, decipereque conatur: quæ per antonomasiam dicuntur iniqua, & dolosa, aut fallacia, & *Ioan.* 8.44 mendacia, sicut ipse proprie & absolute § 178 dicitur, *iniquus & mendax, & pater mendacij, & cum mendacium loquitur, ex proprijs loquitur.* Tunc autem diabolus agit labijs iniquis, & lingua dolosa, quando dolosis mendacibusque promissionibus, ad iniquitatem & peccatum pertrahere nititur: cum scilicet inducit ad rem illicitam, spondens & promittens pecunias, delectationes, honores &c. Quod ergo summè timet iste ascendens est, verba dolosa aut promissiones mendaces diaboli, per quas crudele bellum indicere solet. Per hanc enim linguam dolosam, deiecit parentes nostros in paradiso, cum eminentissimis Dei donis essent ornati, dicens eis: *Eritis sicut Dij.* Per hanc in maximas augustias *Gen.* 3.5. coniecit Dauidem, dum promittens ei honorem & gloriam, concitauit ad nu- 1. *Paral.* 21 merandum populum. Per hanc induxit Acham, vt manus contra Dei legem extẽderet, ad regulam auream suffurandam, *Iosue* 7. vnde sibi extremum malum induxit. Per hanc quotidie deijcit innumeros; hunc in luxuriæ cœnum, promittens delectationem, illum in profundum auaritiæ, promittens pecuniarum abundantissimam copiam; alium ad ima perditionis, honores eidem offerens: vt vere dicere possimus illud: *Repromissio nequissima, multos perdidit dirigentes, & Eccl.* 29. *commouit illos, quasi fluctus maris.* Quia 24. sicut fluctus maris mentem turbant, & hominem è statu suo deijciunt, ita promissiones dæmonis, titubare faciunt eos, qui sanioris sunt capitis: *Viros potentes girans*, id est in circuitu trahens, *Lleua al retorcero à los mas poderosos: Migrare fecit, & vagati sunt in gentibus alienis.* Quid non obtinet diabolus huiusmodi 2. *Reg.* 11. promissionibus? Quẽ non deijcit, & à supremo statu in imum detrudit? Dauidem, qui leonibus fortior erat, in circulum tra- 3. *Reg.* 11. xit, & deiecit, promittens delectationem, quam cum Bethsabee habere posset, si eam vocaret. Salomonem omnium hominum sapientissimum, vagare fecit in gentibus alienis, dum promittens ei ingentes animi oblectationes, ad alienigenas ducendas, & earum Deos colendos *Ioan.* 13. incitauit. Iudam Apostolum, ad immanẽ proditionem pertraxit, promittens pecunias. Saulem ad sui ipsius homicidiũ crudele & stultum compulit, repræsentans, id sibi honorificum, &c. Dolosam ergo linguam iste ascendens vehemẽter timet. Sed ascendentem interrogat Dauid, quasi

obij-

obijciens: *Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam?* Quasi dicens; Quid quæris remedium, quod tibi applicetur, ad hoc vt linguam non timeas, quam dolosam agnoscis, & confiteris? Nihil enim amplius necessarium videtur, vt libereris ab illa, quam cognoscere eam esse dolosam. Si quis remedium peteret, vt liberaretur ab eo, cuius verba scit esse dolosa, quibus eum excitat, vt comedat cibum, in quo venenum latet, responderemus, facilimum esse remedium: illud est, non credere verba, quæ dolosa esse agnouit. Verba quidem quæ ita sunt dolosa, vt homo eorum dolum, & fallaciam ignorat timenda sunt: nam illa sæpissime exi-
Gen. 34. tium inferunt; qualia fuerunt quæ in dolo locuti sunt filij Iacob ad Regem Si-
2. Reg. 3. chem, qui credebat verba illa simplicia esse, non dolosa. Similiter quæ in dolo locutus est Ioab ad Abner, quę Abner nesciebat esse dolosa, nec credebat, quod Ioab in dolo loqueretur. Illa insuper quibus ad octo-
Iere. 41. ginta viros locutus est Ismahel, filius Nathaniæ, quos quia dolos non suspicabantur, duxit ad locum, vbi eos interfecit.
Iosue 9. Imo & dolosis verbis deceperunt Gabaonitæ sanctum Iosue, quia nequaquam aliquatenus fuit suspicatus, eorum verba
§ 179. fuisse dolosa. Illa tamen verba, quæ ab aliquo cognoscuntur esse dolosa, nulla ratione timentur ab eo. Stultissime certe mortem incurreret is, qui prouocatus promissionibus quantumcunque magnis ab eo quem nouit inimicum, & verbis dolosis agentem, intendentem solummodo mortem inferre, in eum locum tenderet, ad quem ab illo aduocaretur. Facile fuit Iudæ Macchabæo eiusque fratribus, non solum non comprehendi promissionibus Nicanoris, sed eas irridere, quas nouerant
1. Mac. 7. 30. fuisse dolosas: *Innotuit enim sermo Iudæ, quoniam cum dolo venerat ad eum, & conterritus est ab eo:* id est timuit eum, & caute recedendo (vt exponit Lyra) illas promissiones declinans, *noluit videre faciem eius.* Hoc ergo vult dicere Dauid: Quodnam remedium petis ad linguam dolosam? Nihil melius dari aut apponi potest, ne tibi noceat, quam intelligere linguam illam esse dolosam. Quid enim tecum agere poterit lingua, quantumcunque multa sint, quæ promittit, si dolosam eam agnoscis, & supponis? Respondet tamen ipsemet, ex eiusdem ascendentis persona, causam exprimens, cur linguam timeat dolosam: verba namque quæ ab ipso procedunt, sunt *sagittæ potentis acutæ, cum carbonibus desolatorijs*, ignitis, accensis, splendentibus, ac micantibus. Quamuis namque ea quæ diabolus promittit, nullius sint ponderis, & dolose loquatur, illa tamen ita repræsentat, vt videantur fulgentissima, splendida, & refulgentia ad modum carbonum iunipereorum, qui splendent ardentissimo igne, & eius ardore cor succedunt, & cupiditatis calore emolliunt & desolant. Mirum est; quomodo Christo repræsentauit regna mundi, non quidem obscura, sed splendida, refulgentia, gloriosa: *Ostendit* inquit, *omnia regna mundi, & gloriam eorum*, quasi carbones accensos, fulgidos, & splendentes, potentes corda fortissima, nisi diligenter attendant, desolare. Visusque est Dauid alludere ad illud, quod de dæmone sub specie ceti, Deus dixit: *Halitus eius prunas ardere* Iob 41. 12.
facit. In Hebræo verbum, *Lihat*, quod significat ignire, inflammare, à quo nomen, *Lahat*, quod significat rem fulgentem, & splendentem, quomodo depingitur, *gladius flammeus in manu Cherubim.* Prunæ Gen. 3. 24. גחלת
autem in Hebræo dicuntur *Gabheleth*, quæ vox significat carbonem, qui cum in se nigerrimus sit, flatu tamen aut halitu, splendidissimus redditur, vt velit dicere: Flatu aut halitu oris sui, carbones atros, obscurissimosque, reddit fulgentissimas, & splendentes, & micantes prunas: vt Solis cuiusdam clarissimi, aut fulgentissimæ stellæ speciem tenere videantur. Hoc diabolus agit, hæc eius vis, & astutia, qui res proponit, in se quidem viles & dignas contemptu, sed quas, suasionis suæ halitu, & instigationis suæ flatu, ita accendit, vt eas splendentes reddat ac fulgentes. Videbis hominem toto pectore affectum muliërculæ vilissimæ, fœdissimæ, ac immun-

dæ; &

dæ, & miraris, quomodo vir cordatus id agere possit: sed ratio est, quia diabolus suggestionis & suasionis suæ halitu, eam menti illius, tanquam splendidissimam, pulcherrimamque exhibet. Videbis alium summo conatu diuitias optantem & quærentem, quæ nihil aliud sunt, quam vile, *ac densum lutum*, vt dixit Habacuc: sed diabolus eas refert, quasi fulgentes stellas: ex quarum influxu omne mundi bonum proueniat. Inuenies similiter hominem, suprema diligentia quærentem, honoris locum, qui in se vanior est ipsa vanitate: sed diabolus eum exhibet tanquam fulgidum sidus, quo in Republica fulgere possit, sicut Sol in cœlo residens. Ex his explicat Diuus Gregorius Nyssenus, quomodo potuerunt parentes nostri, qui eximia præstabant sapientia à Deo infusa, credere, in paruo pomo talem esse vim & diuinitatem, vt manducantes, non solum redderet diuinos, sed & Deos faceret. Nemini dubium est, Adam saltem, cognouisse linguam dolosam, & mendacem: *Neq; enim ille seductus fuit in præuaricatione*, ait Apostolus, sed cognouit aperte, pomum in se, rem esse parui momenti, & nullatenus habere virtutem, qualem lingua dolosa mentiens fingebat: illud tamen diabolus suæ instigationis & suggestionis halitu, ita succendebat, splendidumque reddebat, quod repræsentabat tanquam rem dulcissimam, & suauissimã, quasi cibum ipsius Dei, proportionatum & aptum ad conferendum & conseruandum diuinum esse, & aperiendum oculos, vt omnia scirent, qui eo vescerentur: & ita ille loquebatur lingua dolosa, quod simul pomum, tanquam illustrissimum carbonem succendebat, & cor desolabat: *Vidit namque mulier lignum, quod pulchrum erat visu, suaueque ad vescendum.* Non tantum pulchritudinem pomi, sed & gustum, quẽ sola lingua percipere potest, quasi per oculos diabolus ingerebat, ideoque suauissimum ad vescendum mulier videbat pomum, cuius saporem nusquam adhuc per gustum perceperat: comedit propterea ipsa, & comedit Adam. Hoc ipsum in Dauide licet intueri, viro quidem secundum

Haba. 2. 6

Li. de Opific. hõ. c. 20

1 *Tim.* 2. 14

§ 180

Genes. 3. 6.

cor Dei, cuius mentem ita illustrauerat Deus, vt fateatur ipse, quod erat *sicut aurora, cum mane sine nubibus rutilat*: & dicere potuit: *Incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.* Quomodo ergo à dæmone tractus fuit ad adulterium, homicidiũ, & scandalum? *Vidit*, inquit, *mulierem se lauantem, ex aduerso super solarium suum, & erat mulier pulchra valde.* Cognoscebat sane Dauid, quidnam substantiæ haberet mulier, & quam fallax eius esset pulchritudo, qui dixit: *Vniuersa vanitas omnis homo viuens. Veruntamen in imagine pertransit homo, sed & frustra conturbatur*, & allicitur rerum pulchritudine & venustate, quæ quauis imagine fallacior est. Linguam ergo mendacem, dolosamque deprehendit: nihilominus ita diabolus mulieris speciẽ repræsentabat pulcherrimam, & gustum, quem cum ea habere poterat, ita mentis suæ oculis ingerebat, vt quasi splendidum Solem illam coram eius oculis exhiberet, qua totus ipse posset oblectari, cuius ardore, cor illius succendit, & omnino desolauit. Sciebat igitur linguam, quæ eum excitabat, fuisse dolosam, sed ita carbonem flatu suo succendebat diabolus, vt fecerit mulierem tanquam ardentem prunã inflammantem, & consumentem omnia eius viscera & præcordia. Qua de causa merito postea clamabat: *Lumbi mei impleti sunt illusionibus*, quia vere se à diabolo illusum deprehendit, omniaque quæ ille repræsentauerat, phantastica illusoriaque fuisse: *Et non est sanitas in carne mea.* Hoc ipsum quotidie apud nos ipsos, magno cum nostri detrimento, experimur. Equidem tu, quem diabolus ad auaritiam excitat, aperte cognoscis, hæc omnia terrena, esse vilissima stercora, indigna vt pro eis animæ bona perdas, & te constituas in damnationis æternæ periculo, & quod illa omnia dimissurus es in morte, quam nescis, si hodie sis incursurus. Cognoscis ergo linguam esse dolosam, quæ te excitat ad furtum, rapinã, vsuram, &c. vt diues fias. Quid est ergo, quod agnoscens dolum linguæ, eius ductum toto pondere insectaris? Similiter tu, quem lingua diaboli suadet luxum, manifeste

2 *Reg.* 23. 4

Psal. 50. 8.

2 *Reg.* 11. 12

Psal. 38. 6.

Psal. 37. 8.

feste cognoscis delectationem cito transituram, mansurumque peccatum, & æternæ damnationis reatum, & quod nullum fructum habiturus es, in his in quibus postea erubesces. Linguam ergo dolosam esse, quæ te decipit agnoscis. Quid igitur est, quod tam misere, & effrænate duceris? Tu itidem, quem ad ambitionem inimicus impellit, euidenter cognoscis, vtilius esse animæ tuæ & rebus tuis intendere, quã ambiendo dignitatem, nunquam quiescera, & immensas facere expensas, laqueumque tibi ipsi parare. Quid igitur esse potest, quod linguam, quam mendacem & dolosam esse cognoscis, sequaris & auscultes? Certe horum omnium ratio est, quia dæmonis halitus, prunas facit ita splendẽtes, micantes, & ardentes, vt voluntatem tuam succendant; & ad se alliciant. Repræsentat enim tibi pecunias, tanquam summum quoddam bonum, quibus qui abundant, omnia quæ desiderare possunt habent, qui illis carent, omnibus bonis spoliati iudicantur. Repræsentat tibi vxorem alienam, & delectationem carnalem, tanquam rem summe appetibilem, quæ omnino tuum posset saciare appetitum. Refert similiter dignitatem, tanquam quid splendidum, quod te illustrissimum clarissimumque reddet. Quamuis ergo lingua sit dolosa, sed sagittas suas ardentibus efficit carbonibus, splendidisque, quibus animam desolare contendit. Vide quomodo volens Christum penitus deijcere, sagittas misit cum carbonibus desolatorijs, ostendens & promittens regna mundi, non quomodocunque, sed splendentia, gloriosa, & quasi micantia, quæ animum illius cupiditate succenderent, & appetitum allicerent & inclinarent.

❧ (o) ☙

§.54. *Diabolus ostendit regnorum gloriam apparentem, qui vera mala abscondit sub apparentibus bonis: è contra Deus sub apparentibus malis, vera bona abscondere solet.*

¶ 181.

OSTENDIT *omnia regna mundi, & gloriam eorum.* In Hebræo gloria dicitur, *Chabod*, quæ vox significat, id omne quod illustre est, & splendidum, vt diuitias, delitias, honores, dignitates, & quidquid conducere potest, vt aliquis inclytus excellensque appareat: quia voce filij Laban vsi sunt, de Iacob loquentes. *De illius* (scilicet Laban) *facultate ditatus, factus est inclytus.* In Hebræo, fecit gloriam. Et Esaias, *suspendam omnem gloriam domus patris eorum*: Et de Assuero dicitur: *Vt ostenderet diuitias gloriæ Regni sui*, id est, diuitias, quibus eius imperium splendebat, & potens erat. Ostendit ergo diabolus omnia Regna mundi, & gloriam eorum, id est, quicquid in eis est splendidum, illustre, gloriosum, fulgidum, honorificum, &c. More suo diabolus agit, tantum ostendens id, quod erat gloriæ in Regnis mundi. Certe mundus ipse, omniaque illius Regna, plena sunt doloribus, afflictionibus, & curis. Ad hoc demonstrandũ, Rex Salomon (vt annotat Chrysost.) postquam omnia comprobauit, concionatoris agens officium, librum edidit Ecclesiastes, in quo ostendit, se quidem manum ad omnia, quæ in mundo splendida & gloriosa apparent, conieciße, omnia tamen inuenisse plena laboribus, & tristitijs. *Vidi*, inquit, *cuncta, quæ fiunt sub Sole*, id est, in mundo vniuerso eueniunt, *& ecce vanitas, & afflictio spiritus.* In Hebræo verbum *Raghagh*, quod significat conterere, & confringere. Ideo Chaldæus. *Omnia confractio spiritus. Todo es quebrantamiento de alma, o quebranto de corazon.* Quod inductione ab experientia desumpta elegantissime prosequitur, & demonstrat. Exponit namq; se pecunias innumeras auri, &

כבד. *Gen.* 31. 1. *Esa.* 22. 24. *Esther.* 1. 4. Regna plena dolor *Hom.* 55. *ad pop.* *Eccl.* 1. 14. רעע. *Eccl.* 2.

& argenti, coaceruasse, & substantias Regum, ac Prouinciarum obtinuisse, delitijs cunctis vacasse, omni ciborum genere fuisse oblectatum, innumera seruorum multitudine septum, ædificasse domos, plantasse vineas, fecisse hortos, & pomaria conseuisse, & conseruisse ea cuncti generis arboribus: extruxisse piscinas aquarum, possedisse seruos & ancillas, multamque familiam habuisse, armenta quoque & magnos ouium greges, fecisse sibi cantores & cantatrices, scyphos & vrceos in ministerio ad vina fundenda, *& omnia*, inquit, *quæ desiderauerunt oculi mei, non negaui eis, nec prohibui cor meũ, quin omni voluptate frueretur, & oblectaret se in his, quæ parauerā, &c. vidi in omnibus vanitatem, & afflictionem animi.* Quisnam explicare valeat, quibus torqueantur doloribus Principes, quibus curis affligantur diuites, quibus torsionibus conterantur, qui mundi nitent gloria. Pulcherrimum quidem reddebant ipsum Absalom capilli, qui quo longiores erant, magis eius augebant splendorē & pulchritudinem, *sed cæsaries grauabat caput eius*, & ingenti capitis dolore tenebatur, & tanto dolor ipse crescebat, quanto capilli, quibus fulgebat, magis augebantur. Gloriosus splendidusq; Rex apparet, regnorũ suorum gloria, splendenti purpura, &c. sed quanto maior hæc est, maiori capitis dolore angitur, & torquetur, maioribus distenditur curis, & timore ampliori affligitur & conteritur. Semel ad visionem vnius somnij, *conterritus est spiritus illi⁹* magni Principis, supremiq; Monarchæ Nabuchodonosor: & iterum, cum quietus esset, & *florens in palatio, somnium*, inquit, *vidi, quod perterruit me, & cogitationes meæ in strato meo, & visiones capitis mei conturbauerunt me.* Somnium sufficit supremos Principes conturbare, leuis suspitio eos valde solicitos reddit, & vigiles. Inclytus apparet diues pecuniarum suarum gloria, sed immēsis curis affligitur, & innumeris anxietatibus solicitatur, quæ necessariæ sunt ad o-
§ 182 pes conquirendas, augendas, & conseruādas. Extendit Moyses manum ad puluerē terræ, & statim cinifes orti sunt, qui nullatenus quietum somnum sumere sinebant. Ita accidit diuiti, qui ad diuitias, quæ sunt puluis terræ, cor applicat, & extendit, qui etiam ipsamet abundantia sæpe torquetur & peruigil redditur, sicut ille, qui noctu in lecto cogitabat, *facere horrea maiora*: de quo supra late dictum est. Gloriosus apparet pater, filijs circundatus, tanquam *oliuæ* nouellis germinibus circundantibus eam: & sicut *vitis* plena racemis, sed quantos dolores, curasque afferant, expressit ille insignis vir, magnusque pater, aut Patriarcha Iacob, qui ad primogenitum suũ Ruben dixit: *Tu principium doloris mei*. nam etsi multos dolores antequā filios habuisset, esset perpessus, pastoris officium agēs, dolores tamen acres & afflictiones, quæ hoc nomine dignæ essent tunc in eo cœperunt, quando filios incepit habere. Si vero alia, quæ in mundo sunt aspicias, ita omnia plena lacrymis, & gemitibus inuenies, vt infelicem iudices eum, qui in mundo versatur. Ita Salomon: *Verti me ad alia, & vidi calumnias, quæ sub Sole geruntur* (alij legunt, oppressiones, circumuentiones, fraudes) & *lacrymas innocentium, & neminem consolatorem, &c. & laudaui magis mortuos quā viuētes, & feliciorem vtroq; iudicaui, qui necdum natus est, nec vidit mala, quæ sub sole fiunt.* Omnia ergo mundi regna plena sunt malis, doloribus, timoribus, anxietatibus, curis, lacrymis, oppressionibus, suspitionib⁹: *& totus deniq; mundus in maligno positus est.* Nihilominus tamen nihil horum ostendit diabolus, sed solūmodo gloriam, & splendorem exterius fulgentem & nitentem, sub quo tot tamq; innumera mala abscondita latent. Hic dæmonis est mos, inquit Beat. Gregorius, quod vt trahat animos hominum, ea tantum illis ostendit, quæ voluntati eorum possunt placere, allicereq; eorum appetitum, sub quibus grādia multaq; abscondit mala, quæ incurrant. Ita explicat de eo, illud: *Sub lingua ei⁹ labor & dolor.* Linguā eius vocat, instigationē, suasionemq; illius, quam facit proponēdo solummodo ea, quæ videntur bona, sub quorum specie abscondit laborem & dolorem, qui in eis inuenitur, & mala ad quæ pertrahere conatur,

Marginalia: *2 Re.14.26* — *Dan.2.* — *Dan.4.* — *Exod.8.* — *Luc.12.18.* — *Psal.127.* — *Gene.49.3* — *Eccles.4.1.* — *1 Ioan.5.19* — *Li.14.Moral.cap.5.* — *Psa.9.7.*

natur, sicut piscator, sub specie cibi conuenientis, quem ostentat, abscōdit hamum, quo piscem capiat. Hæc fient manifesta, si obseruemus diuersum, imo & contrarium esse agendi modum, Dei & diaboli. Deus inducit quidem ad verum bonum, & æternam gloriam, quam tamen induit specie mali apparentis, & pœnæ temporalis: diabolus è diuerso, ad id quod vere & plene malum est, & ad æternam pœnam excitat, quam tamen induit specie & velamento apparentis, & temporalis iucunditatis & gloriæ. Semper consueuit Deus bona abscondere sub specie apparentium malorū: in naturalibus enim, abscondit aurum & argentum sub terræ arentis facie, vniones & corallium sub aquarum profunditate, &c. Vnde Dauid de impijs loquens, *de absconditis*, inquit, *tuis, adimpletus est venter eorum*, id est, voluntas eorum curat impleri thesauris auri & argenti, & pretiosorum lapidum, vt exponit Eusebius, quos Dauid absolute, *Abscondita*, vocat, quia omnia huiusmodi bona Deus abscondit in visceribus terræ & maris. Neque hoc est mirum, cum vsque ad nucleum abscondat sub duro cortice in fructibus, &c. In semetipso Deus idipsum præstitit abunde, cum se voluit mundo manifestare: tunc siquidem nihil aliud facere visus est, quam abscondere bona sua, diuinitatem sub humanitate, diuitias sub paupertate, omnipotentiam sub fragili conditione, gloriam sub pœnis & lacrymis, vt bene dixerit Propheta: *Vere tu es Deus absconditus, Deus Israel, Saluator*: & ipse similem seipsum dixit: *mulieri, quæ abscondit fermentum in farinæ satis tribus, donec fermentatum sit totum*. Sed & bona, quæ nobis reposita habet, sub temporalibus malis semper abscondere voluit: Regnum cœlorum sub paupertate spiritus, consolationem sub lacrymis, facietatē sub esurie, gloriam sub ignominia, tranquillitatē sub persecutione, vitam æternam sub morte, æternam beatitudinem sub opprobrio crucis. Vnde egregie de eo agens Esaias: *Ecce*, inquit, *in iustitia regnabit Rex, &c. Et erit sicut vir, qui absconditur à vento, & celat se à tempestate*. De Christo Domino sermonem esse, docent Hieronymus, Theodoretus, Procopius, & Cyrillus, qui vere plene & absolute dicitur Rex, cui omnia tradita sunt à Patre, qui dixit per Dauid: *Ego autem constitutus sum Rex ab eo, &c.* Mentitur diabolus (vt dicemus) quando ostendens omnia Regna mundi, dixit, se Regem & Dominum eorum esse, & sibi hæc omnia tradita fuisse. Hoc enim Christo conuenit, *quem constituit* Pater *haeredem vniuersorum*, cui *omnia dedit in manus, &c.* Rex iste regnaturus dicitur in iustitia, aut ad iustitiā, aut vt in Hebræo, *ad iustificandum*, ad hoc enim orditum fuit Regnum eius, de quo alibi. *Et erit sicut vir, qui absconditur à vento, &c.* In Hebræo: *Erit vir occultans spiritum*, id est, occultans suam diuinitatem, inquit Procopius. Vnde cum Petrus fuisset eam confessus, prohibitus est tam ipse quam eius condiscipuli, id manifestare, quodadusq; pateretur. Septuaginta: *Erit vir occultans sermones suos*, quia loquebatur Christus in parabolis (inquit Cyrillus & Theodoretus) quibus mysteria sua indignis occultabat, vt ipse Apostolis dixit, *Vobis datum est nosse mysterium Regni Dei, cæteris autem in parabolis, vt videntes nō videāt, &c.* Sed existimo, nomine sermonum suorum, intellexisse diuitias suas, bona sua, res suas, cōmuni phrasi Scripturæ, qua signanter idem Esaias vsus est, agens de Ezechia: *Non fuit verbum, quod non ostenderet eis Ezechias*, id est, nulla fuit res in thesauris suis, quam non demonstraret nuntijs Regis Babylonis. Hoc Rex iste acturus inducitur, quod erit occultans thesauros, diuitias, facultates ac bona sua. Quod & vere Christus Dominus compleuit, qui quæ fidelibus suis promittebat bona, occultabat sub specie malorum apparentium. Vnde & dicebat ad omnes: *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suā, &c.* & iterum: *Qui amat animam suam, perdet eam, & qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam*: Et, *si quis non renuntiauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus*: Et, *qui non odit patrem & matrem, adhuc & animam*,

Margin notes: Psal. 16. 14. — Esa. 45. 15. — Luc. 13. 21. — Matt. 5. — Esa. 32. 1. — Inc. 32. Es. — Psal. 2. 6. — Hebr. 1. 2. — Ioan. 13. 3. — Matth. 17. — Luc. 8. 11. — Esa. 39. 2. — Luc. 9. 23. — Ioan. 12. 25. — Luc. 14. 33.

Luc.14.26 *mam suam, non potest meus esse discipulus:* Et, *qui maior est in vobis, fiat sicut iunior, & qui*
Luc 22.26 *præcessor est, sicut ministrator.* Venit ad eum
¶ 1 quidam Scriba, superbia & auaritia exci-
Matt.8.19 tatus, vt sancti Patres annotant, Chrysostomus *a*, Ambrosius *b*, Hieronymus *c*,
a Hom.28. Augustinus *d*, & Gregorius *e*, existimans,
in Matth. quod si in eius societate viueret, posset
b Li.3. offi. temporalia bona acquirere, quia videbat,
cap.11. & Christum magna in veneratione haberi,
serm. 79. & quod ijs, qui sibi adhærebant, faculta-
c In cap.8. tem dabat, vt dæmonia eijcerent, & lan-
Matth. guores curarent, vnde ille posset magnam
d Ser.7. de bonorum copiam acquirere, sicuti Simon
ver. Dom. Magnus, qui ab Apostolis emere volebat
e Libr.19. gratiam faciendi miracula, vt temporali-
Mor. cap.1 bus bonis redundaret: cuius mentem Do-
Actio.8.18. minus cognoscens, respondit: *Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos, filius autem hominis non habet, vbi caput suum reclinet:* Quasi dicat: Ego in hoc mundo, id non habeo, quod vulpibus, & volucribus, & animalibus non deest; quid putas habiturum eum, qui sequitur me, & ad meam desiderat transire societatem? Intellige, quod sequentibus me, non bona temporalia, delitias, diuitias, aut lautam vitam exhibeo, sed paupertatem, nuditatem, contemptum, deiectionem. Hac de causa difficile videbatur hominibus, illum sequi, & scandalizabantur innumeri in verbis eius, quibus dixit: *Vultis me interficere, quia*
Ioan.8.37. *sermo meus non capit in vobis.* Dixi, me Christum Regem esse, & videtis, me oculis vestris ostendere paupertatem, cõtemptum, crucem, mortificationem, quæ omnia indigna vestro iudicio videntur vero Regi Messiæ, quem expectatis, vt vobis tribuat diuitias, honores, delitias, &c. *Sermo meus non capit in vobis:* nequaquam mens vestra capit, sub paupertate veras diuitias, sub lacrymis verum solatium, sub morte veram vitam, sub cruce omnia beatitudinis & gloriæ bona contineri. Ita ergo Deus agit, & agere solet: sub specie enim & velamine apparentium malorum, abscondit vera bona, & oculis hominum talia mala ostendit, vt ad illa vera bona perducat. Hæcque est totius Euangelij & doctrinæ Christi summa, hæc illius prędicatio, quod ijs, qui ad eius obsequium se transferunt, statim coram oculis ponit, & exhibet lacrymas, persecutiones, famem, remissionem offensæ, amorem inimicorum, mortificationem, imo mortem & crucem, non vnam, sed plures. Hæc tamen fidelibus proponit, qui viua fide, sub ijs quæ oculi exterius conspiciunt, vera æternaque bona contemplantur, & cognoscunt. Diabolus è diuerso, sub bonorum temporalium & apparentium specie, abscondit ea, quæ vere & plene mala sunt, & vt hæc inducat, illa demonstrat. Ostendit enim tantummodo diuitiarum potentiam, & honoris æstimationem, & gloriam, & delectationis gustum, sub quibus latent vanitas, & afflictio spiritus, timores, anxietates, & auaritiæ ingens malum, ambitionis culpa iniqua, luxuriæ inquinatio turpissima, offensa Dei, amissio cœlestium donorum, reatus æternæ damnationis. Ostendere voluit Angelus Ioanni mulierem Apocal.17
quandam meretricem, cum qua fornicati sunt Reges terræ, & corrupit terram prostitutione sua, quæ sedebat super aquas multas, quæ vinum propinabat, quo inebriabat homines. Vt autem Ioannes illam videret, *sustulit,* inquit, *me in spiritu in desertum, & vidi mulierem sedentem super bestiam coccineam, plenam nominibus blasphemiæ.* Multa sunt, quæ difficultatem habent circa hanc visionem. Primum est, cuius rei typum mulier illa gestaret, quidve significaret. Secundum, quæ sint aquæ multæ, super quas sedebat. Tertium, quæ sit bestia, quæ illam ferebat. Quartum, quomodo sedere dicatur super bestiam, si prius dicitur, quod sedebat super aquas multas, circa quæ multa Doctores annotant, quæ tamen à nobis breuiter sunt per- ¶
currenda. Mulier illa apud Rupertum, erat hierogliphicum quoddam cupidita- Li.10. in c.
tis, aut concupiscentiæ. Nos dicere possu- 17. Apoc.
mus, fuisse hieroglyphicum iniquitatis & impietatis, sub qua eadem affigie, Angelus alter Zachariæ impietatem demon-
strauit: nam ostendit illi mulierem quan- Zach.5.
dam, & dixit: *Hæc est impietas.* Hæc dicitur

sedere super aquas multas, quia in cordibus hominum residet, & ipsemet Angelus dixit ad Ioannem: *Aquas, quas vidisti, vbi*
Apoc. 17. 15 *meretrix sedet, populi sunt, & gentes, & linguæ.* Hæc in hominibus sedet, hæc illis dominatur: quocunque enim te vertas, videbis illud, quod per Oseam dixit Deus: *Maledictum, & mendacium, & homicidium,*
Ose. 4. 2. *& furtum, & adulterium, inundauerunt, &c.* Sedere regnantis est, dixit Diuus
3. par. q. 68 art. 1. & 2. Thomas, ideoque sedere mulierem super aquas, aut iniquitatem super gentes, est in illis regnare. Et bene Apostolus huiusmodi Regnum agnoscebat, qui hortabatur: *Non regnet peccatum in vestro mortali*
Rom. 6. 11. *corpore.* Recte igitur dicitur mulier sedere super aquas. Hæc meretrix est, inquit Rupertus, cum qua fornicantur Reges terræ, id est, homines, qui in terra constituti sunt, quasi Reges, quibus dixit Deus: *Dominamini piscibus maris, & bestiis terræ.*
Gen. 1. 28. Fornicari autem, inquit Rupertus, est elongare se, aut discedere à Deo, & ad creaturam toto corde se conuertere. Vnde Dauid cum dixisset: *Ecce qui elongant se à te,*
Psa. 72. 27 *peribunt*, addidit, *perdidisti omnes qui fornicantur abs te.* Cum iniquitate igitur homines fornicari dicuntur, quia propter eam à Deo recedunt. Hæcque fornicatio est, quæ terram corrumpit, quia cum homines se tradant iniquitati, corruptionem & stercora amplexantur, & ex vino huius meretricis inebriantur homines quia tradentes se iniquitati, ita agunt, ac si ebrij essent, & intellectu priuati, ac extra se positi. Quid minus ebrio facit homo, traditus luxuriæ erga mulierculam, quam diligit? Quid auarus erga pecunias, quibus cor tradidit? Quid iracundius? Quid honorem ambiens? Ideo peccatores in Scriptura ebrij vocantur; talia namque agunt, qualia nec ebrius, aut qui capitis vertigine agitur. Quamuis autē meretrix illa super aquas sedere dicatur, sedere etiā dicitur eadē super bestiā coccineam, plenā nominib. blasphemię, quia à tali bestia ducitur & fertur. Bestiam hanc, dæmonē esse D. Thom.
In cap. 17. Apoc. Richardus de sancto Victore, & alij cōmuni asserunt consensu: quæ coccineo ac velius sanguineo colore, crudelitatem huius tyranni exprimebat: aut vero feruentem, ardentemque eius inuidiam, qua succensus, nostram perditionem procurat. Qua de causa sub specie bestiæ illius describitur, quæ tali ardore vrebatur & ardebat, quod *de ore eius procedunt lampades ardentes, & sternutatio eius splendor, aut ardor* Iob. 41. 10.
ignis. Et ideo ab eodem Ioanne vocatur, *Mons magnus, & ardens igne.* Mons magnus, propter superbiam; ardens igne, Apoc. 8. 8
propter inuidiam, qua succensus est, & ardet; cuius stimulis inflammatur & vrgetur ad nostram perditionem procurandam. *Plena erat bestia nominibus blasphemiæ*, quia omnibus quibus potuit modis, omnibusque rationibus, quas potuit meditari, contra Deum blasphemare nunquam cessauit, attribuendo ei, quod non habet, suadendo Deum impium, inuidum, & mendacem, vt cœpit facere cum primum parentes nostros tentauit; & auferendo ab eo quod habet, & sibi arrogando cultum Deo debitum, idolorum inducens religionem. Hæc bestia mulierem ¶ 186
portabat, quia diabolus est, qui iniquitatem adduxit, & intulit in mundum: *Inuidia enim diaboli, mors introiuit in orbem terrarum:* quia introduxit peccatum. Ille Sap. 2. 24.
eam fert, & ducit, ac introducere conatur, eo modo quo equus equitem suis humeris portat. Qualiter autem illam ferat, exprimit Ioannes. *Et erat*, inquit, *mulier circundata purpura, & coccino, & inaurata auro, & lapide pretioso & margaritis.* Ecce quomodo iniquitatem diabolus introducit, non nudam, non apertam, non propriam referentem faciem, sed fucatam, ornatam, circundatam purpura, coccinoque & inauratam auro. Nunquam diabolus, inquit Beatus Gregorius Nyssenus, iniquitatem nudam demonstrat, neque prout in Li. de offic.
se est, exhibet: est enim illa in se tam turpis, abominatione & odio digna, quod cap. 20.
vnusquisque eam summa celeritate auersaretur, & reijceret: sed vestit eam ornamentis illis, quibus pulchram reddere contendit: sicuti fecit, inquit, cum parentibus nostris in paradiso, quibus inobedientiam

& gulam, nequaquam nudam exhibuit, sed pretiosis ornauit monilibus, ostendens ligni pulchritudinem, dulcedinem pomi, & vtilissimam persuadens eius comestionem. Ita crudelis bestia mulierem ducit, aut inducit, non nudam, sed ornatam, vndique circundatam ornamentis & monilibus, quibus intuentium oculis grata possit esse: non enim repræsentat auaritiam, verbigratia, nudam, prout illa in se est: quis enim non auersaretur eam, verius quam cuiusuis colubri venenatam faciem? Sed vestitam inducit, repræsentans pecuniarum ingentem vim, & potentiam, & quantam in mundo habeant æstimationem. Non superbiam proponit apertam; crudelior enim quocunque crudelissimo tyranno facies eius deprehenderetur: sed vestitam ostendens eius gloriam, qua splendent, qui loca tenent suprema, quibus alij corpora & capita submittunt. Non repræsentat luxuriam, vt in se est; nam fœdior sue iacente in volutabro luti agnosceretur: sed sub placida delectatione, gustuque carnis, & sacietate appetitus. Ita vbique bestia introducit mulierem, vt pacifice sedeat, & dominetur gētibus, & populis. Tanta autem calliditate & astutia eam operit, & illius faciem ornat & circundat, vt difficile sit, propriam, veram, genuinamque speciem & figuram, agnoscere. Vnde obseruat Rupertus, apte
Ibi. 10. cit. Angelum, qui volebat Ioanni talem mulierem cognoscendam exhibere, *sustulisse eum in spiritu in desertum.* Est siquidem desertum, locus contemplationi vacandæ congruus, vt enim vera talis mulieris cognoscatur effigies, alta contemplatione opus est. Voluit Angelus eidem Ioanni, sub alterius mulieris typo beatitudinis gloriam demonstrare. *Veni,* inquit, *& ostendam tibi*
Apoc 21.10 *Sponsam vxorem agni, &c.* Vt autem eius posset speciem cōtemplari, *sustulit,* inquit, *me in spiritu, in montem magnum & altum, & ostendit mihi ciuitatem, &c.* Expende insigne mysterium. Magna differentia inter has mulieres, & ad eas verè cognoscendas vocatur Ioannes ab Angelo. *Veni,* inquit, *& ostendam tibi meretricem, &c. Veni & ostendam tibi Sponsam, &c.* & ad vtramque sine errore cognoscendam eleuatus est spiritu in desertum, & in montem magnū & altum, vbi sine impedimento terrenarū rerum, posset intellectus altissime & clare contemplationi vacare: quia ad vera bona æternæ beatitudinis, quæ Deus nobis promittit cognoscenda, oportet eleuare mentem, & terrena transcendere, vt magna luce fidei, intellectus in apparentibus malis vera bona conspiciat, & in temporali labore æternam requiem, &c. Similiter, mē- ¶ 187
tem attollere oportet, vt mala quæ diabolus inducit, & proponit, homo cognoscat, & videat, bona quæ ille repræsentat, esse fucata, & quæ sub apparenti delectatione continent æternam pœnam, & sub temporali iucunditate, ignē extinguibilem. Non mirum, quod cœlestia bona sub apparentibus malis non cognoscamus, qui nunquam nos in montem altum contemplationis sustulimus, nunquam mentem ad illa consideranda bona attollimus: tantum oculis conspicimus apparentia mala, quæ patent, & non ad bona, quæ sub illis latent, mentem extendimus. Nec mirum, quod mala, quæ diabolus inducit, tam facile admittamus, quia non attendimus, nisi apparentem externam speciem boni, sub qua illa abscondita sunt. Ioannes qui acie intellectus præstabat, vt vtramque mulierem posset ex vera facie cognoscere, in montem altum, & separatum desertum, in spiritu ductus est. Ita igitur bestia mulierem introducit, ornatam, opertamq; Recte propterea Apostolus, id admonet, quod sæpe inductum est: *In omnibus sumentes* Ephes. 6.16.
scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extingere. Alludere videtur ad sa- Psa. 119. 4.
gittas, cum carbonibus desolatorijs, aut splendentibus, de quibus paulo ante dictum est. Sunt eius sagittæ igneæ, aut cum carbonibus ignitis, vel splendentibus, quia sub promissionibus splendidis, & fulgentibus, tentationum sagittas mittit: telum vltionis, sub splendore honoris: telum luxuriæ, sub luce delectationis, telum auaritiæ, sub fulgore diuitiarum, &c. his propterea opponendum est scutum

tum fidei, in quo possitis, inquit, omnia tela nequissimi ignea extinguere. Expende vim verborum Apostoli. Nihil splendidius aut lucidius, quam carbo ignitus, valido flatu excitatus, & nihil obscurius, à splendore & luce remotius, quam idem carbo extinctus. Nihil fulgidius aut illustrius, quam delectatio vel bonum, quo diabolus cor nostrum tanquam sagitta transfigere procurat, & quod introducere in animam nostram, tanquam bestia ferens mulierem ornatam, contendit: nihil autem obscurius, quam eadem delectatio aut bonum, dum per fidem splendor eius apparens & ardens extinguitur, per quam ibi non bonum, sed supremum malum morte amarius, & super omne malum fugiendum, apprehendimus. Est enim fides lumen quoddam supernaturale, à Deo menti nostræ impressum, per quod videmus interiora cuiusuis rei, cui proprium est, non iudicare de rebus secundum exteriorem apparentiam, aut faciem, quæ exterioribus oculis repræsentatur, sed secundum ea, quæ in re interius latent, & abscondita sunt. Ideoque sicut per illam sub paupertate videmus cœlestes diuitias, & sub cruce gloriam, & sub fame satietatem æternam, ita per eandem sub delitijs & oblectationibus, videre debes æternam pœnam, sub pecuniarũ inordinata collectione, paupertatem perennem, sub honoris fastu, & ambitione, infimam abiectionem. Simus oportet similes Christo Domino, de quo dictum fuit: *Non secundum visionem oculorum iudicabit.* Frustra diabolus eius oculis ostendit omnia regna mundi, *Esa.* 11. 3. exterius gloriosa, & splendida, qui non per visum oculorum de rebus iudicabat, nec per exteriorem apparentiam, aut picturam ducebatur.

§. 55. *Felix quem non induxit in errorem artis pictura, qua diabolus seducere consueuit, sicut ciues Ierusalem Chaldæorum picturis.*

PRobabilem alibi indicauimus sententiam B. Ephrem Syri, Ruperti & Theophylacti, apparentia & phãtastica solũmodo regna, & quasi depicta viuis quibusdam oculos rapientibus coloribus, dæmonem ostendisse, quæ ideo quasi gloriosa & splendida repræsentauit. Magnus pictor diabolus, qui rerum figuras, viuis coloribus & vmbris depingit, melius quam Zeuxes vuas, ad quas aues se toto conatu demittebant, vt alibi dictum est. Gratias agit Deo Sapiens, quorumdam fidelium nomine, quos non in errorem pictura ingenti arte elaborata induxit. *Non enim in errorem induxit nos, mala artis excogitatio, nec vmbra picturæ, labor sine fructu, effigies sculpta per varios colores.* De arte tam sculpendi, quam pingendi loquitur Sapiens, per quam idola fiebant, quam supra ex professo descripserat, docens, idolorum culturam per illam fuisse introductam, per quam fiebant simulachra sculpta, de qua primo fuerat loquutus, aut vero in linteo vel tabula depingebantur, de qua posterius agit. Vocat autem artis excogitationem, quam supra vocauit *artis inuentionem*: in Græco, *meditationem*, quia magna meditatione & vehementi cogitatione ars pingendi inuenta est, & ex illa procedit, vt pictor rem quam vult, ad viuum exprimat. *Vmbram* vero *picturæ* vocat, quia, vt dixit Fabius, tota picturæ ars ex vmbrarum formatione resultat. Hæc autem per varios colores, ita per vmbras res quasdam adumbrat, & alias ita eleuat, vt vere rem ipsam exhibere videatur præsentem. Et quidem pingendi ars, multis nominibus commendationem & laudem meretur, vtilissimaque est, & in pretio apud sapientes habita: sed ex eo dicitur *mala ars*, quod in errorem induxit insensatos, qui in rerum effigie manentes, decepti fuerunt, colen-

Marginalia (right): § 188. — *Sap.* 15. 4. — *Sapi.* 13. 10. — *Lib.* 10.

colentes simulachra & imagines pictas, tanquam Deos. Et ideo subdit: *Cuius aspectus insensato dat concupiscientiam, & diligit mortuæ imaginis effigiem sine anima.* Quid per artem pingendi fiat, exprimit, quod & Sap.1.14. supra prædixerat: accipit enim inquit, artifex inutile insensibileque lignum, & per istam artem, *illud alicui ex animalibus comparat, & perliniens rubrica,* id est minio, *& rubicundũ faciens fuco colorem illius, & omnem maculam, quæ in illo est perliniens,* vt non iam lignum nodis plenum, sed animal sensibus viuidum appareat. Similiter accipit *inutilem lapidem,* & illud ita aptat, vt cum lapidem solummodo oculis exponat, verum hominem exponere videtur; cuius aspectus amorem in conspicientibus generabat. Sed vere existimo, allusionem egregiam fieri, ad verba illa difficilia Ezechielis, qui agens de Ierosolyma, sub nomine Ooliba, pro tempore quo à Deo illa defecit, & idola coluit, rationem huius sceleftissimæ deceptionis & intolerabilis erroris reddere volens dixit: Ezec.23.14. *Cum vidisset viros depictos in pariete, imagines Chaldæorum, expressas coloribus, & accinctos balteis renes, & tiaras tinctas in capitibus eorum, formam ducum omnium, similitudinem filiorum Babylonis, terræque Chaldæorum, in qua orti sunt, insaniuit super eos concupiscentia oculorum suorum; & misit nuntios ad eos in Chaldæam. Cumque venissent ad eam filij Babylonis, ad cubile mammarum, polluerunt eam stupris suis, & polluta*

§ 189 *est ab eis, &c.* Horum verborum legitimam intelligentiam, credit Lyranus, ex 4 Reg.16. eo sumi, quod accidit Regi Achaz, & populo Ierusalem. Cum enim obsideretur ciuitas à Raasim Rege Syriæ, & Phacee Rege Israel, Rex Achaz eiusque populus deposita confidentia, quam in Deo habere tenebantur, totam spem & oculos in Chaldæis collocarunt, mittentesque nuntios ad Theglatphalasar Regem Chaldæorum, ingentiumque thesaurorum dona, in suum auxilium aduocarunt Chaldæos, de quorum adiutorio talem spem impius Rex Achaz conceperat, quod credidit, nullum aliud auxilium, etiam diuinum sibi necessarium. Hicque legitimus sensus est eorum verborum, quæ Esaiæ dicenti: *Pete tibi signum à Domino Deo tuo, &c.* respondit: *Non petam, & non tentabo Dominum.* Esa.7.11. Tentare Deum, est, aliquid ab eo miraculose fieri velle, quod per communia media potest exhiberi. Voluit dicere: Iam habeo media opportuna, quibus ab inimicis obsidentibus vrbem, liberer, scilicet auxilium Chaldæorum, quos aduocaui; ideo non media miraculosa petere volo: esset enim tentare Deum. Ideo autem hanc tam magnam & certam spem de Chaldæorum auxilio & potentia Achaz & eius populus conceperant, quia in parietibus depictas habebant illorum victorias. Satis enim commune est, multa bella, & insignia virorum fortissimorum facinora, imo & ipsos illustres viros, solita depingi in aulęis, & in ædium parietibus, quomodo (vt Poëta refert) Troiani cum Carthaginem peruenirent, se suasque ærumnas & varios casus, & Virgil. Græcorum victorias, in parietibus depictas inuenerunt. In parietibus ergo Ierusalem depicta erant Chaldæorum bella, vbi & insignes viri viuis coloribus depicti, spectantium oculos delectabant. *Videbat,* inquit, *viros depictos in pariete, imagines Chaldæorum expressas coloribus.* Non obscurè, sed expresse imagines erant depictę virorum, quos referebant, *accinctos balteis renes,* id est militaribus cingulis, in signum probitatis: *& tiaras tinctas in capitibus eorum,* in signum nobilitatis. Erant tiaræ, fasciæ quædam capite circumductæ, quas Turbantes nunc vocant, quibus Lib.1. vsos fuisse Chaldæos, docet Iustinus. Dicuntur autem tiaræ tinctæ, quoniam hoc distinguebantur tiaræ magnatum & ducum, à tiaris Regum, quod hæ candidæ erant, illæ autem aliquo peculiari colore a In Lucillo. tinctæ; vt Plutarchus *a* scripsit, & docuit b Lib.15. Iustinus *b,* & tradidit Dionysius *c.* Erant c In vita Pompeij. igitur depicti duces & Magnates, tiaras tinctas gestantes in capitibus, quibus formam ducum omnium exprimebant. His picturis allecti Ierosolymitæ, cernere videbantur Chaldęos ipsos, eorum duces,

magnates, Principes, ac milites, multo magis validos, fortes, solertes, splendidos, & armis munitos, quam ipsi in seipsis erant, sicut communiter fieri solet in picturis, quæ sæpe res ipsas pulchriores exhibent, quam res ipsæ in semetipsis sint. Hæc attendentes ciues Ierosolymæ, crediderũt vtilissimum sibi fore, si eos in auxilium suum vocarent, quod & fecerunt: sicque Ierusalem *insaniuit super eos concupiscentia oculorum suorum*, vt vidit eos, quos pictura referebat, tam pulchros, nobiles, fortes, accinctos, expeditos, & validos: illum enim videbant depictum occidentem inimicum validum, alium contemplabantur deijcientem equum contrarium, ducem alium conspiciebant Regem inimicum decollantem &c. Cœpit insanire, credens,
§. 190 reipsa ita esse, sicuti depicta effigies oculis ostendebat, & propterea vehementi cupiditate, & quasi insaniens, eorum amicitiã quæsiuit: & idcirco eos in sui auxilium aduocauit. Eis autem venientibus Ierosolymam, cum inordinato amore erga eos Ierosolymitæ essent affecti, ad colendos eorum Deos excitati sunt, quo tandem factum est, vt ad illam impijssimam ido-
4. Reg. 21. latriam peruenirent, qua Rex Manasses, idola Chaldæorum in templo Dei posuit, ab ipsis Iudæis adoranda. Ex his patet cur dixerit Sapiens; picturæ artem & effigiem per varios colores depictam, in errorem induxisse: *Cuius*, inquit, *aspectus insensato dat concupiscentiam*. hoc enim est, quod accidisse Ierosolymæ dixit Ezech. *Insaniuit super eos concupiscentia oculorum suorum*. Quia ergo res depictæ, in errorem solent inducere, diabolus, vt nos decipiat, egregium se exhibet pictorem, & per varios colores, talem mortuæ rei exhibet imaginem, quæ insensatis det concupiscentiam, ad quam appetendam toto pectore se conuertant. Per huius autem artis inuentionem, meditationem, & cogitationem, vt dixit Spiritus sanctus, ea quæ in mundo sunt illis depingit coloribus, quos videt cuiusuis inclinationi proportionatos. Depingit vindictam iracundo, tanquam rem summè honorificam, & in illum errorẽ practice inducit, vt credat sibi omnino expediẽs esse vindictã sumere. Honorẽ ambitioso depingit, tanquã quid excellentissimum, & in errorem eum inducit, vt practicè credat, etiam per illicita media procurandum. Mulieris pulchritudinem, & carnalis delectationis gustũ, tam ad viuum depingit luxurioso, vt eum inducat in errorem, quo practice censeat, nihil delectabilius sibi posse euenire. Hincque prouenit error, quo omnis qui peccat, tenetur, ex huius scilicet malæ artis pictura. Oportet igitur, vt sensati simus; nam tantum *eius aspectus, insensato dat concupiscentiam*. In Græco, *aphrosin*, id est insensatis, amentibus, imprudentibus, stultis, ijs scilicet, qui exteriorem speciem tantum considerant. Hinc intelligemus cur diabolus tot tantosque decipiat, & concupiscentia succendat, vt vere dixerit Ioannes: *Quidquid est in mundo, concupiscentiam esse*: nam quidam ardent concupiscentia carnis, alij oculorum aut diui- 1. Ioan. 1.
tiarum, alij honorum, aut superbia vitæ: 16.
non mirum, quia insensatorum & stultorum infinitus est numerus, quos diabolus per malæ artis picturam, in deceptionem trahit: nec enim viuacioribus coloribus ciues Ierusalem depictas habebant pulcherrimas Chaldæorum imagines, super quas concupiscentia oculorum insanierunt, quando diabolus exhibebat depictas delectationes luxuriosis, pecuniarum iactantiam auaris, honorum excellentiam superbis. Christo regna mundi gloriosa pulchritudine depicta offert: sed quoniam Sapiens ille erat, nequaquam in ipso concupiscentiam eorum potuit succendere, qui non per colores externos, & apparentem gloriam ducebatur, de quo dictum fuit, quod *non secundum visionem oculorum iudicabit*. Esa. 11. 3.

§. 56. Sicut

§. 56. Sicut alienigena mulier, veste denudanda erat, ne ornatu & fuco deciperet, ita quæ diabolus proponit ornata & gloriosa.

¶ 191 ALio modo potest exponi, quod Sapiens dixit, gratias quorundam iustorum nomine, Deo referens, quia non eos in errorem induxit, malæ artis excogitatio, aut vmbra picturæ, quæ tantum insensatis dat concupiscentiam, vt non tantum loquatur de arte pingendi, aut sculpendi idola, sed de omni arte pingendi, quæ in errorem inducit: vt videatur etiam ad eam alludere voluisse, qua mulieres seipsas pingunt minio aut synopide, cerussa, & vario genere mundi muliebris. Hæc enim, mala ars, à Sanctis Patribus vocatur, contra quam vehementer inuehuntur, signanter Chrysostomus, Cyprianus, & Hieronymus: de quibus alio in loco. Hæcque est, quæ in errorem quotidie inducit, per quam mulier, quæ nigra est, iudicatur candidior niue; quæ pallida, rubra sicut vermiculus; quæ vetula sicut Sara, iuuencula; & quæ deformissima, pulchrior Sole. Per hancque artem producitur effigies depicta vel ornata, *per varios colores, cuius aspectus insensato dat concupiscentiam.*

Deu. 21. 10 Et forte allusio fit ad illud, quod statuit Deus, cauens ne depicta mulierum forma, vel effigies, in errorem suos induceret milites in bello. *Si egressus ad pugnam contra inimicos tuos, & tradiderit eos Dominus Deus in manu tua, captiuosque duxeris, & videris in numero captiuorum mulierem pulchram, & adamaueris eam, volueris que habere vxorem, introduces eam in domum tuam, quæ radet cæsariem, & circumcidet vngues, & deponet vestem in qua capta est, sedensque in domo tua flebit patrem & matrem suam vno mense, &c.* Circa hanc legem multa Sancti Patres obseruant, quam egregie explicant B. Hieronymus *a*, & D. Tho. *b* Sed non incongrue intelligere possumus, voluisse Deum, milites suos munire, ne deciperentur effigie externa depicta mulierum, & iudicantes se ducere vxores pulcherrimas, cum quibus in gaudio vitam agerent, ducerent deformes, quas statim odio haberent. Quo etiam id fieret, vt raro aut nunquam fideles sui ducerent mulieres alienigenas, quas sicut facile amarent, dum depictas & ornatas viderent, facilius odirent, si cæsarie abscissa, & veste mutata, & lacrymis confectas & deformatas contemplarentur. Existimo enim, hoc sæpe in more positum fuisse apud Gentes, quod cum vrbs aliqua iam se tradebat inimicis debellantibus, mulieres seipsas maiori qua poterant curiositate ornabant, pingentes faciem cerussa & minio & splendidam reddentes mũdo muliebri, componentes capillorum cæsariem, induentes se pretiosioribus vestibus, vt milites, qui furentes ingrediebantur, earum pulchritudine allecti, benigne secum & cum domibus suis agerent. Ita Plutarchus memorat in vita Pompeij magni, cui ad bellum Mithridaticum profecto, cum victoria potiri inciperet, oblatæ fuerunt mulieres, insigni forma & egregio decore ornatæ, certe vt earum specie cor illius posset ad benignitatem conuerti, sicuti de facto conuerterunt; quas tamen contingere noluit; sed parentibus vel viris suis intactas honorifice tradidit. Hoc consilio Delius Cleopatram Ægypti reginam muniuit, vt idem Plutarchus describit. Erat quidem Antonius contra eam fremens, quam intellexerat fauisse Bruto, & Cassio, occisoribus Cæsaris: idcirco procedens ille ad bellum contra Parthos, in iudicium eam vocauit, iubens vt se coram eo sisteret in Prouincia Ciliciæ. Volens autem illa omnem Antonij indignationem & furorem extinguere, & in benignitatem eius commutare animum, cum voluit se coram illo præsentem dare, mira arte capillos suos composuit, quibus posset eius animum irretire; vestibusque pretiosissimis induit se, faciem mundo muliebri fucoque elegantissime ornauit, & splendidam reddidit, vt ad sui concupiscentiam prouocaret. Et re-

In vita Pompeij magni.

In Antonio.

a Epist. 26. ad Pammach.

b 1. 2. q. 105 a. 4. ad 6.

uera quod intendebat obtinuit: non enim solummodo eius mitigauit & extinxit furorem; sed & illius animum ardentissima sui concupiscentia succendit: de quo Hispanus, diligens, recensque autor, longum texit sermonem. Sed & huius rei exemplum in Scriptura sacra habemus, nam quando Princeps ille Iehu, munitus armis & militibus, ira succensus procedebat contra domum impiæ Iezabel Reginæ, cuius filium, Regem scilicet Ioram iã occiderat, quando illa resciuit, quod Princeps ille furijs inuectus contra seipsam veniebat, & vrbem intrabat, in qua illa habitabat, *Iezabel introitu eius audito, depinxit oculos suos stibio*, id est quodam colore nigro (inquit Abulensis) quo fœminæ vtuntur ad reddenda supercilia nigra, & palpebras, & vocatur à nobis, Alcohol, de quo agit Plinius: *Et ornauit caput suum*, cæsariem componendo, quo pulcherrima appareret. Quærit Abulensis, cur hoc Iezabel fecisset, eo præsertim tempore, quo in luctu esse debebat, propter filij sui, Regis Ioram mortem: & respondet: tempus quidem fuisse quo magis parata erat ad luctum, quam ad ornatum; sed vt animum Iehu leniret, & benignum erga se redderet, voluit oculis eius se exhibere depictam & ornatam. Ex his patere potest, cur Deus suis militibus præceperit, vt qui mulierem alienigenam bello captam ducere vellet, illius pulchritudine allectus, non eam conspiceret solummodo depictam & ornatam: facilè enim malæ artis pictura in errorem eum inducere posset, sed ita agendum voluit, vt omni deposito ornatu & fuco, illam contemplaretur, rasa scilicet cæsarie, vestibus quibus se ornauerat exutis, & post longam deplorationem. Quæ namque tunc remaneret pulchra, bene posset formosa iudicari: sicuti cum fucis erat depicta, poterat in errorem inducere. Qua sane doctrina voluit Deus spirituales milites instruere, quos diabolus sæpe in errorem inducit malæ artis pictura, & effigie per varios ducta colores, vt res considerent semotis omnibus picturæ ornamentis: aliter enim ducentes mulierem, quam pulchram iudicant, statim sublato fuco inuenient deformem; & quæ prius gaudium & delectationem inferebat, erit statim causa mœroris & luctus. Videbis hominem, qui summo ardore in luxum tendit, tanquam in rem maxima concupiscentia dignam; quem tamen postea, cum mortis hora inciderit, aut tempus confitendi peccata aduenerit, deprehendes tristem & mœstum, id summo odio prosequentem, quod prius ingenti dilexerat ardore: & huius ratio est, quia rem quam fucatam & ornatam, maxime concupiscibilem iudicauit, sine fuco tunc & ornamentis, secundum ea tantum, quæ in ea remanent iudicans, summo odio & horrore dignam agnoscit. Imo & hæc causa est, cur impij post hanc vitam, ea maiori odio prosequentur, & deformiora iudicabunt, quæ eis dum viuerent, videbantur pulchriora, & quæ maiorem oblectationem inferebant, ac vehementiori diligebant ardore: quæ tunc, iam omni deposito fuco & ementito ornatu conspicient, de rebusque sicut in seipsis sunt, iudicium ferent. Quod non obscurè Sapiens ipse expressit, impios in alia iam vita constitutos describens. *Tunc videntes turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in subitatione insperatæ salutis, pœnitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes. Videntes*, inquit, aperientes oculos, res ipsas prout in se sunt, iam deposito fuco contemplantes, turbabuntur, & mirabuntur. In Græco, extasim patientur, quasi extra seipsos positi erunt præ admiratione, considerantes subitam rerum mutationem; seipsos mirabuntur, quod tam patenti errore decepti fuerint, summe eas res amantes, quas tunc vel minimo amore dignas iudicabunt, quas potius summo prosequentur odio, dolentes, de ijs, quibus delectabantur; pœnitentiam agent de ijs, quæ summo complectebantur amore: tunc dicent: *Errauimus à via veritatis*, picturæ mala

Marginalia: Pined. 1. p. Monar. vol. 2. l. 9. cap. 36. §. 2. — § 192 — 4. Reg. 9. 30. — Lib. 33. c. 6 — In 4. Reg. c. 9 q. 38. — Sapi. 5. 2. — § 193

mala ars nos in errorem induxit; quem fuco deposito nunc deprehendimus: *Lassati sumus in via iniquitatis.* Grauissimum videbunt & sentient pondus eorum, quibus ad ponderis subleuationem vti solebant. *Ambulauimus vias difficiles.* Difficiles iudicant vias, quas antea faciles delectabilesque iudicauerant. *Quid nobis profuit superbia? aut diuitiarum iactantia quid contulit nobis?* Alij legunt: Diuitiæ cum exultatione. Quod maximi pretij videbatur, & iudicabatur tanquam res maximè proficua & honorifica, nunc tanquam nihil agnoscitur, ideo subdunt: *Transierunt omnia illa tanquam vmbra, & tanquam nuntius velociter percurrens, & tanquam nauis, quæ pertransit fluctuantem aquam, cuius non est inuenire vestigium, aut tanquam auis, quæ transuolat in aëre, cuius nullum inuenitur argumentum itineris illius, aut tanquam sagitta emissa in locum destinatum, &c. Sic & nos nati, continuo desiuimus esse, in malignitate nostra consumpti sumus, &c.* Malignitas, inquit Diuus Thomas, importat malum ignem, quo quis succensus ardet: ideoque idem est, *in malignitate*, ac in ardenti cupiditate, qua affecti fuimus rebus seculi, cupidè eas amantes, quas diabolus pulchras repræsentabat. Denudanda sunt igitur, quæ diabolus pulchra, ornata, splendidaque facie exterius proponit, & consideranda, illo ornatu semoto, relegato. Attendendum, cùm luxum proponit, quid delectatione transacta, quam exterius refert, remaneat; nihil enim hoc ornatu semoto restat, nisi culpa, corruptio, confusio. Cùm diuitiarum offert iactantiam, denudandæ sunt diuitię, & videndum quidnam illæ in se sint, & quod *diues cum interierit, non sumet omnia, nec descendet cum eo gloria eius, sed relinquet alienis diuitias suas, & sepulchrum eius domus illius in æternum.* Quando dignitatem, pulchritudine honoris ornatam exhibet, illam tali pulchritudine denudet, & videat, qualis tandem relinquendus sit etiam supremus Monarcha, post breues paucosq; dies adueniente morte, &c. Qui ita agit, sensatus est, & non in errorem malæ artis excogitatione inducetur. Ecce ergo nunc pictorem acutum, qui refert mundi regna, varijs colorum fucis ornata: ostendit namque omnia regna mundi gloriosa, vt vel sic Christum in errorem malæ artis pictura induceret. *Huius tamen aspectus insensato dat concupiscentiam*, non illi qui summa pollebat sapientia, qui sub illo splendore, mala quæ latebant videbat, qui de rebus non secundùm visionem oculorum iudicabat, vt dixit Propheta, qui propterea non solùm non dilexit mundum, sed se illius inimicum constituit, cuius mala esse opera perpetuo clamauit.

In cap. 1. epist. ad Rom. l. 8. — *Psal. 48. 18* — *Esaiæ 7.*

§. 57. *In momento, regnorum mundi gloriam ostendit Diabolus, quæ talis est, vt momento conspici posit: gloria Regni cœlestis, æternitatem exigit.*

SAnctus Lucas hæc eadem referens, dixit: *Et ostendit illi omnia regna orbis terræ, in momento temporis.* Bene in momento temporis secularia & terrena demonstrantur, inquit Ambrosius, qua dicendi forma non tam conspectus celeritas, quàm caducæ potestatis fragilitas exprimitur. In momento enim cuncta illa prætereunt, & sæpè honor seculi abijt, antequam veniret: ita ille. In momento ergo omnia regna orbis terræ, & omnis eorum gloria demonstratur, quæ tota vno momento subsistit & finitur. Annotat Beatus Gregorius, veram fuisse illam sententiam Sophar Naamathitis, amici beati Iob, à qua suæ locutionis sumpsit initium, quamuis minus bene illam eidem beato viro applicare contenderit: *Hoc scio à principio, quo positus est homo super terram, quod laus impiorum breuis est, & gaudium hypocritæ ad instar puncti.* Septuaginta, *lætitia impiorum, aut exultatio*: commune est enim in Scriptura sacra, lau-

¶ 194 — *Luc. 4.* — *Lib. 4. in Luc.* — *Lib. 14. Mor. c. 2.* — *Iob 20. 4.*

a *Esa.* 42. 11. dare, pro exultare poni. *a Laudate habitatores petræ*, id est, exultate, tripudiate.
b *Iere.* 51. 48. *b Laudabunt super Babylonem*, id est, gaudebunt aut exultabunt. Itaque laus impiorum, significat lætitiam, exultationem, gloriationem, qua sibi in bonis suis complacent. Hæc breuis est, quæ nunquam nisi per momentum possidetur: quia non possidetur nisi tempore præsenti; tempus autem præsens, vnico solummodo instanti subsistit: & si ab ipso humani generis exordio (inquit Gregorius) vsque ad hoc tempus in quo sumus, mentis oculos ducimus, omne quod finiri potuit, quam breue fuerit, videmus. Ponamus enim, quemlibet hominem à primo die mundi conditum, vsque ad hodiernum diem vitam duxisse, hodie tamen eandem vitam, quam quasi longam ducere videbatur, finire: ecce, finis adest, præterita iam nulla sunt, quia cuncta transierunt; futurum in hoc mundo nihil est, quia nullum ad vitam vel breuissimum restat momentum. Vbi est ergo longum tempus, quod inter initium, finemque deprehensum ita consumitur, ac si nec breue vnquam fuisset? Hæc Gregorius. *Et gaudium hypocritæ ad instar puncti*, id est, ad momentum vel instans. Vox Hebræa hoc loco posita, eadem est, quæ
c *Ierem.* 4. 20. apud Ieremiam, *Repente c, & subito d*, qua-
d *Ierem.* 18. 9. si dicat: gaudium mundi, quo hypocrita exultat, subito extinguitur & euanescit, quasi scintilla, quæ hoc ipso quod succensa splendorem emittit, extinguitur, & absumitur. Quod & impij ipsi liberè confi-
Sap. 5. 13. tentur: *Nos nati continuo desiuimus esse.* Continuo, nulla intercedente mora, ad instar puncti, quasi non maiorem durationem contraxerit gaudium, quam efformatio puncti in continuo. Ita Diuus Gregorius. Insuper dicens Euangelista, diabolum ostendisse omnia regna mundi, & eorum gloriam *in momento*, apertè voluit designare, quam parua omnia illa fuerint, quæ vnico momento potuerunt repræsentari, breuissimoque instanti ad vnam oculorum conuersionem cuncta manifestè lustrari. Ex quibus constare potest, quam longe Regna cœlorum, & eorum gloria superent omnia regna, & gloriam orbis terrarum: illa enim non videntur, nisi sub æternitate, cuius participationem omnibus Beatis concedit Deus. Est autem æternitas talis mensura, quæ simplicissima cùm sit, omne tempus ambit, non solùm quod fuit, aut erit, sed & quod esse potest. Hæcque necessaria est, ad conspicienda, quæ in illorum Regnorum gloria ostendit Deus, quæ si sub tempore ostenderentur, millia millium annorum nullatenus sufficere possent. *Oculi* *Esa.* 33. 20.
tui (inquit Esaias) *videbunt Ierusalem ciuitatem opulentam*, tanta gloria redundantem, vt nisi sub mensura, quæ omne tempus ambiat, nullatenus possit ostendi. Hæc autem regna mundi omnia, omnisque illorum gloria, vel vnico temporis momento, ad vnum oculorum ictum diabolus conspicienda proponit. Quod Deus vniuersa quæ in mundo sunt, quasi sub modico solis radio collecta, euidentissimè oculis Beati Benedicti conspicienda proposuerit, vt tradit Beatus Gregorius, non mirum: est enim ipse *pa-* 2. *Dialo. c.*
ter luminum, vt dixit Sanctus Iacobus. 35.
Sed quod diabolus, qui tenebrarum est *Iacob.* 2. 17
princeps, omnia regna mundi sub vnico temporis momento conspicienda, ad vnum oculorum ictum exponat, apertè ostendit, quam paruæ entitatis omnia sint, quæ tam facilè lustrari possunt. Et verè plura sunt in eis, indigna, ad quæ vir cordatus oculos conuertat, quæ potius obligant oculos apertos claudere, ne videantur, quam clausos aperire, vt conspiciantur, vt bene orauerit Dauid, postulans & dicens: *Auerte oculos meos, ne videant vanitatem.*

(?)

§. 58. *Men-*

§. 58. *Mentitur diabolus, dicens, sua esse regna mundi, quæ potest dare cui voluerit: sunt enim Dei, quæ ipse gubernat, dat, & transfert.*

¶ 195 Luc. 4. 6. VEntosa dæmonis verba, & omni iactantia plena, expressit S. Lucas: *Tibi dabo potestatem hãc vniuersam, & gloriam illorum, quia mihi tradita sunt, & cui volo, do illa. Tu ergo procidens si adoraueris me, erunt tua omnia.* Seipsum iactat, exhibet, ac facit legitimum & naturalem Dei filium, omnium rerum creatorem, & totius mundi gubernatorem (ait Hom. 13. in Matth. Chrysostomus) cui omnia tradita sunt, qui & propterea tanquam legitimus omnium Dominus possit in quemcunque vsum ad sui voluntatem omnia conuertere. Lib. 5. cont. hæreses à cap. 21. vsque 24. Egregiè B. Irenæus hæc verba diaboli expẽdit, supponitque, verè ac bene Christum Dominum de eo dixisse, quoniam Ioan. 8. 44 *mendax est ab initio, & quod in veritate non stetit, & veritas in eo non est.* Si veritas in eo non est, nunquam veritas ex eo egredietur, aut ex illo prodibit, sed solummodo mendacium, vel quod ad mendacium ordinatur & disponit. Et quidem à principio fallaci promissione hominem decipere volens, plura mendacia, quàm verba protulit. Primum namque suadere voluit, Gene. 2. 17. Deum mendacem fuisse, cùm dixit: *Morte moriemini:* ac proinde non esse ei credendum. Secundò, Deum esse inuidum, quod noluisset eos esse sibi similes in sapientia, quod facilè assequi poterant. Tertiò, illi arbori tantam vim insitam, vt posset eos æquales Deo facere. Quartò, Deorum pluralitatem esse in natura possibilem. Quintò, hominem de vilissimo terræ limo fictum, posse industria propria ad summi Dei æqualitatem pertingere, de quibus egregiè Irenæi Scholiastes. Feuardentius in lib. 5. cap. 23. Assuetus autem (inquit Irenæus) ad seductionem per mendacia, suam seruans consuetudinem, nunc multa mendacia similiter confingit, ex quibus fallacem componit promissionem. Tot sunt illa ac tanta, vt plura sint quàm eius verba. Mentitur in primis (inquit Irenæus) in eo quod dicit, omnia regna mundi sibi tradita fuisse: hæc enim ipsius Dei sunt, cuius *est terra & plenitudo eius, orbis terrarum & vniuersi, qui habitant in eo.* Psal. 23. 1. Aptè Dauid dixit: *Regna terræ cantate Deo, Psallite Domino.* Psal. 67. 33 Quem primò vocat Deum, deinde vocat Dominum, quia Dominus regnorum ipse est Deus. Deinde secundò mentitur in eo, quod dicit, sibi datam esse potestatem agendi quidquid voluerit, & quod habeat plenam potestatem in mundo, eiúsque vniuersalem gubernationem: hanc namque nunquam Deus tradidit dæmoni, sed sibimet reseruauit, cuius prouidentia cuncta gubernantur. Ita Heliu dixit ad Iob: *Quem constituit alium super terram, aut quem posuit super orbem, quem fabricatus est?* Iob 34. 13. Per se quippe (ait Gregorius) mundum regit, quem per se condidit, nec eget alienis adiutorijs ad regendum, qui non negligit quod creauit. 24. Moral. c. 26. Quod bene creauit, vtique bene regit, quia quod pie condidit, impiè non disponit; & qui nec dum facta curauit, vt essent, quæ nunc facta sunt, non deseruit. Optimè Ambrosius: Lib. 4. in Lucam. omnia à Deo: neque enim sine Deo mundus, quia & mundus per ipsum factus est, & sine ipso, omnia in nihilum recidunt. Insuper sancta illa Anna ex eodem principio deduxit, *quod Dominus est,* qui in mundo *mortificat, & viuificat, pauperem facit, & ditat, humiliat, & subleuat: Domini namque sunt cardines terræ, & posuit super eos orbem:* 1. Reg. 2. id est, ipsius sunt omnes præcipuè partes terræ, Oriens, Occidens, Meridies, atque Septentrio, super quas tanquam super fundamenta quædam constituit reliquum totum orbem, ac proinde in sua potestate habet omnia pro libito suo in hoc mundo dispensare & commutare. Ita etiam Sapiens: ¶ 196 Sap. 12. 18. *Tu autem Domine virtutis, cum tranquillitate iudicas, & cum magna reuerentia disponis nos; subest enim tibi, cùm volueris, posse.* Et iterum: *Tua autem Pater* Sap. 14. 3. *proui-*

prouidentia gubernat: Ideoque omnia ei subiacent; quod apparet, quoniam *dedisti in mari viam, & inter fluctus semitam firmissimam.* Imo (vt ex professo probat S. Irenæus) maiorem potestatem habet homo, in regna terræ, & potiori fruitur iure quàm dæmon. Quod probat ex eo, quod Deus, ordinariam potestatem regendi & gubernandi hominibus tribuit, quibus obedire cæteri tenentur, quam nunquam concessit dæmoni. Ita Apostolus: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: non est enim potestas nisi à Deo: quæ autem sunt, à Deo ordinata sunt.* Et iterum de ipsis ait: *Non sine causa gladium portat, Dei enim minister est, vindex in iram ei, qui malè operatur.* Hæc, inquit Irenæus, non de Angelicis potestatibus, nec de inuisibilibus Principibus dixit, quomodo quidam audent exponere: sed de ijs quæ sunt secundùm homines, potestates, ait: *Propter hoc enim & tributa præstatis, ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum seruientes.* Et hoc Dominus confirmauit, qui nunquam in mundo agens, aliquatenus se subdidit Dæmoni, etiam dicenti: *Hæc omnia mihi tradita sunt, &c.* hominibus autem potestatem habentibus, se subdidit, & obediuit, iubens pro se & pro Petro dari tributum, qui & Pilato dixit: *Non haberes potestatem aduersum me vllam, nisi tibi datum esset desuper.* Et quidem quamuis potestatem dederit hominibus in mundo ad regendum & gubernandum; ipse tamen supremam potestatem sibi reseruauit. Vnde aptè dixit Iob: *Sub quo curuantur, qui portant orbem*, id est, Reges & Principes, qui clauum Reipublicæ tenent, vt intelligit Gregorius. In Hebræo verbum *Suhhahh*, prosternuntur, humiliantur, summa deiectione se coram eo demittunt, supremam illius autoritatem & potestatem profitentes: sicuti & postea Ezechiel, supremos Monarchas, sub typo animalium portantium orbes, aut rotas, vidit quod haberent super capita sua Deum sedentem in solio gloriæ, tanquam supremum gubernatorem, ad cuius vocem animalia demittebant alas, & se omnino subdebāt. De quo alibi. Quinimò nullus est homo quantumcunque vilis & despectus, qui non maiorem habeat potestatem erga res, & regna mundi, quam dæmon. Nullus est enim, cui non possit conuenire legitima potestas administrandi aliquid eorum, quæ ad regna mundi pertinent. Nullus est, qui saltem non legitimam habeat sui potestatem, nam vnumquemque constituit Deus in manu consilij, &c. Nullus est, cui de iure non conueniat habere locum in mundo; nam terra data est filijs hominum, & vnusquisque nascitur cum iure accipiendi ea, quæ simpliciter necessaria sunt ad vitam sustentandam. Imò & vermes, & formicæ maiorem potestatem habent in mundo, quam dæmon: nam legitimus locus vermium & formicarum mundus est, & illis aptè & sine iniustitia conuenit, vti rebus mundi, quæ ad sustentationem eorum sunt congrua: quorum nullum conuenit dæmoni, qui si aliquando aliquid potest, id euenit ex peculiari Dei ordinatione vel permissione, vt satis supra probatum est. Ex quibus B. Augustinus explicat difficultatem illam, cur Magi Pharaonis serpentes & ranas non tamen sciniphes facere potuerunt, cùm maius sit facere serpentem, quàm sciniphem. Ratio est, quoniam illi operabantur virtute dæmonis, voluitque Deus ostendere, nihil penitus dæmonem in creaturis posse, quod sibi Deus non permiserit, aut concesserit. Qui facit maiora, quādo Deus agere permittit, minora non potest perficere, quando Deus illi agere non concedit. Vnde cùm diabolus aliquid operatur, id non operatur, quia plenam habeat potestatem, qui nec minimum sciniphem ex se ipso agere potest. Mentitur ergo diabolus (ait B. Irenæus) dicens se habere plenam potestatem & dominium orbis, quem Deus ita regit, gubernat & administrat, vt nolente Patre nostro qui in cœlis est, & sine eo, *neque passer cadet in terram*, vt dixit Christus. In huius confirmationem expendit D. Thomas illud, quod scriptum est: *In manu Domini potestas terræ, & vtilem rectorem suscitabit super*

Marginal notes: *Lib. 5. c. 24* — *Rom. 13. 1.* — *Rom. 13. 4.* — *Matt. 17. 26.* — *Ioā. 19. 11.* — *Iob 9. 13.* — שחח — *Ezech. 1.* — *Lib. 3. de Trinit. c. 9* — *Exod. 7.* — § 197 — *Ibid. c. 22.* — *In prolog. super 1. ad Timoth.* — *Eccl. 10. 4.*

super illā in tempore suo. Quibus verbis manifestè asseritur, Deum esse, qui totius terræ habet dominium, regimen, & administrationem, cuius ordinatione suscitantur & eriguntur Reges & Principes, qui regant, & gubernent. *Mentitur* insuper tertiò (inquit B.
Eodem lib. Irenæus) in eo, quod dicit, se dare regna cui
*cap.*24. vult. *Cui volo do illa.* Non enim ipse deter-
minauit huius seculi regna, sed Deus: quia
*Prou.*21.1 *Regis cor in manu Dei*: & per Salomonem
*Prou.*8.15 ait Verbum: *Per me Reges regnant, & potestates tenent iustitiam* (quem locum ad i-
*Homi.*5. *in imperfe.* dem institutum etiam obseruauit Chrysostomus) *Per me Principes exaltantur, & ty-*
Rom. 13.1 *ranni terræ.* Et Paulus Apostolus: *Non est po-*
Dani. 2.21 *testas nisi à Deo.* Hoc manifestè docuit Daniel: *Ipse mutat tempora, & ætates, & transfert regna atque constituit.* Hac de causa di-
Prou. 8.31 citur Verbū Dei aut Sapientia diuina, *ludens in orbe terrarum*, vt exposuit Lyranus, quia sicut qui ludit pila, eam in istum, *vel* in illum locum, vel in alterum, facilè pro suę voluntatis libito mittit, ita Deus transfert regna de gente in gentem, & de persona in personam, & de prosapia in prosapiam. Quod Deus de-
*Lib.*10, *de* monstrare volens, inquit Augustinus, in Scri-
ciuit.c. 14. ptura sacra sæpe se exhibet dantem, auferentem, transferentemque regna. Dedit Re-
a 1.*Reg.* 10. gnum Israel Sauli *a*, à quo illud abstulit, &
b 1.*Reg.*16. dedit Dauidi *b*. A Roboam abstulit partem
c.3.*Reg.*12. Regni *c*; & dedit Ieroboam. A domo autem Ieroboam transtulit in domum Baasa, &c. eo modo, quo ipse voluit & statuit. Et apud
d *Isai.*45. Isaiam *d* dicit, regnum dedisse Cyro: qui à Chaldæis abstulit Imperium, & dedit Medis & Persis: à quibus illud abstulit, & transtulit in Græcos, dans Alexandro Magno dominium orbis, cui manifestè priùs apparuerat, idipsum illi promittens. Deinde à Græcis ad Romanos transtulit Monarchiam. Propterea omnes Reges, qui fideles extiterunt, agnouerunt se regnum habuisse, ex diuina dona-
a 2.*Reg.*6. tione & gratia. Ita Dauid *a*; ita & Salo-
b 3.*Reg.*3.7 mon *b*: *Tu fecisti sedere seruum tuum super solium Regni, &c.* Ita Catholici, fidelesque
§198. Reges solent profiteri, dicentes: Philippus Dei gratia, Rex Castellæ, Legionis, &c. Henricus Dei gratia Rex, &c. Sancti illi, qui meritò Regum effigiem referebant, coronas suas quas capitibus superpositas gestabant, ad pedes agni, & ante eius maiestatem & thro- *Apoc.* 4.
num proiiciebant, quasi dicentes, quod Da-
uid morti proximus cecinit: *Tua est Domi-* *Paral.* 29.
ne magnificentia, & potentia, & gloria, at- 11.
que victoria: & tibi laus: cuncta enim quæ in cœlo sunt, & in terra, tua sunt: tuum Domine Regnum, & tu es super omnes Principes; tuæ diuitiæ, & tua est gloria: tu dominaris omnium: in manu tua virtus & potentia, in manu tua magnitudo & Imperium omni-
um. Prosequitur hæc Sanctus Anastasius Ni- *Lib. qq. in*
cenus, expendens illud, quod scriptum est: *Sacrā scri.*
Dabo vobis Principes secundum corda vestra: *q.*15.*to.* 1.
vbi demonstrat, neminem obtinere regnum, *bibliot.SS.*
aut Principatum, nisi Deo agente, aut per- *PP.*
mittente: & quod cum Reges, aut Principes sunt impij, dati sunt peculiari Dei permissione, ad vindictam iniquitatum populi. In cuius confirmationem refert, quod quando Phocas tyrannus factus fuit Imperator, & per Bonosum lictorem, eas cœpit facere sanguinis effusiones: quidam Monachus in ciuitate Constantinopolitana, vir sanctus, & qui ad Deum magnam habebat fiduciam, cum Deo disceptabat, dicens in simplicitate: Domine, cur eum fecisti Imperatorem? Et cum multis diebus hoc dixisset, vox ad eum à Deo venit, dicens: Quoniam non inueni peiorem. Refert insuper, quod cum quædam Thebaidæ ciuitas innumeris sceleribus & peccatis implicata, Episcopo careret, Angelus Domini disposuit, quendam hypocritam impium eligi in Episcopum: & cum electus cœpisset se in superbiam erigere, accessit ad eum idem Angelus dicens: Cur superbis & magnificè tibi places, ô infelix? Reuera non tanquam dignus sacerdotio factus es Episcopus, sed quia hæc ciuitas tali digna erat Episcopo. Ita enim solet Deus iniquas ciuitates & Prouincias punire: qui etiam pro magno beneficio sibi obsequentibus dat Principes & Pastores
sanctos, iuxta illud: *Conuertimini filij reuer-* *Ierem.*3.
tentes, &c. & dabo vobis Pastores iuxta cor
meum. Hæc omnia egregiè prosequitur B. 4. *De ciui.*
Augustinus, qui rem omnem concludens: *cap.*33. &
Non, inquit, *tribuamus dandi regni, atque* *lib.*5.*ca.*21.
imperij potestatem, nisi Deo vero, qui dat fe-

licitatem in regno cœlorum solis pijs; Regnum verò terrenũ & pijs & impijs, sicut ei placet, cui nihil iniustè placet. Quando voluit, & quantum voluit Romanis regnum dedit, qui dedit Assyrijs, vel etiam Persis &c. Mentitur ergo diabolus, inquit Cyprianus, (à quo mutuasse verba videtur S. Bernardus) in quem propterea inuehitur, dicens : Nec cœli, nec terræ tu conditor, nec Solem moues, nec cursum das sideribus, nec per te voluitur firmamentum, nec vides, aut intelligis Deum, nec vllum est tibi cum cœlesti militia consortiũ. Hac occasione ibi Cyprianus, quale sit regnum diaboli, latè eleganterq; describit, *Ipse est Rex super vniuersos filios superbiæ*: eius regna sunt vitia, quæ inhabitant diuersi generis homines. In his regnas (inquit Cyprianus) quos inquinas, & in ijs, quos polluis, dominaris. Propterea Clemens Alexandrinus vocat diabolum, Principem, aut Regem vitiorum: in vitiorum enim malitia dominatur ille, & principatum tenet. Quod & B. Augustinus tradidit, exponens illud Apostoli, quo vocat dæmones; *Principes & potestates, & rectores mundi, tenebrarum harum.* Ne fortè, inquit, cum dixisset, *Mundi*, intelligeres, dæmones esse rectores cœli & terræ, mundi dixit, tenebrarum harum; mundi dixit, amatorum mundi; mundi dixit, impiorum & iniquorum; mundi dixit, de quo dixit Euangelium: *Et mundus eum non cognouit.* Si enim mundus nõ cognouit lucem, quia lux in tenebris lucet, & tenebræ eam nõ comprehenderunt, & ipsæ tenebræ, quæ non cõprehenderunt lucem præsentem, mũdi nomine appellãtur. Harum tenebrarũ sunt illi rectores.

Li. de ieiu. & tent. Christi. Serm. 1. de resurrect. In ora. adhortatoria aduers. gentes. In Psal. 54. Contristatus sũ. &c. Ad Ephes. 6.12. Ioan. 1.10.

§. 59. *Mentitur diabolus, dicens, se dare gloriam Regnorum terræ : qui non nisi pœnas habens, solum potest pœnas dare. Deus est, qui dat diuitias, & terrenam felicitatem.*

¶ 199. QVarto mentitur Diabolus dicens, se dare gloriam regnorum, id est, diuitias, delitias, honores, & reliqua quæ gloriosa & splendida in mundo iudicantur: nemo enim dat, quod non habet; diabolus autem in se non habet gloriam, delitias, aut diuitias. B. Augustinus expendit ænigma positum à Salomone, quod difficilè videtur. Quid hoc est, quod quædam *mulier insipiens & audax, inops panis effecta, conuocat prætereuntes, dicens : Panes occultos libenter attingite, & aquæ furtiuæ dulcedinem?* Ita ille ex Septuaginta legit. Si mulier est inops panis, quomodo potest inuitare & promittere panum abundantiam? Et verè aliquomodo ex ijs, quæ Augustinus tradit, possumus ad nostrum institutum ænigma delcarare de dæmone. Vocatur mulier, propter virium imbecillitatem, vt supra ostendimus. *Insipiens* autem, quia *in veritate non stetit, & veritas in eo non est.* Sapientia namque caret, qui veritate caret, & in veritate non iudicat de rebus. *Audax* vero, quia ab initio tentauit sedem suam collocare super astra, & contendit esse similis Altissimo; & nihil est, quod non tentare audeat, habens fiduciam, quod & Iordanis influat in os eius, talem, qui semel & iterum ausus est Christum impetere, & inuerecundè ab eo postulare, vt se adoraret, *Inops panis effectus*, aptissimè dicitur, quia creatus fuit in maxima abundantia donorum, quæ omnia amittens, pauperrimus effectus est, vt meritò à Propheta comparetur *vinacijs vuarum.* Vua namque cum viti adhæret, habet in racemis grana plena, & redundantia liquore dulcissimo, sed cum calcantis pede teritur, extrahitur omnis humor, & remanent vinacia, id est, folliculа & acini, aut ossicula sicca & arida, omni liquore dulci expresso. Ita diabolus, cũ primò creatus fuit, adhærens Deo per gratiam, redundabant racemi essentiæ & potentiarum suarum, egregio liquore donorum & gratiarum: cum tamen à Deo ipso conculcatus fuit, omnis liquor ita expressus est, vt nihil in illo remanserit, nisi natura arida, sicca, nullo gratiæ, sapientiæ, oblectationisvè bono, vel leuiter madefacta. Inops panis effect⁹ propterea dicitur, quia in Scriptura, panis nomine, quicquid sustentare, aut delectare potest sæpe significatur. Qui ergo nihil habet gratiæ, gloriæ, delectationis, diuitiarum, &c. inuitat, & hæc omnia abundantissimè promittit, quorum nec minimum ipse præstare

Tract. in Ioan. Prou. 9. Ioan. 4.44 Osea. 3.1.

stare potest, qui in se non habet nisi dolorem, timorem, rabiem, inuidiam, damnationem, pœnam. Optimè Cyprianus, in dæmonem inuehitur, conuincens eum mendacij: Tu impiè ac mendax, quid habes, quod dare possis? Tua est scabies, languentis tua sunt vlcera; hæc scalpis, hæc impurus ablingis. Tu cadaueribus assides, tu contrectas putredines, tu versas fœtores, tu spiritus nequam, sanctitatis corruptor, simplicium perturbator, incendiator libidinum, & omnium turpitudinum adinuentor: quid das? Scabiem, & putredinem, & vermes dedisti Iob; mortem eius filijs, deperditionem eius substantiæ; cæcitatem, surditatem, & torsiones ei, quem ingrederis; mortem & submersionem porcis, in quos tibi ingredi concessum fuit, &c.

Tract. de ieiun. & tent. Christi.

¶ 200. Egregiè beatus Augustinus prosequitur, quomodo Deus, sciens homines induci maximè, ad aliquid faciendum, spe tē poralium bonorum, & terrenæ felicitatis, vt etiam per hoc medium eos ad se alliceret, & ab obedientia dæmonis reuocaret; ex professo conatus fuit demonstrare in Sacris litteris, se esse talium bonorum autorem & distributionem, nec vlla ratione à dæmone talia bona esse speranda, sed ab ipso. Qui propterea superioribus seculi temporibus dispensauit vetus Testamentum, in quo bona terrena promisit obsequentibus sibi, & abūdanter largitus est. Quod & ex professo iterum expendit, inducens locum illum: *Si audieris vocem Domini Dei tui, benedictus eris in agro tuo, benedictus in prato tuo, benedictus fructus ventris tui, generationes iumentorum tuorum.* Hunc quidem locum Manichæi inducebant, contendentes, Vetus Testamentum Euangelio esse contrarium, quoniam in illo bona terrena promittuntur ab illius autore, quæ ab autore Euangelij iubentur contemni. Ex quo inferebant, dæmonem esse autorem Veteris Testamenti, quem terrenorum bonorum autorem prædicabant; Christum autem Noui, qui paupertatem spiritus induxit. Quibus respondet Augustinus, à Deo vtraque bona procedere, ita quod solus Deus est illorum autor, qui antiquis hominibus, tanquam imperfectis & pueris, bona puerorum largitus est, temporalia scilicet, qui spiritualia bona reseruabat, tempore Legis Euangelicæ profundenda. Quod & Tertullianus obseruauerat, expendens benedictionem, quam sanctus Isaac dedit filijs suis Iacob & Esau: nam benedicens Iacob: dixit: *Det tibi Deus de rore cœli, & pinguedine terræ, &c.* Benedicens autem Esau, dixit: *In pinguedine terræ, & in rore cœli erit benedictio tua*: quo duplici titulo, duplex bonorum genus exprimere voluit; cœlestium scilicet & terrestrium. Vtrumque quidem à Deo procedit: Deus est enim, à quo bona cuncta procedunt. Ad populum Iudaicum loquens, qui in Esau fuit designatus; primò expressit bona terrena, significata pinguedine terræ: populum autem Christianum, expressum in Iacob, benedicens, primò cœlestia bona pronuntiat, sub typo roris cœlestis: quamuis & populo Iudaico etiam bona spiritualia contulerit, sicut populo Christiano etiam bona temporalia largitur, qui apertè dixit: *Primum quærite Regnum Dei, & iustitiam eius; & hæc omnia adijcientur vobis.* Imò nihil potest homo facere, quod ad terrena bona acquirenda magis cōducat, quam Deo seruire, & eius mandata seruare: hæc namque loco additamenti, etiam à Deo super adduntur. In cuius itidem confirmationem Augustinus notat illud, quod in lege scriptum est: *Ego sum, qui diuitias do amicis meis, & paupertatē inimicis meis.* Quæ verba, nescio vbi habeantur formaliter: forsitan desumpta sunt ex Aggæo, de quo annotat S. Anastasius Nicenus, post illa verba, quæ per eum Deus dixit: *Meum est aurum, meum est argentum,* in quibusdam codicibus additum fuisse: *Cui voluero dabo ipsum,* quæ ab insipientibus addita censet. Voluit Deus, inquit Augustinus, vt perpetuo homines intelligerent, se habere in manu sua diuitias, & quicquid ad terrenam felicitatem conducit, vt intelligerent, illas non à dæmone expectandas, sed à se. Ideo clamat: *Longitudo dierum in dextera eius, & in sinistra, diuitiæ & gloria.* Et iterum: *Meum est aurum, meum est argentum, dicit Dominus.* Hac de causa vehementer irascebatur contra eos, qui temporalia bona accepta ferebant Lunæ, aut siderū constellationibus: & similiter contra eos, qui fortu-

Lib. 10. de ciuit. c. 14.

Lib. contra Adimantum Manichæum cap. 18.

Deut. 28.

Lib. 4. con. Marcio. c. 24.

Gen. 27. 28

Gen. 27. 39

Matt. 6. 33.

Eodem lib. cont Adimantum.

Lib. qq. in Scrip. q. 10. to. 1. biblio. SS. PP.

Aggai. 2. 9.

¶ 201.

Prou. 3. 16.

Aggai. 2. 9.

Ierem. 44.

fortunę ferebant recepta: *Qui ponitis*, inquit, *fortunæ mensam, numerabo vos in gladio* : & conqueritur de illa, quæ dicebat: *Vadam post amatores meos, qui dant mihi lanam meam, & linum meum, vinum meum, & oleum meum. Hæc nesciuit, quia ego dedi ei frumētum, & vinum, & oleum.* Hæc eadem idem Augustinus ex eo confirmat, quod Patribus an-
Epist. 120. ad honora. de grat. Noui Test. c. 7 tiquis abundanter bona terrena contulit Deus, quos ditissimos effecit, vt ostenderet, talia etiam bona, dona esse sua. Ipse igitur Deus est, homo ille nobilis, qui seruis suis dat bona sua: ipse homo diues, qui quibus vult, bona sua committit dispensanda. Tandem mētitur (inquit Chrysostomus) quia nullatenus intendebat dare, quod promittebat, dicens:
Hom. 5. in imperfec. *Hæc omnia tibi dabo.* Certè vni dare non poterat omnia, nisi ab omnibus alijs omnia tolleret, & cunctos spoliaret bonis, quæ habebant. Si autem omnes spoliaret, à nemine adoraretur, cum diabolus non ex amore colatur ab aliquo, sed quia promittit diuitias, aut dat. Quomodo autem expediebat diabolo, ab omnibus omnia tollere, & vni dare, vt ab omnibus contemnatur, & ab vno solo colatur? Non ergo intendebat dare, quod promittebat: ideoque mentiebatur. Sic parentes nostros decepit, promittens eis diuinitatem, & æqualitatem Dei, in sapientia, quod nullatenus intendebat complere, nec poterat. Vnde idem Chrysostomus expendit verba, quæ
Ser. cont. Iudæos & Gentiles de nuptijs, tom. 3. postea dixit Deus ad Adam : *Adam vbi es?* Quasi dicere voluerit: Quonam peruenisti? nunquid ad regnum, quod tibi diabolus fuerat pollicitus? ad diuinitatem: quam tibi promiserat? Ex ijs omnibus cōcludit B. Irenæus, manifestum esse, quoniam mentitur diabolus, dicens, sibi omnia tradita fuisse regna, &
Lib. 5. cont. hæres. c. 24 eorum potestatem, & gloriam; & quod hæc dare potest, cui vult, & quod Christo omnia esset daturus, si eum adoraret. Rectè ergo Chrysostomus: Omnia offert,
Hom. 5. ex diuers. in Matth. & vniuersa spondet se dare, qui nihil penitus habet, quod det.

§. 60. *Ipse dæmon explicat, illum adorare, esse cadere: qui à minimis incipiens, tandem supremā suadet iniquitatem.*

SI *cadens adoraueris me.* Obseruat Ambrosius *a*, cuius dictum refert & sequitur D. Thomas *b*, dæmonem non simpliciter dixisse, si adoraueris me, sed, *Si cadens adoraueris me*, quia habet ambitio domesticū periculū: vt namq; dominetur quis, priùs seruit, & curuatur obsequio: & quo quis sublimior esse appetit, demissior fit. Mirum est certè, quātum quis se demittat coram eo, à quo exaltationem sperat. B. autem Irenæus diabolum obiurgat, quod tentare nesciat, quippe qui, dum tentat, ipsemet explicat, ad quantum malum perducere contendat. Ipsemet namque confitetur, quoniam adorare eum, & voluntatem eius facere; est cadere à gloria Dei. Et quid aut suaue, aut bonum participare potest, qui talis est; nisi mortem? Ei enim qui cecidit, proxima mors est. Hæc ille. Quæ similiter annotauit Hieronymus, ex ipsius diaboli verbis inferens, corruere verè illum, qui dæmoni se subijcit. Alij annotant, dæmonem contendisse similem se Deo exhibere : & sicut Deus, eos, qui se humiliant, exaltat, & extollit, ita ille præfert, se exaltaturum Christum, si coram eo se humiliaret. Cæterum D. Thomas obseruat, hinc modum nobis manifestum fieri, quem tentando diabolus tenet. Non enim statim virum spiritualem de grauioribus tentat : sed paulatim à leuioribus incipiens, ad ea quæ sunt grauissima perducere conatur. Quod & egregiè annotauit B. Gregorius, in eo quod Deus dæmonem sub specie Behemoth, aut Elephanti describens, incipiens ab eius capite, dicit : quod *herbam sicut bos comedit*: & tandem dicit: quod *stringit*, aut erigit, vel exaltat, *caudam quasi cedrum*: Quid hoc est? Huius Behemoth (inquit Gregorius) caput, herba est, cauda cedrus: à tenera herba initium ducit, & in fine altitudinem cedri tenere dicitur, quia prima tentatione blandiens, minora suggerit; qui in fine, ad grandia & suprema pertrahere contendit. Quare idem D. Thomas eiusdem Grego-

Marginalia (right): § 202. — *a Lib. 4. in Lucam.* — *b 3. p. q. 41. art. 4.* — *Lib. 5 aduers. hæres. cap. 22.* — *In cap. 4. Matth.* — *3. p. Ibid.* — *Lib. 52 Moral. c. 17.* — *Iob 40. 12.* — *Ibidem.*

Lib. 31. Moral. cap. 10. & seq. Gregorij doctrinam inducit, qui illud obseruans, quod de viro iusto & Christiano milite, sub typo generosi equi Deus dixit: *Procul odoratur bellum, exhortationem ducum, & vlulatum exercitus*: Odore (inquit Gregorius) sæpe decernimus, quæ oculis sunt abscondita. Et certè callidus hostis occultè nobis bellum parat in ijs, quæ ad oculum secura videntur. Vnde oportet eius latentes insidias, quasi subodorando indagare & percipere. De quo odoratu, Dominus in Ecclesiæ laudibus *Cant. 7. 4.* dicit: *Nasus tuus sicut turris, quæ est in Libano.* Per nasum quippe odores, fœtoresq; discernimus: & quid per nasum, nisi Sanctorum prouida discretio designatur? turris vero speculationis in altum ponitur, vt hostis veniens, longè videatur. Rectè ergo Ecclesiæ nasus turri in Libano similis dicitur, quia Sanctorũ prouida discretio, dum solicitè circumquaque conspicit, in altum posita, priusquam veniat culpa, deprehendit. Ita ille. Nequaquam itaque diabolus, statim in principio, apertum bellum repræsentat, nec se quasi inimicum, aut contrarium bellatorem exhibet, sed primò ingreditur pacem simulans, & minima proponens, quæ non videntur aliquod malum notabile continere, per quæ tandem apertum bellum, & exhortationem & clamorem ducum, & vlulatum exercitus inducit, apertè ad malum perpetrandum incitans & mouens. Iustus ergo procul odoratur bellum, quia in ijs, quæ ad pacem & conuenientiam apparentem diabolus proponere incipit, percipit bellum, quod ibi instruit & parat, qui ex minimis, & quæ culpam non præseferunt, transit ad ea, quæ manifestè mala sunt inducenda, quæ typo (inquit Gregorius) *Ducum, & vlulatus exercitus*, exprimuntur. Ex tam leui principio, quod assumpsit dicens Christo famelico: *Dic, vt lapides isti panes fiant*, vide ad quid tandem perueniat, *Cadens adora me.* Et quidem, si Christum, qui minima non neglexit, quem ad ea, quæ ille iure facere poterat, trahere non potuit, ad maiora & grauissima suadenda transiuit, quid faciet in eo, cui facilè, quæ leuia sunt persuadet? Quid in eo, quem prioribus tentationibus vicit, & imbecillem ac fragilem inuenit? Hunc certè facilè trahet ad suprema vitia, vt ex parentibus nostris probat D. Thomas, quos cum primò incitasset ad comedendum, tandem ad extremam superbiam traxit, vt appeterent Dei æqualitatem: ita & quotidie mulierem, cui primò suadet, vt litteras ab alio missas recipiat, tandem ad apertam impudicitiam trahit. Vide B. Gregorium Nyssenum, latè pertractantem, quomodo, qui primis suggestionibus diaboli, vel carnis locum concedit, hoc ipso locum dat, vt tota illius malitia se in hominem effundat, quod explicat exemplo serpentis, cui si caput intromittere concesseris, totum corpus introducentem statim senties: de quibus supra satis dictum est. *Ibid. 3. p.* *In lib. Ecclesiastes. hom. 4.*

§. 61. *Aggreditur Christus, quod Iob prophetarat, opprimere magnum cetum, quem blasphemantem, verbi sui virtute fugauit.*

TVnc dicit ei Iesus: *Vade Satana, scriptum est enim: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.* Sancti Patres, Hieronymus *a*, & Ambrosius *b*, sequuti Septuaginta Interpretes, verba sancti Iob, quæ noster Vulgatus legit in plurali; *c* *Qui parati sunt suscitare Leuiathan*, in singulari legunt: *Qui habet magnum cetum opprimere*, quasi indicet Iob aliquam personam particularem, cui reseruatum sit opprimere magnum cetum: vt B. Gregorius obseruauit. Annotant autem isti sancti Patres, meritò Scripturam sacram admonuisse, beatum Iob non peccasse labijs suis, nec stultum aliquid contra Deum loquutum fuisse, cuius verba erant potius prophetica, & signanter hæc, quæ præmisimus: in quibus Christi mysterium cecinit, quem oculis fidei in laborum fluctibus positus contemplabatur, cui reseruatum dicit, Leuiathan, aut magnum cetum opprimere, subiugare, conterere. Ita enim Septuaginta verbum, *Ghur*, verterunt, quod Vulgatus transtulit, *suscitare*. Certum est siquidem, nomine ceti, aut Leuiathan, dæmonem describi, vt ex eodem Iob sæpe probatum est: ideoque magnus cetus, est supremus dæmon, qui in procelloso huius seculi mari dominabatur, cuius vires cognouit Iob ¶ 203.

a In c. 2. Ionæ, ad fin.
b Lib. 4. in Luc. c. de recessu diaboli.
c Iob. 3. 8.
4 Moral. cap. 11.
עור

tales, ac tantas, vt intelligeret, neminem ex
puris hominibus posse illum reuincere, aut
opprimere, vel mundo expellere. Quod
& Deus ipse de eodem ceto indicauerat,
cum eodem Iob agens: postquam enim
multa de illius robore, potentia, ac fortitu-
Iob. 41. 17. dine præmiserat subdit: *Cum apprehen-*
derit eum gladius, id est, cum gladio impe-
titus fuerit, gladius ipse *subsistere non pote-*
rit, cuius potius acies manebit retusa. Vnde
quantumuis Gedeon ex gladio commen-
1. Mach 3 datus sit, qui potentissimus fuit, & Iudas
Machabæus, *Gladio protegebat populum,*
inimicosque arcebat, neuter eorum contra
Iob 40. 18. hunc cetum potuit præualere, de quo sub-
Gen. 4 22. dit, quod *reputabit quasi paleas ferrum, &*
quasi lignum putridum æs: ideoque etsi
Tubalcain sapientissimus fuerit malleator,
in cuncto opere æris & ferri, huic ceto ni-
hil, vel leuiter potuit nocere. *Non fugabit*
eum vir sagittarius. Quare etsi eximij fue-
rint sagittarij, famigeratissimi Patriarchæ,
Gen 49. 23 quos propterea Iacob eorum pater, vocauit
tenentes iacula, in Hebræo, *Domini sagitta-*
rum, propter peritiam artis sagittandi, sed
hunc cetum non solum non transfixerunt,
Iob. 41. 19. quin potiùs sagitta inuidiæ ab illo vulnera-
1 Reg. 17. ti ceciderunt. *In stipulam versi sunt ei la-*
pides funda. Dauid, qui ingentem Gigantē
lapide fundæ deiecit, illū euincere, opprime-
Psa. 55. 2. re, aut fugare nō potuit, qui potiùs clamat, &
conqueritur, se ab illo conculcatum: *Mise-*
rere mei Deus, quoniam conculcauit me ho-
mo. Hominem eum vocat, quomodo Chri-
Mat. 13. 28 stus illum vocauit. *Sub ipso erunt radij Solis,*
Iob. 41. 21. *& sternet aurum quasi lutum.* Vnde quan-
tumuis Salomon magnificatus fuerit splen-
dore, gloria, & diuitijs, super omnes Reges
terræ, non tamen cetum istum opprimere
potuit, quin potius miserè ab illo oppressus
succubuit. Tandem Deus rem concludit, di-
Iob. 41. 24 cens: *Non est potestas super terram, quæ ei*
possit comparari, qui factus est vt nullum ti-
meret. Desuper terra ergo futurus erat, qui
illum esset oppressurus. Hunc Iob intelligit
esse illum, qui de cœlo de sinu Patris erat in
mundum venturus, *qui habet magnum ce-*
tum opprimere. Christus ergo Dominus,
ad hoc paratus fuit, eo modo quo Propheta
dixit: *Parauit Dominus brachium sanctum* Esai. 52. 10.
suum in oculis omnium gentium. Ad hoc ve-
nit in mundum, & descendit in campum, vt
eum opprimeret, contereret, & fugaret.
Quamuis autem id tandem perfecturus erat
in fine vitæ, quando per mortem destructu-
rus erat eum, qui mortis habebat imperium, Ioan. 12. 31
& effecturus quod dixit: *Nunc Princeps hu-*
ius mundi eijcietur foras: huius tamen eie- ¶ 204.
ctionis, & contritionis specimen & princi-
pium nunc voluit exhibere, opprimens &
fugans cetum magnum, dicens: *Vade Sata-*
na. Sicut ergo dum vixit, aliquando mortem
fugauit, vt in Lazaro filio viduæ, & filia Prin-
cipis, quo ostenderet, se esse illum, cui datum
erat, mortem omnino conterere, quam per
mortem erat præcipitaturus in sempiter-
nnm, vt dixit Esaias: ita similiter, dum vixit, Esa. 26.
dæmonem aliquando eijcere, fugareque vo-
luit, vt hoc ipso demonstraret, se esse eum,
cui datum erat, illum *longe facere,* elongare, Ioel 2 20.
effugare omnino, *illum qui erat ab Aquilo-* In Catena
ne, id est superbum diabolum. Ita eundem Græca.
locum Beati Iob intellexit Beatus Didymus.
Fugare ergo volens Dominus magnum ce-
tum, non multis armorum machinis vtitur,
sed solo verbo. Is namque de quo Propheta
dixerat: *Spiritu labiorum suorum,* (id est ver- Esai. 11. 4.
bi solius emissione) *interficiet impium*, so-
lummodo dicens: *Vade Satana*, perfecit:
hoc enim solo verbo illum fugauit, oppres-
sit, & deiecit. Et Origenes quidem ex pro- Homil. 1.
fesso contendit, reijciendam aliquorum co- in Matth.
dicum lectionem, in quibus legitur: *Vade re-*
tro Satana: aut, *Vade post me Satana*, obser-
uans, diuerso modo Christum alibi incre-
passe Petrum, ac dæmonem hoc in loco: Pe-
tro namque non absolute dixit, *vade Sata-* Mat. 16. 23
na, sed addidit, *post me*: *Vade,* inquit, *post me*
Satana, quia etsi Petrus aduersatus fuerit
Christo, se eidem opponens, & petens ne ad
mortem, quam prædicebat tenderet, id ta-
men erat ex bono in Christum affectu, non-
dum plenè intelligens, necessariam fore illius
mortem. Vnde Christi increpatio, ad hoc
tendebat, vt corrigēs errorem Petri, eū indu-
ceret ad sui sequellam retinendam, & vt mē-
tem suam diuinæ ordinationi subijceret, vtq;
proprium iudicium abnegaret, & Dei dispo-
sitio-

Matt.16.23 sitionẽ sequeretur. Vnde & increpaturus Petrũ, dicitur: *Conuersus ad eum* Beatus enim (inquit Origenes) est is, in quẽ Christus conuertitur, etiamsi corripiendi causa cõuertatur. Tanquam nãq; felicitatem ingentem reputabat Propheta hanc Dei conuersionẽ, vt vel minimum eius, summo affectu expostu-

Psal.89.13. laret dicens: *Conuertere Domine aliquantulum.* Ad Petrum autem, non aliquantulum, sed se totum conuertit, quem ad sui sequelam firmauit: ad diabolum verò absolutè dixit: *Vade Satana*, quem omnino pellere, & fugare intendebat, cuius verba impia erant, mens impijssima, quem non ad sequendum se, sed persequendum omninò nouit

In cap. 4. Matth. paratum. Idipsum quod Origenes, annotauit Hieronymus: Non, inquit, vt plerique putant, eadem sententia, Satanas & Apostolus Petrus condemnantur: Petro namque dicitur: *Vade retro Satana*, id est sequere me, qui contrarius es voluntati meæ: hic vero audit: *Vade Satana*, & non dicitur, retro me, vt subaudiatur: vade in ignem æternum, qui paratus est tibi & Angelis tuis. Nihilominus in aliquibus codicibus legitur: *Vade*

a *Hom.5. in imperfe.* *post me*, aut *Vade retro Satana*, quomodo legunt Chrysostomus *a*, Remigius *b*, Maxi-

b *Hoc in loco & habetur in Catena aur. D. Thomæ. Hom.2. & 4. Domi.1. Quadrag.* mus *c*, Beda *d*, & Theophylactus *e*. Euthymius *f* annotat, quod quamuis Matthæus absolute dicat. *Vade post me*, sed Lucam scripsisse: *Abi post me Satana*, quomodo legit ipse, & Theophylactus apud Lucam, quamuis in pluribus codicibus non legatur, neque in Biblijs Sixti. Qui autem ita legunt: *Vade post me Satana*, variè exponunt: idem (inquit Euthymius) est: *Abi post me*, quod, è conspectu meo te aufer, quod enim post a-

d *In cap.4. Matth.* liquem ponitur: ipsi non apparet. Itaque idem significat, sicut quod Hispanè dicimus,

e *In cap.4. Matth.* *Quitate me delante.* Ex quibus intelligere possumus, quomodo verba hæc à Christo

f *In cap.4. Matth.* Domino fuerint prolata. Sæpe namque mecum cogitaui, quidnam Christus Dominus

§ 205. corde animoque versaret, quando illum, qui primus erat in creaturis, & per superbiam omnium vilissimus euaserat, videret nunc impijssimè superbientem, & exposcentem, se tanquam Deum adorari. Nunquid Domine Iesu, indignatus es in illum superbum, cuius superbiam ascendentem videbas: an potius tuæ compassus es creaturæ, ad tam miserum statum deductæ, quæ iam impietatis suæ pœnas sustinebat, & eandem impietatem firmiùs tenebat? Nunquid in crudelem leonem, ferocissimumque draconem fuisti ira commotus, quem calcares? an in vulneratum superbum fuisti aliqua miseratione commotus, videns eum misere cœcutientem? B. Ambrosius considerat, per irri- *Lib.4. in Lucam.*

sionem fuisse Christum locutum: nam naturæ suæ, dispositionisque conscius, sua sibi videbat offerri. Et vere Satanam irridet Cy- *Li. de Ieiu. & tentati.*

prianus: Insanissimè, inquit, Satan, qua fronte, qua lingua ausus es dicere Saluatori, vt ante te, qui stat inflexibilis, & immobilis, caderet, vt te damnatum, ipse qui te damnauerat, adoraret? Quis ausus? quam impudens hæc præsumptio? quid desperate sperasti? An Dei Filium putabas posse tecum apostatam fieri? His irrisorijs verbis Satanam vrget Cyprianus: Remigius, quem re- *In cap.4. Matt. q.54*

fert Abulensis, legens secundum aliqua exemplaria: *Vade retro Satana*, censet, voluisse inducere eum, vt retro acta tempora reduceret in memoriam: quasi dicere vellet: Reminiscere retro acta, & recordare in quanta gloria conditus fuisti, & in quantam miseriam deuenisti. Chrysostomus, quodam lo- *Hom.13. in Matth.*

co, Christi verba per modum simplicis præcepti, non autem correctionis aut increpationis credit accipienda: alibi tamen rem *Hom.5. in imperf.*

ipsam declarasse videtur, annotans, Christum in prima tentatione, non exasperatum fuisse, nec excitatum ad increpationem, vel abiectionem, qui sustinuit, & mitis permansit: tantum contra verba tentationis, congrua dedit exempla. Similiter in secunda, quamuis esset iniuriatus, dicente sibi diabolo: *Si Filius Dei es, mitte te deorsum*, turbatus non est: nec increpans ei dixit: *Vade Satana.* Nunc autem, quando diabolus, Dei sibi præsumpsit honorem, dicens: *Hæc omnia tibi dabo, si procidens adoraueris me*, & hoc quæsiuit sibi fieri à Christo, quod soli Deo fieri debebat, exasperatus est, iratus est, increpauit eum, & repulit, dicens: *Vade Satana.* Ita Chrysostomus, quem se- *In cap. 4. Matth.*

quitur Theophylactus, Et verè, meritò credit Christum,

Ioan 2.1.5. Christum, tali tamque execranda iniuria exasperatum, qui videt illum postea flagellum de funiculis facientem, & flagellantem illos, qui templum in quo Deus adorabatur, pro-
Psal.68.10. phanarunt, auditque Apostolos considerasse illud: *Zelus domus tuæ comedit me.* Quid ageret nunc, videns dæmonem aperto Marte Dei adorationem, & honorem eradicare cõtendentem, & sibi impudentissime vendicantem? quo zelo fuit inflammatus? qua ira succensus? Existimo verè nunc Christum vnum ex maioribus tormentis, quæ in vita sustinuit, præsentisse. Multas ei pœnas, & opprobria intulerunt Iudæi, sed corde obcœcati erant, pro quibus tandem orauit in cruce,
Luc.23.34. *quia nesciunt,* inquit, *quid faciunt.* Et quidem illi contra corpus suum agebant, & vitam: diabolus tamen aperta malitia, contra Deum insurgit, non contra Christi corpus, sed contra animam, non contra corporis vitam, sed contra spiritum agens, id euertere procurans, quod maximè Christus intendebat, gloriam scilicet Dei, ad quam procurandam omnia sua dirigebat. Vnde nihil acrius Christo vnquam fuit, quam quod contra Patris sui gloriam fieri aut attentari videbat. Quidnam quæso nobilissima, ac fidelissima Regina corde versaret, quæ Regem virum suum plusquam vitam suam diligeret; si videret se ab Æthiope immundissimo & squalido, manifesta inhonestissimaque petitione induci, vt Rege contempto & conculcato, sibi subiceret, & secum adulterium commit-
§206. teret? Quidnam ageret Princeps, Regis vnigenitus filius & hæres, si illius vilissimum mancipium peteret ab eo, vt Rege patre conculcato, & corona regali ab illius capite detracta, coram se procumberet, caderet, tanquam legitimum Regem adoraret, & Regni coronam capiti suo imponeret? Quam ardenti iustaque ira, commota fuit pudicissima virgo Agnes, contra iuuenem Præfecti filium, qui magnis diuitiarum, pretiosarum vestium, & lapidum promissionibus, ad sui dilectionem & amorem prouocabat? Discede, inquit, à me, pabulum mortis, nutrimentum peccati, membrum diaboli: ab alio e-
Act 8.20. nim amatore præuenta sum, &c. Quando Apostolorum Princeps audiuit sacrilegum Simonem Magum, offerentem pecunias, vt Symoniacæ suæ petitioni consentiret, iusta ira contra illum excitatus, repulit, dicens: *Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti, pecunia possideri. Non est tibi pars, neque sors, in sermone isto: cor enim tuum non est rectum cum Deo.* Expendit ipsemet Petrus grandem afflictionem, & ingẽtem tristitiam Sancti Lot, quam concepit ex illa impudicissima petitione Sodomitarum, qua petierunt, vt illis traderet viros, quos in domo sua receperat, vt illis 2.Pet.2.7.
abuterentur. *Iustum,* inquit, *Lot, oppressum à nephandorum iniuria, ac luxuriosa cõuersatione eripuit: aspectu enim & auditu iustus erat: habitans apud eos, qui de die in diem animam iustam iniquis operib. cruciabant.* Quia ille iustus erat, pudicus, honestusque, nihil poterat grauius illius animum torquere, quam iniqua illa & impudica postulatio. Vnde se grauissimè cruciatum & affectum exhibuit, quando illorum audiuit impudicissimam petitionem. Quid ageret, si petijssent vt semetipsum illis traderet ad impudicum vsum? Quàm igitur intelligemus Christum commoueri, affligique potuisse tam inuerecunda dæmonis petitione? Afflictus quidem fuit B. Iob, videns contra se suaque omnia concitatos Sabæos, Chaldæos, cœlum ipsum concitatum, & terram: quo factum est, vt cum se omnibus facultatibus, & filijs videret spoliatum, non tamen aliquod querimoniæ verbum protulit, sed tantum in terram procumbens adorans Deum, miti quietoque corde dixit: *Dominus dedit, Do-* Iob.1.21.
minus abstulit, &c. Cum autem vxor ipsa sua ad eum accessit, & apertè induxit, vt contra Deum vel minimum blasphemiæ verbum proferret, qui eousque os clausum continuerat, nec vlla ratione se exasperatum exhibuerat, acri increpatione, & vehementi zelo iratus, contra eam insurgens: *Quasi vna* Iob.2.10.
(inquit) *de stultis mulieribus locuta es, &c.* nihil namque magis potest virum iustum commouere, ac succendere ira, vel inflammare, quam ab eo petere, vt vel minimum verbum contra Deum dicat, vel proferat. Quid igitur acturus erat Christus, fidelissimus erga Patrem, dum videret, animam suã ab

ab Æthiope vilissimo ad supremum adulterium, idololatriæ, inquam, actum prouocari?suaderturque, non tantum proferre minimum verbum contra Deum, sed & supremum cōtra illum opus exercere? Exasperatus est (inquit Chrysost.) & iratus est, & acri sonoraq; voce increpauit, & repulit eum dicēs: *Vade Satana*, vt nos illius discamus exemplo (inquit Chrysost.) nostras quidem iniurias illatas ab impijs, siue in dicto, siue in facto, magnanimiter sustinere: Dei autem iniurias & contemptum, nec vsq; ad auditum sufferre: quoniam in proprijs iniurijs esse quempiam patientem, laudabile est; iniurias autē Dei dissimulare, nimis est impium. Sicut ergo quando ementes & vendētes eiecit è templo, vt annotat Hieronymus, tūc zelo Dei succensum, radios quosdam à se emisisse, qui ingentē metum illis incusserūt, ideoq; nihil amplius expectare ausi fuerunt, ita & nunc accidisse credendum est: vnde subditur statim: Reliquit eum Diabolus.

In cap. 21. Matth.

§. 62. *Ab increpatione Christi, talem nunc timorem diabolus concepit, vt deinceps solo eius nomine audito terreretur, nec staret.*

§ 207 TVnc reliquit eum diabolus. Diabolus reliquit eum, quia perterritus & cōtritus fugam arripuit. Tunc enim adimpletum fuit illud, ait Chrysost. *Tu confregisti caput Draconis*. Est valida Dei increpatio, à qua & maria ipsa, quæ nullā potentiam reuereri solent, fugiunt: *Ab increpatione tua fugient*, dicebat Dauid, *à voce tonitrui tui formidabunt*. Talis est vis diuinæ increpationis, qualem idem ipse depinxit, dicēs: *Ab increpatione tua Deus Iacob dormierūt*, id est, mortui sunt, *qui ascēderunt equos*, id est, fortissimi quique duces exercitus Pharaonis. Quali ergo timore correptus fuit diabolus, audiens diuinum tonitruum, & increpationem: *Vade Satana?* Quis explicare valeat quam tristes eiulatus emittens clamoribus querulis perstrepens, fragores excitans, recesserit? In sanctorum historijs legimus sæpissimè, dæmones victos ab aliquibus viris Sanctis, illorum machinas retegentibus, illos increpantibus recessisse, clamoribus & eiulatibus vehementissimis emissis, excitatis fragoribus & commotionibus aëris & ædificiorū, relicto tetro fœtentissimoq; putore, vt in Historijs Sanctorum Antonij, Benedicti, Dominici, Petri martyris, & aliorum quamplurimorum videre licet. Quos nūc fragores excitasse, querulis vocibus & clamorib. personasse credere possumus, cùm vidit à Christo fraudes suas retectas, seque acri obiurgatione percussum? De ipso, vt sæpe diximus, sub typo Leuiathan aut Balænæ agit Deus. Cùm aliquando Balæna cōtra nauem insurgit, & se exhibet quasi illam deglutire volens, si forti personantiq; ictu, naui emisso, feriri se sentiat, fugit, sub aquis se submergens, tam grandem maris commotionem excitans, vt grādem videatur commouere totius illius tempestatem. Quod & Deus dicere voluit: *Feruere*, inquit, *faciet quasi ollam profundum mare, & ponet quasi cum vnguenta bulliunt: post eum lucebit semita, & æstimabit abyssum, quasi senescentem*: albicantibus namq; spumis totum mare cādidum & quasi canum reddit: signanter viam aut semitam per quam fugit, aut recedit. Non aliter diabolo contingit, cùm à Sanctis, quos deglutire vult, acri reprehēsione expellitur & percutitur. Multo autē magis nunc percussus à Christo duræ increpationis ictu. Egregiè B. Petrus Chrysologus: Sensit, inquit, mox virtutibus Deum, pœnis iudicem, supplicē præmijs, quem quærebat: nam Christi nomine cœpit ab obsessis corporibus effugari, & dare tremens illi gloriam, cui superbus callidè irrogarat iniurias. Et hinc factum est, vt postea ipsum Christum adeò timeret, vt eum deprecatus sæpe fuerit, ne se torqueret; & Apostoli vel solo Christi nomine eum expellerent: nec solùm Apostoli; sed & alij, de quorum vno dixerunt ad Christum: *Domine inuenimus quendam in nomine tuo dæmonia eijcientem*. Et verè nunc Christus Domin⁹ illud adimpleuit, quòd se factu-

Homi. 5. ex diuersis in Matth.
Ps. 73. 14.
Ps. 103. 7.
Psal. 75. 7.
Iob 41. 22.
Serm. 12. ad finem.
Luca 9. 49

se facturum pollicitus fuerat, de dæmone ibidem agens, sub typo eiusdem Leuiathan, vel Balænæ: qui postquam promisit,
Iob 40.22. se ligaturũ fune linguam eius subdit: *Nũquid multiplicabit ad te preces, aut loquetur tibi mollia? Nunquid feriet tecum pactum, & accipies eum seruum sempiternum?* Hęc quidem Iob aut purus homo præstare nõ poterat, sed solus Christus, qui paratus fuit opprimere magnum cetum, vt diximus. Hic sanè fune verbi Dei, illius alligauit linguam, vt dictum est: nunc tandem increpans eum, ita oppressit & terruit, vt deinceps omnes illius milites (vt expendit
Hom. 5. ex varijs in Matth. Chrysostomus) videntes Principem suum omnino contritum & deiectum, ei cederent, & simplici eius verbo obedirent: qui
§ 208 omnes ad mollia solummodo verba, tanquam iam deuicti, & superiores Christi vires agnoscentes, loquebantur, multipli-
Luc. 8. 28. Matth. 8. cantes preces, & dicentes: *Iesu fili Dei, rogo te ne me torqueas, &c.* & iterum: *Permitte me hinc exire, & abire in porcos, &c.* Qui postea seruorum more, illius imperio sine aliqua mora obtemperabant, vt D.
Ibidem. Gregorius latè prosequitur. Valida ergo increpatione Christus contra diabolum egit, nuncque adimpletum exhibet (inquit
Hom. 5. cit. Chrysostomus) quod pręsignatum fuerat. Cùm diabolum assistentem ad dexteram illiꝰ summi Sacerdotis Iesu filij Iosedech, eiq; aduersantem, acri correptione & obiurgatione voluit Dominus, vt à Domino increparetur. Dixit enim Dominus ad Sa-
Zach. 3. 3. tan: *Increpet Dominus in te Satan, & increpet Dominus in te.* Dominus statuit, vt Dominus increparet Satan: nam Dominus est Pater; Dominus itidem est Filius, dicẽ-
Ps. 109. 1. te Dauid: *Dixit Dominus Domino meo:* &
Gen. 19. 24 iterũ, *Pluit Dominus à Domino ignem, &c.* Dominus Filius, qui procedit a Domino Patre, &c. Statuit ergo Pater æternus, vt Christus, non simplici verbo pelleret Satanam superbum, audentem accedere ad tentandum eum, imò ad suadẽdum, quod se adoraret, sed acerba, forti rigidaque obiurgatione; quam & iuxta Scripturę phrasim repetitio illa significat: *Increpet Dominus in te Satan, increpet Dominus in te.* Non simplici verbo tecum agat, sed valida, forti, vrgentissimaque increpatione. Ita explicuit Hieronymus, asserẽs hunc sensum In cap. 3. Zacha.
esse, quem Catholici, qui locum illum de Christo intelligunt, tradunt: quod & obseruarũt Tertullianus *a*, Cyprianus *b*, Augustinus *c*, & alij quamplurimi. Nunc tãdem id Christus adimplet, quod se facturum promiserat, agens de dæmone sub typo Leuiathan, vel ceti *d*. *Ecce spes eius frustrabitur eum, & videntibus cunctis præcipitabitur.* Vide egregiam victoriam, quam de illo terribili ceto reportauit, cuius spem frustratam reliquit: diabolus nihil eorum quæ intendebat, potuit obtinere: nam nec Christum potuit pertrahere, vt suam manifestaret personam, neque vt aliquod vel minimum peccatum committeret. In vanum ergo & sine causa consumpsit miser fortitudinem suam. Nec tantum infelix sua spe frustratus mansit, sed videntibus cunctis fuit præcipitatus, coram multis namque Angelorum agminibus, qui aderant ad spectaculum istud, proiectus fuit. Aut verò dicitur præcipitatus cunctis videntibus, ad significandum, tam euidentem & patentem fuisse victoriam, vt omnium oculis manifesta esse posset. Manifestè ergo præcipitatus est. In Hebræo habetur verbum, quod significat eijcere, proijcere, manu valida expellere, ita Christus expulit Leuiathan, verbi sui potentia, & acri reprehensione; & quem primo de cęlo præcipitauit ad tartara, nunc inde egressum, in eadem præcipitem dedit, dicens: *Vade Satana.*

a Lib. aduersus Iudæos c. 34. & li. 3. cõt. Marci. c. 7.
b Lib. 2. testimon. aduers. Iud. n. 9.
c Lib. 12. con. Faust. cap 36.
d Iob 40. 28.

§. 63. *Diabolus vincitur ex eo solum, quod illi resistitur; victusq; aufugit, vincens cum eo qui vicit, manet & perseuerat.*

§ 209 Quasi puluis, quem proijcit ventus à facie terræ, & quasi folium, quod vẽto pellitur & rapitur, discessit malignus ille tentator: idq; adimpletum fuit, quod

Pſal. 67.1. quod Dauid cecinit: *Exurgat Deus, & diſſipentur inimici eius, & fugiant qui oderunt eum à facie eius: ſicut deficit fumus deficiant, & ſicut fluit cera à facie ignis, ſic pereant peccatores à facie Dei, & iuſti epulentur & exultent in conſpectu Dei, & delectentur in lætitia.* Recedente namque inimico, *acceſſerunt Angeli*, lætantes & gaudentes; exultantes in conſpectu Christi &c. Laudat B. Auguſtinus aliquorum ſententiam dicentium, facilè eſſe dæmonem vincere, cuius tam exiguæ ſunt vires, vt ſolum reſiſtendo poſſimus eum fugare, dicente Apoſtolo Iacobo: *Reſiſtite diabolo & fugiet à vobis.* Non oportet multa agere, ſed tantum reſiſtere. Sola reſiſtentia ita eum ſuperat Chriſtus, vt ad accipiendam fugam cogat. Quando diabolus aliquem vincit, non reliquit illum, nec recedit, quin potius cum eo manet tanquam dominus: *à quo enim quiſque ſuperatus eſt, illius ſeruus efficitur.* Verè miſeram ſibi comparat ſocietatem, qui peccat, cui manet aſſiſtens diabolus, eum comitans. Cum in paradiſo parentes noſtros ſubiecit ſerpens, non receſſit, nec illos vllatenus reliquit: ſed comitabatur ad quæcunq; loca, ad quæ ſe recipiebãt. Vnde & aduenięs Dominus, Serpentẽ cũ eis manentẽ, & in eorũ ſocietate exiſtentẽ inuenit. Non momordit & fugit, nõ virus iniecit & receſſit, ſed potius hoc ipſo, quod vicit & ſuperauit, eos fuit comitatus, vt oſtẽderetur, dæmonem cum eis manere, quos vicit; quos miſera ſeruitute ſubiectos retinet. Diabolus contrarius eſt Chriſto, & ea agit cum ſuis, quæ Chriſtus cum ſuis agere conſueuit. Chriſtus illum qui facit, quæ ipſe ſuggerit, proponit, ac inducit, nõ relinquit: recedit autem & relinquit eos: quos verbis ſuis rebelles inuenit, nolentes quę ipſe proponit auſcultare. Ita annotauit B. Anſel. illud, quod dixit Apoſtolus: *Bibebant de ſpirituali conſequente eos petra, petra autem erat Chriſtus.* Magnum namque myſterium voluit Apoſtolus indicare, quòd ſcilicet, Chriſtus petra eſt, ſpiritualiter in illa petra ſignatus, de qua fluenta aquarum antiquitus eruperunt, à quo fontes dulciſſimi diuinę legis procedunt. Qui has aquas biberit, & quæ ipſe ſuggerit fecerit; habebit ipſum conſequentem ſe, ſe comitantem, & ſociantem: nec enim Chriſtus relinquit eos, qui ſibi obſequuntur, quibus dixit: *Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus*: de quo illud Apoſtolus refert, ad ſanctum Ioſue dictum, quod ſi legem eius ſeruaret: *Non*, inquit, *te deſeram, aut te derelinquam.* Illos autem, qui vocem eius non audire volunt, relinquit, & ab eis recedit: quomodo reliquit Iudæos rebelles & contumaces, & illos ad quos dixit: *Ego vado, & quæretis me, & non inuenietis &c.* Idipſum & Deus agit, qui cum ijs, qui ſermonibus ſuis obtemperant, ita manet, vt dicat Chriſtus: *Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus*: & iterum: *Deus charitas eſt, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.* Is autem manet in charitate, vt explicuit Ioannes, qui mandata Dei cuſtodit, eiuſque præceptis obtemperat. Ita diabolus agit, qui cum ijs, qui ſibi obſequuntur manet, & eos comitatur, & ſequitur: at eos, qui illum audire nolunt, ſed verba eius repellunt, relinquit & ab eis diſcedit. Sicut autem felix ille eſt, cum quo Deus manet: quoniam namque lux eſt, illuminat; quoniam diuitiæ, locupletat; quoniam omne bonum, beatificat, ſine quo Moyſes nullatenus incedere audebat, quantumcunque Angelis comitaretur: vnde Deo dicenti: *Præcedet te Angelus meus*, reſpondit: *Si non tu ipſe præcedas, non educas nos de loco iſto:* ita infelix eſt is, cum quo diabolus manet, qui quoniam mendax, decipit; quoniam mors, occidit; quoniam inuidus, torquet; quoniam inimicus, perdit; quoniam tẽtator, ad malum inducit; & quoniam perpetuæ damnationi traditus, in eam pertrahit. Hoc ergo ipſo quod Chriſtus diabolo reſiſtit, & nihil eorum, quæ ſuggerebat ille, facere voluit, eum reliquit & fugit.

Marginalia: Lib. de natura & gratia cõtra Pelag. c.58.to.7. — Iacob.4.7. — 2.Pet.2.19 — Gen 3. — In primã ad Cor.c.10. — 1.Cor 10.4 — Exod 17. — Mat. 28.20. — Ioſue 1.5. — Ioan.8.21. — Ioan.14.23 — 1.Ioan.4.16. — Exo.33.15.

§. 64. *Euangelista nos excitat ad videndos Angelos accedentes, ministraturos vincenti, animos ad pugnandum & vincendum nobis faciens.*

¶ 210 *Hom. 5. ex varijs in Matth.* ET *ecce accesserunt Angeli, & ministrabant illi.* Duo annotat Chrysostomus. Primum est, in eo, inquit, quod consummata omni tentatione, refert Euāgelista, Angelos Domino ministrasse; Filium Dei, Deum, & conditorem vniuersitatis manifestè cognoscimus; quia Angeli ministrare non poterāt, nisi Domino, & creatori suo, vnigenito Dei Filio: quod & similiter B. Greg. annotauit. *Hom. 16. in Euang.* Notandum, inquit, est, quod subditur, quia recedēte diabolo Angeli ministrabant ei: ex qua re quid aliud quam vnius personæ vtraque natura ostenditur? quia & homo est, quem diabolus tentat, & idem ipse Deus est, cui Angeli ministrant. Cognoscamus ergo in illo naturam nostram, quia nisi hunc diabolus hominem cerneret, non tētaret: veneremur in illo diuinitatem suam, quia nisi super omnia Deus existeret, ei nullo modo Angeli ministrarent. Secundum quod obseruat Chrysost. est; *Hom. 13. in Matth.* Euangelistam per illud aduerbiū *ecce*, nos voluisse incitare, ad videndos Angelos venientes, ad ministrādū victori: vt hoc ipso tu discas, quod te quoq; post confectam de diabolo victoriam, Angeli repente suscipiant, plaudētes tibi, teque stipatorum more vbique comitantes. *Luc. 16. 22* Sic & Lazarum, post fornacē paupertatis ac famis, totiusq; angustiæ, suscipientes Angeli ad requiem pertulerūt. Ita ille: qui & ex his egregiam eruit considerationem. *Hom. ad Neophytos quæ incipit Benedictus Deus to. 5.* Considera dæmonem, & vide, qua vigilantia, & cura perpetuo velatorem agat: nunquam quiescit, perpetuo circuit; nunc instigat ad gulam, nunc ad inanem gloriam, nunc ad auaritiam, nunc in deserto agit, nunc ad ciuitatem ducit, nunc ad altissimi montis trahit cacumen. Etsi quæras; Quodnam præmium illi reseruatum sit pro tali labore, cum quòd desiderat, obtinet: intellige, graues pœnas, & acriores stimulos. Ipse enim (vt in Apocalypsi dixit Ioannes) cum ipsis, quos decipit, mittitur in stagnum nouis cruciatibus puniendus; *Apoca. 19. 10. & 20. 14.* & in die iudicij, ex hoc maximè cruciabitur, quod peculiariter punietur, propter mala, quæ inferre curat hominibus. Similiter, cum non cōsequitur, quod vult, ingenti confusione repletus fugit. Si igitur ille non deficit, nec laxatur, ea agens, per quæ in quocunq; euentu grauissimas pœnas incurret; quid nos agere debemus, qui videmus gehēnales pœnas paratas, si vincimur; & repositam illustrem ac celebrem coronam & Angelorum ministeria, vincētibus? Aspiciamus ergo Angelos in ministerium victoris paratos, quos Euangelista sacer nobis videndos proponit, dicens: *Ecce Angeli accesserunt*, & proposito coronæ præmio ad victoriam obtinendam festinemus, illo præstante, qui viuit in sæcula Deus, Amen.

Tractatus Octaui, qui est Secundus de ieiunio & tentationibus Christi, FINIS.

Omnia quæ dicta sunt, & semetipsum Autor subijcit ex animo & toto corde censuræ & correctioni Sanctæ Romanæ Ecclesiæ. Sit laus & gloria Regi Regum Iesu Christo, Dei Filio, illiusque Sanctissimæ Matri semper Virgini Mariæ, omnibusque Sanctis in æternum, Amen.

Mulier catholica captivum paganum ad fidem convertit Tra. 8. f. Ill.
Nabuchodonosor typus diaboli et valebit. & exordio istius que circa quem in captivis tenent.

Biblioteka Jagiellońska
stdr0030435

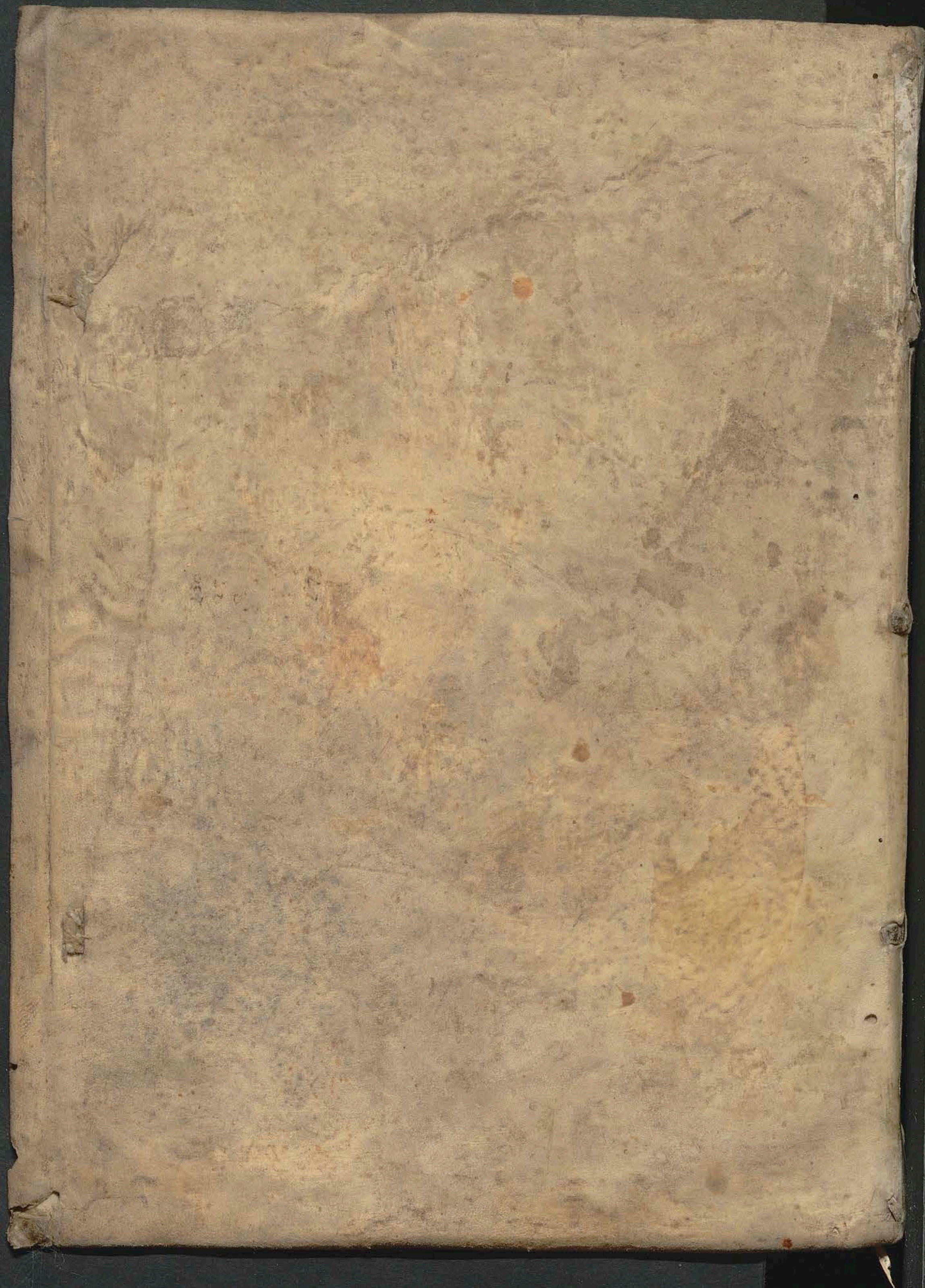

[illegible]
[illegible]
Opera.